

ACADEMIA ROMÂNĂ

ISTORIA ROMÂNILOR

VOLUMUL X

editura enciclopedică

ACADEMIA ROMÂNĂ

ISTORIA ROMÂNILOR

VOLUMUL X

editura enciclopedică

ACADEMIA ROMÂNĂ
SECȚIA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI ARHEOLOGIE

ISTORIA ROMÂNILOR
VOL. X

Autori:

Ruxanda BELDIMAN	doctor
Emil BOBOESCU	doctor
Ion CAZABAN	
Marius Traian CAZAN	doctorand
Manuela CERNAT	doctor, prof. univ., București
Daniela GHEORGHE	doctor
Dinu C. GIURESCU	Membru titular al Academiei Române
Silvia Ioana LOBONȚIU	doctorand
Constantin MORARU	doctor
Mihai OLTEANU	doctorand
Carmen POPA	doctor
Cezar ROTARU	master
Dorina N. RUSU	doctor
Ana SELEJAN	doctor, prof. univ., Sibiu
Anita Diana STEREA	doctor
Stan STOICA	doctor
Alexandru V. ŞTEFĂNESCU	doctor
Oana Nicoleta TRANDAFIR	master
Ilarion ȚIU	doctor
Ioana VLASIU	prof. univ., București

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Istoria românilor. - Bucureşti : Editura Enciclopedică, 2001 -
vol.
ISBN 978-973-45-0381-2
Vol. 10: România în anii 1948-1989 / Dinu C. Giurescu... (coord.). - 2013. - Index. -
ISBN 978-973-45-0667-5

I. Giurescu, Dinu Constantin (coord.)

94(498)

ACADEMIA ROMÂNĂ
SECȚIA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI ARHEOLOGIE

ISTORIA ROMÂNILOR

VOL. X

ROMÂNIA ÎN ANII 1948-1989

DINU C. GIURESCU, membru titular al Academiei Române, coordonator

EDITURA ENCICLOPEDICĂ
București — 2013

Redactor: Alexandru STĂNCIULESCU

Tehnoredactori: Ofelia COŞMAN
Mariana MÎRZEA

Secretar de redacţie: Vanda ANGHEL

Procesare computerizată: Marcela POPA

Ilustraţia: Ilarion ŢIU

ISBN 978-973-45-0381-2
978-973-45-0667-5

SUMAR

Redactor: Alexandru STĂNCIULESCU

Tehnoredactori: Ofelia COŞMAN
Mariana MÎRZEA

Secretar de redacţie: Vanda ANGHEL

Procesare computerizată: Marcela POPA

Ilustraţia: Ilarion ŢIU

ISBN 978-973-45-0381-2
978-973-45-0667-5

SUMAR

Redactor: Alexandru STĂNCIULESCU

Tehnoredactori: Ofelia COŞMAN
Mariana MÎRZEA

Secretar de redacţie: Vanda ANGHEL

Procesare computerizată: Marcela POPA

Ilustraţia: Ilarion ŢIU

ISBN 978-973-45-0381-2
978-973-45-0667-5

SUMAR

Partea a II-a
EPOCA NICOLAE CEAUȘESCU
(Dinu C. Giurescu)

Partea a IV-a

INTRODUCERE

Cu 1948 începe regimul democrat-popular, după model sovietic. A cuprins toate domeniile vieții de stat – economie, societate și cultură – pe fundalul unei represiuni generalizate care a atins un maximum în 1952, dar a continuat și după aceea.

Pe plan politic se consolidează *monopolul partidului unic* – P.M.R. – înlăuntrul căruia are loc *o confruntare acerbă* pentru controlul conducerii, cu o primă fază între 1949 și 1952, continuată în 1958–1959.

Pe plan economic are loc o trecere rapidă de la sistemul bazat pe proprietatea privată și legile pieței la acela al *planificării centralizate*, cu temeiul în *proprietatea socialistă* (a poporului!), unde cererea și oferta erau date la o parte și înlocuite prin cifrele de plan.

Societatea intră – de cele mai multe ori forțat – în tipare noi impuse de regim.

Peste toate, acționează *lupta de clasă*. Politica oficială a statului s-a manifestat stăruitor și imperativ, împotriva a numeroase categorii socio-profesionale, considerate „nesigure".

În prim-plan venea lupta contra „reacțiunii" în care erau înglobați foștii lideri și aderenți ai partidelor de opoziție Național–Țărănesc (Iuliu Maniu), Național–Liberal (Constantin (Dinu) I.C. Brătianu), Social Democrat Independent (Constantin–Titel Petrescu) și legionarii. „Reacționari" erau și foști industriași; mari proprietari de pământ expropriați; juriști, finanțiști, bancheri și angajații acestora; funcționarii aparatului de stat existent până în 1944, îndeosebi cei scoși din funcții (epurați) (prefecți, pretori, primari); ziariști; oameni de cultură și universitari care nu-și manifestaseră adeziunea pentru noul regim în 1944–1945; ofițeri trecuți în rezervă (zeci de mii); polițiști și jandarmi; țărănimea înstărită („chiaburi", sute de mii); pensionari; clerul greco-catolic dar și din alte confesiuni, într-un cuvânt oricine bănuit că s-ar opune regimului democrat-popular.

Tot în lotul „reacționarilor" intrau: conducerea bisericii catolice, anumite secte (Martorii lui Iehova), „elemente legate de capitaliști rămase în aparatul de stat" și chiar membrii de partid cu „manifestări străine oportuniste și reformiste".[1]

---

[1] Rezoluția ședinței plenare a C.C. al P.M.R. din 10–11 iunie 1948, în volumul *Rezoluții și hotărâri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, 1948–1950*, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951, pp. 12–15. Se va cita în continuare *Rezoluții 1948–1950*.

Erau lovite nu numai persoanele în cauză, dar și familiile lor.

Tinerii erau eliminați din învățământul universitar deoarece nu puteau achita taxele universitare fixate anume la cuantumuri foarte mari; mii de tineri socotiți nedemni a purta haina militară, erau mobilizați în detașamente de muncă prin Direcția Generală a Serviciului Muncii (D.G.S.M.) și lucrau pe „șantierele socialismului" inițial 2, apoi 3 ani! Dacă părinții nu intrau în colectivă, copiii lor – la liceu sau facultăți – erau amenințați cu exmatricularea.

Când unul din părinți era închis (condamnat sau reținut administrativ), membrii familiei nu puteau fi angajați „în schemă"; în cazul cel mai bun, munceau ca zilieri.

Lupta de clasă a culminat și în cazul celor 33 387 deportați din Banat în Bărăgan[2], ca și în cazul altor categorii.

Gheorghiu-Dej a publicat în 1950 și un articol *Lupta de clasă în România în etapa actuală*.[3]

Raportul politic prezentat la Congresul II P.M.R. (decembrie 1955) a precizat, fără echivoc:

„Partidul nostru privește lupta împotriva ideologiei burgheze drept una din cele mai importante sarcini ale sale... Lupta ideologică reflectă lupta între clase, care este un fenomen obiectiv al societății noastre actuale." Și tot Raportul C.C. la Congresul al II-lea al P.M.R. precizează: „Iar atâta timp cât clasele exploatatoare n-au fost complet lichidate, lupta de clasă este lege a dezvoltării societății noastre".[4]

Șocul pentru cetățenii țării era cu atât mai mare cu cât schimbările impuse răsturnau valorile și conceptele de bază ale societății românești așa cum se statorniciseră ele decenii de-a rândul.

Conducerea de la Moscova a fost până prin 1958, un participant și diriguitor permanent – dar nenominalizat – al regimului democrat popular din România. Hotărârile și schimbările importante aveau loc după aprobarea prealabilă a conducerii P.C.U.S., transmisă prin consilierii sovietici omniprezenți în aparatul de stat și de partid din R.P.R.

Pe cale de consecință, Republica Populară Română făcea parte din lagărul „antiimperialist având în frunte Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, bastion principal al luptei popoarelor pentru pace, independență națională, democrație și socialism".[5]

---

[2] Nicoleta Ionescu-Gură, *Dimensiunea represiunii din România în regimul comunist. Dislocări de persoane și fixări de domiciliu obligatoriu*, Editura Corint, București, 2010, pp. 116–118. Se va cita *Dimensiunea represiunii*.

[3] Apărut în publicația Cominform-ului, *Pentru pace trainică, pentru democrație populară!*, nr. 14 (74) din 7 aprilie 1950.

[4] *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R.*, în vol. *Congresul al II-lea al P.M.R.*, Editura de Stat pentru Literatură Politică, București, 1956, pp. 152–153 și 43.

[5] *Rezoluții, 1948–1950*, p. 12.

Lagărul păcii şi socialismului se confrunta – în cadrul Războiului Rece[6] – cu acela „imperialist şi antidemocratic având în frunte imperialismul american“.[7]

În etapa Gheorghe Gheorghiu-Dej (1948–martie 1965) are loc impunerea – după model sovietic – a instituțiilor şi mecanismelor Republicii Populare Române, proclamată în mare grabă (45 minute) la 30 decembrie 1947.

A fost etapa în care societatea românească în ansamblul ei a fost supusă unui şoc de proporții, cu trecerea rapidă de la întocmirile tradiționale de tip european – aşa cum evoluaseră de la Unirea Principatelor şi până la al Doilea Război Mondial – la conceptele, componentele şi mecanismele de import din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. *Regimul democrației populare a răsturnat toate alcătuirile existente ale României, şi le-a înlocuit, la comandă, cu modele noi.* De aceea, şocul a fost atât de mare, resimțit şi individual şi colectiv.[8]

Oamenii s-au adaptat, mai ales de nevoie. Alternativă nu exista, iar represiunea generalizată (peste 400 000 arestări, condamnări, deportări...) a fost un mijloc de „convingere“ deosebit de eficient.

Lua ființă o altă lume care încorpora, prin forță mai ales, trei generații, cei în plină putere, pe tineri şi pe vârstnici.

Majoritatea absolută (74% în mediul rural) a trăit cu speranța că lucrurile nu pot să continue şi că oricum „vin americanii“. O speranță mereu amânată, din toamnă în primăvară, apoi în vară şi din nou în toamnă. După vreo 10–12 ani, oamenii au început să înțeleagă că lucrurile nu se schimbă şi că americanii nu mai vin.

Între timp, Partidul Muncitoresc (Comunist) Român se consolida (mai întâi prin epurări masive), apoi sporea numeric. Legătura între organizațiile de bază ale partidului şi masa salariaților rămânea cu totul relativă. „Noi“ ne deosebeam de „ei“ (membrii de partid). Aceştia țineau şedințe şi discutau între ei, fără ca „noi“ să ştim efectiv ce discută „ei“. „Partidul“ transmitea ordine şi hotărâri şi „noi“ le îndeplineam.

Nu ştiam aproape nimic de ceea ce avea loc la nivelul conducerii PMR. Vedeam la manifestațiile cele mari – de 1 mai, 23 august sau 7 noiembrie –, panouri (peste 3 metri înălțime) cu portretele membrilor Biroului Politic (sau ale Secretariatului).

---

6 Formula *nu* apare în documentele de partid ale R.P.R.

7 *Rezoluții, 1948–1950*, p. 12.

8 Unii autori folosesc pentru această fază termenul de *sovietizare*. Vezi de exemplu, Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane (1944–1947)*, Editura Iconica, Bucureşti, 1993; *Sovietizarea nord-vestului României 1944–1950*, volum coordonat de Viorel Ciubotă, Gheorghe Lazin, Daniela Oltean, Claudiu Porumbăcean, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1996. Alți autori preferă termenul de *stalinizare*: Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948–1950...*, Editura All, Bucureşti, 2005. Se va cita *Stalinizarea*.

Nedumerirea a fost aproape totală când în mai 1952 au fost „demascați", cu acuzații foarte grave, trei dintre cei „mari": Vasile Luca, Teohari Georgescu și Ana Pauker. Conducerea P.M.R., constituia zona ascunsă din care uneori răzbătea câte o știre, potrivit cu interesele celor care câștigaseră confruntarea.

Din lumea satelor – orășenii aveau puține știri; eram departe de a bănui calvarul țărănimii, care se lăsa greu de tot, se încăpățâna și nu voia să „consimtă" să intre în colectivă.

Uniunea Sovietică și unitățile Armatei Roșii constituiau o „garanție" a regimului democrat-popular din R.P.R.

Nimeni nu discuta despre această prezență pe fundalul cotidian. Când, în 1955, a fost semnat Tratatul de pace cu Austria, am citit cu dezamăgire o declarație a lui Gheorghiu-Dej dată agenției române de presă AGERPRES – privind staționarea în continuare a trupelor sovietice pe teritoriul României. Nimeni nu bănuia că peste trei ani ele vor părăsi totuși țara, după o ședere de aproape 14 ani.

În schimb, „Securitatea" și teama de ea erau omniprezente (inclusiv pentru membrii de partid).

Astăzi se estimează că 400 000 persoane cel puțin au fost arestate, condamnate, deportate, reținute fără forme, între 1948 și 1962 (când a început grațierea deținuților politici). Există opinii că numărul celor arestați ar depăși cu mult această cifră.

Restricțiile materiale erau la ordinea zilei și pentru orășeni și cu atât mai mult pentru țărănime.

Pâinea, zahărul, uleiul, carnea, îmbrăcămintea, toate se cumpărau pe cartelă, pe „puncte" și pe categorii: muncitorii din industria grea, minerii, muncitorii industriali, salariații obișnuiți, membrii de familie nesalariați, pensionarii... Dacă îți cumpărai o pereche de pantofi (pe „puncte" – preț subvenționat de stat) nu mai aveai „puncte" pe cartela de îmbrăcăminte. Abia prin 1954/55 cartelele – aproape toate – sunt desființate și aprovizionarea orășenilor începe să se amelioreze.

Lumea rurală (cel puțin 74%) era ținută deoparte. Trebuia mai întâi „convinsă" să se colectivizeze, apoi traiul ei se va ameliora.

Ce cuprinde volumul

Partea I a volumului cuprinde o *analiză-comentar* a principalelor evenimente și evoluții din cele două mari etape, 1948–1965 și 1965–1989, (anul 1965 marchează succesiunea la conducerea Partidului Comunist Român și a statului, de la Gheorghe Gheorghiu-Dej la Nicolae Ceaușescu).

Analiza-comentar se referă, în principal, la evenimentele politico-sociale şi economice, cu trimiteri succinte: la arhitectură, la reviste şi societăţi literar-artistice, la instituţii ştiinţifice, uniuni de creaţie, sport, cinematografie, muzee, muzică, radio şi televiziune.

Ca repere cronologice ale etapelor mai mari au fost luate congresele Partidului Muncitoresc (Comunist) Român, întrucât, Rapoartele Comitetului Central formulau pe larg „directivele“ pentru etapa următoare, în timp ce bilanţul de la Congresul precedent era, de obicei, sumar tratat, în cifre şi aprecieri globale.

Intervalul de la un Congres la altul începe cu o caracterizare de ansamblu care îngăduie cititorului să desprindă liniile generale ale evoluţiei.

Comentariile din această primă parte a volumului se completează cu capitolele speciale care dezvoltă componente principale ale regimului, tot între 1948 şi 1989.

Istoria României în date cu succintele ei comentarii, a constituit un instrument de bază în stabilirea firului cronologic al evenimentelor.[9] Au fost adăugate informaţii din culegeri de documente, monografii, memorialistică, studii... menţionate de fiecare dată în cuprinsul lucrării.

Anii 1948–1950 constituie răstimpul în care noile instituţii şi concepte ale regimului de democraţie populară sunt puse în aplicare. Fiecare din aceşti trei ani are un conţinut diferit, determinat de multiplele schimbări de fond şi de directivele venite de la Moscova.

De aceea, fiecare an este prezentat separat. Cu adoptarea primului plan cincinal, răstimpul de cinci ani a devenit unitatea de măsură cronologică: analizele sunt grupate şi prezentate pe intervalele 1950–1955, 1956–1960, 1961–1965 (martie), când are loc schimbarea în conducerea P.M.R.; după moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej este „ales“ Nicolae Ceauşescu.

Volumul a fost realizat prin contribuţia autorilor arătaţi în sumar, fiecare asumându-şi răspunderea pentru partea redactată. Le exprim alese mulţumiri pentru colaborarea D[lor].
Am beneficiat de susţinerea şi înţelegerea Directorului Institutului de Istoria Artei al Academiei Române, Domnul Adrian Silvan Ionescu.

Ţin să exprim cele mai alese mulţumiri colegului Alexandru Stănciulescu de la Editura Enciclopedică pentru aportul D[sale] la realizarea volumului.

Simţămintele mele cele mai alese se îndreaptă către colegul Marcel Popa, directorul Editurii Enciclopedice atât pentru sprijinul direct acordat volumului de faţă cât şi pentru contribuţia statornică a Editurii la mersul înainte al cercetării istorice din ţara noastră.

---

[9] *Istoria României în date*, elaborată de Dinu C. Giurescu, Horia C. Matei, Nicolae C. Nicolescu, Marcel D. Popa, Gheorghe Rădulescu, Alexandru Stănciulescu; coordonare Dinu C. Giurescu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003; ediţia a treia revăzută şi adăugită din 2010.

LISTA ABREVIERILOR

ACNSAS	Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
ADAP	Akten zur Deutschen Politik. 1918–1945
ACSIER	Arhiva Centrului pentru Studierea Istoriei Evreilor din România
AIIAI	Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol", Iaşi
AIIX	Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol", Iaşi
AMAER	Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României
AMAEF	Archive du Ministère des Affaires Etrangeres [France]
AMR	Arhivele Militare Române
ANIC	Arhivele Naționale Istorice Centrale
Armata Română	Cornel I. Scafeş, Horia Vl. Şerbănescu, Ioan I. Scafeş, Cornel Andonie, Ioan Dănilă, Romeo Avram, Armata română. 1941–1945, Editura RAI, Bucureşti, 1996
ASRI	Arhiva Serviciului Român de Informații
BAR	Biblioteca Academiei Române
BOR	„Biserica Ortodoxă Română", Bucureşti
DAD	Dezbaterile Adunării Deputaților, Bucureşti
DBFP	Documents on British Foreign Policy, 1919–1939
DBPO	Documents on British Policy Overseas
DGFP	Documents on Germain Foreign Policy, 1918–1945
DJAN	Direcția Județeană a Arhivelor Naționale
DS	Dezbaterile Senatului, Bucureşti
Duțu, Dobre, Loghin	Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, Armata română în al doilea război mondial. 1941–1945. Dicționar enciclopedic, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1999
FRUS	Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1939
MPR	Monitorul Petrolului Românesc/ Moniteur du Pétrole Roumain
NAW	National Archives Washington
NEH	Nouvelles Études d' Histoire, Bucureşti

Ossobîi Arhiv	Rossiskaia Federația, Ossobîi Arhiv, Moskva
PROFO	Great Britain, Public Record Office, fondul Foreign Office
RdI	Revista de Istorie, București
RI	Revista Istorică, București
Romania in World War	Romania in World War II, 1941–1945, coordonare științifică Colonel dr. Alesandru Duțu, volum apărut sub egida Institute for Operative-Strategic Studies and Military History, București, 1997
SAI	Studii și Articole de Istorie, București
SMIC	„Studii și materiale de istorie contemporană“, București
SSSR v borbe...	*SSSR v borbe za mir nakanune vtoroi mirovoi voinî (sentiabr 1938 g. – august 1939 g.). Documentî i materialî*
Gh. Tătărescu și P.N.L.	Narcis Dorin Ion, Gheorghe Tătărescu și Partidul Național Liberal 1944–1948, Editura Tritonic, București, 2003
SVE	Sovetskaia voennaia ențiklopedia
ȚGASA	Țentralnîi Gosudarstvenîi Arhiv Sovetskii Armii/Ossobîie Arhivî, Moskva

ABDICAREA FORȚATĂ A REGELUI MIHAI I PROCLAMAREA REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

Fig. 1 Majestatea Sa Regele Mihai I

La 21 decembrie 1947 Regele Mihai I şi Regina Mamă Elena se întorceau – cu trenul – la Bucureşti. Fuseseră invitați să participe la căsătoria principesei moştenitoare a Marii Britanii – Elisabeta – cu ducele Philip de Mountbatten.

Suveranul României încercase din nou să arate factorilor de răspundere şi diplomaților din Vest situația critică a țării sale, supusă presiunii crescânde a Partidului Comunist. Fusese întâmpinat cu indiferență. Se întâlnise cu Ernest Bevin, ministrul de Externe laburist al Marii Britanii. Acesta îl ascultase fără a face vreun comentariu şi îi pusese 1–2 întrebări. Diplomații britanici, americani şi elvețieni cu care avusese convorbiri, aveau două preocupări principale: ca Regele Mihai să nu facă declarații politice cât timp se afla în țările respective; să-i sublinieze că hotărârea de întoarcere în România, îi aparține în exclusivitate, ei în calitate de diplomați, nefiind în măsură să-i dea vreun sfat.

Odată mai mult, după august 1944, Suveranul constata că nu putea să obțină nici un sprijin de la aliații din Vest ai Uniunii Sovietice (din anii războiului, 1941–1945).

Regele României se afla singur.

La gara Mogoşoaia fusese salutat, strict protocolar, de membrii guvernului şi de miniştrii plenipotențiari ai țărilor pe unde trecuse trenul regal: Franța, Elveția, Austria, Ungaria (şi fireşte Marea Britanie). Primirea se deosebea cu mult de aceea rezervată mareşalului Iosip Broz Tito venit oficial în România (17–19 decembrie). La sosire şi la plecare întreg corpul diplomatic fusese atunci invitat.

La 23 decembrie Regele şi Regina Mamă au ajuns la Sinaia (Castelul Peleş) unde urmau să rămână de Crăciun şi de Anul Nou.

La 29 decembrie, Dumitru Negel, mareşalul Palatului, telefonează Suveranului rugându-l să se întoarcă la Bucureşti, deoarece premierul Petru Groza doreşte urgent să fie primit în audiență. Motivul nu era precizat, se bănuia că ar putea fi vorba de proiectata

căsătorie a Regelui cu principesa Ana de Bourbon-Parma (potrivit normelor, guvernul urma să-și dea aprobarea pentru căsătorie).

În același timp (28–29 decembrie) conducerea P.C.R. adopta, în regim de urgență, un plan strict secret de măsuri politice și organizatorice (fără ca textul să precizeze de ce sunt luate măsurile respective)[1].

Pentru locuitorii țării, Republica Populară Română a început printr-un comunicat la radio, în ziua de 30 decembrie 1947, către orele 17^{30}–18^{00}. Un comunicat la care nimeni nu se aștepta; era în zilele dintre Crăciun și Anul Nou, când chiar și salariații se simțeau într-un fel de concediu.

Eram în vacanța de Crăciun (anul III, la Facultatea de Istorie din București), și ne pregăteam de dans la colega noastră Odette Pătrașcu. Casa ei – există și astăzi – (la întâlnirea dintre Bd. Lascăr Catargiu și Căderea Bastiliei) avea la hochparter un vestibul cu o sufragerie în continuare, un spațiu bun pentru dans. Discurile și gramofonul (pick-up) erau pregătite, de asemenea și bufetul, întrucât austeritatea și restricțiile crescânde ale regimului democrat-popular nu erau simțite așa cum vor fi în 1948 și în continuare.

Cineva a deschis radioul care anunța, repetat, că în curând va fi difuzat un comunicat important. Am rămas în așteptare și ne întrebam ce ar putea fi.

Către orele 17^{30}–18^{00} este difuzat comunicatul cu abdicarea Regelui Mihai, textul actului și proclamația guvernului.

Crainicul citea din actul de abdicare: prefacerile „adânci" din ultimii ani „nu mai corespund astăzi condițiunilor stabilite de pactul fundamental – Constituția țării – ele cerând o grabnică și fundamentală schimbare".

„...Consider că instituția monarhică nu mai corespunde actualelor condițiuni ale vieții noastre de stat, ea reprezentând o piedică serioasă în calea dezvoltării României."

„În consecință, pe deplin conștient de importanța actului ce fac în interesul poporului român, ABDIC, pentru mine și pentru urmașii mei la tron... Las poporului român libertatea de a-și alege noua formă de stat. Mihai R"[2].

Ascultam și nu ne venea să credem. Regele condamnă instituția monarhică?! Nu știam nimic de felul cum actul fusese semnat de Rege.

Apoi crainicul continuă cu Proclamația guvernului. Nu știam că fusese „aprobată", fără nici un fel de discuții, cu nici o oră înainte[3]. Proclamația relua o parte din cuprinsul actului de abdicare. Apoi afirma:

---

[1] Textul în *România. Viața politică. Documente. 1947*, coordonator Ioan Scurtu, Arhivele Statului din România, București, 1994, pp. 288–289 (doc. nr. 64).

[2] Textul în ediția citată, pp. 289–290; Mircea Chirițoiu, *Lovitura de stat de la 30 decembrie 1947. Preliminarii militare, consecințe politice*, Prefața Florin Constantiniu, pp. 202–203 (nr. 44), Fundația Academia Civică, București, 1997.

[3] Chirițoiu, *op. cit.*, pp. 203–205 (nr. 45).

„Astfel, poporul român a dobândit libertatea de a-şi clădi o formă nouă de stat – Republica Populară."

„...Monarhia constituia o piedică în calea dezvoltării țării noastre spre un regim de democrație populară, care să asigure tuturor celor ce muncesc bunăstarea materială şi culturală, să asigure independența şi suveranitatea Statului român."

Vestea ne-a descumpănit de îndată pe toți.

N-a mai fost vorba de niciun dans.

Unul din studenți a ridicat paharul în cinstea Regelui şi ne-am retras spre casă!

Sigur, în toamna lui 1947 se discuta şi de posibilitatea abdicării Regelui. În Bulgaria şi Iugoslavia monarhia fusese abolită, în Ungaria nu mai funcționa regența, numai România era încă o monarhie. Actul abdicării s-a produs atunci când lumea nu se aştepta defel.

„Mulți români se temeau că Mihai nu se va întoarce de la Londra..." comentează o telegramă a Legației SUA din Bucureşti, datată 1 ianuarie 1948, „când a revenit după o prelungită şedere, a fost o foarte mare bucurie şi uşurare... Întoarcerea Majestății Sale a potolit zvonurile ce circulau atunci despre abdicare."[4]

A doua zi, actul abdicării, multiplicat în mii de exemplare, era lipit pretutindeni, chiar şi pe pereții caselor. Ziarele, la comandă, au început lauda fără limite a noii orânduiri.

Nimeni, afară de cercul restrâns al guvernanților, nu ştia ce avusese cu adevărat loc.

Astăzi, documentele ne îngăduie să reconstituim atât actul abdicării propriu-zis în ziua de 30 decembrie orele 12–12^{30} la Palatul Elisabeta, pe Şoseaua Kisselef, cât şi unele desfăşurări din după-amiaza aceleiaşi zile.[5]

Abdicarea a fost semnată sub amenințare directă. Garda Palatului fusese înlocuită cu militari din Divizia „Tudor Vladimirescu"; legăturile telefonice ale Palatului erau întrerupte; Regele a fost amenințat cu represalii împotriva a sute de studenți arestați, dacă nu abdică; actul de abdicare a fost redactat de guvern şi nu putea fi schimbat în nici un fel.

Peste ani, Emil Bodnăraş a evocat măsurile luate atunci la 30 decembrie 1947[6]:

„Ei, conducerea partidului nostru, l-au delegat pe tovarăşul Gheorghiu (Dej, nota D.C.G.) să rezolve acest moment, cu monarhia."

„Înarmat era el cu partea teoretică, iar pentru partea practică i-am dat un pistol în mână, putea să-l bage în buzunar, i-am dat unul mai mititel să-l dea şi lui Petru Groza, care îl însoțea în această misiune, deşi formal, Groza era fațada cu care se intra în Palat; şi restul măsurilor organizatorice, *concretizate foarte precis, până la cele mai mici amănunte*,

---

[4] Telegrama din 1 ianuarie 1948 a Legației SUA din Bucureşti către Secretarul de Stat la Washington D.C., National Archives Washington, 871.001/MIHAI/I-148

[5] Chirițoiu, *op. cit.*, pp. 13–27.

[6] La 31 decembrie 1961, vezi Constantin Moraru, Liviu Daniel Grigorescu, *Ce ziceau tovarăşii din C.C. al P.M.R. la un pahar de vin, de revelion*, în „Cotidianul", VIII, nr. 2046, din 11 mai 1998.

în batalioane muncitorești înarmate, în măsuri luate pe tot teritoriul țării, *ca nici o vrabie să nu poată scăpa observației noastre*" (sublinierea D.C.G.).

Pe 31 decembrie și în zilele următoare a început *delirul mass-media*, cu laude superlative și o retorică pe măsură, *privind noua orânduire și perspectivele deschise poporului muncitor.*

Pe tramvaie fluturau bannere cu „Trăiască Republica Populară Română". Centralele telefonice ale instituțiilor publice întâmpinau pe solicitanți cu aceeași lozincă la care erai nevoit, să răspunzi „Trăiască", sau „Trăiască Republica". Publicul era „educat" chiar din prima zi, să accepte noua formă de stat – democrația populară.

Vor fi fost și oameni bucuroși de schimbare. Louis Roman, coleg de facultate, activist PCR (dar ulterior și om de știință), mi-a spus în 1990 că în cartierul muncitoresc unde locuia, oamenii s-au bucurat la aflarea veștii. La fel, și tot în 1990, mi-a relatat și Gheorghe Constantinescu, fostul director al Editurii Științifice, unul din cei mai capabili editori ai anilor '70–'80.

Desigur, *unii au aprobat* și s-au înveselit, din convingere sau din speranța unei schimbări în mai bine.

Majoritatea însă, nu. Fiindcă monarhia era statornicită de decenii, cu construcția României moderne, cu statul întregit în 1918 și nu mai puțin cu acțiunea personală a Regelui Mihai în august 1944 și în anii următori.

Opinia publică nu știa nimic de felul cum s-au desfășurat lucrurile. Suveranul fusese șantajat cu represalii și pus în fața unui ultimatum, fără să poate schimba un cuvânt din actul de abdicare. Ceruse să anunțe, el, la radio, vestea. Fusese refuzat net. Orice detaliu era cu grijă ascuns publicului: „...toți slujitorii Casei Regale au jurat că nu vor comunica cu nimeni și îndeosebi cu străinii, cu americanii..." Slujitorii Casei Regale au avut permise speciale pentru a intra în clădirile Palatului la București și Sinaia.[7]

„Reacția poporului român în primele 24 ore este asemănătoare reacției publicului american la moartea președintelui Roosevelt în aprilie 1945" – comunică Legația SUA din București secretarului de Stat la Washington D.C., la 1 ianuarie 1948.

„Puținii oameni de pe străzile din București păreau buimăciți."

„În discuțiile cu românii despre abdicare, ochii lor se umezeau și mulți izbucneau în lacrimi. *Atașamentul poporului de rând pentru Mihai, este greu de descris.* Este probabil că acest fel de reacție va predomina cel puțin câteva zile."[8] (sublinierea D.C.G.)

„...Atmosfera este de cea mai grea deprimare în rândul poporului român" telegrafia Legația britanică din București, către Foreign Office la 31 decembrie 1948.[9]

Un raport al aceleași Legații, vine cu detalii (8 ianuarie 1948): „...abdicarea în general, a fost primită de poporul român ca o nouă și teribilă lovitură dată țării de către opresorii

[7] Telegrama data de 1 ianuarie 1948, Rudolf Schoenfeld din București către secretarul de Stat, la Washington, N.A.W. 871.001/MIHAI/1–148.

[8] Raportul sinteză nr. 60 din 29 ianuarie 1948 N.A.W. 871.001/MIHAI/ 1–2948.

[9] Telegrama nr. 1575 din 31 decembrie 1947.

comuniști. Abdicarea a fost primită cu profundă întristare și cel mai bun comentariu al moralei populare este acela că populația nu îndrăznește s-o deplângă public".

Continuă raportul: „Este un puternic simțământ în România, în sensul că plecarea Regelui marchează nu numai *sfârșitul unei epoci* dar – după cum comuniștii nu au îndrăznit să evidențieze – *începutul unei noi epoci de sovietizare a României* care cu greu ar putea să lase neafectate interesele britanice"[10] (sublinierile D.C.G.).

„Sfârșitul unei epoci", formularea diplomatului britanic corespundea realității. Desigur, oamenii își dădeau seama, mai ales în 1947 după zisele „alegeri", că guvernarea procomunistă se întărește și își întinde aria de cuprindere. La acest rezultat contribuia și absența oricărei reacții de la țările din Vest.

Atâta vreme cât Regele rămânea în fruntea statului, exista totuși speranța că se păstra ceva din întocmirea normală a țării. *Cu abdicarea Suveranului se încheia o întreagă etapă de istorie, iar speranțele unei reveniri la o viață normală se risipeau de tot.*

Reacțiile din unitățile militare sunt grăitoare și directe.

P. Dobre, maiorul (politic) la Școala Militară de Ofițeri și Subofițeri de Infanterie și Administrație din Sibiu, raportează la 9 ianuarie 1948:

„Armata română, trecând la o armată de tip nou popular, are încă un conținut îmbâcsit de elemente oportuniste în rândul cadrelor.

În toate unitățile, în special ofițerii au dovedit lipsă de entuziasm și o amărăciune în ziua proclamării Republicii Populare Române" (sublinierea chiar în raport).

În garnizoana Sibiu au fost trei manifestări pe față împotriva republicii. Dar, continuă raportul, *„din cei peste 20 ofițeri superiori* de la Școala de Trageri Cavalerie și Echipa Hipică, *numai 2 ar mai putea rămâne în armată. Restul nu inspiră nicio încredere*, iar aparatul de educație stă într-o familiaritate condamnabilă cu cei oportuniști, însăși parte din educatori fiind oportuniști".

Propunerile și sugestiile comandantului politic cuprind, între altele:

„Armata actuală *nu are caracterul unei armate de tip popular*; încă 50% din actualele cadre ar trebui să plece (sublinierea în document).

Aparatul de educație al armatei să fie reîntinerit, *60% din cadrele actuale ale aparatului de educație nu mai corespund* (sublinierea în text). Nu au pic de entuziasm și au puterea de muncă scăzută...; ...din punct de vedere al regenerării moralo-politice pentru a avea în mod real o armată de tip nou popular, cu cadre entuziaste tinere și cu putere de muncă, *dezrădăcinând din mijlocul ei elementele oportuniste și carieriste sufocate de spirit burghez, acoperite de șiretenie*" (sublinierea D.C.G.).

O altă mărturie: „Darea de seamă" a șefului Serviciului de Educație a Regiunii 2 Militare (Muntenia propriu-zisă de la est de Olt și Dobrogea)[11]: la aflarea abdicării,

---

[10] Raportul nr. 9 din 8 ianuarie 1948, Chirițoiu, *op. cit.*, pp. 265–266 (nr. 81).

[11] Chirițoiu, *op. cit.*, p. 248.

„s-a putut observa o atitudine reținută în special la ofițerii de proveniență burgheză și care au slujit conștient reacțiunea și care nu pot avea nimic comun cu aspirațiile poporului muncitor".

Dar soldații?

„Trupa, fiind depășită de înțelegerea acestor evenimente, le-a primit în mod pozitiv și pasiv..."

Nu știm cum se poate realiza o atitudine și pozitivă și pasivă în același timp. Grijuliu, șeful Serviciului Educație a Regiunii 2 Militare știa că raportul său merge la Ministerul Apărării unde va fi citit de șefii săi. De aceea adaugă: „...și numai după ce educatorii au pus accentul necesar, prin prelucrările făcute, *s-au putut observa manifestări în aproape în totalitatea lor pozitive* (sublinierea chiar în raport). Micile excepții datorită tot elementelor provenite din pătura burgheză, nu au putut influența cu nimic asupra masei, dat fiind vigilența depusă de elemente conștiente"[12].

Ce cuprindeau „micile excepții". Denumite în raport „manifestări negative", ele sunt șapte la număr, cu desemnarea nominală a celor ce le-au rostit:

„Dacă a plecat Regele, am pierdut orice libertate. Acum suntem toți ai Rușilor" (Plutonier Major Șef Vasile Tudor).

„Odată cu abdicarea Regelui, să fim siguri că vom avea colhoz" (Plutonier Major Spirache Dragomir).

„Schimbarea celor vizați în unitate și schimbarea Regelui, va aduce o mare reformă și în rândurile noastre, pregătind colhozul" (Plutonier Major Roșca).

„În curând vor fi schimbați și popii și vom fi siliți să nu mai credem în Dumnezeu" (Plutonier Major Gheorghe T. Constantin).

„Pe ce depuneți jurământul, pe seceră sau pe steagul lui Stalin, să fiți siguri de război" (Plutonier Major rezervă Potârniche).

„Regele a avut piedici, el nu a fost băgat în seamă de Partidul Comunist Român și de aceea a demisionat" (soldat Nicolae Pădureanu din Reg. 36 Artilerie).

„Acum o să ne scoată ochii cu 2–3 m de stofă pentru a se face propaganda lor... Regele a fost foarte capabil" (Sublocotenentul Alexandru Mărculescu, Reg. 36 Artilerie).

Părerile consemnate[13] exprimau adevăratele perspective: gospodăriile țărănești menite a fi înghițite de colhoz; totala aservire a țării față de U.R.S.S.; personalitatea reală a Regelui.

Pentru starea de spirit a oamenilor din comune și sate dispunem de o sinteză a Serviciului Educației din Divizia 6 Infanterie. Informațiile sunt culese de la ostași din *30 de comune și orașul Bârlad.* Ele pot fi socotite ca *un adevărat sondaj de opinie.* Din 31 semnalări, 7 (șapte) adică 22,6% sunt favorabile (sau neutre) față de Republica Populară, iar 77,4% sunt negative și chiar ostile noului regim[14]. Câteva exemple[15]: „regretă plecarea

[12] Chirițoiu, *op. cit.*, pp. 277–279 (nr. 86).

[13] *Ibidem*, pp. 278–279 (nr. 86).

[14] Chirițoiu, *op. cit.*, pp. 273–277 (nr. 85): „Informații culese și centralizate de Serviciul de Educație al Diviziei 6 Infanterie de la ostașii înapoiați din permisii, din diverse județe.

[15] Citatele din Sinteza de la nota precedentă.

lui Mihai" (com. Nadișa, jud. Bacău[16]); oamenii sunt sfătuiți „a-și vinde tot ce au și banii să-i dea pe foc, deoarece se va face colhoz și nu vor mai avea ce să facă cu ei" (Valea lui Ion, Bacău); „populația nu e la curent cu evenimentele petrecute în țară"; „armata nu face altceva decât politică" (Scorțeni, Bacău); „va fi război în primăvară..." (Nadișa, Scorțeni, Gropile – Bacău); „acum vine colhozul și până la urmă se va lua și pământul" (Săbăoani, Bacău); „dacă a plecat Regele, gata și colhozul, gata și războiul" (Cordun, Roman); „ce se face cu moșiile care le-a avut Regele?" (com. nenominalizată și Băcești, Roman); lumea „se teme de colhoz și război" (Rășchitori, Roman); „își dau seama tâmpiții ăștia ce fac cu cârma țării?"; „dacă mai stau mult la conducerea țării ajungem la sapă de lemn. Acesta este guvernul golanilor, distrugător al celor înstăriți" (Roșieni, Roman); „zvonuri despre colhoz și război" (Curcești, Războieni, Ruginoasa – din Vaslui, Iași și Bacău); ostașii au fost chemați în grabă să depună jurământul pentru Republică „deoarece poporul s-a răsculat și vrea să-l readucă pe rege" (orașul Bârlad); „sătenii vorbesc de rău R.P.R." (Conțești, Neamț); „sătenii se feresc de ostași că sunt comuniști" (Rașca, Baia); „satul vorbea mult de război" (sat nenominalizat, Rădăuți); „când a auzit de abdicarea Regelui șeful de post (jandarmi) însoțit de cinci săteni a intrat în cârciumă și împreună au strigat «Trăiască Maniu»" (Deia, Câmpulung-Bucovina); „locuitorii din comuna Trușești-Botoșani se tem de colhoz și de război, mai ales cei bătrâni".

Două teme revin cu precădere, odată cu abdicarea Regelui: colhozul și războiul. („Angloamericanii vor face războiul cu Rușii în Turcia" – ostașii din Regimentul 11 infanterie, înapoiați din permisie.)

Psihoza unui război între U.R.S.S. și Statele Unite ale Americii a fost trăită de foarte mulți în România, indiferent de condiție socială și educație, ani în șir (cel puțin până la Revoluția din Ungaria – 1956). Realitatea în care trăiau – modelul sovietic și arestări periodice, repetate – era prea împotriva firii și a tradițiilor, pentru ca oamenii să nu-și ia dorințele drept realități. Dorința unui război care să-i elibereze de regimul comunist era la antipod cu realitatea politică. Dar omul, lesne crede ceea ce dorește.

Percepția populară despre alungarea Regelui și colhoz s-a adeverit întru totul exactă.

Dacă multiplicăm sinteza prezentată de Serviciul Educației a Diviziei 6 de Infanterie, cu cele întocmite de celelalte divizii și cu rapoartele jandarmeriei, avem *sondajele de opinie la scara întregii țări: negative și ostile Republicii Populare* (afară de o minoritate). De reținut că aceste rapoarte erau întocmite pe linie oficială; cei ce le redactau știau că textele vor fi citite de superiorii lor; ca atare, ei își luau anume măsuri de siguranță în felul cum redactau informațiile culese.[17]

Evenimentele din după-amiaza și seara zilei de 30 decembrie:

Consiliul de Miniștri convocat în mare grabă, ia act de abdicare, aprobă „Proclamația" către țară și componența viitorului Prezidiu. „Vreau să vă comunic că *actul acesta s-a făcut prin bună învoială.*"

[16] În continuare: prima denumire arată comuna sau satul, a doua județul.

[17] Reacțiile în armată la abdicarea forțată a Regelui reiau, cu mici modificări, textul din Dinu C. Giurescu, *Lichidatorii. România 1947*, Editura Enciclopedică, București, 2010, pp. 186–188.

... negative", ele sunt ... rostit:

... libertate. Acum suntem toți ai Rușilor"

... lui, să fim siguri că vom avea colhoz" (Plutonier Major ...).

... area celor vizați în unitate și schimbarea Regelui, va aduce o mare reformă și ... rândurile noastre, pregătind colhozul" (Plutonier Major Roșca).

„În curând vor fi schimbați și popii și vom fi siliți să nu mai credem în Dumnezeu" (Plutonier Major Gheorghe T. Constantin).

„Pe ce depuneți jurământul, pe seceră sau pe steagul lui Stalin, să fiți siguri de război" (Plutonier Major rezervă Potârniche).

„Regele a avut piedici, el nu a fost băgat în seamă de Partidul Comunist Român și de aceea a demisionat" (soldat Nicolae Pădureanu din Reg. 36 Artilerie).

„Acum o să ne scoată ochii cu 2–3 m de stofă pentru a se face propaganda lor... Regele a fost foarte capabil" (Sublocotenentul Alexandru Mărculescu, Reg. 36 Artilerie).

Părerile consemnate[13] exprimau adevăratele perspective: gospodăriile țărănești menite a fi înghițite de colhoz; totala aservire a țării față de U.R.S.S.; personalitatea reală a Regelui.

Pentru starea de spirit a oamenilor din comune și sate dispunem de o sinteză a Serviciului Educației din Divizia 6 Infanterie. Informațiile sunt culese de la ostași din *30 de comune și orașul Bârlad*. Ele pot fi socotite ca *un adevărat sondaj de opinie*. Din 31 ...emnalări, 7 (șapte) adică 22,6% sunt favorabile (sau neutre) față de Republica Populară, ... 77,4% sunt negative și chiar ostile noului regim[14]. Câteva exemple[15]: „regretă plecarea

---

... Chirițoiu, *op. cit.*, pp. 277–279 (nr. 86).

... *Idem*, pp. 278–279 (nr. 86).

... ițoiu, *op. cit.*, pp. 273–277 (nr. 85): „Informații culese și centralizate de Serviciul de ... Diviziei 6 Infanterie de la ostașii înapoiați din permisii, din diverse județe.

... din Sinteza de la nota precedentă.

„z...
Bac...
popo...
R.P.R.
„satul v...
Regelui ...
au strigat ...
Trușești-B...

Două te...
(„Angloamer...
infanterie, înap...

Psihoza unui...
mulți în Români...
Revoluția din Ung...
periodice, repetate ...
dorințele drept reali...
la antipod cu realitat...

Percepția populară ...

Dacă multiplicăm s...
cu cele întocmite de cele...
la scara întregii țări: negat...
că aceste rapoarte erau înt...
citite de superiorii lor; ca ...
redactau informațiile culese.

Evenimentele din după-am...

Consiliul de Miniștri convo...
către țară și componența ...
prin bună învoială"

16 În ...

...ar avea ce să facă cu
...u evenimentele petrecute în țară";
...orțeni, Bacău); „va fi război în primăvară...
...au); „acum vine colhozul şi până la urmă se va lua şi
...); „dacă a plecat Regele, gata şi colhozul, gata şi războiul"
...e se face cu moşiile care le-a avut Regele?" (com. nenominalizată şi
...an); lumea „se teme de colhoz şi război" (Răşchitori, Roman); „îşi dau seama t...
...a ce fac cu cârma țării?"; „dacă mai stau mult la conducerea țării ajungem la sa...
...n. Acesta este guvernul golanilor, distrugător al celor înstăriți" (Roşieni, Rom...
...uri despre colhoz şi război" (Curceşti, Războieni, Ruginoasa – din Vaslui, Iaş...
...); ostaşii au fost chemați în grabă să depună jurământul pentru Republică „deoare...
...l s-a răsculat şi vrea să-l readucă pe rege" (oraşul Bârlad); „sătenii vorbesc de ră...
(Conțeşti, Neamț); „sătenii se feresc de ostaşi că sunt comunişti" (Raşca, Baia);
...rbea mult de război" (sat nenominalizat, Rădăuți); „când a auzit de abdicarea
...ful de post (jandarmi) însoțit de cinci săteni a intrat în cârciumă şi împreună
...«Trăiască Maniu»" (Deia, Câmpulung-Bucovina); „locuitorii din comuna
...oşani se tem de colhoz şi de război, mai ales cei bătrâni".
...e revin cu precădere, odată cu abdicarea Regelui: colhozul şi războiul.
...canii vor face războiul cu Ruşii în Turcia" – ostaşii din Regimentul 11
...oiați din permisie.)

...război între U.R.S.S. şi Statele Unite ale Americii a fost trăită de foarte
...indiferent de condiție socială şi educație, ani în şir (cel puțin până la
...aria – 1956). Realitatea în care trăiau – modelul sovietic şi arestări
...era prea împotriva firii şi a tradițiilor, pentru ca oamenii să nu-şi ia
...ți. Dorința unui război care să-i elibereze de regimul comunist era
...politică. Dar omul, lesne crede ceea ce doreşte.
...spre alungarea Regelui şi colhoz s-a adeverit întru totul exactă.
...eza prezentată de Serviciul Educației a Diviziei 6 de Infanterie,
...e divizii şi cu rapoartele jandarmeriei, avem *sondajele de opinie*
...şi ostile Republicii Populare (afară de o minoritate). De reținut
...nite pe linie oficială; cei ce le redactau ştiau că textele vor fi
...re, ei îşi luau anume măsuri de siguranță în felul cum

...şi seara zilei...

„Regele a constatat așa cum este scris aici – a continuat primul-ministru – că instituția monarhiei era o piedică serioasă în calea dezvoltării poporului nostru."

„Istoria va înregistra *o lichidare prietenească a monarhiei*, fără zguduiri, cum poate inamicii noștri ar fi dorit. Ca să utilizez o expresie a Reginei Mame, poporul a făcut azi un divorț și decent și elegant de monarhie. ...Vrem să se știe pretutindeni – și aceasta este foarte important – că lucrul acesta s-a făcut cu cumințenie, la timpul său. Nimeni n-a fost supărat cu ceva. Noi mergem înainte pe drumul nostru, cu minimum de zguduiri la maximum de foloase."[18]

Câte afirmații, atâtea neadevăruri. „Buna învoială" a fost *un ultimatum cu amenințări*, cu palatul înconjurat de trupe ale guvernului și cu legăturile telefonice întrerupte.

„Regele a constatat." *Regele n-a constatat nimic*. A citit un act de abdicare redactat de guvern și pe care a fost obligat să-l semneze fără nici o modificare.

„Poporul a făcut azi un divorț și decent și elegant de monarhie": *poporul n-a știut absolut nimic, n-a fost întrebat*, Regele n-a fost lăsat să se adreseze prin radio națiunii, totul s-a desfășurat în cea mai mare viteză, în spatele ușilor închise; *poporul a fost pus în fața faptului împlinit*.

Premierul a continuat:

„Vom îngriji ca fostul Rege să plece liniștit, așa cum se cuvine, pentru ca nimeni să nu poată avea un cuvânt de reproș pentru felul cum poporul nostru a ținut să se poarte față de acela care, înțelegând glasul vremurilor, s-a retras – lucru de care poporul nostru nu se poate arăta nerecunoscător."

„Deci fostul Rege va fi respectat, ca orice cetățean al acestei țări."

„Fostul Rege" – *calitatea de rege nu se pierde*, indiferent dacă Suveranul conduce țara sau nu. Formularea, destinată oficialităților și mass-media de atunci, a avut viață lungă, a fost folosită și după 1989, în versiunea „ex-regele"!

Regele Mihai n-a plecat „liniștit". A fost tot timpul supravegheat, din 31 decembrie când s-a întors la Sinaia și până la 4 ianuarie când a părăsit cu trenul România. Emil Bodnăraș a fost zilnic informat de circulația mașinilor spre și de la reședința regală. Bagajele sale au fost controlate. Vagoanele de tren erau însoțite de agenți ai Siguranței.

Legația SUA din București aflase de promisiunile făcute de dr. Petru Groza și de Gheorghiu-Dej, în timpul audienței-ultimatum din 30 decembrie.

„Se știe – comunică ministrul plenipotențiar Rudolf Schoenfeld Departamentului de Stat – că cei doi miniștri au dat de asemenea asigurări satisfăcătoare privind persoanele ce-l vor însoți (pe Rege în străinătate, nota D.C.G.), cât și proprietatea sa personală în România. Pare probabil că guvernul, acționând la ordinele sovietice, era hotărât să obțină abdicarea dintr-odată și, pentru ca să nu fie nici o întârziere, era gata să promită Regelui aproape orice, promisiuni pe care ei (guvernul, nota D.C.G.) puteau să le încalce cu ușurință după aceea".[19]

[18] Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri, la Chirițoiu, *op. cit.*, pp. 203–206 (nr. 45).

[19] Raportul sinteză din 29 ianuarie 1948 (nr. 60) citat anterior.

În ianuarie, Gheorghe Vasilichi deschide campania împotriva monarhiei ca instituție, printr-o lungă prelucrare a activului de partid (vezi relatarea în volum, ianuarie 1948). Expunerea liderului comunist – ministru al Învățământului – cuprinde repetate neadevăruri, răstălmăciri, interpretări false, și chiar afirmații absurde.

Presa din R.P.R. a dezlănțuit, la comandă, o *campanie furibundă împotriva instituției monarhice*, acuzată în fel și chip. În acest fel, Regele Mihai a fost „respectat ca orice cetățean" al României.

În aceeași seară de 30 decembrie 1947 la orele 19.10 are loc o ședință specială a Adunării Deputaților. A durat 45 minute. Premierul dr. Petru Groza a dat citire Actului de abdicare și Proclamației guvernului. Deputații au votat – cu 295 pentru și nici unul împotrivă – „proiectul de lege pentru constituirea statului român în Republica Populară Română" cu 9 articole.

„Adunarea Deputaților ia act de abdicarea Regelui Mihai pentru el și urmașii săi (art. 1); abrogă Constituția din 1866 „cu modificările din 29 martie 1923 și acelea din 1 septembrie 1944 și următoarele" (art. 2).

„România este Republică Populară. Denumirea statului român este «Republica Populară Română» (R.P.R.)" (art. 3). Puterea legislativă este exercitată provizoriu de Adunarea Deputaților „până la dizolvarea ei și constituirea unei adunări legislative constituante" (art. 4), care va hotărî „asupra noii Constituții a Republicii Populare Române" (art. 5). Până la intrarea în vigoare a noii Constituții „puterea executivă va fi exercitată de un prezidiu compus din cinci membri aleși, cu majoritate, de Adunarea Deputaților" (art. 6). Articolele 7 și 8 formulează jurământul ce urmează a fi depus de membrii Prezidiului RPR, de funcționarii publici și de militari.

Adunarea Deputaților nu s-a ostenit să aleagă membrii Prezidiului. Ei fuseseră propuși și aprobați, cu circa 2 ore mai înainte, în Consiliul de Miniștri. Iar trei dintre ei, Ion Niculi, C.I.C. Parhon și Ștefan Voitec fuseseră nominalizați de la 29 decembrie în „Planul de măsuri" privind abolirea monarhiei.[20]

81 de ani de monarhie constituțională au fost anulați prin 2 articole de lege care însumau patru rânduri. Statul român era acum desemnat printr-un adjectiv („Română") care-l deosebea de celălalte republici populare din Europa, croite pe tipar sovietic.

Darea de seamă oficială a ședinței Adunării Deputaților afirmă că participanții au aplaudat, cu diferite intensități, *de 17 (șaptesprezece) ori în 45 minute.* Cele 17 manifestări de adeziune însumează un minimum de 20 minute. De unde rezultă că *„lucrările" propriu-zise ale Adunării Deputaților din ziua de 30 decembrie 1947 au durat cel mult 25 minute.*

---

[20] Legea pentru constituirea Statului Român în Republica Populară: Chirițoiu, *op. cit.*, pp. 210–211 (nr. 47). Pentru alegerea prealabilă a membrilor Prezidiului: *Stenograma Ședinței Consiliului de Miniștri* din 30 decembrie, idem, pp. 203–205 (nr. 45); pentru desemnarea a 3 membri ai Prezidiului la 29 decembrie, idem, pp. 187–189 (nr. 33).

Un adevărat *record de viteză în stabilirea formei de stat a României, după model sovietic.* „Voința populară" în forma ei cea mai condensată.[21]

Regele Mihai, Regina Mamă și persoanele ce-i însoțeau au sosit la Lausanne luni 5 ianuarie 1948, în jurul orei 16, întâmpinat de cca 1 000 de persoane care au ovaționat îndelung. Regele voia să dea publicității o scurtă declarație că „abdicarea din 30 decembrie i-a fost impusă cu forța". Guvernul elvețian, excesiv de atent să păstreze regulile neutralității, a cerut Regelui să se abțină de la orice declarații și activități politice cât timp se află pe teritoriul Elveției.[22]

A fost o întârziere numai.

La 16 martie 1948, la un dineu dat la Clubul Internațional de Presă din Londra, Regele Mihai a recapitulat în fața corespondenților de presă principalele evenimente din România, începând cu 23 august 1944. Anume:

– trecerea României cu forțele ei armate de partea Aliaților;

– participarea armatei române, a patra ca număr, pe fronturile de luptă împotriva Reich-ului nazist;

– pierderile foarte mari suferite de trupele române;

– declarația lui Viaceslav Molotov din 2 aprilie 1944 privind neamestecul U.R.S.S. în afacerile interne ale României și respectarea independenței țării.

„Puternica noastră vecină – a precizat Regele României – cu care speram să colaborăm pașnic și liber, *ne-a impus un guvern care nu reprezenta în nici un fel voința poporului.* Acest guvern *a distrus ultimele vestigii ale libertății.* A socotit potrivit *să încarcereze pe cei mai populari și valoroși reprezentanți ai democrației române. A falsificat alegerile.* Prin *fraudă și teroare,* a impus României *instituții care sunt total străine spiritului și vieții poporului*" (sublinierea D.C.G.).[23]

La 4 aprilie, tot la Londra, Regele Mihai ține prima sa conferință de presă în legătură cu ziua de 30 decembrie 1947. A precizat că:

a) dr. Petru Groza și Gheorghe Gheorghiu-Dej i-au „prezentat textul actului de abdicare", cerându-i să-l semneze „imediat";

b) „Amândoi s-au prezentat la Palatul Regal după ce acesta a fost încercuit de detașamente armate, informându-mă că mă vor socoti răspunzător pentru vărsarea de sânge ce va urma, ca o consecință a instrucțiunilor ce le emiseseră deja în caz că nu voi semna în cadrul limitei de timp impusă."

[21] Ședința Adunării Deputaților din 30 decembrie este reluată după Dinu C. Giurescu, *Lichidatorii...*, pp. 182–183.

[22] Telegrama nr. 66 din 21 ianuarie 1948, de la ambasadorul S.U.A. la Berna către secretarul de Stat, la Washington, N.A.W. 871.001/MIHAI/1–2148.

[23] *Regele Mihai și exilul românesc*, documente publicate de Mircea Ciobanu, Iași, Editura Princeps, pp. 104–105. Cf. Chirițoiu, *op. cit.*, pp. 283–285 (nr. 88).

c) *„Acest act mi-a fost impus cu forța* de un Guvern instalat și menținut de o putere străină, un Guvern total nereprezentativ pentru voința poporului român."

d) „Acest Guvern a violat angajamentele internaționale, care îl obligau să respecte libertățile politice ale poporului român, a falsificat alegerile..."

„În aceste condiții, nu mă consider obligat în nici un fel de acest act care mi-a fost impus... Voi continua să servesc poporul român, de care destinul meu este legat inexorabil"[24], a încheiat regele (sublinierile D.C.G.).

Suveranul rostea adevărul și la 16 martie și la 4 aprilie 1948.

Ca reacție, la 28 mai 1948 Consiliul de Miniștri hotărăște retragerea cetățeniei române Regelui, Reginei Mame, Elisabetei și lui Nicolae de Hohenzollern, Ilenei de Habsburg. Motivarea? Persoanele în cauză au avut în străinătate „purtări potrivnice îndatoririi de fidelitate față de țară".[25]

Suveranul nu făcuse altceva decât să exprime adevărul care răsturna afirmațiile guvernului de la București.

La 27 mai, prin decret, bunurile Regelui și ale familiei regale sunt trecute în patrimoniul statului.

În noaptea de 31 decembrie spre 1 ianuarie 1948, cetățeni Republicii Populare Române au ascultat, în locul mesajului regal tradițional, acela al Prezidiului „ales" cu numai 24 ore în urmă.

După ce evocă abdicarea, mesajul Prezidiului adaugă:

„Cetățeni și Cetățene" (nu mai sună bine Români!)

„Nici o piedică nu mai stă acum în calea dezvoltării depline a democrației noastre populare, menită să asigure tuturor celor ce muncesc, cu brațele și cu mintea, de la orașe și sate, bunăstarea materială și culturală și care constituie garanția suveranității și independenței țării noastre..."[26].

---

[24] Chirițoiu, *op. cit.*, pp. 285–286 (nr. 89).

[25] Chirițoiu, *op. cit.*, p. 288 (nr. 92).

[26] Dinu C. Giurescu, *Lichidatorii...*, pp. 56–57.

CE ESTE REPUBLICA POPULARĂ?

Atunci, la începutul anului 1948, puţini vor fi fost în stare să dea un răspuns precis, dincolo de comentariile „entuziaste" ce anunţau minunatele perspective ce se deschideau în faţa maselor muncitoare.

Spre finele anului 1948, democraţia populară este definită într-un document de partid[1] ca:

„o formă de trecere de la capitalism la socialism";

„o formă a dictaturii proletariatului";

„o formă deosebită a alianţei între clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare şi alte pături muncitoare" (de 3 ori acelaşi adjectiv!);

„o alianţă îndreptată împotriva claselor exploatatoare şi având ca scop înfăptuirea şi consolidarea definitivă a socialismului";

„este o formă înaltă a democraţiei – o democraţie reală, nu în vorbe, ci în fapte, o democraţie pentru majoritatea covârşitoare a poporului, pentru poporul muncitor".

În România – dictatura proletariatului a „îmbrăcat o formă specifică", anume: clasa muncitoare în alianţă cu ţărănimea muncitoare a instaurat dictatura proletariatului fără revoluţii violente şi război civil.

De ce?

„Datorită victoriei istorice repurtată de Uniunea Sovietică în cel de-al Doilea Război Mondial."

Comentariul corespunde realităţii. Fără ocuparea şi controlul ţării de către Armata Sovietică, democraţia populară nu s-ar fi instaurat vreodată în România.

De ce dictatura proletariatului continuă după proclamarea republicii populare?

Ca de obicei, V.I. Lenin vine în sprijin (nimeni nu-l putea contrazice):

„Dictatura proletariatului nu înseamnă sfârşitul luptei de clasă, ci continuarea ei în forme noi."

---

[1] *Rezoluţia şedinţei plenare a C.C. al P.M.R. din 22–24 decembrie 1948 asupra problemei sindicale*, în volumul *Rezoluţii, 1948–1950*, pp. 48–49.

CE ESTE REPUBLICA POPULARĂ?

Atunci, la începutul anului 1948, puțini vor fi fost în stare să dea un răspuns precis, dincolo de comentariile „entuziaste" ce anunțau minunatele perspective ce se deschideau în fața maselor muncitoare.

Spre finele anului 1948, democrația populară este definită într-un document de partid[1] ca:

„o formă de trecere de la capitalism la socialism";

„o formă a dictaturii proletariatului";

„o formă deosebită a alianței între clasa muncitoare și țărănimea muncitoare și alte pături muncitoare" (de 3 ori același adjectiv!);

„o alianță îndreptată împotriva claselor exploatatoare și având ca scop înfăptuirea și consolidarea definitivă a socialismului";

„este o formă înaltă a democrației – o democrație reală, nu în vorbe, ci în fapte, o democrație pentru majoritatea covârșitoare a poporului, pentru poporul muncitor".

În România – dictatura proletariatului a „îmbrăcat o formă specifică", anume: clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare a instaurat dictatura proletariatului fără revoluții violente și război civil.

De ce?

„Datorită victoriei istorice repurtată de Uniunea Sovietică în cel de-al Doilea Război Mondial."

Comentariul corespunde realității. Fără ocuparea și controlul țării de către Armata Sovietică, democrația populară nu s-ar fi instaurat vreodată în România.

De ce dictatura proletariatului continuă după proclamarea republicii populare?

Ca de obicei, V.I. Lenin vine în sprijin (nimeni nu-l putea contrazice):

„Dictatura proletariatului nu înseamnă sfârșitul luptei de clasă, ci continuarea ei în forme noi."

---

[1] *Rezoluția ședinței plenare a C.C. al P.M.R. din 22–24 decembrie 1948 asupra problemei sindicale*, în volumul *Rezoluții, 1948–1950*, pp. 48–49.

„Dictatura proletariatului este lupta de clasă a proletariatului care a învins şi a luat în mâinile sale puterea politică împotriva burgheziei învinse, dar care n-a fost nimicită, care nu a dispărut şi nu a încetat să opună împotrivire, care-şi înteţeşte împotrivirea".[2]

Lupta de clasă

Dacă „lupta de clasă" lipseşte ca formulare din Rezoluţia adoptată de Congresul I P.M.R. (februarie 1948), în schimb, ea se regăseşte de repetate ori în rezoluţia adoptată de şedinţa plenară a C.C. a P.M.R. din 10–11 iunie 1948.[3]

Dezvoltarea democraţiei populare şi trecerea la construirea socialismului – citim în rezoluţie – „decurge în condiţiile luptei de clasă, care îmbracă forme variate şi tot mai ascuţite".[4]

Campania electorală pentru alegerile din martie 1948 „a fost dusă de Partidul Muncitoresc Român..., în luptă neîmpăcată împotriva duşmanului de clasă, în lupta împotriva manifestărilor străine, oportuniste şi reformiste în propriile rânduri".[5]

Lupta de clasă „se desfăşoară nu numai la oraş, dar şi la ţară... Interesele ţărănimii muncitoare nu pot fi rezolvate decât prin luptă... împotrivă exploatării capitaliste, pentru îngrădirea elementelor capitaliste la ţară..."[6]

„Îngrădirea" s-a efectuat prin impunerea unor cote aberante la produse de livrat statului la preţuri de nimic; prin arestarea a „peste 80 000 de ţărani, în majoritatea lor ţărani muncitori" (Gheorghe Gheorghiu-Dej în noiembrie 1961); prin presiune politică şi alte mijloace în care violenţa domina.

La oraşe, lupta de clasă a inclus succesive valuri de arestări (pe categorii); revizuirea pensiilor – cu eliminarea – a mii (poate zeci de mii) pe variate „motive"; revizuirea pensiilor prin scăderea cuantumului lor; categorii de orăşeni fără cartelă de alimente; desfiinţarea barourilor de avocaţi, epurarea lor şi reînscrierea în noile „colegii"; epurarea în continuare a ministerelor şi instituţiilor centrale.

Lupta de clasă a fost o realitate foarte dură cu care au fost confruntaţi milioane de cetăţeni între 1948 şi 1964.

---

[2] V.I. Lenin, *Opere*, vol. XXIV, ed. 3-a rusă, p. 311, reprodus după *Rezoluţia şedinţei plenare a C.C. al P.M.R. din 22–24 decembrie 1948 asupra problemei sindicale*, în *Rezoluţii. 1948–1950*, pp. 48–49.

[3] Textul în volumul *Rezoluţii şi hotărâri... 1948–1950*, pp. 11–27. Citatele sunt date din acest text.

[4] *Ibidem*, p. 10.

[5] *Ibidem*, pp. 14–15.

[6] *Ibidem*, p. 20.

Lupta de clasă a fost conceptul aşa-zis teoretic prin care regimul democrat popular şi-a eliminat sau izolat adversarii. *Lupta de clasă a fost o politică oficială pusă sistematic în aplicare până către începutul anilor '60.* Pentru a „justifica" represiunea în masă, violenţele şi abuzurile unor activişti şi organe ale statului, a fost vehiculată opinia lui Iosif Vissarionovici Stalin, anume că lupta de clasă se „ascute" pe măsură ce orânduirea socialistă se consolidează. Opinia liderului de la Kremlin era absurdă, dar acoperea foarte bine măsurile represive luate, crescendo, între 1949 şi 1952 inclusiv.

Partea I

EPOCA GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

1948

Ce cuprinde anul 1948

Cu anul 1948 începe introducerea în forță a componentelor democrației populare – model sovietic. Astfel:

Congresul de unificare, de fapt de absorbire a Partidului Social-Democrat din România de către cel Comunist, din care a rezultat Partidul Muncitoresc Român (același P.C.R. cu nume schimbat);

„alegerile" pentru Marea Adunare Națională, noua denumire a forului legislativ cu o singură cameră;

adoptarea Constituției R.P.R., cadru „flexibil" al schimbărilor de fond;

naționalizarea principalelor mijloace de producție, a băncilor, mijloacelor de transport;

legea învățământului;

legea cultelor;

Rezoluțiile Comitetului Central al P.M.R. privind:

chestiunea națională;
sindicatele;
tineretul;
activitatea științifică, literară și artistică;

Organizarea Direcției Generale a Securității Poporului, care a pus în mișcare represiunea generalizată la scara întregii țări.

Lupta de clasă, devenită politica oficială a regimului democrat-popular, lovește în cele mai diferite categorii sociale.

Pe plan extern, semnarea Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală cu Uniunea Sovietică, primul de acest fel încheiat de Moscova cu o democrație populară din Europa.

Reuniunea Cominform-ului (Biroului Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești) la București; condamndarea liniei politice adoptată de conducerea Ligii Comuniștilor din Iugoslavia.

O furibundă campanie antimonarhică

Fig. 2 Gheorghe Vasilichi (n. 7 sept. 1902, com. Cetate, jud. Dolj; d. 31 oct. 1974). Membru C.C. al P.C.R./P.M.R. (1945-1955 şi 1960-1974) şi al Biroului Politic (1945-1952) (*Dicţionar**, p. 606)

La şedinţa cadrelor superioare din P.C.R. şi P.S.D. (22 ianuarie 1948) expunerea politică a fost prezentată de Gh. Vasilichi în numele Comitetului Central al P.C.R.[1] Expunerea a trasat şi „linia" privind monarhia, înlocuită, la 30 decembrie 1947, cu un regim democrat popular.

„Linia" era menită să arate auditoriului cum să „interpreteze" monarhia constituţională existentă până de curând în România.

Principalele idei ale vorbitorului:

– Monarhia „n-a avut legături strânse cu masa". Totuşi „Trebuie dusă o muncă de lămurire a maselor, de dezrădăcinare în masă a ideii monarhice";

– „Monarhia în Ţara Românească a jucat un rol nefast în calea dezvoltării ţării...";

– „clasele exploatatoare... moşierimea şi burghezia mare, tocmai pentru a-şi păstra poziţiile curente... au avut nevoie de o mantie regească...";

– „monarhia a fost adusă nu din dorinţa poporului de a avea un rege, un conducător ca să stea deasupra claselor, dar aceasta a fost opera claselor exploatatoare...";

– „să risipim şi acea legendă care s-a creat în mod special, că regele ar fi fost un om care nu făcea politică..."; trebuie arătat că „a făcut politica cea mai reacţionară...";

– ei (regii) „aveau sute de mii de hectare de pământ când sute de mii de oameni mureau de foame...";

– Regii nu au încurajat ştiinţa şi arta.

„Oameni ca Eminescu, ca Vlahuţă, Caragiale, Luchian au murit în mizerie, au murit de foame, tocmai prin faptul că n-au vrut să-şi pună instrumentele lor, pana de scris sau pensula de pictat, în slujba unei arte care folosea claselor exploatatoare..."

Prelucrarea a mers pe acest amestec de minciună şi răstălmăcire, de falsificare a istoriei.

Presa – mai ales în ianuarie, dar şi după aceea – a publicat comentariu după comentariu pe acelaşi ton. Au fost aruncate asupra monarhiei hârdaie de lături şi necuviinţe.

După un timp nu s-a mai făcut aproape nicio menţiune. În manualul pentru învăţământul mediu „Istoria R.P.R." sub redacţia acad. Mihail Roller (1952), elevii erau

[1] *Stenogramele şedinţelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. I, 1948, studiu introductiv prof. univ. dr. Ioan Scurtu, ediţie de documente pregătită de Camelia Moraru, Laura Neagu, Constantin Moraru, Constantin Neagu, Claudiu Dincă, George Mocanu, se va cita *Stenograme 1948*.

* CNSAS. *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicţionar*. De acum înainte va fi citat *Dicţionar*.

informați că, după „detronarea lui Cuza“, coaliția „burghezo-moșierească a oferit tronul României lui Carol de Hohenzollern, pentru a înăbuși lupta poporului...“[2]

Dezinformarea și tăcerea au dat roade. Când în 1991–1992, Televiziunea română a făcut un sondaj pe stradă, cei întrebați au menționat numele a doi din cei patru regi ai României, iar imaginile negative asupra instituției monarhice au fost vehiculate în continuare.

Recensământul populației și cel agricol

La 25 ianuarie 1948 a avut loc recensământul populației și cel agricol. Suprafața țării – 237 502 km² cu 15 872 624 locuitori; 48,3% de sex masculin și 51,7% feminin (urmările războiului!): etnici români – 85,7% (13 597 613); maghiari – 9,4% (1 499 851); germani – 2,2% (343 913); restul: ruși 0,2%; ucraineni 0,2%; sârbi, croați, sloveni, bulgari, cehi și slovaci, poloni; vorbitori de limbă idiș 0,9% (138 795); greci, albanezi, armeni, turco-tătari; țigani 0,3% (53 425).

Recensământul nu exprimă ponderea reală a unor etnii. Au fost înregistrați vorbitorii de limbă idiș, dar numărul evreilor în 1945 era de 355 972[3], ceea ce înseamnă cca 2,2%. (Vorbitorii de idiș erau tot evrei.)

Țiganii înregistrați – 53 425 în 1948. La recensământul din 1956 (15 martie) – 64 000 (0,2%), iar în 1977 – 75 696. În 1992 cifra lor este de 401 100 (1,8% din total), în 15 ani nu este posibilă o creștere a etniei de cca 5,26 ori; de unde rezultă că înregistrările din 1948, 1956 și 1977 nu au exprimat realitatea.

Rezultatele recensământului agricol, efectuat concomitent cu acela al populației, nu au fost publicate. În schimb, operațiunea a fost întâmpinată cu multe temeri în mediul rural. Locuitorii satelor aveau de ce; transformarea socialistă a agriculturii, devenită politică oficială a statului democrat-popular (martie 1949), s-a întemeiat și pe datele obținute prin recensământul din ianuarie 1948.

Poezia românească sub atac: Tudor Arghezi

„Anul literar 1948 a debutat, așadar, printr-un proces răsunător, procesul unui poet. Lumea literară era înștiințată că grație noului instrument de analiză – critica literară

---

[2] *Istoria RPR. Manual pentru învățământul mediu*, sub redacția Acad. M. Roller, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, București, 1952, p. 403.

[3] Sabin Manuilă și Wilhelm Filderman, *The Jewish population in Romania during World War II*, editors Kurt Treptow and Larry Watts, Iași, 1994, pp. 34, 56 și anexa 3, 62.

Fig. 3 În ianuarie 1948 poetul Tudor Arghezi este luat drept ţintă ca promotor al „putrefacţiei poeziei“ şi al „poeziei putrefacţiei“. Şase ani mai târziu, conducerea P.M.R. îi va acorda deplină recunoaştere şi va adopta măsuri reparatorii

marxistă – a fost descoperit cel mai temut exponent al ideologiei burgheze, poetul Tudor Arghezi“ (Ana Selejan).[4]

La 4 ianuarie 1948 apare „Flacăra“, săptămânal al Uniunii sindicatelor de artişti, scriitori şi ziarişti. Programul ei: sprijinirea literaturii angajate pe poziţiile clasei muncitoare şi combaterea fermă a ideologiei burgheze. Redactor-şef Eugen Jebeleanu. Colaboratori principali: Marcel Breslaşu, Nina Cassian, Silvian Iosifescu, Radu Boureanu, Paul Georgescu, Paul Cornea, Aurel Baranga, Maria Banuş, Mihai Novicov, Alexandru Jar, Mihnea Gheorghiu, Dan Deşliu...

Pentru a ilustra cum trebuiesc interpretate şi înţelese operele literare ale perioadei burgheze, „Scânteia“ (din 4–10 ianuarie 1948)* publică „analiza“ semnată de Sorin Toma (redactor-şef al Scânteii – organ central al P.C.R.), intitulată *Poezia putrefacţiei şi putrefacţia poeziei. Răsfoind volumele lui Tudor Arghezi.*[5] Folosind citate din poeziile argheziene, criticul formulează două concluzii. La început poezia respectivă are o tentă democratică; ulterior – scrie S. Toma – „Arghezi, înainte respins şi hărţuit, devine unanim consacrat, adulat, trâmbiţat şi idolatrizat de critica burgheză“; recunoscut ca „port-drapel“ al ideologiei burgheze.

Analiza marxistă continuă cu poezia argheziană a „deznădejdii şi morţii“, ciclul „Flori de mucigai“, considerat de Sorin Toma ca „negarea însăşi a poeziei“. De la începuturile poetului şi până la opera de maturitate „e întreg drumul descompunerii morale a burgheziei. E întreaga decadenţă a culturii burgheze“.[6]

Acest eseu-avertisment se referea de fapt la interpretarea ce se cuvenea dată întregii literaturi din anii burgheziei.

Peste mulţi ani Sorin Toma şi-a scris memoriile cu o anexă intitulată „Care este adevărul în «cazul Arghezi»?“.[7]

---

[4] Ana Selejan, *Reeducare şi prigoană. România în timpul primului război cultural (1944–1948)*, vol. II, Sibiu, 1993, p. 132.

* După hotărârea Consiliului de Miniştri din 13 sept. 1953 (intrată în vigoare la 1 apr. 1954) apare cu grafia „Scînteia“.

[5] Analiza de fond a studiului lui Sorin Toma în *Ana Selejan, op. cit.*, capitolul *1948: al treilea val... Sorin Toma et Co*, pp. 111–130. Citatele sunt date din acest capitol al autoarei.

[6] Ana Selejan, *op. cit.*, p. 120.

[7] Sorin Toma, *Privind înapoi. Amintirile unui fost ziarist comunist, redactor-şef al Scânteii din 1947 până în 1960*, Editura Compania, 2004, 335 p.; anexa la pp. 325–335.

Articolul din „Scânteia“ (1948) a fost scris de mine precizează S. Toma, „dar din inițiativa, din însărcinarea și sub controlul conducerii de partid, care l-a aprobat atât înainte, cât și după publicare“[8] (da, fiindcă nimic de acest fel nu apărea dacă nu avea aprobarea prealabilă „de sus“, nota D.C.G.). S. Toma explică apoi atmosfera generală când a redactat articolul. Însă în 1956, conducerea partidului și-a schimbat atitudinea.

La Congresul scriitorilor (18–23 iulie), raportul prezentat de Mihai Beniuc – *Literatura din R.P.R. și perspectivele ei de dezvoltare* – a dat prilejul unor luări de cuvânt cu accente critice la adresa realismului socialist. Tudor Arghezi fusese între timp „reabilitat“, ales membru titular al Academiei R.P.R. (2 iulie 1955) și începe din nou să publice.[9]

(Totul era să reziști la vâltoare și furtună și să ieși din ea, întrucât partidul își mai schimba atitudinea și „linia“, nota D.C.G.)

Tratatul de prietenie cu U.R.S.S.

România este prima țară cu regim democrat-popular care semnează cu Uniunea Sovietică un tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală (9 articole, durata 20 de ani).

Semnarea tratatului a avut loc la Moscova, cu prilejul vizitei oficiale a unei delegații guvernamentale române condusă de dr. Petru Groza (Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Vasile Luca, Lothar Rădăceanu), la 2–4 februarie 1948.

Tratatul prevede că „înaltele părți contractante“ se obligă să acționeze în comun „pentru respingerea oricărei amenințări de repetare a agresiunii din partea Germaniei sau a oricărui alt stat, care s-ar alătura Germaniei, direct sau în orice altă formă“.

Menționarea expresă a Germaniei – în 1948 divizată și fără tratat de pace – era proforma, realitatea fiind tratatul în sine.

În articolul 5 părțile contractante declară că „vor acționa în spiritul prieteniei și al colaborării...“, „urmând principiile respectului reciproc față de independența și suveranitatea lor, precum și al neamestecului în treburile interne ale celuilalt stat“.

Fig. 4 Ana Pauker (Hana Rabinsohn) (n. 13 dec. 1893, com. Codăești, jud. Vaslui; d. 3 iun. 1960, București). Membru al C.C. al P.M.R. (1945-1954) și al Biroului Politic (1945-1952). Ministru de Externe (1947-1952) (*Dicționar*, pp. 453-454)

[8] Idem, p. 326.

[9] Dr. Dorina N. Rusu, *Dicționarul membrilor Academiei Române 1866-2010*, ed. a 4-a, Cuvânt înainte de acad. Eugen Simion, Editura Enciclopedică, București, 2010, p. 52–53.

Fig. 5 Vasile Luca (Lucacs László) (n. 8 iun. 1898, com. Cătălina, jud. Covasna; d. 27 iul. 1963, Penitenciarul Aiud). Membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (1945-1952) şi al Biroului Politic (1945-1952); ministru al Finanţelor (1947-1952); acuzat de deviere de dreapta, arestat (1952), condamnat la moarte, pedeapsă comutată în închisoare pe viaţă. Reabilitat juridic în aprilie 1968. (*Dicţionar*, p. 365)

Tratatul a intrat în vigoare la 23 februarie 1948.

La 10 februarie delegaţia guvernamentală se întorcea de la Moscova. La sosire, în gara Mogoşoaia, Gheorghiu-Dej a rostit o alocuţiune (3 pagini şi jumătate tipărite).

Ca student în anul III la Facultatea de Istorie (Bucureşti) am fost trimis cu alţi colegi la mitingul de întâmpinare a delegaţiei la Şosea, în dreptul Fântânii Mioriţa, cam la 200 metri de ieşirea din gară. Ni s-a distribuit şi textul lozincilor, dactilografiate pe fâşii înguste de hârtie. Am stat în jur de 2 ore, din când în când responsabilii cu agitaţia ne îndemnau să scandăm câte o lozincă. De bine de rău ieşea un fel de scandare fiindcă nu eram defel de capul nostru.

În sfârşit, a apărut delegaţia guvernamentală. Cred că a vorbit mai întâi Traian Săvulescu; la sfârşit a luat cuvântul Gheorghiu-Dej.

Îmi amintesc că nu am urmărit defel ce spunea; cuvintele sale se înscriau – gândeam atunci – în caterinca politică a timpului.

Recitind însă acum textul, am reţinut că Dej transmitea trei idei. Iată cuvintele sale:

a) „Prin semnarea tratatului de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală cu U.R.S.S. aducem poporului nostru sentimentul consolidării stabilităţii politice a regimului democraţiei noastre populare, o întărire a sentimentului de încredere în forţele sale..."

Nota: Tratatul semnat dădea conducerii P.C.R. sentimentul consolidării, mai ales că în ţară se aflau zeci de mii de militari sovietici.

b) Pe întregul parcurs în ţară în drum spre Bucureşti, (delegaţia care călătorea cu trenul) au fost organizate manifestaţii de „bun venit" (ca şi aceea la care participam ca student). De unde concluzia lui Gheorghiu-Dej că, „regimul democraţiei populare... convine poporului nostru...".

(Total fals. Republica Populară a fost proclamată fără nici un fel de consultare populară, dimpotrivă a fost „votată" în 45 de minute în Camera Deputaţilor, inclusiv cu 17 întreruperi – aplauze.)

c) Că el personal (Gheorghiu-Dej) a constatat din convorbirile avute la Moscova „marea dragoste şi prietenie" a tovarăşului Stalin pentru poporul român!![10] Cât de mult iubea I.V. Stalin pe români, asta o ştia numai el!

[10] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări*, ediţia a IV-a, ESPLP, Bucureşti, 1956, pp. 119-121.

Semnarea tratatului a avut şi unele urmări directe. Ca, de exemplu, repatrierea lentă (cu ţârâita) a prizonierilor români din U.R.S.S., inclusiv a celor luaţi de Armata Roşie între 24 august şi 12 septembrie 1944 (data semnării armistiţiului).

La 18 februarie 1948 au fost semnate la Moscova 3 protocoale pentru înfiinţarea societăţilor mixte Sovrompetrol, Sovromlemn şi Transporturi aeriene româno-sovietice (TARS).[11]

România, devenită Republică Populară, semnează tratate bilaterale de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală cu vecinii ei.

Începutul îl face cu Republica Federativă Populară Iugoslavia, cu prilejul vizitei oficiale a delegaţiei guvernamentale iugoslave în România (la 17–19 decembrie 1947).

Tratatul devine însă caduc după „denunţarea", la Bucureşti, a politicii lui Iosip Broz Tito de către Cominform, în iunie 1948.

Cu Bulgaria un tratat de prietenie este semnat (pe 20 de ani) odată cu vizita oficială la Bucureşti, a unei delegaţii guvernamentale condusă de Gheorghi Dimitrov (15–16 ianuarie 1948).

Cel cu Ungaria – tot pe 20 de ani –, odată cu vizita la Budapesta a unei delegaţii oficiale guvernamentale condusă de dr. Petru Groza (22–24 ianuarie 1948).

Fig. 6 Gheorghe Gheorghiu-Dej (n. 8 nov. 1901, Bârlad; d. 19 mart. 1965, Bucureşti). Membru al C.C. al P.C.R./P.M.R. (1945-1965) şi al Biroului Politic al C.C. al P.C.R./P.M.R. (1945-1965). Secretar general al C.C. al P.C.R./P.M.R. (1945-1954) şi prim secretar al C.C. al P.M.R. (1955-1965). Prim-ministru (1952–1955); Preşedinte al Consiliului de Stat (1961–1965) (*Dicţionar*, pp. 291-292)

Contrar prevederilor Tratatului de pace semnat la Paris (februarie 1947), a fost încheiat la Moscova, la 4 februarie 1948, şi un protocol prin care Insula Şerpilor (17 ha) era cedată Uniunii Sovietice. Fapt împlinit printr-un simplu proces-verbal semnat, la 23 mai 1948, de prim-secretarul de ambasadă Nikolai Pavlovici Sutov şi Eduard Mezincescu din partea Ministerului Afacerilor Externe din Bucureşti. Procesul verbal nu a fost ratificat de forurile legislative ale R.P.R. şi U.R.S.S. După destrămarea U.R.S.S., Insula Şerpilor a intrat automat în componenţa Ucrainei. Urmarea cedării a fost diminuarea sensibilă a apelor teritoriale ale României şi platformei continentale la Marea Neagră, întrucât partea sovietică a susţinut ca delimitarea să se facă între Insula Şerpilor şi ţărmul românesc.

[11] Gheorghe Gheorghe, *Tratatele internaţionale ale României, 1939–1965*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, pp. 136–142 (nr. 85, 86, 87, 88).

Congresul I PMR

În toate țările din aria europeană de dominație sovietică, partidele social-democrate au fost înghițite de cele comuniste. În versiunea oficială, s-a produs „unificarea" celor două partide muncitorești.

La București, „unificarea" a fost formal anunțată în octombrie 1947 la Congresul al XVIII-lea (ultimul) al Partidului Social Democrat din România. Din noile organizații de bază ale partidului unic muncitoresc, au fost eliminați, înainte de Congresul din februarie 1948, zeci de mii de social democrați.

„Unirea" a avut loc la Congresul ținut la București în zilele de 21–23 februarie 1948. Raportul de forțe dintre cele două partide este exprimat în componența organelor centrale:

Comitetul Central, 41 membri titulari din care 31 P.M.R. și 10 P.S.D.; membri supleanți C.C. - 11 la 5.

Biroul Politic 8, din care 7 P.C.R. - 1 P.S.D. Treptat, foștii social democrați vor fi aproape toți îndepărtați din conducere, cu excepția lui Ștefan Voitec, care va supraviețui până la moartea sa, în 1984.

Rezoluția votată de Congresul I PMR are o exprimare relativ reținută în comparație cu retorica obișnuită partidului. Sunt enumerate principalele obiective: o nouă Constituție „cu adevărat democratică"; reforma administrativă, a justiției, a învățământului, a fiscalității; atingerea și depășirea „în scurtă vreme" a nivelului producției industriale din 1938; constituirea, din resurse interne, a fondului de investiții necesar industriei; sporirea productivității muncii; antrenarea tinerilor la munca voluntară; dezvoltarea transporturilor, îndeosebi a căilor ferate; organizarea planificată a economiei; întărirea „economicește" a micului agricultor (nici un cuvânt despre colectivizare); dezvoltarea comerțului de stat și al cooperației; „înțelegere din partea statului" pentru „comerțul particular care respectă normele legale" (promisiune neonorată).

Fig. 7 Ștefan Voitec (n. 19 iul. 1900, Corabia, jud. Olt; d. 4 dec. 1984, București). Membru C.C. al P.M.R./P.C.R. (1948-1984), al Comitetului Executiv și al Comitetului Politic Executiv (1965-1984) (*Dicționar*, pp. 626-627)

„Regimul nostru democratic are o misiune măreață de îndeplinit – citim în rezoluție – lichidarea înapoierii economice a României și transformarea ei într-o țară industrial-agrară înaintată."

În politica externă este consemnată opoziția dintre lagărul imperialist și antidemocratic, condus de imperialismul american ajutat activ „de trădătorii din rândurile social-democraților de dreapta" și lagărul antiimperialist și democratic, în frunte cu Uniunea Sovietică.

Fig. 8 Instantanee de la Congresul I P.M.R. din februarie 1948. În prima imagine, la dreapta lui Gheorghiu-Dej (centru) este Nicolae Ceaușescu. În a doua fotografie, la dreapta lui Gheorghiu-Dej, în rândul secund, Gh. Apostol și Chivu Stoica

Rezoluția Congresului I P.M.R. salută semnarea tratatelor bilaterale încheiate de România cu „țările vecine democratice", îndeosebi cu U.R.S.S. „reazimul păcii în întreaga lume și apărătoarea suveranității și independenței popoarelor" (niciodată până atunci controlul politic și economic asupra României n-a fost mai strict decât în etapa 1948–1960, nota D.C.G.).

„Congresul trimite marelui conducător al popoarelor sovietice, tovarășului Stalin, un salut de dragoste și recunoștință pentru sprijinul pe care ni-l dă și prietenia pe care ne-o arată Uniunea Sovietică."[12]

Surprinzător, nici o trimitere explicită la lupta de clasă. Aceasta se dezlănțuie însă tot mai apăsat și cuprinzător chiar din 1948. Totuși există o referință indirectă: „cooperația sătească va trebui să-l apere pe țăranul muncitor împotriva exploatării..."

Peste un an – martie 1949 – politica oficială va declanșa lupta împotriva chiaburilor – cea mai activă și productivă categorie a lumii rurale – acuzată, între altele, de „exploatarea țăranului sărac".

În rezoluția Congresului, clasa muncitoare este „forța conducătoare a democrației". Ea „are nevoie de un stat major unic, călăuzit de învățătura lui Marx, Engels, Lenin, Stalin, puternic prin coeziunea lui interioară". („Coeziune interioară" dobândită după o aprigă luptă internă pentru controlul partidului și care s-a prelungit din 1949 și până în 1960! nota D.C.G.).

La 22 februarie 1948, în timpul Congresului, Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției și participant la Congres, a fost acuzat de Teohari Georgescu, că a căzut „sub influența burgheziei" fiind un exponent al „ideologiei burgheze".

---

[12] Textul rezoluției în volumul *Rezoluții și hotărâri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, 1948–1950*, Editura PMR, 1951, pp. 5–10.

Fig. 9 Lucrețiu Pătrășcanu (n. 4 nov. 1900, Bacău; d. 16/17 apr. 1954, Penitenciarul Jilava). Membru al C.C. al P.C.R. (1945-1948); membru în Biroul Politic (1946-1948); ministru al Justiției (1944-1948). Arestat în 1948, a fost judecat într-un proces prefabricat desfășurat cu ușile închise, condamnat la moarte și executat. Reabilitat la Plenara din 22-25 aprilie 1968. (*Dicționar*, pp. 456-457)

Fig. 10 Teohari Georgescu (n. 30 ian. 1908, București; d. 30 ian. 1976, București). Membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (1945-1952); membru al Biroului Politic (1945-1952); ministru al Afacerilor Interne (1945-1952); arestat (1953-1956); reabilitat în aprilie 1968. (*Dicționar*, pp. 287-288)

La 24 februarie 1948 L. Pătrășcanu a fost destituit din funcție. Arestat la 28 aprilie 1948, a fost anchetat de o Comisie de partid, apoi predat Siguranței și apoi Direcției Generale a Securității Populare și anchetat în repetate rânduri.

În final, i s-a fabricat un proces cu învinuiri total neîntemeiate. Condamnat la moarte, a fost executat în noaptea de 16/17 aprilie 1954. A fost reabilitat de Plenara C.C. al P.C.R. din 22–25 aprilie 1968 după ce o nouă anchetă (de partid și de stat) a găsit acuzațiile împotriva sa total nefondate.

„Alegerile" din 28 martie 1948. Frontul Democrației Populare

La 23 ianuarie 1948 Camera Deputaților votează modificarea Legii electorale (din 1946): capătă drept de vot toți care au împlinit 20 de ani; pot fi aleși cei care au minimum 23 ani.

Fig. 11 Campanie „electorală“ în martie 1948. În centrul imaginii Gheorghe Gheorghiu-Dej (cu pălărie)

În februarie, Camera Deputaților se autodizolvă după ce fixase data alegerilor la 28 martie.

Corpul legislativ rezultat din cea mai falsificată „alegere“ din istoria României, își îndeplinise „misiunea“. Votase: etatizarea Băncii Naționale; transformarea Ministerului Economiei Naționale într-un megamecanism birocratic pentru conducerea și controlul întregii activități de producție și distribuție; votase legea oficiilor industriale care instituia controlul statului asupra tuturor fabricilor și întreprinderilor (rămase totuși în proprietate privată); aprobase în mare grabă, pe baza unui simplu referat al ministrului de Interne Teohari Georgescu, fără vreo anchetă prealabilă, scoaterea în afara legii a Partidului Național-Țărănesc (Iuliu Maniu); votase, în 45 minute (din care 20 rezervate aplauzelor) abolirea monarhiei constituționale și proclamarea Republicii Populare Române. Cu un an și o lună în urmă, la 1 decembrie 1946, aceeași Cameră a Deputaților primise cu puternice și prelungite ovații prezența Regelui Mihai la inaugurarea legislaturii și recunoscuse, în cuvinte fără echivoc, rolul hotărâtor al Suveranului în înfăptuirea actului de la 23 august 1944!

Odată cu autodizolvarea corpului legislativ, își încheia rolul și Blocul Partidelor Democrate (B.P.D.) constituit din inițiativa P.C.R. în ianuarie-mai 1946, ca o umbrelă pentru participarea la „alegerile“ din noiembrie 1946.

Frontul Democrației Populare

Sub ce egidă se vor ține „alegerile" programate pentru 28 martie 1948?

Raportul Comitetului Central prezentat Congresului I P.M.R., vine cu o nouă „umbrelă": *Frontul Democrației Populare* (F.D.P.).

Gheorghe Gheorghiu-Dej caracterizează F.D.P. ca „expresia politică a unității de voință a întregului popor muncitor din țara noastră în lupta sa pentru întărirea Republicii Populare Române".

Și liderul comunist continuă cu definirea noului for: „un minunat mijloc de mobilizare a celor mai largi mase populare"; „armă de făurire a unității politice-morale a întregului popor muncitor", expresia voinței neclintite a întregului popor muncitor de a ridica economia țării...; expresia voinței poporului de a apăra cu cea mai mare strășnicie independența sa și cuceririle sale democratice împotriva imperialiștilor...!![13]

Așa a apărut noul organism. De sus în jos, printr-un șir de afirmații, într-un raport politic și – nu cum ar fi fost firesc – de la bază în sus.

La 27 februarie Frontul Democrației Populare este oficial constituit. Condus de dr. Petru Groza, F.D.P. cuprinde: Partidul Muncitoresc Român, Frontul Plugarilor, Partidul Național Popular, Uniunea Populară Maghiară, plus organizații obștești și de tineret. Din partea „opoziției", participă Partidul Național Liberal-Petre Bejan și Partidul Țărănesc Democrat condus de dr. Nicolae Lupu.

Campania electorală pentru „alegerile" din 28 martie 1948 sub egida Frontului Democrației Populare cu sigla „Soarele", a fost însoțită de o propagandă și o agitație la comandă fără precedent, prin presă, radio, mii de întruniri în instituții și locurile de producție, afișe, fluturași, lozinci „Votați Soarele". Presa semnala zi de zi manifestările, pentru a proiecta imaginea unei efervescențe politice. F.D.P. a „obținut" 93,2% din voturi și 405 mandate din 414. „Opoziția": Partidul Național Liberal condus de Petre Bejan – 7 locuri de deputați, iar Partidul Țărănesc Democrat – 2 mandate. Au fost ultimele „alegeri" cu o aparentă pluralitate. În fapt, ele au constituit o *repetiție generală înainte de instaurarea formală a regimului politic al partidului unic.*

Constituția din aprilie 1948

Marea Adunare Națională (noua denumire a Camerei Deputaților, în regim unicameral) rezultată în urma „alegerilor" din 28 martie, și-a început lucrările la 6 aprilie.

[13] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Raportul politic al Comitetului Central la Congresul Partidului Muncitoresc Român, 21 februarie 1948*, în „Articole și Cuvântări", ediția a IV-a, Editura de Stat pentru Literatură Politică, București, 1956, pp. 162–168.

Fig. 12 Afiş electoral al Frontului Democraţiei Populare (FDP) martie 1948. Muncitorul ţine de umăr pe ţăran. În fundal tractoare

La 13 aprilie adoptă în unanimitate *Constituţia Republicii Populare Române*. Textul prezintă schimbări notabile faţă de principiile până atunci cunoscute.

„Republica Populară Română este un stat popular, unitar, independent şi suveran" (articolul 1). Nu se precizează ce trăsături definesc statul popular. Nici o menţiune despre *teritoriu*, care până atunci fusese *indivizibil*.

Articolul 2 enunţă că R.P.R. „a luat fiinţă prin lupta dusă de popor, în frunte cu clasa muncitoare, împotriva fascismului, reacţiunii şi imperialismului".

„Lupta dusă de popor" a fost, de fapt, ocuparea ţării de către Armata Sovietică, confiscarea treptată a puterii de către Partidul Comunist, eliminarea prin forţă a oricărei opoziţii politice şi abolirea monarhiei constituţionale, totul în cadrul aranjamentului dintre marile puteri învingătoare (U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie) şi care recunoştea Sovietelor aria lor de dominaţie ce includea şi România.

Constituţia R.P.R. din 1948 a avut un caracter provizoriu, dar a formulat „principii" care au dat „legalitate" tuturor transformărilor operate începând din 1948. Astfel articolele 6, 10 şi 11 deschid calea „naţionalizărilor", edictate în forţă chiar din iunie 1948.

Articolul 9 – „pământul aparţine celor ce-l muncesc" – are o formulare ambiguă ce se aplică deopotrivă politicii de colectivizare a agriculturii.

Principiul separării puterilor în stat este abolit şi înlocuit cu o singură putere – aceea a statului.

Fig. 13 Gheorghiu-Dej, urmat de Ana Pauker, votează Constituția R.P.R. (aprilie 1948)

Titlul IV al Constituției este intitulat „Organul suprem al puterii de Stat"; titlul V – „Organele administrației de Stat. Consiliul de Miniștri"; titlul VI – „Organele locale ale puteri de stat"; titlul VII – „Organele judecătorești".

Constituția nu mai are caracterul de act fundamental. Ea poate fi *modificată, simplu*, la propunerea guvernului sau a 1/3 din membrii Marii Adunări Naționale (articolul 103).

CONSTITUȚIA
REPUBLICII
POPULARE
ROMANE
TEXTUL VOTAT
DE MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ
IN ȘEDINȚA DIN 13 APRILIE 1948

Fig. 14 Constituția votată la 13 aprilie 1948

Constituția din 1948 enumeră o serie de drepturi și îndatoriri „fundamentale ale cetățenilor" (Titlul III). Ca de exemplu: egalitatea în fața legii, dreptul de a alege și a fi ales, la muncă, la odihnă, la învățătură... Cât privește drepturile individuale sunt enumerate: libertatea presei, a cuvântului, a întrunirilor, a mitingurilor și cortegiilor, de asociere. Domiciliul este inviolabil, libertatea individuală și secretul corespondenței garantate.[14]

Enumerarea are un caracter formal. Nicicând în istoria României moderne după 1859, drepturile cetățenești n-au fost mai mult nesocotite, călcate în picioare, ca în anii 1948–1963 inclusiv, în etapa represiunii generalizate.

Contenciosul administrativ funcționase în regimul monarhic constituțional pentru a hotărî asupra litigiilor dintre instituții, dar și ca o cale de îndreptare a unor reclamații individuale față de organe ale statului. În iulie 1948 „Contenciosul" este desființat și înlocuit cu Comisia Arbitrajului de Stat, menită să rezolve numai litigiile dintre întreprinderi.

[14] Pentru analiza constituției R.P.R. din 1948, vezi: Eleodor Focșeneanu, *Istoria constituțională a României (1859–1991)*, Editura Humanitas, București, 1992, pp. 110–113 și 124–131.
Angela Banciu, *Istoria constituțională a României. Deziderate naționale și realități sociale*, Editura Lumina Lex, București, 2001, cap. VIII, pt. 3, pp. 317–328.

Fig. 15 Tineri brigadieri ai muncii voluntare (1948)

Şantierele naţionale ale tineretului (1948)

Preluând modelul din Republica Federativă Socialistă Iugoslavia, Comisia ministerială de redresare economică (înfiinţată în 1947) şi Uniunea Tineretului Muncitor anunţă (22 ian.) deschiderea, de la 1 aprilie 1948 a cinci *şantiere naţionale ale tineretului*: Ceanu Mare-Cluj (conducta de gaz metan); Bumbeşti-Livezeni şi Salva-Vişeu (căi ferate); Cursul inferior al Prutului (regularizare); Şoseaua de centură Bucureşti (pavare).[15] Au participat, potrivit datelor oficiale, 170 000 tineri, inclusiv studenţi din Bucureşti, Iaşi, Cluj. Tot prin muncă voluntară a fost construită, în patru luni, Fabrica de Confecţii din Bucureşti (APACA), dată în funcţiune la 1 mai 1948. Era şi o demonstraţie a forţei noului regim democrat-popular.

O brigadă de muncă voluntară a Facultăţii de Litere şi Filosofie (care includea şi catedrele de istoria românilor şi universală), a participat timp de şase săptămâni la construcţia căii ferate Bumbeşti-Livezeni. Plecarea studenţilor-brigadieri – mă număram printre ei – s-a făcut cu mare tam-tam de la „Casa Studenţilor" din Calea Plevnei, cu

[15] Şantierele au fost anunţate în presă la 22 ianuarie 1948.

steaguri, lozinci fie desfăşurate (scrise), fie strigate (în cor), cu agitaţie organizată şi difuzată de mass-media.

Am ajuns la Livezeni, repartizaţi într-o baracă de lemn, cu paturi suprapuse, saltele cu paie, o pătură cazonă. Alături, o altă baracă – spălătorul cu multe robinete; cantina era în apropiere – separat, la fel şi WC-urile (fără uşi!).

Am lucrat două săptămâni pe traseul viitoarei căi ferate, câte zece ore pe zi cu o pauză de un ceas la prânz. Artificierii puneau şarjele în stâncă şi le făceau să explodeze, iar noi, studenţii, îndepărtam cu rângile şi cu lopeţi, fragmentele de stâncă. În final, urma să se realizeze un pat pe care să se aşeze şinele de cale ferată.

Randamentul nostru era relativ modest, de vreme ce pentru prima dată făceam o astfel de muncă.

Eram şef de brigadă – lupta de clasă nu ajunsese încă la Livezeni. Într-o zi am fost chemat de un responsabil venit în inspecţie: „Tovarăşe student, uite şi dumneata, slabă mişcare, daţi-i mai cu inimă, mai mult!"

După două săptămâni brigada a fost mutată la Petreşti – un sat uitat de lume – unde descărcăm din vagoane nisip, pietriş şi balast (nisip + pietriş). În curtea bisericii câteva cruci cu numele ostaşilor din comună căzuţi pentru patrie, în lupta contra bolşevismului! Acolo, la Petreşti, în iulie 1948, nu se auzise de „războiul criminal" purtat contra Sovietelor!

Munca era, într-un fel mai uşoară; dar aveam grijă să descărcăm vagoanele la timp, altfel intram în locaţie şi plăteam noi amenda.

La Petreşti a sosit într-o după-amiază un instructor care a convocat brigada şi a anunţat că noul şef de brigadă va fi colegul Ticu Lăzărescu. (Dosarul lui corespundea noilor cerinţe ale luptei de clasă.)[16]

De la Academia Română la Academia Republicii Populare Române (1948)

De-a lungul anilor, Academia Română (inaugurată la 1/13 august 1867) a primit felurite donaţii[17], aşa încât, în timp, şi-a constituit un patrimoniu – mobil şi imobil – din venitul căruia au fost sprijinite multiple acţiuni culturale patronate de înaltul for.

În ofensiva Partidului Comunist pentru controlul deplin al statului, Academia Română fusese oarecum ocolită. Ea şi-a continuat sesiunile şi activităţile până în luna mai 1948, potrivit calendarului obişnuit.

---

[16] Detalii în Dinu C. Giurescu, *De la Sovromconstrucţii la Academia Română*, Editura Meronia, Bucureşti, 2008, pp. 137–140.

[17] Dorina N. Rusu, *Patrimoniul Academiei Române. Donatori şi donaţii. 1860–1948*, prefaţa acad. Ion Păun Otiman, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008, 1068 p.

În mai 1948 sunt aleşi ca membrii titulari: Ştefan S. Nicolau, Constantin Motăş, Alexandru Costin, Victor Eftimiu, George Călinescu, iar ca membrii corespondenţi: Andrei Oţetea, Nicolae Al. Rădulescu, Vintilă Dongoroz, Nicolae Daşcovici (1 iunie), Gh. Vrănceanu, Ştefan Procopiu, Nicolae Profiri, Gh. Nicolau, Eugen Macovschi (2 iunie). Sunt aleşi şi noi membrii de onoare: Paul Bujor, Simion Sanielevici, Traian Pop, Axente Banciu, Theodor Angheluţă şi Gheorghe T. Kirileanu (4 iunie).

La 8 iunie este ales şi noul Birou al Academiei Române: Andrei Rădulescu preşedinte; Iorgu Iordan, Nicolae Bănescu şi Emanoil C. Teodorescu – vicepreşedinţi, iar Traian Săvulescu – secretar general.[18]

A doua zi, deodată, este dat publicităţii Decretul Prezidiului Marii Adunării Naţionale prin care Academia devine Academia Republicii Populare Române, cu rânduieli sensibil diferite de cele existente până cu o zi înainte:

– membri titulari şi corespondenţi existenţi şi-au pierdut calitatea;

– au fost *numiţi* (nu aleşi) noii membri, potrivit cu propunerile unei comisii instituite ad-hoc pentru reorganizarea Academiei R.P.R.; a fost o epurare de proporţii, întrucât zeci de membri titulari şi corespondenţi şi-au pierdut această calitate.

Epurarea a fost drastică în aria umanistă – literatură, lingvistică, istorie, sociologie – şi mai restrânsă în aceea ştiinţifică.[19]

Decretul din 9 iunie 1948 a dispus şi confiscarea întregului patrimoniu al Academiei Române: 55 clădiri, 801 000 m² terenuri intravilane, 8 844 ha terenuri agricole şi 21 464 ha silvice, 12 000 ha păşuni alpine, în total 42 209 ha terenuri – 329 622 000 bucăţi de titluri funciare.[20]

Din iunie 1948 Academia Republicii Populare Române a devenit o instituţie de stat, sub autoritatea Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, cu bugetul acordat anual de forul tutelar. Exproprierea a făcut din Academie o instituţie *dependentă în întregime de stat*, adică *de puterea politică*, de vreme ce primea întregul ei buget de la Consiliul de Miniştri.

Au fost înfiinţate *o serie de institute de cercetare* sub autoritatea Academiei, cu cercetători ştiinţifici plătiţi lunar.

Modelul a fost preluat de la Academia de Ştiinţe a Uniunii Sovietice.

A fi plătit lunar pentru a face cercetare ştiinţifică înseamnă o promiţătoare perspectivă. Au fost obţinute o sumă de rezultate, unele notabile. Dar, în timp, a apărut şi birocratizarea cercetării, persoane cu puţine rezultate au un venit lunar acceptabil pe care-l justifică relativ uşor.

Până în 1965, Academia R.P.R. a dispus de fonduri acoperitoare şi pentru ştiinţele exacte şi pentru cele „umaniste". (Cercetările arheologice s-au extins mult, chiar dacă

---

[18] Dorina N. Rusu, *Istoria Academiei Române în date. 1866–1996*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997, pp. 320–322; Dan Berindei, vezi nota următoare.

[19] Vezi Dan Berindei, *Istoria Academiei Române, 1866–2006. 140 de ani de la înfiinţare*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2006, p. 319.

[20] Dorina N. Rusu, *Patrimoniul Academiei Române...*, p. 27.

interpretările, mai ales din anii '50, au fost discutabile; idem, pentru culegerile de documente medievale.)

Odată cu venirea lui Nicolae Ceaușescu la conducerea partidului și statului, a fost pusă în aplicare, chiar din aprilie 1965, o politică de restrângere continuă a autorității Academiei R.P.R. până când, în 1989, aparatul central al instituției se redusese la mai puțin de 10 (zece) persoane (vezi detalii la partea a doua, anii Nicolae Ceaușescu).

Naționalizările

Confiscarea proprietății private a fost un principiu diriguitor al regimurilor instaurate de partidele comuniste din Europa de Est, de Sud-Est și Europa Centrală. O proprietate, îndeosebi aceea aducătoare de venit, conferă titularului ei o posibilitate de mișcare în plus față de salariul primit la chenzină sau lună.

Istoria regimului democrat-popular (socialist) este jalonată de succesive exproprieri (naționalizări) din 1945 și până în 1989.

Pământul a fost luat marilor proprietari în două etape (1945 și 1949), iar țărăminii – în proporție de 90% – prin colectivizarea agriculturii încheiată în 1962.

Proprietarii de mici ateliere meșteșugărești au devenit salariații cooperativelor de producție organizate sub egida statului.

Comerțul particular a fost înlocuit cu rețeaua comercială a statului sau a cooperativelor de consum.

Locuințele orășenești au fost în mare măsură naționalizate în aprilie 1950. O a doua fază a urmat în anii '70 și '80 în cadrul programului de „sistematizare urbană" aplicat la scara întregii țări.

Șocul cel mare s-a produs însă în iunie 1948.

A fost precedat de inventarierea întreprinderilor industriale, comerciale și de credit, operațiune pregătitoare a naționalizărilor, efectuată între 15 și 24 octombrie 1947 în condiții de confidențialitate.

Au fost inventariate 56 315 unități din care 6 836 proprietate a statului și 47 479 particulare.

Forța de muncă: 976 171 persoane și anume 326 983 în întreprinderile de stat și 649 188 la particulari.

În medie, câte 47 persoane pe unitate la stat și aproape 16 în sectorul particular.

La 11 iunie 1948, cu maximă viteză (în aceeași dimineață) a fost aprobată de Comitetul Central, de guvern și de Marea Adunare Națională (un record de viteză neegalat probabil până astăzi), Legea (nr. 119) pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transporturi (cu toate anexele lor). Legea avea și

23 liste cu nominalizarea a 672 întreprinderi industriale şi 4 liste cu 371 unităţi de transporturi.

Au fost trecute de îndată în proprietatea statului, fără vreo despăgubire, 8 894 întreprinderi din care 3 600 de interes local.

„Scânteia" titra cu litere mari: „Fabricile naţionalizate sunt ale statului, statul este al poporului muncitor, deci fabricile sunt ale poporului muncitor".[21]

După „naţionalizare" a fost efectuat un nou recensământ, la 31 octombrie 1948. Criteriile de înregistrare au fost diferite faţă de cele din 1947, dacă judecăm după rezultate şi anume:

– 18 569 întreprinderi ale statului (din care 193 Sovrom-uri) cu 911 071 salariaţi şi cu o medie de aproape 50 per unitate;

– 110 036 unităţi particulare cu 161 222 persoane şi o medie de 1,46 salariaţi per unitate(!).

Naţionalizările din iunie 1948 (şi cele ce au urmat) au schimbat radical ponderea sectorului ce aparţinea statului. La nivelul salariaţilor, sectorul de stat reprezenta 76% în industrie, 98% în transporturi, 42% în comerţ şi credit.

După iunie 1948, au fost naţionalizate (confiscate fără despăgubire) următoarele:

Întreprinderile bancare şi de credit (13 august 1948, decretul nr. 197).

Înfiinţarea CEC, prin fuzionarea patrimoniului Casei Naţionale de Economii cu acela al Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni (1 septembrie 1948, decretul nr. 229).

Nouă întreprinderi de căi ferate (9 septembrie 1948, decretul 232).

Instituţiile sanitare particulare: spitale, policlinici, case de sănătate, maternităţi... împreună cu unităţile anexe (laboratoare, secţii de radiologie, ...) (3 noiembrie 1948, decretul 302).

Toată industria cinematografică: 409 cinematografe, 37 case de film, 7 laboratoare de film (3 noiembrie 1948, decretul 303).

În 1949 s-au efectuat în continuare:

Desfiinţarea Bursei de mărfuri (18 februarie 1949, decretul nr. 61).

Extinderea „naţionalizărilor" la unităţile care nu intraseră în legea 119 din iunie 1948 şi anume: 1 858 unităţi din sectoarele metalurgic, petrol-mine-cariere, industrie chimică, electrotehnică, forestier , textile-pielărie, hârtie, contrucţii, transporturi (februarie 1949).

Naţionalizarea se extinde la farmaciile din oraşe, laboratoare chimico-farmaceutice, drogherii, depozite: 1 615 farmacii, 121 drogherii medicinale, 198 laboratoare, 95 depozite de medicamente (2 aprilie 1949, decretul nr. 134).

1950

„Naţionalizarea" imobilelor aparţinând mai multor categorii de „exploatatori", inclusiv hotelurile (20 aprilie 1950, decretul nr. 92).

---

[21] Din 19 iunie 1948, nr. 1149.

1953

Trec în proprietatea statului, toate unităţile producătoare rămase particulare până atunci.[22]

La 2 iulie 1948 se constituie, prin decret, *Comisiunea de Stat a Planificării*, organ central de planificare economică. A funcţionat neîntrerupt până în decembrie 1989. Cifrele comunicate de C.S.P. erau obligatorii pentru toate activităţile de producţie, distribuţie etc. În planificarea cifrelor, *prioritate au avut opţiunile politice majore*, care determinau, pe cale de consecinţă, componentele economice. Regimul din România a practicat o planificare rigidă, mai accentuată în anii '70 şi '80 şi care a contribuit, în mod evident, la criza de sistem încheiată prin explozia din 22 decembrie 1989.

C.S.P. a întocmit câte un plan anual pe 1949 şi 1950, urmat de primul cincinal 1951–1955 lansat iniţial sub lozinca fără acoperire, „cincinalul în patru ani şi jumătate".

„Cincinalele", cu opţiunile majore hotărâte de conducerea politică, au determinat evoluţia economico-socială a ţării şi a locuitorilor ei până în 1989 (vezi şi capitolul „Industrializarea socialistă").

Declaraţia Cominform-ului din iunie 1948

La 17–19 decembrie 1947, mareşalul Iosip Broz Tito, însoţit de o delegaţie guvernamentală, sosea într-o vizită oficială la Bucureşti. Protocolul primirii a fost pe măsură. A fost întâmpinat la sosire şi la plecare de guvernul condus de dr. Petru Groza şi de corpul diplomatic acreditat în România, plus un miting în Piaţa Victoriei, ţinut pe o ninsoare măruntă, cu strigarea lozincilor de rigoare. Eram prezent cu colegii de la Facultatea de Istorie. Numele liderului iugoslav era scandat fie Ti-to, Ti-to, fie To-ti, To-ti; socoteam atunci că, în acel fel, ne-am luat revanşa pentru „mobilizarea" noastră la mitingul prieteniei româno-iugoslave. Fotografia mareşalului Tito aflată în toate vitrinele – a rămas acolo şi în ianuarie 1948.

Cinci luni mai târziu, la reuniunea Cominform-ului de la Bucureşti (20–28 iunie 1948) conducerea Ligii Comuniştilor din Iugoslavia este condamnată explicit – într-o frazeologie încărcată de adjective şi calificative – pentru o sumă de „abateri şi devieri", de la „ortodoxia" marxist-leninistă. Cominform-ul condamna de fapt politica iugoslavă de relativă autonomie faţă de dominaţia Moscovei asupra tuturor ţărilor Europei de Est şi de Sud-Est, care intraseră în aria ei de cuprindere în 1944–1945. Iosif Vissarionovici Stalin s-a temut ca exemplul iugoslav să nu se întindă şi la alte conduceri ale partidelor

[22] Datele de mai sus la Ion Bucur, *Naţionalizările din România, 1944–1953*, în „Arhivele totalitarismului", II, nr. 1–2 pe 1994, pp. 313–321.

comuniste din democrațiile populare. A fost ultima dată când ediția specială cu comunicatul Cominform-ului a fost distribuită și prin vânzători ambulanți care strigau „Comunicatul... ediție specială“!

Toate acuzațiile de naționalism și deviaționism s-au îndreptat la București asupra lui Lucrețiu Pătrășcanu (arestat din aprilie 1948). Rezoluția ședinței plenare a C.C. al P.M.R. din 10–11 iunie 1948 îl condamnă fără ezitare: „Pătrășcanu a devenit purtător al ideologiei și intereselor burgheziei în rândurile partidului nostru“.

„Partidul a respins cu hotărâre teoriile contrarevoluționare ale lui Pătrășcanu inspirate de ideologia și interesele dușmanului de clasă.“[23] În 1949, în Ungaria, Cehoslovacia, Polonia și Bulgaria, a început vânătoarea unor lideri comuniști acuzați de naționalism și tot felul de devieri, cu procese răsunătoare prefabricate, cu condamnări la ani grei și la pedeapsa capitală.

După reuniunea Cominform-ului de la București, săptămâni la rând presa n-a mai menționat numele lui Gheorghiu-Dej (ca și a celorlalți lideri PMR). În Capitală circula întrebarea ceferiștilor de la atelierele Grivița – „unde este tovarășul Gheorghiu?“

Tovarășul Gheorghiu își vedea de treburi – așa cum arată documente din august 1948 și din lunile următoare.

Dar a avut grijă să-și facă datoria „internaționalistă“.

La următoarea reuniune a Cominform-ului (16–19 noiembrie 1949), Gheorghiu-Dej citește raportul intitulat *Partidul Comunist din Iugoslavia în mâna unor asasini și spioni* (text pregătit de Comisia de Politică Externă a C.C. a Partidului Comunist bolșevic al Uniunii Sovietice.)[24] Calificativele adresate liderilor iugoslavi se revarsă fără reținere: „clica lui Tito ...trecerea clicii lui Tito la fascism... trădătorii iugoslavi... poziția mârșavă a bandei lui Tito... clica Tito-Ranković... lepădăturile fasciste de la Belgrad... banda de spioni, denunțători de profesie și agenți provocatori... agentură directă a imperialismului... politica antisovietică de tipul cel mai mârșav... emisari diversioniști ai lui Tito... Iuda-Tito, sluga imperialiștilor... politica contrarevoluționară a clicii Tito-Ranković... Iugoslavia de astăzi este o țară de exterminare sângeroasă, este o închisoare a popoarelor... mercenarii iugoslavi ai imperialismului... partidul comunist din Iugoslavia a ajuns complet în mâinile spionilor și asasinilor, mercenari ai imperialismului... politica internă fascistă, ca și politica externă trădătoare a clicii lui Tito... dictatura teroristo-fascistă a clicii lui Tito... politica național-șovinistă rasială de tip fascist... mârșăvia clicii lui Tito...“[25]

---

[23] *Rezoluții și hotărâri, 1948–1950*, p. 14.

[24] Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Schisma roșie. România și declanșarea conflictului sovieto-iugoslav (1948–1950)*, București, 2007, p. 41.

[25] Raportul a fost publicat în „Scânteia“, nr. 1600 din 6 decembrie 1949 și reluat în Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Editura de Stat pentru Literatură Politică, București, 1950, pp. 349–366. Atât raportul prezentat de Gheorghiu-Dej la reuniunea Cominform-ului din noiembrie 1949, cât și articolul său nu au mai apărut în volumul lui Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ediția a IV-a din 1956!

Gheorghiu-Dej publicase anterior articolul *Clica lui Tito – duşman de moarte al socialismului*[26] unde însă calificativele nu se ridică la nivelul celor redactate la Moscova!

În vara lui 1952, lângă Universitatea de Arhitectură (pe locul fântânii arteziene de astăzi) era fixat un panou dreptunghiular de cel puțin 3 ½ metri înălțime: mareşalul Tito ținea în mână o secure din care picura sânge; purta un chipiu cu semnul dolarului; pe umărul lui, stătea în formă de papagal colaboratorul său apropiat Moše Pijade, mai la dreapta, mic, Aleksandăr Ranković ministrul de Interne, în uniformă neagră de călău. Mii de bucureşteni priveau zilnic panoul.

De pe malul iugoslav al Dunării, în zona Turnu Severin şi din alte locuri, difuzoare puternice dădeau replica în limba română la propaganda sovietică antititoistă. Războiul prin mass-media a durat câtăva vreme şi în 1953 după moartea lui I.V. Stalin.

Încă de la 1 octombrie 1949, guvernul R.P.R. denunțase Tratatul de prietenie, colaborare şi asistență mutuală semnat cu Iugoslavia în decembrie 1947.

După moartea lui I.V. Stalin (martie 1953), se produce o relaxare în raporturile sovieto-iugoslave. Pe cale de consecință, semnele destinderii în relațiile româno-iugoslave nu întârzie: acordul româno-iugoslav pentru crearea Administrației Speciale Fluviale a Porților de Fier (aprilie-mai 1953); restabilirea relațiilor diplomatice la nivel de ambasadă (iunie 1954; fuseseră până atunci la nivel de însărcinat cu afaceri). A urmat vizita la Bucureşti a unei delegații guvernamentale iugoslave condusă de Iosip Broz Tito care se întorcea de la Moscova (23–26 iunie 1956); revederea Tito–Dej a fost însoțită de acolade, ca şi cum polemica amarnică nu ar fi existat.

Gheorghe Gheorghiu-Dej întoarce vizita în fruntea unei delegații de partid şi de stat (20–29 octombrie 1956). Evenimentele din Ungaria, în plină desfăşurare, au fost atunci îndelung examinate. A fost hotărâtă şi constituirea unei comisii mixte pentru conducerea şi coordonarea lucrărilor la proiectata hidrocentrală de la Porțile de Fier.

A doua vizită oficială a lui Gheorghiu-Dej în Iugoslavia are loc între 21 şi 30 noiembrie 1963, când este semnat acordul pentru exploatarea în comun a sistemului hidroenergetic şi de navigație Porțile de Fier.

Etapa polemicii acerbe era ca şi uitată, mai ales că ea se datorase poziției Moscovei față de Iugoslavia.

[26] Articol publicat în organul Cominform-ului, *Pentru pace trainică, pentru democrație populară*, nr. 9 (36) din 1 mai 1949 şi în volumul citat la nota 25, pp. 287–293.

Regimul internațional al navigației pe Dunăre

Regimul navigației pe Dunăre (al doilea fluviu al Europei) a format obiectul unor reglementări internaționale, începând cu Tratatul de pace de la Paris (1856) și până la al Doilea Război Mondial.

Prin anexarea Basarabiei, Uniunea Sovietică devenise riverană la gurile Dunării, iar Tratatul de pace semnat cu România la Paris la 10 februarie 1947, a statornicit poziția sovietică pe plan juridic. Cum începând din 1945 aria de dominație a Uniunii Sovietice se extinsese până la Viena și Berlin, Moscova a urmărit să-și definească poziția și în problema navigației internaționale pe Dunăre.

La Conferința de la Belgrad (30 iulie-18 august 1948) au participat reprezentanții Austriei, Cehoslovaciei, Ungariei, Iugoslaviei, Bulgariei, României, Ucrainei, U.R.S.S., plus Franța, Marea Britanie și S.U.A.

Conferința a stabilit o nouă Convenție a navigației pe Dunăre – de la Ulm și până la vărsarea în Marea Neagră (prin brațul Sulina), precum și o nouă Comisie a Dunării numai cu participarea statelor riverane (cu sediul inițial la Galați, apoi la Budapesta).[27]

Convenția intrată în vigoare la 11 mai 1949, a însemnat o întărire a poziției sovietice și la acest capitol.

La începutul anilor '50, cotele apelor Dunării pe porțiunea României, erau anunțate zilnic prin radio, către orele 13/14, în limba română și rusă. Cândva, după moartea lui I.V. Stalin, limba rusă a ieșit din emisiune.

Legea pentru reforma învățământului

Legea pentru reforma învățământului a fost publicată la 3 august 1948 (decretul nr. 175). Întregul învățământ devine laic (cel confesional și particular sunt desființate); ciclul elementar durează 7 ani, cel „mediu" 4, cel superior cuprinde o diversitate de facultăți. Patrimoniul școlilor confesionale și particulare trece în întregime la Ministerul Învățământului. Legea din 3 august 1948 a însemnat o rupere aproape totală de realitatea învățământului românesc existent. Toate contractele cadrelor didactice au fost anulate, iar noi angajări s-au efectuat pentru anul școlar 1948/1949. În felul acesta a fost operată și o epurare de proporții a cadrelor didactice.

Vezi și capitolul special „Învățământul".

---

[27] 18 august 1948, *Convenția despre regimul navigației pe Dunăre*, Gheorghe Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României*, vol. III, 1939–1965, pp. 149–155 (nr. 95).

Direcțiunea Generală a Securității Poporului (august 1948)

La 30 august 1948, prin decret, este înființată Direcțiunea Generală a Securității Poporului, instituție care a instrumentat și a dus la îndeplinire represiunea generalizată în Republica Populară Română. Organizată după modelul N.K.V.D.-ului, a fost condusă de Pantelimon Bodnarenko (alias Pantiușa, Gheorghe Pintilie) de naționalitate evreu din Transnistria, cetățean sovietic – director general al D.G.S.P. cu rang de general-locotenent. A avut ca adjuncți (subdirectori generali) pe: Alexandru Nicolski (= Boris Grünberg) evreu din Chișinău, cetățean sovietic și Vladimir Mazuru, ucrainean din Bucovina de Nord, cu gradul de general-maior.

Efectivele Securității numărau 4 641 posturi în 1948, pentru a urca la 7 853 în 1951, apoi la 15 280, după care s-au redus la 12 865. *Posturile de decizie și comandă, la nivel central și regional, au aparținut în majoritate etnicilor alogeni (până la începutul anilor '60).*

Securitatea a fost instrumentul regimului și al conducerii P.M.R., pentru a asigura – alături de miliție și sistemul judiciar – controlul și represiunea generalizată la nivelul țării întregi, până către anii 1962–1963 când a început eliberarea deținuților politici.

Și-a menținut controlul asupra cetățenilor chiar dacă personalul și metodele s-au schimbat, iar de la represiunea generalizată s-a trecut la supravegherea preventivă (vezi capitolul Aparatul represiv, 1965–1989).

Fig. 16 Militari ai Securității la o aplicație pe teren

În prima etapă (1948–1962/3) aparatul Securității a instrumentat *procese politice prefabricate* în care „acuzații" nu aveau o vină reală; regimul lagărelor de muncă şi a penitenciarelor au fost – în majoritatea cazurilor – acelea ale bunului plac în aplicarea sancțiunilor şi a condițiilor de detenție, al nerespectării nici măcar a legilor şi regulamentelor edictate de statul democrat-popular. Detenția era, nu o dată, prelungită dincolo de durata fixată prin sentință; dreptul la corespondență era o raritate, cât despre pachete, o excepție. Pe măsură ce deținuții politici au fost grațiați de executarea restului pedepsei şi au revenit acasă, pe măsură ce satele de deportare şi lagărele de muncă au fost desființate, opinia publică a aflat, din relatările de la om la om, ce a însemnat represiunea şi regimul penitenciar.

Informația astfel primită *s-a cristalizat la nivelul cetățeanului într-o imagine globală negativă a Securității, însoțită de o temere în subconştient chiar şi atunci când ea nu se manifesta vizibil.*

În faza a doua (1968–1989 – vezi subcapitolul special) această imagine s-a menținut la nivel individual şi colectiv, deşi existau motive ca ea să se atenueze sau să se piardă cu încetul . S-a menținut şi fiindcă Securitatea continua să fie pentru regimul socialist un instrument esențial în menținerea puterii personale a liderului şi oamenilor săi. Pe acest fundal general nu a fost prea greu să se arunce asupra Securității, apariția şi acțiunile „teroriştilor", în zilele de 22–26 decembrie 1989, deşi cadrele Securității primiseră ordine stricte – care au fost respectate – de a nu se implica în evenimentele care se desfăşurau în decembrie 1989.

Desființarea Bisericii Unite

Desființarea prin decret guvernamental a Bisericii Române „Unite" (greco-catolice) se înscrie în ofensiva generală împotriva „uniților" din Polonia, Ucraina şi Lituania[28], desfăşurată după încheierea operațiunilor militare în Europa de Centru-Est şi Sud-Est.

---

[28] La 7 octombrie 1698 mitropolitul Atanasie Anghel şi 38 protopopi transilvăneni acceptaseră Unirea cu biserica romano-catolică în anume condiții – menținerea ritului vechi – şi pe temeiul a patru principii stabilite de un sinod ortodox anterior din 1697. Biserica „Unită" (sau greco-catolică) a atras sub jurisdicția ei o parte din românii transilvăneni (majoritatea rămânând la ritul ortodox). Activitatea şi memoriile mitropolitului unit Ioan Inochentie Micu Klein (anii 1732–1744) marchează începutul mişcării de câştigare a drepturilor civice de către românii transilvăneni şi care va continua şi în secolul al XIX-lea.

Poziția Bisericii „Unite" (greco-catolice) este afirmată prin Constituția din 1923, articolul 22 cu următorul cuprins:

„...Biserica creştină ortodoxă şi cea greco-catolică sunt biserici româneşti.

Biserica ortodoxă română, fiind religia marei majorități a românilor, este biserica dominantă în statul român, iar cea greco-catolică are întâietate față de celelalte culte."

Moscova nu putea îngădui în aria ei de dominație, funcționarea unui cult care recunoştea autoritatea supremă a Papei, dincolo de apartenențele la un stat sau altul.

Decretul-lege pentru regimul cultelor religioase din Republica Populară Română (4 august 1948) nu a menționat defel existența Bisericii unite. Decretul specifică însă că nici un cult nu poate avea legături cu alte culte decât numai cu aprobarea Ministerului Cultelor, prevedere care lovea direct în principiile şi funcționarea Bisericii romano-unite.

În septembrie 1948 sunt demişi, prin decret, episcopii uniți Ioan Suciu (de Alba Iulia), Valeriu Traian Frențiu (de Oradea), Ioan Bălan (de Lugoj). Rămân în funcție episcopii Iuliu Hossu (de Cluj-Gherla, destituit în noiembrie 1948) şi Vasile Aftenie (de Alba Iulia şi Făgăraş), cu reşedința la Bucureşti.

La 1 octombrie 1948, la Cluj, 36 preoți uniți (o reeditare a sinodului din 7 octombrie 1698, vezi nota 28) adoptă „Proclamația de revenire“ la Biserica Ortodoxă Română. Este adresat şi un Apel către românii uniți să urmeze calea deschisă pentru „reîntregirea Bisericii româneşti...“. Ierarhia ortodoxă a urmărit cu stăruință realizarea unei atari „reveniri“.

Episcopatul Bisericii Române Unite redactează la Bucureşti o scrisoare de protest pe care o înaintează Prezidiului Marii Adunării Naționale.

Concomitent, episcopii greco-catolici şi romano-catolici redactează un memoriu-protest adresat primului-ministru dr. Petru Groza (7 octombrie).

La finele lunii octombrie 1948 sunt arestați toți cei şase episcopi „uniți“ – Iuliu Hossu, Vasile Aftenie, Ioan Bălan, Valeriu Traian Frențiu, Alexandru Rusu şi Ioan Suciu – cu impunerea domiciliului obligatoriu într-o casă a Patriarhiei ortodoxe de la Dragoslavele, în timp ce alți 25 prelați greco-catolici sunt trimişi la Mănăstirea Neamț. În februarie 1949 episcopii şi preoții sunt trimişi la Mănăstirea Căldăruşani. În mai 1950 (şi ulterior) episcopii uniți sunt încarcerați în penitenciarul de exterminare de la Sighet. Au decedat în temniță: Vasile Aftenie, Traian Valeriu Frențiu, Ioan Suciu, şi Ioan Bălan.[29]

La 1 decembrie intervine actul final de forță al puterii politice. *Prin decret* (nr. 358 din 1 decembrie 1948) organizațiile cultului greco-catolic precum: „mitropolia, episcopiile, capitulurile, ordinele, congregațiunile, protopopiatele, mănăstirile, fundațiunile, asociațiunile, cum şi orice alte instituții şi organizațiuni... *încetează de a mai exista*“ (articolul 1, sublinierea D.C.G.).[30]

Articolul 2 din decretul 358 prevede că „averea mobilă şi imobilă aparținând organizațiilor şi instituțiilor arătate la art. 1 din decret, cu excepția expresă a averilor fostelor parohii, revine Statului Român, care le va lua în primire imediat“.

Au fost astfel trecute în posesia Bisericii Ortodoxe Române: 1 725 lăcaşe de cult, care slujeau cca 1 500 000 credincioşi.

[29] Vezi Cristian Vasile, *op. cit.*, p. 32 în nota următoare.

[30] Idem, *Istoria bisericii greco-catolice sub regimul comunist. Documente şi mărturii*, Polirom, Iaşi, 2003, pp. 9, 10–11, 80–81.

Fig. 17 Tablou alegoric despre „revenirea“ Bisericii Unite (greco-catolice) la Biserica ortodoxă. În plan secund, în veşmânt alb, patriarhul ortodox. „Revenirea“ s-a efectuat sub presiunea factorului politic care a decretat şi desfiinţarea Bisericii Unite

Cu toate că 430 preoţi uniţi se declaraseră favorabili revenirii la B.O.R., o altă parte n-a făcut acest act de supunere, a căutat să presteze o muncă laică şi a intrat, din punctul de vedere al Bisericii Unite, în clandestinitate.

Proporţional cu numărul total al slujitorilor ei, Biserica Unită (greco-catolică), a avut cel mai mare procent de preoţi şi ierarhi întemniţaţi şi de episcopi decedaţi în temniţă.

Rezoluţiile plenarei C.C. al P.M.R. din 22–24 decembrie 1948

Rezoluţiile şi hotărârile Comitetului Central al P.M.R. adoptate în 1948, au câteva trăsături comune, anume:

a) *Exprimarea* – definită ulterior limbaj de lemn – care cuprinde concepte şi cuvinte cheie, de exemplu: clasa muncitoare; avangarda în Partidul Muncitoresc Român; ţărănimea muncitoare; intelectualii legaţi de popor; democrat popularii; lupta de clasă; lagărul democratic în frunte cu Uniunea Sovietică; lagărul imperialist şi antidemocratic condus de imperialismul american; mobilizarea maselor; lipsuri şi greşeli; vigilenţă; ridicarea nivelului ideologic şi politic al membrilor de partid; întărirea necontenită a organizaţiilor de partid etc. etc.

b) *Realitatea* – prezentată şi analizată prin filtrul ideologiei partidului.

c) *Soluţiile* – date tot în conformitate cu ideologia şi „linia“ politică.

d) *Conţinutul* – textul rezoluţiilor – într-o redactare relativ simplă, ce trebuie să fie înţeleasă; şi cum trebuie să acţioneze activistul de partid care, în 1948 mai ales, avea o pregătire modestă şi acţiona ca atare.

e) Rezoluţiile şi hotărârile exprimate preponderent sunt deziderate şi proiecte şi mai ales „sarcini“ de îndeplinit.

Rezoluţia şedinţei plenare a C.C. al P.M.R. din 22–24 decembrie 1948 asupra problemei sindicale[31]

Ce sunt sindicatele?

„Sindicatele, cea mai largă organizaţie a clasei muncitoare, reprezintă *principala curea de transmisie între partid şi masa proletariatului*“ (sublinierea D.C.G.).

„Ele sunt principalul ajutor al partidului în munca de mobilizare şi educare a clasei muncitoare.“

Rolul lor în întreprinderile de stat:

„Apărarea intereselor economice ale maselor de salariaţi în conformitate cu necesităţile construirii socialismului, munca permanentă de ridicare a nivelului lor material şi politico-cultural...“

Lenin despre sindicate (nu putea lipsi): organizaţii „de educare, de atragere, de instruire; ele sunt o şcoală – o şcoală de conducere, o şcoală de gospodărire, o şcoală a comunismului“.[32]

Sarcinile sindicatelor:

1. Mobilizarea pentru realizarea şi depăşirea planului economic.
2. Întrecerea socialistă – „principalul mijloc de mobilizare şi dezvoltare a iniţiativei şi forţei creatoare a maselor, în lupta pentru realizarea şi depăşirea planului economic“.
3. Îmbunătăţirea condiţiilor de trai ale salariaţiilor: sistemul de salarizare, contractul colectiv, asigurările sociale, aprovizionarea salariaţilor.
4. Întărirea organizatorică a sindicatelor; sindicatele de salariaţi agricoli; munca în rândurile femeilor muncitoare; în rândurile tineretului muncitor, munca de educaţie şi cultură.
5. Legăturile internaţionale ale sindicatelor din R.P.R.

31 *Rezoluţii şi hotărâri 1948–1950*, pp. 47–68.

32 V.I. Lenin, *Opere*, vol. XXVI, ed. 3-a rusă, p. 63. Citat după Rezoluţia în problema sindicală, p. 50.

Sindicatele şi întrecerea socialistă

În anii '50 propaganda de partid a făcut *mare tam-tam în jurul întrecerilor, ca modalitate de a îndeplini şi depăşi planul de producţie.* O popularizare pe măsură, prin presă şi radio, obligaţia de a scrie la „gazeta de perete", articole şi editoriale, toate dădeau impresia că „întrecerile" constituie un fel de motor al producţiei.

Treptat, întrecerile au devenit manifestări mai curând formale. Modelul oferit de Uniunea Sovietică – stahanovismul – şi-a irosit treptat virtuţile „mobilizatoare", întrecerile s-au birocratizat şi au devenit obiectul unor formulare completate lunar. În cele din urmă, în anii '60 au ieşit din uz.

Definiţia dată de Rezoluţia din decembrie 1948:

„Principalul mijloc de mobilizare şi dezvoltare a iniţiativei şi forţei creatoare a maselor în lupta pentru realizarea şi depăşirea planului economic este întrecerea socialistă."[33]

Definiţia dată de I.V. Stalin:

„Întrecerea este metoda *comunistă de construire a socialismului* pe baza activităţii maximale a milioanelor de oameni ai muncii..."

„Întrecerea este acea pârghie cu ajutorul căreia clasa muncitoare este chemată să răstoarne toată viaţa economică şi culturală a ţării pe bazele socialismului."

„Întrecerea socialistă spune: unii lucrează prost, alţii bine, alţii mai bine – *ajunge-i din urmă pe cei mai buni* pentru a obţine *avântul general*".[34]

Rezoluţia în chestiunea naţională (decembrie 1948)[35]

Cuprinde următoarele *afirmaţii teoretice, prezentate drept realităţi indiscutabile*:

– „U.R.S.S. s-a format pe principiul egalităţii şi liberei voinţe a popoarelor."

– Clasele exploatatoare „sunt organizatoare principale ale vrajbei între naţiuni..."

– Imperialiştii „duc o politica naţionalistă, rasistă, şovinistă".

– Potrivit lui Iosif Vissarionovici Stalin „orice naţiune – indiferent dacă este mare sau mică – are particularităţile sale calitative, specificul său...; toate naţiunile – şi mici şi mari – se află în situaţia egală şi fiecare naţiune este egală oricărei alte naţiuni...".

– „Politica internaţionalismului burghez este o politică de dezbinare şi de subjugare a popoarelor."

– „Internaţionalismul proletar este arma cea mai puternică a clasei muncitoare..."

[33] Problema sindicală, *Rezoluţii 1948*, p. 53.

[34] Lenin şi Stalin, *Despre sindicate*, vol. II, ed. rusă, p. 564. Citat din rezoluţia despre problema sindicală, decembrie 1948, p. 55

[35] În volumul citat, pp. 29–46. Citatele sunt din acest text.

– „*Ataşamentul faţă de U.R.S.S., Patria Socialismului; combaterea hotărâtă a oricărei manifestări antisovietice este piatra de încercare, criteriul internaţionalismului proletar...*" (sublinierea D.C.G.)

După enunţarea acestor principii, rezoluţia trece la situaţia din R.P.R. şi afirmă că „reacţiunea română şi maghiară în slujba cercurilor imperialiste anglo-americane a încercat să provoace în chestiunea Transilvaniei, neînţelegeri între populaţia română şi maghiară, între România şi Ungaria".

Regimul democratic „a suprimat toate discriminările naţionale, rasiale şi a acordat drepturi egale naţionalităţilor conlocuitoare, creând posibilităţi materiale pentru executarea acestor drepturi".

Rezoluţia trece apoi la examinarea situaţiei grupurilor naţionale minoritare pe care le denumeşte „populaţii". În Transilvania textul denunţă unele atitudini şovine „ca moştenire a mentalităţii putrede a vechiului aparat de stat"; denunţă teoria „mincinoasă a aşa-zisei «unităţi naţionale» care vrea să înlocuiască politica de luptă de clasă prin politica de colaborare de clasă". Rezoluţia condamnă „una din cele mai mârşave manifestări ale «naţionalei», inclusiv... de a provoca antisovietismul" (ostilitatea faţă de Uniunea Sovietică se afla la cote ridicate în 1948).

„Problema evreiască" este considerată ca o „diversiune criminală" a claselor exploatatoare, „pentru a-şi menţine şi întări poziţiile lor..." Este condamnat „sionismul de toate nuanţele... un curent politic naţionalist, reacţionar, al burgheziei evreieşti".

Sunt enumerate în continuare (în această ordine) următoarele naţionalităţi: „populaţia germană din Ardeal", rusă şi ucraineană; bulgară şi sârbă, elenă, albaneză.

Pentru realizarea tuturor „sarcinilor", rezoluţia recomandă membrilor de partid „să-şi însuşească materialul ideologic marxist-leninist în legătură cu problema naţională" şi să intensifice „studiul istoriei Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice".

Activul de partid era astfel „înarmat" în decembrie 1948 cu un set de principii teoretice menite a „rezolva" problemele legate de „chestiunea naţională".

Cât de mult principiile enumerate aduceau rezolvarea practică a situaţiilor de pe teren, aceasta constituie un alt capitol la care „rezoluţia" nu face vreo referire.

Rezoluţia şedinţei plenare a C.C. al P.M.R. din 22–24 decembrie 1948 asupra activităţii partidului în rândurile tineretului[36]

Rezoluţia cuprinde un fel de istorie a mişcării de tineret din perspectiva conducerii P.M.R. Potrivit textului, „burghezia a ţinut tineretul în cea mai mare mizerie şi neştiinţă"; i-a „inoculat otrava educaţiei şi propagandei fascisto-legionaro-maniste pentru că aveau

[36] În volumul *Rezoluţii 1948–1950*, pp. 69–83.

nevoie de un tineret înapoiat, de o masă de manevră a guvernelor lor, de carne de tun, de robi supuşi care să lucreze pentru ei, în fabrici şi pe ogoare".

Citatul arată nivelul primitiv al redactării rezoluţiilor în 1948. Era o înşiruire de vorbe în care orice răstălmăcire şi falsificare era binevenită!

Textul laudă Uniunea Tineretului Comunist (U.T.C.) din anii '30 şi '40 apoi adaugă că dizolvarea U.T.C.-ului în 1945 „a constituit o greşeală serioasă" (tot conducerea P.C.R. a decis dizolvarea! nota DCG).

Constituirea „Tineretului Progresist" a avut la bază „concepţia greşită şi dăunătoare a unirii întregului tineret, fără deosebire de clasă". (Nu tot conducerea P.C.R. a avut iniţiativa?)

Concluzia?

Se impune constituirea *Uniunii Tineretului Muncitor* (U.T.M.) menită „să unească şi să educe pe tinerii muncitori din fabrici şi ateliere în spiritul luptei de clasă, în spiritul învăţăturii marxist-leniniste şi al dragostei şi devotamentului pentru partid".

A urmat însă organizarea separată a tineretului şi anume cel muncitoresc în U.T.M.; cel sătesc – în „Tineretul Sătesc"; elevii – U.A.E.R. (Uniunea Asociaţiilor de Elevi din România); studenţii în U.N.S.R. (Uniunea Naţională a Studenţilor din România); tinerii maghiari în Tineretul Uniunii Populare Maghiare.

Toate acestea în intervalul 1945–1947 (nota DCG).

După atâtea schimbări conducerea P.M.R. a ajuns la concluzia că în 1948 se „impune... unitatea organizatorică deplină a tineretului muncitoresc de la oraşe şi sate... bazate pe principiile luptei de clasă... şi organizată pe baza locului de muncă, pe întreprinderi, sate, şcoli şi instituţii universitare".

În ajutorul rezoluţiei vine – după tipic – şi un citat din Iosif Vissarionovici Stalin: „Aceasta este o organizaţie de masă a tineretului muncitoresc şi ţărănesc, nu o organizaţie de partid, dar care ţine direct de partid. Ea are sarcina de a ajuta partidul la educarea generaţiei tinere în spiritul socialismului..."

De fapt, de ce această nouă schimbare?

Pentru că în 1948 lupta de clasă devine dominantă, „organizaţia unică" va cuprinde numai tineri muncitori şi ţărani săraci, „cele mai bune elemente ale tinerilor ţărani mijlocaşi" apoi tineri funcţionari, elevi şi studenţi dintre „cei mai apropiaţi din punct de vedere ideologic de proletariat".

Aşadar, *selecţia pe criterii de clasă şi pentru lupta de clasă.*

Rezoluţia (punctul 10 al textului) enumeră apoi „sarcinile" în care intră şi planul economic, „devotamentul fără margini faţă de partid", „dragoste înflăcărată pentru patria noastră – Republica Populară Română", „dragoste pentru munca în producţie şi la învăţătură", dragoste „neţărmurită" pentru patria socialismului Uniunea Sovietică, pentru tovarăşul Stalin, genialul învăţător al omenirii muncitoare şi marele prieten al tineretului muncitor din întreaga lume" (nici mai mult, nici mai puţin! nota DCG).

Ca lucrurile să fie cât mai clare, vine şi „îndemnul marelui Lenin: A fi membru al Uniunii Tineretului Comunist – înseamnă a te comporta în aşa fel încât toată munca,

toată puterea ta să fie dăruite cauzei comune. Iată în ce constă educația comunistă. ...Numai dacă obțin succese practice în această muncă, ei devin comuniști".

Rezoluția mai precizează că „organizația unică a tineretului muncitor..." va conduce și organizația de pionieri (copii între 9 și 14 ani) care se va inspira din minunata experiență a organizațiilor de pionieri din Uniunea Sovietică.

Stimularea activității științifice, literare și artistice (decembrie 1948)

Plenara C.C. al P.M.R. din decembrie 1948 a hotărât unele măsuri în favoarea oamenilor de știință, litere și arte care se aliniaseră regimului democrat-popular și se manifestaseră în acest sens.[37] Astfel:

1) Academia R.P.R. va acorda, începând cu 1949, 15 premii anuale de 200 000 lei fiecare, „pentru lucrări științifice și opere de artă eminente" din fizică, matematică, chimie, geologie, științele biologice, agricole și tehnice, medicină, istorie, științele sociale (filosofie, economie, drept), poezie, proză, literatură dramatică, filologie, teoria literaturii și artei, publicistică, muzică, plastică.

Suma de 200 000 lei era considerabilă, dat fiindcă salariul lunar al unui muncitor cu calificare medie era în jur de 7 000 lei.

2) Academia R.P.R. era invitată să propună guvernului „măsuri în vederea îmbunătățirii situației materiale și a condițiilor de activitate științifică a membrilor Academiei", cât și pentru „asigurarea materială" a familiilor membrilor Academiei R.P.R.

3) Se constituie „Fondul literar al scriitorilor din R.P.R." pentru „ajutorarea sub diferite forme, a scriitorilor".

(Nota: Fondul exista și înainte de 1948 sub forma „timbrului literar" aplicat oricărei lucrări din domeniu.)

4) Constituirea unui fond special, înscris în bugetul statului, „pentru încurajarea creației artistice în domeniul plasticii și a muzicii".

Academia R.P.R. s-a bucurat de un statut special până în 1964 inclusiv. Odată cu venirea lui Nicolae Ceaușescu la conducerea P.M.R. situația membrilor Academiei s-a înrăutățit, chiar din aprilie 1965. Nicolae Ceaușescu a urmărit cu tenacitate demantelarea Academiei ca instituție, care, în anii '80 ajunsese să aibă un rol pur protocolar, fără o participare efectivă la viața culturală, științifică și artistică.

[37] Textul hotărârii în *Rezoluții 1948–1950*, pp. 84–85.

1949

1948 a cuprins „obiective“ de fond, de la „alegeri“ şi noua Constituţie, la naţionalizarea întreprinderilor, la învăţământ, cultele religioase, la organizarea Securităţii, toate sub egida luptei de clasă, devenită politică oficială a Republicii Populare Române.

1949 aduce, numeric, mai puţine hotărâri şi legi în comparaţie cu 1948. Tot atât de cuprinzătoare însă prin schimbările pe care le impuneau. Astfel:

Transformarea socialistă a agriculturii, hotărâtă de Plenara din 3–5 martie 1949, a determinat soarta a peste 3 milioane de familii ţărăneşti. „Transformarea“, care desfiinţa o evoluţie de secole a ţărănimii, a durat până în aprilie 1962.

Construcţia *Canalului Dunăre-Marea Neagră* a început printr-o hotărâre improvizată – nimic nu lăsase să se întrevadă că se efectuaseră lucrări pregătitoare. „Canalul“ a fost locul de detenţie şi de chin a mii şi mii de persoane şi un simbol al răului, al represiunii abătute asupra ţării, din 1949 şi până în 1953. Început la sugestia Moscovei, Canalul depăşea cu mult posibilităţile financiare, tehnice şi umane ale ţării şi a fost închis în urma unui semnal venit tot de la Kremlin.

Alături de aceste două „obiective“ de largă cuprindere, se înscrie şi construirea unui „centru de industrie poligrafică“ – *Casa Scânteii*. A fost în parte subvenţionată prin contribuţiile voluntar-obligatorii ale salariaţilor. A intrat în funcţiune în anii ’50 şi a lucrat cu randament până în decembrie 1989 şi după.

Tot în 1949 începe experimentarea primului plan (anual) de dezvoltare a industriei – acum naţionalizată. Va fi urmat de un al doilea plan anual (1950) şi de primul cincinal (1951–1955).

O panoramă de zile mari, cum nu mai văzuseră oamenii, a fost *sărbătorirea a 70 de ani de la naşterea „marelui geniu al omenirii muncitoare... eliberatorul şi prietenul ţării noastre, Iosif Vissarionovici Stalin...“* (decembrie, vezi în cuprinsul acestui capitol).

Transformarea socialistă a agriculturii. Plenara din 3-5 martie 1949

Un principiu diriguitor al regimului democrat-popular a fost *confiscarea proprietăților particulare aducătoare de venit, de orice fel (pământ, imobile, fabrici, ateliere, instalații, întreprinderi de transport, firme de comerț, bănci etc.)* Regimul avea ca țel transformarea cetățeanului în salariat. Salariul devenind singura formă de venit, dependența cetățeanului de regim era deplină.

Naționalizările (exproprierile, confiscările) încep chiar din martie 1945. Ele cunosc o extindere maximă în 1948, pentru a continua, sub forme mult restrânse și în anii următori.

Cum să procedezi cu populația rurală – cca 75% din totalul locuitorilor? Majoritatea absolută erau proprietari de pământ, de la cel cu 1–2 ha, până la acela cu 50 (în urma reformei agrare din martie 1945). Cel care cultiva câteva hectare avea asigurat traiul zilnic, scăpa de controlul partidului, era foarte greu de înregimentat.

„Soluția" fusese găsită în U.R.S.S. (milioane de morți și deportați, îndeosebi în Ucraina) și a avut ca rezultat *colhozul.* Rețeta se va aplica și în R.P.R., folosind toate mijloacele de constrângere, violențe, arestări în masă, chiar și asasinatul, dar fără genocidul din țara vecină.

Termenul de colhoz nu a fost folosit.

Documentul care a dat semnalul colectivizării a fost *Rezoluția ședinței plenare a C.C. al P.M.R. din 3–5 martie 1949 asupra sarcinilor partidului în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii.*[1]

Documentul prezintă mai întâi „compoziția socială" a populației „sătești" în procente, pe număr de gospodării, fără alte precizări, anume:

57% țărănimea săracă „până la 3 ha de pământ"

34% țărănimea mijlocașă, care „deține circa jumătate din mijloacele de producție agricole" „...și aduce pe piață trei cincimi din cantitatea totală de cereale-marfă"

9%[2] *chiaburimea*: „burghezia satelor, a cărei gospodărie se bazează pe exploatarea muncii salariate". Este definită în Rezoluție drept „cea mai însemnată clasă exploatatoare din satele noastre".

Normal ar fi fost ca analiza din 3–5 martie 1949 a Comitetului Central să precizeze:

a) ce suprafețe agricole (ca mărime) revin țărănimii sărace, mijlocașe și celei înstărite?

b) prin ce se definește „chiaburul"? Numai prin folosirea muncii salariate?

De ce „compoziția socială" a satelor a fost prezentată pe „gospodării" („familii")? Pentru a da impresia că 91% din lumea satelor este „aliatul clasei muncitoare", iar chiaburimea „clasa exploatatoare" ar reprezenta cca 9%, o minoritate.

---

[1] Textul în *Rezoluții 1948–1950*, pp. 86–110.

[2] Rezoluția nu dă procentul chiaburimii!!

Fig. 18 Pregătiri pentru colectivizare
Broşura cu expunerea lui Gheorghiu-Dej privind transformarea socialistă a agriculturii (colectivizarea)

Cifrele din Rezoluția C.C. al P.M.R. nu se potrivesc defel cu situația reală (după efectuarea reformei agrare din martie 1945).[3]

Suprafața proprietății (în ha)	Nr. de gospodării	Suprafața totală aflată în proprietate individuală	% din suprafața agricolă totală
0–3	4 313 000	4 938 300	34,1
3–10	1 061 000	7 490 300	51,4
10–50	103 000	1 779 000	12,5
Peste 50	15 200	326 700	2,2
TOTAL	**5 492 200**	**14 534 400**	**100,0**

Potrivit Rezoluției din 3–5 martie 1949, țăranii săraci („până la 3 ha“) ar fi reprezentat 57% din numărul total al gospodăriilor. În realitate, ei reprezentau 34,1%. Cei

[3] Tabelul a fost calculat după datele din volumul Păun Ion Otiman, *Agricultura românească la cumpăna dintre mileniile II și IV*, Editura Helicon, Timişoara, 1994, p. 64.

„mijlocași" (3–10 ha) sunt estimați în rezoluție la 34%; în realitate reprezentau 51,4% (după suprafețele agricole deținute). În total, țărănimea săracă și mijlocașă (până la 10 ha teren agricol) reprezenta, în 1945, 85,5%, față de 91% din Rezoluția C.C. al P.M.R.

De ce nu au fost înscrise datele complete privind proprietatea individuală, numărul de familii (gospodării) și suprafețele totale de teren deținute de familiile respective?

Pentru a crea voit confuzie și a da luptei de clasă mai multă „flexibilitate" în manifestările ei, fără ca un activist sau o organizație de partid să poată fi sancționate pentru excesul de zel, pentru arbitrarul și chiar violențele practicate.

Ceea ce caracterizează „rezoluția" sunt acuzele și atacurile împotriva țărănimii înstărite: „chiaburimea exploatatoare...", țăranii săraci și mijlocași sunt exploatați direct și indirect de către chiaburime; îngrădirea elementelor capitaliste de la sate...; lichidarea clasei chiaburilor...; politica de îngrădire a chiaburilor; chipul veninos și hrăpăreț al chiaburului; ura de clasă împotriva elementelor capitaliste de la țară...; dezvoltarea vigilenței față de încercările de sabotaj ale chiaburilor...; lovirea permanentă a pozițiilor chiaburilor"; politica de pregătire pentru agricultura socialistă „va duce la o extremă ascuțire a luptei de clasă la țară..."; „chiaburii își revarsă ura lor feroce împotriva democrației populare prin cele mai diverse metode..."[4] Avalanșă de cuvinte pentru a crea atmosfera luptei de clasă.

Ce propune rezoluția ca „linie politică"?

„Linia" este dată de un citat luat din I.V. Stalin:

„Alianța dintre muncitori și țărani, în condițiile actuale ale dictaturii proletariatului poate fi înfăptuită numai sub cunoscuta lozincă a lui Lenin: sprijină-te pe sărăcime, organizează o alianță trainică cu țăranul mijlocaș, nu înceta nici o clipă lupta împotriva chiaburimii."

Drept consecință, Rezoluția din 3–5 martie 1949, reia învățătura lui Lenin-Stalin:

„Ne sprijinim pe țărănimea săracă, strângem alianța cu țărănimea mijlocașă și ducem o luptă neîntreruptă împotriva chiaburimii."

Rezoluția precizează însă că „politica de îngrădire" nu înseamnă „desființarea chiaburimii ca clasă", ci o presiune continuă asupra ei în domeniul colectărilor și a impozitelor – care au fost împinse la maximum de autorități. Țelul era de a scoate de la țăranii înstăriți tot ceea ce putea fi luat prin constrângere, amenințare, arestare, violență fizică.

O atare politică nu a dat rezultatele scontate. În 1953 conducerea P.M.R. a recunoscut (vezi Plenara lărgită din 19–20 august 1953) că „s-au săvârșit abuzuri împotriva gospodăriilor chiaburești" ceea ce s-a resfrânt negativ asupra întregii economii. A fost atunci, în 1953, o pauză tactică.

Când s-a reluat colectivizarea în forță (din 1958 înainte), conducerea P.M.R. și-a dat seama că statul nu mai avea ce lua de la gospodăriile „chiaburești". Urmare a fost decretul din 30 martie 1959 privind „lichidarea rămășițelor oricăror forme de exploatare a omului de către om în agricultură". Chiaburii aveau acum „latitudinea" să se înscrie în

[4] Citatele sunt în Rezoluția plenarei din 3–5 martie 1949.

gospodăriile agricole colective sau să cedeze statului pământul lor; în schimb, erau scoşi din categoria „chiaburi" şi nu mai aveau de dat cotele şi impozitele dinainte.

Oricum însă, campania dusă împotriva ţărănimii reuşise, iar în aprilie 1962 din suprafaţa agricolă fusese colectivizată 90%.

Lupta de clasă împotriva ţărănimii înstărite a fost declanşată artificial de către Partidul Comunist (Muncitoresc). Exploatarea ţărănimii sărace şi mijlocii de către chiaburi a fost afirmată, repetată până la saturaţie, dar nicidecum dovedită. Ţărănimea înstărită era singura categorie independentă într-un fel de controlul partidului. Li se alăturau o bună parte din ţăranii mijlocaşi. Aceştia toţi nu aveau nevoie de îndrumările politice ale Partidului Comunist pentru a-şi cultiva pământurile şi a-şi aduce produsele pe piaţă. De aceea baza lor economică trebuia slăbită şi în cele din urmă anulată. Formula politică pentru aceasta era lupta de clasă împotriva chiaburilor.

„Ţărănimea mijlocaşă este *aliatul clasei muncitoare.* Ea poate şi trebuie să fie atrasă în opera de construire a socialismului – ...strângem alianţa cu ţărănimea mijlocaşă...", enunţa Rezoluţia Plenarei din 3–5 martie 1949.

În realitate şi această categorie a fost impusă la cote şi impozite, asupra ei au fost executate tot felul de presiuni pentru a o „convinge" să accepte intrarea în gospodăria colectivă.

Alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea mijlocaşă nu a împiedicat deportarea unor familii de mijlocaşi care se opuneau colectivizării.

Pentru 1949–1950 dispunem de o „Situaţie privind elementele dislocate" astfel[5]:

Nr. crt.	Regiunea	Familii dislocate		Obs.
		chiaburi	mijlocaşi	
1.	Oradea	169	70	28 familii propuse pentru dislocare
2.	Baia Mare	7	1	
3.	Arad	8	8	
4.	Sibiu	3	6	
5.	Cluj	11	2	
6.	Suceava	6	7	3 familii propuse pentru dislocare
7.	Bacău	5	—	
8.	Câmpulung	13	8	2 familii propuse pentru dislocare
9.	Mureş	8	1	2 familii propuse pentru dislocare
Total		**230**	**103**	35 familii propuse pentru dislocare

[5] *Documente 1945–1965*, p. 251 (nr. 50).

O situație oficială privind elementele dislocate în anul 1949 dă cifre mai mari, și anume:

Regiunea	Nr. familii dislocate
Oradea	336
Baia Mare	8
Arad	18
Sibiu	9
Cluj	13
Suceava	16
Bacău	5
Câmpulung	24
Mureş	10
Total	**439**

În 1950 au fost dislocate alte 94 familii.[6]

Autoritățile recunosc că în fruntea agitațiilor țărăneşti s-au aflat țăranii săraci.

O notă informativă datată 1 august 1949[7] şi destinată conducerii partidului o arată deschis: „În aceste acțiuni (răzmerițe țărăneşti, nota D.C.G.), în foarte rare ocazii chiaburii au luat parte direct, ci au instigat țărănimea muncitoare, astfel că *în fruntea acțiunilor se găseau proletarii agricoli şi țărani săraci.* Numărul femeilor a fost foarte mare, fiind uneori cele mai agresive".

Realitatea era aceasta, dar conducerea de partid prefera „explicația" politică: instigatori au fost chiaburii!!

Securitatea a acționat în consecință şi a procedat la 4 execuții demonstrative de chiaburi, fără a dovedi participarea lor la răzmerițe.[8]

În pregătirea exproprierii „pământurilor moşiereşti" au fost centralizate date pe întreaga țară: 7 703 mari proprietăți de 50 ha sau peste, cu 1 013 461 ha din care 289 333 ha arabile, 107 128 ha fânețe, 5 964 ha vie, 8 886 ha livezi, 3 620 ha grădini, 468 622 ha păduri...

În pregătirea Plenarei din 3–5 martie 1949, a avut loc o Plenară a C.C. al P.M.R. la 15–17 februarie 1949.

[6] Nicoleta Ionescu-Gură, *Dimensiunile represiunii din România în regimul comunist. Dislocări de persoane şi fixări de domiciliu obligatoriu*, Editura Corint, Bucureşti, 2010, pp. 82–83. Se va cita *Dimensiunile*.

[7] Redactată de Sectorul Informarea de Partid din Direcția Organizatorică a C.C. al P.M.R. Nicoleta Ionescu-Gură, *op. cit.*, pp. 84–85.

[8] *Dimensiunile*, pp. 84–85.

„Dar să nu uităm – sublinia atunci Miron Constantinescu – că fiecare conac boieresc este un centru activ de duşmani, când în fiecare sâmbătă şi duminică se fac adunări la care vin oameni de la Bucureşti şi agenţi anglo-americani. De aceea, rolul lor politic şi posibilităţile economice pe care le mai au ca avere mobiliară – aur, bijuterii, covoare sunt însemnate.“[9]

Fig. 19 Miron Constantinescu (n. 13 dec. 1917 Chişinău, Republica Moldova; d. 18 iulie 1974, Bucureşti). Membru C.C. al P.C.R. (1945-1960 şi 1969-1974); membru al Biroului Politic (1945-1957); membru supleant al Comitetului Executiv (1970-1974) (*Dicţionar*, pp. 175-176)

„Transformarea socialistă“ a avut un prolog desfăşurat în întreaga ţară în noaptea de 1 spre 2 martie 1949: confiscarea proprietăţilor de 50 ha sau mai mari, rămase de la reforma din martie 1945. În acea noapte au fost evacuaţi forţat proprietari, administratori şi familiile lor, din casele lor şi mutaţi cu domiciliu obligatoriu în alte localităţi. În total au fost „evacuaţi“

6 992 „moşieri“ (2 796 familii)
967 administratori de moşii (519 familii)
în total 7 959 persoane

„Evacuarea“ a avut loc în plină noapte, cu activişti şi miliţie, fără ca familiile vizate să-şi fi luat un minimum de lucruri necesare traiului zilnic. Lupta de clasă se desfăşura „revoluţionar“ împotriva unor oameni care nu prezentau un pericol real. Dar obsesia „duşmanului de clasă“ prevala. O sinteză informativă a Securităţii (februarie 1949) subliniază că „prezenţa moşierimii la ţară constituie un permanent focar de agitaţie în rândul ţărănimii sărace şi mijlocaşe şi duc acţiunile împreună cu chiaburimea satelor, atât prin sabotarea măsurilor luate de guvern, cât şi prin instigările, propaganda şi manifestările ostile împotriva regimului, precum şi pentru faptul că adeseori conacele moşierilor servesc ca locuri de întâlnire sau de refugiu a elementelor subversive sau cu manifestări ostile regimului“. Lupta de clasă în formulările şablon ale politicii oficiale!

Evacuaţii au fost obligaţi să-şi găsească singuri „locuinţe“ întrucât miliţia le fixa domiciliul obligatoriu într-o localitate fără vreo repartiţie la o adresă anume.

Cine părăsea „domiciliul obligatoriu“ era pasibil de 15–20 ani închisoare (absurdul pedepselor penale în anii puterii populare). Pe actele de identitate ale persoanelor în cauză se aplica ştampila D.O. (domiciliu obligatoriu), iar dreptul la pensie era anulat.[10]

Proprietarilor li s-a luat tot. Regimul a făcut o recapitulare a valorilor confiscate:

36 912 monezi de argint
591 monezi de aur

[9] *Dimensiunile*, pp. 485–486.
[10] *Ibidem*, pp. 42–47.

207 devize
Numerar în valoare de 6 182 600 lei

De asemenea:

19 464 obiecte din metal comun
24 056 obiecte de argint
6 260 obiecte de aur
Pietre prețioase evaluate la 13 452 200 lei

Biblioteci de mare valoare au fost împrăştiate după o triere în care au fost reținute „cele folositoare" şi distruse „prin ardere cele cu caracter antidemocratic". Lupta de clasă slujea şi la selectarea cărților de către persoane cu o pregătire – de cele mai multe ori – rudimentară.[11]

Canalul Dunăre-Marea Neagră

Opinia publică a aflat de proiect printr-un comunicat de presă de 9 (nouă) rânduri, datat 25 mai 1949. Biroul Politic al C.C. – citim în Comunicat – a ascultat un raport prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej şi a hotărât ca „proiectul pentru începerea imediată a lucrărilor pregătitoare ale construirii acestui canal" să fie prezentat Consiliului de Miniştri.[12]

Gheorghiu-Dej a făcut câteva precizări privind viitorul Canal, cu 3 centrale electrice de cel puțin 25 000 KW; „lărgirea considerabilă a traficului feroviar... înmulțirea şoselelor... mărirea oraşelor Cernavodă şi Medgidia...; vor intra în lucru în mod treptat, până la 100 000–150 000 oameni plus membrii de familie".

Nu a dat nici un fel de alte cifre.

„Ne-am inspirat din experiența Uniunii Sovietice – a adăugat Gheorghiu-Dej." Guvernul Uniunii Sovietice „ne-a trimis un grup din cei mai buni constructori de canale" (fără nominalizări).

Din expunere rezultă că proiectul ca atare nu a figurat în planurile de perspectivă ale P.C.R. (P.M.R.): „Problema a fost enunțată mai demult... acum a venit la ordinea zilei, astfel că Biroul Politic trebuie să-şi dea aprobarea".

Comentariile membrilor Biroului Politic au fost numai generalități. Astfel:

Chivu Stoica: „...să mobilizăm în întreaga țară toate forțele în jurul acestei lucrări".

---

[11] *Dimensiunile*, pp. 496–497.

[12] În U.R.S.S. primul proiect de amploare a fost Canalul Volga-Don, început în anii '30. A venit de la Moscova indicația construirii unui canal de amploare şi în Republica Populară Română? Nu avem încă vreo dovadă documentară. Ştim în schimb că încetarea lucrărilor – după mari cheltuieli, consum de materiale şi utilaje şi vieți omeneşti sacrificate – a venit de la Moscova în 1953.

Fig. 20 Utilaje sovietice folosite la lucrările Canalului Dunăre-Marea Neagră în anii '50

Iosif Chişinevschi: „...putem să ne manifestăm deschis încrederea în Partidul nostru că va şti să ducă la îndeplinire această sarcină..."

Gh. Apostol: „...la întocmirea planului concret şi stabilirea sarcinilor să participe Sindicatele şi Tineretul..."

Miron Constantinescu: pentru colectivul de conducere „...să fie luaţi tehnicienii de cea mai înaltă valoare şi experienţă în conducerea şantierelor...". „Să se creeze un curent de muncă voluntară..."

Gheorghiu-Dej: „50% din reuşită se asigură prin organizare...".

Iosif Rangheț: să se „asigure un spirit partinic şi o muncă de educare şi ridicare permanentă a cadrelor..."

Gheorghiu-Dej: „se poate considera că Biroul Politic aprobă hotărârea de a începe lucrurile pentru construcția canalului..."

În concluzie, Biroul Politic al P.M.R. a dat o aprobare de principiu fără a avea la dispoziție un minimum de date, o schiță de proiect măcar.[13] În 1952, când a

Fig. 21 Iosif Chișinevschi (Iosif Roitman) (n. 26 dec. 1905, Bălţi, Republica Moldova; d. 1962, Bucureşti). Membru al C.C. al P.C.R. (P.M.R.) (1945-1960); membru al Biroului politic (1948-1957) (*Dicționar*, pp. 149-150)

[13] Procesul verbal al şedinţei Biroului Politic din 25 mai 1949 în volumul *Istoria Comunismului din România. Documente perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945–1965)*. Volum editat de Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, pp. 174–177. Se va cita, în continuare, *Documente 1945–1965*.

devenit evident că lucrările depăşeau posibilităţile tehnice şi ale forţei de muncă, atunci conducerea partidului a fost de acord cu instrumentarea de către Securitate, a unui „proces de sabotaj", desfăşurat cu mare publicitate şi în prezenţa „oamenilor muncii", chiar la Poarta Albă (pe traseul viitorului Canal). Trei „inculpaţi" au fost executaţi, ceilalţi, condamnaţi la zeci de ani de detenţie. În 1968 „procesul" a fost revizuit chiar de conducerea partidului, iar condamnaţii au fost reabilitaţi!! (nota D.C.G.). Ce uşor se „rezolva" o situaţie foarte gravă determinată de graba cu care conducerea P.M.R. executa ordinele primite dinafară.

Fig. 22 Gheorghe Apostol (n. 16 mai 1913, com. Tudor Vladimirescu, jud. Galaţi; 21 aug. 2010, Bucureşti), preşedinte al Confederaţiei Generale a Muncii (din 1948), preşedinte al Consiliului Central al Sindicatelor (din 1955), membru al C.C. al P.C.R. (1945-1969), al Biroului Politic (1948-1969) şi al Comitetului Executiv (1965-1969) (*Dicţionar*, p. 74-75)

Casa Scânteii

Construcţia „unui centru modern de industrie poligrafică, denumit «Casa Scânteii»" a fost hotărâtă în iulie 1949 de Biroul Politic al C.C. al PMR.[14]

Forţa de muncă, resursele financiare şi materiale necesare vor fi asigurate – citim în Hotărâre – prin „mobilizarea tuturor membrilor de partid", dar şi prin participarea întregii clase muncitoare şi a tuturor cetăţenilor „iubitori de cultură şi progres".

Intrarea in funcţiune a Centrului de industrie grafică va face posibilă:

- „sporirea continuă a tirajului «Scânteii» cerută de oamenii muncii";
- difuzarea mai largă „a cărţii partidului";
- tipărirea cărţii şcolare în cantităţile necesare;
- editarea de literatură tehnică.

Construcţia centrului devine posibilă „datorită frăţescului sprijin pe care ni-l acordă şi cu acest prilej U.R.S.S., punându-ne la dispoziţie instalaţiile cele mai moderne de industrie grafică". Este o nouă dovadă – subliniază Hotărârea – „a grijii pentru nevoile culturale ale poporului nostru pe care o manifestă Guvernul Sovietic şi personal tovarăşul Stalin".

O comisie prezidată de Gheorghe Gheorghiu-Dej va urmări construirea centrului. Modelul arhitectonic a fost preluat de la Soviete.

La şedinţa Biroului Politic din 25 mai 1949 au participat: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Teohari Georgescu, Lothar Rădăceanu, Iosif Chişinevschi, Al. Moghioroş, Gh. Apostol, Miron Constantinescu, Theodor Iordăchescu, Gh. Vasilichi, Ştefan Voitec, Chivu Stoica, Mihai Mocanu, Iosif Rangheţ, V. Vaida. (*Documente 1945–1965*, p. 173)

[14] Textul hotărârii în *Rezoluţii 1948–1950*, pp. 126–127.

Salariații au contribuit „voluntar-obligatoriu" cu o parte din salariile lor. Combinatul poligrafic a intrat în funcțiune în 1955 după planurile arhitecților Horia Maicu, Nicolae Bădescu, Marcel Locar, Mircea Alifanti...

După decembrie 1989, Casa Scânteii a devenit „Casa Presei Libere", iar statuia lui V.I. Lenin din fața ei a fost dată jos. Reacția oficialităților față de statuile ridicate sub regimul democrat popular și socialist a fost la fel cu aceea a autorităților comuniste începând cu 1948. Tot ce amintea regimul încheiat în decembrie 1989 a fost dat jos de pe soclu. „Frica de trecut" a fost aceeași și în 1948 și în 1990–1992!

Biroul Politic se ocupă de Cultura Fizică și de Sport

Hotărârea[15] începe ca de obicei, cu o critică a burgheziei și moșierimii care „au ținut poporul muncitor departe de cultura fizică și sport". Pentru „clasele exploatatoare", sportul a fost un mijloc de „cultivare a naționalismului burghez..., de ațâțare șovină și rasială"; de folosire a „organizațiilor paramilitare reacționare și fasciste ca mijloc de abrutizare a tineretului, în scopul transformării lui în carne de tun pentru războiul criminal de agresiune și jaf pe care l-au dus împotriva țării socialismului, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste".[16]

Când este vorba de a înfățișa starea de lucruri din România antebelică, orice acuzație și orice falsificare este îngăduită. Ceea ce au făcut și autorii Hotărârii privind cultura fizică și sportul.

În susținerea Hotărârii, sunt amintiți „clasicii marxism-leninismului, genialii conducători ai proletariatului internațional"; Marx, Lenin, „tovarășul Stalin" și o rezoluție a C.C. al P.C.(b) al U.R.S.S. din 13 iulie 1925.

După care, Biroul Politic al P.M.R. hotărăște înființarea unui *Comitet pentru Cultură Fizică și Sport pe lângă Consiliul de Miniștri*, cu reprezentanți ai Confederației Generale a Muncii (Sindicatele), Uniunii Tineretului Muncitor (U.T.M.), și ai ministerelor – Apărării Naționale, Afacerilor Interne, Instrucțiunii Publice și Sănătății.

Iau ființă și *comitete județene pentru cultură fizică și sport*, cu delegați și în plăși – unități teritoriale mai mici (județele erau divizate în plăși).

Conducerea P.M.R. își propunea ca sportul și cultura fizică să devină o mișcare de masă – îndeosebi pentru gimnastică, atletism, înot, schi, volei, tir, turism, aviația sportivă și șah.

Hotărârea are prevederi anume pentru organizarea „învățământului tehnic sportiv", ridicarea noilor cadre sportive, îndrumarea presei sportive, a literaturii de specialitate,

---

[15] *Hotărârea Biroului Politic al C.C. al P.M.R. asupra problemei stimulării și dezvoltării continue a culturii fizice și sportului*, iunie 1949.

[16] Hotărârea în volumul *Rezoluții 1948–1950*, pp. 112–123.

pentru „susținerea unei acțiuni largi de amenajări de terenuri și instalații sportive, fabricarea și dotarea cu material și echipament sportiv".

Nu lipsește partea politică, atenția dată „educației ideologice a profesorilor, antrenorilor, instructorilor...". Comitetul pentru Cultură Fizică și Sport „trebuie să combată patriotismul local și să dezvolte spiritul de colaborare în mișcarea sportivă...; să ducă lupta împotriva cosmopolitismului în sport, care se manifestă prin slugărnicia față de sportul în descompunere din Apus..."

Cu timpul și odată cu anii '60, asemenea formulări au dispărut. *Implicarea statului a fost efectivă și de proporții în dotarea materială a Sportului românesc, în pregătirea sportivilor de performanță, în învățământul de specialitate*; rezultatele au fost pe măsură spre beneficiul României (vezi și capitolul special).

Compoziția Aparatului de Stat

Cum arată aparatul de stat în 1949?

Nota informativă asupra compoziției aparatului de stat a fost întocmită de C.C. al P.M.R. Direcția Organizatorică, Sectorul Informării de Partid – și are data 26 octombrie 1949.

Nota nu are cifre recapitulative.

Precizează numai: „Compoziția actuală a aparatului de Stat arată schimbările importante ce s-au produs prin introducerea a peste 200 000 elemente provenite din câmpul muncii (muncitori, țărani, funcționari), care reprezintă 40% din totalul salariaților existenți în aparatul de Stat. Acest procent nu este o caracteristică valabilă pentru toate organele Statului, ci sunt Departamente în care procentul de introducere a noilor elemente este mult mai scăzut."[17]

1) Ministerul Industriei inclusiv Institutele și Centralele Industriale
total salariați 5 937
din care: 1 389 incadrați după 23 august (23,3% din total)
2 063 membri de partid (mdp) (34,7% din total salariați)

2) Ministerul Comunicațiilor
total salariați 11 584
din care: 1 442 după 23 august (12,4% din total)
4 818 mdp (41,6%)

3) Ministerul Agriculturii
total salariați 65 600

[17] *Documente 1945–1965*, pp. 216–217, nr. 45.

din care: 54 685 după 23 august (83,3%)[18]
9 714 mdp (14,8%)

4) Ministerul Învăţământului
total salariaţi 103 946
din care: 47 711 după 23 august (45,9%)[19]
31 906 mdp (30,69%)

5) Ministerul Minelor şi Petrolului
total salariaţi 7 083
din care: 998 angajaţi după 23 august (12,9%)[20]
2 273 mdp (32%)

6) Ministerul Finanţelor şi unităţi anexe[21]
total salariaţi 30 092
din care: 873 încadraţi după 23 august (2,9% din total)
9 481 mdp (31,5%)

7) Ministerul Comerţului şi Alimentaţiei, inclusiv Centralele alimentare Centrocomurile, Comcereal, Competrol etc.
total salariaţi 9 654
din care: 3 175 încadraţi după 23 august (32,8% din total)
3 111 mdp (32,2% din total)

8) Ministerul Silviculturii
total salariaţi 13 311
din care: 7 400 încadraţi după 23 august (55,5%)[22]
6 825 mdp (51,2% din total)

9) Ministerul Energiei Electrice[23]
total salariaţi 871

---

[18] Aproape toţi agenţi agricoli.

[19] Situaţie neclară. În septembrie 1948 Ministerul Învăţământului a anulat toate contractele de angajare ale cadrelor didactice şi a procedat la reangajarea selectivă a 31 365 (tot cadre didactice în funcţiune până atunci). Aşa încât personalul nou încadrat ar fi 47 711 – 31 365 = 16 346, adică 15,72%.

[20] Raportul precizează: „În Minister şi unităţile anexe 87,1% din cadre provin din vechii funcţionari".

[21] Autorii notei informative precizează: „Ministerul de Finanţe a încadrat, de la 23 august, cel mai redus număr de salariaţi proveniţi din câmpul muncii".

[22] Noii angajaţi: pădurari şi brigadieri silvici.

[23] Înfiinţat în 1949.

din care: 211 încadraţi după 23 august (24% din total)
227 mdp (26% din total)

10) Ministerul Comerţului Exterior
total salariaţi 2 251
din care: 1 196 încadraţi după 23 august (53,1% din total)
677 mdp (30,08% din total)

11) Ministerul Construcţiilor
total salariaţi 3 568
din care: 355 încadraţi după 23 august (9,5% din total)
872 mdp (24,1% din total)

12) Ministerul Muncii şi Prevederilor Sociale
total salariaţi 3 209
din care: 1 584[24] încadraţi după 23 august (49,36% din total)
950 mdp (29,6% din total)

13) Ministerul Sănătăţii
total salariaţi 20 535
din care: 6 700 încadraţi după 23 august (32,63%)
5 500 mdp (26,78% din total)

14) Ministerul de Externe
total salariaţi 746
din care: 714 încadraţi după 23 august (96% din total)
565 mdp (75,74% din total)

15) Ministerul Artelor
total salariaţi 8 325[25]
din care: în aparatul central 809: 637 încadraţi după 23 august (12,4% din total)
262 mdp (22,39% din total)

16) Comisia de Stat a Planificării
total salariaţi 1 510
din care: 973 încadraţi după 23 august (64,4% din total)
817 mdp (54,11% din total)

[24] „Scoşi din câmpul muncii" precizează nota informativă.
[25] Inclusiv salariaţii Operelor, Filarmonicelor, care „nu reprezintă de fapt organe ale aparatului de stat", precizează Nota informativă.

17) Preşedinţia Consiliului de Miniştri
total salariaţi 172
din care: 20 încadraţi după 23 august (11,6% din total)
77 mdp (44,85% din total)

18) Direcţia Generală a Securităţii Poporului
total salariaţi 4 336
din care: 4 221 încadraţi după 23 august (97,35%)[26]
4 029 mdp (94,3% din total)

19) Direcţia Generală a Miliţiei
total salariaţi 24 257
din care: 10 299 încadraţi după 23 august (42,5% din total)
12 195 mdp (49,8% din total)

20) Comisia de Stat a Cooperaţiei
total salariaţi 22 575
din care: 11 043 încadraţi după 23 august (48,9% din total)
5 099 mdp (22,6% din total)

21) Departamentul Gospodăriilor Locale[27]
total salariaţi 12 725
din care: 6 133 încadraţi după 23 august (48,5% din total)
5 289 mdp (41,8% din total)

22) Comisia de Stat pentru aplicarea Legii Sfaturilor Populare
total salariaţi 61 861
din care: 41 655 încadraţi după 23 august (67,7% din total)
31 776 mdp (48,2% din total)

Nota DCG: Am totalizat cifrele din „Nota informativă" şi am obţinut următoarele cifre:
Aparatul de Stat
(central şi din teritoriu)
total salariaţi 414 113
din care:
a) Salariaţi încadraţi
după 23 august 1944 203 414 (49,12% din total)
b) Membrii de partid 138 526 (33,45%)

---

[26] „Provin din câmpul muncii" precizează nota informativă.
[27] Aparţine de Ministerul Afacerilor Interne.

La 22 luni de la impunerea regimului democrat popular, aparatul de stat – central şi din teritoriu – avea 49,12% personal încadrat „după 23 august". Nu avem o cifră recapitulativă a aparatului de stat din anii 1941–1943 pentru comparaţie. Din cele 203 414 persoane încadrate după 23 august 1944 nu ştim câţi au înlocuit pe salariaţii îndepărtaţi din slujbă (epuraţi) şi câţi reprezintă măriri de schemă.

Este evident că aparatul Ministerului Agriculturii a fost sporit cu cei 54 685 agenţi agricoli; că la Ministerul Învăţământului 31 365 persoane din cele 47 711 sunt cadre didactice cărora li se desfăcuse contractul de muncă şi după acea au fost reîncadrate; că la Ministerul Silviculturii au fost angajări de pădurari şi brigadieri silvici în număr apreciabil; că la Comisia de Stat pentru aplicarea Legii Sfaturilor Populare, cei 41 655 nou încadraţi reprezintă un spor masiv de personal nou în schemă.

De reţinut că la ministerele care cereau un grad avansat de specializare, procentul de înlocuire este scăzut. Personalul „vechi" – „din vechea administraţie" – a fost în cea mai mare parte păstrat; ca de exemplu la Finanţe, Mine şi petrol, Energie electrică, Construcţii, şi chiar Preşedinţia Consiliului de Miniştri.

Oricum, la 22 de luni de la proclamarea Republicii Populare Române, *înlocuirea personalului „din vechea administraţie" era în plină desfăşurare.* Nu avem cifre pentru anii '50 sau '60; se poate afirma că, după toate probabilităţile, *în 1965, la schimbarea conducerii P.C.R., aparatul de stat – central şi din teritoriu – era alcătuit, în majoritate absolută (peste 80%) din personal încadrat după 1948.*

Şcoala superioară de ştiinţe sociale „A.A. Jdanov" (octombrie 1949)

În octombrie 1948 a fost organizată Şcoala Centrală de lectori „A.A. Jdanov", pentru pregătirea – în 6 luni –, a cadrelor „necesare partidului în lupta pe frontul ideologic" şi anume „conducători şi profesori ai şcolilor de partid, redactori ai presei de partid şi ai revistelor ideologice, profesori şi conferenţiari ai catedrelor de ştiinţe sociale din şcolile superioare, lectori ai instituţiilor ştiinţifice".

Începând cu anul de învăţământ 1949/1950, şcoala de lectori se transformă, prin hotărârea Biroului Politic al C.C. al P.M.R., în *Şcoala superioară de ştiinţe sociale „A.A. Jdanov"* cu o durată de 2 ani, cu 2 secţii – de propagandă şi de presă, cu 100 de studenţi de fiecare an.

Viitorii studenţi se vor recruta „din rândurile activiştilor de partid, cu pregătire ideologică şi culturală".[28]

[28] Hotărârea în volumul *Rezoluţii 1948–1950*, pp. 124–125.

Fig. 23 Andrei Aleksandrovici Jdanov (ideolog sovietic)

Hotărârea Biroului Politic se înscria în măsurile privind întregul învăţământ de partid, care cuprindea următoarele trepte:

elementar: cercurile de politică curentă; cursuri de partid – serale şi la sate;

mijlociu: cercurile de studiere a Istoriei P.C.(b) al U.R.S.S.; cursurile de partid de 3 luni; şcolile medii de partid – 6 luni;

superior: universităţile şi şcolile serale de marxism-leninism; Universitatea de Partid „Ştefan Gheorghiu" (1 an de studiu); Şcoala superioară de ştiinţe sociale „A.A. Jdanov".

Absolvenţii universităţii „Ştefan Gheorghiu" şi ai şcolii „A.A. Jdanov" au fost *asimilaţi cu absolvenţii şcolilor superioare de stat (din 1954)*, urmând să dea examene de diferenţă la: istoria universală, istoria P.M.R., geografie, economie politică, limba şi literatura română, limba rusă.

Absolvenţii şcolilor superioare de partid erau promovaţi în aparatul Comitetului Central, al comitetelor regionale de partid, în C.C. al U.T.M. etc. Învăţământul de partid forma şi viitoarele cadre ale nomenclaturii.[29]

Tovarăşul Stalin împlineşte 70 de ani

Planul de măsuri privind sărbătorirea a 70 de ani de la naşterea tovarăşului Stalin, aprobat de Biroul Politic al P.M.R. în şedinţa din 13 mai 1949[30], cuprindea următoarele:

1. *Editura P.M.R.*: 4 volume din operele lui Stalin, „reeditarea biografiei scurte a tov. Stalin", editarea unui album biografic „Stalin" şi organizarea unei expoziţii foto.

Editarea „unei broşuri de mare tiraj" despre viaţa şi opera lui Stalin şi a unei „lucrări de proporţii mari" şi a unei culegeri „Scriitorii progresişti din întreaga lume despre tov. Stalin".

2. Editura *Cartea Rusă*: editare şi reeditare a unui ciclu de cărţi de literatură despre Stalin.

idem, broşuri – întâlniri ale tov. Stalin cu muncitori, ţărani, intelectuali...

---

[29] *Dimensiunile*, pp. 249–253.

[30] *Documente, 1945–1965*, pp. 177–179 (nr. 29).

Fig. 24 Iosif Vissarionovici Stalin, al cărui nume revenea cu fiecare zi în mass-media până în 1953 (martie)

3. *Editura de Stat*: „o mare culegere de poezie şi proză" originale despre Stalin.

Cărţi despre Stalin în *toate celelalte edituri*.

4. *Daruri pentru Stalin*. Pregătirea începe în iunie 1949, toate darurile să fie concentrate la Bucureşti până la 1 noiembrie 1949.

5. *O amplă expoziţie* „consacrată vieţii şi operei tov. Stalin". „Va avea loc o consfătuire cu pictori şi sculptori." Idem, cu compozitori.

6. *Sesiune ştiinţifică* solemnă a Academiei R.P.R. şi Institutul Româno-Sovietic. Comunicările vor fi date în volum.

7. *Ciclu de conferinţe* între 10 şi 15 decembrie pregătit de A.R.L.U.S. şi Asociaţia pentru răspândirea cunoştinţelor ştiinţifice. Ciclul va cuprinde „conferinţe despre tov. Stalin ca geniu militar".

8. *Organizarea unui festival* al filmelor consacrate lui I.V. Stalin (luna decembrie).

9. *Adunări solemne* cu expuneri despre viaţa şi opera lui I.V. Stalin, în „toate întreprinderile, instituţiile, şcolile, universităţile, căminele culturale" (15–19 decembrie).

Adunări pe sectoare şi plăşi (20 decembrie)

Adunări solemne în toate capitalele de judeţ (21 decembrie)

Adunare solemnă la Ateneul Român. Va lua cuvântul Gheorghe Gheorghiu-Dej, cu tema „Geniul lui Stalin ne luminează drumul spre socialism".

Hotărârea C.C. al P.M.R., „corespunde – citim în textul dat publicităţii – cu dorinţele exprimate de cele mai largi mase ale poporului muncitor din întreaga ţară" (nici nu se putea altfel, nota D.C.G.).[31]

A fost numit şi „un comitet de pregătire".

În a doua jumătate a anului 1949 a fost un adevărat potop de manifestări, o tevatură de neînchipuit, în toate instituţiile şi întreprinderile statului, în şcoli, în universităţi, la Academia R.P.R., pretutindeni!

Presa relua manifestările cu fiecare zi, laudele deveneau hiperbolice, propaganda se desfăşura frenetic. Fiecare trebuia să devină părtaş la marea sărbătoare. Nicicând nu se mai văzuse aşa ceva.

Braşovul va deveni *Oraşul Stalin*, regiunea respectivă şi un raion din Bucureşti vor purta numele conducătorului sovietic, copii din şcoli primare şi licee trimit scrisori şi daruri – toate centralizate la Bucureşti – şi îndreptate spre Moscova.

Şi toate acestea la nici doi ani de la eliminarea forţată a monarhiei constituţionale pentru ca cetăţenii să trăiască din plin orânduirea democrat-populară.

[31] Textul Hotărârii din *Rezoluţii 1948–1950*, p. 148.

Secția centrală de propagandă și agitație a Comitetului Central al P.M.R.

La 29 decembrie 1949, Secția cuprindea nouă sectoare: agitație; învățământ public; presă centrală; presă provincie; munca culturală de masă; știință; edituri; literatură și artă; radio. Pe lângă acestea funcționau: grupul instructori propagandă; grupul coreferenți; Carnetul agitatorului; „Lupta de clasă" (revista); cadre și documentare; secretariat; biblioteca și arhiva presei; Institutul de Istorie al Partidului, Expoziția permanentă I.V. Stalin.

Cele 9 secții au 5 directori români, 3 evrei.

Total salariați „61 activiști", din care 32 de naționalitate română, 22 evrei, 6 maghiari, 1 rus (32 români la 29 alogeni).

Posturi vacante la cele 9 secții și anexe: 106. Nu sunt precizate atribuțiile fiecărei secții.

Ca studii:

„20 tovarăși au școli superioare". De fapt o singură tovarășă, Ofelia Manole, urmase Facultatea de Litere și Filosofie; ceilalți 19 aveau „școli superioare", ca, de exemplu școli superioare de partid de la Moscova sau Universitatea „Ștefan Gheorghiu".

25 tovarăși din cei 61 aveau ca pregătire 2–6 clase liceu sau școli elementare

7 au bacalaureatul și 9 numai școli primare

Cu asemenea cadre, Secția dirija întreaga muncă de agitație și propagandă. Greu de crezut că „agitația" depășea reproducerea mecanică a textelor redactate de alte foruri.

De reținut că: Șeful Secției nu este nominalizat[32]; sectorul radio, grupul instructori propagandă și coreferenți – au întreaga schemă vacantă. Idem „Lupta de clasă"; idem directorul și directorul adjunct la Institutul de Istorie al Partidului.

Îndrumătorii (ghizii) la expoziția permanentă I.V. Stalin: Ivainer Judita; Melicescu Ioana; Gros Maria; Garofa Tudor.[33] *În aria largă a culturii și în sectorul agitație și propagandă alogenii aveau atunci prioritate și propovăduiau cuvântul partidului.*

Oficiile de închiriere

Rechiziționarea spațiilor de locuit a fost modalitatea prin care regimul democrat-popular a „rezolvat" timp de cca două decenii (cel puțin) problema cazării în orașe. Au fost mai multe categorii.

a) Vile sau apartamente spațioase golite complet de vechii locatari pentru a face loc protipendadei comuniste;

b) Vile în care locatarii au fost totuși lăsați într-o cameră, de obicei, la subsol sau demisol sau mansardă;

---

[32] Adjuncți erau Ofelia Manole, Mihail Roller, Cornel Onescu, Nicolae Goldberger, Teșa (?).

[33] Documentul este publicat în *Documente 1945–1965*, pp. 233–240 (nr. 47).

c) Apartamente cu 3 camere, plus hall, plus bucătărie, baie şi WC (cazul cel mai frecvent); locatarii iniţiali înghesuiţi într-o cameră, celelalte două repartizate la două familii (soţ, soţie, eventual copil) sau o persoană (cazul „favorabil").

Autorităţile aveau toate atuurile. Recensământul din ianuarie 1948 prevăzuse anume şi inventarierea locuinţelor, cu numărul de camere şi aşezarea lor; fusese înfiinţat *Oficiul de închiriere* instrumentul pentru punerea în aplicare a „rechiziţionărilor"; atmosfera era pregătită, cu „lupta de clasă" împotriva exploatatorilor, a reacţionarilor, a burghezilor, care au beneficiat de locuinţe spaţioase!

Oficiul de închiriere era o sabie a lui Damocles; erai mulţumit dacă în loc de două camere, îţi lua numai una (pentru moment).

Un om care locuieşte astăzi cu ai săi într-un apartament de 3 camere să-şi imagineze cum era viaţa după ce o familie complet străină se instala într-una din camere: bucătăria, baia, WC-ul erau împărţite cu noii veniţi, care în plus, te şi supravegheau toată ziua.

Frecvente au fost cazurile când apartamentele mai spaţioase (3 camere) erau împărţite de 3 (trei) familii, cu aceleaşi dependinţe în comun.

Dacă noii veniţi aveau şi o maşină de gătit, ei şi-o instalau în aceeaşi bucătărie (aveau spaţiu sau nu?), veneau cu o lampă cu gaz pe care îşi pregăteau de-ale mâncării.

Cum se spălau rufele într-o asemenea înghesuială? (Nici vorbă de folosit serviciile „Nufărului" – spălătoria chimică înfiinţată de stat.)

Puneai apa la fiert în vase mai mari, fierbeai rufele, le clăteai în apă caldă, apoi le duceai undeva pentru uscat, fie în pod – dacă exista, fie în curte – dacă exista, fie în propria cameră!

Baia (una la două-trei familii) se folosea în funcţie de orele de serviciu. Cât despre WC, fiecare cum apuca.

Aceasta a fost „normalitatea" pentru sute şi sute de mii de orăşeni din 1948 şi până spre finele anilor '60.

A avea o cameră a ta – singur – devenise un fel de miraj, o închipuire.

1950

Odată încheiate manifestările prilejuite la a 70-a aniversare a tovarăşului Iosif Vissarionovici Stalin, începe o nouă campanie la scara ţării întregi: apărarea păcii! „Ofensiva" a fost declanşată de Cominform şi preluată – fireşte – şi de Partidul Muncitoresc Român.

Ianuarie 1950 începe cu *Planul de desfăşurare a acţiunilor pentru apărarea păcii.*

Rostul unor asemenea campanii? Va fi fost nevoia de a ţine pe oameni permanent „mobilizaţi"?

Dinamica unei societăţi normale unde se confruntă partide cu programe diferite a fost înlocuită cu atari campanii?

Am constatat personal cât de repede o atare acţiune devenea formală: organizarea de şedinţe cu prezentarea unui referat, cu citirea unei moţiuni adresată forului superior, cu afişarea vreunui editorial sau a unui articol pentru gazeta de perete menită să exprime, la locul de muncă, opinia salariaţilor. Era ca o *obligaţie de serviciu, nici vorbă de vreun suflu mobilizator.*

La acelaşi capitol al acţiunilor „mobilizatoare", se adaugă, sărbătorirea zilei internaţionale a femeii la 8 martie şi împlinirea, în aprilie 1950, a opt decenii de la naşterea lui Vladimir Ilici Lenin (nu putea fi lăsat de o parte, de vreme ce ziua de naştere a lui Iosif Vissarionovici se bucurase de atâta cinstire).

1950 aduce şi hotărâri privind economia. Este vorba de *noul principiu pentru plata muncii în diferitele arii de activitate.* Formula de bază era *plata după cantitatea şi calitatea muncii*: sunt introduse *normele de producţie* şi în nomenclator apare şi meseria de normator (1 februarie 1950).

În politica de îngrădire a proprietăţii particulare şi în cadrul luptei de clasă, este publicat „decretul pentru naţionalizarea unor imobile" (20 aprilie 1950). Toată operaţiunea a fost pregătită în secret. Nici până astăzi nu a fost publicată lista imobilelor urbane preluate fără plată de statul democrat-popular.

În construcția Republicii Populare a intrat și *raionarea administrativ-economică a României*. Modelul a fost cel sovietic: *împărțirea teritoriului în raioane grupate în regiuni mai mari*. Județele și plășile care datau de sute de ani au fost desființate. Au fost ele vreo piedică în construcția economică și administrativă a Republicii Populare? În nici un fel. Județele reprezentau însă dezvoltarea tradițională a României, care în 1950, trebuia să fie ștearsă din mintea cetățenilor. Raionarea și regionalizarea de import au durat până în februarie 1968, când s-a revenit la împărțirea pe județe. Acte de naștere, de căsătorie, de deces, buletine de identitate, adrese de instituții și întreprinderi, adrese individuale, întregul nomenclator poștal, orice act unde era trecută vreo adresă, toate au fost atunci, în 1950, luate de la capăt.

Legea împărțea teritoriul în 177 raioane, cu 148 orașe și 4 052 comune grupate în 28 regiuni: Arad, Argeș, Bacău, Baia Mare, Bârlad, Bihor, Botoșani, București, Buzău, Cluj, Constanța, Dej, Galați, Gorj, Hunedoara, Ialomița, Iași, Mureș, Prahova, Putna, Rodna, Severin, Sibiu, Stalin, Suceava, Teleorman, Timișoara, Vâlcea.

O plenară a C.C. al P.M.R. (26 octombrie 1950) a adoptat un *plan pe 10 ani pentru electrificarea țării (1951–1960)*, cu construirea unor noi centrale termice și hidroelectrice, a unor uzine noi, a unor linii pentru transportul energiei electrice.

Măsura era cerută de însăși politica de industrializare și a îngăduit și electrificarea a mii de sate și comune.

Atâta vreme cât creșterea industrială a fost corelată cu aceea a producției energiei electrice, lucrurile s-au dezvoltat rațional. Către finele anilor '70 s-a produs dezechilibrul de fond între creșterea industrială și cea energetică (vezi capitolul industrializarea 1965–1989) cu urmări foarte negative asupra nivelului de trai al populației. Tot în 1950 (noiembrie) Consiliul de Miniștri dă o hotărâre privind construirea Hidrocentralei „Bicaz", intrată parțial în funcțiune în 1960.

Până în 1944 nu era nevoie de hotărâri administrative pentru efectuarea muncilor agricole la timp și de calitate.

Odată cu Republica Populară, „motorul" agriculturii – de toamnă sau de primăvară – îl constituie câte o *Hotărâre a Comitetului Central al P.M.R. și a Guvernului privind organizarea și efectuarea muncilor agricole*. Asemenea hotărâri enumerau, în detaliu, ce trebuie făcut, până la ce dată, ce instituții ale statului sunt răspunzătoare și (firește) ce sancțiuni. În 1950 sunt date publicității trei asemenea hotărâri, în februarie, mai și septembrie 1950, care includ și strângerea cotelor obligatorii.

Cu fiecare an până în 1989 se vor emite hotărâri privind lucrările în agricultură. Asemenea hotărâri puneau în mișcare un întreg mecanism birocratic pentru îndeplinirea unor activități economice esențiale.

Până în 1947, aparatul pentru administrarea teritoriului cuprindea: prefecți (la nivelul județului), pretori (la plasă), primari de comună, oraş sau municipiu, eventual consilieri comunali.

Acest aparat administrativ a fost înlocuit cu *sfaturile populare*. Alegerile pentru noile organe locale ale puterii de stat au avut loc la 3 decembrie 1950, desfăşurate după tipicul stabilit, pe liste unice, sub egida Frontului Democrației Populare (semnul „Soarele"). Erau de fapt *simple votări*, pe liste unice, fără contracandidați. În asemenea condiții, rezultatul era deplin asigurat: 96,31% pentru candidații F.D.P.

La 16 decembrie 1950 a fost adoptată şi legea primului plan cincinal de dezvoltare a economiei pe intervalul 1951–1955.

Până la finele regimului (1989) cincinalele au constituit reperele cronologice pentru mersul economiei şi societății din România.

Luptăm pentru pace (ianuarie 1950)

Biroul Informativ al Partidelor Comuniste (Cominform) reunit la Bucureşti în noiembrie 1949, a ascultat un raport prezentat de Mihail Andreevici Suslov şi a aprobat rezoluția intitulată *Apărarea păcii şi lupta împotriva ațâțătorilor la război.*[1]

Rezoluția trasează partidelor comuniste obligația unei „continue consolidări a lagărului păcii şi socialismului, în numele apărării păcii şi securității popoarelor".

Pe cale de consecință, Comitetul Central al P.M.R., întrunit la 23–24 ianuarie 1950, adoptă *Planul de desfăşurare a acțiunii pentru apărarea păcii.*[2]

„Mişcarea pentru pace – citim în „Plan" – trebuie să devină *o mişcare a întregului popor.*" (sublinierea D.C.G.)

Ca urmare „în toate întreprinderile, instituțiile, cartierele, gospodăriile de stat, S.M.T.-urile, în şcoli şi universități, în fiecare sat şi cătun, *trebuie să ia ființă comitete de luptă pentru pace*".

Comitetele se vor constitui de către oamenii muncii „adică să fie propuse de jos" şi aprobate în cadrul unor „adunări largi de masă".

Vor participa toate unitățile de producție, sindicatele, celelalte organizații obşeşti, Frontul Plugarilor, Academia R.P.R., institutele ştiințifice, universitățile şi şcolile, ateneele şi căminele culturale, Uniunile de scriitori, muzicieni, artişti plastici, ziarişti, A.R.L.U.S., Crucea Roşie, Uniunea Populară Maghiară etc. etc. Nimeni nu va fi lăsat deoparte în această mobilizare, la scara întregii țării.

---

[1] Raport apărut în broşură, în limba română, în Editura PMR, 1949.

[2] Textul în volumul *Rezoluții, 1949–1950*, pp. 168–177.

Fig. 25 „Lupta pentru pace" a fost lozinca „mobilizatoare" a maselor la începutul anilor'50; imagine de la o manifestație

„Pivotul principal al mișcării partizanilor păcii" – sunt sindicatele, sub conducerea partidului. Va funcționa un Comitet permanent pentru apărarea păcii din R.P.R.

Adversarii erau puși la zid fără cruțare: „trebuie demascată goana febrilă a înarmărilor din țările imperialiste, în frunte cu Statele Unite ale Americii, uriașele cheltuieli militare ale acestor țări, permanenta propagandă de ațâțare războinică împotriva U.R.S.S. ..."

Republica Populară Română „duce lupta pentru pace alături de invincibila Uniune Sovietică, alături de marele popor chinez, alături de celelalte țări de democrație populară...".

Agitația la scara întregii țări a ținut lună de lună. Ziarele veneau mereu cu știri din țară dar și din străinătate, mai ales din Franța și Italia unde activau puternice partide comuniste.

În 1949 opinia publică mondială își dădea deja seama că are loc confruntarea dintre U.R.S.S. și S.U.A. Pe planul propagandei, al diplomației și al alianțelor militare, Statele Unite se opuneau Uniunii Sovietice. N.A.T.O. luase ființă în aprilie 1949 iar U.R.S.S. semnase tratate de prietenie și asistență mutuală cu „democrațiile populare" de la frontierele sale europene.

Ce urmărea Moscova cu lupta pentru pace? O acțiune de amploare era pentru „consumul intern", pentru a da cetățenilor sovietici și din democrațiile populare sentimentul unei amenințări din afară, la care să reacționeze.

Cititorii presei din R.P.R. luau în serios o atare temă? Greu de răspuns. Cei care aparțineau categoriilor lovite sau pe cale de a fi (majoritatea populației în 1950) nu luau în seamă avalanșa de știri privind lupta pentru pace. În fața noului regim – cu represiunea crescândă – oamenii gândeau – nu la pace – ci mai curând la posibilitatea unei confruntări militare între S.U.A. și U.R.S.S. și care ar pune capăt regimului democrat-popular.

Dar agitația se impunea vrând-nevrând, fie că erai obligat să scrii un comentariu pentru „jurnalul de perete", fie că adresai autorităților o petiție care se încheia obligatoriu cu formula „Luptăm pentru pace".

Biroul organizatoric al C.C.

La 23–24 ianuarie 1950 o şedinţă plenară a C.C. al P.M.R. a aprobat hotărârea „despre sarcinile partidului în domeniul muncii organizatorice".

După ce enumeră diferitele forme de organizare între august 1944 şi februarie 1948, plenara hotărăşte înfiinţarea unui „Birou organizatoric al Comitetului Central, care să aibă conducerea generală a muncii organizatorice, care să se ocupe permanent de studierea problemelor vieţii de partid, să controleze aplicarea directivelor partidului, privind problemele organizatorice şi să elaboreze hotărâri valabile pentru toate organele de partid".[3]

Hotărârile Biroului Politic, ale Secretariatului CC şi ale Biroului organizatoric nou înfiinţat „se consideră ca fiind ale Comitetului Central". Dar hotărârile „cele mai importante" ale acestui Birou „vor fi supuse aprobării Biroului Politic".

Aceeaşi Hotărâre enumeră şi structura P.M.R. după cum urmează:

Comitetul Central cu un număr de secţii „potrivit cu necesităţile muncii"; ele formează aparatul Comitetului Central, dar nu au dreptul de a da directive.

Comisia Controlului de partid, cu *colegii de partid* pe lângă comitetele judeţene, „are sarcina de a chema la răspundere pe cei care s-au făcut vinovaţi de călcarea programului, statutului, disciplinei şi moralei de partid".

Comisia Centrală de revizie care urmăreşte „justa folosire a mijloacelor financiare şi bunurilor partidului".

Comitetul Organizaţiei Bucureşti cu un „număr de secţii analoage cu cele ale Comitetului Central"; un colegiu al Comisiei Controlului de partid; o Comisie de revizie.

„*Organele de conducere locale* – judeţ, plasă (raion sătesc), raion orăşenesc – se organizează potrivit principiului teritorial."

„*Organizaţia de bază* se creează în întreprinderi, instituţii, staţiuni de maşini şi tractoare, gospodării de stat, gospodării colective, institute de învăţământ etc., potrivit principiului locului de producţie."

Comitetul de partid se constituie numai în unităţile unde numărul membrilor de partid şi al candidaţilor depăşeşte 300.

La „*întreprinderile care prezintă o importanţă deosebită pentru economia ţării*", Comitetul Central va trimite *organizatori de partid ai C.C.*

De ce sunt luate aceste măsuri de îmbunătăţire a structurii şi funcţionării aparatului central şi organelor de partid?

Fig. 26 Alexandru Moghioroş (Magyarosi) (23 oct. 1911, Salonta Mare, jud. Bihor; d. 1 oct. 1969, Bucureşti). Membru al C.C. al P.C.R./P.M.R. (1945-1968); al Biroului Politic (1948-1965); al Comitetului Executiv (1965-1968) (*Dicţionar*, pp. 402-403)

[3] Textul în *Rezoluţii şi hotărâri, 1948–1950*, pp. 149–167. Citatul de la p. 156.

Răspunde Hotărârea: pentru „dezvoltarea democrației interne de partid", iar alegerile organelor de partid vor avea loc „sub semnul criticii și autocriticii".

O atare schemă organizatorică a fost menținută – cu unele variații – decenii la rând. Hotărârea din ianuarie 1950 nu dă lista membrilor Biroului Organizatoric din care făceau parte Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Vasile Luca, Alexandru Moghioroş.

Normarea şi plata muncii (februarie 1950)

La 1 februarie 1949 a fost introdus un nou sistem de salarizare „bazat pe principiul socialist al repartiției după muncă". Până atunci pe şantierele de construcții şi în alte domenii plata se efectua după calificare şi numărul orelor prestate.

Ca urmare, au fost stabilite norme de lucru pentru fiecare operație, cât timp şi ce calificare necesita pe unitatea de măsură (mp, l, mc). Plata, la chenzină sau lună, se calcula în funcție de toate lucrările efectuate şi de prezență (nr. de ore).

Aşa a apărut *meseria de normator*. Urmai un curs de calificare şi absolveai un examen, primeai o diplomă şi treceai pe şantier.

Terminasem cei patru ani de facultate în iunie 1949. Eforturile de a găsi o slujbă în învățământ, la orice nivel, inclusiv şcoala elementară, nu au dat vreun rezultat. Eram în plină luptă de clasă şi dosarul de familie nu inspira defel încredere autorităților.

În februarie 1950, după vreo 7 luni de încercări, am aflat de începerea unui curs de pregătire – normator construcții de drumuri – la Sovromconstrucții Nr. 6, unitate specializată. Am fost admis deoarece tata – suspendat de la Facultate, era totuşi cercetător la Institutul de Istorie şi Filozofie al Academiei R.P.R. Aşa că aveam un statut care mă făcea eligibil la „şcoala" de normatori.

Cursurile au durat două luni; ne-am familiarizat cu lucrările principale necesare construcției sau modernizării drumurilor, am trecut examenele (eram antrenat de la Facultate) şi pe 15 aprilie 1950 am primit „repartiția": la şantierul Urziceni, sectorul Andrăşeşti (la cca 45 km de Urziceni, spre Slobozia).

Aşa am început meseria de normator, care va dura până în martie 1956.

În februarie 1950, când m-am înscris la cursul de calificare organizat de Sovromconstrucții Nr. 6 – a fost dată publicității *Hotărârea C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri al R.P.R. asupra măsurilor ce trebuie luate pentru creşterea productivității şi îmbunătățirea condițiilor de trai ale muncitorilor şi funcționarilor.*[4]

Textul se referea la noul sistem de salarizare, făcea un bilanț la un an de la introducerea lui şi semnala deficiențele de pe parcurs. Nu l-am citit în timpul cursurilor – nu cumpăram presa decât întâmplător.

[4] *Ibidem*, pp. 191–204.

Hotărârea fixa însă şi noi reguli sintetizate în 10 puncte, menite a corecta deficienţele. Între acestea punctul 7: „normele trebuie să corespundă condiţiilor tehnice reale, altfel ele încetează a mai fi un stimulent pentru muncitori".

Ca urmare, ministerele erau chemate să ia „de îndată măsuri pentru a verifica justeţea normelor pentru munca în acord ce se practică în întreprinderi".

Exista o modalitate de verificare a normelor. Plata se făcea pe formulare tipizate, unde pe faţă erau trecute lucrările (operaţiile) efectuate şi timpul normat pentru ele. Pe verso era trecută echipa şi orele prestate de fiecare. Foaia avea şi un indice de îndeplinire a normei, obţinut din timpul normat/timpul efectiv lucrat. Dacă indicele era 1,20–1,30 se presupunea că echipa respectivă şi-a organizat mai bine activitatea, „a depăşit norma" şi a obţinut un salariu sporit. Dacă însă indicele era de la 1,40 în sus, acest fapt ridica semne de întrebare, ceva nu-i în ordine, a umflat normatorul normele programate pentru a scoate „mai bine" echipa respectivă? De ce? Avea normatorul vreun interes, vreo înţelegere cu şeful echipei?

Mai era şi o altă constrângere şi anume „preţul pieţei". La fiecare şantier se aprecia un câştig mediu, pe categorii de calificare, fără de care muncitorii nu mai veneau la lucru. Cum construcţiile de drumuri foloseau mână de lucru cu o calificare minimă, şantierul avea grijă ca aceste echipe să realizeze totuşi un câştig mediu, aşa încât să nu plece.

În final, normatorul şef al şantierului împreună cu inginerul serviciului tehnic lucrau periodic împreună pentru a verifica corespondenţa între cantităţile trecute în situaţiile de plată pentru decontarea lucrărilor şi cele din foile de plată pe baza normelor.

Fapt care cerea atenţie, o bună cunoaştere şi a lucrărilor efectuate şi a posibilităţilor de încadrare a lor.

Hotărârea din februarie 1950 mai cerea ca propunerile de norme noi să fie „motivate din punct de vedere tehnic... prin *aplicarea de măsuri tehnico-organizatorice* care să ducă la *creşterea productivităţii muncii* în întreprinderile respective şi la *câştiguri corespunzătoare* pentru muncitorii care lucrează pe baza lor" (sublinierea D.C.G.).

În rezumat, Hotărârea din februarie 1950 cerea revizuirea normelor „în sus", adică mai multă muncă pentru acelaşi salariu. Acelaşi text însă venea cu „măsurile tehnico-organizatorice", o posibilitate pentru muncitori de a-şi asigura un salariu sporit. Formula era, de cele mai multe ori, teoretică.

Hotărârea din februarie 1950 mai cerea ministerelor şi organizaţiilor economice să organizeze „în cursul anului 1950, cursuri de normatori astfel încât, până la sfârşitul anului, toate întreprinderile să dispună de normatori instruiţi după metodele ştiinţifice de normare".

Văzând rezultatele pe şantier, serviciul de normă şi salarii Sovrom 6, m-a detaşat în ianuarie-februarie 1951 (când lucrările la drumuri se întrerup aproape complet) să particip în Ministerul Construcţiilor, la un colectiv, condus de tovarăşul Barany, pentru revizuirea normelor aplicate la construcţia de drumuri.

Nu știu ce pregătire avea tovarășul Barany. Dar a procedat cu dibăcie; normele la construcțiile de drumuri au fost revizuite astfel încât, ele s-au încadrat în reducerea preconizată (–10% deși Hotărârea nu dădea vreo cifră) și pe de altă parte, normatorii de pe șantiere au avut totuși posibilitatea să asigure necesarul de forță de muncă, să nu îndepărteze pe muncitori printr-o aplicare rigidă a normelor.

La Ministerul Construcțiilor, concomitent cu revizuirea normelor, am urmat și un curs de perfecționare, cu expuneri ale cadrelor tehnice din minister. Am primit calificarea de normator-instructor, așa încât în 1952 iarna am predat și eu la un curs de normatori.

„Normarea muncii" va continua de-a lungul anilor până în 1989. În anii '80 se vor folosi și formule mai complexe – de exemplu acordul global – care, oricum, nu vor fi în folosul muncitorilor. Tendința a fost de a cere mai multă muncă muncitorilor.

8 martie 1950 – Ziua internațională a femeii

Generația mea a aflat de această sărbătoare după proclamarea Republicii Populare Române. De aceea am socotit că 8 martie a fost una din sărbătorile inventate de partidele comuniste aflate la putere în țările est-europene. Ceea ce nu era adevărat.

Hotărârea Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român în legătură cu ziua internațională a femeii – martie 1950[5], a fost „prelucrată" în instituții, șantiere, în mediul rural unde trăiau 75% din femeile țării (o parte din ele analfabete). Recitind textul astăzi, după mai bine de șase decenii, încerci să-ți imaginezi reacțiile de atunci.

Hotărârea are câteva paragrafe introductive cu lupta pentru pace; pentru îndeplinirea și depășirea Planului de Stat pe 1950; lupta împotriva imperialiștilor; „devotamentul și recunoștința fără margini față de U.R.S.S., față de genialul învățător al oamenilor muncii din lumea întreagă, tovarășul Stalin".

Câteva fraze descriu, în termeni generali, cum s-a realizat în R.P.R., egalitatea în drepturi a femeilor. Urmează „sarcinile" organizațiilor de partid și sindicale „în întâmpinarea zilei de 8 martie". Iată câteva dintre acestea:

– „mobilizarea muncitoarelor și tehnicienelor în lupta pentru dezvoltarea și lărgirea întrecerii socialiste";

– „realizarea hotărârilor trasate în Rezoluția C.C. din 3–5 martie 1949" (colectivizarea!);

– „o largă muncă de lămurire politică a țărăncilor sărace și mijlocașe" în favoarea colectivizării;

– „muncă perseverentă de educare a țărăncilor muncitoare în spiritul luptei de clasă...";

[5] *Ibidem*, pp. 205–212.

Fig. 27 Anii '49-'50. Manifestație în Piața Victoriei, București. Panourile arată pe Gheorghiu-Dej (dreapta) și Vasile Luca (stânga)

– intensificarea muncii „pentru lichidarea analfabetismului în masele de femei";

– „grija de a cultiva în rândurile femeilor muncitoare vigilența față de imperialiștii ațâțători la război și agenții lor în țara noastră...".

În încheiere, Comitetul Central al P.M.R. „își exprimă ferma convingere că femeile din R.P.R. se vor încadra tot mai activ în lupta pentru apărarea păcii împotriva imperialiștilor americani și englezi... luptă în fruntea căreia stă invincibila forță a păcii, marea Uniune Sovietică, condusă de genialul conducător al popoarelor, al marelui front al păcii, I.V. Stalin".

Hotărârea din 8 martie 1950 folosește retorica maximă a epocii respective.

Vă închipuiți ce ecou vor fi avut lozincile și chemările din care am citat câteva! Acolo unde s-a „prelucrat" textul, femeile muncitoare au stat și au ascultat. În cazul cel bun, vreo activistă a repetat câteva din frazele auzite. În rest, ascultătoarele au fost mulțumite că prelucrarea s-a încheiat și s-au dus acasă.

Opt decenii de la naşterea lui Vladimir Ilici Lenin – aprilie 1950

Fig. 28 Vladimir Ilici Lenin, evocat obligatoriu după Iosif Vissarionovici Stalin

Cele opt decenii de la naşterea lui Vladimir Ilici Lenin, au fost întâmpinate de Comitetul Central al P.M.R. cu următoarele manifestări[6] (nici nu se putea altminteri după festivităţile care marcaseră ziua de naştere a lui Iosif Vissarionovici Stalin):

Activul de partid va participa la Conferinţa despre lucrarea lui V.I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism şi lupta împotriva reacţiunii idealiste contemporane" (la 18 aprilie).

O adunare festivă are loc la Bucureşti, cu două expuneri: „Lenin, marele învăţător al oamenilor muncii din întreaga lume" şi „I.V. Stalin, genial continuator al operei lui Lenin" (21 aprilie) (Oricum, Iosif Vissarionovici nu putea lipsi de la aniversare, nota D.C.G.).

Adunări festive în toate reşedinţele de judeţ (21 aprilie).

Deschiderea expoziţiei „V.I. Lenin în pictura sovietică" (22 aprilie).

„Cinematografele din Capitală şi provincie vor rula filme despre viaţa lui V.I. Lenin", timp de o săptămână.

Editura Partidului Muncitoresc Român va pregăti o nouă ediţie a volumului „Lenin Vladimir Ilici – scurtă expunere a vieţii şi activităţii sale".

„În întreprinderi, instituţii şi la sate, se organizează numeroase fotoexpoziţii şi fotovitrine, consacrate vieţii şi operei lui V.I. Lenin."

Încă din noiembrie 1949 C.C. al P.M.R. hotărâse editarea în limba română a Operelor „marelui învăţător al omenirii muncitoare, Vladimir Ilici Lenin".[7]

Se poate constata că oficialităţile din R.P.R. au dat aniversării toată atenţia pentru a informa pe cetăţenii statului democrat-popular. Cât de interesaţi au fost cetăţenii, este greu de estimat.

---

[6] *Ibidem*, pp. 213–214.

[7] *Ibidem*.

Naționalizarea locuințelor urbane

La 30 ianuarie 1950 Secretariatul Comitetului Central al P.M.R.[8] emite Hotărârea pentru naționalizarea locuințelor urbane. Termen – 1 mai 1950. Operațiunea rămânea secretă.

La 19 aprilie 1950 a fost emis Decretul „pentru naționalizarea unor imobile".

Erau confiscate „imobilele clădite care aparțin foștilor industriași, moșieri, bancheri, mari comercianți și celorlalte elemente ale marii burghezii". Urmau „hotelurile cu întreg inventarul lor", imobilele în construcție abandonate de proprietarii lor.

„Articolul II. Nu intră în prevederile decretului de față și nu se naționalizează imobilele proprietatea muncitorilor, funcționarilor, micilor meseriași, intelectualilor profesioniști și pensionarilor."

Acest articol s-a respectat pe sărite. La 20 aprilie 1950 am primit acasă (Berzei 47, București) înștiințarea de naționalizare.

Casa din strada Berzei 47, București, revenise prin moștenire, tatălui meu Constantin C. Giurescu, de la părinții săi, Constantin și Elena Giurescu. În 1928–1929, cu un împrumut de la Casa Corpului Didactic, părinții mei (Constantin C. și Maria Giurescu, născută Mehedinți) au renovat și au mărit locuința, în care ne-am mutat în 1930. Casa nu a fost niciodată închiriată, a fost locuită numai de familia noastră și ca atare se încadra întru totul în prevederile articolului II, al decretului.

Profesorul Constantin C. Giurescu a făcut de îndată contestație scrisă dar nu a primit nici un răspuns.

Nu știam atunci că odată cu locuința din București, strada Berzei 47, au fost confiscate și vilele din Predeal (jud. Prahova) și Mangalia (jud. Constanța).

La finele lui iunie 1950 orele 6^{30} dimineața la circa 7 săptămâni de la arestarea tatei, 2 milițieni și 2 civili ne-au evacuat din casă, prezentându-ne o hârtie (fără semnătură sau antet) pe care scria că familia Profesor Giurescu se mută în strada Alexandru Moruzi nr. ...

„Șeful" echipei, mic de statură, cu un ten pământiu, era tovarășul Weber, binecunoscut al Oficiilor de închiriere pentru zelul cum evacua oamenii din case. Cu un an înainte, mutase întreaga familie a inginerului Luca Bădescu, din casa proprie de pe Bulevardul Jianu (azi Aviatorilor) colț cu Zambaccian (casă în formă de paralelipiped, din cărămidă aparentă ridicată în anii '30). Inginerul Luca Bădescu era în conducerea Societății Tramvaielor București, era căsătorit cu sora tatei, Lelia, aveau două fete Anda și Măriuca (verișoarele mele primare). Mama s-a dus atunci în 1949 s-o ajute pe Lelia la „mutare" și așa l-a cunoscut pe tovarășul Weber.

---

[8] *Documente 1945–1965*, pp. 252–253 și 258–259 (doc. nr. 51 și 54). Hotărârea este semnată de Gh. Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Teohari Georgescu, I. Chișinevschi, Al. Moghioroș.

A fost ca o lovitură de măciucă. Nu ne aşteptam de fel la aşa ceva. Gândind în retrospect, aveam de fapt exemplul a mii de mari proprietari evacuaţi noaptea din casele lor (1–2 martie 1949) şi cazurile unor colegi cu un părinte arestat şi care au fost nevoiţi să-şi părăsească locuinţele (de exemplu, Istrate Micescu – fiul celebrului avocat I. Micescu – care locuia pe intrarea Zalomit, lângă Grădina Cişmigiu).

Mă mişcam mai mult ca un automat şi adunam într-un geamantan lucruri de uz zilnic. Potera umbla după noi, să nu ascundem ceva! Unul din miliţieni, care nu făcuse dovada unui zel verbal revoluţionar, m-a rugat, cu jumătate de voce, să-i dau cureaua de străjer de bună calitate pe care o aveam din 1938–1939. I-am dat-o.

Am voit să luăm 1–2 costume ale tatei. „Nu are nevoie de ele“ a venit replica.

Cerceii mamei au fost confiscaţi.

De asemenea ceasul de mână al tatei.

Mama, sora mea Mona şi cu mine am strâns lucruri în câte un geamantan cum ne-am priceput.

A venit un camion cu platformă descoperită. Acolo ne-am suit, plus câte o saltea fiecare şi am ajuns în Alexandru Moruzi nr. ...

Ni s-au „repartizat“ 2 camere. Una cu pământ pe jos. Alta cu un bec atârnând de tavan. Cu acces la cişmea în curte. Nu baie, nu duş, nu WC, nu bucătărie, nimic: lupta de clasă în forma ei cea mai directă. A fost şi contribuţia directă a tovarăşului Weber întrucât am aflat că în alte cazuri – de exemplu familiile Papacostea, Alexandrini, Tătărescu – spaţiul locativ „repartizat“ n-a fost chiar atât de mizerabil.

Toate lucrurile din casă au fost confiscate fără inventar: mobilă, covoare, veselă, tacâmuri, tablouri – ulei şi grafică (Grigorescu, Petraşcu, Tonitza...) – haine, lenjerie, vase de bucătărie, colecţia de timbre (de la Cuza Vodă până în 1945 – completă), biblioteca tatei şi a bunicului, fişe, fotografii, acte de proprietate, absolut tot a rămas pe loc.

Recitind decretul din 19 aprilie 1950, am constatat în direct, cum o locuinţă care nu intra în prevederile decretului de naţionalizare, a fost confiscată.

Câte imobile (apartamente) au fost astfel „naţionalizate“? Decretul avea anexate liste secrete cu mii de imobile. În 1991/1992 cotidianul bucureştean „Evenimentul Zilei“ a început publicarea listei dar s-a oprit după ce consemnase câteva mii de cazuri.

„Motivarea“ decretului din 19 aprilie 1950 merită a fi reprodusă. Este un amestec de cinism şi de lozinci politice.

„Art. 1. Pentru întărirea şi dezvoltarea sectorului socialist în economia R.P.R.“;

„Pentru asigurarea unei bune gospodăriri a fondului de locuinţe supuse degradării din cauza sabotajului marii burghezii şi a exploatatorilor care deţin un important mijloc de exploatare...“[9]

[9] Textul decretului – fără listele anexe – în *Documente 1945–1965*, p. 258 (documentul nr. 54).

Verificarea membrilor de partid (1948–1950)

În anii războiului, evidențele Siguranței Statului, arată că Partidul Comunist din România (P.Cd.R.) avea între 796 și 918 membri înregistrați. Devenit partid legal și de guvernământ chiar din toamna 1944, P.Cd.R. a început cursa pentru creșterea aderenților. Primirea de noi membri, s-a făcut, adesea, de-a valma, fără cine știe ce verificări.

Numeric, evoluția a fost următoarea:
august 1944 – 796/918
aprilie 1945 – 42 653
octombrie 1945 (Conferința Națională P.C.R.) – 256 863
iunie 1946 – 717 490
decembrie 1947 – 799 351 membri[10].

Între aprilie și octombrie 1945 (șase luni) efectivele P.Cd.R. au crescut în medie, cu 35 735 de persoane pe lună; între octombrie 1945 și iunie 1946 (cca 9 luni), sporul lunar a fost de 51 180 noi membri de partid. Ritmul s-a încetinit sensibil în următoarele 18 luni, între iunie 1946 și decembrie 1947, în jur de 4 547 lunar.

În asemenea condiții, conducerea P.C.R. (P.M.R.) a socotit necesar să treacă la verificarea membrilor de partid. „Curățirea rândurilor partidului de elementele oportuniste, străine și dușmane" – pentru a relua formularea Plenarei din iulie 1950 – s-a efectuat între noiembrie 1948 și mai 1950.[11]

Rezultatul a fost – precizează rezoluția din iulie 1950 – „descoperirea și eliminarea din rândurile partidului a circa 192 000 de elemente exploatatoare, dușmane și străine de clasă, necinstite, descompuse sau necorespunzătoare – adică peste 20% din numărul total al membrilor pe care îi număra partidul înainte de verificare".[12] Înțelegem astăzi că persoanele excluse aveau numai grave păcate!

„Rezoluția" constată că:

– verificarea „a scos la iveală haosul și dezordinea ce domneau în unele organizații de partid...";

– că „dușmanul de clasă a reușit să pătrundă în posturi de răspundere în aparatul de partid și de stat și s-a strecurat mai ales în sectorul de cadre".

---

[10] Dinu C. Giurescu, Alexandru V. Ștefănescu, Ilarion Țiu, *Comunismul și România. O istorie ilustrată*, Editura Corint, București, 2010, p. 58.

[11] *Rezoluția ședinței plenare a C.C. al P.M.R. cu privire la rezultatele verificării membrilor de partid și la primirea noilor membrii de partid*, în vol. *Rezoluții 1948–1950*, pp. 239–252.

[12] Pornind de la aceste proiecte, rezultă că P.M.R. avea în jur de 960 000 membri la începerea verificărilor în noiembrie 1948. Potrivit altor evidențe, P.M.R. avea în februarie 1948, 1 057 428 membri (după unificarea cu P.S.D.R.). Dacă ambele cifre sunt corecte, înseamnă că între februarie și noiembrie 1948, au fost eliminate din P.M.R. 97 428 persoane.

„Rezoluția" afirmă că „a crescut vigilența revoluționară a organizațiilor de partid și că metoda criticii și autocriticii... este mai larg și mai just aplicată"; „că a crescut interesul membrilor de partid pentru învățătură..." Erau, probabil, simple afirmații, care se încadrau însă bine în ansamblul Rezoluției.

Urmează, în același document, o sumă de reguli pentru primirea de noi membri de partid. Pentru compoziția socială a P.M.R. a fost nevoie de un citat din Iosif Vissarionovici: „Este necesar să se realizeze maximum de omogenitate în partidul nostru și, în orice caz, predominarea hotărâtă a compoziției muncitorești pe seama celei nemuncitorești".

La Congresul I P.M.R. (februarie 1948) muncitorimea era reprezentată 39% din totalul membrilor de partid; procentul a mai crescut pentru ca abia în 1979 (al XII-lea Congres P.C.R.) să ajungă la „cca 54" (nota D.C.G.).

Rezoluția recomandă ca recrutarea candidaților de partid să se facă în primul rând dintre muncitori „din industria grea și din industria mare, cu un stagiu mai îndelungat în producție", apoi din celelalte întreprinderi, stațiunile de mașini și tractoare și gospodăriile agricole de stat.

Plenara C.C. a constatat însă că și după verificare „compoziția socială a partidului este nesatisfăcătoare". Mai existau în partid „un număr mare de elemente neproletare, mic-burgheze... șovăielnice...".

De aceea Rezoluția cere ca organizațiile de partid să se elibereze „în mod sistematic de aceste elemente care nu merită înaltul titlu de membru de partid... Grija pentru curățenia rândurilor partidului și pentru compoziția lui muncitorească, constituie, așa cum ne învață experiența uriașă a marelui Partid Bolșevic, piatra fundamentală a întregii politici a partidului".

De aceea, *epurarea efectivelor a continuat și după luna mai 1950*. La Congresul II P.M.R. (decembrie 1955) efectivele erau de 595 398 față de 1 057 428 în februarie 1948, ceea ce reprezenta o reducere cu 42% din total.

Conducerea P.M.R. avea nevoie de membri de partid disciplinați, în stare să îndeplinească dispozițiile primite și nicidecum să le pună în discuție. Atenția s-a îndreptat spre muncitorimea industrială care, prin natura muncii, cunoștea disciplina.

Raionarea administrativ-economică din 1950

În iulie 1950, a fost data publicității hotărârea ședinței plenare a C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. privind *raionarea administrativ-economică a României*.

De ce raionare?

Din primul aliniat, hotărârea afirmă că „vechea organizare a teritoriului nu mai corespunde condițiilor politice, economice și administrative actuale, constituind o frână în dezvoltarea regimului de democrație populară pe drumul construirii socialismului".[13] Erau simple afirmații. Împărțirea pe județe și plăși nu împiedicase cu nimic instaurarea regimului democrației populare și nici nu întârziase seria de legi și hotărâri din 1948–1949 și prima jumătate a anului 1950, legi care schimbaseră structural întocmirile țării, după modelul sovietic.

De fapt lucrurile au stat invers. *Regiunea și raionul erau preluate tot după modelul sovietic aplicat Republicii Populare Române.*

Nu avem încă dovada documentară că dispoziția de a schimba județele cu regiunea și raionul – a venit de la Moscova. Știm, în schimb, că acest model a fost în vigoare între septembrie 1950 și februarie 1968, când tot conducerea P.C.R. a decis revenirea la județe, adică la tradiția țării. După cum știm că aceste județe au oferit un cadru adecvat pentru industrializare și pentru a accelera dezvoltarea unor zone rămase mai în urmă.

În iulie 1950 a fost constituită comisia condusă de Teohari Georgescu, ministrul Afacerilor Interne, pentru a face „lucrările pregătitoare în vederea raionării". Acțiunea a pornit așadar de la centru, de sus în jos.

Legea din 8 septembrie 1950, a creat 28 regiuni: Arad, Argeș, Bacău, Baia Mare, Bârlad, Bihor, Botoșani, București, Buzău, Cluj, Constanța, Dej, Galați, Gorj, Hunedoara, Ialomița, Iași, Mureș, Prahova, Putna, Rodna, Severin, Sibiu, Stalin, Suceava, Teleorman, Timișoara, Vâlcea. Regiunile au fost împărțite în 177 raioane, cu 148 orașe și 4 052 comune. *Diviziunea în „regiuni-raioane" copiază ad litteram modelul sovietic.* Dispare astfel împărțirea pe județe care însuma o evoluție de sute de ani.

Organele de conducere a noilor unități teritorial-administrative au fost denumite *sfaturi populare*, mai întâi sub forma unor comitete provizorii (13 ianuarie 1949), ulterior ca „organe locale ale puterii de stat" (8 septembrie 1950). La 3 decembrie 1950 au avut loc primele „alegeri" de deputați în sfaturile populare, câștigate cu 96,31% din voturi de candidații Frontului Democrației Populare. „Alegeri" proforma deoarece nu existau contracandidați în afara F.D.P. La 28 decembrie 1950 este publicat decretul privind organizarea și funcționarea sfaturilor populare nou constituite. În acest fel, controlul teritoriului de către regimul democrat-popular devine atotcuprinzător.

Constituția R.P.R. votată la 24 septembrie 1952 de Marea Adunare Națională enumeră în articolul 18, cele 18 regiuni (în locul celor 28 din septembrie 1950): Arad, Bacău, Baia Mare, Bârlad, București, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Hunedoara, Iași, Oradea, Pitești, Ploiești, Stalin, Suceava, Timișoara și *Regiunea Autonomă Maghiară (R.A.M.)*. Aceasta din urmă era *nou constituită, conform cu un referat prezentat conducerii P.M.R. de trei consilieri sovietici*. Aceștia, darnici cu teritoriul R.P.R., propuneau variante teritoriale ale Regiunii autonome, una dintre ele extinzându-se până la Cluj!

---

[13] În volumul *Rezoluții 1948–1950*, pp. 253–255.

Fig. 29 Regionalizarea României după model sovietic (1950)

R.A.M. cuprindea 9 raioane cu centrul administrativ la Tg. Mureş (articolele 19, 20 şi 21 din Constituţia 1952). Constituirea unei entităţi administrative din raioane locuite de comunităţi maghiare în proporţie de 80–90% a avut efecte negative. Dacă din diferite motive ajungeai în aceste ţinuturi, greu te puteai descurca fără a cunoaşte limba maghiară... *„Regiunea autonomă" se cristaliza treptat într-o entitate separată, de „stat în stat"*. Conducerea P.M.R. a căutat să echilibreze oarecum compoziţia etnică, a adăugat Regiunii câteva raioane cu populaţie românească şi a format astfel Regiunea Mureş-Autonomă Maghiară (1960).

Constituirea Regiunii Autonome Maghiare a avut consecinţe de durată. Când, în 2010 s-a repus în discuţie, în mod artificial, şi nejustificat, împărţirea administrativă a ţării, un proiect de regionalizare propus de U.D.M.R. în 2009 a prevăzut în faza I reconstituirea unei regiuni pe aria fostei Regiuni Autonome Maghiare, iar în faza a doua divizarea ariei transilvane cu o linie NV spre SE, aproape identică cu aceea trasată prin Dictatul de la Viena din august 1940!

Planul de electrificare a R.P.R.

La 26 octombrie 1950, o ședință plenară a C.C. al P.M.R. a aprobat în unanimitate planul de electrificare a țării pe baza raportului prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Hotărârea cere mobilizarea tuturor factorilor răspunzători să participe la realizarea „sarcinilor cuprinse în raport și în planul de electrificare".[14]

Raportul cuprinde un plan pe zece ani până în 1960, cu următoarele obiective[15]:

– asigurarea alimentării producției industriale (prezente și viitoare) cu energie electrică;

– valorificarea rațională a resurselor energetice, cu folosirea combustibilului inferior (lignit, turbă, deșeuri de cărbuni...);

– lucrări hidroenergetice;

– electrificarea treptată a căilor ferate și a transportului urban;

– „pătrunderea electricității la țară" (în mediul rural);

– folosirea energiei electrice „în trebuințele casnice, dispensare, cămine culturale...";

– dezvoltarea unor regiuni „pe care regimul burghezo-moșieresc le lăsase în înapoiere".[16]

Planul de 10 ani a fost îndeplinit.

Au fost construite *centrale hidroenergetice* la: Bicaz (de mari proporții), cele mici de pe Bistrița, de pe Lotru, Sebeș, Râu Mare...

Centrale termoenergetice la Doicești (lângă Târgoviște), Ovidiu (Constanța), Sângiorgiu de Pădure (lângă Târgu Mureș), Paroșeni (Valea Jiului), Comănești, Borzești (pe Valea Trotușului), Ișalnița (lângă Craiova), Iernut (pe Mureș)...

În 1960 producția de energie electrică a fost de 7,650 miliarde KWh (față de 7 miliarde plan).

Planul de electrificare de 10 ani prevedea și „crearea unor baze proprii industriale pentru producerea mașinilor electrice și a aparaturii respective".[17] Uzinele existente urmau a se extinde: Vulcan (București), Electroprecizia (Satu Lung), Electromotorul (Timișoara), Dinamo (București).

De asemenea, înființarea unor unități industriale noi de profil, din care unitatea centrală a fost *Electroputere* – Craiova (fabricarea de locomotive Diesel-electrice).[18]

Din toată această industrie care acoperea la nivel tehnic superior nevoile țării s-a ales astăzi praful, în cadrul acțiunii de desființare a industriei românești începută febril în anii '90 ai secolului trecut.

---

[14] *Ibidem*, p. 289.

[15] Raport întărit după tipicul de atunci, cu citate din Vladimir Ilici Lenin și I.V. Stalin.

[16] Textul Raportului în Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ediția a IV-a, Editura de Stat pentru Literatură Politică, București, 1956, pp. 320–351.

[17] *Ibidem*, p. 343.

[18] Gheorghe Gaston Marin, *În serviciul României lui Gheorghiu-Dej. Însemnări din viață*, Editura Evenimentul Românesc, București, 2000, cap. *Electrificarea*, pp. 137–156.

Starea de spirit a populației

Securitatea întocmea sinteze cu *Starea de spirit a populației*. Continua, în acest fel, rapoartele jandarmeriei sau ale poliției de dinainte de 1948.

În sinteza redactată de *Direcțiunea Securității Capitalei*[19], pe intervalul 27 iulie-12 august (15 zile) 1950, informațiile sunt grupate pe *probleme*, după cum urmează:

Problema țărănească. „Direcțiunea" consideră că „starea de spirit și frământările populației de la sate" este „una din cele mai importante preocupări ale organelor noastre". (Nu se precizează ce zone rurale intrau în atribuțiile Direcției Securității Capitalei.)

„Dușmanul de clasă" a încercat să împiedice buna desfășurare a campaniei de treierat și colectare. Astfel:

Manifeste aruncate în comuna Măgurele la 27 iulie au determinat „majoritatea țărănimii muncitoare" să nu iasă la lucru de Sf. Pantelimon, sărbătoare aducătoare de rău pentru cei care muncesc în această zi.

Nemulțumiri au fost provocate și de cotele de colectare. Planul nu a fost „atins pretutindeni, datorită că unele comune au fost deficitare în recoltă".

„Șovăieli ale țărănimii muncitoare de a semna actul de constituire a gospodăriei agricole colective (comunele Găneasa, Dridu, Izvoarele...) se explică prin mai mulți factori, anume:

– dușmanul de clasă a căutat să influențeze țărănimea muncitoare să nu semneze actul constitutiv al Gospodăriei agricole colective (din nou dușmanul!);

– „șovăială" și la membrii de partid „ca, de exemplu, Vasile Trăistaru, secretarul organizației de bază din comuna Izvoarele și Dumitru Taras, secretarul organizației de bază din comuna Dridu";

– „munca de îndrumare s-a dus superficial, *de multe ori țărănimea muncitoare necunoscând nici măcar rostul Gospodăriilor Colective*" (sublinierea D.C.G.).

Raportul adaugă semnificativ:

„*Aceste lipsuri au existat în aproape toate comunele în care s-au constituit Gospodării Agricole Colective*" (sublinierea D.C.G.).

În plus, țărănimea refuză să semneze contracte cu Stațiunile de Mașini și Tractoare (S.M.T.) pentru efectuarea unor munci agricole deoarece stațiunile nu au respectat contractele și au pretins tarife sporite.

Problema muncitorească. Raportul semnalează „frământări" legate de „scumpetea de pe piață" și salarii „prea mici față de costul traiului".

Regimul „popular" nu reușea să asigure aprovizionarea pieței cu produsele de primă necesitate la prețuri fixate de stat. Piața liberă funcționa totuși, dar pe alte criterii, cu prețuri mult mai mari.

Alte motive de „nemulțumiri":

– maiștri unor ateliere la Grivița Roșie au „salarii foarte bune";

---

[19] *Documente 1945–1965*, pp. 261–266 (documentul nr. 57).

– norme fixate anapoda;

– tehnicieni de vârf şi membri de partid în munci de răspundere „sfidează sau brutalizează pe muncitori" (la Atelierele Griviţa Roşie şi Fabrica de Confecţii Gheorghiu-Dej);

– mâncare necorespunzătoare la cantine (la Postăvăria Română);

– nerespectarea unor angajamente din contractul colectiv (ca, de exemplu, la fabrica Flacăra Roşie).

Problema funcţionarilor. Cele mai multe nemulţumiri sunt determinate de salarizare: „lefuri foarte reduse în raport cu munca pe care o depun şi în raport cu situaţia economică".

Raportul continuă cu militarii pensionari – pensii insuficiente „faţă de scumpete"; „ofiţerii de rezervă pensionari colportează zvonuri tendenţioase şi alarmiste în legătură cu izbucnirea unui nou război mondial".

(Notă: Atari zvonuri reveneau periodic în 1950–1952. Erai informat că „cineva" a auzit la un radio – în engleză sau franceză, deoarece emisiunile în română erau toate bruiate – că un conflict între S.U.A. şi U.R.S.S. este aproape, orice concentrare militară pentru instrucţie – ca, de exemplu, în 1952 – era prevestitoare a conflictului mondial. Şi aşa zvonurile continuau: la primăvară, la toamnă, anul viitor, în curând, „te asigur că începe conflictul". Ştiri de acest fel se transmiteau din om în om, cu priviri precaute în dreapta şi stânga ca să nu fie auzite, oamenii se hrăneau cu iluzii de la un anotimp la altul, nota D.C.G.).

În legătură cu războiul din Coreea „unele persoane afirmă că va avea drept sfârşit înfrângerea trupelor democratice".

Afirmaţia era verosimilă la data când Raportul a fost redactat (27 iulie-12 august 1950). De unde în primele săptămâni de la agresiunea trupelor nord-coreene, ziarele subliniau progresul ofensivei comuniste şi ocuparea multor localităţi (inclusiv Seul capitala Coreei de Sud), în ultimele zile din iulie şi început de august, era evident – din comunicatele publicate – că trupele nord-coreene băteau pasul pe loc şi nu mai înaintau. Situaţie care alimenta speranţele unei contraofensive a trupelor americane şi sud-coreene – ceea ce va avea loc, de altfel.

Ne învăţasem să citim printre rânduri, cel puţin în ce priveşte situaţia militară (nota D.C.G.).

De tot interesul este informaţia că „duşmanul de clasă, în scopul de a creea panică în rândul populaţiei, a lansat *manifeste subversive* atât în Capitală, cât şi la sate". Astfel:

21 iulie pe şoseaua Panduri;

24 iulie – Fabrica Industria Bumbacului;

26 iulie – Uzinele 23 August şi comuna Măgurele;

31 iulie – strada Labirint.

Au fost găsite arme pe strada Elena Pavel nr. 13 şi în clădirea Comandamentului Marinei Comerciale de pe Bd. 6 Martie.

Fiecare din cazurile de mai sus au făcut obiectul unui raport separat al Securităţii.

Starea de spirit a populației

Securitatea întocmea sinteze cu *Starea de spirit a populației.* Continua, în acest fel, rapoartele jandarmeriei sau ale poliției de dinainte de 1948.

În sinteza redactată de *Direcțiunea Securității Capitalei*[19], pe intervalul 27 iulie-12 august (15 zile) 1950, informațiile sunt grupate pe *probleme*, după cum urmează:

Problema țărănească. „Direcțiunea" consideră că „starea de spirit și frământările populației de la sate" este „una din cele mai importante preocupări ale organelor noastre". (Nu se precizează ce zone rurale intrau în atribuțiile Direcției Securității Capitalei.)

„Dușmanul de clasă" a încercat să împiedice buna desfășurare a campaniei de treierat și colectare. Astfel:

Manifeste aruncate în comuna Măgurele la 27 iulie au determinat „majoritatea țărănimii muncitoare" să nu iasă la lucru de Sf. Pantelimon, sărbătoare aducătoare de rău pentru cei care muncesc în această zi.

Nemulțumiri au fost provocate și de cotele de colectare. Planul nu a fost „atins pretutindeni, datorită că unele comune au fost deficitare în recoltă".

„Șovăieli ale țărănimii muncitoare de a semna actul de constituire a gospodăriei agricole colective (comunele Găneasa, Dridu, Izvoarele...) se explică prin mai mulți factori, anume:

– dușmanul de clasă a căutat să influențeze țărănimea muncitoare să nu semneze actul constitutiv al Gospodăriei agricole colective (din nou dușmanul!);

– „șovăială" și la membrii de partid „ca, de exemplu, Vasile Trăistaru, secretarul organizației de bază din comuna Izvoarele și Dumitru Taras, secretarul organizației de bază din comuna Dridu";

– „munca de îndrumare s-a dus superficial, *de multe ori țărănimea muncitoare necunoscând nici măcar rostul Gospodăriilor Colective*" (sublinierea D.C.G.).

Raportul adaugă semnificativ:

„*Aceste lipsuri au existat în aproape toate comunele în care s-au constituit Gospodării Agricole Colective*" (sublinierea D.C.G.).

În plus, țărănimea refuză să semneze contracte cu Stațiunile de Mașini și Tractoare (S.M.T.) pentru efectuarea unor munci agricole deoarece stațiunile nu au respectat contractele și au pretins tarife sporite.

Problema muncitorească. Raportul semnalează „frământări" legate de „scumpetea de pe piață" și salarii „prea mici față de costul traiului".

Regimul „popular" nu reușea să asigure aprovizionarea pieței cu produsele de primă necesitate la prețuri fixate de stat. Piața liberă funcționa totuși, dar pe alte criterii, cu prețuri mult mai mari.

Alte motive de „nemulțumiri":

– maiștri unor ateliere la Grivița Roșie au „salarii foarte bune";

[19] *Documente 1945–1965*, pp. 261–266 (documentul nr. 57).

– norme fixate anapoda;

– tehnicieni de vârf şi membri de partid în munci de răspundere „sfidează sau brut lizează pe muncitori" (la Atelierele Griviţa Roşie şi Fabrica de Confecţii Gheorghiu-Dej

– mâncare necorespunzătoare la cantine (la Postăvăria Română);

– nerespectarea unor angajamente din contractul colectiv (ca, de exemplu, la fabri Flacăra Roşie).

Problema funcţionarilor. Cele mai multe nemulţumiri sunt determinate de salai zare: „lefuri foarte reduse în raport cu munca pe care o depun şi în raport cu situa economică".

Raportul continuă cu militarii pensionari – pensii insuficiente „faţă de scumpet „ofiţerii de rezervă pensionari colportează zvonuri tendenţioase şi alarmiste în legătu cu izbucnirea unui nou război mondial".

(Notă: Atari zvonuri reveneau periodic în 1950–1952. Erai informat că „cineva auzit la un radio – în engleză sau franceză, deoarece emisiunile în română erau to bruiate – că un conflict între S.U.A. şi U.R.S.S. este aproape, orice concentrare milit pentru instrucţie – ca, de exemplu, în 1952 – era prevestitoare a conflictului mondi Şi aşa zvonurile continuau: la primăvară, la toamnă, anul viitor, în curând, „te asigur începe conflictul". Ştiri de acest fel se transmiteau din om în om, cu priviri precaute dreapta şi stânga ca să nu fie auzite, oamenii se hrăneau cu iluzii de la un anotimp altul, nota D.C.G.).

În legătură cu războiul din Coreea „unele persoane afirmă că va avea drept sfâ înfrângerea trupelor democratice".

Afirmaţia era verosimilă la data când Raportul a fost redactat (27 iulie-12 aug 1950). De unde în primele săptămâni de la agresiunea trupelor nord-coreene, ziai subliniau progresul ofensivei comuniste şi ocuparea multor localităţi (inclusiv S capitala Coreei de Sud), în ultimele zile din iulie şi început de august, era evident – comunicatele publicate – că trupele nord-coreene băteau pasul pe loc şi nu mai înaint Situaţie care alimenta speranţele unei contraofensive a trupelor americane şi sud- reene – ceea ce va avea loc, de altfel.

Ne învăţasem să citim printre rânduri, cel puţin în ce priveşte situaţia militară (n D.C.G.).

De tot interesul este informaţia că „duşmanul de clasă, în scopul de a creea panic rândul populaţiei, a lansat *manifeste subversive* atât în Capitală, cât şi la sate". Astfel:

21 iulie pe şoseaua Panduri;

24 iulie – Fabrica Industria Bumbacului;

26 iulie – Uzinele 23 August şi comuna Măgurele;

31 iulie – strada Labirint.

Au fost găsite arme pe strada Elena Pavel nr. 13 şi în clădirea Comandament Marinei Comerciale de pe Bd. 6 Martie.

Fiecare din cazurile de mai sus au făcut obiectul unui raport separat al Securităţi

Raportul despre Starea de spirit a populației este clar și sistematic redactat. Autorul se delimitează însă și precizează în final „că toate aceste comentarii și versiuni pornesc de la elemente ostile, care le difuzează în masă și despre care am raportat cu no. ...“[20]

De fapt, toate aceste „știri“ și interpretări aveau o reală audiență în populație în vara anului 1950. Cum informația scrisă sau radiodifuzată era strict controlată, transmiterea „noutăților“ se făcea tot timpul de la om la om și avea credit fiindcă răspundea dorinței generale de a vedea o schimbare a stării de atunci.

Învățământul de partid (iulie 1950)

Conducerea partidului a dat constant atenție pregătirii propriilor sale cadre.

„Cunoașterea genialelor idei ale științei lui Marx-Engels-Lenin-Stalin dă membrilor de partid putere de orientare și siguranță în munca practică, le lărgește perspectivele muncii și sporește energia și combativitatea lor revoluționară“ – citim în *Hotărârea C.C. al P.M.R. asupra rezultatului anului școlar 1949/1950 și pregătirii anului școlar 1950/1951 în învățământul de partid – iulie 1950.*[21]

La nivelul anului 1950, *Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice și teoria marxist-leninistă*, erau considerate de conducerea P.M.R. drept cartea cărților, cheia care oferea posibilitatea *de orientare* într-o situație dată, *de a înțelege* evenimentele, de *a prevedea* mersul acestor evenimente „în prezent“, dar „și încotro trebuie să se desfășoare în viitor“.

Gheorghe Gheorghiu-Dej, în raportul politic al Comitetului Central la Congresul I P.M.R. (februarie 1948) sublinia însemnătatea învățământului de partid: „Numai așa vom învăța cadrele noastre să se orienteze în mod independent în problemele practice ce stau în fața lor“.[22]

Partidul Muncitoresc, organizat după principiile leniniste, cerea eșaloanelor în subordine să acționeze strict în limitele instrucțiunilor primite.

Cum să interpreteze un activist evenimentele cu ajutorul citatelor din „Cursul scurt“ sau să se orienteze „în mod independent“ cu ajutorul raportului prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej? De fapt, nu realitatea venea pe primul plan, ci *interpretarea politică, marxist-leninistă, a realității respective.*

Hotărârea din iulie 1950 prezintă interes și prin informațiile despre rețeaua învățământului de partid pentru anul școlar 1950/1951, care cuprindea următoarele trepte:

---

[20] *Ibidem*, pp. 261–266.

[21] În volumul *Rezoluții, 1948–1950*, pp. 256–267.

[22] Cu trimitere la *Cursul scurt*, ediția a III-a, 1948, pp. 494–495.

– Şcoala superioară de ştiinţe sociale „A.A. Jdanov“ – 250 studenţi, cu scoaterea din producţie;

– Universitatea „Ştefan Gheorghiu“ – 200 studenţi, cu scoaterea din producţie;

– Universităţile serale de marxism-leninism, din Bucureşti, Iaşi, Cluj, Timişoara, Târgu Mureş – în total 1 893 studenţi;

– 13 şcoli serale de marxism-leninism la Baia Mare, Sibiu, Deva, Bacău, Buzău, Târgovişte – cu un nr. total de 1 941 cursanţi;

– 19 şcoli de partid de 6 luni din care opt se vor înfiinţa treptat în anul şcolar 1950/1951 (2 în limbile naţionalităţilor conlocuitoare) cu un număr total de 1 900 elevi (cu scoaterea din producţie);

Fig. 30 Învăţământul de partid – o preocupare constantă a conducerii P.M.R. (P.C.R.) pentru ridicarea nivelului politic al salariaţilor

– 42 şcoli de partid de 3 luni (din care 19 înfiinţate în 1950/1951), cu un total de 6 360 elevi (cu scoaterea din producţie). Dintre acestea, 4 şcoli funcţionau în limbiile naţionalităţilor conlocuitoare;

– Cercurile de studiu al istoriei Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice; idem pentru biografia tovarăşului Stalin – 40 000 cursanţi;

– Cursurile cu activul de partid de la sate, cu 20 000 participanţi (cu scoaterea din producţie);

– Cursuri serale de partid – de la oraşe şi sate – 103 318 participanţi;

– Cercuri de politică curentă (la oraşe şi sate) – 148 000 participanţi.

Efortul era considerabil: 87 100 cursanţi studiau cu scoaterea din producţie; ceilalţi – 291 318 în alte forme. Cifrele nu le comentăm.

Notăm ţelul conducerii P.M.R. de a şcolariza cât mai mulţi membri de partid.

În Şcoala superioară de ştiinţe sociale „A.A. Jdanov“ şi Universitatea „Ştefan Gheorghiu“ au fost pregătite şi cadrele nomenclaturii.[23]

---

[23] *Stalinizarea României*, pp. 249–253 (Învăţământul de partid).

Muncile agricole şi hotărârile Comitetului Central

Începând din 1950 conducerea P.M.R. a folosit o nouă „metodă" pentru organizarea şi desfăşurarea muncilor agricole şi anume prin Hotărâri ale Comitetului Central al P.M.R. şi ale Consiliului de Miniştri. „Inovaţia" era de proporţii. În trecut, de când se ştia, fiecare proprietar (arendaş) se îngrijea să-şi cultive pământul fără să aştepte îndrumările scrise ale stăpânirii. În anii de război guvernul stabilise unele dispoziţii speciale, date fiind împrejurările.

Trei hotărâri au fost adoptate pentru anul 1950.

I. Prima se referă la *campania însămânţărilor de primăvară* (februarie)[24].

Răspunderea globală o avea Ministerul Agriculturii. Participanţi: Comitetele provizorii judeţene, de plasă şi comunale, Staţiunile de Maşini şi Tractoare, şcolile agricole, staţiunile experimentale, Ministerul Metalurgiei, al Industriei Chimice, al Minelor şi Petrolului, Comisia de organizarea a Cooperaţiei, Ministerul Finanţelor şi Banca de Stat a R.P.R., Ministerul Industriei Alimentare, al Comerţului Exterior, gospodăriile agricole de stat etc.

Simpla înşiruire de mai sus, arată mărimea mecanismului birocratic pus în mişcare de factorul politic.

Cum va fi fost coordonată campania de însămânţări cu atâţia participanţi, fiecare cu atribuţiile sale?

Hotărârea C.C. intră în tot felul de detalii, ca, de exemplu: curăţirea seminţelor destinate însămânţării; încercarea puterii lor de încolţire, tratarea seminţelor pentru grâul de primăvară şi ovăz, încheierea contractelor de livrare a produselor (în două faze, până la 1 martie şi până la 15 martie!); grăparea cu boroane grele a ogoarelor de toamnă; destinaţia gunoiului de grajd; întoarcerea semănăturilor de toamnă cu un procent de pierderi de peste 70%; plivitul buruienilor la culturile de păioase. Temă de reflexie pentru cititorul de astăzi: *producţia agricolă a unei ţări întregi, pusă în mişcare printr-o hotărâre politică!*

Sunt fireşte precizate şi *operaţiunile birocratice propriu-zise*, anume comunicarea datelor de două ori pe săptămână, privind progresul însămânţărilor; completarea formularelor centralizatoare; „munca de lămurire" şi „vigilenţa politică".

Organizaţiile de partid, Frontul Plugarilor, U.T.M., U.F.D.R. (Uniunea Femeilor Democrate din România) se vor mobiliza „pentru desfăşurarea unei largi munci de lămurire în sânul ţărănimii muncitoare" pentru îndeplinirea planului de însămânţări; pentru „creşterea vigilenţei", pentru înarmarea politică a ţărănimii muncitoare „împotriva tuturor elementelor sabotoare" care trebuiesc să fie „demascate la timp şi lovite fără cruţare".

Toate acestea, la toate nivelele, „sub conducerea organizaţiei de partid". O armată de activişti era trimisă pentru a lămuri şi mobiliza „ţărănimea muncitoare" şi pentru a-i spori vigilenţa împotriva „elementelor sabotoare". Socotea conducerea de partid că

[24] În volumul *Hotărâri şi Rezoluţii 1948–1950*, pp. 178–190.

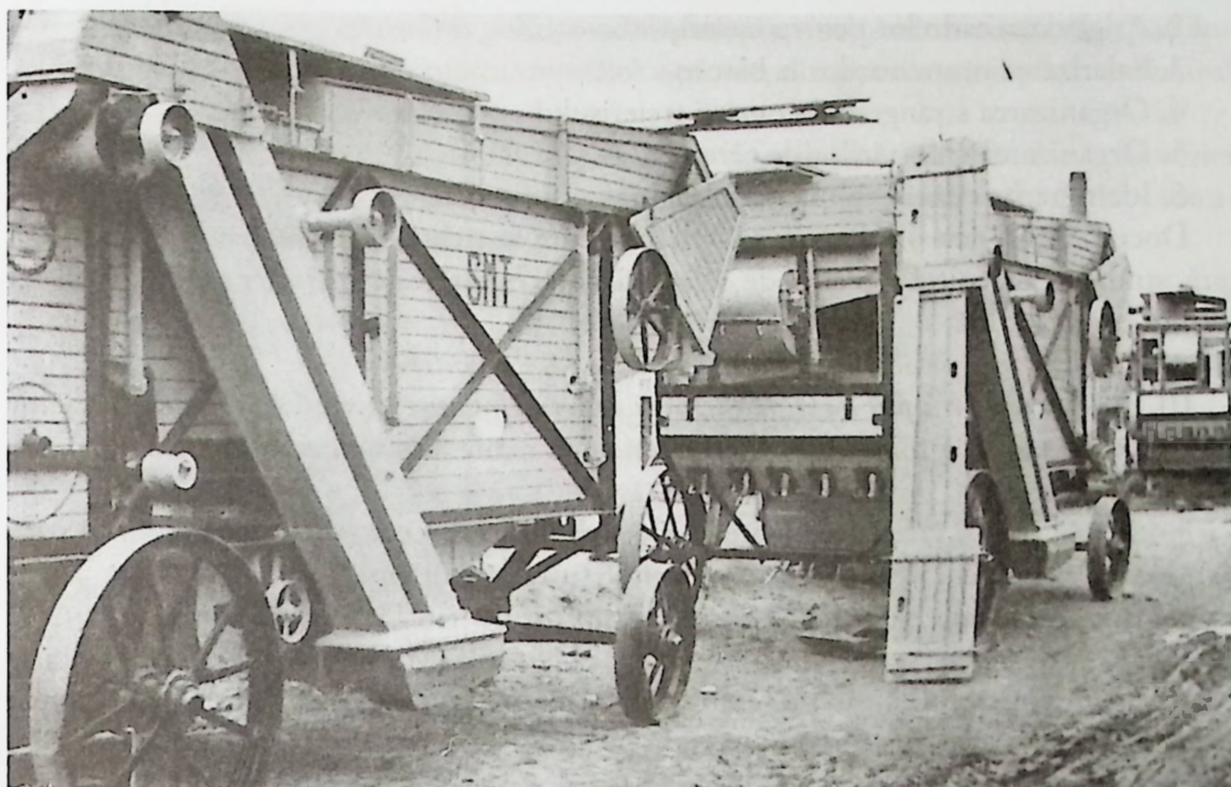

Fig. 31 Utilaj la o Stațiune de Mașini și Tractoare (S.M.T.)

muncile agricole vor fi astfel îndeplinite la timp și de calitate? Sau – invers – gândirea liderilor și ortodoxia marxist-leninistă îi obligau la o astfel de abordare?

Nu s-au comunicat rezultatele aplicării acestei hotărâri a C.C. al P.M.R.

Și astfel Hotărârea a pus în mișcare mecanismul birocratic al statului pentru îndeplinirea muncilor agricole. În istoria agriculturii din România, „inovația" era de proporții!

II. Pentru strângerea recoltei și „executarea planului de colectări pe anul 1950", a urmat *a doua hotărâre a C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri* (mai 1950).[25]

Documentul, mai cuprinzător decât primul, constată că planul de însămânțări pe 1950 „a fost îndeplinit, atât în sectorul socialist, cât și în sectorul gospodărilor individuale", deși campania „s-a desfășurat în condițiile unei accentuate ascuțiri a luptei de clasă, împotriva încercărilor reacțiunii chiaburești de a sabota..."

Hotărârea enumeră în amănunt:

1. Măsurile pentru întreținerea culturilor și pregătirea recoltării cerealelor, cu termene pentru toți participanții (cam aceeași ca în etapa însămânțărilor, vezi hotărârea precedentă din februarie 1950)

---

[25] *Ibidem*, pp. 215–238.

2. Asigurarea cadrelor pentru treieriş
3. Salarizarea muncitorilor la batoze
4. Organizarea strângerii recoltei şi treierişului
5. Organizarea colectărilor de cereale
6. Idem pentru porumb, plante oleaginoase şi furajere

Documentul – cu 41 de puncte – descrie cum ar trebui să se desfăşoare, pe întreaga ţară, strângerea recoltei şi planul de colectări. Întâi hotărârea cu caracter politic, pe urmă munca propriu-zisă.

III. În *septembrie a fost dată publicităţii a treia Hotărâre* privind campania muncilor agricole din toamna anului 1950.[26] Cele trei documente răspundeau celor trei mari etape de pe teren.

Hotărârea – ca şi cele precedente – se ocupă în detaliu cu: sămânţă corespunzătoare standardelor; planuri de cultură distribuite „tuturor cultivatorilor până la data de 28 septembrie"; respectarea strictă a timpului optim pentru însămânţări, aşa cum a fost stabilit de Ministerul Agriculturii; îngrăşarea terenurilor slabe „cu gunoi de grajd bine fermentat"; „controlul zilnic pe teren" privind situaţia însămânţărilor; la „terminarea campaniei" verificarea pe teren „din tarla în tarla" şi încheierea unui proces verbal cu suprafaţele realizate „pe culturi" separat pentru sectorul de stat, gospodăriile agricole colective şi „sectorul particular"!

Hotărârea trece apoi la recoltarea culturilor de toamnă şi executarea lucrărilor pentru anul viitor.

Organizaţiile de partid au partea lor: „vor desfăşura o largă muncă de agitaţie la sate". Nu se precizează în ce constă „agitaţia". În schimb trebuie acordată „o deosebită atenţie... popularizării şi aplicării în practică a metodelor agrotehnice sovietice". Greu de precizat dacă experienţa sovietică va fi fost de folos în R.P.R., toamna 1950.

Membrii de partid de la sate „trebuie să fie în fruntea campaniei agricole de toamnă" (nici nu se putea altfel, nota D.C.G.).

În final, citim că „reuşita campaniei agricole de toamnă va contribui la consolidarea alianţei clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare..." Cititorul de astăzi are latitudinea să-şi imagineze cum s-a consolidat amintita alianţă.

Privite în ansamblu, cele trei Hotărâri ale C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri – din februarie, mai şi septembrie 1950 – demonstrează felul cum partidul dirija agricultura ţării. O hotărâre de partid şi de guvern punea în mişcare un întreg mecanism – la care participau felurite instituţii şi organizaţii, toate menite să asigure îndeplinirea „ca la carte" a lucrărilor agricole respective.

Rămâi nedumerit *cât de puţin este amintit muncitorul agricol, agricultorul care era (şi este) de fapt elementul principal.* Pentru conducerea partidului prioritate avea punerea în

[26] *Ibidem*, pp. 268-276.

funcţiune a unui întreg mecanism politico-administrativ – sub îndrumarea organizaţiilor de partid – care să asigure efectuarea muncilor agricole, din primăvară şi până la sfârşitul toamnei.

În agricultură lucrurile se desfăşurau la fel ca în celelalte sectoare ale economiei planificate. Factorul politic era motorul care punea în mişcare aparatul tehnico-administrativ, în ultimă instanţă pe om.

„Alegeri" – decembrie 1950

După votarea Constituţiei R.P.R. în aprilie 1948 au fost instalate „organele locale ale puterii de stat" – numite Comitete Provizorii – la conducerea judeţelor, plăşilor, oraşelor şi comunelor. Ele înlocuiau cadrele existente până atunci – prefecţi, pretori şi primari. La 3 decembrie 1950 cetăţenii au fost chemaţi la vot pentru a „alege" (pe liste unice, fără contracandidaţi) deputaţii Sfaturilor populare regionale, raionale, orăşeneşti şi comunale; ca reprezentanţi ai puterii populare.

Frontul Democraţiei Populare a intrat din nou în acţiune – ca şi la „alegerile" din 27 martie 1948.

F.D.P. cuprindea Partidul Muncitoresc Român, sindicatele, Frontul Plugarilor, organizaţiile de femei şi tineret, culturale, ştiinţifice, cooperatiste cele ale „naţionalităţilor conlocuitoare".[27] „Chemarea către toţi alegătorii" este un text lung, cu o retorică încărcată de adjective şi calificative, cu repetate laude pentru puterea populară şi condamnarea adversarilor ei „...capitaliştii şi moşierii expropiaţi, exploatatorii de la sate, rămăşiţe ale grupărilor fasciste reacţionare, agenţii şi spionii imperialişti străini".

Anume categorii nu au avut drept de vot.

„Chemarea" face un fel de bilanţ al regimului pe anii 1948–1950, în industrie, agricultură, electrificare şi subliniază „îmbunătăţirea traiului oamenilor muncii de la oraşe şi sate"; sunt date şi procente: „în cursul planului cincinal (1951–1955, nota D.C.G.) se va asigura o creştere continuă a nivelului de trai ajungând ca în 1955 nivelul de trai să fie mai ridicat cu 80% decât în 1950".

Cu trei sferturi din populaţie trăitoare în mediul rural şi exclusă de la protecţia acordată muncitorilor industriali şi din construcţii, şi unor salariaţi din oraşe, rămâne şi astăzi de cercetat ce categorii vor fi avut un nivel de trai cu 80% mai mare în 1955 în comparaţia cu 1950. Cum se va fi măsurat creşterea de 80%?

„Alegerile" din 3 decembrie 1950 aveau loc în condiţiile partidului unic. Cu excepţia Frontului Plugarilor, din Frontul Democraţiei Populare nu mai făcea parte nici un alt

---

[27] Enumerate în această ordine în *Chemarea C.C. al P.M.R. către toţi alegătorii – muncitori şi muncitoare, ţărani şi ţărance, ostaşi şi ofiţeri, oameni ai culturii şi ştiinţei*, în volumul *Rezoluţii 1948–1950*, pp. 290–303.

partid. Cele care existaseră în martie 1948 se autodizolvaseră (Partidul Național Popular, Uniunea Populară Maghiară) sau fuseseră înlăturate (Partidul Național Liberal-P. Bejan și Partidul Țărănesc Democrat-dr. Nicolae Lupu). Rămăsese numai Frontul Plugarilor, care va avea o existență formală încă doi ani și se va autodizolva în 1953.

„Chemarea" cuprinde și șapte apeluri pe un ton „înflăcărat" (termen folosit în retorica timpului): Votând candidații F.D.P., veți vota pentru planul cincinal, planul măreț de electrificare, pentru puterea economică, bogăția și propășirea Republicii Populare Române, pentru bunăstare, înflorirea orașelor și satelor, pentru „strânsa alianță și prietenie cu reazimul păcii și libertății popoarelor – Uniunea Sovietică, condusă de învățătorul genial al oamenilor muncii din întreaga lume, marele stegar al luptei pentru pace, *Iosif Vissarionovici Stalin*". Retorica era menită să completeze realitatea și – nu odată – s-o înlocuiască. În locul unui trai mai bun, veneau o sumă de promisiuni.

În asemenea condiții, cetățenii s-au conformat: comunicatul oficial (important atunci, ca și acum, era și este cine numără voturile) a dat un procent de 96,31% pentru candidații Frontului Democrației Populare.

Cercetarea și rezolvarea abuzurilor săvârșite în campania de colectivizare

În 1950 conducerea partidului a dispus cercetarea abuzurilor săvârșite în campania de colectivizare a agriculturii, cu începere de la 1 mai 1950.[28]

Erau 789 cazuri, din care 34 considerate de comisie în categoria „infracțiuni grave cu hotărâri juste".[29]

Restul de 755 cazuri sunt grupate în trei categorii, cu *un numitor comun: confiscările nu sunt justificate juridicește*.[30]

Comisia arată concret situațiile. Majoritatea confiscărilor au fost „inițiate" de organele județene de partid și de Comitetele provizorii ale Sfaturilor Populare, și au fost aduse la îndeplinire de organele M.A.I. și ale Ministerului de Justiție. Exemplele sunt din fostele județe Cluj, Alba, Argeș, Muscel, Ialomița, Carei, Trei Scaune, Ciuc, Mureș, Roman.

Toate au în comun *abuzuri sub diferite forme și încălcarea propriilor legi emise de puterea populară.*

După ce a constatat că în 755 de cazuri confiscările nu au avut vreun temei juridic, comisia a dat o „soluție politică", anume:

---

[28] Raportul cu concluziile comisiei nu are dată.

[29] Concluziile Comisiei, în *Documente 1945–1965*, pp. 275–278.

[30] Cele mai numeroase cazuri – 468 – sunt „condamnări cu confiscări nejuste". Urmează 142 cazuri din categoria „condamnări și confiscări nejustificate prin infracțiuni reale", în sfârșit 145 „confiscări fără hotărâri judecătorești".

a) *Confiscările de terenuri („bunuri") preluate de gospodăriile colective rămân definitive*; faptul că nu avuseseră vreun temei juridic, nu a avut nici o importanță! În 551 cazuri cum rămânea cu cel păgubit? Nu avem vreun răspuns!

b) „Bunurile aparținând țăranilor mijlocași și cele necomasate" în gospodăriile colective, se restituie: 238 cazuri;

total: 789.

Comisia a constatat că „în unele cazuri s-au pronunțat condamnări exagerate (5–10 ani închisoare) nejustificate ca infracțiuni grave", și a decis rejudecarea fondului „în recurs să se revizuiască aceste condamnări".

Nu știm dacă pentru 1951 și 1952 când s-au produs în continuare abuzuri grave de tot, au funcționat comisii similare.

Situația numerică a nomenclaturii în anul 1950

Nomenclatura era formată din persoanele care ocupau funcții de răspundere în partid sau în stat (cu o atentă verificare prealabilă). Funțiile care intrau în nomenclatură erau analizate la nivel central de Secretariat și Biroul Politic al P.M.R. (P.C.R.), iar în teritoriu de birourile comitetelor de partid.

Numeric nomenclatura a evoluat mai ales în sensul reducerii.

O situație din 1950, dă un total de 7 587 persoane, împărțite pe categorii anume:

Organe de partid: 2 763 (din care aparatul propriu-zis al C.C. – 586)

Organe sindicale: 332

UTM: 1 150

Sfaturile populare: 1 511

Frontul Plugarilor: 480

Uniunea Populară Maghiară (U.P.M.): 639

Uniunea Femeilor Democrate din România (U.F.D.R.): 486

Comitetele naționalităților conlocuitoare (altele decât U.P.M.) (ucrainean, grec, armean, antifascist german, antifascist bulgar, democratic evreiesc, sârb, albanez) și Federația micilor meseriași: 186

Total general 7 587

(Notă: totalurile au fost calculate de mine pe categorii; corespund cu cele de la p. 296 a Culegerii de documente, anume 7 587, nota D.C.G.)

Cei 7 587 tovarăși răspundeau pe plan politic (și nu numai) pentru întreg teritoriul țării. Cercetări de arhivă vor aduce, posibil, informații suplimentare.[31]

---

[31] *Stalinizarea României*, pp. 236–237 (Nomenclatura C.C. al P.M.R.).

partid. Cele care existaseră în martie 1948 se autodizolvaseră (Partidul Național Popular, Uniunea Populară Maghiară) sau fuseseră înlăturate (Partidul Național Liberal-P. Bejan și Partidul Țărănesc Democrat-dr. Nicolae Lupu). Rămăsese numai Frontul Plugarilor, care va avea o existență formală încă doi ani și se va autodizolva în 1953.

„Chemarea" cuprinde și șapte apeluri pe un ton „înflăcărat" (termen folosit în retorica timpului): Votând candidații F.D.P., veți vota pentru planul cincinal, planul măreț de electrificare, pentru puterea economică, bogăția și propășirea Republicii Populare Române, pentru bunăstare, înflorirea orașelor și satelor, pentru „strânsa alianță și prietenie cu reazimul păcii și libertății popoarelor – Uniunea Sovietică, condusă de învățătorul genial al oamenilor muncii din întreaga lume, marele stegar al luptei pentru pace, *Iosif Vissarionovici Stalin*". Retorica era menită să completeze realitatea și – nu odată – s-o înlocuiască. În locul unui trai mai bun, veneau o sumă de promisiuni.

În asemenea condiții, cetățenii s-au conformat: comunicatul oficial (important atunci, ca și acum, era și este cine numără voturile) a dat un procent de 96,31% pentru candidații Frontului Democrației Populare.

Cercetarea și rezolvarea abuzurilor săvârșite în campania de colectivizare

În 1950 conducerea partidului a dispus cercetarea abuzurilor săvârșite în campania de colectivizare a agriculturii, cu începere de la 1 mai 1950.[28]

Erau 789 cazuri, din care 34 considerate de comisie în categoria „infracțiuni grave cu hotărâri juste".[29]

Restul de 755 cazuri sunt grupate în trei categorii, cu *un numitor comun*: *confiscările nu sunt justificate juridicește*.[30]

Comisia arată concret situațiile. Majoritatea confiscărilor au fost „inițiate" de organele județene de partid și de Comitetele provizorii ale Sfaturilor Populare, și au fost aduse la îndeplinire de organele M.A.I. și ale Ministerului de Justiție. Exemplele sunt din fostele județe Cluj, Alba, Argeș, Muscel, Ialomița, Carei, Trei Scaune, Ciuc, Mureș, Roman.

Toate au în comun *abuzuri sub diferite forme și încălcarea propriilor legi emise de puterea populară.*

După ce a constatat că în 755 de cazuri confiscările nu au avut vreun temei juridic, comisia a dat o „soluție politică", anume:

---

28 Raportul cu concluziile comisiei nu are dată.

29 Concluziile Comisiei, în *Documente 1945–1965*, pp. 275–278.

30 Cele mai numeroase cazuri – 468 – sunt „condamnări cu confiscări nejuste". Urmează 142 cazuri din categoria „condamnări și confiscări nejustificate prin infracțiuni reale", în sfârșit 145 „confiscări fără hotărâri judecătorești".

a) *Confiscările de terenuri („bunuri") preluate de gospodăriile colective rămân definitive*; faptul că nu avuseseră vreun temei juridic, nu a avut nici o importanță! În 551 cazuri cum rămânea cu cel păgubit? Nu avem vreun răspuns!

b) „Bunurile aparținând țăranilor mijlocași și cele necomasate" în gospodăriile colective, se restituie: 238 cazuri;

total: 789.

Comisia a constatat că „în unele cazuri s-au pronunțat condamnări exagerate (5–10 ani închisoare) nejustificate ca infracțiuni grave", și a decis rejudecarea fondului „în recurs să se revizuiască aceste condamnări".

Nu știm dacă pentru 1951 și 1952 când s-au produs în continuare abuzuri grave de tot, au funcționat comisii similare.

Situația numerică a nomenclaturii în anul 1950

Nomenclatura era formată din persoanele care ocupau funcții de răspundere în partid sau în stat (cu o atentă verificare prealabilă). Funțiile care intrau în nomenclatură erau analizate la nivel central de Secretariat și Biroul Politic al P.M.R. (P.C.R.), iar în teritoriu de birourile comitetelor de partid.

Numeric nomenclatura a evoluat mai ales în sensul reducerii.

O situație din 1950, dă un total de 7 587 persoane, împărțite pe categorii anume:

Organe de partid: 2 763 (din care aparatul propriu-zis al C.C. – 586)

Organe sindicale: 332

UTM: 1 150

Sfaturile populare: 1 511

Frontul Plugarilor: 480

Uniunea Populară Maghiară (U.P.M.): 639

Uniunea Femeilor Democrate din România (U.F.D.R.): 486

Comitetele naționalităților conlocuitoare (altele decât U.P.M.) [illegible] armean, antifascist german, antifascist bulgar, democratic evreiesc, [illegible] Federația micilor meseriași: 186

Total general 7 587

(Notă: totalurile au fost calculate de mine pe categorii [illegible] a Culegerii de documente, anume 7 587, nota D.C.G.)

Cei 7 587 tovarăși răspundeau pe plan politic (și nu numai) pentru întreg teritoriul țării. Cercetări de arhivă vor aduce, posibil, informații suplimentare.[31]

[31] *Stalinizarea României*, pp. 236–237 (Nomenclatura C.C. al P.M.R.).

Primul plan cincinal

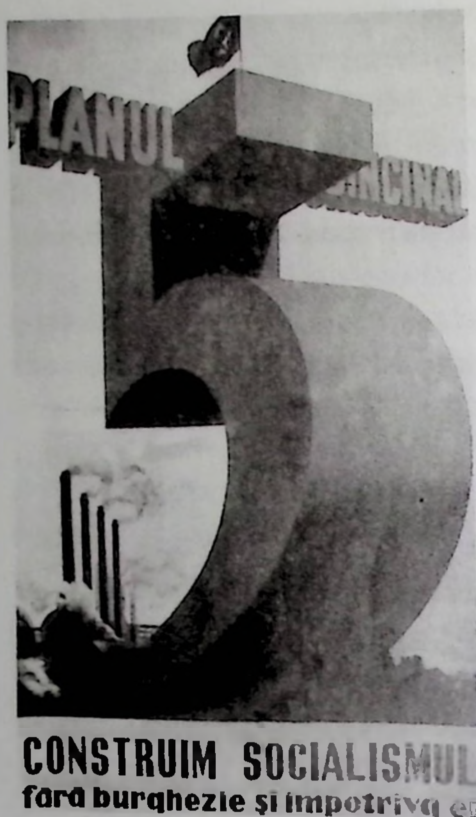

Fig. 32 Afiş „mobilizator" la lansarea primului plan cincinal: „Construim socialismul fără burghezie şi impotriva ei"

Primul plan cincinal (1951–1955) a fost aprobat „în unanimitate" de Plenara C.C. al P.M.R. din 12–13 decembrie 1950.

Potrivit „Hotărârii" premisele aprobării au fost:

– îndeplinirea „cu deplin succes" a celor două planuri anuale pe 1949 şi 1950;

– aplicarea „creatoare a experienţei sovietice în domeniul construirii economiei socialiste şi ajutorului frăţesc" acordat de Uniunea Sovietică.

Hotărârea nu cuprinde nici un fel de cifre. Precizează că planul cincinal „are drept scop construirea bazei economice a socialismului în R.P.R.".[32]

Din 1951 şi până în 1989, cincinalele au jalonat evoluţia economică şi socială. Datele principale erau de regulă cuprinse în Raportul Comitetului Central la Congresul Partidului. Ele serveau ca repere pentru evaluarea rezultatelor.

Eşalonarea pe cincinale a fost preluată după modelul sovietic.

De-ale mâncării

După 1948, în scurt timp, s-a schimbat felul cum orăşenii se aprovizionau şi mâncau. Brutăriile particulare s-au închis; la fel şi măcelăriile şi pescăriile. Pâinea s-a fabricat după reţetă unică. Franzelele, produsele de patiserie – nu mai erau. Prăjiturile au rezistat mai mult, fiindcă mai erau cofetării particulare. Cafeaua naturală dispăruse de pe piaţă în timpul războiului, reapăruse prin 1946–1947, apoi n-a mai fost; la fel şi ciocolata. Piaţa ţărănească – abundentă în 1947, s-a restrâns tot mai mult; începuse colectivizarea în forţă şi sătenii aduceau tot mai puţine produse la oraş. Mai rămânea câte un producător care aducea clientelei sale (număr restrâns) lapte, brânză de vaci şi smântână.

---

[32] Textul Hotărârii în *Rezoluţii 1948–1950*, pp. 204–206.

Statul democrat-popular a deschis magazine alimentare numite ALIMENTARA. Lumea a amendat de îndată firma în FALIMENTARA, dată fiind cantitatea redusă a produselor (1949–1952).

Marmelada din fructe apărută în 1948–1949, se aducea în lădițe de lemn, era solidă şi se vindea în calupuri tăiate cu cuțitul. Avea gustul fructelor şi n-a rezistat prea mult, dată fiind cererea crescândă. Va reapărea în anii '80 în clipe de restrişte alimentară.

Cartoful, aliment de bază, era scump în piața liberă; statul aducea cantități cu totul limitate la preț oficial (subvenționat).

Oamenii improvizau; când aveai fasole o fierbeai cu oase afumate şi căpăta gust. Autoritățile au luat măsuri severe să nu se taie nici o vită în mediul rural, sub sancțiuni penale. Am stat o zi întreagă (1950) reținut la sediul miliției Urziceni, ca să spun de unde aveam un kilogram de carne găsită asupra mea (nu m-am priceput s-o fac pierdută când miliția a oprit autocamionul cu care salariații bucureşteni se întorceau acasă sâmbăta după-amiază).

Cu doi peşti (modeşti ca dimensiune) am fost mai norocos (1952). Veneam de la şantierul Constanța, într-o valiză de carton aveam rufe pentru spălat şi sub ele cei doi peşti. Am fost oprit de doi milițieni în părculețul de pe strada Carol Knappe, în apropierea casei parohiale unde locuiam cu mama în aceeaşi cameră. „De unde veniți? De pe şantier Sovromconstrucții nr. 6 unde lucrăm pentru Canal. Ce aveți în geamantan? Rufe, le dau la spălat odată la trei săptămâni.

S-au uitat la mine, eram nebărbierit, cu o salopetă cam oropsită. Au stat o clipă, apoi mi-au zis, „du-te"! A fost una din cele mai plăcute comenzi auzite de mine.

Cam tot atunci (1953?, mai înainte?) au fost importați din Grecia şi vânduți pe piață țâri – un soi de peşte, uscat, sărat. Din ei se pregătea un fel de salată, cu mărar şi puțin untdelemn. Nici țârii nu a avut viață lungă pe piață.

Cei care luau masa la cantină aveau totuşi mâncare gătită (la cazan fireşte), o ciorbă (supă) invariabil şi un al doilea fel, cu un sfert sau o felie de pâine neagră. Cei de-acasă mâncau ce puteau. La şcoală, copiii aveau de acasă, câte o felie de pâine cu marmeladă; părinții nu puteau mai mult.

Anul 1952, costurile de la Canal, industrializarea forțată şi colectivizarea cu orice preț, au mai redus posibilitățile de aprovizionare.

Festivalul Mondial al Tineretului desfăşurat la Bucureşti (cca 30 000 participanți în 1953) a demonstrat cât de precară era aprovizionarea Capitalei (şi a oraşelor în general). Pentru a oferi străinilor din zeci de țări o imagine de aparentă normalitate, bucureştenii au experimentat, în mai-iunie şi iulie 1953, „foamea festivalului": o prăjitură la o cofetărie devenea o realizare de invidiat. La Bacău, unde lucram pe şantier, unii îşi făcuseră legăturile necesare şi mai cumpărau pe sub mână câte un kilogram de carne cu care soseau la Bucureşti!

După moartea lui I.V. Stalin şi lecția de dirigenție primită la Moscova în iulie 1953 (vezi sub data respectivă), lucrurile au început treptat să se mai îndrepte. Abia în decembrie 1954 încetează oficial aprovizionarea pe cartele, cu excepția pâinii şi a zahărului

vândute în continuare pe bonuri primite de salariați, cooperatori, pensionari și membri de familie.

În 1955 au apărut și ceva mezeluri și brânzeturi. Când conducerea partidului a hotărât reducerea drastică a ratei de creștere a industrializării, cantitatea de mărfuri și alimente pentru populație a sporit efectiv (nu numai în rapoartele oficiale).

1951–1955

Primul plan cincinal al R.P.R. începe la 1 ianuarie 1951 însoţit de lozinci, de comentarii şi editoriale mobilizatoare cu retorica de rigoare. Curând îşi face loc şi directiva fără acoperire a îndeplinirii cincinalului în patru ani şi jumătate: curată demagogie, dar costisitoare.

Transformarea socialistă a agriculturii a fost formula oficială pentru *colectivizarea agriculturii*, pentru *desfiinţarea proprietăţii rurale individuale* şi amalgamarea ei în *gospodării agricole colective.*

A început în martie 1949 şi s-a încheiat în aprilie 1962. Regimul a avut nevoie de 13 ani, dată fiind rezistenţa tenace a ţărănimii. Statul democrat popular a exercitat o presiune continuă asupra satelor, prin cote obligatorii din principalele produse plătite la preţuri de nimic, prin arestări şi condamnări, impozite, prin „prelucrări", prin violenţe individuale. Nota dominantă rămâne aceea a *presiunilor de tot felul şi a represiunii*, nicidecum aceea a „liberei consimţiri" enunţată la plenara C.C. al P.M.R. din 3–5 martie 1949.

Ianuarie 1951 începe printr-o Hotărâre a Consiliului de Miniştri care impune *colectarea laptelui tuturor gospodăriilor individuale de la 8 ha în sus*, chiar dacă nu aveau vite de lapte! Ţărănimea mijlocaşă (până la 10 ha) constată astfel, în direct, cum Partidul „strânge alianţa" dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare.

Tot ianuarie 1951 aduce o dovadă directă de fariseism politic. O circulară a C.C. al P.M.R. atrage atenţia că „orice presiune economică sau administrativă faţă de ţăranii muncitori pentru a-i determina să intre în gospodăria colectivă va fi sancţionată cu severitate". O directivă a C.C. al P.M.R. din martie 1951, dezvăluie excesele colectivizării „nerespectându-se principiul liberului consimţământ la constituirea gospodăriilor colective" (!).

Un decret din 3 mai 1951 extinde cotele obligatorii la toate gospodăriile individuale, pentru produsele agricole: cereale, oleaginoase, leguminoase, furaje şi seminţe de plante furajere, cu reducerea termenului de predare a cotelor la 20 de zile şi sancţiuni foarte aspre pentru nerespectarea decretului. Cotele sunt stabilite astfel:

o familie cu 1–2 ha: cota 110 kg produse agricole la ha

— idem, cu 2–3 ha: 150 kg/ha

— idem, cu 3–4 ha: 200 kg/ha

— idem, cu 10 ha: 530 kg/ha

Țăranii săraci și mijlocași erau obligați sub sancțiune, la predarea cotelor, la prețuri de nimic.

Acestea reprezintă, concret, aplicarea pe teren, a directivei politice de bază a conducerii P.M.R.: „ne sprijinim pe țărănimea săracă, strângem alianța cu țărănimea mijlocașă, ducem o luptă neîntreruptă împotriva chiaburimii". Urmarea directă a directivei: țăranii săraci și mijlocași sunt obligați să dea cote din produsele agricole.

Revelatoare este și cifra celor condamnați pentru „infracțiuni în sectorul agricol", total 89 401 persoane din care 46,3% – chiaburi și 41,5% (37 071 persoane) țărani mijlocași și 8,2% (7 393) țărani săraci.

Recunoașterea vine chiar de la procurorul general al R.P.R. Augustin Alexa, dar în 1960 (vezi mai jos).

Suntem însă în cincinalul 1951–1955, iar măsurile represive, ca și cotele, s-au aplicat integral.

Septembrie 1951 vine cu o nouă hotărâre a C.C. al P.M.R. privind constituirea gospodăriilor agricole colective și a *întovărășirilor* ca fază intermediară spre colhoz. Țăranii își păstrează proprietatea individuală asupra pământurilor care însă vor fi lucrate în comun, fără a ține seama de hotarul fiecăruia. Din nou conducerea de partid recunoaște că au avut loc abuzuri și greșeli dar fără vreo sancțiune pentru autorii lor. Așa că abuzurile vor continua!

În martie 1952 altă schimbare: cotele sunt sporite și sunt predate statului nu numai de gospodăriile individuale dar și de cele colective. Țăranii mijlocași sunt obligați la 300–350 kg la ha iar chiaburi 500–825 kg la ha!!

Ce reprezentau atari cantități pentru producători?

Recolta medie la începutul anilor '50[1]:

– la grâu, 820 kg la ha (media 1931–1935)

– la porumb, 1 040 kg la ha (media 1931–1935)

– la orz, 500–1 000 kg la ha

– la ovăz, 500–1 000 kg la ha

Țăranii mijlocași – „aliații" clasei muncitoare, dau cote de

36–42% din recoltă la grâu (la hectar)

28–35% din recoltă la porumb (la hectar)

---

[1] Cifrele sunt preluate din *Enciclopedia Română*, vol. I-IV, București, 1938–1943, îndeosebi volumul „Economia".

Am utilizat aceste cifre întrucât la începutul anilor '50 agricultura se practica cu aceleași metode și utilaje ca în decada 1931–1940.

Cf. Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a Românilor*, Editura Sport-Turism, București, 1981, p. 469. Variațiunile mari la orz și ovăz se explică prin condițiile climaterice: an slab (500), an prielnic (1 000).

Chiaburii sunt obligați să dea recolta aproape în întregime!

În iunie 1952, un alt decret agravează sancțiunile pentru nepredarea la termen a cotelor şi stabileşte o procedură silită expeditivă pentru confiscarea acestor produse.

Un decret din luna ianuarie 1953 măreşte cotele pentru predarea laptelui (la chiaburi cu 30%).

În luna mai 1953 are loc Congresul fruntaşilor din gospodăriile agricole colective, un fel de bilanț al celor realizate din 1949: în total 1 966 G.A.C. şi circa 2 000 întovărăşiri. În etapa următoare, politica partidului va pune mare accent pe „întovărăşiri", ca etapă intermediară spre „colectivă".

Nu au fost publicate până în prezent rezultatele predării obligatorii a produselor agricole potrivit reglementărilor până în 1953 inclusiv (cantități).

În schimb, Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din august 1953, recunoaşte într-o formulare generală, abuzurile împotriva gospodăriilor chiabureşti „prin impuneri exagerate şi ilegale în domeniul impozitelor, cotelor de colectare şi altor obligații", ceea ce a dus la „scăderea producției acestor gospodării, la lăsarea în paragină şi chiar la părăsirea lor de către proprietari, ceea ce a dăunat economiei naționale".

Dacă Plenara a hotărât ca măsură teoretică şi tactică o reducere în ritmul colectivizării, în schimb un decret din ianuarie 1954 agravează sancțiunile pentru nepredarea cotelor şi introduce un sechestru asupra bunurilor şi produselor din gospodăria „datornicului"!

În martie 1955 intervine o nouă reglementare a cotelor pentru grâu, porumb, secară, orz, ovăz, floarea soarelui, cartofi, fasole, linte, mazăre şi fân! Prețurile plătite de stat rămân, în continuare, simbolice.

La animale, păsări şi produse animale o hotărâre a C.C. şi a Consiliului de Miniştri introduce sistemul contractărilor şi al achizițiilor, tot cu prețuri fixe stabilite de stat.

Procurorul general al R.P.R. recunoaşte „intensitatea acțiunii represive în sectorul țărănesc" în anii 1950–1953 inclusiv

La 7 martie 1960, procurorul general al R.P.R., Augustin Alexa, trimitea la Comitetul Central, la Cabinetul tovarăşului Ceauşescu, „în urma indicațiilor primite", două situații recapitulative, anume:

a) *Situația numerică a celor condamnați pentru infracțiuni din sectorul agricol* (neînsămânțări, nepredarea cotelor, nedesmiriştiri etc.), pe anii 1950, 1951, 1952 şi 1953, pe categorii: chiaburi, țărani mijlocaşi, săraci, alții.

Fig. 33 Procurorul Ancuța Zamfira – pictură în ulei menită să popularizeze rolul femeii în regimul democrat-popular

b) Date statistice pe anii 1950, 1951 şi 1952 referitoare la aplicarea decretului de grațiere nr. 155 din 4 aprilie 1953 privind țăranii condamnați „la pedepse privative de libertate până la 2 ani“ sau cele în curs de cercetare.

Atunci, în 1960, procurorul general dă şi o interpretare datelor extrase din „evidența judiciară a Ministerului de Justiție“, cu următoarea precizare:

„Din aceste materiale se poate vedea care a fost *intensitatea acțiunii represive în sectorul țărănesc în aceea perioadă de timp*, cât şi faptele pentru care se făceau acele acțiuni; acele fapte, după cum se ştie, fiind folosite în multe cazuri în sensul de a se face *presiuni asupra unor țărani, în legătură cu transformarea socialistă a agriculturii, ceea ce însă din aceste materiale, nu apare.*“[2] (sublinierea D.C.G.)

Condamnările pronunțate în anii 1950–1953 sunt considerate oficial, acum în 1960, ca *acțiuni represive* menite să exercite *presiuni* asupra „unor țărani“ pentru a-i determina să intre în G.A.C. (procurorul general Augustin Alexa preferă să folosească sintagma oficială „transformarea socialistă a agriculturii“).

Este o recunoaştere directă: zeci de mii de arestări şi condamnări au fost folosite pentru colectivizarea agriculturii.

Recapitulativ, cifrele sunt următoarele:

total condamnați pentru „infracțiuni în sectorul agricol“, 1950–1953 inclusiv, 89 401 din care

chiaburi 41 396 (46,3%)
țărani mijlocaşi 37 071 (41,5%)
țărani săraci 7 393 (8,2%)
alții 3 541 (4,0%)

La plenara C.C. din 3–5 martie 1949 Gheorghiu-Dej explica linia politică a Partidului Muncitoresc Român pentru transformarea socialistă a agriculturii: „ne sprijinim pe țărănimea săracă, strângem alianța cu țărănimea mijlocaşă şi ducem o luptă neîntreruptă împotriva chiaburimii“.

[2] *Documente, 1945–1965*, pp. 691–692 (doc. nr. 153).

Organele represive ale statului democrat popular (Miliție, Securitate, Procuratură, tribunale) au interpretat în felul lor „strângerea alianței cu țărănimea mijlocașă". Potrivit datelor comunicate de Ministerul Justiției, numărul țăranilor mijlocași condamnați este cu numai 10% mai mic față de acela al chiaburilor condamnați (41 396 chiaburi față de 37 071 mijlocași).

Acțiunea represivă în acei ani reflectă situația reală, de pe teren: *țăranii mijlocași erau împotriva colectivizării, voiau să-și păstreze în continuare proprietatea individuală a pământurilor lor.* De aceea, „justiția populară" îi lovea aproape în egală măsură cu „chiaburii".

Datele prezentate scot în evidență și alte două aspecte:

Primul: represiunea a mers accelerat, din 1950 și până în 1952: de la un total de 15 467 în 1950, la 40 989 în 1952, (creștere de 264%); de la 19 504 la 32 989, creștere de cca 170% în 1952.

„Creșterile" răspund liniei ascendente a represiunii generalizate în întreaga țară, din 1949 și până în 1952.

Al doilea aspect: în 1953 s-au pronunțat 8 750 condamnări față de 40 989 în 1952. Diferența este enormă. Explicația: după moartea lui I.V. Stalin, ca urmare și a indicațiilor de la Moscova, conducerea P.M.R. a procedat la reducerea tensiunii maxime la care țara fusese supusă până în 1952 (inclusiv). Una dintre consecințe a fost și reducerea drastică a numărului de condamnări în sectorul agricol.

Primele 1 029 gospodării agricole colective (martie 1951)

Statutul tip al Gospodăriilor Agricole Colective (G.A.C.) – după modelul colhozurilor sovietice – este aprobat de Comisia agrară a C.C. al P.M.R. la 5–6 iulie 1949. El înseamnă „victoria asupra chiaburilor, exploatatorilor și dușmanilor celor ce muncesc".

În aceeași lună sunt înființate primele cinci G.A.C. în județele Sibiu, Arad, Cluj și Vaslui. Dar la 1 martie 1951 existau deja 1 029 G.A.C. cu 65 974 familii și 286 040 ha (ceea ce dă o medie de cca 280 ha de fiecare G.A.C., nota D.C.G.). C.C. al P.M.R. și Consiliul de Miniștri emit o hotărâre pentru consolidarea „economico-organizatorică" a gospodăriilor agricole colective. Norma de muncă a fiecărui colectivist este fixată la 80 de zile pe an.

280 ha teren agricol în medie de fiecare G.A.C. era o suprafață foarte modestă. În 1962, când s-a încheiat „transformarea socialistă", 3 294 800 familii erau „colectivizate", cu 9 084 700 ha teren agricol (7 677 700 arabil) și 5 398 gospodării colective constituite.

Ceea ce înseamnă că în 1962 fiecare G.A.C. avea în medie, fiecare, 1 422 ha teren arabil (1 683 agricol). „Metoda" prin care, de la 280 ha s-a ajuns la 1 422 ha (de 5,07 ori mai mult) a fost aceea a *comasărilor succesive*, decise de centru, nicidecum de la bază, de la

unitatea inițială de cca 280 ha. Și după 1962 vor mai avea loc regrupări și comasări ale G.A.C. (rebotezate între timp cooperative agricole de producție).

Pentru regim, „greu" a fost până când a desființat treptat proprietățile țărănești individuale și haturile. După aceea, nu știm ce evidențe se vor fi ținut privind „comasările". Fapt este că de la 1 029 G.A.C. în 1951 s-a ajuns la 5 398 gospodării colective în 1962 (aprilie).

O prelucrare făcută de Ana Pauker

Fig. 34 Ana Pauker – portretul ei revenea des în mass-media din anii 1948-1950

La 29–30 mai 1951 are loc la București o ședință cu prim-secretarii și secretarii cu probleme agrare. Suntem la aproximativ 22 luni de la primele gospodării agricole colective. Numeric – 1 029 G.A.C. înființate în 22 luni – arată „ritmul" de creștere obținut, prin toate presiunile posibile, fapt confirmat, între altele și de Ana Pauker. Ea s-a adresat participanților cu următoarele precizări[3]:

a) „Colectarea este un impozit pe care noi îl punem asupra țăranilor, asupra gospodăriilor țărănești..." (colectarea = cotele, nota D.C.G.)

b) Țăranul individual „e și azi un mic capitalist în felul lui, țăranul individual (un) mic burghez".

c) Cotele vor continua. Cifrele de plan (pentru colectare) „de anul acesta sunt cu foarte puțin mai ridicate decât ceea ce s-a realizat anul trecut, când era și secetă..." Cifrele fixate pentru colectări „sunt prea joase față de posibilități".

d) Colectivizarea rămâne obiectivul esențial: „Pot să existe forme diferite, însă *țelul este acesta: colectivizarea țărănimii*... Există termene diferite, mai încet sau mai repede, dar *acolo trebuie să ajungem*" (sublinierea D.C.G.).

e) Recunoaște că s-au săvârșit abuzuri, „greșeli": „S-au făcut, după cum se știe, gospodării fără consimțământul țăranilor, prin siluirea în unele locuri sălbatică a voinței țăranilor, mergând chiar până la spânzurarea de brațe, la amenințarea cu arestări și alte chestiuni de acestea".

Pentru a continua cu gospodăriile colective trebuie îndreptat „ceea ce a fost greșit făcut".

f) „Partidul zice că intră cine vrea" – a continuat Ana Pauker. „Păi dacă nu vreau, cum poate să-mi țină pământul, să spună că nu e al meu? Dar eu n-am vrut să intru, mi-a spus

[3] Textul expunerii în *Documente 1945–1965*, p. 337–351.

că mă arestează, a luat pe unii din sat, i-a arestat şi i-a bătut şi atunci şi eu mi-am spus: «Decât să mor, mai bine intru în gospodăria colectivă, oi vedea eu ce-o mai fi».“

g) Faţă de cei ce nu vor să-şi dea pământul, liderul P.M.R. adoptă un ton conciliant şi comentează: „N-am vrut să intru, m-au silit, nu mă duc să le lucrez, fie ce-o fi, dar pământul e al meu“. Opinia Anei Pauker: „...au fost oameni fără cap, ...au vrut să-ţi ia pământul, te-au făcut să intri în puşcărie. *Pământul* este al tău, lucrează-l sănătos şi chiar te oblig să-l lucrezi, că dacă nu te bag la sabotaj.“

Apoi revine şi arată alte cazuri când lucrurile s-au „rezolvat“ strâmb.

Concluzia? după îndreptarea greşelilor „să ne ocupăm de întărirea gospodăriilor... *ridicarea lor politică*... respectarea Statutului; (G.A.C.)“ (sublinierea D.C.G.) îndeplinirea şi depăşirea celor 80 de zile de lucru; chestiunea creditelor de stat; activitatea cu tineretul din G.A.C.; relaţia între G.A.C. şi întreprinderea care-i patronează; relaţia între ţăranii colectivişti şi cei care au rămas cu pământul lor, în acelaşi sat etc.

Ce au înţeles activiştii cu agricultura când Ana Pauker le vorbea?

Când un auditoriu – cu o pregătire şcolară sumară – este obligat să urmărească o expunere relativ lungă care se ocupă de o mulţime de aspecte ale muncii, este greu de crezut că oamenii au reţinut esenţialul. Poate că au dat atenţie îndemnului de a îndrepta „greşelile“, mai ales că acestea au fost numeroase într-un climat de ameninţări şi violenţă. Vor fi reţinut, de asemenea, că nimeni nu va răspunde pentru „greşeli“.

Dar atmosfera generală nu s-a schimbat în 1951. Dimpotrivă, campania pentru înfiinţarea de G.A.C. a continuat iar lupta de clasă s-a intensificat.

În 1952 represiunea s-a accentuat. La sate situaţia s-a agravat întrucât în iunie în toate comunele sunt trimişi muncitori industriali în posturi de preşedinţi sau secretari ai consiliilor populare (vezi în continuare).

Abia în 1953, după moartea lui Iosif Vissarionovici, a intervenit o relaxare – mai ales după ce liderii P.M.R. au primit de la Moscova multiple critici.[4]

Primari în comune recrutaţi din muncitorii industriali

În 1952 lucram la Sovromconstrucţii nr. 6 unitatea Constanţa, cu şantiere la Siutghiol şi Medgidia (pentru Canalul Dunăre-Marea Neagră), la Hârşova şi Mangalia (aici pentru portul militar aflat în proiect).

În iunie a venit în control, la Constanţa, Ion Eraclide – şeful serviciului muncă şi salarii din Centrala Sovromconstrucţii nr. 6 Bucureşti şi secretarul Organizaţiei de Bază de acolo. Era şi şeful meu direct, întrucât avea în subordine toate serviciile muncă şi

[4] Vezi întâlnirea din 8–14 iulie 1953 la Moscova, doc. nr. 97.

salarii de pe şantiere. Domol ca fire, Eraclide nu se repezea, nu judeca pripit, nu l-am simţit ca un activist pus pe control şi harţă; avea tact.

Luând masa la cantină, îmi spune într-o zi: Dinule, ne aşteaptă timpuri grele. S-a luat hotărârea ca în toate comunele să fie trimişi ca preşedinţi şi secretari ai Sfaturilor Populare (primari şi secretari), muncitori din industrie, fără vreo legătură cu lumea rurală. Măsura a fost luată deoarece s-a observat că primarii şi secretarii comunelor care proveneau din mediul rural, deşi membri de partid, se arată totuşi îngăduitori în raporturile cu ceilalţi locuitori. Aşa, cu o asemenea măsură, nu vor mai exista „îngăduinţe"!

Hotărârea fusese luată fără publicitate, ca de obicei. Ştiam prea puţin din ceea ce avea loc în lumea rurală, dar mi-am dat seama că măsura anunţată însemna mai rău, nicidecum mai bine.

După decembrie 1989 ştirea din iunie 1952 mi-a fost confirmată. Nu cunosc până în prezent vreo mărturie în direct cu urmările instalării primarilor şi secretarilor din lumea industriei, în gospodărirea satelor!

Luptători anticomunişti la începutul anului 1951

Proclamarea Republicii Populare Române la 30 decembrie 1947, a fost precedată de un şir de acte de forţă, ca, de exemplu „alegerile" din noiembrie 1946, dizolvarea Partidului Naţional-Ţărănesc (Iuliu Maniu), valurile de arestări din 1947 – martie, mai, iulie şi lunile următoare. După cum, odată impusă Republica Populară Română, regimul nu a mai avut piedici efective pentru a-şi aplica programul.

Rapoartele periodice ale Securităţii au consemnat, în modalităţile atunci posibile, reacţiile populaţiei, aproape constant negative, faţă de actele stăpânirii, mai ales în etapa 1948–1960.

Alături de atari manifestări au fost şi acelea *cu arma în mână*. Ele au început chiar din 1948 şi au continuat câţiva ani. Au fost *reacţii spontane. La violenţa regimului*, au fost şi oameni care au răspuns cu armele. Grupuri mici de partizani s-au constituit în diferite regiuni ale ţării.

Regimul a reacţionat în forţă. Opoziţia pe faţă la hotărârile stăpânirii, au determinat reacţii paranoice. În logica *sui generis* a regimului democrat-popular, noţiunea de opoziţie nu exista. Iar soluţia era eliminarea, prin orice mijloace, a opoziţiilor existente sau în devenire.

Pentru oficialităţi, grupele înarmate erau numite *bande* şi *bandiţi*.

Identificarea şi anihilarea treptată a acestor grupe înarmate a început în 1949 şi a fost continuată – cu mare stăruinţă – de trupele de Securitate şi miliţie.

Puteau aceste nuclee de rezistenţă armată să pericliteze existenţa regimului democrat-popular? Răspunsul este negativ. Dar *ele întreţineau o stare de spirit în populaţie, ele arătau că se poate totuşi spune NU* şi chiar ţine o armă în mână. De aceea oficialităţile au depus

cele mai mari stăruințe ca „partizanii" să fie scoşi din luptă.

Pe măsură ce timpul înainta şi ideea coexistenței, între cele două blocuri politico-militare îşi făcea loc, acțiunile grupurilor înarmate se stingeau treptat. Oamenii au înțeles că împărțirea Europei în două, cum ieşise la finele războiului, rămâne aşa, că nu va fi nici o confruntare armată între americani şi soviete.

Deocamdată suntem însă în 1951 iar Securitatea a întocmit o recapitulare generală, pe regiuni, a acestor grupuri denumite după conducătorii respectivi, astfel[5]:

Regiunea Cluj: Şuşman Teodor; Cioată Ioan; Bodea Grigore şi Rusu Simion;

Regiunea Mureş: Stupineanu Alexandru, Deac Cornel;

Regiunea Putna: resturile grupului Paragină;

Regiunea Stalin: Lupşa Victor;

Regiunea Sibiu: Gavrilă Ioan;

Regiunea Suceava: Silvestru Hasmei; Cenuşe Constantin;

Fig. 35 Luptători anticomunişti: grupul Gavrilă în Munții Făgăraş

Regiunea Argeş: Arsenescu Gheorghe; frații Arnăuțoiu; frații Drăgoi;

Regiunea Hunedoara: Vitan Petru zis Gheberici;

Regiunea Severin: Strian Emilian, Ambruş Petre, Işfănuț Dumitru zis Sfârloagă, Mutaşcu Dumitru;

Regiunea Gorj: Târziu Ioan;

Regiunea Arad: Sasu Ilie, Bugariu Vasile, Dobri Pavel;

Regiunea Buzău: Legiunea albastră din plasa Pârscov-Buzău.

Sunt luați în evidență separată şi *fugarii* din 8 regiuni, în total 151 persoane identificate nominal.

Nota din februarie 1951 stabileşte că „trei bande sunt mai importante: Arsenescu, Arnăuțoiu şi Gavrilă Ioan din munții Făgăraş".

La 1 ianuarie 1953 existau în continuare (sau nou constituite) grupele de rezistență conduse de Gavrilă Ioan, Arsenescu-Arnăuțoiu, Şuşman Teodor, Deac Cornel, Şuşman

---

[5] *Notă de situația bandelor din țară şi a fugarilor răzleți, care se urmăresc informativ în momentul de față*, nr. 314/25 februarie 1951, *Documente 1948–1965*, pp. 300–308 (doc. nr. 68). Ea cuprinde 23 de grupuri („bande" sau fracțiuni ale lor). Textul este însoțit de o sumă de identificări şi detalii privind conducătorii grupurilor armate.

Leon, Rusu Păltineanu, Işfănuţ Dumitru, Pop-Oniga, Diaconescu, dr. Wuc Liviu, Gall Iosif, Milian Ion, Deszi-Pusztay şi Remetea Ilie. „Fugari izolaţi": 112 din care 34 identificaţi.[6]

Agravarea represiunii generalizate

Din 1951 şi până la jumătatea anului 1953, etapa se caracterizează prin *agravarea continuă a represiunii generalizate împotriva populaţiei*. Este faza maximă a acestei represiuni în raport cu toată durata regimului democrat-popular şi socialist. Sunt puse în practică „metodele" experimentate în Uniunea Sovietică, sub directivele consilierilor sovietici.

Chiar din ianuarie 1949 *pedeapsa capitală* este legiferată pentru „crimele" ce pun în primejdie securitatea statului şi economia naţională. Ca, de exemplu: anume forme de sabotaj economic sau actele de teroare efectuate individual sau în grup.

Tot în ianuarie 1949 iau fiinţă, în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, *miliţia* care preia o parte din poliţie şi *trupele de securitate*, cu efectivele fostei jandarmerii, dar cu alte cadre de comandă.

Ianuarie 1950: escaladarea legislaţiei represive. Pot fi închişi „cei care, prin faptele lor sau manifestările lor, direct sau indirect, *primejduiesc* sau încearcă să îngreuneze construirea socialismului în Republica Populară Română şi cei care, în acelaşi mod, *defăimează*

---

[6] *Situaţia numerică a bandelor şi fugarilor izolaţi existentă la data de 1 ianuarie 1953, precum şi depistările efectuate între timp până la data de 10 iunie 1954*, în *Documente 1948–1965*, pp. 460–461. A se consulta şi notele explicative ce însoţesc cele două situaţii, pp. 300–308 şi 460–461.

Bibliografie selectivă:

- Adrian Brişcă, Radu Ciuceanu, *Rezistenţa armată din Bucovina*, vol. I, 1944–1950, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului (INST), Bucureşti, 1998
- Radu Ciuceanu, Octavian Roske, Cristian Troncotă, *Începuturile Mişcării de Rezistenţă din România. Dimensiunea politică*, vol. I (1 aprilie 1945–31 mai 1946), INST, Bucureşti, 1998
- Adrian Brişcă, *Rezistenţa armată din Bucovina*, vol. II, 1950–1952, INST, Bucureşti, 2000
- Radu Ciuceanu, Octavian Roske, Cristian Troncotă, *Începuturile Mişcării de Rezistenţă în România*, vol. II (iunie-noiembrie 1946), INST, Bucureşti, 2001
- Radu Ciuceanu, *Mişcarea Naţională de Rezistenţă din Oltenia*, vol. I (1947–1949), INST, Bucureşti, 2001; vol. II (1949–1952), INST, Bucureşti, 2003
- *Rezistenţa anticomunistă din Munţii Banatului*, Documente selectate; cu îngrijirea ediţiei de Miodrag Milin, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2000
- Cicerone Ioniţoiu, *Rezistenţa armată anticomunistă din Munţii României, 1946–1958*, Editura Gândirea Românească, Bucureşti (1992)
- Florica Dobre (coordonator), *Bande, bandiţi şi eroi*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003.

puterea de stat sau organele sale, dacă aceste fapte nu constituie sau nu pot constitui, prin analogie, infracţiuni". O simplă glumă, o părere critică erau suficiente pentru arestarea celui în cauză. Decretul lege deschide astfel larg porţile delaţiunii şi arestărilor arbitrare.

5/6 mai 1950: *sunt arestaţi toţi foştii miniştri şi subsecretari de stat din guvernele României între 1920 şi 1947* (inclusiv liberalii-tărărescieni). Sunt încarceraţi la Sighet, denumit Penitenciar preventiv special, unde sunt trimişi şi ierarhi ai bisericii greco-catolice, fără ca împotriva deţinuţilor să existe vreo acuzaţie sau o formă legală de reţinere. La Sighet au murit circa 40% din cei 110 deţinuţi, vezi şi articolul Situaţia la Penitenciarul din Sighet (iunie 1955).

Direcţia Generală a Securităţii Poporului îşi schimbă denumirea în *Direcţia Generală a Securităţii Statului*, cu o mai extinsă sferă de cuprindere. Pe lângă supravegherea şi represiunea internă D.G.S.S. cuprinde: Informaţii externe, contraspionaj, contrasabotaj, filaj, interceptarea convorbirilor, contabilitate, arhive (martie 1951).

Deportările din Bărăgan

Deportările masive, de Rusalii 1951 (18 iunie). În noiembrie 1950 sunt întocmite planurile de evacuare a unor „elemente periculoase" din zona de frontieră cu „Iugoslavia Titoistă", de la Timişoara şi până la Turnu Severin, şi în continuare Strehaia, Vânju Mare şi Pleniţa (în Oltenia de-a lungul Dunării).

Planul a fost pus în aplicare cu începere de la 18 iunie 1951: 10 288 familii (= 34 037 persoane) au fost îmbarcate în vagoane marfă şi duse în Bărăgan (majoritatea), şi sudul Moldovei sau în Lunca Dunării, la sud de Balta Brăilei. Deportaţii au luat o parte din efectele personale; bunurile rămase pe loc au fost confiscate de autorităţi sau de profitori ai situaţiei create.

Câteva mărturii:

Debarcarea în câmpie

„Când am ajuns acolo prin Bărăgan... acolo era numa praf şi nişte spini aşa, nu puteai să-i iei, îi spuneau de-acolo, oamenii ăia Colţii Babii, le spun ăia."

„Ne-am dus acolo, am fost înconjuraţi cu sârmă ghimpată toată lumea şi ni s-o pus o tăbliţă. La tăbliţa aia a fost pus aşa o... fost o scândură şi scris număru la fiecare. Aicea vă este casa!!"

(Valeriu Muntean, p. 210, vezi „Noile case")

„Din gara Urleasca, după câţiva kilometri, am fost lăsaţi într-un lan de grâu, sub cerul liber şi înstelat al verii, în grija lui Dumnezeu."

Fig. 36 1954-1955. Crăciun la deportații din Bărăgan

„În prima dimineață, bunicul meu, moș Trăisig, a cosit grâul, iar mobilele de furnir ca dintr-o altă lume, au devenit pereții unei colibe acoperite cu o prelată de grâne. Așa am stat în arșița verii șase persoane, pregătind mâncare pe o lampă de gaz, lângă țărușul indicat de activistul de partid."

„Așa s-a născut din gropi și din jale, satul pe nume Măzăreni."

(Doina Sarafoleanu în volumul Viorel Marineasa, Daniel Vighi, *Rusalii '51. Fragmente din deportarea din Bărăgan*, Editura Marineasa, Timișoara, 1994)

Persoanele „dislocate" au format 18 sate noi în Câmpia Bărăganului, 6 în regiunea Galați și 12 în regiunea Ialomița. Locuitorii nu aveau voie să se deplaseze pe o rază mai mare de 15 km. Lipsa apei potabile a apăsat greu.

„Apă nu era, am adus-o de la 7 km. Au făcut așa un fel de ladă încheiată bine, ca un sicriu. Între scânduri am pus ciment sau fiecare ce a avut, ca să nu curgă sau smoală și eu, fiind cea mai mică din familie, am luat în fiecare zi căruța cu cai și cu sicriul ăsta ca o ladă – așa-i spuneam – și ne-am dus după apă la 7 km. Ca să mai aducem ceva din ladă, apă în ladă, puneam frunze de salcâm ca să nu se clatine așa tare apa. Asta a fost. Și-am stat la coadă ore întregi după un pic de apă. Asta a fost o perioadă pur și simplu de groază."

(Sterian Gina, născută Găitoane, la 18 iunie 1935, deportată din Vrani, Caraș-Severin la Salcâmi, Jegălia Nouă).[7]

„Noile case"

„Cășile erau din pământ bătut, acoperite cu paie și legate cu sârmă să nu le ia vântul... (Ion Micșa, n. 19 iulie 1925, deportat din Berliște, Caraș-Severin în Salcâmi, Jegălia Nouă.[8]

„Și în toamnă, lemne n-aveam, ne duceam pe câmp și adunam spini și murdărie de la vite. Asta se usca și asta o băgam în cuptoare, tot așa de pământ, și-acolo am pus o

[7] Smaranda Vultur, *Istorie trăită, istorie povestită. Deportarea în Bărăgan 1951–1956*, Editura Amarcord, Timișoara, 1997, p. 194.

[8] *Ibidem*, p. 206.

plită, aşa. Şi toamna n-am mai avut ce să mâncăm, cât ai lucrat în baltă ai lucrat, dar n-ai putut să furi."

(Valeria Munteanu, n. 1 octombrie 1921, deportată din Rusova Nouă, comuna Berlişte, Caraş-Severin la Movila Gâldăului, Pietroiu Nou)[9]

Copilărie

„Bucuria copilăriei noastre a fost natura şi joaca într-o câmpie nesfârşită. Băteam un drum la vreo 12 kilometri, ca să vedem un tren, şi cât de fericiţi eram când ni se făcea cu mâna" (p. 154).

Munca

„Mergeam cu vitele la păscut, munceam pe plantaţiile de bumbac sau la culesul porumbului. Şi cât de inconştienţi eram, stând sub ploaia de insecticide, pulverizate peste câmpie."

(Doina Sarafoleanu în *Rusalii '51*, pp. 154–155)

Clasele primare în deportare

„La sfârşitul lui noiembrie 1951 a venit un politruc de la Brăila şi ne-a grupat pe clase, tot câte două. Aveam un singur maculator şi nici o carte. Ne erau învăţători domnii Amza şi Roiban, deportaţi din Olteniţa, care ne învăţau gramatica, aritmetica, cunoştinţe despre natură. Acolo am auzit pentru prima dată *Hora Unirii* şi *Deşteaptă-te române*. Lecţiile mi le făceam la lampa de petrol; atât de oarbă în iernile cu viscol năprasnic."[10]

Desfiinţarea satelor de deportaţi

„Cimitirul nu mai există, a fost arat. Ca şi la Pietroiu, la Satu Nou. Când am fost în anii '70, m-am dus cu copii la mare. Şi-am luat p-ormă trenu şi am venit acolo ca să-i arăt şi lui băiatu şi la fată, unde am fost. Şi ne-am dus pân' la Călăraşi. Atuncea deja circula autobuzu'. Şi-am vrut să-i arăt maternitatea, unde s-a născut. Dar nu mai era...

Nici Satu Nou nu mai era... Şi-n loc de maternitate, din clădirea veche, era un bloc acolo.

Satul vechi era la şoseauă, jos era, şi noi eram sus pe movilă. *Nimic, nimic, nici urmă nu s-a văzut când am fost acolo...*"

(Iosif Schöfer, n. 23 august 1929, deportat din Beşenova Nouă, Dudeştii Noi la Movila Gâldăului, Pietroiu Nou)[11]

Eliberarea de la Măzăreni

„La 8 ianuarie 1956 am coborât în gara Comloşu Mare, plină de lume curioasă. Ne uimea totul, casele, oamenii, lumea diferită de cea în care am crescut, ne simţeam străini

---

9 *Ibidem*, p. 211.

10 Doina Sarafoleanu, în vol. *Rusalii '51*, ed. citată, p. 154.

11 *Istorie trăită...*, p. 222.

Fig. 36 1954-1955. Crăciun la deportații din Bărăgan

„În prima dimineață, bunicul meu, moș Trăisig, a cosit grâul, iar mobilele de furnir ca dintr-o altă lume, au devenit pereții unei colibe acoperite cu o prelată de grâne. Așa am stat în arșița verii șase persoane, pregătind mâncare pe o lampă de gaz, lângă țărușul indicat de activistul de partid."

„Așa s-a născut din gropi și din jale, satul pe nume Măzăreni."

(Doina Sarafoleanu în volumul Viorel Marineasa, Daniel Vighi, *Rusalii '51. Fragmente din deportarea din Bărăgan*, Editura Marineasa, Timișoara, 1994)

Persoanele „dislocate" au format 18 sate noi în Câmpia Bărăganului, 6 în regiunea Galați și 12 în regiunea Ialomița. Locuitorii nu aveau voie să se deplaseze pe o rază mai mare de 15 km. Lipsa apei potabile a apăsat greu.

„Apă nu era, am adus-o de la 7 km. Au făcut așa un fel de ladă încheiată bine, ca un sicriu. Între scânduri am pus ciment sau fiecare ce a avut, ca să nu curgă sau smoală și eu, fiind cea mai mică din familie, am luat în fiecare zi căruța cu cai și cu sicriul ăsta ca o ladă – așa-i spuneam – și ne-am dus după apă la 7 km. Ca să mai aducem ceva din ladă, apă în ladă, puneam frunze de salcâm ca să nu se clatine așa tare apa. Asta a fost. Și-am stat la coadă ore întregi după un pic de apă. Asta a fost o perioadă pur și simplu de groază."

(Sterian Gina, născută Găitoane, la 18 iunie 1935, deportată din Vrani, Caraș-Severin la Salcâmi, Jegălia Nouă).[7]

„Noile case"

„Cășile erau din pământ bătut, acoperite cu paie și legate cu sârmă să nu le ia vântul... (Ion Micșa, n. 19 iulie 1925, deportat din Berliște, Caraș-Severin în Salcâmi, Jegălia Nouă.[8]

„Și în toamnă, lemne n-aveam, ne duceam pe câmp și adunam spini și murdărie de la vite. Asta se usca și asta o băgam în cuptoare, tot așa de pământ, și-acolo am pus o

[7] Smaranda Vultur, *Istorie trăită, istorie povestită. Deportarea în Bărăgan 1951–1956*, Editura Amarcord, Timișoara, 1997, p. 194.

[8] *Ibidem*, p. 206.

plită, aşa. Şi toamna n-am mai avut ce să mâncăm, cât ai lucrat în baltă ai lucrat, dar n-ai putut să furi."

(Valeria Munteanu, n. 1 octombrie 1921, deportată din Rusova Nouă, comuna Berlişte, Caraş-Severin la Movila Gâldăului, Pietroiu Nou)[9]

Copilărie

„Bucuria copilăriei noastre a fost natura şi joaca într-o câmpie nesfârşită. Băteam un drum la vreo 12 kilometri, ca să vedem un tren, şi cât de fericiţi eram când ni se făcea cu mâna" (p. 154).

Munca

„Mergeam cu vitele la păscut, munceam pe plantaţiile de bumbac sau la culesul porumbului. Şi cât de inconştienţi eram, stând sub ploaia de insecticide, pulverizate peste câmpie."

(Doina Sarafoleanu în *Rusalii '51*, pp. 154–155)

Clasele primare în deportare

„La sfârşitul lui noiembrie 1951 a venit un politruc de la Brăila şi ne-a grupat pe clase, tot câte două. Aveam un singur maculator şi nici o carte. Ne erau învăţători domnii Amza şi Roiban, deportaţi din Olteniţa, care ne învăţau gramatica, aritmetica, cunoştinţe despre natură. Acolo am auzit pentru prima dată *Hora Unirii* şi *Deşteaptă-te române*. Lecţiile mi le făceam la lampa de petrol; atât de oarbă în iernile cu viscol năprasnic."[10]

Desfiinţarea satelor de deportaţi

„Cimitirul nu mai există, a fost arat. Ca şi la Pietroiu, la Satu Nou. Când am fost în anii '70, m-am dus cu copii la mare. Şi-am luat p-ormă trenu şi am venit acolo ca să-i arăt şi lui băiatu şi la fată, unde am fost. Şi ne-am dus pân' la Călăraşi. Atuncea deja circula autobuzu'. Şi-am vrut să-i arăt maternitatea, unde s-a născut. Dar nu mai era...

Nici Satu Nou nu mai era... Şi-n loc de maternitate, din clădirea veche, era un bloc acolo.

Satul vechi era la şosează, jos era, şi noi eram sus pe movilă. *Nimic, nimic, nici urmă nu s-a văzut când am fost acolo...*"

(Iosif Schöfer, n. 23 august 1929, deportat din Beşenova Nouă, Dudeştii Noi la Movila Gâldăului, Pietroiu Nou)[11]

Eliberarea de la Măzăreni

„La 8 ianuarie 1956 am coborât în gara Comloşu Mare, plină de lume curioasă. Ne uimea totul, casele, oamenii, lumea diferită de cea în care am crescut, ne simţeam străini

[9] *Ibidem*, p. 211.

[10] Doina Sarafoleanu, în vol. *Rusalii '51*, ed. citată, p. 154.

[11] *Istorie trăită...*, p. 222.

şi trişti, speriaţi şi sălbatici. Am trecut pe lângă casa noastră, devenită ruină şi transformată în magazie de cereale."

(Doina Sarafoleanu, în *Rusalii '51*, p. 155)

Intrarea la Facultate

„În vremea când mă pregăteam să dau la Medicină[12], membrii organizaţiei de partid din Comloşu Mare au trimis o scrisoare conducerii institutului (de medicină, nota D.C.G.), cerând să nu mă primească la admitere. În ciuda lor, astăzi sunt medic."[13]

Dislocări

În 1952 (probabil) au fost îndepărtaţi din *Valea Jiului* un număr de muncitori şi funcţionari. Nu ştim de ce şi nici unde au fost trimişi cei în cauză.

Consiliul Central al Sindicatelor a propus conducerii P.M.R. reîntoarcerea celor dislocaţi.

Biroul Politic aprobă (19 ianuarie 1954) „ca muncitorii şi funcţionarii să se poată întoarce liberi înapoi, fără însă să li se promită restituirea caselor lor".

Problema locuinţelor era aproape imposibil de rezolvat atunci, dacă oficialităţile nu îţi dădeau o „repartiţie". Cei dislocaţi îşi pierduseră locuinţele ocupate de îndată de alţii.

Cum să te întorci „liber" în Valea Jiului dacă nu mai ai unde locui, iar statul a ratificat starea de fapt, adică abuzul flagrant al autorităţilor săvârşit în 1952?

În iunie 1952 – Dislocări de familii din Constanţa cu domiciliul obligatoriu în zona Hidrocentralei de la Bicaz. Deportări în număr limitat au avut loc şi *din Braşov*. Zvonurile intermitente despre evacuări similare din Bucureşti nu s-au materializat totuşi.

---

[12] Probabil prin 1961–1962.

[13] Doina Sarafoleanu, *Rusalii '51*, p. 155.

Bibliografie selectivă:

– Elena Spijavca, *Munci şi zile în Bărăgan*, Editor Romulus Rusan, Fundaţia Academică Civică, Bucureşti, 2004

– Nicoleta Ionescu-Gură, *Dimensiunea represiunii din România în regimul comunist. Dislocări de persoane şi fixări de domiciliu obligatoriu*, Editura Corint, Bucureşti, 2010, cap. III, pp. 86–146, îndeosebi pp. 118–130

– Dumitru Andreca, *Dezrădăcinaţii. Mărturii ale deportaţilor mehedinţeni în Bărăgan*, Editura Prier, 2000

– Viorel Marineasa, Daniel Vighi, Valentin Sămânţă, *Deportarea în Bărăgan. Destine. Documente-Reportaje*, Editura Mirton, Timişoara, 1990

– Miodrag Milin, *Golgota Bărăganului pentru sârbii din România, 1951–1956*, traducere din limba sârbă, Ivo Muncean, Uniunea Democratică a Sârbilor şi Caraşovenilor din România, Timişoara, 1990

Reforma monetară din ianuarie 1952

La 26/27 ianuarie 1952, guvernul R.P.R. anunța o reformă bănească, odată cu reduceri de prețuri la unele produse alimentare și industriale.

Stabilizarea din august 1947 fusese efectuată prin confiscarea a 94,16% din masa monetară existentă. Treptat însă, circulația fiduciară și prețurile au crescut, ca urmare a unor mari investiții („industrializarea socialistă"), a cheltuielilor determinate de sporirea efectivelor militare (la indicația Moscovei) și a deficitului în balanța de plăți externe, prin exporturi românești necompensate în Uniunea Sovietică.

Soluția guvernului democrat-popular a fost o nouă reformă.

Ea a reprezentat *o nouă confiscare a masei monetare în circulație*. De astă dată, prin cursuri de schimb diferențiate de (a) 1 leu nou pentru 20 lei vechi; (b) 1 la 100; (c) 1 la 400. Cum majoritatea sumelor preschimbate se situau în grupa (b) și (c) de mai sus, operațiunea echivala cu o nouă confiscare.

Fig. 37 Odată cu reforma monetară din ianuarie 1952, au fost emise noi bancnote de 5, 10, 25 și 100 lei

Legația S.U.A. din București a întocmit o analiză a „reformei" și a înaintat-o Departamentului de Stat, la 29 ianuarie 1952.

Informațiile și evaluările sunt, în genere, exacte. Raportul cuprinde și detalii ce nu se regăsesc în documentele regimului de la București. Iată textul:

„Confidențial

Din București, (nr.) 271, 28 ianuarie 1952

Telegramele Legației (S.U.A.), nr. 271, ianuarie 28, 1952 și nr. 296, ianuarie 29, 1952"

„Zvonurile repetate despre o reformă monetară în România s-au confirmat în cele din urmă la 27 ianuarie, după o săptămână frenetică caracterizată prin panica cumpărăturilor, retragerea mărfurilor neperisabile și în final închiderea magazinelor timp de patru zile efectiv.

Reforma a fost explicată ca o parte a maturizării «socialismului» român și nevoia sa de o monedă puternică, stabilă. Vechea monedă a fost caracterizată a fi fost deteriorată de uneltirile chiaburilor, speculanților, capitaliștilor și agenților imperialiști.

În realitate, reforma a devenit necesară prin efectul cumulat al unui buget neechilibrat, al unor exporturi necompensate către Rusia și a deficitului bugetar prin tiparnița de bani.

Întrucât reforma a fost efectuată prin impozitarea tuturor deținătorilor monezii vechi, ea a constituit, de asemenea, un instrument special de constrângere pentru clasa țărănească și pentru alții, considerați ca dușmani ai poporului.

Reforma oferă următoarele avantaje: 1) eliminarea completă a surplusului monetar, reducând astfel presiunile inflaționiste; 2) scăderea și stabilizarea temporară a costului vieții, reducând astfel nemulțumirea muncitorimii industriale; 3) prin mișcarea corelată a masei monetare, a salariilor, prețurilor și schimburilor externe, reforma ar trebui să amelioreze posibilitățile de export ale României; 4) ar putea avea o substanțială valoare pentru propaganda comunistă internațională.

Noi considerăm (diplomații S.U.A., nota D.C.G.) următoarele aspecte ca îndeosebi semnificative: legarea (leului) de rublă, care ar anticipa o mișcare de satelit în această direcție; reacția țărănimii în aprovizionarea viitoare cu produse, fapt care va influența în mare măsură (negativ, nota D.C.G.) păstrarea beneficiilor reformei; și posibila valoare propagandistică, prosperitate și nivel de viață în creștere sub comunism.

Cât privește misiunile diplomatice din România, schimburile (de monedă, nota D.C.G.) nu au produs inechități privind tranzacțiile pe luna ianuarie. Altminteri, rezervele monetare ale acestor Misiuni ar fi fost expropriate la fel ca ale naționalilor români. Legația americană și personalul ei nu au suferit asemenea pierderi.

Întrucât reforma privește aspectele de suprafață ale problemelor economice ale României, iar reformele de bază necesare nu sunt luate în considerare, efectele ei paleative vor începe a se uza în scurt timp.

Zvonuri premergătoare

Zvonuri despre o reformă monetară au revenit periodic în România, începând din septembrie 1950, când pregătirea pentru o nouă monedă a fost autorizată pentru întâia dată.

Zvonurile au devenit mai persistente după recolta de toamnă din 1950 și 1951 și s-a crezut întrucâtva că au fost inspirate de guvern, ca o stratagemă de a scoate banii de sub saltea de la țărani. Cu toate acestea, toate zvonurile au fost în mare măsură calmate la finele lui decembrie 1951 când guvernul a pus în circulație bancnote noi de 1 000 lei, egale în valoare cu vechea monedă.

Cam la începutul săptămânii din 20 ianuarie, s-a produs o indiscreție din surse guvernamentale, deoarece de îndată s-a pornit un nou val de zvonuri cu o intensitate frenetică. Indicații că ele ar putea avea mai mult temei decât zvonurile vechi s-au aflat din următoarele fapte:

1. Majoritatea salariaților guvernamentali și-au primit salariile pe 22 ianuarie în loc de 27 ianuarie – 1 februarie;

2. Aproape totalitatea notelor de plată pentru întreținere nu au fost expediate pentru încasare deși, în mod normal, ele se trimit înainte de 15 ale lunii;

3. Sub presiunea panicii unui val de cumpărături, bunurile de consum au dispărut repede de pe rafturile magazinelor și a devenit îndată vizibil faptul că bunurile de folosință

mai îndelungată, ca, de exemplu, radio-uri, îmbrăcăminte şi altele, au fost de fapt scoase din stocuri.

Îngrijorarea şi confuzia publică s-au reflectat nu numai în valul de cumpărături ce a avut loc, dar, potrivit unor informări primite de Legaţie, un număr de persoane au schimbat bancnote vechi de 1 000 lei cu acelea emise în decembrie 1951, la un curs de 3 până la 5 (bancnote) vechi contra una nouă.

Acţiunea guvernului

În ciuda evidentei confuzii existente, guvernul a păstrat tăcere completă până în seara de joi 24 ianuarie. Atunci a anunţat prin radio (în ziua următoare a apărut şi o scurtă notă în presă) că toate unităţile *en-gros* sau *en detail* din reţeaua statului sau ale unităţilor sale urmează a fi închise pe 25 şi 26 (ianuarie) pentru efectuarea inventarului şi a recalculării preţurilor. Chiar şi în acel moment, când tot comerţul era efectiv sufocat, guvernul nu a făcut vreo declaraţie privind intenţiile sale ultime.

Totuşi, în intervalul aflat în discuţie, Legaţia (S.U.A., nota D.C.G.) a aflat că felurite colective muncitoreşti au fost informate, prin organizaţiile de partid, că urmează o reformă monetară, dar că ea va fi spre avantajul muncitorimii.

În cele din urmă, la 27 ianuarie, prin mitinguri de stradă, a unei ediţii speciale a «Scânteii» şi emisiunea radio de la orele 8, au fost anunţate prevederile reformei monetare. De miercuri, până duminică şi chiar până marţea următoare, cei prinşi cu cămările goale din cauză că nu au ştiut dinainte au suferit considerabil.

Prevederile reformei monetare

Un rezumat al mai multor reglementări şi instrucţiuni apare în anexa nr. 1. Trei anexe suplimentare dau traducerea integrală (în engleză, nota D.C.G.) a următoarelor texte:

1) Hotărârea Consiliului de Miniştri al R.P.R. şi a Comitetului Central al P.M.R. privind punerea în aplicare a reformei monetare şi a reducerilor de preţuri (anexa nr. 2)

2) Instrucţiunile Ministerului Finanţelor referitoare la mecanismul schimbării banilor şi recalculării obligaţiilor contractuale (anexa nr. 3)

3) Noua listă de preţuri cu amănuntul pentru produsele pe cartelă şi cele neraţionate (anexa nr. 4)

Mai concis, noile măsuri au următoarele rezultate:

1. Să efectueze o impozitare majoră prin retragerea banilor cu o rată de schimb în funcţie de totalul deţinut, de calitatea deţinătorului şi natura sumelor.

2. Să facă posibilă o corelare generală a salariilor, preţurilor şi obligaţiilor contractuale, pe baza de un leu nou = 20 lei vechi.

3. Să schimbe conţinutul teoretic în aur a leului, de la 0,005940 grame de aur fin a leului vechi, la 0,079346 grame de aur fin a leului nou.

4. Să stabilească rubla ca bază a schimbului valutar extern, la rata de 2,80 lei pentru o rublă.

Cu privire la punctul 1 de mai sus, se cuvine reținut că rata cea mai bună de schimb a fost aceea de 20 lei vechi pentru 1 leu nou, acordată misiunilor diplomatice pentru plăți curente și întreprinderilor de stat în general pentru conturi în bani altele decât plăți curente. Misiunile diplomatice au avut restricția de a preschimba în limita valutei străine schimbată oficial în ianuarie.

A doua rată favorabilă de schimb a fost de 100 lei vechi pentru 1 leu nou, acordată persoanelor particulare pentru suma de până la 1 000 lei.

Cea mai puțin favorabilă rată a fost de 400 lei vechi pentru 1 leu nou, ca preschimbare pentru economii individuale de peste 3 000 lei.

Monede divizionare metalice de 1, 3, 5, 10 și 25 bani au fost puse în circulație, iar noile monede hârtie sub forma bacnotelor de 1, 3, 5, 10, 25 și 100 lei.

Motivările reformei

În justificarea reformei, guvernul a subliniat că intervalul 1947 până în prezent a fost unul de tranziție în care s-a statornicit statul socialist. A susținut că, de vreme ce acest țel a fost îndeplinit, devenise necesară stabilirea unei monede sănătoase și stabile. Nevoia pentru aceasta a fost întărită din cauza speculanților, capitaliștilor și agenților imperialiștilor americani și britanici, care au uneltit să submineze stabilitatea leului și au dezorganizat distribuirea mărfurilor.

În ce privește situația țărănimii (cea mai dur lovită de reformă) în comparație cu aceea a clasei industriale urbane (care, la o primă privire, beneficiază cel mai mult), guvernul susține că țărănimea a fost avantajată în mare măsură de creșterile necontrolate de prețuri ale produselor agricole (în timp ce mărfurile industriale au rămas stabile) și de feluritele ajutoare date de stat sub forma creditelor, avansuri în numerar, anulări de datorii către Stat și altele, dar că, țărănimea, nerecunoscătoare, a refuzat să coopereze și n-a aprovizionat piața orășenească cu cantități îndestulătoare de produse agricole.

Practicile economice sunt obscure în România, deoarece guvernul român nu dă publicității date inteligibile. Totuși, *pare extrem de probabil că ele sunt de așa natură încât, în ultimii patru ani, a existat o nevoie substanțială de a finanța deficitul (bugetar) prin emisiuni de hârtie-monedă* (sublinierea D.C.G.).

Factorii care au contribuit la aceasta:

– rata excesivă a investițiilor capitale, potrivit cu programele planificate;

– cheltuielile grele pentru apărare și refacerea stabilimentelor militare;

– hemoragia indiscutabilă a resurselor României către Uniunea Sovietică, fără o compensare adecvată;

– costurile excesive și ineficiența birocrației comuniste.

Ca atare, motivarea cea mai rațională a reformei monetare este aceea că a fost un instrument pentru a elimina vechile emisiuni monetare (estimate a fi crescut de 10 ori, în ultimii patru ani), eliminând astfel puterea de cumpărare pentru consum, aflată în exces.

În același timp, măsurile îngăduie guvernului să dea o lovitură puternică elementelor din societate pe care le consideră dușmănoase și îi acordă un instrument de propagandă

substanțial în sensul beneficiilor aduse muncitorimii (industriale, nota D.C.G.) prin reducerea costului vieții și afirmații privind stabilitatea economică.

O altă trăsătură semnificativă este legarea leului de rublă, întrucât acest fapt ar putea constitui un precedent, care va fi în curând urmat de celelalte state satelite. Pentru moment cel puțin, România este și mai strâns legată în circuitul economic sovietic, iar dacă mecanismul se extinde la relațiile comerciale dintre Est și Vest, aceasta ar putea duce la un bloc al rublei și la un bloc al (lirei) sterline."

„Pentru *chargé d'affaires* ad interim
Edward J. Rowell
prim secretar de Legație"

N.A.W. 866.13/1–2952 (National Archives, Washington D.C.)

Felul cum a fost pusă în aplicare reforma bănească și incidentele pe care le-a generat au constituit prilejul pentru declanșarea unei *noi faze în lupta pentru putere la conducerea Partidului Muncitoresc Român.* Plenara C.C. din 29 februarie-1 martie 1952, a criticat dur pe Vasile Luca, ministru al Finanțelor, pentru „greșeli" grave în aplicarea reformei bănești (nu sunt explicate în ce constau greșelile). Vasile Luca recunoaște la Plenară ca întemeiate criticile, caracterizate ca „o deviere de dreapta".

Demascarea grupului fracționist

Demis de la conducerea Ministerului Finanțelor Vasile Luca retractează – dar fără folos – recunoașterile sale anterioare.

La 26–27 mai 1952, o altă Plenară a C.C. al P.M.R. condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej „a demascat și zdrobit grupul fracționist, antipartinic și antistatal Ana Pauker – Vasile Luca și a înlăturat aceste elemente dușmănoase din conducerea de partid și de stat", vinovate „de deviere de dreapta și aventurism de stânga".

Ca urmare, plenara a hotărât excluderea lui Vasile Luca din C.C. al P.M.R. și trimiterea sa în fața Comisiei Controlului de Partid. La 14 august 1952 este arestat, anchetat timp de doi ani, condamnat la moarte pentru activitate împotriva clasei muncitoare și subminarea economiei naționale. Pedeapsa i-a fost comutată în închisoare pe viață. Vasile Luca moare în Penitenciarul Aiud în 1963. A fost reabilitat juridic la Plenara C.C. al P.C.R. din aprilie 1968 când au fost criticate gravele abuzuri, încălcări ale legalității socialiste – inclusiv crime – în anii când la conducerea partidului se afla Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Martie 1952. Acuzațiile împotriva lui Vasile Luca au fost extinse și asupra colaboratorilor săi Alexandru Iacob și Vasile Modoran – adjuncți la Ministerul de Finanțe, cât și împotriva lui Aurel Vijoli, președinte al Băncii R.P.R. – Banca de Stat, arestat chiar în martie 1952 și anchetat sub acuzația de „subminare a economiei naționale". A fost

Fig. 38 „Grupul fracționist antipartinic" (de la stânga la dreapta): Vasile Luca, Teohari Georgescu, Ana Pauker pe vremea când se aflau la conducerea P.M.R. (1948-1951)

eliberat în septembrie 1954 întrucât, „deși ancheta a stabilit o serie de fapte în sarcina lui Aurel Vijoli, totuși n-a putut stabili intenția dușmănoasă a lui în aceste probleme". În 1956 Aurel Vijoli a fost reprimit în partid. Numit în 1957 ministru al Finanțelor, a ocupat această funcție până în iulie 1968.

Iulie-august 1952. Tinerii cu originea socială „nesănătoasă", încorporați în unitățile de muncă militare (Direcția Generală a Serviciului Muncii) sunt anunțați că stagiul lor se prelungește de la 2 la 3 ani! Așa, dintr-odată!

„Procesul" de sabotaj de la Canal (august–septembrie 1952) O înscenare mizerabilă instrumentată de Securitate, la ordinele conducerii P.M.R.

La mijlocul anului 1952 devenise evident pentru cei care lucrau la Canalul Dunăre-Marea Neagră că termenele fixate nu vor fi respectate și că lucrarea, în ansamblul ei, impune prelungirea execuției și eforturi financiare și umane care nu au fost nici măcar intuite la lansarea proiectului (în mai 1949).

Pentru a masca în fața opiniei publice situația de fapt, conducerea P.M.R. a pus la cale „descoperirea" unui grup de sabotori vinovați de situația de la Canal. *Ancheta a fost instrumentată de Securitate care a fabricat și actul de acuzare cu „dovezile" corespunzătoare.* Acuzații au apărut în proces public (auditoriu selecționat cu atenție) desfășurat la Poarta Albă (pe traseul viitorului Canal). Sentința: cinci condamnări la moarte, din care trei executate (Nicolae Vasilescu-Colorado, Aurel Rozei și Nichita Dumitru) și 20 condamnări la diferite termene, între 20 și 25 ani muncă silnică și confiscarea averii. „Procesul" a creat o atmosferă de teamă greu de imaginat, cu atât mai mult cu cât cei care lucrau la sau pentru Canal (cazul Sovromconstrucții nr. 6) știam că „vinovații" nu aveau nici o vină.

Am auzit la radio, la Constanța, într-o după-amiază mohorâtă de septembrie, că sentințele au fost executate. M-am întrebat încă o dată, cum a fost cu putință. Citisem „rechizitoriul" publicat pe 2 pagini, cu titluri de o șchioapă, rostit la Poarta Albă de procurorul militar; îmi dădusem seama că „motivarea" a fost prefabricată; nu-mi explicam cum a fost cu putință ca oameni fără vină să „recunoască" în instanță că au făcut ceea ce acuzarea arunca asupra lor. În zilele „procesului", l-am întrebat pe colegul de șantier Emilian Nineacă – el ținea legătura și cu Canalul – dacă este adevărat ce se pune pe seama acuzaților. Nineacă s-a uitat în gol și mi-a spus aproape șoptit (eram singuri în birou): „N-au făcut nimic".

După 16 ani (1968) o Comisie specială a partidului a reanalizat procesul și a constatat lipsa totală de temei a acuzațiilor. Condamnații au fost reabilitați. Reabilitarea a avut loc într-un cadru mai larg: analiza abuzurilor și crimelor comise împotriva unor membrii ai partidului și al reabilitării lui Lucrețiu Pătrășcanu (executat după un simulacru de proces în 1954) și Ștefan Foriș (ucis cu ranga în 1946). Cu acest prilej a fost evidențiată și răspunderea lui Gheorghiu-Dej care a îngăduit și a fost chiar implicat în aceste crime.

Fig. 39 Alexandru Drăghici (n. 27 sept. 1913, com. Tisău, jud. Buzău; d. 12 dec. 1993, București). Membru al C.C. al P.C.R. (P.M.R.) (1948-1968); membru al Biroului Politic al C.C. (1955-1965); membru al Comitetului Executiv al C.C. (1965-1968), ministru adjunct de Interne, apoi ministru al Securității statului, ministru de Interne (1951-1965). Degradat și trecut în rezervă cu gradul de soldat (14 nov. 1968) (*Dicționar*, p. 231)

1952. Teohari Georgescu, demis de la Interne, este arestat 12 februarie și anchetat timp de 3 ani.

15–16 august 1952. Arestarea unui lot masiv de persoane, aderenți ai fostelor partide național-liberal, național țărănesc, social-democrat sau personalități cunoscute ale vieții publice. În București se spunea că numărul celor arestați a fost așa de mare, încât în primele zile aceștia au fost ținuți pe stadionul Republicii (fost Anef pe strada Izvor, desființat în anii '80 odată cu construcția Centrului Civic).

A fost ultima arestare în masă. Vor urma însă mii de arestări individuale, îndeosebi după 1956/1957.

20 septembrie 1952. Este înființat Ministerul Securității Statului, separat de Ministerul Afacerilor Interne. Titular: Alexandru Drăghici, avansat (în octombrie) la gradul de general-locotenent pentru felul cum a acționat în înlăturarea „deviaționiştilor" din partid – Ana Pauker, Vasile Luca şi Teohari Georgescu.

Lupta de clasă continuă

Raportul Comitetului Central prezentat la Congresul al II-lea P.M.R. (decembrie 1955) o exprimă explicit că lupta de clasă continuă (vezi citatul în capitolul Congresul al II al P.M.R.).

Lupta de clasă era necesară conducerii P.M.R., întrucât în anii '50 controlul țărănimii prin colectivizare era incomplet, situația liderului Gheorghiu-Dej era numai parțial consolidată, partidul însuşi abia încheiase epurările interne şi reîncepea (chiar de la Congresul al II-lea) admiterea de noi membri, iar nemulțumirea populației privind condițiile economice şi temerea de represiune era o realitate.

Situația de la Sighet analizată de o Comisie M.A.I., cu o lună înainte de închiderea Penitenciarului! (iunie 1955)

Penitenciarul „Sighet-Principal" a intrat în funcție la 1 mai 1950 prin numirea locotenentului major Vasile D. Ciolpan ca director. Acesta, însoțit de 17 milițieni, a plecat din Bucureşti la Sighet, unde s-a întâlnit cu Marin Jianu, adjunct al ministrului Afacerilor Interne şi colonel Ion Baciu, directorul Direcției Generale a penitenciarelor. Marin Jianu a repartizat personal „deținuții pe camere" (celule). Pentru decesele din penitenciar, ministrul adjunct a ordonat, verbal, să se întocmească un proces-verbal de constatare a morții, semnat de doi medici „dar să se păstreze secretul". Pentru îngropare a fost ales un loc în cimitirul oraşului (1950–1952). Dar, adaugă comandantul penitenciarului, „datorită faptul că la orice oră din noapte mai circulau oameni" în cimitir, a fost ales un alt loc „în cimitirul spitalului, care este în afară de oraş".

Cei decedați în 1950 şi 1951 au fost îngropați în sicrie, dar după această dată „îngroparea nu s-a mai făcut cu sicrie", comandantul închisorii motivând că „nu mai avea scândură".

Comisia venită de la Bucureşti, la 3–6 iunie 1955, adaugă la acest punct: „Ciudat este că după această dată (adică începând cu 1952, nota D.C.G.), din declarațiile date... reiese

Fig. 40 Închisoarea de la Sighet

că comandantul (lt. maj. Vasile Ciolpan, nota D.C.G.), şi-a confecţionat în penitenciar, şi din scândura penitenciarului, o ladă, o valiză, masă şi alte lucruri mărunte".

Aceeaşi comisie mai constata că directorul (comandantul) închisorii a folosit pentru uz personal obiecte de valoare ale deţinuţilor ca: stilou, ceas, servietă, fapt recunoscut de comandant în organizaţia de Partid.

Decesele erau anunţate la Bucureşti telefonic în tot intervalul 1950–martie 1954, dată după care s-au întocmit acte de deces conform legislaţiei în vigoare. Lt. maj. Vasile Ciolpan explică (ortografia îi aparţine): „Faptu că noi nam făcut nici un act de deces ci numai proces verbal este că aşa nisa dat ordine verbale de către fostu ministru Jianu şi de fostu colonel Baciu Ion, constituind pentru noi o sarcină de partid şi de stat şi mai mult un secret de stat".

Abia în 1954 a venit ordin de la centrala M.A.I. să se întocmească acte de deces la Sfatul Popular al Oraşului (Sighet).

La finele declaraţiei sale, lt. maj. Vasile Ciolpan se disculpă din nou, cu ortografia şi argumentarea sa caracteristică:

„Pentru noi dacă ar fi fost ordine ca să le facem acte de deces nar fi constituit nici odată o greutate ci, din contră, o uşurinţă prin faptu că *nar fi trebuit să facem groapă noaptea şi nici nu lam fi înmormântat noaptea*, ci am fi lucrat ziua şi fără leacă de teamă din partea nimănui, dar fiind dat ordin că este secret şi că *noi trebuie să aplicăm dictatura proletariatului* aşa cum nea învăţat partidu, noi am aplicat acest lucru cu cel mai mare

20 septembrie 1952. Este înfiinţat Ministerul Securităţii Statului, separat de Ministerul Afacerilor Interne. Titular: Alexandru Drăghici, avansat (în octombrie) la gradul de general-locotenent pentru felul cum a acţionat în înlăturarea „deviaţioniştilor" din partid – Ana Pauker, Vasile Luca şi Teohari Georgescu.

Lupta de clasă continuă

Raportul Comitetului Central prezentat la Congresul al II-lea P.M.R. (decembrie 1955) o exprimă explicit că lupta de clasă continuă (vezi citatul în capitolul Congresul al II al P.M.R.).

Lupta de clasă era necesară conducerii P.M.R., întrucât în anii '50 controlul ţărănimii prin colectivizare era incomplet, situaţia liderului Gheorghiu-Dej era numai parţial consolidată, partidul însuşi abia încheiase epurările interne şi reîncepea (chiar de la Congresul al II-lea) admiterea de noi membri, iar nemulţumirea populaţiei privind condiţiile economice şi temerea de represiune era o realitate.

Situaţia de la Sighet analizată de o Comisie M.A.I., cu o lună înainte de închiderea Penitenciarului! (iunie 1955)

Penitenciarul „Sighet-Principal" a intrat în funcţie la 1 mai 1950 prin numirea locotenentului major Vasile D. Ciolpan ca director. Acesta, însoţit de 17 miliţieni, a plecat din Bucureşti la Sighet, unde s-a întâlnit cu Marin Jianu, adjunct al ministrului Afacerilor Interne şi colonel Ion Baciu, directorul Direcţiei Generale a penitenciarelor. Marin Jianu a repartizat personal „deţinuţii pe camere" (celule). Pentru decesele din penitenciar, ministrul adjunct a ordonat, verbal, să se întocmească un proces-verbal de constatare a morţii, semnat de doi medici „dar să se păstreze secretul". Pentru îngropare a fost ales un loc în cimitirul oraşului (1950–1952). Dar, adaugă comandantul penitenciarului, „datorită faptul că la orice oră din noapte mai circulau oameni" în cimitir, a fost ales un alt loc „în cimitirul spitalului, care este în afară de oraş".

Cei decedaţi în 1950 şi 1951 au fost îngropaţi în sicrie, dar după această dată „îngroparea nu s-a mai făcut cu sicrie", comandantul închisorii motivând că „nu mai avea scândură".

Comisia venită de la Bucureşti, la 3–6 iunie 1955, adaugă la acest punct: „Ciudat este că după această dată (adică începând cu 1952, nota D.C.G.), din declaraţiile date... reiese

Fig. 40 Închisoarea de la Sighet

că comandantul (lt. maj. Vasile Ciolpan, nota D.C.G.), şi-a confecţionat în penitenciar, şi din scândura penitenciarului, o ladă, o valiză, masă şi alte lucruri mărunte".

Aceeaşi comisie mai constata că directorul (comandantul) închisorii a folosit pentru uz personal obiecte de valoare ale deţinuţilor ca: stilou, ceas, servietă, fapt recunoscut de comandant în organizaţia de Partid.

Decesele erau anunţate la Bucureşti telefonic în tot intervalul 1950–martie 1954, dată după care s-au întocmit acte de deces conform legislaţiei în vigoare. Lt. maj. Vasile Ciolpan explică (ortografia îi aparţine): „Faptu că noi nam făcut nici un act de deces ci numai proces verbal este că aşa nisa dat ordine verbale de către fostu ministru Jianu şi de fostu colonel Baciu Ion, constituind pentru noi o sarcină de partid şi de stat şi mai mult un secret de stat".

Abia în 1954 a venit ordin de la centrala M.A.I. să se întocmească acte de deces la Sfatul Popular al Oraşului (Sighet).

La finele declaraţiei sale, lt. maj. Vasile Ciolpan se disculpă din nou, cu ortografia şi argumentarea sa caracteristică:

„Pentru noi dacă ar fi fost ordine ca să le facem acte de deces nar fi constituit nici odată o greutate ci, din contră, o uşurinţă prin faptu că *nar fi trebuit să facem groapă noaptea şi nici nu lam fi înmormântat noaptea*, ci am fi lucrat ziua şi fără leacă de teamă din partea nimănui, dar fiind dat ordin că este secret şi că *noi trebuie să aplicăm dictatura proletariatului* aşa cum nea învăţat partidu, noi am aplicat acest lucru cu cel mai mare

secret şi *mai ales când am cunoscut că cine sunt deţinuţi naş fi spus un cuvânt nimănui*, mai bine să se fi întâmplat or ce decât să arăt cuiva ce se petrec la noi."

„Explicaţiile" poartă data de 4 iunie 1955.

De fapt conducerea M.A.I. era preocupată ca, în primul rând, să se pună în ordine *actele celor decedaţi!!* De aceea Comisia propune „trimiterea unui organ judiciar pentru întocmirea formelor legale ale deţinuţilor decedaţi în perioada 1950–7 februarie 1955".

Organul judiciar urma să „pună la punct" *întocmirea retroactiv a formelor legale pentru decesele intervenite în intervalul 1950–7 februarie 1954.* Cauza deceselor urma să fie inventată, nu ştim dacă acele certificate vor fi fost înregistrate la Sfatul Popular Sighet! *Totul era, în 1955, să se acopere cu forme „legale" ceea ce avusese loc.*

În închisoarea de la Sighet, numită oficial, „penitenciar preventiv special", au fost deţinuţi foştii înalţi demnitari ai României din intervalul 1920–1947, cu excepţia câtorva care din toamna 1944 s-au alăturat pe faţă formaţiunilor procomuniste; tot aici au fost închişi şi înalţi prelaţi uniţi (greco-catolici). În total au fost încarcerate probabil 222 persoane, din care au decedat 56, cea mai ridicată rată de mortalitate din toate locurile de detenţie din R.P.R.

Din constatările *Comisiei*: „Comandantul a ordonat, permis şi consumat împreună cu alte cadre din alimentele destinate deţinuţilor ca: lapte, smântână şi carne".[14]

Comentariul profesorului Constantin C. Giurescu, deţinut la Sighet cinci ani şi două luni:

„S-a adeverit ceea ce a spus lt. major Vasile Ciolpan unui deţinut de la Sighet: «Noi comuniştii nu omorâm, avem metodele noastre care te fac să te dai singur cu capul de pereţi»."

Comentează în continuare profesorul Constantin C. Giurescu:

„În ce priveşte Sighetul, vorba lui s-a adeverit, n-au fost executaţi oamenii; s-au sinucis ei de disperare, au pierit de boală, lipsiţi de îngrijirea medicală sau au înebunit. Cred că nu există în toată ţara o altă închisoare care să dea un procent aşa de mare de morţi, de sinucigaşi şi de nebuni".[15]

Comisia M.A.I.: „comandantul a tolerat şi nu a tras la răspundere cadrele care au bruscat deţinuţii". *Bruscat* e un cuvânt delicat.

Iată câteva fapte relatate tot de profesorul C.C. Giurescu:

[14] Constatări ale Comisiei M.A.I. sunt confirmate de Constantin C. Giurescu, *Cinci ani şi două luni în Penitenciarul de la Sighet (7 mai 1950–5 iulie 1955)*, introducere de Dinu C. Giurescu, ediţie îngrijită, anexe şi indice de Lia Ioana Ciplea, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1994, îndeosebi capitolul „Personalul închisorii", pp. 91–129.

[15] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 94.

– *D. Teodorescu (Malacu)* a fost ținut la „neagra – două zile și două nopți și l-au bătut pentru niște cartofi cruzi."

– *Valer Moldovan* (78 ani) a fost bătut „pentru că se ridicase în vârful picioarelor să vadă cât e ceasul la clopotnița bisericii."

– „*A. Baciu* a fost bătut, a murit în decembrie 1953 (începutul lunii...)."

– „*Gh. Vântu* era de nerecunoscut; ajunsese de la 90 kg la 50, era îndoit în unghi drept; avea o coxalgie și o boală de intestin; îi ieșise anusul de circa 5 cm afară."

– „*Iuliu Moldovan* era și el grav bolnav; ajunsese în urmă că nu mai putea mânca decât cartofi."

– „*Ion Lupaș*, a fost bătut rău fiindcă a făcut greva foamei. Pe când îl băteau, Lupaș a strigat: «Dați-mi în cap ca să se isprăvească odată» La care gardianul bătăuș i-a răspuns: «Ăla vine la urmă». Lupaș a trebuit să renunțe la greva foamei, altfel l-ar fi ucis în bătăi."

– „*Ion Pelivan* a încetat din viață la 25 ianuarie 1954; a fost bolnav mai mult timp și, deși medicul (cel tânăr, care înlocuia pe «broscoi») a recomandat să i se facă injecții cu penicilină, nu i s-a dat decât... o *aspirină*. N-a vrut sanitarul care era *responsabil*!"

Cazul profesorului *Mihail Manoilescu* arată extrema la care ajunsese sistemul represiv. Arestat în decembrie 1948 și purtat prin diferite închisori, profesorul – cunoscut în numeroase țări pentru analizele sale asupra economiei – ajunge la Sighet, în octombrie 1950. Lipsit total de asistență medicală, ca de altfel toți deținuții, el încetează din viață la 30 decembrie 1950.

Un tribunal civil intentează în 1951 lui Mihail Manoilescu (decedat în 1950) un proces pentru activitatea sa ca ziarist și la 12 aprilie 1952 – un an trei luni și jumătate după deces – îl condamnă la 15 (cincisprezece) ani temniță grea, 10 ani degradare civică și confiscarea totală a averii!!

Cazul este unic în analele judiciare din România, probabil și în cele europene.[16]

Cu toate recomandările Comisiei M.A.I. din iunie 1955, certificatul de deces a fost comunicat familiei Manoilescu în luna mai 1958. Au trebuit trei ani ca intrarea într-o minimă legalitate scriptică să fie pusă în practică.

– „*D. Burillianu*, guvernatorul B.N.R., a murit exact la o lună după Pelivan. Și el a fost bolnav; în ultimul stadiu, nu mai putea să mănânce nimic; și pâinea muiată în apă nu o putea păstra, ci o vărsa imediat. Trebuie că a avut un cancer la stomac, ca și bietul *Dorel Dumitrescu*..."[17] (din însemnările profesorului Constantin C. Giurescu)

---

[16] Valeriu Dinu, *Postfață* la volumul Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii, iulie-august 1940*, Editura Enciclopedică, București, 1991, pp. 346–347.

[17] Toate citatele din Constantin C. Giurescu, *Cinci ani...*, pp. 164–167.

Explicații despre cei amintiți în text:

– *Valer Moldovan*, profesor universitar Cluj, secretar general în Consiliul Dirigent (1918–1920), subsecretar de stat la Departamentul Instrucțiunii Publice și Cultelor (1928–1930)

– *Aurel Baciu*, avocat, demnitar în guvernul Goga (decembrie 1937–februarie 1938) (mort în detenție, 1953)

În continuare, Comisia M.A.I. face şi următoarele constatări şi recomandări:

„Comandantul a tolerat şi nu a tras la răspundere *cadrele care au bruscat deţinuţii*" (sublinierea D.C.G.). Cu o simplă frază acoperi o realitate greu de închipuit.

Totodată, Comisia M.A.I. recomandă (la 6 iunie 1955!!):

– „Internarea deţinuţilor bolnavi în stare gravă la spital";

– „Repartizarea unui medic permanent pentru penitenciar";

– „Repartizarea unui procuror M.A.I. care să controleze periodic respectarea legalităţii populare...";

– „...mărirea baremului de medicamente. Întrucât dotarea cu instrumentar medical este insuficientă, propunem a se dota de urgenţă cabinetul medical cu cele necesare".[18]

Recomandări fără urmare întrucât după o lună, în iulie 1955, „deţinuţii" au fost fie eliberaţi, fie trimişi în sate de deportare, fie la alte închisori. Să nu fi ştiut Comisia M.A.I., ce va urma peste o lună?!

Comisia M.A.I. a mai constatat ceva: lipsa de temei juridic al deţinerii întregului lot de la Sighet. În procesul verbal din 6 iunie 1955 citim, la capitolul „propuneri":

„d) Legalizarea deţinerii deţinuţilor din acest penitenciar în conformitate cu Codul de procedură penală, *întrucât la dosarele personale ale acestora nu se găseşte nici o bază legală de deţinere*" (sublinierea D.C.G.).

Propunerea a fost „rezolvată" de la sine întrucât penitenciarul Sighet a fost golit peste o lună (iulie 1955): o parte din deţinuţi a fost eliberată, o alta deportată în satul Măzăreni (raionul Brăila), alţii în alte părţi. Situaţia fiecăruia a fost astfel „legalizată". Iar constatările Comisiei nu au mai avut unde să fie aplicate.

În septembrie 1955 cei condamnaţi la pedepse privative de libertate până la 10 ani sunt graţiaţi în întregime de executarea restului pedepsei. Membrii guvernelor între 6 septembrie 1940 şi 23 august 1944 nu beneficiază de graţiere.

– *Gheorghe Vântu*, licenţiat în drept, prefect de Cernăuţi (1940), subsecretar de stat la Interne (1940 şi 1946)

– *Iuliu Moldovan*, profesor Facultatea de Medicină din Cluj, deputat de Hunedoara, senator de Arad, subsecretar de stat la Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale (1930)

– *Ion Lupaş*, profesor Universitatea din Cluj, secretar al Consiliului Dirigent (1918–1920), Membru al Academiei Române şi Preşedintele secţiei de istorie a Academiei

– *Ioan Gh. Pelivan*, profesor universitar, ministru de Justiţie (1919-1920), deputat în mai multe legislaturi, decedat la Sighet la 25 ianuarie 1954

– *Dumitru Burillianu (Tilică)*, fost guvernator al Băncii Naţionale a României, mort la Sighet la 29 aprilie 1954

– *Dorel (Grigore) Dumitrescu*, profesor universitar (Bucureşti), deputat, guvernator al Băncii Naţionale, mort la Sighet iunie 1955

[18] *Documente, 1945–1965*, p. 513, punctele e, f, g şi h.

Era un semn de destindere care însă nu era aplicată deţinuţilor politici. Aceştia vor mai aştepta până în 1963–1964.

Confruntarea acerbă la vârf pentru controlul partidului

Biroul Politic format după Congresul I P.M.R. (februarie 1948) cuprindea pe Gheorghe Gheorghiu-Dej ca secretar general al C.C., Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Miron Constantinescu, Lothar Rădăceanu.

Alcătuirea Biroului Politic reprezenta atunci un compromis între comuniştii din România (Dej, Teohari Georgescu, Miron Constantinescu) şi cei veniţi de la Moscova (Luca, Pauker), plus reprezentantul social-democraţilor încorporaţi în P.M.R. (Rădăceanu).

Fig. 41 Lothar Rădăceanu (Lothar Würtzler) (n. 19 mai 1899, Rădăuţi, jud. Suceava; d. 24 aug. 1955, Helsinki). Membru al C.C. al P.M.R. (1948-1955) şi al Biroului Politic (1948-1952) (*Dicţionar*, pp. 500-501)

În mai 1948, membrii Biroului Politic au procedat la împărţirea responsabilităţilor, astfel:

Gheorghe Gheorghiu-Dej: Direcţia organizatorică a C.C., instructorii, Secţia militară şi guvernul R.P.R.

Ana Pauker: propaganda şi agitaţia, organizaţiile feminine.

Vasile Luca: Direcţia cadrelor, Consiliul Naţional al B.P.D., problemele bisericeşti.

Teohari Georgescu: Direcţia administrativă, Frontul Plugarilor, „problemele ţărăneşti şi ale tineretului".

Lothar Rădăceanu: „secţiunea economică, sindicatele".

Theodor Iordăchescu: Marea Adunare Naţională, „meseriaşii", Uniunea Sindicatelor Internaţionale Comuniste.

Gh. Vasilichi: sfaturile populare.

Miron Constantinescu: naţionalităţi conlocuitoare, Partidul Naţional Popular.

Iosif Chişinevschi: politica externă.

Gheorghiu-Dej (a doua oară): Secretariatul CC şi Comisia de Control.[19]

(Prudent, Gheorghiu-Dej şi-a rezervat şi secţia militară şi secretariatul.)

---

[19] Stenogramele şedinţelor Biroului Politic al Comitetului Central al PMR, vol. I, 1948, studiu introductiv Ioan Scurtu, ediţie de documente întocmită de Camelia Mocanu, Laura Neagu, Constantin Mocanu, Constantin Neagu, Claudiu Dincă, George Mocanu, redactor Magda Ignat, Arhivele Naţionale ale României, Bucureşti, 2002, p. 13-14.

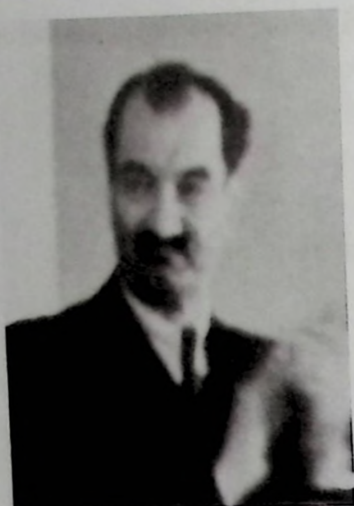

Fig. 42 Teodor Iordăchescu (n. 1 aug. 1884, Galați; d. 31 iul. 1958, București). Fost social-democrat pro P.C.R. Membru al C.C. al P.M.R. (1948-1958) și al Biroului Politic al C.C. (1948-1952) (*Dicționar*, p. 237)

În ianuarie 1950, o plenară a C.C. al P.M.R. hotărăște înființarea unui *Birou Organizatoric* al C.C. Apariția acestei noi verigi a dus la redistribuirea funcțiilor între Secretariat, Biroul Politic și Biroul Organizatoric.

Acesta din urmă „se va ocupa cu analizarea activității organizațiilor de partid în domeniul activității organizatorice și politice".

„El va studia diverse aspecte ale activității organizațiilor de partid județene, de plasă, de bază, va elabora hotărârile corespunzătoare care vor servi drept normă pentru toate organizațiile de partid."

„...De asemenea, Biroul Organizatoric se va ocupa cu coordonarea muncii diferitelor secții în domeniul repartizării cadrelor, cu excepția cazurilor când hotărârile se iau de către Secretariat sau de Biroul Politic, numirea de miniștri, miniștrii adjuncți, conducători ai secțiilor C.C., conducători ai organelor centrale ale organizațiilor de masă etc."

Fac parte din Biroul Organizatoric „toți secretarii C.C. al P.M.R. precum și un număr de 5–7 tovarăși de răspundere, membrii ai C.C. care conduc sectoare importante ale muncii de partid".[20]

Reforma monetară din ianuarie 1952 a adus în prim-plan activitatea Ministerului Finanțelor, dar a dat la iveală și reacțiile negative ale populației față de anume prevederi ale operațiunilor de preschimbare a banilor.

Ca urmare, în plenara din 29 februarie-1 martie 1952, Vasile Luca – ministrul Finanțelor și Aurel Vijoli – guvernatorul Băncii R.P.R. sunt „aspru criticați" pentru „grave greșeli" în aplicarea reformei monetare. Vasile Luca – autocritic – socoate ca întemeiate criticile primite, iar activitatea sa la Ministerul Finanțelor, ca o deviere de dreapta; de care prea târziu și-a dat seama.

O plenară a C.C. care discuta o problemă de însemnătate, se pregătea cu grijă. Unii dintre participanți erau invitați (sau instruiți) să ia cuvântul, firește, în sensul dorit de organizatori. Tonul vorbitorilor era demascator, acuzator.

Care era atitudinea membrului de partid criticat sau demascat? Aici intervine aspectul neobișnuit al situației. Când ești învinuit, de obicei te aperi și cauți să arăți că acuzele nu au temei sau nu au cuprinderea respectivă.

Nu și în cazul unui membru de partid, cu atât mai mult cu cât are un rang mai înalt în ierarhie.

[20] 23–24 ianuarie 1950, *România. Viața politică. Documente*, 1950, Prefața Alesandru Duțu, Arhivele Naționale ale României, București, 2002, p. 32-41.

Fig. 43 Aurel Vijoli (n. 12 febr. 1902, com. Recea, jud. Brașov; d. 1 iul. 1981, București). Președinte al Băncii R.P.R. și ministru de Finanțe (1957-1968)

Dacă respingi criticile, eşti acuzat că *te opui partidului*, fiindcă vorbitorii din plenară sunt membrii C.C. şi reprezintă autoritatea superioară.

Plenara nu avea ca scop să lămurească dacă acuzele aduse sunt întemeiate sau nu. *Plenara avea drept scop să afirme vinovăția celui vizat.*

Ca vechi membru de partid Vasile Luca s-a conformat, şi-a făcut autocritica. N-a fost de ajuns.

Din „dezbateri" a reieşit că Ana Pauker şi Teohari Georgescu au avut o atitudine „conciliantă" (împăciuitoristă) față de cel criticat.

Pe baza autocriticii, Vasile Luca este destituit din funcția de ministru al Finanțelor (10 martie) şi ulterior exclus din Biroul Politic al C.C. şi din Secretariat.

Principalii săi colaboratori sunt destituiți şi dați pe mâna Securității. Aurel Vijoli a cunoscut rigorile şi suferințele interogatoriilor şi anchetelor pentru ca, după ani, să se constate că nu avea nici o vină!

Lucrurile nu s-au încheiat în această fază.

Pentru a oferi totuşi lămuriri membrilor de partid, Comitetul Central trimite o scrisoare către toate organizațiile, datată 15 martie. „Fenomenele nesănătoase" ivite odată cu reforma monetară în domeniul financiar şi economic sunt consecința „devierii de dreapta" a grupului fracționist, antipartinic şi antistatal – Luca, Pauker, Teohari Georgescu. De reținut că tovarăşii aspru criticați la plenara din 29 februarie – 1 martie, sunt caracterizați ca grup antistatal şi antipartinic.

Din scrisoare rezultă că Vasile Luca nu mai este „tovarăş", dar Teohari Georgescu – da.

O sinteză specială a M.A.I. – starea de spirit a populației pe intervalul 11–20 iunie 1952 – comentează:

„Elementele muncitoreşti au comentat că, prin măsura pe care a luat-o, partidul a arătat încă odată că nu iartă greşelile membrilor de partid, indiferent de funcția pe care o îndeplinesc".[21]

Sunt redate însă şi părerile elementelor „ostile regimului democratic". Cei doi ar fi fost demişi „din ordinul sovieticilor"; „un mare număr de membri de partid nu sunt de acord cu Hotărârea Plenarei C.C. al P.M.R. şi îi vor urma pe Vasile Luca şi pe tov. Teohari".

Teohari Georgescu „ar fi fost demis din funcții, întrucât ar fi avut o atitudine şovină față de elementul românesc şi a protejat pe maghiari sub influența lui Vasile Luca".

Despre Gheorghiu-Dej numai de bine din partea oamenilor muncii. La fel şi pentru dr. Petru Groza.[22]

[21] În *Documente 1945–1965*, pp. 379–380 (doc. nr. 86).

[22] *Ibidem*, pp. 379–380 (doc. nr. 86). *Rezoluții şi hotărâri 1948–1950*, pp. 149–167.

Plenara din 26–27 mai 1952

La finele lui mai 1952, presa a publicat comunicatul despre lucrările Plenarei a C.C. al P.M.R. care, condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej „a demascat şi zdrobit grupul fracţionist, antipartinic şi antistatal Ana Pauker–Vasile Luca (şi Teohari Georgescu, nota D.C.G.) şi a înlăturat atari elemente duşmănoase din conducerea de partid şi de stat.

Comunicatul arăta faptele de care s-au făcut vinovaţi cei amintiţi mai sus: subminarea rolului conducător al partidului; „deviere de dreapta şi aventurism de stânga“ (cum o fi aceasta să devizi şi la dreapta şi la stânga?, nota D.C.G.); „împiedicarea controlului de partid“ asupra sectoarelor conduse până atunci de cei înlăturaţi; „stimularea elementelor capitaliste de la sate şi oraşe“; „încetinirea ritmului de industrializare socialistă a ţării“; „încălcarea principiului liberului consimţământ în transformarea socialistă a agriculturii“; încălcarea „în mod abuziv şi grosolan a legalităţii populare“; măsuri provocatoare mai ales „arestarea şi înscenarea de procese unui mare număr de ţărani muncitori...“.

Cea mai mare parte a acuzaţiilor ce li se aduceau aparţinea de fapt regimului însuşi, care până atunci şi după aceea un număr de ani, a funcţionat cu foarte grave încălcări ale propriei sale legalităţi. De vreme ce un grup „fracţionist, antipartinic şi antistatal“ fusese „demascat“, asupra acestuia cădeau acum toate acuzaţiile.

Concluzia Plenarei:

– Vasile Luca a fost exclus din C.C. al P.M.R. şi trimis în faţa Comisiei Controlului de partid;

– Teohari Georgescu scos din Secretariatul C.C., din Biroul Politic şi cel Organizatoric şi trimis „la munca de jos“;

– Ana Pauker, avertisment, n-a mai fost realeasă în Secretariat şi Biroul Politic, dar a rămas în cel Organizatoric şi la Externe;

– miniştrii Vasile Vaida (agricultură) şi Lothar Rădăceanu (Muncă şi Prevederile Sociale) au fost demişi.

În lupta pentru controlul partidului, Gheorghe Gheorghiu-Dej a făcut un pas important în 1952. A eliminat de la conducere „aripa moscovită“, numită astfel deoarece Ana Pauker şi Vasile Luca au sosit în România de la Moscova, în septembrie 1944.

Eliminarea lor a fost efectuată cu ştirea şi aprobarea Moscovei?

Nu avem o dovadă documentară în acest sens. Dar nici nu se poate concepe o schimbare de aşa proporţii în 1952, fără aprobarea, în vreun fel, a lui Iosif Vissarionovici Stalin. A socoti altminteri, înseamnă a nu cunoaşte cum funcţionau mecanismele puterii şi ale ierarhiei.

Ana Pauker a pierdut apoi toate poziţiile. În 11 iulie 1952 a încetat mandatul ei la Ministerul Afacerilor Externe, iar în septembrie, acela de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri; a fost anchetată de Securitate.

După aceea a trăit retrasă; avea o slujbă la Editura Politică unde făcea traduceri, dar fără drept de semnătură.

În anii '90 l-am întâlnit pe Calea Victoriei din Bucureşti pe dr. Gh. Brătescu, ginerele ei. Ne cunoşteam din 1946 de la Uniunea Naţională a Studenţilor din România. Publicase în suplimentul de istorie „Arhiva Cotidianului" câteva amintiri ale fiicei Anei Pauker (soţia lui Gh. Brătescu) despre mama ei. L-am întrebat pe doctor: aţi stat atâţia ani cu Ana Pauker în aceeaşi casă; nu a evocat vreodată, cât de puţin, împrejurările debarcării ei de la putere? Mi-a răspuns: niciodată nu a făcut vreo referire la anul 1952 şi nici la antecedente; n-a vorbit de fel despre viaţa de partid, nici amintiri, nici explicaţii.

Teohari Georgescu a fost şi el anchetat de Securitate, după mai 1952. Anchetatorii l-au învinuit, între altele, că atitudinea sa ar fi fost „lipsită de ură de clasă, capitulardă faţă de elementele capitaliste, moşiereşti, fasciste". Acuzaţia răspundea „schemei" de anchetă, menită să aducă „dovezi" în sprijinul afirmaţiei Plenarei din mai 1952.

Răspunde Teohari Georgescu:

„Lipsuri şi greşeli în muncă am avut. Lipsă de ură de clasă, aceasta nu. Nu şapte ani, dar nici un an nu m-ar fi lăsat Partidul în fruntea Ministerului de Interne[23], dacă nu aş fi avut ură de clasă şi aş fi capitulat în faţa duşmanului. În şapte ani, Ministerul a avut de îndeplinit sarcini grele. De la 6 martie 1945 şi până la 26 mai 1952, duşmanul dinlăuntru şi din afară a primit nenumărate lovituri. În cei şapte ani, *peste 100 000 de bandiţi au fost cercetaţi şi condamnaţi* pentru că au uneltit împotriva regimului nostru. Aceasta a însemnat sute de organizaţii teroriste, de diversiune, de spionaj, descoperite şi nimicite, întreg aparatul de opresiune al burgheziei (Siguranţa, Serviciul Special de Informaţii, Serviciul de Contrainformaţii al Armatei) a fost arestat."

„De asemenea, au fost arestate toate elementele legionare identificate care au avut funcţii de răspundere, cei din poliţia legionară, fostele conduceri centrale şi judeţene ale partidelor burgheze, fostele state majore ale secţiilor militare – naţional ţărăniste, foştii miniştri, prefecţi, senatori, deputaţi 1920–1944... precum şi alte categorii de elemente cu trecut duşmănos."

„Toate acestea nu puteau să fie realizate fără ură de clasă..."[24]

Teohari Georgescu a rămas în continuare (până în 1955?) în ancheta Securităţii. Apoi trimis la „munca de jos", a lucrat în Tipografia „13 Decembrie" pe Bd. Iancu de Hunedoara (aproape de întretăierea cu Calea Dorobanţi, tipografia nu mai există, iar clădirea cuprinde astăzi un magazin MegaImage).

Vasile Luca acuzat de colaborare cu Siguranţa statului în anii '20, a fost condamnat la moarte, pedeapsă comutată în închisoare pe viaţă. A murit în temniţă la Aiud în 1963.

În a doua jumătate a anului 1953 s-a menţinut represiunea generalizată, dar fără escaladările din anii 1949–1952. Aparatul represiv a rămas acelaşi, nu s-au produs graţieri

[23] Teohari Georgescu, ministrul de Interne, 1945–1952.

[24] Citat din *Istoria României în date*, la 15 septembrie 1952, pp. 530–531.

de condamnați politici. Arestările sau deportările s-au operat numai în cazuri individuale. Senzația de destindere din 1954–1956 a venit din faptul că nu a avut loc o agravare a situației existente. Din 1957–1958 intervine însă a doua fază a represiunii generalizate. (Vezi capitolul special.)

Îmi amintesc că reacția mea a fost de totală nedumerire. În presă nu s-a spus nimic înainte de Plenara din 26–27 mai. De 1 mai a fost demonstrația obişnuită la Constanța – am mărşăluit şi eu cu ceilalți – şi totul părea ca înainte. Apoi deodată hotărârile Plenarei cu un şir de acuzații din cele mai grave. Habar nu aveam de căile întortocheate dinlăuntrul P.M.R., dar poziția de lideri ai lui Vasile Luca, Teohari Georgescu şi Ana Pauker era prea bine cunoscută. Ştiam că sunt „sus“ şi că fuseseră acolo încă din 1948 când la demonstrații îi vedeam pe panouri mari de tot, străjuind tribuna oficială în care se aflau tot ei.

Lipsa de comunicare între conducerea partidului şi membrii de partid de o parte şi salariați – opinia publică, am zice astăzi – pe de altă parte, a fost o permanență. În 1961, Plenara din 30 noiembrie – 5 decembrie a fost prima când presa a publicat extrase din luările de cuvânt ale participanților şi acelea bine filtrate în prealabil. Mentalul ilegalității – cât mai puține informații din interiorul partidului spre exterior – s-a menținut din septembrie 1944 şi până în noiembrie 1961 timp de 17 ani. Pentru evoluțiile importante „secretul“ se va menține până la sfârşit, până în 1989.

Plenara din mai a hotărât totodată, reducerea numărului membrilor Biroului Politic – de la 13 la 9, a Biroului Organizatoric – de la 17 la 11, iar a Secretariatului – de la 7 la 5. Când sunt mai puțini, pot fi mai uşor supravegheați.

Desigur, poziția lui Gheorghiu-Dej s-a întărit în grupul conducător al Partidului. Ceea ce nu-i conferea însă siguranță, fiindcă nu existau reguli fixe de promovare la conducerea efectivă a Partidului.

După reorganizarea din mai 1952 Secretariatul era alcătuit din Gheorghe Gheorghiu-Dej, Iosif Chişinevschi, Alexandru Moghioroş, Miron Constantinescu şi Gheorghe Apostol. Desfăşurări ulterioare vor dovedi că şi în acest grup restrâns apar opozanți.[25]

---

[25] În 1956, la plenara din martie, Miron Constantinescu şi Iosif Chişinevschi critică direct pe Gheorghiu-Dej şi îl consideră răspunzător de promovarea în Partid a metodelor staliniste. Prin criticile lor, erau contestate explicațiile şi interpretările lui Gheorghiu-Dej de la aceeaşi plenară.

Urmarea a fost că, în iunie 1957, o plenară a C.C. hotărăşte îndepărtarea de la conducerea partidului a lui Miron Constantinescu şi Iosif Chişinevschi – ambii membri ai Secretariatului şi ai Biroului Politic – învinuiți de complot împotriva conducerii Partidului şi de denaturarea învățămintelor Congresului al XX-lea al P.C.U.S.

Gheorghiu-Dej prim-ministru

La 2 iunie 1952, Marea Adunare Națională aprobă eliberarea din funcție, la cerere, a lui Constantin I. Parhon și alegerea dr. Petru Groza ca președinte al Prezidiului M.A.N. Gheorghe Gheorghiu-Dej este numit președinte al Consiliului de Miniștri, ceea ce a însemnat o întărire a controlului direct al Partidului asupra guvernului.

Starea de spirit a populației (pe intervalul 11–20 iunie 1952)

Ministerul Afacerilor Interne a continuat să întocmească rapoarte despre starea de spirit a populației. O „sinteză specială" se referă la intervalul 11–20 iunie 1952 (10 zile).

Sinteza este prezentată pe categorii: muncitori, țărani, funcționari, învățământ, locuitori (în general), militarii M.F.A. și M.A.I., „manifestările reacțiunii", diverse.

Cauzele nemulțumirilor, a deficiențelor, a împotrivirilor, sunt mereu și mereu puse în raport pe seama foștilor legionari, a aderenților lui Iuliu Maniu (maniștii), a chiaburilor, a unor preoți, a „elementelor dușmănoase".

Cauzele reale apar totuși când raportul arată situația de fapt care a provocat reacția respectivă.

Sinteza precizează aproape întotdeauna întreprinderea sau comuna rurală în cauză, fără nici un fel de nominalizări individuale.

Pe categorii sociale, situația în decada 11–20 iunie 1952 se prezenta astfel:

Muncitori: – „numeroase nemulțumiri" pe tema salariilor, cu părăsirea lucrului de către muncitori (10 cazuri);

– insuficienta aprovizionare cu materii prime (4 cazuri);

– reducerea prețului de încărcare și descărcarea vagoanelor cu cereale (5 cazuri);

– întârzierea plății salariilor (21 cazuri);

– introducerea unor noi norme de producție (sporite) „ele având drept urmare părăsirea muncii" (10 cazuri);

– deficiențe în acordarea primelor de producție (4 cazuri);

– „lipsa de interes față de aprovizionarea cantinelor muncitorești cu alimentele necesare...", calitatea și cantitatea nesatisfăcătoare a mâncării. Ca urmare, „vii nemulțumiri în rândurile muncitorilor", iar în unele locuri „părăsirea muncii".

Țărănimea. Sinteza se ocupă numai de gospodăriile agricole colective și ocolește realitatea. Răspunzători de situațiile create sunt – firește – chiaburii, foștii legionari, foștii maniști sau „elementele dușmănoase". Altă explicație nu există, cu excepția colectărilor de produse. În 1952 împotrivirea țărănimii la colectivizare era un fenomen general, care însă nu apare niciodată ca explicație în rapoartele oficiale. Totul era pus pe seama reacțiunii, a „elementelor dușmănoase".

Sinteza enumeră feluritele forme de împotrivire ale țărănimii prezentate drept:
- „greutăți" în munca de înființare a unor noi gospodării colective (8 cazuri);
- destrămarea colectivelor deja înființate (3 cazuri).

Sunt enumerate și alte cauze, ca, de exemplu, „atitudini înguste ale unor organe din conducerea gospodăriilor agricole colective care au creat nemulțumiri printre colectiviști, nemulțumiri ce pot fi folosite foarte ușor de dușmanul de clasă, în acțiunea de destrămare a G.A.C.-urilor" (iarăși apare dușmanul de clasă, nota D.C.G.).

Cotele din produse au determinat cele mai numeroase reacții. Aici sinteza nu mai ocolește realitatea: țăranii „au fost impuși să predea cote mai mari decât au în realitate" (44 de cazuri nominalizate, plus un număr de comune neprecizate). Asemenea cazuri, definite drept „greșeli", se datorau de fapt, reprezentanților regimului, dar niciun raport nu îndrăznește s-o exprime.

Funcționarii

„Îngrijorări" repetate, în urma zvonurilor despre „noi restructurări". Știri despre Serviciile Cadre care „cer date amănunțite asupra activității trecute a fiecărui salariat pentru a identifica persoanele care au un trecut dubios și a trece la îndepărtarea lor din serviciu".

Nemulțumiri printre funcționari provocate de o „nouă încadrare în clasele de salarizare", ceea ce a dus la o scădere a salariilor de până atunci.

Învățământul

Cadrele didactice din Capitală comentează „cu îngrijorare zvonul că în curând se va trece la îndepărtarea din învățământ a unor elemente în care regimul democratic nu are încredere".

(Asemenea știri circulau periodic. Chiar dacă nu se materializau, ele constituiau un mijloc suplimentar de presiune, nimeni să nu se simtă la adăpost și ca urmare, era gata să îndeplinească orice dispoziție, fără comentarii, nota D.C.G.)

Problema dislocărilor

În raioanele Fălticeni și Rădăuți (regiunea Suceava) au fost „așezați" cu domiciliu obligatoriu „o serie de elemente dislocate din orașul Giurgiu". Faptul a produs „o stare de îngrijorare în rândurile elementelor ostile regimului" din raioanele amintite. Aceeași situație printre locuitorii raionului Câmpeni (regiunea Cluj), în orașul Arad și în unele comune din raionul Mediaș și raionul Strehaia: „stări de spirit agitate create de zvonurile lansate de unele elemente reacționare în sensul că s-ar trece la efectuarea operațiunilor de «dislocări» în localitățile respective".

(Asemenea zvonuri au circulat periodic și în București, în 1952. Ele aveau credit întrucât dislocările avuseseră loc, la Mangalia, la Constanța. În iunie 1952 un coleg al meu de la Sovromconstrucții nr. 6 Constanța (Rădulescu?) a fost deportat la Bicaz împreună cu familia. Am fost martor la „plecarea" lui. L-am revăzut după un an în 1953 când eram detașat cu șantierul la Bacău și unde Rădulescu venise în „permisie" (cei cu D.O. nu aveau voie să se deplaseze decât pe o rază limitată numai cu aprobarea miliției!).

Nu ştiu din ce cauză nu s-a procedat la „dislocări" de persoane şi din Bucureşti. Poat din faptul că în Capitală avuseseră loc mii de mutări de persoane din casele lor (î cartierele Aviatorilor, Domenii dar nu numai) pentru a face loc unor activişti ai partidulu nota D.C.G.).

Unităţile Ministerului Forţelor Armate (MFA) şi ale Ministerului de Interne (MAI)

Aici, în majoritatea cazurilor, nu mai era vorba de elemente duşmănoase, ostile regimului. De aceea sinteza semnalează situaţia de fapt. Astfel:

„Nemulţumiri pe tema prelungirii stagiului militar"; neprimirea soldei în raport cu funcţiile îndeplinite; neprimirea foilor de drum când sunt deplasări în interes de serviciu; acte de indisciplină; „atitudini injuste ale cadrelor faţă de subordonaţi; lipsă de vigilenţă în păstrarea documentelor; neglijenţă – 5 milioane cartuşe de armă ZB „care au început să ruginească" şi la un depozit unde „muniţia sovietică, care urmează a fi distribuită unităţilor, a fost plouată"!

Fig. 44 Afiş de propagandă al armatei din anii 1948-1950

Mai sunt şi alte diverse aspecte în sinteza întocmită de M.A.I. Ca, de exemplu, treceri frauduloase peste frontieră; o intoxicare în masă la o nuntă din comuna Recea (regiunea Baia Mare); lăcuste pe 620 ha ale G.A.S. Brateiu (regiunea Galaţi) sau cărăbuşi care au atacat cca. 20% din culturile de oleaginoase din raionul Doro sau incendii: 12 la întreprinderi, 3 la instituţii, 1 la C.F.R., 2 la G.A.S. şi unul la G.A. sau furturi – 6 la întreprinderi, 4 la instituţii, 8 la cooperative şi 2 la G.A.S.

În ce măsură asemenea „sinteze speciale" erau luate în seamă de forurile ierarh „Explicaţia" nemulţumirilor sau „acţiunilor duşmănoase" ca fiind datorate element ostile regimului, reacţionarilor, era în genere acceptată fără rezerve de activişt conducere. Nu puteau admite că *împotrivirile erau determinate de însăşi politica şi deci*

Fig. 45 Instantaneu de la o ședință a militarilor. Fotografia lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în dreapta sus

regimului. Era simplu și în concordanță cu „linia" politică să susții că „dușmanul de clasă" este cauza celor semnalate. Interpretarea răspundea și ideii aberante la modă în 1952: pe măsură ce construcția socialismului înaintează, lupta de clasă „se ascute" deoarece se lovește de reacția „îndârjită" a reacțiunii care a pierdut pozițiile ei dominante. Explicația formulată de I.V. Stalin servea drept paravan pentru extinderea represiunilor.

Avem și două însemnări pe marginea sintezei; ele lasă să se întrevadă atitudinea unui tovarăș din ierarhie, care a citit documentul. Pentru mărirea producției fusese luată măsura, rău gândită, ca muncitorii anumitor uzine să lucreze șapte zile și a opta să fie liberă; adaugă sinteza: „Muncitorii au făcut comentarii în sensul că, dacă se va aplica un astfel de program, vor părăsi fabrica". Pe marginea documentului, se află o notă marginală „Zău".[26]

Sinteza mai consemnează zvonul că în anul școlar 1952/1953, învățătorii vor avea normă de predare 24 ore în loc de 18 „cum au prestat în acest an și din această cauză o serie de învățători vor rămâne fără catedre".[27]

În ambele cazuri autorul însemnărilor marginale nu pare de fel impresionat de eventualele consecințe negative! Mare lucru dictatura proletariatului (nota D.C.G.).

Constituția din 1952

Legea fundamentală votată de Marea Adunare Națională la 22–24 septembrie 1952 nu are asemănare în istoria României. A avut ca model Constituția lui I.V. Stalin din 1936 ale cărei articole le reia în mare parte.

Textul din 1952 are 105 articole; divizate în 47 alineate (subarticole) marcate ca atare în text cu literele alfabetului.[28]

[26] *Documente 1945–1965*, p. 383, nota 3.

[27] *Ibidem*, p. 387, nota 6.

[28] Articolul 17 cu 11 aliniate; art. 24 cu 10; art. 37 cu 16; art. 47 cu 6 și art. 85 cu 4, în total 47 subarticole marcate cu literele alfabetului a-b-c-d etc.

Din cele 105 articole ale Constituției R.P.R. (din 1952), 84 urmează îndeaproape formulările sovietice corespunzătoare din 1936; iar din cele 47 subarticole, 33 urmează tot pe cele sovietice.

Recapitulând, *procentul de inspirație după Constituția sovietică din 1936 este de 80% la articole și de cca 70% la subarticole.*

O atare „aliniere" se regăsește și în Imnul de Stat al R.P.R., muzica Matei Socor, versuri Eugen Frunză și Dan Deșliu (în 3 strofe și 1 refren repetat de trei ori). Strofa a 2-a:

„Înfrățit fi-va veșnic al nostru
popor
Cu poporul sovietic eliberator
Leninismul ni-e far, și tărie
și-avânt
Noi urmăm cu credință
partidul neînfrânt
Făurim socialismul pe-al nostru
pământ."

„Partidul neînfrânt" – adică P.M.R. –, vine pe locul al treilea, după poporul sovietic și leninism.

„Refrenul" este adresat Republicii Populare.

„Puternică, liberă,
Pe soartă stăpână
Trăiască Republica
Populară Română."

În septembrie 1952 ca și în anii următori, Republica Populară nu era nici puternică, nici liberă, cu atât mai puțin stăpână pe soarta ei. Vor mai trece alți 12 ani până când Declarația din aprilie 1964 va exprima, public, principiul autonomiei P.M.R., dreptul fiecărui partid comunist de a-și formula și aplica propria linie politică internă și externă (ținând seama, firește, de raporturile globale de forțe).

(De reamintit că stema R.P.R. rupe complet tradiția țării. În Republica Populară Polonă, în Bulgaria și, în Cehoslovacia, elementul central al stemei tradiționale, vulturul, respectiv leul, fusese păstrat.)

Capitolul introductiv – o inovație – exprimă alinierea deplină față de vecinul de la Răsărit; el nu se regăsește în nici unul din actele fundamentale de până atunci sau de după.

„Introducerea" exprimă însă un adevăr indiscutabil: „Republica Populară Română a luat naștere ca urmare a victoriei istorice a Uniunii Sovietice asupra fascismului german și a eliberării României de către glorioasa Armată Sovietică..." (ideea se repeta și în articolul 3).

Fără această eliberare şi fără prezenţa Armatei Roşii în continuare în ţară, democraţia populară nu s-ar fi instaurat vreodată.

Potrivit aceluiaşi capitol introductiv „independenţa şi suveranitatea de stat, dezvoltarea şi înflorirea Republicii Populare Române" sunt asigurate de „sprijinul şi ajutorul... dezinteresat şi frăţesc, de prietenie şi alianţă cu Uniunea Sovietică".

„Prezenta Constituţie – citim în continuare – consacră rezultatele obţinute până acum de oamenii muncii în frunte cu clasa muncitoare..."

Altfel spus *constituţia arată stadiul atins în 1952.*

Are 105 articole grupate în 9 capitole: orânduirea socială; orânduirea de stat; organul suprem al puterii de stat; organele administraţiei de stat; organele locale ale puterii de stat; instanţele judecătoreşti şi procuratura; drepturile şi datoriile fundamentale ale cetăţenilor; sistemul electoral; steaua, drapelul şi Capitala Republicii Populare Române.

Proprietatea de stat, „bun comun al poporului", cuprinde totalitatea bogăţiilor subsolului, toate mijloacele de producţie şi de transport terestru, aerian şi fluvial, sectorul de stat din agricultură, fondul de locuinţe naţionalizate (articolul 7).

Este consemnată şi proprietatea obştească a gospodăriilor agricole colective (G.A.C.) şi a cooperativelor (articolul 9, aliniatul 1).

Ţăranii membrii ai G.A.C. „au în folosinţă personală un lot de pământ pe lângă casă şi în proprietate personală gospodăria de pe acest lot, casa de locuit, animalele productive, păsări, inventar agricol mărunt..." (articolul 9, aliniatul 2).

Sunt „ocrotite de lege" „dreptul de proprietate personală... asupra veniturilor şi economiilor provenite din muncă, asupra casei de locuit şi gospodăriei auxiliare pe lângă casă".

Orânduirea de stat (capitolul II) este regimul democraţiei populare care reprezintă „puterea oamenilor muncii". Statul este „unitar, suveran şi independent" (articolele 16 şi 17).

Este consemnată împărţirea administrativ-teritorială în 18 regiuni (articolul 18) din care una este Regiunea Autonomă Maghiară cu 9 raioane (articolul 19).

Există o singură putere: puterea de stat cu Marea Adunare Naţională ca organ suprem şi unic legiuitor (cap. III, articolele 22–23).

Administraţia de stat a R.P.R. (capitolul IV) cuprinde: Consiliul de Miniştri cu 28 de ministere (articolul 50) şi Sfaturile populare, ca organe locale ale puterii de stat în regiuni, raioane, oraşe şi comune (capitolul V).

Justiţia formează conţinutul capitolului VI al Constituţiei din 1952 intitulat „Instanţele judecătoreşti şi procuratura" (articolele 64–76). Asesorii populari participă la toate instanţele (articolele 66–67).

Stârneşte mare nedumerire articolul 70, care afirmă că „judecătorii sunt independenţi şi se supun numai legii".

Spre deosebire de constituţiile de până atunci „Drepturile şi datoriile fundamentale ale cetăţenilor" sunt aşezate mai la urmă şi formează capitolul VII (articolele 77–92).

Sunt enumerate toate drepturile fundamentale – dreptul la muncă, odihnă, asigurare de bătrâneţe şi boală, învăţătură, egalitatea în drepturi, drepturile minorităţilor, plus toate libertăţile „legale" (articolele 84–85–86).

Dar legiuitorul a prevăzut că „orice asociație cu caracter fascist sau antidemocratic este interzisă" (articolul 86, aliniatul 2). Termenii antidemocratic și fascist nu sunt explicați.

Pentru prima dată, legea fundamentală precizează că „cetățenii cei mai activi și mai conștienți din rândurile clasei muncitoare și din rândul celorlalte pături de oameni ai muncii se unesc în Partidul Muncitoresc Român" (articolul 86, aliniatul 3).

Ultimele două capitole cuprind „sistemul electoral" (cap. VIII) și Stema, drapelul și Capitala R.P.R. (cap. IX).

Constituția din 1952 a fost *amendată de 11 ori* în intervalul 1953–1964. Cea mai importantă a fost modificarea din 25 martie 1961 (legea 1) prin care Prezidiul Marii Adunări Naționale este înlocuit cu un Consiliu de Stat[29] sub controlul Marii Adunări Naționale.

În sesiunea din 20–22 martie 1961, Gheorghe Gheorghiu-Dej este ales președinte al Consiliului de Stat, Ion Gheorghe Maurer – președinte al Consiliului de Miniștri, iar Ștefan Voitec – președinte al M.A.N.

Autoritatea lui Gheorghiu-Dej era astfel întărită și în aria legislativului.

Hotărâri privind arhitectura

La 13 noiembrie 1952, C.C. al P.M.R. și Consiliul de Miniștri dau publicității o hotărâre privind „construcția și reconstrucția orașelor și organizarea activității în domeniul arhitecturii" și întocmirea „planului general de reconstrucție socialistă a orașului București".

Hotărârea cuprindea generalități, dar și unele puncte precise anume:

– înființarea Comitetului de Stat pentru Arhitectură și Construcții (C.S.A.C., din 1959 Comitetul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare);
– înființarea Institutului Proiect București;
– înființarea Institutului pentru Proiectarea Orașelor și Construcțiilor Publice și de Locuit (ISPROR, devenit ICSOR, ISART, ISCAS, ISLGC);
– Facultatea de arhitectură devine Institutul de Arhitectură;
– înființarea Uniunii Arhitecților;
– publicarea revistei „Arhitectura R.P.R.".[30]

[29] Vezi Cristian Ionescu, *Dezvoltarea constituțională a României 1741-1991*, București, 2000, pp. 782–786 și Idem, *Constituțiile României*, ediția a III-a, 1995, pp. 152–153.

[30] Alexandru Panaitescu, *De la Casa Scânteii la Casa Poporului. Patru decenii de arhitectură în București 1945–1989*, Editura Simetria, pp. 40–42.

Conducerea P.M.R. la ora de dirigenție de la Moscova, iulie 1953

Fig. 46 Nikita Sergheevici Hrușciov

Gheorghe Gheorghiu-Dej, Miron Constantinescu, Chivu Stoica, Al. Moghioroș s-au întâlnit la Moscova, la 8 și 13 iulie 1953 cu Nikita Sergheevici Hrușciov, Gheorghi Maksimilianovici Malenkov, Viaceslav Mihailovici Molotov, Anastas Ivanovici Mikoian, Mihail Gheorghevici Pervuhin și Lavrentiev.[31]

Referirile la cele spuse de participanții români sunt extrem de sumare (21 rânduri în total, la cele două întâlniri).

În rest, sunt consemnate observațiile și criticile gazdelor sovietice.

O caracterizare de ansamblu a situației din R.P.R., text pregătit de partea sovietică și citit de Gheorghi Malenkov cu următoarele:

– „anomalii" în agricultură și în producția mărfurilor de larg consum;

– insuficienta aprovizionare a țărănimii cu mărfuri industriale;

– forțarea ritmului de dezvoltare al industriei grele;

– exporturi de cereale din R.P.R., deși recoltele sunt slabe;

– cheltuieli militare „excesiv de mari, lucru la care am împins și noi" – admit liderii sovietici;

– producția agricolă în R.P.R. „este mai mică decât în România burghezo-moșierească";

– utilaje importate în R.P.R. din U.R.S.S. și Cehoslovacia stau nemontate și neutilizate;

– „Canalul (Dunăre-Marea Neagră, nota D.C.G.), nu era necesar, construirea lui este o greșeală grosolană la care și noi v-am împins", admite Malenkov, care adaugă: „politica economică a R.P.R. este greșită, agramată și chiar periculoasă". Cui îi trebuie acest canal? „Canalul acesta nu ne unește, ci ne desparte", adaugă Hrușciov;

– mai mult de jumătate din rezerva de aur a țării a fost cheltuită;

– aprovizionarea pe cartele în R.P.R. s-a făcut neregulat, „o mare parte din populație, care nu are cartelă, a fost lăsată la dispoziția pieței libere";

[31] Un rezumat al discuțiilor din 8 și 13 iulie 1953 redactate de partea română (fără semnături) publicat de:

Gh. Buzatu, *România și marile puteri (1939–1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 548–604.

Dan Cătănuș, Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică*, vol. II, 1953–1956, INST, București, 2005, pp. 45–52.

Documente 1945–1965, pp. 428–438 (doc. nr. 97). Cu notele de la p. 428 sunt prezentate succinte biografii ale liderilor sovietici care au participat la discuții cu conducerea P.M.R.

– „ați lansat greşit lozinca cincinalului în 4 ani luându-vă mecanic după noi" (Molotov);

– „situația în agricultură şi alimentație este catastrofală" (Malenkov);

– atenție „să nu se producă cu prilejul Festivalului, un scandal cu alimentația" (Molotov şi Mikoian).

„Scandal" a fost în Bucureşti dar numai în opinia publică şi pe tăcute. Restricțiile alimentare impuse săptămâni în şir, înainte de desfăşurarea Festivalului, erau denumite, chiar atunci, „foamea, postul festivalului". Când apucai 100 gr. bomboane sau câte o prăjitură la o cofetărie din Bucureşti, era un eveniment (este vorba de al III-lea Festival Internațional al Tineretului organizat sub egida partidelor comuniste din Vest şi Est);

– deşi România este o țară producătoare de petrol „la sate nu se găseşte petrol de vânzare" (petrol lampant, nota D.C.G.);

– proiectul de construire a Canalului Bucureşti-Dunăre, „este o adevărată fantezie" (Hruşciov);

– „Cel mai grav lucru este faptul de a nu vă recunoaşte lipsurile existente";

– liderii P.M.R. sunt „industrialişti" (Pervuhin) „chiar supraindustrialişti" (Molotov);

– „Se pare că voi (liderii P.M.R., nota D.C.G.) nu vreți să porniți pe drumul îndreptării greşelilor";

– „cea mai mare primejdie este autoliniştirea, muşamalizarea lipsurilor" (Malenkov);

– „v-ați rupt de popor, apropiați-vă de popor" (Molotov).

Adresându-se reprezentanților P.M.R., Viaceslav Molotov a adăugat:

„*Voi vă simțiți siguri sub aripa Uniunii Sovietice. Fără sprijinul nostru nu v-ați menține nici 2 săptămâni. Dacă nu veți fi legați de popor, nici noi n-o să vă putem ajuta. Cine va respecta puterea voastră?*"

(Anii 1948–1952 inclusiv au fost dintre cei mai grei de suportat pe toate planurile. Măsurile luate de regim se abăteau una după alta asupra oamenilor. Represiunea generalizată a mers crescendo, cu sute de mii de deținuți şi deportați. Regimul „popular" se sprijinea îndeosebi pe securitate, miliție, activişti şi pe sistemul judiciar. În majoritatea absolută a populației, precumpănea teama. În fundal se aflau unitățile armatei sovietice staționate în România conform prevederilor Tratatului de pace din 1947. În 1953 regimul nu prea avea sprijin în opinia publică. Evenimentele din Ungaria din octombrie 1956 vor aduce dovada cât de şubrede erau democrațiile populare. Atunci, în zece zile, Republica Populară Ungară s-a dezagregat şi numai intervenția militară sovietică a restabilit regimul. Viaceslav Molotov avea dreptate când reamintea liderilor P.M.R. cât de precară era situația lor în 1953, nota D.C.G.)

După prima întâlnire (8 iulie 1953) partea sovietică a recomandat elaborarea unui „material" cu „propuneri preliminare în legătură cu îndreptarea greşelilor în politica economică", material care să fie văzut împreună de cele două părți.

Propunerile liderilor P.M.R. – deşi datate 14 iulie 1953, au fost prezentate conducerii sovietice probabil înainte de a doua întâlnire. Conducerea P.M.R. îşi exprimă voinţa de a ţine seamă de mai toate observaţiile primite. Totodată recunoaşte că:

– s-au săvârşit „greşeli serioase" în politica economică fapt care a creat „pericolul izolării partidului de masele populare";

– ritmul dezvoltării industriei grele a fost „forţat" în detrimentul producţiei agricole şi a mărfurilor de larg consum;

– greşită a fost lozinca îndeplinirii cincinalului în 4 ani şi jumătate;

– „greşite" au fost măsurile luate în problema colectărilor, contractărilor, a preţurilor la produsele agricole;

– sistemul aprovizionării cu cartele a fost menţinut „timp îndelungat";

– populaţia de la oraşe nu a fost asigurată cu produse alimentare în cantităţi suficiente".

O autocritică de fond, exprimată însă numai confidenţial faţă de liderii de la Kremlin.

Propunerile poartă menţiunea „strict secret" şi se referă la: investiţii, agricultură, mărirea producţiei mărfurilor de larg consum; salarii-tarife-taxe şi impozite; „asigurarea unei balanţe echilibrate de comerţ exterior şi de plăţi".

La fiecare din capitolele enumerate urmau propuneri de măsuri.

De notat reducerea investiţiilor la industria grea, transporturi şi apărare, aşa încât „proporţia investiţiilor în totalul venitului naţional să nu depăşească 25–27% (faţă de 35% la cât crescuse în 1953)".

(Reducerea a fost respectată până la moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Nicolae Ceauşescu a mărit însă din nou procentul şi a ajuns până aproape de 35%, la un volum de producţie cu mult mai mare decât în 1953!, nota D.C.G.)

„Propunerile" „renunţă la construirea Canalului Dunăre-Marea Neagră" şi la „un număr de obiective industriale prevăzute în primul plan cincinal".

(Cu un an în urmă, iulie-august 1952 fusese fabricat procesul de la Canal pentru a „explica" rămânerile în urmă faţă de o planificare iniţială nedocumentată. Trei din persoanele implicate fără vreun temei în proces fuseseră executate! După un an aceeaşi conducere a P.M.R. renunţă la construirea Canalului, nota D.C.G.)

Reducerile la investiţii vor fi utilizate în agricultură, industria alimentară şi uşoară, construcţii de locuinţe etc.

La întâlnirea din 13 iulie au fost discutate aspecte ale propunerilor formulate de partea română.[32] Participă aceleaşi persoane mai puţin Mihail Pervuhin.

Câteva aspecte de reţinut.

Gheorghiu-Dej: documentul constituie „un cadru de propuneri, o bază de discuţie".

Malenkov, după consultări cu colegii săi: „...mai trebuie chibzuit conţinutul şi bine gândit felul în care trebuie introduse în practică măsurile propuse".

---

[32] În volumul *Documente 1945–1965*, pp. 431–434.

„Acest lucru trebuie făcut fără zgomot, liniştit, fără să vă dezbrăcaţi în public şi să nu ţipaţi în toată ţara, pentru a nu da apă la moară duşmanilor şi şovăielnicilor“ (sublinierea D.C.G.). „Unele greşeli vor trebui recunoscute în partid... (adică în organizaţiile de partid). Să nu vă bateţi cu pumnii în piept, este necesară nu căinţa, ci fapte pozitive.“ Sfatul dat de sovietici răspundea întru totul metodelor de conducere existente. *Partidul nu greşeşte.* Nominalizări – au fost făcute numai în cazul grupului antipartinic Vasile Luca-Teohari Georgescu!!

Interesant sfatul dat de Malenkov:

„În material nu spuneţi nimic despre reducerea efectivelor militare. Vă consideraţi, probabil, legaţi de programul de 3 ani. El este bun dar nu intangibil, trebuie privit critic. *Nu vă jenaţi, faceţi propuneri. Nu consideraţi presiunile consilierilor sovietici ca obligatorii.* Cheltuielile pentru apărare constituie o apăsare serioasă pentru economia naţională.“

„De ce v-aţi reţinut? Nu vă ruşinaţi, puneţi pe hârtie tot ce aveţi de propus în materie de export, acord tehnic, curs valutar, cheltuieli militare, Sovromuri şi le vom examina împreună. Să puneţi totul în mod sincer şi deschis, chiar atunci când aveţi impresia că o anumită măsură atinge interesele economice ale U.R.S.S. *Interesele noastre şi ale voastre sunt comune.*“

Suntem la patru luni de la moartea lui Iosif Vissarionovici Stalin şi conducerea sovietică adoptă un ton cu totul diferit, de negândit în 1952. Se adevereşte proverbul francez „morţii se duc repede“ (*Les morts vont vite*) (D.C.G.).

În politica agrară, partea sovietică este de părere că *presiunea economică asupra ţărănimii trebuie menţinută* „altfel va presa satul asupra oraşului şi ţăranul va cere astfel de preţuri că *veţi rămâne fără acumulări*“ (sublinierea D.C.G.). „Preţul de colectare să rămână la nivelul actual, este un fel de impozit“ (Mikoian).

(Pentru cote, statul plătea producătorului un preţ derizoriu, simbolic. Cota echivala cu o confiscare, nota D.C.G.)

La încheierea convorbirilor (13 iulie), Gheorghe Gheorghiu-Dej cere părerea părţii sovietice în legătură cu procesele politice în pregătire în R.P.R. „(Pătrăşcanu, agentura[33] turcă, franceză etc.)“.

Prudentă, partea sovietică cere „să se precizeze în concret, la fiecare proces, ce caracter intenţionăm să-i dăm şi care este gradul de pregătire, după care se vor pronunţa“.

Viaceslav Molotov a întrebat direct „care este situaţia Anei Pauker... o consideraţi cinstită?“.

Gheorghiu-Dej răspunde: „Greu de spus“, iar Moghioroş adaugă „Foarte greu de spus“.

---

[33] „Agentura“ autorităţilor R.P.R. urmăreau să dea o coloratură politică (spionaj) procesului intentat unor cetăţeni români care vizitaseră fie ambasada turcă, fie pe cea franceză.

Plenara din 19–20 august 1953 cu ceva autocritică

Conducerea P.M.R. s-a conformat recomandărilor primite de la Moscova, care erau însă necunoscute de majoritatea populației.

Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din 19–20 august 1953 a adoptat raportul intitulat *Sarcinile partidului în domeniul dezvoltării economiei naționale și ridicării continue a nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii.*

Dacă 1952 a reprezentat un vârf al represiunii generalizate, a muncii și a colectivizării forțate, a arbitrarului și violenței puterii „democrat-populare", anul următor, după moartea lui Iosif Vissarionovici Stalin (martie 1953), a adus o relaxare. Nu de fond, ci în manifestările de zi cu zi.

Arestările în masă (ultima în august 1952) n-au mai avut loc (au continuat în cazuri individuale). Procese politice prefabricate sau adevărate asasinate în haine juridice cum a fost Procesul de la Canal (august 1952), nu s-au mai organizat. Până în vara anului 1953 a fost un fel de așteptare în care s-a înscris ca un semn pozitiv, Congresul și al III-lea Festival Mondial al Tineretului, ținut la București, cu peste 30 000 participanți din zeci de țări și cu manifestările de pe străzi, lucru total nou pentru locuitorii Capitalei.

Plenara lărgită a consemnat erori în programul de industrializare cu o rată excesivă de creștere a industriei grele, o politică greșită de investiții, cu urmări negative asupra nivelului de trai al cetățenilor.

Plenara a constatat că producția agricolă a rămas în urmă din cauza industrializării forțate și a abuzurilor împotriva gospodăriilor chiaburești, cu „impuneri exagerate și ilegale în domeniul impozitelor, cotelor de colectare și altor obligații..." Ceea ce a avut ca urmare scăderea producției gospodăriilor respective, lăsarea în paragină și chiar părăsirea lor, cu daune pentru economia națională.

Plenara a hotărât și introducerea unui sistem de achiziții și contractări la animale și produse animaliere pentru cointeresarea producătorilor (cotele fuseseră aberante și plătite cu prețuri de nimic!).

Hotărârea subliniază „întărirea muncii colective în activitatea tuturor organelor de partid, întărirea controlului de partid asupra activității economice și de stat, mobilizarea întregului partid pentru realizarea sarcinilor economice, îndeosebi în domeniul creșterii economice și a producției bunurilor de larg consum".

Cum stăpânul de la Kremlin plecase din lumea pământeană, iar liderii P.C.U.S. optau – deocamdată – pentru o conducere colectivă, același lucru avea loc și la București cu formula „întărirea muncii colective".

Atunci, era relativ simplu să recunoști și să critici ceva din propriul trecut. Nimeni n-a fost tras la răspundere pentru violențe, abuzuri și greșeli, deoarece ele se datorau tot conducerii P.M.R. care fixase „linia".

La 27 octombrie o Hotărâre specială a Consiliului de Miniștri și a C.C. al P.M.R. formulează regulile sistemului de contractare și achiziții pentru animale și produse

animaliere. Pentru producătorii care încheie astfel de contracte cu statul, cotele sunt reduse. Nu ştim dacă rezultatele vor fi fost cât de cât pozitive.

Vladimir Ilici Lenin găsise şi formula de a trece peste erorile din trecut: „...atitudinea unui partid politic față de greşelile sale este unul din cele mai importante şi mai juste criterii pentru a judeca dacă acest partid este serios..." Partidele revoluționare care au pierit – continuă el – „...n-au fost în stare să vadă în ce constă forța lor, temându-se totodată să vorbească de slăbiciunile lor. Noi însă nu vom pieri, căci nu ne temem să vorbim de slăbiciunile noastre şi, totodată, învățăm să ne învingem slăbiciunile..."[34] La Lenin găseai orice pentru a justifica schimbările de tot felul.

De reținut că atari „recunoaşteri" erau impersonale, nimeni nu răspundea nominal de hotărâri care, în trecutul foarte apropiat, loviseră zeci şi zeci de mii de oameni sau trimiterea unor persoane fără vină la moarte.

Comunicatul Plenarei dădea impresia că schimbările anunțate se efectuau din inițiativa partidului. Cu câteva excepții, nimeni din partid nu ştia că „directivele" fuseseră trasate la Moscova. Dar, oricum, plenara anunța unele modificări cu totul necesare, cu urmări favorabile locuitorilor.

Festivalul Mondial al Tineretului

În vara anului 1953, s-a desfăşurat la Bucureşti, al III-lea Congres Mondial al Tineretului (25–30 iulie) cu peste 1 200 delegați din zeci de țări şi urmat de al III-lea Festival Mondial al Tineretului şi Studenților (cu 30 000 de participanți). Ambele manifestări de sorginte comunistă (sau simpatizanți) erau menite să arate adeziunea opiniei publice de pretutindeni la lozinca de „pace şi democrație" lansată de propaganda Moscovei încă din 1949. Pregătirea celor două manifestări în R.P.R. a fost însoțită de *restricții alimentare fără precedent*, aplicate mai ales în Bucureşti şi marile oraşe, cunoscute în graiul popular ca „*Foamea Festivalului*". Economia R.P.R. avea o bază atât de slabă încât nu putea suplimenta consumurile alimentare şi de mărfuri pentru un spor de cca 32 000 persoane timp de două săptămâni, fără a supune pe locuitori, pe bucureşteni mai ales, la restrângerea consumului – aflat şi aşa la cotele cele mai de jos. Festivalul a avut şi o parte pozitivă, a însemnat prima „deschidere" către exterior, după etapa de continuă izolare dintre 1948 şi 1953 şi teamă de „străin", voit propagată de regim. Dintr-odată cunoscătorii de limbi străine au devenit necesari, iar bucureştenii au putut discuta cu participanții din alte țări fără teama de a fi arestați. Printre multiplele manifestări, s-a numărat şi inaugurarea unui

[34] V.I. Lenin, *Stângismul – boala copilăriei comunismului*, Editura PMR, 1949, ediția a 3-a, p. 46; idem, *Opere*, vol. XXVII, ediția a 3-a în limba rusă, pp. 260–261. Ambele citate sunt reproduse în *Rezoluția şedinței plenare a C.C. al P.M.R. din 10–11 iunie 1948*, în volumul *Rezoluții şi hotărâri, 1948–1950*, p. 19.

Fig. 47 Festivalul Mondial al Tineretului la București, 1953.
Dr. Petru Groza (în alb) și Gheorghiu-Dej întâmpină pe delegați

nou cinematograf numit, simbolic, „Înfrățirea între popoare" și a unui teatru în aer liber, ambele în cartierul „Bucureștii Noi".

Leonte Răutu dă noi directive

„Posturile de radio și ziarele capitaliste împroașcă cu noroi în fiecare zi țara noastră, iar presa lasă o serie de calomnii fără riposte" – reamintește Leonte Răutu redactorilor șefi ai ziarelor centrale, chemați la ședință, la Comitetul Central Secția de Propagandă și Agitație, la 2 septembrie 1953.

Au avut scurte intervenții Ioan Mihăileanu, Horia Liman, H. Dona, Ecaterina Borilă, Dinu Hervian, Aurel Baranga, Mihai Gheorghiu Bujor, Silviu Brucan, Dumitru Turcuș.[35]

În final „sarcinile" trasate de Leonte Răutu: „La direcția presei (= cenzura, nota D.C.G.) s-a creat o concepție dăunătoare cu privire la demascarea imperialismului, a exploatării și jugul capitalist".

[35] Vezi *Documente 1948–1965*, pp. 439–440, notele 3–12.

„Peste două zile fiecare ziar să prezinte secției un plan de materiale ce vor fi publicate pe timp de o lună."

„...Să se arate că în timp ce la noi se iau măsuri pentru creşterea rapidă a nivelului de trai, în țările capitaliste muncitorii şi țăranii o duc din ce în ce mai greu" (teorie, slogan, nota D.C.G.).

„Agerpresul să transmită zilnic material de contrapropagandă..."

„Materialele să fie ofensive, demascatoare, arătând starea de lucruri din țările capitaliste..." (texte încărcate de adjective şi acuze, nota D.C.G.).

Un singur lucru nu putea Leonte Răutu şi întreaga secție de propagandă şi agitație a C.C. al P.M.R.: să-i facă pe oameni să nu vadă lipsurile, starea materială precară, presiunea morală şi efectivă în care trăiau. *Nici o contrapropagandă nu putea să schimbe realitatea cenuşie în care trăia lumea, în R.P.R., în anul 1953.*

Fig. 48 Leonte Răutu (Lev Oighenstein) (n. 28 febr. 1910, Fălticeni, jud. Suceava; d. 12 sept. 1993, Bucureşti). Membru C.C. al P.M.R. (P.C.R.) (1948-1958 şi 1960-1984); membru al Comitetului Executiv şi al Comitetului Politic Executiv (1965-1981). (*Dicționar*, pp. 508-509)

Fruntaşi PSDR eliberați

În 1954 mai mulți fruntaşi social-democrați independenți, din grupul Constantin-Titel Petrescu, au fost eliberați după ce fuseseră ținuți şapte ani fără judecată, în celulele din strada Uranus.

George Pavel Vuza, prim locțiitor al procurorului general al R.P.R. în acel an, ne descrie, în memoriile sale, cum a întâlnit pe „deținuții" social-democrați.[36]

„Eram singurul procuror – ne relatează Vuza – care păşea într-un astfel de loc; am pătruns într-un culoar lung, slab luminat de becurile electrice şi din primul moment m-a izbit un miros greu de aer stătut şi umed în care se împleteau miasme de urină, materii fecale şi mucegai, iar pe culoarul flancat de o parte şi alta de uşi metalice cu vizete închise, m-am încrucişat cu câțiva deținuți însoțiți de câte un ofițer de securitate care îi conducea ținându-i de braț, fiindcă acei nenorociți ai soartei aveau acoperiți ochii cu nişte ochelari cu lentile negre prin care nu puteau vedea absolut nimic".

Ajunge într-o celulă, de 9 metri pătrați, slab luminată, cu un pat de fier, „o saltea şi o pătură jegoasă". În pat „un om cu părul alb încerca să se ridice în picioare": era profesorul Constantin Motăş „eruditul, savantul, în ce hal arăta. Am înțeles de la el, continuă Vuza, că aceste zdrențe le purta de când a fost arestat în urmă cu şapte ani şi

---

[36] George Pavel Vuza, *Însemnările unui procuror. Procuratura văzută din interior*, cuvânt înainte şi îngrijirea ediției Dan Pavel Vuza; postfață Dinu C. Giurescu, Editura Vremea, Bucureşti, 2008.

cândva fuseseră hainele unui intelectual, ridicat de acasă în toiul nopții și azvârlit în închisoare, pe simplul motiv că făcea parte din partidul socialist care împărtășea doctrina marelui politician Leon Blum". (P.S.D.I., care refuzase „fuziunea" cu P.C.R., nota D.C.G.)

Vuza a discutat apoi, pe rând cu Mirescu și cu ceilalți social-democrați din Reșița. „Trecuse mai bine de miezul nopții când am părăsit închisoarea Uranus și nu am putut închide ochii până la ziuă, când m-am dus la serviciu..."

A raportat cele constatate lui I. Chișinevschi; acesta s-a dus la „tovarășu" (Gheorghiu-Dej), a revenit cu hotărârea ca social-democrații (cei cinci) să fie luați de la Uranus și duși la procuratură (unde camerele de arest aveau pat, masă, scaune, dulap, grup sanitar, chiuvetă și apă caldă).

Vuza a cerut pentru cei cinci lenjerie de corp, costume, pardesie, pantofi, ciorapi etc. De la Ștefan Voitec, pe atunci ministrul Industriei ușoare (unul din social-democrații procomuniști în 1946–1947), a primit de 3–4 ori cât era necesar. Profesorul Motăș a refuzat inițial primirea efectelor, spunând lui Vuza: „Timeo Danaos et dona ferentes". În cele din urmă a acceptat, dar a cerut ca zdrențele ce le purta să le păstreze, ca amintire. Nu i-au fost date, deoarece – spunea șeful gărzii de pază – erau pline de păduchi. „Entuziasmat" de dictonul latin al profesorului C. Motăș, a fost I. Chișinevschi, care i-a cerut lui Vuza să-i scrie cuvintele pe carnetul său personal, împreună cu traducerea în română!!

Cei cinci au compărut în fața unei comisii prezidată de același I. Chișinevschi, cu participarea lui Ștefan Voitec, Theodor Iordăchescu și altora.

Ce a avut de spus Chișinevschi? Că arestații vor fi puși în libertate dar „că partidul comunist nu este cu nimic vinovat de situația creată și că vina o poartă ei, social-democrații care s-au opus politicii de unificare a celor două partide și că prin aceasta au fost trădate interesele clasei muncitoare"!

Cu alte cuvinte, cei arestați în urmă cu peste șapte ani erau răspunzători de propria lor încarcerare! Era o „logică" în afara oricărei rațiuni.

Motăș și Mirescu au replicat că diferențele de opinii nu justifică în niciun fel arestarea lor.

În schimb, cei trei social-democrați din Reșița au atacat „pe un ton vehement și violent" abuzul comis de regim și i-au calificat pe Ștefan Voitec și Theodor Iordăchescu a fi „adevărații trădători ai partidului social-democrat".

Rămâi astăzi pe gânduri să constați că, după mai bine de șapte ani de suferință și infern în închisoarea Uranus, oamenii mai aveau tăria să spună lucrurilor pe nume, în fața unui tovarăș considerat atunci un fel de Nr. 2 în ierarhia P.M.R.

Reacția foștilor social-democrați care se alăturaseră partidului comunist (Șt. Voitec și îndeosebi Th. Iordăchescu): „...la asprele cuvinte ce le erau zvârlite în față fără menajamente, tremurau din tot corpul ca zgâlțâiți de friguri...".

Cei „deținuți" au fost foarte curând eliberați și în „Scânteia" a apărut un articol semnat de Mirescu, despre rolul istoric al celor două partide (a fost scris chiar de el sau i s-a dat un text gata redactat?, nota D.C.G.).[37]

A avut loc și *eliberarea Elenei Pătrășcanu* implicată ca „martoră" în procesul soțului ei și condamnată ulterior la 20 de ani muncă silnică, sub acuzația de complicitate la înaltă trădare.

*

Noile reguli ortografice sunt date publicității prin Hotărârea din 13 septembrie 1953: *â* este înlocuit cu *î* (astfel pîine, cîine...); *sunt* devine *sînt*; *romîn* în loc de *român*; apostroful nu se mai folosește; lunile anului și numele popoarelor se scriu cu literă mică etc. Hotărârea, intrată în vigoare la 1 aprilie 1954, a fost considerată ca o măsură menită să șteargă, și prin scriere, identitatea limbii române ca limbă neolatină (deși unii lingviști profesioniști au fost de acord cu modificările propuse). În 1964 a fost admisă o singură excepție și anume: *România* și *român*.

La 17 februarie 1993, după ample dezbateri, Academia a revenit la â din a și sunt în loc de sînt.

Reorganizări P.M.R.

La 19 aprilie 1954, o Plenară a C.C. al P.M.R. adoptă noi măsuri organizatorice. Funcția de secretar general este înlocuită cu un secretariat de trei persoane condus de un prim-secretar și care se va ocupa numai cu problemele de partid. Biroul Organizatoric constituit în 1950 este desființat. Plenara adaugă la Biroul Politic doi noi membrii supleanți, pe Nicolae Ceaușescu și Alexandru Drăghici. Schimbările erau menite să pună accentul pe „conducerea colectivă", așa cum funcționa și în U.R.S.S., după moartea lui I.V. Stalin.

---

[37] A se vedea și documentele privind pe social-democrații independenți, în volumul lui Constantin Buchet, *Social-democrația încarcerată. Evoluții politice interne și reacții internaționale (1946–1957)*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2005. Pentru soarta și lupta social-democraților independenți: Adrian Dimitriu, *Note de drum. Lupta pentru supraviețuire a social-democrației române (1944–1980)*, Editura „Fundația Constantin Titel Petrescu", București, 1994. Vezi și Nicolae Jurca, *Istoria social-democrației din România*, Editura Științifică, București, 1994; Vasile Niculae, *O istorie a social-democrației române*, volumul II *(1900–1948)*, Editura Institutului de Teorie Socială, București, 1997.

Despre Sovrom-uri, credite, dislocații din Valea Jiului și altele (19 ianuarie 1954)

1. Inițiativa a fost a părții române care a propus celei sovietice răscumpărarea părții deținute de U.R.S.S. din Sovromuri. Moscova răspunde că este de acord și mai adaugă discutarea și „eventuala predare" a încă patru unități: Sovromtractor, Sovromchim, Sovrommetal și Sovromlemn (toate importante din punct de vedere economic, nota D.C.G.). Tratativele vor începe în februarie 1954.

2. O delegație la nivel înalt condusă de Gheorghiu-Dej va pleca la Moscova, la 23 ianuarie 1954, pentru a definitiva acordul privind creditul cerut de guvernul român, celui sovietic.

3. După cum liderii P.M.R. se temeau de Lavrenti Beria aproape la fel ca de Iosif Vissarionovici Stalin, acum după lichidarea șefului KGB, Biroul Politic P.M.R. trimite la Moscova o scrisoare prin care „înfierează crimele săvârșite de trădătorul Beria și complicii lui" (19 ianuarie 1954).[38]

(Vor fi reflectat oare tovarășii din Biroul Politic al P.M.R. asupra naturii schimbătoare a puterii la vârf?, nota D.C.G.)

Biroul Politic al P.M.R.[39] a discutat din nou (27 februarie 1954) situația societăților mixte sovieto-române.

Discuțiile, mai amănunțite de astă dată, s-au referit la: vânzarea către R.P.R. a părții sovietice de participare la opt Sovromuri (nenominalizate în procesul verbal); vânzarea către statul român, a opt întreprinderi textile ce aparțineau direct părții sovietice; evaluarea activelor – dacă se va face după vechiul sau noul curs mai ridicat al leului; (noul curs fixat prin reforma monetară din ianuarie 1952); decontarea „creditelor vechi" (se dau sumare precizări); încetarea arendării către Soviete a instalațiilor portuare românești; transferul beneficiilor realizate de Sovromuri către partea sovietică etc.

Apare (pentru întâia dată?) *Sovromcuarțit*. Numele îmi era cunoscut din 1952 – tot un Sovrom, dar înconjurat de mister. Când în 1954 am întrebat pe un oficial de la centrala Sovrom 6 – ce se lucrează la Vașcău (centrala SRC 6 pentru SRC cuarțit) răspunsul a fost că nu se discută.

„Dinadins am ridicat la Moscova – a spus Gheorghiu-Dej în Biroul Politic – chestiunea Sovromcuarțitului[40], întrucât aici apărea cel mai evident că, odată cu schimbarea noului curs, Uniunea Sovietică urma să ne dea sume duble. Or nu se poate printr-o

[38] *Documente 1945–1965*, pp. 448–450 (nr. 101).

[39] Gh. Gheorghiu-Dej, I. Chișinevschi, Al. Moghioroș, Miron Constantinescu, Gh. Apostol, Chivu Stoica, Emil Bodnăraș, Petru Borilă. Invitat D. Petrescu, ministrul Finanțelor, în *Documente 1945–1965*, pp. 454–459 (doc. nr. 103).

[40] Probabil în cursul vizitei la Moscova a delegației condusă de Gheorghiu-Dej, cu începere de la 23 ianuarie 1954, vezi documentul din 19 ianuarie 1954, comentat mai înainte.

Fig. 49 Gheorghiu-Dej la o întâlnire cu delegații minerilor (începutul anilor '50)

simplă schimbare de curs valutar să păgubim partea sovietică care a investit la noi etc. Dar pot fi situații şi invers, când partea română ar trebui să contribuie de două ori mai mult pentru o plată."[41]

Interesant şi răspunsul la întrebarea lui Gheorghiu-Dej, anume că decontările privind Sovromcuarțit nu sunt cuprinse în protocolul încheiat la Moscova în ianuarie 1954.

Ulterior, potrivit unor informații pe cale orală, R.P.R. nu ar fi primit nimic pentru minereul de uraniu extras din Apuseni.

Miron Constantinescu afirmă însă contrariu citând pe Al. Bârlădeanu: „după ultima socoteală de la Moscova, rezultă că, cu toate fondurile pe care le realizează Statul Sovietic în România din răscumpărarea celor 8 Sovromuri şi veniturile celor care rămân, *suma în lei nu poate acoperi costul Sovromcuarțitului* şi alte cheltuieli pe care le are Statul Sovietic aici" (sublinierea D.C.G.).

Dincolo de detaliile discuțiilor, de reținut climatul în care ele se desfăşurau: mai deschis, mai concret, având în vedere şi interesele Republicii Populare Române.

[41] În urma „reformei monetare" din ianuarie 1952 cursul leului a fost mărit de partea română în raport cu cele din alte țări.

Fig. 50 Alexandru Bârlădeanu (n. 25 ian. 1911, Comrat, Republica Moldova; d. 13 nov. 1997, București). Membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (28 dec. 1955-12 aug. 1969; membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. (23 iul. 1965-12 aug. 1969) (*Dicționar*, pp. 92-93)

Emil Bodnăraş observă că textul sovietic referitor la reevaluarea unor active nu corespunde cu lămuririle verbale date de „tov Loşacov" cu care s-a discutat publicarea evaluărilor.

Bodnăraş: „Redactarea nu corespunde acestui sens".

M. Constantinescu: „Da, e neclar formulat". Cu vreun an şi jumătate înainte (1952) nici un tovarăş român nu ar fi îndrăznit să pună în discuție ambiguitatea unui text prezentat de tovarăşii sovietici.

Gherilele din Grecia şi refugiații greci din Republica Populară Română

La 9 octombrie 1944 Winston Churchill, aflat la Moscova, încheia cu Iosif Vissarionovici Stalin, binecunoscutul târg privind sferele de influență în Balcani şi Sud-Estul Europei. Potrivit înțelegerii, scrisă pe o foaie de hârtie, în România preponderența sovietică era de 90% cu un procent egal pentru britanici în Grecia. Celelalte procentaje priveau Bulgaria, Iugoslavia şi Ungaria.

În decembrie 1944, când gherilele comuniste din Grecia, grupate în formațiunile E.L.A.S.* şi E.A.M.** au încercat să ocupe Atena, I.V. Stalin şi-a respectat partea de înțelegere şi nu a intervenit în favoarea comuniştilor. În cele din urmă, guvernul legal, ajutat de forțe britanice, a reuşit să înfrângă formațiunile comuniste în Capitala țării şi din împrejurimi. Atrocitățile săvârşite de acestea în noiembrie-decembrie 1944 şi ianuarie 1945, au întors opinia publică împotriva E.A.M. şi E.L.A.S.-ului, aşa încât, în urma alegerilor, a fost stabilit un regim monarhic parlamentar.

Grupările comuniste au refuzat să recunoască rezultatul, s-au grupat în nordul țării, la granița spre Iugoslavia şi au început un război de gherilă împotriva „monarho-fasciştilor".

Guvernul de la Bucureşti a refuzat să stabilească relații diplomatice cu regimul legal al Greciei, iar mass-media din R.P.R. s-a pronunțat, repetat, în favoarea „forțelor democratice" aflate în luptă armată cu „monarho-fasciştii".

Radio Bucureşti a difuzat săptămânal cântece macedo-române, o referire indirectă la românii macedoneni a căror realitate era negată de guvernul de la Atena.

* Armata națională populară de eliberare.

** Frontul național de eliberare.

Fig. 51 Emil (Emilian) Bodnăraş (n. 10 febr. 1904, Câmpulung Moldovenesc, jud. Suceava, d. 24 ian. 1976, Bucureşti). Membru al Biroului Politic al C.C. (24 febr. 1948-23 iul. 1965) şi al Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (1965-1976). Ministru al Apărării Naţionale (1947-1955). Membru al Consiliului Apărării al R.S.R. (din 1969) (*Dicţionar*, pp. 104-105)

Prin 1951, mass-media din R.P.R .a făcut o extinsă publicitate procesului intentat la Atena lui Nikos Beloiannis, comunist grec acuzat de spionaj. Presa comunistă afirma că acuzaţiile erau nefondate, şi prezenta pe cel în cauză ca un „patriot" şi un „democrat". Când a fost condamnat la moarte şi executat, indignarea mass-media din R.P.R. a sporit corespunzător: a fost denunţată „crima monarho-fasciştilor", sentinţa „odioasă" etc. Strada Atena (azi Take Ionescu) a fost de îndată numită Nikos Beloiannis. După o vreme, ca de obicei, „indignarea" s-a potolit.

Dar în vara lui 1952 perspectiva la nivelul „opiniei publice" era alta. Producţia autohtonă de lichior cunoştea trei varietăţi, una de culoare verde aprins, alta roşie şi o a treia cafenie. Pe Şantierul Sovromconstrucţii nr. 6 regionala Constanţa, cele trei varietăţi erau numite: „Adio mamă; Te-am zărit printre morminte; Vin la tine Beloiannis". Formulare care stabilea legătura între „patriotul grec" şi calitatea lichiorului produs în R.P.R.

Sindicatele din R.P.R. lansaseră în 1950 o campanie pentru ajutorarea „refugiaţilor greci" şi astfel opinia publică în R.P.R. a aflat de existenţa acestora pe teritoriul ţării. Nu s-au dat, nici un fel de explicaţii oficiale, cum şi de ce au venit aceşti refugiaţi, cum sunt găzduiţi, care este statutul lor, nimic. „Ajutorarea" era voluntar-obligatorie, teoretic voluntară, obligatorie – prin sindicate – pentru sume de bani.

Din stenograma datată 27 februarie 1954, rezultă că Biroul Politic al P.M.R. a discutat „problema plecării unor cetăţeni greci".[42]

Bineînţeles, nici o informaţie nu a fost dată atunci publicităţii.

Din sumara discuţie consemnată în stenograma şedinţei, rezultă că în R.P.R. se afla un reprezentant al „comitetului grec" („democrat").

Iosif Chişinevschi a informat Biroul Politic că printre refugiaţi se află comunişti, necomunişti, prizonieri luaţi „de forţele militare ale Greciei democrate" (gherilele comuniste) „soţii, copii evacuaţi, şi o serie de elemente reacţionare, fasciste". A fost şi „un caz" – adaugă Chişinevschi – când „90 familii de greci au făcut o acţiune că nu li se dă voie să iasă din ţară". Că până în prezent (februarie 1954) s-au primit „vreo 300 cereri" ale grecilor doritori să se întoarcă în ţara lor. „În Ungaria s-a dat drumul emigranţilor", iar „comuniştii greci sunt de acord ca cei care vor să plece, să fie lăsaţi să plece".

[42] *Documente 1945–1965*, pp. 452–454 (doc. nr. 103).

Intervine Gheorghiu-Dej: „Eu cred că elementele care au cerut să plece acasă nu trebuie să le considerăm fasciste, sunt şi elemente înapoiate. Li s-a spus că vin pentru 3 zile şi aceste 3 zile s-au prelungit la 8 ani... Principial consider că nu putem să nu aprobăm şi să-i ţinem aici. Cine vrea, să plece. Cu forţa nu îi putem ţine".

În final, „tovarăşii sunt de acord", Biroul Politic în unanimitate, aprobă plecarea refugiaţilor greci înapoi în ţara lor.

Încetarea Sovrom-urilor

La 25 septembrie 1954 un comunicat oficial de presă anunţă că, potrivit a două aranjamente semnate la 31 martie şi 18 septembrie, U.R.S.S. predă guvernului R.P.R. cota sa de participare la 12 din cele 16 Sovrom-uri existente. Ultimele trei – Sovrompetrol, Sovromcuarţit şi Sovromasigurare – îşi încetează existenţa în 1956. Nu au fost analizate până în prezent nici rezultatele – pentru România – a funcţionării Sovrom-urilor (primele constituite în 1945), şi nici cuantumurile plătite la desfiinţarea lor. Oricum, a fost o evoluţie pozitivă în sensul aşezării raporturilor economice pe baze contractuale (vezi capitolul Industrializarea socialistă).

„Procesul" lui Lucreţiu Pătrăşcanu

Lucreţiu Pătrăşcanu, *ad interim* apoi ministru titular al Justiţiei din 23 august 1944 şi până în februarie 1948, şi-a îndeplinit îndatoririle de partid în funcţia ocupată. A elaborat legile noi potrivit cu ţelurile Partidului Comunist Român, ca, de exemplu: legea 486 privitoare la epurarea administraţiei publice (19 septembrie 1944); (variantă, nr. 594); legea pentru purificarea administraţiilor publice (nr. 217 din 31 martie 1945), un adevărat cec în alb dat guvernului instalat la 6 martie 1945 de a elimina orice persoană considerată nesigură sau adversară a noului regim; legea electorală din 13 iulie 1946 care a suprimat Senatul; legea pentru organizarea judecătorească: este suprimată inamovibilitatea magistraţilor şi se introduc obligatoriu în completul de judecată asesorii populari – persoane civile selectate de forul politic; în acest fel controlul partidului asupra instanţelor judecătoreşti devenea complet.

Ca ministru de Justiţie, Lucreţiu Pătrăşcanu a urmat şi a pus în aplicare directivele partidului.

Dar a avut şi iniţiative proprii atunci când, în 1945 (12 iunie la Cluj) şi din nou în 1946 (8 iunie, tot la Cluj), el s-a referit la starea reală de lucruri din Transilvania şi la repetatele manifestări şi acţiuni ale radicalilor maghiari de a-şi menţine dominaţia, mai

Fig. 52 Lucrețiu Pătrăşcanu (în centru cu mâna ridicată) la mitingul Frontului Național Democrat, Stadionul ANEF din Bucureşti, în septembrie 1944

ales în aria ce fusese sub administrație ungară între septembrie 1940 şi octombrie 1944. Cuvântările sale fuseseră aprobate cu căldură de participanții clujeni.[43] Ca urmare, ministrul Justiției a fost supus tirului încrucişat al tovarăşilor săi din „activul central" (48 persoane). Concluzia a fost un document intitulat *Poziția Partidului Comunist Român față de manifestările şovine şi revizioniste*, publicat în „Scânteia" din 8 iulie 1946.[44]

Au intervenit însă şi raporturile directe dintre Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Lucrețiu Pătrăşcanu. Erau opuşi unul altuia. Distanța între meseriaşul militant comunist care stătuse 12 ani în închisoare şi profesorul universitar comunist era covârşitoare şi o apropiere n-a fost posibilă[45], dimpotrivă.

La Congresul I P.M.R., Teohari Georgescu îl atacase direct pe Lucrețiu Pătrăşcanu aflat în sală şi îl acuzase că a căzut „sub influența burgheziei" şi a devenit un exponent al „ideologiei burgheze" (22 februarie 1948). Pătrăşcanu a fost destituit din funcția de ministru al Justiției şi arestat, împreună cu soția sa, la 28 aprilie 1948.

Începe calvarul său încheiat la 16/17 aprilie 1954 când este împuşcat, după o parodie de proces (de fapt un asasinat cu forme juridice).

Eliminarea sa fizică a fost hotărâtă de Gheorghiu-Dej şi conducerea P.M.R. atunci când conducerea de la Moscova începuse înlocuirea liderilor aflați la putere în democrațiile populare în anii lui I.V. Stalin.

Pătrăşcanu, arestat încă din 1948, ar fi fost persoana cea mai potrivită pentru înlocuirea lui Gheorghiu-Dej. Pentru a preveni o atare eventualitate, Biroul Politic al

[43] Florin Constantiniu, *PCR Pătrăşcanu şi Transilvania (1945–1946)*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, pp. 157–211.

[44] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări*, ediția a IV-a, Editura de Stat pentru Literatură Politică, Bucureşti, 1956, pp. 85–89.

[45] Vezi şi *Raport final*, editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile, Editura Humanitas, Bucureşti, 2007, pp. 799–800.

P.M.R., pe baza unei informări prezentate de ministrul Internelor Alexandru Drăghici, hotărăşte „să se treacă la judecarea grupului de spioni în frunte cu Lucreţiu Pătrăşcanu. Procesul să aibă un caracter închis". În acest fel, *răspunderea de a începe judecata (prefabricată de Securitate cu sentinţa gata pregătită – pedeapsa capitală) a revenit tuturor membrilor Biroului Politic* – Gheorghe Gheorghiu-Dej (principalul beneficiar al eliminării fizice a lui Pătrăşcanu), Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraş, Iosif Chişinevschi, Chivu Stoica, Alexandru Moghioroş, Miron Constantinescu şi Dumitru Coliu (supleant). (La reunirea Biroului Politic nimeni n-ar fi îndrăznit să formuleze semne de întrebare privind „corectitudinea" anchetei. Suntem în 1954, nota D.C.G.).

Chiar alcătuirea eteroclită a lotului, „inculpaţilor" arată „eforturile" Securităţii de a fabrica un act de acuzare. Alături de L. Pătrăşcanu, au fost „judecaţi": Lena Constante pictoriţă, Ion Mocsonyi-Stârcea, fost mareşal al Palatului în anii războiului, filosoful Belu Zilber, folcloristul Harry Brauner, ing. E. Calmanovici, comunist din ilegalitate, Remus Koffler, funcţionar, H. Torossian, avocat, Alexandru Ştefănescu industriaş, Jac Berman, antreprenor, Victor Sârbu, funcţionar.

Actul de acuzare face afirmaţii aberante: „...acuzaţii – slugi ale burgheziei şi moşierimii, naţionalişti burghezi, vechi provocatori, agenţi ai Siguranţei şi vechi spioni, duşmani înverşunaţi ai clasei muncitoare şi socialismului, au alcătuit în ţara noastră o agentură în slujba cercurilor imperialiste".[46]

„Procesul" – desfăşurat cu uşile închise – a fost partea formală. Sentinţele formulate în prealabil, au fost comunicate completului de judecată!

Lucreţiu Pătrăşcanu şi R. Koffler au fost condamnaţi la moarte, sentinţa primului executată în noaptea de 16/17 aprilie la Jilava; ceilalţi au primit pedepse de la 12 ani închisoare la muncă silnică pe viaţă.

Toţi au fost reabilitaţi la Plenara C.C. al P.C.R. din 22–25 aprilie 1968.

(Întreaga desfăşurare a „procesului" Pătrăşcanu, în Cristian Popişteanu, *1946–1954. Mari procese politice în România. „Cazul" grupului Lucreţiu Pătrăşcanu*, în *Magazin Istoric*, Serie Nouă, anul XXV, 1991, numerele 7, 8, 9, 10, 11 şi 12 şi anul 1992 – numerele 1, 2, 3, 5 şi 7. Serialul cuprinde, cu amănunte, „ancheta" desfăşurată timp de aproape 6 ani.)

Supravegherea continuă

După 1953 nu s-au mai operat arestări sau deportări în masă, ca în 1951 şi 1952. Aparatul represiv a rămas acelaşi iar supravegherea a diferitelor categorii sau persoane a continuat ca şi înainte. Regimul a început timid să-şi respecte propria legislaţie şi în materie penală, aşa încât abuzurile foarte numeroase şi flagrante din etapa 1948–1953

[46] Grigore Răduică, *Crime în lupta pentru putere 1966–1968: Ancheta cazului Pătrăşcanu*, Editura Evenimentul României, Bucureşti, 1999, p. 198. Pentru cazul Pătrăşcanu, vezi capitolele I-V, pp. 11–126.

s-au mai rărit. Supravegherea persoanelor „nesigure" a continuat însă, ca şi adunarea „probelor", chiar dacă autorităţile nu au trecut la urmărirea penală.

Dovada o aduce o situaţie recapitulativă în 1959 cu numărul persoanelor luate în evidenţă conform ordinului 114/1959. Nu ştim ce cuprinde ordinul menţionat. Din tabel rezultă că fiecare direcţie regională de securitate[47] avea în evidenţă un număr de persoane pentru care dispunea de „materiale", posibil incriminatorii. Persoanele în cauză erau denumite „indivizi". *Pentru cele 16 regiuni*[48] *totalul este de 323 207*, din care cca 60% (= 197 291)reprezintă rubrica „indivizi care urmează a fi identificaţi".

Cunoaşterea ordinului 114/1959 ar aduce lămuriri suplimentare. Până atunci, de *reţinut cifra de 323 207 persoane luate în evidenţă.* Nu era numai o operaţie preventivă. Dovadă stau procesele din 1960–1962 îndreptate mai ales împotriva unor scriitori şi cercetători.[49]

Iarăşi despre „bande" şi „fugari izolaţi"[50]

În vocabularul autorităţilor este vorba de „bande" şi „bandiţi". Sunt 10 grupe mari în total. Cele mai importante: erau conduse de Ion Gavrilă Ogoranu, cu 11 luptători (în zona Făgăraş); Arsenescu-Arnăuţoiu, cu 8 (în Argeş); Teodor Şuşman, tot cu 8 (zona Cluj); Pop-Oniga, tot cu 8 (Baia Mare) şi Dumitru Işfănuţ, cu 5 (Timişoara)[51]. Autorităţile ţineau şi o evidenţă nominală a „fugarilor izolaţi", în total 112 în iunie 1954.

Aceşti rezistenţi cu arma în mână păstrează, în perspectiva timpului, o încărcătură simbolică, voinţa de a se opune regimului instaurat în 1945–1947.

De altfel, în anii '50 la secţiile de miliţie din Capitală existau panouri cu fotografiile miliţienilor decoraţi „post mortem" căzuţi în luptele cu „bandiţii". Am văzut eu însumi un asemenea panou la secţia de miliţie de pe strada Luigi Cazzavillan, colţ cu Nuferilor (azi General Berthelot).

---

[47] În 1959 continua împărţirea administrativă pe regiuni şi raioane – model U.R.S.S. – introdusă în 1950–1952.

[48] Regiunile sunt trecute în „situaţie" în ordinea descrescândă a „indivizilor" luaţi în evidenţă, astfel: Iaşi, Timişoara, Suceava, Cluj, Stalin, Craiova, Galaţi, Ploieşti, Constanţa, Bacău, Baia Mare, Oradea, Autonomă Maghiară, Hunedoara, Bucureşti, Piteşti.

[49] Situaţia numerică, pe regiuni de securitate, în *Documente, 1945–1965*, pp. 690– 691 (doc. nr. 152).

[50] *Documente, 1945–1965*, p. 460 (doc. nr. 104): O situaţie numerică a grupelor de partizani şi a „fugarilor izolaţi" la 1 ianuarie 1953, precum şi a „depistărilor" (identificărilor nominale) efectuate de organele M.A.I. până la 10 iunie 1954.

[51] Biografiile acestora în *Documente, 1945–1965*, pp. 460–461 (doc. nr. 104) şi la pp. 300–308 (doc. nr. 68 datat 25 februarie 1951).

1956–1960

În cincinalul 1956–1960 conducerea Partidului urmărește în continuare *extinderea în forță a colectivizării agriculturii* cu toată rezistența țărănimii. *Climatul intern se deteriorează* după microdestinderea din 1955 și 1956. *Pedeapsa capitală* este extinsă la noi delicte, iar procesele politice sunt reluate. Învățământul mediu revine spre organizarea tradițională, dar în cel superior intervin din nou criteriile de clasă în selectarea candidaților pentru admiterea în facultate; se emit restricții și în exercitarea cultelor. Conducerea P.M.R. este confruntată cu dezvăluirile Congresului XX al P.C.U.S. privind crimele comise în anii lui I.V. Stalin. Ecourile acestor dezvăluiri ar fi pus în discuție și ierarhia din conducerea P.M.R. și mai ales poziția lui Gheorghiu-Dej.

Transformarea socialistă a agriculturii

La 16–17 iulie 1956 o plenară a C.C. adoptă unele măsuri pentru *accelerarea colectivizării* și stabilește în ce condiții chiaburii sau fiii lor pot fi primiți în gospodăriile agricole colective. Conducerea Partidului pare să fi înțeles că măsurile restrictive și punitive împotriva țăranilor înstăriți aplicate din 1949 și până în 1955, au dus, în cele din urmă, la o scădere a producției agricole, fapt recunoscut încă din 1953. Lupta de clasă dădea întrucâtva înapoi, dar vor mai trece alți trei ani până când conducerea P.M.R. va înțelege că nu mai e nimic de scos de la „chiaburi" și ca atare admite primirea lor în „colectivă" (vezi 1959 martie).

În 27–29 decembrie 1956, o altă plenară a C.C. decide *înlocuirea cotelor obligatorii prin contractări și achiziții*, la grâu, porumb, cartofi, floarea soarelui și lapte. Măsura reprezenta și o reacție a conducerii P.M.R. de teama de tulburări după acelea din Polonia și Ungaria (octombrie-noiembrie 1956).

„Considerăm necesară și justificată, declara Gheorghiu-Dej în raportul prezentat plenarei, înlocuirea sistemului de alcătuire a fondului central pe calea cotelor obligatorii la majoritatea produselor agricole, *prin sistemul de contracte și achiziții*, astfel ca, începând de la 1 ianuarie 1957, *să se înlăture cotele obligatorii* ale gospodăriilor cooperatist-socialiste

şi ale gospodăriilor individuale pentru produsele vegetale: grâu, secară, porumb, floarea soarelui, alte boabe, cartofi, fân, precum şi pentru laptele de vacă şi oaie".[1]

Totodată raportul mai propunea o serie de stimulente la cotele de carne (menţinute) şi la încheierea contractelor pentru colectarea lânii.

Măsurile sunt preconizate „pentru întărirea bazei economice a alianţei muncitoreşti-ţărăneşti şi îmbunătăţirea continuă a traiului populaţiei muncitoare" (ca de obicei!).

Interesant că lupta de clasă este lăsată deoparte în explicarea de ce, iniţial, au fost impuse cotele obligatorii. Ele reprezentau, susţine liderul P.M.R. „în cadrul legăturilor economice între oraş şi sat, *ca îmbinare a formei de schimb comercial cu forma de impozit în produse agricole*".[2]

De reamintit că *preţurile derizorii* oferite pentru cote, numai schimb comercial nu reprezentau, ci *o spoliere directă a producătorilor rurali.*

Fig. 53 Afiş de propagandă pentru ţăranii colectivişti

Un decret din 21 ianuarie 1957 desfiinţează cotele obligatorii la produsele agricole vegetale şi la lapte. Noul sistem de contractări şi achiziţii era tot obligatoriu, tot la preţuri inferioare costurilor reale, dar, oricum, presiunea asupra producătorilor era ceva mai scăzută decât aceea de până în 1955.

Sporesc, în schimb, *presiunile asupra ţărănimii pentru a se înscrie în gospodăriile agricole colective*, întrucât, la mijlocul anului 1956 (iulie), numai 29,3% din suprafaţa agricolă era cuprinsă în „structuri colectiviste".

Restul de 70,7% urma să fie colectivizat în cinci ani şi 3 luni (1 ianuarie 1957–31 martie 1962). Ceea ce însemna multiplicarea acţiunilor de „convingere" prin presiuni şi constrângeri.

Reacţia ţărănimii: între ianuarie şi august 1958, au loc răzmeriţe în: satul Răstoaca (comuna Milcovu); la Măcin, Luncaviţa, Isaccea, sătenii cer retragerea din G.A.C. şi distrugerea cererilor de înscriere; la fel şi locuitorii din Vânători (jud. Galaţi), Corneşti

[1] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Raport prezentat la plenara C.C. al P.M.R. din 27–29 decembrie 1956*, în *Articole şi cuvântări*, decembrie 1955–iulie 1959, Editura Politică, Bucureşti, 1960, p. 223.

[2] *Ibidem*, p. 221.

Fig. 54 Reuniune a țăranilor colectiviști îmbrăcați obligatoriu în port popular de sărbătoare

(jud. Mureş), Măceşu de Jos (jud. Dolj), Gura Jiului (jud. Gorj), Sântămăria (jud. Braşov), Pisica, Hânguleşti (jud. Vrancea).

Intră în acțiune arestările şi condamnările – prin tribunale – între 8 şi 25 ani!

În aprilie 1958, are loc la Constanța, *Consfătuirea țăranilor și lucrătorilor din sectorul socialist al agriculturii.*[3]

Într-o foarte lungă expunere (110 pagini tipărite!), liderul P.M.R. salută şi felicită pe oamenii muncii din regiunea Constanța „prima regiune în care țărănimea muncitoare a trecut în întregime pe drumul gospodăriei agricole colective": „sarcina principală în continuare este consolidarea rezultatelor obținute până acum".

Un subcapitol este intitulat „Pentru respectarea strictă a liberului consimțământ".[4] Dar, cu toată cuvântarea liderului, presiunile administrative, colective şi individuale, vor continua, alături de condamnări prin tribunale.

[3] Expunere intitulată *Pentru consolidarea şi dezvoltarea sectorului socialist al agriculturii, pentru sporirea producției agricole.* Expunere făcută la consfătuirea pe țară a țăranilor şi lucrătorilor din sectorul socialist al agriculturii, Constanța, 3 aprilie 1958, pp. 369–479.

[4] *Ibidem*, pp. 385–386.

Raportul examinează şi explică principalele aspecte şi activităţi ale producţiei agricole, un adevărat manual al agricultorului, pentru sporirea recoltelor şi produselor.

În noiembrie 1958, o altă Plenară a C.C. vine cu noi măsuri pentru sporirea producţiei industriale şi dezvoltarea agriculturii socialiste.[5]

Şi de astă dată, liderul P.M.R. face o lungă expunere (60 pagini tipărite). Ca şi precedenta, ea ilustrează modul cum funcţiona economia socialistă care, neavând o dinamică proprie, era pusă în mişcare prin impulsurile factorului politic.

Răzmeriţele şi agitaţiile continuă şi în 1959 (februarie-august) în localităţile Condrea, Satu Nou (jud. Galaţi), Vlădaia, Vânju Mare (jud. Mehedinţi), Deleni (jud. Bacău), Giubega, Băileşti, Cioroiaşi, Ciupercenii Noi, Calafat, Dăbuleni (jud. Dolj), Cuceu (jud. Sălaj). Acţiuni ale ţăranilor împotriva gospodăriilor agricole colective şi ale întovărăşirilor au loc între aprilie şi august 1959 şi continuă în 1960.

Lumea rurală reacţionase ani la rând printr-o tactică pasivă punctată de răzmeriţe locale, mai numeroase în 1948–1949 şi începând cu 1958.

Confruntarea era mult prea inegală. Statul democrat popular avea toate mijloacele de represiune, plus cadrele administrative şi cele politice pentru a „convinge" lumea rurală să se înscrie în gospodăriile agricole colective.

La Congresul al III-lea P.M.R. (iunie 1960) raportul Comitetului Central anunţă că peste 81% din numărul gospodăriilor ţărăneşti şi din suprafaţa arabilă aparţin sectorului socialist din agricultură. Accentul se va pune în 1960–1965 pe o creştere a producţiei agricole globale cu 70–80% faţă de 1959, cu 5–5,6 milioane tone grâu şi 8–9 milioane tone porumb boabe, în condiţii climatice normale.

Nu ştim însă dacă în 1965 acest nivel a fost atins. Raportul C.C. la Congresul al IX-lea al P.C.R. (iulie 1965) nu dă cifra globală a producţiei de grâu sau porumb în 1964.[6]

Se cuvine consemnat că aprovizionarea populaţiei orăşeneşti a făcut progrese către 1963–1965, atât prin cantitatea de produse vândute populaţiei, cât şi calitativ.

Plecarea trupelor sovietice

Dintre evenimentele etapei 1956–1960, *retragerea trupelor sovietice din România în 1958* (sosite în 1944!) a avut consecinţe pe termen lung, chiar dacă evenimentul nu a fost înţeles atunci în toată cuprinderea sa.

---

[5] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Expunere făcută la şedinţa plenară a CC al PMR din 26–28 noiembrie 1958*, idem, pp. 525–585.

[6] Vezi volumul *Congresul al IX-lea al PCR 19–24 iulie 1965*, Editura Politică, Bucureşti, 1966, pp. 25–27.

Fig. 55 Plecarea trupelor sovietice în 1958. În gări, au fost întâmpinați cu muzică, flori, mâncare și urale

Anunțul retragerii a venit pe neașteptate pentru opinia publică.

În 1955 la semnarea Tratatului de pace cu Austria, Gheorghe Gheorghiu-Dej a dat un interviu Agenției United Press, precizând că trupele sovietice vor staționa în continuare în R.P.R. Precizarea era necesară regimului deoarece potrivit Tratatului de pace din februarie 1947 trupele sovietice staționau în continuare în România, pentru a asigura liniile de comunicații cu unitățile sovietice din Austria. Semnarea și ratificarea Tratatului de pace cu Austria, de către U.R.S.S., Anglia și Statele Unite ale Americii în 1955, ar fi adus, pe cale de consecință și retragerea unităților sovietice din R.P.R.

Era regimul democrat-popular deplin consolidat, în 1955 încât să nu aibă nevoie și de prezența trupelor sovietice?

Liderul P.M.R. a venit cu o explicație: „În Vest au fost create grupări militare, numeroase baze militare străine și au fost ratificate Acordurile de la Paris, care prevăd remilitarizarea Germaniei occidentale și includerea ei în grupările militare ale puterilor occidentale".[7]

[7] *România. Retragerea trupelor sovietice 1958*, coordonator Ioan Scurtu, Tipo Moldova, Iași, 2010, pp. 217–218, se va cita *Retragerea trupelor*.

În vara lui 1955, Nikita Sergheevici Hruşciov venind de la Sofia, face o escală la Bucureşti, la invitaţia conducerii P.M.R. După un miting „foarte frumos în Piaţa Victoriei", a urmat o discuţie la vila unde locuia Dej „pe marginea lacului" (Herăstrău).

„La această întâlnire cu Hruşciov – relatează Gheorghe Apostol – au fost Gheorghiu-Dej, Bodnăraş, eu – eram prim-secretar atunci al C.C. – Pârvulescu, Miron Constantinescu şi Chişinevschi. Şi a ridicat problema aceasta (= retragerea trupelor sovietice, nota D.C.G.), cu argumentele respective, Bodnăraş."

„S-a ridicat Hruşciov în picioare, a început să strige, să zbiere că ne-am simţit bine sub aripile calde ale U.R.S.S., până acum. Acum vrem să zburăm. Nu ne mai convin aripile calde ale U.R.S.S., am devenit nişte naţionalişti, nişte antisovietici ş.a.m.d."

„Şi au intervenit şi unii şi alţii: «Tovarăşe Hruşciov, noi v-am pus problema. Asta e o problemă prevăzută într-un act internaţional. Dacă dv. socotiţi că e bine să retrageţi trupele, foarte bine, dacă nu, răspundeţi dv. opiniei publice internaţionale şi opiniei publice româneşti de ce nu vreţi să retrageţi trupele".

Dar la 7 noiembrie 1955, la festivităţile de la Moscova, Emil Bodnăraş – care conducea delegaţia română – este informat de Nichita Hruşciov şi Bulganin, de hotărârea conducerii sovietice de a retrage trupele din România.[8]

Până la retragere, vor mai trece doi ani şi jumătate. La 15 aprilie 1957 guvernele român şi sovietic semnează un acord pentru staţionarea temporară a trupelor sovietice.

Un an mai târziu, la Consfătuirea de la Moscova a reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti (20–24 mai 1958), odată cu aprobarea unor reduceri ale efectivelor forţelor armate ale Tratatului de la Varşovia, intervine şi hotărârea de retragere a tuturor trupelor sovietice din România. Fapt care a venit însă pe neaşteptate pentru opinia publică românească. Hotărârea venea în sprijinul politicii de destindere pe plan general iniţiată de Nikita Hruşciov. În iunie-iulie 1958 ziarele din R.P.R. au relatat pe larg cum garniturile de tren cu ostaşi în drum spre U.R.S.S. erau întâmpinate cu flori, fanfare, daruri şi preparate culinare la trecerea prin diferitele staţii de cale ferată.

Plecarea trupelor era considerată de propaganda oficială ca o manifestare de prietenie şi de solidaritate.

După retragerea trupelor *au rămas consilierii* care erau, îşi aminteşte Gh. Apostol: „...la Ministerul Forţelor Armate, la Securitate, la Interne, la toate ministerele economice erau consilieri, care erau plătiţi de noi şi ei şi familiile lor. Stăteau în casele noastre, nu plăteau chirie... Trebuia să scăpăm şi de ei".[9]

Au fost retraşi pe rând de la Interne în 1963.

La 13 mai Biroul Politic al P.M.R. adoptă Hotărârea „Cu privire la consilierii sovietici de pe lângă MAI" cu următorul cuprins:

---

[8] *Retragerea trupelor*, pp. 224–227 (doc. nr. 41).

[9] *Ibidem*. Relatarea lui Hruşciov despre retragerea trupelor din România, la pp. 233–236 (doc. nr. 42).

„Tov. Alexandru Drăghici să întocmească un proiect de răspuns la scrisoarea Președintelui Comitetului Securității de Stat al U.R.S.S., în care să arătăm că în condițiile actuale menținerea celor doi consilieri pe lângă MAI nu mai este necesară, urmând ca, colaborarea între cele două ministere ale noastre să se realizeze în continuare la nivelul conducerii acestora."

„Scrisoarea de răspuns să fie înmânată de tov. Alexandru Drăghici ambasadorului U.R.S.S. la București."[10]

Unele consecințe ale retragerii s-au văzut de îndată, altele au devenit vizibile în următorii ani.

Chiar din vara 1958 au sporit măsurile represive interne însoțite de procese politice și de o „ofensivă" politico-ideologică ce s-au extins până prin 1962/1963.

Fără publicitate însă, la cererea guvernului român, consilierii sovietici, prezenți în toate ariile de activitate au fost retrași (chiar și din organismele represive și de informații ale statului).

Tot fără publicitate au fost închise: *Institutul Maxim Gorki*, unde erau pregătite cadrele didactice de predare a limbii ruse; *Muzeul româno-rus*, aflat în clădirea de pe Bd. Dacia unde este astăzi Muzeul Literaturii Române; *Institutul româno-sovietic*. Își încetează apariția și *Analele româno-sovietice* și săptămânalul *Timpuri Noi* (ediția în limba română a celui în limba rusă).

În 1945/1946 fusese inaugurată librăria și editura *Cartea Rusă*, într-o construcție (un singur nivel) pe Calea Victoriei, în fața sălii Comedia a Teatrului Național. (Azi este o piațetă cu bustul lui Kemal Atatürk.)

Cândva, prin 1956–1957, „Cartea Rusă" a fost mutată sub forma unei secții, în Librăria Confederației Generale a Muncii, inaugurată mai de mult pe Bd. Elisabeta (devenit Gheorghiu-Dej, azi din nou Regina Elisabeta), Librăria se afla cam *vis-à-vis* de fostele cinematografe de pe același bulevard.

Librăria amintită a dispărut la un moment dat, iar în anii '70 și '80 cărți tipărite în U.R.S.S., mai ales albume de artă, se vindeau la Librăria Kretzulescu.

Cam în aceeași etapă când influența rusă și sovietică era, treptat, dată la o parte, s-au produs și schimbări în partid. Până la finele anilor '50 *predominau în posturile de comandă cadre recrutate dintre etnicii minoritari*. De la începutul anilor '60, aceștia au fost *treptat înlocuiți cu activiști și specialiști de etnie română*. Personal, am constatat această schimbare la Editura Științifică unde prin 1963, conducerea existentă a fost întărită cu o echipă condusă de Gheorghe Constantinescu, editor de elită în anii '60–'80.

Conducerea P.M.R. a ținut cu regularitate evidența pe naționalități a membrilor de partid. În anii '60, reprezentarea minorităților etnice la fiecare nivel s-a efectuat proporțional cu ponderea fiecăreia în ansamblul populației țării. Anterior, între 1948 și cca 1962/1963 a existat o preponderență evidentă a minoritarilor în posturile de conducere, de coordonare și de decizie.

---

[10] *Retragerea trupelor*, p. 389 (doc. nr. 94).

A doua fază a represiunii

După o scurtă destindere între 1956 şi 1957, începe din 1958 a doua fază a represiunii generalizate.

Chiar de la 17 februarie (1958) sunt instituite prin decret noi măsuri pentru *asigurarea ordinii de stat*. Persoanele care prin manifestările lor erau socotite a pune în primejdie această „ordine" erau internate în colonii de muncă pe o durată de 2 până la 4 ani. Chiar dacă instanţele de judecată achitau pe cel învinuit, Ministerul de Interne era împuternicit să-i aplice o pedeapsă privativă de libertate de până la 2 ani.

În iulie 1958 *Codul penal este amendat* cu noi categorii de cazuri penale şi sporirea pedepselor, inclusiv aceea capitală. Printre noile cazuri penale figurează insultele la adresa guvernului, armatei, a oficialilor şi simbolurilor ţărilor străine prietene, feluritele forme de sabotaj economic. Este fixat chiar un plafon de 100 000 lei la delictele economice, de la care se putea aplica pedeapsa cu moartea.

La Muzeul de Artă al R.P.R. a fost descoperit un muzeograf care executase copii după tablouri de clasici români, le trecuse în inventar şi vânduse originalele! Frauda a fost constatată la Galeria Naţională la un control de rutină al inventarului. O comisie a evaluat frauda fără a depăşi însă 100 000 lei, iar „autorul" a fost închis pe mai mulţi ani.

Aplicarea pedepsei cu moartea a fost anunţată în „Scânteia" în vara 1958 într-un mod cu totul neobişnuit. Pe pagina a 3-a, o relatare a unui „caz". Relatarea faptei era atât de încâlcită încât nu-mi dădeam seama de ce trebuia luată viaţa celui învinuit! Am simţit din nou – abia trecuseră şase ani de la „procesul" de la Canal (1952) –, cât de uşor se pot aplica pedepsele capitale. Frica revenea în oameni.

Rugul aprins

Scriitorul *Vasile Voiculescu* şi alţi 15 intelectuali din grupul *Rugul aprins* sunt arestaţi la 4 august 1958. Grupul se constituise oarecum de la sine prin reuniuni la Mănăstirea Antim unde audiau conferinţe pe teme religioase ţinute de Sandu Tudor (Alexandru Teodorescu), Al. Mironescu, Vasile Vasilache, Dumitru Stăniloae, Ion Marin Sadoveanu (cu comunicarea „Martirajul Sfântului Ioan Botezătorul"), profesorul Alexandru Elian (despre „Hristos – Soarele Dreptăţii")...

Sandu Tudor şi arhimandritul Benedict Ghiuş au reluat citirea testamentului mitropolitului Antim Ivireanu, fondatorul mănăstirii bucureştene cu acelaşi nume.

Au mai prezentat expuneri Haralambie Vasilache – despre „Adevărul absolut" într-o interpretare filosofică – şi Paul Sterian cu tema „Războiul nevăzut al Sfântului Cuvios Paisie cel Mare din Egipt".

Fig. 56 Părintele Arsenie Boca. A fost condamnat în procesul intentat membrilor grupului religios „Rugul Aprins"

Artista Olga Greceanu, împreună cu părintele Sofian Boghiu şi Gheorghe Mogoş (asistent tehnic), au realizat în mozaic, în patru panouri mari, figurile sfinţilor Antim, Alexie, Nicolae şi Agatha.

Se organizau şi coruri cu călugăriţele Mănăstirii Antim, iar compozitorul Paul Constantinescu a compus un Imn al Rugăciunii lui Iisus.

„Rugul Aprins" şi-a ţinut iniţial adunările în 1946–1947 şi a fost desfiinţat în 1948 când forurile conducătoare bisericeşti au comunicat oficial că „organizarea de întruniri în cadrul mănăstirilor... nu este permisă de lege", precizându-se „că s-au interzis adunările de la Mănăstirea Antim".

Sandu Tudor a fost arestat o primă dată în 1948. După eliberare (1952) Sandu Tudor – devenit între timp ieroschimonah – s-a retras la schitul de la Rarău, sub numele de Daniil de la Rarău. Unele legături între foştii participanţi – Benedict Ghiuş, Valeriu Anania, Alexandru Mironescu şi Dumitru Stăniloae – la întrunirile „Rugului Aprins" s-au refăcut, fapt care a atras din nou arestarea mai multora (iunie 1958), anchetarea şi acuzarea lor de activităţi contrarevoluţionare faţă de regimul democrat-popular.

Între cei arestaţi în 1958 în legături cu activitatea grupului numit *Rugul Aprins* se aflau părintele *Dumitru Stăniloae*, scriitorul *Vasile Voiculescu*, arhimandritul *Benedict Ghiuş*, *Alexandru Făgeţeanu*... Anchetatorii urmăreau să obţină de la cei arestaţi „declaraţii" privind legăturile lui Sandu Tudor cu mişcarea legionară (obsesia anilor '40 şi '50, reluată scurt timp şi după 1989).

Sandu Tudor a fost arestat chiar din iunie 1958 sub acuzaţia de „uneltire contra ordinii sociale". În august, a fost acuzat şi de acţiunile sale în cadrul asociaţiei „Rugul Aprins" – considerate de Tribunalul militar drept „contrarevoluţionare" şi de aderenţa la mişcarea legionară (un fals).

În 1952 a fost arestat monseniorul *Vladimir Ghika*, iniţiator al unor conferinţe în cadrul asociaţiei ASTRA cu sediul pe strada Polonă. În auditoriu erau prezenţi poetul şi medicul Vasile Voiculescu, profesorul Alexandru Mironescu, studentul Andrei Scrima, călugărul Adrian Făgeţeanu – stareţul mănăstirii Antim, Vasile Vasilache, părintele Sofian Boghiu...

Sentinţele au fost pe măsură: Sandu Tudor 25 ani temniţă grea şi Benedict Ghiuş 18 ani.[11]

[11] Pe larg în Cristian Vasile, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2005, pp. 167–190 şi 257–258.

„Procesul“ lui Aurel şi Stela Covaci

Aşa a fost şi cu procesul lui Aurel Covaci, condamnat la 3 ani şi Steliana Pogorilovschi (Stela Covaci), care a primit 2 ani. Acuzaţia: „crimă de uneltire împotriva ordinii sociale“!

Relatează Stela Covaci cum a decurs „procesul“ „la Tribunalul Militar de pe strada Negru Vodă“.

În boxă ea a văzut pentru prima oară pe alţi 3 foşti colegi cu care ea ar fi complotat!

„Ni s-a dat fiecăruia câte un avocat din oficiu cu care am stat de vorbă exact 5 minute! În apărare nu au admis martori. Secretarul Tribunalului a făcut apelul martorilor propuşi în acuzare: pe colega mea de cămin studentă la secţia de limba şi literatura română Naidin Georgeta şi pe Alexandru Zub, la acesta s-a renunţat prin neprezentare. O înscenare odioasă, deoarece Alexandru Zub era deja condamnat şi se afla în închisoarea Jilava.“

„...Colega, care a intrat însoţită de un frate al ei în uniformă de elev MAI, şi-a turuit rechizitoriul învăţat pe de rost. Tremura frisonată împreună cu bara de care se sprijinea. Relatările ei erau mincinoase. Probabil, aşa i se ceruse. Am avut dreptul să-i pun şi eu o întrebare şi am observat-o că s-a speriat cumplit. Nu am acuzat-o. Doar m-am apărat... M-au condamnat la doi ani privare de libertate.“[12]

Aurel şi Stela au fost graţiaţi însă prin decretul 315 al Prezidiului Marii Adunări Naţionale.

În anii ’60–’80 Aurel Covaci s-a impus ca cel mai talentat traducător de poezie şi proză din spaniolă, engleză, italiană şi franceză.

„Procesul“ lotului Noica-Pillat

Între 24 februarie şi 1 martie 1960 a avut loc la Bucureşti „procesul“ unui grup de 23 (douăzeci şi trei) cărturari, oameni de litere şi cercetători, acuzaţi de „crime de uneltire contra ordinii sociale“. Principalii acuzaţi Constantin Noica şi Constantin (Dinu) Pillat.

Sentinţa, pronunţată la 1 martie 1960, pune pe seama „inculpaţilor“ tot felul de delicte, după cum urmează (formulările sunt extrase din Sentinţă).[13]

1. *Constantin Noica* s-a pus de acord cu Al. Paleologu „să scrie teoriile lor contra-revoluţionare şi pe care apoi să le difuzeze“. Noica a scris *Povestiri din Hegel* şi *Anti Goethe*, aceasta din urmă citită „în cadrul întrunirilor clandestine pe care le-au organizat în oraşul

[12] Stela Covaci, *Persecuţia. Mişcarea studenţească anticomunistă Bucureşti, Iaşi (1956–1958). Nume de cod „Frăţia paleolitică“. Documente din Arhiva Securităţii*, Editura Vremea, Bucureşti, 2006, pp. 13–52, citatul de la pp. 30–31 şi 63.

[13] *Prigoana. Documente ale procesului C. Noica, C. Pillat, N. Steinhardt, Al. Paleologu, A. Acterian, S. Al. George, Al. O. Teodoreanu...*, Editura Vremea, Bucureşti, 1996, pp. 432–587. Se va cita în continuare, *Documente Noica-Pillat*.

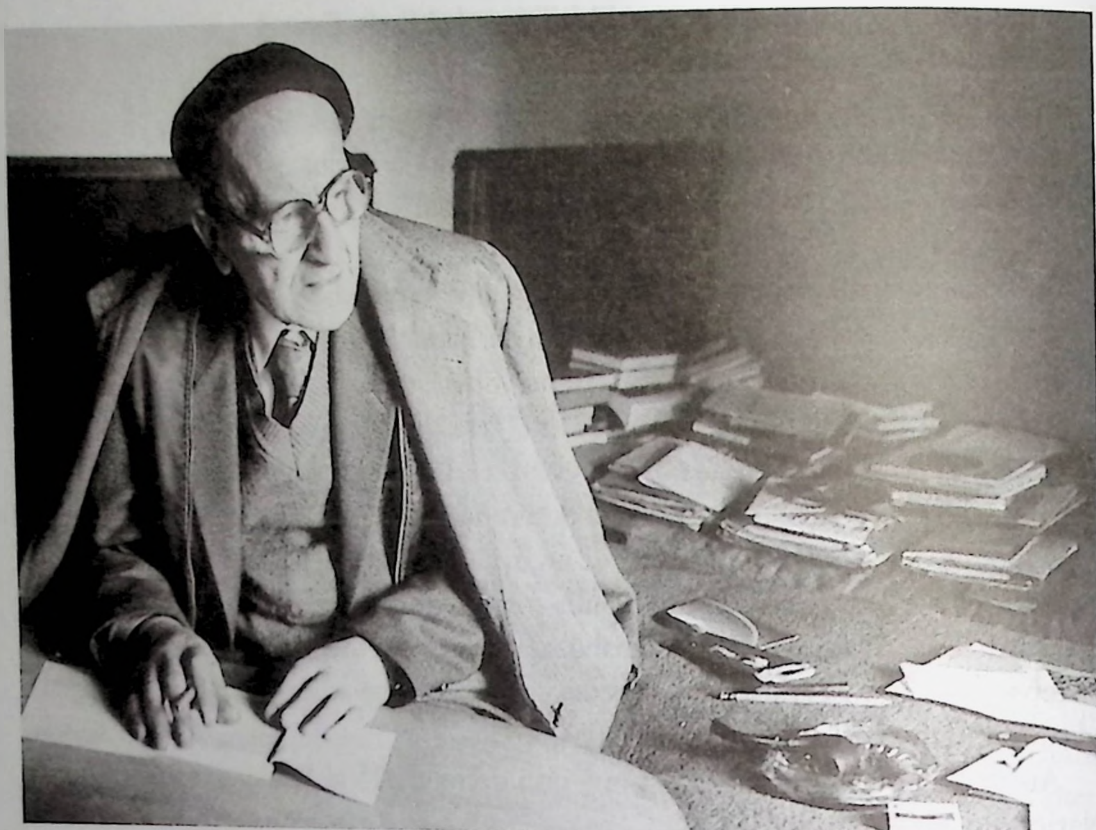

Fig. 57 Filosoful Constantin Noica. Condamnat în 1960 (februarie-martie) pentru „crimă de uneltire contra ordinii sociale". Eliberat în 1964

Câmpulung-Muscel". Tot C. Noica „a reluat legăturile legionare cu fugarii din Occident Cioran Emil şi Mircea Eliade şi a transmis în Franţa manuscrisul «Povestiri din Hegel». Începând din 1956, C. Noica se întâlnea clandestin, la domiciliul lui Al. Paleologu sau B. Strelisker, cu N. Steinhardt, Vetra Gh., Paul Dimitriu, Mihai Rădulescu... şi făceau «lectura scrierilor proprii şi ale fugarilor din Occident» urmate de discuţii numeroase, discuţii în care „se abordau teorii contrarevoluţionare... şi o acţiune de defăimare a literaturii realist-socialiste şi libertăţilor democratice din R.P.R."[14]

2. *Constantin Pillat*, împreună cu Ion Mitucă, a redactat un memoriu de 28 pagini „cu conţinut contrarevoluţionar în care au tratat în mod tendenţios şi defăimător situaţia deţinuţilor din R.P.R. ... au adus calomnii orânduirii noastre sociale, au defăimat aparatul de stat..."

Anchetatori mai puneau în seama lui Constantin Pillat „o activitate bogată de agitaţie contrarevoluţionară prin viu grai şi îndeosebi prin redactarea şi răspândirea de materiale cu conţinut legionar (veşnica acuzaţie, nota D.C.G.), căutând să submineze regimul democrat popular din R.P.R".

[14] *Documente Noica-Pillat*, pp. 448–449.

Ca, de exemplu, romanul intitulat *Aşteptând ceasul de apoi*, dactilografiat în 2 (două) exemplare şi a participat la „lecturi literare" unde se „purtau discuţii profunde cu caracter duşmănos, calomniind şi ponegrind literatura realist-socialistă şi regimul democrat popular din R.P.R.".[15]

C. Noica a „recunoscut" că „după ce a citit scrierile fugarilor Mircea Eliade şi Cioran Emil şi le-a comentat elogios în acele cenacluri literare, le-a difuzat mai departe la ceilalţi coinculpaţi..."[16]

De amintit şi caracterizarea făcută celorlalţi „acuzaţi" din lot (revin obsesiv legionarii!)

3. *Lăzărescu Sandu*, legionar din 1938;
4. *Florian Gheorghe*, legionar din 1939;
5. *Acterian Arşavir*, membru al organizaţiei legionare din 1937;
6. *Ranetti Constantin*, legionar din 1934;
7. *Radian Nicolae*, legionar din 1937;
8. *Vlad Aurelian* „fiul unui fost colonel din armata burgheză, reacţionar notoriu, vechi membru al organizaţiei legionare...";
9. *Răileanu Constantin* „susţinător al ideologiei legionare...";
10. „*Iordache Nicolae* zis Vladimir Streinu fiu de moşier, fost deputat PNŢ, scriitor reacţionar, a susţinut prin scris regimul de exploatare burghezo-moşieresc, iar în perioada dictaturii antonesciene a devenit directorul unei reviste literare denumită *Kalende*";
11. *Mitucă Ion* „fost căpitan în armata burgheză, fiul lui fost fruntaş PNŢ-ist (aşa în text, nota D.C.G.), duşman înrăit al orânduirii democrat-populare...";
12. *Vidraşcu Emanoil* „element reacţionar... şef de cabinet al lui Mihai Antonescu...";
13. *Acterian Sadova Maria* „element naţionalist-şovin... membră a organizaţiei legionare din 1939";
14. *Paleologu Alexandru* „element duşmănos faţă de clasa muncitoare...";
15. *Steinhardt Nicu Aurelian* „element duşmănos regimului democrat-popular din R.P.R., apărător al fostului regim burghezo-moşieresc...";
16. *Strelisker Beatrice* cu „sentimente ostile orânduirii democrat populare din ţara noastră...";
17. *Enescu Teodor* „element reacţionar, fiul unui burghez, tatăl său a avut un restaurant propriu până în 1947...";
18. *Niculescu Remus*, „fiul unui fost colonel în armata burgheză, a adoptat o poziţie ostilă faţă de nouă orânduire socială din ţara noastră... s-a manifestat duşmănos la adresa regimului";
19. *Noica Iacob* fost moşier, cu domiciliu obligatoriu în Câmpulung Muscel..., „a participat la întrunirile organizate la domiciliile acestora cu care ocazie se ascultau posturile de radio imperialiste şi făceau comentarii duşmănoase pe marginea acestor ştiri";

[15] *Ibidem*, pp. 451–452.
[16] *Ibidem*, p. 454.

„A acceptat cererea coinculpatului Noica Constantin de a difuza scrierile contrarevoluţionare ale fugarilor Cioran Emil şi Mircea Eliade intitulate «Ispita de a exista» şi «Pădurea interzisă», după ce le-a citit el, le-a difuzat numiţilor Ion Lambrino şi Radu Rosetti.";

20. *Al-George Sergiu* „ostil regimului" a dat Ligiei Simionescu un exemplar al lucrărilor cu C. Noica „Anti-Goethe" şi „Povestiri din Hegel";

21. *Teodoreanu Alexandru zis Păstorel* „a scris mai multe lucrări prin conţinutul cărora s-a dedat şi la o serie de calomnii şi injurii faţă de clasa muncitoare şi statul sovietic...; a colportat împreună cu o serie de elemente reacţionare ştirile instigatoare şi provocatoare transmise de posturile de radio împricinate...; aducea injurii regimului democrat popular, elogia vechiul regim burghezo-moşieresc, precum şi modul de viaţă occidental..." ;

22. *Ionescu Anca*, fiică de moşier cu concepţii duşmănoase faţă de regim. „În 1957 vara a bătut la maşina de scris introducerea la scrierea cu caracter contrarevoluţionar a lui Noica Constantin, intitulată «Povestiri din Hegel», pe care, împreună cu câteva capitole din această lucrare a expediat-o prin poştă în Franţa."

23. *Mironescu Sanda Simina* „provenită dintr-o familie burgheză cu educaţie reacţionară pronunţată..., folosită în acţiunile contrarevoluţionare întreprinse de Noica Constantin". A difuzat „altor persoane" „Povestiri din Hegel" de C. Noica.

În fond, ce făcuseră cei inculpaţi de autorităţi?

Citiseră două scrieri ale lui C. Noica (dactilografiate în 2 exemplare); citiseră şi unele articole publicate în Franţa, în limba franceză, de Emil Cioran şi Mircea Eliade; le comentaseră; ascultaseră emisiuni radio din Vest în franceză sau engleză (cele în română erau bruiate); comentaseră negativ stările de lucruri din Republica Populară Română.

Au făcut propagandă ostilă regimului în afara cercului celor 23 inculpaţi? Răspunsul este NU!

Complotaseră răsturnarea regimului? – NU!

Puneau la cale vreun atentat? – NU!

Paranoia regimului democrat-popular reiese din însăşi „organizarea" unui atare proces. Într-un regim politic normal faptele arătate mai sus nu ar fi constituit nici un motiv de urmărire penală.

Iar Tribunalul militar al Regiunii a II-a militară, a pronunţat, „în numele poporului" şi în spiritul luptei de clasă următoarele sentinţe[17] (transmise probabil în plic chiar înainte de dezbaterile din instanţă).

1. Constantin Noica – 25 ani muncă silnică şi 10 ani degradare civică;
2. Constantin Pillat – 25 ani muncă silnică şi 10 ani degradare civică;
3. Sandu Lăzărescu – 16 ani muncă silnică şi 7 ani degradare civică;
4. Gheorghe Florian – 16 ani muncă silnică şi 7 ani degradare civică;
5. Acterian Arşavir – 18 ani muncă silnică, 8 ani degradare civică;
6. Constantin Ranetti, 15 ani muncă silnică, 7 ani degradare civică;

[17] *Ibidem*, pp. 512–519.

7. Nicolae Radian, 8 ani închisoare corecţională, 4 ani interdicţie corecţională;
8. Aurelian Vlad, 7 ani închisoare corecţională, 4 ani interdicţie corecţională;
9. Constantin Răileanu, 9 ani închisoare corecţională, 4 ani interdicţie corecţională;
10. Nicolae Iordache (Vladimir Streinu), 7 ani închisoare corecţională, 4 ani interdicţie corecţională;
11. Ion Gh. Mitucă, 20 ani muncă silnică, 10 ani degradare civică;
12. Emanoil Vidraşcu, 8 ani închisoare corecţională, 4 ani interdicţie corecţională;
13. Sadova Maria Acterian, 8 ani temniţă grea, 5 ani degradare civică,
14. Alexandru Paleologu, 14 ani muncă silnică, 7 ani degradare civică;
15. Nicu Aurelian Steinhardt, 12 ani muncă silnică, 7 ani degradare civică;
16. Beatrice Strelisker, 8 ani muncă silnică, 4 ani degradare civică;
17. Teodor Enescu, 7 ani închisoare corecţională, 3 ani interdicţie corecţională;
18. Remus Niculescu, 7 ani închisoare corecţională, 3 ani interdicţie corecţională;
19. Iacob Noica, 13 ani muncă silnică, 6 ani degradare civică;
20. Al-George Sergiu, 7 ani închisoare corecţională, 4 ani interdicţie corecţională;
21. Alexandru Teodoreanu zis Păstorel, 6 ani închisoare corecţională, 3 ani interdicţie corecţională;
22. Anca Ionescu, 6 ani închisoare corecţională, 3 ani interdicţie corecţională;
23. Sanda Mironescu, 6 ani închisoare corecţională, 3 ani interdicţie corecţională.

Delictul pentru care au fost toţi condamnaţi a fost *„infracţiunea de uneltire contra ordinei sociale"*. În plus instanţa a dispus, la fiecare, *confiscarea totală a averii personale.*

(Recursurile au fost respinse pe 7 aprilie 1960.[18])

Alte procese politice încheiate cu ani grei de condamnare, au fost intentate lui *Mihail Romniceanu* – naţional-liberal fost ministru fără portofoliu în guvernul Groza, în 1946; *Aurelian Bentoiu*, jurist şi poet de talent, fruntaş liberal, închis la Sighet până în 1955, apoi eliberat şi arestat din nou şi condamnat (moare în închisoare); *George Strat*, fruntaş liberal (decedat în închisoare).

De ce asemenea pedepse aberante?

Paranoia regimului faţă de orice manifestare de dezaprobare chiar dacă în cerc restrâns (cazul de faţă) nu explică decât parţial reacţia autorităţilor.

„Procesul" ţintea mai departe.

La plenara C.C. al P.M.R. din 23–25 martie 1956, Gheorghe Gheorghiu-Dej declarase că destalinizarea avusese loc în R.P.R. încă din 1952, când fusese demascat şi înlăturat grupul fracţionist, antipartinic şi antistatal Vasile Luca, Teohari Georgescu şi Ana Pauker!

---

[18] Pe larg despre împrejurările şi activităţile în legătură cu „procesul" celor 23, în volumul Stelian Tănase, *Anatomia mistificării 1944–1989* unde sunt reproduse şi o sumă de documente emise de autorităţi cât şi extrase din jurnalele personale ale participanţilor, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997.

După evenimentele din Polonia şi Ungaria din 1956, conducerea de la Bucureşti a considerat necesare noi măsuri pentru a preveni orice disidenţe sau împotrivire efectivă. Cu atât mai mult cu cât:

a) intervenise retragerea trupelor sovietice din R.P.R. (vara 1958);

b) începuse faza finală (1958–1962) în colectivizarea agriculturii, când milioane de familii ţărăneşti urmau să fie „convinse" să intre în gospodăriile agricole colective.

Presiunea asupra opiniei publice a fost exercitată şi pe cale ideologică (mai jos articolul respectiv), prin agravarea pedepselor penale (vezi mai înainte) dar şi prin reluarea unor procese politice.

Lotul celor „23" (Noica-Pillat) nu era unul obişnuit. Era un avertisment dat tuturor cărturarilor, cercetătorilor, „intelighenţiei" în general.

Decretele de graţiere din 1963–1964 au adus şi eliberarea celor condamnaţi în procesele politice din 1958–1960. Dar ţelul esenţial fusese atins, lumea literelor, artelor şi cercetării ştiinţifice fusese îndeajuns de intimidată pentru a nu mai pune în discuţie – nici chiar în cerc restrâns – realităţile regimului democrat-popular.

Avertismentul era cu atât mai clar cu cât cei „inculpaţi" reprezentau o arie largă de specialităţi: filosofi, istorici ai artelor, istorici literari, romancieri, critici literari, cronicari ai vieţii culturale – unii din ei nume binecunoscute şi cu autoritate.

Punerea în gardă a reuşit; temerea s-a reinstalat în oameni. Au fost organizate şi mitinguri în săli în care au fost „infierate" anume personalităţi, în timp ce în facultăţi erau criticaţi profesori cu autoritate şi eliminaţi studenţi.

P.M.R. şi Congresul al XX-lea al P.C.U.S.

Al XX-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice s-a ţinut la Moscova între 14 şi 25 februarie 1956. Printre participanţi şi delegaţia P.M.R. – Gheorghe Gheorghiu-Dej, Iosif Chişinevschi, Miron Constantinescu şi Petre Borilă. În raportul secret, Nikita Sergheevici Hruşciov denunţa şi condamna crimele şi ororile făptuite în anii când Iosif Vissarionovici a condus P.C.U.S. şi Uniunea Sovietică. Raportul secret a produs o enormă senzaţie – cine gândea că la trei ani de la moarte, I.V. Stalin va fi criticat şi blamat chiar de conducerea Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice. Raportul a fost o modalitate iscusită de a arunca răspunderea şi vinovăţia asupra fostului lider şi de a nu implica regimul şi sistemul ca atare. Şirul de crime şi fapte condamnabile s-au datorat liderului suprem, nicidecum sistemului şi regimului sovietic! În acest fel, mai ales după lichidarea lui Lavrenti Beria şi colaboratorilor săi direcţi (decembrie 1953), răspunderea pentru tot ce a avut loc revenea unor persoane, nu regimului.

Pe cale de consecinţă, liderii care conduseseră ţările democrat populare în anii lui Stalin, deveneau ţinta schimbărilor. Aşa au evoluat lucrurile în Republica Populară Polonă, în Cehoslovacia, în Ungaria, în Bulgaria. Gheorghe Gheorghiu-Dej va fi înţeles

fără îndoială, că, urmare raportului secret de la al XX-lea Congres P.C.U.S., şi persoana sa urma să fie pusă în discuţie. Pierderea puterii însemnase, până atunci, şi pierderea vieţii, după modelul din Uniunea Sovietică.

Fig. 58 Nikita Sergheevici Hruşciov la tribuna Congresului XX al P.C.U.S. – Moscova, 1956

În aceste condiţii s-a ţinut Plenara C.C. al P.M.R. la 23–25 martie 1956, unde Gheorghe Gheorghiu-Dej a prezentat *Raportul delegaţiei P.M.R. cu privire la lucrările Congresului al XX-lea al P.C.U.S.*

Raportul abundă în generalităţi cu citate din Vladimir Ilici Lenin. „Cultul personalităţii, afirma Gheorghiu-Dej, este incompatibil cu concepţia marxist-leninistă întrucât transformă pe un conducător într-un fel de făcător de minuni, îl proclamă absolut infailibil, micşorează şi întunecă rolul partidului, rolul maselor populare, adevăratele făuritoare ale istoriei şi forţa hotărâtoare a progresului social".[19]

De asemenea: „Cultul personalităţii încătuşa gândirea creatoare, ducea la stagnare în domeniul ideologic, făcea să întârzie luarea de hotărâri dictate de nevoile vieţii..."

Cu referire la Republica Populară Română:

„Călăuzindu-ne după învăţătura leninistă, trebuie să dezrădăcinăm cu hotărâre orice influenţă a cultului personalităţii în propagandă, presă, în creaţia literară şi artistică, în toate domeniile de activitate ale partidului nostru"...; „să veghem la stricta respectare a legalităţii populare din partea organelor de partid şi de stat"[20] (frază care se referea la numeroasele abuzuri săvârşite de organele Securităţii, de miliţie, M.A.I. etc., nota D.C.G.).

„O dare de seamă anodină, urmată de multă vorbă de clacă" notează Sorin Toma, redactorul-şef al „Scânteii"[21]. Textul integral al raportului prezentat de Nikita Hruşciov la Congresul XX al P.C.U.S., a sosit ulterior şi la Bucureşti.

A urmat *o adunare a activului de partid* (în sala Floreasca) cu sute de activişti cu „munci de răspundere". A fost citit un text prescurtat, trunchiat al Raportului.

---

[19] Fragmente din Raportul prezentat de Gheorghiu-Dej în Alina Tudor, Dan Cătănuş, *O destalinizare ratată. Culisele cazului Miron Constantinescu-Iosif Chişinevschi (1956–1961)*, Editura Elion, Bucureşti, 2001, pp. 29–49.

[20] *Ibidem*, pp. 39 şi 44.

[21] Sorin Toma, *Privind înapoi. Amintirile unui fost ziarist comunist redactor-şef al Scânteii din 1947 până în 1960*, Editura Compania, Bucureşti, 2004, pp. 114–123.

Fig. 59 Petre Borilă (Iordan Drăgan Rusev) (n. 13 febr. 1906, Silistra, Bulgaria-d. 2 ian. 1973, Bucureşti). Membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (1948-1969); membru al Biroului Politic al C.C. (1952-1965) şi al Comitetului Politic Executiv (1965-1969) (*Dicționar*, pp. 108-109)

„În pofida acestor precauții – îşi aminteşte Sorin Toma – efectul a fost şi aici copleşitor. Oamenii s-au despărțit în tăcere, dezorientați, necutezând să-şi spună gândul. Totuşi, pe drum, un coleg din conducerea redacției mi-a spus în şoaptă. «Acum, marele Stalin. Pe când stalinii mai mici?»"

Chiar dacă aceste cuvinte n-au fost rostite atunci, mai mulți activişti şi-au pus, probabil, întrebarea.

Între 3 şi 12 aprilie 1956 au loc patru şedințe ale Biroului Politic, la 3, 4, 6 şi 12 aprilie cu „discutarea problemelor ridicate la şedința Biroului Politic din ajunul Plenarei a C.C. al P.M.R. (aceea din 23–25 martie, nota D.C.G.), cât şi în timpul dezbaterilor din plenara..."

Enumerarea acestor „probleme" este semnificativă deoarece se referă mai ales la *abuzurile făptuite de organele M.A.I.*, anume:

„Tribunalele speciale" ale Ministerului Afacerilor Interne

Împuşcarea unor infractori de drept comun (am trăit în Bucureşti aceste fapte, D.C.G.)

Arestări abuzive (au fost foarte multe, D.C.G.)

Urmărirea unor persoane din C.S.P. şi a lui Miron Constantinescu de către organele MAI.

Afirmația că în Biroul Politic se vorbeşte cu teamă (posibil, nota D.C.G.)

Tărăgănarea voită a redactării raportului delegației P.M.R. la Congresul XX P.C.U.S.

Ieşirea netovărăşească a lui Alexandru Drăghici față de tov. Emil Bodnăraş".[22]

S-au menționat multe fapte cu totul negative şi reprobabile la adresa M.A.I., ca, de exemplu, „schingiurile care au avut loc în închisori" (multe de tot, D.C.G.); repetate atacuri indirecte ale lui Miron Constantinescu la adresa lui Gheorghiu-Dej; Ministerul de Interne care nu se află sub controlul partidului; Miron Constantinescu şi-a făcut autocritica „am desfăşurat şi eu o activitate largă de popularizare a cultului personalității"; Alexandru Drăghici atacuri directe la adresa lui Miron Constantinescu; replici între acesta, Gh. Apostol şi Al. Moghioroş; acuzații şi contraacuzații... Când citeşti pagină după pagină afirmațiile unuia şi replicile celuilalt, ai impresia că *tovarăşii, aflați la vârf se cam mâncau între ei tot timpul* (sublinierea, D.C.G.).

Emil Bodnăraş a căutat să mai aşeze lucrurile: „Şedința de ieri a Biroului Politic (3 aprilie) s-a desfăşurat într-o atmosferă apăsătoare. S-au spus multe lucruri grele la

[22] Idem, p. 50

adresa diferiților tovarăși și fără îndoială că multe din ele sunt nejuste și exagerate... Fără îndoială că s-au acumulat numeroase greșeli, numeroase înțelegeri deformate ale lucrurilor...; nu este just a discuta punând la îndoială buna credință a vreunuia din membrii Biroului Politic".[23]

Emil Bodnăraș, Nicolae Ceaușescu, Constantin Pârvulescu, Alexandru Moghioroș, Chivu Stoica au participat la discuție sprijinind mai curând pe Gheorghiu-Dej în timp ce Miron Constantinescu și Iosif Chișinevschi au căutat să se disculpe, făcându-și și o autocritică de rigoare.

Nu au fost concluzii la discuțiile din cele patru întâlniri ale Biroului Politic. S-a hotărât numai să se întocmească un protocol al ședințelor.

În iunie 1956 un grup de ilegaliști a considerat că, în atmosfera de destindere produsă de Raportul Hrușciov, ar fi timpul ca în partid să existe o libertate de exprimare, să fie luate măsuri împotriva cultului personalității și abuzurilor Securității, să se discute linia politică și economică a partidului.

Reacția a venit de îndată. O plenară a C.C. al P.M.R. (16–17 iunie 1956) hotărăște eliminarea din partid a mai multor ilegaliști: D. Petrescu, Constantin Agiu, Victor Dușa, generalul Eremia, Mihai Levente[24], învinuiți de uneltire împotriva conducerii partidului și de denaturarea învățăturilor Congresului al XX-lea al P.C.U.S.

S-au adăugat și zvonurile care au sporit suspiciunile lui Dej și echipei sale. Miron Constantinescu s-ar fi întâlnit cu Constantin Pârvulescu și Alexandru Moghioroș. Grigore Răceanu, vechi ilegalist, ar fi trimis o scrisoare lui Dej: „Ghiță ai uitat de unde ai plecat! Adu-ți aminte că și tu ai fost muncitor!" Ceferiști de la Grivița împărtășeau – pare-se – vederile lui Răceanu. Se înregistraseră pe bandă magnetică amintiri de la Grivița (1933) care în privința lui Gheorghiu-Dej nu concordau cu versiunea oficială![25]

Erau destule semnale cunoscute la „vârf" că se acumulau opinii contrarii conducerii P.M.R. și versiunii oficiale asupra evenimentelor.

Gheorghiu-Dej a hotărât să reacționeze direct. *Plenara C.C. al P.M.R. din 28–29 iunie 1957*, elimină de la conducerea partidului pe Miron Constantinescu și Iosif Chișinevschi.

„Scânteia" din 9 iulie 1957 publică un comunicat de 13 rânduri prin care anunță că Plenara C.C. al P.M.R. din 28–29 iunie și 1–3 iulie 1957 a dezbătut raportul prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej privind sarcinile ce decurg din hotărârile Congresului II al P.M.R. și din învățămintele Congresului XX al P.C.U.S.

Ultimele 3 rânduri ale comunicatului precizau: „Plenara C.C. al P.M.R. a eliberat pe tov. Iosif Chișinevschi din calitatea de membru al Biroului Politic și secretar al C.C. și

---

[23] *Ibidem*, pp. 82–83.

[24] Alina Tudor, Dan Cătănuș, *Amurgul ilegaliștilor. Plenara PMR din 9–13 iunie 1958*, Editura Vremea, București, 2000, p. 8.

[25] Sorin Toma, *op. cit.*, pp. 117–123.

pe tovarăşul Miron Constantinescu, din calitatea de membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R.".[26]

A fost dată însă publicităţii şi Rezoluţia amintitei Plenare care tratează pe larg abaterile lui Iosif Chişinevschi şi Miron Constantinescu, aşa încât eliminarea lor de la conducerea partidului au devenit publice.

„Rezoluţia" face legătură între „politica oportunistă-lichidatoristă a grupului fracţionist Vasile Luca – Ana Pauker" şi activitatea lui Iosif Chişinevschi (îndeosebi) şi a lui Miron Constantinescu. „Rezoluţia" reaminteşte – fapt necunoscut până atunci – că încă din ilegalitate (1934) Iosif Chişinevschi a fost „aspru criticat" „pentru încălcarea principiilor organizatorice elementare în relaţiile cu conducerea de partid". În 1948 I. Chişinevschi a fost din nou „criticat cu severitate pentru prezentarea deformată, calomnioasă a poziţiei unor membrii ai conducerii partidului; ...a manifestat spirit politicianist de intrigă şi carierism, fugă de răspundere, o atitudine dogmatică şi bucheră in probleme de bază ale muncii partidului". (Dintr-odată, sunt enumerate toate abaterile şi deficienţele lui I. Chişinevschi, nota D.C.G.)

„Rezoluţia" critică din plin şi pe Miron Constantinescu: „a participat activ la aplicarea liniei lichidatoriste provocate de deviatori (Luca-Pauker, nota D.C.G.) în construcţia de partid...; a comis greşeli serioase în munca de planificare (n-au fost semnalate de nimeni *illo tempore*, nota D.C.G.); s-a dovedit îmbâcsit de dogmatism... a manifestat orgoliu mic burghez, înfumurare şi aroganţă în relaţiile cu oamenii".[27]

Aflăm şi principala vină a celor doi acum aspru criticaţi: „au încercat să calomnieze activitatea organelor conducătoare de partid şi a organelor statului democrat popular" (a se citi: au criticat pe Gheorghiu-Dej şi grupul său, precum şi practicile total ilegale ale Securităţii, nota D.C.G.).

În concluzie, „Rezoluţia" afirmă că Plenara C.C. „a supus unei critici aspre, principiale şi a condamnat în unanimitate poziţia şi metodele antipartinice" a celor doi, care „au recunoscut greşelile şi abaterile grave pe care le-au comis".

Plenara C.C. al P.M.R. i-a scos din funcţii dar le-a menţinut „calitatea de membrii ai Comitetului Central".

Esenţialul fusese dobândit: Iosif Chişinevschi şi Miron Constantinescu au fost eliminaţi de la conducerea partidului şi reduşi la rolul de figuranţi în Comitetul Central. Poziţia lui Gheorghiu-Dej şi a susţinătorilor săi era astfel consolidată.[28]

Sorin Toma afirmă că „Rezultatul plenarei a fost o vastă acţiune represivă... În întregul partid s-a dezlănţuit o uriaşă «vânătoare de vrăjitoare». Fiecare organizaţie era obligată să descopere în sânul ei fracţionişti, deviaţionişti, membrii de partid care, în faptă sau în vorbă, într-un fel sau altul... s-au făcut vinovaţi de abateri de la linia partidului... Vizaţi

[26] *O destalinizare ratată*, p. 248.
[27] *Ibidem*, pp. 249–255.
[28] Vezi şi Postfaţa lui Florin Constantiniu, la volumul din nota precedentă.

cu precădere erau comuniştii ilegalişti şi alături de ei, intelectualii, membrii de partid cu «o viziune nesănătoasă» cei cu o biografie mai complicată, mai greu verificată...".

Sorin Toma adaugă: „această acțiune de «întărire a unității partidului» a măturat țara în lung şi lat şi *a făcut multe mii de victime*" [29] (sublinierea D.C.G.). Autorul acestei estimări avea destule motive personale de nemulțumire, de criticare a politicii lui Dej. Cercetări suplimentare sunt necesare pentru a stabili câți membrii de partid au primit sancțiuni, câți au fost eliminați din partid etc. Oricum, reacția conducerii P.M.R. a fost promptă, directă şi a pus capăt unui eventual curent antiDej.

Fig. 60 Constantin Doncea (n. 12 aug. 1904, com. Cocu, jud. Argeş, d. 4 nov. 1973, Bucureşti)

Acțiunea de „întărire a rândurilor partidului" şi de eliminare a „fracționiştilor" a continuat în 1958 la *Plenara din 9–13 iunie*.

În cadrul plenarei, în ziua a doua (10 iunie 1958) Nicolae Ceauşescu a dat citire unui material „cu privire la activitatea fracționistă a unor elemente"[30], după cum urmează:

Constantin Doncea (cu stagiu din ilegalitate, 1922–1933): „element individualist, anarhic şi dizolvant, îmbibat de concepții mic burgheze, stăpânit de ambiții meschine, carieriste, om mărginit cu un nivel scăzut de conştiință de clasă... un oportunist înrăit...".

Ovidiu Şandru (membru de partid din 1931): „... vechi fracționist, politicianist şi intrigant, fiu de chiabur... s-a văicărit de nenumărate ori pentru faptul că n-ar fi prețuită activitatea lui din timpul ilegalității..."

Grigore Răceanu (activist de prin 1935): „unul din principalii inspiratori şi organizatori ai activității antipartinice şi fracționiste... În numele grupei sale fracționiste, peste capul partidului, Răceanu Grigore a dus tratative cu PNȚ-Maniu, pe baza unei platforme naționaliste şi antisovietice... În muncile sindicale... a avut numeroase manifestări demagogice şi duşmănoase de calomniere a liniei partidului".

Genad Eugen (membru de partid din 1931): „în cursul cercetărilor de la Siguranță a avut o purtare trădătoare... a divulgat numele a 7 tovarăşi... din inițiativă proprie a dus tratative cu unii conducători ai organizațiilor sioniste".

În cadrul Procuraturii Generale (1950–1953) „în loc de a asigura judecarea şi condamnarea duşmanilor regimului democrat-popular, el a înlesnit achitarea lor"; „...palavragiu de salon, care în timpul regimului burghezo-moşieresc nu a adus nici un aport la linia partidului ci, dimpotrivă prin purtarea sa laşă şi trădătoare i-a cauzat daune şi neajunsuri..."

---

[29] S. Toma, *op. cit.*, pp. 122–123.

[30] Textul în *Amurgul ilegaliştilor*, pp. 14–57, citatele sunt date din acest text.

Genad Heinrich (cu stagiu în ilegalitate pentru anii 1927–1941) frate cu Eugen, n-a avut activitate înainte de 1944.

„După eliberarea țării, fiind carierist și obraznic, a reușit să se strecoare în diferite munci pe linie sindicală, însă peste tot a fost înlăturat ca element incapabil și dizolvant."

Drancă Ion (stagiu în ilegalitate 1935–1938): „...cunoscut de muncitorii ceferiști ca un om descompus din punct de vedere moral, în anturajul căruia sunt elemente active dușmane...; întreține relații de prietenie cu un infractor de drept comun pe care-l roagă să-i procure pentru soție o haină de blană".

Moflic Constantin: „...de origine chiaburească și de profesie cizmar, este un element înapoiat, șovăielnic și dezechilibrat...; arestat în 1943, Moflic a avut o purtare lașă, trădând numele unor tovarăși cu care avea legături și tot ce știa despre aceștia...; s-a asociat cu elemente fracționiste ca Genad, Negoiță, Dușa etc. și a luat parte la acțiunile acestora...".

Pavel Ștefan (membru de partid din 1926): „...element carierist care, de când a intrat în mișcare, a râvnit în permanență după posturi și funcții de răspundere...".

În 1953 ca ministru adjunct la Ministerul Forțelor Armate și șef al D.S.P.A. (Direcția Superioară Politică a Armatei) a reieșit cu claritate „aviditatea lui de parvenire". Numit comandant al forțelor aeriene, a refuzat să preia comanda „socotind numirea în noua funcție ca o degradare". (Informație de tot interesul: o persoană fără nici o pregătire numită comandant al forțelor aeriene!!, D.C.G.)

„Cu tot ajutorul primit de la partid, cu toate criticile ce i s-au făcut, Pavel Ștefan nu s-a lecuit și mânat orbește de dorința de parvenire, a dus împreună cu alte elemente antipartinice discuții în afara cadrului organizat al partidului, calomniind conducerea de partid..."

Bîgu Vasile: „s-a comportat laș în timpul grevei CFR din februarie 1933, a fugit când a început reprimarea greviștilor pe 16 februarie; arestat, a divulgat „numele tovarășilor care au făcut parte din comitetul de acțiune al atelierelor...; s-a ferit să ia parte la acțiuni... sub tot felul de pretexte s-a eschivat de regulă de la îndeplinirea sarcinilor de partid...; desfășoară o agitație demagogică, bârfește și calomniază în public, conducerea partidului și statului, ațâțând oamenii împotriva ei".

Caracterizări de același fel, cu variațiuni, există și pentru Vasile Negoiță (cu stagiu în ilegalitate începând din 1933) și Iacob Coțoveanu (a activat în U.T.C. în anii 1932–1940).

Partea a 2-a a referatului citit la plenară de Nicolae Ceaușescu, încadrează activitățile și declarațiile celor nominalizați în partea întâi, în formule mai cuprinzătoare, ca de exemplu: „discuții antipartinice, defăimând partidul" (citește: conducerea de partid, D.C.G.); „calomnierea directă sau deghizată a politicii leniniste de industrializare"; „minciuni și calomnii cu privire la țărănimea muncitoare și alianța muncitorescțărănească"; ostilitate față de statul democrat-popular; denigrarea unității de monolit a partidului; cer «libertate» pentru a ataca unitatea partidului; se ridică împotriva hotărârilor luate de partid pentru a pune capăt activității criminale antipartinice și antistatale

a deviatorilor Ana Pauker-Vasile Luca; denaturarea şi calomnierea politicii de cadre a partidului etc.

În partea a treia a referatului sunt enumerate „măsurile statutare" faţă de tovarăşii enumeraţi:

Excluderea din partid: Ovidiu Şandru, Grigore Răceanu, Eugen Genad, Heinrich Genad, Ion Drancă, Constantin Moflic, Vasile Vasi, Ernest Mathé.

Excluderea din rândurile membrilor supleanţi ai C.C. al P.M.R.: Doncea Constantin, Iacob Coţoveanu, Ileana Răceanu, Vasile Cristache.

Excluderea din Comitetul regional Bucureşti al P.M.R.: Pavel Ştefan.

Vot de blam cu avertisment: Vasile Bîgu.

În ziua a treia şi a patra a plenarei (11–12 iunie 1958) cei care au primit sancţiuni sunt luaţi la întrebări de membri ai Comitetului Central[31] şi încearcă să se explice. Sancţiunile sunt cuprinse într-o hotărâre dată publicităţii şi cu nominalizarea celor implicaţi.[32]

Au luat cuvântul criticând în fel şi chip pe cei sancţionaţi: Vasile Vâlcu; Simion Bughici; Mihai Burcă; Ştefan Voicu (şi-a făcut autocritica); Gh. Vasilichi (l-a atacat dur pe Doncea); Ofelia Manole care sfătuieşte pe Ileana Răceanu „să rupă cu Răceanu (soţul ei, nota D.C.G.) şi să-l lase, dar este la rândul ei sever criticată de Gheorghiu-Dej; Vasile Vaida; Ileana Răceanu (consideră că bărbatul ei Grigore Răceanu are „într-o serie de probleme o poziţie antipartinică" şi conchide: „Eu simt toată această răspundere şi sunt de acord cu materialul şi cu propunerile făcute ca această bandă antistatală, fracţionistă şi contrarevoluţionară să fie exclusă din partid şi începând cu Răceanu Grigore. Cred că trebuie mers şi mai departe, să fie cercetat"; la rândul ei, Ileana Răceanu a fost hărţuită cu întrebări de Gh. Stoica, Gheorghiu-Dej, Constantin Pârvulescu, Alexa Augustin.

Cel mai direct criticat şi luat la întrebări a fost Constantin Doncea.[33]

Din stenograma plenarei vedem cum a decurs o asemenea „demascare" a unui grup de „ilegalişti". Cei criticaţi şi „demascaţi" sunt dintru început caracterizaţi cu tot felul de calificative; dintre ei Ileana Răceanu, Ofelia Manole, Constantin Doncea, Iacob Coţoveanu au răspuns într-un fel sau altul, criticilor şi întrebărilor.

De reţinut că şi Miron Constantinescu, exclus din Comitetul Central în 1957, a ţinut să participe la discuţiile plenarei din iunie 1958; l-a criticat pe C. Doncea şi a condamnat „rostogolirea lor în mocirla reacţiunii... acţiunea fracţionistă, antipartinică, antistatală şi la unii din ei contrarevoluţionară. Dar şi Miron Constantinescu a fost din nou luat la întrebări de Ghizela Vass, Leonte Răutu, Petre Lupu, Gheorghiu-Dej, Alexandru Moghioroş...[34]

Ce se poate reţine din această plenară şi hotărârile ei?

---

[31] *Ibidem*, pp. 57–128 şi pp. 128–238.
[32] *Ibidem*, pp. 239–242.
[33] În a treia zi a plenarei 11 iunie, *ibidem*, pp. 109–128.
[34] *Ibidem*, pp. 150–164.

Fig. 61 Petre Lupu (Presmann) (n. 25 oct. 1920 Iași; d. 2 iul. 1989). Membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (1955-1984), al Comitetului Executiv și al Comitetului Politic Executiv (1965-1984), ambasador (1984-1988). (*Dicționar*, p. 367)

Ea a reprezentat încă o etapă în acțiunea dusă de Gheorghiu-Dej şi grupul său cu maximum de energie pentru controlul conducerii partidului.

Etapa întâi a fost înlăturarea în 1952 a trio-ului Vasile Luca, Ana Pauker şi Teohari Georgescu, toți din nucleul de conducere al partidului.

Etapa a doua în 1957 (28–29 iunie) când Plenara C.C. al P.M.R. a exclus de la conducerea partidului, pe Miron Constantinescu şi Iosif Chişinevschi.

Etapa a treia pentru controlul deplin al partidului, plenara din 9–13 iunie 1958 când 10 membri din ilegalitate au fost excluşi din partid şi alții au primit vot de blam sau alte sancțiuni.

De ce aceste măsuri? Ce au făcut de fapt cei sancționați?

Răspunsul îl aflăm numai din referatul citit de N. Ceauşescu, de fapt un act de acuzare însoțit de propuneri de sancționare. Câțiva din cei vizați au dat explicații în Plenară, dar cu condiția să-şi recunoască abaterile şi greşelile. Din referat rezultă că au existat nemulțumiri, cei vizați au socotit că nu li se recunosc meritele ca ilegalişti, că nu au primit funcții pe măsura aşteptărilor lor.

Dar a mai rezultat ceva. Nemulțumiții ilegalişti „au venit cu o serie de teze noi, revizioniste, împotriva cărora luptă partidele comuniste şi muncitoreşti, ei au căutat să găsească prilejul să lovească în partid" (Vasile Vâlcu).[35]

Mai aflăm şi de o propunere despre un partid independent, despre o „scrisoare adresată Comitetului Central din partea aşa-zisului partid comunist independent"[36]; că Grigore Răceanu „a discutat acasă şi a ridicat o serie de probleme în legătură cu salarizarea muncitorilor, care este mică, problema țăranilor, că sunt nemulțumiți cu predarea cotelor, că exista frământări în rândul maselor de muncitori; de asemenea, a mai spus despre faptul că partidul, conducerea partidului, nu este legată de mase, că conducerea partidului nu merge prin întreprinderi".[37]

Ilegaliştii puşi în discuția plenarei mai erau învinuiți că „ar fi vrut... să se transforme partidul nostru într-un fel de club de discuții libere, să se creeze... un climat de exprimare liberă a părerilor, unde fiecare să se întreacă la discuții; ...mai doreau ca sindicatele să nu facă politică... să rupă sindicatele de partid şi de masă..."[38]

[35] *Ibidem*, p. 59.
[36] Ion Vințe, în *op. cit.*, p. 95.
[37] *Ibidem*, p. 98.
[38] A. Moisescu, în *op. cit.*, p. 102.

A fost pus în discuție și Mihai Roller, „despre cazul de la Institutul de istorie (al partidului, nota D.C.G.). Vina directă o poartă tov. Roller. Acolo s-a dat posibilitatea, s-a creat o tribună legală ca Doncea, Şandru şi alții să debiteze părerile lor. ...Se știe că ani de zile, cu diferite prilejuri, Doncea susținea același lucru: «Nu a fost partid (la Grivița în 1933, nota D.C.G.), eu am fost totul». La Institutul de istorie (al partidului, nota D.C.G.) s-a procedat ca într-un institut burghez și fiecare a venit și și-a vărsat veninul, ambițiile". (La Institutul de istorie al partidului începuse înregistrarea relatărilor participanților la greva din 1933 și care nu se potriveau cu versiunea oficială favorabilă lui Gheorghiu-Dej!)

Toate acestea au provocat bănuielile și aprehensiunile lui Dej și a grupului său, că unii ilegaliști ar putea iniția un curent împotriva conducerii partidului, de unde și riposta prin Plenara din 9–13 iunie 1958.[39]

Ofensiva ideologică s-a adăugat celorlalte măsuri. Plenara C.C. al P.M.R. din 9–13 iunie 1958 a luat în dezbatere și „lupta împotriva ideologiei burgheze sub bagheta lui Leonte Răutu – marele maestru al spiritului partinic-revoluționar și al respectării liniei partidului (indiferent de meandrele ei). Plenara avea ca țintă lumea intelectuală și artistică, unde s-au făcut simțite felurite tendințe de „apolitism-neutralism-negativism-eclectism-servilism-snobism" (șase calificative!, D.C.G.). Hotărârea adoptată de plenară cheamă organizațiile de partid să lupte „neobosit împotriva revizionismului și a oricăror influențe ale ideologiei străine, sub orice formă s-ar manifesta împotriva naționalismului, concepțiilor idealiste, a esteticii burgheze reacționare..."

Organele de partid și de stat ce îndrumă munca ideologică, cât și cadrele din învățământ, din presă și edituri, din cercetare „să pună în centrul preocupărilor studierea aprofundată a marxism-leninismului, să-și ridice combativitatea și vigilența împotriva oricăror manifestări ale ideologiei străine...".

Îndrumătorii și muzeografii din Muzeul de Artă al R.P.R. au participat, începând din 1958, la seminariile lunare pentru a-și ridica nivelul ideologic. Seminarul se ținea pe strada Clemenceau în clădirea (azi nu mai există) ce fusese până în iulie 1947 sediul PNȚ-Maniu. Acolo funcționa un cabinet de partid. Ni s-a dat inițial o bibliografie – unde erau incluse și recente documente (hotărâri) de partid, noi, cursanții, studiam materialele și la seminarul următor eram solicitați să luăm cuvântul, să explicăm conținutul documentelor.

---

[39] Vezi și Postfața lui Florin Constantiniu la volumul *Amurgul ilegaliștilor*, pp. 243–249. De asemenea, volumul Alina Tudor, Dan Cătănuș, *O destabilizare ratată. Culisele cazului Miron Constantinescu – Iosif Chișinevschi*, Editura Elion, București, 2001, pp. 7–19 și *Etapele luptei pentru putere. Scurtă cronologie (1944–1961), ibidem*, pp. 21–26.

Ceea ce se cerea de fapt era ca participanţii să reia prin cuvintele lor conţinutul documentelor. Puteai relua chiar formulările din „materiale" cu condiţia să nu citeşti textul.

Seminarul solicita un timp de pregătire, materia era aridă, cursanţii nu prea se îndemnau a lua cuvântul. Dar la finele anului ni se făcea o caracterizare.

Fiecare seminar era condus de un lector. La seminarul ideologic al Muzeului de Artă al R.P.R. a fost repartizată o tovarăşă. Venea îmbrăcată într-un taior bine croit. Pentru 1958 reprezenta eleganţă.

Seminarul ideologic a fost o obsesie a regimului. A continuat să funcţioneze inclusiv în anii '80. Vor fi socotit responsabilii cu propaganda că în felul acesta salariaţii vor înţelege mai bine linia partidului?

În noiembrie 1957 avusese loc, la Moscova, Consfătuirea reprezentanţilor partidelor comuniste din 64 ţări ale lumii. Scopul era afirmarea rolului „hegemon" al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice în mişcarea comunistă internaţională („Cominform"-ul îşi încetase activitatea în aprilie 1956). Declaraţia adoptată de Consfătuire – la care a subscris şi delegaţia P.M.R. – condamna revizionismul în general şi cel „iugoslav" îndeosebi.

Polemica sovieto-iugoslavă a rămas totuşi în limite acceptabile, nu a degenerat ca în 1948–1953 şi nu s-a extins asupra relaţiilor statale.

Ofensiva ideologică din R.P.R. venea astfel în consonanţă cu concluziile Consfătuirii de la Moscova.

P.M.R. şi revoluţia din Ungaria (octombrie–noiembrie 1956)

Evenimentele din Ungaria din a doua jumătate a lunii octombrie au dus, în mai puţin de zece zile, la destrămarea regimului democrat-popular de sub conducerea Partidului Comunist Ungar (Partidul Muncitoresc Socialist Ungar), cu perspectiva restaurării unui sistem politic pluralist şi cu retragerea Ungariei din Pactul de la Varşovia. Evoluţiile au provocat intervenţia armatei sovietice la Budapesta şi în alte locuri cu începere de la 4 noiembrie 1956 pentru „zdrobirea contrarevoluţiei" – după interpretarea oficială de atunci.

Revoluţia din Ungaria (în versiunea oficială moscovită a vremii „contrarevoluţie") a izbucnit la 23 octombrie 1956 şi s-a încheiat prin invazia sovietică asupra Budapestei la 4 noiembrie.

Din primele zile, mecanismele regimului democrat popular s-au dezintegrat. La 27 octombrie s-a format la Budapesta un guvern de coaliţie condus de Imre Nagy, cu participarea unor reprezentanţi ai partidelor politice existente înainte de 1949 (între acestea, micii agrarieri, social-democraţii, dar şi Partidul Naţional-Ţărănesc cu orientare de stânga...). La 1 noiembrie 1956 guvernul a declarat ieşirea din Pactul de la Varşovia,

Fig. 62 Revoluția din Ungaria, octombrie 1956, Budapesta

proclamarea neutralității Ungariei, și a cerut protecția ONU și celor patru mari puteri să recunoască această neutralitate.

Între 1 și 3 noiembrie guvernul de la Moscova a pregătit intervenția militară întrucât evoluțiile din Ungaria puneau în primejdie interesele strategice globale ale Uniunii Sovietice. Surse documentare maghiare consemnează pătrunderea a 1 300 tancuri pe teritoriul ungar. În câteva zile, revoluția era strivită.[40]

Rapiditatea cu care s-a dezintegrat regimul democrat-popular din Ungaria a surprins guvernele, cercurile politice și opinia publică din Europa, Statele Unite, și din alte părți.

Privind înapoi ceea ce izbește este *lipsa de reacție a puterilor occidentale, inclusiv Statele Unite, deopotrivă.* La 26 octombrie președintele Dwight Eisenhower a semnalat Moscovei că administrația de la Washington nu are intenția să creeze dificultăți suplimentare Moscovei în aria ei de dominație, fapt confirmat implicit de John Foster Dulles într-o cuvântare a doua zi.

Astăzi știm și din alte surse că împărțirea Europei în cele două zone de dominație între S.U.A. și U.R.S.S. a fost un principiu respectat de ambele părți care nu au intervenit în evoluțiile din zona celeilalte puteri.

---

[40] *1956. Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria*, Ediție întocmită de Corneliu Mihai Lungu, Mihai Retegan. Postfața Florin Constantiniu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996; vezi Studiu introductiv de Mihai Retegan, pp. 17–27 și postfața lui Florin Constantiniu, pp. 439–445.

Adaug şi o amintire personală. Am urmărit cu emoţie evoluţiile din Ungaria. Am fost mirat că în zilele revoluţiei de la Budapesta, Parisul şi Londra erau ocupate până peste cap cu intervenţia lor militară în Egipt, în urma naţionalizării administraţiei Canalului de Suez de către guvernul egiptean condus de generalul Gamal Abdel Nasser.

Am auzit fragmente ale apelului disperat al postului de radio Budapesta când au văzut apropierea blindatelor sovietice (apel reprodus de Europa Liberă cu explicaţiile de rigoare). Am auzit ştirile despre trecerea unor vagoane marfă prin România cu persoane care strigau în maghiară după pâine şi apă. Gândind la cele întâmplate, am înţeles în anii imediat următori, că americanii nu mai vin şi că trebuie să recunoaştem realităţile aşa cum sunt.

Evenimentele din Ungaria au avut un ecou şi în România. Adunări studenţeşti au avut loc la Timişoara, Iaşi, Cluj, Bucureşti.

Un memoriu al studenţilor din Timişoara din primele zile ale lunii noiembrie 1956 se referea şi la probleme de politică generală şi la cele ale învăţământului.

Printre problemele generale:

– lichidarea definitivă a cultului personalităţii;

– desfiinţarea actualului sistem de normare a muncii;

– reducerea considerabilă a cotelor şi impozitelor „care ruinează ţăranii cu gospodării individuale";

– retragerea „imediată" a trupelor sovietice staţionate în România;

– convenţii comerciale „cu toate ţările inclusiv statele capitaliste..." cu clauze date publicităţii „în amănunţime, ...pentru a fi cunoscute de oamenii muncii";

– Partidul Muncitoresc Român şi Guvernul R.P.R. „în opera de construire a socialismului să se conducă după situaţia specifică a ţării noastre, fără să imite un sistem sau altul".

Cerinţe privind învăţământul:

– „limba rusă desfiinţată sau facultativă";

– sesiune de examene deschisă;

– burse studenţilor „ţărani" fără deosebire de starea materială;

– „libertatea presei şi a cuvântului";

– reducerea preţului la cantina studenţească.

Memoriul a fost redactat la 30 octombrie 1956 de Teodor Stanca (condamnat la 8 ani închisoare) împreună cu Caius Muţiu şi Aurel Baghiu.[41]

---

[41] *Documente 1945–1965*, pp. 538–539 inclusiv notele de subsol ce însoţesc textul memoriului studenţesc.

Pentru mişcările studenţeşti din 1956: Ioana Boca, *1956. An de ruptură. România între internaţionalismul proletar şi stalinismul antisovietic*. Studiu, însoţit de anexe de documente selectate din arhive de Ioana Boca, Teodor Stanca şi Mircea Popa.

Anii 1954–1956. Fluxurile şi refluxurile stalinismului, editor Romulus Rusan, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2000.

Conducerea de la Bucureşti va fi fost tot aşa de surprinsă de evoluţiile rapide de la Budapesta, ca şi alte guverne. Poziţia lui Gheorghiu-Dej era departe de a fi consolidată, în noiembrie 1956; el văzuse cum se ridicau competitori din Comitetul Central al P.M.R., reacţionase în cursul anului şi căuta modalităţile cele mai potrivite de a-şi menţine şi consolida poziţia sa şi a grupului său.

În atari împrejurări opţiunea conducerii de la Bucureşti a fost să sprijine intervenţia sovietică în Ungaria.

Versiunea „contrarevoluţiei" susţinută de forţe externe a fost de îndată difuzată de mass-media din R.P.R.; trei broşuri cu interpretarea oficială a evenimentelor publicate la Budapesta, au fost traduse şi larg răspândite şi în România.

La cererea lui Nikita Hruşciov, sosesc la Budapesta (22–25 noiembrie) Gheorghiu-Dej şi Emil Bodnăraş, cu Valter Roman şi Mihai Beniuc ca interpreţi şi cu 200 activişti P.M.R. maghiari din Transilvania pentru a vedea în direct efectele luptelor de la Budapesta şi mai ales pentru a ajuta la refacerea Partidului Muncitoresc Socialist (Comunist) Ungar şi reorganizarea forţelor de securitate. Gheorghiu-Dej se întâlneşte cu Kádár János noul şef al comuniştilor unguri, guvernul român trimite alimente şi medicamente.

Nagy Imre, şeful guvernului din zilele revoluţiei şi colaboratorii săi, refugiaţi la 4 noiembrie la ambasada iugoslavă din Budapesta sunt obligaţi să părăsească incinta ambasadei şi sunt primiţi în România. După o şedere de câteva luni ei sunt predaţi guvernului ungar, care îi trimite în faţa unui tribunal extraordinar; Nagy Imre şi câţiva colaboratori, condamnaţi la moarte, sunt executaţi.

Este fără îndoială că evenimentele din Ungaria au îndemnat conducerea PMR să accentueze represiunea în 1957/1958.[42]

Agitaţia s-a extins întrucâtva şi în muncitorime, îndeosebi la ceferişti din cauza salariilor mici în raport cu preţurile. Conducerea P.M.R. şi guvernul întăresc măsurile represive (peste 1 200 arestări); sporirea patrulelor de miliţie, trecerea sub jurisdicţie militară a regiunilor Timişoara, Oradea şi Iaşi. Am văzut în acele zile, în Piaţa Palatului din Bucureşti, camioane cu prelată în staţionare, cu trupe de securitate înarmate.

În 1957–1958 au fost intentate mai multor studenţi procese politice, condamnaţi la mulţi ani de închisoare. Între aceştia Aurel Covaci – cel mai înzestrat traducător de poezie din spaniolă şi italiană în anii '70 şi '80 – şi a viitoarei sale soţii, Stela.

În atmosfera de incertitudine determinată de revoluţia din Ungaria, o hotărâre a Secretariatului C.C. al P.M.R., *reînfiinţează gărzile muncitoreşti*, menite să asigure „autoapărarea întreprinderilor, cât şi ajutorarea organelor de stat în acţiunea de apărare a ordinii, împotriva elementelor contrarevoluţionare care ar încerca să lovească în cuceririle

---

[42] Pentru reacţia liderilor de la Bucureşti faţă de evenimentele din Ungaria: Mioara Anton, *Ieşirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, INST, Bucureşti, 2007, pp. 97–104.

poporului muncitor" (5 noiembrie 1956). Hotărârea era un gest politic, menit să creeze în colectivele muncitoreşti sentimentul că ar exista o primejdie care se cuvine prevenită.

Declaraţia guvernului U.R.S.S. din 30 octombrie 1956

Revolta din Polonia şi revoluţia din Ungaria, care în 7 zile a dus la dezagregarea *de facto* a regimului de la Budapesta, au convins factorii de decizie de la Moscova să dea publicităţii (30 octombrie) *Declaraţia guvernului U.R.S.S. cu privire la bazele dezvoltării şi întăririi prieteniei şi colaborării între U.R.S.S. şi celelalte ţări socialiste*. Declaraţia recunoaşte, în frazeologia tipică a vremii, că „în procesul instaurării noii orânduiri şi al profundelor transformări revoluţionare ale relaţiilor sociale au existat numeroase dificultăţi, sarcini nerealizate şi greşeli fāţişe, printre care şi greşeli în relaţiile dintre ţările socialiste, încălcări şi greşeli care au făcut să se diminueze valoarea principiului egalităţii în drepturi în relaţiile dintre ţările socialiste". Ca urmare, guvernul sovietic declară că doreşte să discute împreună cu guvernele ţărilor socialiste măsurile menite să înlăture „orice posibilitate de încălcare a principiului suveranităţii naţionale, al avantajului reciproc şi egalităţii în drepturi în relaţiile economice".

Până în 1956, principiul „egalităţii în drepturi" va fi existat pe hârtie, dar nu în realitatea politică şi a schimburilor economice reciproce. În 1951, când trenurile cărau zilnic spre Constanţa, via Slobozia, petrol şi grâne, un coleg topometru pe Şantierul Sovromconstrucţii nr. 6 – Căzăneşti (jud. Ialomiţa) mi-a spus, privind la garniturile C.F.R. în mers: „noi le dăm grâul şi ei ne iau petrolul". Cuvintele sale exprimau deplin caracterul inechitabil al schimburilor economice R.P.R.-U.R.S.S. (Pe atunci erau livrate produse şi în contul reparaţiilor de război.) Declaraţia din 30 octombrie 1956 a fost urmată de intervenţia militară sovietică împotriva populaţiei din Budapesta.

Ca urmare, o delegaţie guvernamentală condusă de prim-ministrul Chivu Stoica, face o vizită la Moscova (26 noiembrie – 3 decembrie). Cooperarea celor două ţări, subliniază Declaraţia comună, va avea la bază principiul completei egalităţi în drepturi şi neamestecului în treburile interne. Partea sovietică va livra Republicii Populare Române, minereu de fier, cocs metalurgic, ţevi, agregate şi instalaţii pentru construcţia unei fabrici de produse chimice; rambursarea creditelor acordate părţii române între 1949 şi 1955 este amânată peste 5 ani. Declaraţia comună era menită să exemplifice noul curs al raporturilor bilaterale, în conformitate cu cele afirmate de guvernul sovietic la 30 octombrie.

Atitudinea binevoitoare a conducerii Sovietice a fost urmarea poziţiei şi reacţiei lui Gheorghiu-Dej şi a conducerii P.M.R. faţă de evenimentele din Ungaria.

Spre dezvoltarea „masivă“ a agriculturii, a industriei uşoare şi alimentare (decembrie 1956)

La un an de la Congresul al II-lea al P.M.R., a avut loc o plenară a Comitetului Central la 27–29 decembrie 1956. Raportul a fost prezentat de Gh. Gheorghiu-Dej. „Este necesar – subliniază liderul P.M.R. dintru început – să punem în centrul atenţiei noastre sarcina dezvoltării sistematice şi hotărâte a agriculturii şi industriei producătoare de bunuri de consum, concentrând în aceste ramuri în mai mare măsură decât până acum mijloace materiale şi financiare“.

În schimbarea accentului – pe agricultură, pe dezvoltarea „masivă“ a producţiei agricole şi pe bunurile de consum – raportul arată, în termeni generali e drept, cum se vor aloca resursele disponibile:

„Considerăm necesară îmbunătăţirea proporţiei între fondul de acumulare şi fondul de consum al populaţiei, pentru a se repartiza o parte mai mare din venitul naţional satisfacerii cerinţelor materiale şi culturale ale poporului muncitor“.[43]

Dar numai cu un an înainte, la al II-lea Congres P.M.R. (decembrie 1955), la Obiectivele politico-economice al celui de-al doilea plan cincinal, raportul era extrem de explicit: „Dezvoltarea cu prioritate a industriei, mijloacelor de producţie şi îndeosebi a acelor ramuri ale industriei grele care a asigurat baza de materii prime în ţară: industria petrolului, chimică, energetică, siderurgică, a metalelor, cărbunelui“.[44]

Raportul la Congresul II P.M.R. (decembrie 1955) dă şi procentele pentru investiţiile programate pentru al doilea plan cincinal („lucrări capitale economice şi social-culturale), anume:

Industria producătoare de mijloace de producţie	50,0%
Industria bunurilor de consum	6,0%
Agricultura şi silvicultura	12,5%

Textul este foarte explicit „în privinţa repartiţiei investiţiilor pe ramuri...: *prioritatea dezvoltării industriei faţă de celelalte ramuri ale economiei naţionale...*“[45]

La interval de un an, conducerea P.M.R. a schimbat directiva de bază, de la prioritatea dată industriei la o mai mare alocare a fondurilor pentru hrană şi bunuri de consum.

Dar Gheorghiu-Dej nu dă cifre, nu arată noile procente faţă de cele din decembrie 1955.

E drept că după lecţia de dirigenţie primită la Moscova în iulie 1953 (vezi mai înainte), planul de măsuri elaborat în grabă prevedea reducerea investiţiilor pentru industrie, amânarea realizării mai multor obiective industriale, mărirea producţiei mărfurilor de larg consum în industria uşoară, alimentară şi a micilor meseriaşi.[46]

---

[43] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări, decembrie 1955–iulie 1959*, Editura Politică, Bucureşti, 1960, pp. 208–209.

[44] *Ibidem*, p. 69.

[45] *Ibidem*, p. 73.

[46] *Documente 1948–1965*, pp. 435–436 (doc. nr. 97).

După 2 ani şi jumătate conducerea P.M.R. a considerat necesară o nouă directivă, mult mai clară, în favoarea agriculturii şi a bunurilor necesare populației fără a renunța nici un moment la realizarea colectivizării.

Ce intervenise între timp?

A fost revoluția din Ungaria care demonstrase slăbiciunea regimului democrat-popular menținut mai ales prin măsuri represive şi un control sporit.

Gheorghiu-Dej văzuse chiar la Budapesta în noiembrie 1956 ce a însemnat ridicarea populației împotriva regimului democrat-popular. În R.P.R. au fost de îndată sporite măsurile de represiune şi de control. Dar totodată, conducerea P.M.R. a înțeles că nu poate să se sprijine numai pe Securitate şi aparatul judiciar, că se impune şi ameliorarea stării materiale a populației.

În industrie, ritmul de creştere din intervalul 1954–1959 a fost de 10%[47] anual, ceea ce înseamnă că reducerea preconizată a investițiilor în acest sector de bază nu a încetinit prea mult creşterea industrială.

Efectele pe piața alimentară s-au văzut: îmi amintesc că, începând din 1960, magazinele de stat au avut, aproape constant, alimente în cantități suficiente; chiar şi la carne nu se mai formau cozi!

Învățământul

Pe de o parte s-au înregistrat evoluții pozitive: generalizarea învățământului de şapte ani; pentru pregătirea institutorilor sunt înființate institute pedagogice cu o durata de 2 ani.

În 1959 (martie) vin *măsuri de îmbunătățire a învățământului seral* de cultură generală şi superior. Hotărârea C.C. şi a Consiliului de Miniştri deschide calea celor care lucrează în producție – industrie, agricultură – să poată parcurge ciclul liceal pentru a ajunge la universitate.

În schimb, *evoluție negativă la admiterea în învățământul superior*. O hotărâre a C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri stabileşte două categorii de candidați: *circa 90% sunt selecționați pe baza dosarelor* şi participă la concursurile de admitere cu burse de la sfaturile populare; cca 10% din locuri sunt pentru tinerii din familiile de intelectuali şi alte categorii sociale. Hotărârea a fost adoptată *pentru îmbunătățirea compoziției sociale a studențimii*, pentru a permite categoriilor defavorizate să acceadă în învățământul superior (vezi capitolul *Învățământul*).

[47] *Congresul al III-lea al PMR 20–25 iunie 1960*, Editura Politică, Bucureşti, 1960, p. 29 (Raportul C.C. al P.M.R., prezentat de Gheorghiu-Dej).

Fig. 63 Cursuri pentru oamenii muncii

Gheorghiu-Dej la Adunarea Generală O.N.U.

La 27 septembrie 1960, Gheorghe Gheorghiu-Dej se adresa Adunării Generale a Națiunilor Unite la a 15-a sesiune a ei, la New York.[48]

Șeful delegației R.P.R. s-a aliniat propunerilor sovietice privind: dezarmarea, „problemă centrală a vieții contemporane"; „lichidarea definitivă și radicală a orânduielilor colonialiste"; promovarea principiilor coexistenței pașnice.

Delegația R.P.R. a formulat și câteva propuneri, de exemplu:

„Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între state europene aparținând unor sisteme social-politice diferite" (cu privire specială asupra zonei Balcanilor);

– promovarea în rândurile tineretului a ideilor păcii și înțelegerii între popoare;

– restructurarea aparatului executiv O.N.U. și în special a secretarului general – în sensul propus de delegația U.R.S.S. – cu trei reprezentanți a celor trei grupări de state, cele ale alianțelor occidentale, statele socialiste și cele neutre;

– găsirea unui alt sediu pentru O.N.U., într-o țară care poate asigura desfășurarea normală, în condiții demne, a activității delegaților și a organizației în întregul ei! (aluzie la manifestațiile periodice ostile Cubei și U.R.S.S.).

---

[48] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și Cuvântări*, august 1959–mai 1961, Editura Politică, București, 1961, pp. 233–260. Citatele sunt făcute din acest text.

Fig. 64 Gheorghe Gheorghiu-Dej la tribuna Adunării Generale ONU, New York, septembrie 1960

Prudent, foarte prudent, Gheorghiu-Dej s-a aliniat pozițiilor sovietice. În paralel și în secret se forma curând, la nivelul Biroului Politic al P.M.R., prinzând contur curentul pentru afirmarea poziției proprii a P.M.R. (cunoscută sub numele Declarația din Aprilie 1964).

De altfel, guvernul de la București începuse demersurile pentru o deschidere către țările vest-europene și organismele O.N.U.

Astfel: întrevederea, la Paris, a lui Ion Gh. Maurer cu René Coty, președintele Franței (12 mai 1958); acordul pentru reglementarea problemelor financiare pendinte între România și Franța; vizita unei delegații economice condusă de Alexandru Bârlădeanu, în Elveția, Franța, Marea Britanie, Belgia, Olanda și Italia (20 iunie-14 august 1959); participarea reprezentantului României la Comitetul pentru examinarea problemelor dezarmării, constituit în urma unui acord între S.U.A., U.R.S.S., Marea Britanie și Franța (7 septembrie 1959); reunirea, între 15 martie și 30 aprilie 1960, la Geneva, a Comitetului pentru dezarmare; încheierea unui acord între R.P.R.-S.U.A. pentru lichidarea problemelor financiare restante (30 martie 1960); alegerea României ca membru titular în Consiliul de administrație al Conferinței Organizației Internaționale a Muncii (O.I.M., 8 iunie 1960); semnarea la Washington, a unui aranjament între R.P.R. și S.U.A. în domeniul culturii, învățământului și științei (9 decembrie 1960) etc.

Atari măsuri de normalizare și extindere a relațiilor externe au fost dublate în anii 1958–1961 de măsuri represive în interior, de teama unor posibile tulburări.

1961–1965 (MARTIE)

În politica internă, primii patru ani ai noului plan de 6 ani (excepție de la cincinal!) aduc încheierea colectivizării agriculturii, începerea lucrărilor la Combinatul Siderurgic de la Galați, generalizarea învățământului de opt ani, eliberarea deținuților politici supraviețuitori, încetarea luptei de clasă, anunțată în august 1964 de şeful Partidului Muncitoresc Român.

În politica externă sunt enunțate, oficial, principiile diriguitoare ale raporturilor României cu alte state (Declarația din Aprilie 1964); extinderea notabilă a relațiilor externe; afirmarea țării în organismele internaționale precum şi alte manifestări care, împreună, înseamnă cristalizarea şi afirmarea unei politici proprii, ținând întru totul seama de raportul de forțe pe plan mondial şi de apartenența României la aria de dominație a U.R.S.S.

Încetarea din viață a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (martie 1965) şi „alegerea" unui nou lider al partidului şi statului au determinat, treptat, şi reorientări în politica internă, cât şi schimbări în raporturile externe, vizibile mai ales spre finele anilor '70.

Consiliul de Stat

În martie 1961 Marea Adunare Națională adoptă modificarea Constituției şi instituie Consiliul de Stat în locul Prezidiului Marii Adunări Naționale. Noul Consiliu – organ al puterii de stat – ales de M.A.N. pe durata unei legislaturi, are un preşedinte şi mai mulți membri. În 1961 Gheorghiu-Dej devine preşedinte al Consiliului de Stat. Schimbarea a marcat, posibil, o renunțare la o instituție de inspirație sovietică (Prezidiul M.A.N.) şi a adus o întărire a puterii personale a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Faza finală a colectivizării agriculturii

Anunțată ca politică oficială a statului democrat-popular în martie 1949, „transformarea socialistă a agriculturii" se încheie peste 13 ani, în martie 1962. A fost pusă în practică cu mare duritate şi tenacitate de conducerea partidului, întrucât miza principală era controlul lumii rurale (cca 75% din populație în 1948), alături de avantajele scontate prin practicarea agriculturii mecanizate pe suprafețe mari.

„Partidul – sublinia Gheorghe Gheorghiu-Dej la Plenara C.C. al P.M.R. din 3–5 martie 1949 – va duce o muncă sistematică în sânul țăranilor săraci şi mijlocaşi, spre a-i convinge de necesitatea de a se reuni treptat în gospodării colective, deoarece *colectivizarea agriculturii este posibilă numai în baza liberei consimțiri a țăranilor...*" (sublinierea D.C.G.).

Primele GAC au fost constituite chiar în vara anului 1949. După care a început campania de colectivizare, care a cunoscut trei faze: acea inițială, 1949–1953, cu folosirea tuturor mijloacelor de constrângere pentru a „convinge" pe țărani să intre în „colectivă"; o a doua (1954–1957), cu o relativă relaxare şi o scădere evidentă a ritmului constituirii de noi GAC, cu accent pe „întovărăşiri", ca etapă intermediară între proprietatea individuală şi aceea „colectivă"; a treia fază (1958–1962 martie), „ofensiva finală", încheiată cu colectivizarea a 3 294 800 familii, şi 9 084 700 ha teren agricol, cuprinse în 5 398 Gospodării Agricole Colective.

Libera consimțire – o formulă politico-teoretică – a fost obținută prin *constrângere, violență şi arestarea a peste 80 000 de țărani,* în majoritate „țărani muncitori", o spune chiar Gheorghiu-Dej la Plenara din 30 noiembrie-5 decembrie 1961. La arestări s-au adăugat: cotele obligatorii din produse; impozitul în natură tot din produse; presiunea directă şi abuzurile activiştilor locali, amenințări directe asupra persoanelor în cauză (arestarea dacă nu semnează aderarea la G.A.C.!).

Atari mijloace pentru a obține *libera consimțire* au fost folosite repetat în faza inițială, 1949–1953. S-ar putea crede că în ultima etapă (1958–1962) au fost utilizate alte mijloace de convingere. De fapt, au fost aceleaşi, dar aplicate selectiv. S-au făcut arestări cu condamnări pronunțate de instanțe, până în 1961 inclusiv, cât să intimideze colectivitățile rurale în cauză; s-au mai practicat violențe fizice; intimidări, cât cuprinde, mai pretutindeni.

La cererea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (după toate probabilitățile), Ministerul Afacerilor Interne a făcut *o anchetă în raioanele Titu şi Urziceni* (apropiate de aria Bucureştilor) pentru a constata cum se desfăşoară pe teren „munca de transformare socialistă a agriculturii". Raportul a fost semnat de ministrul Afacerilor Interne – general-colonel Alexandru Drăghici – şi înaintat „tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej", cu data de 28 martie 1959.[1]

---

[1] Textul in *Documente, 1945–1965*, pp. 626–631 (doc. nr. 141).

Fig. 65 Încheierea colectivizării.
Adunarea festivă de la București, aprilie 1962

Constatările au un caracter general cu exemplificări nominale. Dintru început raportul atestă că „pe raza raioanelor Titu şi Urziceni, în unele comune, pentru a determina pe cetățeni să se înscrie în GAC şi întovărăşiri, *s-au folosit metode brutale ca bătaia, luarea de acasă cu maşina sfatului popular raional în timpul nopții, luarea de declarații că sunt împotriva Partidului şi Guvernului, amenințarea cu Securitatea*" (sublinierea D.C.G.).

Ministrul M.A.I. atrage atenția: „...este probabil că metodele practicate în comunele pe care le dau de exemplu *să fi fost practicate şi în alte localități ale raioanelor arătate, ca şi în alte raioane*" (sublinierea D.C.G.).

Urmează apoi exemplificări nominale ale cazurilor „în care s-au folosit astfel de metode abuzive" anume: comuna Pitaru-satul Vlăsceni; Corbi Mari şi Petreşti; Alexeni (raionul Urziceni); Dridu.

„Metodele" folosite (cu identificarea nominală şi cu funcțiile celor care le-au practicat) au fost: amenințări şi acuzații că este contra Partidului; ridicarea cu maşina raionului fără ca persoana în cauză să ştie unde este dusă; „lovirea cu piciorul în stomac şi cu pumnii peste față"; înjurături; amenințarea cu arestarea de către Securitate; „ridicarea de la domiciliu, în jurul orelor 1 noaptea"; amenințarea că dacă nu semnează înscrierea la GAC sau întovărăşire, cel în cauză va fi trecut de la categoria țăran mijlocaş la „chiaburi"; formarea unor echipe de activişti, care intrau în locuințele oamenilor forțând uşile, procedau la percheziții (ilegale); sechestrau cu închiderea într-o magazie ore în şir; fabricarea de „dovezi" scrise împotriva țăranilor care nu se înscriau în colectiv; bătăi repetate...

Ministrul Afacerilor Interne, precizează în raportul său şi funcţia celor care săvârşiseră abuzurile: preşedinţi de sfat popular raional sau comunal; vicepreşedinţi; secretar al sfatului popular comunal; membru în Comitetul Executiv al sfatului popular comunal; instructor teritorial al raionului U.T.M. Titu; activişti raionali de partid...

În concluzie: *autorii abuzurilor sunt oamenii administraţiei şi îndeosebi activişti de partid. Organele M.A.I. nu sunt implicate!! Dimpotrivă.*

„Atât în comuna Dridu – citim în raportul ministrului Al. Drăghici – cât şi în alte localităţi, preşedinţii sfaturilor populare au folosit pe şefii posturilor de miliţie ca elemente de constrângere, obligându-i să aducă la sfat, sub motive inventate, diferiţi cetăţeni, pe care să-i cerceteze şi să-i facă să se înscrie în GAC de teamă“.

„Atunci când unii miliţieni au raportat că aceasta nu intră în atribuţiunile lor, au fost ameninţaţi că vor fi raportaţi organelor superioare...“ (textul cuprinde şi un caz nominal).

Tot eronat, apreciază ministrul Afacerilor Interne, unii prim-secretari raionali P.M.R., au cerut ca şefii raioanelor de miliţie şi Securitate să facă parte din colectivele care răspund de colectivizare.

Raportul ministrului Alexandru Drăghici, prin exemplele date, arată că abuzurile şi ilegalităţile se datoresc, în etapa respectivă, activiştilor de partid şi de stat, nicidecum organelor M.A.I. – miliţie sau Securitate.

Ce urmări va fi avut Raportul din 28 martie 1959 semnat de ministrul Afacerilor Interne!!? Originalul poartă o însemnare de mână: „T. Ceauşescu, tovii de la Secţia agricolă C.C. şi Direcţia de propagandă (L. Răutu) vor acţiona pe teren şi lua măsurile corespunzătoare – după statut şi legile ţării“.

Pentru a afla cum au procedat cei trecuţi în însemnarea de mână, ar trebui o cercetare de durată a arhivei.

Ştim însă că în etapa a doua a colectivizării (1958–1962), presiunile de tot felul au continuat; condamnări s-au pronunţat împotriva ţăranilor care se opuneau colectivizării, până când a fost obţinut rezultatul dorit.

De reţinut însă fraza finală a ministrului Afacerilor Interne: „Noi propunem ca elementele ce au recurs la bătăi, reţineri de cetăţeni, ca metode de presiune să fie arestate şi anchetate“.

„Propunerea“ ţintea pe activiştii de partid, unii cu munci de răspundere la nivel raional. Sigur, ea nu a fost aplicată. Nu se cunoaşte vreun activist condamnat pentru violenţele sau abuzuri împotriva cetăţenilor. Oricum, ministrul Afacerilor Interne arunca răspunderile şi vinovăţiile asupra membrilor de partid civili şi arăta că organele M.A.I. s-au ţinut departe de asemenea manifestări!

Încheierea colectivizării agriculturii este prezentată euforic de Direcţia de Propagandă şi Agitaţie şi Direcţia Organizatorică din C.C. al P.M.R. La 19 martie 1962 cele două

direcții din Comitetul Central al P.M.R., întocmesc un fel de sinteză care consideră că „încheierea procesului de făurire a relațiilor de producție socialiste la sate demonstrează încă o dată încrederea țăranilor muncitori în politica înțeleaptă a partidului..."[2]

Documentul subliniază, repetat, rezultatele muncii de propagandă și agitație care a dus la acest rezultat.

Documentul are un vădit caracter festiv și pune în valoare munca de propagandă și agitație în mediul rural.

Aflăm cu același prilej și ritmul colectivizării între decembrie 1961 și martie 1962, astfel:

Data	**Nr. familii intrate în GAC**	**Suprafețe de teren agricol (ha)**
decembrie 1961	98 804	276 929
ianuarie 1962	172 929	475 402
februarie 1962	462 751	1 119 682
martie 1962	508 752	1 141 689
Total	1 243 236	3 013 792

Cifrele finale ale „transformării socialiste a agriculturii", enunțată ca politică oficială în martie 1949 și încheiată în aprilie 1962, cuprind 3 294 800 familii, cu 9 084 700 ha teren agricol (din care 7 677 700 ha teren arabil).

Din comparația cifrelor totale cu acelea în intervalul decembrie 1961–martie 1962, rezultă că 37,1% din totalul familiilor și 33,17% din terenurile agricole intrate în Gospodăriile Agricole Colective *au fost colectivizate în ultimele patru luni ale întregului proces*. Considerând întregul interval, martie 1949–martie 1962, 13 ani (sau 156 luni), înseamnă că *37% din familiile țărănești (cam 33% din terenul agricol al țării) s-au înscris în Gospodăriile Colective în ultimele 4 luni din cele 156 luni cât a durat întreaga „transformare socialistă a agriculturii"*.

A fost o subită accelerare a „transformării"? Țărănimea ajunsese – foarte probabil – la capătul rezistenței sale; constatase că și în ultimii ani 1961–1962, cei ce se împotriveau erau arestați și condamnați; că presiunea aparatului de partid și al propagandiștilor crește; că nu există alternativă – „de moarte și de colhoz nu puteți scăpa" spusese Gheorghiu-Dej unui grup de săteni care reclamau abuzurile din satele lor în procesul de colectivizare.*

[2] *Ibidem*, pp. 738–741 (doc. nr. 177).

* Florin Șperlea, *De la Vlad Țepeș la Ceaușescu*, Editura Corint, București, 2001, p. 156.

Oamenii şi-au spus că este mai înţelept să găsească o cale de a-şi continua viaţa în cadrul „colectivei" decât să piardă totul. Ceea ce s-a şi petrecut.

De reţinut că între ianuarie şi aprilie 1961 au avut loc răzmeriţe în mai multe localităţi din judeţele Olt şi Teleorman împotriva gospodăriilor colective. În februarie 1962 – răscoala în satul Mărceşti (comuna Dobra, judeţul Dâmboviţa) încheiată cu peste 150 arestări! (vezi şi capitolul Colectivizarea agriculturii)

Nu mai puţin euforic este tonul sesiunii extraordinare a Marii Adunări Naţionale (27–30 aprilie 1962) precedată de o Plenară a C.C. al P.M.R., dedicată aceluiaşi eveniment.

Terminarea colectivizării agriculturii reprezintă un „măreţ eveniment istoric în viaţa poporului nostru" – îşi începe Gheorghe Gheorghiu-Dej cuvântarea la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale din 27 aprilie 1962. „Sesiunea de faţă va rămâne înscrisă pentru totdeauna în analele istoriei noastre. Victoria socialismului la sate va exercita o profundă înrâurire asupra tuturor domeniilor vieţii social-economice a ţării, va da un puternic avânt muncii creatoare a poporului nostru pentru desăvârşirea construcţiei socialismului".[3]

La Bucureşti se deschide, în prezenţa conducătorilor de partid şi de stat, expoziţia „Victoria socialismului în agricultură".

La 1 mai sunt înfiinţate, prin lege, *Consiliul Suprem al Agriculturii* (înlocuind Ministerul Agriculturii) cu subdiviziunile sale – consiliile agricole regionale şi raionale (potrivit cu împărţirea teritorială).

La 13 mai 1962 o Hotărâre a C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri se referă la redistribuirea cadrelor din agricultură (cu trimiterea lor cu precădere pe teren). Urmează, la 15 mai, o altă hotărâre privind dezvoltarea şi îmbunătăţirea învăţământului agricol.

Agricultura, ca şi alte sectoare ale economiei – era pusă în mişcare de o birocraţie de partid şi de stat.

Cum, necum, fărâmiţarea proprietăţilor agricole şi proprietatea privată au fost astfel desfiinţate şi înlocuite cu unităţi posesoare a unor suprafeţe de mii de hectare.

Erau astfel create premisele pentru:

a) folosirea mijloacelor mecanizate şi a îngrăşămintelor chimice în vederea obţinerii unor randamente superioare;

b) trecerea la irigarea unor suprafeţe de sute de mii de hectare.

Mai trebuia un lucru esenţial: cointeresarea materială a ţărănimii colectiviste.

Acest obiectiv nu a fost realizat sub cârmuirea lui Nicolae Ceauşescu. Dimpotrivă, „colectiva" a devenit, mai ales în anii '80, un instrument de constrângere.

[3] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări iunie 1961–decembrie 1962*, Editura Politică, Bucureşti, 1962, pp. 287 şi 335.

Planurile C.A.E.R. de integrare economică a țărilor socialiste. Începerea lucrărilor la Combinatul siderurgic de la Galați

Consiliul pentru Ajutorul Economic Reciproc (C.A.E.R.) a fost constituit la 8 ianuarie 1949 ca replică la aplicarea Planului Marshall și la Organizația pentru Cooperare Economică Europeană (O.E.E.C.) care grupa 16 țări din Vestul Europei (1948).

De la fondare și până în 1959 C.A.E.R. a funcționat fără statut, ci numai pe baza declarației de întemeiere și a unei rezoluții adoptate în martie 1954.[4]

Divergențe de natură economică între partenerii din C.A.E.R. au început să fie discutate începând chiar din 1954 (la Moscova) și s-au amplificat în anii următori.[5]

În iunie 1962 s-au elaborat Principiile fundamentale ale diviziunii internaționale a muncii, iar în august 1962 N.S. Hrușciov publică în *Probleme ale păcii și socialismului*, un articol, viu comentat, în care scria între altele: „țările comuniste vor forma un întreg atunci când se vor coace condițiile pentru creșterea cooperării politice și economice la un nou nivel".

„La acest nivel o semnificație specială este acordată coordonării planificărilor economiilor naționale, diviziunii internaționale socialiste a muncii prin coordonarea specializării producției care va garanta succesul dezvoltării organice a țărilor socialiste." A sosit momentul – considera liderul sovietic – de a se trece la „un singur organism mondial incluzând sistemul ca un întreg, după cum a prevăzut geniul lui Lenin...; țelul nostru este să construim economia lumii socialiste ca o singură entitate". Era de fapt o nouă modalitate de a asigura controlul Moscovei asupra țărilor est-europene.[6]

Evident, noua direcție a C.A.E.R. era opusă planurilor de industrializare elaborate cu toată hotărârea de conducerea P.M.R.

Plenara C.C. al P.M.R. din noiembrie-decembrie 1961 a dezbătut și probleme ale schimburilor din cadrul C.A.E.R.

În iulie 1961 încep lucrările la *Combinatul siderurgic Galați*. Amplasarea în orașul de pe Dunăre ținea seama de nevoia aprovizionării Combinatului cu mari cantități de minereu de fier, aduse pe cale maritimă. Lucrările au constituit un semnal limpede trimis Moscovei și celorlalte țări „frățești", privind politica de industrializare promovată de conducerea P.M.R.

Timp de aproape două săptămâni (31 iulie-12 august 1961) o delegație de partid și guvernamentală – Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ion Gh. Maurer, Al. Bârlădeanu, Corneliu Mănescu, Leonte Răutu... – s-au aflat în vizită în U.R.S.S. Convorbirile cu reprezentanții sovietici s-au centrat asupra evoluției organizării C.A.E.R.

---

[4] Florian Banu, Liviu Țăranu, *Aprilie 1964. Primăvara de la București. Cum s-a adoptat „Declarația de independență" a României?*, Editura Enciclopedică, București, 2004, pp. XXVII-XXXVIII. Se va cita *Aprilie 1964*.

[5] *Aprilie 1964*, pp. XXXVII-XLIII.

[6] *Ibidem*, pp. XLIV-XLV.

Fig. 66 Gaston Marin (n. 14 apr. 1918, Chișineu Criș; d. 25 febr. 2010, București). Membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (1960-1984). (*Dicționar*, pp. 376-377)

O reuniune C.A.E.R. (Moscova, 6–7 iunie 1962) a adoptat, sub presiunea lui Nikita Sergheevici Hrușciov, documentul *Principiile fundamentale ale diviziunii internaționale socialiste a muncii*, cu nordul industrial și sudul agrar; documentul afirmă necesitatea transformării C.A.E.R. într-un organism suprastatal, cu atribuții de coordonare a economiilor naționale.

La Moscova a participat și o delegație P.M.R. – Gheorghiu-Dej, I. Gh. Maurer, Al. Bârlădeanu, Gh. Gaston Marin, Gogu Rădulescu. Delegația s-a opus formulărilor care vizau o politică integraționistă, iar unele din propunerile părții române au fost chiar acceptate.

Conducerea P.M.R. – Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Ion Gh. Maurer, Alexandru Bârlădeanu, Gheorghe Gaston Marin și Gogu Rădulescu – a discutat la 11 iunie 1962 situația în urma reuniunii C.A.E.R. de la Moscova.[7]

O informare cu privire la problemele colaborării economice dintre R.P.R. și U.R.S.S. – inclusiv presiunile Moscovei pentru adoptarea integrării și constituirea unui organism suprastatal – a fost prezentată la Plenara C.C. al P.M.R. din 21–23 noiembrie 1962.

Între timp, a avut loc vizita oficială de opt zile a lui Nikita Sergheevici Hrușciov în România (18–25 iunie 1962). Înaltul oaspete sovietic a fost iritat de faptul că la Uzina Electroputere din Craiova erau fabricate – sub licență elvețiană – locotomotive electrice și că semănatul porumbului în România nu se făcea „în pătrat", așa cum inițiase N.S. Hrușciov în agricultura sovietică.

În timp ce fotografiile și relatările oficiale proiectau o atmosferă de „caldă prietenie" (vezi îmbrățișarea dintre Gheorghiu-Dej și N.S Hrușciov la sosirea acestuia în țară), în fapt vizita liderului sovietic a produs momente de tensiune.

Tensiunea a sporit când Gheorghiu-Dej, la întoarcerea delegației române dintr-o vizită oficială în Indonezia, India și Birmania (1–22 octombrie 1962), face o escală la Moscova unde este informat de N.S. Hrușciov de existența unor rachete sovietice în Cuba, instalate fără vreo consultare cu țările Tratatului de la Varșovia. În decembrie 1962, la Congresul Partidului Comunist Italian, participanții (între ei și Paul Niculescu-Mizil și Nicolae Ceaușescu) sunt informați de șeful delegației sovietice de criza rachetelor din Cuba și compromisul la care s-a ajuns.

La 15 februarie 1963 are loc la Moscova ședința Comitetului Executiv C.A.E.R. Delegatul României – Alexandru Bârlădeanu – declară că R.P.R. va continua să colaboreze

[7] Dan Cătănuș, *Între Beijing și Moscova. România și conflictul sovieto-chinez.* Vol. I *1957–1965*, INST, București, 2004, pp. 167–176 (doc. nr. 18).

în cadrul C.A.E.R., dar fără să-şi modifice planurile de industrializare şi nu va accepta integrarea economică regională, cu o planificare supranaţională, preconizată de conducerea sovietică.

Biroul Politic al C.C. al P.M.R. reunit la 26–27 februarie 1963 discută în detaliu cele petrecute la Moscova şi mai ales propunerile formulate de N.S. Hruşciov. Câteva din observaţiile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej merită a fi reţinute[8]: „Este clar că orice analiză am face, alt răspuns decât un nu (*niet*) nu există. Nici un fel de concesie nu se poate face... Problema fundamentală însă este aceasta: suveranitatea, neamestecul, independenţa, egalitatea în drepturi. Asta este problema fundamentală... Problema cea mai importantă care trebuie privită cu un înalt simţ de răspundere de către fiecare dintre noi este problema aceasta a suveranităţii, unde nu putem face nici o concesie..."

Concluziile sale au fost susţinute ferm de Emil Bodnăraş, Alexandru Bârlădeanu, Gh. Gaston Marin, P. Borilă, Ion Gh. Maurer, Mihai Dalea, D. Coliu...

Curând după aceasta (5–8 martie 1963), o plenară lărgită a C.C. al P.M.R., aprobă poziţia delegaţiei române la reuniunea Comitetului Executiv C.A.E.R. Plenara respinge principiul constituirii unor organisme supranaţionale, se pronunţă pentru coordonarea planurilor economiilor naţionale ale ţărilor membre C.A.E.R., potrivit cu principiile enunţate în Declaraţia guvernului U.R.S.S. din 30 octombrie 1956, privind dezvoltarea relaţiilor dintre Uniunea Sovietică şi celelalte ţări socialiste.

Pentru a detensiona atmosfera, o delegaţie de partid condusă de Nikolai Viktorovici Podgornîi, secretar al C.C. al P.C.U.S., face o vizită la Bucureşti (24 mai 1963). N.V. Podgornîi solicită o întâlnire cu membrii Biroului Politic al C.C. al P.M.R., pentru a le prezenta o scrisoare din partea lui N.S. Hruşciov. Faptul a fost interpretat ca o încercare de a sonda unitatea conducerii P.M.R.

La 24–26 iulie 1963, la Moscova, are loc Consfătuirea primilor secretari ai Comitetelor Centrale ale partidelor comuniste şi muncitoreşti şi a şefilor de guverne din ţările membre C.A.E.R. Gheorghe Gheorghiu-Dej, cu sprijinul delegaţiilor polone şi ungare, respinge planul integrării economice prezentat de N.S. Hruşciov, cu transformarea României într-o ţară agrară.

Comunicatul final al Consfătuirii a folosit formula propusă de delegaţia P.M.R., anume „coordonarea planurilor" (şi nu integrarea), pe baza egalităţii în drepturi şi a respectării suveranităţii naţionale.

La 26 iulie 1963 are loc şi întrunirea Comitetului Politic Consultativ a Tratatului de la Varşovia, care aprobă semnarea Tratatului cu privire la interzicerea experienţelor nucleare în atmosferă, sub apă şi în spaţiul cosmic. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ion Gheorghe Maurer, Al. Bârlădeanu, Gh. Gaston Marin, Emil Bodnăraş şi Leonte Răutu au format delegaţia română.

---

[8] Mihai Retegan, *Război politic în blocul comunist. Relaţiile româno-sovietice în anii şaizeci. Documente*, Editura RAO, Bucureşti, 2002, pp. 77, 111, 187. Se va cita *Război politic*.

Economiştii şi geografii sovietici publicaseră între 1962 şi 1964 articole în care susţineau ideea creării unor complexe industriale, peste graniţele existente: „înfiinţarea complexelor economice interstatale este un tip nou, superior şi stabil, al diviziunii internaţionale a muncii" (geograful G. Sorokin); „dezvoltarea naţiunilor socialiste este împiedicată de existenţa graniţelor naţionale, care traversează regiuni economice naturale" (G. Karhin).[9]

Revista „Moskovskogo Universiteta" nr. 2 publică în aprilie 1964 un eseu semnat de economistul E.B. Valev, şi intitulat *Probleme ale dezvoltării economice ale raioanelor dunărene din România, Bulgaria şi U.R.S.S.*

Autorul propunea *„constituirea unui complex economic interstatal"* *la Dunărea de Jos* care urma să cuprindă 12 000 km² din U.R.S.S. (0,05% din teritoriul Uniunii Sovietice!), 100 000 km² din România (42% din suprafaţa ţării) şi 38 000 km² din Bulgaria (33%).

Răspunsul părţii române a fost studiul semnat de profesorul Costin Murgescu *Concepţii potrivnice principiilor de bază ale relaţiilor economice dintre ţările socialiste – Despre «complexul economic interstatal» în general şi despre concretizarea lui dunăreană în special* (în *Biblioteca Viaţa economică*, nr. 24 din iunie 1964).

Pus în aplicare, „Planul Valev" ar fi însemnat dezmembrarea economică şi teritorială a României pentru a realiza „integrarea" preconizată de conducerea de la Moscova. Studiul economistului român arăta consecinţele grave ale unui asemenea „Plan".

Complexul „Dunărea de Jos" propus de E.B. Valev, dacă era pus în aplicare, ar fi cuprins 86% din producţia de petrol şi gaze a României, 58,5% din construcţiile de maşini, 51% din industria chimică, 58% din producţia de grâu şi 60% din aceea de porumb (estimările sunt ale lui Costin Murgescu).[10]

Treptat, planul de industrializare a României prindea însă contur.

În iunie 1961 intră în funcţiune, la Brăila, Fabrica de celuloză obţinută din stuful recoltat în Delta Dunării. Dacă în anii anteriori trimiterea la Canal era o ameninţare gravă, acum, ea este înlocuită cu *trimiterea la stuf.* Cei internaţi la muncă obligatorie lucrau în apă ore în şir pentru recoltarea stufului necesar Fabricii de celuloză de la Brăila.

România între Moscova şi Beijing

La 3 octombrie 1949 (două zile după proclamarea Republicii Populare la Beijing) guvernul român hotărăşte stabilirea relaţiilor diplomatice între R.P.R. şi R.P. Chineză. La 12 decembrie 1951 este semnat un acord de colaborare culturală între cele două ţări. La a cincea aniversare a proclamării R.P. Chineză, o delegaţie guvernamentală română

[9] *Aprilie 1964*, pp. XLVIII-XLIX.
[10] *Ibidem*, pp. XLVIII-XLIX.

Fig. 67 Vizita în China a lui Gheorghiu-Dej. Întâlnirea cu Mao Zedong la Beijing

condusă de dr. Petru Groza, preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale, vizitează Beijingul; convorbiri între dr. Petru Groza, Mao Zedong, Liu Shaoqui şi Zhou Enlai.

În 1956, Gheorghe Gheorghiu-Dej conduce o delegaţie a P.M.R. la Congresul al VIII-lea al Partidului Comunist Chinez (septembrie 1956). În 1958 o delegaţie guvernamentală condusă de premierul Chivu Stoica efectuează o vizită de prietenie în Vietnam, Uniunea Birmană, R.P. Chineză, R.P.D. Coreeană şi R.P. Mongolă cu semnarea unor declaraţii comune (martie-aprilie 1958).[11]

La a zecea aniversare a proclamării R.P. Chineze (1959) delegaţia română este condusă de Emil Bodnăraş (Dumitru Coliu, Paul Niculescu-Mizil, Ludovic Csupor, Barbu Zaharescu)[12]: „Mandatul nostru era cât se poate de clar, informare, nu participare, nu aliniere la poziţia uneia sau alteia din părţi".[13]

---

[11] *Istoria politicii externe româneşti în date*, coordonator Ion Calafeteanu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, sub datele respective.

[12] Relatarea vizitei la Beijing în stenograma Şedinţei Biroului Politic al P.M.R. din 9 octombrie 1959, în Dan Cătănuş, *Între Beijing şi Moscova. România şi conflictul sovieto-chinez*. Vol. I, *1957–1965*, INST, Bucureşti, 2004, pp. 52–64 (doc. nr. 6). Se va cita *Între Beijing şi Moscova*.

[13] *Ibidem*, p. 14.

Două evoluții majore au schimbat percepția conducerii P.M.R. referitoare la relațiile româno-sovietice şi au favorizat, pe cale de consecință, apropierea dintre Bucureşti şi Beijing.

Prima a fost situația din C.A.E.R. La Conferința C.A.E.R. de la Moscova (6–7 iunie 1962) delegația sovietică a propus constituirea unui organ suprastatal de planificare a unor „uniuni transnaționale“ pe ramuri de producție.

A doua evoluție majoră a fost criza provocată de instalarea unor rachete sovietice în Cuba (octombrie-noiembrie 1962).[14]

La întoarcerea din vizita în Indonezia, India şi Birmania (1–22 octombrie 1962), delegația condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej face o escală la Moscova şi este informată, pentru prima oară, de prezența unor rachete sovietice în Cuba.

Prilej pentru Ion Gheorghe Maurer să fi spus (ulterior) lui Gheorghiu-Dej: „Ghiță, ai să citeşti în ziare că te afli în război cu America. I-ai văzut, auzit, ăştia nu sunt în toate mințile“.[15]

Decizia conducerii P.M.R. de a nu accepta planurile de integrare economică C.A.E.R. propuse de Moscova, precum şi consecințele greu de imaginat ale prezenței rachetelor sovietice în Cuba, au constituit premise solide pentru o apropiere a României de China.[16]

Conducerea P.M.R. a inițiat demersuri, pe lângă factorii de răspundere din P.C.U.S. (Partidul Comunist al Uniunii Sovietice) şi P.C.C. (Partidul Comunist Chinez) pentru încetarea polemicii publice şi semnarea unui Apel către partidele comuniste.[17]

O delegație condusă de Ion Gh. Maurer (Emil Bodnăraş, N. Ceauşescu, Chivu Stoica) se află la Beijing între 2 şi 10 martie 1964, de unde pleacă în R.P.D. Coreeană. La întoarcere, face o escală la Pițunda (U.R.S.S., azi în Georgia) unde întâlneşte o delegație condusă de N.S. Hruşciov şi o informează, în termeni generali, asupra discuțiilor cu liderii chinezi, inclusiv Mao Zedong.

Convorbirile de la Beijing şi Pițunda sunt discutate în Biroul Politic al P.M.R., la 30 şi 31 martie 1964. Desigur, polemica ruso-chineză nu a încetat. Dar într-un sens, demersul conducerii P.M.R. a dat rezultate pentru partea română. „Foarte just s-a spus – a remarcat Gheorghiu-Dej – că noi nu ne-am dus să discutăm lucruri de fond. Foarte bine că i-am ascultat, că au apărut un şir de lucruri noi de care pentru prima dată am luat cunoştință, unele lucruri chiar intime... ne-am dat seama mai bine cum au evoluat, cum s-au ascuțit lucrurile din ce în ce mai mult... Discuțiile au confirmat pe deplin evaluările făcute de noi înainte.“[18]

---

[14] *Ibidem*, pp. 167–176.

[15] Mircea Malița, Dinu C. Giurescu, *Zid de pace, turnuri de frăție. Deceniul deschiderii: 1962–1972*, Editura Compania, Bucureşti, 2011, p. 18.

[16] *Între Beijing şi Moscova*, pp. 15–16.

[17] Vezi stenogramele din 17 februarie şi 18 martie 1964, *Între Beijing şi Moscova*, pp. 272–310 (doc. nr. 25 şi 26).

[18] *Ibidem*, p. 321 (doc. nr. 27).

De tot interesul este aprecierea făcută de Gheorghiu-Dej privind poziția Chinei pe arena internațională, apreciere confirmată întru totul de evoluțiile ulterioare.

Gheorghiu-Dej: „consider că China a trecut într-o nouă etapă a activității sale. Ea este hotărâtă să joace rolul unei mari puteri, nu va mai accepta să trăiască în umbra nimănui din acest punct de vedere. Ea consideră că poate să joace rolul de mare putere prin faptul că lumea a ajuns să judece că orice măsură s-ar lua, fără China nu are nici o valoare. Așa se pronunță cercuri din ce în ce mai numeroase și, după părerea mea, se pronunță rațional."

„Nimeni nu poate să considere că în viitor China nu va poseda ce astăzi posedă S.U.A., Anglia, Franța, Uniunea Sovietică, chiar dacă nu se poate pune semnul egalității între China și S.U.A., între China și Uniunea Sovietică, din punct de vedere al posibilităților materiale, economice, tehnico-științifice."[19]

Această evaluare a poziției Chinei a fost rostită de Gheorghiu-Dej în martie 1964. Trecerea timpului a adus o deplină confirmare a spuselor sale.

Relațiile prietenești pe multiple planuri cu R.P. Chineză au reprezentat o constantă a politicii externe românești în deceniile 6, 7 și 8 ale secolului trecut și au fost pierdute după Revoluția din decembrie 1989.

La a XV-a aniversare a proclamării Republicii Populare Chineze (1 octombrie 1964) o delegație de partid și de stat – Ion Gh. Maurer, Emil Bodnăraș și Paul Niculescu-Mizil – sosește în capitala Chinei (29 septembrie-8 octombrie) unde are convorbiri cu președintele Mao Zedong și alți lideri – Liu Shaoqui, Zhou Enlai, Deng Xiaoping.

Ambele părți își exprimă neîncrederea în Nikita Sergheevici Hrușciov. Zhou Enlai reamintește de declarația guvernului sovietic din 30 octombrie 1956 (privind principiile ce trebuie respectate în relațiile dintre statele socialiste), declarație aprobată și de guvernul chinez la 1 noiembrie 1956. „Ambele declarații – adaugă Zhou Enlai – au fost publicate în ziarul «Pravda», dar acum Hrușciov nu mai vorbește despre ele, el spune că n-a dat niciodată dovadă de șovinism de mare putere. El nu recunoaște aceasta, așa cum nu a recunoscut în discuțiile cu tovarășii români nici existența Basarabiei, ca și cum aceasta n-ar exista. El spune că există Republica Moldovenească, nu Basarabia."[20]

Ion Gheorghe Maurer este de aceeași părere: „rămâne și pentru noi ca o dată certă a problemei faptul că într-o serie întreagă de probleme orientarea lui Hrușciov nu este bună, că ea stânjenește procesul de dezvoltare al mișcării revoluționare. El tinde să instaureze o dominație asupra celorlalte țări socialiste... atât din punct de vedere politic, cât și din punct de vedere economic și militar".

„...Credem că este de datoria noastră – continuă I.G. Maurer – atât din punct de vedere al mișcării revoluționare internaționale, cât și din punct de vedere al poporului nostru, să acționăm împotriva acestei tendințe în formele care să asigure, cât mai potrivit,

[19] *Ibidem*, p. 322 (doc. nr. 27).
[20] *Ibidem*, p. 374 (doc. nr. 32 din 29 septembrie 1964).

succesul acestor acţiuni, evitând anumite complicaţii pe care caracterul aventurier al lui Hruşciov le poate provoca. Hruşciov are un spirit aventurier, de care trebuie ţinut seama."

Şi tot Ion Gh. Maurer evidenţiază baza temeinică a raporturilor româno-chineze:

„Noi trebuie să recunoaştem că dacă n-ar fi existat lupta Partidului Comunist Chinez pentru a face respectate relaţiile juste între partidele comuniste şi ţările socialiste, ar fi fost foarte greu, dacă nu imposibil, pentru noi să apărăm principiile pe care socotim că trebuie să le apărăm."

„Aceasta ne-a spus-o tov. Mao Zedong când am fost şi noi aici şi noi am spus: este adevărat. Ne-a întrebat: credeţi că dacă n-am fi început noi, voi aţi fi fost aici?"[21]

Într-un interviu acordat unor ziarişti japonezi, preşedintele Mao Zedong s-a referit la politica expansionistă a Rusiei din trecut continuată de Uniunea Sovietică, şi a amintit şi de anexarea Basarabiei, provincie românească.

La întoarcere, delegaţia română face o escală la Gagra (U.R.S.S., azi în Georgia) unde îl informează pe Nikita Hruşciov asupra discuţiilor cu liderii chinezi şi subliniază liderului sovietic „noi nu cerem Basarabia". Se pare că liderul sovietic a interpretat aceste declaraţii ale părţii române ca o modalitate, fie şi indirectă, de a pune problema.

Evoluţii ale diplomaţiei româneşti: un capitol notabil în anii '50 şi '60

În mai 1955 este semnat din iniţiativa Sovietelor, la Varşovia, *Tratatul de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală* pe o perioadă de 20 de ani. Participanţii *Tratatului de la Varşovia*: Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, Polonia, România, Ungaria şi U.R.S.S. A fost constituit un Comandament unificat al forţelor armate (primul comandant mareşalul sovietic Ivan Stepanovici Konev[22]) şi un Comitet Politic Consultativ.

Tratatul militar venea astfel să întărească dominaţia politică şi economică a Moscovei în statele Europei de Centru-Est şi de Sud-Est.

În decembrie 1955, Consiliul de Securitate O.N.U. recomandă şi Adunarea Generală aprobă, admiterea în Organizaţie a 16 state, între care şi Italia, Finlanda, România, Ungaria, Bulgaria (foste aliate de partea Reich-ului în anii războiului) şi Albania.

Atunci, în decembrie 1955, mă întrebam care ar fi efectele pozitive ale acestei primiri. Întrebarea pornea de la constatarea că 1955 încheia etapa cea mai neagră a represiunii generalizate din R.P.R.; nicicând drepturile omului nu fuseseră mai flagrant nesocotite şi călcate în picioare. Mai mult. În decembrie 1955, oameni împuşcaţi au fost lăsaţi la vedere pe trotuarele Capitalei. Fără nici o lămurire oficială, spre nedumerirea şi înfricoşarea trecătorilor. De aici şi discuţiile de la om la om, nimeni nu putea da o explicaţie.

[21] *Ibidem*, p. 376 (doc. nr. 32 din 29 septembrie 1964).

[22] Unul din comandanţii de prim rang din anii războiului 1941–1945.

Fig. 68 Ministrul Afacerilor Externe al României Corneliu Mănescu la o recepție în New York, discutând cu U Thant (stânga în imagine)

O asemenea măsură nu făcea decât să amplifice sentimentul de temere şi insecuritate din anii precedenţi.

Iar Organizaţia Naţiunilor Unite răsplătea guvernul R.P.R. prin admitere în O.N.U.!

Admiterea s-a datorat, de fapt, unei înţelegeri între membrii permanenţi ai Consiliului de Securitate şi nu avea nimic de a face cu respectarea sau nerespectarea Chartei O.N.U., de către guvernele statelor amintite.

Pe termen mediu s-au văzut însă efectele pozitive.

În iulie 1956, RPR devine membru al Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru Educaţie, Ştiinţă şi Cultură (cu sediul la Paris).

Între 15 octombrie şi 3 noiembrie 1956 au loc la Bucureşti, tratative pentru reglementarea *problemelor financiare în suspensie între R.P.R. şi Statele Unite ale Americii.*

În decembrie, echipa R.P.R. participantă la a XVI-a ediţie a Jocurilor Olimpice de vară (Melbourne, Australia) cucereşte 5 medalii de aur, 3 de argint şi 5 de bronz.

În aprilie 1957, la constituirea Federaţiei Mondiale a Oraşelor Înfrăţite (United Towns Organization) cu sediul la Paris, următoarele oraşe din R.P.R. se aflau în „unire" cu cele din Europa:

Sinaia cu Aosta (Italia)
Galaţi cu Coventry (Marea Britanie)
Craiova cu Nanterre (Franţa)

Constanţa cu Turku (Finlanda) şi Boulogne-sur-Mer (Franţa)
Cluj cu Dijon (Franţa)...

1958

În 1958, diplomaţia R.P.R. iniţiază o deschidere şi către ţări din Asia şi către Vest. Primul-ministru Chivu Stoica se află în fruntea unei delegaţii, într-o vizită de prietenie în India, R.S. Vietnam, Uniunea Birmană, R.P. Chineză, R.P.D. Coreeană şi R.P. Mongolă (7 martie-14 aprilie).

Între 1 şi 10 mai, Ion Gh. Maurer, preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale face o vizită oficială în Argentina (prima de acest fel a unui şef de stat român). La întoarcere, I.G. Maurer se întâlneşte la Paris, cu René Coty, preşedintele Franţei.

În octombrie, o delegaţie de partid şi guvernamentală condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej, se află la Praga.

(Între timp începuse faza a doua a represiunii în R.P.R.)

1959

În februarie 1959 este semnat la Bucureşti acordul pentru reglementarea definitivă a problemelor financiare pendinte între R.P.R. şi Franţa. (Un protocol în acest sens fusese semnat la Paris în decembrie 1954.)

Timp de aproape 8 săptămâni (între 20 iunie şi 14 august 1959), o delegaţie economică guvernamentală condusă de Alexandru Bârlădeanu, are convorbiri în Elveţia, Franţa, Marea Britanie, Belgia, Olanda şi Italia; este primul pas spre dezvoltarea relaţiilor economice între R.P.R. şi ţările vest-europene.

În septembrie 1959, Statele Unite ale Americii, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Marea Britanie şi Franţa semnează un acord privind constituirea, la Geneva, a unui *Comitet pentru examinarea problemelor dezarmării*, alcătuit din reprezentanţii a 10 state: Anglia, Canada, Franţa, Italia, Statele Unite ale Americii, Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, România şi U.R.S.S. Comitetul îşi începe lucrările la 15 martie 1960, la Geneva. Un an mai târziu (decembrie 1960) se constituie şi *Comitetul celor 18 state pentru dezarmare*, care îşi începe lucrările în 1962. Între participanţi şi România.

O delegaţie de partid şi guvernamentală condusă de Emil Bodnăraş participă la a zecea aniversare a proclamării Republicii Populare Chineze (1 octombrie 1959); convorbiri cu liderii chinezi (Liu Shaoqi, Zhou Enlai, Mao Zedong) pentru dezvoltarea raporturilor economice şi politice.

1960

Martie 1960, Washington. Semnarea Acordului pentru reglementarea problemelor financiare pendinte între R.P.R. şi S.U.A; publicarea unei Declaraţii privind lărgirea relaţiilor comerciale dintre cele două ţări.

R.P.R. este aleasă în Consiliul de administraţie a Organizaţiei Internaţionale a Muncii (O.I.M. – iunie 1960).

La al III-lea Congres al P.M.R., are loc la Bucureşti (24 iunie 1960), din iniţiativa lui Nikita Sergheevici Hruşciov, o întâlnire prezidată de Gheorghiu-Dej a reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti. Liderul sovietic a criticat şi condamnat linia politică a Partidului Comunist Chinez, acuzaţii respinse de îndată de reprezentanţii Partidului Comunist Chinez. Gheorghiu-Dej nu a sprijinit defel poziţia lui N.S. Hruşciov.

30 august 1960. La sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale, Gheorghe Gheorghiu-Dej prezintă un raport intitulat „Situaţia internaţională şi politica externă a Republicii Populare Române".[23] Precizează dintru început că „la temelia politicii externe a statului nostru s-a aflat şi se află prietenia şi alianţa indestructibilă cu Uniunea Sovietică şi cu celelalte ţări ale lagărului socialist. Coeziunea şi unitatea lagărului socialist reprezintă chezăşia apărării păcii, garanţia victoriei politicii de pace şi securitate internaţională".

Principalele idei ale raportului:

– coexistenţa paşnică – definită ca „necesitate vitală pentru întreaga omenire";

– „dezarmarea generală şi totală – sarcină urgentă şi realistă"; poziţia de principiu fiind: „nici control fără dezarmare, nici dezarmare fără control, ci un control internaţional strict asupra fiecărei măsuri de dezarmare, astfel ca atunci când dezarmarea va fi completă şi controlul să fie general";

– acţiuni concrete pentru ameliorarea climatului internaţional; aici sunt menţionate: rezolvarea litigiilor financiare ale R.P.R. „cu Grecia, Elveţia, Franţa, Statele Unite şi alte ţări"; promovarea „bunelor relaţii" cu statele din Peninsula Balcanică; dezvoltarea relaţiilor „politice, economice şi culturale cu state capitaliste mari şi mici".

Septembrie 1960. Gheorghiu-Dej prezintă în Adunarea Generală O.N.U. (a XV-a sesiune) poziţia României în problemele vieţii internaţionale.[24] Sunt reluate temele principale formulate la Bucureşti la Sesiunea extraordinară a Marii Adunării Naţionale, la 30 august 1960. Este adăugată ideea lichidării „definitive şi radicale" a orânduielilor colonialiste, cât şi propunerile guvernului român definite de vorbitor ca o „contribuţie

---

[23] Textul în Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări 1959–1961*, Editura Politică, Bucureşti, 1961, pp. 208–229. Citatele sunt date din acest text.

[24] Textul în volumul citat anterior, pp. 233–260.

activă la menținerea și consolidarea păcii"; de asemenea, poziția delegației române „în problema îmbunătățirii și perfecționării activității O.N.U.".

Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a adresat din nou Adunării Generale O.N.U. (6 octombrie 1960) pentru „a restabili în drepturile sale care au fost uzurpate și încălcate sistematic, una din puterile fondatoare ale acestei organizații (O.N.U., nota D.C.G.), unul din membrii permanenți ai Consiliului de Securitate". Este vorba de Republica Populară Chineză. Alocuțiunea liderului R.P.R. cuprinde repetate critici la adresa S.U.A. în legătură cu admiterea Republicii Populare Chineze în Organizația Națiunilor Unite.[25]

1961

Între 31 iulie și 12 august 1961 o delegație de partid și de stat, se află în U.R.S.S., într-o vizită de prietenie (Gh. Gheorghiu-Dej, Ion Gh. Maurer, Corneliu Mănescu...). Convorbiri îndeosebi în legătură cu activitatea C.A.E.R.

România devine membră a Organizației Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (F.A.O.) cu sediul la Roma (noiembrie 1961).

1962

Octombrie 1962. O delegație de stat și guvernamentală condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej și Ion Gh. Maurer, vizitează Indonezia, India și Birmania (a doua vizită la nivel înalt în India – 1958).

La întoarcere, la invitația conducerii sovietice, liderii români fac o escală la Moscova unde – spre surprinderea lor – sunt informați de N.S. Hrușciov de existența rachetelor sovietice în Cuba.

1963

Martie 1963. O plenară lărgită a C.C. al P.M.R. respinge propunerea sovietică de constituire a unor organisme economice suprastatale (vezi mai înainte relațiile în cadrul C.A.E.R.).

Octombrie 1963 (Moscova). Acord între Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, Polonia, România, Ungaria, Mongolia și U.R.S.S. pentru înființarea Băncii Internaționale de Cooperare Economică și pentru decontarea multilaterală în ruble transferabile.

[25] *Ibidem*, pp. 263–267.

Noiembrie 1963. Vizita în Iugoslavia a unei delegații conduse de Gheorghe Gheorghiu-Dej.

1964

Vizitele unor delegații române în China (martie și septembrie 1964, vezi mai înainte).

Mai-1 iunie 1964, Washington. Tratative româno-americane privind relațiile dintre cele două țări.

27 iulie-3 august 1964. Vizită oficială în Franța a unei delegații guvernamentale condusă de Ion Gh. Maurer, președintele Consiliului de Miniștri; convorbiri cu Charles de Gaulle, președintele Franței.

Noiembrie 1964. O delegație de partid și guvernamentală condusă de Ion Gh. Maurer participă, la Moscova, la festivitățile de 7 noiembrie. Noua conducere sovietică (Leonid Brejnev, Iuri V. Andropov...) arată părții române motivele înlăturării lui Nikita Hrușciov de la conducere. (După moartea lui I.V. Stalin, pierderea unor înalte funcții în partid și stat nu mai ducea – automat – și la pierderea vieții!)

La ambasada Chinei de la Moscova delegația română are un schimb de păreri cu delegația chineză condusă de Zhou Enlai, cu concluzia că politica externă sovietică nu va cunoaște vreo schimbare sub noua echipă de conducere.

În concluzie, *politica externă a Republicii Populare Române a început să-și afirme identitatea în ultimii ani ai cârmuirii lui Gheorghiu-Dej, sub direcția și prin contribuția lui Ion Gheorghe Maurer* și cu ajutorul unor diplomați dedicați, cu o înaltă pregătire – Corneliu Mănescu, Mircea Malița, George Macovescu, Vasile Gliga...

Pornind de la realitatea fundamentală – apartenența României la aria de dominație sovietică – diplomația română a acționat în mai multe direcții, fiecare mișcare fiind întreprinsă cu răbdare și tact, anume:

– rezolvarea problemelor financiare litigioase cu țările din vestul Europei și cu Statele Unite ale Americii – rezultate din „naționalizările" efectuate în 1948;

– slăbirea dependenței politice și economice a R.P.R. față de Uniunea Sovietică, fără a provoca reacția armată a acesteia;

– deschiderea către statele din Vestul Europei și ulterior S.U.A.;

– deschiderea către China;

– legături cu state din Asia de Sud-Est și India.

Având constant în vedere apartenența României la aria de dominație sovietică – rezultat al celui de-al Doilea Război Mondial și al înțelegerilor tripartite U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie – *diplomația română a demonstrat că există o arie de manifestare, de*

afirmare proprie cu rezultate tangibile. Acțiunile desfășurate de la finele anilor '50, în deceniul '60 și până către mijlocul anilor '70 au îngăduit factorilor de răspundere români să stabilească legături internaționale semnificative care au reținut atenția forurilor politice vest-europene, nord-americane și chineze.

De reamintit însă, că în prima etapă a deschiderii diplomatice – anii 1958–1962 – în interiorul României s-a intensificat acțiunea represivă după retragerea trupelor sovietice, ca un ecou al revoluției din Ungaria (1956) și ca măsură de precauție în ultima fază a colectivizării. Abia după 1962 a început și relaxarea internă.[26]

Declarația din aprilie 1964

„Declarația" a fost dată publicității la 26 aprilie 1964, în oficiosul PMR – „Scânteia" – cu titlul *Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale, adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964*. Textul a fost tipărit în broșură, cu același titlu și în tiraj de masă.

Pregătirea declarației a durat mai mult timp, pe măsură ce se precizau divergențele între partizanii politicii de integrare și partea română cu planurile ei de industrializare.

Stenograma ședinței Biroului Politic din 26–27 februarie 1963, arată discuțiile determinate de întâlnirea Comitetului Executiv C.A.E.R. și care avusese loc în același lună, la Moscova (februarie 1963). Comentariile din Biroul Politic al P.M.R. sunt edificatoare.

Al. Bârlădeanu: „...am ridicat în ședința Comitetului Executiv al C.A.E.R. problema organului unic de planificare și am expus poziția partidului nostru. Reacția a fost de oarecare spaimă în primul moment, că au început să dea înapoi, însă ideea a rămas..."[27]

Leontin Sălăjan (ministrul Apărării): „...noi nu am fost de acord să cumpărăm tancuri vechi, n-am fost de acord să cumpărăm MIG-uri fără interceptor...; am refuzat MIG 17, care practic nu avea nici o valoare".[28]

Al. Moghioroș: „Ăsta e spiritul de mare putere, nesocotirea țărilor, a partidelor comuniste mici. În vorbe recunoaște egalitatea de drepturi între partidele mari și mici, dar practic este încălcat".[29]

Gheorghe Gheorghiu-Dej, comentând propunerile sovietice de integrare[30]:

„Atunci guvernele țărilor ce mai au de făcut, pot să se ducă la vânătoare în fiecare zi."

[26] Pentru ansamblul politicii externe 1948–1961, Mioara Anton, *Ieșirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, INST, București, 2007, 225 p.

[27] Mihai Retegan, *Război politic în blocul comunist. Relații româno-sovietice în anii șaizeci. Documente*, Editura RAO, București, 2002, p. 63. Se va cita în continuare *Război politic*.

[28] *Ibidem*, p. 91.

[29] *Ibidem*, p. 125. Alte luări de poziție, în *Aprilie 1964*. Gh. Gaston Marin, p. LXXXII.

[30] Citatele sunt din *Război politic*, pp. 71, 77, 85, 111, 127.

„Este clar că orice analiză am face, alt răspuns decât un nu (*niet*) nu există. Nici un fel de concesie nu se poate face."

„O să le dăm pâinea şi cuţitul şi să aşteptăm ca ei să taie felioare. Mai bine să procedăm aşa: cine vrea bine, cine nu, nu."

„Problema fundamentală însă este aceasta: suveranitatea, neamestecul, independenţa, egalitatea în drepturi. Asta este problema fundamentală."

„Nu avem decât două căi: fie să acceptăm ceea ce are implicaţii colosale şi ca amploare şi ca adâncime, să facem nu ştiu ce concesii şi atunci înseamnă a porni pe calea acceptării, sau să respingem. Altă cale nu există."

Textul *Declarației* este lung, ca orice document elaborat de un regim comunist: 61 de pagini de tipar (circa 55 de pagini dactilo la două rânduri). Ideile principale sunt înecate în cuvinte multe, în formulări tip, sprijinite de citate: de astă dată, din Vladimir Ilici Lenin.

„Declaraţia" are şapte capitole [...].

a) Patru din cele şapte capitole au fost pur şi simplu *infirmate sau anulate de evoluţiile ultimelor decenii.* Iată-le: cap. II: „Epoca noastră, epoca trecerii de la capitalism la socialism"; cap. IV: „Sistemul mondial socialist, factor determinant al dezvoltării istorice"; cap. VI: „Mişcarea comunistă internaţională, cea mai influentă forţă politică a contemporaneităţii"; cap. VII: „Pentru salvgardarea unităţii şi coeziunii mişcării comuniste internaţionale";

b) Pentru alte două capitole ale „Declaraţiei", *realităţile au fost altele decât interpretările date din perspectivă marxist-leninistă.* Iată-le:

– Capitolul III – „Apărarea păcii": dacă nu s-a ajuns la o confruntare militară directă între cele două superputeri, S.U.A. şi U.R.S.S., faptul s-a datorat altor factori decât militantismului comunist „internaţionalist".

– Capitolul V – „Mişcarea de eliberare naţională, parte integrantă a procesului revoluţionar mondial". În anii '60, desfacerea imperiilor coloniale şi apariţia a zeci de state independente, mai ales în Africa şi Asia, puteau fi privite şi ca parte a unui „proces revoluţionar mondial". Unele din noile state au adoptat, mai mult sau mai puţin, modelul sovietic şi al „democraţiilor populare". Rezultatele au fost precumpănitor negative. Ulterior, statele respective s-au întors, aproape toate, pe calea unei dezvoltări normale.

c) În sfârşit, capitolul I al „Declaraţiei": „Acţiunea partidului nostru (= P.M.R.) în vederea încetării polemicei politice" (dintre P.C.U.S. şi P.C. Chinez). Acest capitol *păstrează în continuare un interes documentar, faptele relatate aparţin istoriei PCR şi a României.*

Care este noutatea „Declaraţiei" [...]? Noutatea constă în *afirmarea explicită a câtorva principii privind raporturile dintre partidele comuniste de guvernământ, raporturile dintre statele socialiste. Anume* [...]:

a) nu poate fi admisă înfiinţarea unor organisme suprastatale, a unui centru unic de planificare;

b) existenţa unor asemenea instituţii ar goli de conţinut noţiunea de suveranitate;

c) principiile esenţiale ale relaţiilor dintre partidele comuniste şi muncitoreşti aflate la putere sunt: independenţa şi suveranitatea naţională; egalitatea în drepturi; avantajul reciproc; întrajutorarea „tovărăşească"; neamestecul în treburile interne; respectul integrităţii teritoriale; „internaţionalismul socialist";

d) nu există „tipare sau reţete unice" în stabilirea „formelor şi metodelor construcţiei socialiste"; aceste forme şi metode sunt „un atribut al fiecărui partid marxist-leninist, un drept suveran al fiecărui stat socialist".

Era pentru întâia dată când un partid comunist dintr-o „democraţie populară" est-europeană formula explicit atari principii.

„Declaraţia" a fost *primită şi comentată cu vădit interes.*

S-au ţinut şedinţe lărgite ale organizaţiilor de partid, cu participarea unor invitaţi nemembri ai P.M.R. Timp de ore întregi au ascultat cum persoane cu funcţii în instituţiile centrale arătau, cu date şi fapte, ce se afla îndărătul relaţiilor „tovărăşeşti" şi „frăţeşti" dintre Republica Populară Română şi alte ţări democrat-populare, îndeosebi U.R.S.S. Erau lucruri pe care noi, ceilalţi, le bănuiam.

De astă dată, inechitatea raporturilor româno-sovietice era arătată în direct. Pentru câteva cuvinte de acest fel, primeai, până atunci, ani grei de puşcărie. Inginerul Mircea Slăvescu a fost condamnat, în 1958, fiindcă făcuse referiri la calitatea slabă a unor utilaje „socialiste". Au fost numeroase asemenea condamnări pentru atitudini „ostile", „duşmănoase" faţă de ţările „frăţeşti", faţă de U.R.S.S.

Presa din R.P.R. n-a suflat o vorbă despre dezvăluirile din şedinţele de partid „lărgite". Nici n-o putea face în 1964.

Efectul psihologic a fost direct şi foarte pozitiv, în favoarea P.M.R. şi a regimului. Era începutul unor noi relaţii între puterea politică şi o parte din opinia publică.

„Declaraţia" a adus *un beneficiu net regimului comunist din România în relaţiile externe.* Din 1964, conducerea P.M.R.-P.C.R. a adoptat – în limitele fixate de interesele globale – o linie flexibilă. De reamintit câteva notabile manifestări: restabilirea raporturilor diplomatice cu R.F.G. (în 1967, nota D.C.G.); atitudinea R.S.R. în conflictul arabo-israelian, din 1967; menţinerea raporturilor diplomatice şi cu Israelul şi cu ţările arabe în continuare; neparticiparea şi condamnarea pe faţă a invaziei Cehoslovaciei de către trupele sovietice (bulgare, ungare, poloneze şi est-germane, nota D.C.G.), în august 1968; repetate iniţiative ale diplomaţiei R.S.R. în organismele internaţionale. Regimul comunist din România a fost considerat mult timp – până la începutul anilor '80 – că este „autonom" faţă de linia uniformă elaborată de Moscova. Semnele acestei aprecieri pozitive s-au manifestat de repetate ori dinspre ţările Vestului, în beneficiul cârmuirii de la Bucureşti.

„Declaraţia" n-a venit dintr-o dată. *A fost precedată de o sumă de evoluţii...* În 1958, conducerea P.M.R. a reuşit să obţină *retragerea trupelor sovietice* din ţară, după 14 ani (1944); cea mai lungă prezenţă a armatei ruse pe teritoriul român, în intervalul 1711–1958.

Au urmat deschiderile către China, Franța, S.U.A., Italia, Anglia, Austria ş.a., dublate de numeroase întâlniri la nivel înalt, la Bucureşti.

În interior, au fost treptat închise, îndepărtate sau schimbate organizații, instituții, manifestări, denumiri, metode, atitudini care marcau vizibil tutela directă şi controlul Uniunii Sovietice în România. Au fost închise: Institutul de Învățământ „Maxim Gorki", Muzeul Romāno-Rus, Institutul de Studii Romāno-Sovietice, Editura „Cartea Rusă", Librăria „Cartea Rusă"... A rămas, fireşte, ARLUS – Asociația pentru strângerea relațiilor cu Uniunea Sovietică. (Cititorul află o sumă de detalii în articolul „Desovietizarea", de Paul Niculescu-Mizil, în „Vremea", din 6 aprilie 1994. Autorul a publicat 10 articole în legătură cu „Declarația din aprilie", în acelaşi cotidian, între 5 şi 16–17 aprilie 1994.)

„Declarația" a fost însă precedată şi de alte măsuri menite *să întărească, în continuare, controlul aparatului de partid, de stat şi represiv asupra locuitorilor Republicii Populare Române.*

Între 1958 şi 1962, a fost încheiată colectivizarea agriculturii. Metodele folosite: constrângerea, amenințările, şantajul, bătăile, aresturi temporare, condamnări. 90% din gospodăriile țărăneşti proprietate particulară au fost înghițite în colhozuri.

Prin colectivizarea satelor *s-a încheiat procesul de înregimentare a întregii națiuni*, început în 1945. După 1962, toți cei ce muncesc sunt salariați ai instituțiilor şi întreprinderilor statului sau ai cooperativelor (de fapt, tot sub ascultarea statului).

Scopul acestei înregimentări la scara întregii națiuni a fost, în primul rând, politic. Omul cu mâna întinsă la fiecare chenzină este un om ascultător. Se supune celui care plăteşte. În Republica Populară Română, rămăsese, de fapt, un singur stăpân – statul, care funcționa prin aparatul său birocratic şi de partid.

Tot în intervalul 1958–1962, s-au mai adăugat: *noi procese politice*, lagărele de muncă (la „stuf", de exemplu), *aplicarea pedepsei cu moartea* pentru delicte economice (din 1958)...

De reamintit şi *sistemul „procentelor" la examenele de admitere* în licee şi în facultăți. *Era o nouă manifestare a luptei de clasă, îndreptată atunci împotriva tinerelor şi tinerilor „cu dosare".* Cel puțin 85–90% din locuri erau rezervate candidaților cu origine socială „sănătoasă", celor cu burse de la „sfaturile populare". Restul de 10–15% era lăsat pentru „ceilalți". Nu o dată au fost modificate notele pentru a opri intrarea în facultate a unui candidat sau candidată care de fapt reuşise. Alteori, copiii erau „înfiați" de rude pentru a li se schimba numele şi a-şi continua astfel studiile.

Toate acestea *au înnoit sentimentele de teamă şi suspiciune, în anii 1958–1962.*

Măsurile represive şi de intimidare luate de autorități urmau la foarte scurt timp după necontenita luptă de clasă şi închisorile din timpul lui Iosif Vissarionovici Stalin.

Aşa încât, după eliberarea deținuților politici supraviețuitori (1962–1964), după „Declarația din aprilie", urmată de deschiderea treptată a vieții culturale, opinia publică a reacționat favorabil, cu speranță, cu dorința de a relua o viață normală. Era un curent de opinie în dublu sens: dinspre şi spre autoritatea politică.

Urmările pozitive ale „Declarației din aprilie“ sunt cunoscute. Ele s-au extins în aria culturii și a științelor, cu notabile rezultate, îndeosebi în intervalul 1964–1978/79. Din 1971 însă, ideologia de partid își reîncepe ofensiva și se va impune tot mai mult după 1980. Oricum, *creația în cultură, în artă, rămâne, alături de inițiativele diplomatice, poate rezultatul cel mai notabil al deschiderii oferite începând din 1964 mai ales.*

„Deschiderea“ a rămas bine controlată. Subiectele care interesau puterea politică erau abordate numai potrivit versiunilor oficiale, succesiv aprobate. Istoria contemporană, îndeosebi din 1939 înainte, oferă exemple concludente.

„Declarația din aprilie“ s-a referit numai la principiile diriguitoare în raporturile cu alte partide și state. Altfel spus, *„declarația“ a formulat explicit „independența“ și „suveranitatea“ conducerii P.M.R./P.C.R. față de alte partide comuniste.* Principiile acestea au fost repetate în toate documentele de partid și de stat mai importante. Au fost spuse și scrise de atâtea ori, încât, ulterior, și-au pierdut în bună măsură, înțelesul pentru cititor.

Documentul din aprilie 1964 nu a fost urmat de o democratizare, fie ea cât de restrânsă, a Partidului Comunist Român. Au fost admiși în partid profesioniștii. Dosarul de partid nu a mai fost analizat cu multiplele restricții din trecut. Dar participarea profesioniștilor – a intelectualității tehnice, economice sau umaniste – nu a adus vreo schimbare în luarea deciziilor la C.C.

Miile de organizații P.C.R. au continuat să „dezbată“ – adică să aprobe necondiționat – hotărârile comunicate de forurile ierarhice.

S-a schimbat însă tonul la adunările de partid. În locul vocabularului proletcultist al anilor 1944–1960, limbajul a devenit mai șlefuit, acela al unor oameni trecuți prin școală. Luările de cuvânt s-au fixat repede tot în clișee, în formulări tip, au intrat în rutină.

Partidul Comunist Român a rămas în continuare un instrument – cu milioane de participanți – pentru îndeplinirea hotărârilor luate de un grup foarte restrâns, la nivelul conducerii superioare a P.C.R.

Învățământul liceal

În ultimii ani ai cârmuirii lui Gheorghiu-Dej, mai sunt de subliniat două evenimente cu urmări de durată și o largă cuprindere.

Începând cu anul școlar 1961/1962 *durata învățământului general se extinde la 8 ani,* la care se adaugă cei 4 ani de liceu, în total 12 ani de studii generale și liceale. Măsura înseamnă revenirea la durata tradițională a școlii românești, menținută până în 1989. Revoluția din decembrie 1989 a dus la dezorganizare și în acest sector.

În 1957 Ministerul a dat publicității (titulari: Miron Constantinescu până la 15 iulie, apoi Athanase Joja, până la 16 ianuarie 1960)[31] broșura „Admiterea în învățământul

[31] Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României*, Editura Machiavelli, București, 1995, pp. 178–179.

superior".[32] Punctul 4 al condițiilor de admitere în anul școlar 1957/1958, pe temeiul unor HCM și decrete ce nu se regăseau în „Buletinul Oficial R.P.R."[33], vine cu o inovație și împarte pe viitorii candidați în două mari grupe:

a) „fiii de muncitori și țărani muncitori, muncitorii și maiștrii recrutați de întreprinderi... dacă sunt recomandați de întreprinderi sau sfaturi populare și au reușit la concursul de burse acordate de întreprinderile socialiste și de comitetele executive ale sfaturilor populare regionale sau al Capitalei". După ce au reușit la concursul de burse, aceștia sunt primiți în instituțiile de învățământ superior la cursuri de zi „fără alt concurs..."[34]

b) ceilalți candidați care provin din alte medii sociale decât cei de la punctul a). Această a doua grupă nu este menționată, defel, dar a rezultat din aplicarea instrucțiunilor mai sus-amintite.

Ce nu spun condițiile de admitere sunt procentajele: bursierii sfaturilor populare sau ai întreprinderilor aveau rezervate cel puțin 80% din locurile planificate; – ceilalți, în cel mai bun caz, 20%. *Regimul comunist opera astfel o discriminare netă pentru a realiza „compoziția socială" a studențimii, în care, potrivit ideologiei oficiale, trebuia asigurată o majoritate absolută fiilor de muncitori și țărani (chiaburii erau excluși).*

În acest mod și „bursierii" puteau intra la cursurile de zi chiar și cu medii de admitere până la 5, în timp ce „ceilalți" (din familii de intelectuali de obicei) erau obligați să concureze pentru câteva locuri rămase disponibile; – foarte adesea, au fost respinși pentru o diferență de o sutime, la medii peste 9. Cadrele didactice participante la astfel de „concursuri" de admitere ar avea mai multe de relatat, dacă ar voi și ar dori.

Timp de cinci ani, până în anul școlar 1961/1962 inclusiv, „discriminarea" a fost aplicată consecvent. Sute și sute de absolvenți de liceu au rămas de fiecare dată pe dinafară – deși erau bine pregătiți.

În 1962/1963 regimul și-a dat în sfârșit seama că operând o atare „selecție", motivată ideologic și politic, nu ajunge la rezultatele dorite; cum conducerea P.M.R. continua campania de industrializare și avea nevoie de oameni cu pregătire adecvată, „bursierii sfaturilor și ai întreprinderilor" n-au mai apărut la Politehnică și alte institute tehnice. Apoi sistemul a fost părăsit și la celelalte instituții de învățământ superior.

Se făcea în sfârșit un pas spre normalitate, desigur în cadrul fixat de regim.

---

[32] Departamentul învățământului superior, Litografia și tipografia învățământului, București, 1957, p. 60.

[33] HCM nr. 1003 din iunie 1957, Decretul nr. 188/1953, HCM 1434/1957 și 882/1957.

[34] Broșura citată, p. 15. (nota 32)

CULTURAL-ŞTIINŢIFICE. RECAPITULARE 1948–1965 (MARTIE)

A. Noile instituţii din aria culturii şi artelor

Desfiinţarea tuturor instituţiilor, fundaţiilor, organizaţiilor, publicaţiilor culturale ştiinţifice existente până în 1945–1946–1947 a fost urmată rapid de apariţia unora noi sub controlul Partidului Muncitoresc Român şi constituite potrivit cu cerinţele regimului democrat-popular.

Pe arii de activitate, ele sunt următoarele (în ordine cronologică a formării lor):

A. Institute, societăţi, uniuni nou constituite în aria literar-umanistică, inclusiv artele

1. *Institutul de Lingvistică*, Bucureşti, director profesor Iorgu Iordan (la toate institutele este dat numele primului director); editează revistele „Limba română"; „Studii şi cercetări lingvistice" (1 ianuarie 1949)

2. *Institutul de Istorie Literară şi Folclor*, director profesor George Călinescu; „Revista de istorie şi teorie literară" (1 martie 1949)

3. Prima *Conferinţă pe ţară a scriitorilor* hotărăşte înfiinţarea *Uniunii Scriitorilor*, care înlocuieşte „Societatea Scriitorilor Români" şi „Societatea autorilor dramatici"; preşedinte de onoare Mihail Sadoveanu; preşedinte activ Zaharia Stancu (25–27 martie 1949)

4. *Institutul de Folclor*, care include „Arhiva fonografică" fondată de George Breazul şi „Arhiva de folclor" a lui Constantin Brăiloiu. Director Mihai Pop (aprilie 1949) (în 1967 devine Institutul de Etnografie şi Folclor).

5. *Institutul de Istorie şi Arheologie din Cluj* (reorganizat) include: Institutul de Istorie Naţională, de Studii Clasice, de Istorie universală, de istorie sud-est europeană, Centrul de studii şi cercetări privitoare la Transilvania. Director profesor Constantin Daicoviciu (1 mai 1949).

6. *Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice din România*. Preşedinte profesor Petre Constantinescu-Iaşi (9 iunie 1949). În 1968 se desparte în *Societatea de Ştiinţe Istorice* şi *Societatea de Ştiinţe Filologice*.

7. *Societatea pentru răspândirea ştiinţei şi culturii* (S.R.S.C.), pentru „luminarea culturală a tuturor celor ce muncesc, în răspândirea ştiinţei şi culturii naţionale şi universale până în cele mai îndepărtate colţuri de ţară" (9 iunie 1949).

8. Conferinţa pe ţară a compozitorilor, criticilor muzicali şi muzicologilor hotărăşte constituirea *Uniunii Compozitorilor din România*, care înlocuieşte „Societatea Compozitorilor români" existentă din 1920 (21–23 octombrie 1949).

9. Instituirea *Premiului de Stat* şi a titlului *Laureat al Premiului de Stat*. Premiile au răsplătit pe cei devotaţi regimului din lumea literelor, artelor şi ştiinţei (1 decembrie 1949).

10. Deschiderea *Muzeului de Artă al R.P.R. – Galeria Naţională*, în sălile fostului Palat Regal (1950).

11. *Uniunea Artiştilor Plastici* nou constituită, grupează pictori, sculptori, graficieni, scenografi, decoratori, critici de artă (1950).

12. *Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu"* din Bucureşti, instituţie de învăţământ superior (1950).

13. *Institutul de Arte Plastice „Ioan Andreescu"* din Cluj, instituţie de învăţământ superior (1950).

14. Este inaugurată *Casa Oamenilor de Ştiinţă* (în Piaţa Lahovary Bucureşti); dispunea şi de un restaurant subvenţionat de stat, unde puteau lua masa academicieni, profesori, cercetători. Desfiinţată în anii '80 sub regimul N. Ceauşescu şi reînfiinţată după 1990.

15. Se deschide *Universitatea serală de marxism-leninism*, de pe lângă C.C. al P.M.R. (1951).

16. *Comitetul de Cultură Fizică şi Sport*, de pe lângă Consiliul de Miniştri (2 august 1951).

17. Constituirea, la iniţiativa lui Ion Popescu-Gopo, a unei *secţii de animaţie* în cadrul Studioului Cinematografic Bucureşti (1 octombrie 1951). Filmele de animaţie realizate în anii '50 şi '60 s-au bucurat de atenţia şi preţuirea publicului.

18. *Institutul de Geriatrie* (mai 1952) condus de Acad. Ana Aslan. Produsele sale (Gerovital de exemplu) au avut reală căutare. Din 1974, Institutul Naţional de Gerontologie şi Geriatrie „Ana Aslan".

19. *Arhivele Statului* trec de la Ministerul Învăţământului la Ministerul Afacerilor Interne cu un control mai strict asupra cercetării ştiinţifice.

20. Organizarea *Institutului de Filosofie* sub egida Academiei R.P.R. (1953). Se uneşte (1975) cu *Centrul de Logică* al Academiei (înfiinţat în 1964).

21. Inaugurarea *Teatrului de Operă şi Balet* din Bucureşti, construcţie nouă, arhitect Octav Doicescu (9 ianuarie 1954).

22. *Institutul de Cercetări Juridice*, Bucureşti, îşi începe activitatea în decembrie 1954.

23. *Institutul de Psihologie*, sub direcţia profesorului Mihai Ralea (1956). Devine *Institutul de Cercetări Pedagogice şi Psihologice*, după unirea cu *Institutul de Studii Pedagogice* (1975).

24. *Institutul de Arheologie* sub egida Academiei R.P.R., își începe activitatea în mai 1956. Primul director, academician Emil Condurachi.

25. Inaugurarea *Teatrului de păpuşi din Constanța* (1956).

26. *Biblioteca Centrală de Stat*, inaugurată la 23 august 1956, în clădirea Bursei de mărfuri pe strada Doamnei (București). Biblioteca Centrală de Stat a fost gândită de la început ca o instituție cu drept de depozit legal al tuturor publicațiilor. În anii '80 activitatea ei a fost îngrădită de faptul că nu găseau o soluție pentru extinderea spațiului de depozitare. Printre construcțiile din jurul Palatul Poporului se ridică şi noul sediu pentru Biblioteca Centrală de Stat, dat în folosință în 2012.

27. *Primul Congres al scriitorilor* are loc la București între 18 și 23 iunie 1956. Raportul, intitulat *Literatura din R.P.R. și perspectivele ei de dezvoltare*, este prezentat de Mihai Beniuc. În intervențiile unor participanți, de exemplu A.E. Baconsky, Titus Popovici, Petru Dumitriu, Paul Georgescu... apar şi accente critice la adresa dogmatismului și a teoriei realismului socialist. Congresul alege președinte al Uniunii Scriitorilor pe Mihail Sadoveanu; prim-secretar Mihai Beniuc; secretari: Aurel Mihale, Mihai Gafița și Szemlér Ferenc. Congresul are loc după ședința de partid din 25 mai 1956 când Alexandru Jar a fost scos din partid pentru criticile adresate conducerii P.M.R.

28. *Muzeul Literaturii Române* se deschide în București, în clădirea de pe Bd. Dacia, unde funcționase până atunci *Muzeul Româno-Rus*, care a fost închis. Primul director: acad. Dimitrie Panaitescu-Perpessicius (1957).

29. Constituirea *Uniunii de Cultură Fizică și Sport*, pentru organizarea și conducerea tuturor ramurilor sportive (1957).

30. Înființarea *Arhivei Naționale de Filme*, pentru conservarea filmelor românești și din alte țări (1957).

31. *Asociația oamenilor de artă din institutele teatrale și muzicale* (A.T.M.) cu sediul la București (28 septembrie 1957).

32. *Centrul de Cercetări Fonetice și Dialectale*, primul director Alexandru Rosetti (1961). În 1974 se unește cu Institutul de Etnologie și Folclor și devine *Institutul de Fonetică și Dialectologie*. Reînființat în 1990.

33. Constituirea, la București, a *Uniunii Societăților de Științe Medicale* (19 aprilie 1962).

34. Constituirea *Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene* (A.I.S.E.E.), la București (22–24 aprilie 1962). Sunt reluate astfel studiile și întâlnirile din aria sud-est europeană, inițiate de Nicolae Iorga în 1914, cu „Revue des Etudes Sud-Est Européennes", ulterior de Victor Papacostea cu *Institutul de Studii și Cercetării Balcanice* și revista „Balcania", 1939. Continuate în 1962 de Virgil Cândea și Emil Condurachi.

35. *Conferința pe țară a scriitorilor*, la București 22–24 ianuarie 1962. Tema centrală: menirea scriitorilor și a literaturii, „de a contribui prin toată forța ei de înrâurire la formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste, a atitudinii noi față de muncă și societate, la înlăturarea din conștiința oamenilor a influenței ideologice a educației burgheze".

Directiva se încadra în ofensiva „împotriva ideologiei burgheze" declanşată de conducerea P.M.R. (vârf de lance Leonte Răutu) încă din ianuarie 1958.

36. Înfiinţarea *Universităţii din Timişoara* (27 septembrie 1962), pe baza Universităţii de Vest inaugurată în 1947.

37. *Muzeul ceasurilor deschis la Ploieşti* (1963) din iniţiativa profesorului Nicolae Simache; cuprinde peste 4 000 piese de patrimoniu.

38. Este înfiinţat *Institutul de Studii Sud-Est Europene* (1963); continuă direcţiile iniţiate de Nicolae Iorga (1914) şi Victor Papacostea (1939). Primul director profesor Mihai Berza.

39. *Muzeul civilizaţiei populare* este organizat la Sibiu, în Parcul „Dumbrava Sibiului" (46 ha, 1963).

40. Constituirea la Bucureşti, a *Comitetului pentru studii sud-est europene* (decembrie 1963).

41. *Centrul de calcul economic şi de cibernetică economică*, la Bucureşti (1963).

42. *Centrul naţional al P.E.N. Club* (Asociaţia internaţională a poeţilor, eseiştilor şi romancierilor) constituit la Bucureşti (martie 1964).

43. *Comisia Naţională UNESCO*, constituită la Bucureşti (octombrie 1964).

44. Înfiinţarea *Universităţii din Craiova* (1965).

45. După modelul sovietic sunt organizate patru instituţii de învăţământ superior militar: *Academia Militară*; *Academia Militaro-Politică*, pentru pregătirea locţiitorilor politici; *Academia Tehnico-Militară*, pentru pregătirea ofiţerilor ingineri; *Academia Spatelui Armatei* (14 octombrie 1949). Ulterior, prin fuziunea acestor instituţii, se organizează *Academia Militară* (1959).

B. Instituţii din aria ştiinţelor

Cum construcţiile industriale au avut o pondere dominantă în economia planificată şi în industrializarea socialistă, regimul democrat-popular a procedat – sub egida Academiei R.P.R., dar şi separat, la înfiinţarea de institute de cercetare – dar şi de învăţământ de profil.

În ordinea cronologică a constituirii lor, ele au fost următoarele:

1. *Cinci institute agronomice de învăţământ superior* înfiinţate la Bucureşti, Iaşi, Cluj, Craiova şi Timişoara (1948).

2. *Institutul de Artă* din Bucureşti (1948).

3. Reorganizarea Academiei de Studii Comerciale şi Industriale sub numele *Institutul de Studii Economice şi Planificare* (1948).

4. *Institutul Maxim Gorki* pentru pregătirea cadrelor didactice necesare predării limbii ruse (obligatorie) în învăţământul general şi în facultăţi (1948).

5. *Institutul de Inframicrobiologie* înfiinţat sub egida Academiei R.P.R., de acad. Ştefan S. Nicolau (1949), ulterior Institutul de virusologie „Ştefan S. Nicolau", director acad. Nicolae Cajal. Editează „Revue Roumaine de Virusologie".

6. *Institutul de Mecanică Aplicată*, constituit din iniţiativa acad. Elie Carafoli, sub egida Academiei R.P.R. (1949). În 1965 se desprinde *Centrul de Mecanica Fluidelor* condus de acad. Ştefan Bălan.

7. *Colectivul de Chimie Organică al Academiei R.P.R.* condus de profesorul Costin D. Neniţescu (1948). (Din 1963 *Centrul de Cercetări de Chimie Organică*.)

8. *Institutul de Proiectări Industriale* (1948) (ulterior, Institutul de Proiectări de Uzine şi Instalaţii Metalurgice I.P.R.O.M.E.T.).

9. *Institutul de Biochimie din Bucureşti*, director acad. Eugen Macovschi (1950). Desfiinţat în 1973 şi înglobat în *Institutul de Ştiinţe Biologice*; reînfiinţat ca unitate separată în noiembrie 1990.

10. *Comitetul geologic de cercetări şi de exploatare a bogăţiilor solului şi subsolului* format prin reorganizarea Institutului Geologic (1950). Ulterior, este înfiinţat *Comitetul de Stat al Geologiei*.

11. *Institutul de Cercetări şi Încercări* (I.C.I. 1950). În 1952, devine *Institutul de Cercetări ştiinţifice pentru construcţii* (I.C.S.C.); ulterior *Institutul de Cercetări în Construcţii şi Economia Construcţiilor* (I.N.C.E.R.C.).

12. *Institutul de Cercetări Chimice* (I.C.E.C.H.I.M.) din Bucureşti (1950).

13. *Institutul de Cercetare şi Proiectare Metalurgică şi Minieră* din Bucureşti (1952), devenit ulterior *Institutul Central de Cercetări Metalurgice*.

14. *Observatorul Astronomic* pentru Bucureşti (1950), în clădirea construită anume de amiralul Vasile Urseanu; *Muzeul Astronomic Bucureşti* s-a deschis în cadrul Observatorului.

15. Instituirea *titlurilor de: Om de ştiinţă emerit, Artist al poporului, Maestrul emerit al artei, Artist emerit, Profesor emerit* şi *Institutor emerit* (11 august 1950). Regimul democrat-popular acordă atari distincţii pentru activitate ştiinţifică sau artistică, concomitent cu adeziunea celui premiat la programul partidului.

16. *Institutul de Chimie Macromoleculară* din Iaşi (1951). Primul director acad. prof. dr. Radu Cernătescu.

17. *Institutul de Metrologie* din Bucureşti (1951), devenit *Oficiul de Stat pentru Metrologie* (1957).

18. *Institutul de Cercetări pentru Mecanizarea Agriculturii*, la Bucureşti (1952).

19. *Institutul de Cercetări pentru Cultura Porumbului*, la Fundulea-Ilfov (1957). Ulterior (1961) *Institutul de Cercetări pentru Cereale şi Plante Tehnice*.

20. *Centrul de Cercetări Biologice* sub egida Academiei (1957, ulterior *Institutul de Biologie „Traian Săvulescu"*). Prin comasare cu Institutul de Biochimie şi cel de Speologie devine *Institutul de Ştiinţe Biologice* (1973).

21. *Institutul de Cercetări Hortiviticole* de la Băneasa (1956–1957). În 1967 se divide în trei centre de sine stătătoare: *Pomicultură* la Piteşti (jud. Argeş); *Viticultură şi Vinificaţie* la Valea Călugărească (jud. Prahova) şi *Legumicultură şi Floricultură*, la Vidra (jud. Ilfov).

22. *Institutul de Speologie*, cu personalitate juridică, sub egida Ministerului Învăţământului. Redus arbitrar în 1973 la nivelul unui simplu laborator, şi-a reluat activitatea de sine stătătoare în 1990.

23. *Institutul de Fizică Atomică* (I.F.A.) se constituie sub conducerea academicianului Horia Hulubei (1956).

24. *Centrul de Statistică Matematică* organizat din iniţiativa acad. Octav Onicescu şi Gh. Mihoc (1963). În 1973 a devenit un laborator al Institutului Naţional de Metrologie din Bucureşti.

C. Reviste literare şi ştiinţifice

În 1945–1947 şi-au încetat apariţia aproape în totalitate, revistele ştiinţifice, literare, artistice, existente atunci, unele cu o vechime de zeci de ani.[1]

Începând cu 1949 au apărut altele, sub controlul Partidului, potrivit cu instituţiile culturale şi ştiinţifice, de mass-media, constituite în paralel.

Principalele, au fost următoarele, în ordinea cronologică a editării:

Reviste literare şi ştiinţifice apărute începând cu 1949

1. „Flacăra", săptămânal al Uniunii sindicatelor de artişti, scriitori, ziarişti. Revista îşi propunea să combată ideologia burgheză şi să sprijine literatura militantă. Colaboratori: Eugen Jebeleanu (redactor-şef), Marcel Breslaşu, Nina Cassian, Silvian Iosifescu, Paul Georgescu, Paul Cornea, Aurel Baranga, Maria Banuş, Alexandru Jar... (1948–1951).

2. „Gazeta învăţământului", cu apariţii săptămânale (1949), până 1971.

3. „Neuer Weg", cotidian de limbă germană (1949) (până în 1992), redactor Ernst Breitenstein. După discriminările şi persecuţiile din 1945–1948, regimul democrat-popular şi-a schimbat atitudinea faţă de etnia germană din România, între altele şi prin editarea unui cotidian (martie 1949).

4. „Anuarul de etnologie şi folclor" publicat de Institutul de Folclor (aprilie 1949).

5. „Studii, revistă de istorie şi filosofie" (1949, trimestrial, din 1953 bilunar). Sunt suprimate toate celelalte reviste de istorie, şi anume „Revista istorică" (fondator Nicolae Iorga), „Revista Istorică Română" (condusă de Constantin C. Giurescu), „Balcania" (director Victor Papacostea), „Revue de Etudes Sud-Est Européennes", precum şi revistele de specialitate din Iaşi şi Cluj.

6. „Banater Schriftum", în limba germană, la Timişoara (1949–1955).

[1] Dintre cele dinainte de 1948 au supravieţuit, „Revista matematică", „Telegraful român" (a Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal).

7. „Tânărul scriitor", revistă bilunară (ulterior lunară), sub egida Uniunii Scriitorilor din România (octombrie 1951). Au colaborat Mihu Dragomir, Dumitru Botez, Aurel Martin, Haralamb Zincă, Eusebiu Camilar, Perpessicius, Geo Bogza, Violeta Zamfirescu, Dumitru Micu, Radu Cârneci, Grigore Hagiu, Nicolae Labiş. Şi-a încetat apariţia în decembrie 1957.

8. „Revista de pedagogie" (1952).

9. „Revista de statistică" (1952).

10. „Flacăra", revistă privind actualitatea politică, socială şi cultural-ştiinţifică (mai 1952). Colaboratori: Adrian Păunescu, Eugen Jebeleanu, Veronica Porumbacu, Virgil Teodorescu, Eusebiu Camilar, Marcel Breslaşu, Zaharia Stancu, Petru Vintilă, Ilie Purcaru, Şerban Cioculescu, L. Kalustian, Ioan Alexandru, Fănuş Neagu, Marin Sorescu, Mircea Micu, Nicolae Cristache...

11. „Gazeta literară", săptămânal al Uniunii Scriitorilor (18 martie 1954), Bucureşti; la conducere – Zaharia Stancu, George Macovescu, Paul Georgescu, Veronica Porumbacu, Tiberiu Utan, Ion Brad...; colaboratori: Tudor Arghezi, Tudor Vianu, Perpessicius, Şerban Cioculescu, Eugen Simion, Nicolae Carandino, Ion Biberi, Al. Piru, Şt. Augustin Doinaş, Ion Caraion... Şi-a încetat apariţia în octombrie 1968.

12. Apare la Cluj (aprilie 1954) revista lunară „Steaua", organ al filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor. Primul redactor-şef: A.E. Baconsky. Colaboratori: I. Agârbiceanu, I.M. Sadoveanu, G. Munteanu, Constantin Daicoviciu, Dumitru Radu Popescu, Adrian Marino, Mircea Zaciu... „Steaua" continua *Almanahul Literar* (1949–1953).

13. „Iaşul literar", lunar (ulterior bilunar). Din august 1954, organ al Uniunii Scriitorilor, filiala Iaşi. Primul redactor-şef: N. Barbu; colaboratori: Nicolae Labiş, Otilia Cazimir, Alexandru Doncea, Constantin Ciopraga, George Lesnea, Dan Hăulică, Aurel Rău...

14. „Studii de drept românesc"

şi

15. „Sciences juridiques" sunt publicate de Institutul de Cercetări Juridice înfiinţat în 14 decembrie 1954.

16. „Anale de istorie", revistă trimestrială (bilunară) editată de Institutul de Istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. (P.C.R.) (ianuarie 1955). Apărut sub titlurile: „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R."; „Analele Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (1966–1969)" şi „Anale de istorie (1969–1989)". La conducere s-au succedat Nicolae Petrovici, Titu Georgescu, Gheorghe Matei, Gheorghe Zaharia, Augustin Deac, Ion Popescu-Puţuri. Alţi colaboratori: Ion Babici, Nicolae Copoiu, Florian Dragne, Ion Iacoş, Gheorghe I. Ioniţă, Nichita Paraschiv, Aron Petric, Mihai Roller, Marin Stănescu, Gh. Surpat.

17. „Revista de psihologie" îşi începe apariţia la Bucureşti, în 1955.

Trei reviste de specialitate editate de Institutul de Speologie (după 1956) şi anume:

18. „Travaux de l'Institut de Spéologie «Emile Racovitza»".

19. „Theoretical and applied Karstology".

20. „Miscellanea speologica romanica".

21. „Revista cultului mozaic" apare la Bucureşti în 1956 (din 1995 „Realitatea evreiască"), în română, cu rezumate în engleză şi ebraică.

22. „Film", revistă lunară cu începere de la 1 martie 1956. Colaboratori: Ecaterina Oproiu, Eugen Schileru, Iordan Chimet, Alice Mănoiu...

Reviste editate de Institutul de Arheologie din Bucureşti (după 1956):

23. „Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne".

24. „Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie".

25. „Materiale şi cercetări arheologice".

26. „Neue Literatur", revista literară în limba germană apărută la Timişoara în septembrie 1956 şi continuată din ianuarie 1968 la Bucureşti, până în 1989. Redactori şefi Emerich Stoeffel urmat de Arnold Hauser. Colaboratori: Hans Böhm, Franz Liebhardt, Alfred Margul-Sperber, Lotte Berg, Fr. Schuller, Erwin Wittstock, Anton Breitenhofer, Heidi Hauser, Ludwig Schwartz...

27. „Korunk" (serie nouă) revista cultural-politică şi literară în limba maghiară, la Cluj. Redactor şef Gáll Ernö (februarie 1957).

28. „Tribuna", revista săptămânală de cultură şi informare, la Cluj (10 februarie 1957). Redactor şef: Ioanichie Olteanu. Colaboratori: I. Agârbiceanu, George Călinescu, Athanase Joja, Mircea Zaciu, Iosif Pervain, Dumitru Ghişe, Radu Stanca, A.E. Baconsky, Aurel Rău, Ana Blandiana, Ioan Alexandru, Süto András, Létay Lajos...

29. „Luceafărul", revistă bilunară (din 1965, săptămânal) la Bucureşti, pentru promovarea tinerilor scriitori. Organ al Uniunii Scriitorilor condusă succesiv de Mihai Beniuc, Dan Deşliu, Alexandru I. Ştefănescu, Eugen Barbu... Colaboratori: Vladimir Streinu, Perpessicius, O. Papadima, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Dan Hăulică, Aurel Martin, Leonid Dimov, Nicolae Manolescu, Ion Caraion, Marin Sorescu, Mihai Ungheanu...

30. „Fonetică şi dialectologie", publicaţie anuală (1958–1975) a Centrului de Cercetări Fonetice şi Dialectale.

31. „Secolul XX", revistă de literatură universală (ianuarie 1961) editată de Uniunea Scriitorilor. Primul redactor-şef Marcel Breslaşu, apoi Dan Hăulică timp de peste 15 ani. A reprezentat o deschidere reală către problematica literaturii universale. Dintre colaboratori: Tudor Vianu, Ion Marin Sadoveanu, Al. Dima, Mihai Beniuc, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Edgar Papu, Liviu Rusu, Geo Şerban...

32. „Cinema", revistă lunară de cultură cinematografică. Victor Iliu, primul redactor-şef (ianuarie 1963).

33. Săptămânalul „Viaţa economică" editat de Societatea de Ştiinţe Economice din România (23 august 1963–1989).

34. „Lumea", săptămânal de politică externă, apare la Bucureşti, de la 1 noiembrie 1963, editat de Uniunea Ziariştilor din România; redactor-şef George Ivaşcu. Redactori şi colaboratori: Felicia Antip, Ion Cârje, Ştefan Augustin Doinaş, Mircea Grigorescu, Adrian Ionescu, Mircea Ivănescu, Eugen Negrici, Darie Novăceanu, Cristian Popişteanu, George

G. Potra, Liviu Predescu, Florica Şelmaru, Sergiu Verona, Corneliu Vlad. Din străinătate: Walter Lippmann, Art Buchwaldt, C.J. Sulzberger, James Reston, Stewart Alsop...

35. „Ateneu", revistă de cultură, apare la Bacău. Primul redactor-şef Radu Cârneci. Colaboratori: Al. Săndulescu, Al. Dima, Victor Kernbach, C. Călin, D. Mitulescu, Eusebiu Camilar, Al. Piru, Constantin Ciopraga, George Ivaşcu, Gh. Bulgăr, V. Adăscăliţei etc. (august 1964).

36. „Ramuri", revistă de cultură la Craiova (august 1964). Primul redactor-şef: Ilie Purcaru; colaboratori: Tudor Arghezi, Şerban Cioculescu, Al. Dima, Mihnea Gheorghiu, Alexandru Balaci, Traian Herseni, Mihai Caranfil, Ilarie Hinoveanu, Paul Anghel, Mihai Pelin, Ion Caraion, Geo Dumitrescu, Adrian Marino, Eugen Barbu...[2]

[2] Acest capitol este alcătuit din informaţiile volumului *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003.

VIAȚA COTIDIANĂ 1948-1961

Scriitorul Ioan Lăcustă a cercetat cu răbdare presa vremii cu felurite însemnări ale cotidianului. Le-a publicat în volumul *1948-1952. Republica Populară şi România*, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2005; de asemenea în „Magazin istoric" pentru evenimentele între 1953 și 1960. Cele ce urmează sunt extrase din aceste însemnări.

Străzile îşi schimbă numele (1948)

După abdicarea forțată a regelui Mihai I, oficialitățile se grăbesc să schimbe numele străzilor care aminteau de regimul monarhic-constituțional. Tabelul de la pagina următoare ilustrează principalele schimbări în Bucureşti.

În cartierul Rahova 7 străzi au numele de Moş Ajun (în loc de Moş Crăciun). Alte 19 străzi poartă numele de A; B – 18 străzi; C – cca 20; X – 3 ori.

22 mai 1948

Consiliul de Miniştri retrage regelui Mihai I şi familiei sale cetățenia odată cu trecerea în proprietatea statului (R.P.R.) a „tuturor bunurilor Domeniului Coroanei şi a celor ce erau folosite sau administrate sub denumirea de Casa Regală, împreună cu întreg inventarul viu sau mort" (articolul 1 din Decizia Consiliului de Miniştri nr. 797 din 22 mai 1948, publicată în „Monitorul Oficial" (I), nr. 122 din 28 mai 1948).

Ca bunuri imobile – potrivit constatărilor unei Comisii speciale de inventariere – au revenit statului democrat popular: 15 190 ha teren arabil, 136 990 ha păduri, „29 castele" cu 1 080 camere, „114 alte palate" în diferite părți ale țării, cu 1 979 camere, „16 castele" de vânătoare şi cabane cu 88 camere.

(Potrivit Comisiei de inventariere, în România se aflau nu mai puțin de 143 „castele" ce fuseseră folosite de Casa Regală!!)

Motivarea unei atari hotărâri: „fostul rege Mihai şi membrii fostei familii regale continuă şi întețesc uneltirile împotriva intereselor poporului român şi a Republicii Populare Române, prin acțiuni potrivnice îndatoririlor de fidelitate față de țară".

Nr. crt.	Numele până la 30 XII 1947	Numele nou
1.	Bd. Carol I	Bd. Republicii
2.	Bd. Regina Maria	Bd. Iosip Broz Tito
3.	Bd. Regele Ferdinand	Bd. Gh. Dimitrov
4.	Bd. Regina Elisabeta	6 Martie
5.	Str. Carol	30 Decembrie
6.	Piața Regele Carol	Piața Republicii
7.	Piața Regele Ferdinand	Piața 23 August
8.	Bd. Regele Alexandru (Cotroceni)	Bd. Armata Poporului
9.	Bd. Principele Mircea	1907
10.	Str. Arhiducesa Ileana (Filantropiei)	Str. Mironiuc
11.	Str. Principesa Maria (Obor)	Str. Donca Sima
12.	Principesa Ileana (Rond)	Str. Prof. Dr. N. Bagdasar
13.	Comuna Principele Mihai	Nicolae Bălcescu
14.	Comuna Ion I.C. Brătianu	I.C. Frimu
15.	Comuna Principele Nicolae	Alexandru Ioan Cuza
	Alte 62 străzi primesc nume noi. Exemple:	
16.	Basarabiei	Occidentului
17.	Chişinău	Munții Tatra
18.	Intrarea Tighinei	Intrarea Moraviei
19.	Str. Cahul	Comana
20.	Hotin	Videle
21.	Nistrului	Bahluiului
22.	Orhei	Chiparosului
23.	Chilia	Vidra, azi Ialomicioara
24.	Basarabiei din suburbea T. Vladimirescu	Cucului
25.	Vasile Militaru	Str. Colindătorilor

Tabelul de mai sus este alcătuit după datele din volumul *Republica Populară 1948-1952*, pp. 12, 32, 47, 99 și 147.

Ce nu spun miniştrii reuniţi la 22 mai 1948, este faptul că la câteva zile după abdicarea forțată, oficialitățile şi mass-media din R.P.R. au început o campanie de calomnii, insulte şi răstălmăciri la adresa monarhiei, de o vulgaritate şi amploare nemaivăzute până atunci. De reținut declarațiile regelui Mihai asupra felului cum a avut loc abdicarea au fost făcute la începutul lui martie 1948, la două luni după ce regimul democrat-popular a întețit atacarea sistematică a instituției monarhice.

Violența şi durata atacurilor, a minciunilor şi răstălmăcirilor erau menite, în perspectiva oficialităților comuniste, să îndepărteze din conştiința opiniei publice ideea monarhică ca o realitate benefică a istoriei româneşti.

Totodată, propaganda oficială a amestecat, în mod voit, bunurile din Domeniile Coroanei cu acelea proprietate personală a Suveranului sau membrilor familiei sale, pentru a mări confuzia la nivelul cetățenilor şi a prezentat instituția monarhică drept un exploatator al bunurilor statului.

După 49 de ani Decizia Consiliului de Miniştri nr. 797 din 22 mai 1948 a fost revocată prin Hotărârea nr. 29 din 1997 semnată de primul ministru şi ministrul Justiției. Regele Mihai I şi familia sa au recăpătat astfel cetățenia română.

Republica Populară 1948-1952, pp. 37-41

Reducerea obligațiilor față de U.R.S.S.

La 4 iunie 1948, Gh. Gheorghiu-Dej adresează guvernului U.R.S.S. rugămintea de a micşora datoriile României în contul reparațiilor de război.

În scrisoarea către generalissimul I.V. Stalin, Dr. Petru Groza adaugă: „Această micşorare a obligațiilor, uşurând sarcinile statului român, ar însemna un mare ajutor dat poporului nostru în efortul pe care-l depune pentru întărirea şi dezvoltarea vieții economice a Republicii Populare Române".

La 7 iunie I.V. Stalin răspunde: „guvernul sovietic a luat hotărârea de a reduce suma ce a mai rămas de plătit drept reparațiuni, cu începere de la 1 iunie a.c., cca 50%".

Republica Populară 1948-1952, pp. 33-34

Informații sanitare privind Capitala în mai-iunie 1948

Băi publice: 20 folosite de 106 359 persoane şi 5 particulare utilizate de 63 151 persoane.

Circumscripțiile sanitare au dat 50 290 consultații (51 216 pacienți), între aceştia, 3 164 TBC, 59 cancer, 417 scabie!

Au fost acordate şi 50 200 consultații antivenerice şi tratamente corespunzătoare la 9 231 bolnavi.

În Capitală 342 prostituate aveau statut legal. La intervale obişnuite 294 au fost găsite bolnave!

Serviciul de ecarisaj a prins 1 712 câini vagabonzi dintre aceştia 531 au fost eliberați contra cost; 477 pentru experiențe şi 704 sacrificați.

Republica Populară 1948-1952, pp. 30-31

*

Fundația Universitară „Regele Carol I" constituită – clădire şi patrimoniu – prin donația personală a fondatorului dinastiei române este desființată ca instituție. În locul ei apare Biblioteca Centrală Universitară pe lângă Universitatea Bucureşti (1948).

Republica Populară 1948-1952, p. 49

Salariați în Bucureşti

„Buletinul statistic al Primăriei Municipiului Bucureşti" publică în 1948 date şi informații care ulterior vor deveni „secrete" sau ținute în dosare, departe de public.

Astfel, la 1 ianuarie 1948 Capitala avea 313 131 salariați sindicalizați (cca 1/3 din populația totală a oraşului!).

Din total: 208 821 în fabrici şi uzine
48 503 funcționari publici
33 639 funcționari particulari
22 168 salariați comunali

La rețeaua de apă („Uzinele Comunale") erau racordate 42 412 imobile iar la aceea de canalizare 48 655 imobile.

Republica Populară 1948-1952, p. 46

Autovehicule în Bucureşti

La 31 decembrie 1947 erau înregistrate în Bucureşti: 1 463 autobuze, 2 512 taximetre, 7 231 auto particulare, 1 998 motociclete, 62 tricicluri, 1 030 motorete; 21 751 camionete, 2 223 camioane, 204 cisterne, 186 tractoare, 12 sacale şi 23 dricuri (!).

Republica Populară 1948-1952, p. 67

În martie 1948, ia ființă Uniunea Asociațiilor de Elevi din România (U.A.E.R.), care publică „Revista elevilor" (apărută de la 21 februarie 1948).

Republica Populară 1948-1952, p. 61-62

Se încheie lucrările de reamenajare la *Stadionul Republicii* (fostul A.N.E.F. – Academia Națională de Educație Fizică) (septembrie 1948) în Dealu Spirii, cu o capacitate de 40 000 locuri. Stadionul a trecut pe planul 2 odată cu inaugurarea celui nou „23 august" (1953) și a fost desființat la reamenajarea (sistematizarea) întregii zone în anii '80.

Republica Populară 1948-1952, p. 64

Denunțarea Concordatului cu Vaticanul

La 17 iulie 1948 Consiliul de Miniștri anulează (cu data de 19 iulie) Concordatul încheiat cu Sfântul Scaun în 1927 (decretul nr. 151 al Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R.).

Măsura se înscria în ofensiva generală împotriva cultului catolic desfășurată în țările devenite „democrații populare". Era, totodată, o acțiune preliminară în vederea desființării cultului greco-catolic, recunoscut ca biserică națională prin Constituția din 1923.

Stenograma ședinței guvernului R.P.R. consemnează că acel Concordat „a fost păgubitor și din punct de vedere politic și din punct de vedere economic și din punct de vedere cultural".

Vaticanul, precizează profesorul Stanciu Stoian, ministrul Cultelor, avea 11 ierarhi la 2 milioane de credincioși, față de Biserica Ortodoxă Română, cu 18 episcopi la 12 milioane credincioși.

Stenograma consemnează – interesant – perspectiva total diferită a activiștilor comuniști față de aceea a primului ministru dr. Petru Groza.

Pentru Vasile Vaida (P.M.R.) ministrul Agriculturii: „...ruperea Concordatului... care înseamnă desființarea cuiburilor acțiunii imperialiste la noi în țară". Despre surorile de caritate din așezămintele catolice: „În fond toate surorile acestea sunt agente ale imperialiștilor englezi și americani, care duc o activitate dușmănoasă nouă și chiar te sfidează când stai de vorbă cu ele".

Republica Populară 1948-1952, p. 52

Institutele de cercetări în subordinea Academiei R.P.R., la 23 octombrie 1948: Istorie, Lingvistică, Istorie Literară și Folclor, Istoria Artei, Institutul de Istorie cu Arhivele Statului și Arhiva Muzeului Ardelean din Cluj, cel de Lingvistică și cel de Istorie Literară și Folclor tot din Cluj.

Republica Populară 1948-1952, p. 60

Decembrie 1948

Se deschide circulației linia ferată Bumbești-Livezeni începută cu 25 de ani în urmă. La construcția ei au lucrat și brigăzi de studenți.

Republica Populară 1948-1952, p. 71

Ianuarie 1949

Conform datelor Ministerului Lucrărilor Publice, la finele lui 1948, creşteau de-a lungul şoselelor 407 000 arbori din care 62 000 pomi fructiferi şi 102 000 duzi. Câţi mai sunt astăzi? (nota D.C.G.)

Republica Populară 1948-1952, p. 67

Pieţele organizate de Stat în Bucureşti (noiembrie-decembrie 1948): 7 noiembrie (fost Domeniilor), 30 decembrie, Muncii, Ilie Pintilie (fost Matache), Griviţa Roşie, 16 Februarie, Kiseleff, Dr. Babeş, Gara de Nord, 28 Martie.

Republica Populară 1948-1952, p. 67

La 1 februarie 1949 apare *Urzica* bilunar de satiră şi umor. Din Cuvântul înainte: „...să râdem altfel decât s-a râs înainte. Năravurile din rândurile noastre din care cităm – nu sunt nici ele – sau mai ales ele – de trecut cu vederea. Dimpotrivă, le vom urmări, le vom scoate de urechi la iveală în paginile noastre şi le vom combate. De aici şi un avertisment: leneşii, mincinoşii, îngâmfaţii, birocraţii, lăudăroşii, parveniţii, paraziţii, zvoniştii, pleşcarii, servilii şi alţii de aceeaşi teapă vor fi descoperiţi în coloanele noastre".

În primii ani „Urzica" a participat la campania virulentă pentru „demascarea" ţărănimii înstărite, a „chiaburimii", acuzată de toate păcatele de regimul democrat-popular.

În primele numere semnează scriitori din linia întâi ai regimului: Maria Banuş, Aurel Baranga, Horia Liman, Nina Cassian, Marcel Breslaşu, Ion Pribeagu, Nicolae Tăutu.

Partea grafică este asigurată de Ligia Macovei, Nell Cobar, Cik Damadian, Jules Perahim, Florica Cordescu, A. Jiquidi, I. Popescu-Gopo, Iser.

Republica Populară 1948-1952, p. 84

Buletinul Oficial al Republicii Populare Române apare la 1 martie 1949. Numărul de legi, regulamente, dispoziţiuni ministeriale a fost considerabil redus, tot mai puţină informaţie este pusă la dispoziţia cetăţenilor – o caracteristică a regimului de altfel. Buletinul Oficial publică decrete ale Prezidiului Marii Adunări Naţionale; legi edictate de Marea Adunare Naţională; Hotărâri ale Consiliului de Miniştri (HCM); unele decizii ministeriale.

Filmele franceze care rulează în Capitală în ianuarie-februarie 1949:

La „Aro" (azi Patria) – *Dreptul la viaţă* cu Madeleine Robinson, Roger Pigaut, Albert Prejean

Trianon (pe Bd. Elisabeta, azi desfiinţat) – *Aventura Sofiei*

Pax – *Înseninare* cu Edwige Feuillère, Jean-Louis Barrault

Scala (existent şi azi) – *Rigoletto* cu Michel Simon

Victoria (pe Bd. Elisabeta) – *Tăcerea e de aur* cu Maurice Chevalier, regia René Clair.

Republica Populară 1948-1952, p. 83

Cartele de alimente

Pâine, zahăr, ulei, carne, griș, orez, săpun de rufe se vindeau pe cartelă, în cantități fixe, la prețuri subvenționate de stat și în funcție de categoria de activitate. Astfel:

Categoria A – muncă excepțional de grea

B – muncă grea

C – muncă obișnuită

D_1 – membrii familiei peste 14 ani

D_2 – membrii de familie sub 14 ani

E – populație nesalariată.

Numărul total al cartelelor distribuite (de toate categoriile) este de 1 038 179. Nu se specifică dacă numărul se referă la o lună sau două și nici câte cartele s-au distribuit pe fiecare categorie. De reținut că „regimul cartelelor" se aplica numai la orașe (pe categorii de așezări urbane). Lumea rurală (cca 75% din totalul populației) nu beneficia de nici un fel de aprovizionare, dimpotrivă i se luau roadele pământului pe care-l muncea.

Republica Populară 1948-1952, p. 67

În 1949 apare *Cum vorbim* „revistă pentru studiul și explicarea limbii, organ al Societății de Științe Istorice, Filologie și Folclor". Comitetul de redacție cuprinde mai ales personalități ale Academiei R.P.R.: N.I. Barbu, Ion Coteanu, Al. Graur (redactor responsabil), Iorgu Iordan, G. Istrate, Emil Petrovici, Al. Rosetti.

Republica Populară 1948-1952, p. 99

Eliberarea *noilor buletine de identitate* a început în 1949 pentru toți locuitorii în vârstă de 15 ani și peste (născuți până în 1934 inclusiv). De atunci înainte „Buletinul" a fost actul de identitate al tuturor cetățenilor, de prezentat obligatoriu în numeroase împrejurări și care nu putea fi înlocuit cu vreun alt act.

Produse „raționate" – martie 1949: paste făinoase între 500 și 1 000 grame în funcție de cartelă; săpun rufe 250-750 grame (idem); săpun toaletă – 1 bucată „Cheia" (era un săpun de calitate medie, circa 80 grame, cu o cheie imprimată pe suprafață); orez 500 gr.; griș – 500 gr.

Cetățenii se înscriau la Centrele pentru produse industriale raționate. Aceste centre vindeau – pe puncte, adică la prețuri subvenționate de stat – țesături, îmbrăcăminte, încălțăminte. „Punctele" erau astfel calculate încât ajungeau pentru un produs, de exemplu, una pereche de pantofi („pantofi de mort" după calitate și cum arătau). În acest fel se consumau toate punctele și nu mai aveai disponibil pentru alte produse raționate.

Republica Populară 1948-1952, p. 87

D. Th. Neculuță, model pentru poeți în regimul democrat-popular. Criticul literar Ion Vitner este autorul lucrării *Viața și opera lui D.Th. Neculuță* (1950). Ileana Vrancea comentează lucrarea în „Scânteia" din 16 aprilie. Ion Vitner „a adus, cu dragoste și

căldură, o contribuţie însemnată la opera de revalorificare a tezaurului nostru literar în lumina ştiinţei marxist-leniniste, la dezvoltarea literaturii noastre realist-socialiste".

După ce dă ca model versurile lui D.Th. Neculuţă, Ileana Vrancea adaugă: „Poezia noastră de astăzi, care se naşte în lupta ascuţită împotriva rămăşiţelor formalismului şi decadentismului burghez, găseşte în opera lui Neculuţă un exemplu strălucit de clasă. Poeţii noştri au de învăţat din felul în care Neculuţă a ştiut să-şi însuşească tradiţiile valoroase ale artei populare şi ale clasicilor literaturii noastre."

Cu toate sforţările oficialităţilor (Neculuţă a fost ales şi membru de onoare post-mortem al Academiei R.P.R.), modelul literar nu a rezistat. În anii '60, scriitorii se îndreptau spre alte căi.

Republica Populară 1948-1952, p. 132

Preţuri 1949 la unele alimente *cartelate*: pâine 14 lei (60 necartelate); ulei 72 lei (260 la „liber"!); un ou – 70 lei; lapte – 40 lei litrul.

Un brutar cu 5 copii câştiga 2 700 lei lunar, iar o ţesătoare cu 3 copii – 3 500 lei lunar.

Republica Populară 1948-1952, p. 109

Drum fără pulbere, roman dedicat constructorilor Canalului Dunăre-Marea Neagră, apare în 1951 sub semnătura lui Petru Dumitriu. În 1960 scriitorul rămâne în Republica Federală a Germaniei şi în Franţa şi începe să publice acolo.

Despre „Drum fără pulbere" (pentru care primise şi un important premiu în bani), autorul spune următoarele într-un interviu cu istoricul şi criticul literar Eugen Simion. În documentarea făcută la Canal, autorul şi-a dat seama ce era acolo: „Şi a doua sau a treia oară văd sârmă ghimpată şi colibele sau corturile... Ce te faci Petru Dumitriu, îl continui (romanul, nota D.C.G.) până la capăt sau îl întrerupi şi cum justifici întreruperea? Ăsta-i păcatul vieţii mele. Punct. N-am comis niciodată un păcat mai mare decât ăsta."

Republica Populară 1948-1952, pp. 137-138

Până în 1945, *afişajul public* se efectua pe anumite panouri. Echipe cu afişele teatrelor şi altor manifestări (afişe de dimensiuni variabile, de obicei 1-1,5 m x 0,75), aplicau pe panou, cu o bidinea, o soluţie de lipit, lipeau afişele, peste care mai dădeau odată cu aceeaşi soluţie care, uscându-se, fixa anunţul respectiv. Afişele noi se lipeau de obicei peste cele vechi.

Statul democrat-popular a preluat şi această arie de activitate prin înfiinţarea *Întreprinderilor Pavoazare-Afişaj-Firme Bucureşti* (1950).

Publicul va fi informat „prin firme luminoase, prin expunerea de mari placarde pe diferite calcanuri de imobile, prin valorificarea locurilor de reclamă de pe stopurile ceasornicelor publice etc." Se vor instala „250 placarde publice".

Republica Populară 1948-1952, p. 134

Noi prețuri la pâine (27 noiembrie 1950)
Pâine neagră pe cartelă (preț subvenționat) – 14 lei kg
Pâine albă de 750 gr. – 76 lei
Pâine albă de 500 gr. – 52 lei
Cornuri și chifle – 8 lei
mălai – 10 lei kg
Pâinea albă era de 7,4 ori mai scumpă decât cea subvenționată. La 104 lei kg, pâinea albă nu era accesibilă majorității covârșitoare a populației. Nu știm dacă magazinele erau îndeajuns aprovizionate cu cornuri și chifle.
Republica Populară 1948-1952, p. 152

La 25 octombrie 1950, la ședința festivă a secțiilor de istorie, literatură și artă ale Academiei R.P.R. sunt prezentate comunicări care marchează gradul de aliniere politică a acestei secții. Influența lingvisticii sovietice asupra lingvisticii din R.P.R.; Influența științelor istorice sovietice asupra științelor istorice din R.P.R.; Influența artei sovietice asupra artei din R.P.R.; Influența literaturii sovietice asupra literaturii din R.P.R.
Comentariile sunt de prisos.
Republica Populară 1948-1952, p. 147

Septembrie 1950. În urma „raionării" în Capitală au fost delimitate opt raioane: I – Vladimir Ilici Lenin; II – Iosif Vissarionovici Stalin; III – Gheorghe Gheorghiu-Dej; IV – 1 Mai; V – 23 August; VI – Grivița Roșie; VII – Tudor Vladimirescu; VIII – Nicolae Bălcescu.
Republica Populară 1948-1952, p. 146

Prețuri la încălțăminte (nesubvenționate de stat) (ianuarie 1951):
cizme din piele de bizon – 4 662 lei
bocanci bizon – 1 812 lei
galoși bărbătești – 650 lei
șoșoni bărbătești – 1 792 lei
cizme de damă – 1 886 lei
opinci – 408-738 lei
Republica Populară 1948-1952, p. 158

Călătoriile cu C.F.R. erau scumpe. De la 10 ianuarie 1951, o călătorie București-Timișoara 3 260 lei; la Arad 3 330 lei, la Satu Mare – 3 405, la Oradea – 3 600, Târgu Mureș – 2 000, Galați – 1 440 și Constanța – 1 606.
Republica Populară 1948-1952, p. 158
Un salariu mediu era 5 000 lei pe lună. Costul ridicat al călătoriei pe calea ferată redusese sensibil circulația persoanelor.

La 6 martie 1951, Consiliul de Miniştri aprobă acordarea *Premiilor de Stat ale R.P.R. pentru anul 1949*, cu titlurile aferente de *Laureat al Premiului de Stat*.

La istorie: Mihail Roller pentru volumul II privind Răscoala din 1907 şi colectivele de conducere ale şantierelor arheologice de la Garvăn (Dobrogea), Piatra Roşie (Munții Orăştiei), Valea Jitiei (Iaşi-Botoşani), Hăbăşeşti (Iaşi).

S-a organizat şi o Expoziție a cercetărilor arheologice din campaniile din 1949 şi 1950 (în 20 de localități). Cele mai importante descoperiri au fost făcute la Hăbăşeşti şi Grădiştea Muncelului.

La literatură Premiile de Stat au fost acordate lui Mihail Sadoveanu pentru romanul *Mitrea Cocor*, Al. Toma – *Cuvântul vieții* (poezii), Petru Dumitriu – *Nopțile din iunie* (nuvele), Dan Deşliu – poemul *Lazăr de la Rusca*, Maria Banuş – piesa *Ziua cea Mare* şi Camil Petrescu, piesa *Bălcescu*.

Nici una din aceste lucrări de conjunctură nu a rezistat trecerii timpului.

La muzică au primit Premiul de Stat: George Georgescu, Matei Socor, Anatol Vieru, Valentin Gheorghiu. De asemenea, artiştii plastici Boris Caragea, Constantin Baraschi şi Adina Paula Moscu; la teatru: Irina Răchițeanu-Şirianu, George Calboreanu, Nicolae Bălțățeanu.

Republica Populară 1948-1952, pp. 157 şi 167-168.

Personalitățile din lumea artelor primesc (iunie 1951) titlurile de *Artist al poporului* – Lucia Sturdza Bulandra şi Nicolae Bălțățeanu;

Artist emerit: *actorii* – Ion Manolescu, George Calboreanu, Aura Buzescu, Beate Fredanov, Petre Ştefănescu-Goangă;

pictorii – Camil Ressu şi Iosif Iser;

muzicieni – Ion Voicu, Valentin Gheorghiu, Sabin Drăgoi;

Maestru emerit al artei: *compozitori* – Mihai Andricu, Matei Socor, Alfred Mendelsohn; Constantin Silvestri – *dirijor*; Alexandru Finți – *regizor*; Constantin Baraschi şi Boris Caragea – *sculptori*.

Republica Populară 1948-1952, p. 173

Relatarea *manifestației de 1 mai 1951* a oamenilor muncii din Capitală, redată hiperbolic în „Scânteia" din 3 mai:

„Una după alta, coloanele se desfăşoară şi se întind pe o lungime de zeci de kilometri (?! nota D.C.G.). Ele înaintează mereu şi mersul lor exprimă parcă hotărârea de oțel, forța sutelor de milioane de oameni ai muncii, care în această zi, în toate țările şi în toate oraşele lumii, îşi fac auzită voința lor nestrămutată de a lupta pentru pace, credința lor într-un viitor fericit. 500 000 de oameni ai muncii (aproape jumătate din populația Capitalei, nota D.C.G.) au luat parte la grandioasa manifestație."

Iar despre statuia lui I.V. Stalin: „Statuia reuşeşte să redea ceva din personalitatea titanică a genialului Stalin, omul cu haină de soldat, cu chip de muncitor şi cu chip de savant, după cum l-a numit un mare scriitor revoluționar – H. Barbusse". Cinci ani mai

târziu regimul n-a mai avut nevoie de personalitatea gigantică. Statuia a fost dată jos și topită.

Republica Populară 1948-1952, pp. 170-171

Lupta pentru apărarea păcii a fost o amplă acțiune propagandistică inițiată de Moscova în țările vest-europene cu puternice partide comuniste (Franța, Italia...) și deopotrivă în țările de democrație populară. În Republica Populară Română au fost mobilizate și sindicatele și organizațiile de partid.

În 1950 are loc, la Stockholm, un Congres al Partizanilor Păcii, cu participare din diferite țări, inclusiv Republica Populară Română. Lucrările și „documentele" Congresului au fost popularizate prin cele mai felurite căi. Apelul adoptat la Stockholm a fost semnat, de cetățeni, la comandă!

În toamna anului 1950 are loc și *Congresul Comitetelor de luptă pentru pace din R.P.R.* care alege un *Comitet Permanent* condus de Mihail Sadoveanu.

Campania pentru apărarea păcii a continuat și în 1951. Sesiunea Consiliului Mondial al Păcii (Berlin, 21-28 februarie – D.C.G.) a adoptat un Apel pentru încheierea unui Pact al Păcii între marile puteri (U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie, Franța și R.P. Chineză). La Sesiune participă și o delegație din R.P.R. condusă de Mihail Sadoveanu, președintele Comitetului Permanent de Luptă pentru Apărarea Păcii. Scriitorul adresează prin radio la 17 iunie 1951 un salut cetățenilor care au semnat Apelul, „cea mai largă și cea mai organizată acțiune pentru pace care a fost vreodată în țara noastră".

Spre finele anilor '50, toată această agitație propagandistică s-a potolit treptat și a încetat.

Republica Populară 1948-1952, pp. 135, 168 și 173

Noi prețuri la pâine, la „liber" (1 august 1951)

Pâine neagră – 40 lei kg; albă de 0,750 kg – 68 lei; albă de 0,500 kg – 46 lei; albă „specială" de 0,250 kg – 25 lei; chifle, cornuri, 7 lei bucata.

Republica Populară 1948-1952, p. 181

La 9 iunie 1951 are loc punerea pietrei fundamentale la construcția Centrului de Producție Cinematografică din R.P.R.

Republica Populară 1948-1952, p. 174

Instituirea titlului de „Erou al Muncii Socialiste" și medalia de aur „Secera și Ciocanul".

Republica Populară 1948-1952, p. 187

13 octombrie 1951. Inaugurarea *Parcului Sportiv Dinamo*, pe Șoseaua Ștefan cel Mare.

Republica Populară 1948-1952, p. 187

Expoziții în București (august 1951): I.V. Stalin – Muzeul din Șoseaua Kiseleff nr. 3; Metropolitanul și clădirile înalte din Moscova – Parcul I.V. Stalin (azi Herăstrău); Lupta revoluționară a poporului – Clădirea fostelor așezăminte I.I.C. Brătianu, pe strada Biserica Amzei nr. 5-7; Muzeul Româno-Rus pe strada Fundației nr. 4 (azi Muzeul Literaturii Române).

Expoziții cu caracter exclusiv politic.

Republica Populară 1948-1952, p. 182.

Viața Capitalei

Oficialitățile au simțit nevoia unui cotidian al Bucureștilor, pentru informarea cetățenilor. La 5 mai 1952 apare *Viața Capitalei*. „Va fi un ziar al tuturor oamenilor muncii manuale și intelectuale; ...un ziar cu deosebire interesant pentru funcționari, magistrați, ofițeri, profesori, pentru oamenii artei și științei". Informații selectate cu grijă, însă oricum era ceva față de absența totală a unei asemenea informații până atunci. Din 1953 cotidianul își schimbă titlul în *Informația Bucureștiului* și va continua până în decembrie 1989.

Republica Populară 1948-1952, pp. 90-91

În 1952, în București sunt 5 287 străzi, în lungime de 1 669 km, cu o suprafață de cca 20 milioane metri pătrați, din care 13 milioane pavați sau asfaltați.

Republica Populară 1948-1952, p. 204

Odată cu „procesul" de la Canal fabricat de Securitate la ordinele conducerii politice P.M.R. și care a dus la executarea a trei persoane fără vină, autoritățile au vrut să „demonstreze" că lovesc și pe cei vinovați de alte delicte decât cel de „sabotaj". Funcționari, gestionari și comercianți de la OCL Alimentara, raioanele 23 August, 1 Mai și I.V. Stalin, care au furat cantități de alimente raționalizate – zahăr, ulei, paste făinoase, săpun, sunt condamnați la pedepse între 3 și 14 ani și plata unor despăgubiri.

Ziarele publică și alte asemenea cazuri.

Republica Populară 1948-1952, p. 215

Plenara lărgită a Comitetului Uniunii Compozitorilor (4-5 februarie 1952) evidențiază lucrările lui Constantin Palade – *Balada despre Gheorghe Doja*; Gh. Dumitrescu – oratoriul *Tudor Vladimirescu*; Hilda Jerea – *Sub soarele păcii*; Leon Klepper – *Drumul Dunării spre mare*; lucrări „inspirate de viața și lupta poporului muncitor și melodiei bazate pe intonațiile populare". Este citat și Mihai Andricu – *Cantata pentru Stalin* pe versuri de Maria Banuș. A rezistat vreuna din aceste compoziții la examenul timpului?

Plenara critică pe unii compozitori pentru cosmopolitism, formalism „desființarea melodiei sau punerea ei pe plan secundar... care duce în mod inevitabil la secătuirea

artei, la ruperea ei de popor". Compozitorul Mihai Jora este criticat „pentru efectul sterilizant al formalismului... izolarea de popor şi de năzuințele lui, situarea într-o sferă de preocupări înguste" ceea ce a dus la „o muzică decadentă, fără melodie şi atonală...". Au fost criticați şi Constantin Silvestri, Theodor Rogalski, Sigismund Toduță, Max Eisikovits.

Centenarul Gogol începe la 1 martie 1952 în Bucureşti, Oraşul Stalin (Braşov), Cluj, Constanța şi Ploieşti, cu expoziții, piesa *Revizorul* la Teatrul Național din Bucureşti, cu volumul *Serile în sat la Dikanka* (20 000 exemplare la Cartea Rusă), cu o ediție festivă a lucrării Taras Bulba (5 000 exemplare), una populară în 40 000 exemplare (la Editura pentru Literatură şi Artă) şi cu *Revizorul* în 10 000 exemplare.

În aprilie 1951 urmează *Decada Literaturii Ruse*, simpozion la Uniunea Scriitorilor, expuneri în cluburi muncitoreşti, facultăți, cămine culturale şi un festival literar organizat de ARLUS (Asociația pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică).

Republica Populară 1948-1952, p. 197

Devierea de dreapta la Facultatea de Istorie

„Devierea de dreapta a declanşat la Facultatea de Istorie (din Bucureşti, nota D.C.G.) un val de «vigilență revoluționară» căreia i-au căzut victime, printre alții, profesorii Mihai Berza, Alexandru Elian şi Ion Nestor care şi-au pierdut catedrele" (istoricul Florin Constantiniu, pe atunci student la Facultatea de Istorie) (mai 1952).

Tot acum Alexandru Rosetti a fost scos de la Facultatea de Limbă şi Literatură, iar Eugen Comşa, arheolog a fost eliminat din corpul didactic universitar.

Republica Populară 1948-1952, p. 208

Lame de ras româneşti – marca Bucureşti – sunt produse de întreprinderea „Drum Nou" pe şoseaua Ştefan cel Mare. Producția zilnică 17 000-20 000 bucăți (toamna 1952, *Republica Populară 1948-1952*).

Nu am reuşit să mă rad cum trebuie cu o astfel de lamă, aşa încât am continuat să duc lamele vechi (străine) la ascuțit. Un asemenea atelier de ascuțit lame uzate se afla chiar la colț cu Spitalul Colțea (nota D.C.G.).

Arestări masive au loc în vara 1952, pe baza unor liste întocmite la finele anului 1951. Erau vizate 417 916 persoane.

6 octombrie 1952, Editura Partidului Muncitoresc Român capătă – printr-o hotărâre a C.C. al P.M.R. – denumirea de *Editura Politică*. În ianuarie 1990 Editura este preluată – cu acceptul guvernului – de Gabriel Liiceanu sub denumirea de „Humanitas" (inclusiv întregul patrimoniu mobil şi imobil).

Republica Populară 1948-1952, p. 227

Teatrul Confederației Generale a Muncii își deschide porțile pe strada Lipscani nr. 53 (decembrie 1952). Pe strada Academiei nr. 7 se inaugurează Galeria de Artă a Fondului Plastic (pictură și sculptură) (există și astăzi!).

„Această Galerie are menirea să înlesnească întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor și oamenilor muncii cumpărarea la prețuri accesibile a unor lucrări de artă valoroase" (*Viața Capitalei* din 3 decembrie 1952).

La deschidere, prezenți, Camil Ressu, Constantin Baraschi, Ligia Macovei.

Republica Populară 1948-1952, p. 239

Premiile de Stat pe 1950 și 1951: clasa I 25 000 lei; clasa a II-a 15 000 lei; clasa a III-a 7 500 lei. Printre laureați:

Proză: Petru Dumitriu, Al. Jar, Eusebiu Camilar, V. Em. Galan, Ion Călugăru

Poezie: Dan Deșliu, Mihai Beniuc, Eugen Jebeleanu, Veronica Porumbacu, Eugen Frunză, Miron Radu Paraschivescu, Al. Philippide, Nina Cassian.

Dramaturgie: Mihai Davidoglu, N. Moraru, Aurel Baranga, M. Ștefănescu, Lucia Demetrius.

Pictură și Arta grafică: Paul Athanasiu, Jean Al. Steriadi, Eugen Taru, Ligia Macovei, Cik Damadian.

Republica Populară 1948-1952, p. 239

Nota: Salariul mediu era în 1952 sub 500 lei (la cursul după reforma monetară din ianuarie 1952) (D.C.G.)

La Viena, între 12 și 19 decembrie 1952 s-a desfășurat un Congres al popoarelor pentru Apărarea Păcii, precedat de un Congres Național la București (5-7 decembrie 1952).

Republica Populară 1948-1952, p. 240

Cu acest prilej apare volumul de poezii a lui Nicolae Tăutu *Stânca de pe Tatra* „închinat cauzei păcii, independenței și libertății patriei noastre...". Versurile evocă „frăția de arme româno-sovietică în războiul antifascist", lupta comuniștilor în ilegalitate:

„În frunte cu tovarășul Gheorghiu-Dej"
„Lângă flăcăruia vie"
„Gândeau Dej și Pintilie"
„Lângă unicul ei lămpaș"
„Gândeau Dej și Bodnăraș"

Imaginea – comentează un critic literar – „ne vorbește despre tăria comuniștilor, despre încrederea lor în victoria cauzei muncitorești; ea răscolește inimile noastre, aprinzând mai puternic dragostea pentru iubitul conducător care a înfruntat greutățile trecutului cu gândul mereu îndreptat spre minunatele zile pe care le trăim astăzi".

Republica Populară 1948-1952, p. 240

Asemenea scrieri se găsea cu zecile și cu sutele în anii '50 (D.C.G.)

Muzeele din Capitală în toamna 1952

Nr. crt.	Muzeul	Adresa	Obs.
1.	Expoziția permanentă I.V. Stalin	Kiseleff nr. 3	în clădirea de azi a Muzeului Țăranului Român
2.	Național de Artă Populară	Idem	închis în 1953
3.	Theodor Aman	C.A. Rosetti	
4.	Zambaccian	Aleea Zambaccian	lângă Piața Dorobanți
5.	Istorie Naturală „Grigore Antipa"	Kiseleff nr. 1	
6.	Științelor Experimentale	Ana Ipătescu nr. 21	
7.	Lupta revoluționară a poporului român	Biserica Amzei nr. 5	
8.	Româno-Rus	str. Fundației	desființat, după moartea lui I.V. Stalin
9.	Teatrului Național	Calea Victoriei	
10.	Expoziția permanentă: relațiile militare româno-ruse	Bd. 6 Martie (azi Regina Elisabeta)	desființată în anii '60
11.	Bucureștii în arta plastică	Casa Simu – Bd. Magheru Casa-muzeu	a fost dărâmată în anii '60
12.	Expoziția de Stat a Artelor Plastice	Palatul Republicii	Fost Palatul Regal
13.	Expoziția Taras Grigorievici Șevcenko Casa Prieteniei Româno-Sovietice	str. Batiștei în spatele Hotelului Intercontinental	
14.	Expoziția permanentă și sala de lectură a presei și cărții sovietice	Calea Victoriei 100	
15.	Expoziția pionierilor	Palatul Cotroceni	

Republica Populară 1948-1952, pp. 233-234

1953 începe sub chemarea „Pentru îndeplinirea cincinalului în 4 ani". Presa se conformează și publică exemple „mobilizatoare". Stahanovistul Ion Mateica de la fabrica „Dinamo" lucrează în contul anului 1959! Nicolae Vam, erou al muncii socialiste, se angajează să dea produse în contul anului 1962! Pe șantierul hidrocentralei „V.I. Lenin" de la Bicaz se anunțău depășiri de norme până la 270%! Cifre superlative de la schela petroliferă Moinești etc.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", februarie 2003, p. 88

Nereguli la Trustul de Alimentație Publică a Capitalei (februarie 1953).

În ianuarie livrarea produselor zaharoase a fost cu 20% sub prevederile contractuale. Lipsuri în aprovizionarea restaurantelor cu carne; vinul vărsat lipsește câte 5-6 zile; băuturile sunt îmbuteliate cu lipsuri față de marcajul de pe sticlă; unele produse se degradează în depozite (varza, de exemplu). În raionul Stalin (sectorul I de azi) au rămas nevândute 18 000 decalitri de vin, 9 446 kg conserve legume, 750 kg compot! Asemenea „dereglări" se vor repeta cu regularitate.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", februarie 2003, p. 88

Moartea lui I.V. Stalin

Mărturia lui Florin Constantiniu, student la Facultatea de Istorie din București, atunci în martie 1953:

„A doua zi, când am intrat în Amfiteatrul «Onciul» al Facultății de Istorie, am găsit-o, în banca întâi, ca de obicei, pe soția unuia dintre cei mai mari critici literari ai perioadei staliniste (colega noastră de promoție, mult mai în vârstă decât noi), plângând în hohote. Studenții, care nu aflaseră încă de moartea lui Stalin, își întrebau în șoaptă colegii ce s-a întâmplat. «A murit Stalin și plânge după el.» Unii – aflând motivul durerii – își învârteau mâna deasupra capului, vrând să spună mutește că și-a pierdut mințile.

Spre prânz, mergând la Institutul de Istorie (al cărui bursier eram), am aflat că orele de paleografie latină cu domnișoara Maria Holban erau suspendate. «A murit Stalin», mi-a spus printre lacrimi, o cercetătoare, rudă, cred, cu Mihail Roller. La bibliotecă – figuri a căror durere era sinceră sau de circumstanță. Mă temeam ca prin față sau voce să nu-mi trădez imensa bucurie pe care o trăiam.

Sâmbătă, 7 martie, aveam la primele două ore curs de *Bazele marxism-leninismului.* Participând studenți de la mai multe facultăți, cursul se ținea într-un mare amfiteatru de la Facultatea de Geologie. Prin geamurile deschise, pătrundea muzica funebră, transmisă prin difuzoarele instalate pe străzi. Profesorul, care avea să dea mai târziu solide lucrări de critică a dogmatismului stalinist, era atunci copleșit de emoție. Uneori, mi se părea că, la rostirea numelui lui Stalin, îi venea să plângă, atât de anevoios pronunța cuvintele.

Organizația U.T.M. (Uniunea Tineretului Muncitor) a alcătuit o delegație care să meargă să semneze în registrele deschise special la Ambasada Sovietică. Cozi imense se întindeau de la Piața Victoriei. În apropierea ambasadei, pe Kiseleff, coada se răsucea ca un șarpe pe cinci rânduri."

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", aprilie 2003, pp. 90-91.

Încetarea oficială a lucrărilor la Canalul Dunăre-Marea Neagră prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 20404 din 17 iulie 1953. Cu un an înainte era în plină „pregătire" procesul „sabotorilor" de la Canal când un lot întreg a fost condamnat la ani grei, iar trei au fost executați deși nu aveau absolut nici o vină!

În legătură cu desființarea (sau reducerea) unor „colonii de muncă" de la Canal, ministrul Afacerilor Interne, generalul maior Pavel Ștefan trimite următorul ordin Direcției Lagăre și Colonii de Muncă:

„Pe timpul pregătirii și desfășurării acestui important eveniment se vor lua următoarele măsuri: vigilența va fi sporită, prevenindu-se orice încercare de evadare; se vor repara împrejmuirile, se vor vărui gardurile, se va îmbunătăți iluminatul perimetrului; se va controla sistemul de alarmare; se vor intensifica controalele asupra modului cum se execută paza; transferul deținuților între lagăre, colonii de muncă și penitenciare încetează pe data de 20.07.1953; pavilioanele administrative vor fi curățite, având aspect sărbătoresc; în unități va fi ordine desăvârșită; se va urmări ca ținuta întregului personal să fie cât mai curată și îngrijită; delegații unităților, care vor participa la Festival, vor constitui exemplu de disciplină și comportare (exemplu de cinism, nota D.C.G.).

Concediile se vor desfășura potrivit planificării făcute."

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", august 2003, p. 92

Viscolul din februarie 1954

Ianuarie 1954 a fost o lună mai caldă decât de obicei. Eram în concediu de odihnă și m-am întors la Bacău, la șantier, în ultima decadă. Pentru ca, din auzite, să aflu că Bucureștii sunt acoperiți de zăpadă. La radio nu s-a difuzat un comunicat anume privind evenimentul ieșit din comun. A difuzat un comentariu care începea cu „Europa cunoaște o iarnă neobișnuit de grea". La Bacău, zăpadă ca de obicei (cantități obișnuite), în schimb un frig năprasnic de –25°, –28° și chiar peste. Stăteam în gazdă și camera nu era încălzită. Dimineața, apa din căldare era înghețată. Nu știu cum făceam să mă spăl, dar aveam 27 de ani și tinerețea mă ajuta să fac față frigului (în barăcile de pe șantier, aveam căldură).

Nu-mi închipuiam însă ce este dincolo de gara Mărășești până unde ajungeau trenurile din nordul și centrul Moldovei. După circa 2 săptămâni s-a anunțat reluarea circulației CFR până la București. Când am trecut de Mărășești vagoanele circulau încă între pereți de zăpadă care le depășeau ca înălțime! La 3 februarie (în sfârșit) Comunicatul Consiliului de Miniștri (reluat de presă la 4 februarie) „s-au luat măsurile necesare pentru a face posibilă aprovizionarea populației, normala funcționare a legăturilor telefonice și telegrafice, alimentarea orașelor cu energie electrică".

În București, „desfacerea pâinii se va face direct de la fabricile de pâine și brutării la întreprinderi și la instituțiile mari". Cursurile școlilor sunt suspendate. De asemenea, spectacolele de orice fel. „Toți cetățenii capabili de muncă – se menționează în Comunicat – sunt datori a lua parte la lucrările de deszăpezire și de asigurare a aprovizionării populației".

Studenții de la Institutul de Cultură Fizică, sportivi de la diferite asociații aprovizionează spitalele, creșele, grădinițele, căminele de zi. Militarii lucrează la deblocarea

Gării de Nord și a liniilor tramvaielor 13, 14 și 26. Tancuri, transportoare blindate și tractoare duc făină la fabrici. Ofițerii și studenții de la Academia Militară „I.V. Stalin" curăță șoselele Cotroceni, Panduri, Elefterie, în timp ce militari din unități de aviație deszăpezesc porțiunea dintre podul Herăstrău și Piața Victoriei.

În aceste împrejurări a murit și scriitorul Ionel Teodoreanu.

Acum 50 de ani, în „Magazin istoric", februarie 2004, pp. 72-73.

Însămânțarea porumbului

La peste un an de la moartea lui I.V. Stalin, continuă preluarea unor metode sovietice. La modă: însămânțarea porumbului în „cuiburi așezate în pătrat". Potrivit ziarului „Scânteia" din 11 martie 1954, aceasta însemna a „pune sămânța pe rânduri drepte în cuiburi care au între ele aceeași distanță pe rând ca și între rânduri". Consiliul de Miniștri elaborează o hotărâre în acest sens, reglementând dimensiunile „pe rând și între rânduri": 0,70 metri, „punându-se câte 3-5 boabe în cuib la adâncimea de 8-10 cm". Pentru a-i ajuta pe agricultori, Ministerul Industriei Metalurgice și Construcțiilor de Mașini, anunță „România liberă" din 11 martie, „va fabrica 20 000 bucăți de semănători manuale până la data de 15 aprilie". Același minister „va confecționa, în anul 1954, 10 000 prășitoare cu tracțiune animală". Filmul sovietic în culori *Povestire despre pătratele verzi*, care rulează la cinematografele „Maxim Gorki", „Miorița", „Rahova", „Grivița" și „M. Eminescu", îi familiarizează pe bucureșteni cu această nouă metodă.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", aprilie 2004, p. 93

P.S. Conducerea P.M.R. s-a răzgândit după o vreme și a renunțat la metoda sovietică. Fapt care a provocat nemulțumirea lui Nikita Sergheevici Hrușciov, venit în vizită de prietenie în R.P.R.

16 (sau 17) mai 1954 moare, în infirmeria închisorii Jilava, monseniorul Vladimir Ghika (n. în 1873), fiul generalului și diplomatului Ion Ghica, nepot al domnitorului Moldovei Grigore Ghica. Licențiat în filosofie scolastică, primise titlul de Monsenior de la Papa Pius al XII-lea și dreptul de a oficia liturghia catolică. Participant la congresele euharistice de la Sidney, Cartagina, Dublin și Tokyo (1929-1933). Arestat pe stradă la 18 noiembrie 1952 este acuzat de spionaj în favoarea Vaticanului și condamnat de Tribunalul Militar București.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", aprilie 2004, pp. 90-91

Inaugurarea Podului prieteniei între Giurgiu și Ruse are loc la 20 iulie 1954 în prezența lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și a omologului său bulgar Vîlko Cervenkov.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", iunie 2004, p. 90

Se deschide „Spicul" lângă Cişmigiu, magazin specializat în produse de panificație. Prin varietatea sortimentelor unitatea a fost foarte căutată de cumpărători, dornici să vadă produsele – după atâția ani de pâine pe cartelă de o calitate îndoielnică.
Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", august 2004, p. 90

Între 4 şi 8 octombrie 1954 a fost judecat procesul unui „grup contrarevoluționar-statal". Sentințele pronunțate de Tribunalul Suprem R.P.R.: Vasile Luca (fost ministru al Finanțelor 1947-1952) pedeapsa capitală comutată la muncă silnică pe viață, Iacob Alexandru şi Ivan Solymos respectiv 20 şi 15 ani muncă silnică, Dumitru Cernicica – 3 ani închisoare corecțională.
„Luca şi banda sa – se arată în comunicatul apărut în presă – au dus o acțiune de frânare a activității productive a întreprinderilor, ceea ce a creat serioase dificultăți în realizarea planului de stat, atât în 1950, cât şi în 1951 şi a produs pagube considerabile statului şi oamenilor muncii."
După debarcarea de la putere, lui Vasile Luca i se descoperă toate vinovățiile!
Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", octombrie 2004, p. 90

Desființarea cartelelor
Până atunci erau valabile 7 (şapte) feluri de cartele A, B_1, B, C, D_1, D_2, D_3 în funcție de munca prestată şi veniturile realizate. Pentru acoperirea diferenței de prețuri între produsele cartelate (subvenționate de stat) şi acum „la liber", au fost acordate sporuri lunare de salarii de la 33 lei (cartela D_3) la 109 lei (A).
Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", decembrie 2004, p. 74

Restaurantele ce funcționau de revelion 1954-1955: „Macul Roşu", „Parcul Dorobanți", „Grădinița", „Kiseleff", „Dunărea", „Marea Neagră", „Poarta Albă", „Berăria Mercur", „Siretul", „Moldova", „Bistrița", „Vânătorul", „Postăvarul", „Independența", „Doina", „Dezrobirea", „Cireşica", „Izvorul rece", „Timişoara", „Bucegi", „Odobeşti", „Stadion", „Zorile Roşii", „Viilor", „Reşița", „Apolodor" etc. Meniul special de revelion consta în 13 sortimente de aperitive, gustări, peşte, purcel de lapte, curcan, înghețată, brânzeturi fine, fructe, prăjituri, diferite băuturi.
Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", decembrie 2004, p. 74

„Înghețata pe băț" (singurul sortiment popular) este înlocuită „cu prăjituri populare. Se produc 5 sorturi, iar în curând numărul sortimentelor se va mări. În schimbul unui leu, cetățenii pot consuma o delicioasă prăjitură amandină, violet, ecosez".
Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", decembrie 2004, p. 75

Sălile de spectacole în Bucureşti (ianuarie 1955)
Teatrul de Operă şi Balet – 1 072 locuri cu bilete costând între 4 şi 20 lei. Teatrul Național „I. L. Caragiale" – sala Comedia (acum Teatrul Odeon), 615 locuri, cu bilete

de 3-14 lei; sala Studio (Piața Amzei), 583 locuri, 3-12 lei. Aceleaşi prețuri erau şi pentru Ansamblul de Estradă (sala Savoy), care avea 1 052 locuri; Teatrul Municipal – 561 locuri; Teatrul Evreiesc – 303 locuri; Teatrul Muncitoresc C.F.R., Giuleşti – 899 locuri; Filarmonica de Stat (Ateneu) – 957 locuri; Orchestra Simfonică Cinematografică, Cinema Patria – 1 544 locuri. La cinematografe, prețurile variau între 4 lei biletul (Patria) şi 1,50 (Timpuri Noi).

Alte prețuri: o trompetă pentru orchestră – 3 936 lei; un violoncel – 1 774 lei; *Poezii alese* de D. Bolintineanu – 0,85 lei; o păpuşă tip „Moş Gerilă" („din diftină") – 23 lei; o agendă de buzunar 1955 – 6,75 lei.

Prețurile de intrare la muzee: 0,50 lei (adulți) şi 0,25 lei (copii, elevi, studenți, militari). La Muzeul Peleş – 2 lei, iar la altele (Artă Populară, Muzeul Satului) – 1 leu.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", februarie 2005, pp. 92-93

Loteria dispăruse ca instituție după 1944/1945. Ea reapare sub egida statului democrat-popular în februarie 1955.

Se înființează întreprinderea „Loteria". La sistemul de joc „Loto Central" se extrag 9 numere din 90, câştigurile fiind repartizate pe şapte categorii: I – 3 din 9; II – 4 din 9 etc. La categoria I au fost patru premii de câte 14 811,95 lei fiecare şi unul „sfert" de 3 703 lei.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", februarie 2005, p. 93

Apa minerală era de două categorii: *medicinală* – Malnaş, Slănic, Hebe, Căciulata şi se cumpăra cu prescripție de la medic; *apele minerale de masă* – Borsec, Biborțeni, Vâlcele, Zizin, Covasna, Bodoc se cumpărau direct de la magazinele „Alimentara" sau cooperative (februarie 1955).

Acum 50 de ani, în Magazin Istoric, februarie 2005, p. 93

Pregătiri pentru demonstrația de 1 Mai 1955, în Bucureşti:

Din chioşcurile cooperației de consum (U.C.E.C.O.M.) se vor vinde 15 000 prăjituri, 1 500 pungi cu bomboane şi biscuiți, 4 000 kg nuga.

„Unitățile de alimentație publică" primesc spre vânzare 15 tone produse zaharoase, 2 tone biscuiți, 150 000 batoane îngheţată, 15 000 kg cremvurşti, 2 000 kg şuncă, 10 000 kg rahat...

De reținut că numărul „demonstranților" mobilizați de 1 Mai era de cel puțin 100 000. Crenvurştii dispăreau de la chioşcuri în primele 1-2 ore de la adunarea demonstranților.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", aprilie 2005, p. 89

Denunțurile anonime (sau nu) continuau în numele „vigilenței revoluționare" şi a „luptei de clasă".

„Un anonim" din Bucureşti se adresează Direcției Regionale Bucureşti a Securității.

Era demascată „o fiică de chiabur, lipitoare a satelor, domnişoara Nica Olimpia", care, deşi „restructurată din Direcţia Generală a Utilajului şi Mecanizării", şi-a găsit imediat de lucru. „Au fost de mult restructuraţi oamenii cu familie grea – scrie anonimul –, dar nici unul, sau aproape toţi, nu au fost plasaţi să-şi câştige o pâine, dar pentru această domnişoară s-a găsit loc imediat. Cine o protejează? Cine îi ascunde originea ei putredă? Sigur că este cineva şi dumneavoastră o veţi afla. Ce aduce regimului? Nimic, absolut nimic. Face ochi dulci celor ce o protejează şi îşi duce viaţa comodă şi aşteaptă «timpuri bune», pentru a-şi arăta ghiarele [sic!], ea, fraţii şi părinţii. Nu merită această incapabilă – încheia vigilentul anonim – să stea între noi, trebuie izgonită, sau poate mai rău, dacă îi veţi cerceta legăturile ei cu un frate, care pare că are ceva legături cu formaţiile de bandiţi din munţi. Şi acesta este un beţiv, care nu face nimic sau face ceva rău, dar rău. Vedeţi cum stă cu cele arătate mai sus şi poate descoperiţi mai multe lucruri interesante. În nici un caz această «domnişoară» nu trebuie să mai rămână în serviciu, ca să mănânce pâinea pe care o merită un muncitor cinstit" (Cartea albă a Securităţii, vol. II, Bucureşti, 1994).

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", iunie 2005, p. 92

August 1955: Uzinele Mao Tze Dun din Bucureşti (ulterior „Autobuzul") lucrează primele autobuze de fabricaţie românească: 28 banchete, 80 persoane capacitate de transport, motor Ziss de 90 CP.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", august 2005, p. 92

Hoţii de buzunare constituie o prezenţă „îngrijorătoare" în toate aglomerările, în tramvaie, autobuze, magazine – arată „Informaţia Bucureştiului" din august 1955.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", august 2005, p. 92

În octombrie 1955 se înfiinţează *Oficiul Naţional de Turism – Carpaţi* (O.N.T.) care relua instituţia omonimă în fiinţă până la al Doilea Război Mondial. Aprobarea pentru participarea la excursii era supusă unei verificări prealabile deşi, în principiu, orice cetăţean se putea înscrie.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", octombrie 2005, p. 95

Februarie 1956. Pe bulevardul Magheru, cam *vis à vis* de Biserica Italiană, s-a inaugurat un magazin „cu autodeservire" cum citeam pe firma lui. Ulterior formularea a fost corectată, „autoservire" ceea ce avea sens. Numit 1 Mai, ulterior „Unic" magazinul avea conserve, băuturi fine româneşti şi de import, ţigări (inclusiv cele din Grecia, Bulgaria, China), ceaiuri de tot felul, cafea; era locul de unde cumpăram cu precădere când erau invitaţi.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", februarie 2006, p. 88

În aprilie 1960 o Casă de Comenzi pentru alimente (prin telefon) se deschide în spatele Restaurantului Cina pe strada C.A. Rosetti (cam *vis à vis* de Muzeul Theodor Aman).

În iunie 1956, scriitorul Alexandru Jar (Alexandru Avram), (laureat al Premiului de Stat pe 1950) a fost exclus din P.M.R. la Adunarea Generală a Organizației de bază P.M.R. a scriitorilor din București. La adunarea activului de partid din raionul I.V. Stalin din Capitală, Al. Jar „a pretins în mod mincinos că partidul ar educa pe comuniști în spiritul lașității, al lipsei de curaj". De asemenea, „a lansat fără rușine afirmația calomnioasă că membrii de partid «gândesc din ce în ce mai puțin»; a înfățișat cu rea credință situația literaturii, afirmând că în perioada în care s-a trecut la construirea socialismului... creația literară ar fi ajuns la dezastru". Au fost sancționați cu vot de blam Mihail Davidoglu (dramaturg) și Ion Vitner (critic literar) pentru că nu au luat poziție față de afirmațiile lui Al. Jar.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", iunie 2006, p. 90

Din lumea artelor, decembrie 1956:

Se deschide Casa memorială C.I. Nottara și C.C. Nottara pe Bd. Dacia nr. 51 iar pe strada I.C. Frimu (azi H. Coandă) nr. 20, Colecția „Maria și G. Severeanu" cu patrimoniu arheologic mai ales. Teatrul de estradă de pe Calea Victoriei nr. 33 (lângă Palatul Telefoanelor) primește numele de Teatrul Satiric Muzical „Constantin Tănase". Teatrul Evreiesc de Stat are un nou local, la împlinirea a 80 de ani de la înființare. Muzeul C. Medrea se deschide pe strada General Budișteanu nr. 16, cu 140 lucrări ale sculptorului (februarie 1957). Primul revelion este transmis de Televiziunea română în noaptea de 31 decembrie/1 ianuarie 1956-1957. Transmisia a avut loc dintr-un studio de filme, pe strada Molière. În februarie 1957, aniversarea zilei de 24 ianuarie 1859 are loc în fiecare unitate școlară, cu două ore din programul cursurilor (*Acum 50 de ani*, în „Magazin Istoric", februarie 2007, p. 89). La începutul anilor '50 evocarea Unirii Principatelor sub Vodă Cuza putea duce la arestarea celui implicat.

Aprilie 1957. La 500 de ani de la urcarea pe tron al lui Ștefan cel Mare, Consiliul de Miniștri aprobă un plan special pentru sărbătorirea evenimentului la scara întregii țări. La Muzeul de Artă al R.P.R. se deschide o amplă retrospectivă „Ștefan cel Mare și epoca sa".

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", aprilie 2007, p. 87

Mentalități retrograde, aprilie 1957

„Hei Mambo" melodie italiană s-a bucurat repede de adeziunea publicului românesc. Activiști vigilenți reacționează. Cunoscutul compozitor Ion Vasilescu protestează împotriva unor „zeloși dornici să sprijine creația noastră de muzică ușoară" și care „tună și fulgeră" împotriva lui „Hei Mambo". Cântecul „se bucură de un succes mondial" și

nu trebuie considerat „*a priori* decadent şi incompatibil cu estrada noastră". Dogmatismul face casă bună cu incompetența în anii '50 chiar dacă erau semne ale unei deschideri pe plan cultural.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", iunie 2007, p. 87

Dr. Petru Groza a încetat din viață în ianuarie 1958. La 7 ianuarie Biroul Politic al P.M.R. a discutat textul necrologului şi despre slujba religioasă de înmormântare. Nicolae Ceauşescu a fost de părere ca membrii B.P. să nu participe la slujba religioasă. Gheorghiu-Dej îl contrazice: poporul român e ortodox, Petru Groza a promovat bunele relații între putere şi Biserică. Dej reproşează lui Ceauşescu „rigiditatea revoluționară, să nu fie mai catolic decât Papa".

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", februarie 2008, pp. 86-87

Slujba religioasă de înmormântare a fost rostită de Justinian Marina, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și de mitropolitul Justin al Moldovei, iar cântările de Corala Patriarhiei. Scurte rugăciuni au fost rostite de şefii bisericilor Evanghelice, Reformate, Unitariene, de vicarul romano-catolic, de şef-rabinul cultului mozaic şi de cel al cultului musulman.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", februarie 2008, pp. 86-87

Îmi amintesc impresia extraordinară la auzul retransmiterii prin radio a întregii ceremonii religioase. Era pentru întâia oară că Radio România (al RPR) efectua o asemenea transmisie (D.C.G.).

La 4 septembrie 1958 a început prima ediție a Festivalului internațional „George Enescu". Concertele s-au desfăşurat la Teatrul de Operă şi Balet, sala Dalles, Teatrul Constantin Tănase şi, fireşte, la Ateneul Român. Juriul ca şi recitalurile au cuprins personalități de prim rang: Yehudi Menuhin, David Oistrah, Claudio Arrau, Monique Haas, Nadia Boulanger, Sir John Barbirolli. Între laureații Festivalului: Valentin şi Ştefan Gheorghiu pentru interpretarea Sonatei a III-a de George Enescu; Ştefan Ruha premiul I vioară şi Varujan Cozighian premiul II vioară.

În cinstea lunii prieteniei româno-sovietice (9 octombrie-7 noiembrie 1958), artiştii Teatrului Național se pregătesc de un lung turneu în U.R.S.S.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", octombrie 2008, pp. 87-88

Ianuarie 1959. Lansarea primei rachete cosmice, din U.R.S.S., produce senzație în mass-media din lume. „Drapelul revoluției înaintează în Cosmos" scrie un poet român. „Scânteia" reproduce din ziarul francez „Le Monde" părerea unui fost lider al partidului socialist francez: dacă economia țărilor occidentale va continua să bată pasul pe loc, devine inutil să se mai vorbească despre bomba atomică şi să se mai organizeze sesiuni regulate ale N.A.T.O. *Nu vor trece zece ani şi Occidentul va fi înfrânt fără război în competiția*

pașnică cu populația din Europa Răsăriteană" (sublinierea D.C.G.). Fruntașul socialist francez s-a cam grăbit cu anticipările. Competiția pașnică a fost câștigată de statele din Vest, dar după treizeci de ani!

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", februarie 2009, p. 83

24 ianuarie 1959

Centenarul Unirii Principatelor (24 ianuarie 1859-1959) este marcat în mod deosebit de oficialități. Presa publica articole, evocări și fragmente din documentele epocii. Sesiune specială la Academia R.P.R., plăci comemorative pe clădirile din Capitală, Piața Unirii capătă acum acest nume, expoziție la Muzeul Militar Central, actorii Nicolae Brancomir și Toma Dimitriu recită Hora Unirii pe scena Teatrului Național, ședință a Marii Adunări Naționale, evocări în fiecare clasă de liceu. Radio-ul difuzează Hora Unirii. Cu puțini ani în urmă a cânta melodia însemna arest, lagăr de muncă.

Din 1957 înainte regimul democrat-popular se deschide încet spre valorile istoriei și culturii naționale și concomitent strânge chingile pentru a preveni orice derapaj.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", februarie 2009, p. 84

Sfaturi pentru spălatul rufelor în casă (februarie 1959).

Rufele se înmoaie de cu seară, în apă călduță. Se rad resturi de săpun și se fierb separat cu apă și puțină sodă, până se topesc. Scurgem apa în care au stat rufele și apoi turnăm peste ele săpunul fiert. Adăugăm apă până la acoperirea completă a rufelor și le lăsăm așa până a doua zi, când o parte nu trebuie decât scoase și clătite. Pe cele mai murdare, care nu sunt încă curate, le frecăm în apă și apoi le clătim. Pentru evitarea frecării, dăunătoare și pentru rufe, și pentru mâini, adăugăm în apa în care le lăsăm peste noapte o lingură de amoniac și două-trei linguri de benzină. Când rufele trebuie fierte, în cazanul cu săpun ras și sodă adăugăm și o lingură de amoniac, dar nu și benzină! Tricourile de lână se spală la fel, cu săpun ras, fără frecare sau stoarcere. Se curăță și mai bine dacă le limpezim într-o apă în care am fiert fasole albă. Abia după inventarea mașinii de spălat automate s-a putut dezvolta industria de detergenți.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", februarie 2009, p. 85

Lista muzeelor din București în august 1959

Muzeul de Artă al R.P.R., Muzeul de Artă Populară, Muzeul de Artă Feudală al Academiei (Minovici), Muzeul de Artă Populară (Minovici), Muzeul „Theodor Aman", Muzeul memorial „Pictor Gheorghe Tattarescu", Muzeul Simu, Muzeul „George Enescu", Muzeul Zambaccian, Muzeul „Prof. V. Babeș", Muzeul „C. Medrea", Muzeul Național de Antichități al Academiei Române, Muzeul „Cecilia și Fr. Storck", Muzeul Satului, Muzeul de Istorie a Partidului, Muzeul „V.I. Lenin, I.V. Stalin" de pe lângă C.C. al P.C.R., Muzeul Militar Central, Muzeul de Istorie Naturală „Gr. Antipa", Muzeul Științelor

experimentale, Muzeul Centrului de Documentare Tehnică al Ministerului Industriei Grele, Casa memorială „C.I. Nottara şi C.C. Nottara", Colecția „Barbu Slătineanu", Colecția „Maria şi dr. Gh. Severeanu", Muzeul de Istorie a Oraşului Bucureşti, Expoziția permanentă de numismatică a Muzeului de Istorie Bucureşti, Muzeul Romăno-Rus, Muzeul Teatrului Național „I. L. Caragiale", Muzeul Literaturii Române, Colecția „Dr. Dona", Muzeul C.F.R., Muzeul de Artă Brâncovenească Mogoşoaia.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", august 2009, p. 90

Septembrie 1959. 500 de ani de la prima atestare scrisă a Bucureştilor, într-un hrisov emis de Vlad Țepeş, datat 20 septembrie 1459.

Iată descrierea documentului datorată istoricului Paul Cernovodeanu:

„Documentul, scris pe pergament de un logofăt de cancelarie necunoscut, cu cerneală neagră, doar cu litera inițială şi monograma voievodului în roşu, s-a păstrat până în zilele noastre, însă într-o stare de înaintată degradare, rupt în două fragmente, având conținutul trunchiat; de asemenea, îi lipseşte pecetea atârnată în ceară roşie, care va fi fost prinsă de el odată, rămânând numai şnurul împletit din fire de mătase de culoare roşie şi albastră [...] El a aparținut învățătorului Alexandru Bunceanu, din comuna Buseşti (raionul Baia de Aramă, regiunea Craiova); a fost expus la Bucureşti, în cadrul expoziției din 1906, fără însă a i se cunoaşte valoarea, şi în urmă a fost achiziționat de Biblioteca Academiei Române." Peste trei săptămâni, ziarul publica o scrisoare primită de la Alexandru Bunceanu: „Am primit plicul cu care ați avut marea bunăvoință a-mi trimite ziarul *Informația Bucureştiului* de la 1 septembrie, în care se afla articolul cu hrisovul lui Vlad Țepeş. Am crezut hrisovul pierdut la expoziția din 1906, unde l-am trimis printr-un colector de obiecte. Totdeauna am regretat că l-am dat şi s-a pierdut [...] Fără bunăvoința dumneavoastră aş fi rămas tot în remuşcări că am avut în mână un lucru rar şi l-am pierdut, fără măcar să cunosc conținutul lui."

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", octombrie 2009, p. 89

În *aprilie 1960* se inaugurează Piața şi Sala Palatului, pe aria din spatele Muzeului de Artă al R.P.R. (fostul Palat Regal). Piața este străjuită de un bloc turn, urmat de o serie de blocuri cu 10 nivele care se opresc la Calea Victoriei. Sala Palatului, a devenit o construcție emblematică a Capitalei, cu dotări speciale la data respectivă.

Aerul condiționat intră prin plafon, iar cel uzat era evacuat prin guri de absorbție plasate în podea, între şirurile de scaune. În fiecare spătar de scaun era instalat câte un difuzor, toate fiind sincronizate cu precizie, astfel încât sunetul părea că vine direct de la sursă.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", aprilie 2010, p. 62

Troleibuze în Bucureşti

În aprilie 1960 funcționau în Bucureşti trei linii de troleibuz: 81 (Palatul Pionierilor, adică Palatul Cotroceni-Gara de Nord-Piața Victoriei-Piața Scânteii-Băneasa), 83 (Piața de Flori-Piața Stalin, azi Piața Charles de Gaulle-Pod Herăstrău, Şoseaua Nordului) şi 84 (Palatul Pionierilor-Vatra Luminoasă). Se înființează a patra linie, 82, cu traseul: Piața de Flori-Bulevardul 1848-Bulevardul Bălcescu-Bulevardul Magheru-Bulevardul Ana Ipătescu-Piața Victoriei-Monumentul Aviatorilor-Piața Stalin-Arcul de Triumf-Piața Scânteii-Băneasa.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", aprilie 2010, p. 63

1 mai 1960

Parada oamenilor muncii de 1 Mai a avut loc pe traseul obişnuit, Piața Victoriei – Bulevardul Aviatorilor – Piața Aviatorilor (azi Charles de Gaulle) – lacul Bordei. Tribuna, înaltă, este instalată pe partea dreaptă a Pieței, participanții veniți pe Bd. Aviatorilor, privesc spre dreapta la conducerea de Partid şi de Stat. În jurul Statuii Aviatorilor, pe o schelărie se află o platformă de unde un grup de organizatori veghează la desfăşurarea coloanelor, conform „planului". Când ajung în dreptul platformei, participanții sunt îndemnați să rostească lozincile primite în prealabil sau transmise prin agitatori: „mai tare tovarăşi, mai susținut...". Sute de tablouri şi lozinci sunt purtate de manifestanți. După depăşirea tribunei oficiale „oamenii muncii" se îndreaptă care încotro. Mai greu pentru purtătorii de steaguri, tablouri şi lozinci, întrucât trebuiau să le aducă la Instituție.

Notă: Adunarea pentru manifestație se făcea pe liste (convocator), cu responsabili pentru fiecare rând constituit şi care supravegheau ca nu cumva participanții să plece înainte de a defila (comentariu D.C.G.).

Câți participanți? Potrivit ziarului „Universul" din 3 mai 1949 – au participat „peste 450 000 de bucureşteni". Cifra este fantezistă: ea reprezenta aproape jumătate din populația Capitalei!

La 1 mai 1951 numărul participanților la „demonstrație" creşte la 500 000 potrivit unui amplu reportaj din „Scânteia". Altă cifră fără acoperire.

Republica Populară 1948-1952, p. 170

Octombrie 1960

Un semn al înmulțirii autovehiculelor proprietate personală: organizarea parcărilor.

Primele parcări urmează să se realizeze în fața restaurantului „Cina" (Piața Palatului) şi pe Bulevardul Magheru, în față la „Comaliment". Alte parcări, la Teatrul de Operă şi Balet, restaurantul „Pescăruş" şi Podul Băneasa. [...] Trenurile circulau după orar: „Trebuie spus că astăzi rar se mai întâmplă ca vreun tren să sosească în Gara de Nord cu întârziere". La ghişeele pentru predarea sau primirea bagajelor de mână, se putea aştepta

şi o jumătate de oră. Din 1 noiembrie, se desființează Gara Filaret. Trenurile care plecau de acolo erau mutate în Gara Progresul.

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", octombrie 2010, p. 91

Decembrie 1960

Crăciunul ca denumire nu mai exista, iar Moş Crăciun a devenit – de mulți ani – Moş Gerilă, prezent şi popularizat şi la Orăşelul Copiilor, organizat inițial, în Piața Palatului (azi a Revoluției). Tradiția îşi revine însă, cadourile trec pe primul plan.

Informația Bucureştiului din 27 decembrie publică un comentariu al scriitorului Eugen Barbu:

„Ajunul Anului Nou aruncă un val de cumpărători prin uşile magazinelor [...] Vitrinele au devenit peste noapte adevărate scene. Un popor de marionete s-a instalat ca la el acasă, acolo unde erau aşezați altădată pantofii şi stamba de vară. S-a recurs la ingineri şi iată un Moş Gerilă bătând la o fereastră înghețată. Dincolo, lângă geamul geamăn, o familie pitică se mişcă după legile rotației păpuşăreşti la apariția unui musafir [...] Deasupra unei străzi foarte umblate, Lipscanii, arde o centură de becuri colorate, anunțându-ne că suntem în ultima lună a anului, căreia nu i se mai zice numai *Dechembrie*, cum era tradițional, ci şi *Luna cadourilor*".

Acum 50 de ani, în „Magazin Istoric", decembrie 2010, p. 86

Februarie 1961

Revista de literatură universală *Secolul XX* îşi începe apariția, redactor-şef Marcel Breslaşu. Sub Dan Hăulică în calitate de redactor-şef, *Secolul XX* şi-a dobândit un loc de seamă în cultura română, prin calitatea traducerilor cât şi a colaboratorilor din România şi alte țări.

Eclipsa totală de soare a avut loc şi la Bucureşti în dimineața de 15 februarie 1961 (ziua mea de naştere, împlineam 34 de ani!). Anunțul în ziare nu a fost pe prima pagină ocupată atunci cu *Manifestul Consiliului Central al Frontului Democrației Populare*, în vederea alegerilor din martie. (Cu acest prilej am aflat că F.D.P. are un Consiliu Central!)

*

Viața cotidiană în comunism, în volumul coordonat de Adrian Neculau, Polirom, 2004, cu studii de Adrian Neculau, Alexandru-Florin Platon, Andrei Cosmovici, Radu Clit, Aurora Liiceanu, Gilles Ferréol, Tatiana Slama-Cazacu, Septimiu Chelcea, Germina Nagâț, Liviu Antonesei, Laurențiu Şoitu, Liviu Chelcea, Dan Lungu, Paul Cernat, Ruxandra Cesereanu, Lavinia Betea, Dana Bichescu, George Florian Macarie şi Dan Goglează.

Partea a II-a

EPOCA NICOLAE CEAUŞESCU

1965–1969

Generalități

La 22 martie 1965, trei zile după încetarea din viață a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, mass-media (presă, radio și televiziune) anunța că Plenara Comitetului Central al P.M.R., a ales în unanimitate – la propunerea lui Ion Gh. Maurer și în numele Biroului Politic – pe Nicolae Ceaușescu în funcția de prim-secretar al C.C. al P.M.R.

În fapt „alegerea" avusese loc în Biroul Politic, în urma unor manevre de culise începute din ianuarie 1965, când, la nivelul conducerii P.M.R. a fost cunoscută starea gravă și ireversibilă a sănătății lui Gheorghiu-Dej.

În aceeași zi, o ședință comună a Comitetului Central al P.M.R. adopta o Hotărâre pentru „eternizarea" memoriei lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Nici unul din punctele Hotărârii nu s-a materializat, dar era o primă mișcare a lui Nicolae Ceaușescu pentru a-și întări poziția fără a trezi bănuielile echipei lăsată de liderul defunct.

Fig. 69 Ion Gheorghe Maurer (Jean Georges Maurer) (n. 23 sept. 1902, București; d. 8 febr. 2000, București). Membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (1945-1955 și 1958-1974); membru al Biroului Politic (1960-1965) și al Comitetului Executiv (1965-1974). Președintele Consiliului de Miniștri (1961-1974) (*Dicționar*, p. 385)

La 24 martie Marea Adunare Națională alege pe Chivu Stoica în funcția de președinte al Consiliului de Stat.

În acest fel, puterea „la vârf" era împărțită între Nicolae Ceaușescu – în funcția de prim-secretar al C.C. al P.M.R.; Ion Gheorghe Maurer, președinte al Consiliului de Miniștri și Chivu Stoica, președinte al Consiliului de Stat. Nou venit în echipă era numai Nicolae Ceaușescu. Situație provizorie, întrucât în P.M.R. – ca și la alte partide comuniste „frățești" – conducerea „colectivă" n-a rezistat și urma să fie înlocuită cu acea a unui tovarăș a cărui activitate să fie recunoscută de toți.

Fig. 70 Nicolae Ceaușescu (n. 26 ian. 1918, com. Scornicești, jud. Olt; d. 25 dec. 1989, Târgoviște). Membru al C.C. al P.C.R./P.M.R. (1945-1948 și 1952-1989); membru al Biroului Politic al C.C. (1955-1965); prim-secretar al C.C. și apoi secretar general al P.C.R. (1965-1989); membru al Comitetului Politic Executiv (1974-1989). Președinte al Republicii Socialiste România (1974-1989). Președinte al Consiliului de Stat; al Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste; al Consiliului Apărării; al Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale; al Consiliului Național al Oamenilor Muncii; Comandant suprem al Forțelor Armate. Președinte de onoare al Academiei de Științe Sociale și Politice. *Doctor Honoris Causa* al Universităților din București, Bogotá, Lima, Beirut, Bahia Blanca, Nisa, Quezon City și Yucatán. (*Dicționar*, pp. 140-142)

În intervalul aprilie-iunie, Nicolae Ceaușescu se manifestă numai de două ori. Odată, în aprilie când face prima mișcare împotriva Academiei R.P.R. și taie indemnizațiile primite lunar de membrii înaltului for științific (vezi capitolul cultură-știință pentru intervalul 1965–1969). A doua oară, când întâlnește reprezentanți ai culturii și artelor și se pronunță în favoarea diversității în creația literar-artistică.

Validarea obținută de la Comitetul Central și Biroul Politic trebuia confirmată și votată de Congresul PMR (al IV-lea), reunit la București între 19 și 24 iulie 1965.

În perspectiva timpului, reiese că Nicolae Ceaușescu urmărea să deschidă prin Congresul al IV-lea P.M.R. (de fapt al IX-lea al P.C.R.) o etapă nouă în viața partidului și în evoluția regimului – diferită de aceea a predecesorului său.

Pe cale de consecință, el propunea – în aplauzele susținute ale congresiștilor – revenirea la denumirea tradițională, aceea de Partidul Comunist Român (P.C.R.) și de numerotare a Congresului din iulie 1965, în continuarea celor precedente. Astfel Congresul din iulie 1965 a devenit al IX-lea P.C.R.

Este schimbată și funcția liderului, din aceea de prim-secretar al C.C. al P.M.R., în aceea de secretar general al Comitetului Central, ales de plenara noului Comitet Central rezultat din Congres.

Urmează adoptarea în unanimitate, de către Marea Adunare Națională, a unei noi Constituții, cu notabile diferențe față de aceea din septembrie 1952 (vezi capitolul special).

Urmează vizita protocolară a noii conduceri a P.C.R. la Moscova unde au loc convorbiri cu liderii sovietici – Leonid Brejnev, Aleksei Kosîghin, Nikolai Podgornîi, Mihail Suslov și Iuri Andropov.

Cu acestea, Nicolae Ceaușescu trece la conducerea partidului și a statului, numit acum Republica Socialistă România.

Noul lider pornea la drum într-o atmosferă relativ stabilă. Partidul funcționa – ca for deținător al puterii – după reguli statornicite și urmărite pe toate treptele ierarhice.

Deschiderea în politica externă – spre țările din Vest, spre China și Asia – fusese efectuată de echipa Gheorghiu-Dej mai ales în anii 1962–1964, întărită și prin *Declarația din aprilie 1964*, primită cu viu interes în cercurile diplomatice mondiale.

Nicolae Ceaușescu venea cu o experiență de două decenii în viața de partid, cât și în funcții de stat. Înzestrat cu o reală inteligență nativă, a știut să-și consolideze treptat puterea pe care a concentrat-o în funcția nou creată (1974) – de Președinte al Republicii Socialiste România.

Fig. 71 Stoica Chivu (7 aug. 1908, com. Smeeni, jud. Buzău; d. 17 febr. 1975, București). Membru C.C. al P.C.R./P.M.R. (1945-1975), al Biroului Politic (1945-1948 și 1952-1965) și al Comitetului Executiv (1965-1969). (*Dicționar*, pp. 150-151)

Credea ferm în regimul comunist, în monopolul partidului, în industrializare, în colectivizare, în planificarea economiei, în progresul colectiv menit să asigure și pe cel individual. Dacă în primul deceniu al cârmuirii sale s-a arătat oarecum deschis și la sugestii, treptat, ajutat masiv de camarila de partid din jurul său, s-a socotit atotștiutor și a luat măsuri care, în anii '80, i-au înstrăinat în mare măsură sentimentele oamenilor muncii și ale opiniei publice în general. A fost nevoie de experiența amară a celor peste două decenii „post-revoluționare" (1989–2012) ca un mare număr de cetățeni să gândească și la protecția socială – și nu numai – de care beneficiau sub regimul socialist.

De la început, Nicolae Ceaușescu a urmărit stăruitor ca anii săi să însemne o etapă nouă în evoluția regimului, diferită de aceea a predecesorului său. Punctul de pornire a fost Congresul al IX-lea al P.C.R. (iulie 1965). Principalele componente ale regimului au primit o altă organizare și un alt nume, începând cu partidul însuși, care revine la acela de Partidul Comunist Român.

A multiplicat organizarea internă cu noi instituții, constituite ad-hoc, socotite de el ca manifestări ale democrației „muncitorești-revoluționare". În fapt, noile organisme aveau menirea să pună în aplicare directivele „conducerii". În final (anii '80), mecanismele partidului și ale statului aveau o singură menire, aceea de a aduce la îndeplinire hotărârile liderului, ale „Tovarășului" asistat de „Tovarășa".

Înnoirile propuse de noul lider s-au înscris însă într-un mecanism politic instituționalizat, ce funcționa la intervale de timp relativ stabile, marcate de congresele P.C.R. și anume:

1965–1969 (Congresele IX și X)
1970–1974 (Congresul al XI-lea)
1975–1979 (Congresul al XII-lea)

1980–1984 (Congresul al XIII-lea)
1985–1989 (Congresul al XIV-lea)

În intervalul dintre Congrese, s-au ţinut Conferinţele Naţionale ale partidului. Numeroase au fost Plenarele Comitetului Central pentru a aproba (de fapt a ratifica!) iniţiativele liderului în feluritele domenii.

Evoluţiile din intervalul 1965–1989 – „era Ceauşescu" – sunt prezentate şi comentate în volumul de faţă pe cincinale, în următoarea ordine: evenimente interne; relaţiile externe; industrializarea; construcţiile; viaţa culturală; competiţii sportive; diverse.

Evoluţii interne
Cinstirea memoriei tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej

La 23 martie 1965 (patru zile după încetarea din viaţă a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej) Direcţia Organizatorică din C.C. al P.M.R., redactează o notă cu manifestările „închinate cinstirii memoriei" liderului P.M.R., „în total 16 600 adunări de doliu la care au participat cca 4 700 000 oameni ai muncii".[1]

„Adunările – citim în nota redactată în stilul standard al vremii – s-au caracterizat prin manifestarea unei *profunde dureri* pe care a pricinuit-o pierderea grea suferită de partidul şi poporul nostru şi prin *hotărârea nestrămutată* a oamenilor muncii de a lupta cu şi mai multă perseverenţă pentru traducerea în viaţă a liniei politice a partidului" (sublinierea D.C.G.).

Cu o zi înainte (22 martie 1965), Comitetul Central şi Consiliul de Miniştri au adoptat Hotărârea cu privire la *eternizarea memoriei lui Gheorghiu-Dej* anume: editarea cuvântărilor şi articolelor sale, ridicarea a două statui, una în Bucureşti şi alta la Cluj; atribuirea numelui său unei localităţi, unei întreprinderi şi unei burse republicane; plăci comemorative, emiterea unui timbru memorial...

Din toate acţiunile anunţate, una singură s-a îndeplinit: oraşul Oneşti a primit numele lui Gheorghiu-Dej.

Directorul şcolii medii nr. 2 din Bârlad a cerut să se atribuie liceului numele liderului adăugând: „Acest lucru va eterniza memoria tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej, deoarece numele celui mai iubit fiu al poporului va fi mereu pe buzele noastre, va fi rostit zilnic de tineretul şi locuitorii oraşului în care s-a născut tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej".[2]

---

[1] *Documente, 1945–1965*, pp. 788–790 (doc. nr. 193).
[2] *Ibidem*, pp. 789–790 (doc. nr. 193).

Fig. 72 Funeraliile lui Gheorghiu-Dej. Cortegiul funerar străbate Bulevardul Magheru din Bucureşti

Oficialităţile, noua conducere a P.M.R., au văzut lucrurile altfel. „Opera" liderului nu s-a mai editat, nici măcar cuvântările din anii 1963–1964; statui nu s-au mai ridicat; plăci memoriale – în afara celei de pe casa din Bârlad unde a locuit – nu s-au mai fixat; de o bursă republicană nu s-a auzit.

De altfel, atitudinea lui Nicolae Ceauşescu este grăitoare. La Congresul al IX-lea P.C.R. (iulie 1965), la patru luni de la moartea lui Dej, numele său este menţionat o singură dată în Raportul Comitetului Central prezentat Congresului; nici o referire la Declaraţia din aprilie (1964) adoptată cu 15 luni mai înainte, deşi principiile ei sunt enumerate în acelaşi raport.

Dimpotrivă. La trei ani şi o lună după moarte, plenara Comitetului Central al P.C.R. din 22–25 aprilie 1968, dezvăluie şi denunţă abuzurile şi crimele comise în anii 1945–1965 împotriva „duşmanului de clasă" chiar şi în rândurile partidului. A fost afirmată şi răspunderea ce-i revine lui Gheorghiu-Dej pentru atari fapte. Critica directă adusă predecesorului său întărea implicit regimul nou condus de Nicolae Ceauşescu. Opinia publică a aprobat şi primit cu satisfacţie critica – de pe poziţiile oficialităţii de partid – adusă lui Gheorghiu-Dej, deşi nimeni din cei care călcaseră în picioare „legalitatea socialistă", nici anchetatorii Securităţii sau ai miliţiei, nici tribunalele militare sau civile, nici activiştii de partid, nici cei care au fabricat Procesul de la Canal (1952) – nu au primit nici cea mai mică sancţiune pentru faptele lor.

Plenara din 22–25 aprilie 1968 a fost o etapă a consolidării puterii lui Nicolae Ceauşescu. De altfel plenara l-a exclus din partid pe Alexandru Drăghici – apropiat „colaborator" al lui Dej şi potenţial adversar al lui Nicolae Ceauşescu.

Chiar din 1965 întreaga propagandă de partid s-a concentrat pe acţiunile noii conduceri a P.C.R., iar numele lui Gheorghe Gheorghiu-Dej n-a mai apărut de fel în mass-media tipărită, la TV sau radio. Ca şi cum nu ar fi fost în prim planul vieţii P.C.R.-P.M.R. timp de 17–18 ani.

În ziua închiderii Congresului al IX-lea, Alexandru Drăghici (principal competitor al lui Nicolae Ceauşescu prin poziţiile deţinute) este eliberat din funcţiile de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al Afacerilor Interne. Cu excepţia lui Ion Gh. Maurer, echipa de conducere a lui Gheorghiu-Dej va fi îndepărtată de la putere în următorii câţiva ani.

Cooperativele agricole de producţie

Primul Congres al cooperativelor agricole de producţie (noua denumire pentru gospodăriile agricole colective – citeşte colhozuri) se desfăşoară la Bucureşti, la 7–9 martie 1966. Are ca obiectiv „consolidarea şi înflorirea continuă a tuturor cooperativelor agricole de producţie, creşterea contribuţiei ţărănimii la sporirea avuţiei naţionale".

Fig. 73 Nicolae Ceauşescu la o vizită pe teren, examinând recolta de porumb

Congresul adoptă în unanimitate noi forme de organizare şi anume:

a) Actul constitutiv al *Uniunii Naţionale a Cooperativelor Agricole de Producţie* (U.N.C.A.P.), cu ramificaţii pe regiuni şi raioane.

b) *Statutul Uniunii Naţionale, a uniunilor regionale şi uniunilor raionale* ale cooperativelor de producţie.

Cooperatorii agricoli vor primi şi pensii, potrivit cu

c) *Statutul Casei de Pensii a membrilor cooperativelor agricole de producţie.*

U.N.C.A.P. era un nou organism birocratic pentru a pune în aplicare, la scara ţării întregi, hotărârile de partid referitoare la acest sector major din economia ţării.

Congresul a fost precedat de constituirea unui alt organism – *Consiliul Superior al Agriculturii*, cu subunitățile sale regionale, raionale și orășenești (la 28 ianuarie 1966).

În mai puțin de două luni au apărut astfel două noi verigi administrative pentru îndrumarea și controlul agriculturii.

Și celălalt sector al agriculturii – întreprinderile agricole de stat (fermele administrate direct de stat) – intră ulterior în atenția noii conduceri a P.C.R.

O plenară a C.C. al P.C.R. (27–28 martie 1967) adaugă o Hotărâre privind conducerea, planificarea, organizarea și finanțarea întreprinderilor agricole de stat.

45 de ani de la constituirea Partidului Comunist din România

La 7 mai 1966 – împlinirea a 45 de ani de la constituirea Partidului Comunist din România – filială a Internaționalei a III-a – Nicolae Ceaușescu formulează aprecieri critice privind raporturile dintre P.Cd.R. și Internațională, în anii '30–'40. Astfel: „...consecințele negative ale practicilor Cominternului de a numi cadrele de conducere ale partidului, inclusiv secretarul general, dintre oamenii din afara țării care nu cunoșteau viața și preocupările poporului român, ...oameni care nu trăiau în România".

Era pentru întâia dată când asemenea critici erau formulate deschis și ele au fost bine primite de opinia publică. Ele întăreau în percepția cetățenilor politica autonomă a P.C.R. formulată explicit și în Declarația din aprilie (care nu este însă de fel menționată).

Vine și rândul Organizației pionierilor.

La 11–12 noiembrie 1966 se constituie, la București, *Consiliul Național al Organizației Pionierilor*, cu menirea de a îndruma și coordona activitatea unităților în întreaga țară. Primele detașamente de pionieri, aflate în subordinea Uniunii Tineretului Muncitor, fuseseră organizate la 30 aprilie 1949, având ca model pe cele existente în Uniunea Sovietică. Îmi amintesc de o informație (pe cale orală) potrivit căreia o ediție a „Scânteii" cu știrea despre Organizația pionierilor fusese repede retrasă, pentru nu știu ce defect, în tabloul cu I.V. Stalin ce însoțea textul respectiv.

Organizația Pionierilor capătă astfel o altă conducere chiar din al doilea an al cârmuirii noului lider cu țelul prioritar de a educa tineretul între 7 și 14 ani în spiritul principiilor Partidului Comunist Român.

Analiza activității Ministerului de Interne

A venit rândul și Ministerului de Interne cu activitatea acestei instituții și a lui Alexandru Drăghici. Plenara din 26–27 iunie 1967 a hotărât constituirea unei comisii –

Gheorghe Stoica, Vasile Patilineţ, Nicolae Guină şi Ion Popescu-Puţuri – pentru a cerceta „cazul Lucreţiu Pătrăşcanu şi abuzurile Securităţii". Cu această măsură Nicolae Ceauşescu îşi consolida propria sa poziţie, pe de o parte dezvăluind ilegalităţile, înscenările şi crimele făptuite împotriva unor fruntaşi ai P.C.R., pe de altă parte vizând implicarea şi responsabilitatea lui Gheorghiu-Dej şi a Biroului său Politic în atari represiuni, inclusiv înscenarea unor procese politice fără nici un temei legal.

Alexandru Drăghici era, potenţial, cel mai puternic rival al lui Nicolae Ceauşescu la conducerea partidului. *Competenţa comisiei de partid* se limita la membrii de partid anchetaţi şi condamnaţi fără temei legal şi *nu privea de fel regimul de represiune generalizată* care lovise în sute de mii de persoane în anii 1948–1962.

Eliminarea lui Alexandru Drăghici din cercul puterii – dar fără să i se dea şi vreo sancţiune penală – intra, prin formarea amintitei comisii – în linie dreaptă. În aprilie 1968 va fi demascat şi eliminat din partid.

Nicolae Ceauşescu, preşedinte al Consiliului de Stat

Statutul P.C.R. votat în iulie 1965 este modificat (de fapt încălcat) în decembrie 1967, când Marea Adunare Naţională alege pe Nicolae Ceauşescu în funcţia de *Preşedinte al Consiliului de Stat*, în locul lui Chivu Stoica. Articolul 13 din Statutul P.C.R. (1965) interzicea cumulul funcţiilor de partid şi de stat. În ascensiunea sa spre puterea completă, Nicolae Ceauşescu a socotit caduc acest articol al Statutului P.C.R. adoptat cu numai doi ani în urmă. Cumularea funcţiilor de partid şi de stat va deveni regulă în anii '80.

Organizarea teritorială a Republicii Socialiste România

Marea Adunare Naţională adoptă (16 februarie 1968) *Legea privind organizarea administrativă a teritoriului României*, având ca unitate de bază *judeţul*, denumirea constantă până în 1950 (când, după model sovietic, a fost adoptată, împărţirea în raioane şi regiuni). Potrivit legii din 1968 (modificată în decembrie 1968, 1979 şi 1981) ţara cuprindea 40 judeţe plus municipiul Bucureşti, cu 237 oraşe (din care 56 municipii) şi 2 705 comune (din care 135 suburbane). Legea schimba denumirea a 920 localităţi; scotea din denumirile oficiale, 3 750 localităţi alipite altor centre. Nu mai apar unele denumiri de judeţe – cu atestare de sute de ani – ca, de exemplu Vlaşca, Romanaţi, Muscel, Râmnicu Sărat, Târnava Mare şi Mică, Baia, Bârlad, Covurlui, Huşi, Tecuci.

În schimb, erau menținute alte denumiri de județe – tot atât de vechi, ca de exemplu: Iași, Botoșani, Neamț, Vaslui, Prahova, Buzău, Brăila, Gorj, Dolj, Argeș, Severin, Olt, Teleorman, Timiș, Arad, Bihor, Satu Mare, Maramureș, Alba, Hunedoara, Sibiu, Brașov.

Alte județe, aflate pe aria celor anterior existente, își schimbă numele: Putna devine Vrancea; Covurlui devine Galați; Vlașca devine Giurgiu; cele trei foste județe din secuime devin Covasna și Harghita etc.

Dincolo de schimbări, *legea din februarie 1968 relua tradiția județului ca organizare teritorială de bază, cea mai potrivită pentru a sluji interesele comunităților dintr-o anume zonă*. Era reîntoarcerea la tradiție, primită favorabil de opinia publică.

Delimitarea teritorială a noilor unități era diferită de aceea existentă până în 1950. Nicolae Ceaușescu va formula directiva ca fiecare județ să atingă anume praguri de industrializare (și de producție), ca indicator de bază a progresului.

Înainte de adoptare, mass-media a publicat harta cu propunerile de județe pentru a fi discutate. Au fost admise și propuneri din public. Astfel, inițial, Brăila și Galați formau un singur județ; după citirea memoriilor primite, în final au rămas două cu capitalele la Brăila și Galați.

Legea din 1968 privind organizarea administrativă a teritoriului României a reprezentant un pas înainte și a eliminat formele de împrumut – raion și regiune – adoptate prin Constituția din 1952.

Plenara din aprilie 1968

Punctul central al *Plenarei C.C. al P.C.R. din 22–25 aprilie 1968* a fost reabilitarea unor fruntași de partid uciși fără temei – în primul rând Lucrețiu Pătrășcanu și Ștefan Foriș; de asemenea, dezvăluirea numeroaselor abuzuri și crime comise de Securitate în anii lui Gheorghiu-Dej, cât și înscenarea unor procese politice cu pronunțarea unor grele condamnări, inclusiv pedeapsa cu moartea. (Cuvântarea lui Nicolae Ceaușescu nu a fost tipărită în volum.)

Plenara nu a discutat însă represiunea generalizată din 1948–1962, cu sute de mii de arestări și deportări și toate violențele ce le-au însoțit. Deținuții, eliberați în 1963–1964, au rămas cu condamnările și dosarele penale respective. Singura excepție a fost „Procesul" de la Canal din 1952, instrumentat de Al. Drăghici și subalternii săi (dar supervizat – se spune – de conducerea de partid cu Gheorghiu-Dej în frunte), încheiat cu grele condamnări și cu trei pedepse capitale executate. Toți cei condamnați au fost reabilitați în aprilie 1968.

Plenara a afirmat și evidențiat răspunderea lui Gheorghiu-Dej – implicit și a conducerii superioare a P.M.R. de atunci – privind abuzurile și crimele făptuite și a hotărât excluderea din partid a lui Alexandru Drăghici.

Plenara a scos în prim plan autoritatea lui Nicolae Ceauşescu asupra întregului aparat de partid. Pentru liderul „ales" în 1965 a fost şi un succes de imagine. Securitatea nu fusese vreodată criticată pentru abuzurile, violenţele şi uciderile făptuite. Nicolae Ceauşescu a avut însă grijă ca o asemenea „critică" să nu prejudicieze funcţionarea aparatului represiv obligat însă acuma să se supună controlului partidului şi anumitor reguli, constituind „legalitatea socialistă".

În noiembrie 1968, un decret al Consiliului de Stat, retrage gradul de general-colonel dat lui Alexandru Drăghici în 1955 şi trecerea lui în evidenţa rezerviştilor, cu gradul de soldat. Expunerea de motive precizează, între altele: „Alexandru Drăghici, în funcţia de ministru al Afacerilor Interne, s-a făcut vinovat de încălcarea legalităţii, de practicarea abuzurilor în activitatea organelor de securitate, de sustragerea organelor M.A.I. de sub controlul de partid, de o serie de abuzuri în politica de cadre. Totodată, lui Alexandru Drăghici îi revine răspunderea directă pentru anchetarea abuzivă şi ilegală, cu metode nepermise, a unor activişti de partid, pentru inducerea în eroare a organelor de conducere ale partidului în legătură cu învinuirile plăsmuite aduse acestora, pentru abuzurile şi măsurile represive nedrepte împotriva acelor activişti ai partidului".

Printr-o asemenea argumentare şi prin această măsură:

– Răspunderea tuturor ilegalităţilor, abuzurilor şi violenţelor era aruncată asupra lui Alexandru Drăghici.

– Conducerea Partidului era absolvită, ea fiind indusă în eroare şi nu a ştiut ce avea loc în aparatul represiv; (dar execuţia lui Lucreţiu Pătrăşcanu fusese aprobată de conducerea P.M.R.).

– Securitatea, ca instituţie, era scoasă de sub învinuire.

– Critica a fost îndreptată asupra unor membrii – nenominalizaţi – ai Securităţii.

– Abuzurile şi fărădelegile făptuite asupra sutelor de mii de deţinuţi politici erau trecute sub tăcere.

De reamintit că în anii '50–'60 nimeni n-a fost pedepsit pentru crimele şi violenţele comise. Efectele procesului intentat, „proforma" unor cadre din penitenciare, au fost repede compensate prin măsurile „reparatorii" luate de conducerea M.A.I. şi prin reîncadrarea celor condamnaţi chiar la Direcţia Penitenciare! (vezi capitolul Sistemul represiv)

Ilicitul

În 1968, Marea Adunare Naţională a adoptat (21–24 iunie), între altele, *Legea privind controlul provenienţei unor bunuri ale persoanelor fizice presupuse a fi fost dobândite în mod ilicit.* Nicolae Ceauşescu a urmărit cu obstinaţie să închidă orice posibilitate de câştig personal dincolo de salariu şi de anume reglementări oficiale (ca de exemplu drepturile de autor). A fost la el o adevărată obsesie.

Denunțul este reintrodus prin lege, numele denunțătorului rămânea secret.

O comisie inventaria toate bunurile persoanei denunțate și stabilea valoarea lor.

Aceeași comisie stabilea – la un plafon arbitrar – cheltuielile familiei, fără a lua în seamă posibilele economii în cheltuieli făcute de cel în cauză.

Dacă valoarea bunurilor inventariate depășea venitul salarial (minus cheltuielile curente), diferența trebuia achitată sub formă de amendă sau prin confiscare.

Legea se încadra în concepția generală a regimului ca fiecare să trăiască numai din salariu, din venituri strict reglementate și controlabile. A fost un instrument permanent de presiune asupra fiecărui cetățean. Denunțul era înlesnit și de faptul că administratorul de bloc sau miliția puteau controla, la fața locului, situația locatarilor fiecărui apartament, potrivit Cărții de imobil.

Comunitățile maghiară și germană din România

La 27 iunie și 3 iulie 1968, au loc două consfătuiri de lucru la Comitetul Central al P.C.R. cu oameni de știință și de cultură de naționalitate maghiară, respectiv germană. În prima ședință, participanții maghiari „și-au exprimat satisfacția și adeziunea deplină față de politica națională marxist-leninistă a partidului și statului român". În a doua

Fig. 74 Nicolae Ceaușescu în vizită oficială în Ungaria.
În stânga delegația ungară cu János Kádár (în mijloc, februarie 1972)

consfătuire, participanții germani și-au manifestat aceeași „deplină adeziune față de modul științific, marxist-leninist în care P.C.R. a rezolvat problema națională".

În noiembrie 1968 s-au constituit și noile organe reprezentative ale celor două comunități, *Consiliul oamenilor muncii de naționalitate maghiară* și cel similar, al reprezentanților de *naționalitate germană*.

Ele vor rămâne organele reprezentative până la finele regimului în decembrie 1989.

Frontul Unității Socialiste

„Alegerile" pentru Marea Adunare Națională, ca și pentru „sfaturile (consiliile) populare" se desfășuraseră până în 1965 sub egida „Frontului Democrației Populare" constituit de conducerea P.C.R. în 1948. F.D.P. revenea în atenția propagandei de partid în săptămânile premergătoare „alegerilor", apoi intra din nou în repaus.

Constituția votată în august 1965 prevedea (articolul 28, al. 4): „Dreptul de a depune candidaturi aparține Frontului Unității Socialiste, cel mai larg organism politic permanent, revoluționar, democratic, cu caracter reprezentativ, care constituie cadrul organizatoric de unire, sub conducerea Partidului Comunist Român, a forțelor politice și sociale ale națiunii noastre socialiste..."

Fig. 75 Congresul Frontului Unității Socialiste. În fundal, imaginea lui Nicolae Ceaușescu, cu tricolorul și steagul partidului în dreapta și stânga (februarie 1980)

La 24–25 octombrie 1968, plenara Comitetului Central al P.C.R. hotărăşte constituirea unei organizaţii politice permanente *Frontul Unităţii Socialiste* – F.U.S. (devenit, în 1980, *Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste* – F.D.U.S.), singurul for sub egida căruia organizaţiile politice, obşteşti şi profesionale puteau depune candidaturile pentru „alegerile" M.A.N. sau ale consiliilor populare. În noiembrie (acelaşi an) se constituie şi *Consiliul Naţional al Frontului Unităţii Socialiste*, preşedinte Nicolae Ceauşescu!

Confiscări mascate

Un decret al Consiliului de Stat (23 octombrie 1969) introduce obligativitatea declarării bunurilor de interes naţional care prezentau interes artistic, istoric sau documentar. Proprietarii acestor valori au fost obligaţi să le înscrie în formulare speciale; vânzarea acestor valori se putea efectua numai cu înscrierea în formulare a noilor deţinători. Odată declarate, atari valori nu puteau fi scoase din ţară. Decretul a constituit o confiscare *de facto*, cu menţiunea că atari valori rămân în păstrare şi sub răspunderea (penală) a proprietarilor individuali. În acest fel chiar şi circulaţia unor atari bunuri în interiorul ţării a fost aproape oprită. Cum ele nu puteau fi confiscate în folosul statului, legiuitorul a găsit modalitatea de a le inventaria, cu evidenţa precisă a deţinătorilor!

Noi legi, noi legi

În anii 1965–1969, Marea Adunare Naţională a desfăşurat o susţinută activitate legislativă, înlesnită de faptul că deputaţii votau în unanimitate; că, în plen, luările de cuvânt exprimau adeziunea la proiectul respectiv aprobat în prealabil în comisiile de specialitate; de faptul că activitatea unei opoziţii era de negândit. Principalele legi votate au cuprins: organizarea teritorial-administrativă a ţării (1968), codul penal, funcţionarea Băncii Române de Comerţ Exterior, constatarea bunurilor dobândite ilicit (ambele în 1968), declaraţia cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României (august 1968); codul de procedură penală; participarea tineretului la apărarea ţării; organizarea şi funcţionarea consiliilor populare (foste sfaturi populare); organizarea judecătorească; funcţionarea Procuraturii; impunerea veniturilor realizate din activităţi agricole (toate în 1968); organizarea şi funcţionarea Consiliului Economic; statutul personalului didactic; organizarea şi funcţionarea Consiliului Apărării (martie 1969); idem pentru Consiliul de Miniştri; regimul străinilor; activitatea de cercetare (decembrie 1968)...

Industrializarea

„Industrializarea socialistă" străbate ca un fir roşu întreaga politică economică a Partidului Comunist Român. Anunţată, într-o formă incipientă, chiar la Conferinţa Naţională din octombrie 1945, ea se înscrie ca element central al investiţiilor începând cu primul plan cincinal (1951–1955). Modelul este cel sovietic, explicit arătat, inclusiv referirile – obligatorii – la Vladimir Ilici Lenin şi Iosif Vissarionovici Stalin. Preponderenţa aparţine industriei grele şi îndeosebi celei constructoare de maşini.

În 1953, după vizita la Moscova şi critica primită acolo (vezi „Lecţia de dirigenţie"), o plenară a Comitetului Central al P.M.R. recunoaşte că ponderea acordată industrializării a fost excesivă, că se impune o creştere a producţiei agricole şi a bunurilor de consum. În 1956, la o altă plenară a C.C. al P.M.R., rata planificată de creştere a industriei (în general) este redusă de la 10–12% anual (1956) la 3,8% în 1957.[3]

Nu dispunem de date comparative pentru anii următori. Dar direcţionarea unor fonduri sporite spre industria bunurilor de consum s-a văzut pe piaţă, mai ales în aprovizionarea populaţiei orăşeneşti (în mediul rural, cu cca 70% din totalul populaţiei, se desfăşura din plin ultima fază a colectivizării, încheiată în 1962).

Îmi amintesc cum „Alimentarele" erau aprovizionate din plin cu mezeluri, brânzeturi, zahăr, ulei (de floarea soarelui, din porumb şi dietetic), lactate (cu o secţiune unde „Sana" şi „Chefir"-ul puteau fi băute în magazin), zahăr tos şi cubic; în brutării aveai o gamă întreagă de produse, la „liber" (fără restricţie!); chiar şi carnea proaspătă se cumpăra cu mai multă înlesnire decât înainte. Apar frigiderele electrice (până atunci cumpăram zilnic blocuri de gheaţă, care se puneau în răcitoarele de tip „vechi"!), radiouri fabricate în străinătate (prindeam de exemplu emisiunile Monte Carlo în limba franceză).

Magazinele cu „autoservire" – cel dintâi deschis în Bucureşti pe bulevardul Bălcescu (nu departe de Scala şi al doilea în dreptul staţiei de metrou Romană de astăzi), ofereau o gamă întreagă de băuturi şi ţigări străine, cafea, conserve scumpe.

Chiar şi construcţia de locuinţe demarase, cu o evidentă întârziere (la finele anilor '50, îndeosebi în anii '60).

Şapca şi basmaua obligatorii din anii '48–'50, încep să iasă treptat din peisajul cotidian (fără a dispărea însă); preocupările de a ţine pasul cu moda devin normale, apar confecţiile (de-a-gata) în timp ce croitoriile (cooperativelor), dar şi cele particulare (la domiciliul meseriaşului) lucrează din plin.

Viaţa începe din nou să aibă un sens, mai ales după ce supravieţuitorii represiunii politice generalizate sunt graţiaţi de executarea restului pedepsei şi se întorc acasă.

Conducerea P.M.R. înţelesese în sfârşit că industrializarea fără un minimum de bunăstare nu poate merge înainte.

În martie 1965 moare Gheorghe Gheorghiu-Dej. Nicolae Ceauşescu este „ales" în locul său, iar Raportul politic al C.C. la Congresul al IX-lea P.C.R. (iulie 1965), trasează noile direcţii pentru intervalul 1965–1969.

---

[3] *Istoria României în date*, p. 547 sub data de decembrie 27–29, 1956.

Fig. 76 Imagini ale industrializării; în ultimele două, Nicolae Ceaușescu în timpul unor vizite de lucru

Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R. (ales și reales de Congres), impune un procent de „peste 25% pentru fondul de acumulare, pentru dezvoltarea bazei materiale necesare... progresului continuu al economiei, științei, culturii și ocrotirii sănătății..."[4]

„...în centrul politicii partidului nostru rămâne industrializarea țării, dezvoltarea cu precădere a industriei grele, în special a industriei constructoare de mașini..."

Cât privește repartizarea venitului național până în 1970 „mai mult de o pătrime se va aloca pentru fondul de acumulare, pentru dezvoltarea bazei materiale necesare reproducției socialiste mărite..."; iar „aproape trei pătrimi vor forma fondul de consum destinat creșterii modului de trai al populației".[5]

Raportul la Congresul al X-lea al P.C.R. nu mai menționează procentual repartizarea venitului național pe intervalul 1971–1975, ci numai creșterea medie anuală a producției industriale cu 8,5–9,5%, a producției globale agricole cu 5–5,5% și a venitului național într-un ritm mediu anual de 7,7–8,5%.

Raportul mai menționează că obiectivul fundamental al etapei este „făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate".[6]

Procentul (rata acumulării) va spori la 28–30% în cincinalul 1970–1975, la 31–33% în 1976–1980 și la 30% în 1981–1985. Industrializarea devenea aproape un scop în sine.

Sporirea investițiilor pentru industrie nu s-a resimțit negativ la nivelul consumului populației până către finele anilor '70, deoarece conducerea de partid și de stat a recurs la credite din străinătate, prin Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială.

În 1974 Ion Gheorghe Maurer părăsește conducerea guvernului „din motive de sănătate". Cauza reală era divergența de fond între primul ministru și Nicolae Ceaușescu privind evoluția economiei românești. A circulat știrea unei cuvântări ținută de I.G. Maurer la Cluj în care sublinia necesitatea unei dezvoltări industriale bazată pe calitate și competitivitate, nu pe o creștere cantitativă – cu construirea unor noi unități de producție. Cuvântarea – redată în rezumat în ziarul local – nu a fost menționată de presa centrală, „Scânteia" sau „România Liberă". Comentate de radio Europa Liberă, ideile premierului Maurer au ajuns și la ascultătorii din România.[7]

„Cu cine vrei să construiești o țară? Cu oameni flămânzi?" i-ar fi spus Maurer lui Ceaușescu, în încercarea de a-i tempera zelul spre investiții sporite.

Dar liderul partidului și al statului avea în jurul său sfetnici care-i cântau în strună și „justificau" și teoretic și ideologic linia preconizată de șeful cel mare. La efortul investițional s-a adăugat și practica umflării datelor, a raportării de cifre false.

---

[4] Vezi Raportul la Congresul al IX-lea al P.C.R.

[5] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. I, Editura Politică, București, 1968, pp. 20 și 24.

[6] Nicolae Ceaușescu, *România...*, volumul III, aprilie 1969–iunie 1970, Editura Politică, București, 1970, pp. 256–257.

[7] Dinu C. Giurescu în volumul: Mircea Malița, Dinu C. Giurescu, *Zid de pace, turnuri de frăție. Deceniul deschiderii: 1962–1972*, Editura Compania, București, 2011, p. 180. Se va cita în continuare *Zid de pace.*

M-am întâlnit în anii ’80 cu *C.*, un diplomat care urmase şi cursurile de perfecţionare din anii 1966–1969 (prezentasem şi eu prelegeri de istoria diplomaţiei româneşti). *C.* răspundea de comerţul cu ţările Benelux – Belgia, Olanda şi Luxembourg. Cu un deceniu mai înainte balanţa cu fiecare din cele trei ţări era pozitivă, îmi spune *C.* Dar acum? îl întreb. Să vedeţi situaţia, el continuă. M-am dus la „şefu" meu şi cele trei balanţe ale comerţului român cu amintitele state erau negative. Şefu se uită la mine şi-mi spune: ce, nu ţi-e bine, vrei să fim luaţi toţi la întrebări? Şi ce-aţi făcut, îl întreb. Ce să facem, îmi replică *C.* Am dat o situaţie globală, cumulând datele comerţului cu cele trei ţări pe o perioadă mai lungă de timp (vreo zece ani) şi balanţa globală a ieşit pozitivă!

Raportarea de cifre nereale a ajuns practica obişnuită spre finele anilor ’80, aşa încât Institutul Naţional de Statistică a publicat un Anuar pe anul 1990, în care cifrele din etapa precedentă erau aduse la proporţiile lor reale.

Deocamdată suntem în etapa 1965–1969, când au intrat în funcţie o sumă de unităţi de producţie, pe anii de activitate, după cum arată tabelul de mai jos.[8]

Unităţi industriale, fabrici, uzine, instalaţii majore intrate în funcţiune în intervalul 1965–1969

A. *Fabrici, uzine, instalaţii majore intrate în funcţie*
1965 – Combinatul de îngrăşăminte azotoase la Târgu Mureş
– Fabrica de amoniac la Combinatul chimic Craiova
– Fabrica de olefine şi polietilenă la Combinatul Petrochimic din Ploieşti
– Uzina de alumină, Oradea
– Uzina de aluminiu electrolitic, Slatina
– Fabrica de acid azotic la Combinatul chimic din Craiova
– Fabrica de materiale refractare, Alba Iulia
1966 – Cuptorul electric de 50 tone la Uzina metalurgică din Bucureşti
– Fabrica de oxigen, Reşiţa
– Fabrica de Acid sulfuric, la Combinatul chimico-metalurgic de la Baia Mare
– Laminorul de tablă groasă, la Combinatul siderurgic Galaţi
– Furnalul de 1 000 m^3, Combinatul siderurgic Hunedoara
– Fabrica de celuloză papetară cu capacitate de 50 000 tone pe an la Combinatul de celuloză şi hârtie, Chişcani-Brăila
– Fabrica de bicarbonat de sodiu, la Uzinele sodice din Ocna Mureş
1967 – Uzina de sârmă, Buzău
– Uzina Policolor Bucureşti, în probe tehnologice
– Fabrica de metanol, la Combinatul chimic din oraşul Victoria

[8] Tabel întocmit după *Istoria României în date*, ediţia citată, sub anii 1965–1969.

1968 – Furnalul de 1 700 m^3, cel mai mare din țară, la Combinatul siderurgic din Galați
– Fabrica de oxigen, idem
– Convertizorul nr. 1, la Galați produce prima șarjă
– Laminorul de 1 300 m^3, la Combinatul siderurgic Hunedoara,
intră în funcțiune
– Fabrica de pielărie și mănuși, Tg. Mureș
– Intră în funcțiune instalația de fabricare a sodei calcinate, la Uzina de produse sodice din Govora
– Noul laminor de 6 țoli, Uzinele Republica din București
– Uzina de autoturisme de la Colibași-Pitești
1969 – Fabrica de zahăr, Buzău
– Piese de schimb și de reparații pentru utilaj chimic, Găești
– Cuptor electric de 50 tone la Combinatul siderurgic Hunedoara
– Rafinăria de la Combinatul petrochimic Pitești
– Al doilea furnal de 1 700 m^3 la Combinatul siderurgic Galați
– Fabrica de articole de sticlărie din București, cea mai mare
întreprindere de acest fel din țară.

B. *Energie electrică și agregate*
– Termocentrala Ișalnița-Craiova (1 000 MW) începe să producă
1966 – Al doilea grup electrogen de 100 MW la Centrala electrică de termoficare din Craiova
1967 – Grup energetic de 315 MW intră în funcțiune
1968 – Începe să producă primul grup de turbogeneratoare de 200 MW, la termocentrala din Borzești
1969 – Intră în exploatare ecluza de pe malul românesc al Dunării, la Porțile de Fier.
– Grup energetic de 100 MW la Centrala electrică de termoficare de la Combinatul siderurgic Galați
– Grup energetic de 210 MW la Centrala termoelectrică de la Deva

C. *Hidrocentrale* (intrate în funcțiune)
1966 – Hidrocentrala de pe Argeș
– 13 hidrocentrale de pe râul Bistrița: Stejaru-Bicaz, Pângărați, Vaduri, Piatra Neamț, Roznov I și Roznov II, Zănești, Costișa, Buhuși, Racova, Gârleni, Bacău I și Bacău II

D. *Minerit*
1965 – Complexul minier Leșu Ursului, pentru extragerea minereurilor complexe neferoase
1966 – Unități miniere în Bazinul Motru, pentru exploatarea lignitului

1968 – Intră în funcţiune mina şi staţia de prelucrare a minereului din Fundu Moldovei

E. *Feroviare*
1965 – Calea ferată electrificată Predeal-Braşov
1967 – Tunelul de la Teliuc-Ghelar (6.100 m)
– Cursa inaugurală a primei locomotive electrice de 5 100 KW, fabricată la Uzinele Electroputere din Craiova (fabricate sub licenţă elveţiană)
1969 – Inaugurarea liniei de cale ferată electrificată Bucureşti-Braşov
– Se încheie lucrările de electrificare a magistralei feroviare Craiova-Filiaşi-Orşova

F. *Navale* (construcţii şi lansare de nave)
1966 – Spărgător de gheaţă şi salvator de nave naufragiate, Şantierul naval Olteniţa
– Lansare la apă a primului cargou mineralier de 12 000 tone, construit la Şantierul naval Galaţi
1968 – Mineralierul „Petroşani", 12 500 tone, construit la Şantierul naval Galaţi, pleacă în prima sa cursă.

Planificarea

În economiile socialiste, rolul principal în modelarea unei structuri pe ansamblul întregii naţiuni a revenit *planificării* efectuată de *Comisia de Stat a Planificării* (C.S.P.). Formată la 2 iulie 1948, ea a funcţionat până în decembrie 1989; a fost condusă de Miron Constantinescu, apoi de Gh. Gaston Marin (1954–1965) şi de alţi specialişti.

Pentru opinia publică strategia C.S.P. a rămas o necunoscută. Ce priorităţi şi cum au fost stabilite, ce unităţi existente au fost extinse, ce unităţi noi au fost construite, toate acestea au constituit secrete de stat, rezervate spre discuţie câtorva persoane din nucleul de conducere. Tot secrete au rămas şi rezultatele industrializării, de la un cincinal la altul. O cercetare de durată a arhivelor C.S.P. ar putea da răspunsurile. Pentru public, totul se rezumă la formulările din Raportul Comitetului Central la Congresele Partidului.

*

Memoriile lui Gh. Gaston Marin, apărute după decembrie 1989, sunt primele mărturii asupra stabilirii strategiei C.S.P. şi a felului cum a fost pusă în practică pe intervalul 1954–1965.[9]

[9] Gheorghe Gaston Marin, *În serviciul României lui Gheorghiu-Dej. Însemnări de viaţă*, Editura Evenimentul Românesc, Bucureşti, 2000, capitolul Planificarea, pp. 157–200.

Cele ce urmează arată, pe baza memoriilor citate, cum au fost stabilite direcțiile de dezvoltare în intervalul amintit.

În industrie, în etapa inițială, efortul s-a îndreptat spre *lărgirea și modernizarea centrelor siderurgice existente* – Reșița, Hunedoara, Călan, apoi s-a trecut la fabricarea de țevi necesare producției de petrol: țevi sudate, în spirală, de mari dimensiuni, la București; laminorul de țevi de mici dimensiuni (la 23 august, fost Malaxa) și fabrica de țevi sudate pe generatoare (la Iași).

Dezvoltarea siderurgiei a fost realizată pe baza tehnologiilor noi introduse după războiul mondial, după informări și vizite în S.U.A., Australia, Franța (îndeosebi).

Amplasarea la Galați a noului centru siderurgic a fost determinată de posibilitatea aprovizionării cu minereu pe Dunăre și pe calea ferată (de la Krivoi Rog și Donbas). Combinatul de la Galați a constituit principalul obiectiv al planului de șase ani 1960–1965 cu un flux tehnologic realizat după cele mai moderne combinate pe plan mondial. Proiectul general a fost întocmit de Institutul de Proiectări Metalurgice (IPROMET) din București, iar construcția și montarea au fost efectuate în întregime de ingineri, tehnicieni, muncitori români (unii trimiși în străinătate pentru specializare).

La inaugurarea oficială în 1968 i s-a comunicat lui Gh. Gaston Marin, care din 1962 se ocupase îndeaproape de construcția Combinatului, că prezența sa la festivitate nu a fost aprobată de conducere. Era politica lui N. Ceaușescu de a îndepărta din activitate specialiștii din anii lui Gheorghiu-Dej.

Dezvoltarea siderurgiei a impus *sporirea producției de minereuri* (de 4 ori între 1955–1965) *și de cărbune* (de peste 5 ori), dar rămânând în urmă față de cerințe. Au fost dezvoltate *minele de cupru* (de 5 ori), *zinc* (de 2,5 ori) și *plumb* (de 3,5 ori), atât în Apuseni cât și la Bălan (jud. Harghita), Moldova Nouă (Banat). În 1965 a apărut și *aluminiul* ca produs industrial românesc (bauxita transformată în alumină la Oradea) și în aluminiu la Slatina. Minereul de *uraniu* a fost exploatat la Vașcău (Apuseni) (prin Sovromcuarțit) și exportat ca atare direct în U.R.S.S.

Petrolul, chimia și *petrochimia* au constituit o direcție majoră de dezvoltare.

La *Săvinești* (lângă Piatra Neamț) a fost construită o unitate pentru producția firului poliamid, nailon 6, relon, foarte utilizat în industria textilă, pe baza licenței obținute de la Industrial Rayon (și cu utilaje din R.F.G). Săvineștii au devenit treptat centrul de producție a firelor sintetice înlocuitoare ale lânii și bumbacului.

Pentru producția de îngrășăminte chimice, era necesară o nouă tehnologie de fabricare a *amoniacului*, obținută de la firme americane.

Noi procedee de prelucrare a petrolului au fost realizate la *Rafinăria Brazi*, cu utilaje aduse din Franța (grupul Schneider) și din Italia (firma Nuovo Pignione din grupul AGIP-Mattei).

Cracarea catalitică a petrolului a fost efectuată tot la Brazi (colaborare cu firma americană UOP).

Utilaje şi aparatură de ultimă generaţie pentru *prospecţiuni şi foraje* au fost importate din S.U.A. şi unele ţări vest-europene.

Ca urmare au fost construite noi rafinării la Piteşti şi Năvodari.

Îngrăşăminte azotoase pentru agricultură au fost produse la Fabrica de la Turnu Măgurele (cu utilaje şi tehnologie din Franţa).

Fabrica de anvelope pentru camioane şi tractoare, contractată cu firma Dunlop (Marea Britanie) a fost construită la Popeşti-Leordeni (lângă Bucureşti). O fabrică de *anvelope radiale a fost inaugurată la Floreşti* (la nord de Ploieşti).

Notabilă a fost dezvoltarea *construcţiilor de maşini pentru agricultură şi transporturi*: locomotive diesel-electrice pentru linii magistrale, vagoane de pasageri şi de marfă, autocamioane şi autovehicule.

Memoriile lui Gh. Gaston Marin detaliază şi dezvoltarea, în cadrul planurilor cincinale (până în 1965), a economiei forestiere, a industriei lemnului, a materialelor de construcţii şi a industriei uşoare, a pielăriei şi încălţămintei etc.[10]

Pentru intervalul 1965–1989 nu avem până în prezent memorii ale persoanelor din conducerea C.S.P. Cercetările de arhivă urmează să arate, cândva, cum şi de ce au fost luate deciziile directoare ale planificării, la indicaţiile anume ale lui Nicolae Ceauşescu.

Dacă privim la obiectivele puse în funcţie (vezi cincinalele următoare), vedem că ele au mers, în linii generale, pe sectoarele dezvoltate până în 1965.

Dar s-*a mers prea departe, cu investiţii peste măsură*, iar cetăţenii, în loc să constate ameliorarea nivelului lor de trai, au fost supuşi la repetate privaţiuni în anii '80 şi în contrast net cu situaţia din celelalte state socialiste est-europene.

Aşa a fost posibil să se afirme îndată după revoluţie că industria este depăşită, că ea constituie un balast, că trebuie privatizată, formulare care a însemnat desfiinţarea ei.

Relaţii externe
Diplomaţia românească
Cadrul general

Printr-o înţelegere bilaterală din iniţiativa Londrei, România fusese atribuită sferei sovietice de dominaţie, încă din mai-iunie 1944. Înţelegere confirmată şi extinsă la întâlnirea din 9 octombrie 1944 la Moscova între Wiston Churchill şi Iosif Vissarionovici Stalin, când preponderenţa sovietică a primit procentajul de 90%! Tratatul de pace semnat la 10 februarie 1947 a confirmat staţionarea trupelor sovietice în România până la încheierea păcii cu Austria. Timp în care regimul democrat-popular a fost impus şi s-a

[10] Gh. Gaston Marin, *op. cit.*, pp. 178–200.

Fig. 77 Corneliu Mănescu (n. 6 febr. 1916, Ploieşti, Prahova; d. 26 iun. 2000, Bucureşti). Membru al C.C. al P.C.R. (1965-1980). Ministru al Afacerilor Externe (1961-1972); Preşedintele Adunării Generale O.N.U. (1967-1968); ambasador al R.S.R. în Franţa (1977-1982). (*Dicţionar*, p. 386-387)

consolidat după abdicarea forţată a regelui Mihai I, iar statutul internaţional al ţării a fost statornicit prin tratatul sovieto-român semnat la Moscova în februarie 1948, urmat de integrarea militară în Tratatul de la Varşovia începând din 1955.

În atari condiţii, posibilitatea de afirmare a unei politici externe proprii părea ca şi inexistentă.

Şi totuşi, fără a ieşi din limitele tratatelor existente şi fără a provoca reacţia militară a Moscovei (ca în Ungaria – 1956, Cehoslovacia – 1968 sau Polonia (indirect) în anii '80), *diplomaţia română s-a afirmat cu propria ei individualitate, ca participant activ în relaţiile internaţionale, în cadrul oferit de balanţa dintre cele două superputeri – S.U.A. şi U.R.S.S. – şi de Organizaţia Naţiunilor Unite.*

Strategia de deschidere a relaţiilor externe ale României a avut ca temei colaborarea statornică între Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Ion Gheorghe Maurer. „A fost singurul meu prieten" a afirmat Maurer despre Dej.[11] Prietenie care nu a fost zdruncinată de suspiciuni sau de competiţie politică.

La afirmarea politicii externe proprii au contribuit, cu eficienţă şi inventivitate, Alexandru Bârlădeanu, Corneliu Mănescu, Mircea Maliţa, Emil Bodnăraş, Gogu Rădulescu, Paul Niculescu-Mizil, secondaţi de o echipă din Ministerul Afacerilor Externe – George Macovescu, Constantin Flitan, Vasile Gliga, Cornel Bogdan, Sergiu Celac...

Când conflictul mocnit Pauker-Dej a început să sporească, Maurer îi recomandă lui Dej: „Ghiţă, n-ai decât o soluţie. Te duci la Stalin. Nu te duci la el ca s-o denunţi pe Pauker. De ea vorbeşti dacă te întreabă. Te duci să-i ceri un sfat. Tu eşti muncitor comunist şi ai făcut peste zece ani de temniţă. Ştii cum gândesc muncitorii la noi. Şi aceştia au nedumeriri. Acum ei deţin puterea. Dar nimeni nu se ocupă de soarta lor. Se iau tot felul de măsuri în care cei de stânga nu-şi recunosc interesele. Implicit e vorba de o deviere de dreapta. Vezi că Pauker te acuză pe tine că n-ai spirit revoluţionar. Pe ea n-o poţi acuza de stângism, ci, dimpotrivă, a luat-o la dreapta şi muncitorii îţi spun nedumerirea."[12]

Dej a avut câştig de cauză, Stalin l-a sfătuit s-o elimine pe Ana Pauker din centrul puterii.

---

[11] Mircea Maliţa în *Zid de pace*, p. 13.
[12] *Ibidem*, p. 26.

A avut diplomaţia română vreun rol de mediator între China şi U.R.S.S.[13] sau între Vietnam şi S.U.A.?

România nu face medieri – a răspuns I.G. Maurer la o întrebare a lui Mircea Maliţa care explică de ce: „România nu se angajează în asemenea corvezi. Mediere nu e pentru noi, nu e nici pentru mărimea, nici pentru resursele şi nici pentru interesele noastre. Face valuri, creează aşteptări, e riscantă şi îţi face duşmani cu duiumul..."

„Concilierea nu se face prin altul ci între părţi. Dacă vrei să-i ajuţi pe doi să se concilieze, nu dai buzna peste ei, nu-i convoci, nu-i îndemni... Nu-ţi asumi nici un rol special. Ai o singură calitate, că întreţii relaţii bune şi cu o parte, şi cu cealaltă, deşi părţile se lovesc între ele ca berbecii sau se ignoră având o atitudine «superioară», dar subminându-se pe dedesubt".[14]

Fig. 78 Gheorghe (Gogu) Rădulescu (n. 5 sept. 1914, Bucureşti; d. 1991, Bucureşti). Membru C.C. al P.M.R./P.C.R. (1960-1989); membru al Comitetului Executiv şi ulterior al Comitetului Politic Executiv (1965-1989) (*Dicţionar*, pp. 505-506)

Diplomaţia concilierii a fost pusă în practică de partea română în conflictele dintre China şi U.R.S.S., S.U.A. şi Vietnam, China şi S.U.A., Egipt şi Israel. Până la urmă *au fost înregistrate rezultate pozitive şi au adus şi beneficii României.*[15]

În echilibrul bipolar statornicit au existat însă şi oportunităţi. Au fost folosite raţional, cu îndemânare şi stăruinţă de diplomaţia română, anume: apartenenţa la unele organisme O.N.U. bazate pe egalitatea între statele membre; prezenţa pe „scene regionale" ca de exemplu Balcanii.

În 1962 a fost constituită, la Bucureşti, *Asociaţia Internaţională de Studii Sud-Est Europene* sub auspiciile UNESCO, reluând o iniţiativă a lui Nicolae Iorga (1913) (cu contribuţia activă a academicianului Emil Condurachi şi a lui Virgil Cândea); apare „Revue des Etudes Sud-Est Européennes", şi se constituie, sub auspiciile Academiei, Institutul cu acelaşi profil.

O altă oportunitate: dezvoltarea *relaţiilor cu ţările din Asia de Sud-Est.*

O delegaţie de partid şi de stat condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej – la care participă şi Ion Gheorghe Maurer – vizitează Indonezia, India şi Birmania (octombrie 1962). În 1964 (martie) o delegaţie condusă de Ion Gheorghe Maurer se află la Beijing unde întâlneşte pe liderul Mao Zedong.

Oportunităţi s-au deschis şi spre Vest; tot Maurer conduce o delegaţie guvernamentală în Franţa, unde are convorbiri cu preşedintele Charles de Gaulle.

---

[13] Vezi mai înainte, în anii 1962–1963.

[14] *Zid de pace*, pp. 142–143.

[15] *Ibidem*, pp. 142–145.

Fig. 79 Paul Niculescu-Mizil (n. 10 dec. 1923, București; d. 5 dec. 2008, București). Membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (1955-1989), al Comitetului Executiv și al Comitetului Politic Executiv (1965-1989); viceprim-ministru al Guvernului (1975-1981) (*Dicționar*, pp.432-433)

Și tot el se deplasează în 1963 și 1964 la Moscova.[16] *Păstrarea unor raporturi echilibrate cu puterea hegemonă a reprezentat o constantă.*

La încetarea din viață a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, relațiile externe ale României – menținute în cadrul Tratatului de la Varșovia – se aflau în desfășurare spre China, Asia de Sud-Est, Europa de Vest și Statele Unite ale Americii.

Între 1961 și 1970, Ion Gheorghe Maurer a discutat, fie în calitatea sa de prim ministru, fie ca participant la delegații de partid și de stat, cu lideri din U.R.S.S. (de 7 ori), Indonezia, India (de două ori), Birmania, China, Coreea de Nord; în Europa, cu șefi de stat sau de guvern din Iugoslavia (de două ori), Franța (de două ori), Turcia, Danemarca, Suedia, Finlanda, Olanda, Belgia, Italia, Marea Britanie, Republica Federală Germania, Polonia și în Statele Unite ale Americii (inclusiv O.N.U.).[17]

Deschiderea diplomației românești: anii '60

Între 1948 și 1960 alinierea totală la politica externă a Uniunii Sovietice a reprezentat singura opțiune. Moscova înțelegea să-și afirme fără echivoc rolul de hegemon, inclusiv cu intervenția militară (Berlin 1953, Ungaria 1956).

După Congresul III P.M.R. intervalul 1960–februarie 1965 au loc 41 de acțiuni de politică externă din care 14 cu U.R.S.S. (inclusiv C.A.E.R. și Pactul de la Varșovia); 9 – Organizația Națiunilor Unite și organismele afiliate; câte 2 cu: China, S.U.A., Sud-Estul Europei (Balcanii); câte 1 cu: Coreea de Nord, Japonia, Indonezia, Ethiopia, Iugoslavia, Franța, Italia, Austria; 4 – diverse.

Clarificarea și echilibrarea raporturilor cu U.R.S.S. sunt preponderente în intervalul 1960–februarie 1965. Dinspre Moscova, mesajul era însă clar: integrare! Integrare politică prin modificarea Tratatului de la Varșovia; integrare economică prin Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.).

Pentru Tratatul de la Varșovia a fost mai întâi o reuniune pregătitoare, la Berlin, la nivelul adjuncților miniștrilor de Externe. Se instituise un fel de procedură ad-hoc: est germanii veneau cu propunerile, sovieticii le completau și întăreau, reprezentanții țărilor

[16] *Ibidem*, pp. 182–183.
[17] *Ibidem*, pp. 179, 180–182.

frățești le aprobau, românii prezentau obiecții, firește cu tact și cu prudență. Moscova țintea la elaborarea unui nou statut al Comitetului Politic Consultativ al țărilor participante la Tratatul de la Varșovia cu reguli fixe și un organism care să vegheze la aplicarea lor.

Delegatul României: „nu e nevoie stringentă și nu e cazul".

Moscova: Creearea unei Comisii permanente pentru probleme de politică externă, organism auxiliar al Comitetului Politic Consultativ (de fapt, elaborarea unei politici externe comune).

Delegatul R.S.R.: „Nu e cazul, distrugem flexibilitatea și operativitatea necesare".

Moscova: formarea unui Secretariat tehnic cu sediul în capitala sovietică.

Delegatul României: „Nu e rău. Dar să funcționeze prin rotația statelor care găzduiesc sesiunea. Și să fie condus, prin rotație, de responsabilii din țările-gazdă".[18]

Tonul propunerilor românești nu era negativ, ci unul care urmărea îmbunătățirea activității Comitetului Consultativ, în spiritul solidarității și a consultărilor reciproce, întărirea răspunderii fiecărui stat membru.

Și astfel, consensul propus de Moscova pentru „betonarea" regulilor de funționare ale Comitetului Politic Consultativ nu a mai fost realizat.

La 4–6 iulie 1966, la București, a avut loc reuniunea la vârf a Comitetului Politic Consultativ a statelor participante la Tratatul de la Varșovia. Ea fusese precedată de o întâlnire la Moscova, la nivelul miniștrilor de Externe și unde Corneliu Mănescu a reprezentat România.

Atmosfera de lucru este redată de Mircea Malița: „Brejnev era total nemulțumit de Ceaușescu pe care-l primise cu un an înainte... Explozia s-a produs pe coridoare. Ceaușescu, pe un ton ridicat, i-a imputat lui Brejnev că nu i-a ajutat destul pe vietnamezi... Acum, Brejnev, agasat, a început să țipe... cineva vine să-l provoace cu reflecții necoapte și neserioase. Am numit evenimentul «scena leului», căci nu se striga doar, ci se urla".[19]

Până la urmă, pe baza lucrărilor pregătitoare de la Berlin și Moscova (vezi mai sus), a fost semnată, în unanimitate, *Declarația cu privire la întărirea păcii și securității în Europa*, cu propunerea de a se organiza o Conferință general europeană pentru securitate.

A urmat, *stabilirea relațiilor diplomatice, la nivel de ambasadă, între România și Republica Federală a Germaniei*. Până atunci, asemenea relații fuseseră rezervate numai Uniunii Sovietice și interzisă *de facto* celorlalte state est-europene (ianuarie 1967).

Moscova reacționează cu o întâlnire la Varșovia, a miniștrilor de Externe a țărilor din Tratatul de la Varșovia (8–10 februarie 1967), reuniune menită să aducă un fel de condamnare a inițiativei României. Reuniunea a avut loc, dar plănuitele critici la adresa României, au fost oprite prin acțiunea diplomaților români.[20]

---

[18] Reprodus după Mircea Malița în *Zid de pace*, pp. 75–77.

[19] *Ibidem*, pp. 80–81.

[20] *Ibidem*, pp. 83–85.

Cele patru reuniuni în decurs de un an (februarie 1966–februarie 1967) la Berlin, Moscova, Bucureşti şi Varşovia au fost prezentate opiniei publice prin succinte comunicate de presă; prin formulări tip care cuprind generalităţi şi aproape nimic din acţiunea diplomatică a României din anii '60. Constatarea rămâne aceeaşi şi pentru etapa următoare a anilor '70.

Realizările efective ale diplomaţiei româneşti în anii '60 (şi ulterior) au rămas la periferia interesului opiniei publice din ţară. Faptul se datoreşte redării acestor realizări în formulări schematice, care spuneau prea puţin cititorilor. Secretomania regimului s-a resfrânt din plin şi asupra relaţiilor externe. Comentarii mai cuprinzătoare centrate pe problematica relaţiilor externe pot fi găsite în revista „Lumea", dar cu o audienţă limitată.

Consultarea arhivelor M.A.E. va aduce la suprafaţă conţinutul acţiunilor diplomatice româneşti, cu individualitatea lor, în cadrul internaţional atunci existent şi a unor negocieri permanent asimetrice între România şi „cei mari".

În retrospect, două trăsături ale acestei diplomaţii se cuvin subliniate:

– reprezentanţii României, „partenerul mic", au dat dovadă de *convingeri ferme în apărarea intereselor permanente ale ţării*, de dăruire şi de simţ al nuanţelor;

– în faţa unui partener major sau a unei mari organizaţii internaţionale, *felul de a prezenta problema a avut o însemnătate directă*; tonul de confruntare însemna eşec aproape sigur.

Şi astăzi, în era acaparatoare a globalismului economic şi cultural, sporeşte exponenţial rolul diplomaţiei în menţinerea şi apărarea unor atribute esenţiale ale statului: integritatea sa teritorială, exercitarea propriei sale suveranităţi, păstrarea şi afirmarea propriei identităţi.[21] Personal nu am constatat asemenea acţiuni ale diplomaţiei româneşti, îndeosebi în ultimii 6–7 ani (2005–2011).

Diplomaţia sub noul lider al partidului Nicolae Ceauşescu, a păstrat şi amplificat deschiderea efectuată până atunci. Ion Gheorghe Maurer a fost lăsat un timp să-şi aducă în continuare contribuţia directă la dezvoltarea relaţiilor externe ale statului român.

În intervalul 1965–1969 ele cuprind următoarele:

– Vizite ale unor lideri şi înalţi demnitari români în diferite ţări

– Vizite în România a unor personalităţi politice de rang înalt din alte ţări

– Iniţiative şi participări ale diplomaţiei româneşti la O.N.U. şi alte organisme internaţionale

– Declaraţii ale M.A.E. din România

A. *Vizite ale unor lideri şi înalţi demnitari români în alte ţări (1965–1969)*

1965 – Ion Gheorghe Maurer, preşedintele Consiliului de Miniştri, în Austria (vizită oficială)

– Delegaţia de partid şi guvernamentală condusă de Nicolae Ceauşescu în vizită oficială la Moscova. Partea română (Ion Gh. Maurer, Al. Bârlădeanu, Paul Niculescu-Mizil,

[21] *Ibidem*, pp. 202–203.

Dumitru Popescu...) nu s-a angajat în controversa politică şi ideologică dintre cele două mari puteri comuniste (U.R.S.S.-China); a ridicat problema tezaurului român de la Moscova, trimis acolo de guvernul român în 1917

– Ion Gh. Maurer în vizită oficială, în Iran.

1966 – Ion Gheorghe Maurer în Ungaria (vizită de prietenie)

– O delegaţie economică română în Marea Britanie, întrevederi cu primul ministru Harold Wilson şi alţi oficiali şi oameni de afaceri

– Ion Gheorghe Maurer în Danemarca (vizită oficială)

– Delegaţie guvernamentală condusă de Ion Gh. Maurer, în Turcia (vizită oficială)

– Delegaţie guvernamentală condusă de Ion Gh. Maurer, în Grecia (vizită oficială)

1967 – Stabilirea relaţiilor diplomatice cu R.F. a Germaniei la nivel de ambasadă. Corneliu Mănescu în vizită oficială în R.F.G. Până în ianuarie 1967 Uniunea Sovietică avea monopolul relaţiilor diplomatice cu Republica Federală a Germaniei. România a fost prima ţară din zona est-europeană (sovietică) care a stabilit relaţii diplomatice cu R.F.G., spre nemulţumirea oficialităţilor din Republica Democrată Germană, care şi-au exprimat criticile deschis, prin comentarii de presă

– New York, convorbiri – Ion Gh. Maurer cu Lyndon B. Johnson, preşedintele S.U.A. şi cu Dean Rusk, secretarul de Stat al S.U.A., privind relaţiile bilaterale româno-americane şi evoluţia situaţiei internaţionale

– Ion Gh. Maurer în Olanda convorbiri oficiale cu primul ministru Piet de Jong

– Ministrul de Externe al României Corneliu Mănescu este ales preşedinte al celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale O.N.U.

– N. Ceauşescu şi I. Gh. Maurer convorbiri cu I.B. Tito în Iugoslavia (vizită de prietenie)

– Întâlnire la Moscova a conducătorilor partidelor comuniste şi guvernelor din Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, Iugoslavia, Polonia, România, U.R.S.S. pentru examinarea situaţiei din Orientul Apropiat în urma Războiului arabo-israelian din iunie 1967. România, singura ţară socialistă care şi-a menţinut relaţiile diplomatice oficiale cu Israelul

– Declaraţia C.C. al P.C.R. şi a guvernului românesc cu privire la situaţia din Orientul Apropiat

– Moscova. Vizită de prietenie a unei delegaţii de partid şi de stat, condusă de Nicolae Ceauşescu

1968 – Ion Gh. Maurer – convorbiri cu Aldo Moro, premierul Italiei

– Delegaţie economică guvernamentală română în Marea Britanie, convorbiri cu premierul Harold Wilson

– I. Gh. Maurer primit în audienţă neoficială la Vatican de papa Paul al VI-lea

– I. Gh. Maurer în Finlanda, convorbiri cu premierul Mauno Henrik Koivisto (vizită oficială)

– I. Gh. Maurer în Suedia, convorbiri cu premierul Tage Fritjof Erlander (vizită oficială)

– George Macovescu, prim adjunct al ministrului de Externe în prima vizită oficială în Israel

– Delegație de partid și de stat condusă de N. Ceaușescu, în vizită oficială, în Cehoslovacia, cu patru zile înainte de ocuparea țării de către trupe ale Tratatului de la Varșovia

– Întâlnire, la Vârșeț (Iugoslavia) între N. Ceaușescu și I.B. Tito

– Prima vizită a unei delegații guvernamentale române, condusă de Gh. (Gogu) Rădulescu, în Mexic, Venezuela, Columbia, Chile, Perú și Uruguay

– Corneliu Mănescu în vizită oficială în Mexic, Columbia, Venezuela, Chile, Brazilia, Argentina, Uruguay, Perú și Ecuador

– Întâlnire consultativă, la Moscova, a 81 partide comuniste și muncitorești (inclusiv P.C.R.), pentru pregătirea Consfătuirii Internaționale programată tot la Moscova în 1969. Delegația P.C.R., condusă de Paul Niculescu-Mizil, vehement acuzată de manifestări naționaliste de către P.C. Sirian, a părăsit în cele din urmă întâlnirea, deoarece s-a opus criticării și condamnării unui partid „frățesc" la reuniunile internaționale ale partidelor comuniste.

1969 – Prima vizită a unei delegații guvernamentale române, condusă de Gheorghe (Gogu) Rădulescu, în Australia, Noua Zeelandă, Singapore și Malaysia

– Budapesta. Delegația română condusă de N. Ceaușescu participă la Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varșovia. Sunt adoptate documente privind statutul Comitetului miniștrilor Apărării ai statelor membre, reglementări noi ale Forțelor Armate Unite și ale Înaltului Comandament Unit

– Convorbiri Nicolae Ceaușescu și președintele Turciei Cevdet Sunay. Președintele României este însoțit de Elena Ceaușescu

– Nicolae Ceaușescu și Ion Gh. Maurer în vizită oficială în India; convorbiri cu președintele Indiei și primul ministru Indira Gandhi

– I. Gh. Maurer în Belgia (vizită oficială)

– Ion Gh. Maurer în vizită oficială în Marea Britanie; este primit de regina Elisabeta a II-a; convorbiri cu premierul Harold Wilson și alte oficialități.[22]

B. *Vizite în România ale unor șefi de stat sau personalități politice de rang înalt din alte țări*

1965 – Dr. Sarvapalli Radhakrishnan, președintele Republicii India

1966 – Delegația de partid și de stat condusă de mareșalul Iosip Broz Tito, președintele R.S.F. Iugoslavia și secretar general al Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia (vizită oficială)

---

[22] Cronologia acestor vizite are ca temei volumul *Istoria României în date* elaborată de Dinu C. Giurescu, Horia C. Matei, Nicolae C. Nicolescu, Marcel D. Popa, Gheorghe Rădulescu, Alexandru Stănciulescu, coordonare Dinu C. Giurescu, Editura Enciclopedică, București, 2003. Se va cita în continuare *Istoria României în date.*

– Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, şahinşahul Iranului
– Leonid Ilici Brejnev secretar general al C.C. al P.C.U.S. în vizită neoficială
– Vizita oficială a delegaţiei de partid şi guvernamentală condusă de Zhou Enlai, premierul Consiliului de Stat al R.R. Chineză
1967 – John McEwan, viceprim-ministru şi ministrul Comerţului şi Industriei din Australia, primul om de stat australian în vizită în România
– Cancelarul federal al Austriei, dr. Josef Klaus (vizită oficială)
– Abdul Rahman Pazhwak, preşedintele celei de a XXI-a sesiuni a Adunării Generale ONU
– Willy Brandt, vicecancelarul şi ministrul federal al Afacerilor Externe a R.F.G.
– Jens Otto Krag, prim-ministru şi ministrul Afacerilor Externe al Danemarcei
– Suleyman Demirel, ministrul de Externe al Turciei
– Indira Gandhi, prim-ministru al Indiei
– Muhammad Ayub Khan, preşedintele Pakistanului (vizită oficială)
– Luigi Longo, secretar general al Partidului Comunist italian
1968 – Preşedintele Franţei, generalul Charles de Gaulle, prima vizită a unui şef de stat francez în România
– Santiago Carillo, secretar general al Partidului Comunist spaniol
– Delegaţia Partidului Laburist din Marea Britanie
1969 – I.B. Tito, în vizită de prietenie
– Primul ministru al Suediei Tage Erlander, în vizită oficială
– Dr. Willy Spühler, preşedintele Confederaţiei Elveţiene, în vizită oficială
– Richard Nixon, preşedintele S.U.A., în vizită oficială (prima vizită a unui preşedinte american în România)
– Franz Jonas, preşedintele federal al Austriei (vizită oficială)
– Urho Kekkonen, preşedintele Finlandei (idem)
– Primul ministru al Olandei, Piet de Jong (idem)
Totalul: *24 vizite în România a unor şefi de stat sau personalităţi politice de rang înalt, între 1965 şi 1969.*

C. *Iniţiative şi participări ale diplomaţiei româneşti la Organizaţia Naţiunilor Unite şi alte organisme internaţionale*

1965 – România este aleasă pe trei ani, membru al Consiliului Economic şi Social al O.N.U.

– România devine membru al Organizaţiei Interguvernamentale pentru Navigaţie Maritimă (Intergovernmental Maritime Consultative Organization – I.M.C.O.), cu sediul la Londra

– România devine membru al Organizaţiei Aviaţiei Civile Internaţionale (International Civil Aviation Organization – I.C.A.O.), cu sediul la Montréal (Canada)

– Adunarea Generală ONU votează în unanimitate propunerea României – *Declarația cu privire la promovarea în rândurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare*

1966 – Aderarea României la Convenția internațională pentru ocrotirea vieții omenești pe mare

– România coautoare a rezoluției privind elaborarea unui tratat internațional referitor la utilizarea spațiului extraatmosferic; rezoluție adoptată în unanimitate de Adunarea Generală O.N.U.

– România devine membră a Organizației Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială (O.N.U.D.I.)

1967 – Un plan de constituire, în Capitala României, a unui centru de formare a cadrelor, este semnat de guvernul român cu Biroul Internațional al Muncii și Programul Națiunilor Unite pentru dezvoltare (P.N.U.D.)

– Cuvântarea lui Ion Gh. Maurer la Sesiunea Extraordinară a Adunării Generale O.N.U. privind situația din Orientul Apropiat (România a fost singurul stat est-european care a păstrat relațiile diplomatice cu Israel după Războiul de 6 zile între Israel și Siria, Iordania și Egipt)

– Propunerile guvernului român privind proiectul de tratat de neproliferare a armelor nucleare, prezentate la Geneva, de șeful delegației române la „Comitetul celor 18 state pentru dezarmare"

– Delegația română sprijină proiectul de rezoluție a 11 țări care cere Adunării Generale O.N.U. restabilirea drepturilor R.P. Chineză la O.N.U.

– România coautoare a rezoluției adoptată de Adunarea Generală O.N.U., *Rolul Comisiei Economice a ONU pentru Europa în dezvoltarea cooperării economice internaționale*

1968 – România ratifică Tratatul privind „principiile care guvernează activitatea statelor în explorarea și folosirea spațiului extraatmosferic, inclusiv Luna și alte corpuri cerești"

– România participă la lucrările celei de-a II-a Conferințe a Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD II)

– Reprezentanții României semnează, la Moscova, Washington și Londra, Tratatul de neproliferare a armelor nucleare

– U Thant, secretarul general O.N.U. în vizită la București, pentru a participa la lucrările Comitetului Administrativ de Coordonare O.N.U. ...

– Participarea României la Conferința O.N.U., la Viena, pentru explorarea și folosirea în scopuri pașnice a spațiului cosmic

1969 – Ratificarea de către România a Convenției asupra imprescriptibilității crimelor de război.

Total: *17 inițiative și participări ale diplomației românești la O.N.U., între 1965 și 1969.*

D. *Declarații ale M.A.E. din România. Varia*

1965 – Al XX-lea Congres al Federației Internaționale a Asociațiilor de Apicultură – APIMONDIA – se ține la București între 26 și 31 august 1965. Participă 41 țări; inginerul

Veceslav Harnaj este ales preşedinte şi va deţine această funcţie timp de 20 de ani. Apicultura a fost una din ramurile care au cunoscut o evoluţie pozitivă în anii '60 şi '70.

– Constituirea la Bucureşti a Asociaţiei de Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale (ADIRI) pentru promovarea activităţii culturale şi ştiinţifice în aria relaţiilor externe

1966 – Declaraţia în legătură cu reluarea atacurilor aeriene ale S.U.A. asupra R.D. Vietnam

1967 – Ratificarea – cu unele rezerve – a Convenţiei de la Berna privind protecţia operelor literare şi artistice

1969 – România recunoaşte guvernul revoluţionar provizoriu al Republicii Vietnamului de Sud

– Legaţia României în Israel ridicată la rang de ambasadă. În replică, guvernele sudanez şi sirian rup relaţiile diplomatice cu România, iar guvernul egiptean îşi recheamă ambasadorul de la Bucureşti

Total la capitolul Declaraţii ale M.A.E. Varia: 4.

Recapitulare A, B, C şi D = 37 + 24 + 17 + 4 = 82 de manifestări în cinci ani. Ecoul internaţional al unora din acestea a fost mare. Ca, de exemplu: stabilirea relaţiilor diplomatice la nivel de ambasadă cu Republica Federală a Germaniei; menţinerea raporturilor diplomatice normale cu statul Israel după Războiul de şase zile (1967); vot diferenţiat al României în organismele O.N.U.; vizitele preşedinţilor Charles de Gaulle şi Richard Nixon în România.

La aceasta se adaugă protestul exprimat de la cel mai înalt nivel al conducerii de stat şi de partid, faţă de intrarea trupelor Pactului de la Varşovia în Cehoslovacia (în august 1968).

Vizita oficială a preşedintelui S.U.A., Richard Nixon, în România

28 iunie 1969. Casa Albă anunţă că preşedintele Richard Nixon a acceptat invitaţia lui Nicolae Ceauşescu de a vizita România. „Noi trebuie să arătăm celor 150 milioane care locuiesc în acea parte a lumii vechi – a declarat Richard Nixon liderilor Congresului S.U.A. – că Statele Unite nu au renunţat la ele... Noi nu mergem acolo pentru a antagoniza pe sovietici sau pentru a crea o situaţie revoluţionară pe care nu o vom putea ajuta, ci mergem acolo pentru a oferi speranţă popoarelor din Europa de Răsărit".

Evenimentul a avut loc la 2-3 august 1969 şi a fost prima vizită a unui preşedinte american atât în România, cât şi în Europa de Răsărit după cel de-al Doilea Război Mondial.

Partea română a socotit evenimentul de primă însemnătate: Congresul P.C.R., programat pentru 2-3 august, a fost amânat cu câteva zile, iar o sumă de persoane bănuite că ar putea provoca incidente au fost consemnate la domiciliu.

Studenții palestinieni care studiau în România au fost trimiși într-o excursie în țară, pe cheltuiala statului român.

Programul vizitei: întâlnire separată între cei doi șefi de stat; convorbiri oficiale cu participarea ambelor delegații; vizitarea cartierului Titan și Muzeul Satului; dineu oficial oferit de președintele Nicolae Ceaușescu și soția; dineu oficial oferit de președintele Richard Nixon și soția; întâlniri cu reprezentanți ai vieții sociale și culturale române.

Vorbind de legăturile americano-române Richard Nixon a declarat: „O legătură pe care o împărtășim este aceea a originii. Peste 160 000 persoane de origine română au venit în Statele Unite pentru a ne ajuta să clădim națiunea noastră."

Discuțiile au abordat problema locului Chinei în relațiile internaționale și necesitatea reducerii tensiunilor în Orientul Apropiat.

Cu acest prilej, partea română a primit asigurări că Statele Unite nu vor încheia cu Uniunea Sovietică înțelegeri care ar putea dăuna României.

Vizita a constituit și o confirmare a faptului că state cu sisteme politice diferite pot conlucra cu folos pentru promovarea păcii și securității, în cadrul general oferit de principiul coexistenței pașnice.

Bucureștenii au primit cu bucurie și deosebită simpatie vizita președintelui Richard Nixon, întrucât încrederea opiniei publice din România în S.U.A. se afla atunci la o cotă înaltă.

La 3 august s-a semnat la București *Înțelegerea privind stabilirea și funcționarea în Statele Unite și România a unei Biblioteci Americane și respectiv a Bibliotecii Române.*

La 4 și 5 august, prin Rezoluția H.R. 13305 și S2773, Camera Reprezentanților și Senatul S.U.A. cereau Congresului S.U.A. să extindă României statutul clauzei națiunii celei mai favorizate.[23]

Conflictul arabo-israelian din iunie 1967 (Războiul de șase zile)

Diplomația românească a avut o poziție diferită de aceea a statelor socialiste. În presa română („Scânteia" în primul rând), în relatarea evenimentelor, abordările pe criterii ideologice sunt lăsate pe un plan secundar sau chiar eliminate și înlocuite cu informații echilibrate, cu o analiză lucidă în baza principiilor de drept internațional și cu exprimarea clară a poziției României. Această poziție este prezentată în presă la finele lunii mai 1967: un conflict armat între statele arabe și Israel nu servește nici unora, nici altora, ci numai cercurilor reacționare, „imperialismului internațional".

La declanșarea ostilităților (5 iunie) Ministerul Afacerilor Externe din București a exprimat, separat, ambasadorilor Republicii Arabe Unite (Egipt + Siria) și Israelului,

[23] Relatarea întregii vizite după Mircea Răceanu, *Cronologie comentată a relațiilor româno-americane*, Editura „Silex", București, 2005, pp. 208–210.

Fig. 80 Nicolae Ceauşescu şi Yasser Arafat la Cairo (aprilie 1972)

îngrijorarea faţă de începerea ostilităţilor şi a adresat un apel pentru încetarea imediată a luptelor şi soluţionarea diferendului pe calea tratativelor. Era o poziţie echidistantă, în timp ce Uniunea Sovietică şi celelalte state socialiste reunite la Moscova au condamnat fără echivoc Israelul.

La Bucureşti au fost date publicităţii *Declaraţia Comitetului Central al Partidului Comunist Român şi a guvernului Republicii Socialiste România cu privire la situaţia din Orientul Apropiat* (10 iunie 1967).

Spre deosebire de poziţia sovietică şi a celorlalte ţări din bloc, Declaraţia de la Bucureşti nu cuprindea nici un atac la adresa părţilor implicate în conflict, iar Israelul nu era considerat agresor.

România a răspuns prompt unei rezoluţii a Consiliului de Securitate O.N.U. pentru ajutorarea ţărilor arabe confruntate cu problemele refugiaţilor din zonele conflictului. România a oferit Republicii Arabe Unite (Egipt + Siria), 50 000 tone grâu.

Reprezentanţii României au participat şi la sesiunea extraordinară a Adunării Generale O.N.U. pentru „lichidarea consecinţelor" conflictului. Poziţia ţării a fost prezentată de premierul Ion Gh. Maurer, care a propus Adunării Generale şi un proiect în patru puncte, menit a face posibilă „adoptarea unor soluţii raţionale şi durabile" şi anume: folosirea exclusivă a mijloacelor paşnice de soluţionare a conflictului; eliminarea imixtiunilor străine în treburile ţărilor din regiune; respectul intereselor fundamentale

ale statelor din regiune, cu respectarea independenței și suveranității fiecăruia; metodele de folosit pentru a ajunge la un atare rezultat.

România a fost singurul stat socialist care nu a condamnat în 1967 Israelul ca agresor și nu a rupt relațiile diplomatice cu guvernul israelian.

Reprezentanții României au participat și la adoptarea rezoluției Consiliului de Securitate din 22 noiembrie 1967 privind modalitățile rezolvării conflictului.

În acest fel s-a format și *un canal diplomatic românesc al unor posibile contacte fără publicitate între părțile aflate în conflict.*[24]

Vizita generalului Charles de Gaulle, președintele Franței, în România, 14-18 mai 1968, a cuprins următoarele:

14 mai: București, întâlnire protocolară la Consiliul de Stat; depuneri de coroane la Monumentul eroilor francezi căzuți în Primul Război Mondial (Parcul Cișmigiu); întrevedere Charles de Gaulle–Nicolae Ceaușescu; seară de operă cu spectacol de gală.

15 mai București: convorbiri între cei doi șefi de stat cu participarea miniștrilor de Externe; Charles de Gaulle la Marea Adunare Națională unde se adresează deputaților.

16-17 mai 1968: Charles de Gaulle la Craiova cu vizitarea uzinelor „Electroputere", Combinatul Chimic, centrala electrică de la Ișalnița; adunarea populară din Piața Unirii (Craiova) unde președintele Franței rostește o alocuțiune.

17 mai 1968: vizită la Slatina, la uzina de aluminiu realizată după proiectele firmei franceze Pechiney. Următoarele opriri la Pitești, Topoloveni, Micești, Găești, Târgoviște, Ploiești.

Notează Sanda Stolojan, interpreta generalului de Gaulle: „bucuria și zâmbetele lor (a oamenilor, nota D.C.G.) au rămas în amintirea tuturor celor care l-au însoțit pe General în acel periplu de neuitat de-a curmezișul Olteniei".

18 mai: vizită la Universitatea din București; președintele Franței s-a adresat profesorilor.

La Consiliul de Stat, unde are loc o discuție într-un cadru mai larg, N. Ceaușescu este invitat oficial să viziteze Franța.

Recepție la ambasada Franței oferită de generalul de Gaulle.

Plecarea generalului și a delegației spre Franța.

Din cuvântarea președintelui Franței la Marea Adunare Națională din București:

– „a pune capăt sistemului celor două blocuri";

---

[24] Lucrarea de bază: Ion Calafeteanu, Alexandru Cornescu-Coren, *România și criza din Orientul Mijlociu (1965–1971)*, Editura Sempre, București, 2002.

Fig. 81 Vizita generalului Charles de Gaulle, preşedintele Franţei, la Craiova în mai 1968

– „românii şi francezii dorim să fim noi înşine, adică potrivit cuvintelor lui Eminescu: «statul naţional şi nu statul cosmopolit»";

– „destinul nostru, calea noastră să ne aparţină";

– „credem că naţiunile sunt acelea care, fiecare cu sufletul şi trupul său propriu constituie, la urma urmei, elementele ireductibile şi resorturile indispensabile ale vieţii universale";

– „Franţa... se desprinde, fireşte nu de prieteniile ei occidentale, ci de orice subordonare atlantică fie ea politică, militară sau monetară";

– „deşi civilizaţia maşinilor aduce lumii noastre de astăzi foarte largi posibilităţi de descătuşare şi de bunăstare, ea conţine, de asemenea, toate mijloacele de asuprire şi distrugere".[25]

Din declaraţiile lui Nicolae Ceauşescu la convorbirile oficiale din 18 mai 1968:

– „...o strânsă cooperare cu Franţa pe plan economic, ştiinţific, tehnic şi în alte domenii va avea o importanţă deosebită pentru dezvoltarea economică a României...";

[25] Dinică Ciobotea, Ileana Marinaş, *Charles de Gaulle la Craiova*, Editura Aius, Craiova, 2007, pp. 88-90.

– „...este de acord cu cele afirmate de preşedintele Franţei că Statele Unite ale Americii, nefiind un stat european, participarea acestora la rezolvarea problemelor europene nu poate fi activă. Pe de altă parte, însă, consideră că aşezarea pe baze normale a relaţiilor între statele europene va contribui la o mai bună colaborare cu Statele Unite ale Americii...“;

– „o cooperare activă între România şi Franţa poate să ajute la găsirea unor soluţii şi la realizarea unor noi paşi în vederea îmbunătăţirii relaţiilor dintre statele europene“;

– „ar trebui să se acorde mai multă atenţie rolului din ce în ce mai important pe care îl joacă Republica Populară Chineză în viaţa internaţională“.

Vizita generalului Charles de Gaulle s-a înscris ca un eveniment major în dinamica relaţiilor externe ale Republicii Socialiste România.[26] Alături de această vizită, anul 1968 a marcat şi următoarele:

– N. Ceauşescu şi I.Gh. Maurer, vizită de prietenie în Iugoslavia;

– o delegaţie economică guvernamentală română, în Marea Britanie;

– I.Gh. Maurer, vizită oficială în Italia, şi la Vatican (primire neoficială);

– I.Gh. Maurer în Finlanda şi Suedia (vizite oficiale);

– George Macovescu, prim adjunct al ministrului de Externe, prima vizită oficială în Israel;

– N. Ceauşescu şi o delegaţie de partid şi de stat, în Cehoslovacia;

– N. Ceauşescu, Iosip Broz Tito, întâlnire la Vârşeţ;

– Gogu Rădulescu, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, în vizită în Mexic, Venezuela, Columbia, Chile, Perú şi Uruguay şi Ecuador.

Pentru diplomaţia română, 1968 a fost un an de afirmare efectivă, în mijlocul unor evoluţii dramatice (Cehoslovacia, august 1968).

Cehoslovacia – august 1968

În noaptea de 20 spre 21 august 1968, unităţi militare sovietice (în proporţie de peste 90%) însoţite, simbolic, de trupe poloneze, est-germane, ungare şi bulgare, au ocupat Praga – capitala Cehoslovaciei – şi alte centre. După unele estimări, au participat la ocuparea Cehoslovaciei, 29 de divizii, 7 500 tancuri, 1 000 de avioane. Invazie precedată de manevrele Pactului de la Varşovia pe teritoriul cehoslovac începute la 20 iunie (cu trupele care nu se mai retrăgeau!) şi continuată de alte aplicaţii militare iniţiate de Moscova, la 23 iulie şi care erau în desfăşurare până când s-a produs intrarea în Cehia şi Slovacia.[27] Uniunea Sovietică – puterea hegemon în Estul Europei – îşi afirma astfel din

[26] 18 mai 1968 Convorbirile oficiale dintre Nicolae Ceauşescu şi Charles de Gaulle, text nepublicat în presă, Dinică Ciobotea, Ileana Marinaş, *op. cit.*, pp. 115-121.

[27] Mircea Maliţa, în *Zid de pace*, p. 102.

Fig. 82 Nicolae Ceauşescu şi Alexander Dubček secretar general al Partidului Comunist Cehoslovac, Praga, august 1968. Vizita oficială a avut loc la 15-17 august 1968; trei zile mai târziu, s-a produs intrarea în Cehoslovacia a trupelor Tratatului de la Varşovia

nou dreptul la intervenţia militară când socotea că interesele sale majore erau ameninţate. Anterior, acţionase asemănător la răscoala muncitorilor din Berlin (1953) şi în zilele Revoluţiei din Ungaria (noiembrie 1956).[28]

Ştirea a fost primită cu vie aprehensiune şi emoţie în România. Acţiunea militară a Moscovei era considerată, în principalele cancelarii ale lumii – îndeosebi Europa şi Statele Unite ale Americii – ca o agravare neaşteptată a climatului internaţional.

Serviciile române de informaţii externe primiseră încă din mai-iunie 1968 semnale ale unei posibile intervenţii în Cehoslovacia. „Atunci – îşi aminteşte Ion Stănescu, preşedinte al Consiliului Securităţii Statului –, Ceauşescu a luat măsura că ne-a chemat pe mine şi pe Ion Ioniţă, care era ministrul Apărării Naţionale, pe generalul Ion Gheorghe, care era şeful Marelui Stat Major, şi pe generalul Şandru V., care era vicepreşedinte la

[28] După încetarea Războiului Rece forţele aeriene NATO au bombardat instalaţii economice şi strategice în Iugoslavia, între 30 martie şi 10 iunie 1999. Rezultatul a fost detaşarea provinciei Kosovo din Iugoslavia şi proclamarea ulterioară a unui nou „stat“, Kosovo, recunoscut de o parte din comunitatea europeană şi de către S.U.A. Dreptul de intervenţie militară a fost astfel manifestat în mod explicit şi aplicat până în prezent în Afghanistan, Iraq, Libia. Un nou capitol al relaţiilor internaţionale a fost astfel inaugurat!

Comitetul de Stat al Planificării şi se ocupa şi cu rezervele de stat. Şi atunci s-a discutat concret.

S-a coroborat şi cu alte date, dar era clar că ruşii vor să ne atace.

Am decis să înfiinţăm câteva divizii ale armatei în zona colinară, în ideea că, dacă ne atacă, noi să rezistăm în munţi.

Am creat 8 batalioane de trupe de Securitate în plus faţă de ce era şi am pus bazele gărzilor patriotice. Nu le-am anunţat, dar le-am pregătit – partea organizatorică."[29]

Reacţia conducerii din România a cuprins:

21 august 1968. Şedinţă comună a C.C. al P.C.R., a Guvernului şi a Consiliului de Stat. Intervenţia militară în Cehoslovacia, citim în comunicatul dat publicităţii – „reprezintă o încălcare flagrantă a suveranităţii naţionale a unui stat socialist frăţesc, liber şi independent, a principiilor pe care se bazează relaţiile între ţările socialiste, a normelor unanim recunoscute ale dreptului internaţional".

„Nimic nu poate justifica săvârşirea acestui act, ocuparea militară a Cehoslovaciei socialiste. Amestecul în treburile interne ale partidului comunist şi ale poporului cehoslovac, intervenţia armată în Cehoslovacia reprezintă o grea lovitură dată unităţii sistemului socialist, mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, prestigiului socialismului în întreaga lume, cauzei păcii."

„Partidul şi guvernul, întregul nostru popor îşi exprimă convingerea că singura cale pentru lichidarea consecinţelor grave create de intervenţia armată în Cehoslovacia este retragerea grabnică a trupelor celor cinci ţări, asigurarea condiţiilor ca poporul cehoslovac să-şi poată rezolva singur treburile interne, fără nici un amestec din afară."[30]

În aceeaşi zi a avut loc şi un miting în Piaţa Palatului din Bucureşti (azi Piaţa Revoluţiei) cu participarea a „peste 100 000" cetăţeni. Nicolae Ceauşescu a condamnat în termeni fără echivoc intervenţia militară a Pactului de la Varşovia. A făcut-o prin cuvinte foarte dure, calificând-o ca „un act ruşinos". Erau cuvinte atât de neaşteptate încât a doua zi am verificat în „Scânteia" dacă expresiile nu au fost cumva schimbate: ele rămăseseră aceleaşi, la fel şi în volumul de cuvântări apărut ulterior (sub data de 22 august 1968).

Tot la 22 august 1968 Marea Adunare Naţională, întrunită în şedinţă extraordinară, adoptă „Declaraţia cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României" (transmisă ulterior şi ca document oficial al României către parlamentele şi guvernele lumii, precum şi Organizaţiei Naţiunilor Unite).

Declaraţia reaminteşte preocuparea Partidului Comunist Român şi a statului pentru depăşirea „greutăţilor şi neînţelegerilor create în relaţiile dintre unele ţări socialiste" şi pentru aşezarea relaţiilor dintre ele „pe baza principiilor marxism-leninismului, ale

[29] În volumul Lavinia Betea, Cristina Deac, Florin Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu, *21 august 1968. Apoteoza lui Ceauşescu*, Editura Polirom, Iaşi, 2009, pp. 96–98.

[30] Reprodus după *Istoria României în date*, ediţia 2003, p. 601.

internaționalismului proletar" cu respectarea „independenței și suveranității fiecărui stat, a egalității în drepturi și neamestecului în treburile interne, a avantajului reciproc..."

Declarația reamintește că organizația Tratatului de la Varșovia a fost constituită ca un instrument de apărare a țărilor socialiste „împotriva unui atac dinafară" și că „nu poate fi folosită sau invocată pentru acțiuni militare împotriva unei țări socialiste".[31]

Moscova a fost vizibil iritată de reacția și atitudinea conducerii Partidului Comunist Român. Stabilirea și aplicarea unei strategii diplomatice pentru a reduce tensiunea devenea prioritară.[32]

În timp ce evenimentele erau încă în plină evoluție, are loc întâlnirea Tito-Ceaușescu la Vârșeț, în Banatul iugoslav (24 august 1968).

Convorbirea este astăzi cunoscută.[33]

Cum să se realizeze „calmarea și normalizarea situației"? Calea elaborată în principal de Ion Gh. Maurer, ajutat, în parte, de Emil Bodnăraș, a urmărit două obiective:

a) interdicția pentru diplomații români de a se referi, în discuțiile oficiale publice, la criza cehoslovacă sau de a comenta poziția României;

b) încercarea – prin mijloacele diplomatice cunoscute – contacte, convorbiri, negocieri – „de a convinge Uniunea Sovietică să renunțe la luarea în calcul a unei acțiuni directe (mai violente) față de România" și „să anunțe acest fapt".

Strategia diplomatică urmată a adus în cele din urmă rezultatul urmărit; descreșterea tensiunii[34], revenirea la un fel de normalitate.

Corneliu Mănescu sosește la New York la 25 august. Era în continuare, președintele în exercițiu al Adunării Generale O.N.U., poziție obținută la precedenta sesiune, dar valabilă în cazul unei întruniri de urgență a Adunării Generale. Instrucțiunile primite de la București erau clare: „Suntem hotărâți să facem totul ca să acționăm să se evite orice încordare, deși într-un șir de probleme avem păreri deosebite, inclusiv în problema cehoslovacă, am căutat să punem un accent deosebit pe relația de prietenie cu Uniunea Sovietică".

Punctele de observație în evoluția crizei din Cehoslovacia erau, în ultimele zile din august 1968, Organizația Națiunilor Unite și Departamentul de Stat al S.U.A.

Corneliu Mănescu și-a început programul său de întâlniri: cu Jiri Hayek, ambasadorul cehoslovac la Națiunile Unite; cu ambasadorul sovietic Iakob Malik, cu U Thant

---

[31] *Ibidem*, p. 602.

[32] Dinu C. Giurescu, *Praga, august 1968* în volumul *Zid de pace*, pp. 204–214.

[33] Stenograma discuțiilor în volumul Lavinia Betea, Cristina Diac, Florin Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *21 august 1968. Apoteoza lui Ceaușescu*, Editura Polirom, 2009, pp. 157–171. Textul comentat de Ioan Scurtu în „Magazin Istoric" 2/1998 și în „Dosarele Istoriei" 8/1998, pp. 50–58 sub titlul *Unanimitate deplină pentru condamnarea intervenției.*

[34] Mircea Malița, *Praga 1968 văzută de la București*, în *Zid de pace*, pp. 86–104.

secretarul general O.N.U., cu George Ball de la Departamentul de Stat al S.U.A. Ministrul de Externe al României s-a mai întâlnit şi cu Anton Vratuša, ambasadorul Iugoslaviei la O.N.U., cu Armand Bérard reprezentantul Franţei tot la O.N.U. În final, Corneliu Mănescu l-a văzut din nou pe Jiri Hayek (Misiunea cehoslovacă de la New York anunţase între timp că o dezbatere în continuare a crizei în Consiliul de Securitate nu contribuie la soluţionarea problemei).

Dean Rusk secretarul de Stat al S.U.A. ceruse, la 23 august lui Anatoli Dobrînin ambasadorul Uniunii Sovietice în S.U.A., explicaţii despre zvonurile alarmante despre o posibilă intervenţie militară sovietică împotriva României.

Dobrînin a considerat că ştirile n-au temei. Dar la 28 august Dean Rusk revine asupra temei: „În numele umanităţii, vă cerem să nu invadaţi România, întrucât consecinţele pot fi impredictibile". Dean Rusk a cerut răspuns şi explicaţii fără întârziere. Anatoli Dobrînin răspunde – după ce primise dezlegare de la Moscova – că U.R.S.S. nu are intenţia să atace România.[35]

La 30 august, preşedintele S.U.A. Lyndon Johnson, într-o alocuţiune la San Antonio (Texas) face o referire indirectă la evenimentele din Cehoslovacia: Statele Unite nu vor permite nimănui să dea drumul „câinilor războiului".[36]

Faza cea mai critică era depăşită.

La 1 octombrie 1968, New York. Corneliu Mănescu informează pe Dean Rusk că poporul român a luat cunoştinţă de declaraţia preşedintelui Johnson din 30 august, deşi mass-media română nu a difuzat această ştire. Opinia secretarului de Stat: o acţiune a Moscovei împotriva României ar avea de luat în seamă atitudinea însăşi a poporului român; ar periclita relaţiile dintre U.R.S.S. şi Occident; ar declanşa „un răspuns furios din partea opiniei publice mondiale".[37]

Percepţia evenimentelor din Cehoslovacia la nivelul opiniei publice din România. Reacţia a fost spontană, emoţională, cu totul în sprijinul declaraţiilor conducerii partidului şi a statului. N-a fost panică, dar lumea a cumpărat de îndată alimente – zahăr, făină, ulei, paste făinoase, conserve. Comerţul de stat a făcut faţă cererii mult sporite, fiecare a cumpărat cât a dorit. Ce facem în cazul unei invazii sovietice? În familie, tata hotărâse să ne îndreptăm cu toţii – el, mama, Anca, Marina, Ena şi cu mine – spre frontiera cu Iugoslavia.[38] Aveam percepţia – care se va dovedi greşită – că o revenire a militarilor sovietici în România – ar însemna şi o reeditare a începuturilor regimului

---

[35] Mircea Maliţa, în *Zid de pace*, pp. 94–99.

[36] Dinu C. Giurescu, *idem*, p. 209.

[37] *Foreign Relations of the United State, volume XVII Eastern Europe*, Memorandum de convorbire datat 1 octombrie 1968, în Mircea Răceanu, *Cronologia comentată a relaţiilor românoamericane*, Editura Silex, Bucureşti, 2005. Cf. Dinu C. Giurescu, în *Zid de pace*, p. 209.

[38] Pe larg în Dinu C. Giurescu, *Zid de pace*, pp. 211–212.

democrat-popular, cu epurări, luptă de clasă, represiune generalizată. Moscova era însă interesată să pună capăt experimentului cehoslovac care, dacă se întindea şi în alte ţări socialiste „frăţeşti", punea sub semnul întrebării însăşi regimurile de tip sovietic impuse în Estul şi Centrul Europei după 1945.

Radio „Europa Liberă" ne transmitea, la intervale, ce însemna „normalizarea" situaţiei în Cehoslovacia în 1969–1971, cu „vânătoarea" împotriva reformatorilor din Partidul Comunist Cehoslovac, a cărturarilor cu idei liberale, a tuturor celor ce susţinuseră în vreun fel, regimul Alexander Dubček.

După ani, am înţeles acţiunea militară din august 1968 şi în alt fel. În 1983 am fost la Sofia, la o întâlnire a Comisiei mixte de istorie româno-bulgară. Noaptea, străzile erau luminate, casele aveau căldură, în magazine se găseau alimente – nu multe – dar la dispoziţia cumpărătorilor.

În 1985 (11–13 iunie) am fost în Ungaria, la Budapesta şi Pecs la Conferinţa cu participare internaţională pe tema „Societatea în schimbare" (şi Ungaria sfaturilor din 1919). Am găsit la Budapesta magazine pline, de la pâine, la brânzeturi, la conserve, la delicatese, la dulciuri, la cosmetice, şi fireşte fructe şi zarzavaturi, plus băuturi de tot felul, autohtone şi străine.[39]

Ceea ce am văzut la Budapesta (şi în parte la Sofia) reprezenta polul opus a realităţii de la Bucureşti, unde regimul afirma cu fiecare împrejurare principiile independenţei, egalităţii şi neamestecului în treburile interne. În Cehoslovacia ocupată în august 1968 şi în Ungaria unde staţionau permanent unităţi sovietice, cetăţenii trăiau civilizat în comparaţie cu românii „independenţi" şi „multilateral dezvoltaţi".

Evenimente cultural-ştiinţifice şi sportive

În aria cultural-ştiinţifică, noua conducere a partidului şi statului, începe cu un act îndreptat împotriva Academiei Române (pe atunci Academia Republicii Populare Române, ulterior – august 1965 – Academia Republicii Socialiste România). Indemnizaţia lunară primită de academicieni şi de membrii corespondenţi este suprimată începând cu luna iunie 1968. Motivele care au determinat această măsură nu au fost clarificate până azi. Au urmat o serie de măsuri – constituirea de Academii paralele, trecerea institutelor Academiei la Ministerul Învăţământului, trecerea forţată a colecţiei numismatice la Muzeul Naţional de Istorie, transferarea – din ordin – a documentelor din arhiva istorică a Academiei la Arhivele Statului... – până când în 1988/89 Academia avea o existenţă pur formală, cu câteva persoane în aparatul central.

---

[39] Idem, *Zid de pace*, pp. 213–214.

Fig. 83 Elena Ceaușescu (n. Petrescu) (n. 6 ian. 1919, com. Petrești, jud. Dâmbovița; d. 25 dec. 1989, Târgoviște). Membru al C.C. al P.C.R. (1972-1989); membru al Comitetului Politic Executiv (1974-1989); președinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie (1979-1989) (*Dicționar*, pp. 138-139)

Legea pentru înființarea și organizarea *Consiliului Național al Cercetării Științifice* (C.N.C.Ș.) a fost publicată la 23 decembrie 1965. Consiliul a fost constituit oficial șapte zile mai târziu și condus de Elena Ceaușescu. Se va substitui treptat Academiei Române în dirijarea cercetării științifice.

Printr-o hotărâre a Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., Școala superioară de partid se transformă în *Academia de Științe Social-Politice „Ștefan Gheorghiu"*, pentru pregătirea cadrelor necesare partidului și statului. Titlul de doctor în științe acordat de noua Academie avea aceeași valoare ca acelea acordate de Universitățile Statului și Institutele de cercetare ale Academiei (3 iunie 1966).

O lege din 1 iulie 1966 înființează *liceele de specialitate*. Legea anticipează orientarea preponderentă a învățământului liceal spre ramurile tehnice (inclusiv cele agricole) care vor ajunge să cuprindă, în anul școlar 1977/1978, 77% din totalul absolvenților, cele de matematică și fizică – 13,4%, iar „celelalte" (pedagogice, sanitare, artă, științe ale naturii, filologie și istorie) – 9,60%.

Începând cu 1966 și până în 1970 (inclusiv) iau ființă mai multe institute, și centre de cercetare, anume: de *Geofizică Aplicată* (în cadrul Academiei R.S.R.); *Centrul de Cercetări Sociologice* (devenit în 1990 Institutul de Sociologie, cu revista „Sociologia românească" – Romanian Journal of Sociology); *Institutul de Cercetări pentru Cultura Cartofului și a Sfeclei de zahăr* (la Brașov); *Institutul pentru Studierea Conjuncturii Economice Internaționale*, sub diriguirea Ministerului Comerțului Exterior; *Institutul de Cercetări Comerciale*.

În 1969 se înființează: *Academia de Științe Agricole și Silvice* pentru îndrumarea și coordonarea cercetării științifice; de asemenea, *Academia de Științe Medicale*. Apariția lor era menită, pe lângă promovarea oamenilor de știință din ramurile respective, să îngrădească și mai mult autoritatea Academiei R.S.R. cu secții similare de consacrare.

Tot în 1969 ia ființă la București sub direcția Elenei Ceaușescu *Institutul de Cercetări Chimice* pentru coordonarea întregii activități de cercetare (din 1973 și de proiectare) din industria chimică. Elena Ceaușescu își asigurase treptat titlul de inginer, de doctor în științe și de academician (1974).

În legătură cu ascensiunea Elenei Ceaușescu, doamna Manuela Burnea (bunicul ei matern Ion Procopie Dumitrescu, de trei ori primar al Capitalei) scrie următoarele:

„Soția savantului, Ecaterina Ciorănescu-Nenițescu, a murit de curând. El a murit tânăr. Pentru că el a refuzat să iscălească. Știți povestea. A avut o discuție cu doamna

Elena Ceauşescu. El era savant şi şef la facultate. La chimie. Şi doamna Ceauşescu a cerut ca el să-i dea o diplomă, cum că ar fi făcut chimia, şi el s-o iscălească, era şef al Institutului. Şi a avut curajul s-o refuze: *Dumneata nu ai nici trei clase primare, cum am să iscălesc eu aşa ceva?* L-a ameninţat teribil, s-a enervat probabil, cum a putut s-o refuze pe prima doamnă a ţării!? Şi el a făcut un infarct şi a murit. Şi i-a continuat munca soţia lui, care era şi ea savantă".[40] În ce măsură relatarea corespunde faptelor, nimeni nu ştie deocamdată răspunsul (D.C.G.).

În 1970 se înfiinţează, la Bucureşti, *Institutul de Studii şi Cercetări Pedologice* (din 1974, Institutul de Cercetări pentru Pedologie şi Agrochimie).

În februarie 1970 are loc Adunarea Generală pentru constituirea *Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice* (A.S.S.P.) cu sediul în strada Oneşti (fostă Wilson) (azi Dem. I. Dobrescu). Noua Academie condusă de Mihnea Gheorghiu coordona toate cercetările din aria disciplinelor socio-umane.

În anii '80, când controlul secţiei de propagandă şi agitaţie a C.C. devine tot mai apăsător, cu teme ca 2050 de ani de la constituirea statului dac centralizat al lui Burebista –, A.S.S.P. a căutat să menţină (şi a reuşit) un climat potrivit pentru cercetarea ştiinţifică autentică. A.S.S.P. şi-a încetat activitatea în 1990.

Pe la începutul anilor '80, Mihnea Gheorghiu mă cheamă ca să redactez un referat privind volumul I din noua versiune a Istoriei României pregătit de cercetătorii Institutului de Arheologie şi Istorie Veche condus de academicianul Dionisie Pippidi. Lucrarea răspundea unei hotărâri a forurilor superioare de a se întocmi o nouă sinteză, în mai multe volume, a Istoriei României.

Sinteza precedentă, iniţiată în anii '50, ajunsese la volumul al IV-lea (până la 1878) (sub formă de machetă, 1878–1914). Lucrarea se împotmolise în 1964 la relatarea problemei Basarabiei (începând cu anexarea teritoriului de către Imperiul Rusiei în 1812). În plus, volumele apărute reflectau perspectiva anilor '50, cu o luptă de clasă ce se ascuţea mereau şi altele.

Cercetătorii Institutului de Arheologie şi Istorie Veche redactaseră primul şi al doilea volum din noua sinteză şi ele urmau să fie trimise la Comitetul Central spre aprobare. Rezultatul era sub semnul întrebării întrucât la Secţia respectivă a C.C. prevala o nouă orientare care:

– fixase aniversarea a 2050 de ani de la instituirea, sub Burebista, a statului dac centralizat;

– favoriza schimbarea numelui domnitorului Mircea cel Bătrân în Mircea cel Mare (se spunea că Tovarăşul nu agrea cuvântul bătrân!!); făcuse din lupta pentru independenţă statală un fir diriguitor al istoriei românilor etc.

---

[40] Din volumul *Poveşti ale doamnelor din Bucureşti* de Victoria Dragu Dumitriu, p. 101, ediţia a III-a revăzută, Editura Vremea, 2008.

Cum volumele I şi II erau redactate după regulile ştiute ale cercetării, fără accentele noi introduse de factorul politic, Mihnea Gheorghiu s-a gândit să aibă avizul scris al unui cercetător neimplicat în redactarea noului tratat.

Aşa am primit textul dactilografiat al volumului I. L-am citit atent şi am întocmit un referat care confirma şi întărea orientarea de bază a lucrării, cu formularea unor completări ce nu modificau fondul.

După volumul I, am întocmit un referat şi pentru volumul II datorat cercetătorilor aceluiaşi Institut.

Nu ştiu ce a făcut Mihnea Gheorghiu cu referatele care, de fapt, nu puteau fi pe placul activiştilor politici de la secţia C.C.

Ceea ce ştiu este că până în decembrie 1989 cele două volume nu au apărut. Dar ele au servit pentru noua serie a Istoriei Românilor iniţiată de Academia Română după 1990 (primele ei volume au ajuns acum la o nouă ediţie).

În februarie 1980, Academia R.S.R. primeşte o nouă lovitură, Institutele de cercetare – istorie, arheologie, psihologie... din Bucureşti, Iaşi, Cluj, Timişoara, Sibiu, Craiova, Târgu Mureş – sunt trecute, prin decret, în coordonarea Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice. Ele se aflau însă şi în subordinea Ministerului Învăţământului în cadrul acţiunii de integrare a învăţământului cu cercetarea şi producţia.

În 1980, Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a fost organizatorul principal al lucrărilor *celui de-al XV-lea Congres Internaţional de Ştiinţe Istorice* ţinut la Bucureşti între 10 şi 17 august. (Delegaţia istoricilor români la Congresul al XIV-lea, la San Francisco-S.U.A., obţinuse acordul forului diriguitor al Congresului ca viitoarea reuniune – din 1980 – să aibă loc în România.)

Congresul al XV-lea internaţional de ştiinţe istorice a reunit 2 691 specialişti din peste 50 de ţări (Europa, Canada, Statele Unite, U.R.S.S., Japonia, Argentina, Kenya...). Concluzia: aprecieri favorabile şi aprobări de la Comitetul internaţional diriguitor, ca şi de la numeroşi participanţi.

În 1985, Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a organizat deplasarea şi participarea a peste 50 de istorici din Bucureşti, Iaşi, Cluj, Timişoara... la *lucrările celui de-al XVI-lea Congres de ştiinţe istorice desfăşurat la Stuttgart* (Republica Federală a Germaniei). Şi această participare s-a încheiat cu bune rezultate.

Sediul A.S.S.P. a găzduit şi alte iniţiative, mai puţin oficiale. La început de decembrie 1984 profesorul arhitect Grigore Ionescu, istoricul de artă Răzvan Theodorescu şi profesorul Dinu C. Giurescu, s-au întâlnit într-o cameră neîncălzită de la parter, la sediul A.S.S.P. Acolo am redactat o notă adresată tovarăşului Petru Enache secretar al Comitetului Central în atribuţiile căruia intra şi „cultura". Nota solicita să se oprească dărâmarea ansamblului arhitectonic Mănăstirea Văcăreşti, monument istoric omologat, şi să se continue „restaurarea şi conservarea acestui complex de o valoare naţională

inestimabilă". Dinu C. Giurescu a trecut strada Oneşti şi a depus nota semnată de cei trei mai sus amintiţi. Nu s-a primit vreun răspuns (14 decembrie).

Un demers pe aceeaşi temă a avut loc tot la sediul A.S.S.P., la 24 ianuarie 1985. La Mănăstirea Văcăreşti nu se vedea vreun semn că autorităţile s-ar răzgândi, dimpotrivă! Noi am redactat un nou memoriu, semnat de prof. univ. dr. Grigore Ionescu, acad. Dionisie Pippidi, prof. univ. dr. Vasile Drăguţ, prof. univ. dr. Dinu C. Giurescu, dr. Radu Popa, dr. Răzvan Theodorescu şi conf. univ. arhitect Aurelian Trişcu.

După ce recapitulam demersurile făcute până atunci, arătam că la 30 decembrie 1984 şi 21 ianuarie 1985 au fost dărâmate cele 3 turle ale monumentului! Comentam în memoriu:

„În toate marile capitale ale Europei integrarea ansamblurilor arhitectonice ecleziastice în centrele civice, politico-administrative, a fost realizată cu maxime rezultate."

„Fiecare naţiune îşi dovedeşte menirea în lume numai prin creaţia sa. Când mărturiile acestei creaţii sunt înlăturate una câte una, identitatea naţiunii se pierde treptat. Generaţia actuală şi cele viitoare vor trăi în oraşe cu prea puţini martori ai istoriei poporului nostru, ai propriei istorii."

În final, semnatarii adresau „cu toată responsabilitatea forurilor diriguitoare de Partid şi de Stat, un apel stăruitor ca acuma, în al 12-lea ceas, să fie luate măsurile necesare – întrutotul posibile de altfel – pentru a se păstra, restaura şi integra ansamblurile de la Mihai Vodă şi Văcăreşti în cadrul arhitecturii noi a Capitalei".[41]

În acea zi 24 ianuarie 1985 avea loc o consfătuire la sediul Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice. Participau circa 30–35 de istorici, discuţiile erau conduse de Profesorul Ştefan Ştefănescu şi aveau în vedere participarea istoricilor români la Congresul internaţional (al XVI-lea) de ştiinţe istorice programat la Stuttgart, în august 1985.

Am rugat pe colegul Ştefan Ştefănescu să prezint, la încheierea discuţiilor, memoriul. A fost de acord. L-am citit şi am invitat pe cei prezenţi să se alăture demersului nostru. După câteva minute de tăcere totală am înţeles că nimeni nu era dispus să-l iscălească. Am luat memoriul adresat tovarăşului secretar Petru Enache, am trecut strada şi l-am înregistrat la Comitetul Central al P.C.R. sub nr. 377 din 24 ianuarie 1985.[42]

Filme

Producţia cinematografică autohtonă a mers crescendo, mai ales după construcţia *Centrului cinematografic de la Buftea* pe un teren de 30 ha (1966). În 1963 are loc

[41] Textul memoriului în Dinu C. Giurescu, *Distrugerea trecutului României*, traducere în limba română de Anca D. Giurescu, Editura Museion, Bucureşti, 1994, Anexa V, pp. 81–82.

[42] Vezi şi Dinu Giurescu, *De la Sovromconstrucţii Nr. 6 la Academia Română. Amintiri. Mărturii*, Editura Meronia, Bucureşti, 2008, pp. 350–351.

premiera filmului *Tudor*, evocare amplă a mişcării din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Seria superproducţiilor cu momente de istorie naţională este continuată cu *Dacii* (1967), *Columna* (1968), *Mihai Viteazul* (1971), *Ştefan cel Mare – Vaslui 1475* (1975), *Cantemir* (1975), *Buzduganul cu trei peceţi* (1977), *Vlad Ţepeş* (1978), *Întoarcerea lui Vodă Lăpuşneanu* (1978), *Burebista* (1980) şi *Horia* (1984). Publicul a primit favorabil aceste evocări cinematografice, deşi factorul politic a intervenit, inevitabil, pentru a-şi susţine ţelurile propagandistice.

Este înfiinţat *Studioul Anima Film* din Bucureşti pentru producţia de filme de animaţie (iulie 1964).

Conferinţe, colocvii, congrese

– Conferinţa internaţională privind oxizi magnetici, Bucureşti, 1966, cu participarea a 80 specialişti din 14 ţări

– al X-lea Congres Internaţional al lingviştilor, la Bucureşti (1967)

– al V-lea Congres al Societăţii internaţionale pentru cercetarea naraţiunilor populare, Bucureşti, 1969; participă 187 specialişti din 30 ţări

– primul Colocviu româno-francez de istorie, Bucureşti, 1969

La împlinirea a 45 de ani de la fondarea Partidului Comunist din România (8 mai 1921), este inaugurat, în clădirea construită de arhitect Nicolae Ghika-Budeşti pe Şoseaua Kiseleff Nr. 3, *Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România* (1966–1990). Anterior, în aceeaşi clădire de unde fusese evacuat Muzeul de Artă Populară funcţionase Muzeul de Istorie a Partidului deschis în 1954.

Cu ajutorul textelor şi a fotografiilor noul Muzeu prezenta versiunea oficială a mişcării muncitoreşti şi comuniste din România, cu începere din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea şi până în anii Nicolae Ceauşescu.

Festivaluri de muzică

Din 1967 toamna, are loc la Târgovişte, festivalul naţional de interpretare a romanţelor *Crizantema de aur*; din 1992 a devenit Festivalul internaţional de interpretare a romanţelor, şansonetelor şi canţonetelor.

Festivalul internaţional de muzică uşoară *„Cerbul de aur“* a început la Braşov în 1968 şi a continuat timp de câţiva ani. S-a întrerupt odată cu ofensiva ideologică începută în 1971 şi care şi-a găsit expresia în *Cântarea României* (cu manifestare permanentă, an de an). „Cerbul de aur“ a fost reluat (ediţia a V-a) în 1992.

Edituri

Edituri de mare prestigiu în această perioadă au fost *Minerva, Univers, Cartea Românească, Meridiane, Științifică, Didactică și Pedagogică, Tehnică* și multe altele.

Editura Enciclopedică Română se constituie de la 1 aprilie 1968, primul director – Dimitrie Macrea, membru corespondent al Academiei R.S.R.; activitate continuată și dezvoltată de dr. Mircea Mâciu. Continuă după 1989 cu notabile rezultate, între altele: *Dicționar Enciclopedic* (7 volume), *Istoria Românilor* (9 volume sub egida Academiei Române) şi numeroase alte lucrări de istorie.

Ia ființă Editura *Kriterion* (15 decembrie 1969) pentru lucrări în limbile maghiară, germană şi altor naționalități. Primul director Domokos Géza.

Noi reviste literare și de cultură

Cronica, Iaşi, săptămânal (12 februarie 1966). Primul director Constantin Ciopraga. Colaboratori: Iorgu Iordan, Otilia Cazimir, Al. Dima, Al. Piru, Adrian Marino, Vasile Rebreanu, Liviu Leonte, Corneliu Ştefanache, Andi Andrieş, Mircea Radu Iacoban, Z. Sângeorzan...

Argeş, la Piteşti, apariție lunară (iunie 1966, din 1974 trimestrială). Primul redactor-şef Mihail Diaconescu. Colaboratori: Tudor Arghezi, Şerban Cioculescu, Tudor Muşatescu, Gh. Vrabie, Nicolae Balotă, Gabriel Țepelea, Al. Oprea, Ion Caraion, Mircea Iorgulescu, Laurențiu Ulici...

Astra, la Braşov (iunie 1966, lunar apoi trimestrial din 1974). Primul redactor-şef Ion Lupu. Colaboratori: Eugen Jebeleanu, Zaharia Stancu, Adrian Maniu, Nicolae Manolescu, Fănuş Neagu, Eugen Barbu, Al. Piru, Dumitru Radu Popescu...

Magazin Istoric, revistă lunară de cultură istorică, teme de istorie națională şi universală (aprilie 1967). Revista s-a bucurat de o primire excepțională din partea publicului, cu tiraje inițiale de zeci de mii de exemplare. Primul redactor-şef Dumitru Almaş; i-a urmat Cristian Popişteanu (1969-1999). Colaboratori inițial, istoricii din generația seniorilor.

România Literară (care continuă Gazeta Literară 1958–1968) apare săptămânal la Bucureşti cu începere de la 10 octombrie 1968. Primul redactor-şef Geo Dumitrescu. Colaboratori: Şerban Cioculescu, Perpessicius, Zaharia Stancu, Al. Graur, Constantin Noica, Eugen Barbu, N. Manolescu, Al. Piru, Şt. Augustin Doinaş, Al. Ivasiuc, D. Micu, Nicolae Balotă, Mircea Iorgulescu, Ion Caraion.

Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale (A.D.I.R.I.) (1966), primul director Virgil Cândea, editează *Revista Română de Studii Internaționale* și ediția în limbi străine *Revue roumaine des études internationales*.

Automobil Clubul Român (A.C.R.) se constituie la 8 aprilie 1967 reluând atribuțiile Asociației Automobil Club Român înființată în 1904 din inițiativa lui George Valentin Bibescu. A.C.R. este membru a Federației Internaționale a Automobilului (din 1912) și a Alianței Internaționale de Turism (din 1979).

Televiziunea română a preluat în direct expediția Apollo 11, când astronautul american Neil Armstrong a fost primul om ce a pășit pe suprafața lunii (20 iulie 1969). Transmisia, efectuată pentru București în zorii zilei de 21 iulie, a fost urmărită cu cel mai mare interes de telespectatori, și s-a înscris în acțiunea regimului de la București de deschidere către Vest, îndeosebi către S.U.A.

Sport

Competițiile sportive și-au urmat cursul cu destulă regularitate. Sportivii de performanță au avut condiții bune de pregătire și au obținut rezultate pe măsură. Principalele manifestări internaționale (vezi capitolul special).

1965 – Finala *Cupei campionilor europeni la volei masculin*, Bruxelles. Rapid București își adjudecă pentru a treia oară, consecutiv, Cupa de cristal, decernată celei mai bune echipe de pe continent

– *Campionatul european de kaiac-canoe*, ediția a VIII-a, la Snagov; echipa României câștigă 6 medalii de aur, 4 de argint și una de bronz

1966 – *Campionatul mondial de popice*, ediția a VI-a, București: sportivii români obțin 3 medalii de aur, 3 de argint și una de bronz. Aur: P. Purje și C. Rădulescu, echipa masculină și cea feminină

– Ediția a VII-a a *Campionatului mondial de kaiac-canoe*, Grünau, Berlin; sportivii români obțin 5 medalii aur, una de argint, una de bronz. Aur: Aurel Vernescu; Aurel Vernescu-Afanasie Sciotnic; Afanasie Sciotnic-Mihai Turcuș-Dumitru Ivanov-Anton Calenic; Vicol Calabiciov-Serghei Covaliov; Petre Maxim-Aurel Simionov

1967 – *Campionatul european de lupte greco-romane*, Minsk (Belarus); pentru români – o medalie de aur (Simion Popescu), una de argint și una de bronz

– *Campionatul european de box*, Roma (Italia): 3 medalii, câte una de aur (Nicolae Gâju), de argint și de bronz

– Conferința pe țară a mișcării sportive hotărăște înființarea *Consiliului Național pentru Educație Fizică și Sport*; o verigă politico-administrativă pentru îndrumarea și controlul activității în acest sector (București)

– *Campionatul mondial de lupte greco-romane*, ediția a XVI-a, București, cu 22 țări participante. România: 1 medalie aur (Ion Baciu), 2 de argint, una de bronz

1968 – *Jocurile olimpice de iarnă*, ediție a X-a, Grenoble (Franța). Echipa României – una medalie bronz

– *Campionatul mondial de popice*, Linz (Austria); echipa feminină a României obține, pentru a doua oară locul I cu un nou record mondial; echipa masculină, locul II

– *Jocurile Olimpice de vară*, Ciudad de México (Mexic), ediția a XIX-a. România: 4 medalii de aur (Viorica Viscopoleanu, Lia Manoliu, Ivan Patzaichin, Serghei Covaliov), 6 medalii de argint și 5 bronz

1969 – Campionatele mondiale de lupte libere şi greco-romane, Mar del Plata (Argentina). România: 2 medalii aur (Gheorghe Berceanu, Simion Popescu), una de bronz

– *Campionatul european de box*, la Bucureşti; sportivii români obţin 4 medalii de aur (Constantin Ciucă, Aurel Dumitrescu, Calistrat Cuţov, Ion Alexe); 2 medalii de argint şi una de bronz

– *Campionatul european de kaiac-canoe*, Moscova (U.R.S.S.). România: 2 medalii de aur (echipele Aurel Vernescu-Afanasie Sciotnic; Ivan Patzaichin-Serghei Covaliov).

– *Campionatul mondial de scrimă*, Havana (Cuba). România: echipa feminină de floretă – locul I; cea masculină – locul III

Patru echipaje româneşti, pilotând alternativ un avion IL-18 TAROM, efectuează în 80 de ore un zbor în jurul lumii (47 000 km).

Nu dispunem de rezultatele generale pentru a stabili cum se situează sportivii români în comparaţie cu aceia din alte ţări la competiţiile mai sus-menţionate.

Cu excepţia *Crucii Roşii*, a unor instituţii bisericeşti, şi a „Gazetei Matematice" organizaţiile României antebelice au fost astfel desfiinţate şi înlocuite cu unele noi, în toate ariile de activitate.

Construcţii noi

Între 1965 şi 1970 sunt construite *ansambluri hoteliere la Mangalia Nord (Neptun)*. Arhitecţi: G. Pavlu, Victor Sebestyén, S. Grünberg, Liliana Belea, Anca Borgovan, Alexandru Popescu-Necşeşti.

1967–1970. Este construită *clădirea Teatrului Naţional*, cu o sală de spectacole de peste 900 locuri şi o sală mai mică de 500 locuri. Colectiv de arhitecţi: Horia Maicu, Romeo Belea, Nicolae Cucu.

Clădirea, cu un volum exterior elegant şi aerat, nu a plăcut liderului P.C.R., faţadele au fost completate aşa încât construcţia a semănat cu un cub. În 2010, a început refacerea faţadelor potrivit aspectului lor iniţial.

1968–1969. Construcţia *Palatului Televiziunii* pe Calea Dorobanţi, în apropiere de Piaţa Aviatorilor (azi Charles de Gaulle). Arhitecţi: Tiberiu Ricci, Theodor Iacoban, Maria Căciulă.

În 14 mai 1971 este inaugurat *Hotelul Intercontinental*, construit la Bucureşti, între 1968 şi 1971, lângă Teatrul Naţional. Cu 23 etaje şi 88 metri a fost cea mai înaltă clădire din oraş până în 1990. Arhitecţi: Dinu Hariton, Gheorghe Nădrag, Ion Moscu, Romeo Ştefan Belea.

Este continuată restaurarea monumentelor istorice *Castelul Huniazilor* de la Hunedoara (1966–1970) şi *Complexul Curtea domnească* din Târgovişte cu ruinele palatului domnesc şi *Turnul Chindiei* (ansamblul deschis spre vizitare la 14 ianuarie 1966).

Importante obiective de arhitectură au fost realizate în intervalul 1965–1989, în paralel cu reconstrucţia oraşelor potrivit conceptului de „sistematizare".

În cele ce urmează subliniem realizările unor cunoscuţi arhitecţi (pe întreaga perioadă considerată).

Eugeniu Cosmatu: Hotelul Bucureşti

Ion Mircea Enescu: amenajarea interioară a etajelor 1 şi 2 din Corpul Est al Halelor Obor; modernizarea şi dezvoltarea clădirii maternităţii Polizu din Bucureşti; Fabrica de armături neferoase (la Militari); Facultatea de Mecanică a Institutului Politehnic din Cluj-Napoca; patru săli de sport la Cluj, Piteşti, Iaşi şi Deva

Mircea Alifanti şi grupul său: proiectările la Casa Scânteii (unde au fost nominalizaţi oficial ca autori Horia Maicu şi Niculae Barbu)

Romeo Belea şi grupul său: Teatrul Naţional (nominal oficializat ca autor, Horia Maicu); amenajarea complexă a cursului râului Dâmboviţa; Bd. Libertăţii între podul Izvor şi Bd. Coşbuc (blocuri)

Leon Srulovici: Teatrul din Botoşani; Ansamblul de locuinţe Păcurari-Iaşi; locuinţe din beton monolit-Petroşani; Hotelul Arcaşul-Suceava; Ansamblul de hoteluri Vatra Dornei; Hotelul din Sulina; Casele de cultură din Râmnicu Vâlcea şi Câmpulung-Argeş; colaborator la proiectul Casei Culturii şi Ştiinţei (Bucureşti)...[43]

Dinu Hariton şi grupa sa pentru Hotel Intercontinental (nominalizat oficial Horia Maicu)

Ion Găleşanu: Complexul Industrial Militari fabrica de obiecte sanitare

Mihai Enescu: Spitalul din Suceava (600 paturi) şi Baia Mare (1 000 paturi); colaborare la proiectarea de spitale judeţene la Tulcea, Satu Mare, Târgovişte, în jud. Ilfov şi la Buzău; Spitalul de neurochirurgie Bucureşti (525 locuri); Vile turistice – Neptun; Interioarele Muzeului R.S.R. (aripa Ateneu); Laboratorul Facultăţii de Petrol-Gaze; Sistematizarea cartierului Pietricica – Piatra Neamţ etc.

Eugenia Greceanu, activitate în proiectare; sistematizarea bazinului inferior al Dunării – sectorul Olteniţa-Galaţi; studii de delimitare a centrelor istorice din Roman, Piteşti, Botoşani; lucrări de restaurare la Casa de Piatră de la Hereşti, la mănăstirile Gura Motrului şi Brâncoveni; Biserica Cotmeana, Cetatea Râşnov, Casa Hirscher (Braşov).

---

[43] Datele sunt luate din volumul *Arhitecţi din timpul dictaturii. Amintiri*, publicat sub egida Uniunea Arhitecţilor din România, Editura Simetria, Bucureşti, 2005.

Pentru filme, conferinţe-colocvii-congrese, edituri, noi reviste literare şi de cultură, competiţii sportive, construcţii – datele sunt luate din *Istoria României în date*, ediţia citată, Editura Enciclopedică (vezi nota 22).

Paraschiva Iubu: aripile laterale ale Teatrului de Operă şi Balet; bloc Sala Dalles (Bucureşti); Cămin de studenţi (lângă Opera din Bucureşti); bloc de locuinţe Piaţa Rosetti şi pe Bd. Armata Poporului, la Pipera; participare la proiectarea Institutului Politehnic Bucureşti.

Gheorghe Leahu: Spălătoria industrială şi sediul central al Întreprinderii Nufărul; Fabrica de băuturi răcoritoare „Cico"; restaurarea şi modernizarea clădirii Facultăţii de Stomatologie; extinderea spitalului clinic Dr. Ion Cantacuzino; Spitalul ORL dr. Dorin Hociotă; ansamblul de locuinţe şi magazine pe Calea Dorobanţi, magazinul Unirea.

1970–1974

Politică internă

În intervalul 1970–1974 politica internă cunoaşte următoarele evoluţii:

I. Concentrarea puterii în persoana lui Nicolae Ceauşescu paralel cu ascensiunea la conducerea statului a Elenei Ceauşescu

II. Noi organisme ale statului

III. Conferinţa Naţională P.C.R. din 1972

IV. Revenirea în forţă a factorului politico-ideologic

V. Varia

Concentrarea puterii

Anii '70 au marcat concentrarea puterii personale a lui Nicolae Ceauşescu prin instituirea unei noi funcţii – aceea de Preşedinte al Republicii Socialiste România; prin aplicarea unui nou principiu – rotirea cadrelor; prin cumulul de atribuţii şi distincţii ce revin şefului partidului şi al statului.

În ordine cronologică:

1. La 6 mai 1971, în apropierea sărbătoririi semicentenarului Partidului Comunist, se instituie titlul de „Erou al Republicii Socialiste România" şi ordinul „Victoria socialismului". În aceeaşi zi, Nicolae Ceauşescu primeşte şi titlul şi ordinul.

2. La plenara C.C. al P.C.R. din 18 aprilie 1972, Nicolae Ceauşescu anunţă un nou principiu diriguitor, anume *rotirea cadrelor* în nomenclatura organelor de partid şi de stat.

Potrivit formulării sale: „...Să concretizăm mai bine principiul ca periodic – perioadele depinzând de la caz la caz – tovarăşii să treacă prin diferite munci; activiştii de partid să lucreze în munci de stat, iar activiştii de stat să lucreze în munci de partid. Aşa, se vor forma cadre conducătoare în stare să înţeleagă şi să soluţioneze problemele tot mai complexe pe care le ridică viaţa, conducerea societăţii moderne de astăzi".[1]

---

[1] În *România*, vol. 7, p. 241.

În acest fel persoanele din ierarhia superioară erau împiedicate a-şi constitui o bază proprie de putere, poziţia lor fiind în funcţie numai de hotărârea secretarului general.

3. La 25 ianuarie 1973, Nicolae Ceauşescu împlineşte – potrivit formulării oficiale – 55 de ani de viaţă şi 40 de ani de activitate revoluţionară. Cu acest prilej, Senatul Universităţii Bucureşti îi conferă titlul de *Doctor Honoris Causa*; şeful statului îmbracă toga caracteristică ceremoniei universitare, prezenţi fiind Elena Ceauşescu şi înalţi demnitari – Ion Gheorghe Maurer, Paul Niculescu-Mizil, Manea Mănescu, Gh. Pană, Ilie Verdeţ, Virgil Trofin dar şi Miron Nicolescu preşedintele Academiei R.S.R.

Fig. 84 Manea Mănescu (n. 9 aug. 1916, Brăila; d. 27 febr. 2009, Bucureşti). Membru al C.C. al P.C.R. (1960-1979 şi 1982-1989) şi al Comitetului Politic Executiv (1969-1979 şi 1984-1989). Prim-ministru al Guvernului (1975-1979). (*Dicţionar*, pp. 387-388)

4. Plenara C.C. al P.C.R. din 18–19 iunie 1973 discută, între altele, rolul femeii în viaţa politică, economică şi socială. La propunerea lui Emil Bodnăraş, Elena Ceauşescu este „aleasă" în Comitetul Executiv al P.C.R. (CPEx) al cărui număr sporeşte de la 21 la 23. În scurtă vreme, devine membră a Biroului Permanent al CPEx-ului, prim vicepreşedinte al guvernului, membră a Academiei R.S. România (şi a altor academii), autoare de cărţi de specialitate publicate peste hotare. Elena Ceauşescu ajunge astfel pe locul 2 în aparatul de partid şi de stat („Cabinetul 2" în vorbirea curentă a anilor '70–'80). I s-a atribuit o influenţă nefastă asupra lui Nicolae Ceauşescu.

În mai 1973 Elena Ceauşescu devine membru activ al Academiei de Ştiinţe din New York.

5. Concentrarea puterii personale ajunge la nivelul maxim prin *funcţia de preşedinte al Republicii Socialiste România* instituită printr-o Hotărâre a Marii Adunări Naţionale în sesiunea din 28–29 martie 1974. Nicolae Ceauşescu a fost „ales" de M.A.N. în această funcţie. Potrivit Constituţiei (modificată cu acest prilej) preşedintele R.S.R. reprezintă puterea de stat în relaţiile interne şi internaţionale. Este, totodată, preşedinte al Consiliului de Stat; comandantul suprem al Armatei; preşedinte al Consiliului Apărării; prezidează – când este necesar – şedinţele Consiliului de Miniştri; numeşte şi revocă, la propunerea primului ministru, pe viceprim-miniştri şi miniştrii guvernului, pe membrii Tribunalului Suprem şi pe Procurorul General; numeşte şi revocă pe conducătorii organelor centrale ale statului (care nu fac parte din guvern); conferă rangurile militare şi decoraţiile; acordă graţierile; numeşte şi recheamă pe reprezentanţii diplomatici ai României; primeşte acreditarea reprezentanţilor diplomatici ai altor state; încheie tratate internaţionale în numele statului român; proclamă starea de necesitate.

Fig. 85 Ilie Verdeț (n. 10 mai 1925, com. Comănești, jud. Bacău; d. 20 mart. 2001, București). Membru C.C. al P.M.R./P.C.R. (1960-1986); al Comitetului Executiv și al Comitetului Politic Executiv (1969-1986) și prim-ministru al Guvernului (1979-1982) (*Dicționar*, pp. 614-615)

În martie 1974 Nicolae Ceaușescu și Elena Ceaușescu primesc titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității din Buenos Aires și al Universității Sud-Bahia Blanca (Argentina).

Anterior (februarie) Nicolae Ceaușescu primise același titlu de la Universitatea din Beirut.

Nicolae Ceaușescu dobândește astfel cele mai extinse puteri și atribuții. Cu un partid supus unei stricte discipline pe cale ierarhică, cu un mecanism economic ultracentralizat, cu o administrație de stat controlată în toate componentele ei, în lipsa oricărui organism unde propunerile să poată fi discutate efectiv, Nicolae Ceaușescu a impus întregii țări vederile sale.

Nu a înțeles că ar trebui să-și adapteze planurile la nevoile și posibilitățile efective ale țării și a determinat astfel, în bună măsură, în anii '80: criza endemică a sistemului; cvasiblocarea mecanismelor financiar-economice; accentuarea îndepărtării opiniei publice de regim, și în final, în condițiile speciale ale anului 1989, prăbușirea în decurs de câteva zile a întregului mecanism politic. Și-a sfârșit zilele, executat împreună cu soția sa, în unitatea militară de la Târgoviște (25 decembrie 1989), după un simulacru de proces, de fapt un asasinat îmbrăcat în haine juridice.

Noi organisme ale statului în etapa 1970–1974

În concepția lui Nicolae Ceaușescu, multiplicarea organismelor socio-profesionale, politice și administrative demonstrau dezvoltarea „democrației socialiste". În fapt, asemenea foruri erau menite să aprobe hotărârile liderului P.C.R. și linia trasată de el. Aceste foruri ale democrației socialiste nu discutau nimic, nu hotărau nimic, ele erau menite să aprobe și să aplaude hotărârile venite „de sus".

La Conferința pe țară a mișcării sportive se hotărăște înființarea *Consiliului Național pentru Educație Fizică și Sport* (C.N.E.F.S.) (28–29 iulie 1967). Constituirea unor noi organisme era menită să asigure controlul politic al diferitelor ramuri de activitate și totodată să ilustreze conceptul de „democrație socialistă".

Organizația politică Frontul Unității Socialiste (F.U.S.) – urmare a plenarei C.C. al P.C.R. din 24–25 octombrie 1968 – a grupat sub conducerea P.C.R. toate organizațiile obștești și profesionale, cât și consiliile naționalităților conlocuitoare din R.S.R.

F.U.S. – prevăzut de altfel în Constituția din august 1965 – era singurul organism cu drept de a propune candidaturile pentru alegerile legislative și locale. „Frontul" continua – dar cu caracter permanent – activitatea Frontului Democrației Populare (F.D.P.) creat în februarie 1948.

La 19 noiembrie 1968 se constituie și *Consiliul Național al Frontului Unității Socialiste*, având ca Președinte pe Nicolae Ceaușescu (la acea dată și secretar general al P.C.R. și Președinte al Consiliului de Stat).

Primul Congres al Frontului Unității Socialiste F.U.S. (devenit F.D.U.S. din 1980, Frontul Democrației și Unității Socialiste) s-a ținut la 23–24 mai 1974. În cuvântarea sa Nicolae Ceaușescu sublinia:

„Prin unirea organizațiilor de masă și obștești, care reprezintă marea majoritate a populației țării, sub conducerea partidului, în cadrul Frontului Unității Socialiste, se creează *un adevărat forum național* în care masele populare cele mai largi, toți oamenii muncii fără deosebire de naționalitate, participă activ la conducerea societății."

Frontul devine astfel „simbol al unității întregului popor în jurul Partidului Comunist Român".[2]

Minoritățile maghiară și germană au primit un statut propriu. În 1968, au avut loc două întâlniri ale conducerii de partid, în prezența lui Nicolae Ceaușescu, cu oamenii de cultură și știință de naționalitate maghiară (27 iunie) și germană (3 iulie). Ca urmare, sunt formate două *Consilii ale oamenilor muncii de naționalitate maghiară* și *de naționalitate germană* (15 noiembrie 1968).

Cele două organisme noi au reprezentat comunitățile etnice respective până în 1989.

Consiliul Național al Radioteleviziunii Române a fost constituit la 8 martie 1971, cu reprezentanți ai diferitelor instituții politico-ideologice, științifice și culturale, cu scopul de „a asigura o mai bună înclinare și orientare politico-ideologică și educativă a activității Radioteleviziunii", de fapt un control sporit al factorului politic.

La 15 iulie 1971, ședința lărgită a C.C. al P.C.R. adopta propunerile pentru mai buna funcționare a *Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă* (C.S.C.A.) – organism de partid și de stat sub direcția nemijlocită a Comitetului Central al P.C.R. Avea în teritoriu, Comitete județene pentru cultură și artă, sub îndrumarea comitetelor județene de partid. Reorganizarea C.S.C.A., consecință a „Propunerilor" din 6 iulie 1971 (vezi mai jos) a însemnat întărirea controlului partidului în principalele componente ale activității culturale.

Legea privind înființarea, organizarea și funcționarea *Comisiei Naționale de Demografie* a fost votată de Marea Adunare Națională în sesiunea din 17–18 martie 1971.

---

[2] *România*, vol. 10, pp. 258 și 287.

Conducerea partidului nu a aşteptat analizele noii Comisii şi a hotărât măsuri drastice, sub incidenţa legii penale, pentru a împiedica întreruperea sarcinii.

Sistematizarea urbană şi rurală a fost un concept urmărit şi impus cu tenacitate, la scara întregii ţări, de Nicolae Ceauşescu. Printr-o hotărâre a Consiliului de Miniştri (15 iulie 1970) este constituită *Comisia Centrală pentru sistematizarea localităţilor rurale şi urbane*, organ consultativ pe lângă *Comitetul de Stat pentru Economia şi Administraţia Locală* (tot organism nou).

Programul general pentru organizarea şi dezvoltarea sistematizării teritoriului şi localităţilor – adoptat de Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. la 28 decembrie 1971 – prevede transformarea comunelor rurale în centre cu caracter urban, în următorii 15–20 de ani.

Cutremurul din 4 martie 1977 a constituit prilejul major pentru declanşarea – la scara întregii ţări – a sistematizării urbane, iniţiată de Nicolae Ceauşescu. Abia când a început aplicarea ei pe teren, a ieşit la iveală caracterul ei real, de distrugere cvasitotală a construcţiilor şi a reţelei stradale existente şi reclădirea întregii arii urbane cu imobile tip şi căi de comunicaţii nou trasate.

La sate, „sistematizarea" a însemnat (în câteva comune de lângă Bucureşti unde s-a aplicat, de exemplu la Otopeni) schimbarea completă a modului de viaţa al locuitorilor, de la locuinţa familială – casă şi curte –, la aceea colectivă, garsonieră sau apartament într-un bloc.

Acelaşi lucru a avut loc mai ales şi pe scară extinsă la oraşe, în toate străzile unde casele individuale ale unei familii au fost dărâmate pentru a face loc blocurilor tip cu mai multe etaje.

Comisia centrală de partid şi de stat pentru *elaborarea prognozelor de dezvoltare economică şi socială*, se constituie la 8 iulie 1971 – preşedinte – tot Nicolae Ceauşescu.

Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale, înfiinţat la 16 mai 1973, cu 259 membrii şi 15 secţii de specialitate, avea ca atribuţii: studiul fenomenelor sociale importante din România; prezentarea de propuneri; elaborarea prognozelor de perspectivă... Consiliul – prezidat de Nicolae Ceauşescu – a avut un rol consultativ şi a aprobat toate propunerile primite de la conducerea Partidului. Rămâne întrebare deschisă dacă a întocmit analize şi formulat propuneri alternative faţă de directivele Preşedintelui. Răspunsul pare mai curând negativ. Consiliul a fost una din verigile birocratice menite să aprobe hotărârile conducerii Partidului.

De reamintit că Nicolae Ceauşescu a anticipat, probabil, prognozele Consiliului Suprem al Dezvoltării când, la aniversarea semicentenarului partidului (în 1971), a înfăţişat, într-un amplu subcapitol al cuvântării sale „Programul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate".

Comitetul pentru problemele consiliilor populare – un nou organism de partid şi de stat – este urmarea unei legi votată de Marea Adunare Naţională la 20 iunie 1973.

Congresul deputaţilor consiliilor populare judeţene este instituit din 5 în 5 ani, ca o nouă treaptă organizatorică – printr-o Lege votată de M.A.N. la 20 iunie 1973.

Aceeaşi lege stabileşte şi *Conferinţa preşedinţilor consiliilor populare comunale şi orăşeneşti*, convocată odată la 4 ani.

Cele trei noi organisme, cu menirea să aplice directivele forului superior, venite pe cale ierarhică, nu contribuiau la formularea deciziilor.

În schimb, organizarea *Comisiei permanente pentru avizarea şi controlul consumurilor de combustibil, energie electrică şi termică* (la 28 decembrie 1973), aduce dovada crizei de energie ce se profilează ca urmare a industrializării forţate. În loc de a reevalua şi analiza marii consumatori industriali de energie, conducerea P.C.R. merge pe linia reducerii tot mai accentuate a consumurilor neindustriale.

Conferinţa Naţională a P.C.R.

Conferinţa Naţională a P.C.R. a avut loc între 19 şi 21 iulie 1972. Ea inaugurează seria conferinţelor naţionale ale partidului desfăşurate, cu regularitate, până în 1987 la câte doi ani după fiecare Congres.

La baza rezoluţiilor votate a stat, fireşte, expunerea (amplă) a lui Nicolae Ceauşescu (95 pagini tipărite).[3]

Pe baza expunerii, Conferinţa Naţională P.C.R. a adoptat un şir de rezoluţii privind: 1) aprobarea raportului prezentat de Nicolae Ceauşescu; 2) realizarea înainte de termen a planului cincinal 1971–1975; 3) perfecţionarea organizării şi conducerii vieţii sociale şi dezvoltarea democraţiei socialiste; 4) principalele orientări de dezvoltare economico-socială în următoarele două decenii; 5) pregătirea forţei de muncă şi creşterea nivelului de trai; 6) sistematizarea teritoriului, a oraşelor şi satelor; 7) perfecţionarea activităţii politico-organizatorice şi ideologice; 8) înflorirea naţiunii socialiste şi problema naţională în R.S.R.; 9) politica şi activitatea internaţională ale P.C.R.[4]

Din cele 9 rezoluţii reţinem următoarele:

– realizarea planului cincinal în patru ani şi jumătate (reluarea unei directive din anii ’50, cu mai multe temeiuri de reuşită); însemna să produci mai mult cu acelaşi salariu);

– un ritm mediu de creştere de 9–10%, pe an în următoarele două decenii, procent ce ar fi impus eforturi deosebite întregii economii;

---

[3] *Raportul cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în următorii ani şi în perspectivă, la perfecţionarea conducerii planificate a societăţii şi dezvoltarea democraţiei socialiste, la creşterea rolului conducător al partidului în edificarea socialismului şi comunismului, la activitatea internaţională a partidului şi statului*, în volumul *Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Român*, Editura Politică, Bucureşti, 1972. Expunerile din text sunt luate din acest volum, pp. 15–107.

[4] În volumul citat.

– industrializarea accelerată a unor județe rămase în urmă față de media țării: Bistrița-Năsăud, Teleorman, Harghita, Dâmbovița, Sălaj și Tulcea;

– dezvoltarea pe bază de plan a orașelor și satelor (sistematizarea); „se interzice cu desăvârșire amplasarea oricăror construcții... în afara perimetrului constructibil al orașelor și satelor"; un capitol aparte este rezervat sistematizării orașelor (cu 14 directive!) pornind de la „reactualizarea schițelor de sistematizare a județelor, municipiilor și orașelor". Ceea ce însemna noi demolări ale fondului urban existent și înlocuirea sa cu „blocuri astfel amplasate încât să se închege străzi și bulevarde precis conturate".

Asemenea directive nu prea au fost luate în seamă de opinia publică, atunci în 1972. Ele vor deveni însă realitate în anii '80 când arii întregi din București și multe alte orașe au fost dărâmate și înlocuite cu blocuri de locuințe și alte construcții;

– la sistematizarea comunelor și satelor, să se urmărească „cu perseverență ridicarea economică și socială a localităților rurale care au perspectivă de dezvoltare". Aceasta însemna desființarea a sute de localități rurale. Revoluția din decembrie 1989 a împiedicat realizarea acestui punct;

– problema națională a fost declarată ca rezolvată în R.S.R. – în spiritul ideologiei marxist-leniniste – și considerată „drept una dintre marile realizări ale orânduirii socialiste";

– „România este un stat național-unitar în care trăiesc și naționalități conlocuitoare". Aprecierea este exactă, ea corespunde realității. Evoluția din ultimii ani (mai ales începând cu 2005) merge însă către destrămarea suveranității statului român și ștergerea treptată a identității naționale;

– a fost condamnată oficial „strămutarea populației de origine germană (în 1945) și sârbă (în 1951, notele D.C.G.), exproprierea totală a terenurilor agricole deținute de germani" (în 1945). (Criticarea acestor măsuri a venit după decenii, nota D.C.G.)

Raportul prezentat de Nicolae Ceaușescu la Conferința Națională P.C.R. din 1972 cuprinde o formulare care va reveni obsesiv până în 1989:

„Noi ne propunem să asigurăm *o dezvoltare multilaterală* a societății, *înflorirea tuturor laturilor vieții sociale*, atât a economiei cât și a științei și culturii, perfecționarea conducerii, *formarea omului nou*, promovarea eticii și echității socialiste."

„De aceea considerăm pe deplin corespunzătoare etapei istorice actuale formularea ca obiectiv fundamental al partidului – *făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate*".[5]

Formula aceasta va fi repetată de sute de ori, nu numai în documentele oficiale, dar și în cuvântări, editoriale, telegrame omagiale etc. Prin repetiție ea și-a pierdut înțelesul în opinia publică din anii '70 și '80, mai ales când restricțiile impuse populației se ciocneau de tonul festiv și triumfalist al prezentării societății socialiste multilateral dezvoltată.

---

[5] În volumul citat, la p. 69. Cf. pp. 67–72 subcapitolul 3: *Unele probleme teoretice ale evoluției României pe drumul socialismului și comunismului.*

Conferința Națională a „ales“ pe membrii Comitetului Central, membrii supleanți, pe cei ai Comisiei Centrale de Revizie, membrii titulari și cei supleanți ai Comitetului Executiv. Forul operativ și efectiv al deciziilor era *Prezidiul Permanent* cu 9 membri și *Secretariatul* tot cu 9 membri... În componența nominală a acestor două trepte decizionale, titularii erau oameni „noi“ care înlocuiseră cu totul pe cei existenți în anul 1965 (la Congresul al IX-lea P.C.R. „garda veche“ și cea „nouă“ erau prezente).

La sfârșitul Raportului, Secretarul General al Partidului a recitat versuri care, posibil, vor fi fost scrise chiar de el.[6]

E toată țara românească-n sărbătoare,
Poporul înalță imn partidului iubit,
Sub steagul lui ne avântăm spre soare
Să făurim un viitor mai fericit.

S-avem un singur țel, o singură voință,
Nicicând să nu ne plângem că ni-e greu.
Prin munca tuturor, creăm o nouă viață;
Să fii tot mai puternic, poporul meu erou!

Dușmanii de vor voi să te sugrume,
Cu viața noastră te vom apăra;
Vom face totul să trăiești în lume
Egală între popoare, țara mea.

Spre voi aleși în sfatul comunist al țării,
Se îndreaptă nădejdea întregului popor;
Gândiți cutezător, spre largurile țării!
Să urce națiunea spre comunism, în zbor!

Revenirea în forță a factorului politico-ideologic

Revenirea în forță a factorului politico-ideologic constituie trăsătura definitorie a anului 1971, cu prelungiri în continuare.

La 6 iulie 1971, fără vreo pregătire prealabilă a opiniei publice, Comitetul Executiv al C.C. al P.C.R. adoptă „Propunerile de măsuri“ pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare revoluționară a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii, de creștere a rolului conducător al partidului. Măsurile cuprind: învățământul de partid,

[6] În volumul citat, la p. 106.

munca politică de masă, educația politică în învățământul de toate treptele, participarea tineretului pe marile șantiere, lărgirea propagandei ateiste, orientarea mai accentuată a presei, a emisiunilor radio și TV, a editurilor, teatrelor, programelor cinematografice – către aspectele politico-ideologice.

„Propunerile" au fost date publicității la 12 zile după revenirea delegației de partid și guvernamentală dintr-o vizită de prietenie în China, Coreea de Nord, Vietnam și Mongolia, cu o escală la Moscova, în drum spre casă.

Cum în China și Coreea de Nord oaspeții români au fost întâmpinați cu manifestații și programe la care participau mii și mii de oameni, mobilizați în forță, a fost formulată o legătură ad-hoc între vizita asiatică și „Propunerile" etichetate repede și neoficial drept o „minirevoluție culturală" asemănătoare aceleia în plină desfășurare în R.P. Chineză.

O mai atentă cercetare arată că explicația de mai sus nu are temei. Desigur, Nicolae Ceaușescu aprecia și se bucura privind mari demonstrații pe stadioane, vorbind mulțimilor de zeci de mii de oameni la manifestări populare, ascultând minute în șir aclamațiile participanților. Va fi fost cu atât mai impresionat de precizia și reacția – aproape mecanică – cu care era întâmpinat de zeci de mii de participanți la Beijing sau Pyöngyang.

Dar *„Propunerile" nu preluau modelul revoluției culturale chineze*, iar secretarul general al P.C.R. nu a făcut vreo apreciere favorabilă acesteia. „Știam că în timpul revoluției culturale au fost multe pierderi", a precizat el în ședința Comitetului Executiv din 25 iunie 1971 când a prezentat o informare privind vizita de prietenie în patru țări socialiste din Asia. Și a adăugat că la Beijing a vorbit „despre succesele obținute în condițiile interne ale revoluției culturale, *n-am spus că revoluția culturală e bună*" (sublinierea D.C.G.).[7]

Explicația întocmirii și lansării „Propunerilor" se cuvine căutată în alt cadru. Etapele au fost următoarele:

1. La 10 februarie 1971, întâlnirea la sediul C.C. a liderului P.C.R. cu scriitori, oameni de cultură și artă. Mesajul său era limpede:

„Am subliniat cerința ca oamenii de creație să răspundă tot mai bine solicitărilor poporului... Arta este cu adevărat valoroasă când omul, ascultând-o, citind-o, privind-o, simte că ea îi devine necesară, indispensabilă, îl transformă, îl educă, îi lărgește orizontul spiritual..."

„Noi credem că datoria scriitorilor și artiștilor este aceea de a contribui activ la făurirea omului nou, la formarea conștiinței socialiste..."[8]

2. Anterior vizitei în Asia, o comisie anume fusese numită de Comitetul Central, pentru a pregăti „propunerile". „Înainte să plec – informa Nicolae Ceaușescu pe membrii Comitetului Executiv la 25 iunie – am avut o ședință de Secretariat și acolo am stabilit

---

[7] Ioan Scurtu, *Ortodoxismul marxist împotriva pericolului sovietic*, în „Istorie și civilizație", septembrie 2011, pp. 30–34. Se va cita, în continuare, „Ortodoxismul marxist".

[8] *România*, vol. 5, pp. 462–463.

Fig. 86 Vizita oficială a lui Nicolae Ceauşescu în Coreea de Nord (9-15 iunie 1971). Primire pe marele stadion din Pyöngyang, cu un „bun venit" scris de participanţi îmbrăcaţi în alb

că pregătim un material pentru plenară, că propaganda noastră este nemulţumitoare, că ea nu corespunde sarcinilor de educare a tineretului, a poporului în general... Aşa că am spus-o înainte de a merge în China. Dar ceea ce am văzut în China şi Coreea de Nord demonstrează că concluzia la care am ajuns este justă."[9]

Gândea liderul P.C.R. că printr-o asiduă educaţie şi propagandă va putea determina reacţii ale românilor asemănătoare celor din China sau Coreea? Ceea ce putem afirma în stadiul prezent al documentaţiei este că liderul român credea ferm în acţiunea permanentă politico-ideologică ca instrument şi factor de educaţie a tineretului şi al cetăţenilor în general.

Cum a reacţionat Moscova la vizita de prietenie a delegaţiei române în China şi celelalte ţări socialiste din Asia?

La 2 august 1971 a avut loc în Crimeea o întâlnire cu participarea conducătorilor din Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Republica Democrată Germană. Tema centrală: situaţia din România.

Iată extrase din declaraţiile participanţilor.[10]

---

[9] Citat după Ioan Scurtu, p. 32.

[10] Declaraţiile liderilor la întâlnirea din Crimeea sunt reproduse după Ioan Scurtu, studiul citat, pp. 32–33.

Leonid Brejnev: În China Ceauşescu „nu a reprezentat punctele noastre (de vedere, nota D.C.G.) ci a acţionat împotriva noastră... Ceauşescu a mers prea departe. El conduce lupta împotriva noastră şi reprezintă obstrucţia fundamentală în calea liniei noastre".

„A arătat-o când a deschis relaţiile diplomatice cu R.F.G.-ul şi o arată acum prin vizita la Beijing."

„Noi am avut răbdare în privinţa comportamentului României. Trebuie să încercăm să exercităm influenţă asupra evoluţiilor din interiorul ţării."

János Kádár: „Ceauşescu ne-a abandonat întotdeauna în situaţii critice. Ne-a abandonat în executarea politică coordonată împotriva Germaniei de Vest şi împotriva a ceea ce se hotărâse referitor la stabilirea relaţiilor diplomatice cu R.F.G."

„Ne-a abandonat în lupta împotriva contrarevoluţiei din R.S. Cehoslovacă. Acum ne-a trădat vizitând Beijing-ul."

Gustáv Husák (Cehoslovacia): „Ceauşescu se depărtează total de linia noastră comună", să avem în vedere „oamenii pe care, în viitor, ne vom sprijini".

Todor Jivkov (Bulgaria): Ceauşescu a lansat ideea unui „pact balcanic" dintr-un „impuls antisovietic".

Concluzia se desprindea limpede: liderul P.C.R. devenise „persona non grata" fiindcă ducea o politică externă care nu se alinia directivelor Moscovei. În Cehoslovacia, Moscova reacţionase pe plan militar deoarece evoluţiile interne din acea ţară riscau să submineze principiile de bază ale unui regim de tip sovietic; acum, Moscova reacţiona din nou fiindcă politica externă a României contravenea liniei trasate de Uniunea Sovietică.

Cum se va proceda acum, în 1971?

Leonid Bejnev a subliniat că şi în România „există şi buni tovarăşi" şi a propus „să fie identificate acum acele persoane din România pe care ne vom putea baza în viitor", pentru a fi căutate prin intermediul ambasadelor Cehoslovaciei, Ungariei, Poloniei, R.D.G. şi U.R.S.S. din Bucureşti „pentru a exercita influenţă asupra evenimentelor din ţară".

Brejnev a mai precizat că serviciile speciale din amintitele ţări să includă în programul lor acţiuni vizând discreditarea politicii promovate de România. Între acestea: contestarea apartenenţei Transilvaniei la România, situaţia „extrem de gravă" a minorităţilor, îndeosebi a celei maghiare etc.

Concluzia profesorului Ioan Scurtu, care examinează aceste informaţii, este că la întâlnirea din Crimeea la 2 august 1971, a fost formulat „un amplu program de manipulare a opiniei publice internaţionale şi liderilor politici din Occident, vizând diabolizarea lui Nicolae Ceauşescu şi a regimului său, ce avea să cunoască o amplă extindere în anii '80".[11]

În acest context, Nicolae Ceauşescu şi nucleul de conducere a P.C.R. „au decis să contracareze pericolul sovietic prin supralicitarea ataşamentului faţă de învăţătura

[11] *Ortodoxismul marxist*, p. 33.

marxist-leninistă şi luarea unor măsuri care să frâneze sau chiar să oprească procesul de liberalizare în domeniile învăţământului şi culturii".[12]

Aceasta poate fi explicaţia publicării şi punerii în practică a Propunerilor din 6 iulie 1971.

Dincolo de această explicaţie, exista convingerea fermă a liderului P.C.R. că omul poate fi format printr-o continuă prelucrare politico-ideologică.

Iată reperele unei atari convingeri:

9 iulie 1971. Nicolae Ceauşescu dezvoltă „propunerile". După ce defineşte conceptul de „societate socialistă multilateral dezvoltată" (va fi repetat până la saturaţie în anii următori), liderul P.C.R. trece la „activitatea pentru transformarea conştiinţei oamenilor" şi la „intensificarea activităţii ideologice şi educative, activitate ce trebuie să aibă un rol tot mai important în formarea omului nou, în dezvoltarea construcţiei socialiste".

Între măsurile propuse, este „problema introducerii şi la televiziune şi la radio a spiritului muncitoresc, a principialităţii revoluţionare, comuniste în întreaga activitate".[13]

În noiembrie 1971 o plenară a Comitetului Central aprobă „Programul pentru îmbunătăţirea activităţii ideologice şi de ridicare a nivelului general al cunoaşterii, al educaţiei socialiste a maselor".

N-a fost o „revoluţie culturală" de tipul celei din 1948–1960, dar atmosfera s-a schimbat brusc. Prima victimă a „propunerilor" a fost serialul „Incoruptibilii" urmărit de sute de mii de telespectatori. Dintr-odată, Eliot Ness şi echipa sa în luptă cu gangsterii din Chicago în anii prohibiţiei au dispărut de pe ecrane şi fără preaviz. Pe coperţile cărţilor nu mai apar simbolurile religiei creştine (cu excepţia publicaţiilor Bisericii). Măsura s-ar datora „Tovarăşei" care într-o vizită în Moldova a intrat într-o biserică în timpul slujbei, iar preotul n-a oprit slujba ci a continuat-o, cum îi era datoria! Fabrica de zvonuri începea să funcţioneze poate ca o reacţie la directivele antireligioase. Vlad Mugur, talentatul regizor, prieten din copilărie de la Mangalia, rămâne în străinătate şi descrie la Europa Liberă atmosfera schimbată în lumea teatrului. L-am auzit vorbind şi mă întrebam dacă revenim la preceptele rolleriene.

Evoluţia nu a fost însă numai negativă. În iulie-septembrie 1973 apare revista (trimestrială) *Cahiers roumains d'études littéraires*, sub redacţia lui Adrian Marino, Vasile Nicolescu, Romul Munteanu. Între colaboratori: Edgar Papu, Mircea Zaciu, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Traian Herseni, Dan Hăulică, Eugen Simion, Nicolae Balotă, Nicolae Manolescu, George Ivaşcu, Ovidiu Bârlea...

Începând cu 1971, prezenţa politicului în cultură este simţită mai mult şi mai des ca înainte.

---

[12] *Ibidem.*

[13] *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, mai 1971–februarie 1972*, Editura Politică, Bucureşti, 1972, pp. 196–257.

Ea a sporit lent cu fiecare an. Controlul lucrărilor în edituri a devenit mai insistent. Reapar directivele în istorie de la cel mai înalt nivel, ca, de exemplu, „2050 de ani de la constituirea statului centralizat condus de Burebista"; sau „tracomania", cu rolul preponderent al dacilor în istoria românilor; sau protocronismul pornind de la o analiză echilibrată a lui Edgar Papu, *Din clasicii noştri. Contribuţii la ideea unui protocronism românesc; Barocul ca tip de existenţă*, Bucureşti, 2 vol. 1977; propaganda de partid a amplificat nejustificat manifestările unui atare protocronism; sau lupta pentru independenţă şi unitate care se cuvenea accentuată cu fiecare prilej.

Politica oficială a continuat aplicarea „Propunerilor", revenind cu fiecare prilej astfel:

În mai 1972, Conferinţa naţională a scriitorilor discută programul scriitorilor în lumina sarcinilor enunţate de Plenara C.C. al P.C.R. din 3-5 noiembrie 1971. Preşedinte Zaharia Stancu (reales); vicepreşedinţi: Laurenţiu Fulga, George Macovescu, Marin Preda, Sütö András, Virgil Teodorescu. Preşedinte de onoare: Victor Eftimiu.

Septembrie 1972: apare *Era Socialistă*, revista teoretică a partidului.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism adoptat la Congresul al XI-lea al P.C.R. (25–28 noiembrie 1975) se înscrie, prin retrospectiva sa cu iz istoric, în aceeaşi politică de aplicare a „propunerilor" din 6 iulie 1971 şi a plenarei din noiembrie 1971.

Pe linia aceloraşi directive se înscriu: Primul congres al educaţiei politice şi al culturii socialiste (2–4 iunie 1976); Conducerea Comisiei Ideologice a C.C. al P.C.R. direct de către Nicolae Ceauşescu (14 iulie 1976); adoptarea de către Marea Adunare Naţională a unei noi legi a educaţiei şi învăţământului (21–22 decembrie 1978); expunerea lui Nicolae Ceauşescu, devenită document program al partidului: „Cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în ţara noastră, la problemele teoretice, ideologice şi activitatea politică, educativă, a partidului"; Congresul al II-lea al educaţiei politice şi culturii socialiste, cu un program de măsuri menit să formeze „omul nou", cu o înaltă conştiinţă socialistă, constructor devotat al socialismului şi comunismului (24–25 iunie 1982); un nou program de măsuri adoptat de Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. privind îmbunătăţirea activităţii ideologie şi politico-educative; expunerea lui Nicolae Ceauşescu privind menirea şi rolul activistului de partid (Mangalia, august 1983).

Între iulie 1971 şi august 1983 sunt adoptate 8 (opt) hotărâri la nivel înalt şi au loc două congrese cu punerea în prim plan a activităţii politico-ideologice. În viziunea şi intenţia conducerii P.C.R., de fapt a lui Nicolae Ceauşescu, „ofensiva ideologică" avea ca ţel – în condiţiile anilor '70 şi '80 – mobilizarea şi dinamizarea vieţii sociale.

O asemenea redirecţionare a politicii partidului *a readus în prim plan acţiunea activiştilor*, persoane fără vreo bază profesională efectivă. De unde şi caracterizarea făcută de Nicolae Ceauşescu în expunerea sa din august 1983: „...orice comunist trebuie să stăpânească în cele mai bune condiţii, cele mai înalte cunoştinţe tehnico-ştiinţifice, profesionale, în toate domeniile. Dar el trebuie să aibă o calitate în plus – *să fie gata să*

îndeplinească orice însărcinare din partea partidului, în orice domeniu –, să fie revoluționar de profesie..."[14] (sublinierea D.C.G.)

Varia, 1970–1974

1. *Inundații* de mari proporții (mai-iunie 1970), îndeosebi în centrul și NV țării: 45 000 case dărâmate sau grav avariate, alte 40 000 inundate; au fost avariate: 1 700 km căi ferate, 10 000 km linii de transport și distribuție a energiei electrice, 40 000 metri liniari de poduri și podețe; 1 000 000 ha acoperite de ape revărsate (din care 70 000 cultivate). Au fost 166 victime omenești. Pagubele aduse economiei au fost evaluate la peste 10 miliarde lei. Toți salariații au cedat echivalentul unui salariu lunar pentru a compensa pagubele (mai-iunie 1970).

2. *Învățământ*

– Ministerul Învățământului înființează șase noi licee cu predare în limba maghiară și două în limba germană (iulie 1971)

– Organizarea Academiei „Ștefan Gheorghiu" pentru învățământul social-politic și perfecționarea cadrelor de conducere (3 octombrie 1971)

– Institutul Politehnic din Brașov și Institutul Pedagogic formează nucleul Universității Brașov. Primul rector prof. univ. Marin Untaru (13 octombrie 1971)

– La Institutul Politehnic din București este înființată Facultatea de construcții aerospațiale (18 octombrie 1971)

– Facultatea de Comerț Exterior se constituie în cadrul Academiei de Studii Economice din București (noiembrie 1971)

– Pregătirea militară a studenților este aprobată de Consiliul Apărării, în aprilie 1973. În octombrie același an, prima promoție a cursului de pregătire a cadrelor militare feminine, este înaintată în grad, în cadrul unei solemnități, la București.

3. *Comerț*. Prima ediție a *Târgului Internațional București* (T.I.B.), are loc în octombrie 1970, cu firme și unități industriale din 2-6 țări. În prima decadă (până în 1980) s-a ținut odată la 2 ani cu scopul de a promova produsele românești. Rezultatele efective nu au fost date publicității.

Comerțul exterior al R.S.R. va face obiectul unor repetate „consfătuiri" și evaluări ale factorului politic.

Astfel, o plenară a C.C. al P.C.R. discută, în februarie 1971, *Proiectul legii privind comerțul exterior*, colaborarea și cooperarea economică și tehnico-științifică. Reprezentanțele și organizațiile economice din alte țări sunt autorizate să funcționeze în România (ianuarie 1971). *Asociația Română de Marketing* este constituită în martie 1971 pentru a favoriza extinderea comerțului exterior.

---

[14] Cuvântare la Consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice și politico-educative, din 2–3 august 1983, în *România...*, vol. 26, p. 180.

În aceeaşi direcţie se înscrie prima ediţie a *Târgului Internaţional de bunuri de consum – TIBCO 74* la Bucureşti: 10 ţări participante cu pavilioane naţionale şi alte 24 firme străine.

Interesul regimului pentru comerţul exterior se manifestă şi prin ţinerea, la Bucureşti, a *Congresului Federaţiei Internaţionale de Marketing*, cu participarea specialiştilor din 25 de ţări, plus experţi O.N.U.

Normele rigide impuse exportului din R.S.R., suspiciunea permanentă asupra persoanelor şi firmelor participante la comerţul extern, neînţelegerea mecanismelor proprii ale schimbului internaţional de mărfuri, fixarea unor priorităţi de către conducerea politică P.C.R. (plata integrală a datoriilor externe, restrângerea la maximum a consumului intern, acordarea de credite româneşti unor ţări nealiniate etc.), toate acestea au constituit frâne reale în desfăşurarea exporturilor din R.S.R. De unde şi relativ frecventele întâlniri şi consfătuiri privind acest important sector economic.

4. *Cooperativele agricole de producţie*

Comitetul Politic Executiv emite o Hotărâre privind *protecţia socială acordată membrilor cooperativelor agricole de producţie*, şi anume: asistenţa medicală şi medicamente gratuite; ajutoare în caz de boală, lehuzie şi naştere; indemnizaţie pentru copii; înlesniri la procurarea biletelor de tratament în staţiunile balneoclimaterice (27 aprilie 1971).

Irigaţiile au stat constant în atenţia regimului după 1965. Debutul îl fac 23 000 ha de la Mircea Vodă (judeţul Constanţa, 1970). Urmează Galaţi-Călăraşi, pe 46 339 ha (1971).

5. *TAROM* îşi extinde liniile prin inaugurarea cursei Bucureşti-Amsterdam-New York, 8 500 km (iunie 1974). TAROM, în colaborare cu Administraţia generală a Aviaţiei Civile din China, inaugurează şi linia aeriană intercontinentală Beijing-Teheran-Bucureşti-Tirana (noiembrie 1974).

6. *Măsuri preventive.* Un set de măsuri pentru prevenirea infracţiunilor şi a manifestărilor „antisociale" (a se citi – de opoziţie faţă de regim) a fost adoptat la Consfătuirea cadrelor de bază din Securitate, Miliţie şi Procuratură, Bucureşti, 6–9 aprilie 1970.

Industrializarea

Creşterea industrială

Raportul Comitetului Central la Congresul al X-lea[15] al P.C.R. (6 august 1969) prevedea următoarele cifre globale pentru cincinalul 1971–1975.

Creşterea producţiei industriale cu 8,5–9,5% în medie pe an; la unele ramuri obiectivele pe cinci ani vor fi:

---

[15] În broşură, Editura Politică, Bucureşti, 1969.

Fig. 87 Congresul al II-lea al Oamenilor muncii din industrie, construcții, transporturi, circulația mărfurilor și finanțe, București, 24-26 iunie 1981

– industria constructoare de mașini – 72–78% față de 1970;
– producția de oțel – 10–10,5 milioane tone în 1975;
– îngrășăminte chimice – 2,2–2,4 milioane tone.

Față de procentele din Raportul C.C., legea pentru planul cincinal 1971–1975 votată de Marea Adunare Națională la 21 octombrie 1971, prevede o creștere a producției industriale cu 11–12,2% anual. Pe cale de consecință, fondul de acumulare din venitul național alocat investițiilor urcă de la 15–17% (vezi și Plenara C.C. al P.C.R. din 27–29 decembrie 1956) la 36,3% pe intervalul 1976–1980. Politica de industrializare era astfel sensibil accelerată.

Nu avem informații de felul cum a fost luată o atare decizie. Știm că la 8 iulie 1971 se constituie *Comisia centrală de partid și de stat pentru elaborarea prognozelor de dezvoltare economică și socială* sub președinția lui Nicolae Ceaușescu.

A ajuns noua Comisie la concluzia dublării fondului alocat dezvoltării economice? Sau a fost inițiativa lui Nicolae Ceaușescu, comunicată Comisiei și trecută în planul cincinal pe 1971–1975? Din felul cum funcționa procesul decizional inițiativa va fi fost, probabil, de la Nicolae Ceaușescu la Comisie și apoi la Legea Planului cincinal pe 1971–1975.

Fig. 88 Vizita de lucru a lui Nicolae Ceaușescu la Uzina de Tractoare, Brașov (unitate industrială azi dispărută)

Oricum, *procentele de 31,1%-36,3% se situau printre cele mai ridicate din lume.* Pe termen scurt un asemenea efort *nu* s-a resfrânt negativ asupra nivelului de trai întrucât era susținut prin credite externe. Către finele anilor '70, când s-au apropiat scadențele de rambursare a creditelor, s-au manifestat primele semne ale crizei, resimțită crescendo de populație în deceniul 1979–1989.

Unități noi intrate în producție (enumerate în ordinea cronologică a funcționării lor):

1971: Azotat de amoniu granulat la Turnu Măgurele; Fibre artificiale la Săvinești; Policlorură de vinil la Grupul industrial chimic Râmnicu Vâlcea; Filatura de bumbac – Slobozia; Osii și boghiuri – Balș

1972: Carton și confecții de carton ondulat – la Combinatul de celuloză și hârtie – Drobeta Turnu-Severin; Produse lactate – Tg. Jiu; Anilină, la Combinatul chimic Făgăraș

1973: Excavatoare – la Uzina Progresul din Brăila; Alumină – Tulcea; Amoniac – Slobozia; Aparataj electric auto – Sfântu Gheorghe; inaugurarea Combinatului metalurgic Târgoviște

1974: Prefabricate din beton – Timișoara; Rulmenți – Alexandria; Plăci aglomerate din lemn – Bistrița; Sticlărie pentru articole de menaj – Bistrița; Rafinăria nr. 2, la Platforma petrochimică din Pitești; Filatura de bumbac – Alexandria; Plăci aglomerate din lemn – Miercurea Ciuc; Porțelan pentru menaj – Curtea de Argeș

Pe lângă aceste 22 unități industriale noi, au intrat în funcțiune utilaje sau instalații tehnice complexe în același interval 1970–1974, astfel:

1970: Laminor de șase țoli la Uzina de țevi, Roman; Laminorul de benzi la rece – Combinatul siderurgic Galați; Transformator de forță de 190 MVA pentru Hidrocentrala de la Porțile de Fier, la Uzina Electroputere Craiova

1972: Turboagregatul de 350 MW la Întreprinderea de Mașini Grele București; Cazanul de 1 035 tone-abur pe oră, la Uzinele Vulcan București; Prima linie de ciment la Combinatul de materiale de construcții din Câmpulung Muscel

1973: Tranformator bloc de 400 MVA, la Electroputere Craiova; Bateria nr. 1 a Uzinei cocso-chimice la Combinatul siderurgic Galați

1974: Instalația pentru forajul sondelor de țiței și gaze până la 6 500–10 000 m adâncime, la Uzina 1 Mai din Ploiești; Linia de ciment (cea mai mare din zonă) la Combinatul de lianți și azbociment din Fieni; Motorul de 4 000 CP la Reșița; Instalația de foraj maritim 4 DH-315 care atinge adâncimea record de 7 100 m adâncime.

Producția de energie electrică

1971: Centrala Porțile de Fier intră în exploatare cu întreaga ei capacitate

1972: – Inaugurarea oficială a Sistemului energetic de navigație de la Porțile de Fier I, lac de acumulare de 2 000 000 m^3, barajul deversor 441 m lungime cu o capacitate de

deversare de 15 000 m^3/secundă, putere instalată 2 050 MW, cu o producție medie anuală de energie electrică de 10,4 miliarde kWh

– Linia electrică Porțile de Fier I-Rovinari-București, de 400 kV (pentru transportul energiei electrice)

– Conectarea la sistemul energetic național al celui de-al doilea agregat termoenergetic de 200 MW, la Centrala termoelectrică de la Rogojelu

– Încep lucrările de construcție a centralei termoelectrice de la Turceni (jud. Gorj)

1973: – Intră în funcțiune al doilea hidroagregat de 170 MW la Centrala electrică Ciunget, pe Lotru

– Încheierea lucrărilor la barajul de pe Lotru

– Linia electrică aeriană de 400 kV Brazi-Brașov

1974: – Intră în producție al treilea hidroagregat la Centrala subterană de pe Lotru

Feroviare

Intră în circulație liniile de cale ferată electrificate: Adjud-Ciceu, Petroșani-Mintia și Ciceu-Ghimeș (1973–1974)

Construcții navale

1972: – Lansarea la apă a primului carbonier de 15 000 tdw construit la Șantierul naval Galați

1974: – Se încheie la Constanța, construcția docurilor uscate necesare pentru navele de mare tonaj

– Lansarea unui carbonier de 18 000 twd la Șantierul naval Galați

Efortul în direcția industrializării a fost de mari proporții, după cum ne arată și capacitățile de producție enumerate. Criteriile după care se ridicau noile unități nu au fost vreodată explicate. Putem presupune cu temei – că primele două cincinale (1951–1960) au avut modelul sovietic.

După care, „industrializarea socialistă" n-a mai avut nevoie de „model". Dimpotrivă, a devenit un simbol al Partidului Comunist (Muncitoresc) Român în afirmarea politicii sale de sine stătătoare. Iar expresia directă, pe teren, a acestei politici au fost Combinatul siderurgic de la Galați și cel petrochimic de la Onești, ambele ridicate în anii lui Gheorghiu-Dej.

Cum funcționa industria socialistă în ansamblul ei, care erau relațiile între unitățile de producție, aveau asigurate noile fabrici (întreprinderi) livrarea produselor și cine erau beneficiarii?

Se întocmea un studiu de fezabilitate înainte de a hotărî ridicarea unei noi întreprinderi?

Sunt întrebări de fond la care s-ar putea afla răspunsuri în documentele Comisiei de Stat a Planificării, fond necercetat până în prezent.

A existat o corelare echilibrată între creșterea industrială prevăzută la un procent anual de 11–12,2% și aceea de energie electrică?

Către finele anului 1973 conducerea P.C.R. a început să-şi dea seama că exista un decalaj (deficit) în producţia de energie electrică faţă de cererile industriei. La 13 noiembrie, Comitetul Executiv al C.C. al P.C.R. adoptă o Hotărâre privind dezvoltarea energetică şi economisirea combustibililor şi electricităţii. Hotărârea va fi urmată de altele asemănătoare, tot mai restrictive pentru populaţie, pentru consumatorii casnici.

În toamna lui 1973 s-au introdus, temporar, şi restricţii în alimentarea cu benzină şi motorină. Ele nu s-au permanentizat.

În acel an, economia mondială a resimţit în direct creşterea spectaculoasă a preţului barilului de petrol, hotărâtă de statele producătoare, grupate în O.P.E.C.

Fig. 89 Constantin Dăscălescu (n. 2 iul. 1923, Breaza, jud. Prahova, d. 15 mai 2003, Bucureşti). Membru al C.C. al P.C.R. (1965-22 dec. 1989); membru al Comitetului Politic Executiv (1978-1989); prim-ministru al Guvernului (1982-22 dec. 1989) (*Dicţionar*, pp. 202-203)

Preponderenţa politicului asupra economicului se evidenţiază şi cu acest prilej. În 1971–1974 intră în funcţiune mai multe unităţi industriale mari consumatoare de energie electrică (vezi mai înainte enumerarea acestora). Soluţia conducerii P.C.R. a fost „economisirea". Ea s-a aplicat mai ales la consumul populaţiei, în timp ce la unităţile industriale a rămas mai curând un deziderat. La Conferinţa Naţională P.C.R. din decembrie 1982, Constantin Dăscălescu, prim-ministru al guvernului, declara:

„Consumăm un volum de resurse materiale şi de energie primară cu mult mai mare în comparaţie cu alte ţări."

„În acest sens aş aminti doar faptul că la noi consumul de combustibil pe unitatea de venit naţional este de circa 2 ori mai mare decât în Cehoslovacia şi R.D.G. şi de 3–5 ori mai mare faţă de R.F.G., Suedia, Italia şi Iugoslavia."

„Pentru a ne alinia în cel mai scurt timp la realizările din economia mondială în ce priveşte gospodărirea resurselor materiale, vom lua toate măsurile pentru a determina în toate domeniile... acţiuni concrete şi eficiente pentru utilizarea raţională a energiei, combustibililor, materiilor prime şi materialelor..."[16]

Acestea erau spuse în 1982.

La Conferinţa Naţională P.C.R. din 14–16 decembrie 1987, Constantin Dăscălescu a luat din nou cuvântul. Alături de „măreţele şi remarcabilele înfăptuiri... s-au manifestat serioase lipsuri şi neajunsuri" îndeosebi în „industria extractivă şi a producerii de energie electrică".

[16] Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Român.

Premierul nu s-a mai referit la „consumul de combustibil pe unitatea de venit național". Nu știm dacă măsurile luate în 1982 vor fi dat vreun rezultat.

În schimb, primul ministru subliniază în 1987 că se va proceda la „înlocuirea rapidă a tehnicilor și tehnologiilor învechite, mari consumatoare de materii prime și energie"[17]

E o întrebare dacă, în 1988 și 1989, un atare angajament al guvernului va fi fost adus la îndeplinire.

Politica externă
Relații internaționale

Relațiile externe 1970–1974 (și după această dată)

Începând cu 1962 diplomația românească devine un participant activ în relațiile internaționale, cu propria sa individualitate, în cadrul oferit de echilibrul dintre cele două supraputeri – Statele Unite ale Americii și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste –, de Organizația Națiunilor Unite și într-o măsură și de Grupul celor 77.

Prin strategia inițiată de Ion Gheorghe Maurer și de Gheorghiu-Dej diplomația română, fără a depăși cadrul existent, și-a diversificat atent aria de acțiune prin legături economice, politice și culturale, pe de o parte cu țările din Vestul Europei, cu Statele Unite ale Americii, pe de altă parte, cu Republica Populară Chineză și Republica Democrată Vietnam, cu India și Indonezia, deopotrivă într-o prezență activă, în Israel, Egipt, Siria și Liban.

Rezultatele au fost notabile.

După instalarea la putere a lui Nicolae Ceaușescu, direcțiile principale ale relațiilor externe au continuat până spre mijlocul anilor '70.

Avem astăzi mărturii în acest sens.

Eu l-am adus pe Ceaușescu a spus Ion Gh. Maurer lui Mircea Malița (confidențial firește). „Maurer mi-a spus, continuă Malița, că s-a gândit la Ceaușescu pentru că era tânăr și avea experiență politică. A fost bucuros când a auzit din gura lui Ceaușescu, la o întâlnire în doi înainte de alegeri (din martie 1965, nota D.C.G.) că el nu știe încă multe lucruri și că ar vrea să învețe de la Maurer. Îl ruga chiar să-i dea acest prilej, să-l mai cheme la el și să-i lămurească unele probleme. *Am crezut* – continuă Maurer – *că e o dorință sinceră și că-și înțelege limitele. Și că aș fi putut să-i fiu de folos. L-am preferat pe el celorlalți, care erau ignoranți, dar nu recunoșteau asta.*"

Era o continuare a înțelegerii tacite Dej-Maurer.[18]

---

[17] Volumul: *Conferința Națională a Partidului Comunist Român*, 14–16 decembrie 1987, Editura Politică, București, pp. 102–107.

[18] Mircea Malița, *Zid de pace*, pp. 105–107.

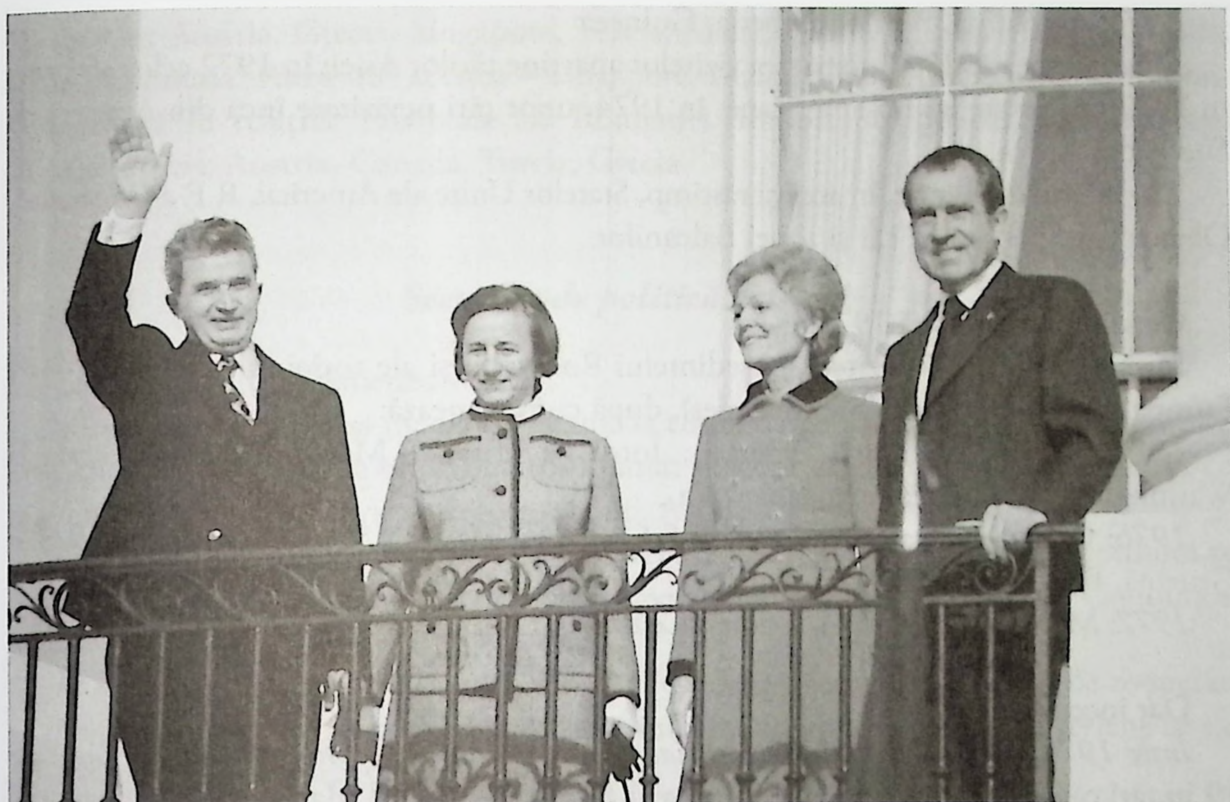

Fig. 90 Washington D.C. 4-7 decembrie 1973. Vizita oficială în S.U.A., în imagine Nicolae şi Elena Ceauşescu, Richard Nixon cu soţia sa Patricia.

Înţelegerea a funcţionat cam 5 ani. Până când şeful P.C.R. a socotit că a dobândit destulă experienţă în conducerea relaţiilor externe.

Ion Gh. Maurer şi-a continuat funcţia de prim-ministru şi de îndrumător (neoficial) al strategiei relaţiilor externe. În ianuarie 1971 este şeful delegaţiei române la cea de a XXV-a sesiune a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER) ţinută la Bucureşti. Este ultima oară când premierul Maurer participă la o reuniune internaţională. După această dată, numele său nu mai apare în atari manifestări. În martie 1974 Marea Adunare Naţională îl eliberează, la cererea sa, pe motive de sănătate, din funcţia de prim-ministru. Era formula standard când un înalt demnitar al statului era îndepărtat de conducerea ţării din funcţie.

Nicolae Ceauşescu – însoţit mereu de Elena Ceauşescu – preia vizitele în străinătate, după cum urmează:

1970: Islanda, Canada, Statele Unite ale Americii la sesiunea jubiliară O.N.U., Iugoslavia, Bulgaria

1971: China, Coreea de Nord, Vietnam, Mongolia; Finlanda; Iran

1972: Algeria, Africa Centrală, R.P. Congo, Zair, Zambia, Tanzania, Sudan; Egipt; Belgia

1973: Pakistan; Olanda, Italia, San Marino, Vatican, Republica Federală Germania; Cuba, Costa Rica, Venezuela, Columbia, Ecuador, Perú; Sénégal, Maroc; Statele Unite ale Americii

1974: Argentina, Brazilia; Liberia, Guineea

Observăm că în 1971 ponderea vizitelor aparține țărilor Asiei; în 1972 celor africane; în 1973 unor state latino-americane; în 1974, unor țări nevizitate încă din America de Sud și din Africa.

Dar liderul dă atenție, în același răstimp, Statelor Unite ale Americii, R.F. a Germaniei, Olandei, Belgiei, Italiei cât și zonei Balcanilor.

Ce se întâmplă după 1974?

Între 1975 și 1977 vizitele președintelui României și ale soției sale se împart între Europa și celelalte continente (mai ales), după cum urmează:

1975: Japonia, Filipine, Pakistan; Iordania, Turcia; Mexic, Brazilia (escale la Washington și Londra); Portugalia; Iran

1976: Grecia; Kuwait; Turcia; U.R.S.S. (Moscova), R.S.S. Moldovenească, R.S.S. Gruzină, R.S.S. Ucraina (Crimeea)

1977: Mauritania, Sénégal, Ghana, Coasta de Fildeș, Nigeria; Ungaria.

Dar începând cu 1978?

Între 1978 și 1989, cuplul prezidențial efectuează 84 vizite în străinătate[19], din care 19 în țări capitaliste, îndeosebi în Europa și America de Nord (dar și India, Singapore), iar celelalte în state socialiste, în cele musulmane sau din „lumea a treia".[20]

Restrângerea crescândă a relațiilor externe ale României cu țările vest europene și America de Nord se vede și în cifre. În intervalul 1981–1989, din 57 vizite prezidențiale,

---

[19] În unele vizite, ca de exemplu cele efectuate în 1989 în R.D. Germană, U.R.S.S. și Iran, Nicolae Ceaușescu a mers singur.

[20] Cronologia vizitelor între 1978 și 1989:

1978: S.U.A.; R.P. Chineză, R.P.D. Coreeană; R.S. Vietnam, R.D. Laos, Kampuchia Democrată; India; Marea Britanie; U.R.S.S.; Polonia

1979: Libia, Gabon, Angola, Zambia, Mozambic, Burundi, Sudan, Egipt; Spania; U.R.S.S.; Siria

1980: Iugoslavia; U.R.S.S.; Franța; Suedia; Danemarca; Norvegia; U.R.S.S.

1981: Austria; R.P. Chineză, R.P.D. Coreeană; Grecia

1982: Pakistan, Indonezia, Singapore, Malaysia, Kuweit; U.R.S.S.

1983: Cehoslovacia; Turcia; Ethiopia, Zimbabwe, Mozambic, Somalia, Malta, Egipt, Sudan, Cipru

1984: Pakistan; Siria; U.R.S.S.; Polonia; R.F. a Germaniei

1985: Libia; Canada; R.P. Chineză; R.P.D. Coreeană

1986: URSS

1987: India, Bangladesh, Birmania, Nepal; Angola, Zair, Congo; Turcia; U.R.S.S.; Egipt

1988: Ghana, Liberia, Guineea, Mauritania; Indonezia, Australia; R.D. Vietnam, R.P. Mongolia; Kenya, Tanzania, Egipt; U.R.S.S.; R.P. Chineză; R.P.D. Coreeană

1989: R.D. Germană; U.R.S.S.; Iran (Pentru cronologia vizitelor: Dinu C. Giurescu în *Zid de pace*, pp. 223–225).

10 sunt în: Austria, Grecia, Singapore, Turcia, Malta, Cipru, R.F. Germania, Canada, India, Indonezia. Patru din acestea – Singapore, Malta, Cipru, Indonezia – au o pondere redusă în relațiile bilaterale ale României. Importante pentru România erau R.F. Germania, Austria, Canada, Turcia, Grecia.[21]

Secvențe de politică externă

Ce a rezultat din asemenea vizite?

Informațiile date mass-media se rezumă la comunicatele oficiale, declarații comune, alocuțiuni de la dineurile oficiale. S-au semnat și acorduri economice, culturale; în cel mai bun caz ele sunt cuprinse în formule tip. Astfel:

Vizita oficială N. Ceaușescu și soția în Grecia (1976, martie): Semnarea Acordului pe termen lung de colaborare economică și cooperare tehnică. Adoptarea unui Comunicat comun.

În Kuwait, vizită de prietenie (martie, 1976): Semnarea unor Acorduri de cooperare în domeniul cultural, științific, turismului, informațiilor, transporturilor aeriene civile, poștelor și telecomunicațiilor.

Vizită oficială în Turcia (iunie 1976): Sunt semnate: „Acordul de aplicare" în domeniile petrolier, miner și energetic. Acordul de cooperare economică, industrială și tehnică pe termen lung.

Vizita oficială de prietenie în Ghana (februarie 1977): Semnarea unei Declarații solemne comune și a unui Comunicat comun; de asemenea: Protocol comercial, Protocol cu privire la dezvoltarea cooperării economice. Sunt parafate acordurile privind navigația maritimă și un acord de cooperare în domeniul pescuitului oceanic.

Vizita oficială de prietenie în Polonia (17–19 mai 1977): Sunt semnate: Acordul de cooperare în producția de strunguri grele; Protocol privind realizarea în România a unui laminor de țevi din oțel cu diametrul mare; Convenția de colaborare în industria extractivă de petrol și gaze; Convenția de specializare în fabricarea de produse siderurgice, 1978–1985; Protocol pentru extinderea specializării în producția de coloranți, semifabricate, articole farmaceutice și din cauciuc; Protocol adițional de lărgire a Acordului comercial de lungă durată.[22]

Când primul ministru Constantin Dăscălescu face o vizită oficială de prietenie în R.P. Chineză (21–25 noiembrie 1983) formulările sunt și mai generale: „Sunt stabilite acțiuni concrete, căi și modalități de dezvoltare a schimburilor și colaborării în domeniile

---

[21] Dinu C. Giurescu, în *Zid de pace*, pp. 223–226.

[22] Pentru vizitele în Grecia, Kuwait, Turcia, Ghana și Polonia: *Istoria politicii externe românești în date*, coordonator Ion Calafeteanu, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 468, 470, 478–479.

materiilor prime, energiei, combustibililor, metalurgiei, construcțiilor de mașini, transporturilor, industriilor electronică, chimică și petrochimică, ușoară și alimentară, în domeniul agriculturii..."[23]

Când Nicolae Ceaușescu și Elena Ceaușescu au efectuat un turneu în mai multe țări din Africa (28 martie-3 aprilie 1987) – Republica Populară Angola, Republica Zair și Republica Populară Congo – a fost dat publicității câte un Comunicat Comun, iar în Zair s-a semnat un Acord-program pe termen lung privind cooperarea economică și schimburile comerciale.[24]

Mai multe informații nu au fost date publicității la fiecare din aceste vizite în alte țări și nici la primirea unor înalte oficialități în România.

Din asemenea succinte enumerări opinia publică nu avea ce să afle și nici nu era interesată să cunoască mai mult. De aceea evoluția relațiilor externe ale României, mai ales de la mijlocul anilor '70, rămâne rezervată cercetării cândva, în viitor.

La nivelul opiniei publice vizitele la nivel înalt erau privite, tot mai frecvent, ca turism prezidențial; interesul public pentru ele era minim.

În stadiul actual al informației putem afirma că în anii '70 efectele deschiderii operate anterior de Maurer-Dej au continuat (vezi mai jos despre Orientul Apropiat și Vietnam), într-o pantă descendentă, la început mai greu de sesizat dar ulterior, de la finele anilor '70, tot mai accentuată, pentru a se situa, în a doua jumătate a anilor '80 la nivelul cel mai de jos.

Cauzele acestui declin constant?

Intervenția Elenei Ceaușescu în luarea deciziilor de politică externă, comentează Mircea Malița.[25] Soția liderului P.C.R. a urcat repede în ierarhia de partid și de stat, s-a instalat la Comitetul Central în „Cabinetul 2" (Nr. 1 fiind al lui Nicolae Ceaușescu), a preluat controlul cadrelor și parțial al serviciilor de informații, și-a asigurat colaborarea (interesată, firește) a unor persoane dornice de ascensiune rapidă și a îndepărtat treptat pe diplomații din echipa Maurer-Dej-Mănescu. Corneliu Mănescu este înlocuit cu George Macovescu în octombrie 1972 și trimis ambasador la Paris. Mircea Malița este trecut ministru al Învățământului în 1970, apoi ambasador la Berna, ulterior în S.U.A. și îndepărtat complet în 1984. George Macovescu, atât de prudent în felul cum acționa, pleacă de la Externe în 1978 și se retrage spre Uniunea Scriitorilor, Vasile Gliga directorul Direcției Politice de Sinteză în anii '60 plecă ambasador la Londra... O situație a mișcării personalului diplomatic în anii '70 ar evidenția mai bine schimbările intervenite.

După opinia lui Mircea Malița: „Puterea efectivă o exercita corigenta (Elena Ceaușescu, nota D.C.G.). Cenzura fiecare hârtie sau telegramă care îi era adresată (lui

---

[23] *Ibidem*, p. 531.

[24] *Ibidem*, p. 575.

[25] În capitolul „Ceaușescu și Orientul Mijlociu", în *Zid de pace*, pp. 120–124.

Nicolae Ceauşescu, nota D.C.G), aproba cererile de audienţă, se amesteca în luarea deciziilor, descalificând ca «prostii» propunerile care o contrariau, chiar dacă veneau de la «Tovarăşu»".[26]

În desfăşurarea relaţiilor externe ale ţării după 1965, câteva momente au constituit evenimente de amplitudine, iar *meritele revin probabil în mare măsură lui Nicolae Ceauşescu.*

Primul moment a fost atitudinea *în conflictul arabo-israelian* din iunie 1967, când România nu a rupt relaţiile diplomatice cu statul Israel şi nici n-a condamnat pe vreuna din părţi.

A urmat atitudinea *în timpul crizei cehoslovace* din vara 1968. A fost vizita făcută în ţara prietenă cu numai trei zile înainte de intervenţia militară sovietică şi declaraţiile făcute cu acel prilej.[27] Alocuţiunea lui Nicolae Ceauşescu la mitingul din Piaţa Palatului la 21 august 1968 i-a adus adeziunea deplină a opiniei publice româneşti şi aprecieri multiple ale cercurilor politice de peste hotare, un capital de încredere internaţională de care a beneficiat mulţi ani.

De reamintit rolul său *în medierea conflictului arabo-israelian* şi felul cum a fost soluţionat în 1977. Antecedentele diplomatice sunt descrise de Mircea Maliţa care a participat la convorbirile liderului P.C.R. la Damasc şi Cairo. O vizită fulger, neoficială, care nu a fost relatată de mass-media dar care a pregătit retragerea trupelor israeliene din teritoriile Sinai şi stabilirea păcii între Egipt şi Israel.[28]

Se adaugă contribuţia lui Nicolae Ceauşescu la relaţiile externe, *în organizarea vizitei generalului Charles de Gaulle în România* în 1968 şi *aceea a lui Richard Nixon în 1969*, cea dintâi vizită oficială a unui preşedinte american în ţara noastră şi într-o ţară socialistă după 1945.

Ambele au avut un ecou major în opinia publică românească.[29]

De notat că delegaţia României condusă de Nicolae Ceauşescu, a participat între 29 iulie şi 1 august 1975 la a treia fază a *Conferinţei pentru securitate şi cooperare în Europa care a adoptat Actul final.* Actul statorniceşte ordinea teritorială stabilită în Europa la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, implicit balanţa de forţe între cele două supraputeri pe continent. Acelaşi act, publicat în întregime şi de presa română, cuprinde şi secţiunea privind „drepturile omului" într-o formulare care, dacă ar fi fost aplicată, putea lovi în bazele regimurilor comuniste. Această a treia secţiune din Actul Final

---

[26] Mircea Maliţa, în *Zid de pace*, pp. 123–124.

[27] Vezi mai înainte „Normalizarea din Cehoslovacia..."

[28] Mircea Maliţa, în *Zid de pace*, pp. 117–120.

[29] Dinică Ciobotea în *Structuri administrative în istoria românilor*, Editura Sitech, Craiova, 2011.

(„Coşul III“) a fost interpretată *sui-generis* de statele europene socialiste pentru a nu periclita bazele regimurilor respective.

De notat, în relaţiile externe, *reuniunile din cadrul Consiliului de Ajutor Economic Reciproc şi ale Tratatului de la Varşovia* în intervalul 1970–1974:

1970: – Adunarea festivă la Moscova – 100 de ani de la naşterea lui V.I. Lenin. Participă şi Nicolae Ceauşescu

– Delegaţie de partid condusă de Nicolae Ceauşescu, convorbiri la Moscova, cu omologii sovietici

– Delegaţia de partid şi guvernamentală condusă de Nicolae Ceauşescu, participă la Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al Statelor participante la Tratatul de la Varşovia.

1971: – Consfătuirea, la Bucureşti, a miniştrilor de Externe din statele participante la Tratatul de la Varşovia

– Cea de a XXV Sesiune a C.A.E.R. la nivelul şefilor de guverne, la Bucureşti. Delegaţia română este condusă de Ion Gh. Maurer

1973 – Sesiune a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.), la nivelul şefilor de guverne. Delegaţia română este condusă de Ion Gh. Maurer

– Delegaţia română condusă de Nicolae Ceauşescu participă la Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia

1974, aprilie: – Varşovia. Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia.

Ca şi în etapa precedentă, personalităţi şi delegaţii din alte ţări vizitează România în anii 1970–1974. Cronologia lor este următoarea:

1970 – Preşedintele Turciei, Cevdet Sunay (vizită oficială)

– Şahinşahul Iranului, Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr (vizită oficială)

– Delegaţia de partid şi guvernamentală a U.R.S.S. condusă de Aleksei N. Kosîghin (vizită oficială)

– Preşedintele Republicii Africii Centrale, Jean-Bédel Bokassa

– Delegaţia de partid şi de stat condusă de Władisław Gomułka (vizită oficială de prietenie)

1971 – Gustav Heinemann preşedintele R.F.G.

– Secretarul de stat pentru ştiinţă şi educaţie din Marea Britanie, Margaret Thatcher

– Convorbiri oficiale Ceauşescu-Tito la Timişoara

– Lucrările la Bucureşti a celei de a VIII-a Conferinţe mondiale a energiei, cu delegaţi din peste 50 de ţări

1972 – Delegaţia de partid şi guvernamentală condusă de Kádár János (vizită oficială)

– François Mitterand şi o delegaţie a Partidului Socialist Francez

– Golda Meir, prim-ministru al Israelului

– Delegație de partid și guvernamentală din R.D.G., condusă de Erich Honecker și Willi Stoph (vizită oficială de prietenie)

– Delegația de partid și guvernamentală din Cuba, condusă de Fidel Castro (vizită oficială de prietenie)

– Harold Wilson, liderul Partidului Laburist din Marea Britanie

– Secretarul de Stat al S.U.A., William Rogers (vizită oficială)

– Delegația Partidului Comunist din Spania, condusă de Dolores Ibarruri și Santiago Carillo

1973 – Președintele Băncii „Chase Manhattan" în vizită la București

– Juan Domingo Perón, fost președinte al Argentinei și soția sa Isabella.

– Șahinșahul Iranului, Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr (vizită oficială)

– Secretarul general O.N.U., Kurt Waldheim (vizită oficială)

– Președintele Republicii India, Varahagiri Venkata Giri (vizită oficială)

– Delegația de partid și guvernamentală din R.D. Vietnam

1974 – Președintele Republicii Costa Rica, José Figueres Ferrer (vizită oficială de prietenie)

– Iosip Broz Tito (vizită de prietenie)

– Președintele R.A. Egipt, Mohammed Anwar as-Sadat (vizită oficială)

– Hafez al-Assad, președintele Republicii Arabe Siriene (vizită oficială de prie_ tenie)

– Henry A. Kissinger, secretar de Stat al S.U.A.

– Are loc Conferința mondială a populației sub egida O.N.U., la București, în prezența secretarului general O.N.U. – Kurt Waldheim; participă peste 5 000 delegați din 133 țări și peste 200 instituții specializate și organizații.

Manifestări la Organizația Națiunilor Unite și alte organisme internaționale

1970 – În Comitetul celor 18 state pentru dezarmare (Geneva) sunt prezentate propunerile României privind dezarmarea generală

– Lucrările celei de-a 24 sesiuni a C.A.E.R. (Varșovia). Delegația României este condusă de Ion Gh. Maurer

– Înființarea la București a Centrului de informare ONU

– Două rezoluții înscrise pe ordinea de zi din inițiativa României sunt adoptate, în unanimitate, de Adunarea Generală O.N.U. („Consecințele economice și sociale ale cursei înarmărilor" și „Rolul științei și tehnologiei moderne în dezvoltarea națiunilor...")

1972 – Guvernul român răspunde la scrisoarea Secretarului general O.N.U. privind „Declarația asupra întăririi securității internaționale"

– România aderă la Acordul privind Fondul Monetar Internaţional (F.M.I.) şi Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (B.I.R.D.)

– Rezoluţie iniţiată de România, adoptată de Adunarea Generală O.N.U.

– Răspunsul guvernului român privind aplicarea Declaraţiei asupra întăririi securităţii internaţionale, este remis Secretarului general O.N.U.

– Deschiderea, la Bucureşti, a Oficiului Centrului comun ONUDI-România privind promovarea colaborării României cu ţările în curs de dezvoltare în domeniul industriei chimice

1974 – A XXXIX Sesiune a Comisiei Economice O.N.U. pentru Europa, are loc la Bucureşti

– Acord România-O.N.U. pentru înfiinţarea, la Bucureşti, a Centrului demografic O.N.U.-România (CEDOR). Centrul a fost închis în 1984, urmare a politicii demografice pusă în aplicare de regimul Ceauşescu.

Declaraţii ale M.A.E.
Varia

1970 – Ratificarea de către România, a Tratatului privind neproliferarea armelor nucleare, semnat în 1968

1971 – Guvernul român este de acord cu aide-memoire-ul guvernului Finlandei privind organizarea unei conferinţe pentru securitate şi cooperare în Europa

– Reprezentanţii României semnează la Moscova, Londra şi Washington Tratatul de interzicere a amplasării armelor nucleare pe fundul mărilor şi oceanelor

– Semnarea, la Bucureşti, a Memorandum-ului privind cooperarea româno-americană pentru folosirea energiei atomice în scopuri paşnice

– România devine membru al Acordului General pentru Tarife şi Comerţ (GATT). Creditele externe obţinute în acest cadru (inclusiv participarea la Fondul Monetar Internaţional) au fost folosite pentru continuarea industrializării intensive pe coordonatele fixate de conducerea P.C.R., inclusiv importul de tehnologie avansată

1972 – Semnarea, la Viena, a Acordului cu privire la aplicarea garanţiilor în cadrul Tratatului de neproliferare a armelor nucleare

– Răspunsul guvernului român la mesajul Preşedintelui celei de-a XXVI-a sesiunii a Adunării Generale O.N.U., privind eliminarea formelor de discriminare rasială

– Semnarea la Moscova, Londra şi Washington a Convenţiei care interzice perfecţionarea producţiei şi stocarea armelor bacteriologice şi toxice şi distrugerea acestora

– A treia Conferinţă mondială a viitorului, Bucureşti, participă 39 de state

1973 – Convorbiri preliminare la Viena referitoare la reducerea trupelor în Europa Centrală, 19 țări participante, inclusiv România

– Semnarea Proiectului de cooperare şi asistență tehnică România-Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD)

– Semnarea unui acord România-Agenția internațională pentru energia atomică, în vederea dezvoltării tehnologiilor nucleare în România

– „Punctul de vedere al guvernului român în problema terorismului internațional", document transmis la O.N.U.

– Declarația guvernului român privind situația din Orientul Mijlociu

– Declarația guvernului român în legătură cu situația din Cipru.

Culturale

Scriitori şi artişti

La întâlnirea din 19 mai 1965, Nicolae Ceauşescu s-a referit la „Necesitatea creării unui climat propice manifestării depline a capacității creatoare a artiştilor, astfel ca, prin talentul şi priceperea lor, să contribuie la ridicarea nivelului de cultură al poporului, la făurirea omului nou, socialist".

Cele discutate la întâlnirea din mai 1965 nu au fost publicate atunci. Au fost reamintite însă chiar de liderul P.C.R. în 1971. Cuvintele sale erau promițătoare în 1965, chiar dacă ele indicau numai un cadru general.[30] E îndoielnic că participanții vor fi luat în seamă „*stricto sensu*" referirea la „făurirea omului nou" care va forma obiectul atâtor cuvântări ulterior.

Viața culturală stă, în parte, sub semnul revenirii în forță a factorului politico-ideologic prin „Propunerile de măsuri" din iulie 1971 şi Plenara C.C. din noiembrie aceluiaşi an.

La 10 februarie 1971, în anticiparea „Propunerilor de măsuri", Nicolae Ceauşescu se întâlneşte, la sediul C.C. al P.C.R. cu reprezentanți ai artelor şi culturii.

Acum, consideră liderul partidului, au fost create „condiții favorabile" pentru „făurirea omului nou". Au fost lichidate acele „*neajunsuri şi stări negative care încătuşau gândirea creatoare, posibilitatea de exprimare liberă* a celor care au ceva de spus în limbajul artei, care vor să transmită un mesaj, să contribuie la realizarea țelurilor societății noastre socialiste".

Problemele creației, a continuat el, se cuvin „dezbătute din toate unghiurile de vedere, atât al preocupărilor profesionale ale artiştilor, cât şi al cerințelor spectatorilor, cititorilor, beneficiarilor culturii..."

---

[30] Nicolae Ceauşescu, *Cuvântare la întâlnirea cu oamenii de artă şi cultură*, 10 februarie 1971, în volumul *România..., iulie 1970–mai 1971*, Editura Politică, Bucureşti, 1971, p. 457.

Fig. 91 Conferința națională a scriitorilor, București, 26-27 mai 1977.
În spatele liderului P.C.R. – Nichita Stănescu, în dreapta Geo Bogza

Cum anume? Răspunsul vine direct: „oamenii de creație să răspundă tot mai bine solicitărilor poporului".

Ce înseamnă atari solicitări? Răspunde tot Nicolae Ceaușescu: „...datoria scriitorilor și artiștilor este aceea de a contribui activ la *făurirea omului nou*, la formarea conștiinței socialiste, la dezvoltarea umanismului socialist, a acelor virtuți morale pe care *dorim să le cultivăm la fiecare cetățean*... Arta va contribui astfel la *modelarea unui tip înaintat de om*, gata să lupte pentru fericirea, libertatea și independența patriei sale, pentru cauza socialismului, pentru pace și prietenie între popoare" (sublinierile D.C.G.).

De unde să fie luate temele? „Sursa principală de inspirație pentru omul de artă... trebuie să fie viața și munca eroică a poporului nostru, a constructorilor – români, maghiari, germani și de alte naționalități – ai noii orânduiri sociale".

Numai în acești parametri, Nicolae Ceaușescu se declară „pentru o largă libertate de creație" și se pronunță „hotărât împotriva uniformizării, a șablonismului, a rigidității și dogmatismului".

Ca orientare generală, conducerea Partidului cere „creatorilor, ca fiecare, prin mijloacele sale specifice, să *militeze activ* împotriva teoriilor și ideilor retrograde, mistice, a oricăror încercări de a promova, sub diferite forme, concepții perimate reacționare".[31]

[31] Citatele sunt luate din volumul citat, pp. 456–474.

La întâlnirea din februarie 1971, şeful partidului comunist, a formulat explicit cerinţele faţă de scriitori şi artişti, anticipând oarecum „tezele din iulie" – („Propuneri de măsuri pentru îmbunătăţirea activităţii politico-ideologice, de *educare marxist-leninistă* a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii[32], 6 iulie 1971).

La Plenara Comitetului Central din 3–5 noiembrie 1971 *programul de educaţie socialistă devine o „cerinţă imperioasă"*, iar „creaţia literar-artistică" este pusă „în slujba formării omului nou, a îmbogăţirii vieţii spirituale a poporului".[33]

Plenara s-a înscris în preocupările Partidului pentru „formarea fizionomiei morale superioare a constructorilor socialismului" şi a formulat un „program larg de perspectivă pentru ridicarea nivelului general de cunoaştere al oamenilor" – după cum aprecia Nicolae Ceauşescu.[34]

Ca urmare a noilor directive, *Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă* este reorganizat şi *devine un organism de partid şi de stat* sub directa îndrumare a Comitetului Central.

În teritoriu vor funcţiona *comitete judeţene de cultură şi artă* aflate, sub îndrumarea comitetelor judeţene de partid. În fapt, îndrumările şi sarcinile fixate de Conducerea P.C.R., erau transmise la Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă, care le trimitea, ierarhic, spre unităţile sale din judeţe. Era astfel asigurat mecanismul prin care dispoziţiile conducerii P.C.R. mergeau până la organele de pe teren, aşa cum fuseseră emise de la Centru. Lucrurile se desfăşurau la fel şi în alte sectoare.

Conferinţa Naţională a scriitorilor (22–24 mai 1972) a fost un nou prilej pentru şeful statului şi al partidului de a întări liniile directoare anterior formulate.[35] Scriitorii au ascultat o amplă cuvântare (36 pagini tipărite): „orânduirea socialistă îşi propune să plămădească un om nou..." Este „demnă de apreciat dorinţa scriitorilor... de a făuri o literatură izvorâtă din realităţile noastre actuale..." Un citat din Mihai Eminescu şi o referire la George Călinescu şi versuri ale lui George Coşbuc vin să întărească un atare deziderat. Scriitorii sunt chemaţi „să vadă limpede forţele noului, să surprindă energia imperioasă cu care se afirmă în viaţă..." Mai sunt şi „resturi ale lumii vechi" care nu sunt în stare „să cuprindă orizonturile noi ale vieţii sociale", care sunt „purtătorii mentalităţilor anacronice, a individualismului mic burghez, al spiritului de căpătuială, chiar şi elemente cu comportări antisociale".

Scriitorii să se ridice „cu hotărâre împotriva stărilor de lucruri anacronice în viaţa contemporană..." Partidul sprijină „hotărât... spiritul înnoitor, gândirea îndrăzneaţă",

---

[32] În *România*, volumul 6, Bucureşti, Editura Politică, 1972, pp. 185–195.

[33] *Ibidem*, pp. 637 şi 673–680.

[34] Cuvântare la *Conferinţa Naţională a Scriitorilor*, vezi în continuare.

[35] *Cuvântare la Conferinţa Naţională a Scriitorilor*, în *România...*, volumul 7, Bucureşti, Editura Politică, 1973, pp. 347–383. Citatele de la pp. 351–352, 357, 359, 361.

dar respinge încercările „de a prezenta drept inovație artistică vechituri ce aparțin trecutului, de a prezenta într-un ambalaj nou mode vechi peste care s-a așezat de mult praful uitării". Conducerea Partidului cere breslei scriitorilor să răspundă direct unor atari cerințe.

Exproprierea Academiei R.S.R. continuă.

Nici până azi nu este lămurită aversiunea, ostilitatea constantă a perechii prezidențiale față de cel dintâi for de știință și cultură al țării. Să fi fost o reacție personală a Tovarășului și/sau Tovarășei? Să fi fost dorința de a asigura Consiliului Național al Cercetării Științifice (C.N.C.Ș.), constituit în decembrie 1965 și condus de Elena Ceaușescu, rolul diriguitor prin eliminarea Academiei R.S.R.? Vor fi fost ambele motivări?

Oricum, îndată ce s-a constituit Academia de Științe Sociale și Politice (19–20 februarie 1970), institutele de cercetare ale Academiei (istorie, arheologie, psihologie, cercetări socio-umane) din București, Iași, Cluj, Timișoara, Sibiu, Târgu Mureș și Craiova sunt trecute prin decret (20 februarie) de la Academia R.S.R. la nou întemeiata Academie de Științe Sociale și Politice. Măsura nu a produs cine știe ce agitație întrucât situația de drept și de fapt a cercetătorilor rămânea aceeași, se schimba numai forul sub care funcționau.

La 1 septembrie 1970 o nouă lovitură. Sunt trecute, prin Hotărâre a Consiliului de Miniștri, sub egida Academiei de Științe Medicale (înființată la 20–21 iunie 1969) institutele de profil ale Academiei R.S.R., anume: de Endocrinologie – C.I. Parhon; de Neurologie; de Fiziologie Normală și Patologică – D. Danielopolu; de Inframicrobiologie – Șt. S. Nicolau; de Medicină Internă – N. Gh. Lupu; toate în București. Institutul de Cercetări Medicale din Cluj; Centrul de embriologie normală și patologică din Timișoara; Secția de neuropatologie din Târgu Mureș; Secțiile de fiziologie umană, de fiziopatologie cardiovasculară, de biomorfologie și microbiologie și Sectorul de fiziologie a nutriției – toate ale Institutului de Biologie Generală și Aplicată din Iași.

În acest fel Academia mai rămânea cu câteva unități. Exproprierea ei totală s-a produs la 30 aprilie 1974 când, prin decret al Consiliului de Stat (președinte Nicolae Ceaușescu), sunt trecute la Consiliul Culturii și Educației Socialiste (reorganizat în 1971) unitățile care mai rămăseseră Academiei, anume: Institutul de matematică din Iași; de Calcul din Cluj; Centrul de statistică matematică din București; Observatorul astronomic din București; Institutele de Geografie, de Lingvistică, de Istorie literară și Folclor din Iași.[36]

Se va fi gândit conducerea Academiei să mai reducă din adversitatea cuplului prezidențial? Adunarea Generală din 28 februarie-2 martie 1974 „alege" ca membru titular pe Elena Ceaușescu. Sau poate va fi fost o indicație expresă venită de la Conducerea Partidului via Comitetul Central, sectorul de specialitate?

---

[36] Informația în *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003, volum citat anterior.

Oricum va fi fost, „alegerea“ ca membru titular a Elenei Ceauşescu nu a oprit exproprierea Academiei de institutele sale de cercetare, aşa cum s-a adeverit la 30 aprilie 1974 (vezi mai sus).

Înaltul for a primit şi ultimele două lovituri: Colecţia numismatică şi de geme a fost trecută, tot abuziv, din patrimoniul Academiei în cel al Muzeului Naţional de Istorie a României (inaugurat la 8 mai 1972); fondul de documente istorice din secolele XV-XVIII a fost înregistrat – din ordin – la Arhivele Statului.

În acest fel în anii ’80, aparatul central al Academiei R.S.R. a fost redus la câteva persoane (sub 10 salariaţi!), întrucât toate activităţile de cercetare şi patrimoniul ca atare fuseseră trecute altor instituţii.

În schimb se constituie noi institute în aria ştiinţelor, în acelaşi interval 1970–1974, astfel:

1970 – de Studii şi Cercetări Pedologice (ulterior de Cercetări pentru Pedologie şi Agrochimie)

– de Cercetări Maritime la Constanţa (IRCM)

– Internaţional de Economie şi Tehnologie Apicolă, constituit sub egida Federaţiei Internaţionale a Asociaţiilor de Apicultură (APIMONDIA)

1971 – Institutul pentru creaţie ştiinţifică şi tehnică

– de cercetări al Industriei sticlei şi ceramicii fine

1972 – de Marină – Constanţa, pentru pregătirea ofiţerilor din marina comercială

1973 – Se înfiinţează Institutul Central de Biologie, la Bucureşti

1974 – Inaugurarea Centrului Naţional de Fizică, la Bucureşti

Noi muzee, reviste, edituri, expoziţii, statui, varia

Muzee

1970 – Inaugurarea *Casei Dosoftei*, sediul Secţiei de literatură română veche a Muzeului Literaturii din Iaşi

– Muzeul Henri Coandă, Bucureşti

1972 – Muzeul Curtea Veche, Bucureşti

– Muzeul Naţional de Istorie a României, inaugurat în clădirea Poştei Centrale, pe Calea Victoriei, Bucureşti. Cum noul muzeu nu avea un patrimoniu propriu, el a fost „înzestrat“ cu lucrări luate, prin decret, de la muzeele existente

Reviste de cultură

– *Manuscriptum*, revistă trimestrială a Muzeului Literaturii Române din Bucureşti

– *Vatra*, revistă lunară la Tg. Mureş (serie nouă). Primul redactor-şef Romulus Guga. Între colaboratori: Mircea Zaciu, Augustin Buzura, Nicolae Manolescu, Adrian Păunescu, Mihai Sin, Corneliu Ştefanache, Dan Culcer, Zaharia Sângeorzan, Mircea Ivănescu (1971)

dar respinge încercările „de a prezenta drept inovație artistică vechituri ce aparțin trecutului, de a prezenta într-un ambalaj nou mode vechi peste care s-a așezat de mult praful uitării". Conducerea Partidului cere breslei scriitorilor să răspundă direct unor atari cerințe.

Exproprierea Academiei R.S.R. continuă.

Nici până azi nu este lămurită aversiunea, ostilitatea constantă a perechii prezidențiale față de cel dintâi for de știință și cultură al țării. Să fi fost o reacție personală a Tovarășului și/sau Tovarășei? Să fi fost dorința de a asigura Consiliului Național al Cercetării Științifice (C.N.C.Ș.), constituit în decembrie 1965 și condus de Elena Ceaușescu, rolul diriguitor prin eliminarea Academiei R.S.R.? Vor fi fost ambele motivări?

Oricum, îndată ce s-a constituit Academia de Științe Sociale și Politice (19–20 februarie 1970), institutele de cercetare ale Academiei (istorie, arheologie, psihologie, cercetări socio-umane) din București, Iași, Cluj, Timișoara, Sibiu, Târgu Mureș și Craiova sunt trecute prin decret (20 februarie) de la Academia R.S.R. la nou întemeiata Academie de Științe Sociale și Politice. Măsura nu a produs cine știe ce agitație întrucât situația de drept și de fapt a cercetătorilor rămânea aceeași, se schimba numai forul sub care funcționau.

La 1 septembrie 1970 o nouă lovitură. Sunt trecute, prin Hotărâre a Consiliului de Miniștri, sub egida Academiei de Științe Medicale (înființată la 20–21 iunie 1969) institutele de profil ale Academiei R.S.R., anume: de Endocrinologie – C.I. Parhon; de Neurologie; de Fiziologie Normală și Patologică – D. Danielopolu; de Inframicrobiologie – Șt. S. Nicolau; de Medicină Internă – N. Gh. Lupu; toate în București. Institutul de Cercetări Medicale din Cluj; Centrul de embriologie normală și patologică din Timișoara; Secția de neuropatologie din Târgu Mureș; Secțiile de fiziologie umană, de fiziopatologie cardiovasculară, de biomorfologie și microbiologie și Sectorul de fiziologie a nutriției – toate ale Institutului de Biologie Generală și Aplicată din Iași.

În acest fel Academia mai rămânea cu câteva unități. Exproprierea ei totală s-a produs la 30 aprilie 1974 când, prin decret al Consiliului de Stat (președinte Nicolae Ceaușescu), sunt trecute la Consiliul Culturii și Educației Socialiste (reorganizat în 1971) unitățile care mai rămăseseră Academiei, anume: Institutul de matematică din Iași; de Calcul din Cluj; Centrul de statistică matematică din București; Observatorul astronomic din București; Institutele de Geografie, de Lingvistică, de Istorie literară și Folclor din Iași.[36]

Se va fi gândit conducerea Academiei să mai reducă din adversitatea cuplului prezidențial? Adunarea Generală din 28 februarie-2 martie 1974 „alege" ca membru titular pe Elena Ceaușescu. Sau poate va fi fost o indicație expresă venită de la Conducerea Partidului via Comitetul Central, sectorul de specialitate?

[36] Informația în *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003, volum citat anterior.

Oricum va fi fost, „alegerea" ca membru
prierea Academiei de institutele sale de
(vezi mai sus).

Înaltul for a primit și ultimele două lovituri
trecută, tot abuziv, din patrimoniul Academiei
a României (inaugurat la 8 mai 1972)
XV-XVIII a fost înregistrat – din ordin –

În acest fel în anii '80, aparatul central
persoane (sub 10 salariați!), întrucât toate
fuseseră trecute altor instituții.

În schimb se constituie noi institute
astfel:

1970 – de Studii și Cercetări Pedologice
Agrochimie)

– de Cercetări Maritime la Constanța (IRCM)

– Internațional de Economie și Tehnologie Apicolă
Internaționale a Asociațiilor de Apicultori (APIMONDIA)

1971 – Institutul pentru creație științifică și tehnică

– de cercetări al Industriei sticlei și ceramicii fine

1972 – de Marină – Constanța, pentru pregătirea ofițerilor din marina comercială

1973 – Se înființează Institutul Central de Biologie, la București

1974 – Inaugurarea Centrului Național de Fizică, la București

Noi muzee, reviste, edituri, expoziții

Muzee

1970 – Inaugurarea *Casei Dosoftei*
lui Literaturii din Iași

– Muzeul Henri Coandă, București

1972 – Muzeul Curtea Veche, București

– Muzeul Național de Istorie a României
Calea Victoriei, București. Cum nou
„înzestrat" cu lucrări luate, prin decret

Reviste de cultură

– *Manuscriptum*, revistă trimestrială

– *Vatra*, revistă lunară la Tg. Mureș
Între colaboratori: Mircea Zaciu, Augustin
Mihai Sin, Corneliu
(1971)

filme documentare, de animație, artistice în general și îndeosebi cele istorice. Acestea din urmă, prin evocarea unor cârmuitori de prim rang, s-au înscris în linia promovată de regim, îndeosebi sub Nicolae Ceaușescu – lupta pentru păstrarea ființei statale. Dincolo de „licențe" și adaptări la exigențele factorului politic, filmele istorice își păstrează locul ca reconstituiri, cu mijloacele artei, a unor epoci și personalități de prim rang. Ele rămân în continuare o modalitate de cunoaștere, prin imaginea cinematografică, a istoriei naționale.

Construcții importante 1970–1975

Regimul continuă să investească și în construcții importante, destinate societății în ansamblul ei. De amintit:

1970–1972

Un nou ansamblu de hoteluri, în *stațiunea Venus* construită la nord de Mangalia. Arhitecți: Gheorghe Dumitrașcu, Șerban Manolescu, Kemal Ghendgiomer, Ioana Stoica, Dan Stoica, Constantin Ghioca

Idem, la *stațiunea Jupiter*, alături de Venus. Arhitecți: Dan Rusovan, Ion Predescu

Idem, la *Olimp*. Arhitecți: Șerban Manolescu, S. Grünberg, Radu Mănăilă, Anca Borgovan, Alexandru Popescu-Necșești

1970 – Inaugurarea oficială a aeroportului internațional București-Otopeni (azi Henri Coandă). Arhitecți: Cezar Lăzărescu, Gabriel Cristea, D. Gheorghiu...

– Inaugurarea oficială a podului rutier peste Dunăre, spre Constanța, la Vadu Oii-Giurgeni.

1971–1973 – Construcția Teatrului de Stat, la Târgu Mureș

– Noul spital din Craiova, cel mai mare, ca suprafață, din țară în 1971

– Noul edificiu al Teatrului Național din Craiova

1972 – Noul spital din Baia Mare

– Idem, din Galați

– Spitalul și Policlinica 23 August (azi Sf. Pantelimon)

1973 – Fântâna ornamentală din Timișoara, cea mai mare de acest fel din România

– Aeroportul din Tulcea intră în funcțiune

– Noul edificiu al Teatrului Național din București

– Noul edificiu al Teatrului de Stat din Tg. Mureș (600 locuri), arhitect Constantin Săvescu

1974 – Inaugurarea ansamblului arhitectural Piața Unirii din Focșani

– Sala Polivalentă din București

– Darea în circulație a Transfăgărășanului, la peste 2 000 m altitudine, o nouă cale de legătură între Muntenia și Transilvania.

La 50 de ani de la prima apariție, revista *Lupta de clasă* este decorată cu ordinul „Steaua Republicii Socialiste România" clasa I (septembrie 1970). În ilegalitate ca și după august 1944, revista – citim în motivarea decorării – „și-a adus contribuția prețioasă la

răspândirea ideilor marxism-leninismului... la înarmarea activului şi membrilor de partid cu cunoştinţe teoretice, la răspândirea concepţiei materialist-dialectice despre viaţă şi societate".

Titlul revistei – Lupta de clasă – sintetizează de fapt concepţia esenţială a politicii P.C.d.R.–P.M.R.–P.C.R., aceea de a declanşa artificial lupta de clasă în toate direcţiile, pentru dezintegrarea societăţii româneşti tradiţional europene.

Noua revistă teoretică a Partidului, intitulată *Era Socialistă* îşi începe apariţia în septembrie 1972, cu o problematică mult diversificată faţă de aceea a „Luptei de clasă" şi o prezentare editorială potrivită vremii (apare până în 1989).

Sport

Participarea sportivilor români la întâlnirile internaţionale au continuat şi în etapa 1970–1974. Astfel:

1970 – a VIII-a ediţie a Campionatului mondial de handbal masculin, Paris. Echipa României devine, pentru a treia oară, campioană mondială

– Campionatul mondial de lupte greco-romane, Edmonton (Canada). Sportivii români obţin 3 medalii: câte una de aur (Gh. Berceanu), argint şi bronz

– Primul meci de fotbal feminin în România, la Arad, Foresta Arad-Olimpia Zdar nad Sazavou (Cehoslovacia)

– Ediţia a III-a a Campionatului mondial de canotaj academic, la St. Catharines (Canada). Echipajul masculin de schif (2 + 1) obţine o medalie de aur

1971 – Campionatul mondial de kaiac-canoe, Belgrad; două medalii de aur, două de argint şi cinci de bronz revin sportivilor români

– Finala de tenis a Turneului campionilor, Paris. Ilie Năstase pe locul I

1972 – Campionatul mondial de popice, Split, Iugoslavia; echipa feminină a României, campioană mondială pentru a patra oară

– Campionatul european feminin de canotaj, Brandenburg, R.D.G.; echipajele româneşti 2 medalii – una de aur şi una de argint

– a XX-a ediţie a Jocurilor Olimpice de vară, München; sportivii români câştigă 3 medalii aur (Gh. Berceanu, Nicolae Martinescu, Ivan Patzaichin), 6 argint şi 7 de bronz; 16 în total

– Turneul Open la Forrest Hills (New York) câştigat de Ilie Năstase cu 3–2 la Arthur Ashe

– Campionatul european de tir, Iskilstuna, Suedia; o medalie de aur (Laurenţiu Ilovici) şi una de bronz pentru sportivii români

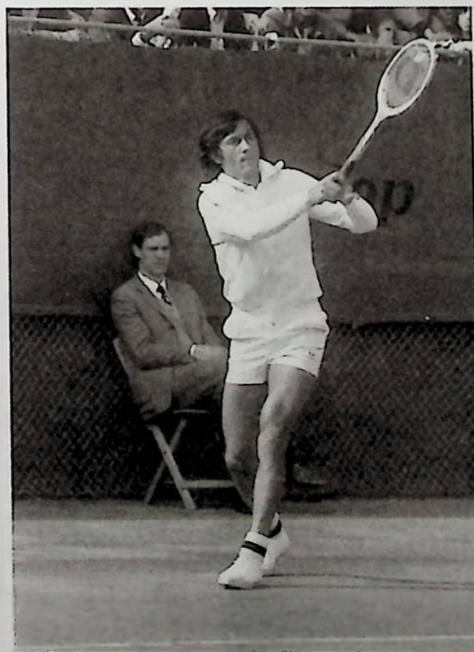

Fig. 92 Ilie Năstase

Fig. 93 Ivan Patzaichin

– Finala Cupei Davis, Bucureşti, între reprezentantivele României şi S.U.A., câştigată de sportivii americani

– Turneul marilor campioni de tenis, Barcelona, câştigat de Ilie Năstase pentru a doua oară consecutiv

1973 – Ediţia a VII-a a Jocurilor Mondiale Universitare de vară, Moscova; sportivii români îşi adjudecă 3 medalii de aur (Virginia Ioan, Dan Grecu, Gh. Berceanu)

– Campionatul european masculin de canotaj academic; Moscova; sportivii români obţin 1 medalie de aur (Ilie Oanţă, Dumitru Grumăzescu) şi una de bronz

– Campionatul mondial de lupte greco-romane, Teheran; o medalie de aur pentru România la categoria 52 kg (Nicu Gingă)

1974 – Ilie Năstase declarat, la New York, cel mai bun jucător de tenis al anului 1973, primeşte ca distincţie „Racheta de Aur"

– a VIII-a ediţie a Campionatului mondial masculin de handbal, Berlin, echipa României, devine, pentru a patra oară, campioană mondială

– Campionatul mondial de canotaj feminin, Lucerna, Elveţia. Sportivele române cuceresc o medalie de aur, 2 de argint, 2 de bronz

– Campionatul mondial de lupte, Istanbul; sportivii români – o medalie de aur (Ladislau Şimon) şi una de bronz

– Campionatul mondial de tir, Thun (Elveţia) românii îşi adjudecă o medalie de aur (Dan Iuga), 2 de argint şi una de bronz

– Campionatul mondial de kaiac-canoe, la Ciudad de México: 3 medalii de aur, 2 de argint şi 6 de bronz pentru canotorii români

– Campionatul mondial masculin de gimnastică, Varna, (Dan Grecu campion mondial la inele).

Fig. 94 Fotbal. Nicolae Dobrin depăşeşte în dribling un adversar

1975-1979

Politica internă[1]

1. Cultul personalității.
2. Rotirea cadrelor.
3. Preponderența factorului politico-ideologic continuă.
4. Economia. Presiunile impuse economiei de factorul politic:
   - sporirea procentului pentru fondul de acumulare;
   - „reluarea lucrului“ la Canalul Dunărea-Marea Neagră.
   - cutremurul din 4 martie 1977.
   - „sistematizarea“ Centrului Capitalei.
   - muzeul colecțiilor de artă.
   - metroul bucureștean.
   - cum funcționa economia în 1975-1979.
5. Emigrarea evreilor.
6. Emigrarea cetățenilor români de etnie germană.
7. Cazul Pacepa.
8. Semnale de împotrivire.
9. Congresul XII P.C.R. (noiembrie 1979).

Cultul personalității

Nicolae Ceaușescu se află în vârful ierarhiei de partid și de stat. La împlinirea vârstei de 60 de ani (26 ianuarie 1978) se deschide, la Muzeul Național de Istorie din București, expoziția „Dovezi ale dragostei, înaltei stime și profundei prețuiri de care se bucură președintele Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu, ale amplelor relații de prietenie și colaborare dintre poporul român și popoarele altor țări“ (rămâne deschisă până în 1989). Titlul exprimă și dragoste, și înaltă stimă, și prețuire profundă și ample

[1] Capitolul politică internă include o sumă de informații din *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003.

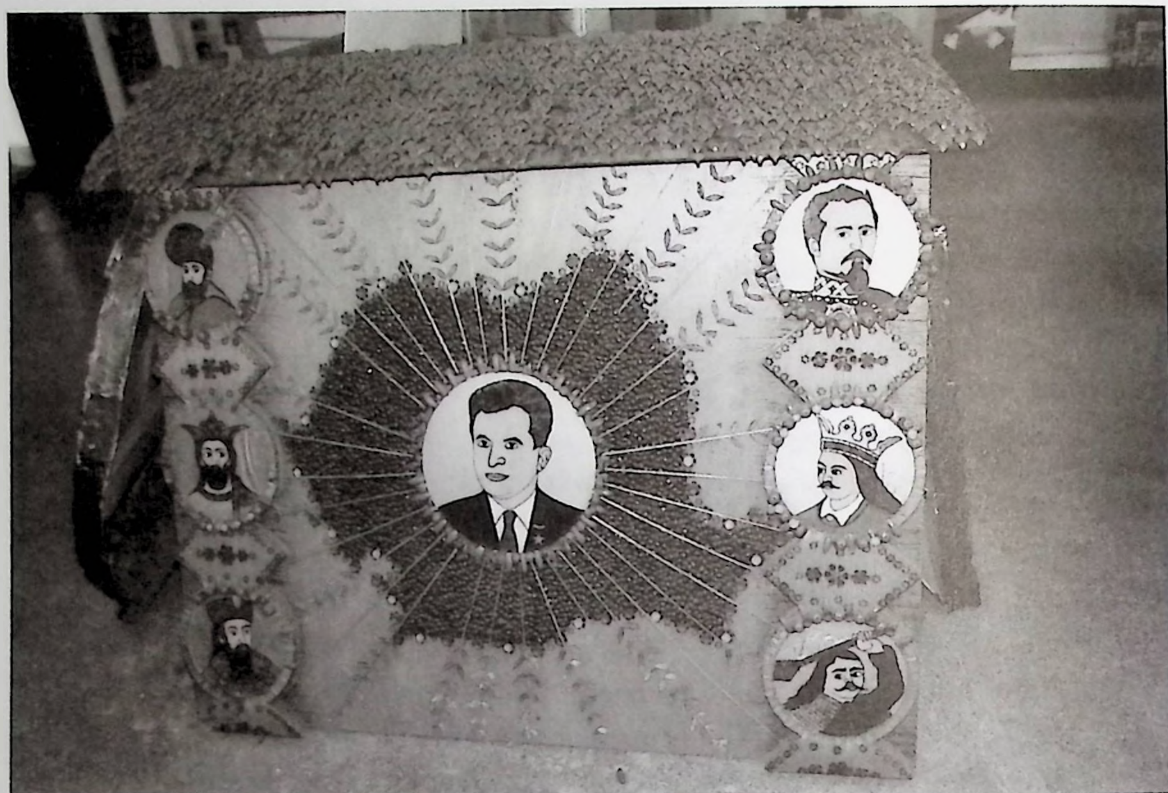

Fig. 95 Cultul preşedintelui. Harta României cu imaginea lui Nicolae Ceauşescu, încadrat de domnitori şi voievozi; se disting Mihai Viteazul şi Mircea cel Bătrân (în stânga), Alexandru Ioan Cuza şi Ştefan cel Mare (în dreapta)

relaţii externe. Cultul personalităţii urcă spre treptele superioare şi va fi depăşit peste 10 ani, în ianuarie 1988, când liderul P.C.R. va împlini 70 de ani.

Expoziţia, devenită permanentă, a ocupat un întreg etaj la Muzeul Naţional de Istorie, şi constituia un document fără egal în istoria României; cuprindea zeci de daruri – mai ales artizanat şi kitsch – primite de cuplul prezidenţial din ţară şi din zeci de state pe unde călătoriseră în vizite oficiale sau de prietenie.

La 24 ianuarie 1978, Nicolae Ceauşescu primeşte titlurile de „Doctor în ştiinţe politice" de la Academia „Ştefan Gheorghiu" şi „Doctor în economie" de la Academia de Studii Economice, pentru „contribuţiile inestimabile la dezvoltarea conceptelor cu care operează ştiinţele politice şi economice".

La 23 octombrie 1975: o delegaţie a mai multor universităţi din Franţa înmânează lui Nicolae Ceauşescu titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universităţii din Nisa.

7 decembrie 1978: Organizaţia Mondială pentru Sisteme Generale şi Cibernetică, înmânează lui Nicolae Ceauşescu medalia de aur „Norbert Wiener".

27 aprilie 1979: căpitanii regenţi şi Marele Consiliu General al Republicii San Marino, înmânează lui N. Ceauşescu o plachetă de aur cu efigia şefului statului român.

În iulie 1979, într-o ceremonie specială (la Bucureşti), Nicolae Ceauşescu primeşte Medalia de aur cu plachetă a Institutului de Relaţii Internaţionale din Roma „pentru marea contribuţie la promovarea păcii, bun universal al omului". Acelaşi Institut acordă Elenei Ceauşescu Medalia de aur „pentru înalta contribuţie ştiinţifică şi tehnică la progresul românesc şi mondial". Ambii lideri primesc şi o medalie jubiliară emisă de acelaşi Institut la a 35-a aniversare a eliberării României (1944-1979).

De reamintit că anterior, la semicentenarul constituirii Partidului Comunist Român (mai 1971) se instituise titlul de „Erou al Republicii Socialiste România" şi ordinul „Victoria Socialismului". În aceeaşi zi (6 mai) Nicolae Ceauşescu a primit şi titlul şi ordinul.

Rotirea cadrelor anunţată anterior ca principiu de guvernare, îşi găseşte o deplină aplicare în şedinţa comună a Comitetului Politic Executiv, a Biroului Permanent al Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale şi a Consiliului de Miniştri din 15 iunie 1976.

La Congresul al IX-lea P.C.R. Nicolae Ceauşescu precizase în Raportul Comitetului Central că „în proiectul de Statut (al Partidului, nota D.C.G.) un membru de partid nu poate deţine decât o singură funcţie de conducere politică ce necesită o activitate permanentă, fie în organele de partid, fie în organele de stat"[2].

La 15 iunie 1976, principiul separării este dat la o parte. La şedinţa comună amintită s-a hotărât ca preşedintele Uniunii Naţionale a Cooperativelor Agricole de Producţie să fie numit şi Secretar al C.C., iar omologii săi din judeţe, devin şi secretari ai comitetelor judeţene de partid. În acest fel, controlul politic şi extinde şi în mecanismul birocratic din agricultură.

Rotirea unor cadre şi numiri noi au loc tot în şedinţa din 15 iunie: Gh. Cioară este numit viceprim-ministru; în locul lui Ion Ioniţă eliberat din funcţie şi numit viceprim-ministru, vine, ca ministru al Apărării Naţionale, Ion Coman; la Sănătate, Nicolae Nicolaescu înlocuieşte pe Radu Păun; Suzana Gâdea ia locul lui Paul Niculescu-Mizil la Ministerul Educaţiei şi Învăţământului; Dumitru Popescu (în folclorul politic local „Popescu-Dumnezeu") este numit preşedinte al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste.

În anii următori, vor avea loc frecvente „rotiri" şi schimbări pornite din neîncrederea pe care Nicolae şi Elena Ceauşescu o aveau în persoanele din nomenclatură. Promovarea în funcţii ţinea seama, în primul rând, de ataşamentul arătat faţă de perechea prezidenţială. De aici şi supralicitarea manifestărilor formale de respect, preţuire şi laudă care au dus la îndepărtarea lui Nicolae Ceauşescu de realităţile societăţii româneşti.

---

[2] Volumul *Congresul al IX-lea al P.C.R.*, Editura Politică, Bucureşti, 1966, p. 79. Cf. Statutul P.C.R. din 1965, cap. III, punctul 13/b.

Preponderența factorului politico-ideologic, continuă

La 2-4 iunie 1976 se desfășoară la București, primul *Congres al educației politice și culturii socialiste* în prezența a 6 500 participanți. Congresul hotărăște, firește din inițiativa lui Nicolae Ceaușescu, desfășurarea la fiecare doi ani, a manifestărilor cultural-artistice, profesioniste și de amatori *Cântarea României*, în patru etape: de mase, județeană, interjudețeană și republicană. Prilej multiplu de a adresa laude perechii prezidențiale, de evocare stereotipă a unor momente ale istoriei, de contaminare a cântecului popular cu acela al mahalalei orășenești (dar mai puțin nocivă decât manelele din anii '90 și 2000). După încheierea fazei republicane, „Cântarea României" o lua de la început, cu aceleași faze. Artiștii profesioniști au participat la acest festival continuu, care devenise aproape singura modalitate de prezentare a lucrărilor lor.

La 14 iulie 1976 Comitetul Politic Executiv hotărăște ca Nicolae Ceaușescu să conducă direct *Comisia ideologică a C.C.* Socotea liderul P.C.R. că în acest mod va dinamiza acțiunile factorului politic?.

Comitetul pentru presă și tipărituri este înființat la 30 mai 1975.

Plenara C.C. al P.C.R. din 28-29 iunie 1977 hotărăște *desființarea Direcției Presei și Tipăriturilor.* Formal, cenzura introdusă încă din 1945 nu mai funcționa. În fapt, ea a fost înlocuită cu un sistem mai elaborat de control, aplicat pe mai multe trepte: al editurii (sau al redacției) prin responsabilul de carte și referenți; la Consiliul Culturii și Educației Socialiste (prin aprobarea planurilor editoriale dar și prin citirea manuscriselor în unele cazuri); printr-o Comisie Specială la nivelul Comitetului Central îndeosebi pentru lucrurile din aria socio-umană; la Cabinetul 2 (Elena Ceaușescu) unde se vizau planurile editoriale, la tipografii unde nu se culegea nici o pagină de text dacă era nu era parafată și ștampilată de editură. Nu mai puțin și prin autocenzura autorilor. Rezultatul după 1977 a fost un control mai riguros al tipăriturilor, sub formularea „creșterea rolului și răspunderii organizațiilor de partid și de stat, de masă și obștești, uniunilor de creație, conducerilor colective ale redacțiilor, radioteleviziunii, editurilor, caselor de filme, instituțiilor de spectacole *în activitatea de informare și educare a oamenilor muncii*" (sublinierea D.C.G.). „Creșterea răspunderii" a echivalat cu un control mai strict. Limbajul de lemn al propagandei devine copleșitor, mai ales după 1985.

Pentru educarea tineretului îndeosebi, o lege votată de Marea Adunare Națională (4-5 noiembrie 1977) prevede *încadrarea într-o muncă utilă* a tuturor persoanelor de la vârsta de 16 ani în sus; cei ce refuză, sunt obligați, prin hotărâre judecătorească, să lucreze un an pe șantiere de construcții, în unități agricole etc. *Cel puțin, un absolvent de liceu sau facultate avea, obligatoriu, o slujbă.*

La 21-22 decembrie 1978 Marea Adunare Națională adoptă *o nouă lege a educației și învățământului* (precedenta data din 1968) (a se vedea conținutul ei în capitolul „Învățământul"). A fost intensificat caracterul ideologic al procesului de învățământ.

Adoptarea legii a fost precedată de o vastă campanie prin publicarea în presă a proiectului de lege şi prin discutarea acestui proiect în toate unităţile de învăţământ, în adunări speciale, cu consemnarea propunerilor de amendare a legii. Nu ştim în ce măsură sutele de propuneri au fost examinate şi câte din ele au intrat în legea votată de Marea Adunare Naţională.

Anterior, la 3 februarie 1976, prin decret al Consiliului de Stat, au fost organizate *unităţi de producţie, cercetare, proiectare şi servicii* pentru integrarea învăţământului superior cu producţia şi cu cercetarea ştiinţifică. Teoretic, conceptul putea fi susţinut. Practic însă s-a realizat numai în câteva cazuri. Integrarea învăţământului cu producţia (şi cercetarea) a fost o idee reluată până la golirea ei de conţinut. „Sarcina“ a fost „rezolvată“ însă în toate unităţile, parte şi prin întocmirea unor „situaţii“, care odată completate dovedeau realitatea integrării.

Oricum, cifrele anuale de şcolarizare la licee erau corelate cu acelea ale planului unic de dezvoltare economică şi socială. La majoritatea liceelor industriale şi agroindustriale pregătirea umanistă era redusă la minimum; limbile străine erau predate după manuale care cuprindeau şi documente de partid traduse în limba respectivă.

Înainte de adoptarea legii învăţământului, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. a luat măsuri pentru *perfecţionarea profilului liceelor*, cu accent pe *liceele industriale şi agroindustriale* (13 aprilie 1976). Nicolae Ceauşescu s-a pronunţat direct împotriva liceelor teoretice, de cultură generală. Indiferent cum erau numite diferitele „reforme“ cât şi promotorii lor, nu pare să fi fost înţeles faptul că liceul rămâne singura treaptă de învăţământ unde elevii/elevele dobândesc cunoştinţe în variate domenii, de la literatură şi artă până la matematică şi fizică. Un liceu cu o asemenea deschidere asigură ceea ce numim astăzi cultură generală. După revoluţia din decembrie 1989, împărţirea pe profile moştenită din regimul socialist a continuat. *Comparativ, învăţământul liceal înainte de 1989, era totuşi mai solid structurat decât cel supus tuturor experimentelor după 1990.*

Fig. 96 Şoimii Patriei, organizaţie înfiinţată în 1976 pentru a cuprinde copiii de la 4 la 6 ani

Şoimii Patriei, organizaţie pentru preşcolari (până la 6 ani) ia fiinţă cu organizaţii proprii, uniforme, insigne etc. În felul acesta, tot tineretul era cuprins în organizaţii conduse şi îndrumate de Partidul Comunist: Şoimii Patriei, Pionierii (în liceu), Uniunea Tineretului Comunist (U.T.C.), Uniunea Asociaţiilor Studenţilor Comunişti din România (U.A.S.C.R).

Fig. 97 Filmare pentru „Cântarea României"

Inițiativele lui Nicolae Ceaușescu s-au extins și în alte direcții. Astfel, noul imn de stat al României a fost adoptat de Marea Adunare Națională la 28 octombrie 1977 pe un text adaptat de Nicolae Ceaușescu!

În aceeași sesiune, a fost adoptată Legea privind *normele de adresare între persoane și anume „tovarășe" sau „cetățean"*. Măsura avea, potrivit regimului, „o importanță politică". Vechile formule de adresare – domnule, doamnă – erau considerate ca o moștenire a societății capitaliste. Regimul democrat-popular (socialist) a pus un accent anume pe formele de exprimare, socotind că ele reflectă astfel realitatea.

„Cântarea României" a avut corespondentul ei în sport. „*Daciada*" a fost organizată ca o mișcare de mase (8 august 1977), iar la prima ei ediție (1977-1979), ar fi participat, potrivit datelor oficiale, 8,9 milioane de tineri. Ca o extensie a „Daciadei" au fost organizate pe marile stadioane (23 august de exemplu) spectacole de gimnastică, sunet și lumină, în prezența lui Nicolae și Elena Ceaușescu, care au avut, se pare, o atracție pentru asemenea manifestări.

Competițiile se încheiau printr-o demonstrație de gimnastică pe stadion cu sute de tineri. Demonstrația era precedată de mai multe repetiții la stadion, zile la rând; responsabilii aveau în grijă nu numai execuția tehnică, dar și tematica, întrucât ansamblurile reprezentau și momente din istoria României. Participanții se grupau pe stadion, și formau inițialele P.C.R. sau Congresul IX etc. În tribune pionierii agitau ritmic fanioane și cartoane colorate. Demonstrațiile finale aveau loc în prezența „Conducerii de partid și de stat". Grija principală a organizatorilor era ca spectacolul să iasă bine, pe placul „Conducerii". Mass-media prezenta spectacolul în termeni superlativi, odată cu numărul participanților, la diferite faze ale „Daciadei".

Economia. Presiunile asupra economiei impuse de factorul politic

Presiunile asupra economiei sporesc în intervalul 1975-1979, pe de o parte prin creșterea procentului din venitul național alocat pentru fondul de acumulare, pe de altă parte prin inițierea unor lucrări de mari proporții a căror utilitate socială era uneori discutabilă și ale căror costuri rămân sub semnul întrebării, nefiind nici până astăzi stabilite.

Alocările sporite la fondul de dezvoltare.

La Nicolae Ceauşescu industrializarea, construirea de noi şi noi unităţi de producţie, a fost aproape o obsesie.

La Congresele X şi XI, Raportul Comitetului Central nu precizează procentele din venitul naţional alocate fondului de acumulare. Se spune numai că dezvoltarea susţinută a industriei socialiste constituie „baza progresului întregii economii naţionale“ şi ca atare, în etapa 1976-1980, producţia industrială va creşte într-un ritm mediu anual de 9-10%[3].

Sporirea procentelor pentru fondul de acumulare.

La 21-22 iulie 1975 la plenara C.C. şi a Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale, Nicolae Ceauşescu propune alocarea a 33,5% pentru fondul de acumulare în loc de 30-32% cât precizase Congresul al XI P.C.R.[4]

După nici un an (1 iulie 1976) şi tot la propunerea lui Nicolae Ceauşescu, procentul pentru fondul de acumulare creşte de la 33,5% la 34%[5]. Pentru ca, după şapte luni (4 februarie 1977) procentele pentru acelaşi fond să fie modificate tot în sus, iar în octombrie şi decembrie 1977 – cu toată presiunea impusă economiei de cutremurul din 4 martie acelaşi an, cifrele de plan sunt din nou modificate „în sus“ ca „măsuri suplimentare de dezvoltare economico-socială până în 1980“[6].

Ca activist al Partidului la nivel central, în anii 1948-1958 Nicolae Ceauşescu îşi făcuse ucenicia în vremea când prioritatea investiţiilor era acordată industriei grele, celei constructoare de maşini, chiar dacă în 1953, în urma criticii primite la Kremlin, rata industrializării fusese redusă. Acum liderul P.C.R. revenea la politica iniţială, cu deosebirea că „industrializarea“ avea un înţeles mai larg, cuprinde felurite ramuri chiar dacă metalurgia şi chimia aveau prioritate.

Conducerea Partidului (de fapt Nicolae Ceauşescu) impune realizarea câtorva obiective de mari proporţii, în construcţii.

Primul este *Canalul Dunăre-Marea Neagră*, început în pripă la indicaţia Moscovei, fără documentaţie în 1949 şi lăsat de o parte tot la indicaţia Kremlinului, în 1953-1954.

O plenară din 18-19 iunie 1973 hotărâse „reluarea lucrului“ la sistemul de navigaţie Dunăre-Marea Neagră cu deschiderea unui nou port maritim la Constanţa Sud-Agigea. Formula „reluarea lucrului“ era menită să arate că partidul nu greşeşte, că a fost numai o amânare a proiectului din 1949! Cei care au murit la Canal între 1950-1953, nu contau.

---

[3] Raportul C.C. al P.C.R. la Congresul al XI-lea al P.C.R., în *România*, vol. 11, Editura Politică, Bucureşti, 1975, p. 51.

[4] *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 647 sub data de 21-22 iulie 1975.

[5] *Ibidem*, ediţia citată, p. 653 (sub 1 iulie 1976).

[6] *Ibidem*, p. 657, sub data de 4 februarie 1977.

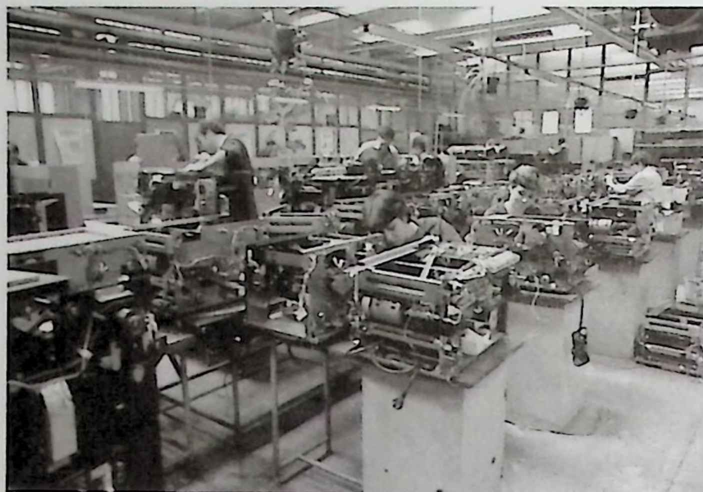

Fig. 98 Industrializarea socialistă

La 15 aprilie 1976, Marea Adunare Națională votează Programul național de perspectivă pentru amenajarea bazinelor hidrografice, inclusiv realizarea Canalului Dunăre-Marea Neagră. Nu știm dacă „Programul" avea o fundamentare solidă a costurilor și amortizărilor. Era o comandă politică și ea răspundea și dorinței liderului P.C.R. de a-și asocia numele cu lucrări de mare amplitudine, indiferent de costuri, utilitate sau rentabilitate.

La 9 mai 1978 Comitetul Politic Executiv aprobă proiectul general de execuție a Canalului. Ar fi interesant de cercetat procesul verbal al ședinței pentru a afla dacă „aprobarea" a fost însoțită de observații sau propuneri critice.

Cutremurul din 4 martie 1977 a avut și trei urmări anume pentru ansamblul economiei, dincolo de pagubele propriu-zise, astfel:

a) La 22 martie are loc o Consfătuire de lucru al C.C. la P.C.R. la care Nicolae Ceaușescu propune *construirea unui nou centru politico-administrativ în București*, reconfigurarea unei artere est-vest pornind de la acest centru și construcția unor edificii social-culturale de proporții. Acest program va fi pus în aplicare în anii '80, pornind din zona Uranus, considerată de specialiști cea mai sigură în eventualitatea unui nou mare seism.

b) Cutremurul a determinat, la scara țării întregi, *dărâmarea centrelor urbane existente și reconstrucția pe ariile respective a unora noi*, cu clădiri proiectate ad-hoc. Prea puține dintre construcțiile anterioare au supraviețuit.

Fig. 99 Cutremurul din 4 martie 1977, București, blocul „Dunărea" căzut în apropierea Institutului de Arhitectură

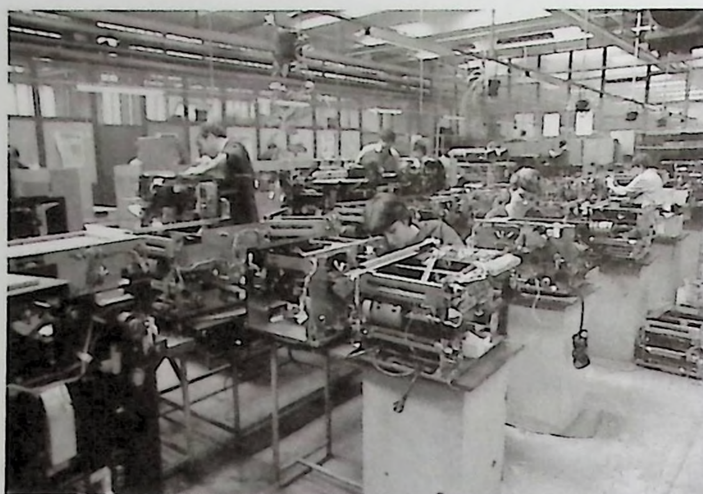

Fig. 98 Industrializarea socialistă

La 15 aprilie 1976, Marea Adunare Naţională votează Programul naţional de perspectivă pentru amenajarea bazinelor hidrografice, inclusiv realizarea Canalului Dunăre-Marea Neagră. Nu ştim dacă „Programul" avea o fundamentare solidă a costurilor şi amortizărilor. Era o comandă politică şi ea răspundea şi dorinţei liderului P.C.R. de a-şi asocia numele cu lucrări de mare amplitudine, indiferent de costuri, utilitate sau rentabilitate.

La 9 mai 1978 Comitetul Politic Executiv aprobă proiectul general de execuţie a Canalului. Ar fi interesant de cercetat procesul verbal al şedinţei pentru a afla dacă „aprobarea" a fost însoţită de observaţii sau propuneri critice.

Cutremurul din 4 martie 1977 a avut şi trei urmări anume pentru ansamblul economiei, dincolo de pagubele propriu-zise, astfel:

a) La 22 martie are loc o Consfătuire de lucru al C.C. la P.C.R. la care Nicolae Ceauşescu propune *construirea unui nou centru politico-administrativ în Bucureşti*, reconfigurarea unei artere est-vest pornind de la acest centru şi construcţia unor edificii social-culturale de proporţii. Acest program va fi pus în aplicare în anii '80, pornind din zona Uranus, considerată de specialişti cea mai sigură în eventualitatea unui nou mare seism.

b) Cutremurul a determinat, la scara ţării întregi, *dărâmarea centrelor urbane existente şi reconstrucţia pe ariile respective a unora noi*, cu clădiri proiectate ad-hoc. Prea puţine dintre construcţiile anterioare au supravieţuit.

Fig. 99 Cutremurul din 4 martie 1977, Bucureşti, blocul „Dunărea" căzut în apropierea Institutului de Arhitectură

c) A treia consecință a seismului a fost „desființarea imediată a Direcției Patrimoniului Cultural Național și a tuturor șantierelor sale" (25 noiembrie 1977). De ce?

Cutremurul din 4 martie a dat autorităților „formula" prin care au dispus demolarea a numeroase construcții urbane fără a mai cere îndeplinirea formalităților legale. Formula a fost „imobile în stare de prăbușire iminentă". În inspecțiile lor la fața locului pe Bulevardul Bălcescu, Nicolae și Elena Ceaușescu au dat de biserica Enei (monument istoric din 1724) aflată în imediata apropiere a blocului „Dunărea" din care o parte căzuse la seism. Ctitoria era situată cu absida altarului perpendicular pe Bulevard. Oricine circula pe această arteră întâlnea obligatoriu monumentul religios. Și așa „s-a hotărât" demolarea, fără să rămână o dovadă scrisă!

Când s-a zvonit acest lucru ne aflam într-o ședință de lucru a Direcției Patrimoniului Cultural Național (D.P.C.N.). Consiliul științific D.P.C.N. – a redactat un raport către Consiliul Culturii și Educației Socialiste în care arăta însemnătatea monumentului ușor avariat de cutremur și sublinia că nu există impedimente tehnice sau financiare pentru a începe restaurarea. *„Vina" consiliului științific al D.P.C.N. a fost redactarea unui document scris care se opunea unei dispoziții verbale pornită de la șeful statului!* Urmarea: biserica Enei a fost dărâmată în mai 1977, dar opoziția forului științific a fost înregistrată de „conducere" care, în noiembrie 1977, a dispus „desființarea imediată" a întregii Direcții a Patrimoniului!

Personal, am redactat, paralel cu demersul oficial mai sus amintit, două întâmpinări pentru păstrarea bisericii Enei, una către Ion Dincă primarul general al Capitalei și a doua către Cornel Burtică, secretar al C.C. cu presa și propaganda[7].

La mărirea fondului de acumulare și sporirea corespunzătoare a investițiilor, la începerea lucrărilor pentru Canalul Dunăre-Marea Neagră și la aplicarea pe teren a sistematizării urbane, s-a adăugat un al patrulea factor de presiune asupra economiei țării: *efectele directe ale cutremului din 4 martie 1977.*

A avut loc la orele 21[23], cu magnitudinea de 7,2 grade pe scara Richter, cu epicentrul în zona Vrancea, la o adâncime de 97 km și o durată de 50 secunde. S-a transmis pe tot teritoriul țării, îndeosebi în Moldova spre Iași, pe linia Focșani, Buzău, Ploiești, București, Alexandria, Zimnicea, Giurgiu dar și în Transilvania.

Bilanțul: 32 900 imobile prăbușite sau grav avariate, cca 35 000 familii fără adăpost, 1 570 morți, 11 300 răniți, 763 unități economice avariate, pagube materiale evaluate la 10 miliarde lei (la valoarea de atunci a monedei).

În Capitală au căzut blocuri unde avuseseră loc intervenții la parter pentru a mări spațiul (comerț, expoziții etc.).

Au murit personalități ale culturii și științei: Florin Ciorăscu, membru corespondent al Academiei Române; Nicolae Vătămanu, istoric al medicinii și scriitor; Ion Vintilă,

---

[7] Pentru detalii, Dinu C. Giurescu, *De la Sovromconstrucții Nr. 6 la Academia Română*, Editura Meronia, București, 2008, pp. 330-332.

compozitor; Doina Badea, cântăreață de muzică ușoară; Toma Caragiu, actor; Sorin Bratu, critic și istoric literar; Alexandru Bocăneț, regizor; Mihai Gafița, istoric literar; Alexandru Ivasiuc, scriitor; Mihai Petroveanu, critic literar; Veronica Porumbacu, poetă; Nicolae Ștefănescu, scriitor; Corina Nicolescu, istoric de artă; Ion Șiadbei, istoric literar și lingvist ș.a.

Nicolae și Elena Ceaușescu se aflau în turneu în Africa. Când s-au întrerupt brusc legăturile cu România, surse din suita prezidențială afirmă că prima interpretare în suita prezidențială a fost că a avut loc o lovitură de stat în România!! Informația, dacă se confirmă, arată starea de spirit la nivelul conducerii supreme a țării, gândul că a avut loc o lovitură de stat!!

Felul cum funcționa mecanismul puterii rezultă și din faptul că până la întoarcerea lui N. Ceaușescu din Africa, nici un for, nici chiar primul ministru nu a îndrăznit să dea un comunicat, cât de restrâns, către locuitori.

În acea noapte am prins la radio, pe unde ultrascurte, convorbiri particulare între cei ce începuseră operațiile de salvare, dar nici un cuvânt oficial. Abia a doua zi, cu întârziere, a apărut comunicatul „conducerii", sosită între timp la București.

Acțiunea de salvare a supraviețuitorilor și de degajare a dărâmăturilor a început de îndată și în forță, cu participarea masivă a armatei care a lucrat 24 ore din 24. A fost însă și un prilej publicitar foarte binevenit de a prezenta intervenția prezidențială, benefică și eficace, în punctele „fierbinți" din Capitală, de a releva prin toate mijloacele mass-mediei, meritele președintelui! Nicolae Ceaușescu a fost într-adevăr foarte activ, fără discuție, dar propaganda ce-l însoțea era cu totul nepotrivită cu atmosfera de apăsare, tristețe și moarte din zilele de după cutremur.

Discret, echipe speciale au procedat la o inventariere *„sui generis"* a operelor de artă sau valută (interzisă a fi ținută la domiciliu!) recuperate din dărâmături. S-a vorbit de recuperarea unui cap de copil de Constantin Brâncuși văzut, susțineau unii, chiar în cabinetul prezidențial.

În atmosfera specială a acelor zile a fost lansată și o campanie de ajutorare în bani – un fel de fond de reconstrucție. Au fost oameni care au donat toate rezervele lor de la C.E.C. Nu s-au publicat sumele adunate și nici felul cum s-au folosit și nici cum s-au distribuit ajutoarele sosite din străinătate.

Campania pentru înlăturarea urmărilor cutremurului a durat mai multe luni. Au lucrat voluntar salariați, elevi, studenți, cadre didactice. În vara 1977, ruinele clădirilor erau îndepărtate și curând a început construcția unor blocuri noi.

Dar seismul a avut totuși o urmare pozitivă. Cu puțin înainte de luna martie se discuta, oficial, reducerea cantităților de fier beton la construcțiile de locuințe sau alte obiective. După 4 martie „conducerea" a dat dispoziții ca să se mărească gradul de rezistență a construcțiilor.

Sistematizarea centrului Capitalei a fost urmarea directă a seismului (vezi mai înainte „Consfătuirea de lucru" din 22 martie când N. Ceaușescu a anunțat planurile sale de reconstrucție a Centrului Capitalei).

La 1 martie 1978 Consiliul de Stat (prezidat de N. Ceauşescu) adoptă două decrete: primul privind organizarea şi funcţionarea *Comisiei Centrale de partid şi de stat pentru sistematizarea teritoriului localităţilor urbane şi rurale*; al doilea pentru organizarea şi funcţionarea Comisiei pentru arhitectură şi sistematizarea municipiului Bucureşti. Totul este astfel pregătit pentru aprobarea planurilor urbanistice ale lui N. Ceauşescu.

Fig. 100 Demolarea bisericii Mănăstirii Văcăreşti la ordinul lui Nicolae Ceauşescu (1985). Demolarea s-a efectuat în etape cu toate protestele scrise ale istoricilor şi istoricilor de artă

„Sistematizarea urbană" a devenit în anii '80 o componentă obligatorie a planurilor anuale (în cadrul planului unic de dezvoltare).

29 oraşe au fost dărâmate în proporţie de 85-90% şi refăcute cu imobile tip. În Moldova: Suceava (demolări şi reconstrucţii înainte de 1977), Botoşani, Iaşi, Roman, Piatra Neamţ (unde centrul fusese reconstruit încă de la finele anilor '60), Bacău, Bârlad, Vaslui (dărâmat peste 90%), Tecuci, Focşani, Galaţi; în Muntenia: Râmnicu Sărat, Mizil, Buzău, Ploieşti, Piteşti (demolarea a început înainte de cutremur), Slatina, Craiova (noul centru inaugurat cu mare festivitate), Râmnicu Vâlcea, Giurgiu, Slobozia, Călăraşi; în Dobrogea: Medgidia, Tulcea, Constanţa, Mangalia; în Transilvania: Baia Mare. În toate acestea predomină blocurile tip de 5-11 etaje, cu o altă reţea stradală decât aceea formată în timp.

Sistematizarea urbană nu s-a oprit şi s-a extins şi în alte 37 de oraşe începând cu Bucureşti.

Finalul evoluţiei a fost anunţat de conducerea P.C.R. în martie 1988: numărul comunelor se va reduce cu 900 din cele 2 705 existente; în locul celor 13 123 sate vor rămâne cel mult 5 000-6 000. *În anul 2000 întreaga naţiune ar fi trăit în oraşe şi sate unde aproape nimic nu ar fi amintit că fiecare din acele aşezări a avut o istorie proprie.*

Revoluţia din decembrie 1989 a oprit această ultimă fază, dar Capitala ţării se află în continuare sub loviturile investitorilor imobiliari (care s-au luat la întrecere cu conducerea de partid şi de stat).

Seismul a avut o urmare şi în viaţa muzeelor. A fost găsit *pretextul pentru a desfiinţa o sumă de colecţii donate statului cu condiţia să rămână în casele unde au fost constituite.* În anii interbelici persoane particulare şi-au format, cu pricepere şi gust, colecţii de artă, îndeosebi pictură şi grafică, dar şi sculptură mică, piese de artă decorativă: George

Fig. 101 Lucrările la Canalul Dunăre-Marea Neagră, inaugurat în 1984

Opreseu, Krikor Zambaccian, dr. N. Dona, Moise Weinberg, Ion Minulescu, Constantin Karadja, Victor Babeş, George Bacovia, George Călinescu, Gh. Marinescu, Cornel Medrea, Claudia Milian-Minulescu, Theodor Pallady, Cecilia Cuțescu-Storck...[8]

Asemenea colecții aflate în locuințele donatorilor constituiau o mărturie grăitoare a societății dinainte de război. O lume în care un particular își clădea nu numai o locuință, dar avea mijloacele, răgazul şi priceperea să colecționeze lucrări de artă. Fapt care venea împotriva conceptului că numai statul poate patrona asemenea colecții.

A fost găsit şi „motivul" comasării colecțiilor: imobilele în care se aflau nu mai erau sigure ca urmare a cutremurului!! Şi dintr-un foc, casele cu donațiile particulare au fost închise şi „s-a hotărât" înființarea unui *muzeu al colecțiilor de artă*, într-o clădire pe Calea Victoriei nr. 111 (Casa Romanit, colț cu Calea Griviței, pe vremuri Ministerul Finanțelor), consolidată şi renovată în grabă (şi aceasta fusese afectată de seism!).

La 21 august 1978 Muzeul Colecțiilor de artă (reunind 34 colecții)[9] a fost inaugurat oficial, cu publicitatea cuvenită. Unii din donatori (sau urmaşi ai lor) au fost invitați să vorbească la deschidere şi să laude inițiativa conducerii statului!!

În plus față de mărirea procentului alocat fondului de dezvoltare; aprobarea lucrărilor pentru Canalul Dunăre-Marea Neagră, pentru noul Centru Civic al Bucureştilor şi pentru

[8] Marin Mihalache, *Muzeele din Bucureşti*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1963; Gheorghe Parusi, *Cronologia Bucureştilor, 20 septembrie 1459-31 decembrie 1989*, Editura Compania, Bucureşti, 2007, Indicele, sub muzee, p. 848.

[9] Gheorghe Parusi, *op. cit.*, p. 747.

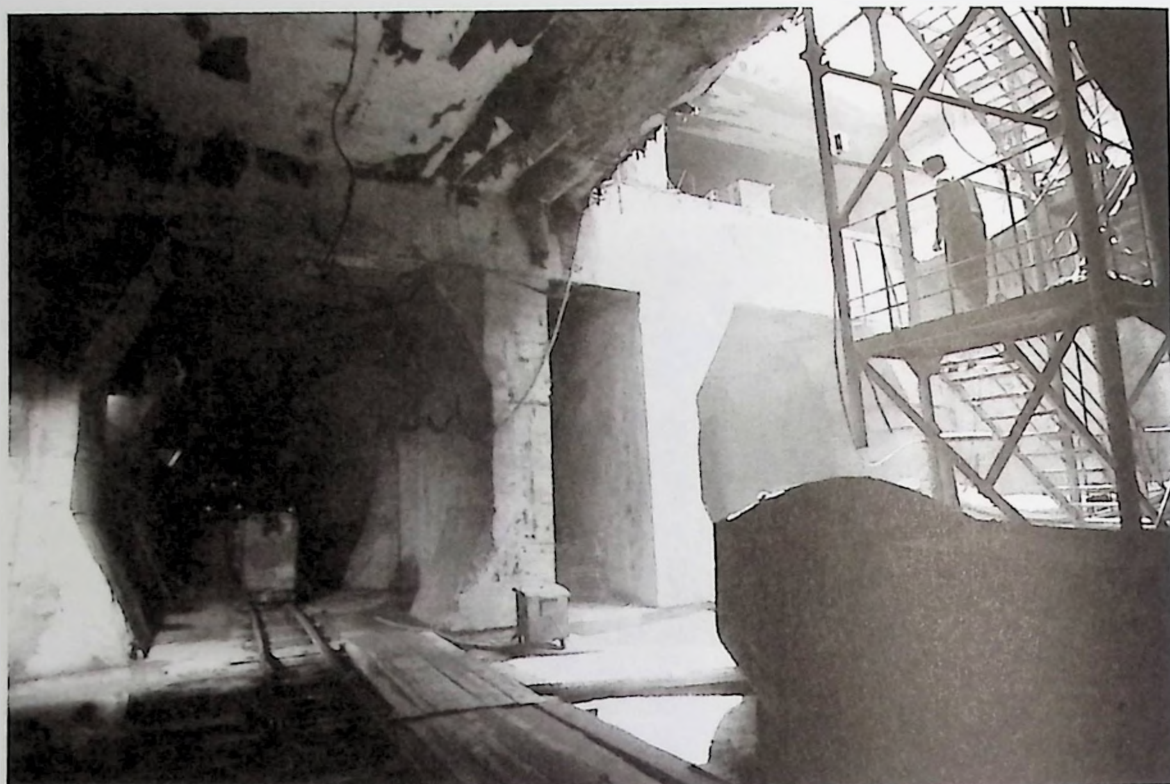

Fig. 102 Metroul din Bucureşti a fost construit în ritm rapid. La 19 decembrie 1979 era pus în funcţiune primul tronson Semănătoarea–Timpuri Noi (magistrala I) urmată de magistrala II (1986) şi de magistrala III (1989), în total 60 km cu 38 staţii

sistematizarea Capitalei, se adaugă şi lucrările de mari proporţii pentru *Metroul bucureştean*.

La 19 decembrie 1979 este dată în circulaţie (cu vizita de rigoare în prealabil a şefului), tronsonul Semănătoarea–Timpuri Noi (8,9 km). La 28 decembrie 1981 şi 19 august 1983 se deschid şi alte două tronsoane (Timpuri Noi–Republica, 9,3 km şi Eroilor–Industriilor 7,8 km), toate pe magistrala Est-Vest. La 27 decembrie 1987 se deschide varianta Eroilor–Crângaşi–Gara de Nord. Între timp, între ianuarie 1986 şi octombrie 1987 se termină şi magistrala II, IMGB–Piaţa Unirii–Pipera, 18,9 km. La 17 august 1989 a fost dată circulaţiei şi magistrala III a metroului, Dristor–Gara de Nord, 11,5 km[10].

Concentrarea mijloacelor tehnice şi financiare şi a forţei de muncă de care dispunea statul socialist a făcut posibilă realizarea, între 1976 şi 1989, a 60 km linii de metrou, inclusiv fabricarea vagoanelor. *Realizarea tehnică a fost remarcabilă. Pentru locuitorii Capitalei a fost o adevărată binefacere*, mai ales după decembrie 1989 când populaţia Capitalei a depăşit 2 000 000 locuitori iar numărul autovehiculelor se apropie de 1 000 000 unităţi.

După 1990, metroul a înaintat cu pas de melc. În 22 de ani a fost deschisă linia Basarab Nord–Piaţa Chibrit (2 staţii) şi o prelungire a magistralei I (alte 2-3 staţii).

---

[10] *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, ediţia citată, p. 675.

De reamintit că Nicolae Ceauşescu a dat personal „indicaţii" pentru amplasarea staţiilor. Iniţial, între Universitate şi Piaţa Victoriei, metroul (linia N-S) nu oprea de fel deoarece aşa hotărâse şeful statului! Constructorii au amenajat totuşi staţia Romană, absolut necesară, şi au mascat-o cu panouri; ea s-a deschis în 1990.

Cum funcţiona economia în etapa 1975-1979?

Planul unic fixa în continuare liniile directoare şi obiectivele; centralizarea era strictă; cifrele de plan constituiau literă de lege; „motorul" economiei funcţiona prin comenzile politice şi administrative. Pentru remedierea deficienţelor conducerea de partid şi de stat a recurs la noi reglementări socotind că în acest fel eficienţa mecanismelor economiei va fi sporită. Aşa a mers regimul condus de Nicolae Ceauşescu până în decembrie 1989.

La 1 februarie 1979 o Plenară a C.C. al P.C.R. vine cu o inovaţie de proporţii: *constituirea consiliilor unice agro-industriale de stat şi cooperatiste* pentru conducerea integrată a activităţii unităţilor respective. În 18 zile (până la 19 februarie) sunt constituite 709 consilii unice agroindustriale, care reunesc 4 415 cooperative agricole (fostele gospodării agricole colective de tip colhoz), 400 întreprinderi agricole (ferme) de stat şi 709 staţiuni de mecanizare a agriculturii. Constituirea acestor 709 consilii unice (cu un total de 5 524 unităţi), în mai puţin de trei săptămâni de la hotărârea Plenarei, arată caracterul administrativ-birocratic, de comandă, al „integrării" menită, în intenţia conducerii P.C.R., să impulsioneze producţia agricolă. Nu ştim dacă se vor fi publicat rezultatele. Ştim însă că noile consilii constituiau încă o verigă în aparatul birocratic al regimului, în sectorul agricol.

Anterior, la 15 iunie 1976 Comitetul Politic Executiv se ocupă, între altele, cu:

Programele (1976-1980) privind: dezvoltarea creşterii animalelor; dezvoltarea industriei alimentare; îmbunătăţirea aprovizionării populaţiei cu bunuri de consum. De reţinut că asemenea programe erau hotărâte de forul politic, nu de mecanisme ale pieţei, cum ar fi o sporire a cererii.

Până la cutremurul din 1977, aprovizionarea populaţiei a continuat „satisfăcător", cu un echilibru relativ între nevoile populaţiei urbane şi aprovizionarea prin comerţul de stat. După cutremur au fost date la consum şi cantităţi din „rezerve". Până şi mici unităţi (cum era aceea de la intersecţia străzii Luigi Cazzavillan cu Ştirbei Vodă) erau aprovizionate, în primul rând cu apă minerală şi produse de panificaţie.

Situaţia s-a menţinut şi în cursul anului 1977.

Semne de scădere a cantităţilor şi ritmului de aprovizionare a populaţiei încep să apară chiar din 1978. La un moment dat, spre finele anilor '70, sortimentele de brânzeturi sunt tot mai puţine, în schimb, un scurt interval, găseai şvaiţer peste tot! Scăderi şi la mezeluri, mai vizibile la carne de vită şi păsări. În cartierele muncitoreşti (ca de exemplu la „Tei" pe linia de tramvai 17), aprovizionarea era ceva mai bună; o fină de-a noastră,

Florica, croitoreasă pensionară, ne vizita din când în când cu un pachet de carne proaspătă.

Situația a mers în jos în primii ani '80, și s-a deteriorat sensibil după 1985: pâine sau produse de panificație puteai cumpăra numai dacă făceai dovada că locuiești în orașul respectiv (am experimentat personal la Turnu Severin și la Craiova în 1986).

Tot în 1979, la 1 aprilie, un decret al Consiliului de Stat introduce ca indicator de bază în evaluarea eficienței economice, *valoarea producției nete*. Până atunci era raportată producția globală (stocurile plus producția nouă). Conducerea statului a socotit că acest mod global de raportare îngăduie unităților raportoare să jongleze cu cifrele pentru a evidenția rezultate pozitive. Prin schimbarea indicatorului de bază – valoarea producției noi – conducerea conta pe o creștere a producției. Indicatorul producției nete determină și salarizarea, neîndeplinirea planului atrăgea și o reducere a „retribuției". (Nu se mai folosea termenul „salariu" socotit a exprima relațiile de muncă din anii burgheziei!)[11].

Criza energetică a obligat conducerea de partid și de stat să emită, periodic, noi reglementări. La 25 iulie 1979 Comitetul Politic Executiv aprobă măsuri pentru raționalizarea consumului de carburanți, gospodărirea „economicoasă" a parcului de autoturism și scumpirea prețului benzinei.

Restricțiile vor merge crescendo în anii '80, până la raționarea strictă a benzinei pentru autovehiculele particulare (și ale statului), la staționarea ore întregi pentru cumpărarea benzinei, la circulația duminica alternativ a autoturismelor: cele cu numere cu soț o duminică, celelalte duminica viitoare!

Emigrarea evreilor

Potrivit datelor cunoscute, comunitatea evreiască din România număra în 1945, 355 972 persoane, probabil cea mai numeroasă din Europa la încheierea ostilităților. Aceștia au emigrat în mai multe etape din care cele mai importante au fost 1948-1951, 1958-1966, 1969-1974 și 1975-1989. Numeric situația este prezentată în tabelul de la pagina următoare[12].

De cercetat dacă pentru emigrările spre Israel începând din 1967 și până în 1989 (40 600 persoane) au fost plătite oficialităților din România, anume sume (ca în cazul germanilor).

Până în prezent nu avem dovezile documentare.

---

[11] O analiză de fond a situației politice și economico-sociale în volumul Michael Shafir, *Romania. Politics, Economics and Society. Political Stagnation and Simulated Change*, Frances Pinter (Publishers) London; Lynne Rienner Publishers Inc., Boulder, 1985.

[12] Cifrele sunt date după Carol Bines, *Din istoria imigrărilor în Israel, 1882-1995*, Editura Hasefer, București, 1998, p. 94. Vor fi, posibil, și alte cifre.

Perioade	Emigrări în Israel, cifre absolute	Emigrări procente	Obs.
Total 15.5.1948-1995	272 300	100,0	
1948-1951	116 500	42,8	
1952	3 800	1,3	
1953-1957	1 800	0,7	
1958-1966	106 200	39,1	
1967-1968	1 000	0,4	
1969-1974	17 800	6,5	
1975-1989	21 800	8,0	
1990-1995	3 400	1,2	

Emigrarea cetățenilor români de etnie germană

În 2011, în Editura Enciclopedică, sub egida Consiliului Național pentru studierea Arhivelor Securității a apărut un volum masiv intitulat *Acțiunea „Recuperarea". Securitatea și emigrarea germanilor din România 1962-1989*. Editori Florica Dobre (autoare şi a studiului introductiv LXXXIV pagini), Luminița Banu, Florian Banu şi Laura Stancu[13].

Culegerea de documente şi studiul introductiv cuprind informația esențială pentru a cunoaşte numărul persoanelor de origine etnică germană. În intervalul 1950-1989, potrivit statisticilor din R.F.G., au plecat din România 243 326 cetățeni români de etnie germană, iar între 1990 şi 1999 alți 186 340[14], în total 428 666 persoane.

Spre a compensa cheltuielile statului român cu pregătirea profesională a celor ce plecau, statul a încasat dolari, calculați pentru fiecare emigrant. Aranjamentul era pragmatic întrucât învățământul în R.S.R. era gratuit din clasa I primară şi până la terminarea studiilor universitare.

Sumele încasate s-au constituit în venituri la bugetul de stat şi au fost folosite pentru plata datoriei externe a României şi pentru importul de tehnologie.

[13] LXXX + 856 p. (468 documente) + fişe de cadre (23 persoane) + 18 facsimile (pp. 881-931) + Indice de persoane.

[14] Volumul citat, studiul introductiv, p. LXXIX, nota 262.

Contribuția germanilor (sașii, începând de la mijlocul secolului XII și șvabii, a doua jumătate a secolului XVIII) la civilizația și cultura din Transilvania și Banat, a fost efectivă și notabilă, timp de secole. Același rol l-au avut și între 1918 și 1939, când ei au fost cuprinși în statul român întregit. Războiul al Doilea Mondial, prin desfășurările și consecințele sale, a încheiat de fapt istoria comunităților germane din România și a constituit o pierdere ce nu poate fi evaluată în cuvinte.

Cazul Pacepa

În iulie 1978 Radio Europa Liberă anunță pe ascultătorii români că un înalt demnitar al regimului a cerut azil politic în Occident. La București nu s-a anunțat ceva, dar locuitorii au văzut că se întâmplă ceva, de vreme ce spre finele lunii, patrulau pe străzi echipe mixte de militari și civili. Ulterior s-a aflat – tot din auzite – că este vorba de generalul Ion Mihai Pacepa, adjunct al Șefului Direcției Informații Externe, consilier personal al lui Nicolae Ceaușescu în probleme de securitate. A fost un cutremur de maximă amplitudine, care a determinat rechemarea de îndată a trimișilor acoperiți și o anchetă la București încheiată cu condamnarea unor ofițeri de rang înalt, făcuți răspunzători. În 1988 Radio Europa Liberă a difuzat un serial din volumul de memorii a lui Ion Mihai Pacepa, intitulat „Orizonturi Roșii". În cercurile emigrației române, moartea neașteptată a lui Vlad Georgescu (directorul emisiunilor în limba română de la postul Europa Liberă) diagnosticat cu cancer a fost pusă în legătură – fără dovezi însă – cu hotărârea de a difuza serialul „Orizonturi Roșii", unde se dădeau o sumă de detalii și despre Nicolae și Elena Ceaușescu.

Cazul Pacepa pune pe cercetători în fața unei situații cu totul neobișnuite. Generalul Ion Mihai Pacepa s-a predat la 28 iulie 1978 la o bază militară a S.U.A. și a trecut în tabăra adversă – Defense Intelligence Army – agenție în concurență cu C.I.A.

Potrivit legilor din R.S.R. – ca și din oricare țară din lume indiferent de regimul social-politic – când un ofițer de informații (în cazul de față unul din vârful ierarhiei) trece la inamic, faptul este încadrat ca trădare. La 17 august 1978 la Tribunalul Suprem – Secția militară generalul Pacepa a fost condamnat la moarte (în contumacie), la degradare și confiscarea totală a averii (sentința nr. 52).

După răsturnarea regimului socialist hotărârea din 17 august a fost anulată, Ion Mihai Pacepa reabilitat, și-a recăpătat gradul și pensia!!

Sub regimul democrat-popular, în anii '50, fapte care în anii '30 și '40 erau perfect legale, au fost *incriminate retroactiv*, iar cei în cauză condamnați cu pedepse grele. A fost astfel *inaugurat și aplicat principiul retroactivității unei legi penale!*

După revoluție o instanță judecătorească din București procedează invers, dar într-o „logică" asemănătoare a regimului democrat-popular: absolvă retroactiv pe cel care, în 1978, a trădat.

Ce poate reține cercetarea din toate acestea? Că interpretarea unui eveniment sau a unei acțiuni individuale poate fi alba-neagra după cum evoluează regimul politic?[15].

Semnale de împotrivire

Paul Goma, scriitor, inițiază în 1977 o mişcare pentru respectarea drepturilor omului în România. Anterior el se solidarizase cu „Charta 77“, manifestul cărturarilor cehoslovaci disidenți.

Sindicatul Liber al Oamenilor Muncii (S.L.O.M.R.) – inițiat de Vasile Paraschiv, Ionel Cană, Gheorghe Braşoveanu, Nicolae Dascălu şi Alexandru Nagy a reuşit să adune un număr variabil de membri şi simpatizanți (după unele aprecieri până la 2 000!). A avut o existență efemeră deoarece autoritățile au reacționat imediat arestând pe organizatori. Pentru regim orice manifestare de opoziție era considerată o anatemă.

Greva minerilor din Valea Jiului (1-3 august 1977)

A fost cea mai semnificativă acțiune de protest din intervalul 1975-1979. Cadrul general: programul de lucru de 6 ore stabilit de Ministerul Minelor în 1975, fapt care a dus la o creştere a efectivelor în abataj cu 25% şi la scăderea salariilor întrucât producția nu a sporit aşa cum se scontase; fluctuația mare a forței de muncă; degradarea locuințelor muncitoreşti, cu chiriaşi temporari; o aprovizionare mediocră; condițiile de lucru în abataj; insuficiența serviciilor medicale.

Legea 3 din 30 iulie 1977 a impus condiții restrictive de pensionare şi asigurări sociale. A majorat cu 2 ani vârsta de pensionare de la 50 la 52 ani, condiție ce lovea în cca 4 000 mineri (articolul 14 al noii legi); „pensionarii de invaliditate de orice grad care sunt revizuibili medical, existenți la data prezentei legi, vor fi reexaminați de comisiile medicale în termen de... 15 zile“ (articolul 88). Cum reexaminarea nu s-a efectuat, cei vizați puteau fi în situația de a li se retrage pensiile. Mai era şi articolul 23 care privea pe cei ce lucrau o jumătate de normă (pensionarii mineri cca 4-5 000) – ei riscau să nu mai primească „retribuția“ pentru munca lor deoarece erau trecuți într-o treaptă superioară de invaliditate!

O primă mişcare a avut loc la mina Aninoasa, la 25 iulie.

---

[15] Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității. *Ion Mihai Pacepa în dosarele securității. 1978-1980.* Studiu introductiv, selecția documentelor şi indice de nume de Liviu Țăranu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2009. Volumul cuprinde 132 documente inedite referitoare la trei momente ale trădării: Dispariția; Ancheta; Urmări şi Concluzii.

Fig. 103 Nicolae Ceauşescu în „vizită" la mina Lupeni în primele zile august 1977, la finele grevei spontane a minerilor. În rândul 1, al doilea din dreapta, Virgil Trofin

Greva propriu-zisă a început la Lupeni, la 30 iulie (lideri Dumitru Iordachi, Vasile Bogdan, Ion Toderaşcu). Ilie Verdeţ trimis de la Bucureşti, a fost reţinut de grevişti. Până la urmă a sosit Nicolae Ceauşescu şi a reuşit oarecum să potolească lucrurile, cu unele măsuri ad-hoc[16].

Vlad Georgescu. În anii '70, istoricul Vlad Georgescu (cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei R.S.R.) a făcut o analiză a istoriografiei române oficiale în raport cu directivele politice existente atunci şi care s-au schimbat „după vremi". Liniile acestei politici „au fost sinuoase, conjuncturale, contradictorii, felurite, aşa cum firesc este să fie linia unui partid, linia prezentului".

Vlad Georgescu sublinia însă că „istoria este un dat obiectiv care nu se poate modela continuu, fără primejdia compromiterii atât a istoriei, cât şi a politicii".

Dar, continuă el, „la comuniştii români constatăm în doar trei decenii, nu mai puţin de patru etape interpretative diferite, patru momente în care au fost puse în discuţie şi

---

[16] Reportaje privind evenimentul: Iftimie Nesfântu, *Greva minerilor 1977 – între arhivă şi mărturii*, în „Cotidianul", anul XII, marţi 30 aprilie 2002, p. 10; Iftimie Nesfântu, *Lupeni 1977. Radiografia unei revolte ingenios temperate*, în „Cotidianul", XII, sâmbătă 4/ duminică 5 mai 2002, p. 11; Iftimie Nesfântu, *Focuri endogene. În august '77, minierii din Valea Jiului au dezvăluit găunoşenia comunismului românesc*, în „Cotidianul", XII, marţi 11 iunie 2002, p. 9.

O.C. Hogea, *35 000 mineri din Valea Jiului s-au ridicat împotriva lui Ceauşescu*, în „Expres", anul IV, nr. 50 (201), 14-20 decembrie 1993, pp. 8-9.

reinterpretate atât viziunea teoretică, globală a istoriei, cât şi faptele concrete, unele chiar de amănunt".

Pornind de la această perspectivă, istoricul a urmărit „locul istoriei în politică sub regimul comunist", cât şi „impactul asupra societăţii româneşti contemporane".

Analiza structurată în 6 capitole, urmate de note şi anexe, era încheiată, în manuscris, în martie 1977.

În aceeaşi lună, Vlad Georgescu este arestat şi manuscrisul a fost confiscat la percheziţia domiciliară. A fost anchetat timp de 2 luni şi jumătate şi acuzat de trădare. În urma intervenţiei cercurilor universitare din Statele Unite ale Americii a fost eliberat şi readus la Institutul unde lucra. După emigrare în S.U.A., manuscrisul a fost publicat.[17] El constituie până astăzi prima abordare critică a istoriografiei române din anii 1944-1977 slujită de „culturnici" – termen lansat chiar de autor şi care cuprinde pe istoricii aflaţi în slujba directivelor politice.

Lucrarea se înscrie printre abordările teoretice critice – puţine la număr – privind folosirea şi modelarea istoriei potrivit cu nevoile politice ale Partidului Comunist Român.

Preliminariile eliberării lui Vlad (eram prieteni, ne vedeam des) au început cu o scrisoare primită de părintele meu, profesorul Constantin C. Giurescu, de la Allen Kassof directorul organizaţiei International Research and Exchange Board (IREX) din S.U.A., care mijlocea toate schimburile academice dintre universităţile din S.U.A. şi cele din ţările est-europene, inclusiv România.

În scrisoare, universitarii americani de la mai multe centre îşi exprimau îngrijorarea la aflarea veştii că Vlad Georgescu a fost arestat. Nu-şi explicau motivul şi sperau că lucrurile se vor putea lămuri în chip satisfăcător. (Vlad era cunoscut în cercurile academice din S.U.A. unde avusese timp de 6 luni o bursă de studii.).

Îngrijorarea era reală mai ales în Bucureşti; pentru prima dată, după aproximativ 15 ani, un cercetător al unui institut al Academiei, era reţinut şi anchetat. Ambasada S.U.A. încerca să afle motivele. Relativ recent (2010) am intrat în posesia unei note care reproducea o discuţie între consilierul Ambasadei S.U.A. Henry Barnes cu Anca şi Dinu Giurescu, şi care se interesa de Vlad. Nu mi-am dat seama (din context) cum şi unde a fost înregistrată.

Părintele meu a anunţat prin telefon pe Cornel Burtică, secretar cu propaganda în C.C. despre scrisoarea primită:

C.B.: Vlad Georgescu este un trădător.

C.C.G.: Nu ştiu ce a făcut, dar vă rog să reţineţi un alt aspect. Relaţiile României cu S.U.A. sunt bune şi merg în sus. Nu cred că merită să fie încurcate de un asemenea incident.

C.B.: Ce cuprinde scrisoarea?

C.C.G.: A redat conţinutul, în traducere.

C.B.: Să-mi trimiteţi vă rog scrisoarea.

---

[17] Vlad Georgescu, *Politică şi istorie. Cazul comuniştilor români 1944-1977*, Ion Dumitru Verlag, München, 1981.

Profesorul Constantin C. Giurescu a lăsat scrisoarea împreună cu plicul respectiv la registratura C.C.

La mijlocul lunii mai, aflăm că Vlad a fost eliberat şi reintegrat la Institutul de Studii Sud-Est Europene, cu primirea salariului pe timpul absenţei.

Cam tot atunci Vlad a venit la noi acasă pe strada Berzei nr. 47. (Locuiam la 15 minute de mers pe jos unii de alţii.).

I-a mulţumit tatii pentru ajutor. Ne-a povestit cum ancheta se desfăşurase, pe un ton ameninţător cu perspectiva unei condamnări de durată până spre finele lunii aprilie.

Apoi tonul s-a domolit şi în prima decadă a lunii mai a avut sentimentul că nu va fi condamnat.

Vlad şi-a reluat locul la Institut şi în 1979 a plecat spre S.U.A. unde avea o bursă de cercetare.

Industrializarea

Continuă construirea şi intrarea în funcţiune a noi unităţi şi capacităţi de producţie. Investiţiile erau asigurate din fondul de acumulare (vezi mai înainte), dar şi din împrumuturi externe a căror scadenţă vine la finele anilor '70.

În 1975-1979 au intrat în funcţiune (lista la nota 18):

– 41 (patruzeci şi unu) fabrici, întreprinderi[18].

– 11 linii de producţie, instalaţii, furnale.

– 2 platforme de foraj maritim.

– a început producţia pentru: tractorul cu încărcător hidraulic; locomotiva de 4 000 CP; autoturismul ARO 240 cu motor diesel; motorul de 20 000 CP; excavatorul electric de 8-10 mc; motorul de 30 000 CP.

---

[18] Următoarele fabrici (întreprinderi) intrate în producţie în anii 1975-1979 (listă selectivă): de amoniac, Tg. Mureş; Textila – Năsăud; aparataj electric de joasă tensiune – Botoşani; malţ – Reghin; produse din beton autoclavizat – Adjud; de uree – Săvineşti; utilaj chimic – Borzeşti; mobilă (13 000 garnituri anual) la Curtea de Argeş; mobilă modulată – Arad; de mecanisme şi transmisiuni – Reşiţa; Romlux – Târgovişte; ţesături de bumbac – Baia Mare; tricotaje – Focşani; relon – Săvineşti; feroaliaje – Tulcea; îngrăşăminte chimice – Arad; confecţii – Scorniceşti; aglomerare minereu – Galaţi; vase emailate – Timişoara; ţesături din in – Paşcani; Hidromecanica II – Braşov; amoniac – Tg. Mureş; acid azotic – Tg. Mureş; mobilă din panouri înnobilate – Bistriţa; mobila corp – Bistriţa; mase plastice pentru construcţii – Bistriţa; aparataj de măsurat şi control – Vaslui Rediu; amoniac – Bacău; bumbac cordat – Tg. Lăpuş; rafinăria – Borzeşti; normal-parafire – Piteşti; confecţii – Vulcan; sârmă – Buzău; faianţă – Baia Mare; mase plastice – Sf. Gheorghe; amoniac – Făgăraş; vase emailate – Focşani.

Au avut loc inaugurarea oficială a şantierului *Combinatului de utilaj greu Iaşi* şi acela al *Combinatului Siderurgic Călăraşi* (ambele în 1976). Raţiunea construirii acestor două megaunităţi nu a fost explicată. Ele se înscriu probabil în concepţia despre industrializare a lui Nicolae Ceauşescu; produsele acestor unităţi găseau desfacere pe piaţa internă sau aceea externă?.

În intervalul 1975-1979 au fost *lansate la apă nave* construite la Întreprinderea de construcţii navale *Constanţa*, de şantierele navale de la *Mangalia* şi *Galaţi*, astfel:

Nr. crt.	Şantierul naval	Tipul de navă	Numele navei	tonaj (tdw)
1.	Constanţa	—	—	5 500 .
2.	Constanţa	petrolier	Independenţa	150 000 .
3.	Mangalia	mineralier	Callatis	55 000 .
4.	Galaţi	cargo multifuncţional	—	8 500 .
5.	Galaţi	mineralier	Blaj	55 000 .
6.	Galaţi	mineralier	—	55 000 .
7.	Galaţi	navă frigorifică	Polar 7	6 800 *

Termo şi hidrocentralele – de la Rovinari, Turceni, Stânca-Costeşti, Strejeşti, Motru – încep să producă şi să fie racordate la sistemul energetic naţional.

Se deschid lucrările la hidrocentrala de pe Someşu-Cald.

În stadiul actual al documentării nu ştim dacă plusul de energie electrică produs în intervalul 1975-1979 a ţinut pasul cu cererile de energie ale unităţilor industriale intrate în funcţiune în acelaşi interval. Răspunsul pare mai curând negativ; oficialităţile recunosc în anii '80 nevoia de economisire a energiei, mai ales prin repetate măsuri restrictive impuse populaţiei.

În acelaşi interval sunt *electrificate noi tronsoane de cale ferată*. Se încheie *electrificarea magistralei feroviare Constanţa-Bucureşti-Curtici*. Idem, pentru liniile ferate Ciceu-Deda şi Lugoj-Timişoara.

Locomotiva Diesel de 4 000 CP este fabricată la „Electroputere" Craiova. Se încheie montarea podului de la Medgidia peste Canalul Dunăre-Marea Neagră (700 metri). Se deschide tunelul feroviar de la Mestecăniş (1,6 km).

Se deschid minele de la Rogojelu (lignit), Urdari (Gorj) şi Horăşti-Sud (cărbune) şi Beterega-Vest (la Rovinari).

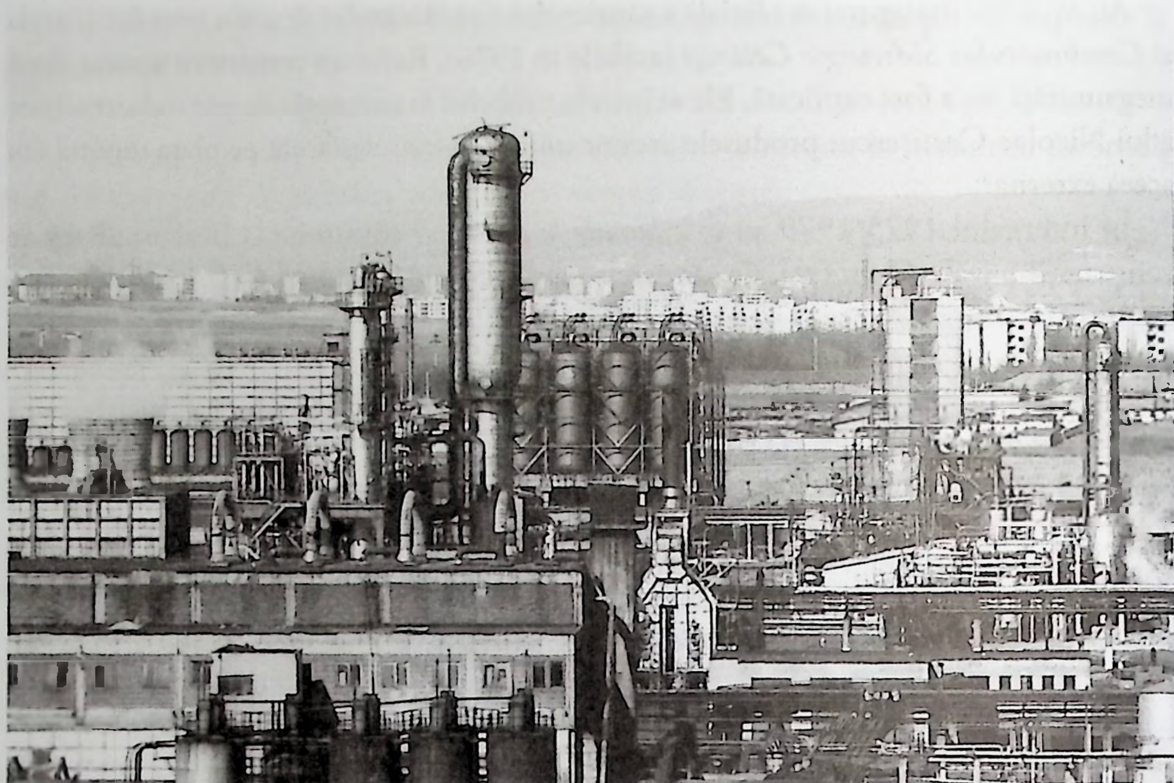

Fig. 104 Complexul Arpechim-Piteşti. Câte din instalaţii mai sunt în funcţiune astăzi?

O Plenară a C.C. al P.C.R. hotărăşte (martie 1978) ca o cotă parte din beneficiile întreprinderilor să poată fi atribuită producătorilor respectivi. Nu dispunem de informaţii dacă asemenea cote-părţi au fost efectiv acordate. Ştiu că planul de producţie – sporit – era greu la îndeplinit de toţi indicatorii.

Politica externă

Corneliu Mănescu a fost ministrul de Externe al României din 21 martie 1961 şi până la 23 octombrie 1972. Îşi îndeplinise îndatoririle cu prestanţă şi pricepere, cu cel mai lung ministeriat la Afacerile Externe. Se spunea în Bucureşti că înlocuirea sa cu George Macovescu s-a datorat Elenei Ceauşescu; că prima doamnă a ţării nu suporta prezenţa Danei Mănescu soţia ministrului, o femeie frumoasă şi elegantă.

George Macovescu – publicist şi scriitor – până atunci fost adjunct al ministrului, va sta în post până în martie 1978 când va veni Ştefan Andrei.

În martie 1974 se retrage şi Ion Gh. Maurer, în versiunea oficială din motive de sănătate.

Echipa Mănescu ieşea din scenă. Mircea Maliţa părăsise M.A.E. încă din 1970; mai târziu este trimis ambasador, apoi rechemat definitiv acasă. Vasile Gliga – directorul Direcţiei

Politice de Sinteză din M.A.E., este o vreme ambasador la Londra. George Macovescu se retrage în lumea literelor. Vin oameni noi, selecționați de lider și de soția sa.

Vizitele de prietenie sau de stat sunt rezervate exclusiv lui Nicolae Ceaușescu și soției sale, în următoarea desfășurare[19]:

1975: Japonia, Filipine, Pakistan; Iordania, Turcia; Brazilia, Mexic (escale la Washington și Londra); Portugalia; Iran.

1976: Grecia; Kuwait, Turcia; U.R.S.S. (Moscova), R.S.S. Moldovenească, R.S.S. Gruzină, R.S.S. Armeană, R.S.S: Ucraineană (Crimeea).

1977: Mauritania, Sénégal, Ghana, Coasta de Fildeș, Nigeria; Ungaria.

1978: Statele Unite ale Americii; R.P. Chineză, R.P.D. Coreeană, R.S. Vietnam, R.P.D. Laos, Kampuchia Democrată; India; Marea Britanie; U.R.S.S.; Polonia.

1979: Jamahiria Arabă Libiană, Gabon, Angola, Zambia, Mozambic, Burundi, Sudan, Egipt; Spania; U.R.S.S. (Crimeea); Siria.

Fig. 105 Ștefan Andrei (n. 29 martie 1931, sat Livezi, comuna Podari, jud. Dolj), membru al C.C. al P.C.R. (21 iulie 1972-22 decembrie 1989); membru supleant al Comitetului Politic Executiv (28 nov. 1974-22 dec. 1989). Ministru de Externe (1978-1985) (*Dicționar*, p. 71)

În total, 43 țări pe cinci continente: Europa, America de Nord, America de Sud, Asia, Africa (și Orientul Mijlociu).

Cele discutate în timpul vizitelor oficiale răzbat laconic din comunicatele redactate stereotip și din alocuțiunile de rigoare. Aflăm de exemplu că în timpul vizitei de stat în Marea Britanie (unde a beneficiat de un protocol de prim rang) a fost semnat un Memorandum de cooperare în industria aeronautică și de cooperare tehnologică în explorarea și exploatarea maritimă de petrol și gaze. Din această cooperare a rezultat avionul curier-mijlociu Rombac 1-11 fabricat în România.

În Mexic (7-11 iunie 1975) au fost semnate acorduri de cooperare în construcția de mașini și în minerit. În Japonia (4-9 aprilie 1975) mai multe acorduri de cooperare economică și tehnică.

În Brazilia (4-7 iunie 1975), acord de cooperare în construcții de mașini și în minerit. În Statele Unite ale Americii (12-17 aprilie 1978) au fost încheiate înțelegeri de cooperare cu firme americane.

Cu prilejul vizitei de stat a fost semnată o Declarație comună (13 aprilie 1978) difuzată ca document oficial la Consiliul de Securitate. Dar aflăm din dezvăluirile istoricului militar Ion Talpeș despre un episod special al vizitei. Iată relatarea:

[19] Dinu C. Giurescu în M. Malița-Dinu C. Giurescu, *Zid de pace*, p. 224.

Fig. 106 Vizita de stat în Statele Unite ale Americii (12-17 aprilie 1979).
În imagine Nicolae Ceauşescu şi preşedintele S.U.A. James (Jimmy) Carter

„Vedeți, acest episod, perfect veridic şi pe care l-am citit şi eu, se petrecea la capătul primei zile efective a vizitei oficiale, care s-a încheiat cu faimosul Dineu de stat de la Casa Albă, la care au fost invitate peste 130 de persoane! Ceauşescu sosise însă cu o zi înainte, în 11 aprilie, când aeronava prezidențială aterizase la baza Andrews în cursul serii. Ceremonia primirii sale la Casa Albă avea să aibă loc a doua zi dimineață, pe Peluza de Sud, adică protocolul cel mai înalt, de altfel primul şi, până acum, singurul rezervat unui preşedinte al României. [...] Aici, preşedintele Carter a spus despre oaspetele său român că «mai mult decât oricare alt lider, incluzându-mă aici şi pe mine, a fost responsabil pentru vizita preşedintelui Sadat al Egiptului, la Ierusalim şi în Israel», şi că abilitățile de mediator ale lui Ceauşescu au «adus beneficii serioase» pentru S.U.A."[20]. (p. 55).

„...E clar că a fost vorba de o discuție particulară, să-i spunem, deci purtată în afara cadrului oficial propriu-zis. [...] în luna aprilie 1978, *Jimmy Carter, preşedinte la acea dată al Statelor Unite ale Americii, a propus translatarea – pur şi simplu – a economiei socialiste româneşti la economia de piață capitalistă.* Întrucât România nu avea nici experiența şi nici finanțarea necesare unui astfel de proiect fabulos, *S.U.A. şi un grup de bănci occidentale*

---

[20] *Visit of President Ceausescu of Romania, Toasts at the State Dinner, 12 aprilie, 1978 de la American Presidency Project*, www.presidency.ucsb.edu.

urmau să garanteze evaluările ce se impuneau a fi făcute pentru a putea fi cotate la bursă. Planul era cu adevărat extraordinar, având la bază un proiect al lui Brzezinski care, după eşecul variantei poloneze, pe care o încercaseră anterior, s-a gândit să mute focalizarea spre România, unde Ceauşescu se dovedise un lider estic nu doar independent de Moscova, în memorabilul moment din 1968, ci şi preocupat să ajungă la o relaţie specială cu Occidentul. «Varianta poloneză» va fi reluată după eşuarea tentativei cu România. Ceea ce trebuia, conform textului tradus de Celac să constituie «vânarea ursului cel mare», nu era nimic altceva decât forţarea unei breşe în sistemul economico-financiar al CAER-ului. Propunerea era nu numai incitantă, ci şi subtilă, transferând – în varianta trecerii la realizarea ei – confruntarea dintre cele două blocuri politico-militare într-o cursă a eficienţei economico-financiare în care România, cu economia ei, urma să reprezinte un model al posibilului pentru Est"[21]. (pp. 56-57).

Examinând lista celor 43 state vizitate în răstimpul 1975-1979, reiese *preferinţa liderului român pentru lumea a treia şi ţările socialiste.* Din cele 43, 11 sunt capitaliste (Japonia, Mexic, Brazilia, Portugalia, Grecia, Turcia, S.U.A., Marea Britanie, India), celelalte 32 aparţin lumii a treia sau statelor socialiste (inclusiv U.R.S.S.).

Semnificative pentru relaţiile externe ale R.S.R. sunt şi vizitele oficiale ale unor oaspeţi de rang înalt în România.

Ca exemplu:

În *1975*:

– Wallace Edward Rowling primul-ministru al Noii Zeelande.
– Guillermo A. Rodriguez Lara, preşedintele Ecuadorului.
– Regina Iuliana a Olandei, cu prinţul Bernhard.
– Kim Ir Sen, cu o delegaţie de partid şi guvernamentală.
– Konstantinos Karamanlis, prim-ministru al Republicii Elene.
– Francisco da Costa Gomes, preşedintele Portugaliei.
– Todor Jivkov, cu o delegaţie de partid şi guvernamentală.
– Bruno Kreisky cancelarul federal al Austriei.
– Jacques Chirac, primul-ministru al Franţei.
– Gerald Ford, preşedintele SUA.
– Suleyman Demirel, primul-ministru al Turciei.
– Margaret Thatcher, liderul Partidului Conservator al Marii Britanii.
– Harold Wilson, primul-ministru al Marii Britanii.
– Zulfikar Ali Bhutto, primul-ministru al Republicii Pakistan.
– Le Duan, cu o delegaţie de partid şi guvernamentală din R.D. Vietnam.

[21] Ion Talpeş, *În umbra marelui hidalgo.* Rememorări consemnate de Horia Alexandrescu, Editura Vivaldi, Bucureşti, 2009.

Fig. 107 Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, Helsinki, 29 iulie-1 august 1975. În rândul 1, de la dreapta la stânga, Nicolae Ceaușescu, Ștefan Andrei și George Macovescu

În total 15 vizite oficiale de rang înalt în România în 1975. Ca număr și personalități ele reprezintă un summum pentru întregul interval 1975-1979.

În *1976* au fost 9 asemenea vizite:
– Felipe Gonzáles prim-secretar al Partidului Socialist Muncitoresc Spaniol.
– Andreas Papandreu, cu o delegație a Partidului Mișcării Socialiste (PASOK) din Grecia.
– Léopold Sédar Senghor, președintele Republicii Sénégal.
– Helmuth Kohl, președintele Uniunii Creștin Democrate din R.F.G.
– Hafez el Assad, președintele Siriei.
– Regele Boudouin al Belgiei și regina Fabiola.
– Marele duce al Luxembourg-ului și marea ducesă Josephine Charlotte.
– Leonid Ilici Brejnev, vizită de prietenie.

În *1977* – 4 vizite între care Menahem Begin, prim-ministru al Israelului și Mohammed Anwar as Sadat, președintele Republicii Arabe Egipt.

În *1978* – 6 vizite la nivel înalt:
– Helmuth Schmidt, cancelarul federal al Germaniei.
– Mohammed Anwar as Sadat (a doua oară).
– Willy Brandt, președintele Partidului Social Democrat din R.F.G.

Fig. 108 Vizita oficială de prietenie a lui Nicolae şi Elena Ceauşescu în Republica Centrafricană (16-18 martie 1972)

– Hua Guofeng, premierul Consiliului de Stat al R.P. China.
– Bülent Ecevit, prim-ministru al Turciei.
– Rudolf Kirschläger, preşedintele federal al Austriei.

1979, 9 vizite:
– Vallery Giscard d'Estaing, preşedintele Franței.
– Konstantinos Karamanlis (a doua vizită).
– António Ramalho Eanes, preşedintele Portugaliei; cu soția Maria Manuela Ramalho Eanes.
– Spyros Kyprianou, preşedintele Republicii Cipru.
– Kurt Waldheim, secretarul general O.N.U.
– Alteța sa imperială Akihito, prințul moştenitor al Japoniei, cu prințesa Michiko, ca reprezentanți oficiali ai împăratului Japoniei.
– Robert David Muldoon, prim-ministru al Noii Zeelande.
– Hans Dietrich Genscher, vicecancelar şi ministru de Externe al R.F. Germania.
– François Mitterand, prim secretar al Partidului Socialist Francez[22].

În afara vizitelor bilaterale sunt de reținut 11 participări ai reprezentanților români la Conferințe internaționale, sub egida O.N.U., sau din alte inițiative. În afara semnării la

[22] Vizitele în România a unor înalte personalități sunt reluate după *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, 2003.

Fig. 109 Vizita de stat în Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord, 13-16 iunie 1978. Nicolae Ceauşescu la Londra, în caleaşcă cu regina Angliei

Helsinki a Actului Final al Conferinţei pentru securitate şi cooperare în Europa (29 iulie-1 august 1975) sunt de semnalat, la acest capitol, 11 evenimente dintre care:

– România invitată să participe la Colombo, la cea de-a V-a Conferinţă la nivel înalt a ţărilor nealiniate (1975).

– România membru al Consiliului Economic şi Social O.N.U. (ECOSOC) (1977).

– România membră a FAO pentru anii 1981-1985 (1979).

– Continuare pentru încă patru ani, a activităţii Centrului Demografic O.N.U. din România (CEDOR).

Se cuvin reamintite semnarea a 15 acorduri bilaterale sau *participări la Conferinţe internaţionale* ca, de exemplu:

– Acordul România-S.U.A. referitor la relaţiile comerciale, urmat de acordarea de către Secretariatul de Stat al S.U.A., pentru ţara noastră, a clauzei naţiunii celei mai favorizate (1975). A avut o însemnătate deosebită pentru comerţul exterior al R.S.R.

– Conferinţa Internaţională a Crucii Roşii (a XXIII-a), la Bucureşti.

– Semnarea contractelor româno-canadiene pentru constituirea, în România, a unor centrale nuclearo-electrice (1978, Bucureşti).

– Reuniunea la Bucureşti, a ţărilor membre ale „Grupului celor 77" (1979).

– Inaugurarea liniei aeriene Bucureşti-Tirana-Roma. Avioanele TAROM asigură legătura cu 38 oraşe din patru continente şi cu 15 localităţi din ţară.

– Inaugurarea liniei maritime Constanţa-Shanghai, cu participarea a patru nave româneşti (1979).

– Lucrările, la Bucureşti, a Conferinţei internaţionale de energie industrială, cu participarea a „peste 700 specialişti" din opt ţări (Bucureşti, 4-8 septembrie 1978).

Principii directoare în documente de politică externă

La Congresul al IX-lea al P.C.R. (1965) sunt amintite principiile directoare ale Declaraţiei din aprilie 1964, dar fără a menţiona, măcar odată, numele lui Gheorghiu-Dej.

La intrarea trupelor sovietice şi a cinci state „socialiste" în Cehoslovacia, Marea Adunare Naţională adoptă „Declaraţia cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României" (august 1968). Acestea sunt: respectarea independenţei şi suveranităţii fiecărui stat; egalitatea în drepturi; neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc şi „întrajutorarea tovărăşească". Declaraţia M.A.N. mai precizează: „Tratatul de la Varşovia a fost creat exclusiv ca instrument de apărare a ţărilor socialiste împotriva unei agresiuni din afară, a unui stat imperialist. Aceasta a fost, este şi va fi unica raţiune a existenţei sale. Sub nici un motiv, în nici un caz şi sub nici o formă Organizaţia Tratatului de la Varşovia nu poate fi folosită sau invocată pentru acţiuni militare împotriva vreunei ţări socialiste".

Declaraţia formulează explicit „dezaprobarea faţă de amestecul în treburile interne ale poporului cehoslovac, faţă de intervenţia militară a celor cinci ţări în Cehoslovacia"[23].

La Conferinţa Naţională P.C.R. din 1972, raportul Comitetului Central prezentat de Nicolae Ceauşescu prezintă relaţiile internaţionale ale României cu ţările socialiste, cele în curs de dezvoltare şi toate celelalte state; schimbări social-politice pe arena internaţională; rolul O.N.U.; stingerea actualelor focare de război; dezarmarea generală; politica P.C.R. de întărire a solidarităţii cu celelalte partide comuniste şi muncitoreşti[24].

Congresul al X-lea (1969) rămâne pe aceleaşi coordonate. În Raportul C.C. la Congresul al XI-lea (1974) intervine o notă nouă: „situaţia lumii contemporane se caracterizează printr-o profundă ascuţire a contradicţiilor economice, sociale, naţionale şi politice, la scară mondială"[25].

Raportorul ţine să introducă un subcapitol nou, despre „Necesitatea lichidării subdezvoltării, a instaurării unei noi ordini economice şi politice mondiale". Nicolae Ceauşescu va repeta ideea şi la următoarele Congrese.

La Congresul al XII-lea (1979)[26] regăsim şi ecouri din anii '60: „...în viaţa internaţională s-au conturat tot mai puternic două tendinţe diametral opuse...; tendinţa spre

---

[23] Citat după *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, sub data de 22 august 1968.

[24] *Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Român 19-21 iulie 1972*, Capitolul VI, pp. 80-105, Editura Politică, Bucureşti, 1972.

[25] *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român, 19-23 noiembrie 1974*, Cap. II, Editura Politică, Bucureşti, 1974, pp. 21-44, citatul la pp. 25 şi 31-37.

[26] *Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român 19-23 noiembrie 1979*, Editura Politică, Bucureşti, 1981, pp. 72-91.

menținerea sferelor de influență și dominație...; tendința de a se pune capăt politicii imperialiste de forță și dictat, a sferelor de influență..." Formularea dă prioritate interpretării, marxist-leniniste; lumea era de mult divizată în zone și sfere de influență.

După ce constată amplificarea crizei petrolului și a celei economice în general, Nicolae Ceaușescu revine la interpretarea situației generale din perspectiva marxist-leninistă: „...s-au intensificat și s-au ivit noi contradicții între diferite state și grupări de state, ceea ce a dus la agravarea conflictelor existente și la apariția altora noi..." Consecința: „intensificarea luptei maselor populare, a forțelor progresiste, împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste". În schimb, liderul P.C.R. ține să sublinieze „înrâurirea deosebit de pozitivă asupra vieții internaționale" exercitată și de statele socialiste și de cele în curs de dezvoltare.

Suntem în 1979 și liderul P.C.R. revine, într-un fel, la interpretări simplificatoare. El se va menține pe atari formulări până în 1989.

La Helsinki, în 1975, România semnase alături de celelalte state participante, Actul Final (vezi mai înainte). Documentul cuprindea un capitol întreg „Coșul al treilea" referitor la „Drepturile omului". Conducerea P.C.R. le-a interpretat „*sui generis*" în sensul că aceste drepturi fundamentale sunt asigurate de regimul socialist: dreptul la muncă, la învățătură, la sănătate, la odihnă... Celelalte drepturi – libertatea exprimării, a circulației... – erau răstălmăcite pentru a nu aduce vreo vătămare bazelor regimului.

În schimb, statele cu regim politic pluralist au încorporat acest capitol al treilea din Actul final în acțiunea lor diplomatică de durată. Accentul nu s-a mai pus pe atitudinea de frondă a unei țări socialiste – vezi R.S.R. – față de puterea hegemonică U.R.S.S., ci pe capacitatea și flexibilitatea regimului socialist respectiv de a se adapta și exigențelor capitolului al III-lea din Actul Final.

Prin restricțiile și privațiunile crescânde impuse locuitorilor țării, regimul condus de Nicolae Ceaușescu mergea în sens contrar acțiunilor diplomatice ale Vestului. Iar prin politica de frondă față de U.R.S.S., N. Ceaușescu se izola tot mai mult și de puterea hegemonă.

Sport

Participarea sportivilor români la competițiile internaționale se menține activă în intervalul 1975-1979. Ei sunt prezenți la Calcutta (India), Skien (Norvegia), Berna (Elveția), Katowice (Polonia), Montréal (Canada), Sofia (Bulgaria), Duisburg (R.F.G.), Oslo (Norvegia), Lucerna (Elveția), Ciudad de México (Mexic), Strasbourg (Franța), Copenhaga (Danemarca), Duisburg (a doua oară) (R.F.G.), Bled (Iugoslavia), Ciudad de México (a doua oară), Forth Worth (SUA).

La fiecare competiție, sportivii români câștigă medalii de aur, argint și bronz, ceea ce arată buna lor pregătire.

De reținut că două din competițiile internaționale au avut loc la București (în 1978 și 1979).

1975

– Campionatul mondial feminin de tenis de masă, la Calcutta (India), Maria Alexandru campioană a lumii la dublu fete împreună cu japoneza Syoko Takahashi.

– Campionatul european feminin de gimnastică, Skien (Norvegia), Nadia Comăneci – campioană absolută a Europei și campioană europeană la sărituri, paralele și bârnă.

– a XI-a ediție a Campionatului european masculin de gimnastică, Berna (Elveția), Dan Grecu – primul loc la inele.

– Campionatul european de box, Katowice (Polonia); sportivii români – o medalie de aur (Simion Cuțov), 2 de argint și 3 de bronz.

1976

– Nadia Comăneci primește, la Paris, Marele Premiu al Academiei Sporturilor din Franța.

– a XXI-a ediție a Jocurilor Olimpice de vară, Montréal (Canada); sportivii români obțin 27 medalii din care: 4 de aur; Nadia Comăneci cu 3 medalii la gimnastică și Vasile Dâba una; 9 medalii de argint și 14 de bronz.

1977

– Jocurile universitare de vară, Sofia; participanții români revin cu 11 medalii de aur, 10 argint, 14 bronz.

1978

– Campionatele europene de tenis de masă la Duisburg (R.F. Germania): medalia de aur la proba de dublu revine Mariei Alexandru și Lianei Mihuț, care pe echipe iau și medalia de argint.

– Campionatele europene de lupte greco-romane, Oslo (Norvegia); sportivii români – 4 medalii de aur (Constantin Alexandru, Ștefan Rusu, Roman Codreanu, Ion Draica), 2 de argint și 2 de bronz, plus locul I în clasamentul pe națiuni.

– Campionatul mondial de popice (ediția XII-a), Lucerna (Elveția); sportivii români – 2 medalii de aur (echipa masculină și Iosif Tismănar), 3 de argint, 2 de bronz.

– Campionatul mondial de lupte greco-romane, Ciudad de México; sportivii români – 3 medalii de aur (Constantin Alexandru, Ștefan Rusu, Ion Draica), 1 de argint și 2 de bronz.

– Campionatele europene de tir, ediția a XIV-a, București; Lucian Giușcă medalia de aur la proba pistol viteză, nou record mondial; Corneliu Ion, aur la pistol viteză.

– Campionatul mondial feminin de gimnastică Strasbourg (Franța); echipa României – o medalie aur (Nadia Comăneci), 2 argint şi 4 bronz.

1979

– Campionatul european de lupte greco-romane şi lupte libere, ediția a XXVI-a, Bucureşti; echipa României – 3 medalii aur (Constantin Alexandru, Ştefan Rusu, Ion Draica), 3 argint, 4 bronz.

– Campionatele europene feminine de gimnastică, Copenhaga; gimnastele României – 3 medalii de aur (Nadia Comăneci), 3 argint şi 1 bronz.

– Campionatul mondial de kaiac-canoe ediția a XV-a, Duisburg (R.F. Germania); echipa României, 2 medalii aur (Ivan Patzaichin şi Petre Capusta, Nicuşor Eşanu şi Ion Bârlădeanu), 2 argint, 5 bronz.

– Campionatul mondial de canotaj academic (feminin), Bled (Iugoslavia); sportivele române una medalie aur (Sanda Toma), una de argint, 3 bronz.

– Jocurile mondiale universitare, ediția a V-a, Ciudad de México; 89 țări participante; echipa României ocupă locul 3 în clasamentul pe națiuni, cu 13 medalii aur, 3 argint, 15 bronz.

– Campionatele mondiale (feminin) de gimnastică Forth Worth (S.U.A.); reprezentantele României 3 medalii de aur (Dumitrița Turner, Emilia Eberle şi pe echipe), una de bronz.

Fără implicarea masivă a statului, pregătirea sportivilor ar fi fost aleatorie, iar performanțele semnificativ reduse. Comparația cu cei 22 de ani postdecembrişti este grăitoare. Medaliile au fost obținute după decembrie 1989 prin sprijin particular şi mai ales prin tenacitatea cu care s-au pregătit sportivii care ştiau că au o cauză de apărat. „Privatizarea" s-a dovedit şi în acest sector al vieții sociale un factor negativ, contraproductiv. Evoluția economiei private în România post decembristă este atât de firavă încât ea nu îngăduie o susținere materială continuă şi fermă a activităților sportive.

Varia

Noi institute şi muzee

1975

– Institutul Național de Motoare Termice, Bucureşti.

1976

– Muzeul Tehnic al Banatului, Timişoara.

– Observatorul astronomic popular la Muzeul ştiințelor naturii din Bacău.

– Institutul Central de Cercetare, Proiectare şi Direcționare în Construcții, Bucureşti.

1977

– Muzeul luptei pentru independență a poporului român, Giurgiu.

– Muzeul Tropaeum Traiani și Monumentul de la Adamclisi (restaurat), județul Constanța.

1978

– Muzeul colecțiilor de artă, București.

– Muzeul de istorie al Comunităților evreiești din România, București.

– Un muzeu similar se inaugurează la Iași.

– Institutul de biologie și patologie celulară, București.

1979 – Institutul de tracologie, București.

Congrese, colocvii, simpozioane

1975

– Colocviul româno-italian *Genovezii la Marea Neagră în secolele XIII-XIV*, București.

– al treilea *Congres internațional de cibernetică și sisteme*, cu reprezentanți din 38 țări, București.

– a treia *Conferință generală a Societății europene de fizică*, București.

1976

– al cincilea *Congres internațional de histochimie și citochimie*, București.

– al 43-lea *Congres internațional de turnătorie*, 500 oameni de știință din 56 țări, București.

– România participă la prima Conferință internațională privind *cooperarea economică* între țările în curs de dezvoltare.

– al doilea *Congres latin de reumatologie*, cu 400 participanți, București.

1977

– Conferința națională a *scriitorilor*, București.

– Conferința internațională de *spectroscopie* Mössbauer, 200 specialiști din 30 țări, București.

– al VIII-lea *Congres european de gerontologie clinică*, cu participarea oamenilor de știință din 33 țări, București.

– a XI-a Conferință internațională de *energetică industrială*, 700 participanți din opt țări, București.

1979

– al X-lea Congres mondial al petrolului, 5 000 participanți din 70 țări, București.

– Fizicieni români de la Institutul Unificat de cercetări nucleare (Dubna, U.R.S.S.) anunță descoperirea unei noi particule elementare.

Statui, busturi, Varia

1975

– *Ştefan cel Mare*, la sud de Vaslui, în amintirea bătăliei din 10 ianuarie 1475 – 500 de ani.

1976

– *Ion Luca Caragiale*, la sediul Editurii Cartea Românească, strada Nuferilor (azi General Berthelot) Bucureşti. Azi pe strada Maria Rosetti.

– Inaugurarea *monumentului Unirii*, Focşani.

– Idem, monumentul dedicat lui *Baba Novac*, Cluj-Napoca.

– Regele *Decebal*, Deva.

– Federația ziariştilor şi scriitorilor de turism acordă premiul *Pomme d'or* pe anul 1975 zonei turistice Bucovina.

– *Mihai Eminescu*, la Cluj-Napoca.

– *Nicolae Iorga*, Bucureşti.

– *Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca.

1977

– *Ansamblul monumental „Gloria"* inaugurat pe Câmpia Libertății din Blaj.

– *Obelisc* pe locul unde a fost asasinat Mihai Viteazul, lângă oraşul Turda.

– *Avram Iancu*, Tg. Mureş.

1979

– *Ecaterina Teodoroiu*, Tg. Jiu.

– *Constantin Brâncuşi*, Tg. Jiu.

– Statuia maternității, Tg. Mureş.

– *Nicolae Bălcescu*, Cristuru Secuiesc.

Inaugurarea acestor statui capătă, în perspectiva timpului, o altă semnificație. După 1989 şi îndeosebi după 2005, educația tineretului este îndreptată spre ştergerea identității naționale. Mass-media tipărită şi TV – cu puține excepții – pun accentul numai pe divertisment şi ştiri care pot atrage auditoriu, nu să-l informeze şi să-i transmită ceva din identitatea şi trecutul țării.

Construcţii

1975

– Inaugurarea aeroportului de la Baia Mare.

1976

– Noul sediu al Academiei Ştefan Gheorghiu, Bucureşti.

– Magazinul *Unirea* cea mai mare unitate comercială din ţară, la momentul respectiv, îşi deschide porţile la Bucureşti (8 nivele, 30 000 m² suprafaţă utilă).

– Complexul *Bucur Obor* (42 000 m²), inaugurat în aprilie *1977*.

1978

– Spitalul clinic al municipiului Bucureşti (azi Spitalul Universitar de Urgenţă).

1979

– Deschiderea pentru circulaţie a pasajului rutier Bucur-Obor.

– Inaugurarea Teatrului Liric, Craiova.

– Inaugurarea Teatrului Foarte Mic, Bucureşti.

1980-1984

Evoluţii interne

Pe măsură ce economia ţării, în ansamblul ei, dădea repetate semne negative de funcţionare, cu întreruperi, neîndepliniri ale cifrelor de plan, stocuri supranormative, frecvente greutăţi în aprovizionare pentru producţie şi în decontările reciproce, în aceeaşi măsură se înmulţeau şedinţele Comitetului Politic Executiv (forul de conducere), legile adoptate de Marea Adunare Naţională şi Decretele Consiliului de Stat. „Conducerea de partid şi de stat" avea o singură soluţie: multiplicarea hotărârilor C.P.Ex., a decretelor şi a legilor votate de M.A.N.

Forul de decizie; de fapt Nicolae Ceauşescu şi cei care îi aprobau hotărârile, par să fi avut un fel de fixaţie, că lucrurile pot fi remediate prin hotărâri şi decrete.

Nu-şi puteau îngădui o analiză de fond care ar fi repus în discuţie, în final, regimul însăşi, situaţia conducerii şi a întregii nomenclaturi.

Alternativa rămânea multiplicarea hotărârilor, decretelor şi legilor. Ele au şi un numitor comun: înrăutăţesc de fapt situaţia salariaţilor şi vin cu noi restricţii.

Activitatea Comitetului Politic Executiv se prezintă astfel:

În 1981. La 24 martie 1981, C.P.Ex. cere să fie luate măsuri „hotărâte şi ferme" pentru îndeplinirea integrată a planurilor de producţie în industrie şi agricultură, cu reducerea cheltuielilor şi creşterea beneficiilor.

La 28 aprilie, C.P.Ex. se ocupă de reducerea personalului administrativ şi sporirea forţei de muncă productivă. Nu se cunosc efectele acestei hotărâri.

La 18 august, C.P.Ex. cere mobilizarea pentru realizarea tuturor indicatorilor de plan, îndeosebi a producţiei-marfă şi a celei fizice, precum şi a planului de export.

La 20 octombrie, C.P.Ex. răspunde crizei alimentare de pe piaţă (provocată tot de măsurile edictate de „conducere"), prin: elaborarea unor programe concrete pe localităţi de creştere a producţiei animale şi vegetale şi cu redactarea unui program de alimentaţie raţională a populaţiei ameninţată de pericolul obezităţii (vezi şi capitolul „Agricultură"). Răspunsul conducerii la lipsa evidentă a produselor de pe piaţă este dat prin „alimentaţia raţională"!

La 25-26 noiembrie, şedinţă a C.P.Ex. împreună cu Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale (alt organism constituit, pentru aprobarea directivelor şi ideilor conducerii P.C.R.). Sunt întărite hotărâri anterioare, cu aplicarea fermă a noului mecanism economico-financiar, autoaprovizionarea teritorială pentru asigurarea populaţiei cu produse agricole, vegetale şi animale pe anii 1982-1985. (Judeţele erau obligate să asigure aprovizionarea locuitorilor îndeosebi din producţie proprie!).

La 15 decembrie, C.P.Ex. decide acordarea unor prime, peste preţurile de achiziţie, ca stimulente pentru producătorii care livrează fondului de stat – cereale, cartofi, legume, fructe, seminţe şi furaje. Nu se cunosc efectele acestor stimulente. În schimb, în anii următori, aprovizionarea populaţiei cu astfel de produse s-a înrăutăţit.

Recapitulând: 6 şedinţe ale C.P.Ex. în 1981.

Activitatea Comitetului Politic Executiv este completată prin *decretele Consiliului de Stat* (25 martie, 10 octombrie, 18 octombrie).

Decretul din 18 octombrie se referă la „autoconducerea şi autoaprovizionarea teritorială“. Era formula prin care *se interzicea aducerea de alimente dintr-un judeţ în altul fără aprobare specială a forului central.* (În anii următori persoane aflate în trecere printr-un oraş nu puteau cumpăra pâine pentru că nu aveau reşedinţa acolo!) Decretul mai stabilea că în săptămânile de vârf a muncilor agricole toţi locuitorii satelor, comunelor şi oraşelor agroindustriale să participe efectiv la efectuarea muncilor agricole la cooperativele agricole (fostele G.A.C.) şi la unităţile de stat (fostele G.A.S.). Prevedere ce arăta cât de eficient funcţionau acestea.

În zonele rurale şcolarii începeau clasele cu 3-4 săptămâni întârziere, pentru că munciseră la câmp până atunci.

Formula cu „autoaprovizionarea teritorială“ crea – lucru nemaiîntâlnit până atunci – un fel de bariere interne în circulaţia alimentelor (pâine, făină, mălai etc.).

Marea Adunare Naţională, în sesiunea din 27-28 noiembrie, votează o lege în concordanţă cu Decretul Consiliului de Stat arătat mai înainte. O altă lege, votată în aceeaşi sesiune, obligă pe activiştii de partid, ai organizaţiilor de masă şi obşteşti, cadrele de conducere a unităţilor socialiste, specialiştii din agricultură şi din alte domenii, să locuiască în localitatea unde îşi desfăşoară activitatea de bază: o adevărată *„legare de glie“* ce încălca alte reglementări şi legi ale regimului socialist.

În 1982.

La 31 martie, plenara C.C. al P.C.R. vine cu noi măsuri pentru a spori producţia de energie electrică în cincinalul 1981-1985. În loc de a adapta programul de industrializare la capacităţile şi posibilităţile efective ale ţării, conducerea P.C.R. lansează programe noi pentru construirea de centrale electrice pe cărbuni indigeni (de o valoare calorică redusă) şi pe extinderea hidrocentralelor.

La 9 aprilie, C.P.Ex., la propunerea lui Nicolae Ceauşescu, decide să nu se mai apeleze la noi credite externe din cauza dobânzilor ridicate –, iar programul de dezvoltare să se îndeplinească numai prin forţe proprii. Urmarea: noi restricţii în consumul de

combustibili şi energie, în utilarea unor întreprinderi cu piese din import, în asigurarea căldurii şi iluminatului pentru nevoile populaţiei etc.

Cu nici un an înainte (15 iunie 1981) Fondul Monetar Internaţional aprobase acordarea unui credit României pe 3 ani, de 1 322 milioane dolari pentru sprijinirea activităţii economice şi asigurarea balanţei de plăţi externe. Plus un alt credit de 203 milioane dolari pentru finanţări compensatorii, ca urmare a fluctuaţilor la export în 1980.

După încasarea creditului, conducerea P.C.R. a hotărât să nu mai apeleze la împrumuturi din afară. Dar când a cerut în 1981 suma de 1,322 miliarde dolari nu şi-a dat seama că se îndatorează peste măsură?.

La 22 iunie, C.P.Ex. aprobă măsuri pentru reducerea consumului de produse petroliere în producerea energiei termice în 1983-1985. Măsura a lovit mai ales consumul populaţiei, iluminatul oraşelor şi a locurilor publice. Lipsa de lumină adecvată amintea de anii războiului. (Prin contrast, am constatat în 1983, cât de bine erau luminate străzile şi bulevardele în Sofia; idem la Budapesta, în 1985; idem în Iugoslavia, în 1985, nota D.C.G.).

Consiliul de Stat se alătură hotărârilor Comitetului Politic Executiv şi stabileşte – prin decret (30 iunie 1982) – măsuri pentru o judicioasă gospodărire şi reducere a consumului de energie electrică, termică, de gaze naturale şi alţi combustibili. Regimul avea o adevărată fixaţie pentru reglementări scrise de tot felul, prin care urmărea să rezolve problemele de fond create în economia planificată de deciziile politice!

Pentru sporirea producţiei, tot Consiliul de Stat va emite un alt decret (16 mai 1983), privind ameliorarea activităţii în industria extractivă de petrol şi gaze.

La 3 iulie 1982 C.P.Ex. „discută“ Programele pentru creşterea producţiei de ţiţei şi de gaze peste prevederile cincinalului în anii 1982-1983. Nu se cunosc efectele acestor prevederi suplimentare, dacă ele vor fi avut loc.

Plenara Comitetului Central al P.C.R. din 7-8 octombrie 1982 vine cu o inovaţie: proiectul Legii pentru *participarea, cu părţi sociale, a oamenilor muncii din unităţile economice de stat; la constituirea fondului de dezvoltare economică (10 000-50 000 lei de fiecare salariat)*. Era de fapt, *un împrumut forţat pentru finanţarea economiei*, „motivat“ prin aşa-zisa triplă calitate a cetăţenilor, aceea de proprietari, producători şi beneficiari şi datori, ca atare, să contribuie la dezvoltarea unităţilor de producţie. „Părţile sociale“ au fost impuse tuturor salariaţilor (oamenilor muncii) indiferent dacă lucrau direct sau nu în producţie.

La 28 martie 1983, Consiliul de Stat vine cu o avalanşă de decrete între care:

– Programul de amenajare şi exploatare integrală a *Deltei Dunării* (până atunci zona – unică în Europa – scăpase atenţiei conducerii de partid şi de stat).

– Decretul pentru *fixarea preţurilor maximale* când producătorii individuali îşi vând produsele la piaţă. A fost o nouă agravare a aprovizionării, întrucât producătorii individuali au considerat că preţurile maximale sunt *sub* munca depusă de ei (cea ce era adevărat).

– Decretul privind *regimul aparatelor de multiplicat şi al maşinilor de scris.* Posesorii maşinilor de scris erau obligaţi să obţină o autorizaţie de la Ministerul Afacerilor Interne. Anual, posesorii de maşini de scris erau obligaţi să depună la Miliţie o fişă cu literele, cifrele şi semnele ortografice ale maşinii. „Închirierea" lor „...precum şi împrumutarea acestora în afara domiciliului deţinătorului sunt interzise".

Decretul a venit în urma acţiunii inginerului Radu Filipescu, care răspândise în căsuţele poştale ale locatarilor unor blocuri, bilete dactilografiate ce îndemnau la opoziţie faţă de regim.

La 14 mai, CPEx aprobă *organizarea asistenţei medicale cu plată*; statul lua 65% din valoarea consultaţiei date; venitul medicilor era plafonat.

La 16 mai Consiliul de Stat completează hotărârile C.P.Ex., cu propuneri pentru sporirea activităţii în industria extractivă. Când lucrurile şchiopătau, conducerea politică venea cu noi măsuri organizatorice.

În sesiunea dintre 29 iunie şi 11 iulie 1983, Marea Adunare Naţională se ocupă de salarii (de fapt de „retribuirea" muncii, termenul de salariu fiind scos din vocabularul oficial). Legea viza „perfecţionarea sistemului" şi era menită să îngăduie, teoretic, o mărire a retribuţiei în cincinalul 1981-1985 (din care 2 ani şi jumătate trecuseră deja). *Primirea integrală a salariului (retribuţiei) era condiţionată de îndeplinirea planului la toţi indicatorii,* atât pe secţii cât şi pe toată unitatea. O asemenea condiţionare făcea, în majoritatea cazurilor, ca salariile integrale să *nu* fie plătite.

În aceeaşi sesiune, Marea Adunare Naţională aprobă „Programul naţional pentru asigurarea unei producţii agricole sigure şi stabile..." şi realizarea irigaţiilor pe circa 55-60% din suprafaţa arabilă a ţării. Prin reglementări şi legi nu se obţineau producţii agricole „sigure şi stabile", şi totuşi conducerea politică le-au socotit necesare.

[Nota D.C.G.: Irigaţiile da, au fost realizate pe milioane de hectare. Tot utilajul şi amenajările efectuate până în decembrie 1989 s-a risipit după 1990 prin furt şi abandonarea lucrărilor.].

Dar Conducerea de partid şi de stat a continuat în aceeaşi direcţie. La 9 iulie 1983 este constituit *Comandamentul naţional* pentru realizarea Programului privind asigurarea unor producţii agricole stabile şi sigure. E o mare întrebare dacă acest Comandament naţional a fost de vreun folos. Fapt este că, în privinţa randamentelor, agricultura din R.S.R. se afla pe unul din ultimele locuri din Europa în decembrie 1989.

Ideologia nu este uitată.

În iulie 1983 Comitetul Politic Executiv adoptă un Program de măsuri „pentru îmbunătăţirea activităţii ideologice şi politico-educative în rândurile comuniştilor, al tuturor oamenilor muncii de la oraşe şi sate". Asemenea „program" însemna participarea obligatorie la seminarii, la prelucrarea periodică a documentelor de partid, la conferinţe. Conducerea P.C.R. socotea, probabil, că nivelul politic al cetăţenilor va spori odată cu aportul lor la creşterea producţiei, la îndeplinirea „exemplară" a sarcinilor!

Noi legiferări birocratice pentru *mărirea producției*. Una din acestea a fost *acordul global*, generalizat la întreaga economie (decretele Consiliului de Stat din 13 septembrie și 1 octombrie 1983).

Câteva zile mai târziu, este publicat *contractul angajament*, atât pentru întreprinderi, centrale, ministere, alte organe centrale și comitetele executive ale consiliilor populare, cât și pentru muncitori individuali. Angajamentele individuale fixau obligațiile fiecărui salariat în realizarea producției fizice. Neîndeplinirea „contractului" ducea la scăderea retribuției. Nu avem date în ce măsură cifrele de plan țineau cont de posibilitățile reale ale întreprinderii în cauză; probabil că ele erau fixate în condiții de bună funcționare a tuturor factorilor producției. Situație greu de imaginat în condițiile în care lucrau întreprinderile anilor '80. Pe cale de consecință, fondul de salarii ca și retribuția individuală erau micșorate proporțional cu neîndeplinirea planului. Reacția conducerii – de fapt a întregului sistem – era aceeași: activarea și impulsionarea obiectivelor economice prin măsuri politico-administrative și restrictive.

Efectul a fost, în cele din urmă, contrar. Participarea la „prelucrări", informări, discuții devenea formală. În locul unui nivel politic mai „ridicat", a sporit sentimentul de rutină, lehamite și chiar respingere.

1984 a fost un an foarte activ în reglementări, decrete și legi.

Chiar de la 16 ianuarie sunt lovite gospodăriile personale ale țăranilor colectiviști. C.P.Ex. aprobă *Programul unic de creștere a producției agricole în gospodăriile personale ale membrilor C.A.P. și în gospodăriile producătorilor particulari*. Era o măsură nemaiîntâlnită, nici chiar în anii represiunii generalizate (1948-1962).

Erau supuse unui *plan de producție* și unor *cote de predare* produsele obținute de țăranii colectiviști (cooperatori!) pe loturile personale, dar și de proprietarii necolectivizați din zone de deal și munte, unde nu s-au constituit cooperativele agricole de producție (gospodăriile colective tip colhoz). Pentru produsele „livrate" statul stabilea prețuri oficiale, sub cele reale ale pieței.

La 7 februarie 1984 Comitetul Politic Executiv ascultă raportul privind cauzele ce au produs avaria la instalația de petroliză la Combinatul Petrochimic Teleajen-Ploiești. Acuzați de neglijență, ministrul Industriei Chimice Gheorghe Caranfil și adjunctul acestuia au fost destituiți; au fost sancționate pentru neglijență și alte persoane din activitatea economică și de partid. Ca de obicei, când se producea câte un accident grav răspunzătoare erau cadrele din ierarhie, niciodată funcționarea sistemului ca atare.

La 24 februarie 1984 Comitetul Politic Executiv cere organizațiilor de partid, organelor de stat și cadrelor medico-sanitare să asigure „înfăptuirea politicii demografice și asigurarea unui spor corespunzător al populației". Factorul politic venea astfel cu noi măsuri restrictive și sancțiuni privind întreruperile de sarcină. După măsurile drastice din 1966, populația a reacționat tacit și excedentul spectaculos de nou-născuți din primii

ani a început să scadă. Reacția „conducerii de partid și de stat" a fost sporirea sancțiunilor și a măsurilor restrictive. A fost introdus *controlul ginecologic în fabrici* pentru a descoperi persoanele gravide; în cazul avorturilor ilegale medicii nu aveau voie să acorde vreo asistență persoanelor în cauză – chiar dacă se aflau în stare gravă – până când aceste persoane nu erau cercetate de procurori! Pedeapsa cu închisoarea era aplicată nu numai personalului medical implicat în vreo întrerupere ilegală de sarcină, dar și femeii gravide... care nu dorea copilul. Dramele provocate de asemenea măsuri nu au fost cercetate.

Plenara lărgită a Consiliului Sanitar Superior reunit în prezența lui Nicolae Ceaușescu (7 martie), întărește, firește, „directivele" formulate de șeful statului. Reglementarea întreruperii sarcinii devine și mai strictă. Este cadoul făcut femeilor de către conducerea de partid cu o zi înainte de 8 martie.

Plenara C.C. din 21-22 martie vine cu schimbări de cadre la nivelul superior al partidului. Este politica de rotire a cadrelor practicată de Nicolae Ceaușescu, pe de o parte, pentru ca lipsurile și eventualele eșecuri să fie atribuite unor activiști (nu politicii partidului); pe de altă parte, pentru a nu îngădui persoanelor din eșaloanele superioare să-și formeze relații personale care ar putea stânjeni puterea secretarului general și a apropiaților săi.

În ianuarie 1985 Comitetul Politic Executiv se ocupă din nou cu asigurarea producției de energie electrică și termică cu folosirea lor rațională. Consumul lor este eșalonat pe trei schimburi în industrie; restaurantele se închid la orele 21; programele instituțiilor social-culturale se schimbă pentru a reduce consumul în perioadele de vârf de sarcină. Iluminatul public se reduce cu 50% față de iarna 1983-1984. Restricții sporite la încălzirea locuințelor, bucătăriile din apartamente cu gaz primesc un pic de presiune către orele 23-24; apa caldă este distribuită pe sponci, 2-3 ore pe zi. În apartamente au plesnit țevile caloriferelor; apa curentă se întrerupea fără preaviz. Băile erau umplute cu apă pentru a fi folosită la toalete.

Emisiunile TV se reduc la 2 ore seara (sâmbăta și duminica, prelungite puțin). Reacția populară: TVR = telenicu, întrucât jumătate din program era oricum ocupat cu activitatea șefului partidului și a politicii statului, sub lozinca: țara întreagă, șantierul președintelui.

O sumă de localități rurale sunt debranșate de la rețeaua electrică, lampa cu gaz revine, dar și procurarea gazului lampant este o problemă!

Consumul casnic și iluminatul public reprezentau maxim 10% din consumul total de electricitate și gaze și tocmai în acest sector sunt luate noi măsuri restrictive.

Nimeni din conducerea de partid și de stat nu-și dădea seama că măsurile luate lovesc în milioane de cetățeni? Sau camarila din jurul șefului statului avea grijă să-l asigure că totul este normal?

Proiecte de mari proporții (anii '80)

Raportul Comitetului Central la Congresul al XII-lea P.C.R. enunța următoarele (noiembrie 1979) creșteri[1]:

	Prevederi 1985 față de 1980 în %	Ritmul mediu anual 1981-1985 în %
Valoarea producției nete industriale	154,0-161,0	9,0-10,0
Valoarea producției globale industriale	147,0-154,0	8,0-9,0
Valoarea producției globale agricole	124,5-127,5	4,5-5,0
Volumul investițiilor în economia națională în 5 ani	130,0-135,0	5,4-6,2

Megaproiectele, indiferent de costuri și consecințe, au constituit o caracteristică a politicii lui Nicolae Ceaușescu. Exemple: industrializarea excesivă și accelerată; „sistematizarea" urbană, realizată integral în 29 orașe și parțial (în bună măsură) în alte 37; creșterea demografică forțată, cu ținta la 25 000 000!

Megaproiectele s-au concentrat și pe câte un singur obiectiv, ca de exemplu: Canalul Dunăre-Marea Neagră, realizat integral până în 1984; Casa Poporului și Bulevardul Victoria Socialismului din București – încheiate în proporție de 80% până în 1989; Canalul Dunăre-București, în fază incipientă. Obiective care au necesitat investiții masive, totalul lor nu a fost încă stabilit, iar fundamentarea lor și studiile de fezabilitate – dacă au fost efectuate – se află undeva în dosare.

1. *Canalul Dunărea-Marea Neagră* a fost un proiect nerealizat în 1949-1953, unde au lucrat zeci de mii de deținuți politici, și a provocat moartea multora. A fost reluat de Nicolae Ceaușescu în 1978 și încheiat în 1984: lungimea de 64,2 km, cu o lățime de 110-140 m la suprafață și o adâncime de 7,75 m. Canalul a necesitat 300 000 m^3 de excavații și dragaje, 42 000 m^3 betonări, 7 poduri – plus construcția porturilor speciale Cernavodă și Constanța-Sud. Ca dimensiuni, în 1984 era al treilea mare canal de navigație din lume. Noua rută scurtează cu cca 400 km distanța între Constanța și Cernavodă, pentru transportul unor mărfuri. Pe canal pot circula remorchere cu 6 barje de 3 000 tdw fiecare și nave până la 5 000 tdw.

Inaugurarea oficială a avut loc la 26 mai 1984, cu o festivitate deosebită, unde șeful partidului și-a exprimat sentimentele: „Realizarea canalului a necesitat sume și materiale uriașe, a necesitat o mobilizare generală a resurselor economiei naționale, a forței poporului nostru...".

---

[1] N. Ceaușescu, *România*, vol. 19, p. 195.

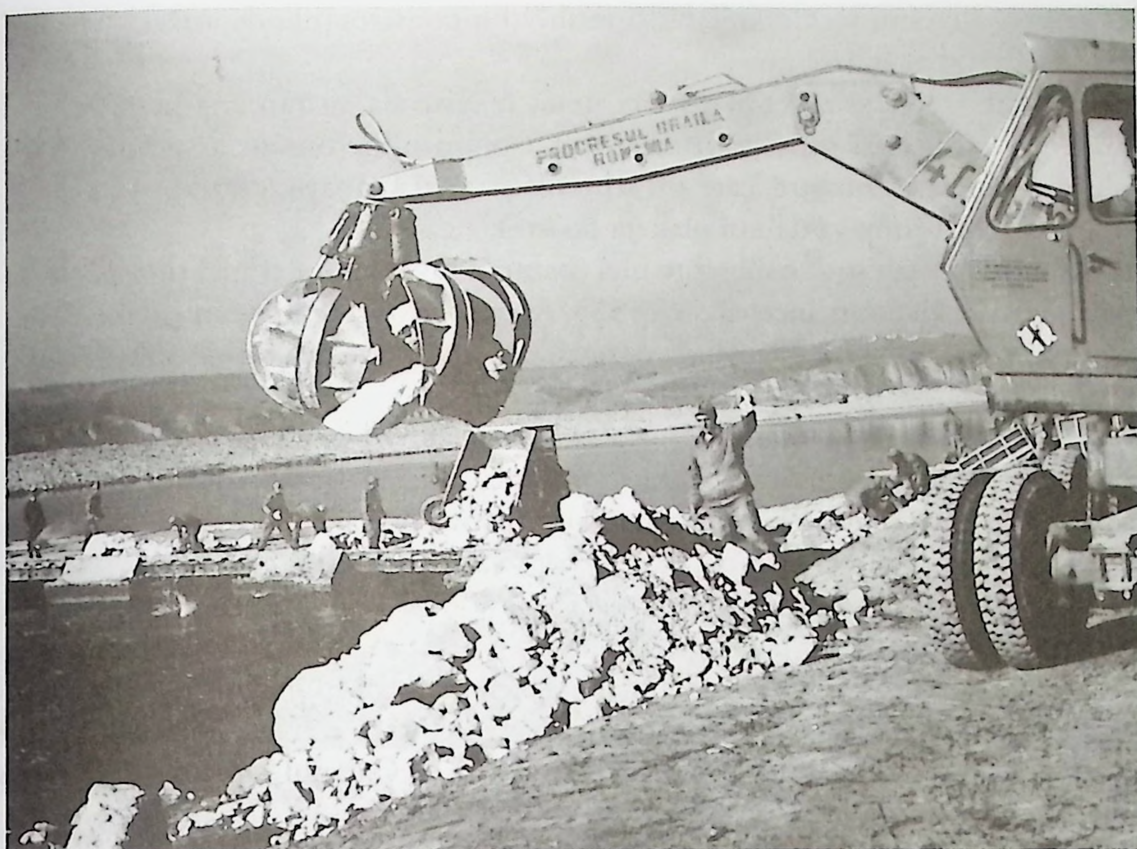

Fig. 110 Canalul Dunăre-Marea Neagră în timpul lucrărilor

„Vor trece decenii, secole, milenii şi multe din construcţiile de astăzi... vor fi, fără îndoială, refăcute pe o bază nouă."

„Dar peste secole şi milenii, această nouă magistrală va rămâne permanent ca o mărturie vie a forţei şi capacităţii creatoare a poporului român, a societăţii noastre socialiste, a generaţiei noastre, care am schimbat cursul Dunării, creându-i o nouă cale, care va dăinui, cât timp va dăinui planeta noastră."[2].

Până în prezent nu sunt cunoscute nici costurile investiţiilor şi nici transporturile de mărfuri efectuate an de an, începând cu 1985. A fost o investiţie uriaşă menită mai curând să răspundă proiectului lui Nicolae Ceauşescu decât să servească unui proiect economic eficient.

A existat însă o alternativă la proiectul Canalului, elaborate de specialiştii de la I.P.T.A.N.A. (Institutul de Proiectări, Transporturi Auto-Navale şi Aeriene.

Relatează generalul maior (retragere) Victor Marcu:

Specialiştii români au elaborat un proiect „un pod rutier şi feroviar, paralel cu Podul Saligny, cu linie ferată triplă pentru tren de mare viteză".

I.P.T.A.N.A. s-a adresat şi unei companii specializate din Olanda. Soluţia acesteia a fost similară cu aceea a specialiştilor români – până la definitivarea proiectului european al căii fluviale Rin-Dunăre (estimată pentru anul 2017), Canalul Dunăre-Marea Neagră rămâne „ineficient economic".

„Lui Nicolae Ceauşescu i s-au prezentat două soluţii:

A. *Pod peste Dunăre cu două nivele feroviar şi rutier* – şoseaua peste calea ferată;

B. *Canalul Marea Neagră-Dunăre* – în perspectiva unei căi fluviale europene."

Concluziile specialiştilor olandezi confirmau studiile preliminare ale specialiştilor români de la I.P.T.A.N.A. „Acum se crease, deja, o problemă: cine să-i spună lui Nicolae Ceauşescu că între decizia politică şi cea economică există o incompatibilitate, ireconciliabilă într-un orizont temporal de cel puţin 33 de ani!

Temerarul a fost profesorul Alexandru Ciocionica, şeful colectivului de proiectare de la I.P.T.A.N.A., a cărui semnătură nu putea să lipsească de pe documentele de fundamentare a deciziei.

Prezentat lui Nicolae Ceauşescu, profesorul a expus argumentele împotriva realizării canalului, în afara proiectului magistralei europene Marea Neagră-Marea Nordului şi nu înainte de deschiderea tronsoanelor premergătoare Rin-Main-Dunăre, proiect realizat în 1992.

Profesorului, poate şi pentru a fi pus în dificultate, i s-a dat cuvântul după epuizarea argumentelor politice, astfel încât un singur om, chiar dacă exprima un punct de vedere argumentat ştiinţific să apară că s-ar opune unei decizii politice a conducerii partidului, deja adjudecată.

Omul de ştiinţă şi-a expus firesc argumentaţia, a susţinut concluziile şi menţinut avizul negativ de ineficienţă economică. Ceauşescu l-a ascultat calm, fără să-l întrerupă

---

[2] Nicolae Ceauşescu, *România*, vol. 27, pp. 216 şi 218.

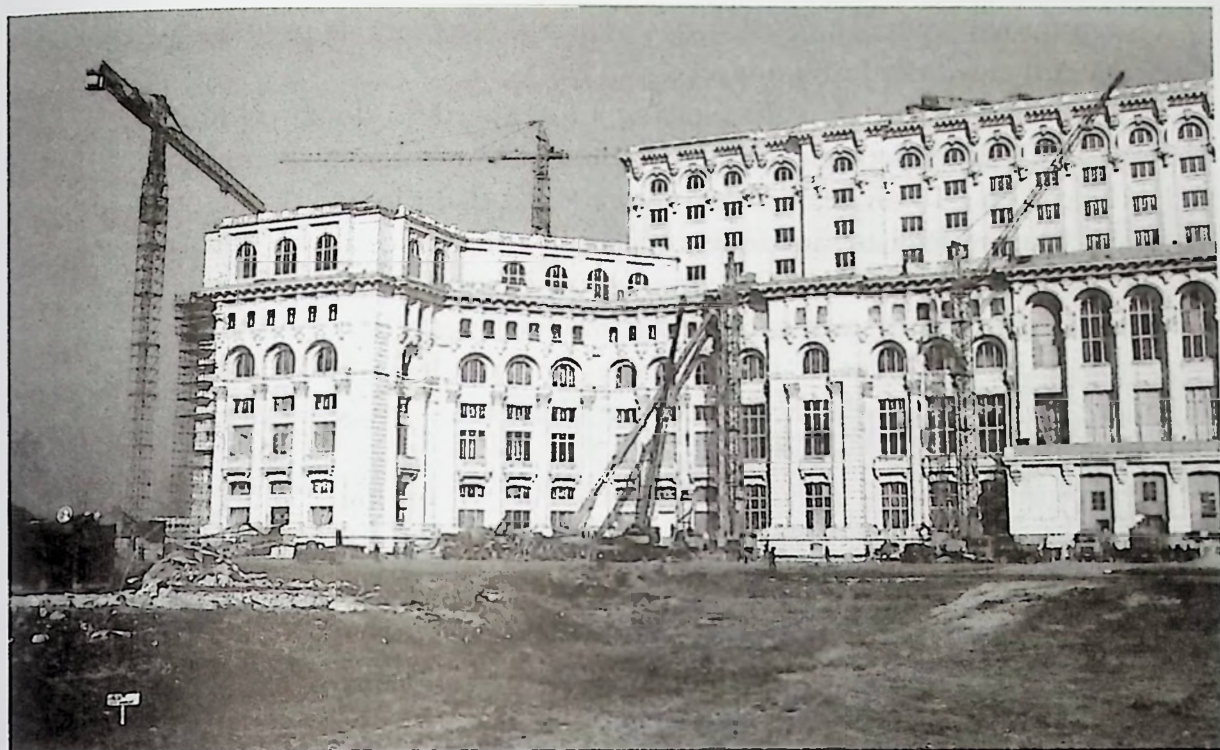

Fig. 111 „Casa Poporului", azi Palatul Parlamentului în timpul construcției, București, după 1985.

și fără să spună ceva. După plecarea profesorului, Ceaușescu i-a atenționat pe cei prezenți: *„Să lăsați omul acolo, să-și facă bine meseria și aveți grijă să nu se ia vreo măsură împotriva lui. Decizia este politică, dar va fi necesar să ne asigurăm față de implicațiile și riscurile economice prezentate aici"*.[3]

2. *„Casa Poporului"*. La 25 iunie 1984, cu o susținută publicitate, au fost inaugurate lucrările pentru „Casa Poporului" și Bulevardul „Victoria Socialismului", după ce sute și sute de imobile din fondul urban tradițional au fost dărâmate complet în zona mărginită la nord de râul Dâmbovița, la sud de Calea 13 Septembrie, la vest de străzile Bogdan Petriceicu Hasdeu și Izvor, iar spre est de noul Bulevard al Libertății (cam la vest de strada Apolodor). *În interiorul acestui perimetru au fost complet desființate 44 de străzi cu toate clădirile de pe ele* (la care se adaugă străzile dărâmate parțial și din care a rămas totuși un segment). Toate acestea pentru a crea aria pe care s-a clădit „Casa Poporului".

Au fost dărâmate complet clădirile și pe tot traseul noului bulevard al Unirii (E-V) prelungit de un nou tronson – bulevardul Decebal – până la Șoseaua Mihai Bravu.

De-a lungul celor 4 km a bulevardurilor Unirii și Decebal au fost dărâmate și toate clădirile pe o lățime de cel puțin 300 m. Nu se știe până în prezent câte construcții au dispărut, o cartografiere a lor nu a fost efectuată.

[3] Relatarea generalului maior (retragere) Victor Marcu, fost prim adjunct al directorului S.R.I., a fost consemnată și adnotată de generalul de brigadă (rezervă) Aurel I. Rogojan.

O transformare radicală, de asemenea proporții efectuată de propriul guvern asupra Capitalei țării este unică în Europa secolului XX.[4]

În acest fel, aria centrală a Bucureștilor a fost spartă în două, pornind de la „Casa Poporului" – o construcție gigantică, a doua ca volum în lume, și continuată de zeci și zeci de blocuri cu ± 10 nivele, îndărătul cărora se află clădirile tradiționale, ce nu depășesc 2-3 nivele. Bucureștenii au sancționat concepțiile urbanistice ale lui Nicolae Ceaușescu, numind noul bulevard *Victoria Socialismului împotriva Capitalei.*

Peisajul urban bucureștean a fost însă schimbat și desfigurat ireversibil.

Lucrările au continuat în ritm accelerat în anii 1985-1989, astfel încât „Casa Poporului" (devenită azi Clădirea Parlamentului), era – în decembrie 1989 – în faza lucrărilor interioare.[5]

Gigantismul inaugurat de Nicolae Ceaușescu a fost continuat însă, mai ales în deceniul 1999-2010, de edilii „democrați" și investitorii imobiliari. Mai întâi prin blocurile turn de 20-23 etaje ridicate în arii cu un regim de construcții 2-4 nivele și cu încălcarea tuturor normelor legale existente. De asemenea prin lăsarea în paragină a unor imobile caracteristice ale arhitecturii urbane tradiționale, pentru ca să se dărâme de la sine și a folosi la maximum spațiul astfel creat și a spori câștigurile investitorilor urbani.

Desfigurarea arhitectonică a Capitalei continuă.

3. *Sistematizarea urbană* a constituit al treilea megaproiect, la scara țării întregi. Cutremurul din 4 martie 1977 a constituit pretextul pentru dărâmarea aproape integrală a centrelor tradiționale ale orașelor și construirea pe terenul „degajat", a unor ansambluri urbane „socialiste", cu o altă rețea stradală. Înainte de 1977, o atare radicală operație se efectuase în Pitești și Suceava. Acum, ea s-a extins la alte 27 centre urbane – demolate în proporție de 80-85% – și, în bună măsură, la alte 37, inclusiv București. În unele cazuri inaugurarea noilor centre s-a efectuat și cu tot tam-tamul de rigoare, ca de exemplu la Craiova (12 mai 1981).

Cele 29 orașe (cel puțin) dărâmate și reconstruite în proporție de 85-90% sunt: în Moldova – Suceava, Botoșani, Pașcani, Iași, Roman, Bacău, Vaslui, Piatra Neamț, Bârlad, Huși, Tecuci, Focșani, Galați; în Muntenia – Râmnicu Sărat, Buzău, Mizil, Ploiești, Pitești, Giurgiu, Slobozia, Călărași; în Oltenia – Slatina, Craiova, Râmnicu Vâlcea; în Dobrogea – Medgidia, Tulcea, Constanța, Mangalia; în Ardeal – Baia Mare. În toate aceste centre, fondul arhitectonic tradițional a fost dărâmat și înlocuit cu clădiri tip de 10-12 etaje, pe o rețea stradală modificată sau complet diferită de aceea anterioară.

---

[4] Dinu C. Giurescu, *Preambul* la volumul Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ediția a III-a revăzută, îngrijită de Dinu C. Giurescu, Editura Vremea, București, 2009, p. 11.

[5] Andrei Pandele, *Casa Poporului. Un sfârșit în marmură*, Editura Compania, București, 2009.

Ioana Marinescu, *Palacio del pueblo en Bucarest. People's palace in Bucharest*, în *Quaderns d'architectura i urbanisme*, Barcelona, July 2003, pp. 78-87.

Dana Harhoiu, *București un oraș între Orient și Occident*, Editura Simetria, Uniunea Arhitecților din România și Arcub, București, 1997.

Fig. 112 Bucureşti. Sistematizarea urbană.

Demolarea şi „reconstrucţia" s-au efectuat parţial în alte 37 oraşe, începând cu Bucureşti; în Moldova: Târgu Neamţ, Adjud, Panciu, Buhuşi, Tg. Ocna; în Muntenia: Zimnicea, Alexandria, Turnu Măgurele, Roşiori de Vede, Olteniţa, Urziceni; în Oltenia – Călimăneşti, Drobeta-Turnu Severin, Calafat, Caracal; în Dobrogea: Hârşova, Babadag, Cernavodă, Isaccea; în Transilvania: Satu Mare, Sighetu Marmaţiei, Zalău, Bistriţa, Beclean, Reghin, Miercurea-Ciuc, Dej, Deva, Orăştie, Târnăveni, Aiud, Alba Iulia, Făgăraş, Târgu Mureş, Sfântu Gheorghe, Odorheiu Secuiesc; în Banat: Timişoara, Reşiţa.

Dărâmări parţiale s-au mai efectuat şi în Braşov, Cluj-Napoca, Sebeş, Oradea, Arad, Timişoara, Reşiţa, Rădăuţi, Odobeşti etc.[6]

S-au ridicat în acest interval (1980-1984) şi construcţii de utilitate publică ce se cuvin subliniate. Astfel: Spitalul judeţean Tg. Mureş cu o capacitate de 1 500 locuri (1983); Teatrul dramatic din Suceava (1984); noul pod Grant – 585 m lungime, 24 m lăţime,

[6] Dinu C. Giurescu, *Distrugerea trecutului României*, traducere din engleză de Anca D. Giurescu, Editura Museion, Bucureşti, 1994.

Istoria României în date, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 659 sub data 22 martie 1977.

Fig. 113 București. Amenajarea noului curs al Dâmboviței. Nicolae și Elena Ceaușescu în inspecție. În prim-plan persoana care notează cele spuse de șeful statului.

3 benzi de circulație pe fiecare sens (1979-1981); complexul hotelier „București" din Capitală (1982); noul far de la Sulina (54 m, 1982).

Un alt megaproiect:

4. *Amenajarea râului Dâmbovița pe o lungime de 24 km în aria Bucureștilor.* S-au format două albii: aceea normală, rămasă ca un canal colector al apelor reziduale din Capitală; o albie artificială, construită deasupra celei vechi, cu o apă curată. Debitul apei acestui al doilea curs (artificial) a fost regularizat printr-un baraj – stăvilar – Lacu Morii din cartierul Crângași cu o suprafață de 240 hectare și un volum de 20 milioane m^3, cu 6 noduri hidrotehnice (Grozăvești, Eroilor, Operetă, Mărășești, Mihai Bravu și Vitan-Bârzești). În aria Bucureștilor, râul Dâmbovița are 13 poduri (Ciurel, Grozăvești, Cotroceni, Municipal, Elefterie (Hasdeu), Izvor, Operetă, Piața Unirii, Mărășești, Timpuri Noi, Mihai Bravu, Vitan-Bârzești, Glina)[7].

5. *Metroul din București* a fost o lucrare de mare cuprindere și de însemnătate națională. Primul tronson – 8,5 km – (Semănătoarea-Timpuri Noi, repere industriale care

[7] *Ibidem*, sub data de „noiembrie 1985".

astăzi nu mai există) a fost inaugurat la 19 decembrie 1979 cu şeful statului în ţinută corespunzătoare, cu şapcă, fotografiat în timp ce conducea primul vagon.

Celelalte două tronsoane (Timpuri Noi-Republica, altă uzină dispărută şi Militari-Armata Poporului) în total 17,1 km sunt date în circulaţie la 28 decembrie 1981 şi 19 august 1983. Această magistrală E-V a metroului este în lungime totală 25,6 km.

Legătura între Eroilor şi Crângaşi-Gara de Nord este inaugurată la 24 decembrie 1987. Magistrala N-S, Pipera-Piaţa Victoriei-Piaţa Unirii-IMGB (altă unitate industrială azi dispărută) este dată în circulaţie în două etape, 18,9 km.

La 17 august 1989 începe circulaţia şi pe magistrala III, Dristor-Gara de Nord, 11,5 km.

În decembrie 1989, metroul din Bucureşti circula pe 56,5 km cu 38 de staţii . Întreaga lucrare a durat cca 13 ani şi a reprezentat o investiţie de capital şi muncă la scară naţională. Pentru locuitorii Capitalei a fost o binefacere că reţeaua a fost dată în funcţie până în decembrie 1989. În ultimii 22 de ani (1989-2011) au mai fost realizate două staţii noi Basarab-Chibrit până la Parcul „Basilescu" şi vreo 3 staţii pe magistrala spre Republica.

6. *Restituirea anticipată şi integrală a creditelor externe.* La aceste proiecte de mari proporţii s-a adăugat hotărârea lui Nicolae Ceauşescu de a plăti repede şi integral creditele din străinătate: 11 miliarde de dolari (inclusiv dobânzile). Trebuiau restituite? – Da. Era nevoie să fie restituite repede şi integral? – Nu. Hotărârea luată de Nicolae Ceauşescu şi

Fig. 114 Semnarea acordului de aderare a României la Fondul Monetar Internaţional (FMI) şi Banca Internaţională de Reconstrucţie şi Dezvoltare (BIRD). Florea Dumitrescu, ministrul Finanţelor semnează acordul; în stânga, în picioare, Mircea Răceanu director în M.A.E. (1972)

adusă la îndeplinire fără amânări, a echivalat cu o *obligație financiară impusă unei națiuni întregi* și care a fost resimțită de fiecare cetățean, indiferent de vârstă sau profesie.

7. Însăși *cifrele planurilor cincinale constituiau o presiune asupra întregii economii* și se adăugau megaproiectelor. Cum a fost „Legea planului unic de dezvoltare economico-socială pe anii 1986-1990" votată de Marea Adunare Națională (27 iunie 1986). Potrivit acestei legi, venitul național urma să crească, anual, cu 9,9-10,6%, iar produsul industrial brut, cu 13,3-14,2%.[8] Asemenea procente de creștere reprezentau o presiune continuă și nejustificată asupra întregii vieți economice.

Un proiect – care a fost numai enunțat – a fost amenajarea unui port al Capitalei pe Canalul Dunăre-București și a unui lac printr-un baraj pe râul Argeș, în zona Mihăilești-Cornetu (27 decembrie 1986).

Au fost șapte proiecte care au impus întregii națiuni – într-un răstimp scurt – o presiune resimțită de întreaga colectivitate și care s-a tradus prin restricții, lipsuri de durată în alimentație, încălzire, iluminat, în bunurile de larg consum, plus un control sporit, pe măsură ce conducerea de partid și de stat era tot mai mult împotmolită în meandrele mecanismului economico-financiar pe care îl constituise. Dintre toate acestea restituirea integrală și rapidă a creditelor externe a avut cele mai negative urmări asupra fiecărui locuitor. Presiune materială dar și psihologică – în căutarea magazinelor unde se „dădea" ceva, odată cu teama de a vedea cum marfa se termină înainte ca să-ți vină rândul la ea.

Iată și două „amintiri" de felul cum se făcea aprovizionarea cu alimente.

Frații Petreuș.

Oamenii muncii din B.A.R.S.R. (Biblioteca Academiei) fugeau mereu de la „locul de producție", ca să-și cumpere de-ale gurii. Mâncarea lipsea în mod flagrant. Ca să poată ieși mai ușor, adică pentru a evita poarta cea mare, cineva făcuse o gaură în gardul de sârmă ce mărginea curtea Academiei de strada ce poartă numele cronicarului Mihail Moxa. Directorul punea mereu să fie cusută la loc gaura din gard, dar tot de atâtea ori cei interesați o redeschideau. Era ca un fel de întrecere sportivă sau ca în legenda cu Meșterul Manole.

Într-o zi, a venit vestea că la cantina (studențească) din Moxa „au băgat pui". Deodată am văzut coloana de bibliotecari trecând, în pas alergător, prin gaura din gard. Fără să preget, m-am înscris și eu pe orbită dar, stupoare, l-am văzut în fața mea pe director. Am dat să mă speriu și să fac calea întoarsă, crezând că se duce să coase gaura și să-și aducă enoriașii înapoi, în pumni. Dar m-am liniștit repede. Mergea și el să cumpere pui.

Puii de atunci (înghesuiți câte trei pentru a umple o mică pungă de plastic) erau porecliți „Frații Petreuș". Lumea îi botezase așa fiindcă erau mărunței, slabi și prăpădiți.

[8] *Ibidem*, sub data de 27 iunie 1986.

Românului i s-a părut că acei talentați dar piperniciți interpreți de muzică populară ilustrau cel mai bine bietele păsărele nevinovate, sacrificate înainte de vreme sau, după cum spuneau gurile rele, chiar post mortem. (Nicolae Burghelea, *Lumea văzută de un om de rând*, Editura Cerna, București, 2004, p. 134).

Rondul de zi.

Prin anii '80 tare le mai duceam dorul la toate. Chiar şi zarzavaturile erau o problemă. Când stăpânirea a instalat în piețe panouri cu prețuri maximale, țăranii împreună cu marfa lor prețioasă au dispărut. [...].

Într-o zi, inspirat, am plecat în rond. M-am îndreptat cu încredere spre Piața Amzei. Fie ce-o fi, mi-am zis, trebuie să găsesc morcovi. E drept că era iarnă, dar morcovii (în afară de misiunea lor ca instrument de opresiune) sunt indispensabili pentru supă. Peste tot tarabe goale. Totuşi într-un loc am zărit ceva care semăna (ca formă şi culoare) a morcovi. N-am mai văzut nimic înaintea ochilor şi m-am năpustit. Când să pun mâna pe pradă, m-am izbit de o altă mână. Am ridicat ochii furios, gata să fac moarte de om. În fața mea era însă chiar directorul. Amândoi ne năpustiserăm pe aceeaşi legăturică de morcovi. M-am muiat numaidecât şi am dat să bat în retragere. Sigur că el, ca şef, avea prioritate dar, lucru curios (şi inexplicabil, de altminteri), s-a retras el, nu înainte însă de a-mi arunca o privire ucigaşă. Am rămas pe poziție, victorios cum ar veni. Rondul din acea zi a fost o reuşită. (Nicolae Burghelea, *op. cit.*, p. 136).

Industrializarea

Între 1980 şi 1984 industrializarea a continuat în ritm susținut. Ea cuprinde (ca unități principale), 56 (cincizeci şi şase) fabrici, întreprinderi, uzine şi 30 de instalații noi – laminoare speciale, utilaje complexe pentru obținerea unui anumit produs, furnale, turnătorie de oțel, linii de producție, capacități suplimentare de producție, linii automatizate, cuptoare etc. (A se vedea tabelul recapitulativ.).

În 1982 este prezentat primul avion ROMBAC 1-11 fabricat sub licența British Aircraft şi Rolls-Royce.

Sunt produse, în premieră: benzi pentru calculatoare electronice, încărcătorul frontal cu cupă de 10 m^3, strunguri „Carusel“ cu comandă numerică, autobasculanta Diesel de 110 tone, fierăstrău cu lamă orizontală, presă hidraulică de 6 etaje, presă de 2 500 tone forță, combină autopropulsată de recoltat porumb, locomotiva electrică de 1 100 CP etc.

La Congresele Partidului, Raportul politic al Comitetului Central nu cuprinde precizări asupra unităților industriale ce urmează a fi construite. Raportul dă numai linii de dezvoltare şi procente. Motivările şi studiile de fezabilitate pentru construirea de noi fabrici, uzine, întreprinderi, linii de producție..., ca şi pentru fabricarea de prototipuri – nu au fost niciodată prezentate la Congrese, cu atât mai puțin opiniei publice. Şi atunci

când se anunța public o realizare în premieră nu se dădeau alte informații. Ca, de exemplu, ce randament a avut pe teren combina autopropulsată de recoltat porumb; câte avioane Rombac 1-11 au fost construite și au început să circule..

Din cele 56 de fabrici (întreprinderi...) și 30 instalații, 14 aparțin industriei ușoare și alimentare (mobilă – 3 unități, țesături de bumbac – 3 unități, fire artificiale, tricotaje – 2 unități, zahăr, bere, textile, furnire, scaune pliante). Restul aparțin altor ramuri industriale. Cifra de 14 reprezintă cca 16% din totalul fabricilor și instalațiilor noi intrate în funcțiune în intervalul 1980-1984.

Energia electrică.

A continuat conectarea la sistemul energetic național a noi capacități de producție de la hidro și termocentrale. *Plusul de producție rămâne în urma consumului industrial*, fapt care determină Comitetul Politic Executiv să ia măsuri de restrângere a consumului casnic și să emită hotărâri privind reducerea consumului în general.

A continuat *construcția navelor maritime*. Situația lansărilor la apă a fost următoarea:.

Dezvoltarea excesivă a industriei metalurgice prin combinatele de la Galați și Călărași a impus efectuarea unor *importuri sporite de minereu de fier*, de la 10 878 700 tone în 1975 la 15 016 000 tone în 1981. Importul unor asemenea cantități însemna o presiune în plus asupra economiei în general[9].

Nr. crt	Șantierul naval	Tipul de navă	Numele navei	Tonaj (tdw)
1	Galați	colector și transportor frigorific	—	6 800
2	Constanța	petrolier	Biruința	150 000
3	Brăila	cercetări geotehnice	Lebăda	—
4	Brăila	supertrauler	Postăvarul	5 200
5	Mangalia	mineralier	Borșa	55 000
6	Constanța	mineralier	Baia de Aramă	65 000
7	Mangalia	mineralier	Băcești	65 000
8	Brăila	supertrauler de pescuit oceanic	Rarău	—

[9] *Ibidem*, sub data de 10 februarie 1981.

Fabrici, uzine, întreprinderi, capacități de producție, intrate în funcțiune în 1981-1984

Fabrici (uzine, întreprinderi)
În enumerare cronologică a intrării în producție:

1980
- Panouri electropneumatice – Bacău
- Roniprot – Întreprindere pentru prelucrarea drojdiei furajere (construită în cooperare cu „Dic-Tokyo“) – Curtea de Argeş
- confecții – Săveni (jud. Botoşani)
- amoniac – la Combinatul chimic Făgăraş
- aparate de măsură şi control – Suceava
- produse sodice la Giurgiu
- a doua rafinărie – Borzeşti
- combinatul chimic – Bacău
- mobilă – Bălceşti (jud. Vâlcea)
- Filatura de bumbac cardat – Negreşti (jud. Vaslui)
- acumulatori pentru autoturisme – Bistrița

1981
- mobilă – Pucioasa
- materiale refractare – Turda

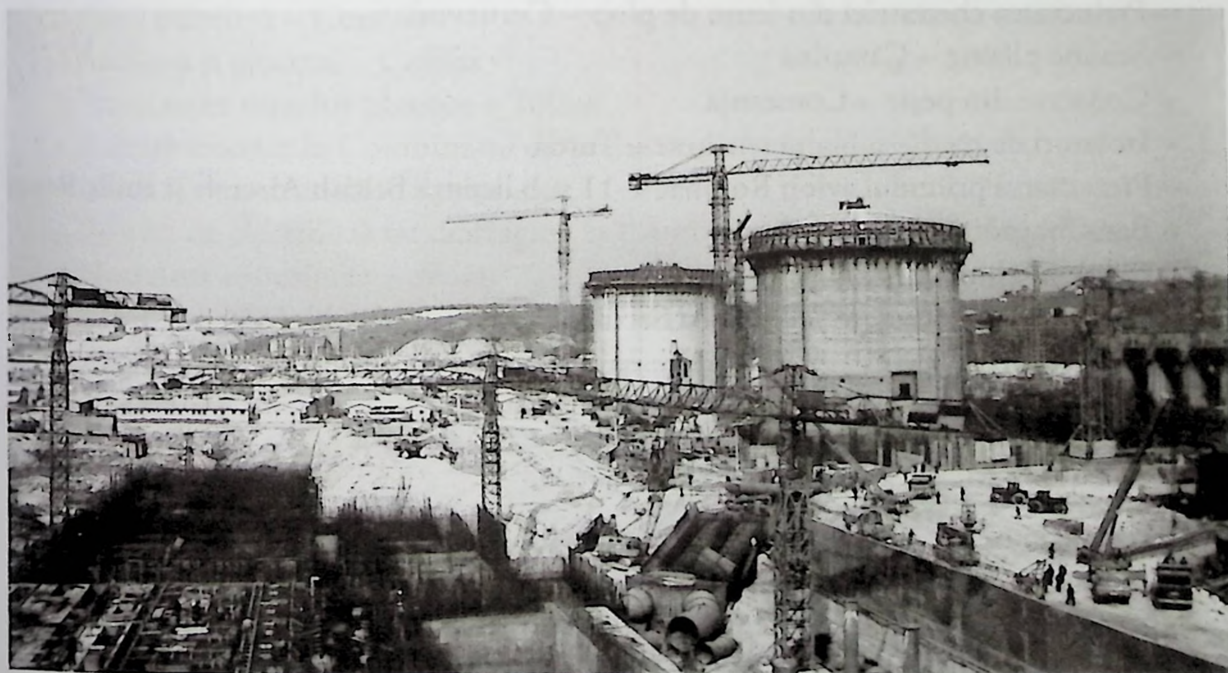

Fig. 115 Centrala nuclearo-electrică de la Cernavodă, în timpul construcției (anii ’80)

– complex de cracare catalitică pentru producerea benzinei, motorinei şi gazelor asociate – Combinatul petrochimic Piteşti
– Fire artificiale („Viscofil") – Bucureşti
– Mătase („Victoria") – Iaşi
– Oxigen şi azot – la Combinatul de îngrăşăminte chimice Arad
– Fabrica de aglomerare minereu pentru încărcătura furnalelor 3 şi 4 – Platforma siderurgică Călan
– Fabrica de piese turnate şi forjate din oţel, la Combinatul pentru construcţia de maşini Bistriţa
– ţevi inoxidabile, la Întreprinderea de ţevi „Republica" Bucureşti
– Filatura de bumbac – Adjud
– Tricotaje – Panciu
– Utilaj minier – Tg. Jiu
– Piese turnate – Slatina
– Fenolacetonă – Brazi
– Ulei din in şi soia – Ţăndărei
– Zahăr – Ianca

1982
– Materiale refractare – Brăila
– Tricotaje bumbac – Nehoiu (jud. Buzău)
– Mobilă stil – Nehoiu (jud. Buzău)
– Filatură de bumbac – Flămânzi (jud. Botoşani)
– Prelucrarea cherestelei din lemn de plop – Cernavodă
– Scaune pliante – Câmpina
– Conserve din peşte – Constanţa
– Izolatori de medie şi înaltă tensiune – Turda
– Prezentarea primului avion Rombac 1-11 sub licenţă British Aircraft şi Rolls-Royce
– Bere Bragadiru – Bucureşti
– Celuloză chimică – Brăila
– Oţeluri speciale forjate – Cristuru Secuiesc
– Zahăr – Arad

1983
– Mobilă – Tg. Mureş
– Plăci aglomerate din lemn – Palas (Constanţa)
– Sulfură de carbon la Combinatul de fire artificiale, Brăila
– Ciment – Kohat (Pakistan) construită de specialişti români
– Textile neţesute – Râmnicu Vâlcea
– Întreprinderea de biosinteze – Calafat

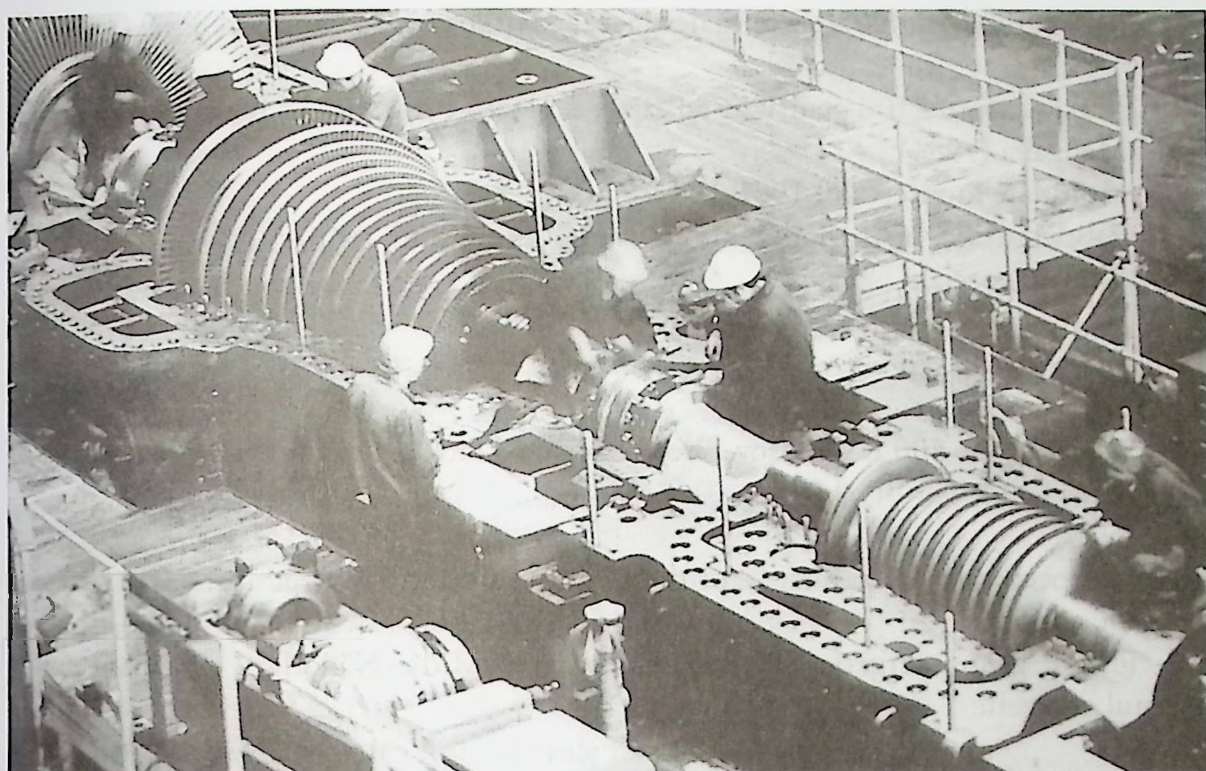

Fig. 116 Întreprinderea de Maşini Grele, Bucureşti în timpul lucrărilor de montaj. Unitate azi lichidată

1984
– Rulmenți – Bârlad
– „Mecanica" – Vaslui
– Fibre sintetice – Corabia
– Amidon şi glucoză – Calafat
– Prelucrarea maselor plastice – Tulcea
– Furnire estetice la Combinatul de prelucrare a lemnului, Comăneşti
– Uzina Cocsochimică – Reşița
– Fabrica de electroliză cu diafragmă la Combinatul chimic Râmnicu Vâlcea
– Nutrețuri combinate – Zalău
– Ciment – Medgidia 2
– Zahăr – Năvodari (jud. Constanța)
– Mobilă – Tecuci
– Întreprinderea de industrializare a sfeclei de zahăr – Timişoara
La acestea se adaugă:
– a doua platformă de foraj marin „Orizont" (1980)
– Platforma autoridicătoare pentru foraj de derocare sub apă (şantierul naval Galați, 1982)
– Podul rutier peste Canalul Dunărea-Marea Neagră, 689 metri cu 4 benzi de circulație (1982)

– Doc plutitor, 10 000 tone forţă destinat reparării navelor, Şantierul naval Constanţa (1984)

– Prima platformă fixă pentru instalaţii de exploatare maritimă a petrolului, Şantierul naval Mangalia (1984)

Recapitulare în intervalul 1981-1984:

59 fabrici, uzine, întreprinderi noi, intrate în funcţiune

5 instalaţii speciale

Energie electrică. Hidrocentrale. Termocentrale

1980

– Magistrala de 400 KV Braşov-Piteşti este conectată la sistemul energetic naţional

1981

– Hidrocentrala de la Drăgăşani de 45 MW, pe râul Olt, conectată la sistemul energetic naţional

– Primul grup energetic al Centralei electrice Midia-Năvodari, este conectat la sistemul energetic

1982

– Hidrocentrala Gâlceag, 150 MW (Valea Sebeşului) conectată la sistemul energetic

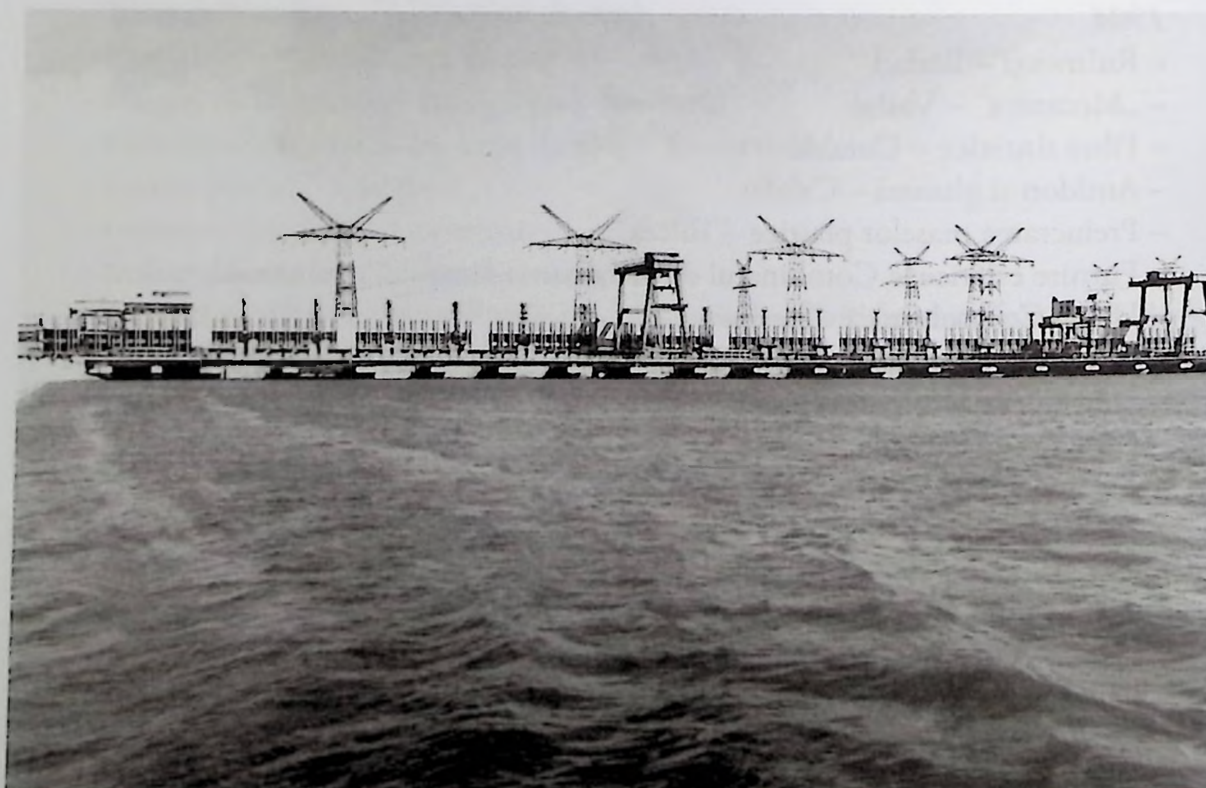

Fig. 117 Hidrocentrala de la Porţile de Fier, în timpul lucrărilor de construcţie

– al doilea grup de 200 MW intră în funcțiune – Termocentrala Doicești, jud. Dâmbovița

– Hidrocentrala de la Turnu pe Olt, 70 MW conectare la sistemul energetic național

1984

– Primul grup de 150 MW de la Hidrocentrala Șugag, jud. Alba este conectat la sistemul energetic național

– Primul grup de 330 MW de la termocentrala pe șisturi bituminoase, Anina

Feroviare

1981

– Încheierea electrificării tronsonului de cale ferată dublă, Făurei-Brăila (60 KW)

– Idem, Roman-Pașcani

– Linia de cale ferată din defileul Oltului, între Călimănești și Gura Lotrului 13,8 km

– Pod peste Siret, în zona hidrocentralei de la Galbeni

1982

– Se încheie electrificarea liniei de cale ferată Buzău-Galați

– Idem, Pașcani-Verești 46 km

– Noul nod feroviar de la Agigea peste Canalul Dunăre-Marea Neagră

Fig. 118 Uzinele Electroputere Craiova unde se construiau locomotive electrice sub licență elvețiană. Azi Electroputere nu mai există

– Magistrala feroviară electrică Bucureşti-Suceava, inaugurare
– Linia de telecabină Babele-Peştera 2 600 m, 520 m diferenţă de nivel

1983
– Noua variantă a căii ferate Cernavodă-Saligny 10 km
– Podul peste Canal la ecluza de la Cernavodă
– Linia ferată Târgu Cărbuneşti-Albeni pentru transportul cărbunelui
– Instalaţie mobilă de sudat şine de cale ferată „ISM 544" – Întreprinderea mecanică de material rulant, Braşov

Minerit
1981
– Cariera Tismana II, bazinul carbonifer din judeţul Gorj

1982
– Exploatarea zăcămintelor de marmură roşie, la Săvădisla (jud. Cluj)
– Instalaţia de foraj minier F400 4DHM destinată minelor metalifere, realizată la Întreprinderea 1 Mai, Ploieşti

1983
– Începe exploatarea minereului cuprifer de la Roşia Poieni, jud. Alba
– Primul complex mecanizat de abataj „CMA-5H" pentru straturi groase de huilă – Întreprinderea mecanică, Timişoara

Navale (lansare la apă şi altele)
1980
– Nava colector şi transportor frigorific de 6 800 tdw, construită la şantierul naval Galaţi

1982
– Inaugurarea liniei de navigaţie maritimă România-Cuba
– Nava de cercetări geotehnice şi seismice „Lebăda", construită la şantierul naval Brăila

1983
– Supertrailerul „Postăvarul" de 5 200 tdw, la şantierul naval Brăila
– Mineralierul „Borşa", 55 000 tdw, construit la şantierul naval Mangalia

1984
– Mineralierul „Baia de Aramă", 65 000 tdw, construit la Întreprinderea de construcţii navale Constanţa

Fig. 119 Minerit

– Petrolierul „Biruința", 150 000 tdw, de la Întreprinderea de construcții navale Constanța
– Mineralierul „Băcești", 65 000 tdw, idem Mangalia
– Supertrailerul de pescuit oceanic „Rarău" – șantierul naval Brăila

Agricultura, alimentația și traiul populației

Agricultura cooperatistă a fost mereu în atenția conducerii de partid și de stat. O privire retrospectivă arată că, pe de o parte, birocrația acestei ramuri s-a amplificat; că, pe de altă parte, au fost edictate inițial, legi (reglementări) privind plata „cooperatorilor" și acordarea unei asistențe sociale minime, pentru ca, ulterior, aplicarea lor în practică să cunoască o sumă de măsuri restrictive.

Și în domeniul agricol, Nicolae Ceaușescu a ținut să marcheze un nou început. A menținut denumirea de cooperative agricole de producție care înlocuia pe aceea de gospodărie agricolă colectivă („Colectiva" amintea prin nume colhozul sovietic).

În martie 1966 este organizat *primul Congres al cooperativelor agricole de producție* care adoptă: Actul constitutiv al *Uniunii Naționale a Cooperativelor Agricole de Producție* (U.N.C.A.P.); Statutul acestei Uniuni Naționale cu subdiviziunile ei – uniunile regionale și raionale; Statutul *Casei de Pensii* a membrilor cooperatori.

Fig. 120 Întreprinderile Agricole de Stat (I.A.S.) dispuneau de depozite, grajduri, tractoare şi alte utilaje

În cuvântarea sa N. Ceauşescu consemnează creşterea producţiei globale agricole de la 100 în 1951-1955, la 114,4 în 1956-1960 şi la 130,8 în 1961-1965; 12 600 000 tone cereale obţinute în 1965; efectivele animalelor bovine „peste 4 900 000"; porcine „peste 5 300 000"; ovine „peste 13 100 000"; păsări „peste 40 000 000". Mai aflăm că „în ultimii 15 ani" (1950-1965) ţărănimea a construit din fonduri proprii „peste 1 000 000 case cu o suprafaţă locuibilă de 30 500 000 metri pătraţi" (revin 30 mp de fiecare locuinţă, în medie); „peste" 6 000 de sate au fost electrificate.

„În orice colţ al ţării te-ai duce – subliniază şeful partidului – te întâmpină imaginea locuinţelor noi, sănătoase, spaţioase, te impresionează diversitatea de soluţii şi stiluri folosite de meşterii ţărani, gustul cu care sunt ornate clădirile, măiestria cu care sunt îmbinate cerinţele de confort cu stilul specific al artei populare româneşti"[10].

În anii '80, şeful partidului şi al statului va avea o altă imagine: îşi propune să desfiinţeze 900 sate, să concentreze comunele existente, să impună sistematizarea rurală cu standardizarea comunelor şi a caselor!

Mai aflăm şi aportul *gospodăriilor agricole de stat*. Ponderea lor în 1965 la fondul central a fost, la grâu – 44,3%; carne – 31,6%; lapte – 39,5%. Atari proiecte ar avea

[10] Nicolae Ceauşescu, Expunere la Congresul cooperativelor agricole de producţie (7 martie 1966) în *România*, vol. 1, pp. 283, 287, 295.

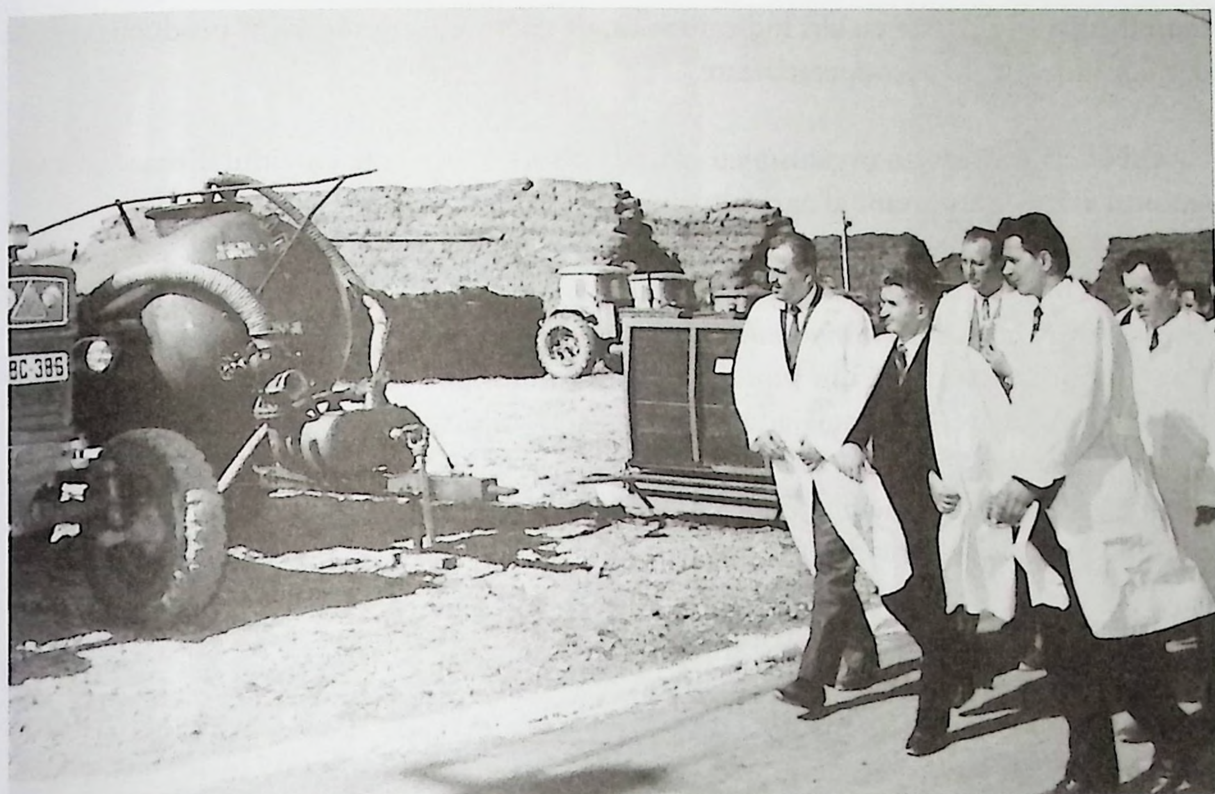

Fig. 121 Agricultura a constituit o preocupare majoră pentru Nicolae Ceaușescu: în inspecție la o stațiune pentru mecanizarea agriculturii și la expoziția organizată ad-hoc la strângerea recoltei

semnificație comparate cu alți indicatori, ca, de exemplu, ponderea în producția gospodăriilor individuale necooperativizate.

U.N.C.A.P. a fost un organism cu caracter birocratic cu care partidul dirija și controla sectorul atât de important al agriculturii colectivizate.

Un an mai târziu (martie 1967) o Plenară a C.C. al P.C.R. adopta *Hotărârea privind conducerea și organizarea întreprinderilor agricole de stat*. În acest fel întregul sector socialist al agriculturii (peste 90% din suprafața arabilă) era supus noilor reglementări.

Marea Adunare Națională adoptă o lege specială (sesiunea 30 iunie-1 iulie 1977) privind *pensiile și drepturi de asigurări sociale a membrilor cooperativelor agricole de producție*. Anterior (noiembrie 1976), votase și o lege privind „retribuirea muncii în unitățile agricole colectiviste".

La 1 februarie 1979 se constituie o nouă verigă birocratică (după U.N.C.A.P. vezi mai sus), în dirijarea agriculturii socialiste:

Consiliile unice agroindustriale de stat și cooperatiste. Până la 19 februarie – așadar în 18 zile de la Hotărârea Plenarei C.C. al P.C.R. sunt formate 709 consilii unice agroindustriale cu 4 415 cooperative agricole de producție, fiecare cu 1 600 ha în medie; 400 întreprinderi agricole de stat și 709 stațiuni de mecanizare a agriculturii. Viteza cu care s-au format aceste unități arată caracterul de comandă, pe cale ierarhică, a inițiativei. A fost o constantă a regimului și îndeosebi a lui Nicolae Ceaușescu de a forma verigi intermediare care să dirijeze viața economică și administrativă a țării.

Nu dispunem de informații privind efectele pozitive ale „consiliilor unice".

După doi ani și jumătate (18 august 1981) Comitetul Politic Executiv ia *măsuri în sens invers*: reduce numărul de consilii unice agroindustriale de stat și cooperatiste; de asemenea, numărul de stațiuni pentru mecanizarea agriculturii și deopotrivă a întreprinderilor agricole de stat („ferme de stat"). În loc de a analiza factorii ce frânau cu adevărat creșterea producției (ceea ce ar fi avut posibile efecte negative asupra regimului însuși), conducerea politică se concentrează, repetat, pe măsuri „organizatorice" și emite felurite hotărâri.

De la finele anilor '70 aprovizionarea orașelor cu produsele de bază – pâine, zahăr, ulei, făină, carne, cartofi – scade. Regimul a încercat și o diversiune afirmând că lipsurile temporare se datoresc persoanelor care cumpără peste nevoile normale și fac stocuri! Era o reluare a afirmațiilor din 1945-1947, când lipsa mărfurilor era „explicată" prin acțiunea „speculanților" („Leul la stabilizare, speculantul la închisoare" – 1947).

Începând cu 1980, pe măsură ce restricțiile sporesc, regimul vine cu o avalanșă de reglementări; toate se referă la o mai eficientă organizare și distribuire a resurselor alimentare!

Fig. 122 Anii ’80. Coadă pentru produse alimentare. „Ce se dă?“ era întrebarea obişnuită. Cetăţenii stăteau la rând în aşteptarea produselor. Imaginea este pe strada Vasile Pârvan colţ cu Bulevardul Elisabeta, în apropierea Facultăţii de Drept

Începutul îl face Marea Adunare Naţională în sesiunea din 18-19 decembrie 1980. Este „legea pentru constituirea, repartizarea şi folosirea pe judeţe a resurselor pentru aprovizionarea populaţiei cu carne, lapte, legume şi fructe“. *Un fel de cartelare la scara fiecărui judeţ.* Circulaţia normală a produselor de la un judeţ la altul era oprită; în schimb, fiecare judeţ era obligat să livreze la fondul centralizat al statului (la preţurile oficiale fireşte) surplusul de alimente. Dincolo de prevederile acestei legi, alimentele de bază raţionalizate erau diferenţiate pe centre de locuire: Bucureşti, oraşe mari, oraşe obişnuite, zonele rurale. În final, s-a ajuns ca pâinea şi produsele de panificaţie să se vândă numai celor ce locuiau în centrul respectiv. Zahărul şi uleiul, în cantităţi diferenţiate (vezi mai înainte) se vindeau pe liste, cu numele persoanelor arondate unui magazin alimentar din apropierea domiciliului.

Nu numai alimentele de bază, dar şi conservele – de mazăre, fasole, de carne etc. – se găseau pe sărite. Conservele de mazăre fină devin o raritate; de asemenea cutiile cu pateuri. Mezelurile veneau în cantităţi limitate care se vindeau repede, apoi galantarele rămâneau fără marfă. La preţ ajunseseră „Adidaşii“: picioarele de pui, congelate. Erau o raritate şi „ciolanele cu afumătură“ (cu urme de carne pe ele) folosite de gospodine pentru o mâncare cu fasole sau cu cartofi. „Fraţii Petreuş“ (pui de găină de mici dimensiuni, congelaţi) aveau mare căutare dar se livrau tot în cantităţi reduse. Câteodată, veneau şi

delicatese, ca, de exemplu, conserve cu carne din China, marfă aleasă pentru care se forma de îndată o coadă, iar viitorii cumpărători cereau cu glas tare să nu se vândă mai mult de două conserve de persoană, „ca să ajungă la toți". (Totdeauna rămâneau solicitanți, fiindcă marfa se terminase.).

La *Alimentarele* de pe Calea Dorobanți „cozile" se formau în spatele blocurilor respective pentru ca *Tovarășul* sau *Tovarășa* să nu vadă lumea așteptând la rând!

Din 1980 înainte reglementările se vor ține lanț. Ele priveau când aprovizionarea populației, când țărănimea „cooperatistă", când măsurile organizatorice.

De reamintit că în zonele rurale, zahărul și uleiul se vindeau locuitorilor numai dacă aceștia livrau cooperativelor (la preț oficial) ouă (de anumite dimensiuni), lapte etc.

Noi forme organizatorice se adaugă celor existente. Ca, de exemplu, Congresul al II-lea al Consiliilor de conducere a unităților agricole (format în 1979) la care se adaugă Consiliile oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor, în total 11 000 delegați și invitați. La megaproiectele din construcții se alătură mega-manifestările aparatului de partid și de stat (19-21 februarie 1981).

În cuvântarea sa în fața a „peste 11 000 delegați[11] și invitați" (obsesia cifrei de 11 000!), Nicolae Ceaușescu vine cu o constatare (ce putea fi făcut încă de la primul cincinal), anume:

„...teza industrializării prioritare în detrimentul dezvoltării și modernizării agriculturii a dus, de fapt, la neglijarea importanței creșterii producției agricole." Fapt care „determină disproporții în dezvoltarea economico-socială generală";

în al doilea rând „subaprecierea așezării agriculturii pe temelia relațiilor socialiste de producție, generează serioase contradicții în viața socială"[12].

După care, secretarul general al P.C.R. vine cu procente și cifre pentru intervalul 1976-1980, dar fără a le compara cu situația din anul 1975; anume: producția agricolă „să ajungă" la 27 000 000-28 000 000 tone cereale (era de 12 600 000 tone în 1965); 1 200 000-1 300 000 tone floarea soarelui; 12 000 000-13 000 000 tone sfeclă de zahăr; 6 000 000-6 400 000 tone cartofi de toamnă; 6 000 000-6 200 000 tone legume de câmp; 3 000 000-3 200 000 tone fructe și 2 400 000-2 500 000 tone struguri.

În zootehnie, în 1985: 7 200 000-7 500 000 bovine (4 900 000 în 1965); 14 000 000 -15 000 000 porcine (în 1965, peste 5 300 000); 20 000 000-22 000 000 ovine și caprine (față de peste 13 000 000 în 1965); 60 000 000 păsări ouătoare (față de „peste 40 000 000" în 1965).

Anevoie de spus cât de reale erau cifrele de mai sus pentru 1985, în comparație cu acelea din 1965.

---

[11] Cifră vehiculată propagantistic privind numărul victimelor răscoalei din 1907. E o întrebare dacă numărul victimelor a depășit 2 000!

[12] Nicolae Ceaușescu, Cuvântarea la Congresul al II-lea al Consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste..., în *România*, vol. 21, Editura Politică, București, 1981, p. 408.

Odată cu aceste cifre, şeful partidului vine cu un nou concept, într-un capitol al cuvântării intitulat *Obiectivele fundamentale ale noii revoluţii agrare în România*: „Ne propunem, de fapt, – declară el – să realizăm *o adevărată revoluţie agrară în ce priveşte producţia, productivitatea muncii, nivelul tehnic, eficienţa economică, activitatea socială generală din satele noastre*“[13].

În ce constă această „revoluţie“? În „valorificarea cu maximum de randament a întregii suprafeţe agricole“; ridicarea fertilităţii solului; irigaţii; mecanizarea tuturor lucrărilor agricole; respectarea riguroasă a tehnologiilor de producţie.

Cum să asigurăm atari obiective (care în ţările capitaliste cu o agricultură intensivă sunt practicate în mod obişnuit, nota D.C.G.)?

„Revoluţia agrară – continuă Nicolae Ceauşescu – ...nu este posibilă fără un înalt nivel profesional al tuturor lucrătorilor, al ţărănimii; fără perfecţionarea continuă a calificării lor“[14].

(Un singur aspect nu este examinat şi anume cum să se realizeze cointeresarea materială a lucrătorilor pământului.).

Noua Revoluţie Agrară a avut două efecte directe.

Mai întâi, a fost instituit (la propunerea lui N. Ceauşescu) titlul de *Erou al Noii Revoluţii Agrare* (14 octombrie 1986). Trei zile mai târziu, printr-o Hotărâre-Decret a Comitetului Politic Executiv şi al Consiliului de Stat, Nicolae Ceauşescu primeşte titlul de „Erou al Noii Revoluţii Agrare“, înainte ca efectele „revoluţiei“ să demareze.

Al doilea, a început *raportarea unor cifre umflate* privind producţia obţinută, pentru ca „obiectivele“ fixate prin cuvântarea liderului partidului să fie atinse la termen! Aşa s-a ajuns la vehicularea cifrei de 30 000 000 tone cereale! (1988!).

Congresul al II-lea sus-amintit aprobă formarea *Consiliului Naţional al Agriculturii, Industriei Alimentare şi Gospodăririi Apelor*, încă o verigă politico-administrativă pentru „dirijare“ şi „îndrumare“. (Congresele de acest fel erau manifestări formale pentru aprobarea hotărârilor „conducerii“.).

Un decret al Consiliului de Stat din 24 ianuarie 1982 (aniversarea Unirii Principatelor din 1859!) înrăutăţeşte situaţia ţărănimii „cooperatiste“. *Venitul minim garantat* (legiferat tot de regim în 1966) *este desfiinţat*. „Cooperatorii“ au obligaţia să presteze un număr sporit de zile muncă în cadrul cooperativei agricole şi să îndeplinească planurile de producţie. Creşte controlul asupra sectorului socialist (cooperatist şi de stat). Cifrele de plan sunt fixate de la centru, defalcate pe judeţe şi unităţi. *CAP-urile nu mai au nici o iniţiativă în materie de producţie*, ci numai obligaţia de a îndeplini planul, chiar dacă acesta nu se potriveşte cu condiţiile locale sau variaţiile climatice.

Venitul „cooperatorilor“ scade de asemenea. Decretul Consiliului de Stat reduce cantitatea de produse ce revenea fiecăruia pentru zilele muncă prestate (o regulă fixată

[13] În volumul citat, pp. 420-431, citatul la p. 420.

[14] *Ibidem*, p. 433.

din 1949 şi respectată ca atare de-a lungul anilor). În plus, în loc de produse (grâu, porumb etc.) *ţăranul este obligat să accepte bani*: cantitatea de produse ce i s-ar fi cuvenit se înmulţea cu *preţul oficial*, nu la cel real al pieţei. Cooperatorul era de două ori păgubit.

(În august 1986 eram internat la Spitalul Cantacuzino pentru un control. Alături, în salonul de 3 paturi, un ţăran de prin Teleorman. Când s-a lămurit ce este cu mine, ce gânduri am, mi-a spus-o direct: „Ne-au luat tot, avem nevoie de produse, nu de banii lor!").

Strânsoarea sporeşte. Un decret al Consiliului de Stat (28 martie 1983) reintroduce livrări obligatorii cu achiziţiile de animale, şi produse alimentare. Alte decrete se referă la:

a) declararea animalelor existente; vânzarea şi tăierea bovinelor şi cabalinelor; b) vânzarea produselor agricole de către producătorii individuali; c) preţurile maximale, de mercurial, pentru ţăranii care vor vinde produsele la piaţă. „Mercurialul" era evident sub nivelul pieţei „libere" (fără amestecul statului). Pe cale de consecinţă, au fost şi mai puţine produse în pieţe. S-a dezvoltat o întreagă „tehnică" pentru a discuta cu producătorul şi a-i inspira încredere că el îţi dă marfa de sub tarabă, iar tu, cumpărător, îi dai preţul convenit.

Cum hotărârile veneau una după alta, un alt decret al Consiliului de Stat promite avansuri băneşti unităţilor agricole, membrilor CAP şi producătorilor individuali care contractează livrarea produselor la fondul de stat. Nu sunt cunoscute efectele pozitive – dacă vor fi fost. Regimul nu comunica rezultatele unei măsuri sau alta, cel mult se mărginea să menţioneze cu o frază tip, „efectele pozitive".

În schimb, Marea Adunare Naţională se alătură eforturilor conducerii în „*Programul naţional pentru asigurarea unor producţii agricole sigure şi stabile*, pentru creşterea potenţialului, productiv al pământului şi folosire în mod unitar a terenurilor agricole..." (29 iunie-11 iulie 1983). Cu cât aprovizionarea populaţiei orăşeneşti înregistra repetate deficienţe şi întreruperi, cu atât sporeau „programele". Producţii agricole „sigure şi stabile" nu se obţineau prin hotărâri fie ele şi ale forului legislativ al ţării. „Programul naţional" avea însă şi o prevedere care, pe termen mediu, ar fi adus rezultate reale: realizarea irigaţiilor pe circa 50-60% din suprafaţa arabilă, asociată cu lucrări de desecare şi combatere a eroziunii solului.

Irigaţiile au constituit o realitate a anilor '80 şi suprafeţele irigate au fost în creştere. Cu dizolvarea cooperativelor agricole de producţie şi a Întreprinderilor agricole de stat, asociată cu furtul instalaţiilor de irigare de către locuitori, programul a căzut şi ar trebui luat de la capăt!

Pentru a susţine şi întări „Programul naţional", a fost constituit şi *Comandamentul naţional* (alt instrument birocratic) menit să mobilizeze forţele pentru obţinerea unor recolte „stabile şi sigure". Rezultatele vor fi fost nule, presa nu a publicat vreo ştire despre activitatea „Comandamentului" (9 iulie 1983).

Opinia publică din oraşe (circa 50% din totalul populaţiei) constata în direct înrăutăţirea aprovizionării cu alimente şi se întreba, firesc, unde sunt aceste alimente,

întrucât recoltele se menţineau cel puţin la nivelul anilor anteriori (ele sporiseră pe hârtie!). Circula (neoficial fireşte) explicaţia: alimentele se exportau, deşi mass-media şi oficialităţile nu făcuseră nici cea mai vagă referire la acest fapt.

Replica – indirectă – a regimului a venit cu redactarea unui program de „alimentare raţională" a populaţiei (Şedinţa Comitetului Politic Executiv din 20 octombrie 1981) pornind de la constatarea că mulţi locuitori sunt supraponderali. Ulterior, au fost publicate şi cantităţile anuale ce ar fi revenit fiecărui locuitor pe intervalul 1982-1985, potrivit alimentaţiei „raţionale": carne, 60-70 kg (ceea ce însemna 5 kg de carne pe fiecare lună, de fiecare locuitor!); peşte, 8-10 kg; lapte şi produse lactate, 200-230 litri; ouă (bucăţi) 260-280 (21-23 bucăţi pe lună); legume, 173-189 kg; fructe, 85-95 kg fructe (7-8 kg pe lună); zahăr şi produse derivate 22-26 kg; cartofi 70-90 kg; cereale şi derivate 120-140 kg (fiind o alimentaţie raţională, se recomandau 10 kg pe lună, în medie 330 grame pe zi calendaristică!).

Toate aceste cantităţi erau pe hârtie. „Coada" (statul la rând) în faţa „Alimentarelor" devenise o imagine cotidiană. „Ce se dă?" era întrebarea tip (ca şi cum produsele erau date gratuit!).

Sarabanda reglementărilor continuă. Comitetul Politic Executiv reunit la Sinaia (16 ianuarie 1984) „reglementează" şi loturile personale ale ţăranilor „cooperatori": Este aprobat *Programul unic de creştere a producţiei agricole în gospodăriile personale ale membrilor CAP şi în gospodăriile producătorilor individuali.* Deţinătorii acestor loturi sunt obligaţi să aibă câte *un plan de cultură* şi să aibă *contracte ferme de predare a produselor la fondul de stat.* Nici în anii de început ai colectivizării (1949-1955) regimul nu îndrăznise să impună cote şi livrări obligatorii de pe loturile personale ale colectiviştilor. Produsele contractate şi livrate erau plătite sub preţul pieţei. Măsura a reprezentat o nouă modalitate de expropriere a ţărănimii.

Din când în când, „conducerea" lua şi măsuri directe. La 7 februarie 1984, Comitetul Politic Executiv „dezbate problema lipsurilor grave existente în agricultură" în judeţele Constanţa şi Tulcea, cât şi felul cum Comitetul judeţean de partid Timiş a pus în aplicare directivele conducerii pentru mai bune rezultate în agricultura judeţului. Nu este dată nici o precizare în ce constau „lipsurile grave" şi nici „greşelile" din judeţul Timiş.

Elevii şi studenţii constatau şi ei cum merg lucrurile. În septembrie-octombrie ei prestau circa 2 săptămâni (uneori mai mult în zonele rurale) de lucru pe ogoare (strângerea recoltei) sau la depozitele de produse. Regimul afirma că o atare activitate avea un scop mai mult educativ decât economic. „Scânteia", organul oficial al P.C.R., publica periodic fotografii cu munca în agricultură: pe câmp erau aproape numai femei!

Cum nici o ramură a producţiei nu scăpa atenţiei oficiale, Comitetul Politic Executiv aprobă (24 ianuarie 1986) *programe speciale pentru producţia de sucuri şi răcoritoare, cultura*

din 1949 şi respectată ca atare de-a lungul anilor). În plus, în loc de produse (grâu, porumb etc.) *ţăranul este obligat să accepte bani*: cantitatea de produse ce i s-ar fi cuvenit se înmulţea cu *preţul oficial*, nu la cel real al pieţei. Cooperatorul era de două ori păgubit.

(În august 1986 eram internat la Spitalul Cantacuzino pentru un control. Alături, în salonul de 3 paturi, un ţăran de prin Teleorman. Când s-a lămurit ce este cu mine, ce gânduri am, mi-a spus-o direct: „Ne-au luat tot, avem nevoie de produse, nu de banii lor!").

Strânsoarea sporeşte. Un decret al Consiliului de Stat (28 martie 1983) reintroduce livrări obligatorii cu achiziţiile de animale, şi produse alimentare. Alte decrete se referă la:

a) declararea animalelor existente; vânzarea şi tăierea bovinelor şi cabalinelor; b) vânzarea produselor agricole de către producătorii individuali; c) preţurile maximale, de mercurial, pentru ţăranii care vor vinde produsele la piaţă. „Mercurialul" era evident sub nivelul pieţei „libere" (fără amestecul statului). Pe cale de consecinţă, au fost şi mai puţine produse în pieţe. S-a dezvoltat o întreagă „tehnică" pentru a discuta cu producătorul şi a-i inspira încredere că el îţi dă marfa de sub tarabă, iar tu, cumpărător, îi dai preţul convenit.

Cum hotărârile veneau una după alta, un alt decret al Consiliului de Stat promite avansuri băneşti unităţilor agricole, membrilor CAP şi producătorilor individuali care contractează livrarea produselor la fondul de stat. Nu sunt cunoscute efectele pozitive – dacă vor fi fost. Regimul nu comunica rezultatele unei măsuri sau alta, cel mult se mărginea să menţioneze cu o frază tip, „efectele pozitive".

În schimb, Marea Adunare Naţională se alătură eforturilor conducerii în „*Programul naţional pentru asigurarea unor producţii agricole sigure şi stabile*, pentru creşterea potenţialului, productiv al pământului şi folosire în mod unitar a terenurilor agricole..." (29 iunie-11 iulie 1983). Cu cât aprovizionarea populaţiei orăşeneşti înregistra repetate deficienţe şi întreruperi, cu atât sporeau „programele". Producţii agricole „sigure şi stabile" nu se obţineau prin hotărâri fie ele şi ale forului legislativ al ţării. „Programul naţional" avea însă şi o prevedere care, pe termen mediu, ar fi adus rezultate reale: realizarea irigaţiilor pe circa 50-60% din suprafaţa arabilă, asociată cu lucrări de desecare şi combatere a eroziunii solului.

Irigaţiile au constituit o realitate a anilor '80 şi suprafeţele irigate au fost în creştere. Cu dizolvarea cooperativelor agricole de producţie şi a Întreprinderilor agricole de stat, asociată cu furtul instalaţiilor de irigare de către locuitori, programul a căzut şi ar trebui luat de la capăt!

Pentru a susţine şi întări „Programul naţional", a fost constituit şi *Comandamentul naţional* (alt instrument birocratic) menit să mobilizeze forţele pentru obţinerea unor recolte „stabile şi sigure". Rezultatele vor fi fost nule, presa nu a publicat vreo ştire despre activitatea „Comandamentului" (9 iulie 1983).

Opinia publică din oraşe (circa 50% din totalul populaţiei) constata în direct înrăutăţirea aprovizionării cu alimente şi se întreba, firesc, unde sunt aceste alimente,

întrucât recoltele se menţineau cel puţin la nivelul anilor anteriori hârtie!). Circula (neoficial fireşte) explicaţia: alimentele se exportau, d oficialităţile nu făcuseră nici cea mai vagă referire la acest fapt.

Replica – indirectă – a regimului a venit cu redactarea unui progra raţională" a populaţiei (Şedinţa Comitetului Politic Executiv din 20 pornind de la constatarea că mulţi locuitori sunt supraponderali. publicate şi cantităţile anuale ce ar fi revenit fiecărui locuitor pe inte potrivit alimentaţiei „raţionale": carne, 60-70 kg (ceea ce însemna 5 kg lună, de fiecare locuitor!); peşte, 8-10 kg; lapte şi produse lactate, (bucăţi) 260-280 (21-23 bucăţi pe lună); legume, 173-189 kg; fruct (7-8 kg pe lună); zahăr şi produse derivate 22-26 kg; cartofi 70-90 kg; 120-140 kg (fiind o alimentaţie raţională, se recomandau 10 kg 330 grame pe zi calendaristică!).

Toate aceste cantităţi erau pe hârtie. „Coada" (statul la rând) în fa devenise o imagine cotidiană. „Ce se dă?" era întrebarea tip (ca şi c date gratuit!).

Sarabanda reglementărilor continuă. Comitetul Politic Executi (16 ianuarie 1984) „reglementează" şi loturile personale ale ţăranilor, aprobat *Programul unic de creştere a producţiei agricole în gospod membrilor CAP şi în gospodăriile producătorilor individuali.* Deţinătorii obligaţi să aibă câte *un plan de cultură* şi să aibă *contracte ferme de pre fondul de stat.* Nici în anii de început ai colectivizării (1949-1955) reg să impună cote şi livrări obligatorii de pe loturile personale ale colect contractate şi livrate erau plătite sub preţul pieţei. Măsura a reprezenta de expropriere a ţărănimii.

Din când în când, „conducerea" lua şi măsuri directe. La 7 februar Politic Executiv „dezbate problema lipsurilor grave existente în agri Constanţa şi Tulcea, cât şi felul cum Comitetul judeţean de partid Ti directivele conducerii pentru mai bune rezultate în agricultura jude nici o precizare în ce constau „lipsurile grave" şi nici „greşelile" din

Elevii şi studenţii constatau şi ei cum merg lucrurile. În septe prestau circa 2 săptămâni (uneori mai mult în zonele rurale) de luc gerea recoltei) sau la depozitele de produse. Regimul afirma că o ata scop mai mult educativ decât economic. „Scânteia", organul ofici periodic fotografii cu munca în agricultură: pe câmp erau aproape

Cum nici o ramură a producţiei nu scăpa atenţiei oficiale, Comit aprobă (24 ianuarie 1986) *programe speciale pentru producţia de sucur*

viței de vie și a pomilor fructiferi, dezvoltarea agriculturii și sericiculturii (viermii de mătase) și (culmea) *creșterea iepurilor de casă* pe intervalul 1986-1990. A fost oare repartizată (planificată) pe piață o cantitate sporită de sucuri, struguri sau mere în acei ani? Greu de crezut!

Aspectele economico-financiare ale cooperativelor agricole de producție nu erau deloc discutate în presă sau în public. Câte o știre dă de gândit totuși. La 7 aprilie 1989 Comitetul Politic Executiv aprobă anularea și reeșalonarea unor datorii ale Cooperativelor Agricole de Producție. Nu știm câte din cele peste 4 200 CAP erau în această situație, dar ar fi interesant de cercetat documentarea care a stat la baza acestei hotărâri.

În orașele mai importante, o modalitate de aprovizionare cu carne (limitată strict la câte un „furnizor" și unii „destinatari") era stabilirea unei legături cu persoane care aveau acces la abator sau la un centru de distribuție a cărnii. Furnizorul sustrăgea câteva pachete cu carne și le ducea la destinatari „verificați", dispuși să plătească și prețul corespunzător.

Pentru a curma „piața neagră" a aprovizionării cu carne, regimul hotărăște să dea un exemplu la limită și să aplice pedeapsa capitală. Legislația îi îngăduia aceasta. În decembrie 1983 presa publică o sentință a Tribunalului militar teritorial Târgoviște.

Un grup de salariați din Întreprinderea pentru industrializarea cărnii din localitate au sustras și comercializat „importante cantități" de carne și produse din carne. Conducătorii acestui grup, acuzați de subminarea economiei naționale, sunt condamnați la moarte și executați. Nu s-au dat cifre, ce cantități au fost sustrase și comercializate. Suntem în 1983 dar reacțiile regimului sunt similare cu acelea din 1952. Atunci, când lucrările Canalului Dunăre-Marea Neagră se împotmoliseră, Securitatea fabricase „un proces" – 3 oameni au fost executați, ceilalți „sabotori" au primit zeci de ani de închisoare. Acum, în 1983, când carnea și produsele din carne devin o raritate (după ce se aflaseră în cantități suficiente în anii '60 și '70), pentru sustragere și comercializarea unor cantități de carne, oameni sunt condamnați și executați! Credeau oficialitățile că prin acest „proces" au explicat lipsa produselor respective de pe piață? Mult mai probabil că au urmărit să oprească acest circuit ilicit și să dea un avertisment tuturor, care se „aprovizionau" pe această cale. În 1984-1989 aprovizionarea populației orășenești cu carne și derivate a devenit și mai precară.

La *restricțiile* alimentare de tot felul s-au adăugat cele privind *consumul de electricitate și a gazelor naturale*. La 13 ianuarie 1985 Comitetul Politic Executiv aprobă un Program. Era „soluția" la care recurgea forul decizional – un program după altul. Socotea liderul P.C.R. că prin mijlocirea unor astfel de „programe" problemele de fond erau rezolvate? Se pare că da, fiindcă până în 1989 a procedat tot așa.

Acum, la 13 ianuarie 1985 Programul se referea la „asigurarea producției de energie și *folosirea rațională a energiei electrice și termice, a gazelor naturale*, precum și regimul de lucru al unităților economice și sociale" pe timp de iarnă. Soluția? Industria va lucra în trei schimburi; restaurantele închid cel mai târziu la orele 21; reducerea iluminatului

public, inclusiv în magazine, mijloace de transport orăşeneşti, metrou, trenuri şi *a consumului casnic cel puţin cu 50%* faţă de consumul iernii 1983/1984.

Din ianuarie 1985 viaţa cetăţenilor se schimbă şi mai mult. În oraşe, restricţiile la iluminat amintesc într-un fel pe cele din timpul războiului când străzile erau camuflate de teama bombardamentelor. Scările rulante de la metrou nu mai funcţionează. În magazine, troleibuze, autobuze este frig, la fel la spectacolele de teatru şi cinematograf. Frig în şcoli. Am fost la Bârlad unde elevii şi elevele stăteau cu paltoanele pe ei, cu mănuşi; apa caldă devine o raritate, la Bucureşti ceva mai bine (1-2 ore pe zi), în provincie mai puţin (cazuri de râie în internate!). Becuri de iluminat de 40 W numai. Se lansează o campanie de recuperare a becurilor uzate pentru a se refolosi nu ştiu ce filament! Gazul metan nu mai are presiune şi gospodinele aşteaptă spre miezul nopţii pentru a găti ceva. Apa rece nu mai urcă până la etajele superioare decât scurt timp pe zi, aşa încât locatarii fac rezerve de apă în cada de baie pentru a o folosi la toaletă şi la gătit. Emisiunile de TV sunt reduse la 2 ore seara (3 sâmbăta şi duminica) din care o bună parte este dedicată perechii prezidenţiale.

În mediul rural întreruperea curentului electric este frecventă; unele sate sunt debranşate complet şi revin la lampa cu gaz (şi acesta raţionat).

Din totalul energiei electrice, consumul casnic şi public reprezenta sub 10% şi la acest capitol „conducerea de partid şi de stat“ a impus continue privaţiuni între 1985 şi 1989.

În afara „cotidianului“ alimentar şi de confort minim (căldură, apă caldă şi lumină), cetăţenii aveau de făcut faţă şi altor restricţii.

1. Anii ’70 aduseseră o relaxare reală în *eliberarea paşapoartelor individuale* pentru excursii sau participări la manifestări cultural-ştiinţifice. O parte din cei plecaţi temporar au uitat să mai folosească biletul de întoarcere, au rămas în străinătate şi – dacă aveau familie în ţară – făceau demersuri peste demersuri s-o aducă. Reacţia autorităţilor a fost multiplicarea formalităţilor, ca, de exemplu, aprobarea cererii individuale de către adunarea oamenilor muncii din întreprinderea sau instituţia respectivă.

Până la urmă, regimul excursiilor a fost modificat radical. Urmare a unei legi votată de M.A.N. în octombrie 1980, *excursiile* se efectuau de Ministerul Turismului, în limita fondurilor aprobate, *în grupuri organizate*, cu înscrierile prin sindicatele de întreprindere. La frontieră, conducătorul grupului arăta o listă cu persoanele respective, paşapoartele individuale se acordau tot mai rar (în afară de deplasările oficiale!).

2. O agravare notabilă pe plan individual a adus-o legea votată de M.A.N. (noiembrie 1981) prin care activiştii de partid, de stat şi ai organizaţiilor de masă, cadrele de conducere a unităţilor socialiste, erau obligaţi să locuiască în localităţile unde îşi desfăşurau activitatea. Era o formă neaşteptată de „legare de glie“, pe lângă aceea că nu te puteai muta dintr-o localitate în alta, decât în puţine cazuri. Nici măcar părintele sau părinţii nu puteau locui decât temporar (1-2 luni) la copiii lor aflaţi în altă localitate, chiar dacă aceştia aveau (caz rar) spaţiu disponibil.

Legea mai sus amintită complica foarte mult lucrurile. O sumă de persoane își plătiseră apartamentele într-o localitate și făceau naveta zilnic la „locul de muncă". Ce să faci acum? Te muți singur și lași familia acolo unde aveai locuința până atunci? Greu de explicat astăzi motivele reale ale unei asemenea legi – inițiate, după toate probabilitățile, de șeful partidului și statului.

3. *Controlul mașinilor de scris* aflate în proprietatea particularilor sau a instituțiilor a intervenit în martie 1983, prin Decret al Consiliului de Stat. Aprobările pentru utilizarea acestora erau eliberate de Ministerul de Interne care putea efectua și controlul pentru a nu fi la dispoziția persoanelor care „prezintă pericol pentru ordinea publică și securitatea statului". Fiecare posesor al unei mașini de scris era obligat să depună la miliție o fișă cu literele, cifrele și semnele ortografice ale mașinii de dactilografiat pe care s-o prezinte la sediul miliției odată cu fișa. O lege asemănătoare fusese în vigoare între 1948 și 1964, dar în anii '70 dactilografierea se extinsese inclusiv numărul mașinilor de scris. Temerea de a vedea difuzate texte de opoziție a determinat aceleași reflexe ale regimului: control sporit și sancțiuni penale.

Controlul sporit venea după ce inginerul Radu Filipescu dactilografiase „fluturași" în care îndemna pe cetățeni să-și exprime dezaprobarea la o măsură sau alta. Fluturașii erau introduși în cutiile de scrisori ale locatarilor din blocuri. Până la urmă „organele" au dat de urma lui Radu Filipescu și l-au condamnat la ani grei, dar a fost eliberat mai înainte, ca urmare a protestelor repetate din străinătate.

Reacția oficialităților față de această manifestare de opoziție a fost controlul anual al tuturor mașinilor de scris.

4. „Ilicitul" a fost și el reactivat. Comitetul Politic Executiv, în ședința din 19 iunie 1987, a examinat felul cum a fost aplicată legea nr. 18 din 1968 privind „controlul provenienței unor bunuri ale persoanelor fizice care nu au fost dobândite în mod licit".

O preocupare continuă a „conducerii" a fost să elimine orice posibilitate de venit dincolo de „remunerarea" legală. Controlul se făcea la denunțul oricui, iar numele denunțătorului era ținut secret. Comisia care cerceta cazul avea criteriile ei proprii de evaluare a valorii bunurilor din casă și al cheltuielilor lunare ale celui denunțat. Bunurile care nu puteau fi „justificate" (ca valoare plătită) erau confiscate.

5. Tot pentru limitarea veniturilor, dacă autorul unei lucrări ocupa o funcție (considerată mai importantă, de exemplu, director al Bibliotecii Academiei) acea persoană nu primea drepturile de autor pentru lucrarea proprie!!

Îmi amintesc cum am înregistrat și două succese personale în materie de aprovizionare (dincolo de obligația de a cumpăra ce s-ar găsi).

În septembrie 1985 am fost invitat să prezint profesorilor de istorie din Capitală, convocați anume la Liceul Nicolae Bălcescu (azi Colegiul Național Sf. Sava), cum s-au

desfăşurat lucrările Congresului Internaţional de Ştiinţe Istorice de la Stuttgart (august 1985 unde participaseră şi cca 50 istorici din România).

Cum piaţa Matache Măcelaru era aproape de locuinţa noastră pe strada Berzei nr. 47 (casa noastră demolată în august 1987) mi-am zis să dau o raită pe la Piaţă, poate găsesc ceva. Am avut noroc, am intrat în tratative discrete cu un producător, acesta a scos repede de sub tejghea două conopide, i-am dat banii şi m-am întors repede acasă cu „achiziţia". Ceea ce m-a făcut să întârzii aproape 20 minute. Sosit la Liceul Bălcescu m-am prezentat în faţa colegelor şi colegilor (toţi profesori de istorie) aflaţi în amfiteatrul liceului. Şi le-am povestit cum am devenit posesorul norocos al celor două conopide. „Sala" a primit cu înţelegere, animaţie şi simpatie relatarea mea. De faţă era şi colegul Radu Homer inspector general pe Capitală (pentru istorie). Ne-am reîntâlnit după 1990 şi am evocat împreună momentul acela.

Al doilea succes a fost cu hârtia igienică (şi aceasta se vindea în calităţi limitate).

Era prin 1986-1987. Pe strada Ştirbei Vodă colţ cu Popa Tatu se afla o „Alimentară". În drum spre casă am nimerit în momentul când pe trotuarul din faţa magazinului a fost deschis un ambalaj cu câteva sute de suluri de hârtie igienică. Tovarăşa de la magazin voia pesemne să le vândă repede şi a fost de acord să cumpăr 6 (şase) rulouri. Aveam o sfoară în geantă (nu ştiu de ce) am înşirat rulourile şi le-am pus împrejurul gâtului. Am sosit acasă cu un sentiment real de mulţumire.

Relaţii externe

1. *Oficiali români de rang înalt în alte ţări.*

Nicolae şi Elena Ceauşescu au continuat călătoriile în alte ţări, astfel:

1980: Iugoslavia; U.R.S.S.; Franţa, Suedia, Danemarca, Norvegia, U.R.S.S., Polonia.

1981: Austria; U.R.S.S.

1982: Pakistan, Indonezia, Singapore, Malaysia, Kuwait; U.R.S.S., China, R.P.D. Coreeană; Grecia.

1983: Cehoslovacia; Turcia; Ethiopia, Zimbabwe, Mozambic, Somalia, Zambia; Malta, Egipt, Sudan, Cipru.

1984: Pakistan, Siria; U.R.S.S., Polonia; R.F. Germania.

Perechea prezidenţială a vizitat 28 ţări în răstimpul 1980-1984; în U.R.S.S. Nicolae Ceauşescu a fost singur de 4 ori.

Din 28, 13 sunt state europene (3 socialiste şi 10 capitaliste). Celelalte 15 ţări aparţin Asiei, Orientului Mijociu, Africii.

Ca ritm este o încetinire faţă de răstimpul 1975-1979 când au fost vizitate 39 state, plus U.R.S.S. de 3 ori. Preferinţa pentru statele din Asia şi Africa a fost reală şi în etapa precedentă.

George Macovescu deține portofoliul Externelor din 23 octombrie 1972 și până la 23 martie 1978 (5 ani și cca jumătate). Îi urmează Ștefan Andrei (23 martie 1978-8 noiembrie 1985), aproape 8 ani.

La a 37 sesiune a Adunării Generale O.N.U. (1980), Ștefan Andrei prezintă cele 6 proiecte de rezoluții inițiate de România.

În 1981 Ștefan Andrei vizitează Argentina și încheie un acord de cooperare în domeniul miner; de acolo se oprește la Washington D.C.

În 1982 se află în Elveția, în vizită oficială.

Tot în 1982, Ștefan Andrei participă la a 11-a sesiune specială a Adunării Generale O.N.U. și prezintă propunerile României în problema dezarmării.

În 1983, la Tegernsee (lângă München), au loc convorbiri între Hans-Dietrich Gensher ministrul Afacerilor Externe al R.F. Germania și Ștefan Andrei, ministrul de Externe al R.S.R.

Tot în 1983, face o vizită oficială în Statele Unite ale Americii.

2. *Oaspeți de rang înalt din alte țări în România*:

1980

– Franz Josef Strauss, președintele partidului Uniunea Creștin Socială și prim-ministru al landului Bavaria.

– Andrei A. Gromîko, ministrul Afacerilor Externe al U.R.S.S., vizită de prietenie.

Fig. 123 Nicolae Ceaușescu la Adunarea Generală a Națiunilor Unite, New York

– Regele Hussein Ibn Talal al Regatului Haşemit al Iordaniei.
– Lord Peter Alexander Rupert Carrington, ministrul Afacerilor Externe al Marii Britanii.
– Generalul Mobutu Sésé Séko Kuku Ngbendu Wa Za Banga, preşedintele Republicii Zair.
– Kim Ir Sen, preşedintele R.P.D. Coreene.
– Jean-François Poncet, ministrul de Externe al Franţei, vizită oficială.
– Gaston Thorn, preşedintele Executiv al Consiliului Comunităţii Economice Europene. Semnarea Acordului Româno-C.E.E. privind comerţul cu produse industriale şi Acordul pentru constituirea Comisiei Mixte C.E.E.-România.
– Konstantinos Karamanlis, preşedintele Republicii Elene.
– Andreas Papandreu, preşedintele partidului Mişcarea Socialistă Panelenă (PASOK).

1982
– Andreas Papandreu, preşedintele PASOK.
– Jabir al-Ahmad al-Jabir as-Sabah, emirul statului Kuwait.
– Indira Gandhi, prim-ministrul Indiei.
– Preşedintele Republicii Islamice Pakistan, generalul Muhammad Zia ul-Haq, vizită oficială.
– Alexander Haig, Secretarul de Stat al S.U.A.
– Kenan Evren, preşedintele Turciei.
– Guvernatorul general al Canadei, Edward Richard Schreyer.
– Reuniunea „Grupului celor 77“ la Bucureşti privind cooperarea ţărilor în curs de dezvoltare pentru formarea cadrelor în industrie.
– Delegaţia de partid şi de stat a R.P. Polone, condusă de Wojciech Jaruzelski, vizită oficială de prietenie.
– Richard Nixon, fost preşedinte al S.U.A.
– Javier Pérez de Cuéllar, secretar general O.N.U., vizită oficială.
– Prinţul Norodom Sikanuk, preşedintele Kampuchiei Democrate.
– Preşedintele R.A. Egipt, Mohammed Hosni Mubarak, vizită de prietenie.

1983
– Mu'ammar al Gaddafi, preşedintele Jamahiriei Arabe Libiene Populare Socialiste.
– Hussein Ibn Talal, suveranul Iordaniei.
– Claude Cheysson, ministrul de Externe al Franţei, vizită oficială.
– Hu Yaobang, secretarul general al Partidului Comunist Chinez, vizită oficială.
– Gamani Corea, secretarul general al Conferinţei Naţiunilor Unite pentru Comerţ şi Dezvoltare (UNCTAD).
– Hans-Dietrich Genscher, ministrul de Externe al R.F. Germania, vizită oficială. Acordul de colaborare economică, industrială şi tehnică din 1973, este reînnoit.
– Delegaţia de partid şi de stat al R.P. Mongolia condusă de Jumjaaghin Ţedenbal, vizită oficială de prietenie.

– Shintaro Abe, ministrul de Externe al Japoniei, vizită oficială.
– Yitzhak Shamir, ministrul de Externe al Israelului, vizită oficială.
– P.V. Narasimha Rao, ministrul de Externe al Indiei.
– George Bush, vicepreşedintele S.U.A., vizită oficială de prietenie.

1984
– Delegaţia de partid şi de stat a R.P.D. Coreene condusă de Kim Ir Sen, vizită oficială de prietenie.
– Preşedintele R.P. Chineză, Li Xiannian, vizită de stat.
– Konstantinos Karamanlis, preşedintele Republicii Elene, vizită oficială.
– Pierre Elliot Trudeau, prim-ministru al Canadei.

Recapitulând:
– 19 vizite din Vest, inclusiv O.N.U. şi S.U.A.
– 87 vizite din ţări socialiste (1 din U.R.S.S., 1 din China).
– 1 din Africa.
– 2 din Asia (Japonia, India).

3. *Prezenţe şi iniţiative româneşti la O.N.U. şi alte organizaţii internaţionale.*
1980
– Reprezentantul României ales preşedinte al Comisiei Economice O.N.U. pentru Europa, sesiunea a 35-a.
– Adunarea Generală O.N.U. adoptă prin consens două rezoluţii iniţiate de România şi un proiect de rezoluţie privind reglementarea pe cale paşnică a diferendelor dintre state.
– Din iniţiativa României, *Grupul celor 77* prezintă, în cadrul Adunării Generale O.N.U., un proiect de rezoluţie referitor la exodul de personal calificat din ţările în curs de dezvoltare către ţările dezvoltate.

1982
– Adunarea Generală O.N.U. adoptă Declaraţia de reglementare paşnică a diferendelor internaţionale, iniţiată de România.

1983
– La Conferinţa pentru securitate şi cooperare în Europa, reuniunea miniştrilor afacerilor externe; România este reprezentată de Ştefan Andrei. Este adoptat documentul final al reuniunii.
– Adunarea Generală O.N.U. adoptă prin consens, proiectul de rezoluţie prezentat de România pentru pregătirea în 1985, a Forum-ului Internaţional al Tineretului sub deviza „Participare, dezvoltare, pace".
– Idem, proiectul de rezoluţie iniţiat de România, cu 15 state coautoare, pentru reducerea bugetelor militare.

– Idem, privind dezvoltarea bunei vecinătăți între state, proiect inițiat de România.

1984

– Conferința pentru măsuri de încredere şi securitate în Europa, Ştefan Andrei prezintă la Stockholm punctul de vedere al României.

– Conferința economică C.A.E.R., la Moscova; delegația română este condusă de Nicolae Ceauşescu.

– România realeasă în Consiliul Economic şi Social al O.N.U., cu un mandat de 3 ani, de la 1 ianuarie 1985.

4. *Tratate, acorduri, declarații ale M.A.E., varia.*

1980

– Deschiderea Consulatului general al Ungariei, la Cluj-Napoca (închis în 1988 în urma problemelor în litigiu dintre cele două țări).

– Nicolae Ceauşescu primeşte diploma de cetățean de onoare al oraşului Bari, împreună cu Medalia de aur „Aldo Moro".

– Inaugurarea filialei Bucureşti a Băncii româno-vest germane „Frankfurt-Bukarest Bank A.G."

– Declarația M.A.E. al României, referitoare la Hotărârea Parlamentului israelian de a proclama Ierusalimul – capitală a statului Israel.

1981

– Lansarea navei sovietice „Soiuz 40" cu echipaj comun sovieto-român, col. Leonid Ivanovici Popov şi lt. major Dumitru Prunariu. Îndeplinirea cu succes a zborului şi revenirea pe pământ la 22 mai.

– Fondul Monetar Internațional acordă României, pe 3 ani, un credit de 1,322 miliarde dolari, plus 203 milioane dolari pentru unele facilități de finanțare compensatorie.

1982

– Mesajele lui N. Ceauşescu transmise lui Leonid Brejnev şi Ronald Reagan difuzate ca documente oficiale în Comitetul pentru dezarmare de la Geneva.

– Reuniunea internațională a ziariştilor pentru pace, Bucureşti.

– Reuniunea, la Bucureşti, privind cooperarea balcanică multilaterală în domeniul energiei şi materiilor prime energetice.

1983

– La Bucureşti, a 31-a Sesiune a Adunării Generale şi a 58 sesiune a Consiliului de administrație ale Organizației Internaționale de Radiodifuziune şi de Televiziune (O.I.R.T.) cu participarea a 16 țări.

– a 7-a reuniune la Bucureşti a grupului țărilor în curs de dezvoltare exportatoare de textile; participă reprezentanți a 23 state.

– Acord între România şi Agenția Internațională de Energie Atomică pentru livrarea unei cantități de uraniu îmbogățit necesar unor cercetări în țara noastră.

– N. Ceauşescu adresează lui Iuri Vladimirovici Andropov şi Ronald Reagan mesaje în care propune: amânarea amplasării în Europa a noi rachete nucleare cu rază medie de acțiune; U.R.S.S. şi S.U.A. să adopte hotărâri unilaterale de înghețare a cheltuielilor militare timp de doi ani, concomitent cu negocieri pentru reducerea acestor cheltuieli.

– La Viena are loc constituirea *Asociației Culturale Internaționale a Etniei Române*, inițiată de autoritățile de la Bucureşti.

1984

– Washington. A doua masă rotundă româno-americană privind drepturile omului. Rezultatele sunt minimale date fiind interpretările diferite ale acestor drepturi de către cele două părți.

– Reuniunea *Grupului celor 77*, la Bucureşti, referitoare la cooperarea economică în domeniul alimentației şi agriculturii; participanți din 56 țări.

– Ronald Reagan, preşedintele S.U.A., semnează prelungirea cu încă un an, a clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România.

5. Deteriorarea treptată a relațiilor bilaterale între R.S.R. şi S.U.A. este atestată de scrisoarea trimisă lui Nicolae Ceauşescu de 51 senatori americani (29 iunie 1982) în care îşi exprimă îndoiala privind reînnoirea clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România. Scrisoarea relevă că guvernul român nu şi-a respectat angajamentele privind cazurile de reunificare a familiilor, aprobarea cererilor de căsătorie mixte, simplificarea formalităților pentru emigrare etc.

Aparent, relațiile externe ale R.S.R. se mențin active şi în intervalul 1980-1984, dacă judecăm după vizitele şefului statului în alte țări, după oficialii de rang înalt care vin în România, prezențe şi reprezentanți ai României la O.N.U. şi alte organizații internaționale.

Scrisoarea celor 51 senatori americani adresată lui Nicolae Ceauşescu la 29 iunie 1982 arată că divergențele de fond în interpretarea de către partea română a angajamentelor asumate erau cunoscute la nivelul Senatului S.U.A. forul direct răspunzător de relațiile externe ale Statelor Unite ale Americii.

Până în decembrie 1989 pentru cunoaşterea politicii externe a României opinia publică avea la dispoziție numai relatările oficiale, comunicate, toast-uri sau alocuțiuni şi declarații comune pe care regimul le transmitea mass-mediei. Documentele propriu-zise erau considerate secret sau strict secret etc. Diferența între imaginea proiectată de oficialități şi ceea ce avea loc în realitate era foarte mare.

În ultimii 15 ani au fost publicate culegeri tematice de documente diplomatice, şi care rămân esenţiale pentru cunoaşterea relaţiilor externe.[15]

Mărturiile documentare sunt completate de memorialistică.[16]

A spune că diplomaţia românească a fost participat efectiv în dinamica relaţiilor internaţionale în timpul lui Gheorghiu-Dej şi că a pierdut acest caracter sub Nicolae Ceauşescu ar însemna o simplificare la maximum a ceea ce va fi fost.

De la stabilirea relaţiilor diplomatice între R.S.R. şi R.F. Germania, la menţinerea relaţiilor diplomatice cu Israelul în 1967, la condamnarea în termeni fără echivoc a intervenţiei militare în Cehoslovacia în 1968, la acţiunea tenace de culise în stabilirea păcii între Israel şi Egipt, la opoziţia faţă de planurile economice integraţioniste propulsate de Moscova şi până la relaţiile oarecum speciale R.S.R. cu S.U.A., în anii '70 – toate acestea au avut loc prin decizia şi cu participarea lui Nicolae Ceauşescu.

---

[15] Vezi, de exemplu, în ordinea cronologică a apariţiilor:

1956. Explozia. Percepţii române, iugoslave şi sovietice asupra evenimentelor din Polonia şi Ungaria, ediţie de Corneliu Mihai Lungu, Mihai Retegan, postfaţă Florin Constantiniu, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996.

Alexandru Oşca, Vasile Popa, *România o fereastră în cortina de fier. Declaraţie de independenţă din 1964*, cuvânt înainte Valeriu Florin Dobrinescu, Editura Vrantop, Focşani, 1997.

Mihai Retegan, *Din primăvară până în toamnă*, Editura RAO, Bucureşti, 1998.

Mihai Retegan, *Război politic în blocul comunist. Relaţii româno-sovietice în anii şaizeci. Documente*, Editura RAO, Bucureşti, 2002.

Dumitru Preda, Mihai Retegan, *1989. Principiul dominoului*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2000.

Florian Banu, Liviu Ţăranu, *Aprilie 1964. „Primăvara de la Bucureşti". Cum s-a adoptat „Declaraţia de independenţă" a României*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004.

Mioara Anton, *Ieşirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2007.

1968. Primăvara de la Praga. Documente diplomatice ianuarie 1968-aprilie 1969, ediţie de Dumitru Preda, cuvânt înainte Adrian Severin. Studiu introductiv Cristian Popişteanu, Editura MondoMedia, Bucureşti, 2009.

Lavinia Betea, Cristina Diac, Florin Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu, *21 august 1968. Apoteoza lui Ceauşescu*, Editura Polirom, Iaşi, 2009.

[16] Vezi de exemplu:

Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, I, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997.

Gheorghe Gaston Marin, *În serviciul României lui Gheorghiu-Dej. Însemnări din viaţă*, Editura Evenimentul Românesc, Bucureşti, 2000.

Paul Niculescu-Mizil, *De la Comintern la Comunism naţional. Despre Consfătuirea partidelor comuniste şi muncitoreşti, Moscova 1969*, Editura Evenimentul Românesc, Bucureşti, 2001.

Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită. Memorii*, vol. II: *Bucureşti, Moscova, Praga, Bologna*, Editura Democraţia, Bucureşti, 2003.

Paul Niculescu-Mizil, *România şi războiul americano-vietnamez*, Editura Roza Vânturilor, Bucureşti, 2008.

Congresele şi Conferinţele Naţionale ale P.C.R. din intervalul 1965-1989 cuprind formulări oficiale ale politicii externe ale R.S.R. Raportul Comitetului Central la Congresul al IX-lea (19-24 iulie 1965) enumeră principiile directoare ale acestei politici, aşa cum fuseseră formulate în Declaraţia din Aprilie 1964, dar fără menţionarea documentului sau a numelui lui Gheorghiu-Dej.

La intrarea trupelor sovietice şi a cinci state socialiste în Cehoslovacia, reacţia a fost pe două planuri: prin alocuţiunea lui N. Ceauşescu la mitingul din Piaţa Palatului (22 august 1968) în termeni duri, neobişnuiţi pentru relaţiile cu puterea hegemonă; prin sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale care a votat „Declaraţia cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României", transmisă ulterior ca document al statului român către parlamentele şi guvernele lumii.

În raportul prezentat, tot de Nicolae Ceauşescu la Conferinţa Naţională P.C.R. din iulie 1972, relaţiile externe ale României sunt prezentate pe arii politico-sociale: ţările socialiste, cele în curs de dezvoltare, toate celelalte state. Raportul mai prezintă şi schimbările ce au loc pe arena mondială; rolul Organizaţiei Naţiunilor Unite; dezarmarea generală – un deziderat asupra căruia N. Ceauşescu va reveni; politica P.C.R. de solidaritate cu partidele comuniste şi muncitoreşti.

Dacă Raportul C.C. la Congresul al X-lea (1969) rămâne pe formulările anterioare, la Congresul următor, al XI-lea (1974), intervine aprecierea că „situaţia lumii contemporane se caracterizează printr-o profundă ascuţire a contradicţiilor economice, sociale, naţionale şi politice la scară mondială". Este inclus în raport şi un subcapitol nou „Necesitatea lichidării subdezvoltării, a instaurării unei noi ordini economice şi politice mondiale", idee pe care liderul P.C.R. o va relua la următoarele congrese ale partidului[17].

La Congresul al XII-lea (1979) sunt reluate principiile anterioare, cu unele formulări care ne amintesc şi de confruntările dintre cele două „lagăre" din anii '50, cel imperialist şi cel antiimperialist: „tendinţa de a se pune capăt politicii imperialiste de forţă şi dictat, a sferelor de influenţă". După ce afirmă că asistăm la o agravare a crizei economice şi petroliere, raportul subliniază „intensificarea luptei maselor populare, a forţelor progresiste împotriva politicii imperialiste, colonialiste şi neocolonialiste..."[18].

Raportul reia principiile şi direcţiile de politică externă exprimate şi la Congresul anterior, apoi arată că în România se pregătesc circa 15 000 tineri din ţările în curs de dezvoltare, în timp ce un număr aproximativ egal de cetăţeni români lucrează în ţările sus-menţionate[19].

La ultimul Congres, al XIV-lea, în Raportul Comitetului Central, cinci capitole (XIX-XXIV) sunt rezervate politicii externe[20]. Ele însumează ideile lui Nicolae Ceauşescu în această direcţie, după ce a condus ţara timp de aproape 25 de ani.

[17] *Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român, 19-23 noiembrie 1979*, pp. 21 şi 31-37.

[18] *Ibidem*, pp. 72-91; cf. pp. 72-73.

[19] *Ibidem*, p. 79.

[20] În „România Liberă", anul XLVII, nr. 14008, marţi 21 noiembrie 1989, pp. 1-10.

Politica externă a Partidului şi statului formează capitolul XIX din Cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu la Congresul al XIV-lea al P.C.R. [21]

Cum vede raportorul situaţia internaţională? Cu manifestarea a două tendinţe:

– „politica imperialistă" – neocolonialism, asuprire, dominaţie, încălcarea independenţei şi suveranităţii, jaf, amestec „brutal" în treburile interne ale altora;

– capitalul financiar-bancar şi supranaţionalele, devenite „forma principală de exploatare a altor popoare";

– se manifestă „cu tot mai multă putere" mişcări democratice, progresiste;

– se accentuează contradicţia dintre ţările bogate şi sărace; creşte anual numărul săracilor; creşte şomajul în rândurile tineretului îndeosebi;

– accentuarea crize economice;

– nu se poate merge „pe calea concesiilor în numele aşa-zisei libertăţi de exprimare..." „Nu poate exista libertate pentru revanşarzi, pentru fascişti, pentru acei care pun la cale o reîmpărţire a lumii...".

Raportul enumeră apoi temele cunoscute ale politicii externe a R.S.R., reducerea înarmărilor, a cheltuielilor militare, dezarmarea nucleară, colaborare în Balcani.

Raportul nu cuprinde vreo referire la Declaraţia de la Helsinki, nimic despre divergenţele privind interpretarea drepturilor omului („Coşul" 3 al Declaraţiei) punctul cel mai vulnerabil al politicii interne şi externe promovate de Nicolae Ceauşescu.

Liderul P.C.R. avea reperele sale proprii pe care le impunea unei ţări întregi. Pe de o parte, industrializarea accelerată – noi uzine (fabrici, întreprinderi) intrate în producţie în două decenii – intervalul 1965-1984; pe de altă parte, megaproiecte care cereau investiţii, forţă de muncă şi mijloace tehnice de proporţii; s-a adăugat ideea sa fixă de a plăti în câţiva ani creditele de 11 miliarde de dolari obţinute din străinătate. Toate arată că Nicolae Ceauşescu mergea pe un drum care nu mai era acela al celorlalte ţări „socialiste" din Europa. După semnarea Actului final al Conferinţei pentru Pace şi Securitate (Helsinki 1975) interpretarea dată părţii a III-a (drepturile omului) venea în contradicţie cu interpretarea dată aceluiaşi text de către ţările din Vest şi chiar din Est şi care se arătau mai flexibile în politica lor.

După Ştefan Andrei, într-un interval de patru ani (noiembrie 1985-noiembrie 1989) au urmat trei titulari la Ministerul Afacerilor Externe: Ilie Văduva, Ioan Totu şi Ion Stoian. Atari schimbări pot fi şi un semn al nemulţumirii lui Nicolae Ceauşescu atunci când şi-a dat seama că ţelurile sale nu se realizează.

În ultimii 8 ani ai cârmuirii sale (1982-1989), Nicolae Ceauşescu nu a fost invitat în nici o ţară din Europa de Vest sau din Americi (excepţie R.F. Germania în 1984). Era, oricum, un semn clar al izolării diplomatice în care se afla.

[21] *Ibidem*, p. 8.

Manifestări științifice și culturale

Fig. 124 Plenara Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, 5 mai 1977. În centrul imaginii, Elena Ceaușescu, președinta CNȘT

1. Unele manifestări au și un pronunțat caracter politic, ca, de exemplu:

– Congresul educației și învățământului (1980) când este ales și Consiliul superior al educației și învățământului.

– Conferința națională a scriitorilor, la București (1981).

– Constituirea Comitetului național „Oamenii de știință și pacea“, președinte academician dr. inginer Elena Ceaușescu (1981).

– al doilea Congres al Educației politice și culturii socialiste (1982).

– Adunarea cultelor din România pentru dezarmare și pace, București, adoptă un Apel către toate bisericile și organizațiile creștine din lume (1984).

– Expoziția *dezvoltarea* economică și socială a României, București (1984).

– al 44-lea simpozion internațional Pugwash, cu tema: Dezarmarea și pacea în Balcani și Europa (1984).

2. *Congrese, colocvii cu caracter științific și cu participare internațională:*

1980

– al XXIX Congres internațional de bronhopneumologie, București.

– al XV Congres internațional de științe istorice, București, circa 2 000 specialiști din 50 țări.

1981

– al VII-lea Congres mondial de chirurgie maxilo-facială, București, cca 600 specialiști din 20 țări.

– al XVI Congres internațional de istorie a științei, București, cca 1 200 specialiști din 50 țări.

1982

– Conferința internațională *Lasere și aplicații*, București, 400 participanți din 20 țări.

1983

– Prima ediție a *Târgului de ceramică Cucuteni 5000*, Iași.

Fig. 125 „Demonstraţia" oamenilor muncii de un 23 August

– Conferinţa internaţională *Magnetismul pământurilor rare*, Bucureşti, Centrul de la Măgurele, participanţi din 30 de ţări.

1984

– Conferinţa internaţională de istorie militară cu tema *Război şi societate în Europa Centrală şi de Est 1740-1920*, organizată la Bucureşti de Comisia română de istorie militară în colaborare cu Brooklyn College, New York.

– A treia Conferinţă internaţională cu tema *Apa şi ionii în sistemele biologice*, Bucureşti, sub egida Uniunii Internaţionale de Biofizică pură şi aplicată – U.N.E.S.C.O. şi Societatea de biofizică din România.

3. *Noi institute şi muzee.*

1984

– Institutul de informatică teoretică, Iaşi, ca filială a Institutului de Tehnică de Calcul şi Informatică, Bucureşti.

– Muzeul de biologie umană, Ploieşti.

4. *Construcţii.*

1982

– Inaugurarea aeroportului de la Satu Mare.

– Idem, complexul hotelier „Bucureşti" din Capitală.

Fig. 126 Blocuri de locuinţe, P + 10, caracteristice pentru politica de „sistematizare urbană", în Bucureşti

5. *Filme, muzică.*

1980

– *Alexandru Lăpuşneanu*, regia şi scenariul Malvina Urşianu.

– *Rug şi Flacără*, regizor Adrian Petringenaru. Filmul a primit Marele Premiu la a X-a ediţie a Festivalului Internaţional cinematografic de la Santarem (Portugalia).

– Premiera operei *Decebal* de Gheorghe Dumitrescu, la Opera Română din Iaşi.

Viaţa culturală stă tot mai mult sub presiunea politicului. Protocronismul este agreat de regim. Mircea cel Bătrân devine Mircea cel Mare. Burebista este considerat ca rege al unui stat centralizat, aniversat fix la 2050 de ani. Aniversarea de 600 de ani de la începerea domniei lui Mircea cel Bătrân (1386-1986) se face într-un simpozion în care jumătate din comunicări (cel puţin) prezintă realizările regimului.

Tendinţa generală este spre restrângerea legăturilor cu alte ţări.

O analiză a vieţii culturale din intervalul 1980-1984 ar fi necesară. Cu toată presiunea politicului, activitatea şi creaţia culturală îşi văd de drum, dar fără a înregistra vreo operă notabilă.

Fig. 127 Revista *Cinema*: rândul de sus Mircea Albulescu, George Constantin, Silviu Stănculescu; jos: Amza Pellea, Draga Olteanu-Matei, Sanda Toma

Fig. 128 Sergiu Nicolaescu în filmul Mircea

Fig. 129 Formația „Song"

Sport

Fig. 130 Nadia Comăneci, vedetă mondială

Un memento al principalelor manifestări sportive:

1980

– Campionatul mondial de popice, Mangalia; echipa României: 3 medalii aur şi 2 argint.

– a XXII-a ediţie a Jocurilor Olimpice de vară, Moscova; România – 6 medalii de aur (Nadia Comăneci, Sanda Toma, Ştefan Rusu, Corneliu Ion, Ivan Patzaichin, Toma Simionov), 6 argint şi 13 de bronz.

1981

– România câştigă Campionatul Mondial Universitar de handbal, la St. Ouen (Franţa).

– Echipa Dinamo Bucureşti a treia oară campioană europeană la volei masculin, Palma de Mallorca, Spania.

– Titlul european la categoria 68 kg lupte grecoromane, la Göteborg, este câştigat de Ştefan Rusu.

– Turneul campionilor la gimnastică feminină, individual compus, este câştigat de Cristina Grigoraş, Londra.

– Campionatele europene de gimnastică feminină, ediţia a XIII-a, Madrid; echipa României: o medalie de aur (Cristina Grigoraş), 2 de argint, 2 de bronz.

– Campionatele europene de judo, Debrecen (Ungaria); România: o medalie de aur (Constantin Nicolae), una argint, una bronz.

– Campionatul european de rugbi, „Cupa FIRA“, câştigat, pentru a patra oară, de echipa României.

– Campionatele mondiale de kaiac-canoe, Nottingham (Marea Britanie); România: o medalie aur (Ivan Patzaichin-Toma Simionov), 3 argint şi 1 bronz.

– Jocurile mondiale universitare de vară, ediţia XI-a, Bucureşti, 5 000 sportivi din 85 ţări; România: 30 medalii aur, 17 argint, 20 bronz.

– Preşedintele Comitetului Olimpic Internaţional – Juan Antonio Samaranch şi preşedintele Federaţiei Internaţionale a Sportului Universitar – Primo Nebiolo, decoraţi cu ordinul Tudor Vladimirescu, cl. I.

– Campionatele mondiale de canotaj academic feminin, München; România: o medalie aur (Sanda Toma), 3 de bronz.

1982

– Un nou patinoar artificial în aer liber, la Gheorgheni.

– Conferinţa pe ţară a mişcării sportive, Bucureşti.

– Campionatele europene feminine de atletism pe teren acoperit, Milano; România: o medalie aur (Doina Melinte), una de argint, una de bronz.

– Campionatul mondial de cros, ediția XXII, Roma; România: o medalie aur (Maricica Puică), 1 de argint.

– Campionatele mondiale de kaiac-canoe, Belgrad; România: 1 medalie aur (Ivan Patzaichin, Toma Simionov), una de argint, una de bronz.

– Campionatele europene de atletism, Atena; România: o medalie aur (Vali Ionescu) şi 2 argint.

– Campionatele mondiale de lupte greco-romane, Katowice (Polonia); România: o medalie aur (Ştefan Rusu), 3 argint, una de bronz.

1983

– Campionatele europene de gimnastică feminină, ediția XIV, Göteborg (Suedia); România: 3 medalii aur (Ecaterina Szabo, Lavinia Agache), 3 argint, 3 bronz.

– Campionatul european de rugbi „Cupa F.I.R.A.“, ediția a XV-a; echipa României câştigă trofeul pentru a cincea oară.

– Jocurile Mondiale Universitare de vară, Edmonton (Canada); echipa României: 6 medalii aur, 12 argint, 9 bronz.

– Campionatele mondiale de kaiac-canoe, ediția XVI, Tampere (Finlanda); România: 3 medalii aur (Costică Olaru; Angelin Velea, Ion Lețcaie, Ionel Constantin, Nicolae Fedosei; Ivan Patzaichin, Toma Simionov), 3 de argint, 3 bronz.

– Campionatele europene de tir, Bucureşti; România: o medalie de aur (Maria Macovei), 2 de argint, una de bronz.

– Campionatele mondiale feminine de gimnastică, Budapesta; România: o medalie de aur (Ecaterina Szabo), 5 de argint, una de bronz.

– Supercupa campionilor mondiali şi olimpici la handbal masculin, Dortmund (R.F.G.). Echipa României câştigă cupa.

1984

– Campionatul mondial de cros, East Rutherford, S.U.A.; medalia de aur pe 5 000 m câştigată de Maricica Puică.

– Campionatul mondial de popice, Ljubliana (Slovenia); echipa României: 2 medalii aur (Iuliu Bice şi Iuliu Bice-Iosif Tismănar), 2 de argint.

– Jocurile Olimpice de vară, ediția a XXIII-a, Los Angeles. Sportivii români cuceresc 20 medalii de aur, 16 de argint şi 17 de bronz, locul 2 în clasamentul neoficial pe națiuni (după S.U.A.). Medaliile de aur au fost obținute la *atletism* – Doina Melinte, Maricica Puică, Anişoara Stanciu; *kaiac-canoe* – Ivan Patzaichin, Toma Simionov; Agafia Constantin, Maria Ştefan, Tecla Marinescu, Nastasia Ionescu; *canotaj* – Valer Toma, Petru Iosub; Valeria Răcilă; Rodica Arba, Elena Horvat; Elisabeta Oleniuc, Marioara Popescu; Olga Bularda, Chira Apostol, Maria Fricioiu, Florica Lavric, Viorica Ioja; Sofia Corban, Ioana Badea, Anişoara Sorohan, Titie Țăran, Ecaterina Oancia; *gimnastică* – Ecaterina

Szabo; Ecaterina Szabo şi Simona Păucă; echipa română în ansamblu – Lavinia Agache, Laura Cutina, Cristina Grigoraş, Simona Păucă, Mihaela Stănuleţ, Ecaterina Szabo; *haltere* – Petru Becheru, Nicu Vlad; *lupte greco-romane* – Ion Draica; Vasile Andrei.

U.R.S.S. şi celelalte ţări socialiste nu au participat la Olimpiada de la Los Angeles, ca replică la neparticiparea Statelor Unite la ediţia a XXII-a Jocurilor Olimpice de vară de la Moscova în 1980. Participarea României în 1984 la Los Angeles a fost foarte favorabil comentată de presa internaţională, considerată şi ca un gest politic, de menţinere a liniei autonome faţă de Uniunea Sovietică.

Deteriorarea situaţiei interne în R.S.R. – drepturile individuale ca şi restricţiile materiale – au făcut să se piardă curând imaginea favorabilă dobândită pe plan extern.

Cu toate fenomenele negative din economie, sportul beneficiază în continuare de sprijinul important al statului şi sportivii români câştigă medalii în feluritele întâlniri internaţionale.

(A se vedea capitolul special pentru intervalul 1948-1989.).

Varia

Sunt legiferate şi noi delicte. Ca, de exemplu, cumpărarea de la unităţile comerciale de stat sau cooperatiste a unor cantităţi de produse – făină, zahăr, ulei, orez, mălai, cafea etc. – ce depăşesc nevoile unei familii timp de o lună. Fapta se pedepsea de la 6 luni la 5 ani!! (Decretul Consiliului de Stat din 10 octombrie 1981.) Oficialităţile sugerau astfel că lipsurile de pe piaţă se datorau celor ce stocau produsele menţionate.

La Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. 1-2 iunie 1982, Nicolae Ceauşescu prezintă o expunere teoretică „Cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în ţara noastră, la problemele teoretice, ideologice şi activitatea politică, educativă a partidului".

Atribuţiile Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale (7-8 oct. 1982): îndeplineşte funcţia de cameră legislativă şi de „parlament economic"; deliberează, are iniţiativă economică; dezbate şi avizează proiectele de legi din domeniu. Rămâne de cercetat dacă presa centrală a relatat vreodată asemenea „dezbateri", dacă acest „Consiliu Suprem" a modificat în esenţă textele primite de la conducerea superioară a Partidului.

Conferinţa Naţională P.C.R. din 16-18 decembrie 1982 aprobă măsuri suplimentare pentru:

– dezvoltarea bazei energetice până în 1990;
– valorificarea superioară a materiilor prime minerale şi energetice primare;
– recuperarea, reciclarea şi recondiţionarea (cele 3R) materiilor prime;
– reducerea costurilor.

Conducerea P.C.R. aplică sancțiuni unor persoane din aria economică, socotindu-le răspunzătoare pentru deficiențele constatate. Virgil Trofin (care avusese o promovare spectaculoasă după 1965) este exclus din C.C. al P.C.R. în 1981, socotit vinovat pentru neregulile constatate la Combinatul Minier Oltenia; Alexandru Mărgăritărescu, ministru secretar de stat la Ministerul Comerțului Exterior şi Cooperării Economice şi doi adjuncți de la Agricultură şi Industrie alimentară sunt destituiți (1982) pentru încălcarea reglementărilor privind cheltuirea fondurilor valutare, nerespectarea disciplinei financiare la investiții efectuate în alte țări. De câte ori sunt constatate deficiențe, *răspunderea este numai individuală, niciodată a sistemului şi reglementărilor edictate de conducere.*

Fig. 131 Virgil Trofin
(n. 23 iul. 1926, com. Lipovăț, jud. Vaslui; d. 4 iun. 1984, Călărași)
Membru al C.C. al P.C.R./P.M.R. (1960-1981), membru al C.P.Ex. (1974-1984)
(*Dicționar*, pp. 583-584)

În mai 1982 sunt destituiți, tot pentru lipsuri grave: Ilie Verdeț – prim-ministru; Aneta Spornic – ministrul Învățământului pentru lipsă de vigilență ideologică în „meditația transcedentală“ (acțiune de recuperare individuală a forțelor aprobată inițial chiar de conducerea superioară!); Cornelia Filipaş – viceprim-ministru; Marin Rădoi; Nicolae Iosif, director general la Întreprinderea de vagoane Arad; János Fazekás viceprim-ministru. Pe măsură ce criza de sistem devine tot mai evidentă, se înmulțesc şi măsurile disciplinare la nivelul superior. Nicolae Ceauşescu îşi închipuia oare că lipsurile şi neregulile se datoresc numai unor deficiențe individuale? Deficiențe ce pot fi remediate prin acțiuni şi noi reglementări?.

Când lucrurile nu mergeau bine în industrie „soluția“ era aceeaşi: aflarea şi sancționarea unor persoane, – sistemul aprobat de conducere în industrie nu greşea niciodată. După ce s-a produs o avarie a instalației de piroliză la Combinatul petrochimic Teleajen-Ploieşti, a fost destituit ministrul Industriei Gheorghe Caranfil şi adjunctul acestuia şi au fost sancționați şi alți tovarăşi considerați răspunzători de avaria produsă (1984).

Sancțiunile alternau cu *rotația cadrelor* la nivelul conducerii superioare a partidului şi a ministerelor, considerate, la nivelul C.C. al P.C.R. sau al CPEx, ca *probleme organizatorice.* Ca, de exemplu, în martie 1984, când sunt numiți noi secretari ai C.C. al P.C.R. (Lina Ciobanu, Ion Radu, Constantin Radu, Ion Stoian, Silviu Curticeanu).

După ce, în 1977-1978 au fost desființate cabinetele medicale cu plată, în 1983 (14 mai) CPEx revine şi decide *organizarea asistenței medicale cu plată.* Statul percepea circa 65% din taxă şi limita câştigul lunar pe care un medic îl putea realiza prin asemenea

consultații. Nicolae Ceaușescu a avut, foarte probabil, o adevărată obsesie pentru a îngrădi cât mai mult câștigul suplimentar legal peste salariu.

În ianuarie 1981, fără explicații, județul Ilfov este desființat și înlocuit cu Sectorul agricol Ilfov, subordonat administrativ Municipiului București. Apare județul Giurgiu cu capitala în municipiul cu același nume. Ialomița este redus ca suprafață la jumătate (capitala Slobozia), iar la sud de râul Ialomița se constituie județul Călărași (capitala în orașul omonim pe Dunăre).

1985-1989

Preamărirea liderului

În anii 1985-1989 a continuat preamărirea liderului în formulări ditirambice. Destinatarul laudelor – ca şi soţia sa – au primit atari manifestări cu plăcere, socotind, foarte probabil, că li se cuveneau. Altminteri ar fi pus o frână la revărsarea de servilism, oportunism şi linguşire.

1. Preţuirea nu putea fi deplină *fără decernarea titlului de academician*. Ca urmare, foarte probabil în urma vreunei sugestii primite „de sus", Adunarea Generală a Academiei R.S.R., reunită la 10 iulie 1985 în sesiune specială, alege pe Nicolae Ceauşescu preşedinte de onoare al Instituţiei şi membru titular al ei. De reamintit că începând chiar din aprilie 1965 şi în anii următori, Academia R.S.R. fusese sistematic ştirbită de atributele ei, de colecţiile şi institutele sale, aşa încât în 1985 devenise o Instituţie aproape fără activitate proprie. Elena Ceauşescu primise titlul de membru titular încă din 1974, fapt care nu a îndepărtat în nici un fel, măsurile represive ale conducerii P.C.R. faţă de Academia R.S.R. La 27 decembrie 1989, odată cu revenirea la normalitate a vieţii academice, Adunarea Generală a retras oficial titlurile acordate lui Nicolae şi Elena Ceauşescu.

2. La 17 iulie 1985, la două decenii de la Congresul al IX-lea al P.C.R., este deschisă o Expoziţie Jubiliară *Epoca Ceauşescu – bilanţ de glorioase înfăptuiri socialiste şi de măreţe perspective*. Expoziţia se va transforma într-una permanentă.

3. *Împlinirea vârstei de 70 de ani* (ianuarie 1988) şi a „55 ani de activitate revoluţionară" (în relatările oficiale) au fost marcate prin manifestări care au depăşit tot ceea ce avusese loc până atunci. Sesiuni omagiale au loc la Ministerul Apărării Naţionale, la Academia Republicii Socialiste România, şi la Comitetul Central al P.C.R. (solemnă) cu un titlu superlativ, greu de înţeles astăzi: *Eroica activitate revoluţionară consacrată cu neasemuită dăruire patriotică, comunistă de peste 55 de ani, de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, marele erou între eroii neamului, ctitorul României socialiste moderne, cauzei partidului şi poporului român, edificării societăţii socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră şi înaintării ei, în glorie şi măreţie, spre comunism.*

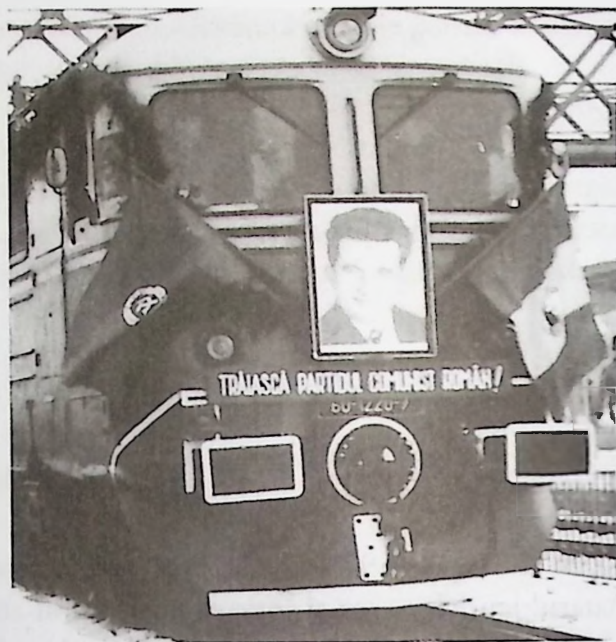

Fig. 132 Cultul personalității, în pictură și pe locomotivă

La 25 ianuarie 1988 are loc în Sala Palatului din Bucureşti o adunare solemnă, cu un mesaj de felicitare şi urări ditirambice. Comitetul Politic Executiv şi Consiliul de Stat, acordă lui Nicolae Ceauşescu, printr-o Hotărâre-Decret, titlul suprem de „Erou al Republicii Socialiste Române", ordinul „Victoria Socialismului" şi o medalie jubiliară cu efigia liderului P.C.R. Asemenea elogii şi superlative nu mai fuseseră formulate din 1949, când Iosif Vissarionovici Stalin împlinea 70 de ani.

Faptul că Nicolae Ceauşescu a fost de acord cu o atare revărsare de laude şi superlative arată că el trăia într-un univers aparte.

Prezidiumul Sovietului Suprem conferă lui N. Ceauşescu, ordinul „Lenin", la împlinirea vârstei de 70 de ani; ordinul i-a fost remis de Andrei Andreevici Gromîko venit în vizită specială la Bucureşti.

4. *A 45-a aniversare (şi ultima) a Actului de la 23 august (1944-1989)*, a fost marcată, ca de obicei, de manifestaţia oamenilor muncii din Capitală, cu participarea a zeci de mii de persoane. Dar de astă dată Nicolae Ceauşescu a dispus ca ea să aibă loc într-o arie unde „sistematizarea" urbană avusese loc. Strada Ştirbei Vodă, segmentul de la întretăierea cu strada Berzei şi până la cheiul Dâmboviţei-Calea Plevnei, fusese cu 2-3 excepţii, complet dărâmată. Fusese o stradă caracteristică a Capitalei, cu circulaţia pe 2 sensuri (cca 7-8 m lăţime), cu copaci, case cu 1-2 nivele, cu grădini, locuită până în 1948 de burghezia mijlocie. Între iulie şi octombrie 1987 totul a fost dărâmat, iar biserica Cuibul cu Barză – deplasată şi mutată în spatele blocurilor. Pe aria astfel „netezită", a fost trasată o altă stradă, cu 4 benzi de circulaţie, mărginită de blocuri cu 10-11 nivele: Bucureştii oraş socialist! La capătul dinspre cheiul Dâmboviţei, pe terenul

viran unde înainte fusese un parc, a fost construit viitorul Muzeu Național de Istorie, cu fațada spre artera nouă de circulație. În august 1989 clădirea principală – masivă – era ridicată, urmând ca ulterior să se adauge alte corpuri de clădiri și să se lucreze interioarele. Aici, pe fațada principală a fost amenajată tribuna de unde Nicolae și Elena Ceaușescu, cu membrii Comitetului Politic Executiv ai guvernului și alte oficialități, au privit defilarea oamenilor muncii.

În preziua aniversării, Nicolae Ceaușescu rostise o alocuțiune în care *a repovestit semnificația actului de la 23 august și meritele Partidului Comunist Român*, cu o prezentare deformată a faptelor.

„Recunoașteri“ și omagii vin și de peste hotare. Se spunea în București că, prin canale diplomatice sau alte căi, au fost contactate instituții dispuse să facă asemenea gesturi. Cât este de adevărat, rămâne întrebarea deschisă.

În 1975 (aprilie) în timpul vizitei în Filipine Nicolae Ceaușescu primește titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității din Manila.

În octombrie 1975 o delegație a mai multor universități din Franța, prezintă, la București, lui Nicolae Ceaușescu, diploma de *Doctor Honoris Causa* al Universității din Nisa.

În iulie 1979, la București, Nicolae Ceaușescu primise de la Institutul de Relații Internaționale din Roma, o Medalie de aur cu placheta „pentru marea contribuție la promovarea păcii, bun universal al omului“ și o medalie jubiliară emisă de același Institut la a 35-a aniversare a eliberării României. Și Elena Ceaușescu are Medalia de aur „pentru înalta contribuție științifică și tehnică la progresul românesc și mondial“ – cât și medalia jubiliară amintită mai înainte.

În timpul vizitei în Italia, căpitanii regenți ai Marelui Consiliu General din San Marino îi remit lui Nicolae Ceaușescu o plachetă de aur cu efigia sa (27 aprilie 1979).

La 24 decembrie 1981, diploma de membru al Academiei Europene de Științe, Arte și Litere, membru al Comitetului de Onoare al aceleiași Academii și Insigna de aur sunt acordate Elenei Ceaușescu.

În sfârșit, la 15 iunie 1987, prin Hotărârea Comitetului Politic Executiv și un Decret al Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu primește medalia jubiliară *25 de ani de la încheierea cooperativizării agriculturii în România*. Motivarea: „pentru contribuția hotărâtoare teoretică și practică adusă la realizarea cooperativizării agriculturii, la făurirea unei agriculturi intensive, moderne, de înaltă productivitate, la elaborarea și înfăptuirea conceptului noii revoluții agrare“.

Pe hârtie, formulările sunau promițător.

Realitatea era diferită. „Noua revoluție agrară“ se lăsa așteptată.

Protocolul însoțitor al manifestărilor politice rămâne întru totul grăitor pentru gradul de preamărire și adulare a liderului și a soției sale. Ilustrează, implicit, conformismul total al participanților.

La Conferința Națională a P.C.R. (14-16 decembrie 1987) au luat cuvântul 53 de participanți.[1]

Expunerea lui Nicolae Ceaușescu a fost punctată de 78 ori cu aplauze, lozinci și ovații. În redarea mass-media: „Ceaușescu P.C.R.; Ceaușescu și poporul; aplauze și urale puternice, îndelungate; Ceaușescu, România – stima noastră și mândria; aplauze și urale puternice, îndelungate; Ceaușescu – Pace; Ceaușescu, eroism – România, comunism; Vom munci și vom lupta, țara o vom înălța; Ceaușescu, România – pacea și prietenia." Lozincile erau adaptate diferitelor capitole ale raportului prezentat de Secretarul General.

Comentariul final după 8 runde de aplauze și lozinci:

„Într-o atmosferă de mare însuflețire și puternică unitate în jurul partidului, toți cei prezenți în marea sală a Conferinței Naționale, se ridică în picioare, aclamă și ovaționează minute în șir pentru Partidul Comunist Român – forța politică conducătoare și întregii națiuni – pentru secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu"[2].

Iată și câteva formulări ce însoțeau numele liderului[3].

„Marele Erou al Păcii, este președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu";

„Vă rog să-mi îngăduiți, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, să vă adresez respectuoasele noastre sentimente de recunoștință și admirație":

Raportul la Conferința Națională P.C.R. reprezintă „o nouă și inestimabilă contribuție la îmbogățirea teoriei și practicii revoluționare...";

„Nicolae Ceaușescu, erou între eroii neamului, strălucit militant comunist";

„Nicolae Ceaușescu, ilustru conducător al partidului și al țării, marele Erou al națiunii române, gânditor umanist și militant comunist";

„epoca de glorie și măreție a României socialiste, ce o numim cu îndreptățită mândrie patriotică «Epoca Nicolae Ceaușescu»";

„...solemnul... omagiu de aleasă stimă și fierbinte dragoste, de profundă recunoștință patriotului înflăcărat, revoluționarului de omenie, marele erou...";

„Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit fiu al poporului român, comunist înflăcărat, ctitor clarvăzător al României socialiste moderne";

„...patriot înflăcărat și revoluționar încercat, profund gânditor politic și remarcabil umanist, înțelept neostenit, luptător pentru apărarea bunului cel mai de preț al omenirii – pacea...";

Exemplele pot continua.

---

[1] Volumul *Conferința Națională a Partidului Comunist Român, 14-16 decembrie 1987*, Editura Politică, București, 1988.

[2] *Ibidem*, p. 64.

[3] *Ibidem*, pp. 69, 81, 84, 87, 92, 108.

Şi „Tovarăşa" beneficiază de multiple laude şi aprecieri. Consiliul Naţional al Ştiinţei şi Învăţământului este „condus cu înaltă competenţă de tovarăşa Elena Ceauşescu" (p. 76).

„Aducem... cu deosebită stimă şi respect un profund omagiu tovarăşei Elena Ceauşescu remarcabil om politic, personalitate ştiinţifică de înalt prestigiu şi recunoaştere internaţională..." (p. 122).

„Exprimăm totodată omagiul şi mulţumirile pe care scriitorii din România le aduc tovarăşei Elena Ceauşescu de ale cărei caldă grijă şi sprijin multiplu literatura se bucură din plin..." (p. 151).

„Elena Ceauşescu preşedintele Consiliului Naţional al Ştiinţei şi Învăţământului, eminent om politic şi savant de largă recunoaştere internaţională, care cu rigoare ştiinţifică şi devotament revoluţionar conduce în mod direct acest domeniu, îndrumă şi se preocupă cu înaltă competenţă, permanent, ca învăţământul să asigure formarea de specialişti temeinic pregătiţi..." (p. 173).

Evoluţii interne

Decizii ale conducerii.

În intervalul 1985-1989, Comitetul Politic Executiv (CPEx) se întruneşte de repetate ori, la fel şi Consiliul de Stat şi din când în când Marea Adunare Naţională. Aceste foruri emit hotărâri, decizii, legi, toate destinate – potrivit conducerii P.C.R. – să pună ordine în economie şi să asigure o dezvoltare „multilaterală".

Nicolae Ceauşescu şi apropiaţii săi colaboratori rămân înţepeniţi în tiparele şi mecanismele existente. În 1989 (aprilie) sunt plătite integral creditele plus dobânzile obţinute dinafară. Liderul P.C.R. impune în continuare locuitorilor ţării aceleaşi restricţii, ceea ce menţine şi sporeşte starea de tensiune.

1985.

La 13 ianuarie 1985, Comitetul Politic Executiv vine cu noi măsuri: se reduce iluminatul public pe străzi, cel în magazine, restaurante; tramvaiele, troleibuzele şi metroul nu mai sunt încălzite; în trenuri compartimentele sunt fără căldură; consumul casnic se reduce cu 50% (cincizeci la sută) faţă de iarna 1983/1984; locuinţele primesc, în cel mai bun caz, căldură până la 15°; apa caldă se distribuie aleatoriu; gazul la bucătărie vine cu ceva presiune spre miezul nopţii pentru gătit; apa nu mai are presiune pentru a urca la etajele superioare decât puţin timp şi locuitorii fac rezerve de apă în cada de baie fie pentru gătit, fie pentru WC!

Străzile cu lumină slabă amintesc de camuflajul din timpul războiului. Televiziunea se reduce la 2 ore pe zi (afară de duminică, cu program de trei ore). Benzina este strict raţionată; autovehiculele particulare circulă o dată la două duminici: cele cu număr de

înmatriculare cu soț – o duminică, celelalte, fără soț, în cealaltă duminică; mașinile stau în așteptare la stațiile de benzină ore în șir, câteodată de seara până dimineața. Pentru a ajunge la stația PECO de la Podul Băneasa autoturismele formează un șir ce începe îndată după Muzeul Satului pe Șoseaua Kiseleff!! Restaurantele se închid la orele 21^{00}. Scările rulante la metro nu mai funcționează pentru că ele consumă electricitate!

Și toate acestea pentru a reduce consumul domestic (individual și colectiv) care nu depășea 10% (zece la sută) din consumul total de energie! La nivelul populației, hotărârile din 13 ianuarie 1985 au inaugurat șirul de restricții ce va continua până în 1989.

În întreprinderi producția a fost organizată în trei schimburi; reducerea consumurilor pe unitatea de produs a fost discutată de repetate ori, fără rezultate, așa cum arată chiar președintele Consiliului de Miniștri, Constantin Dăscălescu la Conferința Națională P.C.R. din 1985.

Toate aceste măsuri erau cuprinse în formularea „folosirea rațională a energiei...".

La 9 martie 1985, CPEx aprobă „programele" pentru realizarea producției pe 1985 la cărbune, țiței, electricitate și alimentarea cu energie a consumatorilor industriali. Nu s-au comunicat vreodată rezultatele acestor programe.

La 5 iulie 1985 CPEx aprobă investiții de amploare – propunerea de amenajare a râului Dâmbovița în aria Capitalei (pe 24 km, vezi megaproiectele din etapa 1980-1984).

La 4 octombrie, sunt adoptate programele speciale privind dezvoltarea industriei aeronautice și a construcțiilor navale pe 1986-1990.

La 17 octombrie CPEx se ocupă de turism; de eficiența acestuia în 1982-1985 și de propunerile pe 1986. Urmează sancționarea ministrului Turismului și a viceprim-ministrului de resort. Ca de obicei, pentru deficiențe (scăderea numărului de turiști străini), sunt sancționate persoane, pentru că „sistemul" ca atare nu poate fi pus în discuție.

Că lucrurile nu mergeau de fel bine rezultă și din Decretul prezidențial (18 octombrie 1985) prin care se instituie *starea de necesitate și regimul militarizat în sistemul energetic național.* Când se iveau dificultăți majore datorate unor cauze obiective (decalajul între necesitățile economice și cantitatea de energie produsă) reacția conducerii se manifesta în două direcții: un plan cu noi măsuri și dispoziții restrictive sporite. În cazul de față „motivarea" regimului militarizat a fost deficitul de energie electrică (deși hotărârea nu folosește o atare formulare) datorat secetei prelungite și unor „grave deficiențe" în funcționarea centralelor electrice pe cărbune. (Virgil Trofin care inițial sprijinise consolidarea puterii lui N. Ceaușescu, fusese exclus din C.C., în 1981, considerat răspunzător pentru nereguli constatate la Combinatul minier Oltenia. În București se spunea că Virgil Trofin l-a contrazis pe N. Ceaușescu pentru măsurile luate în sectorul energetic ceea ce

a provocat reacția liderului. Până la urmă, V. Trofin a fost trimis ca director la IAS Mircea Vodă din județul Călăraşi unde a murit în condiții neelucidate.)

Regimul militarizat însemna şi recunoaşterea indirectă a faptului că restricțiile impuse în ianuarie 1985 nu dau rezultate.

În decembrie 1985, C.P.Ex., socotind probabil că deficiențele au fost rezolvate, aprobă noi lucrări de amploare: amenajarea unui port fluvial al Capitalei pe viitorul Canal Dunăre-Bucureşti şi a unui lac de acumulare a se forma prin construcția unui baraj pe râul Argeş.

1986. Preocupări alimentare şi agricole.

În ianuarie 1986, preocupările conducerii se îndreaptă spre producția de sucuri, răcoritoare, cultura viței de vie, pomicultură, sericicultură şi creşterea iepurilor de casă!! (erau domenii care până atunci nu intraseră în atenția C.P.Ex.).

În nici o etapă după 1964 n-au fost mai puține fructe şi sucuri ca în anii 1985-1989. Greu de aflat câtă carne de iepure a fost vândută prin măcelăriile statului. Oricum, forul de decizie îşi îndeplinise menirea aprobând programe de producție în ariile sus-amintite.

În martie, Consiliul de Stat decide că producția agricolă vegetală să fie evaluată „în câmp". (Socotea că poate fi mai exact apreciată?).

Marea Adunare Națională se ocupă de industrie: votează legea privind „retribuirea" (salarizarea) în acord global şi în acord direct a personalului muncitor (aprilie 1986). Ceea ce impunea noi indicatori şi, ca urmare, noi condiționări pentru plata salariului (retribuției!).

În toamnă, atenția se îndreaptă din nou spre agricultură, Nicolae Ceauşescu propune şi CPEx „hotărăşte" (octombrie 1986) instituirea titlului de *Erou al Noii Revoluții Agrare* şi a medaliei corespunzătoare. Distincțiile urmau să fie acordate județelor, unităților şi specialiştilor pentru realizarea unor recolte mari.

Ca o primă aplicare, Consiliul de Stat şi C.P.Ex. acordă liderului P.C.R., titlul de „Erou al Noii Revoluții Agrare" mai înainte chiar de a cunoaşte primele rezultate ale unei atari „Revoluții". Ministerul Agriculturii, ca şi statisticienii săi s-au conformat şi ei, vor hotărî ca recolta pentru 1988 să ajungă la 30 000 000 tone cereale (fără legătură cu situația reală). Cifra a fost corectată după 1990 la circa 19 000 000!!

Pentru a-şi manifesta prețuirea față de munca liderului în agricultură o Hotărâre-Decret a Comitetului Politic Executiv şi a Consiliului de Stat conferă (în iunie 1987), lui Nicolae Ceauşescu, medalia jubiliară „25 de ani de la încheierea cooperativizării agriculturii în România", pentru „contribuția hotărâtoare teoretică şi practică adusă la realizarea cooperativizării agriculturii, la făurirea unei agriculturi intensive, moderne, de înaltă productivitate, la elaborarea şi înfăptuirea conceptului noii revoluții agrare".

Pe teren însă, situația țărănimii „cooperativizate“ (colectivizate!) s-a înrăutățit în 1985-1989, în raport cu anii precedenți.

În octombrie 1986, problema păcii revine pe prim plan. O plenară a C.C. adoptă Hotărârea de a reduce cu 5% armamentele, efectivele şi cheltuielile militare şi de a organiza, la 23 noiembrie, un referendum spre aprobare.

Rezultatele oficiale au întrecut tot ceea ce propaganda oficială comunicase până atunci: pentru reducere au votat 16 073 621 cetățeni, adică 100%; în această cifră sunt cuprinşi şi 1 577 353 tineri care, la rândul lor, au votat în unanimitate – 100%! Procentajele practicate până atunci la „alegeri“ se situau între 98-99%, cu câteva sutimi împotrivă. Acum, *referendum-ul a atins perfecțiunea: 100% aprobare. Ieşirea din realitate era deplină.*

Am votat la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu“ unde eram profesor. Am fost convocați la 7 dimineața în sala de vot amenajată la etajul I, slab luminată de un bec de 40 W. Toți eram cu paltoanele şi căciulile (pălăriile) pe cap. Listele erau gata pregătite, pe facultăți şi catedre, cu două coloane Da şi Nu. Am votat repede „Da“ şi am plecat fiindcă în clădire era frig bine. Telegrama de adeziune a cadrelor didactice, studenți şi personal administrativ, adresată Centrului Universitar de Partid – Bucureşti, era redactată concomitent cu votarea şi a fost de îndată trimisă.

Acum în 1986, C.P.Ex. nu uită de aplicarea legii 18 din 1968 privind controlul provenienței bunurilor unor persoane fizice, considerate a fi fost dobândite „ilicit“, adică din venituri ce nu pot fi justificate legal, adică peste „remunerația“ de la locul de muncă. „Ilicitul“ a fost un mijloc de presiune permanentă pe plan individual, gata de a fi pus în practică la orice denunț (ținut secret).

În 1987 (7 februarie) este rândul Consiliului de Stat să se ocupe, într-un decret, de *raționalizarea consumului de gaze naturale şi energie electrică.* Nouă zile mai târziu studenții ieşeni manifestează împotriva condițiilor din cămine, urmare reducerii drastice a folosirii electricității.

Iulie 1987: Consiliul de Stat se ocupă de export şi hotărăşte creşterea cointeresării materiale a celor ce lucrează pentru export. Nu se cunosc rezultatele hotărârii.

11 noiembrie 1987: Consiliul de Stat revine cu un nou decret asemănător celui dat în februarie. Se vede că, la nivelul conducerii de stat, repetarea decretelor de raționalizare a consumului de gaze şi electricitate era gândită ca o „soluție“.

Braşov, noiembrie 1987.

Semnul cel mai evident al tensiunii în rândul muncitorimii a fost *manifestația izbucnită spontan la 15 noiembrie 1987, la Braşov.*

La 3 noiembrie avusese loc un miting la Uzinele Steagul Roşu, când muncitorii au criticat reducerea salariilor (urmare a acordului global şi a contractului angajament

legiferat de autorităţi ca soluţie şi modalitate de sporire a producţiei). Ca de obicei, au fost sancţionate persoane – directorul Uzinei şi alţi „responsabili" au fost eliberaţi din funcţii.

Demonstraţia spontană din 15 noiembrie s-a produs pe fondul unor lipsuri persistente în alimentaţie şi a frigului din case. Muncitorii de la Uzina de Autocamioane şi de la Tractoare au pornit spre centrul Braşovului unde se afla şi Comitetul judeţean de partid. Pe drum li s-au alăturat şi alte persoane, în timp ce locatarii din blocuri priveau din balcoane. Ajunsă în faţa clădirii Comitetului judeţean de partid mulţimea pătrunde în sediu unde descoperă, cu stupoare, o masă cu tot felul de bunătăţi pregătite în cinstea alegerilor locale. Portretul lui Nicolae Ceauşescu este azvârlit din balcon în piaţă, bunătăţile alimentare, de asemenea.

Surprinse, autorităţile reacţionează în primul rând fotografiind şi filmând discret pe demonstranţi, apoi prin intervenţia a sute de miliţieni şi a armatei, restabilind controlul.

A urmat represiunea, cu zeci de arestări, anchete cu bătăi şi în final expulzarea din oraş a celor socotiţi vinovaţi, mutaţi forţat în alte centre.

Pentru scurt timp, situaţia alimentară s-a ameliorat în oraş. Mass-media din România n-a făcut nici cea mai mică aluzie la acest eveniment amplu comentat de Europa Liberă, BBC, Deutsche Welle – emisiunile în română – şi cunoscute astfel de sute de mii de ascultători din România.

Un indiciu al atenţiei cu care cercurile din Vest au urmărit protestele de la Braşov a fost un comentariu de la BBC, în care profesorul Dennis Deletant a luat o poziţie direct critică faţă de regimul din România. Până atunci profesorul Deletant se ocupase de istoria culturală românească din trecut. Acuma era vorba de un eveniment politic strict contemporan şi care exprima în direct nemulţumirea şi tensiunea din muncitorimea română.

În 1988 Comitetul Politic Executiv devine din nou activ, cu patru reuniuni însoţite de o plenară a Comitetului Central şi o sesiune a Marii Adunări Naţionale.

La 14 ianuarie C.P.Ex. găseşte o nouă formulă pentru sporirea rezervelor alimentare: înfiinţează Ministerul Contractării şi Achiziţionării Produselor Agricole. Era de fapt reeditarea, sub o altă denumire, a Comisiei Centrale pentru Colectarea Cerealelor care funcţionase în anii '50. La Plenara din 27-29 decembrie 1956 cotele obligatorii din principalele produse agricole fuseseră înlocuite cu sistemul contractărilor (tot obligatorii), care acum, în 1988 se regăseşte în titulatura Ministerului nou constituit.

În aprilie 1988, Nicolae Ceauşescu prezintă Comitetului Politic Executiv, o expunere cu o temă teoretică privind unele probleme ale activităţii economico-sociale, ale muncii ideologice şi ale situaţiei internaţionale.

În noiembrie, o şedinţă comună a C.C. al P.C.R. cu organizaţiile democratice şi de masă analizează, din perspectiva tezelor din aprilie 1988 formulate de Nicolae Ceauşescu, stadiul dezvoltării şi perspectivele societăţii socialiste din România.

În octombrie 1988 problemele (permanente) energetice revin în atenția Comitetului Politic Executiv cu aceeași stringență ca în trecutul foarte apropiat. Ca „soluție", C.P.Ex. adoptă încă un Program pentru asigurarea producției de energie electrică, de folosire rațională a ei, ca și a gazelor naturale și a energiei termice, pentru iarna 1988-1989. Ca o compensație pentru restricțiile continue, C.P.Ex. decide o reducere a tarifelor pentru electricitatea livrată populației. Balanța energetică rămânea deficitară deoarece la nici una din ședințele C.P.Ex. nu s-a analizat cauza principală a deficitelor și anume cererile crescânde ale industriei și consumul real pe unitatea de produs.

În decembrie 1988, Marea Adunare Națională legiferează *Programul privind autoconducerea și autoaprovizionarea pentru asigurarea populației cu produse agroalimentare și bunuri industriale de consum pe 1989*. „Programul" fixa cantități de alimente pe fiecare județ și nu îngăduia circulația produselor de la un județ la altul. Era, de fapt, o nouă modalitate de a confisca, în folosul statului, la prețuri oficiale (sub cele reale de producție și sub cele ale pieței) surplusurile existente într-un județ sau altul. Era și o manevră cu iz politic pentru a dirija spre autoritățile locale nemulțumirile și iritarea populației față de lipsurile mari în aprovizionare.

În aprilie 1989, Comitetul Politic Executiv s-a văzut obligat să aprobe *anularea și reeșalonarea datoriilor acumulate de „cooperativele agricole de producție"*. C.A.P. funcționau teoretic pe principii economice; conduse de un aparat birocratic, cu planuri de producție impuse de la centru, cu prețuri de achiziție a recoltelor fixate de stat, cu „cooperatori" care nu mai aveau sentimentul că muncesc pe pământurile proprii. C.A.P.-urile erau în deficit financiar cronic și nu-și puteau acoperi datoriile. E o întrebare dacă vreodată conducerea P.C.R. a examinat cauzele reale ce împiedicau funcționarea normală a acestor mari unități agricole.

În mai 1989 din nou despre agricultură. Vești proaste. În mai multe județe au fost constatate „neglijențe grave" la unitățile agricole, în întreținerea și furajarea șeptelului, ceea ce a dus la sacrificări de animale „din necesitate". Ca de obicei, nu s-au dat publicității precizări.

În aceeași lună C.P.Ex. hotărăște reducerea personalului din aparatul de stat, de partid și organizațiile de masă. Cum în socialism nimeni nu rămânea fără un „loc de muncă", „reducerea" – dacă va fi avut loc până în decembrie 1989 – însemna rotirea personalului dintr-un loc în altul.

La 19 mai atenția C.P.Ex. rămâne tot în aria agriculturii. Sunt constatate o sumă de „neglijențe grave" în hrănirea și îngrijirea șeptelului, ceea ce a avut ca urmare sacrificări inutile de animale.

La 2 iunie, același for sancționează acte de indisciplină la construcția centralei nuclearo-electrice de la Cernavodă. Cadre de partid din județul Vâlcea sunt și ele sancționate pentru „grave abateri".

După două săptămâni (16 iunie) C.P.Ex. consideră necesară o reducere a personalului salariat din aparatul de partid, de stat şi din organizaţiile de masă. Nu ştim de ce şi nici rezultatele acestei hotărâri.

În septembrie, acelaşi for decizional examinează lipsurile constatate în cercetarea geologică a rezervelor de petrol şi gaze naturale. (Din nou problema energiei!).

La 11 decembrie preocuparea C.P.Ex. se îndreaptă spre Comitetul de Stat pentru preţuri, care devine un departament al Ministerului Finanţelor.

În octombrie 1989, liderul P.C.R. consideră necesar să prezinte unei Plenare lărgite a C.C. tema *Cu privire la problemele socialismului, ale activităţii ideologice, politico-educative, de dezvoltare a conştiinţei revoluţionare, de formare a omului nou, constructor conştient al socialismului şi comunismului în România*. Titlul în sine arată ce ar fi dorit liderul P.C.R., anume să formeze un „om nou" gata să aducă la îndeplinire planurile sale.

De reţinut că pe plan teoretic (ca şi în practică de altfel), n-a avut loc, în tot intervalul 1965-1989, o dezbatere reală. „Conducerea" prezenta cadrul teoretic şi obiectivele practice, iar participanţii parafrazau ideile prezentate lor pe cale ierarhică. Conducerea se aştepta în schimb ca participanţii la prelucrări să gândească la fel şi să aducă apoi la îndeplinire „sarcinile" trasate. O dezbatere reală putea aduce şi opinii în contradictoriu, situaţie la care conducerea superioară (ca şi aparatul în subordine) nu puteau face faţă. Alternativa a rămas, la toate nivelele, prezentarea temei şi apoi parafrazarea ei cu aceleaşi vorbe.

Congresul al XIV-lea (şi ultimul) al P.C.R. (20-24 noiembrie 1989). Raportul Comitetului Central exprimă pe de o parte perspectiva proprie a lui Nicolae Ceauşescu asupra regimului condus de el aproape 25 de ani, pe de altă parte principiile diriguitoare ale politicii sale de perspectivă atât în evoluţia României cât şi în situaţia internaţională.

Într-un fel, ancorarea lui Nicolae Ceauşescu în principiile de bază ale regimului democrat-popular (aşa cum au fost aplicate în România), exprima o realitate. Sistemul nu putea fi reformat în felul cum Mihail Gorbaciov încerca prin perestroika şi glasnost. Experimentul din R.P. Chineză – capitalism cu păstrarea monopolului puterii partidului Comunist – a apărut ulterior. Alternativa, în gândirea lui Ceauşescu, era sau menţinerea regimului cu principiile sale de bază, or pierderea lui. Ceea ce n-a înţeles liderul P.C.R. era faptul că exigenţele impuse de el ţării puteau duce, cum a şi fost, la răsturnarea şi a sa şi a regimului.

Industrializarea

Raportul Comitetului Central prezentat de Nicolae Ceauşescu la Congresul al XIII-lea al P.C.R. este explicit: efortul pentru investiţii va fi continuat la plafonul de 1 350-1 400 miliarde lei cu „peste 1 500 noi capacităţi de producţie în toate ramurile economiei

naționale". Din venitul național va fi asigurată „o justă repartizare" pentru fondul de dezvoltare de circa 30%, iar 70% pentru fondul de consum[4].

Pentru a fi cât se poate de explicit, secretarul general al P.C.R. subliniază: „Se poate spune că numai alocarea a 28-32 la sută din venitul național asigură reproducția lărgită și viitorul liber și independent al unei națiuni, al unui popor"[5].

Un capitol aparte era rezervat în raport dezvoltării de perspectivă, pentru deceniul 1990-2000[6]. Optimist, secretarul general P.C.R. adăuga: „Cincinalul viitor și liniile directoare ale dezvoltării până în anul 2000 conturează un minunat program de largă perspectivă pentru transformarea revoluționară a societății românești"[7].

Va fi invers, până în anul 2000 cea mai mare parte a industriei, finanțelor, cooperației și comerțului intern românesc vor dispărea.

Noi unități industriale.[8] În primii ani ai noului cincinal, intră în producție 2 fabrici de zahăr la Liești (jud. Galați) și Teiuș (jud. Alba); noi capacități de producție la Combinatul de Oțeluri Speciale – Târgoviște și la Combinatul metalurgic – Câmpia Turzii. Urmează în 1986 Întreprinderea Optică (mecanică fină și optică) la Timișoara. În 1987 alte 6 (șase) întreprinderi încep producția: utilaj tehnologic – la Bistrița; ferite – la Urziceni; Electrotimiș – la Timișoara; țevi – la Satu Mare; utilaj minier – la Tulcea și confecții – Curtea de Argeș.

În 1988 minereurile de cupru sunt prelucrate la Zlatna, iar în 1989 o nouă fabrică *Lujerul*, produce pâine la București.

În *producția de energie electrică* noi agregate sunt conectate la sistemul energetic național la Porțiile de Fier, Ostrovu Mic (Muntele Retezat), Borzești-Sascut.

Aceste sporuri de energie electrică nu puteau totuși să compenseze deficitul.

Feroviare. Sunt inaugurate trei noi căi ferate: Pașcani-Tg. Neamț; Deva-Brad de 36 km, până atunci era nevoie de parcurgerea a 279 km pentru a lega cele două localități prin calea ferată; Bixad-Satu Mare, 50 km. Este inaugurat și noul pod feroviar Fetești-Cernavodă și este electrificat tronsonul de cale ferată Pașcani-Tg. Frumos și Pașcani-Iași-Socola (linie ferată dublă).

Prima linie de *troleibuze* intră în circulație la Iași; de asemenea primele linii de *tramvai* la Brașov (6,7 km); Craiova (19 km); Cluj-Napoca (13 km) și Ploiești (9 km).

---

[4] Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XII-lea și Congresul al XIII-lea și activitatea de viitor a Partidului...*, în volumul *România*, volumul 28, pp. 38, 43, 44.

[5] *Ibidem*, p. 44.

[6] *Ibidem*, pp. 49-55.

[7] *Ibidem*, p. 54.

[8] Informațiile pentru tot capitolul „Industrializare" 1985-1989 sunt reluate după *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003.

Electroputere de la Craiova fabrică *prima locomotivă de 5 100 KW*, iar la Electrometal-Timişoara este fabricat *primul tramvai cu comandă multiplă.*

Construcţiile navale sunt în plină dezvoltare.

Iată evoluţia construcţiei de nave în ordinea cronologică a lansării lor la apă:

Anul	Denumirea navei	Destinaţia	tonaj tdw	Şantierul Naval
1985	1. Basarabi	mineralier	65 000	Mangalia
	2. Muntenia	crucişător	—	Mangalia
	3. Borcea	mineralier	65 000	Constanţa
	4. Moineşti	cargou	7 500	Tulcea
	5. Prahova	mineralier	85 000	Constanţa
	6. Bănişor	mineralier	65 000	Mangalia
1986	7. —	petrolier	35 000	Galaţi
1987	8. Moreni	petrolier	25 000	Mangalia
	9. Alexandria	navă de tip universal	15 000	Galaţi
	10. Pacea	petrolier	150 000	Constanţa
	11. Barboşi	mineralier	6 500	Mangalia
	12. —	tanc multifuncţional	4 000	Brăila
	13 —	petrolier (echipat cu motoare, aparatură şi instalaţii de fabricaţie românească	85 000	Constanţa
1988	14. Blejoi	mineralier	65 000	Mangalia
	15. Râşnov	cargou	8 750	Brăila
1989	16. Comăneşti	mineralier	165 000	—
	17. Dâmboviţa	transport mărfuri în vrac	100 000	Mangalia

Recapitulând, în anii 1985-1989 inclusiv, şantierele navale din Mangalia, Constanţa, Galaţi, Brăila, Tulcea au lansat la apă nave comerciale cu un tonaj total de 1 017 750 tdw. Navele au fost toate vândute unor firme străine pe preţuri foarte mici în anii '90 după revoluţia din decembrie 1989, aşa că acest potenţial a dispărut din economia românească.

Construcţiile navale române au înregistrat *două tragedii de mari proporţii*, desfăşurate în condiţii foarte stranii.

Petrolierul *Independența* a fost construit la Şantierul Naval Constanța în intervalul 22 iulie 1976-29 mai 1977. A intrat în exploatare la 1 iulie 1978. Caracteristici: echipaj 46 persoane; lungimea maximă 302,60 m; lățimea maximă 46,03 m; viteza 16,1 Nd; autonomie: 35 000 km; capacitatea de transport 155 000 tdw; capacitatea tancurilor de marfă 189 197 m^3.

„Independența" se întorcea la Constanța cu 95 000 tone petrol încărcate de la Es Sider (Libia). Pe când ieşea din Marea Marmara şi urma să intre în Bosfor a fost izbită de nava grecească „Evryali" care în loc să-şi urmeze drumul trasat a virat brusc şi a lovit lateral petrolierul „Independența". Coliziunea a declanşat un imens incendiu orele 4^{35} (ora României), urmat de două deflagrații la 4^{38} şi 4^{47} (15 noiembrie 1979). Echipajul nu a mai avut timp să ajungă la bărcile de salvare.

Au murit 39 marinari din care 9 au fost identificați şi 30 dați dispăruți. Incendiul a durat până la 15 decembrie!

Ancheta, temeinic efectuată, a stabilit că vina pentru coliziune revine categoric navei greceşti.

În 1982, 15 soții şi părinți ai marinarilor decedați au deschis proces față de Navrom Constanța. Cinci ani mai târziu, tribunalul obliga Navrom Constanța să plătească 10 000 dolari fiecărui reclamant. Aceeaşi sentință obliga şi pe armatorii greci ai navei „Evryali" să plătească între 19 000 şi 85 000 dolari fiecărei familii a victimelor. Sumele nu le-au fost plătite de Navrom nici înainte şi nici după Revoluție până în 1992.

Anunțurile mortuare pentru cei 9 marinari decedați care au fost aduşi în țară au cuprins numai: „încetarea fulgerătoare din viață a scumpului lor...".

Autoritățile nu îngăduiau ca aceste anunțuri să cuprindă vreo informație privind locul, data şi împrejurările tragediei.[9]

N-a fost singura pierdere. În ziua de 13 octombrie 1982, petrolierul *Unirea* de 150 000 tdw s-a scufundat la cca 40 mile marine la sud-sud-est de Capul Caliacra. Un membru al echipajului şi-a pierdut viața, restul fiind salvat de 2 nave româneşti, un elicopter românesc şi o navă sovietică. Nava s-a scufundat în urma unei explozii neelucidate, pe o mare liniştită şi vizibilitate foarte bună.

S-au construit şi *platformele româneşti de foraj maritim*: Gloria, Orizont, Prometeu, Fortuna şi Atlas. A şasea platformă de foraj maritim a venit de la şantierul naval din Galați în 1988. Nu ştim dacă a fost montată şi a început forajul.

Primele cantități de petrol din Marea Neagră au fost obținute în 1987.

După 1989, forajul petrolier maritim în regie românească a fost abandonat şi suprafețele de explorare au fost concesionate unor firme străine ca, de altfel, şi alte resurse ale solului şi subsolului.

---

[9] Tragedia petrolierului Independența în volumul Constantin Cumpănă, *Tragedia navei Independența. Cea mai mare catastrofă din istoria navigației maritime româneşti*, Editura Telegraf Advertising, Editura ExPonto, Constanța, 2006.

Minerit.

În 1985 intră în exploatare mina Lupeni Sud şi se deschid noi capacităţi de producţie la exploatarea de la Rodna (jud. Bistriţa-Năsăud).

Un grav accident în subteran la mina Vulcan: 17 morţi şi 2 răniţi (1986).

Pe lângă marile şantiere de construcţii ale „sistematizării" la scara întregii ţări – Canalul Dunăre-Marea Neagră, Casa Poporului şi Centrul Capitalei, amenajarea râului Dâmboviţa în zona Bucureştilor şi Metroul (tot în Bucureşti) – mai sunt de reţinut şi următoarele obiective construite:

1985 – Pasajul subteran *Piaţa Muncii* în Bucureşti (500 metri).

1986 – Noul edificiu al *Palatului Pionierilor şi şoimilor patriei*, în Bucureşti.

– Pod rutier peste Canal, la Poarta Albă-Midia-Năvodari.

1987 – Pasajele rutiere Băneasa, Mărăşeşti, Lujerului (800 metri), Unirea (800 metri), toate în Capitală.

– Instalarea tramvaielor la Braşov (6,7 km), Craiova (19 km), Cluj-Napoca (13 km), Ploieşti (9 km).

– Inaugurarea oficială a ansamblului feroviar cu podul nou de cale ferată Feteşti-Cernavodă.

– Inaugurarea oficială a Canalului Poarta Albă-Midia-Năvodari (26,6 km).

Construcţii în Bucureşti între 1950 şi 1990

La începutul anilor '50 sunt ridicate câteva edificii de mai mari proporţii socotite ca reprezentative atât pentru regimul democrat-popular, cât şi pentru ilustrarea realismului socialist în arhitectură. Astfel: *Casa Scânteii*, *Opera* şi *construcţiile cu prilejul Festivalului Mondial al Tineretului* (1953).

De la finele anilor '50 până către 1977/1980 sunt reliefate următoarele direcţii de dezvoltare:

Ansambluri de locuit ridicate pe terenuri libere sau slab construite, aflate spre marginea Capitalei, de exemplu:

1. *Blocuri de locuinţe realizate sau începute anterior anului 1970*: Floreasca, Titan, Bulevardul Dimitrie Cantemir; Şoseaua Giurgiului; Piaţa Pieptănari; Berceni; Drumul Taberei; Gara de Nord; Bulevardul Dinicu Golescu; Academia Militară; Calea Griviţei; Bulevardul Ion Mihalache (fost 1 Mai, fost Filantropiei); Giuleşti; Pajura; Ştefan cel Mare; Bulevardul Iancu de Hunedoara; Gara Obor-Bd. Ferdinand; Şoseaua Mihai Bravu.

2. *Ansambluri de locuinţe ridicate între 1970 şi 1980*: Bd. Ion Mihalache (etapa a II-a); Bd. Banu Manta; Şoseaua N. Titulescu; Calea Dorobanţilor; Bd. Lacul Tei; Şoseaua Colentina; Str. Doamna Ghica; Şoseaua Colentina-Fundeni; Şoseaua Pantelimon; Şoseaua Iancului; Şoseaua Berceni-Olteniţa; Bd. Metalurgiei; Berceni-Sud; Şoseaua

Giurgiului (extinderi); Autobuzul; Şoseaua Alexandriei; Calea Rahovei; Drumul Taberei (extinderi); Militari; Bulevardul Uverturii; Bulevardul Tineretului; Calea Moşilor (1978-1984); intervenţii în centrul Capitalei la blocurile avariate sau dărâmate de cutremurul din 1977.

Arterele importante citate mai înainte au însemnat o restructurare a zonei pe zeci de metri în dreapta şi stânga arterei principale.

3. *Clădiri de interes general*: Hotelul Intercontinental; Teatrul Naţional; Aerogara Otopeni (Henri Coandă); pavilionul Romexpo; Televiziunea română (pe Calea Dorobanţi); sala Polivalentă; campusul Politehnicii; extinderea Institutului de Arhitectură şi Academiei de Studii Economice; campusul universitar Măgurele.

4. *Amenajarea de noi spaţii verzi*: Floreasca, Circului, Tineretului, Plumbuita şi cele din cartierele Titan şi Drumul Taberei.

5. *Construcţia unor mari platforme industriale* în zonele Titan-Faur (fost Malaxa); Pipera (industria mobilei şi electronică); Militari (materiale de construcţii); Berceni (Industria de maşini grele); Progresul-Jilava; Dudeşti (industria chimică); Băneasa (aeronautică).

6. Centrale termoelectrice: CET-Sud în Vitan; CET-Vest în Militari; CET-Progresul la sud de cartierul Berceni.[10]

Sistematizarea centrului Capitalei

În 1982/1983 a început dărâmarea în forţă a zonei Uranus pentru a netezi terenul necesar construcţiei Palatului Poporului. Circa 41 străzi au fost complet dărâmate şi dealul Uranus excavat. „Palatul" are gabaritul maxim la extremităţi de 276,20 x 227,30 m, înălţimea de 94,60 m; suprafaţă construită la sol 44.245 mp, suprafaţa desfăşurată circa 400 000 mp, volumul construit are peste 2 500 000 m^3 „ceva mai mult decât piramida lui Keops".

În faţa construcţiei (azi Palatul Parlamentului) se află Piaţa Constituţiei continuată cu Bulevardul Unirii (800 m lungime şi 92 m lăţime); care dă în Piaţa Unirii şi se continuă până la Piaţa Alba Iulia, iar de aici se deschide Bulevardul Decebal până la Piaţa Muncii unde întâlneşte Şoseaua Mihai Bravu, Calea Călăraşi şi Bulevardul Basarabia.

Sute de imobile (dacă nu peste o mie) au fost dărâmate pentru spaţiul necesar acestor construcţii care au rupt Capitala în două.

„Fără excepţie toată operaţiunea de restructurare forţată a zonei sudice a centrului din Bucureşti a reprezentat o catastrofă urbanistico-arhitecturală, care va marca pentru o perioadă extrem de lungă specificul oraşului".

---

[10] Punctele 1-6 din text reproduc concluziile din volumul Alexandru Panaitescu, *De la Casa Scânteii la Casa Poporului*, Editura Simetria, Bucureşti, 2012, pp. 47-55; 197-212, cifrele la p. 202; 210.

Chiar dacă nu s-ar formula o concluzie atât de radicală, rămâne faptul că oraşul a fost rupt în două, prin construcţia gigant a „Casei Poporului“ şi bulevardele Unirii şi Decebal, cu întregul lor şir de blocuri P ± 10/11 şi care nu au nimic de a face cu arhitectura oraşului, inclusiv aceea din anii '60-'70 ai secolului trecut.

„Sistematizarea“ a cuprins începând cu 1987 şi strada Ştirbei Vodă, de la intersecţia cu strada Berzei şi până la Calea Plevnei. A fost cartierul copilăriei, adolescenţei şi tinereţii mele. Pe Ştirbei Vodă se ridicau locuinţele clasei orăşeneşti de mijloc, oameni cu profesii solide, cu o situaţie socială respectată. Locuinţele lor erau pe măsură.

Vara lui 1987, spectacolul era halucinant. Priveam cum zidurile se prăbuşeau. A căzut şi casa părinţilor mei pe strada Berzei 47. La un moment dat zidul lateral al casei, pe latura sud, s-a desprins şi au apărut odăile în care locuisem (parter şi etaj). Până atunci nu realizasem ce înseamnă să fii prezent la dărâmarea spaţiului propriei tale familii şi existenţe. Experienţa mea a fost şi aceea a mii de familii cu casele demolate.

În aer pluteau mii de particule roşiatice, minuscule: era praful cărămizilor fărâmate de excavatoare şi buldozere. Mi-a revenit imaginea din 4 aprilie 1944, la primul bombardament american asupra Capitalei. O bombă explodase la 25 metri de casa noastră şi în aer era acelaşi praf roşiatic.

Relaţii externe

În anii '80, audienţa de care se bucura Nicolae Ceauşescu în ţările Vestului, continuă să scadă. Restricţiile impuse locuitorilor ţării, natalitatea impusă cu orice preţ sub sancţionarea legilor penale, interpretarea *sui-generis* dată prevederilor din „Coşul 3“ al Actului final de la Helsinki, lipsa oricărei deschideri în cadrul sistemului însăşi (cum era în Polonia şi Ungaria), diferenţe între traiul cetăţenilor din R.S.R. şi cei din celelalte ţări socialiste care beneficiau sub raport material – şi nu numai – de condiţii evident mai bune; izolarea populaţiei prin restrângerea programelor de televiziune la 2 ore în zi lucrătoare. Toate acestea erau din ce în ce mai cunoscute şi în Est şi în Vest. Se adaugă opoziţia netă a lui Nicolae Ceauşescu faţă de reformele preconizate de Mihail Gorbaciov.

Semne vizibile ale acestei deteriorări: mass-media din Vest, cu repetate comentarii şi reportaje – negative – asupra situaţiei din România; restrângerea vizitelor cuplului prezidenţial la ţări socialiste, sau din Asia şi Africa; retragerea de către Senatul S.U.A. a clauzei naţiunii celei mai favorizate care fusese acordată ani la rând tocmai ca un semn al bunelor relaţii bilaterale dar şi a respectării unor angajamente asumate. În semn de protest pentru nerespectarea drepturilor omului în România, guvernul R.F. Germania îşi recheamă ambasadorul de la Bucureşti.

Nici o personalitate politică din Vest nu mai vine în vizită în România în 1986, 1987, 1988 şi 1989.

Deteriorarea relaţiilor merge crescând din 1985 şi până în 1989.

Ca şi în etapa precedentă, evoluţia este următoarea:

Vizite în alte ţări:

Între 1985 şi 1989 vizitele cuplului prezidenţial continuă.

1985: Libia; Canada; China, R.P.D. Coreeană.

1986: U.R.S.S.

1987: India, Bangladesh, Birmania, Nepal, Angola, Zair, Congo, Turcia, U.R.S.S.; Egipt.

1988: Ghana, Liberia, Guineea; Mauritania; Indonezia; Australia; R.D. Vietnam; R.P. Mongolia; Kenya, Tanzania, Egipt; U.R.S.S., China, R.P.D. Coreeană.

1989: R.D. Germană; U.R.S.S.; Iran.

Au fost vizitate: 28 ţări din care China de 2 ori, U.R.S.S. de 3 ori. Afară de Turcia, Canada şi Australia, toate celelalte state aparţin fie ariei socialiste, fie Asiei şi Africii, un semn al audienţei de care se mai bucura liderul R.S. România.

În vizitele în U.R.S.S., Nicolae Ceauşescu a mers singur. Tot singur a fost şi în 1989, în toate cele trei deplasări, care au avut loc între octombrie şi decembrie 1989.

Nu ştim ce convenţii sau alte înţelegeri au fost semnate cu unele din statele vizitate.

La Conferinţa de la Paris privind interzicerea armelor chimice a participat din partea României, Ştefan Andrei (1989).

Clauza naţiunii celei mai favorizate cu S.U.A. a fost obţinută de România în 1975.

Legea comerţului din 1974 semnată de preşedintele Gerald Ford la 3 ianuarie 1975 preciza că deşi S.U.A. sunt „dedicate drepturilor fundamentale ale omului", obţinerea unui statut special – inclusiv clauza naţiunii celei mai favorizate – de către ţările care nu au o economie de piaţă, este condiţionată de politica ţărilor respective în domeniul emigrării. Condiţionare cunoscută sub numele de *Amendamentul Jackson-Vanick*.

Moscova şi celelalte ţări socialiste au denunţat şi condamnat de la început Legea comerţului. Oficialităţile de la Bucureşti, nu s-au alăturat protestului orchestrat de U.R.S.S. şi au folosit negocierile pentru încheierea unui tratat comercial R.S.R.-S.U.A. şi obţinerea clauzei. Negocierile bilaterale, desfăşurate în februarie-martie 1975, au dus la semnarea, la 2 aprilie, la Bucureşti, a Acordului privind relaţiile comerciale dintre Statele Unite ale Americii şi Republica Socialistă România.

La 25 iulie Senatul S.U.A. şi la 28 Camera Reprezentanţilor au votat Acordul comercial şi astfel clauza a fost obţinută în favoarea României. Obţinerea clauzei a avut pentru regimul de la Bucureşti o „semnificaţie mult mai mare decât componenţa ei economică şi comercială". Era un fel de recunoaştere a politicii de autonomie promovată de regimul de la Bucureşti, cât şi existenţa unor relaţii speciale între R.S.R. şi S.U.A. Era un fel de „credit politic" obţinut de Nicolae Ceauşescu şi pe care acesta l-a folosit timp de peste un deceniu.

Acordarea clauzei a aşezat România alături de Polonia, China şi Ungaria (în perioade diferite) în categoria de ţări comuniste cu relaţii speciale cu Statele Unite ale Americii.

Dar politica regimului de la Bucureşti în domeniul emigrărilor a determinat „un lung controversat şi nedorit dialog" cu administraţia americană şi care a dus în final la pierderea clauzei de către România[11].

Controverse tot mai accentuate au început când partea americană a condiţionat înnoirea anuală a clauzei nu numai de acordarea vizei de emigrare, dar şi de respectarea drepturilor omului şi a libertăţilor religioase în România.

Aplicarea clauzei a avut ca rezultat emigrarea anual, către S.U.A. şi Israel, a 2 000 până la 3 000 cetăţeni români, cu rezolvarea a numeroase cazuri speciale individuale.

Cum însă restricţiile alimentare, condiţiile de locuire, sanitare etc. aplicate locuitorilor României se extindeau; cum, pe de altă parte, reformele întreprinse de Mihail Gorbaciov aveau tot mai mult ecou chiar şi în desfăşurarea relaţiilor est-vest, între S.U.A. şi U.R.S.S.; cum atari reforme reverberau oarecum şi în celelalte state socialiste est-europene; cum Nicolae Ceauşescu era tot mai opus oricărei „abateri" de la modelul socialist est-european, toţi aceşti factori au acţionat negativ asupra relaţiilor bilaterale româno-americane şi au dus în cele din urmă la pierderea clauzei[12].

În 1987, divergenţele s-au accentuat fără nici o posibilitate de a ajunge la o soluţionare. La 25 februarie 1987 Camera Reprezentanţilor a votat o rezoluţie de suspendare pe o durată de 6 luni a clauzei naţiunii celei mai favorizate faţă de R.S.R.

Senatul S.U.A. a adoptat o rezoluţie asemănătoare.

Reacţia regimului de la Bucureşti (27 iunie 1987) a fost *Declaraţia Agerpres* intitulată *Un act ostil la adresa României*. Convorbirile ulterioare nu au adus vreo soluţionare.

La 26 februarie 1988 Departamentul de Stat anunţă că partea română a „informat" partea americană că a luat, unilateral, hotărârea de a renunţa la statutul clauzei naţiunii celei mai favorizate în condiţiile amendamentului Jackson-Vanick. Departamentul de Stat preciza că, începând de la 3 iulie 1988 (când expira aplicarea anuală a clauzei), România nu va mai beneficia de avantajele unui atare statut.

La 28 februarie 1988, Agenţia Română de Presă (AGERPRES) a dat publicităţii *Declaraţia cu privire la relaţiile economice ale Republicii Socialiste România cu Statele Unite*

[11] Întreaga analiză în volumul Mircea Răceanu, *Istoria clauzei naţiunii celei mai favorizate în relaţiile româno-americane*, Bucureşti, 2009, Institutul Naţional pentru Memoria Exilului Românesc, capitolul IV (pp. 89-117) de unde sunt datele şi citatele.

[12] Meandrele acestor desfăşurări în volumul Roger Kirk, Mircea Răceanu, *România împotriva Statelor Unite. Diplomaţia absurdului 1985-1989*, Editura Silex, Bucureşti, 1995. Traducere din engleză de Melania Stela Rădulescu.

ale Americii, în care, între altele, invoca şi amestecul „inadmisibil" în treburile interne ale României prin aplicarea amendamentului Jackson-Vanick.

La 22 iunie 1988 a fost semnat la Bucureşti *Acordul privind încetarea statutului clauzei naţiunii celei mai favorizate în relaţiile comerciale dintre România şi Statele Unite ale Americii.*

Relaţiile speciale între regimul comunist din România şi guvernul Statelor Unite – promiţătoare în anii '70 – încetau[13].

M-am întrebat, nu o dată, câte şi ce fel de informaţii despre România ajungeau direct la un preşedinte ale Statelor Unite. Însemnările zilnice ale lui Ronald Reagan[14] mi-au oferit un posibil răspuns. „Însemnările" pornesc din 20 ianuarie 1981 şi merg până la 20 ianuarie 1989 şi acoperă astfel cele două mandate ale sale ca preşedinte.

Vineri 15 mai 1981: „M-am întâlnit cu Botha, ministrul de Externe al Africii de Sud. Apoi cu ministrul de Externe al României"[15] (fără vreun comentariu). La 14-15 mai 1981 Ştefan Andrei a efectuat o vizită oficială la Washington unde a avut convorbiri cu Alexander Haig, secretarul de Stat al S.U.A.

A doua însemnare a preşedintelui Ronald Reagan: „Joi 12 noiembrie 1987. După amiaza, întâlnire cu Frank Wolf, membru al Camerei Reprezentanţilor, Senatorul (Jesse) Hehus şi alţii, pentru a nu mai acorda României clauza naţiunii celei mai favorizate. Pot s-o fac pe baza violării drepturilor cetăţenilor. Le-am dat acea clauză pentru aparenta lor independenţă faţă de Uniunea Sovietică. După cât se pare, acest lucru este o înşelăciune şi violarea (de către România) a drepturilor omului, este mai rea decât în Uniunea Sovietică. Voi discuta aceasta mâine cu Geo(rge) S(chultz)" (Secretarul de Stat, D.C.G.). A doua zi „Vineri 13 noiembrie 1987: Întâlnire cu George Schultz" (fără precizări)[16].

A treia însemnare: „Vineri 26 februarie 1988: Ceea Ceauceon (sic) al României ne-a cerut să nu mai reînnoim României clauza naţiunii celei mai favorizate"[17].

Personalităţi din alte ţări în vizită în România.

1985: *Hans-Dietrich Genscher*, vicecancelar şi ministrul de Externe al Germaniei Federale; *Shimon Peres*, prim-ministru al Israelului; *Denis Sassou-Nguesso*, preşedintele Republicii Congo; *Juan Carlos I* regele Spaniei şi soţia *regina Sofia*; *Mauno Koivisto*, preşedintele

---

[13] Detaliile acestei ultime faze în Capitolul IX din volumul lui Mircea Răceanu, *Istoria clauzei*, pp. 283-323.

[14] Ronald Reagan, *The Reagan Diaries*, edited by Douglas Brinkly Harper Collins Publishers, 2007, 767 p. Însemnările sunt scrise de Reagan şi se succed zi de zi.

[15] *Ibidem*, p. 19 sub data vineri 15 mai 1981.

[16] *Ibidem*, la pp. 547-548.

[17] *Ibidem*, la p. 582.

Finlandei; *Kenan Evren*, preşedintele Turciei; generalul *Suharto*, preşedintele Indoneziei cu soţia *Tien Suharto*; *Lubomir Strougal*, prim-ministru al R.S. Cehoslovacia; *Gustáv Husák*, noul preşedinte al R.S. Cehoslovacia; *George Schultz*, secretarul de Stat al S.U.A.

1986: *Zhao Ziyang*, premierul Consiliului de Stat al R.P. Chineză; *Mohammad Hosni Mubarak*, preşedintele R.A. Egipt.

1987: Preşedintele Kampuchiei Democratice, prinţul *Norodom Sihanouk* şi soţia *Monique Sihanouk*; *Mihail Sergheevici Gorbaciov*, secretar general al C.C. al P.C.U.S. cu soţia *Raisa*; *Yitzhak Shamir*, prim-ministru al Israelului; *San-Yu*, preşedintele Republicii Socialiste a Uniunii Birmane; *Hafez al-Assad*, preşedintele R.A. Siria. Consiliul economic româno-american (instituţie privată) a organizat o vizită în România a unor reprezentanţi a 80 firme americane.

1988: Întâlnire la Arad, Nicolae Ceauşescu – Grósz Károlyi, secretar general al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar şi Preşedinte al Consiliului de miniştri al R.P. Ungară, pentru a discuta modalităţile de depăşire „a unor probleme".

Reuniuni în legătură cu CAER şi Tratatul de la Varşovia.

În 1985 (26 aprilie), Varşovia. Întâlnirea conducătorilor de partid şi de stat al ţărilor participante la Tratatul de la Varşovia. Este semnat protocolul prin care valabilitatea tratatului este prelungită pe următorii 20 de ani.

1985 (17-18 decembrie). Reuniunea CAER de la Moscova adoptă Programul complex al progresului tehnico-ştiinţific al ţărilor membre CAER până în anul 2000.

1986 (10-11 iunie) Budapesta. Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia. Este adoptat un apel către statele membre

Fig. 133 Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al ţărilor participante la Tratatul de la Varşovia; Budapesta, 10-11 iunie 1986. Delegaţia română a fost condusă de Nicolae Ceauşescu

ale Americii, în care, între altele, invoca şi amestecul „inadmisibil" în treburile interne ale României prin aplicarea amendamentului Jackson-Vanick.

La 22 iunie 1988 a fost semnat la Bucureşti *Acordul privind încetarea statutului clauzei naţiunii celei mai favorizate în relaţiile comerciale dintre România şi Statele Unite ale Americii.*

Relaţiile speciale între regimul comunist din România şi guvernul Statelor Unite – promiţătoare în anii '70 – încetau[13].

M-am întrebat, nu o dată, câte şi ce fel de informaţii despre România ajungeau direct la un preşedinte ale Statelor Unite. Însemnările zilnice ale lui Ronald Reagan[14] mi-au oferit un posibil răspuns. „Însemnările" pornesc din 20 ianuarie 1981 şi merg până la 20 ianuarie 1989 şi acoperă astfel cele două mandate ale sale ca preşedinte.

Vineri 15 mai 1981: „M-am întâlnit cu Botha, ministrul de Externe al Africii de Sud. Apoi cu ministrul de Externe al României"[15] (fără vreun comentariu). La 14-15 mai 1981 Ştefan Andrei a efectuat o vizită oficială la Washington unde a avut convorbiri cu Alexander Haig, secretarul de Stat al S.U.A.

A doua însemnare a preşedintelui Ronald Reagan: „Joi 12 noiembrie 1987. După amiaza, întâlnire cu Frank Wolf, membru al Camerei Reprezentanţilor, Senatorul (Jesse) Hehus şi alţii, pentru a nu mai acorda României clauza naţiunii celei mai favorizate. Pot s-o fac pe baza violării drepturilor cetăţenilor. Le-am dat acea clauză pentru aparenta lor independenţă faţă de Uniunea Sovietică. După cât se pare, acest lucru este o înşelăciune şi violarea (de către România) a drepturilor omului, este mai rea decât în Uniunea Sovietică. Voi discuta aceasta mâine cu Geo(rge) S(chultz)" (Secretarul de Stat, D.C.G.). A doua zi „Vineri 13 noiembrie 1987: Întâlnire cu George Schultz" (fără precizări)[16].

A treia însemnare: „Vineri 26 februarie 1988: Ceea Ceauceon (sic) al României ne-a cerut să nu mai reînnoim României clauza naţiunii celei mai favorizate"[17].

Personalităţi din alte ţări în vizită în România.

1985: *Hans-Dietrich Genscher*, vicecancelar şi ministrul de Externe al Germaniei Federale; *Shimon Peres*, prim-ministru al Israelului; *Denis Sassou-Nguesso*, preşedintele Republicii Congo; *Juan Carlos I* regele Spaniei şi soţia *regina Sofia*; *Mauno Koivisto*, preşedintele

---

[13] Detaliile acestei ultime faze în Capitolul IX din volumul lui Mircea Răceanu, *Istoria clauzei*, pp. 283-323.

[14] Ronald Reagan, *The Reagan Diaries*, edited by Douglas Brinkly Harper Collins Publishers, 2007, 767 p. Însemnările sunt scrise de Reagan şi se succed zi de zi.

[15] *Ibidem*, p. 19 sub data vineri 15 mai 1981.

[16] *Ibidem*, la pp. 547-548.

[17] *Ibidem*, la p. 582.

Finlandei; *Kenan Evren*, preşedintele Turciei; generalul *Suharto*, preşedintele Indoneziei cu soţia *Tien Suharto*; *Lubomir Strougal*, prim-ministru al R.S. Cehoslovacia; *Gustáv Husák*, noul preşedinte al R.S. Cehoslovacia; *George Schultz*, secretarul de Stat al S.U.A.

1986: *Zhao Ziyang*, premierul Consiliului de Stat al R.P. Chineză; *Mohammad Hosni Mubarak*, preşedintele R.A. Egipt.

1987: Preşedintele Kampuchiei Democratice, prinţul *Norodom Sihanouk* şi soţia *Monique Sihanouk*; *Mihail Sergheevici Gorbaciov*, secretar general al C.C. al P.C.U.S. cu soţia *Raisa*; *Yitzhak Shamir*, prim-ministru al Israelului; *San-Yu*, preşedintele Republicii Socialiste a Uniunii Birmane; *Hafez al-Assad*, preşedintele R.A. Siria. Consiliul economic româno-american (instituţie privată) a organizat o vizită în România a unor reprezentanţi a 80 firme americane.

1988: Întâlnire la Arad, Nicolae Ceauşescu – Grósz Károlyi, secretar general al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar şi Preşedinte al Consiliului de miniştri al R.P. Ungară, pentru a discuta modalităţile de depăşire „a unor probleme".

Reuniuni în legătură cu CAER şi Tratatul de la Varşovia.

În 1985 (26 aprilie), Varşovia. Întâlnirea conducătorilor de partid şi de stat al ţărilor participante la Tratatul de la Varşovia. Este semnat protocolul prin care valabilitatea tratatului este prelungită pe următorii 20 de ani.

1985 (17-18 decembrie). Reuniunea CAER de la Moscova adoptă Programul complex al progresului tehnico-ştiinţific al ţărilor membre CAER până în anul 2000.

1986 (10-11 iunie) Budapesta. Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia. Este adoptat un apel către statele membre

Fig. 133 Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al ţărilor participante la Tratatul de la Varşovia; Budapesta, 10-11 iunie 1986. Delegaţia română a fost condusă de Nicolae Ceauşescu

Fig. 134 Berlin, 27 mai 1987. Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia, cu adoptarea documentului „Cu privire la doctrina militară a statelor participante la Tratatul de la Varşovia". Delegaţia română a fost condusă de N. Ceauşescu

ale N.A.T.O. şi celelalte ţări europene, privind un program de reducere a forţelor armate şi armamentelor convenţionale în Europa.

1986 (3-5 noiembrie). Sesiune C.A.E.R. la Bucureşti, cu participarea delegaţiilor conduse de primii miniştri ai ţărilor membre.

Este adoptat Programul privind construirea de centrale nucleare pentru termoficare, până în anul 2000.

1986 (10-11 noiembrie) Moscova. Întâlnirea de lucru a conducătorilor partidelor comuniste şi muncitoreşti din unele ţări socialiste, membre ale C.A.E.R.

1987 (24-25 martie) Moscova. Statele participante la Tratatul de la Varşovia adoptă o Declaraţie comună privind interzicerea armelor chimice.

1987 (28-29 mai). La Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia este semnată declaraţia „cu privire la doctrina militară a statelor participante la Tratatul de la Varşovia".

Alte participări ale României la reuniuni internaţionale.

În intervalul 1985-1989 participarea României la reuniuni internaţionale fie culturale, fie ştiinţifice, se reduce dramatic. Este un alt semn vizibil al deteriorării poziţiei României şi în această arie.

1986, aprilie, Bucureşti: Expoziţia internaţională „Medicina 86", ediţia a XVII-a; participă în jur de 50 firme din 19 ţări.

În iunie 1986, tot la Bucureşti: Conferinţa internaţională de matematică, ediţia a XI-a, cu tema „Teoria operatorilor".

1987, 24-28 mai, Bucureşti, a IV-a Conferinţă internaţională pe tema *Apa şi ionii în sistemele biologice*; participă specialişti din 20 ţări din Europa, America de Nord şi Asia.

1988, 25 ianuarie, la Paris se deschide Biblioteca română.

1989, 29 martie, San Remo (Italia), la a 31-a ediţie a Festivalului Filmului de Autor, actorul Victor Rebengiuc primeşte Premiul pentru cea mai bună interpretare masculină în rolul său din *Moromeţii*, în regia lui Stere Gulea.

Sport

Participarea României la întrecerile sportive internaţionale a continuat; puţine în 1985 şi 1986; relativ numeroase în 1987; mai rare în 1988 şi 1989. Izolarea regimului de la Bucureşti pe plan politic şi cultural, pare să nu se reflecte şi în competiţiile sportive internaţionale care aduc ţării, în continuare, medalii, imagine şi prezenţă internaţională.

1985

– Campionatele europene de lupte greco-romane, ediţia a 32-a, Leipzig, R.D.G. Sportivii români obţin o medalie aur (Ştefan Rusu), 2 – argint, 2 – bronz.

– Campionatele europene de haltere, a 44-a ediţie, Katowice, Polonia. Echipa României – 2 medalii aur (Nicu Vlad), 2 – argint, 2 – bronz.

– Campionatul mondial universitar la handbal masculin, ediţia a 9-a, München, R.F.G.; reprezentativa României câştigă campionatul.

– Jocurile mondiale universitare de vară, a 13-a ediţie, Kobe, Japonia; sportivii români 5 medalii de aur (Dumitru Negoiţă – suliţă; Ecaterina Szabo – bârnă şi sărituri; Carmen Bunaciu – 100 m spate; Daniela Moise şi Florin Segărceanu – tenis); 10 medalii argint, 6 bronz.

– Campionatele mondiale de gimnastică, Montréal, Canada. Gimnastele române – o medalie aur (Daniela Silivaş), 2 – argint.

În 1985, în România nu a avut loc vreo competiţie internaţională.

1986

– Echipa de fotbal „Steaua", câştigă „Cupa Campionilor Europeni", la Sevilla, Spania.

– Campionatele europene de haltere, la Karl Marx Stadt, R.D.G. Echipa României – 4 medalii aur (Andrei Socaci, Nicu Vlad – 3) şi 6 – bronz.

– Campionatele mondiale la haltere, a 57-a ediţie, Sofia; halterofilii români – 3 medalii aur (Nicu Vlad), 2 – argint, 3 – bronz.

– Salvamontişti din Baia Mare escaladează vârful estic a muntelui Elbrus (5 595 m).

1987

– Echipa de fotbal „Steaua" câştigă „Supercupa Europei", la Monte Carlo (Monaco).

– Campionatul mondial de atletism, în sală, Indianapolis (SUA). Echipa României: o medalie aur (Doina Melinte) şi una de bronz.

– Campionatul european la haltere, Reims, Franţa. Echipa României: 3 medalii aur (Czanka Attila, Andrei Socaci, Nicu Vlad), 6 – argint, 4 – bronz.

– Campionatul european de judo, Paris. Sportivii români: o medalie aur (Mihai Cioc).

– Campionatul european de gimnastică, Moscova; sportivele române cuceresc 4 medalii aur (Daniela Silivaş), 3 – argint, 3 – bronz.

– Jocurile mondiale universitare, Zagreb, cu 7 000 sportivi din 118 ţări. Sportivii români: 21 medalii de aur, 12 – argint, 10 – bronz, şi ocupă locul 3 pe ţări, după S.U.A. şi U.R.S.S.

– Campionatul mondial de scrimă, Lausanne (Elveţia), Elisabeta Tufan – campioană mondială la floretă.

– Campionatul mondial de canotaj, Bagsvaerd (Danemarca); echipa României: 4 medalii aur (Maria Savu, Olga Homeghi, Rodica Arba, Mariana Traşcă, Adriana Chelariu, Valentina Vârlan, Veronica Necula, Ecaterina Oancia, Lucia Toader, Livia Tianu), 2 medalii argint, 2 – bronz.

– Campionatul mondial de haltere, Ostrava, Cehoslovacia; sportivii români: o medalie aur (Nicu Vlad), 2 – argint, 2 – bronz.

– Campionatul mondial de gimnastică (feminin), Rotterdam (Olanda). Echipa României: 5 medalii de aur (Aurelia Dobre – 2, Daniela Silivaş – 2, echipa feminină în ansamblu); una de argint, 4 – bronz.

1988

– Campionatul european de atletism în sală, ediţia a IX-a, Budapesta; România: o medalie aur (Doina Melinte), una argint, 2 – bronz.

– Campionatul european la haltere, Cardiff (Marea Britanie). Echipa României: 2 medalii aur (Constantin Urdaş), 7 – argint, 5 – bronz.

– Jocurile Olimpice de vară, ediţia XXIV, Seul, Coreea de Sud. Sportivii români obţin 7 medalii de aur (Paula Ivan, Olga Homeghi şi Rodica Arba, Daniela Silivaş – 3 medalii, Vasile Puşcaşu, Sorin Babii), 11 de argint şi 6 – bronz.

1989

– Campionatul european feminin de gimnastică, Bruxelles, Belgia. Echipa României: 2 medalii aur (Daniela Silivaş, Gabriela Potorac), 1 de argint, 3 – bronz.

– Campionatul mondial de gimnastică, Stuttgart, R.F.G. Echipa României: 3 medalii de aur (Daniela Silivaş), 2 – argint, 2 – bronz.

Semne de opoziție față de regim[18]

De o mişcare de disidență ca în Cehoslovacia sau Ungaria sau de opoziție propriu-zisă ca în Polonia, nu poate fi vorba în R.S.R. până în 1989.

Semne disparate ale nemulțumirilor şi tensiunilor ies la suprafață din când în când, repede înlăturate de altfel.

În primăvara 1986 se constituie (neoficial fireşte), *Asociația română pentru apărarea drepturilor omului*, fondată de: Florian Rusu, Cristian Butuşină, Florin Toporan, Emil Ionescu, Gabriel Ionescu. Programul ei: apărarea drepturilor suverane ale poporului român, ale cetățeanului, ale minorităților, scoaterea țării din criză. A avut o scurtă existență, dar a marcat o reacție, la nivelul cetățeanului.

Radu Filipescu

Inginerul Radu Filipescu (28 ani) este arestat în ziua de sâmbătă 7 mai 1983. În servietă avea manifeste redactate şi tipărite de el cu un mic aparat numit Dymo cumpărat de el în Germania. A fost dus în Calea Rahovei, la Serviciul de cercetări penale.

Manifestele aveau următorul text:

„Manifest.

Oameni care vreți înlăturarea conducerii Ceauşescu ieşiți pe străzi şi plimbați-vă paşnic duminică 30 ianuarie între orele 17 şi 18.

---

[18] Bibliografie pentru subcapitolul „Semne de opoziție față de regim": Herma Köpernik Kennel, *Jogging cu securitatea*, Editura Universal Dalsi, Bucureşti, 1998, pp. 107-108, 45 şi 273; 134-138; 146; 158; 180-182; 194.

Cristina Diac, *Radu Filipescu sub protecția Securității*, în „Scânteia. Jurnalul României acum 20 de ani", nr. 81, 3 aprilie 2009/1989, pp. 1-2.

Cei care au spus NU. Oponenți și disidenți în anii '70 și '80. Editor Romulus Rusan, Fundația Academia Civică, Bucureşti, 2005. În volum, pp. 161-182, Petre Mihai Băcanu, Alexandru Chivoiu, Mihai Creangă evocă acțiunea efectuată de ei în ianuarie 1989.

Grigore Ana Maria Roxana, *Trecerea de la totalitarism la democrație în România și Polonia – perioada 1980-1996*, teză de doctorat susținută la Facultatea de Istorie, Universitatea Bucureşti în septembrie 2012, p. 140-141 și 157-158.

Doina Cornea, *Jurnal. Ultimele caiete*, Fundația Academia Civică, Bucureşti, 2009, pp. 43-44.

Proteste în Epoca de aur, O cronologie a societății civile, în *Addenda* alcătuită Romulus Rusan, Dennis Deletant, Gh. Onişoru, Marius Oprea şi Ştefan Marițiu, în volumul *Cartea Neagră a comunismului* de Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Pamé, Andrzej Paczkowski, Karel Bartosek, Jean Louis Margolin, traducere din franceză de Maria Ivănescu, Luana Schidu, Brânduşa Prelipceanu, Emanoil Marcu, Doina Jela Despos, Daniela Ştefănescu, Ileana Busuioc, Editura Humanitas şi Fundația Academia Civică, Bucureşti, pp. 772-776.

Iuliu Crăcană, *Paul Goma – dosarul de securitate*, în volumul *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989. Cronica unui sfârșit de sistem*, editor Romulus Rusan, Fundația Academia Civică, 2003, pp. 69-85.
Flori Stănescu, *Paul Goma, Dialog*, Editura Vremea, Bucureşti, 2008, 151 p. + 18 foto.

Fig. 135 Disidența în R.S.R.: inginerul Radu Filipescu

Începând din 30 ianuarie, din 2 în 2 duminici, exprimați-vă în același fel hotărârea de a schimba năpasta Ceaușescu de la conducerea țării.

Trebuie să facem ceva.

STRADA."

A fost judecat la Tribunalul Militar din București, la 12 septembrie 1983 și condamnat la 10 ani pe baza articolului 166 Cod Penal, paragraful 2 – propagandă împotriva orânduirii socialiste de stat. De la Jilava a fost trimis la Aiud.

Cazul său a fost cunoscut de radio „Europa Liberă", cotidianul „Libération", de organizațiile „Amnesty International" și de „Societatea Internațională pentru Drepturile Omului" din Frankfurt.

În arestul din strada Rahovei, Radu Filipescu află de soarta altor deținuți politici. Ca, de exemplu, *Ion Bugan* din Galați în vârstă de cca 50 ani condamnat la 10 ani; în primăvara 1983 a parcurs cu mașina sa porțiunea Piața Romană-Universitate (București); pe mașină, portretul lui Nicolae Ceaușescu pe care scria „Jos cu călăul".

Ion Ilie, 45 ani, condamnat la 6 ani, a redactat 25 manifeste pe care le-a pus în cabinele telefonice din Pitești.

Ion Drăghici, a redactat manifeste anti-Ceaușescu și le-a trimis din Craiova la București. A „primit" 10 ani de temniță. Pedepsit suplimentar cu 15 zile izolare, într-o celulă de 3 x 5 metri, cu apă pe jos și unde erau 5 deținuți. Cei șase deținuți își împărțeau noaptea un pat de lemn și două pături uzate.

Ion Năstăsescu, nouă ani închisoare; în 1983 s-a cățărat pe o schelă pe strada Lipscani (București) și s-a adresat trecătorilor distribuind și manifeste.

Contrar evidenței oficiale, la Aiud erau închiși cca 30 deținuți politici repartizați în 6 celule. Fuseseră încadrați în articolul 166 „Propagandă împotriva orânduirii socialiste". Între aceștia: Gheorghe Măgureanu din Galați, Florin Vlăsceanu, Vehio Pavel, Victor Totu, Dancu Marin (fost căpitan de miliție), Gheorghe Gherghina și Nicolae Ionel (au răspândit manifeste în 1979), Otto Kugler (din Brașov), Nicolae Lupu, Dragu Oloieru.

Alți deținuți politici cunoscuți de Radu Filipescu la Aiud: Lițoiu Nicolae – 15 ani condamnare; Gheorghe Manu – 8 ani; Piroska Barabas – 5 ani: Ferri Barabas – 7 ani; János Barabas – 6 ani; Ilie Ion – 5 ani.

Postul de radio „Europa Liberă" a difuzat un amplu comentar la 10 ianuarie 1984, cu „dosarul Radu Filipescu", reluat la 16 februarie. Cazul său a fost reluat de „Asociația Internațională pentru Drepturile Omului" din Frankfurt. Cotidianul francez „Libération"

publică la 6 octombrie 1984 un articol sub titlul „Singur împotriva lui Ceaușescu". La Geneva elevii liceului „Le Pavé" au demonstrat în favoarea tânărului deținut român. „Europa Liberă" relua cazul la 26 decembrie 1985.

În ianuarie 1986, Radu Filipescu este transferat de la Aiud la penitenciarul-spital din București. În cele din urmă pedeapsa sa a fost comutată de la 10 la 5 ani și Radu Filipescu a fost eliberat pe baza amnistiei din 1984.

Presiunea internațională a dat rezultatul dorit.

După eliberare a fot urmărit în fiecare zi.

Își amintește Radu Filipescu:

„[...] Altă întâmplare... țin minte că mergeam pe stradă, era un eveniment, ceva mai deosebit în orice caz, că magazinele – goale de obicei, se umpluseră, ca prin farmec, de roșii și salată verde. Am intrat în magazin, am simțit că e cineva în spate și din reflex am ținut ușa. Când m-am întors, am văzut că era chiar securistul care mă urmărea și i-am zis: «Ia uite, măi, am ajuns să-ți țin și ușa»! În vremea aceea, mergeam la tenis. Urmăritorii, și ei, după mine, și se plictiseau îngrozitor, un meci de tenis durează mult. Așa că la un moment dat mi-au zis: «Nu vrei mai bine să mergem la un meci de fotbal decât la tenis?»".

25-27 ianuarie 1989. Sunt arestați ziariștii Mihai Petre Băcanu (de la „România Liberă"), Anton Uncu (idem), Mihai Creangă (de la revista „România Pitorească") și Alexandru Chivoiu, linotipist. Cei patru editaseră un ziar clandestin anti-Ceaușescu care urma să fie difuzat între 25 și 27 ianuarie 1989.

O scrisoare semnată „Un grup de ziariști români". (De fapt redactată de dr. Zorel Filipescu, tatăl lui Radu, medic binecunoscut) a fost trimisă clandestin la postul de radio „Europa Liberă" care a transmis-o de îndată. Ziarul clandestin n-a mai fost difuzat deoarece autorii au fost arestați de Securitate.

Mihai Botez a încercat un alt tip de disidență față de evoluțiile din România. Ne-o spune el însuși:

„Două erau obiectivele urmărite de promovarea și difuzarea disidenței solitare în intenția mea.

Primul era instalarea unui anumit *statut social oficializat* al «celui ce zice nu»..."

„Un astfel de cetățean, ale cărui păreri se deosebesc profund de cele ale puterii, nu putea desigur aștepta să fie promovat ori măcar răsplătit după meritele sale profesionale și era, desigur, marginalizat în profesiile ne-ideologice..."

„În particular, îmi părea posibilă din delimitarea pe această cale și la noi a *intelectualului critic*, cu statut și reputație deja stabilite în Polonia ori Ungaria."

„Al doilea obiectiv era, aș spune *să ne numărăm* noi, cei ce spuneau *nu*; prin „Europa Liberă" puteam să creăm, speram eu, în naivitatea mea, un climat de același tip cu cel instalat în Polonia la prima vizită a Papei Ioan Paul al II-lea – când în pofida ordinului oficial «de a nu ieși în stradă», toată Polonia a fost pe străzi, dovedind indirect «ponderea» celor nemulțumiți și gata să-și arate deschis nemulțumirea".

„...Contestaţia trebuia deci să rămână, cel puţin în linii mari şi măcar într-o primă etapă, în limitele legii să evite încălcarea lor prea vizibilă. Într-adevăr marea enervare a anchetatorilor nu venea din faptul că, poate dus de un norocos instinct, mă feream de excese în luările mele de poziţie."

„...protestul trebuia consumat în interior, iar obiectivul său trebuia să rămână critica responsabilă a sistemului comunist, cu toate implicaţiile acestei atitudini."

„...După aproape 10 ani de speranţe (1978-1988), trebuie însă să recunosc că încercarea mea de constituire a unui nucleu de societate civilă, articulând disidenţa solitară prin intermediul „Europei Libere", a eşuat. Cauzele sunt multiple şi analiza lor retrospectivă interesantă pentru cercetătorii fenomenului românesc, depăşeşte cadrul acestor însemnări."

În 1987, a fost trimis disciplinar la Tulcea unde a avut un birou numai pentru el, dar în care nimeni nu avea voie să intre. Aşa ne-a relatat chiar Mihai Botez, pe care l-am întâlnit după ce a revenit în Bucureşti. În 1988 a fost lăsat să plece în S.U.A., unde l-am revăzut în 1989, la Washington D.C. şi la New York.

După Revoluţie, în 1992 Ion Iliescu l-a întrebat dacă este dispus să conducă un guvern de coaliţie. Botez s-a întâlnit cu Grupul pentru Dialog Social (G.D.S.) – la sediul din Calea Victoriei – unde n-a avut loc un dialog, ci participanţii şi-au manifestat numai opoziţia faţă de Ion Iliescu şi l-au criticat în toate felurile. În asemenea condiţii Mihai Botez a renunţat la tentativa de a forma un guvern de coaliţie.

Scurt timp după aceasta a decedat de cancer. Boala sa a fost pusă şi în legătură cu episodul Tulcea, unde ar fi fost iradiat (dar trecuse destul timp între exilul din Tulcea şi apariţia bolii).

Dintre disidenţi şi oponenţi, de amintit Mariana Celac, Cicerone Ioniţoiu, Dumitru Ţepeneag, Rodica Andrei, Vasile Paraschiv (semnatar al scrisorii lui Paul Goma); dr. Ionel Cană, care a iniţiat *Sindicatul Liber al Oamenilor Muncii din România* (SLOMR); Carmen Popescu (arestată în 1982-1983) aderentă la SLOMR; Ilie Ion, care a împrăştiat manifeste la Târgovişte, Piteşti şi Găeşti; Iulius Filip, de la Atelierele CFR 16 februarie din Cluj, autor al unei scrisori adresate Solidarităţii din Polonia.

Scenariul unei lovituri militare

În octombrie 1984 a fost neutralizat planul unei lovituri de stat militare, gândită de generalii Ion Ioniţă şi Nicolae Militaru. Planul se întemeia pe sprijinul comandanţilor Garnizoanei militare Bucureşti, a unei divizii mecanizate condusă de generalul Dumitru Pletos şi a uneia de tancuri sub comanda generalului Paul Keller, cu accesul la un depozit de muniţii din Târgovişte asigurat de comandantul acestuia lt.-colonel Ion Suceavă. Planul mai cuprindea ocuparea posturilor de radio şi televiziune, chemări către populaţie să se ridice împotriva dictaturii, neutralizarea trupelor de Securitate. Planul este dezvăluit însă de generalii Gheorghe Gomoiu şi Popa, ceea ce a avut ca urmare lichidarea întregii conspiraţii, fără zgomot. Generalul Ştefan Kostyal, iniţial arestat, este trimis la Curtea

de Argeş iar Ion Ioniţă şi Nicolae Militaru chemaţi la C.C. unde primesc un avertisment direct de a nu mai unelti. De altfel, Ion Ioniţă viceprim-ministru al guvernului fusese eliberat din funcţie, pe motiv de boală, încă de la 21 mai 1982, la o şedinţă de lucru a C.C. al P.C.R. Cercetarea dosarelor întregii conspiraţii ar oferi interesante detalii.

Scrisorile *Doinei Cornea* (Cluj-Napoca) (1982-1989) au atras atenţia opiniei publice din Vest asupra situaţiei din România şi au avut o largă răspândire.

Astfel, a trimis postului de radio „Europa Liberă“ o critică privind greutăţile materiale dar şi cele de ordin cultural-spiritual cu care se confruntau românii (1982). În ianuarie 1984 trimite o a doua scrisoare – adresată posturilor de radio BBC şi „Europa Liberă“. Între timp contractul de muncă la Universitate i-a fost reziliat.

În 1987 trimite o scrisoare deschisă lui Nicolae Ceauşescu referitoare la situaţia din învăţământ.

După manifestaţia muncitorilor braşoveni din 15 noiembrie 1987, Doina Cornea scrie un manifest pe care-l difuzează la Universitate şi în fabrici din Cluj-Napoca cu ajutorul fiului ei, Leontin Juhasz. Sunt arestaţi dar, în urma protestelor mass-media din Vest, sunt eliberaţi la finele lunii decembrie.

O a doua scrisoare a Doinei Cornea adresată tot şefului statului român, este difuzată la 23 august 1988.

O a treia scrisoare deschisă semnată de 27 profesori, scriitori şi muncitori din Cluj-Napoca, Sibiu, Făgăraş şi Zărneşti, se referă exclusiv la sistematizarea urbană pe care o condamnă direct.

Ca urmare, Doina Cornea are domiciliu forţat (la ea acasă), restricţie ridicată pe 21 decembrie 1989.

Acţiunile Doinei Cornea au fost repetat comentate pe canalele de televiziune din Franţa şi Canada şi de mass-media tipărită din Vest.

Din „Jurnalul“ Doinei Cornea, sub data de 5 ianuarie 1989, Cluj-Napoca:

„A fi intelectual nu înseamnă a avea un important bagaj de cunoştinţe şi a fi priceput în a le folosi. Desigur, aceasta este, şi ea, o componentă a calităţii de intelectual. Dar nu ajunge doar atât. Când mă gândesc la marile noastre figuri de intelectuali din trecut, constat că ei aveau ceva în plus; iar acest «ceva» era esenţial pentru că îi propulsa la un cu totul alt nivel. Acest altceva diferenţial consta, mai ales, într-o *mărturisire* consecventă a adevărului, vreau să spun a gândului lor adevărat despre realitate. Ei se considerau martori ai evenimentelor şi se simţeau moralmente obligaţi să le descifreze şi evalueze prin filtrul sensibilităţii lor morale, contribuind totodată, la limpezirea conştiinţei semenilor lor“.

Poetul *Mircea Dinescu* publică în ziarul francez „Libération“ o scrisoare pamflet la adresa regimului din România. I se fixează arest la domiciliu. Aceeaşi sancţiune primeşte poetul *Dan Deşliu* pentru publicarea în Occident a unei scrisori critice faţă de realităţile din România (martie şi iulie 1989).

Liviu Babeş din Braşov îşi dă foc pe o pârtie de schi protestând împotriva regimului (2 martie 1989). A decedat în urma arsurilor.

În vara anului 1989 sunt anchetaţi pentru atitudinea lor anti-Ceauşescu, Stelian Tănase, Alin Teodorescu, Gabriel Andreescu (fizician), Dan Petrescu, Liviu Antonesei şi Liviu Cangeopol – scriitori.

Alte manifestări

16 februarie 1987. De „ziua ceferistului“ are loc o mişcare de protest la Atelierele CFR Nicolina din Iaşi. Studenţii ieşeni protestează faţă de condiţiile de cazare din cămine.

Inginerul *Gheorghe Ursu* ţinea un „jurnal“ unde consemna evenimente şi le comenta critic. A fost denunţat de o colegă (sau coleg) şi arestat. I s-a dat drumul, apoi arestat a doua oară. Bătut în celulă de un codeţinut a fost dus prea târziu la spitalul penitenciarului unde a decedat.

În 1983, *Dumitru Iuga*, tehnician la Televiziunea Română şi alţi şase tineri înfiinţează „Mişcarea pentru libertate şi dreptate socială“. Sunt arestaţi şi condamnaţi până la 10 ani, sub acuzaţia de „complot împotriva orânduirii sociale“.

Acţiunile muncitorilor *Vasile Paraschiv* şi *Iulius Filip* – ziarele franceze, cu precădere «Le Monde» şi «Le Figaro», au scris articole în care condamnau regimul de la Bucureşti şi susţineau atitudinile celor doi muncitori.

Paul Goma a fost arestat şi condamnat la 2 ani în 1956 învinuit de tentativă de organizare a unei greve la Universitatea din Bucureşti; are domiciliul obligatoriu timp de 4 ani în satul Lăteşti (Dobrogea).

Când se produce intervenţia sovietică în Cehoslovacia, Paul Goma se înscrie în P.C.R.

Romanul său *Ostinato* (respins de oficialităţi), apare în RFG în limba germană ceea ce determină şi excluderea sa din PCR. Un al doilea roman al său *Gherla*, scris în Franţa, apare în limba franceză în 1976.

Se solidalizează cu *Charta 77* din Cehoslovacia (februarie 1977). Adresează o scrisoare deschisă reprezentanţilor a 35 state participante la Conferinţa CSCE de la Belgrad. Primeşte telefonic ameninţări, iar locuinţa sa este păzită de miliţieni. Refuză o ofertă de emigrare. La 1 martie 1977 Goma adresează preşedintelui României o scrisoare-apel la care aderă zeci de persoane, fapt care determină arestarea sa. Cazul său determină reacţii în Vest, pentru eliberarea lui Goma semnează Eugen Ionescu, Jean-Paul Sartre, Arthur Miller.

În cele din urmă Paul Goma, soţia şi fiul obţin viza de ieşire şi părăsesc România la 20 noiembrie 1977.[19]

[19] *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, pp. 694 şi 715-716.

Dorin Tudoran, scriitor, a lucrat la redacția revistei „Luceafărul“, de unde a fost dat la o parte. Renunță la calitatea de membru al Uniunii Scriitorilor (1981) şi apoi îşi depune carnetul de partid (1982).

Scrie eseul *Frig sau frică* despre condiția intelectualului român (1984) publicat în revista franceză *L'Alternative*. În acelaşi an se adresează de două ori şefului statului, cu un adevărat rechizitoriu al regimului.

Inițial autoritățile îi refuză plecarea din țară. „Cazul Tudoran“ este relatat de trei mari cotidiene franceze: „Le Monde“, „Le Figaro“ şi „Libération“. În cele din urmă primeşte viza de plecare.

În februarie 1987 *studenții ieşeni* ies pe stradă şi protestează împotriva condițiilor din cămine, căldură mult sub limita normală, restricții drastice la consumul de electricitate.

În timpul *vizitei oficiale de prietenie în România a lui Mihail Sergheevici Gorbaciov* (25-27 mai 1987), autoritățile iau măsuri stricte pentru a împiedica orice contact neoficial între cetățenii români şi înaltul oaspete sovietic. Mass-media română nu a difuzat nici un fel de informații privind politica de *„glasnost“* şi *„perestroika“* inițiată de noul lider sovietic. În 1987-1989, presa sovietică, atunci când era difuzată la Bucureşti, cuprindea de departe ştiri demne de tot interesul în comparație cu relatările stereotipe, laudative, al mass-media din R.S. România.

În timpul vizitei lui Mihail Sergheevici Gorbaciov, Nicolae Ceauşescu a afimat – vizând politica inițiată de înaltul oaspete în U.R.S.S. – că reformele au fost efectuate în

Fig. 136 Vizita oficială de prietenie în România a lui Mihail Sergheevici Gorbaciov, secretar general al C.C. al P.C.U.S. În imagine Nicolae Ceauşescu şi înaltul oaspete sovietic la mitingul de prietenie, Bucureşti

România, încă de la finele anilor '60 (şi implicit că nu mai este nevoie de a schimba ceva!). Referirea lui Nicolae Ceauşescu avea ca model poziţia lui Gheorghe Gheorghiu-Dej la Plenara lărgită din 30 noiembrie-5 decembrie 1961, când liderul P.M.R. a afirmat – fără a clipi – că destalinizarea s-a efectuat în R.P.R. încă din 1952 (când I.V. Stalin era atotputernic la Moscova şi nici unul din liderii ţărilor europene democrat-populare nu ar fi îndrăznit să i se opună!). Dar Gheorghiu-Dej face declaraţia sa la aproape 9 ani de la moartea lui I.V. Stalin, pe când Nicolae Ceauşescu face afirmaţia de faţă cu liderul sovietic!

O reacţie mai aparte a opiniei publice din România a fost, în anii '80, *vizionarea emisiunilor de televiziune ale ţărilor vecine* – Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria şi U.R.S.S. – care prezentau mai mult interes decât cele ale Televiziunii române (TVR), unde jumătate din cele 2 ore zilnice de emisie erau ocupate cu activitatea preşedintelui Ceauşescu şi cu realizările de la Congresul IX P.C.R. şi până la zi.

În zona de sud, inclusiv Craiova-Bucureşti, era receptată televiziunea bulgară. Programele ei erau copiate de la Biroul Companiei bulgare de aviaţie din Bucureşti.

Fig. 137 Constantin Pârvulescu (n. 10 nov. 1895, Olăneşti, jud. Vâlcea; d. 11 iul. 1992, Bucureşti). Membru C.C. al P.M.R. (1945-1960); membru în Biroul Politic (1952-1960). La Congresul XII P.C.R. (1979) l-a criticat direct pe Nicolae Ceauşescu pentru că nu s-a discutat la Congres despre realegerea lui. Ca reacţie, C. Pârvulescu a fost evacuat din sală şi la scurt timp şi din locuinţa sa. (*Dicţionar*, pp. 461-462)

La agenţia Aeroflot (Sovietică) din Bucureşti erau afişate programele emisiunilor de televiziune retransmise de altfel prin Chişinău.

Televiziunea iugoslavă – de departe cea mai deschisă spre lume, atunci – era receptată îndeosebi în Banat şi Caraş-Severin. Cea ungară era urmărită într-o mare parte din Ardeal.

Interesul pentru programele de la televiziunile din ţările limitrofe era un semn evident al nemulţumirii crescânde a telespectatorilor români cărora TVR le oferea atât de puţin.

Scrisoarea celor 6. A fost semnată de: *Alexandru Bârlădeanu*, fost membru al Comitetului Central al P.C.R. (1955-1969), fost membru al Biroului Politic şi al Comitetului Executiv, prim-vicepreşedinte al guvernului (până în decembrie 1967); *Corneliu Mănescu*, fost ministru al Afacerilor Externe (1961-1972), preşedinte al celei de-a XXII Sesiuni a Adunării Generale O.N.U.; *Constantin Pârvulescu*, ilegalist (din 1921) care la Congresul XII P.C.R. l-a criticat pe Nicolae Ceauşescu de la tribuna Congresului; *Gh. Apostol*, fost membru al C.C. (1945-1969) şi al Biroului Politic (1948-1969); *Silviu Brucan*, fost ambasador al R.P.R. la Washington,

activist, susţinător fervent al luptei de clasă în editorialele sale din „Scânteia“ (reconvertit la democraţie pluralistă în 1990); *Grigore Răceanu*, membru de partid din ilegalitate. Cei 6 au adresat lui Nicolae Ceauşescu o scrisoare (aprilie 1989) larg comentată de mass-media vest-europeană şi americană.

Fig. 138 Silviu Brucan (n. 18 ian. 1916, Bucureşti; d. 14 sept. 2006, Bucureşti)

Scrisoarea face o critică dură liderului P.C.R. cu următorul cuprins:

„Preşedintelui Ceauşescu,.

Într-o vreme când însăşi ideea socialismului, pentru care am luptat, este discreditată de politica dvs. şi când ţara noastră este izolată în Europa, ne-am hotărât să vorbim. Suntem perfect conştienţi că făcând acest lucru ne riscăm libertatea şi chiar viaţa, dar ne simţim obligaţi să apelăm la dvs. pentru a schimba actuala orientare înainte de a fi prea târziu.

1) Comunitatea internaţională vă reproşează nerespectarea Actului final de la Helsinki, pe care l-aţi semnat. Cetăţenii români vă reproşează nerespectarea Constituţiei pe care aţi jurat. Iată faptele:

A) Întregul plan de sistematizare a satelor şi mutarea cu forţa a ţăranilor în blocuri de trei etaje sunt contrare articolului 36 din Constituţie, care protejează dreptul de proprietate privată a casei, a anexelor şi a terenului pe care acestea sunt situate.

B) Decretul care interzice cetăţenilor români să aibă contacte cu străinii nu a fost niciodată votat de un for legislativ şi nu a fost niciodată publicat, neavând astfel nici o putere legală. Şi totuşi, cetăţenii noştri sunt ameninţaţi să fie concediaţi, persecutaţi, arestaţi şi condamnaţi pe această bază.

C) Centrul civic, cea mai mare investiţie din România de mai multe miliarde de lei, nu dispune de un buget propriu şi este construit împotriva tuturor legilor existente privind construcţiile şi finanţarea lor. Costul acestei imense clădiri s-a triplat din cauza schimbărilor pe care le ordonaţi în fiecare lună în interiorul şi exteriorul clădirii.

D) Securitatea, pe care am creat-o pentru a apăra ordinea socialistă împotriva claselor exploatatoare, este utilizată actualmente împotriva muncitorilor care-şi cer drepturile, împotriva vechilor membri de partid şi a intelectualilor oneşti care îşi exercită dreptul la reclamaţie (art. 34) şi la libertatea cuvântului (art. 28) garantate de Constituţie.

E) Fabricilor şi instituţiilor li se ordonă să-şi oblige salariaţii de a lucra duminica, contrar art. 19 din Constituţie şi a Codului Muncii.

F) Scrisorile sunt deschise în mod sistematic şi conversaţiile telefonice sunt întrerupte, contrar art. 34, care garantează secretul lor. În fapt, Constituţia este practic suspendată şi nu există un sistem legal care să fie aplicat. Trebuie să admiteţi, domnule Preşedinte, că o societate nu poate să funcţioneze dacă autorităţile, începând cu cele din vârf, îşi arată dispreţul faţă de lege.

2) Planificarea nu mai funcționează în economia română. Întrunirile Comitetului Politic Executiv sunt, toate, orientate spre trecut, cerând muncitorilor să compenseze rămânerile în urmă ale planului de anul trecut, din semestrul sau din luna trecută. Un număr crescând de fabrici duc lipsă de materii prime, de energie sau de piețe.

3) Politica agricolă este, de asemenea, în haos. Măsuri administrative dure sunt luate împotriva țăranilor care, conform chiar datelor dvs., furnizează 40% din legume, 57% din fructe, 60% din lapte şi 44% din carne, deşi nu dispun decât de 12% din pământul arabil. Dar, bineînțeles, ceea ce predomină actualmente la țară este teama ca satul să nu fie „sistematizat" împreună cu cele 7 000 sau 8 000 care amenințate să fie rase.

În plus, dincolo de toate obiecțiile economice, culturale sau umanitare, ridicate de lumea civilizată împotriva acestui program, se pune întrebarea legitimă: de ce urbanizarea satelor, când nu puteți asigura condiții decente de viață în mediul urban, la oraşe, în speță căldură, lumină, transporturi, ca să nu mai vorbim de hrană. Un guvern care cinci ierni de-a rândul este incapabil să rezolve asemenea probleme vitale pentru populație se dovedeşte incompetent şi inapt să conducă. De aceea, nu vă supunem nici o cerere în această privință.

4) Faptul că înşişi germanii, ungurii şi evreii emigrează în masă arată că politica de asimilare forțată trebuie abandonată.

5) În fine, suntem profund îngrijorați că poziția internațională şi prestigiul României se deteriorează în mod rapid. Cum ştiți, acest lucru este vădit prin hotărârea mai multor state de a-şi închide ambasadele la Bucureşti. Şi mai îngrijorător, ambasadele unor state europene ca Danemarca şi Portugalia au plecat deja şi altele pot să urmeze. Izolarea noastră crescândă nu dăunează numai relațiilor diplomatice. Am pierdut clauza americană pentru comerț şi, ca urmare, unele din fabricile noastre de textile nu au comenzi. Piața comună nu doreşte să prelungească acordul comercial cu România, ceea ce va influența negativ alte sectoare ale economiei noastre. Ați pretins totdeauna că întâlnirile la vârf sunt decisive în ameliorarea relațiilor între state.

Dar cum veți ameliora relațiile externe ale României când toți şefii popoarelor necomuniste din Europa refuză să vă întâlnească? România este şi rămâne o țară europeană şi, ca atare, trebuie să progreseze în cadrul stabilit la Helsinki, şi nu împotriva acestuia. Ați început să schimbați geografia țării, dar nu puteți muta România în Africa.

Pentru a pune capăt procesului negativ pentru poporul nostru, atât pe plan intern, cât şi internațional, apelăm la dvs. să luați, ca prim pas, următoarele măsuri:

1. Să declarați în mod categoric şi fără echivoc că renunțați la planul de sistematizare a satelor.

2. Să restabiliți garanțiile constituționale privind drepturile cetățenilor. Acest lucru vă va permite să respectați hotărârile Conferinței de la Viena privind drepturile omului.

3. Să opriți exporturile de alimente, care pun în pericol existența biologică a națiunii noastre.

Odată ce aceste măsuri vor fi luate, suntem gata să participăm, într-un spirit constructiv, la un dialog cu guvernul privind căile şi modalităţile de a ieşi din impasul prezent."

Textul publicat în gazeta „Lupta" (Paris), nr. 118/1989.

Arhiva Institutului Naţional pentru Memoria Exilului Românesc, Fond Dan Culcer[20].

Sfârşitul regimului socialist din România (decembrie 1989)

În 1989 are loc dezintegrarea regimurilor instaurate în 1945-1947 în statele din Europa de Centru-Est şi de Sud-Est ca urmare a dominaţiei sovietice în zonă.

În *Polonia*, în urma negocierilor dintre Putere şi Solidarność s-a ajuns la compromisul semnat la 5 aprilie 1989: repunerea Solidarităţii în legalitate, a organizaţiilor afiliate precum Solidaritatea rurală şi Asociaţia Independentă a Studenţilor; o nouă instituţie prezidenţială cu puteri limitate; Senatul liber ales; în Camera inferioară (Seimul), coaliţia condusă de Partidul Muncitoresc Unit Polonez (P.M.U.P.) avea garantat, la primele alegeri, 65% din locurile de deputaţi[21].

Victoria opoziţiei la alegeri (4 iunie 1989) a fost totală: 99 locuri din 100 la Senat; 161 locuri (pentru care s-au organizat alegeri) la Seim. În august 1989, Tadeusz Mazowiecki

---

[20] „Scânteia, jurnalul României acum douăzeci de ani", nr. 60, 10 martie 2009/10 martie 1989.

[21] Evoluţiile din Polonia, Ungaria, Bulgaria, Republica Democrată Germană şi Cehoslovacia sunt redate după volumul Teodora Stănescu Stanciu, *1985-1996. Deceniu decisiv în transformarea Europei Central-Estice*, Editura Universitaria, Bucureşti, 2007, pp. 112-140.

De asemenea, Ioan Scurtu, *Revoluţia română din decembrie 1989 în context internaţional*, capitolul II, Principiul dominoului, Redacţia publicaţiilor pentru străinătate, Bucureşti, 2009, pp. 83-173.

Bibliografie suplimentară:.

– Adrian Pop, *Originile şi tipologia revoluţiilor est-europene*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2010, îndeosebi capitolul 8 – Tipologia revoluţiilor în Europa Centrală şi capitolul 9 – Tipologia revoluţiilor în Europa de Sud-Est şi Uniunea Sovietică.

– *1989 An decisiv în istoria Europei*, coordonator Alexandru Oşca, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2008, culegere de studii, autori: Ion Alexandrescu, Dr. Miroslav Tejchaman, Ioan Chiper, Jordan Baev şi Plamen Petrov, Dumitru Dobre, Florin Şperlea, Florin Constantiniu, Alicja Sowinska Krupka, Ripp Zoltan, Oşca Alexandru, Mihail Andreescu, Mihai Iacobescu, Ion Bucur, Peter Gross, Peter Kopecky, Gino Rado, Jean Louis Courriol, Marian Cojoc, László Borhi, Teodora Stănescu-Stanciu.

– *Revoluţia română din decembrie 1989. Documente*, editate de Ion Calafeteanu (coordonator), Gheorghe Neacşu, Daniela Osiac, Sebastian Rusu, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009, 755 documente între 16 decembrie şi 27 decembrie 1989.

„proeminent reprezentant“ al intelectualităţii catolice este numit prim-ministru. Primul guvern necomunist venea astfel la conducerea ţării după cca 42 de ani (1947).

În *Ungaria*, o schimbare a început chiar din mai 1988 când János Kádár este înlocuit din funcţia de secretar general al Partidului Socialist al Muncitorilor din Ungaria, cu un prezidiu (4 membri). În paralel, tot în 1988, apar, legal, noi organizaţii – Alianţa Liber Democrată, Forumul Democrat Maghiar, Alianţa Tinerilor Democraţi, Partidul Micilor Proprietari şi Partidul Ţărănesc.

În 1989, s-au desfăşurat negocierile dintre reprezentanţii aripei reformatoare din P.S.M.U., sindicate şi formaţiunile din opoziţie care au conturat principiile reformatoare, dar fără semnarea unui acord formal. Referendumul din 26 noiembrie 1989 a dat câştig de cauză, la limită (puţin peste 50%) forţelor reformatoare. La 25 martie 1990 se vor desfăşura şi primele alegeri libere.

În *Bulgaria*, s-a produs presiunea crescândă a unor persoane şi asociaţii neoficiale ce promovau principiile democratice pluraliste (între acestea Jeliu Jelev), a reprezentanţilor minorităţii turce (10% din populaţie).

Todor Jivkov îşi prezintă demisia la 10 noiembrie 1989 din funcţia de secretar general al Partidului Comunist Bulgar, conducerea fiind încredinţată unei coaliţii de „aparatcici reformişti“ condusă de Petăr Mladenov.

În decembrie 1989 opoziţia s-a constituit într-o „forţă din ce în ce mai vizibilă pe scena politică bulgară“, în prima „organizaţie cadru“ – Uniunea Forţelor Democratice condusă de Jeliu Jelev.

În *Republica Democrată Germană*, în septembrie 1989 se constituie – ilegal – „Noul Forum“, prima grupare independentă cu numeroşi intelectuali de stânga, urmat de Partidul Social Democrat, Iniţiativa pentru pace şi drepturile omului, „Deschiderea democratică“, „Federaţia studenţească anonimă“, „Democraţie acum“ – toate fără statut legal. Încep petiţiile către C.C. al P.S.U.G. care cereau discutarea problemelor cetăţeneşti şi renunţarea la o „viziune triumfalistă asupra socialismului“.

Leipzig devine oraşul demonstraţiilor. În octombrie, R.D.G. împlineşte 40 de ani de existenţă. Are loc şi vizita la Berlin a lui Mihail Sergheevici Gorbaciov, care îndeamnă pe est-germani să adopte reforme pe modelul celor sovietice. Sporesc demonstraţiile la Berlin, Leipzig, Dresda, Magdeburg, Schwerin.

La 18 octombrie, Erich Honecker îşi prezintă demisia după 18 ani de putere la vârful partidului.

Deschiderea zidului Berlinului în noaptea de 9 spre 10 noiembrie 1989 marchează simbolic sfârşitul regimului. Parlamentul din Berlinul de Est votează la 1 decembrie abolirea rolului conducător al Partidului Comunist, la 3 decembrie 1989 întregul Birou Politic al PSUG îşi prezintă demisia.

La 7 decembrie încep discuțiile între putere și opoziție reprezentată de 14 partide și grupări politice. În martie 1990 sunt programate (și au loc) alegeri libere, primele după 1932.

Cehoslovacia

În decembrie 1987 Gustáv Husák instalat în 1968 în urma intervenției militare sovietice, este înlocuit cu un „aparatcic" Miloš Jakes.

În ianurie 1989 zeci de mii manifestează la Praga în amintirea lui Jan Palach, care în 1969 își dăduse foc în semn de protest față de ocupația sovietică.

În vara și toamna 1989 manifestațiile se succed în toată țara; eliberarea deținuților politici, desființarea cenzurii și deschiderea unui dialog cu putere erau printre primele revendicări.

La 19 noiembrie 1989 se constituie Forum-ul Civic condus de Václav Havel, iar la 21-22 ale lunii, în Slovacia, gruparea „Publicul împotriva Violenței".

Câteva zile mai târziu, conducerea Partidului Comunist cehoslovac demisionează. La Praga are loc o grevă generală (27 noiembrie) ca protest pentru moartea unui student – știre dovedită ulterior ca neadevărată, dar cu un imens impact psihologic în opinia publică. Două zile mai târziu Adunarea Federală abolește principiul constituțional al rolului conducător al Partidului Comunist. La 10 decembrie se formează un guvern de coaliție în care comuniștii erau minoritari. La 28 decembrie Alexander Dubček, liderul Primăverii de la Praga, este numit președinte al Parlamentului, iar Václav Havel este ales Președinte al statului numit, acum, Republica Federală Cehă și Slovacă.

În *România* anului 1989 domnea, aparent, liniștea. Întregul aparat de partid era ocupat, vara și toamna, cu pregătirea Congresului al XIV-lea al P.C.R., desfășurat la București între 20-24 noiembrie 1989. Lozinca, repetată până la saturație „Ceaușescu reales la al XIV-lea congres". În mass-media – scrisă, vorbită și televizată – a fost un delir de preamărire și laude.

Raportul C.C. al P.C.R. prezentat la Congres este titrat în „România Liberă" cu următoarele cuvinte: *Sub semnul unității de monolit în jurul partidului, al secretarului său general, al hotărârii ferme a întregului popor de a acționa neabătut pentru edificarea socialismului și comunismului în patria noastră, ieri și-a deschis lucrările Congresul al XIV-lea al Partidului, Congresul marilor victorii socialiste. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost ales în unanimitate președinte al Congresului*[22].

Cuvintele cheie ale propagandei se află în acest titlu: unitate de monolit, secretarul general, hotărâre fermă, poporul întreg, neabătut, edificarea socialismului, unanimitate.

Treizeci și șase de zile, după deschiderea Congresului al XIV-lea P.C.R., la 25 decembrie (ziua de Crăciun), liderul P.C.R. și soția sa erau executați în curtea unității militare din Târgoviște. Evoluția evenimentelor a fost amplu analizată (vezi nota 21).

[22] „România Liberă", Anul XLVII, Nr. 14008, marți 21 noiembrie 1989.

Privind în retrospect, câteva întrebări:

1. A fost informat Nicolae Ceaușescu asupra evoluțiilor din Europa Centrală și de Sud-Est? *Da, a fost informat cu regularitate.*

Departamentul Securității Statului a înaintat lui Nicolae Ceaușescu rapoarte cu evoluția situației, îndeosebi în toamna lui 1989. Între 7 noiembrie și 12 decembrie 1989, șeful statului a primit 11 informări privind: întâlnirea de la Malta Bush-Gorbaciov; întâlnirea Kohl-Mitterand; acțiunile ungare pentru destabilizarea situației din Transilvania; reuniunea la nivel înalt de la Bruxelles; o unitate nou înființată de C.I.A. – Trust Organization – care se concentrează îndeosebi asupra României și Bulgariei; reuniunea de la Paris, la inițiativa președintelui Franței François Mitterand; declarația consilierului sovietic Oleg Bogomolov privind evoluția României; declarației președintelui S.U.A. George H.W. Bush referitoare la trimiterea unui nou ambasador al S.U.A. în România; declarația președintelui Franței după încheierea întâlnirii la nivel înalt de la Strasbourg – menționează „divergențele" între Ungaria și România „în chestiunea Transilvaniei", „Franța și U.R.S.S. trebuie să-și reia rolul de a asigura echilibrul în Europa" (la 12 decembrie 1989); reanalizarea statutului Transilvaniei, vehiculată în cercurile emigrației maghiare, dar și în cele guvernamentale de la Budapesta[23].

2. Își dădea seama Nicolae Ceaușescu de adevărata stare de spirit din țară?

Răspunsul este mai curând negativ. Pare să nu-și fi dat seama de situația adevărată din țară. Câteva fapte în acest sens.

a) Ministerul de Interne întocmea buletine privind starea de spirit a populației confruntată de lipsuri alimentare, frig, cozi la magazine. Ministrul de Interne, Gheorghe Homoștean, a semnat un asemenea buletin și a autorizat difuzarea lui, conform unei liste prestabilite, începând cu Nicolae Ceaușescu. Șeful Departamentului Securității Statului, Tudor Postelnicu, oprește difuzarea buletinului cu următoarea adnotare: „Asta e provocare. Tovarășul și Tovarășa au făcut ieri vizite de lucru în piețele din București și au văzut că sunt pline"[24].

b) Promisiunile făcute la mitingul oamenilor muncii din Capitală, în ziua de 21 decembrie, arată că liderul P.C.R. nu mai înțelegea cauzele reale ale situației.

În momentul când s-a produs panică printre participanții la miting, reacția cuplului prezidențial a fost: „Alo, alo" „Așezați-vă liniștiți la locurile voastre".

După care, N. Ceaușescu a anunțat măsuri pentru ridicarea nivelului de trai cu începere de la 1 ianuarie 1990: mărirea salariului minim cu 200 lei; cu 100 lei a pensiilor; cu 300 lei a ajutorului social, cu 30-50 lei a alocației de stat pentru copii și instituirea unei indemnizații de naștere de 1 000-2 000 lei.

Măsuri care nu mai erau suficiente pentru a stabili ordinea în Capitală.

---

[23] Aurel I. Rogojan, *Fereastra serviciilor secrete. România în jocul strategiilor globale*, Editura Compania, București, 2011, pp. 146-149.

[24] Aurel I. Rogojan, *op. cit.*, pp. 144-145.

Dimpotrivă. În ziua de 21 decembrie soseau la Comitetul Central ştirile despre ridicarea populaţiei împotriva regimului la Caransebeş, Cugir, Sibiu, Cluj-Napoca, Tg. Mureş, Braşov şi în alte localităţi.

3. A înţeles Nicolae Ceauşescu că ar trebui să cedeze puterea? Răspunsul *este nu, el era hotărât să nu cedeze* şi a reacţionat prin folosirea forţei. A ordonat instituirea, prin decret, a stării de necesitate în întreaga ţară. Ordinul a fost difuzat dar nu a mai fost adus la îndeplinire deoarece în Bucureşti ca şi în restul ţării revolta era efectivă şi creştea în intensitate.

Către orele 10 (22 decembrie) generalul Atanasie Stănculescu a ordonat celor două regimente – unul de tancuri şi unul mecanizat – care se îndreptau spre sediul Comitetului Central, să se întoarcă în cazărmi; generalul Iulian Vlad a ordonat trupelor de Securitate care asigurau paza în zona Pieţii Palatului, să nu tragă în mulţimea ce sosea în valuri; un ordin similar a dat şi generalul Romeo Câmpeanu, locţiitorul inspectorului general al Miliţiei.

„Practic, de la orele 10^{15} (22 decembrie 1989, D.C.G.), Nicolae Ceauşescu era abandonat de toate structurile de forţă: Armată, Securitate, Miliţie“ (Ioan Scurtu):

Până în ultimul moment Nicolae Ceauşescu nu a fost în stare să înţeleagă că politica sa de restricţii, impusă ani la rând, întorsese pe locuitorii ţării, mai ales muncitorimea, împotriva sa; că membrii Comitetului Politic Executiv, ca simpli executanţi, nu erau în stare să ia vreo hotărâre; că, de fapt nu mai puteau controla situaţia.

Şi totuşi a mai făcut o încercare. A ieşit către orele 11^{30} în balconul Comitetului Central cu o portavoce şi a încercat să se adreseze mulţimii care ocupase întreaga Piaţa a Palatului, cu mii de oameni aflaţi chiar la intrările în Comitetul Central. Nu a reuşit. A fost întâmpinat cu huiduieli, manifestanţii au aruncat cu felurite obiecte spre balcon. Nicolae Ceauşescu a fost nevoit să se retragă în clădire. La 12^{06} Nicolae şi Elena Ceauşescu, Emil Bobu şi Manea Mănescu decolau într-un elicopter de pe platforma clădirii Comitetului Central, în timp ce mulţimea pătrunsese deja în clădire, iar unii oameni se aflau deja pe acoperişul clădirii[25].

Plecarea precipitată a lui Nicolae Ceauşescu din sediul Comitetului Central a însemnat şi prăbuşirea, *de facto*, a regimului instaurat la 30 decembrie 1947.

4. Cum îşi explica liderul P.C.R. situaţia creată?.

În cuvântarea sa la posturile de televiziune şi radio, la 20 decembrie 1989, cât şi în teleconferinţa din aceeaşi zi, Nicolae Ceauşescu a dat o explicaţie simplă privind tulburările de la Timişoara:

---

[25] Întreaga desfăşurare a evenimentelor între 16 şi 21 decembrie este analizată de Ioan Scurtu în volumul *Revoluţia Română din Decembrie 1989 în context internaţional*, Bucureşti, 2006, capitolul III „Revoluţia română din Decembrie 1989“, pp. 174-234.

Fig. 139 Imaginea simbol al sfârşitului regimului socialist: elicopterul cu Nicolae şi Elena Ceauşescu părăsind clădirea Comitetului Central P.C.R. Piaţa Revoluţiei, Bucureşti, 22 decembrie 1989

la 16 şi 17 decembrie „câteva grupuri de elemente huliganice au organizat o serie de manifestări şi incidente, trecând la atacarea unor instituţii de stat, jefuind şi distrugând o serie de clădiri de magazine, de clădiri publice, iar în ziua de 17 decembrie, şi-au intensificat activitatea...".

„Aceste grupuri aveau scopul de a provoca dezordine şi distrugerea instituţiilor şi bunurilor generale ale oraşului şi de a da semnalul unor asemenea acţiuni şi în alte centre...".

„Aceste acţiuni cu caracter terorist au fost organizate şi declanşate în strânsă legătură cu cercurile reacţionare, imperialiste, iredentiste, şoviniste şi cu serviciile de spionaj din diferite ţări străine...".

Scopul lor „este acela de a distruge independenţa, integritatea, de a opri cursul dezvoltării socialiste a României, de a întoarce România înapoi sub dominaţia străină..."

„Campania împotriva României face parte dintr-un plan mai general împotriva independenţei şi suveranităţii popoarelor..."[26].

5. Cum a reacţionat Nicolae Ceauşescu în faţa evoluţiilor din Europa Centrală şi de Sud-Est din anul 1989?.

[26] *Revoluţia română din decembrie 1989. Documente*, pp. 194-195 (vezi nota 20).

A rămas ancorat în convingerile sale fără ezitări (după cât se pare). În raportul C.C. la Congresul al XIV-lea al P.C.R., liderul partidului consideră că în lume „se manifestă cu putere politica imperialistă, neocolonialistă, de dominație și asuprire, de încălcare a independenței și suveranității popoarelor, de jefuire și îmbogățire pe seama altor state, de amestec brutal și inadmisibil în treburile interne ale altor popoare...“[27].

De reamintit că nu a avut vreo reacție – după cât se pare – la rapoartele Direcției Securității Statului care îl informau asupra evoluțiilor din țările vecine, începând mai ales din luna septembrie 1989.

Un om care în anii '60 a știut să evalueze cu mult discernământ evoluțiile din relațiile internaționale s-a retras treptat în gândurile și în crezul său, tot mai departe de realitate.

---

[27] „România Liberă“, Anul XLVII, Nr. 14008, marți 21 noiembrie 1989, cap. XIX „Politica externă a partidului și statului nostru...“.

Partea a III-a

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN

Denumirile

La înființare (1921), Partidul – Socialist – Comunist, apoi Partidul Comunist din România, secție a Internaționalei a III-a Comuniste (Comintern); în 1945 – Partidul Comunist Român, în urma desființării (1943) proforma a Comintern-ului; în 1948 – Partidul Muncitoresc Român (după înghițirea Partidului Social Democrat); la Congresul al IX-lea (1965), revine la numele de Partidul Comunist Român.

Caracteristicile unui partid marxist muncitoresc, formulate de Vladimir Ilici Lenin[1] au fost sintetizate de Iosif Vissarionovici Stalin în Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice[2], astfel:

„Partidul marxist este... detaşamentul de *avangardă*, detaşamentul conştient, detaşamentul *marxist* al clasei muncitoare, înarmat cu cunoaşterea legilor dezvoltării sociale, cu cunoaşterea *legilor luptei de clasă* şi capabil, date fiind toate acestea, să călăuzească clasa muncitoare *să conducă* lupta ei... Este *detaşamentul organizat* al clasei muncitoare, având propria sa *disciplină*, *obligatorie* pentru toți membrii săi...; este forma *supremă de organizare*... întruchipează *legătura cu masele de milioane* ale clasei muncitoare... organizat în conformitate cu principiile centralismului...“[3].

Partidul Muncitoresc Român reia, în statutul său, la Congresul al II-lea, 1955, atari concepte de bază, iar modelul este Partidul Comunist al Uniunii Sovietice.

„Partidul Muncitoresc Român este *detaşamentul de avangardă*, *organizat* al clasei muncitoare, forța conducătoare a poporului în Republica Populară Română. Este este *forma cea mai înaltă de organizare* a clasei muncitoare. În rândurile partidului se unesc cei mai conştienți şi mai înaintați oameni ai clasei muncitoare, ai țărănimii muncitoare şi ai intelectualității. Partidul Muncitoresc Român exprimă interesele poporului muncitor

[1] În articolul *Un pas înainte, doi paşi înapoi*, 1904.
[2] Traducere revăzută, ediția a III-a, Editura P.M.R., Bucureşti, 1952.
[3] *Ibidem*, pp. 66-70.

de la oraşe şi sate şi-l conduce pe calea deschisă întregii omeniri de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie." (Statutul P.M.R. 1955).

„Pentru Partidul Muncitoresc Român, ca şi pentru toate partidele comuniste şi muncitorești – declară Gheorghe Gheorghiu-Dej în 1952 – Partidul Comunist al Uniunii Sovietice este modelul partidului revoluţionar marxist-leninist al clasei muncitoare, avangarda mişcării comuniste internaţionale."[4].

„În întreaga sa activitate Partidul Muncitoresc Român se călăuzeşte neabătut după *învăţătura atotbiruitoare a marxism-leninismului*, după experienţa istorică a *Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, pe care o aplică în mod creator..."[5].

După ani, la Congresele al XII-lea şi al XIII-lea (1979 şi 1984), definiţia se simplifică, Partidul Comunist al U.R.S.S. nu mai apare, nici lupta de clasă. Dar conceptele de bază rămân şi Vladimir Ilici Lenin este citat indirect:

„Partidul Comunist Român este detaşamentul de avangardă al clasei muncitoare, conducătorul tuturor oamenilor muncii din patria noastră... forţa politică conducătoare în Republica Socialistă România...; P.C.R. îşi întemeiază întreaga activitate pe învăţătura marxist-leninistă, aplicând-o în mod creator..."[6].

Ce devine lupta de clasă?.

Oficial ea dispare din documentele Congresului al III-lea al P.M.R. (1960). Treptat, după ce înregimentarea a devenit atotcuprinzătoare; după ce reflexele de ascultare s-au impus individual şi colectiv, partidul adoptă principiul solidarităţii şi unităţii „naţiunii socialiste".

„Călăuzită de Partidul Comunist Român – citim în statutul adoptat la Congresul al XI-lea (noiembrie 1974) – clasa muncitoare, clasa conducătoare a societăţii, în strânsă alianţă cu ţărănimea şi în unire cu intelectualitatea şi cu celelalte categorii de oameni ai muncii, fără deosebire de naţionalitate, luptă pentru înfăptuirea Programului partidului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltată"[7].

În anii '80 criza de sistem se accentuează; milioane de oameni constată că traiul lor zilnic scade, de la an la an. Partidul revine la lupta de clasă. De ce?.

„Trebuie înţeles – citim în Tezele pentru Congresul al XIV-lea al P.C.R. (1989) – că nu se poate, în nici un fel concepe dezvoltarea socialistă vorbind de renunţarea, într-un

---

[4] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Cuvânt de salut din partea Partidului Muncitoresc Român rostit* la *Congresul al XIX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, text publicat în „Scânteia" din 23 ianuarie 1953. Congresul al XIX-lea s-a ţinut în toamna anului 1952. Vezi Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări*, ediţia a IV-a, ESPLP, Bucureşti, 1956.

[5] *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român, 23-28 decembrie 1955*, Editura de Stat pentru Literatură Politică, Bucureşti, 1956, pp. 831 şi 834.

[6] *Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român, 19-23 noiembrie 1979*, Editura Politică, Bucureşti, 1981, p. 850.

[7] *Congresul al XI al Partidului Comunist Român, 25-28 noiembrie 1974*, Editura Politică, Bucureşti, 1975, p. 583.

fel sau altul, sau diminuarea luptei de clasă... Cât se va menţine sistemul capitalist, cât timp vor exista imperialism şi politica sa reacţionară, şi *în socialism se vor menţine condiţii de manifestare a luptei de clasă*" (sublinierea D.C.G.)[8].

La criza de sistem din anii '80, conducerea P.C.R. răspunde cu vechile lozinci. Vigilenţă şi luptă de clasă pentru a contracara influenţele sistemului capitalist şi acţiunea imperialismului!

Care este scopul final al politicii P.C.R.? „construirea societăţii fără clase, societatea comunistă, la baza căreia stă principiul: de la fiecare după capacitatea sa, fiecăruia după nevoile sale".

Iar în formularea de la Congresul al IX-lea (1965) „construirea societăţii fără clase – societatea comunistă".

Centralismul democratic a fost principiul diriguitor al structurii organizatorice şi al funcţionării P.C.R. Formulările iniţiale aparţin tot lui Vladimir Ilici Lenin în 1904[9] sub denumirea de „centralism". Ele sunt reluate în fiecare statut al P.C.R., din 1955 şi până în 1984 (cu unele variaţiuni). În formulare concisă: „principiul călăuzitor al structurii organizatorice a partidului este centralismul democratic" care înseamnă în principal:

– alegerea tuturor organelor conducătoare prin vot secret;

– „Hotărârile unui organ de partid sunt valabile dacă se adoptă cu majoritatea voturilor membrilor săi; după adoptarea hotărârilor, minoritatea se supune necondiţionat majorităţii şi este obligată să aplice în practică, fără rezerve, hotărârile luate".

– „Luarea de poziţie în afara cadrului organizat al partidului împotriva unei hotărâri adoptate, constituie o gravă încălcare a normelor şi disciplinei de partid".

– „Hotărârile organului superior de partid sunt obligatorii, în mod necondiţionat, pentru organizaţiile de partid şi pentru toţi membrii de partid din raza sa de activitate..."[10] (citatele sunt din Statutul PCR votat în 1979).

La „îndatoriri şi drepturi" (capitolul I din Statut, vezi, de exemplu cel votat la Congresul al IX-lea 1965), se precizează că fiecare membru de partid „este obligat... să folosească în întreaga sa activitate şi să stimuleze în fapt autocritica şi critica de jos, să dezvăluie lipsurile şi greşelile de muncă şi să lupte pentru lichidarea lor...; să semnaleze

[8] Tezele pentru Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist Român, Editura Politică, Bucureşti, 1989, p. 49.

[9] *Cursul scurt...*, ediţia citată, p. 71.

[10] *Congresul al XII-lea al P.C.R.*, ed. citată, *Statutul*, pp. 856-860. Citatul despre „Scopul final", din volumul *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român 20-25 iunie 1960*, Editura Politică, Bucureşti, 1960, p. 698. Nicolae Ceauşescu, *Cuvântare la Consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice şi politico-educative din 2-3 august 1983*, în *România...*, vol. 26, p. 177.

organelor conducătoare de partid, inclusiv Comitetul Central al partidului, neajunsurile şi lipsurile în muncă, fără a ţine seama de persoane...".

„Pentru buna conducere – ţinea să reamintească Nicolae Ceauşescu în 1983 – se impune dezvoltarea şi mai puternică a spiritului critic şi autocritic, analiza temeinică a stărilor negative... recunoaşterea deschisă a lipsurilor...".

„După cum vă este bine cunoscut, la baza activităţii partidului se află centralismul democratic care asigură buna funcţionare a activităţii de sus până jos."

Teoretic, „critica de jos în sus" ar fi chiar o obligaţie a membrului de partid. În practică „critica de jos în sus" se desfăşura cu aprobarea forurilor superioare. Cine a procedat altminteri – vezi scriitorul Alexandru Jar în 1956 sau Constantin Pârvulescu la Congresul al XII-lea al P.C.R. (1979) au suportat consecinţele.

Centralismul democratic a fost un ansamblu de reguli pentru a menţine un *control ierarhic strict* al organizaţiilor de partid şi pentru *îndeplinirea hotărârilor* luate de un grup decizional foarte restrâns aflat la conducerea efectivă a partidului.

Statutul P.C.R. este carta care definea scopul, alcătuirea şi felul de funcţionare al partidului. A fost votat cu fiecare congres, cu completări sau nuanţări, dar a rămas acelaşi în cuprinderile sale esenţiale în tot intervalul 1948-1989.

Principalele sale capitole:

I. Partidul (definire, scop);

II. Membrii de partid (îndatoriri şi drepturi; primirea în partid; măsuri disciplinare);

III. Structura. Democraţia internă de partid;

IV. Organele superioare;

V. Organizaţiile judeţene, municipale, orăşeneşti şi comunale;

VI. Organizaţiile de bază;

VII. Conducerea de către partid a Uniunii Tineretului Comunist şi a Organizaţiei Pionierilor;

VIII. Organizaţiile de partid din armata Republicii Socialiste România;

IX. Partidul şi organizaţiile de masă şi obşteşti;

X. Partidul şi organele de stat;

XI. Mijloacele băneşti ale partidului;

XII. Modificarea statutului Partidului Comunist Român.[11]

Din simpla înşiruire a capitolelor reiese şi controlul partidului asupra tuturor sectoarelor şi componentelor statului şi societăţii.

Congresul este „organul suprem al P.C.R." convocat iniţial la 4, apoi 5 ani. Potrivit Statutului, atribuţiile sale sunt următoarele:

[11] *Congresul al XII-lea al P.C.R.*, ediţie citată, pp. 850-872. Cu mici variaţiuni, aceste capitole se regăsesc în fiecare versiune a Statutului votat la Congresele P.C.R.

a) dezbate şi hotărăşte asupra raportului de activitate al C.C. şi Comisiei Centrale de Revizie;

b) adoptă şi modifică statutul;

c) stabileşte linia generală a partidului în problemele fundamentale ale politicii interne şi externe;

d) alege: Comitetul Central, Secretarul general al P.C.R. şi Comisia Centrală de Revizie.

Congresele P.M.R.-P.C.R

Partidul Comunist din România a ţinut primele două congrese la Bucureşti (8-12 mai 1921) şi Ploieşti (3-4 octombrie 1922). După scoaterea în afara legii, al treilea Congres a avut loc la Viena în Austria, (august 1924); al patrulea lângă Harkov, în U.R.S.S. (28 iunie-7 iulie 1928); al cincilea lângă Moscova (3-24 decembrie 1931).

Rezoluţiile adoptate, îndeosebi începând din 1924, reproduceau în principal tezele Cominternului şi vizau atât răsturnarea realităţilor politice şi sociale, cât şi dezmembrarea statului român întregit.

Congresele după 1944 s-au ţinut toate la Bucureşti, astfel:

Congresul I P.M.R. (VI P.C.R.), 21-23 februarie 1948.
II P.M.R. (VII P.C.R.), 23-28 decembrie 1955.
III P.M.R. (VIII P.C.R.), 20-25 iunie 1960.
IX P.C.R., 19-24 iulie 1965.
X P.C.R., 6-12 august 1969.
XI P.C.R., 25-28 noiembrie 1974.
XII P.C.R., 19-23 noiembrie 1979.
XIII P.C.R., 19-22 noiembrie 1984.
XIV P.C.R., 20-24 noiembrie 1989.
22 decembrie 1989, prăbuşirea regimului.

P.C.R. îşi încetează activitatea *de facto* şi *de jure*, fără vreo reacţie a celor cca 3 831 000 membri ai săi.

Congresele s-au desfăşurat după un program ce se regăseşte, cu unele variaţiuni, până în decembrie 1989, anume:

Cuvânt de deschidere.

Alegerea prezidiului, a Comisiei de validare, a Secretariatului şi a Comisiei de redactare, adoptarea ordinei de zi şi a orarului şedinţelor.

Piesa centrală este *Raportul Comitetului Central privind activitatea partidului* pe intervalul respectiv. Este o foarte lungă expunere citită (cca 5 ore) de liderul respectiv (Gheorghe Gheorghiu-Dej sau Nicolae Ceauşescu). Ea cuprinde: bilanţul ultimilor

4-5 ani; proiectul următorului plan cincinal; dezvoltarea în perspectivă (15-20 ani) cu proiectarea unui viitor tot mai luminos; partidul, ideologia; situația internațională și politica externă.

Atari componente se regăsesc, cu unele variațiuni, în fiecare Raport. În anii '70 și '80 se adaugă „formarea omului nou", iar la Congresul XI (1974) – „Proiectul de norme ale vieții și muncii comuniștilor, ale eticii și echității socialiste".

La Congresul al XIV-lea (și ultimul), Raportul C.C. este divizat în nu mai puțin de 24 capitole care exprimă ideile directoare, conceptele-cheie socotite ca atare de Nicolae Ceaușescu, de exemplu: orânduirea socialistă, o continuare „legică" a evoluției poporului român; societatea socialistă multilateral dezvoltată; democrația muncitorească revoluționară; P.C.R. centrul vital al națiunii.

Raportul C.C. este urmat, de regulă, de *Raportul Comisiei Centrale de Revizie*, care controlează operațiunile financiare ale partidului și „scrisorile oamenilor muncii adresate Comitetului Central".

În ședințele plenare ale Congresului, luările de cuvânt în numele organizațiilor de partid alternează cu saluturile delegaților din alte țări.

În ultima zi, Congresul *alege* nominal pe membrii Comitetului Central și pe supleanți, și Comisia Centrală de Revizie.

La rândul său Comitetul Central *alege* Comitetul Politic Executiv și Secretariatul C.C.

Comitetul Politic Executiv *constituie* dintre membrii săi „Biroul Permanent".

Comitetul Central *organizează* „Colegiul Central de Partid".

Toate acestea se desfășoară în ultima zi a Congresului, potrivit documentelor oficiale.

Astfel, vineri 23 noiembrie 1979, după-amiază, au avut loc:

– Reinvestirea tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția de secretar general al partidului;
– alegerea Comitetului Central – 245 membrii și 163 supleanți (în total 408);
– alegerea Comisiei Centrale de Revizie – 70 persoane.

Comitetul Central, în ședința plenară, tot în ziua de 23 noiembrie, a *ales*:

– membrii și membrii supleanți ai Comitetului Politic Executiv: 45 (27 + 18).
– secretariatul C.C.: 8.
– Colegiul Central de partid: 22.

Cum au avut loc aceste *alegeri*? Prin vot secret individual privind cele 408 persoane din C.C., plus 73 din Comisia Centrală de Revizie? Dacă da, având în vedere că la Congresul al XII-lea, au participat 2 656 delegați cu vot deliberativ, ar fi fost necesare 1 277 536 buletine de vot supuse numărătorii!! Textul oficial nu dă vreo precizare și folosește formularea: „Congresul a ales, de asemenea, Comitetul Central al Partidului Comunist Român, alcătuit din 245 de membri și 163 membri supleanți, în total 408" plus 73 în Comisia de Revizie[12].

[12] *Congresul al XII-lea al P.C.R.*, ediția citată, p. 892.

Luările de cuvânt în ședințele plenare erau minirapoarte de activitate însoțite de angajamente. Între 1955 şi 1989 *toți delegații au fost mereu întrutotul de acord cu linia trasată în Raportul Comitetului Central.*

O singură excepţie, neaşteptată. În ultima zi a Congresului al XII-lea (1979), Constantin Pârvulescu, veteran al partidului, l-a criticat direct pe Nicolae Ceauşescu pentru că, fără să aibă loc vreo discuţie reală, a fost repetată într-una lozinca „Ceauşescu reales la al doişpelea (!) Congres!"; Pârvulescu a adăugat că va vota împotriva realegerii! El a fost evacuat din sală (ulterior şi din Bucureşti), în timp ce unii delegaţi zeloşi l-au atacat insinuând, între altele, că fusese cetăţean sovietic.

Concluzia: *Congresul ca „organ suprem" nu discuta efectiv. Congresul a fost un forum, o instanță de ratificare în unanimitate, a hotărârilor luate de un grup restrâns la vârf (Biroul Politic, ulterior, Comitetul Politic Executiv) ce conducea efectiv partidul și decidea în numele lui.*

La plenarele Congresului, luările de cuvânt sprijineau şi aprobau linia şi hotărârile Comitetului Politic Executiv, ale Conducerii. Ocazional, criticau pe cei ce se abăteau de la linia partidului, adică a conducerii.

Ce fel de *discuții* aveau totuşi loc pe diferitele trepte ale ierarhiei?.

La nivelul organizaţiilor de bază şi ale comitetelor de partid, luările de cuvânt se refereau la modalităţile de îndeplinire a sarcinilor primite – planul de producţie sau alte îndatoriri.

Discuţii – în sensul completării sau amendării unui proiect (plan) – au avut loc de obicei, la reuniunile Comitetului Politic Executiv, mai ales în anii '70.

Efectivele Partidului. După evidenţele Siguranţei Statului, Partidul Comunist din România avea, în timpul războiului, între 796 şi 918 membri înregistraţi. După ieşirea din ilegalitate a pornit cursa pentru primirea de noi membri, fără de care, ca masă de manevră, nu era posibilă acapararea puterii. Evoluţia a fost următoarea:

aprilie 1945	42 653	
octombrie 1945 (Conferința Națională P.C.R.)	256 863	ritm de creştere între aprilie şi octombrie 1945: 1 224 noi membri de partid pe fiecare zi calendaristică
iunie 1946	717 490	ritm de creştere: 1 792 pe fiecare zi
decembrie 1947	799 351	ritm de creştere: 155 pe zi calendaristică

După înghiţirea Partidului Social Democrat, evoluţia a fost după cum urmează:

Congresul I P.M.R. (VI P.C.R.) februarie 1948	1 057 428
Congresul II P.M.R. (VII P.C.R.) decembrie 1955	595 398
Congresul III P.M.R. (VIII P.C.R.) iunie 1960	834 595
decembrie 1964	1 377 847

După succesive verificări şi epurări efectivele P.M.R. în 1955 scad cu 42% (faţă de februarie 1948) pentru ca, în decembrie 1964 să sporească cu 23 % (faţă de februarie 1948).

Cei 782 449 noi membrii de partid admişi între decembrie 1955 şi decembrie 1964 constituie *„promoţia Gheorghe Gheorghiu-Dej"*. Ei nu cunoşteau decât un singur lider al P.M.R. – pe Gheorghe Gheorghiu-Dej; ei nu aveau vreo idee despre luptele pentru putere şi lichidările ce avuseseră loc anterior. Pentru noii primiţi „Partidul" era reprezentat şi simbolizat de un singur lider, Gheorghiu-Dej.

Sub Nicolae Ceauşescu, creşterea a fost şi mai accentuată. Astfel:

Congresul al IX-lea (19-24 iulie 1965)	1 454 727
Congresul al X-lea (6-12 august 1969)	1 983 790
Congresul al XI-lea (25-28 noiembrie 1974)	„aproape 2 480 000"
Congresul al XII-lea (19-23 noiembrie 1979)	„peste 2 930 000"
Congresul al XIII-lea (19-22 noiembrie 1984)	3 400 000
Congresul al XIV-lea (20-24 noiembrie 1989)	3 831 000[13]

[13] Cifrele sunt preluate din:

a) Dan Cătănuş, Gheorghe Neacşu, *Componenţa P.C.R. în perioada 1945-1970. Evaluări statistice*, în „Arhivele totalitarismului", VI, nr. 21, pp. 154-174.

b) Nicolae Ceauşescu, Rapoartele C.C. la Congresele P.C.R. 1970-1989.

Între 1965 şi 1989, efectivele sporesc cu 263% sau 2 477 273 persoane. Aceşti tovarăşi nu cunosc decât un singur lider, ei reprezintă *Promoţia Nicolae Ceauşescu.* Despre anii lui Gheorghiu-Dej nu mai ştiu aproape nimic.

Portretul oficial al unui membru de partid

Potrivit Statutului „din rândurile partidului fac parte cei mai înaintaţi şi mai conştienţi muncitori, ţărani, intelectuali, funcţionari".

Un membru al partidului avea patru „drepturi":

a) „să contribuie la elaborarea hotărârilor şi stabilirea măsurilor pentru aplicarea lor în viaţă". Hotărârile veneau pe cale ierarhică gata elaborate; participanţii la adunarea de partid erau invitaţi să-şi exprime acordul şi să arate cum le vor transpune în instituţia respectivă.

b) Al doilea „drept": „să critice în adunările de partid, în mod principial, pe orice membru de partid, indiferent de funcţie, în scopul îmbunătăţirii muncii".

Critica se cuvenea făcută cu atenţie dacă era vorba de o persoană ierarhic superioară; altminteri riscai represalii, mai curând sau mai târziu.

c) „Să aleagă şi să fie ales" – numai în cazul când cineva era selecţionat de forul ierarhic pentru a fi ales.

d) de a participa în persoană „în toate cazurile în care urmează a se lua o hotărâre cu privire la activitatea sau purtarea lui"[14].

La patru drepturi corespund zece „îndatoriri", între acestea: „să apere prin toate mijloacele unitatea şi puritatea rândurilor partidului..."; să întărească „prin toate mijloacele proprietatea socialistă..."; îndeplinirea „exemplară" a sarcinilor; respectarea „cu stricteţe" a disciplinei de partid; îmbunătăţirea „necontenită" a pregătirii profesionale...;

---

c) Ion Alexandrescu, *Organele de conducere, desemnate sau alese la Congresele Partidului Comunist Român*, în volumul *Enciclopedia de istorie a României*, Editura Meronia, Bucureşti, 2000, pp. 224-225; cifrele sunt parţial diferite, după cum urmează:

Congresul	
III P.M.R. (VIII P.C.R.)	807 140
IX P.C.R.	1 411 066
X P.C.R.	1 924 500
XI P.C.R.	2. 462 380 (septembrie 1974)
XII P.C.R.	2 980 970 (septembrie 1979)
XIII P.C.R.	3 440 000 (septembrie 1984)
XIV P.C.R.	3 824 782 (septembrie 1989)

[14] Toate citatele din Statutul aprobat de Congresul al IX-lea al P.C.R., în volumul cu lucrările Congresului, Editura Politică, Bucureşti, 1966, p. 799.

Congresul I P.M.R. (VI P.C.R.) februarie 1948	1 057 428
Congresul II P.M.R. (VII P.C.R.) decembrie 1955	595 398
Congresul III P.M.R. (VIII P.C.R.) iunie 1960	834 595
decembrie 1964	1 377 847

După succesive verificări şi epurări efectivele P.M.R. în 1955 scad cu 42% (faţă de februarie 1948) pentru ca, în decembrie 1964 să sporească cu 23 % (faţă de februarie 1948).

Cei 782 449 noi membrii de partid admişi între decembrie 1955 şi decembrie 1964 constituie *„promoţia Gheorghe Gheorghiu-Dej"*. Ei nu cunoşteau decât un singur lider al P.M.R. – pe Gheorghe Gheorghiu-Dej; ei nu aveau vreo idee despre luptele pentru putere şi lichidările ce avuseseră loc anterior. Pentru noii primiţi „Partidul" era reprezentat şi simbolizat de un singur lider, Gheorghiu-Dej.

Sub Nicolae Ceauşescu, creşterea a fost şi mai accentuată. Astfel:

Congresul al IX-lea (19-24 iulie 1965)	1 454 727
Congresul al X-lea (6-12 august 1969)	1 983 790
Congresul al XI-lea (25-28 noiembrie 1974)	„aproape 2 480 000"
Congresul al XII-lea (19-23 noiembrie 1979)	„peste 2 930 000"
Congresul al XIII-lea (19-22 noiembrie 1984)	3 400 000
Congresul al XIV-lea (20-24 noiembrie 1989)	3 831 000[13]

[13] Cifrele sunt preluate din:

a) Dan Cătănuş, Gheorghe Neacşu, *Componenţa P.C.R. în perioada 1945-1970. Evaluări statistice*, în „Arhivele totalitarismului", VI, nr. 21, pp. 154-174.

b) Nicolae Ceauşescu, Rapoartele C.C. la Congresele P.C.R. 1970-1989.

Între 1965 şi 1989, efectivele sporesc cu 263% sau 2 477 273 persoane. Aceşti tovarăşi nu cunosc decât un singur lider, ei reprezintă *Promoţia Nicolae Ceauşescu*. Despre anii lui Gheorghiu-Dej nu mai ştiu aproape nimic.

Portretul oficial al unui membru de partid

Potrivit Statutului „din rândurile partidului fac parte cei mai înaintaţi şi mai conştienţi muncitori, ţărani, intelectuali, funcţionari".

Un membru al partidului avea patru „drepturi":

a) „să contribuie la elaborarea hotărârilor şi stabilirea măsurilor pentru aplicarea lor în viaţă". Hotărârile veneau pe cale ierarhică gata elaborate; participanţii la adunarea de partid erau invitaţi să-şi exprime acordul şi să arate cum le vor transpune în instituţia respectivă.

b) Al doilea „drept": „să critice în adunările de partid, în mod principial, pe orice membru de partid, indiferent de funcţie, în scopul îmbunătăţirii muncii".

Critica se cuvenea făcută cu atenţie dacă era vorba de o persoană ierarhic superioară; altminteri riscai represalii, mai curând sau mai târziu.

c) „Să aleagă şi să fie ales" – numai în cazul când cineva era selecţionat de forul ierarhic pentru a fi ales.

d) de a participa în persoană „în toate cazurile în care urmează a se lua o hotărâre cu privire la activitatea sau purtarea lui"[14].

La patru drepturi corespund zece „îndatoriri", între acestea: „să apere prin toate mijloacele unitatea şi puritatea rândurilor partidului..."; să întărească „prin toate mijloacele proprietatea socialistă..."; îndeplinirea „exemplară" a sarcinilor; respectarea „cu stricteţe" a disciplinei de partid; îmbunătăţirea „necontenită" a pregătirii profesionale...;

---

c) Ion Alexandrescu, *Organele de conducere, desemnate sau alese la Congresele Partidului Comunist Român*, în volumul *Enciclopedia de istorie a României*, Editura Meronia, Bucureşti, 2000, pp. 224-225; cifrele sunt parţial diferite, după cum urmează:

Congresul	
III P.M.R. (VIII P.C.R.)	807 140
IX P.C.R.	1 411 066
X P.C.R.	1 924 500
XI P.C.R.	2. 462 380 (septembrie 1974)
XII P.C.R.	2 980 970 (septembrie 1979)
XIII P.C.R.	3 440 000 (septembrie 1984)
XIV P.C.R.	3 824 782 (septembrie 1989)

[14] Toate citatele din Statutul aprobat de Congresul al IX-lea al P.C.R., în volumul cu lucrările Congresului, Editura Politică, Bucureşti, 1966, p. 799.

Congresul I P.M.R. (VI P.C.R.) februarie 1948	1 057 428
Congresul II P.M.R. (VII P.C.R.) decembrie 1955	595 398
Congresul III P.M.R. (VIII P.C.R.) iunie 1960	834 595
decembrie 1964	1 377 847

După succesive verificări şi epurări efectivele P.M.R. în 1955 scad cu 42% (faţă de februarie 1948) pentru ca, în decembrie 1964 să sporească cu 23 % (faţă de februarie 1948).

Cei 782 449 noi membrii de partid admişi între decembrie 1955 şi decembrie 1964 constituie *„promoţia Gheorghe Gheorghiu-Dej*". Ei nu cunoşteau decât un singur lider al P.M.R. – pe Gheorghe Gheorghiu-Dej; ei nu aveau vreo idee despre luptele pentru putere şi lichidările ce avuseseră loc anterior. Pentru noii primiţi „Partidul" era reprezentat şi simbolizat de un singur lider, Gheorghiu-Dej.

Sub Nicolae Ceauşescu, creşterea a fost şi mai accentuată. Astfel:

Congresul al IX-lea (19-24 iulie 1965)	1 454 727
Congresul al X-lea (6-12 august 1969)	1 983 790
Congresul al XI-lea (25-28 noiembrie 1974)	„aproape 2 480 000"
Congresul al XII-lea (19-23 noiembrie 1979)	„peste 2 930 000"
Congresul al XIII-lea (19-22 noiembrie 1984)	3 400 000
Congresul al XIV-lea (20-24 noiembrie 1989)	3 831 000[13]

[13] Cifrele sunt preluate din:

a) Dan Cătănuş, Gheorghe Neacşu, *Componenţa P.C.R. în perioada 1945-1970. Evaluări statistice*, în „Arhivele totalitarismului", VI, nr. 21, pp. 154-174.

b) Nicolae Ceauşescu, Rapoartele C.C. la Congresele P.C.R. 1970-1989.

Între 1965 şi 1989, efectivele sporesc cu 263% sau 2 477 273 persoane. Aceşti tovarăşi nu cunosc decât un singur lider, ei reprezintă *Promoţia Nicolae Ceauşescu.* Despre anii lui Gheorghiu-Dej nu mai ştiu aproape nimic.

Portretul oficial al unui membru de partid

Potrivit Statutului „din rândurile partidului fac parte cei mai înaintaţi şi mai conştienţi muncitori, ţărani, intelectuali, funcţionari".

Un membru al partidului avea patru „drepturi":

a) „să contribuie la elaborarea hotărârilor şi stabilirea măsurilor pentru aplicarea lor în viaţă". Hotărârile veneau pe cale ierarhică gata elaborate; participanţii la adunarea de partid erau invitaţi să-şi exprime acordul şi să arate cum le vor transpune în instituţia respectivă.

b) Al doilea „drept": „să critice în adunările de partid, în mod principial, pe orice membru de partid, indiferent de funcţie, în scopul îmbunătăţirii muncii".

Critica se cuvenea făcută cu atenţie dacă era vorba de o persoană ierarhic superioară; altminteri riscai represalii, mai curând sau mai târziu.

c) „Să aleagă şi să fie ales" – numai în cazul când cineva era selecţionat de forul ierarhic pentru a fi ales.

d) de a participa în persoană „în toate cazurile în care urmează a se lua o hotărâre cu privire la activitatea sau purtarea lui"[14].

La patru drepturi corespund zece „îndatoriri", între acestea: „să apere prin toate mijloacele unitatea şi puritatea rândurilor partidului..."; să întărească „prin toate mijloacele proprietatea socialistă..."; îndeplinirea „exemplară" a sarcinilor; respectarea „cu stricteţe" a disciplinei de partid; îmbunătăţirea „necontenită" a pregătirii profesionale...;

---

c) Ion Alexandrescu, *Organele de conducere, desemnate sau alese la Congresele Partidului Comunist Român*, în volumul *Enciclopedia de istorie a României*, Editura Meronia, Bucureşti, 2000, pp. 224-225; cifrele sunt parţial diferite, după cum urmează:

Congresul	
III P.M.R. (VIII P.C.R.)	807 140
IX P.C.R.	1 411 066
X P.C.R.	1 924 500
XI P.C.R.	2. 462 380 (septembrie 1974)
XII P.C.R.	2 980 970 (septembrie 1979)
XIII P.C.R.	3 440 000 (septembrie 1984)
XIV P.C.R.	3 824 782 (septembrie 1989)

[14] Toate citatele din Statutul aprobat de Congresul al IX-lea al P.C.R., în volumul cu lucrările Congresului, Editura Politică, Bucureşti, 1966, p. 799.

„să fie sincer şi cinstit faţă de partid"; „să păstreze secretul de partid şi de stat"; „să fie un exemplu de corectitudine şi de conduită morală".

În 1974 la Congresul al XI-lea, a fost introdus în „Statut", un „angajament solemn" pe care cel primit în organizaţie trebuie să-l semneze. La acelaşi Congres a fost aprobat şi „Codul principiilor şi normelor muncii şi vieţii comuniştilor, ale eticii şi echităţii socialiste", cu 33 precepte[15].

Potrivit documentelor oficiale trăsăturile dominante a unui membru de partid sunt ascultarea şi îndeplinirea hotărârilor şi dispoziţiilor. Singurele iniţiative, fie individuale, fie ca organizaţie, sunt acelea care împlinesc cât mai deplin „linia" trasată.

Partidul Comunist a fost un mecanism complex, la scara întregii ţări, pentru transmiterea şi îndeplinirea dispoziţiilor şi hotărârilor „conducerii".

În timp, reflexul de „ascultare" a devenit dominant şi la membrii partidului, şi la ceilalţi cetăţeni ai ţării. Când liderul n-a mai avut puterea, la 22 decembrie 1989, partidul s-a dezintegrat în 24 ore; nimeni n-a avut vreo reacţie de susţinere, fiindcă nu mai exista „centrul".

„Ascultarea" nu a făcut din oameni simpli executanţi sau marionete. Imensa majoritate a membrilor de partid şi-a făcut meseria, a lucrat în profesia ei cu pricepere, cu interes, cu inventivitate. Rezultatele obţinute pot fi regăsite şi astăzi în aria cea mare a vieţii materiale şi culturale, a tehnicii şi artei.

Distrugerea programată a industriei, a finanţelor, dezintegrarea agriculturii (inclusiv a irigaţiilor) a anulat tot ceea ce putea fi recuperat şi reintegrat într-o economie de piaţă (probabil, cca 65% din potenţialul existent). Efortul şi inventivitatea a două generaţii a fost anulat. Evoluţia României în sens distructiv în intervalul decembrie 1989-2012 este probabil un fenomen unic pe cele cinci continente ale globului.

Compoziţia socială a partidului a constituit o preocupare permanentă a „conducerii". Ea revine constant cu fiecare Raport la Congres. Fiind vorba de un partid muncitoresc, comunist, „clasa muncitoare" avea prioritate. Era prezentă în „conducere" (Biroul Politic – Comitet Politic – Comitet Politic Executiv, în Secretariat...), în aparatul central şi teritorial (judeţeana de partid), în comitetele de întreprindere, în sindicate, întreprinderi agricole de stat... Întreprinderile, unităţile de producţie în general, funcţionau sub îndrumarea directă a oamenilor de specialitate.

La nivel decizional central „intelighenţia" nu a avut vreodată un cuvânt efectiv.

„Conducerea de partid" îşi dădea însă seama că aceşti reprezentanţi ai clasei muncitoare nu erau totdeauna la nivelul cerinţelor. „Sarcina noastră – spunea Gheorghe Gheorghiu-Dej în Raportul la Congresul al II-lea P.M.R. – este de a ridica în mod persistent pregătirea lor de specialitate (= a cadrelor de partid, nota D.C.G.), la nivelul

[15] În volumul *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român, 25-28 noiembrie 1974*, Editura Politică, Bucureşti, 1975, pp. 586-587 şi 816-822.

de cunoştinţe, al inginerilor şi tehnicienilor."[16].

Cinci ani mai târziu, la Congresul al III-lea (iunie 1960) revine: „...unele organe de partid şi de stat... promovează sub presiunea nevoilor de moment oameni care n-au cunoştinţe politice şi profesionale corespunzătoare şi nici perspective de dezvoltare...".

La următoarele congrese, Rapoartele C.C. insistă, cu regularitate, asupra „formării şi calificării cadrelor de oameni ai muncii de toate categoriile, a noi contingente de specialişti şi tehnicieni"[17].

La Congresul al XI-lea (1974), Nicolae Ceauşescu revine: „Principalul este să alegem, să repartizăm şi să promovăm cadrele, activiştii după capacităţile lor, asigurând în toate sectoarele cadre, activişti în stare să soluţioneze problemele cele mai complexe."[18].

În 1983, secretarul general al P.C.R. devine mai exigent: „Trebuie să asigurăm funcţionarea statului democraţiei muncitoreşti în spiritul celei mai severe discipline, ordinii şi răspunderii din partea tuturor organelor şi organizaţiilor de partid şi de stat"[19].

„Este necesar să întărim spiritul de răspundere şi combativitate, de ordine şi disciplină în activitatea fiecărei organizaţii de partid, a fiecărui membru al partidului." (Raportul C.C. la Congresul al XIII-lea, 1984[20]).

În procente compoziţia socială se prezenta astfel:

Nr. crit.	Evenimentul şi data	Procente din totalul de 100 %			Femei % din total	Obs.
		Muncitori	Ţărani	Alţii		
1	Consfătuirea Cominform septembrie 1947	44	39	17	—	
2	Congresul I P.M.R. (VI P.C.R.) februarie 1948	39	—	—	—	
3	II P.M.R. (VII P.C.R.) decembrie 1955	42,61	—	—	—	
4	III P.M.R. (VIII P.C.R.) iunie 1960	51,05	22	27	—	
5	IX P.C.R iulie 1965	44	32	24	21	
6	X P.C.R august 1969	42,6	—	—	—	

[16] *Articole şi cuvântări*, decembrie 1955-iulie 1959, Editura Politică, Bucureşti, 1960, pp. 132-134.

[17] Raport la Congresul al X-lea (1969), Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura Politică, Bucureşti, 1970, p. 285.

[18] N. Ceauşescu, vol. 11, p. 87.

[19] N. Ceauşescu, vol. 26, pp. 170, 179-180.

[20] N. Ceauşescu, vol. 28, p. 66.

Nr. crit.	Evenimentul şi data	Procente din totalul de 100 %			Femei % din total	Obs.
		Muncitori	Ţărani	Alţii		
7	XI P.C.R noiembrie 1974	48,37	cca. 22	cca. 30	„aproape" 25	
8	XII P.C.R noiembrie 1979	cca. 54	cca. 18	cca. 28	cca. 28	
9	XIII P.C.R noiembrie 1984	cca. 56	cca. 16	28	32	
10	XIV P.C.R noiembrie 1989	55	16	29	cca. 36	

Procentele sunt date din Rapoartele C.C. la Congresele Partidului.

Preponderenţa muncitorimii şi participarea ţărănimii (colectiviste îndeosebi) a asigurat partidului baza socială. Dar atât, fără a-i imprima un dinamism propriu.

Componenţa naţională a P.M.R.–P.C.R., a fost urmărită cu grijă. Cu atât mai mult cu cât *până în 1944, P.C.d.R. a fost partid al minorităţilor.* În 1933, din cei 1 655 membri, ungurii reprezentau 26,58%; românii – 22,65%; evreii – 18,22%; ruşii şi ucrainienii – 10,27%; bulgarii – 8,45%; alţii – 13,93%[21]. Spre comparaţie, la recensământul din 1930, românii reprezentau 71,9%, ungurii 7,9%, evreii 4,0%, bulgarii 2,0%, ruşii 2,3% ş.a.

La primele trei congrese ale P.M.R. (1948, 1955, 1960), Raportul Comitetului Central nu face vreo referire la compoziţia naţională a Partidului, deşi o atare evidenţă era ţinută la nivelul Comitetului Central.

Plenara C.C. al P.M.R. din 9-13 iunie 1958 dă următoarele procente privind naţionalitatea membrilor şi candidaţilor de partid (în procente):

români	83,96
maghiari	11,00
evrei	2,19
ruşi şi ucraineni	0,83
germani	0,77
sârbi, croaţi, sloveni	0,47
alţii	0,78[22]

[21] Ioan Chiper, *Consideraţii privind evoluţia numerică şi compoziţia etnică a P.C.R. 1921-1952*, în „Arhivele totalitarismului", VI, nr. 21, 4/1998, p. 28 şi nota 14.

[22] Marian Cojoc, *Evoluţia Dobrogei între anii 1944-1964. Principalele aspecte din economie şi societate*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2001, p. 155.

[23] Datele după a) rapoartele C.C. prezentate la Congresele respective şi.

b) Dan Cătănuş, Gh. Neacşu, *Componenţa P.C.R. în perioada 1945-1970. Evaluări statistice*, în „Arhivele totalitarismului", VI, nr. 21, nr. 4/1998, pp. 154-171.

Începând cu Congresul al IX-lea, Raportul Comitetului Central consemnează procentual compoziția națională a membrilor de partid[23]:

Nr crt.	Congresul P.C.R (și data)	în procente			Felul cum sunt redați „alții" în Rapoartele C.C
		Români	Maghiari	Alții	
1	IX, 1965	87	„peste" 9	„peste" 3	„germani, sârbi și alte naționalități"
2	X, 1969	88,07	7,38	4,55	germani 2, 10; alții 2,45
3	XI, 1974	„peste" 89	„circa" 8	„restul"	sub denumirea „restul" (3%), fără alte precizări
4	XII, 1979	90	„aproape" 8	2	numai procentul de 2% fără alte precizări
5	XIII, 1984	„peste" 90	„circa" 7	„restul"	—
6	XIV, 1989	„peste" 92	6,53	„restul"	—

Procentele de mai sus, arată ponderea numerică pe naționalități, cu scăderea treptată a celor din categoria „naționalități conclocuitoare".

Ponderea reală a „minoritarilor" în P.M.R.–P.C.R. era dată de pozițiile ocupate de ei în aparatul de partid și de stat.

Într-o primă fază, până spre începutul anilor '60 multe din funcțiile de comandă pe plan central sau regional erau deținute de reprezentanți ai „naționalităților conlocuitoare".

În a doua fază, anii '60-'80, participarea minorităților la feluritele nivele ale vieții politice și administrative, a urmat procentajele numerice, așa cum au fost redate în Rapoartele Comitetului Central prezentate la Congresele partidului.

Nomenclatura era constituită din persoanele care ocupau funcții de răspundere în partid sau stat. Formal, funcțiile erau aprobate de Comitetul Central al P.C.R. sau de comitetele județene și orășenești; în realitate, listele se întocmeau de Secretariat și Biroul Politic la nivel central, iar local, de birourile comitetelor de partid. Hotărârea Biroului Organizatoric al CC al P.M.R. (P.C.R.) din 13 martie 1952 cere studiul și controlul temeinic al calităților politice și profesionale a celor selecționați pentru funcțiile de răspundere[24].

Organizațiile de bază ale partidului erau constituite la nivelul întreprinderilor, instituțiilor, școlilor, unităților militare... Ele ființau și la nivel județean, municipal, orășenesc și comunal.

Pentru o privire de ansamblu a funcționării P.C.R., Nicoleta Ionescu-Gură, *studiu introductiv* la volumul *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București, 2004, pp. 5-56.

[24] Nicoleta Ionescu-Gură, *Nomenclatura Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, Editura Humanitas, București, 2006, pp. 66-77.

Numeric, au evoluat paralel cu creşterea efectivelor P.C.R. astfel:

Organizaţiile de bază formau o reţea care cuprindea toate ramurile de activitate, pe tot teritoriul ţării. „Se poate spune – constata cu satisfacţie Nicolae Ceauşescu la Congresul al XIV-lea (1989) – că nu există unitate economico-socială sau sector mai important de activitate unde să nu existe puternice organizaţii de partid...“[25].

Nr. crt.	Data	Nr. organizaţiilor	Obs.
1.	iulie 1945	2.494	
2.	octombrie 1945	8.251	
3.	februarie 1948, Congresul I PMR	21.925	21.854 org. de bază + 61 judeţe + Capitala
4.	1955, Congresul II PMR	29.761	29.393 org. de bază + 19 regionale, 190 municipale, 159 orăşeneşti
5.	1960, Congresul III PMR	„peste 35.000“	Nu este dată cifra exactă
6.	1965, Congresul IX PCR	„peste 56.000“	Idem
7.	1979, Congresul al XII-lea PCR	„peste 67.400“	din care 60.400 org. de bază şi „peste 7.000 org. conduse de comitete de partid“. La Congresele X (1969) şi XI (1974) nu s-au dat cifrele respective
8.	1984, Congresul al XIII-lea PCR	83.385	din care 72.517 org. de bază, restul comitete de partid
9.	1989, Congresul al XIV-lea PCR	65.917	din care 59.554 org. de bază. Nu a fost explicată reducerea numerică în 1989 faţă de 1984

Activiştii (activul) de partid

Ajutau Birourile organizaţiilor de bază în îndeplinirea feluritelor „sarcini“. Erau recrutaţi „dintre cei mai înaintaţi membri de partid din toate sectoarele de activitate“ (Gheorghe Gheorghiu-Dej, la Congresul al II-lea al P.M.R.). Numărul lor este redat cu totul aproximativ:

---

[25] Cifrele se găsesc în Rapoartele Comitetului Central la Congresele II şi III P.M.R., IX-XIV inclusiv, P.C.R. Pentru anii 1945-1948, Robert King, *History of the Romanian Communist Party*, Hoover Institution Press, Stanford, California, 1980, pp. 68-69.

„80 000-100 000“ Congresul al II PMR (1955).
„peste 150 000“ Congresul al III-lea PMR (1960).
„circa 550 000“ Congresul al XIII-lea PCR (1984).
La Congresele X, XI, XII nu avem cifra activului de partid.

Cât de exacte erau atari cifre şi cât de eficienţi erau activiştii rămân teme de cercetare în viitor.

Revoluţionari de profesie

În 1983, la Consfătuirea de lucru în problemele muncii organizatorice din 2-3 august (la Mangalia), Nicolae Ceauşescu devine mai exigent faţă de activişti: „Trebuie să asigurăm funcţionarea statului democraţiei muncitoreşti în spiritul celui mai severe discipline, ordinii şi răspunderii din partea tuturor organelor şi organizaţiilor de partid şi de stat... Este necesar să se stabilească pentru fiecare activist şi membru de partid sarcini concrete... Procesul revoluţionar, lupta revoluţionară nu s-au încheiat, ele continuă în noile condiţii istorice... Se pare că succesele importante pe care le-au obţinut... au dat loc la unele manifestări de automulţumire şi de slăbire a exigenţei...; cum se poate caracteriza faptul că unii activişti încep să discute dacă să îndeplinească o misiune sau nu, dacă să plece dintr-un judeţ sau nu!“.

Pentru a înlătura atari manifestări Nicolae Ceauşescu[26] vine cu un concept nou:

„Am menţionat anterior că noi avem nevoie şi în actualele împrejurări de *revoluţionari de profesie*, de activişti cu temeinice cunoştinţe în toate domeniile.“

„De altfel, orice comunist trebuie să stăpânească în bune condiţii cele mai înalte cunoştinţe tehnico-ştiinţifice, profesionale, în toate domeniile.“

„Dar el trebuie să aibă o calitate în plus, să fie gata *să îndeplinească orice însărcinare din partea partidului, în orice domeniu, să fie revoluţionar de profesie*“.

„Nu profesionist, nu tehnician îngust care lucrează într-un loc sau altul, ci un revoluţionar care merge acolo unde o cer dezvoltarea socială a ţării, făurirea comunismului în patria noastră.“ (sublinierile D.C.G.).

Greu de spus, nu vom afla poate niciodată dacă participanţii la consfătuire au devenit după aceea revoluţionari de profesie. Ştim însă că lucrurile nu s-au îndreptat, au luat-o tot în jos, până la deznodământul din decembrie 1989.

Acest ansamblu – *organizaţii de bază, activul de partid, nomenclatura, organele centrale (Comitetul Central etc.) – a funcţionat cât timp veneau impulsurile (hotărâri, directive etc.)*

---

[26] *Cuvântare la Consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice şi politico-educative din 2-3 august 1983*, în Nicolae Ceauşescu, *România...*, volumul 26, Editura Politică, Bucureşti, 1984, pp. 170, 173, 179-180.

de la Comitetul Politic Executiv (Birou Politic), îndeosebi de la Secretarul General al P.C.R. În momentul când atari comenzi au încetat, întreaga construcție a P.C.R. s-a prăbușit.

Verificarea membrilor de partid

Întrucât în anii 1944-1947 primirea în partid se efectuase aproape fără control, conducerea PMR a hotărât, chiar din 1948, să treacă la verificarea tuturor membrilor de partid. Oficial, ea a avut loc între noiembrie 1948 și mai 1950[27]. Au fost „descoperite" și „eliminate" „circa 192 000 de *elemente exploatatoare, dușmane și străine de clasă, necinstite, descompuse sau necorespunzătoare* – adică peste 20% din numărul total al membrilor P.M.R." (dinainte de verificare)[28].

Îndepărtarea celor „necorespunzători" a continuat până în 1955; la Congresul II P.M.R., efectivele partidului scăzuseră la 595 398. Ceea ce însemna că, *între mai 1950 și decembrie 1955, au mai fost eliminate din PMR (fără vreun anunț anume) alte 174 844 persoane.*

Pentru conducerea partidului aceste repetate și masive eliminări ale persoanelor „necorespunzătoare" (a se revedea calificativele citate mai înainte) erau menite să asigure o mai strictă disciplină, să facă din partid un instrument gata să îndeplinească dispozițiile și hotărârile de la Centru, fără riscul unor abateri.

În 1974, pentru a asigura un control mai direct al partidului asupra aparatului de stat, Nicolae Ceaușescu instituie *cumularea funcțiilor*, astfel încât primii secretari sau secretarii de partid să dețină și funcții în aparatul administrativ local de prefect sau primar. Tot acum este creată și funcția de Președinte al Republicii, secretarul general al P.C.R. devenind astfel și primul președinte al Republicii Socialiste România.

Hotărârea din 1974 venea în contradicție cu directiva dată în raportul Comitetului Central la Congresul al IX-lea al Partidului: „un membru de partid nu poate deține decât o singură funcție de conducere politică ce necesită o activitate permanentă, fie în organele de partid, fie în organele de stat".

Lupta pentru putere la vârf. O conducere colectivă a funcționat numai temporar, până când un tovarăș reușea să elimine pe competitori și să se impună ca lider.

---

[27] Ulterior au avut loc verificări (neanunțate) soldate cu îndepărtarea celor necorespunzători. Astfel: cca 275 000 social democrați, între noiembrie 1947 și februarie 1948; 122 130 persoane între februarie și noiembrie 1948.

[28] Rezoluții și hotărâri ale Partidului Muncitoresc Român 1948-1950, Editura P.M.R., 1951, pp. 240 și 242.

Conferința Națională din octombrie 1945, „alege" (cu aprobarea Moscovei, după toate probabilitățile), pe Gheorghe Gheorghiu-Dej ca secretar general al Comitetului Central. Autoritatea sa o împarte însă cu Ana Pauker şi Vasile Luca veniți după 23 august 1944 de la Moscova.

Pe rând au fost eliminați posibilii competitori pentru conducerea supremă a partidului.

Astfel Ştefan Foriş, fost secretar general al PCdR, demis în aprilie 1944, deținut ilegal într-o casă conspirativă a partidului, a fost ucis cu lovituri de rangă, în 1946, de către Gheorghe Pintilie care a acționat, probabil, cu aprobarea conducerii P.C.R. – Ana Pauker, Vasile Luca, Gheorghiu-Dej şi Teohari Georgescu[29].

Lucrețiu Pătrăşcanu – care după Congresul XX al P.C.U.S. (1956) l-ar fi înlocuit, foarte probabil, pe Gheorghiu-Dej – a fost arestat în aprilie 1948, supus unor repetate „anchete" şi împuşcat în aprilie 1954, după o parodie de proces – un adevărat asasinat îmbrăcat în forme juridice.

În 1952, cu aprobarea lui I.V. Stalin (în împrejurări ce urmează a fi clarificate documentar), Gheorghiu-Dej a reuşit să elimine de la conducerea P.M.R. grupul Ana Pauker–Vasile Luca şi Teohari Georgescu.

În iunie 1957 Gheorghiu-Dej îndepărtează de la conducerea P.M.R. pe Miron Constantinescu şi Iosif Chişinevschi, care încercaseră, cu un an înainte, să-l compromită (după congresul al XX-lea P.C.U.S. când au fost denunțate crimele din anii lui I.V. Stalin).

În sfârşit, prin Plenarea CC al P.M.R. din 9-13 iunie 1958, au fost marginalizați mai mulți activişti din ilegalitate, care erau nemulțumiți de pozițiile ce le dețineau. Referatul, citit de Nicolae Ceauşescu, îi caracterizează ca „elemente dizolvante, înapoiate, cu mentalitate anarhică, mic burgheză". Sunt citați nominal Constantin Doncea, Ovidiu Şandru, Grigore Răceanu, Eugen Genad, Heinrich Genad, Ion Drancă, Constantin Moflic, Pavel Ştefan, Vasile Bîgu etc.[30]

În acest fel, Gh. Gheorghiu-Dej rămâne conducătorul necontestat al Partidului Muncitoresc Român, situație deplin confirmată de Plenara din 30 noiembrie-5 decembrie 1961[31].

---

[29] Dan Cătănuş, Ioan Chiper, *Cazul Ştefan Foriş. Lupta pentru putere în P.C.R. de la Gheorghiu-Dej la Ceauşescu. Documente 1940-1968*, Editura Vremea, Bucureşti, 1999; Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, traducere de Cristina şi Dragoş Petrescu, postfață de Mircea Mihăieş, Polirom, Iaşi, 2005, pp. 121-122; *O destalinizare ratată. Culisele cazului Miron Constantinescu–Iosif Chişinevschi (1956-1961)* (documente), ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Alina Tudor şi Dan Cătănuş, postfață dr. Florin Constantiniu, Editura Elion, Bucureşti, 2001.

[30] Alina Tudor, Dan Cătănuş, *Amurgul ilegaliştilor. Plenara P.M.R. din 9-13 iunie 1958*, postfață Florin Constantiniu, Editura Vremea, Bucureşti, 2000.

[31] Dan Cătănuş, *A doua destalinizare. Gh. Gheorghiu-Dej la apogeul puterii*, prefață de Florin Constantiniu, Editura Vremea, Bucureşti, 2005.

Gheorghiu-Dej moare însă la 19 martie 1965; diagnostic oficial: cancer pulmonar. Există indicii că fusese iradiat după vizita sa la Moscova în iunie 1963 şi că moartea i-a fost provocată prin iradiere[32].

Cum prevederile statutare pentru alegerea unui nou secretar general cereau convocarea Congresului, Nicolae Ceauşescu manevrează în aşa fel încât să fie desemnat în această funcţie de către Biroul Politic, pentru a fi confirmat apoi de Congresul al IX-lea al P.C.R. din iulie 1965.

„Garda veche" a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost treptat înlăturată din poziţiile de la vârf: Gheorghe Apostol (în august 1969), trimis ulterior ca ambasador în Argentina, Uruguay şi Brazilia; Alexandru Bârlădeanu (în august 1969); Chivu Stoica (12 august 1969), păstrat apoi în ierarhia partidului, în poziţii secundare, mort în condiţii neelucidate la 17 februarie 1975; Ion Gheorghe Maurer, rămas în poziţia de prim-ministru până în 1974, când s-a retras „din motive de sănătate"; Alexandru Drăghici făcut răspunzător pentru abuzurile şi uciderile din anii Gheorghiu-Dej, scos din partid în aprilie 1968, degradat şi trecut în rezervă cu gradul de soldat. Numai Emil Bodnăraş s-a menţinut în ierarhie, fără a avea însă un rol efectiv.

Nicolae Ceauşescu a practicat un sistem de *rotaţie a cadrelor* pentru ca nimeni să nu-şi constituie o bază în aparatul partidului şi să devină astfel un eventual competitor la conducere. Adulat în forme din ce în ce mai aberante, Nicolae Ceauşescu a pierdut treptat în anii '80 simţul realităţii, nu şi-a dat seama că nu mai avea nici măcar sprijinul aparatului central al P.C.R. El a pierdut puterea în ziua de 22 decembrie 1989 când a părăsit clădirea Comitetului Central cu elicopterul. El şi-a încheiat viaţa la 25 decembrie 1989 după un simulacru de proces – un asasinat îmbrăcat în haine juridice – în care sentinţa fusese hotărâtă – după tipic – înainte de judecată!

Ideologia – Lupta de clasă

Lupta de clasă a fost un principiu diriguitor în politica internă a P.M.R.-P.C.R., în intervalul 1947-cca 1964. Ea este implicit formulată prin Constituţia din 1952, articolul 11: „Statul democrat-popular realizează în mod consecvent politica de îngrădire şi eliminare a elementelor capitaliste"[33] (din economie, nota D.C.G.). Raportul Comitetului Central la Congresul al II-lea P.M.R. (decembrie 1955) cu totul este explicit: „Iar atâta timp cât clasele exploatatoare n-au fost complet lichidate, lupta de clasă este lege

[32] Cristian Troncotă, *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de informaţii şi Securitate ale regimului comunist din România, 1965-1989*, Editura Elion, Bucureşti, 2004, pp. 28-33.

[33] Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *Constituţiile României*, Editura Regia Autonomă „Monitorul Oficial", Bucureşti, 1995, p. 136.

a dezvoltării societății noastre... Comuniștilor le este străină orice mușamalizare a contradicțiilor, a luptei de clasă...".

„Organizațiile de partid trebuie să întărească vigilența revoluționară a oamenilor muncii, să-i mobilizeze la lupta pentru demascarea și zădărnicirea oricăror uneltiri ale dușmanului de clasă..."[34].

Războiul intern declanșat în 1947 a lovit direct *sute de mii de familii în mediul rural – cei socotiți chiaburi* – și de fapt aproape întreaga țărănime, peste 3 000 000 familii. *La orașe, lupta de clasă a fost îndreptată împotriva tuturor persoanelor considerate aprioric ca dușmani ai regimului democrat-popular*: proprietarii de uzine și fabrici, ateliere, magazine, restaurante, farmacii, cabinete medicale, avocații particulari, asociațiile non-profit de tot felul aflate în afara controlului partidului, pensionarii socotiți nedemni de a-și primi pensia ce li se cuvenea, militarii trecuți în cadrul disponibil, profesorii disponibilizați, funcționarii epurați, liderii politici, aderenții la partidele din anii '30 și '40 – interzise sub regimul democrat-popular etc. etc.

Lupta de clasă, consecvent aplicată până către 1964, a constituit unul din instrumentele cele mai eficiente în întărirea regimului democrat-popular. A fost războiul partidului împotriva tuturor celor socotiți sau bănuiți adversari sau a celor catalogați ca „nesiguri".

La Congresul al II-lea P.M.R. (1955), Raportul Comitetului Central consideră „educația marxist-leninistă a membrilor partidului" drept „una din condițiile esențiale ale victoriei în lupta pentru construirea socialismului...". „Partidul nostru privește lupta împotriva influențelor ideologiei burgheze drept una din cele mai importante sarcini ale sale"[35]. „Ideologia burgheză" nu este de fel definită, ceea ce oferea o mare flexibilitate în aplicarea unei atari etichete oricui, îndeosebi unui autor sau altuia în aria literaturii, artelor și istoriei.

La Congresul al III-lea P.M.R. (1960) „nesecatul tezaur al operelor clasice ale marxism-leninismului..." constituie „o călăuză sigură în rezolvarea problemelor complexe economice, politice, sociale ale construirii orânduirii socialiste"[36].

În 1964, *Declarația din Aprilie*[37] formulează, pentru întâia dată, aplicarea în relațiile partidului și ale statului român, a principiilor „independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, avantajului reciproc, întrajutorării tovărășești, neamestecului în treburile interne, respectării integrității teritoriale".

Era pe plan teoretic, dar și al politicii practice, o distanțare de sub tutela Moscovei. *Declarația din Aprilie* nu a schimbat elementele de bază ale regimului intern. Ea a fost însă însoțită de o relaxare evidentă pe plan cultural, de eliberarea deținuților politici și de o deschidere treptată – economică și culturală – spre țările din Vest.

---

[34] *Congresul al II-lea al P.M.R., 23-28 decembrie 1955*, Editura de Stat pentru Literatura Politică, București, 1956, p. 43.

[35] *Ibidem*, pp. 151-152.

[36] *Congresul al III-lea al P.M.R.*, Editura Politică, București, 1960, p. 84.

[37] *Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale*, Editura Politică, București, 1964.

La Congresul al IX-lea (1965), Raportul CC reaminteşte că „marxismul este o ştiinţă vie, care se dezvoltă şi se îmbogăţeşte necontenit, sintetizând experienţa istorică şi concluziile dezvoltării sociale“[38].

La 6 iulie 1971 sunt date publicităţii *Propunerile de măsuri pentru îmbunătăţirea activităţii ideologice de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii*. Trei zile mai târziu, Nicolae Ceauşescu îşi dezvolta ideile la consfătuirea de lucru cu activul de partid în domeniul ideologic şi al muncii cultural-educative[39].

Şeful partidului constată că propaganda şi activitatea ideologică nu reflectă satisfăcător succesele obţinute pe teren în construcţia socialismului. Că există „pericolul apariţiei unor manifestări de automulţumire“[40].

Ca urmare, este nevoie de o analiză a conceptului *societatea socialistă multilateral dezvoltată*, fază în care se afla atunci ţara.

Caracteristicile conceptului erau următoarele:

– dezvoltarea multilaterală a forţelor de producţie;

– repartizarea lor armonioasă („justă“) în teritoriu;

– „organizarea raţională şi sistematizarea mai bună a teritoriului... *crearea de noi centre orăşeneşti, organizarea pe baze ştiinţifice a vieţii comunelor şi satelor patriei...*“ (= inginerie socială, nota D.C.G.).

– ridicarea nivelului de trai;

– o „justă“ repartiţie a venitului naţional; „asigurarea unui raport just între fondul de acumulare şi cel de consum...“ (cu pondere pe acumulare, nota D.C.G.).

Ţelul ultim: „transformarea conştiinţei oamenilor... pentru rezolvarea tuturor problemelor...“.

Prin ce mijloace?.

Răspunde secretarul general al P.C.R.: prin „intensificarea activităţii ideologice şi educative, activitate care trebuie să aibă un rol tot mai important *în formarea omului nou, în dezvoltarea conştiinţei socialiste...*“[41] (sublinierea D.C.G.).

A urmat elaborarea unui întreg program pentru îmbunătăţirea activităţii ideologice, program discutat şi aprobat de Plenara C.C. al P.C.R. din 3-5 noiembrie 1971. Într-o nouă şi amplă expunere, Nicolae Ceauşescu şi-a concentrat ideile în următoarele puncte[42]:

– programul de educaţie socialistă, „cerinţă imperioasă“ a etapei actuale;

– însuşirea în spirit creator a marxism-leninismului;

– organizarea întregii vieţi sociale pe baza principiilor eticii şi echităţii socialiste;

---

[38] *Congresul al IX-lea al P.C.R.*, Editura Politică, Bucureşti, 1966, p. 90.

[39] N. Ceauşescu, *România...*, vol. 6, Bucureşti, 1972, pp. 185-195 („Propuneri...“) şi pp. 196-257 (Expunerea propriu-zisă).

[40] *Ibidem*, p. 207.

[41] *Ibidem*, pp. 209-211.

[42] Lucrările plenarei, în volumul cu titlul *Plenara C.C. al P.C.R., 3-5 noiembrie 1971*, Editura Politică, Bucureşti, 1971.

– creşterea rolului conducător al partidului în societate; sporirea funcţiilor statului în conducerea vieţii sociale;
– sporirea rolului şcolii;
– lărgirea orizontului de cunoaştere a maselor;
– creaţia literar-artistică în slujba formării omului nou[43].

Analiza muncii ideologice a revenit la intervale în preocupările conducerii P.C.R. până în 1989.

De ce accentul pe ideologie începând din 1971?

Ca ipoteză de lucru – pentru întărirea controlului exercitat de partid asupra întregii societăţi şi încercarea de a dinamiza aparatul politic. În anii '50, lupta de clasă şi cincinalele plus o represiune generalizată fuseseră pârgii „eficiente" în impunerea politicii partidului. Cu anii '60, în climatul intern şi extern diferit de cel precedent, îndeplinirea planurilor economice intrase într-un fel de rutină. În eşaloanele inferioare ale partidului (la nivelul organizaţiilor de bază), participarea profesioniştilor, a specialiştilor, devenea tot mai accentuată. „Activistul" fără o profesie certă, risca să devină marginal. Revenirea la lupta de clasă şi la antiimperialism la represiunea generalizată nu mai era cu putinţă.

Posibil ca Nicolae Ceauşescu să fi văzut în activitatea ideologică repusă în prim plan, o modalitate, socotită de el eficientă, de a întări rolul conducător al Partidului Comunist, de a modela totodată „omul nou". Avea să afle că este mai uşor să formulezi un atare program decât să-l transpui în practică.

Conceptul de societate socialistă multilateral dezvoltată a fost repetat până la saturaţie şi a devenit o simplă formulă mai curând decât un program de acţiune.

Congresul al XI-lea P.C.R. (1974) a adoptat *Programul P.C.R. de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi de înaintare a României spre comunism*[44]. Partea I include o *retrospectivă istorică*, din Antichitate şi până în 1947[45], menită să sugereze că apariţia Partidului Comunist din România (1921) se încadrează în „dezvoltarea istorică a poporului român". *Rescrierea istoriei în funcţie de exigenţele prezentului* fusese practicată de I.V. Stalin în „Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolşevic) al U.R.S.S." luat drept model. O astfel de *rescriere ad-hoc* se regăseşte la 30-a[46], a 40-a[47] şi 50-a aniversare a P.C.R. (1951, 1961, 1971[48]), limitată însă la deceniile premergătoare constituirii P.C. până în 1947.

---

[43] *Ibidem*, pp. 28-72.

[44] *Congresul al XI-lea al P.C.R.*, Editura Politică, Bucureşti, 1974, pp. 614-749.

[45] *Ibidem*, pp. 618-638.

[46] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *30 de ani de luptă a Partidului sub steagul lui Lenin şi Stalin*, în „Articole şi cuvântări", ediţia a IV-a, Editura de Stat pentru Literatură Politică, Bucureşti, 1956, pp. 361-392.

[47] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *40 de ani de luptă sub steagul atotbiruitor al marxism-leninismului*, în „Articole şi cuvântări, august 1959-mai 1961", Editura Politică, Bucureşti, 1961, pp. 425-464, îndeosebi pp. 426-442.

[48] Nicolae Ceauşescu, *Semicentenarul glorios al Partidului*, în „România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate", volumul 5, Editura Politică, Bucureşti, 1971, pp. 861-872.

„Noutatea" adusă de Programul din 1974 este *începerea retrospectivei din Antichitate.* Ea rămâne un *text redactat ad-hoc, care nu demonstrează de fel vreo legătură între dezvoltarea istorică a poporului român și constituirea P.C.d.R. în 1921 și în plus, oferă o relatare* pro domo *a istoriei anilor 1921-1947.*[49]

Organele centrale ale P.C.R.[50]

Observații la tabel:

– nr. delegaților la Congrese ca și a Comitetului Central crește odată cu efectivele partidului;

– Biroul Politic devine în 1965 (Nicolae Ceaușescu secretar general) Comitet Executiv, ulterior Comitet Politic Executiv (CPEX);

– Comisia controlului de partid devine Colegiul Central de Partid.

– În principiu, hotărârile s-au luat în Biroul Politic, ulterior în CPEX și s-au transmis pe cale ierarhică la toate comitetele și organizațiile de partid.

Forum-ul decizional se limita la 13-18 persoane sub Gheorghe Gheorghiu-Dej și 25-47/48 persoane sub Nicolae Ceaușescu. Afirmația se susține numai în măsura în care în Biroul Politic sau CPEX vor fi avut loc discuții efective cu păreri diferite (sau măcar nuanțate). În ultimii ani ai regimului, discuțiile în cadrul CPEX au fost minime, adesea inexistente.

---

[49] *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1975, pp. 618-638. Cu subcapitolele: Dezvoltarea istorică a poporului român pe calea progresului economic și social, a libertății și neatârnării; Intrarea pe arena socială a proletariatului...; Crearea Partidului Comunist Român, lupta sa revoluționară...; Mobilizarea de către Partidul Comunist Român a clasei muncitoare a forțelor patriotice naționale în lupta împotriva Germaniei naziste, a dictaturii militaro-fasciste; Lupta P.C.R. împotriva războiului antisovietic...; Înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, participarea României la războiul antihitlerist; Lupta P.C.R. pentru instaurarea puterii revoluționare democratice.

[50] Ion Alexandrescu, Organele de conducere, desemnate sau alese la Congresele Partidului Comunist Român, în volumul *Enciclopedia de istorie a României*, Editura Meronia, București, 2000, pp. 214-230.

Nr. crt.	Congresul și anul	I PMR (VI P.C.R.) 1948	II PMR (VII P.C.R.) 1955	III PMR (VIII P.C.R.) 1960	IX P.C.R. 1965	X P.C.R. 1969	XI P.C.R. 1974	XII P.C.R. 1979	XIII P.C.R 1984	XIV P.C.R. 1989	Obs.
1.	Nr. total delegați	830	798	1148	1565	1915	2462	2656	3114	3308	—
2	Comitetul Central (nr.)	41/36	61/35	99/31	121/75	165/120	205/156	245/163	265/181	281/186	cifra a doua = supleanți
3.	Biroul Politic	13/5	11/4	9/4	—	—	—	—	—	—	—
4.	Secretariatul	5	5	4	9	7	7	9	10	9	—
5.	Comitetul executiv	—	—	—	15/10	21/11	23/13	—	—	—	cifra a doua = supleanți
6.	Comitetul Politic Executiv	—	—	—	—	—	—	27/18	23/25	21/26	cifra a doua = supleanți
7.	Prezidiul Permanent	—	—	—	7	9	—	—	—	—	desființat în 1974
8.	Comisia Controlului de Partid	26	7	7	—	—	—	—	—	—	—
9.	Colegiul Central de Partid	—	—	—	9	9	15	23	23	nu avem date	—

SISTEMUL POLITIC

Regimul democrat popular (ulterior socialist) era construit pe câteva principii directoare: monopolul politic şi al informaţiei (presă, radio, televiziune); proprietatea statului asupra mijloacelor de producţie, asupra bogăţiilor solului şi ale subsolului; industrializarea; colectivizarea agriculturii; dezvoltarea economiei pe temeiul planificării, a unui plan central; reacţia imediată a regimului faţă de orice încercare alternativă; controlul vieţii culturale şi artistice.

Constituţiile din 1952 (a Republicii Populare), din 1965 (a Republicii Socialiste) au statuat principiile de bază ale regimului şi ale organizării statului.

Monopolul politic este statuat constituţional.

„Partidul Muncitoresc Român este forţa conducătoare atât a organizaţiilor celor ce muncesc, cât şi a organelor şi instituţiilor de stat. În jurul lui se strâng laolaltă toate organizaţiile celor ce muncesc din Republica Populară Română" – citim în Constituţia votată în 1952.[1] Iar într-o formă concisă:

„În Republica Socialistă România, forţa politică conducătoare a întregii societăţi este Partidul Comunist Român"[2].

Compromis asupra acestui principiu nu poate fi.

O spune, fără echivoc, Nicolae Ceauşescu, la al XIV-lea Congres, cu 32 zile înainte de prăbuşirea regimului:

„Partidul nu poate renunţa la răspunderea sa revoluţionară, nu poate să cedeze altei forţe politice misiunea sa istorică."

De ce nu poate renunţa?

„A face acest lucru înseamnă de fapt, – continuă secretarul general P.C.R. – a renunţa de a mai fi un partid revoluţionar, comunist, de a-şi îndeplini programul de făurire a socialismului şi comunismului."[3].

---

[1] *Constituţiile române*, ediţia Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, Regia Autonomă „Monitorul Oficial", Bucureşti, 1995, p. 148 (articol 86). Citatele din Constituţii se fac din această ediţie.

[2] Constituţia din 1965, *ibidem*, p. 157 (articolul 3).

[3] Raportul la Congresul al XIV-lea, în „România Liberă", anul XLVII, nr. 14008, marţi 21 noiembrie 1989, p. 7.

Cuvintele sale au fost acoperite de „aplauze puternice, prelungite". Se scandează îndelung „Ceauşescu eroism, România comunism".

Astfel spus, *pluralismul politic este incompatibil cu regimul instaurat de partidul comunist.*

Într-un regim „socialist" de tip sovietic de îndată ce puterea este împărţită cu alte forţe, întreg eşafodajul cade. Au dovedit-o evenimentele din 1989 în Ungaria, Polonia, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană, Bulgaria[4].

A existat însă, obligatoriu, o precondiţie: la evenimentele din 1989, anume evoluţiile din interiorul Uniunii Sovietice şi decizia Moscovei de a nu-şi mai exercita controlul asupra regimurilor instaurate de ea în Europa de Centru-Est şi de Sud-Est, în 1945-1947.

Definirea regimului. Democratismul socialist

Regimul instaurat la 30 decembrie 1947 s-a autointitulat *democraţie-populară*, iar statul român *Republica Populară România.* Accentul cădea pe „republica populară", în timp ce „română" rămânea un simplu adjectiv.

Esenţa regimului a fost dictatura proletariatului. „Regimul de democraţie populară este o formă a dictaturii proletariatului" şi poate „îndeplini cu succes" funcţiile ei – enunţase Iosif Vissarionovici Stalin, caracterizare cu care Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost, fireşte, în totul de acord.

Regimul democrat-popular a fost definit de Gheorghiu-Dej ca „democratism real... democratism socialist...; democraţie socialistă...; adevărata democraţie..."[5].

Liderul P.M.R. arată din ce „rezultă... democratismul regimului democrat-popular". Explicaţiile sale sunt puse în antiteză cu realităţile dinainte de 1939. Astfel:

1. „«La noi» (în R.P.R.), nu mai există capitalişti, proprietari de fabrici, exploatatori ai muncitorimii.

«La noi», toate fabricile şi uzinele... sunt bunuri ale întregului popor muncitor."

2. Atunci (ante 1945) puterea se găsea „în mâinile câtorva familii de milionari".

„Azi (1960), puterea se află „în mâinile oamenilor muncii... care o exercită prin Marea Adunare Naţională şi sfaturile populare."

3. „«La noi» drepturile şi libertăţile sunt nu pentru minoritatea infimă a exploatatorilor, ci pentru majoritatea covârşitoare a populaţiei, pentru cei ce muncesc la oraşe şi sate."

---

[4] Jean François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 şi până în zilele noastre*, traducere de Silvia Albişteanu şi Ana Zbarcea, Polirom, Iaşi, 1998, pp. 311-322.

[5] În 1952, *Raport asupra proiectului de constituţie*, p. 526; *Raport la plenara C.C. al P.M.R. din 27-29 decembrie 1956*, p. 238. Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Leninismul, armă puternică a popoarelor în construcţia vieţii noi*, în „Articole şi cuvântări", ediţia a IV-a, Editura de Stat pentru Literatură Politică, Bucureşti, 1956, pp. 437-438.

„Aceasta înseamnă democratism real, democratism socialist."

Pentru a fi deplin convingător, Gheorghe Gheorghiu-Dej adaugă:

„Expresia consecventă până la capăt a democratismului socialist este democrația sovietică, cea mai înaltă formă a democrației, democrația întregului popor." „Măreţele" ei principii „sunt consacrate în Constituţia stalinistă, ...înaltul model al democraţiei noastre populare".[6]

Era o formă specială de democrație în care cetățenii aveau libertatea de a aproba, fără rezerve, hotărârile conducerii de partid şi de stat (nota D.C.G.).

La Congresul al III-lea al P.M.R. (1960) Ion Gheorghe Maurer formulează conceptul de *democratism socialist*, cu următoarele caracteristici:

a) larga participare a maselor la exercitarea puterii de stat, ca, de exemplu în compoziţia socială a M.A.N.; participarea cetăţenilor la activitatea obştească a sfaturilor populare prin „comitetele de cetăţeni" şi cele „de stradă"; numeroasele cifre citate de I.G. Maurer arată că „masele" îndeplinesc de fapt hotărârile conducerii partidului, dar nu contribuie de fel la discutarea şi luarea deciziilor;

b) „stricta respectare a principiului legalităţii populare". Nu se dau detalii, întrucât din 1948 şi până la începutul anilor '60, au avut loc, în sute de mii de cazuri, cele mai mari abuzuri şi violări ale drepturilor cetăţeneşti, bătăi repetate în timpul anchetei, regimul inuman al lagărelor de muncă şi în închisori etc.;

c) „asigurarea unui regim de reală libertate politică" (punct care nu a mai fost dezvoltat de vorbitor).[7]

Dacă „accesul spre exercitarea puterii de stat" a reprezentanţilor diferitelor categorii de oameni ai muncii este atestat documentar, în schimb analiza lui Ion Gh. Maurer ocoleşte două realităţi esenţiale:

– neparticiparea aceloraşi oameni ai muncii la procesul decizional;
– situaţia lor, aceea de executanţi ai hotărârilor luate la vârf;
– inexistenţa unor dezbateri reale.

Democraţia socialistă, democraţia muncitorească, democraţia muncitorească revoluţionară

Trei denumiri date regimului de Nicolae Ceauşescu. Democraţia socialistă – potrivit proiecţiei liderului P.C.R.:

– are la bază proprietatea şi economia socialistă;
– conferă cetăţenilor calitatea, de producător, proprietar şi beneficiar;

[6] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul citat*, 23 septembrie 1952, în „Articole şi cuvântări", ediţia a IV-a, Bucureşti, 1956, pp. 525-526.

[7] *Congresul al III-lea al P.M.R. 20-25 iunie 1960*, Editura Politică, Bucureşti, 1960, pp. 407-416.

– asigură prin întreita calitate a cetăţenilor unitatea de interese şi aspiraţii;

– este superioară tuturor orânduirilor care au precedat-o, deoarece asigură fiecăruia condiţii şi posibilităţi egale de afirmare;

– instaurează, pentru întâia dată, un criteriu judicios de retribuţie, după cantitatea şi calitatea muncii;

– se exprimă prin spiritul de responsabilitate socială;

– are în vedere imperativele supreme ale societăţii;

– dă fiecăruia posibilitatea să-şi spună „liber şi nestingherit cuvântul" în problemele interne şi externe;

– promovează critica şi autocritica în viaţa socială.

Componentele democraţiei socialiste formulate de Nicolae Ceauşescu reprezintă o proiecţie mai curând teoretică a conceptului; ele au rămas mai ales în stadiul dezideratelor.

În schimb, au fost constituite o sumă de organisme care, în concepţia liderului P.C.R. însemnau participarea „nemijlocită" a oamenilor muncii la realizarea politicii partidului, „participarea activă a poporului la conducerea treburilor ţării". În aceste organisme, cetăţenii aveau, de fapt, rolul de simpli executanţi ai hotărârilor luate „la vârf" de un grup de câţiva tovarăşi (Secretarul C.C., uneori Biroul Politic sau Comitetul Politic Executiv).

În 1984 (Congresul al XIII-lea al P.C.R.). Raportul Comitetului Central cuprinde formulările *democraţia muncitorească – democraţia muncitorească-revoluţionară*[8], fără a le explica. În 1989, „Raportul C.C." (capitolul XVII) se referă la „sistemul democraţiei muncitoreşti-revoluţionare". „Sistemul" include şi „Congresele": acela al oamenilor muncii (11 000 participanţi); al agriculturii (tot 11 000 delegaţi); al ştiinţei şi învăţământului (7 000 participanţi); al educaţiei şi culturii socialiste (6 000); al Consiliilor Populare, precum şi Camera Legislativă a Consiliilor Populare.

La acestea se adaugă organizaţiile de masă şi obşteşti: sindicatele, Uniunea Tineretului Comunist, organizaţiile studenţeşti, de pionieri şi şoimi ai patriei, organizaţia femeilor etc.

Ca urmare – subliniază Nicolae Ceauşescu – *„s-a creat un sistem politic unic în felul său* care asigură participarea democratică a maselor la exercitarea puterii în stat...". Noţiunea de dictatură a proletariatului, la care partidul a renunţat „cu mulţi ani în urmă", a fost înlocuită cu aceea de „stat al democraţiei muncitoreşti-revoluţionare"[9] (sublinierea D.C.G.).

„Sistemul unic" menţinea, în continuare, monopolul puterii pentru P.C.R. „Partidul nu poate renunţa la răspunderea sa revoluţionară, nu poate să cedeze altei forţe politice misiunea sa istorică", subliniază N. Ceauşescu la Congresul al XIV-lea[10].

---

[8] Raportul C.C. la Congresul al XIII-lea, în Nicolae Ceauşescu, vol. 28, Bucureşti, Editura Politică, 1988, pp. 56, 59, 60, 61, 79, 81.

[9] Tezele pentru Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist Român, Editura Politică, Bucureşti, 1989, p. 33; „Raportul" C.C. la Congresul al XIV-lea, capitolul XIII.

[10] *Ibidem*, cap. XVI.

Multiplicarea organismelor, a consiliilor, a congreselor în cadrul „sistemului unic", însemna un simulacru de „dezbateri"; participanții erau chemați să aducă la îndeplinire hotărârile luate de „conducere" și la care ei nu avuseseră nici o contribuție.

Dar, prin atari multiplicări, s-a produs o diluare a răspunderilor. Orice directivă a C.C. trecea prin atâtea filiere încât nereuşita sau dezorganizarea nu mai putea fi atribuită nominal (afară de cazul când era nevoie de un „Acar Păun").

Alegerile pentru Marea Adunare Națională

Potrivit Constituției din 1952 (art. 16, 22 și 23), regimul democrației populare „reprezintă puterea oamenilor muncii", iar organul suprem al puterii de stat a Republicii Populare Române este Marea Adunare Națională" cu funcția de „unic legiuitor".

(Dispoziții similare și în Constituția din 1965, articolele 4 și 42.).

În intervalul 1948-1989 au avut loc 9 alegeri pentru Marea Adunare Națională (1948, 1952, 1957, 1961, 1965, 1969, 1975, 1980, 1985). Pentru candidații propuşi, au votat între 93,2% (minimum, în 1948) și 99,85% (maximum, în 1965). Până în 1975 s-a prezentat un singur candidat pentru un loc de deputat; după 1975, în unele circumscripții, au fost câte doi candidați, dar cu acelaşi program, al partidului.

Termenul de „alegere" este folosit impropriu, ar fi mai potrivit să se consemneze *votările* pentru M.A.N. și Consiliile Populare.

Legislaturile Marii Adunări Naționale[11]
1948-1989

Nr. legislaturii	Durata	Nr. ședințe de lucru a MAN[14]	Obs.
I	6 aprilie 1948-25 septembrie 1952	68	*Enciclopedia*, p. 494
II	23 ianuarie 1953-28 noiembrie 1956	29	*Ibidem*, p. 414
III	16 martie 1957-24 decembrie 1960	36	*Ibidem*, p. 428
IV	20 martie 1961-29 decembrie 1964	40	*Ibidem*, pp. 436-437
V	18 martie 1965-27 decembrie 1968	65	*Ibidem*, pp. 446-447
VI	12 martie 1969-20 decembrie 1974	68	*Ibidem*, p. 465
VII	17 martie 1975-14 decembrie 1979	39	*Ibidem*, p. 491
VIII	28 martie 1980-13 decembrie 1984	39	*Ibidem*, p. 584
IX	28 martie 1985-14 decembrie 1989	41	*Ibidem*, p. 530

Frontul Democrației Populare

Pentru desfășurarea „alegerilor" în regimul democrat-popular, a fost nevoie, de la început, de o formă organizatorică. Aceasta a fost *Frontul Democrației Populare* (F.D.P.) enunțat de Gheorghe Gheorghiu-Dej în Raportul Politic al Comitetului Central la Congresul I P.M.R. (21 februarie 1948):

„Este neapărat necesar un larg organism politic care să înmănuncheze toate aceste clase și straturi într-o singură mișcare viguroasă, largă, puternică prin sudura ei lăuntrică."

„Acest organism va fi Frontul Democrației Populare."

Secretarul general al Partidului motivează constituirea F.D.P. prin existența atunci, în februarie 1948, și a altor formațiuni politice:

„Alcătuit din Partidul Muncitoresc Român, din Frontul Plugarilor, din Partidul Național Popular și din Uniunea Populară Maghiară, Frontul Democrației Populare va fi expresia politică a unității de voință a întregului popor muncitor din țara noastră în lupta sa pentru întărirea Republicii Populare Române."

Dar F.D.P. nu va fi – continuă Gheorghiu-Dej – „o simplă formație electorală". Va fi „un minunat mijloc de mobilizare", „o armă de făurire a unității moral-politice a întregului popor muncitor".[12]

[11] Datele sunt extrase din *Enciclopedia istoriei politice a României. 1859-2002*, elaborată sub redacția lui Stelian Neagoe. Autori: Stelian Neagoe, Cristina Arvatu, Sanda Ciucă, Ruxandra Manolea, Constantin Petculescu, Călin Câmpean, Lucian Bogdan Jora, Ioan Lucinescu. A colaborat Daniela Ionescu, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2003.

[12] *Raportul politic...*, în volumul Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ediția a IV-a, Editura de Stat pentru Literatură Politică, București, 1956, pp. 166-167.

Lăsând de o parte retorica, F.D.P. va rămâne singura umbrelă organizatorică a alegerilor până în 1968.

(Partidele politice enumerate în februarie 1948 vor ieşi din scenă şi va rămâne numai P.M.R.).

Oficial, F.D.P. s-a constituit la 27 februarie 1948. „Alegerile" următoare, s-au ţinut toate sub egida F.D.P.

În locul F.D.P. a fost constituit *Frontul Unităţii Socialiste* la plenara C.C. al P.C.R. din 24-25 octombrie 1968, la propunerea lui Nicolae Ceauşescu. Formarea noului „Front" a fost motivată prin:

– nevoia de perfecţionare a „formelor de organizare a democraţiei noastre";

– „întărirea continuă a unităţii moral-politică a poporului...".

Faţă de F.D.P., noua organizaţie:

– este „un *organism politic permanent* reprezentativ", sub conducerea P.C.R.;

– *este singurul for sub egida căruia se depun candidaturile pentru alegerea M.A.N.*;

– este condus de un *Consiliu Naţional* al cărui preşedinte este Nicolae Ceauşescu;

– are consilii judeţene, municipale, orăşeneşti şi comunale;

– organizează periodic congrese.

Primul congres al F.U.S. a avut loc în 1974. Obiectivul principal al Frontului a fost „realizarea programului partidului de dezvoltare economico-socială a ţării...".

Al doilea Congres F.U.S. (ianuarie 1980) a fost convocat pentru:

– constituirea unor organizaţii proprii ale „Frontului";

– analiza activităţii desfăşurate în ultimii cinci ani;

– stabilirea căilor şi mijloacelor de îndeplinire a hotărârilor Congresului al XII-lea al P.C.R.;

– schimbarea denumirii în *Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste* (F.D.U.S.).

Congresul al III-lea al F.D.U.S. (şi ultimul, februarie 1985) a fost convocat pentru a „dezbate" directivele şi hotărârile Congresului al XIII-lea al P.C.R.

F.D.U.S. a constituit o verigă pur formală a ceea ce secretarul general P.C.R. considera a fi „o puternică manifestare a democraţiei muncitoreşti revoluţionare din patria noastră"[13].

Organizaţia Democraţiei şi Unităţii Socialiste (O.D.U.S.) a fost anunţată la al II-lea Congres F.D.U.S. (ianuarie 1980), din iniţiativa lui Nicolae Ceauşescu, pentru a ridica „pe o treaptă şi mai înaltă activitatea Frontului". Era constituită din totalitatea organizaţiilor proprii ale F.D.U.S. – „organizaţii politice de masă, revoluţionare, patriotice", pentru a realiza *„simbioza între membrii de partid şi cei ce nu sunt membrii ai partidului,* în care toţi vor acţiona după principii comuniste".[14]

[13] În volumul 28, Editura Politică, Bucureşti, 1985, p. 260.

[14] Nicolae Ceauşescu, vol. 19, pp. 363-364.

A doua Conferință Națională O.D.U.S. (februarie 1985) reunește 1 067 delegați reprezentând „peste 4 000 000" membrii. Este ales un nou Comitet Central al O.D.U.S. cu 245 membrii și un Birou[15].

O.D.U.S. a constituit o nouă verigă formală a democrației muncitorești în viziunea secretarului general al P.C.R.

Recapitulând, F.D.U.S și O.D.U.S. au reprezentat forme noi de organizare pentru a „mobiliza totalitatea populației de vârstă adultă" în vederea îndeplinirii planurilor cincinale. Este cu totul îndoielnic că aceste organizații vor fi contribuit efectiv la mobilizarea și participarea activă a cetățenilor, urmărite de conducerea P.C.R.

Alte forme de organizare

Tribuna Democrației a fost propusă de Nicolae Ceaușescu la al II-lea Congres F.D.U.S. (februarie 1980). Este vorba de *adunări publice lunare*, în care se discută *„în mod organizat*, cu masele largi de cetățeni diferitele probleme ale vieții noastre economice, sociale și politice". Se puteau discuta „orice probleme... nimeni nu trebuie supus vreunei privațiuni de orice fel pentru că își exprimă părerea asupra unei probleme sau alteia"; se impune însă „cultivarea responsabilității civice și a respectului față de legile țării".

„Tribuna Democrației" era menită a realiza „participarea directă a tuturor oamenilor muncii de la orașe și sate la discutarea problemelor de interes general"[16].

Un timp, presa a publicat dări de seamă a unor asemenea reuniuni, după care inițiativa a căzut în desuetudine. Formularea „în mod organizat" a însemnat ținerea sub control a reuniunilor în cadrul „Tribunei Democrației".

Vizitele de lucru. Adunări populare

„Sistemul politic" instituit de regimul democrat-popular/socialist, a inclus ca forme de manifestare: – *vizitele de lucru ale secretarului general P.C.R. în teritoriu; mitinguri și adunări populare* cu prilejul deschiderii anului de învățământ, unei aniversări, a zilei recoltei etc.; *adunările pentru pace și dezarmare* (în 1949-1950 și din nou în 1981, 1983, 1986).

Vizitele de lucru menite a constata pe teren situația *de facto* au fost practicate cu regularitate mai ales de Nicolae Ceaușescu.

---

[15] *Roumanie 1947-1987. Chronologie historique*, Editura Științifică și Enciclopedică, Bucarest, 1987, p. 221.

[16] N. Ceaușescu, Volumul 19, București, Editura Politică, 1980, pp. 364, 365 și 368-369.

Erau însă pregătite în detaliu cu mult înainte, aşa încât „conducerea P.C.R." să constate starea mulţumitoare a lucrurilor.

În zonele rurale „conducerea" era întâmpinată cu pâine şi sare. La oraşe, cetăţenii se rânduiau cu ore înainte pe traseul coloanei oficiale, în timp ce muncitorii din uzine, în salopete curate, aşteptau pe oaspeţi, care vizitau câteva secţii sau ateliere.

În anul 1980, de exemplu, Nicolae Ceauşescu a fost timp de 22 zile în asemenea „vizite", cu obiective în Capitală (de cinci ori), Braşov, Galaţi, Iaşi, Giurgiu, Sascut şi Arad. Iar zonele rurale, în judeţele Ilfov (de trei ori), Ialomiţa, Braşov, Covasna, Constanţa, Galaţi, Brăila, Gorj, Bacău şi Neamţ.

Presa relata de obicei, observaţiile şi indicaţiile liderului P.C.R. Rămâne un semn de întrebare dacă şi cât a putut el constata din realitate în atari vizite prearanjate. În anii de lipsuri alimentare circula informaţia că oficialităţile aprovizionau în prealabil piaţa vizitată şi retrăgeau mărfurile de îndată ce pleca secretarul general P.C.R.

Organizaţiile de tineret erau menite să înregimenteze, să educe şi să „mobilizeze" pe tinerii muncitori, pe elevi, studenţi, preşcolari. În ordine cronologică, principalele au fost:

– Uniunea Naţională a Studenţilor din România (U.N.S.R., 1947-1948);
– Uniunea Tineretului Muncitor (U.T.M., 1949);
– Uniunea Tineretului Comunist (U.T.C., 1965);
– Uniunea Asociaţiilor Studenţilor Comunişti din România (U.A.S.C.R. 1965);
– Organizaţia Pionierilor (1949) şi Consiliul Naţional al Organizaţiei Pionierilor (1966);
– Şoimii Patriei (1976);
– Forumul Naţional al Tineretului (1980).

Toate erau menite să asigure educaţia în sens comunist, de la vârsta preşcolară şi până în studenţie sau ucenicia în vreo meserie.

Consiliul oamenilor muncii de naţionalitate maghiară şi acela al oamenilor muncii de *naţionalitate germană* au fost constituite în urma plenarei C.C. al P.C.R. din 24-25 octombrie 1968.

Consiliile aveau menirea:

– să asigure „participarea tot mai largă, *în mod organizat*" a reprezentanţilor celor două comunităţi în diferitele domenii de activitate;
– să examineze şi rezolve „problemele specifice" ale grupului etnic respectiv;
– să pună în aplicare politica partidului „de întărire a prieteniei, frăţiei şi unităţii" dintre poporul român şi naţionalităţile conlocuitoare.[17]

În raport cu ponderea lor din totalul populaţiei, aceste „naţionalităţi" au avut reprezentanţi în Marea Adunare Naţională şi în consiliile populare teritoriale.

[17] Nicolae Ceauşescu, volumul 3, pp. 644-645.

Potrivit Constituției, statul socialist a asigurat folosirea liberă a limbii materne în unitățile de învățământ, în acele administrativ-teritoriale, cu reviste, ziare, teatre în limba proprie. În anii '80, regimul a luat o serie de măsuri restrictive, de îngrădire în executarea unor drepturi, ceea a dus la tensiuni sporite şi la unele reacții peste măsură ale minorității maghiare în 1990.

Alcătuirea societății

Clase şi categorii sociale. Punerea în practică a programului Partidului Muncitoresc Român a produs cea mai radicală transformare a realității sociale într-un răstimp foarte scurt (circa două decenii).

Au fost date la o parte toate persoanele legate de proprietatea particulară şi profesiunile libere. Date la o parte în sensul că acestea au fost nevoite să-şi caute alte mijloace de trai. Este vorba de marii proprietari agrari, liderii şi aderenții de marcă ai partidelor tradiționale Național-Țărănesc, Național-Liberal, Social-Democrat şi socialişti independenți (o parte din ei au fost închişi şi au pierit în detenție); proprietari de imobile, de restaurante, întreprinzători şi industriaşi mari şi medii, bancheri şi alte persoane din ierarhia bancară şi industrială, avocați şi medici liber-profesionişti, înalți funcționari ai statului, ofițeri şi militari deblocați, salariații epurați în 1944-1949, meşteşugari din toate ramurile (au fost organizați în cooperative, ca salariați ai statului democrat-popular), pensionari cărora li s-a retras pensia etc. Toți aceştia au trebuit să-şi găsească rostul în locurile de muncă ale regimului democrat-popular.

Dar până să se încadreze în „noile" condiții, un număr apreciabil au făcut un „stagiu" prin închisori, lagăre sau sate de deportare.

În textele oficiale, regimul democrat popular (socialist) foloseşte formulări simplificatoare: „oamenii muncii de la oraşe şi sate" (Constituția din 1948, dar şi în 1965) „oamenii muncii, cetățeni ai Republicii Populare Române"; „muncitori, țărani muncitori, intelectuali, oamenii de cultură" (Gheorghiu-Dej la Congresul II P.M.R. 1955); „muncitori, țărani, intelectuali şi alte categorii de oameni ai muncii" (Constituția din 1965, articolul 26); „masele populare" (idem, articolul 27); „muncitori, țărani, intelectuali, funcționari" (Statutul P.C.R. 1974).

Muncitorimea devine clasa conducătoare. Pe măsură ce industrializarea se extinde clasa muncitoare creşte numeric şi calitativ. „Clasa muncitoare" se diferenția după unitățile unde lucrează: minerit, industrie grea, industrie constructoare de maşini, industrie prelucrătoare, muncitori de la stațiunile de maşini şi tractoare, din transporturi etc.

Cum posturile de conducere în diferite sectoare au fost încredințate într-o primă fază, potrivit criteriilor de clasă, mai ales unor muncitori, clasa respectivă a fost socotită drept conducătoare în societate.

Muncitorimea s-a transformat „într-o clasă nouă, ...de proprietari ai mijloacelor de producție și de producători". Și această dublă calitate i-a conferit poziția de „clasă conducătoare".[18]

Și țărănimea a devenit „o clasă nouă", proprietară și producătoare, pentru că s-a îndreptat pe calea „cooperativizării agriculturii și creării marii proprietăți socialiste".

Proprietară a „Cooperativei Agricole" era un fel de a spune. Muncitorul, ca și țăranul, nu s-a simțit vreodată proprietar al uzinei sau colhozului unde lucra. Proprietatea era de fapt a statului socialist. După aceste două „clase" urmau „categoriile":

– „intelectualitatea nouă" „provenită în cea mai mare parte din rândurile clasei muncitoare și ale țărănimii cooperatiste..."

– personalul din administrație și servicii „o altă categorie de oameni ai muncii...";

– micii meseriași, și ei transformați într-o „categorie socială nouă" prin încadrarea lor în cooperativele meșteșugărești.

Li se adaugă trei grupe privite oarecum aparte de stăpânire: țăranii necooperativizați din zonele montane și submontane; meseriașii particulari și „un număr de liber profesioniști".

Încotro se îndreaptă oamenii muncii? Răspunde tot șeful partidului: spre *„organizarea continuă a societății*, la apropierea dintre clasa muncitoare, țărănime, intelectualitate și celelalte categorii sociale, la despărțirea treptată a deosebirilor esențiale dintre munca industrială și cea agricolă, dintre munca fizică și munca intelectuală..."[19].

O viziune pentru un viitor neprecizat repetată în scrierile marxist-leniniste și în documentele de partid.

Membrii de partid și ceilalți

Dincolo de categoriile enunțate, regimul socialist a instituit, prin constituție, o delimitare precisă: apartenența sau nu, la partid.

„Cetățenii cei mai înaintați și mai conștienți din rândurile muncitorilor, țăranilor, intelectualilor și ale celorlalte categorii de oameni ai muncii se unesc în Partidul Comunist

[18] Nicolae Ceaușescu, *Expunere privind rolul și sarcinile Frontului Unității Socialiste*, în *România pe drumul societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, 1974, Editura Politică, București, p. 251.

[19] Această proiecție a societății este dată de Nicolae Ceaușescu în expunerea anterior citată, la 23 mai 1974.

Român, cea mai înaltă formă de organizare a clasei muncitoare, detaşamentul ei de avangardă."[20].

Distincţia stipulată prin Constituţie, a fost operaţională an de an, la scara ţării întregi. În toate ariile de activitate, anume poziţii erau ocupate numai de membrii de partid. Excepţiile au fost atât de rare încât au confirmat întrutotul regula.

Drepturi, libertăţi şi îndatoriri cetăţeneşti

a) „Cetăţenilor Republicii Socialiste România li se garantează libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, a mitingurilor şi demonstraţiilor."[21].

„Libertăţile" sunt însoţite însă de o clauză restrictivă: ele „nu pot fi folosite în scopuri potrivnice orânduirii socialiste şi intereselor celor ce muncesc". Iar autorităţile statului hotărau, de la caz la caz, dacă vreo manifestare era „potrivnică" sau nu.

De altfel, mecanismele existente împiedicau orice iniţiativă necontrolată în prealabil. Nimic nu putea fi tipărit, de exemplu, dacă nu avea girul şi aprobările cenzurii.

b) Cetăţenii aveau şi *dreptul „de a se asocia* în organizaţii sindicale, cooperatiste de tineret, de femei, social-culturale, în uniuni de creaţie, asociaţii ştiinţifice, tehnice, sportive, precum şi în alte organizaţii obşteşti"[22].

Statul sprijină atari asociaţii, ocroteşte patrimonul lor. Prin ele Partidul Comunist Român „înfăptuieşte o legătură organizată" cu oamenii muncii şi îi „...mobilizează în lupta pentru desăvârşirea construirii socialismului".

Grijuliu de altfel, legiuitorul constituţional precizează că „orice asociaţie cu caracter fascist sau antidemocratic este interzisă". Stabilirea caracterului antidemocratic revine autorităţilor de resort.

Dreptul de asociere era întotdeauna condiţionat de aprobarea prealabilă a autorităţilor.

c) Constituţia dă cetăţenilor *dreptul „de a alege şi de a fi aleşi* în Marea Adunare Naţională şi în consiliile populare"[23].

P.C.R., sindicatele, cooperativele, feluritele organizaţii şi asociaţii – toate sub controlul partidului – aveau posibilitatea de a depune candidaturi[24].

În 1968, prin constituţie, este instituit un singur cadru organizatoric – *Frontul Unităţii Socialiste* (din 1980 Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste), sub egida căruia şi

[20] Articolul 26 din Constituţia 1965; la fel în Constituţia 1952, art. 86, al. 2.
[21] Articolul 28 din Constituţia 1965; şi la fel în articolul 85 din Constituţia 1952.
[22] Articolul 27 din Constituţia 1965; similar în Constituţia 1952, articolul 86.
[23] Articolul 25 din Constituţia 1965; la fel în Constituţia 1952, articolele 93-100.
[24] Articolul 100 din Constituţia 1952.

„sub conducerea Partidului Comunist Român", sunt depuse candidaturile[25]. Aşadar, candidaturi numai cu aprobarea prealabilă a regimului.

Protecţie şi discriminări sociale

Sub regimul democrat-popular (1948-1965) protecţia socială era acordată „clasei muncitoare", muncitorimii din industrie, construcţii, transporturi etc., cât şi aparatului de stat, îndeosebi organelor de partid, celor din sistemul represiv, forţelor armate... Până în anii '60 o atare protecţie însemna cartele de alimente, de îmbrăcăminte, (ambele la preţuri preferenţiale şi pe categorii de salariaţi); îngrijire medicală specială, acordare de spaţiu locativ în locuinţele altor familii.

Ţărănimea (cca 75% din totalul populaţiei în 1948) constituia marea masă exploatată economic şi nu avea nici una din înlesnirile salariaţilor de la oraş.

Discriminarea socială şi economică era extinsă şi asupra celor scoşi din slujbe, pensionarilor cărora li se tăiase discreţionar pensia, ofiţerilor şi subofiţerilor deblocaţi, aderenţilor fostelor partide politice, foştilor proprietari de imobile naţionalizate, moşierilor, foştilor fabricanţi, întreprinzători, mici meseriaşi necooperativizaţi etc.

Numărul celor ce beneficiau de protecţie socială, până la începutul anilor '60, nu depăşea, probabil, 30% din totalul populaţiei.

La Congresul al III-lea P.M.R. (1960) lupta de clasă nu mai este menţionată. De la mijlocul anilor '60 discriminările flagrante ale etapei anterioare se atenuează, unele dispar. Salariaţii – tot mai numeroşi – beneficiază de felurite componente ale protecţiei sociale – îngrijirea sănătăţii, învăţământ gratuit, distribuirea gratuită a manualelor şcolare, construcţia de apartamente pentru „oamenii muncii", accesul la cultură (prin subvenţiile acordate de stat editurilor, teatrelor, cinematografelor etc.).

Odată cu intensificarea construcţiilor de locuinţe, problema spaţiului locativ pentru salariaţii de la oraşe capătă o rezolvare tot mai cuprinzătoare. Familiile cu venituri medii au acces la locuinţele construite de stat sau se pot împrumuta prin C.E.C. pentru a-şi construi un apartament proprietate personală.

În mediul rural, în mai multe zone, „ţărănimea muncitoare" colectivistă îşi construieşte case noi şi începe să cumpere radiouri, mobilă şi alte produse industriale. Şcoala generală de opt ani şi asistenţa medicală se generalizează în tot mediul rural.

Anii '70 reprezintă un maximum al protecţiei sociale în cadrul regimului socialist.

Criza de sistem din anii '80, reduce treptat calitatea acestei protecţii, prin lipsa căldurii, întreruperile curentului electric, raţionalizarea alimentelor, politica demografică

[25] Articolul 25 din Constituţia 1965.

forțată însoțită de pedepse, strângerea șurubului în creația culturală. *Dar balanța prețuri-salarii îngăduie totuşi milioanelor de salariați şi de pensionari să facă față nevoilor directe de hrană şi locuință, concedii.*

Cultul personalității şi-a aflat temeiul în însăşi mecanismul funcționării partidelor comuniste aflate la conducerea statului respectiv. Liderul partidului, după ce a reuşit să-şi elimine adversarii reali sau potențiali, îşi asigura o cârmuire de durată, cu grija permanentă să nu se constituie vreo opoziție în cadrul sistemului.

„Modelul" l-au dat Vladimir Ilici Lenin, dar mai ales Iosif Vissarionovici Stalin, care a folosit mijloacele cele mai brutale, inclusiv procesele spectacol şi asasinatul, pentru a-şi asigura cârmuirea. După 1945, laudele şi osanalele ce i s-au adresat au atins paranoia.

Denunțarea de către Cominform a „devierilor" din Uniunea Comuniştilor din Iugoslavia şi implicit a lui Iosip Broz Tito (1948), ca şi „procesele" din Ungaria şi Cehoslovacia, au curmat evoluțiile spre un cult al personalității în țările de democrație populară din Europa. În schimb, în Republica Populară Chineză, în Republica Democrată Populară Coreeană, Mao Zedong şi Kim Ir Sen au devenit figurile centrale ale unei preamăriri greu de egalat.

Gheorghe Gheorghiu-Dej a ştiut să-şi elimine adversarii (vezi lupta pentru putere la vârf), dar a evitat ca autoritatea sa deplină să fie însoțită de lăudarea explicită sau repetată a persoanei sale.

Cu Nicolae Ceauşescu a fost altminteri. Pe măsură ce a concentrat în mâinile sale pârghiile partidului şi ale statului, în aceeaşi măsură s-a lăsat cuprins de laudele şi osanalele ce i-au fost adresate, până la gradul când, pentru a-i fi pe plac, informațiile asupra situației reale i-au fost filtrate şi selectate. E drept că şi lăudătorii s-au complăcut şi s-au întrecut în exerciții stilistice adresate conducătorului iubit, cum arată şi volumul „Omagiu", apărut în 1983 la a 65-a aniversare a zilei sale de naştere (a se vedea în partea întâia a volumului Cultul personalității în etapa 1980-1989).

În concluzie, acest sistem politic, ce părea mai veşnic decât timpul, s-a prăbuşit în decembrie 1989, precum un castel din cărți de joc. Bazat pe o disciplină ierarhică riguroasă, fără o adeziune reală a cetățenilor, a funcționat prin comenzile venite de la centru. Când aceste comenzi au încetat (odată cu fuga lui Nicolae Ceauşescu din C.C.) întregul eşafodaj s-a dezintegrat.

INDUSTRIALIZAREA SOCIALISTĂ

Industrializarea a constituit un element central al politicii economice a Partidului Muncitoresc (Comunist) Român. *Modelul a fost cel sovietic*, explicit exprimat de la început.

„Aşa cum ne învaţă Lenin şi Stalin, aşa cum ne învaţă experienţa Uniunii Sovietice, construirea socialismului nu este cu putinţă fără o puternică industrializare. Iar această industrializare trebuie făcută prin dezvoltarea în primul rând a industriei grele, a industriei producătoare de mijloace de producţie" (Gheorghe Gheorghiu-Dej în faţa Marii Adunări Naţionale, când a prezentat „Planul de stat" pe 1949)[1].

Modelul sovietic, dezvoltarea prioritară a industriei grele cu pivotul ei industria constructoare de maşini, a fost aplicat ca atare fără a lua în calcul nevoile reale ale economiei româneşti în acest sector, în 1949/1950 şi după aceea.

„Efortul principal a fost îndreptat spre dezvoltarea industriei grele – îndeosebi a producţiei mijloacelor de producţie", scria Gheorghe Gheorghiu-Dej; el îşi întărea afirmaţia şi cu un citat din Iosif Vissarionovici Stalin[2]: „este imposibil a realiza creşterea neîntreruptă a economiei naţionale fără a realiza în acelaşi timp primatul producţiei mijloacelor de producţie".

La preluarea ştafetei în 1965, U.R.S.S., Vladimir Ilici şi Iosif Vissarionovici, nu mai apar în Raportul Comitetului Central, dar ideea centrală este aceeaşi:

„Şi în viitor – spune Nicolae Ceauşescu – în centrul politicii partidului nostru rămâne industrializarea ţării, dezvoltarea cu precădere a industriei grele, în special a industriei constructoare de maşini..."[3].

Dezvoltarea industriei – argumentează în continuare liderul P.C.R. – „determină creşterea impetuoasă a forţelor de producţie... introducerea largă a progresului tehnic... este singura cale care duce spre progres şi civilizaţie, spre ridicarea standardului de viaţă...".

---

[1] Expunere în faţa Marii Adunări Naţionale la 27 decembrie 1948, în *Articole şi Cuvântări*, Bucureşti, 1951, p. 191.

[2] Articolul: *Întărirea continuă a Regimului democrat popular în Republica Populară Română*, în „Scânteia", nr. 2564 din 23 ianuarie 1953, în volumul *Articole şi Cuvântări*, ed. IV-a, Editura de Stat pentru literatură politică, Bucureşti, 1956, pp. 557-558.

[3] *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, Bucureşti, 1966, p. 39.

În 1972 Nicolae Ceauşescu adăuga: „dezvoltarea generală a forţelor de producţie în toate judeţele şi zonele ţării constituie premisa principală a deplinei egalităţi în drepturi pentru toţi oamenii muncii, fără deosebire de naţionalitate".[4]

În 1972 nimeni nu-şi putea vreodată închipui că în 2012 peste 80% din industria României nu va mai exista şi că resursele ei strategice sunt vândute la companii din afară, la preţuri derizorii (nota D.C.G.).

În 1974 ţelul rămâne acelaşi:

„O direcţie fundamentală a politicii partidului va fi, şi în cincinalul următor, dezvoltarea susţinută a industriei socialiste... O atenţie deosebită se va acorda dezvoltării industriei constructoare de maşini, care va creşte în această perioadă într-un ritm mediu anual de 11,5-12,5%..."[5].

În 1979: „Construcţia de maşini va continua să fie ramura cu cea mai dinamică dezvoltare..."[6].

În timp, *„Industrializarea socialistă" a devenit un scop în sine.* Documentele de partid nu o spun explicit, dar concluzia rezultă din locul ocupat de industrializare în politica economică a P.C.R.

Premisa industrializării a fost *naţionalizarea (= confiscarea) întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări şi de transporturi, cu anexele lor.* (11 iunie 1948)

Iosif Vissarionovici Stalin explică necesitatea actului naţionalizării (suntem în 1948-1949): „Până nu vă veţi elibera de capitalişti – spunea el scriitorului englez Herbert George Wells – şi până nu veţi renunţa la principiul proprietăţii particulare asupra mijloacelor de producţie, nu veţi avea o economie planificată"[7].

Au trecut în proprietatea statului 8 894 întreprinderi, din care 3 600 de interes local. „Scânteia" din 19 iunie 1948, titra: „Fabricile naţionalizate sunt ale statului, statul este al poporului muncitor, deci fabricile sunt ale poporului muncitor". Recensământul din 31 octombrie 1948 a consemnat 18 569 întreprinderi ale statului (din care 193 în cadrul Sovromurilor) cu 911 071 salariaţi şi 10 036 particulare, cu 161 222 salariaţi; total 138 665 unităţi în care lucrau 1 162 709 persoane. Recensământul arăta că media la o unitate a statului era de cca 5 lucrători, în timp ce la una particulară era 1,46.

Ulterior, între august 1948 şi 1953 au fost naţionalizate toate întreprinderile rămase particulare inclusiv majoritatea imobilelor-locuinţe[8].

---

[4] Volumul *Conferinţa naţională a Partidului Comunist Român 19-21 iulie 1972*, Editura Politică, Bucureşti, 1972, pp. 77-78.

[5] *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român, 25-28 noiembrie 1974*, Editura Politică, Bucureşti, 1975, p. 46.

[6] *Congresul al XII-lea...*, Editura Politică, Bucureşti, 1981, p. 33 (capitolul II/1 din Raport).

[7] Citat în Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Planul de stat al Republicii Populare Române pe anul 1949*, 27 decembrie 1948, în „Scânteia" nr. 1311 din 28 decembrie 1948.

[8] Dinu C. Giurescu, *Uzurpatorii. România 6 martie 1945-7 ianuarie 1946*, Editura Vremea XXI, Bucureşti, 2004, pp. 182-183; „Sfera Politicii", nr. 36, martie 1996, pp. 25-28.

Comisia de Stat a Planificării (C.S.P.) a fost înființată prin decret (1948) ca organ central de stat. Economia a funcționat în continuare numai pe temeiul unui *plan unic de producție și consum.*

Cererea și oferta își încetează acțiunea în economie, deși cetățenii au simțit mereu prezența acestei legi, când lipseau mărfurile de care aveam nevoie. În economia socialistă, bunurile destinate consumului au fost permanent în urma cererilor de pe piață. Constituția din 1965, precizează că „statul socialist român, organizează, planifică și conduce economia națională; apără proprietatea socialistă"[9].

Sovromizarea economiei românești a însoțit, într-o primă fază (1945-1954), industrializarea socialistă. Acordurile economice semnate la 8 mai 1945 la Moscova prevedeau constituirea unor societăți mixte sovieto-române – SOVROM, cu personalitate juridică pe temeiul articolului 1 al legii de înființare (prin eludarea celorlalte prevederi legale). Erau organizate ca societăți anonime pe acțiuni, cu o participare de 50-50% a celor două părți.

Au fost înființate 17 Sovromuri, după cum urmează: În 1945: Sovrompetrol; Sovromtransport; Transporturi aeriene româno-sovietice; Sovrombanc. În 1946: Sovromgaz, Sovromlemn; Sovromfilm. În 1948: Sovromchim; Sovromtractor. În 1949: Sovrommetal; Sovromcărbune; Sovromconstrucție; Sovromasigurare. În 1951: Sovromcuarțit (exploatarea uraniului). În 1952: Sovromutilaj petrolifer; Sovromnaval.

Scopul lor a fost *controlul* economiei R.P.R. inclusiv obținerea unor profituri.

În 1954 partea română a răscumpărat 12 din cele 17 societăți mixte, iar în 1956 – ultimele 3 (Sovromasigurare, Sovrompetrol și Sovromcuarțit; Sovromfilm fusese lichidat din 1952).

Nu există până în prezent o analiză a rezultatelor economico-financiare ale Sovromurilor. O notă din arhiva C.C., probabil din 1965 (nesemnată), ajunge la concluzia că „rezultatele financiare au fost negative pentru statul român; aportul părții sovietice a constat, în principal, din „bunuri foste proprietate germană și din sume de bani încasate de la statul român pentru răscumpărarea unor bunuri și creanțe germane..."[10].

Sovromurile au adus beneficii părții sovietice (poate mai mari decât părții române; un bilanț și o cercetare nu au fost efectuate), dar au lăsat României, în proprietate, resursele minerale sau de altă natură și utilajele. Când Sovromurile și-au încetat activitatea, proprietatea acestor resurse și exploatarea lor au rămas ale statului român. Astăzi resursele energetice – mai ales cele de însemnătate strategică – sunt vândute integral unor firme din străinătate.

Industrializarea socialistă a fost efectuată prin decizia factorului politic (Partidul Muncitoresc [Comunist] Român) având ca temei *modelul sovietic*. Ea a acordat *preponderență*

[9] Ion Bucur, Naționalizările din România, 1948-1953, în „Arhivele totalitarismului", nr. 2/1994, pp. 313-320.

[10] Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *Constituțiile române*..., ed. citată, articolul 13, p. 159.

absolută industriei grele și celei constructoare de mașini, ulterior și celei chimice. Investițiile reflectă limpede o atare direcție.

„Proporția principală în privința repartiției investiților pe ramuri constă în prioritatea dezvoltării industriei față de celelalte ramuri ale economiei naționale, iar în cadrul industriei, a industriei grele față de industria bunurilor de consum."[11] (Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul al II-lea P.M.R., 1955).

În procente, investițiile au fost următoarele în intervalul 1951-1965:

Aria de investiții	1951-1955	1956-1960	1961-1965	Obs. [12]
Industria total investiții din care	53,7	44,9	46,4	
Grupa A, producția mijloacelor de producție	46,7	39,1	41,4	
Grupa B, producția bunurilor de consum	7,0	5,7	5,0	
Agricultura și silvicultura	11,3	17,2	19,3	
Locuințe	10,1	15,6	11,5	

Potrivit procentelor, investițiile în industrie însumează între 44,9% și 53,7%, din totalul de 100%. *Pe toată durata regimului democrat popular și socialist, producția bunurilor de consum a rămas întotdeauna în urma cererii populației.* (Fapt care a generat aranjamente continue și de tot felul între cumpărători și cei ce vindeau mărfurile.).

Odată cu Congresul al IX-lea (1965), Raportul Comitetului Central nu mai consemnează procentele de investiții în felul celor arătate mai sus.

În schimb, apare *fondul de acumulare.* Nicolae Ceaușescu impune un procent de „peste 25% pentru fondul de acumulare, pentru dezvoltarea bazei materiale necesare... progresului continuu al economiei, științei, culturii și ocrotirii sănătății..."[13].

La Congresul al X-lea PCR (6 august 1969), Nicolae Ceaușescu devine mai explicit, de ce rata acumulării trebuie menținută la 28-30% din venitul național.

„Experiența a demonstrat că țările care în anumite perioade au mers pe linia unor acumulări reduse au întâmpinat, într-un timp scurt, dificultăți serioase... Și în țara noastră, după cum se știe, într-o anumită perioadă, rata acumulării a fost scăzută, reprezentând 9,1% în 1956 și 14,6% în 1958 din venitul național..." (referire la politica lui Gheorghiu-Dej, nota D.C.G.).

„...după Congresul al IX-lea a trebuit să facem eforturi serioase în vederea creșterii armonioase a tuturor ramurilor economiei..."[14].

[11] *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român*, Editura de Stat pentru Literatură Politică, București, 1956, p. 85.

[12] După Michael Shafir, *Romania. Politics, Economics and Society*, Frances Printer (Publishers), London; Lynne Riener Publishers, Inc., Boulder, 1985, p. 108. (Procentele față de total investiții, adică față de 100%.).

[13] N. Ceaușescu, vol. 1, p. 24.

[14] *Raportul CC la Congresul al X-lea al P.C.R.* în volumul *România*, 26, p. 274.

Comisia de Stat a Planificării (C.S.P.) a fost înființată prin decret (1948) ca organ central de stat. Economia a funcționat în continuare numai pe temeiul unui *plan unic de producție și consum.*

Cererea și oferta își încetează acțiunea în economie, deși cetățenii au simțit mereu prezența acestei legi, când lipseau mărfurile de care aveam nevoie. În economia socialistă, bunurile destinate consumului au fost permanent în urma cererilor de pe piață. Constituția din 1965, precizează că „statul socialist român, organizează, planifică și conduce economia națională; apără proprietatea socialistă"[9].

Sovromizarea economiei românești a însoțit, într-o primă fază (1945-1954), industrializarea socialistă. Acordurile economice semnate la 8 mai 1945 la Moscova prevedeau constituirea unor societăți mixte sovieto-române – SOVROM, cu personalitate juridică pe temeiul articolului 1 al legi de înființare (prin eludarea celorlalte prevederi legale). Erau organizate ca societăți anonime pe acțiuni, cu o participare de 50-50% a celor două părți.

Au fost înființate 17 Sovromuri, după cum urmează: În 1945: Sovrompetrol; Sovromtransport; Transporturi aeriene româno-sovietice; Sovrombanc. În 1946: Sovromgaz, Sovromlemn; Sovromfilm. În 1948: Sovromchim; Sovromtractor. În 1949: Sovrommetal; Sovromcărbune; Sovromconstrucție; Sovromasigurare. În 1951: Sovromcuarțit (exploatarea uraniului). În 1952: Sovromutilaj petrolifer; Sovromnaval.

Scopul lor a fost *controlul* economiei R.P.R. inclusiv obținerea unor profituri.

În 1954 partea română a răscumpărat 12 din cele 17 societăți mixte, iar în 1956 – ultimele 3 (Sovromasigurare, Sovrompetrol și Sovromcuarțit; Sovromfilm fusese lichidat din 1952).

Nu există până în prezent o analiză a rezultatelor economico-financiare ale Sovromurilor. O notă din arhiva C.C., probabil din 1965 (nesemnată), ajunge la concluzia că „rezultatele financiare au fost negative pentru statul român; aportul părții sovietice a constat, în principal, din „bunuri foste proprietate germană și din sume de bani încasate de la statul român pentru răscumpărarea unor bunuri și creanțe germane..."[10].

Sovromurile au adus beneficii părții sovietice (poate mai mari decât părții române; un bilanț și o cercetare nu au fost efectuate), dar au lăsat României, în proprietate, resursele minerale sau de altă natură și utilajele. Când Sovromurile și-au încetat activitatea, proprietatea acestor resurse și exploatarea lor au rămas ale statului român. Astăzi resursele energetice – mai ales cele de însemnătate strategică – sunt vândute integral unor firme din străinătate.

Industrializarea socialistă a fost efectuată prin decizia factorului politic (Partidul Muncitoresc [Comunist] Român) având ca temei *modelul sovietic.* Ea a acordat *preponderență*

---

[9] Ion Bucur, Naționalizările din România, 1948-1953, în „Arhivele totalitarismului", nr. 2/ 1994, pp. 313-320.

[10] Ioan Moraru, Gheorghe Iancu, *Constituțiile române...*, ed. citată, articolul 13, p. 159.

absolută industriei grele și celei constructoare de mașini, ulterior și celei chimice. Investițiile reflectă limpede o atare direcție.

„Proporția principală în privința repartiției investiților pe ramuri constă în prioritatea dezvoltării industriei față de celelalte ramuri ale economiei naționale, iar în cadrul industriei, a industriei grele față de industria bunurilor de consum."[11] (Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul al II-lea P.M.R., 1955).

În procente, investițiile au fost următoarele în intervalul 1951-1965:

Aria de investiții	1951-1955	1956-1960	1961-1965	Obs. [12]
Industria total investiții din care	53,7	44,9	46,4	
Grupa A, producția mijloacelor de producție	46,7	39,1	41,4	
Grupa B, producția bunurilor de consum	7,0	5,7	5,0	
Agricultura și silvicultura	11,3	17,2	19,3	
Locuințe	10,1	15,6	11,5	

Potrivit procentelor, investițiile în industrie însumează între 44,9% și 53,7%, din totalul de 100%. *Pe toată durata regimului democrat popular și socialist, producția bunurilor de consum a rămas întotdeauna în urma cererii populației.* (Fapt care a generat aranjamente continue și de tot felul între cumpărători și cei ce vindeau mărfurile.).

Odată cu Congresul al IX-lea (1965), Raportul Comitetului Central nu mai consemnează procentele de investiții în felul celor arătate mai sus.

În schimb, apare *fondul de acumulare.* Nicolae Ceaușescu impune un procent de „peste 25% pentru fondul de acumulare, pentru dezvoltarea bazei materiale necesare... progresului continuu al economiei, științei, culturii și ocrotirii sănătății..."[13].

La Congresul al X-lea PCR (6 august 1969), Nicolae Ceaușescu devine mai explicit, de ce rata acumulării trebuie menținută la 28-30% din venitul național.

„Experiența a demonstrat că țările care în anumite perioade au mers pe linia unor acumulări reduse au întâmpinat, într-un timp scurt, dificultăți serioase... Și în țara noastră, după cum se știe, într-o anumită perioadă, rata acumulării a fost scăzută, reprezentând 9,1% în 1956 și 14,6% în 1958 din venitul național..." (referire la politica lui Gheorghiu-Dej, nota D.C.G.).

„...după Congresul al IX-lea a trebuit să facem eforturi serioase în vederea creșterii armonioase a tuturor ramurilor economiei..."[14].

---

[11] *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român*, Editura de Stat pentru Literatură Politică, București, 1956, p. 85.

[12] După Michael Shafir, *Romania. Politics, Economics and Society*, Frances Printer (Publishers), London; Lynne Riener Publishers, Inc., Boulder, 1985, p. 108. (Procentele față de total investiții, adică față de 100%.).

[13] N. Ceaușescu, vol. 1, p. 24.

[14] *Raportul CC la Congresul al X-lea al P.C.R.* în volumul *România*, 26, p. 274.

Ca urmare, rata acumulării din venitul național pentru fondul de dezvoltare a fost de:

28-30% în cincinalul 1970-1975.
33-34% în cincinalul 1976-1980[15].
30% în cincinalul 1981-1985[16].
28-32% pentru cincinalul 1985-1989[17].

„Se poate spune – subliniază Nicolae Ceaușescu în Raportul la Congresul al XIII-lea P.C.R., 1984 – că numai alocarea a 28-32 la sută din venitul național asigură reproducția lărgită și viitorul liber și independent al unei națiuni, al unui popor."[18].

Ce a rezultat dintr-un atare vast program de investiții pentru industrie?.

Rapoartele Comitetului Central la Congresele partidului sunt încărcate cu cifre din care nici participanții de atunci și nici cititorii de azi nu pot desprinde imagini clare.

Cincinalul	Capacități de producție industrială intrate în funcțiune	Obs.
1966-1970	peste 700	Raportul CC la Congresul al X-lea, p. 252
1971-1975	peste 2 400	Raportul CC la Congresul al XI-lea, p. 16
1976-1980	peste 2 800	Raportul CC la Congresul al XII-lea, p. 182
1981-1985	Nu sunt cifre	Raportul CC la Congresul al XIII-lea, pp. 26-29
1986-1990	Nu sunt cifre	Raportul CC la Congresul al XIV-lea

Ce înseamnă „capacități noi de producție"? Documentele Congreselor nu explică. Date fiind cifrele de mai sus ele se referă probabil la componente ale unor uzine sau întreprinderi sau secții de producție.

O altă recapitulare dă următoarele cifre[19]:

Perioada	Capacități noi de producție	Obs.
1966-1970	circa 1 500	—
1971-1975	2 257	din care 388 agrozootehnice
1976-1980	2 941	din care 225 agrozootehnice

[15] N. Ceaușescu, vol. 11, p. 61. *Raport la Congresul al XI-lea P.C.R.*
[16] N. Ceaușescu, vol. 28, p. 43. *Raport la Congresul al XIII-lea al P.C.R.*
[17] N. Ceaușescu, vol. 19, pp. 194-202. *Raport la Congresul al XII-lea al P.C.R.*
[18] N. Ceaușescu, vol. 28, p. 44.
[19] Marin Nedelea, *Istoria României în date 1940-1993*, Editura Niculescu, București, 1997, pp. 195, 251, 304, 348, 358, 368 și 376.

Perioada	Capacităţi noi de producţie	Obs.
1981-1985	peste 1 500	—
1986	peste 360	inclusiv cele zootehnice
1987	309	idem
1988	190	idem
Total	cca 9 057	

Şi în această recapitulare este vorba de componente ale unor uzine (întreprinderi, secţii).

Opinia publică era informată, în cel mai bun caz, de punerea în funcţiune a unei unităţi industriale. În rest, *strategia generală a industrializării, motivarea înfiinţării de fabrici, aprovizionarea cu materii prime, pieţele de desfacere etc. etc, constituiau secret de stat.*

Opinia publică şi-a dat seama, în anii '80, că pe măsură ce „industrializarea socialistă" căpăta o tot mai mare extindere, nivelul de trai urma o curbă descendentă, traiul zilnic devenea tot mai anevoios.

Rezultatele industrializării accelerate. „Industrializarea socialistă" a avut la bază modelul stabilit de ideologia şi practica socialismului de tip sovietic. Instrumentul pentru realizarea acestui ţel a fost *planificarea* cu *„alocarea centralizată şi discreţionară a fondurilor de investiţii... fără a ţine seama de cerinţele reale ale economiei"*.

Prioritatea acordată industriei grele s-a efectuat în detrimentul industriei bunurilor de consum şi al agriculturii. Întreprinderile nu au fost de fel angajate în fundamentarea necesităţii şi eficienţei obiectivelor noi.[20]

1. O primă consecinţă a fost ruperea echilibrelor normale între diferitele sectoare ale economiei. În 1938 – ultimul an cu o relativă stabilitate în sistemul economiei de piaţă – aportul industriei a fost de 39% în structura produsului social, iar al agriculturii de cca 30,1%.

2. A doua consecinţă: în cadrul industriei, numai şase ramuri au beneficiat de investiţii substanţiale şi anume: energia electrică şi termică; combustibilii; metalurgia feroasă; metalurgia neferoasă; construcţiile de maşini şi prelucrarea metalelor; chimia. Ultimele patru sunt ramuri energointensive, iar consumurile lor de energie au provocat grave dezechilibre şi au impus populaţiei reale privaţiuni.

3. A treia consecinţă: importuri sporite de ţiţei, gaze naturale, cărbuni şi energie electrică pentru menţinerea ramurilor energointensive.

4. Pe plan uman, *criza de sistem din anii '80 a impus populaţiei reale suferinţe*: întreruperea curentului electric pretutindeni (cu sate complet debranşate de la furnizarea curentului); lipsa accentuată a căldurii în locuinţe şi locuri de muncă; raţionalizarea alimentaţiei; degradarea calităţii produselor alimentare prin folosirea „înlocuitorilor";

---

[20] Constantin Ionete, *Criza de sistem a economiei de comandă şi etapa sa explozivă*, Editura Expert, Bucureşti, 1993, pp. 41, 43-44.

o accentuată presiune asupra producătorilor rurali; rețineri de salariu pentru neîndeplinirea planului etc. Iar peste toate, politica demografică decretată de preşedintele Nicolae Ceauşescu, şi pusă în aplicare cu ajutorul Codului Penal şi al procurorilor.

5. *Industria, ca de altfel întreaga activitate economică, a fost pusă în mişcare prin mecanismele administrativ-birocratice.* Nici nu se putea altminteri de vreme ce nu exista competiție între producători, care acționau potrivit planului comunicat pe cale ierarhică; stimulentele materiale erau neînsemnate pentru cei ce produceau mai mult şi mai bine, beneficiile întreprinderilor (când existau) erau virate în proporții de peste 95% la bugetul de stat. Rămâneau la îndemână pentru „stimularea" producției impulsurile administrativ-politice.

De altfel, la 29 aprilie 1949 – primul an după „naționalizare", Prezidiul Marii Adunării Naționale emitea decretul nr. 184 „pentru fixarea unor atribuțiuni cu caracter economic"[21].

Articolul I al decretului nu are nevoie de comentarii:

„Consiliul de Miniştri, precum şi ministerele în sfera lor de activitate, vor putea lua orice măsură pentru aducerea la îndeplinire a Planului de Stat sau în vederea dirijării, organizării şi controlului producției, circulației, distribuției şi consumului mărfurilor şi produselor de orice fel, în sectorul de stat, cooperatist şi particular."

Aparatul executiv, administrația, devine forța motrică a economiei, în timp ce aparatul de partid efectua impulsurile politice. Aceste „motoare" au funcționat până la finele regimului în 1989.

6. Până în 1965, regimul democrat popular a folosit, ocazional, şi alte modalități de impulsionare, cum au fost: Consfătuirea pe țară a muncitorilor minieri din industria carboniferă (29 iunie 1952) sau aceea a ceferiştilor (14 februarie 1953) sau Congresul fruntaşilor din gospodăriile agricole colective (23 mai 1953), urmat de alte două consfătuiri, tot pe tema agriculturii (1 martie 1955 şi 22 decembrie 1961).

Nicolae Ceauşescu vine cu formula *instituționalizării* unor asemenea manifestări.

Apar *centralele industriale* pentru „perfecționarea conducerii şi planificării economiei naționale" (lege adoptată la 26 decembrie 1967). (Circa 200 inițial, 102 în 1974)[22]. Au urmat: *Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale din R.S.R.*, cu 259 membri! şi *Curtea Superioară de Control Financiar*[23].

La care s-au adăugat numeroase *întâlniri de lucru*, *conferințe*, *reuniuni* şi *congrese*. O parte din ele instituționalizate, astfel: în 1966 – întâlnire cu specialiştii din construcții, construcții de maşini; 1967 – industria chimică; 1970 – electronica de calcul şi informatica economică; 1971 – industria metalurgică şi construcții mecanice; 1971 – construcții industriale; 1972 – conferința națională a specialiştilor din întreprinderile şi centralele industriale şi construcții (6 000 participanți!); 1974, la fel; 1979 – specialiştii din industrie, construcții, transporturi şi agricultură (peste 6 000 participanți!); 1977 –

---

[21] „Buletinul oficial", I, nr. 25 din 30 aprilie 1949, p. 171.

[22] M. Shafir, *op. cit.*, pp. 120-121.

[23] „Buletinul oficial", I, nr. 43, 30 martie 1973.

Primul Congres al consiliilor oamenilor muncii din întreprinderile industriale, de construcţii, transporturi şi centrale industriale; Constituirea unui Consiliu Naţional al lucrătorilor din ramurile mai sus enumerate – 960 membrii; cu un Birou Executiv de 43 persoane; 1981 – al doilea Congres, cu 11 000 delegaţi!; 1986 – al treilea Congres, cu 11 000 participanţi; 1978 – Congres naţional al chimiei[24].

Nu erau uitate nici reuniunile de lucru consacrate comerţului exterior (1971, 1974), finanţelor (1974) sau Conferinţa naţională a lucrătorilor din comerţul socialist (2 500 delegaţi în 1978).

Ce urmărea conducerea partidului cu atari manifestări? Îşi închipuia, probabil, că activitatea în ramurile respective va primi noi impulsuri.

7. Pentru mai bune rezultate, regimul a dublat eforturile organizatorice cu o *legislaţie*. Pe măsură ce se arătau semnele crizei, conducerea statului a reacţionat cu o *avalanşă de legi şi reglementări*, toate menite să mărească productivitatea şi să amelioreze organizarea întreprinderilor. Ele erau, de fapt, constrângeri suplimentare într-un mecanism economic condus de aparatul administrativ şi de partid. Din noianul de reglementări, de menţionat:

a) *Noul mecanism economico-financiar* cu conceptele cheie de „autofinanţare“ şi „autoconducere muncitorească“ (1979, 1983).

b) *Noul sistem de retribuire a muncii, în acord global*, în care retribuţia (salariul) fiecăruia era calculată în funcţie de îndeplinirea planului şi a contractului individual de muncă. Garanţia anterioară, care asigura 80% din salariul de bază, a fost abolită[25].

c) Adoptarea legii 13/1982 privind *participarea cu părţi sociale a oamenilor muncii* din unităţile economice de stat la constituirea fondului de dezvoltare economică. Părţile sociale – în valoare de 10 000 până la 50 000 (salariul mediu cca 2 000 lei) au fost reţinute de la toţi salariaţii – nu numai de la aceia din sectoarele de producţie şi au constituit *un împrumut forţat pentru a finanţa nevoile economiei.*

Lipsa de stimulente materiale reale a constituit o frână în creşterea productivităţii atât la nivelul întreprinderilor, cât şi al lucrătorilor industriali.

„Cum vrei să înlocuieşti mii de iniţiative particulare din economia normală cu o abstracţiune, cifra de plan“ mi-a spus tatăl meu, profesorul Constantin C. Giurescu în 1976.

Circulau felurite zicale care ilustrau starea de spirit:

– „Nouă nu ne este frică de muncă fiindcă ştim să ne ferim de ea“ (însemnare a mea, din 31 octombrie 1985, la Adunarea generală a oamenilor muncii din Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu“).

– „Noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc“.

– Cooperativa de producţie „Munca în zadar“.

---

[24] Marin Nedelea, *op. cit.*, sub datele respective.

[25] *Ibidem*, p. 329; Shafir, *op. cit.*, pp. 123-124; „Buletinul oficial“ I, nr. 51 din 9 iulie 1983 şi nr. 62 din 18 nov. 1985.

– „Pauzele lungi şi dese, cheia marilor succese".
– „Nu face azi ce poţi lăsa pe mâine, că poate se rezolvă de la sine".

Rezultatele industrializării.
Au fost puse în funcţiune mii de capacităţi de producţie, sute de întreprinderi, uzine, fabrici. *Este fără îndoială că Republica Socialistă Română devenise o ţară agrar-industrială.*
Dezvoltarea extensivă a industriei cu o rată ridicată a acumulării (30-33%), prin cifrele fixate de planul central, cu un control riguros şi sporit al mecanismelor financiar-economice, a dus la o *criză organică de sistem.* Ea s-a manifestat tot mai accentuat în anii '80 în multe direcţii economice, financiare, organizatorice..

Urmările negative ale crizei de sistem simţite direct la nivelul individual şi colectiv al opiniei publice au fost proiectate după 1989 asupra unităţilor industriale în sine, socotite dintr-odată ca „depăşite", ca „un balast", ca „fier vechi" etc.
Asemenea „calificative" au folosit multor persoane, care au falimentat şi demantelat sute şi sute de uzine şi capacităţi de producţie. Unele din „privatizări" au dus şi ele la scoaterea din circuit a unităţilor respective. O cercetare recapitulativă nu s-a efectuat pentru a şti câte din cele peste 9 000 capacităţi de producţie (vezi mai sus) mai sunt astăzi în funcţiune. Cele rămase în picioare (trecute sub direcţia unor firme din alte ţări) au arătat că sunt viabile în continuare. Producţia acestora a fost corelată mai ales cu cerinţele pieţelor externe şi în funcţie de acestea. Au fost privatizate şi trecute sub controlul companiilor din alte ţări şi resursele energetice şi tot sistemul bancar (cu excepţia Băncii C.E.C. şi desigur a B.N.R.).

Situaţia unităţilor desfiinţate după 1989, arată şi dimensiunile industrializării până în 1989. Unităţile sunt grupate pe centrale aşa cum erau organizate înainte de Revoluţia din decembrie. Cine are răbdarea să parcurgă lista îşi dă seama că *industria românească construită între 1948-1989, inclusiv aceea existentă între cele două războaie mondiale, a fost practic desfiinţată.* Excepţiile – unităţile care mai funcţionează sunt în proprietatea unor firme din alte ţări.
Tabelul de mai jos[26], grupat pe centrale, arată şi localităţile unde au existat unităţile desfiinţate.

Nr. crt.	Centrala	Nr. unităţi desfiinţate	Localităţile unde au funcţionat unităţile desfiinţate
1.	Întreprinderile Electrocentrale	18	Curtea de Argeş, Borzeşti, Oradea, Brăila, Cluj-Napoca, Constanţa, Craiova, Galaţi, Rovinari, Turceni, Deva, Porţile de Fier, Tg. Mureş, Bistriţa (jud. Neamţ), Ploieşti, R. Vâlcea, Bucureşti

[26] Datele privind centralele şi industriile existente ante 1989 sunt luate de pe internet.

2.	Centrala industrială de rețele electrice București	21	București, Pitești, Bacău, Brașov, Cluj-Napoca, Constanța, Craiova, Galați, Deva, Iași, Baia Mare, Tg. Mureș, Ploiești, Sibiu, Suceava, Timișoara
3.	Centrala minieră Valea Jiului-Deva	14	Deva cu minele Anina, Lonea, Petrila, Aninoasa, Dâlja, Vulcan, Livezeni, Paroșeni, Lupeni, Uricani, Bărbăteu, Hunedoara, Petroșani
4.	Combinatul minier Oltenia cu minele	5	Rovinari, Motru, Jilt, Rogojelu (toate în Gorj)
5.	Combinatul minier Ploiești	5	Câmpulung (Argeș), Voievozi (Bihor), Căpeni, Sălaj, Ploiești
6.	Centrala minereurilor și metalurgiei neferoase, Baia Mare	5	Baia Mare, Zlatna, Baia Borșa, Copșa Mică (Sibiu), Suceava
7.	Centrala minereurilor Deva	8	Baia de Arieș, Dobrești (Bihor), Bocșa, Moldova Nouă, Bălan (Harghita), Barza, Hunedoara
8.	Centrale ale sării și nemetaliferelor București	12	Ocna Mureș, Ocna Bacău, Tg. Ocna, Cluj-Napoca, Ocna Dej, Constanța, Miercurea Ciuc, Praid, Orșova, Slănic-Prahova, Cacica (Suceava), Râmnicu Vâlcea
9.	Centrala gazului metan Mediaș	12	Mediaș, Trusturi de petrol la Pitești, Moinești, Tg. Jiu, Bolintin (Ilfov), Ploiești, Teleajen, Câmpina, Târgoviște
10.	Centrala industrială siderurgică Hunedoara	3	Victoria-Călan, Vlahuță-Harghita
11.	*Idem*, Reșița	3	Oțelu Roșu-Caraș Severin, Ciocanu Nădrag (Timiș)
12.	*Idem*, Galați	3	Laminoare tablă-Galați
13.	*Idem*, prelucrări metalurgice, București	9	Aiud, Beclean, Brăila, Buzău, Câmpia Turzii, Galați, Iași, Roman
14.	*Idem*, pentru produse refractare, Brașov	5	Aleșd (Alba), Alba Iulia, Turda, Pleașa (Prahova)
15.	*Idem*, pentru materiale neferoase și rare, Slatina	10	Oradea, Slatina, Tulcea, Brănești, București, Cluj-Napoca, Topoloveni
16.	*Idem*, de autovehicule pentru transport, Brașov	12	Sf. Gheorghe, Brașov, Oradea, Iași, Reghin, Satu Mare, Mârșa (Sibiu), Mediaș, București
17.	*Idem*, pentru autovehicule, Colibași-Pitești	4	Câmpulung Muscel, Colibași, Oradea, Costești (Argeș)

18.	*Idem*, tractoare şi maşini agricole, Braşov	20	Oradea, Topleţ (Caraş Severin), Strehaia, Slatina, Codlea, Râmnicu Sărat, Medgidia, Craiova, Băileşti (Dolj), Galaţi, Miercurea-Ciuc, Piatra Neamţ, Sinaia, Timişoara, Cluj-Napoca, Bucureşti
19.	*Idem*, utilaj tehnologic, chimic, Bucureşti	12	Bucureşti, Bacău, Buzău, Cluj-Napoca, Moreni (Dâmboviţa), Zalău, Giurgiu, Ploieşti, Râmnicu Vâlcea
20.	*Idem*, utilaj petrolier şi minier, Ploieşti	11	Ploieşti, Târgovişte, Petroşani, Baia Mare, Satu Mare, Câmpina, Filipeştii de Pădure, Vaslui
21.	*Idem*, utilaj energetic, metalurgic şi maşini de ridicat, Bucureşti	16	Bucureşti, dr. Petru Groza (Bihor), Lugoj, Bistriţa, Reşiţa, Caransebeş, Bocşa, Topleţ (Caraş Severin), Văliug-Reşiţa, Cluj-Napoca, Slatina, Sibiu, Timişoara, Bucureşti
22.	*Idem*, utilaj tehnologic şi material rulant, Bucureşti	12	Arad, Braşov, Brăila, Iaşi, Drobeta Turnu-Severin, Caracal, Balş
23.	*Idem*, rulmenţi şi organe de asamblare, Braşov	10	Braşov, Bârlad, Alexandria, Ploieşti, Bacău, Botoşani, Tg. Secuiesc, Sighetu Marmaţiei, Mediaş
24.	*Idem*, navală, Galaţi	10	Galaţi, Brăila, Constanţa, Olteniţa, Giurgiu, Drobeta Turnu-Severin, Tulcea
25.	*Idem*, maşini unelte, mecanică fină şi scule, Bucureşti	21	Blaj, Arad, Bacău, Oradea, Râşnov, Craiova, Târgovişte, Gheorgheni, Iaşi, Roman, R. Sărat, Tg. Jiu, Baia Mare, Sibiu, Suceava, Focşani
26.	*Idem*, motoare şi materiale electrotehnice, Bucureşti	10	Bucureşti, Piteşti, Săcele, Sf. Gheorghe, Găeşti, Timişoara
27.	*Idem*, de electronică şi tehnică de calcul, Bucureşti	14	Bucureşti, Curtea de Argeş, Târgovişte, Fieni, Iaşi, Urziceni, Băneasa-Bucureşti, Sibiu
28.	*Idem*, echipamente telecomunicaţii şi automatizări, Bucureşti	14	Bucureşti, Botoşani, Buzău, R. Sărat, Tg. Secuiesc, Cluj-Napoca, Alexandria, Titu, Bârlad, Timişoara
29.	*Idem*, maşini şi utilaje pentru industria uşoară, Bucureşti	16	Botoşani, Cluj-Napoca, Sighişoara, Tg. Mureş, Alexandria, Lugoj, Bucureşti, Băileşti, Tg. Neamţ, Medgidia
30.	*Idem*, pentru rafinării şi petrochimie, Brazi (Prahova)	13	Brazi, Piteşti, Borzeşti, Dărmăneşti, Rafinăria Crişana (Bihor), Braşov, Midia-Năvodari, Teleajen, Ploieşti, Câmpina, Copşa Mică, Timişoara

31.	*Idem*, îngrăşăminte chimice, Craiova	11	Craiova, Arad, Bacău, Braşov, Năvodari, Slobozia, Tg. Mureş, Piatra Neamţ, Valea Călugărească, Turnu Măgurele
32.	*Idem*, medicamente, cosmetice, coloranţi, lacuri, Bucureşti	16	Oradea, Codlea, Braşov, Cluj-Napoca, Craiova, Iaşi, Ploieşti, Timişoara, Mărăşeşti, Bucureşti
33.	*Idem*, fire şi fibre sintetice, Săvineşti-Neamţ	4	Săvineşti (Neamţ), Lupeni (Hunedoara) Iaşi, Bucureşti
34.	*Idem*, produse anorganice, Râmnicu Vâlcea	5	Râmnicu Vâlcea, Ocna Mureş, Turda, Târnăveni, Govora
35.	*Idem*, prelucrare cauciuc şi mase plastice, Popeşti-Leordeni (Bucureşti)	15	Piteşti, Braşov, Buzău, Cluj-Napoca, Constanţa, Tg. Jiu, Orăştie, Iaşi, Tg. Mureş, Floreşti (Prahova), Drăgăşani (Vâlcea), Focşani, Bucureşti
36.	*Idem*, utilaje şi piese de schimb pentru industria chimică, Bucureşti	10	Borzeşti, Făgăraş, Găeşti, Odorheiu Secuiesc, Băicoi, Satu Mare, Otopeni, Râşnov
37.	*Idem*, de prelucrare a lemnului, Bucureşti	47	Blaj, Sebeş, Câmpeni, Arad, Piteşti, Bacău, Comăneşti, Oradea, Bistriţa-Năsăud, Botoşani, Braşov, Brăila, Caransebeş, Gherla, Cluj-Napoca, Dej, Constanţa, Sf. Gheorghe, Pucioasa, Craiova, Galaţi, Tg. Jiu, Gheorgheni, Miercurea-Ciuc, Dej, Sighetu Marmaţiei, Iaşi, Turnu-Severin, Tg. Mureş, Reghin, Piatra Neamţ, Mizil, Ploieşti, Satu Mare, Zalău, Sibiu, Suceava, Rădăuţi, Timişoara, Vaslui, R. Vâlcea, Focşani, Bucureşti
38.	Centrala de exploatare a lemnului şi transport, Bucureşti	29	Sebeş, Arad, Piteşti, Bacău, Oradea, Bistriţa-Năsăud, Braşov, Nehoiu, Caransebeş, Cluj-Napoca, Constanţa, Tg. Secuiesc, Tg. Jiu, Topliţa, Miercurea-Ciuc, Deva, Iaşi, Baia Mare, Orşova, Reghin, Piatra Neamţ, Ploieşti, Satu Mare, Sibiu, Suceava, Timişoara, R. Vâlcea, Focşani
39.	Centrala industrială de celuloză şi hârtie, Brăila	15	Letea (Bacău), Petreşti (Alba), Bistriţa-Năsăud, Zărneşti, Ghimbav, Dej, Cluj-Napoca, Constanţa, Călăraşi, Drobeta Turnu-Severin, Piatra Neamţ, Buşteni, Scăieni (Prahova), Suceava

40.	Centrala cimentului, București	10	Câmpulung (Argeș), Aleșd (Bihor), Brașov, Turda, Medgidia, Fieni, Tg. Jiu, Deva, Bicaz (Neamț)
41.	Centrala materialelor de construcții, București	32	Oradea, Brașov, Buzău, Cluj-Napoca, Turda, Constanța, Doicești, Craiova, Galați, Deva, Simeria, Călărași, Iași, Sighișoara, Bucov, Berceni (Prahova), Satu Mare, Zalău, Sibiu, Timișoara, Jimbolia, Lugoj, Vaslui, Odobești, București
42.	Centrala pentru utilaje și piese de schimb, București	12	Alba Iulia, Arad, Cernavodă, Buzău, Filiași, Gheorgheni, Iași, Reghin, Feroemail-Prahova, Sibiu, Suceava, București
43.	Centrala de exploatare industrială a agregatelor miniere pentru construcții, Târgoviște	12	Alba Iulia, Ghioroc (Arad), Brașov, Turda, Roman, Slatina, Odoreu (Satu Mare), Tulcea, Drăgășani, Doaga (Vrancea), București
44.	Centrala de mecanizare pentru construcții industriale, București	7	București, Brăila, Ploiești, Alexandria, Timișoara
45.	Centrala mecanică de material rulant, București	7	București, Brașov, Cluj-Napoca, Craiova, Simeria, Pașcani, Roșiori de Vede
46.	Centrala industrială de reparații auto, București	21	București, Cluj-Napoca, Craiova, Tecuci, Baia Mare, Tg. Mureș, Câmpina, Suceava, Timișoara, Aiud, Pitești, Brașov, Buzău, Harghita, Deva, Giurgiu, Baia Sprie, Orșova
47.	Centrala industriei bumbacului, București	41	Arad, Pitești, Oradea, Bistrița-Năsăud, Botoșani, Brașov, Buzău, Pucioasa, Sf. Gheorghe, Calafat, Galați, Odorhei, Slobozia, Iași, Giurgiu, Oltenița, Buftea, Baia Mare, Orșova, Sighișoara, Slatina, Satu Mare, Carei, Sibiu, Suceava, Gura Humorului, Roșiori de Vede, Timișoara, Lugoj, Vaslui, București
48.	Centrala industriei mătăsii, inului și cânepii, București	35	Oradea, Dârste (Brașov), Cluj-Napoca, Constanța, Pucioasa, Galați, Gheorgheni, Deva, Iași, Pașcani, Balotești (Ilfov), Păulești (Prahova), Sighișoara, Negrești (Satu Mare), Sibiu, Suceava, Timișoara, Lugoj, Sânnicolau Mare (Timiș), Zimnicea
49.	Centrala lânii București	29	Curtea de Argeș, Cetățeni (Argeș), Bacău, Bistrița-Năsăud, Brașov, Prejmer, Ghimbav

			(Braşov), Buzău, Constanţa, Craiova, Miercurea-Ciuc, Tg. Neamţ, Sighişoara, Ploieşti, Mizil, Cisnădie (Sibiu), Sibiu, Timişoara, Periam (Timiş), Focşani, Azuga, Bucureşti
50.	Centrala tricotajelor, Bucureşti	34	Sebeş, Arad, Oradea, Braşov, Buzău, Cluj-Napoca, Miercurea-Ciuc, Topliţa (Harghita), Hunedoara, Paşcani, Iaşi, Sighet, Piatra Neamţ, Roman, Caracal, Câmpina, Satu Mare, Şimleu Silvaniei, Sibiu, Suceava, Timişoara, Huşi, Focşani, Bucureşti
51.	Centrala industriei confecţiilor, Bucureşti	31	Arad, Curtea de Argeş, Bacău, Marghita (Bihor), Oradea, Dorohoi, Botoşani, Brăila, R. Sărat, Reşita, Cluj-Napoca, Lumina (Constanţa), Tg. Secuiesc, Craiova, Tg. Jiu, Odorhei, Miercurea Ciuc, Călăraşi, Iaşi, Baia Mare, Sibiu, Timişoara, Vaslui, Bârlad, Focşani
52.	Centrala industriei pielăriei, cauciucului şi încălţămintei, Bucureşti	51	Alba Iulia, Sebeş, Arad, Piteşti, Bacău, Oradea, Marghita (Bihor), Braşov, Cluj-Napoca, Bucovăţ (Dolj), Orăştie, Reghin, Tg. Mureş, Corabia (Olt), Ploieşti, Satu Mare, Mediaş, Sibiu, Agnita, Suceava, Timişoara, Jimbolia, Lugoj, Victoria (Timişoara), Huşi, R. Vâlcea, Drăgăşani, Bucureşti
53.	Centrala industriei sticlei şi ceramicii fine, Bucureşti	28	Bucureşti, Alba Iulia, Curtea de Argeş, Aleşd (Bihor), Bistriţa-Năsăud, Dorohoi, Miorcani (Botoşani), Berca (Buzău), Buzău, Turda, Gherla, Cluj-Napoca, Tg. Jiu, Baia Mare, Sighişoara, Târnăveni (Mureş), Azuga, Ploieşti, Vălenii de Munte, Mediaş, Sibiu, Suceava, Tomeşti (Timiş)
54.	Centrala industriei articolelor casnice, Bucureşti	18	Arad, Oradea, Cluj-Napoca, Galaţi, Sighet, Sighişoara, Balş (Olt), Ploieşti, Satu Mare, Sibiu, Bucureşti
55.	Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti Industria poligrafică, Bucureşti	17	Bucureşti, Bacău, Crişana (Bihor), Braşov, Cluj-Napoca, Craiova, Galaţi, Iaşi, Timişoara, Sibiu
56.	Centrala de mecanizare a agriculturii şi producţiei de utilaje pentru agricultură şi industrie alimentară	17 (Constanţa)	Arad, Botoşani, Cluj-Napoca, Năvodari Tecuci, Odorhei, Iaşi, Buftea, Balş (Olt), Sibiu, Roşiori de Vede, Timişoara, Bucureşti

57.	Centrala pentru valorificarea cerealelor și producerea nutrețurilor combinate, București	45	Arad, Costești (Argeș), Bacău, Oradea, Palota (Bihor), Tinca (Bihor), Leorda (Botoșani), Codlea (Brașov), Brăila, Urleasca (Brăila), R. Sărat, Săhăteni (Buzău), Cluj-Napoca, Iclod (Cluj), Ovidiu (Constanța), Poarta Albă (Constanța), Băilești (Dolj), Craiova, Segarcea (Dolj), Titu (Dâmbovița), Galați, Orăștie, Călărași, Ciulnița, Fetești, Iași, Crevedia (Ilfov), Giurgiu, Oltenița, Periș (Ilfov), Drobeta Turnu-Severin, Iernut (Mureș), Roman, Caracal, Ploiești, Satu Mare, Sibiu, Verești (Suceava), Alexandria, Beregsău (Timiș), Birda (Timiș), Focșani, București
58.	Centrala pentru legume și fructe, București	30	Arad, Băiculești (Argeș), Topoloveni, Oradea, Valea lui Mihai (Bihor), Făgăraș, Vădeni (Brăila), Priscov (Buzău), Dej, Constanța, Pucioasa, Calafat, Tecuci, Hațeg, Fetești, Oltenița, Buftea, Giurgiu, Baia Mare, Tg. Mureș, Caracal, Vălenii de Munte, Suceava, Turnu Măgurele, Timișoara, Tulcea, Huși, Râureni (Vâlcea), București
59.	Centrala viei și vinului, București	42	Alba Iulia, Arad, Pitești, Bacău, Oradea, Bistrița-Năsăud, Botoșani, Brașov, Brăila, Buzău, Reșița, Cluj-Napoca, Constanța, Sf. Gheorghe, Târgoviște, Craiova, Galați, Tg. Jiu, Miercurea-Ciuc, Deva, Călărași, Iași, București, Baia Mare, Drobeta Turnu-Severin, Tg. Mureș, Piatra Neamț, Slatina, Ploiești, Satu Mare, Zalău, Sibiu, Suceava, Roșiori de Vede, Timișoara, Tulcea, Huși, Drăgășani, Focșani, București
60.	Centrala industrializării cărnii, București	44	București, Alba Iulia, Arad, Pitești, Bacău, Oradea, Bistrița-Năsăud, Botoșani, Brașov, Brăila, Buzău, Reșița, Cluj-Napoca, Constanța, Sf. Gheorghe, Târgoviște, Craiova, Galați, Tg. Jiu, Miercurea-Ciuc, Deva, Călărași, Iași, Baia Mare, Drobeta Turnu-Severin, Tg. Mureș, Piatra Neamț, Slatina, Ploiești, Satu Mare, Zalău, Sibiu, Suceava, Alexandria, Timișoara, Tulcea, Bârlad, R. Vâlcea, Focșani, București
61.	Centrala industrializării laptelui, București	41	Alba Iulia, Arad, Pitești, Bacău, Oradea, Bistrița-Năsăud, Botoșani, Brașov, Brăila, Buzău, Reșița, Cluj-Napoca, Constanța, Sfântu

			Gheorghe, Târgovişte, Craiova, Galaţi, Tg. Jiu, Miercurea Ciuc, Simeria, Slobozia, Iaşi, Baia Mare, Drobeta Turnu-Severin, Tg. Mureş, Piatra Neamţ, Slatina, Ploieşti, Satu Mare, Şimleu Silvaniei, Sibiu, Suceava, Alexandria, Timişoara, Tulcea, Vaslui, R. Vâlcea, Bucureşti
62.	Centrala industrializării sfeclei de zahăr, Bucureşti	23	Arad, Sascut (Bacău), Bucecea (Botoşani), Bod (Braşov), Buzău, Podari (Dolj), Paşcani, Giurgiu, Urziceni, Ţăndărei, Tg. Mureş, Oradea, Luduş (Mureş), Roman, Corabia, Timişoara, Braşov, Cluj-Napoca, Drobeta Turnu-Severin, Sibiu, Kandia, Bucureşti
63.	Centrala berei, spirtului şi amidonului, Bucureşti	28	Bucureşti, Arad, Piteşti, Mărgineni (Bacău), Oradea, Brăila, Braşov, Cluj-Napoca, Constanţa, Sf. Gheorghe, Tg. Secuiesc, Galaţi, Sânsimion (Harghita), Haţeg, Iaşi, Seini (Maramureş), Drobeta Turnu-Severin, Reghin, Piatra Neamţ, Azuga, Satu Mare, Sibiu, Rădăuţi, Timişoara
64.	Centrala uleiului, Bucureşti	12	Bucureşti, Oradea, Constanţa, Podari (Dolj), Galaţi, Slobozia, Iaşi, Urziceni, Roşiori de Vede, Bârlad
65.	Centrala producţiei şi industrializării tutunului, Bucureşti	12	Bucureşti, R. Sărat, Sf. Gheorghe, Tg. Jiu, Iaşi, Timişoara, Ocna Mureş (Alba), Arad, Craiova, Urziceni, Carei, Bârlad
66.	Centrala producţiei şi industrializării peştelui, Bucureşti	7	Arad, Cefa (Bihor), Botoşani, Brăila, Luciu (Buzău), Cluj-Napoca, Constanţa, Calafat, Galaţi, Călăraşi, Iaşi, Zau de Câmpie (Mureş), Bercu (Satu Mare), Urseni (Timiş), Cârja (Vaslui)
67.	Centrala Delta Dunării	4	Tulcea, Măcin
68.	Centrala industrială de morărit, decorticat, panificaţie şi produse făinoase, Bucureşti	39	Bucureşti, Alba Iulia, Arad, Piteşti, Bacău, Oradea, Bistriţa-Năsăud, Botoşani, Reşiţa, Sf. Gheorghe, Târgovişte, Tg. Jiu, Miercurea Ciuc, Deva, Slobozia, Baia Mare, Drobeta Turnu-Severin, Piatra Neamţ, Zalău, Suceava, Tulcea, Bârlad, R. Vâlcea, Braşov, Constanţa, Galaţi, Iaşi, Tg. Mureş, Slatina, Ploieşti, Satu Mare, Sibiu, Alexandria, Focşani, Bucureşti, Brăila, Craiova, Timişoara
69.	Trustul inului, cânepii şi bumbacului, Bucureşti	22	Bucureşti, Mangalia, Reci (Covasna), Joseni (Harghita), Ulmeni (Maramureş), Ploieştiori (Prahova), Cârţa (Sibiu), Ghindari (Mureş),

			Sighişoara, Iratoşu (Arad), Palota (Bihor), Buzău, Luduş (Mureş), Sagna (Neamţ), Dumbrăveni (Sibiu), Sânnicolau Mare (Timiş), Vaslui, Alexandria, Beclean (Bistriţa-Năsăud), Carei, Suceava, Brânceni (Teleorman)
70.	*Diverse* Întreprinderea de pescuit oceanic Navrom	1	Tulcea
71.	Întreprinderea PROTAN	1	Bucureşti
72.	Întreprinderea „Didactica"	1	Bucureşti
73.	Monetăria Statului	1	Bucureşti
74.	Imprimăria Băncii Naţionale	1	Bucureşti
75.	Frigocom	1	Bucureşti
76.	Întreprinderea de produse ortopedice şi protejare	1	Bucureşti

Ce rezultă din tabelul de mai sus?.

Unităţile de producţie sunt grupate în funcţie de profilul industrial.

Centralele (Combinatele) au personalitate juridică.

Unităţile de producţie, subordonate centralelor, au gestiune economică dar fără personalitate juridică.

Minele au gestiune economică, dar fără personalitate juridică. Minele cunoscute – de exemplu – Anina, Lonea, Petrila, Vulcan, Livezeni, Paroşeni, Uricani etc. nu mai au gestiune economică. Întrebare: câte din acestea mai produc astăzi?.

Aceeaşi întrebare pentru *saline* care, ca unităţi de producţie cu gestiune economică nu mai există. Totuşi unele mai produc: cine este proprietarul celor rămase în activitate?.

Centralele industriale siderurgice (nr. 10, 11, 12, 13, 14, 15): câte mai produc, sub alte denumiri şi cu alţi proprietari? Unele erau binecunoscute:

Laminorul, Brăila; combinatul metalurgic, Câmpia Turzii; întreprinderea de ţevi, Roman; Carbochim, Cluj-Napoca; alumină, Oradea; Laromet, Bucureşti; Sinterom, Cluj-Napoca; autovehicule pentru transport, Braşov; Automecanica, Mediaş; Autobuzul, Bucureşti; Tractorul, Braşov; Tehnofrig, Cluj-Napoca; tractoare, Miercurea-Ciuc; mecanică fină, Sinaia; Tehnometal, Timişoara; Semănătoarea, Bucureşti; pompe, Aversa; ventilatoare, Bucureşti; Unio, Satu Mare; Vulcan, Bucureşti; Independenţa, Sibiu; vagoane, Arad, Drobeta Turnu-Severin, Caracal; utilaj greu, Brăila; Nicolina, Iaşi; toate întreprinderile de rulmenţi; strunguri, Arad etc. etc. etc.

În cele mai multe cazuri au fost dizolvate nu numai existența juridică a celor 1 256 unități, dar şi întreprinderile ca atare.

Rămân de identificat câte din ele (un procentaj redus de tot) au mai rămas în producție, un alt proprietar şi sub altă denumire.

Tabelul arată că România a încetat să mai aibă o industrie proprie. Aceea încă în funcție aparține altor proprietari din alte țări şi sunt utile în măsura în care mai dau de lucru unor cetățeni români şi plătesc impozite. Beneficiile, plus valoarea, pleacă din România.

Cât despre agricultură, circa 45% din nevoile alimentare ale populației sunt acoperite din import, ceea ce constituie cel mai mare paradox în cazul României! (vezi şi capitolul „Agricultura socialistă").

Fără industrie, fără mici ateliere şi unități de producție meşteşugăreşti, fără un sistem bancar propriu, fără resurse energetice în gestiune proprie, fără companii româneşti de sine stătătoare, fără o agricultură de randament, cristalizarea unei piețe interne funcționale, normale, se face extrem de greu şi cum dă Dumnezeu. Costurile sunt suportate de majoritatea absolută a populației. Situația se complică suplimentar prin efectele crizei majore care a lovit mai întâi economiile Statelor Unite ale Americii şi apoi țările din Vestul Europei, cât şi prin disponibilitatea unor politicieni şi afacerişti români pentru care nu există nimic altceva decât situația propriilor persoane şi buna stare a famililor lor[27].

[27] În volumul *Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european 1989*, coordonator Constantin Grigorescu, Editura Expert, Bucureşti, 1993, pp. 15-16, autorii iau în considerare 10 indicatori economici, şi alți 10 sociali şi unul „sintetic agregat" pentru 24 țări europene (inclusiv R.S.R.). Per total, R.S.R. ocupă locul 23 din 24. Dacă o asemenea evaluare ar fi corectă, ar însemna că desființarea *de facto* a industriei din România şi schilodirea agriculturii ar fi normale!! Cu ajutorul cifrelor poți obține orice rezultat. O examinare critică a unei asemenea abordări cifrice ar fi necesară.

COLECTIVIZAREA AGRICULTURII

Programul Frontului Plugarilor, prezentat la Congresul acestei organizații (24–27 iunie 1945) preciza la punctul 1 că *F.P. este organizația politică a întregii țărănimii* (fără deosebire de avere, nota D.C.G.). Presa de partid a comentat în termeni superlativi congresul F.P.: „Unirea dintre țărănime și clasa muncitoare este primul și cel mai important între țelurile Partidului Comunist Român... România salută cu entuziasm primul Congres al Frontului Plugarilor“[1].

În campania electorală din 1946 Platforma Program a Blocului Partidelor Democrate (sub conducerea P.C.R.), devine foarte explicită:

„Gospodăria țărănească, având la bază proprietatea individuală asupra pământului, va fi apărată și întărită.“

Platforma promite „credite accesibile plugarilor – credite ieftine pe termen lung“; de asemenea „aprovizionarea țăranilor prin cooperative cu unelte și produse industriale la prețuri oficiale“[2].

După „alegerile“ din noiembrie 1946, politica față de lumea rurală se schimbă radical. La 24 aprilie 1947, Frontul Plugarilor devine „un partid al țărănimii muncitoare... partidul țăranilor fără pământ, cu pământ puțin și al celor ce-și muncesc singuri pământul, fără a exploata munca altora“[3].

---

[1] În Dinu C. Giurescu, *Uzurpatorii. România 6 martie 1945-7 ianuarie 1946*, Editura Vremea XXI, București, 2004, pp. 288 și 302-303.

[2] *România. Viața politică în documente. 1946*, coordonator Ioan Scurtu, culegere de documente întocmită de Constantin Aioanei, Lidia Brânceanu, Tudor Bucur, Veronica Iliescu, Ioana Alexandra Negreanu, Silvia Popovici, Ioan Scurtu, Natalia Tampa, Nevian Tunăreanu, Arhivele Statului din România, București, 1996, p. 199.

[3] Tatiana Pokivailova, *Întâlnirea dintre Stalin și Gheorghiu-Dej din februarie 1947*, în *Analele Sighet 5. Anul 1949 Căderea Cortinei*, editor Romulus Rusan, Fundația Academia Civică, București, 1947, pp. 151-152. Comunicatul din 24 aprilie 1947 în *România. Viața politică în documente, 1947*, coordonator Ioan Scurtu, Culegere de documente întocmite de Ioan Scurtu, Tudor Bucur, Veronica Iliescu, Silvia Popovici, Natalia Tampa; coordonatori: Maria Ignat, Teodor Mavrodin, Gh. Neacșu, pp. 152-153.

Comitetul Executiv F.P. a trecut de îndată la acțiune așa încât „la toate posturile de conducere ale organizațiilor, de jos până sus, să precumpănească elemente nevoiașe, cinstite și devotate cauzei țărănimii muncitoare“[4].

Începea astfel, din ordinul puterii politice, lupta de clasă în lumea rurală. A fost pornită artificial, pentru a „motiva“ politica adoptată de PMR în martie 1949. Au fost convocate adunări sătești pentru „demascarea“ țăranilor înstăriți. „Scânteia“ din 3 octombrie 1947 vine cu „acuzații fățișe, aruncate chiaburimii că speculează sărăcimea și că strânge averi prin numeroase mijloace de exploatare, pe seama țărănimii muncitoare, au fost formulate în mai toate adunările...“[5].

Tot în 1947, la propunerea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, Consiliul de Miniștri aprobă un plan de colectare a produselor agricole: grâu, orz, secară, ovăz, orzoaică. Țăranul producător primea în schimb echivalentul la prețul oficial, evident sub acela real, al pieții. În plus, producătorul era obligat să achite și impozitul, dar tot în natură. Peste toate, cei ce își vindeau produsele la piață erau obligați să respecte prețurile de mercurial, inferioare celor de pe piața reală. În acest fel producătorul rural era de trei ori năpăstuit.

În 3-5 martie 1949, conducerea P.M.R. prezintă Plenarei Comitetului Central raportul intitulat *Sarcinile Partidului Muncitoresc Român în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii.*

Transformarea socialistă a agriculturii era formularea oficială pentru înființarea colhozurilor, după modelul sovietic.

Raportul, prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej – un text lung de 69 pagini tipărite[6] – cuprinde și un tablou al gospodăriilor țărănești pe categorii, în raport cu suprafața agricolă deținută astfel:

de la 0,5 la 3 ha	– 527 000 gospodării adică 17,2% din total.
de la 1 la 3 ha	– 1 103 000 gospodării adică 36,0% din total.
de la 3 la 5, 5 la 10, 10-20 ha	– 1 400 000 gospodării adică 40,7% din total.

De ce situația a fost prezentată pe număr de gospodării, iar nu pe suprafeța deținută? Pentru a susține că:

a) lupta de clasă îndreptată împotriva chiaburimii cuprinde de fapt un procent mic al societății rurale – 6,1% din totalul gospodăriilor agricole!

b) linia politică a P.M.R. este în favoarea a 93,1% din gospodăriile țărănești!!

---

[4] *Ibidem.*

[5] Bogdan Tănăsescu, *Colectivizarea între propagandă și realitate*, Editura Globus, București (f.a.), p. 12.

[6] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ediția a IV-a, Editura de Stat pentru Literatură Politică, București, 1956, pp. 174-243.

„Ne sprijinim pe țărănimea săracă, strângem alianța cu țărănimea mijlocaşă şi ducem o luptă neîntreruptă împotriva chiaburimii", citim în Raportul C.C.[7]

„Transformarea socialistă" este necesară întrucât „mica gospodărie individuală «generează capitalism şi burghezie permanent, în fiecare zi, în fiecare ceas, spontan şi în proporții de masă»".[8] Formularea, care aparține lui V.I. Lenin, îmbracă într-o vorbire politico-ideologică, o realitate fundamentală, aceea că *producătorul rural – mic şi mijlociu, atâta timp cât rămâne proprietarul pământului său şi al roadelor sale – foarte anevoie poate fi controlat de Partidul Comunist.* Proprietarul individual rămâne, într-un fel, independent față de puterea politică. Cum să-l aduci sub controlul Partidului Comunist? Luându-i pământul şi transformându-l într-un lucrător al colhozului agricol.

Nu puteau lipsi din Raport învățătura şi experiența sovietică. „Cum putem trece de la agricultura parcelară de astăzi la marea agricultură?" se întreabă retoric Gheorghiu-Dej. Şi răspunde: „Tovarăşul Stalin" ne arată „calea socialistă, calea unirii gospodăriilor individuale mici şi mijlocii în mari gospodării colective, adică unirea gospodăriilor individuale mici şi mijlocii *în mari gospodării colective*, adică unirea țărănimii sărace şi mijlocaşe într-un efort comun, în muncă colectivă pentru ridicarea bunăstării materiale şi a culturii celor ce muncesc"[9]. (sublinierea D.C.G.).

Cum se va obține o atare unire a gospodăriilor, din care țăranii înstăriți sunt excluşi?

„Partidul – citim în continuare în Raport – va duce *o muncă sistematică în sânul țăranilor săraci şi mijlocaşi, spre a-i convinge* de necesitatea de a se reuni treptat în gospodării colective, deoarece *colectivizarea agriculturii e posibilă numai pe baza liberei consimțiri a țăranilor.*"[10].

Aşadar o muncă sistematică de convingere asociată cu o *„politică fiscală de clasă*, care să uşureze situația țăranului sărac şi mijlocaş, pe de o parte, şi să apese pe chiabur, pe de altă parte"[11].

Pe cale de consecință, „propagandiştii şi agitatorii de partid", ca şi presa de partid „au de îndeplinit un rol de o importanță deosebită".

Pe de o parte să clarifice şi să popularizeze sarcinile puse de partid „să arate limpede"... că singura cale pentru a scăpa „de exploatare, mizerie şi stare culturală înapoiată este trecerea pe calea reconstrucției socialiste a agriculturii".

Dar pe de altă parte, *„propaganda şi agitația de partid trebuie să demaşte în fața milioanelor de țărani săraci şi mijlocaşi chipul veninos şi hrăpăreț al chiaburilor, să cultive ura de clasă împotriva elementelor capitaliste de la țară*"[12] (sublinierea D.C.G.).

Climatul de ură se cuvine alimentat fără încetare, paralel cu „libera consimțire" a viitorului colectivist.

---

[7] Raportul citat, p. 213.
[8] *Ibidem*, p. 206.
[9] *Ibidem*, p. 208.
[10] *Ibidem*, p. 209.
[11] *Ibidem*, p. 216.
[12] *Ibidem*, p. 241.

Scopul oficial declarat al colectivizării era asigurarea unor randamente superioare şi a unui nivel de trai mai ridicat.

Ţelul nedeclarat a fost controlul direct de către partid, a ţărănimii (circa 74% din totalul populaţiei în 1949).

Astfel enunţată, politica conducerii P.M.R. a reprezentat o multiplă mistificare, anume:

– „ţărănimea mijlocaşă", cu 40,7% din numărul gospodăriilor, a fost în realitate tocată mărunt, supusă permanent cotelor din produse, constrângerilor de tot felul, – inclusiv violenţa fizică şi condamnările la închisoare – pentru a fi „convinsă" să se înscrie în „colectivă";

– lupta împotriva ţărănimii înstărite (chiaburimea) a însemnat eliminarea, cu prioritate, a celei mai productive categorii a lumii rurale care, prin puterea ei economică, alimenta piaţa cu produse, dar se opunea efectiv colectivizării „socialiste";

– în mod voit, directivele P.M.R. nu au stabilit criterii clare pentru definirea „chiaburimii"; pe lângă suprafaţa de teren, erau luate în considerare şi alte elemente, aşa încât un proprietar cu 1-2 ha devenea „chiabur" dacă poseda şi „un tractor, o batoză, precum şi alte venituri";

– în lupta de clasă declanşată artificial, prin comandă politică, în mediul rural, proletariatul agricol – a reprezentat „forţa principală" – aşa cum subliniază raportul la Plenara din 3-5 martie 1949; cum nu aveau deloc pământ şi nu aveau ce pierde, proletarii rurali au fost folosiţi cu precădere în aplicarea silnică a colectivizării.

Mijloacele cele mai eficiente pentru „convingerea" ţărănimii de avantajele gospodăriei colective, au fost:

a) *legislaţia penală* aplicată de întreg aparatul represiv şi judiciar al statului democrat-popular; nepredarea cotelor (stabilite de la centru fără a lua în considerare condiţiile reale de pe teren) era sancţionată cu închisoare de la 1 la 12 ani şi confiscarea întregii recolte.

b) *regimul cotelor obligatorii* impus la cereale, cartofi, lână, lapte (de vacă, bivoliţă), oleaginoase, legume, furaj, seminţe de plante furajere, carne.

De exemplu: în regiunea Craiova (cea mai mare parte a Olteniei), în 1952, cotele obligatorii la carne, lapte erau următoarele:

Produsul	Întinderea proprietăţii (în hectare)								
	0,1-1	1,01-2	2,01-4	4,01-6	6,01-9	9,01-12	12,01-15	15,1-20	Peste 20 ha
Carne (kg)	16-20*	24-30	40-50	72-90	112-140	160-200	208-260	264-330	320-400
Lapte (litri)	50-55	70-74	100-105	130-137	170-178	210-221	250-263	300-315	350-380

* minim-maxim la toate cantităţile de carne şi lapte.

Cotele erau obligatorii, indiferent dacă gospodăria respectivă avea păsări sau vaci pentru lapte; ţăranii foarte săraci (până la 1 ha) erau obligaţi să livreze anual între 16 şi 20 kg carne, ceea ce însemna 15-20 găini!!

Dacă se înscria în colectivă, ţăranul sărac sau mijlocaş (dar nu şi cel înstărit) era scutit de cote!

Două mărturii (din zecile de mii de cazuri):

Ion Holdiş: „Aveam pământ, n-aveam vacă. Şi dăm câte 2-3 mii de litri de lapte. *Păi, ori ai avut, ori n-ai avut, te-ai dus şi ai cumpărat! De unde ai putut! Şi ai dat!*"[13] (sublinierea D.C.G.).

Vasile Cornea: „Şi am ajuns că am recoltat câte 40 de măji de grâu, 4 000 de kg şi mi-au luat tot... Până când m-a lăsat cu trei copii muritori de foame... Şi nu au ţinut cont că suntem şi noi oameni! *Noi n-am fost oameni, că am fost chiaburi*. Şi apoi atât am dat, până am explodat; a trebuit să strig: *Ce suntem noi animale? Veniţi, împuşcaţi-ne!* Şi pe chestia aceea a venit şi m-a arestat. Şi m-a dus"[14]. (sublinierile D.C.G.).

c) *preţurile derizorii oferite de stat* pentru cantităţile livrate drept cote; ele erau menite să desfiinţeze în final gospodăria particulară. Exemplu: pentru 1 kg de produse livrate drept cotă, producătorul primea de la stat:

– în 1951		
1 kg de	grâu	5,60 lei;
	secară	4,50 lei;
	orz	4 lei
	ovăz	4 lei
	floarea soarelui	7,50 lei
	porumb	4 lei
	fasole	10 lei
	cartofi	2 lei
	linte	12 lei
	ceapă de apă	4 lei
	ceapă arpagic	5 lei
– în 1950		
1 kg de	carne de vacă	8 lei
	carne de vită	11 lei
	carne de porc	10 lei

[13] Arhiva Centrului de Istorie Orală, Societatea Română de Radiodifuziune, citat de Lavinia Ivaşcu în *Mărturii privind colectivizarea în Maramureş*, în *Analele Sighet*, vol. 8, editor Romulus Rusan, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2000, p. 307.

[14] *Ibidem*.

Spre comparaţie, la piaţa „liberă“:

1 kg fasole	600-650 lei
1 kg cartofi	40-45 lei
1 kg ceapă arpagic	976-996 lei
1 pereche bocanci	11 000-12 000 lei
o cămaşă	800-1 200 lei
o coasă	1 000 lei
o secure	1 500 lei

(Ţăranii nu beneficiau de cartele de îmbrăcăminte cu preţul subvenţionat de stat).

Statul democrat popular oferea producătorului 5% din preţul de vânzare la cartofi pe piaţa „liberă“ şi 6,6% la fasole!

După reforma monetară din ianuarie 1952 preţurile de achiziţie au fost recalculate în acelaşi mod. În octombrie 1953, producătorul ţăran primea pentru cota predată, per kilogram:

la carne de:	bovine şi mânzat	1,75 lei!!!
	viţel calitatea I	2,50 lei
	viţel calitatea II	2,25 lei
	carne de porc	4,50 lei
	carne de oaie	1,50 lei
	carne de miel	3,50 lei
	carne de gâscă (curcă)	5,0 lei

Pentru o pereche de pantofi de calitate cu totul inferioară, cumpărătorul plătea în august 1953, 135 lei (una sută treizeci şi cinci lei), echivalentul cca 71 kg carne de vită!!

d) S-a adăugat şi *impozitul pe pământ*, cerut tot în *produse*.

e) *Alături de cote, represiunea a constituit un instrument esenţial pentru a sili ţărănimea să cedeze şi să se înscrie în „colectivă“.*

În noiembrie 1961, Gheorghe Gheorghiu-Dej face răspunzători pe Ana Pauker şi Teohari Georgescu (demascaţi în mai 1952 ca grup fracţionist) de arestarea şi trimiterea în judecată a „peste 80 000 ţărani, în majoritatea lor ţărani muncitori“. (Nicolae Ceauşescu dă cifra de 89 000 pentru anii 1950-1952.).

Arestările aveau corolar bătaia, alte violenţe şi mijloace de presiune în timpul anchetei.

Mărturii (din miile de cazuri):

Aurel Cioloca din satul Mercina, judeţul Caraş-Severin: „...M-au dus la Gherla... Dormeam câte trei într-un pat. Mâncare era cât să nu mori, dar nici nu puteai trăi cu cât ne dădeau ei...“.

„Cei mai periculoşi caralii erau Todea şi Calancea.“

„Todea şi Calancea nu erau oameni, erau maşini de bătut.“

„...Ei nu ştiau ce înseamnă durerea...".

„Todea avea o vorbă când bătea: «Omul este cel mai rezistent animal»"[15].

Ioan Ştefan zis Gianu tot din Mercina a fost deportat la vârsta de 14 ani cu familia, în Bărăgan, unde a stat cinci ani începând din 1951. Ulterior a primit o condamnare de 16 ani (din care a făcut 6), acuzat a fi fost legionar „un duşman deosebit de periculos" (la rebeliunea legionară avea 4 ani!!).

„M-au anchetat şi m-au bătut să recunosc că am fost legionar... La Securitatea din Timişoara m-au bătut Parascan şi Sorhon. Mă legau de masă cu cătuşele şi mă băteau până leşinam.

Luni de zile, în fiecare dimineaţă la ora 9 ne băteau. La proces, avocatul care trebuia să mă apere, m-a acuzat. În '59 ne-au mutat la Aiud... O perioadă am dormit pe jos, pe podeaua din beton, fără pături şi saltele...".

Ulterior a fost mutat în lagărul de muncă de la Măcinul, secţia Grădina. „Cei care nu făceau norma erau seara bătuţi. Patru caralii se aşezau pe un deţinut. Doi stăteau pe cap şi doi pe picioare. Îl acopereau cu un cearceaf şi îl băteau cu o curea trapezoidală. Comandantul urmărea de la o masă bătaia şi număra loviturile din trei în trei. După numai câteva lovituri, deţinutul leşina sau murea. Comandantul se numea Boldea, iar ajutorul său era Troacă. Erau locotenenţi majori..."[16].

f) Se adăugau presiunile indirecte. Copiii celor care refuzau înscrierea în colectivă erau ameninţaţi cu exmatricularea din liceu sau facultate!

Cu asemenea metode şi mijloace a fost obţinută „libera consimţire" menţionată în Raportul prezentat Plenarei C.C. al P.M.R. din 3-5 martie 1949. Temeiul „muncii sistematice" de lămurire au fost cotele şi arestările în masă însoţite de bătăi.

Transformarea socialistă a agriculturii s-a efectuat în trei faze:

a) 1949-1952: Colectivizarea forţată, prin folosirea cu precădere a constrângerilor de tot felul, a violenţei, a arestărilor în masă.

b) 1953-1957: Relativă relaxare, cu accent pe „întovărăşiri" ca etapă intermediară.

„Întovărăşirea", în accepţiunea liderilor P.M.R., însemna (după model sovietic) punerea în comun a pământurilor în vederea cultivării lui, cu păstrarea, teoretic, a dreptului de proprietate individuală. „Întovărăşirea" a fost de fapt o etapă de tranziţie, cu totul temporară, către colectivizare (colhoz). A fost menţionată în treacăt chiar în Raportul din 3-5 martie 1949, „tovărăşii pentru lucrarea în comun a pământului".

c) 1958-1962: Ultima etapă, când arestările demonstrative şi condamnările la închisoare au alternat cu alte felurite mijloace de presiune.

Metodele folosite de autorităţile statului „democrat-popular" au determinat *reacţia ţărănimii*, de la *încercările de rezistenţă pasivă şi până la răscoale spontane*, manifestate în două etape, 1949-1950, la începuturile colectivizării, şi în 1958-1962, la finele ei.

---

[15] Ion Traian Ştefan, *Mercina – satul arestat*, în „Analele Sighet", volumul 9, Editor Romulus Rusan, Fundaţia Academia Civică, 2001, pp. 247-248.

[16] *Ibidem*, pp. 241-242.

Reacţiile autorităţilor au dovedit, dacă mai era nevoie, *paranoia regimului la orice împotrivire.*

În 1949, între mai şi septembrie, sunt cunoscute răzmeriţe, revolte, în 46 comune din 6 judeţe, în două zone îndeosebi: Bihor, Năsăud, Arad, Botoşani, Rădăuţi şi Suceava.[17]

Spontan, oamenii spun sau răspândesc manifeste: „Nu vrem colhoz. Nu ne trebuie comunism. Nu vrem să mâncăm mămăligă de la Gospodăria de Stat." (Arpăşel, jud. Bihor).

„Să nu se ridice (aresteze, nota D.C.G.) chiaburii care ne-au dat pâine albă şi am trăit bine cât am lucrat la ei." (Lunca – Năsăud).

„Atenţie ţărani, fără nici un pic de teamă la luptă cu dânşii, pentru cereale. Un bob de grâu să nu daţi acum la nimeni. Veniţi din toată ţara să luptaţi." (Tăut – Bihor).

„Daţi-ne pâine." (Şişterea – Bihor).

„Vrem pâine. Nu vom lăsa nici un bob de grâu să iasă din comună." (Girişu Negru–Bihor).

„Afară cu comuniştii. Trăiască Tito! Nu aveţi frică că vine miliţia, că nu trage cu arma, că are ordin."

„Vrem pâine şi nu mălai. Vrem libertate!" (Şepreuş – Arad).

Autorităţile au trecut de îndată la represalii.

Astfel, în comunele din Bihor, sunt executaţi pe loc, fără judecată, 16 ţărani, iar 245 sunt deportaţi (inclusiv sugari şi copii).

În 1950, au loc răzmeriţe în judeţul *Ialomiţa* – comunele Urziceni, Roşiori, Drăgoeşti (1-10 iulie), cu 96 arestări.

În *Vlaşca*, la Ciuperceni, Siliştea, Baciu, Udeni, Cosmeşti, Blejeşti, Scurtu, Negreni, Sârbeni, Corbii Mari, Corbii Ciungi, Ghimpaţi (9-11 iulie 1950).

Majoritatea participanţilor la răzmeriţe deţin mai puţin de 5 ha pământ, sunt ţărani săraci pe care partidul afirma că „se sprijină". Represiunea face 10 morţi, 26 răniţi, în judeţ.

În *Ilfov* – la Gruiu – 1 000 de răsculaţi, Securitatea trage.

În judeţul *Giurgiu* (fost Vlaşca), la Ghimpaţi (9-11 iulie 1950): o parte din locuitori sunt deportaţi în Dobrogea.

În judeţul *Arad* în timpul răzmeriţelor din 1-2 august 1950, sunt executaţi pe loc 12 ţărani, 101 arestaţi, o parte deportaţi.

---

[17] În *judeţul Bihor* (la 29 iulie 1949) răzmeriţe în comunele: Girişu Negru, Batăr, Talpoş, Tăut, Cociuba Mare, Ucuriş, Şuşag, Coroi, Ianoşda, Belfir, Bicaci, Craiova, Marginea, Barba, Săldăbagiu de Barcău, Ghida, Cohani, Abram.

Tot în Bihor, în iulie 1949 răzmeriţe în comunele (satele) Arpăşel, Pâclişa de Barcău, Sarsig, Mişca, Tria, Dermişoara, Şişterea (1 mort, arestări).

În *judeţul Arad,* la 1-2 august 1949, idem zece comune: Gurba, Chereluş, Şepreuş, Moţiori, Şomeşcheş, Apateu, Berechiu, Sintea Mare, Atea, Şiclău.

În *judeţul Rădăuţi*, la Rogojeşti (31 iulie 1949).

În *judeţul Suceava* la Calafindeşti (4 morţi, 13 arestări, numeroşi răniţi).

„...Ei nu ştiau ce înseamnă durerea...".

„Todea avea o vorbă când bătea: «Omul este cel mai rezistent animal»"[15].

Ioan Ştefan zis Gianu tot din Mercina a fost deportat la vârsta de 14 ani cu familia, în Bărăgan, unde a stat cinci ani începând din 1951. Ulterior a primit o condamnare de 16 ani (din care a făcut 6), acuzat a fi fost legionar „un duşman deosebit de periculos" (la rebeliunea legionară avea 4 ani!!).

„M-au anchetat şi m-au bătut să recunosc că am fost legionar... La Securitatea din Timişoara m-au bătut Parascan şi Sorhon. Mă legau de masă cu cătuşele şi mă băteau până leşinam.

Luni de zile, în fiecare dimineaţă la ora 9 ne băteau. La proces, avocatul care trebuia să mă apere, m-a acuzat. În '59 ne-au mutat la Aiud... O perioadă am dormit pe jos, pe podeaua din beton, fără pături şi saltele...".

Ulterior a fost mutat în lagărul de muncă de la Măcinul, secţia Grădina. „Cei care nu făceau norma erau seara bătuţi. Patru caralii se aşezau pe un deţinut. Doi stăteau pe cap şi doi pe picioare. Îl acopereau cu un cearceaf şi îl băteau cu o curea trapezoidală. Comandantul urmărea de la o masă bătaia şi număra loviturile din trei în trei. După numai câteva lovituri, deţinutul leşina sau murea. Comandantul se numea Boldea, iar ajutorul său era Troacă. Erau locotenenţi majori..."[16].

f) Se adăugau presiunile indirecte. Copiii celor care refuzau înscrierea în colectivă erau ameninţaţi cu exmatricularea din liceu sau facultate!

Cu asemenea metode şi mijloace a fost obţinută „libera consimţire" menţionată în Raportul prezentat Plenarei C.C. al P.M.R. din 3-5 martie 1949. Temeiul „muncii sistematice" de lămurire au fost cotele şi arestările în masă însoţite de bătăi.

Transformarea socialistă a agriculturii s-a efectuat în trei faze:

a) 1949-1952: Colectivizarea forţată, prin folosirea cu precădere a constrângerilor de tot felul, a violenţei, a arestărilor în masă.

b) 1953-1957: Relativă relaxare, cu accent pe „întovărăşiri" ca etapă intermediară.

„Întovărăşirea", în accepţiunea liderilor P.M.R., însemna (după model sovietic) punerea în comun a pământurilor în vederea cultivării lui, cu păstrarea, teoretic, a dreptului de proprietate individuală. „Întovărăşirea" a fost de fapt o etapă de tranziţie, cu totul temporară, către colectivizare (colhoz). A fost menţionată în treacăt chiar în Raportul din 3-5 martie 1949, „tovărăşii pentru lucrarea în comun a pământului".

c) 1958-1962: Ultima etapă, când arestările demonstrative şi condamnările la închisoare au alternat cu alte felurite mijloace de presiune.

Metodele folosite de autorităţile statului „democrat-popular" au determinat *reacţia ţărănimii*, de la *încercările de rezistenţă pasivă şi până la răscoale spontane*, manifestate în două etape, 1949-1950, la începuturile colectivizării, şi în 1958-1962, la finele ei.

---

[15] Ion Traian Ştefan, *Mercina – satul arestat*, în „Analele Sighet", volumul 9, Editor Romulus Rusan, Fundaţia Academia Civică, 2001, pp. 247-248.

[16] *Ibidem*, pp. 241-242.

Reacţiile autorităţilor au dovedit, dacă mai era nevoie, *paranoia regimului la orice împotrivire.*

În 1949, între mai şi septembrie, sunt cunoscute răzmeriţe, revolte, în 46 comune din 6 judeţe, în două zone îndeosebi: Bihor, Năsăud, Arad, Botoşani, Rădăuţi şi Suceava.[17]

Spontan, oamenii spun sau răspândesc manifeste: „Nu vrem colhoz. Nu ne trebuie comunism. Nu vrem să mâncăm mămăligă de la Gospodăria de Stat.“ (Arpăşel, jud. Bihor).

„Să nu se ridice (aresteze, nota D.C.G.) chiaburii care ne-au dat pâine albă şi am trăit bine cât am lucrat la ei.“ (Lunca – Năsăud).

„Atenţie ţărani, fără nici un pic de teamă la luptă cu dânşii, pentru cereale. Un bob de grâu să nu daţi acum la nimeni. Veniţi din toată ţara să luptaţi.“ (Tăut – Bihor).

„Daţi-ne pâine.“ (Şişterea – Bihor).

„Vrem pâine. Nu vom lăsa nici un bob de grâu să iasă din comună.“ (Girişu Negru–Bihor).

„Afară cu comuniştii. Trăiască Tito! Nu aveţi frică că vine miliţia, că nu trage cu arma, că are ordin.“

„Vrem pâine şi nu mălai. Vrem libertate!“ (Şepreuş – Arad).

Autorităţile au trecut de îndată la represalii.

Astfel, în comunele din Bihor, sunt executaţi pe loc, fără judecată, 16 ţărani, iar 245 sunt deportaţi (inclusiv sugari şi copii).

În 1950, au loc răzmeriţe în judeţul *Ialomiţa* – comunele Urziceni, Roşiori, Drăgoeşti (1-10 iulie), cu 96 arestări.

În *Vlaşca*, la Ciuperceni, Siliştea, Baciu, Udeni, Cosmeşti, Blejeşti, Scurtu, Negreni, Sârbeni, Corbii Mari, Corbii Ciungi, Ghimpaţi (9-11 iulie 1950).

Majoritatea participanţilor la răzmeriţe deţin mai puţin de 5 ha pământ, sunt ţărani săraci pe care partidul afirma că „se sprijină“. Represiunea face 10 morţi, 26 răniţi, în judeţ.

În *Ilfov* – la Gruiu – 1 000 de răsculaţi, Securitatea trage.

În judeţul *Giurgiu* (fost Vlaşca), la Ghimpaţi (9-11 iulie 1950): o parte din locuitori sunt deportaţi în Dobrogea.

În judeţul *Arad* în timpul răzmeriţelor din 1-2 august 1950, sunt executaţi pe loc 12 ţărani, 101 arestaţi, o parte deportaţi.

---

[17] În *judeţul Bihor* (la 29 iulie 1949) răzmeriţe în comunele: Girişu Negru, Batăr, Talpoş, Tăut, Cociuba Mare, Ucuriş, Şuşag, Coroi, Ianoşda, Belfir, Bicaci, Craiova, Marginea, Barba, Săldăbagiu de Barcău, Ghida, Cohani, Abram.

Tot în Bihor, în iulie 1949 răzmeriţe în comunele (satele) Arpăşel, Pâclişa de Barcău, Sarsig, Mişca, Tria, Dermişoara, Şişterea (1 mort, arestări).

În *judeţul Arad*, la 1-2 august 1949, idem zece comune: Gurba, Chereluş, Şepreuş, Moţiori, Şomeşcheş, Apateu, Berechiu, Sintea Mare, Atea, Şiclău.

În *judeţul Rădăuţi*, la Rogojeşti (31 iulie 1949).

În *judeţul Suceava* la Calafindeşti (4 morţi, 13 arestări, numeroşi răniţi).

La Calafindeşti (jud. *Suceava*): 4 morţi, 13 arestări.

Gheorghe Gheorghiu-Dej ameninţă: „Regimul de democraţie populară este hotărât să zdrobească fără cruţare orice încercare de grupare şi de rezistenţă a duşmanului faţă de măsurile economice şi sociale luate de partid şi guvern, în interesul oamenilor muncii"[18].

În decembrie revine: „Chiaburimea trebuie izolată de masele ţărănimii muncitoare, trebuie lichidată influenţa pe care o mai exercită asupra unei anumite pături a ţărănimii muncitoare"[19].

În etapa intermediară, aceea a „întovărăşirilor" (vezi mai înainte), „cotele" au fost înlocuite prin *sistemul obligatoriu al contractărilor şi achiziţiilor de produse agricole* (Plenara C.C. al P.M.R. din 27-29 decembrie 1956), preţurile oferite de stat, ceva mai ridicate decât acelea derizorii ale cotelor, erau totuşi sensibil inferioare celor ale pieţei orăşeneşti, bazată pe cerere şi ofertă.

Măsura a fost luată pentru a „linişti" oarecum spiritele în lumea rurală şi deopotrivă ca o consecinţă indirectă a revoluţiei ungare din octombrie-noiembrie 1956.

La 30 martie 1959 Marea Adunare Naţională adoptă un decret „pentru lichidarea rămăşiţelor oricăror forme de exploatare a omului de către om".

Formularea, întru totul tributară teoretizărilor marxist-staliniste, se referea, în realitate, la ţărănimea înstărită, la „chiaburime". Aceasta avea, potrivit decretului, următoarele opţiuni:

– să se înscrie în G.A.C. cu pământ cu tot;

– să cedeze pământul statului.

În ambele variante, dispărea şi eticheta de „chiabur" cât şi cotele (contractările). Înceta, într-un fel, lupta de clasă împotriva „chiaburilor". Măsura a fost luată de conducerea P.M.R. cel puţin din două raţiuni:

– regimul democrat-popular nu mai avea ce scoate de la ţăranii înstăriţi care, în intervalul 1948-1958, fuseseră exploataţi la sânge;

– conducerea P.M.R. declanşase ultima fază a colectivizării şi nu putea lăsa deoparte pământurile deţinute de ţăranii înstăriţi care rezistaseră până atunci asalturilor repetate ale activiştilor locali, raionali, regionali sau centrali.

Şi în această ultimă fază, ţărănimea a încercat să se opună, iar reacţia stăpânirii a fost aceeaşi: represiunea.

În zonele „recalcitrante" au fost efectuate sute de arestări urmate fie de condamnări în instanţe, fie trimiteri „administrative" în colonii de muncă.

Toate au fost efectuate metodic, pentru a acoperi ariile unde se înregistrase împotriviri.

---

[18] În „Scânteia" nr. 1511 din 23 august 1949 în volumul *Articole şi Cuvântări*, ediţia a IV-a, Editura de Stat pentru Literatură Politică, Bucureşti, 1956, p. 262.

[19] Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România, 1949-1962*, în „Arhivele totalitarismului", I, nr. 1/1993, p. 154.

Anii 1960 şi 1961 au cunoscut intensificarea represiunilor pentru a înlătura ultimele rezistenţe. Erau şi procedee „alternative", mai puţin represive dar cu efect. Recalcitranţii erau îmbarcaţi într-un camion închis, fără geamuri şi plimbaţi ore în şir, nimeni nu ştia unde; alteori, cel în cauză era adus la sfatul popular şi întrebat unde ţine puşca; la protestele acestuia i se spunea să dea o „declaraţie" că nu posedă vreo armă; în realitate „declaraţia" era o cerere de înscriere în colectivă!

Răzmeriţe, răscoale, incidente au loc şi în această ultimă fază, deşi mai puţin numeroase ca în 1949-1950.

Ele au loc, de exemplu în 1958-1959, în localităţile: Măcin, Pisica, Hânguleşti, Luncaviţa, Vânători, Condrea-Tecuci, Satu Nou, Isaccea, Găneşti, Gura Jiului, Sântămăria, Vlădava, Vânju Mare, Vlădaia, Deleni, Giubega, Băileşti, Cioroiaşi, Ciupercenii Noi, Dăbuleni, Cuceu.

În *1960-1961*: incidente, răscoale, răzmeriţe în localităţile: Fântânele (jud. Galaţi); Costeşti-Vatra (Dâmboviţa); Vadu Roşca (Vrancea – 8 morţi, numeroşi răniţi); Mozăceni Deal (Argeş); Liceşti, Dealu Mare şi Măndineşti (Olt); Dobroteşti, Negreni, Tătărăşti (Teleorman), etc.

Ţărănimea, în ansamblul ei, era însă la capătul rezistenţei pasive, după mai bine de un deceniu de „cote", impozite şi „contractări".

În primele luni din 1962 se încheie şi colectivizarea, la 13 ani de la declanşarea ei oficială (martie 1949).

La 27 aprilie 1962 Marea Adunare Naţională se reuneşte într-o sesiune extraordinară în Sala Expoziţiilor din Bucureşti, în prezenţa a 11 000 invitaţi. Gheorghe Gheorghiu-Dej consemna în raportul său că „obiectivul stabilit de Congresul al III-lea al P.M.R. (1960, nota D.C.G.) ...a fost realizat cu aproape 4 ani înainte de termen"[20].

Până în 1962 intraseră în G.A.C. 3 294 800 familii cu 9 084 700 ha teren agricol (din care 7 677 700 teren arabil), cuprinse în 5 398 de Gospodării Agricole Colective.

Structura agrară (tot în 1962) se prezenta astfel:

Felul proprietăţii	Structura agrară			
	agricolă		arabilă	
	mii ha	%	mii ha	%
Proprietate de stat din care I.A.S.	4 292,4 (1 778,7)	29,2 (12,1)	1 724,8 (1 392,2)	17,6 (13,9)
Proprietate colectivistă	9 525,6	64,8	7 732,2	78,9
Proprietate privată	882,0	6,0	—	—

după Păun Ion Otiman, *Agricultura României*, p. 192.

[20] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări*, iunie 1961-decembrie 1962, Editura Politică, Bucureşti, 1962, p. 287.

Din proprietar, țăranul a ajuns muncitor cu brațele la „colectivă". Prin „metodele" amintite anterior, însumate fariseic în formula „liberului consimțământ", a fost operată pe seama țărănimii cea mai mare confiscare a proprietății individuale a pământului, inclusiv atelajele, vitele de tracțiune, șeptelul și principalele unelte de muncă.

Prin colectivizare se încheie proletarizarea întregii societăți; fiecare persoană devine dependentă, ca salariat sau „colectivist", de statul democrat-popular.

Ulterior noile G.A.C.-uri au fost numite *Cooperative agricole de producție* (C.A.P.); formal, accentul cade pe conceptul de cooperație – adică de conlucrare voluntară – în vederea producției; a fost de fapt o simplă cosmetizare.

BIBLIOGRAFIE SUPLIMENTARĂ

CĂTĂNUŞ Dan., ROSKE Octavian, *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică. vol. I 1949-1953*, Culegere de documente, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2000.

Idem, volumul II *1953-1956*, INST, Bucureşti, 2005.

Dosarul colectivizării agriculturii în România, 1949-1962, Parlamentul României, Camera Deputaţilor, 1992. Studiu întocmit de Comisia pentru cercetarea abuzurilor şi pentru petiţii, coordonator Octavian Roske.

COJOC Marian, *Dobrogea. De la Reforma agrară la colectivizarea forţată (1945-1957)*, Editura Muntenia şi Leda, Constanţa, 2001.

OTIMAN Păun Ion, *Agricultura României la cumpăna dintre secolul XX un secol al deznădejdii şi secolul XXI un secol al speranţei*, Editura Agroprint, Timişoara, 2002.

DOBRINCU Dorin, IORDACHI Constantin (editori), *Ţărănimea şi puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949-1952)*, Cuvânt înainte de Gail Kligman şi Katherine Verdery, Polirom, Iaşi, 2005.

AVRAM Cezar, *Deceniul stalinist. Colectivizarea în faţa istoriei*, Casa de presă şi editură Libertatea, Panciova, 2005.

Istoria economică a României 1939-1989, vol. II, coordonator Acad. N.N. Constantinescu, Editura Economică, Bucureşti, 2000, capitolul „Dezvoltarea agriculturii şi silviculturii", pp. 187-208.

AGRICULTURA SOCIALISTĂ

Odată încheiată colectivizarea, agricultura României a cuprins patru sectoare: Întreprinderile Agricole de Stat (IAS); Cooperativele Agricole de Producţie (CAP); Staţiunile pentru Mecanizarea Agriculturii (SMA) şi Gospodăriile individuale necooperativizate.

Suprafaţa totală agricolă şi aceea arabilă au fost următoarele (mii ha)[1]:

Nr. crt.		1965	1975	1980	1985	1989	Obs.
1.	Suprafaţa agricolă	14 792	14 946	14 963	15 020	14 759	zecimalele au fost rotunjite
2.	Suprafaţa arabilă	9 817	9 741	9 834	9 985	9 458	idem

Suprafeţele arabile repartizate pe cele trei forme de proprietate:

Sectorul	1962		1980		1989	
	mii ha	%	mii ha	%	mii ha	%
IAS	1 341	13,7	1 643	16,7	1 643	17,4
CAP	7 679	78,2	7 266	74,0	6 919	73,2
Individuale	801	8,1	924	9,3	896	9,4
Total	9 821	100,0	9 833	100	9 458	100

Repartiţia – ca suprafeţe – între cele trei forme de proprietate a fost relativ constantă între 1962 şi 1989.

[1] Toate datele sunt preluate din volumul *Istoria economică a României*, vol. 2, 1939-1989, coordonator Acad. N.N. Constantinescu, Editura Economică, Bucureşti, 2000, pp. 187-208.

Indicatorii principali pe cele trei forme de organizare a producţiei agricole:

A. *Întreprinderile agricole de stat (IAS).*

Indicatori	Anii			
	1970	1980	1985	1989
Nr. IAS	370	407	419	411
Nr. mediu salariaţi (mii)	292	300	266	261
Suprafaţă arabilă (mii ha)	1 667	1 643	1 654	1 643
Tractoare agricole (buc.)	29 704	—	30 181	24 733
Combine autopropulsate pentru cereale (buc.)	991	—	9 842	11 337
Efective animale (mii capete):				
bovine	631	905	972	971
ovine	1 616	2 292	2 340	2 070
porcine	2 231	4 378	6 048	5 486
păsări	8 639	37 116	54 483	56 526
Producţie animalieră, carne total (mii tone)	364	726	728	534
lapte total (mii hl)	6 133	7 074	7 023	6 898

Cifrele îndeamnă la unele constatări. Saltul în creştere se produce între 1970 şi 1980, la efective de animale; între 1980 şi 1989 efectivele nu mai sporesc, iar în 1989 sunt în scădere la ovine, porcine şi la producţia animalieră (carne). Noua revoluţie agrară nu dă rezultatele scontate, în sectorul Întreprinderilor Agricole de Stat.

B. *Cooperativele Agricole de Producţie (CAP)*

Indicatori	Anii				
	1962	1970	1980	1985	1989
Nr. CAP	5 398	4 626	4 011	3 745	3 172
Nr. cooperatorilor care au lucrat în CAP (mii)	4 568	3 376	2 195	2 045	1 910
Suprafaţă arabilă (mii ha)	7 679	7 276	7 266	7 215	6 919
Efective animale (mii capete):					
bovine	1 577	2 148	2 973	3 056	3 064
ovine	1 212	1 612	3 601	3 180	2 250
porcine	4 233	5 301	6 449	5 968	5 516
păsări	2 809	4 234	17 686	18 972	14 849

Indicatori	Anii				
	1962	1970	1980	1985	1989
Producție agricolă vegetală (mii tone)					
grâu și secară	3 071	2 504	5 264	4 374	6 191
porumb	3 278	3 839	5 829	5 191	3 828
Producția agricolă alimentară carne (mii tone greutate vie)	177	313	640	457	261
lapte (mii hl)	6 042	10 873	15 109	14 005	13 487

Observații privind Cooperativele Agricole de Producție

Numărul CAP: e variabil, în 1989 este cu 42% mai mic decât în 1962. Ceea ce arată că nu mai poate fi vorba de cooperative care presupun un acord între membrii lor, ci de unități agricole de care dispune puterea politică pentru a modifica numărul lor.

Suprafața arabilă: cu toată retorica prezidențială despre mărirea suprafețelor arabile, acestea au scăzut cu cca 9% față de 1962.

Efective animale: cresc față de 1962; stagnează în 1989 față de 1980 sau dau chiar înapoi.

Producție agrară vegetală: la porumb scădere dramatică în 1989 față de 1980.

Industria agricolă alimentară – carne, o reducere dramatică de la 640 mii tone în 1980 la 261 mii tone în 1989!

Cifrele demonstrează stagnarea agriculturii socialiste și chiar regresul în unele direcții, la opusul retoricii oficiale și al „noii revoluții agrare".

C. *Stațiunile pentru Mecanizarea Agriculturii*. Evoluția principalilor indicatori:

Indicatori	Anii				
	1960	1970	1980	1985	1989
Nr. stațiuni	243	293	714	573	573
Nr. mediu salariați	44 502	96 118	208 518	164 287	163 288
Tractoare agricole	26 598	75 710	140 074	143 402	116 653
Semănători mecanice	22 460	44 865	48 777	43 460	35 787
Combine autopropulsate pentru recoltat cereale păioase	698	289	35 182	41 969	37 889
Combine pentru recoltat porumb	30	1 583	918	1 315	3 245
Lucrări agrare executate (mii ha arătură normală)	14 181	42 473	99 909	91 111	78 434

Observații la tabel

Numărul stațiunilor: o creștere cu 471 de unități în decada 1970-1980, apoi descreștere până în 1989.

Nr. tractoarelor: aceeași evoluție; plus 85% din 1970 la 1980, apoi scădere cu 23 421 unități până în 1989; nu avem explicația.

Semănători mecanice: aproape dublare ca număr între 1960 și 1970, număr relativ constant între 1970 și 1985, o descreștere între 1985 și 1989.

Combinele autopropulsate pentru recoltat cereale păioase: creșterea numărului de 1 180 ori între 1970 și 1980 se datorește deciziei politice; mai greu de explicat variațiunile, scăderea numărului la combinele autopropulsate pentru recoltat porumb, între 1970 și 1980.

La lucrări agrare agrare executate o scădere de aproape 21% între 1980 și 1989; este în legătură cu descreșterea numărului de tractoare în același interval? (vezi mai sus în tabel).

Anuarul Statistic al României prezintă și un tabel al înzestrării tehnice a agriculturii socialiste (total):

Indicatori	Anii				
	1960	1970	1980	1985	1989
Tractoare agricole (număr)	44 194	107 290	146 592	184 408	151 705
Semănători mecanizate	33 948	54 527	48 970	50 393	43 608
Combine autopropulsate pentru cereale păioase	1 582	1325	35 201	49 084	44 799
Idem pentru porumb	—	—	3 793	14 351	17 195
Combine tractate pentru recoltat furaje	920	7 129	16 876	20 786	11 696
Suprafețe arabile ce revin la un tractor (ha)	222	91	67	54	62

În *Anuar* nu sunt explicate diferențele între indicatori la Stațiunile pentru Mecanizarea Agriculturii și cei din înzestrarea tehnică a agriculturii per total.

Oricum ar fi, de subliniat că, după 1989, tot acest parc tehnic al agriculturii a fost risipit, furat, distrus!!

Îmbunătățiri funciare. Suprafețele amenajate pentru irigat au crescut constant între 1960 și 1989.

Anul	mii hectare
1960	199,7
1965	229,9
1970	731,3
1975	1 474,1
1980	2 301,0
1989	3 168,7

În 1960 suprafețele irigate reprezentau 2% din totalul suprafețelor arabile, în 1989, procentul urcă la 33,5%.

În 1989 o treime din întreaga suprafață arabilă a țării era irigată. După 1990 toate instalațiile au fost furate sau distruse!!

Îngrășămintele chimice folosite în agricultura socialistă (azotare, fosfatice și potasiu) mii tone:

1960	74,5
1970	594,3
1980	1 113,5
1985	1 199,2
1989	1 158,8

Cantitatea de îngrășăminte chimice raportată la un ha teren arabil a crescut de la 7,6 kg în 1960 la 122,5 kg în 1989. Nu avem date comparabile pentru anii de după 1989.

Cadrele de specialiști din agricultura socialistă, 1960-1989

Cadre de specialitate	Anii				
	1960	1970	1980	1985	1989
specialiști agricoli – total	11 200	29 252	47 322	59 365	65 577
din care:					
ingineri agronomi	3 880	8 766	12 633	14 430	14 363
ingineri zootehniști	612	2 090	4 222	5 820	6 361
veterinari	401	1 099	3 122	3 026	3 004
ingineri mecanici	434	1 735	2 684	4 087	4 825
cadre cu studii medii	5 893	12 803	20 896	27 230	31 998

În 1989 la fiecare CAP și IAS (împreună) reveneau 18 specialiști agricoli, din care 10 cu studii superioare.

După decembrie 1989, dată fiind evoluția agriculturii în ansamblu, toate aceste cadre s-au risipit.

Măsuri organizatorice

Puterea politică s-a ocupat, în continuare, de organizarea sectoarelor agriculturii socialiste. Pentru Cooperativele Agricole de Producție (CAP) au fost convocate „Congrese“ și alte forme de organizare.

Congresul I al Cooperativelor Agricole de Producție (7-9 martie 1966) a adoptat, în unanimitate firește, următoarele reglementări:

a) Actul de constituire al Uniunii Naționale a Cooperativelor Agricole de Producție (U.N.C.A.P.);

b) Statutele:

Uniunii Naționale.

Uniunilor Regionale ale cooperativelor agricole de producție.

Uniunilor Raionale (ulterior județene).

c) Constituirea unor „Uniuni cooperatiste“ la nivel regional și raional (ulterior județean) „ca organe proprii de îndrumare și conducere a C.A.P.“

Pe linie de stat, *Consiliul Superior al Agriculturii* (constituit în 1968), cu subdiviziunile sale regionale și raionale (ulterior județene), era menit să asigure realizarea pe linie politică, a planului de producție pentru întreaga agricultură.

Congresul al II-lea (și ultimul) al Uniunii Cooperativelor Agricole de Producție, a avut loc la 21-23 februarie 1972 (5 100 delegați). Este înlocuit în 1977 (18-20 aprilie), cu o nouă verigă, *Congresul consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste* al întregii țărănimi, definit „cel mai larg și mai reprezentativ forum al țărănimii noastre... forumul suprem al agriculturii“. (Nicolae Ceaușescu).

Tot în 1977 a fost format *Consiliul Național al Agriculturii din R.S.R.*, ca „organ permanent“, pentru a dezbate planul anual agricol și măsurile de realizare.

Congresul și Consiliul (amintite mai sus) au fost definite ca „noi organe democratice ale oamenilor muncii din agricultură... o nouă formă superioară de organizare a democrației noastre socialiste...“.

Atari reglementări au însemnat și unele îmbunătățiri ale situației „cooperatorilor“, prin:

– venitul minim garantat, în cazul îndeplinirii numărului de zilele-muncă;

– plată în produse, alături de veniturile bănești;

– introducerea unui sistem de pensii (la cuantumuri simbolice însă!);

– credite de la stat pentru sprijinirea activității cooperativelor agricole.

Celelalte congrese ale Consiliilor de conducere... au avut loc în 1981 (19-21 februarie), cu 11 000 delegați și invitați; 1986 (29-31 mai) cu același număr de participanți.

Constituirea a 709 *Consilii unice agro-industriale de stat și cooperatiste* (1 februarie 1979), ca organisme de conducere a unei activități integrate a celor 4 415 cooperative agricole de producție (C.A.P.), 400 de întreprinderi agricole de stat (I.A.S.) și 709 stațiuni de mecanizare a agriculturii (S.M.A., a reprezentat o nouă verigă administrativă de coordonare, control și impulsionare a producției agricole!

La al 2-lea Congres al Consiliilor de conducere (19-21 februarie 1981), secretarul general al P.C.R. propune să se realizeze *„o adevărată revoluție agrară"* privind „producția, productivitatea muncii, nivelul tehnic, eficiența economică, activitatea socială generală din satele noastre". Propunerea a pornit de la constatarea că industrializarea s-a efectuat prioritar, în detrimentul dezvoltării agriculturii socialiste. „Revoluția agrară" se va realiza prin folosirea cu maximum de randament a suprafețelor, ridicarea fertilității solului, irigații, mecanizarea lucrărilor și o solidă pregătire profesională (adică prin folosirea căilor și mijloacelor agriculturii de înalt randament din țările capitaliste! nota D.C.G.).

Planul de investiții pe 1983 a cuprins o oarecare sporire a investițiilor în agricultură prin scăderea celor din cercetare, educație, cultură etc.

„Noua revoluție agrară" a fost ilustrată prin raportarea unor recolte mari fără acoperire reală, cât și prin acordarea titlului de „Erou al Noii Revoluții Agrare" decernat lui Nicolae Ceaușescu, în octombrie 1986. Sloganul a înlocuit eficiența.

Cum randamentele anunțate nu corespundeau așteptărilor, regimul a reacționat după rețeta cunoscută, *prin măsuri restrictive*. Venitul minim garantat este desființat, iar „cooperatorii" obligați să presteze un număr sporit de zile muncă și să îndeplinească planul de muncă fixat prin directive de la Centru și nicidecum prin evaluarea posibilităților locale. Plata în produse a fost redusă cantitativ și înlocuită prin plata în bani, calculată la prețurile oficiale și nicidecum la valoarea pieței. Sunt reintroduse *livrările obligatorii către stat*, de animale, păsări și produse animaliere. Noi reguli sunt stabilite privind vânzarea produselor agricole de către producătorii individuali cu *prețuri maximale* la „piața liberă" (28 martie 1983). Marea Adunare Națională votează Programul național pentru asigurarea unor producții agricole „sigure și stabile" (ca și cum un atare țel se poate atinge prin legiferare!) și pentru mai buna organizare și folosire „în mod unitar", a suprafețelor agricole (iulie 1983). *Gospodăriile individuale ale „cooperatorilor" sunt obligate la un plan de cultură cu luarea unor „cote" la prețurile oficiale* – ceea ce nu îndrăznise regimul să impună până atunci (ianuarie 1984). Pe plan politic, se instituie la nivel central funcția de secretar al C.C. cu problemele agriculturii. În august 1986, reuniune „de lucru" cu activiștii de partid și de stat din sectorul agricol. Comitetul Politic Executiv aprobă noi măsuri restrictive privind retribuția în natură în C.A.P. (februarie 1989).

În aprilie 1989, datoriile şi arieratele către Stat în valoare de 117 miliarde lei, a cooperativelor agricole de producţie sunt anulate prin decret, ceea ce arată situaţia financiară deficitară a majorităţii celor 4 200 cooperative agricole de producţie.

În loc de a stimula iniţiativele locale şi cointeresarea materială a „ţăranilor cooperatori", conducerea P.C.R. a multiplicat formele birocratice organizatorice, cât şi măsurile restrictive, ca „mijloace" de creştere a producţiei şi productivităţii. În anii '80 nici un C.A.P. sau I.A.S. nu a avut vreo posibilitate să-şi determine planurile de cultură. Indicatorii veneau de la Centru şi erau defalcaţi pe judeţe, până la ultima unitate de producţie. Preţurile de livrare erau de asemenea fixate de autoritatea statului, ca şi cotele obligatorii de predare a produselor. *Politica restrictivă, controlul şi mecanismele birocratice au mers crescendo în sectorul agriculturii, silviculturii viticulturii şi zootehniei.* Un semn al stării reale a fost şi folosirea, an de an, a echipelor de militari, elevi şi studenţi la strângerea recoltelor. În mediul rural, începerea şcolilor a fost decalată cu 4-6 săptămâni pentru ca elevii să poată participa la campania agricolă de toamnă.

Structura suprafeţei agricole în anii 1960, 1980 şi 1989[2]

Suprafeţe	1960		1980		1989	
	mii ha	%	mii ha	%	mii ha	%
Suprafaţa agricolă total din care:	14 546	100	14 963	100	14 759	100
Suprafaţă arabilă	9 820,7	67,5	9 833,5	65,7	9 458,3	64,1
Păşuni	2 814,0	19,3	3 044,4	20,3	3 256,9	22,1
Fâneţe	1 386,6	9,5	1 422,8	9,5	1 448,3	9,8
Vii şi pepiniere viticole	311,0	2,2	306,1	2,1	277,5	1,9
Pomi şi pepiniere pomicole	214,3	1,5	356,6	2,4	318,0	2,1

Repartiţia terenurilor pe cele 3 sectoare de proprietate (în 1989)[3].

Terenuri	Sectoarele (în procente)		
	stat	cooperatist	particular
agricol	30,6	60,0	9,4
arabil	22,5	72,5	5,0

[2] Din volumul *Istoria economică a României*, vol. 2, 1939-1989, p. 198.
[3] Păun Ion Otiman, *România*, p. 194 (vezi bibliografia).

Terenuri	Sectoarele (în procente)		
	stat	cooperatist	particular
păşuni	67,7	25,0	7,3
fâneţe	8,6	42,5	44,9
vii	27,7	68,9	3,4
pomi	29,6	54,4	16,0
forţa de muncă	8,7	69,2	22,1

Efectivul de animale, 1989[4].

Animale	Ponderea sectoarelor agricole (în procente)		
	stat	cooperatist	particular
bovine	18,2	48,7	33,1
vaci	12,9	41,8	45,3
porcine	52,2	19,3	28,5
scroafe	54,4	28,3	17,3
ovine	17,7	35,7	46,6
oi	13,8	32,2	54,2
păsări	50,7	13,0	36,3
găini	29,3	12,3	58,4
albine	11,0	3,5	85,5
cabaline	9,7	25,9	64,4

Felul produsului	Ponderea sectoarelor (în procente)		
	stat	cooperatist	particular
cereale total	22,2	66,8	11,0
sfeclă de zahăr	14,2	81,6	4,2
cartofi	10,5	45,1	44,4
legume	38,3	14,7	49,0

[4] *Ibidem*, p. 194.

Felul produsului	Ponderea sectoarelor (în procente)		
	stat	cooperatist	particular
carne – total	32,4	13,7	53,9
din care			
– bovine	20,8	34,1	45,1
– porcine	41,8	8,2	50,0
– ovine	12,3	21,5	66,2
– păsări	32,4	6,1	61,5
lapte (total)	16,8	29,8	53,4
lână	21,9	29,4	48,5
ouă	30,8	11,9	57,3
miere	7,4	1,5	91,1

Sectorul particular, care ocupa 9,4% din terenurile agricole, asigura majoritatea absolută la oi, găini, albine, cabaline şi o majoritate relativă la vaci, ovine, precum şi 33-36% la bovine şi păsări.

Acelaşi sector particular asigura între 44,4 şi 57,3% din producţia de cartofi, legume, carne, lapte, lână, ouă, iar la miere 91,1%.[5]

Cifrele sunt concludente: *randamentele şi productivitatea pe loturile particulare (individuale) erau cu mult superioare celor din sectoarele colectiviste (de stat şi cooperatiste).*

Asemenea rezultate erau, posibil, cunoscute de conducerea de partid, care însă a căutat să îngrădească în continuare proprietatea şi gospodăria agricolă particulară.

Ce reprezintă cifrele mai sus arătate în comparaţie cu celelalte ţări europene? (Socotind R.S.R. ca unitate de măsură = 1).

Nr. tractoare fizice la 100 ha teren arabil:

Media ţărilor capitaliste dezvoltate: 9,2 tractoare
la 100 ha teren arabil

Media ţărilor capitaliste mai puţin dezvoltate: 3,8

Media ţărilor foste socialiste: 3,1

La capitolul dotare cu tractoare la 100 ha teren arabil, agricultura socialistă din R.S.R. (inclusiv „noua revoluţie agrară“) era în urma tuturor ţărilor europene.

Cât priveşte suprafeţele de teren (în ha) ce revin la un tractor (1989)[6]:

R.S.R. 62,0 ha
Elveţia 3,7 ha

---

[5] *Ibidem*, p. 195.

[6] Constantin Grigorescu, *Nivelul dezvoltării...*, pp. 83-84 (vezi bibliografia).

Austria	4,4 ha
Olanda	4,8 ha
R.F.G.	5,3 ha
Norvegia	5,7 ha
Irlanda	5,8 ha
Finlanda	10,1 ha
Franța	12,7 ha
Danemarca	15,4 ha

La cereale, randamentul la ha în R.S.R. a fost, în 1988-1990 de 3 109 kg în comparație cu

media țărilor capitaliste dezvoltate	4 779 kg/ha
media țărilor capitaliste mai puțin dezvoltate	2 265 kg/ha
media țărilor foste socialiste	2 268 kg/ha

La *lapte de vacă*, în R.S.R. media pe cap a fost în 1989 de 1 951 litri anual, comparativ cu 4 057 litri la țările capitaliste dezvoltate, 2 563 la cele mai puțin dezvoltați și 2 561 în fostele țări socialiste.[7]

Începând cu 1990 regimul postdecembrist a procedat la închiderea și lichidarea unităților industriale inclusiv cele ce valorificau produsele agricole vegetale și animale cât și utilajele agricole. Politica aceasta a fost urmată de toate guvernele.

Grupate pe ariile de activitate și specialitate, au fost desființate următoarele unități:

Arii de activitate	Numărul unităților desființate
Mecanizarea agriculturii, producția de utilaje pentru agricultură și industrie alimentară	17
Valorificarea cerealelor și producerea nutrețurilor combinate	45
Legume și fructe	30
Vii și vinuri	42
Industrializarea cărnii	44
Industrializarea laptelui	41
Industrializarea sfeclei de zahăr	23
Bere, spirt, amidon	28
Ulei comestibil	12
Producția și industrializarea tutunului	12
Industrializarea peștelui	7
Delta Dunării	4
Morărit, decorticat, panificație, produse făinoase	39
In, cânepă și bumbac	22

[7] *Ibidem*, p. 77.

În total 366 (trei sute şaizeci şi şase) unităţi. Distrugerea din agricultură nu este singura. Ea s-a produs în toate celelalte arii (vezi tabelul întreg la capitolul „Industrializarea socialistă").

În acest sector nu a existat nici un fel de plan pentru a valorifica potenţialul agriculturii socialiste şi pentru o adaptare a ei la economia de piaţă.

Singura idee a fost revenirea la proprietatea individuală existentă înainte de colectivizare.

Ea s-a efectuat prin *distrugerea fondurilor fixe, a construcţiilor şi a utilajului existent în C.A.P., I.A.S. şi S.M.A. La fel cu întregul sistem de irigaţii.* O sumă din întreprinderile agricole de stat ar fi putut evolua spre ferme capitaliste, dar transformarea nu a avut loc. Mari unităţi producătoare de carne au fost lichidate. Exemplul cel mai izbitor este „Comtim–Timişoara" care livra 1 000 000 porci anual. Unitatea a fost închisă, nu s-a explicat nici până astăzi de ce. În octombrie 2008 ziarele au anunţat o nouă scumpire a produselor din carne, deoarece 70% din materia primă provine din import. Ţărănimea (inclusiv urmaşii de la oraş) a redevenit proprietară pe pământurile ei, dar fără utilaje şi atelaje, fără posibilitate de cumpărare sau închiriere de tractoare şi alte utilaje, dată fiind suprafaţa redusă stăpânită de un proprietar.

Importul de carne, făină, zahăr, alte alimente, legume şi fructe a devenit un fenomen dominant în detrimentul milioanelor de consumatori şi spre beneficiile apreciabile ale unui număr infim de importatori şi intermediari.

Agricultura din România nu mai este capabilă să producă hrană nici pentru cetăţenii ţării. Fapt niciodată constatat în istoria ţării.

Ca un corolar, legislaţia actuală dă liber *cetăţenilor străini să cumpere şi să devină proprietari agricoli.* Pământul ţării la vânzare!!

Silvicultura

Evoluţia fondului forestier a fost stabilă în intervalul 1950-1989[8]:

mii hectare.

Indicatori	Anii					
	1950	1960	1970	1980	1985	1989
Fond forestier – total	6 446	6 403	6 315	6 337	6 339	6 372
Suprafaţa pădurilor – total din care:	5 729	6 044	5 870	6 169	6 182	6 249
Răşinoase	1 406	1 457	1 488	1 882	1 919	1 926

[8] *Istoria economică a României*, vol. 2, p. 206. De notat că răşinoasele, fagul şi stejarul ocupau în 1989, 4 969 mii ha, adică 79,4% din suprafaţa pădurilor (vezi bibliografia).

Austria	4,4 ha
Olanda	4,8 ha
R.F.G.	5,3 ha
Norvegia	5,7 ha
Irlanda	5,8 ha
Finlanda	10,1 ha
Franţa	12,7 ha
Danemarca	15,4 ha

La cereale, randamentul la ha în R.S.R. a fost, în 1988-1990 de 3 109 kg în comparaţie cu

media ţărilor capitaliste dezvoltate	4 779 kg/ha
media ţărilor capitaliste mai puţin dezvoltate	2 265 kg/ha
media ţărilor foste socialiste	2 268 kg/ha

La *lapte de vacă,* în R.S.R. media pe cap a fost în 1989 de 1 951 litri anual, comparativ cu 4 057 litri la ţările capitaliste dezvoltate, 2 563 la cele mai puţin dezvoltaţi şi 2 561 în fostele ţări socialiste.[7]

Începând cu 1990 regimul postdecembrist a procedat la închiderea şi lichidarea unităţilor industriale inclusiv cele ce valorificau produsele agricole vegetale şi animale cât şi utilajele agricole. Politica aceasta a fost urmată de toate guvernele.

Grupate pe ariile de activitate şi specialitate, au fost desfiinţate următoarele unităţi:

Arii de activitate	Numărul unităţilor desfiinţate
Mecanizarea agriculturii, producţia de utilaje pentru agricultură şi industrie alimentară	17
Valorificarea cerealelor şi producerea nutreţurilor combinate	45
Legume şi fructe	30
Vii şi vinuri	42
Industrializarea cărnii	44
Industrializarea laptelui	41
Industrializarea sfeclei de zahăr	23
Bere, spirt, amidon	28
Ulei comestibil	12
Producţia şi industrializarea tutunului	12
Industrializarea peştelui	7
Delta Dunării	4
Morărit, decorticat, panificaţie, produse făinoase	39
In, cânepă şi bumbac	22

[7] *Ibidem,* p. 77.

În total 366 (trei sute şaizeci şi şase) unităţi. Distrugerea din agricultură nu este singura. Ea s-a produs în toate celelalte arii (vezi tabelul întreg la capitolul „Industrializarea socialistă“).

În acest sector nu a existat nici un fel de plan pentru a valorifica potenţialul agriculturii socialiste şi pentru o adaptare a ei la economia de piaţă.

Singura idee a fost revenirea la proprietatea individuală existentă înainte de colectivizare.

Ea s-a efectuat prin *distrugerea fondurilor fixe, a construcţiilor şi a utilajului existent în C.A.P., I.A.S. şi S.M.A. La fel cu întregul sistem de irigaţii.* O sumă din întreprinderile agricole de stat ar fi putut evolua spre ferme capitaliste, dar transformarea nu a avut loc. Mari unităţi producătoare de carne au fost lichidate. Exemplul cel mai izbitor este „Comtim–Timişoara“ care livra 1 000 000 porci anual. Unitatea a fost închisă, nu s-a explicat nici până astăzi de ce. În octombrie 2008 ziarele au anunţat o nouă scumpire a produselor din carne, deoarece 70% din materia primă provine din import. Ţărănimea (inclusiv urmaşii de la oraş) a redevenit proprietară pe pământurile ei, dar fără utilaje şi atelaje, fără posibilitate de cumpărare sau închiriere de tractoare şi alte utilaje, dată fiind suprafaţa redusă stăpânită de un proprietar.

Importul de carne, făină, zahăr, alte alimente, legume şi fructe a devenit un fenomen dominant în detrimentul milioanelor de consumatori şi spre beneficiile apreciabile ale unui număr infim de importatori şi intermediari.

Agricultura din România nu mai este capabilă să producă hrană nici pentru cetăţenii ţării. Fapt niciodată constatat în istoria ţării.

Ca un corolar, legislaţia actuală dă liber *cetăţenilor străini să cumpere şi să devină proprietari agricoli.* Pământul ţării la vânzare!!

Silvicultura

Evoluţia fondului forestier a fost stabilă în intervalul 1950-1989[8]:

mii hectare

Indicatori	Anii					
	1950	1960	1970	1980	1985	1989
Fond forestier – total	6 446	6 403	6 315	6 337	[illegible]	[illegible]
Suprafaţa pădurilor – total din care:	5 729	6 044	5 870	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Răşinoase	1 406	1 457	1 488	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[8] *Istoria economică a României*, vol. 2, [illegible] 206. De notat [illegible] în 1989, 4 969 mii ha, adică 79,4% d[illegible] pădu[illegible]

Indicatori	Anii					
	1950	1960	1970	1980	1985	1989
Fag	—	2 034	1 965	1 872	1 868	1 893
Stejar	—	1 229	1 160	1 180	1 144	1 146
Diverse specii	—	1 324	1 257	1 235	1 251	1 284
Păduri pe alte terenuri	717	359	445	168	157	123

După 1990, ani în şir, pădurile au fost atacate cu sălbăticie pentru a spori *profiturile unor indivizi exportatori de lemn brut.* A fost o exploatare fără limite, dincolo de lege, deseori cu complicitatea unor factori locali.

Ar fi necesar de ştiut ce cantităţi s-au tăiat, cât şi dimensiunile fondului forestier la 22 de ani după decembrie 1989.

Tot în intervalul 1950-1989 s-au efectuat şi împăduriri şi reîmpăduriri.

	(în hectare).
1950	60 100
1960	59 757
1970	50 453
1980	50 254
1985	42 380
1989	41 409[9]

Legume şi fructe

Alt capitol în care importatorii fac legea, deoarece nu ştim ce se întâmplă cu producţia internă.

Între anii 1960-1989 producţia a fost următoarea[10]:

în mii tone.

Sortimentul	Anii				
	1960	1970	1980	1985	1989
Cartofi	3 009,3	2 064,2	3 942,3	6 631,2	4 420,3
Legume – total	1 830,6	2004,0	3 368,7	5 353,6	3 726,6
Tomate	408,4	682,8	1 198,0	1 904,9	1 011,3
Ceapă uscată	282,4	222,7	281,8	366,1	412,7
Varză	497,6	483,8	830,8	1 131,0	377,3
Fructe	843,9	1 173,7	1 327,8	1 958,4	1 580,2
Struguri	874,3	759,9	1 236,6	823,8	914,5

[9] *Ibidem*, p. 206.
[10] *Ibidem*, p. 201.

Şi la acest capitol, importurile se regăsesc în toate magazinele. *Strugurii, merele, perele, pepenii, cireşele, piersicile, caisele, prunele etc. etc. sunt cel mai adesea din import. Iar legumele, unele se aduc chiar şi din China, Egipt şi alte ţări.*

Nici la acest capitol producţia autohtonă nu acoperă cererea, iarăşi o premieră negativă absolută pentru România!!

În 2010-2011, 4,7 milioane hectare au fost lucrate de 7 milioane de persoane (exploatări agricole individuale, fără personalitate juridică), şi cu mijloacele tradiţionale din anii 1900, în timp ce 3,4 milioane hectare sunt în administrarea unor firme sau asociaţii, iar recoltele sunt obţinute cu cca 85 000 lucrători şi utilajele corespunzătoare (mecanizare, chimizare).

Terenurile agricole din România au mare căutare pentru:

– calitatea superioară a pământului;

– fărâmiţarea lor care permite achiziţia la preţuri scăzute.

Preţul de achiziţie la hectar (comparativ):

Ţara	Preţul, euro/ha
Danemarca	16 000-20 000
Olanda	13 000-16 000
Franţa	11 000-13 000
Spania	8 000-12 000
Polonia	6 000-7 000
Ungaria	5 000-7 000
România	1 500-2 500

A început *cumpărarea* terenurilor agricole de către companii străine (situaţia pe 2010-2011). *Legislaţia românească nu limitează suprafaţa care poate fi cumpărată de firme (cetăţeni) străini*:

Compania	Suprafaţa (ha)	Naţionalitatea noilor proprietari
Agro-Chirnogi	26 000	libanezi
Prio Fooch	25 000	portughezi
Rabo Farm	15 000	olandezi
DN Agrar	11 000	olandezi
Ingleby	10 000	danezi *

* Cele arătate mai sus au la bază studiul lui Radu Burlacu intitulat *României îi fuge pământul de sub picioare*, în revista „Income“, nr. 2/2012, pp. 4-8.

S-au format şi câteva mari proprietăţi româneşti:

Culiţă Tărâţă	Balta Brăilei	65 000 ha (în litigiu)
Adrian Porumboiu	jud. Vaslui	50 000 ha
Mihai Anghel	jud. Dolj	25 000 ha
Ştefan Poenaru	zona Feteşti	17 000 ha

BIBLIOGRAFIE

Dan Cătănuş, Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România. Represiunea*, Vol. I 1949-1953, Editura INST, Bucureşti, 2004.

Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări*, iunie 1961-decembrie 1962, Editura Politică, Bucureşti, 1962.

Istoria economică a României, vol. 2, 1939-1989, coordonator Acad. N.N. Constantinescu, Editura Economică, Bucureşti, 2000.

Istoria României în date elaborată de Dinu C. Giurescu, Horia C. Matei, Nicolae N. Nicolescu, Marcel D. Popa, Gheorghe Rădulescu, Alexandru Stănciulescu, coordonare Dinu C. Giurescu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2010.

Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european, 1989, autori: Constantin Grigorescu (şi coordonator), Mihai Ştefan, Ion Ghizdeanu, Grigore Vâlceanu, George Georgescu, Steliana Sandu, Anca Dachin, Editura „Expert“, Bucureşti, 1993.

Păun Ion Otiman, *Agricultura României la cumpăna dintre secolul XX, un secol al deznădejdei şi secolul XXI, un secol al speranţei*, Agroprint, Timişoara, 2002.

Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România, 1949-1962*, în „Arhivele totalitarismului“ I, nr. 1/1993, pp. 146-168.

Roumanie 1944-1989. Chronologie historique, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucarest, 1989 (fără autori).

Michael Shafir, *Romania. Politics. Economics and Society*, Frances Pinter (Publishers), London, Lynne Rienner Publishers, Inc., Boulder, 1985.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL
1948-1989

„Avem în pregătire reforma învățământului care trebuie să deschidă elementelor cele mai valoroase şi înzestrate ieşite din popor, calea spre cele mai înalte trepte ale ştiinței" anunța Gheorghe Gheorghiu-Dej în Raportul politic al Comitetului Central la Congresul Partidului Muncitoresc Român (21 februarie 1948)[1].

Sectorul educației, a şcolii de toate gradele, a fost prioritar pentru construirea şi consolidarea regimului democrat-popular.

Decretul nr. 175 pentru reforma învățământului, emis de Prezidiul Marii Adunări Naționale, a fost publicat în „Monitorul Oficial", la 3 august 1948.[2] El reprezintă o rupere totală față de învățământul românesc, public şi privat, aşa cum evoluase de la Cuza Vodă, până în anii celui de-al Doilea Război Mondial.

Principiile directoare ale Decretului:

– Învățământ laic; organizat exclusiv de stat.

Au fost desființate 1553 şcoli particulare şi confesionale, cu 1 586 imobile, inclusiv inventarul lor.[3]

– Are ca scop înlăturarea „neştiutei de carte".

– Urmăreşte:

– lărgirea şi democratizarea învățământului;

– educarea tineretului în spiritul democrației populare;

– pregătirea cadrelor medii şi superioare de specialişti necesari consolidării democrației populare.

– Predarea în limba maternă la toate gradele pentru „naționalitățile conlocuitoare", cu învățarea limbii române din clasa I.

– Este organizat în patru trepte: preşcolar, elementar, mediu şi superior.

– Liceele „vor fi unice în toată țara ca organizare, program, metodă de predare".

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări*, ediția a IV-a, Editura de Stat pentru Literatură Politică, Bucureşti, 1956, .

[2] „Monitorul Oficial", CXVI, nr. 177, Partea I, marți 3 august 1948, pp. 6321-6324.

[3] *Ibidem*, decretul nr. 176, pp. 6324-6325 şi 6325-6355.

– În învățământul superior, programele „analitice minimale... sunt obligatorii și unice pentru toate catedrele de aceeași specialitate".

Au fost abrogate toate legile anterioare privind feluritele forme și trepte de învățământ.

Epurarea corpului didactic. O simplă decizie ministerială (19 iunie 1948) a reziliat, de la 1 octombrie 1948, „toate contractele de angajament privind personalul didactic și științific din învățământul superior și secundar...", dar cu plata salariului până la 30 septembrie (numărul acestora era de 12 565 în 1938/39).

În toamna anului 1947 avusese loc o primă „triere". Sub motivarea falsă a economiilor bugetare și a pensionărilor din oficiu, au fost suprimate 229 catedre și conferințe universitare cu peste 500 posturi didactice[4].

La începutul anului universitar 1948/1949, au fost scoși din funcții, la Universitatea București, 96,5% cadre didactice de la Facultatea de filosofie; 77% de la filologie; 65% la drept; 64% la istorie–geografie; 60% la chimie; 50% științele naturii și 40% de la matematică–fizică[5] (în comparație cu anul 1944).

A urmat un alt val de epurări în 1949/1950, după care au mai rămas cca 10% din cadrele didactice de la Filosofie și Litere; și 11,1% la Drept unde, din 45 profesori, conferențiari, șefi de lucrări și asistenți, au fost scoși 40![6]

Eliminarea cadrelor din învățământ s-a făcut pe criterii predominant politice, dar și la repezeală. „Ceea ce considerăm noi că nu este sănătos – declara ministrul Învățământului la 7 februarie 1949 (șase luni de la „reformă") – este faptul că prea mulți profesori vechi au rămas neîncadrați pe motive nu destul de serioase. Astfel de calificări ca – mediocru, incapabil, șiret, necinstit, fost legionar etc. – făcute de o singură persoană, este suficient a da un profesor afară din învățământ și uneori a-l lăsa muritor de foame, în timp ce alții, mai puțin capabili, însă mai șmecheri, s-au văzut făcuți profesori fără să merite...

Printr-o decizie aparte au fost organizate, tot în 1948, *școli speciale cu o durată de doi ani*, echivalente cu școli medii, în București, Cluj și Iași, cu scoatere din producție, pentru muncitori în vârstă de 23-40 ani.

---

[4] Maria Someșan, Mircea Iosifescu, *Modificarea structurii universității în anii consolidării sistemului comunist*, în „Analele Sighet. Anul 1948...", Fundația Academia Civică, București, 1998, pp. 445-480.

[5] Ovidiu Bozgan, *L'Université de Bucarest à l'époque du régime communiste*, în „Totalitarianism archives", IV-V, nr. 13-14, 1996, p. 233.

[6] Maria Someșan, Mircea Iosifescu, *op. cit.*, p. 478. Alte analize la Dănuț Doboș, *Reforma învățământului. Decretul 175/1948*, în „Arhivele Totalitarismului", (AT), III, nr. 3/1995, București, pp. 200-209; Idem, *Învățământul superior ieșean. Strategia purificărilor. 1956-1964*, I și II în AT, III, nr. 4, 1995, pp. 28-39 și IV, nr. 1, 1996, pp. 22-34; Idem, *Învățământul superior în regimul comunist. Universitatea din București 1945-1964* în AT, VIII, nr. 1-2/2000, pp. 56-64; Constantin Șerban, *Epurarea cadrelor didactice la Facultatea de istorie din București (1945-1962)*, I și II, în „Lumea românească", III, nr. 33, noiembrie 1998, pp. 6-7 și IV, nr. 35, ianuarie 1999, pp. 6-7.

Absolvenții acestor școli speciale, reușiți la examenul final, se puteau prezenta la examenul de admitere în orice unitate din învățământul superior, indiferent de clasele anterior absolvite.

Manualele unice au fost cel mai adesea traduse din limba rusă, fără adaptări.

Liceele au fost numerotate, cu înlăturarea vechilor lor denumiri.

Notarea elevilor, de la 1 la maximum 5, iar durata școlarizării (curs elementar și liceu) a fost fixată la 10 ani.

Prin conținut, durată și notare, deopotrivă prin obiective, „reforma învățământului" din august 1948, a urmat modelul sovietic.

Lupta de clasă a fost parte integrantă a reformei învățământului. Prin fixarea unor taxe de școlarizare „progresive", studenții din familiile cu „stare" sau cu „probleme" au fost siliți să se retragă deoarece nu puteau plăti sumele respective. În facultăți au fost eliminați cei ai căror tată sau rudă apropiată era arestată[7]. Copii de „reacționari", „burghezi" sau „chiaburi" nu aveau șanse să treacă examenul de admitere la Facultate. În ultima fază a colectivizării (1958-1962), elevii și studenții ai căror părinți refuzau intrarea în colectivă erau amenințați cu exmatricularea[8].

Alteori, unii copii au fost înfiați de rude, și-au schimbat numele pentru a putea continua școala[9].

În 1957-1958 au fost operate zeci (sute?) de exmatriculări de studenți/ studente, pentru apartenența lor la categorii „necorespunzătoare" (familii de chiaburi, preoți, intelectuali și funcționari epurați, foști ofițeri ai armatei regale, condamnați politic etc.)[10].

În 1957, Ministerul Învățământului publica broșura *Admiterea în Învățământul Superior*[11]. Punctul 4 al condițiilor de admitere în anul școlar 1957/1958, pe temeiul unor H.C.M. și decrete nepublicate[12], împarte candidații în două mari grupe:

---

[7] 27 asemenea cazuri sunt arătate în *Dosarul Colectivizării agriculturii în România 1949-1962*, studiu coordonat de Octavian Roske, publicat de Parlamentul României, Camera Deputaților, București, 1992, pp. 158-163.

[8] Ioan Folea, *Transformarea socialistă a agriculturii, așa cum este ea prezentată de țăranii brăileni în declarațiile lor*, în „Analele Sighet 2...", Fundația Academia Civică, București, 1995, p. 121 (mărturia lui Marin Vintilă din Berteștii de Jos).

[9] Mărturia lui Iancu Frățilă zis Cutei în *Mercina – Satul arestat*, comunicarea lui Ion Traian Ștefan în „Analele Sighet 9. Anii 1961-1972", Fundația Academia Civică, București, 2000, p. 245; Angela Costin, *O familie victimă a represiunii comuniste*, în „Analele Sighet 2...", Fundația Academia Civică, București, 1995, pp. 92-93.

[10] Pe baza Hotărârii 1003/10 iulie 1957 care nu a fost publicată vreodată, vezi Dănuț Doboș, *Învățământul superior ieșean. Strategia purificărilor 1956-1964*, I, în „Arhiva Totalitarismului", III, nr. 4, 1995, pp. 31-37.

[11] Departamentul Învățământului Superior, Litografia și tipografia învățământului, București, 1957, 50 p.

[12] H.C.M. 1003 din 10 iulie 1957, Decretul nr. 188/1953; H.C.M. 1434/1957 și 882/1957.

a) *Bursierii sfaturilor populare și ai întreprinderilor*: „fii de muncitori și țărani muncitori, muncitorii și maiștrii recrutați din întreprinderi..., dacă sunt recomandați de întreprinderi sau sfaturi populare și au reușit la concursul de burse acordate de întreprinderile socialiste și de comitetele executive ale sfaturilor populare regionale sau al Capitalei". Cei reușiți la concursul de burse *„se primesc în instituțiile de învățământ superior la cursuri de zi fără alt concurs*"[13] (sublinierea D.C.G.).

b) *„Ceilalți" candidați*, din alte medii sociale decât cele de la punctul a). Această a doua grupă nu este explicit menționată, dar a rezultat prin aplicarea instrucțiunilor din broșura sus menționată.

Ce nu precizează condițiile de admitere, *sunt procentajele: „Bursierii" beneficiază de cel puțin 80% din locurile planificate la admitere și puteau intra cu medii până la 5. „Ceilalți" concurau pentru cel mult 20% din locurile planificate și adesea erau respinși pentru o diferență de o sutime, la medii peste 9.*

Regimul a instituit o atare discriminare pentru a asigura „compoziția socială" a studențimii, în care, potrivit ideologiei oficiale, majoritatea absolută trebuia asigurată fiilor de muncitori și țărani (chiaburii excluși).

Timp de cinci ani, până în 1961/1962, inclusiv, discriminarea a fost aplicată consecvent[14].

În 1962/1963, regimul și-a dat seama că „selecția" motivată ideologic și politic nu duce la rezultatele dorite. Cum „industrializarea socialistă" avea totuși nevoie de cadre superioare calificate, „bursierii" n-au mai apărut la examenele de admitere de la Politehnică și alte institute tehnice. Ulterior, „selecția" a dispărut și de la celelalte unități de învățământ superior[15].

Odată cu instituirea „bursierilor", Hotărârea 1003 din 10 iulie 1957, a obligat Ministerul Învățământului să ia măsuri „pentru promovarea cadrelor valoroase și înlocuirea treptată a celor rămase în urmă față de progresele științei și tehnicii contemporane". Dacă până atunci fuseseră eliminate cadre universitare din generația seniorilor, acum venea rândul celor mai tineri, încadrați după 1948.

La Universitatea din Iași au fost „eliberate" din funcțiile didactice 16 persoane, iar de la Politehnica din Iași, alte 14[16]: greu de precizat câți pe criterii politice (posibil cei mai mulți din cei 30) și câți pentru rezultate profesionale necorespunzătoare.

---

[13] Broșura citată, p. 15.

[14] Măsuri similare s-au aplicat și în Statele Unite ale Americii, începând din anii '80. Universitățile au rezervat un număr de locuri candidaților afro-americani. Aceștia aveau întâietate și la ocuparea unor posturi, când se prezentau în competiție cu alții. Motivarea este că această categorie de cetățeni a fost discriminată decenii și decenii la rând și ca atare are nevoie de susținere pentru o promovare reală. Măsura se mai aplică și astăzi în unele state din S.U.A.

[15] În anii '80 a reapărut o limitare la facultățile de științe sociale unde fii de preoți (poate și alte categorii) nu erau înscriși la examenele de admitere.

[16] Cifrele sunt date din studiul lui Dănuț Doboș, din „Arhivele Totalitarismului", III, nr. 4, 1995, pp. 31-37, studiu citat anterior. Pentru celelalte centre universitare nu s-au efectuat analize asemănătoare.

O revenire spre tradiția învățământului românesc

Modelul sovietic nu dădea rezultatele scontate și conducerea P.M.R. a hotărât revenirea spre unele componente ale învățământului dinainte de 1948.

Cele 10 clase au devenit 11, apoi 12. Liceele au primit nume proprii, unele chiar dinainte de „reformă". Notarea a revenit de la 1 la 10 (maximum). Manualele, tot unice, au fost redactate de profesori români și aprobate de Minister. Nu se plătesc taxe de școlarizare; învățământul rămâne organizat numai de autoritatea statală; manualele se distribuie gratuit.

Atari prevederi se regăsesc în *Legea nr. 11 din 13 mai 1968, privind „Învățământul în Republica Socialistă România"*[17]. Expunerea de motive precizează că legea a ținut seamă de „valoroasele tradiții ale învățământului românesc și experiența înaintată a pedagogiei universale..." *În perspectiva timpului, legea din 1968 a fost cea mai echilibrată pe tot intervalul 1948-1989.* A stabilit 6 trepte de instruire: preșcolar, cu grădinițe de copii de la 3 la 6 ani; învățământul obligatoriu de cultură generală cu o durată de 10 ani, clasele IX și X fiind în același timp anii 1 și 2 ale liceului. Liceele erau de 2 tipuri: de cultură generală (4 ani) cu secții real și umanist; de specialitate (4-5 ani) cu felurite profile tehnice.

Învățământul superior, cu durata de la 3 la 6 ani, avea loc în universități și institute (inclusiv cele pedagogice).

Efectele pozitive ale Legii din 1968 s-au extins până în a doua jumătate a anilor '70. Pregătirea profesională a avut prioritate.

Din clasa a III-a primară a început învățarea unei limbi străine de circulație; din a V-a o a doua limbă; s-au organizat licee cu întreaga predare într-o limbă de largă circulație. Au început legăturile cu instituțiile de învățământ din Europa și Statele Unite ale Americii. Schimbul de cărți și reviste cu străinătatea s-a intensificat. În învățământul superior și Institutele Academiei au fost reîncadrați specialiști socotiți anterior „reacționari", chiar „dușmani ai poporului" și care trecuseră și prin ani lungi de detenție.

Numărul absolvenților din învățământul superior este în creștere, apoi scade[18]:

---

[17] „Buletinul Oficial", partea I-a, nr. 62, 1968, pp. 484-505.

[18] A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., dosar nr. 33/1987, fila 23-24.

Învăţământul superior – pe profiluri (învăţământul de zi, seral şi fără frecvenţă)				
	1950/1951	1965/1966	1987/1988	1988/1989
Numărul studenţilor – total din care:	53.007	130.614	157.041	161.200
Tehnic (fără agricultură) din care: – ingineri – subingineri	13.908 13.908 —	43.160 43.160 —	101.588 88.281 13.307	105.220 — —
Tehnic agricol (inclusiv medicina veterinară)	6.913	9.105	6.180	6.280
Economic	4.650	12.866	14.924	15.100
Medico-farmaceutic	7.618	9.345	16.472	16.500
Universitar-pedagogic	15.325	49.185	14.594	14.800
Juridic	2.464	4.534	2.368	2.370
Artistic	2.129	2.419	915	930
Numărul absolvenţilor – total din care	9.510	22.589	30.643	28.122
Tehnic (fără agricultură): – ingineri – subingineri	2.790 2.790 —	6.602 6.602 —	18.591 15.502 3.089	16.124 13.116 3.008
Tehnic agricol (inclusiv medicina veterinară)	883	1.461	1.307	1.324
Economic	1.411	1.275	3.471	3.443
Juridic	567	553	493	497
Medico-farmaceutic	1.665	1.473	3.435	3.292
Universitar-pedagogic	2.066	10.809	3.159	3.241
Artistic	128	416	187	201

În acest ultim an şcolar al regimului (1988-1989), ponderea aparţine facultăţilor tehnice, cu circa 65%, urmate de medicină şi farmacie 11,2%, de cele economice – 11,3% şi universitar-pedagogice – 10,3%[19].

[19] *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România. 1988*, Direcţia Centrală de Statistică, Bucureşti, p. 84.

1974. Noi principii

La Congresul al XI-lea al P.C.R. (25-28 noiembrie 1974) secretarul general al Partidului enunță noi principii în materie de învățământ, anume:

a) școala generală să asigure o pregătire unitară „în concordanță cu cerințele economiei naționale...".

b) liceele de specialitate, îndeosebi cele industriale și agricole „urmează să cuprindă cel puțin 70% din numărul total al elevilor"[20].

Ca să fie lucrurile clare, liderul P.C.R. precizează că în viitorul cincinal 1976-1980, „învățământul va trebui să asigure formarea profesională a 2 000 000 persoane".

Ca urmare, învățământul de toate gradele urma să pregătească, pentru cincinalul 1976-1980, 1 750 000 muncitori calificați și 250 000 ingineri și tehnicieni.

Numărul absolvenților reflectă schimbările propuse de Nicolae Ceaușescu.

Anul școlar 1977/1978[21].

– absolvenții liceelor industriale, agroindustriale, silvice, școlilor postliceale tehnice și de maiștri, profesionale și de ucenici la locul de muncă: 77%.

– cei de la liceele de matematică și fizică[22] – cca 13,4%.

– „ceilalți" (liceele pedagogice, sanitare, de artă, științe ale naturii, filologie-istorie) – 9,60%.

În anul școlar 1985/1986, tendința s-a accentuat[23]:

– absolvenții liceelor industriale, agroindustriale și silvice (din total) 86,5%.

– „ceilalți" (de la liceele economice, pedagogice, sanitare, de artă, matematică-fizică, științe ale naturii, filologie-istorie, școli profesionale și de ucenici, postliceale și de maiștri) cca 13,5%.

Ideile secretarului general au fost încorporate în *Legea educației și învățământului din 21 decembrie 1978*[24].

Ea include o sumă din formulările legii din 1968 (vezi mai sus) cu trăsături în plus, anume: o mai *accentuată politizare, o ierarhizare a disciplinelor; integrarea învățământului cu producția.*

1. *Politizarea.* Legea subliniază repetat misiunea școlii de a forma tineretul în spiritul concepției materialismului dialectic și istoric, al ideologiei și politicii Partidului Comunist

---

[20] Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central...* în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, Editura Politică, București, 1975, p. 63.

[21] *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România, 1980*, Direcția Centrală de Statistică, București, p. 548.

[22] Liceele „real-umaniste" au fost înlocuite cu cele de matematică și fizică.

[23] *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România. 1988*, Direcția Generală de Statistică, București, p. 84.

[24] Legea nr. 28 din 21 decembrie 1978 în „Buletinul Oficial al R.S.R.", Partea I, XIV, nr. 113, marți, 26 decembrie 1978, pp. 4-20.

Român (art. 1); formarea tinerilor „ca oameni noi, multilateral dezvoltaţi, constructori conştienţi şi devotaţi ai socialismului şi comunismului..." (art. 115)[25].

2. *Ierarhizarea disciplinelor*, anume:

– ştiinţele fundamentale exacte: matematică, fizică, chimie, biologie;

– „însuşirea concepţiei revoluţionare despre lume";

– „cunoaşterea istoriei şi culturii patriei" (articolul 10 al legii).

3. *Practica productivă* era menită „să asigure elevilor cunoştinţele şi deprinderile necesare pentru muncă prin... realizarea unor produse utile".

În licee, practica „se organizează în funcţie de profilul liceelor, în concordanţă cu cerinţele de calificare pentru meseriile în care se califică elevii" (art. 45).

Prevederi asemănătoare, mai elaborate, şi pentru învăţământul superior (articolul 75).

Câteva încheieri pentru anii 1948-1989.

1. *„Reforma" din august 1948* a rupt evoluţia învăţământului românesc şi a impus modelul sovietic. *Legea din 1968* a însemnat o revenire spre tiparele tradiţionale şi a durat până în anul şcolar 1976/77 inclusiv. După aceea, prin *Legea din 1978*, rolul învăţământului a fost de a pregăti cadre şi mână de lucru calificată potrivit cu cifrele de plan ale economiei, fixate prin decizie politică.

2. *Numărul elevilor (şi studenţilor)* a trecut de la 1 994 552 (1944/1945) la 5 670 000 (în 1989/1990), cu o creştere cu 173%; *numărul studenţilor* urcă de la 40 941 la 166 000, cu un spor de cca 302%[26] (vezi tabelul).

Creşterile foarte mari s-ar cuveni aşezate în raport cu acelea din celelalte ţări europene, „socialiste" sau capitaliste, pe acelaşi interval de timp.

---

[25] Vezi şi articolele legii nr. 126, 116, 118, 121, 148.

[26] *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România, 1987*, Direcţia Centrală de Statistică, Bucureşti, p. 87.

Populația școlară. Situația recapitulativă[27]

Tipul unității de învățământ	1944/1945	1964/1965	1965/1966	1989/1990
Total	1 994 552	4 072 269	4 103 082	5 670 000
– În procente față de totalul populației	12,7	21,5	21,6	24,5
– Învățământ preșcolar	65 757	359 076	353 721	833 000
– Învățământ primar și gimnazial	1 781 817	2 996 754	2 992 802	2 934 000
– Învățământ liceal	59 697	340 777	371 724	1 396 000
– Învățământ profesional	46 340	181 097	182 391	339 400
– Învățământ de specializare postliceală	—	57 255	58 173	—
– Învățământ de maiștri	—	14 026	13 657	1 600
– Învățământ superior	40 941	123 284*	130 614*	166 000*

* Cuprinde și studenții străini.

Toată generația născută în anii '40 și după, a primit instruirea la nivelul școlii generale de 8 ani. Analfabetismul (43% din totalul populației de peste 7 ani în 1930!) a fost considerabil redus, posibil chiar eliminat.

3. *Ponderea cheltuielilor pentru învățământ* a fost de 2,1% din P.I.B. în 1989[28].

În intervalul 1985-1989, investițiile în întreprinderile economice au oscilat, anual, între 218,9 și 206 miliarde lei, în timp ce sumele alocate învățământului în aceeași perioadă, între 17,7 și 15,9 miliarde lei (respectiv 7,7-8% din totalul destinat economiei).

4. *Învățământul general și liceal a fost gratuit.* Manualele s-au dat elevilor, de asemenea, fără plată.

5. Elevii/elevele de liceu au obținut de repetate ori *premiile I, II și III la olimpiadele internaționale*, fapt care a atestat calitatea și pregătirea concurenților, sub îndrumarea profesorilor lor.

6. În ultima decadă, programa școlară era prea încărcată. Am efectuat o evaluare pentru specializarea chimie-biologie, clasa a X-a, anul școlar 1977/1978: 35 ore săptămânal, 17 discipline, plus cercul sportiv sau alte activități voluntare. Numărul de pagini de manual predate săptămânal: cca 90. Numărul de noțiuni principale și alte informații ce urmau a fi înțelese, asimilate, memorizate, consolidate – cca 660 pe săptămână sau una sută zece pe zi!

---

[27] A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., dosar 33/1987, fila 3, situație întocmită de Ministerul Educației și Învățământului în noiembrie 1989.

[28] Constantin Ionete, *Criza de sistem a economiei de comandă în etapa sa explozivă*, Editura Expert, București, 1993, pp. 43 și 111.

În septembrie 1978 am adresat un memoriu ministrului Educației și Învățământului cu datele de mai sus și cu câteva propuneri. La 20 octombrie, cu nr. 1980, am primit răspunsul: „propunerile respective vor fi analizate cu prilejul unei viitoare revizuiri a planurilor de învățământ, a programelor și manualelor școlare“[29].

7. În anii '80, îndeosebi începând cu 1984/1985 la programul săptămânal s-au adăugat: munca „voluntară“ pentru participare la strângerea recoltelor sau alte lucrări; colectarea materialelor refolosibile (cei „3 R“ = recuperare, refolosire și reciclare), cu „plan“ lunar (trimestrial) pentru adunarea hârtiei, cartonului, sticlelor, borcanelor, metal vechi... Când s-au introdus restricțiile de căldură (1984 și după), clasele s-au ținut, timp de 4-5 luni pe an, la temperaturi de 12-14° cel mult, elevii și elevele stăteau în bănci cu paltoanele pe ei, la care se adăuga situația alimentară în deteriorare și lipsa de apă caldă pentru spălat (cu toate consecințele)[30].

Din 1990 au fost multe discuții, cu rezultate îndoielnice, privind alinierea învățământului din toate treptele, la standardele europene. O primă măsură a fost schimbarea denumirilor, din învățământul primar, gimnazial, liceal în acela de preuniversitar! Ca și cum o modificare de nume ar fi adus și una de conținut.

Schimbările programelor au fost numeroase, aproape fiecare ministru titular a introdus modificări cu inevitabile urmări asupra elevilor, îndeosebi pentru cei din clasa a VIII-a și a XII-a. Au fost situații când aceștia din urmă au aflat materiile de bacalaureat cu o lună înainte de susținerea examenului!

Disciplina istorie la liceu și efectele „reformei“.

Iată datele:

1. *Înainte de decembrie 1989*, istoria avea câte *2 (două) ore săptămânal* și anume:

Istoria românilor („a patriei“) la clasele a IV-a, a VIII-a și a XII-a.

Istoria universală la clasele a V-a, a VI-a, și a VII-a.

Pentru clasele a IX-a, a X-a și a XI-a câte una oră săptămânal.

(Pentru elevii care urmau numai zece clase programa era modificată corespunzător.)

2. *După decembrie 1989*, cuvântul de ordine a fost adaptarea curriculei la criterii europene, și integrarea istoriei românilor în cea europeană (universală).

Ca primă măsură de „adaptare și integrare“ istoria a rămas cu *numai una oră săptămânal* la toate clasele, afară de a XII-a.

3. Socotind că și așa era prea mult, Ministerul Educației a lăsat pentru istoria românilor numai una oră la clasa a XII-a![31]

---

[29] În arhiva personală.

[30] Am ales aceste decade deoarece ele reprezintă revenirea învățământului primar și liceal spre normalitate, în parametrii regimului atunci existent. Pentru intervalul 1977/78 până în 1988/89 vezi mai sus. Pentru nivelul învățământului universitar după decembrie 1989 e nevoie de o analiză specială.

[31] Șt. Lascu și I. Moiceanu, *Reducerea numărului orelor la disciplina istorie – o rușine* în „Agora“ anul VI, nr. 24, 2006, Ediție de iarnă, p. 7 și „Scrisul românesc“, nr. 1 (53), ianuarie 2008, p. 19.

4. Din septembrie 2007, manualul de clasa a XII-a a primit titlul laconic şi neutru de „istorie". *De ce să rămână tinerii absolvenţi de liceu cu concluzia că există totuşi o istorie a românilor?.*

5. Manualele alternative sunt redactate pentru fiecare clasă, după un model unic. Cel de clasa a XII-a, de exemplu, are cinci teme generale socotite definitorii, divizate în subpuncte, fiecare cu acelaşi titlu şi însoţite de un „studiu de caz".

O comisie specială verifică în ce măsură autorii respectă întru totul regulile stabilite de minister şi îi aduc la ordine când este cazul.

În plus, au fost stabilite criterii de gramaj ale hârtiei, raportul între textul propriu-zis şi partea metodică, ilustraţii, hărţi, în final preţul de cost.

O atare politică a manualelor a avut două consecinţe, deşi autorii lor sunt persoane întru totul competente. Anume:

a. Manualele au devenit un fel de texte documentare cu caracter de generalitate, fără vreo atractivitate pentru elevi. Aceştia, când au posibilitate de opţiune la un examen, aleg altă disciplină, iar nu istoria.

b. Manualele au devenit alternative mai ales prin numele autorilor şi al editorilor, mai puţin prin conţinutul care urmează acelaşi tipic.

Istoria nu mai este o disciplină formativă

Principiul cronologic al desfăşurării istorice a fost desfiinţat. Realitatea a fost decupată în cinci mari capitole (module) fixate din birou, iar faptele au fost reaşezate potrivit cu o atare împărţire arbitrară. Cele cinci capitole (module) au primit titluri care sună „bine", astfel:

I Popoare şi spaţii istorice.

II Oameni, societatea şi lumea ideilor.

III Statul şi politica.

IV Relaţiile internaţionale.

V Religia şi viaţa religioasă.

Pentru a ţine ferm conţinutul sub control, fiecare capitol (modul) a fost împărţit în subcapitole care, la rândul lor, au primit câte un titlu. Li s-au adăugat câte 1-2 „studii de caz", o lecţie de sinteză şi o „evaluare".

Această schemă a devenit obligatorie pentru toţi autorii de manuale la clasa a XII-a.

Elevii şi elevele din clasa a XII-a sunt plimbaţi cu fiecare din cele cinci mari capitole (module), din secolele IX-XV şi până în anul 2000.

Cu actualele manuale, la care se adaugă conţinutul discriminatoriu faţă de disciplinele umaniste ale legii educaţiei (legea nr. 1 din 5 ianuarie 2011) contribuţia istoriei la formarea

personalității, a identității unui tânăr rămâne, în cel mai bun caz, foarte modestă, mai curând inexistentă.

Consiliul Europei și disciplina istorie[32]

Punctul de vedere adoptat de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei referitor la disciplina istorie ne spune cu totul altceva.

Adunarea Parlamentară precizează: „Istoria constituie unul din mijloacele de reconstituire a trecutului și de făurire a identității culturale... Istoria are de jucat un rol politic cheie în Europa... Cunoașterea istoriei este importantă pentru societatea civilă. Fără aceasta, individul este mai vulnerabil la manipularea politică sau de orice fel... *Cunoașterea istoriei trebuie să fie o parte esențială a educației tinerilor...*" (sublinierea D.C.G.).

Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei poate recomanda ce vrea; la București, mai marii educației au văzut lucrurile altfel.

Curricula pentru clasa a XII-a, așa cum a fost concepută de Centrul Național de Curriculum, *desparte pe tineri de istoria românilor*, în loc să-i apropie. Cât despre a le dezvolta sentimente patriotice, prețuirea pentru faptele și creația înaintașilor, greu de aflat ceva în această programă curriculară. Ea ne oferă o istorie fracturată și reașezată după o schemă teoretică, elaborată din birou, într-un cuvânt, aridă și greu de înțeles.

Documente anexe la capitolul Învățământul[33]

1. Populația școlară în raport cu populația țării în anii 1945, 1965, 1987, 1988.
2. Unitățile de învățământ, 1944/1945, 1964/1965, 1965/1966 și 1989/1990: grădinițe de copii, școli primare și gimnaziale, licee, școli profesionale, școli de specializare postliceale, școli de maiștri, instituții de învățământ superior.
3. Numărul liceelor pe profile, 1987/1988.
4. Învățământul profesional, pe ramuri 1987/1988.
5. Numărul copiilor și elevilor din instituțiile preșcolare, primare, gimnaziale și liceale – pe limbi de predare.

---

[32] Ioan Scurtu, *Învățământul încotro? O decizie stupefiantă*, în „Opinia Națională", nr. 472 din 23 martie 2009, p. 3.

[33] Documentele anexe sunt din lucrarea profesoarei dr. Silvia Nicoleta Tudosoiu, *Educația în sistemul comunist din România (anii 1965-1989)*, teză de doctorat susținută la Facultatea de Istorie, Universitatea București.

6. Recapitulaţie cu nr. total de studenţi, de domeniu 1945/1946, 1965/1966, 1987/1988, 1988/1989.

7. Nr. absolvenţilor din învăţământul liceal, profesional, tehnic şi superior 1951-1965, 1966-1987, total 1951-1987.

8. Elevii (copiii) din învăţământul cu predare în limba maternă – maghiară, germană, sârbo-croată, ucraineană, slovacă, cehă, bulgară, altele, în anul şcolar (universitar) 1987/1988.

9. Nr. elevilor şi studenţilor din cămine şi iau masa la cantine.

10. Personalul didactic, pe trepte de învăţământ, 1944/1945, 1964/1965, 1965/1966, 1989/1990.

11. Numărul personalului didactic, pe trepte de predare, 1945/1946, 1965/1966, 1987/1988, 1988/1989.

12. Nomenclatorul rechizitelor şcolare pe unităţi producătoare.

13. Planul emisiunilor TV şi Radio pe trimestrul II/1985.

1. Populaţia şcolară în raport cu populaţia ţării[34].

Anul	Populaţia României	Populaţia şcolară	Pondere
1938	15 601 000	1 781 290	11,4
1945	15 760 000	1 872 338	11,8
1965	19 027 000	4 103 082	21,6
1987	22 940 430	5 542 368	24,2
1988 (preliminat)	23 054 000	5 700 000	24,7.

2. Unităţi de învăţământ[35].

Tipul unităţii de învăţământ	1944/1945	1964/1965	1965/1966	1989/1990
Total din care:	16 329	23 982	24 060	27 557
– Grădiniţe de copii	1 361	7 635	7 627	12 169
– Şcoli primare şi gimnaziale	14 261	14 952	14 997	13 350
– Licee	441	581	589	981
– Şcoli profesionale	247	434	441	788
– Şcoli de specializare postliceală	—	236	247	—
– Şcoli de maiştri	—	97	112	225
– Instituţii de învăţământ superior	19	47	47	44*

[34] A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., dosar nr. 73/1988, fila 37, situaţie întocmită de Ministerul Educaţiei şi Învăţământului în anul 1988.

[35] Idem, dosar nr. 33/1987, fila 2, situaţie întocmită de Ministerul Educaţiei şi Învăţământului în noiembrie 1989.

* Cuprinde şi Institutul Naţional de Chimie, înfiinţat pe baza Decretului Consiliului de Stat nr. 147/1974, care a funcţionat şi funcţionează în cadrul Institutului Politehnic Bucureşti; în prezent se confundă cu Facultatea de Tehnologie Chimică.

3. Numărul liceelor pe profile[36] în anul școlar 1987/1988.

	Numărul liceelor	Numărul eleviilor – mii –
Total R.S.R. din care:	981	1 228,5
Licee industriale	642	873,0
Licee agroindustriale și silvice	150	234,0
Licee economice	38	47,2
Licee pedagogice	23	4,9
Licee sanitare	27	12,2
Licee de artă	6	1,9
Licee de matematică-fizică	69	38,6
Licee de științe ale naturii	10	7,9
Licee de filologie-istorie	16	8,8

4. Învățământul profesional – pe ramuri, în anul școlar 1987/1988[37].

	Numărul școlilor	Numărul elevilor
Total R.S.R. din care	764	278 003
Industrie	493	193 865
Construcții și materiale de construcții	58	21 336
Agricultură și silvicultură	121	37 016
Transporturi și telecomunicații	62	16 135
Comerț	29	9 274
Alte ramuri	1	377

5. Numărul copiilor și elevilor din instituțiile preșcolare, primare, gimnaziale și liceale – pe limbi[38].

	1948/1949*	1964/1965	1965/1966	1989/1990
Total	2.018.512	3.696.607	3.718.247	5.163.000
– limba română	1.756.852	3.385.104	3.414.612	4.883.528
– limba maghiară	206.538	247.066	239.068	238.766
– limba germană	30.814	56.141	57.233	37.388
– alte limbi ale națion. conloc.	24.308	8.296	7.334	3.318

[36] A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., dosar nr. 33/1987, fila 18, documentar întocmit de Direcția Generală de Statistică din noiembrie 1989.

[37] Idem, fila 19, documentar întocmit de Direcția Generală de Statistică din noiembrie 1989.

[38] Idem, fila 7, recapitulație întocmită de Ministerul Educației și Învățământului în noiembrie 1989.

	1948/1949*	1964/1965	1965/1966	1989/1990
Învățământ preșcolar	157.934	359.076	353.721	833.000
– limba română	125.260	308.816	303.855	776.048
– limba maghiară	27.101	35.902	35.563	45.350
– limba germană	4.125	12.926	12.866	10.518
– alte limbi ale națion. conloc.	1.448	1.432	1.437	1.084
Învățământ primar și gimnazial	1.791.182	2.996.754	2.992.802	2.934.000
– limba română	1.576.218	2.752.661	2.756.518	2.747.578
– limba maghiară	166.475	196.415	188.556	161.779
– limba germană	25.997	41.137	42.149	22.823
– alte limbi ale națion. conloc.	22.492	6.541	5.579	1.820
Învățământ liceal	69.396	340.777	371.724	1.396.000
– limba română	55.374	323.627	354.239	1.359.902
– limba maghiară	12.969	14.749	14.949	31.637
– limba germană	692	2.078	2.218	4.047
– alte limbi ale națion. conloc.	368	323	318	414

6. Recapitulație cu numărul total de studenți pe domenii 1945-1989[39].

Anii universitari	Total	din care						
		tehnic	agricol	economic	juridic	medico-farmaceutic	universitar-pedagogic	artistic
1945/1946	50 394	8 765	821	8 385	12 379	10 267	8 217	1 560
1965/1966	130 614	43 160	9 105	12 866	4 534	9 345	49 185	2 419
1987/1988	157 041	101 588	6 180	14 924	2 368	16 472	14 594	915
1988/1989 (preliminat)	161 200	105 220	6 280	15 100	2 370	16 500	14 800	930

[39] A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., dosar nr. 73/1988, fila 46, situație întocmită de Ministerul Educației și Învățământului în anul 1988.

* Ministerul Educației și Învățământului dispune de date numai după aplicarea reformei învățământului din anul 1948.

Numărul preșcolarilor și elevilor din învățământul cu predare în limbile naționalităților conlocuitoare este preliminat (pentru anul de învățământ 1989/1990).

7. Numărul absolvenților din învățământul liceal, profesional, tehnic și superior 1951-1987 (învățământul de zi, seral și fără frecvență)[40].

	– în mii –		
	1951-1965	1966-1987	Total 1951-1987
Învățământ liceal – total din care:	540,2	2 778,0	3 318,2
Licee industriale	—	1 209,6	1 209,6
Licee agroindustriale și silvice	—	198,4	198,4
Licee economice	—	124,4	124,4
Licee pedagogice	43,7	58,5	102,2
Licee sanitare	—	23,3	23,3
Licee de artă	3,8	18,9	22,7
Licee real-umaniste	492,7	889,4	1 382,1
Licee de matematică-fizică	—	180,3	180,3
Licee de științe ale naturii	—	16,7	16,7
Licee de filologie-istorie	—	58,5	58,5
Învățământul profesional	577,8	1 949,5	2 527,3
Învățământul tehnic și de specializare postliceală	185,6	180,4	366,0
Învățământul de maiștri	36,8	201,4	238,2
Institute pedagogice de 2 ani	4,7	11,0	15,7
Învățământul superior	172,4	683,7	856,1

8. Elevi și studenți din rândul naționalităților conlocuitoare în anul școlar (universitar) 1987/1988[41].

Limba de predare	Total elevi (copii)	din care:				Număr studenți din rândul naționalităților conlocuitoare
		preșcolar	primar și gimnazial	liceal	profesional și de maiștri	
Total	295 448	58 879	193 241	42 530	798	9 577
1. Maghiară	254 044	47 205	168 524	37 517	798	7 287

[40] Idem, dosar nr. 33/1987, filele 20-21, documentar întocmit de Direcția Centrală de Statistică în noiembrie 1989.

[41] Idem, dosar nr. 73/1988, fila 61, situație întocmită de Ministerul Educației și Învățământului în anul 1988.

Limba de predare	Total elevi (copii)	din care: preşcolar	primar şi gimnazial	liceal	profesional şi de maiştri	Număr studenţi din rândul naţionalităţilor conlocuitoare
2. Germană	37 950	10 558	22 893	4 499	—	1 510
3. Sârbo-croată	1 156	448	523	185	—	15
4. Ucraineană	314	180	74	60	—	5
5. Slovacă	1 715	372	1 074	269	—	4
6. Cehă	249	96	153	—	—	—
7. Bulgară	20	20	—	—	—	—
8. Alte naţionalităţi	—	—	—	—	—	756

9. Numărul elevilor şi studenţilor în cămine şi al celor care iau masa la cantine[42].

	1950/1951	1965/1966	1987/1988
Elevi			
Elevi interni – mii	172,2	221,8	208,7
Proporţia faţă de totalul elevilor – în procente	8,3	6,5	5,0
Elevi care iau masa la cantine – mii	195,8	243,7	232,1
Proporţia faţă de totalul elevilor – în procente	9,5	7,1	5,5
Studenţi*			
Studenţi în cămine – mii	18,9	57,8	65,8
Proporţia faţă de totalul studenţilor – în procente	40,9	60,3	72,7
Studenţii care iau masa la cantine – mii	31,3	52,8	44,2
Proporţia faţă de totalul studenţilor – în procente	67,8	55,1	48,9

10. Personalul didactic[43].

Tipul unităţii de învăţământ	1944/1945	1964/1965	1965/1966	1989/1990
Total din care:	55 205	177 733	185 682	255 425
Învăţământ preşcolar	1 341	13 513	13 579	31 270
Învăţământ primar	25 972	56 536	57 475	52 710
Învăţământ gimnazial şi liceal	14 271	81 216	86 741	155 940

[42] Idem, dosar nr. 33/1987, fila 25, situaţie întocmită de Direcţia Centrală de Statistică în noiembrie 1989.

[43] Idem, fila 4, situaţie întocmită de Ministerul Educaţiei şi Învăţământului în anul 1989.

* Inclusiv cetăţenii străini care studiază în ţara noastră.

Tipul unității de învățământ	1944/1945	1964/1965	1965/1966	1989/1990
Învățământ profesional, de specializare postliceală și de maiștri	10 635	14 003	14 849	1 079
Învățământ superior	2 986	12 465	13 038	14 426

Nota:
Numărul personalului didactic din anii 1964/1965 și 1965/1966 cuprinde maiștrii-instructori și inginerii care au asigurat pregătirea în meserie și de specialitate a elevilor și care au fost transferați în unități economice de stat și cooperatiste.

11. Numărul personalului didactic[44].

	1945/1946	1965/1966	1987/1988 (normat)	1988/1989 (normat)
Total	68 301	187 168	232 864	236 190
I. Învățământ preuniversitar din care:	64 907	174 130	218 982	222 100
1. Educatoare				
2. Învățători	2 125	13 579	31 547	32 100
3. Profesori	28 273	57 475	55 635	55 400
din care:				
la învățământul gimnazial	17 864	74 046	87 090	88 040
la învățământul liceal și profesional	16 645	29 030	44 710	46 560
II. Învățământ superior din care:	3 394	13 038	13 882	14 090
1. Profesori	788	893	1 544	1 522
2. Conferențiari	543	1 548	2 247	2 219
3. Lectori	461	3 344	5 502	5 466
4. Asistenți	1 602	7 253	4 589	4 883

12. Nomenclatorul rechizitelor școlare pe unități producătoare[45].

Denumirea produsului	Unitatea producătoare
I. Caiete școlare și studențești 24, 48, 100 și 200 file, albe, dictando și aritmetică, caiete pentru începători, muzică, vocabulare, caiete și blocuri pentru desen	CCH Călărași; CCH Letea-Bacău; IH Bistrița-Prundul Bârgăului; IHC Mucart-Cluj; IH Petrești-Alba; IAPP București

[44] Idem, dosar nr. 73/1988, fila 62, situație întocmită de Ministerul Educației și Învățământului în anul 1988.

[45] Idem, dosar nr. 54/1987, filele 1-3. După toate probabilitățile producția internă de rechizite școlare a dispărut odată cu unitățile producătoare. În prezent asemenea rechizite școlare vin din import comparativ la prețuri oricum superioare față de puterea de cumpărare actuală a părinților.

Denumirea produsului	Unitatea producătoare
II. Articole de scris – stilouri, pixuri, rezerve pastă, filtz-uri, creioane mecanice – creioane negre, colorate, mine creion – cerneluri – cretă şcolară – ascuţitori creion – gume pentru şters	IIS Flamura Roşie-Sibiu; I.P.L. Sibiu; IIS Victoria-Bucureşti; IIS Napochim-Cluj-Napoca; Coop. Timiş-Timişoara; Coop. Progresul-Sibiu; I.P.P.S.C.-Cluj-Napoca; IIS Dermatina-Timişoara
III. Articole pentru desenat – rechizite din lemn (rigle, linii, echere, florare, teuri, planşete, penare) – rechizite din masă plastică (linii, echere, raportoare, şabloane, florare) – hârtie pentru desen – compase şcolare – acuarele şi culori pentru pictură – acuarele şi tuş pentru desen – pensule şcolare şi pentru pictură	IPL Timişoara; IIS Napochim-Cluj; CCH Letea-Bacău; CCH Brăila, IIS Metalurgica-Bucureşti; Coop. Metalul-Măcin; Combinatul Fondului Plastic-Bucureşti; IIS Victoria-Bucureşti; IIS Pensula-Cluj; Coop. Unirea-Suceava; Coop. Horia-Roman
IV. Diverse – hârtie albastră – hârtie glacé – hârtie sugativă – hârtie muzică – etichete şcolare – alfabetare – ierbare şcolare – globuri terestre – coperţi din p.v.c. pentru cărţi şi caiete – plastilină – penare din p.v.c.	CCH Zărneşti; CCH Călăraşi; CCH Letea-Bacău; I.P. Iaşi; Imprimeria Statului; I.P. Banat; I.H.C. Mucart-Cluj; I.P. Braşov; IIS Napochim-Cluj; IIS Victoria-Bucureşti; Combinatul Fondului Plastic-Bucureşti; IIS Căprioara-Sebeş Alba; IIS Victoria-Timişoara
V. Marochinărie şcolară – ghiozdane şcolare şi de grădiniţă, serviete şi mape	IIS 13 Decembrie-Sibiu; Tăbăcăria Bucovăţ; IIS Căprioara-Sebeş Alba; IIS Victoria-Timişoara; I.A.P.P. Bucureşti; Coop. Munca-Satu Mare; Coop. Încălţămintea-Ploieşti; Coop. Viitorul-Piteşti; Coop. Munca manuală-Braşov; Coop. Sârguinţa-Târgovişte; Coop. Încălţămintea-Odorheiu Secuiesc; Coop. Oltul-Sf. Gheorghe; Coop. Avântul-Drăgăşani; Coop. Progresul-Dej; Coop. Marochineri-Bucureşti; Coop. Munca-Vălenii de Munte; Coop. Munca-Oradea; Coop. Unirea-Galaţi; Coop. Înainte-Constanţa; Coop. Record-Aiud; Coop. Progresul-Timişoara; Coop. Încălţămintea-Timişoara; I.P.S.P. Dolj; G.I.G.C.L.-Cluj

Nota:
În vederea respectării spațiului grafic stabilit prin normele în vigoare, pentru scrierea în limba română şi matematică, *caietele sunt avizate de Comisia de specialitate din Ministerul Educației şi Învățământului.*
30 iunie 1987.

13. Planul emisiunilor de TV şi radio pe trimestrul II/1985[46].
Emisiuni TV.
Obiective generale urmărite prin emisiuni:
– „oglindirea corespunzătoare" a activităților tovarăşului Nicolae Ceauşescu;
– popularizarea documentelor Congresului XIII P.C.R.;
– mobilizarea oamenilor muncii „în înfăptuirea exemplară" a sarcinilor;
– „educarea politico-ideologică, revoluționară şi patriotică a oamenilor muncii";
– prezentarea politicii externe a R.S.R.;
– aniversarea a 20 de ani de la Congresul IX P.C.R.;
– aniversarea a 40 de ani a victoriei „asupra fascismului".
Atenție pentru:
Ziua de 1 Mai.
Anul Internațional al Tineretului.
8 mai (ziua P.C.R.).
1 iunie, ziua internațională a copilului.
Principalele emisiunii de TV (direcții tematice):
Emisiuni ideologice şi politico-educative „activitatea tovarăşului Nicolae Ceauşescu în industrie, agricultură, în celelalte domenii de activitate.

Telejurnalele şi Cronica evenimentelor politice la zi vor cuprinde rubrici, reportaje, note, documente privind evenimentele în desfăşurare.

„*1 mai 1939* «pagină memorabilă de luptă împotriva fascismului şi războiului» cu contribuții remarcabile a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, a tovarăşei Elena Ceauşescu..."

Armindeni românesc. Armindeni de lumină documentar-eseu închinat zilei de 1 Mai.

– Cronica întrecerii socialiste în întâmpinarea zilei de 1 Mai.

„Tinerețea noastră la sărbătorirea muncii."

„Raport pioneresc la sărbătoarea muncii."

„A muncitorimii sărbătoare" emisiune din ciclul „Cântecul şi poezia care ne-au însoțit istoria".

1 Mai muncitoresc, spectacol festiv.

---

46 Sinteza planului de televiziune şi radio pe trimestrul II/1985, A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., dosar 46/1985, f. 13-14.

Tabelele de la notele 18, 27, 39-51 sunt preluate din Anexa la teza de doctorat intitulată *Educația în sistemul comunist din România (anii 1965-1989)*. Teză susținută de *Silvia Nicoleta Tudosoiu* la Facultatea de Istorie, Universitatea Bucureşti, în 2010, pp. 181-184.

Emisiuni RADIO

Titlurile emisiunilor:

• Clasa noastră muncitoare – tradiții glorioase – lupta eroică pentru fericirea patriei și poporului: masă rotundă.

• 46 de ani de la marile manifestații antifasciste și antirăzboinice din 1 Mai 1939; 1 Mai pe pământului românesc – tradiții și actualitate.

• 1 Mai. Răspundem chemărilor tovarășului Nicolae Ceaușescu.

• 1 Mai 1985. Oameni și fapte, oameni ai înaltei responsabilități muncitorești.

• Însuflețitor raport muncitoresc la sărbătoarea muncii.

• Sărbătoarea muncii, faptele noastre de muncă.

• 1 Mai. Partidul, poporul, un unic țel: înfăptuirea hotărârilor Congresului al XII-lea.

SISTEMUL REPRESIV

Represiune şi „legalitate populară" (socialistă)

Sistemul represiv a constituit un instrument permanent de guvernare, o componentă esenţială a regimului partidului unic – democrat-popular şi socialist.

În regimul democrat-popular a prevalat net, de la început, funcţia represivă a statului. Ea a fost îndeplinită de mai multe instituţii care au lucrat împreună.

1. *Direcţiunea Generală a Securităţii Poporului*, înfiinţată la 30 august 1948, avea ca ţel „apărarea cuceririlor democratice şi asigurarea securităţii Republicii Populare Române contra duşmanilor din interior şi exterior". D.G.S.P. era încadrată numai cu elemente bine verificate cu accent pe elementele muncitoreşti, devotate cauzei şi „cu ură de clasă". Funcţia aceasta represivă se îmbina eficient cu „lupta de clasă" – politica oficială a P.M.R. chiar din 1948.

2. *Miliţia* (Decretul nr. 25 din 23 ianuarie 1949).

„Miliţia apără drepturile şi libertăţile cetăţenilor, înscrise în Constituţia Republicii Populare Române, asigură munca paşnică, securitatea personală a cetăţenilor şi apără bunurile statului şi ale poporului."

„Miliţia supraveghează respectarea legilor şi dispoziţiunilor date de autorităţi."[1]

Miliţia a funcţionat ca un al doilea instrument de represiune. În instrumentarea „cazurilor" bătaia a fost frecvent folosită, ani de-a rândul.

3. *Trupele de Securitate* organizate de la 23 ianuarie 1949, preluând efectivele jandarmeriei (acum desfiinţată), dar cu alte cadre de comandă, atent selecţionate.

4. *Codul penal, codul de procedură penală şi codul justiţiei militare*, revizuite cu pedepse sporite şi introducerea unui concept nou: „faptele *socialmente periculoase*", cu pedepse pe măsură.[2]

---

[1] Mircea Suciu, Robert Levy, Laurenţiu Panaite, *M.A.I. şi Securitatea: date şi documente inedite*, în „Dosarele Istoriei", anul I, nr. 5, p. 51.

[2] Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României, Republica Populară Română 1948-1950: transformări instituţionale*, Editura ALL, Bucureşti, 2005, pp. 308-309 şi 315, 288 şi următoarele.

La 13 ianuarie 1949 Marea Adunare Națională votează o „Lege pentru sancționarea unor crime care primejduiesc securitatea statului și propășirea economiei naționale". Formulările din text îngăduie interpretări agravante, la dispoziția anchetatorilor și instanțelor de judecată.

Articolul 209 Cod Penal – „delictul de uneltire contra ordinei sociale" – a fost reformulat de 5 ori, în 1948, 1952, 1957, 1958 și 1960, de fiecare dată pedepsele au fost sporite, ultima dată este prevăzută chiar pedeapsa capitală.[3]

Nu s-a întocmit până în prezent un repertoriu al legilor, decretelor și deciziilor cu caracter penal emise de Marea Adunare Națională, Prezidiul M.A.N., Consiliul de Stat, Consiliul de Miniștri (H.C.M.) și Ministerul de Interne. Un asemenea repertoriu ar demonstra că aceste instituții au aprobat o întreagă legislație cu caracter represiv. *Represiunea generalizată din anii 1948-1962 a avut astfel la dispoziție cadrul legislativ adecvat.*

5. *Organele judecătorești (inclusiv tribunalele militare)* care au avut un rol notabil și eficient prin pronunțarea, pe bandă rulantă, a sentințelor cu o evidentă componentă politică.

6. Sistemul represiv, care a inclus „coloniile" (lagărele) de muncă impunerea domiciliului obligatoriu, deportările, *întregul sistem penitenciar.*

Recapitulând, represiunea generalizată din anii 1948-1962 a devenit realitate la scara țării întregi, prin conlucrarea activă a mai multor instituții ale statului democrat-popular: Marea Adunare Națională, Prezidiul M.A.N., Consiliul de Stat, Consiliul de Miniștri (pentru partea „legislativă"), Direcția Generală a Securității Statului, Miliția, Ministerul de Interne, organele judecătorești, sistemul penitenciar, toate acționând într-un climat de violență determinat de lupta de clasă – politica oficială – și de calitatea umană inferioară a cadrelor, unele din acestea adevărate brute. Au fost astfel săvârșite mii, poate zeci de mii de crime împotriva umanității, care nu se prescriu.

La Congresul III P.M.R. (iunie 1960) Ion Gheorghe Maurer a amintit, în treacăt, *legalitatea populară*, necesitatea de a respecta legile existente (subînțeleasă inclusiv în materie penală): „Stricta respectare a principiului legalității populare este un principiu de bază al orânduirii noastre de stat și transpunerea lui efectivă în practică, în toate domeniile de activitate, reprezintă un important aspect al democrației socialiste".[4]

De la această formulare teoretică vor mai trece câțiva ani buni până când legile emise de regim vor fi respectate efectiv, inclusiv în materie penală.

---

[3] Octavian Roske, *Articolul 209 Cod penal*, în „Arhivele Totalitarismului", nr. 1-2, 1994, pp. 281-284.

[4] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român 20-25 iunie 1960*, Cuvântarea tovarășului Ion Gheorghe Maurer, p. 414, Editura Politică, București, 1960.

Modelul a fost cel sovietic. Partidul comunist (bolşevic) a respins de la început votul popular liber exprimat. Întrucât la alegerile din noiembrie 1917 bolşevicii au obţinut 225 mandate faţă de 420 ale socialiştilor revoluţionari, Vladimir Ilici Lenin a dizolvat prin forţă Adunarea Constituantă (ianuarie 1918). Pe măsură ce a crescut împotrivirea populaţiei faţă de regimul bolşevic, acesta a impus repetate măsuri represive. *Teroarea devine politică de stat, surogat şi înlocuitor al adeziunii populaţiei.*[1]

În secret, conducerea bolşevică a organizat la 7 decembrie 1917 „Comisia Extraordinară pentru combaterea Contrarevoluţiei şi Sabotajului" – prescurtat C.E.K.A., condusă de Feliks Edmundovici Dzerjinski.[2] C.E.K.A. a avut atribuţii de investigare şi execuţie, sub „motivarea" că „Patria socialistă" se afla în pericol. C.E.K.A. a instituit pentru întreaga populaţie un *regim de teroare politică* aplicată periodic şi *unul permanent de frică şi supraveghere.* A fost reorganizată sub felurite denumiri: G.P.U., O.G.P.U., N.K.V.D. şi în final K.G.B. şi a controlat efectiv statul şi societatea sovietică.

Etapele cronologice ale sistemului represiv

1947 Primele arestări în număr mare a oponenţilor politici, îndeosebi aderenţii Partidului Naţional-Ţărănesc (Iuliu Maniu), dar şi naţional-liberali (Constantin I.C. – Dinu – Brătianu) şi social-democraţi independenţi (conduşi de Constantin-Titel Petrescu)

– Dizolvarea P.N.Ţ.-Maniu

– „Procesul" şi condamnarea liderilor naţional-ţărănişti

Etapa 1948-1967

1948-1953 *Represiunea generalizată*[3] *în formele ei cele mai brutale* cu sute de mii de arestări, internări în lagăre şi deportări

1954-1957 O relativă pauză după moartea lui Iosif Vissarionovici Stalin (1953 martie)

1958-1962 *A doua fază a represiunii,* îndreptată îndeosebi împotriva intelighenţiei şi a ţărănimii. Introducerea pedepsei cu moartea şi pentru delictele economice ce depăşeau un anumit cuantum

1962-1964 Graţierea a 14 050 deţinuţi politici, de executarea restului pedepsei

1965-1968 Reorganizarea sistemului represiv

---

[1] Richard Pipes, *The Russian Revolution,* Alfred A. Knopf, New York, 1990, pp. 789-793. Ioan Popa, *Mecanisme de putere ale regimului totalitar comunist în perioada bolşevismului,* Fundaţia Europeană Titulescu, Bucureşti, 2011.

[2] Decret publicat abia în 1958! Pipes, *op. cit.*, p. 800.

[3] Conceptul este formulat de Viorel Roşu, *De la Securitate la Doi şi un sfert, via S.R.I.*, Editura RAO, Bucureşti, 2008, p. 9.

Etapa 1968-1989

Regimul supravegherii generalizate preventive – cu o schimbare evidentă a metodelor folosite până la mijlocul anilor ’60

Etapa 1948-1967

Represiunea generalizată

A. Cadrul legislativ

Cadrul legislativ al represiunii generalizate a fost edictat de conducerea politică a Partidului Muncitoresc Român.

Factorul politic rămâne răspunzător pentru inițierea și formularea legilor, decretelor şi deciziilor referitoare la regimul represiunii generalizate. Aplicarea acestor legi a fost efectuată de Securitate, Miliție, organele judecătorești, iar executarea pedepselor a avut loc în penitenciare, „colonii“ de muncă, locuri de deportate. *Altfel spus, regimul represiunii* generalizate s-a realizat prin *conlucrarea dintre politic, sistemul judiciar, organele de investigare şi anchete* (Securitate-Miliție) şi *cele din penitenciare.*

Cadrul legislativ al represiunii generalizate

Regimul democrat popular şi-a redactat propria legislație penală, în aşa fel încât să incrimineze un număr cât mai mare de persoane, cu abuzuri şi violențe atât în faza de „instrumentare“ cât şi în aceea a detenției.

O analiză de ansamblu a acestei legislații nu a fost efectuată până în prezent. Studiile de caz sunt însă deplin lămuritoare.

Faza pregătitoare a avut loc în 1946-1947. În redactarea lui Lucrețiu Pătrăşcanu, legea pentru organizarea judecătorească, votată la 28 noiembrie 1947 de Adunarea Deputaților, suprimă inamovibilitatea magistraților şi introduce „asesorii populari“ în alcătuirea instanțelor de judecată penală (ulterior şi civilă). Asesorii erau selectați din elementele de încredere şi aveau drept de vot. Prin Constituția din aprilie 1948, dar mai ales prin acelea din 1952 şi 1965 *justiția încetează a mai fi o putere în stat, este cuprinsă în formularea „organele judecătorești“, ceea ce defineşte clar rolul ei, acela de executant.*

Legislația penală democrat-populară nu cunoaşte prezumția de nevinovăție. Cine a fost arestat, este şi vinovat. Toată „strădania“ anchetatorului era să obțină – prin orice mijloace – „mărturisirea“ de vinovăție a celui anchetat. „Mărturisirea“ constituia apoi piesa esențială pentru condamnarea celui în cauză!

Fig. 140 Arestat în iulie 1947, Ion Mihalache, lider al Partidului Național-Țărănesc, a murit în detenție la Râmnicu Sărat în 1963

Acest fel de a gândi și a proceda a fost limpede exprimat de Alexandru Drăghici, la Plenara C.C. din 22-25 aprilie 1968. Acuzat direct că a instrumentat condamnarea la moarte a lui Lucrețiu Pătrășcanu, Drăghici se apără și acuză la rândul său „aparatul (Securității) sau o parte din aparat, pentru că câțiva din acest aparat au executat îndrumările și dispozițiile lui Gheorghiu-Dej de a înscena acest proces și altele". De unde rezultă – continuă Drăghici – că *„aparatul a fost slab și nu a știut să înmănuncheze în așa fel actele încât să nu se mai poată vedea unde este adevărul și unde nu este"*[4] (sublinierile D.C.G.).

Cuvintele de mai sus exprimă realitatea. *Procesele politice* începând cu acela al fruntașilor național-țărăniști (1947, Iuliu Maniu, Ion Mihalache...), urmat de cel de la Canal (1952) când trei oameni au fost executați fără vreo vină, cu acelea intentate unor cărturari în anii 1957-1962 etc., *erau toate „fabricate" de organele Securității care le instrumentaseră.*

O altă „inovație" a fost *retroactivitatea legii penale.* Oricine putea fi condamnat pentru fapte sau atitudini care, atunci când s-au produs, erau îngăduite de lege și nu constituiau în nici un fel un delict.

Au fost mii și mii de persoane arestate pentru că au aparținut partidelor politice legale din anii '20 și '30 și '40, pentru că au fost senatori și deputați, au îndeplinit funcții a aparatului de stat de atunci... Debutul l-a făcut „procesul ziariștilor naționaliști" din primăvara 1945. Ei au fost condamnați pentru că în anii '30 și '40 și-au exprimat în scris vederile lor, în vremea când nu aveau nici o oprelişte legală de-a le tipări.

Legislația penală a avut un accentuat *caracter de clasă.* Încă din 1948, în Codul Penal fusese introdus articolul 4: „Legile care prevăd măsuri de siguranță se aplică și *infracțiunilor comise anterior punerii lor în vigoare*". Legiuitorul și-a acordat libertatea de acțiune prin modificarea Codului Penal (decretul nr. 187 din 30 aprilie 1949, publicat în Buletinul Oficial):

„Legea penală are drept scop apărarea R.P.R. și a ordinei sale de drept împotriva faptelor periculoase pentru societate, prin aplicarea măsurilor de apărare socială față de persoane care săvârșesc asemenea fapte."[5].

Prin decretul 62 din februarie 1955 (nepublicat), se introduce în Codul Penal articolul 193/1, cu următorul cuprins:

---

[4] În volumul *Banalitatea răului*, p. 366, vezi nota 57. Cuvintele aparțin lui Nicolae Ceaușescu la Plenara din 22-25 aprilie 1968.

[5] Codul Penal, ediția 1955.

„Activitatea intensă contra clasei muncitoare sau a mişcării revoluţionare desfăşurată într-un post de răspundere în aparatul de stat sau într-un serviciu secret pe timpul regimului burghezo-moşieresc" se pedepseşte cu temniţă grea pe viaţă şi confiscarea totală a averii. Ca atare, tot aplicare retroactivă a legii penale.

Caracterul de clasă reiese şi din articolul 1 al Codului Penal din 1 iunie 1958. Erau considerate „periculoase" pentru „ordinei de drept" din R.P.R.

„Orice *acţiuni* sau *omisiuni* care aduc *atingere* structurii economice, sociale şi politice ori siguranţei R.P.R., sau *tulbură* ordinea de drept statornicită de popor în frunte cu clasa muncitoare" (sublinierea D.C.G.).[6]

Cu o formulare atât de imprecisă, orice manifestare putea fi calificată drept „periculoasă" şi incriminată ca atare.

Legislaţia penală se caracterizează şi prin *pedepse excesive* pentru delicte ce nu erau clar definite. Chiar la 15 ianuarie 1949, Prezidiul Marii Adunării Naţionale (sub semnătura lui C.I. Parhon şi a lui Avram Bunaciu) instituie pedeapsa cu moartea pentru o serie de „crime".[7] Ca, de exemplu: „sabotarea propăşirii economice a Republicii Populare Române" (articolul 2); iar punctul a) al aceluiaşi articol, precizează că este vorba de „distrugerea sau deteriorarea" „clădirilor, maşinilor, instalaţiilor de orice fel...". Între „distrugere" şi „deteriorare" diferenţa este notabilă; cât despre „deteriorare" ea poate avea diferite grade; depindea de anchetator ca să smulgă „mărturisirea" de la învinuit. Pe un asemenea text, mecanicul Nichita a fost condamnat la moarte şi executat (1952). În actul de acuzare citim că Nichita ar fi distrus o locomotivă de la „Canal". Ulterior s-a dovedit că mecanicul nici nu a condus locomotiva în cauză! Chiar oficialităţile regimului au revenit asupra sentinţei, achitând post-mortem pe Nichita Dumitru de orice culpă.[8]

Exemple de legislaţie represivă

Legea 16 votată de Marea Adunare Naţională la 15 ianuarie 1949 introduce *pedeapsa cu moartea* pentru:

„a) trădarea de patrie, trecerea în slujba duşmanului...".

„b) Procurarea şi transmiterea către o putere străină... a unor secrete de stat."

„c) Uneltirea, în orice mod, împotriva securităţii interne sau externe a R.P.R."

Formulările atât de generale au îngăduit o interpretare extensivă în aplicarea legii; o invitaţie la represiune.

---

[6] Codul Penal, ediţia 1958, articolul 1.

[7] Textul decretului din 13 ianuarie 1949 în Suciu, Levy, Panaite, Studiul citat la nota 16, pp. 50-51.

[8] Doina Jela, *Cazul Nichita Dumitru. Încercare de reconstituire a unui proces comunist, 29 august-1 septembrie 1952*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1995.

H.C.M. din 13 ianuarie 1950 şi decretul nr. 6 din 14 ianuarie 1950 a Prezidiului M.A.N. pentru înfiinţarea *coloniilor de muncă.* Măsura era luată „pentru reeducarea elementelor duşmănoase Republicii Populare Române şi în vederea încadrării lor pentru viaţa socială în condiţiunile democraţiei populare şi construirii socialismului..."[9] O mai cinică ipocrizie nici că se putea. „Reeducarea" dura de la 6 luni la 2 ani, putând fi prelungită.

Instrucţiunile M.A.I. (3 aprilie 1950) cuprind 7 categorii de cetăţeni care vor fi trimişi în unităţile de muncă. Între aceştia cei ce răspândesc zvonuri alarmiste, tendenţioase, duşmănoase; cei ce ascultă posturile de radio imperialiste; cei ce aduc injurii Partidului Muncitoresc Român şi conducătorilor săi; cei ce asistă la „manifestările propagandistice ale legaţiilor imperialiste"; „acei ce, prin corespondenţă internă sau internaţională, iau atitudine duşmănoasă, transmit ştiri tendenţioase, alarmiste, duşmănoase, reacţionare, instigă...".

Constituţia din 1948, articolul 33: „Secretul corespondenţei este garantat"; ce fel de garanţie de vreme ce corespondenţa era controlată?!

După unele evidenţe, numărul celor internaţi în colonii se ridică la 21 859 persoane pentru intervalul 1948-1964 (sau 22 077 pentru anii 1950-1954)[10].

H.C.M. nr. 1154/1950: „Ministerul Afacerilor Interne va putea, prin decizie, să dispună *mutarea din centrele aglomerate a oricăror persoane* care nu-şi justifică prezenţa în aceste centre, precum şi din orice localitate, a celor care, prin manifestările lor faţă de poporul muncitor, dăunează construirii socialismului şi să li se stabilească *domicilii obligatorii în orice localitate.*"

Cu o asemenea formulare, oricine intra în vizorul M.A.I. pentru a fi evacuat dintr-o localitate. Pe când lucram la construcţia de drumuri pentru Canalul Dunăre-Marea Neagră (1952) colegi de-ai mei constănţeni au fost strămutaţi tocmai la Bicaz. I-am revăzut în 1953 la Bacău unde primiseră învoire să vină pentru o zi în oraş!

Între 1949 şi 1962, numărul persoanelor cu domiciliu obligatoriu a fost estimat la 60 000[11] (cifră care include, probabil, şi membrii de familie a celor mutaţi obligatoriu).

Împotriva măsurilor administrative de deportare sau internare nu exista nici o cale de atac. Asemenea măsuri contraveneau direct prevederilor constituţionale (din 1948 şi 1952), dar nici o instanţă nu putea invoca neconstituţionalitatea unor asemenea acte.

Reglementările privind coloniile de muncă au fost abrogate prin *H.C.M. nr. 337/1954,* dar nu toate persoanele internate au fost eliberate. Celor care nu s-au „reeducat" şi continuau să prezinte „un pericol deosebit pentru securitatea statului", li s-a fixat, în continuare, *domiciliu obligatoriu* (6 luni până la 5 ani). La fel şi „celor care prin faptele sau manifestările lor primejduiesc sau încearcă să primejduiască regimul de democraţie

---

[9] *Securitatea I,* pp. 286-289, doc. nr. 94. Octavian Roske, *Accente în strategia colectivizării. Articolul 209 Cod Penal,* în „Arhivele Totalitarismului", II, nr. 1-2/1991, pp. 281-284.

[10] Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *Arhipelagul ororii* în „Magazin Istoric", XXVII, nr. 3 (312) martie 1993, p. 24.

[11] Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *op. cit.*, pp. 25-26.

populară".[12] Părăsirea, fără aprobare, a domiciliului obligatoriu, se pedepsea cu închisoare corecțională de la 6 luni la 5 ani!!

d) Articolul 193[1] din Codul Penal prevedea „detenția grea pe viață și confiscarea totală a averii" pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare sau a mișcării revoluționare desfășurată într-un post de răspundere în aparatul de stat sau într-un serviciu secret, pe timpul regimului burghezo-moșieresc..."[13].

Articolul 209 Cod Penal, în vigoare în intervalul 1948-1968, instituia *delictul de uneltire contra ordinii sociale.*

Inițial, în funcție de natura delictului, pedepsele urcau de la 6 luni la 3 ani închisoare corecțională și de la 3 ani la 7 ani; muncă silnică de la 15-25 ani.

În 1953 se introduc patru noi articole 209(1-4) sub genericul „Subminarea economiei naționale și sabotajul contrarevoluționar". Pedepsele: muncă silnică de la 5 la 25 ani.

În 1957 pedeapsa de la 15 la 25 ani se aplică și la „faptul de a face propagandă, agitație sau de a întreprinde orice acțiune pentru schimbarea ordinii publice existente".

În 1958, pedeapsa cu muncă silnică de la 5 la 25 ani se aplică la forme de agitație „care au avut sau au putut avea urmări deosebit de grave..."; „la distrugeri sau degradarea de natură să submineze economia națională".

În 1960, este introdusă și pedeapsa cu moartea, în formularea articolului 209 cod penal.[14]

Pentru condamnările cu caracter politic cele mai des folosite articole din *Codul Penal au fost nr. 58, 59, 129, 261, 284, 327*, cu următoarele încadrări: „crima de uneltire contra ordinii sociale" (cele mai numeroase); delictul de favorizarea infractorului; răspândire de manifeste; delictul de instigare publică.

Ministerul Afacerilor Interne dădea anchetatorilor săi *mandate de arestare în alb*, fără acceptul procurorului sau a judecătorului. „M.A.I. – spune Augustin Alexa fost procuror-șef al R.P.R., la o plenară din iunie 1967 – își aproviziona organele sale cu numeroase mandate de arestare de acest fel – semnate în alb – creându-și astfel posibilitatea ca pe baza unor simple bănuieli sau a unor denunțuri și informații neîntemeiate să treacă, fără aprobarea procurorului sau a instanței de judecată, la arestarea unor persoane, ca apoi, în stare de arest, prin metode de constrângere fizică și morală, să producă dovezi de vinovăție false împotriva celor arestați".[15]

---

[12] H.C.M. 237/1957, *Idem*, p. 27.

[13] *Cu unanimitate de voturi.* Sentințe politice adunate și comentate de Marius Lupu, Cornel Nicoară, Gheorghe Onișoru, Fundația Academia Civică, București, 1997, p. 25; Decretul 62 din februarie 1955 cu caracter secret.

[14] Octavian Roske, *op. cit.*.

[15] Monica Grigore, *Ceaușescu și redefinirea raporturilor dintre Partid și Securitate (1967-1968)*, în „Arhivele Securității", Editura Nemira, București, 2004, pp. 404-405.

Nu erau întocmite nici măcar actele de deces când un deținut murea în închisoare sau colonie de muncă. Conducerea M.A.I. constată – cinic – decesul unui număr de deținuți (neprecizat) în intervalul 1947-1955, dar „justifică“ lipsa actelor: „Datorită condițiilor politice existente în acea perioadă *s-a considerat inoportună oficializarea unora din aceste cazuri*, mai ales că printre cei în cauză se găseau și unele elemente care au avut un anumit rol politic în timpul regimului burghezo-moșieresc“[16] (sublinierea D.C.G.).

Ca urmare, date fiind „numeroasele cereri“ ale familiilor „celor în cauză“, actele de deces vor fi completate retroactiv.

Așa s-a procedat, de exemplu, pentru cele peste 55 persoane decedate în Penitenciarul din Sighet în anii 1951-1954, actele lor de deces fiind completate abia în 1957.

Cazul cel mai flagrant în materie de procedură penală este acela al *profesorului Mihail Manoilescu*, binecunoscutul economist, decedat în Penitenciarul Sighet la 30 decembrie 1950. *După deces a fost judecat și condamnat la ani grei de închisoare.* Cazul este unic în analele judiciare europene.

B. Cadrul organizatoric

La 30 august 1948 Prezidiul Marii Adunări Naționale emite decretul nr. 221 pentru înființarea *Direcțiunii Generale a Securității Poporului (DGSP)*.

Ofițerii de securitate devin singurii competenți „a instrumenta“, pe întreg teritoriul țării, „infracțiunile ce primejduiesc regimul democratic și securitatea poporului“ (articolele IV-V).

Deciziile și instrucțiunile care reglementau funcționarea Securității nu se publicau și erau înscrise într-un registru special (art. III).

În aceeași zi a fost numită prin decret (nr. 1516) conducerea D.G.S.P.: generalii maiori Alexandru Serghievici Nikolski (Boris Grünberg) și Vladimir Mazuru (Mozurov, ucrainean), ambii membri ai poliției secrete sovietice; coloneii Gavril Birtaș (agent NKVD), Mișu Dulgheru (Mihail Dulberger), Mihai Patriciu „colonelul călău“[17], Mihai Nedelcu, Iosif Kalousek, Gheorghe Pintilie (alias Pantiușa, Pantelei Bodnarenko) și Gheorghe (Gogu) Popescu.

Ulterior, li se adaugă generalii Mihail R. Boico, Iacob Bulan, col. Grigore M. Naum, Alexandru Drăghici (cu gradul de general-maior), Ion Vințe (ministru adjunct M.A.I. din 1952), general maior Pavel Crețulescu (până în iunie 1952), col. Ilie Drăgan (la Miliție), Nicolae Dobre (general maior), Pavel Ștefan (ministrul Afacerilor Interne din

---

[16] Mircea Suciu, Robert Levy, Laurențiu Panaite, *M.A.I. și Securitatea: date și documente inedite, 1948-1965*, *Dosarele Istoriei*, I, nr. 5, 1996, p. 54.

[17] Numit astfel în *Raport final*, p. 539.

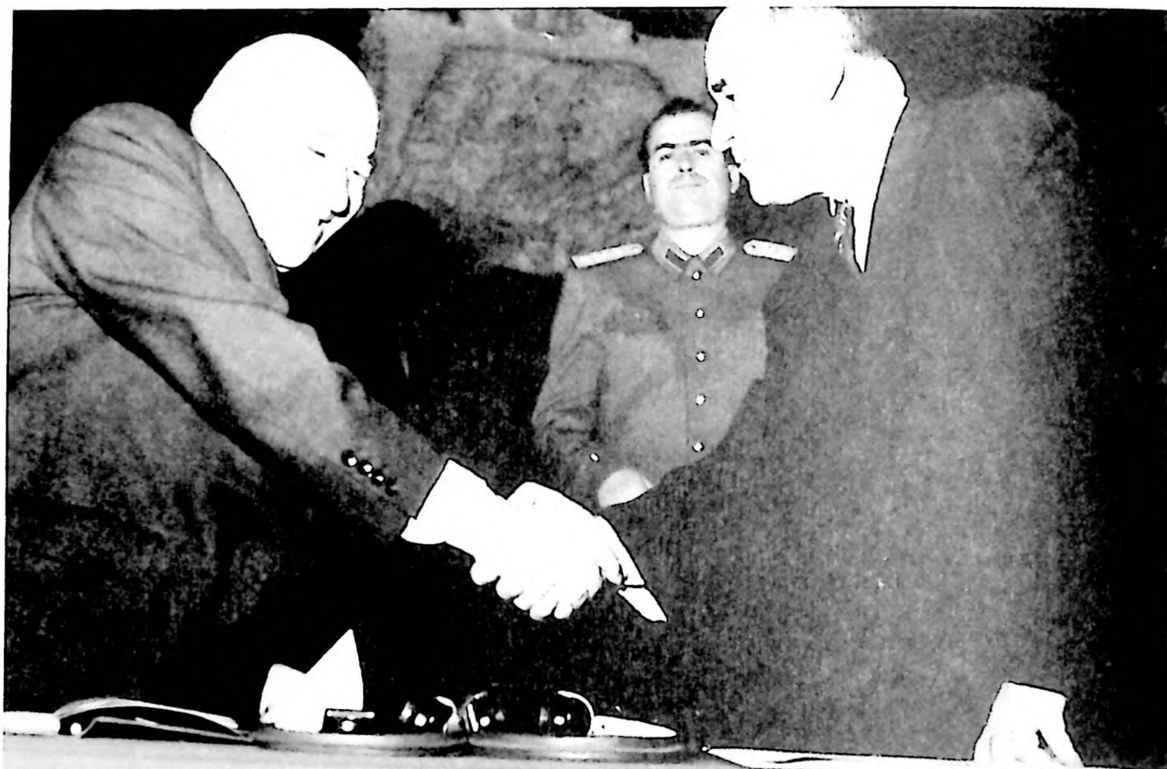

Fig. 141 Alexandru Drăghici (în centru). Mátyás Rákosi și Gheorghiu-Dej își dau mâna.

18 septembrie 1952), Mihai Burcă ministru adjunct M.A.I. (de la 19 septembrie 1952), procurori-generali Alexandru Voitinovici (până la 26 iunie 1952) şi Augustin Alexa; Florian Dănălache (până la 8 octombrie 1954); Vasile Vâlcu (trecut în rezervă la 16 decembrie 1955) şi Ivan Pantelimon (la 15 octombrie 1953) (toți trei generali maior), Ladislau Ady ministru adjunct al M.A.I. (trecut în rezervă iulie 1955), lt. col. Grigore Naum, general maior Aurel Stancu (în rezervă la 17 mai 1957), Vasile Nicolski (secretar general din iulie 1957), general maior Alexandru Mureşanu, lt. col. Iancu Titus Simion, maior Ion Mihai Pacepa..."[18].

Cu o asemenea „conducere", represiunea generalizată, teroarea ca instrument politic, a devenit în scurtă vreme o realitate.

La *31 decembrie 1948 se înființează și trupele Ministerului Afacerilor Interne* (devenite Trupele de Securitate la 23 ianuarie) care, alături de grăniceri şi pompieri, făceau parte integrantă din MAI.[19]

22 ianuarie 1949. Înființarea miliției.

[18] Lista întocmită după documentarul alcătuit de Mircea Suciu, Robert Levy şi Laurențiu Panaite sub titlul *M.A.I. și Securitatea: date și documente inedite*, în Dosarele Istoriei, I, nr. 5, pp. 47-64.

[19] Cristian Troncotă, *Torționarii*, p. 252.

Potrivit decretului „miliția apără drepturile și libertățile cetățenilor... asigură munca pașnică, securitatea personală a cetățenilor și apără bunurile statului și ale poporului".

Bătaia și violențele au făcut parte în mod obișnuit din procedeele de anchetare ale miliției.

Obiectivele Securității: „apărarea cuceririlor democratice și asigurarea securității Republicii Populare Române contra uneltirilor dușmanilor din interior și exterior" (1948).[20]

Într-o formulare mai dezvoltată: „înfăptuirea politicii de apărare a cuceririlor poporului muncitor din R.P.R. împotriva claselor exploatatoare răsturnate, care încearcă să reinstaureze în țară regimul burghezo-moșieresc; apărarea teritoriului țării noastre de pătrunderea agenturilor serviciilor de spionaj imperialiste și satelite, inclusiv Iugoslavia titoistă, și lichidarea fără cruțare a activității dușmănoase a acestora, dusă cu scopul de a submina constituirea bazelor socialismului și regimului nostru de democrație populară" (1951).[21]

Asemenea formulări generale au acoperit un mecanism complex de supraveghere, urmărire, anchetare, de violență fizică și psihică, de întemnițare, de lichidare lentă sau rapidă a „dușmanului de clasă" și care s-a extins în toate ariile de activitate din Republica Populară Română.

Dominantă a fost *lupta de clasă*, potrivit afirmației lui Iosif Vissarionovici Stalin că împotrivirea claselor foste exploatatoare sporește pe măsură ce „socialismul" se consolidează. Afirmație fără acoperire, dar impusă aparatului de partid și celui N.K.V.D.-ist pentru a „justifica" în U.R.S.S. și țările „democrat-populare" creșterea continuă a politicii de represiune până la nivelul terorii.

„Teză" reluată de Gheorghe Gheorghiu-Dej care, în septembrie 1952, se pronunță pentru scindarea M.A.I. în două ministere, al Securității Statului și al Internelor, cu motivarea de a „îmbunătăți activitatea organelor noastre de stat, ca o necesitate rezultând din ascuțirea luptei de clasă împotriva încercărilor imperialiștilor din afară, în interesul specializării, ridicării calificării acestor organe..."[22].

Organizări și reorganizări

Între 1948 și 1956 D.G.S.P. (ulterior Direcția Generală a Securității Statului – D.G.S.S.) a trecut prin cinci reorganizări.[23]

[20] *Securitatea* I, decret nr. 221 din 28 august 1948, p. 11.

[21] Idem, decretul nr. 50 din 30 martie 1951, p. 20.

[22] Florian Banu, Studiu introductiv în volumul *Securitatea I*, pp. XII-XIII.

[23] În 1951, 1952, 1953, 1954, 1956, Florian Banu, Studiu introductiv în *Securitatea I*, pp. IX-XVII.

Pentru scurt timp (1952-1953) a fost constituit, probabil la indicația Moscovei, chiar un Minister al Securității Statului (M.S.S.) care cuprindea Securitatea, Trupele de Securitate, Miliția, Grănicerii. Repetatele schimbări vor fi fost determinate și de preocuparea conducerii P.M.R. de a menține „controlul organelor de partid". „Cred că este necesar ca activitatea M.A.I. și a Securității să fie trecută efectiv sub controlul Biroului Politic" (Miron Constantinescu la ședințele Biroului Politic din aprilie 1956). „Securitatea este un cal nărăvaș care n-a fost bine călărit... Securitatea este un resort foarte important, dar acest resort nu a fost bine îndrumat. Îndrumarea a fost unilaterală și aceasta este și vina noastră" (Nicolae Ceaușescu la aceleași ședințe ale B.P. din aprilie 1956)[24].

Efective

La înființarea (august 1948), D.G.S.P. avea o schemă cu 4 641 posturi. Evoluția numerică a fost următoarea în intervalul 1948-1956[25]:

Anul	Nr. posturi	Obs
1948	4 641	august total posturi disponibile
1949	4 822	în februarie idem
1951	7 853	la început de an idem
1951	15 280	la 31 decembrie 10 423 ocupate efectiv
1956	12 865	la 1 mai

Recrutarea s-a efectuat pe criterii îndeosebi politice, știința de carte n-a avut căutare, n-a fost luată în seamă. În 1956, potrivit cu studiile absolvite, situația era următoarea:

cu patru clase elementare	13,85%
cu cinci-șase clase elementare	17,16%
cu șapte clase elementare (cu certificat)	49,29%
cu opt-nouă clase	6,83%
cu zece clase	9,51%
cu studii superioare	3,36%

Cei cu patru până la șapte clase elementare formau 80,30% din personalul D.G.S.P.

Ca origine socială, la 31 decembrie 1956, dintr-un total de 10 423 cadre[26], muncitorii reprezentau 40%, iar țăranii săraci 33%.

---

[24] Idem, p. XVII.
[25] Florian Banu, Introducerea citată. Nu am găsit cifre pentru intervalul 1956-1965.
[26] Florian Banu, studiul citat, pp. XX-XXII.

Originea socială	Nr. angajaţi
muncitorească	4 173
ţărani săraci	3 484
ţărani mijlocaşi	508
muncitori agricoli	143
funcţionari	853
mici meseriaşi	131
mici comercianţi	107[27]

Cam 80,30% din totalul cadrelor aveau ca instruire şcolară între 4 şi 7 clase elementare, în „metodele" lor de anchetă includeau bătaia şi violenţa sub toate formele. Era, probabil, şi satisfacţia omului primitiv (unii adevărate brute!) ca să-şi arate, în acest fel, puterea!

La începutul anilor '60 ştiinţa de carte începe să devină un criteriu de selecţie.

Efective pe naţionalităţi

O statistică din 11 februarie 1949 arată componenţa etnică a angajaţilor Securităţii[28].

Nr. crt.	Compartimente	români	evrei	maghiari	ruşi	alţii	total
1.	Direcţia Generală (aparatul central)	890 85,3%	127	7	5	14	1 043
2.	Direcţia de Securitate a Municipiului Bucureşti	260 90%	22	2	1	2	287
3.	Direcţiile regionale de securitate	1 781 80,1%	192	205	15	30	2 223
Total		2 931	341	214	21	46	3 553
%		82,3	9,6	6,0	1,9		100

Alte cifre nu s-au publicat. „Cu prea mici fluctuaţii aceste proporţii s-au păstrat până la începutul anilor '60..."[29].

Ponderea etnicilor români faţă de cei de altă etnie în aparatul Securităţii a fost *în funcţie de poziţia lor în aparatul decizional la nivel central şi teritorial.* Conducerea Direcţiei Generale a Securităţii Poporului, numită prin decret la 28 august 1948, cuprindea 3 români (posibil) şi 6 alogeni; ponderea acestora din urmă era, la nivelul decizional central, de 66%. Pentru a avea o imagine mai apropiată de realitate (pentru intervalul 1948-1965) ar trebui identificate, la nivelul aparatului central M.A.I. şi la acela al celor 28 regiuni

[27] Totalul face 9 399. Statistica nu arată unde se află diferenţa (la ce categorie).

[28] Cristian Troncotă, *Torţionarii*, p. 55; cf. Florian Banu, *Securitatea I*, pp. XIX-XX.

[29] Cristian Troncotă, *op. cit.*

de securitate (ulterior 16), funcțiile decizionale ocupate de etnici români și de alogeni, cu excluderea unor calificative apriorice buni-răi în funcție de apartenența etnică.

De reamintit că în acest aparat represiv funcționau și o sumă de reprezentanți ai N.K.V.D., chiar dacă unii purtau nume românești.[30]

Unități teritoriale și competențele lor

Securitatea urma noua împărțire administrativă după modelul sovietic: raion-regiune. „Aparatul teritorial" avea 28 direcții regionale corespunzător celor 28 regiuni fixate prin Constituția din 1952[31] (ulterior reduse la 16).

La bază se aflau „raioanele de securitate"[32] cu birouri, secții și servicii, subordonate direcțiilor regionale. În afara ordinelor și instrucțiunilor primite direct pe cale ierarhică „nici un alt organ de stat sau de partid nu avea dreptul să dea dispozițiuni organului de securitate în munca lui operativă".

„Regiunea de securitate" avea în componență: Biroul, secretariatul, secțiile: contraspionaj, politici subversive; contrasabotaj; filaj și investigații; contrainformații în cadrul Miliției; cercetări; cadre; administrativă.

Birourile: „tehnică operativă"; contrainformații Radio; Filajul corespondenței; evidența; „Poștal special", contabilitate.

La fiecare unitate erau fixate „sarcini-drepturi și îndatoriri, structuri organizatorice". Aveau obligația „să recruteze informatori din toate categoriile populației", cu excepția „deputaților Marii Adunări Naționale, membrilor din conducerea organelor conducătoare ale partidului și funcționarilor partidului"; „să creeze rețele de informatori"; să urmărească activitatea „elementelor expropriate, a foștilor membri ai partidelor și grupărilor burghezo-naționaliste, a chiaburilor și altor elemente suspecte"; să efectueze „discret" controlul corespondenței celor supravegheați; „să efectueze percheziții secrete și sustrageri de materiale"; „să folosească mijloace tehnice de ascultare"; „să propună forurilor competente îndepărtarea elementelor dușmănoase din instituții..."[33].

„Drepturile și îndatoririle" erau astfel formulate încât puteau cuprinde pe oricine.

În anii '50 sunt intrați în vizorul Securității (înșiruirea este selectivă!): „elemente dușmănoase pătrunse în P.M.R., Frontul Plugarilor și U.T.M.; foști membri ai partidelor P.N.Ț., P.N.L., P.S.D.I. și monarhiști"; elemente legionare; bandele constituite; activitatea reacționară a ofițerilor și subofițerilor deblocați din armată și a elementelor epurate, a exploatatorilor și a foștilor moșieri și fabricanți; activitatea reacționară din rândul studenților, elevilor și liber profesioniștilor; activitatea cultului ortodox, a clerului

---

[30] Cristian Troncotă, *op. cit.*, p. 56.
[31] *Securitatea I*, doc. nr. 10, p. 21.
[32] *Ibidem*, pp. 57-59, documentul nr. 12.
[33] *Ibidem*, pp. 31-32 (din anul 1951).

reacţionar... a clerului catolic şi a cultului «rezistent» greco-catolic, a cultelor luteran, protestant etc., a sectelor şi francmasoneriei..., a elementelor sioniste, precum şi „curentelor naţionalist-şovine din sânul diferitelor naţionalităţi conlocuitoare...“.[34]

„Secţia contrasabotaj“ arată ariile supravegheate de Securitate, tot în anii '50. Ca, de exemplu: industria siderurgică, a construcţiilor de maşini, energiei electrice şi electrotehnice, chimică, metalurgia prelucrătoare, construcţii şantiere, materiale de construcţii, ceramică, chimico-farmaceutică, pielăriei, cauciucului, lemnului, textile-ţesătorii, spitale, clinici, farmacii, finanţe bănci, comerţ, alimentaţie publică, gospodării agricole de stat, S.M.T.-uri, zootehnie, agricultura „privată“, „colectări de tot felul“ etc. etc.

Intrau în vizorul Securităţii şi industria petrolului şi a cărbunelui, a metalelor feroase şi neferoase, salinele, exploatările de aur şi argint, hidrocentralele.

O secţie specială de „Contrasabotaj Petrol“ avea în vedere zonele Câmpina, Băicoi, Urlaţi, Moreni, Gura Ocniţei, Târgovişte şi Ploieşti.

Practic nu exista arie de activitate care să nu reţină atenţia „organelor“.[35]

„Secţia Cercetări“ avea ca atribuţii:

– „să dea dispoziţiuni de arestare a elementelor care duc o activitate duşmănoasă“;

– „să reţină, conform legilor existente, *pentru un timp oarecare, unele elemente suspectate* pentru activitate criminală (subversivă) contra regimului de democraţie populară...“;

– „să deţină pe cei arestaţi în arestul preventiv...“;

– „să recruteze din cei arestaţi *agentura interioară...*“ (= recrutarea de turnători dintre cei deţinuţi!) (sublinierea D.C.G.).[36]

Dispoziţiile de mai sus arată puterile extinse ale Securităţii, care decidea arestarea şi detenţia fără termen, fără a mai cere aprobare a instanţelor judecătoreşti.

Două compartimente reţin de asemenea atenţia în anii '50, anume:

„*Biroul Contrainformaţii Radio*“ pentru interceptarea emisiunilor de radiodifuziune străine din lagărul imperialist întocmind buletine speciale...; bruiază aceste radio-emisiuni în scopul de a opri propaganda lor duşmănoasă..

Biroul „*Filajul corespondenţei*“ – „un *control secret al corespondenţei interne* pentru a descoperi persoanele care au manifestări antidemocratice şi pentru a sesiza starea de spirit a populaţiei...“[37].

Activitatea atotcuprinzătoare a viitoarei Securităţi a fost sugestiv sintetizată de Emil Bodnăraş, chiar din 1945: „Aparatul nostru de interne trebuie să ştie tot şi nimeni să nu poată câştiga capacitatea de a face informaţii...“.

Idee reluată de şeful Direcţiei Politice a D.G.S.P. (2 martie 1950): „Nu există nici o hotărâre, nici o transformare, nici un eveniment economic, social sau politic, care pentru

[34] *Ibidem*, Secţia Politice-subversive.
[35] *Ibidem*, pp. 35-44.
[36] *Ibidem*, pp. 45-46.
[37] *Ibidem*, pp. 51-52.

noi, Securitatea, să nu formeze un obiectiv, o preocupare". De ce? Răspunde acelaşi: fiindcă „duşmanul de clasă se ocupă" de toate acestea![38] (Obsesia „duşmanului").

Atari informaţii au fost cunoscute după căderea regimului, mai exact în anii 2000.

Dar opinia publică din anii '50, îşi dădea seama în viaţa de zi cu zi că Securitatea îşi întindea antenele şi arestările pretutindeni în ţară; că ea dicta şi încadrarea juridică a faptelor „cercetate", cu sentinţele aferente; că actul de justiţie se reducea la o simplă formalitate.

Regimul penitenciar

A fost aplicat în anii 1947-1963 în aşa fel încât să ducă la slăbirea dramatică a rezistenţei biologice şi psihice a deţinuţilor, cu un procent ridicat al mortalităţii.

În martie 1947 – la nici o lună de la semnarea Tratatului de pace cu România – are loc primul val de arestări lovind îndeosebi aderenţii Partidului Naţional-Ţărănesc (Iuliu Maniu), dar şi ai Partidelor Naţional-Liberal (Constantin I.C. Brătianu) şi Social Democrat Independent (Constantin-Titel Petrescu). Noi arestări încep la 4 mai, la cinci zile după ce Camera Comunelor din Londra ratifica Tratatul de pace cu România. Arestaţii reuşesc să trimită în scris ştiri asupra condiţiilor de detenţie care întreceau tot ce se ştia până atunci. La 7 aprilie, 76 deţinuţi politici, din închisoarea Văcăreşti, trimit „Excelenţei Sale Ministrului de Interne" (adică persoanei care ordonase arestările!) un memoriu în care arată că:

– au fost ridicaţi de acasă fără mandat, fără vreo explicaţie;

– au fost închişi la Văcăreşti, fără a avea posibilitatea de a lua rufărie de schimb sau mâncare;

– stau înghesuite la Văcăreşti 28 persoane în încăperi mici fără deajuns aer sau lumină; „stingerea" la orele 18; „dormitul" pe paturi suprapuse din scânduri sau bare de fier, fără saltele; tineta cu urină şi fecale infestează celulele; păduchii şi ploşniţele umblă peste tot; mâncarea: o bucată de mămăligă rău mirositoare, iar supa „un lichid nehrănitor"; în timpul zilei, sunt ţinuţi într-o curte mică la un loc cu deţinuţii de drept comun, care adesea fură de la ei.

Memoriul, ca şi unul asemănător adresat Procurorului General al Curţii de Apel – Bucureşti, a rămas fără răspuns.[39]

Medicii deţinuţi politici în închisoarea de la Piteşti, trimit lui Iuliu Maniu, la 24 mai 1947, o scrisoare cu informaţii precise despre condiţiile de detenţie. Astfel[40]:

---

[38] *Ibidem*, pp. XXIII şi XXV.

[39] Anexa la raportul Misiunii S.U.A. din Bucureşti, nr. 1496 datat 6 mai 1947, către Secretarul de Stat la Washington D.C. Textul scrisorii celor 76 deţinuţi în Dinu C. Giurescu, *Cade Cortina de fier. România 1947. Documente diplomatice*, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2002, pp. 131-133 (doc. nr. 31).

[40] Textul în Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 149-153 (doc. nr. 36).

– apa de spălat lipseşte, „uneori câte o zi întreagă“;

– „apa de băut este adusă de la distanţă, în cantitate insuficientă, în recipiente care sunt folosite şi pentru mâncare, fără nici un respect pentru măsuri sanitare sau preventive“;

– „deţinuţii nu au făcut un duş în ultimele şapte săptămâni din lipsa apei...“;

– deţinuţii nu au voie să primească alimente dinafară; „suntem siliţi să consumăm numai mâncare dată de penitenciar care totalizează 427 calorii de persoană în 24 ore“;

– „medicamente nu există în infirmeria penitenciarului şi nu pot fi procurate dinafară“;

– „se pare că în mod premeditat toţi deţinuţii recent sosiţi au fost puşi împreună“ cu ceilalţi, deşi era nevoie „ca ei să rămână în carantină mai multe săptămâni, ca măsură preventivă...“.

Doctorii care au redactat scrisoarea către liderul P.N.Ţ., conchid:

„*Distrugerea noastră este continuată sistematic şi toate măsurile luate de autorităţi duc la această concluzie*“ (sublinierea D.C.G.)[41].

Acestea aveau loc în penitenciarele Piteşti şi Văcăreşti în lunile când Tratatul de pace cu România era ratificat de cele trei mari puteri (S.U.A., U.R.S.S., Anglia)!

Realitatea este cunoscută şi de Misiunea S.U.A. din România. Colonelul E.E. Parnsworth, în numele reprezentantului şef militar american din Comisia Aliată (Sovietică) de Control, trimite generalului colonel Susaikov, vicepreşedintele acestei Comisii, o întâmpinare scrisă, care în esenţă cuprinde următoarele:

„Stăruitoare şi convingătoare rapoarte“ primite „în ultimele săptămâni la şir“, cât şi o relatare „de toată încrederea a unui martor ocular“, arată că închisoarea de la Piteşti s-a transformat „într-un mormânt de oameni vii, asemănător lagărelor de concentrare naziste“.

După ce enumeră, concret, condiţiile la care sunt supuşi deţinuţii, colonelul Parnsworth, în numele reprezentantului american în Comisie, adaugă: „...nici un considerent de procedură diplomatică sau de protocol internaţional nu poate să împiedice Comisia Aliată de Control să ia cunoştinţă de situaţie şi să ceară guvernului român să ia măsuri energice şi imediate, ca să elimine *condiţiile hitleriste existente în închisoarea din Piteşti* şi care, am serioase temeri să cred, *sunt şi în alte lagăre de concentrare în toată România*“.

Reprezentantul american mai cere ca guvernul român „să ia măsuri prompte şi efective pentru a suprima atari *practici criminale* şi să dispună ca persoanele vinovate a le fi săvârşit să fie pedepsite corespunzător“ (sublinierile D.C.G.)[42].

Nu ştim dacă reprezentantul S.U.A. a primit vreun răspuns de la generalul colonel Susaikov. Nu ştim dacă Departamentul de Stat sau Foreign Office-ul (care a fost de asemenea informat) au efectuat vreun demers în urma acestei sesizări.

---

[41] Vezi nota precedentă, p. 151.

[42] Textul întâmpinării înaintat şi la Departamentul de Stat ca anexă nr. 4 la Raportul Misiunii S.U.A., din Bucureşti, nr. 1595 din 5 iunie 1947, în Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 156-158.

Fig. 142 Arestat în iulie 1947, Corneliu Coposu a trecut prin mai multe închisori până în 1964 când a fost „eliberat" (după 17 ani)

Corneliu Coposu a stat 17 ani în detenție, o vreme și la Râmnicu Sărat, „pușcărie monocelulară", deținut singur în celulă. Nu avea lumină naturală, ci numai un bec de 15 W; iarna fără căldură. „În ultimii opt ani nu am rostit nici măcar un singur cuvânt și la ieșirea din închisoare uitasem să vorbesc". Erau păziți de 80 gardieni „nu erau români, vorbeau o limbă stranie, asiatică... nu cunoșteau și nu pricepeau limba română".

„Pentru menținerea ordinii aplicau ca metodă de disciplinare a deținuților bătaia... Toți deținuții, indiferent de vârstă și starea sănătății erau bătuți metodic."

„Eu consider că regimul care s-a aplicat în închisorile din România – în special regimul de reeducare de la Pitești, Gherla, Ocnele Mari, Râmnicu Sărat și din alte locuri, e tot ce poate fi mai excesiv și mai oribil în istoria penitenciarelor".[43]

Fig. 143 Profesorul Constantin C. Giurescu în Penitenciarul din Sighet (de la 6 mai 1950-5 iulie 1955)

Profesorul Constantin C. Giurescu (5 ani și două luni în Penitenciarul Sighet) descrie astfel *regimul alimentar* la Sighet: „În cursul primei săptămâni n-am avut, de altfel, decât arpacaș și fasole, masa de seară fiind întotdeauna repetarea celei de la prânz, dar mai slabă, uneori mult mai slabă.

Chiar din a treia zi a detențiunii la Sighet, începe să-mi fie foame, o foame aproape permanentă și care, în ultimele zile, ajunge o adevărată obsesie.

La o jumătate de ceas după ce ai isprăvit de mâncat prânzul ți-e foame; senzația crește treptat și atinge maximum la cinci și jumătate seara, în momentul când, de obicei, sună clopotul de cină. După zeama chioară de seară, nu ai nici măcar jumătatea de ceas de răgaz de la prânz; ți-e foame chiar din momentul când ai terminat de mâncat.

În primii trei ani de detenție la Sighet, primeau 220-230 grame pâine pe zi (24 ore); dimineața o apă cu un vag miros de tei; de la 8 mai 1950 și până la 3 iulie 1953, arpacașul a fost mâncarea dominantă a pușcăriei, existând perioade, ca între 20 decembrie 1950 și 5 ianuarie 1951, când a fost dat încontinuu, dimineața și seara. Era, de fapt, „o zeamă lungă, alburie, fără zarzavat și fără ulei sau cu foarte puțin, zeamă în care găsești, pe fundul gamelei, și două linguri de boabe."[44].

[43] *Corneliu Coposu. Dialoguri cu Vartan Arachelian*, Editura Anastasia, București, f.a. pp. 96-97.

[44] Constantin C. Giurescu, *Cinci ani și două luni în penitenciarul de la Sighet*, ediție de Lia Ioana Ciplea, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994, pp. 63, 66, 67, 73, 74.

Arestat în 1949 apoi eliberat, *Ion Ioanid* a fost rearestat în 1952 şi a stat 12 ani (1964) când a fost graţiat de executarea restului pedepsei. „Experienţa" sa o descrie în cinci volume, în total 1 500 pagini[48]. „Tot ce am relatat – scrie Ion Ioanid în postfaţa volumului V – este purul adevăr lipsit de orice exagerare, rămâne doar o carte de amintiri; am căutat, pe cât mi-a fost posibil, să păstrez o distanţă şi o minimă obiectivitate, chiar şi atunci când mi-a fost greu să o fac... Am înşirat nume, fapte şi atitudini, fără să ocolesc adevărul. Nu m-am ferit să spun lucrurilor pe nume..." (volumul V, p. 263).

Pentru cititorii de azi şi de mâine amintirile sale constituie o mărturie-document al unui univers al silniciei, violenţei, disperării, dar în care speranţa nu moare: „Afară, speranţa într-o schimbare se spulberase, în închisoare nu murise" (idem, p. 267).

Experimentul Piteşti

„Reeducarea prin tortură continuă" a fost un experiment ce aparţine în exclusivitate sistemului represiv din Republica Populară Română. A fost „o insulă a ororii absolute" (Virgil Ierunca). A avut loc în penitenciarul din Piteşti (1950-1952), dar şi la Gherla, Târgşor, Braşov, Tg. Ocna, chiar şi la Canalul Dunăre-Marea Neagră (coloniile Peninsula şi Poarta Albă)[49].

Acţiunea a fost efectuată *cu ştirea şi aprobarea verbală a unor cadre ale Securităţii* şi anume: Mişu Dulgheru (Dulberger), director al Direcţiei Anchete din D.S.S.[50]; Marin Jianu, ministru adjunct la Ministerul Afacerilor Interne[51]; colonelul Tudor Sepeanu (a condus Serviciul de Inspecţii din Direcţia Generală a Penitenciarelor), în calitate de coordonator – probabil din dispoziţia lui Alexandru Nicolski (Boris Grünberg) – al acţiunilor de „reeducare"[52]; Alexandru Dumitrescu, directorul penitenciarului Piteşti[53]; inspectorii Iosif Nemeş şi Marin Constantinescu[54]; Ion Marina (Iţicovici Marina)[55]; colonelul Zeller (Teller)[56] şi directorul Albon[57]. La aceştia s-au adăugat oficiali de rang

[48] Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, Editura Albatros, 1991-1996, I (1949, 1952-1954); II (1953-1955); III (1956-1959); IV (1960-1962); V (1963-1964).

[49] *Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării din închisorile Piteşti şi Gherla*, colectiv de redacţie: Silvia Colfescu, Nicolae Henegariu, Angela Dumitru, Cristina Cantacuzino, Editura Vremea, Bucureşti, 1995, pp. 643 şi 696 (Rechizitoriul şi Sentinţa la proces). Se va cita *Memorialul ororii.*

[50] *Ibidem*, pp. 280, 295, 371.

[51] *Ibidem*, pp. 199, 200.

[52] *Ibidem*, p. 200.

[53] *Ibidem*, pp. 124, 203, 484-485.

[54] *Ibidem*, pp. 203, 484-485, 631.

[55] *Ibidem*, pp. 124, 180, 295.

[56] *Ibidem*, pp. 327, 491.

[57] *Ibidem*, pp. 491, 203. Pentru biografiile lui Mişu Dulgheru, Marin Jianu, Tudor Sepeanu, Alex. Nicolski, vezi Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securităţii în documente, 1949-1989*, studiu introductiv Dennis Deletant, Polirom, 2002, pp. 541 şi următoarele.

Fig. 144 Tudor Sepeanu din aparatul M.A.I., implicat şi el în „reeducarea prin tortură" şi condamnat la închisoare

inferior, sublocotenentul Gh. Sucigan (Sucegan), Constantin Avădanei, Viorel Bărbosu sau miliţienii Lăzăroiu, Dina, Nistor, Georgescu şi Gheorghe Ion.

„Metodele" folosite sunt descrise în actele procesului intentat torţionarilor:

„...bătaia deţinuţilor cu ciomege, cu vână de bou, curele, frânghii, picioare de la paturi, cozi de mătură; ţinerea deţinuţilor în poziţii chinuitoare, timp îndelungat cu ochi la bec, într-un picior, cu bagaje de la 20-40 kg, pe spate, cu faţa la perete; pe şezut, cu mâinile întinse la picior, smulgerea părului din cap şi a mustăţilor cu mâna, pe viu, sau cu ajutorul unui aparat confecţionat dintr-un nasture prins cu aţă; strivirea degetelor de la mâini şi picioare, prin folosirea unui instrument special, confecţionat de ei; punerea unei cantităţi exagerat de mare de sare în mâncare fără să li se dea apă deţinuţilor; obligarea deţinuţilor sub teroare de a mânca în poziţii incomode, fără să folosească mâinile; de a mânca mâncarea fierbinte direct fără să o mestece, opărindu-şi limba şi esofagul, dezlipindu-se pielea de pe buze şi limbă; obligarea deţinuţilor, sub tortură, să mănânce materii fecale, fie ale lor fie ale altor deţinuţi, să bea urină, urinându-se în gura lor; punerea deţinuţilor să se bată cap în cap unii cu alţii până li se umflau capetele şi cădeau în nesimţire; dezbrăcarea deţinuţilor complet, după care erau trecuţi printr-un cerc de bătăuşi care-i loveau până cădeau în nesimţire, apoi erau călcaţi în picioare şi bătuţi cu diferite corpuri tari şi cu picioarele până ce le rupeau coastele şi-şi pierdeau cunoştinţa. Apoi apăsarea pe coşul pieptului de către mai mulţi deodată şi lovirea deţinuţilor cu bocancii şi cu cărămizi peste piept şi faţă sau peste alte părţi sensibile ale corpului; punerea deţinuţilor cu capul în closet şi picioarele în sus câte o zi sau mai mult şi alte metode de tortură nemaiauzite până acum şi pe care acum o minte omenească normală nu le poate concepe."[58].

Autorităţile recunosc totuşi – fără nici o nominalizare – că „experimentul" a fost posibil datorită complicităţii din aparatul de Securitate. Sentinţa procesului intentat torţionarilor precizează[59]:

„Această activitate criminală dusă în penitenciare a fost posibilă datorită lipsei de vigilenţă şi a neglijenţii criminale din partea unor organe ad-tive ale penitenciarelor respective, deoarece din dezbaterile procesului s-a stabilit că torturile, maltratările şi schingiuirile erau cunoscute şi tolerate de unele organe ad-tive ale penitenciarelor şi chiar de către unele organe ale Securităţii statului, care au pus la dispoziţia acestor bande de asasini în peniteniciare camere speciale de torturi şi camere speciale unde făceau aşa-zisele «anchete» în care au luat declaraţii sutelor de deţinuţi, zile şi nopţi întregi şi chiar

---

[58] *Memorialul ororii*, p. 695.

[59] *Ibidem*, p. 696.

Fig. 145 Trei din călăii care au pus în aplicare „reeducarea prin tortură": *stânga* – Eugen Țurcanu; *centru* – Alexandru Popa; *dreapta* – Gheorghe Sucigan. Pentru a închide acest „capitol", conducerea P.M.R. a dispus organizarea de către Securitate a unui proces cu un scenariu fantasmagoric și condamnarea la moarte a torționarilor

săptămâni și luni, smulgând sub teroare și schingiuire tot felul de informațiuni, banda de asasini având la dispoziția lor: hârtie, cerneală, tocuri de scris și unelte de maltratare."

Victimele se numără cu sutele:

la Pitești	peste 780 deținuți.
Gherla	„alte sute".
Târgșor	„peste 70".
Brașov	„7-8".
Tg. Ocna	5-6.
Coloniile de muncă de la Canalul Dunăre-Marea Neagră	„alte zeci".

Peste 100 au rămas cu „infirmități foarte grave"; au fost uciși „peste 30"; unii s-au sinucis, alții au înnebunit.[60]

Ce urmăreau torționarii, în acord cu cadre ale Securității? Ca prin asemenea „metode" să obțină de la deținuți informații suplimentare pe care aceștia le-ar fi tăinuit în timpul anchetelor.

În august 1952 „demascările" prin tortură au fost oprite. Nu se știe din ce motiv. Posibil ca vestea grozăviilor să fi ajuns în afară. Mai probabil că liderii P.M.R. și-au dat seama că „experimentul" se întoarce împotriva regimului, a lor personal.

Sentința „procesului" recunoaște indirect o atare consecință dar o aruncă pe seama „torționarilor" care ar fi urmărit să compromită regimul democrat popular!!

[60] *Ibidem*, p. 696.

„Fapta cea mai gravă care a reieşit din dezbaterile procesului este aceea că principalii acuzaţi au prezentat în faţa deţinuţilor această acţiune criminală, huliganică şi tâlhărească, *drept o acţiune a regimului de democraţie populară, iar metodele de tortură folosite de acuzaţi, în această acţiune teroristă, drept metode de anchetă ale organelor de stat*, aceasta în scopul de a discredita şi defăima conducerea partidului şi a statului de Democraţie Populară."[61] (sublinierea D.C.G.).

Ca să închidă acest capitol, Securitatea a imaginat un scenariu uluitor: reeducarea prin tortură a fost iniţiată de legionarii din exil care au folosit pe cei din închisori ca să declanşeze „experimentul" şi să compromită astfel conducerea populară! Suntem în 1953-1954 şi orice era posibil.

„Procesul" intentat torţionarilor s-a desfăşurat cu uşile închise. Rechizitoriul este datat 20 septembrie 1954, sentinţa a fost pronunţată la 10 noiembrie 1952: cei 22 inculpaţi sunt condamnaţi la moarte „pentru crime de acte de teroare în grup şi crima de acte de pregătire la crima de uneltire contra securităţii interne a R.P.R."[62].

Sentinţele au fost executate, prin împuşcare, la 17 decembrie 1954 (16 execuţii).[63] Ulterior, a mai fost executat un torţionar (la 22 iunie 1955)[64]; la alţi 4, sentinţele au fost comutate în închisoare pe viaţă.[65]

Implicarea oficialilor în acest „experiment" nu a putut fi evitată de regim, cu tot scenariul fantasmagoric elaborat de Securitate. La 16 aprilie 1957 Tribunalul militar al Regiunii II Militară a condamnat pe Tudor Sepeanu la 8 ani muncă silnică şi confiscarea totală a averii; Alexandru Dumitrescu şi Sucigan Gheorghe – idem, 7 ani; Avădanei Constantin – idem, 6 ani; Barbosu Viorel, la 5 ani temniţă grea.[66] Condamnaţii nu au cunoscut însă chinurile prin care au trecut victimele lor. Tudor Sepeanu a fost graţiat de executarea restului pedepsei după 4 ani şi opt luni de detenţie (la 13 noiembrie 1957).[67]

Prin procesul intentat unor cadre din Securitate, autorităţile au oprit extinderea cercetărilor spre rangurile superioare ale Securităţii, poate şi ale Partidului, cu asentimentul cărora „experimentul" Piteşti a fost aplicat din 1949 şi până în 1952.

---

[61] *Ibidem*, p. 696.
[62] *Ibidem*, pp. 760-761.
[63] *Ibidem*, pp. 763-765.
[64] *Ibidem*, p. 776.
[65] *Ibidem*, p. 777.
[66] *Ibidem*, pp. 781-783.
[67] Marius Oprea, *Banalitatea răului*, pp. 565-567.

Bibliografie suplimentară: Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *Arhipelagul ororii*, II, în „Magazin Istoric", XXVII, nr. 4 (313), aprilie 1993, pp. 20-23; Cristian Troncotă, *Torţionarii*, Editura Elion, Bucureşti, 2006, pp. 149-155.

Penitenciarul de la Sighet. Închisoarea demnitarilor

Regimul democrat popular a mers cu „experimentele“ mai departe. În mai 1950, a arestat pe toţi foştii demnitari care participaseră la guvernări între 1920 şi 1947. Au fost exceptaţi câţiva, care aderaseră direct din toamna 1944 la platforma Frontului Naţional Democrat (umbrelă politică formată atunci de Partidul Comunist din România).

„Experimentul Sighet“ s-a înscris în programul de lichidare psihică şi fizică a elitei politice româneşti, indiferent de vârstă şi starea sănătăţii. „Programul“ a fost lărgit şi cu ierarhii „uniţi“ – ai bisericii greco-catolice, desfiinţată de autorităţi în decembrie 1948 şi ai bisericii catolice.

Numărul celor încarceraţi se ridică la cca 191 (vezi nota după bibliografia suplimentară). Din aceştia, au decedat în temniţă şi au fost îngropaţi fără nume, noaptea, cel puţin 64 – adică cca 33%. Este cel mai mare procent de decese din toate închisorile, raportat la numărul total al celor încarceraţi.

La Sighet a fost aplicat un regim de exterminare.

„Într-o zi – îşi aminteşte profesorul Constantin C. Giurescu (a stat 5 ani şi 2 luni la Sighet) – când, exasperat de suferinţă, unul dintre ai noştri i-a spus: «Mai bine ne-aţi împuşca» (directorul închisorii) a răspuns «Noi comuniştii nu omorâm, avem metodele noastre care te fac să te dai singur cu capul de pereţi».“

„În ce priveşte Sighetul, continuă profesorul Constantin C. Giurescu, vorba lui s-a adeverit: n-au fost executaţi oamenii; s-au sinucis ei de disperare, au pierit de boală, lipsiţi de îngrijire medicală sau au înnebunit. Cred că nu există în toată ţara o altă închisoare care să dea un procent aşa de mare de morţi...“.

Cu o lună înainte de închiderea penitenciarului (iulie 1955!) o comisie specială de la Ministerul Afacerilor Interne, a venit să constate starea lucrurilor din închisoare. A întocmit un raport (vezi partea întâi a volumului de faţă, anii 1951-1955) care confirmă realităţile penitenciarului începând cu anul 1950.

O listă nominală a celor *încarceraţi sau decedaţi* (cât s-a reconstituit) nu are nevoie de comentarii. Astfel:

Lideri politici: Iuliu Maniu, Constantin I.C. (Dinu) Brătianu, Ion Mihalache.

Personalităţi politice: Constantin Angelescu, Constantin Argetoianu, Aurel Baciu, Victor Bădulescu, Ion Cămărăşescu, Sever Bocu, Daniel Ciugureanu, Tancred Constantinescu, Dorel Dumitrescu, Stan Ghiţescu, Gh. Grigorovici, Ion Lugoşianu, Mihail

Fig. 146 Celulă, Penitenciarul special din Sighet

Măgureanu, Dumitru Munteanu-Râmnic, Ion Manolescu-Strunga, Nicolae Mareş, Petre Nemoianu, Aurelian Pană, Ioan Gh. Pelivan, Albert Popovici-Taşcă, Radu Portocală, Virgil Potârcă, Radu Roşculeţ, Dinu Simian, Ion Sandu, Constantin (Costel) Tătăranu, Aurel Vlad.

Profesori, cărturari, economişti, alţi specialişti, întemniţaţi pentru rolul lor politic: Gheorghe I. Brătianu, profesor universitar, membru titular al Academiei Române; Ion Bujoiu, inginer; Dimitrie Burillianu, guvernator al Băncii Naţionale a României; Ion Şerban Christu, diplomat de carieră, membru al Comisiei române pentru executarea clauzelor armistiţiului (1944); Ion V. Gruia, profesor universitar, membru al Institutului Regal de Ştiinţe administrative al României; Alexandru I. Lapedatu, membru titular al Academiei Române; Ion I. Lapedatu, membru de onoare al Academiei Române; Ion Macovei, inginer; Mihail Manoilescu, profesor universitar, guvernator al Băncii Naţionale a României, preşedinte la Secţiunea Română a Camerei Internaţionale de Comerţ; Tiberiu Moşoiu, profesor universitar, guvernator al Băncii Naţionale a României.

Ierarhi greco-catolici şi catolici: Traian Valeriu Frenţiu (episcop); Ioan Suciu (episcop); Ioan Bălan (episcop), Ştefan Berinde, Tit Liviu Chinezu (episcop), Anton Durcovici (episcop), Augustin Maghiar (canonic), Demetriu (Dumitru) Maniu (canonic), Ploscaru Ion (vicar general al diocezei de Lugoj), Ioan Scheffler (episcop).

Militari: general de corp de armată Henri Cihoski; Alexandru Glatz (general); Ioan Ilcuş (general); Nicolae Păiş (contraamiral); Mihai Cehanu-Racoviţă (general de corp de armată); Mihail I. Racoviţă (general); Ioan Răşcanu (general de divizie); Nicolae Samsonovici (general); Alexandru Tătărescu (general); Gheorghe (George) Vasiliu (general de aviaţie); Gh. Jienescu (comandor de aviaţie); Ion Sichitiu (general).*

Noi cercetări vor întregi desigur numele celor care au pierit în temniţa de la Sighet.

Scopul regimului a fost deplin realizat: puţini din cei eliberaţi în 1955 au reintrat în viaţa ştiinţifică sau culturală.

---

* Citatele privind penitenciarul Sighet sunt din volumul: Constantin C. Giurescu, *Cinci ani şi două luni în Penitenciarul Sighet (7 mai 1950-5 iulie 1955)*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1994, ediţie îngrijită, anexe şi indice de Lia Ioana Ciplea, introducere de Dinu C. Giurescu, p. 94.

Listele nominale ale celor încarceraţi au fost stabilite de Lia Ioana Ciplea în 2 anexe pe baza „Jurnalului“ scris de Constantin C. Giurescu în primele patru luni, când se afla cu domiciliu obligatoriu la Măzăreni (raionul Brăila) sat cu deportaţi bănăţeni (iulie-noiembrie 1955). Editoarea a întocmit şi o a treia anexă cu deţinuţi la Sighet pe baza altor mărturii (vezi pp. 161-203 din volumul citat).

Coloniile de muncă

„Colonia de muncă" a fost înființată la 13 ianuarie 1950 prin decretul nr. 6 al Prezidiului Marii Adunări Naționale. Scopul: „reeducarea elementelor dușmănoase R.P. Române, și în vederea pregătirii și încadrării lor în viața socială, în condițiile democrației populare...". Încadrarea în viața socială era o simplă formulă care masca *un regim de pedepsire continuă a deținuților.* Un ordin al M.A.I. (nr. 100 din 3 aprilie 1950) enumera șapte categorii „pretabile a fi internate", la care s-au adăugat alte 10 categorii (H.C.M. 1554 din 22 august 1952). *O comisie M.A.I. hotăra discreționar internarea în coloniile de muncă.* La expirarea internării, aceeași Comisie mai avea latitudinea să acorde un supliment de pedeapsă – domiciliu obligatoriu – de la 6 luni la 5 ani, pe motiv că persoana în cauză nu s-a reeducat!!

„Coloniile" au fost rebotezate „locuri de muncă" în 1958 (decretul nr. 89 al Prezidiului M.A.N.).

În intervalul 1950-1963 au fost internate pe motive politice 25 735 persoane. Alături de acestea au fost, foarte probabil, internate alte „zeci de mii fără să li se întocmească acte de evidență".

Așa-zisa „reeducare prin muncă" era însoțită de repetate brutalități, violențe și felurite chinuri.[68].

La ororile „experimentului" Pitești s-au adăugat *condițiile de exterminare lentă și bestialitățile din coloniile de muncă, încurajate chiar de conducerea M.A.I.* Astfel:

a) *Trierea* deținuților nu a fost efectuată. În colonia *Salcia* „se găseau foarte mulți inapți și atunci când am raportat fostului ministru adjunct Marin Jianu să ne dea aprobarea să înființăm câteva penitenciare de inapți, mi s-a răspuns că linia ministerului este ca toți deținuții, chiar și cei inapți, să lucreze" (raportul colonelului Ion Baciu din 25 aprilie 1953).

„Deținuții care ni se trimiteau erau în mare parte istoviți și bolnavi. La primirea unui lot de 700 deținuți am selecționat și oprit pentru muncă circa 300 deținuți" (depoziția locotenent-colonelului Maxim Dumitru în fața Tribunalului Militar, la 18 martie 1955).

Cu ocazia unei inspecții, fostul ministru adjunct Jianu Marin, deși s-a convins că mulți deținuți erau bătrâni, infirmi, bolnavi T.B.C., cardiaci și unii chiar în cârje, „a ordonat doctoriței Georgeta Popescu" (de la centrul de triere a deținuților din Rahova), „să nu mai pună diagnostice cu ușurință, că dacă un deținut este bolnav de inimă poate să moară și acasă, ca și la muncă".

b) *Cazarea*: insuficiența locurilor de cazare revine în multe din rapoartele oficiale. Când i s-a raportat situația la coloniile șantierelor de la Canal (aprilie-mai 1952), ministrul Alexandru Drăghici „a apreciat că, dimpotrivă, condițiile erau prea bune, avertizându-i pe șefii coloniilor că nu manifestă suficientă severitate față de deținuți și cerând în mod expres înăsprirea regimului la maximum".

---

[68] Cristian Troncotă, *Colonia de muncă*, în „Arhivele Totalitarismului", I, nr. 1/1993, pp. 169-181.

c) Fixarea unor *norme de lucru zilnice imposibil de realizat* chiar şi de persoane valide. La „Canal" lucrările erau mult în urmă faţă de „plan" (1952). Alexandru Drăghici aruncă vina pe „sabotaje". O comisie condusă de maiorul Maximilian Vardan (şeful serviciului de contrasabotaj de la Canal), constată că nu era vorba de sabotaj şi că rămânerea mult în urmă a lucrărilor avea alte cauze. Alexandru Drăghici a calificat concluziile comisiei ca „duşmănoase", maiorul Vardan a fost îndepărtat, cei anchetaţi iniţial de comisie au fost arestaţi sub acuzaţia de sabotaj! La o şedinţă la care au participat Nicolski, Mişu Dulgheru, Gogu Popescu, Carabedian şi Iosif Chişinevschi, *Alexandru Drăghici a ordonat organizarea unui proces public în legătură cu „sabotajul" de la Canal*, cu precizarea că întreaga „acţiune" să se încheie în trei săptămâni.

Organele Securităţii s-au conformat, au fabricat întregul „proces", ţinut la şantierul Poarta Albă cu public bine selecţionat şi încheiat cu condamnări la moarte (din care trei au fost executate) şi cu muncă silnică pentru ceilalţi „inculpaţi". În 1968 conducerea P.C.R. a arătat că totul fusese o înscenare!!

d) *Tratamentul aplicat deţinuţilor în coloniile de muncă.*

„În unitatea noastră o parte din miliţieni bat deţinuţii în mod neomenos şi aceştia sunt încurajaţi de însăşi comandantul coloniei, lt. maj. Pavel, care şi el bate în repetate rânduri" (locotenentul Constantin Tănase, loctiitorul politic al coloniei de muncă „Salcia", într-un raport din 28 iunie 1952 către Direcţia generală a lagărelor şi coloniilor de muncă).

„Locotenent Manciulea Petre a ales în faţa mea 30-40 deţinuţi şi a început să-i bată cu pumnii şi cu picioarele, arătându-mi că aşa trebuie să fac şi eu pentru a face treabă cu ei" (declaraţia locotenentului Ion Cârliga de la secţia „Strâmba", aprilie 1953).

În octombrie 1952, „la Capul Midia, locotenentul major Liviu Borcea s-a năpustit asupra deţinutului Ignat care avea o fractură de coloană neconsolidată şi l-a călcat cu cizmele, lovindu-l puternic pe tot corpul, după care a dat ordin să fie vârât în închisoare" (declaraţia din 22 decembrie 1955, a medicului Liviu Radu, fost deţinut în colonia Capul Midia).

„Eu am găsit în carceră patru deţinuţi băgaţi de sublocotenentul Cârliga, doi în picioare şi doi cu capul în jos. Toţi deţinuţii aveau fiare în picioare. Bârlădeanu a fost introdus în carceră cu capul în jos. L-au scos afară şi peste două ore a murit" (declaraţia sergentului Nicolae Gheţău de la colonia „Salcia", la 17 iulie 1953).

„Am văzut cadavre de deţinuţi aduse de la «Bandoiu» şi «Strâmba» aruncate în curte sau ţinute în căruţe câte două-trei zile, având nasurile şi urechile mâncate de şobolani... Când erau ţânţari, din ordinul locotenentului Popa, deţinuţii erau dezbrăcaţi şi puşi seara să stea legaţi pentru a-i mânca ţânţarii..." (declaraţia deţinutului Jean Dincă, din colonia «Salcia», dată la 24 ianuarie 1955).

„Locotenentul (major) Pavel bătea într-un mod de nedescris deținuții. Eu personal am văzut bătând deținuții cu parul... Întrucât în acea zi au fost mai mulți morți, Prunescu, pentru a-i identifica, le-a pus cartoane în gură pe care scria numele. Deținutul Lazăr a fost adus la «Salcia» cu un asemenea carton în gură, acestuia deschizându-i-se gura cu un topor, dinții din maxilarul superior fiind complet rupți" (declarația deținutului Vasile Leoveanu, oficiant sanitar la colonia «Salcia», dată la 10 iunie 1953).

„Brigadierul Grigoraş a bătut până la exterminare pe deținutul Sotir Georgescu. După ce l-a bătut, l-a pus pe o targă pe care bătuse piroane de fier. Când l-a adus la infirmerie, de la secția «Bandoiu», era mort şi avea corpul în întregime perforat" (tot din declarația lui Vasile Leoveanu, mai sus amintită).

„Prin faptul că eu eram inginerul coloniei, circulam mai liber şi mi-am putut da seama că locuitorii satelor din jurul coloniei «Salcia» erau profund indignați de cele ce se petreceau acolo. ...Populația locală îşi manifesta simpatia pentru deținuții maltratați şi ura față de cadrele militare care conduceau colonia. Femeile din sat veneau noaptea în cimitirul unde erau îngropați deținuții şi aprindeau lumânări la căpătâiul lor..." (declarația deținutului Virgil Gavrilescu făcută în fața Tribunalului Militar...).

Toate mărturiile citate mai sus se află în actele oficiale ale anchetei începute de organele Procuraturii Militare începând din 1953. A fost redactată o „informare" – semnată, culmea cinismului, de Alexandru Drăghici – în care faptele arătate erau calificate drept „barbare".[69]

„Condamnarea" fărădelegilor. Până la urmă, oficialitățile nu au avut încotro (după cât se pare) şi Procuratura Militară a deschis o anchetă oficială în 1953. Au fost trimişi în judecată şi condamnați – pe termene de la muncă silnică pe viață la 6 ani închisoare corecțională – 24 ofițeri şi subofițeri şi 13 deținuți brigadieri (1955).

Dar la 18 iulie 1956, Procuratura Generală a introdus recurs în supraveghere, iar în septembrie 1956, plenul Tribunalului Suprem a admis recursul, a schimbat (micşorând, evident) calificarea juridică a infracțiunilor, dar a menținut pedepsele privative de libertate. La sugestia aceluiaşi Alexandru Drăghici, cei condamnați au făcut cerere de grațiere pe care au obținut-o în septembrie şi octombrie 1957. Mărinimos, ministrul adjunct de interne Gheorghe Pintilie (Pantiuşa) le-a acordat salariul pe trei luni; cei grațiați au fost trimişi pentru o lună la casele de odihnă ale M.A.I. „pentru refacerea sănătății fizice"! Apoi au fost încadrați, cu toate drepturile în M.A.I. (inclusiv recunoaşterea vechimii neîntrerupte pe timpul cât au stat în detenție!), reîncadrarea având loc la...

[69] Toate citatele sunt din studiul Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *Arhipelagul ororii*, III, în „Magazin Istoric", XXVII, nr. 5 (314), mai 1993, pp. 36-45.

Direcția generală a penitenciarelor și coloniilor de muncă, unde comiseseră fărădelegile amintite!![70] Mai mult cinism nu era posibil!

Fapte care arată că, în realitate, conducerea superioară a Ministerului Afacerilor Interne ca și aceea a P.M.R. nu au găsit de cuviință să pedepsească faptele ce se încadrau în definiția juridică a crimelor împotriva umanității și care nu cunosc prescripția.

Reîncadrarea torționarilor condamnați și repunerea lor în toate drepturile demonstrează complicitatea directă a oficialităților în comiterea fărădelegilor.

Deportări

Deportarea elementelor implicate în „tulburări" sau „potențial ostile" a fost practicată de regimul democrat popular după același model sovietic și aprobată „la cel mai înalt nivel".

Prima deportare de proporții a avut loc în noaptea de 2-3 martie 1949: 6 675 de proprietari cu familiile lor au fost scoase din locuințele lor și trimiși, numai cu hainele de pe ei, cu domiciliu obligatoriu, în alte localități.[71]

După răzmerițele țărănești din 1949/1950 au fost „dislocate" familii întregi:

din regiunea Bihor	163 familii (6 țărani împușcați pe loc)
din regiunile Arad, Baia Mare, Sibiu și Suceava	74 familii
din regiunea București (Teleorman și Ialomița)	94 familii
din regiunea Galați și Constanța	1 853 persoane[72]

În pregătirea marilor „dislocări" din 1951, M.A.I. a elaborat o *Directivă* cu o sumă de detalii privind „operațiunile" proiectate[73] Deportarea a început la 18 iunie 1951 și a cuprins zonele din Banat aflate la frontiera cu Iugoslavia, pe adâncimi variabile.

În vorbirea impersonală a cifrelor „operațiunea" din iunie 1951 a cuprins:

181 eșaloane (trenuri) cu 7 180 vagoane;

9 733 familii strămutate, cu 43 891 persoane (primele eșaloane au cuprins 33 944);

---

[70] *Ibidem*, pp. 40 și 45.

[71] Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948-1950: transformări instituționale*, Editura ALL, pp. 481-508 și tabelul de la pp. 507-508.

[72] Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *Drama dislocaților*, în „Magazin Istoric", XXVIII, nr. 5 (326), mai 1994, pp. 51-57.

[73] *Ibidem.*

11 066 militari selecţionaţi din 11 batalioane de Securitate pentru a „păzi“ pe dislocaţi de la „îmbarcare“ până la „destinaţie“!

O situaţie recapitulativă pe tot intervalul 1949-1961, întocmită de Consiliul Securităţii Statului, cuprinde 59 951 persoane dislocate sau cu domiciliul obligatoriu. Cifră în care intră: proprietarii a peste 50 ha cu familiile lor, persoanele din zona de frontieră (43 891), „foşti exploatatori“ (bancheri, industriaşi, comercianţi, aderenţi ai fostelor partide politice) şi 4 052 persoane cu D.O. (domiciliu obligatoriu) stabilit prin decizii individuale de către Comisii ale M.A.I.

Cifrele acoperă dramele a zeci de mii de oameni. Câteva exemple:

Soţii despărţite de soţ; copii separaţi de părinţi; cei mai mulţi dislocaţi lăsaţi zile şi săptămâni sub cerul liber fără a primi materiale necesare construirii unor „case“; asistenţa medicală inexistentă; lipsă acută de apă potabilă („ore în şir s-au auzit ţipetele copiilor care plângeau de sete“); autorităţi care interziceau sătenilor din comunele apropiate să vândă fructe dislocaţilor; „o avalanşă de abuzuri, ilegalităţi şi chiar crime, muşamalizate la vremea respectivă“; confiscarea de către miliţie a alimentelor trimise deportaţilor; lipsă generală de lemne de foc la venirea iernii în Bărăgan; cei decedaţi „contabilizaţi“ la „dispariţii“, fără întocmirea formelor legale[74].

Faza a doua a represiunii generalizate, 1958-1962

După moartea lui Iosif Vissarionovici Stalin, au încetat arestările masive; ele s-au redus considerabil ca număr. Deşi aparatul de represiune şi modul său de a opera rămăsese acelaşi, impresia a fost că anii 1954-1957 au reprezentat o relativă relaxare a represiunii generalizate.

La 17 februarie 1958 este adoptat decretul privitor la asigurarea ordinei în stat; prevede internarea în colonii de muncă, de la 2 la 4 ani a persoanelor care prin

---

[74] Exemplele, cu temei documentar în Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *Drama dislocaţilor*, în „Magazin Istoric“, XXVIII, nr. 6 (327), iunie 1994, pp. 24-31.

Bibliografie selectivă adiţională:.

Viorel Marineasa, Daniel Vighi, *Rusalii '51. Fragmente din deportarea în Bărăgan*, studiu istoric Viorel Screciu, Editura Marineasa, Timişoara, 1994.

Viorel Marineasa, Daniel Vighi, Valentin Sămânţă, *Deportarea în Bărăgan. Destine, documente, reportaje*, Editura Mirton, Timişoara, 1996.

Miodrag Milin, Liubomir Stepanov, *Golgota Bărăganului pentru sârbii din România, 1951-1956*, traducere din limba sârbă Ivo Muncean, Uniunea Democratică a Sârbilor şi Caraşovenilor din România, Timişoara, 1996.

Elena Spijavca, *Luni şi zile în Bărăgan*, editor Romulus Rusan, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2004.

Smaranda Vultur, *Istorie trăită, istorie povestită, Deportarea în Bărăgan, 1951-1956*, Editura Amarcord, Timişoara, 1997.

manifestările lor pun în primejdie ordinea de stat (formulare imprecisă pentru a îngădui internarea oricărei persoane).

Plenara C.C. al P.M.R. din 9-13 iunie 1958 declanşează „lupta împotriva ideologiei burgheze" şi critică în termeni duri manifestările de „apolitism, negativism, neutralism, eclectism, servilism şi snobism" în creaţia unor scriitori, artişti plastici, compozitori. Plenara adoptă o Hotărâre în acest sens.

La 21 iulie 1958 un alt decret lărgeşte sfera de aplicare a pedepsei capitale: pe primul loc se află colaborarea cetăţenilor români cu cei străini pentru a destabiliza situaţia internă sau externă a ţării. Au fost pronunţate mai multe condamnări la moarte pentru delicte care, în mod normal, nu se încadrau de fel în această categorie.

Noua fază a represiunii a fost hotărâtă de conducerea P.M.R. pentru a contracara: o posibilă reacţie internă (deşi improbabilă) la retragerea trupelor sovietice din România (iunie-iulie 1958); împotrivirea ţărănimii la faza finală a colectivizării (declanşată în 1958); pentru a „neutraliza" ecourile programului adoptat de Uniunea Comuniştilor din Iugoslavia, care introducea elemente (controlate) de liberalizare a vieţii sociale; pentru a curma efecte întârziate ale revoluţiei ungare din 1956. *La un deceniu de la proclamarea „republicii populare", regimul se simţea în siguranţă numai prin adoptarea de noi măsuri represive.*

De altfel, chiar din 1956, organele Securităţii fuseseră active. Ele anchetează 2 481 persoane şi „instrumentează", potrivit tipicului, procesele respective cu următoarele rezultate[75]:

996 persoane condamnate cu închisoare de la 1 la 5 ani.
388 de la 5 la 10 ani
69 de la 10-15 ani
52 de la 15-25 ani
6 pe viaţă
4 executate sub învinuirea de banditism politic, terorism, diversiune în sectorul industrial

În 1957/1958, Ministerul de Interne fixează domiciliul obligatoriu pentru 772 persoane, iar în 1958, decide (fără aprobarea instanţelor judecătoreşti) „internarea administrativă" pentru alte 946 persoane.[76]

Arestarea şi condamnarea unor personalităţi începe chiar din 1956. Astfel[77]:

1956, scriitorul *Paul Goma* – 2 ani închisoare pentru propagandă contra orânduirii socialiste.

---

[75] Marin Nedelea, *Istoria României în date, 1940-1995*, Editura Niculescu, Bucureşti, 1997, p. 112.

[76] *Ibidem*, p. 116.

[77] *Ibidem*, pp. 112-127, 130, 150.

1956, *peste 3 000 deținuți politici din penitenciarul Aiud fac greva foamei* (nu avem detalii).

2 ianuarie 1957, *Mihail Romniceanu*, fost ministru fără portofoliu din partea Partidului Național-Liberal (C.I.C. Brătianu) în guvernul P. Groza, în 1946 – 12 ani temniță grea și confiscarea averii (pentru delicte inventate!).

5 ianuarie 1957, scriitorul *Ștefan Augustin Doinaș* – 1 an închisoare corecțională și confiscarea averii pentru „omisiune de denunț".

12 septembrie 1957, arestarea istoricului și criticului literar *Vladimir Streinu*; condamnat la 7 ani închisoare corecțională pentru „uneltire contra ordinei sociale".

14 iulie 1958, *răscoala a 4 000 deținuți politici* la Gherla.

8 septembrie 1958, poetul *Vasile Voiculescu* – 5 ani temniță grea pentru că în anii războiului a elogiat armata română în acțiune pe Frontul din Răsărit, iar după august 1944, a scris poezii „cu caracter mistic, dușmănos".

11 decembrie 1958, arestarea filosofului *Constantin Noica*; condamnat la 25 ani muncă silnică pentru „uneltire contra orânduirii sociale".

1959, scriitorul *Ion Caraion* condamnat la 25 ani închisoare pentru „infracțiuni contra securității statului".

25 februarie 1960, scriitorul *Ion Negoițescu* arestat, apoi condamnat la 5 ani închisoare corecțională pentru „uneltire contra ordinei sociale".

1 martie 1960, scriitorul și epigramistul *Alexandru Teodoreanu (Păstorel)*, condamnat la 6 ani închisoare corecțională pentru „discuții dușmănoase" la adresa regimului.

1 martie 1960, scriitorul *Alexandru Paleologu* – 14 ani închisoare pentru activități contra securității statului.

16 decembrie 1961 – arestarea scriitorului *Edgar Papu*, 8 ani închisoare corecțională (sentința din 8 ianuarie 1963!) sub acuzația „uneltire contra ordinei sociale".

În toate aceste cazuri, pornind de la pretexte sau fapte mărunte, nesemnificative, organele Securității au fabricat procesele respective, iar instanțele s-au pronunțat în concordanță cu „probele" administrate.

În etapa de relativă relaxare (1954-1957) 6 211 persoane au fost arestate (cifre oficiale) pentru „activități împotriva securității statului". În 1958 sunt anchetați 47 643; în 1959 numărul lor scade la 37 893, iar în 1960 la 21 176. Dar în decembrie 1957, o statistică M.A.I. înregistrează 323 207 „elemente dușmănoase pentru care se deține material compromițător".[78]

Decretele de grațiere (1962-1964) au dus și la eliberarea persoanelor condamnate începând din 1957/58. *Scopul regimului fusese însă atins: intimidarea inteligenției, așa încât nimeni să nu mai pună în discuție realitățile politice, sociale sau culturale democrat populare.*

---

[78] Pentru atmosfera și detaliile din această fază a represiunii directe: Stelian Tănase, *Anatomia mistificării, 1944-1989*, Editura Humanitas, București, 1997; pentru cifrele anilor 1954-1957 și după, pp. 157-158.

În această a doua fază a represiunii, au decedat în închisoare mai multe personalități: *Aurelian Bentoiu*, avocat și scriitor, fost subsecretar de stat în guvernul național-liberal condus de Gh. Tătărescu (1936-1937); *Ion Mihalache*, vicepreședinte al P.N.Ț., decedat în închisoarea de la Râmnicu Sărat (în 1963); *Ion Lugoșianu*, fost director al cotidianului „Universul" (în 1957); *Ion Negulescu*, participant la organizația „Mișcarea Națională de rezistență" (la Jilava).

Geografia represiunii generalizate

Din 1947/48 și până către mijlocul anilor '60 *au funcționat cca 206 centre ale represiunii – penitenciare, colonii de muncă forțată, locuri de deportare și de anchetă, aziluri psihiatrice.*

Repartiția lor teritorială stabilită pe baza mărturiilor documentare, este următoarea:

București și împrejurimi	30
Bărăgan, Lunca Dunării, Balta Mare a Brăilei	67
Canalul Dunăre-Marea Neagră și alte locații din Dobrogea	44
Transilvania	32
Banat	11
Moldova	22
Total	206

La acestea se adaugă *8 azile psihiatrice* unde erau trimiși și deținuți politici. În plus au fost descoperite *gropi comune* și identificate *locuri unde au avut loc execuții, fără judecată*, după cum urmează (cifrele sunt provizorii):

Banat	5
Oltenia	5
Muntenia	3
Dobrogea	7
Moldova	12
Transilvania	23
Total	55

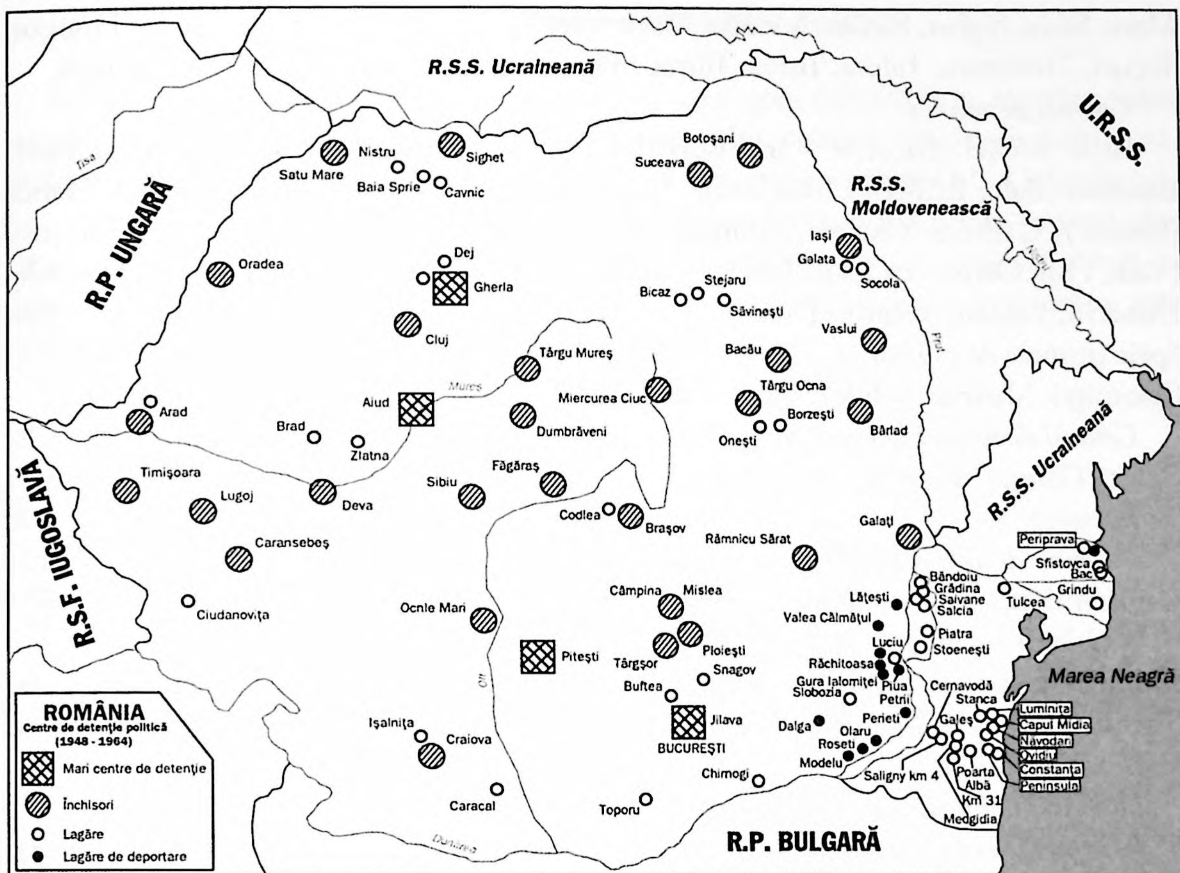

Fig. 147 Harta represiunii generalizate în Republica Populară Română, 1948-1964[79]

O cercetare recentă a stabilit următoarele centre şi puncte ale represiunii astfel:

Penitenciare[80]

Aiud, Alba Iulia, Arad, Bacău, Botoşani, Braşov, Brăila, Buzău, Constanţa, Caracal, Caransebeş, Cluj, Codlea, Colibaşi, Craiova, Dej, Deva, Dumbrăveni (femei), Făgăraş, Focşani, Galaţi, Gherla, Iaşi, Jilava, Lugoj, Mărgineni (femei), Miercurea Ciuc (femei), Mislea (femei), Ocnele Mari, Oradea, Oraviţa, Piteşti, Ploieşti, Râmnicu Sărat, Satu

[79] Harta este întocmită de Eugen Şahan, Concepţia şi organizarea cartografică de Jipa Rotaru. Harta este anexată la *Addenda* alcătuită sub egida Fundaţiei Academia Civică, argument Romulus Rusan, studii introductiv Dennis Deletant, Marius Oprea şi Ştefan Mariţiu. Addenda a apărut odată cu versiunea în limba română a volumului *Cartea Neagră a Comunismului. Crime. Teroare. Represiune*, de Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Panné, Andrzej Paczkowski, Karel Bartosek, Jean-Louis Margolin, traducere din franceză de Maria Ivănescu, Luana Schidu, Brânduşa Prelipceanu, Emanoil Marcu, Doina Jela Despois, Daniela Ştefănescu, Ileana Busuioc, Editura Humanitas şi Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1998.

[80] *Dicţionarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, de Andrei Muraru (coordonator), Clara Mareş, Dumitru Lăcătuşu, Cristina Roman, Marius Stan, Constantin Petre, Sorin Cucerai, studiu introductiv Cristina Roman, Postfaţă Marius Oprea, Polirom, Iaşi, 2008.

Mare, Sibiu, Sighet, Slatina, Suceava, Târgovişte, Tg. Jiu, Tg. Mureş, Tg. Ocna, Târguşor, Tecuci, Timişoara, Tulcea, Turda, Turnu Măgurele, Turnu Severin, Vaslui, Văcăreşti.

Colonii de muncă

Balta Brăilei, Bacurile – închisori din Delta Dunării (Kastro, Gironde şi Yser), Bandoiu (Balta Brăilei), Chilia Veche, Cojocaru (Ostrov), Dăeni (Balta Brăilei), Florica (Ostrov), Gârliciu (Ostrov), Giurgieni (Lunca Dunării), Grădina (Ostrov), Hârşova (Vadu Oii), Ostrov (cu Piatra Frecăţei, Grădina, Salcia, Stoeneşti), Periprava (Letea-Delta Dunării), Vlădeni (Câmpia Dunării), Brad (Hunedoara), Mărculeşti (jud. Ialomiţa), Baia Sprie (minele de plumb), Cavnic (mină metaliferă), Nistru (Maramureş), Oneşti, Perieţi (Ialomiţa), Slatina, Tichileşti (jud. Brăila).

Colonii de muncă la Canalul Dunăre–Marea Neagră: Capu Midia, Carasu, Cernavodă, Coasta Galeş, Culme, Kilometrul 31, Peninsula (Valea Neagră), Poarta Albă, Saligny.

Bucureşti

– *Centre de anchetă*: Băneasa, Calea Rahovei, Direcţia Generală a Miliţiei, Malmaison, Ministerul de Interne, Prefectura Poliţiei Capitalei, Snagov, Uranus.

– *Colonii de muncă, lagăre de internare*: Apărătorii Patriei, Bragadiru, Buciumeni, Budeşti, Căldăruşani, Chiajna, Chitila, Ciurel, Domneşti, Ferma Roşie Pipera, Fundulea, Ghencea, Leonida, Măgurele, Mogoşoaia, Periş, Plătăreşti, Popeşti-Leordeni, Roşu, Sf. Andrei, Vama Poştei.

Domiciliu obligatoriu: Căldăruşani, Cernica, Ciorogârla, Snagov, Ţigăneşti.

În întreaga ei istorie societatea românească n-a cunoscut mai multe locuri unde silnicia şi violenţele sub toate formele, până la ucidere, să se fi manifestat în aşa proporţii, ca în anii 1947-1964, sub regimul autointitulat „democrat popular".

Odată cu acordarea graţierilor „coloniile de muncă", satele de deportare, centrele de anchetă şi detenţie au fost desfiinţate. Chiar din anii '70, nimic nu mai arăta existenţa lor, ca şi cum n-ar fi fost! Astăzi, o scrisoare sau carte poştală spre sau dintr-o asemenea aşezare, ca şi fotografii, constituie documente de prim interes. La acestea se adaugă memoriile celor deportaţi.[81]

---

[81] A se consulta, de asemenea: a) Radu Ciuceanu, *Regimul penitenciar din România, 1940-1962*, studiu introductiv şi documente, cu o listă alfabetică a ofiţerilor din sistemul penitenciar care au îndeplinit funcţii de conducere în anii 1948-1989, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001.

b) Doina Jela, *Lexiconul negru. Unelte ale represiunii comuniste*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2001.

c-d-e) *Mecanisme represive în România. 1945-1989. Dicţionar biografic*, vol. A-C, vol. D-G, vol. H-L, coordonator Octavian Roske, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001, 2003, 2004.

Grațieri. Eliberarea deținuților politici

Începând cu 1954/1955 în câteva cazuri izolate, apoi din 1960 în număr sporit, conducerea P.M.R. hotărăşte grațierea condamnaților politici. Decizia a fost luată, probabil, din considerente de politică generală (R.P.R. este admisă la O.N.U. în decembrie 1955); deopotrivă pentru că regimul se simțea mai în control asupra întregii țări. Persoanele în cauză au fost grațiate de executarea restului pedepsei, dar au rămas cu dosarul penal şi cu condamnarea respectivă. Situația numerică a grațierilor este următoarea:

Anul	Nr. persoane grațiate
1954	1
1955	1 + un nr. neprecizat
1956	109
1957	2
1959	1
1960	1 195
1961	65
1962	1 464
1963	2 543
1964	8 675
Total	**14 056**

Din totalul de 14 056 deținuți politici, 12 682 (90,2%) au fost eliberați în 1962-1964 ultimii trei ani ai cârmuirii lui Gheorghiu-Dej.[82]

Nu avem mărturii directe asupra motivelor care au determinat conducerea P.M.R. să adopte o asemenea hotărâre. În 1964 a fost dată publicității „Declarația din Aprilie". Eliberările din detenție din 1962-1963 şi lotul masiv din 1964, erau menite să creeze un climat de oarecare destindere. În paralel, deschiderea diplomatică spre țările Europei de Vest şi contactele cu administrația de la Washington se cuveneau însoțite de gesturi în interior care să arate că regimul a adoptat alt curs decât represiunea generalizată din etapa anterioară.

[82] Cifrele sunt reproduse din studiul *M.A.I. și Securitatea: date și documente inedite, 1948-1965*, de Mircea Suciu, Robert Levy şi Laurențiu Panaite, în „Dosarele Istoriei", anul I, nr. 5, 1996, pp. 47-64.

110/MI/15.06.1979
Nr.13833/0067
Prim.Cpt.Morcan Ion
Inf. MIRCEA

<u>strict secret</u>
exemplar nr.___
I 0085.203 25.06.79

<u>N O T A</u>

In legătură cu Nistor Chioveanu pe care l-am reîntîlnit după foarte mult timp, mai exact nu l-am mai văzut din toamna anului 1944.

In ziua de 15.06.1979 pe la orele 12 l.am abordat în incinta sanatoriului din Mangalia, în care își făcea tratamentul. Eu l.am așteptat pe hol pînă a apărut însoțit de soție și voia să se ducă spre apartament. Fac mențiunea că-cu o zi înainte deși ne-am văzut și studiat reciproc, cu ocazia procedurii la bazinul de sulf, Chioveanu a evitat să deschidă vreo discuție sau să facă vreun gest că m-ar fi recunoscut.

In momentul în care m-am ridicat de pe scaun și m-am adresat lor s-a oprit fără a arăta surpriză și mi-a zîmbit.

I-am spus că am fost în dubiu în ceea ce îl privește în sensul că nu eram prea convins că l-am identificat și recunoscut.

Mi-a spus imediat că el este, ne-am dat mîna și ne-am îmbrățișat. <u>Era foarte emoționat</u>. M.am scuzat la rîndu-mi că îndoiala ce o aveam m-a oprit să-l abordez în ziua precedentă. Deabia ajuns acasă reflectînd asupra situației mi-am zis că trebuie să încerc o întrebare spre a mă convinge asupra persoanei. Mi.am manifestat și eu foarte afectuos bucuria revederii și l-am întrebat dacă poate să-mi acorde cîteva minute. Mi-a spus imediat da și predînd fișa sanatorială soției o rugă să urce la camară și să-l aștepte. Am rămas chiar pe locul unde l-am abordat eu și ne-am așezat în cele două fotolii de pe hol.

Chioveanu a început imediat să-mi justifice de ce

./.

Fig. 148 (*sus*) Și după „eliberare", foștii deținuți politici erau supravegheați: în imagine Nistor Chioreanu (fotografiat în filaj). (*alături*) Notă a unui informator referitoare la Nistor Chioreanu, fost deținut politic.

Cum a ajuns conducerea P.M.R. la o atare decizie în 1963-1964?

În 1960, la Congresul al III-lea P.M.R., Ion Gheorghe Maurer preşedintele Consiliului de Miniştri, formulează principiile perfecţionării şi adâncirii „continue" a „democratismului" orânduirii de stat democrat-populare. Între acestea, „stricta respectare a principiului legalităţii populare" ca „principiu de bază" al orânduirii de stat şi „transpunerea lui efectivă în practică".

Primul-ministru enumeră „formele obşteşti de influenţare a celor ce încalcă normele vieţii sociale", asesorii populari (neconvingător, întrucât aceştia au votat tot ce li se indica, nota D.C.G.), consiliile de judecată din întreprinderi şi instituţii, comisiile de soluţionare a litigiilor de muncă şi cele de împăciuire.[83]

Subînţelegea primul-ministru şi respectarea legalităţii populare de către organele de stat? Expunerea sa nu face o atare precizare, dar în 1960 (anul Congresului III P.M.R.) sunt aprobate 1 195 graţieri pentru ca în 1961 cifra să se reducă la 65 (!), iar în trei ani 1962-1964 cifra celor eliberaţi să se ridice la 12 682.

Recapitulând, anii 1958-1962 au înregistrat un număr notabil de procese politice, cu motivarea „infracţiuni contra securităţii statului" cei condamnaţi fiind îndeosebi cărturari (vezi mai înainte „noua fază a represiunii" 1958).

Dar paralel cu aceste procese politice cu motivări fabricate, conducerea superioară P.M.R. (Gheorghiu-Dej, Biroul Politic) va fi ajuns la concluzia că a continua represiunea devine contraproductiv şi dăunător pentru politica generală urmărită de regimul democrat-popular, îndeosebi pe plan extern.

O atare schimbare – esenţială de fapt – se citeşte în „motivările" scrise de acelaşi Alexandru Drăghici, care patronase violenţele din anii '50 pentru aprobarea graţierilor şi anume:

– atitudinea celor în cauză „faţă de muncă şi rezultatele bune obţinute în procesul de reeducare";

– vârsta înaintată;

– starea sănătăţii;

dar vor fi graţiaţi de executarea restului pedepsei şi cei „care au continuat şi la locurile de detenţie să aibă până în prezent manifestări duşmănoase, unii refuzând să se integreze în procesul de reeducare".

Ministrul Afacerilor Interne, general-colonel Alexandru Drăghici motivează astfel propunerea de graţiere a acestei categorii, deoarece „orânduirea noastră socială şi de stat s-a consolidat definitiv, este trainică şi se bucură de unitatea moral-politică şi sprijinul întregului popor".

„Eventualele acţiuni duşmănoase... vor fi respinse şi nu vor găsi aderenţi."

---

[83] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român, 20-25 iunie 1960*, Editura Politică, Bucureşti, 1960, pp. 414-415.

Rezultă că ministrul şi aparatul de represiune *au primit ordin* să întocmească motivările citate.

De altfel la 20 iulie 1964, referatul Secretariatului General al Consiliului de Miniştri privind graţierea a 2 467 de condamnaţi de executarea restului pedepsei începe astfel: „*În baza indicaţiilor primite* şi analizei situaţiei unor condamnaţi...". La fel scrie şi ministrul Afacerilor Interne: „*În baza indicaţiilor primite*, analizând situaţia unor condamnaţi...". La fel scrie şi un subordonat al său în proiectul de decret privind graţierea altor 3 467 condamnaţi: „*În baza indicaţiilor primite* şi analizei situaţiei unor condamnaţi...".[84]

Indicaţii primite de unde? Nu se spune, dar evident că ele veneau de la forul superior conducerea P.M.R., prim-secretarul Gheorghe Gheorghiu-Dej sau Biroul Politic.

Reorganizări ale Securităţii

La moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (martie 1965), ţara se afla întru totul sub controlul partidului, a aparatului represiv (Securitate, miliţie, legislaţie penală, sistem judiciar, penitenciare, trupe de securitate), a instituţiilor şi organizaţiilor statului democrat-popular.

Deşi arestările în masă încetaseră, deţinuţii politici fuseseră eliberaţi; dar aparatul represiv rămăsese pe loc, cu aceleaşi principii diriguitoare şi de funcţionare, şi aproape cu aceleaşi cadre.

Noul lider P.C.R. Nicolae Ceauşescu avea în faţă câteva realităţi interdependente, ce urmau a fi luate în seamă, anume:

– raporturile între Partid şi Securitate şi pe plan instituţional şi *de facto*, cu delimitarea mai precisă a ierarhiei şi a sferelor de competenţă;

– înnoirea cadrelor aparatului represiv;

– adaptarea regimului şi a Securităţii la noile condiţii generale, anume: circulaţia în creştere a cetăţenilor de la o ţară la alta; emisiunile în limba română a posturilor de radio din Vest (Europa Liberă, B.B.C. ş.a.), ascultate fără bruiaj; climatul internaţional care evolua spre destindere; o adaptare care să menţină controlul asupra populaţiei – dar fără „metodele" de constrângere de până atunci;

– înnoirea componenţei C.C. şi mai ales a conducerii efective a partidului;

– întărirea poziţiei personale a lui Nicolae Ceauşescu în faţa eventualilor competitori la conducerea Partidului, îndeosebi Alexandru Drăghici, mai marele Afacerilor Interne (inclusiv Securitatea) şi care avea şi legăturile adecvate în conducerea superioară P.C.R.;

– pe plan extern, continuarea deschiderii către ţările din Vest şi cele din „Lumea a treia", linie trasată în ultimii ani ai lui Gheorghiu-Dej.

---

[84] Mircea Suciu, Robert Levy, Laurenţiu Panaite, studiul citat, pp. 62-64.

După intervenția din Cehoslovacia (august 1968), s-a adăugat un nou „factor de risc" – *spionajul sovietic*. După retragerea trupelor Armatei Roșii și a consilierilor U.R.S.S., rămăsese în țară o rețea de agenți lăsați în „adormire", pentru a fi „reactivați" la momentul potrivit. Din ordinul lui Nicolae Ceaușescu a fost înființată o unitate specială în cadrul Securității, pentru a urmări și contracara spionajul sovietic.[85]

Delimitarea raporturilor dintre Partid și Securitate a început cu *Plenara C.C. al P.C.R. din 26-27 iunie 1967*, unde Vasile Patilineț a prezentat raportul intitulat *Unele probleme privind activitatea organelor de Securitate.* Documentul a evidențiat faptul că „Partidul" a exercitat un slab control asupra Securității și a criticat unele metode de lucru ale acesteia: abuzuri, încălcări de legalitate, anchete cu folosirea unor „mijloace nepermise". „Sarcina fundamentală a organelor M.A.I. – a precizat Nicolae Ceaușescu la amintita plenară – este de a-și îndrepta atenția împotriva elementelor care desfășoară efectiv acțiuni dușmănoase, împotriva celor ce aduc prejudiciu securității statului și economiei naționale."[86] „Sarcina" rămânea aceeași, dar metodele se cuveneau schimbate.

Alexandru Drăghici se apără la plenară: „Tovarăși, s-a făcut aici o afirmație, că în Ministerul de Interne exista tendința de a fi egal cu partidul. Nu, tovarăși. Niciodată n-am avut acest sentiment. Niciodată n-am avut această tendință personal... Că au fost anumite elemente care au luat măsuri negândite, au fost, dar toate acestea sunt slăbiciuni pe care le-am combătut, le combatem și acum și le vom combate și în viitor". Toată vina, a adăugat ministrul, a aparținut consilierilor sovietici (îndepărtați între timp).

A urmat înființarea *Departamentului Securității Statului* în cadrul M.A.I., condus de un *Consiliu al Securității Statului* (C.S.S.) „organ deliberativ", care răspundea față de „conducerea de partid și de stat pentru întreaga muncă ce o desfășoară organele securității statului".

Ulterior, a fost constituit și *Grupul de aviație al C.S.S.*, cu patru elicoptere *Alouette* (franceze) și șase avioane BN-2 (aduse din Anglia). Concomitent au fost organizate și *Trupele de desant.* Grupul de aviație a fost însă desființat în 1974 din dispoziția Elenei Ceaușescu, urmare a unor controverse și rivalități între M.A.I. și M.Ap.N.[87]

La „concluzii" comentează Nicolae Ceaușescu: „...Organele de Securitate să fie organe care servesc partidul, care servesc guvernul, care execută și îndeplinesc îndatoririle pe care le au din partea partidului și nu să le punem pe ele să rezolve diferite probleme care apar în partid..."[88].

A urmat, la 13 februarie 1968, o altă schimbare. Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri *Consiliul Securității Statului* este alcătuit din: președinte, prim-vicepreședinte, doi

[85] Unitate dotată cu mijloace tehnice la zi și cu ofițeri de elită: C. Troncotă, *Duplicitarii*, p. 34.

[86] Monica Grigore, *Ceaușescu și redefinirea raporturilor dintre Partid și Securitate (1967-1968)*, în *Arhivele Securității*, Editura Nemira, București, 2004, p. 398.

[87] Troncotă, *Duplicitarii*, pp. 36-38.

[88] *Ibidem*, p. 399.

vicepreşedinţi (unul pentru Direcţia Generală de Informaţii Interne şi unul pentru Informaţii Externe), Direcţia Generală de Contraspionaj; idem – Tehnico-Operativă; Direcţia a VIII-a (Securitatea Personală a Conducerii de Partid); a IX-a (Filaj şi Investigaţii); a X-a (anchete penale); direcţiile Personal, Învăţământ; Serviciul „B" (asigura contrainformativ aparatul de securitate); Serviciul „C" (evidenţa operativă); corpul de consilieri şi inspectori; cancelaria Consiliului Securităţii; comandamentul trupelor de Securitate.[89]

La 16 februarie 1968 apare şi Ordinul Preşedintelui Consiliului Securităţii Statului prin care direcţiile regionale şi raioanele de securitate îşi încetează activitatea. Pe aceeaşi dată se constituie „inspectoratele judeţene de securitate, organe teritoriale ale Consiliului Securităţii Statului".[90]

La 16 martie 1968 este aprobată Hotărârea (strict secretă) nr. 119 a Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. cu privire la „întărirea controlului de partid asupra activităţii organelor de Securitate şi Miliţie".[91]

Acestea urmau să fie *controlate* şi *îndrumate* în întreaga lor activitate, de către comitetele judeţene, municipale şi orăşeneşti de partid. Hotărârea insistă ca organele de Securitate şi Miliţie *„să respecte legalitatea socialistă"*; ca activitatea lor să fie „periodic" analizată de forurile partidului; ca primii secretari şi secretariatele comitetelor judeţene, municipale şi orăşeneşti de partid să fie informaţi „sistematic şi operativ" de către „şefii organelor de Securitate şi miliţie".

În 1971 a fost constituit şi *Centrul de Informatică şi Documentare* (C.I.D.), dotat cu „cele mai moderne echipamente de calcul ale firmei IBM". Acestea au fost montate în clădirea de lângă biserica Kretzulescu, de către specialişti est-germani (ingineri *STASI*) care, probabil, puseseră în funcţie la Moscova, sistemul sovietic de centralizare a datelor privind „Inamicul". Acest fapt precum şi angajarea la C.I.D. a unor ingineri militari cu studii la Academiile Tehnice din Moscova „aruncă unele semne de întrebare privind inviolabilitatea sistemului de proiecţie a bazelor de date faţă de «marele prieten de la Răsărit»".[92]

Ulterior, au mai luat fiinţă (şi prin transformarea unor servicii existente): *Comandamentul pentru Tehnică Operativă şi Transmisiuni* (C.T.O.T., 1973), cât şi *Centrul Naţional de Transmisiuni Cifrate*, pentru uzul ambasadelor române, Direcţiei de informaţii militare şi Comitetului Central al P.C.R.

Au crescut efectivele Direcţiei a V „securitate şi gardă" – *protecţia înalţilor demnitari*. Temerile cuplului prezidenţial „de a cădea victime unor atentate" au făcut ca sute de

---

[89] *Securitatea II*, Studiul introductiv de Elis Neagoe Pleşa şi Liviu Pleşa, pp. VIII-IX şi 42.

[90] *Ibidem*, p. 43. La 3 aprilie 1968, Consiliul de Stat emite decretul nr. 295 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Consiliului Securităţii Statului. Idem, pp. 74-79.

[91] *Ibidem*, pp. 414-420.

[92] Troncotă, *op. cit.*, pp. 38-39.

ofițeri și subofițeri ai Securității să stea înșirați pe traseele unde se deplasau șeful statului și soția sa.

„Asigurarea securității cuplului Ceaușescu, ...a perturbat grav munca informativă a compartimentelor, transformând-o într-o activitate de pază și ordine".

Imaginea a zeci și zeci de „civili" înșiruiți, săptămână de săptămână, pe traseele perechii prezidențiale, a dus la concluzia că securitatea statului, în anii '80 mai ales, „era o instituție la dispoziția dictatorilor pentru asigurarea protecției lor personale și întărirea dictaturii" (observația generalului Iulian Vlad).[93]

Plenara C.C. al P.C.R. din 22-25 aprilie 1968

Plenara C.C. al P.C.R. din 22-25 aprilie 1968, a marcat:

– reabilitarea lui Lucrețiu Pătrășcanu și a altor fruntași ai P.C.R., victime ale sistemului represiv din anii '40-'50;

– recunoașterea explicită a metodelor violente de anchetă, practicate în anii precedenți;

– eliminarea definitivă a lui Alexandru Drăghici din cercul puterii și din partid;

– răspunderea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej pentru abuzurile și încălcarea „legalității" în anii când a condus partidul;

– pe cale de consecință, întărirea poziției de lider a lui Nicolae Ceaușescu;

– o schimbare efectivă a metodelor folosite de Securitate și de aparatul represiv în general.

O comisie specială începuse să cerceteze, în deplină confidențialitate, încă din toamna 1965, abuzurile din anii lui Gheorghiu-Dej.

Au ieșit la iveală violențele din timpul anchetării lui Pătrășcanu, tortura, acuzațiile false, declarațiile mincinoase – răspunderea ultimă revenind lui Alexandru Drăghici în calitatea sa de ministru al Securității Statului în 1954. Dezvăluirea acestor fapte a dus și la criticarea pe față a lui Gheorghiu-Dej, ca prim beneficiar al dispariției fizice a lui Pătrășcanu.[94]

La plenara C.C. din 22-25 aprilie 1968, Nicolae Ceaușescu l-a atacat violent pe Alexandru Drăghici și implicit pe Gheorghiu-Dej.

---

[93] C. Troncotă, *Duplicitarii*, pp. 39-40; citat din Cozma Neagu, Ion Stănescu, *De la iscoadă la agentul modern în spionajul și contraspionajul românesc*, Editura Paco, București, 2001, pp. 190-199.

[94] Plenara a fost precedată de o reuniune a Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (18 aprilie). Nicolae Ceaușescu a propus Prezidiului anularea condamnării lui Lucrețiu Pătrășcanu; a semnalat totodată răspunderea lui Gheorghiu-Dej în această condamnare. Textul cuvântului lui N. Ceaușescu în volumul Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a securității în documente, 1949-1989*, studiu introductiv Dennis Deletant, Polirom, Iași, 2002, pp. 365-376.

„Este în afară orice îndoială că arestarea şi condamnarea lui Pătrăşcanu nu are nici o justificare, că asistăm la o *înscenare odioasă*, că Pătrăşcanu este *victima unui asasinat mişelesc*... Şi în cazul lui Foriş avem de-a face cu un *asasinat josnic*...“.

„Că sutele de arestări de activişti de partid şi de stat, *maltrataţi* şi *schingiuiţi de către organele de Securitate*, constituie acte pe care partidul nostru le reprobă şi le condamnă cu toată hotărârea... Toate acestea... îl condamnă şi îl acuză pe Alexandru Drăghici ca organizator şi înfăptuitor al acestor acţiuni criminale împotriva unor activişti de partid şi de stat...“ (sublinierile D.C.G.).

„Tovarăşul Drăghici... încearcă să convingă pe membrii Comitetului Central că el are dreptate... că regretă că n-a reuşit să găsească dovezi suficiente pentru a justifica toate crimele, că ancheta a fost slabă şi de aceea a dat posibilitate comisiei să găsească slăbiciunile anchetei.“

Siguranţa burghezo-moşierească „nici ea n-a îndrăznit să-i trimită la moarte pe Pătrăşcanu sau pe alţi conducători ai partidului. Asta au îndrăznit-o Drăghici şi Gheorghiu-Dej, la adăpostul principiilor şi cinstei de comunişti.“[95]

La sfârşitul plenarei Alexandru Drăghici a fost scos din Comitetul Central al P.C.R., din Comitetul Executiv şi din Prezidiul Permanent al C.C. al P.C.R. şi chiar din P.C.R. Ulterior a fost degradat şi trecut în rezervă ca simplu soldat (avusese gradul de general-colonel).

Nicolae Ceauşescu a îndrept tot focul acuzaţiilor asupra lui Alexandru Drăghici. N-a spus vreun cuvânt despre miile, zecile de mii de cazuri când bătaia, violenţele şi tortura au fost folosite împotriva deţinuţilor; nimic despre execuţiile sumare, fără judecată. N-a menţionat faptul că violenţele de tot felul făceau parte din metodele curente ale Securităţii şi Miliţiei inclusiv în procesul de colectivizare. Nu putea s-o facă deoarece ar fi discreditat oficial o componentă esenţială a regimului – anume întreg sistemul represiv.

Dar afirmase limpede că organele de Securitate au „maltratat“ şi „schingiut“. „Oare tovarăşul Vijoli[96] a visat că a fost bătut timp de doi ani şi jumătate?“ – a întrebat retoric şeful P.C.R. Maltratările, schinguirile şi bătăile au fost aplicate nu numai unor activişti ai partidului, ci îndeosebi zecilor şi zecilor de mii de deţinuţi politici, aflaţi sub „anchetă“.

De reţinut însă că *aproape nici unul din torţionari şi din cei care au patronat violenţele nu a fost tras la răspundere*. În 1968 şi după aceea o sumă din cadrele „vechi“ au fost pensionate pentru limită de vârstă sau socotite ca „necorespunzătoare“. Dar *nimeni n-a avut de dat socoteală pentru fărădelegile făptuite*.

---

[95] *Ibidem*, p. 366.

[96] Vijoli, adjunct al ministrului de Finanţe a fost arestat în 1952 sub false acuzaţii.

Noua politică de cadre

După plenara din aprilie 1968, s-au produs schimbări notabile şi în politica de cadre. În primul rând n-a mai avut loc specializarea ofiţerilor de securitate în Academiile de profil al K.G.B.-ului (din U.R.S.S.).

„Această situaţie, unică în sistemul ţărilor comuniste frăţeşti, a fost instituită în România încă de la începutul anilor '60 şi a fost menţinută cu stricteţe pe tot parcursul regimului comunist. În contrast, regimurile comuniste frăţeşti din Ungaria, Cehoslovacia şi Polonia de exemplu, şi-au pregătit sistematic un număr important de cadre de informaţii, în U.R.S.S. până la «revoluţiile de catifea».“

Constatarea aparţine lui Tjeerd Sleeswijk Wissner, fost director al Serviciului olandez de Informaţii Militare.

În iunie 1968 *Şcoala de ofiţeri nr. 1 de la Băneasa a C.S.S.* devine *Şcoala de pregătire şi perfecţionare a ofiţerilor de Securitate*, cu durată variabilă 5-6 luni, un an, trei ani. A fost constituită şi o *Şcoală de pregătire şi perfecţionare a ofiţerilor cunoscători de limbi străine.* O altă şcoală, destinată reciclării cadrelor de comandă, a fost deschisă la Bran (judeţul Braşov); o a treia, la Grădiştea (judeţul Giurgiu).[97]

A continuat *sistemul de recrutare a absolvenţilor din institutele superioare de învăţământ* – tehnic, ştiinţific, umanist – toţi vorbitori de limbi străine de circulaţie. În acest fel, s-a produs „o adevărată infuzie“ de tineri cu studii superioare. Cu atât mai mult cu cât, la recrutare, ei erau informaţi că „Securitatea este o instituţie a elitelor ce apără poporul şi statul socialist, fapt pentru care e nevoie de inteligenţă, profesionalism, disciplină şi chiar sacrificiu atunci când ţara o cere“.[98]

Regimul supravegherii informative

Plenara din 22-25 aprilie 1968 a avut şi urmări de lungă durată: teroarea politică, arestările arbitrare, înscenările judiciare, climatul de opresiune crescândă, au încetat în cea mai mare măsură.

Ceea ce a urmat a fost *supravegherea informativă*[99] a persoanelor sau grupurilor, cu „probleme“ reale sau potenţiale. Metoda cea mai des folosită a fost *avertizarea* celor în cauză; ca, de exemplu, cei ce criticau în public regimul sau difuzau ştirile de la „Europa Liberă“ sau colportau felurite zvonuri. Dispunem şi de unele cifre.

Între 1 ianuarie 1967 şi 31 mai 1968, un număr de 353 590 locuitori din mediul rural se aflau în supraveghere informativă generală cu ajutorul a 30 459 informatori. Au

[97] Centrul de pregătire şi perfecţionare a cadrelor active şi de rezervă.
[98] Troncotă, *op. cit.*, p. 43.
[99] Elis Neagoe Pleşa şi Liviu Pleşa în *Securitatea II*, pp. XVIII-XX.

fost emise atunci 1 736 avertizări, 86 demascări (cu dezbatere publică), 81 arestări. (În anii '50 avertizarea nu exista ca metodă de lucru, cei vizaţi erau arestaţi de îndată.).

În 1977, dispunem de o analiză privind 15 inspectorate judeţene de securitate, cu un total de 1 554 avertizări şi puneri în dezbatere publică. Cauzele?.

75,6% pentru „comentarii duşmănoase";
7,35% manifestări naţionalist-iredentiste (cetăţeni români de naţionalitate maghiară);
6,1% relaţii cu cetăţeni străini;
2,9% difuzare de texte cu „conţinut ostil".

Din cei „avertizaţi":

31% erau muncitori
21% intelectuali
15% pensionari
9,5% ţărani
11,4% elevi şi studenţi (120 cazuri în vârstă sub 20 ani)[100]

Privite în perspectivă, schimbările au fost notabile. Un raport al Securităţii „privind concluziile şi învăţămintele ce se desprind din documentele Plenarei C.C. al P.C.R. din 22-25 aprilie 1968", consemna că, potrivit dispoziţiilor „fostei conduceri a M.A.I." (= Alexandru Drăghici, nota D.C.G.):

„...S-a ajuns la un fapt pur şi simplu de neimaginat ca în cartoteca evidenţei generale a organelor Securităţii statului să se găsească în anul 1965 circa 7 000 000 cetăţeni, ceea ce reprezintă peste 1/3 din populaţia ţării..." (peste 50% din populaţia adultă!).

Raportul adaugă:

„...aparatul de Securitate a fost impus ani de-a rândul la crearea unei reţele de informatori exagerat de umflate prin care, într-un fel sau altul, în decursul timpului, au trecut aproximativ 500 000 de cetăţeni." La care se adaugă reţeaua informativă a miliţiei.[101]

În stadiul actual al cercetării, cifrele de mai sus nu pot fi încă verificate. Dar în 1965 – deşi deţinuţii politici fuseseră eliberaţi, iar arestările pe această temă se constituiau o excepţie, totuşi climatul difuz era unul de temere şi suspiciune, alimentat de imaginea unei Securităţi atotştiutoare. Sau în cuvintele unui veteran al partidului – Gheorghe Stoica – „Concepţia este că la Securitate trebuie să se ştie totul".[102]

O supraveghere preventivă la scara ţării întregi s-a efectuat cu ajutorul unui număr însemnat de informatori.

---

[100] *Ibidem*, p. XX.
[101] Monica Grigore, *studiul citat*, p. 412.
[102] Declaraţie din anul 1973, Idem, p. 411, nota 56.

D.S.S. în 1978-1989

În aprilie 1978 *Departamentul Securităţii Statului* (D.S.S.) devine o instituţie în cadrul Ministerului de Interne subordonată direct preşedintelui R.S.R., Nicolae Ceauşescu, secretar general al P.C.R. În acelaşi an este înfiinţat şi *Inspectoratul de Securitate a Municipiului Bucureşti* (I.S.M.B.).

Aparatul de Securitate trecea astfel printr-o nouă restructurare, iar numirea lui Tudor Postelnicu, fost prim-secretar al judeţului Buzău, însemna o accentuare a controlului de partid *efectuată de un activist care nu avea calificarea de a conduce un organism atât de complex şi specializat.* Numire efectuată potrivit unei noi definiţii: „lucrătorul de securitate este un activist de partid într-un domeniu special". Accentul cădea asupra activistului, nu asupra persoanei de specialitate. În iulie 1978 a existat şi „episodul Pacepa".

Pe măsură ce climatul economic şi social s-a deteriorat, atenţia a revenit asupra categoriilor din interior. Organigrama Direcţiei I Informaţii interne din D.S.S. avea în vizorul ei pe: membrii fostelor partide istorice (la aceea dată persoane trecute de 60 de ani!!); foştii deţinuţi politici condamnaţi şi care fuseseră graţiaţi de executarea restului pedepsei; minorităţile etnice (îndeosebi maghiari, germani, evrei); disidenţi şi frontierişti (care încercaseră trecerea ilegală a frontierei); disidenţi religioşi; acţiuni subversive în domeniile artei, culturii, învăţământ, sport, justiţie, cercetare; studenţii străini. La care s-a adăugat „organizarea şi desfăşurarea muncii informativ-operative în mediul rural".

Aria de supraveghere a rămas foarte largă. Cei cu atitudini socotite „duşmănoase" erau puşi în dezbatere publică. Diferenţa de tratament în comparaţie cu anii 1948-1960 era foarte mare. Şi ofiţerii de securitate erau alţii. Mai ales cei din Direcţia I-a sus-menţionată, care cunoşteau „prea bine" realitatea din interiorul ţării şi începeau să vadă distanţa între propaganda de partid şi lumea reală.

De unde şi constatarea că în ultimii ani ai regimului, majoritatea ofiţerilor de securitate „mai mult mimau încadrarea în epocă", decât să se implice „efectiv şi cu responsabilitate profesională în rezolvarea cazurilor ce le reveneau". Atitudine care s-a manifestat şi în desfăşurarea evenimentelor din decembrie 1989. În cazurile de disidenţă politică obişnuită, dosarele erau clasate cu rezoluţia „de mică importanţă" sau „manifestări duşmănoase datorate unor nemulţumiri personale", sau erau trecute asupra miliţiei, când exista posibilitatea încadrării într-o infracţiune de drept comun.

Aşa s-a ajuns în *cazul inginerului Gheorghe Ursu.* A fost denunţat de o colegă de Institut că ţine un jurnal personal. La percheziţia domiciliară jurnalul (811 pagini) a fost ridicat. Textul cuprindea comentarii critice – cu totul justificate – la adresa regimului. Organele de securitate „au mimat" că îşi declină competenţa, socotind că cercetările ar putea continua pentru vreo infracţiune de drept comun – ca de exemplu – deţinerea de valută străină (de competenţa miliţiei). Inginerul Ursu a fost arestat a doua oară (21 septembrie 1985), depus în arestul Direcţiei Cercetări Penale din Inspectoratul General al Miliţiei şi supus unui tratament dur, inclusiv bătaia în celulă (de colegul de celulă). Bătăile i-au provocat hemoragie internă, iar atunci când a fost supus unei intervenţii chirurgicale în

Fig. 149 Revolta spontană a muncitorilor de la Fabrica de autocamioane şi cea de tractoare Braşov, 15 noiembrie 1987. Muncitorii se îndreaptă spre centrul oraşului unde se afla Comitetul judeţean de partid

Spitalul Penitenciarului Jilava, era mult prea târziu. A decedat la reanimare. De ce la I.G.M. au fost reluate „metodele“ anilor '40-'50? Cei doi colonei de miliţie răspunzători de „tratamentul“ aplicat inginerului Ursu au fost condamnaţi în 2003 sub guvernarea P.S.D. Sunt cunoscute şi alte şase cazuri nominale, de persoane supuse anchetei cu bătaie. La fel şi bătăile aplicate celor arestaţi după manifestaţia de 15 noiembrie 1987 de la Braşov. Rămâne de clarificat dacă bătăile din 1987 au fost opera miliţiei sau ale Securităţii.[103]

Câte persoane au căzut victime represiunii generalizate?

Nu dispunem de nici o situaţie recapitulativă nici la nivelul Ministerului Afacerilor Interne, nici la acel al Securităţii. Sunt numai date parţiale, pe anume intervale. De aceea s-au vehiculat felurite cifre, care au mers până la 1 131 000, cu o rată a mortalităţii de 30 la mie (pentru intervalul 1948-1964)[104]. Cifrele sunt estimări, fără trimitere la

[103] Cristian Troncotă, *op. cit.*, pp. 45-55 capitolele: *Poliţia politică preventivă* şi *Revenirea la metodele represive din anii '50. Cazul Gheorghe Ursu.*

[104] Gheorghe Boldur Lăţescu, *Genocidul comunist în România*, volumul II, Editura Albatros, Bucureşti, 1994, pp. 15-20. Cifrele sunt estimări, fără trimiteri la documente.

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

MANDAT DE EXECUTARE A PEDEPSEI ÎNCHISORII CU OBLIGAREA LA MUNCA CORECȚIONALĂ

documente. Pe de altă parte, nici datele aflate până în prezent în arhivele M.A.I. nu sunt credibile deoarece sunt mult inferioare estimărilor unor lideri P.C.R.[105]

Din ceea ce ştim până astăzi, rezultă următoarele:

1. Teohari Georgescu, demis de la conducerea Ministerului Afacerilor Interne, răspunde acuzației că ar fi avut „o atitudine lipsită de ură de clasă":

[105] Au fost arestate 75 808 persoane în intervalul 1948-1958, citim în Marin Nedelea, *Istoria României în date*, Editura Niculescu, Bucureşti, 1997, p. 84. Vezi în continuare estimările lui Teohari Georgescu şi Gheorghe Gheorghiu-Dej.

„Lipsă de ură de clasă, capitulare în fața dușmanului de clasă, aceasta nu... De la 6 martie 1945 până la 26 mai 1952... în cei șapte ani, peste 100 000 de bandiți au fost arestați și condamnați pentru că au uneltit împotriva regimului nostru..."[106].

2. Gheorghe Gheorghiu-Dej, la Plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie-5 decembrie 1961: în timpul colectivizării au fost trimiși în judecată „peste 80 000 de țărani" în majoritate „țărani muncitori" (nu chiaburi)[107].

3. Pentru intervalul 1954-1958, Stelian Tănase, ne dă cifrele de 6 211 + 10 125 + 17 613 și 47 643, în total 81 592[108].

4. La Canalul Dunăre-Marea Neagră, cifra maximă a deținuților politici obligați să lucreze acolo, a fost de 22 877 în octombrie 1952 ceea ce reprezenta 82,5% din efectivele de muncitori folosiți pe șantier[109].

5. Dislocări de persoane din zona de frontieră – 43 891; mari proprietari cu domiciliul obligatoriu – 3 000; domiciliu obligatoriu conform deciziei M.A.I. 239/1952 – 9 000; și prin decizii individuale ale M.A.I. – 4 052; în total: 59 943.

6. Proprietari a 50 ha deportați în noaptea de 2 spre 3 martie 1949, în aplicarea exproprierii totale – 7 804[110].

7. Persoane internate în „colonii de muncă" (conform datelor M.A.I.), în intervalul 1950-1954 – 22 077.

8. Peste 17 000 „deținuți administrativi", ai căror fișe au fost distruse din ordinul șefului serviciului Evidență a Direcției Generale a Penitenciarelor colonelul Gheorghe (Gogu) Popescu.[111]

9. 25 000 deținuți eliberați în trei luni (fără indicarea anului) conform declarației din 1968 a lui Pavel Ștefan.[112] Declarație care arată, ca și cazul precedent (de la punctul 8), *relativitatea unor evidențe aflate în Arhivele M.A.I. sau ale Securității.*[113]

---

[106] Marius Oprea, *Pagini din „copilăria" Securității române*, în „Dosarele Istoriei", I, nr. 5, 1996, p. 38.

[107] „Scânteia" din 7 decembrie 1961; Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, traducere din limba engleză de Ion Stanciu, Editura Litera, București, 1994, p. 233.

[108] Stelian Tănase, *Anatomia mistificării. 1944-1989*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 158.

[109] Marian Cojoc, *Evoluția Dobrogei între anii 1944-1964. Principalele aspecte din economie și societate*, Editura Universității din București, 2001, p. 94.

[110] Ion Bălan, *Regimul concentraționar din România, 1945-1964*, Fundația Academia Civică, București, 2000, pp. 71-72.

[111] Andrei Muraru (coordonator), Clara Mareș, Dumitru Lăcătușu, Cristina Roman, Marius Stan, Constantin Petre, Sorin Cucerai, *Dicționarul Penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, Studiu introductiv Cristina Roman, postfață Marius Oprea, Polirom, 2008, p. 243. Pentru cifra de 22 077. *Idem*, p. 25.

[112] Ministrul de Interne de la 20 septembrie 1952 la 19 martie 1957: Constantin Gheorghe, Miliano Șerbu, *Miniștrii de Interne ai României (1862-2001)*, Editura Ministerului de Interne, București, 2001, pp. 155-156.

[113] Cristian Troncotă, *Colonia de muncă*, în „Arhivele Totalitarismului", I, nr. 1/1993, pp. 172-173.

Adunând cifrele de mai sus (punctele 1-9) obținem un total de 394 216 deținuți și deportați politici în intervalul 1948-1962.[114] Cifra reprezintă desigur, un minim și se va modifica prin noi cercetări, care pot duce totalul până spre 500 000.[115]

Un singur muzeu este dedicat universului concentraționar care a fost o realitate între 1948 și 1964: *Memorialul victimelor comunismului și rezistenței*, organizat în clădirea fostului Penitenciar de la Sighet. Memorialul se datorește inițiativei și eforturilor depuse de Alianța Civică, de Ana Blandiana, de Romulus Rusan, și cu sprijinul Consiliului Europei; lucrările de restaurare a spațiului fost penitenciar fiind executate de întreprinderea UMROL din Cluj (inginer profesor Mircea Mihăilescu).

Muzeul și Spațiul de amintire și rugăciune au fost inaugurate la 20 iunie 1997.

Are 88 de săli amenajate în fostele celule și fiecare cu o temă anume, din care amintim: distrugerea partidelor politice; Securitatea între 1948 și 1989; munca silnică; colectivizarea; rezistența și represiunea; comunism versus monarhie; sala demnitarilor încarcerați; scriitori în temniță; articolul 209 Cod Penal; deportările în Bărăgan; rezistența din munți; femeile în închisoare; carcera „neagră"; Iuliu Maniu; cimitirul săracilor.

În cadrul Memorialului s-au organizat 10 simpozioane (1993-2002) cu comunicări care au refăcut etapele regimului. Romulus Rusan a fost editorul celor 10 volume care cuprind lucrările fiecărui simpozion.

De notat că în 23 de ani de la Revoluția din decembrie 1989, nici unul din factorii de decizie din România, executiv sau legislativ, nu a găsit de cuviință constituirea unui muzeu central despre etapa 1948-1989.

Muzeul de la Sighet își îndeplinește menirea: peste 1 000 000 vizitatori până în 2012 și 8 expoziții itinerante în orașe din România și alte țări.[116]

---

[114] „peste 100 000" + „peste 80 000" + 81 592 + 22 877 + 59 943 + „peste 17 000" + 25 000 + 7 804.

[115] *Comisia Prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România. Raport final*, editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile, Editura Humanitas, București, 2007, pp. 540-542: „cifra de circa 600 000 de deținuți pare, astfel, cea mai plauzibilă pentru actualul stadiu al cercetărilor. Iar cifra internărilor administrative (estimate, cum am văzut la o treime din numărul condamnărilor juridice) se ridică la 200 000".

Cu unanimitate de voturi. Sentințe politice adunate și comentate de Marius Lupu, Cornel Nicoară, Gheorghe Onișoru, Fundația Academia Civică, București, 1997. Pornind de la un număr de sentințe ale Tribunalelor militare, autorii estimează că în intervalul 1949-1960 au avut loc „134 150 procese politice în care au fost judecate cel puțin 549 400 persoane" (p. 22).

[116] *The memorial of the victims of communism and of the resistance*, Sighet, 1993-2011, editat de Academia Civică.

Catalogue of the published books, editor Romulus Rusan, Academia Civică, București, 2011: Analele Sighet, 10 volume cca. 7 400 pagini; Biblioteca Sighet: 19 volume. Seria Documente: 8 volume. Istoria orală: 16 volume. Seria ora de istorie: 7 volume.

BIBLIOGRAFIE SUPLIMENTARĂ

Anuarul Institutelor de Investigare a crimelor comunismului şi Memoria exilului românesc.

Caietele CNSAS. Revistă semestrială editată de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității.

Andrea DOBEŞ, *Reprimarea elitelor interbelice. Colonia „Dunărea" Sighet (1950-1955)*, prefață Dennis Deletant, Editura Valea Verde, Sighetu-Marmației, 2010, 220 p. Volumul cuprinde o cercetare amănunțită, cu istoricul penitenciarului, statutul juridic al deținuților, regimul alimentar, condițiile sanitare, personalul închisorii, situația deceselor din închi-soare, lista politicienilor încarcerați, Memorialul victimelor comunismului şi al rezistenței, indice de persoane şi localități.

Experimentul Piteşti. Reeducarea prin cultură. Cultura, tineretul şi educația în regimurile dictatoriale comuniste. Editor şi coordonator Ilie Popa. Traduceri în engleză Rozalia Rodica Popa şi Ilie Popa, Fundația culturală *Memoria*, Filiala Argeş, Piteşti, 2008.

Forme de represiune în regimurile comuniste, volum coordonat de Cosmin Budeancă şi Florin Olteanu, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului, Memorialul Rezistenței Anticomuniste Țara Făgăraşului, Polirom, Iaşi-Bucureşti, 2008.

Marius OPREA, *Bastionul cruzimii. O istorie a Securității, 1948-1964*, Polirom, Iaşi-Bucureşti, 2008.

Ioan OPRIŞ, *Istoricii şi securitatea*, vol. I, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004; vol. II, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2006.

Partiturile Securității. Documente, ordine, instrucțiuni (1947-1987), documente editate de Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan, Mircea Matiu. Studii şi note de Cristina Anisescu şi Silviu B. Moldovan. Glosar de termeni Cristina Anisescu, Nemira, Bucureşti, 2007.

Mircea STĂNESCU, *Reeducarea în România comunistă (1948-1955). Târgşor, Gherla*, Polirom, Iaşi-Bucureşti, 2010.

Mircea STĂNESCU, Titică PREDESCU, *Procesele reeducării (1952-1960). Statul şi dreptul, instrumente de represiune ale dictaturii comuniste*. Editor coordonator Ilie Popa. Traduceri în engleză Rozalia Rodica Popa şi Ilie Popa. Fundația culturală Memoria, Filiala Argeş, Piteşti, 2008.

Liviu Țăranu, *Ion Mihai Pacepa în dosarele securității 1978-1980*, studiu introductiv, selecția documentelor şi indice de nume de Liviu Țăranu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2009.

Experimentul Piteşti. Comunicări prezentate la Simpozionul Pert '11. Editor şi coordonator Ilie Popa, Fundația culturală Memoria, Filiala Argeş, Piteşti, 2012.

Alexandru Mihalcea, *Salcia, un lagăr al morții*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2009.

Alexandru Mihalcea, *Şi m-au împins în întuneric*, Editura Menora, Constanța, 2012.
Florin Constantin Pavlovici, *Tortura pe înțelesul tuturor. Memorii*, Fundația Academia Civică, Bucureşti, 2012.
O zi de toamnă cândva... (15 noiembrie 1987), editor Romulus Rusan, Fundația Academia Civică, Bucureşti, 2004.
România 1945-1989. Enciclopedia Regimului comunist. Represiune, vol. I, *A-E*, I.N.S.T., București, 2011, Octavian Roske coordonator, proiect editorial și coautor. Autori: Florin Abraham, Mioara Anton, Florian Banu, Ion Bălan, Floarea Bălan, Flori Bălănescu, Liviu-Marius Bejenaru, Constantin Buchet, Vasile Buga, Puica Buhoci, Ana-Maria Cătănuş, Dan Cătănuş, Ioan Chiş, Marian Cojoc, Ion Constantin, Brîndușa Costache, Iuliu Crăcană, Claudiu Degeratu, Cristina Diac, Andreea Doboş, Dănuț Doboş, Nicolae drăgușin, George Enache, Dinu C. Giurescu, Cornel Constantin Ilie, Oana Ilie, Alina Ilinca, Florin Răzvan Mihai, Alexandru-Murad Mironov, Silviu B. Moldovan, Pavel Moraru, Gheorghe Onişoru, Petre Opriş, Cristina Păiușan-Nuică, Adrian Nicolae Petcu, Corneliu Pintiliescu, Ana-Maria Rădulescu, Carmen Rădulescu, Cristina Roman, Octavian Roske, Ioan Scurtu, Teodora Stănescu-Stanciu, Florin Șandru, Mihaela Toader, Cristian Troncotă, Liviu Țăranu, Petre Țurlea, Mihaela Cristina Verzea. Cuvânt înainte, Radu Ciureanu.
Romulus Rusan, *Cronologia și geografia represiunii comuniste în România. Recensământul populației concentraționare 1945-1989*, Fundația Academia Civică, Bucureşti, 2007.
Romulus Rusan (coordonator), Dennis Deletant, Ştefan Marițiu, Gheorghe Onişoru, Marius Oprea, Radu Portocală, Stelian Tănase, *Sfârşiți odată cu trecutul negru. Sistemul represiv comunist din România*. Prefață de Stephane Courtois, Fundația Academia Civică, Bucureşti, 2010.
Vasile Gh. Baghiu, Prizonier în URSS, ediția a 2-a, editor Romulus Rusan, Fundația Academia Civică, Bucureşti, 2011.

ASPECTE DIN LEGISLAȚIA PENALĂ (1948–1989)*

„O normă care cere omului să nu fie om este absurdă și nu poate produce efecte."

Vintilă Dongoroz

La 27 februarie 1948 a fost republicat în Monitorul Oficial, Codul Penal[1] cu modificările aduse sub coordonarea lui Lucrețiu Pătrășcanu. Această nouă variantă a constituit baza legislativă prin care s-a pus la îndemâna noului regim democrat popular un mecanism eficace de acțiune împotriva opozanților politici.

Ulterior, funcție de necesitățile aparatului represiv, s-au făcut modificări ale acestei prime variante, modificări ce contraveneau chiar unor principii fundamentale de drept.

În doctrină se face vorbire despre o serie de calități necesare oricărei legi. Astfel, aceasta trebuie să fie clară, accesibilă și previzibilă; norma juridică trebuie să fie publică astfel încât orice persoană să poată avea acces real la ea, termenii în care este formulată legea trebuie să fie suficient de clari și preciși pentru ca acele situații în care ea se aplica, precum și consecințele pe care va produce să fie previzibile.

Din persepectiva dreptului penal există unele condiții de respectare a principiului legalității incriminării și pedepsei. Acestea sunt: *lex scripta, lex certa, lex stricta* și *lex praevia.*

În ceea ce privește accesibilitatea legii, reglementările din perioada avută în vedere se îndepărtau în mod evident de aceasta, remarcându-se o reală constanță în elaborarea de acte normative ce aveau un caracter secret. Caracterul public al legii a fost înlocuit de cel secret, dând posibilitatea puterii politice de a influența modul de funcționare al sistemului juridic. Nenumărate persoane au fost sancționate sau condamnate cu măsuri privative de libertate, în cele mai multe din cazuri acestea fiind dispuse și aplicate de organele statului prin directive secrete.

Un exemplu grăitor în acest sens este introducerea art.193 indice 1 în Codul Penal prin Decretul nr. 62[2] din februarie 1955 care incrimina: „activitatea intensă contra clasei muncitoare sau a mișcării revoluționare desfășurată într-un post de răspundere în aparatul de stat sau într-un serviciu secret pe timpul regimului burghezo-moșieresc", activitate ce era pedepsită cu temniță grea și confiscarea totală a averii. Articolul nu a fost *niciodată* publicat.

---

[1] Codul Penal republicat a apărut în Buletinul Oficial nr. 48 din 27 februarie 1948.

Dacă *lex scripta* se referă la accesibilitatea legii penale, adică posibilitatea oricărei persoane de a lua cunoștință de conținutul normei penale, *lex certa* vizează previzibilitatea acesteia. Remarcăm faptul că termenii legilor erau formulați suficient de vag pentru a avea o sferă de aplicare cât mai extinsă și a justifica acțiuni ce, în condițiile unei legi previzibile nu ar fi fost legale.

În acest sens, un bun exemplu îl constituie prevederile articolului a alin. (1) al Codului penal modificat prin Decretul 187 din aprilie 1949„legea penală are drept scop apărarea R.P.R. și a ordinii sale de drept împotriva faptelor periculoase pentru societate, prin aplicarea măsurilor de apărare socială față de persoanele care săvârșesc asemenea fapte."

De asemenea, art. 209 alin. (1) din Codul penal modificat prin Decretul nr. 318/1958[3] prevede: „Neîndeplinirea cu știință sau îndeplinirea voit neglijentă a anumitor obligații, de natură a submina regimul de democrație populară, constituie infracțiunea de sabotaj contrarevoluționar și se pedepsește cu muncă silnică de la 5 la 25 de ani și confiscarea averii."

Lex stricta presupune interpretarea strictă a legii penale, nefiind permisă extinderea domeniului de aplicabilitate al normei; prin urmare, lex stricta nu îngăduie analogia în defavoarea inculpatului. Cu toate acestea, Codul Penal modificat prin Decretul 187/1949[4], la articolul 1 alin. (3), prevedea: „Faptele considerate ca periculoase pentru societate pot fi pedepsite și atunci când nu sunt anume prevăzute ca infracțiuni, temeiul și limitele responsabilității determinându-se în acest caz dispozițiilor prescrise de lege pentru infracțiunile asemănătoare."

În acest al doilea exemplu, se poate observa felul în care se îmbină analogia propriu-zisă cu un anume caracter vag al noțiunii de pericol social pentru a se obține o rază de acțiune a statului cât mai largă în sancționarea faptelor considerate a fi amenințări la adresa regimului.

Lex praevia – neretroactivitatea legii. În Codul Penal din 1948 principiul neretroactivității legii era consacrat legal în art. 1 cu excepția aplicării retroactive a unor măsuri de siguranță, măsuri ce însoțeau sau înlocuiau pedepse penale.

În urma modificării survenite prin Decretul 187/1949, acest principiu de drept nu mai este consacrat în mod expres, Codul Penal stipula doar că „Legea penală are drept scop apărarea R.P.R. și a ordinii sale de drept împotriva faptelor periculoase pentru societate, prin aplicarea măsurilor de apărare socială față de persoanele care săvârșesc asemenea fapte."

---

[2] Raport final al Comisiei Prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din Romania, București 2006, p. 196.

[3] B.Of. nr. 27 din 21 iulie 1958.

[4] B.Of. nr.1 din 2 martie 1949.

Paralel cu aplicarea retroactivă a unor măsuri, s-a trecut la o și mai clară definire a unui anume *caracter de clasă al legislației penale*, oferindu-se organelor de urmărire penală pârghiile necesare pentru a folosi cu succes, sub coordonarea consilierilor sovietici, tehnici precum cea a probelor indirecte, ori incriminarea prin analogie.

Astfel, în varianta Codului Penal din 1948 se stabilea la articolul 1 alineatul (2) pedepsirea faptelor ce sunt „socialmente periculoase" definite la următorul paragraf ca fiind „acele fapte care prin natura lor sau prin felul comiterii aduc atingere sau pun în primejdie siguranța statului sau ordinea socială." La un an distanță, Decretul 187 din aprilie 1949 modifică textul care este reformulat după cum urmează: „faptele considerate periculoase pentru societate pot fi pedepsite și atunci când nu sunt anume prevăzute de lege ca infracțiuni". Pentru incriminarea acestor fapte se vor utiliza dispozițiile legale pentru „infracțiunile asemănătoare".

Textul a fost abrogat prin Decretul 102[5] din februarie 1956, probabil în spiritul perioadei dominate de Convenția de la Geneva.

Principalele prevederi penale cu caracter represiv între 1948 și 1964 au fost cuprinse la *Titlul I, Crime și delicte contra statului din Cartea a II-a, Crime și delicte în special*, din Codul Penal al Republicii Populare România.

Acestea au rămas în general cu același conținut suferind totuși o serie de modificări cu privire la cuantumul pedepselor sau lărgirea spectrului de incriminare; cele mai drastice au fost cele efectuate prin Decretul 318[6] din iulie 1958 care aducea după sine pedepse exemplare – condamnarea la moarte. Prin urmare, această pedeapsă a fost introdusă pentru articolele ce incriminau trădarea de patrie, colaborarea cu dușmanul pe timp de pace sau de război, divulgarea de secrete privind capacitatea de apărare a țării. Pedeapsa cu moartea este prevăzută și pentru „actul incriminat îndreptat contra unui aliat cu care România luptă în comun."

Până la acea dată, Codul Penal prevedea ca maximum de pedeapsă munca silnică pe viață. Se remarcă aceeași modificare a pedepsei și pentru prevederile privind spionajul, iar „transmiterea de secrete statelor străine, organizațiilor contrarevoluționare sau persoanelor particulare, când acestea sunt în serviciul unor puteri străine" era pedepsită cu muncă silnică pe viață.

Prin același text de lege este majorată pedeapsa cu închisoarea de la 15 la 25 de ani pentru divulgarea de date care „nu sunt destinate publicității" fără ca acestea să fie neapărat secrete de stat, ci, pur și simplu, documente ori informații care „ar putea duce la subminarea regimului democrat popular".

De asemenea, se prevede prin Decretul mai sus menționat ca tentativa să fie pedepsită la fel ca și fapta consumată.

---

[5] B.Of. nr.6 din 29 februarie 1956.

[6] B.Of. nr. 27 din 21 iulie 1958.

Articolele conținute de capitolul al doilea al Codului Penal, privind crimele și delictele contra siguranței statului au suferit nenumărate adăugiri și modificări în sensul înăspririi drastice a pedepselor.

În varianta din 1948 a Codului Penal, articolul 207 prevedea ca persoana care comite „acte violente“ sau instigări „în scop de a schimba forma constituțională a R.P.R.“ este vinovată de „crimă de surpare a ordinii constituționale“ și este pasibilă de pedeapsa cu închisoarea între 5 si 10 ani și degradare civică de la 3 la 5 ani.

Prin Decretul 318/1958 actele violente devin „acte de teroare“ fiind pedepsite cu moartea și confiscarea averii, iar prin Decretul 1/1959[7] s-a stipulat ca tentativa de săvârșire a actelor de terorism să fie pedepsită la fel ca și fapta consumată.

Articolul 209 care pedepsea „uneltirea contra ordinii sociale“ a suferit cele mai dinamice modificări față de forma sa inițială. În 1948, uneltirea era considerată delict, având un regim de pedeapsă mult mai puțin aspru.

Prin Decretul 469/1957[8] s-a renunțat la calificarea uneltirii ca delict, aceasta devenind infracțiune, iar pe cale de consecință, regimul pedepselor a fost modificat, aceastea fiind semnificativ majorate. Tentativa se pedepsea ca și fapta consumată.

Prin Decretul 318/1958 se introduce un nou alineat prin care se pedepseau cu muncă silnică între 5 ani si 25 de ani și degradare civică pentru 10 ani „formele de agitație care au avut ori au putut avea urmări deosebit de grave“.

Prin Decretul 212/1960[9] a fost incriminată fapta „de a lucra prin mijloace violente, pentru a produce teroare, teamă ori dezordine publică, cu scop de a schimba ordinea economică sau socială din România“.

Este de remarcat faptul că, Decretul 318/1958 elimină sintagma „în scop contra-revoluționar“ din conținutul tuturor articolelor ce incriminau subminarea economiei naționale, fapt ce a atras după sine lărgirea ariei de incriminare și o și mai mare ușurință a organelor de urmărie penală de a-și îndeplini cu succes atribuțiile.

Cât privește *infracțiunile contra sistemului economic al R.P.R.* – o parte dintre prevederile legiuitorului inspirate din legislația sovietică din vremea colectivizării. Codul Penal prevedea, așadar, pedepse cu închisoarea ajungând până la 5 ani, amenzi și confiscări de bunuri pentru fapte cum ar fi: „lipsa de grijă gospodărească“, „producția de proastă calitate, neterminată sau fără respectarea normelor“, „degradarea din nesocotință, neprevedere sau ușurință a tractoarelor“, sau lipsa de interes în tratarea vitelor din gospodării, nerespectarea planurilor de însămânțări etc.

---

[7] B.Of. nr. 1 din 14 ianuarie1959.

[8] B.Of nr. 26 din 03 octombrie 1957.

[9] B.Of. nr.10 din 1 iulie 1960.

Este în egală măsură interesant de observat cum *instituția denunțului* a evoluat de-a lungul timpului în spiritul ascuțirii luptei de clasă.

Astfel, în prima formă a Codului Penal din 1948 persoana care a omis să denunțe „când încă era timpul de a se împiedica consumarea faptului" pregătirea unui complot sau a actelor violente îndreptate împotriva regimului era pasibilă de închisoare corecțională de la 1 la 2 ani. Denunțarea faptelor înainte ca acestea să fie descoperite și în timp util pentru a fi împiedicată lor acestora, atrăgea după sine absolvirea de vină. Cel care înlesnea, după descoperirea faptei, arestarea complicilor primea o pedeapsă înjumătățită.

Prin Decretul 469/1957 se extinde *incriminarea omisiunii* și asupra persoanelor care nu denunțau actele de uneltire contra ordinii sociale, iar pedeapsa cu închisoare corecțională se majorează între 2 și 7 ani și se instituie, de asemenea, interdicție corecțională între 1 și 5 ani.

Totodată, s-a dispus ca „persoanele care, mai înaninte de orice urmărire, vor fi înștiințat autoritățile competente sau care, chiar după ce culpabilii au fost descoperiți sau după ce s-a început urmărirea au înlesnit arestarea acestora" să fie scoase de sub urmărire penală.

Prin Decretul 318/1958 se stabilește că sunt culpabile de omisiune de denunț și acele persoane care nu au adus la cunoștința organelor competente pregătirea actelor de subminare a economiei naționale sau sabotaj. Pedeapsa este majorată și anume: închisoare corecțională între 3 și 10 ani.

Actele pregătitoare ale omisiunii denunțului „se pedepsesc ca și infracțiunea consumată". „Complicii, tăinuitorii și cei care vor fi favorizat pe infractori" sunt pasibili de aceeași pedeapsă ca și făptuitorii.

Decretul 1/1959 introduce articolul 231 care prevede că: „nu se pedepsesc aceia care, făcând parte dintr-un complot, îl denunță autorităților, mai înainte de a fi fost descoperit și de a se fi început săvârșirea faptei proiectate". În același text de lege, incriminarea omisiunii de denunț este extinsă asupra nedenunțării tuturor infracțiunilor cu caracter politic; pedepsei condamnării cu închisoarea de la 3 la 10 ani i se adaugă și o interdicție corecțională între 1 și 5 ani.

* * *

La data de 21 iunie 1968 Marea Adunare Națională adoptă *Codul Penal al Republicii Socialiste România*[10], care urmează a intra în vigoare la data de *1 ianuarie 1969.*

---

[10] B.Of. nr.79-79bis din 21 iunie 1968.

Noul Cod Penal se distinge față de legislația penală anterioară intrării sale în vigoare printr-o serie de substanțiale și numeroase diferențieri. Acesta nu reprezintă o simplă îmbunătățire a normelor anterioare, ci este un cod calitativ nou menit să soluționeze în mod unitar problematica prevenirii și pedepsirii infracțiunilor.

La momentul respectiv, acesta, alături de Codul de procedură penală, au fost socotite ca fiind prima generație de coduri ce exprimă în mod coerent gândirea de tip marxist.

Astfel, „Codul Penal în vigoare, expresie a voinței oamenilor muncii de la orașe și sate, reprezintă o importantă înfăptuire a puterii noastre de stat, înfăptuire care reflect preocuparea constantă de a da legilor țării eficiența necesară pentru apărarea și consolidarea orânduirii socialiste și a marilor realizări, în interesul tuturor pentru binele întregului popor.[11]"

Ceea ce se observă însă de departe la acest nou Cod Penal este faptul că intrarea sa în vigoare, marchează *despărțirea de influența sovietică*, caracterizându-se „printr-un eclectism ce reunea neoclasicismul de tip legalist cu tehnicismul juridic de tip dogmatic, regăsindu-se chiar și unele ecouri ale doctrinei *apărării sociale*[12]".

Codul Penal intrat în vigoare la data de 1 ianuarie 1969 cuprinde o parte generală și o parte specială, împărțite în titluri, capitole și secțiuni.

Potrivit acestei împățiri, Partea generală a Codului Penal cuprinde: *titlul I, Legea penală și limitele ei de aplicare; titlul II, Infracțiunea; titlul III, Pedepsele; titlul IV, Înlocuirea răspunderii penale; titlul V, Minoritatea; titlul VI, Măsurile de siguranță; titlul VII, Cauzele care înlătură răspunderea penală sau consecințele condamnării; titlul VIII, Înțelesul unor termeni sau expresii în legea penală.*

Partea specială cuprinde: *titlul I, Infracțiuni contra securității statului; titlul II, Infracțiuni contra persoanei; titlul III, Infracțiuni contra avutului personal sau particular; titlul IV, Infracțiuni contra avutului obștesc; titlul V, Infracțiuni contra autorității; titlul VI, Infracțiuni care aduc atingere activității organizațiilor de stat, organizațiilor obștești sau altor activități reglementate de lege; titlul VII, Infracțiuni de fals; titlul VIII, Infracțiuni la regimul stabilit pentru anumite activități economice; titlul IX, Infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială; titlul X, Infracțiuni contra capacității de apărare a României; titlul XI, Infracțiuni contra păcii și omenirii.*

În primul articol al noului Cod Penal se arată faptul că scopul legii penale este apărarea ordinii de drept din Republica Socialistă România și se enumeră în scop exemplificativ cele mai importante valori sociale pe care le apără legea penală și anume: suveranitatea,

---

[11] V. Dongoroz et alii, *Explicații teoretice ale Codului Penal Român,* Ed. Academiei Române, Ed. All Beck, Editia a II-a, București 2003, p. 1.

[12] Rodica Mihaela Stănoiu, *Criminalitatea în România: Trecut, prezent, viitor* în Rodica Mihaela Stănoiu (coord.), Ortansa Brezeanu, Tiberiu Dianu, *Tranziția și criminalitatea. Culegere de studii,* Ed. Oscar Print, București, 1994, p.8

independențe și unitatea statului, proprietatea socialistă, precum și persoana și drepturile acesteia și „întreaga ordine de drept“[13].

Codul nu cuprinde o dispoziție asemănătoare aceleia din art. 1 alin. 3 al codului anterior, potrivit căreia nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală, dacă acesta nu prezintă pericolul social al unei infracțiuni.[14]

Dispoziția din art. 1 alin. 3 al codului anterior „se impunea ca un corolar“[15] al dispoziției privind incriminarea prin analogie, introdusă în Codul Penal prin Decretul 187/1949 și apoi abrogată prin Decretul 102/1956.

Dat fiind că s-a renunțat la incriminarea prin analogie s-a întărit *principiul legalității incriminării*, prin urmare era oarecum logic să se renunțe și la posibilitatea dezincriminării de către organele judiciare a unor fapte prevăzute de legea penală.

Prin noul Cod Penal, s-a consacrat principiul legalității incriminării *nullum crimen sine lege* și *nulla poena sine lege*, principiu ce are drept consecință neacceptarea instituției analogiei. Astfel, prin dispozițiile art. 2 se precizează faptul că numai legea prevede care fapte constituie infracțiuni, pedepsele ce se aplică, măsurile educative și măsurile de siguranță ce se pot lua în cazul săvârșirii acestor fapte. Pe cale de consecință – *numai legea este izvor de drept penal material.*

Noțiunea de lege penală este definită prin conținutul art. 141 care arată că prin lege penală se înțeleg numai dispozițiile cu caracter penal cuprinse în legi sau decrete.

În ceea ce privește *aplicarea legii penale în spațiu*, noul Cod Penal propune o reglementare mult mai simplă față de cel anterior, consacrând *principiile: teritorialității, personalității, realității* și *al universalității legii penale române.*

Principiul teritorialității – art.3 al noului Cod prevede că legea penală se aplică infracțiunilor săvârșite pe teritoriul României.

Principiul personalității legii penale – art.4 prevede că legea penală se aplică și infracțiunilor săvârșite în afara teritoriului României, dacă făptuitorul este cetățean român sau dacă nu are nicio cetățenie și, are domiciliul în țară. În aceste cazuri s-a renunțat la condiția dublei incriminări prevăzută la art. 8 alin. 1 al codului anterior.

Principiul realității legii penale – în codul penal anterior sfera infracțiunilor cărora li se aplica acest principiu primise o consacrare mult mai largă, codul din 1969 limitând-o numai la infracțiunile contra securității statului, precum și la cele mai grave dintre infracțiunile contra persoanei.

Principiul universalității legii penale – legea penală română se aplică cetățenilor străini și celor fără cetățenie care nu domiciliază pe teritoriul statului român și care au săvârșit alte infracțiuni decât cele prevăzute la art. 5, în afara teritoriului țării dacă sunt întrunite

[13] Vintilă Dongoroz et alii, *Noul Cod Penal și Codul Penal anterior – prezentare comparativă*, Ed. Politică, București, 1968, p.13.

[14] *IIbidem.*

[15] *Ibidem*, p. 14.

următoarele condiții și anume: fapta să fie considerată infracțiune și pe teritoriul statului unde s-a săvârșit și făptuitorul să se afle în țară.

În ceea ce privește aplicarea legii penale în timp, codul din 1969 prevede, ca și cel anterior, faptul că legea penală este activă, adică se aplică tuturor infracțiunilor săvârșite cât timp ea este în vigoare.

Cu toate acestea, noul cod conține o dispoziție nouă cu privire la aplicarea legii penale în timp și anume că legea penală nouă, mai favorabilă se aplică în mod obligatoriu și în cazul pedepselor pronunțate prin hotărâri rămase definitive anterior legii noi.

Astfel, principiul legalității primește o consacrare deplină în Codul Penal din 1969.

Infracțiunea și trăsăturile sale esențiale sunt prevăzute la art.17 al Codului Penal din 1969 – astfel constituie infracțiune numai fapta care prezintă pericol social, este săvârșită cu vinovăție și este prevăzută de legea penală, dispoziție ce nu figura in codul anterior. De asemenea, există și o dispoziție fără corespondent în legislația penală anterioară și anume, faptul că infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale.

În Codul Penal anterior celui din 1969, infracțiunile contra securității statului erau reglementate in Cartea II, Titlul I, *Crime și delicte contra statului.* Noul cod propune unele schimbări semnificative atât în formă cât și în conținut.

În art.172 al Codului din 1969 sunt prevăzute unele cauze de nepedepsire sau de reducere a pedepsei în sancționarea infractorilor contra securității statului; dispozițiile acestui arcticol deosebindu-se de cele prevăzute în cel anterior la art. 231.

Astfel, nu se prevede separat efectul denunțării în cazul infracțiunilor de complot, întrucât în art.172 este reglementat efectul denunțării în cazul tuturor infracțiunilor contra securității statului.

De asemenea, nepedepsirea participantului care denunță, în cazul infracțiunilor contra securității statului are loc nu doar atunci când denunțul a fost făcut în timp util pentru a fi împiedicată consumarea infracțiunii așa cum prevedea codul anterior, ci și în cazul în care participantul împiedică el însuși consumarea infracțiunii și apoi o denunță.

Alineatul 2 al art.172 prevede sancționarea cu o pedepasă mai mică a participantului care , după ce urmărirea penală a început, ori infractorii au fost descoperiți, înlesnește arestarea acestora. Limitele pedepsei pentru infracțiunea contra securității statului la care a participat se reduc la jumătate.

În art. 173 se prevede ca și în codul anterior că tentativa în cazul infracțiunilor contra securității statului se pedepsește; nu s-a mai prevăzut că și actele pregătitoare la infracțiunile din acest titlu al Codului Penal se pedepsesc așa cum era prevăzut în cel anterior; noul cod le consideră tentative și, prin urmare se pedepsesc.

Noul Cod Penal prevede o pedeapsă de sine stătătoare pentru tăinuire și favorizare cu precizarea că, sancțiunea aplicată tăinuitorului și favorizatorului nu poate fi mai mare

decât cea prevăzută de lege pentru autor. Potrivit art.230 alin.2 din codul anterior, aceste persoane erau pedepsite fără derogări, ca și autorii.

De asemenea, Codul Penal din 1969 nu prevede o dispoziție specială cu privire la instigarea neurmată de executare, așa cum regăsim în textul art.230 alin.1 din cel anterior.

Unele fapte incriminate de Codul Penal anterior ca infracțiuni contra securității statului sau infracțiuni contra liniștii publice, ori infracțiuni care produc periocol public nu sunt prevăzute în noul Cod Penal între infracțiunile contra securității statului[16].

O parte din faptele mai sus menționate, ori anumite aspecte ale acestora, sunt prevăzute ca infracțiuni în alte titluri din partea specială a noului cod. Spre exemplu:

Fapta prevăzută în art.194 indice 5 din codul anterior privind rămânerea unui cetățean român în străinătate, este prevăzută în noul cod ca infracțiune de serviciu în art. 253 din *Titlul VI, Capitolul I, Infracțiuni de seriviciu sau în legătură cu serviciul*;

Fapta prevăzută la art. 196 în codul anterior privind crima de ostilitate contra statului, în noul cod este încadrată fie ca subminare a puterii de stat (art.162), fie, după caz, ca propagandă pentru război (art.356);

Fapta prevăzută la art. 197 din codul anterior privind neglijența față de securitatea statului, este incriminată în codul nou ca infracțiune de serviciu – art.252 – neglijența în păstrarea secretului de stat.

Dat fiind faptul că acest capitol al lucrării presupune o prezentare sintetică sub forma unor micro studii de caz a unora dintre cele mai importante prevederi din legislația penală, o analiză exhaustivă există în cele șase volume ale lucrării *„Explicații teoretice ale Codului penal și ale Codului de procedură penală român"* elaborată în cadrul Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române sub coordonarea dr. doc. Vintilă Dongoroz.

* * *

În cele ce urmează vom prezenta prevederile a două dintre cele mai cunoscute decrete din perioada căreia se adresează lucrarea; fiecare cetățean român ce a trăit mai mult sau mai puțin pe teritoriul statului în perioada 1948 – 1989 a auzit măcar de ele și anume:

- Decretul nr. 210[17] din 14 iunie 1960 publicat în B.Of. nr.8/17 iunie 1960 privind regimul mijloacelor de plată străine, metalelor prețioase și a pietrelor prețioase

Potrivit acestui decret, cetățenii români nu aveau voie să dețină valută, aur sau pietre prețioase decât ca bijuterii personale. Procurarea acestora, ca și deținerea lor este strict reglementată de lege. În cazul participării la excursii în străinătate, cetățenii români erau

[16] *Ibidem*, p. 97.
[17] B.Of. nr. 8/17 iunie 1960.

obligați să schimbe lei în valută doar la sucursalele Băncii Naționale în limitele și la cursul stabilit de stat. La întoarcerea pe teritoriul României restul de valută trebuia predat, iar orice bunuri cumpărate trebuiau a fi declarate. Nedeclararea și nepredarea în termen a valutelor sau a obiectelor prețioase se pedepsea cu închisoarea, conform art. 37 al Decretului 210/1960:

„Fapta de a nu preda, ceda sau declara mijloacele de plată străine și metalele prețioase, în cazurile și termenele prevăzute de lege, ori de a efectua operații interzise cu aceste valori, inclusiv cu obiectele confecționate din argint, precum și cu pietre prețioase, se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 5 ani.

Când, pentru a se sustrage de la îndeplinirea obligațiilor prevăzute în alineatul precedent, persoana în cauză face să dispară, în orice mod, valorile supuse predării, cedării sau declarării sau le face improprii destinației lor, maximul special al pedepsei se sporește cu un an.

Dacă operațiile interzise constau în cumpărarea în vederea revânzării sau în mijlocirea, cu scopul obținerii unui folos material, a vânzării ori a cumpărării de valori din cele arătate la alin. 1, ori în trecerea ilegală peste graniță a unor asemenea valori, pedeapsa este închisoarea de la 2 la 7 ani și confiscarea parțială a averii. “

- Decretul nr. 770[18] din 1 octombrie 1966 pentru reglementarea întreruperii cursului sarcinii

Reglementarea avortului după 1948 începe prin revizuirea art. 482 din Codul Penal prin care era incriminat avortul în lumina prevederilor legislative sovietice în materie (în U.R.S.S. avortul a fost incriminat încă din 1936).

În 1957, poate și datorită contextului internațional, apare Decretul nr. 463[19] care legifera avortul la cerere; întreruperea cursului normal al sarcinii se putea efectua la cererea femeii însărcinate, iar intervenția trebuia să aibă loc într-o instituție medico-sanitară de stat.

Decretul 770/1966 permitea avortul terapeutic în primele trei luni de sarcină pe bază unor stricte indicații medicale, altfel avortul fiind interzis. Excepțiile[20] de la Decretul 770/1966 erau: sarcina pune viața femeii într-un pericol care nu poate fi înlăturat prin

[18] B.Of. nr. 60/1 octombrie 1966.

[19] B. Of. nr. 26 din 30 septembrie 1957.

[20] ART. 5

Autorizarea întreruperii cursului sarcinii se dă de către o comisie medicală raională sau orășenească instituită în acest scop prin decizia comitetului executiv al sfatului popular regional sau al orașelor București și Constanța.

ART. 6

În cazuri de extremă urgență medicală, când întreruperea cursului sarcinii trebuie imediat efectuată, medicul are obligația ca înainte de intervenție, sau când nu este posibil, în cel mult 24 ore de la aceasta să anunțe în scris pe procuror, care urmează a constata, pe baza avizului medicului legist și a oricăror alte date, dacă intervenția pentru întreruperea cursului sarcinii a fost necesară.

alte mijloace, unul dintre părinți suferă de o boală gravă care se transmite ereditar sau care determină malformații congenitale, femeia însărcinată prezintă invalidități grave fizice, psihice sau senzoriale, femeia este în vârstă de peste 45 de ani, femeia a născut patru copii și îi are în îngrijire, sarcina este urmarea unui viol sau a unui incest. Legea română prevedea sancțiuni atât pentru persoana care întrerupea sarcina, cât și pentru complicii săi, iar în 1985 prin Decretul 441 din 26 decembrie sunt impuse o serie de restricții care le depășesc pe cele anterioare.

* * *

Ca o concluzie a acestei prezentări cu privire la felul în care a evoluat legislația penală în primele decenii ale regimului democrat popular și după aceea, considerăm potrivit a cita pe profesorul Ion Deleanu care spune:

„*Grandoarea sau decadența instituțiilor juridice depinde numai de oamenii care le creează, le populează sau le profesează. Cum sunt oamenii, așa sunt și instituțiile. Restul e retorică.*[21]"

---

[21] I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă*, vol. I, Ed. Wolters Kluwer, București, 2010, p. 13.

BIBLIOGRAFIE

I.

Codul Penal republicat - Buletinul Oficial nr. 48 din 27 februarie 1948
Decretul 187 /1949 - B.Of. nr. 1 din 2 martie 1949
Decretul 102/1956 - B.Of. nr. 6 din 29 februarie 1956
Decretul nr.463/1957 – B.Of. nr. 26 din 30 septembrie 1957
Decretul 469 /1957 - B.Of nr. 26 din 3 octombrie 1957
Decretul 318/1958 - B.Of. nr. 27 din 21 iulie 1958
Decretul 1 /1959 - B.Of. nr. 1 din 14 ianuarie 1959
Decretul 212 /1960 - B.Of. nr. 10 din 1 iulie 1960
Decretul nr.210/1960 - B.Of. nr. 8 din 17 iunie 1960
Decretul nr.770/1966 - B.Of. nr. 60 din 1 octombrie 1966
Codul Penal al Republicii Socialiste România - B.Of. nr. 79-79bis din 21 iunie 1968

II.

Florian Banu, *Securitatea și arestarea „dușmanilor poporului" 1948-1958*, publicat în Stela Cheptea, Gh. Buzatu (coord.), *Convergențe istorice și geopolitice. Omagiu profesorului Horia Dumitrescu*, Casa Editorială Demiurg, Iași, , 2009

Costică Bulai, Bogdan Nicolae Bulai, *Manual de drept penal, partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2007

Vintilă Dongoroz et alii, *Noul Cod Penal și Codul Penal anterior – prezentare comparativă*, Ed. Politică, București, 1968

V. Dongoroz et alii, *Explicații teoretice ale Codului Penal Român*, Ed. Academiei Române, Ed. All Beck, Ediția a II-a, București, 2003

Dinu C. Giurescu (coautor şi coordonator), *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003

Marius Lupu, Cornel Nicoară, Gheorghe Onișoru, *Cu unanimitate de voturi. Sentințe politice comentate și adnotate*, București, Fundația Academia Civică, 1997

Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2009

I. Oancea, *Drept penal, partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, Bucureşti, 1971

Romulus Rusan (editor), *Analele Sighet 10: Anii 1973-1989: Cronica unui sfârșit de sistem*, comunicări prezentate la Simpozionul de la Memorialul Sighet, 2002, Fundația Academia Civică, 2003

Raport final al Comisiei Prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din Romania, București, 2006

Rodica Mihaela Stănoiu, *Criminalitatea în România: Trecut, prezent, viitor* în Rodica Mihaela Stănoiu (coautor și coordonator), Ortansa Brezeanu, Tiberiu Dianu, *Tranziția și criminalitatea.* Culegere de studii, Ed.Oscar Print, București, 1994

N. Volonciu, *Tratat de procedură penală*, Ed. Paideia, ediția a II-a, București, 1996

Partea a IV-a

POLITICA EXTERNĂ

Relațiile României cu U.R.S.S. și democrațiile populare în perioada 1946–1955

Anii 1945–1947 pe plan internațional sunt marcați de rapida și profunda deteriorare a relațiilor dintre Uniunea Sovietică și aliații săi occidentali din perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Modul în care I.V. Stalin a înțeles să asigure securitatea propriului stat prin edificarea și consolidarea unei sfere de influență în Europa de Est (sferă ce respecta scrupulos acordul cu Churchill de la Moscova, din octombrie 1944, sovieticii neimplicându-se în Finlanda și nesprijinind lupta comuniștilor greci sau chinezi), cu rol de barieră strategică ce trebuia să garanteze integritatea teritoriului propriu contra unei eventuale agresiuni, a fost perceput de S.U.A. drept primul pas al unei politici de expansiune mondială sub stindardul roșu al comunismului, așa cum fusese promovată de către Comintern în perioada interbelică. Ca urmare, S.U.A. și aliații occidentali vor refuza constant să recunoască pretențiile sovietice asupra Europei de Est, fără însă a se implica activ în susținerea acestor țări contra presiunilor sovietice, rezumându-se la a critica măsurile de sovietizare întreprinse în zonele în care staționa Armata Roșie.

Încercând să păstreze relațiile cu aliații din perioada războiului, dar să-și și asigure zona de influență dorită, Stalin a apelat inițial la tactica fronturilor populare, optând pentru instalarea unor guverne de coaliție, dominate în general de către comuniști, dar în care portofolii importante reveneau și altor grupări politice, pentru a păstra aparențele unei democrații burgheze.

La 12 martie 1947, președintele S.U.A., Harry Truman, anunța în fața Congresului doctrina ce-i va purta numele, conform căreia America se plasa „în fruntea lumii libere" împotriva „expansiunii tiraniei comuniste". Truman a cerut Congresului 400 milioane de dolari pentru asistența economică și militară a Greciei și Turciei, amenințate de creșterea influenței comunismului. Doctrina Truman s-a materializat în „Planul Marshall" – plan de reconstrucție economică a Europei (European Recovery Program), anunțat de secretarul de stat al S.U.A., George Marshall, într-un discurs ținut la Universitatea Harvard (5 iunie 1947) – prin care, începând cu 1948, economia europeană primea credite americane.

În replică, Moscova renunță la tactica fronturilor populare în favoarea unei linii clar sovietice, aceea a regimurilor de „democrație populară", schimbare anunțată la prima întâlnire a Cominformului – Biroului Informativ al Partidelor Comuniste (Szklarska Poreba, 22-27 septembrie 1947). Noua organizație urma să coordoneze activitatea și schimbul de experiență între partidele comuniste. La această întâlnire, ideologul P.C.U.S. Andrei Jdanov a enunțat teoria divizării lumii în două lagăre ireconciliabile, lagărul socialist și lagărul imperialist, în frunte cu Statele Unite, ce urmărea extinderea și consolidarea puterii trusturilor și monopolurilor la nivel mondial și distrugerea socialismului și a mișcărilor democratice. Raportul contura astfel cadrul teoretic al politicii externe pentru toate țările aflate sub influența U.R.S.S. și impunea necesitatea coordonării și disciplinei între partidele comuniste, lansând conceptul modelului unic spre socialism – modelul sovietic. Guvernul Groza, ca și guvernele celorlalte state din sfera de influență sovietică, a refuzat să participe la Conferința de la Paris (12-15 iulie 1947), în urma căreia va fi demarat „Planul Marshall", pe care l-a numit *„o acțiune neeficace pe planul economic și primejdioasă pe planul politic"*, ce nu-și putea atinge scopul fără implicarea U.R.S.S.

Alinierea la politica externă sovietică, a impus profunda epurare a aparatului Ministerului Afacerilor Străine, aparat din care nu fuseseră schimbați după 23 august 1944 decât puțini diplomați și salariați, cunoscuți partizani ai regimului Antonescu. După semnarea Tratatului de Pace a început și aici, ca de altfel în întreg aparatul de stat românesc, „marea epurare". Până la 15 noiembrie 1947 fuseseră suprimate 396 posturi bugetare (printre care 12 miniștri plenipotențiari, 42 consilieri, prim-secretari și secretari și atașați de legație, 35 prim-consuli generali, consuli generali, prim-consuli, consuli II și viceconsuli), alți 211 salariați fiind disponibilizați până în martie anul următor. Concomitent sunt angajați, pe criterii de clasă și de atașament față de regim, 268 de persoane. În fruntea diplomației românești vine acum Ana Pauker (ministru de Externe în perioada 5 noiembrie 1947 – 10 iulie 1952) – persoana cea mai intim asociată cu politica sovietică – schimbare intens mediatizată de presa anglo-americană, Pauker fiind și prima femeie care ocupa o astfel de funcție. Predecesorul, Gheorghe Tătărescu și miniștrii și subsecretarii de stat ai Partidului Național Liberal-Tătărescu, și-au prezentat demisiile din guvern, în urma votului de neîncredere din Camera Deputaților, pe baza unei moțiuni pusă la cale de deputații comuniști și cei afiliați lor, la 5 noiembrie 1947, după ce în presă Ministerul Afacerilor Externe fusese numit *„un cuib al spionajului și al trădării, o citadelă a reacțiunii"*.

Aparatul subordonat noului ministru se compunea din 513 salariați și 91 diurniști, majoritatea lipsiți de experiența și pregătirea intelectuală necesare. Mai mult, îndeplinirea sarcinilor era îngreunată de reducerile de personal operate în perioada anterioară, dar și de activitatea mișcării de rezistență românești, în care se integraseră și foștii diplomați rămași în străinătate. Cu puține excepții, vechiul personal diplomatic și tehnico-administrativ, rechemat în țară, a refuzat, rămânând în străinătate, acțiune ce va afecta profund imaginea în Occident a regimului de la București. Atmosfera plină de suspiciune, în care toată lumea supraveghea pe toată lumea, se făcuse simțită în misiunile diplomatice

româneşti încă din ultimele luni ale ministeriatului lui Tătărescu şi se va generaliza odată cu numirile efectuate de Ana Pauker.

Ministeriatul Anei Pauker corespunde perioadei în care politica externă românească este total subordonată intereselor Uniunii Sovietice, ducând inevitabil la o izolare diplomatică prin lipsa legăturilor cu Occidentul. Puterea de la Bucureşti – lipsită de sprijinul populaţiei şi scindată de lupta pentru autoritate dintre liderii comuniştii – din dorinţa de a-şi consolida poziţiile, a jucat cartea fidelităţii necondiţionate, transformând România în satelitul perfect, partener entuziast al tuturor iniţiativelor sovietice.

Prima sa realizare a constituit-o semnarea, la 4 februarie 1948, a Tratatului de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală cu U.R.S.S. Acesta prevedea angajamentul semnatarilor de a lua în comun măsurile necesare pentru înlăturarea oricărei ameninţări şi de a participa la toate acţiunile internaţionale având drept scop asigurarea păcii şi securităţii popoarelor. În cazul în care una dintre părţile semnatare ar fi fost antrenată într-un conflict armat cu Germania sau aliaţii acesteia, cealaltă parte i-ar fi acordat asistenţă şi sprijin militar. Cele două state se obligau să nu ia parte la nici o alianţă şi nici la alte acţiuni îndreptate contra uneia din părţile semnatare şi să se consulte cu privire la toate chestiunile internaţionale importante care atingeau interesele lor, acţionând în spiritul prieteniei şi colaborării pentru a dezvolta legăturile economice şi culturale bilaterale, pe baza principiilor respectului reciproc, al independenţei şi suveranităţii naţionale, al neamestecului în treburile interne. În urma protocolului semnat în aceeaşi zi între România şi U.R.S.S., ce preciza parcursul frontierei dintre cele două state, Insula Şerpilor, teritoriu românesc cu statut juridic afirmat prin Tratatul de Pace de la Paris (10 februarie 1947), a fost anexat de sovietici. Insula va fi predată printr-un proces-verbal semnat de ministrul plenipotenţiar Eduard Mezincescu (23 mai 1948). Diplomaţia din anii 1970-1980 va contesta în repetate rânduri legitimitatea actului de rapt prin care se încălcau prevederile Tratatului de Pace, fără a obţine câştig de cauză.

Relaţiile dintre democraţiile populare evoluau în cadrul permis de Moscova, cadru în care toate deciziile importante erau luate la nivel de partid, după consultarea sau la cererea hegemonului sovietic. Într-un astfel de context, în care interesele naţionale reale ale respectivelor ţări cădeau pe un plan secund, cel mai important fiind păstrarea unităţii de monolit a blocului comunist, întâlnirile la nivel de stat erau lipsite de importanţă. La recomandarea Moscovei, România va încheia tratate de prietenie şi asistenţă şi cu alţi parteneri din blocul dominat de comunişti: Iugoslavia (19 decembrie 1947), Bulgaria (16 ianuarie 1948), Ungaria (24 ianuarie 1948), Cehoslovacia (21 iulie 1948).

După declararea Republicii Democrate Germane (7 octombrie 1949) şi eşecul tentativelor sovietice de reunificare a celor două Germanii (1954), România va sprijini constant afirmarea şi integrarea în lagărul socialist al noului stat, care reprezenta atât o bună piaţă de desfacere pentru mărfurile nemanufacturate şi materiile prime româneşti, cât şi un furnizor de tehnologie şi produse industriale ce cu greu mai puteau fi procurate din Occident. După exemplul U.R.S.S., România a pus capăt, în mod unilateral, stării de război cu Germania, prin Decretul 60/1955 al Marii Adunări Naţionale (7 martie 1955).

Conducerea română a profitat de ruptura sovieto-iugoslavă (4 iulie 1948 – excluderea Partidul Comunist Iugoslav din Cominform) pentru a-şi afirma devotamentul faţă de U.R.S.S. Sediul Cominform a fost mutat la Bucureşti, devenit centrul campaniei antititoiste din 1948 – 1950. În cadrul aparatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român a fost înfiinţat „Sectorul iugoslav", destinat livrării de materiale politice cu caracter marxist-leninist către Iugoslavia. Populaţia trăitoare pe o rază de 25 km de-a lungul frontierei cu Iugoslavia a fost deportată în Bărăgan, vizându-se în special „elementele periculoase" (titoişti, macedoneni, etnici germani, refugiaţi basarabeni) – cca 39 462 persoane. Ruptura a fost urmată şi de procesele naţionaliste ce vizau coeziune ideologică prin înlăturarea din rândurile partidelor comuniste a liderilor capabili să repete experienţa iugoslavă. Liderii P.M.R. au profitat de ocazie pentru a-l înlătura pe cel mai popular dintre ei, pe Lucreţiu Pătrăşcanu, acuzat de deviere naţionalistă, spionaj, sabotaj şi lipsă de vigilenţă.

Mult mai intense decât relaţiile politice au fost relaţiile economice. În viziunea lui Stalin, sateliţii est europeni, extorcaţi prin acorduri comerciale dezavantajoase, transfer de tehnologie şi impunerea unor uriaşe reparaţii de război, urmau a-şi aduce contribuţia la reconstrucţia economiei sovietice, grav afectată de război. În scurt timp însă, se vor constata resursele extrem de limitate ale acestor ţări, iar lipsa ajutorului occidental adusese economiile democraţiilor populare în pragul colapsului. Pentru a-l evita, U.R.S.S. era nevoită să ofere credite, tehnologie şi materii prime, livrând astfel mai mult decât primea.

În primii ani postbelici, singurul debuşeu al României fusese Uniunea Sovietică, iar complicaţiile politice şi starea precară a economiei româneşti limitaseră opţiunile la democraţiile populare. Dezvoltarea acestor relaţii ar fi trebuit să suplinească lipsa partenerilor tradiţionali ai economiei româneşti, ţările vest-europene, parteneri pierduţi în urma organizării bipolare a lumii. În conformitate cu modelul stalinist, dezvoltarea economică era axată pe industrializarea intensă, proces a cărui raţiune era ameninţarea externă. Industrializarea urma a se face cu materie primă locală şi forţă de muncă numeroasă şi slab calificată, provenită din agricultură. Prima formă de parteneriat economic au constituit-o sovromurile, societăţi mixte organizate cu aportul sovietic între anii 1945 şi 1954, funcţionând în domenii ca industrie, minerit, finanţe, transporturi etc. Un acord economic a fost încheiat în februarie 1947, la Moscova, prin care U.R.S.S. furniza României materii prime pentru industrie (bumbac, oţel, etc), primind petrol şi cherestea. Cu această ocazie au fost reduse obligaţiile provenite din reparaţiile de război şi a fost semnat Tratatul de Comerţ şi Navigaţie, prin care cele două state îşi acordau reciproc clauza naţiunii celei mai favorizate în domeniul comerţului.

Un nou acord va fi negociat în februarie 1948, acord prin care U.R.S.S. exporta către România materii prime pentru industrie, maşini-unelte şi utilaj industrial, toate la preţ fix şi oferea un împrumut în cereale, ca şi o reducere la jumătate a datoriei de război restante. O creştere cu de peste 2,5 ori a volumului de schimburi era prevăzută în acordul pentru 1949, R.P.R. şi U.R.S.S. urmând a livra fiecare mărfuri în valoare de 465 milioane ruble. Valoarea mărfurilor importate de România va creşte constant de la 424 milioane

ruble în 1950, la 813 milioane ruble în 1953, ca şi cea a celor exportate: de la 506 milioane ruble în 1950, la 837 milioane ruble în 1953. În anii 1950-1953 peste 40% din volumul importurilor româneşti îl vor constitui întreprinderile complete, iar majoritatea mărfurilor exportate de R.P.R. vor fi materii prime.

Demararea primului plan cincinal de dezvoltare a economiei României (1951-1955) se baza tot pe sprijinul sovietic. La 24 august 1951, la Moscova, va fi semnat acordul comercial pe anii 1952-1955, ce prevedea livrarea utilajului necesar pentru construirea a 39 de întreprinderi şi instalaţii complexe. Anual, fiecare parte urma a livra mărfuri de 3 miliarde ruble: U.R.S.S. – mijloace de producţie şi materii prime pentru industrie (minereu de fier, fontă, bumbac, cocs etc); România – produse petroliere, cherestea şi nave. Peste 100 de specialişti din U.R.S.S. urmau a participa la construirea uzinelor şi la aplicarea procedeelor tehnologice, iar peste 2000 de ingineri şi studenţi români urmau a fi pregătiţi în Uniunea Sovietică. Prevederile acordului nu vor mai fi respectate integral după moartea lui Stalin, odată cu încetinirea ritmului de industrializare.

Opoziţia la reforma monetară din 1952, impusă de U.R.S.S., va crea premisele căderii grupului „moscovit" Luca-Pauker-Georgescu, moment decisiv în lupta pentru putere din cadrul P.M.R. Bun cunoscător al măsurilor contraproductive luate de Stalin în Uniunea Sovietică, Vasile Luca se opusese reformei băneşti în cadrul întâlnirii din 20 august 1951 cu doi consilieri sovietici, trimişi de Stalin. În raportul acestora către Stalin, Luca o considera nejustificată de situaţia economică a ţării, singura raţiune fiind egalizarea leului cu rubla. Erau considerate „nerealiste" şi două sarcini trasate de Stalin personal: efortul de apărare militară şi Canalul Dunăre-Marea Neagră, ca şi ritmul industrializării. Raportul amintit va furniza lui Gheorghiu-Dej o serie de capete de acuzare în procesul contra opozanţilor săi, printre care şi ministrul de Externe, Ana Pauker.

Prima convenţie comercială postbelică a României va fi semnată cu Polonia, la 7 iulie 1945, la Moscova, urmărindu-se importul de cărbune şi cocs şi exportul de petrol. Vor urma şi altele, cea mai amplă fiind Convenţia de colaborare economică, semnată la 10 septembrie 1948, cu valabilitate până la sfârşitul anului 1953, ce prevedea şi alcătuirea unei comisii bilaterale de colaborare, schimburile urmând a fi efectuate în baza unor acorduri anuale. Până în 1960 vor fi semnate 12 astfel de acorduri, ce vizau mărfuri industriale, tehnologie şi materii prime necesare proceselor de industrializare desfăşurate în ambele ţări.

Primul acord economic postbelic al României cu Cehoslovacia va fi încheiat la 9 noiembrie 1945, prelungit la 14 mai 1947 şi apoi înlocuit cu un altul, semnat la Praga în septembrie 1947. România primea un credit de 75 milioane coroane, ca şi un substanţial ajutor de alimente şi medicamente. În anii 1948-1954, Cehoslovacia va fi un important furnizor de tehnologie, majoritatea importurilor constând în utilaje, în special cele necesare pentru punerea în aplicare a planului de electrificare. După 1954, va creşte însă importul bunurilor de larg consum. În perioada 1948-1956, majoritatea mărfurilor româneşti exportate erau agro-alimentare şi materii prime, un mic procent

reprezentându-l utilajele. Livrările reciproce se vor situa anual în jurul a 200 milioane ruble.

La 11 decembrie 1945 va fi semnat acordul comercial româno-iugoslav, prelungit până la 31 martie 1948. Schimburile de mărfuri nu vor avea timp să se dezvolte (deşi în 1948 ele crescuseră la 6,7 milioane dolari americani), România denunțând în septembrie 1948 acordul comercial cu Iugoslavia, ca urmare a schismei sovieto-iugoslave. La 24 martie 1955 va fi semnat un nou acord comercial (prelungit şi extins în decembrie 1956), valoarea mărfurilor schimbate ajungând la 3 milioane de dolari americani în 1955 şi 11 milioane în 1956. România exporta în special produse petrolifere şi alimentare şi cherestea, importând utilaj industrial, cupru şi laminate. Un protocol financiar semnat la 28 decembrie 1955 reglementa şi datoriile reciproce apărute după încheierea războiului mondial. De o deosebită importanță în strângerea relațiilor a fost încheierea Acordului Hidrotehnic de la Bucureşti (7 aprilie 1955), prin care se reînființa comisia mixtă însărcinată cu elaborarea studiilor pentru amenajarea Dunării la Porțile de Fier.

Existența animozităților în problema națională va afecta relațiile economice româno-ungare, motivate de necesarul de materii prime al Ungariei şi prioritățile industrializării României. Fiind vorba de două țări cu potențial financiar şi tehnologic redus, se va aplica soluția întreprinderilor mixte, piața de desfacere fiind astfel asigurată. În aprilie 1952 a fost semnat un protocol prin care urmau a fi construite în parteneriat în cele două țări, câte un combinat chimic, cel din Ungaria urmând a fi alimentat cu rezervele de gaz metan din România. Proiectul va fi amânat în 1954 de către partea maghiară. Reducerea ritmului industrializării în ambele țări şi schimbarea echipei de conducere de la Budapesta vor face ca şi alte proiecte să fie abandonate după 1953. O convenție semnată la 27 noiembrie 1952 prevedea livrări reciproce de bunuri de larg consum (alimente, articole casnice, textile, încălțăminte etc).

Colaborarea economică cu R.D.G. a demarat la începutul anului 1952, prin negocierea a patru convenții şi încheierea unui acord economic (Berlin, 12 septembrie 1952) ce prevedeau înființarea unor societăți mixte pentru valorificarea în comun a unor materii prime necesare industriei chimice şi pentru exploatarea stufului din Delta Dunării, germanii urmând a livra utilajele şi tehnologiile necesare pentru întreprinderile acestor societăți, ca şi pentru altele aflate în proiect, în diverse domenii (minerit, construcția maşinilor, fabricarea sticlei, prelucrare lemnului etc), primind în schimb o parte din producția acestora. Valoarea mărfurilor importate de România din R.D.G. va creşte constant de la 5 milioane ruble în 1950, la 99 milioane ruble în 1955, ca şi cea a celor exportate: de la 5 milioane ruble în 1950, la 149 milioane ruble în 1955.

În relațiile cu democrațiile populare, schimburile comerciale cu Bulgaria s-au plasat pe ultimul loc, cifrându-se în anii 1948-1955 la doar 1-3% din valoarea exporturilor şi importurilor României. Ele sunt explicabile prin prisma faptului că cele două țări aveau un profil economic similar şi nu erau furnizoare de tehnologie. Un protocol încheiat la 9 noiembrie 1955, cu valabilitate până în 1960, stabilea lista mărfurilor pentru schimburile comerciale: România urma a furniza utilaj agricol, minier, petrolifer şi pentru

industria chimică, primind minereuri de fier şi zinc, produse siderurgice, produse agro-alimentare, bumbac, tutun etc. O serie de acorduri au vizat livrarea de energie electrică către Bulgaria (semnate în 1947, 1952, 1953), sectoarele active fiind Giurgiu-Ruse şi Craiova-Lom.

După schisma sovieto-iugoslavă Albania a fost în mod special ajutată de către R.P.R., primind credite în valoare totală de 62 milioane de ruble (1949 şi 1951).

România a fost printre primele ţări care au recunoscut noul regim din China, iar victoria comuniştilor în China şi semnarea Tratatului de colaborare şi prietenie sovieto-chinez au fost intens mediatizate la Bucureşti şi prezentate drept o mare victorie contra imperialismului. La 11 martie 1950, Teodor Rudenco, primul ambasador al României la Beijing îşi prezenta scrisorile de acreditare preşedintelui Mao Zedong, iar în vară sosea la Bucureşti omologul său chinez. Din 1950 China s-a arătat interesată de produsele şi utilajul petrolier românesc, precum şi de materialul rulant pentru căile ferate. Acordul comercial încheiat la Beijing, la 9 ianuarie 1953, prevedea livrări reciproce în valoare de 21 milioane ruble, România urmând a primi cositor, aluminiu, fontă, azbest, bumbac, cauciuc, mirodenii, ceai etc. În urma semnării unui acord privind colaborarea tehnico-ştiinţifică (1953), specialiştii români au acordat un foarte apreciat sprijin în extragerea şi exploatarea ţiţeiului şi au montat prima termocentrală electrică, la Xinwen (martie 1957). La 15 martie 1957, în portul Huangpu, ancora primul vas românesc trimis în China, inaugurând astfel legătura maritimă dintre Constanţa şi porturile chineze.

Crearea C.A.E.R.

Consiliul de Ajutor Economic Reciproc a fost o organizaţie interguvernamentală înfiinţată la Moscova, prin acordul semnat de către Bulgaria, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia, România şi U.R.S.S., care urmărea să amelioreze şi să coordoneze dezvoltarea economică planificată şi integrarea ţărilor membre. Ulterior au mai fost admise, în calitate de membri deplini Albania (din 1949 până în 1962), Cuba (1972), Republica Democratică Germană (1950), Mongolia (1962) şi Vietnam (1978). Iugoslavia a participat din anul 1964 ca membru asociat, iar China şi Coreea de Nord s-au bucurat de statutul de observator C.A.E.R. A apărut pe fondul convergenţei între intenţia U.R.S.S. de a crea o structură de coordonare şi control economic în cadrul blocului sovietic şi dorinţa unor sateliţi (ministrul de Finanţe român, Vasile Luca, propusese în toamna lui 1948 crearea unui „bloc economic", alcătuit din U.R.S.S. şi ţările de democraţie populară) de a consolida şi dezvolta legăturile economice. Cuvântul hotărâtor a aparţinut, evident, U.R.S.S., dar Kremlinul a fost bucuros să poată prezenta decizia sa ca fiind luată împreună cu România.

Comuniştii români au luat cunoştinţă de intenţia sovieticilor în urma informării făcută de Gheorghiu-Dej, în şedinţa din 10 ianuarie 1949 a Biroului Politic al C.C. al P.M.R. Dej a prezentat iniţiativa drept un consiliu de ajutor economic reciproc deschis,

cu posibilitatea de a primi noi membrii ce ar accepta obiectivele stabilite de către fondatori, şi, totodată, o replică dată celor ce au îmbrăţişat Planul Marshall – un exemplu pentru muncitorii vest-europeni că Europa se poate susţine singură.

Prima şedinţă a C.A.E.R. s-a desfăşurat la Moscova (26-28 aprilie 1949), delegaţia română fiind compusă din Gheorghe Gheorghiu-Dej, Alexandru Bârlădeanu şi Gheorghe Rădulescu. Agenda de lucru propusă de delegaţia sovietică (condusă de Viaceslav Molotov), şi acceptată în unanimitate, a inclus discutarea unui plan de lucru pentru C.A.E.R., numirea secretarului organizaţiei, estimarea cheltuielilor de personal pentru C.A.E.R. pe anul în curs, stabilirea datei şi agendei viitoarei întâlniri şi luarea în discuţie a poziţiei ostile a Iugoslaviei. Au fost înaintate biroului consiliului spre analiză o serie de probleme pentru anii 1949-1950: creşterea schimbului de mărfuri între membrii, comerţul cu statele capitaliste, planurile de extindere a cooperării economice, stabilirea preţurilor în schimburile de mărfuri, coordonarea planurilor de producţie, asistenţă pentru îmbunătăţirea planificării economice, construirea unor obiective economice, elaborarea unui plan pentru dezvoltarea economiei albaneze[1]. La ultima întâlnire (28 aprilie), la cererea lui Molotov din ziua anterioară, s-au propus: reconsiderarea imediată a înţelegerilor încheiate cu Iugoslavia, încetarea acordării împrumuturilor şi a livrărilor de mărfuri către această ţară. Fiecare delegaţie a primit şi un set de chestionare, prin care se cereau date statistice extrem de detaliate cu privire la economia statului propriu.

A doua sesiune a C.A.E.R. (25-27 august 1949) a abordat o parte din problemele discutate în cadrul primei sesiuni, accentul căzând pe coordonarea comerţului exterior. S-a stabilit un comitet de coordonare, compus din reprezentanţii ţărilor membre, deplina egalitate în relaţiile comerciale, aceleaşi preţuri pentru aceleaşi bunuri, valuta pentru tranzacţii fiind rubla, la cursul afişat de către Banca de Stat a U.R.S.S. Creşterea volumului schimbului de mărfuri între U.R.S.S. şi membrii consiliului, stabilirea unor contracte standard şi a unor înţelegeri pe termen lung in livrarea de bunuri erau considerate principalele mijloace de luptă contra discriminării aplicată de către semnatarele Planului Marshall democraţiilor populare. Ca replică la aceasta din urmă, livrarea de mărfuri strategice (petrol, materiale neferoase, echipament industrial greu) către ţările capitaliste urma a fi restricţionată. Reprezentanţii României, Poloniei şi Ungariei au cerut asistenţă sovietică în proiectare şi construirea de noi fabrici în ţările lor, ca şi regularizarea schimburilor de experienţă.

A treia sesiune a C.A.E.R. (Moscova, 24 noiembrie 1949) s-a concentrat pe coordonarea planurilor de producţie în mai mult domenii: petrol şi echipament petrolier, metale colorate (zinc, plumb, cupru) şi echipament pentru exploatarea lor, fibre sintetice, materii prime pentru industria textilă, automobile şi tractoare. Un alt rezultat a fost „Podul prieteniei“ româno-bulgar, construit peste Dunăre, între Giurgiu şi Ruse (1952-1954).

---

[1] A.N.I.C., Comisia Guvernamentală pentru C.A.E.R. Protocoale, *Protocol 2/1 al Sesiunii Consiliului de Ajutor Economic Reciproc din 26 aprilie 1949. Moscova. Şedinţa de zi,* Dosar 1/1949, f.4-8.

Lipsa de interes arătată de Stalin organizației, moartea acestuia și lupta pentru putere între succesori, au făcut ca a patra sesiune a C.A.E.R. să se țină abia în martie 1954. Noul lider de la Moscova urmărea acum să debaraseze U.R.S.S. de o serie de sarcini privind susținerea economiilor statelor membre și să creeze mecanisme instituționale funcționale, încercând evitarea unei catastrofe economice. Spre deosebire de Stalin, Hrușciov nu avea însă puterea necesară să creeze o anumită unitate economică, iar coordonarea și armonizarea punctelor de vedere ale membrilor vor constitui o problemă constantă.

Relațiile diplomatice ale României cu statele occidentale în perioada 1947-1955

În relațiile cu țările occidentale, atât cadrul teoretic al politicii externe trasat de tezele jdanoviste (devenite baza discursului românesc de politică externă în perioada 1948-1953), cât și necesitățile interne ale regimului de la București și, nu în ultimul rând, politicile de presiune mediatică, „containment" și „roll-back" promovate, în special, de către S.U.A. față de democrațiile populare au dus la deteriorarea relațiilor între România și statele occidentale și perpetuarea unui climat de ostilitate. Atitudinea României în anumite probleme internaționale, atitudine ce o imita fidel pe cea sovietică, ca și o serie de măsuri interne, în special naționalizarea bunurilor unor cetățeni occidentali, vor acutiza tensiunile dintre București și capitalele vestice. Refuzul de a acorda compensanții a dus la luarea unei serii de măsuri punitive contra României. Guvernul elvețian a hotărât în vara lui 1948 blocarea disponibilităților financiare ale R.P.R. în Elveția (5 milioane de dolari și 15 tone de aur). Cu blocarea valorilor deținute în băncile proprii amenințau și Marea Britanie, Franța și Suedia. Aceste țări solicitau sume enorme (20 milioane lire sterline Anglia, 600 milioane de dolari Franța și 4,9 milioane de dolari Suedia), rezultate în urma acumulării unor vechi împrumuturi făcute de regimurile anterioare, concesionării unor întreprinderi și pierderilor suferite prin naționalizare, sume pe care guvernul român nu le putea plăti.

Presiunea mediatică vestică era exercitată prin posturile de radio, broșuri, articole de presă și alte mijloace propagandistice, în încercarea de a eroda baza socială a regimului de la București. La aceasta se adăuga și activitatea exilului românesc, care organiza congrese și conferințe, edita publicații și adresa memorii oamenilor de stat occidentali în care incriminau regimul de la București, acuzat în special de nerespectarea drepturilor omului.

În perioada 1948-1954, guvernele franceze au practicat o politică de îngrădire pentru a se feri de contaminarea comunistă, refuzând orice inițiativă a Bucureștiului și votând contra admiterii R.P.R. în U.N.E.S.C.O. și O.N.U. Ascensiunea premierului Pierre Mendès-France (iunie 1954), adept al îmbunătățirii relațiilor cu democrațiile populare, ca și presiunile unor cercuri comerciale și industriale franceze, au permis semnarea

Acordului Comercial de Plăți între R.P.R. și Franța (24 decembrie 1954), ce prevedea o valoare anuală a schimburilor de 5 miliarde de franci și stabilea produsele avute în vedere (România exporta porumb, hârtie, produse petroliere, produse chimice, cherestea, mașini unelte și importa produse siderurgice, medicamente, aparatură medicală, mecanică și electrică).

În martie 1949 guvernul român a cerut închiderea birourilor de informare american și britanic de la București și a bibliotecilor aferente, acuzate de implicare în activități de spionaj. În replică, S.U.A. a acuzat guvernul român de încălcarea prevederilor tratatului de pace referitoare la respectarea drepturilor și libertăților cetățenești, acuzații ce au stat la baza adoptării unei decizii a Curții Internaționale de la Haga contra României[2]. Tensiunile s-au menținut la cote înalte și în timpul Războiului din Coreea (25 iunie 1950–27 iulie 1953), când guvernul Petru Groza a trimis o scrisoare la O.N.U., în care era condamnată invazia americană (28 august 1950). Relațiile româno-americane vor cunoaște detensionarea odată cu propunerea oficială a guvernului român din octombrie 1955, de a demara negocieri pentru reglementarea problemelor acumulate în timp, în special pe linie economică.

Chiar și după impunerea politicii sovietice, Marea Britanie a făcut eforturi serioase pentru a menține relațiile comerciale cu România, în care vedea o posibilă piață de desfacere pentru produsele industriei ei, dar și o furnizoare de cereale și materii prime. Naționalizarea și refuzul guvernului român de a-și achita datoriile contractate în Anglia, au dus la boicotarea petrolului românesc până în 1976. Mai multe companii britanice vor relua negocierile cu Legația română din Londra în anii 1953-1954, profitând de înlăturarea restricțiilor impuse exportului la anumite produse industriale.

În vara anului 1951, la inițiativa guvernului elvețian, va fi încheiat un acord comercial, prelungit până în 1953, ce a permis statului român achiziționarea de mărfuri industriale și materii prime (aluminiu, cobalt, nichel etc). A urmat însă atacul asupra Legației R.P.R. din Berna (1955), ale cărui urmări au afectat grav relațiile bilaterale.

Relații apropiate au fost menținute cu Italia, țară interesată de importul de cereale, alimente și materii prime, și opozantă a constituirii blocurilor politico-militare. Tensiuni se vor înregistra în anii 1948-1949 în urma naționalizării, a desființării consulatelor onorifice italiene din România și a denunțării Concordatului cu Vaticanul din 1927 (17 iulie 1948), urmat de decretul de unificare a bisericii greco-catolice cu cea ortodoxă (1 decembrie 1948). Cu toate acestea, în noiembrie 1950 se va ajunge la semnarea unui acord comercial, valabil pentru mai mulți ani.

Belgia a fost în această perioadă cel mai important furnizor de tehnologie pentru România, un acord comercial încheindu-se la 3 septembrie 1948, la Bruxelles. Acordul va fi prelungit, în mod tacit, pentru mai mulți ani, în ciuda tensiunilor generate de

---

[2] *Interpretations of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania*, International Court of Justice, Pleadings & C.: Advisory Opinions of March 30th and July 18th, 1950, p.28.

naționalizare, desființarea consulatelor onorifice belgiene de la Timișoara și Galați (1 septembrie 1949), limitarea circulației diplomaților prin România (aprilie 1949).

Elveția și Belgia, au fost principalii parteneri comerciali din Occident, importurile românești din aceste țări înregistrând cele mai mari cifre: 26,8 milioane ruble (1949), 29,3 milioane ruble (1950), 39,8 milioane ruble (1951), 68,9 milioane ruble (1952), 40 milioane ruble (1953) cu Elveția și 51 milioane ruble (1952), 50 milioane ruble (1953) cu Belgia. La polul opus se aflau S.U.A., unde importurile României aveau valori minime: 0,6 milioane ruble (1950), 1,5 milioane ruble (1951), 2,6 milioane ruble (1952). Balanța comercială a fost constant dezechilibrată, valoarea exporturilor României fiind mult mai mică decât valoarea importurilor: 9,9 milioane ruble (1949), 2 milioane ruble (1950), 11 milioane ruble (1953) cu Elveția; 6 milioane ruble (1949), 0,5 milioane ruble (1950), 11 milioane ruble (1951), 8 milioane ruble (1952) cu Italia; 2,3 milioane ruble (1949), 1,4 milioane ruble (1950), 1,5 milioane ruble (1951), 2,6 milioane ruble (1952) cu S.U.A.

Schimburile de mărfuri cu Germania de Vest s-au realizat inițial prin intermediere elvețiană, cifrându-se la cca 6 milioane dolari anual. Exporturile românești în R.F. Germania s-au cifrat la 3,7 milioane ruble (1950), 0,4 milioane ruble (1951), 7,3 milioane ruble (1952), în timp ce importurile au atins 19 milioane ruble (1951) și 37 milioane ruble (1952).

Noul curs și Destalinizarea

Moartea lui Stalin aduce la conducerea P.C.U.S. un nucleu format din apropiații acestuia, nucleu remarcabil prin inițiativele reformatoare, ce vizau chiar structura sistemului.

Relațiile dintre U.R.S.S. și țările satelit au cunoscut transformări semnificative. Relațiile personale, axate pe comanda severă și centralizată, au fost înlocuite cu relații instituționale. Sunt acceptate acum de către Moscova posibilitatea unor drumuri diferite către socialism, neamestecul în treburile altor partide și relații bazate pe interesul reciproc, singura condiție fiind menținerea unității ideologice și politice a lagărului comunist.

Criticată inițial pentru ruperea de popor, conducerea română a obținut un credit de 100 milioane ruble și amânarea sau reeșalonarea datoriilor către U.R.S.S., R.D.G. și Cehoslovacia, ca și răscumpărarea părții ce revenea Uniunii Sovietice din sovrom-uri. Desființarea a 14 din cele 16 sovromuri va însemna un pas important în reducerea dependenței de Moscova și refacerea economiei naționale.

În ansamblu, Gheorghiu-Dej a dus o politică prudentă de expectativă, aplicând o destindere controlată, fiind ultimul dintre liderii est-europeni care nu prezentase noile idei în congresul partidului propriu. După modelul sovietic, la 19 aprilie 1954 este instituită conducerea colectivă, cu Gheorghe Apostol ca prim-secretar al P.M.R. și Gheorghiu-Dej ca președinte al Consiliului de Miniștri. Al doilea Congres al P.M.R. (23-28 decembrie 1955) îl alegea în fruntea partidului. Autocritica pentru politica greșită

practicată până în 1953 a fost abil evitată, accentuându-se unitatea de nezdruncinat a partidului şi valabilitatea unică a metodei marxist-lenininste a P.C.U.S. în construirea socialismului.

Cu obedienţă a fost urmată şi direcţia trasată de Moscova în privinţa reconcilierii cu Iugoslavia. Între 1953 şi 1956, România va semna mai multe convenţii cu ţara vecină privind restabilirea legăturilor comerciale, culturale şi feroviare. În semn de bunăvoinţă a fost anunţată desfiinţarea Uniunii Patrioţilor Iugoslavi (organizaţie cu rol propagandistic în discreditarea regimului lui Tito) în septembrie 1954, eliberarea celor condamnaţi pentru activităţi legate de Iugoslavia şi anularea deciziei de deportare a etnicilor sârbi din Banat în 1955. La 31 mai 1956 Tito s-a oprit în gara Băneasa, în drum către Moscova, pentru a discuta o oră cu Gheorghiu-Dej, iar între 23-26 iunie acelaşi an va efectua prima sa vizită oficială la Bucureşti, ocazie cu care s-a semnat o declaraţie privitoare la problemele de interes comun ale celor două state. Între 1957 şi 1960 o comisie mixtă de specialişti va lucra la alcătuirea memoriului tehnic şi economic privind construirea hidrocentralei de la Porţile de Fier. În ciuda tensionării discuţiilor ca urmare a cererilor repetate ale Bulgariei de a participa la proiect, cereri susţinute de Hruşciov, în noiembrie 1963, o delegaţie condusă de Gheorghiu-Dej va semna la Belgrad acordul privind construcţia hidrocentralei.

Eşecul sovietic în problema reunificării Germaniei şi a semnării unui tratat colectiv de securitate european a dus la crearea Tratatului de prietenie, colaborare şi ajutor reciproc, semnat la Varşovia, la 14 mai 1955, între Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, Polonia, România, Ungaria şi U.R.S.S. – alianţă politico-militară sub patronajul Moscovei (pe toată durata existenţei alianţei comanda revenind în exclusivitate generalilor sovietici) opusă N.A.T.O., prin care se urmarea întărirea controlului instituţional asupra ţărilor satelit.

În noaptea de 25 februarie 1956, la sesiunea secretă a Congresului al XX-lea al P.C.U.S., Hruşciov a prezentat un raport prin care dărâma cultul personalităţii lui Stalin, vizând o schimbare la nivel de atitudine în conducerile partidelor comuniste. Rezultatul va fi declanşarea luptelor pentru putere în cadrul acestora şi desfiinţarea Cominformului (17 aprilie 1956).

Complet descumpănit de acest semnal al destalinizării, Gheorghiu-Dej a încercat să anticipeze şi să deturneze criticile referitoare la propriile practici staliniste, afirmând în raportul prezentat la întoarcerea în ţară că partidul se angajase în direcţia democratizării încă din 1952, prin eliminarea grupului „deviaţioniştilor de dreapta“ Ana Pauker – Vasile Luca – Teohari Georgescu, şi din decembrie 1955, când se reintrodusese conducerea colectivă şi democraţia internă. Teroarea instaurată în România de Securitate, similară cu cea practicată în U.R.S.S. de Stalin, a fost atribuită ministeriatului de la Interne al lui Teohari Georgescu. În realitate eliminarea din conducerea partidului a aşa-zişilor deviaţionişti de dreapta din 1952 nu fusese altceva decât o manevră a lui Gheorghiu-Dej, cu girul lui Stalin, de a-şi impune supremaţia în partid – el fiind la fel de stalinist ca oricare dintre cei trei. La scurt timp după prezentarea raportului, Dej a fost atacat în mai multe şedinţe

a Biroului Politic (3-12 aprilie 1956) de doi vechi colaboratori, Miron Constantinescu şi Iosif Chişinevski, care sperau să profite de schimbările de la Moscova şi să preia conducerea partidului. Deşi refuzul lui Dej de a adopta destalinizarea a provocat iniţial disensiuni în Biroul Politic, majoritatea membrilor au sărit în apărarea sa. A urmat revoluţia ungară, în a cărei înăbuşire România a fost cel mai activ aliat al U.R.S.S. şi poziţia lui Dej a fost definitiv consolidată, destalinizarea fiind evitată cu abilitate.

Revoluţia maghiară din 1956 a fost o mişcare protestatară de nivel naţional contra dominaţiei sovietice şi a comuniştilor unguri fideli Moscovei, dezvoltată ca urmare a destalinizării, relaxării sistemului represiv, agravării problemelor economice şi a manifestării sentimentului naţional, promovat de intelectualii din Partidul Comunist Maghiar. Scopul mişcării a fost reformarea sistemului şi, mai târziu, reinstaurarea democraţiei. În iunie 1953, chemată la Moscova, conducerea maghiară fusese aspru criticată pentru abuzurile comise şi represiunea ce trimisese în anchete politice peste 15% din populaţie, cerându-i-se reducerea ritmului de construire a socialismului.

În vara anului 1956, în Polonia izbucnesc manifestaţii publice prin care se cerea o nouă ordine comunistă, axată pe respectul faţă de societate. Pentru a linişti spiritele, Hruşciov se vede obligat să-l recunoască pe Władysław Gomułka (lider comunist îndepărtat la începutul anilor '50 sub acuzaţia de „titoism“) ca prim-secretar al partidului şi să admită o mai mare independenţă economică a Poloniei.

Evenimentele din Ungaria debutează sub forma unor manifestaţii de solidaritate faţă de mişcarea reformatoare din Polonia. Implicarea intelectualilor grupaţi în cercul Petőfi au oferit demonstraţiilor conotaţii politice. Revendicările erau asemănătoare cu cele ale polonezilor: o mai mare autonomie politică, independenţă economică, retragerea trupelor sovietice, însoţite de numirea la conducere a lui Imre Nagy, ca garant al obţinerii acestora. Adus în fruntea guvernului pentru a calma spiritele, Nagy, punându-se în fruntea valului reformator, a cerut în programul său revenirea la pluralismul politic, abandonarea principiilor de producţie şi proprietate socialiste, retragerea trupelor sovietice din Ungaria şi ieşirea ţării din Tratatul de la Varşovia (31 octombrie 1956). Moscova a reacţionat în forţă împotriva „contrarevoluţiei maghiare“ (4 noiembrie), după o consultare cu liderii Iugoslaviei, Cehoslovaciei, Bulgariei şi României. Grupul Nagy, arestat, va fi transferat în România, apoi readus, judecat şi condamnat în Ungaria (aprilie 1957). În ianuarie 1957 noua conducere a comuniştilor maghiari, convocând o reuniune a omologilor din U.R.S.S., România, Bulgaria şi Cehoslovacia la Budapesta, a prezentat progresele făcute pentru liniştirea lucrurilor, primind totodată şi promisiuni de sprijin pentru redresarea situaţiei socio-economice.

Rapiditatea cu care s-a prăbuşit regimul stalinist din Ungaria şi impactul acesteia asupra opiniei publice româneşti (în special în zonele cu populaţie de etnie maghiară) au alarmat autorităţile de la Bucureşti. Confruntat şi el cu problema destalinizării şi a schimbării conducerii partidelor comuniste, Gheorghiu-Dej a susţinut deplin acţiunea U.R.S.S., oferindu-se să participe chiar cu trupe pentru înăbuşirea mişcării maghiare. Pentru a preveni pericolul extinderii revoluţiei pe teritoriul României (mai ales în zonele cu

populație maghiară), liderii Partidului Muncitoresc Român au trecut la cenzurarea corespondenței, întărirea pazei la frontiera româno-maghiară, securizarea instituțiilor, supravegherea atentă a populației și constituirea unui comandament general (30 octombrie 1956) de reprimare a eventualelor mișcări prorevoluționare.

Reorientarea politicii externe românești (1957–1964)

Politica externă primește începând cu 1954 mai multă atenție din partea partidului, urmărindu-se intensificarea controlului politic, mobilizarea și educarea ideologică a lucrătorilor din legații. În ianuarie 1956, într-una dintre cele mai ample ședințe de partid pe linie de politică externă, se va hotărî renunțarea la izolarea față de lumea capitalistă. Era semnalul prin care Gheorghiu-Dej începea o distanțare lentă, dar bine planificată, de Moscova, în paralel cu demersurile pentru normalizarea relațiilor cu Occidentul, conceput ca o alternativă economică viabilă și necesară în procesul de dezvoltare a României. Confruntat cu pericolul pierderii puterii în urma „destalinizării" lansate de la Moscova de conducerea post-stalinistă, Dej hotărăște o desprindere treptată de Uniunea Sovietică, dorind să-și consolideze autoritatea prin integrarea partidului în tradițiile naționale, încurajarea rusofobiei recunoscute a românilor și afișarea unei politici externe autonome ce i-ar fi putut aduce sprijinul Occidentului. Noul curs putea fi pus în practică numai în cazul retragerii trupelor sovietice staționate pe teritoriul României, dar strategia distanțării de Moscova presupunea în prima etapă evitarea oricărei intervenții sovietice printr-o politică de totală loialitate, politică de câștigare a încrederii.

Consfătuirea de la Moscova a partidelor comuniste (14-16 noiembrie 1957) trasa noul cadrul în care vor evolua relațiile dintre U.R.S.S. și sateliții săi, spațiul de manevră pe plan intern, câștigat de unele partide comuniste în anii 1953-1956, urmând a fi păstrat, cu condiția recunoașterii supremației politice și ideologice a P.C.U.S. în cadrul mișcării comuniste.

Poziția adoptată de P.M.R. în timpul revoltei ungare și implicarea lui Gheorghiu-Dej în reorganizarea Partidului Comunist Maghiar aduseseră regimului un capital de încredere considerabil în ochii lui Hrușciov, marcând o radicală schimbare a atitudinii Moscovei față de anii 1953-1956, favorizând demersurile pentru retragerea trupelor sovietice intrate în România ca armată de ocupație pe timp de război și menținute pentru asigurarea căilor de comunicație cu trupele de ocupație din Austria. Un prim demers încercat de Emil Bodnăraș a fost refuzat ferm de Hrușciov (august 1955). Semnarea Tratatului de pace între U.R.S.S. și Austria (15 mai 1955), întărirea controlului asupra țărilor-satelit prin semnarea Tratatului de la Varșovia și afirmarea supremației rachetelor balistice în plan militar au dus la scrisoarea oficială a conducerii P.C.U.S. din 17 aprilie 1958, prin care nu mai era considerată necesară prezența armatei sovietice pe teritoriul românesc. La 24 mai 1958, retragerea era aprobată și de Comitetul Consultativ al statelor participante

la Tratatul de la Varşovia – fapt unic în istoria alianţei – urmând a fi pusă în practică în intervalul 15 iunie–15 iulie 1958. Retragerea a fost însoţită de ample manifestări publice de recunoştinţă pentru rolul eliberator al Armatei Roşii, dar şi de o perioadă de înăsprire a controlului asupra societăţii pentru a câştiga încrederea sovieticilor. Ea va marca evoluţia politicii româneşti pe toate planurile, făcând posibilă distanţarea progresivă de U.R.S.S.

În mod neaşteptat, la 12 iunie 1956, Moscova a hotărât restituirea unei părţi din tezaurul românesc, incluzând Tezaurul de la Pietroasele, 120 de tablouri semnate de Nicolae Grigorescu (dintr-un total de 1350 de picturi, gravuri şi desene), vase liturgice din aur şi argint, cărţi şi miniaturi vechi, bijuterii, 156 de icoane, 418 tapiţerii, 495 obiecte de cult religios etc. – 39 320 dintre aceste piese fiind expuse în august la Bucureşti. Restul tezaurului, reprezentând 93,4 tone de aur, nu a fost restituit. În iulie 1957 s-a semnat convenţia prin care Uniunea Sovietică ceda României toate atribuţiile şi bunurile Administraţiei Fluviale Speciale româno-sovietice a Dunării de Jos, iar în ianuarie 1958 o parte a arhivelor româneşti, trimise în Rusia în Primul Război Mondial, este restituită statului român. Până la sfârşitul deceniului cca 50% din comerţul exterior al României va fi reprezentat de relaţiile comerciale cu U.R.S.S.

Interesantă pentru această perioadă este şi iniţiativa premierului român Chivu Stoica, de a invita Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia şi Turcia la o conferinţă pe tema securităţii în Balcani (septembrie 1957 şi iunie 1959). Iniţiativa, susţinută de către sovietici, urmărea constituirea unei zone denuclearizate şi fără baze militare străine, cu posibilitatea de a fi extinsă către Adriatica, dar guvernele grec şi turc au refuzat, permiţând în 1959 instalarea pe teritoriul lor a rachetelor balistice americane.

Relaţiile cu celelalte ţări comuniste în anii 1956–1960 se menţin pe linia anterioară prin lipsa iniţiativelor politice majore şi păstrarea aparenţei unităţii blocului, cu câteva iniţiative economice interesante: construirea în parteneriat cu R.D.G. a unui combinat de celuloză (1961) şi semnarea unui amplu acord comercial de lungă durată (Praga, 25 octombrie 1958), ce plasa Cehoslovacia pe locul al doilea în comerţul exterior românesc (cu 10% din valoarea schimburilor).

Dacă la sfârşitul anului 1947 statul român întreţinea relaţii diplomatice cu 25 de state (dintre care doar cu 5 la nivel de ambasadă), în 1955 numărul acestora crescuse la 35 de state, iar din 1956 începe deschiderea către ţările în curs de dezvoltare din Asia, Africa şi America Latină, până la moartea lui Gheorghiu-Dej statul român stabilind relaţii diplomatice cu 62 de state, majoritatea la nivel de ambasadă.

În Orientul Mijlociu România a fost printre primele ţări care au recunoscut statul Israel şi au stabilit relaţii diplomatice la nivel de legaţie cu acesta (11 iunie 1948). Gheorghiu-Dej va facilita emigrarea evreilor din România, primind din partea Israelului mărfuri, utilaje, nave, maşini, produse agricole şi industriale, tehnologii şi echipamente din alte ţări la care România nu avea acces şi chiar întregi întreprinderi agricole (ferme). Acest comerţ va continua şi în timpul regimului Ceauşescu, sub controlul direct al Securităţii române, Israelul fiind nevoit acum să plăteasca în valută pentru fiecare evreu căruia i se aproba emigrarea. Cel mai important partener comercial al României, dintre

toate țările în curs de dezvoltare, va fi Egiptul, susținut de România în timpul Crizei Suezului (1956).

Presiunile exercitate în cadrul C.A.E.R. la începutul deceniului şapte au forțat identificarea unor noi variante de colaborare economică. În acest scop, o delegație guvernamentală condusă de Gheorghiu-Dej a vizitat, în toamna anului 1962, Indonezia, India şi Birmania, semnând acorduri comerciale şi insistând asupra disponibilității României de a dezvolta relații economice în Asia.

Concomitent, pentru a reduce dependența politică şi mai ales economică de U.R.S.S., s-a promovat o politică de deschidere față de Occident, inspirată de Ion Gheorghe Maurer. În 1954 încep negocieri cu S.U.A. şi Marea Britanie în vederea despăgubirii cetățenilor acestor state afectate de naționalizare. În anii următori se vor încheia acorduri comerciale şi se vor reglementa problemele economico-financiare cu S.U.A. (lichidate în 1960). A urmat turneul delegației economice conduse de Alexandru Bârlădeanu în mai multe țări vest-europene (Franța, Marea Britanie, Belgia şi Olanda, iunie-august 1959), semnându-se o serie de protocoale ce încheiau diferendele financiare, dar şi mai multe acorduri economice. Pentru a-şi îmbunătăți relațiile cu RF Germană, guvernul român a permis un amplu val de emigrări (peste 30 000 de cetățeni, majoritatea către R.F.G. şi Israel) în mai 1958, în scopul reîntregirii familiilor. Rezultatele cele mai importante au fost îmbunătățirea imaginii României în exterior, obținerea sprijinului economic pentru dezvoltarea țării din partea Franței şi a S.U.A. şi atragerea de fonduri pentru dezvoltarea industriei (remarcabilă fiind investiția unui consorțiu anglo-francez în construirea Combinatului siderurgic de la Galați, în 1962). La solicitarea Londrei, România a acceptat ridicarea restricțiilor de deplasare pentru diplomați (aprilie 1963), iar reprezentanțele diplomatice ale ambelor țări au fost ridicate la rang de ambasade.

La 20 martie 1960 s-a semnat un acord privind despăgubirea cetățenilor americani afectați de naționalizare. Din precauție, în discursurile de politică externă românii au păstrat retorica anti-americană, organizându-se chiar şi manifestații publice de condamnare a intervențiilor S.U.A. în Liban (1958) şi Vietnam (1959).

Prima mare oportunitate folosită de români pentru a relansa relațiile oficiale cu S.U.A. o va oferi **Criza rachetelor din Cuba** – cel mai dramatic episod al Războiului Rece, S.U.A. şi U.R.S.S. fiind mai aproape ca oricând de confruntarea nucleară. Criza fost declanşată de instalarea unor rachete balistice sovietice în Cuba, rachete ce puteau lovi teritoriul S.U.A. înainte ca americanii să poată reacționa. După reperarea lor de către avioanele de spionaj americane, preşedintele J. F. Kennedy a instituit blocada insulei şi a cerut retragerea rachetelor (22 octombrie 1962). În timp ce strategii americani plănuiau invadarea Cubei, iar pe mare cargourile cu armament, susținute de submarine sovietice, încercau să forțeze blocada, Hruşciov a cedat după intense negocieri. La 28 octombrie el a anunțat retragerea rachetelor din Cuba, în schimbul angajamentului S.U.A. că nu vor invada insula. În secret, obținuse şi retragerea rachetelor americane din Turcia. Diplomații statelor comuniste la Moscova, informați de proporțiile crizei abia la 22 octombrie, au susținut în declarațiile oficiale poziția U.R.S.S. Ulterior, Gheorghiu-Dej îşi va afirma în repetate rânduri

nemulțumirea pentru „măsura de nesocotință a sovieticilor și pentru putea fi implicată într-un război cu S.U.A. fără a ști de ce". Mai U.R.S.S. periclita planurile sale de deschidere către Occident. În timp de Externe român, Corneliu Mănescu, alcătuise la cererea lui Gheorgh către Dean Rusk, secretarul de stat american, informându-l că Român în conflict. Cei doi oficiali se vor întâlni în secret la New York (4 Mănescu declarând neutralitatea României în orice conflict generat ale sovieticilor. El a dat asigurări că în România nu se găsește armame posibilitatea verificării afirmațiilor. În replică, Rusk a afirmat că S.U de orice stat care nu va participa la acțiuni militare contra lor.

Eforturi pentru apropierea între cele două state a făcut și ambas București, Willliam Crawford – care din 1963 semnalase constant D Stat necesitatea revizuirii poziției față de România. În august 1963 sec vine la București. Gheorghiu-Dej i-a asigurat o primire deosebită, s părții române de a achiziționa tehnologie și echipamente industrial faptul că țara sa duce o politică independentă.

Conflictul sino-sovietic. În ciuda eforturilor lui Hrușciov de blocului comunist, destalinizarea, avântul reformator, reluarea rela „revizionistă" și politica de coexistență pașnică cu blocul capitalis ideologice ale puterii din unele state comuniste. În Albania, Enver H Partidului Muncii, își bazase autoritatea politică pe dictatura internă ș față de Iugoslavia. În China, Mao Zedong s-a simțit vizat direct de crit politice staliniste și nu agrea politica de coexistență pașnică, conside Mai mult, el se temea că sovieticii ar putea ajunge la o înțelegere cu S Chinei, iar poziția rezervată a acestora în timpul celei de a doua criz și vizita lui Hrușciov în S.U.A. (1959) îi întăreau temerile. La 20 iu va denunța acordul prin care acorda asistență nucleară Chinei.

Critici la adresa „dogmatismului" și „aventurismului" politicii „șovinismului de mare putere"sovietic, apar tot mai des în schimb cele două partide, dar primul eveniment public al disputei sino-sovi a fi Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român, de la Bu 1960). Delegația sovietică va distribui, cu această ocazie, o condamna Partidului Comunist Chinez, delegația chineză fiind supusă unui partea majorității partidelor comuniste reprezentate. Gheorghiu-D sovietică, atrăgând atenția asupra erorilor din criticile chinezești conducerii de la Beijing. De altfel, Plenara C.C. al P.M.R., convocată 1960), va adopta o rezoluție în care se susținea validitatea tezelor co își exprima îngrijorarea față de insistența chineză asupra războiului. D a acceptat să semneze declarația finală privind unitatea, ea a cer conferințe internaționale a partidelor comuniste și muncitorești, din 1957, în care să fie dezbătute divergențele apărute. Conferin

noiembrie-decembrie la Moscova, fiind considerată ultimul efort al ambelor părţi de a salva aparenţele, fără a reuşi însă să liniştească conflictul. În iulie sovieticii provocaseră serioase probleme economiei chineze prin retragerea experţilor lor. Declaraţia finală a conferinţei cuprindea şi idei la care P.M.R. va face deseori referinţă în anii următori: *„toate partidele marxist-leniniste sunt independente, egale în drepturi, îşi elaborează politica pornind de la condiţiile concrete ale ţărilor lor"* şi *„marxism-leninismul... nu admite copierea mecanică a politicii şi tacticii partidelor comuniste din alte ţări"*[3].

Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. (17-31 octombrie 1961) a marcat un nou episod pe linia destalinizării, ceea ce a accentuat controversele cu delegaţia chineză, care în mod ostentativ va depune o coroană de flori la mormântul lui Stalin. Ţinta criticilor sovietice vor fi însă Albania şi Iugoslavia. Albania fusese singura ţară comunistă europeană care susţinuse poziţia chineză. În aprilie 1961, Moscova anunţase suspendarea ajutorului economic faţă de această ţară, iar în lunile următoare Albania nu va mai fi convocată la reuniunile C.A.E.R. şi ale Tratatului de la Varşovia. În decembrie 1961 legăturile diplomatice dintre cele două ţări sunt rupte. În octombrie, la fel ca majoritatea democraţiilor populare, România îşi retrage ambasadorul de la Tirana. Contactele între instituţiile din cele două ţări vor fi limitate, iar creditul ce urma a fi acordat Albaniei, suspendat.

Polemica sovieto-chineză permitea P.M.R. să-şi prezinte poziţia oficială referitoare la relaţiile dintre statele comuniste, poziţie care, prin argumentarea folosită şi principiile enunţate, încerca să pună la adăpost conducerea română de eventualele atacuri similare. Conflictul atinsese cote înalte în ianuarie 1964, când, cu ocazia Congresului Naţional Popular din China se ceruse rectificarea frontierei dintre cele două state, în baza reexaminări tratatelor de graniţă încheiate în timpul Rusiei ţariste. În replică, P.C.U.S. hotărâse o analiză a situaţiei în cadrul Plenarei C.C., rezultatele urmând a fi făcute publice – pas decisiv către ruptura totală. Situaţia i-a oferit ocazia lui Gheroghiu-Dej de a juca un rol important pe scena internaţională, intervenind în postura de mediator între cele două puteri, postură prin care evita şi plasarea de partea vreuneia dintre ele. Se încerca totodată convingerea liderilor chinezi că România poate fi un partener util, fără a trece însă de partea Beijingului. Pe 14, respectiv 18 februarie, P.M.R. a trimis mesaje scrise celor două partide în dispută, oferindu-şi rolul de mediator şi cerându-le să se abţină de la continuarea polemicii şi să accepte negocieri. O altă scrisoare a fost trimisă şi celorlalte partide comuniste şi muncitoreşti, obţinându-se sprijinul acestora în favoarea iniţiativei. Atât P.C.U.S., cât şi P.C.C. au acceptat medierea, reuşindu-se o suspendare temporară a polemicilor.

Între 2 şi 10 martie 1964, o delegaţie a P.M.R. condusă de Ion Gheorghe Maurer s-a deplasat la Beijing, purtând şase runde de discuţii cu oficialii chinezi. Demersul român a fost considerat o manevră a lui Hruşciov (cu care românii împărtăşeau multe puncte de vedere), nereuşind să convingă partea chineză de raţionalitatea încetării polemicii

[3] *Declaraţia Consfătuirii reprezentanţilor Partidelor Comuniste şi Muncitoreşti (noiembrie 1960)*, Editura Politică, Bucureşti, 1960, p. 25,64.

publice. Condiția principală pusă de aceasta, ca P.C.U.S. și celelalte partide comuniste care criticaseră P.C.C. să-și recunoască greșeala, nu putea fi îndeplinită. A doua zi după plecarea delegației române presa chineză relua polemica publică.

La întoarcere, delegația română s-a oprit în Crimeea, informându-l pe Hrușciov asupra discuțiilor. La propunerea acestuia, P.M.R. va lansa un apel scris către cele două partide pentru încetarea polemicii (25 martie 1964), apel care avea șanse minime de reușită, dar care oferea românilor o nouă ocazie de a-și susține punctele de vedere. După eșecul acestei inițiative, Gheorghiu-Dej a anunțat, în ședința Biroului Politic din 2 aprilie, renunțarea la poziția de mediator, luând decizia publicării unui document care să cuprindă poziția imparțială și principiile după care se călăuzea P.M.R. în relațiile dintre partidele comuniste.

Opoziția românească în C.A.E.R. Conflictul sino-sovietic și tensionarea relațiilor Moscovei cu Iugoslavia și Albania vor favoriza opoziția României în cadrul C.A.E.R. Adeptă până 1958 a politicilor propuse în cadrul organizației, politici ce-i asiguraseră un sprijin decisiv în procesul de industrializare, România își vede amenințate eforturile în urma lansării propunerilor lui Hrușciov privind diviziunea internațională a muncii și problema specializării. Principiul specializării fusese adoptat în 1956 și prevedea ca fiecare țară membră C.A.E.R. să-și dezvolte doar acele domenii ale economiei unde dispunea de experiență și materii prime. Rolul rezervat României era de a se specializa în cultura cerealelor, în timp ce R.D.G. și Cehoslovacia urmau a produce majoritatea mașinilor necesare, ceea ce a provocat opoziția constantă a delegației române la consfătuirile din anii 1958-1960. Mai deranjant decât specializarea, era dreptul de decizie în problemele dezvoltării țării a unui organ supranațional, problemă pe care Gheorghiu-Dej a ridicat-o în Plenara C.C. al P.M.R. din 17-18 iunie 1960. Obținând astfel sprijinul întregului Comitet Central, o delegație română condusă de Alexandru Bârlădeanu a discutat la Moscova direcțiile dezvoltării economice a României pe termen lung, respingând impunerea unui profil economic în cadrul diviziunii internaționale a muncii, axat pe agricultură, industria chimică, petrol și gaze.

Consfătuirea C.A.E.R. din 6-7 iunie 1962 este relevantă pentru concurența care începe să se manifeste în cadrul C.A.E.R., țările industrializate încercând să-și asigure piețe de desfacere pentru produsele lor. Delegația română, condusă de Gheorghiu-Dej, s-a opus propunerilor cehoslovaco-bulgare privind transformarea organizației într-un organ suprastatal, prin sporirea atribuțiilor Secretariatului. Gheorghiu-Dej și-a impus punctul de vedere, argumentând contra integrării cu nivelul diferit de dezvoltare al membrilor C.A.E.R., insistând însă asupra coordonării planurilor, ca formă principală a specializării. El a subliniat și hotărârea României de a continua dezvoltarea în ritm accelerat a industriei autohtone. La scurt timp, Hrușciov vizita România (18-25 iunie) și aducea o serie de critici cu caracter economic (tăierea purceilor la o greutate prea mică, nepracticarea cultivării porumbului în pătrat etc). În noiembrie 1962 el exprimă fățiș atașamentul său la ideea integrării și a organului unic de planificare, obținând adeziunea R.D.G., a Bulgarei,

Cehoslovaciei şi Ungariei. În replică, o nouă Plenară a C.C. al P.M.R. aproba poziţia arătată până atunci de Gheorghiu-Dej în problemele C.A.E.R. (noiembrie 1962).

Dacă în decembrie 1962, la Bucureşti, în cadrul sesiunii C.A.E.R., partea română a putut tergiversa discuţiile legate de organul unic de planificare, subiectul nu a putut fi evitat în şedinţa Comitetului Executiv al C.A.E.R. din februarie 1963, de la Moscova. Conducătorul delegaţiei române, Alexandru Bârlădeanu, a respins în mod hotărât înfiinţarea unui astfel de organ, în ciuda insistenţelor lui Hruşciov, subliniind că nivelurile de dezvoltare şi economiile membrilor C.A.E.R. sunt diferite. Poziţia P.M.R. se baza pe respectarea suveranităţii şi neamestecul în treburile interne, noţiuni ce vor apărea constant, din acest moment în majoritatea discursurilor de politică externă ale liderilor români, până la căderea regimului comunist. Ca şi în anii anteriori, poziţia României în C.A.E.R. a fost prezentată şi aprobată în unanimitate în cadrul unei Plenare a C.C. al P.M.R. (5-8 martie 1963), în argumentarea ei luându-se documente ca Declaraţia de la Moscova din 1960 şi *„Principiile fundamentale ale diviziunii internaţionale socialiste a muncii“* (adoptat în iunie 1962). Plenara a fost bine mediatizată în presa chineză, diplomaţii români observând şi o creştere a interesului Chinei faţă de România. La 9 aprilie 1963 se semna un nou acord comercial româno-chinez, în care se prevedea o creştere cu 140% a volumului schimburilor comerciale. Poziţia conducerii române în privinţa relaţiilor dintre partidele frăţeşti a fost expusă la 12 decembrie 1963, în cadrul unei întâlniri a lui Gheorghiu-Dej cu ambasadorul chinez în România, primind la scurt timp aprecierile conducerii chineze.

Opoziţia României a fost favorizată de acutizarea conflictului sino-sovietic, de disidenţa Albaniei şi de eşecul de prestigiu suferit de Hruşciov în urma Crizei rachetelor din Cuba. Intrarea în conflict deschis cu România ar fi constituit încă o lovitură pentru imaginea blocului sovietic, iar Hruşciov a încercat detensionarea situaţiei pe calea negocierii.

Poziţia românească va fi definitiv consolidată în urma dezbaterilor din Comitetul Executiv al C.A.E.R., din mai 1963, ce urma să elaboreze raportul ce stabilea tendinţa generală şi problemele de discutat la viitoarea sesiune C.A.E.R. Delegaţia română, refuzând orice formă de compromis, a reuşit să elimine prevederile referitoare la organul unic de planificare şi la modificarea statutului organizaţiei pentru ca deciziile să poate fi luate pe bază de majoritate şi nu de unanimitate, ca până atunci. La fel de importante erau şi includerea în Proiectul de Raport a precizărilor că *„între ţările membre C.A.E.R. există încă deosebiri esenţiale“* şi că *„toate organele Consiliului să ţină seama de specificul dezvoltării economice şi de interesele naţionale ale fiecărei ţări“.*

Justeţea principiilor susţinute de români va fi recunoscută chiar de către Hruşciov, în urma vizitei la Bucureşti din 24-25 iunie 1963. Liderul sovietic se pregătea pentru o nouă întâlnire cu liderii chinezi şi s-a mulţumit doar cu faptul că România nu se apropiase de poziţia Chinei. Ca urmare, în consfătuirea C.A.E.R. din iulie 1963 s-a evitat ridicarea problemelor ce creaseră divergenţele cu românii.

Declarația din aprilie 1964

Cea mai importantă acțiune de afirmare a distanțării României de Moscova rămâne „Declarația din aprilie 1964", adoptată la Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român (22 aprilie 1964), care proclama refuzul României de a admite amestecul în politica sa economică sau în politica sa externă. Document programatic ce deschidea o nouă cale diplomației române, Declarația consacra schimbarea statutului țării, din satelit al U.R.S.S. în țară percepută ca independentă în cadrul blocului socialist (deși o schimbare de regim sau ieșirea din sfera de influență sovietică nu vor fi considerate niciodată alternative viabile). Principiile ei vor sta la baza politicii externe românești și după moartea lui Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu câștigând mult credit în Occident în urma afirmării lor constante.

Declarația din aprilie 1964 a reprezentat documentul programatic al politicii externe românești, de la care se vor legitima toate luările de poziție ulterioare ale reprezentanților regimului, apărut în contextul luptei sovieto-chineze pentru hegemonie în cadrul blocului comunist. România își va afirma poziția prin redactarea *Declarației cu privire la poziția P.M.R. în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale* (22 aprilie 1964). O primă variantă a ei a fost articolul lui Ion Gh. Maurer, *Temelia de neclintit a unității mișcării comuniste internaționale* (în „Probleme ale păcii și socialismului" nr. 11/1963) – adevărat slalom printre pozițiile sovietice și chineze, încercând, prin prisma apelului la unitate, să nu deranjeze nici Moscova, nici Beijingul și, în același timp, să pună în valoare interesele României. Redactată de mai multe colective și subcolective de lucru, Declarația a fost prezentată în Plenara Comitetului Central (15-22 aprilie 1964), care a dezbătut și adoptat documentul. În cele șapte capitole, erau abordate trei teme majore: raporturile cu statele capitaliste (prin prisma coexistenței pașnice între sisteme sociale diferite, păstrând postulatele leniniste în descrierea sistemului capitalist); relațiile dintre partidele comuniste și muncitorești; principiile colaborării dintre statele comuniste. Cu excepția capitolului I („Acțiunea partidului nostru în vederea încetării polemicii politice"), de importanță documentară, toate celelalte vor fi infirmate de evoluțiile deceniilor ulterioare. Noutatea absolută o reprezenta însă afirmarea principiilor care trebuiau să stea la baza relațiilor dintre partidele comuniste și muncitorești de guvernământ: egalitatea în drepturi, neamestecul în treburile interne, dreptul exclusiv al fiecărui partid de a-și rezolva problemele politice și organizatorice, de a-și desemna conducerea, de a-și orienta membrii asupra problemelor politicii interne și internaționale, neadmiterea existenței unor organisme sau centre de planificare suprastatale sau a unui singur tipar de construcție a socialismului, respectarea suveranității și intereselor naționale, avantajul reciproc și întrajutorarea tovărășească. Se preciza că modelul românesc de dezvoltare are la bază în primul rând politica „prin forțe proprii" și abia în al doilea rând relațiile de colaborare și întrajutorare dintre țările socialiste. Publicată în „Scânteia" din 26 aprilie 1964, Declarația a fost primită într-un mod reținut de majoritatea statelor socialiste (cu excepția Iugoslaviei), care au preferat să nu comenteze oficial documentul. Statele capitaliste au

interpretat-o ca pe o manifestare de independenţă faţă de Moscova. Consecinţele au fost pozitive pentru România, care a păstrat relaţiile şi cu Moscova şi cu Beijingul, creându-se premisele gesturilor de reală independenţă de mai târziu, a unei linii proprii în politica externă şi a unei deschideri pe multiple planuri către Occident. Liderii români preîntâmpinau eventualele imixtiuni sovietice care ar fi putut duce la schimbarea lor de la putere, aşa cum se întâmplase în alte state-satelit din estul Europei. Nu în ultimul rând, principiile Declaraţiei au enunţat clar monopolul puterii în stat şi deplina libertate a P.C.R. de a impune românilor modelul sovietic de socialism.

În virtutea lor, va fi respins „Planul Valev" – practic o propunere sub forma unui articol însoţit de o hartă, publicat în revista Universităţii „Lomonosov" din Moscova în aprilie 1964 de economistul sovietic E. B. Valev, privind constituirea unui „complex economic interstatal" în zona Dunării de Jos, ce urma să cuprindă sudul U.R.S.S. (12 000 km^2), sud-estul României (100 000 km^2, 42 % din teritoriul ţării) şi nordul Bulgariei ce urma să devină „grânarul lagărului socialist", specializat aproape exclusiv în producţia agricolă. Apărut pe fondul refuzului constant al României de a accepta subordonarea şi specializarea cerută în C.A.E.R., articolul a fost considerat o încercare hruşciovistă de dezmembrare economică a ţării. În replică, în revista „Viaţa Economică", academicianul Costin Murgescu, directorul Institutului de Cercetări Economice al Academiei Române, respingea argumentat planul, atrăgând atenţia asupra consecinţelor grave pe care le-ar fi avut pentru România şi care, în final, ar fi dus le „dezmembrarea economiilor naţionale". Ulterior, planul va fi criticat şi în presa sovietică.

Declaraţia din aprilie 1964 a fost însoţită pe plan intern de o politică de destindere. În încercarea de a obţine consensul naţional, Gheorghiu-Dej a ordonat o serie de măsuri pentru derusificare: desfiinţarea Editurii Cartea Rusă (1959), a Institutului de Studii Româno-Sovietice, a Institutului de limbă rusă „Maxim Gorki" şi a Asociaţiei Române pentru Legături cu Uniunea Sovietică (decembrie 1963), scoaterea limbii ruse din rândul disciplinelor obligatorii în şcoli (1963-1964) şi reducerea numărului articolelor din presa românească ce tratau realizările sovietice. Relevantă a fost şi publicarea în 1964 a volumului lui Karl Marx, *Însemnări despre români. Manuscrise inedite*, în care acesta condamna anexarea Basarabiei de către Rusia ţaristă. În paralel cu deschiderea către Occident şi tensionarea relaţiilor cu Moscova, în perioada 1960-1964, s-au dat şi numeroase decrete de graţiere de care s-au bucurat circa 16 000 de deţinuţi, în majoritate deţinuţi politici.

În octombrie 1964 la nivelul conducerii U.R.S.S. a avut loc o schimbare importantă. Izolat în mijlocul centrului de putere sovietic, din cauza stilului arogant şi a comportamentului intolerant, Hruşciov a fost chemat în C.C. al P.C.U.S. şi acuzat de eşecuri economice repetate. Plenara C.C. a P.C.U.S. va aproba înlocuirea lui cu Leonid Brejnev ca prim-secretar al P.C.U.S. secondat de Aleksei Kosîghin – preşedinte al Consiliului de Miniştri şi Anastas Mikoian – şef al statului, într-o „conducere colectivă", aşa cum titra presa sovietică.

Continuarea politicii de deschidere de către Nicolae Ceauşescu (1965-1971)

Conform Constituţiei din 1965, elaborarea politicii externe a României revenea Marii Adunări Naţionale, iar implementarea ei Consiliului de Miniştri. În realitate, politica externă cădea exclusiv în sarcina conducerii P.C.R., mai exact a Biroului Permanent şi al Comitetului Politic Executiv al C.C. Deciziile emise aici, canalizate către Marea Adunare Naţională prin Directoratul pentru Afaceri Internaţionale al C.C., erau aprobate fără nici un amendament. Consiliul de Stat avea puterea de a stabili relaţii diplomatice cu alte state şi ratifica tratatele internaţionale. Consiliul de Miniştri coordona şi implementa politica externă a ţării prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe şi Ministerului Comerţului Exterior şi al Cooperării Economice Internaţionale. Din 1979, cele două ministere vor funcţiona practic ca agenţii administrative, puterea decizională fiind la conducerea P.C.R. Structura Ministerului Afacerilor Externe va rămâne în esenţă aceiaşi în toată perioada 1965-1989, incluzând 31 directorate, dintre care 5 geografice (Ţările socialiste; Europa de Vest; Africa; Asia, Orientul Mijlociu şi Oceania; cele două Americii) şi 8 funcţionale (afaceri consulare; cultură şi presă; curierat diplomatic şi telegrame; finanţe şi contabilitate; relaţii economice internaţionale şi organizaţii internaţionale; organizarea, controlul şi pregătirea personalului; protocol; aprovizionare şi administrativ). Ministerul Comerţului Exterior şi Cooperării Economice Internaţionale va fi extins şi reorganizat, cuprinzând, în 1989, 9 directorate geografice (Africa; Asia şi Oceania; America Latină; Orientul Mijlociu; America de Nord; membrii C.A.E.R.; ţări socialiste nemembre C.A.E.R.; U.R.S.S.; Europa de Vest) şi 12 directorate funcţionale (economic; administrativ şi secretariat; export-import I – pentru mărfuri din sectoarele industrie grea, energetic, metalurgic, extractiv; export-import II – pentru mărfuri din sectoarele industrie uşoară, chimic, industria lemnului, industrie alimentară, agricultură; finanţe şi contabilitate; contracte externe; planificare; valută; organizare şi control; personal; preţuri; eficienţa tranzacţiilor). La acestea se adăuga Departamentul Cooperării Economice Internaţionale, cu două directorate: exportul instalaţiilor complexe şi asistenţă tehnică; întreprinderi mixte şi coordonarea activităţii de cooperare economică internaţională.

În politica externă, Nicolae Ceauşescu s-a dovedit un continuator al liniei autonome inaugurate de către Gheorghiu-Dej. Capitalul de încredere cu care debutase regimul său, capital creditat atât de către fruntaşii activului de partid, cât şi de către oamenii politici din ţările occidentale, se baza în principal pe relaţia foarte apropiată cu Gheorghiu-Dej şi colaboratorii acestuia în elaborarea şi aplicarea politicii de distanţare faţă de Moscova, pe relativa sa tinereţe (47 de ani), cât şi pe faptul că nu fusese compromis prin implicarea în crimele perioadei stalinismului. Ceauşescu înţelesese acest fapt şi optase pentru menţinerea cursului în politica externă, dându-i chiar o mai amplă anvergură. Raportul C.C. al P.C.R. la Congresul al IX-lea al P.C.R. relua sumar principiile de bază ale politicii

externe aşa cum fuseseră ele formulate în „Declaraţia din aprilie 1964“[4], semn că linia autonomă va fi continuată. „Deceniul deschiderii“ – aşa cum vor numi unii istorici perioada 1962-1972 – inaugurat de Gheorghiu-Dej, urma a fi continuat de Nicolae Ceauşescu. Un rol important îl vor avea în această perioadă primul-ministru Ion Gheorghe Maurer (în funcţie în perioada 21 martie 1961- 28 martie 1974), considerat artizanul acestei politici de deschidere – păstrat de Ceauşescu ca principal adjunct şi sfătuitor în problemele de politică externă, şi ministrul de Externe Corneliu Mănescu (în funcţie în perioada 1961-1972). Ultimul va asigura diplomaţiei române condiţii optime prin încurajarea profesionalismului şi diminuarea influenţei politicului (în special a secţiilor C.C. de supraveghere şi îndrumare a activităţii ministerului). Având sprijinul primului-ministru, Mănescu a reuşit în 1962 inaugurarea la Universitatea Bucureşti a cursului postuniversitar pentru relaţii internaţionale, cursanţii fiind selectaţi dintre cei mai buni absolvenţi din toate facultăţile. Aici vor fi formate cadre remarcabile ale Ministerului Afacerilor Externe, până în 1973, când „lipsa conştiinţei partinice“ va face ca diplomaţii să fie pregătiţi la Universitatea de Partid „Ştefan Gheorghiu“. Mănescu s-a identificat cu perioada cea mai prestigioasă a diplomaţiei române, rămânând în atenţia presei occidentale şi după trecerea sa în eşaloanele secunde ale partidului. Politica externă promovată de Maurer şi Mănescu a ţinut constant cont de apartenenţa ţării la blocul condus de Uniunea Sovietică – limită ce nu trebuia nicicând depăşită – chiar şi cele mai „independente“ luări de poziţie fiind bine calculate şi argumentate ca fiind inspirate de principiile afirmate ale socialismului.

Ca urmare a politicii de deschidere promovată în ultimii ani ai conducerii lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, la sfârşitul anului 1965 România întreţinea relaţii diplomatice cu 67 de state (59 la nivel de ambasadă şi 8 la nivel de legaţie) şi relaţii economice cu 120 de state. În următorii zece ani, ca urmare a continuării şi extinderii acestei politici de către Nicolae Ceauşescu şi prim-ministrul său, Ion Gheorghe Maurer, numărul statelor cu care România întreţinea relaţii diplomatice se va dubla, accentul căzând pe ţările în curs de dezvoltare din Africa, Asia şi America Latină.

În 1966 relaţiile diplomatice se dinamizează simţitor, conducerea de la Bucureşti întâlnindu-se, în unele cazuri de mai multe ori, cu reprezentanţi ai U.R.S.S., R.P. Chineză, Iugoslavia, Iran, Ungaria, Bulgaria, R.D.G., R.P. Vietnam, Franţa, Marea Britanie, R.F.G., Italia, Danemarca, Grecia, Turcia, Singapore, Egipt, Birmania şi Ethiopia. La nivel declarativ, ofensiva diplomatică a fost însoţită de formula politică: *dezvoltarea relaţiilor de bună vecinătate este garanţia păcii şi securităţii în Europa şi în lume*, excluzându-se voit conţinutul de clasă.

În cursul anului au fost stabilite relaţii diplomatice la nivel de ambasadă cu şase state (Congo, Ethiopia, Luxemburg, Nigeria, Olanda, Sri Lanka) şi au loc mai multe întâlniri la nivel înalt cu oficiali din U.R.S.S., Bulgaria, Finlanda, Turcia, Ungaria, Iugoslavia, Olanda, Belgia, Spania, Austria, Italia, Danemarca, Suedia, Singapore, Pakistan, Tunisia,

[4] *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, Bucureşti, 1966, p.101.

Somalia, Nepal, Iran, Iraq, India. În anul 1967 vor fi stabilite relații diplomatice la nivel de ambasadă cu alte cinci state: R.F.G., Canada, Columbia, Coasta de Fildeş, Singapore, Venezuela.

Relațiile româno-sovietice în perioada 1965-1985

Prima vizită oficială noul lider român o va face la Moscova (3-11 septembrie 1965), păstrând obiceiul conducătorilor nou-aleşi din blocul sovietic, dar cu o agendă vădit ostentativă, din care nu lipsea problema recuperării tezaurului ce se mai afla încă la Moscova şi a arhivei Partidului Comunist din România, din perioada Cominternului. Leonid Brejnev, care nu era un om al schimbărilor, dar nici al confruntărilor, s-a arătat surprins că era ridicată o problemă atât de veche, replicând că nici România nu-şi achitase datoriile față de guvernul țarist şi nici despăgubirile de război față de U.R.S.S. O nouă rundă de discuții s-a purtat în timpul celui de al XXIII-lea Congres al P.C.U.S. (Moscova, 29 martie-3 aprilie 1966), ocazie cu care Brejnev a prezentat noua echipă conducătoare şi principiile ei privitoare la politica externă. La nivel declarativ raporturile cu țările satelit şi China urmau a rămâne neschimbate, făcându-se apel la unitatea socialistă contra devierii chineze. Neschimbată a rămas şi poziția de imparțialitate a României, în cadrul Conferinței pregătitoare pentru organizarea consfătuirii internaționale a partidelor comuniste (Budapesta, 27 februarie 1968), Paul Niculescu-Mizil opunându-se oricărei forme de condamnare a chinezilor.

Anul 1968 va marca apogeul politicii de independență a regimului de la Bucureşti. Prima problemă preconizată pentru acest an era expirarea Tratatului de prietenie şi asistență mutuală româno-sovietic – tratat prin care Stalin legase România de U.R.S.S. şi blocul democrațiilor populare în 1948. Spre deosebire de ceilalți lideri ai blocului sovietic (care priveau semnarea tratatelor bilaterale drept o formalitate), conducătorii români au acordat importanță semnării noului tratat, ce trebuia, în opinia lor, să reflecte schimbările petrecute în relațiile româno-sovietice. Discuțiile dintre cele două părți, demarate din decembrie 1967 la Moscova şi continuate în lunile următoare, vor evidenția dorința românilor de a limita la minimum obligațiile față de U.R.S.S. ce urmau a fi inserate în textul noului tratat (inclusiv eliminarea obligativității consultărilor în politica externă), subliniind aspectele ce priveau egalitatea între semnatari. Negocierile vor fi întrerupte de izbucnirea crizei cehoslovace.

Criza cehoslovacă din 1968 a fost provocată de mişcarea de liberalizare „socialism democratic", „socialism cu față umană" sau „primăvara de la Praga", inițiată de prim-secretarul Partidului Comunist Cehoslovac, Alexander Dubček. Mişcarea cuprindea un set de reforme (libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, a religiei, libertatea de acțiune a celor patru partide necomuniste existente, reforme economice şi sociale etc.), care ulterior au căpătat suport popular. Ideile reformiste cehoslovace au pătruns şi în Polonia,

externe aşa cum fuseseră ele formulate în „Declarația din aprilie 1964"[4], semn că linia autonomă va fi continuată. „Deceniul deschiderii" – aşa cum vor numi unii istorici perioada 1962-1972 – inaugurat de Gheorghiu-Dej, urma a fi continuat de Nicolae Ceauşescu. Un rol important îl vor avea în această perioadă primul-ministru Ion Gheorghe Maurer (în funcție în perioada 21 martie 1961- 28 martie 1974), considerat artizanul acestei politici de deschidere – păstrat de Ceauşescu ca principal adjunct şi sfătuitor în problemele de politică externă, şi ministrul de Externe Corneliu Mănescu (în funcție în perioada 1961-1972). Ultimul va asigura diplomației române condiții optime prin încurajarea profesionalismului şi diminuarea influenței politicului (în special a secțiilor C.C. de supraveghere şi îndrumare a activității ministerului). Având sprijinul primului-ministru, Mănescu a reuşit în 1962 inaugurarea la Universitatea Bucureşti a cursului postuniversitar pentru relații internaționale, cursanții fiind selectați dintre cei mai buni absolvenți din toate facultățile. Aici vor fi formate cadre remarcabile ale Ministerului Afacerilor Externe, până în 1973, când „lipsa conştiinței partinice" va face ca diplomații să fie pregătiți la Universitatea de Partid „Ştefan Gheorghiu". Mănescu s-a identificat cu perioada cea mai prestigioasă a diplomației române, rămânând în atenția presei occidentale şi după trecerea sa în eşaloanele secunde ale partidului. Politica externă promovată de Maurer şi Mănescu a ținut constant cont de apartenența țării la blocul condus de Uniunea Sovietică – limită ce nu trebuia nicicând depăşită – chiar şi cele mai „independente" luări de poziție fiind bine calculate şi argumentate ca fiind inspirate de principiile afirmate ale socialismului.

Ca urmare a politicii de deschidere promovată în ultimii ani ai conducerii lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, la sfârşitul anului 1965 România întreținea relații diplomatice cu 67 de state (59 la nivel de ambasadă şi 8 la nivel de legație) şi relații economice cu 120 de state. În următorii zece ani, ca urmare a continuării şi extinderii acestei politici de către Nicolae Ceauşescu şi prim-ministrul său, Ion Gheorghe Maurer, numărul statelor cu care România întreținea relații diplomatice se va dubla, accentul căzând pe țările în curs de dezvoltare din Africa, Asia şi America Latină.

În 1966 relațiile diplomatice se dinamizează simțitor, conducerea de la Bucureşti întâlnindu-se, în unele cazuri de mai multe ori, cu reprezentanți ai U.R.S.S., R.P. Chineză, Iugoslavia, Iran, Ungaria, Bulgaria, R.D.G., R.P. Vietnam, Franța, Marea Britanie, R.F.G., Italia, Danemarca, Grecia, Turcia, Singapore, Egipt, Birmania şi Ethiopia. La nivel declarativ, ofensiva diplomatică a fost însoțită de formula politică: *dezvoltarea relațiilor de bună vecinătate este garanția păcii şi securității în Europa şi în lume*, excluzându-se voit conținutul de clasă.

În cursul anului au fost stabilite relații diplomatice la nivel de ambasadă cu şase state (Congo, Ethiopia, Luxemburg, Nigeria, Olanda, Sri Lanka) şi au loc mai multe întâlniri la nivel înalt cu oficiali din U.R.S.S., Bulgaria, Finlanda, Turcia, Ungaria, Iugoslavia, Olanda, Belgia, Spania, Austria, Italia, Danemarca, Suedia, Singapore, Pakistan, Tunisia,

[4] *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, Bucureşti, 1966, p.101.

Somalia, Nepal, Iran, Iraq, India. În anul 1967 vor fi stabilite relații diplomatice la nivel de ambasadă cu alte cinci state: R.F.G., Canada, Columbia, Coasta de Fildeș, Singapore, Venezuela.

Relațiile româno-sovietice în perioada 1965-1985

Prima vizită oficială noul lider român o va face la Moscova (3-11 septembrie 1965), păstrând obiceiul conducătorilor nou-aleși din blocul sovietic, dar cu o agendă vădit ostentativă, din care nu lipsea problema recuperării tezaurului ce se mai afla încă la Moscova și a arhivei Partidului Comunist din România, din perioada Cominternului. Leonid Brejnev, care nu era un om al schimbărilor, dar nici al confruntărilor, s-a arătat surprins că era ridicată o problemă atât de veche, replicând că nici România nu-și achitase datoriile față de guvernul țarist și nici despăgubirile de război față de U.R.S.S. O nouă rundă de discuții s-a purtat în timpul celui de al XXIII-lea Congres al P.C.U.S. (Moscova, 29 martie-3 aprilie 1966), ocazie cu care Brejnev a prezentat noua echipă conducătoare și principiile ei privitoare la politica externă. La nivel declarativ raporturile cu țările satelit și China urmau a rămâne neschimbate, făcându-se apel la unitatea socialistă contra devierii chineze. Neschimbată a rămas și poziția de imparțialitate a României, în cadrul Conferinței pregătitoare pentru organizarea consfătuirii internaționale a partidelor comuniste (Budapesta, 27 februarie 1968), Paul Niculescu-Mizil opunându-se oricărei forme de condamnare a chinezilor.

Anul 1968 va marca apogeul politicii de independență a regimului de la București. Prima problemă preconizată pentru acest an era expirarea Tratatului de prietenie și asistență mutuală româno-sovietic – tratat prin care Stalin legase România de U.R.S.S. și blocul democrațiilor populare în 1948. Spre deosebire de ceilalți lideri ai blocului sovietic (care priveau semnarea tratatelor bilaterale drept o formalitate), conducătorii români au acordat importanță semnării noului tratat, ce trebuia, în opinia lor, să reflecte schimbările petrecute în relațiile româno-sovietice. Discuțiile dintre cele două părți, demarate din decembrie 1967 la Moscova și continuate în lunile următoare, vor evidenția dorința românilor de a limita la minimum obligațiile față de U.R.S.S. ce urmau a fi inserate în textul noului tratat (inclusiv eliminarea obligativității consultărilor în politica externă), subliniind aspectele ce priveau egalitatea între semnatari. Negocierile vor fi întrerupte de izbucnirea crizei cehoslovace.

Criza cehoslovacă din 1968 a fost provocată de mișcarea de liberalizare „socialism democratic", „socialism cu față umană" sau „primăvara de la Praga", inițiată de prim-secretarul Partidului Comunist Cehoslovac, Alexander Dubček. Mișcarea cuprindea un set de reforme (libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, a religiei, libertatea de acțiune a celor patru partide necomuniste existente, reforme economice și sociale etc.), care ulterior au căpătat suport popular. Ideile reformiste cehoslovace au pătruns și în Polonia,

al cărei lider, împreună cu cel est-german, va face presiuni către conducerea sovietică pentru a stopa extinderea lor. Adept al negocierilor, Brejnev va cere acest lucru în mai multe rânduri (pe 23 martie 1968, la întâlnirea de la Dresda; pe 4-5 mai la Moscova; la întâlnirile bilaterale cu liderii polonez, est-german, bulgar și maghiar) conducerii cehoslovace. Eșecul demersurilor duce la adresarea unei scrisori a „celor cinci" în care transformările din Cehoslovacia erau explicit condamnate. Textul scrisorii cuprindea și principiul conform căruia situația socialismului dintr-o țară este preocuparea și răspunderea întregii comunități socialiste – principiu în jurul căruia va fi dezvoltată „Doctrina Brejnev".

În iulie, la Cierna nad Tisou are loc o nouă întâlnire Dubček-Brejnev. Criticați intens – de data aceasta și pentru atacurile din presa cehoslovacă la adresa Uniunii Sovietice și înlăturarea cadrelor conservatoare – delegații cehoslovaci au comparat programul reformator cu destalinizarea și au reiterat loialitatea țării lor față de U.R.S.S. și Tratatul de la Varșovia. Pe 3 august „cei cinci" și Dubček au semnat „Declarația de la Bratislava", în care era afirmată loialitatea de nezdruncinat față de principiile marxist-leniniste și lupta implacabilă contra ideologiei burgheze și a forțelor antisocialiste, dar și ideea că apărarea socialismului dintr-o țară este sarcina întregii comunități socialiste. După declarație, trupele sovietice participante la manevre au fost retrase din Cehoslovacia, iar Dubček a considerat situația aplanată.

Singurul sprijin extern al echipei cehoslovace, sprijin moral de altfel, îl ofereau echipele conducătoare din Iugoslavia și România. Pentru a evita compromiterea demersului său, Brejnev nu a invitat România la aceste discuții, iar reprezentanții „celor cinci" au fost instruiți să evite discutarea problemelor din Cehoslovacia cu românii.

Deși mai mulți istorici au considerat sprijinul acordat de Ceaușescu lui Dubček doar o acțiune de politică externă, ce viza apărarea propriei poziții de independență față de Moscova, fără a împărtăși programul reformator al acestuia, analiza evenimentelor duce la o concluzie diferită.

Încă de la preluarea conducerii PC Cehoslovac de către Dubček și anunțarea politicii de reforme, P.C.R. și-a exprimat solidaritatea cu acesta, menținând linia Declarației din aprilie 1964, în care s-a exprimat concepția potrivit căreia nu exista un model unic de construire a socialismului și că fiecare parte trebuia să aplice, în mod creator, învățătura marxist-leninistă – idee dezvoltată în Raportul prezentat de Ceaușescu la Congresul al IX-lea al P.C.R. din iulie 1965. A urmat adoptarea unui program de reforme în cadrul Conferinței naționale a P.C.R. din decembrie 1967, care viza descentralizarea deciziilor economice, împărțirea administrativă a teritoriului, învățământul obligatoriu de 10 clase, construirea de locuințe proprietate personală, reabilitarea unor foști activiști de partid etc. Reformele P.C.R. fuseseră studiate de către specialiștii cehoslovaci, printre aceștia aflându-se și economistul Otta Šik, cel care va elabora noua politică economică a echipei Dubček.

Ca și Dubček, Nicolae Ceaușescu nu-și propunea abandonarea socialismului, ci obținerea unui larg sprijin popular, prin aplicarea unor reforme „de sus în jos", în limitele permise de sistem, păstrând conducerea prin partidul unic, proprietatea comună,

ideologia marxist-leninistă etc. Era vorba de un „socialism cu față umană" (expresia lui Dubček), orientat nu după directivele Moscovei, ci după interesele cetățenilor.

După lansarea programului reformator cehoslovac, Ceaușescu și-a afirmat de mai multe ori încrederea în succesul acestuia, iar presa din România i-a dedicat articole elogioase, toate centrate pe ideea că reformele vor întări socialismul, aducându-i sprijinul întregii națiuni. Poziția românească era unică în cadrul Tratatului de la Varșovia, evenimentele din Cehoslovacia fiind amplu criticate în presa din Uniunea Sovietică, Polonia, Ungaria, RD Germană și Bulgaria, subliniindu-se ideea că în acea țară socialismul era în pericol.

Ceaușescu și-a exprimat solidaritatea cu echipa Dubček și cu ocaziei vizitei făcute la Praga (15-17 august 1968), vizită soldată cu semnarea Tratatului de prietenie și asistență mutuală între cele două țări. Liderul român s-a bucurat de o primire călduroasă din partea oficialităților, dar și a cetățenilor din Praga, care trăiau cu teama invaziei sovieticilor. La întoarcerea în țară, el va prezenta propriul punct de vedere asupra transformărilor din Cehoslovacia în fața Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R.: *„atmosfera în rândul populației pe care noi am simțit-o... este foarte bună. Am constatat că Dubček se bucură de autoritate, de sprijin, de încredere peste tot și în general populația, muncitorii sprijină orientarea și cursul pe care merg cehii. Din acest punct de vedere părerea noastră este deosebită... este de neînțeles unde există contrarevoluție.*[5]"

În dimineața zilei de 21 august, trezit din somn, Ceaușescu a aflat că trupele „celor cinci" au intrat în Cehoslovacia. În scurt timp a fost convocat în ședință Comitetul Executiv, care a decis convocarea Plenarei C.C. al P.C.R., în ședință comună cu guvernul și Consiliul de Stat. Ședința a dovedit ralierea tuturor forțelor politice interne în jurul ideii de rezistență în fața presiunii sau a eventualei invazii a trupelor Tratatului de la Varșovia. Era și o demonstrație privind forța de care se bucura Ceaușescu la nivelul conducerii partidului. În paralel cu ședințele, fusese trasat un plan de acțiune în cazul unui atac și se luaseră o serie de măsuri pentru organizarea apărării teritoriului.

La ora 11 a fost organizat un amplu miting de protest contra invaziei, în Piața Palatului Republicii, Nicolae Ceaușescu ținând un discurs fulminant, cu accentuat caracter politic și național, în fața a circa 100 000 de bucureșteni, în care considera intervenția trupelor celor cinci țări socialiste în Cehoslovacia *„o mare greșeală și o primejdie gravă pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume...*[6]"

Discursul, întrerupt de mai multe ori de aplauze și ovații sincere, a fost considerat de către istorici momentul de maximă popularitate a lui Nicolae Ceaușescu, contribuind la crearea imaginii de lider puternic, iubit, providențial și independent – trăsături pe care se va grefa mai târziu cultul personalității. Discursul abandona linia prudentă de politică externă, fiind prima condamnare a acțiunilor U.R.S.S., într-un mod public, spectaculos

[5] *Stenograma ședinței Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. din ziua de 17 august 1968*, în A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – secția Cancelarie, dosar nr.131/1968. f. 4-5.

[6] *Cuvântul tovarășului Nicolae Ceaușescu*, în „Scânteia" din 22 august 1968, anul XXXVII, p. 1.

şi într-un moment tensionat. Prin el,conducerea română condamna acţiunile de intervenţie în treburile interne ale statelor mici, îşi afirma hotărârea de a rezista la orice acţiune ostilă, dar şi speranţa că situaţia va fi detensionată prin negociere. Nu în ultimul rând, prin adresarea către întregul popor, linia ideologică a luptei de clasă era abandonată în favoarea liniei naţionale, a intereselor întregului popor.

Pe 22 august sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naţionale, într-o atmosferă entuziastă şi după un alt discurs fulminant al lui Ceauşescu, adoptă *„Declaraţia cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României"*, document de stat transmis tuturor guvernelor lumii în care se punea accentul pe respectarea suveranităţii şi independenţei naţionale şi a neamestecului în treburilor interne – practic o reiterare a principiilor Declaraţiei din aprilie 1964, adaptate la momentul 1968.

În ziua următoare, conducerea P.C.R. a adresat o scrisoare partidelor comuniste europene, solicitând o întâlnire la Praga pentru discutarea situaţiei din Cehoslovacia.

Toate aceste manifestări, considerate de unii istorici şi oameni politici iresponsabile sau imprudente, aveau însă un singur scop: descurajarea unei decizii sovietice de intervenţie militară în România. Indicii asupra ostilităţii sovietice fuseseră suficiente în ultimele luni (mobilizări de trupe la graniţele cu U.R.S.S. şi Ungaria) şi conducerea română le percepuse ca factori de presiune, dar intervenţia armată depăşise orice previziuni şi crease confuzie.

Pe plan extern România nu putea conta pe un sprijin eficient, deşi sondări se făcuseră încă din 21 august pe mai multe canale. China a răspuns prompt, premierul Zhou Enlai, ţinând un discurs încurajator la ambasada României de la Beijing şi arătându-şi disponibilitatea pentru acordarea unui sprijin militar. Totuşi, ţinând cont de distanţa geografică ce separa cele două ţări, el recomanda prudenţă. Aceeaşi recomandare a primit-o Ceauşescu şi de la Tito, în urma întâlnirii din 24 august de la Vârşeţ. Tito l-a asigurat că, în cazul unui atac, graniţa româno-iugoslavă (singura frontieră la care România nu se învecina cu membrii Tratatului de la Varşovia) va fi deschisă pentru a permite aprovizionarea şi eventual retragerea armatei române, dar, în cazul din urmă, trupele ar fi fost dezarmate pentru a nu oferi sovieticilor un pretext de a ataca Iugoslavia.

Statele Unite şi Marea Britanie au luat şi ele măsuri pentru protejarea regimului Ceauşescu. Începând cu 23 august ambasadorul U.R.S.S. în S.U.A., Anatoli Dobrînin, este chemat de mai multe ori de către secretarul de stat Dean Rusk la Departamentul de Stat pentru a clarifica intenţiile Kremlinului în privinţa României. Chiar preşedintele Johnson, aflat în concediu la ferma sa din Texas, hotărăşte să se implice, dictându-i la telefon lui Rusk un mesaj pentru Brejnev: *„În numele omenirii, vă cerem să nu invadaţi România, deoarece consecinţele ar fi imprevizibile.[7]"*. Pentru a se informa asupra situaţiei, s-a deplasat la Bucureşti Secretarul de Stat al Foreign Office-ului britanic, Michael Stewart, unde a purtat patru runde de discuţii cu omologul său, Corneliu Mănescu, şi

[7] Anatoly Dobrinin, *In Confidence: Moscow's Ambassador to America's Six Cold War Presidents (1962-1986)*, Crown, 1995, p.183.

cu preşedintele Consiliului de Stat, Nicolae Ceauşescu, centrate pe dezvoltarea relaţiilor bilaterale, securitatea europeană, problema Vietnamului, Orientul Apropiat, Naţiunile Unite şi Gibraltarul (9 septembrie). Departamentul de Stat şi serviciile de informaţii americane şi britanice vor rămâne în stare de alertă până în luna decembrie. Răspunsul sovieticilor la acţiunile româneşti a sosit prin ambasadorul Basov, pe data de 24 august. Scrisoarea critica dur *„gălăgia nesănătoasă care se face în România"* şi ameninţa voalat cu *„slăbirea prieteniei României socialiste cu celelalte ţări socialiste"*. Ceauşescu i-a replicat ambasadorului că discutarea anterioară a situaţiei cu guvernul român ar fi evitat „înţelegerea greşită" şi îşi reafirma prietenia faţă de U.R.S.S., argumentând cu menţiunile din documentele de partid şi de stat emise recent. Scrisoarea de răspuns, înmânată ambasadorului sovietic de Niculescu-Mizil pe 26 august, respingea afirmaţiile P.C.U.S. cu privire la înţelegerea greşită a intervenţiei, reafirma convingerea P.C.R. că aceasta nu era necesară şi solicita retragerea trupelor din Cehoslovacia. Erau totuşi reafirmate priorităţile politicii externe româneşti de dezvoltare a relaţiilor cu U.R.S.S. şi ţările socialiste şi de loialitate faţă de alianţele politice şi militare în care România era membru.

„Invazia frăţească" din 20-21 august 1968 s-a soldat cu ocuparea Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de Varşovia, uciderea şi rănirea a peste 600 de persoane, arestarea lui Dubček şi lichidarea programului de reforme prin semnarea Protocolului de la Moscova (26 august). Preşedintele Svoboda a refuzat însă abandonarea lui Dubček, acesta revenind formal şi pentru scurt timp la putere. Cum organele puterii cehoslovace, aflate sub control sovietic, nu puteau solicita discutarea crizei în cadrul O.N.U., iar Ceauşescu nu agrea ideea susţinerii unui guvern în exil (prezentată de Sik), conducerea română era scutită de situaţia de a lua o nouă poziţie antisovietică pe plan internaţional. Mai mult, Protocolul închidea criza cehoslovacă şi oferea României o ieşire onorabilă, declaraţia Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. din 29 august exprimând satisfacţia conducerii române pentru normalizarea situaţiei.

În problema conflictului sino-sovietic (escaladat la nivel de conflict militar de graniţă în martie 1969) Ceauşescu a rămas însă ferm, respingând includerea în comunicatul final al şedinţei Comitetului Politic Executiv al Tratatului de la Varşovia a acestei chestiuni (17 martie 1969) şi refuzând adoptarea unei rezoluţii împotriva PC Chinez la ultima consfătuire internaţională a partidelor comuniste şi muncitoreşti (Moscova, 5-17 iunie 1969). În schimb, ministrul de Externe român a purtat convorbiri la Moscova cu liderii sovietici, asigurându-i că România nu are o poziţie antisovietică şi că nu va susţine niciodată China împotriva U.R.S.S. (7-9 aprilie 1969). Amânarea semnării tratatului de prietenie şi a acordului economic pe termen lung (de care România era în primul rând interesată), ca şi întârzierea livrărilor de cocs (formă primitivă a embargoului subtil pe care sovieticii îl vor aplica României în momentele tensionate) erau însă semne că Brejnev nu accepta uşor reconcilierea. Va fi nevoie de o nouă rundă de discuţii Ceauşescu-Brejnev (mai 1970), pentru ca partea sovietică să accepte semnarea tratatului. Ca semn al îmbunătăţirii relaţiilor dintre România şi ceilalţi membrii ai Tratatului de la Varşovia, în 1970 au fost reînnoite tratatele de asistenţă mutuală cu U.R.S.S. (la 7 iulie), Polonia

(12 noiembrie) şi Bulgaria (19 noiembrie), iar în 1972 tratatele de asistenţă mutuală cu Ungaria (24 februarie) şi R.D.G. (12 mai). Noul Tratat de Prietenie, Colaborare şi Asistenţă Mutuală româno-sovietic prevedea inviolabilitatea frontierelor de stat din Europa, stabilite după al Doilea Război Mondial (articolul 7), ca şi consultări reciproce în toate problemele internaţionale importante care privesc interesele celor două ţări, în scopul punerii de acord a poziţiilor lor (articolul 9) – ceea ce reprezenta o importantă cedare din partea conducerii române, de neconceput în timpul negocierilor din primele luni ale anului 1968, cedare făcută pentru mult dorita reconciliere.

În opinia majorităţii specialiştilor, anul 1971 reprezintă punctul de cotitură în evoluţia regimului Ceauşescu, punctul de unde un regim perceput ca reformist şi deschis către Occident începe să vireze treptat către o dictatură autarhică. În opinia acestora cotitura îşi are originea în vizita întreprinsă de Ceauşescu în China şi Coreea de Nord, în iunie 1971, liderul român fiind „cucerit" de formele de mobilizare ideologică şi cult al personalităţii întâlnite acolo.

În realitate, vizita – prima a unui şef de stat comunist, după declanşarea conflictului sino-sovietic, a nemulţumit grav Kremlinul, aşa cum de altfel îl avertizase Maurer pe Ceauşescu. În cercurile conducătoare ale statelor membre ale Tratatului de la Varşovia, vizita a fost considerată drept profund anti-sovietică (deşi nu existau formulări în acest sens în discursurile oficiale româneşti sau chineze) şi împotriva unităţii şi solidarităţii statelor din Tratat şi a coeziunii mişcării comuniste internaţionale, prin contestarea necesităţii existenţei unui stat cu rol conducător. Posibilitatea unei medieri româneşti între China şi S.U.A. sau între China şi R.F.G. a fost de asemenea luată în discuţie. Moscova a fost deranjată şi de discuţiile purtate de Ceauşescu cu liderul mongol Ţedenbal, cel din urmă – susţinător fidel al Kremlinului – raportând urgent sovieticilor. Ţedenbal a expus suferinţele istorice provocate de chinezi mongolilor, constanta ameninţare a acestora la adresa ţării sale, importanţa intervenţiei salvatoare a celor cinci ţări socialiste în Cehoslovacia în 1968 (ameninţată cu ocuparea de către imperialişti) şi necesitatea luptei împotriva revizionismului şi naţionalismului. În replică, Ceauşescu i-a amintit că românii fuseseră supuşi Rusiei ţariste, că tezaurul lor fusese confiscat de Moscova, i-a respins aserţiunile în cazul invadării Cehoslovaciei şi a evidenţiat duplicitatea Kremlinului în problema luptei împotriva revizionismului şi naţionalismului, care încheiase tratate cu naţionaliştii arabi.

Sovieticii au solicitat, la întoarcere, o scurtă întâlnire pe aeroportul Vnukovo din Moscova. Delegaţia sovietică, compusă din primul ministru Aleksei Kosîghin, Suslov şi Katuşev a criticat dur şi direct delegaţia română. Ştefan Andrei, viitor ministru de Externe şi participant la întâlnire, a declarat că primul ministru sovietic, renunţând la limbajul diplomatic, i-a acuzat pe liderii români că „nu aveau ce căuta" în China, că bagă toate statele mici şi mijlocii, indiferent de regimul politic „în aceeaşi ciorbă", criticând declaraţiile lui Ceauşescu din timpul convorbirii cu Ţedenbal şi amintindu-i că nu poate fi prieten cu un duşman al U.R.S.S. şi al comunităţii ţărilor socialiste. Kosîghin a lansat şi o ameninţare cu boicotul economic, care a cântărit mai greu decât toate celelalte critici,

în condițiile în care industria românească era dependentă de materiile prime sovietice: *„Nu uitați că relațiile economice sunt determinate de relațiile politice, tovarășe Ceaușescu"*. Boicotul va fi aplicat în următoarele patru luni, având rol de avertisment.

Mai mult, în august 1971, în timpul vizitei din China, Brejnev îl calificase pe Ceaușescu, în fața celorlalți lideri din Tratatul de la Varșovia, drept *„principalul obstacol în calea liniei noastre"*, afirmând că avusese destulă răbdare în privința comportamentului acestuia și că era timpul să se încerce influențarea situației interne a României.

Întâlnirea de pe Aeroportul Vnukovo a fost un punct de cotitură în istoria României, evoluția spre liberalizare a societății românești fiind frânată brusc. Forțat la defensivă după cinci ani de „politică de deschidere", Ceaușescu a încercat să-și apere puterea prin renunțarea la politica de liberalizare, amplificarea propagandei ce viza strângerea populației în jurul conducătorului și eliminarea posibililor înlocuitori, aplicând rotația cadrelor.

După momentul 1971, România a făcut eforturi importante de a restabili bunele relații cu U.R.S.S. (tonul fiind dat în expunerea lui Ceaușescu din 19 august 1971), spiritul de frondă reducându-se la afirmarea unor poziții distincte în anumite probleme importante, evitându-se manifestările spectaculoase, pe măsură ce liberalizarea internă era tot mai limitată. La mijlocul deceniul opt, Ceaușescu reprezenta garantul păstrării țării sale în blocul sovietic, iar comportamentul României în C.A.E.R. și Tratatul de la Varșovia se schimbase semnificativ, spiritul de frondă fiind înlocuit cu unul de parteneriat loial. Vizitele delegațiilor române la Moscova din august și noiembrie 1975 au avut ca obiectiv extinderea relațiilor economice și dublarea volumului schimburilor comerciale, dar partea sovietică a condiționat realizarea lor de schimbarea atitudinii în problemele internaționale. Cu toate acestea, la sesiunea Comisiei Guvernamentale Sovieto-Române de Colaborare Economică (Moscova, 13-16 iulie 1976), a fost acceptată dublarea volumului schimburilor de mărfuri. În august, Ceaușescu și-a petrecut concediul în U.R.S.S., având o întâlnire cu Brejnev și vizitând republicile socialiste sovietice Moldovenească (prima dată în istorie pentru un conducător român), Armeană și Gruzină. Brejnev va vizita și el România între 22-25 octombrie 1976, perioadă în care la București s-a ținut și ședința Comitetului Politic Consultativ a Tratatului de la Varșovia – semn că relațiile româno-sovietice se amelioraseră.

Apropierea româno-americană din anii 1983-1984 a afectat negativ relațiile cu blocul sovietic. Participarea sportivilor români la Jocurile Olimpice de la Los Angeles a dus la contramandarea vizitelor liderilor est-german și bulgar la București. La 22 august 1983, pe fondul crizei rachetelor cu rază medie din Europa, Ceaușescu profită de moment pentru a-și reafirma poziția antibloc și adresează un mesaj șefilor de stat american și sovietic, în care propunea renunțarea celor două superputeri de a amplasa vectorii nucleari amintiți în Europa, înghețarea bugetelor militare la nivelul anului în curs (soluție deja aplicată în România) și angajarea de negocieri pentru limitarea cheltuielilor de înarmare. Bagatelizat în S.U.A., mesajul a fost primit cu ostilitate de către sovietici, care se temeau și de o ieșire a României din Tratatul de la Varșovia.

Refuzul românilor de a participa la consfătuirea secretarilor comitetelor centrale pe probleme ideologice şi internaţionale (Moscova, decembrie 1983) a acumulat noi tensiuni, fiind nevoie de vizita ministrului de Externe sovietic, Gromîko, la Bucureşti (30 ianuarie – 1 februarie 1984) pentru a le calma. În comunicatul oficial al vizitei era reafirmată hotărârea semnatarilor de a intensifica legăturile bilaterale economice, ştiinţifice şi culturale, ca şi interesul acestora de continuare a procesului început prin CSCE. Vizita a dus şi la sporirea cu 20% a volumului schimburilor comerciale între cele două ţări pentru anul 1984. Decesul şi înmormântarea secretarului general al C.C. al P.C.U.S., Iuri Andopov, au prilejuit o nouă vizită a lui Ceauşescu la Moscova şi întâlnirea cu noul secretar general Konstantin Cernenko (14 februarie 1984). În timpul mandatului acestuia, relaţiile dintre cele două state vor rămâne cordiale, sovieticii tolerând poziţia independentă a României în cadrul Tratatului de la Varşovia, iar propaganda românească renunţând la criticile ce ar fi lezat conducerea sovietică. Mai mult, prin semnarea protocolului comercial de la Moscova (ianuarie 1985), volumul schimburilor comerciale bilaterale a crescut cu 17%.

În toată această perioadă trei evenimente importante vor marca evoluţia relaţiilor româno-sovietice: Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa de la Helsinki, invazia sovietică în Afghanistan şi criza poloneză.

Participarea României la Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa de la Helsinki. Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa a reunit pentru prima dată statele membre ale celor două blocuri militare, fiind considerată cel mai important forum internaţional de dialog şi negocieri din toată perioada Războiului Rece. Ideea de securitate colectivă în Europa nu era nouă, primele proiecte datând din anii 1950. Un pas important l-a constituit adoptarea de către Adunarea generală a O.N.U., la 21 decembrie 1965, a proiectului românesc *„Acţiuni pe plan regional în vederea îmbunătăţirii relaţiilor de bună vecinătate între statele europene aparţinând unor sisteme social-politice diferite“*. România asigurase participarea la proiect a unor state mici şi mijlocii din Europa (Austria, Belgia, Bulgaria, Danemarca, Finlanda, Iugoslavia, Suedia şi Ungaria), accentul fiind pus pe dinamica coexistenţei şi pe cooperare, indiferent de regimul politic sau de apartenenţa la alianţele militare. Proiectul era o premieră prin grupul trilateral de state ce depăşea graniţele ideologice.

În replică la proiectul României, în 1966 ministrul sovietic al Afacerilor Externe, Andrei Gromîko, lansa proiectul unei conferinţe europene de securitate care să îndepărteze toate neclarităţile şi neînţelegerile din Europa. Începutul acestui proiect l-a constituit elaborarea *„Declaraţiei cu privire la întărirea păcii şi securităţii în Europa“* (Bucureşti, 4-6 iulie 1966). Actul milita pentru găsirea unor soluţii comune pentru dezarmare, desfiinţarea concomitentă a celor două blocuri politico-militare, menţinerea statu-quo-ului teritorial stabilit după război, lichidarea bazelor militare străine, retragerea tuturor trupelor de pe teritoriile altor state europene şi evitarea unui conflict nuclear. Toate statele europene erau invitate să adere. Diplomaţii români repurtaseră un important succes prin introducerea în textul documentului a unor formule precum promovarea

cooperării şi consolidării relaţiilor cu statele europene, renunţarea la împărţirea Europei în blocuri militare, inviolabilitatea frontierelor, rezolvarea litigiilor internaţionale numai prin mijloace paşnice ca şi principiile suveranităţii şi independenţei naţionale, egalităţii în drepturi şi a neamestecului în treburile interne.

Începând cu 1972 tratativele bilaterale grăbesc organizarea viitoarei conferinţe. În august au loc discuţii între liderul român şi ambasadorii sovietici Drozdenko şi Kovaliov, părţile căzând de acord asupra punctelor cheie propuse de sovietici: inviolabilitatea frontierelor, bazele securităţii europene, principiile relaţiilor reciproce dintre statele din Europa, egalitatea în drepturi şi schimburile comerciale şi economice, principiul ne-folosirii forţei, colaborarea între state şi respectarea suveranităţii[8].

Ca şi alte state mici şi mijlocii, România era interesată de Conferinţă în măsura în care proiectul i le putea oferi o mai mare libertate de acţiune, un statut mai bun în relaţiile cu statele mari şi un rol vizibil în concertarea europeană. Principalul obiectiv diplomatic al lui Ceauşescu era însă angajarea Uniunii Sovietice într-o serie de tratate internaţionale, care ar fi forţat-o să respecte principiile neintervenţiei în treburile interne ale altui stat. După invadarea Cehoslovaciei, pentru România, orice sistem autentic de securitate europeană trebuia să se bazeze pe nerecurgerea la forţă sau ameninţarea cu forţa. Demersurile diplomatice româneşti au vizat în ultimă instanţă înlocuirea politicii sferelor de influenţă bazată pe logica blocurilor, cu un sistem de securitate europeană, dând astfel conferinţei o orientare nouă şi originală, îndreptată cu precădere spre viitor. Vizibilitatea şi succesul acţiunilor româneşti vor fi asigurate de atitudinea favorabilă a Occidentului, ce încuraja disidenţele faţă de U.R.S.S. Delegaţia României va fi condusă de către ministrul de Externe George Macovescu, dar cel care se va remarca în mod deosebit va fi ambasadorul Valentin Lipatti.

Conform cronologiei stabilite ulterior, Conferinţa a cuprins patru etape: consultările multilaterale (Helsinki, 22 noiembrie 1972 – 8 iunie 1973), lucrările primei faze (Geneva, 3 – 7 iulie 1973), lucrările celei de-a doua faze (Geneva, 29 august 1973 – 20 iulie 1975), reuniunea finală la nivel înalt (Helsinki, 27 iulie – 1 august 1975).

Pentru România Conferinţa s-a dovedit o nouă ocazie de afirmare a politicii sale independente, în paralel cu slăbirea presiunii sovietice. România s-a dovedit promotorul ferm al orientării democratice a procesului început la Helsinki, concepând securitatea europeană ca pe un sistem de angajamente clare şi precise, asumate liber de către state, însoţite de măsuri şi garanţii concrete, care să le pună la adăpost de folosirea forţei, să le ofere posibilitatea de a se dezvolta liber, conform propriilor interese, şi de a stabili relaţii de cooperare pe baza principiilor dreptului internaţional. Delegaţia română a pus accent pe dezvoltarea şi afirmarea decalogului de principii, convenirea unor măsuri de creştere a încrederii şi securităţii, a diverselor programe de cooperare economică şi asigurarea cadrului instituţional pentru continuarea procesului de la Helsinki. Actul Final conţinea şi neamestecul în problemele altor ţări – principiul susţinut constant de România. Pe de

[8] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Relaţii Externe, dosar nr.12/1974, f. 7-10.

altă parte, introducerea în discursul politic pan-european a drepturilor omului făcea posibilă criticarea regimului Ceaușescu, atât la nivelul guvernelor și opiniei publice occidentale, cât și la nivelul disidenților, fenomen ce se va manifesta la scurt timp după semnarea Actului Final.

România și invazia sovietică în Afghanistan. Conflictul militar declanșat de ciocnirea intereselor sovieto-americane în Asia Centrală, la sfârșitul deceniului opt, va permite României reafirmarea poziției sale independente față de Moscova, în ultimii ani în care regimul Ceaușescu s-a bucurat de prestigiu internațional. La sfârșitul lui decembrie 1979 peste 10 000 de soldați sovietici se aflau în Afghanistan, la „invitația" guvernului Amin, pentru a preveni căderea conducerii socialiste și posibilitatea instalării la Kabul a unui guvern islamic, care ar fi încurajat propagarea curentului fundamentalist în republicile sovietice locuite de musulmani. În replică, S.U.A. și-au sporit implicarea finanțând și pregătind o armată de voluntari mercenari, recrutați din toate părțile lumii, astfel încât războiul va continua până în 1988.

Prezența românească în Afghanistan se manifestase în timpul regimului Daoud, specialiștii români, trimiși pe linie O.N.U.D.I. (Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială), descoperind importantele zăcăminte de gaz metan și uraniu ale țării. Cum distanța enormă nu permitea importul gazului metan, interesele economice ale României în zonă au rămas reduse. În schimb, intrarea trupelor sovietice a permis lui Ceaușescu reafirmarea poziției sale asupra neamestecului în treburile interne, România refuzând să participe în mod demonstrativ în Adunarea Generală a O.N.U. la votul contra rezoluției ES-6/2 (din 14 ianuarie 1980) ce condamna intervenția sovietică în problema afghană și fiind singurul membru al Tratatului de la Varșovia care și-a exprimat dezacordul față de acțiunea sovietică, considerând-o periculoasă pentru spiritul de relaxare și reconciliere ce dominase relațiile între statele europene la sfârșitul deceniului opt. La scurt timp, la invitația guvernului român, ministrul de Externe sovietic, Andrei Gromîko și adjunctul său, Viktor Malțev, au efectuat o vizită de prietenie la București (31 ianuarie – 2 februarie 1980), purtând trei lungi convorbiri cu Nicolae Ceaușescu, primul-ministru Ilie Verdeț, viceprim-ministrul Paul Niculescu-Mizil și ministrul de Externe Ștefan Andrei, fără a reuși să câștige sprijinul României în problema afghană. Comunicatul oficial al vizitei nu menționa cuvântul „Afghanistan", dar se aprecia că situația tensionată din lume se datora acumulării unor probleme internaționale nerezolvate, intervenției forțelor reacționare imperialiste în treburile interne ale altor state și promovării unei politici de forță în relațiile internaționale. Se făceau de asemenea numeroase referiri la dezarmare și rezolvarea problemelor pe cale pașnică. În ciuda acestei vagi declarații, vizita reprezenta atât dorința Moscovei de a câștiga sprijinul României într-un moment internațional delicat, când beneficia doar de sprijinul celor mai apropiați aliați, dar și dorința conducerii române de a menaja sensibilitatea sovieticilor. Trebuie menționat și faptul că România continuase în mod activ contactele diplomatice cu Occidentul, în timp ce ceilalți membrii ai Tratatului de la Varșovia anulaseră mai multe vizite oficiale în capitalele vestice.

În paralel, conducerea de la Bucureşti încurajase regimul Najibullah să renunţe la prezenţa trupelor sovietice pe teritoriul Afghanistanului, considerând-o unică modalitate de a scăpa de imixtiunea americană prin intermediul Iranului şi Pakistanului şi de a putea ajunge la o înţelegere cu cele două ţări, luând ca exemplu înţelegerile Sadat-Begin. Relaţiile dintre cele două ţări vor deveni strânse în anul următor, în condiţiile în care Afghanistanul urma a fi piaţă de desfacere pentru produsele româneşti, conform planului fantezist susţinut de Ceauşescu de a atinge 1200 dolari export pe cap de locuitor în intervalul 1990-1995.

Criza poloneză. La sfârşitul anilor 1970, Polonia se confrunta cu o profundă criză economică, cauzată de supradimensionarea industriei grele, dificultatea găsirii de pieţe de desfacere pentru produsele acesteia şi exportul masiv de produse alimentare. Datoria publică a crescut rapid, atingând 27 miliarde de dolari în 1980, iar preţul produselor alimentare a fost majorat cu 60-90%. Radicalizarea acţiunilor de protest a forţat guvernul să accepte o serie de măsuri pentru îmbunătăţirea nivelului de trai, dar şi dreptul de a forma sindicate libere (Acordurile de la Gdańsk, 30-31 august 1980).

Formarea „Solidarităţii" – sindicat al muncitorilor opus puterii comuniste – a îngrijorat profund Kremlinul, Brejnev cerând liderului polonez Stanisław Kania să instaureze legea marţială. Toţi conducătorii statelor membre ale Tratatului de la Varşovia, reuniţi la Moscova (4-5 decembrie 1980), au susţinut măsura propusă de liderul sovietic. În discursul său, Ceauşescu a pus criza economică pe seama colaborării insuficiente între ţările membre C.A.E.R., iar criza politică pe seama dezvoltării în cadrul economiei poloneze a sectorului particular *„cu multe elemente capitaliste – care determină...puternice contradicţii de clasă*[9]*"* şi a lipsei de fermitate politică a liderilor polonezi. Rezolvarea propusă de el, de tip stalinist, consta în dizolvarea şi interzicerea sindicatelor independente, atenuarea criticilor din cadrul partidului, lansarea unei campanii de imagine axată pe realizările acestuia şi promovarea masivă a muncitorilor în cadrul structurilor de partid şi de stat. În mai multe rânduri el a respins ideea unei intervenţii militare a armatelor Tratatului, subliniind că *„trebuie să acordăm tot sprijinul tovarăşilor polonezi pentru soluţionarea cu forţele proprii, pe căile care le vor considera cele mai bune şi cele mai utile*[10]*"*. Ideea va fi susţinută şi de liderul maghiar Kádár János .

Criza poloneză a neliniştit profund regimul Ceauşescu, care se temea, pe fondul politicii drastice de economisire, de apariţia unei stări similare în România. Problemele fundamentale ale economiei poloneze erau similare cu cele ale economiei româneşti, iar măsurile propuse de Ceauşescu la Moscova vor fi aplicate în România, la scurt timp după întoarcerea sa în ţară.

Poziţia oficialilor români era de a evita atât condamnarea în cadrul reuniunilor statelor din blocul sovietic a modului cum administra criza conducerea poloneză, cât şi intervenţia forţelor Tratatului de la Varşovia. Aceeaşi poziţie a avut-o şi ministrul Apărării, Constantin

---

[9] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar 74/1980, f.41.
[10] *Ibidem*, f.46.

Olteanu, la Consfătuirea miniştrilor Apărării Naţionale (Moscova, 2-4 decembrie 1981), care, alături de omologul său maghiar, s-a opus introducerii în comunicatul final al consfătuirii a textului propus de sovietici, ce sugera posibilitatea unei intervenţii militare.

Măsurile luate de Kania în anul următor nu au reuşit să atenueze criza economică, politică şi socială prin care trecea Polonia, conducerea partidului preluând-o primul-ministru, generalul Wojciech Jaruzelski. În noaptea de 12 spre 13 decembrie 1981, pentru a evita intervenţia armatelor Tratatului, el a instituit legea marţială, arestând rapid liderii „Solidarităţii", măsură primită cu uşurare la Bucureşti.

Relaţiile României cu ţările socialiste din Europa de Est în perioada 1965-1989

Relaţiile cu ţările membre ale Tratatului de la Varşovia au fost, în toată perioada regimului Ceauşescu, profund influenţate de relaţiile pe care România le avea cu Uniunea Sovietică. În general, poziţia acestor ţări, în cadrul diverselor întâlniri internaţionale sau intrabloc, era de sprijin faţă de propunerile sovietice. Mai mult, conducerile acestora au fost de acord cu luarea anumitor măsuri împotriva intereselor conducerii de la Bucureşti, măsuri propuse şi coordonate în aplicare de către U.R.S.S., atunci când Kremlinul considera necesar să exercite presiuni asupra lui Ceauşescu. Cu toate acestea, întâlnirile dintre oficialii români şi cei ai ţărilor membre ale Tratatului de la Varşovia au fost dese în toată perioada 1965-1989. Cele mai numeroase întâlniri la nivel oficial ale delegaţiilor române în această perioadă au fost cu reprezentanţii Republicii Populare Bulgaria, ai Iugoslaviei şi Uniunii Sovietice.

Întâlnirile la nivel înalt româno-bulgare au avut un caracter anual (uneori chiar de mai multe ori pe an), încă din 1965 Ceauşescu vizitând Bulgaria şi semnând Acordul privind schimburile de mărfuri şi plăţile pentru perioada 1966-1970. Alte măsuri de colaborare (în domeniul construcţiilor de maşini, industriei chimice, metalurgiei), vor fi stabilite în urma vizitei lui Jivkov din aprilie 1967. Un protocol cu privire la realizarea complexului hidroenergetic Islaz-Somovit pe Dunăre, precum şi alte protocoale privind cooperarea şi lărgirea relaţiilor bilaterale în diferite domenii de activitate vor fi semnate în timpul vizitei lui Ceauşescu din 11-12 septembrie 1970. Un alt protocol, privind realizarea în comun a unei lucrări hidrotehnice ample (Cioara-Belene) este semnat în septembrie 1972, iar o convenţie privind proiectarea complexelor hidrotehnice din zona Cernavodă şi Turnu Măgurele-Nikopol (lucrările fiind inaugurate în 1978) în decembrie 1973. O serie de alte acorduri privind colaborarea în domeniul economic (cu precădere pentru industria chimică) vor fi semnate de primul-ministru Manea Mănescu în timpul vizitei din 26-27 iulie 1976. Multe dintre acordurile şi convenţiile privind colaborarea româno-bulgară semnate anterior (cel privitoare la produsele chimice, produsele

electronice şi medicamente) vor fi prelungite pentru încă cinci ani în iunie 1980, când Jivkov se întâlneşte cu Ceauşescu în România. Ultimul acord comercial pe termen lung între cele două ţări va fi semnat la 18 ianuarie 1986, la Sofia.

Problema minorităţii maghiare din România va face obiectul comunicatului comun, dat de cei doi secretari generali ai partidelor comuniste român şi maghiar, în urma întâlnirilor de la Debreţin şi Oradea (15-16 iunie 1977). Comunicatul considera că soluţia justă, marxist-leninistă, a problemei minorităţilor din cele două ţări este asigurarea acestora de drepturi egale şi dezvoltare multilaterală, ele constituind un factor important în întărirea prieteniei româno-ungare. În anii 1980 relaţiile româno-maghiare se vor deteriora constant, statul vecin implicându-se în campania de propagandă contra regimului Ceauşescu. În noiembrie 1988 dintr-un autoturism al ambasadei ungare la Bucureşti au fost împrăştiate manifeste cu caracter antiromânesc, fapt ce a atras protestul Ministerului Afacerilor Externe român şi declararea diplomatului maghiar implicat în incident ca persona non-grata. Ungaria va fi singura ţară socialistă din Comisia O.N.U. pentru drepturile omului (U.R.S.S., Bulgaria şi R.D.G. s-au abţinut) care a susţinut rezoluţia prin care se cerea o anchetă privind încălcarea drepturilor omului în România – prima investigaţie autorizată într-un stat membru O.N.U., în ultimii cinci ani (9 martie 1989). Un nou protest al Ministerului Afacerilor Externe român, însoţit şi de manifestări populare de condamnare în numeroase judeţe din ţară, a fost înmânat ambasadorului maghiar la Bucureşti la 17 iunie 1989, ca răspuns la manifestările revizioniste şi antiromâneşti ce avuseseră loc cu o zi înainte la Budapesta. În septembrie, guvernul român va acuza autorităţile ungare că înlesnesc trecerea ilegală a cetăţenilor est-germani către R.D.G.

În septembrie 1975, premierul cehoslovac Lubomir Strougal va vizita România, prilej de semnare a programului de dezvoltare a colaborării tehnico-ştiinţifice pe perioada 1976-1980 (reînnoită pentru ultima dată în decembrie 1985) şi a convenţiilor privind livrările reciproce de pesticide şi materiale auxiliare pentru realizarea cauciucului. În urma vizitei primului ministru Manea Mănescu din august 1977 se va încheia Acordul comercial de lungă durată pentru perioada 1976-1980, ce prevedea o creştere cu 54% a volumului schimburilor comerciale faţă de intervalul 1971-1975.

Acorduri similare au fost semnate şi cu Polonia, în octombrie 1975, când primul ministru Manea Mănescu vizitează Varşovia. Sunt încheiate Acordul comercial de lungă durată pentru anii 1976-1980 şi mai multe convenţii privind specializarea şi producerea de maşini şi utilaje industriale, anvelope şi articole tehnice de cauciuc. În ianuarie 1977 este rândul omologului polon să vină la Bucureşti şi să semneze o serie de convenţii privind schimburile economice. Conform acestora, România urma să livreze osii montate cu roţi monobloc şi produse siderurgice şi să primească cocs metalurgic, produse siderurgice, maşini şi utilaje, ca şi seturi pentru fabricarea de casetofoane în ţară. Alte convenţii (privind specializări în fabricarea produselor siderurgice pe perioada 1978-1985, a coloranţilor, a semifabricatelor, a articolelor farmaceutice şi din cauciuc) vor fi încheiate

în urma vizitei lui Ceauşescu în Polonia (17-19 mai 1977). Ultimul acord comercial pe termen lung între cele două ţări va fi semnat la 4 februarie 1986, la Bucureşti.

Deşi afectate în anii 1960 de dezvoltarea relaţiilor româno-vest-germane, colaborarea cu R.D.G. este relansată după vizita primului ministru Manea Mănescu, din 9-13 iunie 1976, prilej de semnare a mai multor convenţii economice privind specializarea şi livrarea reciprocă de maşini unelte, produse chimice şi sortimente laminate din oţel pentru perioada 1976-1980. Colaborarea va fi extinsă în urma vizitei la Berlin a delegaţiei conduse de Ceauşescu (8-10 iunie 1977), când sunt semnate noi convenţii economice, R.D.G. urmând a dota capacităţile româneşti pentru maşini-grele şi a livra componente electronice, laminate din oţel şi aluminiu, produse farmaceutice, produse chimice de mic tonaj, primind la schimb produse din aceleaşi categorii. În iunie 1980, noi protocoale vor extinde colaborarea româno-est-germană în domeniul radioteleviziunii, agriculturii, silviculturii şi industriei alimentare. Un plan de coordonare a economiilor celor două ţări pentru perioada 1986-1990 va fi semnat la 30 octombrie 1985, la Bucureşti.

Relaţiile româno-iugoslave au fost strânse pe toată perioada regimului Ceauşescu, liderul român fiind considerat de către Tito cel mai important partener de dialog din cadrul blocului sovietic, graţie poziţiei sale de frondă şi apropierii ca viziune politică în diverse probleme internaţionale. Secretarul general al Uniunii Comuniştilor din Iugoslavia a venit în România în intervalul 18-23 aprilie şi în decembrie 1966, rămânând mulţumit de discuţiile purtate cu Ceauşescu, în care vedea un continuator al politicii lui Gheorghiu-Dej. În 3-4 noiembrie 1970, Ceauşescu întreprinde o vizită de prietenie în Iugoslavia, semnând acordul comercial pe perioada 1971-1975 şi o serie de contracte pe termen lung privind livrările reciproce de mărfuri. S-a consemnat şi realizarea cu succes a acordului privind construirea în comun a sistemului hidroenergetic Porţile de Fier I, inaugurat la 16 mai 1972, după opt ani de lucru. Hidrocentrala – una dintre cele mai mari din lume la momentul inaugurării – a rămas până în prezent cea mai amplă şi mai costisitoare lucrare românească din toate timpurile, cea mai mare construcţie de pe Dunăre şi una dintre cele mai mari lucrări de acest tip din Europa, fiind exploatată în comun cu partea sârbă. Puterea generată era de 2 052 MW, împărţită egal între cele două ţări. Acordul privind extinderea şi exploatarea sistemului hidroenergetic şi de navigaţie va fi semnat în urma vizitei lui Ceauşescu din 8-11 septembrie 1976. În 1977 va fi lansat, tot în parteneriat, proiectul hidrocentralei de la Porţile de Fier II, finalizată în 1984.

Activitatea României în cadrul C.A.E.R. în perioada 1965-1989

Poziția României în cadrul C.A.E.R. va suferi modificări substanțiale în timpul regimului Ceaușescu, față de perioada anterioară. Prima schimbare a venit din partea Moscovei, Brejnev optând pentru integrarea militară a țărilor est-europene și trecând integrarea economică pe un plan secundar. Cea de a douăzeci și doua ședință a C.A.E.R. s-a ținut la Berlin, la un an după evenimentele din Cehoslovacia (21-23 august 1969), într-o atmosferă încă tensionată. Atât în cadrul discuțiilor preliminare, ca și în cadrul celor din ședință, nu s-a putut ajunge la un punct comun, partea română insistând că planul economic este o expresie a propriei politici economice, un act al voinței națiunii și un simbol esențial al suveranității și ca atare el trebuie să prevaleze politicii de coordonare, iar conținutul și obiectivele planificării trebuie să fie determinate de obiectivele și opțiunile planurilor naționale[11].

Opoziția României la planificarea supranațională va duce la adoptarea unui program de compromis, în cadrul celei de a douăzeci și cincea ședințe a C.A.E.R. (București, iulie 1971) – *Programul complex pentru aprofundarea cooperării și dezvoltării, integrării economice socialiste a statelor membre* – program ce stabilea parametrii activității organizației până în anul 1990 și includea atât elemente ale economiei centralizate, cât și elemente ale economiei de piață (încurajarea contactelor dintre companii și a schimburilor valutare între statele membre). Programul lansa și un nou concept – integrare economică socialistă – indicând un nivel superior în diviziunea socialistă a muncii la nivel de economii naționale. La ședința din 1975 va fi semnat Programul Complet pentru Integrarea Economică Socialistă – primul plan general al C.A.E.R., pentru cincinalul 1976-1980, iar la ședința din anul următor va fi lansat un amplu program de cooperare pe termen lung, vizând principalele ramuri ale economiei.

Pentru România anul 1978 adusese cel mai slab bilanț din toată istoria postbelică a țării, din cauza nivelului calitativ redus al produselor românești: 37 miliarde de lei valoarea totală a exporturilor, contra 40,6 miliarde de lei valoarea totală a importurilor. Mai mult, dependența de importurile de energie electrică din țările membre C.A.E.R., în special din U.R.S.S. și Bulgaria, s-a accentuat, în condițiile în care chiar și acestea se confruntau cu aceeași problemă. Soluția găsită a fost reducerea consumului de energie, chiar sub minimul necesar. A urmat raționalizarea carburanților și creșterea prețului benzinei în august 1979. Pentru nevoile turiștilor străini s-au introdus taloane, ce puteau fi achiziționate cu valută sau la schimb cu alți carburanți. Măsura a produs protestele celorlalți membri C.A.E.R., afectând credibilitatea țării, dar mai ales turismul ei (ramură importantă a economiei românești), în 1980 numărul turiștilor din țările socialiste scăzând cu 90% față de anul anterior.

[11] *Punctaj privind materialele celorlalte țări membre C.A.E.R. referitoare la integrarea economică. Aprilie 1969*, în A.N.I.C., Fond Ședința Comitetului Executiv al C.A.E.R., Dosar 55/1969, f.4.

Cu toate acestea, la şedinţa aniversară C.A.E.R. din 1979 au fost apreciate remarcabilele succese ale conducerilor comuniste în construirea socialismului, gradul ridicat al dezvoltării economice a statelor membre, ca şi intrarea acestora în faza societăţii socialiste dezvoltate[12]. 25 de noi organizaţii economice interstatale au fost acum constituite pentru a accelera procesul de specializare şi cooperare.

La începutul anilor 1980, ţările C.A.E.R. deveniseră pentru România o importantă sursă de produse alimentare, în condiţiile în care producţia românească de astfel de produse era orientată către Occident, pentru obţinerea devizelor necesare.

Înainte de expirarea tratatului comercial româno-sovietic pentru cincinalul 1976-1980 (care prevăzuse schimburi de mărfuri în valoare de 9 miliarde de ruble, dar fuseseră realizate schimburi în valoare de 11,5 miliarde de ruble), premierul Ilie Verdeţ s-a deplasat la Moscova (19-20 mai), cu un program de dublare a schimburilor comerciale. Partea sovietică nu a fost de acord nici cu stabilirea unei valori a schimburilor la 25 de miliarde ruble şi nici cu dorinţa României de a importa preponderent materii prime şi de a exporta produse finite. După mai multe runde de negocieri, în iunie 1981 a fost semnat un tratat comercial româno-sovietic, stabilindu-se pentru cincinalul următor o valoare a schimburilor comerciale de 14,4 miliarde de ruble, cu posibilitatea suplimentării cu 2,5 miliarde de ruble, printr-un tratat separat. România a reuşit să-şi sporească schimburile comerciale şi cu alte ţări membre C.A.E.R., ca Bulgaria şi Ungaria, deşi cu cea din urmă contactele politice erau foarte reduse, iar cele cultural-ştiinţifice aproape inexistente.

În anii 1981-1985 ţările C.A.E.R. au prezentat per total un sold pozitiv global de ordinul a 18 miliarde $ şi şi-au stabilizat datoria externă. Pentru stimularea producţiei interne se trece după 1979, în majoritatea statelor membre (cu excepţia Ungariei care a optat pentru reforme pe calea socialismului de piaţă) la controlul centralizat, indicatorii de volum înlocuind pe cei de productivitate. Politica în discuţie s-a soldat cu un eşec, rata de creştere în 1980-1985, în comparaţie cu perioada precedentă, fiind: +3,7% (faţă de 7,1%) în Bulgaria; +1,8% (faţă de 5%) în Ungaria; – 0,8% (faţă de 5,4%) în Polonia; +4,5% (faţă de 4,8%) în R.D.G.; + 3% (faţă de 9%) în România; 1,8% (faţă de +4,7%) în Cehoslovacia; +3,2% (faţă de 5,1%) în U.R.S.S.

Ceauşescu va continua politica de industrializare care a făcut România cu totul dependentă de materiile prime şi resursele de energie sovietice. Documentele relevă permanenta sa nemulţumire în anii '70-'80, faţă de volumul livrărilor. Oricum, în anii '80 criza materiilor prime va forţa regimul să renunţe la pretenţiile sale de independenţă economică faţă de U.R.S.S. şi să ceară o mai strânsă conlucrare, integrarea pieţelor şi ajutor economic în cadrul C.A.E.R.

Lipsa unei condiţionări directe între politica internaţională şi relaţiile comerciale din cadrul C.A.E.R. vor reprezenta colacul de salvare al economiei româneşti, în anii în care

---

[12] *Raportul Comitetului Executiv privind 30 de ani de activitate a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc şi sarcinile dezvoltării şi adâncirii în continuare a colaborării multilaterale a ţărilor membre ale C.A.E.R*, în A.N.I.C., Fond Şedinţe ale C.A.E.R. Şedinţa a 33-a, vol.3, Dosar 111/1979, f. 6-7.

imaginea lui Ceauşescu se deteriora constant în Occident, afectând schimburile comerciale ale României cu ţările capitaliste. Graţie C.A.E.R., volumul schimburilor comerciale ale României cu alte ţări continuă să rămână ridicat în anii 1985-1988. Aportul ţărilor membre la aceste schimburi creşte constant: 53% în 1983; 56% în 1985; 60% în 1988.

Noul lider sovietic, Mihail Gorbaciov, va pune problema imperfecţiunii modelului economic practicat de membri şi a relaţiilor inechitabile din cadrul C.A.E.R. (încă de la începuturile organizaţiei, U.R.S.S. livra materii prime şi primea produse finite, de multe ori inutile). Ultima încercare de a reforma C.A.E.R. este Programul pentru Progres Ştiinţific şi Tehnic (1985), ce viza dezvoltarea unei baze tehnice eficiente. Eşecul acestuia va fi consfinţit prin liberalizarea din 25 iunie 1988, care permitea statelor membre să negocieze direct tratate comerciale cu Comunitatea Europeană.

Foştii critici ai organizaţiei (printre care şi România), vor încerca acum să stopeze propunerile sovietice de reorganizare pe baza avantajului reciproc şi a relaţiilor directe între întreprinderi (octombrie 1987). O eroare gravă a fost însă trecerea la preţurile mondiale şi decontarea în valută în relaţiile dintre statele C.A.E.R., complet nepregătite în acest sens şi a căror situaţie economică se va deteriora considerabil. Regimurile comuniste din Europa de Est se vor prăbuşi, iar creşterea preţurilor la petrol şi reducerea livrărilor vor obliga membrii C.A.E.R. să renunţe la colaborare (28 iunie 1991).

Evoluţia relaţiilor României cu statele europene capitaliste în anii 1965-1984

Interesul britanic pentru obţinerea unor noi pieţe de desfacere a produselor industriei sale şi pentru medierea conflictului din Vietnam a dus la invitarea la Londra a unei delegaţii guvernamentale române pentru discuţii. Au fost abordate posibilitatea unei medieri româneşti în conflictul vietnamez (aluzie respinsă ferm de către români) şi interesul reciproc pentru dezvoltarea relaţiilor comerciale (2-9 februarie 1966).

În perioada 16-18 septembrie 1975, a fost rândul premierului Harold Wilson să vină la Bucureşti, unde semnează un acord de cooperare în domeniile economic, tehnic şi industrial pe zece ani. Era primul premier britanic care vizita o ţară socialistă (cu excepţia U.R.S.S.) după al Doilea Război Mondial. În iunie 1978, cuplul prezidenţial român a vizitat Marea Britanie la invitaţia reginei Elisabeta a II-a, fiindu-i rezervată o primire regală. Ceauşescu a primit Nobilisimul Ordin Bath în grad de Cavaler al Marii Cruci, dar şi aprecierile celor mai importanţi oameni de stat britanici: regina şi premierul James Callaghan. Organizaţiile economice româneşti vor semna contracte cu multe grupuri de firme britanice, printre care Shell International Petroleum Company, Imperial Chemical Industries şi Northern Engineering Industries. Cel mai important rezultat al vizitei a fost

realizarea în colaborare cu specialiştii de la British Aircraft şi de la Rolls Royce a primului avion de linie turboreactor produs în România: Rombac 1-11.

Valoarea schimburilor comerciale a crescut simţitor de la 37 milioane de lire sterline în 1967, la 50 milioane de milioane de lire sterline în prima jumătate a anului 1968. Importurile României din Marea Britanie cresc de la 30 de milioane de dolari în 1966, la 290 milioane de dolari în 1974 (când se înregistrează maximul valoric al schimburilor comerciale dintre cele două ţări), iar exporturile, pentru acelaşi interval, de la 39 de milioane de dolari, la 242 milioane de dolari. Luarea deciziei de a plăti toată datoria externă a făcut ca valoarea importurilor din Marea Britanie să scadă drastic, de la 261 milioane de dolari în 1981, la 89 milioane de dolari în 1989, România nemaifiind interesantă nici din acest punct de vedere. Critica oficialităţilor britanice la adresa regimului din România s-a redus la câteva intervenţii publice, cele mai cunoscute fiind critica Prinţului Charles de Walles (moştenitor al tronului britanic) la adresa politicii de sistematizare a satelor româneşti şi protestul oficial al Ministerului de Externe britanic la modul cum sunt respectate drepturile omului în România (27 aprilie 1989).

În anii 1960 R.F.G. a fost principalul partener vestic al României (în perioada 1964–1966 valoarea totală a produselor vest-germane livrate României a atins nivelul de 337 milioane de dolari, în timp ce exporturile româneşti în R.F.G. au fost de aproximativ 207 milioane de dolari), dar Doctrina Hallstein – doctrina cheie a politicii externe germane de după 1955, conform căreia doar guvernul de la Bonn era unicul reprezentant al poporului german şi că acesta nu putea întreţine relaţii diplomatice cu state ce recunoşteau R.D.G. – împiedicase extinderea relaţiilor la nivel de ambasadă.

În a doua jumătate a anilor şaizeci mai mulţi oameni politici americani, printre care şi Henry Kissinger, au sesizat că Doctrina Hallstein periclita interesele americane în Europa şi au început să facă presiuni asupra Bonn-ului, solicitând mai multă flexibilitate. Ca urmare, cele două ţări au putut stabili relaţii diplomatice la nivel de ambasadă (17 ianuarie 1967) şi încheia un acordul de colaborare economică, industrială şi tehnică (29 iunie 1973, reînnoit în iunie 1983). Stabilirea relaţiilor diplomatice cu R.F.G. a provocat reacţia conducerii est-germane, România fiind criticată pentru lipsa de loialitate faţă de blocul socialist şi încurajarea pretenţiilor vest-germane.

Un punct major de interes pentru autorităţile federale de la Bonn l-au constituit etnicii germani din România şi facilitarea emigrării acestora către R.F.G. Se estimează că în perioada 1962-1989 au plecat din ţară circa 230 000 de persoane, pentru care statul vest-german ar fi plătit circa un miliard şi jumătate de mărci. Partea română va folosi aceşti bani pentru plata datoriei externe a ţării.

Politica de deschidere promovată de către Gheorghiu-Dej şi Ceauşescu fusese urmărită cu simpatie şi la Paris, România devenind un posibil aliat în strategia europeană a Franţei, iar contactele fuseseră strânse după ridicarea legaţiilor celor două ţări la rang de ambasadă (17 decembrie 1963) şi vizita primului ministru Maurer (iulie-august 1964). A urmat vizita de cinci zile în România (14-18 mai 1968) a preşedintelui Charles de Gaulle – un nou câştig de prestigiu pentru Ceauşescu şi o recunoaştere a politicii sale autonome.

Strângerea relațiilor cu Franța a dus la decizia istorică pentru industria de automobile din România, în curs de înființare, de a produce în uzina Dacia (construită în 1966 la Mioveni, județul Argeș) autoturisme sub licență Renault. Pe 20 august 1968 uzina va începe producția modelului Dacia 1100 (licență Renault R8), iar din august 1969 a modelului Dacia 1300 (licență Renault R12). În 1977 a fost construită la Craiova fabrica de automobile Oltcit, în parteneriat cu societatea franceză Citroen. Din 1981 aici va fi produs un autoturism de mici dimensiuni, „Oltcit".

În 1979 președintele Giscard d'Estaing vine în România (8-10 martie), semnând mai multe acorduri ce dublau volumul de mărfuri schimbat între cele două țări. Grație acestor acorduri, în România s-au construit sub licență franceză elicopterele IAR 316/ Aerospatiale SA 316B Alouette III (250 de aparate construite la Ghimbav între 1971 și 1987) și IAR 330/ Aerospatiale SA 330 Puma (163 aparate fiind construite din 1974 și până în prezent). Alte consecințe importante ale vizitei au fost și întărirea contactelor cu Piața Comună Europeană și cu unele țări africane, aflate sub influența Franței.

Suma infimă (62 000 dolari) pe care România o va acorda în campania electorală de susținere a viitorului președinte François Mitterrand va deteriora definitiv relațiile regimului Ceaușescu cu Franța. În 1982 izbucnește și scandalul de spionaj avându-l în centru pe ofițerul Matei Haiducu, devenit colaborator al Direcției Generale de Securitate Exterioară Franceză. Au urmat amânarea vizitei președintelui francez în România și o răcire vizibilă a relațiilor diplomatice, Mitterrand devenind unul dintre cei mai duri critici ai politicii lui Ceaușescu, solidarizându-se deschis cu exilul românesc și cu mișcările de protest interne. În 1987 schimburile comerciale cu România mai reprezentau doar 0,29% din totalul importurilor Franței, respectiv 0,28% din totalul exporturilor.

Relațiile cu alte țări europene (Grecia, Olanda, Italia, Austria, Portugalia, Finlanda) se dezvoltă începând cu 1966, rămânând la un nivel cordial până în ultimi ani ai regimului Ceaușescu. Evoluția pozitivă a relațiilor româno-spaniole este evidențiată de vizita lui Ceaușescu în Spania (21-25 mai 1979) și a regelui Juan Carlos – primul șef de stat spaniol care va vizita România (20-22 mai 1985). În noiembrie 1980 cuplul prezidențial român va vizita Suedia, Danemarca și Norvegia, semnând mai multe acorduri economice.

Relațiile României cu S.U.A. în anii 1965-1984

În cursul anului 1965, guvernul român condamnase în mai multe declarații publice acțiunile militare americane din Vietnam (13 februarie, 13 august). Cu toate acestea, ajutorul dat Vietnamului prin angajamentul din 1966 (700 pistoale-mitralieră cu 700 000 cartușe) era mai mult simbolic. În anul următor, începând cu luna aprilie, România nu va mai trimite niciun fel de ajutor militar Vietnamului, limitându-se doar la declarații oficiale privind sprijinirea luptei guvernului de la Hanoi (august). Ca o

dovadă a încrederii de care se bucura Bucureştiul, S.U.A. au folosit canalul românesc în discuţiile cu Hanoi, pentru încheierea conflictului din Vietnam în anii 1965-1967.

O serie de lovituri diplomatice de imagine în anii 1967-1968 vor consolida pentru aproape două decenii poziţia regimului Ceauşescu pe eşichierul politicii americane faţă de Europa de Est. Ele vor pregăti apogeul relaţiilor bilaterale româno-americane din anii 1969-1977, în mandatul administraţiilor Richard Nixon şi Gerald Ford. Mai întâi, România şi-a demonstrat din nou independenţa faţă de Moscova în 1967, stabilind relaţii diplomatice cu RF Germană şi refuzând să rupă legăturile cu Israelul – poziţie unică în cadrul Pactului de la Varşovia. În martie 1967 fostul vicepreşedinte american, Richard Nixon, vizitează România, fiindu-i rezervat un protocol de prim rang. Puţin popular în S.U.A. la acel moment, Nixon fusese primit ca un simplu cetăţean în U.R.S.S., iar Polonia chiar îi refuzase vizita. Ascensiunea lui Nixon la preşedinţia S.U.A. deschide perioada vizitelor de nivel înalt între liderii de la Bucureşti şi Washington. În 2-3 august 1969 Nixon vizitează România, urmărind stabilirea unui canal de dialog cu China, prin intermediul Bucureştiului, dar şi dezvoltarea relaţiilor bilaterale. Vizita – prima a unui preşedinte american în România – însoţită de entuziasmul sincer şi aclamaţiile a sute de mii de români, a reprezentat un succes diplomatic enorm pentru Ceauşescu, care apărea în ochii întregii lumi drept partener al ambelor superputeri, într-un moment în care relaţiile celorlalte ţări din blocul sovietic cu Occidentul se deterioraseră profund.

În 1970 şi 1973 este rândul lui Ceauşescu să fie primit în S.U.A., iar anual, miniştrii de Externe şi alţi membri ai celor două cabinete fac vizite în România şi S.U.A. Este perioada în care România încheie acorduri cu Fondul Monetar Internaţional (F.M.I.), Acordul General pentru Tarife şi Comerţ (G.A.T.T.) şi Banca Mondială. Schimburile româno-americane depăşesc valoarea de 400 milioane de dolari americani în 1974 şi, pentru a permite creşterea acestei valori, în 1975 S.U.A. acordă României clauza naţiunii celei mai favorizate – cea mai importantă concesie făcută României socialiste de către administraţia americană.

Clauza va deveni principalul simbol al relaţiei speciale dintre cele două state, în condiţiile în care, către sfârşitul deceniului opt, numărul vizitelor oficiale se va reduce considerabil. Foarte preţuită de către Ceauşescu, clauza, reînnoită anual, va permite S.U.A. să influenţeze anumite decizii de politică internă ale Bucureştiului. Dintre acestea cele mai importante au fost: facilitarea emigrării către America a peste 180 000 de cetăţeni români (între 1975 şi 1988), eliberarea unor dizidenţi şi acordarea libertăţii religioase membrilor cultelor neortodoxe. Din 1 ianuarie 1976 S.U.A. vor include România în Sistemul Generalizat de Tarife Preferenţiale (G.S.P.) pentru ţările în curs de dezvoltare, privilegiu acordat pentru 10 ani, ţinându-se cont de faptul că ţara era membră a F.M.I. şi G.A.T.T. şi se bucura de autonomie în relaţiile cu Moscova. În acelaşi an a fost semnat şi un acord de colaborare economică, industrială şi tehnică, pe termen lung (21 octombrie). În septembrie 1976, cu sprijinul american, România va fi inclusă pentru doi ani ca membru nepermanent în Consiliul de Securitate al O.N.U.

Preşedintele Carter va menţine „relaţia specială“ cu România, între 12-17 aprilie 1978 primind vizita lui Nicolae Ceauşescu, pe care îl prezintă americanilor drept un mare conducător politic naţional şi internaţional. A urmat însă dezertarea lui Pacepa în S.U.A. şi predarea către serviciile secrete americane a numeroase informaţii privind operaţiunile desfăşurate de serviciile de spionaj româneşti în S.U.A.

Valoarea schimburilor comerciale va creşte de la an la an: 65,4 milioane de dolari în 1971; 98,3 milioane de dolari în 1972; 172,8 milioane de dolari în 1973; 407,6 milioane de dolari în 1974; 332,3 milioane de dolari în 1975; 447,8 milioane de dolari în 1976; 492,7 milioane de dolari în 1977; 664 milioane de dolari în 1978; 829,8 milioane de dolari în 1979; 1 032,4 milioane de dolari în 1980; 1 115,5 milioane de dolari în 1981 – majoritatea reprezentând-o importuri româneşti.

Divergenţe vor apărea în octombrie 1982, când Bucureştiul a anunţat că emigranţii români vor fi obligaţi să plătească o taxă în valută forte, reprezentând despăgubiri pentru studiile făcute în ţară, ale căror costuri fuseseră suportate de către stat. Decretul contravenea amendamentului Jackson-Vanik, care interzicea acordarea clauzei naţiunii celei mai favorizate ţărilor ce percepeau taxe speciale de emigrare. Au fost necesare peste şase luni de negocieri şi chiar ameninţarea preşedintelui Reagan că va ridica României clauza pentru ca Ceauşescu să cedeze şi să-l trimită pe Ştefan Andrei la Washington (16-18 mai 1983) cu asigurarea că numărul emigranţilor din România va creşte şi că nu vor fi percepute cheltuielile de şcolarizare. Ca urmare, clauza va fi din nou acordată României, în ciuda protestelor organizaţiilor ce apărau drepturile omului.

Un puternic impact propagandistic l-a avut participarea echipei României la Jocurile Olimpice de Vară, organizate în S.U.A. la Los Angeles (28 iulie-12 august 1984), boicotate de U.R.S.S. şi alte ţări comuniste. Echipa României se va clasa pe locul doi în clasamentul final, cu 53 de medalii – cel mai bun rezultat din istoria participării româneşti la Jocurile Olimpice.

Măsurile luate de conducerea română pentru achitarea întregii datorii externe a ţării, în principal prin economisiri şi reducere a importurilor, va duce la scăderea valorii schimburilor comerciale româno-americane: 0,59 miliarde de dolari în 1982; 0,74 miliarde de dolari în 1983; 1,22 miliarde de dolari în 1984 – balanţa comercială fiind constant pozitivă pentru partea română.

Timp de aproape douăzeci de ani, România se bucurase de o poziţie privilegiată în relaţiile cu S.U.A., pierzându-şi treptat această poziţie către sfârşitul deceniului nouă din cauza scăderii interesului american, ca urmare a redeschiderii căilor spre dialog şi reformă în U.R.S.S. şi alte state ale blocului comunist, dar şi din cauza regimului dictatorial tot mai represiv al lui Nicolae Ceauşescu. În anii următori, criticile Washington-ului s-au accentuat, iar Ceauşescu a început să privească tot mai ostil S.U.A., totul culminând în februarie 1988 cu renunţarea la clauza naţiunii celei mai favorizate – simbolul relaţiei speciale stabilite între cele două ţări. Pierderile economice vor fi reduse, majoritatea schimburilor comerciale prevăzute pentru 1988 fiind deja realizate, dar la nivel de

imagine era un dezastru: ruptura cu S.U.A. va afecta profund şi relaţiile României cu celelalte state occidentale.

Activitatea României în cadrul Organizaţiei Naţiunilor Unite (1955-1989)

Încă din timpul Conferinţei de Pace de la Paris delegaţia României exprimase dorinţa statului român de a contribui la realizarea colaborării internaţionale. Cererea oficială de admitere în O.N.U. a fost adresată la 10 iulie 1947 şi repetată în 1948, 1952 şi 1954. Cum România nu fusese recunoscută ca stat cobeligerant şi făcea parte din blocul comunist, admiterea ei s-a produs abia la 10 decembrie 1955, după Conferinţa miniştrilor de externe de la Geneva ce detensionase relaţiile internaţionale. La 19 decembrie a fost numit reprezentant permanent la O.N.U. profesorul Athanase Joja, iar la 23 martie 1956 a fost înfiinţată misiunea permanentă a României la O.N.U. Participarea României se va extinde la toate instituţiile specializate ale O.N.U. (Comisia Economică pentru Europa, Organizaţia Mondială a Sănătăţii, Organizaţia Internaţională a Muncii, Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Educaţie, Ştiinţă şi Cultură etc.). În primii ani (1956-1962), delegaţia României a urmat total linia impusă de U.R.S.S. ţărilor satelit, reprezentanţii acestora fiind instruiţi constant cum să voteze. Primul şef de stat român care a vorbit de la tribuna O.N.U. a fost Gheorghiu-Dej (28 septembrie 1960), la cea de a XV-a sesiune a Adunării Generale, sesiune după care România va intra în atenţia diplomaţiei vestice.

Din 1963 delegaţia română începe să se remarce prin caracterul independent şi constructiv al acţiunilor sale, precum votul pentru crearea unei zone denuclearizate în America Latină – vot diferit de al celorlalte state socialiste. Perioada de deschidere a României către ţările occidentale corespunde şi cu perioada de afirmare a ţării la O.N.U. Organizaţia reprezenta o tribună de la care România îşi putea afirma poziţia independentă şi unică în cadrul blocului sovietic (profitând de fiecare ocazie care i se oferea) – sursă de prestigiu, dar şi factor important în dezvoltarea unei diplomaţii multivectoriale.

Principiile politicii externe româneşti au fost afirmate şi în cadrul Adunării Generale a O.N.U., începând cu rezoluţia *„Acţiuni pe plan regional în vederea îmbunătăţirii relaţiilor de bună vecinătate între state europene aparţinând unor sisteme social-politice diferite“* (adoptată la 21 decembrie 1965), iniţiată de România, ce grupa într-o acţiune comună trei state socialiste, trei state occidentale şi trei state neutre. Mesajul ce se dorea transmis era că şi statele mici au un cuvânt de spus şi că nu se asociau pe deplin intereselor taberei din care fac parte.

Diplomaţia românească s-a pronunţat insistent pentru creşterea rolului O.N.U. în asigurarea păcii şi securităţii internaţionale, pentru respectarea principiilor suveranităţii naţionale şi al rezolvării disputelor dintre state prin mijloace paşnice. Relevantă în acest sens este adoptarea în unanimitate de către Adunarea Generala a O.N.U., la 27 noiembrie

1972, a rezoluției propuse de România, la care se alăturaseră alte 31 de state, intitulată *Creșterea rolului Organizației Națiunilor Unite în menținerea și întărirea păcii și securității internaționale, în dezvoltarea colaborării între toate națiunile, în promovarea normelor dreptului internațional, în relațiile dintre state*".

Nu în ultimul rând, dezvoltarea legăturilor cu statele „lumii a treia" au fost facilitate de implicarea României în aplicarea politicilor O.N.U. privind depășirea decalajelor dintre statele dezvoltate și cele subdezvoltate și crearea unei noi ordini mondiale prin creșterea rolului statelor mici și mijlocii în viața internațională. Întreaga activitate a reprezentanților români la O.N.U. a fost caracterizată printr-o foarte serioasă abordare a fiecărei probleme dezbătute (fenomen rar întâlnit în epocă, majoritatea statelor preferând demersul bilateral sau înțelegerea intrabloc) și o temeinică documentare și argumentare a propriilor puncte de vedere.

Reprezentanții României au adus o contribuție importantă la formularea principiilor menite să guverneze relațiile interstatale, așa cum au fost ele statuate în *Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești și de cooperare între state*, conform Cartei Națiunilor Unite, adoptată la sesiunea O.N.U. din 26 octombrie 1970. Principiile cuprinse în document erau: abținerea de la amenințarea cu forța sau folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a oricărui stat, în relațiile internaționale; reglementarea pe cale pașnică a diferendelor dintre state; abținerea de la orice act susceptibil de a agrava o situație tensionată între state; cooperarea interțări în conformitate cu Charta O.N.U.; reglementarea diferendelor internaționale pe baza egalității suverane a statelor.

Tot în 1970, la 6 decembrie, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat, în unanimitate, două rezoluții inițiate de România: *Consecințele economice și sociale ale cursei înarmărilor și efectele sale profund dăunătoare asupra păcii și securității în lume* și *Rolul științei și tehnologiei moderne în dezvoltarea națiunilor și necesitatea întăririi cooperării economice și tehnico-științifice între state.*

În decembrie 1973, la o săptămână după ce aderase la acordurile privind instituțiile specializate ale O.N.U., Fondul Monetar Internațional (F.M.I.) și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (B.I.R.D.), România este aleasă membru al Comitetului de redactare al Conferinței organizației asupra dreptului mării.

Bucureștiul devine gazda reprezentanțelor oficiale ale unor organisme internaționale, precum: Centrul de Informare O.N.U. (din 1970), Biroul reprezentantului permanent al Programului Națiunilor pentru Dezvoltare (din 1971), Oficiul Centrului Comun O.N.U.D.I. – România, Centrul European UNESCO pentru învățământ superior (din 1972), Centrul de demografie O.N.U. – România (din 1974).

Din 1974, capitala României este și locul de desfășurare al unor reuniuni cu caracter internațional precum: Sesiunea de primăvară a Consiliului Uniunii Interparlamentare, Sesiunea a XXIX-a a Comisiei Economice a O.N.U. pentru Europa, Conferința Mondială a Populației, Prima sesiune a Comisiei economice româno-americane și primele sesiuni ale comisiilor mixte guvernamentale româno-indiene și româno-pakistaneze, al III-lea

Congres internațional de studii sud-est europene, Conferința Asociațiilor pentru Națiunile Unite din țările europene, lucrările Comitetului regional pentru Europa al Organizației Mondiale a Sănătății.

România a deținut calitatea de membru în Consiliul de Securitate în anii 1962 și 1976-1977, iar în Consiliul Economic și Social (ECOSOC) a avut statut de membru în anii 1965–1967, 1974–1976, 1978–1980 și 1982–1987. De asemenea a participat, de-a lungul anilor într-o serie de comitete, organe, comisii și programe importante din cadrul O.N.U.: Consiliul Drepturilor Omului, Conferința de Dezarmare, Comisia O.N.U. pentru Dezvoltare Durabilă, Comitetul pentru Folosirea Pașnică a Spațiului Extra-atmosferic, Comitetul Special pentru Operațiunile O.N.U. de Menținere a Păcii, Comitetul Ad-hoc pentru Oceanul Indian, Comitetul pentru Informații, Comisia de Drept Internațional, Comitetul pentru Contribuții, Comisia Economică a O.N.U. pentru Europa, Programul Națiunilor Unite pentru Mediul Înconjurător, Comitetul pentru Drepturile Omului, Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Împotriva Femeilor.

Reprezentanții permanenți ai României la O.N.U. au fost ambasadorii: Athanase Joja (1956–1957); Mihai Magheru (1957–1959); Silviu Brucan (1959–1961); Mihai Hașeganu (1961–1966); Gheorghe Diaconescu (1966–1971); Ion Datcu (1972–1978); Teodor Marinescu (1978–1986); Petre Tănăsie (1987–1990).

Relațiile României cu țările din Asia, Africa și America Latină (1965-1989)

După stabilirea unor prime contacte la sfârșitul anilor 1960, în prima jumătate a anilor 1970, amplele vizite ale lui Ceaușescu în țări din Asia, Africa și America de Sud, vor extinde considerabil relațiile cu țările în curs de dezvoltare. Urmarea imediată a acestor vizite a fost – pe lângă creșterea popularității și prestigiului internațional al liderului român – transformarea acestor țări în parteneri economici importanți pentru România. Avantajele pe termen lung erau considerabile, România oferind credite în baza cărora firmele și specialiștii români construiau obiective industriale, furnizau mașini și utilaje. Pe termen scurt, s-a înregistrat o creștere semnificativă a exportului față de import (ceea ce echilibra bilanțul comercial nefavorabil acumulat în schimburile cu țările vestice) și s-au putut asigura materiile prime (inclusiv energetice) necesare dezvoltării economice.

Relațiile României cu țările africane s-au dezvoltat constant începând cu 18 ianuarie 1954, când se semnează la Cairo primul Acord comercial și de plăți cu Egiptul. Ritmul stabilirii de contacte diplomatice în această zonă a fost lent în timpul regimului Gheorghiu-Dej, la moartea acestuia România întreținând relații diplomatice doar cu Egipt, Ethiopia, Guinea, Mali, Ghana, Maroc, Dahomey, Tunisia, Sierra Leone, Tanzania și Mauritania. Până la sfârșitul anului 1968, Ceaușescu va dubla numărul statelor africane partenere economice ale României, iar în anii următori se vor alătura constant și altele.

În perioada 3-26 mai 1970 ministrul de Externe al României va întreprinde un turneu în statele africane, vizitând Republica Populară Congo, Republica Democratică Congo, Republica Gabon, Republica Federală Camerun, Republica Federală Nigeria, Republica Burundi, Republica Unită Tanzania şi Republica Malgaşă, semnând o serie de acorduri de cooperare economică, tehnică şi ştiinţifică. Urmează vizita unei delegaţii economice române, condusă de vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, Ion Păţan, în Republica Populară Congo, Republica Democratică Congo, Nigeria şi Mauritania, ocazie cu care sunt încheiate acorduri pentru dezvoltarea schimburilor şi a cooperării în mai multe domenii.

Primul turneu african al cuplului Ceauşescu – prilej de afirmare a rolului internaţional al liderului român – este cel din 11 martie-6 aprilie 1972, când sunt vizitate Algeria, Republica Centrafricană, Republica Populară Congo, Zair, Zambia, Tanzania, Sudan şi Egipt, ocazie cu care se semnează mai multe acorduri economice şi îşi încep lucrările comisii mixte româno-africane de colaborare economică şi tehnică. Un al doilea şir de vizite pe continentul negru a fost realizat în intervalul 22 februarie-5 martie 1977, de data aceasta semnându-se acorduri de cooperare cu Mauritania, Sénégal, Ghana, Coasta de Fildeş şi Nigeria. De mai mare amploare va fi turneul african al cuplului Ceauşescu din 1979 (8-25 aprilie), când sunt vizitate Jamahiria Arabă Libiană, Gabon, Angola, Zambia, Mozambic, Burundi, Sudan şi Egipt şi sunt semnate noi înţelegeri de colaborare în domeniile economic şi cultural. Republicile Mozambic şi Zambia vor fi vizitate de către cuplul Ceauşescu şi în 1983, alături de Ethiopia Socialistă, Zimbabwe şi Somalia (12-23 iulie). Angola, Zair şi Congo vor fi vizitate din nou de către cuplul Ceauşescu în perioada 28 martie – 3 aprilie 1987, ocazie cu care se semnează noi acorduri comerciale. Ultimul turneu al cuplului Ceauşescu în Africa se va desfăşura în 1988, în perioada 7-15 martie fiind vizitate Ghana, Liberia, Guineea şi Mauritania, iar în septembrie Kenya, Tanzania şi Egipt. Vizitele tot mai numeroase ale oficialilor români pe continentul negru demonstrau importanţa pe care regimul de la Bucureşti o acorda ţărilor africane, ca piaţă de desfacere pentru produsele româneşti, într-o perioadă în care acestea nu-şi mai găseau clienţi pe pieţele occidentale.

Relaţiile cu statele din Asia – altele decât statele comuniste China, Coreea de Nord, Mongolia şi Vietnamul de Nord, sau cele din zona Orientului Mijlociu (Turcia, Siria, Israel, Iran, Iraq, Kuwait, Yemen), unde România avea interese deosebite – fuseseră puţin dezvoltate în timpul conducerii lui Gheorghiu-Dej. După 1956 se stabiliseră relaţii diplomatice la nivel de legaţie cu Birmania, Sri Lanka, India, Afghanistan, Pakistan, Laos şi Japonia. Regimul Ceauşescu va opta pentru stabilirea de relaţii diplomatice cu majoritatea ţărilor de pe continent. Deosebit de rodnică se va dovedi vizita cuplului prezidenţial român în Japonia (4-9 aprilie 1975), în afara obişnuitelor discuţii cu oficialităţi (printre care şi maiestăţile lor imperiale), a comunicatelor oficiale şi a acordurilor de cooperare semnate, au fost încheiate o serie de colaborări cu întreprinderi japoneze, vizându-se crearea de societăţi mixte sau construirea în România a mai multor instalaţii şi facilităţi

industriale (pentru producerea firelor şi fibrelor poliesterice, hârtiei sintetice, fungicide etc.). În noiembrie 1982 cuplul Ceauşescu va vizita Pakistanul, Indonezia, Singapore, Malaysia şi Kuwait, cu excepţia unui acord pe termen lung de cooperare economică româno-indonezian, rezultatele turneului rezumându-se doar la schimburi de vederi şi comunicate comune. Acordul va fi reînnoit în septembrie 1985, cu ocazia vizitei preşedintelui indonezian Suharto la Bucureşti. Un Tratat de prietenie şi colaborare româno-mongol va fi semnat la Bucureşti în iunie 1983, urmat în octombrie 1985 de un plan de coordonare al economiilor celor două ţări pentru intervalul 1986-1990. Ceauşescu va merge din nou în ţările asiatice în perioada 9-18 martie 1987, vizitând India, Bangladesh, Birmania, Nepal şi Pakistan. Ultimul turneu de amploare al cuplului Ceauşescu în Asia se va desfăşura în perioada 7-21 aprilie 1988, fiind vizitate Pakistan, Indonezia, Vietnam şi Mongolia.

Distanţa considerabilă şi interesul limitat nu au favorizat dezvoltarea relaţiilor româno-australiene. În martie 1969 o delegaţie guvernamentală română (condusă de vicepreşedintele Consiliului de Miniştri Gheorghe Rădulescu) a efectuat prima vizită oficială în Australia şi Noua Zeelandă, stabilind relaţii diplomatice la nivel de ambasadă şi semnând un acord comercial. O nouă înţelegere privind schimburile comerciale şi cooperarea economică va fi semnată în urma vizitei premierului neo-zeelandez Robert Muldoon în România, în octombrie 1979. Ceauşescu va merge în Australia în perioada 11-17 aprilie 1988, fiind primul şef de stat român care vizita această ţară.

Regimului Gheorghiu-Dej stabilise relaţii diplomatice (sau le ridicase la nivel de ambasadă) cu puţine state din America Latină: Cuba, Jamaica, Brazilia, Argentina, Uruguay. Prima vizită a unei delegaţii guvernamentale române (condusă de vicepreşedintele Consiliului de Miniştri Gheorghe Rădulescu) în ţările Americii Latine s-a desfăşurat în intervalul 7 septembrie – 9 octombrie 1968, fiind semnate acorduri de cooperare şi dezvoltare a relaţiilor economice cu Mexic, Venezuela, Columbia, Chile, Péru şi Uruguay. În acelaşi an, ministrul de Externe român va face vizite oficiale în Argentina, Chile, Columbia, Ecuador, Mexic şi Péru (11 octombrie – 6 noiembrie). Diverşi lideri din America Latină vizitează România, începând cu Fidel Castro, primul-ministru cubanez, în mai 1972. Primul turneu al lui Ceauşescu în America Latină debutează la 29 august 1973, cu o vizită în Cuba. În luna următoare sunt vizitate Costa Rica, Venezuela, Columbia, Ecuador şi Péru, semnându-se mai multe acorduri de colaborare în domeniile economic, ştiinţific şi cultural. Vizita în Péru, încheie turneul (15 – 20 septembrie) şi prilejuieşte semnarea contractelor de constituire a întreprinderii miniere „Antamina" şi a unei societăţi mixte pentru fabricarea de maşini-unelte.

Un al doilea şir de vizite oficiale în zonă va fi făcut în intervalul 4-11 iunie 1975, când preşedintele român se întâlneşte cu şefii de stat din Brazilia, Venezuela şi Statele Unite Mexicane şi semnează mai multe acorduri de cooperare economică. Argentina va beneficia de asistenţă românească pentru exploatarea minereurilor feroase şi neferoase în provincia La Rioja, ca şi de un credit de 100 milioane de dolari (1981).

În deceniul opt al secolului al XX-lea, erijându-se în apărătoarea drepturilor țărilor mici și mijlocii – un alt principiu care va domina retorica politicii externe românești – conducerea română va iniția relații diplomatice chiar și cu cele mai mici și mai îndepărtate state: în 1972 cu Trinidad; în 1973 cu Guinea-Bissau, Guiana, Honduras; în 1974 cu Republica Mauritius; în 1975 cu Republica Capului Verde, Fiji, Granada, Lesotho, Mozambic, Sao Tome; în 1976 cu Benin, Seychelles, Republica Islamică a Comorelor; în 1979 cu Nicaragua, El Salvador, Republica Maldivelor, Santa Lucia (la scurt timp după proclamarea independenței); în 1980 cu Zimbabwe (chiar în ziua proclamării independenței). Alte inițiative pentru apărarea drepturilor țărilor în curs de dezvoltare au fost condamnarea fermă în Consiliul de Securitate al O.N.U. a regimurilor rasiste din Rhodesia și Africa de Sud, afirmarea solidarității cu lupta pentru independență a popoarelor din Africa australă, cererea de asistență materială internațională pentru Mozambic (30 iunie 1977), condamnarea în Consiliul de Securitate al O.N.U. a acțiunilor ilegale ale Africii de Sud în Namibia (8 septembrie 1977 – condamnare soldată la scurt timp cu instituirea embargoului asupra livrărilor de arme către agresor) și criticarea în presa românească a intervenției americane în Panama (18 decembrie 1989).

Această politică nu va fi lipsită de rezultate, la cea de-a treia reuniune ministerială a țărilor „Grupului celor 77“ (Manila, 26 ianuarie – 7 februarie 1976), România fiind primită în unanimitate ca membru. Grupul celor 77, fondat în 1964 (printre fondatori aflându-se și Iugoslavia), era o coaliție a statelor în curs de dezvoltare din Asia, Africa și cele două Americi, care promova interesele economice colective ale țărilor membre, numărul lor mare asigurând și o capacitate sporită de negociere în cadrul O.N.U. În septembrie Grupul va adopta un program de măsuri pentru cooperarea economică între țările în curs de dezvoltare. În același an, la reuniunea miniștrilor de Externe ai țărilor nealiniate (Colombo, 11 august), României îi este acordat statutul de invitat, calitate în care va participa la cea de a V-a Conferință a statelor nealiniate (16-22 august). De asemenea, Bucureștiul este vizitat anual în tot intervalul 1970–1989 de numeroși șefi de state și guverne din țările în curs de dezvoltare.

Turneele întreprinse de Ceaușescu în anul 1987 în Asia și Africa i-au dat acestuia speranța că va putea găsi o alternativă comercială la relațiile cu S.U.A., ce se deteriorau rapid. Ca urmare, el va respinge și ultimele avertismente americane, situație ce va duce în anul următor la pierderea clauzei națiunii celei mai favorizate. Renunțarea la clauză în 1988 va fi urmată de alte două lungi „itinerarii ale păcii și prieteniei“ pe cele două continente, acolo unde Ceaușescu vedea șansa viitorului economic al României.

Dezvoltarea relațiilor româno-chineze. Imparțialitatea în conflictul sino-sovietic era una dintre componentele de bază pe care se sprijinea afirmarea independenței României. La aceasta se adăugau relația specială pe care Bucureștiul o dorea cu Beijingul, necesară ca o contrapondere la presiunile Moscovei, dar și prestigiul pe care diplomația română îl putea câștiga la nivel mondial, acționând ca mediator între China și S.U.A., sau alte state interesate de stabilirea unui dialog cu puterea comunistă din Asia. Mergând pe

această linie, România, alături de alte state, ceruse înscrierea pe ordinea de zi a celei de-a XX-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U., *„Restabilirea drepturilor legitime ale Republicii Populare Chineze la O.N.U.“*.

Fără a avea încredere deplină în români (cel puțin până la momentul invadării Cehoslovaciei) – pe care îi considerau agenții inițiativelor lui Brejnev, promotori ai unei politici externe revizioniste și deschise față de țările capitaliste, politică ce ținea strict de interesul național – chinezii aveau nevoie de un partener în cadrul blocului sovietic și al Tratatului de la Varșovia, un schimb de informații cu caracter militar existând între cele două țări.

Schimburile comerciale între cele două țări s-au dezvoltat foarte mult începând din 1968, când au atins valoarea de 39 milioane de ruble, crescând constant în anii următori: 47,5 milioane ruble în 1969; 55 milioane ruble în 1970 – an în care China a acordat și un ajutor nerambursabil de 53 milioane de yuani, sub formă de bunuri de larg consum și mașini-unelte, pentru a compensa pagubele produse de inundații.

Momentul cel mai important pentru relațiile dintre cele două țări l-a constituit turneul asiatic din iunie 1971 al liderului de la București, ocazie cu care au fost vizitate Republica Populară Chineză (1-9 iunie), Republica Democrată Coreeană (9-15 iunie), Republica Democrată Vietnam (15-19 iunie) și Republica Populară Mongolia (21-24 iunie).

Vizita în China a confirmat simpatia reciprocă dintre conducerile celor două partide și punctele de vedere comune asupra mai multor probleme internaționale, cu excepția reconcilierii sino-sovietice, pe care doar românii o credeau posibilă. Discuțiile s-au axat pe situația internațională și relațiile dintre țările comuniste, Ceaușescu propunând chiar includerea mai multor state asiatice (China, Corea de Nord, Vietnamul) în C.A.E.R., pentru a reduce presiunile sovietice. Medierea românească s-a dovedit rodnică (deși Mao prefera filiera pakistaneză), chinezii fiind deschiși să poarte discuții cu S.U.A., unicul impediment fiind statutul Taiwanului.

Primirea extrem de călduroasă, cu ample spectacole ce includeau zeci de mii de oameni, a produs o impresie puternică asupra lui Ceaușescu. La fel de captivante s-au dovedit și soluțiile aplicate de chinezi și nord-coreeni în politică, economie și cultură. În economie, modelul autarhic chinezesc, totul producându-se în țară, va fi apreciat și copiat și în România, în deceniul următor. În cultură, modelul intens ideologizat, prin care toate formele culturale „burgheze“ fuseseră eliminate și înlocuite de „activități puse pe baze revoluționare“, va fi aplicat la scurt timp și în România, prin „tezele din iulie“ și „mica revoluție culturală“, într-o perioadă în care viața literară și artistică era influențată de curentele occidentale, iar marele public aprecia creațiile vestice. Ampla acțiune propagandistică ce va afecta grav cultura românească, punând capăt „socialismului cu față umană“, fusese pregătită cu mult timp înainte de turneul în Asia, astfel că influența experienței culturale chinezești a fost minimă, dar ea l-a convins pe Ceaușescu de justețea planului său. În anii următori, în relațiile cu China nu se vor produce evenimente semnificative cu excepția câtorva vizite reciproce (1978, 1982, 1984, 1985,1988).

Deşi anumite dificultăţi economice au obligat Beijingul să-şi reducă volumul schimburilor comerciale, China a rămas unul dintre cei mai importanţi parteneri economici ai României. Valoarea schimburilor de mărfuri a fost de 1,2 miliarde franci elveţieni în 1979; 1,25 miliarde franci elveţieni în 1980; 1,18 miliarde franci elveţieni în 1981; 1,42 miliarde de franci elveţieni în 1982. Structura schimburilor avantaja România, mai mult de jumătate din mărfurile exportate fiind maşini-unelte şi produse industriale, în timp ce peste 60% din importuri erau materii prime şi materiale, iar restul, în majoritate, produse alimentare.

Pe aceeaşi linie a păstrării relaţiei speciale, neraliindu-se criticilor universale, Ceauşescu a avut o poziţie rezervată faţă de înăbuşirea în sânge a manifestanţilor din Piaţa Tien An Men (3-4 iunie 1989), primind la scurt timp mulţumirile oficiale ale conducerii chineze.

Politica României în Orientul Mijlociu. Specific politicii româneşti în această zonă a fost menţinerea bunelor legături cu ambele tabere aflate în conflict, opunându-se proiectelor sovietice în zonă. Moscova investise masiv în Egipt şi Siria, considerând că lupta anti-imperialistă a mişcării arabe favoriza politica sa externă. Disidenţa României şi poziţia sa independentă s-au manifestat în mod evident în timpul Războiului de şase zile, când spre deosebire de celelalte state ale blocului comunist nu a rupt relaţiile diplomatice cu Israelul.

Convocaţi la Moscova într-o consfătuire privind situaţia din Orientul Mijlociu, conducătorii de partid şi de guvern din ţările socialiste europene (inclusiv Iugoslavia) adoptă o declaraţie prin care calificau Israelul drept agresor şi decideau ruperea relaţiilor diplomatice cu acesta (9 iunie 1967). Reprezentanţii României vor refuza să semneze respectivul document, C.C. al P.C.R. dând publicităţii, două zile mai târziu, propria declaraţie asupra conflictului, în care nu se aduceau acuze nici unuia dintre beligeranţi şi se milita pentru rezolvarea litigiilor prin tratative.

Pe 16 iunie, în cadrul întâlnirii şefilor de state membre ale O.N.U., Ceauşescu nu va condamna acţiunile Israelului, spre deosebire de ceilalţi reprezentanţi ai blocului comunist, iar pe 23 iunie, la New York, Maurer exprima punctul de vedere românesc în cadrul sesiunii extraordinare a Adunării Generale a O.N.U. Gestul nu va rămâne neapreciat în Occident, un prim rezultat fiind interesul oficialilor americani pentru dezvoltarea relaţiilor cu Bucureştiul, urmat la câteva luni de alegerea lui Corneliu Mănescu ca preşedinte al celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U. (19 septembrie 1967) – onoare ce nu mai fusese acordată nici unui reprezentant al unei ţări socialiste. România va fi singurul stat din blocul comunist care a întreţinut fără întrerupere relaţii diplomatice şi economice cu Israelul.

În contradicţie cu interesele sovietice, Ceauşescu şi-a asumat un rol important în intermedierea discuţiilor egipteano-israeliene, culminând cu vizita lui Anwar Sadat în Israel din 1977. În anii următori va menţine relaţiile cu ambele părţi, susţinând prudent Acordurile de la Camp Davis şi o abordare globală a conflictului în zonă, prin implicarea tuturor celor interesaţi.

Ceauşescu se va angrena în discuţii cu majoritatea liderilor politici din zona de conflict, considerând că pacea nu va putea fi temeinică fără retragerea trupelor israeliene din teritoriile arabe ocupate şi crearea unui stat palestinian. Relaţiile economice ale României se consolidează în zonă prin semnarea mai multor acorduri privind construirea de obiective petroliere, miniere, agrozootehnice şi industriale în Siria (februarie 1974), ca fabrica de triplusuperfosfaţi de la Homs, fabrica de ciment de la Sheik-Said, şantierele de irigaţii de pe malul fluviului Eufrat şi rafinăria de la Baniyas. Începând cu 1980 sunt contractate lucrări de realizare a unor obiective industriale, construcţii şi electrificare în Iraq. Cooperarea economică cu Regatul Haşemit al Iordaniei va fi extinsă în 1982, cu ocazia vizitei lui Ceauşescu (17-19 iunie 1982), când se stabileşte creşterea schimburilor comerciale dintre cele două ţări, vizându-se atingerea valorii total de 100 milioane de dolari pentru 1982 şi 500 milioane de dolari pentru 1985.

În anii 1980 miza unei poziţii de prestigiu a României în Orientul Mijlociu a crescut graţie crizei petrolului şi pierderii accesului la ţiţeiul iranian. Planul de pacificare propus de diplomaţii români în mai 1986 (similar cu cel propus de U.R.S.S.) avea ca puncte principale retragerea Israelului din toate teritoriile arabe ocupate după 1967 (inclusiv Ierusalimul de Est şi sudul Libanului), constituirea unui stat independent condus de Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei (O.E.P.), garanţii de securitate pentru toate statele din zonă şi organizarea unei conferinţe internaţionale de pace sub egida O.N.U. cu reprezentanţii statelor din zonă, ai O.E.P., S.U.A. şi U.R.S.S. Deşi toate punctele au fost respinse de către Israel, relaţiile bilaterale au continuat să fie bune. Nici chiar în ultima săptămână a regimului ceauşist, când lumea a aflat despre victimele represiunii, guvernul israelian nu s-a grăbit să-l acuze.

Deosebit de strânsă a fost relaţia de aproape 20 de ani[13] a lui Ceauşescu cu Yasser Arafat, liderul O.E.P., cel din urmă vizitând deseori Bucureştiul (de mai mult de 20 de ori în intervalul 1974-1989), iar Ceauşescu având mai multe întâlniri oficiale cu acesta decât cu oricare dintre liderii din Orientul Mijlociu (19 doar în intervalul 1974-1985). România a fost printre primele ţări care au stabilit relaţii diplomatice cu O.E.P. şi a acceptat o misiune diplomatică permanentă a acesteia la Bucureşti. Susţinerea intereselor O.E.P. a fost un element de bază în politica românească în zonă, organizaţia primind constant bani, armament, pregătire (inclusiv la Academia Militară[14]) şi spitalizare gratuită în România pentru membrii ei etc. O.E.P., la rândul ei, era un pion important în consolidarea poziţiei româneşti în zonă, fiind numitorul comun al ţărilor arabe (consideraţi de toate „arabii prigoniţi"), vector important în menţinerea relaţiilor României cu acestea (mai ales în momentele în care lua poziţii pro-israeliene), dar putând oferi conducerii române şi diverse servicii „neoficiale" (spionaj, trafic de arme, supraveghere informativă, contacte în organizaţiile teroriste).

---

[13] Prima întâlnire între cei doi a avut loc în aprilie 1972, la Cairo.

[14] Aşa cum arată Raportul ministrului Apărării, Vasile Milea, din 27 februarie 1989, în A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secţia Administrativ-Politică, dosar 7/1989, f. 18.

Relațiile româno-iraniene se dezvoltă începând cu iulie 1966, când premierul Maurer vizitează Teheranul și își dă acordul pentru înființarea unei comisii mixte pentru problemele economice. Un acord de cooperare economică și tehnică va fi semnat în urma vizitei lui Ceaușescu din septembrie 1969. Urmează alte întâlniri, culminând cu vizita primului ministru Manea Mănescu din 17-21 mai 1976, când se semnează contractele referitoare la livrarea de țiței pe termen lung, vital pentru industria română în plină dezvoltare. În schimb, România oferea vagoane mineraliere și alte produse industriale. Reprezentanții celor două țări vor semna în aprilie 1980 un acord economic care prevedea livrarea către România a 100 000 de barili de petrol pe zi, la prețul de 35 dolari barilul. Trei luni mai târziu, necesitățile industrie românești au impus un nou acord, prin care se majora cantitatea livrată la schimb cu produse agricole și utilaje industriale. Izbucnirea războiului dintre Iran și Iraq a dus la creșterea prețului țițeiului pe piața mondială și la blocarea a 10 milioane tone de petrol contractate de România, paralizând o treime din capacitățile de prelucrare și afectând grav exportul de produse petroliere românești către Occident. În schimb, pe tot parcursul conflictului România a fost un important furnizor de armament pentru ambele părți.

Criza economică și problema datoriei externe

Începând cu 1971 semnele prevestitoare ale disfuncționalităților sistemului economic românesc deveniseră tot mai evidente, ceea ce ar fi impus un control mai atent al economiei și productivității muncii, în paralel cu obținerea unor credite consistente. Conducerea de la București s-a preocupat doar de al doilea element, decizând accelerarea procesului de industrializare. Se urmărea astfel depășirea ca nivel de dezvoltare a economiilor celorlalte state din C.A.E.R. (doar Polonia fiind implicată într-un proces asemănător) și creșterea poziției României în schimburile internaționale. Decizia a adâncit diferența de vederi între Ceaușescu și președintele Consiliului de Miniștri, Maurer fiind adeptul industrializării raționale.

România a ajuns să aibă o structură de producție energofagă, în condițiile în care nu reușea să satisfacă criteriul autarhiei și în domeniul producției de energie. Sistemul planificării centralizate nu conținea stimulente reale pentru creșterea productivității și nu stimula în niciun fel directorii întreprinderilor să fie interesați de calitate, inovare și de progres. Tarele planificării centralizate au fost amplificate de câțiva factori externi: creșterea prețului barilului de petrol începând cu 1980; transferul de tehnologie către industria civilă ca urmare a investiției masive în cercetarea și producția militară, făcută de administrația Reagan prin Inițiativa de Apărare Strategică; dublarea valorii capitalizării pe principalele burse ale lumii, ca urmare a dereglementării din 1986.

Defavorabilă pentru economiile planificate centralizate a fost şi evoluţia negocierilor privind pieţele internaţionale. Runda G.A.T.T. din 1986 închidea capitolul dezarmării tarifare şi muta sensul noţiunii de tratament al naţiunii celei mai favorizate în comerţul internaţional către zonele care ţineau de servicii, inclusiv financiare, standarde tehnice, securitate la locul de muncă şi proprietatea intelectuală, dar mai ales impunea renunţarea la multe bariere netarifare, inclusiv în domeniul încă competitiv al produselor agricole şi al textilelor provenite din Est.

Primele studii asupra avantajelor şi obligaţiilor pe care România le-ar avea ca membru al Fondului Monetar Internaţional (F.M.I.) şi al Băncii Internaţionale pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (B.I.R.D.) au fost realizate în perioada 1968-1971, vizându-se obţinerea de credite în condiţii mai avantajoase decât cele provenite din alte surse pentru continuarea dezvoltării industriale în ritm forţat. Obţinerea calităţii de membru al celor două instituţii financiare (12 decembrie 1972), ca şi al Acordului General pentru Tarife şi Comerţ (G.A.T.T. – 14 noiembrie 1971) au constituit succese diplomatice remarcabile al României, datorate în bună măsură intervenţiilor reprezentanţilor S.U.A. şi schimburilor comerciale cu ţările occidentale.

În următorii ani, România va deveni unul dintre principalii beneficiari ai creditelor B.I.R.D. pentru dezvoltare (la 30 iunie 1981 utilizase 983,5 milioane dolari), toate împrumuturile acordate fiind folosite pentru realizarea unor obiective economice productive sau pentru achiziţionarea de utilaje complexe, tehnologie şi asistenţă tehnică.

Până în 1970 România a avut surplus în comerţul exterior, ceea ce însemna că nu exista o presiune prea mare asupra datoriei externe, apoi balanţa comercială a devenit deficitară. Decizia cu privire la al doilea val de industrializare, care să asigure condiţiile unei economii autarhice, combinată cu şocul internaţional al preţului petrolului a determinat creşterea datoriei externe astfel încât ritmul de creştere economică nu asigura plata serviciului datoriei, iar nivelul dobânzilor era prea mare. Balanţa comercială în cadrul schimburilor cu ţările capitaliste nu putea fi echilibrată atâta timp cât produsele româneşti, inferioare calitativ, nu erau cerute peste hotare, dar industrializarea forţată cerea noi maşini şi tehnologie de import. Ca urmare, pentru echilibrarea balanţei comerciale şi funcţionării economiei se solicitau noi credite, obţinute tot mai greu şi în condiţii tot mai dezavantajoase. Noua politică de credite promovată de B.I.R.D., începând cu 1980, urmărea însă reducerea treptată a volumului de credite pentru ţările cu un venit naţional mai ridicat pe locuitor, printre care şi România. Aplicarea acestei reduceri pentru România din anul 1981–1982, în loc de anul 1985, aşa cum se preconizase, a însemnat reducerea posibilităţilor de obţinere a unor credite pe termen lung. În 1980 statul se confrunta cu deficitul mare al balanţei de plăţi, provocat de creşterea preţului la petrol, recolta slabă şi efectele cutremurului din 1977, dar şi cu datoria faţă de băncile comerciale de 5,8 miliarde dolari, din care aproape jumătate urma a fi rambursată la sfârşitul anului.

În anul 1981 datoria externă a României a atins nivelul maxim de 13,9 miliarde dolari, la care se adăugau dobânzi de circa 6 miliarde dolari. Creditorii – 320 de bănci şi

cele 15 guverne participante la „Clubul de la Paris" – au condiționat reeșalonarea de încheierea, în prealabil, a unui aranjament „stand-by" pentru un împrumut de la F.M.I., reglementat printr-o „scrisoare de intenție" a guvernului român. Acordul cu Fondul reprezenta o garanție de respectare a „scrisorii de intenție", dar și stabilirea unor măsuri de ordin economic, financiar și social ce trebuiau îndeplinite obligatoriu, pe etape, precum și măsuri de control, ele condiționând acordarea ratelor fixate la anumite termene. Negocierile din anii 1980-1983 au permis reeșalonarea datoriilor restante, obținerea unui credit în sumă totală de 1,6 miliarde dolari, prețul fiind schimbarea politicii economice a guvernului român pentru perioada următoare: majorarea prețului la cărbunele extras (cu 30–50%), la țițeiul din producția internă (cu 25-40%) și la energia electrică (cu 30-50%); modificarea cursului de schimb al leului și reducerea subvențiilor din agricultură, minerit și confecții pentru copii, reducerea cheltuielilor social-culturale; ajustarea bugetului de stat.

Aceste măsuri dure de revigorare a economiei au fost greu acceptate de Nicolae Ceaușescu, care le recunoștea eficiența în anumite probleme, dar era deranjat în special de controlul permanent al Fondului. Mai mult, cererile F.M.I. de încetinire a ritmului industrializării, în favoarea alocărilor din agricultură, erau similare cu cererile formulate în C.A.E.R. de reprezentanții U.R.S.S. în anii 1960. Acceptarea lor însemna recunoașterea tacită a eșecului unei politici economice intens promovată timp de două decenii. Ritmul de acumulare al datoriei externe creștea vertiginos, iar 40 de reprezentanțe ale unor firme străine (din 62 existente) fuseseră lichidate la începutul anului 1982, nemaiavând încredere în redresarea economică a țării. Deși România nu era nici pe departe cea mai îndatorată țară socialistă, în concepția lui Ceaușescu datoriile externe reprezentau cel mai mare obstacol în calea dezvoltării economiei naționale și permiteau imixtiunile cercurilor financiare externe în țara sa. În aprilie 1982 Ceaușescu anunță noul obiectiv național: creșterea exporturilor, în scopul obținerii de devize pentru plata anticipată a datoriilor. Anunțul nu a atras atenția nici a creditorilor și nici a populației, dar toate măsurile luate în anii următori – programul de „alimentație științifică", obligarea emigranților de a plăti statului școlarizarea, restricțiile în alimentarea cu energie termică sau electrică – vor fi aplicate pentru îndeplinirea acestui obiectiv.

Regimul drastic de economisire și noua politică economică au reușit reducerea gradului de îndatorire la 9,77 miliarde de dolari în 1982. Era un succes deosebit, întărind convingerea echipei de la București că a găsit soluția problemei cu care se confruntau toate economiile statelor socialiste. Anii următori vor aduce o importantă creștere a exportului față de import în schimburile cu Occidentul, suma excedentului în balanța comercială atingând 1,8 miliarde de dolari în 1982 și peste 2 miliarde de dolari în 1983 și 1984. La sfârșitul anului 1984 datoria externă scăzuse sub 8 miliarde de dolari, dar Nicolae Ceaușescu era hotărât să ramburseze anticipat întreaga datorie, cu orice sacrificiu și fără sprijin din exterior.

Pe 14 aprilie 1989, la Plenara C.C. a P.C.R., Ceaușescu anunță că la sfârșitul lunii martie România își lichidase datoria externă (era vorba de un total de 24 miliarde de

dolari), realizând anticipat planul anunțat în 1982. Mai mult, exista și un excedent de circa 3,5 miliarde de dolari, plus unele creanțe de recuperat de la mai multe state din Lumea a Treia. Succesul economic era extraordinar, în contextul în care celelalte state comuniste est-europene se adânceau în datorii, iar propaganda oficială l-a prezenta drept momentul câștigării independenței economice. Cu această ocazie, prin hotărârea Marii Adunări Naționale erau interzise atragerea de credite externe. Anunțul nu a fost urmat de măsuri pentru îmbunătățirea condițiilor de trai sau de creștere economică, toți indicatorii înregistrând o scădere semnificativă.

Deteriorarea poziției internaționale a regimului Ceaușescu (1985-1989)

Ultimii cinci ani ai regimului vor fi decisiv influențați de o serie de evenimente și procese: alegerea lui Mihai Gorbaciov ca secretar general al C.C. al P.C.U.S. (11 martie 1985), accentuarea tendințelor negative ale sistemului comunist din România, apărute în anii anteriori, prăbușirea economiei naționale și deteriorarea definitivă a imaginii lui Ceaușescu în Occident.

Linia urmată de România în politica externă, aprobată în cadrul Congresului al XIII-lea al P.C.R. (19-23 noiembrie 1984), nu prezenta elemente de noutate: dezvoltarea continuă a relațiilor cu țările socialiste; depășirea divergențelor pe calea tratativelor pentru întărirea solidarității între ele și a prestigiului socialismului; prelungirea duratei Tratatului de la Varșovia (expira în 1985); dezvoltarea relațiilor cu toate statele lumii, fără deosebire de orânduire socială; oprirea cursei înarmărilor. Schimbarea fundamentală venea însă de la Moscova.

Venirea la conducerea U.R.S.S. a lui Mihail Gorbaciov fusese însoțită de lansarea unui proces de reformare. Restructurarea internă, caracterizată prin trei concepte cheie – perestroika (restructurare), glasnost (transparența) și uskorenie (accelerare) – viza societatea, economia și P.C.U.S. Pe plan extern, Gorbaciov va încerca o apropiere de Occident și îmbunătățirea imaginii regimului său, făcând apel la o retorică nouă, pacifistă, care accentua valorile umane în detrimentul celor de clasă, și la disponibilitatea de a reduce armamentul nuclear. În relațiile cu țările socialiste Gorbaciov a ales o politică de persuasiune în locul uneia de impunere a noului curs de restructurare controlată aplicată de Moscova.

Încă de la început Ceaușescu l-a privit cu rezervă pe Gorbaciov. În doar trei ani va ajunge la convingerea că acțiunile sale vizau lichidarea sistemului comunist în zona de influență sovietică. Relațiile au fost bune inițial, Ceaușescu semnând acordul de prelungire a existenței Tratatului de la Varșovia cu încă douăzeci de ani (26 aprilie 1985) și participând la lucrările Congresului al XXVII-lea al P.C.U.S. (februarie-martie 1986), iar Gorbaciov acordându-i încredere un timp.

Prima întâlnire oficială între cei doi lideri are loc la Moscova, pe 16 mai 1986. Ambele părţi au fost de acord cu extinderea colaborării economice şi au semnat Programul Progresului Tehnico-ştiinţific al Ţărilor membre C.A.E.R. până în anul 2000. Per ansamblu, Gorbaciov rămăsese mulţumit şi încrezător că toate noile modalităţi de abordare în politică şi principiile referitoare la relaţiile din cadrul comunităţii statelor socialiste bazate pe independenţă, enunţate la Congresul al XXVII-lea, fuseseră bine primite, Ceauşescu arătându-se chiar satisfăcut că, în sfârşit, concepţia lui fusese însuşită. Totuşi, reforma nu părea a fi acceptată de către liderul român, acesta considerând că în România se aplicase demult. Problemele spinoase vor fi evitate până la vizita liderului sovietic la Bucureşti.

În perioada 25-27 mai 1987, Mihail Gorbaciov efectuează o vizită intens aşteptată în România. Trecuseră aproape unsprezece ani de la vizita unui secretar general al C.C. al P.C.U.S. şi Ceauşescu pregătise o primirea fastuoasă, pentru a sublinia prosperitatea ţării sale. Cu toate acestea, liderul sovietic va părăsi România fără a fi găsit pe cineva cu care să discute. Liderul sovietic observase şi că noile concepte promovate de el, *glasnost* (transparenţă) şi *perestroika* (restructurare/ reformă), erau acerb respinse de omologul român.

Noi întâlniri cu reprezentanţii sovietici (Moscova, 4 octombrie 1988 şi Bucureşti, 31 ianuarie 1989) nu aduc rezolvarea divergenţelor, Ceauşescu criticând schimbările din Uniunea Sovietică şi ţările socialiste şi afirmând că problema socialismului era mai importantă decât suveranitatea fiecărui stat, propunând discutarea ei într-o întâlnire multilaterală la cel mai înalt nivel – ceea ce reprezenta o schimbare radicală în gândirea sa politică şi contrazicea discursul de politică externă al României din ultimele două decenii şi jumătate.

În iulie 1989 cei doi lideri se întâlnesc din nou la Bucureşti, la întrevederea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia. Deja tensiunile erau maxime între cei doi conducători. Întâlnirea privată s-a consumat într-un dialog violent, dovedind că neînţelegerile erau de netrecut.

În Vest poziţia regimului Ceauşescu şi modul cum va fi perceput de către opinia publică vor fi serios subminate de exacerbarea cultului personalităţii, înăsprirea dictaturii, scăderea nivelului de trai al românilor şi nerespectarea drepturilor omului, cumulate cu afirmarea programului reformator al lui Mihail Gorbaciov (1985) şi dezgheţarea relaţiilor diplomatice dintre S.U.A. şi U.R.S.S. România pierdea astfel importanţa ca disident al blocului comunist, iar Ceauşescu începe a fi privit ca unul dintre ultimii liderii comunişti dogmatici, fără intenţii reformatoare, care mergea împotriva cursului general al lumii. Cartea lui Pacepa, *Orizonturi Roşii*, publicată în S.U.A. în noiembrie 1987, va deveni foarte populară în rândurile oamenilor politici occidentali. Revolta muncitorilor braşoveni din 1987 este intens mediatizată, iar despre Ceauşescu începe să se scrie exclusiv la modul defavorabil. În presa mondială este comparat cu dictatorul nord-coreean Kim Ir Sen, dar şi cu Ubu, antieroul din teatrul absurdului. Principiile Declaraţiei din aprilie 1964, permanent afirmate, devin doar paravanul sub care regimul de la Bucureşti ignoră criticile internaţionale aduse de nerespectarea drepturilor omului şi a angajamentelor luate prin semnarea Actului final de la Helsinki (1975). Se ajungea astfel ca, în cadrul întâlnirilor

finale ale CSCE de la Viena (conferință desfășurată între 4 noiembrie 1986 și 19 ianuarie 1989), ministrul Afacerilor Externe român, Ioan Totu, să-și exprime regretul că în actul final fuseseră incluse prevederi ce stimulau emigrația și furtul de inteligență (*„sub pretextul așa-ziselor preocupări pentru circulația liberă“*) și fuseseră omise propunerile românești privind drepturile fundamentale ale omului la muncă, educație, locuință și educarea tineretului. Ca atare România, promotoare cu două decenii înainte a CSCE, nu se mai angaja să respecte prevederile actului final. Nici din punct de vedere economic țara nu mai prezintă interes, din cauza noi politici privind diminuarea importurilor, a renunțării la noi credite pentru investiții și a achitării întregii datorii externe (martie 1989).

La sfârșitul anilor 1980 România diferea substanțial de ceilalți membrii ai Tratatului de la Varșovia. În primul rând, *modelul său economic era mai aproape de autarhie decât de economiile planificate și interdependente din cadrul C.A.E.R.* Acest model agravase condițiile de trai ale populației, românii fiind singurii din blocul sovietic care trăiau la nivelul subzistenței, prin raționalizarea combustibililor, electricității, agentului termic și a hranei. În al doilea rând, pe plan extern România se prezenta cu un ciudat amestec de inițiative independente de poziția Moscovei, susținute de ideologia marxist-leninistă, dar și naționalistă și promovate de un sistem de conducere mai apropiat de cel stalinist decât al oricărui alt membru din tratat. În al treilea rând, populația apărea în concepția conducerii nu ca un partener pe drumul dezvoltării (așa cum era prezentată în regimurile comuniste reformate), ci ca o masă recalcitrantă ce trebuia condusă cu mijloace coercitive pe drumul dezvoltării multilaterale, către paradisul comunismului național. Nicolae Ceaușescu, izolat internațional de către principalii lideri politici, este izolat și din punctul de vedere informațional grație colaboratorilor săi, care la ordinele Elenei Ceaușescu sortează și cenzurează informațiile primite asupra evenimentelor de politică externă. În această situație, liderul român nu putea să-și facă o impresie asupra dimensiunii transformărilor ce aveau loc în statele socialiste.

Anul 1989: Căderea regimurilor comuniste din Europa de Est

Reorientarea majoră a politicii externe sovietice, în timpul conducerii lui Mihail Gorbaciov, după renunțarea la doctrina Brejnev a rămas cunoscută sub numele de Doctrina Sinatra. Numele făcea referire la cântecul „My way“ interpretat de Frank Sinatra, doctrina afirmând dreptul fiecărui stat membru al Tratatului de la Varșovia de a-și decide propria cale în domeniul politicii interne, fără riscul unei intervenții armate a U.R.S.S. Era practic o recunoaștere retroactivă a slăbiciunii structurale a sistemului sovietic, incapabil să-și mai impună voința în statele-satelit, care își câștigaseră deja o considerabilă autonomie. Rezultatul imediat al doctrinei a fost prăbușirea regimurilor comuniste în R.D.G., Cehoslovacia și Bulgaria – prăbușire în care Moscova nu s-a rezumat doar la un rol declarativ. Scenariul sovietic de schimbare a liderilor din țările socialiste se

baza în primul rând pe mijloacele politice. Cum acestea au funcționat doar în Ungaria și Polonia, în restul statelor se va apela la inițierea unor manifestații de stradă ale muncitorimii, clasă care, din punct de vedere ideologic, asigura legitimitatea regimului.

Chiar dacă în 1989 România întreținea relații diplomatice cu 155 de state, volumul schimburilor comerciale și contactele diplomatice se reduseseră drastic. Relațiile externe ale României s-au limitat în bună măsură la un grup de țări în curs de dezvoltare din Africa, America Latină și Asia, precum și la regimurile neostaliniste din Germania de Est și din Cehoslovacia. Pe plan internațional se manifestau rezerve în privința asocierii cu Ceaușescu, iar în majoritatea țărilor occidentale se desfășurau activități de compromitere a regimului său.

În noiembrie 1989 toți liderii comuniști din Europa de Est erau agreați de către sovietici, Ceaușescu fiind singura excepție. Fără o opoziție dirijată de la Moscova în partid și fără controlul sovietic asupra comandanților organelor de represiune din România, realegerea sa la Congresul al XIV-lea al P.C.R. se desfășura fără probleme (20-24 noiembrie 1989).

Congresul P.C.R. demonstrase izolarea internațională a dictatorului: din toate cele 82 de delegații participante (majoritatea ale țărilor în curs de dezvoltare) au lipsit secretarii generali ai partidelor comuniste sau foste comuniste din țările socialiste. Ambasadorii țărilor Comunității Economice Europene au refuzat invitația de a participa, motivând că România nu respectă drepturile omului. În lunile anterioare, invocând același motiv, R.F. Germania, Danemarca, Norvegia și Portugalia își închiseseră ambasadele de la București.

În mod bizar, secțiunea dedicată politicii externe începea cu *„justețea aprecierilor și orientărilor stabilite de Congresul al XIII-lea cu privire la relațiile mondiale"*, *„confirmate pe deplin"* de evenimentele internaționale ale anului 1989. În viața internațională, ca și în discursurile anilor 1950, *„continuă să se manifeste două tendințe diametral opuse... politica imperialistă, neocolonialistă, de dominație și asuprire...și forța mișcării progresiste, democratice, a popoarelor care se pronunță și acționează împotriva politicii imperialiste, a politicii de război, pentru dezarmare, pace, pentru dezvoltare liberă și independentă a tuturor națiunilor lumii"*. Ca urmare *„continuă să se mențină și chiar să se accentueze contradicția dintre socialism și capitalism, care rămâne contradicția fundamentală a epocii noastre"*. Invocând împlinirea în anul următor a 45 de ani de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, Ceaușescu considera necesară *„soluționarea tuturor problemelor care nu s-au rezolvat"* și *„condamnarea și anularea tuturor acordurilor încheiate cu Germania hitleristă, trăgându-se concluziile practice pentru anularea tuturor urmărilor acestor acorduri și dictate"*. Era prima referire într-un discurs public al conducerii române la Pactul Ribbentrop-Molotov, ce permisese anexarea de către U.R.S.S. a Basarabiei și a nordului Bucovinei. În continuarea raportului se reafirmau pozițiile României privind dezvoltarea relațiilor cu toate statele lumii, se propunea dezarmarea (cu eliminarea până în 1995 a tuturor armelor nucleare din Europa prin acord general); se pronunța pentru o *„Europă unită, bazată pe respectarea neabătută a diversității orânduirii sociale...o Europă a colaborării largi"*; se solicita o conferință internațională sub egida O.N.U. pentru soluționarea

conflictului israeliano-palestinian, ca şi *„încetarea amestecului în treburile diferitelor ţări din America Centrală"*(referire la intervenţia americană în Nicaragua). Ca şi în anii anteriori, România se pronunţa pentru *„creşterea şi mai puternică a rolului O.N.U."* ce trebuia să asigure tratativele dintre ţările bogate şi sărace în rezolvarea problemei subdezvoltării economice.

Pe acest fond se produce întâlnirea Bush-Gorbaciov din largul coastelor malteze (2-3 decembrie 1989), la care s-au discutat schimbările rapide care aveau loc în blocul răsăritean şi evoluţia democratică în lume, în general. În schimbul de scrisori Gorbaciov-Ceauşescu din preajma întâlnirii, liderul P.C.R. considera că *„Despre probleme care au apărut în unele ţări socialiste se poate discuta numai în cadrul unei întâlniri între conducerile ţărilor socialiste*[15]*"*, avertizând *„dacă în cadrul întâlnirilor bilaterale sovieto-americane va avea loc o asemenea discuţie, aceasta va fi considerată de toate popoarele ca un amestec în treburile interne ale ţărilor socialiste"*. Singurele puncte comune ale celor două scrisori erau menţinerea graniţelor existente în Europa şi neacceptarea unificării Germaniei.

Imediat după încheierea discuţiilor de la Malta, Gorbaciov convocase o întâlnire informativă pe linia Tratatului de la Varşovia, cu membrii Comitetului Politic Consultativ (4 decembrie). Singur ca poziţie, în faţa unor preşedinţi est-europeni agreaţi de Moscova, liderul român atrage atenţia liderului sovietic asupra modului în care s-au făcut schimbările din statele est-europene în 1989 şi cere încetarea denigrării foştilor conducători din ţările socialiste, recent schimbaţi din funcţii. El refuză şi semnarea unei declaraţii prin care era condamnată intervenţia trupelor Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia din 1968, pe motivul că România nu participase la intervenţie şi o condamnase încă din start şi, spre rumoarea întregii săli, cere retragerea trupelor sovietice din Cehoslovacia, apoi retragerea lor *„din toate ţările în care există"*. În pauza dezbaterilor Egon Krenz, succesorul lui Honecker, şi-a luat la revedere de la liderul român spunându-i *„Tovarăşul Ceauşescu, nu ştiu dacă ne vom mai vedea!"*.

În timpul desfăşurării evenimentelor revoluţionare din decembrie 1989 S.U.A. şi Marea Britanie au susţinut o intervenţie militară sovietică în România, pentru înlăturarea lui Ceauşescu şi stoparea vărsării de sânge. La 23 decembrie 1989 ministrul adjunct de Externe britanic, William Waldegreve, a declarat că ţara sa „înţelege" o intervenţie a Pactului de la Varşovia în România.

La rândul său, Secretarul de Stat american, James Baker, l-a asigurat telefonic pe Şevardnadze de acordul Statelor Unite asupra unei astfel de intervenţii, în favoarea opozanţilor lui Ceauşescu. O astfel de intervenţie alimentase temerile liderului român de peste două decenii, iar în dialogul purtat cu ambasadorul sovietic la Bucureşti în data de 19 decembrie 1989, fuseseră lansate acuzaţii privind implicarea sovieticilor în campania anti-românească şi în evenimentele de la Timişoara. Răspunsul Ministerului Afacerilor Externe sovietic a fost emis pe 22 decembrie, toate acuzaţiile fiind respinse, iar *„evenimentele dramatice care au loc în România"* considerate probleme interne. Mai

---

[15] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, dosar 66/1989, f. 29.

mult, conducerea română era informată de faptul că reprezentantul sovietic la O.N.U. fusese instruit să voteze contra propunerii de discutare a situației din România, pentru a nu fi afectată suveranitatea acesteia[16].

Nici izolarea internațională, nici criticile interne („Scrisoarea celor șase" – foarte mediatizată în Occident) și nici măcar prăbușirea regimurilor comuniste în majoritatea statelor europene din blocul sovietic nu l-au făcut pe Ceaușescu să accepte concesii. Fără suport intern (nici măcar în eșaloanele secunde ale P.C.R.) și ne mai dorit de arbitrii scenei internaționale (S.U.A. și U.R.S.S.), prăbușirea regimului Ceaușescu era sigură.

[16] *Telegrama Ambasadei României de la Moscova către Ministerul român de Externe (22 decembrie 1989)* în AMAE, dosar Moscova/1989, vol.10, p. 324-325.

ARMATA

Încă de la preluarea puterii, Partidul Comunist a văzut în armată un adversar redutabil, strâns legat de tradiția regalității, care trebuia mai întâi demolat și de abia apoi transformat într-un organism fidel noii puteri. Distrugerea structurilor militare tradiționale s-a realizat în forță, mii de cadre cu experiență pe câmpul de luptă au fost înlăturate din armată, judecate și condamnate, fiind considerate „reacționare" sau „dușmane poporului".

„Democratizarea" armatei

Procesul amplu în urma căruia Armata Regală Română a fost epurată de cadrele ei cele mai valoroase și transformată într-un docil instrument al puterii comuniste a fost prefigurat cu mult înainte de sfârșitul războiului prin crearea cadrului legislativ necesar decapitării ei, de către ministrul comunist al Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu (septembrie 1944). La 29 ianuarie 1945 era prezentat publicului programul de guvernare al Frontului Național Democrat care prevedea și „reorganizarea armatei în spirit democratic, eliminând elementele reacționare și fasciste". Așa-zisele elemente (peste 32 000 de militari) vor fi trecute în rezervă și cadru disponibil în urma legilor 128 și 186/1945, 433/1946 și 293/1947, fiind caracterizate drept „antidemocrate", „antiguvernamentale"sau vinovate de legături cu reacționari, anglo-americani și alți indezirabili. O soartă chiar mai crudă vor avea „vinovații de dezastrul țării" și „criminalii de război", arestați prin legile 50 și 51 din ianuarie 1945 (153 de persoane, majoritatea generali) și respectiv 312 din aprilie 1945 (fiind stabilite 15 categorii de vină).

În paralel, și-a început activitatea și aparatul politic, principalul instrument de propagandă al comuniștilor în rândurile armatei. Nucleul său l-au constituit cadrele diviziilor de voluntari „Tudor Vladimirescu" și „Horea, Cloșca și Crișan", alcătuite în U.R.S.S. din prizonieri români și care, în viziunea lui Stalin, trebuiau să susțină impunerea sistemului sovietic în România „eliberată" de Armata Roșie, constituind baza viitoarei armate populare. Ele vor fi reintegrate în Armata Română prin Legea 666 din august

Fig. 150 Educația politică în armată. Imaginea lui I.V. Stalin veghează! (anii 1950-1952)

1945. Succesul aparatului politic în cadrul diviziei „Tudor Vladimirescu" a dus la trimiterea pe front a lucrătorilor politici, la unitățile Armatelor 1 și 4 române (aprilie 1945). Înființarea Direcției Superioare (din octombrie, Inspectorat General) pentru Educație, Cultură și Propagandă (8 mai 1945) va permite generalizarea activității lor la nivelul întregii armate. Apariția sa a fost justificată de conducerea P.C.R. prin „caracterul de clasă" și aservirea armatei „intereselor monarho-burghezo-moșierești". Se afirma și că, după trecerea prin trei dictaturi, „democratizarea" ei era o necesitate. Ordinele și dispozițiile Inspectoratului erau obligatorii pentru întreg personalul, având autoritatea ordinelor Ministerului de Război. Toate tipăriturile destinate armatei nu puteau fi difuzate decât cu aprobarea sa. Din octombrie 1945 se introduce și funcția de comandant secund pentru educație, cultură și propagandă, subordonat comandantului unității, dar și aparatului politic, apărând astfel o structură paralelă ce afecta lanțul ierarhic. Eforturile noii structuri nu vor întârzia să de roade: dacă în procesul mareșalului Antonescu, majoritatea militarilor au refuzat să-și dea adeziunea la actul de injustiție, în schimb, la alegerile din noiembrie 1946 (primiseră drept de vot prin legea electorală din iulie 1946), ei vor da un număr notabil de voturi Blocului Partidelor Democratice (nu existau contracandidați), iar trupe din divizia „Tudor Vladimirescu" vor înconjura Palatul Regal în ziua abdicării regelui Mihai. Schimbarea formei de guvernământ a adus noi înlocuiri la comanda unităților, făcute la recomandarea aparatului politic, dar și o situație privilegiată pentru militari, care primesc o nouă normă de hrană și echipare și posibilitatea de avansare în grad fără a se ține cont de vechime. În zilele de 30 și 31 decembrie 1947 ei vor depune jurământul față de Republica Populară Română.

Armata și Tratatul de pace

Tratatul de Pace din 1947 va impune reorganizarea Armatei Române. Potrivit articolului 11 efectivele forțelor armate române nu trebuiau să depășească 138 000 de oameni. Ele vor fi reduse treptat de la 418 912 în mai 1945 la 135 580 în decembrie 1947. Limitele impuse Marinei militare erau de 5 000 oameni și 15 000 t tonaj total, iar cele impuse Aviației erau de 8 000 oameni și 150 avioane, deținerea bombardierelor fiind interzisă. Reorganizarea pentru pace s-a făcut prin legea 206/1947, care desființa comandamentele anterioare, înlocuindu-le cu patru comandamente de regiuni militare (de inspirație sovietică), cu atribuții operative, de mobilizare și administrative. Primele uniforme ale Armatei Republicii Populare (adoptate la 30 aprilie 1948) erau o adaptare a celor folosite de către sovieticii – șapcă cu calotă mică sau bonetă cu rozetă metalică (din 1950 stea în cinci colțuri) pe care erau aplicate inițialele „R.P.R.", veston, pantaloni bufanți și cizme. Regulamentul din 1952 prelua în mod integral uniforma și modul de identificare al gradelor sovietice.

Criteriile de selecționare, formare și promovare au fost radical modificate, devotamentul față de regim având prioritate în dauna pregătirii profesionale. În învățământul militar au putut astfel intra și persoane fără studii secundare sau diplomă de bacalaureat, nivelul de pregătire a ofițerilor scăzând considerabil. În paralel, sub supravegherea atentă a consilierilor militari sovietici, a fost adoptat – de multe ori *ad litteram* – modelul sovietic, inadecvat armatei și tradiției militare românești. La Congresul al II-lea al P.M.R., Gheorghiu-Dej considera crearea Armatei Populare – „strajă de nădejde a liniștii și păcii" – drept o mare victorie a regimului său. În anii următori, armata a fost prezentată de propaganda de partid drept unul din stâlpii puterii, a cărei unitate cu regimul politic este indestructibilă.

După retragerea trupelor sovietice (1958), s-a renunțat treptat la structurile organizatorice și metodele impuse de acestea, luându-se inițiative pe toate planurile: înzestrarea și dotarea cu tehnică de luptă modernă, reluarea vechilor denumiri de către o serie de mari unități; reunirea celor patru academii militare (create după modelul sovietic) într-o singura instituție de învățământ superior: Academia Militară Generală (1959); mutarea Zilei Armatei de pe 2 octombrie (ziua creării Diviziei „Tudor Vladimirescu" – nucleul Armatei Populare) pe 25 octombrie (ziua eliberării ultimelor două localități transilvănene ocupate de horthyști); reînființarea corpului de subofițeri (desființat în 1950 și înlocuit de ineficientul corp al sergenților și cartnicilor) în iulie 1959 și a școlilor de subofițeri și maiștri (1960); renunțarea la sistemul regiunilor militare (importat în 1947 de la sovietici) și înlocuirea lor cu mari unități operative de tip armată, cu o mai mare flexibilitate în exercitarea conducerii (1960); transformarea diviziilor de infanterie în divizii mecanizate; reînființarea trupelor de elită ale vânătorilor de munte (1964), desființate după un lung proces în 1961. Începând cu 1957 începe procesul de revenire la uniformele, denumirile și însemnele de grad tradiționale românești, silueta ostașului român fiind clar individualizată în cadrul armatelor Tratatului de la Varșovia prin adoptarea în 1973 a unei

Fig. 151 Aplicație militară, 1 mai 1950. În prim-plan șezând, Emil Bodnăraș; în plan secund Leontin Sălăjan și Gheorghe Gheorghiu-Dej (în civil, cu șapcă). Uniformele sunt după model sovietic

noi căști, inspirată de modelul „olandez" folosit în al Doilea Război Mondial. Înzestrarea cu tehnică modernă de luptă a generat un surplus de cadre, mai ales din cele fără pregătire tehnică corespunzătoare, care vor fi trecute în rezervă în 1960.

Devotamentul față de regim, deși criteriu de bază în selecționarea cadrelor, trebuia acum dublat și de o pregătire profesională temeinică – obținută în principal în țară și mai puțin în U.R.S.S. Propaganda, instituționalizată în armată încă din martie 1945 cu scopul de a asigura îndoctrinarea comunistă și obediența militarilor față de regim, după 1968 își axează eforturile pe apărarea psihologică: activități cultural-educative, de instruire și pregătire specială pentru neutralizarea mijloacelor propagandei inamice și proiectarea propriei propagande către inamic și mediul internațional neimplicat în conflict. Conținutul învățământului militar a fost diversificat cu noi materii, scăzând ponderea limbii ruse și introducându-se studierea altor limbi de circulație internațională. Măsurile întreprinse au avut ca efect sporirea gradului de profesionalizare a armatei, a spiritului de corp, creșterea nivelului de instruire și de cultură a corpului de cadre, ceea ce va afecta mai târziu relația cu partidul în momentul accentuării cultului personalității lui Ceaușescu.

Criza cehoslovacă a scos în evidență o serie de deficiențe ale sistemului militar românesc: direcția strategică est era complet neacoperită cu forțe și armata română era

Fig. 152 Aplicație militară; tun tractat de un camion

complet dependentă de U.R.S.S. în privința armamentului și a tehnicii de luptă, reducându-i considerabil capacitatea de reacție. În consecință, s-au luat o serie de măsuri, mai întâi de descurajare a unei invazii din partea aliaților din Tratatul de la Varșovia (înființarea Gărzilor Patriotice și a unui corp de armată în zona de Est), apoi de întărire a capacității militare a țării: crearea industriei de armament autohtone; demararea unor programe de colaborare în domeniul producerii tehnicii de luptă și a armamentului cu țări din afara Tratatului (R.S.F. Iugoslavă, R.P. Chineză); extinderea relațiilor militare cu țările din afara alianței sau membre N.A.T.O., în 1977 înregistrându-se cea mai amplă reprezentare din istoria armatei române: atașați militari în 48 de țări.

Au urmat însă o serie de măsuri care vor provoca nemulțumire în rândurile militarilor. Folosirea masivă a armatei în economie ca forță de muncă ieftină, pentru a acoperi domenii cu deficit de personal ca mineritul, agricultura, construcțiile, etc., a devenit sarcină de bază a instituției. În cadrul Ministerului Apărării Naționale a fost creată Direcția Lucrări în Economia Națională pentru coordonarea acestor activități, în 1989 fiind implicați cca 89 000 militari. Pe fondul problemelor economice în anii 1980 au fost reduse constant și resursele alocate (sub 1,7 % din PIB). În aceeași perioadă, în întreg sistemul de învățământ militar s-a impus practica recrutării din rândul muncitorilor, pe bază de examen separat și având prioritate pentru ocuparea posturilor de conducere. Mai mult, comandantul suprem, Nicolae Ceaușescu, nu a mai avansat nici un ofițer la gradul de general în perioada 1984–1989, extinzând practica numirii pe funcții. Nemaifiind o instituție sigură pentru regim din cauza acumulării de nemulțumiri și chiar cristalizând mici acțiuni opoziționiste, armata a fost tot mai strict controlată de organismele politice și de contrainformații subordonate Ministerului de Interne. Starea de profundă nemulțumire a corpului de cadre, convins de necesitatea unor schimbări radicale în societatea românească, va cântări enorm în evenimentele din decembrie 1989, armata aducând contribuția decisivă în răsturnarea regimului.

Conform Constituțiilor din 1948 și 1952 responsabilitatea apărării statului revenea guvernului român și a serviciilor din subordinea sa. Din martie 1974 se introducea atribuția președintelui României de a fi comandant suprem al forțelor armate și președinte al *Consiliului Suprem de Apărare al Țării* – organism înființat la 14 martie 1969, cu scopul de a examina, coordona și soluționa problemele securității statului în timp de pace și de război. Consiliul era condus inițial de secretarul general al C.C. al P.C.R. și cuprindea

mai mulți membri (președinții Consiliului de Miniștri, al Consiliului Securității Statului și al Comitetului de Stat la Planificării, miniștrii Apărării Naționale, Afacerilor Interne și Afacerilor Externe, șeful Marelui Stat Major, alți membri desemnați de C.C. al P.C.R.). În anii 1980 rolul acestui consiliu a fost redus, președintele preferând adoptarea de directive privind apărarea fără a-l consulta.

Tratatul de la Varșovia

Până la sfârșitul regimului (1989), România a fost membru al Tratatului de prietenie, colaborare și ajutor reciproc, semnat la Varșovia, la 14 mai 1955, între Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, RD Germană, Polonia, România, Ungaria și U.R.S.S. A avut ca preliminarii tratatele bilaterale încheiate între viitoarele state membre (ce cuprindeau și elemente cu caracter militar), respingerea cererii U.R.S.S. de a fi primită în N.A.T.O. (7 mai 1954), includerea RF Germană în N.A.T.O. și denunțarea de către U.R.S.S. a tratatelor de alianță cu Marea Britanie și Franța, semnate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Practic o alianță politico-militară sub patronajul Moscovei (comanda forțelor tratatului și a statului major al acestora revenind în exclusivitate generalilor sovietici, pe toată durata existenței alianței) opusă N.A.T.O., Tratatul stipula că membrii vor dezvolta relații reciproce de prietenie și colaborare în conformitate cu principiile respectării independenței și suveranității statelor și ale neamestecului în treburile interne. Principiile vor fi încălcate în 1956 și 1968, cu ocazia intervențiilor forțelor sale contra mișcărilor reformatoare din Ungaria, respectiv Cehoslovacia. Ca și N.A.T.O., noua organizație afirma că se călăuzește după principiile Chartei Națiunilor Unite, că are un caracter defensiv și valabilitate de 20 de ani. În mod deosebit, se afirma că își va pierde valabilitatea în momentul intrării în vigoare a unui tratat general european de securitate colectivă. Organul suprem decizional era Comitetul Politic Consultativ, cuprinzând șefii statelor membre și avea ca organ auxiliar Comitetul Miniștrilor Afacerilor Externe și Secretariatul Unit. Existau mai multe structuri cu destinație militară, având drept scop planificarea și coordonarea activităților cu caracter militar: Comandamentul Forțelor Armate Unite, Statul Major al Forțelor Armate Unite, Comitetul Miniștrilor Apărării, Consiliul Militar, Consiliul Tehnic. În 1963 s-a consumat unica încercare de primire a noi membri (Mongolia) și de extindere a ariei de acțiune a pactului în Asia, U.R.S.S. fiind nevoită să renunțe în urma opoziției României – singurul membru cu o poziție distinctă. În 1968 Albania va părăsi alianța, după mai mulți ani de neparticipare cauzată de divergențele cu U.R.S.S. și apropierea de China.

România s-a remarcat ca un membru activ în cadrul alianței, făcând opoziție constantă propunerilor sovietice atunci când acestea încălcau principiile politicii sale externe, fiind singurul membru ce a profitat constant de cadrul dezbaterilor democratice afișat de propaganda oficială. Poziția distinctă a României s-a manifestat încă din 1958, când

Fig. 153 Varşovia, 11-14 mai 1955. Semnarea Tratatului de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală (*Tratatul de la Varşovia*). Gheorghe Gheorghiu-Dej semnează aderarea R.P.R. la Tratat

ministrul Forţelor Armate, Leontin Sălăjan, a susţinut că orice decizie privitoare la armata română se ia numai după consultarea cu guvernul român, şi s-a accentuat după Declaraţia din aprilie 1964, cunoscând o evidentă reorientare în urma invazia forţelor Tratatului împotriva mişcării reformatoare cehoslovace (1968), invazie condamnată de Bucureşti. După această dată, armata română nu a mai participat la aplicaţii cu trupe pe teritoriul altor state şi nici nu a mai fost permisă prezenţa forţelor altor state la manevrele desfăşurate pe teritoriul României, armatele aliate fiind reprezentate doar de comandamente şi state majore ce rezolvau situaţiile tactice şi operativ-strategice pe hartă. Orice acţiune care venea în contradicţie cu principiul suveranităţii naţionale, ca intervenţia sovietică în Afghanistan sau posibilitatea intervenţiei militare în criza poloneză (decembrie 1981), a întâmpinat refuzul României. Aceeaşi opoziţie constantă a fost manifestată şi faţă de diversele forme de integrare militară şi subordonare a armatei române unui comandament străin.

Mergând pe principiul „cooperare şi nu subordonare", armata română a fost singura din Tratat care nu a aplicat directiva anuală a comandantului-şef al Forţelor Armate Unite (mergând pe directivele proprii de instruire), s-a opus adoptării statutului de război (noiembrie 1978) şi doctrinei de alianţă (adoptată în 1987), promovând propria doctrină cu posibilităţi de racordare la cea a Tratatului şi a întreţinut strânse legături cu armate incluse în N.A.T.O. În faza incipientă a alianţei, Marele Comandament Sovietic fixase

grosul forțelor române în defensivă pe linia Dunării şi litoral, pentru a respinge o eventuală agresiune a armatelor iugoslave, greceşti şi turceşti şi a interveni în apărarea Bulgariei. O variantă secundară de acțiune era considerată sprijinirea armatelor cehoslovacă şi ungară. În noiembrie 1964 partea română a cerut întrunirea majorității forțelor române sub comanda ministrului român al Forțelor Armate în caz de război, urmând a acționa pe direcția greacă, cu puternice rezerve pentru apărarea țării în cazul unor desanturi aeriene sau navale. După acceptul Moscovei, s-a desfăşurat prima aplicație românească de comandament şi stat-major la eşalon de front (20-27 mai 1965), în care forțele române respingeau inamicul în Transilvania şi Oltenia şi acționau contraofensiv pe teritoriul Iugoslaviei, Ungariei şi chiar Italiei. În 1975 direcția principală de acțiune a armatei române a fost stabilită la sud de Dunăre, contra unei ofensive greceşti. În planurile N.A.T.O. din anii 1960 România urma scoasă din luptă printr-un atac peste Dunăre dat de forțe greceşti, turceşti şi americane, combinat cu un altul în Transilvania dat de trupele americane şi vest-germane. Ulterior, România a căpătat un statut special, în planurile N.A.T.O. figurând alături de Iugoslavia. După venirea la conducerea U.R.S.S. a lui Mihail Gorbaciov şi începerea tratativelor pentru reducerea armamentelor, s-a redactat doctrina oficială a Tratatul de la Varşovia (1987) – principiul sovietic al ofensivei strategice fiind înlocuit cu cel defensiv al suficienței pentru apărare – şi s-a trecut la restructurările aferente. După căderea regimurilor comuniste, statele membre vor semna la Praga protocolul de autodizolvare a Tratatului (1 iulie 1991)

Războiul Întregului Popor

Doctrina militară națională a României, dezvoltată în perioada 1968-1972, având drept concept fundamental sintagma ce i-a dat numele, a fost enunțată pentru prima dată de Nicolae Ceauşescu la Congresul al X-lea al P.C.R. (august 1969). Sintetizarea ei s-a făcut prin Legea nr. 14 din 1972, ulterior apărând şi numeroase studii. Pentru prima dată *erau înmănuncheate într-o concepție unitară şi precizate din punct de vedere juridic principiile de bază şi activitățile consacrate întăririi potențialului de apărare al R.S.R.* Doctrina pornea de la ideea unei politici defensive stricte, eforturile militare fiind direcționate exclusiv spre sporirea apărării țării, în ciuda planurilor strategice ofensive elaborate în cadrul Tratatului de la Varşovia, ce reflectau interesele de mare putere ale U.R.S.S. Doctrina avea la bază o analiză geostrategică realistă, România aflându-se în eşalonul secund în cazul unui război cu N.A.T.O. şi dezvoltând relații diplomatice cordiale cu statele occidentale, inclusiv în domeniul industriei de apărare. Erau luate în considerație şi posibilele atacuri din partea partenerilor de alianță. Principalele trăsături ale doctrinei erau următoarele:

război just, legitim, pe deplin îndreptățit sub raport politico-juridic conform Cartei O.N.U. şi *moral* – decurgând din dreptul sacru al poporului român la libertate, independență şi suveranitate;

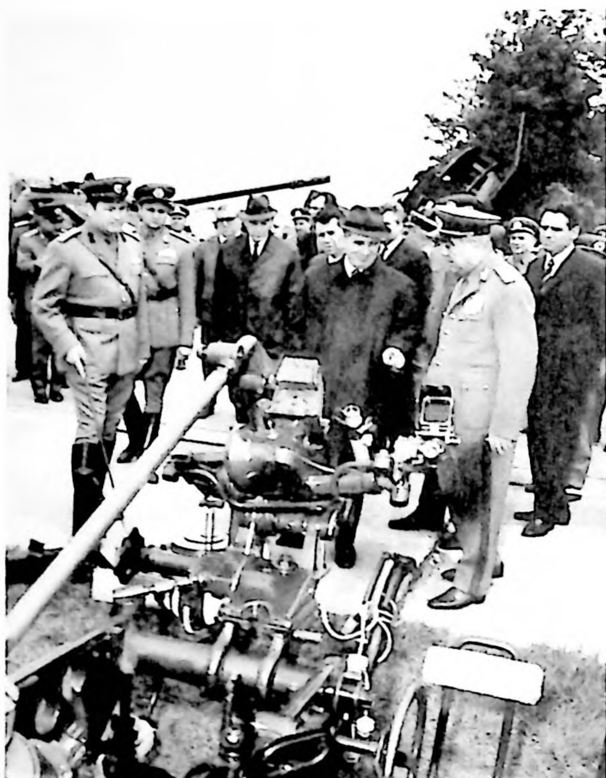

Fig. 154 Bucureşti 29 mai 1973. Nicolae Ceauşescu vizitează expoziţia cu rezultatele obţinute în cercetarea ştiinţifică şi producţia de tehnică militară

război de apărare – impus poporului român, deşi el nu ameninţă pe nimeni şi nu-şi propune să iasă în afară graniţelor. Constituţia R.S.R. preconiza că starea de război putea fi declarată numai în cazul unei agresiuni armate împotriva ţării sau a altui stat faţă de care îşi asumase obligaţii de apărare mutuală prin tratate internaţionale;

război dur, împotriva unui inamic necruţător, superior numeric şi tehnic ce necesită mobilizarea totală a resurselor ţării şi însumarea acţiunilor în toate sferele vieţii sociale (în domeniul politic, economic, cultural-ştiinţific, demografic, moral-psihologic şi militar).

Acţiunile militare rămân decisive pe toată durata lui, cu particularităţile:

– lupta se dă între armata agresorului şi poporul care se apără organizat într-o mare varietate de forme (forţe armate, gărzi patriotice, formaţiuni de rezistenţă, de apărare civilă, detaşamente de pregătire militară a tineretului, grupe sanitare), contracarând superioritatea iniţială a agresorului – întreaga populaţie aptă fiind pregătită din timp de pace;

– *folosirea unei mari varietăţi de forme de luptă*: lupta pe fronturi continue, în încercuire, în spatele inamicului, rezistenţă, gherilă, acţiuni neînarmate;

– *lovirea neîncetată a inamicului*, peste tot unde se află, indiferent de situaţia operativă sau tactică în care se găsesc grupările inamice (staţionare, refacere, deplasare, pază);

– *defensiva în graniţele ţării* presupune folosirea la maxim a caracteristicilor fizico-geografice, teritoriul naţional fiind pregătit din timp pentru apărare;

În concepţia P.C.R. apărarea patriei nu putea fi limitată şi nu înceta în nicio împrejurare. Concepţia nu recunoaşte înfrângerea, capitularea sau ocuparea teritoriului naţional. În teritoriul ocupat populaţia avea datoria să se opună agresorului prin toate mijloacele şi să organizeze o puternică mişcare de rezistenţă. Acceptarea sau recunoaşterea ocupaţiei şi încetarea rezistenţei constituiau acte de trădare.

Apărarea se întemeia în primul rând pe eforturile proprii (în special asigurarea muniţiei şi armamentului necesar din producţia internă), deşi sprijinul extern era acceptat.

Elaborarea doctrinei militare naţionale a impus şi crearea primei structuri specializate de cercetare ştiinţifică în domeniul istoriei şi teoriei militare: Centrul de Studii şi Cercetări de Istorie şi Teorie Militară (1969).

Fig. 155 1 octombrie 1976. Academia Militară, București. Adunarea activului de comandă și de partid din Armată, în prezența lui Nicolae Ceaușescu

Trupele Terestre

Componenta principală a Armatei Române o reprezentau trupele terestre. Organism bine închegat, articulat în toate componentele sale, capabil să-și îndeplinească misiunile. Toate domeniile de activitate erau precis reglementate prin regulamente generale de luptă, instrucțiuni și norme. Corpul de comandă era bine pregătit și disciplinat, fără însă a reprezenta o elită socială. Dotarea cu tehnică de luptă a fost constant proporțională cu posibilitățile economiei naționale, armata nebeneficiind niciodată de tehnologiile de vârf în domeniu. La capitolul deficiențe ar fi de subliniat politizarea excesivă, supraîncărcarea numerică a schemelor de comandament în defavoarea eșaloanelor de ducere a luptei, structura greoaie a unităților, adaptată mai curând războiului clasic și puțin flexibilă conform cerințelor războiului modern, insuficienta dotare cu mijloace de transmisiuni pentru legătura rapidă între eșaloane și rămânerea complet în urmă în informatizarea structurilor.

Inițial organizate în două armate (având comandamentele la București și Cluj), trupele terestre vor fi reorganizate în 1979 pe patru armate (comandamentele fiind la București, Buzău, Cluj și Craiova). În 1989 erau incluși în armata de uscat 140 000 de oameni (din

Fig. 156 Aplicație militară. De la dreapta spre stânga: generalul Ilie Ceaușescu, Teodor Postelnicu, Nicu Ceaușescu

care două treimi erau recruți), grupați în 8 divizii mecanizate, 2 divizii de tancuri, 4 brigăzi vânători de munte și 4 regimente aeropurtate.

Infanteria

Cea mai importantă categorie de forțe a armatei române, infanteria fusese redusă la sfârșitul războiului mondial la 8 divizii. În 1947 ea avea un efectiv de 52 068 soldați, reprezentând circa 60% din totalul armatei. În același an, ea era reorganizată în 4 divizii, o divizie blindată și o divizie motomecanizată. Până în 1989 o importanță deosebită se va acorda creării diviziilor mecanizate. Dispuse în marile centre apropiate granițelor, diviziile mecanizate erau cele mai puternice unități terestre, dispunând de trei regimente infanterie motorizată, un regiment de tancuri, un regiment de artilerie, un divizion autotunuri, un divizion artilerie antiaeriană, un divizion rachete tactice, plus formațiuni reduse de cercetare, transmisiuni, protecție chimică – în total 12 000 oameni. În caz de război, fiecare divizie mecanizată trebuia să înființeze încă o unitate similară. Motorizarea, realizată în proporție mare, era asigurată de cele peste 3 000 transportoare blindate BTR-50,

BTR-60 şi TAB-72 şi peste 400 de vehicule de recunoaştere BRDM-1 şi BRDM-2. Pe baza licenţelor sovietice au fost fabricate în România transportoarele blindate TAB-71, TAB-77 şi TAB-C-79. Din 1984 s-a fabricat şi maşina de luptă a infanteriei MLI-84, realizată în patru variante. Până la constituirea Tratatului de la Varşovia, armamentul de infanterie era cel existent din perioada celui de-al Doilea Război Mondial: puşca ZB model 1924, mitraliera ZB model 1937 şi pistolul-mitralieră Oriţa. După 1955 armamentul de provenienţă sovietic devine dominant, stabilindu-se calibrul standard 7,62 mm. Unele din aceste arme sunt produse sub licenţă în România: puşca Mosin Nagant model 1891/30, carabina Mosin Nagant model 1944, pistolul mitralieră PPŞ model 1941, pistolul TT model 1933, arma de asalt AKM (denumit „pistol-mitralieră model 1963"), mitraliera de companie model 1966, puşca semiautomată cu lunetă PSL model 1964, aruncătoarele de grenade AG-2 şi AG-7, puşca-mitralieră calibrul 5,45 mm şi puşca automată calibrul 5,45 mm.

Blindatele

Perioada 1945-1989 a reprezentat epoca de maximă dezvoltare a armei tancuri. Unica unitate mecanizată a armatei române în perioada iulie 1946 – iulie 1947 a fost o brigadă mixtă, ce reunea efectivele unei brigăzi de tancuri şi a unei divizii de cavalerie purtată. La 18 august 1947 este creată Divizia Blindate „Tudor Vladimirescu" – prima mare unitate de tancuri formată după război – urmată la un an de Divizia Mecanizată „Horea, Cloşca şi Crişan", iar la 1 mai 1949 de Corpul de tancuri „Tudor Vladimirescu-Debreţin". Începând cu 1949, România va importa 1 060 tancuri sovietice T-34-85, tip faimos în timpul războiului mondial, facilitând astfel apariţia a noi mari unităţi de tancuri. Dezvoltarea considerabilă a armei tancuri, în raport cu celelalte arme, a fost favorizată şi de către doctrina militară a blocului sovietic de a domina N.A.T.O. la acest capitol.

După 1968, în planurile de apărare ale României tancurile urmau să joace un rol secund, plecându-se de la premisa că forţele atacatoare (în special sovieticii) dispun de mijloace antitanc terestre şi aeriene copleşitoare. La sfârşitul regimului armata română dispunea ca unităţi de tancuri de 2 divizii (Divizia 57 cu 213 tancuri şi Divizia 6 cu 313 tancuri), o brigadă, 8 regimente (în cadrul diviziilor mecanizate) şi 27 batalioane din cadrul regimentelor mecanizate. Diviziile de tancuri dispuneau de 3 regimente blindate, 1 regiment de infanterie motorizată, formaţiuni anexe – în total 10 000 oameni. La sfârşitul anului 1989, existau în dotare peste 2700 tancuri, dintre care tancuri de producţie sovietică T-34-85 (790, modernizate după 1959), T-55-100 (945, importate din U.R.S.S. şi Cehoslovacia şi modernizate după 1980) şi T-72 (30), provenite din achiziţii, iar restul – baza forţei blindate – fiind tancurile de producţie autohtonă: circa 600 TR-77 şi 415 TR-85. Experienţa acumulată de specialiştii români în proiectarea şi construirea

Fig. 157 Parada militară de 23 august 1984. Bucureşti, Piaţa Aviatorilor (azi Charles de Gaulle): trece o unitate de blindate

transportoarelor blindate a favorizat conceperea tancurilor de producţie autohtonă. Pornind de la tancul sovietic T-55 AM, a fost dezvoltat din 1974 tancul TR (tanc românesc)-580/ TR-77-580, cu carcasă nouă, şasiu redus, şenile protejate – produs în serie (circa 400 bucăţi) între 1979 şi 1985. Din 1979 este dezvoltat şi tancul TR-85, cu turelă, suspensii şi sistem de conducere a focului noi şi motor german de 850 CP – produs între 1986 şi 1989, într-un ritm de 100 bucăţi pe an. O conversie similară s-a reuşit şi cu performantul T-72, dar noul blindat (TR-125) nu a fost produs în serie.

Artileria

Preocupări privind pregătirea artileriştilor au existat imediat după 1945, constituindu-se Centrul de Instrucţie Mixt de la Sibiu (1946) şi Şcoala de trageri şi perfecţionare a artileriei de la Vidra-Vlaşca (1947). Pe linia coordonării şi organizării, această categorie de forţă a fost subordonată Inspectoratului Artileriei (1945-1947), Direcţiei Superioare a Instrucţiei (1947-1950), Comandamentului Artileriei (1950-1989).

Armamentul folosit până în 1960 a fost cel rămas din campaniile celui de-al Doilea Război Mondial – foarte eterogen – suplimentat, începând cu anul 1949, cu tehnică

Fig. 158 23 august 1974. Bucureşti, Piaţa Aviatorilor. Paradă militară, trece o unitate de infanterie

Fig. 159 Parada militară de 23 august 1984

Fig. 160 Parada militară de 23 august 1984

sovietică de tipul celei folosite în acelaşi conflict: tunuri antitanc calibrele 45 mm şi 57 mm, tunuri de câmp calibrul 76,2 mm, obuziere calibrul 122 mm, tunuri obuziere calibrul 152 mm, aruncătoare de mine calibrele 160 mm şi 240 mm şi aruncătoare reactive calibrul 130 mm. Realizări deosebite au fost introducerea autotunurilor SU-76 model 1943, SU-100 model 1943, ISU-152 model 1944 şi mai modernele 2S1 Gvozdika calibrul 122m şi motorizarea integrală a unităţilor de artilerie, finalizată în 1960.

Din 1951 unităţile de artilerie au fost incluse în organica diviziilor de infanterie, împreună cu alte structuri de arme de sprijin, imprimând acestora un profil de arme reunite. La diviziile mecanizate artileria regimentară avea 4 tunuri antitanc calibrul 76 mm şi patru aruncătoare calibrul 120 mm, iar artileria batalionară două tunuri fără recul calibrul 82 mm, două tunuri fără recul calibrul 107 mm, două tunuri antitanc calibrul 57 mm şi un pluton de mitraliere antiaeriene. Dotarea standard a diviziilor de infanterie era mai redusă: la artileria regimentară patru tunuri fără recul calibrul 107 mm şi patru aruncătoare calibrul 120 mm, iar la artileria batalionară şase aruncătoare calibrul 82 mm, patru tunuri fără recul calibrul 82 mm, două tunuri antitanc calibrul 57 mm şi un pluton de mitraliere antiaeriene. Către sfârşitul anilor 1970 mijloacele antitanc ale diviziilor vor fi modernizate şi dublate ca număr. În anul 1962 intră în dotarea armatei române şi primele rachete tactice sol-sol (tip 8 K 11 de producţie sovietică), ce vor echipa două brigăzi. În aceiaşi perioadă sunt achiziţionate şi primele rachete antitanc, 3M6 Şmel (AT-1 Snapper, în nomenclatorul N.A.T.O.), înlocuite în deceniile următoare cu 9M14 Maliutka (AT-3 Sagger) şi 9M113 Konkurs (AT-5 Spandrel) – toate fiind utilizate de pe diverse transportoare (GAZ-69, BRDM-2, 9F61, 9F66, 9P148 etc). Remarcabilă a fost producerea în ţară a numeroase tipuri, precum tun antitanc calibrul 100 mm model 1975 şi model 1977, obuzier calibrul 152 mm model 1981, tun obuzier calibrul 152 mm model 1985, tun calibrul 130 mm model 1982, obuzier de munte calibrul 100 mm, aruncătoar de proiectile reactive calibrul 122 mm model 1988, aruncător de grenade AG-9.

La momentul 1989 artileria era deservită de cca 1 000 tunuri tractate de producţie sovietică, cu calibre variind între 76 şi 152 mm, cca 175 autotunuri SU-100 şi peste 325 de lansatoare multiple de rachete (BM-21, M-51). Batalioanele de rachete sol-sol dispuneau de 3-4 baterii, dotate cu rachete sovietice FROG sau SCUD – echipate la nevoie cu încărcătură chimică produsă în ţară.

Vânătorii de munte

Începând cu anul 1945, sub presiunea sovieticilor, trupele de vânători de munte au fost supuse unui proces de dezorganizare sistematică, încheiat la 14 aprilie 1961, când a fost desfiinţată şi ultima mare unitate a armei, Brigada 2, cu toate subunităţile subordonate ei. Până în 1964 s-a crezut că ducerea acţiunilor de luptă în zona muntoasă

poate fi încredințată infanteriei, tancurilor și artileriei, eșecul acestor teorii obligând la reînființarea Brigăzii 2 Vânători de munte (17 octombrie 1964). În anii următori tot mai multe unități ale acestei arme vor fi înființate, ajungându-se în 1989 la un total de 4 brigăzi. Trupele de vânători de munte erau excelent pregătite (instrucție de specialitate – alpinism, schi, viața în munți – atingând un nivel fără precedent) și dotate, urmând a opera în terenul muntos ce acoperea o treime din teritoriul țării, fiind transportate cu elicopterele și transportoarele blindate de producție proprie.

Parașutiștii

Desființat la 1 martie 1945, unicul batalion de parașutiști al armatei române va fi reînființat la 1 noiembrie 1950, ca urmare a reconsiderării utilității acestor trupe de către conducerea sovietică. În deceniul următor, vor fi create noi subunități (companii de cercetare și transmisiuni, batalion de cercetare), fiind organizat Regimentul 60 Desant-Parașutare. În anul 1980 vor fi înființate alte trei unități de parașutiști (regimentele 56, 62 și 64), pentru ca fiecare armată să dispună de una.

Pregătite pentru a acționa în adâncimea dispozitivului inamic, trupele de parașutiști erau instruite și dotate pentru o varietate de acțiuni (parașutare, orientare în teren, luptă

Fig. 161 Parada militară de 23 august 1984: momente ale defilării

corp la corp, luptă antitanc, conducerea vehiculelor, minări şi deminări, cercetare etc). Aparatele folosite pentru desant au fost în anii 1950 vechile avioane germane Junkers Ju-52, înlocuite în deceniile următoare de Lisunov Li-2, Iliuşin Il-14, Antonov An-2, Antonov An-26, Antonov An-24T şi elicopterul Mi-8 de producţie sovietică. Până în 1989 dotarea cu aparate de transport va fi însă insuficientă, aviaţia militară neputând pune la dispoziţie suficiente aparate pentru a transporta un regiment întreg, ce ar fi trebuit să acţioneze întrunit. Armamentul paraşutiştilor a variat în timp, fiind compus în anii 1980 din puşcă-mitralieră, pistol-mitralieră, mitralieră calibrul 7,62 mm, aruncător de grenade AG-9, aruncător de mine calibrul 82 mm, plus aparatura de transmisiuni necesară.

Consideraţi cele mai pregătite trupe ale armatei române, paraşutiştii au fost implicaţi în evenimentele din decembrie 1989, la paza obiectivelor administrative din Timişoara, protecţia primului ministru Dăscălescu, apărarea Televiziunii şi Radiodifuziunii, a unor aeroporturi şi a altor obiective, dând dovadă de profesionalism.

Grănicerii

Subordonate încă de la înfiinţare Ministerului de Război, unităţile de grăniceri vor funcţiona în perioada 21 iunie 1947 – 1 martie 1960 în subordinea Ministerului Afacerilor Interne. Decizia a fost luată ca urmare a prevederilor Tratatului de Pace de la Paris vizând reducerea forţelor armate române, găsindu-se astfel soluţia pentru păstrarea unor efective mari, necesare atât apărării graniţelor, cât şi aplicării măsurilor cu caracter economic şi politic ale noului regim, ce ar fi trezit nemulţumire în interior. Restructuraţi şi redaţi Ministerului Apărării, grăniceri au pierdut atribuţiile de control în punctele de trecere a frontierei şi organele de informaţii la frontieră, fiind reduşi la două brigăzi şi 9 regimente. Momente deosebite de tensiune la frontiere s-au înregistrat la graniţa cu Iugoslavia – în perioada în care relaţiile dintre cele două ţări au fost rupte şi în urma crizei cehoslovace din 1968, când, cu excepţia graniţei cu Iugoslavia, tot restul frontierei de stat a intrat în stare de alertă aşteptând agresiunea statelor membre al Tratatului de la Varşovia. Momentul 1968 a găsit trupele de grăniceri insuficiente numeric şi prea slab pregătite pentru a face faţă unei operaţiuni atât de complexe, în anii următori hotărându-se extinderea numărului de unităţi şi reînfiinţarea Centrului de Instrucţie al Grănicerilor (la Oradea). În caz de război, grănicerii urmau să asigure prima linie de apărare, prevenind infiltrarea trupelor speciale inamice întârziind ofensiva adversă şi câştigând timp pentru mobilizarea trupelor terestre şi a gărzilor patriotice. În zece ani (1969-1979) puterea de foc a trupelor de grăniceri a crescut de peste trei ori, primind armament nou fabricat în ţară (puşti semiautomate, puşti mitraliere, mitraliere, aruncătoare de grenade, transportoare blindate), dar şi tehnică radio şi telefonică modernă. În cadrul Ministerului Apărării Naţionale grănicerii reprezentau un serviciu special, ce dispunea de 20 000 de

Fig. 162 De strajă la Costineşti

oameni grupați în 12 brigăzi, echipate ca şi unitățile mecanizate și dispunând de propria marină de frontieră.

În ultimul deceniu al regimului comunist, dispunând de vehicule de toate tipurile şi sisteme de supraveghere şi control ce acopereau cei 3 200 km de graniță ai țării, grănicerii aveau în principal rolul de a opri emigrația ilegală, fuga din țară luând proporții alarmante în anii 1983-1989, când 17 544 de persoane sunt arestate la frontieră. Problema, excesiv mediatizată în Occident, va afecta profund imaginea regimului Ceauşescu. Grănicerii români au avut o bună colaborare cu grănicerii statelor vecine (cu excepția perioadei de tensiune cauzată de ruperea relațiilor româno-iugoslave), zona cea mai sensibil vizată de infractorii de frontieră fiind granița cu Iugoslavia, stat care, în majoritatea cazurilor, nu îi returna autorităților române şi nici nu oferea informații despre aceştia.

În 1989 aceste trupe erau trecute, din nou, în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, ca urmare a situației alarmante de la frontiere, acționând eficient în momentele tensionate şi adaptându-se rapid la situația confuză din decembrie.

Artileria Antiaeriană (A.A.)

După 23 august 1944, respectând cerințele Comisiei Aliate de Control, s-a trecut la reducerea pe etape a efectivelor și armamentului din compunerea apărării antiaeriene. La 10 iunie 1945 efectivele scăzuseră cu 53 %, dar limitarea impusă de 5000 soldați nu va fi niciodată atinsă. Învățământul de profil a fost concentrat în Centrul de Instrucție al Artileriei Antiaeriene, cifra de școlarizare anuală fiind de 100 cursanți. Comanda armei a deținut-o Comandamentul diviziei de AA (septembrie 1945 – aprilie 1949). Reorganizarea armatei din iunie 1947 a extins structura diviziei la 6 regimente, stabilind și structura de bază a subunităților: tunuri, radiolocator, aparatură de calcul și telecomandă. În 1948 exista armament în stare bună pentru organizarea a 70-75 baterii antiaeriene a câte 6-8 tunuri, dar o viziune clară asupra organizării și dezvoltării armei a lipsit, încercându-se diverse reorganizări. La 10 aprilie 1949 a fost înființat la București Comandamentul Apărării Antiaeriene a Teritoriului (CAAT), înglobând și aviația, ce trebuia să organizeze pânda aeriană pe întreg teritoriul țării și apărarea activă a centrelor sensibile (București, Ploiești, Reșița, Brașov, Fetești-Ezer, Hunedoara și Câmpina). AA era organizată pe două divizii cu câte 3 regimente fiecare, 3 regimente independente, compania Baloane Protecție, compania Specialități, Școala de Ofițeri de AA și Centrul de Instrucție al AA. Dispunea de 68 baterii cu 290 tunuri grele (calibrele 75 mm, 85 mm, 88 mm), 57 baterii cu 342 tunuri ușoare (calibrele 25 mm, 37 mm) și 191 proiectoare. În deceniul 1950-1959 s-au urmărit: construcția unui sistem unitar de supraveghere și combatere a țintelor aeriene prin integrarea tuturor mijloacelor, transformarea bateriilor AA în sisteme de tragere semiautomate, consolidarea apărării obiectivelor importante prin dispunerea pe aliniamente succesive și modernizarea tehnicii de luptă. În mai 1956, organul coordonator din Tratatul de la Varșovia a cerut trimiterea în România a celei mai moderne tehnici de luptă sovietice (complex de conducere a focului tip Kuza, Văzduh și Faza, tunurile calibrul 100 mm și 57 mm) – țara fiind considerată în primul eșalon de apărare aeriană a U.R.S.S. – redispunerea AA în afara localităților, în construcții subterane și reorganizarea regimentelor pe 8 baterii a câte 8 tunuri. Rețeaua de pregătire pe armă a fost extinsă în anii 1950 prin înființarea a două școli de subofițeri (de AA și radiolocație) pe lângă școlile de ofițeri existente la Stalin (Brașov) și București și a poligonului de la Capul Midia (aprilie 1950). În noiembrie 1959 CAAT a primit și primele rachete antiaeriene (tip Dvina) din istoria armatei române, formând două divizioane: unul de foc (6 rampe de lansare și 18 rachete) și unul tehnic (pentru pregătirea rachetelor). Până în 1989 s-au vizat: întărirea apărării vechilor obiective și extinderea protecției pentru rețeaua de aerodromuri, porturi, complexul energetic, rutier și feroviar; reintroducerea AA pentru apărarea nemijlocită la înălțimi mici; modernizarea tehnicii de luptă (rachetele Volhov-3M, Neva); producerea tehnicii de luptă autohtone (tunurile de 30 mm cu două țevi, mitralierele de 14,5 mm cu patru țevi și a complexelor de rachete A 94 și A 95); automatizarea tragerilor (prin introducerea complexului ASURK-1M de mare unitate); dezvoltarea instrucției de specialitate. La 18 martie 1977 aviația ieșea din

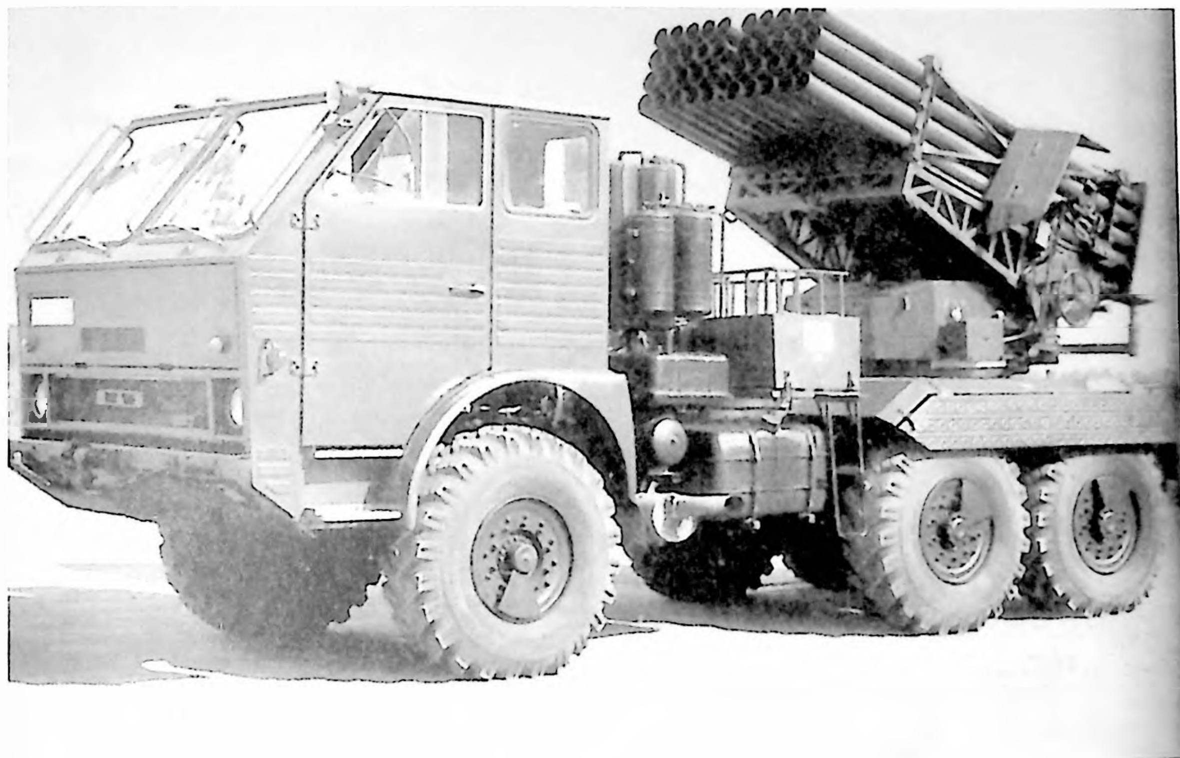

Fig. 163 Lansator de rachete

compunerea CAAT, măsură benefică pentru ambele eşaloane. Din 1951 a fost întărită şi apărarea AA a marilor unităţi ale armatei de uscat prin transformarea bateriilor acestora în divizioane şi dotarea cu tehnică de luptă sovietică. Se viza integrarea tuturor mijloacelor antiaeriene ce acţionau în acelaşi raion într-o grupare mixtă, acoperind un front de maximum 15 km. După 1974 trupele de uscat vor primi rachetele KUB, Strela 1 şi 2, staţii de bruiaj, radiolocaţie şi conducere automată a focului. Omogenizarea pregătirii a fost realizată prin subordonarea comandamentului lor faţă de CAAT (1978), tehnica trupelor de uscat putând fi astfel folosită în apărarea AA a obiectivelor din teritoriu. Considerată cel mai pregătit subsistem al apărăii naţionale, apărarea AA a reacţionat bine în timpul evenimentelor din decembrie 1989, în condiţii de diversiune radioelectronică şi război psihologic.

Aviaţia

Comisia Aliată de control redusese efectivele Aeronauticii la 16 716 oameni. La 1 august 1945, cu toate unităţile readuse de pe front, parcul aeronautic dispunea de 44 tipuri avioane, majoritatea învechite. Începând din 1946, aeronautica va fi continuu reorganizată, adoptându-se iniţial modelul sovietic. Conducerea armei au exercitat-o pe

Fig. 164 Parada militară de 23 august 1984: momente ale defilării

rând Subsecretariatul de stat al Aerului (1944-1946), Inspectoratul General al Aeronauticii (1946-1947), Comandamentul Aeronauticii (1947-1949), Comandamentul Aviației (1949-1950), Comandamentul Forțelor Aeriene Militare (1950-1956) – ultimul fiind inclus la 12 septembrie 1956, alături de Comandamentul Apărării Aeriene a Țării, în Comandamentul Apărării Antiaeriene a Teritoriului. La 1 mai 1977 va fi reînființat un Comandament separat al Aviației Militare, redând armei autonomia, concepția de organizare și întrebuințare în luptă proprie. Flotilele de la sfârșitul războiului au fost transformate în regimente de aviație (1949) și încorporate în divizii, numărul acestora variind: una în 1946, două cu 9 regimente în 1950, trei în 1951, desființate apoi, cu o parte din regimente, în 1960. Din 1949 și până în 1989, tehnica de luptă modernă va fi asigurată în principal din U.R.S.S. Au fost primite vechile avioane cu elice Iak-11 și Po-2, apoi, la 28 martie 1951 a fost înființată Divizia 3 Aviație Vânătoare cu Reacție „Gheorghe Gheorghiu-Dej“ cu aparate Iak-23 – primul avion cu reacție din istoria armatei române. Acesta va ceda locul faimosului MiG-15 și variantelor acestuia, achiziționate masiv între 1952 și 1956. Modernizarea aviației de luptă a fost avută constant în vedere prin achiziții de tehnică modernă ca vânătorii MiG-17 PF și F (1955-1956), MiG-19 P și PM (1958-1959), MiG-21 în numeroase variante (1962-1972), MiG-23 UB și MF (1979-1983), MiG-29 (1989) și bombardierele Il-28 U, B și C (1955) și H-5 (1972). Pregătirea personalului s-a făcut în școlile de specialitate, sub supravegherea veteranilor din al Doilea Război Mondial și a instructorilor sovietici. Odată însă cu trecerea pe MiG-17 PF și

succesorii săi a fost necesară specializarea în U.R.S.S. Doctrina forțelor aeriene a trebuit să țină cont de doleanțele ocupantului sovietic şi apoi de cele ale organului coordonator din Tratatul de la Varşovia. În 1950 inițiativa generalului Romanescu de a reface aviația de bombardament şi trupele aeropurtate şi de a redispune forțele aeriene în Moldova şi Transilvania a fost respinsă de sovietici. Aceştia au stabilit ca duşmanul nu poate veni decât dinspre sud (din Italia, Iugoslavia, Grecia sau Turcia), fiind necesară acoperirea împreună cu unitățile sovietice a Capitalei şi zonei Ploieşti. În 1962 sunt create şi primele unități de elicoptere echipate cu aparate sovietice Mi-2 şi Mi-4. După criza cehoslovacă (1968) – când aviația a fost grupată în apărarea Capitalei – s-a stabilit reînființarea industriei naționale de apărare pentru a reduce dependența înzestrării de U.R.S.S. Forțele Aeriene urmau să fie dotate cu trei tipuri de aparate de producție autohtonă: un vânător-bombardier subsonic (concretizat în IAR-93, produs în 1979 împreună cu Iugoslavia), un aparat de şcoală, antrenament şi luptă (concretizat în IAR-99, realizat în 1989) şi un vânător supersonic polivalent (aflat în curs de realizare în decembrie 1989). Alte măsuri au vizat producerea sub licență franceză a elicopterelor de luptă (IAR-316 şi IAR-330), dezvoltarea trupelor aeropurtate, înființarea de unități de aviație în centrul şi nord-estul țării, îmbunătățirea infrastructurii (inclusiv amenajarea unor căi rutiere pentru aterizarea şi decolarea avioanelor de luptă). După 1977 se vor elabora noi regulamente, cursuri şi manuale privind pregătirea de luptă, de concepție proprie. Criza economică din anii 1980 a afectat profund aviația prin reducerea numărului orelor de zbor, deprofesionalizarea personalului tehnic, lipsa pieselor de schimb şi a combustibilului. În timpul evenimentelor din decembrie 1989, aviația s-a confruntat pentru prima dată cu războiul radioelectronic şi psihologic (atacuri aeriene simulate, infiltrări în sistemul de transmisiuni).

Forțele navale

Imediat după 23 august 1944 sovieticii au trecut la lichidarea flotei române. În numai două săptămâni, atât navele fluviale cât şi cele maritime (31 nave de luptă şi 93 auxiliare) au fost capturate – echipajele româneşti înlocuite cu cele sovietice – alături de 613 vase ale Flotei Comerciale române – considerate parte a despăgubirilor de război, conform art. 11 al Convenției de Armistițiu. Ulterior, la insistențele românilor, puținele nave rămase au cooperat cu flota sovietică la realizarea siguranței în porturile româneşti, dragajul Dunării şi deminarea litoralului țării. După repetate demersuri, sovieticii au semnat o convenție cu guvernul Groza (Moscova, 11 septembrie 1945). La 12 octombrie 1945, la Galați, în urma unei ceremonii fastuoase, omagiu al „actului istoric de mărinimie din partea Uniunii Sovietice", reintrau în flota română 18 nave militare (distrugătoarele *Mărăşeşti* şi *Mărăşti*, canonierele *Ghiculescu* şi *Stihi*, submarinul *Delfinul* etc.) şi mai multe vase comerciale. Un alt „dar" al „flotei frățeşti" a fost făcut la 15 august 1951, când au fost retrocedate distrugătoarele *Regina Maria* şi *Regele Ferdinand* şi cele 5 monitoare

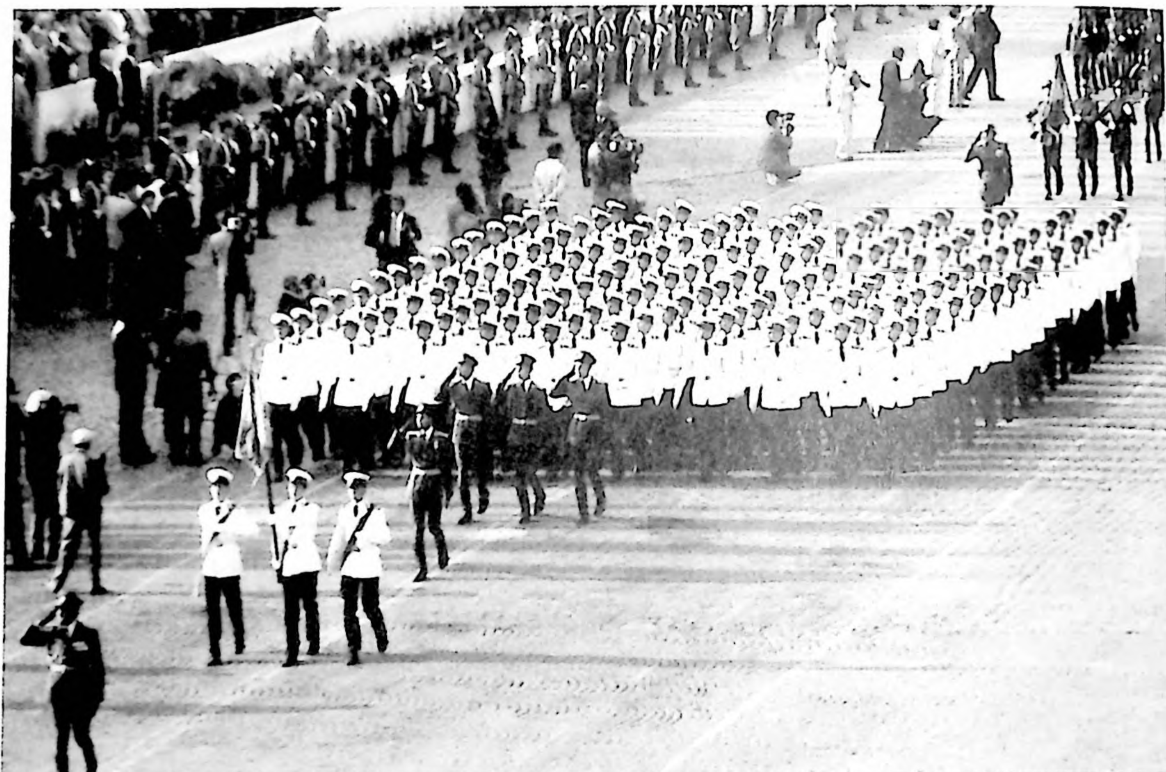

Fig. 165 Parada militară de 23 august 1984: momente ale defilării

fluviale. Celelalte nave militare nu vor mai reveni niciodată. Până în 1964 marina militară a R.P.R. va fi practic integrată în cea sovietică, fiind constant la dispoziția flotelor sovietice de Marea Neagră și Dunăre. În 1978, în cadrul structurilor Tratatului de la Varșovia, Nicolae Ceaușescu contestă legitimitatea unui comandament unificat în Marea Neagră. Modernizarea flotei începe în 1956 cu nave sovietice: 3 corvete pentru lupta anti-submarin tip *Kronstadt*, apoi 6 vedete lansatoare de rachete anti-navă tip *Șoimul/ Osa I* (1964-1981), 3 corvete tip *Poti* (1970), submarinul *Delfinul/ Kilo* (1986). China va livra 3 vedete torpiloare rapide tip *Huchuan* (1973) și 25 canoniere tip *Shanghai II* (1977). Din anii 1970 debutează și programul românesc de construcții navale militare, licențele fiind cumpărate din U.R.S.S. și China: 19 vedete tip *Huchuan* la șantierul naval din Drobeta-Turnu Severin și câteva canoniere tip *Shanghai II* la șantierul naval din Mangalia. Vor urma 14 vedete torpiloare tip *Năluca* (1979-1982), 2 puitoare de mine tip *Murgescu/ Cosar* (construite la Mangalia, 1979-1982), 4 dragoare de mine oceanice tip *Remus Lepri/ Musca* (1987-1989), 2 nave de sprijin logistic *Constanța/ Croitor* (construite la Brăila, 1980-1982) și alte unități mai mici. Proiecte originale românești sunt considerate cele 18 vedete blindate fluviale tip *VB 76* (construite la Tulcea, începând cu 1973) și cele 2 monitoare fluviale tip *Grivița/ Brutar I* (construite la Mangalia, între 1983-1988). Se dorea chiar o creștere a exportului de armament cu navele de producție autohtonă. Cele mai mari unități ale flotei, nava-amiral, distrugătorul *Muntenia/ Mărășești* (construită la Mangalia în 1985 și modificat succesiv din 1988) și cele 5 fregate ușoare tip *Petre*

Bărbuneanu/ Tetal I şi *Eustaţiu Sebastian/ Tetal II* (construite la Mangalia, 1983-1989) aveau design românesc, dar armament şi aparatură electronică sovietică desuete, ceea ce le limita mult valoarea combativă. În 1989 marina militară a R.S.R. avea peste 7500 marinari organizaţi în Flota Mării Negre (cu baze principale Constanţa şi Mangalia), Escadra de Dunăre (cu baze principale Brăila, Galaţi, Giurgiu, Sulina, Tulcea) şi Apărarea de Coastă (având cartierul general al Constanţa). Întreg personalul era instruit şi echipat şi pentru lupta pe uscat în cazul pierderii navelor. Misiunea Flotei Mării Negre era apărarea litoralului de 245 km al ţării de eventualele atacuri sau debarcări inamice. În sprijinul ei operau şi regimentul Apărării de Coastă cu 2000 oameni şi 10 baterii (tunuri de 152 mm, 150 mm şi 130 mm), 3 bateri cu rachete anti-navă tip SSC-2B/ SAMLET şi 8 baterii cu tunuri anti-aeriene. Escadra de Dunăre avea ca principală misiune respingerea oricăror forţe inamice ce încercau să treacă fluviul şi asigurarea comunicaţiilor fluviale.

Alte arme şi specialităţi au cunoscut şi ele o dezvoltare considerabilă.

Arma Geniu a fost constant reorganizată şi extinsă ca efective, începând cu septembrie 1946. Dotarea tehnică a fost asigurată prin importuri din U.R.S.S., iar după 1968 prin producţia industriei autohtone (excavatoare, buldozere, tractoare, automacarale, trotil etc) şi efortul propriu al armei (mine, explozivi, poduri de pontoane). Din 1951 trupele de geniu au fost implicate în activităţi constructive pentru economia naţională: extinderea

Fig. 166 Militarii au fost folosiţi aproape permanent la lucrările mari de construcţii, ca, de exemplu, la Canalul Dunăre-Marea Neagră

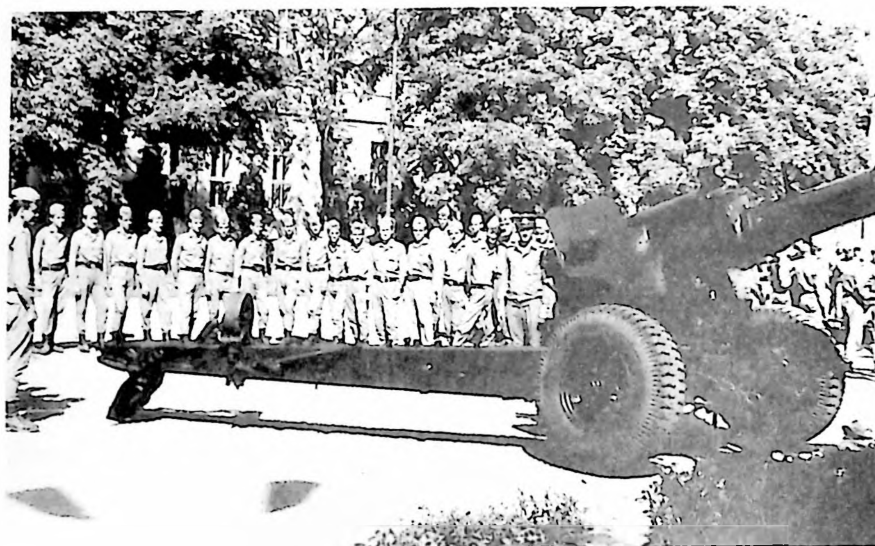

Fig. 167, 168 Militari în termen. În fiecare an, toamna, o parte din contingentul respectiv era încorporat (serviciul militar era obligatoriu)

şi modernizarea infrastructurii rutiere şi feroviare, construcţia unor obiective industriale, participarea la campaniile agricole de strângere a recoltei etc.

Intendenţa, trupele chimice şi trupele de transmisiuni cunosc o dezvoltare similară, beneficiind de tehnică modernă şi noi centre de instruire şi învăţământ.

În mai 1957 este constituită prima structură a Serviciului de Război Electronic: Serviciul de Contraacţiune Radio. Majoritatea acestor structuri – companii şi batalioane radio, batalioane de cercetare şi bruiaj radioelectronic şi Centrul Radioelectronic şi Observare – vor fi înfiinţate după 1964, în cadrul tuturor categoriilor de forţe armate.

Armata va dispune începând cu decembrie 1950 de propria editură, Direcţia Editurii Militare (din 1959 Editura Militară), unde vor fi publicate numeroase lucrări de doctrină,

istorie, ştiinţă şi artă militară, ca şi memorialistică şi traduceri ale operelor unor personalităţi de talie mondială ale gândirii militare.

Fig. 169 Studente la stagiul de pregătire militară

Bibliografie selectivă

6 martie 1945. Începuturile comunizării României, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995.
Armata Republicii Socialiste Române. Sinteză social-politică şi militară, Bucureşti, Editura Militară, 1978.
Armata Română în revoluţia din decembrie 1989, Bucureşti, Editura Militară, 1998.
Enciclopedia Armatei Române (coordonator Gheorghe Marin) Bucureşti, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009.
Dobre Florica, Duţu Alesandru, *Distrugerea elitei militare sub regimul ocupaţiei sovietice în România*, 2 vol, Bucureşti, Insitututul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2000-2001.
Duţu Alesandru, *Sub povara armistiţiului. Armata română în perioada 1944-1947*, Bucureşti, Editura Tritonic, 2003.
Duţu Alesandru, Dobre Florica, *Drama generalilor români (1944-1964)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.
Filip, Corneliu, *Tratatul de la Varşovia. Organizaţie politico-militară sub egida Moscovei*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2006.
Gheorghe Ion, Soare Corneliu, *Doctrina militară românească, 1968-1989*, Bucureşti, Editura Militară, 1999.
Olteanu Constantin, *Coaliţii politico-militare. Privire istorică*, Bucureşti, 1996.
Olteanu Constantin, *România, o voce distinctă în Tratatul de la Varşovia. Memorii (1980-1985)*, Bucureşti, Editura Aldo, 1999.
Olteanu Constantin, Duţu Alesandru, Antip Constantin, *România şi Tratatul de la Varşovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie*, Bucureşti, Editura Prohistoria, 2005.
Opriş, Petre, *România în Organizaţia Tratatului de la Varşovia (1955-1991)*, Bucureşti, Editura Militară, 2008.
Sandachi, Paul, *Aviaţia de luptă reactivă în România (1951-2001)*, f.l., Editura Regina din Arcadia, f.a.
Şperlea, Florin, *De la Armata Regală la Armata Populară. Sovietizarea armatei române (1948-1955)*, Bucureşti, Editura Ziua, 2003.
Teodorescu Eugen, Neagoe Visarion, *Istoria artileriei şi rachetelor antiaeriene române*, Bucureşti, Editura Modelism, 1997

UNIFORMELE MILITARE

Impunerea regimului democrat popular a avut urmări de anvergură în uniformele armatei române. Se disting patru faze: faza de tranziție – modelul 1948, sovietizarea – modelul 1950/52, începerea revenirii la tradiție – modelul 1958 şi continuarea tradiției uniformologice româneşti în anii '70 şi '80.

O primă normă hotărâtă de noul stat încă din primele zile ale lunii ianuarie 1948 a fost eliminarea coroanelor şi a cifrelor regale de pe emblemele coifurilor şi epoleții unităților care aveau acest drept, ca unități ale Diviziei de Gardă sau unități care aveau comandanți onorifici din familia regală.[1] Astfel dispărea primul însemn din tradiția uniformei românești. Generalizată din 1930 pentru toate tipurile de armă [2] emblema de coifură cu coroană ce se purta la caschetă devenise un simbol al ofițerului armatei regale şi, prin extensie, al întregii armate. Acum aceasta a fost descompletată.

Uniformele de tranziție. Modelul 1948

Tot din primele zile ale anului 1948 a luat ființă o „Comisie pentru modificarea uniformelor".[3] Uniformele propuse erau similare cu cele sovietice, fiind influențate de acestea. Un motiv bun ca explicație ar fi uniforma diviziilor „Horea, Cloşca şi Crişan" şi „Tudor Vladimirescu". Militarii care făceau parte din aceste unități purtau o uniformă de sorginte sovietică, dar cu epoleți româneşti, mai precis gradele pe care aceştia le purtau la epoleți erau gradele româneşti clasice, de tradiție formate din trese de grad şi nu din stele. Chiar şi după ce această unitate a trecut sub comandă românească, uniformele

---

[1] H. V. Şerbănescu, *Uniformele şi echipamentul Armatei române în epoca comunistă. I. Perioada de început. 1948-1950*, în „Buletinul Muzeului Militar Național", Nr 1/2003, p. 170.

[2] C. M. Vlădescu, *Uniformele Armatei române de la începutul secolului al XIX-lea până la victoria din mai 1945*, p. 132.

[3] *Notă asupra rezultatului discuțiunilor în Comisia pentru modificarea uniformelor armatei*, Arhivele M.Ap.N. – M.St.M.., dosar 1936/1947-1948, fila 69.

au fost păstrate ca notă discordantă cu restul armatei ce purta încă vechile uniforme de tradiție.

La 7 aprilie 1948 vor fi interzise toate decorațiunile militare de război şi de pace ca şi toate insignele şi semnele distinctive. Singurele permise erau însemnele de voluntar pentru diviziile „Tudor Vladimirescu" şi „Horea, Cloşca şi Crişan".[4] Se mai menționa totodată că *această interdicție va fi în vigoare până se vor introduce decorațiile şi insignele R.P.R. Astfel se punea punct, scurt şi la obiect, la fix 88 de ani de tradiție acordării de decorații în România. Marele păcat a fost acela că noi am fost singurul stat din lagărul socialist care şi-a schimbat total sistemul decorațional fără a păstra vreun element de continuitate serios. Celealte state au păstrat unele ordine dar cu simbolistica schimbată şi adaptată la noile cerințe, dar nu au făcut o schimbare totală aşa cum s-a întâmplat în cazul nostru.*

Abia la 17 aprilie se vor difuza spre aplicare culorile exacte de armă pentru noile uniforme.[5] Acestea sunt următoarele: Ofițeri generali şi amirali – roşu închis (amiralii numai la petlițe, contraepoleți şi vipuşca de la pieptul stâng al vestonului); Infanteria – roşu; Vânătorii de munte – verde închis; Care de luptă – negru; Cavalerie – vişiniu; Artilerie – negru; Geniu – negru; Intendența – violet; Administrația – violet; Medicii umani – violet (incl. subof.); Medicii veterinari – idem; Farmaciştii – idem; Justiția militară – idem; Aviația – bleu-ciel; Artileria a.a. – epolet bleu-ciel, vipuşca, banda şepcii şi petlițele negre; Geniu aero – idem; Marina – epolet fond, ancora în loc de petlițe, banda şepcii negru ripsat, vipuşca şepcii alb (pantaloni fără vipuşcă); Corpul tehnic – negru; Regimentul de gardă – roşu; Maiştri militari – a) Armata de uscat şi aeronautici tereştri: maro; b) Aeronautici naviganți: bleu-ciel; c) Marina: ca la restul pers. Marinei mil; Şcolile militare – culoarea armei respective cu vipuşca portocalie la petliță, bandă, epolet.

De abia la 28 aprilie 1948 prin Decretul Nr. 18 din 28 aprilie 1948 a fost adoptat *„Regulamentul Nr. 4 pentru stabilirea uniformelor Armatei R.P.R."*.[6] O primă grijă a noului regulament era să interzică folosirea țesăturii kaki de către orice altă formațiune care nu este militară. Totodată orice structură care dorea să îşi formeze o uniformă şi să folosească epoleți trebuia să primească acceptul Ministerului Apărării Naționale.

Conform noului regulament, toți militarii, cu excepția celor din marină, urmau să poarte aceeaşi uniformă, cu aceeaşi croială şi de aceeşi culoare în speță kaki. Aeronautica îşi pierde uniforma tradițională. Marina militară urma să aibă oarecum uniforme tradiționale, cu un croi special în cazul trupei, de culoare bleumarin. Tot aici se instituie semnele de armă la epoleți pentru toate gradele şi se reconfirmă noile culori de armă.

[4] *O.G. Nr. 3/7.04.1948*, Arhiva personală H. Şerbănescu, dosar Uniforme 1948-1989.

[5] *Telegrama M.A.N. Dir. Sup. a Adm. Armatei Nr. 3258/17.04.1948*, Arhiva personală H. Şerbănescu, dosar Uniforme 1948-1989.

[6] *Regulament nr. 4 pentru stabilirea uniformelor Armatei R.P.R.*, în „Monitorul oficial al României", Nr. 101/30 apr. 1948, p. 3957.

Trupa şi subofiţerii din armata de uscat şi aviaţie purtau *bonetă* de croială aşa-zis „românească", cu clape rotunjite, mai înalte în părţile laterale şi mai joase dinainte şi la spate, confecţionată din postav sau doc kaki[7]. Prin acestă nouă coifură se renunţa la tradiţionala capelă românescă adoptată încă din anul 1881, care conferea o siluetă unică, inconfundabilă, ostaşului român. Boneta era confecţionată din pânză sau postav kaki, în funcţie de ţinută: de vară sau iarnă. Vânătorii de munte erau dotaţi cu *beretă*, de forma celor purtate anterior, croită din aceleaşi materiale ca şi boneta. Din fericire lipsa trupelor de munte din armata sovietică şi, deci, a unor elemente uniformologice specifice care să fie luate drept model, a determinat menţinerea tradiţionalei berete „à la chasseur" în armata română. Subofiţerii purtau *şapcă* de „model bulgar", cu calota kaki, având banda şi paspoalul de la partea superioară de culoare distinctivă, subbărbie şi vizieră din muşama neagră. Pe vreme de iarnă se purta *căciula* de model rusesc, cu calota rotunjită, din postav kaki, cu blană sintetică de culoare gri. Toate coifurile aveau fixată în faţă „emblema Republicii". Aceasta era circulară, zimţată pe margini şi avea în centru tricolorul cu culorile dispuse vertical, pe spaţiul rezervat fiecărei culori fiind înscrise literele R.P.R.

Vestonul era asemănător celui purtat la sfârşitul anilor '20. Cu guler răsfrânt, manşetă în colţ şi buzunarele de la piept şi laterale îngropate, prevăzute cu clapă dreptunghiulară. Petliţele tradiţionale, tip „săgeată", existente încă de la 1859 în armata română, au fost înlocuite cu petliţe dreptunghiulare. Vestonul trupei era confecţionat din postav kaki, fiind în întregime căptuşit la interior. Subofiţerii şi maiştrii militari aveau uniformele confecţionate din postav „tip şcoala militară", ceva mai fin decât al trupei. *Bluza* avea acelaşi croi, dar era confecţionată din doc sau pânză, numai jumătatea superioară fiind căptuşită.[8]

Epoleţii erau dreptunghiulari, cu marginea dinspre guler rotunjită, confecţionaţi din carton, îmbrăcaţi în postav de culoare distinctivă, pe care erau aplicate însemnele de grad. Lângă nasture era plasat semnul de armă. La ţinuta de campanie se purtau epoleţi de acelaşi model, din postav kaki. Gradaţii: fruntaş, caporal şi sergent, aveau 1–3 trese subţiri, din mătase galbenă, dispuse transversal pe mijlocul epoletului. Sergentul instructor avea epoletul simplu, îmbrăcat în postav de culoare distinctivă şi era mărginit pe trei laturi de un galon subţire din mătase galbenă. Subofiţerii: sergent-major, plutonier, plutonier-major şi plutonier-major şef aveau epoletul ca şi al sergentului instructor dar pe el erau aplicate 1–4 trese transversale, din mătase galbenă. Maiştrii militari aveau de asemenea epoletul îmbrăcat în postav de culoare distinctivă, fiecare categorie a acestei specialităţi se deosebea prin numărul de trese din mătase galbenă dispuse în unghi, cu vârful spre exterior: submaiştrii, 1 tresă, maiştrii, 2 trese iar maiştrii principali, 3 trese. În cadrul fiecărei categorii, maiştrii se împărţeau în clase: I, II şi III, fiecare clasă fiind

[7] Int. lt col. Paveliu Iulian, *Noul Echipament al Armatei R.P.R. Uniforma trupei şi subofiţerilor*, „Glasul Armatei", 17 apr. 1948, p. 1-3 apud. H. V. Şerbănescu, op. cit., p. 174 sqq.

[8] H. V. Şerbănescu, *op. cit.*, p. 174 sqq.

particularizată prin 3, 2 şi, respectiv, 1 galon mic din mătase galbenă, dispus transversal, în centru epoletului, ca un dreptunghi.[9]

Pantalonii erau confecţionaţi din postav sau doc kaki, croiţi mai largi pe coapse şi mai strânşi pe pulpe, fără vipuşcă, şi se purtau cu cizme. Vânătorii de munte purtau pantaloni pană.

Mantaua era de model rusesc, confecţionată din postav kaki. Era ceva mai lungă decât modelul anterior (25 cm de la pământ), fiind încheiată la două rânduri oblice de câte 5 nasturi metalici, iar la spate avea martingală, cu marginile rotunjite, fixate la extremităţi cu câte un nasture. Mantaua avea petliţe şi epoleţi ca şi vestonul.[10]

Pentru prima dată în armata română era adoptată pufoaica rusească.

În majoritatea cazurilor, *militarii purtau cizme de model rusesc*, confecţionate din piele neagră, cu carâmbul mai larg şi nu prea înalt. În cazul trupelor călări, cizmele aveau carâmbul din piele, restul militarilor având cizme cu carâmbi din pânză cauciucată. Vânătorii de munte purtau bocancii specifici cu ciorapi albi răsfrânţi la partea superioară a carâmbului.

Trupa şi subofiţerii purtau *centură* din piele maro cu pafta pătrată din oţel pe care era reprezentată stema R.P.R. În campanie trebuia purtată *cască* „de modelul cu care este dotată armata". *Până în 1951, când a intrat în dotare casca sovietică SS-40, militarii au continuat să poarte vechile căşti „olandeze" md. 1939.*[11]

În cadrul **marinei militare** trupa purta uniforma bleumarin caracteristică armei: beretă cu panglici negre la spate, bluză cu guler pătrat şi tricou de marină, pantaloni largi. Pe bandoul beretei, în faţă, era scris „MARINA MILITARĂ" cu litere galbene. Căciula, mantaua şi celelalte accesorii de echipament erau ca şi ale armatei de uscat, dar de culoare bleumarin. Semnele de grad ale gradaţilor de marină erau reprezentate prin şevroane din bumbac plasate pe mâneca stângă, ca tresele trupei de uscat. Pe timp de vară, la ţinuta de oraş sau ceremonie se purtau uniforme albe. Subofiţerii de marină aveau uniforme şi însemne de grad ca şi ale armatei de uscat, dar din postav bleumarin.[12]

Ofiţerii din trupele de uscat şi aviaţie aveau uniforme asemănătoare cu ale trupei, dar confecţionate din postav de mai bună calitate sau camgarn. Coifura caracteristică era *şapca* de „model bulgar" cu bandă şi paspoal de culoare distinctivă. Ofiţerii naviganţi de aviaţie aveau fixată la calotă, în faţă, deasupra emblemei obişnuite, semnul caracteristic: o elice înaripată din metal galben.

La ţinuta de campanie ofiţerii purtau *bonetă* sau *beretă* de vânători de munte, de acelaşi croi ca al trupei, dar cu emblemă emailată. Pe vreme de iarnă toţi ofiţerii purtau *căciulă* căzăcească, din blană gri, ornată în faţă cu emblema emailată. Fundul acesteia era din postav kaki la ofiţeri şi roşu la generali. Căciula coloneilor şi generalilor era

---

[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem.*
[11] *Ibidem.*
[12] *Ibidem.*

confecționată din astrahan gri. La ținuta de campanie toți ofițerii aveau căciulă cu clape ca și trupa.[13]

Vestonul era de același croi ca al trupei dar confecționat din stofă simplă sau camgarn de mai bună calitate. *Epoleții* erau tari, de formă dreptunghiulară, ușor rotunjiți spre guler, îmbrăcați în postav de culoare distinctivă la ținuta de instrucție, de stradă și de ceremonie, și kaki la ținuta de campanie. Pe epoleți erau aplicate galoane (aurii pentru ofițerii combatanți și argintii pentru cei necombatanți), însemne de armă și stele cu cinci colțuri, conform gradului.

Ofițerii inferiori aveau un galon auriu lat de 10 mm, dispus longitudinal, pe mijlocul epoletului și 1–3 stele corespunzătoare gradului. Ofițerii superiori aveau un galon auriu lat de 40 mm, care acoperea aproape în întregime epoletul, lăsând doar un paspoal de culoarea distinctivă pe laturile laterale și dinspre guler. Pe epolet erau aplicate 1–3 stele în conformitate cu gradul purtătorului.[14]

Generalii aveau epoletul îmbrăcat în postav de culoare roșie, pe ele fiind brodate frunze de laur din fir auriu și având aplicate 1–4 stele corespunzătoare rangului. La ținuta de campanie epoleții generalilor aveau frunzele de laur brodate în mătase kaki.

Ofițerii puteau avea *pantaloni* de cizmă sau lungi (fără manșetă), în funcție de ținută, paspoalați în culoarea distinctivă. Pantalonii generalilor aveau dublu lampas, cu vipușcă la mijloc, de culoare roșie.

Vara, la ținuta de ceremonie, generalii puteau purta bluză din doc alb, cu 4 buzunare îngropate, cele laterale cu clape, și guler drept cu petlițe, șapcă cu calota albă și pantalon lung alb, fără lampas.

Mantaua era de același croi ca al trupei, confecționată din postav de calitate mai bună. *Mantaua de ploaie* era confecționată din stofă impermeabilă de culoare kaki sau din piele neagră, cu croială la un rând și mânecă „tip raglan". Nu avea petlițe și sub guler se putea fixa gluga prin 5 nasturi mici de os. În talie se fixa printr-un cordon cu două catarame.

Ofițerii brevetați de stat-major și ofițerii de intendență trebuiau să poarte *eghileți* din fir sau mătase, de culoare galbenă, respectiv, albă. Eghileții erau asemănători celor purtați în timpul războiului, fiind formați, fiecare ramură, din câte 3 șnururi simple.

La ținuta de serviciu și campanie ofițerii urmau să poarte *centură* din piele maro, încheiată în față printr-o cataramă și prevăzută cu două bretele cu catarame, care se încrucișau la spate. La ținuta de ceremonie se purta *centură de fir*, aurie, cu două dungi longitudinale albastre, din mătase, având la mijloc o dungă roșie. Se încheia în față printr-o pafta circulară, din alamă, pe care era aplicată „emblema Republicii".[15]

Ofițerii din marina militară aveau uniforme ca ale armatei de uscat cu observația că acestea erau de culoare bleumarin.[16]

---

[13] *Ibidem.*

[14] *Ibidem.*

[15] *Ibidem.*

[16] *Ibidem.*

Semnele de armă

Semnele de armă acum sunt o noutate, atât prin faptul că acum se dispun la epoleți cât şi prin faptul că unele variază față de cele anterioare. Pentru a fi înțelese acestea vor fi comentate împreună cu culoarea de arma pe care sunt dispuse deoarece există combinații de culori şi semne pentru anumite arme. Astfel, generalii folosesc culoarea roşu închis şi au epoletul şi petlița brodate cu o frunză de laur. Pe acesta se aşează semnul de armă din care aparține ofițerul. Este singurul caz în care generalii au pe epolet semnul armei de proveniență. *Infanteria foloseşte culoarea roşie,* iar ca semn de armă grenada flăcărândă cu explozie laterală. Aceasta are 12 limbi de foc.[17] *Vânătorii de munte folosesc culoarea verde închis* dar pierd semnul de armă clasic, ramura de brad dispusă V.M., şi folosesc acelaşi semn ca al infanteriei. Acest fapt se poate datora faptului că noile forțe politice cunoşteau faptele acestui corp de elită pe Frontul de Est şi astfel doreau să-l facă încet pierdut în masa infanteriei, mai ales că, aşa cum s-a mai spus Armata sovietică nu avea o armă similară. *Carele de luptă folosesc culoarea neagră,* înlocuind cenuşiul, iar ca semn de armă folosesc un tanc stilizat, dar care aduce mai mult a blindat sovietic similar cu T-34 decât cu Renault FT-17 care era folosit ca simbol înainte. *Cavaleria păstrează vişiniul pe post de culoare* dar ca semn de armă rămân doar cele două săbii încrucişate, cele 6 steaguri surmontate pe o cunună de lauri dispărând. *Artileria păstrează culoarea neagră* dar la semnul de armă clasic, două tunuri încrucişate cu o grenadă în partea superioară a încrucişării. *Geniul păstrează culoarea neagră* dar pierde paspoalul roşu, iar semnul de armă va fi cu totul nou. Dacă cel vechi se inspira din tradiția apuseană fiind casca şi cuirasa, cel nou este constituit dintr-o lopată încrucişată cu un târnăcop cu o grenadă ca a infanteriei poziționată în partea superioară a încrucişării. *Intendența foloseşte culoarea violet* ce este acum tipică tuturor necombatanților, iar ca semn de armă foloseşte sceptrul lui Mercur.[18] *Adminstrația foloseşte tot violetul,* iar ca semn de armă utilizează două spice încrucişate, semnul clasic. *Medicina umană foloseşte tot violetul,* iar ca însemn bastonul lui Esculap cu şarpele încolăcit pe acesta şi o oglindă în vârf, iarăşi acesta fiind semnul clasic pentru această armă. *Medicina veterinară are aceeaşi culoare,* iar ca însemn foloseşte doar şarpele lui Esculap.[19] *Farmaciştii folosesc tot aceeaşi culoare,* iar ca însemn folosesc clasicul şarpe încolăcit pe o cupă. *Justiția militară* are tot violet pe post de culoare de armă, iar ca semn de armă foloseşte cumpăna dreptății, semn simplificat dar totuşi de tradiție.

Aeronautica primeşte şi ea un semn de armă dat fiind faptul că foloseşte uniformă ca cea terestră, însă şi aici există câteva mici diferențe, dat fiind faptul că există şi aici arme disticte. Pentru aviație culoarea este bleu-ciel, iar semnul este o elice înaripată. Pentru *artileria*

---

[17] *Regulament nr. 4 pentru stabilirea uniformelor Armatei R.P.R.*, în „Monitorul oficial al României", Nr. 101/30 apr. 1948, p. 3957.

[18] *Ibidem.*

[19] *Ibidem.*

confecționată din astrahan gri. La ținuta de campanie toți ofițerii aveau căciulă cu clape ca și trupa.[13]

Vestonul era de același croi ca al trupei dar confecționat din stofă simplă sau camgarn de mai bună calitate. *Epoleții* erau tari, de formă dreptunghiulară, ușor rotunjiți spre guler, îmbrăcați în postav de culoare distinctivă la ținuta de instrucție, de stradă și de ceremonie, și kaki la ținuta de campanie. Pe epoleți erau aplicate galoane (aurii pentru ofițerii combatanți și argintii pentru cei necombatanți), însemne de armă și stele cu cinci colțuri, conform gradului.

Ofițerii inferiori aveau un galon auriu lat de 10 mm, dispus longitudinal, pe mijlocul epoletului și 1–3 stele corespunzătoare gradului. Ofițerii superiori aveau un galon auriu lat de 40 mm, care acoperea aproape în întregime epoletul, lăsând doar un paspoal de culoarea distinctivă pe laturile laterale și dinspre guler. Pe epolet erau aplicate 1–3 stele în conformitate cu gradul purtătorului.[14]

Generalii aveau epoletul îmbrăcat în postav de culoare roșie, pe ele fiind brodate frunze de laur din fir auriu și având aplicate 1–4 stele corespunzătoare rangului. La ținuta de campanie epoleții generalilor aveau frunzele de laur brodate în mătase kaki.

Ofițerii puteau avea *pantaloni* de cizmă sau lungi (fără manșetă), în funcție de ținută, paspoalați în culoarea distinctivă. Pantalonii generalilor aveau dublu lampas, cu vipușcă la mijloc, de culoare roșie.

Vara, la ținuta de ceremonie, generalii puteau purta bluză din doc alb, cu 4 buzunare îngropate, cele laterale cu clape, și guler drept cu petlițe, șapcă cu calota albă și pantalon lung alb, fără lampas.

Mantaua era de același croi ca al trupei, confecționată din postav de calitate mai bună. *Mantaua de ploaie* era confecționată din stofă impermeabilă de culoare kaki sau din piele neagră, cu croială la un rând și mânecă „tip raglan". Nu avea petlițe și sub guler se putea fixa gluga prin 5 nasturi mici de os. În talie se fixa printr-un cordon cu două catarame.

Ofițerii brevetați de stat-major și ofițerii de intendență trebuiau să poarte *eghileți* din fir sau mătase, de culoare galbenă, respectiv, albă. Eghileții erau asemănători celor purtați în timpul războiului, fiind formați, fiecare ramură, din câte 3 șnururi simple.

La ținuta de serviciu și campanie ofițerii urmau să poarte *centură* din piele maro, încheiată în față printr-o cataramă și prevăzută cu două bretele cu catarame, care se încrucișau la spate. La ținuta de ceremonie se purta *centură de fir*, aurie, cu două dungi longitudinale albastre, din mătase, având la mijloc o dungă roșie. Se încheia în față printr-o pafta circulară, din alamă, pe care era aplicată „emblema Republicii".[15]

Ofițerii din marina militară aveau uniforme ca ale armatei de uscat cu observația că acestea erau de culoare bleumarin.[16]

---

[13] *Ibidem.*
[14] *Ibidem.*
[15] *Ibidem.*
[16] *Ibidem.*

Semnele de armă

Semnele de armă acum sunt o noutate, atât prin faptul că acum se dispun la epoleți cât și prin faptul că unele variază față de cele anterioare. Pentru a fi înțelese acestea vor fi comentate împreună cu culoarea de arma pe care sunt dispuse deoarece există combinații de culori și semne pentru anumite arme. Astfel, generalii folosesc culoarea roșu închis și au epoletul și petlița brodate cu o frunză de laur. Pe acesta se așează semnul de armă din care aparține ofițerul. Este singurul caz în care generalii au pe epolet semnul armei de proveniență. *Infanteria folosește culoarea roșie,* iar ca semn de armă grenada flăcărândă cu explozie laterală. Aceasta are 12 limbi de foc.[17] *Vânătorii de munte folosesc culoarea verde închis* dar pierd semnul de armă clasic, ramura de brad dispusă V.M., și folosesc același semn ca al infanteriei. Acest fapt se poate datora faptului că noile forțe politice cunoșteau faptele acestui corp de elită pe Frontul de Est și astfel doreau să-l facă încet pierdut în masa infanteriei, mai ales că, așa cum s-a mai spus Armata sovietică nu avea o armă similară. *Carele de luptă folosesc culoarea neagră,* înlocuind cenușiul, iar ca semn de armă folosesc un tanc stilizat, dar care aduce mai mult a blindat sovietic similar cu T-34 decât cu Renault FT-17 care era folosit ca simbol înainte. *Cavaleria păstrează vișiniul pe post de culoare* dar ca semn de armă rămân doar cele două săbii încrucișate, cele 6 steaguri surmontate pe o cunună de lauri dispărând. *Artileria păstrează culoarea neagră* dar la semnul de armă clasic, două tunuri încrucișate cu o grenadă în partea superioară a încrucișării. *Geniul păstrează culoarea neagră* dar pierde paspoalul roșu, iar semnul de armă va fi cu totul nou. Dacă cel vechi se inspira din tradiția apuseană fiind casca și cuirasa, cel nou este constituit dintr-o lopată încrucișată cu un târnăcop cu o grenadă ca a infanteriei poziționată în partea superioară a încrucișării. *Intendența folosește culoarea violet* ce este acum tipică tuturor necombatanților, iar ca semn de armă folosește sceptrul lui Mercur.[18] *Adminstrația folosește tot violetul,* iar ca semn de armă utilizează două spice încrucișate, semnul clasic. *Medicina umană folosește tot violetul,* iar ca însemn bastonul lui Esculap cu șarpele încolăcit pe acesta și o oglindă în vârf, iarăși acesta fiind semnul clasic pentru această armă. *Medicina veterinară are aceeași culoare,* iar ca însemn folosește doar șarpele lui Esculap.[19] *Farmaciștii folosesc tot aceeași culoare,* iar ca însemn folosesc clasicul șarpe încolăcit pe o cupă. *Justiția militară* are tot violet pe post de culoare de armă, iar ca semn de armă folosește cumpăna dreptății, semn simplificat dar totuși de tradiție.

Aeronautica primește și ea un semn de armă dat fiind faptul că folosește uniformă ca cea terestră, însă și aici există câteva mici diferențe, dat fiind faptul că există și aici arme disticte. Pentru aviație culoarea este bleu-ciel, iar semnul este o elice înaripată. Pentru *artileria*

[17] *Regulament nr. 4 pentru stabilirea uniformelor Armatei R.P.R.,* în „Monitorul oficial al României", Nr. 101/30 apr. 1948, p. 3957.

[18] *Ibidem.*

[19] *Ibidem.*

anti-aeriană bleu-ciel se foloseşte doar la epolet, în rest folosind negru, semnul de armă fiind tot ca al artileriei. Aceeaşi situaţie o comportă şi *geniul aeronautic,* dar semnul este cel al geniului pe epolet.

Marina foloseşte ancora ca semn de armă ce este dispusă la guler în loc de petliţe. *Corpul tehnic* are şi el o serie de însemne în funcţie de categoria tehnică de încadrare. Pentru specialişti în armament, muniţii, chimişti, geodezi, astronomi şi mecanici culoarea este neagră, iar semnul de armă este compus dintr-o roată dinţată peste care este surmontat un compas. Pentru tehnici auto se foloseşte tot negrul, dar semnul de armă este o anvelopă cu două ciocane. Pentru guarzii de geniu se foloseşte acelaşi negru, iar semnul de armă este compus dintr-o lopată şi un târnăcop încrucişate. Aceeaşi situaţie se regăseşte şi la guarzii de artilerie, doar că semnul de armă este compus dintr-o cheie fixă încrucişată cu un ciocan, în partea superioară a încrucişării găsindu-se grenada flăcărândă.[20] Şcolile militare folosesc culoarea armei respective cu paspoal portocaliu, iar ca însemn folosesc semnul de armă al armei de origine.

Muzicile militare folosesc culoarea armei de origine, iar ca semn de armă lira.

Maiştrii militari erau consideraţi distinct din punct de vedere al culorilor folosite. În ceea ce priveşte armata de uscat culoarea utilizată era maro. Aceeaşi sitaţie exista şi la maiştrii de aviaţie nenaviganţi. Cei naviganţi foloseau culoarea *bleu ciel,* iar ca semn de armă utilizau elicea înaripată. Maiştrii de marină utilizau culoarea de fond tipică pentru epoleţii de marină, iar ca semne foloseau semnele de specialitate. Regimentul de gardă folosea culoarea şi semnul de armă al infanteriei fără niciun fel de variaţie, ştergându-se astfel orice specific al militarilor membri ai acestor unităţi.[21]

Imediat după apariţia noului regulament de uniforme vor apărea câteva modificări în ceea ce priveşte gradele utilizate în Armată. De fapt acestea constituie o depărtare de sistemul românesc şi o apropiere de cel sovietic. Gradele pentru ofiţerii generali se înlocuiesc în felul următor: general de brigadă se înlocuieşte cu general maior; general de divizie se înlocuieşte cu general locotenent; general de corp de armată se înlocuieşte cu general colonel.[22]

La Aeronautică situaţia este şi mai gravă. Practic gradele specifice dispar, fiind înlocuite cu grade ca ale Armatei de uscat. Oricum această situaţie, din punct de vedere al uniformei, exista deja. Astfel sublocotenent în loc de sublocotenent-aviator sau ofiţer echipaj de clasa a III-a; locotenent în loc de locotenent-aviator sau ofiţer de echipaj clasa a II-a; căpitan în loc de căpitan-aviator sau ofiţer de echipaj clasa I; maior în loc de locotenent comandor aviator; locotenent colonel în loc de căpitan comandor aviator; colonel în loc de comandor aviator; general maior în loc de general de escadră aviator;

---

[20] *Ibidem.*

[21] *Ibidem.*

[22] *Decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale a R.P.R. pentru modificarea unor grade ofiţereşti din Armata de uscat şi Aeronautică*, în „Galsul Armatei", An IV, Nr. 568, 30 apr. 1948, p. 1.

general locotenent în loc de general comandant aviator; general colonel în loc de general inspector.[23]

La câteva săptamâni după publicarea regulametului vor apărea şi câteva modificări. Semnul de armă de pe epoletul generalilor va dispare, iar stele vor fi dispuse în linie, pe axul longitudinal al epoletului, după sistemul sovietic, şi nu în triunghi, aşa cum fusese prevăzut inițial, după modelul căpitanilor.[24]

Noile decorații

O normă ce apare în anul 1949 va fi la fel de edificatoare pentru sovietizarea ce se pregătea. Armata română din prima jumătate a anului 1948 a rămas literalmente fără decorații. Însă în această perioadă de timp au apărut primele ordine şi medalii „populare", mai exact *Steaua Republicii Populare Române*, cu 5 clase, *Ordinul Apărarea Patriei*, cu 3 clase, *Ordinul Muncii*, cu 3 clase, *Medalia Eliberării de sub jugul fascist*, prima medalie comemorativă a noului sistem decorațional, şi *Medalia muncii*. La 20 august se va da un ordin ministerial prin care se va stabili modul de purtare al noilor decorații. În acest ordin se menționează că singurele decorații care vor fi purtate vor fi cele româneşti, sovietice, albaneze, bulgare, cehoslovace, poloneze şi ungare,[25] adică ale statelor de democrație populară. Aşezarea decorațiilor se făcea în felul următor: decorațiile în formă de placă se purtau pe partea dreaptă a pieptului, în ordinea, de precădere, de la stânga la dreapta; decorațiile atârnate de panglică se poartă pe partea stângă a pieptului aranjate orizontal, în ordinea de precădere de la dreapta la stânga, panglica fiind prinsă deasupra buzunarului.[26]

La 30 decembrie 1949 are loc o schimbare în sistemul gradelor militare româneşti. *Prin această schimbare se renunță la sistemul ternar existent în Armata română începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Este vorba de introducerea gradului de locotenent-major.* Acest grad de sorginte sovietică, pe vremea armatei imperiale chemându-se ştabs-capitan (căpitan de rangul II), era intercalat între gradul de locotenent şi cel de căpitan. Însemnul desemnat pentru acest nou grad va fi bineînțeles tot de inspirație sovietică, adică 3 stele pe epoletul de ofițer inferior în timp ce gradul de căpitan care până acum folosea 3 stele acum va primi încă una, aşezată în axă cu steaua dispusă pe axa mediană a epoletului la o distanță egală cu cea a celorlalte stele. În aceeaşi zi are loc ridicarea tuturor locotenenților la gradul de locotenent-major, iar toți sublocotenenții au fost ridicați la locotenent.[27]

---

[23] *Ibidem.*

[24] H. V. Şerbănescu, op. cit., p. 180.

[25] *Ordin M.A.N. Nr. M. 5584/20.08.1949*, Arhiva personală H. Şerbănescu, dosar Uniforme 1948-1989.

[26] *Ibidem.*

[27] „Buletinul oficial al R.P.R.", An I, Nr. 84/31 dec. 1949, p. 752.

Sovietizarea uniformelor. Modelul 1950/1952

Anul 1950 marchează începutul celei mai sovietizate perioade pentru Armata română din punct de vedere al uniformelor, dar nu numai în acesta ci și din alte puncte la fel de importante. Prima schimbare de proporții va avea loc exact în acest an și va lovi o componentă importantă a armatei, subofițerii și maiștrii militari. Aceștia vor fi desființați la 12 iulie 1950, în locul lor fiind instituit un singur corp numit al sergenților și cartnicilor.[28] Conform articolului 3 al acestui decret gradele pentru Armata de Uscat, Forțele Aeriene Militare (a dispărut denumirea de Aeronautică), Apărarea Litoralului și Infanteria Marină sunt: caporal, sergent, sergent-major și plutonier. Articolul 4 tratează gradele pentru Marina Militară. Dacă cele descrise mai sus erau măcar de sorginte românească din punct de vedere al denumirii, acestea nu mai au nici o legătură cu sistemul românesc. Iată denumirile noi ale gradelor de marină pentru corpul sergenților și cartnicilor: cartnic, cartnic major, cartnic șef și miciman. Echivalentele acestor grade sunt cele de la Armata de Uscat în speță: caporal, sergent, sergent-major, plutonier.

În articolul 5 se explică cum și gradele de soldați, în număr de două, suferă modificări. Astfel la Armata de Uscat și cele similare soldatul rămâne soldat dar fruntașul acum se va numi soldat-fruntaș, iar nu fruntaș simplu ca până acum. La Marină lucrurile stau cu totul altfel. Ca și în cazul noului creat corp de cartnici, gradele soldaților se numesc acum gradele matrozilor și au în componență gradul de matroz, pentru soldat și gradul de matroz-major, pentru fruntaș.

În ceea ce privește descrierea gradelor pentru Armata de uscat și Aviație acestea sunt la fel ca pentru modelul anterior pentru gradele de la soldat la sergent, însemnând trese de la unu la trei de 6 mm lățime dispuse la 5 mm una de cealaltă. Epoleții sunt tari cu marginea dinspre guler rotunjită îmbrăcați în postav de culoare distinctivă pe care se aplică semnul de armă și galoanele. Acestea se confecționează din fir sau tablă de culoare galbenă. Diferențele față de modelul anterior sunt la gradul de sergent-major care are o singură tresă din galon lat de 15 mm, iar plutonierul are același galon dispus în forma literei T, mai exact galonul de sergent-major este intersectat perpendicular pe partea dinspre umăr de un galon de grosime similară ce este dispus de-a lungul epoletului pe mijlocul acestuia. Pentru acei sergenți reangajați exista cusut pe marginile longitudinale ale epoletului, care de altfel era mai lat, un galon galben de 6 mm, grosime iar epoleții aveau marginea dinspre guler semi-hexagonală ca în cazul epoleților ofițerești. Totodată reangajații purtau pe mâneca stângă a vestonului, bluzei și mantalei deasupra cotului un ecuson pentagonal de culoare distinctivă. Pe acesta pentru prima reangajare se punea un galon în V lat de 10 mm. Deasupra acestuia pentru reangajări ulterioare se puneau galoane de 6 mm lățime care erau dispuse în unghi interior față de primul galon.[29]

---

[28] *Decret nr. 178/12.07.1950*, în „Buletinul oficial al R.P.R.", An II, Nr. 60, 14 iul. 1950.

[29] H.V. Șerbănescu, *Uniformele și echipamentul Armatei române (II)*, în „Buletinul Muzeului Militar", Nr. 2/2004, p. 238 sqq.

În cazul Marinei matrozii şi cartnicii în termen aveau uniforma trupei de marină. Însemnele de grad pentru aceştia se aşezau pe bucăţi de stofă neagră cusute pe umerii bluzei de marină. Pe aceste bucăţi erau dispuse tresele de grad ca în cazul trupelor de uscat. Reangajaţii poartă la fel ca la Armata de uscat un galon pe marginile longitudinale ale epoletului. De menţionat că chiar şi cartnicii şi cartnicii-majori reangajaţi poartă uniformă ca a trupei, deci cu gradele dispuse pe bucata din stofă neagră dar cu margini galbene. Cartnicii-şefi şi micimanii aveau uniforme asemănătoare cu ale ofiţerilor şi deci aveau însemnele de grad reprezentate prin epoleţi dreptunghiulari, cu capătul semi-hexagonal, ca la Armata de uscat, îmbrăcaţi în postav negru, pe care erau aplicate semnele de specialitate şi cele de grad: un galon auriu, lat de 15mm, dispus transversal, pentru cartnicul-şef şi un galon asemănător, dispus însă longitudinal, pentru miciman.[30]

La 28 iulie 1950 se va da un decret prin care se va introduce pe post de insignă de coifură steaua roşie, în locul cocardei tricolore cu drapelul dispus în natur.[31] Aceasta avea mai multe forme, după cum urmează: pentru soldaţi, matrozi, soldaţi-fruntaşi, matrozi-majori, caporali, cartnici, sergenţi şi elevi emblema este reprezentată de o stea în 5 colţuri de culoarea bronzului patinat. Steaua se poate înscrie într-un cerc de 34 mm în diametru. În partea din mijloc a stelei se află, în relief, inscripţia R.P.R., înconjurată de 2 cercuri concentrice, în relief, cu diametru de respectiv 11 mm şi 15 mm. Pentru ofiţeri emblema este reprezentată de o stea în 5 colţuri. Steaua este din metal având aplicat email roşu transparent, mai puţin pe margini care sunt lăsate sub formă de chenar patinat. Steaua se poate înscrie într-un cerc de 34 mm în diametru. În mijloc, între 2 cercuri concentrice de respectiv 15 mm şi 11 mm diametru, din metal se află aplicat email galben. În partea din mijloc în cercul de 11 mm diametru se află email albastru, în care apare inscripţia metalică aurie R.P.R., la nivelul emailului. Pentru generali emblema este reprezentată printr-o rozetă metalică aurită, cu diametrul de 33 mm, în mijlocul căreia se află, în relief, o stea ca mai sus. După câteva luni se va reveni asupra descrierii făcute mai sus printr-un nou decret Nr. 21/15.02.1951.[32] Prin acest act normativ emblema desemnată pentru ofiţeri va fi instituită şi pentru sergenţii şi cartnicii reangajaţi.

Toate reglementările ulterioare cu privire la uniforme vor fi incluse în *Regulamentul pentru descrierea şi portul uniformelor forţelor armate ale R.P.R.* aprobat prin Ordinul Ministrului Forţelor Armate al R.P.R. Nr. M. 5140 din 18 aprilie 1952.[33] Pentru a face o mai bună categorisire a uniformelor descrise, descrierea va fi făcută pe categorii de forţe.

---

[30] *Ibidem.*

[31] *Decret Nr. 190/28.07.1950*, în „Buletinul oficial al R.P.R.", An II, Nr. 66, 2 aug. 1950, p. 768.

[32] *Decret Nr. 21/15.02.1951*, în „Buletinul oficial al R.P.R.", Nr. 23, An III, 17 feb. 1951, p. 301.

[33] *Regulament pentru descrierea şi portul uniformelor forţelor armate ale R.P.R.*, p. 3.

Uniforma Forțelor Terestre

Vestonul pentru ofițeri este lucrat din postav kaki și este închis la gât. Gulerul vestonului este răsfrânt și închis la gât printr-o copcă, iar colțurile sunt deschise în formă de triunghi. Pe ambele vârfuri ale gulerului se aplică petlițe. Vestonul se închide la un singur rând de 5 nasturi. Acesta are în partea de sus două buzunare plasate pe ambele părți ale pieptului. Buzunarele sunt tăiate, cu pungă interioară, acoperite cu clape, cu colț la mijloc (acoladate), fără nasturi. Mâneca este confecționată din două bucăți și are manșete drepte fără nasturi. Manșeta are vipușcă de culoarea armei. Pe umerii vestonului se aplică epoleți care se fixează pe veston, în partea dinspre guler cu un nasture, iar în partea dinspre mânecă printr-o gaică. Epoletul nu trebuie să depășească cusătura mânecii mai mult decât maxim 1 cm.[34] *Vestonul pentru generali* se confecționează la fel ca cel pentru ofițeri cu diferența că are vipușcă pe guler și pe cantul stâng al pieptului. *Vestonul pentru elevii școlii militare* are aceeași croială ca și cel ofițeresc cu diferența că ultimul nasture este cu 2 cm mai jos în talie, iar manșetele nu au vipușcă. *Vestonul sergenților reangajați* are aceeași croială cu cel al ofițerilor cu diferența că nu are vipușcă la manșete.

Bluza kaki pentru ofițeri este confecționată din doc sau altă pânză kaki, având aceeași croială ca a vestonului de ofițeri, cu deosebire că este mai largă și nu are vipușcă. *Bluza de vânt pentru vânătorii de munte* este confecționată din material de culoare kaki. Are croială dreaptă, putând fi strânsă în talie cu ajutorul unui cordon (centură), în care scop sunt prevăzute două găici în părțile laterale ale taliei.[35]

Bluza albă pentru generali și ofițeri este confecționată ca vestonul, cu deosebirea că gulerul nu este răsfrânt, ci confecționat drept cu colțurile puțin rotunjite și încheiat la două copci. În dreptul copcilor, gulerul are prinsă o clapă pentru a umple spațiul ce rămâne gol prin încheierea gulerului. La bluza albă nu se poată petlițe.

Bluza-cămașă pentru soldați și sergenți în termen, elevi școli militare și sergenți reangajați cu mai puțin de 6 ani vechime are aceeași croială ca a cămășii normale cu câteva diferențe: gulerul se încheie la o copcă; bluza are în față și la mijloc o deschizătură ce se încheie cu trei nasturi mici brunați; pe ambii piepți, în partea de sus, are două buzunare cu pungă interioară și clape cu colț cu nasturi; piepții și clapele sunt croite dintr-o singură bucată; mânecile sunt croite din două bucăți având manșete drepte, late de 8 cm, care se încheie cu doi nasturi mici brunați.

Mantaua este confecționată din postav de culoare gri închis. Lungimea mantalei este în raport cu corpul, poala acesteia terminându-se la 25 cm de pământ. Piepții mantalei sunt croiți la două rânduri, cu câte cinci nasturi de fiecare parte. În părțile laterale ale piepților, imediat sub talie, se află câte un buzunar drept, acoperit cu clape, din postav fond. Gulerul este din postav fond, răsfrânt și este astfel confecționat ca să poată fi închis cu copcă sau purtat deschis. Pe ambele colțuri ale gulerului se aplică petlițe. Pe umerii

[34] *Ibidem*, p. 13.
[35] *Ibidem*, p. 15.

mantalei se aplică epoleții, care vor fi aşezați astfel ca să intre 1 cm sub gulerul mantalei. Mantaua este căptuşită numai până la jumătate. *Mantaua generalilor* este similară cu cea a ofițerilor cu unele deosebiri specifice. *Mantaua pentru elevii şcolilor militare şi sergenții reangajați* are croiala aceeaşi ca pentru ofițeri cu deosebirea că ultimul nasture este cu 2 cm mai jos în talie. Elevii şcolilor militare şi sergenții reangajați poartă tot timpul mantaua închisă la gât. *Mantaua pentru soldați şi sergenți în termen* este confecționată din postav de culoare gri. Este croită ca piepții să se suprapună, încheindu-se în partea dreaptă cu patru copci ascunse. Mantaua este căptuşită doar până în talie. Nasturii de la epoleți, de la faldul din spate şi de la gaică sunt brunați. Buzunarele sunt oblice, cu pungă interioară.[36] Şi în cazul mantalei se observă o copiere a sistemului sovietic.

Bluza vătuită este confecționată din pânză de culoare kaki. Este căptuşită cu pânză, iar în interior are vată tighelită în lungime. Se încheie cu cinci nasturi. Încheierea se face prin găici. Pe piepți, mai jos în talie, are două buzunare aplicate. Mâneca se termină cu o bentiță prevăzută cu un nasture pentru ajustarea ei. Gulerul este răsfrânt şi se încheie printr-o copcă. Bluza vătuită are epoleți de dimensiuni obişnuite şi de culoarea fondului.

Pantalonii cizmă pentru ofițeri sunt confecționați din material de culoare kaki. Cusăturile pantalonilor sunt laterale. Pantalonul are două buzunare laterale pe cant, un buzunar la spate, închis printr-o clapă cu nasture şi un buzunar în față în partea stângă pentru ceas. Pantalonii au pe toată lungimea bufei până la partea de jos, vipuşcă de culoarea armei. *Pantalonii cizmă pentru generali* au acelaşi model ca cei ofițereşti, având în plus dublu lampas de culoare roşie. *Pantalonii de cizmă pentru elevii şcolilor militare şi sergenți reangajați* sunt similari cu cei ofițereşti însă nu au vipuşcă. *Pantalonii de cizmă bleumarin pentru generali* sunt similari cu cei kaki dar sunt confecționați din stofă bleumarin. Aceştia se folosesc doar la uniforma de ceremonie. *Pantalonii de cizmă de vară pentru ofițeri, elevi de şcoli militare şi sergenți reangajați* sunt confecționați din doc sau alt material de culoare kaki. Modul de confecționare este la fel ca la pantalonii ofițereşti de stofă însă la aceştia nu se poartă vipuşcă. Acelaşi model se foloseşte şi pentru *pantalonii cizmă de vară pentru generali. Pantalonii cizmă pentru soldați şi sergenți în termen* sunt confecționați din doc sau alt material de culoare kaki. Aceştia au vipuşcă de culoarea armei pe cusăturile laterale. Bufa este mai puțin pronunțată ca la pantalonii ofițereşti, atât cât să nu jeneze mişcările. *Pantalonii de cizmă vătuiți* sunt confecționați din pânză kaki. Pantalonii au două buzunare pe cusăturile laterale şi un buzunar aplicat pe partea dreaptă, sunt prevăzuți cu genunchere şi se poartă doar cu bluza vătuită.[37] *Pantalonii lungi pentru ofițeri* sunt confecționați din material de culoare kaki. *Costumul salopetă* confecționat din doc sau alt material de culoare kaki sau neagră. Pentru trupele de tancuri sau motomecanizate costumul salopetă este numai de culoare neagră. Acesta este compus numai din bluză şi pantaloni. Bluza este croită drept, închisă la gât şi se încheie cu nasturi. Pe piepți, are aplicate două buzunare cu clapă. Gulerul este răsfrânt şi încheiat cu o copcă.

---

[36] *Ibidem*, p. 17.

[37] *Ibidem*, p. 19.

Mânecile nu au manşete. În dreptul coatelor, mânecile au cotiere cusute pe faţă. Bluza va fi ajustată prin două şireturi în interior. Pantalonul este cusut drept fără manşetă şi are două buzunare aplicate în faţă. Pantalonul are bazoane şi genunchere. [38]

Şapca pentru ofiţeri este confecţionată din acelaşi material ca şi vestonul. La încheietura dintre pereţi şi fund se află vipuşcă de culoarea armei. Banda are diametrul ce rezultă din mărimea şepcii. Este confecţionată din carton tare, pe care se aplică paspoalul de culoarea armei. Cozorocul este confecţionat din carton presat, fiind dublat pe deasupra cu muşama lăcuită neagră. Şapca este prevăzută deasupra cozorocului cu o subbărbie dublă, unită prin două găici. Subbărbia este confecţionată din muşama neagră. Capetele subbărbiei au formă ovală şi sunt prinse în dreptul colţurilor vizierei cu câte un nasture mic metalic. În faţă şi la centru şapca are aplicată steaua în cinci colţuri emailată în roşu, cu un cerc galben, iar la centru fondul albastru pe care sunt imprimate iniţialele R.P.R.[39]

Şapca pentru generali este confecţionată ca cea a ofiţerilor dar are unele deosebiri: în locul subbărbiei din muşama neagră, are un şnur dublu împletit din două fire, iar steaua este specifică. *Şapca albă pentru generali şi ofiţeri* este similară pentru cele două corpuri cu cele descrise mai sus însă are coafa albă şi se poartă doar la bluza albă. Coafa albă este demontabilă şi nu are vipuşcă. *Şapca pentru sergenţii reangajaţi* este confecţionată din postav pentru veston de sergent. Din punct de vedere al modelului este ca şapca ofiţerească dar nu are vipuşcă la calotă. *Şapca pentru elevii şcolilor militare* este aceeaşi cu cea ofiţerească cu diferenţa faptului că are vipuşca de culoare portocalie, iar steaua are aceleaşi dmensiuni şi forme dar este confecţionată din metal galben.

Boneta pentru ofiţeri şi sergenţi reangajaţi este confecţionată din doc sau alt material de culoare kaki. Se compune din următoarele părţi: pereţi, fund şi clape. Pereţii sunt în număr de doi, au formă puţin ovală, îngustându-se treptat la capete. Boneta este căptuşită. În faţă pe cusătura clapelor se aplică steaua în cinci colţuri, patinată, având 20 mm în diametru. *Boneta pentru generali* este la fel cu cea pentru ofiţeri cu diferenţa că poartă la îmbinarea clapelor în faţă soarele de general. *Boneta pentru soldaţi şi sergenţi în termen şi pentru elevi ai şcolior militare* este după modelul general are în faţă o stea din metal galben patinată de 20 mm în diametru.

Basca pentru vânători de munte este confecţionată din doc sau altă pânză. Este compusă din două părţi: calota şi şi borul. Partea tighelită a băştii constituie faţa băştii pe care se aplică steaua. La bască se aplică steaua din metal de 20 mm în diametru.[40]

Căciula pentru ofiţeri, elevii şcolilor militare, sergenţi reangajaţi, soldaţi şi sergenţi în termen este confecţionată din blană sau imitaţie de blană (biberet) şi postav de culoare gri (de manta). Se compune din două părţi: fundul căciulei şi clapele. Fundul este confecţionat din patru bucăţi. *Căciula pentru generali şi colonei* se confecţionează din blană de astrahan sau imitaţie de astrahan, de culoare gri-fumurie. Căciula pentru generali are fundul în

---

[38] *Ibidem*, p. 21.
[39] *Ibidem*, p. 23.
[40] *Ibidem*, p. 25.

formă ovală din paspoal roşu, iar căciula pentru colonei, fundul de aceeaşi formă însă din postav gri. Pe fund se aplică perpendicular în diametru două galoane din fir aurit.[41] Căciula pentru trupă şi ofiţeri este una de sorginte sovietică dar se mai poate observa că se aseamănă oarecum cu căciulile care au fost distribuite armatei începând din 1942-43 care aveau o formă similară, pentru a putea fi purtate sub cască. Însă căciula coloneilor şi a generalilor este una care nu numai că este de sorgine sovietică ci chiar ruseasco-ucraineană. Modelul acestei căciuli este luat după modelul căciulilor căzăceşti. Este totodată un fapt surpinzător, fiind singura piesă de echipament pe care o împart generalii şi coloneii, chiar şi cu mici diferenţe. Este şi singura piesă de echipament care îi diferenţiază pe colonei de ceilalţi ofiţeri superiori, în afara gradului, bineînţeles.

Casca din dotatea armatei este casca Md. Sovietic.[42]

Epoleţii

Epoleţii de oraş pentru generali sunt confecţionaţi din caton-mucava, lipit cu pânză, îmbrăcat cu paspoal roşu peste care se aplică galonul. Pe cele două laturi longitudinale şi la capătul care se prinde înspre guler, rămâne o vipuşcă lată de 2 mm. Capătul dinspre guler are formă hexagonală. Epoletul este acoperit cu galon, ţesătură din fir sau mătase de culoare galbenă sau albă. Peste galon se brodează stelele de culoare albă pentru generalii de comandă şi galbene pentru generalii specializaţi. *Epoleţii de oraş pentru ofiţerii superiori* sunt confecţionaţi din carton mucava lipit cu pânză şi îmbrăcată în paspoalul de culoarea armei, peste care se aplică galonul, rămânând o vipuşcă de 2,5 cm pe cele două laturi şi la capătul epoletului dinspre guler unde are forma hexagonală. Stelele sunt din metal de culoare albă pentru ofiţerii de comandă, galbenă pentru ofiţerii specializaţi şi se aplică pe epoleţi în triunghi, transversal sau centrul primei treimi în funcţie de grad. *Epoleţii de oraş pentru ofiţerii inferiori* sunt similari cu cei ai ofiţerilor superiori cu diferenţa că galonul este traversat de o singură dungă de culoarea paspoalului pe axa mediană a acestuia. *Epoleţii de oraş pentru sergenţii reangajaţi* se fac la fel ca şi cei ofiţereşti, de aceleaşi dimensiuni. Gradele se disting prin galoane din fir sau mătase de culoare galbenă sau albă în funcţie de specialităţi. La fel sunt şi şi *epoleţii trupei în termen* dar cărora le lipseşte galonul de reangajare. *Epoleţii elevilor şcolilor militare* au acelaş tip de epolet ca trupa în termen cu diferenţa că au epoletul încadrat de jur-împrejur de paspoal de culoare portocalie, iar culoarea galonului este galbenă sau albă în funcţie de profilul şcolii.[43]

Epoleţii de campanie pentru ofiţeri au aceleaşi dimensiuni ca cei de oraş. Sunt confecţionaţi din postav de culoare kaki pentru veston şi culoare gri pentru manta, galoanele de mătase fiind înlocuite cu panglici de postav paspoal de culoarea armei, late

---

[41] *Ibidem*, p. 26.

[42] Scris cu majuscule în original.

[43] *Ibidem*, p. 28.

de 8 mm, aşezate la fel ca dungile de culoarea armei de la epoleţii de oraş. Stelele şi semnele de armă au aceleaşi dimensiuni ca şi cele de oraş, însă sunt brunate atât pentru ofiţerii de comandă cât şi pentru cei specializaţi. *Epoleţii de campanie pentru generali* au aceeaşi confecţionare ca şi cei de oraş. Galonul alb sau galben este înlocuit cu galon kaki, pe care se aplică stele metalice brunate la fel cu cele pentru ofiţerii superiori. *Epoleţii de campanie pentru sergenţii reangajaţi, sergenţii şi soldaţii în termen* sunt confecţionaţi din postav kaki pentru veston, bluză, bluză-cămaşă şi de culoare gri pentru manta. Dimensiunile sunt ca şi cele de oraş. Galoanele galbene sau albe se înlocuiesc cu galoane de paspoal de culoarea armei.

Epoleţii pentru ofiţerii în retragere ce au dreptul de a purta uniforma militară sunt aceiaşi ca pentru ofiţerii activi cu deosebirea că la capătul exterior galonul este mai scurt, rămânând o porţiune de paspoal de formă zig-zag cu două vârfuri în sus. Distanţa de la baza unghiurilor şi capătul epoletului este de 1 cm. *Epoleţii pentru ofiţerii în rezervă care au dreptul de a purta uniforma militară* sunt la fel ca pentru ofiţerii activi cu diferenţa că la capătul exterior galonul este mai scurt, rămânând o porţiune de paspoal de formă dreptunghiulară cu lăţimea de 1 cm.

Petliţele

Petliţele pentru generali au forma unui paralelogram cu dimensiunile de 3,5/7 cm. Sunt confecţionate din carton învelit în paspoal de culoare roşie. Petliţele au brodat un chenar cu trei laturi, din fir galben sau alb. Petliţele de campanie pentru generali sunt de aceleaşi dimensiuni şi model, cu deosebirea că acel chenar este din fir de mătase kaki.

Petliţele pentru ofiţeri, elevi şcoli militare, sergenţi reangajaţi, soldaţi si sergenţi în termen sunt la fel ca cele de generali cu deosebirea că au dimensiunile 3/6 cm şi nu au broderie. Petliţele elevilor sunt paspoalate de jur-împrejur cu paspoal de culoare portocalie.[44]

Culorile şi semnele distinctive ale armelor [45]

Arma sau specialitatea	Culoarea	Semnul armei	Culoarea galonului de pe epoleţi	Culoarea stelelor şi semnelor
Generali	Roşu	Nu poartă	Galben sau alb	Galben sau alb
Ofiţeri din serviciul de stat major	Armei de origine	Armei de origine	Galben Alb	

[44] *Ibidem*, p. 29.

[45] *Regulament pentru descrierea şi portul uniformelor forţelor armate ale R.P.R.*, p. 39 sq.

Arma sau specialitatea	Culoarea	Semnul armei	Culoarea galonului de pe epoleţi	Culoarea stelelor şi semnelor
Infanterie	Roşu	Nu poartă	Galben	Alb
Vânători de munte	Verde închis	Nu poartă	Galben	Alb
Cavalerie	Ciclamen	Două săbii încrucişate	Galben	Alb
Artilerie şi artilerie anti-aeriană	Negru	Două ţevi de tun încrucişate	Galben	Alb
Tancuri şi mecanizate	Negru	Un tanc	Galben	Alb
Geniu (pionieri, pontonieri şi drumuri)	Negru	O lopată şi un târnăcop încrucişate	Galben	Alb
Căi ferate	Negru	O roată înaripată	Galben	Alb
Transmisiuni	Negru	O grenadă fără flacără cu câte 3 fulgere laterale, având pe ea o stea	Galben	Alb
Ingineri	Negru	O roată dinţată şi un compas	Alb	Galben
Tehnicieni auto	Negru	O anvelopă cu două ciocane	Alb	Galben
Tehnicieni neingineri	Negru	Nu poartă	Alb	Galben
Serviciul Intendenţei	Roşu	Un scut înconjurat de un spic, un segment de obadă şi unul de roată dinţată	Alb	Galben
Serviciul administrativ	Roşu	Nu poartă	Alb	Galben
Serviciul medical	Catifea vişinie	Şarpele lui Esculap cu o oglindă în partea superioară	Alb	Galben

Arma sau specialitatea	Culoarea	Semnul armei	Culoarea galonului de pe epoleți	Culoarea stelelor și semnelor
Serviciul veterinar	Catifea albastru închis	Şarpele lui Esculap	Alb	Galben
Justiția militară	Roșu	Un scut cu inițialele R.P.R. peste două săbii încrucișate	Alb	Galben
Elevii școlilor militare	Culoarea armei cu vipușcă portocalie	Semnul armei	Alb sau galben în funcție de școală	–
Elevii școlilor militare medii	Roșu	Nu poartă semn	Cadrele poartă semnul și culoarea armei de origine	
Elevii Institutului Muzical Militar	Roșu	O liră	Cadrele poartă semnul și culoarea armei de origine	
Muzici militare	Roșu	O liră	Galben	Alb
Echipe artistice dependente de D.S.P.A.	Roșu	Nu poartă	–	–
Fromațiuni sportive dependente de D.S.P.A.	Roșu	Nu poartă	–	–

Uniforma Forțelor Aeriene

Uniforma este deschisă la gât și se poartă de: ofițerii naviganți de toate categoriile, ofițerii nenaviganți, proveniți din școlile de aviație sau din personal navigant, ofițerii ingineri de aviație, ofițerii tehnici de aviație. Restul ofițerilor care fac serviciul în Forțele Aeriene Militare poartă uniforma și insignele armei de origine (închisă la gât).[46]

Elevii școlilor militare de aviație, sergenții reangajați, soldații și sergenții în termen poartă uniforma Forțelor Militare Terestre, deosebindu-se numai prin culoarea paspoalului de la epoleți și petlițe, care este aceea a Forțelor Aeriene Militare, pe epoleți punându-se semnul distinctiv al armei, o stea în cinci colțuri înaripată.

Vestonul de oraș pentru ofițeri se diferențiază de cel al forțelor terestre prin faptul că este deschis la gât și încheiat la două rânduri de nasturi. Fiecare rând are trei nasturi. Reverele sunt fără colț, iar clapele acestora sunt de 8 cm. Pe pieptul stâng al vestonului

[46] *Ibidem*, p. 41.

are un buzunar (laist) aşezat puţin oblic. În partea de jos pe ambii piepţi sunt, mai jos de talie, buzunare cu clape drepte fără nasturi. Pe cele două părţi ale gulerului, la încheierea cu reverul, se aplică petliţe paspoalate cu un şnur de fir sau mătase galbenă pe marginile lungi şi marginea superioară, pentru toţi ofiţerii ce au dreptul de a purta uniforma deschisă, cu excepţia ofiţerilor ingineri şi tehnicieni de aviaţie care vor purta şnur de fir sau mătase albă. Pe pieptul drept, la înălţimea buzunarului de sus, se aplică insigna de navigant sau tehnician. *Vestonul de serviciu* este la fel ca şi cel de oraş. *Vestoanele generalilor* sunt similare cu cele ale ofiţerilor dar au agrementele de general exact ca la Forţele Terestre.

Şapca pentru ţinuta de serviciu şi aerodrom a ofiţerilor este de modelul celei terestre cu diferenţa că, în afară de paspoalul specific, pe calotă în faţă personalul navigant poartă şi insigna de navigant confecţionată din metal, mătase sau fir galben. Aceeaşi schimbare o are şi *şapca generalilor pentru ţinuta de serviciu şi aerodrom,* având pe calotă acelaşi însemn de navigant. Însă mai interesante sunt *şepcile de ceremonie.* Pentru *ofiţeri* aceasta comportă pe cozoroc frunze de laur de culoare galbenă. În faţă, pe bandă, steaua este aplicată în mijlocul unei broderii de frunze de laur din fir sau metal, galben pentru naviganţi, iar pentru ofiţeri ingineri sau tehnici de aviaţie din fir sau metal alb. Ofiţerii naviganţi poartă şi insigna de navigant. Pentru *generali* şapca comportă în plus pe cozoroc un suitaş, imitând tesătura din fir şi are frunze de aur de culoare galbenă pentru naviganţi şi albă pentru nenaviganţi. Steaua de general este aplicată în mijlocul unei broderii de frunze de laur din fir galben pentru naviganţi şi alb pentru nenaviganţi.[47]

O altă proprietate a uniformei aerului este constituită de insignele de specialitate.

Insigna de pilot se confecţionează din mătase, fir sau metal galben şi reprezintă două aripi având la mjloc steaua roşie în cinci colţuri în spatele căreia sunt două spade încrucişate. *Insigna de observator* este similară cu cea de pilot numai că în loc de spade încrucişate este pusă o bombă de aviaţie cu vârful în jos. *Insigna de ofiţer inginer şi tehnic de aviaţie* se confecţionează din mătase, fir sau metal argintat, având la mjloc steaua în cinci colţuri în spatele căreia sunt două ciocane încrucişate. *Semnul de paraşutist* se confecţionează din metal emailat. La mijlocul aripilor are o stea emailată roşu, în cinci colţuri iar în spatele şi deasupra ei o paraşută deschisă. Înălţimea paraşutei este de 20 mm. Bolta paraşutei şi suspantele sunt din culoare albă, iar spaţiul intermediar este de culoarea albastru de aviaţie.

Insigna pentru şapcă a personalului navigant este confecţionată din mătase, fir sau metal galben, având forma a două aripi, cu o scobitură la centru în care se află steaua în cinci colţuri din mătase, fir sau metal din aceeaşi culoare ca restul insignei.

---

[47] *Ibidem*, p. 46.

Uniforma Marinei Militare

Marina militară își păstra ținutele adoptate în anul 1948, cu observația că uniformele de culoare bleumarin, pentru trupă și ofițeri, erau confecționate de la această dată din postav negru, după model sovietic.

Ofițerii absolvenți ai școlilor de marină, micimanii, ofițerii politici din unitățile de marină precum și ofițerii de alte arme, care făceau serviciul în marină, purtau la ținuta de oraș și ceremonie *veston* (în realitate *sacou*) din camgarn negru, cu revere, încheiat la două rânduri de câte 4 nasturi. După modelul sovietic, toți acești ofițeri de marină și subofițeri (micimani) purtau epoleți pe umăr, după modelul armatei de uscat, dar paspoalați cu negru, doar ofițerii naviganți de marină purtând galoane și la manșete.

Elevii din școlile de marină, cartnicii șefi reangajați și sergenții reangajați (în cazul unităților terestre ale marinei), care împliniseră 6 ani vechime, purtau vestoane închise la gât, asemănătoare cu vestoanele de serviciu ale ofițerilor. [48]

Matrozii și cartnicii în termen, cartnicii și sergenții (în cazul unităților terestre ale marinei) reangajați, care aveau mai puțin de 6 ani vechime, precum și *elevii școlii de marină* (la ținuta de serviciu) și *elevii școlii medii de marină* purtau uniforme tradiționale, compuse din beretă, bluză de marină, tricou, pantaloni etc. Erau păstrate însemnele de grad pentru matrozi și cartnici adoptate prin decretul nr. 178 din 12 iulie 1950. Epoleții sergenților reangajați, cu mai puțin de 6 ani vechime, erau de culoarea armei de origine, însă fără semne de armă. Ofițerii, cartnicii și matrozii nu aveau epoleți de campanie. Ei purtau epoleții de la ținuta de oraș în toate situațiile. Militarii unităților terestre din subordinea comandantului marinei militare trebuiau să poarte uniforma și însemnele armei respective, cu observația că, pe mâneca stângă, la 15 cm deasupra cotului, urmau să aibă o ancoră galbenă, brodată în mătase sau fir pentru ofițeri sau pictată pentru sergenți și soldați, aplicată pe un oval de pânză neagră.

Șapca ofițerilor de marină era ca și cea a ofițerilor de aviație, dar cu coafa din stofă neagră, paspoalată cu alb. Banda era acoperită de un galon ripsat de culoare neagră. Emblema consta dintr-o broderie aurie, reprezentând o ancoră înconjurată de frunze de laur, surmontată de o stea metalică în cinci colțuri, emailată, asemănătoare cu cea a trupelor terestre, dar mai mică. Subbărbia și viziera erau simple, negre, în cazul ofițerilor inferiori și al micimanilor. Ofițerii superiori (căpitani de rangul I, II și III) aveau pe cozoroc un rând de frunze de laur din metal galben. Amiralii aveau la șapcă un șnur dublu de fir răsucit, ca generalii armatei de uscat, și, în afara frunzelor de laur, mai aveau un suitaș de fir sau metal auriu care mărginea cozorocul.[49]

În rest, majoritatea efectelor de uniformă și echipament sunt similare cu cele ale Forțelor Terestre.

---

[48] H.V. Serbănescu, op. cit., p. 247.

[49] *Ibidem*, p. 248.

Galoanele de la mâneca vestonului sunt create în sistemul vechilor galoane ale Marinei, însă acum tresa superioară pierde „ochiul lui Nelson“, instituit la 1875[50] şi primeşte o stea în cinci colţuri, dispusă la 3 cm de ultima tresă. Aceasta este de 16 mm diametru pentru ofiţerii inferiori, 22 mm diametru pentru ofiţerii superiori şi 25 mm diametru pentru amirali.[51]

Începerea revenirii la modelele de tradiţie. Modelul 1958

Odată cu apariţia Regulamentului uniformelor din 1953 se asistă la cea mai sovietizată perioadă a uniformelor româneşti. În această perioadă uniformele româneşti s-au apropiat cel mai mult de cele sovietice. Această stare de fapt avea sa dureze până în anul 1957 când prin Decretul Consiliului de Miniştri al R.P.R. Nr. 821 din 25.05.1957 se aduc unele modificări la uniformele armatei române, aceste modificări având rolul de a depărta uniformele româneşti de cele sovietice, întâi mai timid, pornind astfel un val de schimbări în uniformele româneşti, schimbări ce concordau, în mare parte, cu depărtarea de Moscova şi naţionalizarea politicului românesc. Astfel, pentru **militari în termen** modificările aduse bluzei de vară constau în confecţionarea din pânză de echipament, de închiderea în faţă cu nasturi ascunşi, dispariţia manşetelor şi apariţia a patru buzunare cu clape şi nasturi, buzunarele de sus ascunse, iar cele de jos false. Această reglementare cu privire la buzunare reprezintă o revenire la modelul clasic de uniformă românească. La bluza de iarnă se introduce acelaşi model ca la bluza de vară. Căptuşeala rămâne vătuită, dar tighelirile nu mai sunt prezente pe partea exterioară a bluzei ci doar pe partea interioară. Mantaua dispune de două de rânduri de nasturi aplicaţi, iar buzunarele sunt drepte şi cu clape. Totodată mantaua nu mai este de culoare gri ci se revine la kaki, culoarea tradiţională a mantalei româneşti.

Petliţele îşi schimbă şi ele forma trecând de la paralelogram la pentagon neregulat[52] rămânând la culoarea paspoalului armei. De fapt acest format presupune revenirea la clasica şi tradiţionala petliţă săgeată românească.

Uniforma **ofiţerilor din trupele terestre** suportă şi ea schimbări în acelaşi ton. Vestonul ofiţeresc primeşte, ca şi celelalte vestoane ale Armatei, patru buzunare aplicate cu clape şi nasturi, cele de sus avand pliuri, iar cele de jos fiind simple. Vestonul ofiţeresc comportă vipuşca de culoarea paspoalului armei la cant, guler şi manşete.

Petliţele se includ şi ele în modelul general al Armatei, fiind tot cele de tradiţie, adică pentagonale neregulat.[53]

---

[50] C. M. Vlădescu , op. cit., p. 98.

[51] *Regulament pentru descrierea şi portul uniformelor forţelor armate ale R.P.R.*, p. 61.

[52] *D. C. M. Nr. 821/25 mai 1957*, Arhiva personală H. Şerbănescu, dosar Uniforme 1948-1989.

[53] *Ibidem.*

În ceea ce priveşte **Forţele Aeriene, uniformele trupei şi sergenţilor reangajaţi** suportă aceleaşi schimbări ca şi la camarazii lor din Forţele Terestre. Uniforma **ofiţerilor din Forţele Aeriene** trece prin nişte modificări specifice. Vestonul este deschis la gât cu revere drepte şi se încheie cu un rând de patru nasturi galbeni. Buzunarele urmează modelul general al armatei, fiind aplicate cu clape şi nasturi cele de sus fiind cu pliuri, iar cele de jos fiind simple. Manşetele au câte doi nasturi mici de uniformă. Petliţele de tradiţie se reintroduc şi la Aviaţie,[54] dar având paspoal specific, în speţă albastru. Importanţa acestui act este aceea că reintroduce pe uniforma românească la aproape toate ţinutele ei petliţa săgeată, un element de tradiţie uniformologică românească.

În anul 1958 are loc o mare schimbare ce poate fi considerată în bine pentru tradiţia uniformologică românească. Mai exact odată cu Hotărârea Consiliului de Miniştri Nr. 250 pe 1958 (data exactă nu se cunoaşte) ***se reintroduc gradele româneşti la gradaţi si subofiţeri*** **(reapare denumirea)**[55]. Astfel fruntaşul poartă o tresă, din material textil, cu două dungi în zig-zag pe aceasta, de culoare galbenă. Aceasta tresă se afla la 10 mm de capătul dinspre umăr al epoletului şi are o grosime de 30 mm. Caporalul poartă două trese de acest gen, distanţa între ele fiind de 3 mm. Sergentul este indicat prin o tresă din material feros (populara tablă) ce are şi ea 2 dungi în zig-zag dar unghiurile sunt mai strânse şi mai pronunţate, formând astfel un model mai des. Aceasta este plasată la 10 mm de capătul epoletului şi are 20 mm în grosime. Sergentul-major are două trese metalice, una de 20 mm grosime la 10 mm de capătul epoletului şi una de 10 mm grosime plasată la 3 mm de prima. Plutonierul poartă tot două trese metalice dar ambele au 20 mm grosime. Plutonierul-major (grad reintrodus cu această ocazie) este marcat prin trei trese: primele două sunt ca ale plutonierului, iar a treia este o tresă de 10 mm. Distanţa între toate este de 3 mm.

Toate acest modificări vor fi adunate într-un nou regulament al uniformelor denumit „Regulamentul pentru stabilirea, descrierea şi portul uniformelor militarilor din M.F.A. ale R.P.R. şi militarilor şi militarizaţilor din M.A.I." dat în cadrul Hotărârii Consiliului de Miniştri Nr. 1618 la data de 5 noiembrie 1959.[56] *Acest regulament repune pe baze noi uniforma militară românească, readucând multe elemente din vechile uniforme româneşti în detrimentul celor de inspiraţie sovietică.*

Uniforma **generalilor** atât **tereştri** cât şi **de aviaţie** la ţinuta de ceremonie de vară este compusă din veston deschis la gât de culoare kaki, cămaşă albă, cravată kaki, centură de fir galben cu trei dungi longitudinale aşezate simetric, cele dinspre margini albastre şi cea centrală roşie, pantaloni pană de cizmă sau drepţi de culoare albastru închis, petliţele de general (compuse din petliţa săgeată reintrodusă pe care se află brodată o frunză de stejar cu şapte lobi). Epoleţii de general constituie şi ei un element de noutate deoarece deşi prezintă în continuare stele, de la 1 la 4 dar galonul de pe epolet acum are alt model.

[54] *Ibidem.*
[55] *H.C.M. 250/1958*, Arhiva personală H. Şerbănescu, dosar Uniforme 1948-1989.
[56] *H.C.M. 1618/5 noi. 1959*, Arhiva personală H. Şerbănescu, dosar Uniforme 1948-1989.

Acest model are la margini un zig-zag subțire mărginit şi acesta de două trese longitudinale, iar modelul central este mat şi pe acesta este aşezată o ramură de stejar ondulată cu şase frunze şi şase ramuri cu ghindă. Epoletul este mărginit de paspoal de culoare. Un lucru ce trebuie notat despre epoleții de general şi care este valabil pentru toate tipurile de epoleți este că aceştia se reduc în dimensiuni, apropiindu-se de cele ale epoleților interbelici, fiind mai subțiri şi nedepăşind aliniamentul umărului. Cascheta este model bulgar-sovietic şi are ca insignă soarele cu steaua tricoloră cu inițialele R.P.R., dar aceasta este acum înconjurată de o cunună de lauri de culoare galbenă, cu o margine roşie între razele soarelui şi cunună. Totodată subbărbia este confecționată din şnur galben împletit. La cozoroc există un şir de frunze pe margine. Ținuta de serviciu şi oraş de vară se diferențiază de cea de ceremonie prin câteva elemente. Cămaşa de uniformă nu mai este albă ci este kaki ca şi pantalonii. Materialul din care se confecționează vestonul este camgarn. Acesta este acelaşi doar că nu se mai poartă centură de fir, iar centura cu diagonală este opțională. Ținuta de serviciu ce se foloseşte la instrucție şi cazarmă se diferențiază de ținuta de serviciu şi oraş prin faptul că foloseşte tunică închisă la gât cu 5 nasturi.

Uniforma **ofițerilor** din **trupele tereste** şi **aviație** are aceleaşi componente ca şi cea a generalilor dar cu câteva modificări.[57] Astfel ținuta de ceremonie are aceleaşi elemente cu diferența că petlițele sunt săgeată simple şi de culoarea armei ofițerului. Aceeaşi culoare poate fi găsită şi la vipuşca vestonului. Epoleții sunt tot model sovietic, dar sunt mai subțiri și nu mai depăşesc linia umărului.

Cascheta prezintă şi ea câteva diferențe. Una dintre ele ar fi aceea că insigna de pe aceasta este de ofițer reprezentată printr-o stea tricoloră cu inițialele R.P.R. Alta ar fi aceea că banda şi vipuşca sunt de culoarea armei, iar subbărbia este o cureluşă de piele. Pentru ofițerii superiori aceasta este mărginită de suitaş galben, iar pentru ofițeri inferiori este limitată doar de cusătura simplă. Totodată cozorocul este simplu. La ofițerii naviganți de aviație pe calota caschetei se poarta insigna de navigant care este la fel ca şi cea dinainte.

Subofițerii poartă ținutele hotărâte prin modelul 1957 cu modificările de grad aferente.[58] Astfel tunica ținutei de serviciu şi oraş se confecționează din camgarn. Este închisă la gât şi are un rând de 5 nasturi de uniformă. Are patru buzunare după modelul general al armatei. Vipuştile tunicii sunt prezente la manşete şi au culoarea paspoalului de armă. Restul agrementelor sunt similare cu cele ale ofițerilor inferiori. Uniforma **militarilor în termen** păstrează şi aceasta normele hotărâte în 1957[59]. Acum se introduc bocancii scurți ca variantă la cizme. La ținuta de oraş şi serviciu a trupei există însă o variație ce se aplică în cazul în care soldatul respectiv face gardă de protocol. În acest caz se poartă centură albă cu două bretele albe ce pornesc din față şi se unesc în partea superioară a spatelui într-un inel de unde coboară o singură bretea pe mijlocul spatelui.

[57] *Ibidem.*
[58] *Ibidem.*
[59] *Ibidem.*

Aceste bretele se prind de centură printr-o chingă cu bumb, chingă ce se formează prin îndoirea curelei pe sub centură. La ținută epoleții sunt aplicați și sunt acoperiți în întregime cu paspoal de culoarea armei, ca epoleții subofițerilor. Această ținută este agrementată și cu mănuși albe.

Marina trece și ea prin câteva schimbări majore.

Se înlocuiesc gradele model sovietic cu grade românești de gradat și subofițer de uscat și aviație. Astfel acum gradele trupei se indică pe un hexagon de material textil negru ce este plasat pe mâneca ținutei la jumătatea distanței dintre cot și umăr.[60] În hiatusul existent, de la reintroducerea treselor și gradelor românești până la aceste reglemetări, trupa de marină a purtat trese după modelul armatei de uscat la epoleții rămași după modelul sovietic. Odată cu aceste reglementări, de pe ținuta trupei dispare orice formă de epolet. Gradele sunt indicate prin șevroane galbene din galon ripsat. Fruntașul are unul, caporalul are două, iar sergentul poartă unul dar mai gros, dublu față de celelalte. Ținuta de marinar rămâne să fie purtată doar de aceste trei grade, subofițerii de marină purtând uniformă ca de ofițer dar cu agrementele subofițerești, adică epoleți și caschetă, care, ca și la armata de uscat, este similară cu cea a ofițerilor inferiori. Epoleții sunt de culoare bleumarin ca fondul uniformei și prezintă semn de armă, o ancoră, ca în cazul ofițerilor. Astfel se poate spune că se face o revenire la vechiul model de tradiție românesc, reaparând și în cadrul marinei un corp ce face trecerea de la trupă la ofițeri, atât din plan al structurii de comandă cât și din plan uniformologic.

O altă schimbare de proporții este revenirea la culoarea bleu-marin ca bază pentru toate uniformele marinei, revenindu-se astfel la culoarea de tradiție a marinei românești.

În mare uniforma marinei rămâne la fel din punct de vedere al modelului cu câteva mici diferențe. Sacoul de uniformă este cel care se modifică prin faptul că acum este la două rânduri a câte 3 nasturi, reverele devenind astfel mai lungi. Epoleții rămân și la amirali, la ofițeri și subofițeri după modelul general al armatei. Galoanele ofițerilor naviganți, plasate pe mânecă, sunt aceleași ca și înainte.

Reînscrierea pe linia tradițiilor românești

Perioada următoare este caracterizată de punctul maxim de readucere a uniformelor românești de tradiție în sistemul militar românesc. Practic, cu excepția epoleților ofițerești și a formei caschetei, se revine în totalitate la tradiția românească.

Este emisă Circulara Nr. B 8297 din 22 iulie 1965 privind portul însemnelor de grad de către maiștrii militari din Forțele Armate ale Republicii Populare Române. În această circulară este renașterea din punct de vedere uniformologic a rangurilor de maiștri militari, atât în armata de uscat și aviație cât și în marină.

---

[60] *Ibidem.*

Gradele maiştrilor militari reinstituiţi sunt următoarele: maistru militar clasa a IV-a, maistru militar clasa a III-a, maistru militar clasa a II-a, maistru militar clasa I şi maistru militar principal.[61] Aceste grade sunt echivalente cu gradul de sergent-major (maistru militar cl. a IV-a) şi restul gradelor de subofiţer. Existenţa gradului de maistru militar principal ne arată faptul că la acea perioadă gradul de plutonier adjutant fusese şi el reinstituit.[62] Însemnele de grad diferă între armata de uscat şi aviaţie, pe de-o parte, şi marină pe de altă parte.

Pentru armata de uscat şi aviaţie, maiştrii militari poartă galoane din metal inoxidabil ştanţat, cu desen în zig-zag, de culoare albă, cu lăţimea de 10 mm. Galoanele de grad sunt în unghi de 120°, iar cele pentru clase sunt drepte cu lăţimea de 10 mm, iar lungimea de 25 mm. Epoleţii sunt acelaşi model şi culoare ca şi la subofiţeri.

Galoanele se aplică pe epoleţi astfel: la maistrul militar principal, trei galoane în formă de unghi şi trei galoane fixate în deschizătura unghiului; la maistrul militar cl. I, două galoane în formă de unghi şi trei galoane fixate în deschizătura unghiului; la maistrul militar cl. a II-a, două galoane în formă de unghi şi două galoane fixate în deschizătura unghiului; la maistrul militar cl. a III-a, două galoane în formă de unghi şi un galon fixat în deschizătura unghiului; la maistrul militar cl. a IV-a, două galoane în formă de unghi.[63]

Pentru marină maiştrii militari poartă un galon din metal galben inoxidabil ştanţat cu lăţimea de 10 mm, cu excepţia maistrului militar cl. a IV-a, şi stele în cinci colţuri, din metal galben cu diametrul de 14 mm, fiind de acelaşi model ca pentru ofiţerii inferiori. Epoleţii sunt acelaşi model ca pentru subofiţerii de marină, cu deosebirea că pentru maistrul militar principal se aplică un şnur galben pe marginea epoletului. Galonul se aplică la distanţa de 10 mm de capătul dinspre umăr al epoletului cu excepţia maistrului militar principal la care se aplică la 5 mm. Pe epolet se aplică semnul de armă (specialitate) în care este confirmat maistrul.[64]

Stelele se aplică astfel pe epoleţi: la maistrul principal 4 stele; primele stele se fixează cu centrul la distanţa de 15 mm de marginea galonului; a treia stea se fixează la distanţa de 20 mm de linia centrului primelor două stele, iar a patra stea se fixează la 20 mm de centrul stelei a treia; la maistrul clasa I, 3 stele; primele două stele se fixează cu centrul la 20 mm de marginea galonului, iar a treia se fixează la 25 mm de linia centrului primelor două stele; la maistrul clasa a II-a, 2 stele; prima stea se fixează la 25 mm de marginea galonului, a doua se fixează la distanţa de 25 mm de centrul primei stele; la maistrul clasa a III-a, o stea care se fixează cu centru la distanţa de 30 mm de marginea galonului;

---

[61] Şeful U. M. 02574 G., *Circulara Nr. B 8297 din 22 iulie 1965 a şefului U. M. 02574 G . privind portul însemnelor de grad de către maiştrii militari din Forţele Armate ale Republicii Populare Române*, Arhiva personală H. Şerbănescu, dosar Uniforme, 1948-1989.

[62] Din păcate cercetarea nu a făcut posibilă încă identificarea exactă a actului normativ exact care face această reintroducere, dar aceasta este încă în curs de desfăşurare.

[63] Şeful U. M. 02574 G., *Circulara Nr. B 8297 din 22 iulie 1965 a şefului U. M. 02574 G . privind portul însemnelor de grad de către maiştrii militari din Forţele Armate ale Republicii Populare Române*, Arhiva personală H. Şerbănescu, dosar Uniforme 1948-1989.

[64] *Ibidem.*

la maistrul clasa a IV-a, o stea care se fixează cu centrul la distanţa de 40 mm de capătul dinspre umăr al epoletului.[65]

Semnele de armă sunt de aceeaşi culoare ca galoanele sau stelele, albe pentru maiştrii militari din armata de uscat şi aviaţie şi galbene pentru maiştrii militari din marină.

În această perioadă de reintroduceri uniformologice apar şi inovaţii ce merg pe linia tradiţională, în speţă noua *ţinută de ceremonie pentru ofiţeri şi generali atât tereştri cât şi de aviaţie.* Aceasta este de culoare bleumarin deschis şi este făcută din lână 100%.[66]

Vestonul este deschis la gât şi este încheiat la patru nasturi de uniformă. Croiala este după modelul general cu patru buzunare aplicate, cu clape încheiate cu un nasture mic de uniformă, două sus în faţă şi două jos în lateral. Manşetele sunt drepte şi paspoalate cu paspoal de culoare roşie, dacă ofiţerul face parte din Forţele terestre sau bleu-ciel, dacă face parte din Aviaţie. Pe manşete sub paspoal sunt cusuţi doi nasturi mici de uniformă. Spatele este lucrat din două bucăţi, iar în partea inferioară la ultimii 15-25 cm se aplică un şliţ, în funcţie de lungimea vestonului.[67]

Pe gulerul vestonului se aplică petliţe. Aceste petliţe constituie un element de noutate uniformologică dat fiind faptul că reprezintă o frunză de stejar cu trei lobi, pentru generali, sau doi lobi, pentru ofiţeri, cu două ghinde la baza ramurei, montată pe paspoal conturat de culoare, albastru sau roşu. În cazul generalilor medici, farmacişti, ingineri, de justiţie sau intendenţă paspoalul este vişiniu. Aceste petliţe pot fi brodate cu fir auriu sau pot fi lucrate din metal galben ştanţat. Orientarea lobilor este cu partea arcuită a curbei spre interior şi cu capetele spre exterior.[68] Începând din anii '80 aceste petliţe vor putea fi purtate de ofiţeri la toate ţinutele, petliţa săgeată ramânând în uz numai pentru elevii subofiţeri, maiştrii militari şi trupă.

Şapca acestei ţinute este lucrată din punct de vedere al croielii după modelul general al Armatei. Materialul din care este croită este acelaşi cu cel al vestonului. Banda este de culoarea paspoalului ca şi culoarea vipuştii calotei.

Emblema acestei ţinute este o altă noutate. Aceasta reprezintă stema R.S.R. cu interiorul emailat, confecţionată din metal galben aurit aplicată pe o rozetă. Stema este înconjutată de o broderie de trei sau două frunze de stejar, confecţionate din fir metalic aurit (canetil). Aceasta poate fi confecţionată şi din metal galben aurit, prin ştanţare.[69]

Cozorocul este de culoare neagră, de formă ovală. Pe cozoroc, se aplică o frunză de stejar brodată din fir metalic aurit sau din metal galben aurit. Pentru generali aceasta este dublată la capete pe o treime din fiecare jumătate. Acesta constituie un alt element de noutate dar care are rădăcini interbelice. Tot în anii '80 aceşti lauri se vor generaliza la

---

[65] *Ibidem.*

[66] General-locotenent dr. T. Dafinescu, colonel (r) I. Boaţă, *Serviciile Armatei Române*, p. 353.

[67] *Regulament pentru stabilirea, descrierea şi portul uniformelor militarilor Forţelor armate ale R.S.R*, p. 24.

[68] *Ibidem*, p.52.

[69] *Ibidem*, p. 69.

toate ținutele revenindu-se la tradiția românească.

Un alt lucru important este reintroducerea ținutei deschise la gât pentru subofițeri. Practic aceasta face ca aceştia să capete o uniformă similară cu cea a ofițerilor, cu singura diferență privind însemnele de grad şi de categorie.

Pentru *Marina militară* schimbările sunt similare cu cele de la Forțele terestre. Astfel şi aici apare o ținută de gală bleumarin care este similară cu cea de oraş însă comportă o centură din piele neagră, dimensiunile şi paftaua similare cu cele ale Forțelor terestre. În rest modificările se înscriu pe aceeaşi linie.

În anul 1977, a avut loc o importantă premieră şi anume o reîntoarcere la valorile clasice ale uniformelor româneşti. S-a revenit la culoarea albastru petrol pentru aviație şi la semnul tradițional reprezentat de un vultur cu aripile deschise.[70] Totodată insignele de aviație au preluat vechiul model al insignei de pilot, vulturul cu zbor deschis, schimbându-i doar stema regală cu cea republicană şi adăugînd pe bombă numărul clasei. Din acest model s-au dezvoltat şi celelalte insigne de specialitate.

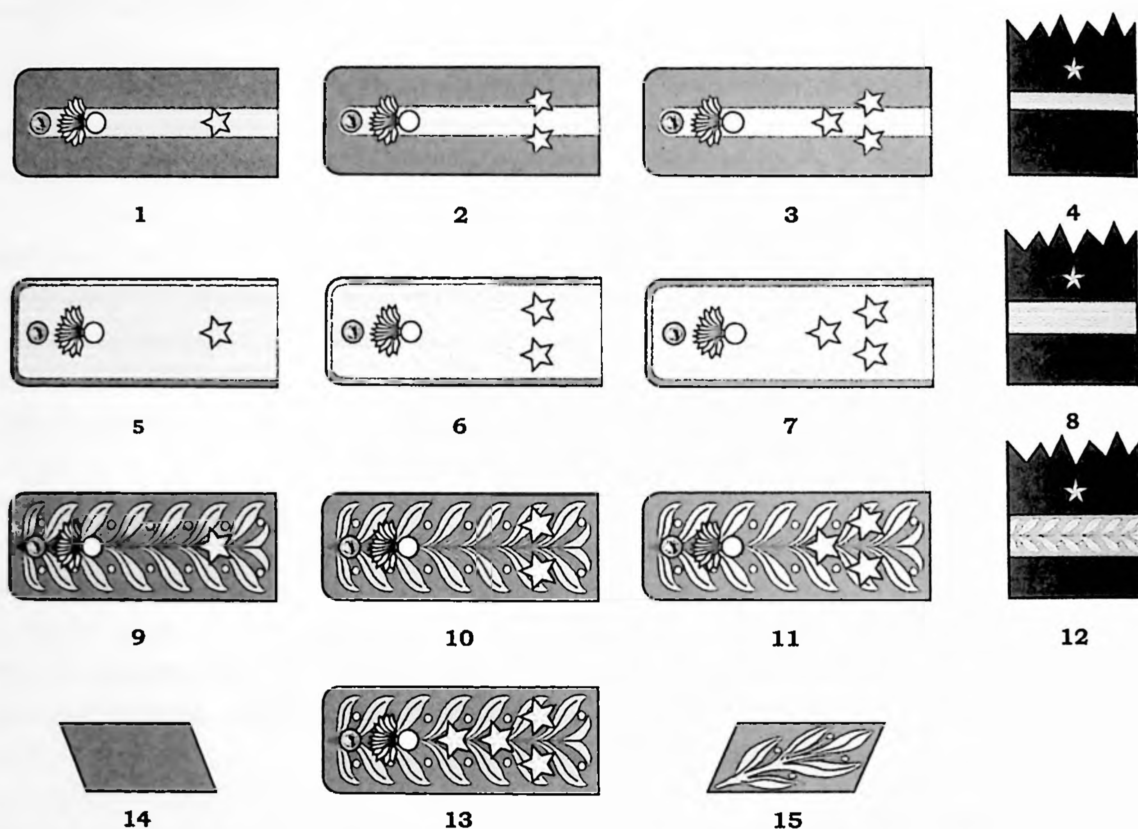
Acestea ar fi ultimele schimbări în esența uniformelor armatei române, fiind cele purtate până la reformele uniformologice din anul 1990.

Multe din reglementări s-au aplicat şi pentru Ministerul de Interne. Diferențele notabile sunt acelea ale existenței unei uniforme de alte culoare pentru miliție şi penitenciare, recte gri-bleu, dar care păstrează în principal normele descrise mai sus. Pentru armele vechi, grăniceri şi pompieri, normele se aplică exact, iar pentru securitate are loc o preluare a uniformelor jandarmeriei din epocă.

---

[70] General-locotenent dr. Traian Dafinescu, colonel (r) Ioan Boață, *Serviciile Armatei Române*, p. 354.

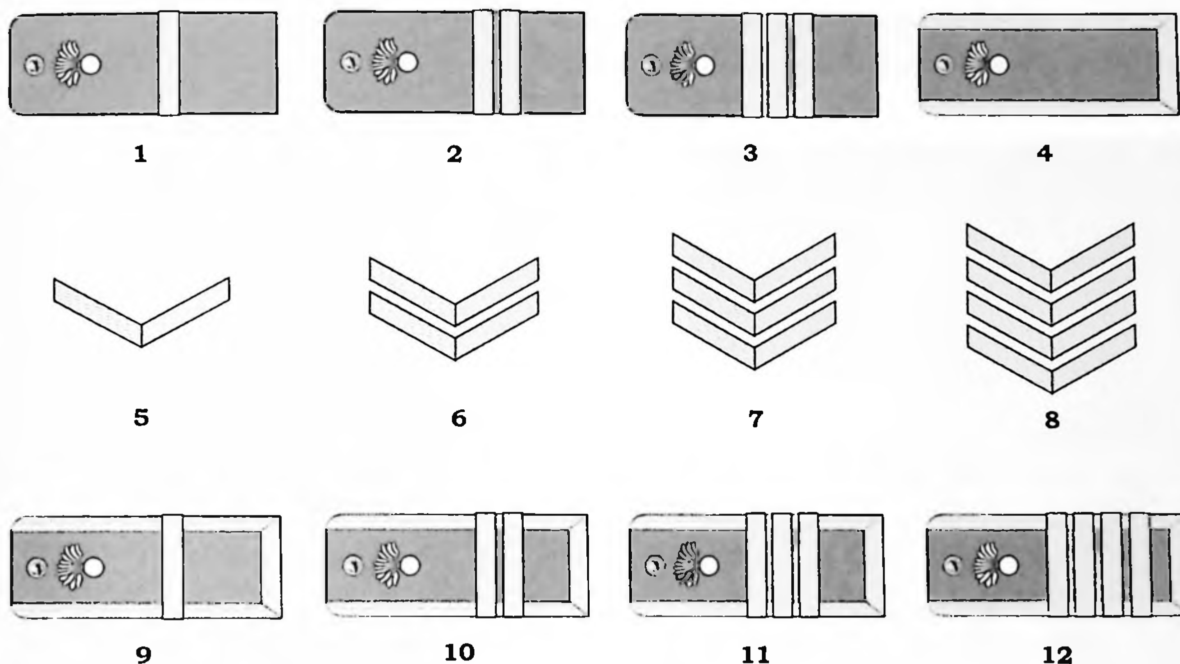
Însemnele de grad pentru modelul de uniformă 1948-1950[71]

Grade şi însemne model 1948 ofiţeri şi generali:
1. sublocotenent infanterie; 2. locotenent infanterie; 3. căpitan infanterie; 4. galon de mănecă pentru ofiţeri inferiori de marină; 5. maior; 6. locotenent-colonel; 7. colonel; 8. galon de mânecă pentru ofiţeri superiori de marină; 9. general-maior; 10. general-locotenent; 11. general-colonel; 12. galon de mânecă pentru amirali;13. general de armată 14. petliţă ofiţeri si trupă; 15. petliţă generali.

---

[71] Apud. Horia Şerbănescu, *Uniformele şi echipamentul Armatei române în epoca comunistă. Perioada de început. 1948-1950*, în „Buletinul Muzeului Militar Naţional", Nr. 1/2003, partea I, Bucureşti, 2003.

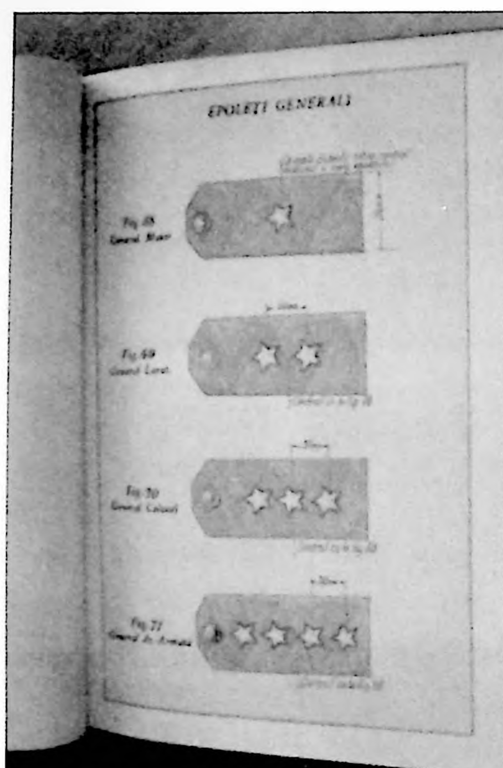

Grade şi însemne trupă şi subofiţeri:
1-3 şi 5-7. fruntaş, caporal, sergent de uscat şi marină; 4 şi 8. sergent instructor; 9. sergent major; 10. plutonier; 11. plutonier major, 12. plutonier major şef

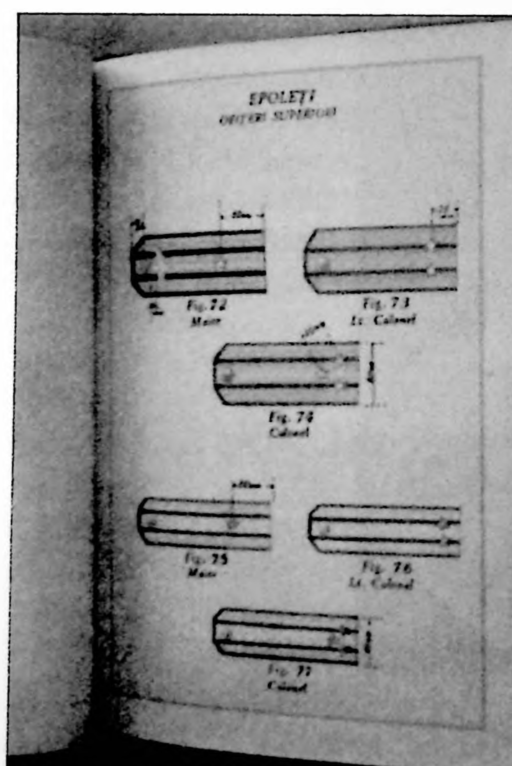

Sublocotenent aviaţie uniformă md. 1948

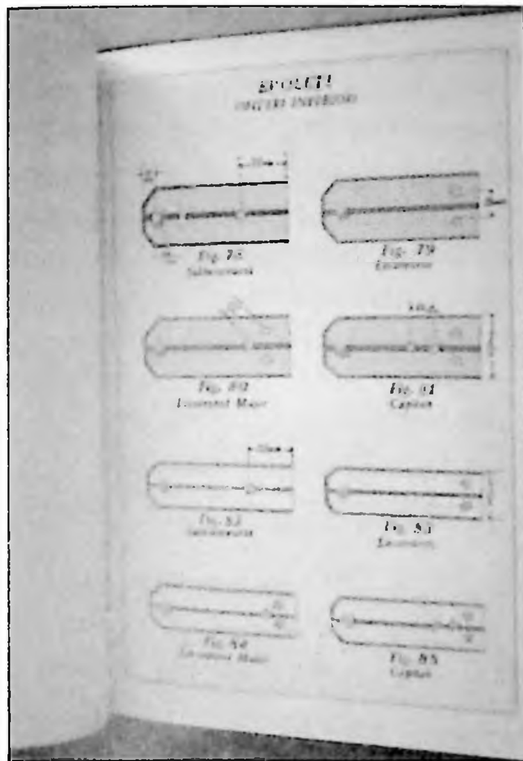
Grade şi efecte model 1950/1952, fotografiate direct din Regulament nr. 4 pentru stabilirea şi portul uniformelor, uniforma aproape perfect copie după cea sovietică.

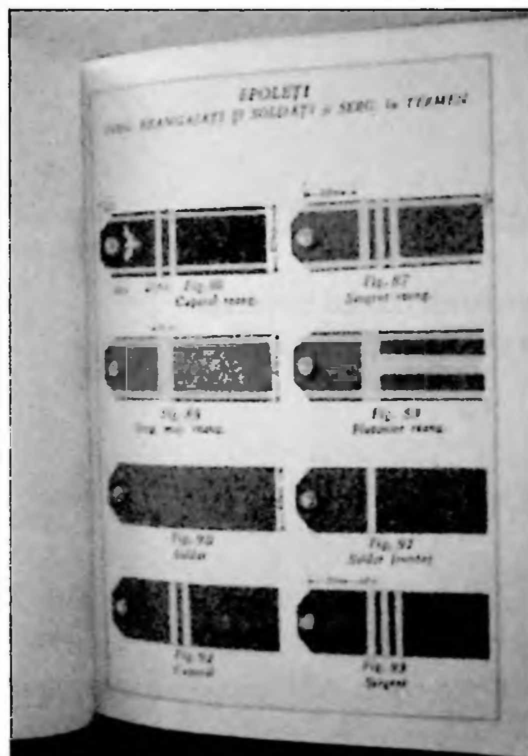
Epoleţi general maior, general locotenent, general colonel, general de armată cu detalii de croială identice cu cele ale armatei sovietice

Epoleţi maior, lt-colonel, colonel, combatanţi (cei de sus cu galon galben) şi necombatanţi (cei de jos cu galon alb) cu detalii de croială identice cu cele ale armatei sovietice

Epoleți sublocotenent, locotenent, locotenent major, căpitan (detalii la fel ca mai sus)

Epoleți sergenți reangajați și soldați și sergenți în termen. În 1950 după desființarea Corpului subofițerilor și maiștrilor militari se înființează Corpul sergenților și cartnicilor de marină după modelul sovietic. Gradele de sergent reangajat erau de la caporal la plutonier. (caporal reangajat, sergent reang., sergent major reang., plutonier reang., soldat, soldat-fruntaș (sic!), caporal, sergent)

Bluza-cămaşă mai bine zis rubaşca sovietică clasică inspirată din portul rus popular, cel mai bun exemplu de sovietizare a armatei

Uniforme în perioada reinstituirilor, momentul în care se renunță la o serie de însemne sovietice (petlițe, grade subofițeri, ținute închise la gât pentru ofițeri, rubașca) și se introduc cele românești de tradiție

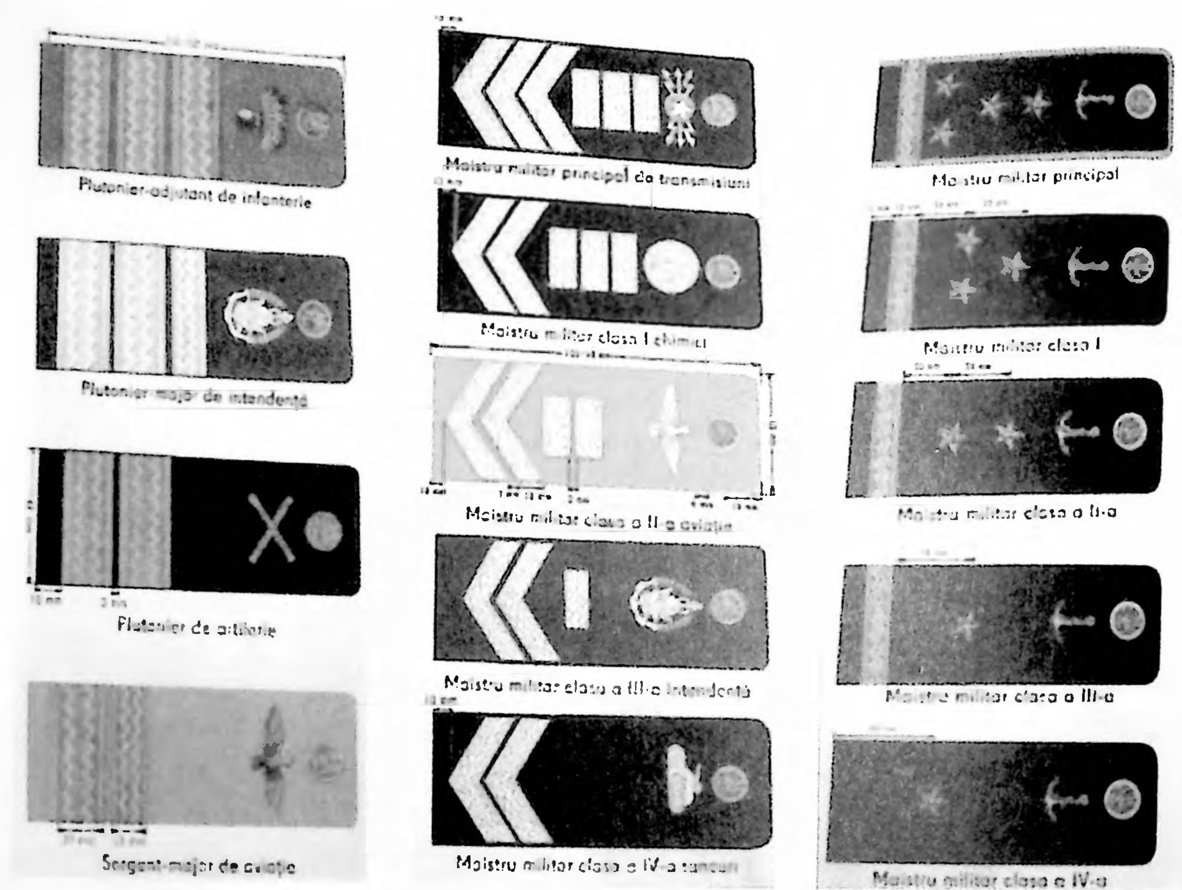
General
Uniforma de
Ceremonie

Ofițer
Uniformă
de oraș
și serviciu

Subofițer
Uniformă
de oraș
și serviciu

Trupă
Uniformă
de oraș
și serviciu

Model 1957/1959

Grade de subofițeri, maiştri militari tereştri şi de aviație şi maiştri militari de marină model. 1965 fotografiate direct din Regulamentul nr. 4

CONSTITUȚIILE DIN 1948, 1952 ȘI 1965

I. Cadrul juridic general

Abordarea problematicii legislative și constituționale ajută la înțelegerea modalităților prin care s-au constituit și desăvârșit instituțiile noului regim democrat-popular, dar și la descifrarea evoluției sinuoase și contradictorii spre o temporară liberalizare, urmată apoi de anularea treptată a principalelor structuri economice, politico-juridice și culturale pe care s-a clădit „socialismul în libertate", cu „față umană". „De altfel, toate regimurile comuniste, începând cu cel sovietic, au manifestat o preocupare pentru elaborarea și promulgarea constituțiilor, considerându-le ca fiind expresia juridică a raportului real de forțe în lupta de clasă"[1].

Măcinate de perioada anterioară preluării complete a puterii de către regimul comunist (1945–1947), instituțiile juridice ale statului de drept au suferit lovitura decisivă odată cu instaurarea Republicii Populare. La nivel legislativ, această perioadă a coincis cu mutații semnificative la nivelul principiilor de drept și al rolului justiției în societate. Supremația legii a fost rapid înlocuită cu dictatura proletariatului, iar independența justiției cu supunerea sa față de forța politică ce conducea statul român.

Procesul de subordonare a puterii judecătorești începe imediat după preluarea puterii politice, acesta fiind unul dintre obiectivele prioritare ale noului regim. Instanțele de judecată au fost subordonate, succesiv, prin Legea 312 din 24 aprilie 1945 privind judecarea criminalilor de război – care stabilea că, în compunerea unui complet de judecată vor intra 2 judecători profesioniști și 7 reprezentanți ai poporului – și prin Legea de organizare a justiției potrivit Legii din 28 noiembrie 1947, care extindea acest mod de formare a completului de judecată.

Anularea independenței instanțelor de judecată a fost completată printr-o puternică epurare a corpului judecătorilor și prin desființarea principiului inamovabilități, astfel încât cariera judecătorilor se afla în puterea executivului. De altfel, în textul legii se afirma

---

[1] Angela Banciu, *Istoria vieții constituționale în România (1866–1991)*, Casa de editură și presă „Șansa" – S.R.L., București, 1996, p. 197.

explicit: *„judecătorii trebuie să apere interesele clasei muncitoare, să protejeze noua democrație și să pedepsească inamicii poporului"*[2].

Această nouă formă de justiție, l-a făcut pe ministrul de Interne Teohari Georgescu să afirme că justiția, *„sprijinindu-se pe instituția asesorilor populari ce au la baza lor Constituția și legile ce decurg din ea, loveşte cu necruțare nu numai în oficinele de spionaj și în bandele de complotişti, dar și în acele elemente exploatatoare care vor să împiedice construirea socialismului"*.

Ulterior, în 1948, avocații au fost excluşi din barouri, fiind ulterior admişi doar aceia care au primit aprobare din partea unor comisii de verificare, fapt care a condus la reducerea numărului acestora la sub 20 de procente din numărul anterior epurării.

Acest proces de subordonare a justiției a continuat cu elaborarea Constituției din 1948, urmată de cea din 1952 şi de cea din 1965, cu modificarea legislației penale începând cu 1948 şi a celorlalte izvoare principale ale dreptului. Tot acest ansamblu, instituit rapid, din primii ani ai preluării puterii, a permis instaurarea unui sistem juridic al cărui scop era crearea omului nou, prin construirea unei societăți lipsită de individualități apărată doar formal[3].

a. Caracterele generale ale legislației democrat-populare (socialiste)

Legislația comunistă a adus în lumea juridică românească un set de caracteristici noi, relativ numeroase, unele din ele sunt definitorii pentru caracterizarea a regimului comunist.

Caracterul de clasă al legislației este una dintre aceste trăsături. Întreaga legislație represivă după 1948 a fost construită pe ideea de luptă de clasă, în condițiile în care mare parte din normele juridice aplicabile erau îndreptate fățiş sau mai puțin contra unor întregi grupuri sociale. Se pot identifica multe norme juridice, majoritatea cu caracter represiv, care stabilesc diverse sancțiuni ori impun interdicții unor categorii de persoane, identificate ca grupuri: chiaburii, foştii proprietari de moşii etc.

O astfel de caracteristică este de neacceptat într-un stat de drept, întrucât impune o legislație discriminatorie, ce violează orice principiu de drept, precum şi norme de *jus cogens* ale dreptului internațional.

Caracterul complet discriminatoriu al legislației represive poate fi uşor ilustrat printr-un singur exemplu: *Ordinul nr. 100 al Direcției Cabinet din 3 aprilie 1950.*

---

[2] Teohari Georgescu, *Democrația populară – formă a dictaturii proletariatului. Sfaturile populare, baza politică a regimului de democrație populară*, lecție ținută în ziua de 17 octombrie 1949 la Universitatea serală de marxism-leninism, broşură de uz intern, Bucureşti, 1949, p. 14.

[3] *Raport final – Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste în România*, Bucureşti, 2006, p. 397.

Securitatea Poporului, în acord cu teza *„ascuțirii luptei de clasă“*, arăta că „duşmanul de clasă din țara noastră, fabricanții şi moşierii expropriați, bancherii şi marii negustori, elemente deblocate şi epurate din aparatul de stat şi chiaburii, slugi ale imperialismului, caută prin orice fel de mijloace ca: zvonuri alarmiste, injurii, manifestări rasiale şi şovine, instigări, misticism religios, mergând până la acte de teroare, sabotaj, diversiune, să creeze agitație, să alarmeze populația, să îndemne la nesupunere, să împiedice construirea socialismului“[4].

Fireşte, era vizat „duşmanul de clasă“, aşa cum era definit în preambulul Ordinului nr. 100/1950. Intrau în atenția organelor represive cei care „lansează sau răspândesc zvonuri alarmiste tendențioase, duşmănoase, ascultă şi difuzează propaganda deşănțată a posturilor de radio imperialiste, toți cei care aduc injurii Partidului Muncitoresc Român, conducătorilor săi“[5], ca şi U.R.S.S.-ului şi lui Iosif Vissarionovici Stalin.

De asemenea, erau pasibili de internare în lagăr cei ce frecventează „bibliotecile, concertele şi în general manifestările propagandistice ale legațiilor imperialiste“ sau întrețin legături cu funcționarii lor şi familiile acestora, instigatorii la „manifestări rasiale şi şovine“ şi la nesupunere şi neexecutare „în contra măsurilor guvernului“.

Astfel, denigrarea sau împotrivirea la colectivizare, colectări, planurile de însămânțări şi comasări, prozelitismul religios, transmiterea de ştiri „tendențioase, alarmiste, duşmănoase prin corespondență internă sau externă“ atrăgea trimiterea în lagăr. Aceeaşi măsură privea şi „elemente cu un trecut reacționar cunoscut sau foştii exploatatori care ocupă încă în producție posturi de răspundere“.

Caracterul secret al legislației represive este o altă trăsătură care îndepărtează legislația comunistă, în special cea din primii ani ai deceniului al VI-lea, de ideea de stat de drept. Caracterul public al oricărei legi, tradus în noțiunea de accesibilitate a normei juridice, este unul dintre elementele esențiale ale acesteia. Însă dacă au existat prevederi secrete, este evident că nu se putea aplica nici principiul conform căruia „necunoaşterea legii nu absolvă de răspundere“.

Fără posibilitatea de a cunoaşte legislația represivă, persoanele au fost condamnate ori sancționate cu măsuri privative de libertate, fiind astfel deschisă calea abuzurilor, cu atât mai mult cu cât multe dintre aceste măsuri au fost aplicate de către organe ale puterii administrative – de regulă, cele de miliție şi de securitate.

Caracterul secret al unei importante părți a legislației represive a fost determinat şi de faptul că statul român ratificase o mulțime de tratate internaționale, inclusiv cele privind protecția drepturilor fundamentale.

Astfel au fost Decretul nr.62 din februarie 1955, care a „completat“ Codul penal cu art. 193.[6]

---

[4] ASRI, fond D, dosar 10089, ff. 64-65.

[5] *Ibidem.*

[6] *Ibidem.*

În textul acestui articol era incriminată „activitatea intensă contra clasei muncitoare sau a mişcării revoluţionare, desfăşurată într-un post de răspundere în aparatul de stat sau într-un serviciu secret pe timpul regimului burghezo-moşieresc", pedepsită cu temniţă grea pe viaţă şi confiscarea totală a averii.

Tot un caracter secret a avut şi Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 1154 din 26 octombrie 1950, privind „domicilierea în centrele aglomerate". La art. 2 se arăta că se pot stabili în oraşe „angajaţii organelor şi instituţiilor de stat", ai întreprinderilor şi organizaţiilor obşteşti, militarii mutaţi în interes de serviciu şi descendenţii acestora, numai în baza obţinerii unei repartiţii de locuinţă şi a unei vize de mutare eliberată de Miliţie.

Această hotărâre a fost completată ulterior. Astfel, la 25 august 1952 se aproba o nouă hotărâre a Consiliului de Miniştri pentru înfiinţarea coloniilor de muncă, a domiciliului de muncă şi a batalioanelor de muncă. HCM 1554/1952 este însă mult mai elaborată, cuprinzând 20 de articole structurate pe cinci capitole. Purtând menţiunea „nepublicată", acest text secret de lege a constituit baza măsurilor aşa-zis administrative luate până în 1954, la abrogarea sa. În privinţa dislocărilor, se motiva că acestea s-au decis „pentru a uşura supravegherea activităţii elementelor duşmănoase şi străine de clasa muncitoare şi pentru a curăţi cele mai importante centre vitale ale ţării de elementele duşmănoase" (art. 1).

Exemplele ar putea continua. Caracterul secret al legislaţiei indică nivelul de ipocrizie în materie legislativă, prin încercarea de a ascunde legislaţia represivă a epocii propriei populaţii ori cancelariilor străine, creându-şi astfel un alibi de imagine şi lăsând senzaţia că măsurile represive care s-au luat de-a lungul timpului reprezentau o iniţiativă locală a unor autorităţi represive, nu politica oficială a statului.

Prin publicarea unor decrete, hotărâri ale Consiliului de Miniştri şi ale MAI sau simple decizii ministeriale ale şefilor Securităţii, în baza cărora zeci şi zeci de mii de oameni au fost internaţi în lagăre, deportaţi, cu domiciliu obligatoriu sau confiscări de bunuri, fără să fi făcut obiectul unei decizii judecătoreşti în acest sens, regimul de la Bucureşti ar fi dezvăluit astfel mijloacele represive de multe ori cu un caracter vădit arbitrar prin care îşi asigura stabilitatea.

Pe cale de consecinţă, mai ales în noul context internaţional al primilor paşi de „dezgheţ" al relaţiilor est-vest, România, semnatară a Convenţiei de la Geneva şi admisă în 1955 ca membru al Naţiunilor Unite, ar fi fost pusă într-o situaţie delicată[7].

Pentru aceste motive, asupra unei bune părţi a legislaţiei represive care a stat la baza acţiunilor Securităţii s-a păstrat un secret desăvârşit.

---

[7] Liviu Ţîrău, *În căutarea României: recomandările făcute Departamentului de Stat de către Robert H. Thayler, ministrul S.U.A. la Bucureşti, la încheierea misiunii sale în România*, în volumul *România şi relaţiile internaţionale în secolul XX, In Honorem Vasile Vesa*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2000, pp. 231-232.

Caracterul ideologic al legislației este evident pentru oricine parcurge constituțiile din 1952 și 1965, care au fost utilizate nu atât pentru a regla raporturile dintre instituțiile statului și a stabili drepturile fundamentale, ci pentru a afirma principii de natură politică. Această trăsătură conduce la faptul că regăsim în actele fundamentale ale României din acea vreme formulări care astăzi par hilare și care, juridic vorbind, nu pot fi socotite norme juridice, ci, cel mult, declarații politice, al căror loc nu este într-un text de lege.

Exemplele sunt art. 7 din Constituția din 1948 – „Bunurile comune ale poporului constituie temelia materială a propășirii economice și a independenței naționale a Republicii Populare Române“, art. 12 din același act – „Munca este factorul de bază al vieții economice a Statului. Ea este o datorie a fiecărui cetățean. Statul acordă sprijin tuturor celor ce muncesc, pentru a-i apăra împotriva exploatării și a ridica nivelul lor de trai“ sau art. 23 din actul fundamental – „Statul încurajează și sprijină dezvoltarea științei și a artei și organizează institute de cercetări, biblioteci, edituri, teatre, muzee, conservatoare“.

În același mod, art. 3 din Constituția din 1952 e fără niciun fel de finalitate juridică: „Republica Populară Română s-a născut și s-a întărit ca rezultat al eliberării țării de către forțele armate ale Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste de sub jugul fascismului și de sub dominația imperialistă, ca rezultat al doborârii puterii moșierilor și capitaliștilor de către masele de la orașe și sate în frunte cu clasa muncitoare, sub conducerea Partidului Comunist Român“; art. 6 – „Fundamentul formațiunii social-economice socialiste este proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție care are fie forma proprietății de stat (bun comun al poporului), fie forma proprietății cooperatiste-colectiviste (proprietatea gospodăriilor agricole colective sau a organizațiilor cooperatiste).

În formațiunea socialistă a economiei naționale este lichidată exploatarea omului de către om. Formațiunea socialistă, căreia îi aparține rolul conducător în economia națională a Republicii Populare Române, constituie baza dezvoltării țării pe calea socialismului. Statul de democrație populară, proclamând ca principală sarcină a sa construirea socialismului, întărește și lărgește neîncetat formațiunea socialistă, asigură creșterea neîntreruptă a bunei stări materiale și a nivelului cultural al oamenilor muncii“ sau art. 8 – „Pământul în Republica Populară Română aparține celor ce-l muncesc“. (Constituția din 1952)

Treisprezece ani mai târziu (1965), sub considerentul de a întări fundamentul „juridic“ al puterii politice, apare o nouă Constituție care proclamă alte principii de bază ale regimul socialist prin art. 1 – „Republica Socialistă România este stat al oamenilor muncii de la orașe și sate, suveran, independent și unitar“, art. 2 – „Întreaga putere în Republica Socialistă România aparține poporului, liber și stăpân pe soarta sa.“

Puterea poporului se întemeiază pe alianța muncitorească-țărănească. În strânsă unire, clasa muncitoare – clasa conducătoare în societate –, țărănimea, intelectualitatea, celelalte categorii de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, construiesc orânduirea socialistă, creând condițiile trecerii la comunism.

Art. 26 – „Cetățenii cei mai înaintați şi mai conştienți din rândurile muncitorilor, țăranilor, intelectualilor şi ale celorlalte categorii de oameni ai muncii se unesc în Partidul Comunist Român, cea mai înaltă formă de organizare a clasei muncitoare, detaşamentul ei de avangardă. Partidul Comunist Român exprimă şi slujeşte cu fidelitate năzuințele şi interesele vitale ale poporului, îndeplineşte rolul conducător în toate domeniile construcției socialiste, îndrumă activitatea organizațiilor de masă şi obşteşti, precum şi a organelor de stat" (Constituția din 1965).

II . Constituțiile 1948-1952-1965

Adoptarea constituțiilor comuniste, în intervalul postbelic, la nivelul întregii Europe dominate de puterea sovietică, marchează un moment de ruptură în istoria dreptului public, anunțând intenția noilor regimuri de a modela societatea în acord cu proiectul lor totalitar.

Ele au format noul cadru legal de dominație a partidului unic.

Constituțiile adoptate în 1948, 1952 şi 1965 nu pot fi aşezate în categoria constituțiilor autentice.

Dacă acceptăm, pornind de la sugestiile lui Giovanni Sartori[8], că finalitatea actelor constituționale, încă de la debutul secolului XIX, a fost aceea de a proteja libertatea individuală şi de a limita autoritatea guvernământului, noile legi cu vocație constituțională de după 1948 nu pot fi încadrate în această serie istorică. Departe de a fi instrumente a căror vocație este ocrotirea libertății şi îngrădirea puterii de stat, ele au ca misiune originară crearea condițiilor de manifestare ale unui stat totalitar.

Cele 3 constituții nu mai utilizează setul de concepte cu care opera dreptul constituțional clasic în România.

În definiția totalitarismului propusă de Raymond Aron[9], prezența partidului unic este un element central. Odată cu schimbarea de regim, dispar din vocabularul constituțional ideile de separație sau echilibru al puterilor în stat, noțiunile de regim reprezentativ şi de mandat imperativ. De asemenea existența unui set de drepturi fundamentale de la care nu se poate deroga va lipsi cu desăvârşire.

În noua ecuație constituțională, al cărei model de inspirație este constituția sovietică din 1936, singurul aspect relevant este abilitatea statului de democrație populară de a

---

[8] Pentru distincția dintre constituțiile autentice şi cele fără vocație constituțională vezi textul clasic al lui Giovanni Sartori, *Constitutionalism: A Preliminary Discussion*, în „The American Political Science Review", 4/1962, pp. 853-864.

[9] În definiția totalitarismului propusă de Raymond Aron, prezența partidului unic este un element central; vezi şi capitolul dedicat ficțiunilor constituționale sovietice în vol. *Democratie et totalitarisme*, Paris, Gallimard, 1996, pp. 24–262.

atinge obiectivele fixate de puterea politică. În această ordine de idei, o calificare corectă a acestor legi fundamentale este înscrierea lor în familia pseudoconstituțiilor: *orice apropiere de constituțiile democrațiilor constituționale este nelegitimă intelectual și contra-productivă.*[10]

a. Baza constituțională a regimului democrat-popular (socialist)

Constituția din 1948

Principalele prevederi constituționale cuprind câteva elemente de o noutate absolută, dintre care unul este monopolul politic al partidului unic şi totalitar. Abandonarea pluralismului politic, vizibilă încă din anii 1946-1947, devine regulă constituțională în deceniul care se deschide o dată cu *legea fundamentală de la 1948*[11].

Prin Legea nr. 363 din 30 decembrie 1947 pentru constituirea Statului Român în Republica Populară Română, promulgată prin Decretul nr. 2299 din 30 decembrie 1947 şi publicată în „Monitorul Oficial" nr. 300 bis din 30 decembrie 1947, Constituția din 1923, repusă parțial în vigoare în septembrie 1944 şi modificată prin acte ulterioare, a fost expres abrogată, Adunarea Deputaților stabilind că urmează a fi aleasă, la o dată ce o va desemna ulterior, o Adunare Constituantă care va hotărî asupra noii Constituții a Republicii Populare Române.

Adunarea Deputaților, aleasă în noiembrie 1946 pe baza Decretului nr. 2218/1946 şi a Legii nr. 560/1946, trece puterea legislativă asupra Guvernului, (Decretul nr. 372 din 25 februarie 1948 şi publicat în „Monitorul Oficial" nr. 46 din 25 februarie 1948).

Prin acelaşi act normativ se stabilesc alegerile pentru Marea Adunare Națională la 28 martie 1948, desfăşurate pe baza Legii nr. 560/1946, se convoacă Marea Adunare Națională la 6 aprilie 1948 şi se stabileşte că aceasta va elabora Constituția Republicii Populare Române şi apoi va exercita atribuțiile Adunării Legislative Ordinare.

În şedința din 13 aprilie 1948, Marea Adunare Națională votează Constituția Republicii Populare Române (Legea nr. 114/1948), cu unanimitate de 401 voturi[12].

---

[10] Vezi şi capitolul dedicat ficțiunilor constituționale sovietice în vol. *Democratie et totalitarisme*, Paris, Gallimard, 1996, pp. 24–262.

[11] Constituția Republicii Populare Române, emitent: Marea Adunare Națională, publicat în: „Monitorul Oficial", nr. 87 bis din 13 aprilie 1948. Data intrării în vigoare: 13 aprilie 1948.

[12] Constituția a fost promulgată prin Decretul nr. 729 din 13 aprilie 1948 al Prezidiumului Provizoriu al Republicii Populare Romane, semnat de Preşedintele Prezidiumului Provizoriu, C. I. Parhon, şi de Secretarul Prezidiumului Provizoriu, G. C. Stere, contrasemnat de Preşedintele Consiliului de Miniştri, dr. Petru Groza, şi de ministrul Justiției, Avram Bunaciu. Ea a fost publicată în „Monitorul Oficial", partea I, nr. 87 bis din 13 aprilie 1948 şi a intrat în vigoare la aceeaşi dată.

Constituția Republicii Populare Române din 1948 era compusă din 105 articole, grupate în 10 titluri.

Principalele formulări sunt următoarele :

– Art.1 – Republica Populară Română este un Stat popular, unitar, independent și suveran.

– Republica Populară Română a luat ființă prin lupta dusă de popor, în frunte cu clasa muncitoare, împotriva fascismului, reacțiunii și imperialismului *(rescrierea istoriei, R.P.R. a luat ființă în urma confiscării puterii de către Partidul Comunist).*

– În Republica Populară Română întreaga putere în stat emană de la popor și aparține poporului. Poporul își exercită puterea prin organe reprezentative, alese prin vot universal, egal, direct și secret. Bunurile comune ale poporului constituiesc temelia materială a propășirii economice și a independenței naționale a Republicii Populare Române. Apărarea și dezvoltarea bunurilor comune ale poporului sunt o îndatorire a fiecărui cetățean *(în fapt, puterea aparținea Partidului Muncitoresc <Comunist> Român).*

– Proprietatea particulară și dreptul de moștenire sunt recunoscute și garantate prin lege. Proprietatea particulară, agonisită prin muncă și economisire, se bucură de o protecție specială.

În ceea ce privește „Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor" la art. 16 – „Toți cetățenii Republicii Populare Române, fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie sau grad de cultură, sunt egali în fața legii."

Implicarea politicului, prin partidul unic, în toate domeniile inclusiv în sistemul de apărare și ordine publică, adică în armată, se observă și în următorul articol constituțional:

– art. 17 – „Toți cetățenii, fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie, grad de cultură, profesiune, inclusiv militarii, magistrații și funcționarii publici, au dreptul să aleagă și să fie aleși în toate organele Statului."

Drepturile și libertățile fundamentale ale cetățeanului sunt păstrate doar cu caracter declarativ în textul constituțional.[13]

Constituția din 1948 a fost amendata prin Legea nr. 3/1952 privitoare la modificarea art. 61 din Constituția Republicii Populare Române, publicată în „Buletinul Oficial" nr. 16 din 29 martie 1952.

[13] ART. 27

Libertatea conștiinței și libertatea religioasă sunt garantate de Stat.

Cultele religioase sunt libere să se organizeze și pot funcționa liber dacă ritualul și practica lor nu sunt contrarii Constituției, securității publice sau bunelor moravuri.

Nici o confesiune, congregație sau comunitate religioasă nu poate deschide sau întreține instituții de învățământ general, ci numai școli speciale pentru pregătirea personalului cultului sub controlul Statului.

Biserica ortodoxă română este autocefală și unitară în organizarea sa.

Modul de organizare și funcționare a cultelor religioase va fi reglementat prin lege.

ART. 28

Libertatea individuală a cetățenilor este garantată.

– În Republica Populară Română se asigură naționalităților conlocuitoare dreptul de folosire a limbii materne și organizarea învățământului de toate gradele în limba maternă. Administrația și justiția, în circumscripțiile locuite și de populații de altă naționalitate decât cea română, se folosea oral și scris și limba naționalității respective și se făceau numiri de funcționari din sânul naționalității respective sau din altă naționalitate, care cunoșteau limba populației locale.

– Predarea limbii și literaturii române era obligatorie în școlile de orice grad.[14]

Constituția din 1948 a avut un caracter provizoriu, fiind axată pe pregătirea trecerii economiei sub controlul statului și nu pe acele prevederi generale, principiale, care se regăsesc de obicei într-o lege fundamentală.[15]

Crearea partidului unic muncitoresc, prin absorbția Partidului Social Democrat, dă naștere instrumentului pe care noua constituție din 1952 îl va învesti cu statut privilegiat.

Constituția din 1952

Constituția din 1948 a reprezentat tranziția de la principiile unui regim constituțional de tip democrat la unul democrat popular după modelul sovietic.

Spre deosebire de aceea din 1948, Constituția adoptată în aprilie 1952 consfințește adoptarea *de iure* și *de facto* a modelului sovietic exprimat în formulări care nu lasă loc niciunei interpretări.

Nimeni nu poate fi arestat și deținut mai mult de 48 ore, fără un mandat al Parchetului, al organelor de instrucție, stabilite de lege, sau autorizarea instanțelor judecătorești, conform prevederilor legii.

ART. 30

Nimeni nu poate fi condamnat și ținut a executa o pedeapsă decât în baza hotărârii judecătorești, pronunțate în conformitate cu legea.

ART. 31

Libertatea presei, a cuvântului, a întrunirilor, mitingurilor, cortegiilor și manifestațiilor este garantată.

Exercitarea acestor drepturi este asigurată prin faptul că mijloacele de tipărire, hârtia și locurile de întrunire sunt puse la dispoziția celor ce muncesc.

ART. 32

Cetățenii au dreptul de a se asocia și organiza, dacă scopul urmărit nu este îndreptat în contra ordinei democratice stabilite prin Constituție.

Orice asociație cu caracter fascist sau antidemocratic este interzisă și pedepsită de lege.

[14] Art. 24 Constituția Republicii Populare Române, emitent: Marea Adunare Națională, publicat în: „Monitorul Oficial“, nr. 87 bis din 13 aprilie 1948. Data intrării în vigoare: 13 aprilie 1948.

[15] Focșeneanu Eleodor, *Istoria constituțională a României (1859–1991)*, Humanitas București, 1992, pag. 112.

Constituția Republicii Populare Române din 1952 a fost adoptată de Marea Adunare Națională în baza articolelor 38 şi 104 din Constituția Republicii Populare Române din 1948 după discutarea proiectului publicat la data de 19 iulie 1952 de către Comisia constituțională pentru pregătirea proiectului de Constituție. Marea Adunare Națională a votat constituția la 24 septembrie 1952, cu unanimitate de 324 voturi.

Constituția a fost promulgată în data de 24 septembrie 1952, sub semnatura Preşedintelui Prezidiului Marii Adunări Naționale, dr. Petru Groza, şi a secretarului Prezidiului Marii Adunări Naționale, Marin Florea Ionescu, şi a fost publicată în „Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romane" nr. 1 din 27 septembrie 1952.

Constituția a intrat în vigoare la 24 septembrie 1952, adică la data adoptării ei. Ea abroga, implicit, la aceeaşi dată, Constituția din 1948.

Constituția din 1952 era alcătuită dintr-un capitol introductiv şi 105 articole grupate în 10 capitole.

Rolul deținut de către P.M.R. este vizibil în chiar articolul ce reglementează dreptul la asociere. În noua formulă propusă de Constituția din 1952, partidul unic are vocația de a reprezenta interesele claselor conducătoare în stat.

Relația privilegiată dintre oamenii muncii şi P.M.R. legitimează soluția de acordare în favoarea acestuia din urmă a unei poziții supraordonate în raport cu societatea şi cu instituțiile de stat. Preeminența totalitară transpare şi în formularea de la ultimul alineat al articolului 86.

Interpret al voinței populare, Partidul Comunist, redenumit Partid Muncitoresc, deține prerogativa de a decide întreg cursul de evoluție politic: „Partidul Muncitoresc Român este forța conducătoare atât a organizațiilor celor ce muncesc, cât şi a organelor şi instituțiilor de stat. În jurul lui se strâng laolaltă toate organizațiile celor ce muncesc din Republica Populară Română"[16].

Controlul constituțional al partidului unic figura ca o axiomă politică, vizibilă în textul Constituției din 1952[17]. În absența unei concurențe libere între partide, sensul întregii reprezentări, la nivel local şi național, era denaturat, ritualul alegerilor devenea unul lipsit de relevanță civică.

În nici un moment, nici chiar în condițiile unei relaxări relative, sistemul totalitar nu se va abate de la această regulă: „Art. 100. Dreptul de a depune candidaturi este asigurat tuturor organizațiilor oamenilor muncii: organizațiilor Partidului Muncitoresc Român, sindicatelor profesionale, cooperativelor, asociațiilor de tineret şi altor organizații de masă, precum şi asociațiilor culturale"[18].

---

[16] Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *Constituțiile Române. Texte, note, prezentare comparativă*, Bucureşti, Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 1995, p. 148.

[17] Constituția Republicii Populare Române, emitent: Marea Adunare Națională, publicat în: „Monitorul Oficial", nr. 1 din 27 septembrie 1952. Data intrării în vigoare: 27 septembrie 1952.

[18] Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *Constituțiile Române. Texte, note, prezentare comparativă*, Bucureşti, Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 1995, p. 150.

Transformarea Republicii Populare în Republică Socialistă nu va modifica maniera în care se exercită controlul de partid la nivelul statului şi al societății. Dimpotrivă: menirea partidului unic este de a imprima întregii comunități şi instituțiilor de stat direcția de evoluție compatibilă cu proiectul comunist.

Constituția din 1965

Spre deosebire de precedenta din 1952, Constituția din 1965 marchează revenirea spre tradiție în ce priveşte ordinea capitolelor şi unele prevederi de conținut. În acelaşi timp exprimă în mod clar caracteristicile statului socialist cu un partid unic.

În şedința din 21 august 1965 a fost adoptată de Marea Adunare Națională Constituția Republicii Socialiste România, după luarea în discuție a proiectului publicat la 29 iunie 1965 de către Comisia pentru elaborarea proiectului de Constituție, cu unanimitatea celor 446 de deputați prezenți la şedință, situație certificată de Preşedintele Marii Adunări Naționale, Ştefan Voitec. Ea a fost promulgată şi a intrat în vigoare la data de 21 august 1965 sub semnătura Preşedintelui Consiliului de Stat, Chivu Stoica, şi a fost publicată în „Buletinul Oficial al R.S.R." nr. 1 din 21 august 1965, abrogând expres la aceeaşi dată Constituția din 1952.

În forma inițială ea era formată din 114 articole cuprinse în 9 titluri. Din punct de vedere al redactării se revenea la o formă tradițională, legiuitorul manifestând tendința spre o „formulare mai liberală a dispozițiilor sale, dar încărcată de fraze pompoase, grandilocvente, care țin mai mult de propagandă politică decât de tehnică legislativă"[19].

Modificarea Constituției devine una din prerogativele obişnuite ale Marii Adunări Naționale (art. 43 alin 1). „Această asimilare totală a Constituției cu legile organice (ordinare), a făcut ca această Constituție să cunoască până la suprimarea ei la 22 decembrie 1989 nu mai puțin de zece modificări şi şase republicări, mai mult decât toate celelalte legi fundamentale ale României din 1859 până în 1965"[20].

Principalele modificări aduse textului constituțional în 1965 şi ulterior au fost :

– reorganizarea administrativă a teritoriului prin reîmpărțirea teritoriului în județe (art. 15, modificat în 1968), înlocuindu-se regiunile şi raioanele sovietice, dar şi suprimând în mod arbitrar unele județe tradiționale. Astfel, cu acestă ocazie se desființează Regiunea Autonomă Maghiară – instituită în 1952 după model sovietic –, care se împarte în trei județe, Mureş, Harghita şi Covasna;

– sfaturile populare devin consilii populare, preşedinții comunelor rurale şi urbane îşi reiau denumirea de primari, dar preşedinții de județe nu reiau denumirea de prefecți;

---

[19] Focşeneanu Eleodor, *Istoria constituțională a României (1859–1991)*, Humanitas, Bucureşti, 1992, p. 117.

[20] *Ibidem*, p. 118.

– se reînființează municipiile (orașe mari), iar municipiul București se împarte în sectoare în loc de raioane (art. 94 și art. 95), diferențiate prin numere și nu prin culori (albastru, galben, negru, verde) ca în legislația anterioară.

În forma inițială la art. 101 se prevedea principiul eligibilității judecătorilor, fără a se face referire la modalitatea în care se va pune în aplicare.

În 1968 principala modificare este aceea de la art. 87, unde se adaugă punctul 6, care prevedea printre atribuțiile consiliilor populare județene și ale municipiului București alegerea și revocarea judecătorilor, asesorilor populari și procurorului șef. Subordonarea justiției devine astfel clară și evidentă.

În 1965 rangul Partidului Comunist Român este fixat dincolo de orice ambiguitate: „Art. 3. În Republica Socialistă România, forța conducătoare a întregii societăți este Partidul Comunist Român".

Puterea poporului se întemeiază pe alianța muncitorească-țărănească.

Detaliile suplimentare din textul constituțional vizează clarificarea raportului care se naște între puterea de stat, comunitate și partidul unic. Supravegherea exercitată de P.C.R. este, în baza constituției înseși, totală. Amprenta cuvântului partinic este de regăsit în orice domeniu al vieții sociale. Având calitatea de voce a poporului muncitor, partidul este legitimat politic să fie prezent în luarea fiecărei decizii legate de evoluția României socialiste.

Punctul de plecare al hegemoniei totalitare este de găsit în chiar prevederea legii fundamentale: „Art. 26. Partidul Comunist Român exprimă și slujește cu fidelitate năzuințele și interesele vitale ale poporului, îndeplinește rolul conducător în toate domeniile construcției socialiste, îndrumă activitatea organizațiilor de masă și obștești, precum și a organelor de stat"[21].

Controlul partidului este dublat de formularea unei structuri care să mascheze prezența partidului unic, fără ca monopolul acestuia din urmă să fie afectat în vreun fel. Sensul articolului 25, privitor la alegerea Marii Adunări Naționale (parlamentul unicameral al R.S.R.), se poate înțelege astfel fără dificultate. În condițiile existenței legale a unui singur partid politic, organizația numită Frontul Democrației și Unității Socialiste primește abilitarea constituțională de a fi singura în măsură să depună candidaturi.

Relația dintre Front și partidul unic este indicată precis: „Frontul este cel mai larg organism permanent, revoluționar, democratic, cu caracter reprezentativ, care constituie cadrul organizatoric de unire, sub conducerea P.C.R., a forțelor politice și sociale ale națiunii noastre socialiste, a tuturor organizațiilor de masă și obștești"[22].

Finalitatea instituirii acestui cadru de asociere politică: „participarea întregului popor la înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului, la conducerea tuturor domeniilor de activitate"[23].

---

[21] Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *Constituțiile Române. Texte, note, prezentare comparativă*, București, Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 1995, p. 157.

[22] *Ibidem*, p. 161.

[23] *Ibidem*, p. 162.

Marea Adunare Natională[24] conform art. 42 era „organul suprem al puterii de stat, este unicul organ legiuitor al Republicii Socialiste România."

În fiecare circumscripție electorală se alege un deputat. Marea Adunare Națională era alcătuită din 465 de deputați.

Pe scurt, prin limitarea dreptului de a depune candidaturi pentru organul legislativ – Marea Adunare Națională – Partidul şi-a asigurat controlul asupra organului legislativ, prin numirea guvernului de către Marea Adunare Națională. Prin rolul auto-asumat al partidului, acesta şi-a asigurat puterea executivă, iar prin numirea, pe o durată de timp limitată, a judecătorilor instanței supreme de către M.A.N., şi-a asigurat controlul asupra puterii judecătoreşti. În acest mod, Partidul şi-a asumat toate puterile în stat, iar sistemul instituțional al regimului democrat – popular a devenit complet.

În argumentare citām art. 43 din legea fundamentală din 1965 „Marea Adunare Națională are următoarele atribuții principale:

1. Adoptă şi modifică Constituția Republicii Socialiste România;
2. Reglementează sistemul electoral;
3. Adoptă planul național unic de dezvoltare economico-socială, bugetul de stat şi contul general de încheiere a exercițiului bugetar;
4. Organizează Consiliul de Miniştri; stabileşte normele generale de organizare şi funcționare a ministerelor şi a celorlalte organe centrale de stat;
5. Reglementează organizarea judecătorească şi a Procuraturii;
6. Stabileşte normele de organizare şi funcționare a consiliilor populare;
7. Stabileşte organizarea administrativă a teritoriului;
8. Acordă amnistia;
9. Ratifică şi denunță tratatele internaționale care implică modificarea legilor;
10. Alege şi revocă pe Preşedintele Republicii Socialiste România;
11. Alege şi revocă Consiliul de Stat;
12. Alege şi revocă Consiliul de Miniştri;
13. Alege şi revocă Tribunalul Suprem şi procurorul general;
14. Exercită controlul general al aplicării Constituției. Numai Marea Adunare Națională hotărăşte asupra constituționalității legilor;
15. Controlează activitatea Preşedintelui Republicii Socialiste România şi a Consiliului de Stat;
16. Controlează activitatea Consiliului de Miniştri, a ministerelor şi a celorlalte organe centrale ale administrației de stat;
17. Ascultă dări de seamă cu privire la activitatea Tribunalului Suprem şi controlează deciziile sale de îndrumare;
18. Controlează activitatea Procuraturii;
19. Exercită controlul general asupra activității consiliilor populare;

[24] Constituția Republicii Socialiste România din 29 iunie 1965 (republicată), emitent: Marea Adunare Națională, publicat în: „Buletinul Oficial", nr. 56 din 8 aprilie 1974. Data intrării în vigoare: 8 aprilie 1974.

20. Stabilește linia generală a politicii externe;

21. Proclamă, în interesul apărării țării, a ordinii publice sau a securității statului, starea de necesitate, în unele localități sau pe întreg teritoriul țării;

22. Declară mobilizarea parțială sau generală;

23. Declară starea de război. Starea de război poate fi declarată numai în cazul unei agresiuni armate împotriva Republicii Socialiste România sau împotriva unui alt stat față de care Republica Socialistă România are obligații de apărare mutuală asumate prin tratate internaționale, dacă s-a produs situația pentru care obligația de declarare a stării de război este statornică."

Art. 45: „Marea Adunare Națională se alege pentru o legislatură de 5 ani, socotiți de la data încetării mandatului Marii Adunări Naționale precedente.

Mandatul Marii Adunări Naționale nu poate înceta înainte de expirarea termenului pentru care a fost aleasă.

În cazul cînd constată existența unor împrejurări care fac imposibilă efectuarea alegerilor, Marea Adunare Națională poate hotărî prelungirea mandatului său pe durata acestor împrejurări."

În raport cu activitatea organelor judecătorești la art. 101 – „În Republica Socialistă România justiția se înfăptuiește, potrivit legii, prin Tribunalul Suprem, tribunale județene, judecătorii, precum și prin tribunalele militare".

Judecătorii, însă, nu beneficiau de inamovibilitate, iar numirea lor în cadrul instanței supreme s-a realizat de către Marea Adunare Națională, pe o perioadă determinată de timp.

Acest tip de numire marchează faptul că orice judecător al instanței supreme va avea grijă să dea dovadă de supunere necondiționată față de regimul socialist, încât să își asigure prelungirea mandatului său limitat în timp, ceea ce înseamnă subordonarea față de politic.

Pentru a nu lăsa loc de posibile demarcări, Marea Adunare Națională era și organul care verifica constituționalitatea legilor, pe care, de altfel, le emitea ea însăși.

Prin această dispoziție se încălca principiul verificării constituționalității legilor, principiu fundamental pentru un sistem de drept roman, cum este cel românesc.

În exercitarea controlului constituționalității legilor, Marea Adunare Națională alegea pe durata legislaturii o comisie constituțională.

În Comisia constituțională puteau totuși să fie aleși – fără a depăși o treime din numărul total al membrilor comisiei – specialiști care nu erau deputați.

Comisia prezenta Marii Adunări Naționale rapoarte și avize din proprie inițiativă sau la sesizarea organelor prevăzute în Regulamentul de funcționare a Marii Adunări Naționale.

La cererea Biroului Marii Adunări Naționale, Comisia constituțională întocmea și prezenta rapoarte și asupra proiectelor de legi. De asemenea, la cererea Consiliului de Stat, întocmea și prezenta acestuia rapoarte asupra proiectelor de decrete cuprinzând norme cu putere de lege.

În ceea ce priveşte Preşedintele Republicii Socialiste România, el „este *şeful statului* şi reprezintă puterea de stat în relațiile interne şi internaționale ale Republicii Socialiste România“[25], această formulare demonstrând foarte clar tendința de a strânge în aceeaşi mână întreaga putere în stat.

În continuare art. 73 „Preşedintele Republicii Socialiste România este ales de Marea Adunare Națională pe durata legislaturii, în prima sesiune a acesteia, şi rămâne în funcție pînă la alegerea preşedintelui în legislatura următoare.“ Fără drept de apel, posibilitatea de schimbare era drastic limitată, chiar în cazul unor infracțiuni grave.

Deşi exista posibilitatea, teoretică, de a fi revocat din funcție de către Marea Adunare Națională, practic nu exista nicio reglementare cu privire la procedura suspendării sau demiterii preşedintelui Republicii.

Preşedintele Republicii Socialiste România era comandantul suprem al forțelor armate şi preşedintele Consiliului Apărării Republicii Socialiste România.

Interesante sunt atribuțiile preşedintelui stipulate la art. 75 – *„Preşedintele Republicii Socialiste România îndeplineşte, în conformitate cu Constituția şi cu legile, următoarele atribuții principale:*

1. *Prezidează Consiliul de Stat;*
2. *Prezidează şedințele Consiliului de Miniştri atunci când apare necesar;*
3. *Numeşte şi revocă, la propunerea preşedintelui Consiliului de Miniştri, vicepreşedinții Consiliului de Miniştri, miniştrii şi preşedinții altor organe centrale ale administrației de stat care fac parte din Consiliul de Miniştri; numeşte şi revocă pe conducătorii organelor centrale de stat, care nu fac parte din Consiliul de Miniştri; numeşte şi revocă pe membrii Tribunalului Suprem;*
4. *În timpul în care Marea Adunarea Națională este întrunită în plenul său, numeşte şi revocă pe preşedintele Tribunalului Suprem şi pe procurorul general;*
5. *Acordă gradele de general, amiral şi mareşal;*
6. *Conferă decorațiile şi titlurile de onoare; autorizează purtarea decorațiilor conferite de alte state;*
7. *Acordă grațierea;*
8. *Acordă cetățenia, aprobă renunțarea la cetățenie şi retrage cetățenia română; aprobă stabilirea domiciliului în România pentru cetățenii altor state;*
9. *Acordă dreptul de azil;*
10. *Stabileşte rangurile misiunilor diplomatice, acreditează şi recheamă reprezentanții diplomatici ai Republicii Socialiste România;*
11. *Primeşte scrisorile de acreditare şi de rechemare ale reprezentanților diplomatici ai altor state;*
12. *Încheie tratate internaționale în numele Republicii Socialiste România; poate da împuterniciri, în acest scop, preşedintelui ori unor membri ai Consiliului de Miniştri sau unor reprezentanți diplomatici;*

[25] Art. 71 – Constituția Republicii Socialiste România din 29 iunie 1965 (republicată).

13. În interesul apărării Republicii Socialiste România, al asigurării ordinii publice sau securităţii statului, proclamă, în caz de urgenţă, în unele localităţi sau pe întreg teritoriul ţării, starea de necesitate".

Astfel, după cum se observă, Preşedintele Republicii Socialiste România, cumulează o seamă de atribuţii transferate de la Marea Adunare Naţională şi de la Consiliul de Stat, care îi dădeau cea mai mare putere în stat.

b. Eludarea drepturilor fundamentale prin legislaţie

Discursul constituţional în perioada 1945–1989 se prezintă ca unicul în măsură să ofere poporului muncitor accesul direct şi total la decizia politică în cadrul statului. Ficţiunea democraţiei populare (socialiste) se menţine pe întreaga durată a regimului. În niciun moment, R.P.R./R.S.R. nu se va autocaracteriza decât ca stat ce respectă libertăţile individuale şi adânceşte principiile democratice, până la ultimele lor consecinţe.

Precizarea esenţială ţine de finalitatea exercitării drepturilor cetăţeneşti – ele nu pot fi imaginate ca intrând în conflict cu interesele populare (interese reprezentate de partidul unic), după cum nu pot periclita ordinea regimului în cauză. Pe această cale, drepturile sunt vidate de substanţă, prin eliminarea programatică a garanţiilor ce acordau credibilitate existenţei lor legale[26].

---

[26] Art. 29

Libertatea cuvântului, presei, întrunirilor, mitingurilor şi demonstraţiilor nu pot fi folosite în scopuri potrivnice orânduirii socialiste şi intereselor celor ce muncesc.

Orice asociaţie cu caracter fascist sau antidemocratic este interzisă. Participarea la astfel de asociaţii şi propaganda cu caracter fascist sau antidemocratic sunt pedepsite prin lege.

ART. 30

Libertatea conştiinţei este garantată tuturor cetăţenilor Republicii Socialiste România.

Oricine este liber să împărtăşească sau nu o credinţă religioasă. Libertatea exercitării cultului religios este garantată. Cultele religioase se organizează şi funcţionează liber. Modul de organizare şi funcţionare a cultelor religioase este reglementat prin lege.

Şcoala este despărţită de biserică. Nici o confesiune, congregatie sau comunitate religioasă nu poate deschide sau întreţine alte instituţii de învăţământ decât şcoli speciale pentru pregătirea personalului de cult.

ART. 31

Cetăţenilor Republicii Socialiste România le este garantată inviolabilitatea persoanei.

Nicio persoana nu poate fi reţinută sau arestată dacă împotriva ei nu există probe sau indicii temeinice că a săvârşit o faptă prevăzută şi pedepsită prin lege. Organele de cercetare pot dispune reţinerea unei persoane pe o durată de cel mult 24 de ore. Nimeni nu poate fi arestat decât pe baza unui mandat de arestare emis de tribunal sau de procuror.

Dreptul de apărare este garantat în tot cursul procesului.

Din acest punct de vedere, distanţa dintre democraţia populară sau socialistă şi statul de drept postbelic poate fi identificată cu precizie. Regimul totalitar comunist proclamă libertăţile fără a dubla declaraţia de intenţii de instituirea unor instrumente cu rol de protecţie juridică efectivă.

Referirea la dreptul de proprietate este relevantă, în acest context. Evoluţia lui indică trecerea de la conceptul de „proprietate privată", apărată de legea civilă, la stadiul de „proprietate personală", reductibilă la avutul individual şi rezultată din muncă. Interdicţia exploatării capitaliste serveşte ca pretext ideologic pentru lichidarea proprietăţii private în spaţiul industrial, bancar, comercial şi agrar.

Indiferent de identitatea atribuită (moşier, chiabur, bancher), proprietarul este destinat să dispară, în acord cu noua dialectica politică şi constituţională. Constituţionalizarea procedurii de naţionalizare, fără despăgubire şi arbitrară ca realizare, impunerea principiului planificării şi deciziei centralizate în economie, accentul pus pe virtuţile proprietăţii cooperatiste în agricultură sunt tot atâtea dimensiuni ale proiectului comunist vizibile în discursul constituţional.

Pe scurt, legislaţia constituţională din perioada 1945 – 1989 nu a fost una care să ignore, la prima vedere, protecţia unor drepturi fundamentale ale persoanei, însă acest deziderat s-a realizat doar la nivel formal, printr-o simplă dispoziţie în textul Constituţiei, fără a exista alte norme care să garanteze o protecţie reală a drepturilor consacrate. În plus, există anumite drepturi fundamentale care nu primesc nici un fel de protecţie constituţională, exemplul cel mai evident fiind cel al dreptului la un proces echitabil, despre care constituţiile române din anii 1948, 1952 şi 1965 nici măcar nu amintesc la nivel formal.

Alte drepturi fundamentale beneficiază, aşa cum spuneam, de o oarecare protecţie prin textele constituţionale, însă reglementarea lor este formală din cel puţin două motive: formularea legii este incompletă, iar lipsa unor mijloace concrete de garantare a respectării acestor drepturi afectează executarea concretă a acestora.

Pentru a lua un singur exemplu, art. 28 din Constituţia din 1965 prevede că „Cetăţenilor Republicii Socialiste România li se garantează libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, a mitingurilor şi a demonstraţiilor".

Norma constituţională nu prevede nici un mijloc concret de garantare a exerciţiului acestui drept. Nici legislaţia cu forţă juridică inferioară nu instituia vreun sistem de

---

ART. 33

Secretul corespondenţei şi al convorbirilor telefonice este garantat.

ART. 34

Dreptul de petiţionare este garantat. Organele de stat au obligaţia de a rezolva petiţiile cetăţenilor privind drepturi şi interese personale sau obşteşti.

ART. 35

Cel vătămat într-un drept al său printr-un act ilegal al unui organ de stat poate cere organelor competente, în condiţiile prevăzute de lege, anularea actului şi repararea pagubei.

garantare concretă a exercitării drepturilor fundamentale. Multe din actele represive – legislația privind deportările, cea privind naționalizările etc. – nu permiteau controlul aplicării lor de către justiție, lăsând loc oricărei forme de abuz în aplicarea lor.

Dacă la aceste aspecte adăugăm faptul că, oricum, justiția era controlată în întregime de către Partid, se poate ajunge la concluzia că regimul democrat-popular (socialist) nu a instaurat decât un regim mai curând formal de garantare a drepturilor fundamentale.

Originile sistemului de drept penal totalitar se află în constituțiile epocii comuniste, ce reduc gestul de rezervă intelectuală sau de credință religioasă la un act de subminare a ordinii publice. Acordarea cu generozitate a drepturilor de natură socială (dreptul la odihnă, dreptul la pensie şi la ocrotirea familiei) face parte din modalitățile prin care statul comunist imaginează un pact social *sui generis*. În schimbul asigurării cadrului material de viață, în condiții de planificare, comunitatea de cetățeni renunță la exercitarea critică a libertăților individuale.

c. Principiile constituționale diriguitoare ale regimului democrat –popular şi socialist

Principiul fundamental al separației puterilor în stat a fost înlocuit cu „aşa-numitul principiu al colaborării puterilor în stat, ceea ce în fapt şi în drept consta în subordonarea, transformată în principiu constituțional, a tuturor puterilor statului față de forța conducătoare în stat, partidul comunist“[27].

Chiar dacă a plecat de la garantarea formală şi incompletă a drepturilor fundamentale ale omului, regimul democrat-popular şi-a încălcat frecvent propria legislație şi acele garanții minime care au scăpat în prevederile constituționale. Represiunea generalizată declanşată odată cu instaurarea regimului în 1948 a avut la bază reglementări juridice care violau flagrant atât alte prevederi ale legislației în vigoare, cât şi prevederile tratatelor internaționale la care statul român era parte.

Astfel, art. 30 din Constituția din 1948 prevede şi faptul că nimeni nu poate executa o pedeapsă decât în urma condamnării pronunțate de către o instanță judecătorească. Ulterior, prin hotărârea, nepublicată, a Consiliului de Miniştri nr. 1554/1952[28] se dispune trimiterea în colonii de muncă a „elementelor duşmănoase“ pe baza unor decizii emise de către o comisie din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, pe baza propunerilor Direcției Generale a Securității şi a Direcției Generale a Miliției. Or, din simplul fapt că legea nu o menționează ca atare, nu se poate trage concluzia că internarea într-o colonie de muncă nu ar fi o pedeapsă, având toate caracteristicile acesteia. În aceste condiții, legislația privind coloniile de muncă de care au „beneficiat“ zeci de mii de persoane este într-o contradicție totală cu prevederile constituționale.

---

[27] Eleodor Focşeneanu, *op. cit.*, p. 130.

[28] Arhiva Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., dosar nr. 264/18.02.1972, vol. 4.

În acelaşi mod, deşi toate cele trei Constituții proclamau libertatea conştiinței, a exprimării şi a vieții intime, numeroase acte cu forță juridică inferioară sancționau orice manifestare de acest gen contrară ordinii instituite de către Partid, exemplele evocate mai sus, în alt context, fiind o probă suficientă în acest sens.

Afirmarea, prin dispozițiile tuturor Constituțiilor a dreptului la libertatea de expresie, este contrazisă flagrant prin toate acele norme cu forță juridică inferioară, care sancționau orice manifestare contra regimului. Afirmarea dreptului la libertatea de alegere a religiei rămâne o afirmație formală, în condițiile în care alte acte juridice au sancționat orice manifestare religioasă contrară „ordinii" legiferate.

Conform articolelor 28 şi următoarele, din Constituția din 1965, cetățenilor Republicii Socialiste România li se garanta libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, a mitingurilor sau a demonstrațiilor, însă acestea *„nu pot fi folosite în scopuri potrivnice orânduirii socialiste şi intereselor celor ce muncesc"* – art. 29.

Tot astfel, deşi Constituțiile din 1948, 1952 şi 1965 garantau, într-o formă mai mult sau mai puțin precară, dreptul de proprietate, perioada inițială a regimului democrat popular a fost marcată de încălcări sistematice ale acestui drept.

Astfel, deşi Constituția din 1948 stabilea la art. 8 că „Proprietatea particulară şi dreptul de moştenire sunt recunoscute şi garantate prin lege", prin Decretul nr. 256 din 1 martie 1949 au fost trecute „în proprietatea statului, ca bunuri ale întregului popor exploatările agricole moşiereşti (...) cu întreg inventarul viu, mort şi clădiri"[29].

După o zi, Decretul nr. 83[30] din 2 martie 1949 stabilea pedepse drastice pentru proprietarii care aveau să se opună „prin orice mijloace" acestor confiscări, pedepsiți cu închisoare între 5 şi 15 ani, ca şi pe cei care „vor tăinui, vătăma, distruge, înstrăina, muta sau micşora" propriile bunuri, devenite peste noapte ale statului. Cu închisoare între 3 şi 12 ani şi amendă între 25 000 şi 200 000 lei erau pedepsiți funcționarii publici sau împuterniciții care „nu vor executa sau vor împiedica executarea însărcinărilor ce le revin".

Practic, orice text constituțional care consacra unul dintre drepturile fundamentale este contrazis flagrant atât prin dispozițiile legislației represive, cât şi prin practicile autorităților statului.

Astfel, protecția oferită drepturilor şi libertăților fundamentale prin Constituții este una mai curând declarativă.

*

Mai mult, legislația democrat-populară/socialistă este contrară tratatelor internaționale în materia drepturilor fundamentale pe care statul român le promulgase. România a ratificat ambele pacte internaționale privind drepturile fundamentale emise sub tutela O.N.U.

---

[29] Publicat în „Buletinul Oficial" nr. 1 din 2 martie 1949.

[30] ASRI, fond D, dosar 7778, vol. 36, ff. 44-45.

Simpla lecturare a textului acestor tratate – care garantează, între altele, dreptul de a nu fi supus torturii ori unor tratamente inumane ori degradante, dreptul de proprietate, accesul la justiție etc. – conduce la concluzia că legislația şi practicile regimului democrat-popular nu respectau tratatele internaționale ratificate, la acel moment, de către statul român.

Paradoxal, nici măcar legislația represivă, discriminatorie, secretă nu a fost respectată de către regimul comunist.

Astfel, dacă legislația represivă secretă a fost, potrivit propriilor prevederi, îndreptată contra chiaburilor şi clasei capitaliste, în realitate, de multe ori ea a fost aplicată şi împotriva muncitorilor şi țăranilor, deci tocmai împotriva categoriilor sociale în numele cărora se dezlănțuise lupta de clasă.

Spre exemplu, din cele 3658[31] persoane trimise între 1958-1964 la „muncă obligatorie", îndeosebi în mine, 1899 erau țărani, 436 muncitori, 207 profesori şi învățători, 241 funcționari etc. Dintre ei, 634[32] nu aveau nici un motiv „la dosar" pentru a suporta această pedeapsă şi nici antecedente penale.

De aceea, modul în care au fost concepute reglementările privind măsurile administrative a fost criticat de responsabili ai regimului, întrucât „prin conținutul lor larg şi generic, fără stabilirea unor criterii de delimitare precisă a acelor persoane care prin manifestările lor constituiau un pericol real pentru securitatea statului de cele care îşi manifestau unele nemulțumiri personale şi care nu periclitau ordinea socială şi de stat au avut consecințe negative în justa aplicare a dispozițiunilor din actele normative respective"[33].

De altfel, chiar conducătorii regimului au admis faptul că legislația represivă contravenea dispozițiilor constituționale în vigoare la acel moment. Spre exemplu, Direcția Securității Statului recunoştea că actele normative care au statuat domiciliul forțat sau internarea în lagărele de muncă „contravin unor prevederi constituționale şi altor legi"[34]. Astfel, atât Constituția din anul 1948, cât şi cea din 1952 prevedeau garanții în legătură cu libertatea persoanei şi inviolabilitatea domiciliului. Or, multe din dispozițiile actelor normative arătate au încălcat în mod grav aceste garanții constituționale.

Lideri ai Securității au admis că dispozițiile respective încălcau dreptul la apărare, întrucât „nici unul dintre actele normative care au reglementat luarea măsurii de fixare a domiciliului obligatoriu nu conținea prevederi cu privire la posibilitatea unei căi de atac din partea celor ce se considerau îndreptățiți şi nici un organ competent să soluționeze asemenea situații"[35].

---

[31] Arhiva Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., dosar nr. 264/18.02.1972, vol. 4, ff. 17-18.

[32] *Ibidem*, f. 17.

[33] ASRI , fond D, dosar 7778, vol. 36, ff. 44-45. 404. Publicat în „Buletinul Oficial" nr. 1 din 2 martie 1949.

[34] Arhiva Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., dosar nr. 264/18.02.1972, vol. 4.

[35] *Ibidem*.

De asemenea, potrivit unui studiu făcut de Procuratura Generală în anul 1953 au fost descoperite în toate coloniile de muncă persoane deţinute numai pe bază de adrese, însoţite de tabele nominale. În martie 1953, în lagărul Peninsula de la Canal, 2293[36] persoane se aflau aici numai în baza unor astfel de documente sumare, iar în iulie, acelaşi an, Procuratura Generală constată că 1500[37] persoane sunt „deţinute în mod ilegal". Opoziţia Securităţii a făcut să nu se poată dispune eliberarea acestora, iar investigaţiile procurorilor în coloniile de muncă au încetat din cauza aceloraşi presiuni.

Abuzurile continuau şi prin mărirea termenelor de internare fără ca deţinuţii să fie eliberaţi. La 20 iulie 1953, se aflau în această situaţie 402[38] deţinuţi din coloniile de muncă de pe cuprinsul României Populare.

În plus, legislaţia emisă, explicit ori implicit, încalcă o parte a principiilor fundamentale de drept. Exemplul cel mai relevant este cel al *principiului legalităţii în materie penală*, potrivit căruia nimeni nu poate fi condamnat decât în baza unei legi scrise şi doar pentru fapte care erau calificate ca fiind infracţiuni la momentul comiteri lor.

Acest principiu de bază al oricărei legislaţii penale moderne este contrazis prin dispoziţiile Decretului-lege 187/1949, care permite sancţionarea persoanelor prin analogie, chiar dacă fapta lor nu este infracţiune. Dispoziţia se reia în multe acte normative, permiţând sancţionarea oricărei fapte, indiferent dacă legea o permitea sau o interzicea, şi deschizând prin urmare calea spre abuzuri.

d. Concluzii

Abdicând de la principiile şi tradiţiile democraţiei parlamentare, constituţiile din 1948, 1952 şi 1965, „au reprezentat forma juridică de subordonare a societăţii (inclusiv a statului) voinţei unei singure forţe politice reprezentată de Partidul Comunist, ridicând la rang de principiu constituţional *monopolul* absolut al deciziei unui singur partid politic şi făcând din practica constituţională un ritual al manifestărilor dictatoriale ale guvernanţilor comunişti. Ele au fost lipsite în final de organicitate, efectivitate şi legitimitate, neputând realiza o reală şi adevărată instituţionalizare raţională şi controlată a proceselor de schimbare socială, generând forme de imobilism şi conservatorism social şi politic, blocarea iniţiativelor individuale şi un nivel scăzut al aspiraţiilor sociale şi individuale în societatea românească."[39]

Un sistem – juridic – se manifestă prin relaţii ferme între elementele ce-l compun. Un sistem juridic presupune norme juridice care să acopere toate domeniile vieţii sociale, o ierarhie a acestora. Mai mult decât atât, cunoaşterea şi acceptarea lor de către populaţie,

---

36 *Ibidem*, f. 11.
37 *Ibidem*, ff. 19-20.
38 *Ibidem*, f. 1.
39 Angela Banciu, *op. cit.*, p. 200.

dar şi o procedură judiciară, care să asigure punerea lor în aplicare, sunt elemente cheie ale unui sistem juridic cinstit şi echitabil. Statul român postbelic nu a beneficiat de nici una dintre acestea.

Normele juridice nu acopereau multe domenii care erau lăsate la nivelul puterii administrative spre reglementare şi soluționare – exemplul cel mai concludent fiind cel al dreptului de proprietate, în condițiile în care prevederile constituționale în materie, citate mai sus, numai norme juridice nu pot fi socotite.

De asemenea, acte ale guvernului intrau în contradicție vădită cu Constituția sau tratatele internaționale la care statul român era parte.

Un sistem juridic poate fi anulat în câteva luni – aşa cum s-a întâmplat imediat după preluarea puterii de către Partidul Comunist Român – dar nu poate fi recreat printr-un proces invers tot în câteva luni.

Trebuie, în final, să remarcăm faptul că haosul legislativ, dificultățile sistemului judiciar, neîncrederea în legi şi în aplicarea lor, aparenta ordine constituțiuonală, o dau normele imperative ale constituțiilor comuniste, care întăresc aparatul de stat şi puterea partidului unic, nu şi cele privind reglementarea relațiilor sociale între membrii unei comunități, care se voia superioară.

Scopul fundamental al normei juridice este acela de a reglementa relațiile sociale între oameni, iar al normei juridice constituționale de a crea cadrul general pentru reglementările speciale. Or, atâta vreme cât, aşa cum am văzut în acest capitol, scopul reglementării constituționale în perioada comunistă era acela de a crea bazele juridice ale dictaturii unui singur partid, nu mai putem vorbi de relații sociale între oameni ca membrii ai comunității.

În concluzie, Constituțiile din 1948, 1952 şi 1965 (cu modificările respective) au exprimat principiile diriguitoare ale statului organizat după modelul politic al partidului unic, al dictaturii proletariatului şi al unei economii închise şi strict planificate cu scopul ultim de transformare a societății, a omului ***de tip nou,*** credincios regimului.

BIBLIOGRAFIE

Arhiva Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., dosar nr. 264/18.02.1972.

Constituția Republicii Populare Române, emitent: Marea Adunare Națională, publicat în: „Monitorul Oficial“, nr. 87 bis din 13 aprilie 1948.

Constituția Republicii Populare Române, emitent: Marea Adunare Națională, publicat în: „Monitorul Oficial“, nr. 1 din 27 septembrie 1952.

Constituția Republicii Socialiste România din 29 iunie 1965 (republicată) emitent: Marea Adunare Națională, publicat în: „Buletinul Oficial“, nr. 56 din 8 aprilie 1974.

Arhiva Serviciului Român de Informații, *Fond D, dosar 10089.*

Legea 312 din 24 aprilie 1945 pentru urmărirea şi sancționarea celor vinovați de dezastrul țării sau criminali de război.

Legea 363/1947, pentru constituirea Statului Român în Republica Populară Română, „Monitorul Oficial“, nr.300 bis din 30 decembrie 1947.

Decretul-lege 187 din 1949, privind sancțiunile.

Ordinul nr. 100 al Direcției Cabinet din 3 aprilie 1950.

Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 1154 din 26 octombrie 1950, privind „domicilierea în centrele aglomerate“.

„Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romane“ nr. 1 din 27 septembrie 1952.

Banciu Angela, *Istoria vieții constituționale în România (1866–1991),* Casa de editură şi presă „Şansa“ – S.R.L., Bucureşti, 1996, p. 197–249.

Focşeneanu Eleodor, *Istoria constituțională a României (1859–1991),* Editura Humanitas, Bucureşti, 1992, p. 110–131.

Ionescu Cristian, *Dezvoltarea constituțională a României, acte şi documente 1741–1991,* Editura Monitorul Oficial, Bucureşti 2000, p. 744–801.

Muraru Ioan, Iancu Gheorghe, *Constituțiile Române. Texte, note, prezentare comparativă,* Bucureşti, Regia Autonomă „Monitorul Oficial“, 1995.

Raymond Aron, *Democratie et totalitarisme,* Paris, Gallimard, 1996.

Raportul final – Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste în România, Bucureşti, 2006.

Sartori Giovanni, *Constitutionalism: A Preliminary Discussion,* în „The American Political Science Review“ – 1962 – *JSTOR.*

Țîrău Liviu, *În căutarea României: recomandările făcute Departamentului de Stat de către Robert H. Thayler, ministrul S.U.A. la Bucureşti, la încheierea misiunii sale în România,* în volumul *România şi relațiile internaționale în secolul XX, In Honorem Vasile Vesa,* Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2000.

CONDIȚIA FEMEII ÎN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

Introducere

Seria transformărilor survenite la nivelul condiției femeii odată cu instaurarea noului regim politic democrat-popular în România anului 1947 și până la venirea lui Nicolae Ceușescu în fruntea statului în 1965, reprezintă obiectivul prezentului studiu de caz. Evenimentele care au avut implicații asupra femeilor sunt prezentate așa cum arată documentele de arhivă și articole din presa pentru femeii, în primul rând, completările fiind aduse de jurnale și memorii, studii de specialitate, articole, dicționare.

Încă din 1947 au fost înființate secții speciale ale Comitetului Central al Partidului Comunist Român pentru sindicate, femei, țărani și tineret. În februarie 1948 s-a înființat prima organizație de masă a femeilor, nesubordonată oficial Partidului Muncitoresc Român, dar condusă de femei membre ale partidului și care își declaraseră totala adeziune la programul acestuia. În acest sens, a fost înființată Uniunea Femeilor Democrate care trebuia să asigure cetățenii că statul comunist dorește emanciparea femeii. Activitatea femeilor a fost treptat centralizată și monitorizată de activul central al partidului, schimbând de mai multe ori forma organizatorică și denumirea. Presa feministă includea, printre altele și revistele lunare *Femeia* și *Săteanca*. Scopul organizațiilor de femei și al presei editate era atragerea femeilor din spațiul privat în spațiul public și de a răspândi ideile de propagandă.

Regimurile totalitare au acționat diferit în ceea ce privește situația femeilor: cele de dreapta au pus accentul pe orientarea femeilor spre spațiul domestic și pe impunerea exclusivă a rolurilor domestice, în timp ce regimurile de stânga au căutat să se orienteze și spre sfera publică, în aceeași măsură ca în spațiul privat, cetățenia feminină fiind axată pe rolurile reproductive și educative, dar și pe cele productive.[1] Concepția despre femei s-a schimbat, prin promovarea egalității de gen. Dacă până la conturarea regimurilor totalitare imaginii femeii îi erau asociate caracteristicile de „mamă" și „soție", încet au

---

[1] Ioana Cîrstocea, *Conceptul de gen – o categorie utilă pentru analiza socio-istorică a regimului comunist din România*, în *Distincții și teme de cercetare în studiile de gen din România – Atelier*, coord. Ioana Băluță și Ioana Cîrstocea, Colegiul Noua Europă, București, 2 iulie 2005, pp. 107.

început să se contureze şi alte laturi ale feminității, care să îndeplinească un alt rol pentru societate, şi anume acelea de muncitoare, de producătoare.

Omul „societății socialiste" se forma prin procesul muncii, prin intermediul noilor relații sociale, îşi construia un nou ideal moral, eliberându-se de moravurile şi mentalitățile inerte ale vechii societăți bazate pe exploatare.[2] Acuzarea trecutului pe baza unor referințe eronate, ignorarea adevărului şi reinventarea condiției reale a femeii, erau mijloace eficiente de construire a unei noi realități (la fel avea să procedeze şi Ecaterina Deliman în lucrarea sa apărută în anul 1977, *Femeia, personalitate politică în societatea noastră socialistă*).

Prin proclamarea egalității depline, noile ideologii politice proiectau ideea conform căreia activitatea politică nu era constrânsă de distincția dintre genuri. Remarcabil este faptul că însuşi discursul politic permanent despre problema feminină asigura diferența dintre cele două sexe. O teorie conform căreia, în interiorul societății comuniste, femeile erau reprezentate ca grup-martor, adică erau folosite într-o demonstrație, este plauzibilă: o categorie lipsită de drepturi în trecut este luată drept țintă a discursurilor şi a strategiilor legate de emancipare şi de progresul social, pentru a asigura succesul noilor politici şi al transformărilor sociale impuse. Faptul că femeile nu participă efectiv la viața publică, precum în mod normal ar face-o un grup bine deliminat şi reprezentat, demonstreaza acest lucru.[3]

În legătură cu destructurarea idelologiei socialiste aplicate de regimul democrat popular din România asupra femeilor, dar şi despre absurditatea discursului cu privire la acesta, este relevantă o altă teorie. Conform acesteia, femeile erau delimitate într-un grup, asemenea altor grupuri delimitate de comunişti: tineri, intelectuali, muncitori, etc., după care li se atribuiau însuşiri precum simț gospodăresc, organizatoric, au o nesecată energie (limbaj de lemn). Apoi, femeilor li s-a atribuit o clasificare: femeii membre de partid, soții ale membrilor de partid, femeii muncitoare etc., care trebuiau îndrumate, sfătuite, şcolite, sub îndrumarea partidului, bineînțeles. Socialismul se vedea a fi hotarul dintre două epoci diferite din istoria femeii, uilizând momentul venirii la putere a Partidului Comunist pentru a delimita condiția femeii, asuprite înainte şi egală şi liberă după.[4]

România a preluat „problema feminină" de la U.R.S.S. în timp ce în state precum Spania lui Franco şi Italia fascistă a dominat o retorică pronatalistă agresivă, sprijinită de un catolicism preponderent masculin. Dictaturile au reinterpretat relația dintre stat şi societate prin incursiunile în mediul privat.[5] Stalinismul a stabilit că „naşterea copiilor

[2] Vasile Constantin, *Socialismul şi valorile morale*, în *Cetățean, societate, familie. Dezbateri etice*, coord. Ionel Achim, Tudor Olaru, Editura Politică, Bucureşti, 1970, p. 12.

[3] Teoria aparține Ioanei Cîrstocea (vezi Ioana Cîrstocea, *op. cit.*).

[4] Studiu la care fac referire aparține lui Călin Morar-Vulcu, *Între „noi" şi „ei": identitatea politică a femeii în discursul comunist*, în *Condiția femeii în România secolului XX. Studii de caz*, coord. Ghizela Cosma, Virgiliu Țârău, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002.

[5] Gisela Bock, *Femeia în istoria Europei: din Evul Mediu până în zilele noastre*, Ed Polirom, Iaşi, 2002, pp. 240-261.

este o datorie socială a femeii". Revoluționarii au conchis că femeia trebuia eliberată de „sclavia domestică", iar Lenin și-a exprimat dezaprobarea pentru munca în gospodărie, deoarece era catalogată drept neproductivă. Statul Popular Român, asemenea Uniunii Sovietice și statelor aflate în lagărul comunist democrat-popular, se întruchipa a fi o entitate care a scos femeia din umbra în care se afla datorită capitalismului. Altfel spus, emanciparea femeilor s-a putut efectua doar datorită comunismului, pentru că doar acest tip de ideologie politică era conștient de rolul femeii în toate palierele vieții sociale, inclusiv în viața politică. Femeia devenea astfel parte a procesului decizional, era inclusă în categoriile de organizare ale societății.[6]

Socialismul și-a propus să facă femeile conștiente de rolul lor în noua societate, pentru a se putea detașa de problematica vieții familiale, și nu proclama egalitatea în drepturi doar pentru a ridica femeia la dimensiunile poziției social-politice a bărbatului, ci pentru a elibera omul de orice l-ar fi împiedicat să fie liber. În România, femeia a fost în premieră propulsată în planul politic real, efectiv (devenise „homo politicus"[7]), dobândind dreptul de a alege și de a fi aleasă, prin Legea Electorală din 1946, în condițiile revoluției democrat-populare, iar în același an au pătruns în forul legislativ primele 22 de femei-deputat. Pe parcursul evoluției comunismului în societatea românească, acesta și-a asumat creșterea masivă a prezenței femeilor în consiliile populare, în Marea Adunare Națională.[8]

Aflată sub sfera de dominație a U.R.S.S.-ului, România a preluat inclusiv modul de introducere a femeii în mediul public. Documentele de arhivă, stenogramele ședințelor de partid, ale organizației femeilor din România (care a fost reorganizată succesiv pe parcursul întregii existențe a statului popular, schimbându-și și denumirea de mai multe ori), demonstrează grija cu care forul de conducere al Republicii Populare cerea situații documentate despre modelul sovietic al problemei feminine. Revistele pentru femei au căpătat o nouă dimensiune. Periodic, presa feminină prezenta câte un articol despre situația femeilor din U.R.S.S., despre cum au atins acestea un înalt nivel al civilizației, dobândind putere, iar cuvântul lor cântărind la fel de mult ca cel al bărbaților: „Uniunea Sovietică este statul unde femeile se bucură de o perfectă egalitate de drepturi cu bărbații, nu numai formal și abstract și în fond și direct. Starea femeii sovietice contrastează violent cu situația femeii din vremea țarismului. În U.R.S.S., femeia nu este chemată numai să conducă gospodăria, ci este chemată să contribuie la progresul societății, al economiei, al științelor, precum și la diriguirea statului. După Lenin, orice bucătăreasă trebuie să învețe a dirija statul. În U.R.S.S. femeia s-a impus ca un factor însemnat în activitatea industrială, agricolă, șiințifică, artistică și politică, ea ajungând să ocupe posturi din cele mai importante."[9]

---

[6] Ecaterina Deliman, *Femeia, personalitate politică în societatea noastră socialistă*, Editura Politică, București, 1977, pp.38-40. Lucrarea aferentă, publicată în 1977, folosește terminologia exprimată de regimul comunist.

[7] *Ibidem*, p. 23.

[8] *Ibidem*, pp. 25-29.

[9] *Femeia în U.R.S.S.*, în „Almanhul Femeii", 1947, pp. 53-56.

Acestă emancipare pe care socialismul o revendica pentru femeie şi în numele ei era pusă în contrast cu ideologiile burgheze care accentuau rolul femeii casnice, al gospodinei – o întruchipare a „femeii ideale" (se utilizau sintagme precum „ancorarea femeii în bucătărie, la cratiță"). Noua teorie afirma că femeia trebuia să iasă din umbra bărbatului pentru a produce „revoluția", prin urmare, realizarea emancipării spirituale trebuia efectuată la nivelul tuturor membrilor societății, fără discriminare. Dorința femeii de emancipare şi cea a ideologiei burgheze – tradiționalistă, aflate în contradicție, au dus la un aşa-zis tragic război al sexelor.[10] Deşi femeile au luptat de-a lungul timpului pentru obținerea unor drepturi care le-ar fi permis urcarea în ierarhiile vieții sociale, acțiunile lor au fost înfrânate de capitalism. În schimb, socialismul promitea afirmarea femeii şi recunoaşterea locului meritat în comunitate.

În contradicția acestor argumente, există studii care exemplifică adevărata condiție a femeii dinainte de comunism, care demonstrează că lucrurile nu stăteau atât de rău precum se insinua. Militantismul cu care se dorea emanciparea femeii era complet disproporționat în raport cu realitatea.[11]

Statutul constituțional și legislativ al femeii

Lesiglația cu privire la femei a fost modificată fundamental în a doua jumătate a secolului XX. Transformarea României din Monarhie în Republică în decembrie 1947 a adus după sine şi alte schimbări. Modelul sovietic a fost urmat şi în acestă privință. În timpul Republicii Populare Române, din 1947 şi până la proclamarea Republicii Socialiste România sub Nicolae Ceauşescu în 1965, statul român a schimbat două Constituții, în 1948 şi respectiv 1952.

Constituția din 13 aprilie 1948 a fost adoptată după trei luni şi jumătate de vid constituțional. Caracterul pretins democratic al noului tip de ideologie politică sub monopolul căreia a fost condusă România încă de la „alegerile" din 1946 nu putea fi legitimat într-un mod mai veridic, decât prin adoptarea unei Constituții, care stabilea şi trecerea economiei în monopolul statului.[12]

Constituțiile predecesoare celor comuniste nu menționează nimic în legătură cu drepturile şi libertățile femeilor, nici despre discriminarea sexuală. Politica era un domeniu aparținând în mod exclusiv masculinității. O mică schimbare a fost adusă de Legea electorală din 1939, întocmită de Armand Călinescu şi Victor Iamandi, prin care se oferea

[10] Ecaterina Deliman, *op.cit.*, pp. 15-22.

[11] Zoe Petre, *Promovarea femeii sau despre destructurarea sexului feminin*, în *Miturile comunismului românesc*, coord. Lucian Boia, Ed. Nemira, 1998, pp. 258-259.

[12] Eleodor Focşeneanu, *Istoria Constituțională a României*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1992, pp. 115-117.

drept de vot tuturor cetățenilor de ambele sexe, cu condiția ca alegătorii să aibă împlinită vârsta de 30 de ani pentru a vota pentru Camera Deputaților, respectiv 40 pentru Senat, și care erau știutori de carte.

La nivelul anului 1948 era imposibilă adoptarea unei Constituții care să copieze în totalitate modelul sovietic. Era necesară adoptarea unui act fundamental de tranziție, care să pregătească societatea pentru „viitorul socialist". Partidul Comunist nu avea încă rol de conducător reglementat prin Constituție, proprietățile particulare erau încă acceptate, și sectorul economic nu era monopolizat de stat. Adoptarea noii constituții s-a făcut în grabă, elaborarea ei a durat mai puțin de două luni, incluzând procesul de votare.[13]

Cu puțin timp înainte de adoptarea noii Constituții, situația femeilor a fost dezbătută în fața Marii Adunări Naționale. Gheorghe Gheorghiu-Dej explica retoric următoarele: „Femeile reprezintă o altă parte și mai numeroasă a populației, căreia în multe țări nu i se recunoaște aptitudinea de a lua parte la viața cetățenească. Luați orice țară a democrației burgheze, literatura, arta ei. Clasele dominante din aceste țări privesc femeia drept obiect de desfătare, drept bibelou sau drept servitoare. Cu ipocrizia caracteristică lumii capitaliste, poeții burghezi cântă și proslăvesc femeia. În realitate, femeia muncitoare, femeia mamă, femeia soție, este ținută în condiții umilitoare de inferioritate socială, juridică, economică, față de barbat. Noi însă ne călăuzim de alte principii decât principiile demne de Evul Mediu, pe care le aplică în practică regimurile de democrație burgheză. La noi în țară toate drumurile sunt deschise femeii: femeia poate deveni orice, de la mecanic la ministru. Vedem crescând din sânul poporului, din rândurile muncitorimii și țărănimii, femei cu un larg orizont politic, cu o energie clocotitoare, cu conștiință limpede, femei de stat cum nu are și nu au avut nicio țară în lume, cu excepția țărilor democrației noi, dar mai ales a acelei țări al cărei exemplu luminos călăuzește întreaga omenire progresistă: Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice."[14]

Astfel, Constituția din 1948 a adus referiri, în premieră, la femei. Articolul 3 al Constituției, consfințea că „poporul își exercită puterea prin organe reprezentative".[15] Femeile erau organizate în Uniunea Femeilor Democrate din România. În titlul III, „Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor" apare, tot pentru prima dată într-o Constituție din România, interdicția discriminării de gen: „toți cetățenii Republicii Populare

---

[13] Iuliu Crăcană, *Constituția din 1952 – prima și ultima Constituție stalinistă din România*, în *Stat și viață privată în regimurile comunise*, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, Memorialul Rezistenței Anticomuniste Țara Făgărașului, coord. Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu, Editura Polirom, Iași, 2009, pp. 20-22.

[14] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Raport asupra proiectului de Constituție făcut în fața Marii Adunări Naționale. 9 aprilie 1948*, în *Articole și cuvântări*, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951, p. 168.

[15] *Constituția Republicii Populară Română*, în „Monitorul Oficial", partea I, nr. 87 bis, 13 aprilie 1948.

Române, fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie sau grad de cultură, sunt egali în fața legii" (Art. 16).

Inovațiile nu se opresec aici, așadar, femeilor le-a fost oferită șansa de a participa în forul de conducere al țării, căpătând astfel drepturi politice depline: „toți cetățenii, fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie, grad de cultură, profesiune, inclusiv militarii, magistrații și funcționarii publici, au dreptul să aleagă și să fie aleși în toate organele statului. Dreptul de a alege îl au toți cetățenii care au împlinit vârsta de 18 ani, iar dreptul de a fi aleși, cei care au împlinit vârsta de 23" (Art. 18). Interzicerea acestui tip de discriminare era o simplă problemă de principiu. Conștientizând carențele sistemului legislativ în legătură cu acest subiect, era promisă o evoluție categorică a condiției femeii, garantată de stat: „în societatea socialistă românească, emanciparea deplină a femeii s-a înscris pe linia unei ascensiuni ireversibile și de certă eficiență. Acest lucru demonstrează faptul că problematica sociologică a femeii nu este nici pe departe o problemă falsă, care, odată cu evoluția socialismului își va pierde treptat intensitatea, până ce vor dispărea complet diferențele de discriminare între sexe".[16]

Articolul 19 oferea dreptul la muncă al tuturor cetățenilor, iar statul asigura treptat acest drept (care era de fapt o obligație), prin organizarea și dezvoltarea planificată a economiei naționale. În acest sens era necesară sporirea numărului de muncitori, iar P.M.R. a considerat că femeia, al cărei potențial economic nu fusese suficient exploatat până atunci, să fie introdusă în sfera economică.

Articolul 21 asigura și mai multe drepturi pentru femei: „femeia are drepturi egale cu bărbatul în toate domeniile vieții de stat, economic, social, cultural, politic și de drept privat. La muncă egală, femeia are drept de salarizare egală cu bărbatul".

O altă noutate adusă de Constituția Republicii Populare constă în referirile făcute la familie: „Căsătoria și familia se bucură de protecția statului. Mama, precum și copii până la vârsta de 18 ani, se bucură de protecție deosebită, stabilită prin lege" (Art. 26). Această intruziune a statului în mediul privat, așa cum era descrisă de Constituție, reprezenta o încercare de menținere a unității familiei, în scopul creșterii natalității.[17]

Spre deosebire de Constituția din 1948, Constituția din 1952 prezenta interesele politice ale regimului. Noul act fundamental stabilea totala aservire a României față de U.R.S.S., lucru afirmat chiar de textul Constituției: „Republica Populară Română a luat naștere ca urmare a victoriei istorice a Uniunii Sovietice asupra fascismului german și a eliberării României de către glorioasa Armată Sovietică, eliberare care a dat putință poporului muncitor, în frunte cu clasa muncitoare condusă de Partidul Comunist, să doboare dictatura fascistă, să nimicească puterea claselor exploatatoare și să făurească

[16] Ecaterina Deliman, *op. cit.*, p. 63.

[17] Elena-Simona Gheonea, Valentin Gheonea, *Statutul femeilor în legislața României Comuniste*, în *Femeile în România comunistă: studii de istorie socială*, coord. Cristina Liana Olteanu, Elena-Simona Gheonea, Valentina Gheonea, Editura Politeia S.N.S.P.A., București, 2003, p. 150.

statul de democrație populară, care corespunde pe deplin intereselor și năzuințelor maselor populare din România"[18] (capitul introductiv).

O altă inovație constă în mutarea capitolului despre drepturile omului, de regulă Titlul II, la Titlul VII, dar și înființarea Regiunii Autonome Maghiare, statul român încetând în acest fel să mai fie un stat unitar. Drepturile cetățenilor date de stat prin Constituție, erau de fapt obligații.[19] De asemenea, noua Constituție venea și pe fondul îndepărtării de la putere a adversarilor politici ai lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (Teohari Gerogescu, Vasile Luca, Ana Pauker). Pentru a staliniza statul român, Constituția a urmat cu desăvârșire modelul sovietic.[20]

Articolul 1 menționa că Republica Populară Română era un stat al oamenilor muncii, iar puterea aparținea lor, fiind reprezentați de Marea Adunare Națională și de Sfaturile Populare (care constituiau baza politică a Republicii Populare) (Art. 4 și 5). În continuare, statul desființa proprietățile particulare, devenind proprietar exclusiv asupra gospodăriilor agricole (Art. 5), iar „bogățiile de orice fel ale subsolului, fabricile, uzinele și minele, pădurile, apele, izvoarele de energie naturală, căile de comunicație de orice fel, transportul feroviar, fluvial, maritim și aerian, băncile, poșta, telegraful, telefonul, radioul, mijloacele de tipar, cinematografia și teatrul, gospodăriile agricole de stat, stațiunile de mașini și tractoare, întreprinderile comunale și partea naționalizată a fondului de locuințe de la orașe" devin bunuri ale statului, din nou, în numele poporului (Art.6).

Articolul 16 stabilea obligativitatea muncii: „În Republica Populară Română munca este o datorie și o chestiune de onoare pentru fiecare cetățean capabil de muncă, după principiul «cine nu muncește nu mănâncă». În Republica Populară Română se înfăptuiește tot mai larg principiul socialismului: «De la fiecare după capacitățile sale, fiecăruia după munca sa»".

Referitor la femei, Constituția din 1952 conține un articol special: „Femeia în Republica Populară Română are drepturi egale cu ale bărbatului, în toate domeniile vieții economice, politice, de stat și culturale. Femeia are drepturi egale cu ale bărbatului la muncă, salariu, odihnă, asigurare socială și învățământ. Statul ocrotește căsătoria și familia și apără interesele mamei și ale copilului. Statul acordă ajutor mamelor cu mulți copii și mamelor singure, concedii cu plata salariului femeilor însărcinate; organizează maternități, creșe și cămine de copii" (Art. 83). Așadar, statul democrat-popular încuraja funcția reproductivă a femeii, precum și funcția sa de muncitor.

Femeile primesc prin Constituție și dreptul de a se asocia: „în conformitate cu interesele celor ce muncesc și în scopul dezvoltării activității politice și obștești a maselor populare, cetățenilor Republicii Populare Române li se asigură dreptul de asociere în organizații obștești, în sindicate profesionale, uniuni cooperatiste, organizații de femei,

---

[18] *Constituție a Republicii Populare Române*, în „Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române", nr. 1, 24 septembrie 1952.

[19] Eleodor Focșeneanu, *op. cit.*, pp. 119-121.

[20] Iuliu Crăcană, *op. cit.*, pp. 23-25.

de tineret, organizații sportive, asociații culturale, tehnice şi ştiinţifice" (Art. 86), precum şi „dreptul de a alege şi de a fi alese în Marea Adunare Națională şi în Sfaturile Populare la fel cu bărbații" (Art. 96).

Emanciparea femeii după 1948 nu s-a făcut din dorința de a promova o nouă categorie de cetățeni, ci din rațiuni de stat. Dezvoltarea industriei şi în general a economiei a atras după sine nevoia creşterii numărului de muncitori. Partidul Muncitoresc Român a considerat necesară antrenarea femeilor în economie. Obligativitatea muncii în Republica Populară Română se aplica inclusiv asupra femeilor, precum tuturor cetățenilor capabili de muncă. Munca devine astfel un laitmotiv al discursului comunist, o necesitate care trebuia îndeplinită de toți cetățenii apți, în numele poporului şi al țării[21]. Acest lucru a fost evidențiat şi în discursurile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, care afirma următoarele: „Partidul trebuie să dea o atenție deosebită muncii de mobilizare a maselor de femei în opera de construire a socialismului. Ele reprezintă o forță uriaşă care poate fi îndrumată în activitatea gospodărească a satului, în Sfaturile Populare, în gospodăriile agricole de stat şi S.M.T.[22], în cooperative, în munca de popularizare a sarcinilor partidului şi în special a organizării gospodăriilor colective. Îndreptând atenția în direcția ridicării continue a nivelului cultural şi politic al maselor de femei, partidul trebuie să-şi întărească continuu rândurile sale cu cele mai cinstite şi mai capabile femei, evidențiate în muncă."[23]

*

Regimul democrat-popular a adus şi alte modificări în ceea ce priveşte familia, prin modificarea legislației privitoare la divorț şi avort. Articolele din Codul Civil[24], valabil încă din 1864, Capitolul III, „Despre despărțenia prin consimțimentu mutuale", care cuprindea Articolele 254-276, au fost eliminate prin Legea 18/1948[25], fiind înlocuite cu Capitolul II, „Despărțenia" (Art. 333-345), astfel, divorțul prin consens nu mai era posibil. De-a lungul timpului, legea privitoare la divorțuri a fost revizuită în nenumărate cazuri, apogeul fiind atins în 1966, când Nicolae Ceauşescu[26] emite decretul 779/1966,

---

[21] Elena-Simona Gheonea, Valentin Gheonea, *Femeile în propaganda regimului comunist*, în *Femeile în România comunistă: studii de istorie socială*, coord. Cristina Liana Olteanu, Elena-Simona Gheonea, Valentin Gheonea, Editura Politeia S.N.S.P.A., Bucureşti, 2003, pp. 78-81.

[22] Acronim pentru Statie de Maşini şi Tractoare.

[23] Gheorghe Gheorgiu-Dej, *Sarcinile Partidului Muncitoresc Român în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare şi pentru transformarea socialistă a agriculturii. Raport la şedința plenară a C.C. al P.M.R. din 3-5 martie 1949* în *Articole şi cuvântări*, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951, pp. 283-284

[24] *Codul Civil* din 26.11.1864, publicat în „Monitorul Oficial", Partea I, nr. 271, 4.12.1864, intrat in vigoare în 4.12.1864.

[25] *Lege nr. 18 din 12.02.1948*, publicată în „Monitorul Oficial", Partea I, nr. 35, din 12.02.1948, intrată în vigoare din 01.03.1948.

[26] Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), fond C.C. al P.C.R., secția Cancelarie, dosar nr. 131/1966, ff. 36-38.

Fig. 170, 171 Imaginea familiei sub regimul democrat-popular, în grafică și în fotografie

prin care „căsătoria se poate desface, în cazuri excepționale, prin divorț (Art. 37), atunci când, datorită unor motive temeinice, raporturile dintre soți sunt atât de grav și iremediabil vătămate încât continuarea căsătoriei este vădit imposibilă pentru cel care cere desfacerea ei" (Art. 39).[27]

Întreruperea cursului sarcinii[28] a devenit delict penal în 1948, pedepsindu-se cu închisoarea, în cazul în care nu era prescrisă de medic, însă măsura întreprinsă nu a avut urmări notabile, întrucât în România, puține femei recurgeau la chiuretaje efectuate de medici specialiști. Metodele de planning familial ale românilor erau încă cele tradiționale.[29] În 1957 România liberalizează avorturile, imitând U.R.S.S.-ul, care întreprinsese această măsură încă din 1955. Tendințele de modernizare ale societății făceau ca familiile românești să nu își mai dorească un număr mare de copii. În perioada interbelică, media era de 5,26 copii pentru o familie, după cel de-al Doilea Război Mondial, a scăzut progresiv, ajungând la 3 copii pe familie. În 1966, statisticile arătau că media scăzuse la 1,9 copii.[30] Decretul 463/1957, privind încuviințarea întreruperilor de sarcină, stipula că avortul la cerere era legal, cu condiția ca operațiunea de eliminare a phoetusului să se facă în medii corespunzătoare, de către personal specializat.[31]

Legislația României Populare a adus unele schimbări notabile în ceea ce privește statutul femeii. Cea mai importantă schimbare în acest sens, este, indubitabil, accesul gratuit la educație și la formarea profesională, pentru toți cetățenii. Procesul de alfabetizare a fost un real succes, iar numărul știutorilor de carte a crescut considerabil. Același fenomen s-a petrecut și în ceea ce privește numărul femeilor angajate, care desfășurau o profesiune. România a început să promoveze femeile în mediile științifice, iar rezultatele nu au întârziat să apară. Presa dedicată femeilor omagia periodic rezultatele femeilor în mediile științifice, promovându-le inclusiv internațional.

---

[27] *Decret nr. 779 din 8.10.1966*, publicat în „Buletinul Oficial", nr. 64, din 08.10.1966, intrat în vigoare în 08.10.1966.

[28] Pentru detalii cu privire la politica de creștere a populației în România comunistă, a se vedea *Politica pronatalistă a regimului Ceușescu*, vol. I: *O perspectivă comparată*, coord. Corina Doboș, Editura Polirom, Iași, 2010; și *Politica pronatalistă a regimului Ceaușescu*, vol. II: *Instituții și practici*, coord. Luciana Junga, Florin Soare, Editura Polirom, Iași, 2011.

[29] Lavinia Betea, *Interzicerea avorturilor (1966-1989) ca fapt de memorie socială*, în *Viața cotidiană în comunism*, coord. Adrian Neculau, Editura Polirom, Iași, 2004, pp. 246-248.

[30] Gail Kligman, *Politica dublicității. Controlul reproducerii în România lui Ceaușescu*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 56.

[31] *Decret nr. 463 din 30.09.1957*, publicat în „Buletinul Oficial", nr. 26, din 30.09.1957, intrat în vigoare în 30.09.1957.

Rolul organizației de femei în documentele de partid

Organizația de femei din Republica Populară Română a îndeplinit un rol important pentru conducerea partidului, acela de a răspândi ideologia comunistă în rândurile femeilor. După cum demonstrează numeroasele documente de arhivă, „problema feminină" a fost tratată cu meticulozitate și i s-a acordat atenția cuvenită: organizația a fost restructurată și reorganizată permanent pe parcursul anilor 1946-1965 cu scopul declarat de a îmbunătăți rezultatele muncii femeilor din cadrul organizației.

Între 4 și 8 martie 1946 a avut loc Congresul de Constituire al Federației Femeilor Democrate din România (F.F.D.R.), unde „delegate din întreaga țară, reprezentând femeile din organizații feminine democrate, profesionale, culturale, politice, cooperatiste, sportive, de asistență socială, etc., fără deosebire de rasă, naționalitate, religie și partid politic, (...) au hotărât să extindă cadrele Federației, spre a cuprinde cît mai larg pături feminine și cu puteri unite – să ducă lupta pentru distrugerea definitivă a rămășițelor fasciste și reacționare, pentru consolidarea regimului democratic, singura garanție a unei păci durabile."

„Principiile" pe care urmau să le aplice femeile care făceau parte din Consiliul Federației Femeilor, reprezentând forumul de conducere al organizației de femei, erau următoarele: buna înțelegere („colaborarea sinceră și inimoasă a tuturor elementelor feminine"), primatul muncii („să nu căutam în alcătuirea Comitetelor noastre altceva decât alegerea celor mai vrednice"), descentralizarea („indispensabilă aplicării lucurului pe teren. De aceea lucrul a fost prevăzut pe Comună, Județ și Regiune ca ultim organ, centralizator, în legătură cu Comitetul Executiv din București"), realismul („înseamnă a ne strădui înainte de toate să lucrăm pe baze reale, existente) și măsura („să nu se risipim cu planuri ambițioase. Să stabilim înainte de toate inventarul putințelor noastre"). Federația avea secții în fiecare județ, Consiliul Județean alegea o președintă, două vicepreședinte și două secretare, care răspundeau de secțiile alcătuite pe comune.[32]

F.F.D.R. avea și „instructoare", care erau răspunzătoare de răspândirea ideologiei și lozincilor în rândul femeilor, cu deosebire în mediul rural. Stenograma „Ședinței din 24 mai a activului de femei" a consemnat că instructoarele nu erau suficient de pregătite pentru a răspândi propaganda în lumea satului: „în urma rapoartelor date de echipele de la sate, s-a constatat că prietenele noastre [*instructoarele* – n.n.] nu sunt bine informate în ceea ce privește răspunsurile pe care trebuie să le dea țărăncilor și în special în probleme economice. Așa că propun ca aceste prietene să fie mai bine înarmate cu privire la probleme economice. Țăranii sunt destul de conștienți și pun astfel de întrebări la care prietenele noastre nu sunt în stare să răspundă".[33]

După 1947, munca femeilor membre ale F.F.D.R-ului a fost aspru criticată în Partidul Comunist. Drept urmare, s-a luat hotărârea înființării de Secții feminine, care să se afle sub directa îndrumare a Partidului Comunist. „Rolul și munca secțiilor feminine" erau:

---

[32] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Organizatorică, dosar 20/1946, ff. 1-9.

[33] Idem, dosar 35/1946, f. 13-21.

„munca în întreprinderi" – care era și prioritară („munca în fabrici trebuie să fie pusă deci pe prim plan"), concret, se urmărea înscrierea femeilor în sindicate; respectiv „munca la țară" („va trebui cu mult tact și înțelegere să învingem înapoierea țăranului care nu vrea să-și lase nevasta să se organizeze"). Aceste secții erau unite sub denumirea de Uniunea Femeilor Antifasciste din România (U.F.A.R.). Noua organizație avea sarcina de a pune în aplicare principiul egalității în drepturi a femeilor cu bărbații – pentru că „deși prin lege, femeilor li s-au acordat drepturi egale, în parctică acest principiu întâmpină multă rezistență. Astfel numărul de femei care ocupă posturi de conducere în diferite departamente de stat este foarte redus – la aceeași calificare – față de numărul bărbaților", de a se ocupa de acțiuni cu caracter social – protecția muncii femeilor și a tinerelor fete, protecția maternității, protecția copilului, lupta împotriva analfabetismului, educarea copilului și „folosirea spiritului gospodăresc al femeilor la ridicarea producției".[34]

La sfârșitul anului 1947, a avut loc consfătuirea pe țară a U.F.A.R.-ului, în urma căruia s-a adoptat un proiect de platformă pentru unificarea tuturor organizațiilor feministe în Uniunea Femeilor Democrate din România (U.F.D.R.).[35] Astfel, în luna februarie a anului 1948 s-a întrunit la București prima Conferință pe țară a Uniunii Femeilor Democrate. S-a stabilit, ca primă sarcină a U.F.D.R., inițierea unui vast proces de alfabetizare a femeilor din România „pentru a ajuta pe surorile noastre sătence să se smulgă de bezna neștiinței de carte, să cunoască frumusețile și sfaturile folositoare cuprinse în cărți, să cunoască ajutorul pe care ni-l poate da azi șința în gospodărie și agricultură, să afle ce se pertrece în țară și în lume, să poată să-și îngrijească copiii, să-i crească așa cum e mai bine".

Înființarea U.F.D.R. trebuia să demonstreze că statul democrat-popular dorea emanciparea femeii. Ana Pauker, a cărei carieră se afla în plină ascensiune politică, datorită poziției importante pe care o ocupa în conducerea statului, în calitate de ministru de Externe, a fost desemnată președinte de onoare a organizației. Gheorghe Ghiorghiu-Dej afirma: „Avem, de asemenea, o mișcare feministă, care se lărgește și se întărește. Recenta unificare a organizațiilor de femei și organizarea Uniunii Femeilor Democrate vor face posibilă o mai largă mobilizare a marii forțe obștești [pe – n.n.] care o reprezintă masele de femei la munca de întărire a Republicii Populare Române."[36]

Periodic, organizația femeilor înainta rapoarte către C.C. al P.C.R. pentru a face cunoscute stadiile în care se aflau proiectele demarate.[37] Primă sarcină a U.F.D.R.-ului a fost de a se asigura că femeile muncitoare fac tot ce le stă în putință pentru îndeplinirea

---

[34] A.N.I.C. fond C.C. al P.C.R., secția Organizatorică, dosar 3/1947, ff. 85-89.

[35] Cristina Păiușan, Narcis Dorin Ion, Mihai Retegan (coordonatori), *Regimul Comunist din România: o cronologie politică* (1945-1989), Editura Tritonic, București, 2002, p. 41.

[36] Gheorghe Gheorgiu-Dej, *Raportul politic al Comitetului Central la Congresul Partidului Muncitoresc Român. 21 februarie 1948* în *Articole și cuvântări*, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951, p. 139.

[37] Pentru detalii, a se vedea A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Organizatorică, dosar 99/1948 și 105/1948.

Planurilor de Stat. Discursul oficial afirma faptul că „Sub îndrumarea partidului crește numărul femeilor organizate în sindicate agricole și în U.F.D.R. Țărăncile muncitoare participă activ la îndeplinirea planului agricol, în comitetele provizorii ale Sfaturilor Populare, în conducerea cooperativelor, la Gospodăriile Agricole de Stat, și în Gospodăriile Agricole Colective. În lupta pentru îndeplinirea Planului de Stat în domeniul agricol, printre tractoriști fruntași sunt și femei. Țărăncile muncitoare contribuie prin muncă voluntară la dezvoltarea și buna gospodărire a satului. La orașe și sate, femeile manifestă o puternică dorință de învățătură, luând parte la cursurile de alfabetizare, cercuri de citit, cercuri ARLUS[38], la Căminele Culturale, la cursurile de tractoriste, sanitare etc.".

Realizările organizației de femei nu au fost considerate suficiente, prin urmare U.F.D.R. a primit următoarele critici: „cu toate rezultatele pozitive în mobilizarea și activizarea femeilor în munci edilitare, gospodărești, de asistență socială, în ocrotirea mamei și a copilului, în lupta pentru pace, U.F.D.R. nu a reușit să lămurească și să antreneze îndeajuns masele largi de femei muncitoare de la sate și din cartiere, la îndeplinirea sarcinilor principale puse de Partid, în legătură cu construirea socialismului. Pentru îmbunătățirea activității U.F.D.R.-ului, se impune în primul rând ridicarea nivelului ideologic-politic al activului său".[39]

Apariția Sfaturilor Populare a pus însă în discuție menținerea organizației de femei: „Secretariatul consideră ca menținerea mai departe a Organizației de femei în condițiilor noi create prin înființarea Sfaturilor Populare este dăunătoare, dar că ea nu trebuie încă dizolvată, rămânând ca Biroul Politic să hotărască momentul și forma de lichidare a Organizației". Unificarea organizațiilor feminine nu a fost văzută cu ochi buni, după cum afirmă însuși Vasile Luca în Ședința Secretariatului din 2 februarie 1949: „metoda și forma aceasta și-a trăit timpul ei și este o greșeală ca am lăsat Uniunea să se transforme într-o organizație de masă a femeilor de toate categoriile sociale, într-un fel de Partid al femeilor. Este o tendință de izolare periculoasă și duce chiar la un fel de concurență. (...) Nu trebuie să fie dizolvată imediat organizația de femei, ci să dispară treptat și să-și transforme munca, îndreptând femeile spre diferite organizații obștești și profesionale."[40]

Organizația femeilor nu a fost însă dizolvată. În anul următor, s-a hotărât întrunirea unui Congres al U.F.D.R., care urma să stabilească noile direcții pe care femeile trebuiau să le urmeze, pentru a-și îmbunătăți aportul adus societății. Așa cum arată planul întocmit pentru organizarea Congresului, componența trebuia să fie următoarea: 25% muncitoare – pentru a asigura linia și spiritul în care să se desfășoare Congresul, 55% țărănci, 14-15% gospodine – femei de cartier, și 5% intelectuale – provenit din domeniile artei și învățământului. În total, numărul propus al delegatelor era de 900, iar locul Con-

---

[38] Acronim pentru Asociația Română pentru strângerea Legăturilor cu Uniuniea Sovietică, asociație prin care erau promovata legăturile de prietenie dintre România și U.R.S.S.

[39] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Organizatorică, dosar 82/1949, ff. 1-5.

[40] Idem, secția Cancelarie, dosar 9/1949, ff. 2-7.

gresului era Ateneul Român. Pentru a fi în rând cu statele din blocul socialist, România trebuie să invite și participante din alte state. Propunerile erau următoarele: pentru India, Vietnam, Coreea, Franța, Italia, Belgia, Germania, Austria, Spania, Grecia, Finlanda, Anglia, Polonia, Ungaria, Bulgaria, Cehoslovacia și Albania erau propuse spre a fi invitate câte două delegate, per țară. Pentru U.R.S.S., numărul era nelimitat. Organizarea Congresului s-a făcut în mod meticuos și bine organizat. Pregătirea evenimentului a fost făcută cu mult timp înainte, detaliile fiind bine puse la punct. Fiecare secție responsabilă cu un anumit lucru și-a finalizat sarcina, astfel că, în momentul reunirii Congresului, fiecare persoană își cunoștea bine locul ocupat și ceea ce trebuia să spună sau să facă.[41]

Problema organizării Congresului a fost ridicată și în Ședința Biroului Organizatoric al C.C. al P.M.R., din data de 30 martie 1950, la care au participat Ana Puker, Alexandru Moghioroș, Gheorghe Apostol, Miron Constantinescu, Chivu Stoica, Leonte Răutu, Dumitru Petrescu, Constanța Crăciun, Alexandru Drăghici, Gheorghe Florescu și Petre Borilă. În ședință, Alexandru Moghioroș a afirmat următoarele: „s-au orientat bine [*dușmanii partidului* – n.n.], mai ales în perioada aceasta cînd noi organizăm gospodăriile agricole colective. Știm greutățile pe care le fac femeile. Dușmanul, în mod conștient și organizat are în vedere pătrunderea în organizațiile noastre. Țăranci sărace au fost câștigate să ridice la adunări oamenii împotriva noastră. Ei știu că femeile sunt a doua putere în stat. În timpul pregătirii Congresului trebuie dusă o educație de masă susținută. Acolo unde dușmanii au pătruns, trebuie înlăturați“[42]. De fapt Alexandru Moghioroș făcea aluzie la faptul că femeile au fost printre cele mai dârze adversare la construirea gospodăriilor agricole colective.

În anul 1953, organizarea U.F.D.R.-ului s-a schimbat din nou. Partidul Comunist nu a fost niciodată pe deplin mulțumit de munca desfășurată de organizația femeilor, deși aceasta a desfășurat o acțiune propagandistică acerbă, în special pentru colectivizare. După valul de epurări din 1952, în urma căruia a fost îndepărtată de la putere și Ana Pauker, s-a considerat a fi necesară o verificare amănunțită a membrelor U.F.D.R., urmată de o curățare a „elemente negative“ din interiorul organizației.

Exista în permanență obsesia sabotajului, oricine era suspectat de interese ascunse. În „Hotărârea C.C. al P.M.R. în legătură cu întărirea activității în rândul femeilor“, după o pagină de aprecieri – enumerate succint și evaziv, s-au scris următoarele: „cu toate că în dezvoltarea mișcării de femei din țara noastră s-au obținut succese importante, activitatea în rândurile femeilor a rămas în urmă de sarcinile puse de partid“, urmate de 10 pagini de critici, dintre care: „Din cauza slabei munci politice femeile participă nesatisfăcător la cursurile de alfabetizare. Slăbiciunile muncii politice de masă ajută dușmanul de clasă care reușește uneori să facă din țărăncile muncitoare factori activi de împotrivire a transformării socialiste a agriculturii. (...) Un număr încă mare de femei refuză să nască la case de nașteri, igiena copiilor lasă de dorit; lipsa de normalitate și apărarea trăiniciei

[41] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Cancelarie, dosar 13/1950, ff. 1-3, 35-63.

[42] Idem, dosar 24/1950, ff. 1-21.

familiei a luat proporții îngrijorătoare. Numărul divorțurilor a devenit în ultimul timp foarte mare. Numărul copiilor nelegitimi a crescut considerabil în ultimul timp. Sunt frecvente în rândurile muncitorilor şi a femeilor muncitoare în deosebi pe marile şantiere de construcții sau combinate, cazuri de furt, alcoolism, boli venerice şi unele încercări de sinucideri. (Acestea se datorează şi faptului că pe şantierele mari condițiile de muncă şi de viață sunt foarte grele, muncitorii şi muncitoarele trăind în multe cazuri în totală promiscuitate – Şantierul Moineşti, Combinatul Chimic Făgăraş, Casa Scânteii). Femeile sunt atrase în număr mare în secte religioase".[43]

În şedința din 14 ianuarie 1953, s-a aprobat proiectul de „Hotărâre cu privire la întărirea activității partidului în rândurile femeilor". Documentul menționa că s-a decis crearea unui Comitet al Femeilor din R.P.R. (al cărui nume se va slabili ulterior), cu rol de a mobiliza femeile din interiorul țării în lupta pentru pace, pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale mamei şi copilului, iar pe plan internațional, să contribuie la îndeplinirea diferitelor acțiuni întreprinse de Federația Democratică Internațională a Femeilor. Acesta era momentul reorganizării, după epurarea Anei Pauker din partid. În şedința Comitetului Central, s-a discutat despre situația U.F.D.R.-ului. Discuția despre menținerea sau desființarea organizației de femei s-a desfăşurat într-un mediu confuz, întrucât participanții la dezbatere nu erau îndeajuns de familiarizați cu subiectul. De exemplu, Alexandru Moghioroş afirma următoarele: „Această organizație, pe lângă aportul care l-a adus în munca partidului şi statului, apare şi într-o serie de acțiuni, campanii, de educare a femeilor, mai ales la sate [n.n. însă] a devenit o organizație care de fapt este o piedică în ce priveşte mobilizarea femeilor în activitatea obştească, socială, culturală. Mai mult decât jumătate a populației țării noastre e compusă din femei. Față de posibilitățile de cuprindere actuală a U.F.D.R. şi necesitatea de mobilizare a femeilor, mobilizarea acestei mase uriaşe, ea nu poate să facă față şi pe lângă aceasta a devenit sectară, îngustă, a devenit o frână. Copiază partidul. Şi aici este acelaşi aspect (...) că a devenit partidul femeilor, activistele care le-am trimis acolo au uitat că ele sunt răspunzătoare de introducerea liniei partidului în această organizație şi dimpotrivă, vroiau să introducă unele curente străine din această organizație în partid".[44]

Din acel moment, U.F.D.R.-ul a trecut sub controlul direct al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, pentru că, până atunci, organizarea U.F.D.R. era „îngustă şi greoaie". Până la terminarea reorganizării, care în fapt a însemnat dizolvarea, membrele organizației de femei trebuiau să înceteze orice altă activitate. Toată energia urma să fie canalizată către alegerea unor reprezentante demne care să conducă organizația. Se menționa în mod expres, ca toată această activitate să fie desfăşurată într-un ascuțit

---

[43] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Organizatorică, dosar 29/1955, ff. 1-11.

[44] Idem, secția Cancelarie, dosar 2/1953, ff. 12-20. În această discuție, Gheorghe Gheorghiu-Dej a întrebat, când s-a adus în discuție crearea unui comitet de femei care să interacționeze cu Federația Internațională a Femeilor: „Această Federație Internațională cu ce se ocupă?",situație ce ni se pare relevantă pentru a concluziona importanța reală acordată de partid problemelor feminine, cât şi informațiile deținute de membrii C.C. în acest sens.

spirit de vigilență, pentru „ca elementele exploatatoare, dușmane, să nu se strecoare în adunarea delegatelor și în comisiile de femei de pe lângă sfaturile populare".

Noua formă organizatorică purta denumirea de „Adunarea Delegatelor" și se afla sub conducerea și îndrumarea directă a Sfaturilor Populare, prin „Comisiile de Femei". În toate cartierele, străzile mari din orașe și în toate satele, în locul Comitetelor de Femei se înființau „Adunări ale Delegatelor". Fiecare delegată reprezenta un grup de 10 femei, și era aleasă anual, în „Adunarea Generală a femeilor".[45] Rezultatele noii forme de organizare a mișcării de femei din R.P.R. au fost analizate și s-a concluzionat că erau pozitive „acolo unde comitetele executive ale Sfaturilor Populare au dat importanța cuvenită acestei munci".[46]

Pentru a stabili noile direcții de îndrumare a fost întrunită „Ședința în problema regulamentului de funcționare a Comitetului Femeilor Democrate din R.P.R.", la 9 aprilie 1954. În cadrul ședinței a fost subliniat din nou faptul că vechea organizare era inutilă, nu își îndeplinea menirea și nici nu era supusă Partidului. S-au întocmit un nou plan de atac al problemelor feminine și un regulament de funcționare.[47]

Proiectul pentru structura organizatorică a Comitetului Femeilor Democrate din Republica Populară Română (C.F.D.R.) stabilea că numărul de membre era de 150. Comitetul era condus de un Prezidiu de 31 de persoane, și un Birou alcătuit din 7 membre. De asemenea, Comitetul mai avea și o președintă, 3 vicepreședinte și 3 secretare. Atributele C.F.D.R. erau: mobilizarea maselor de femei pentru participarea activă la construirea socialismului și apărarea păcii, „cultivând în masele de femei patriotismul fierbinte și internaționalismul proletar", punerea în aplicare a hotărârilor Partidului, reprezentarea mișcării de femei din R.P.R. în Federația Democrată Internațională a Femeilor (FDIF), editarea revistelor „Femeia", „Săteanca", și „Dolgozo No" și organizarea plenarelor, adunărilor, conferințelor de femei. Colectivele de muncă ale C.F.D.R. erau: Secția Relații cu Străinătatea (prin intermediul căreia se păstrau legăturile cu F.D.I.F., și se edita material propagandistic pentru străinătate), Secția de Propagandă (care edita broșuri și „material de agitație vizuală"), Redacțiile revistelor pentru femei și Secția Administrativă (care administra bunurile Comitetului).[48]

Organizarea complicată a lansat confuzii în rândurile femeilor, iar acest lucru a fost, din nou, supus unei critici dure din partea Partidului. Secția muncii de partid în rândul femeilor a întocmit pe baza neregulilor găsite în organizația de femei, documentul „Coreferat în legătură cu activitatea Comitetului Femeilor Democrate din R.P.R.". Aici erau redate următoarele deficiențe: femeile din Comitet nu dădeau dovadă de o suficientă preocupare pentru studierea și însușirea hotărârilor C.C. al P.M.R., iar activitatea internă

[45] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Organizatorică, dosar 30/1953, ff. 1-8.

[46] Idem, dosar 31/1953, ff. 19-23, notat „Informare. Rezultatele noii forme de organizare a mișcării de femei din R.P.R.", datat 5 septembrie 1953.

[47] Idem, secția Cancelarie, dosar 34/1954, ff. 1-23.

[48] Idem, secția Organizatorică, dosar 71/1953, ff. 1-19.

avea lacune serioase, pentru că pe parcursul unui an, cât trecuse de la înființarea sa, Comitetul nu se întrunise nici măcar o singură dată. Între prezidiu și Comitet nu exista comunicare, pentru că membrele din prezidiu nu își luaseră munca în serios, iar Biroul era ca și inexistent, în practică. Colectivul de conducere, se arată în document, „nu cunoaște suficient oamenii și de aceea de multe ori se fac aprecieri formale și superficiale asupra lor". În raport se vorbea și despre redacțiile revistelor pentru femei care nu-și îndeplineau rolul, pentru că redactorii nu erau suficient legați de teren, iar calitatea materialului publicat era slabă, ca urmare a lipsei de pregătire și de interes a membrilor redacției. S-a conchis că femeile din Comitet nu s-au supus suficient spiritului critic și autocritic, ajungându-se inevitabil la „mahalagisme, nemulțumiri, la împăciutorism și bârfeli chiar în colectivul de conducere".[49]

Îmbunătățirile aduse nu au avut efectul scontat. Până în 1955, se poate vorbi de o stabilizare aparentă în ceea ce privește politica dusă de Partid în rândul femeilor, cu ușoare modificări, obișnuitele critici, reorganizări de nuanță. În 1955, se înființează o nouă secție a C.C., care să se ocupe de femei, menită să îmbunătățească organizația și să îi demonstreze utilitatea: Secția Muncii de Partid în Rândurile Femeilor a C.C. al P.M.R. Aceasta era condusă de un Șef al Secției și de un Adjunct Șef Secție. În subordinea lor se aflau 11 instructori, o secretară tehnică și o dactilografă. Secția avea sarcina de a cunoaște cadrele care lucrau în problemele muncii de femei în cadrul sindicatelor, sfaturilor populare, U.T.M.[50], Comitetului Femeilor Democrate din R.P.R., organizațiilor de partid, sindicatelor, de a veghea la justa lor repartizare, de a controla felul în care organele și instituțiile de stat aplică hotărârile Partidului și Guvernului cu privire la mobilizarea maselor de femei, pentru participarea lor activă la construirea socialismului și la lupta pentru apărarea păcii. Secțiile supravegheau activitatea muncitoarelor din toate sectoarele de producție.[51]

Tot pentru îmbunătățirea activității de partid în rândul femeilor, comitetele regionale de partid au organizat cursuri speciale cu femeile de la sate, desfășurate între 20 noiembrie și 20 decembrie 1955. În primă fază, au fost înscrise la cursuri 3.000 de femei. Printre cursante s-au numărat membre ale comisiilor de femei, delegate de grupă, deputate de la sate. S-a concluzionat că, în mare măsură, cursurile au fost benefice, deoarece, după terminarea lor, „multe femei au făcut cerere să intre în întovărășirile agricole și G.A.C.[52]" Însă, „datorită lipsei de vigilență în cursuri au pătruns și elemente străine de partid. În regiunea Pitești a fost trimisă la școală o femeie care înainte cu 5 zile ieșise din închisoare fiind condamnată la 3 luni pentru fraudă, raionul Oradea a trimis la curs pe Războiescu Florica, soția unui element dușmănos care a fost condamnat de vreo 13 ori. Selecționarea femeilor în multe cazuri s-a făcut în ultimul moment, făcând diferite promisiuni, că se

[49] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Organizatorică, dosar 4/1954, ff. 112-118.
[50] Acromin pentru Uniunea Tineretului Muncitor.
[51] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Organizatorică, dosar 5/1955, ff. 15-20.
[52] Acromin pentru Gospodării Agricole Colective.

vor da salarii, sau că durata cursului e de două săptămâni, ceea ce a avut ca urmare faptul că unele femei au fugit de la cursuri." În luna ianuarie a anului 1956 s-a deschis a doua serie de cursuri speciale de la sate, iar numărul cursantelor a fost ridicat la 3 700.[53]

Concomitent, s-a relizat un nou Regulament de funcționare a Comitetului Femeilor Democrate din R.P.R., care, în mare măsură, era la fel ca cel vechi. Un nou țel al Comitetului era de a informa femeile „despre viața de mizerie, foamete, lipsa de drepturi și crunta exploatare a femeilor și copiilor din țările capitaliste și coloniale și lupta acestora pentru dreptul la o viață mai bună, pentru apărarea păcii și vieții copiilor".[54]

În 1957 s-a revenit la denumirea de Consiliul Național al Femeilor din Republica Populară Română, denumire certificată de „Normele de organizare și funcționare a mișcării de femei din R.P.R.". Forma de organizare a mișcării de femei era următoarea: „La baza organizării și activității mișcării de femei din R.P.R. stă principiul centralismului democratic. Unitățile de bază ale mișcării de femei sunt: adunările femeilor din întreprinderi și instituții; adunările femeilor din circumscripții electorale de la orașe; adunările femeilor de la sate și de la comune. Organele de conducere ale mișcării de femei sunt: comisiile femeilor din întreprinderi, instituții și circumscripții electorale; comitetele femeilor din G.A.S., S.M.T., G.A.C.[55]; comitete ale femeilor de la sate, comune, orașe, raioane și regiune. Consiliul Național al femeilor din R.P.R. conduce și îndrumă mișcarea de femei din întreaga țară."[56]

Alegerea comisiilor și comitetelor de femei se făcea prin vot deschis, pe fiecare comisie și comitet în parte, după care reprezentantele alese alegeau la rândul lor, astfel încât se mergea crescător, spre conducerea Consiliului Național. Sarcinile erau asemănătoare cu cele din trecutul mișcării, modificările constau doar în nuanțarea limbajului politic: îndrumarea femeilor spre cursurile și școlile de calificare, mobilizarea femeilor pentru îndeplinirea planului de producție, ridicarea nivelului cultural, politic și cetățenesc al femeilor. Pentru evitarea lipsei de organizare caracteristică organizației precedente a femeilor, s-a stabilit și un plan al întrunirilor. Comitetele sătești se întruneau o dată pe lună, cele comunale o dată la două luni, iar comitetele raionale, orășenești și regionale o dată la trei luni. Consiliul Național se întrunea de două ori pe an.[57]

Construirea unei forme potrivite de organizare a femeilor a fost o problemă importantă pentru politica partidului comunist. De la început, s-a acordat o mare importanță ideii de emancipare a femeii, în noua formă de democrație instaurată în România. Creare de șanse egale între femei și bărbați s-a dovedit a fi un lucru prioritar. Însă din altă perspectivă, nu poate fi ignorat și aspectul interesului partidului în această politică acerbă

---

[53] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Organizatorică, dosar 119/1955, ff. 2-4.

[54] Idem, secția Cancelarie, dosar 15/1955, ff. 13-18.

[55] Acromine pentru Gospodării Agricole de Stat, Stație de Mașini și Tractoare, respectiv Gospodării Agricole Colective.

[56] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Cancelarie, dosar 5/1958, ff. 8-13.

[57] *Ibidem*.

de includere a femeii în viața publică. Femeile au fost folosite ca mijloace de propagare a ideilor.

În urma analizei documentelor, se poate observa că țelul fixat de către linia Partidului, deși era îndeplinit, nu era niciodată suficient. Organizația de femei, sub formele diferite prin care a trecut în acei ani, a fost aspru criticată și invitată, după cum era obișnuit în partid, să se supună autocriticii. Periodic, era fixat un nou țel, în teorie, pentru că, în practică era vorba de același lucru, discursul cu privire la femei era identic: emanciparea femeilor, de la orașe și sate, includerea femeilor în politica partidului, organizarea de evenimente precum 8 martie, 1 iunie, participarea în scopul reprezentării țării la conferințele internaționale ale femeilor etc. În fond, aceste reorganizări arătau că țelurile fixate de partid nu aveau și deplina adeziune a femeilor în cauză. Era în mentalul liderilor P.M.R. că prin organizare și reorganizare se vor obține rezultatele dorite.

Ingerințele statului asupra vieții private

Singurul statut recunoscut al femeii, până la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, a fost cel maternal. Femeia trebuia să rămână anonimă și tăcută, să fie obedientă față de tată și mai apoi de soț. Feministele vremii susțineau existența potențialului creativ al femeii, învinuind lipsa libertății individuale și sociale pentru îngrădirea acestuia, dar și faptul că femeia, prin gradul de realism ridicat pe care îl avea față de viață, era din punct de vedere moral superioară bărbatului, care nega egalitatea femeii datorită instinctelor primitive care îi predominau caracterul. Feministele condamnau de asemenea criticarea femeilor ușoare, deoarece și bărbații aveau suficiente exemple negative în rândurile lor. Educația tinerelor fete nu era mulțumitoare pentru feministe, pentru că lecțiile învățate nu oglindeau adevărata societate, ci creau doar stereotipuri, cum ar fi acela că bărbatul își alege soția – lucru nedrept.[58]

Curentul feminist, care cuprinsese între timp și România, atrăgea, pe rând, personalitățile vremii. De exemplu, Ioana Berindei povestește care era moda vremii în materie de meserii pentru femei: tinerele fete era încurajate de părinții lor să devina medici, ingineri, arhitecte sau farmaciste. Tatăl său, Ioan Hudiță, își voia fetele feministe, cu carieră în politică, și pentru asta le-a instruit în cele mai bune școli.[59]

Pentru noua ideologie politică instaurată în 1948, familia era celula de bază a societății. După ce Constituțiile din 1948 și 1952 ocroteau în numele statului familia,

[58] Aurora Liiceanu, *Rivalitate și solidaritate: începuturile feminismului în România*, în *Cine suntem noi? Despre identitatea femeilor din România modernă* (coord. Mădălina Nicolaescu), Editura Anima, București, 1996, pp. 29-33.

[59] Lavinia Betea, *Am făcut Jilava în pantofi de vară: convorbiri cu Ioana Berindei*, Editura Compania, București, 2006, p. 55.

mama și copilul, și după modificarea în repetate rânduri a legislației privitoare la avort, divorț și ajutorare socială, societatea românească a tranzitat o perioadă de schimbări, alimentată și de măsurile politice întreprinse de stat. Aceste principii au stat la baza transformării societății românești, după model sovietic, o transformare bazată inclusiv pe extinderea rolurilor femeii. Concret, în R.P.R. s-a trecut la colectivizarea agriculturii, la preluarea întregului sector economic și industrial de către stat, la desființarea proprietății particulare, confiscarea bunurilor, prigonirea „dușmanului de clasă", au avut loc arestări, procese, reforme (precum cea a învățământului, care a avut drept scop epurarea cadrelor didactice), și nu în ultimul rând dezbinări familiale, toate acestea fiind întreprinse în numele uniformizării sociale.

Anul 1948 a fost, fără îndoială, cel al schimbărilor majore din viața românilor: orice formă de opoziție politică a fost interzisă, s-a votat o nouă Constituție, s-au emis noi decrete și legi, a avut loc restructurarea tuturor domeniilor de activitate, reformarea învățământului, a justiției, a armatei, modificarea substanțială a Codului Penal, desființarea Academiei Române și înlocuirea ei cu Academia R.P.R. interzicerea unui număr important de reviste și cărți (8 463). Numărul arestaților și condamnaților creștea cu repeziciune, astfel că închisorile au devenit neîncăpătoare, iar totul a culminat cu înființarea, în 1950, a primului lagăr de muncă, de mari proporții, de la Canalul Dunăre-Marea Neagră.[60]

Tot în 1948, Pericle Martinescu, adversar declarat al democrației populare, consemna în jurnalul său despre desfășurarea sărbătoririi zilei de 8 martie în anul 1948 (relatată de soția sa, în calitate de martor direct al întâmplărilor), surprinzând noile metode aplicate pentru emanciparea femeilor: spre deosebire de manifestările din anii trecuți, la miting fuseseră scoase doar femeile, care au mărșăluit dintr-un capăt în altul al Bucureștiului timp de 3 ore. Pe parcursul mitingului, femeile au recitat următoarea poezie: „Nu ne-a fost dat s-avem pe tron/ O Ană de Burbon;/ Avem în schimb, la București,/ O Ană de Dudești [n.n. este vorba despre Ana Pauker]" – autorul afirmă că manifestația U.F.D.R.-ului era dedicată unei singure femei, Ana Pauker, nu sărbătoririi Zilei Internaționale a Femeii.[61]

Emiterea Legii Colectărilor a însemnat o nouă lovitură pentru țărani, care erau obligați să vândă statului, pe preț de nimic, 75% din recoltă. Populația rurală era împărțită în 6 clase, după cantitatea recoltei obținute: între 600 și 1 500 kilograme la hectar, cantitate fixată de stat. Dacă în realitate lotul de pământ nu producea cât era menționat în Lege, țăranul era nevoit să cumpere recoltă din altă parte, asta pentru a nu rămâne dator statului. Pentru măcinarea unei cantități care depășea 100 de kg de grâu – cât să ajungă pentru o familie formată din 7-8 persoane – era necesară aprobare de la primăria

[60] Annie Bentoiu, *Timpul ce ni s-a dat: memorii 1947-1989*, vol. II, Editura Humanitas, 2009, pp. 32-36.

[61] Pericle Martinescu, *7 ani cât 70. Pagini de jurnal (1948-1954)*, Editura Vitruviu, București, 1997, p. 32.

satului, pentru că funcționarii satului socotiseră că 300 g de pâine pe zi era suficientă pentru o persoană. O altă absurditate a constat în repartizarea utilajelor de muncă a câmpului în localități îndepărtate.[62]

Raționalizarea alimentelor a semnificat o nouă metodă de impunere a partidului în fața cetățenilor. Astfel, oamenii au fost împărțiți în cinci categorii, care primeau cartele de distribuire a alimentelor în cantități diferite: în categoria A intrau minerii (primeau 700 g de pâine pe zi), în B cei care prestau muncă grea (primeau 500 g de pâine zilnic), cartela de tip C primeau cei care ocupau locuri de muncă obișnuite (le erau alocate 350 g de pâine de miercuri până duminică), D1 și D2 membri ai familiei (primeau 250 g pâine de joi/vineri până duminică) și E populația nesalariată (care avea distribuite 250 g pe săptămână, primite într-o singură zi). În zilele în care nu era distribuită pâine, se găsea mălai, între 250 și 350 g pe zi, în funcție de tipul de cartelă. În timp, calitatea pâinii a devenit îndoielnică. Odată cu pâinea, s-au raționalizat și o serie de alimente de bază, precum carnea, uleiul, zahărul, pastele făinoase și biscuiții, dar și produsele de vestimentație. Exista și o categorie specială de oameni care nu primea deloc cartelă. Astfel, prepararea meselor principale a devenit problematică (soluții s-au găsit: de exemplu, Annie Bentoiu povestește în memoriile sale cum în Oltenița, reședința de vară a familiei sale, se creșteau păsări de curte în număr cât mai mare pentru a fi preparate și consumate, se cultivau legume – deși până atunci nu se obișnuise acest lucru).[63]

Campania de „stabilizare" economică a dus la o creștere masivă a prețurilor, astfel, în decursul unui an, din 1947 până în 1948, prețurile produselor de bază crescuseră enorm, după cum a consemnat Pericle Martinescu în jurnalul său: de la 1 leu la 10 lei pentru un ou, de la 3 lei la 40 lei pentru un kg de roșii, de la 30 lei la 130 lei pentru kg de carne.[64]

Până și familia românească trebuia să fie constituită și transformată după modelul sovietic, pentru că, așa cum arăta un articol din „Almanahul Femeii", Guvernul Sovietic acorda o atenție serioasă familiei și educației, astfel că, „sub semnul lui V. I. Lenin, câteva săptămâni după victoria Marii Revoluții din Octombrie, au revocat legislația de înainte de Revoluție, privitoare la raporturile în familie, eliminând caracteristicile acelui despotism al bărbatului și al tatălui, inegalitatea femeii, caracterul de constrângere a legăturilor matrimoniale, cu tot ceea ce creau conflictele nerezolvate și divergențele în familie. Decretele acestea au fost temeiul familiei sovietice noi, întemeiată pe principiile socialismului".

---

[62] *Ibidem*, pp. 42-46. Autorul consemnează în jurnalul său că lumea satului era caracterizată de o jale continuă datorită măsurilor luate de conducerea țării. Referitor la transerarea utilajelor agricole, fratele autorului, care deținea o batoză, fusese transferat să muncească pământurile la un sat situat la 40 km, situație problematică deoarece utilajele agricole nu erau în stare tocmai bună de funcționare și puteau ceda în orice moment pe drum, iar pământul din satul fratelui său era nemuncit, în așteptarea utilajelor repartizate din alte regiuni.

[63] Annie Bentoiu, *op. cit.*, pp. 73-76.

[64] *Ibidem*, p. 58.

Această familie nouă, întemeiată pe principii şi pe baze ideologice radical opuse față de cele care aparțineau societăților capitaliste, arăta articolul, crea toate condițiile pentru ca părinții să fie fericiți şi copii lor să trăiască în bucurie şi fericire. Lichidarea definitivă a exploatării omului de către om, a sclavagismului şi înjosirii femeii, au dus spre o perfecționare a familiilor, astfel că „familia sovietică reprezintă tabloul unor legături cu totul noi între oameni, necunoscute nici unui alt stat", iar familia burgheză „reprezintă caracterul capitalist de proprietate privată a unei societăți, care influențează în mod inevitabil izolarea, egoismul şi inegalitatea socială a membrilor familiei".

Grija pentru formarea omului nou trebuia să revină familiilor, prin asigurarea de exemple proprii demne de urmat, dar şi statului, care se angajase în crearea unui mediu propice pentru formarea copilului în şcoala sovietică. În acest sens, menționa autorul articolului, „în fiecare oraş, în fiecare sat din Uniunea Sovietică, există biblioteci pentru copii".[65]

Condiția femeii romance a devenit, precum condiția femeii sovietice, o problemă principală şi de maxim interes, după cum arăta discursul oficial. În acest sens, U.F.D.R.-ul asigura femeilor care făceau parte din naționalitățile conlocuitoare drepturi egale în reprezentările organizației de femei şi condamna naționalismul, considerându-l o armă a duşmanului de clasă.[66]

Statul democrat-popular a uşurat accesul femeilor la educație, pe piața muncii, dar şi în plan politic. Învățământul a devenit gratuit şi obligatoriu, s-au contruit şcoli noi pentru a face față numărului din ce în cei mai mare de elevi, au apărut şcoli profesionale care ofereau o calificare a muncii. S-au construit cămine studențeşti, în oraşele universitare, iar numărul studenților a crescut. Prin dezvoltarea oraşelor, au apărut şi cluburi, cafenele, restaurante, care făceau mai uşoară socializarea studenților.[67]

Partea întunecată a vieții studențeşti a fost exmatricularea „duşmanilor de clasă" sau chiar arestarea lor, sub etichetă pusă studenților care aveau origini familiale „nesănătoase", care proveneau din familii înstărite (sau care aveau tradiție familială în acest sens), care îşi manifestaseră în vreun fel dezaprobarea în legătură cu măsurile guvernului, etc.[68] Femeile nu au fost în niciun fel private de la aplicarea politicii statului şi au fost arestate şi tratate barbar în închisori, fără niciun fel de menajamente.[69]

Măsurile întreprinse de guvern pentru reprimarea oricărei forme de manifestație a revoltei față de schimbările ce surveneau în viața cotidiană şi nu numai au avut efectul

---

[65] I. Petruhin, *Aspecte din viața de familie şi educația copilului în U.R.S.S.*, în „Almanahul femeii", 1948, pp. 169-170.

[66] Florica Mezicescu, *Femeile sovietice, cetățene egale în drepturi*, în „Femeia", noiembrie 1948, p. 29.

[67] Livia Nemțeanu-Chiriacescu, *Manuscrisul din tren: Jurnalul vieții mele. Memorii 1939-1989*, Editura Paralela 45, Pieşti, 2010, p. 176.

[68] *Ibidem*, p. 206. Autoarea a fost exmatriculată de la Facultatea de Drept pentru că ținuse pe bancă, în Aula Mare, un volum al lucrării *Viața lui Iisus* a lui Mauriac, dar şi pentru că soțul său, Gib Mihăescu, fusese arestat.

scontat: frica de a nu ajunge în închisori era bine ancorată în conştiinţa românilor: „frica se instala în fiecare şi în toţi după ce aflai că cutare şi cutare a fost arestat şi nu se mai ştia nimic de el".[70]

Promovarea femeii sub noua ideologie politică era menţionată des la nivelul discursului oficial, prin care Prtidul nu contenea în a-şi asuma meritele şi laudele: „Partidul Muncitoresc Român şi puterea populară, eliberând femeile de sub robia capitalistă, asuprire şi şomaj, le-a deschis drum larg pentru desfăşurarea energiei şi capacităţii lor, chemându-le să-şi pună toate forţele în slujba păcii şi socialismului. Femeile reprezintă o mare forţă revoluţionară, ele participă cu entuziasm la lupta pentru înflorirea continuă a patriei noastre, pentru dezvoltarea continuă a economiei naţionale, a industriei grele, temelia temeliilor economiei, pentru dezvoltarea agriculturii şi mărirea producţiei bunurilor de larg consum, în scopul ridicării nivelului de trai material şi cultural al poporului nostru."[71]

Viaţa privată a femeilor trecea aparent neobservată ochilor iscoditori ai regimului, şi, în spatele uşilor închise, femeile îşi defăşurau în continuare rolurile de mame şi soţii.[72] Transformarea socialistă a agriculturii a reprezentat, pentru ţăranul român, un declin social, iar întregul proces a fost dramatic. Urmând încă valorile familiale tradiţionale, pentru familia românească, acesta a fost momentul transformărilor. Inclusiv viaţa femeilor a fost schimbată radical, datorită noii atribuţii muncitoreşti şi politice acordate, iar în acest fel, timpul petrecut în gospodărie şi pentru educarea copiilor s-a scurtat simţitor. Neajunsurile create de transformarea socialistă a agriculturii a făcut şi mai dificil traiul românilor. Familiile erau nevoite să-şi dea pământul şi animalele în slujba statului, nemaiavând, în unele cazuri, nici un mijloc de subzistenţă. În numeroase cazuri (consemnate în colecţiile de documete ale A.N.I.C.), familii întregi de ţărani au refuzat să-şi predea animalele către stat. De exemplu, în Raport asupra muncii depuse în judeţul Vaslui de la 3 noiembrie până la 16 noiembrie 1949, este descrisă următoarea situaţie:

---

[69] Despre experienţa carcerală a femeilor (şi nu numai), există studii numeroase, dintre care redau doar câteva: Annie Bentoiu, *op. cit.*, p. 113-118, Lavinia Betea, *op. cit.*, pp. 116-213 (Ioana Berindei a dat naştere unei fetiţe în închisoare, pe care a crescut-o printre gratii timp de aproape un an).

[70] Dinu C. Giurescu, *De la Sovromconstrucţii nr. 6 la Academia Română: amintiri, mărturii*, Editura Meronia, Bucureşti, 2008, p. 150-151.

[71] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secţia Organizatprică, dosar 20/1955, f. 2.

[72] Într-un interviu o fostă muncitoare în C.A.P. declara, la întrebarea reporterului, că viaţa în familie era normală, după preluarea puterii de către comunişti, însă schimbarea a devenit perceptibilă când s-a dat startul programului de colectivizare, şi cum femeia abia căsătorită nu avea casa terminată, a muncit din greu şi s-a opus în primii ani programului pentru că avea nevoie de animale pentru a-şi termina construcţia începută. Pentru detalii, a se vedea: Simona Cioacătă, *Cu banii de la nuntă am cumpărat după aia un polonic şi-o cratiţă,* în *Cealaltă jumătate a istoriei. Femei povestind* (coord. Zoltan Rostas, Theodora-Eliza Văcărescu), Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2008, p. 12-26.

„Conducerea gospodăriei [n.n. Gospodăria Colectivă Râșcani] corespunde, cu excepția Anei Crîşmaru – soția lui Dumitru Crîşmaru, care şi-a vândut boii şi nici nu activează şi care va trebui schimbată."[73]

Politica statului comunist legată de transformarea socialistă a agriculturii a generat fenomenul migrației populației rurale către mediul urban, datorită alternativelor create. Dezvoltarea economică a generat noi locuri de muncă. Perspectiva salarizării oferea noi oportunități pentru creşterea nivelului de trai. Oraşul oferea alte beneficii decât mediul rural: apă curentă, electricitate, acces la şcoli mai bune, la spitale, cantine pentru muncitori, cămine şi creşe pentru copii etc. Bărbații, în calitate de susținători ai familiilor, au fost primii care s-au reorientat în ceea ce priveşte meseria, şi au pornit spre oraş. Al doilea val a fost reprezentat de fetele care s-au căsătorit cu bărbații plecați de la sate. Ulterior, fenomenul s-a egalizat în ceea ce priveşte genul. Concepțiile de viață s-au schimbat, iar în ceea ce priveşte femeia, asigurarea unui loc de muncă i-a oferit securitate şi independență economică. Emanciparea femeii a sporit prin şcolarizare şi interacțiunea cu mediile culturale, prin socializarea la locul de muncă, iar conservatorismul caracteristic societății româneşti a fost uşor îndepărtat.[74]

Evacuările din Bucureşti au reprezentat un moment de panică pentru locuitorii din zona centrală a Capitalei. Aici s-au instalat ministere şi instituții de stat[75] sau pur şi simplu proprietarii au fost evacuați şi în locul lor au venit să locuiască alți oameni, considerați a fi mai potriviți spațiului respectiv. Spațiul locativ a fost restrâns, iar în casele mari au fost băgați chiriaşi, persoane necunoscute, pe care proprietarii erau nevoiți să-i accepte. Alții au fost evacuați din diverse motive: „oamenii sunt izgoniți noaptea din casele lor, luându-li-se tot avutul şi lăsați să moară de foame la bătrânețe; alții sunt ridicați, tot noaptea, fără motiv scris, şi ținuți în închisori sau lagăre, apoi trimişi să sape ca sclavii la Canal; patrioții adevărați sunt judecați sub diferite pretexte şi condamnați la muncă silnică pe viață (...)."[76]

Structura familiilor româneşti a rămas neschimbată: în interiorul societății, adică în ceea ce ține de mediul privat, bărbatul era în continuare conducătorul familiei, care, în general, nu participa decât prin susținerea financiară la creşterea copiilor. Muncă în gospodărie (gătit, spălat, menajul etc.) intrau exclusiv în atribuțiile soției. Astfel, pe lângă îndatoririle „morale", cotidiene, ale femeii în familie, a apărut şi corvoada muncii după

---

[73] Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu (editori), *Istoria comunismului din România: documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 229 (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Organizatorică, dosar 146/1949, ff. 93-100).

[74] Laureana Urse, *Populația feminină: modernizare şi adaptare*, în „Calitatea Vieții", XVIII, Nr. 1-2, 2007, p.149-164, http://www.revistacalitateavietii.ro/2007/CV-1-2-2007/9.pdf, data accesării: 24.05.2011.

[75] Pericle Martinescu, *op. cit.*, pp. 68-69 (pentru detaliile evacuării propriu-zise, a se vedea Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 157-159).

[76] *Ibidem*, pp. 115-116.

program stabilit (de cele mai multe ori ziua de muncă era de 8 ore). De exemplu, o femeie relatează următorul episod: „Soțul meu lucra la o cizmărie pe Calea Victoriei. Eu veneam de la fabrică, luam lucrul bărbatului, ce a făcut acasă, şi-l duceam la magazin, apoi aduceam alt lucru. El îşi vedea de treabă acasă, şi eu făceam naveta asta, duceam lucrul, aduceam lucrul. Mâncare făceam la copii şi lui. (...). Eu am muncit mai mult ca bărbatul meu. El îşi practica meseria; eu făceam şi meseria mea, şi gospodăria, şi îi duceam şi lui toate încălțările“[77].

Progresul ştiințific a uşurat mult munca femeilor. Apariția pe piață a unor produse precum frigiderul, aspiratorul, maşina de gătit, diversitatea produselor alimentare, au făcut ca timpul petrecut de femei pentru gospodărie să se scurteze considerabil, iar pentru a încuraja vânzările, au apărut reclamele. Revistele pentru femei au început editarea materialelor care conțineau sfaturi despre croitul hainelor, confecționarea jucăriilor pentru copii, prepararea mâncării, curățarea casei, îngrijirea grădinii etc.

Un aspect negativ al modernizării societății româneşti a fost reprezentat de creşterea violenței în căsnicie, a consumului de alcool şi al infidelității în cuplu – fenomene întâlnite inclusiv în rândul femeilor. Pierderea atitudinii umile a femeii în fața soțului şi a bărbatului în general a avut, se pare, repercursiuni.[78]

Prin intermediul revistelor pentru femei, atât a celor editate în țară cât şi a celor din Europa, moda a devenit cunoscută şi în România. Copiind modele din revistele franțuzeşti şi nu numai, femeile îşi croiau haine şi îşi confecționau diferite accesorii la modă (pălării, eşarfe etc.).[79]

Natalitatea a intrat în atenția conducerii statului în momentul în care statisticile descurajatoare arătau că mortalitatea în rândul populației se afla la un nivel foarte ridicat, în special mortalitatea infantilă. Astfel s-a hotărât dezvoltarea sistemului sanitar, liberalizarea accesului către serviciile sanitare, educarea populației în acest sens, interzicerea avorturilor şi înăsprirea legislației privitoare la desfacerea căsătoriilor. Măsurile întreprinse au avut succes, astfel încât, în perioada 1948-1955, natalitatea s-a păstrat la un nivel relativ ridicat. Între 1948 şi 1956 , sporul natural ajunge să fie de 13,05%.

După liberalizarea avorturilor şi, în general, după emanciparea societății româneşti şi modernizarea familială, începând cu anul 1957 s-a întergistrat o scădere accelerată a natalității, fenomen care s-a perpetuat până în 1966 (când a fost emis sub directivele lui Nicolae Ceauşescu Decretul 770, de interzicere a întreruperii cursului sarcinii).[80] Populația României, la 25 ianuarie 1948, era de 15 872 624, dintre care 7 671 983 bărbați şi 8 200 641 femei, ceea ce înseamnă că femeile reprezentau 51,7% din populație. La 15 martie 1966, populația României era de 19 103 163, din care 9 351 075 bărbați

[77] Mădălina Iacob, *Eu am muncit mai mult ca bărbatul meu*, intervievând-o pe Ecaterina Stoinescu, în *Cealaltă jumătate a istoriei. Femei povestind* (coord. Zoltan Rostas, Theodora-Eliza Văcărescu), Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2008, p. 48.

[78] Laureana Urse, *op. cit.*

[79] Livia Nemțeanu-Chiriacescu, *op. cit.*, p. 168.

şi 9 752 088 femei, adică 51% era procentajul femeilor.[81] În Republicia Populară Română, populația țării crescuse cu 3 230 539. Datele recensământului din 1956 confirmă faptul că jumătate din populația României avea sub 25 de ani, adică era o populație „tânără" din punct de vedere demografic, astfel structura demografică era una normală. În perioada 1958-1966 natalitatea a început să scadă, iar România a cunoscut fenomenul îmbătrânirii demografice.[82]

*

Dacă U.R.S.S. era reprezentată ca fiind societatea perfectă, în revistele pentru femei a fost de asemenea promovată propaganda antiamericană. Articolele prezente discreditau în primul rând sistemul capitalist şi demonstrau cum trăiesc femeile şi copiii din S.U.A. în cele mai inumane condiții. În comparație cu ororile descrie de propagandă, viața şi greutățile cotidiene ale românilor păreau simple mofturi. Faptele descrise erau următoarele: hrana era distrusă intenționat de guvern pentru exterminarea populației şi cei bogați exploatau muncitorii până la epuizare. Oamenii cerşeau pe strada coji de cartofi, din lipsa de hrană. Sute de mii de oameni ai muncii mureau „datorita bolilor sociale, boli provocate de lipsa de locuințe higience, din lipsa de hrană, odihnă şi condițiuni de muncă proaste". Se afirma că doar 20% din populație avea acces la medic, iar negoțul cu copii era legalizat în 28 de state. Aceşti copii erau racolați de „agenții speciale şi o rețea largă de agenți care se ocupă de cumpărarea copiilor şi vânzarea lor exploatatorilor ce-i cresc pentru a avea asigurate brațe de muncă gratuite. Ei mai sunt vânduți şi institutelor medicale pentru experimente. Prețul unui copil variză între 100 şi 500 de dolari". Descrierea terorii nu se oprea aici, şi articolul continua: „În «civilizata» Americă a lui Truman, se dezlănțuie cu nemărginită cruzime teroarea împotriva oamenilor negri. În plină zi, unelte ale capitaliştilor americani fascizați până la sânge de aceştia, ucid negrii pe străzi". Comunismul, menționa articolul, avea să salveze şi acestă lume: „Dar clasa muncitoare din Statele Unite, condusă de Partidul Comunist, luptă împotriva tuturor mârşăviilor pe care le dezlănțuie guvernul american" şi în cel mai scurt timp avea să preia puterea.[83]

Un alt articol din „Almanahul Femeii" arăta cum în S.U.A. existau numeroşi criminali-copii, cu vârste cuprinse între 8 şi 17 ani: „ [n.n. în S.U.A.] găsim că un criminal precoce în vârstă de numai 8 ani şi-a lichidat cu o armă automată tatăl, mama, sora, bunica şi guvernanta; puține zile mai târziu a fost arestată o criminală în vârstă de 7 ani, care şi-a otrăvit rudele".[84]

---

[80] Vladimir Trebici, *Tranziția demografică în România*, http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf606.pdf, data accesării: 30.09.2010.

[81] *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România 1984*, Direcția Centrală de Statistică, Bucureşti, 1984, p. 12.

[82] Vladimir Trebici, *Genocid şi demografie*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, pp. 30-33.

[83] *Felul de viață american*, în „Femeia", anul III, nr. 3, p. 12.

Comparațiile bazate pe argumente nefondate și pe realități grosolan falsificate, care puneau în balanță „lumea minunată" a U.R.S.S.-ului și lumea mizeră a S.U.A., evidențiind contrastul puternic dintre cele două state. Aceste articole propagandistice aveau drept scop dezinformarea, dar și formarea unei opinii impuse în legătură cu socialism versus capitalism.

*

Dincolo de schimbările pozitive sau negative, viața românilor din anii '50 a cuprins trăiri succesive: de la disperare, revoltă, indignare, la dispreț legat de puterea politică, apoi la resemnare și în final la capitulare. Așteptarea prăbușirii unui regim pe care majoritatea nu-l dorea, dar era nevoită să-l accepte, și care părea iminentă, a fost o consolare și o motivare pentru continuarea vieții cotidiene. Cei mai mulți așteptau plini de speranță să „vină americanii", și că odata cu această eliberare, totul va reveni la normal. După 1956 oamenii au înțeles că regimul nu se va schimba.

Rolul politic al femeii. Între discurs oficial și realitate

Regimul democrat-popular și-a însușit întregul merit al promovării femeii în mediul public. Discursul politic a repetat constant implicarea P.M.R. în crearea de șanse egale între femei și bărbați, subliniind importanța femeii în societatea românească. Emanciparea femeilor a fost impusă pe linia partidului, fiind bine controlată. Activul de femei avea sarcini bine trasate și roluri bine delimitate în societate.

Nemulțumirea partidului în legătură cu reacția și rezultatele slabe ale femeilor s-a manifestat prin încercările repetate de reorganizare prin care a trecut organizația femeilor. Lipsa de reacție a femeilor indigna conducerea partidului. De asemenea, partidul nu s-a sfiit în a declara incapacitatea femeii de a evolua, chiar în condițiile unei coordonări atât de bune precum cea socialistă.[85]

În noul tip de societate, rolurile femeii erau acelea de muncitoare, cetățean și mamă. În afară de grija gospodăriei și educarea copiilor, socialismul a oferit și funcții de răspundere, astfel importanța femeii pentru societate a crescut, iar femeia, abia în cadrul democrației populare, și-a găsit locul potrivit și corespunzător, loc care în vechea societate i-a fost refuzat, după cum afirma și C. Paraschivescu-Bălăceanu, membru în Prezidiul Marii Adunări Naționale, și Președintele Colegiului de Avocați.[86]

Pe parcursul evoluției socialismului în societatea românească, creșterea prezenței femininie în mediul politic a aparținut în exclusivitate partidului. După cum afirma Ecaterina Deliman, autoarea lucrării *Femeia, personalitate politică în societatea nostră*

[84] Anton Alexe, *Criminali sub 17... sub 12... sub 8...* , în „Almanahul Femeii", 1960.
[85] Această afirmație se bazează pe analiza stenogramelor ședințelor de partid.

socialistă, pentru a elibera femeia de exploatare şi asuprire, i-a fost oferită condiția politică, sub comunism – devenind „homo politicus", chiar în 1946, când în condițiile Revoluției democrat-populare, când femeii i-a fost acordat drept de vot.[87]

Includerea femeilor în viața publică a reprezentat un țel important al regimului comunist, iar în acest scop a fost înființată organizația de femei din Republica Populară Română. Activitățile organizației au fost atent supravegheate şi direcționate de către conducerea partidului, fapt demonstrat de existența documentelor păstrate în arhiva C.C. al P.C.R.. Organizația de femei şi-a schimbat constant denumirea, modul de organizare şi funționare şi țelurile datorită permanentei nemulțumiri a conducerii partidului.

Rolul politic al femei consta în îndeplinirea sarcinilor primite de la Partid şi de răspândire a acestora, îndeosebi în rândul femeilor. În acest scop, femeile au avut rolul lor în toate marile proiecte de reconstrucție a societății: „Cucerirea puterii politice din țara noastră de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, trecerea la construirea socialismului şi politica consecventă a Partidului nostru, de apărare a egalității în drepturi a femeii, a deschis femeilor largi perspective de emancipare activă, ca cetățene egale în drepturi la făurirea socialismului. (...) Tovarăşul Gheorghe Gheroghiu-Dej a spus: «În viața femeilor din țara noastră s-au produs schimbări adânci. Un număr mare de femei îşi afirmă capacitatea de conducere, organizare şi gospodărire în toate domeniile vieții de stat» (...) Deşi ne aflăm în perioada luptei pentru transformarea socialistă a agriculturii, nu a fost urmărită îndeajuns atragerea femeilor în mişcarea cooperatistă, care reprezintă o treaptă importantă în drumul spre colectivizare. Din numărul total de membrii femeile reprezintă 25%. Puține femei au fost atrase în conducerea mişcării cooperatiste, nu sunt îndrumate în munca lor, se pierd în treburi mărunte, fără ca priceperea lor gospodărească să fie îndreptată spre buna administrare şi funționare a cooperativelor. (...) Munca de lămurire politică în rândurile femeilor nu a fost urmărită îndeajuns de temeinic de către organizațiile de Partid şi de U.F.D.R., neținând seama că femeile lăsate în întuneric şi ignoranță pot fi uşor influențate şi folosite de duşmanul de clasă, chiar împotriva propriilor lor interese"[88].

Se poate observa însă caracterul duplicitar al regimului şi atitudinea sa bivalentă față de femei: promovabilitatea în discurs (de genul: femeia trebuie promovată, e egală cu bărbatul, este capabilă, spiritul organizatoric şi gospodăresc este util etc.), față de atitudinea ostilă declarată în şedințele care se desfăşurau cu uşile închise (conform declarațiilor, femeile erau incapabile, aveau caracter slab, puteau fi uşor manipulate de „elementele duşmănoase" ş.a.m.d.). Această stare de nemulțumire permanentă a partidului în legătură cu munca femeilor a fost constantă. Exista în permanență obsesia sabotajului, oricine era suspectat de interese ascunse. Nimic nu era suficient pentru a obține recunoaşterea.

---

[86] C. Paraschivescu-Bălăceanu, *Ce credeți despre rolul şi răspunderea femeii în societatea de azi*, în „Almanahul Femeii", 1959, pp. 164-165.

[87] Ecaterina Deliman, *op. cit.*, pp. 23-29.

[88] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Organizatorică, dosar 82/1949, ff. 1-6.

După ce noua grilă de organizare a femeilor a fost decisă în ședința din 14 ianuarie 1953, a fost elaborată și Hotărârea cu privire la întărirea activității în rândurile femeilor. Pentru a demonstra duplicitatea regimului democrat-popular în ceea ce privește activitatea organizației de femei, considerăm necesară redarea unei secțiuni a stenogramei ședinței.

„Tov. Gheorghiu-Dej: Au fost și fenomene când organizațiile de partid se târau în coada U.F.D.R., când U.F.D.R. supralicita cu partidul în anumite probleme, când exista tendința unui partid în partid. Ana Pauker considera monopolul femeilor persoana sa.

Tov. Chișinevschi: Este un document la Cancelarie, pe care, după ce a fost semnat de secretarii Comitetului Central, a adăugat cu mâna ei că aceste sarcini nu revin altei organizații decât organizației U.F.D.R.

Tov. Gheorghiu-Dej: Ea [n.n. Ana Pauker] își permitea asemenea atribuții. Aspectul acesta e foarte interesant și este caracteristic pentru deviatorii de dreapta care priveau în masa femeilor o forță, o organizație pe care din când în când o contrapui partidului. Nu e rău să ne preocupe chestiunea aceasta și ca un fapt istoric, un învățământ. Când partidul le-a mobilizat [pe femei] pentru anumite lucruri și manifestări ca un fel, nu de conducător, ci ca unul care să ducă geamantanul. Toată lumea trasa sarcini, linie politică, după tipicul partidului și măcar nici nu erau aduse toate acestea să fie aprobate de către conducerea partidului nostru și nici cunoscute. Spiritul lui Ana Pauker – să nu ne facem ilizuii – încă mai domnește la femei. Cu prilejul scoaterii lui Ana Pauker sunt convins că multe dintre intelectuale în mod special, sentimentale, când au văzut că a coborât acest zeu pe pământ și arătat în toată goliciunea lui, au început să jelească după el. Erau reviste care o caracterizau de «prima femeie» încolo și «prima femeie» încoace, care apelau la sentimentalismul mic burghez și se încinsese o horă nebunească femeiască care putea să ducă la deformarea conținutului prevăzut în Constituție și bazat pe linia partidului de asigurarea drepturilor egale pentru femei. Uneori erau manifestări care la suprafață puteau să apară drept critici pentru cei care subapreciază importanța și rolul femeii, dar în fond să fie negat prin anumite manifestări exagerate în presă, în declarații și în formele de manifestări care au avut loc.

Dar cel mai important lucru, pe care aici l-a amintit tov. Moghioroș, a fost izolarea partidului de munca temeinică și corespunzătoare în rândurile femeilor. (...) ținând seama că femeile – datorită dezvoltării istorice – nu au fost la noi în aceeași măsură contaminate de toate unsorile politicianismului burghez și s-au împăcat foarte multe decenii cu soarte de bucătăreasă și fabrică de copii și de obiect de plăcere în cel mai bun caz, și când a venit ziua eliberării, a fost o enunțare de principii și un început de aplicare în practică a drepturilor femeilor, (...) însă puțin s-a făcut în profunzime, ca ele însele să știe ce înseamnă mari drepturi și libertăți care li s-au acordat. (...).[89]

Așadar, în timp ce discuțiile ședințelor desfășurate cu ușile închise prezentau realitatea, în public erau prezentate alte principii după care partidul conducea și coordona femeile.

*

Situația statistică a membrilor de partid[90], în anul 1951, era următoarea: dintr-un total general de 709 476 membrii, muncitorii reprezentau 42,46% (301 203), țăranii 33,54% (237 981), alte categorii (funcționari, intelectuali, mici meseriași, negustori, femei casnice, militari), 24% (70 292). Pe sexe, situația era următoarea: bărbați membri de partid erau în număr de 573 223, adică 80,80%, iar femei erau doar 136 253, adică 19,20%. Numărul membrelor Uniunii Femeilor Democrate din România era de 2 000 000.[91]

Situația a evoluat astfel încât, la 31 decembrie 1959, existau în partid 667 940 bărbați (82,75%) și 139 200 femei (17,25%). Numărul femeilor înscrise în Partid crescuse cu 2 947, față de anul 1951, însă proporțional, comparativ cu numărul bărbaților, procentul femeilor membre era mai mic. La nivelul organizațiilor regionale de partid, respectiv în București, procentul femeilor era de 10,85%, în Constanța de 12,06%, în Baia Mare 12,60%, „ceea ce este total necorespunzător. Organele și organizațiile de partid trebuie să se ocupe cu mai multă răspundere de primirea în partid a celor mai active femei muncitoare, colectiviste, întovărășite și intelectuale, care desfășoară o activitate rodnică pe tărâm obștesc, în așa fel încât în cursul acestui an să crească procentul femeilor în partid“[92].

Un alt document menționează: „La 31 decembrie 1960 existau în partid 712 348 (82,93%) bărbați și 146 676 (17,07%) femei față de 139 200 (17,25%) în anul 1959. Numărul femeilor a crescut în partid cu 7 476, iar procentul acestora a scăzut cu 0,18%. În nouă regiuni numărul femeilor în parid este sub 15%. Comitetele de partid Oltenia, Galați, Maramureș, care au în evidența lor 11-14% membrii și candidați de partid femei, au primit în anul 1960 numai 10-11% femei. Și în celelalte regiuni organizațiile de partid, în special cele de la sate, desfășoară o slabă muncă politică pentru atragerea în partid a celor mai înaintate femei, care iau parte activă la viața economică, culturală și obștească.“[93]

După cum precizau documentele, activitatea organizației de femei era direcționată asupra următoarelor sarcini: mobilizarea femeilor în lupta pentru pace, împotriva planurilor criminale ale „ațâțătorilor de război, imperialiștii americani și englezi“, muncă de ridicare a nivelului politic și cultural, de ridicare a conștiinței femeilor, în special a țărăncilor muncitoare și a gospodinelor din cartiere, „desfășurarea unei activități susținute

---

[89] *Ibidem*, ff. 12-20.

[90] Pentru mai multe detalii, a se vedea tabelul privind Situația statistică a membrilor de partid între 1946 și 1956, pe sexe.

[91] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Organizatorică, dosar 3/1951, ff. 1-3.

[92] Idem, dosar 26/1959, f. 7.

[93] Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goșu (editori*), op. cit.*, p. 711 (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția organizatorică, dosar 32/1960, ff. 1-3, 8-11).

pentru lichidarea analfabetismului, pentru combatarea superstiţiilor, a misticismului etc.", pregătirea femeilor pentru a fi promovate în munci corespunzătoare, mobilizarea femeilor pentru realizarea măsurilor legate de statutul mamei şi copilului, mobilizarea ţărăncilor pentru a intra în gospodăriile agricole colective. Puterea, sau mai bine spus forţa de organizare era mare, dacă analizăm statisticile care conţin datele cu femeile mobilizate în scopul promovării ideologiei. De exemplu, pentru realizara sarcinilor din Hotărârea C.C. a P.M.R. cu privire la campania de însămânţări, strângerea recoltei şi predarea cotelor pentru stat, „150 000 de îndrumătoare au dus muncă de lămurire; 25 000 de femei au lucrat ca responsabile de arii şi la paza ariilor, iar 20 000 la posturile de prim ajutor. Un număr de 15 000 sunt responsabile de cete, convoaie şi baze de recepţie". Aceste cifre erau considerate a fi prea mici, iar munca femeilor, nemulţumitoare: „U.F.D.R. nu duce muncă sistematică de cunoaştere, creştere şi pormovare a cât mai multor cadre de femei", „nivelul politic şi ideologic al multor activiste este scăzut", „datorită compoziţiei sociale şi lipsei de educare permanentă a cadrelor, se manifestă tendinţe năsănătoase mic burgheze", „spiritul critic şi autocritic este slab dezvoltat şi din această cauză există bârfeală, mahalagisme", „unele din aceste lipsuri se datorează şi faptului că activitatea Comitetului Central U.F.D.R. nu a fost îndeaproape îndrumată de către tovarăşa Ana Pauker (care răspundea din partea C.C. al P.M.R. de activitatea U.F.D.R.)".[94] Aceste observaţii arată că, de fapt, femeile erau departe de a reacţiona aşa cum ar fi dorit Partidul şi că, în fapt, se putea vorbi de o rezistenţă pasivă în faţa presiunii politice.

Mobilizarea în jurul evenimentelor internaţionale era impresionantă. Pentru pregătirea reuniunii Comitetului Executiv al F.D.I.F., s-a elaborat un plan detaliat pentru organizarea desfăşurării evenimentului: antrenarea gospodinelor din U.F.D.R. pentru curăţenia şi înfrumuseţarea oraşelor şi a clădirilor, pregătirea unor largi activităţi de propagandă şi agitaţie, care includeau afişe colorate, şi pregătirea a 100 000 de lozinci. Planurile specificau şi că revistele pentru femei şi buletinul informativ pentru străinătate să fie editate în numere festive, gările în care erau primiţi oaspeţii să fie frumos pavoazate cu tablouri, lozinci şi steaguri. Numărul delegatelor srăine era fixat astfel: „la sesiunea F.D.I.F. vor participa delegate din 32 de ţări: Algeria, Argentina, Bulgaria, Anglia, India, Spania, Italia, China, Norvegia, Polonia, România, U.R.S.S., Franţa, Cehoslovacia, Elveţia, Iugoslavia, Grecia, Ungaria, Suedia, Finlanda, Iran, Mongolia, Coreea, Albania, Belgia, Olanda, Danemarca, Germania, Austria, Liban, Brazilia şi Australia (în total 130 persoane din străinătate)". Cheltuielile de pregătire şi desfăşurare a Sesiunii F.D.I.F. se ridicau la suma de 1 885 800 lei.[95]

Pentru evitarea situaţiilor în care organizaţia de femei nu coresundea planurilor Comitetului Central, periodic se verifica modul în care organizaţia aplica hotărârile:

---

[94] A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., secţia Organizatorică, dosar 3/1952, ff. 22-29.

„Informare asupra felului cum a fost pusă în aplicare Hotărârea C.C. al P.M.R. cu privire la «Întărirea activității Partidului în rândurile femeilor»". Aici se arăta cum femeile, majoritare în unele fabrici din țară, nu sunt reprezentate în Organizațiile de bază, deoarece, de cele mai multe ori, promovările și alegerea responsabilelor s-a făcut doar pe hârtie, fără a fi aplicate hotărârile în mod real (de exemplu: „În multe cazuri au fost luate măsuri birocratice, numind responsabile pe hârtie fără ca tovarășele respective să știe că au această responsabilitate").[96]

Legăturile Comitetului cu alte țări s-au intensificat, astfel încât femeile care făceau parte din organizație întrețineau legături cu corespondente din 48 de state, prin intermediul diferitelor publicații, scrisori etc. Se menționează și faptul că, trecerea la o nouă formă de organizare a femeilor, scutește bugetul statului de 15 000 000 de lei anual, dar și eliberează sute de sedii din întreaga țară.[97]

În vederea alegerilor, promovările femeilor erau impuse de partid. De exemplu, candidatele femei trebuiau să reprezinte 25% pe fiecare secție, obligatoriu. Acest lucru a atras după sine nemulțumiri, mai ales în spațiul rural („În comuna Lasnir, președintele Sfatului a spus că dacă se fac propuneri de femei, el închide Sfatul și pleacă").[98]

Presa, un alt mijloc de îndrumare a femeilor, era de asemenea supsă unui control riguros. În „Referat aspupra felului cum presa îndrumează munca organelor de Partid și a instituțiilor de stat în rândurile femeilor" se arată cum, în perioada 1 aprilie – 1 decembrie 1953, ziarele „Scânteia", „România Liberă", „Munca", „Előre", „Scânteia Tineretului" și unele ziare locale nu se ocupaseră suficient de „popularizarea muncii femeilor, de promovarea lor în toate domeniile de activitate, de extinderea celor mai bune metode care să ajute și să îndrume femeile". Articole din aceste periodice sunt criticate pentru că nu au exprimat ideile impuse, în ceea ce privește femeile, nu le-au îndrumat, nu au conținut suficiente relatări despre realizările femeilor, nu au oglindit și nu au criticat munca dusă de organele de Partid pentru întărirea muncii în rândurile femeilor. „Scânteia" este cel mai aspru criticată, pentru că, nici măcar acest ziar, „care dă tonul pentru întreaga noastră presă centrală și locală, nu-și îndeplinește rolul de mobilizator și organizator al femeilor". Pentru ca presa să-și facă o adevărată preocupare din problema îmbunătățirii muncii în rândurile femeilor, s-a propus: înființarea unui colectiv special care să se ocupe exclusiv de problema muncii cu femeile, angajarea de personal feminin care să răspundă problemelor feminine și să dea sfaturi cititorilor, includerea unui articol în fiecare săptămână în paginile ziarelor „România Liberă" și „Munca", precum și ziarele minorităților naționale, numit „Pagina Femeii", ridicarea nivelului intelectual al celor

[95] Idem, dosar 14/1952, ff. 12-16.
[96] Idem, dosar 31/1953, ff. 15-17.
[97] *Ibidem*, ff. 29-31.
[98] *Ibidem*, ff. 128-136.

Fig. 172 *Revista Radio-TV*, numărul din 3-9 ianuarie 1971

care studiau în domeniul presei, astfel încât să cunoască structura şi organizarea, precum şi problemele organizației de femei (referitor la acest lucru, articolele prezentau mari confuzii, fapt ce a fost aspru criticat).[99]

Periodicele pentru femei erau un mijloc de propagandă utilizat în permanență de Partid. Aici, munca femeilor în societate era recunoscută permanent, precum şi meritul Organizației femeilor în promovarea figurii feminine în mediul politic, în sectoarele economic, ştiinţific şi cultural. Un alt tip de articole erau cele care blamau capitalismul şi nazismul, spre a face o diferențiere între statutul femeii promovat de S.U.A. sau Germania (despre care se afirma că nu ofereau egalitatea de gen, nu se îngrijeau de statutul mamei şi copilului) şi statele comuniste (unde femeile nu numai că erau egale cu bărbatul, dar erau promovate în toate domeniile de interes, şi asigurau avantaje mamelor şi copiilor). În articolul „Lupta femeilor împotriva fascismului", curentul fascist este descris a fi „un curent social emanat din concepția interesată a celor ce voiau să înfeudeze economic o cât mai largă masă de oameni, un curent ce este emanat de apologia urii, a violenței, a creării omului-robot, o educație bazată pe dresaj, căutând să convingă pe cetățean că libertatea de gândire nu-i aparține ci ea constituie o crimă, un curent fascist deci, nu poate fi primit cu uşurință de oamenii de bun simț elementar"[100].

Acelaşi număr al revistei „Almanahul femeii" conținea şi articolul „Activitatea ştiinţifică a femeilor din România", unde se specifica: „în mica şi de curând emancipata noastră țară, eliberarea femeii de prejudecăți a purces anevoie. (...) Descoperindu-le în modestia ce la învăluie [n.n. pe femei], nu ştii ce să admiri mai mult la ele: climatul de idealism întreținut pe împovăratele noastre vremuri, neobosita vârstă în urmărirea cercetărilor de specialitate, încrederea lor în progresul ştiinţific ca izvor de bunăstare, ori devotamentul păstrat al căminului, pe care-l îngrijesc şi ocrotesc cu toată căldura inimii lor de mamă şi soție"[101]. Aşadar, femeia era promovată în toate domeniile, inclusiv cel ştiinţific, însă trebuia să-şi păstreze în continuare însuşirile de mame şi soții, care se ocupă inclusiv de gospodării. Deci această emancipare a femeilor, dictată şi impusă de regimul comunist, nu venea decât din necesitatea regimului de a-şi însuşi sufragiile.

---

[99] Idem, dosar 4/1954, ff. 10-13.

[100] Cornelia Călin, *Lupta femeilor împotriva fascismului*, în „Almanahul Femeii", 1947, pp. 37-41.

[101] *Activitatea ştiinţifică a femeilor din România*, în „Almanahul Femeii", 1947, pp. 116-121.

Documentele de partid relevă adevăratul rol al femeii în societatea comunistă din perioada 1948-1965. Discursul Partidului se poate diferenția în felul următor: discursul public, care susținea promovarea femeii sub comunism, asumându-și rolul de îndrumător al emancipării, care își credita realizările prin articole care lăudau femei în diferite sfere de activitate și discursul care se desfășura cu ușile închise, unde erau desființate realizările organizațiilor de femei, criticate acțiunile lor și lipsa de cooperare în ceea ce privește directivele primite, lipsa de asimilare a valorilor impuse, unde era condamnat caracterul slab al femeilor (prin demonstrarea manipulării lor de către „dușmanul de clasă") și arătate incapacitatea de organizare și de îndrumare, lipsa de educație politică ș.a.m.d.

Fig. 173 *Revista Femeia.* Moda de vară 1989

Promovarea femeii în muncă

Promovarea femeii în muncă s-a făcut, desigur, tot după modelul sovietic. Articole care creditau funcționarea sistemului socialist apăreau constant în presa vremii. Modelul socialist, printr-o pretinsă perfecțiune, era necesar să fie aplicat și în România. Astfel, articolul „Economia socialistă eliberează și ridică femeia" arăta cum sistemul economic sovietic a creat toate condițiile necesare ca femeile să poată participa, în număr cât mai mare, în sectorul productiv. Faptul că femeia muncea și nu se mai putea ocupa în aceeași măsură de casă și copii a fost un fapt pe deplin înțeles de societatea sovietică, iar pentru a ajuta femeia să-și îndeplinească și celelalte roluri – de mamă și soție, statul a construit peste tot cămine, creșe, cantine. Prin formarea profesională, asigurată tot de sovietici prin înființarea de școli, au oferit posibilitatea cetățenilor, inclusiv femeilor, să desfășoare munci calificate. În acest fel, femeile au devenit „strungari, ajustori, turnători, mecanici de cale ferată, mecanici la ciocanul de perforări din industria carboniferă", având același salariu ca bărbații și bucurându-se de aceleași drepturi. „În 1930 lucrau în industrie numai 3 600 femei ingineri și tehnicieni, în 1938 sunt 140 000. Iar acum [n.n. este vorba de anul 1948] sunt 350 000 femei tehnicieni și ingineri, care ocupă posturi de conducere

în producție. (...), iar în timp ce în toată lumea nu era nici o femeie mecanic de locomotivă, în U.R.S.S. erau 4 000 de femei în această branşă". Pentru a arăta randamentul muncii femeilor din U.R.S.S., articolul dădea şi exemple: perfecționând procesul tehnic al muncii, o lucrătoare dintr-o uzină de rulmenți, a reuşit să mărească producția de inele de la 530 la 1700. O alta, lucrând în industria cauciucului, a reuşit să producă, împreună cu colegele sale, 3400 de galoşi pe zi, în loc de 2940, cât era norma prevăzută în plan. Aşadar, „însuflețite de marile transformări realizate sub conducerea P.M.R., femeile din R.P.R. învață de la prietenele sovietice noua atitudine față de muncă şi iau parte cu avânt la întrecerile socialiste".[102] Exemplele prezentate de autoarea articolului păreau impresionante, însă nu aveau nicio valoare deoarece cifrele prezentate nu puteau fi verificate.

Fig. 174 Femeia, muncitoare şi optimistă la Căile Ferate

După cum era menționat şi în Constituție, munca devenise o datorie socială a tuturor cetățenilor săi, inclusiv a femeilor. Statul acorda sprijin celor ce munceau, pentru a nu fi exploatați. Şi răsplătea pe cei ce munceau, prin instituirea Ordinului Muncii şi titlului Erou al Muncii Socialiste, care, dincolo de presupusul prestigiu adus de stat individului căreia îi era acordat, avea şi anumite beneficii materiale. Cei ce nu munceau erau pedepsiți, statul asigurând o bază legislativă în sensul eliminării oricărei forme de parazitism.[103]

Munca era folosită şi ca formă de represiune a oamenilor care se opuneau regimului comunist. Numeroşi țărani au fost supuşi acestui tip de tratament atunci când au refuzat să predea proprietățile către stat. În acest scop au fost înființate „unitățile de muncă", a căror denumire s-a schimbat în 1952, în „colonii de muncă".

Construirea noilor fabricii în marile oraşe ale țării a însemnat antrenarea populației din mediul rural în mediul urban şi eliminarea familiilor duşmanilor de clasă din oraşe,

---

[102] Ecaterina Teodosiu, *Economia socialistă eliberează şi ridică femeia*, în „Femeia", noiembrie 1948, pp. 30-31.

[103] Elena Simona Gheonea, Valentin Gheonea, *Femeile în propaganda regimului comunist*, în *Femeile în România comunistă: studii de istorie socială*, coord. Cristina Liana Olteanu, Elena-Simona Gheonea, Valentina Gheonea, Editura Politeia S.N.S.P.A., Bucureşti, 2003, pp. 78-81.

Fig. 175 Promovarea femeii: muncitoare la strung

prin evacuări forţate.[104] Astfel, migraţia de la sat la oraş, pentru căutarea unui loc de muncă, a fost un fenomen ce s-a dezvoltat treptat, iar numeroşi oameni din mediul rural, mergeau zilnic în oraşele din apropiere, la muncă. După cum afirma Gheorghe Gheorghiu-Dej, pentru transformarea socialistă a agriculturii, era nevoie de: agronomi (care urmau să introducă în gospodăriile agricole colective metode ştiinţifice de producţie), cadre cooperatiste (formate în şcoala marxist-leninistă, care să aibă experienţă sovietică – aşadar era necesar crearea unor şcoli speciale pentru formarea acestor cadre), tractorişti (prin urmare trebuiau deschide numeroase şcoli de profil pentru introducerea agriculturii mecanizate), contabili şi gestionari (educaţi în spritul cinstei şi devotamentului faţă de poporul muncitor). De asemenea, era necesar ridicarea nivelului cultural al masei muncitoreşti, prin urmare trebuiau mobilizate instituţiile de cultură, oamenii de ştiinţă, scriitorii, artiştii, învăţători, pentru lichidarea analfabetismului.[105]

Pentru angajarea femeilor din mediul rural, Partidul a hotărât responsabilizarea lor în gospodăriile agricole colective. Aici îndeplineau diferite munci, unele fizice, iar altele birocratice „numeroase ţărănci muncitoare conduc cu pricepere gospodării agricole colective, fac parte din consiliile de conducere ale G.A.C., conduc brigăzi şi echipe de producţie. Aplicând metode zootehnice înaintate, multe femei sunt fruntaşe în recolte bogate, în creşterea animalelor şi a păsărilor. Însuşindu-şi calificarea de mecanizatori, un număr însemnat de femei mânuiesc tractoare, combine şi alte maşini agricole complicate".[106]

În mediul urban, femeile găseau mai uşor un loc de muncă, deoarece diversitatea era mai mare, precum şi pregătirea intelectuală a femeilor (la oraş, rata de alfabetizare era mai ridicată, iar un procent destul de mare era înregistrat în rândul populaţiei care urma cursuri de specializare sau învăţământ superior): „o contribuţie din ce în ce mai mare în economia naţională o aduc femeile care muncesc în comerţul de stat şi cooperatist. Multe femei ocupă funcţii de directori, şef de serviciu, responsabile pe unităţi comerciale, sunt membre în consiliile de conducere ale cooperativelor săteşti. Femeile intelectuale,

[104] Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, Editura Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2006, pp. 112-113.

[105] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Sarcinile Partidului Muncitoresc Român în lupta pentru întărirea alianţei clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare şi pentru transformarea socialistă a agriculturii. Raport la şedinţa plenară a C.C. a P.M.R. din 3-5 martie 1949* în *Articole şi cuvântări*, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951 pp. 278-280

[106] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secţia Organizatorică, dosar 20/1955, f. 2.

cercetători ştiinţifici, agronomi şi zootehnicieni, din domeniul învăţământului, al ocrotirii sănătăţii, al literaturii şi artei, aduc o mare contribuţie la dezvoltarea şiinţei şi artei, la ridicarea nivelului cultural al poporului, la ocrotirea sănătăţii".[107]

Situaţia femeilor care munceau era raportată către Comitetul Central, periodic. Arhivarea documentelor în ordine aleatorie nu face însă posibilă întocmirea unei statistici a acestor situaţii înaintate conduceri partidului. În anul 1952, organizaţia de femei a primit directiva de a atrage mai multe femei în viaţa politică şi economică a ţării şi numirea lor în funcţii de conducere. După cercetări efectuate pe teren, s-a constatat: la S.R.N. Galaţi, care avea 557 de salariate, erau 30 de sudoriţe, care nu numai că îşi îndeplineau norma, ba chiar o depăşeau, 15 femei erau ajutor normator şi exista chiar şi un cămin de copii pentru angajate. La Întreprinderea Fusul, din 1000 de salariate, 165 de femei aveau calificare, iar 480 participau la întreceri individuale. În comitetul de întreprindere erau 8 femei, iar în ultima vreme fuseseră promovate în funcţii de răspundere 40 de femei. Despre condiţiile de locuit ale angajatelor, Informarea precizează că „în căminul unde locuiesc elevele am putut vedea că locuiesc în condiţii neigienice ca de exemplu: cearşafurile sunt murdare, ferestrele sunt sparte, fără geamuri, ţevile de la canal sunt sparte, iar acestea aduc un miros greu în cameră, plus umezeala care apare şi pe jos. Camera nu are sobă de încălzire, pe lângă faptul că nu au baie, nu au nici lighean în care să se spele şi nici săpun. Din această cauză femeile sunt demoralizate."[108]

Observaţiile nu se opresc aici. În urma verificărilor s-a constatat că în comuna Kogălniceanu, la G.A.S., „nu a fost nicio preocupare de a recruta femei tractoriste". Nici aici condiţiile de locuit ale muncitorilor nu erau cele mai bune, pentru că „mobila care trebuie să fie pusă la muncitori a împărţit-o aparatul administrativ". O parte a muncitorilor suferea de boli venerice, pentru că medicul „nu se preocupă deloc, se plimbă la Tulcea şi înapoi".[109]

La S.M.T. Traianu, nicio femeie nu fusese trimisă la şcoala de tractorişti, pentru că „inginerul agronom e alcoolic şi nu se ţine de treabă, neglijează de mult ori munca, făcând greutăţi".[110] Pentru a întări ideologia partidului în rândurile oamenilor, studenţii viitori profesori erau instruiţi să ducă „munci de lămurire", pentru ca ţăranii să accepte înscrierea în „colectiv", să desfăşoare şi să participe la activităţi culturale etc.[111]

Atragerea femeilor în muncă s-a făcut aşadar din necesitate, fără a se stabili un plan de promovare, şi fără a fi create condiţiile includerii lor în sectorul economic. În spiritul egalităţii de gen, femeile au fost antrenate şi în alte activităţi. De exemplu, iarna anului

---

[107] *Ibidem*, f. 2.

[108] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secţia Organizatorică, dosar 11/1952, ff. 104.

[109] *Ibidem*, ff. 105-106.

[110] *Ibidem*, f. 107.

[111] Emilia Bărsan, *Darul lui Dumnezeu*, în *Naşterea: istorii trăite*, coord. Mihaela Miroiu, Otilia Dragomir, Editura Polirom, Iaşi, 2010, pp. 25-26.

1954 a fost una grea, cu multă zăpadă, iar partidul a hotărât scoaterea muncitorilor, deopotrivă bărbați și femei, la acțiunea de deszăpezire. Un document elaborat de Secția Muncii de Partid în Rândul Femeilor arăta că numărul femeilor mobilizate fusese de 103 590, dintre care 65 200 numai în București. Unele femei au muncit câte 16 ore pe zi, iar altele, cum ar fi directoarele de fabrici, au rămas permanent, pe toată durata viscolului, la locul de muncă, pentru a asigura fluiditatea schimburilor și pentru a găsi înlocuitoare femeilor care absentau de la serviciu. Femeile deszăpeziseră trotuarele, liniile de tramvai, școlile, grădinițele și creșele, magazinele, alimentaseră cu apă fabricile de pâine. În mediul rural se înființaseră comisii de ajutor, pentru satele în care accesul echipelor specializate în ajutor și aprovizionare fusese blocat, datorită zăpezii.[112]

Partidul își asuma întregul merit al promovării femeii, inclusiv în muncă. Acest beneficiu, al muncii plătite, fusese cu precădere introdus în mediul rural. Faptul că munca la câmp era considerată a fi mai istovitoare decât cea plătită era un laitmotiv al discursului: „slugă la curtea chiaburului sau pe moșia boierului, trudind de la răsăriul până la apusul soarelui, țăranca muncitoare era veșnic vlăguită, îmbătrânită înainte de vreme. În regimul burghezo-moșieresc, 80% din cei 4 000 000 de analfabeți pe care îi număra țara noastră erau femei. Exploatare sângeroasă, dispreț, sărăcie lucie – acestea erau «drepturile» de care avea parte femeia muncitoare în regimul de tristă amintire. În țara noastră, singurul partid care s-a ridicat cu fermitate în apărarea drepturilor femeii a fost Partidul Comunist Român. Dar eliberarea femeii a fost posibilă numai odată cu eliberarea întregului popor. Abia în anii puterii populare, datorită politicii partidului, femeia a devenit cetățeană egală în drepturi. (...) Au existat și înainte de eliberare muncitoare în fabrici și uzine. Dar câtă deosebire între femeia istovită și bolnavă, care lucra câte 14 ore pe zi în atelier, și muncitoarea liberă de azi, care știe că muncește pentru ea, pentru patrie, care a învățat să mânuiască cele mai complicate aparataje". Numărul femeilor angajate, arăta articolul în continuare, era în continuă creștere în industria ușoară și alimentară, în industria electrotehnică, chimică, de construcții. Numărul femeilor care îndeplineau munci calificate crescuse simțitor. „Și înainte de eliberare țărăncile muncitoare mânuiau grebla și sapa. Dar, în afară de săpat sau arat, de nevoile gospodăriilor lor sărace, de grijile pentru copiii lor flămânzi, nu cunoșteau altceva. Viața se scurgea pe lângă ele, întunecată, lipsită de bucurii. Eliberarea a luat de pe fața țărăncii muncitoare vălul ignoranței și al umilinței. Azi ea știe să scrie și să citească, vorbește de asolamente și irigații, cultivă pământul după metode înaintate, ia loc în prezidiul ședințelor gospodăriei colective și se preocupă de educația copiilor".[113]

Articolele din presa pentru femei nu conteneau în a compara situația femeii în condițiile democrației populare, față de situația din trecut, prin utilizarea clișeelor, precum: femeia a fost scoasă din ignoranță, ea este motorul ascuns al vieții de familie, este element de cheag al familiei, are însușiri de devotament, de muncă și de lucidă orientare,

---

[112] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Organizatorică, dosar 4/1954, ff. 33-36.

[113] Maria Rosetti, *Astăzi, în patria noastră liberă...*, în „Almanahul Femeii", 1960, pp. 10-11.

femeia de azi este o femeie renăscută, este un imbold de progres, o luptătoare şi o apărătoare a păcii, o muncitoare strălucită, are ablități organizatorice, este sensibilă, dar nu slabă de caracter etc.

Conceptul de „femeie muncitoare" folosit în discursul politic a fost aplicat cu succes în România Populară. Femeile au fost introduse masiv în producție, au devenit mai vizibile în societate, ba chiar au căpătat un rol important chiar în mediul politic. Încurajarea emancipării femeii a avut succes, chiar dacă au existat şi aspecte discutabile ale măsurilor întreprinse de regimul democrat-popular al României.

Adevărata intenție a partidului nu a fost promovarea femeii ca stare de fapt, ci de a legitima emanciparea prin discurs. Realitatea a demostrat că rolul femeii în societate era nul în planul politicului, iar unicul proiect de succes a fost promovarea femeii în muncă, nu din dorința de emancipare, ci pur si simplu din necesitatea antrenării unei forțe de muncă suplimentare pentru marile proiecte industriale.[114]

Concluzii

Măsurile întreprinse în Republica Populară Română, referitoare la femei, au avut urmări pozitive, în aceeaşi măsură în care au adus şi unele aspecte negative. Printre măsurile pozitive, se numără alfabetizarea masivă a femeilor, accesul la educație, asigurarea unei formații profesionale şi a unui loc de muncă, facilitarea accesului în domeniul politic etc.

Pe de altă parte se poate vorbi de un feminism superficial al regimului comunist din R.P.R., pentru că promovarea femeilor nu s-a făcut întotdeauna în mod real, ci a fost impusă după modelul U.R.S.S. De cele mai multe ori, femeile erau doar o țintă ce trebuia îndeplinită în programul partidului şi îndeplineau un simplu rol.

Pentru fiecare membru al societății, experiența comunistă a însemnat altceva. Criterii precum vârsta, statutul social, condiția familială, şi nu în ultimul rînd genul, sunt factori determinanți ai acestor trăiri. Dacă pentru cei mai mulți schimbarea regimului politic din România a însemnat şi debutul unei drame în mediul privat şi în viața cotidiană, există şi o categorie de oameni pentru care acestă schimbare a fost imperceptibilă.

Pentru femei, în general, nu se poate eticheta perioada la care se referă studiul ca fiind una de progres incontestabil. Datorită emancipării forțate a femeilor, familia românească a suferit un declin: fenomenul alcoolismului a atins noi cote, inclusv în rândurile femeilor, rata violenței domestice a crescut, divorțialitatea de asemenea. Pe de altă parte, accesul la educație, diversitatea revistelor pentru femei şi socializarea la locul de muncă au făcut femeile mai receptive la probleme sociale şi nu numai. Revistele deschideau noi subiecte şi ridicau noi probleme. Sfaturi despre gătit, creşterea copiilor, igienă, sfaturi medicale,

[114] Zoe Petre, *op. cit.*, p. 259.

pasaje din documentele juridice, aduceau noi direcţii în dezbaterea problemelor legate de viaţa cotidiană. Organizaţiile de femei ofereau oportunitatea unor femei de a se porpulsa în mediul politic. Excursiile în străinătate, efectuate ca urmare a invitaţiilor primite de la Uniunea Internaţională a Femeilor ofereau şansa, ce e drept, unui grup extrem de restrâns, să interacţioneze cu diverse culturi internaţionale.

Regimul democrat-popular nu poate fi catalogat ca fiind pozitiv sau negativ în ceea ce priveşte condiţia femeii. Potenţialul de reuşită a proiectului de conştientizare a femeilor în societatea românească ar fi fost crescut dacă cei aflaţi în forumul de conducere ar fi fost mai implicaţi şi mai bine informaţi despre ceea ce înseamnă diferenţierea de gen şi feminismul.

Memoriu înaintat Comitetului Central al U.F.D.R., înregistrat cu data de 3 februarie 1950 de către Direcţia Organizatorică. [115]

„Noi, organizaţia de femei din comuna Săcălaz, jud. Timiş-Torontal, pentru propria noastră securitate şi pentru a copiilor noştri, înfierăm cu indignare şi ne ridicăm împotriva barbariilor săvârşite de hidra nazistă, ce a apărut din nou pe scenă.

Ne lovesc mişeleşte pe la spate şi ne ameninţă încontinuu cu noua ordine europeană ce va veni sub conducerea hitleristă.

Înainte de rebeliune, au aruncat de vie pe tov. Elena Bujgoli în cuptor, în timp ce acesta ardea, tov. Vasilescu, membră a U.F.D.R., mamă a şapte copii, a fost lovită şi maltratată. Tovarăşa Fâţi Tănase, în timp ce se înapoia cu copilul în braţe de la tatăl ei, a fost maltratată pe stradă în timpul rebeliunii, intervenind un miliţian ce era de serviciu, naziştii s-au năpustit asupra lui şi după ce l-au dezarmat, i-au rupt arma în două. Mai târziu au maltratat-o pe pe tovarăşa Giavela, care fiind gravidă, se găseşte azi în stare gravă.

Bandele naziste, organizate tip militar, însetate de sânge, fapt care aminteşte trecutul nu prea îndepărtat şi de tristă memorie a conducerii hitleriste, pe care lumea l-a crezut definitiv înmormântat, s-au năpustit în noaptea de 10/11 aprilie anul curent, în grupuri formate din câte 20-40 de oameni înarmaţi cu furci, fiare, pumnale şi coase şi atacau la întâmplare pe orice trecător, fie bătrân, copil, femeie sau bărbat. Atacul s-a produs la aceeaşi oră şi spontan pe toate străzile. Au atacat în 7 grupuri în diferite intersecţii de străzi. Au fost loviţi şi răniţi grav sau mai uşor peste 50 de persoane.

A treia zi după rebeliune, ca să ne dăm seama de setea de sânge ce-i stăpâneşte, în faţa gării din comuna noastră, se smulge unul dintre ei dintr-un grup de cca 100 nemţi şi repezindu-se asupra tovarăşului Bici Vasile şi asupra soţiei sale bolnavă deja şi loveşte. La riposta tovarăşului Bici, neamţul scoate un cuţin enorm de mare şi strigă puternic în faţa tuturor: «Îl vedeţi, cu acesta voi tăia capetele tuturor comuniştilor, în curând când se vor

[115] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secţia Organizatorică, dosar 60/1950, ff. 15-17.

întoarce ai noştri.». Şi aceasta este o singură ameninţare din cele câteva sute ce se produc zilnic de acest fel. Azi noi nu îndrăznim să ieşim pe stradă după ce s-a întunecat.

Pentru ocrotirea noastră, a copiilor noştrii, a căminurilor noastre şi pentru propăşirea în pace a socialismului, vă rugăm să binevoiţi a horărî să faceţi o anchetă şi să luaţi măsurile cuvenite.

Suntem aproape sigure că nemţii dispun de arme de foc.

Trăiască Republica Populară Română!

Semnat, Comitetul local“

LOCUIRE ŞI ALIMENTAŢIE. STUDIU DE CAZ 1965-1977

Încercând să descrie obiectul de activitate al istoriei vieţii cotidiene, Alfred Lüdtke, unul dintre experţii acestui domeniu, afirmă: „În centrul cercetărilor specifice istoriei cotidianului şi scrierii ei se situează activităţile şi truda celor care le este adesea asociată eticheta, pe cât de evocatoare, pe atât de imprecisă, de „oameni mici". Ea se referă la munca şi la timpul liber, la maniera lor de a locui sau la lipsa unui habitat stabil, la felul în care se hrănesc sau suferă de foame, felul cum iubesc sau urăsc, la certuri, înţelegeri, amintiri şi angoase, la speranţele de viitor... Importante sunt viaţa şi supravieţuirea celor fără nume ai istoriei, cu necazurile cotidiene şi defulările lor ocazionale"[1]. Din această cuprinzătoare caracterizare ne îndreptăm atenţia către două elemente pe care încercăm să le analizăm având ca delimitare cronologică ceea ce, convenţional, considerăm că este prima parte a epocii Ceauşescu (nu ne-am impus o delimitare riguroasă a perioadei însă majoritatea informaţiei se încadrează în perioada 1965-1977): *locuirea* şi *alimentaţia*. Ne propunem ca în aceast demers să identificăm şi să analizăm principalele caracteristici ale perioadei, în domeniul alimentaţiei şi locuirii, totodată încercând să surprindem modul în care omul de rând reacţionează la fenomenele noi care apar în privinţa locuirii şi alimentaţiei. Trebuie să specificăm încă de acum că, pe lângă limitarea cronologică, am ales să ne limităm la realităţile mediului urban. Un număr mai însemnat de informaţii se referă la oraşele mari şi în mod special la capitala ţării.

---

[1] Cf. Alexandru-Florin Platon, *Între descriere şi analiză. Repere ale unei istorii sociale a vieţii cotidiene în comunism*, în Adrian Neculau (coordonator), *Viaţa cotidiană în comunism*, Editura Polirom, Iaşi, 2004, p. 28.

I. Locuire

I.1. Construcţia de locuinţe

Domeniul construcţiilor de locuinţe, la fel ca multe alte domenii, în perioada postbelică, este influenţat de factorul politic. Concret, ceea ce se construieşte la noi în ţară trebuie să se încadreze, din punct de vedere ideologic şi economic, în limitele fixate de către forurile de specialitate din U.R.S.S. Schimbările petrecute la Moscova după moartea lui Stalin nu ocolesc domeniul arhitecturii şi al construcţiilor de locuinţe. Încă din 1954, Hruşciov, într-un discurs ţinut la un congres al arhitecţilor din U.R.S.S., condamnă politica stalinistă în domeniul construcţiilor[2]. Monumentalismul, grandoarea, caracterul de unicat întâlnite în construcţia stalinistă trebuie înlocuite, reiese din discursul lui Hruşciov, cu programe sociale care să dezvolte „locuinţele colective, de masă". Poporul sovietic are nevoie, în această fază, de satisfacerea „la un nivel elementar a nevoilor de habitare"; proiecte de creşe, grădiniţe, spitale, cămine cu grupuri sanitare, bucătării, spălătorii comune sunt temele pe care arhitecţii trebuie să le urmeze. Alte elemente prezente în discursul lui Hruşciov se referă la intensificarea construcţiei cu materiale prefabricate şi tipizate şi implicit la scăderea preţului de cost pentru astfel de locuinţe[3]. Nu trebuie trecut uşor peste esenţa politică a acestui discurs care dorea demolarea stalinismului şi în plan secundar să indice direcţii noi în arhitectură şi construcţii. Aşa cum spune şi Augustin Ioan[4], referindu-se la locuinţele promovate de discursul lui Hruşciov, „singurul criteriu de judecată al acestor ansambluri urma să fie costul metrului pătrat de construcţie, în detrimentul celui anterior [stalinist, n.n.], cantitatea de decoraţii care atârnau pe faţade". Această ultimă idee este cea care sintetizează principala caracteristică preluată de către P.M.R. în domeniul construcţiilor de locuinţe. Dacă perioada stalinistă este dominată în R.P.R. de construcţia şi finalizarea unor edificii monumentale (Casa Scânteii, Ministerul Transporturilor), destalinizarea în domeniul construcţiilor înseamnă o intensificare a ridicării locuinţelor pentru populaţie.

România nu a reprezentat o excepţie în spaţiul de influenţă sovietică din SE Europei. Toate statele socialiste din această zonă, în linii mari, au avut parte de acelaşi destin în privinţa politicii de locuire şi a construcţiilor de locuinţe. Adrian-Nicolae Dan[5] identifică câteva puncte comune în această privinţă: a) deţinerea tuturor mijloacelor de producţie de către stat, b) planificare centralizată, c) finanţarea locuirii de la bugetul de stat, d) accentul pus pe construirea de apartamente în blocuri cu mai multe nivele, e) ritm

[2]Augustin Ioan şi Ana-Maria Zahariade, *Teme ale arhitecturii din România în secolul XX*, Editura Institutul Cultural Român, Bucureşti, 2003, p. 134.

[3] *Ibidem*, p. 147.

[4] *Ibidem*, p. 134.

[5] Adrian-Nicolae Dan, *Politici de locuire: România încotro? O analiză comparativă a României în contextul ECE şi UE*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2006, p. 61.

alert de construire şi acoperire a necesarului, f) calitatea redusă a locuinţelor sociale şi sistemului de distribuire a locuinţelor prin intermediul autorităţilor locale. Aceste elemente specifice arată, pe de-o parte, că aceste ţări îşi bazează domeniul construcţiilor pe o serie de „principii" care au acelaşi emitent, Moscova, iar pe de altă parte arată nivelul de control exercitat de stat asupra societăţii.

La noi în ţară, proiectarea şi construcţia de locuinţe este o preocupare constantă pentru conducători, însă creşterea ritmului de construcţie coincide cu lucrările Plenarei C.C. al P.M.R. din 26-28 noiembrie 1958, unde Gheorghiu-Dej vorbeşte despre „completarea fronturilor stradale în centru, restructurarea arterelor importante şi mari ansambluri de locuinţe colective la periferie"[6]. Paul Sfetcu[7] povesteşte în volumul său de memorii cum într-o vizită în Bulgaria, Gheorghiu Dej se arată revoltat de faptul că „şi bulgarii ne-au întrecut!"; am putea identifica acest moment cu demararea construcţiei masive de locuinţe. Indicaţiile lui Dej sunt respectate. Bucureştiul, în baza planului de reconstrucţie socialistă a oraşului din noiembrie 1952[8], completat printr-o schiţă de sistematizare din 1956[9], desfăşoară un amplu program de construcţie de locuinţe. Planul prevede o suprafaţă a oraşului de 12 700 ha, însă ea va fi cu mult depăşită în anii următori, aproape dublându-se[10]. În această perioadă, până la sfârşitul deceniului şapte, se construieşte în general la periferii, pe terenuri libere şi în apropierea obiectivelor industriale (un exemplu în acest sens este cartierul Titan, destinat să adăpostească aproximativ 200 000 locuitori, în marea lor majoritate muncitori la apropiatele uzine 23 August şi Republica)[11], însă există şi zone unde s-a ales demolarea unor străzi de locuinţe individuale pentru construirea de blocuri; calea Griviţei este sistematizată la începutul anilor '60 şi locuinţele de pe această arteră sunt demolate pe o adâncime de 150-200 m. La fel se întâmplă şi cu bulevardele 1 Mai şi Muncii şi şoseaua Giurgiului[12].

În privinţa fondului locativ, un comunicat despre rezultatele preliminare ale recensământului din 15 martie 1966[13] arată că în România se găsesc 5 402 070 locuinţe

[6] Cf. Valentin Vasile, *Locuinţa la români între tradiţie şi modernitate (1940-1965)*, în *Schimbare şi devenire în istoria României*, coordonatori Ioan Bolovan şi Sorina Paula Bolovan, Cluj-Napoca, 2008, pp. 331-352.

[7] Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2000, p. 60.

[8] Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R. (În continuare A.N.I.C., C.C. al P.C.R.), Secţia Economică, D452/1952, ff.8-21.

[9] Nicolae Şt. Noica, *Între istorie şi actualitate. Politici de locuire în România*, Editura Maşina de scris, Bucureşti, 2003, p. 110.

[10] Gheorghe Parusi, *Cronologia Bucureştilor, 20 septembrie 1459 – 31 decembrie 1989. Zilele, faptele, oamenii Capitalei de-a lungul a 530 de ani*, Editura Compania, Bucureşti, 2005, p. 691.

[11] Dinu C. Giurescu, *Distrugerea trecutului României*, Editura Museion, Bucureşti, 1994, p. 13.

[12] *Ibidem*, p. 21.

[13] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Organizatorică, D30/1966, ff: 1-12.

care adăpostesc 19 105 056 locuitori. Dintre aceştia 7 305 303 (38,2%) locuiesc în mediul urban şi îşi împart un număr de 1 987 688 locuinţe. Rezultă că numărul mediu de membrii ai unei locuinţe în mediul urban este de 3,67 locuitori. Dacă împărţim suprafaţa camerelor de locuit din mediul urban (55 905 960 m.p.) la numărul locuinţelor rezultă că, în medie, locuinţa urbană are o suprafaţă locuibilă, la nivelul anului 1966, de 28,3 m.p.

Intervalul de timp până la următorul recensământ, cel din 5 ianuarie 1977, coincide cu perioada pe care am ales s-o analizăm în lucrarea de faţă. Dintre modificările vizibile şi accelerate se remarcă creşterea numărului populaţiei urbane cu 2 931 132 locuitori (ajungând la un procent de 47,5 din totalul populaţiei), interesant este însă modul cum se ajunge la acest spor: în această perioadă, de doar 11 ani, un număr de 53 de localităţi ajung să aibă statutul de oraş, alte localităţi fiind încorporate în graniţele administrative ale oraşelor în apropierea cărora se găsesc. Desigur nu aceasta este singura modalitate de creştere a populaţiei urbane. Populaţia Bucureştiului creşte cu aproximativ 482 000 locuitori ajungând la aproape 2 milioane. Cu toate acestea, Bucureştiul îşi diminuează ponderea în privinţa locuitorilor urbani: în 1977 doar 19% din totalul populaţiei urbane locuieşte în Capitală, spre deosebire de 1966 când populaţia Bucureştiului reprezenta 25% din populaţia urbană. Sporuri de populaţie remarcabile cunosc şi municipii precum Piteşti, Bacău, Constanţa, Baia Mare, Iaşi. Dezvoltarea acestor oraşe este datorată în primul rând migraţiei populaţiei rurale către întreprinderile industriale şi mai puţin sporului natural. În perioada 1966-1977 natalitatea este mai mare în mediul rural cu 21,7 naşteri la 1000 locuitori faţă de 19,4 naşteri la 1000 locuitori în mediul urban. În perioada dintre cele două recensăminte fondul de locuinţe creşte cu aproape 1 milion de locuinţe. Se ajunge ca în oraşe suprafaţa medie de locuit a unei locuinţe să fie de 30,8m.p., faţă de 28,3m.p. cât este suprafaţa medie a unei locuinţe în 1966[14]. Această înlănţuire de cifre, privită fără o serie de nuanţări şi de aprofundări, lasă impresia unui sistem ce funcţionează şi care reuşeşte să ofere cetăţenilor o îmbunătăţire constantă a condiţiilor de locuit. Vom încerca să prezentăm şi să analizăm un număr de elemente care reprezintă tot atâţia indicatori ai nivelului la care se află domeniul locuirii în mediul urban în a doua parte a anilor '60 şi în anii '70.

Începând cu mijlocul anilor 1950 se renunţă la sistemul tip „cvartal" cu unităţi urbanistice relativ reduse de până la 500 de apartamente, bine delimitate şi cu un număr redus de etaje, şi se trece la un sistem de construcţie a locuinţelor în ansambluri mari, denumite „microraioane", cu un grad de standardizare şi normare ridicat, cu densităţi mari de populaţie, cu un set de echipament comunitar înglobat ansamblului: şcoli, grădiniţe, spaţii de asistenţă medicală, parcuri, spaţii comerciale. Cele mai vizibile exemple de astfel de ansambluri sunt cartierele Drumul Taberei (150 000 locuitori, construit în perioada 1955-1970) sau cartierul Titan – Balta Albă, un adevărat oraş cu o populaţie de aproximativ 450 000 locuitori şi care a fost edificat în perioada 1960-1980. Merită

[14] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D67/1977, ff:140-152v.

precizat că aceste ansambluri respectă la un nivel teoretic principiile vremii după care se dezvoltă construcţia socială de locuinţe colective în întreaga Europă[15].

Conducătorii partidului se arată preocupaţi de modul în care este organizată munca pe şantiere şi incapacitatea constructorilor de a lucra pe tot parcursul anului. Dacă în timpul iernii se doreşte ca munca să se desfăşoare în interiorul clădirilor acest lucru nu se întâmplă din cauza ritmului scăzut[16], a proastei planificări şi a lipsei documentaţiei care îngreunează deschiderea de noi şantiere şi implicit îndeplinirea planului. Nu sunt puţine cazurile în care autorităţile locale se recunosc depăşite şi cer ajutor de la centru pentru respectarea angajamentelor cifrelor de plan[17]. Interesantă este şi remarca pe care un vechi ilegalist, Constantin Doncea, o face într-o scrisoare pe care acesta o trimite lui Nicolae Ceauşescu, despre „întâmplări care au darul să aducă serioase ştirbiri autorităţii Partidului şi Guvernului". La capitolul construcţii acesta cere sancţionarea celor „care în timp bun de lucru le părăsesc, plecând în concediu de odihnă"[18].

Membrii Comitetului Executiv al C.C. se arată interesaţi şi de cauzele care duc la costuri de construcţie diferite pentru acelaşi tip de apartament în oraşe diferite. Diferenţele vin din adâncimea la care este nevoie să se sape fundaţia clădirii, din numărul nivelelor pe care le are o clădire sau din prezenţa unor utilităţi precum liftul sau ghena de gunoi. Se observă insistenţa cu care Ceauşescu şi cei din jurul său încearcă să impună construcţia garsonierelor şi în special apartamentelor de două camere în detrimentul celor cu trei camere sau mai multe. În Capitală procentul apartamentelor cu 3 camere este de 60% din construcţiile de locuinţe şi datorită panourilor de prefabricate produse de către fabrica „Progresul" care permite asamblarea lor doar în apartamente de 3 şi 4 camere. Obiecţia decidenţilor politici la aceste apartamente vine din grija pe care aceştia o au ca suma plătită de către cetăţeni drept chirie să nu fie foarte mare[19]. Preferinţa liderilor politici pentru apartamentele cu două camere arată şi o lipsă a capacităţii de predicţie şi incapacitate de a înţelege nevoile elementare ale unei familii.

Pentru oricine cunoaşte ceea ce se întâmplă cu oraşele României după cutremurul din 1977 şi mai ales în anii '80 sunt aproape şocante poziţiile pe care Ceauşescu le are în aceşti ani în privinţa demolărilor. Iată ce spune Ceauşescu în 7 iunie 1966, atunci când se discută unele propuneri privind problemele locuinţelor din oraşul Galaţi: „De ce dărâmaţi aşa de mult? Să rămână toate locuinţele existente aici (pe hartă). N-am discutat să nu mai demolaţi aici?! În aceste case locuiesc doar oameni şi acestora trebuie să le daţi

---

[15] Mariana Celac, Octavian Carabela, Marius Marcu-Lapadat, *Bucureşti, arhitectură şi modernitate. Un ghid adnotat*, Editura Simetria, Bucureşti, 2005, poziţia 224 şi 236.

[16] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D1/1967, f.22.

[17] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D1/1969, f.12.

[18] *Ibidem*, Secţia Organizatorică, D24/1968, f.3, scrisoarea se referă la vara anului 1967.

[19] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D72/1967, ff.19-20.

altă locuinţă. Cei de la Galaţi se plâng că nu au locuinţe, să stea în casele acestea. De ce să le dărâmăm? Centrul oraşului a fost demolat tot, aşa că nu se poate spune că trebuie făcut centru“[20]. La mai puţin de un an, pe 23 mai 1967, tot într-o şedinţă a Comitetului Executiv, Ceauşescu are aceeaşi atitudine de data aceasta încercând chiar să negocieze modificarea unor cifre după placul său: „Să ştiţi că nu mai admitem să se dărâme nimic. Dărâmaţi casele oamenilor, le daţi şi despăgubiri şi le mai daţi şi apartamente. Eu am văzut că aţi dărâmat toată comuna Militari. Nu a fost o asemenea hotărâre ca să se dărâme comuna Militari. În partea cealaltă aţi dărâmat până la Străuleşti. Să se termine odată cu demolările. Eu propun să revedeţi acest lucru, să nu mai dărâmăm nimic. Eu sunt de acord să construim, dar să nu ne mai întindem atât şi să nu mai dărâmăm. Numai afaceri nu sunt acestea pe care le facem noi că dăm şi despăgubiri şi apartament.

Tov. Mihai Gere: Ce propunem noi să demolăm sunt numai case din paiantă.

Tov. Cosma Ion: În Bucureşti nu putem face altfel, nu putem construi fără a demola, pentru că nu există teren liber pentru construcţii. Teren liber nu avem decât în Drumul Taberei, dar şi acolo neavând canal ne-am oprit cu construcţiile. Noi v-am ruga să fiţi de acord cu propunerile noastre.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Sunt de acord, dar cu condiţia să reduceţi aici, în loc de 2 500 cu 3 camere să faceţi 2 500 apartamente cu 2 camere. Când vii să propui construirea a 5 000 apartamente, atunci din ele jumătate să fie cu două camere, iar între apartamentele cu 2 şi 3 camere, în general, în viitor să existe un raport de 60% pentru cele cu două camere“[21].

Mai înaintăm puţin în timp şi-l surprindem pe Ceauşescu vorbind despre demolări şi-n discursul pe care acesta îl ţine la întâlnirea cu conducerea Uniunii arhitecţilor şi cadre de răspundere din domeniul proiectării şi sistematizării, din ziua de 24 iunie 1970. Acum, în argumentarea poziţiei sale face apel la experienţa externă pe care o are: „Am fost în Franţa – nu mă refer la alte ţări – şi am văzut Parisul, am trecut cu elicopterul deasupra Marsiliei, a Lyonului, la Toulouse şi am văzut cum rezolvă oamenii lucrurile acestea. Construiesc câte un bloc de 15-20-30 de etaje, iar alături rămân nişte case mici, mai nenorocite decât la Piteşti, şi nu îşi propune nimeni să le demoleze ca să facă alt bloc. La noi există concepţia că, dacă vrem să construim ceva, trebuie să dărâmăm totul, iar arhitecţii să vină să facă totul nou“[22].

Primul moment în care am identificat un punct de vedere diferit de cel prezentat în exemplele de mai sus, în „retorica“ lui Ceauşescu despre construcţiile de locuinţe se întâmplă la puţin timp după cutremurul din martie 1977, când, într-o şedinţă de lucru cu arhitecţii şi constructorii (22 martie 1977), acesta afirmă: „Am spus că trebuie o sistematizare nouă. Sigur, vom demola ceva – 1000-2000 apartamente, dar cu ceea ce vom construi acum nu se pun probleme cu aceste 2000 apartamente. Deci să nu ne legăm că

---

[20] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D68/1966, f.13.

[21] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D72/1967, f.20.

[22] *Ibidem*, Secţia Economică, D47/1970, f.39.

trebuie demolate clădiri, ci trebuie făcută o sistematizare, ca să spun aşa, ca şi cum nu ar fi nimic, ca şi cum aţi lucra pe o zonă liberă, unde trebuie să realizăm pe acest deal, şi dealul acesta se întinde, chiar dacă va trebui să renunţăm la Strada Uranus ca legătură"[23]. Peste câteva luni însă, pe 4 iulie 1977, acelaşi Ceauşescu perorează pe aceeaşi temă a demolărilor, adresându-se specialiştilor care se ocupă de repararea şi consolidarea imobilelor avariate de cutremurul din 4 martie: „Hai să ne aşezăm, tovarăşi, să gândim responsabil. Un arhitect, un inginer e mai bun – ca să spun aşa, să nu spun altceva – dovedeşte o pricepere mai mare nu cu cât vine şi distruge mai mult. Aceasta dovedeşte o lipsă de pricepere, o slabă pregătire, tovarăşi. Pentru asta nu trebuie să înveţi ingineria ca să distrugi un bloc. Şi ca să vezi cum remediezi nişte defecţiuni care au apărut ca urmare a acestui cutremur"[24].

Dincolo de doza de senzaţional prezentă la citirea acestor poziţii, greu de înţeles de către oricine cunoaşte politica de demolare dusă de către regim în anii '80, rămân o serie de elemente care arată că **în anii '60 şi '70 ceea ce se demolează trece printr-un circuit decizional raţional.** Totul se întâmplă în baza următorului principiu: suprafaţa locuibilă a clădirilor demolate să reprezinte un procent cât mai mic din suprafaţa locuibilă nou construită (3-5%, chiar mai puţin). În expunerea de motive ce însoţeşte fiecare proiect de construcţie de locuinţe există şi o secţiune care prezintă situaţia terenului pe care urmează să se construiască. De exemplu, cele 4 896 apartamente cu o suprafaţă locuibilă de 175 500 m.p. care se construiesc în una din fazele ansamblului Balta Albă urmează să fie amplasate în locul în care se vor demola „106 clădiri de locuit cu o stare de întreţinere mediocră, unele insalubre, fără dotări edilitare cu o suprafaţă locuibilă de 4 955 m.p., în care locuiesc 197 familii, ce vor fi cazate în locuinţe corespunzătoare"[25]. Procentul este în cazul acesta unul relativ mic, de 2,82%, însă acest procent diferă de la un ansamblu la altul. Dacă în cazul unui ansamblu de locuinţe din oraşul Deva suprafaţa locuibilă demolată este de 968 m.p., adică 1,35% din ceea ce urmează să se construiască[26] nu la fel de mic este procentul în cazul celor 1280 de apartamente (45 202 m.p.) ce se construiesc în oraşul Orşova şi care necesită demolarea unui număr de 127 de case cu o suprafaţă locuibilă de 4 369 m.p. reprezentând un procent de 9,6 din ceea ce se construieşte[27]. Citirea cifrelor în forma de mai sus nu spune nimic despre modul în care se face evaluarea acestor gospodării şi criteriul după care se hotărăşte mărimea suprafeţei locuibile dintr-o construcţie propusă spre demolare. Expunerea de motive pentru construirea unui ansamblu de locuinţe în centrul oraşului Turnu Măgurele arată că un număr de 35 de case ce urmează să fie demolate au o suprafaţă construită de 5 432 m.p. din care 1686 m.p. sunt suprafaţă locuibilă[28]. Dacă împărţim suprafeţele la numărul de case rezultă o suprafaţă

---

[23] *Ibidem*, Secţia Economică, D41/1977, f.3v.
[24] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D78/1977, f.33.
[25] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D77/1966, ff: 52-54.
[26] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D83/1967, f.92.
[27] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D96/1967, f.55.
[28] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D47/1967, ff. 74-75.

medie locuibilă de aproximativ 48 m.p., cu mult chiar peste media ţării ce este de doar 30,4 m.p.[29] Din păcate documentele nu intră în detalii care să ne permită nuanţări lămuritoare în privinţa stării şi uzurii clădirilor care sunt demolate în această perioadă.

Dovada că se demolează mult apare însă într-un document din data de 14 februarie 1968, „Notă privind demolările de locuinţe din oraşe în anul 1967“[30], care arată că suprafaţa locuibilă dezafectată pe parcursul anului 1967 este de 179 000 m.p., reprezentând un procent de 13,1% din ceea ce s-a construit. Faptul că n-am reuşit să identificăm documente cu procente de demolare atât de mari se poate explica prin lipsa necesităţii documentaţiei în cazul clădirilor aflate în proprietatea statului. Această ipoteză este susţinută de procentul mare al proprietăţii socialiste. Din cei 179 000 m.p. suprafaţă locuibilă câţi sunt demolaţi în 1967, 63,5% (113 800 m.p.) sunt în proprietatea statului şi nu au nevoie de decret de expropriere pentru demolare. Peste câţiva ani descoperim un caz de demolare abuzivă chiar a unor proprietăţi personale. Sferlea Arsene, un pensionar din Bucureşti, se adresează de mai multe ori Consiliului popular al municipiului Bucureşti reclamând că în anul 1975 locuinţa sa din strada Cluceru Sandu, nr. 10 a fost demolată împreună cu alte 15 imobile fără să existe decret de expropriere a terenului şi imobilelor proprietatea cetăţenilor respectivi[31].

Odată cu construcţia masivă de locuinţe ies la iveală şi **numărul mare al deficienţelor acestor construcţii**. Într-un raport de control din anul 1977[32], privind eficienţa utilizării fondurilor destinate întreţinerii şi reparării fondului de locuinţe, reiese că volumul de lucrări de întreţinere şi reparaţii cel mai mare se execută cu precădere la imobilele noi, construite în ultimii ani. Documentul identifică cauzele ce duc la această situaţie în calitatea slabă a teraselor, a instalaţiilor sanitare şi a conductelor de apă şi canal. Sunt numeroase deteriorări ale locuinţelor provocate de nerespectarea normativelor în momentul recepţiei. Nu sunt puţine cazurile când locatarii se plâng de astfel de situaţii. Locatarii blocului T6 din Drumul Taberei, dat în folosinţă în martie 1965, se plâng că instalaţia de apă este prost executată şi provoacă infiltraţii abundente în pereţii clădirii, iar lemnul instalaţiilor sanitare s-a umflat din pricina umidităţii excesive[33]. În 31 ianuarie 1969 un articol din „Informaţia Bucureştiului“ prezintă problemele pe care le au apartamentele de la etajele superioare ale noilor blocuri din cauza zăpezii topite de pe terasele clădirilor. Lipsa unui sistem de evacuare a apei de pe terase este văzută ca o eroare a proiectanţilor. Un grup de locatari din acelaşi cartier, Drumul Taberei, arată că blocurile în care s-au mutat „au fost predate în lunile noiembrie şi decembrie 1970 fără să fie amenajate drumurile de acces interioare, recepţia imobilelor a fost făcută superficial, a început să pătrundă apa, finisajul exterior cât şi instalaţiile sunt de calitate slabă. De

---

[29] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D95/1966, f.26.
[30] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D29/1968, f.130.
[31] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D61/1976, vol. I, f.90.
[32] *Ibidem*, Secţia Economică, D63/1977, ff. 34-40v.
[33] „Informaţia Bucureştiului“, 20 ianuarie 1966.

asemenea, când s-au mutat în bloc, nu era asigurat iluminatul public, iar blocurile nu erau racordate la reţeaua de apă caldă şi energie electrică"[34]. Probleme la fel de grave prezintă şi Pogor Victor, care este administratorul unui bloc cu 120 de apartamente construit în oraşul Galaţi în anul 1970. Cercetările făcute în urma scrisorii acestuia arată că deficienţe de construcţie, atât la structura de rezistenţă cât şi la instalaţii, duc la infiltraţii în urma ploilor şi implicit la igrasie nu doar în blocul petiţionarului ci în întreg microraionul, la un număr de aproximativ 900 apartamente[35]. Deficienţele pe care le-am prezentat mai sus sunt rezultatul direct al accelerării peste capacitate a construcţiei de locuinţe. Numărul mare de şantiere necesită o forţă de muncă pe măsură, însă oferta de muncitori calificaţi fiind sub cerere, se recurge la forţă de muncă insuficient pregătită chiar şi pentru un domeniu în care calificarea nu necesită foarte mare efort. O situaţie asemănătoare se întâmplă şi printre proiectanţi, care, confruntaţi cu cifrele de plan, sub presiunea autorităţiilor, muncesc într-un ritm ridicat în perioade scurte de timp, ceea ce duce la situaţii precum cea prezentată mai sus, în care se omite proiectarea unui sistem de evacuare a apei de pe terasa unor blocuri. Cu siguranţă multe deficienţe sunt datorate şi calităţii proaste a materialelor de construcţie, materiale care trebuie asigurate în volum suficient pentru toate şantierele deschise.

I.2. Construcţia de locuinţe proprietate personală

În 1966 apare o Hotărâre a Consiliului de Miniştri al R.S.R. privind sprijinirea de către stat a cetăţenilor de la oraşe în construirea de locuinţe proprietate personală. O primă condiţie pentru ca un cetăţean să beneficieze de sprijin este ca la data la care solicită sprijin să aibă depus la C.E.C. cel puţin 30% din valoarea locuinţei. Aceste locuinţe sunt exceptate de la normarea spaţiului locativ (8 m.p. pentru fiecare locatar) şi sunt scutite de impozitul pe clădiri timp de 10 ani de la darea în folosinţă. Împrumutul se acordă pe termen de cel mult 15 ani cu o dobândă anuală de 1%[36]. Instituţia care se ocupă de aplicarea acestei hotărâri şi care intermediază relaţia dintre constructor şi cetăţean, este nou înfiinţatul **Oficiu pentru construirea de locuinţe proprietate personală (OCLPP).** Propunerile de amplasamente, asocierile mai multor cetăţeni pentru construirea unei clădiri, numărul camerelor apartamentelor sunt probleme de care se ocupă acest oficiu[37].

Această modalitate de a ajunge la o locuinţă pare să se bucure de succes. La puţin timp după publicarea hotărârii, un număr mare de cetăţeni se arată interesaţi şi merg la OCLPP pentru a cere informaţii[38]. În august 1966 discuţiile despre ce tip de apartamente,

---

[34] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D174/1971, ff.78-80.
[35] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D61/1976, vol.I, f.90.
[36] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D177/1966, ff.3-7.
[37] „Informaţia Bucureştiului", 16 aprilie 1966.
[38] *Ibidem*, 22 aprilie 1966.

valoarea, amplasamentul ori etajul la care se află acestea au loc între funcţionarii OCLPP şi viitorii proprietari[39]. O informare cu privire la stadiul de desfăşurare al acţiunii de construire a locuinţelor proprietate personală[40] arată că până la 31 martie 1967 au fost înregistrate şi aprobate un număr de 8 674 de cereri, ceea ce reprezintă 95,1% din cât se planificase pentru întreg anul. Până la această dată, 31 martie 1967, erau deja date în folosinţă un număr de 188 de apartamente (130 în Bucureşti). Interesantă este situaţia celor care fac cereri pentru **clădirile unicat**, adică acolo unde există asocieri între mai mulţi solicitanţi pentru a construi ceva după necesităţile lor. „Costul apartamentelor este mult mai ridicat, datorită unor elemente solicitate de către beneficiari legate de îmbunătăţirea confortului. Astfel, apartamentele din aceste clădiri au camere şi dependinţe cu suprafeţe mai mari (cu circa 20-30% mai mult decât secţiunile normale), sunt prevăzute cu rulouri la ferestre, dulapuri înzidite, izolaţii fonice suplimentare, faianţă la bucătării şi băi, parchet de stejar calitatea I, camere mai înalte, logii şi balcoane mai largi. De exemplu, în aceste clădiri se proiectează apartamente cu o suprafaţă locuibilă cuprinsă între 35-40 m.p. pentru 2 camere, faţă de 20-30 m.p. într-un apartament uzual, bucătării cu o suprafaţă utilă cuprinsă între 8-10 m.p. faţă de 6-7m.p. Astfel s-a ajuns ca un apartament de 2 camere (36 m.p. locuibili) să aibă o suprafaţă construită desfăşurată de 98 m.p“[41]. Numărul mare al celor care solicită construcţia de locuinţe cu suprafeţe şi confort sporit îi face pe cei din Comitetul Executiv al C.C. să se gândească la limitarea creditului oferit de către stat la cel mult 70% din valoarea unui apartament nou, proprietate de stat, diferenţa până la costul apartamentului fiind acoperită în întregime prin avansul depus de solicitant[42].

Şi în anii următori sistemul acesta de achiziţii are parte de un număr mare de solicitanţi. În perioada 1967-1971 s-au construit doar în Bucureşti un număr de 46 369 apartamente proprietate personală. Ceea ce atrage atenţia sunt cele 213 imobile cu 2 356 de apartamente cu confort sporit şi tip vilă. Pierderile organizaţiilor de construcţii la aceste clădiri sunt de 18,5 milioane de lei[43]. Încă din septembrie 1969 încep verificările acestor tipuri de construcţie şi a beneficiarilor lor. Din verificarea făcută la cele 16 locuinţe tip vilă, rezultă că majoritatea beneficiarilor sunt „cadre cu munci de răspundere pe linie de stat“ (adjunctul ministrului construcţiilor, vicepreşedintele Consiliului Popular al Municipiului Bucureşti, directorul Combinatului de Îngrăşăminte, director în Ministerul Industriei Uşoare, preot vicar al Mitropoliei)[44]. Prezentarea amănunţită a acestor construcţii ne permite să construim şi o scurtă descriere a nivelului de confort al locuinţelor: în marea majoritate, suprafaţa locuibilă este peste 100 m.p., în timp ce suprafaţa construită

[39] *Ibidem*, 1 august 1966.
[40] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D47/1967, ff.81-86.
[41] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D47/1967, f.84.
[42] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D47/1967, f.27.
[43] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D41/1972, ff.64-79.
[44] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D130/1969, ff.45-50.

este de circa 300 m.p. Toate vilele au sufragerie, cameră de zi, birou, cel puţin 2 băi, bucătărie, spaţii de depozitare, uscătorie, garaj. Preţurile sunt între 446 724 lei, cât este devizul pentru o vilă unipersonală cu 8 camere şi 56 287 lei pentru un apartament cu o cameră într-o vilă cu mai multe apartamente. Aceste cifre sunt mai elocvente dacă le comparăm cu preţul mediu în funcţie de care se calculează creditul pe care statul îl oferă unui solicitant: pentru un apartament cu 7 camere este de 150 000 lei în timp ce pentru un apartament cu 3 camere este de 90 000 lei[45].

În perioada următoare ies la iveală situaţii la fel de interesante. Ciulacov Vasile reuşeşte să-şi construiască în centrul Capitalei un imobil proprietate personală, compus din 7 apartamente. Unul dintre ele l-a vândut pentru suma de 200 000 lei lui Popescu Gheorghe, responsabil la Braseria „Cina", iar alte 5 apartamente au fost închiriate, prin intermediul Ministerului Turismului, unor firme străine. Venitul lunar din chirie al acestuia fiind de 17 000 lei. Investiţia pe care acesta a făcut-o în construcţie este de circa 1 milion de lei[46]. Nu doar în Capitală se întâmplă încălcări ale legii în această problemă. Într-o informare cu privire la concluziile desprinse din controlul efectuat asupra respectării legislaţiei în construcţia de locuinţe proprietate, cele mai multe nereguli sunt identificate tot în cazul construcţiilor unicat, însă de data aceasta abuzurile sunt legate de atribuirea abuzivă a terenurilor pentru construcţii, peste limita legală. Aceste locuri de casă, poziţionate în general în zone centrale, sunt atribuite cu precădere cadrelor cu funcţii de răspundere în timp ce muncitorilor li se repartizează terenuri la periferie. Influenţa şi statutul politic sunt criterii esenţiale, care influenţează condiţiile de locuire. Prezenţa acestor locuinţe cu confort sporit arată că şi sistemul comunist este capabil să producă prosperitate, chiar dacă numărul beneficiarilor este mic şi legătura lor cu politicul este de cele mai multe ori decisivă în accesul la resurse. Un alt exemplu în acest sens este ansamblul rezidenţial „Arcul de Triumf", proiectat între anii 1960-1970 şi destinat funcţionarilor înalţi (de rang secundar) ai sistemului politic. Locuinţele sunt spaţioase, chiar luxoase, cu terase mari, totul în afara normelor obligatorii şi cu finisaje speciale[48].

Nu la fel de receptivi şi de eficienţi sunt funcţionarii OCLPP şi constructorii în cazul locuinţelor contractate în clădiri tip, cu locuinţe de masă. Adică apartamentele care sunt proiectate şi construite în serie, în blocuri destinate celor care doresc să aibă în proprietate un apartament. În anul 1970 şi primele 5 luni ale anului 1971, un număr de 371 de comitete şi asociaţii de locatari şi proprietari de apartamente acţionează în judecată OCLPP Bucureşti pentru nerespectarea clauzelor contractelor încheiate, majoritatea deciziilor judecătoreşti fiind în favoarea proprietarilor[49]. De cele mai multe ori proprietarii nu

---

[45] Toate cifrele sunt extrase din situaţiile şi tabelele ce însoţesc "Nota cu situaţia unor locuinţe proprietate personală" din D130/1969, vezi nota 45.

[46] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D174/1971, ff.106-108.

[47] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D95/1972, ff.125-130.

[48] Mariana Celac, *op. cit.*, poziţia 237.

[49] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D101/1971, f.131.

valoarea, amplasamentul ori etajul la care se află acestea au loc între funcţionarii OCLPP şi viitorii proprietari[39]. O informare cu privire la stadiul de desfăşurare al acţiunii de construire a locuinţelor proprietate personală[40] arată că până la 31 martie 1967 au fost înregistrate şi aprobate un număr de 8 674 de cereri, ceea ce reprezintă 95,1% din cât se planificase pentru întreg anul. Până la această dată, 31 martie 1967, erau deja date în folosinţă un număr de 188 de apartamente (130 în Bucureşti). Interesantă este situaţia celor care fac cereri pentru **clădirile unicat**, adică acolo unde există asocieri între mai mulţi solicitanţi pentru a construi ceva după necesităţile lor. „Costul apartamentelor este mult mai ridicat, datorită unor elemente solicitate de către beneficiari legate de îmbunătăţirea confortului. Astfel, apartamentele din aceste clădiri au camere şi dependinţe cu suprafeţe mai mari (cu circa 20-30% mai mult decât secţiunile normale), sunt prevăzute cu rulouri la ferestre, dulapuri înzidite, izolaţii fonice suplimentare, faianţă la bucătării şi băi, parchet de stejar calitatea I, camere mai înalte, logii şi balcoane mai largi. De exemplu, în aceste clădiri se proiectează apartamente cu o suprafaţă locuibilă cuprinsă între 35-40 m.p. pentru 2 camere, faţă de 20-30 m.p. într-un apartament uzual, bucătării cu o suprafaţă utilă cuprinsă între 8-10 m.p. faţă de 6-7m.p. Astfel s-a ajuns ca un apartament de 2 camere (36 m.p. locuibili) să aibă o suprafaţă construită desfăşurată de 98 m.p“[41]. Numărul mare al celor care solicită construcţia de locuinţe cu suprafeţe şi confort sporit îi face pe cei din Comitetul Executiv al C.C. să se gândească la limitarea creditului oferit de către stat la cel mult 70% din valoarea unui apartament nou, proprietate de stat, diferenţa până la costul apartamentului fiind acoperită în întregime prin avansul depus de solicitant[42].

Şi în anii următori sistemul acesta de achiziţii are parte de un număr mare de solicitanţi. În perioada 1967-1971 s-au construit doar în Bucureşti un număr de 46 369 apartamente proprietate personală. Ceea ce atrage atenţia sunt cele 213 imobile cu 2 356 de apartamente cu confort sporit şi tip vilă. Pierderile organizaţiilor de construcţii la aceste clădiri sunt de 18,5 milioane de lei[43]. Încă din septembrie 1969 încep verificările acestor tipuri de construcţie şi a beneficiarilor lor. Din verificarea făcută la cele 16 locuinţe tip vilă, rezultă că majoritatea beneficiarilor sunt „cadre cu munci de răspundere pe linie de stat“ (adjunctul ministrului construcţiilor, vicepreşedintele Consiliului Popular al Municipiului Bucureşti, directorul Combinatului de Îngrăşăminte, director în Ministerul Industriei Uşoare, preot vicar al Mitropoliei)[44]. Prezentarea amănunţită a acestor construcţii ne permite să construim şi o scurtă descriere a nivelului de confort al locuinţelor: în marea majoritate, suprafaţa locuibilă este peste 100 m.p., în timp ce suprafaţa construită

---

[39] *Ibidem*, 1 august 1966.
[40] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D47/1967, ff.81-86.
[41] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D47/1967, f.84.
[42] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D47/1967, f.27.
[43] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D41/1972, ff.64-79.
[44] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D130/1969, ff.45-50.

este de circa 300 m.p. Toate vilele au sufragerie, cameră de zi, birou, cel puţin 2 băi, bucătărie, spaţii de depozitare, uscătorie, garaj. Preţurile sunt între 446 724 lei, cât este devizul pentru o vilă unipersonală cu 8 camere şi 56 287 lei pentru un apartament cu o cameră într-o vilă cu mai multe apartamente. Aceste cifre sunt mai elocvente dacă le comparăm cu preţul mediu în funcţie de care se calculează creditul pe care statul îl oferă unui solicitant: pentru un apartament cu 7 camere este de 150 000 lei în timp ce pentru un apartament cu 3 camere este de 90 000 lei[45].

În perioada următoare ies la iveală situaţii la fel de interesante. Ciulacov Vasile reuşeşte să-şi construiască în centrul Capitalei un imobil proprietate personală, compus din 7 apartamente. Unul dintre ele l-a vândut pentru suma de 200 000 lei lui Popescu Gheorghe, responsabil la Braseria „Cina", iar alte 5 apartamente au fost închiriate, prin intermediul Ministerului Turismului, unor firme străine. Venitul lunar din chirie al acestuia fiind de 17 000 lei. Investiţia pe care acesta a făcut-o în construcţie este de circa 1 milion de lei[46]. Nu doar în Capitală se întâmplă încălcări ale legii în această problemă. Într-o informare cu privire la concluziile desprinse din controlul efectuat asupra respectării legislaţiei în construcţia de locuinţe proprietate, cele mai multe nereguli sunt identificate tot în cazul construcţiilor unicat, însă de data aceasta abuzurile sunt legate de atribuirea abuzivă a terenurilor pentru construcţii, peste limita legală. Aceste locuri de casă, poziţionate în general în zone centrale, sunt atribuite cu precădere cadrelor cu funcţii de răspundere în timp ce muncitorilor li se repartizează terenuri la periferie. Influenţa şi statutul politic sunt criterii esenţiale, care influenţează condiţiile de locuire. Prezenţa acestor locuinţe cu confort sporit arată că şi sistemul comunist este capabil să producă prosperitate, chiar dacă numărul beneficiarilor este mic şi legătura lor cu politicul este de cele mai multe ori decisivă în accesul la resurse. Un alt exemplu în acest sens este ansamblul rezidenţial „Arcul de Triumf", proiectat între anii 1960-1970 şi destinat funcţionarilor înalţi (de rang secundar) ai sistemului politic. Locuinţele sunt spaţioase, chiar luxoase, cu terase mari, totul în afara normelor obligatorii şi cu finisaje speciale[48].

Nu la fel de receptivi şi de eficienţi sunt funcţionarii OCLPP şi constructorii în cazul locuinţelor contractate în clădiri tip, cu locuinţe de masă. Adică apartamentele care sunt proiectate şi construite în serie, în blocuri destinate celor care doresc să aibă în proprietate un apartament. În anul 1970 şi primele 5 luni ale anului 1971, un număr de 371 de comitete şi asociaţii de locatari şi proprietari de apartamente acţionează în judecată OCLPP Bucureşti pentru nerespectarea clauzelor contractelor încheiate, majoritatea deciziilor judecătoreşti fiind în favoarea proprietarilor[49]. De cele mai multe ori proprietarii nu

[45] Toate cifrele sunt extrase din situaţiile şi tabelele ce însoţesc "Nota cu situaţia unor locuinţe proprietate personală" din D130/1969, vezi nota 45.

[46] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D174/1971, ff.106-108.

[47] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D95/1972, ff.125-130.

[48] Mariana Celac, *op. cit.*, poziţia 237.

[49] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D101/1971, f.131.

beneficiază de prevederile contractului din cauza neînţelegerilor ce apar între OCLPP şi constructori. Recepţia făcută de OCLPP este de multe ori deficitară, nerespectând normele, ceea ce evident aduce nemulţumiri din partea proprietarilor şi amânarea recepţiei finale până când defecţiunile sunt remediate[50]. În ţară, cele mai multe reclamaţii se referă la lucrările de finisaj executate necorespunzător, calitatea slabă a instalaţiilor sanitare, a tâmplăriei şi parchetului, nerespectarea termenelor contractuale. Doar în judeţul Iaşi au fost înregistrate peste 1500 de sesizări şi cereri de remediere a lucrărilor executate[51].

Numărul locuinţelor date în folosinţă în mediul urban 1951-1990:

Cincinal	Total	Din fondurile statului, întreprinderilor şi organizaţiilor obşteşti	Din fondurile populaţiei, construite cu forţe proprii
1951-1955	116 302	36 853	79 449
1956-1960	269 413	92 789	176 624
1961-1965	348 999	208 753	140 246
1966-1970	386 934	325 453	61 481
1971-1975	562 437	501 822	60 615
1976-1980	755 824	734 581	21 243
1981-1985	629 530	620 641	8 889
1986-1990	374 343	367 383	6 960

Sursa: *Anuarele statistice*, apud Nicolae St. Noica, *Între istorie şi actualitate. Politici de locuire în România*, Editura Maşina de scris, Bucureşti, 2003, p. 139.

I.3. Viaţa la oraş – despre apă caldă şi încălzire

Urbanizarea şi sistematizarea înseamnă, pentru o bună parte a populaţiei, dacă ne referim la condiţiile de locuire, o îmbunătăţire evidentă. Utilităţiile specifice oraşului şi mai ales traiului la bloc sunt elemente extrem de vizibile şi puternice pentru cei ajunşi în anii socialismului la oraş, sau pentru cei care schimbă gospodăria individuală de la periferia oraşului cu o locuinţă într-un bloc nou construit. Un documentar privind situaţia economică, social-culturală şi edilitar gospodărească a circumscripţiei electorale „23 August"[52] (cu o populaţie de peste 43 000 locuitori, în arealul actualelor cartiere

[50] „Informaţia Bucureştiului", 15 iunie 1972.

[51] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D95/1972, f.129.

[52] *Ibidem*, Secţia Organizatorică, D29/1969, ff.1-14.

Pantelimon-Iancului-Republica), arată că, din cele 122 de străzi, numai 34 au reţea de apă, 27 sunt canalizate, iar electrificate sunt doar 95 din cele 122.

Creşterile consumului populaţiei la unele servicii şi utilităţi sunt remarcabile. Între 1950 şi 1968 consumul de gaze la consumatorii casnici creşte de 8 ori, iar consumul de apă potabilă de 5 ori[53]. În anul 1965 România are 2 148 000 abonaţi casnici la sistemul de energie. Dacă raportul rural-urban între numărul abonaţilor este sensibil egal, în privinţa consumului diferenţa este foarte mare în favoarea consumatorului urban: acesta consumă în medie 670 KWh pe an, faţă de doar 280 KWh în mediul rural[54]. Nu ştim însă dacă aceste cifre reflectă nivelul real al consumului şi gradul în care aceste servicii ajung cu adevărat la consumatorii casnici. Dintr-un control făcut la Sfatul popular al oraşului Bucureşti în probleme de deservire a populaţiei reiese că, datorită sistemului pauşal, întreprinderile furnizoare de gaze, energie termică, energie electrică, încarcă serios facturile consumatorilor casnici. Astfel, IDGB, doar în trimestrele I şi II ale anului 1966, a facturat şi încasat contravaloarea pentru aproape 20 milioane m.c. de gaze peste cantitatea primită de la Ministerul Petrolului. O situaţie similară se întâmplă şi-n cazul energiei termice; în primul trimestru din 1966 se facturează în plus peste cantităţile cumpărate de la Ministerul Energiei Electrice, 13 000 gigacalorii[55].

Cifrele nu reuşesc însă să surprindă o serie de atitudini şi tendinţe individuale sau de grup ale populaţiei în această problemă, a încălzirii. Iată ce scrie memorialistul, Gheorghe Florescu, despre preferinţele bucureştenilor în materie de locuire: „Tot mai mulţi bucureşteni preferau locuinţa <la bloc>. Cele mai căutate erau apartamentele în blocuri vechi, confortabile, bine împărţite şi bine încălzite, spre deosebire de case, în special cele cu încălzire <pe lemne>. Cele mai solicitate locuinţe, dar şi cele mai scumpe, erau cele cu încălzire <pe gaze>. Nici vorbă să pot obţine una“[56]. Întărim cele scrise mai sus cu informaţii dintr-o notă ce se referă la exploatarea fondului locativ, datată 10 septembrie 1971[57]: aflăm că în anul 1970 sunt încălzite în mod centralizat (termoficare şi centrale termice – păcură, gaze, cărbune) un număr de 630 000 apartamente. La un grad de confort egal, populaţia cheltuieşte sume diferite, iar în cazul lemnelor şi cărbunilor sumele sunt mai mari pentru un confort redus în comparaţie cu încălzirea centralizată. Diferenţele sunt chiar foarte mari: la un apartament cu 2 camere se plăteşte în medie anual: pentru încălzirea prin termoficare 900-950 lei; prin calorifere cu gaze 650-700 lei; calorifere cu păcură 750-800 lei; sobe cu gaze 500-550 lei; iar pentru încălzirea cu lemne şi cărbuni se plăteşte anual 1100-1200 lei. Dacă raportăm aceste sume, care sunt anuale, la salariul mediu din anul în care este redactat documentul, 1971, observăm că un salariu

[53] Ioan Totu, *Consumul populaţiei în Republica Socialistă România. Surse, modificări, tendinţe.* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970, p. 65.

[54] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Economică, D19/1966, f.16.

[55] *Ibidem*, Secţia Organizatorică, D.46/1966, f.13.

[56] Gheorghe Florescu, *Confesiunile unui cafegiu*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008, p. 180.

[57] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D101/1971, ff.132-141.

mediu net, 1318 lei/lună[58], acoperă cheltuielile cu încălzirea pentru întreg anul chiar şi în cazul sistemului de încălzire cel mai costisitor. Chiar şi aşa dublarea tarifului pentru încălzire nu rămâne fără reacţie din partea locuitorilor oraşului Ploieşti, atunci când se trece de la încălzirea cu gaze naturale la încălzirea prin termoficare. Diferenţa de cost se explică prin faptul că „instalaţiile de termoficare funcţionează 24 ore/zi în timp ce centralele de bloc funcţionează după un program redus, stabilit de asociaţia de locatari (10-12 ore/zi)“[59]. Câţiva ani mai târziu am identificat o cu totul altă explicaţie pentru dublarea preţului în momentul trecerii la termoficare. În şedinţa Comitetului Politic Executiv din 24 mai 1977, Nicolae Ceauşescu afirmă: „Trebuie spus clar, lemne şi cărbuni pentru încălzit în apartamente nu avem. Rămâne gazul sau energia [termoficare n.n.]. Nu are rost să discutăm abstract. Nimeni nu mai încălzeşte în bloc cu lemne. Aici sunt două lucruri: gazul sau energia. Toţi merg pe energie. Investiţia iniţială pentru energie este mai mare pentru că noi nu am avut în vedere de la început să introducem coloane în blocuri pentru energie“. Completarea vine de la Maxim Berghianu: „Este mai avantajos şi în siguranţa exploatării, este şi o diferenţă de preţ. La început preţul se dublează pentru că este mai mare investiţia şi în centrale“[60].

Merită atenţia noastră şi numeroasele disfuncţionalităţi care înconjoară acest serviciu, necesar tuturor gospodăriilor. În cazul încălzirii prin termoficare sunt dese nemulţumirile celor care locuiesc în noile ansambluri de blocuri din cauza întârzierii cu care se trece la alimentarea reţelei la începutul sezonului friguros[61] sau a întârzierilor provocate de lipsa racordurilor la punctele termice sau chiar lipsa racordurilor acestor puncte termice la reţeaua de energie[62]. Problemele celor care sunt nevoiţi să-şi asigure încălzirea cu combustibil solid (lemne şi cărbuni) sunt mult mai variate şi se întind pe durata întregului an. Urmărind cotidianul „Informaţia Bucureştiului“ reuşim să identificăm o serie de activităţi pe care cetăţenii care au nevoie de combustibil le îndeplinesc. Ianuarie 1967: începe vânzarea pe tichete a cantităţilor pentru 1967; la unele depozite lipsesc cărbunii în timp ce ICL „Combustibilul“ anunţă că deschide 25 de depozite de cartier şi că se pot face comenzi telefonice pentru livrări la domiciliu[63]. Martie 1967: posesorii de tichete pentru combustibil sunt anunţaţi că se prelungeşte şi-n luna aprilie livrarea cărbunilor la cota de lemne; depozitele livrează orice cantitate de lemne la liber[64].

Înainte de a continua incursiunea cronologică în activitatea depozitelor de combustibil este necesară o lămurire cu privire la **„sistemul de tichete“**: pentru o parte a populaţiei statul subvenţionează o anumită cantitate de combustibil pe care cei în cauză o plătesc la un preţ preferenţial. Cei care beneficiază de cumpărarea combustibilului pe bază de

---

[58] www.insse.ro/cms/rw/pages/castiguri1938.ro, consultat în 6 iunie 2011.

[59] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Economică, D8/1969, ff.2-5.

[60] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D61/1977, f.75.

[61] „Informaţia Bucureştiului“, 14 octombrie 1968.

[62] *Ibidem*, 9 octombrie 1969.

[63] *Ibidem*, 6, 7, 10 ianuarie 1967.

[64] *Ibidem*, 30 martie 1967.

tichet sunt: salariaţii din mediul urban, capi de familie, cu cel puţin un copil în întreţinere şi cu un salariu lunar de până la 1200 lei şi pensionarii din mediul urban cu o pensie de până la 800 lei. Diferenţele de preţ sunt apreciabile; dacă la liber o tonă de lemn de foc costă 300 lei, pe tichet preţul ei este de 100 lei. Lignitul costă 100 lei pe tichet şi 150 lei la liber[65].

August 1967: cumpărătorii sunt nemulţumiţi datorită drumurilor repetate pe care trebuie să le facă pentru a intra în posesia cantităţii de combustibil dorite[66]. Aceleaşi nemulţumiri le întâlnim şi peste un an, când cetăţenii se plâng de nerespectarea termenelor de livrare şi de calitatea redusă a combustibilului[67]. Aventura continuă şi în 1969, când un articol semnalează apariţia unor persoane care încearcă să intermedieze livrarea contra unui comision[68]. În ianuarie 1970 se introduce sistemul livrării în baza unei comenzi prealabile, cantitatea contractată fiind livrată eşalonat[69]. Articolele şi reportajele despre depozitele de combustibil continuă şi în anii următori, reluându-se problemele şi nemulţumirile pe care le-am punctat mai sus.

O bună parte a populaţiei se încălzeşte cu combustibil lichid. Nici această ramură nu este lipsită de probleme. Acest sistem este folosit atât în gospodăriile individuale, cât şi-n clădiri ce adăpostesc mai multe locuinţe (imobilele interbelice au în general încălzire centralizată pe bază de combustibil lichid sau gaze naturale). Problemele legate de livrare apar înaintea sezonului rece. Cererea nu este satisfăcută în totalitate datorită capacităţii de depozitare redusă a punctelor de deservire[70]. Cererea mare din timpul iernii este o consecinţă a faptului că este interzisă stocarea unor cantităţi mari de combustibil lichid, ceea ce face ca aprovizionarea din timp cu cantităţi suficiente să fie imposibilă[71].

În strânsă legătură cu livrarea combustibilului lichid se află **livrarea buteliilor de aragaz.** În întreaga perioadă comunistă nivelul de valorizare simbolică, dar şi practică a buteliei, îi oferă acesteia un statut ce poate fi încadrat la categoria lux. Valoarea simbolică este dată de dificultatea cu care se intră în posesia unei butelii, în timp ce valoarea practică rezultă din necesitatea reală de a avea o butelie. Un raport cu privire la utilizarea şi asigurarea surselor de energie pentru prepararea hranei în locuinţe[72] lămureşte de ce este atât de căutată butelia. În mediul urban, în anul 1970, există 2 355 000 bucătării, iar în anul 1975 numărul bucătăriilor ajunge la 2 827 000. Două sunt sistemele care asigură sursa de energie pentru gătit la majoritatea bucătăriilor din mediul urban: din cele 2 355 000, 1 010 000 beneficiază de energie de la butelii, iar 822 000 sunt racordate la

[65] A.N.I.C., C.C. al P.C.R. , Secţia Economică, ff.19-20.
[66] „Informaţia Bucureştiului", 8 august 1967.
[67] *Ibidem*, 23 iulie 1968.
[68] *Ibidem*, 31 mai 1969.
[69] *Ibidem*, 13 ianuarie 1970.
[70] *Ibidem*, 30 octombrie 1973.
[71] *Ibidem*, 12 octombrie 1972.
[72] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D62/1977, vol III, ff.1-5.

reţeaua de gaze naturale. În 1975 numărul bucătăriilor cu butelie este de 1 552 000 din totalul de 2 827 000 , în timp ce bucătăriile cu conductă de gaze este de 1 030 000. Modul în care evoluează cifrele arată că în acest interval **bucătăriile dotate cu butelii de aragaz cresc într-un ritm mai accelerat chiar decât numărul total al bucătăriilor**, în timp ce creşterea bucătăriilor cu conducte de gaze naturale este de 208 000, numărul bucătăriilor ce folosesc buteliile creşte cu 542 000. Această creştere contribuie la cererea uriaşă pentru acest produs, în condiţiile în care există încă înainte de 1970 un nivel al cererii peste ofertă. Într-o perioadă relativ scurtă (20 iunie – 1 octombrie 1968), se contorizează un număr de 310 cereri adresate conducerii partidului, prin care cetăţeni din Municipiul Bucureşti solicită repartizarea unei butelii. Petiţionarii sunt în majoritate „salariaţi în diferite întreprinderi şi instituţii şi au greutăţi materiale, familii numeroase (2-6 copii), locuiesc în blocuri nou construite şi nu au condiţii pentru a putea folosi sobe de gătit cu lemne"[73]. Odată intrat în posesia unei butelii un nou set de neplăceri se dezvoltă în jurul încercărilor de a schimba butelia goală cu una plină. Cele mai multe probleme sunt tot în lunile de iarnă (semn că butelia este folosită şi la încălzire!), atunci când maşinile nu pot face livrări pe străzile înzăpezite[74], sau când centrele de reîncărcare nu fac faţă numărului mare de solicitări. Sunt dese nemulţumirile provocate de nerespectarea termenului de livrare sau chiar neonorarea comenzii[75].

În încheierea acestui capitol încercăm să surprindem o altă zonă a locuirii care suportă modificări majore pentru o bună parte a populaţiei. „Acum mai toate apartamentele şi mai ales cele clădite în ultimii ani, au instalaţie de baie şi duş, dispunând de asemenea permanent de apă caldă. Apa caldă curgătoare, în permanenţă, înseamnă curăţenie, sănătate. Înainte vreme, baia era un lux. Astăzi fiecare muncitor, întorcându-se de la lucru, poate face, acasă la el, o baie caldă"[76]. Citatul este extras din capitolul „Higiena corporală" a unui ghid adresat, aşa cum spune şi titlul, femeilor gospodine. Realitatea arată că situaţiile sunt ceva mai variate. Dacă ne uităm la construcţiile noi de apartamente, aparent lucrurile sunt lămurite, fiecare locuinţă având cel puţin o baie. Chiar Ceauşescu se arată îngrijorat de producţia căzilor de baie, care este sub ritmul de construcţie al apartamentelor. Pe lângă cele 520 000 de apartamente pe care statul estimează să le construiască în cincinalul 1971-1975, se preconizează o cerere însemnată de căzi şi pentru locuinţele pe care populaţia le construieşte individual[77]. Principala problemă a celor care locuiesc la bloc, mai ales a celor de la etajele superioare, este presiunea scăzută a apei şi, de foarte multe ori, oprirea alimentării pentru zile întregi. Catherine Durandin îşi aminteşte că în vizitele sale de la sfârşitul anilor '60, în apartamentele din Bucureşti sunt

---

[73] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D244/1968, f.56.

[74] „Informaţia Bucureştiului" , 17 ianuarie 1969.

[75] *Ibidem*, 23 ianuarie 1976.

[76] Elena M. Herovanu, *Îndrumări practice pentru tinerele gospodine*, Editura Tehnică, Bucureşti, 1964, p. 282.

[77] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D101/1971, f.44.

nelipsite recipientele de volum mare, umplute cu apă în eventualitatea unei întreruperi neanunţate a alimentării cu apă[78]. Cu probleme asemănătoare se confruntă şi cei care locuiesc în construcţiile de locuinţe cu instalaţii sanitare comune (în general căminele muncitoreşti şi studenţeşti). Într-un studiu sociologic făcut de catedra de sociologie a Universităţii din Bucureşti în vara anului 1969, în mai multe cămine din oraşul Braşov se arată că starea acestor instalaţii este precară: duşurile sunt insuficiente şi de multe ori improvizate, programul de funcţionare este necorespunzător şi mulţi locatari nu ajung să-şi facă duşul zilnic cu apă caldă[79].

O parte importantă a populaţie care locuieşte în locuinţe individuale, mai ales în oraşele mici, nu are amenajată o baie. Relevantă este situaţia din oraşul Slatina, unde o anchetă sociologică ne arată că, din eşantionul ales, de 300 de locuinţe, sunt dotate cu baie un număr de 101. Toate cele 77 locuinţe din eşantion, adăpostite în blocuri nou construite, au instalaţie sanitară şi baie, în timp ce din numărul de locuinţe individuale ce fac parte din eşantion, 223, doar 24 sunt dotate cu baie[80]. Pentru cei care nu au baie în propria locuinţă soluţia este baia publică. Un document din 1959 arată că la nivelul aceluiaşi an întreaga reţea de băi publice, adică 127 de băi în mediul urban, au puţin peste 5 milioane de utilizatori anual. Rezultă că o baie comunală are o medie zilnică de 107 persoane. Bucureştiul, conform documentului, are 9 băi publice şi în anul 1959 acestea au 601 000 utilizatori. Ceea ce dă o medie zilnică de 182 de clienţi, mult peste cea a întregului mediu urban[81]. În cazul Capitalei, se observă o scădere constantă a popularităţii acestora, odată cu înaintarea în timp şi înmulţirea băilor individuale. Dacă în anii '50 şi-n prima parte a anilor '60 sunt foarte dese informaţiile în presă despre programul şi serviciile oferite de cele 8 băi publice din Bucureşti, cu timpul interesul pentru acest serviciu scade. În 1967 aflăm că din cele 8 puncte doar Baia „Griviţa" şi Baia „Centrală" mai funcţionează corespunzător. Celelalte şase stau închise pentru perioade lungi de timp, instalaţiile se defectează des şi nu oferă confortul dorit de cetăţeni[82]. În 1970 problemele cu care se confruntă băile publice sunt de acelaşi gen: lipsa presiunii apei, desfiinţarea unor servicii (precum frizeria) şi necesitatea modernizării[83]. Pentru mulţi bucureşteni, cele două băi care-şi menţin serviciile la un standard ridicat, „Griviţa" şi mai ales Baia „Centrală", sunt văzute ca locuri de relaxare şi socializare, chiar cu o tentă mondenă: „foarte renumită şi extrem de frecventată de lume, aici

---

[78] Catherine Durandin, *Bucureşti: amintiri şi plimbări*, traducerea de Horia Mihail Vasilescu, Editura Paralela 45, Piteşti, 2004, p. 91.

[79] Tiberiu Bogdan, Mihail Cernea, Miron Constantinescu, Petru Cristea, *Procesul de urbanizare în România. Zona Braşov*, Editura Politică, Bucureşti, 1970, pp. 152-153.

[80] Miron Constantinescu, H.H. Stahl, *Procesul de urbanizare în Republica Socialistă România: zona Slatina-Olt*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1970, p. 236.

[81] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Economică, D189/1959, ff. 4-12.

[82] „Informaţia Bucureştiului", 1 august 1967.

[83] *Ibidem*, 30 ianuarie 1970.

se puteau vedea zilnic mari sportivi (mai toţi fotbaliştii, printre care portarul Rică Răducanu), actori celebri şi alţi oameni de valoare“[84].

I.4. Amenajarea locuinţei

„Înainte unii chemau acasă arhitectul să le amenajeze interiorul. Acum, pentru cele 20 000 de apartamente pe care le facem în Bucureşti anul acesta, nu cred că există 5 persoane care să cheme arhitectul pentru a le amenaja interiorul, deoarece nu au nevoie. Nimeni nu o să cheme arhitectul – nici dacă este profesor universitar – să-i mobileze două-trei camere. În cel mai bun caz, dacă are un prieten arhitect îl va întreba; dar să cheme arhitectul ca să se uite două săptămâni, să studieze casa şi să-i spună ce mobilă dorea să pună – aşa ceva nu mai face nimeni! În schimb însă arhitecţii ar putea, împreună cu Ministerul Industriei Lemnului, să studieze **ce mobilă să producem pentru diferitele tipuri de apartamente şi cum s-o aşeze**, adică să dea soluţii care, de asemenea, să fie aplicate pentru mii şi mii de apartamente“[85]. Acestea erau indicaţiile pe care Ceauşescu le dădea arhitecţilor şi proiectanţilor într-o întâlnire din 24 iunie 1970. Posesorii de apartamente în noile blocuri se arată nemulţumiţi de oferta de mobilier de pe piaţă, principala problemă fiind **disproporţia majoră dintre dimensiunile camerelor de locuit şi gabaritul mult prea mare al corpurilor de mobilă fabricate**. În presă apar periodic ştiri despre noi modele care ţin cont de mărimea apartamentelor. „Canapeaua-pat-bibliotecă <Gabriela> care are un gabarit de 1,50 m lungime, 1 m lăţime şi 1,75 m înălţime, poate fi foarte bine utilizată atât ca bibliotecă şi canapea ziua şi ca pat pentru 1-2 persoane noaptea“[86], sau camera „Horia“[87], din dulapuri modulare care se pot transforma în masă de lucru, masă de televizor, dulap supraetajat, bar, sunt doar două exemple de mobilă multifuncţională propusă pentru amenajarea locuinţelor. E greu însă de spus dacă aceste produse ajung cu adevărat în apartamente şi în ce măsură ele sunt folosite aşa cum se recomandă. Magazinele de mobilă încearcă să-şi atragă clienţi prin prezentarea cât mai plăcută a noilor tipuri de mobilă, prin albume realizate chiar în apartamentele nou construite. Se pare însă că se păstrează o diferenţă majoră între gusturile cumpărătorilor şi oferta magazinelor de specialitate. Se încearcă extinderea serviciilor pe care cei ce vând mobilă le oferă cumpărătorilor: înfiinţarea unui birou de informaţii privind tipurile de mobilă, culori, materiale; trimiterea specialiştilor la domiciliu pentru a-i ajuta pe doritori să-şi aleagă mobila[88]. Intervenţiile lui Nicolae Ceauşescu de la mijlocul anilor '70 ne arată că problema producţiei de mobilă nu a fost

---

[84] Gheorghe Florescu, *op.cit.*, p. 79.
[85] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Economică, D47/1970, ff.34-35.
[86] „Informaţia Bucureştiului“, 5 iulie 1966.
[87] *Ibidem*, 1 octombrie 1973.
[88] *Ibidem*, 20 ianuarie 1968.

rezolvată. În şedinţa C.P.Ex. din 1 noiembrie 1976 acesta punctează: „În general, nu producem mobila de care au nevoie cetăţenii, din punct de vedere al dimensiunilor. Se produce o mobilă prea mare, care nu corespunde cu apartamentele pe care le construim“[89]. Înainte cu câteva zile, pe 29 octombrie 1976, el se adresează specialiştilor în proiectarea mobilierului de interior: „Aici, tovarăşi, este vorba în primul rând să stabilim dimensiunile cele mai optime ale mobilierului şi numai după această dimensionare să pornim să vedem celelalte probleme, mă refer din punct de vedere al stilului mobilei. Sigur, acesta poate să fie diversificat. Dar, tovarăşi, noi în primul rând trebuie să rezolvăm problema din punct de vedere al dimensiunilor ca să putem să avem mobilier care să corespundă necesităţilor noastre, mărimii apartamentelor pe care le construim“[90].

Prin analizarea felului în care este amenajată o locuinţă putem identifica o serie de trăsături şi putem să depistăm o serie de caracteristici atât pentru societate, la un nivel mai larg, cât şi pentru grupuri sociale mai restrânse. Trăilă Cernescu consideră că mobilierul vorbeşte despre starea economică şi cultural-spirituală a populaţiei[91]. Analiza mobilierului poate să ducă la concluzii privind mărimea şi forma camerei sau destinaţia acestei camere; putem identifica informaţii despre numărul sau vârsta persoanelor care folosesc un anumit model de mobilier sau despre „caracteristicile socio-demografice şi culturale ale persoanelor care utilizează“[92] un anumit tip de mobilier.

Augustin Ioan[93] consideră că mobilierul produs în această perioadă păstrează un caracter burghez, cu rădăcini în perioada interbelică, însă acum se produce o vulgarizare a acestuia. El face o interesantă comparaţie între sufrageria apartamentului de bloc, sau **camera de zi**, şi camera „curată“, de oaspeţi, din gospodăriile tradiţionale din care provine marea majoritate a celor ce ocupă aceste apartamente. Punctul comun al celor două încăperi este reprezentat de aura oficială pe care o au ambele camere pentru cei care le locuiesc, fiind adevărate „muzee ale domesticităţii“, care adăpostesc lucrurile cele mai de preţ ale gospodăriei. Vintilă Mihăilescu, în studiul său realizat pe baza observaţiei unui bloc din cartierul Drumul Taberei[94], identifică trei destinaţii principale pentru această încăpere: a) „camera de zi“ folosită ca birou şi/sau bibliotecă, mai ales în cazul intelectualilor; b) „camera de zi“ transformată în cameră de oaspeţi, un fel de cameră de reprezentare, ca în casele ţărăneşti, mai ales în cazul nou-veniţilor din zona rurală. La nevoie, această cameră este folosită pentru mese festive şi reuniuni de familie; c) „camera de zi“ modernă, stil „living“, destinată odihnei şi vizitelor, mai ales în cazul cuplurilor

---

[89] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D93/1976, f.25.

[90] *Ibidem*, Secţia Economică, D173/1976, f.4.

[91] Trăilă Cernescu, *Societate şi arhitectură. O perspectivă sociologică*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2004, p. 24.

[92] *Ibidem*, p. 25.

[93] Augustin Ioan si Ana-Maria Zahariade, *op. cit.*, p. 121.

[94] Vintilă Mihăilescu, Viorica Nicolau, Mircea Gheorghiu, Costel Olaru, *Blocul între loc şi locuire*, în Vintilă Mihăilescu (coord.), *Etnografii urbane. Cotidianul văzut de aproape*, Editura Polirom, Iaşi, 2009, p. 37

tinere. Vorbind despre efectele sociale ale locuirii în noile blocuri, Natalia Damian spune că o experienţă de locuire în mediul urban de 6-8 ani nu este suficientă pentru a abandona o serie de tipare şi tradiţii pe care individul le aduce din mediul de origine. Amenajarea camerei de zi ca o cameră de primire şi reprezentare se înscrie, după părerea autoarei, în acest bagaj cultural de care noii orăşeni nu se despart decât la a doua sau chiar a treia generaţie[95].

Cei care proiectează mobilă au o viziune multifuncţională asupra acestui spaţiu. Apartamentele nou proiectate au întotdeauna una dintre încăperi mai mare (12-20 mp) fiind considerată o cameră comună în care se desfăşoară activităţi variate: „locul unde se poate servi masa, se lucrează, sau se odihneşte, pot fi organizate jocuri distractive sau audiţii muzicale şi, eventual, se poate dormi noaptea"[96]. Evident un număr atât de mare de activităţi însemna şi o mobilă destul de variată atât ca funcţiuni cât şi ca număr de piese. Se recomandă ca mobila să fie aşezată în camera de zi pe „grupe de funcţiuni"[97] realizându-se adevărate colţuri de activităţi. Familia este cea care stabileşte componenţa camerei de zi în funcţie de activităţile pe care le preferă şi care pot avea loc în interiorul apartamentului.

Bucătăria suferă şi ea transformări în perioada postbelică. Extinderea aragazului şi înlocuirea maşinii de gătit cu lemne cu acesta înseamnă ceva mai mult spaţiu în camera de bucătărie, însă **noile apartamente au un spaţiu destul de mic destinat bucătăriei.** Mobilierul bucătăriei moderne, prezentat în almanahul „Femeia", trebuie să fie realizat din mase plastice ce sunt „frumos colorate, lustruite, care pot fi spălate cu apă şi săpun"[98]. Iată cum arată o bucătărie aşa cum este descrisă în introducerea unei cărţi de bucate din epocă: „Mobilierul indispensabil unei bucătării este: masa de lucru, acoperită cu tablă de zinc şi prevăzută cu sertar, planşetă şi un raft pentru ţinerea unor ustensile, două taburete care pot intra sub chiuvetă sau sub masă, un dulap de vase sau cel puţin un stelaj (acoperit cu o perdea ca să nu se prăfuiască vasele), ladă sau găleată pentru gunoi, acoperită, găleată pentru spălat pe jos, un mic cuier de atârnat şervetele de şters vasele şi unul lângă chiuvetă, o săpunieră"[99]. Aici bucătăria este descrisă ca spaţiul în care exclusiv se prepară mâncarea, însă trebuie să recunoaştem că, pentru majoritatea familiilor, bucătăria este şi locul unde se serveşte masa şi locul în care se produce mare parte a vieţii domestice. Până la apariţia maşinii de spălat, în bucătărie se fierb rufele ce urmează a fi spălate, iar uneori copiii îşi pregătesc temele sau se joacă sub supravegherea mamei.

---

[95] Natalia Damian, *Efectele sociale ale locuirii în noile blocuri*, în „Viitorul social", nr. 3/1973, pp.403-410.

[96] Arh. Val. Dragnea, *Camera de zi – locul activităţii de bază a familiei*, în „Mobila", nr.1, ianuarie – martie 1965, pp. 13-15.

[97] Arh. V. Rado, *Mobila apartamentelor moderne*, în „Mobila", nr.1, iulie – septembrie 1964.

[98] „Almanahul Femeii", 1959, p. 51.

[99] Rada Nicolaie, Maria Iliescu, Elena Baltag, *Carte de bucate*, Editura Tehnică, Bucureşti, 1962, p. 15.

Interesante sunt indicaţiile pe care revista Mobila le oferă pentru amenajarea bucătăriei celor care locuiesc în garsonieră: „bucătăria va funcţiona bine dacă va fi echipată cu un mobilier fix, prevăzut în proiect, fiind loc pentru un reşou cu aragaz sau electric cu două ochiuri, un spălător înglobat în planul de lucru, dulapuri de veselă şi alimente, un frigider de tip mijlociu (600-800 ml.). O echipare corectă a acestui spaţiu redus poate asigura buna desfăşurare a unei gospodării minimale, bazate pe comerţul alimentar şi pe produsele fabricate şi semifabricate ale industriei alimentare"[100]. Într-un mod discret, autorul textului îi sfătuieşte pe locatarii garsonierelor să folosească bucătăria cât mai rar cu putinţă şi doar pentru operaţiuni de scurtă durată cum este încălzitul semipreparatelor. Câţiva ani mai târziu, în aceeaşi revistă, despre bucătărie se vorbeşte ca despre „un adevărat laborator de preparare a hranei", unde lipsa spaţiului este rezolvată prin „trecerea de la dulapul de bucătărie clasic şi masa izolată la cele două corpuri suprapuse, formând un plan de lucru şi două spaţii de depozitare. Încercarea de a crea un loc de luat micul dejun şi în mod accidental chiar masa de prânz s-a făcut pentru a suprima pierderea de timp în orele aglomerate ale dimineţii"[101].

Camera de dormit nu este destinată exclusiv odihnei. Aici se depozitează îmbrăcămintea şi lenjeria, obiectele de toaletă, în unele situaţii camera este folosită pentru pregătirea lecţiilor sau pentru citit. Mobilierul este şi el adaptat cerinţelor celui care ocupă camera şi în funcţie de situaţie, putem găsi pe lângă nelipsitul pat (care în apartamentele nou construite sunt tot mai mici şi în general plasate într-un colţ al camerei din lipsă de spaţiu; din totalul camerelor de dormit vândute, doar 15% sunt cu pat de mijloc, majoritatea fiind tip studio cu divan sau canapea de colţ)[102], mici mese de lucru sau un corp de bibliotecă în cazul în care camera este a unui elev, un şifonier sau dulap de haine a cărui mărime diferă în funcţie de numărul persoanelor care utilizează camera, o toaletă cu oglindă şi un taburet[103]. Interesantă este percepţia asupra apartamentului „de bloc", pe care Florin Biciuşcă o atribuie primei generaţii de locatari. Apartamentul este compus din trei spaţii: camera importantă este bucătăria, a doua componentă o reprezintă dormitorul în timp ce „casa bună" este reprezentată de „camera de zi" sau „sufrageria"[104].

O parte din universul casnic ce merită toată atenţia este reprezentată de cuceririle tehnice. **Aparatele electrocasnice se răspândesc foarte mult în anii '60-'70** şi putem spune că aduc transformări importante în rutina şi-n ritmul de viaţă al celor ce trăiesc în această perioadă. Femeia, gospodina, este cea care beneficiează în mod direct de aceste produse ale modernităţii şi simte cum timpul dedicat treburilor ce implică folosirea unui

---

[100] Arh. M. Caffé, *Amenajarea locuinţei. Apartamentul cu o cameră*, în „Mobila", nr. 3-4, iulie-decembrie 1965.

[101] Arh. Rudolf Fader, *Cum să ne mobilăm locuinţa: Bucătării*, în „Mobila", nr. 4/1968, pp. 26-28.

[102] *Comerţul cu mobilă şi tendinţele pe piaţa internă*, în „Mobila", nr. 3/1972.

[103] Ing. p. Stănescu, *Camera de dormit*, în „Mobila", nr.1, ianuarie – martie 1965, pp. 4-6.

[104] Florin Biciuşcă, *Experimentul „Căţelu"*, Editura Paideia, Bucureşti, 2006, p. 32.

aparat electrocasnic se scurtează. Dacă înainte de apariţia **maşinii de spălat rufe** gospodina îşi dedica o zi întregă din săptămână spălatului, odată cu aceasta ore bune sunt câştigate de către cel ce foloseşte acest aparat. Un alt obiect ce transformă viaţa familiei postbelice este **frigiderul**. Răcitorul, părintele frigiderului, este şi el un instrument folositor, însă consumă mult mai mult energia celor care îl folosesc, deoarece timpul de folosire este condiţionat de reîmprospătarea rezervei de gheaţă. Frigiderul eliberează gospodina de povara gătitului zilnic. Alimentele păstrate chiar şi câteva zile în frigider înseamnă şi scurtarea timpului dedicat aprovizionării. Un alt element care contribuie la economisirea timpului petrecut în bucătărie este **aragazul**. Aprinderea focului, aprovizionarea cu lemne sunt operaţiuni care dispar odată ce maşina de gătit cu gaz intră în universul casnic[105]. Evident că aceste produse apar şi se răspândesc în primul rând în mediul urban şi probabil peste medie în Capitală.

O importanţă însemnată în viaţa celui care trăieşte în mediul urban în aceasta perioada o are **televizorul**. Alături de aparatul de radio, care apare încă din perioada interbelică, televizorul este un adevărat simbol al modernităţii şi al evoluţiei tehnologice din secolul XX. Aşa cum observa şi un cititor al revistei „Mobila“, când scria la „poşta redacţiei“, televizorul schimbă comportamentul omului în propria locuinţă şi-l obligă pe acesta să petreacă un timp îndelungat în acelaşi loc din încăpere[106]. Televizorul modifică şi felul de proiectare a mobilei prin amenajarea unui spaţiu special dedicat acestuia în interiorul mobilierului unei camere. Un alt lucru pe care-l reuşeşte televizorul este să ţină pentru un timp tot mai îndelungat pe om în casă. Timpul pe care un individ şi-l petrece la teatru, cinematograf, concerte, poate chiar plimbări sau excursii se reduce radical, în favoarea timpului petrecut în faţa televizorului. Prima şi principala funcţie a televiziunii rămâne cea de divertisment, iar odată cu televizorul omul nu mai este nevoit să iasă din propria locuinţă pentru a-şi petrece timpul liber.

Modificările provocate de obiectele amintite mai sus în ritmul şi modul de viaţă al oamenilor sunt evidenţiate şi de cifrele care arată cât de răspândite sunt acestea: despre aparatul de radio nu putem spune că aparţine, cel puţin din punct de vedere simbolic, acestei epoci, fiind mai curând o inovaţie care aparţine perioadei interbelice. Cu toate acestea numărul aparatelor de radio la 1000 de locuitori creşte constant: în 1960 sunt 70 de aparate în timp ce în 1975 sunt 206 aparate radio la 1000 locuitori. La fel de spectaculoasă este creşterea şi-n cazul televizorului (televiziunea emite în România din 1956): în 1960 sunt doar 3,4 aparate la 1000 locuitori urmând însă o accelerare a vânzărilor ce face ca-n 1970 să existe 81 televizoare la 1000 locuitori, respectiv 144 în 1975. Probabil şi datorită preţurilor ceva mai mari şi producţiei interne deficitare, numărul frigiderelor nu este la fel de mare ca-n cazul aparatelor radio-tv. Creşterea însă este la fel de accelerată: 1,8 frigidere în 1960, 21,3 în 1965, 53,7 în 1970, respectiv 95,5

---

[105] Merith Niehuss, *Gospodina*, în *Omul secolului XX*, coord. Ute Frevert şi H.-G. Haupt, traducerea Maria Magdalena Anghelescu, Editura Polirom, Iaşi, 2002, pp. 37-55.

[106] „Mobila“, nr. 2, aprilie –iunie 1965, p. 28.

frigidere la 1000 locuitori în 1975. Maşina de spălat rufe se răspândeşte la fel de repede: 1960 – 4,7 unităţi la 1000 locuitori; 22,9 unităţi în 1965 în timp ce în 1975 se ajunge la un număr de 67,9 maşini de spălat la 1000 locuitori[107]. Fără să avem certitudinea cifrelor, putem presupune că există o diferenţă destul de mare în răspândirea acestor obiecte între mediul urban şi cel rural, în favoarea oraşelor. Nivelul de salarizare mai mare la oraş, reţeaua comercială mai bine aprovizionată, accesul la o serie de utilităţi complementare aparatelor amintite (apă-canal pentru maşina de spălat; antena de recepţie pentru televizor; şi chiar reţeaua de energie electrică care nu acoperă încă toate localităţile din mediul rural), sunt tot atâtea elemente care susţin o folosire mult mai intensă a aparatelor electrocasnice în mediul urban. De altfel, în studiile sociologice care au ca subiect urbanizarea de la sfârşitul anilor '60 şi începutul deceniului următor, deţinerea şi modul de folosire a acestor obiecte sunt privite ca elemente integratoare în stilul de viaţă urban. În cazul oraşului Slatina, se observă că cei care se stabilesc în oraş în 1964-1965, în marea majoritate veniţi din mediul rural, achiziţionează aceste obiecte de uz casnic într-un ritm susţinut[108]. Interesantă este analiza făcută la Braşov, acolo unde se arată că achiziţia acestor obiecte nu înseamnă neapărat şi folosirea lor. Mai ales în cazul aspiratorului şi maşinii de spălat se remarcă că „dorinţa de a fi ca ceilalţi" are un rol important când se hotărăşte achiziţia, utilizarea lor fiind mai curând întâmplătoare şi nu permanentă[109]. O situaţie la fel de interesantă se întâlneşte şi când vine vorba de achiziţia televizorului. Grupul cercetat fiind exclusiv ales din locatarii noilor blocuri, se observă că cei mai mulţi şi-au cumpărat televizor la scurt timp după ce s-au mutat în bloc. O parte din aceştia spun că în vechea locuinţă nu aveau suficient spaţiu pentru un televizor, iar ceilalţi motivează achiziţia unui telezivor prin lipsa unei relaţii strânse cu vecinii care să le permită vizionarea programelor tv la aceştia, aşa cum se întâmpla în vechea locuinţă[110].

II. Alimentaţie

Alimentaţia, parte importantă a traiului zilnic, cunoaşte o serie de fenomene despre care putem spune că se nasc şi se dezvoltă în perioada comunistă. Creşterea economică de la sfârşitul deceniului şase şi din anii '60 se reflectă şi-n alimentaţia populaţiei. În acest capitol încercăm să surprindem transformările petrecute în consumul alimentar al populaţiei şi atenţia pe care statul o acordă acestei probleme. Chiar dacă este ştiut că industria alimentară nu reprezintă o prioritate pentru regimul comunist, investiţiile în modernizare fiind modeste şi producţia în acest domeniu fiind frecvent sub cererea pieţii,

[107] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Economică, D18/1977, f.7.
[108] Miron Constantinescu, H. H. Stahl, *op. cit.*, pp. 295-296.
[109] Tiberiu Bogdan, *op. cit.*, p. 279.
[110] *Ibidem*, p. 282.

nu trebuie să considerăm că alimentaţia este o preocupare marginală şi pentru populaţie. Capitolul de faţă îşi propune să facă o prezentare generală a modalităţilor de procurare a hranei, cu o atenţie mărită către ceea ce noi considerăm că este specific epocii. Amintim că demersul nostru nu acoperă întreaga perioadă comunistă, ci, doar intervalul 1965-1977. Considerăm precaută această precizare în contextul în care degradarea generală a nivelului de trai din anii '80 nu ocoleşte domeniul alimentar.

O analiză generală, făcută pe baza cifrelor de care dispunem, ne arată că **tendinţa este de îmbunătăţire constantă a aprovizionării şi a consumului de bunuri alimentare încă de la mijlocul anilor 1950**. Creşterea veniturilor populaţiei şi a condiţiilor de trai se reflectă şi în creşterea constantă a desfacerilor de alimente. Spre sfârşitul anilor '60 se ajunge chiar ca la nivelul bugetului familial să se înregistreze o scădere a ponderii cheltuielilor cu alimentaţia şi o creştere a cheltuielilor cu mărfuri nealimentare[111]. Aceasta în condiţiile în care desfacerile de produse alimentare îşi continuă creşterea de la un an la altul; spre exemplu, cumpărăturile populaţiei din comerţul socialist de mărfuri alimentare creşte în primul semestru al anului 1966, faţă de aceeaşi perioadă a anului precedent cu 4,7%[112]. Dacă ne uităm la cifrele ce indică consumul mediu anual pe locuitor al principalelor produse alimentare în perioada 1950-1975 se observă creşteri foarte mari. În cazul consumului de carne, saltul cu adevărat important este în intervalul 1970-1975, când consumul creşte de la 31,2 kg/locuitor/an la 45,7 kg/locuitor/an. În aceeaşi perioadă o creştere la fel de spectaculoasă se înregistrează la consumul de ouă: în 1970, o persoană consumă în medie 142 ouă/an, iar în 1975 ajunge să consume 214 ouă/an. Pe fondul acesta de creştere apar şi câteva oscilaţii, mai ales în anii '60. În cazul consumului de cartofi se înregistrează o scădere, de la 83,5 kg/locuitor/an în 1960 la 75,9 în 1965 şi 62,3 în 1970, urmând ca în 1975 să se ajungă la un consum mediu pe locuitor de 95,6 kg[113]. Ceea ce este relevant la această creştere constantă, de multe ori chiar spectaculoasă, a consumului populaţiei de produse alimentare, este **capacitatea populaţiei de a consuma cantităţi tot mai mari**. Ceea ce indică un nivel al desfacerilor, şi respectiv al consumului, sub capacitatea (sau necesarul) reală de care populaţia are nevoie. Un studiu destul de amănunţit din anul 1966, privind unele probleme din comerţul socialist[114], arată că sunt unele produse la care cererile populaţiei nu sunt satisfăcute.

Ceea ce arată cu adevărat nivelul consumului populaţiei şi capacitatea de producţie a economiei româneşti, în această ramură a industriei alimentare, este comparaţia cu ţările din spaţiul socialist. „La carne şi produse de carne, în anul 1965 consumul mediu în R.S.R. a fost de 26,6 kg/persoană, în acelaşi an în R.P. Polonă, a fost de 45,4 kg şi în Cehoslovacia de 60,2 kg [...] La zahăr, consumul mediu în R.S.R. este în 1965 de 15,0 kg în timp ce-n Cehoslovacia este de 36,3 kg şi în Polonia de 35,0 kg"[115]. Oricât de mari

---

[111] Ioan Totu, *op. cit.*, p. 48.
[112] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Economică, D20/1966, f.73.
[113] Idem, D18/1977, f.5.
[114] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D34/1966, ff.39-93.

sunt clivajele culturale şi gastronomice între România şi ţările vecine, care să explice aceste diferenţe, şi în ciuda creşterii însemnate a consumului la produsele alimentare, este evident că statul şi sistemul economic nu este capabil să asigure populaţiei cantitatea de alimente de care aceasta are nevoie.

II.1. Alimentele de bază

Consumul şi modul de procurare a pâinii rămâne şi în această perioadă, în ciuda îmbunătăţirii generale a situaţiei alimentare, o problemă care-i preocupă pe cetăţeni. David Kideckel, referindu-se la comunitatea rurală pe care o observă în anii '70, susţine că achiziţia pâinii este o acţiune cu un grad de încărcătură simbolică, existând chiar o competiţie între săteni pentru a cumpăra un anumit fel de pâine. Cea mai râvnită este pâinea albă, pentru că este „mai domnească decât pâinea semi, care la rândul ei este mai domnească decât mămăliga"[116]. Cu siguranţă că atenţia autorităţilor se îndreaptă mai curând spre asigurarea necesarului de pâine în primul rând în mediul urban, în timp ce populaţia rurală îşi asigură consumul de pâine din producţia proprie sau cu ajutorul factorilor economici locali. În studiul privind starea comerţului socialist de la mijlocul deceniului şapte, amintit mai sus, se arată că desfacerea pâinii pe bază de tichet se menţine încă la un număr de 160 localităţi urbane (printre care oraşe mari precum Piteşti, Deva, Baia Mare, Craiova), adică aproximativ 40% din populaţia urbană. Acelaşi studiu arată că această formă de vânzare a pâinii nu se mai practică nici măcar de ţările care importă grâu şi că „menţinerea ei în continuare nu se justifică atât din punct de vedere politic cât şi economic"[117]. Se pare că acest studiu ajunge pe masa decidenţilor şi, începând cu 1 august 1966, se reduce simţitor numărul localităţilor în care se desface pâinea pe bază de tichet. 92% din totalul populaţiei urbane (5,9 milioane locuitori) va fi aprovizionată fără tichet, în timp ce 38 de localităţi urbane vor continua să desfacă pâine pe tichet până ce capacităţile de producţie se vor mări[118]. O notă din 19 octombrie 1966 ce discută „rezultatele privind îmbunătăţirea aprovizionării populaţiei cu pâine şi produse de panificaţie"[119] arată că „desfiinţarea tichetelor nu a condus la o creştere simţitoare a consumului de pâine, în unele cazuri consumul de pâine situându-se chiar sub nivelul realizat pe bază de tichete". Se întâmplă însă o modificare în comportamentul consumatorului, mai exact o deplasare a cererii spre „sortimente superioare de pâine şi îndeosebi

[115] *Ibidem*, f.46.

[116] David A. Kideckel, *Colectivism şi singurătate în satele româneşti. Ţara Oltului în perioda comunistă şi în primii ani după Revoluţie*, traducerea de Şerban Văetişi, Alina Branda, Gyula Kozak, Editura Polirom, Iaşi, 2006, p. 160.

[117] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D34/1966, f.51.

[118] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D85/1966, f.40.

[119] *Ibidem*, Secţia Economică, D62/1966, ff.41-44.

spre pâine intermediară şi produse de franzelărie"[120]. Dacă în acest moment producţia de pâine pare că este suficientă, doar peste câţiva ani găsim semne că apar probleme chiar în oraşele mari. În decembrie 1969 graficul zilnic de producţie pentru oraşul Cluj este de 105 tone, în timp ce cerinţele sunt de 160 tone, ceea ce evident duce la situaţii când „pâinea se epuizează repede şi au loc goluri în aprovizionare mai ales după-amiază"[121]. O situaţie asemănătoare întâlnim şi la Bucureşti, în 1972, când cele 1177 tone produse în 24 ore se dovedesc insuficiente şi se cere dezvoltarea capacităţii de producţie până la 1615 tone produse în 24 ore[122]. Un factor important ce face ca producţia de pâine să fie insuficientă populaţiei este reprezentat de fenomenul pe care şi-l aminteşte Claude Karnoouh: „ţăranii cumpărau de la oraş, pe preţuri de nimic, chintale de pâine ca să-şi hrănească porcii şi viţeii. Incoerenţă a unei gestiuni economice care oferea un produs fabricat, pâinea, la un preţ mai scăzut decât materia primă din care se obţine, făina"[123]. În trimestrul III din 1970, consumul de pâine din oraşul Reghin creşte cu 40% faţă de perioada corespunzătoare a anului precedent, ca urmare a faptului că populaţia din mediul rural se aprovizionează cu pâine din oraş[124].

În privinţa aprovizionării populaţiei cu carne, încă de la începutul perioadei pe care o analizăm, am identificat probleme. Într-o notă a secţiei bunuri de consum, comerţ şi cooperaţie, din 2 august 1966, se arată că greutatea cu care se face aprovizionarea în centrele urbane mari se datorează lipsei stocurilor de la Ministerul Industriei Alimentare[125]. Doi ani mai târziu, aflăm că lipsa cărnii de porc se încearcă a fi compensată cu cantităţi sporite de carne de vită şi carne congelată, fără însă a rezolva problema deoarece există reţinere din partea populaţiei de a o cumpăra. În Bucureşti, din cele 920 tone de carne congelată dată spre vânzare între 4-10 martie 1968, s-au vândut 720 tone[126]. Existenţa problemelor în asigurarea consumului de carne este susţinută şi de intervenţia lui Virgil Trofin din şedinţa cu prim-secretarii comitetelor judeţene, din 26 martie 1970. Acesta susţine principiul ca judeţele care nu-şi îndeplinesc planul la producţia de carne să suporte reduceri ale cantităţii de carne care urmează s-o consume[127]. Dificultăţile sporesc în preajma sărbătorilor, atunci când şi cererea populaţiei este mai mare. Spre exemplu, în perioada 4-9 aprilie (săptămâna Paştelui), în Bucureşti, cererea de carne de miel este de 630 tone, însă se reuşeşte livrarea doar a 300 tone, ceea ce face ca producătorii individuali să profite şi să mărească preţul[128]. În a doua parte a lunii decembrie 1967, în regiunea Bacău restanţele la carnea de porc faţă de cerere sunt de 104 tone, iar la Bucureşti

---

[120] *Ibidem*, Secţia Economică, D24/1967, ff.1-2.
[121] *Ibidem*, Secţia Organizatorică, D45/1969, f.21.
[122] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D5/1972, ff.46-49.
[123] Claude Karnoouh, *op. cit.*, p. 135.
[124] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D141/1970, f.35.
[125] *Ibidem*, Secţia Economică, D62/1966, f.2.
[126] *Ibidem*, Secţia Organizatorică, D21/1968, ff.1-6.
[127] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D40/1970, f.12.

de doar 34 tone[129]. În locul concluziei în privinţa aprovizionării populaţiei cu carne îi lăsăm cuvântul lui Nicolae Ceauşescu: „Nu suntem în situaţia să spunem că nu avem ce face cu carnea; probabil prin 1985 să ajungem să spunem: avem deja carne. Noi nu putem asigura nici în bufetele pe care le avem, pe unde trec turiştii, carnea. Noi astăzi nu putem satisface, şi nici în 1975 nu vom satisface cerinţele aşa că nu este problema că o să avem surplus de carne, ci că nu avem"[130] (26 mai 1971, şedinţa cu primii-secretari ai comitetelor judeţene de partid).

O importanţă însemnată pentru populaţie o are producţia şi desfacerea de mezeluri. Din „Informaţia Bucureştiului" din 16 februarie 1967, aflăm că în Capitală urmează să se deschidă o fabrică de preparate din carne, cu o producţie zilnică de 80 000 kg, care o să producă: crenvurşti, parizer, tobe şi aspicuri în ambalaje mici, salamuri semiafumate. Din anchetele pe care acelaşi ziar le face în reţeaua comercială a Bucureştiului, aflăm că cerinţele consumatorilor sunt tot mai ridicate[131], însă aceştia au parte de produse de calitate slabă, de cele mai multe ori pe piaţă găsindu-se produse cu un proces de producţie simplu[132]. Nemulţumit de calitatea mezelurilor se arată şi Nicolae Ceauşescu, în şedinţa de lucru în legătură cu aprovizionarea populaţiei din data de 15 octombrie 1975: „Voi faceţi nişte mezeluri care n-au nici un gust, nici un aspect. Sunt lucruri care trebuie vândute proaspete, dar altele trebuie să stea câteva zile cu toate mirodeniile ca să capete şi gust şi aspect. Să vă apucaţi şi să diversificaţi produsele, cum fac şi alţii, dar în aşa fel încât să iasă bine. Pe hârtie sunt 40 de sortimente, dar în realitate sunt toate la fel"[133].

Lipsa cantităţilor suficiente de carne şi produse din carne de pe piaţă dă naştere la o serie de metode ilegale de a le procura. Cei care se află în postura de a face „afaceri" sunt cei care lucrează în abatoare şi în unităţile de desfacere. O astfel de reţea reuşeşte să sustragă carne de porc de la GAS Urziceni în echivalentul unui număr de 49 porci de 150 kg.[134]. Din şedinţa de la C.C. cu primii-secretari, din data de 26 martie 1970, aflăm că sunt foarte dese cazurile în care lucrătorii de la abatoare sunt prinşi la sfârşitul programului încercând să părăsească incinta înfăşuraţi cu carne[135]. Vânzătorii magazinelor de carne reuşesc să aibă câştiguri importante prin clasicul furt la cântar şi prin vânzarea cărnii de calitatea a II-a la preţul calităţii I[136]. Se încearcă stoparea sau reducerea acestor practici prin desfacerea cărnii sub formă preambalată.

O imagine generală despre aprovizionarea pieţelor şi despre calitatea produselor primim din stenograma şedinţei C.P.Ex. din 29 iulie 1967 privind aprovizionarea cu

---

128 *Ibidem*, Secţia Economică, D10/1966, ff.77-79.
129 *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D186/1967, ff.54-58.
130 *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D70/1971, f.8.
131 „Informaţia Bucureştiului", 1 august 1967.
132 *Ibidem*, 6 şi 8 februarie 1968.
133 A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D221/1975, f.7.
134 „Informaţia Bucureştiului", 17 februarie 1967.
135 A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D40/1970, f.16.
136 „Informaţia Bucureştiului", 12 septembrie 1970.

legume şi fructe a populaţiei[137]. În urma vizitei pe care Ceauşescu a făcut-o prin pieţele bucureştene, acesta se arată foarte nemulţumit de faptul că „cel puţin 2/3, iar în altele chiar 90% predomină particularii, ţăranii individuali"; în cazul comerţului cu roşii statul nu desface cantităţi suficiente şi de calitate corespunzătoare, astfel preţurile la ţărani sunt de 4-5 ori mai mari. Acest lucru îl face pe Ceauşescu să-şi amintească, admirativ chiar, situaţia pieţelor din tinereţe: „Până la 23 August 1944, în România, în fiecare piaţă exista un şef al pieţii, exista poliţia pieţii, garda financiară şi mercurialul. Nimeni nu putea vinde la preţuri mai mari decât cele afişate de către primarul Capitalei sau oraşului respectiv. Poliţia pieţii exercita control asupra felului cum se respectă aceste preţuri şi în cazul că nu erau respectate treceau la sancţiuni"[138]. În aceeaşi şedinţă, referindu-se la modul în care funcţionează reţeaua de desfacere a legumelor şi fructelor, Iosif Banc spune: „Eu cred că această problemă se poate rezolva atunci când oamenii vor fi cointeresaţi, pentru că actualul sistem nu cointeresează pe oameni. Fie că realizează vânzarea sau nu, omul tot primeşte salariul. De la 1 august a.c. întregul sistem de comerţ cu legume şi zarzavaturi se va pune pe principiul procentului: cât vinde, atât încasează"[139]. Şi aşa se întâmplă. Pe 2 august 1967, apar în presă date despre HCM 238/1967, în care principalele prevederi sunt salarizarea pe bază de remiză a celor ce se ocupă de achiziţionarea şi desfacerea legumelor şi fructelor, respectiv fixarea de preţuri maximale pe categorii de calitate, preţuri ce se vor publica zilnic în mercuriale şi se vor afişa la locuri vizibile în pieţe[140].

Revenind la nemulţumirea pe care Ceauşescu o are faţă de numărul mare de ţărani ce-şi desfac produsele în pieţele din Bucureşti, arătăm care este situaţia pe întreaga ţară cu doar un an înainte, în 1966: în trimestrul II provenienţa particulară (ţărani) reprezintă din totalul desfacerilor: 31,3% la cartofi, 34,5% la ceapă uscată, 28% la ceapă verde, 39,5% la fasole verde, 23,5% la varză, 24,1% la roşii, 31,9% la ardei gras, 35,5% la morcovi, 61,3% la mere, 34,6% la cireşe-vişine[141]. Interesantă este situaţia centrelor urbane mici, cu o reţea comercială puţin dezvoltată. În ziua de 16 septembrie 1969 se organizează un sondaj în rândurile a 60 de producători din piaţa Vaslui. Majoritatea producătorilor sunt din comunele vecine Vasluiului şi cea mai mare parte din ei ajung la oraş cu autobuzul, deci cantitatea de marfă pe care o desfac este în general mică, vândută la grămadă (fructe) sau cu bucata (ouă). Frecvenţa cu care aceştia vin la piaţă diferă: de 2-4 ori pe săptămână, la săptămână, la 2-3 săptămâni, chiar şi la o lună. Studiul încearcă să surprindă şi percepţia localnicilor despre modul în care este aprovizionat oraşul. Pe baza unui număr de 140 de chestionare se arată că 44,30% apreciază că aprovizionarea este satisfăcătoare, 37,15% că este slabă şi numai 18,57% răspund că

[137] A.N.I.C., C.C. al P.C.R. Secţia Cancelarie, D116/1967, ff.6-25.
[138] *Ibidem*, f.8.
[139] *Ibidem*, f.19.
[140] „Informaţia Bucureştiului", 2 august 1967.
[141] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Economică, D20/1966, f.75.

aprovizionarea este bună[142]. Ceea ce mai trebuie adăugat despre producătorii particulari care sunt prezenţi în pieţe este o constantă atenţie din partea presei, încercând să le creeze acestora o imagine negativă. Sunt prezentate cazuri de „intermediari“ ce vând la preţuri peste mercurial sau au certificate de producător obţinute suspect de la consiliile populare ale comunelor în care locuiesc[143]. Sunt acuzaţi că nu respectă normele igienico-sanitare[144]. Se prezintă modalitatea cum intermediari îi păcălesc pe adevăraţii producători şi le achiziţionează marfa la un preţ mic, urmând ca aceştia să o vândă cu un adaos important[145]. Toate aceste articole au ca efect propagarea sentimentului că cel care vinde în piaţă este vinovat pentru situaţia proastă a pieţei. Asocierea vânzătorului particular cu intermediarul, cu speculantul, îl plasează pe acesta (pe particular) în opoziţie cu întreaga reţea comercială de stat, care, la rândul ei, este păgubită în urma activităţii comercianţilor particulari.

II.2. Alimentaţia publică

Ceea ce atrage atenţia la reţeaua alimentaţiei publice (prin alimentaţie publică înţelegând unităţile alimentare care sunt amenajate în aşa fel încât să poţi consuma ceea ce cumperi în incinta spaţiului comercial, implicând deţinerea unui aviz igienico-sanitar), este numărul mare de persoane care iau masa sub această formă. Un referat al secţiei bunuri de consum, comerţ şi cooperaţie din anul 1967 indică cifra aproximativă de 1 milion de oameni care servesc masa de prânz prin această reţea (circa 320 000 în restaurante şi 745 000 în cantine)[146]. Dacă analizăm cifrele ce ţin de vânzări şi structura organizatorică, se observă că situaţia nu este deloc de apreciat. Din cele 11 566 de unităţi (nu este clar dacă în această cifră intră şi cantinele; în altă parte în acelaşi document apare cifra de 13 094, probabil incluzând şi cantinele), 70% (7 924) sunt bufete şi bodegi, care desfac aproape în exclusivitate băuturi, ţigări şi produse de bufet, 10% (1 241) sunt cofetării şi patiserii şi 7,3% (848) restaurante[147]. Vânzările alimentaţiei publice sunt reprezentate în cea mai mare parte de băuturi (61,2%), în timp ce producţia proprie reprezintă doar 23% din vânzări[148]. Fără să avem date exacte putem presupune că desfacerile de băuturi scad în următorii 10 ani. Ne bazăm pe faptul că scade ponderea bufetelor şi bodegilor de la 70% în 1966 la 42% în 1975[149].

---

[142] Mihai Merfea (coord.), *Procesul de urbanizare în Republica Socialistă România. Zona Vaslui*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1973, pp.197-198.

[143] „Informaţia Bucureştiului“, 1 decembrie 1970.

[144] *Ibidem*, 18 ianuarie 1974.

[145] *Ibidem*, 12 aprilie 1975.

[146] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D28/1967, f.23.

[147] *Ibidem*, Secţia Economică, D62/1966, ff. 125-126.

[148] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D28/1967, f.24.

Există o preocupare pentru dezvoltarea formelor de alimentaţie publică cu o eficienţă sporită precum **autoservirea sau bufetul expres**. În 1966 nu sunt decât 107 bufete expres şi 24 de restaurante cu autoservire în toată ţara[150]. Urmărind presa vremii se constată un efort susţinut de a ameliora această latură a reţelei de alimentaţie publică. Aflăm despre linia de autoservire de la bufetul expres Nord care permite accesul a 700 de consumatori pe oră[151], sau despre cele două unităţi **restaurant-cantină** „Mureş" şi „Lipscani", care asigură masa de prânz pentru 2500 de consumatori[152]. Se vorbeşte despre reţeaua de cantine a celor de la DGCM care nu are decât 7000 de consumatori zilnic, chiar dacă cele 20 de puncte au o capacitate de 16 000 de persoane servite zilnic[153]. Despre noua cantină studenţească din complexul Ciurel aflăm că poate să deservească 1000 de studenţi într-o serie[154]. Sunt şi destul de multe critici la adresa cantinelor-restaurant. Lipsa sortimentelor la orele de vârf, aglomeraţia sau aşteptarea la casă, sunt cele mai întâlnite critici. Se arată că numărul unităţilor de alimentaţie publică este mic şi se cere lărgirea în detrimentul celor ce desfac cu precădere băuturi alcoolice[155]. Tonul articolelor despre cantinele care funcţionează în întreprinderi este de cele mai multe ori unul pozitiv. La cantina „Autobuzul", celor 1000 de abonaţi li se servesc 4 feluri de mâncare[156], iar cele 34 de cantine-restaurant care funcţionează pe lângă întreprinderi şi instituţii în Bucureşti servesc zilnic 30 000 persoane[157]. Nu la fel de entuziasmante sunt datele obţinute dintr-un control care se face la nivelul întregii ţări în perioada 9-27 mai 1966: „În unităţile de alimentaţie publică [predomină] monotonia sortimentelor, lipsa de varietate şi de gust a preparatelor, starea necorespunzătoare în care se găsesc unele unităţi din punct de vedere al igienei şi curăţeniei etc. 60% din preparatele ce se prezintă în unităţile periferice din oraşul Sibiu sunt rămase din ziua precedentă. La Tg. Secuiesc şi la Agnita se oferă zile la rând acelaşi fel de mâncare. [...] Din majoritatea unităţilor de alimentaţie publică ale comerţului de stat şi cooperatist, lipsesc sortimente de bază precum legume şi fructe şi o serie de alte materii prime, iaurt, brânzeturi, mezeluri etc., care ar putea să lărgească sortimentul de preparate culinare şi de cofetărie"[158].

Dintre subiectele preferate ale ziarului „Informaţia Bucureştiului" din aria alimentaţiei publice, o atenţie deosebită se acordă modului prin care se poate lua masa în **sistem pensiune, adică pe baza unui abonament încheiat pe o perioadă de timp**, clientul primeşte un meniu cu preţ fix. Principala ţintă a acestui sistem sunt elevii. În septembrie

---

[149] *Ibidem*, Secţia Economică, D126/1976.
[150] *Ibidem*, Secţia Cancelarie, D28/1967, f.28.
[151] „Informaţia Bucureştiului", 21 iulie 1966.
[152] *Ibidem*, 18 august 1966.
[153] *Ibidem*, 23 mai 1967.
[154] *Ibidem*, 17 octombrie 1968.
[155] *Ibidem*, 5 aprilie 1969.
[156] *Ibidem*, 15 iuniei 1974.
[157] *Ibidem*, 11 decembrie 1974.
[158] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Economică, D10/1966, ff.104-105.

1970 se anunţă că, odată cu începerea şcolilor, elevii sunt aşteptaţi să servească masa de prânz în cele 22 unităţi de alimentaţie publică care aparţin TAPLB (Trustul de Alimentaţie Publică Locală Bucureşti). „Meniurile, compuse din trei feluri, în două variante, se vor servi la preţ de 7 lei sau la abonamente de 42 lei săptămânal“[159]. Preţul meniurilor se păstrează şi în anii următori, iar numărul unităţilor care oferă acest serviciu creşte. În toamna anului 1973, 35 de unităţi organizează servirea mesei în regim de pensiune pentru elevi, unele dintre localuri oferă chiar posibilitatea servirii cinei[160]. Doi ani mai târziu aflăm că numărul unităţilor a ajuns la 47 şi că un număr de 12 şcoli din sectorul 1 încearcă să creeze condiţii pentru servirea prânzului în incintă[161].

Numărul mic al unităţilor care oferă clienţilor micul dejun, 32 în 1966[162] (în Bucureşti), reprezintă o altă ţintă pe care presa nu ezită să o atace. Despre ora târzie la care începe servirea micului dejun şi despre obiceiul ca băuturile calde să fie înlocuite cu bere sau ciorbă aflăm din „Informaţia Bucureştiului“ din 10 noiembrie 1969. Intervalul de timp în care servirea este firesc să se facă este 5.30-7.00, însă unităţile de alimentaţie care servesc micul dejun deschid abia la 7.00, iar produsele de panificaţie le primesc abia la 8.00[163].

Încercăm să prezentăm situaţia din Capitală şi relaţiile de subordonare între instituţiile care administrează toate aceste unităţi. În Capitală, unităţile sunt arondate unei Întreprinderi de Alimentaţie Publică Locală (IAPL). 26 de IAPL-uri din Bucureşti au în subordine câte 10-15 unităţi grupate teritorial, un IAPL conduce restaurantele reprezentative (cele din centru şi cele foarte mari) şi un alt IAPL se ocupă de restaurantele-cantină. Toate cele 28 IAPL-uri sunt coordonate de TAPLB. Acesta este subordonat DGC (Direcţia Generală Comercială) care la rândul ei se subordonează Primăriei Capitalei[164]. Această structură organizatorică nu acoperă întreaga reţea de alimentaţie publică a oraşului. Mai există un număr de unităţi, coordonate de alte întreprinderi care fac parte din reţeaua ONT (Oficiul Naţional de Turism), însă în cazul acesta n-am reuşit să identificăm schema organizatorică.

II.3. Reţeaua comercială

Pentru a înţegele cum funcţionează şi care sunt relaţiile de putere autentice din reţeaua comercială, reproducem pe scurt schema pe care Katherine Verdery[165] o propune

---

159 „Informaţia Bucureştiului“, 12 septembrie 1970.

160 *Ibidem*, 5 octombrie 1973.

161 *Ibidem*, 2 septembrie 1975.

162 A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D28/1967, f.28.

163 „Informaţia Bucureştiului“, 24 noiembrie 1971.

164 A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Economică, D62/1966, f.145.

165 Katherine Verdery, *Socialismul: ce a fost şi ce urmează*, traducerea de Mihai Stroe şi Iustin Codreanu, Editura Institutul European, Iaşi, 2003, p. 39.

pentru descrierea sistemului planificării centralizate: planificatorii de la centru schiţează un plan cu cantităţile tuturor lucrurilor care trebuie produse. Descompun planul în părţi ce pot fi executate şi estimează necesarul de investiţii şi de materii prime pentru ca directorii de întreprindere să-şi îndeplinească planul. Ruptura se întâmplă când directorii observă că planul creşte anual în timp ce materia primă nu este suficientă şi soseşte cu întârziere. Directorul începe o negociere cu planificatorul încercând să obţină mai multă materie primă decât nevoia reală, cu speranţa ca ceea ce primeşte să-i acopere nevoia reală. „Fiecare director şi fiecare nivel al birocraţiei umflau bugetele şi solicitările, în speranţa de a avea suficient de mult atunci când se trece efectiv la producţie". În cazul în care aceştia rămân cu materie primă suplimentară, peste nevoie, o stochează şi o folosesc în schimbul pe care îl fac cu alte întreprinderi care procedează la fel.

Acelaşi mecanism se aplică şi reţelei comerciale. Schema de organizare a unităţilor comerciale este extrem de complicată şi foarte greu de identificat. Iată care este **organizarea comerţului cu amănuntul în Capitală**. Există două mari entităţi care-şi împart unităţile: Ministerul Comerţului Interior, prin intermediul ICS Comaliment, care răspunde de marile magazine din centru („magazinele etalon" – Unic, Triumf, Magheru 30), care sunt aprovizionate preferenţial. Mult mai ramificat este ansamblul condus de Primăria Capitalei, prin intermediu Direcţie Generale Comerciale, care coordonează Organizaţiile Comerciale Locale (OCL), împărţite după criterii teritoriale, pe fiecare sector. Chiar dacă în această perioadă (până în 1977) aprovizionarea se face în baza comenzii pe care o cere responsabilul magazinului, există diferenţe mari de aprovizionare între unităţi. „Dintre cele opt OCL-uri, principalul favorizat era OCL din sectorul 1 al Capitalei; celelalte primeau mărfuri în funcţie de poziţia centrală a magazinelor. În suburbii aprovizionarea lasă de dorit, de aceea şefii de unităţi din aceste zone se zbăteau din răsputeri să obţină câte ceva"[166].

În acest sistem un rol important îl au comis-voiajorii şi merceologii care merg din magazin în magazin şi prezintă oferta produselor nou apărute sau a ceea ce se găseşte în depozite, se consultă cu şefii de unităţi în privinţa cantităţilor şi iau comenziile acestora. Ceea ce contează însă cu adevărat în acest joc şi ceea ce face ca un magazin să fie bine aprovizionat este capacitatea şefului de unitate de a-şi forma şi menţine un sistem de relaţii cât mai întins, care să-i ofere mărfurile de care acesta are nevoie atunci când acesta le cere. Odată ce unitatea reuşeşte să-şi asigure aprovizionarea corespunzătoare, în condiţiile în care situaţia generală a comerţului cu bunuri de consum arată că cererea depăşeşte constant oferta, relaţiile de putere dintre cumpărător şi vânzător se inversează. Concurenţa se transferă de la vânzători la potenţialii cumpărători. Aşa cum Pavel Câmpeanu afirmă, în socialism concurenţa ajunge la un nivel mult peste greutatea pe care ar putea-o avea în capitalism, deoarece aici majoritatea populaţiei este în competiţie

[166] Gheorghe Florescu, *op. cit.*, p. 50.

şi nu minoritatea comercianţilor, cum se întâmplă în capitalism[167]. „Într-un cuvânt, la capitalişti se pune preţ pe arta de a vinde, în timp ce pentru directorii socialişti ceea ce conta era arta achiziţionării sau a procurării de mărfuri"[168].

Problema **competenţei oamenilor care lucrează în comerţ** îi preocupă şi pe conducătorii politici. Astfel, Leonte Răutu, în cuvântarea pe care o ţine în faţa secretarilor de partid din comerţ în 24 iunie 1967, arată că multe unităţi sunt conduse de oameni fără pregătire de specialitate. „Laminoristul este un conducător foarte bun, dar nu ştie să gătească mâncare. Pe nedrept au fost pierduţi mulţi oameni pricepuţi, foşti proprietari de mici unităţi, care aveau şi ei un birt nenorocit. Noi trebuie să-i regăsim pe aceştia şi să încercăm să-i reatragem în circuitul alimentaţiei publice." Leonte Răutu mai vorbeşte despre iniţiativa organelor economice de a încredinţa unele unităţi unor **mandatari**. „Ei vor avea un contract cu organizaţia comercială având o singură obligaţie fundamentală: să verse în cursul anului o anumită sumă de beneficii. În rest ei sunt stăpâni deplini. Nu sunt supuşi decât controlului sanitar. Îşi pot stabili singuri numărul de salariaţi, fondul de salarii, gama de produse şi preţurile. Cu excepţia unora unde preţurile vor trebui să se adapteze unor limite stabilite de Ministerul Comerţului Interior. Şi vor trebui să se bată ca să aibă un beneficiu mai mare pentru că dacă vor încasa mai mult le va rămâne mai mult lor şi celor care vor lucra cu ei"[169]. Ideea expusă de Răutu se materializează şi deja din octombrie 1967 aflăm din presă că se lărgesc atribuţile şefilor de unităţi din alimentaţia publică, având dreptul să se aprovizioneze de la orice producător, să cumpere cu numerar de pe piaţă, să angajeze orice lucrător de care are nevoie[170]. Această măsură cu evidente caractere liberale are imediat succes. Ceea ce iniţiatorii acestei măsuri nu anticipează este modul mult mai agresiv al acestor mandatari de a ajunge la resurse. Motivaţia acestora de a avea unitatea bine aprovizionată este stimulată de câştigul mare pe care îl pot obţine, dar şi de posibilitatea sumbră de a ieşi din joc în cazul eşecului. Aceştia sunt dispuşi să rişte mai mult şi să fie mult mai activi în demersul subteran de a obţine cele necesare, chiar dacă asta înseamnă să recurgă la ilegalităţi. Succesul mandatarilor face autorităţile conştiente de posibilitatea de a pierde controlul asupra acestui domeniu şi încep o serie de controale care să scoată la lumină modul cum aceste unităţi funcţionează. În presă aceştia sunt acuzaţi că au acaparat spaţiile comerciale care erau deja profitabile, că au un tratament preferenţial din partea furnizorilor („Abator", „Antrefrig"), că au adaosuri prea mari[171] sau că păcălesc clienţii la cântar şi nu respectă normele igienico-sanitare[172]. Legea 18/1968 din 12 iunie, privind controlul bunurilor dobândite în mod licit (sic!) îi afectează în mod serios pe mandatari. Dintr-o informare

---

[167] Pavel Câmpeanu, *România: coada pentru hrană. Un mod de viaţă*, Editura Litera, Bucureşti, 1994, p. 32.

[168] Katherine Verdery, *op. cit.*, p. 42.

[169] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Economică, D44/1967, f.27.

[170] „Informaţia Bucureştiului", 4 octombrie 1967.

[171] *Ibidem*, 7 ianuarie 1969.

[172] *Ibidem*, 15 februarie 1969.

a secţiei scrisori şi audienţe, din data de 7 februarie 1969, aflăm că în 1968 s-au primit un număr de „176 scrisori în legătură cu acumularea unor bunuri materiale în mod ilicit de către cadre de conducere, gestionari şi mandatari din comerţ [...] Astfel, Comănici Ioan, fost responsabil la restaurantul «Ardealul» şi la alte unităţi din Făgăraş, a reuşit ca în câţiva ani să cumpere o casă, grădină, autoturism, mobilier şi alte obiecte care se ridică la valoarea de 340 000 lei; Alion Gheorghe, mandatar la bufetul «Siretul» din Buzău, a cumpărat o casă cu 120 000 lei, mobilă, covoare şi alte obiecte de uz casnic de peste 95 000, iar la C.E.C. are circa 100 000 lei; Donciu Constantin, mandatar la bufetul 4 din piaţa Buzău, are la C.E.C. 200 000 lei, a cumpărat o casă cu 60 000 lei şi un teren cu 30 000 lei“[173]. Un an mai târziu descoperim alte cazuri de „mandatari iliciţi“: „În municipiul Buzău un număr de 10 mandatari care au administrat unităţi rentabile, cu un bun vad comercial nu au justificat dobândirea în mod licit a unor bunuri în valoare de 575 000 lei, iar directorul Trustului Alimentaţiei Publice Buzău nu poate justifica bunuri în valoare de 95 000 lei. O situaţie asemănătoare s-a constatat şi în municipiul Craiova, fapte pentru care directorul trustului şi şeful contabil au fost destituiţi din funcţii şi trimişi în judecată“[174]. Încheiem acest subiect cu o informaţie din presă care ne spune că 68% dintre cei trimişi în judecată ca „iliciţi“ au lucrat în comerţ sau alte organizaţii de servire a populaţiei[175].

Reţeaua comercială funcţionează prost şi din cauza instinctului pe care consumatorul l-a dezvoltat, acela de a „tezauriza“ alimentele. Prin **tezaurizarea alimentelor** ne referim la obiceiul de a achiziţiona alimente peste nevoia de consum cu scopul de a le schimba la un moment dat cu alte produse sau servicii dorite, însă inaccesibile în circuitul lor firesc. Acest fenomen trebuie privit ca o reacţie de apărare a consumatorului în faţa incapacităţii statului de a-i satisface nevoile. Spre exemplu, în cazul zahărului şi a uleiului se constată oscilaţii mari în aprovizionare la mijlocul anilor '70; reacţia firească a consumatorului este ca în momentul în care găseşte aceste produse să le achiziţioneze în cantităţi mai mari, peste nevoia curentă, însă acest comportament contribuie la perpetuarea dezechilibrului din piaţă. Cei responsabili cu aprovizionarea nu reuşesc să respecte graficele de livrări şi produsul continuă să lipsească din magazine. Această tendinţă de a achiziţiona peste necesar este descrisă în presa vremii drept speculă. O serie de articole din iulie 1975 (15 iulie – „Măsuri energice, ferme, împotriva celor ce stochează produse, în dauna populaţiei“; 17 iulie – „Opinie hotărâtă, sancţiuni severe împotriva celor ce încalcă interesele cetăţenilor prin stocarea de produse“; 18 iulie – „Măsuri drastice, opinie intransigentă împotriva celor ce stochează produse în dauna intereselor cetăţenilor“) prezintă un număr de indivizi la care s-au găsit cantităţi de alimente peste necesar. Frapant este că în aceste articole nu se precizează legea în baza căreia sunt confiscate produsele şi, deşi aceştia sunt acuzaţi de speculă, nu se arată vreo situaţie în

---

[173] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D244/1968, f.49.
[174] *Ibidem*, D189/1969, f.81.
[175] „Informaţia Bucureştiului“, 20 octombrie 1971.

care cei învinuiţi să înstrăineze produsele. Cantităţile pe care aceştia le-au deţinut nu erau izbitor de mari: Familia Goldenberg: 33 l ulei şi 13 kg zahăr; Ştefania Drăghici: 16 sticle ulei (adică 8 l) şi 45 kg făină; V. Caragiani: 10 kg zahăr şi 7 l ulei[176].

De multe ori diferitele realităţi locale fac să crească consumul în anumite perioade. Ion Iliescu prezintă situaţia de la Iaşi în şedinţa cu primii secretari ai comitetelor judeţene din 17 octombrie 1975: „... sunt şi nişte fenomene care mai apar şi care accentuează lucrurile. A fost o nenorocită sfântă Paraschivă zilele acestea. E un obicei tradiţional de sfânta aceasta care are moaştele la Iaşi, vin zeci de mii de oameni la Iaşi. Bineînţeles toţi aceşti oameni au cărat de prin magazine mărfuri, inclusiv presiune la zahăr şi ulei. De asemenea, am constatat declanşarea dificultăţilor la aprovizionare, mai ales la zahăr şi ulei, în perioada începerii vacanţelor elevilor şi studenţilor. E un centru totuşi cu 20 000 de studenţi, cu 40 000 elevi. Aceştia când pleacă acasă, în condiţiile în care a existat lipsă de marfă în toate judeţele, merg cu zahăr şi ulei după ei şi în mod sistematic în vacanţa de iarnă, cu o săptămână înainte s-au golit rafturile în magazine de zahăr şi ulei“[177]. Exemplele prezentate aici arată incapacitatea statului de a asigura aprovizionarea la nivelul cererii populaţiei. Chiar dacă achiziţionarea celor necesare devine din ce în ce mai grea spre sfârşitul anilor ’70, situaţia dificilă din anii ’50 este departe. Mult mai aproape este penuria ce avea să vină în anii ’80.

---

[176] *Ibidem*, 15, 17, 18 iulie 1975.

[177] A.N.I.C., C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, D222/1975, f.49v.

SISTEMATIZAREA URBANĂ. STUDIU DE CAZ: MUNICIPIUL BUCUREŞTI (1965–1989)

I. Introducere

După cel de-al doilea Război Mondial, spaţiul urban românesc a cunoscut profunde transformări arhitectural-urbanistice, pentru a fi pus în acord cu noile principii politice, economice, sociale şi culturale. Imediat după organizarea puterii politice a P.C.R., procesul de „modernizare" urbană a dus la schimbări radicale.

La nivelul întregii ţări, creşterea populaţiei urbane datorată în special politicii de industrializare, a dus la necesitatea realizării de noi ansambluri de locuinţe. Populaţia urbană a crescut de la 3 486 995 în 1948 (22% din total), la 5 667 559 în 1965 (29,8% din total), şi la 12 311 803 în 1989, adică 53,2% din total[1]. În cazul Capitalei, între 1948 şi 1977, populaţia a crescut de la 1 192 713 la 2 094 977, iar în 1989 ajunsese la 2 318 889 locuitori[2]. În aceste condiţii, în anii '50 partidul-stat a demarat un vast program de construcţii de locuinţe, menit să satisfacă cerinţele noilor orăşeni. Construcţiile de locuinţe, grupate în mari ansambluri, au fost realizate în apropierea zonelor industriale şi cu legături directe spre principalele locuri de muncă.

Dacă în primele două decenii postbelice noile construcţii nu au afectat structura oraşului tradiţional, întrucât au fost amplasate fie în zone neconstruite, fie s-au rezumat la mici inserţii, treptat intervenţiile s-au orientat către zona centrală. Începând cu sfârşitul anilor '60, a fost demarat procesul de reconstrucţie a centrelor istorice ale oraşelor româneşti, constând în înlocuirea fondului vechi cu ansambluri de locuit şi complexe politico-administrative. Pentru regimul politic, cel mai reprezentativ a fost centrul civic al municipiului Bucureşti, proiect iniţiat după cutremurul din 1977[3].

---

[1] *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*, ediţia 1984, Direcţia Generală de Statistică, Bucureşti, p. 12, tabel 10. *Anuarul Statistic al României*, ediţia 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, p. 51, tabel 13.

[2] *Anuarul Statistic al României*, ediţia 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, p. 52, tabel 14.

[3] Damiana Oţoiu, *Construind „Victoria Socialismului"*, în *„Transformarea socialistă": politici ale regimului comunist între ideologie şi administraţie*, Ruxandra Ivan (coord.), Editura Polirom, Iaşi, 2009, pp.182-183. Un amplu program de realizare a noilor centre civice a debutat în 1967 şi a durat până în 1987.

Pentru construirea volumului ridicat de locuințe a fost necesară realizarea unor studii cu privire la amplasarea lor în ansamblul orașelor, „în vederea unei dezvoltări armonioase a acestora“[4]. Având rolul organizării activității de construcție, planurile de sistematizare stabileau „folosințele terenurilor, alinierile și regimurile de construcții, lucrările edilitare și etapele de construit ale fondului de locuințe și clădiri social-culturale“[5].

Lucrările de întocmire a planurilor de sistematizare, începute în 1948, au dus până la începutul anului 1968 la elaborarea schițelor de sistematizare pentru toate cele 187 de orașe existente la acea dată. În aceeași perioadă, unele localități au beneficiat de mai multe astfel de proiecte datorită „schimbării profilului social-economic determinat de ritmul intens al industrializării lor“[6]. Dintr-o Informare a Comitetului de Stat pentru Economia și Administrația Locală (C.S.E.A.L.) aflăm că, în intervalul 1968-1969, din totalul celor 47 de municipii, doar 17 au necesitat reactualizarea schițelor de sistematizare, iar între 1970 și 1971 erau în curs de reactualizare încă 25; celelalte municipii nu au necesitat reactualizarea la această dată[7]. Condițiile care au impus reconsiderarea planurilor de sistematizare ale unor localități urbane au fost reprezentate de faptul că unele orașe au devenit municipii, unele comune s-au transformat în orașe, iar o parte din aceste localități erau reședințe de județ.

La începutul anilor '70 schițele de sistematizare urbană trebuiau reconsiderate în funcție de implicațiile indicațiilor planului cincinal 1971-1975 asupra dezvoltării localităților respective. În cadrul acestei acțiuni de organizare a spațiului urban o activitate importantă o reprezenta elaborarea detaliilor pentru ansambluri de locuințe, zone centrale ale localităților, zone industriale, amenajarea unor spații verzi, stabilirea unor dotări social-culturale și de deservire majoră[8]. Respectând hotărârile Conferinței Naționale din 1967, ale Congresului al X-lea, precum și indicațiile conducerii superioare a partidului, toate județele, municipiile și majoritatea orașelor beneficiau în 1972 de planuri de sistematizare, existând chiar și detalii pentru unele zone industriale și ansambluri de locuințe[9].

Până la începutul anilor '70, ținând cont de diferitele categorii de proiecte – teritoriale, urbane, rurale – activitatea de sistematizare a localităților a cunoscut o dezvoltare inegală,

---

[4] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R., secția Economică, dosar. nr. 60/1948, f. 19 (în continuare A.N.I.C.).

[5] *Ibidem*, f. 19.

[6] *Ibidem*, fond C.C al P.C.R., secția Cancelarie, dosar nr. 73/1970, f. 68.

[7] În perioada postbelică, prima schița a planului general de sistematizare și reconstrucție a Capitalei a fost definitivată de către specialiștii Institutului Proiect-București la 31 decembrie 1954, cu toate că avusese termen de finalizare anul 1953. O altă schiță îmbunătățită și completată a fost întocmită în 1956; după unele modificări și adăugiri avea să fie aprobată în iulie 1957 de Comitetul Executiv al Consiliului Popular al Capitalei. Schița de sistematizare a municipiului București a dobândit noi forme în 1962 (Schița planului general de sistematizare din 1962), 1971, 1983, etc.

[8] A.N.I.C., fond C.C al P.C.R., secția Cancelarie, dosar nr. 73/1970, f. 69.

[9] *Ibidem*, dosar nr. 70/1972, f. 22.

cu un accent important pus pe aşezările urbane. Aşa cum reiese din Informarea C.S.E.A.L., la acest moment rezolvarea tuturor problemelor necesita întocmirea unui Studiu de sinteză asupra întregului teritoriu al ţării – elaborat sub îndrumarea Comitetului de Stat al Planificării, cu ajutorul organelor centrale şi locale – care să reprezinte, totodată, şi baza pentru elaborarea principiilor cincinalului 1976-1980[10].

În majoritatea judeţelor au fost reanalizate schiţele de sistematizare ale municipiilor şi oraşelor, potrivit normelor de dimensionare a terenurilor şi a propunerilor de dezvoltare economico-socială, elaborate în concordanţă cu documentele Congresului XIII al P.C.R. (19-22 noiembrie 1984). S-a urmărit limitarea extinderii oraşelor mari, prin creşterea densităţii construcţiilor şi organizarea circulaţiei rutiere. În consecinţă, după îmbunătăţirea schiţelor (în decembrie 1986), în afara perimetrelor construibile ale localităţilor urbane, au rămas 275 755 gospodării care urmau să fie strămutate, cu timpul, în perimetrele construibile. În municipiul Bucureşti au rămas în afară 43 100 gospodării[11].

II. Legislaţia şi cadrul instituţional

Începând de la jumătatea anilor '60, odată cu preluarea puterii politice de către Nicolae Ceauşescu, politica de sistematizare[12] a localităţilor ţării a beneficiat de o atenţie specială din partea conducerii de stat şi de partid. În principal, factorul politic a manifestat un interes crescând pentru reconstrucţia centrelor istorice ale oraşelor din România. Iniţial, în lipsa unei legislaţii directoare privind dezvoltarea urbană, multe discuţii din cadrul forurilor politice s-au orientat către constatarea problemelor de ordin urbanistic şi arhitectural. Treptat, autorităţile au adoptat măsurile legislative necesare pentru punerea în practică a concepţiei proprii despre sistematizarea urbană.

Hotărârile adoptate la Plenara Comitetului Central al P.C.R. din 5-6 octombrie 1967 au arătat că sistematizarea trebuia să se realizeze în cadrul unui program naţional general, bazat pe studii de amenajare a întregului sistem de aşezări urbane şi rurale. În cadrul acestei consfătuiri s-a luat decizia constituirii unui organ specializat în domeniul sistematizării. Această idee avea să se materializeze printr-o Hotărâre a Consiliului de Miniştri al Republicii Socialiste România (11 iulie 1970) care statua formarea Comisiei Centrale

---

[10] *Ibidem*, dosar nr. 73/1970, ff. 74-76.

[11] *Ibidem*, dosar nr. 2/1987, f. 47.

[12] Conceptul de sistematizare teritorială desemnează un „ansamblu de măsuri tehnice, economice şi legislative referitoare la spaţiile de locuit, la desfăşurarea activităţii, la repaus, la circulaţia oamenilor şi a materialelor etc., care se iau în scopul asigurării unor condiţii de viaţă optime pentru populaţia de pe un anumit teritoriu"; a se vedea *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996, ediţia a II-a, p. 994.

pentru sistematizarea localităților rurale şi urbane, inclusiv a comisiilor locale de sistematizare[13]. Comisia avea ca principale atribuții întocmirea şi urmărirea modului de realizare a proiectului programului național de sistematizare[14], avizarea proiectelor de sistematizare ale localităților şi posibilitatea de a face propuneri privind măsurile necesare pentru aplicarea hotărârilor de partid şi stat în acest domeniu (art. 2). Mai mult, luau naştere comisii de sistematizare județene şi a municipiului Bucureşti, care trebuiau să 1) întocmească planul de elaborare a studiilor şi proiectelor de sistematizare a teritoriului județelor, municipiilor, oraşelor şi comunelor; 2) să analizeze observațiile şi propunerile făcute în dezbaterea publică a schițelor de sistematizare şi, 3) să analizeze şi avizeze documentațiile sau alte probleme tehnice, ştiințifice şi economice (art. 11)[15].

La 28 decembrie 1971, în cadrul Şedinței Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. a fost dezbătut şi aprobat Programul general pentru organizarea şi dezvoltarea activității de sistematizare a teritoriului şi localităților[16]. Pe baza acestui program, localitățile rurale trebuiau să fie transformate în centre economico-sociale cu caracter urban, astfel încât să fie eliminate diferențele dintre zonele urbane şi cele rurale[17].

Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român şi Conferința Națională din 1972 au stabilit obiectivele şi direcțiile principale ale sistematizării teritoriului şi localităților, care stipulau stabilirea unei densități optime, restrângerea perimetrelor construibile, ordonarea ansamblurilor de locuințe, îmbunătățirea condițiilor de locuit[18].

Directivele cu privire la sistematizarea teritoriului, a oraşelor şi satelor, la dezvoltarea lor social-economică adoptate la Conferința Națională a P.C.R. (19-21 iulie 1972) anunțau rezolvarea problemei locuințelor, întrucât se stabilea sarcina ca în perioada 1975-1990 să se construiască un număr de aproximativ 2,5 milioane de apartamente. Potrivit documentelor de partid, condițiile de locuit oferite de „aceste apartamente noi vor fi calitativ superioare caracteristicilor medii ale locuințelor existente"[19]. Mai mult, Directivele precizau că „densitățile reduse din cadrul oraşelor duc atât la o mare risipă de teren, cât şi la creşterea exagerată a cheltuielior edilitare pentru constituirea de drumuri, pentru

---

[13] A.N.I.C., fond C.C al P.C.R., secția Cancelarie, dosar nr. 73/1970, ff. 81-84. Comisia Centrală pentru sistematizare era un organ cu rol consultativ, funcționând în subordinea Comitetul de Stat pentru Economia şi Administrația Locală (art. 1, Hotărârea nr. 973/11 iulie 1970).

[14] Programul național de sistematizare trebuia prezentat Consiliului de Miniştri de către Comitetul de Stat pentru Economia şi Administrația Locală, până la data de 31 decembrie 1970.

[15] A.N.I.C., fond C.C al P.C.R., secția Cancelarie, ff. 81-84.

[16] O discuție similară se petrecuse în cadrul Plenarei Uniunii Arhitecților din România (17 noiembrie 1970).

[17] Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2007, ediția a II-a, pp. 624-628.

[18] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Cancelarie, dosar nr. 70/1972, f. 75.

[19] Arh. Gheorghe Sebestyén, *Note preliminare despre remodelarea urbană şi eficiența ei în condițiile țării noastre*, în „Arhitectura", anul XXI, nr. 4 (143), 1973, pp. 14-15.

rețelele de energie electrică, apă, canalizare, linii telefonice [...] o însemnată parte din cheltuielile de dotare edilitar-gospodărească, mergând uneori până la aproximativ 50 la sută din aceste cheltuieli, se fac în mod inutil, tocmai datorită acestei orientări greșite în organizarea și sistematizarea orașelor"[20]. Peste puțin timp, multe dintre aceste idei au fost reluate în legislația de specialitate.

Perspectiva uniformizării structurii societății impunea omogenizarea confortului în cadrul diferitelor locuințe care alcătuiau fondul locativ. Problema eliminării discrepanțelor dintre condițiile oferite de locuințele existente – conform arh. Gheorghe Sebestyén – era legată de cea a remodelării urbane, pentru că necesita demolarea treptată sau modernizarea unei părți a fondului de locuințe. Arhitectul susținea că „tot ce va fi necorespunzător va trebui schimbat, deci înlocuit sau modernizat – de la caz la caz – după cum este mai rațional"[21]. Acesta grupa în trei categorii locuințele necorespunzătoare: 1) locuințele cu durată de serviciu depășită, 2) locuințele insalubre și 3) unele cerințe urbanistice (nu se precizează suprafețele ce urmau să fie total reconstruite și nici cele ce urmau să fie păstrate).

La nivelul anului 1972, studiile de sistematizare a localităților urbane, elaborate pe baza indicațiilor de partid, urmăreau atingerea câtorva obiective. Dintre cele mai importante amintim sporirea densității construcțiilor în zonele de locuit și în cele industriale, creșterea numărului de nivele, dar și conservarea și punerea în valoare a monumentelor și ansamblurilor istorice. De asemenea, se mai avea în vedere și stricta organizarea a zonei preorășenești în vederea creșterii calității urbane. Potrivit conducerii de partid, în scopul asigurării condițiilor optime de confort în mediul urban, era necesar ca în cadrul cartierelor de locuințe să se creeze centre care să permită îndeplinirea unor activități social-culturale, dar și amenajarea unor spații verzi și de agrement, dimensionate în raport de mărimea și structura populației[22].

Cu ocazia unei ședințe de lucru, secretarul general al P.C.R. sugera necesitatea formulării unor directive pe baza cărora trebuia elaborat un act normativ cu privire la sistematizarea și dezvoltarea orașelor și satelor. Legea ar fi trebuit să rezolve toate problemele existente la nivel național: risipa de pământ, cheltuieli ridicate pentru utilități etc. În acest sens, Nicolae Ceaușescu declara: „ar trebui să pornim de la necesitatea restrângerii suprafețelor orașelor și satelor, de a se limita și interzice orice lărgire a suprafețelor și de a se elabora planuri ca în următorii 10-15 ani, sau până în 1990, să se realizeze o restrângere serioasă a suprafeței orașelor și satelor"[23]. O părere similară are și despre Capitală: „toată lumea care vine în București, sigur, pe lângă construcțiile acestea frumoase, fac constatarea aceasta unanimă că este foarte risipit orașul și construcțiile

[20] „Scînteia", anul XLI, nr. 917, 23 iulie 1972, p. 5.

[21] Arh. Gheorghe Sebestyén, *op. cit.*, pp. 14-15.

[22] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Cancelarie, dosar nr. 70/1972, ff. 38-40.

[23] *Ibidem*, dosar nr. 70/1972, f. 6. Este vorba despre ședința de lucru de la Mangalia-Nord la care s-a discutat sistematizarea teritoriului (18 iunie 1972).

foarte risipite şi largi [...] toţi spun: se vede că aveţi pământ mult şi nu trebuie să îl plătiţi! absolut toţi spun lucrul acesta, inclusv Fidel Castro şi Wilson"[24]. Ideea principală privind reducerea perimetrelor construibile se va regăsi şi în legislaţia ulterioară.

În cele din urmă, pentru îndeplinirea directivelor şi sarcinilor referitoare la sistematizare a fost adoptată *Legea privind sistematizarea teritoriului şi localităţilor urbane şi rurale*[25] (împărţită în 5 capitole). Actul normativ a creat cadrul organizatoric politico-juridic pentru transpunerea în practică a acestei viziuni a partidului şi a reglementat în mod unitar şi în ansamblu acţiunea de sistematizare a localităţilor. A stabilit un set de măsuri şi proceduri care trebuiau urmate pentru aplicarea planului naţional de reconstrucţie a municipiilor, oraşelor şi satelor din România.

În temeiul legii, sistematizarea avea ca scop „organizarea judicioasă a teritoriului ţării, judeţelor şi comunelor, a localităţilor urbane şi rurale, zonarea funcţională privind modul de folosinţă a terenului, stabilirea regimului de înălţime, a densităţii construcţiilor, precum şi a densităţii locuitorilor, a spaţiilor plantate şi de agrement, echiparea cu dotări social-culturale, cu lucrări tehnico-edilitare şi căi de comunicaţie şi transport, păstrarea şi îmbunătăţirea mediului înconjurător, punerea în valoare a monumentelor istorice şi de artă şi a locurilor istorice, creşterea eficienţei economice şi sociale, a investiţiilor şi îmbunătăţirea continuă a condiţiilor de muncă, de locuit şi odihnă pentru întreaga populaţie" (art. 1). La prima vedere legea exprimă idei care indicau o perspectivă de dezvoltare armonioasă şi care puneau accentul pe valorificarea moştenirii tradiţionale. Cu toate acestea, conducerea de partid va utiliza aceleaşi precizări în acţiunea de distrugere a patrimoniului arhitectonic urban iniţiată după cutremurul din 1977.

La o analiză mai atentă actul normativ scoate la iveală şi alte aspecte. Prin sistematizare, perimetrele construibile trebuiau restrânse la minimum. Mai mult, era interzisă diminuarea suprafeţelor agricole, iar reţeaua de drumuri trebuia simplificată şi raţionalizată (art. 3). Pentru localităţile urbane şi rurale urmau să fie aprobate prin lege perimetrele construibile. Prevederile schiţei de sistematizare trebuiau respectate cu stricteţe, excepţie făcând situarea obiectivelor de investiţii şi de producţie în afara ariei construibile, posibilă doar cu aprobare prin decret prezidenţial (art. 3, alin. 6)[26].

Potrivit legii, cetăţenii participau la procesul de sistematizare a localităţilor, prin implicarea acestora de către Consiliile populare (art. 5). De fapt, locuitorii au avut un rol nesemnificativ. Deşi se afirma că oamenii participă activ la luarea deciziilor, influenţa redusă a consiliilor în acest proces evidenţiază restricţiile impuse participării cetăţenilor

---

[24] *Ibidem*, ff. 2-3.

[25] „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România", anul X, nr. 135, partea I, 1 noiembrie 1974, pp. 1-7 (în continuare B.O.). Legea nr. 58/1974 a fost promulgată (în unanimitate) în şedinţa Marii Adunării Naţionale din 29 octombrie 1974.

[26] Mihai T. Oroveanu, *Organizarea administrativă şi sistematizarea teritoriului în lumina legii nr. 58/1974*, în „Studii şi cercetări juridice" (Extras), anul 20, nr. 4, 1975, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1975, pp. 337-345.

şi ne demonstrează că aceştia nu aveau practic nicio funcţie. „Argumentul oficial că reprezentanţii poporului participau la fiecare fază a procesului de planificare este asemănător cu zicala că oamenii se bucură de privilegiul călătoriilor în străinătate prin călătoriile făcute de «reprezentanţii» lor în partid“[27].

În scopul dezvoltării armonioase a localităţilor urbane, legea avea în vedere trei instrumente prin care se puteau îndeplini obiectivele sistematizării: 1) regimul de aliniere şi înălţime a construcţiilor, 2) creşterea densităţii construcţiilor, precum şi 3) situarea raţională a „unităţilor economice, a construcţiilor de locuinţe şi social-culturale, a spaţiilor plantate şi de agrement, echiparea tehnico-edilitară, îmbunătăţirea circulaţiei şi transportului în comun“ (art. 6, paragraful II).

Spre deosebire de deceniile anterioare, când s-au creat mari ansambluri de locuinţe în zonele periferice ale oraşelor prin ocuparea unor importante suprafeţe de teren agricol, potrivit noilor principii, se punea accentul pe sistematizarea localităţilor de la centru spre margine (art. 9). În principal în mediul urban, noile blocuri de locuinţe urmau să aibă între 2 şi 5 etaje, însă în cazuri justificate era permis un regim de înălţime mai mare sau mai mic. Pentru obţinerea unei densităţi optime, se realizau ansambluri noi armonizate cu cele existente.

În scopul aplicării legii, a fost creat un sistem centralizat de planificare condus de Consiliul de Miniştri şi de o Comisie centrală de partid şi de stat pentru sistematizarea teritoriului şi localităţilor urbane şi rurale[28]. Comisia avea ca sarcină supravegherea activităţii de sistematizare, pregătirea Programului naţional de sistematizare şi urmărirea aplicării acestuia, dar şi avizarea proiectelor de sistematizare. De asemenea, trebuia să îndrume şi să controleze activitatea comisiilor locale de sistematizare.

Politica partidului şi statului în domeniul sistematizării era înfăptuită la nivel central de Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare, iar pe plan local această sarcina revenea consiliilor populare. Planurile de sistematizare trebuiau realizate de institutele de planificare ale Consiliilor judeţene şi din Municipiul Bucureşti, având în vedere profilul aşezărilor, planul de dezvoltare a localităţii oferind diverse forme şi o prezentare cu viitoarea amplasare a străzilor şi clădirilor.

Pe lângă acestea mai funcţionau Comisii locale de sistematizare care analizau şi avizau studiile şi proiectele elaborate pentru teritoriul respectiv, urmăreau aplicarea dispoziţiilor legale şi respectarea disciplinei în această activitate. Mai mult, în cazul judeţelor şi al Capitalei se indică existenţa unor secţii de arhitectură şi sistematizare aflate în subordinea consiliilor populare respective şi comitetelor executive ale acestora, dar şi a Comitetului pentru Problemele Consiliilor Populare (art. 27).

---

[27] Dennis Deletant, *Ceauşescu şi Securitatea. Constrângere şi disidenţă în România anilor 1965-1989*, trad. Georgeta Ciocâltea, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 282.

[28] Articolul 25 al Legii nr. 58/1974 stipula înfiinţarea Comisiei centrale de partid şi de stat pentru sistematizarea teritoriului şi localităţilor urbane şi rurale; aceasta funcţiona ca organ deliberativ.

Exproprierile şi demolările – integrale sau parţiale – se puteau face „în scopul executării unor lucrări de interes obştesc", însă numai după ce se acorda o „justă despăgubire" (art. 34).

În ceea ce priveşte avizarea şi aprobarea documentaţiilor de sistematizare, se fac unele menţiuni în Anexa legii. Mai exact, schiţa de sistematizare a municipiului Bucureşti era analizată de Comisia de sistematizare a Capitalei, Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare, Comitetul de Stat al Planificării, Ministerul Agriculturii, Industriei Alimentare şi Apelor. Apoi, era avizată de Comisia de Partid şi de Stat pentru sistematizare şi, în final, trebuia aprobată de preşedintele Republicii Socialiste România[29]. Detaliile de sistematizare ale zonelor centrale din municipiul Bucureşti erau analizate de Comisia locală de sistematizare, Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare şi Comitetul de Stat al Planificării; Comisia centrală de partid şi de stat pentru sistematizare dădea avizul, iar preşedintele ţării aproba detaliile.

Ca o completare a reglementărilor stabilite prin legea nr. 58/1974, autorităţile aveau să adopte actul normativ privind sistematizarea, proiectarea şi realizarea arterelor de circulaţie în localităţile urbane şi rurale[30]. Conform ideii de bază a legii, dezvoltarea reţelei de circulaţie în localităţi trebuia să se realizeze într-o concepţie unitară şi modernă. Acum a fost exprimată necesitatea păstrării structurii urbane şi rurale: „sistematizarea, proiectarea şi realizarea arterelor de circulaţie în localităţi trebuie să asigure păstrarea şi folosirea sistemului de străzi existente, a alinierilor lor, precum şi evitarea demolărilor, conservarea construcţiilor, a specificului arhitectural şi urbanistic al localităţii"; pentru desfiinţarea, lărgirea sau crearea de străzi noi în cadrul cartierelor existente era nevoie de aprobarea dată prin decret prezidenţial (art. 3). În plus, se interzicea realizarea de pieţe sau spaţii verzi prin demolarea construcţiilor existente (art. 38). Toate aceste idei teoretice de protejare a reţelei de străzi şi clădiri existente nu au fost respectate în practică. Precizările au fost menţionate în momentul republicării legii[31]. Studii ale specialiştilor arătau că în Bucureşti exista posibilitatea organizării optime a circulaţiei fără mari restructurări ale reţelei existente[32].

Mai târziu, printr-un decret al Consiliului de Stat au fost înfiinţate Comisia centrală de partid şi de stat pentru sistematizarea teritoriului şi localităţilor urbane şi rurale,

---

[29] La 28 martie 1974, Marea Adunare Naţională a aprobat instituirea funcţiei de preşedinte al Republicii Socialiste România, iar în această funcţie a fost ales Nicolae Ceauşescu.

[30] B.O., anul XI, nr. 123, partea I, 26 noiembrie 1975, pp. 1-14. Legea nr. 37/1975 a fost adoptată de M.A.N. – în unanimitate – în urma dezbaterilor şedinţei din 20 noiembrie 1975, urmând să intre în vigoare la 1 ianuarie 1976.

[31] *Ibidem*, anul XIV, nr. 82, partea I, 6 septembrie 1978, pp. 1-15.

[32] Arh. Cezar Lăzărescu, *Probleme actuale ale urbanizării în ţara noastră*, în „Arhitectura", anul XXIII, nr. 4 (155), 1975, p. 10. Studiile din 1975 arătau că pentru direcţiile majore de circulaţie urmau să se folosească sisteme paralele de străzi, cu utilizarea în număr cât mai mare a sensurilor unice.

precum şi comisiile locale de sistematizare, având ca principale sarcini orientarea şi îndrumarea activităţii de sistematizare[33]. Împreună cu ramurile ei locale din judeţe, municipii, oraşe şi comune, Comisia trebuia să ducă la îndeplinire hotărârile conducerii superioare, prin elaborarea programului naţional de sistematizare[34]. Pentru un mai bun control toate actele, avizate de această comisie, trebuiau supuse spre aprobare preşedintelui R.S.R. (art. 2 c)[35].

În mod particular, pentru municipiul Bucureşti a fost creată o Comisie pentru Arhitectură şi Sistematizare[36], funcţionând în subordinea Comitetului Executiv al Consiliului Popular al Municipiului Bucureşti. Sarcina sa principală era orientarea şi îndrumarea activităţii de sistematizare în Capitală, dar şi în comunele suburbane. Aceasta trebuia să asigure „înfăptuirea politicii partidului şi statului" în domeniul sistematizării (art. 1 şi 2)[37].

Până în 1979 construcţiile care se expropriau pentru utilitate publică sau în temeiul altor legi erau evaluate pe baza tarifelor stabilite prin H.C.M. nr. 1676/1959. Tarifele erau stabilite pe metru pătrat de suprafaţă desfaşurată, diferenţiate în funcţie de tipul, calitatea şi gradul de uzură al clădirii. Astfel, potrivit reglementărilor dinainte de 1979, despăgubirile nu puteau depăşi 40 000 lei, inclusiv anexele, la oraşe[38].

La 25 octombrie 1979, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. a aprobat propunerile referitoare la îmbunătăţirea reglementărilor privind evaluarea construcţiilor

---

[33] B.O., anul XIV, nr. 14, partea I, 3 martie 1978, pp. 1-5. Pentru mai multe detalii, a se vedea decretul Consiliului de Stat nr. 56, emis la 2 martie 1978.

[34] Aflată în subordinea Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale a României, Comisia avea următoarele atribuţii: a) „pregăteşte şi urmăreşte realizarea Programului naţional de sistematizare a teritoriului şi localităţilor urbane şi rurale"; b) „orientează şi îndrumă activitatea de elaborare a proiectelor de sistematizare"; c) „avizează documentaţiile de sistematizare care, potrivit legii, se supun spre aprobare Preşedintelui Republicii"; d) „îndrumă şi controlează activitatea comisiilor locale de sistematizare de pe lângă comitetele sau birourile executive ale consiliilor populare, organizează comisii de specialişti care să ia parte la analiza şi dezbaterea unor importante studii de sistematizare"; e) „întocmeşte sau avizează proiecte de legi, decrete sau acte normative, ce se supun spre aprobare conducerii de partid şi de stat, care reglementează probleme din domeniul sistematizării" şi f) „avizează proiecte de standarde, normative şi prescripţii tehnice privind sistematizarea teritoriului şi localităţilor".

[35] B.O., anul XIV, nr. 14, partea I, 3 martie 1978, pp. 7-9. Componenţa Comisiei a fost aprobată prin decretul prezidenţial nr. 43 (2 martie 1978).

[36] *Ibidem*, pp. 5-7. Comisia a fost creată prin decretul nr. 57 din 2 martie 1978.

[37] *Ibidem*, pp. 9-10. Prin decretul prezidenţial nr. 44/1978 a fost aprobată componenţa Comisiei pentru arhitectură si sistematizare a municipiului Bucureşti, precum şi a biroului executiv al acesteia.

[38] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secţia Cancelarie, dosar nr. 80/1979, f. 253. Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 1676/1959 nu a fost publicată în „Buletinul Oficial al Republicii Populare Române" şi nici în Colecţia de dispoziţii şi hotătari ale Consiliului de Miniştri al R.P.R. pe anul 1959.

şi a terenurilor preluate cu plata în proprietatea statului. Apariţia decretului 467/1979 privind evaluarea construcţiilor, terenurilor şi plantaţiilor ce se preiau, cu plata, în proprietatea statului prin expropriere sau în alte cazuri prevăzute de lege[39], a dus la modificarea cuantumului despăgubirilor (a fost abrogat de legea nr. 33/27 mai 1994). Anexele care conţineau valoarea compensaţiilor, precum şi normele de evaluare a construcţiilor şi terenurilor (anexele nr. 1 şi 2) nu au fost publicate, ci doar comunicate instituţiilor care trebuiau să le pună în practică[40]. Astfel, s-a stabilit că despăgubirea maximă nu poate depăşi 80 000 lei (inclusiv anexele) în mediul urban. Despăgubirea se determina în funcţie de suprafaţa utilă, materialele folosite, starea tehnică de întreţinere a clădirii şi de uzura în timp a acesteia. Articolul 9 preciza că materialele rezultate din demolarea construcţiilor expropriate puteau fi predate fostului proprietar, bineînţeles „scăzându-se valoarea lor din despăgubirea cuvenită". Persoanelor cărora li se expropriau, prin acelaşi decret, mai multe construcţii erau cele mai dezavantajate, întrucât compensaţia totală nu putea depăşi plafonul de 80 000 de lei[41].

Într-o notă se arăta că, înainte de emiterea decretului, au existat o serie de scrisori ale cetăţenilor adresate conducerii superioare, în care îşi exprimau nemulţumirea faţă de tarifele de evaluare a clădirilor ce se supuneau exproprierii şi demolării şi în care cereau reexaminarea normelor de evaluare a imobilelor ce se treceau cu plată în proprietatea statului[42].

Evaluarea construcţiilor, terenurilor şi plantaţiilor vitipomicole care se treceau în proprietatea statului, s-a făcut de către comisii de evaluare stabilite prin decizii ale comitetelor executive ale consiliilor populare judeţene sau al municipiului Bucureşti (art. 7). Împotriva procesului-verbal de evaluare întocmit de comisie, foştii proprietari puteau face contestaţie în termen de 15 zile de la data comunicării în scris a sumei stabilite ca despăgubire[43].

De foarte multe ori, în special în cazul locuinţelor cu etaj şi complet utilate, această compensaţie era mult sub valoarea reală a imobilului demolat. Conform decretului nr. 256 al Consiliului de Stat, statul vindea apartamente la următoarele preţuri: cu două camere (cu o suprafaţă utilă între 52 şi 61 mp) costa 134 540-157 400, cu patru camere (81-93 mp) se vindea cu 204 660-234 270, iar cu 5 camere (98-110 mp) puteau fi cumpărate de cetăţeni la preţul de 246 740-275 830[44].

---

[39] B.O., anul XVI, nr. 3, partea I, 4 ianuarie 1980, pp. 1-2. Decretul abroga H.C.M. nr. 1676/1959.

[40] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 775/1979, ff. 2-14.

[41] Nicoleta Ionescu-Gură, *Dimensiunea represiunii din România în regimul comunist: dislocări de persoane şi fixări de domiciliu obligatoriu*, Editura Corint, Bucureşti, 2010, p. 332.

[42] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 775/1979, f. 41.

[43] Contestaţiile se soluţionau de către comitetele executive ale consiliilor populare judeţene sau al municipiului Bucureşti, în cel mult 30 de zile de la data depunerii lor.

[44] B.O., anul XX, nr. 57, partea I, 20 iulie 1984, pp. 1-7.

În contextul obiectivelor generale ale activității de sistematizare din România, construcția urbană s-a orientat, în anii '70, spre câteva aspecte de mare interes: utilizarea eficientă a teritoriului, restructurarea zonelor centrale ale orașelor și edificarea unor ansambluri centrale reprezentative. Pentru fiecare detaliu din noul centru civic bucureștean, N. Ceaușescu a reușit să depășească procedura existentă de luare a deciziilor prin utilizarea decretelor-legi/directivelor personale[45]. Puterea sa i-a dat posibilitate să decidă cursul planificării teritoriale conform propriei concepții. Planificarea reconstrucției urbane s-a făcut printr-un sistem centralizat de luare a deciziilor în fruntea căruia s-a aflat președintele țării, Nicolae Ceaușescu.

În Programul de creștere a nivelului de trai în anii 1976-1980 adoptat la Conferința Națională a P.C.R. (7-9 decembrie 1977), se arăta că „în cincinalul 1976-1980 se va realiza prima etapă din prevederile Programului național de sistematizare a teritoriului și localităților urbane. Înfăptuirea acestui program se va reflecta direct în viața localităților țării, a fiecărui cetățean. Va crește gradul de urbanizare în toate localitățile, se vor dezvolta activitățile de gospodărie comunală și de prestări de servicii“ [46] (Programul de creștere a nivelului de trai în anii 1976-1980, punctul IX, art. 2). De asemenea, acest cincinal marchează debutul distrugerilor la scară largă, în special în municipiul București.

În anii '80, conceptul de sistematizare a devenit parte componentă a planurilor anuale și cincinale. Planul național unic de dezvoltare economico-socială pe anul 1980 prevedea utilizarea cât mai rațională a terenurilor construibile ale localităților, „evitarea dezafectării și demolării de construcții existente, în special locuințe, precum și scoaterii unor terenuri din circuitul agricol sau forestier, reducerea cheltuielilor pentru rețelele edilitare“[47]. Ulterior, aceste dispoziții au fost reluate în planul pe anul 1981, dar și în planul cincinal 1981-1985[48].

Legea Planului național unic de dezvoltare economico-socială a R.S.R. pe anul 1985[49] sublinia necesitatea realizării Programului național de sistematizare a teritoriului și localităților urbane și rurale. Astfel, trebuiau depuse toate eforturile pentru atingerea obiectivelor generale: utilizarea eficientă a terenurilor, diminuarea la minimum posibil a perimetrelor construibile și a suprafețelor deja construite, regruparea gospodăriilor

---

[45] Numeroase Decrete Prezidențiale și ale Consiliului de Stat, nepublicate în Buletinul Oficial al R.S.R., au aprobat măsuri pentru acțiunea de reconstrucție a Centrului civic al municipiului București. O serie de astfel de documente au fost declasificate conform Hotărârii de Guvern nr. 517/2009, publicată în „Monitorul Oficial al României“, anul 177 (XXI), nr. 424 bis, partea I, 22 iunie 2009.

[46] B.O., anul XIII, nr. 142-143, partea I, 31 decembrie 1977, pp. 20-26.

[47] *Ibidem*, anul XV, nr. 101, partea I, 18 decembrie 1979, p. 1-4. Vezi art. 3 b) din Hotărârea Camerei Legislative a Consiliilor Populare privind aprobarea proiectului Planului național unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România, în profil teritorial, pe anul 1980.

[48] *Ibidem*, anul XVI, nr. 87, partea I, 21 octombrie 1980, pp. 1-4; și *Ibidem*, anul XVII, nr. 46, 9 iulie 1981, pp. 1-4.

[49] *Ibidem*, anul XX, nr. 91, partea I, 21 decembrie 1984, p. 10.

dispersate. De asemenea, planul anual pe 1987 aprobat de Camera Legislativă a Consiliilor Populare cuprindea prevederi ale Programului național de sistematizare: restrângerea perimetrelor construibile; promovarea „tradițiilor locale" în arhitectură; îndeplinirea cu strictețe a legii nr. 58/1974 în proiectarea și realizarea tuturor investițiilor[50].

În cadrul unei Plenare a Comitetului Central al P.C.R. din iunie 1986 au fost stabilite noi măsuri pentru dimensionare judicioasă a localităților urbane și rurale, în funcție de mărime, numărul de locuitori, rolul și funcțiile economice. Toate aceste măsuri trebuiau să ducă până în anul 2000, atunci când urma să se încheie sistematizarea și organizarea localităților țării, la omogenizarea condițiilor de muncă și viață, dar și la creștere nivelului de trai[51].

Ținând cont de orientările de perspectivă ale dezvoltării economico-sociale, în perioada 1991 – 2000 trebuia finalizat procesul de organizare teritorială și de sistematizare a tuturor localităților țării[52]. Planul național de sistematizare a însemnat un grad ridicat de centralizare instituțională și decizională. Toate interesele individuale s-au subordonat interesului național, colectiv.

În Comunicatul cu privire la îndeplinirea Planului național unic de dezvoltare economico-socială a R.S.R. pe anul 1987,[53] se face referire la sistematizarea Capitalei, amintind astfel cele mai importante realizări edilitar-urbanistice, precum: noul tronson al magistralei a II-a a metroului, amenajarea Dâmboviței (sistematizarea cursului ce străbate orașul), pasaje denivelate (Băneasa, Victoriei, Mărășești, Lujerului, Unirii).

Așadar, acestea sunt principalele măsuri legislative și instituționale care au stat la baza intervențiilor majore din centrul Capitalei și nu numai. Pentru punerea în practică a tuturor directivelor, treptat, mecanismul avizării și aprobării oficiale a proiectelor a devenit extrem de centralizat și complicat. Procesul de restructurare a zonelor urbane a încetat în decembrie 1989, atunci când Consiliul Frontului Salvării Naționale a abrogat Legea nr. 58/1974 privind sistematizarea teritoriului și localităților urbane și rurale[54].

---

[50] *Ibidem*, anul XXII, nr. 76, partea I, 15 decembrie 1986, pp. 1-4

[51] *Ibidem*, anul XXII, nr. 38, partea I, 25 iunie 1986, pag. 1-3. Vezi pct. 5 din Hotărârea Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 23-24 iunie 1986

[52] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Cancelarie, dosar nr. 41/1984, f. 169.

[53] B.O., anul XXIV, nr. 8, partea III, 4 februarie 1988, pp. 2-6.

[54] „Monitorul Oficial al României", anul I, partea I, nr. 4, 27 decembrie 1989, p. 1. De asemenea, prin Decretul-lege nr. 1/1989 privind abrogarea unor legi, decrete și alte acte normative, a fost anulat și Decretul nr. 56/1978 privind organizarea Comisiei centrale de partid și de stat pentru sistematizarea teritoriului și localităților urbane și rurale și a comisiilor locale de sistematizare.

III. Conservarea patrimoniului arhitectural

La începutul anilor '70 au fost discutate unele probleme legate de viitoarea dezvoltare a oraşului[55]. Intens dezbătută a fost chestiunea privitoare la încadrarea în structura urbană construită a noilor ansambluri, rezultate ca necesitate în dezvoltarea oraşului; asemenea soluţionări implicau stabilirea unor relaţii corecte de funcţionalitate şi înfăţişare între vechi şi nou[56].

Pe fondul preocupărilor pentru acţiunea de transformare a vechilor zone construite, specialiştii au analizat conceptele de reconstrucţie, renovare, restructurare şi modernizare. Aşadar, au fost luate în calcul mai multe alternative. Mai întâi era prevăzută demolarea şi reconstrucţia unor suprafeţe întinse; cu alte cuvinte, tot fondul vechi era înlocuit cu ansambluri noi. Apoi, era luată în considerare renovarea urbană a unor întregi arii construite şi nu numai restaurarea izolată a unor monumente. În al treilea rând, se stabilea restructurarea pe trei direcţii: păstrarea clădirilor utile; înlăturarea construcţiilor necorespunzătoare; noi construcţii-plombă integrate în peisajul construit tradiţional. În ultimul rând, a fost discutată varianta modernizării prin adaptarea localităţilor la traficul rutier în creştere şi dotarea clădirilor vechi cu instalaţii curente[57]. Mai târziu, deciziile politice au permis pentru Capitală (şi nu numai) aplicarea variantei demolare-reconstrucţie pe arii urbane întinse.

În 1973, s-a afirmat că zonele istorice reprezintă un spaţiu relativ restrâns din suprafaţa oraşelor, adică între 4 şi 8%. Costurile pentru reamenajarea şi modernizarea clădirilor de patrimoniu s-a apreciat între 20-40% din costul apartamentelor noi de aceeaşi categorie, în blocuri[58]. Astfel, „a apăra deci de o degradare progresivă aceste centre istorice, a le restaura fără a le lipsi de contextul lor de viaţă, a le ridica la nivelul cerinţelor crescânde ale maselor, care devin conştiente de aceste valori, apare ca o necesitate“[59].

Nevoia de a proteja patrimoniului arhitectonic urban tradiţional a fost enunţată în repetate rânduri. Interesul autorităţilor române pentru protejarea bunurilor naţionale s-a materializat prin Legea ocrotirii patrimoniului cultural naţional al Republicii Socialiste

[55] Au existat numere întregi ale revistei „Arhitectura“ dedicate – integral sau parţial – aspectelor teoretice şi metodologice ale renovării şi sistematizării oraşelor; a se vedea „Arhitectura“, anul XXII, nr. 3 (147), 1974, care tratează *Probleme actuale ale sistematizării.*

[56] Arh. Alexandru Sandu, *Pentru o înţelegere complexă, ştiinţifică a restructurării urbane: remodelare, restaurare, restructurare, renovare, reconstrucţie,* în „Arhitectura“, anul XXI, nr. 4 (143), 1973, pp. 4-9.

[57] Dr. Ioan Ciobotaru, *Reconstrucţie, renovare sau restructurare urbană?,* în „Arhitectura“, anul XXI, nr. 4 (143), 1973, pp. 60-62.

[58] Dr. Arh. Virgil Bilciurescu, *Unele probleme în legătură cu valorificarea zonelor istorice,* în „Arhitectura“, anul XXI, nr. 4 (143), 1973, p. 22.

[59] *Ibidem*, p. 23.

România[60]. Aceasta oferea garanții pentru protejarea și conservarea bunurilor culturale. Articolul 1 prevedea că patrimoniul cultural „se bucură de protecția statului, a întregii societăți". Monumentele istorice erau incluse în noțiunea de patrimoniu, la categoria „bunuri cu valoare artistică deosebită", în care figurau monumentele de arhitectură și artă plastică (art. 2a), precum și în categoria „bunuri cu valoare istorică și documentară deosebită" (art. 2b), în care apar și monumentele arheologice și memoriale. Astfel are loc o separare artificială a valorii artistice de cea istorică, întrucât în cazul monumentelor ele nu pot fi separate.

Pentru asigurarea conservării și valorificării bunurilor naționale s-au înființat Comisia Centrală de Stat a Patrimoniului Cultural Național, Direcția Patrimoniului Cultural Național (D.P.C.N.), precum și oficii pentru patrimoniul cultural național județene și al Capitalei (art. 9). La definirea cadrului juridic a contribuit și decizia Primăriei Municipiului București nr. 1173/31 august 1973, care îi obliga pe proiectanți să țină cont de sfaturile specialiștilor; aceasta interzicea demolarea construcțiilor fără avizul Muzeului de istorie și de artă al Municipiului București[61].

Atribuțiile și cadrul organizatoric al celor două organisme au fost stabilite prin decretul nr. 13[62] al Consiliului de Stat din 17 ianuarie 1975. Principala sarcină a Comisiei Centrale de Stat a Patrimoniului Cultural Național[63] era „coordonarea activității de evidență, ocrotire, conservare și valorificare a bunurilor" (art. 1 a). În timp ce Direcția Patrimoniului Cultural, aflată în subordinea Consiliului Culturii și Educației Socialiste, avea sarcina de a „participa la avizarea studiilor și proiectelor de sistematizare a localităților și teritoriului, de îmbunătățiri funciare și hidrotehnice, de amplasare a construcțiilor în vederea prevenirii distrugerii unor bunuri din patrimoniul cultural național" (art. 8 g). Acestea s-au format pe structura și activitatea unor instituții mai vechi: prima avea ca fundament Comisia Monumentelor Istorice și de Artă, iar cea de-a doua Direcția Monumentelor Istorice[64].

Consiliul Culturii și Educației Socialiste[65], organizat printr-un decret al Consiliului de Stat, funcționa ca „organ central de partid și de stat, sub conducerea nemijlocită a

---

[60] B.O., anul X, nr. 137, partea I, 2 noiembrie 1974, pp. 9-12. Legea nr. 63/1974 a fost adoptată de M.A.N. în ședința din 30 octombrie 1974.

[61] Daniel Barbu, Radu Ciuceanu, Octavian Roske, *Condiția monumentului sub regimul comunist (I)*, în „Arhivele totalitarismului", 1-2/2000, pp. 219-221.

[62] B.O., anul XI, nr. 15, partea I, 23 ianuarie 1975, pp.1-5.

[63] Această Comisie avea o secție pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice și de artă (art. 6b din Decretul Consiliului de Stat nr. 13/1975).

[64] Ioan Opriș, *Ocrotirea patrimoniului cultural: tradiții, destin, valoare*, Editura Meridiane, București, 1986, pp. 180-182. Comisia Monumentelor Istorice și de Artă fusese formată prin Decretul nr. 301/1971, în vederea conservării și valorificării monumentelor istorice și de artă; Direcția Monumentelor Istorice luase ființă în 1959 prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 781/1959.

[65] B.O., anul XIII, nr. 127, partea I, 28 noiembrie 1977, pp. 1-7. Decret nr. 442 al Consiliului de Stat privind organizarea și funcționarea Consiliului Culturii și Educației Socialiste, aprobat la 25 noiembrie 1977.

Comitetului Central al Partidului Comunist Român şi a Consiliului de Miniştri, în scopul de a asigura înfăptuirea politicii partidului şi statului în domeniul culturii şi educaţiei socialiste, de a conduce, îndruma şi controla în mod unitar întreaga activitate cultural-educativă ce se desfăşoară în Republica Socialistă România" (art. 1). Această lege a însemnat un moment de cotitură în politica de protejarea a monumentelor urbane, dar şi rurale, întrucât prevedea desfiinţarea Direcţiei Patrimoniului Cultural Naţional – autoritate competentă ce putea interveni împotriva distrugerii patrimoniului naţional – începând de la 1 decembrie 1977 (art. 25). A fost înlocuită de Comisia Centrală a Patrimoniului Cultural Naţional[66].

În acest fel, a fost stopată conservarea şi restaurarea arhitecturii la nivelul întregii ţări. Au mai existat iniţiative sporadice ale Bisericii Ortodoxe şi ale unor autorităţi civile. În perioada 1978-1987 au fost restaurate şi reparate 67 de monumente[67], în timp ce în doar doi ani (1974 şi 1976) Direcţia Patrimoniului Cultural Naţional a reuşit să restaureze 52 de monumente[68]. De asemenea, D.P.C.N. decisese – în 1976 – ca unele părţi din Calea Moşilor şi Calea Călăraşilor din Bucureşti să fie supuse unor intense acţiuni de restaurare pentru o mai bună păstrare în timp. Însă, după 1980 Calea Moşilor în mare parte – de la intersecţia cu Bulevardul Carol I şi până la Bucur Obor – a fost distrusă şi reconstruită cu ansambluri de locuinţe; au fost demolate mai multe imobile reprezentative pentru arhitectura urbană[69].

Noua structură avea un simplu rol consultativ, numai atunci când era vorba patrimoniul cultural. Mai exact, articolul 5 (partea B) arată că aceasta „asigură activitatea de avizare a lucrărilor de restaurare la monumentele istorice şi de artă" (punctul c), dar şi „avizează consultativ, potrivit legii, studiile şi proiectele de sistematizare a localităţilor şi teritoriului [...], de amplasare a construcţiilor, în vederea ocrotirii bunurilor de patrimoniu cultural naţional" (punctul d). Totodată, trebuia să elaboreze norme şi să coordoneze întreaga activitate de conservare, valorificare şi restaurare a bunurilor culturale (punctul b).

Pe lângă această schimbare majoră în domeniul legislaţiei patrimoniale, un alt document a indicat intenţia factorului politic de a reconstrui spaţiile urbane. Mai exact, un decret din mai 1981, care stabilea înregistrarea şi valorificarea materialelor ce proveneau din demolarea tuturor construcţiilor supuse lucrărilor de transformare sau reparare[70].

---

[66] Comisia Centrală a Patrimoniului Cultural Naţional se afla în subordinea Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste (a se vedea art. 18 din decretul 442/1977 al Consiliului de Stat).

[67] Totalul cuprinde şi reparaţiile, nu numai restaurările, făcute după seismul din 1977.

[68] Dinu C. Giurescu, *Distrugerea trecutului României*, trad. Anca D. Giurescu, Editura Museion, Bucureşti, 1994, p. 43; v. şi nota 10.

[69] *Ibidem*, p. 35.

[70] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 129/1981, ff. 2-6. Decretul Consiliului de Stat nr. 120/1981 privind unele măsuri pentru protejarea şi valorificarea materialelor, obiectelor sau a unor elemente componente rezultate din demolarea, transformarea sau repararea construcţiilor, precum şi pentru consemnarea documentară a unor zone, ansambluri şi clădiri,

Astfel, urmau să fie întocmite documentare cu ariile, străzile, grupurile de clădiri sau imobilele supuse demolării, cuprinzând imagini şi informaţii de natură socio-economică, istorică sau artistică[71]. În unele cazuri trebuiau să conţină planuri ale faţadelor, imagini ale unor detalii ornamentale, precum şi vederi generale ale imobilului sau ansamblului.

Aşadar, se poate afirma că legislaţia patrimonială şi-a păstrat, cel puţin până în 1977, caracterul de protecţie fie că era vorba de o reală recunoaştere a valorii monumentelor (în numele tradiţiei), fie era doar o referire la trecut pentru legitimarea regimului politic.

IV. Dualitatea discursului politic

La nivelul discursului oficial privind sistematizarea urbană, reflectat în hotărârile şi declaraţiile politice, se poate observa o dualitate în ceea ce priveşte protejarea patrimoniului urban. Dacă în prima parte a regimului Ceauşescu putem vorbi despre recunoaşterea şi valorificarea arhitecturii urbane, după producerea cutremurului din 4 martie 1977, odată cu regândirea întregii politici arhitectural-urbanistice, au fost reconstruite zone urbane întinse fără a mai ţine cont de importanţa istorică. Aşa-numitul „centru civic" al Bucureştiului s-a concretizat prin înlocuirea construcţiilor tradiţionale cu noi ansambluri (monumentale) de clădiri politico-administrative şi blocuri de locuinţe.

Încă de la jumătatea anilor '60 regimul politic şi-a manifestat intenţia protejării patrimoniului arhitectural existent, fapt ce poate fi observat la nivel declarativ. „În general, faţă de indicaţiile date de conducere, am evitat la maximum demolările şi le-am acceptat numai într-o măsură redusă şi când era vorba de implicaţii de asanare imediată. [...] În linii generale, am ocupat în interiorul oraşelor teritorii libere sau foarte slab construite – fie ca număr de apartamente, fie ca stare a fondului construit – şi am completat construcţia pe teritorii perimetrale"[72]. De asemenea, „în cadrul sistematizării municipiilor şi oraşelor se va acorda o atenţie deosebită zonelor centrale, monumentelor istorice şi de artă, elementelor valoroase ale cadrului natural"[73].

---

conţine anexa nr. 1. Articolul 3 preciza „Consiliile populare vor lua măsuri pentru consemnarea situaţiei existente a zonelor, străzilor, grupurilor de clădiri sau, după caz, clădirilor supuse demolării, transformării sau reparării – prin întocmirea unor docmentare cuprinzând imagini şi date cu caracter arhitectural, social-economic, demografic, istoric, artistic etc."

[71] Pe lângă Comitetele executive ale consiliilor populare judeţene şi al municipiului Bucureşti se înfiinţau comisii speciale care trebuiau să îndrume şi să controleze aceste activităţi.

[72] A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri 1866-1977, partea structurală Consiliul de Miniştri 1945-1977, dosar nr. 46/1966, f. 13. Pentru acest punct de vedere, a se vedea afirmaţiile arhitectului Gustav Gusti prezentate la şedinţa de lucru cu membrii Comitetului de Stat pentru Construcţii, Arhitectură şi Sistematizare privind problema stabilirii densităţii în cadrul cartierelor de locuit şi problema sistematizării (17 martie 1966).

[73] *Ibidem*, fond C.C. al P.C.R., secţia Cancelarie, dosar nr. 70/1972, f. 42.

Comitetului Central al Partidului Comunist Român şi a Consiliului de Miniştri, în scopul de a asigura înfăptuirea politicii partidului şi statului în domeniul culturii şi educaţiei socialiste, de a conduce, îndruma şi controla în mod unitar întreaga activitate cultural-educativă ce se desfăşoară în Republica Socialistă România" (art. 1). Această lege a însemnat un moment de cotitură în politica de protejarea a monumentelor urbane, dar şi rurale, întrucât prevedea desfiinţarea Direcţiei Patrimoniului Cultural Naţional – autoritate competentă ce putea interveni împotriva distrugerii patrimoniului naţional – începând de la 1 decembrie 1977 (art. 25). A fost înlocuită de Comisia Centrală a Patrimoniului Cultural Naţional[66].

În acest fel, a fost stopată conservarea şi restaurarea arhitecturii la nivelul întregii ţări. Au mai existat iniţiative sporadice ale Bisericii Ortodoxe şi ale unor autorităţi civile. În perioada 1978-1987 au fost restaurate şi reparate 67 de monumente[67], în timp ce în doar doi ani (1974 şi 1976) Direcţia Patrimoniului Cultural Naţional a reuşit să restaureze 52 de monumente[68]. De asemenea, D.P.C.N. decisese – în 1976 – ca unele părţi din Calea Moşilor şi Calea Călăraşilor din Bucureşti să fie supuse unor intense acţiuni de restaurare pentru o mai bună păstrare în timp. Însă, după 1980 Calea Moşilor în mare parte – de la intersecţia cu Bulevardul Carol I şi până la Bucur Obor – a fost distrusă şi reconstruită cu ansambluri de locuinţe; au fost demolate mai multe imobile reprezentative pentru arhitectura urbană[69].

Noua structură avea un simplu rol consultativ, numai atunci când era vorba patrimoniul cultural. Mai exact, articolul 5 (partea B) arată că aceasta „asigură activitatea de avizare a lucrărilor de restaurare la monumentele istorice şi de artă" (punctul c), dar şi „avizează consultativ, potrivit legii, studiile şi proiectele de sistematizare a localităţilor şi teritoriului [...], de amplasare a construcţiilor, în vederea ocrotirii bunurilor de patrimoniu cultural naţional" (punctul d). Totodată, trebuia să elaboreze norme şi să coordoneze întreaga activitate de conservare, valorificare şi restaurare a bunurilor culturale (punctul b).

Pe lângă această schimbare majoră în domeniul legislaţiei patrimoniale, un alt document a indicat intenţia factorului politic de a reconstrui spaţiile urbane. Mai exact, un decret din mai 1981, care stabilea înregistrarea şi valorificarea materialelor ce proveneau din demolarea tuturor construcţiilor supuse lucrărilor de transformare sau reparare[70].

---

[66] Comisia Centrală a Patrimoniului Cultural Naţional se afla în subordinea Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste (a se vedea art. 18 din decretul 442/1977 al Consiliului de Stat).

[67] Totalul cuprinde şi reparaţiile, nu numai restaurările, făcute după seismul din 1977.

[68] Dinu C. Giurescu, *Distrugerea trecutului României*, trad. Anca D. Giurescu, Editura Museion, Bucureşti, 1994, p. 43; v. şi nota 10.

[69] *Ibidem*, p. 35.

[70] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 129/1981, ff. 2-6. Decretul Consiliului de Stat nr. 120/1981 privind unele măsuri pentru protejarea şi valorificarea materialelor, obiectelor sau a unor elemente componente rezultate din demolarea, transformarea sau repararea construcţiilor, precum şi pentru consemnarea documentară a unor zone, ansambluri şi clădiri,

Astfel, urmau să fie întocmite documentare cu ariile, străzile, grupurile de clădiri sau imobilele supuse demolării, cuprinzând imagini şi informaţii de natură socio-economică, istorică sau artistică[71]. În unele cazuri trebuiau să conţină planuri ale faţadelor, imagini ale unor detalii ornamentale, precum şi vederi generale ale imobilului sau ansamblului.

Aşadar, se poate afirma că legislaţia patrimonială şi-a păstrat, cel puţin până în 1977, caracterul de protecţie fie că era vorba de o reală recunoaştere a valorii monumentelor (în numele tradiţiei), fie era doar o referire la trecut pentru legitimarea regimului politic.

IV. Dualitatea discursului politic

La nivelul discursului oficial privind sistematizarea urbană, reflectat în hotărârile şi declaraţiile politice, se poate observa o dualitate în ceea ce priveşte protejarea patrimoniului urban. Dacă în prima parte a regimului Ceauşescu putem vorbi despre recunoaşterea şi valorificarea arhitecturii urbane, după producerea cutremurului din 4 martie 1977, odată cu regândirea întregii politici arhitectural-urbanistice, au fost reconstruite zone urbane întinse fără a mai ţine cont de importanţa istorică. Aşa-numitul „centru civic“ al Bucureştiului s-a concretizat prin înlocuirea construcţiilor tradiţionale cu noi ansambluri (monumentale) de clădiri politico-administrative şi blocuri de locuinţe.

Încă de la jumătatea anilor ’60 regimul politic şi-a manifestat intenţia protejării patrimoniului arhitectural existent, fapt ce poate fi observat la nivel declarativ. „În general, faţă de indicaţiile date de conducere, am evitat la maximum demolările şi le-am acceptat numai într-o măsură redusă şi când era vorba de implicaţii de asanare imediată. [...] În linii generale, am ocupat în interiorul oraşelor teritorii libere sau foarte slab construite – fie ca număr de apartamente, fie ca stare a fondului construit – şi am completat construcţia pe teritorii perimetrale“[72]. De asemenea, „în cadrul sistematizării municipiilor şi oraşelor se va acorda o atenţie deosebită zonelor centrale, monumentelor istorice şi de artă, elementelor valoroase ale cadrului natural“[73].

---

conţine anexa nr. 1. Articolul 3 preciza „Consiliile populare vor lua măsuri pentru consemnarea situaţiei existente a zonelor, străzilor, grupurilor de clădiri sau, după caz, clădirilor supuse demolării, transformării sau reparării – prin întocmirea unor docmentare cuprinzând imagini şi date cu caracter arhitectural, social-economic, demografic, istoric, artistic etc.“

[71] Pe lângă Comitetele executive ale consiliilor populare judeţene şi al municipiului Bucureşti se înfiinţau comisii speciale care trebuiau să îndrume şi să controleze aceste activităţi.

[72] A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri 1866-1977, partea structurală Consiliul de Miniştri 1945-1977, dosar nr. 46/1966, f. 13. Pentru acest punct de vedere, a se vedea afirmaţiile arhitectului Gustav Gusti prezentate la şedinţa de lucru cu membrii Comitetului de Stat pentru Construcţii, Arhitectură şi Sistematizare privind problema stabilirii densităţii în cadrul cartierelor de locuit şi problema sistematizării (17 martie 1966).

[73] *Ibidem*, fond C.C. al P.C.R., secţia Cancelarie, dosar nr. 70/1972, f. 42.

În cadrul unei şedinţe a Comitetului Central al P.C.R. din anul 1975, se hotăra ca „pe primul plan al preocupărilor arhitecţilor şi proiectanţilor bucureşteni trebuie să stea păstrarea specificului oraşului, aşa cum s-a dezvoltat în decursul vremii, folosirea la maximum a tot ceea ce oferă construcţiile şi străzile actuale. Această realitate trebuie să conducă la o concepţie unitară, care să aibă în vedere analizarea stradă cu stradă, casă cu casă, pentru folosirea a ceea ce există în prezent bun şi valoros din punct de vedere constructiv şi edilitar, evitându-se la maximum posibil demolările, risipa de spaţiu şi modificarea arhitectonicii tradiţionale a oraşului“[74]. Respectarea acestor idei privind protejarea patrimoniului arhitectural prefigurau o dezvoltarea raţională a oraşului.

Referindu-se la Capitală, preşedintele ţării evidenţia nevoia ca „tot ceea ce se va construi de acum înainte să completeze şi să armonizeze actualul perimetru al oraşului, să asigure armonizarea construcţiilor viitoare cu cele existente, să conducă la sistematizarea raţională a întregului municipiu Bucureşti“[75]. Mai mult, în momentul modernizării unor artere de circulaţie – Călăraşi, Şoseaua Iancului, Dudeşti – se preciza clar că trebuie conservate „vechile construcţii, tot ceea ce este bun şi valoros, evitându-se demolările nejustificate, risipa de spaţiu şi monotonia arhitecturală“[76]. Totul era înfăptuit în numele progresului şi al bunăstării materiale: „tot ceea ce realizăm – locuinţe, străzi, parcuri – face parte din avuţia societăţii noastre, este menit să asigure un nivel superior de viaţă şi de muncă! De toate acestea trebuie să ne ocupăm“[77].

Cutremurul din 4 martie 1977. Ca urmare a producerii cutremurului din 4 martie 1977[78], mediul construit al Capitalei a fost grav afectat. În total, au fost avariate peste 130 de blocuri de locuinţe, iar alte 32 s-au prăbuşit, printre care şi imobilul cu cofetăria Scala (la colţul bd. N. Bălcescu cu strada C.A. Rosetti); fostul bloc Wilson (la intersecţia bd. Magheru cu strada Oneşti); cofetăria Casata (bd. Magheru cu strada Nikos Beloiannis); imobilul cu restaurantul Grădiniţa; blocul Belvedere (pe strada Brezoianu); imobilul cu cofetăria Nestor (vizavi de Athénée Palace)[79]. Chiar dacă au rezistat mai bine şocului, au existat şi blocuri construite recent, în anii '60–'70, care s-au prăbuşit. Cele

---

[74] „Scânteia", anul XLIV, nr. 10 112, 25 februarie 1975, p. 1. Comunicatul şedinţei de lucru dintre N. Ceauşescu şi arhitecţi/urbanişti de la sediul C.C. al P.C.R. din 24 februarie 1975.

[75] *Ibidem.*

[76] *Ibidem*, nr. 10 113, 26 februarie 1975, p. 3.

[77] Nicolae Ceauşescu, *Tineretul – viitorul naţiunii noastre socialiste*, Editura Politică, Bucureşti, 1980, p. 46. Cuvântare din 15 septembrie 1976.

[78] Seismul cu magnitudinea de 7,2 grade pe scara Richter, a avut loc în jurul orelor 21 şi 22 de minute şi a durat circa 50 de secunde. Intensitatea lui s-a înregistrat atât pe verticală cât şi pe orizontală, în direcţia nord-sud şi est-vest (epicentrul a fost în zona Vrancea, la o adâncime de circa 110 km).

[79] Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, ediţia a III-a, Editura Vremea, Bucureşti, 2009, pp. 460-461.

mai multe au căzut din cauza încălcării normelor de proiectare şi construcţie: abateri de la proiect, nerespectarea reţetelor la betoane, lucrări nerealizate conform standardelor[80].

La nivelul întregii ţări, pierderile umane s-au ridicat la 1 570 morţi şi 11 300 răniţi[81]. Daunele cele mai mari s-au produs în Capitală. Sub dărâmături au pierit Al. Ivasiuc, Toma Caragiu, A.E. Baconsky, Mihai Gafiţa, Doina Badea, Ion Vintilă, N. Vătămanu, Veronica Porumbacu, Al. Bocăneţ. Mai mult, într-o estimare a Băncii Mondiale se apreciază că pagubele materiale suferite de România s-au ridicat la peste 2 miliarde de dolari, plus încă atâta pentru amortizarea urmărilor pe termen lung[82].

Întrucât în perioada 2–4 martie 1977, Nicolae şi Elena Ceauşescu au efectuat o vizită oficială în Republica Federală Nigeria, autorităţile române nu au dat publicităţii nici-un comunicat referitor la evenimentul petrecut până la revenirea în ţară a cuplului prezidenţial.

În vederea eliminării urmărilor cutremurului, Nicolae Ceauşescu, în calitate de comandant suprem al Forţelor Armate „instituie starea de necesitate pe întreg teritoriul Republicii Socialiste România“[83]. Această stare încetează pe 10 martie[84], cu excepţia municipiului Bucureşti, precum şi a unităţilor sistemului de telecomunicaţii şi a Radioteleviziunii, unde a încetat la 15 martie[85].

Prăbuşirea unor imobile mari a constituit factorul determinant care a dus la regândirea întregului plan urbanistic. În plan tehnic, construcţiile ridicate după seism au beneficiat de o serie de norme antiseismice. În plan politic, se prefigurează concepţia reconstrucţiei perimetrului central al Capitalei, fapt ce a însemnat demolarea clădirilor vechi şi edificarea unui nou ansamblu arhitectonic[86]. Aşadar, anul 1977 trebuie văzut ca un moment de răscruce în politica urbană românească[87].

---

[80] Cristian Lascu, *Cutremurul cel Mare*, în „National Geographic“, ediţia română, august 2005, pp. 22-29.

[81] *Durere şi eroism. După zguduitoarea noapte din 4 martie 1977*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1980, p. 278.

[82] Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx: o introducere în istoria comunismului românesc*, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2007, ediţia a II-a, pp. 469-470; v. şi nota 660.

[83] A.N.I.C., fond Decrete prezidenţiale, dosar nr. 73/1977, f. 1. Decretul prezidenţial nr. 58/ 1977 (art. 1).

[84] *Ibidem*, dosar nr. 74/1977, f 1. Decretul prezidenţial nr. 59/1977 (art. 1).

[85] *Ibidem*, dosar nr. 75/1977, f. 1.Decretul prezidenţial nr. 60/1977 (art. 1).

[86] Emil Colceru, *Influenţa politicului în demersul arhitectural bucureştean al perioadei comuniste. De la „Casa Scânteii“ la „Casa Poporului“*, în „Historia“, anul VII, nr. 65, mai 2007, p. 53.

[87] Această interpretare apare în majoritatea textelor care tratează chestiunea sistematizării municipiului Bucureşti. De asemenea, o serie de documente din arhiva Radio Europa Liberă subliniază că această idee a existat din momentul lansării proiectului urbanistic; în acest sens, a se vedea Maria Raluca Popa, *Understanding the urban past: the transformation of Bucharest in the late Socialist period*, în „Testimonies of the City: identity, community and change in a contemporary urban world“ (Historical urban studies), Richard Rodger, Joanna Herbert (editori), ed. Ashgate Publishing Limited, Aldershot, 2007, p. 162.

La scurt timp după seismul din 1977, în lungul şir de şedinţe pe tema reconstrucţiei urbane, tonul declaraţiilor conducerii superioare s-a radicalizat. Au fost prezentate o serie de idei noi care se distanţau de „vechea" gândire urbanistică şi arhitecturală. În acest context, preşedintele ţării şi-a exprimat intenţia realizării unui nou centru civic. Astfel, în Şedinţa Comitetului Politic Executiv (C.P.Ex.) al C.C. al P.C.R. – din 10 martie 1977 – acesta afirmă „o să mai discutăm despre aceasta, dar am vrut să o spun acum aici, ca să nu aflaţi după aceea; mă refer la faptul că ne gândim să găsim un loc şi să trecem în perspectivă să construim un nou sediu politico-adiminstrativ [...] să vedem unde să facem un centru care să devină şi un centru mai bine sistematizat, mai modern, unde să facem în viitor şi mitinguri, adică să devină un centru politico-administrativ [...] să vedem unde o să-l facem. Sau în Piaţa Victoriei sau pe Plevnei, unde a fost hipodromul [...]. Aceasta presupune nişte preocupări, nişte sistematizări"[88]. În continuare, adăuga „tot acolo [Calea Plevnei] să facem şi biblioteca şi tot. Să facem un centru politic-cultural. Cam aşa ne gândim"[89]. Toţi participanţii la şedinţă au fost fireşte de acord cu proiectul propus de către Nicolae Ceauşescu.

Opinii interesante cu privire la viitoarea sistematizare şi dezvoltare a Capitalei au fost discutate în cadrul şedinţelor de partid din lunile martie-aprilie 1977. Au fost prezentate multe dintre ideile de proiectare ale Centrului civic, care trebuia să fie „un centru modern ca sistematizare, modern ca arhitectură, dar stil românesc, cu o arhitectură românească, şi interioară şi exterioară"[90]. Propunerea lui Ceauşescu pentru realizarea noului ansamblu este interesantă: „să nu ne legăm că trebuie demolate clădiri, ci trebuie făcută o sistematizare, ca să spun aşa, ca şi cum nu ar fi nimic, ca şi cum aţi lucra pe o zonă liberă".[91]

Proiectul Centrului civic are, pe lângă componenta arhitectural-stilistică şi o componentă ideologică pe care N. Ceauşescu o subliniază cu diverse ocazii. În cadrul noului ansamblu era necesară îmbinarea stilului naţional cu viziunea socialistă modernă[92]. Noile construcţii trebuiau să fie realizate „într-o arhitectură mai bună, nu vreau să spun modernă, ca să nu fiu înţeles că trebuie să mergem la arhitectura actuală cubistă, mă gândesc la o arhitectură care să îmbine şi arhitectura românească, nu numai cea veche, ci şi elemente noi ale arhitecturii, sigur, folosind elemente moderne de construcţie şi ale arhitecturii, cu o îmbinare însă cât mai strâns legată de arhitectura românească, în aşa fel

---

[88] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secţia Cancelarie, dosar nr. 28/1977, ff. 12-13.

[89] *Ibidem*, f. 13.

[90] *Ibidem*, secţia Economică, dosar nr. 41/1977, f. 3. Şedinţa de lucru ţinută de N. Ceauşescu cu arhitecţi şi ingineri constructori în care s-au discutat unele probleme legate de sistematizarea Capitalei (22 martie 1977).

[91] *Ibidem*, f. 3.

[92] Angelo Mitchievici, *Biografia unei secunde: 4 martie 1977 şi Mitul Marelui Arhitect – Nicolae Ceauşescu, eroul fondator*, în *Comunism şi represiune în România: istoria tematică a unui fratricid naţional*, R. Cesereanu (coord.), Editura Polirom, Iaşi, 2006, p. 235. De-a lungul întregii perioade comuniste, în special în timpul regimului condus de Nicolae Ceauşescu, naţionalismul a reprezentat principala ideologie politică legitimatoare.

încât pe câteva artere principale şi în câteva zone pe care vrem să le dezvoltăm în mod deosebit să punem, dacă se poate spune aşa, construcţiile pe o bază şi pe o arhitectură deosebită de cea pe care o facem astăzi şi pe care am făcut-o în cartierele acestea noi"[93], preciza Ceauşescu.

Preşedintele ţării a lansat un punct de vedere radical în ceea ce priveşte modernizarea oraşului: „să ştiţi că dacă demolăm tot Bucureştiul, va fi frumos"[94]. Aşadar, se anunţau schimbări profunde pentru structura urbană a Capitalei, dar care au fost realizate parţial până la prăbuşirea regimului comunist.

În cadrul discuţiilor oficiale cu ambasadorul Uniunii Sovietice la Bucureşti, V.I. Drozdenko (din 6 aprilie 1977), Ceauşescu îl anunţa pe acesta despre proiectul său de reconstrucţie a Capitalei şi de creare a unui centru nou. Pe aceste subiect, discuţia exactă a fost următoarea:

– N. Ceauşescu: „Noi vrem acum să facem o sistematizare generală. Vrem să facem şi un centru politico-administrativ, inclusiv sediul partidului."

– V.I. Drozdenko: „Lângă Piaţa Victoriei?"

– N. Ceauşescu: „Nu, pe dealul Arsenalului, lângă Stadionul Republicii. De fapt acolo este şi centrul Bucureştiului"[95].

Chestiunea noului plan urbanistic a fost discutată întâia dată – în public – la Conferinţa de lucru a Comitetului Central al P.C.R. din 22 martie 1977[96]. Atunci „s-a indicat să se treacă la edificarea în Capitală a unui nou centru politico-administrativ al ţării, la reconstrucţia unora dintre principalele artere ale Bucureştiului, precum şi la realizarea unui număr de importante edificii social-culturale şi monumente de artă, care să confere capitalei calităţi şi valori urbanistice şi arhitecturale superioare. Toate acestea urmează să fie construite pe baza unei concepţii noi [...] astfel încât să se realizeze un stil specific, original"[97]. Aşadar, toată acţiunea de eliminare a efectelor dezastrului natural s-a transformat într-o adevărată campanie de publicitate şi de propagandă pentru a evidenţia meritele conducerii superioare a partidului-stat.

Cu ocazia unor vizite de lucru (25 şi 30 martie), preşedintele ţării a analizat, împreună cu specialiştii, modalităţile ce trebuiau să elimine efectele cutremurului şi să asigure

---

[93] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secţia Economică, dosar nr. 41/1977, f. 2.

[94] *Ibidem*, secţia Cancelarie, dosar nr. 42/1977, f. 2. Opinie exprimată în şedinţa C.P.Ex., din 30 martie 1977.

[95] *Ibidem*, dosar nr. 48/1977, f. 35.

[96] Consfătuire de lucru dedicată discutării problemelor legate de reconstrucţia, sistematizarea şi modernizarea Capitalei, la care au participat arhitecţi şi ingineri constructori. În perioada 5-31 martie 1977 au loc o serie de şedinţe ale Comitetului Politic Executiv al C.C al P.C.R., care au avut ca temă reconstrucţia. În cadrul unei întâlniri cu Ceauşescu, specialiştii i-au prezentat acestuia Dealul Arsenalului ca fiind cel mai sigur loc din Bucureşti. Încă din anii '30, se pare că Dealul Spirii a fost vizat pentru construirea unui palat administrativ, întrucât era în centrul oraşului şi avea un sol stabil pentru fundarea unor clădiri; a se vedea Andrei Pandele, *Casa Poporului. Un sfârşit în marmură*, Editura Compania, Bucureşti, 2009, pp. 8-9.

[97] „Scânteia", anul XLVI, nr. 10 758, 23 martie 1977, p. 1.

modernizarea ulterioară a Capitalei. În vederea sistematizării centrului oraşului, pe lângă demolarea clădirilor avariate de seism, se mai propunea eliminarea unor „construcţii vechi, inestetice, care nu asigură condiţii corespunzătoare de locuit“[98]. Ţinând cont de hotărârile C.P.Ex., planul general de sistematizare al oraşului trebuia actualizat, urmând „să i se aducă unele îmbunătăţiri, astfel ca refacerea imobilelor distruse să se încadreze într-o concepţie arhitecturală şi urbanistică nouă, modernă“[99]. Aşadar, intenţiile lui Ceauşescu încep să fie expuse evident în presa centrală.

Una dintre faţetele mitice ale Conducătorului „multifacial“[100] care apare în lucrările encomiastice la adresa lui Ceauşescu este cea de constructor/ctitor/arhitect[101] al unei noi ţări. Aceste reprezentări omniprezente îi atribuie rolul unui fondator. În acest sens, o lucrare din seria producţiilor omagiale este intitulată „Arhitect şi constructor de ţară, omagiu tovarăşului Nicolae Ceauşescu“[102].

Proiectul noului centru politico-administrativ presupunea realizarea un complex de clădiri administrative, de dotări social-culturale, de ansambluri de locuinţe, precum şi crearea unor noi mari artere în partea centrală a oraşului. Prin amploarea şi calitatea sa, urma să fie cea mai importantă lucrare „de sistematizare, construcţie şi arhitectură, realizată pe teritoriul României“[103]. Această reconstrucţie avea să modifice radical din punct de vedere edilitar, dar şi urbanistic zona centrală.

„Perspectivele dezvoltării economico-sociale şi urbanistice impetuoase ale municipiului Bucureşti şi a întregii ţări în 1985 şi în cincinalul viitor sunt o expresie elocventă a grijii permanente manifestate de secretarul general al partidului pentru edificarea unei capitale moderne, înfloritoare, demne de epoca luminoasă ce o trăim şi pe care cu îndreptăţită mândrie o numim «Epoca Ceauşescu»“[104], spunea într-o şedinţă Gheorghe

---

[98] *Tovarăşul Nicolae Ceauşescu a analizat, împreună cu specialiştii, probleme ale reconstrucţiei, sistematizării şi modernizării unor zone centrale ale Capitalei*, în „Scânteia“, anul XLVI, nr. 10761, 26 martie 1977, p. 1; şi *Tovarăşul Nicolae Ceauşescu a făcut ieri o nouă vizită de lucru pe şantierele reconstrucţiei din zona centrală a Capitalei*, în „Scânteia“, anul XLVI, nr. 10765, 31 martie 1977, p. 1.

[99] *Ibidem*, nr. 10 763, 29 martie 1977, p. 2.

[100] Sintagmă lansată de istoricul Adrian Cioroianu.

[101] Adrian Cioroianu, *Ce Ceauşescu qui hante les Roumains: Le mythe, les représentations et le culte du Dirigeant dans la Roumanie communiste*, Curtea Veche & L'Agence Universitaire de la Francophonie, Bucureşti, 2004, pp. 182-183.

[102] *Arhitect şi constructor de ţară, omagiu tovarăşului Nicolae Ceauşescu*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987.

[103] *Probleme ale dezvoltării prezente şi de perspectivă a Capitalei*, în „Arhitectura“, anul XVIII, 1-2 (182-183, serie nouă), 1980, pp. 12-16; convorbire cu dr. arh. Alexandru Budişteanu. Interviu realizat de studenţii-arhitecţi Andrei Feraru şi Mihai Popescu.

[104] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secţia Cancelarie, dosar nr. 41/1984, f. 54. Stenograma şedinţei Plenare a C.C. al P.C.R. (27 iunie 1984).

Pană, primarul Capitalei[105]. Aşadar, se poate observa tonul laudativ la adresa secretarului general. Prin atenţia acordată, întreaga ţară trebuia să cunoască o modernizare, în timp ce Bucureştiul trebuia să devină un oraş complet transformat.

Tot oraşul era vizat de transformarea radicală. În şedinţa Biroului Comitetului Municipal de Partid Bucureşti (19 decembrie 1985), Ceauşescu afirma: „trebuie să vedem toate cartierele [...] inclusiv centrul politico-administrativ, unde trebuie să concentrăm forţele [...] încât în anul 1987 să încheiem tot sistemul de construcţii“[106].

În viziunea lui Ceauşescu modernizarea urbană trebuia să reflecte nu numai schimbările economice şi politice, dar şi pe cele sociale: „trebuie să finalizăm reconstrucţia generală a capitalei, planificarea oraşului, a sistemului de străzi, pentru ca în 1985 capitala să devină un oraş socialist modern, valoros al epocii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, care va fi mândria întregului nostru popor“[107]. În 1985, secretarul general al P.C.R. a anunţat oficial că în 1990, circa 90-95% din populaţia oraşului Bucureşti va locui în blocuri noi. Capitala era modelul de urmat de către celelalte localităţi urbane[108].

Într-o cuvântare din februarie 1987, N. Ceauşescu afirma că „s-a acordat atenţia corespunzătoare dezvoltării din punct de vedere edilitar-social a patriei noastre. Am realizat aproape o reconstrucţie generală a oraşelor ţării. Nu există oraş unde cea mai mare parte a locuinţelor să nu fi fost construită în ultimii 20-25 de ani şi care să nu asigure condiţii bune de locuit tuturor oamenilor muncii. Şi, cu atât mai mult, avem câteva judeţe care ne-au solicitat în acest an să le reducem numărul de apartamente, deoarece nu mai au nevoie de locuinţe“[109].

Cu puţin timp înainte de prăbuşirea regimului comunist (aprilie 1989), N. Ceauşescu face o sinteză a celor mai importante proiecte realizate în perioada 1981-1989, incluzând centrul civic, care au dus la modificarea din punct de vedere edilitar, dar şi urbanistic a Capitalei: „s-a realizat metroul în Bucureşti, care în acest an va avea o lungime de 60 km. S-a amenajat râul Dâmboviţa şi s-au înfăptuit marile lucrări de modernizare şi sistematizare a Capitalei, printre care şi noul centru politico-administrativ“[110].

---

[105] În perioada 1976-1989, la conducerea Consiliului Popular al municipiului Bucureşti s-au aflat următorii primari: Ion Dincă (1976-1980), Gheorghe Pană (1981-1985), Constantin Olteanu (1986-1988), Radu Constantin (1988) şi Barbu Petrescu (1989).

[106] Constantin Olteanu, *File din istoria Bucureştilor. Însemnările unui primar general*, Editura Aldo Press, Bucureşti, 2004, p. 18.

[107] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desăvârşirii construcţiei socialiste. Rapoarte, cuvântări, interviuri, articole*, vol. 14, Editura Meridiane, Bucureşti, 1977, p. 55.

[108] „Scânteia“, anul LV, nr. 13 391, 12 septembrie 1985, pp. 1-3; v. şi Dinu C. Giurescu, Distrugerea *op. cit.*, p. 13.

[109] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secţia Organizatorică, dosar nr. 13/1987, f. 5.

[110] *Ibidem*, secţia Cancelarie, dosar nr. 24/1989, f. 106. Stenograma şedinţei Plenare a C.C. al P.C.R. (12-14 aprilie 1989).

V. Proiectul centrului politico-administrativ

Din indicaţia preşedintelui ţării, în anul 1977 a fost iniţiată competiţia pentru planificarea noului centru civic. Uniunea Arhitecţilor din România a desemnat mai multe colective de arhitecţi de mare reputaţie – profesori din Institutul de Arhitectură şi mari institute din ţară – pentru elaborarea unui studiu de sistematizare pentru arealul dintre Piaţa Unirii şi Dealul Spirii. Cu toate că în acest demers s-au implicat o serie de nume influente în arhitectura românească, au fost şi câţiva arhitecţi care au declinat invitaţia de participare. De exemplu, profesorul Mircea Alifanti era de părere că „nimeni nu poate face o arhitectură de calitate sub *el* [Ceauşescu]"[111], ori arhitectul Şerban Popescu-Criveanu care ar fi declarat că: „Io lu' ăsta [Ceauşescu] nu-i fac palat"[112].

Acest „centru politico-administrativ al României" trebuia să fie construit pe platoul Arsenalului, urmând să cuprindă, în principal, sediile Comitetului Central, Guvernului, Consiliului de Stat, Uniunii Tineretului Comunist şi altor instituţii; toate într-o clădire de bază, centrală. Erau propuse spre construire sedii ale ministerelor, o bibliotecă centrală, precum şi o nouă stradă numită Calea Victoriei Socialismului. Mai mult, trebuia creată o piaţă mare, semirotundă cu o deschidere largă[113].

La început s-au format 17 echipe[114] care să se ocupe de schiţa noului centru. Acest plan consta în realizarea unor clădiri politico-administrative pe Dealul Spirii, cu un bulevard care făcea legătura între deal şi centrul oraşului. Toate variantele au fost prezentate prima dată în toamna lui 1977. Acestea arătau demersuri şi propuneri diferite; soluţii triumfaliste, simpliste sau sofisticate, dar toate erau supradimensionate. În această fază, proiectul bulevardului presupunea o axă care pornea din Dealul Arsenalului şi ducea către Piaţa Naţiunilor Unite de astăzi, pe malul râului Dâmboviţa[115]. După prezentare s-a indicat reducerea participanţilor.

A doua fază a studiului a însemnat o creştere a indicaţiilor date de Ceauşescu, îndeplinite de cei implicaţi în definitivarea proiectului: „[...] elementul hotărâtor, care decidea totul, al cărui cuvânt era lege şi care înclina balanţa tuturor deciziilor, indiferent

[111] Ana Maria Zahariade, *Arhitectura în proiectul comunist. România 1944-1989*, Editura Simetria, Bucureşti, 2011, p. 85; v. şi nota 141.

[112] Maria Raluca Popa, *op. cit.*, p. 167.

[113] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secţia Economică, dosar nr. 41/1977, ff. 3-4. Conform stenogramei şedinţei, lucrările de reconstrucţie trebuiau să înceapă în 1978 şi să fie finalizate în 1984. Uniunea Arhitecţilor a desemnat mai multe grupe de arhitecţi din Bucureşti, Iaşi şi Timişoara, coordonate de prof. Octav Doicescu, arh. Nicolae Porumbescu, arh. Ion Fackelman şi alţii, care au studiat zona cuprinsă între Piaţa Unirii şi Dealul Uranus.

[114] Informaţii oferite de lucrările de specialitate sau mărturiile ulterioare ale celor implicaţi referitoare la numărul grupurilor de arhitecţi înscrise în competiţie variază între 16-18 echipe formate iniţial.

[115] Maria Raluca Popa, *op.cit.*, p. 166. Această perspectivă iniţială era similară celei din planul Capitalei din 1935.

ce credeau unul sau toți ceilalți implicați în această activitate, era «Tovarășul» [Nicolae Ceaușescu]"[116]. Accentul a fost pus pe Dealul Arsenalului, iar sistematizarea ar fi urmat să se oprească la Piața Unirii, fără să se demoleze bunurile de patrimoniu. Primele variante păstrau intacte mănăstirea Mihai Vodă și Arhivele Naționale, în timp ce mănăstirea Antim și Spitalul Brâncovenesc erau integrate în noul peisaj urban[117].

Până la sfârşitul lui 1979, mai rămăseseră în concurs doar şase echipe: Cezar Lăzărescu[118], Puiu Săvescu, Nicolae Porumbescu, Nicolae Vlădescu, echipa Ancăi Petrescu[119] (de la început participase cu două sau trei variante) şi colectivul Constantin Iotzu-Octav Doicescu. Printre cei care renunțaseră se aflau arhitecți de seamă, precum Ascanio Damian şi Victor Aslan.

Totuşi, după ce această fază s-a terminat, nu a fost selectată o variantă, ci s-a cerut elaborarea unei noi soluții, comune, a tuturor colectivelor de arhitecți. În 1981, rămăseseră în activitate doar două colective: al Ancăi Petrescu şi al lui Cezar Lăzărescu. Au fost luate idei din ambele proiecte şi s-a realizat un singur plan, inclusiv bulevardul.

După aceea a urmat concursul pentru proiectarea ansamblurilor propriu-zise, unde Casa Republicii era componenta principală, plus altele: Calea Victoriei Socialismului, Biblioteca Națională, Ministerul Apărării Naționale şi sediile altor ministere, Opera Națională, Casa Ştiinței şi Tehnicii, săli de congrese, etc. Astfel, N. Ceauşescu a nominalizat colective pentru fiecare clădire. Cezar Lăzărescu a fost numit şef de proiect pentru Casa Poporului, în timp ce echipa Ancăi Petrescu era exclusă[120].

Puțin mai târziu, în şedința de expunere a proiectului lui C. Lăzărescu la Comitetul Central, în fața lui Ceauşescu, se pare că propunerea acestuia a fost foarte criticată. În acest context, a fost inițiat un nou concurs pentru Casa Poporului, unde Anca Petrescu s-a autopropus să participe. Aceasta din urmă a afirmat că întregul colectiv condus de ea nu putea „să stea de-o parte în fața acestei importante realizări", conform arh. Ion Mircea Enescu, martor la prezentare[121]. Concursul s-a desfăşurat între anii 1981-1982, iar soluția

[116] Alexandru Budișteanu, *Între istorie și judecata posterității*, Alexandru Budișteanu în dialog cu Flori Bălănescu, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2010, p. 144.

[117] Giuseppe Cinà, *Bucureşti, de la sat la metropolă: identitate urbană şi noi tendințe/Bucharest, from village to metropolis: urban identity and new tendencies*, Editura Capitel, Bucureşti, 2010, p. 241.

[118] Cezar Lăzărescu (1923-1986) rector al Institutului de Arhitectură Ion Mincu (1971-1980) şi preşedintele Uniunii Arhitecților din România.

[119] Anca Petrescu a absolvit Institutul de Arhitectură Ion Mincu în 1973, cu un proiect de diplomă despre implantarea unui centru de conferințe pe dealul Arsenalului. Apoi, a mai lucrat la o întreprindere de administaţie locativă.

[120] Anca Petrescu, *Construirea Casei Poporului – un efort național enorm și creativ*, în „Arhitectura", anul XC, nr. 1-4 (serie nouă 275-278), 1996, pp. 56-57. Interviu realizat de Keno Verseck, în 1994.

[121] Ion Mircea Enescu, *Arhitect sub comunism*, Editura Paideia, Bucureşti, 2006, pp. 43-44.

propusă de A. Petrescu a ieşit învingătoare. Propunerile colectivului câştigător „au avut o calitate specială – ele au devansat într-un fel dorinţele comanditarului“[122].

După aceea, proiectarea Casei Republicii a fost încredinţată Institutului de Proiectare Carpaţi[123]. Din cauza complexităţii, conducerea proiectului a revenit unui colectiv de coordonare complex, compus din specialişt cu experienţă, căruia i s-au subordonat direct mai multe colective de specialitate din Institutul de Proiectare Carpaţi. Şeful colectivului de coordonare a proiectului a fost numit directorul Institutului de Proiectare Carpaţi. În ambele colective au fost propuse cadre de specialitate care au luat parte la elaborarea diferitelor etape de studii şi machete privind obiectivele din noul centru politic şi Casa Poporului[124].

În cele din urmă, ansamblurile de locuinţe dintre bulevardul 13 Septembrie, Casa Poporului şi Piaţa Unirii au fost împărţite pe mari grupe coordonate de arhitecţii şefi de secţie din Institutul „Proiect Bucureşti“, după cum urmează: Calea Victoriei Socialismului, inclusiv ministerele (secţia 2 arh. şef Mihai Nicolescu, secţia 5 arh. şef Antonio Teodorov); artera Izvor-Coşbuc (secţia 4 arh. şef Gheorghe Leahu); Piaţa Unirii şi Calea 13 Septembrie (secţia 3 arh. şef Petre Vraciu, secţia 5 arh. şef Antonio Teodorov, secţia 6 arh. şef George Mularidis); Hotelul pentru delegaţiile străine (secţia 6 şef proiect Ligia Pop). Mai mult, edificiile unicat au fost distribuite astfel: Casa Poporului (Institutul de Proiectare „Carpaţi“, şef proiect Anca Petrescu); Casa Ştiinţei şi Tehnicii (Institutul de Proiectare „Carpaţi“, colectiv proiectare arh. Romeo Belea, Constantin Hariton, Traian Coşoianu şi Tudor Dumitraşcu); Biblioteca Naţională (Institutul de Proiectare „Carpaţi“, şef proiect arh. Cezar Lăzărescu şi Gabriel Cristea); Ministerul Apărării Naţionale (Centrul de Proiectare al Armatei, coordonatori ing. Gheorghe Bărbulescu şi arh. Irina Ghiţulescu)[125].

La 29 decembrie 1981, prin decret prezidenţial, au fost acordate fondurile necesare pentru proiect. La 5 septembrie 1984, a fost emis un alt decret pentru suplimentarea fondurilor.

Conform unui Raport din 1984 în activitatea de proiectare a Casei Republicii erau implicate 8 colective din cadrul Institutului de Proiectare Carpaţi. Astfel, colectivul de arhitectură generală condus de Anca Petrescu avea un efectiv de 33 de proiectanţi din care 22 arhitecţi[126].

---

[122] Ştefan Lungu, *O chestiune de morală?*, în „Arhitectura“, anul XC, nr. 1-4 (serie nouă 275-278), 1996, pp. 5-7. Arhitectul Ştefan Lungu a fost asociat în 1977-1981 cu Octav Doicescu la studiile pentru Centrul civic.

[123] Aflat în subordinea Gospodăriei de Partid, institutul executa, în general, lucrările comandate de partid.

[124] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secţia Gospodăria de Partid, dosar nr. 5/1982, ff. 5-6.

[125] Gheorghe Leahu, *Bucureştiul dispărut*, Editura Arta Grafică, Bucureşti, 1995, p. 95-96.

[126] A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secţia Economică, dosar nr. 115/1979, f. 5. Raportul Comitetului pentru Problemele Consiliilor Populare privind măsurile luate pentru îmbunătăţirea soluţiilor de arhitectură şi sistematizare la construcţiile proiectate pentru unele zone din municipiul Bucureşti aprobat de secretarul general al P.C.R., Nicolae Ceauşescu.

Până la demararea efectivă a lucrărilor, proiectul noului centru a cunoscut numeroase schimbări. „Aşa s-a făcut că, din aproximaţie în aproximaţie cineva a desenat ceea ce a vrut dictatorul, a tot desenat până el [N. Ceauşescu] a zis: aşa da, asta este ceea ce vreau“[127]. În acest scop au fost organizate mai multe întruniri, unde au fost prezentate şi discutate machetele/planurile centrului civic. Cea dintâi şedinţă a avut loc în Sala Sporturilor Giuleşti. Acolo a fost amenajat un podium înalt de aproape un metru, pe care s-a realizat macheta din polistiren la scara de 1/1000 a întregului centru al Bucureştiului. Peste această machetă de 12x12 metri s-a instalat o platformă mobilă, acţionată electric. Nicolae şi Elena Ceauşescu, împreună cu câţiva colaboratori, au analizat soluţiile arhitecturale şi urbanistice ale centrului Capitalei[128]. În urma indicaţiilor date de N. Ceauşescu, această machetă era actualizată de specialiştii Institutului „Proiect Bucureşti“, astfel încât să poată fi expusă la următoarea prezentare. În final, macheta pentru realizarea lucrărilor edilitare şi amenajări din zona centrului civic a fost aprobată la 10 martie 1984.

N. Ceauşescu nu prea înţelegea planurile/planşele desenate la scară redusă. „Se exprima aşa, ca un surdo-mut, mai mult cu mâinile. Îi explicai, îi arătai, dar nu erai sigur dacă a înţeles sau nu. Puteai să ştii că vrea mai mare sau vrea mai mic. Doar atât înţelegeai“[129], spune arhitectul Camil Roguski. Astfel, s-a recurs la realizarea de machete şi redarea volumetrică spaţială. Uneori, se ajungea la realizarea de detalii la scara de 1/1. De exemplu, pe Dealul Uranus apăruse (în 1986) o cupolă de probă pentru Casa Poporului, la care s-a renunţat în cele din urmă[130].

Lucrările de construcţie la centrul civic din Capitală au fost inaugurate oficial pe 25 iunie 1984. În cadrul unei ceremonii de la Comitetul Central al P.C.R. a fost semnat un pergament de către Nicolae şi Elena Ceauşescu. Introdus la temelia Casei Republicii, principalul edificiu al complexului, pergamentul era înscris cu stema R.S.R., încadrată de drapelele ţării şi partidului, având tipărit textul: „Astăzi, 25 iunie 1984, în al patruzecilea an al aniversării revoluţiei de eliberare socială şi naţională, de dezvoltare liberă şi independentă a României, am inaugurat lucrările de construcţie la Casa Republicii şi Bulevardul Victoria Socialismului, măreţe şi luminoase ctitorii ale acestei epoci de adânci transformări înnoitoare, construcţii monumentale ce vor dăinui peste veacuri ca o impresionantă mărturie a voinţei locuitorilor Bucureştiului, a întregului popor român, de a conferi demnitate şi măreţie capitalei ţării, patriei noastre socialiste“[131]. N. Ceauşescu

---

[127] Ştefan Lungu, *op.cit.*, p. 7.

[128] Gheorghe Leahu, *Relaţia dintre statul comunist al dictatorului Ceauşescu şi viaţa privată a populaţiei capitalei între anii 1977 şi 1989*, în *Stat şi viaţă privată în regimurile comuniste*, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, Memorialul Rezistenţei Anticomuniste „Ţara Făgăraşului“, Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (coord.), Editura Polirom, Iaşi, 2009, pp. 237-238.

[129] Camil Roguski, *Ceauşescu: adevăruri interzise. Dincolo de umbră*, Editura Lucman, Bucureşti, 2004, p. 10.

[130] Alexandru Barnea, *Bucureştii sfârşitului de secol XX şi demolarea unei istorii*, în *Deteriorarea tensiunii ideale în cultură şi artă*, Henry Mavrodin (coord.), Editura Paideia, Bucureşti, 2004, p. 127.

[131] A.N.I.C., fond Gabanyi, dosar nr. 125, f. 219.

a introdus acest pergament, purtând sigiliul prezidențial, într-un cilindru din oțel inoxidabil (care a fost apoi zidit la baza edificiului). Termenul de finalizare a Casei Poporului a evoluat de la doi ani la șase. Permanent se actualizau graficele de execuție. Pe 31 decembrie 1989, președintele Consiliului F.S.N., Ion Iliescu, a anunțat încetarea lucrărilor de investiții la Casa Poporului, fiind considerate costisitoare.

Specialiștii și publicul nu au beneficiat de prea multe informații referitoare la acest proiect. Potențialul propagandistic a fost puțin exploatat, iar desfășurarea lucrărilor a fost prea puțin cunoscută public, pentru ca apoi să devină un „secret de stat". Au fost puține comunicate de presă sau fotografii de la ceremonii (piatra de fundament, pergamentul ctitoriei, variante pe tema machetei, vizite de lucru)[132]. Mai mult, în paginile revistei „Arhitectura" nu s-au publicat detalii cu privire la lucrările din centrul civic, cu excepția anunțului de inaugurare oficială a șantierului. De regulă, în revistă apăreau studii și proiecte ale altor clădiri sau erau discutate diverse aspecte teoretice specifice arhitecturii.

Inițial, marea construcție a fost denumită Casa Poporului, fiind destinată pentru a încorpora cele mai importante organe centrale din conducerea partidului și a statului, precum: Comitetul Central, Consiliul de Stat, Consiliul de Miniștri, Marea Adunare Națională; cu timpul, s-au mai adăugat altele: Sindicatele, Uniunea Tineretului Comunist. Ceaușescu a renunțat la prima denumire, înlocuind-o cu cea de Casa Republicii, inclusiv în documentele oficiale, argumentând că „denumirea asta pe care am ales-o inițial, «Casa Poporului», nu spune nimic și este prea demagogică!"[133].

Începerea execuției lucrărilor tehnico-edilitare și de amenajări exterioare aferente Casei Republicii a fost hotărâtă prin decretul 134/9 mai 1985[134]. Aceste lucrări au început înainte de aprobarea documentațiilor tehnico-economice, prin derogare de la dispozițiile legislației existente (Legea investițiilor nr. 9/1980). Cu alte cuvinte, au demarat fără avizele legale, inclusiv autorizația de construire: „ea [Casa Poporului] a fost făcută ilegal, fără autorizație de construire. Eu eram arhitectul-șef al Capitalei și nu mi-a cerut nimeni vreo autorizație, conform legislației. S-a început la un simplu ordin al lui Ceaușescu" își amintește Alexandru Budișteanu[135].

---

[132] Mariana Celac, *O analiză comparată a limbajului totalitar în arhitectură*, în *Miturile comunismului românesc*, vol. I, Lucian Boia (coord.), Editura Universității București, București, 1995, p. 183-184.

[133] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite: imagini suprapuse*, ediția a II-a, Editura Historia, București, 2008, p. 388. În acest studiu a fost folosită atât denumirea de Casa Poporului, cât și cea de Casa Republicii.

[134] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 147/1985, ff. 2-3. Decretul privind aprobarea măsurilor pentru realizarea unor obiective de investiții, în zona noului centru civic al municipiului București.

[135] Alexandru Budișteanu, *Credea că e în competiție cu Dumnezeu*, în *Ceaușescu văzut de aproape*, Toma Roman Jr. (coord.), Editura Curtea Veche, București, 2008, p. 48.

VI. Recuperarea memoriei urbane

Până la jumătatea anilor '70 se poate observa un oarecare interes al autorităților pentru conservarea fondului construit al Capitalei întrucât, în momentul reorganizării unor tronsoane, cele mai importante construcții au fost integrate în noul peisaj urban[136]. În ciuda acestei politici de conservare urbană, după 1977 sistematizarea radicală a dus la alterarea unor arii urbane tradiționale.

Sub pretextul modernizării şi al creşterii nivelului de trai, au fost demolate numeroase repere arhitecturale ale oraşului, atât simple case tradiționale, cât și monumente istorice și de artă. În plus, a fost afectată şi rețeaua de drumuri, prin desființarea – parțială sau totală – a unora dintre acestea. Perimetrul central a fost cel mai afectat, întrucât o zonă întinsă a fost demolată în totalitate pentru a face loc noului centru politico-administrativ. Schimbări majore au alterat imaginea oraşului. Proprietarii ale căror locuințe au fost demolate reflectau un larg spectru social[137]. Sistematizarea centrului oraşului a dus la distrugerea unei suprafețe de aproximativ 450 hectare, iar noile construcții ridicate pe terenul liber se întind pe 150 hectare[138]. De asemenea, se estimează că proiectul centrului civic a dus la distrugerea a circa 9 300 de clădiri[139]. Aceste demolări au fost posibile prin modificarea legislației patrimoniale şi prin ingerința masivă a factorului politic în luarea deciziilor[140].

Zona demolată din inima oraşului prezenta caracteristici urbane tipice pentru vechiul Bucureşti: străzi cu o bogată vegetație, case cu grădini spațioase şi o varietate de stiluri arhitecturale (de la neoclasicism la modernism şi de la neoromânism la arhitectura eclectică specifică sfârşitului de secol XIX). În anii '70, oraşul păstra „multe zone verzi şi multe case vechi, cu personalitate, monumentale sau discrete, multe tot mai prost întreținute

[136] De exemplu, cu ocazia sistematizării Căii Dorobanților (porțiunea dintre Şoseaua Ştefan cel Mare şi Piața Dorobanților), au fost păstrate edificiile valoroase, în special cele de cult – biserica „Naşterea Maicii Domnului" (Floreasca). Chiar dacă s-au luat şi măsuri de realizare a unui front stradal continuu, închegat şi într-o concepție nouă.

[137] Darrick Danta, *Ceausescu's Bucharest*, în „Geographical Review", vol. 83, nr. 2, aprilie 1993, pp. 173-175.

[138] Augustin Ioan, *Modern architecture and the totalitarian project. A Romanian case study*, Editura Institutului Cultural Român, Bucureşti, 2009, p. 185.

[139] Până acum nu a fost realizat un inventar al tuturor construcțiilor demolate în anii comunismului.

[140] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 187/1980, ff. 2-4, 8-9. Multe indicații date cu ocazia unor vizite sau şedințe de lucru au luat forma unor Decrete ale Consiliului de Stat. De exemplu Decretul nr. 152/7 mai 1980 privind construirea unor artere de circulație, exproprierea unor terenuri şi construcții, precum şi scoaterea din funcțiune şi demolarea unor construcții, în vederea sistematizării zonei centrale a municipiului Bucureşti cuprinde precizări ale secretarului general al P.C.R. formulate în cadrul şedinței de lucru a C.C. al P.C.R. din 30 mai 1979.

din cauza naționalizării lor sau a sărăcirii ori plecării definitive a proprietarilor, încă multe biserici, majoritatea ortodoxe, sinagogi, unele în curs de abandonare prin emigrarea evreilor“[141]. Au fost demolate și o serie de clădiri publice care asigurau buna desfășurare a activităților populației, fără a mai menționa contribuția la definirea peisajului urban. Întinderea pe orizontală a construcțiilor de locuit făcea ca densitatea populației să fie una scăzută.

În perioada 1977–1989, la nivelul întregii Capitale au fost demolate 20 de biserici ortodoxe și altele 8 au fost mutate. Astfel, în acești ani au fost demolate bisericile Enei, Albă Postăvari, Capela Buna Vestire-Rahova, Izvorul Tămăduirii, Spirea-Veche, Sf. Spiridon Vechi, Cotroceni, Capela Izvorul Tămăduirii (Crângași II), Sf. Ierarh Nicolae (Crângași I), Capela Sf. Mina, Sf. Nicolae Sârbi, Sf. Nicolae Jitniță, Sf. Vineri Hereasca, Bradu Staicu, Olteni, Sf. Treime (Troița), mănăstirea Pantelimon, Gherghiceanu, mănăstirea Văcărești, Doamna Oltea. Cu ajutorul procedeului translării[142], au putut fi păstrate bisericile Mihai Vodă (inclusiv turla), Sf. Ilie-Rahova, Schitul Maicilor, Olari, Sf. Ioan Nou, Cuibul cu Barză, Sf. Gheorghe Capra și Sf. Sinod de la mănăstirea Antim. Această măsură de conservare a patrimoniului a fost o consecință a presiunilor interne, cât și externe. Pe lângă acestea, au mai fost demolate numeroase alte locașuri de cult de alte confesiuni (de rit mozaic, sefard, adventist).

Prima etapă a sistematizării centrului orașului a cuprins zona dintre Dâmbovița, bulevardul George Coșbuc, Calea Rahovei, strada Sabinelor, strada Izvor și strada 13 Septembrie. Pe lângă biserici, statui și clădiri publice, au fost distruse case ale unor oameni de seamă: casa arhitectului State Ciortan (în stil românesc) sau cea a fostului edil Dem. Dobrescu (primar al Capitalei între 1929-1934). Străzi cu valoare istorică și arhitectonică au dispărut de pe harta orașului: Minotaurului, Salvatorului, Ion Țăranu, Constantin Moroiu, Palas, Libertății, Logofăt Nestor Ștefan, Schitul Maicilor, Mitropolit Antim Ivireanul, Puțul cu Apă Rece, Ceres, Mihai Vodă, Al. Orăscu, Bateriilor, Al. Odobescu, Apolodor, Vânători, Sfinții Apostoli, Brutus, Meteorilor, Arionoaiei;[143] în fine, străzile Lăzureanu, Fonteriei, Sirenelor, Emigrantului, Poenaru Bordea și multe altele ocupate cu valoroase elemente de arhitectură civilă din secolele XIX-XX și ansambluri unitare de locuințe din perioada interbelică.

Multe dintre ele au fost desființate în întregime, altele doar parțial. De exemplu, prin decretul Consiliului de Stat nr. 6/1984 se desființau unele artere de circulație în lungime totală de 1305 metri. Străzile Fenix, Bagdad, Seneca, Vitănești, Miracolelor, Dr. N. Clinciu, Intrările Uranus, 13 Septembrie, Lt. Iuliu Roșca, General Toma Ghenea au fost

---

[141] Alexandru Barnea, *București, 1978-1989. O istorie parțială a celor mai grave distrugerie*, în „Studii și articole de istorie“, LXXIV, Societatea de științe istorice din România, 2009, p. 51.

[142] Soluția a fost propusă de inginerul Eugeniu Iordăchescu, director tehnic în cadrul Institutului Proiect-București

[143] Alexandru Ionescu, Constantin Kiriac, *București. Ghidul străzilor*, Editura Sport-Turism, București, 1982, planșele 77-78.

distruse integral, iar străzile Militari (de la str. Uranus până la str. Militari nr. 14) şi Cazărmii (de la str. Uranus până la str. Cazărmii nr. 52) erau micşorate substanţial[144].

Cartierul Uranus format din case pitoreşti, în diferite stiluri arhitecturale, cu alinierea lor într-o uşoară pantă a fost reorganizat integral între 1980-1985. Atunci au fost demolate case boiereşti, vile, construcţii modeste, toate înconjurate de grădini, clădiri publice, statui sau biserici. Toată zona prezenta avantaje semnificative, întrucât fondul construit oferea condiţii bune de locuit, dar şi pentru că era rezistentă la cutremure.

Odată cu străzile din această zonă au fost distruse numeroase edificii, printre care şi Muzeul Militar Central care funcţiona în clădirea fostei Şcoli de infanterie şi cavalerie din strada Izvor nr. 137 (clădire ridicată în 1885). Toate bunurile muzeului au fost evacuate în grabă cu sprijinul militarilor. Au mai dispărut Tipografia şi Teatrul Armatei, Buletinul Oficial, Cazarma Mihai Viteazul, Institutul de Educaţie Fizică, iar Stadionul Republicii[145] a fost profund transformat, adăpostind garaje şi spaţii de depozitare acoperite. La intersecţia străzii Uranus cu strada Fonteriei, a existat până în 1984-1985 imobilul Comenduirii Garnizoanei Bucureşti[146]. În ciuda faptelor menţionate anterior, un mesaj de la Radio Bucureşti, din 25 iunie 1984, menţiona că „remodelarea urbanistică a acestei zone [Uranus], are loc în condiţiile păstrării vechilor monumente istorice şi de arhitectură“[147].

Odată cu demolarea construcţiilor din Dealul Spirei–Uranus au dispărut şi ruinele Palatului Voievodal de la Curtea Arsă[148]. Un important şantier arheologic se întindea între strada Uranus–Mihai Vodă–Bateriilor şi Cazărmii. O serie de cercetări au descoperit vestigii (vase şi figurine din ceramică, unelte din bronz şi din fier, ziduri şi bolţi etc.) ce atestă existenţa continuă a omului în acest teritoriu de circa 6 000 de ani. Dealul mai păstra şi alte dovezi arheologice, între care şi o locuinţă din epoca La Tène (acoperită cu o protecţie de sticlă)[149]. Săpăturile arheologice au fost stopate în 1984 şi alte posibile descoperiri au rămas îngropate.

---

[144] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 6/1984, ff. 45-46. Pentru mai multe detalii, a se vedea anexele nr. 7 şi 8 ale decretului nr. 6/12 ianuarie 1984.

[145] După dărâmarea complexului sportiv din jurul stadionului, Institutul de Educaţie Fizică şi Sport este mutat în fosta clădire a Corpului Regal de Gardă, ridicată în 1926 lângă Podul Cotroceni. Inaugurat la 9 mai 1926 Stadionul Oficiul Naţional de Educaţie Fizică şi-a schimbat denumirea, după 1939, în stadionul Academia Naţională de Educaţie Fizică. Ajuns la o capacitate maximă de circa 40 000 de locuri, după 1947 s-a numit Stadionul Republicii.

[146] Gheorghe Leahu, *Bucureştiul dispărut*, Editura Arta Grafică, Bucureşti, 1995, pp. 68-72.

[147] A.N.I.C., fond Gabanyi, dosar nr. 125, f. 220.

[148] Reşedinţa domnească Curtea Nouă ridicată de Alexandru Ipsilanti în 1775, devenită Curtea Arsă după ce este mistuită de incendiul din 1812.

[149] Alexandru Barnea, *Bucureştii sfârşitului de secol XX şi demolarea unei istorii*, în *Deteriorarea tensiunii ideale în cultură şi artă*, Henry Mavrodin (coord.), Editura Paideia, Bucureşti, 2004, pp. 125-127.

O altă arteră imporantă din centrul oraşului afectată de sistematizare a fost Calea Rahovei, fostul Pod al Calicilor (apoi Podul Caliţei). Pe traseul său istoric se puteau întâlni imobile, cu parter şi etaj, rar cu mai multe etaje, înghesuite cu faţadele la stradă; unele cu prăvălii la parter. În secolul al XX-lea, a devenit una dintre cele mai importante artere comerciale din Capitală. În 1984-1985, Calea Rahovei (astăzi o porţiune se numeşte Calea George Georgescu) se afla în plină demolare, lăsând loc noilor blocuri. Astfel, au dispărut construcţii cu bovindouri, din secolul al XIX-lea[150], între numerele 122-126, înscrise pe lista monumentelor istorice. O casă cu valoare arhitecturală era cea a actorului Aristide Demetriade (1872-1930).

Multe alte case de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea au mai dispărut. Printre cele cu valoare istorică şi arhitectonică se numără casa în care a trăit în ultimii ani Alexandru Odobescu, casa de negustori de la nr. 41, casa Argetoaiei (de la sfârşitul secolului al XVIII-lea) în care a locuit o perioadă şi Nicolae Bălcescu, casa de târgoveţi de la nr. 26-28 şi toate casele cu arhitectură eclectică de la nr. 52-74[151]. Totuşi, unele imobile au rămas intacte. În prezent, se mai păstrează restaurantul Bumbeşti (acum Micul Paris), casele Dănescu şi Pompilian (din Calea Rahovei nr. 47 şi 56)[152].

Demolări majore au avut loc şi pe strada Mihai Vodă, spre Splaiul Independenţei. Construită în 1897, cu o bogată decoraţie eclectică, Farmacia nr. 51 (fostă Stoenescu) avea să fie demolată în aprilie 1984. Pe aceeaşi stradă, a fost demolată şi fosta Bancă a Meseriaşilor. De-a lungul Dâmboviţei au dispărut multe alte imobile cu o arhitectură deosebită. De exemplu, policlinica şi spitalul sportivilor; clădirea a fost sediul primei Societăţi de Salvare din România, formată în 1906 de dr. M. Minovici. Odată cu Piaţa Operetei, în august 1987, a dispărut şi Teatrul de Operetă cu o capacitate de circa 700 de locuri[153].

În 1986 a început demolarea cartierului cuprins între Splaiul Independenţei, străzile Izvor şi B.P. Hasdeu până la Institutul de Medicină Veterinară. Toate străzile din această zonă – Curiaţi, V. Babeş, Simonide, Crăiţelor, Liliacului, Bujorului, Şoimăreştilor, V.A. Urechia şi o parte însemnată din Izvor – au fost desfiinţate pentru a face loc actualului parc Izvor. Acestea cuprindeau multe imobile ridicate în perioada interbelică. De pe strada Izvor a dispărut un monument de arhitectură industrială: fabrica de pâine Otto Gagel. Anunţaţi cu numai o zi înaintea demolării de către D.G.D.A.L.[154] sau repre-

---

[150] Fereastră ornamentală ieşită în afară din zidul unei faţade.

[151] A.N.I.C., fond Gabanyi, dosar nr. 43, f. 58.

[152] Cristian Popescu, *Bucureşti-arhipelag. Demolările anilor '80: ştergeri, urme, reveniri*, Editura Compania, Bucureşti, 2007, pp. 64- 65.

[153] *Ibidem*, pp. 22-26. Piaţa Operetei, fostă Senatului, este cunoscută astăzi ca Piaţa Naţiunilor Unite. Mai mult, în clădirea Operetei au funcţionat succesiv Teatrul Regina Maria (din 1924), Opera Română (din 1940) şi Teatrul de Stat de Operetă (din 1953).

[154] Acronim pentru Direcţia Generală pentru Dezvoltarea Construcţiilor de Locuinţe, Social-Culturale şi Administraţie Locativă (instituţie aflată în subordinea Consiliului Popular al municipiului Bucureşti).

zentanți ai primăriei, locuitorii zonei s-au trezit cu utilajele de lucru în fața caselor lor. Au reușit să recupereze foarte puține obiecte de mobilier și valori personale, întrucât erau mutați în grabă în blocuri noi de locuințe din cartierul Văcărești-Lânăriei[155].

Forma actuală a Pieței Unirii este rezultatul transformărilor din perioada socialistă. În acei ani a dispărut clădirea Spitalului Brâncovenesc situată pe bulevardul George Coșbuc nr. 14 (azi bulevardul Regina Maria). Demolarea Așezămintelor Brâncovenești a început la 6 aprilie 1984, cu toate că în 1980 se propusese găsirea unor soluții care să evite distrugerea clădirilor sale[156]. Până în martie 1985 nu a mai rămas nimic din complexul construit, în perioada 1835-1837, după planurile arhitectului german Joseph Hartl.

Odată cu spitalul, a dispărut și crucea de piatră a lui Papa Brâncoveanu, ridicată la poalele Dealului Mitropoliei, în 1713, de fiul voievodului Constantin Brâncoveanu, în memoria bunicului său care fusese ucis în 1655, în timpul răscoalei seimenilor. În perioada postcomunistă, o altă cruce de piatră a fost instalată pe acel loc, amintind de vechea cruce.

În 1986, istoria comercială a Pieței Unirii avea să ia sfârșit odată cu distrugerea Halei Unirii și a Pieței agroalimentare, un adevărat complex comercial la vremea respectivă pentru aprovizionarea bucureștenilor. Ridicată la sfârșitul secolului al XIX-lea din zidărie, schelet de fier și sticlă, după modelul halelor din Paris, Hala era cea mai mare piață închisă a orașului până la constuirea Halelor Obor (1939-1945). Finalizate în anul 1872, Halele Centrale au fost construite la comanda lui Alexis Godillot (concesionarul lucrării), după planurile inginerului francez Alfred Berthon. Alături de aceasta au mai fost ridicate Hala de Fructe (1883), Hala de Pește (1887-1888) și Hala de Păsări (1889), dar care aveau să fie dărâmate în perioada interbelică.

Singurul monument salvat de la demolare din Piața Unirii a fost biserica Sf. Ioan Nou, zisă și „Piață", construită de Ioan Croitorul la 1766. În baza planului de sistematizare a pieței, biserica a fost deplasată – la 30 mai 1986 – pe o distanță de 23 m, la intersecția bulevardelor 1848 (actualul I.C. Brătianu) cu G. Coșbuc. Valoarea lucrărilor de translație s-a ridicat la 2 423 500 lei. Demolarea și refacerea unei biserici era estimată la 6-6,5 milioane lei[157]. În noua locație a fost complet înconjurată de blocuri, iar pe locul rămas liber a fost construit un bloc de locuințe cu magazine la parter.

Calea Șerban Vodă – între Dealul Mitropoliei și Radu Vodă – a cunoscut profunde transformări în anii '80. În acest context au dispărut o serie de clădiri cu arhitectură eclectică, ocupate de ateliere de comerț și cu etajele decorate discret. Odată cu distrugerea imobilelor din această zonă, a fost ștearsă configurația comercială a Pieței Bibescu Vodă

---

155 Gheorghe Leahu, *Arhitect în „epoca de aur"*, Editura Fundației Academia Civică, București, 2004, pp. 103-104.

156 A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secția Organizatorică, dosar nr. 4/1980, f. 43. Indicație dată de N. Ceaușescu în momentul prezentării unor detalii de sistematizare (1 octombrie 1980).

157 Arhiva Primăriei Municipiului București, Secția de Arhitectură și Sistematizare, Serviciul Autorizații, Avize, dosar nr. 309 (11-X)/1986, nepaginat.

(construită la 1905-1906). Sistematizarea întregii zone s-a produs în 1986, atunci când au dispărut numeroase construcții de pe străzile: Bibescu Vodă, Radu Vodă, Cuza Vodă, Ienăchiță Văcărescu, Calea Șerban Vodă. În prezent se mai păstrează clădiri valoroase, precum: vechea Școală Normală de Băieți, Biserica Sf. Spiridon Nou[158], Biblioteca Petre Gârboviceanu din strada Ienăchiță Văcărescu, o porțiune din strada Bibescu Vodă a rămas aproape intactă, o casă de târgoveț de la sfârșitul secolului al XVIII-lea pe Calea Șerban Vodă la numărul 33.[159]

După 1985, indicațiile superioare au hotărât extinderea arterei de circulație Victoria Socialismului de la Piața Unirii până în apropiere de Poșta Vitan (actuala Piață Alba-Iulia) și prelungirea ei cu un nou bulevard de legătură până în Piața Muncii. Astfel, demolările au trecut dincolo de Piața Unirii cuprinzând Calea Văcărești, străzile Căuzași, Pitagora, Rovine, Brumărel, Olteni, Mircea Vodă, Bradului, Goldfaden, Vulturilor, Nerva Traian, Theodor Speranția, Calea Dudești, Calea Vitan. O vegetație bogată caracteriza aceste străzi.

Locuințe ale unor mari proprietari se înălțau pe strada Mircea Vodă pe porțiunea dintre străzile Călărași și Lucaci. După această zonă, artera era locuită în special de evrei. În 1987, a fost distrusă Piața Mircea Vodă și o baie rituală (Mikva) a comunității evreiești (pe strada Mircea Vodă, la numărul 71).

Modernizarea intersecției străzii Olteni cu strada Avram Goldfaden a dus la afectarea specificului zonei. De pe strada A. Goldfaden a fost demolat imobilul cu front curb, cu trei etaje, în care se afla Librăria „Anton Pann" (în august 1985). Multe magazine și o clădire cu două etaje, în stil neoromânesc, ce adăpostea agenția C.E.C., au dispărut de pe strada Labirint. Tot în această zonă, de pe strada Zaverei a dispărut Casa Condemin (din 1872)[160].

Cuprinsă între Splaiul Unirii și Calea Văcărești, strada Căuzași a fost desființată în timpul sistematizării. Aflat la intersecția străzii Căuzași cu Splaiul Unirii, Institutul Medico-Legal, cu o arhitectură clasică, fusese întemeiat de Dr. Mina Minovici (1858-1933), în 1892. Până în 1898 s-a numit „Morga Orașului". Primul institut de profil din lume, a fost distrus în septembrie 1985, cu toate anexele sale funcționale. Complexul de clădiri era format din săli de expunere și conservare, un muzeu de medicină legală, o bibliotecă, un amfiteatru, Capela Sf. Mina și laboratoare de specialitate[161]. A fost demolat cinematograful Tomis (inițial Izbânda, apoi Alexandru Sahia) din strada Măcin (august 1985). Alte străzi din zona Căuzași au fost supuse masivelor demolări, dintre care amintim: Banu Mărăcine, Rovine, Smeurișului, Brumărel, Haiducul Bujor, Legisla-

---

[158] Realizată după planurile arhitectului francez Xavier Villacrosse, în stil neogotic și neo-bizantin.

[159] Cristian Popescu, *op. cit.*, pp. 67-72.

[160] *Ibidem*, pp. 50-54.

[161] Gheorghe Leahu, *Bucureștiul dispărut*, Editura Arta Grafică, București, 1995, p. 79.

torului, Bravilor, o parte a Splaiului Unirii, Negru Vodă; construcții interesante se găseau pe aceste străzi, cu o arhitectură de la mijlocul secolului al XIX-lea.

Pe Splaiul Unirii, lângă Institutul Medico-Legal, se afla Liceul Comercial „Carol I". Demolată în 1985, clădirea fusese construită în 1898 și se înscria în stilul arhitectural neoclasic. La interior, un hol central imens și un coridor aveau o bogată decorație. În prezent, pe amplasamentul celor două construcții este amenajat un spațiu verde.

Cartierul Văcărești era frecventat de negustori și mici meseriași, în majoritate evrei. Dispărută în 1985-1986, zona era caracterizată de arhitectura tradițională: locuința unifamilială din jurul anilor 1800, casa în stil neoclasic din secolul al XIX-lea, clădiri în stil neoromânesc de la începutul secolului al XX-lea, dar și imobile din perioada interbelică[162]. Întreaga suprafață ocupată de case, prăvălii, ateliere a fost remodelată în anii '80. Odată cu imobilele au dispărut și grădinile acestora. Porțiunea cuprinsă între bulevardele Mărășești și George Coșbuc a Căii Văcărești a fost lărgită și deviată pe o lungime de 1020 metri. Până în august 1985, pe Calea Văcărești (nr. 37) a existat o clădire impunătoare; o decorație clasicistă a fațadei, o statuie din firidă și balconul din fier forjat îi dădeau un caracter aparte[163]. Pe Calea Văcărești, în dreptul intrării Sticlari, multe alte imobile cu o arhitectură deosebită au fost demolate în 1985.

Toată Mahalaua Sf. Vineri – atestată documentar încă din secolul al XVII-lea – cuprinsă între Calea Călărașilor, Sf. Ion Nou, strada Mămulari și Văcărești a fost sistematizată în ultimii ani ai regimului comunist. A fost demolată o clădire (un han) din secolul al XIX-lea, care găzduise o școală a Arhiepiscopiei Catolice, apoi un sediu al Electrecord-ului. Din 1906, în apropiere luase naștere Piața Nouă. Așezămintele Năsturel-Herescu, o construcție valoroasă, au fost demolate între 18 și 20 iunie 1987[164].

Din cauza demolărilor din cartierul Dudești multe case negustorești au fost înlocuite cu blocuri. Astfel, a fost distrus fondul construit de pe mai multe străzi: Petre Carp, Făurari, Calea Dudești, Bradului, Asău, intrările Dr. Westfried, Spoitori și Voroneț, Anastasie Panu, iar Theodor Speranția și Maximilian Popper au fost scurtate[165]. În zonă au luat naștere bulevardele Unirii, Octavian Goga, Decebal și Burebista.

De pe Calea Dudești, a dispărut – în septembrie 1987 – Cinematograful Flacăra (fost Edison). În apropierea cinematografului, două imobile erau legate printr-un panou metalic, inscripționat cu anul ridicării lor – 1898. Numeroase asemenea case, de sfârșit de secol XIX, au fost puse la pământ.[166]

În 1987, sistematizarea a afectat altă zonă centrală a Capitalei. A fost distrus fondul de locuințe – cu câteva excepții – existent pe străzile Știrbei Vodă, Berzei, Virgiliu și Calea

---

[162] Jeanine Costescu, *Bucarest à la recherche de son âme/București, spații frânte* (ediție bilingvă), Editura Zoé, Genève, 1991, pp. 72-73.

[163] Cristian Popescu, *op. cit.*, pp. 95-100.

[164] *Ibidem*, pp. 36-40.

[165] Alexandru Ionescu, Constantin Kiriac, *op. cit.*, planșele 79-80.

[166] Cristian Popescu, *op. cit.*, pp. 110-111.

Plevnei. Au fost demolate case care aparţinuseră unor oameni de seamă, precum: cea a inginerului Tiberie Eremie (un important constructor până în 1939), a pictorului Octav Băncilă (1872-1944), a istoricului Dinu C. Giurescu (Berzei 47)[167].

Lucrările din Piaţa Victoriei au dus la demolarea, în 1988, a întregii Străzi Dr. Sergiu, dar şi a numeroase imobile din intersecţia străzii Buzeşti cu Sevastopol. Din vecinătatea sediului Ministerului Afacerilor Externe au dispărut toate imobilele. Apoape de Bulevardul Lascăr Catargiu (fost Ana Ipătescu), pe strada Clopotarii Vechi, în 1988, au dispărut o serie de case. Pe strada Căderea Bastiliei a existat, până în 1986, o casă deosebită (de la sfârşitul secolului al XIX-lea), cu o prăvălie orientată la drum[168].

Casa memorială a istoricului N. Iorga de pe Bulevardul Ilie Pintilie 6 (fost Şoseaua Bonaparte, nr. 8) a fost demolată pe 8 iulie 1986, în baza decretului Consiliului de Stat, nr. 147/28 aprilie 1986, în vederea realizării pasajului rutier denivelat din Piaţa Victoriei[169]. Casa – monument istoric – din cărămidă, cu un etaj, fusese dată în dar de apropiaţi, marelui istoric. Specialiştii au fost conştienţi de valoarea monumentului şi erau de acord să o protejeze. În vederea salvării monumentului, arhitecţii de la „Proiect – Bucureşti" au realizat planurile pentru deplasarea imobilului. Mai mult, fusese obţinută aprobarea Primăriei Capitalei, iar operaţia de mutare propriu-zisă ar fi durat 12 minute[170].

Debutând imediat după cutremurul din 1977, demolările din Capitală s-au făcut sub pretextul următoarelor considerente: 1) fezabilitatea (structurile de rezistenţă ale imobilelor vechi erau considerate nesigure); 2) estetic (din punctul de vedere al regimului, clădirile considerate inestetice nu mai puteau fi păstrate) şi 3) al modernităţii (noul proiect urbanistic nu mai ţinea cont de fondul construit)[171].

Conform arhitectului Alexandru M. Sandu, demolarea (selectivă) apărea ca o necesitate pentru dezvoltarea construcţiei urbane. „Demolarea este o opţiune care trebuie să rezulte nu în urma unui sistem despotic (fie al puterii sau al arhitectului), ci în baza unei temeinice cercetări arhitectural-urbanistice a locului. Ea se realizează când este cazul, în mod selectiv, păstrând tot ceea ce pentru locul respectiv are importanţă, ceea ce reprezintă calitate. Pentru oraş, opera arhitectului este cu atât mai interesantă cu cât păstrează, include şi valorifică elemente existente. O astfel de înţelegere nu era posibilă în Bucureştiul anilor '80 pentru că se dorea o «operă» arhitectural-urbanistică fără nicio legătură cu restul oraşului"[172]. Zona centrală a fost reconstruită fără să aibă la bază

---

[167] Dinu C. Giurescu, *De la Sovromconstrucţii nr. 6 la Academia Română: amintiri, mărturii*, Editura Meronia, Bucureşti, 2008, pp. 380-391.

[168] Gheorghe Leahu, *Bucureştiul dispărut*, Editura Arta Grafică, Bucureşti, 1995, pp. 92-93.

[169] A.C.P.M.B., Secţia de Arhitectură şi Sistematizare, Seviciul Autorizaţii, Avize, dosar nr. 335/1986, nepaginat.

[170] A.N.I.C., Fond Gabanyi, dosar nr. 168, ff. 164-167.

[171] Angelo Mitchievici, *op. cit.*, pp. 242-243.

[172] Alexandru M. Sandu, *Cinci repere de „putere" pentru ieşirea din diletantismul arhitectural-urbanistic*, în *Miturile comunismului românesc*, vol. I, Lucian Boia (coord.), Editura Universităţii Bucureşti, Bucureşti, 1995, p. 217.

studii prealabile de urbanism, iar proiectele de arhitectură erau nefinalizate şi necoordonate între ele. Astfel, indicaţiile de la nivel superior au dus la transformarea planului vechiului oraş.

La sfârşitul anilor '70 şi în anii '80, demolarea masivă a monumentelor de cult şi laice din capitala României a produs proteste individuale sau de grup, în interiorul ţării sau în străinatate. Scopul acestora era de a înştiinţa conducerea de partid şi opinia publică internaţională despre starea precară şi abuzurile care se săvârşeau asupra patrimoniului cultural.

Intervenţiile majore la care a fost supusă Capitala reprezintă o tragedie culturală fiindcă au fost demolate numeroase valori arhitecturale, dar şi pentru că s-a realizat în zona centrală un ansamblu monumental. „Această ruptură afectează nu numai zona istorică în perimetrul căreia a fost operată, ci întreg organismul viu al oraşului“[173]. „Vechiul peisaj urban al Bucureştiului a devenit ilizibil pentru noile generaţii de bucureşteni şi de imigranţi. De fapt, putem vorbi despre o depeisagizare a oraşului“[174].

VII. Evoluţia centrului oraşului

În cadrul programului de sistematizare urbană iniţiat de autorităţi după 1977, perimetrul central al Bucureştiului a cunoscut profunde transformări astfel încât, prin operaţiuni succesive de demolare şi reconstrucţie, a prins contur ceea ce avea să se numească Centrul Civic. Acest nou centru semnifică porţiunea care a fost complet reconstruită la indicaţiile factorului politic şi care cuprinde principalele foruri politico-administrative şi culturale ale ţării, o arteră şi o piaţă de ceremonii, precum şi blocuri de locuit. Zona include Casa Poporului, exedra semicirculară a ministerelor şi piaţa largă dintre ele, Bulevardul Victoria Socialismului până la Piaţa Alba-Iulia (cu fronturile de blocuri de locuit şi edificiile din apropiere), Biblioteca Naţională, Centrul de Creaţie şi Cultură – Cântarea României, Casa Ştiinţei şi Tehnicii, sediul Ministerului Apărării Naţionale, Hotelul pentru delegaţiile oficiale.

Cea mai importantă componentă din centrul civic este Casa Poporului. Conform ridicărilor topografice, clădirea ocupă o suprafaţă de 44 245 m^2. Mai mult, dimensiunile maxime ale construcţiei ating 276,2 m lungime, respectiv 227,3 m lăţime, cu o înălţime de 94,6 m faţă de nivelul solului, având formă dreptunghiulară, cu mici foişoare în cele patru colţuri[175]. Din punct de vedere urbanistic, Casa Poporului este o construcţie diferită

---

[173] Dana Harhoiu, *Bucureşti, un oraş între Orient şi Occident*, Editura Simetria, Bucureşti, 2001, p. 18.

[174] Ioana Tudora, *La curte: grădină, cartier şi peisaj urban în Bucureşti*, Editura Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2009, p. 66.

[175] Andrei Pandele, *Casa Poporului. Un sfârşit în marmură*, Editura Compania, Bucureşti, 2009, p. 36. În perioada 1987-1988, arhitectul Andrei Pandele a participat la proiectarea finisajelor

de cadrul tradițional al orașului. Implantarea ei în nucleul istoric al orașului a creat probleme de circulație și de legături ale centrului cu alte zone. Ca dimensiune, ansamblul se deosebește total de întregul fond construit al orașului, în special de zona istorică din apropiere.

Existența celor două zone incompatibile – orașul vechi și centrul cu o arhitectură ideologizată – face imposibilă asimilarea Casei Poporului în structura urbană[175]. Discursul estetic – conform arh. Mariana Celac – apare excesiv de degradat, pentru că trebuie să ținem cont de ruina orașului și a destinelor omenești, că repere ale istoriei orașului au dispărut[176].

Șantierul de lucru al centrului civic a fost vizitat de numeroase ori de către cuplul prezidențial, cu toate că programul lor era încărcat și cu alte proiecte de construcție din Capitală. Pe lângă multe apariții inopinate, s-au înregistrat o serie de vizite de lucru oficiale. De regulă, acestea aveau loc sâmbăta, timp de circa două ore. Majoritatea vizitelor au dus la noi schimbări ale proiectului, întrucât acesta era reanalizat. În timpul vizitelor, toți muncitorii erau avertizați de către coordonatorii echipelor să intensifice ritmul de muncă și să fie „absorbiți cu totul de munca lor“[177] în momentul în care cei doi se apropiau. Efortul lor a produs a doua clădire ca mărime din lume.

Casa Științei și Tehnicii este aflată în partea de sud a Casei Poporului. Formată din cinci corpuri de clădiri articulate în jurul unor curți interioare. Suprafața utilă este de circa 90 000 m². La construcția acesteia, care a început cu doi ani mai târziu față de Casa Poporului, au lucrat aproximativ 30 de arhitecți; Romeo Belea fiind responsabilul lucrării. La exterior, există balcoane decorative de jur-împrejurul clădirii realizate la indicația lui Ceaușescu. Acestea au o utilitate scăzută, întrucât lățimea este de circa 50 cm. În prezent, clădirea adăpostește mai multe institute ale Academiei Române, iar lucrările sunt nefinalizate. De partea cealaltă a Casei Poporului, adică în nord, a fost realizat parcul Izvor, având 600 m lungime și 300 m lățime.

Un alt obiectiv de investiții din centrul civic este așa-numitul Centrul de Creație și Cultură – Cântarea României. Proiectul a rămas la nivelul fundațiilor până acum. Astăzi, amplasamentul este delimitat de străzile: bd. Unirii – Bd. Octavian Goga – str. Nerva Traian – str. Mircea Vodă, având o suprafață de 107 140 m², din care aproximativ 25 000 m² ocupați de fundațiile vechiului obiectiv. După 1989, acest amplasament a fost abandonat, existând ceva mai târziu o idee de reutilizare pentru un centru urban

---

pentru Casa Poporului. Institutul de Proiectare Carpați era titular în execuție, având și trusturi de construcție din toată țara în antrepriză. În plus, mai era și armata, cu trei unități conduse de gen. Constantin Bogdan, de la Direcția construcții-cazare trupe. Arhitectul Ștefan Burcea, director tehnic al întreprinderii Casa Republicii, era dirigintele de șantier al enormei clădiri.

[176] Augustin Ioan, *Arhitectura și puterea*, Editura Arta Grafică, București, (1991), pp. 68-69.

[177] Mariana Celac, *O analiză comparată a limbajului totalitar în arhitectură*, în *Miturile comunismului românesc*, vol. I, Lucian Boia (coord.), Editura Universității București, București, 1995, pp. 193-194.

polifuncțional, numit „Esplanda" (2004), dar care nu s-a materializat[178].

Construcția Bibliotecii Naționale începute în 1986 nu a fost finalizată până în 1989. Aceasta avea o suprafață utilă de 69 220 m². În 1991, fusese stabilită continuarea lucrărilor la acest obiectiv, dar totul a stagnat o perioadă mai lungă de timp; de abia, în aprilie 2012 a avut loc deschiderea oficială a noului sediul al Bibliotecii Naționale a României situat pe bulevardul Unirii.

Peste drum de Bibliotecă se afla magazinul Junior, astăzi devenit Tribunalul municipiului București. Acesta a fost ridicat cu aproximație peste Piața Căuzași, la întretăierea străzilor Căuzași, Calea Văcărești și Labirint (exact peste fosta farmacie nr. 58). Clădirea, cu o suprafață desfășurată de aproape 28 000 m² și terenul aferent de 15 000 m², a fost inaugurată în 1987.[179]

Lucrările altor două clădiri au început în ultimul deceniu comunist: sediul Ministerului Apărării Naționale și al Marelui Stat Major, precum și Hotelul delegațiilor oficiale, actualul J.W. Marriott Bucharest Grand Hotel (din Calea 13 Septembrie nr. 90). Hotelul era prevăzut cu 460 de camere (apartamente de 170 m², un apartament special de 260 m²), săli de conferințe, restaurante, saloane și altele. Oficiul Economic Central Carpați asigura funcțiile de coordonator al investițiilor, beneficiar și proiectant general pentru obiectivele clădirea Ministerului Apărării Naționale și a Marelui Stat Major, Biblioteca Națională și sediile ministerelor din exedra semicirculară din fața Casei Poporului.

Procesul de remodelare a dus la crearea unui bulevard larg pe direcția est-vest, cu toate că orașul se dezvoltase de-a lungul timpului după o axă nord-sud. Astfel, s-au demolat până la circa 250 metri de o parte și de alta a axului central; adâncimea maximă este atinsă în dreptul Bibliotecii Naționale (artera Mircea Vodă, pe porțiunea cuprinsă între bulevardele Unirii și Mărășești). Acest bulevard numit Victoria Socialismului a reprezentat a doua componentă a centrului civic. Compoziția urbanistică este una liniară. În prezent, se întinde pe o lungime de 2,8 km[180] și o lățime de 92 m.

Trasarea sa peste sistemul de străzi existent a schimbat total înfățișarea zonei centrale. Noua arteră de acces către Casa Poporului a dus la reorganizarea unei fâșii întregi din suprafața orașului. Face legătura rutieră între cartierele din vestul orașului (Militari, Drumul Taberei) și cele din est (Mihai Bravu, Titan). Inițial, a fost gândit până la Piața Unirii, apoi s-a extins pe celălalt segment. Artera de circulație având ca punct de plecare

---

[178] Ioan Popa, *Robi pe Uranus*, (roman), Editura Humanitas, București, 1992, p. 102.

[179] „Monitorul Oficial al României", anul172 (XVI), partea I, nr. 279, 30 martie 2004. Hotărârea de Guvern nr. 373/18 martie 2004 pentru aprobarea schimbării denumirii amplasamentului obiectivului de investiții abandonat, situat în municipiul București, Bd. Unirii, sectorul 3, din „Centrul de Creație și Cultură – Cântarea României" în „Esplanada" și aprobarea programului prioritar de reconversie funcțională a acestuia și de finalizare a construcțiilor existente.

[180] În diversele lucrări de specialitate dimensiunile privind lungimea bulevardului oscilează foarte mult, mai exact între 2,5 și 5 km.

Piaţa Constituţiei, urmată de o pauză spaţială la Piaţa Unirii, se sfârşeşte în Piaţa Alba Iulia – o piaţă circulară – unde se bifurcă în actualele bulevarde Decebal şi Burebista. Ambele pieţe au fost create artificial odată cu reconstrucţia zonei.

Celălalt mare bulevard construit pe axa sud–nord începea de la Piaţa Coşbuc (actuala Regina Maria) şi se termina la capătul dinspre Dâmboviţa al străzii Izvor (în prezent se intersectează cu Splaiul Independenţei, în apropiere de staţia de metrou Izvor). Bulevardul are o lungime de 1,2 km. Mai mult, chiar şi Calea 13 Septembrie a suferit unele modificări – lărgită şi corectată – pe o distanţă de 1 500 m, între şoseaua Pandurilor şi artera Izvor-Coşbuc.

Calea Victoriei Socialismului şi artera Izvor–Coşbuc, în prezent bulevardele Unirii, respectiv Libertăţii urmau să fie destinate în principal circulaţiei pietonale. În etapa I de construire, primul bulevard trebuia să aibă o lungime de 780 metri, iar lăţimea de 90 metri, din care partea centrală 26 metri lăţime, flancată de două zone verzi cu lăţimea de 15 metri fiecare, două benzi cu pavaje decorative de câte 7 metri lăţime fiecare şi două trotuare de câte 10 metri fiecare[181]. Darea în circulaţie a noului sistem de străzi după 1989, a evidenţiat gravele probleme de legătură dintre vechea reţea de străzi şi cea nou creată.

Blocurile de locuinţe construite de-a lungul marilor bulevarde din centrul civic trebuiau realizate printr-o arhitectură modernă. O atenţie deosebită se dădea tratării plastice a ultimelor niveluri. Clădirile din piaţa semicirculară au o volumetrie variată cu accente pe înălţime. Unele blocuri de locuinţe aveau prevăzute la parter şi etajul 1 spaţii comerciale şi publice. Finisajele exterioare, precum şi cele interioare ale spaţiilor cu altă destinaţie decât locuinţe, se realizau din materiale de calitate superioară[182]. Ansamblurile de locuinţe şi dotările social-culturale trebuiau să creeze un cadru arhitectural şi urbanistic reprezentativ, întrucât făceau parte din centrul civic. Apartamentele construite în Centrul Civic, pe arterele Izvor-Coşbuc şi Victoria Socialismului erau destinate anumitor „categorii de oameni ai muncii". În principal, spaţiul locuibil din aceste blocuri trebuia să revină activiştilor din structurile de partid, de stat şi din ministere, diplomaţilor români, cadrelor din armată, deputaţilor din M.A.N., judecătorilor şi procurorilor, profesorilor universitari. Repartiţiile urmau să se dea numai de către Consiliul Popular al Municipiului Bucureşti, însă doar după consultarea în prealabil a organelor de stat competente[183].

După 1984, Piaţa Unirii devine componentă a noului bulevard al Victoriei Socialismului. Magazinul Unirea construit în partea estică a Pieţei Unirii (1975-1976), după planurile arhitecţilor G. Leahu, N. Urum şi H. Constantinescu, a fost reproiectat şi extins în 1986 în spiritul stilului oficial al centrului civic. Acestuia i s-au adăugat două aripi laterale, una spre Splai, alta spre Calea Călăraşilor, care au schimbat faţadele iniţiale,

---

[181] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 187/1980, ff. 2-4, 8.
[182] *Ibidem*, fond C.C. al P.C.R., secţia Organizatorică, dosar nr. 33/1980, f. 8
[183] *Ibidem*, secţia Gospodăria de Partid, dosar nr. 5/1987, ff. 2-4.

moderne şi fără decoraţie. Mai mult, blocurile de 8-10 etaje ridicate au întregit noua înfăţişare a Pieţei.

Un alt aspect al transformării centrului oraşului priveşte amenajarea râului Dâmboviţa. La 5 iulie 1985, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. a aprobat propunerile referitoare la amenajarea râului Dâmboviţa. Amenajarea râului l-a avut ca proiectant principal pe arh. Viorel Constantinescu. În noiembrie 1985, au început lucrările de amenajare a râului şi au durat până în noiembrie 1987. Conducerea de partid a adoptat acoperirea firului de apă devenit canal colector al apelor reziduale menajere şi industriale, iar cursul artificial a fost umplut cu apă curată. A fost realizată o albie betonată, ridicată la 5 metri deasupra luciului apei râului, pe o lungime totală de 24 km. Pentru regularizare, au fost construite 6 noduri hidrotehnice (Grozăveşti, Eroilor, Operetă, Mărăşeşti, Mihai Bravu şi Vitan-Bârzeşti) şi un baraj-stăvilar; astfel, formându-se cel mai mare lac de acumulare din Bucureşti – Lacul Morii din cartierul Crângaşi, cu o suprafaţă de 240 hectare şi un volum de aproximativ 20 milioane m^3. Pe toată lungimea care străbate oraşul, cursul râului este traversat de 12 poduri. Peste cursul natural a fost construit un planşeu de beton, malurile fiind şi ele betonate[184].

În 1987, în ansamblul Victoria Socialismului au început lucrările de execuţie la obiectivul „Fântâni decorative“. Realizate la indicaţiile lui Ceauşescu, fântânile au fost tratate cu multă atenţie la proiectare. Cu un an înainte fuseseră prezentate machete în mărime naturală a modalităţilor de rezolvare a acestor dotări. Între fântânile alungite de formă dreptunghiulară au fost amplasate noi fântâni cu forme ovale. Jeturile de apă sub formă de evantai, urmau să fie luminate[185]. Până în 1989, au fost realizate 31 de fântâni pe mijlocul axului, la care se mai adaugă o alta rotundă, de dimensiuni mari în centrul Pieţei Unirii.

Blocurile de locuinţe proiectate de arh. Petre Antonescu (1873-1965), de la capătul Căii Victoriei din Piaţa Naţiunilor Unite, au fost date ca exemplu arhitecţilor pentru a se inspira la elaborarea faţadelor centrului civic. Unii specialişti au respectat cu atâta fidelitate directiva lui Ceauşescu încât unele detalii de la blocurile 55-57 din Calea 13 Septembrie au fost pur şi simplu reproduse după modelul indicat.

Din numeroasele blocuri realizate în noul centru, au existat şi unele încercări care au urmărit să satisfacă dorinţele puterii, dar şi impunerea unor rezolvări proprii. Pe partea de vest a Pieţei Unirii (între Tribunal şi Bd. Unirii), blocul 15, Bd. Unirii 27, se remarcă

---

[184] Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2007, ediţia a II-a, pp. 719-721.

[185] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 130/1987, ff. 2-4. Lucrările de execuţie au început înainte de aprobarea notei de comandă şi a proiectului de execuţie, întrucât soluţiile constructive şi de finisaj foarte complicate necesitau o perioadă mare de elaborare a documentaţiilor tehnico-economice (art. 2). Vezi Decretul nr. 124/29 aprilie 1987.

prin fațade volumetrice şi cu balcoane marcate discret. Blocul 6, cu fațada semicirculară (din Bd. Unirii nr. 14) este un model executat în stil postmodernist. Pe Bd. Libertății, blocul 103 de pe artera Izvor-Coşbuc se deosebeşte prin realizarea clară a ritmurilor. Tot pe Bd. Izvor-Coşbuc, blocul 115 se distinge prin accentul compozițional[186].

Dacă în momentul demarării proiectului, mulți arhitecți au sperat că pot impune soluții optime pentru Bucureşti, mai târziu, între 1980 şi 1990, au renunțat la idee din cauză că activitatea ca specialişti le-a fost îngrădită prin ingerința politicului. Intervenția conducerii superioare asupra spațiului construit a fost directă şi brutală; de multe ori, prin decizii ad-hoc la care specialiştii nu erau consultați. Arhitecta Paraschiva Iubu afirmă: „în ansamblul Casa Poporului (latura Izvor-Nord) m-am supus cerințelor conducerii politice de realizare a unui front compact şi bogat decorat“[187]. Astfel, totalitarismul a pus pe primul loc ideologia şi apartenența politică, minimizând astfel valoarea personală şi punctul de vedere al profesioniştilor.

Materializarea noului centru civic trebuia să simbolizeze realizările politice ale dictatorului român. În legătură cu această idee, Nicolae Ceauşescu a declarat: „caut o reprezentare simbolică a celor două decenii de lumină pe care le-am parcurs; am nevoie de ceva măreț, ceva foarte măreț, care să reflecte ceea ce am realizat“[188].

Odată cu prăbuşirea regimului comunist, au încetat şi lucrările la centrul civic, aflate în diferite stadii. După 1990, chiar dacă noul regim şi-a îndreptat atenția către reconfigurarea peisajului, problemele create de intervențiile majore se resimt până astăzi: în apropierea construcțiilor au rezultat spații largi nefolosite şi insalubre.

---

[186] Gheorghe Leahu, *op. cit.*, pp. 96-99.

[187] Arh. Paraschiva Iubu, *O viață, o pasiune*, în *Arhitecți în timpul dictaturii: amintiri*, Viorica Iuga Curea (coord.), Editura Simetria, 2005, p. 158.

[188] Apud Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, trad. Delia Răzdolescu, ediția II, Editura Fundației Academia Civică, Bucureşti, 2006, p. 229.

Lista biserici demolate în municipiul Bucureşti (1977-1989)*

Nr. crt.	**Denumirea** Adresa	Anul construirii **Prima atestare** Etape de reconstrucţie	Data demolării	Ce se află acum pe amplasament
1	**Sf. Nicolae** (Crângaşi) cu cimitir Str. Cpt. Grozeanu 9	ante **1564** 1700 2) 1914-19 1963-68	21 mai 1986	Lacul Dâmboviţa
2	**Albă Postăvari** str. Bateriilor 41	**1568** înc. sec. XVII 3) 1857 4) 1912 1944	martie 1984	Bd. Libertăţii – rondul din faţa Casei Poporului
3	**Sf. Nicolae Jitniţă** Calea Văcăreşti 46	**1590** 2) 1712 3) 1851	18 iulie 1986	în spatele blocului A4 (Bd. Unirii Nord)
4	**Cotroceni** Şoseaua Cotroceni 39	**1598** 2) 1679-82 3) 1802 1860 1903 1940 Palat – **1895**	1984	fundaţia
5	**Enei** str. Biserica Enei 6	**1611** 2) 1724 3) 1868	20 aprilie 1977	blocul Dunărea
6	**Sf. Vineri Hereasca** str. Sf. Vineri 23	**sec. XIV** 2) **1645** 3) 1839	20 iunie 1987	blocul 105 C (Călăraşi-Olteni)
7	**Sf. Nicolae Sârbi** str. Pitagora 11 (Calea Văcăreşti)	înc. **sec. XVII** 2) 1692 3) 1864	4 septembrie 1985	la sud-est de Biblioteca Naţională
8	**Olteni** str. Olteni 27	**1696** 2) 1722 3) 1822 4) 1865 5) 1986	12 iunie 1987	blocul E4 (str. Mircea cel Mare)

* Arh. Lidia Anania, arh. Cecilia Luminea, arh. Livia Melinte, arh. Ana-Nina Prosan, arh. Lucia Stoica, arh. Neculai Ionescu-Ghinea, *Bisericile osândite de Ceauşescu. Bucureşti: 1977-1989*, Editura Anastasia, Bucureşti, 1995, pp. 202-207.

Nr. crt.	**Denumirea** Adresa	Anul construirii **Prima atestare** Etape de reconstrucție	Data demolării	Ce se află acum pe amplasament
9	**Mănăstirea Văcărești** Calea Văcărești 391	**1722** 1736 – paraclis 1974	decembrie 1986 – ianuarie 1987	fundații părăsite ale unei săli de congrese
10	**Bradu Staicu** str. Bradului 30	**1726** 1740 1809 4) 1875	7 octombrie 1987	zonă rezervată dotări
11	**Sf. Spiridon Vechi** Piața Națiunilor Unite	**sec. XVII** 2) 1747	27 august 1987	biserica s-a reconstruit
12	**Mănăstirea Pantelimon**	**1750**	1986	curtea hotelului Lebăda
13	**Spirea Veche** str. Uranus 27	1) ante **1765** 2) 1915	27 aprilie 1984	lângă colțul de sud-vest al Casei Poporului
14	**Izvorul Tămăduirii** str. Puțul cu Apă Rece 27 (Ceres 9)	**1785** 1838 1861 1909 1969	august 1984	zona nord-vest a Casei Poporului (str. Izvor)
15	**Sf. Treime (Troița)** Calea Dudești 81	1) **1804** 2) 1887 3) 1936 1950 1963	10 octombrie 1987	bloc M 108 (ansamblul Unirii Sud)
16	**Capela Sf. Mina** str. Căuzași-Splaiul Unirii 57-59	**1892** 1915	august 1985	mal stânga Biblioteca Națională
17	**Gherghiceanu** str. Apahida 5 (fost Gherghiceanu)	**1939** 1943	18 noiembrie 1984	liber
18	**Capela Izvorul Tămăduirii** (Crângași) str. Popa Radu 29	**1943**	1982	bloc 79-ansamblul Crângași ICEM
19	**Capela Buna Vestire** str. Cap. Mișcă Petre	**1946** 1947	1981	bloc M22 – ansamblul Mărgeanului Bârcă

Nr. crt.	**Denumirea** Adresa	Anul construirii **Prima atestare** Etape de reconstrucție	Data demolării	Ce se află acum pe amplasament
20	**Doamna Oltea** str. Barbu Văcărescu 46	**1947**	27 noiembrie 1986	liber

Lista bisericilor mutate în municipiul Bucureşti (1980-1989)*

Nr. crt.	**Denumirea** Adresa	Anul constr. **Prima atestare** Etape de reconstrucție	Data mutării	Distanță translare	Noua adresă
1	**Biserica Mihai Vodă şi turla** au fost mutate (mănăstirea şi Arhivele Statului au fost dărâmate) Str. Arhivelor 2-6	1) **1589** 2) 1838 3) 1911-24 1928-35 1940-43 1954-56	octombrie 1984-martie 1985	289 m	str. Sapienței
2	**Sf. Ilie – Rahova** Calea Rahovei 21	1)**1706** 2)1738 3)1838 4)1874	19 iunie 1984	49 m	str. Sf. Apostoli
3	**Schitul Maicilor** str. Schitul Maicilor 23	1)**1726** 2)1896 3)1955-58	iunie 1982	245 m	str. Mitropolit Antim Ivireanul 49
4	**Olari** Calea Moşilor	înc. **sec.XVIII** 2) 1758 1836 1863 1943	22 septembrie 1982 5 decembrie 1983	58m 22,35 m	în spatele blocului 4 Calea Moşilor (str. Olari)
5	**Sf. Ioan Nou** B-dul. 1848 41	1) **sec. XVIII** 2) 1766 3)1818 4)1847 1930-40 1968	30 mai 1986	23 m	în spatele unui bloc (B-dul. I.C. Brătianu 41)

* Arh. Lidia Anania, arh. Cecilia Luminea, arh. Livia Melinte, arh. Ana-Nina Prosan, arh. Lucia Stoica, arh. Neculai Ionescu-Ghinea, *Bisericile osândite de Ceauşescu. Bucureşti: 1977-1989*, Editura Anastasia, Bucureşti, 1995, pp. 206-209.

Nr. crt.	**Denumirea** Adresa	Anul constr. **Prima atestare** Etape de reconstrucție	Data mutării	Distanță translare	Noua adresă
6	**Cuibul cu Barză** str. Ştirbei Vodă 95	ante **1760** 2)1760 1853 1888 1984	22 februarie 1988	12 m	în spatele blocului 25 C (Ştirbei Vodă)
7	**Sf. Gheorghe Capra** şoseaua Pantelimon 131	**1877**	22 septembrie 1985	89,20 m	str. Fântânica
8	Sf. Sinod de la **Mănăstirea Antim** str. Mitropolit Antim Ivireanul	**1910-12** biserica la 1713	21 februarie 1985	20,35 m	aceeaşi

Fig. 176 În centru Biserica Enei, în stânga blocul Dunărea – imediat după cutremurul din 1977. (A.N.I.C., Colecția Documente fotografice, format II, vol. II, foto. nr. 3911 «1»)

Fig. 177 Biserica Enei. (Arhiva Institutului Național pentru Memoria Exilului Românesc, fond personal arh. Ștefan Gane, dosar nr. 1, nepaginat)

Fig. 178 Biserica Mihai Vodă şi turla, în timpul translării. (Arhiva Documentară a Muzeului Naţional de Artă Contemporană, fond imagini Biserica Mihai Vodă)

Fig. 179 Intrarea principală a Arhivelor Statului, demolată împreună cu tot complexul Mihai Vodă, cu excepţia bisericii şi a turlei. (Arhiva Documentară a Muzeului Naţional de Artă Contemporană, fond imagini Biserica Mihai Vodă)

Fig. 180 Biserica Mănăstirii Văcăreşti cu turlele retezate.
(A.N.I.C., Colecţia Documente fotografice, format I, vol. III, foto. nr. 9292 «14»)

Fig. 181 Casa Domnească a lui Nicolae Mavrocordat, domn al Ţării Româneşti (1715-1716, 1719-1730) şi al Moldovei (1709-1710, 1711-1715). A fost demolată odată cu întreg ansamblul mănăstiresc.
(A.N.I.C., Colecţia Documente fotografice, format I, vol. III, foto. nr. 9292 «3»)

Fig. 182 Biserica Sf. Ioan Nou înainte de mutare. (Arhiva Documentară a Muzeului Național de Artă Contemporană, fond imaginiBiserica Sf. Ioan Nou)

Fig. 183 Lucrările de amenajare a râului Dâmbovița (1986). Firul natural de apă a fost acoperit și transformat în canal colector al apelor reziduale menajere și industriale. (Arhiva Institutului Național pentru Memoria Exilului Românesc, fond personal arh. Ștefan Gane, dosar nr. 1, nepaginat

Fig. 184 Lucrările de amenajare a râului Dâmbovița, septembrie 1986. (Arhiva Institutului Național pentru Memoria Exilului Românesc, fond personal arh. Ștefan Gane, dosar nr. 1, nepaginat)

Fig. 185 Ansamblu de locuințe de pe bulevardul Victoria Socialismului. (Arhiva Institutului Național pentru Memoria Exilului Românesc, fond personal Ștefan Gane, dosar nr. 1, nepaginat)

SCHEMĂ ORGANIZARE

COLECTIV COORDONARE
Şeful colectivului -

1. arh. Vlădescu Nicolae – arh. şef I.P. Carpaţi
2. arh. Toma Adam – arh. şef I.P. Carpaţi
3. arh. Cezar Lăzărescu – prof. Inst. Arh. I. Mincu
4. arh. Dumitrescu Cornel – rector Inst. Arh. I. Mincu
5. arh. Cristea Gabriel – decanul Fac. de Arh. din Inst. Arh. I. Mincu

ATELIERE ŞI COLECTIVE DE PROIECTARE

ARHITECTURĂ

Arh. Petrescu Anca – şef proiect
Arh. Mărculeţ George
Arh. Şerban Gheorghe
Arh. Rusu Costin
Arh. Preda Fl. Eugen
Arh. Irimescu Şerban
Arh. Bortan Şerban
Arh. Eftenie Mihai
Arh. Till Iosef
Arh. Dinescu Adina
Arh. Ghelmegeanu G.
Arh. Grigore Cornel
Arh. Borgovan Anca
Arh. Neicu Ileana
Arh. Murgescu Ileana

DECORAŢIUNI INTER. – MOBILIER

Arh. Voll Robert sen. – şef proiect decoraţiuni
Arh. Costea Rodica
Arh. Dumitru Florin
Arh. Gheorghiu Const.
Arh. Hasnas Marina
Arh. Ciucă Simona
Arh. Marinescu Şerban
Arh. Ghet Emanuel
Arh. Boengiu Mircea

STRUCTURI

Ing. Popp Traian – şef proiect
Ing. Mironescu Mircea
Ing. Baltes Ion
Ing. Gavrilescu Şerban
Ing. Sava Virgil
Ing. Radu I. Constantin
Ing. Cişmigiu Alex. – prof. Inst. de Arh. I. Mincu
Ing. Popescu Radu

INSTALAŢII

a). Tehnice-ventilaţii
Ing. Cîmpeanu Crişa
– şef proiect
Ing. Pătru Florin
Ing. Ionescu Dinu
Ing. Stănoiu Aurelian

b). Sanitare, fluide speciale, dotări sanitare
Ing. Oniga Mircea
Ing. Marin Constantin
Ing. Macovei Radu

c). Frigorifice
Ing. Chiraleu Ion

---

* A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., secţia Gospodăria de Partid, dosar nr. 5/1982, f. 7. Raport cu privire la componenţa colectivului de coordonare şi a colectivului de specialitate pentru elaborarea proiectului Casei Republicii, 1982.

PROIECT CASA REPUBLICII*

PROIECT COMPLEX
Directorul I.P. Carpați

6. arh. Petrescu Anca – şef proiect arhitectură
7. ing. Popp Traian – şef proiect rezistență
8. ing. Chiriac Florin – prorector Institutul Construcții Bucureşti
9. ing. Marinescu Valentin – şef proiect instalații electr.
10. ing. Toader Stelian – şef proiect lucrări exterioare

DE SPECIALITATE DIN I.P. CARPAȚI

ELECTRICE AUTOMATIZĂRI ELECTROACUSTICE

Ing. Marinescu Valentin – şef proiect
Ing. Tipa Dimitrie
Ing. Grigoraş Nicolae
Ing. Iliescu Mihai
Ing. Petrovan Mircea
Ing. Negescu Teodor
Bîznoşan Răzvan – director tehnic R.T.V.R.
Ing. Luca Corneliu
Ing. Milcea Petcu
Ing. Răican Valentin
Ing. Presură Ion

LUCRĂRI INGINEREŞTI EXTERIOARE

a). Apă – canal
Ing. Toader Stelian – şef proiect
Ing. Busuioc Rodica

b). Drumuri – sisteme verticale
Ing. Stancu Cornel

c). Spații verzi
arh. Teodosiu Florin

d). Dotări lucrări de artă
Mărginean Viorel
Flămându Horia (Uniunea Artiştilor Plastici)

ORGANIZARE ŞANTIER ECONOMIC

Baza tehnico-materială

Ec. Popescu Marcel
Ing. Ionescu Constantin
Ing. Tibar Ştefan
Arh. Burcea Ştefan

MASS-MEDIA

„Presa este cea mai ascuțită armă a partidului. Presa este mijloc prin care partidul vorbește în fiecare ceas al zilei cu masele largi și vorbește în limbajul lor“. Aceasta era „învățătura“ lui Stalin pentru organizarea mass-media în țările situate după „Cortina de fier“.

Statul comunist român își exercita controlul asupra presei în virtutea rolului său de proprietar și de îndrumător ideologic. În consecință, mass-media nu se putea dezvolta liber. Partidul comunist urmărea ca mesajele transmise prin mijloacele de comunicare în masă să fie consonante cu obiectivele sale. Așadar, singurul factor care influența dinamica mass-media era voința partidului. În nici un caz piața media.

După model sovietic, regimurile comuniste au utilizat mass-media în trei moduri. În primul rând, mijloacele de comunicare în masă erau folosite pentru difuzarea instrucțiunilor puterii. Tocmai de aceea sistemul era centralizat, pentru ca întreaga presă să vorbească o „limbă ideologică“ unică. În al doilea rând, mass-media trebuiau să mobilizeze masele, pentru a determina cetățenii să execute dispozițiile autorităților. A treia funcție a presei în regimurile comuniste, și poate cea mai importantă, era să îndoctrineze masele. Mass-media avea scopul să construiască „omul nou“ comunist. În anumite etape, presa a contribuit la construcția cultului personalității (pentru conducerea colectivă a partidului, în anii de început ai comunismului, sau pentru liderii supremi, în anii de vârf ai lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu). Gazetele, radioului și televiziunea participau la celebrarea șefilor printr-o expunere necontenită a „virtuților“ pe care le-ar fi avut[1].

În 1948, România avea o presă slab dezvoltată. Comunicarea de masă se realiza în principal prin intermediul ziarelor. În perioada interbelică, acestea avuseseră o evoluție comparabilă cu cea a țărilor din jur. După război însă, gazetele centrale și locale au fost victimele imixtiunii comuniștilor. Printr-o politică de „defascizare“ a presei și de cenzură, guvernul Petru Groza a reușit să reducă la tăcere ziarele opoziției sau ale editorilor independenți de partidul comunist.

---

[1] Claude-Jean Bertrand, *O introducere în presa scrisă și vorbită*, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 32.

Pe lângă presa scrisă, comunicarea de masă se realiza şi prin radio. Acest canal mass-media cunoscuse o evoluţie slabă în România, cu mult sub potenţialul pe care l-ar fi avut. Spre exemplu, în ţările vest europene şi în Statele Unite ale Americii posturile de radio au revoluţionat comunicarea de masă în perioada interbelică. La noi însă, autorităţile militare au frânat dezvoltarea radioului, din raţiuni de securitate naţională[2]. Exista un singur post de emisie, la Bucureşti, care nu reuşise să acopere întreaga ţară ca arie de difuzare. Începând cu august 1944, radioul a fost o „redută" aprig disputată între comunişti şi forţele democrate. Societatea de radio ajunge sub controlul administrativ al comuniştilor după instalarea guvernului dr. Petru Groza (martie 1945).

Cadrul instituţional

Congresul I al Partidului Muncitoresc Român (21-23 februarie 1948) a stabilit subordonarea directă a presei către Comitetul Central. Partidul îşi asigura controlul asupra mijloacelor de comunicare în masă prin intermediul Direcţiei Propagandă şi Agitaţie din cadrul C.C. al P.M.R.[3].

Conform Statutului P.M.R., fiecare membru al Secretariatului răspundea de una dintre direcţiile Comitetului Central. Pentru Direcţia Propagandă şi Agitaţie a fost desemnată Ana Pauker. „Tovarăşa Ana" nu s-a ocupat efectiv de coordonarea Direcţiei, transferându-i responsabilitatea lui Iosif Chişinevschi[4]. Însă nici „tovarăşul Ioşca" n-a condus Propaganda şi Agitaţia, plasându-i sarcina lui Leonte Răutu, adjunctul său. Aşadar, în anii stalinismului, responsabilitatea privind propaganda şi agitaţia i-a revenit lui Leonte Răutu, considerat a fi „groparul" culturii româneşti tradiţionale[5].

Fig. 186 Leonte Răutu

[2] Armata se temea că organizaţiile iredentiste sau extremiste vor utiliza radioul în scopuri antistatale. Autorităţile militare puteau interzice cetăţenilor dreptul de posesie a aparatelor de radio-recepţie, după criterii discreţionare. Orice tentativă de a pune în funcţiune staţii de radio-emisie neomologate intra sub incidenţa legislaţiei privind securitatea naţională şi se pedepsea cu ani grei de închisoare.

[3] Eugen Denize, *Propaganda comunistă în România: 1948*-1953, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2011, p. 34.

[4] După excluderea „deviaţioniştilor de dreapta" la Plenara C.C. al P.M.R. din 26-27 mai 1952, Iosif Chişinevschi a devenit oficial responsabil al Secţiei Propagandă şi Agitaţie.

[5] Eugen Denize, *op. cit*, p. 38-39.

Contribuția presei la buna funcționare a statului totalitar este fixată de materialele P.M.R.[6]. Comuniștii considerau că mesajul propagandistic n-avea efect atâta vreme cât nu ajungea în cel mai îndepărtat colț al țării, pentru a beneficia de o audiență larg răspândită. Sarcina difuzării mesajului îi revenea sectorului agitație. Pe lângă lozinci, broșuri și cărți editate de partid, activiștii aveau obligația să utilizeze în activitatea lor presa centrală și locală, presa de partid, presa sindicală și a organizațiilor de masă, presa sportivă, presa culturală, presa militară etc.

Controlul instituțional al mass-media s-a realizat prin aparatul de partid. Cu ocazia Plenarei C.C. al P.M.R. din 23-24 ianuarie 1950, direcțiile Comitetului Central au devenit Secții (după modelul P.C.U.S.)[7]. În cadrul Secției Propagandă și Agitație funcționa sectorul Presă[8]. Ulterior, agitația a dispărut din nomenclatura Secției, fiind redenumită Secția Propagandă și Presă. Prin Hotărârea C.P.Ex. al C.C. al P.C.R. din 1 noiembrie 1976, Propaganda a fost despărțită de Presă. S-au creat Secția Propagandă a C.C. al P.C.R. și Secția Presă și Radioteleviziune a C.C. al P.C.R.[9].

În teritoriu, supravegherea presei se realiza după modelul Comitetului Central. Cu ocazia ședinței Biroului Politic din 12 mai 1950 s-a hotărât ca fiecare comitet județean de partid să aibă câte o Secție de Propagandă și Agitație, condusă de un șef și un șef-adjunct. În cadrul secțiilor județene funcționau sectoare de presă și difuzare a materialelor de partid. Fiecare sector avea câte 1-2 activiști la nivel județean, în funcție de mărimea județului. Comitetele orășenești de partid aveau câte un sector de presă și difuzare a materialelor de presă, sub conducerea unui activist. Până și comitetele de plasă sau raioanele sătești aveau responsabilități în domeniul mass-media, în cadrul sectorului cultural, sportiv și de difuzare a presei (cu 1-2 activiști)[10].

Partidul a creat și un sistem de control politic al jurnaliștilor. Cu prilejul ședinței Biroului Politic din 10 martie 1950 s-a stabilit nomenclatura[11] oficială a P.M.R. Aceasta includea și unele funcții din cadrul presei. Deveneau funcționari ai P.M.R.: redactorii responsabili ai tuturor ziarelor centrale și publicațiile periodice din Capitală (împreună cu redactorii responsabili adjuncți și secretarii responsabili ai redacțiilor); membrii comitetului de redacție și șefii de secții de la ziarul *Scânteia*[12]; redactorul responsabil,

---

[6] *Ibidem*, *op. cit.*, p. 60-61.

[7] Secția era aparatul ajutător executiv al C.C.-ului, care punea în practică deciziile și dispozițiile partidului.

[8] Eugen Denize, *op. cit.*, p. 40-41.

[9] Arhivele Naționale ale României – Direcția Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare D.A.N.I.C.), Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român (în continuare C.C. al P.C.R.) – Secția Cancelarie, dos. nr. 110/1973, f. 49.

[10] Eugen Denize, *op. cit.*, p. 42.

[11] Prin nomenclatură se înțelege schema de organizare a partidului comunist, cuprinzând posturile și instituțiile care se aflau în subordine.

[12] Titlul ziarului *Scânteia*, organ central al C.C. al P.M.R. / P.C.R., a fost scris în forma *Scînteia* după modificarea ortografiei limbii române (1953). Pentru a respecta ortografia actuală, vom utiliza varianta cu â din a.

secretarul responsabil al redacției și colegiul redacțional al ziarului *Lupta de clasă*, „organ teoretic de presă“ al partidului; redactorii responsabili adjuncți ai redacțiilor *România liberă*, *Viața sindicală*, *Scânteia Tineretului*, *Contemporanul* și *Flacăra*; directorul și directorii adjuncți ai Agenției Române de Presă *Agerpres*; directorul și directorii adjuncți ai Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor etc.[13].

Cenzura

Instrumentul prin care partidul realiza controlul mass-media a fost cenzura. Desigur, supravegherea difuzării cuvântului scris și vorbit nu era invenția comuniștilor. În Europa, biserica catolică a pus bazele cenzurii moderne în anul 1622, prin înființarea *Congregației pentru Răspândirea Credinței* (lat. *Congregatio de Propaganda Fide*). Ulterior, „despoții luminați“ sau conducătorii statelor naționale au preluat modelul, motivând apărarea „interesului de stat“.

În august 1944, comuniștii au găsit o cenzură bine organizată. Instituția fusese creată de regimul carlist în 1937, fiind menținută de Ion Antonescu din rațiuni de război. Pentru a-și impune controlul asupra țării, comuniștii au perfecționat și au extins cenzura, având susținere din partea Armatei Roșii de ocupație.

Prin Decretul nr. 218 din 20 mai 1949 al Marii Adunări Naționale, Direcția Presei și Tipăriturilor din Ministerul Artelor și Informațiilor s-a transformat în Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor de pe lângă Consiliul de Miniștri. Noua instituție avea următoarele atribuții: să redacteze Buletinul Oficial al Republicii Populare Române; să autorizeze apariția oricăror tipărituri (ziare, reviste, programe, afișe etc.); să autorizeze difuzarea ziarelor și a oricăror altor tipărituri, precum și importul sau exportul de ziare, cărți sau obiecte de artă; să redacteze și să difuzeze presei comunicările oficiale ale Consiliului de Miniștri și să coordoneze activitatea serviciilor de presă ale ministerelor, departamentelor și instituțiilor publice etc. (art. 1). Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor era condusă de un director, ajutat de un director adjunct. Cei doi erau numiți prin decizia Consiliului de Miniștri (art. 2)[14].

Instituția avea următoarele compartimente: Direcția Presei și Publicațiilor Periodice, Direcția Autorizării Cărții, Serviciul Presei Străine, Serviciul Secretariat, Serviciul de Cadre și Învățământ Profesional, Serviciul Administrativ și Serviciul Contabilității. Prin intermediul Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor, statul exercita controlul total asupra informației. Se încălca însăși Constituția comunistă din 1948, care garanta formal

---

[13] Eugen Denize, *op. cit.*, p. 44.

[14] „Buletinul Oficial“, nr. 32, 23 mai 1949.

Contribuția presei la buna funcționare a statului totalitar este fixată de materialele P.M.R.[6]. Comuniștii considerau că mesajul propagandistic n-avea efect atâta vreme cât nu ajungea în cel mai îndepărtat colț al țării, pentru a beneficia de o audiență larg răspândită. Sarcina difuzării mesajului îi revenea sectorului agitație. Pe lângă lozinci, broșuri și cărți editate de partid, activiștii aveau obligația să utilizeze în activitatea lor presa centrală și locală, presa de partid, presa sindicală și a organizațiilor de masă, presa sportivă, presa culturală, presa militară etc.

Controlul instituțional al mass-media s-a realizat prin aparatul de partid. Cu ocazia Plenarei C.C. al P.M.R. din 23-24 ianuarie 1950, direcțiile Comitetului Central au devenit Secții (după modelul P.C.U.S.)[7]. În cadrul Secției Propagandă și Agitație funcționa sectorul Presă[8]. Ulterior, agitația a dispărut din nomenclatura Secției, fiind redenumită Secția Propagandă și Presă. Prin Hotărârea C.P.Ex. al C.C. al P.C.R. din 1 noiembrie 1976, Propaganda a fost despărțită de Presă. S-au creat Secția Propagandă a C.C. al P.C.R. și Secția Presă și Radioteleviziune a C.C. al P.C.R.[9].

În teritoriu, supravegherea presei se realiza după modelul Comitetului Central. Cu ocazia ședinței Biroului Politic din 12 mai 1950 s-a hotărât ca fiecare comitet județean de partid să aibă câte o Secție de Propagandă și Agitație, condusă de un șef și un șef-adjunct. În cadrul secțiilor județene funcționau sectoare de presă și difuzare a materialelor de partid. Fiecare sector avea câte 1-2 activiști la nivel județean, în funcție de mărimea județului. Comitetele orășenești de partid aveau câte un sector de presă și difuzare a materialelor de presă, sub conducerea unui activist. Până și comitetele de plasă sau raioanele sătești aveau responsabilități în domeniul mass-media, în cadrul sectorului cultural, sportiv și de difuzare a presei (cu 1-2 activiști)[10].

Partidul a creat și un sistem de control politic al jurnaliștilor. Cu prilejul ședinței Biroului Politic din 10 martie 1950 s-a stabilit nomenclatura[11] oficială a P.M.R. Aceasta includea și unele funcții din cadrul presei. Deveneau funcționari ai P.M.R.: redactorii responsabili ai tuturor ziarelor centrale și publicațiile periodice din Capitală (împreună cu redactorii responsabili adjuncți și secretarii responsabili ai redacțiilor); membrii comitetului de redacție și șefii de secții de la ziarul *Scânteia*[12]; redactorul responsabil,

---

[6] *Ibidem*, *op. cit.*, p. 60-61.

[7] Secția era aparatul ajutător executiv al C.C.-ului, care punea în practică deciziile și dispozițiile partidului.

[8] Eugen Denize, *op. cit.*, p. 40-41.

[9] Arhivele Naționale ale României – Direcția Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare D.A.N.I.C.), Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român (în continuare C.C. al P.C.R.) – Secția Cancelarie, dos. nr. 110/1973, f. 49.

[10] Eugen Denize, *op. cit.*, p. 42.

[11] Prin nomenclatură se înțelege schema de organizare a partidului comunist, cuprinzând posturile și instituțiile care se aflau în subordine.

[12] Titlul ziarului *Scânteia*, organ central al C.C. al P.M.R. / P.C.R., a fost scris în forma *Scînteia* după modificarea ortografiei limbii române (1953). Pentru a respecta ortografia actuală, vom utiliza varianta cu â din a.

secretarul responsabil al redacției și colegiul redacțional al ziarului *Lupta de clasă*, „organ teoretic de presă" al partidului; redactorii responsabili adjuncți ai redacțiilor *România liberă*, *Viața sindicală*, *Scânteia Tineretului*, *Contemporanul* și *Flacăra*; directorul și directorii adjuncți ai Agenției Române de Presă *Agerpres*; directorul și directorii adjuncți ai Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor etc.[13].

Cenzura

Instrumentul prin care partidul realiza controlul mass-media a fost cenzura. Desigur, supravegherea difuzării cuvântului scris și vorbit nu era invenția comuniștilor. În Europa, biserica catolică a pus bazele cenzurii moderne în anul 1622, prin înființarea *Congregației pentru Răspândirea Credinței* (lat. *Congregatio de Propaganda Fide*). Ulterior, „despoții luminați" sau conducătorii statelor naționale au preluat modelul, motivând apărarea „interesului de stat".

În august 1944, comuniștii au găsit o cenzură bine organizată. Instituția fusese creată de regimul carlist în 1937, fiind menținută de Ion Antonescu din rațiuni de război. Pentru a-și impune controlul asupra țării, comuniștii au perfecționat și au extins cenzura, având susținere din partea Armatei Roșii de ocupație.

Prin Decretul nr. 218 din 20 mai 1949 al Marii Adunări Naționale, Direcția Presei și Tipăriturilor din Ministerul Artelor și Informațiilor s-a transformat în Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor de pe lângă Consiliul de Miniștri. Noua instituție avea următoarele atribuții: să redacteze Buletinul Oficial al Republicii Populare Române; să autorizeze apariția oricăror tipărituri (ziare, reviste, programe, afișe etc.); să autorizeze difuzarea ziarelor și a oricăror altor tipărituri, precum și importul sau exportul de ziare, cărți sau obiecte de artă; să redacteze și să difuzeze presei comunicările oficiale ale Consiliului de Miniștri și să coordoneze activitatea serviciilor de presă ale ministerelor, departamentelor și instituțiilor publice etc. (art. 1). Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor era condusă de un director, ajutat de un director adjunct. Cei doi erau numiți prin decizia Consiliului de Miniștri (art. 2)[14].

Instituția avea următoarele compartimente: Direcția Presei și Publicațiilor Periodice, Direcția Autorizării Cărții, Serviciul Presei Străine, Serviciul Secretariat, Serviciul de Cadre și Învățământ Profesional, Serviciul Administrativ și Serviciul Contabilității. Prin intermediul Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor, statul exercita controlul total asupra informației. Se încălca însăși Constituția comunistă din 1948, care garanta formal

[13] Eugen Denize, *op. cit.*, p. 44.
[14] „Buletinul Oficial", nr. 32, 23 mai 1949.

Fig. 187 Casa Scânteii (azi Casa Presei Libere), vedere aeriană

„libertatea presei, a cuvântului, a întrunirilor, mitingurilor, cortegiilor şi manifestaţiilor" (art. 31)[15].

În august 1954, Direcţia Generală a Presei şi Tipăriturilor s-a reorganizat, prin Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 267. Instituţia era înzestrată cu trei sectoare centrale: Presă (Sectorul I), Carte (Sectorul II), Propagandă şi agitaţie orală şi vizuală (Sectorul III). Sectorul Presă avea în subordine o direcţie (Tipărirea Presei Centrale) şi patru servicii (al Presei Locale, Difuzarea Presei Centrale, Radio, *Agerpres*).

După finalizarea lucrărilor la *Casa Scânteii*, Direcţia Generală a Presei şi Tipăriturilor s-a mutat în noua clădire, în anul 1956. Cu acest prilej, instituţia a fost din nou reorganizată în trei servicii: Ideologizare, Ştiinţă şi Tehnică şi Radioteleviziune. Din septembrie 1961, controlul mass-media se realiza prin: Departamentul Tipărirea Presei Centrale, Departamentul Controlul Ziarelor departamentale şi de Uzină şi Departamentul Imprimatelor Diverse, Radio Televiziune, Ştiinţă şi Tehnică[16]. În anul 1965, instituţia a primit o nouă denumire – Comitetul de Stat pentru Presă şi Tipărituri.

Începând din 1971 s-a produs o creştere a presiunii ideologice, pe fondul „minirevoluţiei culturale" declanşate ca urmare a „Tezelor din iulie". Prima etapă a constat în

---

[15] „Monitorul Oficial", nr. 87 bis, 13 aprilie 1948.

[16] Liliana Corobca, *Culisele cenzurii comuniste*, <http://www.asymetria.org/modules.php?name=News&file=article&sid=563> (30 noiembrie 2012).

crearea Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste (CCES), în septembrie acelaşi an. Instituţia (cu rol de minister al Culturii) avea misiunea să „organizeze şi controleze activitatea consacrată îndeplinirii hotărârilor de partid şi de stat privind domeniul cultural pe întreg teritoriul ţării“[17]. În fruntea CCES a fost numit Dumitru Popescu, ideologul principal al ceauşismului. CCES-ul a iniţiat o campanie de „redescoperire“ a valorilor naţionale, în scopul proslăvirii lui Nicolae Ceauşescu.

Fig. 188 Dumitru Popescu

Al doilea val de înăsprire a presiunii ideologice asupra culturii (şi a presei totodată) s-a consumat în 1977. În acel an, Nicolae Ceauşescu s-a confruntat pe plan intern cu mişcări contestatare (acţiunile lui Paul Goma, greva minerilor din Valea Jiului), inspirate de evenimentele din statele comuniste central-europene („Charta 77“). Răspunsul lui Ceauşescu a fost desfiinţarea cenzurii. Motiva astfel lichidarea ultimei „rămăşiţe“ a conservatorismului stalinist. Comitetul de Stat pentru Presă şi Tipărituri a fost desfiinţat în decembrie 1977, prin Decretul nr. 472[18].

Regimul îşi însă luase măsuri de precauţie. După Plenara C.C. al P.C.R. din 28-29 iunie 1977, revista *Presa noastră*, unica publicaţie de specialitate din domeniul mass-media, a publicat „Hotărârea C.C. al P.C.R. cu privire la creşterea rolului şi răspunderii organizaţiilor de partid şi de stat, de masă şi obşteşti, a uniunilor de creaţie, a conducerilor colective ale redacţiilor, Radioteleviziunii, editurilor, caselor de film, instituţiilor de spectacole în activitatea de informare şi educare a oamenilor muncii“. Conform hotărârii, la nivelul „organelor de presă“ urmau să se constituie consilii care „purtau întreaga răspundere pentru conţinutul politic, ideologic şi calitatea materialelor publicate, militând permanent pentru traducerea în viaţă a politicii partidului, a principiilor eticii şi echităţii socialiste, pentru generalizarea experienţei înaintate şi promovarea noului în toate domeniile vieţii şi activităţii sociale, pentru combaterea neajunsurilor şi fenomenelor negative şi exprimarea opiniei înaintate a celor ce muncesc, a maselor largi de constructori ai socialismului“[19]. Asemenea decizii ale partidului nu contraveneau totuşi legislaţiei socialiste privind libertatea de exprimare. În Constituţia din 1965 s-a inclus un adaos la articolul care garanta drepturile civile. Astfel, libertatea cuvântului şi a presei nu putea fi utilizată „în scopuri potrivnice orânduirii socialiste şi intereselor celor ce muncesc“ (art. 29)[20].

---

[17] Decretul nr. 301 (art. 4), publicat în „Buletinul Oficial“, nr. 108, 21 septembrie 1971.

[18] „Buletinul Oficial“, nr. 138, 26 decembrie 1977.

[19] Marian Petcu (coord.), *Cenzura în spaţiul cultural românesc*, Bucureşti, Editura Comunicare.ro, 2005, p. 90.

[20] „Buletinul Oficial“, nr. 65, 29 octombrie 1986.

Pe 23 noiembrie 1977, Nicolae Ceauşescu a convocat şedinţa Comitetului Politic Executiv, având pe ordinea de zi unele modificări în structura colegiilor de redacţie şi a consiliilor de conducere din presă. Redactorul-şef devenea oficial responsabil în cadrul redacţiei pentru respectarea liniei ideologice. În vederea creşterii controlului politic, în colegiul de redacţie intra obligatoriu secretarul organizaţiei de partid. Redactorul-şef rămânea principalul factor decizional în redacţie, însă activitatea unităţilor mass-media era supravegheată îndeaproape de oamenii partidului. Practica a arătat că, de multe ori, cuvântul cel mai important îl avea secretarul de partid.

Asemenea lui Iosif Chişinevschi şi Leonte Răutu în anii '50, Nicolae Ceauşescu credea că va îmbunătăţi „prestaţia" mass-media dacă sporea rolul „oamenilor muncii" în procesul de decizie editorială. Era prizonierul ideologiei leniniste, crezând că o putea aplica în toate domeniile societăţii. Astfel, C.P.Ex.-ul a decis în şedinţa din 23 noiembrie 1977 ca „oamenii muncii" (muncitori industriali şi agrari, oameni de ştiinţă şi cultură, specialişti) să ocupe 30% din locurile consiliilor de conducere ale „organelor de presă".

Tot cu acest prilej, Ceauşescu a mai dispus încă o reformă instituţională a mass-media care întărea controlul P.C.R. Preşedintele consiliului de conducere al „organului de presă" trebuia să aibă calitatea de membru în conducerea colectivă de partid. Aşadar, în cazul *Scânteii* trebuia să fie membru al C.P.Ex., în cazul *României libere* trebuia să fie membru al Biroului Executiv al FUS, în cazul ziarului *Munca* trebuia să fie membru al conducerii centrale a sindicatelor, în cazul *Scânteii Tineretului* trebuia să fie membru al C.C. al U.T.C., în cazul publicaţiilor judeţene trebuia să fie membru al biroului de partid local etc.[21].

La şedinţa C.P.Ex. din 23 noiembrie 1977 a participat şi Leonte Răutu, artizanul stalinizării presei româneşti. Nu întâmplător, unele decizii ale lui Ceauşescu, precum extinderea rolului „oamenilor muncii" în consiliile de conducere din unităţile mass-media, sau responsabilizarea politică a redactorilor-şefi, reaminteau de practicile din anii '50.

Peste două zile, la 25 noiembrie 1977, s-a produs reorganizarea Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste[22]. Instituţia primea puteri sporite, în sensul că putea interveni direct în politica editorială a „organelor de presă". Periodic, prin sondaj, CCES-ul avea obligaţia să verifice dacă publicaţiile scrise, radioul şi televiziunea respectau linia ideologică a partidului.

În luna decembrie 1977, printr-o serie de decrete, s-au modificat Legea Presei[23], Legea de organizare a Radioteleviziunii Române[24] şi Legea privind organizarea şi funcţionarea a Agenţiei Române de Presă *Agerpres*[25]. Colegiile redacţionale şi consiliile de conducere

---

[21] D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secţia Cancelarie, dos. nr. 132/1977, f. 30v.

[22] Decretul 442 din 25 noiembrie 1977, publicat în „Buletinul Oficial", nr. 127, 28 noiembrie 1977.

[23] Decretul nr. 471 din 24 decembrie 1977, publicat în „Buletinul Oficial", nr. 138, 26 decembrie 1977.

[24] Decretul nr. 473 din 24 decembrie 1977, publicat în „Buletinul Oficial", nr. 138, 26 decembrie 1977.

[25] Decretul nr. 474 din 24 decembrie 1977, publicat în „Buletinul Oficial", nr. 138, 26 decembrie 1977.

erau reformate, în conformitate cu decizia C.P.Ex. din 23 noiembrie 1977. Toate instituțiile mass-media au fost puse în subordonarea Consiliul Culturii și Educației Socialiste, care avea dreptul să se implice în politica editorială și să controleze mesajul jurnalistic.

Desființată oficial, cenzura avea de fapt mai multe forme după 1977. În prima etapă, articolele din presa scrisă și emisiunile radio-tv erau controlate ideologic în redacții. Ulterior, materialele finite se înaintau Consiliului Culturii și Educației Socialiste și Secției de Presă a Comitetului Central, pentru a primi avizul de publicare. Jurnaliștii au descoperit că era mai eficientă autocenzura, decât să ofere explicații în cazul în care activiștii de la CCES sau de la Secția Presă descopereau nereguli ideologice.

Cadrul ideologic

După proclamarea Republicii Populare (30 decembrie 1947), comuniștii nu mai aveau nici un impediment pentru a-și promova ideologia prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă. Desigur, regele, mai ales în ultima perioadă, nu constituise o piedică în calea preluării mass-media de către comuniști. Congresul I al P.M.R. (februarie 1948) a consfințit însă sarcinile ideologice ale presei.

Artizanii subordonării mass-media către interesele partidului comunist au fost Iosif Chișinevschi (șeful Direcției Propagandă și Agitație a C.C. al P.M.R.) și, mai ales, Leonte Răutu (adjunctul lui Chișinevschi).

La 26 mai 1948, Iosif Chișinevschi s-a întâlnit cu activul Direcției Propagandă și Agitație. Pe lângă lozincile obișnuite rostite cu asemenea ocazii, a ținut să puncteze cum va trebui să arate pe viitor presa românească. „Lumina" venea de la Răsărit: „Toți propagandiștii și agitatorii trebuie să-și îndrepte privirile spre Uniunea Sovietică. Țara noastră, ca și multe alte țări, a fost eliberată de armata sovietică, creată de bolșevicii lui Lenin și Stalin. Trebuie să fie clar, pentru noi și pentru popor, că fără armata sovietică nu am fi putut avea azi republică populară, un regim de democrație populară"[26].

Leonte Răutu și impunerea modelului sovietic

Așa cum am specificat mai sus, „sarcinile" din domeniul presei nu le trasa Chișinevschi. Responsabilul *de facto* al domeniului era Leonte Răutu, care i-a convocat la 1 iunie 1948 pe conducătorii tuturor comitetelor de presă de pe lângă Direcția Propagandă și Agitație și pe secretarii diferitelor organe de presă din București. Chișinevschi a fost și el prezent,

[26] D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Propagandă și Agitație, dos. nr. 9/1948, f. 105.

însă a vorbit doar Răutu. Acesta din urmă a făcut un portret-robot al presei de după război.

În opinia lui Leonte Răutu, presa postbelică românească cunoscuse trei perioade. Între 1945/1946 şi 19 noiembrie 1946 (alegerile falsificate), s-a dus „lupta cu influenţa reacţiunii în presă". Această „luptă" a constat în „cucerirea influenţei noastre în presă", deoarece, spunea Răutu, „o mare parte a ziariştilor erau atunci sub influenţa reacţiunii". Comuniştii au „rezolvat" problema prin înscenarea unor „procese antifasciste" celor mai importanţi gazetari români. Pe de altă parte, au fost desfiinţate abuziv publicaţiile incomode. Începând din noiembrie 1946, menţiona Răutu la respectiva întrunire, comuniştii au operat „stârpirea influenţei reacţiunii în presă", precum şi „perfecţionarea presei din ţara noastră". Acest proces s-a încheiat la finele anului 1947, odată cu abolirea monarhiei. Mass-media intra astfel, conform periodizării lui Leonte Răutu, în a treia fază postbelică, când avea de îndeplinit „sarcini noi după perfecţionarea presei şi curăţirea terenului de influenţele reacţionare". În acest scop, el propunea o reorganizare radicală a mass-media[27].

Răutu a ţinut să le reamintească participanţilor la consfătuirea din 1 iunie 1948 că presa este subordonată Comitetului Central al P.M.R., prin intermediul Direcţiei Propagandă şi Agitaţie. În acest scop, direcţia avea următoarele sarcini: să introducă în mod nemijlocit linia partidului în întreaga presă; să lupte pentru „cuceririle noi"; să întărească poziţia partidului în presă; şi să execute o supraveghere din punctul de vedere al partidului asupra tuturor problemelor din ţară.

Pentru o „diviziune a muncii" eficientă, Leonte Răutu a creat Comitetul de Presă din cadrul Direcţiei Propagandă şi Agitaţie. Acest Comitet de Presă avea trei compartimente: Comisia presei din Capitală, Comisia Presei din Provincie şi Comisia publicaţiilor periodice[28]. Comitetul coordona activitatea a 14 cotidiene din Capitală, 19 publicaţii periodice şi 56 de ziare din provincie. Pe lângă publicaţiile cotidiene şi periodice, Comitetul de Presă avea în subordine agenţiile de presă *Rador* şi *Agerpres*, precum şi a societatea unică de difuzare a presei, *Slova*[29].

Nucleul mass-media controlat de comunişti trebuia să fie model pentru reorganizarea întregii prese româneşti. Leonte Răutu a anunţat că partidul pregătea în scurt timp suprimarea ziarelor rămase sub influenţa „reacţiunii". Pe lângă aceste publicaţii „burgheze", trebuiau desfiinţate gazetele comuniste ce deveniseră „inutile" după proclamarea republicii populare.

Pentru ca presa să poată realiza sarcinile trasate de Comitetul Central, trebuia organizată o „justă divizare a muncii" între gazetele de partid şi ziarele controlate de

---

[27] *Ibidem*, f. 125

[28] În cadrul Comitetului de Presă mai funcţionau Serviciul cenzurii presei interne şi Serviciul cenzurii presei străine.

[29] D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secţia Propagandă şi Agitaţie, dos. nr. 9/1948, f. 105; f. 124-125.

comuniști, anunța Leonte Răutu. Primele măsuri fuseseră deja luate. După dispariția „publicațiilor parazitare", partidul editase gazete de mare tiraj pentru diferite categorii socio-profesionale. A apărut cotidianul *Viața sindicală*, editat de Confederația Generală a Muncii. Pentru minoritatea maghiară s-a tipărit la București un cotidian central, cu titlul *Romaniai Magyar Szo*, precum și revista *Utink*. Partidul a publicat un cotidian economic, cu titlul *Agerpress* (pe structura acestuia se va organiza Agenția Română de Presă *Agerpres*). Uniunea Tineretului Muncitoresc și-a editat propriul organ de presă, cu titlul *Tânărul muncitor*. Pentru sectorul de tineret mai apăreau publicațiile: *Studentul Român* și *Revista elevilor*. Tot din inițiativa P.M.R. au fost editate periodicele de mare tiraj *Contemporanul*, *Viața românească* și *Flacăra*, cu rol de „luptă pe tărâmul ideologic și cultural". Mesajul partidului trebuia să ajungă și la femei. Revista *Femeia* a fost restructurată din punct de vedere tematic, devenind organ al Uniunii Femeilor Democrate din România. Pentru femeile din mediul rural a fost editată revista *Săteanca*. În vederea „întăririi relațiilor cu marea Uniune Sovietică" au apărut *Analele Româno-Sovietice*. În 1948 a reapărut și revista *Lupta de clasă*, organ teoretic al P.M.R.[30].

Leonte Răutu a anunțat că modelul presei românești era cotidianul *Scânteia*, organ al C.C. al P.M.R. Ziarul fusese „arma cea mai ascuțită" a partidului în anii cuceririi puterii, având ca sarcină mobilizarea maselor și pe viitor. Gazeta se ghida după îndemnul lui Lenin conform căruia: „Presa trebuie să dea educația maselor în sensul creșterii conștiinței sociale". Astfel că, partidul a desemnat *Scânteia* „să trezească în oameni spiritul colectiv de muncă". Răutu amintea recentele campanii din ziar privind mobilizarea tineretului în vederea plecării voluntare pe șantierele naționale. Presa trebuia să aibă și alte preocupări de educare a maselor, respectiv creșterea producției și a productivității. În acest sens, trebuiau inserate în paginile ziarelor de partid „grafice foarte convingătoare". De asemenea, trebuia popularizată experiența „întrecerilor în producție". La fel și în cazul campaniilor din agricultură.

Scânteia, precum și alte publicații, nu excelau la capitolul criticii în domeniul artei și culturii, atenționa Leonte Răutu. Se făcuseră unele „progrese", prin atacurile lui Sorin Toma din *Scânteia* la adresa scriitorilor „burghezi" Tudor Arghezi, Ion Barbu și Nina Cassian. Însă nu era suficient, insista ideologul regimului. În paginile presei scrise se aștepta o „cotitură" privind înțelegerea de către cititori a ideologiei comuniste, a motivelor pentru care scriitorii „burghezi" nu mai erau dezirabili[31].

Leonte Răutu le-a spus participanților la întâlnirea din 1 iunie 1948 că nici „tovarășa Ana" nu era mulțumită deplin de *Scânteia*. În opinia Anei Pauker, din ziar nu reieșea că partidul era forță conducătoare a României. De asemenea, nu exista o rubrică dedicată vieții de partid. O altă observație viza lipsa articolelor de propagare a ideologiei marxist-

---

[30] *Ibidem*, f. 125-126.

[31] Scriitorii erau încurajați de activiștii regimului să aibă ca sursă de inspirație viața muncitorească. Cu ocazia unei ședințe cu scriitorii convocată de Direcția Propagandă și Agitație a C.C. al P.M.R. (29 noiembrie 1948), Mihai Novicov constata că în presă se publicau frecvent opere literare proletcultiste sovietice, sau chiar daneze, însă scriitorii români lipseau din paginile ziarelor.

leniniste. Ana Pauker ar fi dorit şi materiale în care muncitorii erau mobilizaţi să lupte împotriva „rămăşiţelor burgheziei“. Nici rubricile pentru tineret nu erau suficiente, în opinia sa. „Tovarăşa Ana“ remarca şi o „vigilenţă scăzută“ în cadrul redacţiei, manifestată prin strecurarea multor greşeli de editare[32].

Cu toate că observaţiile şi indicaţiile lui Leonte Răutu şi ale Anei Pauker se adresau *Scânteii*, erau general-valabile pentru toate ziarele. Până la căderea regimului comunist, *Scânteia* a dat tonul liniei editoriale a presei româneşti.

Presa de provincie avea propriile deficienţe, opina Leonte Răutu. Fără să nominalizeze vreo publicaţie, a remarcat slaba pregătire ideologică a gazetarilor din judeţe. În timp ce ziarele din Bucureşti arătau muncitorul „clocotind de dorinţa de a deveni stahanovist“, în provincie se scriau articole care atribuiau realizările inginerilor. De asemenea, era „slab redată“ alianţa muncitorilor cu ţărănimea muncitoare. În general articolele ideologice erau scrise într-un stil confuz, atenţiona Răutu. El critica presa judeţeană de partid şi pentru că nu publica articole suficiente despre Uniunea Sovietică. Rubricile de politică externă erau redactate „neglijent“, mai spunea Răutu. În loc să fie citată agenţia sovietică *Tass*, se utilizau surse engleze şi americane[33]!

Ideologul regimului anunţa că pe viitor gazetele erau datoare: „să reprezinte în toată bogăţia lor realizările noastre“; „să ducă o luptă aprigă împotriva ideologiei duşmănoase“; „să lupte pentru a face pe cititor să iubească pacea“; „să înfăţişeze experienţa sovietică în construcţia aparatului de stat, organizarea vieţii economice, viaţa de partid, viaţa sindicală, viaţa obştească“[34].

Nu doar Leonte Răutu oferea sfaturi ziariştilor în privinţa liniei editoriale. Foarte activ la consfătuirile gazetarilor era Sorin Toma, redactorul-şef al *Scânteii*. Toma, asemenea lui Răutu, trăise anii războiului în Uniunea Sovietică. În consecinţă, era „la punct“ cu ideologia stalinistă. În 1948, la o şedinţă pe ţară a ziariştilor, Sorin Toma le-a spus colegilor din provincie că la *Scânteia* linia editorială avea drept „călăuză“ raportul prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul I al P.M.R. Analizând raportul pe capitole, Toma a realizat un plan editorial al *Scânteii*, prin extragerea principalelor idei care trebuiau prelucrate în articolele de fond şi în reportaje. Sorin Toma a oferit şi o lecţie privind interpretarea ideologică a documentelor de partid. Spre exemplu, Dej susţinea în raport că „poporul a smuls prin luptă puterea din mâna regelui“. Prin „prelucrarea ideologică“ a pasajului invocat, din materialele de presă trebuia să rezulte că „lupta clasei muncitoare se ducea pe baze marxist-leniniste“, şi, în consecinţă, muncitorimea a fost aceea care a răsturnat vechiul regim. Iată cum, insistând pe argumentaţia ideologică, presa avea misiunea să ignore implicarea Armatei Roşii în comunizarea României. Mass-media avea şi alte posibilităţi prin care putea combate „propaganda imperialistă“ contra

---

[32] D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secţia Propagandă şi Agitaţie, dos. nr. 9/1948, f. 105; f. 124-125; f. 126-131.

[33] *Ibidem*, f. 136-137.

[34] *Ibidem*, f. 134.

României populare, susținea Sorin Toma. Spre exemplu, materiale despre noua Constituție trebuiau să relateze doar „binefacerile" art. 10: importanța dreptului la muncă, a generalizării asigurărilor sociale etc.[35]. Nimic despre privațiunile menționate în legea fundamentală de inspirație sovietică. Ziariştii aveau nevoie de perfecționare permanentă, mai spunea redactorul-şef al *Scânteii*. Un gazetar care scria o rubrică despre viața muncitorească trebuia să ştie tot ce era legat de producție. „Nu mai merge ca tovarăşii care se ocupă de probleme muncitoreşti să nu cunoască probleme economice", concluziona Sorin Toma cu ocazia şedinței mai-sus amintite[36].

Sfaturi organizatorice pentru jurnaliştii din provincie avea şi Traian Şelmaru, redactor-şef adjunct al *Scânteii*. El recomanda ca unul dintre „cei mai buni tovarăşi" să rămână peste noapte în redacție, pentru a preîntâmpina apariția greşelilor politice sau de tipar[37].

FÂCLIA

TELEGRAME EXTERNE

BELGRAD. — Din partea tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România, au fost transmise tovarăşului Vidoie Jarkovici, preşedintele Prezidiului C.C. al U.C.I., un salut cordial, tovărăşesc, împreună cu cele mai bune urări de succese în desfăşurarea lucrărilor forumului suprem al comuniştilor din Iugoslavia, iar oamenilor muncii iugoslavi, urări de noi succese în edificarea socialismului, în traducerea în viață a hotărîrilor actualului congres.

Mulțumind pentru urările exprimate, tovarăşul Vidoie Jarkovici a rugat să se transmită tovarăşului Nicolae Ceauşescu un cald salut tovărăşesc şi urări prieteneşti de succes deplin în activitatea obosită pe care o desfăşoară în fruntea partidului şi statului pentru asigurarea dezvoltării dinamice a societății, spre binele şi fericirea poporului român. Totodată, a fost exprimată hotărîrea conducerii U.C.I. de a se continua tradiția întîlnirilor româno—iugoslave la nivel înalt, în scopul dezvoltării permanente şi amplificării relațiilor de prietenie şi colaborare multilaterală dintre partidele, țările şi popoarele noastre, în a căror edificare un rol hotărîtor l-au avut întîlnirile şi convorbirile dintre tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi Iosip Broz Tito.

Schimbul de mesaje a fost prilejuit de primirea de către preşedintele Prezidiului C.C. al U.C.I. a tovarăşului Ion Coman, membru al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R., conducătorul delegației Partidului Comunist Român la cel de-al XIII-lea Congres al U.C.I.

Fig. 189 Exemplu de vigilență: „succes deplin în *activitatea obosită* pe care o desfăşoară în fruntea partidului şi a statului"

O altă consfătuire importantă a conducerii Direcției Propagandă şi Agitație cu redactorii-şefi din presa centrală şi locală a avut loc la Bucureşti, în perioada 9-11 februarie 1950. Convocarea întrunii s-a datorat unei plenare recente a Comitetului Central, care trasase noi sarcini de partid pentru mass-media.

Leonte Răutu le-a spus participanților că activiştii Direcției de Propagandă şi Agitație descoperiseră în ultima vreme un număr mare de greşeli ideologice şi de tipar. Existau trei tipuri de erori. În primul rând „acte de sabotaj vădite", datorate slăbirii vigilenței în tipografii. În al doilea rând s-au constatat „abateri de la linia justă politică a partidului", deoarece în unele ziare s-au publicat „articole contrare liniei partidului". A treia categorie de greşeli provenea din „lipsa pregătirii" gazetarilor sau din „neseriozitate".

Răutu le-a impus gazetarilor să răspundă personal pentru articolele redactate. Începând din februarie 1950, nici un material nu mai putea fi predat la tipografie fără semnătura şefului de secție şi a secretarului de redacție. Fiecare articol trebuia să cumuleze la

[35] *Ibidem*, f. 24-26.
[36] *Ibidem*, f. 29-33.
[37] *Ibidem*, f. 34.

LUNI — Programul I

15,00 Telex : 15,05 Emisiune în limba maghiară : 17,50 1001 de seri. 18,00 Încheierea programului ; 20,00 Telejurnal : 20,20 Orizont tehnico — științific ; 20,45 Tezaur folcloric : 21,15 Roman foileton. DOCHERII. Episodul 7 : 21,45 Studioul muzicii ușoare ; 22,00 Telejurnal.

MARȚI — Programul I

11,00 Telex : 11,05 Ecran de vacanță : 12,00 Studenții la matineu:

de cîntec românesc ; 20,50 Occident '83. Drepturile omului, într-o orînduire a inechității socialiste ; 21,05 Teatru TV în serial. PLICUL de Liviu Rebreanu Premieră TV. Ultima parte : 22,00 Telejurnal.

JOI — Programul I

11,00 Telex ; 11,05 Ecran de vacanță. Aventurile lui Babușcă. Partea I. ; 11,50 Argeșule, plai de dor: 12,15 Pași de viață lungă ; 12,45 Muzică ușoară instrumentală ; 13,00 Închiderea programului ; 16,00 Telex : 16,05 Ecran de vacan-

Fig. 190 Vigilență la tipărirea programului 1 de televiziune: „drepturile omului într-o *orânduire a inechității socialiste…*"

plecarea din redacție semnătura corectorului, a cenzorului și a redactorului de serviciu care a dat bunul de tipar. La tipografie, articolele erau preluate pe semnătură. Într-o condică specială se menționa numele tipografului care culegea fiecare articol. Primul număr tipărit al ziarului trebuia citit de un „cap limpede", care semna pe exemplar „bun de difuzat". Toate aceste materiale se păstrau timp de trei luni în redacții. Agenția *Agerpres* avea parte de un control similar. La radio s-a impus o evidență strictă a emisiunilor, mai ales în cazul programelor pentru străinătate[38].

Prin vocea lui Leonte Răutu, regimul anunța sporirea „vigilenței", aplicând metodele de control invocate de ideologia marxist-leninistă. „Sabotajul" din redacții și tipografii se putea „vindeca" prin creșterea numărului de „cadre muncitorești"[39]. Preocuparea regimului pentru majorarea elementului muncitoresc în presă se va menține până în anul 1989. Însă nu era facil să angajezi muncitori în domeniul editorial, fie ei redactori permanenți sau corespondenți. Meseria de gazetar necesita abilități de redactare, dobândite în urma unor studii axate pe cultura generală, nu pe cea tehnică. O altă măsură de „securizare" a presei propusă de Leonte Răutu în februarie 1950 era „verificarea" fiecărei redacții în parte. „Elementele dubioase" trebuiau îndepărtate, fiind nevoie de exigență maximă. Chiar dacă ziariștii bănuiți de „activități ostile" promovaseră verificările de partid, puteau fi excluși din redacții dacă se dovedea că în trecut avuseseră „o linie greșită".

Pe lângă sarcinile organizaționale, Răutu a făcut și câteva recomandări editoriale. Pe viitor, presa trebuia „să demonstreze necontenit acțiunile dușmanului de clasă". Pe de altă parte, ideologul regimului făcea apel la obiectivitate, în sensul că jurnaliștii trebuiau

[38] *Idem*, dos. nr. 1/1950, f. 37.
[39] *Ibidem*, f. 51.

să expună „realitatea aşa cum e ea". Mai precis cum dorea regimul s-o prezinte la acel moment. O altă recomandare editorială a lui Răutu viza orientarea gazetelor către mase, în primul rând. În acest scop, presa trebuia să utilizeze cuvinte cât mai simple şi să se „debaraseze" de limbajul pompos[40].

Moartea lui Stalin şi liberalizarea ratată

În primii ani după moartea lui Stalin (martie 1953), poziţia liderilor comunişti români în cadrul blocului comunist era ameninţată. Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost singurul stalinist care a rezistat la putere după dispariţia dictatorului sovietic. Astfel că, responsabilii ideologici au început să fie mai atenţi cu imaginea publică (internă şi externă) a regimului de la Bucureşti, pentru a nu oferi Moscovei motive să intervină în treburile interne ale P.M.R.

La 17 martie 1955, Gheorghe Apostol (prim-secretar al C.C. al P.M.R.) şi Leonte Răutu au convocat la Bucureşti o consfătuire pe ţară cu redactorii-şefi ai ziarelor centrale şi locale. Ca de obicei, îndrumările cele mai importante le-a oferit Răutu. Gazetarii au aflat că se schimbau regulile criticii şi autocriticii. În trecut, pe când „oamenii muncii" aveau probleme grave, presa a prezentat lucrurile „prea în roz", spunea Leonte Răutu. Cu timpul, mass-media „s-a legat mai mult de realitate" şi a publicat materiale de analiză juste, în vederea înlăturării lipsurilor. În ultima vreme însă, activiştii Comitetului Central constataseră că se înmulţiseră excesiv materialele critice. Acestea erau redactate astfel încât puteau deveni „arme ale duşmanilor", deoarece furnizau subiecte pentru posturile de radio străine.

Chiar în *Scânteia* se înregistraseră câteva „excese". Spre exemplu, într-un articol privind mersul greoi al colectivizării, autorul recomanda utilizarea aparatului de stat (un atare discurs jurnalistic putea servi emigraţiei sau presei vestice, care acuzau regimul de la Bucureşti că încălca drepturile omului). Ziarul *România liberă* îşi făcuse un obicei să generalizeze lipsurile. La radio se citise o ştire care anunţa că în vitrinele unei cooperative săteşti umblau şobolani.

În concluzie, activiştii Secţiei Propagandă şi Agitaţie observaseră că materialele cu caracter sintetic, articolele de fond, se referau în general la probleme negative. Răutu le-a recomandat şefilor de gazete să stabilească linia editorială în funcţie de împrejurările interne şi internaţionale. Deşi jurnaliştii erau datori faţă de partid să întărească simţul răspunderii în societate, „se căzuse în extrema negativismului"[41].

Noua linie de orientare a mass-media, respectiv „abordarea pozitivă" a vieţii interne şi internaţionale, se datorează „liberalizării" relative a regimului în perioada 1953-1957. După moartea lui Stalin, s-au abandonat multe dintre tezele dogmatismului marxist-

---

40 *Ibidem.*

41 *Idem*, Fond C.C. a[illegible] Secţia Cancelarie, dos. nr. 24/1955, f. 2-5.

Trăiască 8 Martie Ziua Internațională a Femeii,
zi de luptă pentru pace, democrație și bună stare

6 PAGINI LEI 5 SERIA III ANUL XVII Nr. 1066

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

PMR

Scânteia

ORGAN CENTRAL AL PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÂN

Publicăm azi în broșură textul PROECTULUI DE CONSTITUȚIE a Republicii Populare Române

CONSTITUȚIA unui popor stăpân pe destinele sale

Oamenii muncii manuale și intelectuale dela orașe și sate salută cu bucurie Proectul de Constituție al R. P. R.

Fig. 191 Pagina 1 din „Scânteia" cu lozinca zile de 8 martie (începutul anilor '50)

leninist. Unii scriitori interziși au fost reabilitați, regimul a tolerat un discurs public ieșit din șabloanele ideologice etc.

Primul care și-a pus cenușă în cap la consfătuirea din 17 martie 1955 a fost Sorin Toma, redactorul-șef al *Scânteii*. A luat cuvântul imediat după Leonte Răutu. Autocritica lui Toma a fost un semn pentru restul redactorilor-șefi că trebuiau să-și accepte „greșelile" și să se angajeze că vor respecta noile indicații. Redactorul-șef al *Scânteii* afirma că ziariștii ajunseseră să scrie în șabloane, iar articolele de fond aveau de regulă conotații negative. Metoda de scriere era facilă – contrapunerea experiențelor bune cu experiențele rele. Totuși, gazetarii nu au fost „vigilenți" procedând astfel, spunea Toma, deoarece aveau răspundere pentru munca lor, atâta vreme cât articolele de presă puteau fi utilizate atât de „tovarăși", cât și de „dușmani". Pe viitor, propunea Sorin Toma, presa trebuia „să mărească combativitatea", pentru a „ridica nivelul principial al criticii"[42].

Din partea radioului a luat cuvântul Melita Apostol, soția lui Gheorghe Apostol. În fața tovarășilor activiști ea a recunoscut că permisese dezvoltarea unei lejerități editoriale. Gazetarii de la radio invocau lipsa inspirației atunci când li se cereau materiale pozitive. În schimb erau dispuși să realizeze emisiuni critice. Acest fenomen s-a constatat mai ales în cazul programelor pentru străinătate, observa autocritic Melita Apostol[43].

Mânzu Radian, redactor-șef adjunct la *Scânteia Tineretului*, nu a îmbrățișat discursul autocritic formal. El dorea să dezbată cauzele negativismului din presă. În opinia lui Radian, unii redactori, mai ales cei tineri, erau pregătiți insuficient din punct de vedere politic. Din articolele acestora reieșea că muncitorii contestau metodele de lucru sovietice.

---

[42] *Ibidem*, f. 5-7.

[43] *Ibidem*, f. 14.

Fig. 192 La 30 ianuarie 1973 cotidianul „România Liberă“ împlinea 30 de ani de la apariție.

Tinerii scriitori se aflau sub aceiași „influență dușmănoasă“ ca și tinerii ziariști, mai spunea Mânzu Radian. Astfel, în *Gazeta literară* și în *Scânteia Tineretului* apăruseră „așa-zise critici literare“, prin care era încurajat liberalismul în producția culturală. Radian propunea ca redactorii-șefi să intervină atunci când constatau „derapaje“, pentru a pune la punct unele „chestiuni juste teoretice“[44].

La finalul întrevederii a luat cuvântul Gheorghe Apostol, care a trasat sarcinile mass-media pe viitor. Era de părere că ziariștii nu-și respectau rolul pe care-l aveau în societate. Presa era doar un instrument prin care partidul realiza „construcția socialismului“. Prin intermediul mass-media, regimul vorbea în fiecare zi cu masele. Tocmai de aceea, partidul trebuia să stabilească zilnic ce anume era nevoie să cunoască masele, pentru ca politicile autorităților să ajungă la cunoștința populației. În ultima vreme însă, devenise „o meserie“ doar descoperirea deficiențelor. Cu toate că România se afla în ultimul an al planului cincinal, amintea Apostol, nu se scria nimic despre îndeplinirea acestuia. În opinia sa, presa trebuia să reflectate în principal mărirea producției și productivitatea muncii. Pentru a se da „avânt proletar“ maselor, era nevoie ca în gazete să scrie „oamenii muncii“ care depășeau normele, sau personalități marcante din artă, cultură și știință. Gheorghe Apostol l-a aprobat pe Mânzu Radian în problema „devierilor“ de care se făceau „vinovați“ tinerii gazetari. Prim-secretarul P.M.R. aprecia că aceștia aveau un nivel insuficient al „educației de partid“ și că „au căzut pradă propagandei mici-burgheze“.

În concluzie, Apostol i-a îndrumat pe ziariști să fie „vigilenți“ atunci când își practicau meseria. Articolele de presă trebuiau redactate astfel încât să nu poată fi utilizate de „bârfitorii“ regimului. Presa avea rol de educare politică și economică a maselor. În

[44] *Ibidem*, f. 11-13.

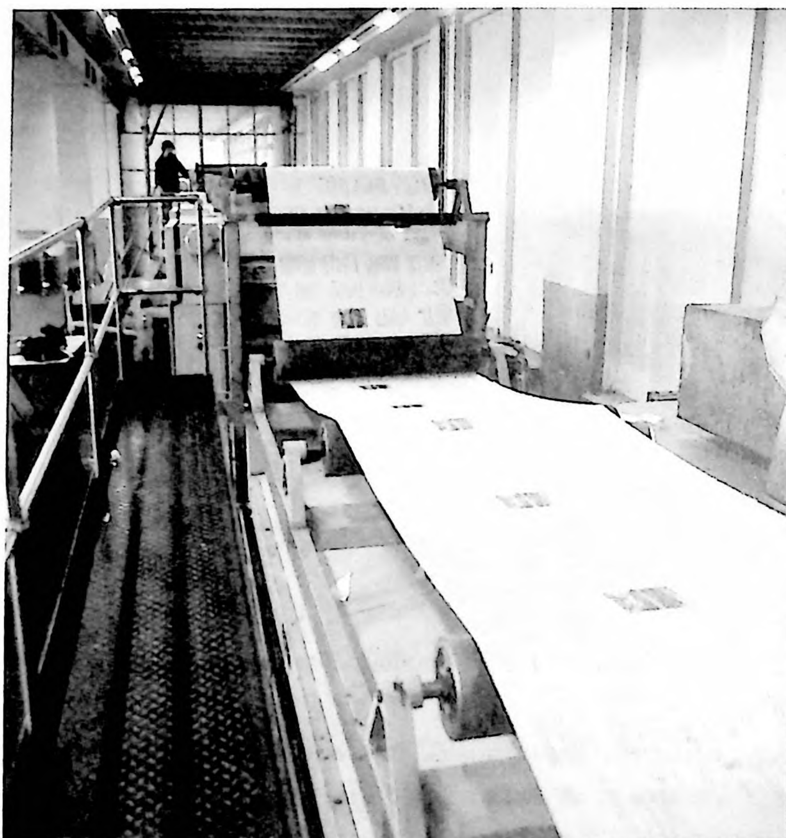

Fig. 193 Tipografia ziarului *Scânteia* (în Casa Scânteii, Bucureşti)

consecinţă, era de datoria gazetelor şi radioului să acorde atenţie sporită „experienţelor pozitive" din societate, şi să nu mai „exceleze" în criticarea neajunsurilor din România Populară. Toate „învăţămintele" dezbaterii din 17 martie 1955 urmau să fie discutate în redacţii. Pe viitor, activiştii C.C. al P.M.R. aveau obligaţia să controleze presa mult mai exigent. „Mai bine să oprim un articol să fie publicat, decât să ne batem apoi cu pumnii în cap", a conchis Apostol[45].

Aşadar, moartea lui Stalin nu a facilitat slăbirea controlului ideologic asupra mass-media. Aparent, regimul a permis unele iniţiative liberale în domeniul culturii. Însă prin monitorizarea producţiilor culturale în România nu au existat mişcări de contestare a comunismului după dispariţia dictatorului sovietic, asemenea celor din R.D.G. sau Ungaria.

Standardizarea presei

În anii următori, presiunea ideologică asupra mass-media a persistat. Articolele de presă au dobândit o structură-robot, creată de activiştii Comitetului Central. Spre exemplu, în privinţa „muncii politice de masă" materialele jurnalistice trebuiau să surprindă „felul cum contribuia munca politică de masă la îndeplinirea sarcinilor de producţie, industrializare, mobilizarea muncitorilor împotriva manifestărilor negative (risipa materialelor, chiulul, jaful din avutul obştesc), generalizarea experienţei fruntaşilor şi a colectivelor fruntaşe, buna desfăşurare a întrecerii socialiste, felul cum s-a desfăşurat activitatea contra elementelor duşmănoase etc.". Articolele culturale prezentau în ce măsură Ministerul Învăţământului şi Culturii, organizaţiile sindicale şi de tineret, sfaturile populare, întreprinderile de stat etc. se ocupau cu „activitatea culturală

[45] *Ibidem*, f. 19-27.

de masă". Totodată, mass-media era datoare „să ia atitudine contra cazurilor de cedare în fața ideologiei burgheze, a gustului și manifestărilor mic-burgheze"[46].

Având în vedere că mass-media a fost instruită de activiștii regimului să prezinte realizările comunismului autohton, s-a micșorat treptat ponderea materialelor de presă despre Uniunea Sovietică. După 1959 se constată un „aer de independență" față de „marele fratele" de la Răsărit[47]. În paralel a crescut numărul relatărilor jurnalistice despre statele capitaliste.

Nicolae Ceaușescu și subordonarea ideologică a presei

Începând cu iulie 1965 (Congresul al IX-lea al P.C.R.), controlul ideologic asupra mass-media a sporit. Noul lider al partidului a decis să continue reformele inițiate în ultimii ani de Gheorghe Gheorghiu-Dej. Se temea însă că va pierde frâiele puterii dacă tolera „excesul" de liberalism. Ceaușescu s-a apărat față de acest potențial pericol prin înăsprirea controlului ideologic, pe „linia marxism-leninismului". Mass-media a constituit port-drapelul strategiei sale de consolidare a puterii.

Nicolae Ceaușescu s-a amestecat continuu în treburile mass-media, din 1965 până în 1989. Gheorghiu-Dej se implicase rareori în problemele presei. Intervențiile sale s-au înregistrat de regulă la congresele P.M.R., când citea rapoartele Comitetului Central. La Congresul al II-lea (1955) a făcut o scurtă referire la problemele gazetărești, enunțând mesaje propagandistice uzuale: „Presa și radioul trebuie să-și concentreze eforturile pentru ca prevederile planului de șase ani, atât cele generale, cât și cele privind fiecare ramură și fiecare colectiv, să devină temeinic cunoscute de oamenii muncii, să mobilizeze cele mai largi mase la îndeplinirea sarcinilor economice; ele trebuie să militeze pentru extinderea a tot ce este mai înaintat și valoros în experiența participanților la întrecerea socialistă și a unităților fruntașe, să combată rutina și indolența, care împiedică răspândirea noului"[48]. „Tovarășul Ghiță" avea „zbiri" de nădejde în domeniul presei, precum Leonte Răutu sau Sorin Toma. Aceștia știau mult mai bine cum să-i prelucreze ideologic pe ziariști.

Spre deosebire de Gheorghiu-Dej, noul lider al partidului s-a erijat în specialist mass-media încă de la Congresul al IX-lea al P.C.R. Nicolae Ceaușescu a oferit gazetarilor primele „indicații prețioase" în Raportul Comitetului Central: „Presa, radioul și televiziunea și-au câștigat prețuirea celor mai largi mase. Este necesar să se analizeze în paginile presei în mod critic lipsurile și neajunsurile ce se manifestă în diferite sectoare ale activității noastre, să se dezvăluie cauzele acestora, arătându-se căile pentru înlăturarea

---

[46] Idem, Fond C.C. al P.C.R. – Secția Propagandă și Agitație, dos. nr. 1/1959, f. 45-46.

[47] *Ibidem*, f. 223-225.

[48] Gheorghiu-Dej, Gheorghe, *Raportul C.C. al P.M.R. cu privire la activitatea Partidului în perioada dintre Congresul al II-lea și Congresul al III-lea al Partidului*, București, Editura Politică, 1955, p. 99.

lor. Dezbaterile din presă să se desfăşoare în spirit constructiv, de principialitate comunistă, urmărindu-se continua îmbunătăţire a muncii.

Prin sfera lor mare de pătrundere, radioul şi televiziunea au importante sarcini în răspândirea politicii partidului în mase, în educarea acestora în spiritul patriotismului şi al internaţionalismului socialist, în promovarea valorilor culturii noastre naţionale şi ale culturii universale. Radioteleviziunea trebuie să realizeze o continuă îmbogăţire şi îmbunătăţire calitativă a emisiunilor, o mai mare varietate a temelor care să îmbrăţişeze toate aspectele vieţii sociale, precum şi perfecţionarea mijloacelor de prezentare. Ea trebuie să manifeste o exigenţă sporită în alcătuirea programelor, prezentând opere de literatură, teatru, cinematografie cu un profund conţinut social, spectacole şi emisiuni muzicale de înaltă ţinută artistică, aducându-şi contribuţia la lărgirea orizontului politic şi cultural al maselor, la formarea gustului estetic şi la satisfacerea cerinţelor lor de frumos“[49].

Încă de la începutul mandatului în fruntea partidului, Nicolae Ceauşescu reamintea presei că principala ei misiune era să prezinte mesajul oficial al partidului şi să construiască cetăţeni devotaţi socialismului. Informarea, educarea sau distrarea populaţiei erau sarcini secundare ale mass-media.

Avertismentul noului lider din iulie 1965 nu a fost unul de faţadă. La 15 octombrie acelaşi an, Ceauşescu a convocat la sediul C.C. al P.C.R. consfătuirea pe ţară a „lucrătorilor din presă şi radioteleviziune“[50]. Alături de secretarul general al partidului, la dezbateri a participat şi Manea Mănescu, secretar al Comitetului Central. În debutul consfătuirii a luat cuvântul Mihail Bujor Sion, noul şef al Sectorului Presă al C.C. al P.C.R. (el fusese instalat în funcţie după Congresul al IX-lea al P.C.R.). Vorbitorul i-a asigurat pe liderii partidului că „lucrătorii din presă“ aveau ca unic obiectiv „transpunerea în viaţă a hotărârilor Congresului al IX-lea al P.C.R.“. „Presa reflectă programul grandios de dezvoltare al ţării noastre pe drumul desăvârşirii construcţiei socialiste“, a mai menţionat acesta. Asemenea lui Sorin Toma în 1948, Mihail Bujor Sion le-a garantat liderilor partidului că documentele Congresului vor constitui un „îndreptar“ pentru toţi gazetarii din România. „Ziariştii, alături de toţi oamenii muncii, intensifică eforturile pentru a îndeplini sarcinile (trasate de Congres, *n.n.*) ce le revin“, a conchis şeful Sectorului Presă. Mihail Bujor Sion a expus la amintita consfătuire o imagine de ansamblu a presei româneşti în anul 1965. „Zi de zi, spunea vorbitorul, în paginile presei noastre sunt prezentate articole despre îndeplinirea planului de stat şi a investiţiilor, despre ridicarea

---

[49] „Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea Partidului în perioada dintre Congresul al VIII-lea şi Congresul al IX-lea al P.C.R.“, în *România pe drumul desăvârşirii construcţiei socialiste: rapoarte, cuvântări, articole*, vol. I, Bucureşti, Editura Politică, 1968, p. 73-74.

[50] Nicolae Ceauşescu a desăvârşit transformarea mass-media în anexă a partidului. Până şi denumirea profesiei deranja regimul. Jurnaliştii nu mai aveau voie să se prezinte oficial ca ziarişti/gazetari. În nomenclatorul meseriilor figura denumirea de „lucrător în presă“ pentru angajaţii din domeniu. Nu se mai făcea nici o distincţie dintre redactori şi tehnicienii care asigurau buna funcţionare a sistemului mass-media.

Fig. 194 Inaugurarea noului edificiu al Academiei Ştefan Gheorghiu (Academia de Studii Social Politice), în prezenţa lui Nicolae Ceauşescu, Bucureşti, 1 octombrie 1976

calităţii produselor, despre promovarea tehnicilor noi sau despre perfecţionarea metodelor de conducere a unităţilor economice". „Principalul scop al gazetelor centrale şi locale este îndeplinirea planului pe anul 1966", se lăuda activistul în faţa secretarului general.

Mihail Bujor Sion a ţinut să precizeze că existau şi unele lipsuri în activitatea „lucrătorilor în presă". Multe redacţii tratau superficial problemele economice, „departe de îndatoririle şi marile posibilităţi ale presei". Cauza neregulilor, spunea Mihail Bujor Sion, era lipsa de specialişti în domeniul economic. Şeful Sectorului Presă constatase lipsuri şi în privinţa „dezbaterii problemelor teoretice şi ideologice". Existau unele nemulţumiri cu privire la rolul cultural al mass-media. Mihail Bujor Sion aprecia că în ultimii ani crescuse ponderea materialelor culturale din presa scrisă şi din programele radio-tv, însă articolele şi reportajele „tratau în mică măsură problematica izvorâtă din realităţile sociale". Activistul aprecia că „presa are deosebita răspundere în promovarea operei adânc ancorate în realităţile vieţii noastre noi". El critica modul în care fuseseră reabilitaţi unii scriitori din perioada interbelică. Spre exemplu, se scria „prea frumos" despre opera lui Lucian Blaga, fără a se combate „idealismul" textelor sale. Presa culturală uitase cu desăvârşire să mai sublinieze „tradiţiile progresiste" ale culturii române (în opera

lui Vasile Alecsandri, spre exemplu). Pentru evitarea situațiilor similare, șefii de redacții aveau obligațiasă fie mai atenți în „munca cu colaboratorii". Așadar, colaboratorii trebuiau instruiți cu privire la temele dezirabile în presa centrală și locală. Interpretarea operelor literare se făcea „de pe pozițiile noastre", spunea Mihail Bujor Sion. Aceste poziții izvorau din „principiile estetice ale marxism-leninismului" și din „politica partidului". Activiștii Comitetului Central identificaseră „greșeli" asemănătoare și în materialele de politică externă. Gazetarii erau avertizați că subiectele trebuiau interpretate „în spiritul politicii țării noastre"[51].

Mihail Bujor Sion nu combătuse întâmplător problemele ideologice ale presei. El era vocea lui Nicolae Ceaușescu, căruia îi displăceau „derapajele" liberale ale mass-media din ultimii ani ai lui Gheorghiu-Dej.

Un alt mesager al noului secretar general la consfătuirea pe țară a presei din octombrie 1965 a fost Pompiliu Macovei (președinte al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă numit, ca și Mihail Bujor Sion, după Congresul al IX-lea al P.C.R.). Macovei a criticat orientarea presei culturale, deoarece manifesta cea mai acută îndepărtare de la „linia marxism-leninismului". În opinia sa, scriitorii tineri exprimau „tendințe de îndepărtare de realitate". Macovei considera că presa literară avea „toleranță față de apolitism" și o „asimilare necontrolată a unor lucruri din literatura occidentală". Revistele de specialitate duceau lipsă de „lucrări literare vii, în care să răzbată suflul puternic al vieții noi, viața și problemele celor care construiesc socialismul". În schimb, se înmulțiseră articolele polemice. Presa literară ajunsese o tribună a răfuielilor personale dintre scriitori[52]. Pompiliu Macovei constata că se utiliza frecvent un limbaj indecent. La finalul alocuțiunii, vorbitorul le-a cerut redactorilor-șefi din presa literară să ofere o „definire mai precisă, mai nuanțată și mai diferențiată" a gazetelor încredințate de partid. Publicațiile pentru străinătate aveau nevoie de „articole deosebite, care să reflecte tot ce este mai valoros din creațiile literare noi"[53].

Cea mai importantă intervenție din programul consfătuirii pe țară a gazetarilor i-a aparținut lui Dumitru Popescu, redactorul-șef al *Scânteii* (din februarie 1965). Acesta va deveni ideologul-șef al regimului Ceaușescu, având un rol similar cu Leonte Răutu în anii stalinismului.

Dumitru Popescu a anunțat la întrunirea din 15 octombrie 1965 că ziariștii vor înceta mai să prezinte în materialele de presă lozinci lipsite de substanță. Gazetarii aveau datoria „să cuprindă complexitatea și subtilitatea proceselor care au loc în această vastă operă de

---

[51] D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Cancelarie, dos. nr. 143/1965, f. 2-12.

[52] În epocă era celebră polemica dintre prozatorii Marin Preda și Eugen Barbu. Autorul „Moromeților" publicase în *Contemporanul* un articol critic referitor la „făcătorii de cuvinte" din generația tânără de prozatori. Era vizat Eugen Barbu, despre care Preda afirmase cu mai multe ocazii că nu avea talent. Barbu a reacționat indirect, prin intermediul lui Adrian Păunescu. Acesta din urmă a semnat în *Luceafărul* un articol din care reieșea că Marin Preda nu stăpânea limba română (*Ibidem*, f. 15-18).

[53] D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Cancelarie, dos. nr. 143/1965, f. 21.

desăvârşire a construcţiei socialiste". Aşadar, conform documentelor Congresului al IX-lea, presa trebuia „să-şi dezvolte spiritul critic, activitatea partinică, constructivă". Încă se mai „pendula" în timiditate, în „critica anemică, palidă, lipsită de profunzime", spunea Dumitru Popescu. Redactorul-şef al *Scânteii* solicita „contactul permanent al ziariştilor cu realitatea". Îşi acuza colegii de comoditate, deoarece aşteptau indicaţii speciale pentru a iniţia abordarea unui subiect sensibil. Abia după vreo consfătuire la Comitetul Central, în care se emiteau semnale pozitive, un subiect neglijat ani de zile era dezbătut simultan de toată presa. În consecinţă, Dumitru Popescu anunţa că mass-media va abandona linia trasată de Gheorghe Apostol şi Leonte Răutu în 1955, care recomandase evitarea subiectelor negative.

Pe de altă parte, Popescu a cerut publicaţiilor scrise şi Radioteleviziunii să-şi adapteze oferta editorială pentru nevoile diferitelor categorii sociale. Se pregătea creşterea numărului de pagini în presa scrisă şi a orelor de emisie în audio-vizual. Paradoxal însă, suplimentul de presă a generat creşterea mesajului propagandistic şi nu a sporit volumul de informaţii utile cetăţenilor. Fenomenul s-a datorat unei „sarcini capitale trasate de Congres", respectiv „propagarea cuvântului partidului, a politicii sale interne şi externe", după cum spunea Popescu. Noua orientare a presei implica „cunoaşterea aprofundată a politicii partidului, a tuturor aspectelor ei". Tocmai de aceea, gazetarii (mai ales cei tineri) trebuiau să-şi perfecţioneze pregătirea ideologică.

Nu doar gazetarii tineri erau ţinta observaţiilor lui Popescu. Ziariştii stalinişti, care făcuseră carieră în anii când se „înfiera" „burghezo-moşierimea", aveau şi ei nevoie de reorientare ideologică. Discursul acestora nu mai era de actualitate. Unii au ales să emigreze, fiind de origine evreiască, alţii au ieşit din linia principală a gazetăriei româneşti. La şedinţa amintită s-a dezbătut îndelung un comentariu al lui Silviu Brucan despre criticile lui Charles de Gaulle la adresa americanilor în problema N.A.T.O. După model stalinist, Brucan prezentase incidentul drept o răfuială a „imperialiştilor". Comuniştii români îşi schimbaseră însă viziunea despre Franţa lui de Gaulle, care a fost „poarta" României spre Piaţa Comună. Aşadar, Dumitru Popescu anunţa o nouă viziune a presei asupra civilizaţiei vestice. Asemenea civilizaţiei ţărilor socialiste, civilizaţia occidentală era un fenomen complex, unde aspectele pozitive se întrepătrundeau cu cele negative. Nu mai era cazul ca mass-media să speculeze doar „putreziciunea" capitalismului, ca în alte vremuri! Tocmai de aceea, Popescu recomanda redactorilor-şefi participanţi la consfătuirea de la Comitetul Central „să asigure în redacţii aprofundarea ultimelor documente de partid, a ultimelor cuvântări ale secretarului general".

Dumitru Popescu a mai anunţat diminuarea rolului gazetarului şi creşterea contribuţiei „specialiştilor" şi a „colectivelor de oameni ai muncii" în activitatea de presă. Congresul al IX-lea solicitase ziariştilor să transforme mass-media într-o „tribună a experienţei valoroase a oamenilor muncii". În acest sens, trebuiau organizate dezbateri publice cu participarea unor ingineri, tehnicieni, muncitori etc. Aici se analizau „problemele principale ale construcţiei socialismului". Aşadar, nu mai era primordială opinia redactorului, ci „gândirea şi experienţa comună a maselor". Participând la asemenea

întruniri, ziariştii îşi dezvoltau personalitatea, susţinea Popescu. Gazetarii nu aveau motive de umilinţă dacă primeau lecţii de la muncitori. Ideologul ceauşismului considera că ziariştii erau „activişti pe tărâmul muncii ideologice a partidului". Dumitru Popescu a vorbit şi despre „tendinţele nesănătoase" din presa culturală. El deplângea situaţia în care unii scriitori de certă valoare îşi consumau talentul în „polemici sterile". Mai mult, atrăgeau în joc şi „elementele tinere". Popescu a dat dispoziţie Uniunii Scriitorilor să-i convoace pe scandalagii pentru a-i convinge să utilizeze un limbaj decent în presa culturală. Scriitorii în cauză trebuiau avertizaţi că profilul literaturii se altera dacă nu încetau polemicile. Nu aveau nici un motiv de gâlceavă, spunea Popescu: „se află ei pe poziţii ideologice diferite?", „sunt duşmani de clasă?"[54].

La finalul consfătuirii a luat cuvântul Nicolae Ceauşescu. Participanţii la discuţie aflaseră deja noile linii directoare ale presei româneşti, însă secretarul general al partidului a ţinut să ofere unele „indicaţii preţioase". În opinia lui Ceauşescu, mass-media trebuia să verifice „dacă cuvântul partidului, politica partidului, a guvernului este cunoscută de masele largi". De asemenea, gazetele şi emisiunile radio-tv aveau obligaţia „să oglindească părerea maselor largi". Nicolae Ceauşescu a conştientizat importanţa televiziunii pentru propagarea ideologiei. I-a criticat pe ceilalţi participanţi la consfătuire că nu discutaseră suficient despre rolul televiziunii. În douăzeci de ani va face din micul ecran oglinda personalităţii sale.

Principala nemulţumire a lui Ceauşescu se lega de prezentarea problemelor economice în mass-media. Considera că materialele despre industrie şi agricultură erau lipsite de profunzime, fiind redactate „din vârf de condei". Tocmai organizase la Comitetul Central dezbateri pe tema îndeplinirii planului, însă rezultaseră articole „superficiale", care nu analizau „mai adânc, mai serios, viaţa economică". Nicolae Ceauşescu aprecia că presa îşi făcuse prostul obicei să relateze doar realizările, ignorând neajunsurile. În mass-media nu se discutau evenimentele negative, cum ar fi delapidările sau furturile. Presa trebuia să găsească metode prin care să combată aceste fenomene, spunea Ceauşescu.

Secretarul general al partidului era nemulţumit şi de modul în care mass-media prezenta relaţiile de familie şi comportamentul cetăţenilor în societate. Constatase unele „influenţe care pătrund pe diferite căi din afară". Tocmai de aceea, presa era datoare „să ia măsuri pentru dezvoltarea moralei socialiste". Programele televiziunii erau impregnate de imitaţii occidentale, mai observase Nicolae Ceauşescu. El viza în primul rând muzica uşoară. În opinia secretarului general, prin promovarea unor programe de divertisment „occidentalizate", poporul român nu era popularizat suficient şi „se prezenta fals capacitatea lui creatoare". Nici prestaţia prezentatorilor tv nu corespundea exigenţelor lui Ceauşescu. El era de părere că bărbaţii „se maimuţăreau", iar femeile aveau „ţinute indecente".

La capitolul nemulţumiri, Nicolae Ceauşescu a menţionat insuficienţa materialele ştiinţifice. Secretarului general aprecia că cetăţenii nu conştientizau rolul ştiinţei în

---

[54] *Ibidem*, f. 23-30.

edificarea socialismului. În anii următori, publicațiile cotidiene şi periodice, dar şi programele radio-tv au inclus în exces subiecte tehnico-ştiinţifice, care în general nu erau înţelese de publicul larg.

Ceauşescu s-a implicat şi în disputele de presă ale scriitorilor. Aceştia au fost somaţi să lase deoparte ambiţiile personale şi să înceapă editarea unor publicaţii literare pentru mase. În opinia liderului P.C.R., „rolul literaturii şi artei trebuia înţeles în ansamblul general al muncii poporului"[55].

Controlul legislativ asupra presei

Nicolae Ceauşescu a monitorizat îndeaproape activitatea mass-media şi s-a interesat dacă erau respectate indicaţiile sale. În Raportul Comitetului Central la Congresul al X-lea al P.C.R. (august 1969), secretarul general al partidului susţinea că „ziarele centrale şi locale mai au încă mult de făcut pentru a elimina din activitatea lor superficialitatea şi formalismul, pentru a pătrunde adânc în miezul realităţilor, exercitând energic rolul de exponent al opiniei publice înaintate, atât în dezvăluirea lipsurilor şi neajunsurilor, cât şi în generalizarea experienţei avansate a construcţiei socialismului".

Era extrem de nemulţumit de activitatea radioteleviziunii. În opinia lui, instituţia trebuia să folosească „cu mai multă pricepere mijloacele şi posibilităţile specifice pe care le are". Ceauşescu considera că audiovizualul manifesta „o anumită rămânere în urmă", deoarece nu reuşise să devină „o tribună captivantă" pentru „problemele economice, politice, sociale şi etice care preocupă societatea". Radioteleviziunea avea obligaţia să se transforme într-o „scenă de prim rang a celei mai valoroase arte şi culturi naţionale şi universale, un instrument de masă pentru perfecţionarea multilaterală a omului, pentru formarea conştiinţei socialiste a tuturor cetăţenilor patriei noastre"[56].

Viziunea lui Nicolae Ceauşescu despre rolul mass-media în ansamblul societăţii socialiste s-a concretizat prin Legea nr. 3/1974 privind presa din Republica Socialistă România[57]. Mass-media beneficiau de primul act normativ din istoria României. Dar, în loc să reglementeze statutul „celei de-a patra puteri în stat", legea afunda presa în ideologie şi înăsprea controlul partidului. Subordonarea mass-media faţă de P.C.R. era enunţată încă din art. 1: „Presa are menirea să militeze permanent pentru traducerea în viaţă a

---

[55] *Ibidem*, f. 71-73.

[56] „Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea P.C.R. în perioadele dintre Congresul al IX-lea şi Congresul al X-lea şi sarcinile de viitor ale partidului", în *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român. 6-12 august 1969*, Bucureşti, Editura Politică, 1969, p. 72-73.

[57] Legea nr. 3/1974 privind presa din Republica Socialistă România, în „Buletinul Oficial", nr. 48, 1 aprilie 1974.

politicii Partidului Comunist Român, a înaltelor principii ale eticii şi echităţii socialiste, să promoveze neabătut progresul, ideile înaintate în toate domeniile vieţii şi activităţii sociale". O altă atribuţie a mass-media era să „exercite un rol activ în cunoaşterea de către mase a politicii interne şi externe a Partidului Comunist Român". De asemenea, presa milita pentru „transpunerea în viaţă a programului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, a societăţii comuniste". Gazetele şi radioteleviziunea mai aveau obligaţia „să ofere maselor posibilităţi de dezbatere largă a documentelor de partid şi de stat, a proiectelor de acte normative, supuse dezbaterii publice" (art. 12). Iată cum strădaniile de trei decenii ale ideologilor comunismului românesc deveneau literă de lege, şi, în consecinţă, obligaţie pentru toţi gazetarii din România.

În litera legii, prin presă se înţelegea „informarea publică realizată prin orice forme de imprimare, înregistrare, transmitere şi comunicare, materializată în: ziare, reviste, buletine periodice; emisiuni de radio şi televiziune cu caracter de informare curentă şi de publicistică specifică radioteleviziunii; jurnale cinematografice de actualităţi, filme de informare şi documentare curentă; orice alte asemenea forme de imprimare sau înregistrare grafică, fonică ori vizuală, destinate şi folosite ca mijloc de exprimare şi informare publică de masă" (art. 5).

Mass-media trebuiau să contribuie la „făurirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate", în beneficiul clasei muncitoare – „clasă conducătoare a societăţii româneşti". Mass-media aveau o singură funcţie, respectiv cea „social-politică". Nu să informeze obiectiv, nici să educe, nici să distreze. Prin funcţia „social-politică" a presei se realiza propagarea continuă a ideologiei oficiale. Rolul educativ al presei se restrângea la ideologizarea de masă, prin „dezvoltarea conştiinţei socialiste a cetăţenilor, în formarea omului nou şi afirmarea multilaterală a personalităţii umane". În lege se reflectă deja alunecarea regimului spre naţional-comunism. Mass-media contribuiau la „dragostea faţă de tradiţiile glorioase ale luptei clasei muncitoare, ale poporului român pentru dreptate socială, libertate naţională şi progres" (art. 9).

Nicolae Ceauşescu a reuşit să impună presei normele „eticii şi echităţii socialiste" (art. 9). Secretarul general al partidului se arătase cu numeroase ocazii nemulţumit de „imitaţiile capitaliste" prezente în mass-media. Pentru a „feri" tineretul de manifestările „decadente" ale Occidentului anilor '70, presa avea datoria să educe noua generaţie „în spiritul muncii creatoare, al înaltelor răspunderi civice şi morale, în spiritul idealurilor socialismului şi comunismului, păcii şi progresului" (art. 10).

Pentru a combate imitaţiile străine sau neajunsurile interne, presa trebuia să sporească discursul critic. Mass-media aveau sarcină să intervină „militant" în vederea extirpării „neajunsurilor şi stărilor de lucruri negative din orice domeniu de activitate, de a combate manifestările cu caracter antisocial, abaterile de la normele eticii şi echităţii socialiste, de a dezvălui fenomenele dăunătoare societăţii noastre şi de a acţiona pentru înlăturarea lor" (art. 14).

După nouă ani la conducerea partidului comunist, Ceauşescu reuşise să impună mass-media toate reformele pe care le solicitase când s-a instalat în funcţie[58]. În următori ani, calitatea presei se va altera gradual, mass-media devenind o anexă a cultului personalităţii lui Nicolae Ceauşescu.

Legea nr. 3/1974 reglementa şi cadrul instituţional în care funcţiona presa din Republica Socialistă România. „Mijloacele de informare publică" puteau fi editate de „organizaţiile politice, de stat, de masă şi obşteşti sau alte persoane juridice". În consecinţă, doar partidul şi instituţiile recunoscute oficial aveau dreptul să editeze „organe de presă". Aşadar, nu se poate vorbi despre libertatea presei, invocată atât de Constituţie, cât şi de art. 3 al legii. Statul controla dinamica mass-media prin intermediul Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, unica instituţie care autoriza (sau suspenda) apariţia unei publicaţii (art. 19).

Ceauşescu a impus „organelor de presă" o subordonare dublă, după modelul oferit de ideologia marxist-leninistă. Astfel, activitatea conducerii editoriale era monitorizată permanent prin intermediul „controlului muncitoresc". Proprietarul mass-media era „poporul", organizat în diferite cadre asociative (în funcţie de profilul publicaţiei). „Organul de presă" era administrat de un consiliu de conducere, din care făceau parte, după caz, „reprezentanţi ai organelor centrale şi locale de partid, ai Uniunii Generale a Sindicatelor din România, Uniunii Tineretului Comunist, ai altor organizaţii de masă şi obşteşti, ai Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, oameni ai muncii care lucrează în unităţi de producţie din industrie şi agricultură, din alte sectoare ale vieţii economico-sociale şi al căror număr să reprezinte circa o treime din totalul membrilor consiliului, precum şi ziarişti din redacţia publicaţiei respective" (art. 22). Preşedintele consiliului de conducere era membru în ierarhia organizaţiei sau a instituţiei care edita „organul de presă". Consiliul de conducere îndruma şi controla activitatea „organului de presă" (art. 23). Pentru evitarea neplăcerilor privind linia editorială, consiliile de conducere erau responsabile faţă de partid (orientarea „organelor de presă" se stabilea în conformitate cu programul P.C.R. şi cu alte hotărâri şi documente emise de Comitetul Central).

Activitatea curentă a „organelor de presă" era administrată de colegiile de redacţie, conduse de un redactor-şef (în calitate de preşedinte). Un colegiu de redacţie era alcătuit din: redactorul-şef, activişti ai Comitetului Central al Partidului Comunist Român (pentru presa centrală), activişti ai comitetelor judeţene de partid (pentru presa locală), reprezentanţi ai organizaţiei sau instituţiei editoare, redactorii-şefi adjuncţi, secretarul responsabil de redacţie, secretarul organizaţiei de partid din redacţie, alte cadre din redacţie, membri ai consiliului de conducere (art. 26). Se observă, din nou, omniprezenţa partidului în activitatea presei româneşti. Indiferent de profilul publicaţiei, era obligatoriu să fie activist în colegiul de redacţie (acesta veghea dacă se respecta linia ideologică).

---

[58] Vezi *supra*, consfătuirea pe ţară a redactorilor-şefi din presa centrală şi locală (15 octombrie 1965).

Mass-media și „comunismul național“

Legea presei a fost emisă în contextul pregătirilor pentru Congresul al XI-lea al P.C.R. (noiembrie 1974). În Raportul Comitetului Central prezentat la Congres, Nicolae Ceaușescu a solicitat sporirea factorului ideologic în discursul jurnalistic. Secretarul general al partidului recomanda ca „presa, radioul, televiziunea și toate mijloacele de informare în masă să desfășoare, în viitor, o activitate mai susținută pentru unificarea eforturilor întregului popor în direcția înfăptuirii Programului (P.C.R., *n.n.*) și Directivelor“. De asemenea, liderul P.C.R. aștepta „mai multă fermitate“ din partea „organelor de presă“, în sensul sporirii criticii față de lipsurile societății. Nicolae Ceaușescu a recomandat presei pentru prima dată să intensifice promovarea „politicii de pace și colaborare internațională“ a României socialiste. În anii următori, paginile ziarelor și programele radio-tv au prezentat în exces asemenea subiecte, care arătau cât de iubitori de pace erau românii. O altă sugestie viza materialele culturale, care trebuiau să pună „un mai mare accent pe programele cultural-educative cu conținut militant, revoluționar, care să promoveze principiile ideologice ale partidului, etica și echitatea socialistă, să combată mentalitățile înapoiate“[59].

Începând cu Congresul al XII-lea al P.C.R. (noiembrie 1979), Nicolae Ceaușescu a abordat tot mai dogmatic sarcinile presei. În Raportul Comitetului Central, secretarul general al partidului a reluat teza sporirii „educației socialiste a maselor“ prin intermediul mass-media. Jurnaliștii aveau datoria să dezvolte „spiritul patriotic și elanul revoluționar al celor ce muncesc“. Totodată, era de datoria presei să contribuie la „aplicarea în viață a principiilor eticii și echității socialiste“[60].

Pe fondul izolării internaționale a României, Nicolae Ceaușescu a intervenit din nou în treburile presei la 18 septembrie 1981. Profitând de o ședință cu activiștii Secției Presă și Radioteleviziune a C.C. al P.C.R., secretarul general s-a arătat nemulțumit de prestația jurnaliștilor care redactau materiale de politică internațională. Ceaușescu le reproșa gazetarilor lipsa de „combativitate“ deoarece prezentau „la rece“ evoluțiile politice internaționale, fără a face interpretări și analize conforme cu documentele partidului. El se referea la evenimentele din Polonia, unde sindicatul liber „Solidaritatea“ zdruncinase din temelii regimul comunist. Ziariștii români evitaseră subiectul, deoarece nu știau ce discurs să adopte cu privire la o temă așa de sensibilă. I-a călăuzit Ceaușescu însă. Presa românească trebuia să explice „caracterul contrarevoluționar“ al grevelor, care puneau în pericol atât „dezvoltarea socialistă“ a Poloniei, cât și independența sa[61].

---

[59] Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului. 25 noiembrie 1974*, București, Editura Politică, 1974, p. 96-97.

[60] Idem, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului. 19 noiembrie 1979*, București, Editura Politică, 1979, p. 88.

[61] D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Propagandă și Agitație, dos. nr. 26/1981, f. 3-4.

Aflată sub presiunea continuă a liderului P.C.R., mass-media a devenit prizoniera discursului izolaţionist. Au fost promovate producţiile cultural-artistice autohtone (profund ideologizate) şi s-a practicat cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu. În Raportul Comitetului Central la Congresul al XIII-lea (noiembrie 1984), secretarul general al P.C.R. a invocat din nou necesitatea coagulării presei în jurul politicii partidului. Mass-media trebuia să aibă „un rol activ în unirea forţelor poporului pentru înfăptuirea politicii interne şi externe a P.C.R.“, spunea Ceauşescu. „Organele de presă“ aveau datoria să prezinte „lucrări şi programe cultural-artistice cu un bogat conţinut de idei şi un profund caracter educativ“[62]. Rezultatul a fost mediatizarea excesivă a Festivalului naţional „Cântarea României“, care s-a transformat în anii ’80 într-o odă naţională în cinstea conducătorului.

Cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu nu s-a construit doar prin intermediul materialelor culturale. Ziarele şi emisiunile radio-tv prezentau pe larg vizitele interne şi externe efectuate de cuplul prezidenţial, cuvântările lui Ceauşescu erau reproduse integral pe toate canalele mass-media, iar personalităţile marcante ale ţării îl elogiau în termeni grandioşi pe „conducătorul iubit“ prin intermediul presei. Ideologia a pătruns şi în cele mai specializate spaţii jurnalistice, cum ar fi publicaţiile tehnice sau periodicele pentru copii. Gazetarii de orice fel au fost nevoiţi în timp să se „înarmeze“ cu citate din Nicolae Ceauşescu pentru ca articolele lor să primească drept de publicare.

În timp ce criza economică se acutiza, presa scrisă prezenta în exces grafice care „certificau“ superioritatea economiei româneşti. Responsabilii ideologici ai regimului încercau să ignore efectele crizei eliminând din limbajul mass-media cuvinte care puteau genera „comentarii ostile“, cum ar fi: „întuneric“, „foame“, „frig“ etc. Datorită înaintării în vârstă a cuplului prezidenţial, au devenit indezirabile şi alte cuvinte: „bătrân“, „babă“, „moş“.

Stenogramele şedinţelor C.P.Ex. dezvăluie că Nicolae Ceauşescu urmărea cu atenţie dacă se respectau indicaţiile sale privind sarcinile presei. Uneori venea „înarmat“ cu exemple concrete de „abateri“ ale mass-media de la linia oficială, pentru a argumenta necesitatea unor noi reforme de natură ideologică. Secretarul general al P.C.R. era abonat la cele mai importante publicaţii scrise româneşti, pe care le primea atât la biroul de la Comitetul Central, cât şi la reşedinţa privată. În 1989, Ceauşescu solicitase următoarele publicaţii interne: *Scânteia*, *România liberă*, *Scânteia Tineretului*, *Sportul*, *Informaţia Bucureştiului*, *Era Socialistă*, *Munca de partid*, *Revista economică*, *Contemporanul*, *Lumea*, *Munca*, *Anale de istorie*, *Magazin istoric*, *Flacăra*, *Magazinul*, *Femeia*, *Urzica*, *Veac Nou*, *Viaţa militară*, *Săptămâna culturală a Capitalei*, *Viaţa studenţească*, *Ştiinţă şi tehnică*, *Amfiteatrul*, *România literară*, *Luceafărul*, *Viaţa Românească*, *Secolul XX*, *Cinema*, *Teatrul*, *Sport*, *Autoturism*, *Agricultura socialistă*, *Radio TV*, *Moda*, *Coafura*, *Tribuna şcolii*, *Buletinul*

---

[62] Nicolae Ceauşescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XII-lea şi Congresul al XIII-lea. 19 noiembrie 1984*, Bucureşti, Editura Politică, 1984, p. 62.

oficial partea I, *Buletinul oficial partea a II-a*, *La Roumanie d'aujourd'hui*, *Uniunea Sovietică*[63]. Dintre publicațiile externe, Nicolae Ceaușescu dorea să aibă acces la următoarele titluri: *Pravda*, *L'Humanité*, *Le Monde*, *Paris Match*, *Science et Vie*, *Jours de France*, *The International Herald Tribune*, *The Times*, *New Scientist*, *Nekerman Katalog*[64].

Presa scrisă

După Al Doilea Război Mondial, în România se editau aproximativ 300 de publicații cotidiene și periodice. Dintre acestea, un număr însemnat erau finanțate de partidele politice (începând cu august 1944, grupările politice au reprimit dreptul de a publica gazete). În total, tirajul presei românești se ridica la aproximativ 2 500 000 de exemplare[65]. Partidul comunist a șicanat presa democratică încă din primele luni după 23 august 1944. A fost invocată legislația antifascistă, dar și raționalizarea hârtiei. Astfel că gazetele independente de P.C.R. nu au putut ajunge decât la un tiraj de 1 000 000 de exemplare, față de 1 500 000 de exemplare cât scoteau pe piață comuniștii. Presa necomunistă era supusă și altor restricții – ziarele erau confiscate de cenzură, pe motiv că prezentau un mesaj ostil alianței României cu Națiunile Unite.

Cea mai însemnată evoluție a înregistrat-o *Scânteia*, „organul" Partidului Comunist Român. Ziarul, construit după model sovietic, trebuia să prezinte programul și ideologia P.C.R. *Scânteia* apăruse prima dată la 15 august 1931, însă avusese ediții sporadice în perioada ilegalității. Începând cu 21 septembrie 1944, partidul a relansat publicația. Cu sprijin sovietic, *Scânteia* a devenit ziarul cel mai important din România, atât ca tiraj, cât și ca arie de răspândire. Prin definiție, „organul" P.C.R. era „factor mobilizator în lupta oamenilor muncii pentru victoria socialismului".

În primii ani de apariție legală, tirajul *Scânteii* a avut următoarea evoluție:

Anul	Tirajul (exemplare / număr)
Ianuarie 1945	36 000
Ianuarie 1946	183 000
Ianuarie 1947	400 000
Iunie 1948	498 000

Tabel nr. 1. Evoluția tirajului *Scânteii* în perioada 1945-1948[66].

---

63 D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Propagandă și Agitație, dos. nr. 99/1989, f. 2.
64 *Ibidem*, f. 3.
65 Idem, dos. nr. 9/1950, f. 584.
66 Idem, dos. nr. 9/1948, f. 126-131.

Pe lângă *Scânteia*, în Bucureşti se tipăreau şi alte publicaţii periodice, editate de partid sau de instituţiile statului. În mai 1949, în Capitală apăreau următoarele ziare:

Titlul gazetei	**Observaţii**
Scânteia	Organ al C.C. al P.M.R.
Viaţa Sindicală	Organ al Confederaţiei Generale a Muncii
Scânteia Tineretului	Organ al C.C. al U.T.M.
România liberă	Publicaţie centrală a Sfaturilor Populare
Viaţa Capitalei	Organ al Comitetului organizaţiei P.M.R. Bucureşti
Adevărul	Publicaţie generalistă de tradiţie, menţinută pentru a prezenta mesajul partidului în rândul cercurilor social-democrate ostile unificării P.C.R. cu P.S.D.
Universul	Publicaţie generalistă de tradiţie, menţinută pentru a prezenta mesajul partidului în cercurile ostile regimului
Radio-jurnal	Publicaţie a Comitetului pentru Radioficare şi Radiodifuziune de pe lângă Consiliul de Miniştri
Magyar Szo	Organ al C.C. al P.M.R. în limba maghiară
Neuer Weg	Organ al C.C. al P.M.R. în limba germană
Frontul Plugarilor	Publicaţie pentru ţărani
Albina	Publicaţie pentru ţărani
Ogorul Nou	Publicaţie pentru ţărani
Scânteia satelor	Publicaţie pentru ţărani
Muncitorul Agricol	Publicaţie pentru ţărani
Lupta CFR	Publicaţie pentru muncitorii ceferişti
Constructorul	Publicaţie pentru muncitorii din construcţii şi şantierele naţionale
Sportul Popular	Publicaţie sportivă
Veac Nou	Săptămânal
Ştiinţă şi tehnică	Publicaţie ştiinţifică
Contemporanul	Publicaţie culturală
Flacăra	Publicaţie culturală
Urzica	Publicaţie umoristică

Titlul gazetei	Observații
Femeia	Publicație pentru femei
Muncitoarea	Publicație pentru femei
Săteanca	Publicație pentru femei
Licurici	Publicație pentru copii și tineret
Pogonici	Publicație pentru copii și tineret
Pionierul	Publicație pentru copii și tineret
Gazeta Învățământului	Publicație pentru problemele învățământului
Muncitorul Sanitar	Publicație pentru sănătate
Lupta de clasă	Organ teoretic de presă al C.C. al P.M.R.

Tabel nr. 3. Lista gazetelor publicate în București în anul 1949[67].

După modelul *Scânteii*, au fost organizate gazete județene ale P.C.R. Unele titluri apar începând cu august 1944 (dar mai ales în lunile următoare), altele ziare au fost preluate cu forța de activiștii comuniști și reorientate politic. „Asaltul" final asupra presei locale s-a declanșat la 25 iunie 1949, când Direcția Propagandă și Agitație a C.C. al P.M.R. a întocmit un plan de lucru pentru transformarea gazetelor din provincie în „organe" ale comitetelor județene de partid. În orașele mari s-a decis menținerea a două gazete. Ziarul secundar era afiliat comitetului orășenesc al P.M.R. Reconfigurarea presei locale s-a realizat în patru etape pe parcursul anului 1949: 25-30 iulie, 19-25 septembrie („ziua *Scânteii*"), 7 noiembrie (aniversarea revoluției bolșevice) și 30 decembrie (ziua Republicii). A rezultat următoarea rețea a presei locale de partid[68]:

Județul	Titlul gazetei
Alba	*Steaua Roșie*
Arad	*Flacăra Roșie* (fostă *Patriotul*) *Iövö* (în limba maghiară)
Bacău	*Luptătorul*

[67] Idem, dos. nr. 102/1949, f. 8-40.

[68] Secția Propagandă și Agitație pregătea lansarea unor gazete locale de partid în județele Vaslui, Gorj, Caraș, Fălticeni, Năsăud, Vlașca și Târnava Mică, dar nu se stabilise încă titlul ziarelor.

Județul	**Titlul gazetei**
Bihor	*Crișana* *Fáklya* (în limba maghiară)
Botoșani	*Clopotul*
Brașov	*Drum Nou*
Brăila	*Înainte*
Buzău	*Chemarea Buzăului*
Ciuc	*Vörös Zászlo* (în limba maghiară)
Cluj	*Lupta Ardealului* *Igazság* (în limba maghiară) *Falvak Népe* (în limba maghiară)
Constanța	*Dobrogea Nouă*
Dâmbovița	*Uzina și Ogorul* (fostă *Chemarea*)
Dolj	*Înainte*
Făgăraș	*Brazde făgărășene*
Galați	*Viața Nouă* (fostă *Desrobirea*)
Hunedoara	Deva: *Drumul Socialismului* Deva: *Luptătorul* Petroșani: *Minerul* (fostă *Zori Noi*)
Ialomița	*Ialomița liberă*
Iași	*Lupta Moldovei* *Opinia*
Maramureș	*Graiul Maramureșului*
Mehedinți	*Drumul Socialismului*
Mureș	*Ardealul Nou*
Neamț	*Flacăra*
Odorhei	*Uj Vilag* (în limba maghiară)
Prahova	*Spre socialism* (fostă *Prahova Nouă*)
Putna	*Zorile Putnei*
Râmnicu-Sărat	*Râmnicul Nou*
Roman	*Steaua Roșie* (fostă *Descătușarea*)
Satu-Mare	*Lupta Noastră* *Dolgozo-Nep* (în limba maghiară)
Severin	*Uzina și Ogorul*
Sibiu	*Lupta Sibiului*
Suceava	*Lupta poporului*

Județul	Titlul gazetei
Târnava Mare	*Făclia Târnavelor*
Tecuci	*Brazda Tecuciului*
Teleorman	*Teleormanul liber*
Timiş	*Luptătorul Bănățean*
Tulcea	*Drumul Socialismului* (fostă *Tulcea democrată*)
Turda	*Turda Nouă* (fostă *Cuvântul poporului*)
Tutova	*Steagul Roşu* (fostă *Păreri Tutovene*)
Zalău	*Graiul Sălajului*

Tabel nr. 4. Lista gazetelor locale de partid în anul 1949[69].

Partidul nu a desființat toate ziarele neafiliate „organelor centrale şi locale" ale P.M.R. Publicațiile care nu lezau interesele politice ale comuniştilor au supraviețuit. Activitatea acestora era cenzurată prin intermediul Direcției Generale a Presei şi Tipăriturilor, care verifica linia editorială. Totuşi, dinamica presei scrise prezintă descreştere. Dacă în anii 1945-1946 se tipăreau aproximativ 300 ziare, în 1950 numărul lor scăzuse la 218 (187 în limba română, 22 în limba maghiară, 3 în limba germană, 2 în limba sârbă, 1 în limba idiş, 1 în limba greacă, 1 în limba armeană şi 1 în limba ucraineană). Gazetele rămase după epurările operate de regimul comunist aveau următoarea periodicitate:

Periodicitate	Număr
Publicații cotidiene	32 (12 în Bucureşti şi 20 în provincie)
Publicații săptămânale	57 (17 în Bucureşti şi 40 în provincie)
Publicații bilunare	26
Publicații lunare	30
Publicații trimestriale	16
Buletine ale ministerelor, uniunilor sindicale, publicații religioase etc.	57

Tabel nr. 5. Numărul şi periodicitatea ziarelor editate în România în anul 1950[70].

[69] D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Propagandă şi Agitație, dos. nr. 105/1949, f. 106-132.
[70] Idem, dos. nr. 9/1950, f. 584.

Deşi numărul publicaţiilor scăzuse, s-a înregistrat totuşi o creştere semnificativă a tirajului acestora. În 1950, presa românească avea un tiraj total de 4 604 000 exemplare, faţă de aproximativ 2 500 000 în 1945-1946[71].

Treptat, partidul comunist a închis toate ziarele „burgheze". Unele titluri de tradiţie au fost păstrate o perioadă datorită cititorilor fideli. Publicaţiile cu pricina aveau sarcină să expună un mesaj ideologic nuanţat, nu atât de dogmatic ca în *Scânteia*, pentru a-i atrage pe cititori încet-încet de partea regimului. Cel mai semnificativ caz a fost ziarul *Universul*. Redacţia fusese „curăţată" de gazetarii formaţi la şcoala lui Stelian Popescu în anii 1944-1945, aceştia fiind înlocuiţi de jurnalişti comunişti. În iunie 1948, *Universul* avea un tiraj de 130.000 de exemplare pe număr, iar cererea era mai mare (tirajul putea creşte dacă se aproba suplimentarea cotelor la hârtie). În decembrie 1950 însă au încetat să mai apară şi ultimele titluri de tradiţie. Regimul avea suficiente pârghii de control a populaţiei. Pe lângă *Universul* (ziar de dreapta la origine, fondat la 20 august 1884) a fost închis şi *Adevărul* (bastion al stângii democratice, fondat la 15 august 1888)[72].

Pe acest fond de lichidare a presei tradiţionale s-a dezvoltat gazetăria muncitorească. Teoretic, ziariştii erau amatori, activând în întreprinderile industriale, în instituţiile publice, pe şantierele naţionale, dar şi în mediul rural. Totuşi, funcţionarea publicaţiilor era supervizată de activiştii comunişti. Presa muncitorească de amatori a luat forma *gazetelor de întreprindere* şi a *gazetelor de perete*, care abordau teme privind creşterea producţiei, popularizarea întrecerilor în muncă, criticarea unor „stări de lucruri dăunătoare în întreprinderi" etc.[73].

În 1950 se editau 16 *gazete de întreprindere*, având un tiraj impresionant de 50 000 de exemplare. Apăreau în marile uzine din Bucureşti („23 August", „Griviţa Roşie" etc.), dar şi alte centre industriale (la Braşov exista o *gazetă de întreprindere* la uzina „Sovromtractor", spre exemplu). Celelalte întreprinderi mici, dar şi instituţiile publice, editau la nivel naţional aproximativ 17 000 *gazete de perete*. Regimul organiza competiţii între gazetele muncitoreşti, s-au amenajat chiar expoziţii dedicate acestora[74]. În cadrul Direcţiei Propagandă şi Agitaţie a C.C. al P.M.R. funcţiona un sector special care se ocupa de activitatea lor. De asemenea, liderii P.M.R. încurajau în discursurile oficiale sau în documentele de partid activitatea presei muncitoreşti. *Gazetele de perete* au funcţionat până la căderea regimului comunist. Deveniseră însă o formalitate. Activitatea lor a cunoscut punctul culminant în anii '50.

În perioada republicii populare, presa scrisă a avut o dinamică fluctuantă. Desele reorganizări administrative au modificat reşedinţele de regiuni. Unele oraşe au decăzut în importanţă, iar ziarele locale au fost închise deoarece nu mai serveau partidului. În cele din urmă, cu ocazia Conferinţei naţionale a P.C.R. din decembrie 1967 s-a adoptat

---

[71] *Ibidem*.

[72] Idem, dos. nr. 9/1948, f. 133.

[73] Eugen Denize, *op. cit.*, p. 131.

[74] D.A.N.I.C., Fond C.C. [illegible] – Secţia Propagandă şi Agitaţie, dos. nr. 9/1948, f. 133.

Județul	Titlul gazetei	Periodicitatea	Tiraj în anul 1965 (ex./săpt.)	Tiraj în anul 1980 (ex./săpt.)
Caraş-Severin	*Flamura* (nou înființat)	Săptămânal	–	32.500
Covasna	*Cuvântul Nou* (nou înființat)	Săptămânal	–	4.500
	Megyei Tükör (nou înființat, în limba maghiară)	Săptămânal	–	15.000
Dolj	*Înainte*	Cotidian	48.000	41.000
Dâmbovița	*Dâmbovița* (nou înființat)	Cotidian (ulterior săptămânal)	–	28.000
Gorj	*Gazeta Gorjului* (nou înființat)	Săptămânal	–	26.000
Galați	*Viața Nouă*	Cotidian	44.000	31.000
Harghita	*Informația Harghitei* (nou înființat)	Cotidian	–	6.000
	Hargita (nou înființat, în limba maghiară)	Cotidian	–	24.000
Hunedoara	Deva: *Drumul socialismului*	Cotidian	48.000	30.000
	Petroşani: *Steagul Roşu*	Cotidian	7.000	15.500
Ialomița	*Tribuna Ialomiței* (nou înființat)	Cotidian (ulterior săptămânal)	–	27.000
Iaşi	*Flacăra Iaşului*	Cotidian	48.000	55.000
Ilfov	*Steagul Roşu*	Cotidian	112.000	42.000
Maramureş	*Pentru socialism*	Cotidian	38.000	30.000
	Banyavideki Fáklya (în limba maghiară)	Săptămânal	17.000	7.500
Mureş	*Steaua Roşie*	Cotidian	23.000	24.000
	Vörös Zaszlo (în limba maghiară)	Cotidian	25.000	30.500
Mehedinți	*Viitorul* (nou înființat)	Săptămânal	–	26.000
Neamț	*Ceahlăul* (nou înființat)	Cotidian (ulterior săptămânal)	–	43.000

Județul	Titlul gazetei	Periodicitatea	Tiraj în anul 1965 (ex./săpt.)	Tiraj în anul 1980 (ex./săpt.)
Olt	*Oltul* (nou înființat)	Cotidian (ulterior săptămânal)	–	28.000
Prahova	*Flamura Prahovei*	Cotidian (ulterior săptămânal)	50.000	60.000
Satu-Mare	*Cronica sătmăreană* (nou înființat, fost *Drapelul Roşu*)	Cotidian	5.000	12.000
	Szatmari Hirlap (nou înființat, fost *Dolgozo Nep*, în limba maghiară)	Cotidian	2.000	12.500
Sibiu	*Tribuna Sibiului* (nou înființat, fost *Flacăra Sibiului*)	Cotidian	8.000	30.000
	Hermannstädter Zeitung (nou înființat, în limba germană). Ulterior *Die Woche*	Săptămânal	–	9.500
Suceava	*Zori noi*	Cotidian	36.000	27.000
Sălaj	*Năzuința* (nou înființat)	Săptămânal	–	23.000
Timiş	*Drapelul roşu*	Cotidian	50.000	55.000
	Neue Banater Zeitung (nou înființat, fost *Die Warheit*, în limba germană)	Cotidian	8.000	18.000
	Szabad Szo (în limba maghiară)	Cotidian	15.000	10.500
	Pravda (ulterior *Banatsche Novine Timiş*, în limba sârbă)	Săptămânal	4.000	3.500
Teleorman	*Teleormanul* (nou înființat)	Cotidian (ulterior săptămânal)	–	31.000
Tulcea	*Delta* (nou înființat)	Săptămânal	–	19.000
Vaslui	*Vremea Nouă* (nou înființat)	Cotidian (ulterior săptămânal)	–	25.000
Vâlcea	*Orizont* (nou înființat)	Săptămânal	–	26.000

Județul	Titlul gazetei	Periodicitatea	Tiraj în anul 1965 (ex./săpt.)	Tiraj în anul 1980 (ex./săpt.)
Caraş-Severin	*Flamura* (nou înființat)	Săptămânal	–	32.500
Covasna	*Cuvântul Nou* (nou înființat)	Săptămânal	–	4.500
	Megyei Tükör (nou înființat, în limba maghiară)	Săptămânal	–	15.000
Dolj	*Înainte*	Cotidian	48.000	41.000
Dâmbovița	*Dâmbovița* (nou înființat)	Cotidian (ulterior săptămânal)	–	28.000
Gorj	*Gazeta Gorjului* (nou înființat)	Săptămânal	–	26.000
Galați	*Viața Nouă*	Cotidian	44.000	31.000
Harghita	*Informația Harghitei* (nou înființat)	Cotidian	–	6.000
	Hargita (nou înființat, în limba maghiară)	Cotidian	–	24.000
Hunedoara	Deva: *Drumul socialismului*	Cotidian	48.000	30.000
	Petroşani: *Steagul Roşu*	Cotidian	7.000	15.500
Ialomița	*Tribuna Ialomiței* (nou înființat)	Cotidian (ulterior săptămânal)	–	27.000
Iaşi	*Flacăra Iaşului*	Cotidian	48.000	55.000
Ilfov	*Steagul Roşu*	Cotidian	112.000	42.000
Maramureş	*Pentru socialism*	Cotidian	38.000	30.000
	Banyavideki Fáklya (în limba maghiară)	Săptămânal	17.000	7.500
Mureş	*Steaua Roşie*	Cotidian	23.000	24.000
	Vörös Zaszlo (în limba maghiară)	Cotidian	25.000	30.500
Mehedinți	*Viitorul* (nou înființat)	Săptămânal	–	26.000
Neamț	*Ceahlăul* (nou înființat)	Cotidian (ulterior săptămânal)	–	43.000

Județul	Titlul gazetei	Periodicitatea	Tiraj în anul 1965 (ex./săpt.)	Tiraj în anul 1980 (ex./săpt.)
Olt	*Oltul* (nou înființat)	Cotidian (ulterior săptămânal)	–	28.000
Prahova	*Flamura Prahovei*	Cotidian (ulterior săptămânal)	50.000	60.000
Satu-Mare	*Cronica sătmăreană* (nou înființat, fost *Drapelul Roșu*)	Cotidian	5.000	12.000
	Szatmari Hirlap (nou înființat, fost *Dolgozo Nep*, în limba maghiară)	Cotidian	2.000	12.500
Sibiu	*Tribuna Sibiului* (nou înființat, fost *Flacăra Sibiului*)	Cotidian	8.000	30.000
	Hermannstädter Zeitung (nou înființat, în limba germană). Ulterior *Die Woche*	Săptămânal	–	9.500
Suceava	*Zori noi*	Cotidian	36.000	27.000
Sălaj	*Năzuința* (nou înființat)	Săptămânal	–	23.000
Timiş	*Drapelul roșu*	Cotidian	50.000	55.000
	Neue Banater Zeitung (nou înființat, fost *Die Warheit*, în limba germană)	Cotidian	8.000	18.000
	Szabad Szo (în limba maghiară)	Cotidian	15.000	10.500
	Pravda (ulterior *Banatsche Novine Timiș*, în limba sârbă)	Săptămânal	4.000	3.500
Teleorman	*Teleormanul* (nou înființat)	Cotidian (ulterior săptămânal)	–	31.000
Tulcea	*Delta* (nou înființat)	Săptămânal	–	19.000
Vaslui	*Vremea Nouă* (nou înființat)	Cotidian (ulterior săptămânal)	–	25.000
Vâlcea	*Orizont* (nou înființat)	Săptămânal	–	26.000

Județul	Titlul gazetei	Periodicitatea	Tiraj în anul 1965 (ex./săpt.)	Tiraj în anul 1980 (ex./săpt.)
Vrancea	*Milcovul* (nou înființat)	Săptămânal	–	27.000

Tabel nr. 7. Lista gazetelor locale de partid editate începând cu anul 1968[80].

În februarie 1979, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. a decis să restrângă producția editorială, în vederea economisirii resurselor de hârtie. Selecția a fost realizată de activiștii Consiliului Culturii și Educației Socialiste. Astfel că, începând din ianuarie 1980 în România se tipăreau 501 publicații periodice, editate atât de partid și de instituțiile statului, cât și de organizațiile civice, religioase etc. Prezentăm în continuare câteva date statistice referitoare la profilul și tirajele publicațiilor tipărite în anii '80.

Profilul publicațiilor tipărite

Profil	Nr. publicații
Cotidiene centrale	6
Cotidiene județene	30
Ziare săptămânale județene	26
Publicații social-politice și economice cu apariție săptămânală	25
Publicații social-politice și economice cu apariție bilunară	6
Publicații social-politice și economice cu apariție lunară	55
Publicații social-politice și economice cu apariție mai rară decât lunară	44
Publicații editate de consiliile uniunilor asociațiilor studenților din principalele centre universitare	14
Publicații cultural-artistice centrale cu apariție săptămânală	4
Publicații cultural-artistice locale cu apariție săptămânală	3
Publicații cultural-artistice centrale cu apariție lunară	17
Publicații cultural-artistice locale cu apariție lunară	4
Publicații cultural-artistice centrale cu apariție mai rară decât lunară	8
Publicații cultural-artistice locale cu apariție mai rară decât lunară	4
Publicații de informare tehnico-științifică	95

[80] Idem, dos. nr. 17/1968, f. 114-118.

Profil	Nr. publicații
Publicații de informare tehnico-științifică care apar în regim de anale	109
Publicații ale Consiliului de Stat	8
Publicații editate de Ministerul Apărării Naționale și Ministerul de Interne	17
Publicații ale cultelor	20
Alte publicații	6

Tabel nr. 8. Numărul publicațiilor periodice, după profilul editorial, începând cu 1 ianuarie 1980[81].

Tirajul cotidienelor centrale de partid

Titlul gazetei	Editor	Tiraj 1965[82] (ex./nr.)	Tiraj 1980 (ex./nr.)	Personal redacțional (1980)
Scânteia	C.C. al P.C.R.	818.000	1.810.000	93
România liberă	Consiliul Național al F.D.U.S.	183.000	400.000	66
Scânteia Tineretului	U.T.C.	412.000	260.000	68
Elöre	Consiliul Național al F.D.U.S.	98.500	143.000	66
Neuer Weg	Consiliul Național al F.D.U.S.	71.200	55.000	60
Sportul	Consiliul Național pentru Educație Fizică și Sport	–	300.000	40

Tabel nr. 9. Tirajul cotidienelor centrale de partid, începând cu 1 ianuarie 1980[83].

Observăm creşterea spectaculoasă a tirajului *Scânteii*, care în decurs de 15 ani şi-a suplimentat ediția zilnică cu un milion de exemplare. Cauza a fost sporirea contribuției mass-media la propaganda oficială (inclusiv celebrarea cultului personalității lui Nicolae Ceauşescu). Ziarul *Neuer Weg* a înregistrat un regres al tirajului deoarece saşii şi şvabii emigraseră în masă în Germania Federală.

[81] Idem, dos. nr. 39/1980, f. 12.
[82] Idem, Fond C.C. al P.C.R. – Secția Cancelarie, dos. nr. 14/1966, f. 104.
[83] Idem, Fond C.C. al P.C.R. – Secția Propagandă şi Agitație, dos. nr. 39/1980, f. 14-15.

Tirajul publicațiilor periodice editate de instituțiile statului, organizațiile de masă și obștești etc.

Titlul gazetei	Editor	Tiraj 1980 (ex./nr.)	Personal redacțional
Flacăra	Consiliul Național al F.D.U.S.	250.000	32
Magazin	Consiliul Național al F.D.U.S.	425.000	18
Revista economică	Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale	18.000	25
Munca	Consiliul Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România	260.000	443
Munkaselet (în limba maghiară)	Consiliul Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România	25.000	14
Ifjumunkas (în limba maghiară)	U.T.C.	23.000	16
Viața studențească	Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România	24.000	23
Amfiteatru		6.000	
Cutezătorii	Consiliul Național al Organizației Pionierilor	345.000	21
Jobarat (în limba maghiară)	Consiliul Național al Organizației Pionierilor	30.000	14
Contemporanul	Consiliul Culturii și Educației Socialiste	29.500	24
A hét (în limba maghiară)	Consiliul Culturii și Educației Socialiste	12.000	22
Agricultura Socialistă	Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare	125.000	214
Falvak Dolgozo Nepe (în limba maghiară)	Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare	9.000	13
Muncitorul sanitar	Ministerul Sănătății	60.000	9
Comerțul socialist	Ministerul Comerțului Interior	50.000	8
Lumea	Agenția Română de Presă *Agerpres*	112.000	37
Lumea (în franceză, engleză, germană, rusă și spaniolă)		25.000	
Era socialistă	C.C. al P.C.R.	55.000	16
Uj elet (în limba maghiară)	Consiliul Național al F.D.U.S.	18.000	15
Rebus (editat de revista *Flacăra*)	Consiliul Național al F.D.U.S.	120.000	9

Titlul gazetei	**Editor**	**Tiraj 1980 (ex./nr.)**	**Personal redacțional**
Lupta CFR	Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor	125.000	9
Munca de Partid	C.C. al P.C.R.	210.000	12
Femeia	Consiliul Național al Femeilor	350.000	16
Dologo No (în limba maghiară)	Consiliul Național al Femeilor	85.000	16
Știință și Tehnică	C.C. al U.T.C.	80.000	16
Start spre viitor	Consiliul Național al Organizației Pionierilor	150.000	4
Luminița	Consiliul Național al Organizației Pionierilor	250.000	10
Șoimii Patriei		180.000	
Napsugar (în limba maghiară)	Consiliul Național al Organizației Pionierilor	48.000	8
A Haza Solymai (în limba maghiară)		15.000	
Revista de istorie	Academia de Științe Sociale și Politice	12.400	5
Magazin istoric	Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R.	150.000	13
Korunk (în limba maghiară)	Consiliul Culturii și Educației Socialiste	4.500	11
Presa noastră	Consiliul ziariștilor din cadrul Uniunii Sindicatelor din Presă, Poligrafie și Edituri	1.800	4
La Roumanie d'aujourd'hui (în limba franceză)	Ministerul Afacerilor Externe	7.000	77
Romania Today (în limba engleză)		7.800	
Rumanier Heute (în limba germană)		6.700	
Rumania de Hoy (în limba spaniolă)		9.000	
Rumania (în limba rusă)		52.000	
Roumania (în limba chineză)		7.500	

Titlul gazetei	Editor	Tiraj 1980 (ex./nr.)	Personal redacțional
Sănătatea	Societatea de Cruce Roșie	100.000	9
România pitorească	Ministerul Turismului	35.000	19
Sport	Consiliul Național pentru Educație Fizică și Sport	80.000	8
Educație fizică și sport	Consiliul Național pentru Educație Fizică și Sport	2.500	6
Revista română de șah	Consiliul Național pentru Educație Fizică și Sport	5.400	4
Autoturism	Automobil Clubul Român	60.000	7
Tribuna școlii	Ministerul Educației și Învățământului	75.000	10
Tanugyi Ujsag (în limba maghiară)	Ministerul Educației și Învățământului	6.500	4
Forum – revista învățământului superior	Ministerul Educației și Învățământului	1.300	5
Revista de pedagogie	Ministerul Educației și Învățământului	25.000	9
Viața cooperației meșteșugărești	Uniunea centrală a cooperativelor meșteșugărești	42.000	8
Revista română de drept	Asociația juriștilor	10.000	7
Revista de statistică	Direcția centrală de statistică	4.000	4
Revista de contabilitate	Ministerul Finanțelor	18.500	6
Gazeta matematică pentru tineret	Societatea de științe matematice	115.000	64
Matematikai Lapok (în limba maghiară)	Societatea de științe matematice	4.000	2
Revista de fizică și chimie	Societatea de științe fizico-chimice	45.000	3
Veac nou	Centrul național pentru promovarea prieteniei și colaborării cu alte popoare	32.000	1

Tabel nr. 10. Tirajul publicațiilor periodice editate de instituțiile statului, organizațiile de masă și obștești etc., începând cu 1 ianuarie 1980[84].

[84] *Ibidem*, f. 37-45.

Cu toate că C.P.Ex. al C.C. al P.C.R. a decis în februarie 1979 să restrângă producția editorială, presa scrisă avea titluri pentru toate segmentele sociale. Problema este că discursul jurnalistic a fost inflamat puternic de propagandă, chiar și în cazul periodicelor specializate. Totuși, nu putem spune că unicul rol al presei scrise a fost cel ideologic. Ziarele și revistele conțineau și materiale cu valoare informațională, educațională, de divertisment etc.

Presa de agenție

În 1948, România nu avea o tradiție a presei de agenție. Exista încă din iulie 1921 Agenția Telegrafică Română „Orient-Radio" – *Rador*, însă era o anexă a Ministerului de Externe (de fapt un departament de propagandă al statului român). Agenția, deși angajase contracte de colaborare cu cele mai importante instituții similare din lume, oferea la schimb doar informații care nu contraveneau intereselor statului.

Având conexiuni cu agențiile străine, *Rador*-ul a intrat în atenția partidului comunist imediat după 23 august 1944. Pe lângă potențialul extern, agenția era utilă comuniștilor deoarece furniza informații ziarelor de provincie, printr-o rețea telegrafică proprie. În cadrul campaniei de acaparare a instituțiilor statului de la sfârșitul anului 1944 și începutul anului 1945, partidul comunist, prin activiștii săi, a inițiat atacuri virulente contra *Rador*-ului. Agenția era acuzată că slujea interesele naziștilor deoarece nu prelua știri din surse sovietice. Având în vedere subordonarea față de Ministerul de Externe, instituția a rezistat asaltului comunist chiar și după 6 martie 1945 (ministru de Externe era liberalul Gheorghe Tătărescu).

Partidul comunist avea nevoie însă de o agenție de presă care să furnizeze informații „pe linie" către gazetele din provincie. În acest scop a fost creată *Agerpress*, care avea datoria să preia știri din surse sovietice și să le transmită prin unde hertziene ziarelor comuniste din județe. Din cauza dificultăților întâmpinate de gazetarii din provincie de a se obișnui cu limbajul ideologic comunist, *Agerpress*-ul a oferit articole gata redactate, pentru a fi publicate de ziarele județene ale P.C.R.[85].

După semnarea Tratatului de Pace (10 februarie 1947), Gheorghe Tătărescu încetează să mai fie util partidului comunist. Marginalizarea lui a determinat preluarea completă a Ministerului de Externe de către comuniști, implicit subordonarea *Rador*-ului. Agenția de stat avea multiple avantaje față de *Agerpress*. În primul rând existau parteneriate cu 15 agenții de știri din lume. Pe de altă parte, *Rador*-ul beneficia de o infrastructură modernă necesară presei de agenție.

---

[85] Idem, dos. nr. 9/1948, f. 139.

Rador şi-a intensificat activitatea după preluarea completă a puterii de către comunişti (30 decembrie 1947). Cu ocazia consfătuirii pe ţară a presei din 2 martie 1948, directorul agenţiei, un anume Pecker, a prezentat obiectivele pe termen scurt ale instituţiei. Urmau a fi instalate şapte centre regionale de recepţie (pentru dezvoltarea reţelei *Rador* se utiliza infrastructura radioului). Noile sisteme de telecomunicaţii ale agenţiei se amplasau în oraşele industriale: Craiova, Iaşi, Galaţi etc. Pe lângă dotările tehnice, centrele regionale aveau nevoie de corespondenţi. Pentru început, Pecker recomanda utilizarea activiştilor locali ai Direcţiei Propagandă şi Agitaţie, precum şi a angajaţilor ziarelor judeţene de partid.

Activitatea redacţională implica colaborarea gazetarilor de la *Rador* cu cei de la *Agerpress*. Directorul Pecker era nemulţumit că ziarele din provincie utilizau în continuare surse occidentale pentru redactarea ştirilor externe. Era o greşeală ideologică, atenţiona acesta, deoarece în privinţa politicii internaţionale trebuiau consultate doar sursele sovietice. Drept urmare, gazetarii de la *Rador* aveau obligaţia să se asigure că presa locală va cita exclusiv poziţia oficială a agenţiei *TASS* în problemele externe.

Începând din 1948, *Rador*-ul transmitea în provincie şi buletine interne (după modelul *Agerpres*). Acestea sintetizau principalele măsuri adoptate de partid şi de guvern, evenimentele socio-culturale, sportive etc. Pecker a mai anunţat că agenţia *Rador* va furniza prin centrele regionale şi unele materiale gata redactate, cu mesaj ideologic (tot după modelul *Agerpres*). Textul rămânea intact, recomanda Pecker, făcând-se modificări doar asupra titlurilor, în vederea adaptării la realităţile locale[86].

Agenţia *Rador* şi-a încetat activitatea ca urmare a Decretului nr. 217, din 20 mai 1949[87]. Actul normativ prevedea înfiinţarea Agenţiei Române de Presă *Agerpres* de pe lângă Consiliul de Miniştri. Noua instituţie prelua întreaga infrastructură şi personalul *Rador*. Conform decretului, agenţia *Agerpres* „recepţiona, transmitea şi difuza ştirile şi fotoreportagiile de presă politice, economice, culturale etc. externe şi interne". În scopul bunei funcţionări, agenţia putea utiliza instalaţiile publice de radio şi telefonie (*Agerpres* avea prioritate de transmise pentru ştirile şi mesajele sale).

Agerpres păstra colaborările cu instituţiile similare din străinătate şi avea dreptul să trimită corespondenţi în ţară şi în exterior. Instituţia avea în componenţă trei servicii: intern, pentru străinătate şi tehnic-administrativ. Serviciul intern al *Agerpres* era organizat în mai multe secţii: secţia de ştiri externe, secţia de informare economică, secţia de ştiri interne, secţia buletinelor interne, secţia de reportaj extern şi secţia de emisiuni pentru provincie. Serviciul pentru străinătate avea în componenţă următoarele secţii: secţia de ştiri pentru străinătate, secţia de reportaj pentru străinătate, secţia de corespondenţi în străinătate, secţia de reportaj fotografic şi secţia de documentare[88].

---

[86] *Ibidem*, f. 35.
[87] „Buletinul Oficial", nr. 32, 23 mai 1949.
[88] D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secţia Cancelarie, dos. nr. 158/1949, f. 1-2.

La conducerea *Agerpres* se afla un director, ajutat de directori adjuncţi, numiţi prin decizia Consiliului de Miniştri. Primul director al agenţiei a fost ilegalistul Ion Popescu-Puţuri. Directorul *Agerpres* făcea parte din nomenclatura Comitetului Central, fiind invitat la toate consfătuirile importante care vizau activitatea presei.

Agenţia *Agerpres* a fost reorganizată succesiv prin Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 441/1951, Decretul nr. 135/1973 şi Decretul nr. 474/1977. S-a urmărit, pe de o parte, îmbunătăţirea funcţionării presei de agenţie, dar şi sporirea contribuţiei instituţiei la propaganda partidului comunist.

Cea mai brutală intervenţie a regimului în activitatea *Agerpres* s-a realizat prin decretul din 1977, care transforma practic agenţia în instituţie de propagandă a P.C.R. Reorganizarea s-a produs pe fondul unui set de reforme în domeniul presei, care au însoţit desfiinţarea oficială a cenzurii (urmată de înăsprirea controlului mass-media). Conform Decretului nr. 474 din 24 decembrie 1977[89], Agenţia Română de Presă *Agerpres* „contribuia, prin întreaga sa activitate, la înfăptuirea politicii interne şi externe a Partidului Comunist Român". Agenţia devenea oficial „organ de partid şi de stat". *Agerpres*-ul informa opinia publică din ţară şi din străinătate „asupra politicii interne şi internaţionale a partidului şi statului, realităţilor vieţii politice, economice, sociale, ştiinţifice şi cultural-artistice din România, precum şi să difuzeze în ţară ştirile din străinătate" (art. 2). În activitatea de informare, agenţia trebuia să urmărească prezentarea „realităţilor economice, sociale, politice, culturale şi ştiinţifice din ţară". Materiale trimise în exterior „oglindeau procesul de dezvoltare continua a democraţiei socialiste în ţara noastră, de participare a maselor de oameni ai muncii la conducerea întregii societăţi, de perfecţionare a conducerii societăţii, a relaţiilor de producţie şi sociale, de aplicare în viaţă a principiilor eticii şi echităţii socialiste, de educare şi formare a omului nou" (art. 4). *Agerpres*-ul mai avea obligaţia să reacţioneze faţă de „propaganda străină cu conţinut ostil la adresa ţării". Agenţia era unica instituţie care avea dreptul să realizeze şi să difuzeze fotografii oficiale şi fotoreportaje pentru presă şi alţi beneficiari.

Agenţia *Agerpres* era condusă de un director general şi trei directori generali adjuncţi, numiţi prin decret prezidenţial. Însă, în spiritul reformelor mass-media din anul 1977[90], conducerea redacţională nu dirija politica editorială. Puterea de decizie îi revenea Consiliului de conducere al *Agerpres*, „organ colectiv cu caracter deliberativ", care îndruma şi controla întreaga activitate a agenţiei. Mai mult, Consiliul verifica în ce măsură linia editorială era conformă cu Programul P.C.R. şi cu alte decizii politico-ideologice.

În Consiliul de conducere al *Agerpres* întâietate aveau reprezentanţii C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat şi Consiliului de Miniştri. Acestora le urmau ca importanţă delegaţi din alte instituţii de presă. Ministerele şi „organizaţiile de masa şi obşteşti" aveau de asemenea membri în Consiliul de conducere al agenţiei. Tot în spiritul reformelor mass-media din 1977, au fost incluşi în Consiliu şi „oameni ai muncii" care lucrau în unităţile

---

[89] „Buletinul Oficial", nr. 138, 26 decembrie 1977.

[90] Vezi *supra*.

Rador şi-a intensificat activitatea după preluarea completă a puterii de către comunişti (30 decembrie 1947). Cu ocazia consfătuirii pe ţară a presei din 2 martie 1948, directorul agenţiei, un anume Pecker, a prezentat obiectivele pe termen scurt ale instituţiei. Urmau a fi instalate şapte centre regionale de recepţie (pentru dezvoltarea reţelei *Rador* se utiliza infrastructura radioului). Noile sisteme de telecomunicaţii ale agenţiei se amplasau în oraşele industriale: Craiova, Iaşi, Galaţi etc. Pe lângă dotările tehnice, centrele regionale aveau nevoie de corespondenţi. Pentru început, Pecker recomanda utilizarea activiştilor locali ai Direcţiei Propagandă şi Agitaţie, precum şi a angajaţilor ziarelor judeţene de partid.

Activitatea redacţională implica colaborarea gazetarilor de la *Rador* cu cei de la *Agerpress*. Directorul Pecker era nemulţumit că ziarele din provincie utilizau în continuare surse occidentale pentru redactarea ştirilor externe. Era o greşeală ideologică, atenţiona acesta, deoarece în privinţa politicii internaţionale trebuiau consultate doar sursele sovietice. Drept urmare, gazetarii de la *Rador* aveau obligaţia să se asigure că presa locală va cita exclusiv poziţia oficială a agenţiei *TASS* în problemele externe.

Începând din 1948, *Rador*-ul transmitea în provincie şi buletine interne (după modelul *Agerpres*). Acestea sintetizau principalele măsuri adoptate de partid şi de guvern, evenimentele socio-culturale, sportive etc. Pecker a mai anunţat că agenţia *Rador* va furniza prin centrele regionale şi unele materiale gata redactate, cu mesaj ideologic (tot după modelul *Agerpres*). Textul rămânea intact, recomanda Pecker, făcând-se modificări doar asupra titlurilor, în vederea adaptării la realităţile locale[86].

Agenţia *Rador* şi-a încetat activitatea ca urmare a Decretului nr. 217, din 20 mai 1949[87]. Actul normativ prevedea înfiinţarea Agenţiei Române de Presă *Agerpres* de pe lângă Consiliul de Miniştri. Noua instituţie prelua întreaga infrastructură şi personalul *Rador*. Conform decretului, agenţia *Agerpres* „recepţiona, transmitea şi difuza ştirile şi fotoreportagiile de presă politice, economice, culturale etc. externe şi interne". În scopul bunei funcţionări, agenţia putea utiliza instalaţiile publice de radio şi telefonie (*Agerpres* avea prioritate de transmise pentru ştirile şi mesajele sale).

Agerpres păstra colaborările cu instituţiile similare din străinătate şi avea dreptul să trimită corespondenţi în ţară şi în exterior. Instituţia avea în componenţă trei servicii: intern, pentru străinătate şi tehnic-administrativ. Serviciul intern al *Agerpres* era organizat în mai multe secţii: secţia de ştiri externe, secţia de informare economică, secţia de ştiri interne, secţia buletinelor interne, secţia de reportaj extern şi secţia de emisiuni pentru provincie. Serviciul pentru străinătate avea în componenţă următoarele secţii: secţia de ştiri pentru străinătate, secţia de reportaj pentru străinătate, secţia de corespondenţi în străinătate, secţia de reportaj fotografic şi secţia de documentare[88].

---

[86] *Ibidem*, f. 35.

[87] „Buletinul Oficial", nr. 32, 23 mai 1949.

[88] D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secţia Cancelarie, dos. nr. 158/1949, f. 1-2.

La conducerea *Agerpres* se afla un director, ajutat de directori adjuncți, numiți prin decizia Consiliului de Miniştri. Primul director al agenției a fost ilegalistul Ion Popescu-Puțuri. Directorul *Agerpres* făcea parte din nomenclatura Comitetului Central, fiind invitat la toate consfătuirile importante care vizau activitatea presei.

Agenția *Agerpres* a fost reorganizată succesiv prin Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 441/1951, Decretul nr. 135/1973 şi Decretul nr. 474/1977. S-a urmărit, pe de o parte, îmbunătățirea funcționării presei de agenție, dar şi sporirea contribuției instituției la propaganda partidului comunist.

Cea mai brutală intervenție a regimului în activitatea *Agerpres* s-a realizat prin decretul din 1977, care transforma practic agenția în instituție de propagandă a P.C.R. Reorganizarea s-a produs pe fondul unui set de reforme în domeniul presei, care au însoțit desființarea oficială a cenzurii (urmată de înăsprirea controlului mass-media). Conform Decretului nr. 474 din 24 decembrie 1977[89], Agenția Română de Presă *Agerpres* „contribuia, prin întreaga sa activitate, la înfăptuirea politicii interne şi externe a Partidului Comunist Român". Agenția devenea oficial „organ de partid şi de stat". *Agerpres*-ul informa opinia publică din țară şi din străinătate „asupra politicii interne şi internaționale a partidului şi statului, realităților vieții politice, economice, sociale, ştiințifice şi cultural-artistice din România, precum şi să difuzeze în țară ştirile din străinătate" (art. 2). În activitatea de informare, agenția trebuia să urmărească prezentarea „realităților economice, sociale, politice, culturale şi ştiințifice din țară". Materiale trimise în exterior „oglindeau procesul de dezvoltare continua a democrației socialiste în țara noastră, de participare a maselor de oameni ai muncii la conducerea întregii societăți, de perfecționare a conducerii societății, a relațiilor de producție şi sociale, de aplicare în viață a principiilor eticii şi echității socialiste, de educare şi formare a omului nou" (art. 4). *Agerpres*-ul mai avea obligația să reacționeze față de „propaganda străină cu conținut ostil la adresa țării". Agenția era unica instituție care avea dreptul să realizeze şi să difuzeze fotografii oficiale şi fotoreportaje pentru presă şi alți beneficiari.

Agenția *Agerpres* era condusă de un director general şi trei directori generali adjuncți, numiți prin decret prezidențial. Însă, în spiritul reformelor mass-media din anul 1977[90], conducerea redacțională nu dirija politica editorială. Puterea de decizie îi revenea Consiliului de conducere al *Agerpres*, „organ colectiv cu caracter deliberativ", care îndruma şi controla întreaga activitate a agenției. Mai mult, Consiliul verifica în ce măsură linia editorială era conformă cu Programul P.C.R. şi cu alte decizii politico-ideologice.

În Consiliul de conducere al *Agerpres* întâietate aveau reprezentanții C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat şi Consiliului de Miniştri. Acestora le urmau ca importanță delegați din alte instituții de presă. Ministerele şi „organizațiile de masa şi obşteşti" aveau de asemenea membri în Consiliul de conducere al agenției. Tot în spiritul reformelor mass-media din 1977, au fost incluşi în Consiliu şi „oameni ai muncii" care lucrau în unitățile

---

[89] „Buletinul Oficial", nr. 138, 26 decembrie 1977.

[90] Vezi *supra*.

de producție din industrie și din agricultură (ponderea acestora era de o treime). Lista membrilor Consiliului de conducere al *Agerpres* se încheia cu directorul general al agenției, directorii generali adjuncți, secretarul comitetului de partid, secretarii responsabili de agenție, șefi de redacții și alte cadre din instituție. Agenția *Agerpres* nu putea funcționa dacă ar fi fost subordonată efectiv Consiliului de conducere. Componența diversă a acestui organism respecta anumite criterii ideologice, mai ales în privința „controlului muncitoresc". În realitate, responsabilitatea editorială privind materialele furnizate de agenție revenea colegiilor de redacție. Doar în cazul în care s-ar fi produs o încălcare gravă a liniei ideologice se punea problema implicării Consiliului de conducere în activitatea *Agerpres*, atât ca factor decident, cât și de control.

Agenția *Agerpres* era organizată pe redacții, servicii, direcții și birouri astfel: Redacția de știri interne; Redacția de știri externe; Redacția emisiunilor peste hotare și relațiilor cu ziariștii străini; Redacția materialelor informative; Redacția de fotoreportaj; Serviciul presă străină; Serviciul de teleimprimare; Direcția tehnico-economică; Serviciul personal, învățământ, retribuirea muncii și Biroul secretariat, documente secrete, sesizări, reclamații, protocol.

Datorită imixtiunilor ideologice, presa de agenție a devenit o unealtă eficientă a propagandei. Materialele furnizate de *Agerpres* pentru mass-media internă și internațională erau controlate drastic de activiștii Consiliului Culturii și Educației Socialiste. Așadar, agenția nu putea „fisura" dogmatismul ideologic impus de partid. Dacă ziariștii din presa scrisă sau audio-vizuală reușeau uneori să descrețească frunțile românilor apelând la diverse tertipuri gazetărești, presa de agenție s-a comportat anost, oferind regimului exact acele servicii pe care le solicita.

Radioul

Prima transmisiune radio oficială autohtonă s-a realizat la 1 noiembrie 1928, din studiourile Societății de Difuzare Radiofonică din România. Dezvoltarea radioului a fost încetinită de autoritățile militare, care au controlat drastic aparatura de radio-recepție. Armata considera comunicațiile fără fir periculoase pentru integritatea națională (construcția artizanală a unor dispozitive de radio-emisie nu era sofisticată, iar emisia prin unde hertziene a posturilor de radio străine acoperea unele regiuni ale României). În anul 1940, societatea națională de radio avea doar 300.000 de abonați[91]. Restricțiile s-au înăsprit în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial. Au fost confiscate foarte multe aparate radio, atât de armata română în perioada lui Antonescu, cât și de armata sovietică

[91] Eugen Denize, *op. cit.*, p. 137-139.

după 23 august 1944[92]. La finalul conflagrației, Societatea Română de Radio nu mai avea decât 85.000 de abonați[93].

După 23 august 1944, telecomunicațiile civile au fost aprig disputate între partidul comunist și forțele democrate. Societatea de radio a ajuns sub controlul comuniștilor odată cu instalarea dr. Petru Groza în funcția de prim-ministru (6 martie 1945). La 29 martie 1945, guvernul a emis un decret-lege de organizare și funcționare a Radiodifuziunii, care facilita controlul politic al instituției. În ziua următoare, Petre Constantinescu-Iași a fost numit noul președinte al Consiliului de Administrație. Constantinescu-Iași l-a instalat pe Matei Socor (ilegalist comunist) la conducerea Societății de radio (în calitate de subdirector general al programelor). În lunile următoare, personalul redacțional al Societății Române de Radio a fost „purificat", în baza legislației de „defascizare" a instituțiilor publice. Încheindu-și misiunea, Petre Constantinescu-Iași s-a retras din fruntea radioului. Președinte al Consiliului de Administrație a fost numit Mihail Cruceanu. Societatea de radio a intrat pe lista instituțiilor naționalizare prin legea din 11 iunie 1948 (art. 76). Consiliul de administrație condus de Mihail Cruceanu a fost dizolvat. După naționalizare, instituția s-a numit Societatea Română de Radiodifuziune Națională[94]. Matei Socor rămânea director al radioului.

Conștienți de rolul important al telecomunicațiilor în activitatea de propagandă, comuniștii au investit în dezvoltarea infrastructurii societății de radio. La 28 octombrie 1946 a fost inaugurată noua clădire a Radiodifuziunii, din str. Gen. Berthelot nr. 60[95]. Construcția, începută în 1941, suferise daune în timpul bombardamentelor germane asupra Bucureștiului (august 1944)[96]. După abdicarea regelui (decembrie 1947), noul regim a sporit investițiile pentru creșterea ariei de receptare a radioului național, prin radioficare.

Radioficarea a constituit o campanie prin care populația era dotată (gratuit sau contra cost) cu aparatura necesară receptării semnalului radio. La căminele culturale, în cluburile muncitorești sau în gospodării se instalau difuzoare de radioficare[97], conectate prin cabluri

---

[92] Marian Petcu, *10 teme de istorie a jurnalismului*, București, Editura Ars Docendi, 2012, p. 153-154.

[93] Eugen Denize, *op. cit.*, p. 137-139.

[94] În perioada comunistă, serviciul public de radio a fost administrat de următoarele instituții: Societatea Română de Radiodifuziune Națională (11 iunie 1948 – 23 mai 1949), Comitetul pentru Radioficare și Radiodifuziune (23 mai 1949 – 12 mai 1950), Comitetul de Radio de pe lângă Consiliul de Miniștri (12 mai 1950 – 31 octombrie 1953), Direcția Generală Radio din Ministerul Culturii (31 octombrie 1953 – 17 august 1954), Direcția Generală a Radiodifuziunii de pe lângă Consiliul de Miniștrii (17 august 1954 – 5 martie 1958), Comitetul de Radiodifuziune și Televiziune (5 martie 1958 – 21 septembrie 1971), Comitetul de Stat al Radioteleviziunii Române (din 21 septembrie 1971).

[95] *Anii 40*, <http://www.srr.ro/anii_40-11865> (30 noiembrie 2012).

[96] Lucrările la sediul central al societății de radio s-au finalizat în anul 1952.

[97] Primele difuzoare de radioficare autohtone s-au fabricat în anul 1949 la întreprinderea „Radio Popular" (s-a imitat un model sovietic).

cu un centru local de emisie (acesta recepta semnalul de la Bucureşti). Pentru transportul cablurilor se utilizau stâlpii de electricitate sau de telefon. Difuzorul de radioficare transmitea un singur post de radio, oferit de centrul de radioficare. Sistemul a reprezentat un instrument eficient de propagandă. Unele modele de difuzoare nici nu puteau fi închise complet. Funcţionau în surdină, fiind acţionate de o manetă care regla volumul[98].

Într-un discurs rostit la radio în seara zilei de 4 mai 1948, Matei Socor (directorul instituţiei) anunţa că radioficarea era „condusă de idealurile maselor populare dornice de pace, cultură şi progres". Administraţia societăţii de radio i-a asigurat pe ascultători că va achiziţiona piese de schimb şi aparatură pentru dezvoltarea reţelei naţionale (statul român era în negocieri cu forurile internaţionale şi pentru obţinerea lungimilor de undă pe care să transmită radioul public)[99].

Prima staţie de radioficare a fost inaugurată cu fast la 11 mai 1949, în incinta Liceului nr. 10 din Bucureşti (situat în cartierul CFR Steaua)[100]. Evenimentul propagandistic a constituit preambulul Decretului nr. 216 din 20 mai 1949 privind organizarea Radioficării şi Radiodifuziunii din Republica Populară Română[101]. Conform actului normativ, emisia informaţiilor publice pe calea undelor rămânea monopol de stat, ca şi în perioada interbelică (art. 1). Serviciile de radio erau furnizate de Comitetul pentru Radioficare şi Radiodifuziune de pe lângă Consiliul de Miniştri (art. 2). Instituţia prelua toate activele fostei societăţi de radio şi avea obligaţia să dezvolte reţeaua de emisie şi de recepţie prin fir şi fără fir (inclusiv studiourile locale şi alte instalaţii radiofonice). Comitetul pentru Radioficare şi Radiodifuziune era condus de un preşedinte şi 3-5 vicepreşedinţi, numiţi prin decizia Consiliului de Miniştri (art. 5). Conducerea era obligată să asigure difuzarea politicii partidului şi a guvernului în cadrul programelor.

Prin emisiuni în limba română şi în limbile „naţionalităţilor conlocuitoare", radioul „educa, organiza şi mobiliza întregul popor muncitor pentru construirea socialismului în Republica Populară Română" (art. 4). Comitetul de radio pregătea programe pentru ascultătorii din ţară şi din străinătate. De asemenea, redacţia centrală de la Bucureşti trebuia să controleze şi emisiunile realizate de staţiile locale de radioficare. Instituţia putea colabora cu corespondenţi din presa locală de partid, precum şi cu scriitori, artişti sau tehnicieni.

Cetăţenii deţineau aparate radio în baza unei autorizaţii emise de Comitetul pentru Radioficare şi Radiodifuziune. În momentul înregistrării aparatului se fixa o taxă de abonament. Nimeni nu putea instala, păstra, vinde, folosi sau construi un post receptor, difuzoare pentru recepţie prin fir şi staţii de amplificare decât în baza unei autorizaţii scrise din partea Comitetului pentru Radioficare şi Radiodifuziune (art. 15). Încălcarea

---

98 *Difuzoare de radioficare*, <http://www.rri.ro/arh-art.shtml?lang=2&sec=248&art=22617> (30 noiembrie 2012).

99 Eugen Denize, *op. cit.*, p. 137-139.

100 *Ibidem.*

101 „Buletinul Oficial", nr. 32, 23 mai 1949.

dispoziției se pedepsea cu închisoare corecțională de la 1-12 ani și amendă. Utilizarea aparaturii radio împotriva „securității statului“ se pedepsea cu muncă silnica între 5-25 ani și confiscarea averii (art. 32).

După publicarea legii, clădirile nou-construite cu cel puțin trei etaje trebuiau prevăzute cu un cablu pentru instalația centrală de antenă (art. 55).

Legea privind reorganizarea radioului a fost pregătită simultan cu legea de organizare a Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor și cu legea de organizare a Agenției *Agerpres*. Comuniștii își creaseră astfel instituțiile mass-media utile propagandei de partid.

La 15 septembrie 1951, C.C. al P.M.R. și Consiliul de Miniștri au emis în comun o hotărâre cu privire la îmbunătățirea acțiunii de radioficare. În preambulul documentului se specifica faptul că în ultimii ani se construiseră stații radio regionale, iar industria românească producea pentru prima dată în istorie aparate de radio, precum și difuzoare și stații pentru centrele de radioficare. În aceste condiții, numărul abonaților crescuse cu 300%. Pentru extinderea radioului la nivel național se prevăzuseră măsuri pentru radioficare în primul plan cincinal (1951-1955).

Cu toate că statul încuraja dezvoltarea radioului, unele centre de radioficare funcționau defectuos deoarece semnalul ajungea cu greutate la difuzoarele cetățenilor din cauza problemelor tehnice. Un alt neajuns era că centrele de radioficare nu furnizau și programe locale, în conformitate cu deciziile Comitetului pentru Radioficare și Radiodifuziune. Vinovați erau activiștii din comitetele regionale de partid, care nu acordaseră suficientă atenție acestor centre, prin controlul programelor.

Pentru corectarea neajunsurilor, C.C. al P.M.R. și Consiliul de Miniștri au dispus noi măsuri în vederea perfecționării acțiunii de radioficare. Comitetului pentru Radioficare și Radiodifuziune înceta să se mai ocupe de construcția și montarea rețelelor de radioficare. Această sarcină trecea la Ministerul Poștelor și Telecomunicațiilor, în conformitate cu prevederile planului cincinal. Așadar, Ministerul Poștelor și Telecomunicațiilor avea obligația să asigure întreținerea temeinică a instalațiilor de radioficare (rețele, centre, studiouri și difuzoare) și să construiască în reședințele de regiune ateliere de reparații. Angajații aparatului tehnic urmau să beneficieze de cursuri de calificare. Tehnicienii care reușeau să mențină în funcțiune fără oprire stațiile de radioficare primeau chiar stimulente financiare. La nivel local, comitetele executive ale Sfaturilor Populare aveau obligația să asigure spații adecvate pentru amenajarea centrelor de radioficare care urmau să se construiască.

Comitetul de Stat al Aprovizionării și Ministerul Comerțului Exterior erau implicate în campania de radioficare prin obligația de a include în planul de import pe anul 1952 materialele, piesele de schimb și uneltele necesare întreținerii centrelor de radioficare. Ministerul Energiei Electrice și Industriei Electrotehnice avea datoria să asigure construcția și livrarea aparaturii necesare. Astfel, Fabrica „Radio Popular“ trebuia să diversifice sortimentele și să îmbunătățească fabricarea difuzoarelor și aparatelor de radiorecepție. Fabrica „Electromagnetica“ avea obligația să includă în planul de producție stații de radioficare autohtone, microfoane și transformatori de linie, precum și alte accesorii

necesare în procesul de radioficare. Fabricile „Electro Banat" şi „Acumulatorul" se îngrijeau să furnizeze bateriile necesare pentru funcţionarea aparatelor de radio amplasate în căminele culturale din satele neelectrificate.

Prin transferarea atribuţiilor tehnice către alte ministere şi instituţii, Comitetul de Radio de pe lângă Consiliul de Miniştri primea doar responsabilităţi editoriale. Comitetul avea datoria să asigure calificarea şi instruirea colectivelor de redacţie de pe lângă centrele de radioficare (făcea inclusiv selecţia şi numirea jurnaliştilor, la propunerea organizaţiilor locale de partid). Verifica, de asemenea, calitatea emisiunilor locale. Programele centrelor de radioficare trebuiau publicate săptămânal, pentru ca redactorii din provincie să nu mai improvizeze emisiuni (practica contravenea dispoziţiilor partidului). Activiştii locali de partid, împreună cu membrii redacţiilor, selectau programele furnizate de la Bucureşti pentru retransmisie, ţinând seama de specificul local. Centrele de radioficare aveau obligaţia să transmită zilnic un scurt montaj cu ştiri locale (se încuraja colaborarea cu corespondenţii voluntari). În localităţile unde funcţionau gazete de partid, unul dintre redactori devenea responsabil cu activitatea comitetului de redacţie a centrului de radioficare. Redacţiile ţineau legătura permanent cu abonaţii centrelor de radioficare.

Pe lângă campania de radioficare s-au făcut investiţii şi în dezvoltarea staţiilor de emisie. În anul 1950 s-a dat în folosinţă o astfel de instalaţie cu o putere de 150 kW, amplasată la Tâncăbeşti (lângă Bucureşti). Ulterior au început lucrările la alte staţii de emisie regionale: Timişoara (cu o putere de 145 kW), Craiova (cu o putere de 20 kW) şi Cluj (cu o putere de 50 kW). Acestea au fost inaugurate cu ocazia sărbătorii de 7 noiembrie 1951[102].

Având susţinere politică şi finanţare, radioul şi-a dezvoltat rapid aria de difuzare. În ianuarie 1952 emitea deja pe unde ultra-scurte, fiind date în folosinţă două emiţătoare cu o putere de 120 kw fiecare[103]. Ca urmare a investiţiilor tehnologice a crescut semnificativ şi numărul abonaţilor, precum şi orele de emisie:

Anul	Nr. ore de emisie	Nr. abonaţi
1948	5 975	258 354
1949	8 382	301 295
1950	9 012	313 399
1951	10 973	400 245
1952	12 799	448 596
1953	14 582	725 515

Tabel nr. 11. Evoluţia orelor de emisie şi a abonaţilor radioului în perioada 1948-1953[104].

[102] Eugen Denize, *op. cit.*, p. 150-151.
[103] *Ibidem.*
[104] *Ibidem.*

Partidul nu a permis însă dezvoltarea potențialului jurnalistic al radioului. În mai 1950, Secția Propagandă şi Agitație a C.C. al P.M.R. a intervenit în linia editorială, deoarece oferta de programe nu convenea regimului (era axată pe divertisment). Pe viitor, din emisiunile radioului trebuia să reiasă „fața partidului". Activiştii Secției constataseră că pe parcursul unei zile se difuzau ore întregi de programe în care nu se vorbea despre partid, sau despre ajutorul pe care U.R.S.S.-ul l-a oferit pentru refacerea țării. Din ştirile externe nu reieşea „ofensiva forțelor păcii, reprezentate de clasa muncitoare, împotriva imperialiştilor". „Lupta contra lui Tito" era de asemenea neglijată de emisiunile radio (timp de o lună nu fuseseră prezentate decât 20 de materiale cu acest subiect, şi acelea reproduse din revista *Pentru pace trainică, pentru democrație populară*, editată de Cominform la Bucureşti). O altă observație viza emisiunile pentru străinătate care nu conțineau ştiri interne privind „construcția socialismului". În plus, în programele radiofonice se strecuraseră „greşeli politice grave"[105]. Jurnaliştii radio au fost acuzați că aveau obiceiuri „burgheze", deoarece utilizau fraze prea lungi, de neînțeles pentru „oamenii muncii". Erau îndrumați să-şi reformeze stilul, prin citirea unor fraze simple, care „să oglindească mai clar realitatea"[106].

Televiziunea

În România, primul semnal tv s-a transmis în anul 1937, la Facultatea de Ştiințe din Bucureşti. Statul nu s-a arătat însă interesat de această tehnologie. Izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial a sistat şi cercetările în domeniu din mediul ştiințific. Regimul comunist şi-a dat seama de oportunitățile propagandistice oferite de televiziune, însă nu avea la dispoziție infrastructura necesară deoarece majoritatea teritoriului nu era electrificat (nici măcar pentru dezvoltarea radioului nu erau condiții oprime, fiind nevoie de investiții consistente). După 1948, cercetările experimentale au fost realizate în cadrul Ministerului Poştelor şi Telecomunicațiilor. Cu sprijin sovietic, specialiştii ministerului au reuşit să pună în funcțiune un transmițător tv în anul 1955 (prima emisie experimentală s-a realizat cu ocazia zilei de 23 august 1955).

În 1956, Direcția Generală a Radiodifuziunii de pe lângă Consiliul de Minişţri a fost restructurată, prin includerea serviciilor de televiziune în atribuțiile sale (radioul şi televiziunea au funcționat în acelaşi cadru instituțional până la sfârşitul regimului comunist)[107]. Televiziunea publică şi-a început programul oficial la 31 decembrie 1956, cu ocazia revelionului. S-a difuzat un film, receptat de câțiva nomenclaturişti din Bucureşti care aveau acasă televizoare de fabricație sovietică.

---

[105] D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Propagandă şi Agitație, dos. nr. 40/1950, f. 1-3.
[106] *Ibidem*, f. 7-8.
[107] Radioul şi televiziunea au funcționat în acelaşi cadru instituțional până în anul 1994.

Televiziunea şi-a instalat sediul într-un studio al *Sahia Film* de pe str. Molière din Bucureşti (ulterior a mai primit un studio în zona Floreasca). Transmiţătorul era amplasat pe clădirea Complexului poligrafic *Casa Scânteii*. În primele luni s-au difuzat în general filme (cam 2-3 pe săptămână). Pe lângă producţii cinematografice s-au transmis şi emisiuni în direct, realizate în studioul din str. Molière: piese de teatru, spectacole de varietăţi etc. În februarie 1957 s-a difuzat şi prima transmisie în direct exterioară – la sala Floreasca concerta artistul francez Yves Montand (s-au utilizat echipamente mobile amplasate pe două autobuze). Erau preferate emisiunile *live* deoarece nu existau mijloace de înregistrare şi montaj. Baza tehnică era destul de modestă, constând în dispozitive şi aparate sovietice, cu tuburi electronice. Abia în septembrie 1958 s-au realizat producţii proprii de televiziune (materialele erau prelucrate la studioul de montaj din Floreasca). Primul subiect filmat a fost inaugurarea anului şcolar 1958.

Tot în anul 1958 au apărut şi emisiunile de informaţii. Pe lângă *Jurnalul televiziunii* era difuzat şi magazinul social-politic *Săptămâna*. În anii următori, producţiile tv proprii s-au înmulţit. În 1960 a debutat programul *Actualitatea internaţională*. Doi ani mai târziu, în 1962, s-a difuzat emisiunea-concurs *Dialog la distanţă*. Televiziunea şi-a diversificat oferta în 1963, prin introducerea subiectelor ştiinţifice în program (sub genericul *Universitatea tehnică la televiziune*). În anul 1965 au fost lansate o serie de emisiuni care vor face tradiţie: *Teleenciclopedia*, *Ora satului*, *Clubul televiziunii*, *Trei tablouri pe săptămână*, *Teatrul de-a lungul veacurilor*, *Gong*.

Curiozitatea i-a făcut pe mulţi români să-şi cumpere televizoare (în momentul achiziţiei se contracta abonament, ca şi la radio). Astfel, serviciul s-a dezvoltat rapid. Statul a investit în extinderea ariei de receptare şi în echipamente. În 1965, semnalul tv acoperea 40% din teritoriu (existau atunci 500 000 de abonaţi)[108].

După numărul orelor de program, televiziunea a avut următoarea dinamică în primii ani de existenţă:

Anul	**Nr. orelor de program**
1957	600
1958	1 100
1959	1 230
1961	1 396
1965	1 600
1971	3 161

Tabel nr. 12. Dinamica orelor de program difuzate de televiziune în perioada 1957-1971.

[108] Valentin Nicolau, *TVR. Mărire şi decădere. Televiziunea publică în România şi modelele europene*, Bucureşti, Editura Nemira, 2009, p. 21-26.

Televiziunea a fost un proiect entuziast atât pentru jurnalişti, cât şi pentru telespectatori. În primii ani au predominat emisiunile de divertisment, iar programele informaţionale au avut o conotaţie ideologică moderată. Regimul nu putea însă să tolereze existenţa unei instituţii mass-media independentă ideologic. La 30 mai 1961, Paul Niculescu-Mizil[109] i-a convocat la Secţia Propagandă şi Agitaţie pe responsabilii din domeniul presei, pentru a analiza activitatea televiziunii („flăcăul" propagandei, după cum s-a exprimat Niculescu-Mizil). Şedinţa, destul de aprinsă, a fixat cadrul ideologic al programelor de televiziune pe viitor.

Primul a luat cuvântul Cornescu, responsabil cu programele televiziunii în cadrul Comitetul de Radiodifuziune şi Televiziune. El a făcut o expunere detaliată a problemelor întâmpinate în primii ani de emisie a televiziunii. În România nu existau jurnalişti tv. Instituţia avea doar 25 de angajaţi, cu experienţă în presa scrisă şi în radio. Nu existau nici regizori de specialitate. Cei care colaborau cu televiziunea activaseră în teatru şi în cinematografie. Studioul din str. Molière nu avea spaţii de depozitare. Astfel că, multe materiale erau distruse după difuzare deoarece nu se puteau arhiva. Problemele tehnice îngreunau şi colaborarea cu corespondenţii locali. Spre deosebire de presa scrisă şi de radio, în activitatea de televiziune era nevoie pe teren de aparatură costisitoare[110].

Televiziunea n-ar fi putut funcţiona fără sprijinul uniunilor de creaţie ale artiştilor, scriitorilor, compozitorilor etc. Au existat şi dificultăţi, mai ales în relaţia cu scriitorii consacraţi, care nu se puteau obişnui cu programul fix al televiziunii şi întârziau la emisiuni. Cornescu era nemulţumit de dramaturgi în special, care refuzau să scrie spectacole pentru televiziune. Cei mai încântaţi să colaboreze cu instituţia au fost „oamenii muncii" din fabrici. Aceştia îşi prezentau în faţa camerelor tv realizările privind îndeplinirea planului. Erau cooperanţi şi oamenii de ştiinţă, care furnizau informaţii pentru emisiunile de ştiinţă şi tehnică. La fel şi specialiştii din Ministerul Agriculturii, foarte utili pentru programele dedicate mediului rural[111].

Instituţia n-a reuşit în primii ani să îndeplinească planul la producţia de filme artistice de scurt metraj. Primise fonduri, dar nu existau regizori de televiziune specializaţi, studiouri, aparatură de montaj etc. În anul 1960 au fost realizate doar două filme de câte 10 minute fiecare[112]. Lipsa dotărilor afecta şi transmisiunile în direct deoarece televiziunea avea un singur car de reportaj (conducerea a decis să fie folosit doar pentru realizarea unor materiale care depăşeau 30 de minute). Instituţia a achiziţionat al doilea car de reportaj în anul 1960, iar directorul Cornescu a promis că va creşte numărul emisiunilor în direct[113]. O altă problemă a televiziunii în primii ani de existenţă consta în dificultatea

[109] Paul Niculescu-Mizil era şeful Secţiei Propagandă şi Agitaţie.
[110] D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secţia Agitaţie şi Propagandă, dos. nr. 18/1961, f. 76-77.
[111] *Ibidem*, f. 3-7.
[112] *Ibidem*, f. 7.
[113] *Ibidem*, f. 9.

de a realiza interviuri. Interlocutorii nu erau obişnuiţi să vorbească în faţa camerei de luat vederi, pierzându-şi şirul ideilor[114].

După ce Cornescu a expus problemele pe care le-a întâmpinat la conducerea televiziunii, ceilalţi participanţi la discuţie au prezentat recomandări şi observaţii critice. Un anume David era de părere că prezentatorii tv trebuiau să se specializeze pe anumite subiecte. Crainicii, în număr de 2-3, erau depersonalizaţi, fiind utilizaţi atât pentru emisiunile politice, şi pentru cele culturale sau de divertisment. Acelaşi David îi critica pe prezentatorii tv deoarece nu ştiau să relaţioneze cu camera de filmat. În loc să se uite în cadru, preferau să stea cu ochii în foile pe care aveau notate textele ştirilor sau întrebările pentru interviuri. David recomanda crainicilor să înveţe textele ce urmau să le rostească şi să-şi îndrepte atenţia către telespectatori. Acesta mai era nemulţumit şi de modul în care se prezentau programele de ştiri la televiziune, deoarece erau „prea vorbite" (ca la radio). David recomanda ilustrarea grupajelor de ştiri cu reportaje video, imagini de arhivă, sau diverse fotografii şi grafice. Spre exemplu, spunea acesta, jurnalele de ştiri realizate în anii '50 de *Sahia Film* erau mai reuşite decât producţiile similare ale televiziunii[115].

Pe lângă observaţii de ordin tehnic şi estetic, televiziunea a primit şi critici politice. Un anume Poalelungi le-a reproşat redactorilor de la departamentul ştiri că în jumătate din materiale lipseau unele teme importante. Spre exemplu, nu era prezentat „omul cu toate preocupările lui, în afara celor din producţie". În opinia lui Poalelungi, nici problemele social-culturale nu se regăseau optim în programele de ştiri. De asemenea, emisiunile informative dezbăteau insuficient realizările socialismului. Satul era prezentat doar din perspectiva problemelor agriculturii. Se vorbea puţin despre alte aspecte ale habitatului rural, cum ar fi munca culturală a partidului etc. Poalelungi remarca absenţa materialelor referitoare la unele ramuri vitale ale economiei, precum chimia, transporturile, industria locală[116].

Valter Roman considera că „educarea morală şi estetică a tineretului" nu primea suficientă atenţie la televiziune. Fostul ilegalist caricaturiza mai ales emisiunile pentru cei mici, deoarece prezentau „nişte copii nepieptănaţi, îmbrăcaţi de ţi-e mai mare ruşinea"[117].

Roman a mai lansat un subiect sensibil, respectiv emisiunile de varietăţi. În opinia lui, textele de muzică uşoară erau imorale. Exemplifica refrenul „mor de dorul tău". Valter Roman a fost susţinut şi de Paul Niculescu-Mizil, revoltat din cauza artiştilor care „se schimonoseau în faţa aparatului". Mizil era tranşant în această chestiune: „Vrei să cânţi la televiziune, cânţi frumos!"[118]. Disputa privind muzica uşoară a scos la iveală unele conflicte din cadrul Comitetul de Radiodifuziune şi Televiziune. Cei de la radio deveniseră

[114] *Ibidem.*
[115] *Ibidem*, f. 19.
[116] *Ibidem*, f. 25-26.
[117] *Ibidem*, f. 39-40.
[118] *Ibidem*, f. 56.

invidioşi pe succesul televiziunii. „Micul ecran“ câştiga simpatia românilor tocmai pentru că prezenta emisiuni mai puţin ideologizate, precum programele de varietăţi. Radioul pierdea simţitor din audienţă. În realitate, nu doar oferta editorială determina dezechilibrul dintre radio şi televiziune. În epocă, televiziunea câştigase audienţă în toate ţările, din cauza formei specifice de îmbinare a imaginii cu sunetul. Însă Cleja, vicepreşedintele Comitetului de Radio, ignora această realitate a pieţei media. El îl acuza pe Cornescu că prin promovarea unor emisiuni de varietăţi „imorale“ urmărea desprinderea televiziunii de radio, invocând succesul „micului ecran“[119]. Paul Niculescu-Mizil a evitat să întreţină polemica. Şeful Secţiei Propagandă şi Agitaţie a plasat vina asupra Comitetul de Radiodifuziune şi Televiziune în ansamblu, deoarece în acest for se stabileau atât programele pentru televiziune, cât şi cele pentru radio. Televiziunea a rămas instituţional alături de radio până la căderea regimului comunist.

În urma dezbaterilor, Paul Niculescu-Mizil a trasat sarcinile de viitor ale audiovizualului[120]. Radioul şi televiziunea erau „pârghii de influenţare“ ale partidului, iar primele măsuri vizau „îmbunătăţirea conţinutului de idei al programului televiziunii“. Emisiunile politice şi sociale trebuiau adresate direct „oamenilor muncii“, cu scopul de „a explica politica partidului, de a populariza politicile partidului, de a mobiliza oamenii muncii“. Pe viitor, muncitorul avea să fie prezentat în două registre: ca lucrător industrial sau agrar, şi ca om care construieşte socialismul. Mizil constata că programele pentru mediul rural erau nesatisfăcătoare deoarece nu surprindeau satul în întregul său. Emisiunile tv trebuiau să prezinte şi aspecte din viaţa de zi cu zi a ţăranilor, nu doar problemele agriculturii. Responsabilii televiziunii aveau obligaţia să analize eficienţa programelor, respectiv contribuţia acestora la îndeplinirea sarcinilor partidului.

Paul Niculescu-Mizil concluziona că rolul educativ al televiziunii era deficitar. Emisiunile promovau „muzica proastă, fără melodie, fără un specific al ei ca muzică românească“. Modul de interpretare era „vulgar“, iar textele „indecente“. Spre deosebire de televiziune, la radio muzica uşoară corespundea exigenţelor partidului. Pe viitor, emisiunile radio-tv aveau obligaţia să facă „educaţie muzicală şi artistică“. Numai aşa se putea ridica „conştiinţa socialistă a oamenilor muncii“, susţinea Mizil.

Şeful Secţiei Propagandă şi Agitaţie era nemulţumit şi din cauza prezenţei reduse a muncitorilor, tehnicienilor, inginerilor şi ţăranilor în studiourile televiziunii. De la începutul anului 1961, apăruseră pe „micul ecran“ doar 15 muncitori, 13 ţărani colectivişti şi 26 ingineri din industrie. Exista aşadar o „legătură insuficientă“ între telespectatori şi „oamenii muncii“.

În discursul său, Paul Niculescu-Mizil remarca şi o problemă a cadrelor în televiziune. Nu existau jurnalişti calificaţi pentru domeniile economice, industriale şi agrare. El recomanda atât profilarea jurnaliştilor tv, cât şi stabilirea unor contacte permanente cu specialiştii din domeniile amintite („trebuie terminat cu metodele meşteşugăreşti“, spunea

[119] *Ibidem*, f. 31-37.
[120] *Ibidem*, f. 86-96.

Mizil). De asemenea, munca în televiziune trebuia gândită în ansamblu. Era nevoie de o strategie editorială, prin care să se pregătească programele în funcție de cerințele telespectatorilor și ale partidului. Paul Niculescu-Mizil sugera șefilor televiziunii să termine cu amatorismul. Spre exemplu, sâmbăta, când telespectatorii erau mai liberi, emisia se încheia cel mai devreme. La Comitetul Central ajunseseră plângeri ale telespectatorilor din cauza frecventelor schimbări în program. Pe viitor, programul anunțat și publicat nu mai putea fi modificat decât cu aprobarea Comitetul de Radiodifuziune și Televiziune (situația era asemănătoare cu cea de la radio din anii '50).

Dezbaterile ample privind activitatea televiziunii dovedesc importanța pe care regimul o acorda „micului ecran". Ajuns în fruntea P.C.R., Nicolae Ceaușescu a impulsionat dezvoltarea televiziunii, conștient fiind de potențialul propagandistic. În anii lui Ceaușescu vor fi „lichidate" devierile ideologice, iar televiziunea se va transforma în anexă a partidului. Pentru început, noul secretar general avea nevoie de o instituție puternică. În 1966, Ceaușescu a autorizat începerea lucrărilor la noul sediu al televiziunii (a fost construit după modelul BBC, pe Calea Dorobanților nr. 191 din București, având o suprafață de 63 ha). Ca urmare a investițiilor tehnologice, televiziunea română avea unul dintre cele mai moderne centre audio-vizuale de capacitate medie din Europa. Cele patru corpuri ocupau o suprafață de 28.000 m^2 (spre comparație, studioul de la Floreasca avea 460 m^2). Instituția s-a mutat în clădirea de pe Calea Dorobanților în 1970. În anii construcției noului sediu s-au făcut investiții și în privința creșterii ariei de receptare a semnalului tv (au fost instalate relee de transmisie în toate județele țării).

La 2 mai 1968 a fost inaugurat canalul 2 al televiziunii. Inițial, acesta difuza programe de trei ori pe săptămână. În februarie 1972, canalul 2 a început să emită zilnic, câte două ore. În anii '80 canalul 2 avea program timp de cinci ore pe zi. Aria de acoperire a acestuia atingea 15% din teritoriu[121].

După inaugurarea noului sediu și extinderea ariei de difuzare, regimul a decis să integreze mai vizibil televiziunea în cadrul propagandei. Astfel, în 1971 s-a pregătit o nouă lege de funcționare a Radioteleviziunii. Proiectul acesteia a fost discutat în ședința Secretariatului C.C. al P.C.R. din 16 martie 1971. Dumitru Popescu, ideologul principal al ceaușismului, a solicitat expres introducerea atribuțiilor de ordin politic în sarcina televiziunii. El dorea ca programele instituției „să dezvolte ideea de combativitate față de trăsăturile negative din viața economico-socială" (Dumitru Popescu răspundea chemărilor lui Ceaușescu privind sporirea rolului critic al mass-media). La rândul său, Nicolae Ceaușescu a solicitat televiziunii să insiste pe „educația patriotică, pe dragostea de patrie", nu neapărat pe promovarea ideilor marxism-leninismului (se întrevedeau germenii comunismului național)[122].

Secretarul general al partidului era dispus să autorizeze noi investiții pentru dotarea televiziunii. Era nemulțumit de ritmul amplasării releelor de transmisie a semnalului tv

[121] Valentin Nicolau, *op. cit.*, p. 21-26.

[122] D.A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Cancelarie, dos. nr. 33/1971, f. 48.

în teritoriu. Tocmai de aceea a deposedat Ministerul Poştei şi Telecomunicaţiilor de atribuţiile tehnice în domeniul radioteleviziunii. Considera că acest minister nu făcuse nimic pentru dezvoltarea telecomunicaţiilor moderne (se preocupa „să pună stâlpi pe câmp“). România, spunea Ceauşescu, era cu 100 de ani în urmă în domeniu telefoniei, spre exemplu (în timp ce toată lumea trecea pe unde, noi dezvoltam în continuare reţelele analogice pe cablu). Entuziasmul lui Ceauşescu a fost temperat de Vasile Patilineţ, care a atenţionat că planul de stat nu suporta cumpărarea unor aparate de filmat din ţările capitaliste (se plătea în valută vest). Deja se făcuseră achiziţii costisitoare în perioada dotării noului sediu al televiziunii. Patilineţ sugera variante de achiziţii din ţările socialiste (spre exemplu, Polonia producea camere video optime pentru utilizarea în televiziune). Secretariatul C.C. al P.C.R. a decis ca pe viitor să nu se mai importe din ţările occidentale, fiind preferate echipamentele produse în statele socialiste[123]. Având în vedere că importurile erau costisitoare, Nicolae Ceauşescu a dat dispoziţie ministerelor economice şi tehnice să intensifice cercetările pentru dezvoltarea unei industrii proprii de telecomunicaţii. În anii următori au apărut fabrici care produceau echipamente tehnice pentru radioteleviziune, precum şi facultăţi de profil care pregăteau specialişti în domeniu.

Cu ocazia şedinţei din martie 1971, membrii Secretariatului C.C. al P.C.R. au decis înfiinţarea unor studiouri regionale. Extinderea televiziunii viza „o mai bună reflectare a vieţii politice, economice, sociale şi culturale“. Pentru început, s-au fondat centre locale la Iaşi, Cluj şi Timişoara. Acestea aveau nevoie de personal calificat şi de care de reportaj. Centrele puteau deveni nuclee pentru viitoarele studiouri regionale[124].

Dezvoltându-şi studiouri regionale, televiziunea avea nevoie de corespondenţi. În acest scop s-au înfiinţat 10 puncte de corespondenţi locali: 3 în Transilvania, 1 în Banat, 2 în Moldova, 2 în Muntenia şi Oltenia şi 1 în Dobrogea. Subredacţiile dispuneau de un redactor radio-tv şi de un operator de imagine. Echipele locale aveau la dispoziţie aparatura necesară pentru activitatea de radioteleviziune, precum şi transport auto. Patru din cele zece puncte de corespondenţi, situate în Transilvania şi Banat, urmau să pregătească materiale despre minorităţi[125].

Problema emisiunilor radio-tv pentru minorităţi a fost un punct sensibil al discuţiei din Secretariatul C.C. al P.C.R. Mihai Gere (maghiar) constatase că în proiectul legii de organizare şi funcţionare a radioteleviziunii nu se menţiona obligativitatea unor programe pentru „naţionalităţile conlocuitoare“[126]. În pofida naţionalismului său, Ceauşescu a dat dispoziţii ca radioteleviziunea să sporească numărul orelor de program pentru minorităţi (protejarea minorităţilor naţionale era una din tezele de bază ale marxism-leninismului, iar Ceauşescu s-a arătat toată viaţa fidel dogmatismului comunist). Nicolae Ceauşescu

---

[123] *Ibidem*, f. 50-54.

[124] Nu doar televiziunea şi-a organizat studiouri regionale. Radioul avea deja experienţa posturilor locale, constituite pe structura centrelor de radioficare.

[125] *Ibidem*, f. 42-43.

[126] *Ibidem*, f. 37.

ar fi vrut emisiuni pentru toate „naționalitățile conlocuitoare", nu doar pentru maghiari și germani. Existau în țară și sârbi, lipoveni etc., spunea el. Secretarul general a fost temperat însă de Paul Niculescu-Mizil, care se ocupase o perioadă de problemele radioteleviziunii. Mizil argumenta că românii reprezentau 80% din populație, iar cât timp s-ar fi difuzat emisiuni în limba sârbă sau rusă, românii ar fi închis televizorul[127]. Membrii Secretariatului au decis în cele din urmă să nu se pregătească emisiuni de televiziune decât pentru maghiari și germani. În schimb, trebuiau suplimentate programele radiofonice pentru celelalte minorități. În acest scop urmau să se facă investiții tehnologice în regiunile multietnice. Pe termen scurt, județele Suceava și Tulcea trebuiau dotate cu stații mici de radio, care să difuzeze emisiuni dedicate ucrainenilor și lipovenilor din zonă. Pentru programele în limba sârbă existau resurse tehnice în Banat[128].

Maghiarii și germanii urmau să beneficieze de emisiuni radio-tv conform următorului grafic:

	Program Radio (ore / zi)		**Program TV (ore / săptămână)**	
Maghiari	→ 1971	0,45	→ 1971	2
	1971 →	1	1971 →	2,30
Germani	→ 1971	0,45	→ 1971	1
	1971 →	1	1971 →	1,30

Tabel nr. 13. Suplimentarea orelor de program radio-tv pentru maghiari și germani în anul 1971[129].

Legea privind organizarea și funcționarea Radioteleviziunii din 1971 a pus complet mass-media audiovizuală sub controlul partidului. Radioteleviziunea era în subordinea unui Consiliu Național, numit politic (principiul subordonării redacțiilor către organisme strict politice se va regăsi și în Legea presei din 1974). Consiliul Național al Radioteleviziunii Române funcționa „sub îndrumarea directă a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, având sarcina de a asigura orientarea generală a activității și de a elabora liniile directoare în domeniul programelor de radio și televiziune". Organismul de conducere intervenea în politica editorială prin analiza periodică a programelor de radio și de televiziune și prin „îndrumarea muncii de concepție a emisiunilor". Tot Consiliul aproba planurile trimestriale și de perspectivă ale emisiunilor, repertoriul teatrului radiofonic și de televiziune, planul producției de filme și seriale de televiziune, repertoriul formațiilor muzicale ale Radioteleviziunii, planul pentru propaganda în

[127] *Ibidem*, f. 54.
[128] *Ibidem*, f. 3.
[129] *Ibidem*, f. 42-43.

străinătate. Consiliul Național al Radioteleviziunii Române era condus de un președinte, ajutat de vicepreședinți. Președintele Comitetului de Stat al Radiodifuziunii nu era și președinte al Consiliul Național al Radioteleviziunii Române, ci doar vicepreședinte de drept. Președintele Consiliului era numit direct de către Comitetul Central, făcând parte din nomenclaturii de vârf a partidului[130].

Prin Decretul nr. 302 din 1971, radioteleviziunea se numea oficial Comitetul de Stat al Radioteleviziunii Române. Instituția „înfăptuia politica partidului și statului în domeniul programelor de radio și televiziune, contribuind în mod activ la educarea comunistă, patriotică a întregului nostru popor, la mobilizarea maselor în realizarea programului elaborat de Partidul Comunist Român“ (art. 1). Atribuțiile radioteleviziunii erau formulate în art. 6 al legii. Comitetul de Stat al Radioteleviziunii Române trebuia „să acționeze pentru cunoașterea și însușirea de către toți oamenii muncii a politicii partidului, a ideologiei sale marxist-leniniste“. Activitatea jurnalistică a radioteleviziunii trebuia „să contribuie activ la întărirea rolului clasei muncitoare, clasă conducătoare în societatea noastră socialistă, a alianței muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, la educarea întregului popor în spiritul înfăptuirii politicii partidului“.

Funcția de informare a radioteleviziunii se exercita în conformitate cu programul P.C.R. privind „spiritul critic, combativ, pentru dezvăluirea și înlăturarea neajunsurilor, a stărilor de lucruri negative din toate domeniile de activitate“. Mass-media audio-vizuale „militau împotriva concepțiilor retrograde, a tuturor manifestărilor cu caracter antisocial, a influențelor ideologiei străine în gândire și în viața socială, a teoriilor idealiste, mistice, contribuia la formarea trăsăturilor morale, corespunzătoare principiilor etice ale societății socialiste“. Ceaușescu a fost obsedat dintotdeauna de problema moralității românilor. Tocmai de aceea, radioteleviziunea avea obligația să prevină din fașă „deviațiile retrograde“. Generația tânără trebuia să primească o „educație revoluționară“, pentru „formarea trăsăturilor etice proprii constructorului societății socialiste și comuniste, cultivând dragostea de muncă, de viață, înaltele sentimente de atașament față de cauza clasei muncitoare, a Partidului Comunist Român“. Emisiunile de divertisment, criticate frecvent de liderii comuniști, trebuiau să aibă „un înalt conținut educativ“, iar „ținuta artistică“ să fie „corespunzătoare exigențelor opiniei publice, îndreptate spre combaterea fenomenelor negative din societate, a influențelor moralei burgheze“. Programele pentru străinătate aveau rolul „să facă cunoscute realizările României socialiste în toate domeniile de activitate, precum și politica partidului și statului“.

Radioteleviziunea Română era condusă de un președintele și șase vicepreședinții. În Comitetul de conducere mai intrau directorii programelor, redactori-șefi, directori și alți conducători de unități din aparatul central și din unitățile subordonate, un delegat al comitetului de partid, un delegat al organizației sindicale, un delegat al organizației U.T.C. (art. 8). Legea introducea principiul responsabilității colective pentru programele

---

[130] Decretul nr. 62 din 1971, publicat în „Buletinul Oficial“, nr. 28, 9 martie 1971.

radioteleviziunii. Astfel, Comitetul de conducere în întregul sau, dar şi fiecare membru în parte, răspundeau în faţa C.C. al P.C.R. şi a Consiliului de Miniştri (art. 10).

Comitetul de Stat al Radioteleviziunii Române avea următoarea structură organizatorică (art. 17):

Radio	Televiziune	Unităţi comune
- Direcţia programelor de radio - Redacţia de actualităţi politice interne şi externe - Redacţia emisiunilor cultural-artistice - Redacţia emisiunilor social-cetăţeneşti - Redacţia emisiunilor pentru tineret şi copii - Redacţia emisiunilor pentru străinătate - Direcţia tehnica de radio	- Direcţia programelor de televiziune - Redacţia de actualităţi politice interne şi externe - Redacţia emisiunilor cultural-artistice - Redacţia emisiunilor social-cetăţeneşti - Redacţia emisiunilor pentru tineret şi copii - Redacţia film TV - Redacţia emisiunilor de varietăţi şi spectacole cu public - Direcţia producţie - Direcţia tehnică de televiziune	- Redacţia emisiunilor economice - Redacţia emisiunilor ştiinţifice - Redacţia emisiunilor ideologice - Redacţia emisiunilor în limbile naţionalităţilor conlocuitoare - Direcţia emisiunilor şi formaţiilor muzicale - Redacţia emisiunilor teleşcoală, radioşcoală şi instrucţie postşcoală - Grupul de control al emisiunilor de radiodifuziune şi televiziune - Oficiul de schimburi şi relaţii internaţionale - Direcţia secretariat şi documentare - Direcţia economică - Direcţia ateliere şi unităţii auxiliare - Direcţia personal şi învăţământ - Direcţia de dezvoltare tehnică, cercetare şi autodotare - Sectorul studiouri teritoriale - Oficiul de studii şi sondare a opiniei publice - Oficiul de presă şi tipărituri - Oficiul juridic - Biroul de protecţia muncii

Tabel nr. 14. Structura organizatorică a radioteleviziunii conform legii din 1971.

Legea mai prevedea înfiinţarea studiourilor teritoriale ale televiziunii (aşa cum deciseseră liderii partidului în şedinţa Secretariatului C.C. al P.C.R. din 16 martie 1971) la Cluj, Craiova, Iaşi, Târgu-Mureş şi Timişoara (art. 18).

Constructorii de imobile erau obligaţi să asigure conexiune la undele hertziene pentru noile clădiri de peste şase apartamente (art. 21). Accesul la serviciile de radio şi de televiziune se realiza prin contractarea unui abonament în momentul achiziţionării aparaturii radio-tv (se continua practica stabilită de Legea radioficării şi radiodifuziunii din 1949). Abonamentul era plătit lunar, la casieriile Departamentului Poştelor şi Telecomunicaţiilor

(art. 22). Se menţineau restricţiile introduse în 1949 privind utilizarea „abuzivă" a tehnologiei radio. Totuşi, radio-amatorii aveau dreptul să-şi exercite pasiunea. Deţinerea, construirea, instalarea, experimentarea sau folosirea emiţătoarelor radioelectrice era admisă pe baza unei autorizaţii a Ministerului Transporturilor şi Telecomunicaţiilor.

Investiţiile cu continuat şi după 1971, iar personalul redacţional a fost suplimentat. Cetăţenii erau încurajaţi să-şi achiziţioneze televizoare, fabricate de întreprinderile autohtone. La 23 august 1983, televiziunea română a transmis prima emisiune în culori, respectiv parada de ziua naţională (accesul la televizoare color era restrâns însă, deoarece fabricile româneşti produceau doar dispozitive care receptau semnalul alb-negru).

În 1977, când s-a emis o nouă legislaţie în domeniul presei, a fost modificată şi Legea de funcţionare a Radioteleviziunii. A crescut rolul ideologic al emisiunilor radio-tv, în detrimentul programelor informative, educative sau de divertisment. Treptat, producţiile Radioteleviziunii au fost monopolizate de discursul ideologic şi de cultul personalităţii lui Ceauşescu. Economiile pentru plata datoriei externe au afectat şi televiziunea. La 20 mai 1985, emisia canalului 2 a încetat, iar studiourile teritoriale şi-au întrerupt activitatea. Programul canalului 1 a fost redus la două ore zilnic, între 20.00-22.00 (sâmbăta şi duminica românii beneficiau de mai multe ore de program, difuzate dimineaţa şi seara, cu întrerupere în timpul zilei). Televiziunea a devenit un accesoriu în viaţa de zi cu zi a românilor. Emisiunile aveau un aport informativ sau de divertisment redus, fiind monopolizate ideologic.

Comprimând programul tv, Nicolae Ceauşescu a comis probabil o mare greşeală politică. Românii şi-au întărit furia împotriva conducătorului deoarece au fost privaţi de accesul la mijloacele moderne de comunicare în masă. Ca multe alte decizii din anii '80, această hotărâre este oarecum paradoxală. Statul investise consistent în tehnica de televiziune şi în echipamentele de receptare a semnalului tv în teritoriu. Regimul a mizat pe reducerea consumului de energie electrică dacă cetăţenii nu se mai uitau la televizor. Dar, cu ce preţ! Poate, nu întâmplător, revoluţia din 1989 a fost prima răsturnare de regim televizată din lume. Românii au stat zeci de ore în faţa „micului ecran" ca să vadă cum apunea dictatura „tiranului Ceauşescu".

Concluzii

Activitatea mass-media în perioada 1948-1989 poate fi analizată în două registre. În primul rând, presa a avut o caracteristică ideologică, specifică oricărui regim totalitar. Modelul a fost preluat de la Moscova şi a fost aplicat încă din primele zile după 23 august 1944. Din Uniunea Sovietică au sosit în ţară activişti ai P.C.R., instruiţi în anii războiului acolo. Printr-o acţiune violentă, realizată cu sprijinul Armatei Roşii, partidul comunist a preluat treptat controlul mass-media.

Activiştii din domeniul presei au întâmpinat dificultăţi în primii ani după război deoarece jurnaliştii români nu cunoşteau ideologia comunistă (desigur, ziariştii scriseseră şi în timpul altor regimuri totalitare, însă nu stăpâneau subtilităţile marxism-leninismului). Partidul a organizat cursuri pentru gazetari, cu scopul de a-i familiariza cu ideologia comunistă. Obsesia perfecţionării ideologice a jurnaliştilor, indiferent de profilul în care activau, s-a menţinut până în 1989.

După Congresul I al P.M.R. din februarie 1948, presa a devenit oficial structură a partidului. Gazetarii aveau obligaţia să participe activ la ideologizarea cetăţenilor, să susţină campania de comunizare a ţării şi să „înfiereze" duşmanii din interior şi din străinătate. Ziarele, radioul şi apoi televiziunea participau la „construcţia socialismului" şi criticau lipsurile care stăteau în calea „bunei funcţionări" a statului totalitar. Presa trebuia să fie „vigilentă", să vegheze dacă se îndeplineau normele în industrie, să verifice dacă producţia la hectar respecta planul de stat, să analizeze dacă cetăţenii trăiau după normele „eticii şi echităţii socialiste" etc.

Desigur, au fost perioade în care presiunea ideologică asupra presei s-a relaxat. Publicaţiile culturale au putut prezenta un mesaj de calitate, fără conţinut doctrinar, canalele radio-tv au difuzat programe de divertisment etc. Aceste fenomene s-au înregistrat în ultimii ani ai lui Gheorghiu-Dej în fruntea partidului şi în primii ani ai succesorului său, Nicolae Ceauşescu. Începând cu anul 1971 însă, mass-media a primit din nou sarcini ideologice. Prin intermediul presei scrise şi a audio-vizualului, Ceauşescu le-a impus românilor ideile „minirevoluţiei culturale". Tot prin canalele media, în anii '80 s-a celebrat şi cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu.

România nu a cunoscut relaxarea ideologică de tip gorbaciovist în mass-media. Presa românească n-a putut participa la dezbaterile privind reformarea comunismului, aşa cum se întâmpla în alte ţări din estul Europei. Ideologizarea profundă a provocat o indiferenţă faţă de mesajele mass-media. Aveam ziare şi reviste pentru toate categoriile sociale, programe radio-tv specializate, însă acestea nu serveau interesele cetăţenilor.

Trebuie spus totuşi că mass-media în anii comunismului au contribuit la educarea populaţiei. Partidul făcea apel adesea la rolul educativ al presei. Cetăţenii beneficiau prin canalele media de pregătire civică (cursuri de igienă, de comportament în spaţiile publice), de pregătire profesională (materiale agronomice în special) sau de pregătire culturală (materiale literare, istorice, spectacole de operă şi balet).

A doua caracteristică a mass-media în comunism este dinamica impresionantă. Aşa cum menţionam la începutul capitolului, în 1948 presa românească se compunea din ziarele bucureştene, câteva gazete în oraşele mai mari şi un post naţional de radio cu puţini abonaţi. Din considerente ideologice în primul rând, regimul comunist s-a preocupat să sporească aria de difuzare a canalelor media. Încă din 1949, fiecare judeţ avea cel puţin o gazetă locală de partid. Aceste redacţii au fost înzestrate cu ziarişti profesionişti, s-au adus echipamente pentru tipărit etc. Pe lângă gazetele locale de partid s-au dezvoltat publicaţii culturale sau pentru categoriile socio-profesionale. Infrastructura

creată la nivel național în vremea comunismului a fost utilizată după decembrie 1989 de noile gazete democratice.

Investiții mult mai consistente s-au făcut în domeniul radio-tv. În anii '50, statul a finanțat o acțiune de amploare privind radioficarea. În toate regiunile țării s-au instalat stații de receptarea a semnalului radio şi amplificatoare de semnal. Mai târziu, în anii '60, s-au depus eforturi similare pentru dezvoltarea televiziunii. Postul public de televiziune a beneficiat de echipamente la cel mai înalt nivel. De asemenea, regimul a făcut investiții pentru fabricarea în țară a unor echipamente de receptare a semnalului radio-tv. Românii au putut să-şi achiziționeze aparate radio şi televizoare la prețuri decente. Prin intermediul acestora au receptat televiziunile țărilor vecine sau posturile de radio occidentale (*Vocea Americi* şi *Radio Europa liberă*).

Bibliografie

Documente inedite

Arhivele Naționale ale României – Direcția Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Secția Cancelarie: dos. nr. 24/1955, dos. nr. 143/1965, dos. nr. 14/1966, dos. nr. 17/1968, dos. nr. 33/1971, dos. nr. 110/1973, dos. nr. 132/1977.

Arhivele Naționale ale României – Direcția Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Secția Propagandă şi Agitație: dos. nr. 9/1948, dos. nr. 102/1949, dos. nr. 105/1949, dos. nr. 1/1950, dos. nr. 9/1950, dos. nr. 40/1950, dos. nr. 1/1959, dos. nr. 18/1961, dos. nr. 17/1968, dos. nr. 39/1980, dos. nr. 26/1981, dos. nr. 99/1989.

Documente edite

Monitorul Oficial, nr. 87 bis, 13 aprilie 1948.

Buletinul Oficial, nr. 32, 23 mai 1949.

Buletinul Oficial, nr. 28, 9 martie 1971.

Buletinul Oficial, nr. 108, 21 septembrie 1971.

Buletinul Oficial, nr. 48, 1 aprilie 1974.

Buletinul Oficial, nr. 127, 28 noiembrie 1977

Buletinul Oficial, nr. 138, 26 decembrie 1977.

Buletinul Oficial, nr. 65, 29 octombrie 1986.

Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român. 6-12 august 1969, Bucureşti, Editura Politică, 1969, 120 p.

România pe drumul desăvârşirii construcției socialiste: rapoarte, cuvântări, articole, vol. I, Bucureşti, Editura Politică, 1968, 624 p.

Ceauşescu, Nicolae, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea şi Congresul al XI-lea şi sarcinile de viitor ale partidului. 25 noiembrie 1974*, Bucureşti, Editura Politică, 1974, 112 p.

Ceauşescu, Nicolae, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea şi Congresul al XII-lea şi sarcinile de viitor ale partidului. 19 noiembrie 1979*, Bucureşti, Editura Politică, 1979, 128 p.
Ceauşescu, Nicolae, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XII-lea şi Congresul al XIII-lea. 19 noiembrie 1984*, Bucureşti, Editura Politică, 1984, 94 p.
Gheorghiu-Dej, Gheorghe, *Raportul C.C. al P.M.R. cu privire la activitatea Partidului în perioada dintre Congresul al II-lea şi Congresul al III-lea al Partidului*, Bucureşti, Editura Politică, 1955, 128 p.

Lucrări generale şi speciale

Anii 40, <http://www.srr.ro/anii_40-11865> (30 noiembrie 2012).
Difuzoare de radioficare, <http://www.rri.ro/arh-art.shtml?lang=2&sec=248&art=22617> (30 noiembrie 2012).
Bertrand, Claude-Jean, *O introducere în presa scrisă şi vorbită*, Iaşi, Editura Polirom, 2001, 264 p.
Corobca, Liliana, *Culisele cenzurii comuniste*, <http://www.asymetria.org/modules.php?name=News&file=article&sid=563> (30 noiembrie 2012).
Denize, Eugen, *Propaganda comunistă în România: 1948*-1953, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2011, 388 p.
Nicolau, Valentin, *TVR. Mărire şi decădere. Televiziunea publică în România şi modelele europene*, Bucureşti, Editura Nemira, 2009, 208 p.
Petcu, Marian (coord.), *Cenzura în spaţiul cultural românesc*, Bucureşti, Editura Comunicare.ro, 2005, 429 p.
Petcu, Marian, *10 teme de istorie a jurnalismului*, Bucureşti, Editura Ars Docendi, 2012, 229 p.

MINORITĂȚILE NAȚIONALE DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1948-1989

Anul 1948 găseşte România în pragul unor transformări radicale din punct de vedere politic, economic, social şi cultural. De la Statul monarhie parlamentară la cel de *democrație populară*; trecerea de la sistemul privat-capitalist la cel socialist; clasa muncitoare *în alianță* cu țărănimea devine principalul factor social în dauna marilor familii boiereşti, a industriaşilor şi a micilor proprietari; cultura devine un instrument al propagandei partidului unic – Partidul Muncitoresc Român (ulterior după 1965, Partidul Comunist Român).

Aceste transformări au loc pe fondul intrării României şi a altor state din Centrul şi Sud-Estul Europei în sfera de influență a Uniunii Sovietice, ca urmare a status-quo-ului stabilit la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial.

În fața acestor schimbări, minoritățile naționale intră şi ele în vâltoarea transformărilor ce a cuprins România *populară.*

Conform recensământului din 1948, minoritățile (termenul folosit de către noile autorități, cuprins şi în documente şi acte oficiale era acela de *naționalități conlocuitoare)* existente în România, care reprezentau 13,4% din populație[1], erau: maghiari, germani, evrei, țigani (rromi)[2], grupul ucraineni-ruteni-huțani, grupul sârbi-croați-sloveni, ruşi, cehi, slovaci, polonezi, greci, albanezi, armeni, tătari, turci, bulgari şi alte naționalități.[3] Datele privind distribuția pe naționalități a populației nu sunt cuprinse în rezultatele provizorii, în schimb avem date referitoare la repartiția populației după limba maternă:

Limba maternă	**Rural şi urban Cifre absolute – %**	**Urban Cifre absolute – %**	**Rural Cifre absolute – %**
TOTAL	15 872 624 – 100%	3 713 139 – 100%	12 159 485 – 100%
Română	13 597 613 – 85,7%	2 971 456 – 80%	10 626 157 – 87,4%
Maghiară	1 499 851 – 9,4%	448 222 – 12,1%	1 051 629 – 8,6%

[1] Arhivele Naționale ale României, Fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 12/1948, f.36 (se va cita in continuare A.N.R.).

[2] Termenul folosit în documentele din acea perioadă era cel de *țigan*, ca atare se va păstra termenul folosit atunci.

[3] Dr. A. Golopenția şi dr. D.C. Georgescu, *Populația Republicii Populare Române la 25 ianuarie 1948*, Bucureşti, 1948.

Limba maternă	Rural şi urban Cifre absolute – %	Urban Cifre absolute – %	Rural Cifre absolute – %
Germană	343 913 – 2,2%	89 571 – 2,4%	254 342 – 2,1%
Rusă	39 332 – 0,2%	14 105 – 0,4%	25 227 – 0,2%
Ucraineană	37 582 – 0,2%	3528 – 0,2%	34 054 – 0,3%
Sârbă, croată, slovenă	45 447 – 0,3%	5783 – 0,2%	39 664 – 0,3%
Bulgară	13 408 – 0,1%	1562 – sub 0,1%	11 846 – 0,1%
Cehoslovacă	35 143 – 0,2%	4409 – 0,1%	30 734 – 0,3%
Polonă	6753 – sub 0,1%	3777 – 0,1%	2976 – sub 0,1%
Idiş	138 795 – 0,9%	129 208 – 3,5%	9587 – 0,1%
Greacă	8696 – 0,1%	8491 – 0,2%	205 – sub 0,1%
Albaneză	735 – sub 0,1%	701 – sub 0,1%	34 – sub 0,1%
Armeană	6987 – sub 0,1%	6872 – 0,2%	115 – sub 0,1%
Turcă-tătară	28 782 – 0,2%	9344 – 0,3%	19 438 – 0,2%
Ţigănească	53 425 – 0,3%	7530 – 0,2%	45 895 – 0,2%
Alte limbi	15 639 – 0,1%	8255 – 0,2%	7384 – 0,1%
Nedeclarată	523 – sub 0,1%	325 – sub 0,1%	198 – sub 0,1%[4]

Regimul democrat–popular s-a legitimat prin *alegerile* din 28 martie 1948[5]

Marea Adunarea Națională, noul organ legislativ rezultat în urma alegerilor din martie 1948, se întrunește la 6 aprilie 1948, cu scopul elaborării unei noi Constituții.

La 13 aprilie 1948, Constituția Republicii Populare Române (Legea nr. 114) este adoptată în unanimitate de cei 401 deputați prezenți și este promulgată prin Decretul nr. 729 din 13 aprilie 1948.[6] Ea a avut de la început un caracter provizoriu, în care prevederile economice prevalau asupra celor politice, fiind instrumentul legal prin care se pregătea trecerea întregii economii sub controlul statului.[7]

Astfel, în art. 16 se stipulează: *„Cetățenii Republicii Populare Române fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie sau grad de cultură, sunt egali în fața legii"*.[8] Următoarele

---

[4] Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *Enciclopedia de istorie a României*, Ediția a III-a, București, Editura Meronia, 2002, p. 375 (extras din „Probleme economice", nr. 3, martie 1948.

[5] Dinu C. Giurescu, Alexandru Ştefănescu, Ilarion Țiu, *România și comunismul. O istorie ilustrată*, București, Editura Corint, 2010, p. 25.

[6] „Monitorul Oficial", nr. 87 bis din 13 aprilie 1948 *apud* Eleodor Focşăneanu, *Istoria Constituțională a României 1859-1991*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 112.

[7] *Ibidem.*

[8] *Constituția Republicii Populare Române*, Ediția a II-a, București, Editura de Stat, 1948, p. 8.

două articole, consacră de asemenea drepturi minorităților naționale. Articolul 17: „*Orice propovăduire sau manifestare a urei de rasă sau de naționalitate se pedepsește de lege*", urmat de articolul 18: „*Toți cetățenii fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie, grad de cultură, profesiune, inclusiv militarii, magistrații, funcționarii publici, au dreptul să aleagă și să fie aleși în toate organele statului*".[9]

Învățământul în limba maternă este asigurat pentru minorități în articolul 24 din Constituție: „*În Republica Populară Română se asigură naționalităților conlocuitoare dreptul de folosire a limbii materne și organizarea învățământului de toate gradele în limba maternă. Administrația și justiția, în circumscripțiile locuite și de populații de altă naționalitate decât cea română, vor folosi oral și scris și limba naționalității respective, și se vor face numiri de funcționari din sânul naționalității respective sau din altă naționalitate, care cunosc limba populației locale*".[10]

Componența națională a Partidului Muncitoresc Român și ulterior a Partidului Comunist Român a fost urmărită cu grijă, mai ales datorită faptului că până în 1944, el a fost un partid (Partidul Comunist din România) al minorităților.[11] La nivelul conducerii, predominau după 1948 cei de naționalitate maghiară, evreiască sau rusă, de exemplu: Vasile Luca, Ana Pauker, Leonte Răutu, Iosif Chișinevschi, Iosif Rangheț, Alexandru Moghioroș, Lothar Rădăceanu, Ghizela Vass, Pantelimon Bodnarenko, Simion Zeigher, Mihai Gere, János Fazekas ș.a.

Componența națională în rândul structurilor de partid, Secția Propagandă și Agitație de exemplu, era în 1950, următoarea: 75% – români, 16% – maghiari, 7% – evrei, iar restul de 2% alte minorități (sârbi, slovaci, turci etc.).[12]

În iunie 1948, Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român adoptă o rezoluție privind problema națională, având drept model experiența sovietică. „*Politica egalității de drepturi este strâns legată de politica de înfrățire între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, conviețuirea frățească pe baza egalității de drepturi fiind socotită un element principal de consolidare și de dezvoltare a democrației românești*", afirma Gheorghe Gheorghiu-Dej în cadrul ședinței Biroului Politic.[13] În final se arăta în Rezoluție, „[...] *Trebuie asigurată participarea tuturor naționalităților alături de popoprul român pentru întărirea R.P.R. și cimentată unitatea de luptă a poporului muncitor pentru lichidarea influenței naționaliste, șoviniste, anti-semite a claselor exploatatoare*".[14]

Urmare a acestei Rezoluții, pe 10 august 1948, se discută în cadrul Secției de Propagandă a P.M.R., proiectul pentru transformarea *Comisiei de propagandă în limba maghiară* în *Comisia de propagandă a naționalităților conlocuitoare*.[15] Ea era formată din

---

[9] *Ibidem*.

[10] *Ibidem*.

[11] Dinu C. Giurescu, Alexandru Ștefănescu, Ilarion Țiu, *op.cit.*, p. 61.

[12] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția Propagandă și Agitație, dosar nr. 95/1950, f. 261.

[13] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 90/1948, f. 6.

[14] *Ibidem*, f. 14.

[15] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 12/1948, f.36.

cinci membri, dintre care 3 erau din rândul minorităților, iar atribuția pricipală a acestei Comisii consta în „...*îndrumarea și controlarea propagandei în sânul naționalităților conlocuitoare atât pe linia de partid cât și pe linia organizațiilor de mase și a organelor de resort din aparatul de stat*".[16]

În ședința Secretariatului C.C. al P.M.R. din 12 august 1948, are loc pe ordinea de zi discutarea proiectului pentru organizarea și funcționarea Departamentului pentru Naționalitățile Conlocuitoare, acesta fiind respins, considerat a fi *prea complicat.*[17] Problema este reluată în 1951, constituindu-se Departamentul pentru problemele naționalităților conlocuitoare, care se afla în subordinea Președinției Consiliului de Miniștri.[18] Sarcina sa principală era „[...]*executarea și coordonarea măsurilor de realizare a politicii guvernului cu privire la naționalitățile conlocuitoare din Republica Populară Română*".[19]

Influența sovietică devine preponderentă atât la nivelul Partidului Muncitoresc Român cât și la nivelul societății în general. Principiile stabilite la Plenara C.C. al P.M.R. din 15-17 mai 1950, urmate de Hotărârea comună a C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri din 23 iulie 1950, consfințesc noua împărțire administrativ-teritorială a Republicii Populare Române la 6 septembrie 1950. Unitățile teritorial tradiționale - județele și primăriile – erau desființate, țara fiind împărțită în regiuni (în număr de 28, acestea scăzând apoi la 18 în 1952) și raioane, iar locul primăriilor era luat de sfaturi, ulterior consilii populare.

Un proiect din 7 septembrie 1951, întocmit de doi consilieri sovietici – P. Arhipov și P. Tumanov – înaintat lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, se referea la înființarea Regiunii Autonome Maghiare în Transilvania.[20] El se va materializa prin Constituția din 1952, în capitolul introductiv „[...] *se asigură autonomie administrativ-teritorială populației maghiare din raioanele secuiești, unde ea formează o masă compactă*"[21], fiind apoi reglementat în art. 19: „*Regiunea Autonomă Maghiară a Republicii Populare Române este formată din teritoriul locuit de populația compactă maghiară secuiască și are conducere administrativă autonomă, aleasă de populația R.A.M.*"[22]

Regiunea Autonomă-Maghiară cuprindea raioanele: Ciuc, Gheorghieni, Odorhei, Reghin, Sângiorgiu de Pădure, Sfântu Gheorghe, Târgu Mureș, Târgu Secuiesc, Toplița. Centrul administrativ al acestei regiuni era orașul Târgu Mureș. Conform unor date

---

[16] *Ibidem*, f. 38.

[17] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 19/1948, f. 2-3.

[18] *Ibidem*, dosar nr. 72/1951, f. 1.

[19] *Ibidem*.

[20] Moraru Constantin, Liviu-Daniel Grigorescu, *1951: „Marele frate" de la Kremlin plimbă creionul pe harta României. Regiunea Autonomă Maghiară, operă de inspirație stalinist-leninistă*, în „Cotidianul", nr. 134, 13.X.1998, p.16.

[21] Constituția R.P.R. – 1952, p. 6.

[22] *Ibidem*, p. 16.

statistice, în opt oraşe şi 222 de comune trăiau 656 000 de locuitori, dintre care: 526 000 erau maghiari, 123 000 români, 7 000 alte naționalități.[23]

Articolele 57 şi 58 completează funcționarea R.A.M. din punct de vedere administrativ[24].

În ceea ce priveşte minoritățile naționale, altele decât cea maghiară, Constituția din 1952 prevedea în capitolul introductiv: „... *minoritățile naționale din R.P.R. se bucură de deplină egalitate în drepturi cu poporul român*".[25]

Articolul 17 din Constituție, definea statul democrat-popular ca fiind un „*stat unitar, suveran şi independent*", care la punctul j „*asigură dezvoltarea culturii poporului român şi a culturii minorităților mționale, socialist în conținut şi națională în formă*".[26]

Folosirea limbii materne a minorităților naționale este definită în articolul 82: „... *învățământul de toate gradele în limba maternă, cărți, ziare şi teatre în limba maternă. În raioanele locuite şi de populații de altă naționalitate decât cea română, toate organele şi instituțiile vor folosi oral şi scris şi limba naționalității respective şi vor face numiri de funcții din rândul naționalității respective sau a altor locuitori care cunosc limba şi felul de a trăi al populației locale*".[27]

În perioada 1950-1952 au avut loc mai multe întruniri ale reprezentanților P.M.R. cu *Comitetele Democrate ale naționalităților conlocuitoare* privind activitatea acestora. Un exemplu în acest sens este seminarul organizat pe 9 februarie 1951 la Bucureşti, de către Miron Constantinescu[28] care răspundea de organizațiile minorităților naționale, cu prim-secretarii raionali referitoare la problema națională şi politica de rezolvare a ei în R.P.R.[29] Iată conluziile cu care Miron Constantinescu încheia acest seminar: „[...]*Este neapărat necesară înfrățirea între poporul român şi naționalitățile conlocuitoare. Este o mare sarcină a noastră ca să depunem toate eforturile şi să lucrăm cu stăruință şi răbdare pentru a înlătura toată neîncrederea care mai există la unele naționalități față de poporul român. Trebuie combătută influența şovinismului în rândurile populației româneşti, maghiare, germane, sionismul evreiesc. Trebuie combătut până la capăt şi nimicit naționalismul de orice fel şi reversul lui cosmopolitismul.* [...] *Toate acestea legate de viața concretă din fiecare regiune, raion, localitate, oraş sau sat*".[30]

Într-un raport secret din ianuarie 1952, privind *participarea minorităților naționale la construirea socialismului în România*, se evidenția rolul industrializării, a transformării socialiste a agriculturii, al învățământului, al culturii în rândul minorităților naționale.[31]

---

[23] Moraru Constantin, Grigorescu Liviu-Daniel, *loc.cit.*

[24] Constituția R.P.R. – 1952, p.31.

[25] *Ibidem*, p.6.

[26] *Ibidem*, p.15.

[27] *Ibidem*, p. 38-39.

[28] Miron Constantinescu – membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R.

[29] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția Propagandă şi Agitație, dosar nr. 3/1951, f.2-20.

[30] *Ibidem*, f.20.

[31] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 61/1952, f. 3-5.

Pe lângă aspecte pozitive, s-au scos în evidență și aspecte negative în rândul activității comitetelor minorităților naționale: colectivizarea agriculturii – nu s-a pus suficient accent în *munca de convingere a țăranilor de a încheia contracte cu cooperativele agricole*; în cadrul activității de colectare; combaterea *naționalismului burghez*; lupta împotriva *șovinismului și a plecărilor în Israel*; a manifestărilor culturale separate; combaterea influențelor *titoiste* ș.a.[32] De asemenea era criticată activitatea Departamentului Naționalităților de pe lângă Consiliul de Miniștri, datorită *absenței în îndeplinirea îndatoririlor sale.*[33]

Organizații ale minorităților naționale 1948-1953

Activitatea propriu-zisă a acestor comitete democrate ale minorităților naționale în perioada 1948-1952 s-a înscris în cadrul general al evoluției societății românești.

Denumirile sub care au evoluat aceste organizații sunt: Uniunea Populară Maghiară, Comitetul Antifascist German, Comitetul Democrat Evreiesc, Comitetul Democrat Ruso-Ucrainean, Comitetul Democrat Grec, Comitetul Democrat Albanez, Frontul Armeniei transformat în 1950 în Comitetul Democrat al Populației Armene din R.P.R., Comitetul Democrat Sârbo-Croat, Comitetul Democrat Bulgar, Frontul Democrat Musulman din România, organizații culturale-„Casa Polonă" și „Colonia Cehoslovacă".

Uniunea Populară Maghiară a luat ființă la Conferința de la Brașov, din 16 octombrie 1944, ca urmare a transformării Madosz-ului (Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România).[34] După 1948, U.P.M. și-a continuat activitatea în cadrul Regiunii Autonome-Maghiare, înființată în 1952. Printre publicațiile care aparțineau acestei organizații erau: *„Romànyai Maghiar Szó"* (*„Cuvântul Maghiar din România"*, care din 1953 își va schimba denumirea în *„Elöre"* (*„Înainte"*), precum și ale comunității maghiare – *„Utunk"* (*„Drumul Nostru"*), *„Irodalmi Almanah"* (*„Almanahul Literar"*), *„Dolgozó Nö"* (*„Femeia Muncitoare"*), *„Szabadság"* (*„Libertatea"*) ș.a.[35]

Membri ai conducerii U.P.M. erau: Iuhasz Ludovic-președinte, Banyai Ladislau, Anderco Iosif, Andraszofsky Tiberiu ș.a.

Partidul Muncitoresc Român încearcă să instituie un control asupra populației maghiare, așa cum rezulta dintr-un plan de muncă strict confidențial din 3 mai 1950, prin Nagy Dezideriu, de la Secția Organelor Conducătoare și Nemeș Zoltan, de la Secția Propagandă și Agitație.[36]

---

[32] *Ibidem*, f. 8-10.

[33] *Ibidem*, f. 16.

[34] Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *op.cit.*, p. 239.

[35] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția Propagandă și Agitație, dosar nr. 14/1953, f. 8.

[36] *Ibidem*, dosar 107/1950, f.7-8.

Conform unei sinteze din 1949, clasificată „Strict secret" și înaintată lui Iosif Chișinevschi, referitoare la problema evreiască, în R.P.R. existau aproximativ 350 000 de evrei, repartizați astfel: București – 132 000, Moldova – 118 000, Transilvania – 62 000, Bucovina de Sud – 22 000, Muntenia și Dobrogea – 16 000.[37] După statistica Uniunii Comunităților Evreiești din 1948, din cei 350 000, 51 000 erau șomeri declarați.[38]

Comitetul Democrat Evreiesc s-a constituit la 22 iulie 1945, ca organizație satelită a Partidului Comunist Român[39]. El *„a fost înființat pentru a realiza o unitate evreiască democratică cu excluderea elementelor reacționare. El nu este o organizație de masă, ci un organ de colaborare a forțelor democratice evreiești*"[40].

În conducerea acestei formațiuni politice evreiești se aflau M.H.Maxy – președinte, P. Iscovici și N. Goldhamer, în Secretariatul General, M. Zelter-Sărățeanu, avocatul Streifeld Leon, Bercu Feldman, care aveau o influență mare în cadrul Comitetului Democrat Evreiesc.[41]

Fiind mereu criticat pentru activitatea sa, precum și datorită simpatiei de care vechii lideri comunitari se bucurau în C.D.E., în februarie 1948, la prima conferință de lucru pe țară a președinților și secretarilor Comunității evreiești, a fost confirmată o nouă comisie interimară a Federației în frunte cu prof.univ.dr. M. Popper – președinte și avocat Leibovici Șerban, secretar general executiv.[42]

Pe 12 decembrie 1948, întreaga mișcare sionistă din Romania (cele mai însemnate erau *Joint, O.S.E., O.R.T.*) este interzisă de către conducerea Partidului Muncitoresc Român, în cadrul unei ședințe în care s-a dezbătut problema națională, sionismul este definit ca o *„ideologie propagată de burghezia reacționară evreiască, pusă în slujba imperialismului anglo-american*", fiind interzisă prin Decretul din 4 martie 1949. P.M.R. va exercita un control strict asupra singurei organizații evreiești rămasă în funcțiune – Federația Comunităților Evreiești din România (F.C.E.R.),[43] în afară de Comitetul Democrat Evreiesc.

Astfel, în 1949 conducerea C.D.E. devenise monocromă, fiind alcătuită din activiști P.M.R., președinte al acestei organizații este Bercu Feldman, iar din punct de vedere religios, șef-rabin al comunității evreiești din România este ales din martie 1948, rabinul Moses Rosen.

---

[37] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar 180/1949, f.13.

[38] *Ibidem.*

[39] Dumitru Șandru, *Mișcări de populație în România 1940-1948*, București, 2003, p. 388.

[40] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar nr. 21/1945, f. 8.

[41] Camelia Moraru, Constantin Moraru, *Evreii din România 1944-1947*, în cap. VIII din *Istoria Românilor 1940-1947*, vol. IX, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 713.

[42] Hary Kuller, *Evreii in Romania anilor 1944-1949. Evenimente, documente, comentarii*, București, Editura Hasefer, 2002, p.143.

[43] *Ibidem*, p.144.

Emigrarea sau *alia* era fenomenul cel mai pregnant în rândul minorității evreiești din România, după schimbările produse din 1948, în societatea românească, mai ales efectul naționalizărilor întreprinderilor şi a celorlalte servicii. Se estimează că între 1950-1952, când are loc primul val al emigrării în masă a evreilor, peste 100 000 de persoane au emigrat din România, marea majoritatea a acestora stabilindu-se în noul stat Israel.[44]

Deoarece problema emigrării devenise destul de stânjenitoare pentru P.M.R., s-a încercat la nivel de partid şi de stat luarea unor măsuri pentru stoparea plecărilor prin elaborarea unor planuri, acest lucru dovedindu-se până la urmă un eşec.[45]

Organul principal de presă al Comitetului Democrat Evreiesc era din 1948 ziarul „Unirea", săptămânal democratic evreiesc de luptă și cultură, al cărui rol era cucerirea opiniei publice evreieşti de *„partea forțelor progresiste"*.[46] Din 27 ianuarie 1951, „Unirea" îşi schimbă denumirea în „Viață Nouă", devenind tribuna propagandei antisioniste, în rândul minorității evreiesti, până în 1953, când a fost desființat.[47]

În perioada 1944-1945 situația minorității germane din România este marcată decisiv de trecerea de la statutul de minoritate privilegiată la cel de minoritate discriminată, formată din „colaboraționisti".[48]

Datorită măsurilor impuse de guvernul român dupa 1945, de a interzice constituirea în organizații politice sau culturale a minorității germane, aceasta s-a strâns în jurul bisericii luterane, iar o parte în Uniunea Populară Maghiară.[49]

Comitetul Antifascist German, denumirea şi constituirea acestei organizații a minorității germane are loc la propunerea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în şedința Biroului Politic din 15 noiembrie 1948.[50] El ia ființă la 13 februarie 1949. Ulterior, Comitetul şi-a schimbat denumirea în *Comitetul antifascist al oamenilor muncii germani din România*, cu sediul în București. S-au înființat şi organizații locale la Reşița, Timişoara şi Braşov.

Primul preşedinte al Comitetului a fost Emmerich Stoffel (membru al mişcării muncitoreşti din 1928), iar secretar Philipp Geltz (originar din Arad), Anton Breitenhofer, Puvach Iosif, Schuster Mihai, Schmutzer Adolf, Melas Wilhelm ş.a membri în C.C. al C.A.G.[51]

---

[44] *Ibidem*, p.386.

[45] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția de Propagandă si Agitație, dosar nr. 107/1950, f. 16-19.

[46] *Ibidem*, p.211.

[47] *Ibidem*.

[48] Dinu C. Giurescu-coord., *Istoria Românilor*, vol. IX, *Romania în anii 1940-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 759.

[49] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar 119/1948, f. 11.

[50] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 56/1948, f. 13 (documentul a fost publicat integral în *„Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român – 1948"*, vol. I, studiu introductiv-prof.univ.dr. Ioan Scurtu, autori-Camelia Moraru, Laura Neagu, Constantin Neagu, Caludiu Dincă, George Mocanu, București, 2002, p. 365-373).

[51] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar 105/1949, f.1-18.

Publicații în limba germană: „*NeuerWeg*" („Drum Nou"), „*Der Kulturwegzeiger*" (Îndrumatorul Cultural"), „*Banater Schrifttum*"(Scrisul Bănățean").

Ziarul „*Neuer Weg*" era organul Comitetului Antifascist German, prima sa apariție fiind pe 13 martie 1949,[52] sub conducerea scriitorului Anton Breitenhofer. Într-un raport asupra activității acestui ziar, semnat de Breitenstein?, din ianuarie 1950, se arăta greutățile prin care a trecut din punct de vedere al organizării, al redactării articolelor, al personalului angajat la redacția ziarului, creşterea tirajului de la 8 000 la peste 30 000 de exemplare, fiind singurul cotidian de limba germană din partea de Est a Europei.[53]

După recensământul din 25 ianuarie 1948, populația de limbă maternă germană din România este de 343 913 persoane, dintre care 89 571 trăiesc în mediul urban, iar 254 342 în mediul rural,[54] marea majoritate a acestora fiind concentrați în Transilvania (saşi) si Banat (şvabi).

Reforma agrară din martie 1945 a făcut ca un număr de 47 650 de capi de familie din populația germană rurală din județele Timiş-Torontal, Arad, Sibiu, Târnava Mare și Târnava Mică să fie expropriați,[55] ceea ce a dus la o înrăutățire a situației economice a acestora, fiind urmată apoi de deportări în zona Bărăganului, creând astfel o stare de nemulțumire.

Comitetul Democrat pentru Populația Rusă şi Ucraineană din România ia ființă pe 8 februarie 1950, prin Hotărârea Secretariatului C.C. al P.M.R., condus de Nicolaev Eugen (Evghenie) – preşedinte, Cain Ivan – vicepreşedinte şi Alexenco Simion – secretar.[56] Pe 18 februarie 1950, se alege componența comitetului şi atribuțiile acestuia.[57] Atribuțiile acestui Comitet erau: lichidarea analfabetismului din rândul populației ruso-ucrainene, mobilizarea acestei populații pentru îndeplinirea planurilor de stat anuale, combaterea propagandei *imperialiştilor anglo-americani şi a elementelor naționaliste,* popularizarea realizărilor din U.R.S.S.[58]

Populația de naționalitate rusă şi ucraineană din România număra în 1950 circa 160 000 de persoane, după datele Comitetului, care nu corespund cu datele oficiale, de la recensământul din 1948 (39 332 ruşi şi 36 328 ucraineni).[59] Aria de răspândire a acestei populații cuprindea 14 județe (în 1950, înainte de reorganizarea administrativă): Rădăuți, Suceava, Câmpulung, Maramureş, Tulcea, Constanța, Brăila, Galați, Iaşi, Dorohoi, Botoşani, Baia, Vaslui, Severin.[60]

---

[52] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Propagandă şi Agitație, dosar 101/1950, f.1.

[53] *Ibidem*, f.2-5.

[54] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar 119/1948, f. 7.

[55] *Ibidem*, f.1.

[56] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 208/1950, f. 1.

[57] A.N.R., Fond Comitetul Democrat al Populației Ruse şi Ucrainene din România, dosar 1/1950, f.10.

[58] *Ibidem*, f.11.

[59] *Ibidem*, f. 21.

[60] *Ibidem*.

Ziarele principale scoase cu ajutorul Comitetului sunt „*Novâi Vic*" și „*Îndrumătorul Cultural*".[61]

Înainte de constituirea Comitetului Democrat Grec în 1949, au existat mai multe organizații grecești: Uniunea Patriotică Elenă din România, Uniunea Femeilor Progresiste Elene din România, Uniunea Progresistă a Tineretului Grec, Federația Uniunilor Patriotice, Democrate și a Asociațiilor de Femei și Bărbați Greci.[62]

Unul din scopurile principale ale Comitetului Democrat Grec era „*[...] de a educa populația muncitoare elenă din R.P.R. în spiritul întăririi atașamentului față de regimul de democrație populară și de a o antrena la o participare activă în lupta poporului muncitor din R.P.R. sub conducerea P.M.R[...]*".[63]

Comitetul Democrat Grec avea un Comitet Central compus din 17 membri, cu sediul central în București, condus de un Birou, format din 5 membri, condus de un secretar general, Toma Gheorghiu.[64]

Marea majoritate a populației grecești (90%) erau cetățeni greci, cu pașaport, iar din punct de vedere social, majoritatea au fost negustori sau meseriași-patroni și numai o mică parte funcționari, marinari etc., deci nu exista un proletariat propriu-zis. În ceea ce privește învățământul, existau în R.P.R. 4 școli cu limba de predare elenă, în orașele: București, Constanța, Brăila și Galați. Ziarul „Glasul Elenilor" era organul oficial al Comitetului Democrat Grec.

Din ianuarie 1953, a început activitatea de acordare a cetățeniei române cetățenilor de naționalitate greacă, supuși greci,[65] care a durat până la clarificarea situației din Grecia.

La 27 aprilie 1950, prin Hotărârea Secretariatului C.C. al P.M.R., Uniunea Populară Albaneză se transformă în Comitetul Democrat al Populației Albaneze din R.P.R.[66] Acesta va fi condus de un comitet format din 10 membri: Naum Florea, Mihail Elena, Naum Dumitru, Matei Daniel, Nicolae S. Spiridon, Cristescu Antoaneta, Shamolli Emilia, Djamo Lucia, Polixenia Zografi, Maxudovici Ștefan.[67]

Până în 1950, minoritatea armeană a fost condusă de organizația „Frontul Armeniei". La fel cum s-a întâmplat și cu minoritatea albaneză, pe 27 aprilie 1950, Secretariatul C.C. al P.M.R. a hotărât aprobarea transformării „Frontului Armeniei" în Comitetul Democrat al Populației Armene din R.P.R.[68] Conducerea era asigurată de un Comitet format din 15 membri: Marcarian Dinar, Iasigian Miran, Sagatelian Corneliu, Ohanesian Onig, Garabedian Limonita, Diradurian Diran, Baboian Harutin, Pampuțian Krikor,

---

[61] *Ibidem*, dosar nr.5/1951, f. 252.

[62] A.N.R., Fond Comitetul Democrat Grec, dosar nr. 1/1948, f. 113, 125, 131.

[63] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 28/1949, f. 1.

[64] *Ibidem*, f. 2.

[65] A.N.R., Fond Comitetul Democrat Grec, dosar 19/1953, f. 8

[66] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar nr. 29/1950, f. 6

[67] *Ibidem*.

[68] *Ibidem*, f.3

Hagopian Hrand, Seropian Ervand, Vartanian Andronic, Hacerian Mesia, Nazaritian Arşag, Ter Grigorian Tigran, Papazian Vache.[69]

Din punct de vedere al vieții culturale românești, armenii erau prezenți activ. Au înființat *Casa Culturală Armeană* și Clubul artistic „*Ştefan Sazumian*", care vor fi desființate în 1953.

Într-o sinteză informativă din 25 iunie 1949, având caracter „Strict secret", intitulată *Sinteza problemei iugoslave*, aflăm date despre numărul populației sârbești din România (44 000 de persoane), aria de răspândire (85% în Banat – județele Timiş-Torontal, Caraş și Arad, și în București), ocupația (marea majoritate sunt agricultori), starea de spririt (marea majoritate sunt simpatizanți deschiși sau tăcuți ai lui Tito).[70]

Până în 1950, sârbii și croații erau organizați în Uniunea Asociațiilor Culturale Democratice Slave din România. Datorită *problemei iugoslave* apărută după 1949, a activității slabe a acestei organizații considerată de către conducerea P.M.R., se constituie în 1951, Comitetul Democrat Sârbo-Croat. Organul de presă al acestei organizații era „*Pravda*". Conform unei informări din 1949 către C.C. al P.M.R. referitoare la situația învățământului sârbesc, reiese că existau la acel moment 50 de școli (35 – jud. Timiș, 11 – Caraș, 3-Arad, 1-Severin), însă întâmpinau greutăți datorită lipsei de cadre didactice.[71]

O situație aparte o constituie situația bisericii sârbești din România, organizată sub denumirea de Vicariatul Ortodox Sârb, cu sediul la Timișoara. Spiritual, acesta era supus Episcopiei Bočko, Novi-Sad (Iugoslavia).[72]

Fiind situată la granița cu Iugoslavia, minoritatea sârbă a făcut obiectul atenției conducerii P.M.R. pe perioada propagandei antititoiste.[73]

Prin Hotărârea Secretariatului C.C. al P.M.R. din 18 martie 1950, ia ființă Comitetul Democrat Bulgar.[74] Structura conducerii C.D.B. era formată dintr-un Birou cu trei membri și un Comitet cu 10 membri.[75] Președintele acestui Comitet era Iordanof Gospodin.

Din raportul întocmit de Comitetul Democrat Bulgar în 1950, reiese că s-au identificat 77 de localități, unde trăiesc mase mai compacte de populație de origine bulgară.[76] Aria de răspândire a acestora este următoarea: București, Dudești-Cioplea, Popești-Leordeni, Jilava, jud. Ilfov, jud. Ialomița, jud. Dâmbovița, jud. Teleorman, jud. Vlaşca, jud. Olt, jud. Timiș-Torontal, jud. Galați, jud. Brăila.[77]

---

[69] *Ibidem*, f.11

[70] Idem, dosar 29/1949, f. 2-22.

[71] *Ibidem*, f.35-36.

[72] *Ibidem*, f. 39-46.

[73] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția Propagandă și Agitație, dosar nr. 64/1952, f.130.

[74] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 210/1950, f. 1.

[75] *Ibidem*.

[76] A.N.R., Fond Comitetul Democrat Bulgar, dosar nr. 1/1950, f.78.

[77] *Ibidem*, f.82.

Principala activitate a acestui Comitet a fost de a ridica nivelul cultural şi politic al populației bulgare, de a lămuri tranformările prin care trecea societatea românească după 1948.[78]

În 1948, la Constanța, ia ființă organizația pentru populația musulmană din România – Frontul Democratic Musulman.[79] Scopul acestei organizații este *„ridicarea nivelului cultural, politic, social şi artistic"* al populației de origine musulmană din România.[80] La nivel de conducere avea un Comitet Central, compus din 17 membri, ales de Congresul F.D.M.R., iar ca atribuții, în afară de reprezentare, întocmea bugetul general al organizației, convoca membrii săi la Congres sau ori de câte ori este nevoie.[81]

Această organizație mai poartă şi denumirea de Frontul Democrat Turco-Tătar, iar ca număr de membri, aproximativ 2000, 1000 dintre aceştia fiind în oraşul Constanța. Dintre membrii de conducere amintim: Iusuf H. Omez, Mustafa Ermin, Resat Idris, Halit Asif, Memet Mina ş.a.[82] Aveau filiale la Galați, Brăila, Tulcea, Constanța, Medgidia, precum şi în Bucureşti.

Conform unei sinteze informative întocmite în 1949, de catre Serviciul Studii şi Documentare din cadrul Departamentului pentru Problemele Naționalităților Conlocuitoare, referitoare la învățământul în limba maternă tătară, în urma „reformei" învățământului din 1948, s-au înființat 59 de şcoli cu limba de predare turcă, cu un total de 113 posturi de învățători şi cu un număr de 2 895 de elevi înscrişi, ceea ce reprezenta aproximativ 10% din totalul celor două populații, turcă și tătară, de 28 881.[83] Însă analfabetismul persista mai ales în rândul populației de origine tătară.

După datele Recensământului din 1948, din cei 28 881 de musulmani, 70% sunt de limba maternă tătară şi 30%, de limba maternă turcă. Dintre aceştia, 19 370 (0,2%) trăiesc în mediul rural şi 9 411, în mediul urban.[84]

Într-un raport întocmit de Nemeş Zoltan, din 1950, referitor la situația turcilor și tătarilor din județul Constanța, se propunea desființarea Frontului Democrat Musulman şi crearea unui Comitet Democrat Tătaro-Turc, la conducerea căruia să fie *„elemente muncitoare în majoritate tătară"*.[85]

În ceea ce priveşte situația țiganilor (rromilor) din România în perioada 1948-1953, documentele, în afara de datele cuprinse în recensământul din 1948, sunt extreme de puține. Într-o sinteză întocmită probabil de Departamentul pentru Problemele Naționalităților Conlocuitoare, intitulată *„Problema țiganilor din Republica Populară Română"*,

---

[78] *Ibidem*, dosar nr. 2/1951, f. 40.
[79] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar 14/1948, f.31.
[80] *Ibidem.*
[81] *Ibidem*, f.32.
[82] *Ibidem*, f.26.
[83] *Ibidem*, dosar 31 /1949, f.2.
[84] *Ibidem*, f.29.
[85] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Propagandă şi Agitație, dosar 97/1950, f.295.

care făcea o paralelă cu situația țiganilor din U.R.S.S., aflăm că numărul populației de limbă maternă țigănească, pe baza recensământului din 25 ianuarie 1948, era de 54 954.[86] Această cifră nu cuprinde pe cei care vorbesc limba română sau limba maghiară.

Din acest document mai aflăm că au avut o organizație care s-a numit „Uniunea Romilor", fiind dizolvată ulterior, iar concluziile care se desprind din sinteză scot în evidență faptul că problema țiganilor este în primul rând o problemă socială, cei încadrați în muncă încearcă să se integreze în cadrul comunității respective, situația celor împroprietăriți prin reformele agrare din 1923 și 1945,[87] precum și situația țiganilor nomazi, seminomazi prin aplicarea exemplului sovietic.[88]

1953 – Desființarea organizațiilor minorităților naționale

Existența unui număr mare de minorități este confirmată de Petre Borilă[89] în ședința Biroului Politic din 14 ianuarie 1953, era vorba despre 17 naționalități, cu o populație de 2 470 000 de locuitori, răspândiți în regiunile (după noua organizare administrativă de tip sovietic din 1950-1952): Timișoara, Autonomă-Maghiară, Stalin (Brașov), Cluj, Oradea, Galați, Iași, Constanța, Bacău ș.a.[90]

Tot în aceeași ședință s-a luat hotărârea de a se desființa aceste organizații, argumentul principal al liderilor P.M.R. fiind acela că drepturile minorităților naționale sunt consfințite în Constituție (este vorba despre cea din 1952). Însă în luările de cuvânt ale membrilor Biroului Politic prezenți, rezulta o atitudine mult mai dură față de activitatea acestor organizații: *au devenit o piedică în dezvoltarea muncii partidului nostru; tendința de izolare, de separatism; caracterul religios al unora; spiritul naționalist, șovin etc.*

Cu o zi înainte, pe 13 ianuarie 1953, Partidul Muncitoresc Român ia hotărârea prin care întreaga activitate a Uniunii Populare Maghiare și a Comitetelor Democrate al Minorităților Naționale este trecută în sarcina sfaturilor populare și a *celorlalte organizații de masă și culturale*, iar în ceea ce privește preluarea bunurilor mobile și imobile ale acestora, se va constitui câte o comisie regională la nivel de regiune și una centrală pe București, care vor lua măsuri pe baza propunerilor Comitetului Central al P.M.R. în vederea repartizării lor.[91]

---

[86] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar 32/1949, f.4.

[87] Aproape 20 000 de țigani au fost împroprietăriți în județele locuite de minorități.

[88] *Ibidem*, f.7.

[89] Petre Borilă – membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R.

[90] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 2/1953, f.20 (documentul a fost publicat integral în vol. V *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului C.C. al P.M.R. – 1953*, autori – Camelia Moraru, Constantin Moraru, apărută sub egida Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012), p. 291-296.

[91] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar 25/1953, f.15,17.

Principala activitate a acestui Comitet a fost de a ridica nivelul cultural şi politic al populației bulgare, de a lămuri tranformările prin care trecea societatea românească după 1948.[78]

În 1948, la Constanța, ia ființă organizația pentru populația musulmană din România – Frontul Democratic Musulman.[79] Scopul acestei organizații este *„ridicarea nivelului cultural, politic, social și artistic"* al populației de origine musulmană din România.[80] La nivel de conducere avea un Comitet Central, compus din 17 membri, ales de Congresul F.D.M.R., iar ca atribuții, în afară de reprezentare, întocmea bugetul general al organizației, convoca membrii săi la Congres sau ori de câte ori este nevoie.[81]

Această organizație mai poartă şi denumirea de Frontul Democrat Turco-Tătar, iar ca număr de membri, aproximativ 2000, 1000 dintre aceştia fiind în oraşul Constanța. Dintre membrii de conducere amintim: Iusuf H. Omez, Mustafa Ermin, Resat Idris, Halit Asif, Memet Mina ș.a.[82] Aveau filiale la Galați, Brăila, Tulcea, Constanța, Medgidia, precum şi în Bucureşti.

Conform unei sinteze informative întocmite în 1949, de catre Serviciul Studii şi Documentare din cadrul Departamentului pentru Problemele Naționalităților Conlocuitoare, referitoare la învățământul în limba maternă tătară, în urma „reformei" învățământului din 1948, s-au înființat 59 de şcoli cu limba de predare turcă, cu un total de 113 posturi de învățători şi cu un număr de 2 895 de elevi înscrişi, ceea ce reprezenta aproximativ 10% din totalul celor două populații, turcă și tătară, de 28 881.[83] Însă analfabetismul persista mai ales în rândul populației de origine tătară.

După datele Recensământului din 1948, din cei 28 881 de musulmani, 70% sunt de limba maternă tătară și 30%, de limba maternă turcă. Dintre aceştia, 19 370 (0,2%) trăiesc în mediul rural şi 9 411, în mediul urban.[84]

Într-un raport întocmit de Nemeş Zoltan, din 1950, referitor la situația turcilor şi tătarilor din județul Constanța, se propunea desființarea Frontului Democrat Musulman şi crearea unui Comitet Democrat Tătaro-Turc, la conducerea căruia să fie *„elemente muncitoare în majoritate tătară"*.[85]

În ceea ce priveşte situația țiganilor (rromilor) din România în perioada 1948-1953, documentele, în afara de datele cuprinse în recensământul din 1948, sunt extreme de puține. Într-o sinteză întocmită probabil de Departamentul pentru Problemele Naționalităților Conlocuitoare, intitulată *„Problema țiganilor din Republica Populară Română"*,

---

[78] *Ibidem*, dosar nr. 2/1951, f. 40.

[79] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția Organizatorică, dosar 14/1948, f.31.

[80] *Ibidem*.

[81] *Ibidem*, f.32.

[82] *Ibidem*, f.26.

[83] *Ibidem*, dosar 31 /1949, f.2.

[84] *Ibidem*, f.29.

[85] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Propagandă și Agitație, dosar 97/1950, f.295.

care făcea o paralelă cu situația țiganilor din U.R.S.S., aflăm că numărul populației de limbă maternă țigănească, pe baza recensământului din 25 ianuarie 1948, era de 54 954.[86] Această cifră nu cuprinde pe cei care vorbesc limba română sau limba maghiară.

Din acest document mai aflăm că au avut o organizație care s-a numit „Uniunea Romilor", fiind dizolvată ulterior, iar concluziile care se desprind din sinteză scot în evidență faptul că problema țiganilor este în primul rând o problemă socială, cei încadrați în muncă încearcă să se integreze în cadrul comunității respective, situația celor împroprietăriți prin reformele agrare din 1923 și 1945,[87] precum și situația țiganilor nomazi, seminomazi prin aplicarea exemplului sovietic.[88]

1953 – Desființarea organizațiilor minorităților naționale

Existența unui număr mare de minorități este confirmată de Petre Borilă[89] în ședința Biroului Politic din 14 ianuarie 1953, era vorba despre 17 naționalități, cu o populație de 2 470 000 de locuitori, răspândiți în regiunile (după noua organizare administrativă de tip sovietic din 1950-1952): Timişoara, Autonomă-Maghiară, Stalin (Braşov), Cluj, Oradea, Galați, Iaşi, Constanța, Bacău ş.a.[90]

Tot în aceeaşi şedință s-a luat hotărârea de a se desființa aceste organizații, argumentul principal al liderilor P.M.R. fiind acela că drepturile minorităților naționale sunt consfințite în Constituție (este vorba despre cea din 1952). Însă în luările de cuvânt ale membrilor Biroului Politic prezenți, rezulta o atitudine mult mai dură față de activitatea acestor organizații: *au devenit o piedică în dezvoltarea muncii partidului nostru; tendința de izolare, de separatism; caracterul religios al unora; spiritul naționalist, şovin etc.*

Cu o zi înainte, pe 13 ianuarie 1953, Partidul Muncitoresc Român ia hotărârea prin care întreaga activitate a Uniunii Populare Maghiare şi a Comitetelor Democrate al Minorităților Naționale este trecută în sarcina sfaturilor populare şi a *celorlalte organizații de masă şi culturale*, iar în ceea ce priveşte preluarea bunurilor mobile şi imobile ale acestora, se va constitui câte o comisie regională la nivel de regiune şi una centrală pe Bucureşti, care vor lua măsuri pe baza propunerilor Comitetului Central al P.M.R. în vederea repartizării lor.[91]

---

[86] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar 32/1949, f.4.

[87] Aproape 20 000 de țigani au fost împroprietăriți în județele locuite de minorități.

[88] *Ibidem*, f.7.

[89] Petre Borilă – membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R.

[90] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 2/1953, f.20 (documentul a fost publicat integral în vol. V *Stenogramele şedințelor Biroului Politic şi ale Secretariatului C.C. al P.M.R. – 1953*, autori – Camelia Moraru, Constantin Moraru, aparută sub egida Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012), p. 291-296.

[91] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar 25/1953, f.15,17.

Pe 27 februarie 1953, o altă Hotărâre a C.C. al P.M.R., semnată de Gheorghe Gheorghiu-Dej, Iosif Chişinevschi, Alexandru Moghioroş şi Gheorghe Apostol se referă la publicațiile în limbile minorităților naționale, numărul lor fiind considerat *prea ridicat față de necesități, ... va fi redus potrivit cu necesitățile reale.*[92]

Asistăm, astfel, la o înglobare a minorităților naționale (parțial fără o parte a minorității maghiare, care se afla în nou creata Regiune Autonomă Maghiară –1952), în rândul populației majoritare româneşti.

1954-1965 – Modalități de exprimare într-un nou tip de societate – cel socialist

Dupa 1953: presa, radioul, literatura, arta, teatrul, televiziunea (după 1962) au fost mijloacele de exprimare ale minorităților în România *democrat-populară*, în special pentru minoritatea maghiară, cea germană şi cea evreiască.

Învățământul de stat pentru minorități naționale a fost mereu o preocupare a Partidului Muncitoresc Român şi implicit a Guvernului Republicii Populare Române. Astfel, de la reforma învățământului din 1948, într-un referat în legătură cu necesitatea reorganizării acestuia din iunie 1954, s-au creat condiții mai bune, însă nu s-a putut asigura necesarul de cadre calificate şi manuale suficiente şi corespunzatoare.[93] Acelaşi lucru constatându-se şi anul următor, deşi s-au înființat şcoli pedagogice în limba maternă pentru cinci din cele 12 minorități naționale mici, nu au acoperit necesarul de cadre didactice.[94]

O situație a şcolilor pentru minoritățile naționale, din noiembrie 1955, ce reiese dintr-un document intitulat „*Material documentar cu privire la problema națională*", ne oferă o imagine de ansamblu. La şcolile elementare, dintr-un total de 15 limbi avem 1440 de şcoli, 76 de secții şi 134 275 elevi (limba maghiară – 1024 scoli+15 secții+105.937 elevi; limba germană – 171 şcoli+40 secții+12.210 elevi; limba idiş – o şcoală+3 secții+189 elevi, ca exemplu). Şcolile medii sunt mult mai puține, doar 47+14 secții şi 11 074 elevi. Pentru învățământul superior, exista o universitate („J. Bolyai" la Cluj) şi un institut (Institutul de Medicină şi Farmacie din Tg. Mureş), cu 8 facultăți, cu limba de predare maghiară şi 2432 de studenți.[95]

În privința culturii minorităților naționale, existau atunci 6 teatre în limba maghiară, o operă în limba maghiară, 2 teatre în limba idiş, o secție de teatru în limba germană; de asemenea au fost create filarmonici şi orchestre simfonice, posturi de radio (în limbile

[92] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Propagandă şi Agitație, dosar 14/1953, f.4.

[93] *Ibidem*, dosar 51/1953, f.17-19.

[94] *Ibidem*, dosar 43/1955, f.35.

[95] *Ibidem*, dosar 126/1955, f.7-8.

maghiară, germană, sârbă). O serie de oameni de cultură aparținând minorităților naționale au primit distincții pentru creațiile lor (Premiul de Stat al R.P.R.), dintre care amintim: Horváth Istvan, Horváth Imre, Sütö András, I. Ludo ş.a.[96]

Editarea de cărți în limbile minorităților a cunoscut o dezvoltare progresivă. În 1954 a fost înființată o sucursală a Editurii de Stat pentru Literatură și Artă (ESPLA) pentru cărțile în limba maghiară la Tg. Mureş.[97] La fel este şi în cazul editării de cărți în limba germană, iar pentru literatura rusă avem Editura „Cartea Rusă".

Într-o informare a Secției de Ştiință şi Cultură a C.C. al P.M.R. din 1957, cu privire la unele aspecte ale literaturii maghiare din Cluj şi Târgu-Mureş, după ce saluta apariția revistei „Korunk", se arăta că „*îndepărtarea unor scriitori maghiari de la tematica actuală, lipsurile în orientarea ideologică a revistelor trebuie legate de confuziile ideologice care au existat și mai există în rândul scriitorilor maghiari, de divergențele ideologice dintre aceştia*",[98] este legată de evenimentele din 1956, din Ungaria.

În ceea ce priveşte reprezentarea lor în Marea Adunare Națională, existau în 1955, 77 de deputați din rândul minorităților.

Avem de-a face şi cu manifestări naționaliste, mai ales în rândul populației de naționalitate maghiară, iar pentru combaterea acestora s-au elaborat planuri „*de înmbunătățire a muncii politice de partid și de stat*".[99]

La 21 februarie 1956, prin Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 1445 din 18 iulie 1955, s-a realizat cel de-al doilea recensământ al populației din perioada *republicii populare*.[100] În ceea ce priveşte structura populației după naționalitate şi limba maternă, observăm că populația de naționalitate română are o majoritate covârşitoare de 85,7%, populația de origine maghiară reprezintă 9,1%, cea de origine germană 2,2%, iar celelalte minoritați 3%.[101]

În privința raportului dintre numărul persoanelor după limba maternă şi cel după naționalitate arată diferențe mari la evrei (234 persoane cu limba maternă idiş la 1000 persoane de naționalitate evreiască), cehi (524 la 1000), țigani (rromi – 624 la 1000), polonezi (720 la 1000), armeni (732 la 1000), precum şi invers la ruşi (1163 la 1000), ucraineni (1128 la 1000), bulgari (1095 la 1000), unguri (1042 la 1000).[102]

De asemenea, datele recensământului din 1956 arată, față de anul 1930, creşteri absolute la populația de naționalitate română, maghiară și ucraineană, și scăderi la

---

[96] Idem, f.9-10.

[97] *Ibidem*, dosar 37/1956, f. 75.

[98] *Ibidem*, dosar 5/1957, f. 92.

[99] *Ibidem*, f. 19.

[100] Recensământul populației din 21 februarie 1956. Rezultate generale, Direcția Centrală de Statististică, București, 1959.

[101] Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *op. cit.*, p. 392.

[102] *Ibidem*.

celelalte naționalități, în special la bulgari, evrei, țigani (rromi) și germani, explicabile în condițiile războiului, al transferului de populație, al emigrării sau deportării.[103]

Distribuția teritorială a minorităților era următoarea: maghiarii erau prezenți în Regiunea Autonomă Maghiară (peste o treime) și în regiunile Cluj, Oradea, Baia Mare; germanii în proporție de 80% în regiunile Timișoara și Stalin (Brașov); evreii în București (30,2%) și în regiunile Suceava și Iași; țiganii (rromii) în regiunile Stalin (Brașov), Regiunea Autonomă Maghiară și Timișoara; ucrainenii-rutenii-huțanii în regiunile Baia Mare, Suceava, Constanța; sârbii-croații-slovenii în regiunea Timișoara; rușii în regiunile Constanța și Galați; slovacii în regiunile Timișoara și Oradea; tătarii și turcii în regiunea Constanța; bulgarii (77,7%) și cehii (75,2%) în regiunea Timișoara; grecii în regiunile Galați, Constanța și orașul București; polonezii în regiunea Suceava și orașul București; armenii în București și regiunea Constanța.[104]

Din punct de vedere al numărului, principalele minorități erau, din datele statistice reieșite la recensământ: maghiari – 1 587 675, germani – 384 708, evrei – 146 264, țigani (rromi) – 104 216.

În 1956 apare „Revista Cultului Mozaic", cu sprijinul Șef-Rabinului dr. Moses Rosen, o revistă a culturii și vieții comunitare instituționalizate, oglindind iudaismul de pretutindeni.[105]

Într-o informare semnată de Vușdea Gheorghe din aprilie 1958, referitoare la „*munca politică dusă în rândul populației germane în Regiunea Timișoara*", aflăm mai multe informații legate de minoritățile naționale.[106] Astfel, rețeaua școlară s-a extins cu 13 școli cu limba de predare a minorităților naționale, iar în ceea ce privește căminele culturale, 48 sunt conduse de directori de naționalitate germană, 33 maghiară și 12 sârbă.[107] Activitatea artistică este ilustrată de 248 de formații artistice germane, 113 maghiare, 86 sârbe, 5 slovace, 8 croate, 3 ucrainene, 3 bulgare.[108] În privința bibliotecilor, existau 241 540 volume în limba maghiară, 149 197 în limba germană, 63 180 în limba sârbă, 24 000 în alte limbi.[109]

Pentru prima dată, aflăm de existența în rândul minorității germane a cererilor de plecare din România, numărul acestora ajungând la 1776 de persoane.[110] Este de la sine de înțeles, datorită naționalizărilor, a deportărilor în Bărăgan, a confiscării proprietăților, a situației lor ca minoritate în noua societate românească care se construia după 1948. Acest fenomen al emigrării, care a cuprins deja minoritatea evreiască, va continua într-un ritm din ce în ce mai mare după 1965.

---

[103] *Ibidem.*

[104] Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *op. cit.*, p. 393.

[105] Harry Kuller, *op. cit.*, p. 213.

[106] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția Propagandă și Agitație, dosar 1/1958, f.222.

[107] *Ibidem.*

[108] *Ibidem.*

[109] *Ibidem.*

[110] *Ibidem*, f.223.

În luna mai 1959, s-a elaborat un plan de măsuri care privea *„aplicarea sarcinilor ce decurg din Hotărârile Biroului Politic al C.C. al P.M.R. privind școlile cu limba de predare a minorităților naționale“*[111] care punea accentul pe cuvântarea ținută de Gheorghe Gheorghiu-Dej la Conferința U.A.S.C.R.[112], unde a pus în centrul discuției *rolul pe care trebuie să-l aibă manualele școlare în educația comunistă a elevilor și demascarea cu tărie a manifestărilor naționalist-șovine și provocările dușmănoase din unele manuale pentru școlile cu limba de predare maghiară.*[113]

Într-o informare a Sectorului de Învățământ Superior din cadrul Secției de Propagandă și Agitație a C.C. al P.M.R. (27 noiembrie 1959) privind anul universitar 1959/1960, aflăm că din totalul de 44 760 de studenți înscriși, din rândul minorităților naționale avem: 2984 studenți maghiari, 1238 germani, 1059 evrei, 68 ucraineni și ruteni, 109 sârbi, croați și sloveni, 88 ruși, 38 turci, 31 tătari, 144 bulgari și 790 alte naționalități.[114] De asemenea aflăm informații despre apariția unor reviste științifice și culturale în limba maghiară și germană: „Utunk“ și „Korunk“-Cluj, „Igaz-Szó“ și „Uj Elet“-Tg. Mureș, „Nyelv és irodalmi tudományok Közleménye“ („*Studii și comunicări de limbă și literatură*“, Cluj, Academia R.P.R.), „Orvosi Szemle“ (“*Probleme medicale*“) Tg. Mureș-Institutul de Medicină și Farmacie, Academia R.P.R.[115] Este semnalată de asemenea existența unor secții de cercetare științifică-medicină și istorie la Tg. Mureș, în limba maghiară, precum și de științe sociale la Sibiu, în limba germană.[116]

Problema Transilvaniei ocupă un loc important în cadrul P.M.R., așa cum rezulta dintr-o notă din decembrie 1959, clasificată „Strict secret“.[117] Se dorea constituirea unui colectiv format din Miron Constantinescu, Valter Roman, Ladislau Bányai, la care se adăugau cercetători de la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R. și de la Institutul de Istorie al Partidului. Se menționa despre cooptarea grupului de istorici de la Cluj: Constantin Daicoviciu, V. Cheresteșiu, Silviu Dragomir, Ștefan Pascu ș.a.[118] Acest lucru se dorea a fi o contrapondere la apariția unor lucrări și publicații din Republica Populară Ungaria.[119]

Conform unei informări din ianuarie 1960, referitoare la activitatea politică dusă de P.M.R. în Regiunea Autonomă Maghiară, s-a constatat o influență pozitivă *„asupra dezvoltării prieteniei și frăției tinerilor români și ai minorităților naționale“*.[120] Unificarea școlilor cu predarea în limba română și a minorităților naționale, realizată în ultimii doi

---

[111] *Ibidem*, dosar 19/1959, f.4.
[112] Uniunea Asociației Studenților Comuniști din România.
[113] *Ibidem.*
[114] *Ibidem*, f. 109.
[115] *Ibidem.*
[116] *Ibidem.*
[117] *Ibidem*, f. 121.
[118] *Ibidem.*
[119] *Ibidem.*
[120] *Ibidem*, dosar 1/1960, f. 7.

ani, era considerată un pas important în *„adâncirea frăției oamenilor muncii români și ai minorităților naționale*".[121] Se constata de asemenea, o influență crescândă a bisericii catolice și a sectelor religioase, mai ales în rândul populației din mediul rural.[122]

Între 22-24 decembrie 1960, are loc Sesiunea Marii Adunări Naționale care dezbate proiectul de Lege privind îmbunătățirea împărțirii administrative a teritoriului țării, prin care se reduce numarul regiunilor la 16, fiind adoptată la 24 decembrie 1960. Regiunea Autonomă Maghiară și-a schimbat numele în Mureș – Autonomă Maghiară.

Ziarele aparținând minorităților naționale sunt implicate în mari obiective ale P.M.R. cum ar fi de exemplu colectivizarea agriculturii – „Elöre" și „Neuer Weg".[123]

Pentru a preîntâmpina eventuale manifestări ostile din partea minorității germane, ca urmare a evenimentelor de la Berlin (prin ridicarea zidului), Partidul Muncitoresc Român a luat o serie de măsuri prin repartizarea unui număr de activiști de partid, profesori și alte categorii de intelectuali pentru a face expuneri în fața oamenilor, în cadrul comitetelor regionale Brașov, Banat și Cluj, despre situația internațională, problema Berlinului Occidental și încheierea Tratatului de pace cu Germania.[124]

În 1962, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 609 din 15 iunie, în care s-a aprobat componența Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, printre cei 197 de membri, figurau și reprezentanți ai minorităților naționale: Stoffel Emeric – redactor șef al revistei „Neue Literatur", Süto András – scriitor Tg Mureș, Szabó Béla – grafician Cluj, Perahim Jules – pictor grafician București, Nagy István – scriitor Cluj, Maxy Hermann Max – pictor, Graur Alexandru – profesor universitar academician ș.a.[125]

1965-1989

Conform noii Constituții din 1965, în art. 17 referitor la minorități se arată că *„Cetățenii Republicii Socialiste România, fără deosebire de naționalitate, rasă, sex sau religie, sunt egali în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale.*

Statul garantează egalitatea în drepturi a cetățenilor. Nici o îngrădire a acestor drepturi și nici o deosebire în exercitarea lor pe temeiul naționalității, rasei, sexului sau religiei nu sunt îngăduite".[126]

Iar în art. 22 în ceea ce privește folosirea limbii și a învățământului erau stipulate următoarele: *„În Republica Socialistă România naționalităților conlocuitoare li se asigură*

[121] *Ibidem.*
[122] *Ibidem*, f.168.
[123] *Ibidem*, dosar 23/1961, f.34.
[124] *Ibidem*, f. 44.
[125] Colecția de hotărâri și dispoziții ale Consiliului de Miniștri al R.P.R.-1962, p.220-238.
[126] *Constituția Republicii Socialiste România*, București, Editura Politică, 1965, p.7.

folosirea liberă a limbii materne, precum şi cărţi, ziare, reviste, teatre,învăţământul de toate gradele în limba proprie. În toate raioanele locuite şi de populaţia de altă naţionalitate decât cea română, toate organele şi instituţiile folosesc oral şi scris şi limba naţionalităţii respective şi fac numiri de funcţionari din rândul acesteia sau al altor cetăţeni care cunosc limba şi felul de trai al populaţiei locale".[127] Modificările Constituției din 1968 și 1976 nu au adus schimbări în ceea ce priveşte drepturile minorităţilor naţionale.[128] Un aspect important de reţinut este înlocuirea termenului de minoritate naţională cu cel de naţionalitate conlocuitoare, care apare în Constituţia din 1965.

Recensământul populaţiei şi al locuinţelor din 15-22 martie 1966, care s-a desfăşurat conform Hotărârii Consiliului de Miniştri nr. 60 din 12 februarie 1965, nu a relevat schimbări majore referitoare la minorităţi.[129] S-au declarat de naţionalitate maghiară 1 602 604 de locuitori (8,5%), de naţionalitate germană 376 752 de locuitori, de naţionalitate evreiască 38 769 de locuitori, ţigani (rromi) 61 317, ucraineni-ruteni-huţani 54 349, sârbi-croaţi-sloveni 43 239, ruşi 38 897, tătari 21 647, slovaci 21 545, turci 17 560, bulgari 10 928, alte naţionalităţi 36 671.[130] Observăm o scădere de aproape 4 ori a populaţiei de naţionalitate evreiască, de la 146 262 în 1956 la sub 40 000 în 1966, explicate prin emigrarea masivă a acesteia. De asemenea şi în rândul populaţiei de origine ţigănească (rromă) se constată o scădere a acesteia, de la 104 216 în 1956 la puţin peste 60 000 în 1966.

În ceea ce priveşte declararea populaţiei după limba maternă, nu sunt diferenţe mari, doar la populaţia de origine evreiască sunt 6640 vorbitori de limba idiş, din 38 769 declaraţi la recensământ.[131]

Noua reorganizare administrativ-teritorială din 1968 îngrijora minoritatea maghiară în privinţa puţinei autonomii de care se bucura. Autorităţile române au dat însă asigurări că „*...situaţia geografică şi condiţiile social-politice, compoziţia naţională a populaţiei, legăturile cultural tradiţionale...vor trebui să fie luate în considerare la formarea noilor judeţe*".[132] Promovarea lui Mihai Gere şi a lui János Fazekás, Karoly Kiraly, personalităţile maghiare cele mai importante din conducerea Partidului Comunist Român, au conferit minorităţii maghiare o aparentă siguranţă.[133]

---

[127] *Ibidem*, p.8.

[128] *Constituţia Republicii Socialiste România*, Bucureşti, Editura Politică, 1968 şi *Constituţia Republicii Socialiste România*, Bucureşti, Consiliul de Stat – Sectorul Buletinului Oficial şi al Publicaţiilor Legislative, 1976.

[129] Direcţia Centrală de Statistică, *Breviar Statistic*, Bucureşti, 1968.

[130] *Ibidem*, p.11.

[131] *Ibidem*, p.10.

[132] Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Kitchins, Şerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998, p. 531.

[133] *Ibidem*.

Între 24-25 octombrie 1968 are loc ședința Plenarei C.C. al P.C.R. unde Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri propune pe ordinea de zi, care este și aprobată, înființarea Consiliilor Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară și Germană,[134] și la nivel local pentru celelalte minorități. Aceste consilii aveau ca scop principal: asigurarea participării *în mod organizat* a reprezentanților celor două comunități în diferite domenii de activitate; să examineze și să rezolve *problemele* specifice ale grupului etnic respectiv; să pună în aplicare politica partidului *de întărire a prieteniei, frăției și unității dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare.*[135]

De asemenea, pentru rezolvarea problemelor legate de minorități, s-au înființat secretariate de stat ale naționalităților, în cadrul Ministerului Educației și Învățământului.[136]

Din surse de arhivă aflăm o serie de informații referitoare la activitatea minorităților naționale, cu precădere la cele maghiară, germană și evreiască, în perioada considerată de liberalizare (1964-1971), inițiată de Gheorghe Gheorghiu-Dej și continuată de Nicolae Ceaușescu.

Astfel, dintr-o notă întocmită de Secția de Propagandă și Agitație a C.C. al P.M.R. din iunie 1965, referitoare la articolul semnat de Tillerweid Lutz, intitulat „*Protest împotriva politicii române a minorităților*", publicat în „Südostdeutsche Vierteljahres Blätter" nr. 2/1965, aflăm că „*statutul juridic al minorității naționale maghiare din România nu este îndestulător pentru a-i menține existența...iar statul român duce împotriva acesteia o politică de deznaționalizare*".[137] Tot în acest articol se face referire la scăderea plecărilor persoanelor aparținând minorității germane din Transilvania în R.F.G., în intervalul 1957-1964, de la 2995 (1962) la 867 (1964).[138]

Concluziile rezultate în urma controlului facut de un colectiv de activiști de partid trimiși de C.C. al P.C.R. față de „*munca politică și culturală depusă de organizațiile locale în rândul oamenilor muncii aparținând naționalităților conlocuitoare din Regiunea Autonomă Maghiară*" arată că au existat lipsuri dar și puncte pozitive.[139] Compoziția națională a nomenclaturii Comitetului Regional de Partid se prezenta astfel: din cele 602 funcții, 306 erau ocupate de români, 280 de maghiari, 10 de evrei și 6 de germani.[140]

La nivelul partidului, componenta națională a fost urmărită cu grijă, deși la primele trei congrese ale P.M.R. (1948, 1955, 1960) în Raportul Comitetului Central nu apare

---

[134] Dinu C. Giurescu, Alexandru Ștefănescu, Ilarion Țiu, *op. cit.*, p. 78.

[135] *Ibidem.*

[136] Gabor Vincze, *Nașterea unei organizații fantomă în România: Consiliul Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară* în *Minoritatea maghiară în perioada comunistă*, editori: Olti Agoston, Gidó Attila, Editura Institutul European pentru Studierea Minorităților Naționale, Editura Kriterion, Cluj-Napoca, 2009.

[137] *Ibidem*, dosar 30/1965, f. 2.

[138] *Ibidem*, f. 3.

[139] *Ibidem*, 47/1965, f. 2, 34.

[140] *Ibidem*, f. 5.

deloc compoziția națională.[141] Începând cu Congresul al IX-lea, compoziția națională a membrilor de partid este consemnată în Raport, unde maghiarii reprezentau un procent de peste 9% iar în 1989 se va ajunge la 6,53%, ceilalți (germani, sârbi și alte naționalități) peste 3% sau restul.[142]

În zona artistică a minorităților naționale, teatrul și muzica erau posibilități de afirmare a identității lor. Astfel, Teatrul maghiar de Stat din Sf. Gheorghe, Secția germană a Teatrului de Stat din Sibiu și Corul Bach al Filarmonicii de Stat din Sibiu au desfășurat o activitate intensă, traducerile din piesele românești și promovarea creației originale, mai puțin în ceea ce privește primirile în partid.[143]

Din informarea Secției de Învățământ a C.C. al P.C.R.-decembrie 1967, privind învățământul de cultură generală în limbile minorităților naționale, exista în anul școlar 1967/1968 un numar de 1927 de unități școlare, dintre care 692 unități școlare independente, numai cu limba de predare a naționalităților respective.[144] De asemenea, 1474 sunt școli și secții cu limba de predare maghiară, 372 cu limba de predare germană, 31 cu limba de predare sârbă, 28 cu limba de predare slovacă, 16 cu limba de predare ucraineană și 6 cu limba de predare cehă.[145] În privința planurilor de învățământ, programelor și manualelor, au fost tipărite 433 de titluri de manual față de 176 în limba română.[146]

Intelectualii aparținând minorităților naționale au întâlniri cu conducerea P.C.R. în vederea prezentarii nemulțumirilor legate de transformările care au avut loc în societatea românească, mai ales după 1965: schimbarea la vârful conducerii de partid dupa moartea lui Gheorghiu-Dej, noua Constituție din 1965, noua reorganizare administrativ-teritorială care a dus la desființarea Regiunii Autonome Maghiare (1968), necesitatea constituirii la nivel central a unei instituții care să se ocupe de problemele naționalităților.

Astfel, pe 27 iunie 1968 are loc o consfătuire a C.C. al P.C.R. cu oamenii de știință și cultură din rândul minorității maghiare.[147] Problemele discutate în cadrul acestei consfătuiri scot la iveală o serie de nemulțumiri. Printre punctele atinse de Gall Ernö – redactor-șef la revista „Korunk", Hajdu Györö – redactor-șef al revistei „Igaz Szó" din Tg. Mureș, Szasz János – scriitor, Demeter Ioan – prorector al Universitatii Babeș-Bolyai, Domokos Géza, Süto András-redactor șef al revistei „Uj Elet" și alții sunt: problema secțiilor maghiare din învățământul superior care sunt expuse atrofierii; constituirea unui for de cultură *menit să coordoneze activitatea culturală a naționalităților*, încălcări ale

---

[141] Dinu C. Giurescu, Alexandru Ștefanescu, Ilarion Țiu, *op.cit.*, p. 61.

[142] *Ibidem.*

[143] *Ibidem*, dosar 29/1966, f. 1-9

[144] *Ibidem*, dosar 34/1967, f. 1.

[145] *Ibidem.*

[146] *Ibidem*, f.6.

[147] Cristina Păiușan, Narcis Dorin Ion, Mihai Retegan, *Regimul Comunist din România – o cronologie politică (1945-1989)*, București, Editura Tritonic, 2002, p. 139.

Constituției în *privința asigurării egalității în drepturi, a folosirii limbii materne, a vieții culturale libere a naționalității conlocuitoare*; revizuirea dosarelor intelectualilor maghiari *fabricate* pe vremea lui Gheorghiu-Dej; elaborarea unui statut al nationalităților; nu este prezentată pe măsură viața științifică și culturală a naționalității maghiare în cadrul Academiei Române; număr de clase cu limba de predare maghiară insuficiente față de solicitările părinților; înființarea mai multor edituri beletristice; înființarea unui Institut de cercetare a problemei naționalităților din România ș.a.[148]

Întâlnirea cu intelectualii de origine germană are loc pe 3 iulie 1968.[149] Ca și în cazul minorității maghiare, și intelectualii germani-Anton Breitenhofer, Arnold Hauser, Paul Schuster, Carol Göllner, Johann Wolf, Norbert Petri ș.a. au ridicat o serie de probleme: membrii de partid din rândul naționalității germane cu funcții pe linie de partid și de stat să se preocupe în primul rând de problemele minorității respective; restituirea unor proprietăți confiscate abuziv; denumirea unor școli cu nume de personalități de origine germană din Brașov, Sibiu și Timișoara; aprobarea plecării în R.F.G. a persoanelor în vârstă care au copii în străinatate; introducerea de inscriptii bilingve în localitățile cu populație mixtă; promovarea intelectualității din Banat în posturi de conducere s.a.[150]

O parte din aceste solicitări au fost acceptate de conducerea partidului, dându-se dispoziții atât pe linie de partid cât și de guvern.

Sfârșitul perioadei liberale a regimului Ceaușescu și declanșarea minirevoluției culturale din 1971 marchează începutul revenirii controlului partidului la toate nivelele societății, și deci implicit asupra activității minorităților naționale în cadrul statului român.

Un exemplu în acest sens este stenograma ședinței cu primii secretari ai comitetelor județene ale P.C.R., la care au participat: Nicolae Ceaușescu, Emil Bodnăraș, Manea Mănescu, Gheorghe Pană, Vasile Patilineț, Petre Blajovici, János Fazekás, Mihai Gere, pe ordinea de zi figurând *activitatea politico-ideologică în rândul minorităților naționale.*[151] Iată ce spune Nicolae Ceaușescu în ședința respectivă: „...*Activitatea politico-ideologică și culturală trebuie să fie una singură. Sigur, ea trebuie să se desfășoare și în limba maghiară, germană-dacă sunt asemenea naționalități acolo-însă nu să ducă la separatism. Încercarea de separare este în contradicție cu hotărârile Congreselor al IX-lea și al X-lea ale partidului, și nu trebuie admis.*“[152]

---

[148] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar 47/1968, f. 1-53 (documentul a fost publicat integral de Alina Pavelescu-Laura Dumitru, *P.C.R. și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965-1971)*, Arhivele Naționale ale României, București, 2007).

[149] Cristina Păiușan, Narcis Dorin Ion, Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 139.

[150] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Organizatorică, dosar 47/1968.

[151] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 123/1971, f.2 (documentul a fost publicat integral în volumul *P.C.R. și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965-1972)*, autori Alina Pavelescu-Laura Dumitru, Arhivele Naționale ale României, București, 2002).

[152] *Ibidem*, f. 4.

Pentru a ilustra preocuparea partidului pentru minoritățile naționale, în 1976 au apărut două volume consacrate minorității maghiare și a celei germane, intitulate: *„Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română – Naționalitatea maghiară, Naționalitatea germană*", sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice, la Editura Politică.

La Recensământul Populației și al Locuințelor din 5 ianuarie 1977 prezentat într-un raport al Comisiei Centrale pentru Recensământul Populației și al Locuințelor către Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R., aflăm că din totalul de 21 559 416 locuitori, s-au declarat de naționalitate română 19 001 700 locuitori, reprezentând 88,1% din populația țării, iar 2 557 700 locuitori reprezentând 11,9% din populația țării, s-au declarat ca aparținând altor naționalități.[153] Astfel constatăm declararea unor naționalități care erau trecute la rubrica *și alte naționalități* sau desprinderea unora dintr-un grup mai mare, cum este cazul aromânilor – 644 de persoane, macedoromâni – 1179 de persoane, secuilor – 1064 de persoane, sași – 5930 de persoane, șvabi – 4358 de persoane.[154]

Din grupul principalelor minorități-maghiari, germani, evrei, țigani (rromi) – situația se prezintă în felul următor: maghiari – 1 705 810 persoane (7,91%), germani 384 444 de persoane (1,61%), țigani (rromi) – 229 986 de persoane (1,06%), evrei – 25 686 de persoane (0,11%).[155]

În ceea ce privește populația de țigani (rromi) din România, dintr-un studiu efectuat în 1976 de către Ministerul de Interne și Comisia Națională de Demografie rezultă că aceasta cuprindea 541 000 de persoane, dintre care 474 530 stabile, 66 000 seminomade, 470 nomade.[156]

Anii '70 vor constitui pentru România o piatră de încercare între sprijinul occidental în politica de industrializare și implicarea țării noastre în viața internațională și politica față de minorități, în special față de cea maghiară, germană și evreiască, odată ce politica drepturilor omului devine un mijloc de presiune al relațiilor bi și multilaterale.

Într-o sinteză întocmită de Secția Relații Externe din cadrul C.C. al P.C.R., cu ocazia întâlnirii dintre Nicolae Ceaușescu și János Kádár, prim secretar al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, la Debrecen, în Ungaria, și Oradea, în România, între 15-16 iunie 1977, sunt amintite principalele probleme dintre relațiile celor două țări: rolul naționalităților în apropierea dintre cele două țări, propaganda ungară, întreținerea monumentelor și mormintelor ostașilor români căzuți în luptele pentru eliberarea Ungariei, deschiderea a două case de cultură, despăgubirea unor cetățeni unguri care au pierdut dreptul de proprietate asupra unor bunuri ce le posedau în România, volumul schimburilor culturale

---

[153] *Ibidem*, dosar 67/1977, f. 148. (Recensământul s-a desfășurat în conformitate cu documentele Plenarei C.C. al P.C.R. din 14 aprilie 1976 și Decretul Consiliului de Stat nr. 145/1976).

[154] *Ibidem*.

[155] *Ibidem*, f.148-149.

[156] A.N.R., Fond Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare – Direcția de Organizare, Control și Administrație Locală de Stat, dosar 13/1977, nenumerotat.

și științifice dintre cele două țări, problema înființării unui consulat ungar la Cluj-Napoca, modificarea Acordului privind micul trafic de frontieră din iunie 1969, soluționarea mai rapidă a cererilor de căsătorii mixte, Convenția de reglementare a cazurilor de dublă cetățenie, istoria României prezentată eronat în cărți și publicații istorice din Ungaria.[157]

Tot cu această ocazie aflăm date statistice referitoare la minoritatea ungară și celelalte minorități, astfel: reprezentarea acestora în organele puterii de stat centrale și locale – din 349 de deputați în M.A.N., 29 erau maghiari, 8 germani si 3 de altă naționalitate; în consiliile populare – din 51 441 de deputați, 3 774 erau maghiari, 823 germani, iar 562 de altă naționalitate; cu funcții de conducere în economie, ministere, învățământ – 385 erau maghiari din aproximativ 8500 de posturi; studenți – din 120 548, 9741 erau de altă naționalitate, din care 6813 maghiari; cărți apărute în limbile minorităților avem 566 de titluri cu un tiraj de 4,4 milioane de exemplare, din care 314 erau în limba maghiară.[158]

Problematica drepturilor omului a fost supralicitată de americani, în cadrul prevederilor Acordurilor de la Helsinki, în așa-numitul Basket III (Basket I și Basket II tratau probleme politice și economice). Basket III a fost menit să joace un rol important în dezintegrarea orbitei sateliților sovietici și a devenit un act de referință pentru toți activiștii drepturilor omului din țările N.A.T.O. De asemenea îi obligau pe toți semnatarii să aplice și să supravegheze respectarea anumitor drepturi de bază ale omului.[159] Astfel, problemele umanitare, alături de libera circulație a informației și regimul ziariștilor străini au constituit principalele preocupări ale „Doctrinei Carter“[160], îndreptată împotriva țărilor socialiste.

Politica asupra emigrării începută în anii '70 si '80 a atras României critici dure din partea Occidentului. La fel ca și celelalte țări din blocul comunist, România privea emigrarea nu ca un drept civil, ci ca pe o concesie acordată unui număr limitat de indivizi, în special pe motivul reîntregirii familiei.[161] Menținerea unei rate scăzute a emigrărilor de către statul român s-a făcut prin ridicarea unor obstacole birocratice și financiare, motivate politic.[162] În 1982, s-a hotărât ca pământul ori casele celor care emigraseră să fie „preluate“ de statul român,[163] prin Decretul Consiliului de Stat nr. 402 din 22 octombrie, publicat în „Buletinul Oficial“ pe 6 noiembrie, precum și vânzarea obligatorie către stat a bunurilor din patrimoniul cultural aflate în proprietatea lor.[164]

De asemenea, în cadrul aceluiași decret, se prevedea obligația celor care se stabileau definitiv în străinătate, la: plata integrală a datoriilor pe care le au față de întreprinderi;

---

[157] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe, dosar 96/1977, f.14-17.

[158] *Ibidem*, f.21-23.

[159] Henry Kissinger, *Diplomația*, București, Editura All, 1998, p. 686.

[160] Dinu Lipatti, *În tranșeele Europei*, București, Editura Militară, 1993, p. 171.

[161] Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, Iași, Editura Polirom, 2003, p.292.

[162] *Ibidem.*

[163] *Ibidem*, p.261.

[164] Cristina Păiușan, Narcis Dorin Ion, Mihai Retegan, *op.cit.*, p.279.

achitarea în întregime a pensiilor de întreţinere şi a altor datorii faţă de persoanele fizice; restituirea în valută a cheltuielilor de şcolarizare făcute de statul român; erau exceptate persoanele care îndepliniseră vârsta de pensionare.[165]

Însă protestele venite din partea S.U.A., R.F.G. şi Israel au făcut ca aceste obligaţii să nu fie puse în aplicare.[166] De altfel, în relaţiile cu cele trei state amintite înainte, un punct important în relaţiile bilaterale era discutarea problemei acordării de vize pentru persoanele de naţionaliate evreiască şi germană, care doreau să emigreze definitiv.

România deţinea după cel de-al Doilea Război Mondial cea mai numeroasă comunitate evreiască din blocul comunist după U.R.S.S. Astfel, între 1950-1965, au emigrat după datele deţinute de organizaţiile evreieşti şi recensămintele din 1948, 1956 si 1966 circa 300 000 de evrei, ajungând, după recensământul din 1977, să mai existe în România puţin peste 25 000 de evrei. Este evident că aceste emigrări au avut de la început un caracter politic şi economic, statul român urmărind un câştig material substanţial (atât în valută cât şi în importul de tehnologie).[167]

Pe lângă statul Israel, un rol important în grăbirea procedurilor de acordare a vizelor persoanelor de naţionalitate evreiască, pentru plecare definitivă, l-au avut Statele Unite ale Americii. În toate contactele bilaterale, atât oficiale cât şi neoficiale, începând din 1969, la nivel înalt (administraţia prezidenţială, Congresul S.U.A.), la nivel de ministru sau al organizaţiilor evreieşti americane (Congresul Mondial Evreiesc, B'nai B'rith, Joint, Comitetul American Evreiesc), obţinerea clauzei naţiunii celei mai favorizate, precum şi a unor beneficii economice şi politice de către România, depindea de modul cum Bucureştiul răspundea nevoilor acestora.

Convorbirea dintre Nicolae Ceauşescu (la discuţii au asistat şi George Macovescu-ministrul Afacerilor Externe al României, Cornel Bogdan-ambasadorul României la Washington) şi reprezentanţii Organizaţiei Evreieşti Americane, condusă de Israel Miller, care a avut loc la Washington, pe 11 iunie 1975, este ilustrativă în a înţelege problema emigrării: „... *Cunoaştem politica României în legătură cu acest lucru şi că peste 300 000 de mii de evrei au plecat în Israel.*

Tov. Nicolae Ceauşescu: 400 000 de mii.

Israel Miller: Mai bine.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Mă gândesc să candidez în Israel pentru că aş câştiga majoritatea şi aş putea fi preşedinte şi în România şi în Israel.

Israel Miller: S-ar crea noi probleme.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Sunt sigur că aş realiza iute pacea.

---

[165] *Ibidem*, p. 278-279.

[166] Anneli Ute Gabanyi, *op.cit.*, p. 292.

[167] Mihai Stamatescu-Raluca Grosescu, Dorin Dobrincu, Andrei Muraru, Liviu Pleşa, Sorin Andreescu, *O istorie* [illegible]*mului din România* (manual pentru liceu), Iaşi, Editura Polirom, 2008, p.148.

Israel Miller: Sper și eu acest lucru. Cifrele vorbesc de la ele însele dar legea vorbeste despre emigrarea din prezent. Am să vorbesc cu dumneavoastră foarte deschis. Mai este o țară care privește foarte atent această primă problemă a legii. Am discutat și am fost convins de Departamentul de Stat că această problemă s-a discutat și să nu mai cerem asigurări, ci să vedem cum se acționează. Ce vedem: în aprilie au emigrat 80, în mai 16, în iunie până acum, cam 30. În primele 6 luni s-ar putea să fie cam 450, deci într-un an, să zicem cam 1000. Trebuie să spunem aceasta și o spunem cu părere de rău. Noi nu am spus administrației să nu accepte acordarea clauzei, ci să aștepte atât timp cât guvernul dumneavoastră va putea să acționeze. Vă rugăm să ne dați posibilitatea să încercăm ca în câteva luni care urmează să putem spune că sunteți o țară care întrunește condițiile acționării conform legii americane.

Tov. Nicolae Ceaușescu: ...Regret că poziția dumneavoastră în problema acordării clauzei este deocamdată de așteptare. Ea nu este în concordanță nici cu relațiile României cu Statele Unite, nici cu relațiile României cu Israelul și nici cu activitatea și poziția României în problemele fundamentale internaționale. Pentru România nu există o problemă a emigrației. ... ca să vă spun cinstit nu sunt partizanul emigrației."[168]

Vizita ambasadorului Max Kapelmann, șeful delegației americane la reuniunea de la Madrid, la București, în 1982, unde a avut convorbiri cu ministrul de Externe Ștefan Andrei, căruia i-a împărtășit îngrijorarea Congresului legată de problema reunificării familiilor și alte probleme legate de emigrare, este un exemplu în acest sens.[169]

Scrisoarea adresată de președintele S.U.A. Ronald Reagan, lui Nicolae Ceaușescu din 1 iunie 1983, în legătură cu obligațiile celor care doreau să plece definitiv din țară, ne oferă punctul de vedere al administrației americane față de încercările autorităților române de a descuraja fenomenul emigrației: „... *S.U.A. înțeleg că România va continua să soluționeze toate problemele de emigrare și alte probleme umanitare pe baza încrederii reciproce și bunăvoinței și că, în scopul continuării și impulsionării relațiilor economice și cooperării în producție dintre cele două țări, România nu va cere celor ce au primit aprobarea de emigrare să restituie statului cheltuielile pentru școlarizarea lor, așa cum se stipulează în Decretul 402. S.U.A. înțeleg, în continuare, că România nu va crea obstacole economice sau procedurale în calea plecărilor definitive...*"[170]

Aceeași situație o regăsim și în cazul minorității de origine germană din România, în privința emigrației.

După semnarea Acordului care consfințea recunoașterea diplomatică dintre cele două țări (România și Republica Federală a Gemaniei) în 1967 și reluate în 1973 și 1978, guvernul federal german a acceptat, într-un capitol secret, la sugestia părții române să plătească o taxă pentru fiecare cetățean de origine germană care primea viza de emigrare.[171] Astfel, între 1967 și 1989, se estimează că au părăsit România circa 200 000 de

---

[168] A.N.R., Fond C.C.al P.C.R. – Secția Relații Externe, dosar 86/1975, f. 3.

[169] Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *Relații româno-americane 1940-1990*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 467.

[170] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe, Alfabetic, dosar 9S/1983-1989, f.21.

[171] Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx. O introducere in istoria comunismului românesc*, București, Editura Curtea Veche, 2005, p. 473.

persoane, urmaşi ai foştilor colonizatori saşi şi şvabi din Ardeal, sumele de răscumparare variind (neconfirmate oficial) între 4000 şi 10 000 de mărci.[172] Într-o sinteză documentară întocmită de Secția Relații Externe a C.C. al P.C.R. din mai 1979, cu ocazia vizitei secretarului general al Partidului Liber Democrat din R.F.G., Günter Verheugen în România, se arată că numărul persoanelor de origine germană care au emigrat până atunci se ridica la 90 000, din care 70 000 erau saşi transilvăneni.[173]

În cadrul convorbirilor oficiale româno-vest germane, problema reunirii familiilor este parte a discuțiilor. Hans-Dietrich Genscher, vicecancelar și ministru federal de Externe al R.F.G., în cadrul convorbirilor cu Nicolae Ceauşescu, cu ocazia vizitei la Bucureşti din 5 decembrie 1975, ridica problema reunirii familiilor: „... *Chestiunea aceasta a evoluat în acest an nesatisfăcător și o privim cu o anumită îngrijoare. În acest an, domnule președinte, nu s-a soluționat așa cum s-a soluționat în anii trecuți sau anul trecut.* [...] *Vă rog domnule președinte, ca aceasta chestiune, a reunirii familiilor s-o puneți la inimă.* [...] *Tov. Nicolae Ceaușescu: Mi s-a pus direct întrebarea: de ce guvernul român încurajează plecarea nemților din România? De ce Partidul Comunist Român încurajează plecarea nemților din România? Mi s-au dat exemple cu care nu se poate accepta teza reunirii familiilor; cineva are o mătușă sau o altă rudă îndepărtată, în R.F.Germania, și ca să ajungă la mătușa din R.F.Germania pleacă 5-6 din România. Mi-a fost foarte greu să le spun că nu au dreptate. Sigur, noi am înțeles și înțelegem problemele umanitare, am înțeles și înțelegem chiar mai mult, că nu vom ține pe nimeni cu forța în România. Dar, așa cum am răspuns la acest consiliu* (este vorba despre Consiliul Oamenilor Muncii de Naționalitate Germană) *pot să vă răspund și dumneavoastră: rezolvând umanitar această problemă nu putem să nu fim de acord cu aceia care consideră că de a se acționa cu omenie înseamnă să rămână unde s-au născut și să-și construiasca viața aici, cu greutăți și lipsuri.* [...] *Am putea fi acuzați de lipsă de umanitarism dacă am trata această problemă superficial și dacă am împinge pe oameni să părăsească țara, mai cu seamă că ei se află aici de aproape 800 de ani* [...]".[174]

Aceeaşi problemă este atinsă şi în discuția care a avut loc pe 29 ianuarie 1980, la Bucureşti, între Nicolae Ceauşescu şi Franz-Josef Strauss, preşedintele Uniunii Creştin Sociale din R.F.G. şi primul ministru al guvernului landului Bavaria: „*[...] Cred că o poziție nu tocmai bună a adoptat-o R.F. Germania față de problema emigrației. Știm că problema aceasta se discută și în Bavaria și de aceea o ridic: susținerea de fapt de către cercurile guvernamentale a unei acțiuni de emigrare prin multe mijloace și căi. Noi înțelegem problemele de ordin umanitar. De a vorbi însă de reunificarea familiei cu populația care a venit de 700 de ani, aceasta este un non sens. [...] Franz-Josef Strauss: ... Eu voi acționa cu discreția necesară pentru sprijinirea punctului de vedere românesc, în țara noastră. În problema emigrației eu nu doresc să forțez lucrurile. Eu, din acest punct de vedere, spre deosebire de guvernul federal, sunt într-o situație mai neplăcută, pentru că eu am fost pentru*

---

[172] *Ibidem.*

[173] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Secția Relații Externe, dosar 73/1979, f. 17.

[174] Idem, dosar 224/1975, f. 10, 12.

ca cei de limba germană să rămână acolo unde se află. Faptul că situația economică din R.F. Germania este mai bună decât în România, nu este un motiv de emigrare, pentru că așa vom avea populație cât China... ".[175]

Problema emigrației a continuat și în 1984, cu ocazia vizitei oficiale a lui Nicolae Ceaușescu în R.F.G., 15-17 octombrie, unde s-au primit un număr de 131 de scrisori, dintre care 126 erau cereri de plecare definitivă din țară.[176]

Sfârșitul anului 1989, găsește România izolată pe plan internațional, datorită politicii drepturilor omului (referitor la emigrare, drepturile minorităților privind accesul la informație, sistematizarea satelor și orașelor, drepturile individuale), fapt care a făcut ca regimul de la București să piardă sprijinul și simpatiile occidentale pe care le câștigase în anii '60 si '70, precum și pe cel al populației.

În cele patru decenii de regim comunist, Partidul Muncitoresc Român/Partidul Comunist Român a crezut că are mijloacele de a rezolva problema națională prin formarea omului nou, iar din punct de vedere ideologic să construiască un tot unitar între stat-partid-națiune, care elimina distincțiile de naționalitate. Acest lucru a declanșat o reacție de respingere din partea minorităților naționale, care au căutat diverse forme de supraviețuire prin cultură, în plan administrativ local sau recurgând la mijloace radicale – emigrarea.

---

[175] Idem, dosar 14/1980, f. 5, 24.

[176] A.N.R., Fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar 90/1984, f.2-3.

CULTURA

Evoluția istoriografiei

Instaurarea regimului comunist a adus schimbări dramatice în toate domeniile vieții științifice. Cele mai expuse au fost disciplinele umaniste: filosofia, științele juridice, filologia, istoria. Pentru fiecare dintre acestea exista pregătit – încă dinainte de 1948 –, un anumit rol în construcția noii societăți. Valențele legitimatoare ale istoriei, folosite de toate regimurile totalitare, erau cu atât mai importante cu cât regimul comunist din România era transplantarea unui sistem străin, nedorit.

Anul 1948 deschide atât întreaga epocă, încheiată sângeros în 1989, cât și prima etapă, stalinistă, a acesteia. Impunerea de noi baze ideologice și instituționale pentru istoriografie a fost însoțită de o brutală restructurare a „cadrelor".

Noul fond teoretic

Denumită generic marxism-leninism-stalinism, ideologia pe care este așează istoriografia, începând din 1948, este de fapt un *mixtum* de contribuții teoretice succesive, amprenta decisivă fiind dată de ultima componentă, stalinismul. Asumându-și revoluționarea întregii societăți, marxismul s-a considerat un organon pentru disciplinele umaniste, istoria având un rol foarte important prin latura sa politică. Principalele teze prin care marxismul a influențat scrierea istoriei au fost: a) determinarea conștiinței sociale de către existența socială; b) nașterea unui conflict între formele de producție și relațiile de producție (cele din urmă dezvoltându-se mai lent decât formele de producție); c) contradicțiile iau forma revoluției sociale; d) condițiile materiale sunt determinante pentru orice tip de problematică, fie materială, fie spirituală.[1] Acestora li se adaugă viziunea potrivit căreia contradicțiile existente pe plan internațional, între națiuni, sunt artificiale, rod al intereselor claselor dominante, adevăratele contradicții și solidarități

---

[1] Karl Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, Editura pentru Literatură Politică, București, 1954, *Prefață*, p. 7-13.

fiind cele de clasă. Concepției romantice despre popor și națiune, ca organism dotat cu un spirit colectiv, Marx i-a opus teza luptei între clasele sociale, care formează alianțe transnaționale.[2]

Născut în condițiile particulare ale Rusiei țariste și ale unui război epuizant, leninismul s-a dovedit o ramificație radicală a marxismului. Dacă Marx acorda atenție maturizării condițiilor sociale pentru înfăptuirea revoluției, Lenin a promovat revoluția prin violență și lichidarea claselor dominante. Viziunea maniheistă, exclusivistă a lui Lenin a dus și la o ruptură totală de trecut, inclusiv la negarea moștenirii culturale ruse.[3]

A treia contribuție teoretică, cea a lui Stalin, a fost mai degrabă rodul trăsăturilor de caracter ale acestuia, în condițiile concrete ale construirii socialismului în U.R.S.S. Rezistența la „reforme", îndeosebi la colectivizare, a fost interpretată de acesta ca răspuns conservator al bazei sociale, căreia i se dărâmase vechea suprastructură. Teza cea mai importantă a lui Stalin, ce susținea că lupta de clasă se ascute odată cu înaintarea spre socialism, a avut rolul de a justifica insuccesul propagandei în campania de colectivizare și folosirea terorii și crimei. Caracterul brutal, lipsa de subtilități și nuanțe ale gândirii „tătucului popoarelor" și-au spus cuvântul.[4]

Aceste contribuții teoretice au constituit fondul ideologic al primilor ani ai regimului comunist din România. Concepția generală privind știința și în particular Istoria, ca și organizarea activității științifice, se înscriu în acest cadru.

Considerată în mod tradițional, în societățile liberale sau democratice, o disciplină umanistă, supusă unui anumit grad de subiectivism, Istoria devenea, din 1948, „știința istorică". Aparent ridicată în rang, aceasta era de fapt, în mod deschis, total subordonată ideologic. Contradicția logică între caracterul partinic asumat și calitatea de știință atribuită Istoriei era rezolvată prin proclamarea materialismului dialectic și istoric ca singura teorie cu adevărat științifică. Prin această prismă, evoluția istorică este interpretată ca fiind rezultatul unor condiții obiective, unor legi proprii, asemănătoare celor din științele exacte. „Științei istorice" îi revenea sarcina de a cunoaște toate aceste legi, tot mecanismul evoluției sociale. Numai „luminată" de materialismul dialectic și istoric, Istoria putea fi cu adevărat o știință. Ea putea nu doar să cerceteze trecutul cu cea mai mare precizie, ci și „să iscodească prefacerile viitorului".[5] Era afirmată deci cognoscibilitatea trecutului istoric și predictibilitatea dezvoltării societății.

---

[2] Karl Marx, Friedrich Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, Editura Nemira, București, 2006, p. 11-24.

[3] Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, Ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 2007, p. 273-289; a se vedea și Alexandru Mamina, *Marxismul occidental și marxismul oriental (ideile, societatea, cultura)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011.

[4] Stan Stoica, *Istoriografia românească, 1953-1965, între imperativele ideologice și rigorile profesionale*, Editura Meronia, București, 2012, p. 62-64.

[5] N. Popescu-Dorneanu, *Cursul scurt de Istorie a PC(b)US*, în „Studii", an 3, nr. 1/ian.-mart. 1950, p. 94.

Cu autoritatea de „ştiinţă", Istoria a fost folosită ca instrument orientat către un scop precis, cu obiective clar definite. Istoricii oficiali ai perioadei staliniste clamau renunţarea la principiul clasic al obiectivităţii istorice („*sine ira et studio*"), considerat de sorginte burgheză, în favoarea unei concepţii partinice, „legată în genere de atitudinea luptătoare de partid în ştiinţă"[6].

În acest context, „istoricul de tip nou" era văzut ca o replică a muncitorului comunist: „îndrăzneţ, activ, demn, raţional, capabil să lupte pentru construirea unei noi ordini sociale drepte şi cunoscând legile care conduc societatea să înfrunte cu curaj greutăţile, care nu sunt de neînvins, atunci când vrem să izbăvim lumea de mizerie şi nedreptate"[7]. Munca într-o fabrică şi munca ştiinţifică erau subordonate aceluiaşi ideal.

Istoriografia românească de până atunci, denumită în mod curent „burghezo-moşierească", era făcută *tabula rasa*, diferitele şcoli şi curente fiind considerate univoc „expresia unor raporturi şi contradicţii de clasă, adică sunt creaţii ideologice ale diferitelor clase din diferite formaţii social-economice"[8]. Principala acuză adusă istoriografiei „burgheze" era aceea că susţine o concepţie idealistă, antiştiinţifică despre istorie, potrivit căreia cursul acesteia este determinat de idei, curente de gândire şi acţiunea marilor personalităţi.

Tot acest bagaj conceptual era preluat cu fidelitate din literatura sovietică, fără nuanţări sau adaptări locale.

Reorganizarea instituţională

Modelul sovietic a stat şi la baza reorganizărilor instituţionale din domeniul Istoriei, care au cuprins Academia, instituţiile de învăţământ superior, institutele de cercetare, publicaţiile, editurile. Prin măsurile luate s-a eliminat pluralismul istoriografic, şcolile/grupările existente fiind înlocuite cu un monolit piramidal[9]. Totodată, realizată prin invocarea unor raţiuni financiare, reorganizarea a constituit pretextul unor masive epurări,

---

[6] P. Constantinescu-Iaşi, *Ştiinţa istorică sovietică- adevărata ştiinţă a istoriei*, în „Studii. Revistă de istorie şi filosofie", an 2, nr. 4/oct.-dec. 1949, p. 68.

[7] Cuvântarea preşedintelui Academiei R.P.R., Traian Săvulescu, în raportul din 18 oct. 1948, cu prilejul celei dintâi sesiuni generale a Academiei R.P.R. (Arhivele Academiei, dosar IX, A 16), citat de Florin Müller în *Politică şi istoriografie în România 1948-1964*, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003, p. 124.

[8] P. Constantinescu-Iaşi, *Ştiinţa istorică sovietică- adevărata ştiinţă a istoriei*, în „Studii. Revistă de istorie şi filosofie", an 2, nr. 4/oct.-dec. 1949, p. 67.

[9] Anterior anului 1948, pluralismul istoriografic era asigurat de trei principale grupări, aflate în competiţie ştiinţifică: gruparea de la „Revista Istorică Română", reprezentată de C.C. Giurescu şi Dumitru Bodin, cea de la „Revista Istorică", condusă de Gheorghe I. Brătianu şi Mihai Berza, şi curentul marxist-leninist-stalinist, reprezentat de Petre Constantinescu-Iaşi, Mihail Roller ş.a.; inexistent înainte de 1944, acesta a devenit tot mai agresiv şi mai ameninţător în anii 1945-1947.

Fig. 195 Constantin C. Giurescu

însoțite de promovarea unor oameni fără nicio probitate profesională, unelte docile ale regimului, sau a unor profesioniști care au acceptat colaborarea cu noua putere. Au fost instituite comisii de epurare în instituții precum Ministerul Învățământului, Direcția Învățământului Superior, Universitățile din București, Iași, Cluj, Institutul de Studii și Cercetări Balcanice, Școala Națională de Arhivistică etc.

O primă măsură a fost anularea autonomiei universitare, prin Legea 658/1946, care prevedea, între altele, numirea profesorilor de către Ministerul Învățământului. A urmat desființarea și „comprimarea" unor catedre, conform unor decizii ministeriale din sept. 1947. Au fost suprimate, la nivel național, 166 de catedre, alte 57 fiind comasate iar 25 de profesori universitari au fost pensionați. Au fost de asemenea desființate 2 195 de posturi de asistenți, șefi de lucrări, lectori, preparatori.[10]

Între istoricii înlăturați în sept.-oct. 1947 se numără Gheorghe Brătianu (istoria universală), Ioan Hudiță (istoria diplomației), Victor Papacostea (istoria popoarelor balcanice), Gheorghe I. Cantacuzino (istorie greco-romană), Theofil Sauciuc-Săveanu (istorie antică și epigrafie), Vasile Grecu, Nicolae Bănescu (bizantinologie), Ion D. Ștefănescu (istoria artelor; bizantinologie), Zenovie Pâclișanu (istoria Transilvaniei; istoria Bisericii Greco-Catolice), Alexandru Busuioceanu, George Oprescu (istoria artelor), Ștefan Ciobanu (istoria literaturii române vechi), George Fotino (istoria dreptului românesc), N.A. Constantinescu (științele auxiliare ale istoriei) din București; din centrul universitar Cluj erau îndepărtați Emil Panaitescu (istorie antică și epigrafie), Ioan Lupaș (istoria Transilvaniei), Silviu Dragomir (istoria Transilvaniei și a sud-estului european), Romulus Cândea (istorie universală), Ion Iosif Rusu (asistent la Institutul de Studii Clasice), iar de la Iași: Alexandru Boldur (istoria medievală a românilor), Petru Caraman (slavistică), Grigore Scorpan (istoria literaturii române vechi), Anton Nițu (asistent la arheologie și preistorie).[11] Totodată, erau scoși forțat din activitate vârstnicii Alexandru Lapedatu (istorie modernă, Cluj), gen. Radu R. Rosetti (istorie militară; Războiul pentru independență), Ion Nistor (istorie medie și modernă; istoria Basarabiei și Bucovinei). Prin reforma învățământului din 1948 erau eliminați Constantin C. Giurescu (medievist) și Victor Slăvescu (istoric al economiei).

Toți acești istorici, care creaseră prestigiul școlii istoriografice românești, se făceau vinovați, în ochii regimului, de culpe politico-ideologice: unii deținuseră funcții în aparatul

---

[10] Marin Nițescu, *Sub zodia proletcultismului. O carte cu domiciliu forțat (1979-1995)*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 61-62.

[11] „Monitorul Oficial", 2-4 oct. 1947 și 16 oct. 1947.

de stat „burghezo-moşieresc", alţii îşi manifestaseră antisovietismul şi anticomunismul sau aveau pur şi simplu „origine nesănătoasă". Dintre istoricii valoroşi, formaţi în perioada interbelică, au rămas în activitate David Prodan, Andrei Oţetea, Emil Condurachi, Constantin Daicoviciu, D.M. Pippidi, Mihai Berza, Ion Nestor, Al. Elian. Buni profesionişti, aceştia au fost menţinuţi, nu fără presiuni, persecuţii şi compromisuri. Unii vădiseră, în trecut, înclinaţii spre materialismul istoric, alţii acceptaseră pur şi simplu colaborarea cu noul regim, care avea nevoie şi de specialişti. Aceştia au asigurat continuitatea spiritului ştiinţific şi au avut un rol benefic în asanarea domeniului, după moartea lui Stalin.

Fig. 196 David Prodan

Ruptura brutală de trecut a inclus şi desfiinţarea Academiei Române şi înfiinţarea Academiei R.P.R., cu un alt statut de funcţionare şi o nouă componenţă. Prin decretul Prezidiului M.A.N. din 9 iunie 1948, înaltul for era transformat într-o instituţie de stat care urma a-şi desfăşura activitatea „potrivit cu nevoile de întărire şi dezvoltare a R.P.R., în care scop va promova oameni de ştiinţă şi cultură de valoare etică şi democratică"[12]. Vechea instituţie era practic desfiinţată, iar foştii membri, radiaţi. Din Secţiunea Istorică a vechii instituţii făceau parte, ca membri titulari, N. Bănescu, Gh. Brătianu, S. Dragomir, Dimitrie Gusti, Al. Lapedatu, I. Lupaş, Ştefan Ciobanu, S. Mehedinţi, P.P. Negulescu, episcopul N. Colan, Ion Nistor, preotul Niculae M. Popescu, gen. Radu R. Rosetti, Victor Slăvescu; între membrii corespondenţi se numărau Romulus Cândea, George Fotino, Vasile Grecu, Scarlat Lambrino, Sabin Manuila, Constantin Marinescu, Ştefan Meteş, Zenobie Pâclişanu, Theofil Sauciuc-Săveanu, Andrei Oţetea, C. Daicoviciu. Dintre titulari şi corespondenţi, doar A. Oţetea şi C. Daicoviciu s-au regăsit şi în Academia R.P.R. (aleşi membri corespondenţi la 2 nov. 1948).

Statutul Academiei R.P.R., din 13 aug. 1948, stabilea că instituţia trebuie să contribuie la „consolidarea democraţiei populare, în drum spre socialism".[13] Prin sistemul de alegere al academicienilor era pierdută independenţa instituţiei, respectată timp de peste opt decenii. Statul controla deplin Academia, devenită o piesă din amplul angrenaj instituţional menit să transforme societatea. Secţiile erau reorganizate, domeniul Istoriei fiind cuprins în cadrul Secţiei de Ştiinţe Istorice, Filosofice şi Economico-Juridice. Numit membru titular prin decret al Prezidiului M.A.N. (13 aug.), Petre Constantinescu-Iaşi va prelua conducerea Secţiei la 2 nov. 1948. Sesiunea din 1-2 nov. 1948 a consemnat

[12] Decretul 76 al Prezidiului M.A.N., publicat în „Monitorul Oficial" 132/10 iunie 1948.

[13] Dan Berindei, *Istoria Academiei Române (1866-2006)*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2006, p. 312.

Fig. 197 Emil Condurachi

alegerea lui Mihail Roller şi Constantin Balmuş între titulari şi a lui David Prodan şi Emil Condurachi ca membri corespondenţi.

Odată cu Academia Română au fost desfiinţate şi vechile institute de istorie: Institutul de Istorie Naţională, Institutul pentru studiul Istoriei Universale, Institutul de Studii Bizantine, Institutul de Cercetări Balcanice, toate din Bucureşti, precum şi institutele de istorie naţională din Iaşi şi Cluj. Alcătuite prin truda multor generaţii, acestea erau înlocuite cu un institut unic, cu patru secţii (istorie naţională, istorie universală, istoria popoarelor slave şi balcanice, bizantinologie) şi filiale la Cluj şi Iaşi.[14] Planurile de cercetare şi recrutarea specialiştilor noului Institut intrau sub controlul statului.

În urma schimbărilor din sistemul de învăţământ şi a transformării Academiei, conducerea domeniului a fost atribuită lui Mihail Roller, secondat de Petre Constantinescu-Iaşi. Fără valoare profesională, aceştia se remarcaseră prin activitatea ilegală din perioada interbelică, ca agenţi ai sovieticilor. Din 1948 au coordonat subordonarea istoriografiei, exercitând – în special Roller –, un dictat personal abuziv şi revanşard.

Persecuţiile asupra istoricilor „burghezi" nu s-au limitat la înlăturarea din activitatea ştiinţifică şi profesională. Cei mai mulţi au fost arestaţi şi au executat ani grei de închisoare. În noaptea de 5/6 mai 1950 („noaptea demnitarilor") au fost arestaţi Gh. Brătianu, C.C. Giurescu, A. Lapedatu, I. Nistor, T. Sauciuc-Săveanu, V. Papacostea, V. Slăvescu, G. Fotino, S. Dragomir, I. Lupaş, Şt. Meteş[15]. Dintre aceştia, au murit în temniţă A. Lapedatu (1950) şi Gh. Brătianu (1953). Alţi istorici-martiri ai temniţelor comuniste au fost gen. Radu R. Rosetti, mort la Văcăreşti în 1949, şi Zenovie Pâclişanu, decedat în 1957 în arestul MAI din Bucureşti.[16] În 1951 au mai fost arestaţi Ştefan Manciulea (conferenţiar la Universitatea din Cluj) şi Nicolae Stoicescu (cercetător la Institutul de Istorie din Bucureşti). În 1952 au fost arestaţi Gheorghe Zane[17]

[14] „Monitorul Oficial", 15 iulie 1948.

[15] Constantin C. Giurescu, *Cinci ani şi două luni în penitenciarul din Sighet (7 mai 1950–5 iulie 1955)*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1994, *passim*; vezi şi Claudiu Secaşiu, *Noaptea demnitarilor. Contribuţii privind distrugerea elitei politice româneşti*, în „Analele Sighet 6" – *Anul 1948. Instituţionalizarea comunismului*, p. 894-921.

[16] Stan Stoica (coord.), *Dicţionar biografic de istorie a României*, Editura Meronia, Bucureşti, 2008, p. 433-434.

[17] Membru al PNŢ, acesta a mai fost arestat în 1947, fiind eliberat în 1948, sub o strictă supraveghere (Gh. Zane, *Memorii, 1939-1974*, Editura Expert, Bucureşti, 1997).

şi Şerban Papacostea, ultimul pentru frecventarea bibliotecii Institutului Francez din Bucureşti.

Alţi istorici de marcă, aflaţi îndeosebi la şcolile române şi la universităţile din Roma şi Paris, au scăpat de tăvălugul stalinist alegând exilul. Cei mai cunoscuţi dintre aceştia – Scarlat Lambrino, Sever Pop, Dinu Adameşteanu, Emil Panaitescu, Constantin Marinescu, Grigore Nandriş, Emil Turdeanu, Nicoară Beldiceanu, George Barbul, Alexandru Busuioceanu[18], Aurel Decei[19] –, şi-au continuat în libertate activitatea, integraţi în instituţii de învăţământ şi cercetare occidentale.

Fig. 198 Constantin Daicoviciu

Publicaţiile de specialitate suferă acelaşi proces. Sunt desfiinţate revistele care asiguraseră diversitatea şi spiritul de competiţie atât de necesare unei autentice vieţi ştiinţifice. În 1947 şi imediat după îşi încetează apariţia „Revista Istorică Română“, „Revista Istorică“, „Revue Historique du Sud-Est Européen“, „Balcania“, „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice“, „Bulletin de la Section Historique“, „Anuarul Institutului de Istorie Naţională“ – Cluj, „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice“, „Analecta“, „Apulum“, „Anuarul Institutului de Studii Clasice“, „Arhiva Românească“, „Buletinul Societăţii Numismatice Române“, „Oltenia“, „Dacia“, „Revista Institutului Social Banat-Crişana“, „Revue de Transylvanie“, „Hrisovul“, „Revista Arhivelor“, „Studii şi Cercetări Istorice“ – Iaşi. În locul acestora apare, la începutul anului 1948, o revistă unică: „Studii. Revistă de ştiinţă, filozofie şi artă“. Singura „alternativă“ de informare era revista „Analele Româno-Sovietice“, editată de ARLUS şi Institutul de Studii Româno-Sovietice, apărută încă din 1946. Majoritatea articolelor revistei erau traduceri sau note din literatura sovietică de specialitate, cu o densă încărcătură politico-ideologică.

Epurarea istoricilor a fost sincronizată cu cea a cărţilor. În 1948 erau puse la index cca 8 000 de titluri din toate domeniile, într-un volum de 522 de pagini intitulat „Publicaţii interzise“. Între autorii interzişi figurau Nicolae Iorga, Gh. Brătianu, C.C. Giurescu, Ioan Lupaş, P.P. Panaitescu, Silviu Dragomir, Ion Nistor, Victor Papacostea, Vladimir Dumitrescu ş.a.[20]

Are loc, totodată, amplificarea activităţii unor instituţii care promovau cultura sovietică şi legăturile româno-sovietice: Institutul de Studii Româno-Sovietice, Editura

---

[18] A.N.I.C., fond Ministerul Învăţământului, Dosar 676/1946, f. 56.

[19] Acesta a rămas în Turcia în 1947. În dec. 1956 a fost capturat de Securitate, adus în ţară, condamnat şi închis până în 1964, când a fost reintegrat în activitatea ştiinţifică (Ioan Opriş, *Istoricii şi Securitatea*, vol. I, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004, p. 491-492).

[20] Florin Müller în *Politică şi istoriografie în România 1948-1964*, Editura Nereamia Napocae, Cluj Napoca, 2003, p. 119-120.

Cartea Rusă, Muzeul Româno-Rus (înființat în 1948, avea 27 de filiale în țară). Această măsură era dublată de întreruperea legăturilor cu Occidentul.

Bazele noii metodologii de cercetare istorică deveneau concepția materialismului dialectic și istoric („învățătura lui Marx, Engels, Lenin și Stalin"), „tezaurul" științific sovietic, răspândirea metodei de lucru în colectiv, însușirea limbii ruse și „o mai mare apropiere a cercetătorilor de clasa muncitoare".

Mihail Roller, secondat de istorici precum Petre Constantinescu-Iași, Vasile Liveanu, Aurel Roman, Solomon Știrbu, Barbu Câmpina, Eugen Stănescu, au promovat în primii ani un discurs pe cât de radical antiburghez și antioccidental, pe atât de exuberant filosovietic. „Vechii" istorici, deja în închisori, erau acuzați de cele mai grave păcate morale și științifice. Istoriografia „burgheză" era incriminată în bloc, în termeni duri, în schimb, activitatea „noilor" istorici era prezentată encomiastic: „Împotriva marasmului și descompunerii ce domneau în știința istorică, cercetătorii din R.P.R., îndrumați și ajutați permanent de partid, au depus eforturi mari pentru a restructura din temelii studiul istoriei, pentru a combate interpretările false ale istoriografiei burgheze și a restabili adevărul științific. Călăuziți de geniala învățătură marxist-leninistă, de concepția materialismului istoric despre popor ca făuritor al istoriei și ținând seama de tradițiile progresiste ale istoriografiei românești (cronicarii, D. Cantemir, N. Bălcescu), istoricii noștri au trecut cu curaj atât la cercetarea cât și la reconsiderarea științifică a principalelor probleme din istoria țării".[21]

Discursul istoric oficial din anii 1948-1955 a încremenit pe câteva coordonate dogmatice. Marile teme erau periodizarea în funcție de evoluția relațiilor de producție, lupta de clasă, istoria mișcării comuniste interne și internaționale, combaterea naționalismului și șovinismului, rolul pozitiv al slavilor/rușilor/sovieticilor în istoria românilor, caracterul negativ al stăpânirii romane în Dacia, caracterul trădător și rapace al „marii boierimi", în Evul Mediu, și al burgheziei în epoca modernă, rolul negativ al monarhiei în istoria recentă etc.

Etalonul istorigorafiei, în anii de început ai regimului, a fost manualul *Istoria R.P.R.*, editat de M. Roller (coord.), Dumitru Tudor, Gh. Georgescu-Buzău și Vasile Maciu. Lucrarea reprezintă cazul cel mai ilustrativ de mistificare a istoriei naționale. Tradusă în limbile rusă, maghiară, cehă și germană, a fost editată în două variante (pentru învățământul preuniversitar, respectiv, universitar) și mai multe ediții (prima în 1947, ultima în 1956).

Manualul lui Roller falsifica în mod grosolan istoria românilor, prin promovarea unor teze nesustenabile științific: aportul decisiv al slavilor în formarea poporului român și a limbii române, sprijinul permanent acordat de poporul rus (apoi sovietic) poporului român, rolul nefast al influențelor occidentale, al boierimii și burghezo-moșierimii

[21] Din cuvântul de deschidere rostit de președintele Academiei R.P.R., Traian Săvulescu, la Sesiunea Institutelor de Istorie, Filozofie și Cercetări Economice („Studii. Revistă de istorie și filosofie", Editura Academiei R.P.R., an 7, nr. 3/iul.-sept. 1954).

autohtone, rolul benefic jucat de partidul comunist, U.R.S.S. şi Stalin. Toate evenimentele şi procesele istorice capitale, toate realizările românilor sunt aşezate sub o influenţă mai mare sau mai mică, directă sau indirectă, a vecinilor din Răsărit: naşterea poporului român şi a limbii române, adoptarea creştinismului, formarea cnezatelor şi voievodatelor, naşterea statelor medievale româneşti, eliberarea de sub stăpânirea turcească, Unirea Principatelor, obţinerea independenţei de stat, unirea Transilvaniei cu România. În ciuda acestor mari beneficii – părea a spune Roller –, România burghezo-moşierească a dat dovadă de ingratitudine şi ostilitate, prin acţiuni împotriva mişcărilor revoluţionare şi a U.R.S.S. Sunt date ca exemple înăbuşirea revoluţiei din Ungaria (1919), dar mai ales „intervenţia imperialistă împotriva revoluţiei socialiste din Rusia (de fapt, Basarabia, n.a.)". Unirea Basarabiei cu România este descrisă ca fiind o lovitură vicleană a guvernului român, care, „folosind situaţia militară grea a tinerei republici sovietice, o atacă şi ocupă Basarabia (ian. 1918), înăbuşind cu forţa armată lupta sovietelor revoluţionare din Basarabia... Răpirea Basarabiei s-a făcut pe baza unei înţelegeri atât cu Germania, cât şi conform indicaţiilor primite din partea comandamentului aliat".[22]

După „eliberarea ţării de către glorioasa armată sovietică", în 1944, urmau alte binefaceri: restituirea N-V Transilvaniei în urma intervenţiei sovietice, contribuţia sovromurilor la dezvoltarea ţării, folosirea experienţei sovietice pentru construirea socialismului.

Alte idei aflate la baza manualului şi a istoriografiei oficiale în perioada stalinistă au fost: lupta de clasă ca motor al evoluţiei istorice, rolul negativ al claselor dominante, condamnarea Şcolii Ardelene (numită „Şcoala Latinistă") deoarece „a ascuns influenţa slavilor" şi a cultivat şovinismul, caracterul de clasă al unor împliniri naţionale (Unirea Principatelor, Independenţa, Marea Unire), atacarea valorilor occidentale, punerea tuturor mişcărilor sociale din perioada interbelică pe seama activităţii comuniştilor etc.[23]

Deşi în general atenuată de profesori, influenţa manualului a fost mare, deoarece se adresa unor elevi şi studenţi fără cunoştinţe şi fără spirit critic format. Manualul era folosit ca sursă de inspiraţie şi reper pentru toţi istoricii care doreau să se încadreze curentului oficial. Relevant pentru spiritul ce domnea în perioada stalinistă este faptul că cea mai critică „recenzie" a manualului lui Roller a fost realizată chiar de... Roller. Sub pseudonimul Neculai Creţu[24], acesta publică în „Lupta de clasă" din martie 1954 o recenzie a propriului manual, criticile sale şi ale cosemnatarilor (Mihai Frunză şi Gheorghe Haupt) fiind făcute dintr-o perspectivă chiar mai dogmatică. Era un semnal că dictatorul istoriografiei nu face paşi înapoi după moartea lui Stalin, ci rămâne anchilozat în aceleaşi precepte.

Şi mai negativă a fost influenţa lui Roller prin directivele date ca diriguitor al istoriografiei, în privinţa formării şi promovării cadrelor, întocmirii planurilor de

---

[22] M. Roller, *Istoria R.P.R.*, Editura Didactică şi Pedagogică, 1956, *passim*.

[23] *Ibidem*.

[24] Florin Constantiniu dezvăluie adevărata identitate a lui Neculai Creţu (*De la Răutu şi Roller la Muşat şi Ardeleanu*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2007, p. 37).

Fig. 199 Ştefan Pascu

cercetare, editării/cenzurării unor studii şi lucrări. Stilul discreţionar, însuşirea unor bani din munca altora, umilinţele la care-i supunea pe istorici, inclusiv pe proprii protejaţi, au creat treptat un sentiment de saturaţie faţă de persoana sa şi un blocaj în activitatea istoricilor. Anii în care Roller s-a aflat la conducerea domeniului înregistrează un nivel foarte scăzut al producţiei ştiinţifice, atât faţă de perioada precedentă, cât şi faţă de ceea ce va urma. În intervalul 1948-1955 au apărut doar câteva lucrări importante, între care amintim *Cetatea dacică de la Piatra Roşie* (1954), de C. Daicoviciu, *Histria I* (1954), sub coordonarea lui Em. Condurachi, *Hăbăşeşti* (1954), de Vl. Dumitrescu şi colab., *Supplex Libellus Valachorum* (1948) şi *Iobăgia pe domeniul Băii de Arieş la 1770* (1948), de D. Prodan, *Meşteşugurile din Transilvania până în sec. al XVI-lea* (1954), de Şt. Pascu, *Condiţiile interne ale proclamării independenţei României* (1955), de V. Maciu. Activitatea istoricilor a fost orientată cu precădere spre editarea de izvoare.[25] Aceasta s-a făcut însă prin încălcarea unor principii: selecţia a fost realizată deseori arbitrar, neştiinţific, deseori după criterii politice; izvoarele medievale nu au fost însoţite de traducere, iar cele moderne au fost publicate fragmentar, denaturându-se sensul.

Tranziţia de la stalinism la naţional-comunism

După moartea lui Stalin s-au creat condiţiile pentru înlăturarea lui Roller. Căderea acestuia în dizgraţie are loc încă din 1954, când împotriva abuzurilor sale se coalizează atât istoricii, cât şi responsabilii politico-ideologici.[26] Totodată, menţinerea acestuia la conducerea „ştiinţei istorice" nu mai corespundea intenţiilor politice ale lui Gheorghiu-Dej. Dornic să se detaşeze de Moscova şi să creeze o bază internă pentru partid şi pentru puterea sa personală, Gheorghiu-Dej a iniţiat un plan vast de atragere a intelectualităţii de partea regimului, incluzând şi reintegrarea în sistem a unor „vechi" intelectuali. În spatele discursului proletcultist, regimul manifestase permanent un interes pentru această categorie. Importanţa intelectualilor în societate nu putea să scape unui regim care opera o vastă inginerie socială. Exaltarea rolului istoric al proletariatului nu a împiedicat Partidul

[25] *Anul revoluţionar 1848*, ediţie îngrijită de Mihail Roller (1948-1950); *Răscoala ţăranilor din 1888* (documente), volum îngrijit de M. Roller (1950); *Documente privind istoria României*, A. Moldova; B. Ţara Românească; C. Transilvania (1951-); *Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independenţă*, 9 vol., ediţie îngrijită de M. Roller (1952-1955).

[26] Stan Stoica, *Istoriografia românească, 1953-1965, între imperativele ideologice şi rigorile profesionale*, Editura Meronia, Bucureşti, 2012, p. 40-45.

ca în intimitate să le recunoască importanța, mai ales că ideologia comunistă – ca oricare alta – era creația acestora. Puterea de propagandă și de dirijare a intelectualilor a stat la baza tuturor mişcărilor revoluționare. Rolul lor nu înceta odată cu preluarea puterii de către proletariat. O transformare socială de asemenea anvergură, precum construirea socialismului, nu se putea face fără câştigarea acestei categorii. Prin intelectuali, partidul se putea legitima atât la nivel teoretic, printr-un aport ideologic, cât şi prin realizarea unor opere ştiinţifice importante. Nu în ultimul rând, prin prestigiul lor în societate, ar fi constituit un model şi pentru alte categorii sociale. Ca urmare, Partidul îşi propune, începând din 1955-1956, formarea unei intelectualităţi devotate şi competente profesional. Pentru atragerea acesteia de partea regimului, Congresul al II-lea (dec. 1955) a trasat ca sarcină intensificarea „muncii politico-ideologice" în rândul acestei categorii[27]. Trăsăturile intelectualului ideal, din punctul de vedere al regimului, erau: să aibă origine „sănătoasă" (părinţi muncitori sau ţărani săraci, în cel mai rău caz mijlocaşi), o bună pregătire profesională şi ideologică, să fie sârguincios şi membru activ de partid (să ia cuvântul în şedinţele organizaţiei de bază şi de sindicat, să se implice în rezolvarea problemelor, în spirit comunist). Originea etnică nu a contat la începutul regimului. Începând din 1955-1957 se manifestă preferinţa pentru români. Un raport al Secţiei pentru Ştiinţă şi Cultură, din ian. 1957, înregistra cu satisfacţie „îmbunătăţirea" ponderii românilor în rândul cadrelor universitare care predau ştiinţe sociale. Creşterea era de la 63%, în anul universitar 1954-1955, la 68%, în 1955-1956[28].

Documentele de arhivă ne dezvăluie existenţa unui plan larg, coordonat, de analiză a activităţii instituţiilor din domeniul cultural-ştiinţific şi de reorganizare a lor, în anii 1955-1957. În urma evaluărilor realizate de nou-înfiinţata (febr. 1955) Secţie pentru Cultură şi Ştiinţă a C.C., se operează schimbări în mai toate instituţiile. Reorganizări ample au loc la Secţia de Propagandă şi Agitaţie[29] – o parte a atribuţiilor sunt trecute Secţiei pentru Ştiinţă şi Cultură –, şi la Academie (o nouă structură a secţiilor şi admiterea unui număr mare de noi membri). Este schimbată conducerea Institutului de Istorie a

---

[27] Planul de muncă din perioada 1 ian.-1 mai 1957 al Secţiei de Ştiinţă şi Cultură a C.C. prevedea la punctul 1 „analiza muncii politice în rândul intelectualilor" (A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., Secţia Propagandă şi Agitaţie, D. 5/1957, f. 1 şi f. 10). În raportul intitulat *Munca comitetelor regionale de partid cu intelectualii* se arăta că analizele efectuate de Comitetele regionale de partid „au dat posibilitatea cunoaşterii mai temeinice a situaţiei cadrelor de intelectuali, a felului cum sunt folosite aceste cadre, a rezultatelor muncii de educare marxist-leninistă, a stării de spirit a intelectualităţii, a manifestărilor ideologiei burgheze" (*Ibidem*, f. 40).

[28] A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., Secţia Propagandă şi Agitaţie, D. 13/1957, f. 10-13, *Notă* a Secţiei pentru Ştiinţă şi Cultură, din 24 ian. 1957, *cu privire la unele măsuri de îmbunătăţire a predării ştiinţelor sociale.* Un alt raport, intitulat *Munca comitetelor regionale de partid cu intelectualii*, concluziona că „există încă o insuficientă preocupare pentru îmbunătăţirea compoziţiei sociale şi naţionale a cadrelor de intelectuali" (Idem, D. 5/1957, f. 43).

[29] A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., Secţia Propagandă şi Agitaţie, D. 62/1955, *Regulamentul de funcţionare al Secţiei de Propagandă şi Agitaţie*, f. 1-4.

Partidului şi a Institutului de Istorie al Academiei, precum şi a revistelor din subordinea acestora: „Studii" şi „Analele Institutului de Istorie a Partidului". Evaluările şi măsurile propuse ne relevă dorinţa regimului de a ridica nivelul profesional fie prin schimbarea conducerii, fie prin reorganizare. Totodată, constatăm o scădere a importanţei acordate instituţiilor responsabile de relaţia cu U.R.S.S., fapt de neimaginat cu câţiva ani în urmă. Între altele, era propusă reducerea personalului Institutului de Studii Româno-Sovietice şi „contopirea" acestuia în structurile Bibliotecii Academiei[30]. Pentru A.R.L.U.S. se preconizau reduceri de personal şi eliminarea unor publicaţii[31]. La rândul său, Muzeul Româno-Rus era închis în 1956, din lipsă de vizitatori (va fi redeschis pentru scurt timp în 1957, pentru sărbătorirea a 40 de ani de la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie).

Anii 1955-1957 înregistrează o serie de evenimente semnificative în urma cărora se produce asanarea domeniului şi o revenire a profesionalismului în viaţa ştiinţifică. Roller este marginalizat prin înlăturarea din conducerea Secţiei pentru Propagandă şi Agitaţie, unde era secundul lui Leonte Răutu, şi prin eliminarea unuia dintre pionii săi, Aurel Roman, din Institutul de Istorie din Bucureşti şi de la conducerea revistei „Studii". I se restrânge drastic arealul de competenţă, prin numirea la conducerea Institutului de Istorie a Partidului. O eliminare completă ar fi putut irita pe sovietici, ale căror interese erau reprezentate de Roller. La conducerea domeniului este adusă o nouă echipă, corespunzătoare direcţiei naţionale spre care tindea conducerea partidului.

În iulie 1955 sunt aleşi în Academie profesionişti autentici, reprezentanţi ai curentului naţional: Andrei Oţetea, Constantin Daicoviciu, Emil Condurachi, David Prodan, ca membri titulari, şi Ion Nestor, ca membru corespondent. În anul următor, aceştia vor fi promovaţi la conducerea celor mai importante instituţii din domeniul istoriei, având ca sarcină reprofesionalizarea domeniului. În 1956, Andrei Oţetea este numit la conducerea Institutului de Istorie din Bucureşti şi a revistei „Studii", E. Condurachi preia şefia Institutului de Arheologie din Bucureşti, iar C. Daicoviciu este numit rector al Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj (deţinea deja, din 1949, funcţia de director al Institutului de Istorie din Cluj).

Tot în 1955, sub influenţa „spiritului Genevei", sunt eliberaţi din închisoare membri de frunte ai istoriografiei „burgheze": C.C. Giurescu, Ioan Hudiţă, Vladimir Dumitrescu, Ioan Lupaş, Ion Nistor, Ştefan Manciulea, Theofil Sauciuc-Săveanu, Victor Papacostea, Ştefan Meteş, Vasile Netea. Vârstnicii Ion Nistor şi Ioan Lupaş nu au putut reveni în munca

---

[30] A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., Secţia Propagandă şi Agitaţie, D. 64/1955, *Referat cu privire la activitatea Institutului de Studii Româno-Sovietice al Academiei R.P.R.*, f. 32-36. Este semnalată inexistenţa unei activităţi ştiinţifice şi reducerea fondurilor în ultimii ani (de la 7,2 mil. lei în 1953 la 4,2 mil. lei în 1955). Propunerile din 1955 vizează nu o reînviorare a activităţii, ci dispariţia institutului prin „contopirea" în cadrul Bibliotecii Academiei. Un alt referat, din 1956, propunea ca institutul să-şi diminueze drastic personalul (Idem, D. 17/1956, f. 63-65).

[31] În 1956 era propusă reducerea personalului – eşalonată pe doi ani –, de la 546 la 426 de salariaţi (la nivelul Consiliului General, de la 125 la 70 de salariaţi) şi a numărului de publicaţii, de la 5, la 3 (Idem, D. 17/1956, f. 90).

de cercetare. În schimb, Vladimir Dumitrescu a fost reîncadrat la Institutul de Arheologie, iar Ioan Hudiță și C.C. Giurescu, la Institutul de Istorie al Academiei (1956).[32]

În 1957, sub impactul destalinizării inițiate la Moscova (febr. 1956), are loc o primă fază de „reabilitare" a istoriografiei burgheze. Personalități acuzate sau ignorate în perioada stalinistă, precum B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, V. Pârvan, sunt reevaluate prin scoaterea în evidență a unor aspecte pozitive. Se vehiculează și posibilitatea reevaluării lui N. Iorga, dar se decide în cele din urmă amânarea acestei operațiuni, pentru menajarea susceptibilităților Moscovei ale cărei trupe încă staționau în România.[33]

Dezghețul politic din anii 1955-1957 se dovedește benefic și pentru publicațiile din domeniul istoric. Revista „Studii" cunoaște o diversificare semnificativă a tematicii și promovează un gen complet ignorat în perioada Roller: polemica științifică. Deși aveau și un substrat personal, sunt notabile disputele științifice dintre Eliza Campus și Gh. Manole, Solomon Știrbu și Andrei Oțetea, Radu Vulpe și Ion Nestor, Vl. Diculescu și I. Adam, Constantin Cihodaru și Barbu Câmpina.[34] Acestea devin publice prin intermediul revistei.

Peisajul sărac al publicațiilor de specialitate se diversifică substanțial în anii 1955-1957, când apar o serie de periodice noi. Începutul este făcut în 1955, când apare revista „Studii și articole de istorie", editată de Societatea de Științe Istorice și Filologice, și este întocmit planul cincinal 1956-1960, în baza căruia apar în 1956-1957 numeroase reviste: „Studii și materiale de istorie medie", „Studii și materiale de istorie contemporană", „Studii și materiale de istorie modernă" (toate sub egida Institutului de Istorie din București al Academiei R.P.R.), „Studii și cercetări de istorie" (editată de filiala Cluj a Academiei în română, franceză și rusă), „Studii și cercetări științifice" (filiala Iași a Academiei), „Studii și cercetări de bibliologie", „Studii și cercetări de numismatică" (Biblioteca Academiei), „Dacia. Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne" (Institutul de Arheologie). Totodată, facultățile de istorie din cele trei universități tipăresc, din 1956, „anale" proprii, ce vor deveni periodice de prestigiu.

Între beneficiile aduse de scurta „primăvară" din 1955-1957 se numără și înmulțirea considerabilă a contactelor dintre istoricii români și cei străini. După privațiunile perioadei staliniste, istoriografia românească este reprezentată peste hotare – nu doar în statele socialiste – de numeroși arheologi și istorici. Deschiderea regimului se manifestă și prin admiterea în Academia R.P.R., la sesiunea din 1957, a 19 savanți străini (între care 8 sovietici, dar și 6 francezi). Printre ei, istoricul francez Ernest Labrousse.[35]

Un fapt notabil este și apariția unor simptome care prefigurează reorientarea națională a regimului, ce se va produce în anii '60. Un editorial din „Studii", nr. 6/1957, pune în

---

[32] S. Stoica, *Istoriografia românească, 1953-1965, între imperativele ideologice și rigorile profesionale*, Editura Meronia, București, 2012, p. 34-36.

[33] *Ibidem*, p. 75-77.

[34] *Ibidem*, p. 90-92.

[35] D. Berindei, *Istoria Academiei Române (1866-2006)*, Editura Academiei R.P.R., București, 2006, p. 348.

discuție un termen nou, „patriotismul socialist", care conciliază interesul național și lupta pentru independență cu principiul marxist al luptei de clasă. Sub îndemnul unei înțelegeri „juste, nu mecanice" a ideii luptei de clasă, este susținută pentru prima dată posibilitatea unei coincidențe de interese între clasele antagoniste, în lupta pentru eliberare națională. Sunt date ca exemple domniile lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, Războiul de Independență, Războiul antihitlerist. Rolul științei istorice, centrat în anii de început pe lupta de clasă și alianța „de nezdruncinat" cu marele frate de la Răsărit, este „de a dezvălui poporului român tradițiile lui glorioase de luptă pentru libertate și independență și, în același timp, de a restabili adevărul științific și a pune în adevărata lumină figurile marilor personalități ale istoriei patriei...".[36]

Preocupările legate de patriotism, lupta pentru independență națională, cultivarea dragostei de patrie, sunt vădite și în discuțiile cu privire la Muzeul de Istorie Națională a R.P.R. Înființarea Muzeului – decisă prin HCM la 25 iun. 1955 –, era prezentată de conducerea Secției de Știință și Cultură, în 1957, ca mijloc pentru „cultivarea dragostei de patrie, a tradițiilor progresiste, a amintirii luptelor eroice ale poporului pentru independență națională și libertate și scoaterea în evidență a unor momente importante din istoria României, ca participarea la războiul antifascist"[37]. Printr-o exprimare proprie anilor '70, erau anticipate încă din 1957 trăsăturile de bază ale național-comunismului.

Noul val de represiune, din 1958, întrerupe pentru un timp atât manifestarea spiritului național, cât și alte tendințe benefice ale destinderii din 1955-1957: reabilitarea unor istorici, promovarea profesioniștilor, slăbirea controlului ideologic, creșterea libertății de exprimare, manifestarea spiritului critic.

Valul de represiune din 1958-1959

Liberalizării parțiale din 1955-1957, când au fost lăsate „să înflorească 100 de flori"[38], îi urmează represiunea din 1958-1959. Aceasta era menită să demonstreze că retragerea trupelor sovietice nu însemna slăbirea regimului. Pentru istorici și istoriografie, valul represiv din 1958-1960 a însemnat înlăturarea unor cercetători din institute și facultăți,

---

[36] Editorialul *Educația patriotică și sarcinile științei istorice*, din „Studii", nr. 6/1957, p. 9-16; foarte probabil, autorul este A. Oțetea, care conducea revista în acel moment.

[37] A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., Secția Propagandă și Agitație, D. 5/1957, f. 104, *Notă* a Secției Știință și Cultură *privind înființarea Muzeului de Istorie Națională a R.P.R.*, din 12 aug. 1957, f. 104-106.

[38] În China comunistă, Mao Zedong inițiase „campania celor 100 de flori" (1956-1957), prin care încurajase exprimarea liberă a părerilor privind ideologia și politica regimului. Crezând că deschiderea este reală, o serie de intelectuali au lansat critici la adresa conducerii. Când acestea au proliferat, Mao a decis încetarea campaniei. Au urmat o serie de arestări. Unii istorici au interpretat campania ca pe o capcană menită a scoate la iveală oponenții regimului. Alții consideră că dorința de deschidere a fost reală, însă atunci când lucrurile amenințau că scapă de sub control s-a revenit la dogmatism.

întărirea controlului politic, revenirea la dogmatism, înăsprirea cenzurii, arestări, demascări, sancțiuni pe linie de partid etc.

Revenirea dogmatismului s-a manifestat cu precădere în discuțiile privind participarea României la Primul Război Mondial. În perioada stalinistă era susținut punctul de vedere al sovieticilor, potrivit căruia România „burghezo-moşierească" a avut scopuri imperialiste, manifestate prin intervențiile împotriva regimului socialist din Ungaria şi prin „ocuparea" Basarabiei. Unirea Transilvaniei cu România era văzută ca o urmare a Revoluției Socialiste din Octombrie, care ar fi influențat masele. Lăsate relativ libere în anii 1955-1957, discuțiile au fost întrerupte brutal în 1958-1959, când tezele din perioada stalinistă au fost reiterate, iar cei care aveau un punct de vedere diferit au fost sancționați. Directorul Institutului de Istorie, A. Oțetea, a fost sancționat cu avertizare pentru fuga lui Gh. Haupt în străinătate, încercarea de a forța reabilitarea lui N. Iorga „peste capul Partidului" şi susținerea participării îndreptățite a României la Primul Război Mondial. Alături de A. Oțetea, au mai fost sancționați pentru susținerea caracterului just al participării României la Primul Război Mondial, cercetătorii Vasile Maciu, Eliza Campus, Nicolae Fotino şi Coralia Fotino. Florin Constantiniu a fost exclus din U.T.M., pentru „misticism". Memoriile istoricilor care lucrau în acei ani la Institut dezvăluie o serie de presiuni, sancțiuni şi înrăutățirea atmosferei generale.[39]

Fig. 200 Florin Constantiniu

La Facultatea de Istorie din Bucureşti au fost „demascați" public, în fața propriilor studenți, profesorii D.M. Pippidi, M. Berza şi I. Nestor, deoarece au refuzat inițial să semneze un memoriu pentru susținerea comunistului grec Manolis Glezos. Nu au lipsit nici exmatriculările din rândul studenților: Răzvan Theodorescu a fost exclus din facultate pentru solidarizarea cu profesorii menționați, iar Sanda Adameşteanu şi Nicolae Şerban Tanaşoca, pentru „ascunderea originii burgheze". Cele mai dure măsuri luate împotriva istoricilor au fost însă arestările, anchetele nesfârşite, procesele, închisoarea. Valul de represiune a însemnat reactivarea unor culpe mai vechi şi instrumentarea unor comploturi închipuite. Printre cei arestați se numără Victor Papacostea, Ioan D. Suciu, Vasile Netea, Alexandru Zub, Şerban Rădulescu-Zoner ş.a.[40]

---

[39] Florin Constantiniu, *De la Răutu şi Roller la Muşat şi Ardeleanu*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2007, *passim*; Apostol Stan, *Istorie şi politică în România comunistă*, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2010, *passim*.

[40] S. Stoica, *Istoriografia românească, 1953-1965...*, p. 95-120.

Tratatul Istoria României

În această perioadă, de trecere de la stalinism şi filosovietism la comunismul naţional, a fost elaborat sub egida Academiei R.P.R. Tratatul *Istoria României*, prima mare sinteză colectivă de istorie a românilor. Lansat în 1955 pentru a fi realizat în cincinalul 1956-1960, Tratatul s-a dovedit dificil de finalizat. Din cele şase volume preconizate au apărut doar patru (vol. I- 1960; vol. II- 1962; vol. III şi IV- 1964), ultimele două rămânând în stadiul de machetă, din raţiuni politice. Sarcina de a întocmi această lucrare a fost dată istoricilor la Congresul II al P.M.R. (dec. 1955). Această „comandă socială" era rezultatul întâlnirii a patru factori: 1. spiritul mimetic prosovietic (existenţa unor mari sinteze sovietice, precum *Istoria U.R.S.S.*, *Marea enciclopedie sovietică*, *Istoria PCbUS*, *Istoria militară a U.R.S.S.*); 2. concurenţa cu celelalte ţări comuniste din estul Europei (un tratat de istorie a Poloniei fusese demarat încă din 1952, proiecte similare fiind în curs de finalizare în Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria); 3. folosirea ca mijloc de propagandă; prin realizarea unor mari proiecte, partidul căuta să dovedească faptul că societatea socialistă poate „produce" opere pe care cea capitalistă nu se dovedise capabilă să le realizeze; 4. Tratatul urma să fie pentru istorici un reper şi un îndreptar, punctul de vedere „oficial" cu privire la problemele controversate.

La dorinţa conducerii Partidului, Tratatul a fost o mare sinteză, realizată de un „larg" colectiv de cercetători: 72 de autori pentru cele 4 volume apărute. Era un prilej pentru a se dovedi superioritatea muncii colective, în domeniul ştiinţific.

Componenţa echipei era de natură să satisfacă atât exigenţele politico-ideologice, cât şi pe cele ştiinţifice. Pentru respectarea primului criteriu s-a apelat la P. Constantinescu-Iaşi, M. Roller, V. Cheresteşiu, L. Bányai, T. Bugnariu, toţi vechi militanţi ai partidului, foşti ilegalişti. Rigoarea ştiinţifică a fost asigurată prin prezenţa academicienilor A. Oţetea, C. Daicoviciu, Em. Condurachi, D. Prodan, a membrilor corespondenţi I. Nestor (1955) şi M. Berza (1963). Comitetul de coordonare al Tratatului mai cuprindea şi alţi specialişti, membri corespondenţi ai Academiei, precum Gh. Ştefan (membru corespondent din 1952), V. Maciu (1963), Şt. Pascu (1963), şi conferenţiari universitari: B. Câmpina[41], Gh. Matei, V. Popovici. Regimul a avut grijă să coopteze specialişti din rândul minorităţilor naţionale, atât pentru a-şi dovedi caracterul democratic, cât şi pentru a gira lucrarea. Erau reprezentate proporţional cele mai importante două minorităţi: cea maghiară, cu 7 specialişti şi cea germană, cu doi specialişti. Ponderea acestora în colectiv era aproape identică cu cea a etniei în ansamblul populaţiei ţării. Îndeosebi prezenţa istoricilor maghiari era importantă, deoarece aceasta dovedea adeziunea lor la conţinutul lucrării. Totodată, regimul se putea lăuda că, pentru prima dată într-o mare sinteză de istorie a românilor, istoria „naţionalităţilor conlocuitoare", scrisă chiar de reprezentanţii acestora, era integrată în cea a românilor.

---

[41] Decedat în 1959, acesta nu a apucat să vadă decât macheta primului volum. Totuşi, are o prezenţă masivă în volumul II, în care au fost incluse fragmente din cursul universitar şi din studiile sale.

Pentru realizarea Tratatului au fost alocate fonduri importante. S-au dat bani pentru lucrări „ajutătoare", care să acopere temele netratate până atunci, pentru călătorii de documentare în străinătate, editarea Tematicii şi a machetelor fiecărui volum, drepturi de autor, procurarea de lucrări şi periodice din străinătate, pentru o serie de colaboratori care s-au ocupat de documentare, verificarea informaţiei, colaţionare, realizarea hărţilor.

Tezele de bază ale lucrării sunt cele ale materialismului istoric: evoluţia structurilor social-economice este determinată de cauze interne (lupta contrariilor, specifică dialecticii), în timp ce factorii externi pot doar influenţa procesul, prin frânare sau accelerare; importanţa hotărâtoare a modului şi relaţiilor de producţie, ca bază pe care se clădesc instituţiile politice; trecerea de la o epocă la alta în urma unor acumulări cantitative ce produc salturi calitative; ideea că fiecare mod de producţie poartă în el germenii autodistrugerii; antagonismul permanent al claselor sociale, manifestat prin lupta de clasă; rolul determinant al maselor în istorie, în opoziţie cu cel al personalităţilor, văzute doar ca exponente ale claselor sociale din care fac parte; comunismul: corolar al evoluţiei istorice, caracterizat prin dispariţia exploatării, a claselor sociale şi a statului. Faptul că întreaga lucrare se baza pe principiile marxism-leninismului a fost subliniat deseori de Petre Constantinescu-Iaşi şi de M. Roller, în cursul discuţiilor privind Tratatul.

Totuşi, departe de a constitui un „front comun", istoricii au căutat să-şi susţină punctele de vedere, în virtutea profesionalismului. Au avut loc discuţii aprinse privind periodizarea, rolul claselor sociale, rolul ruşilor în istoria românilor. Pe lângă dezbaterile privind temele mari, ale întregului Tratat, au existat viziuni diferite referitoare la anumite procese şi evenimente istorice precum retragerea stăpânirii romane din Dacia, formarea poporului român şi a limbii române, raportul dintre agricultură şi creşterea animalelor la începutul Evului Mediu, existenţa celei de-a doua iobăgii, Revoluţia din 1821, caracterul Primului Război Mondial.

Tratatul a fost, indiscutabil, un pas înainte faţă de istoriografia din perioada stalinistă. Totuşi, absenţa tradiţiei unei şcoli de gândire marxistă în România, excluderea din bibliografia lucrării a unor istorici „burghezi" occidentali şi români (Gh. Brătianu, Raoul Bossy), dar şi a unor istorici comunişti (L. Pătrăşcanu şi Gh. Haupt), excluderea din rândul autorilor a unor mari istorici, activi în acea perioadă, precum C.C. Giurescu, Gh. Zane ş.a., au reprezentat minusuri care şi-au pus amprenta asupra calităţii lucrării.

Desigur, Tratatul stă sub semnul imperativelor ideologice, însă ne înfăţişează şi o serie de aspecte pozitive. El corectează sau chiar anulează o serie de excese din perioada stalinistă. Pentru epoca veche, constatăm atenuarea tonului antiroman şi recunoaşterea aportului civilizator al Imperiului. Contribuţia slavilor la formarea poporului român şi a limbii române, exagerată de Roller, este prezentată echilibrat, iar rolul ruşilor în istoria românilor nu mai este idealizat. Deşi pusă în umbră de locul prioritar acordat mişcărilor sociale, mişcarea naţională a românilor din Transilvania îşi regăseşte locul. Tratatul valorifică datele oferite de săpăturile arheologice intensive din anii 1948-1957, care au contribuit la adâncirea cunoaşterii epocilor veche, antică şi medievală timpurie. Numeroase documente publicate după 1848 şi-au găsit locul în Tratat, întregind

informaţia istorică. O sumedenie de date noi, din sfera social-economică, au fost scoase la iveală.[42]

Comunismul naţional

De la începutul anilor '60, regimul comunist din România evoluează către un hibrid ideologic ce îmbină precepte marxiste – lupta de clasă, dictatura proletariatului, internaţionalismul proletar –, cu valori ce ţineau de trecutul „burghez": suveranitate, naţiune, interes naţional, patriotism. Această schimbare se datorează dorinţei lui Gheorghiu-Dej de a se detaşa de Moscova şi de a câştiga o popularitate internă care să dea o nouă legitimitate partidului. Redescoperirea unor valori naţionale, respinse violent în anii de început ai regimului, are ca resort teama lui Dej că schimbările survenite la Moscova îi ameninţă poziţia în fruntea partidului şi a ţării. Destalinizarea declanşată prin Congresul XX al P.C.U.S. a întărit dorinţa obţinerii independenţei faţă de puterea sovietică. Mişcarea trebuia astfel ajustată încât să se câştige libertatea fără a se ajunge la ruptură. Ampla manevră politică de desprindere de sub influenţa Moscovei însemna conturarea unei personalităţi proprii a regimului comunist din România, cu trăsături distincte, care să justifice ieşirea „din rând". Două erau componentele de bază ale noii identităţi: redescoperirea valorilor şi intereselor naţionale – ca bază de legitimare istorică a partidului şi liderului –, şi formularea unor proiecte de viitor, vizând construirea socialismului prin forţe şi pe căi proprii, nu impuse din afară.

Tranziţia de la stalinism la naţional-comunism se va face, în linii mari, în anii 1959-1965, dar abia după 1962 această tendinţă capătă o formă clară. Anul 1959 este un reper important din cel puţin trei motive: a. problema naţională începe să ocupe un loc important pe agenda conducerii P.M.R.; b. are loc reinterpretarea actului de la 23 August, prin mutarea accentului de pe contribuţia „Armatei Roşii eliberatoare" pe cea a partidului; c. reafirmarea ideii de unitate naţională, mai ales cu prilejul sărbătoririi Centenarului Unirii Principatelor.

Începând din 1959, în toate documentele şi discursurile oficiale şi în lucrările de istorie, conducerea P.M.R. va proclama noi teze legate de 23 August. Contribuţia sovieticilor la eveniment este recunoscută doar în privinţa creării condiţiilor favorabile „insurecţiei", în urma victoriilor sale pe front, şi a eliberării ulterioare a Transilvaniei, „umăr la umăr" cu armata română. Rolul Armatei Roşii continuă să fie omagiat până prin 1962, dar acţiunea acesteia este prezentată doar ca factor favorizant, nicidecum hotărâtor. Meritele realizării actului de la 23 August sunt atribuitre exclusiv P.C.R. Expresii precum „liberarea ţării de sub jugul fascist", „insurecţia armată antifascistă şi antiimperialistă", „rolul maselor muncitoare" vor intra în limbajul de lemn al regimului. Printr-o exprimare vagă, generală, se va trece sub tăcere rolul Palatului. Consacrarea noii

[42] S. Stoica, *op.cit.*, p. 165-204.

mitologii legate de 23 August se va face în 1964, cu ocazia celei de-a 20-a aniversări a evenimentului. Până în dec. 1989, momentul va fi marcat printr-un festivism special, a cărui evoluție este relevantă în privința liniei politice.

Rescrierea istoriei partidului avea să urmeze aceeaşi direcţie. În 1961, la cea de-a 40-a aniversare, se constată deplasarea accentului de pe influența MRSO pe cea a mişcării comuniste europene, adică de pe o înrâurire politică spre o influență teoretică. Întemeierea partidului este considerată urmarea unei „necesități istorice", independente de evenimentele din Rusia, chiar dacă acestea au putut întrucâtva să grăbească procesul, prin crearea în inteaga Europă a unei situații revoluționare favorabile. Capătă greutate evoluția internă: apariția clasei muncitoare, organizarea, revendicările, curentele din sânul ei, crearea partidului comunist, ca încununare a evoluției proletariatului autohton. Noua orientare era ancorată în tezele marxiste, potrivit cărora evoluțiile din societate sunt rodul unei dinamici interne, factorii externi putând doar, după caz, să favorizeze, să grăbească sau să frâneze procesele.

Centenarul Unirii Principatelor (1959) a beneficiat de o atenție specială. Regimul a alocat sume importante şi a dispus o mobilizare cvasigenerală. A avut loc o sumedenie de manifestări: şedință solemnă a M.A.N., sesiune ştiințifică la Academie, sesiuni ştiințifice ale Institutelor de Istorie din Bucureşti, Iaşi şi Cluj, adunări festive ale comitetelor regionale de partid, ale comitetelor executive ale Sfaturilor Populare, manifestații populare în aer liber („Hora Unirii") la Bucureşti şi Iaşi, conferințe şi serbări în cluburile muncitoreşti, cămine culturale, şcoli, difuzarea de emisiuni la radio şi tv, emiterea de timbre comemorative „Centenarul Unirii Țărilor Române"[43]. Totodată, are loc deschiderea Muzeului Unirii din Iaşi şi redeschiderea Muzeului de Istorie al Oraşului Bucureşti. Grăitoare este şi punerea în scenă a trei opere dramatice: *Cuza Vodă*, de Mircea Ştefănescu, la Teatrul Național din Bucureşti, *Cuza Vodă şi Unirea*, de Tudor Şoimaru, la Teatrul Tineretului din Bucureşti, şi *Cuza Vodă*, de Mihail Davidoglu. Piesele evocau legătura domnului cu masele, în special cu țăranii, rolul claselor dominante în realizarea Unirii fiind diminuat.

Evenimentul cel mai semnificativ pentru sprijinul dat de istoriografie desprinderii politice de Moscova a fost editarea lucrării *Karl Marx, Însemnări despre români*[44]. Alcătuită pe baza unor manuscrise descoperite de istoricul polonez Stanislas Schwann în arhiva Marx-Engels a Institutului Internațional de Istorie Socială din Amsterdam, lucrarea a avut o istorie proprie, influențată de procesele politice. Gheorghiu-Dej a fost de acord ca de pregătirea lucrării să se ocupe Andrei Oțetea. Traducerea textelor lui Marx a durat până în iul. 1960, iar în toamna anului 1961 a fost editată o primă variantă (intitulată

[43] A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., Secția Propagandă şi Agitație, D. 33/1958, f. 1-3, *Proiect de Hotărâre a C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri al R.P.R. privind sărbătorirea Centenarului Unirii Țărilor Romîne*, datat 20 dec. 1958.

[44] Karl Marx, *Însemnări despre români*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1964.

Karl Marx despre România), în formă de machetă „pentru uz intern", destinată membrilor Biroului Politic şi câtorva lucrători din domeniul ideologic şi al relaţiilor externe[45]. În forma destinată publicului larg, lucrarea a primit „bun de tipar" la 24 oct. 1964 şi a fost editată într-un tiraj de masă: 20 500 de exemplare. Deşi putea fi publicată încă din 1961, lucrarea a fost întârziată în urma dispoziţiilor lui Dej, care a aşteptat momentul potrivit al evoluţiei relaţiilor cu Moscova. Acesta a venit în oct. 1964, după Declaraţia din aprilie şi respingerea Planului Valev. Alte evenimente care au favorizat editarea au fost declaraţia lui Mao Zedong referitoare la însuşirea Basarabiei de către ruşi, în cadrul unui interviu acordat socialiştilor japonezi, dar mai ales debarcarea lui Hruşciov de la conducerea P.C.U.S. (13 oct.), care ar fi trebuit să abată atenţia sovieticilor în alte direcţii.

Manuscrisele lui Marx erau însemnări pe baza cărţii lui Elias Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes*[46], care la rândul său a folosit scrieri ale revoluţionarilor români N. Bălcescu, Ion Ghica, I. Ionescu de la Brad, I. Heliade Rădulescu, Al. Papiu-Ilarian[47]. Marx a reţinut din opera istoricului francez datele care îi puteau servi ca material documentar sau referinţe pentru tezele sale despre politica de expansiune a marilor puteri. Politica externă a Rusiei ţariste şi rolul său contrarevoluţionar ocupă în acest cadru un loc central. Editorii lucrării (A. Oţetea, S. Schwann) afirmă în *Introducere* că „intervenţiile lui Marx reflectă cu tărie poziţia sa faţă de evenimente şi oameni"[48]. Lucrarea conţine prima menţiune, după 1947, a faptului că Basarabia era pământ românesc. Totodată, are numeroase referiri negative la politica rusească din sec. XIX, ce putea fi cu uşurinţă asemănată celei sovietice.

Rolul Rusiei în istoria românilor, evaluat atât de pozitiv în perioada stalinistă, era văzut cu totul diferit în concluziile preluate de Marx: „Principatele Moldovei şi Ţării Româneşti s-au veştejit la umbra protecţiei ruse"[49].

Speculând rusofobia tradiţională a românilor, conducerea ţării găsise un mijloc sigur de a acumula popularitate. Deşi editarea lucrării trebuia să pară un gest strict ştiinţific, semnificaţia politică era limpede. Regimul a acordat o mare atenţie popularizării lucrării pe plan extern, pentru atragerea diasporei. Exemplare au ajuns, prin „grija" regimului, la Pamfil Şeicaru şi Ion Raţiu[50].

Un alt episod grăitor a fost reabilitarea lui N. Iorga. Ratată în 1957, aceasta a avut o greutate simbolică deosebită în contextul reorientării spre valorile naţionale. Devenită publică abia la sfârşitul anului 1965, odată cu numărul omagial al revistei „Studii", „reevaluarea critică a operei" lui Iorga a fost pregătită în anul precedent. Planul de lucru

---

[45] P. Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, Ediţia a II-a, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002, p. 276.

[46] Lucrare apărută în 1855, la Paris.

[47] A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., Secţia Propagandă şi Agitaţie, D. 13/1960, f. 2.

[48] *Karl Marx, Însemnări despre români*, p. 14.

[49] *Ibidem*, p. 175.

[50] P. Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 297.

pe 1964 al Institutului de Istorie din Bucureşti, aprobat de Prezidiul Academiei la 28 febr. 1964, consemna această sarcină pentru 11 cercetători, în frunte cu directorul A. Oţetea[51]. Cadenţa procedurilor – timpul necesar luării deciziei în forurile superioare de partid, transmiterea instrucţiunilor, elaborarea planului la Institut, depunerea la Academie etc. –, ne determină să credem că decizia a fost luată de conducerea Partidului la mijlocul anului 1963. Coroborarea cu alte măsuri, ce vizau distanţarea de Moscova şi adoptarea unei linii naţionale, întăreşte această presupunere.

Atent pregătită, reabilitarea lui Iorga este cuprinzătoare. Îi este dedicat în întregime ultimul număr pe 1965 al revistei „Studii", onoare neacordată până atunci niciunui alt istoric, în periodicele de specialitate. Ca o încununare, tot din 1965, Institutul de Istorie din Bucureşti revine la numele fondatorului.

Reluarea dialogului cu istoriografia occidentală

În contextul afirmării tezei coexistenţei paşnice între sistemele capitalist şi socialist, al distanţării de Moscova şi adoptării unui discurs naţional, se repun bazele unui dialog permanent cu istoriografia occidentală. Ca şi în cazul reabilitărilor, debutul fusese făcut în 1957, prin apariţia revistei „Dacia. Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne", editată de Institutul de Arheologie, condus de Em. Condurachi. Întrerupt de valul de represiune din 1958-1960, procesul este reluat, iar în 1962 apare „Revue Roumaine d'Histoire", sub egida Academiei R.P.R. Regimul deschisese un canal de comunicare cu Occidentul, aşa cum reiese şi din Cuvântul înainte la primul număr: revista „răspunde, pe de o parte, eforturilor ţării noastre de dezvoltare a relaţiilor intelectuale cu străinătatea şi, pe de altă parte, nevoii resimţite de istoricii noştri de a face cunoscute rezultatele cercetărilor lor"[52].

Un alt eveniment în direcţia permanentizării contactelor cu Occidentul a fost colocviul internaţional dedicat sud-estului European, organizat la Sinaia (8-14 iul. 1962) sub egida U.N.E.S.C.O. Cu această ocazie s-a decis înfiinţarea Asociaţiei Internaţionale de Studii Sud-Est Europene (A.I.E.S.E.E.), care avea să coordoneze crearea unei reţele internaţionale de institute de cercetare în toate ţările balcanice şi nu numai. Prin Statutul A.I.E.S.E.E., secretariatul general al organizaţiei era stabilit la Bucureşti (funcţia a fost ocupată, de la început, de Emil Condurachi). În acest context a luat fiinţă, în 1963, la Bucureşti, Institutul de Studii Sud-Est Europene şi publicaţia „Revue des Études Sud-Est Européennes". Institutul de Studii Sud-Est Europene, pus sub conducerea lui Mihai Berza, reînnoda o tradiţie interbelică, fiind moştenitorul a două instituţii de prestigiu: Institutul de Studii Sud-Est European, fondat de N. Iorga în 1914, şi Institutul de Studii

---

[51] Arhivele Academiei, Fond Cancelarie, D. 76/1964, f. 239.

[52] „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 1/1962, p. 3.

şi Cercetări Balcanice, creat de Victor Papacostea în 1937. După ruptura violentă de trecutul burghez, regimul făcea eforturi pentru refacerea legăturilor, sub o altă formă.

Istoriografia în timpul regimului Ceauşescu

Nicolae Ceauşescu a continuat şi a intensificat cursul spre independenţă al României. Acest fapt a influenţat scrierea istoriei naţionale şi în mod particular istoria partidului. Încă de la început Ceauşescu a ţinut să se detaşeze de perioada kominternistă a P.C.R. Prezent la consfătuirea de la Institutul de Istorie a Partidului (27 oct. 1965), el critica lozincile Cominternului privind „autodeterminarea până la despărţirea de statul român" a unor provincii precum Basarabia şi Transilvania. Cu acelaşi prilej îndemna pe cercetători să evidenţieze daunele pe care această lozincă le-a adus „legăturii partidului nostru cu poporul român", deoarece „toate acestea au dat apă la moară burgheziei care prezenta P.C.R. ca o anexă sau ca un instrument al altor ţări, ca agent al străinătăţii, care ar fi urmărit dezmembrarea României"[53]. Cu prilejul împlinirii a 45 de ani de la crearea P.C.R. (1966), Ceauşescu a lansat critici la adresa U.R.S.S. pentru transformarea Internaţionalei a III-a într-o simplă unealtă a politicii sale externe. Prezentarea P.C.R. ca partid naţional, reprezentant al aspiraţiilor de veacuri ale poporului, a continuat până la sfârşitul regimului.

Istoriografia română şi-a însuşit în mare parte tonul antisovietic al liderului, accentuat în anii '80. Problema Basarabiei a reprezentat tema-cheie a discursului politic şi istoriografic antisovietic. Pe linia deschisă de lucrarea *Karl Marx, Însemnări despre români*, menţionăm apariţia lucrării lui Constantin C. Giurescu, *Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea* (1967)[54]. Aceasta se apleacă asupra aşezărilor din întreaga Moldovă, inclusiv asupra celor dintre Prut şi Nistru. Integrarea istoriei Basarabiei în cea naţională era o premieră pentru istoriografia din perioada comunistă. Prevăzătoare, conducerea R.S.R. a dispus ca lucrarea să aibă un circuit închis, fiind distribuită doar în instituţiile cu responsabilităţi în domeniul ideologic.

Pe măsură ce regimul Ceauşescu şi-a definit doctrina, în centrul căreia se afla ideea de independenţă (subînţeleasă în raport cu sovieticii), tratarea Basarabiei ca pământ românesc a devenit tot mai deschisă. În 1981, un manual universitar de istorie tipărea, pentru prima dată într-o ţară membră a Tratatului de la Varşovia, articolul 3 din Protocolul adiţional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, prin care Germania consimţea la anexarea Basarabiei de către U.R.S.S. Doi ani mai târziu, Editura Enciclopedică tipărea teza de doctorat a ambasadorului american David Funderburk, privind relaţiile

---

[53] Mioara Anton, Ioan Chiper, (editori) *Instaurarea regimului Ceauşescu şi ruptura în relaţiile româno-sovietice*, INST – Institutul Român de Studii Internaţionale „N. Titulescu", Bucureşti, 2003, p. 235.

[54] Constantin C. Giurescu, *Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1967.

româno-engleze din anii 1938-1940, în care figura acelaşi articol al Pactului sovieto-german din 1939. În acelaşi an, 1983, sinteza de istorie naţională semnată de Mircea Muşat şi Ion Ardeleanu prezenta istoria Basarabiei în perioada stăpânirii ţariste, stăruind asupra luptei românilor basarabeni pentru emanciparea de sub stăpânirea rusească şi unirea cu România.[55] De aceeaşi temă, a Basarabiei, se va lega speranţa disperată a lui Ceauşescu de a-şi menţine puterea. La Congresul al XIV-lea al P.C.R., desfăşurat cu o lună înainte de prăbuşirea regimului, acesta condamna Pactul Ribbentrop-Molotov, cerând anularea consecinţelor sale.

Prima parte a regimului Ceauşescu a stat sub semnul deschiderii spre Occident şi al unei liberalizări interne fără egal în toată perioada comunistă. Istoricii români au beneficiat de traducerile operelor unor mari istorici francezi, precum Jacques Le Goff, Fernand Braudel, Georges Duby, Robert Mandrou. Ieşirile peste graniţă, inclusiv în Occident, s-au înmulţit considerabil, procedurile de acordare a paşapoartelor şi vizelor fiind simplificate. Se renunţă la tipărirea ultimelor două volume ale tratatului *Istoria României*, operă a întregului „front istoric", istoricii primind îngăduinţa de a se asocia liber, după dorinţe şi afinităţi intelectuale, pentru a scrie sinteze de istorie naţională. Între colectivele de autori ale acestora a existat o benefică rivalitate profesională.[56] Au apărut astfel *Istoria României*, autori Miron Constantinescu, C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, Şt. Pascu ş.a. (1969)[57], *Istoria poporului român*, sub redacţia lui A. Oţetea (autori I. Nestor, M. Berza, I. Popescu-Puţuri ş.a.) (1970)[58] şi *Istoria românilor, din cele mai vechi timpuri şi până astăzi*, autori Constantin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu (1971)[59]. Spiritul de concurenţă ce a animat cele trei colective de autori a fost stimulativ. Sintezele au reprezentat cu adevărat alternative pentru cititori, excepţii, într-un regim ce cultiva unitatea de discurs.

Tot în acea perioadă a avut loc editarea corpusurilor de izvoare *Documenta Romaniae Historica* (1965-1977), sub redacţia lui A. Oţetea şi D. Prodan, cu patru serii (A – Moldova; B – Ţara Românească; C – Transilvania; D – relaţii între ţările române). Spre deosebire de volumele editate în anii stalinismului sub redacţia lui Roller, în noile serii de documente traducerea era însoţită de textul original, iar selecţia s-a făcut după criterii mai puţin tributare politico-ideologic.

---

[55] Simion Gheorghiu, *Politică şi istorie în tratarea relaţiilor româno-ruse/sovietice*, în „Studii şi materiale de istorie contemporană", Serie nouă, vol. 7/2008, p. 71.

[56] Vlad Georgescu, *Politică şi istorie. Cazul comuniştilor români, 1944-1977*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008, p. 57.

[57] M. Constantinescu, C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, Şt. Pascu ş.a., *Istoria României. Compendiu*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1969, 728 p.

[58] A. Oţetea, I. Popescu-Puţuri, M. Berza, I. Nestor ş.a., *Istoria poporului român*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, 456 p.

[59] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor, din cele mai vechi timpuri şi până astăzi*, Editura Albatros, Bucureşti, 1971, 831 p.

Degradarea atmosferei culturale a regimului s-a produs treptat, după înființarea Academiei de Științe Sociale și Politice (1970) și lansarea „tezelor“ din iulie 1971. Trecerea institutelor de cercetare din subordinea Academiei în subordinea ASSP, care era o structură politizată și ideologizată, a influențat negativ domeniul istoriografic, fapt revelat în mod semnificativ de memoriile istoricilor care activau în Institutul de Istorie „N. Iorga“ în acea perioadă[60].

„Tezele din iulie“ au însemnat o revenire a dogmatismului, prin formulări ce aminteau de perioada stalinistă. Ele criticau „ploconirea față de ceea ce este străin și mai cu seamă față de ce este produs în Occident“, atmosfera de „comoditate călduță, de îngăduință mic-burgheză“ și cereau să se pună capăt „concepțiilor liberaliste, mic-burgheze, anarhice“. Predarea și scrierea istoriei era considerată o activitate preponderant ideologică, menită a contribui la construirea socialismului. Nu era admisă „niciun fel de altă concepție“ în predarea disciplinei, afară de cea oficială. În 1972, N. Ceaușescu indica subiectele ce trebuiau tratate în lucrările de istorie: luptele sociale și naționale ale poporului, realizarea unității, cucerirea independenței, formarea națiunii.[61]

Ofensiva ideologică s-a răsfrânt și asupra selectării și pregătirii istoricilor. Din 1975 s-a reintrodus admiterea pe bază de dosar, la facultățile de științe sociale. Recomandarea organizației U.T.C. devenea obligatorie pentru ca un tânăr să îmbrățișeze cariera de istoric. Începând din același an, înscrierea la doctorat se putea face doar cu aprobarea comitetelor municipale de partid. Din 1976, nici aceasta nu mai era suficientă, fiind necesară aprobarea Comitetului Central.[62] De la sfârșitul anului 1974 s-a micșorat progresiv numărul plecărilor în străinătate la congrese, colocvii, conferințe, ori pentru documentare. Contactele directe sau indirecte cu istoricii străini au fost restrânse și atent supravegheate de Securitate[63].

Toate aceste măsuri – înființarea ASSP, „Tezele din iulie“, criteriile mai riguroase de selecție a „cadrelor“, reducerea contactelor cu exteriorul –, trebuiau să creeze o prezumtivă coerență ideologică menită a sprijini concepțiile lui Ceaușescu privind organizarea societății. Era o nouă campanie pentru eradicarea diversității, înțeleasă ca factor subversiv, și de întărire a unității. Ca toate științele, și „frontul istoric“ trebuia să funcționeze exclusiv în slujba regimului.

Această abordare trebuia să legitimize și să fundamenteze politica Partidului și cultul propriei persoane. Marxism-leninismul era estompat, prevalând de acum „gândirea“ lui

---

[60] Vezi Apostol Stan (*Istorie și politică în România comunistă*, Editura Curtea Veche, București, 2010), Florin Constantiniu (*De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu*, Editura Enciclopedică, București, 2007), Șerban Rădulescu-Zoner (*A fost un destin. Amintiri, mărturii, dezvăluiri*, Editura Paideia, București, 2003).

[61] Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 64-65.

[62] *Ibidem*, p. 84-86.

[63] Pentru această temă, vezi Apostol Stan, *Istorie și politică în România comunistă*, Editura Curtea Veche, București, 2010, p. 307-319.

N. Ceauşescu, exemplificată prin practica citatelor. Pentru a dovedi conformitatea politico-ideologică şi a trece de cenzură, istoricii trebuiau să insereze extrase din scrierile lui Ceauşescu. Pe măsura dezvoltării cultului personalităţii acestuia, practica a cunoscut excese. Totuşi, mulţi istorici, căutând să-şi facă în mod onest meseria, foloseau citate din „genialul conducător" doar la începutul lucrărilor, pentru ca restul lucrării să respecte criteriile de valoare ştiinţifică.

Din fundamentele ideologice marxist-leniniste au fost menţinute puţine principii. Lupta de clasă a fost prezentată tot mai atenuat, fiind înlocuită cu „lupta întregului popor". A fost exaltat autohtonismul, continuitatea, unitatea şi originalitatea românilor. Acestea trebuiau să certifice dreptul istoric al românilor asupra teritoriului stăpânit, iar unitatea din trecutul istoric sugera necesitatea unităţii în prezent, sub steagul Partidului şi al conducătorului suprem. N. Ceauşescu era situat în continuarea unor ilustre personalităţi ale istoriei naţionale, şi nu oricum, ci ca o culme a evoluţiei istorice. Figurile marilor voievozi, ale unor revoluţionari paşoptişti şi socialişti erau creionate într-o manieră idealizantă. Ceauşescu se considera un conducător de excepţie nu doar raportat la istoria românilor, ci şi la cea universală. Cum un astfel de lider nu putea conduce un popor oarecare, istoria românilor era prezentată ca excepţională, cu nimic mai prejos decât istoria marilor popoare ale umanităţii, în ciuda vicisitudinilor istoriei. Două sintagme erau obsesiv vehiculate: „trecutul glorios" şi „vitregia istoriei".[64]

Prin exaltarea ideilor de autohtonism, continuitate şi unitate s-a constituit o nouă mitologie[65], în care gloria trecutului era reflectarea gloriei „Epocii de Aur". Conflictele militare dintre ţările române în Evul Mediu sau confruntările dintre partide în problema intrării României în Primul Război Mondial au fost ignorate. O istorie optimistă, victorioasă, trebuia să hrănească încrederea în Partid şi într-un viitor luminos.

Cea mai sugestivă rămâne apariţia curentului tracoman, subsumat protocronismului promovat la nivelul întregii culturi[66]. Reevaluarea în stil encomiastic a rolului istoric al tracilor a fost promovată de istorici oficiali precum Ion Popescu-Puţuri, directorul

---

[64] Alexandra Tomiţă, *O istorie „glorioasă". Dosarul protocronismului românesc*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2007, *passim*.

[65] Pentru mitologia fabricată în perioada Ceauşescu, vezi lucrările lui Lucian Boia: *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997, *Miturile comunismului românesc*, Editura Nemira, Bucureşti, 1998, şi *Mitologia ştiinţifică a comunismului*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999.

[66] Pentru geneza, caracteristicile, amploarea şi interpretările acestui fenomen cultural, vezi contribuţiile semnate de Catherine Verdery (*Compromis şi rezistenţă. Cultura română sub Ceauşescu*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994), Lucian Boia (*Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997; *Miturile comunismului românesc*, Editura Nemira, Bucureşti, 1998), Anneli Ute Gabanyi (*Cultul lui Ceauşescu*, Editura Polirom, Iaşi, 2003), Alexandra Tomiţă (*O istorie „glorioasă". Dosarul protocronismului românesc*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2007) şi Steliu Lambru (*Note despre protocronismul românesc*, SMIC, Serie nouă, vol. X/2011, p. 184-201).

Degradarea atmosferei culturale a regimului s-a produs treptat, după înființarea Academiei de Științe Sociale și Politice (1970) și lansarea „tezelor" din iulie 1971. Trecerea institutelor de cercetare din subordinea Academiei în subordinea ASSP, care era o structură politizată și ideologizată, a influențat negativ domeniul istoriografic, fapt revelat în mod semnificativ de memoriile istoricilor care activau în Institutul de Istorie „N. Iorga" în acea perioadă[60].

„Tezele din iulie" au însemnat o revenire a dogmatismului, prin formulări ce aminteau de perioada stalinistă. Ele criticau „ploconirea față de ceea ce este străin și mai cu seamă față de ce este produs în Occident", atmosfera de „comoditate călduță, de îngăduință mic-burgheză" și cereau să se pună capăt „concepțiilor liberaliste, mic-burgheze, anarhice". Predarea și scrierea istoriei era considerată o activitate preponderant ideologică, menită a contribui la construirea socialismului. Nu era admisă „niciun fel de altă concepție" în predarea disciplinei, afară de cea oficială. În 1972, N. Ceaușescu indica subiectele ce trebuiau tratate în lucrările de istorie: luptele sociale și naționale ale poporului, realizarea unității, cucerirea independenței, formarea națiunii.[61]

Ofensiva ideologică s-a răsfrânt și asupra selectării și pregătirii istoricilor. Din 1975 s-a reintrodus admiterea pe bază de dosar, la facultățile de științe sociale. Recomandarea organizației U.T.C. devenea obligatorie pentru ca un tânăr să îmbrățișeze cariera de istoric. Începând din același an, înscrierea la doctorat se putea face doar cu aprobarea comitetelor municipale de partid. Din 1976, nici aceasta nu mai era suficientă, fiind necesară aprobarea Comitetului Central.[62] De la sfârșitul anului 1974 s-a micșorat progresiv numărul plecărilor în străinătate la congrese, colocvii, conferințe, ori pentru documentare. Contactele directe sau indirecte cu istoricii străini au fost restrânse și atent supravegheate de Securitate[63].

Toate aceste măsuri – înființarea ASSP, „Tezele din iulie", criteriile mai riguroase de selecție a „cadrelor", reducerea contactelor cu exteriorul –, trebuiau să creeze o prezumtivă coerență ideologică menită a sprijini concepțiile lui Ceaușescu privind organizarea societății. Era o nouă campanie pentru eradicarea diversității, înțeleasă ca factor subversiv, și de întărire a unității. Ca toate științele, și „frontul istoric" trebuia să funcționeze exclusiv în slujba regimului.

Această abordare trebuia să legitimize și să fundamenteze politica Partidului și cultul propriei persoane. Marxism-leninismul era estompat, prevalând de acum „gândirea" lui

---

[60] Vezi Apostol Stan (*Istorie și politică în România comunistă*, Editura Curtea Veche, București, 2010), Florin Constantiniu (*De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu*, Editura Enciclopedică, București, 2007), Șerban Rădulescu-Zoner (*A fost un destin. Amintiri, mărturii, dezvăluiri*, Editura Paideia, București, 2003).

[61] Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 64-65.

[62] *Ibidem*, p. 84-86.

[63] Pentru această temă, vezi Apostol Stan, *Istorie și politică în România comunistă*, Editura Curtea Veche, București, 2010, p. 307-319.

N. Ceauşescu, exemplificată prin practica citatelor. Pentru a dovedi conformitatea politico-ideologică şi a trece de cenzură, istoricii trebuiau să insereze extrase din scrierile lui Ceauşescu. Pe măsura dezvoltării cultului personalităţii acestuia, practica a cunoscut excese. Totuşi, mulţi istorici, căutând să-şi facă în mod onest meseria, foloseau citate din „genialul conducător" doar la începutul lucrărilor, pentru ca restul lucrării să respecte criteriile de valoare ştiinţifică.

Din fundamentele ideologice marxist-leniniste au fost menţinute puţine principii. Lupta de clasă a fost prezentată tot mai atenuat, fiind înlocuită cu „lupta întregului popor". A fost exaltat autohtonismul, continuitatea, unitatea şi originalitatea românilor. Acestea trebuiau să certifice dreptul istoric al românilor asupra teritoriului stăpânit, iar unitatea din trecutul istoric sugera necesitatea unităţii în prezent, sub steagul Partidului şi al conducătorului suprem. N. Ceauşescu era situat în continuarea unor ilustre personalităţi ale istoriei naţionale, şi nu oricum, ci ca o culme a evoluţiei istorice. Figurile marilor voievozi, ale unor revoluţionari paşoptişti şi socialişti erau creionate într-o manieră idealizantă. Ceauşescu se considera un conducător de excepţie nu doar raportat la istoria românilor, ci şi la cea universală. Cum un astfel de lider nu putea conduce un popor oarecare, istoria românilor era prezentată ca excepţională, cu nimic mai prejos decât istoria marilor popoare ale umanităţii, în ciuda vicisitudinilor istoriei. Două sintagme erau obsesiv vehiculate: „trecutul glorios" şi „vitregia istoriei".[64]

Prin exaltarea ideilor de autohtonism, continuitate şi unitate s-a constituit o nouă mitologie[65], în care gloria trecutului era reflectarea gloriei „Epocii de Aur". Conflictele militare dintre ţările române în Evul Mediu sau confruntările dintre partide în problema intrării României în Primul Război Mondial au fost ignorate. O istorie optimistă, victorioasă, trebuia să hrănească încrederea în Partid şi într-un viitor luminos.

Cea mai sugestivă rămâne apariţia curentului tracoman, subsumat protocronismului promovat la nivelul întregii culturi[66]. Reevaluarea în stil encomiastic a rolului istoric al tracilor a fost promovată de istorici oficiali precum Ion Popescu-Puţuri, directorul

---

[64] Alexandra Tomiţă, *O istorie „glorioasă". Dosarul protocronismului românesc*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2007, *passim*.

[65] Pentru mitologia fabricată în perioada Ceauşescu, vezi lucrările lui Lucian Boia: *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997, *Miturile comunismului românesc*, Editura Nemira, Bucureşti, 1998, şi *Mitologia ştiinţifică a comunismului*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999.

[66] Pentru geneza, caracteristicile, amploarea şi interpretările acestui fenomen cultural, vezi contribuţiile semnate de Catherine Verdery (*Compromis şi rezistenţă. Cultura română sub Ceauşescu*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994), Lucian Boia (*Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997; *Miturile comunismului românesc*, Editura Nemira, Bucureşti, 1998), Anneli Ute Gabanyi (*Cultul lui Ceauşescu*, Editura Polirom, Iaşi, 2003), Alexandra Tomiţă (*O istorie „glorioasă". Dosarul protocronismului românesc*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2007) şi Steliu Lambru (*Note despre protocronismul românesc*, SMIC, Serie nouă, vol. X/2011, p. 184-201).

Institutului de Istorie a Partidului, Iosif Constantin Drăgan (om de afaceri rezident în Italia) şi Ilie Ceauşescu, fratele dictatorului, care se ocupa de istoria militară[67]. Organizarea celui de-al doilea Congres Internaţional de Tracologie, la Bucureşti (1976), a prilejuit afirmarea noilor teze privind istoria tracilor. Reprezentativă pentru acest curent creat artificial este lucrarea lui Iosif Constantin Drăgan, *Noi, tracii. Istoria multimilenară a neamului românesc*, apărută chiar înainte de Congres[68]. Într-un stil literar, acesta prelua unele idei mai vechi (îndeosebi din *Dacia preistorică* a lui Nicolae Densușianu[69]) şi descria o nouă perspectivă asupra istoriei tracilor, prin exagerarea contribuției la istoria universală şi a continuităţii acestora. Reţine atenţia, în Introducere, afirmaţia cu valoare de concluzie potrivit căreia „tracii ca populaţie originară numeroasă dăinuie şi astăzi, alcătuind substratul sud-estului european, deşi sunt felurit denumiţi din Antichitate şi până azi".[70] În cuprinsul cărţii, autorul susţine o serie de idei hărăzite a hrăni orgoliul românilor, „descendenţii direcţi" ai tracilor. Astfel, tracii sunt consideraţi fondatori ai Romei şi făuritori ai civilizaţiei greceşti. Aheenii şi dorienii sunt consideraţi traci, ca şi macedonenii, inclusiv Alexandru cel Mare. Unitatea şi puterea statului dac condus de Burebista erau mult exagerate. Atât de ameninţător era conducătorul dacilor pentru romani, încât Cezar s-ar fi decis să-l asasineze printr-o unitate specială denumită Centuria Infesta Addita (C.I.A.).[71]

Autorul Prefaţei, Dumitru Berciu, constata tendinţa de „hipertrofiere poetică" şi de sprijinire a autorului pe o „fecundă imaginaţie". Drăgan nu considera însă că prin aceasta autoritatea lucrării ar avea de pierdut. El contesta dreptul exclusiv al specialiştilor de a se pronunţa asupra problemelor de istorie, declarând că „Istoria nu este apanajul unui cerc restrâns de specialişti". Afirmaţia este relevantă pentru statutul disciplinei în ultimul deceniu comunist, când la conducerea domeniului s-au aflat doi politruci, pe cât de lipsiţi de pregătire, pe atât de orgolioşi: Mircea Muşat şi Ion Ardeleanu. Practicile acestora, ce aminteau de perioada rolleristă, au inclus plagiatul, blocarea unor lucrări de valoare, discreditarea unor colegi, presiuni, intimidări etc. Toate acestea sunt relevate în mod semnificativ de memoriile unor istorici care au activat în această perioadă.[72]

O altă caracteristică a istoriei oficiale a fost festivismul exagerat. Manifestat încă din anii '60, acesta a atins grotescul în anii '80. Era menit să formeze conştiinţa patriotică

---

[67] Este de menţionat totuşi că Nicolae Ceauşescu nu s-a înscris în această tendinţă. Documentele de partid, cuvântările şi lucrările acestuia au menţinut în prim-plan originea romană a poporului. Acesta a tolerat curentul tracoman fie ca un capriciu, fie ca posibilă variantă pentru viitor, dacă şi cercetările specialiştilor autentici ar fi confirmat tezele acestuia. Asupra culiselor apariţiei curentului cercetările sunt la început.

[68] Iosif Constantin Drăgan, *Noi, Tracii. Istoria multimilenară a neamului românesc*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1976.

[69] Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică*, Editura Arhetip, Bucureşti, 1913.

[70] Iosif Constantin Drăgan, *Noi, Tracii. Istoria multimilenară a neamului românesc*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1976, p. 21.

[71] *Ibidem*, p. 270.

[72] Vezi îndeosebi memoriile lui Apostol Stan şi Florin Constantiniu, deja citate.

a maselor şi să sporească popularitatea regimului. În 1968 a fost sărbătorit semicentenarul Marii Uniri, iar în 1977, centenarul independenţei naţionale. Interesul real al românilor pentru aceste evenimente a fost folosit prin prezentarea P.C.R. ca un continuator al tradiţiei multiseculare a lupei pentru unitate şi neatârnare. În 1977 s-a decis, de către o plenară a C.C. al P.C.R., sărbătorirea, în 1980, a 2050 de ani de la formarea „primului stat dac centralizat şi independent"[73]. Corelarea acestei sărbători cu desfăşurarea, în acelaşi an, la Bucureşti, a Congresului Internaţional al Istoricilor, avea rolul de a propaga mai eficient viziunea regimului asupra Istoriei, pe plan internaţional. În 1986 era atins ridicolul, prin sărbătorirea a 2500 de ani de la prima menţiune documentară a daco-geţilor, de către Herodot.[74]

Accentele puse de istoria oficială erau reflectate şi prin schimbarea denumirii unor localităţi. Unele denumiri inestetice, arhaice sau venite din alte limbi au fost înlocuite cu numele unor personalităţi istorice sau cu denumiri cu rezonanţă istorică. Între acestea, Bogdan Vodă (1980, jud Maramureş), Axente Sever (1970, jud. Sibiu), Brâncoveneşti (1974, jud. Mureş), Basarabi (1980, jud. Constanţa), Eftimie Murgu (1970, jud. Caraş-Severin), „Unirea" (mai multe sate din Dolj şi Alba primesc acest nume în 1970) sau „Dacia" (1980, jud. Braşov). Pentru a sublinia continuitatea, oraşului Cluj i s-a adăugat denumirea antică Napoca, iar Turnului-Severin, pe cea de Drobeta (1974).

În ciuda revenirii în forţă a politicului în scrierea istoriei, constatată în anii '70, dar mai cu seamă în ultimul deceniu comunist, cercetarea istorică a continuat să respecte regulile meseriei. Paralel cu unele scrieri în sensul dorit de regim, au apărut şi lucrări de valoare fundamentate ştiinţific, care îşi păstrează până azi valabilitatea. Revoluţia din decembrie 1989 a deschis un nou capitol pentru cercetarea istoriei noastre, în care libertatea de analiză şi exprimare s-a ciocnit, nu o dată, cu inerente interpretări unilaterale.

* * *

Evoluţia istoriografiei pe întreaga perioadă a regimului a fost determinată în cea mai mare măsură de politica regimului şi de fluxurile şi refluxurile represiunii. Cu unele excepţii, istoricii şi-au pliat discursul pe cel oficial. Conformismul a fost dominant, dar nu au lipsit atitudinile curajoase, lupta pentru principii, solidaritatea de breaslă. Istoricii au avut o autonomie oscilantă, în care şi-au putut face într-un mod mai onest sau mai puţin onest (după caz) meseria. Au avut de luptat împotriva cenzurii (după trecerea prin primul filtru, cel au autocenzurii) şi presiunilor pentru adoptarea punctului de vedere oficial. Au fost apăsaţi şi înfricoşaţi de supravegherea permanentă a Securităţii şi captivi într-o societate care nu oferea alternative eligibile. Au dat o luptă intimă pentru a opta între menţinerea demnităţii şi dorinţa de afirmare. Unii au fost arestaţi, torturaţi, închişi,

[73] Măsura era cu atât mai exagerată, cu cât anul exact al formării statului dac nu a fost niciodată stabilit.

[74] F. Constantiniu, *op. cit.*, p. 390.

ucişi. S-au frânt vieţi, s-au destrămat familii. Alţii şi-au construit cariere solide, bazate nu doar pe compromisuri, ci şi pe lucrări de valoare. Aceştia au făcut ca lunga „noapte totalitară" să nu fie întru totul un deşert. O parte a istoriografiei s-a dovedit recuperabilă, valabilă până astăzi, utilă, rezistentă la testul libertăţii.

Literatura (1948–1989)

Totalitarismul în cultură şi arte, deci şi în literatură, a însemnat supremaţia unui singur curent literar şi artistic în sfera gândirii şi creativităţii, aşa cum în politică era dominant şi suprem partidul unic, partidul comunist, a cărui strategie coordona dezvoltarea în ansamblu, atât a ideologiei, culturii, cât şi a bazei social-economice. Acel curent literar şi artistic a fost **realismul socialist**, dominant în literatura sovietică începând cu 1934, iar la noi, după un debut mai mult oficial, propagandistic, în octombrie 1947, devine vizibil şi obligatoriu în creaţie, începând cu anul 1949.

Înainte de a schiţa figura totalitarismului literar românesc, se impune o delimitare terminologică, deoarece există tendinţe (deşi mai puţin frecvent în ultimii doi-trei ani) de a confunda proletcultismul cu realismul socialist, denumindu-se drept proletcultism ceea ce este, de fapt, realism socialist. Deşi ambele curente literare sunt de jos nivel estetic, diferenţa dintre aceste două orientări literare de sorginte sovietică este esenţială şi se referă la partinitatea operei literare (obligatorie în cadrul realismului socialist, exclusă în cadrul diferitelor grupări proletcultiste). Mai sunt şi alte deosebiri şi asemănări pe care le-am menţionat în mai multe contexte.[1] Rezumând, să reţinem *hic et nunc* că proletcultismul devansează realismul socialist, dezvoltându-se în U.R.S.S. între 1917 şi 1932. Tematic, literatura proletcultistă a glorificat munca şi proletarul („omul nou"), muncitorul în salopeta albastră, strungul, uzina etc., a impus o serie de şabloane: munca, proletarul, revolta antiburgheză, imaginea sărăciei şi a exploatării etc. Odată cu proletcultismul, îşi începe cariera literatura lozincardă, schematismul, şablonizarea tipologică, expresia literară accesibilă (cu scopul lărgirii audienţei literare).

Teoretic şi principial, realismul socialist a renegat proletcultismul, dar spiritul proletcultist, obsesiile şi clişeele acestuia s-au manifestat printr-o serie de creaţii artistice până spre mijlocul deceniului al şaptelea al secolului trecut, atât în literatura sovietică, cât şi în cele ale ţărilor comuniste est-europene. În literatura română, proletcultismul n-a existat ca mişcare literară independentă. Au fost doar reflexe ale proletcultismului. Varianta românească a proletcultismului a fost numită în vreme *cultură pentru masse* sau *cultură*

---

[1] Vezi Ana Selejan, *Literatura română contemporană,* Sibiu, 2004 sau *Addenda* la ediţia a doua, (Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2006) a volumului *Literatura în totalitarism 1949-1953. Întemeietori şi capodopere.*

în sens unic (de stânga) sau *literatură nouă* şi s-a manifestat în plan literar în perioada de tranziţie spre realismul socialist (aug. 1944–1948), coexistând şi cu alte formule literare, iar în plan politic corespundea politicii statului de democraţie populară, transformat, după abolirea monarhiei, în stat al dictaturii proletare. În fond, realismul socialist este dictatura politică în arte.

Aventura terminologică a realismului socialist

Botezat de Maxim Gorki, impus în Uniunea Sovietică în 1934, la un congres unional al scriitorilor, **realismul socialist** este un **curent literar şi artistic** şi trebuie aşezat în succesiunea mişcărilor culturale. Chiar dacă a însemnat o perioadă de involuţie literară şi culturală, o etapă literară fără literatură cu o „estetică" fără estetică. Ca orice curent literar şi în literatura română acesta şi-a avut o „preistorie", un precursorat (literatura considerată progresistă, realismul critic şi literatura nouă), o durată (cam 17–18 ani), şi-a avut scriitorii săi şi foarte multe scrieri (teoretice, analitice, poezie, proză, dramaturgie, reportaj, literatură pentru copii).

Niciun alt curent artistic nu a avut atât de accentuat caracterul insurgent, opoziţional, de replică generală (dată ideologiei, concepţiei, temelor, tehnicii, viziunii, limbajului operei create anterior); de altfel nici nu s-a numit curent literar (şi cu atât mai puţin mişcare), ci **metodă de creaţie** şi, pentru a i se reliefa superioritatea, a fost numit **metodă a metodelor**. Aceste două sintagme sunt, cred, specifice întregii literaturi est-europoene de după 1948, conformă cu modelul sovietic. Realismul socialist a dus la detronarea, la denaturarea artisticului, prin pierderea naturii specifice a imaginarului, adică a principiului estetic (care, se ştie, determină geneza operei, funcţiile şi valoarea ei) şi înlocuirea lui cu ideologicul, în cazul de faţă cu marxism-leninismul. A rezultat un hibrid literar, o operă pragmatică cu funcţii precise, numită în vreme **rotiţă ideologică** – altă sintagmă specifică – adică o rotiţă într-un vast mecanism de propagandă politică, care, alături de alte „rotiţe", adică şcoala, celelalte arte, cenaclurile, presa, editurile, trebuia să transmită ideologia comunistă, să educe în spirit comunist, să formeze adepţi şi sentimente de ataşament faţă de partid şi ură faţă de burghezie şi capitalism.

Ca vehicul purtător de ideologie comunistă, opera (literară, muzicală, pictura, sculptura ş.a) era proiectată în cele mai mici detalii, de la **principiile obligatorii** (spirit de partid, caracter revoluţionar, materialist dialectic, popular ş.a), la structurile intime ale scrierii (temă, viziune, tehnică, tipologie, vocabular).

Desconsiderarea, negarea finalităţii estetice a operei, au dus la naşterea unei literaturi autarhice, sufocată de şabloane tematice şi tehnice, de constrângeri ideologice, o literatură uniformă şi repetitivă. Încercările (puţine, de altfel) de a ieşi din metoda partinic-călăuzitoare de creaţie, de definire a unei formule individuale (A.E. Baconsky, Aurel Gurghianu, Victor Felea, N. Labiş, G. Călinescu) au fost sistematic sancţionate de liderii

de opinie şi practică realist-socialistă în vederea asigurării unităţii şi eficienţei formativ-educative a frontului literar.

Începând cu anul 1949, în literatura română, realismul socialist a rămas singurul curent literar şi artistic; a fost decretat curent oficial, de stat: este primul curent literar şi artistic oficial din istoria multimilenară a creaţiei artistice; a devenit obligatoriu pentru toată lumea creatorilor. Obligativitatea viza atât forma creaţiei (accesibilă, pentru popor), cât şi conţinutul operei: s-au stabilit temele generale (actualitatea socialistă şi istoria comuniştilor), precum şi tehnica şi viziunea literară (mesajul operei).

Toate celelalte curente literare au fost interzise, întrucât erau considerate nocive, primejdioase pentru cititori, fiind numite **decadentism.** Erau acceptate, după teoria lui Lenin privind „cele două culturi" („cultura burgheză" şi „cultura progresistă") doar anumite scrieri sociale, realiste care „înfierau" exploatatorii şi dezvăluiau lumea celor umili şi săraci. Excluderea scrierilor simboliste, expresioniste, moderniste, suprarealiste, a prozei de analiză, a celei iniţiatice şi în general a literaturii mai emancipate estetic, a însemnat o severă amputare a literaturii române, care a cunoscut o dezvoltare fără precedent în perioada interbelică – numită epoca de aur a literaturii române.

Se ştie că poetica realismului socialist a fost elaborată la nivel de principiu, de personalităţi politice sovietice: Lenin, Jdanov, Stalin, Malenkov; apoi concretizările le făceau şefii statelor socialiste respective, în diverse congrese şi conferinţe în care se transmitea **comanda de stat** (e o expresie din vreme) către lumea creatorilor şi către instituţiile **înregimentate** (alt termen frecvent): Uniunea Scriitorilor, Academia, presa literară, edituri. Critica literară a fost învestită cu elaborarea poeticii, a teoriei realismului socialist, iar în exerciţiul practic, în comentarii, trebuia să vegheze asupra purităţii ideologice a operei, să combată abaterile de la marxism ori contaminările „nesănătoase" cu experienţele literare considerate decadente, neprogresiste. Vigilenţa criticilor literari marxişti, incriminările acestora, aşa-zisele „înfierări" şi stigmatizări, au avut mai multe **efecte:**

– în primul rând s-a impus un mod de a scrie şi această modalitate s-a menţinut o vreme destul de îndelungată în literatura română: 17–18 ani, până în 1966-1967;

– în al doilea rând, s-a creat un eşalon al scriitorilor realist-socialişti, numit în vreme **front literar** – denumire care sugerează caracterul combativ (împotriva filosofiilor idealiste) al realismului socialist, caracter accentuat de alte trei formulări realist-socialiste: **lupta de clasă** – temă şi principiu pe care trebuia să le conţină şi să le dezvăluie fiecare scriere (poezie, proză, teatru), astfel încât opera să devină **armă de luptă** (altă sintagmă din vreme). De altfel, scriitorul era numit **ostaş**, ostaş devotat în acest front al creaţiei care s-a orientat de la început după deviza celui mai iubit poet sovietic realist-socialist, Vladimir Maiakovski: *Marxismul – metodă de-a trage la ţintă, foloseşte-o cu iscusinţă.*

Cine au fost aceşti ostaşi, acei scriitori devotaţi, care prin scrierile lor îndeplineau sarcina de partid, comanda de stat? Au fost mulţi; eu[2] i-am configurat în 7 cărţi care au

[2] Ana Selejan, *Literatura în totalitarism* [1949 – 1960], 6 vol., Sibiu; Bucureşti, 1994-2000; *Adevăr şi mistificare în jurnale şi memorii apărute după 1989*, Bucureşti, Cartea Românească, 2011.

alfabetizat nu numai publicul cititor, ci şi specialiştii, cu informaţii deliberat trecute sub tăcere după 1970 – când realismul socialist a sucombat în varianta lui restrictivă, stalinistă.

A fost o largă mişcare literară dirijată, alcătuită din două categorii de autori: *scriitorii convertiţi* (Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu, G. Călinescu, T. Arghezi, Al. Philippide, Zaharia Stancu, Gellu Naum, Eugen Jebeleanu, Aurel Baranga, Ion Călugăru ş. a.) şi *scriitorii dedicaţi*, practicanţi ai metodei, debutanţi sau nu în interbelic, care sunt cei mai mulţi, pe care-i voi menţiona în dezvoltările ulterioare. Au fost câteva sute de scriitori care au publicat mii de titluri în tiraje ameţitoare, de câteva mii, sau în 10-20 000 de exemplare, difuzate în şcoli, biblioteci, cenacluri, cercuri literare. Sunt scrieri minore, fără valoare estetică, pentru că:

– nu au o finalitate (şi o geneză) estetică, ci una politică, servind o societate, un partid, sunt adică **datate,** circumscrise unui moment concret şi nu unui timp general valabil;

– substanţa acestor scrieri era prestabilită, obligatorie (şi nu gratuită, spontană, inefabilă, cum se întâmplă în regimul estetic). Prestabilite sunt şi concluziile (ideologia, mesajul) scrierilor; de aici, şi falsitatea imaginarului realist-socialist. Lumea poeziei şi a prozei realist-socialiste era pusă în patul procustian al ideologiei comuniste; *id est:* entuziasmul intrării în colectivă, fericirea muncii pe şantiere, uzine, canal; fericirea întrecerilor socialiste, bucuria depăşirii planurilor anuale, cincinale etc.;

– literatura realist-socialistă este una şablonardă, repetitivă, uniformă ca mesaj, limbaj, tehnică literară. Motivele literare erau relativ puţine: personalitate şi eveniment comunist, chipul ilegalistului, al sabotorului, al „duşmanului de clasă" (adică „rămăşiţele burgheze"), al intelectualului şovăielnic, al omului nou de la oraşe, de la sate. Aceste motive erau tratate de cei mai mulţi scriitori, pentru a-şi dovedi ataşamentul şi aportul la politica literară a partidului.

Evident, nu toate creaţiile erau apreciate (de critici, de personalităţile politice); erau apreciate cele care aveau un **potenţial combativ** mai accentuat şi care, prin talent şi inspiraţie, făceau convingătoare ideile şi interesele partidului. Aşa s-au născut două sintagme şi realităţi specifice în răstimpul totalitar: **scriitori fruntaşi** şi **clasici în viaţă.** Cei care îndeplineau, prin scrierile lor, normele principiale, tematica şi concepţia realismului socialist, deveneau scriitori fruntaşi, adică îşi îndeplineau, ba chiar îşi depăşeau normele literare, aşa cum în societatea socialistă existau muncitori fruntaşi, colectivişti fruntaşi, pionieri fruntaşi etc. Dintre scriitorii fruntaşi, unii s-au clasicizat încă din viaţă. Aceştia au alcătuit nucleul valabil, paradigma pură a realismului socialist, fiind răsfăţaţi cu substanţiale premii (ale Uniunii Scriitorilor, ale Academiei), reeditaţi în zeci de mii de exemplare, traduşi în limbi străine, primiţi în Academie, ecranizaţi etc.

Frontul poeziei realist-socialiste

Pe formula poeziei agitatorice, de regulă poem mai amplu, accesibil la nivelul ideilor, chiar uşor memorabil datorită efectelor de rimă şi ritm, fără artificii formale şi adâncimi

simbolice, s-a mizat încă de la început, îndată după august 1944, dar gloria acestei formule începe odată cu impunerea rigorilor tematice ale realismului socialist în poezie; de fapt nu numai în poezie, ci şi în proză, temele obligatorii au fost două: actualitatea socialistă şi istoria aşa-zis progresistă – adică istoria pre-comunistă şi comunistă. Temele-corolar se despleteau, desigur, în motive care, toate, trebuiau să fie tratate în lumina concepţiei marxiste, prin confruntarea de imagini (în poezie), de situaţii şi personaje (în proză), pentru ca în final, din acest antagonism (sugestie a luptei de clasă) să rezulte o realitate literară – care era, de fapt, contrafăcută, dar despre care se afirma că era un decupaj autentic (din cotidian sau din istorie), având o ideologie a operei (un „mesaj") care trebuiau să convingă şi să facă adepţi. În felul acesta, scrierile realist-socialiste, datorită tezismului politic, a infuziei de ideologie comunistă şi pragmatism politic în locul fundamentului estetic (care, se ştie, este profund subiectiv şi gratuit, în sine) devin o instituţie de propagandă, o „curea de transmisie" a ideologiei comuniste, bazată pe ura de clasă şi devotament proletar.

Transferarea luptei de clasă în perimetrul inspiraţiei literare şi a creaţiei propriu-zise, instituirea binomului apologie-defăimare în toate structurile discursului: temă, imagistică, viziune, personaj, eu poetic, tehnică literară au avut ca scop creşterea combativităţii ideologice a operei şi transformarea acesteia în armă de luptă, cu accentuat potenţial ofensiv, instigator, indiferent de temă.

Reducţionismul politic, suprimarea libertăţii de inspiraţie şi a spiritului critic, tendinţa în artă, toate cu consecinţe nivelatoare, au transformat opera literară într-un hibrid propagandistic, într-o anexă a ideologiei totalitare.

Panorama lirică realismului socialist este alcătuită dintr-un număr impresionant de poeţi, circa 200, imposibil de nominalizat în acest context; universul poetic este însă restrâns la câteva motive şi doar două direcţii lirice, care s-au demonetizat valoric în scurt timp, datorită tratării uniforme a motivelor şi repetării acestora de către poeţi în fiecare volum şi de la un volum la altul. Motivul liric a devenit, astfel, clişeu, iar caracterul minor al poeziei realist socialiste provine şi din această rezistenţă şi perpetuare a clişeelor.

Deşi priorităţile tematice ale poeziei s-au subsumat celor politice ale unui moment dat, harta motivelor poetice ale realismului socialist din 1949-1950 nu diferă simţitor de cea din jurul anului 1954, „anul gloriosului deceniu" când realismul socialist era în floare, ori de cea din anii 1960-65 – când realismul socialist, deşi era paradigma oficială, în subsidiar era în lichidare, concurat de alte orientări poetice, hotărâte să recupereze modernitatea, să readucă opera în sfera esteticului. În primul interval – 1949-1951, de pildă, universul poetic se configura din repere ca: personalitate comunistă, eveniment comunist, plan economic, miner, ilegalitate, pace, armată, ostaş sovietic, imperialism, ţăran sărac, chiabur, activist de partid. Poeţii reprezentativi, ale căror volume erau tipărite în zeci de mii de exemplare, difuzate în biblioteci de toate categoriile, comentate în şcoli, cercuri şi cenacluri literare, au fost: Dan Deşliu *(Goarnele inimii, Cântec pentru legea cea mare, În numele vieţii* ş.a.*)*, A. Toma *(Cântecul vieţii)*, Mihai Beniuc *(Versuri alese)*, D.Corbea (*Doftana; Balada celor patru mineri)*, Victor Tulbure *(Balada tovarăşului căzut*

împărțind Scânteia în ilegalitate, Holde), Mihnea Gheorghiu (*Primăvara în Valea Jiului)*, Vlaicu Bârna *(Minerii din satul lui Crișan)*, Eugen Jebeleanu (*Scutul păcii, Poeme de pace și luptă)*, A.E.Baconsky (*Poezii*, 1950*)*, Eugen Frunză *(Sub steagul vieții)*, Veronica Porumbacu *(Anii aceștia)*, Nina Cassian (*An viu nouăsute șaptesprezece)*.

În răstimpul 1953-1955, discursul liric se bazează pe motive ca: partidul, ilegalistul, colectiva, chiaburul, cartierul, minerii, sabotorii, grănicerii, zidarii, sondorii, marinarii, moții, alegeri, festival al tineretului, congres, peisaj sovietic etc. Scrierile considerate reprezentative sunt și mai multe, căci pe lângă numeroasele volume publicate în acest interval de poeții pomeniți mai sus, apar și altele semnate de: M.R. Paraschivescu (*Laude*), Cicerone Theodorescu (*Un cântec de pe ulița noastră*), Marcel Breslașu (*Cântec de leagăn al Doncăi, În târg la Iași – 1917*), Aurel Rău (*Mesteacănul*), Al. Andrițoiu (*În Țara Moților se face ziuă*), Ștefan Iureș (*Cuvânt despre tinerețe, Așa va fi la festival, Urmașii lui Roaită*), George Dan (*Rapsodia marinarilor; Dunăre, Dunăre...)*, Mihu Dragomir (*Războiul, Pe struna fulgerelor*), Nicolae Tăutu (*Mândrie, Inscripții*), Radu Boureanu (*Versuri alese*), Létay Lajos (*Versuri alese*), Majtenyi Erik (*Versuri alese*).

Harta poeziei realist-socialiste din perioada 1959-1963 adaugă pe lângă creațiile poeților amintiți în cele două segmente anterioare, alte **producții** – ca să folosim terminologia vremii – având ca repere figura ilegalistului și a luptătorului comunist, colectivizarea, contrastul trecut-prezent, iubirea, evul glorios socialist, elogiul muncii, al „comunei de aur" – viitorul comunist ș.a. Cele mai reprezentative opere pe aceste structuri tematice sunt scrise de Cezar Baltag (*Comuna de aur*), Alexandru Andrițoiu (*Cartea de lângă inimă*), Maria Banuș (*Torentul*), Radu Boureanu (*Sângele popoarelor*), D.Corbea (*Nu sunt cântăreț de stele*), Eugen Frunză (*Cupa cu garoafe*), Ion Gheorghe (*Căile pământului*), Toma George Maiorescu (*Ritmuri contemporane*), Leonida Neamțu (*Cântecul constelației*), Gheorghe Tomozei (*Steaua polară*), Geo Dumitrescu (*Alfabet liric*), Violeta Zamfirescu (*Ceasul de slavă*), Demostene Botez (*Carnet*), Rusalin Mureșanu (*Era incandescenței, Amiezile veacului*), Méliusz József (*Cât cuprind ochii*), Ion Brad (*Să citim cu voce tare, Mă uit în ochii copiilor*), Valeriu Gorunescu (*Inima și timpul*) etc.

Nu puțini dintre acești poeți (și alții, nemenționați aici) – cu toții autori de opere „datate", puse în slujba noii ideologii, lipsite de valoare estetică, au fost declarați „poeți fruntași" sau „clasici în viață" (Mihai Beniuc, Dan Deșliu, A.Toma, Maria Banuș, A.E. Baconsky, Veronica Porumbacu, Eugen Frunză, Victor Tulbure, Cicerone Theodorescu, Eugen Jebeleanu, Létay Lajos, Geo Bogza, Nina Cassian ș.a.).

Încercările (puține, de altfel) de a ieși din metoda partinic-călăuzitoare de creație, de definire a unei formule individuale (A.E. Baconsky, Aurel Gurghianu, Victor Felea, N. Labiș) au fost sistematic sancționate de liderii de opinie și practică realist-socialistă, în vederea asigurării unității și eficienței formativ-educative a frontului literar.

Prozatori fruntaşi

Dacă poemul militant sau social îşi avea o oarecare tradiție literară (practicat mai ales de poeții romantici), proza realist-socialistă – cu toate rigorile puse şi spuse la vedere, bunăoară obligativitatea structurii antinomice (apologie-defăimare) la toate nivelele operei: temă, viziune, personaj, narațiune, vizibilitatea „eroului pozitiv", partinitatea mesajului, accesibilitate ş.a. – aşadar proza realist socialistă era fără tradiție literară. Modelele n-au întârziat, însă, să apară. Primul model apare în domeniul prozei scurte, în anul 1948; e vorba de prozele lui Petru Dumitriu. În 1949, Mihail Sadoveanu, prin romanul *Mitrea Cocor*, oferă rețeta romanului realist-socialist, iar în 1952, când Marin Preda tipăreşte nuvela *Desfăşurarea,* tema colectivizării îşi avea o întruchipare epică exemplară, „pe linie", conformă adică cu cerințele realist socialiste.

Beneficiind de o cultură peste media literatorilor din vreme şi de un talent narativ remarcabil, **Petru Dumitriu** se impune în peisajul literar aflat în căutare de modele şi repere, încă de la primele nuvele tipărite în 1948 în revista *Viața românească*, apoi în volum în anul următor. De pildă, prima nuvelă, *Duşmănie*, impune tipologia negativă a chiaburului şi creionează conținutul luptei de clasă la sate. Eftimie, chiaburul bestial, laş, viclean, se va multiplica în sute de personaje negative în scrierile altor prozatori. De asemenea, „eroul pozitiv", comunistul încercat care va prolifera în proza realist-socialistă, a fost proiectat *in nuce* de Petru Dumitriu (Ion Munteanu din *Vânătoarea de lupi*). Antemergătorul său, elementul progresist antebelic a fost confecționat tot de Petru Dumitriu în personajul Marinică – cel care însufleţeşte masele răsculate în 1907, din nuvela *Bijuterii de familie*; modelul moşieresei rapace (Elena Vorvoreanu) îşi începe cariera tot prin Petru Dumitriu (*Bijuterii de familie*). Trebuie avută în vedere, apoi, funcția profund educativă şi utilitaristă pe care o avea opera literară în vreme; ea trebuia să fie armă de luptă, să mobilizeze şi să formeze umanitatea vremii; cărțile se citeau în cenacluri şi cluburi, la sate, la oraşe. Într-o lume care se forma dărâmând, sentimentul cel mai activ era ura. Acest sentiment şi consecința lui imediată, ataşamentul față de partid, stau la baza prozei lui Petru Dumitriu. Astăzi percutanța acestei stări epice este nulă, dar în vreme a făcut adepți.

Fig. 201 Coperta volumului *Cronică de familie* al lui Petru Dumitriu,

Subiectul nuvelei *Nopțile din iunie* este construcția socialismului la sate (în satele din

Bijuterii de familie). Potențialul politic, formator dă valoarea scrierii. Marşul triumfător spre socialism, ca principală temă a prozei lui Petru Dumitriu continuă cu romanul *Drum fără pulbere* (1951), romanul canalului, model de eludare a realității istorice neconvenabile (întemnițații politici forțați să muncească la canal), de răstălmăcire şi reconstruire a realului, în limitele ideologice admise. Un roman şi mai reuşit pentru percutanța lui educativă comunistă şi pentru emulația epică a fost *Pasărea furtunii* (1954), romanul triumfului socialismului în domeniul navigației, a flotei româneşti. Colectivizarea satului dunărean este surprinsă în romanul *Cronică de la câmpie* (1955).

Mai rămânea un domeniu în care concepția marxist-leninistă privind interpretarea istoriei şi a rolului burgheziei în saltul dialectic al progresului să se concretizeze în opere literare de anvergură şi anume istoria, societățile ne-comuniste. Sarcina şi-o ia Petru Dumitriu care, asamblând câteva nuvele scrise anterior, adăugând mult, compune *Cronică de familie* (3 vol., 1957). Clasicii marxism-leninismului acordaseră burgheziei, în faza ei incipientă, un oarecare rol progresist în devenirea istorică. Petru Dumitriu nu acordă burghezo-moşierimii româneşti, simbolizată de familia Cozianu, nici un rol progresist, ci doar acela de frână istorică în răstimpul celor 99 de ani în care li se construieşte cronica. Dacă facem abstracție de acest mesaj politic incriminator, defetist – dar care a încântat pe propagandiştii vremii şi a manipulat mințile tinere – putem să admirăm viziunea epopeică, marea capacitate de invenție tipologică, talentul construirii de atmosferă epică şi culoare locală, rafinamentul descrierii (interioarele, vestimentație), alternanța de stiluri (à la Balzac, à la Tolstoi, à la Duiliu Zamfirescu, à la Sadoveanu).

Cu aceeaşi măsură (tendința politică, ficțiunea dirijată, deci falsificată, mesajul circumscris ideologic etc.) trebuie judecate şi scrierile cu succes în vreme ale lui Marin Preda (*Desfăşurarea, Îndrăzneala, Ferestre întunecate, Moromeții,* vol. 1). Căci în vremea realismului socialist nici o operă nu se bucura de succes (succesul însemnând tiraj în zeci de mii de exemplare, premii, traduceri în limbă străine, prezența în manuale şcolare etc.), decât dacă ideologia ei servea cauza partidului de guvernământ. Proza realist-socialistă a impus alți **scriitori fruntaşi**: V.Em. Galan, Al. Jar, Francisc Munteanu, Sütö András, Nagy István, Szemlér Ferenc, Horváth István, Titus Popovici, Zaharia Stancu, M. Sadoveanu.

Prima comandă tematică pentru prozatori a fost satul: gospodăria colectivă, lupta de clasă pentru lichidarea „rămăşițelor chiabureşti". Pe lângă scrierile mai sus-pomenite ale lui Petru Dumitriu, Marin Preda, Mihail Sadoveanu, cronologic şi, desigur, la nivelul reprezentativității (servirea cauzei socialismului la sate), urmează alte romane şi nuvele rurale realist-socialiste: *Vântul nu se stârneşte din senin* de Asztalos István – prima proză care atacă problema naționalităților conlocuitoare şi o rezolvă în spiritul învățăturii marxist-leniniste –, *Cu ghearele şi cu dinții* (Kovács György), *Grâu înfrățit* şi *Trandafir de la Moldova* (Ion Istrati), *Temelia* (Eusebiu Camilar), *Pâine albă* (Dumitru Mircea), *Ogoare noi* (Aurel Mihale), *Nepoții lui Horea* (Petru Vintilă), *Ana Nucului* (nuvelă de Remus Luca), romanele *Bărăgan* (V.Em.Galan) şi *Setea* (Titus Popovici), precum şi numeroasele nuvele şi povestiri ale lui Sütö Andras (*Pornesc oamenii, Opinca nouă, Cireşe tomnatice, Nuvele alese*) ş.a.

Epica realist-socialistă a actualităţii (inclusiv reportajul literar) abordează, în paralel, şi alte domenii tematice: şantierul şi hidrocentrala: *Matei Ion a cucerit viaţa* de Constantin Chiriţă, *Spre şantier* de Ştefan Andrei, *Porţile măreţiei, Şantierul de la cumpăna apelor* ş.a. de Geo Bogza, *Cumpăna luminilor* de Nicolae Jianu, dar mai ales industrializarea socialistă şi impactul benefic al acesteia asupra omului: *Cântecul uzinei (*Cella Serghi), *Oţel şi pâine* (Ion Călugăru), *La cea mai înaltă tensiune* (Nagy István), *Rădăcinile bucuriei* (Ieronim Şerbu), *În oraşul de pe Mureş* (Francisc Munteanu), *Întâlnirea* (C. Chiriţă) etc.

Proza istorică realist-socialistă şi-a clădit potenţialul social instigator, combativitatea de clasă şi spiritul de partid prin dezvăluirea exploatării sociale, demascarea putreziciunii burgheze şi zugrăvirea chipului luminos al luptătorului progresist sau ilegalistului. Autorii reprezentativi au fost: Zaharia Stancu (*Desculţ, Dulăii),* Al. Jar (*Evadarea, Interogatoriul, Sfârşitul jalbelor* ş.a.*)*, Eusebiu Camilar (*Negura)*, Ion Pas (*Lanţuri),* A.G. Vaida (*Clocote),* M. Sadoveanu (*Nicoară Potcoavă),* Camil Petrescu (*Un om între oameni),* N. Jianu (*Izvorul roşu),* Aurel Mihale (*Nopţi înfrigurate)*, Haralamb Zincă (*Ultima toamnă)* ş.a.

Criticii literari marxişti

Este aproape de necrezut cât de mulţi scriitori, de toate vârstele şi formulele literare, unii având o operă „burgheză" onorabilă – pe care însă au repudiat-o, au produs scrieri realist-socialiste, astăzi opere fără valoare. Căci după 1948 a existat un larg front literar (în poezie, proză, dramaturgie, reportaj literar), care, spunând un categoric NU proletcultist întregii experienţe literare anterioare, căuta să-şi construiască o formulă viabilă, bazată pe o estetică ofensiv-ideologică, restrânsă, istoria comunistă şi la actualitatea socialistă. Direcţia în sine putea naşte o literatură autentică, dacă transfigurarea literară n-ar fi aplicat la nivelul viziunii auctoriale şi al tipizării, schema pozitiv-negativ, laudă-denigrare. Tezismul principial a generat, inevitabil manierism, formalism, schematism, literatură pedestră, facilă.

Un rol însemnat în antrenarea tuturor condeierilor în creaţia dirijată politic, în sporirea impactului ideologic al operei literare l-a avut critica literară realist-socialistă, sau marxistă. Aceasta şi l-a revendicat ca model pe Constantin Dobrogeanu-Gherea, iar formula lui critică a stat la baza calapodului analitic realist-socialist. Sistematic şi până târziu (1965-66), direcţia estetică şi promotorii autonomiei esteticului (Titu Maiorescu, Eugen Lovinescu ş. a.) vor fi criticaţi şi eliminaţi din câmpul percepţiei şi influenţei. Primul nucleu, prima generaţie a criticii realist-socialiste de directivă a funcţionat pe lângă revistele cu cea mai mare putere de influenţă literară din vreme: *Flacăra, Contemporanul, Viaţa românească, Almanahul literar* (Cluj, 1949), *Tânărul scriitor* şi desigur în paginile literare ale oficioaselor de partid *Scânteia, Scânteia tineretului, România liberă, Lupta de clasă.* Dintre cei mai activi critici-ideologi ai primei generaţii a criticii marxiste, care au direcţionat peisajul literar în perioada 1948-1953 au fost: Ion Vitner, N. Moraru, M. Novicov, Ov.S. Crohmălniceanu, Nestor Ignat, Sorin Toma, M. Petroveanu,

Traian Şelmaru, J. Popper, Paul Georgescu, Radu Lupan, D. Micu, George Munteanu, Al.I. Ştefănescu, Silvian Iosifescu ş.a.

În timp, echipa de dirijare a creației, de revizuire a istoriei literare, de transformare a peisajului literar într-un front de scrieri militante, s-a lărgit şi cu alți critici literari: Horia Bratu, Eugen Campus, Eugen Luca, Geo Şerban, Vicu Mândra, Sergiu Fărcăşan, Ion Mihăileanu, Radu Lupan, Al. Oprea, Lucian Raicu, Al.I. Ştefănescu, Vera Călin, N. Tertulian, Georgeta Horodincă, M.Petroveanu, H. Zalis, S. Damian ş.a. Se adaugă, apoi, aportul ideologilor Nicolae Moraru, Sorin Toma, N. Tertulian, Nestor Ignat, Traian Şelmaru etc., precum şi acela al publicisticii de susținere a realismului socialist venită din partea scriitorilor: Zaharia Stancu, Geo Dumitrescu, Petru Dumitriu, Mihail Sadoveanu, E. Jebeleanu, Maria Banuş, Veronica Porumbacu, Mihai Beniuc, A.E. Baconsky ş.a.

După 1966, 1968 are loc reconvertirea spectaculoasă, în sens contrar, a maeştrilor realismului socialist (ideologi, critici literari), care au rămas în memoria ultimelor generații nu ca denigratori constanți ai modernismului, tradiționalismului, expresionismului, gândirismului, ermetismului, pesimismului, intimismului etc., ci ca apărători ai acestor formule şi, în general, ai literaturii interbelice româneşti (Ov.S. Crohmălniceanu, Lucian Raicu, Paul Georgescu, Radu Popescu, S. Damian, Savin Bratu, Silvian Iosifescu, N. Tertulian ş.a.).

Obiectivele criticii literare realist-socialiste – subsumate esteticii (dogmei) marxist-leniniste şi priorităților curente ale partidului comunist de guvernământ care, în strategia de transformare socialistă a economiei, educației, ideologiei şi umanității (spre „omul nou“) şi-a găsit în opera literară un fidel aliat – au fost canalizate în trei direcții: elaborarea şi conştientizarea bazei teoretice a realismului socialist, a complexului programatic şi principial al noului curent sau metodă de creație; analiza constantă a fenomenului literar concret, călăuzirea fermă a acestuia spre tematica şi finalitatea partinică, demascarea promptă a abaterilor de la canon şi a influenței literaturii „decadente“, în scopul apărării purității realist-socialiste şi, în fine, revizuirea moştenirii literare româneşti şi universale prin prisma ideologiei de partid. Cele trei direcții aveau la bază experiența sovietică în domeniu.

Cea mai mare parte (şi cea mai dogmatic-restrictivă) a acestei demonstrații teoretice sau de directivă concretă realist-socialistă, a rămas în coloanele presei, doar o mică parte a fost editată în volume: *Pasiunea lui Pavel Corceaghin* (1949), *Firul Ariadnei,* 1957 (ambele de Ion Vitner); *Studii şi eseuri,* 1950 (N. Moraru); *Pentru realismul socialist în literatură şi artă* (culegere), 1952; *Pe drumul culturii noi,* 1952 (Traian Şelmaru); *Cronici şi articole,* 1953, *Despre originalitate,* 1955, *Cronici literare,* 1957, *Pentru realismul socialist,* 1969 (toate patru scrise de Ov.S. Crohmălniceanu); *Pentru literatura vieții noi,* 1953 (Mihail Novicov), *Probleme şi opere contemporane,* 1954 (Silvian Iosifescu); *Cu privire la valorificarea moştenirii culturale,* 1954 (Nestor Ignat); *Eroul timpurilor noastre,* 1955, *Cronici,* 1958 (Savin Bratu); *Generalitatea şi individualitatea ideii operei literare,* 1955, *Încercări de analiză literară,* 1956 (S. Damian); *Pagini critice,* 1958 (M.Petroveanu),

Romanul românesc contemporan, 1959 (D. Micu), *Încercări critice*, 2 vol. 1957-1958, *Păreri literare*, 1964 (Paul Georgescu) ş.a.

Consecinţele acestor constrângeri teoretice şi analitice venite dinspre critica literară de directivă şi îndrumare – a cărei vigilenţă dogmatică nu a cedat nici în perioada 1956-1960, când revizionismul şi liberalismul estetic au îmblânzit paradigma realismului socialist în câteva literaturi vecine (Iugoslavia, Polonia) – au fost multiple şi grave pentru axiologia literară, care în intervalul 1948-1952 nu înregistrează nici o scriere notabilă, iar după aceea, vreo cinci-şase. Prima breşă în acest cadavru literar se produce spre sfârşitul anului 1953, când apare romanul lui G. Călinescu *Bietul Ioanide*, deşi în vreme a fost aspru criticat, ca neconcludent pentru metoda realismului socialist. De altfel, până în 1960, puţine opere rezistă selecţiei: *Moromeţii*, vol. 1 (M. Preda), *Groapa* (Eugen Barbu), *Scrinul negru* (G. Călinescu), parţial *Cronică de familie* (Petru Dumitriu).

Recuperarea modernităţii literare

După 1966,1968 realismul socialist sucombă, rămânând, pentru orgoliul puterii, doar în varianta literaturii patriotice şi patriotarde. Peste el s-a aşezat o pioasă tăcere; denumirea însăşi a funestului curent literar, expresiile şi termenii lui specifici sunt aruncaţi, în grabă şi pe bună dreptate, în coşul de gunoi al istoriei. O alertă campanie de recuperare a modernităţii cuprinde toate structurile literaturii.

Două generaţii (şaizeciştii şi şaptezeciştii) s-au străduit şi au reuşit să reaşeze literatura în matca şi rosturile ei specifice. Generaţia '60 include scriitori de vârste diferite care au încercat să spargă clişeele ideologizante ale realismului socialist, refăcând legătura cu modernismul românesc interbelic şi, cam după 1968, cu literatura occidentală. Aici intră o serie de scriitori care au fost activi în perioada realismului socialist, dar care în anii '60 au întemeiat o nouă poetică şi o nouă conştiinţă artistică bazată pe principii estetice. Generaţia '60 a contribuit la reîntemeierea limbajului literar, la reinstalarea modernităţii în toate structurile operei, la intelectualizarea discursului, creând o nouă viziune literară, bazată pe reflexivitate, pe sugestie şi expresivitatea logosului.

Bunăoară, **poezia,** ieşită de sub talpa ideologiei şi dirijismului, îşi emancipează cu repeziciune structurile şi viziunea într-o largă paletă de formule estetice şi direcţii poetice, cum ar fi:

– poezia cosmică, reflexivă: Nicolae Labiş, Gh. Tomozei, Florin Mugur, Ana Blandiana, Grigore Hagiu, Ilie Constantin ş.a.;

– poezia gnomică, conceptualizată, de idei, susţinută, printre alţii, de poeţii A.E. Baconsky, Nichita Stănescu, Ion Caraion, Dan Laurenţiu, Mircea Ivănescu, Constanţa Buzea ş.a.;

– lirica baladescă: Şt.Aug. Doinaş, Radu Stanca, Tudor George, Romulus Vulpescu, Horia Zilieru ş.a.;

– lirica ironică şi parodică: Geo Dumitrescu, Marin Sorescu, Mihai Ursachi ş.a.;

– poezia neo-tradiţionalistă, chtonică, frecvent meditativă: Ion Gheorghe, Ioan Alexandru, Ion Brad, Ion Horea ş.a.;

– poezia onirică: Petre Stoica, Leonid Dimov, Vintilă Ivănceanu;

– poezia politică şi socială: A.Păunescu, Petre Dragoş, Al.Andriţoiu ş.a.

În anul 1964 s-au produs cele mai multe debuturi valoroase ale generaţiei '60: Marin Sorescu, Şt. Aug. Doinaş, Ana Blandiana, Ioan Alexandru.

Încadrându-se în aceleaşi orientări (cărora li se pot adăuga, desigur, şi altele: metapoezia, lirica erotică, descriptivă, alegorică etc.) dar aducând un plus de simbolizare, mister, insolit, dar şi demitizare, retorism sau frondă, intră în peisajul literar poeţii şaptezecişti: Mircea Dinescu, Ileana Mălăncioiu, Virgil Mazilescu, Cezar Ivănescu, Ion Mircea, Dinu Flămând, Horia Bădescu, Emil Brumaru, Nicolae Prelipceanu, Doina Uricariu, Liliana Ursu, George Ţărnea, Radu Selejan, Marius Robescu, Gh. Azap, Gh. Alboiu, Florin Muscalu, Adrian Popescu, Ion Mărgineanu ş.a.

Depăşind acest necesar discurs enumerativ, să cunoaştem, în rezumări fatalmente şi mai succinte, o suită de profiluri poetice.

Încă de la debutul în presă (1956) şi în volum (1960), poezia lui **Nichita Stănescu** (1933-1983) iese în prim-plan prin vitalitatea imagistică, noutatea limbajului şi expresivitatea ipostazelor lirice. Talentul şi originalitatea erau fără dubii, aşa încât critica literară realist-socialistă a încercat să-l atragă spre temele oficiale ale realismului socialist pe care le-a tratat (în texte minore – unele publicate în volumul de debut, multe rămase în presă), în paralel cu o poezie vitalistă, de exultare a eului liric. Acest paralelism al creaţiei era specific şi altor tineri poeţi care doreau să refacă legătura cu modernismul liric interbelic, încercând să se strecoare pe lângă poezia oficială, realist-socialistă, propunând un alt tip de poezie (Ilie Constantin, Petre Stoica, Doina Sălăjan, Matei Călinescu, Cezar Baltag). Creaţiile lor erau constant acuzate de intimism, apolitism, evazionism, de lipsă de vigoare combativă, de eludare a temelor contemporaneităţii, deşi, atât Nichita Stănescu cât şi ceilalţi, abordau şi temele care intrau în comanda politică, scriind poezii despre ilegalişti, despre luptele de la Griviţa, despre viitorul „de aur“, ori despre actualitatea socialistă.

Dacă în volumul de debut, *Sensul iubirii* (1960), contaminările realist-socialiste mai sunt prezente, începând cu cel de-al doilea, *O viziune a sentimentelor* (1964), un poet deplin – metafizic şi teoretician cu măsură, inegal dar recognoscibil – se impune şi face şcoală în spaţiul poeziei. „Viziunea“ stănesciană este aceea a naturii erotizate în care evoluează îndrăgostiţii, înváluiţi în lumină, într-o continuă stare de jubilaţie: *Oh, e-o lume în lumină/ nesperat de-adevărată (...)/ Parcă am căzut din ore/ Şi-a rămas din mine doar/ o mirare visătoare.* ***(Oră fericită)***. Stările poetice dominante sunt cele de mirare, plutire şi beatitudine, insuflate de fiinţa iubită: *Ce bine că eşti, ce mirare că sunt.* ***(Cântec)***.

Ansamblul poetic stănescian se compune din mixajul câtorva teme proeminente:

– poezia ontologică (despre marile evenimente ale vieţii: naşterea, iubirea, moartea); e o lirică reflexivă cu accente vitaliste, euforice (în primele două volume şi în *Clar de*

Fig. 202 Nichita Stănescu

inimă, 1972) sau dimpotrivă: solemne, crispate chiar, în *Măreția frigului* (1972), *Operele imperfecte* (1979), *Noduri și semne* (1982);

– poezia cunoașterii sau poezia gnoseologică; este o lirică a exteriorității, a aventurii eului liric în lume, în istorie, cu scopul cunoașterii și al autocunoașterii, fiind o paradigmă mai intelectualizată, mai abstractă, scuturată de lirism, pentru că, în spirit modern, Nichita Stănescu transformă poezia într-un obiect (instrument) al cunoașterii, fiind o meditație despre științe și rostul omului, despre timp, devenire ș.a.. Această structură tematică se poate identifica în volumele: *Dreptul la timp* (1965), *11 elegii* (1966), *Laus Ptolemaei* (1968) – parțial, *Epica magna* (1978). S-a produs o ruptură între unicitatea inefabilă și jubilația adolescentină din primele volume (*Mă ridicam din somn ca din mare! Scuturându-mi șuvițele căzute pe frunte* etc.) și sentimentul pierderii acesteia, precum și între cenzura sentimentelor din *Dreptul la timp*, volum care dezvăluie abstractizarea imagismului, paradigmă în care va cantona lirica acestuia până la sfârșit; „pierzând ca spectacol verbal, – afirmă Ion Pop[3] – poezia câștigă însă, în mai accentuata ei asceză și austeritate, un dramatism abia mascat de relativa neutralitate a vocii".

Meditația despre poezie și rostul poetului (metapoezia) e tema generică, identificabilă în toate volumele. Există, însă, câteva cărți în care tema e dominantă: *Oul și sfera* (1967), ciclul *Obiecte cosmice* (din antologia *Starea poeziei* – 1972), *Necuvintele* (1969), *În dulcele stil clasic* (1970), *Cartea de recitire* (1972), *Noduri și semne* – parțial.

În fine, prin lirica cetățenească (patriotică): *Roșu vertical* (1967), *Un pământ numit România* (1969) și *Sensul iubirii* – parțial Nichita Stănescu reformează poezia patriotică, printr-o tratare neconvențională a realităților țării; în volumul din 1967 câteva motive: eroii tineri (*semințele care au murit ca să devină/ Rădăcină, tulpină și spic*), culoarea roșie, moartea eroică, lanul de grâu ș. a., transformă poezia lozincardă în poezie de sugestie. Și mai original e discursul despre patrie în volumul *Un pământ numit România*, în care doar trei poezii (*Mutarea în lup, Colindă de țară, Un pământ numit România*) construiesc o meditație patriotică. Celelalte texte reiau simboluri și motive mai vechi: frunza, cuvântul, necuvântul, vulturul, muzica, sugerându-se că tot ce e propriu și intim poetului e propriu și intim și țării. Patria înseamnă și poetul, cu obsesiile și frământările lui lăuntrice, dezvăluite prin cuvinte: „Limba română e patria mea" – mărturisea poetul în volumul *Respirări.*

Prin formula sa poetică, **Marin Sorescu** (1936-1996) lărgește spațiul poeziei românești neo-moderniste. El cultivă o poezie fantezist-ironică, o lirică demitizantă.

---

[3] Ion Pop, *Pagini transparente*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997, p. 76.

Fig. 203 Marin Sorescu

Debutează în 1964, cu volumul de poezie ironică, parodică, *Singur printre poeți*. Între primul și ultimul volum antedecembrist (*Ecuatorul și polii*, 1989), Marin Sorescu a publicat zeci de cărți de poezii, romane, piese de teatru, eseuri, fiind cea mai vizibilă prezență scriitoricească, atât în peisajul intern cât și în afară, prin traduceri. Evantaiul tematic e foarte larg: de la meta-poezie, la lirica existențialistă despre drama condiției umane agresată de tehnicizare (*Poeme*, 1965, *Moartea ceasului*, 1966); de la critica mentalităților sociale: *Tușiți* (1970), *Suflete bun la toate* (1972), *Astfel* (1973) la poezia erotică (*Descântoteca, Sărbători itinerante*), la tema satului desolemnizat, în comedia rurală în versuri din volumele *La Lilieci*.

Se observă, așadar, o mare mobilitate a subiectelor poeziei, cărora le corespund și o diversitate de toposuri lirice, care fac inegalabilă poezia soresciană. „Comentatorii lui l-au apropiat ba de un model, ba de altul – scria Eugen Simion[4] – și după o vreme se constată că scriitorul fuge din model".

Literatura, orașul, satul (Bulzeștiul natal), erosul sunt toposurile fundamentale ale acestei poezii mereu inspirate, mobile, strălucitoare în anecdotică și surprinzătoare în ținta lirică. Căci Marin Sorescu este un cerebral, care-și bazează discursul nu atât pe sentimente, cât pe rațiune și inteligență. Poetul propune o nouă ipostază lirică: aceea de *poeta ludens*, jocul și ironia, având scopul de a parodia sau demitiza. Maeștrii lui par să fie Arthur Rimbaud, Jacques Prévert dar și maeștrii literaturii absurdului: Urmuz, Eugen Ionescu. Semnificațiile textului sunt la vedere, Sorescu mizând mai mult pe expresivitatea imaginilor desfășurate într-un anecdotism imprevizibil, decât în adâncimi simbolice: *Am zărit lumină pe pământ: Și m-am născut și eu/ Să văd ce mai faceți/ – Sănătoși, voinici? (...).* ***(Am zărit lumină)***. Alt poem, ***Boala***, cultivă paradoxul pentru a susține o idee de factură existențialistă, aceea că moartea începe încă de la naștere: *Doctore, simt ceva mortal,/ Aici în regiunea ființei mele/ Mă dor toate organele/ Ziua mă doare soarele/ Iar noaptea luna și stelele.* Drama pierderii identității e exprimată în formulări memorabile; de pildă, ***Spirală*** este poemul dilemei: *Mă îndoiesc de mine până la pământ.* Poemul ***Muntele*** dezvăluie drama artistului, îndelung citat și „călcat" de cercetători: *Țin locul unei pietre de pavaj/ Circulat numai pe partea carosabilă/ A sufletului meu../ Barbarilor!*

Teatrul existențialist al lui Marin Sorescu (*Iona, Paracliserul, Matca* .a.), cel istorico-problematizant (*Lupoaica mea, Răceala, A treia țeapă*), romanul politic *Trei dinți din față* (1977), romanul-parabolă *Viziunea vizuinii* (1982), cartea de convorbiri cu peste 30 de prieteni poeți din spațiul euro-atlantic (*Tratat de inspirație*, 1985), dau amplitudine interogativă și relevanță modernă acestui discurs literar original, complet, distins în 1990 cu Premiul Herder.

---

[4] Eugen Simion, *Fragmente critice*, vol. 1, Craiova, Scrisul Românesc, 1997, p. 195.

Fig. 204 Ana Blandiana

Dinspre freamătul juvenil spre violența trăirii evoluează poeticitatea **Anei Blandiana** (n. 1942), ancorată în senzorial și cosmic, între 1964-1985, adică între debut (*Persoana întâia plural*) și volumul *Stea de pradă*. Între timp, printr-o suită de cărți: *Călcâiul vulnerabil, 50 de poeme, Somnul din somn, Ochiul de greier, Ora de nisip* ş. a. autoarea își consolidează un statut poetic original, centrat pe poezia reflexivă, în care reveria se combină cu lirismul moral, într-o fluidă și muzicală confesiune descifratoare de lume și de sine (*Nu mă laud, / știu să mor cum puțini oameni știu*), ale cărei tonalități elegiace pendulează între zicerea gravă, vibrantă, orgolioasă, sfielnică, ori numai de bravadă (*Cu viziera zâmbetului / Coborâtă etern peste față, / Pătrunde în iureșul luptei*).

Poemul Anei Blandiana are aproape întotdeauna și o țintă simbolică și de mister liric, ori chiar de diferențiere (*Evident nu seamăn / cu nici unul dintre aceşti torcători de cuvinte*). O frenetică dorință de cunoaștere (*Nici un răspuns nu se naște / Decât când nimeni nu mai are / Nevoie de el*) și autocunoaștere (*Mă uit în trecut și nu înțeleg / Urmele pașilor mei*), o abordare problematizantă, uneori ostentativă a cadrului de existență individuală (*Nu îndrăznesc să-nchid o clipă ochii / de teamă / să nu zdrobesc între pleoape lumea*) sau colectivă (*Mă hăituiește universul cu mii de fețe ale mele / Și nu pot să mă apăr decât lovind în mine*), recompun figura unui poet explorator, copleșit de întrebări, îndoieli, limite metafizice.

Forța de sugestie, mister și iluminare, dimensiunea aluzivă se combină cu grațiosul în poezia cotidianului (*Întâmplări din grădina mea*, 1980, *Întâmplări de pe strada mea*, 1988 ş. a.), pentru a deveni veritabilă frondă în ciclul de poeme subversive publicate în 1984 în revista *Amfiteatru* (***Cruciada copiilor, Totul, Delimitări, Eu cred***).

Două cărți de proze scurte (*Cele patru anotimpuri*, *Proiecte de trecut*, 1977; 1982) amplifică viziunea desacralizantă sau vizionară în notabile narațiuni onirice, parabolice. Jurnalul de călătorie, eseistica: bogată, interogativă, participativă, indispensabilă în conturarea propriei poetici dar și a gândirii literare din vreme tipărită după 1970 (*Calitatea de martor, Coridoare de oglinzi, Autoportret cu palimpsest* ş. a.), traducerile și circulația scrierilor Anei Blandiana în circa 10 limbi, dau rotunjime și complexitate acestui proeminent destin poetic.

În descendența poeților cărturari interbelici, **Ștefan Augustin Doinaș** (1922-2002), autentic *poeta doctus*, făcând și el parte din *generația întreruptă*, alături de Gellu Naum, Ion Caraion, Al. Philippide, Virgil Teodorescu, Vasile Voiculescu ş. a. a avut un îndelung exercițiu liric, între debutul editorial târziu (*Cartea mareelor*, 1964) și ultimul volum antedecembrist. A cantonat însă în aceeași formulă estetică; e adevărat, o formulă

complexă în care neoclasicismul (ca rigoare prozodică şi echilibru de idei) se combină cu romantismul vizionar şi modernismul obiectivat, cerebral. Toţi criticii au fost de acord că poezia lui Doinaş s-a născut de la început matură, cu tehnică şi construcţie riguroasă, poate şi datorită începuturilor sale poetice dominate de baladă – specia care, în efortul reformator al *Cercului Literar de la Sibiu* (1943-1945), ar fi readus lirismul în matca poemului.

Căptuşeala livrescă, fondul cultural, dimensiunea metafizică, lirismul cenzurat, alegoria şi simbolul, aspectul baroc şi totuşi artizanal al poemului, chiar când trece de la versul tradiţional la cel alb, sunt câteva particularităţi ale poeziei lui Doinaş, indiferent de vârste şi de noile abordări. Trei ar fi etapele acestui ansamblu poetic, construit uneori cu maeştrii la vedere (Goethe, Michelangelo, Novalis, Valéry, Blaga, Rilke ş. a.) şi rafinat prin rescrierea miturilor şi experienţelor intime şi anume: poezia reflexivă (1964-1968), cu un lirism destul de accentuat susţinut de balade, sonete, ori de poeme de meditaţie existenţială, publicate în volumul de debut şi în cărţile *Omul cu compasul*, *Seminţia lui Laokoon*; poezia gnostică, de idei (1968-1979) circumscrisă volumelor *Ipostaze*, *Alter ego*, *Ce mi s-a întâmplat cu două cuvinte*, *Anotimpul discret*, *Hesperia* ş. a., şi ultima etapă: poezia de notaţie existenţială din volumele *Vânătoare de şoim* (1985), *Foamea de unu* (1987), *Interiorul unui poem* (1990).

Structurile tematice care susţin vârstele poeziei sunt şi ele variate. Aşa, poezia de dragoste, retractilă patosului romantic, predispusă spre moderaţia trăirii şi evocarea elegiacă: *În crengi de sălcii negura o sfârm / Şi iată-ne acuma lângă mlaştini / Stăm ascultând, încremeniţi sub ţărm (...) / Şi tu te temi şi eu te-mbrăţişez* etc.; aşa, metapoezia, temă obsesivă, traversând întreg edificiul poetic, satisfăcând foamea de definire şi autodefinire a poetului (ciclurile *Piscul sau descrierea poeziei*, *Conjuraţio poetica*, poemele *Mănăstire de sunet*, *Habeas corpus poeticum* şi alte arte poetice cuprinse în volumele antedecembriste) care, alături de eseistica literară din cărţile *Lampa lui Diogene*, *Lectura poeziei*, *Măştile adevărului poetic* ş. a. conturează o gândire estetică evoluată şi concepţia literară a unui autentic erudit.

Aşa, mitologia expresivă din sonete şi balade: reiterând teme universale: geniul, cuceritorul, creaţia, ş. a.: *Balada întrebării lui Parsifal*, *Mistreţul cu colţi de argint*, *Crai nou*, *Funeraliile lui Demetrios*, ***Soarele şi scoica*** (*Iar soarele visând un golf utopic / De mii de ani nici azi nu s-a-mpăcat / Şi cade brusc în adâncimi la tropic / Orbit de frumuseţe şi păcat*) ş. a.

Poezia aluzivă, subversivă (din volumul *Vânătoare de şoim*), cea radicală, de frondă din textele de sertar tipărite în cartea ***Interiorul unui poem***, 1990 dau profunzime şi anvergură acestui autentic destin literar.

Leonid Dimov (1926-1987) este cel mai reprezentativ poet al modernismului de factură onirică, mai exact al *onirismului estetic*, pe care împreună cu alţi tineri scriitori (Dumitru Ţepeneag – şeful şcolii onirice, Vintilă Ivănceanu, Iulian Neacşu ş. a.) l-au

inventat, teoretizat şi aplicat între 1964-1974 – când grupul este dizolvat de autoritatea comunistă, iar liderul *onirismului estetic* Dumitru Ţepeneag va rămâne în Franţa.

Toţi comentatorii literari sunt de acord cu faptul că Leonid Dimov a rămas de la primul până la ultimul volum fidel aceleiaşi formule şi tehnici literare, chiar dacă volumul de debut (*Versuri*, 1966) nu este în totalitate tributar poeziei onirice ci, cu inteligenţă şi dezinvoltură, Leonid Dimov scrie deliberat în tipare argheziene, barbiene ş.a.

Volumele *7 poeme*, *Pe malul Stixului* (ambele din 1968) precum şi *Carte de vise* (1969) înseamnă afirmarea victorioasă a dimovianismului, formulă lirică îndrăzneaţă, aliaj original de elemente onirice, balcanice, baroce, fanteziste şi livreşti. Poemul amplu preferat de Dimov (*Turnul Babel, În munţi, Istoria lui Claus şi a giganticei spălătorese* ş. a.) este rezultatul fidelităţii pentru tehnica aglomerării imagistice, încât textul, intens narativizat, devine o desfăşurare amplă şi densă de imagini, cel mai adesea bizare, pitoreşti, exotice, ţintind, după logica divagantă şi discontinuă a visului, să construiască o lume paralelă, „analogă dar nu omoloagă".

Criticii au numit în felurite moduri această densitate imagistică specifică întregului edificiu poetic (se mai adaugă şi cărţile *Semne cereşti, Tinereţe fără bătrâneţe, Spectacol, Veşnica reîntoarcere*, 1982 – ultimul volum antum): „bâlci al voluptăţilor şi deşertăciunilor" (N. Manolescu), „poemul devine o procesiune de obiecte" (E. Simion); „bazar forfotitor şi pestriţ" (Daniel Cristea-Enache), „caleidoscop rotit cu mare viteză" (I. Bogdan Lefter), etc.

Ce face memorabilă această poezie ludică, combinatorie, barocă, prin excelenţă citadină („maidanul sferic", piaţa, cinematograful, bâlciul ş. a. sunt reperele recuperării copilăriei şi primelor iubiri) este versul eufonic, muzical, sonor, cu rimă şi ritm perfect, chiar şi-n poemele ample: *Riga Pepin în zbor prea lin se duce, / De mâneci dogii n-au să-l mai apuce / Şi va pluti peste livezi departe / Şi va pieri între livezi şi moarte (...)./ Iar noi într-o boccea de saltimbancă / La toamnă colinda-vom ţară francă.*

În volumul de debut al lui **Petre Stoica** (1931-2009), *Poeme* (1957) şi mai estompat în următorul (*Pietre kilometrice*, 1963), recurenţa temelor realist-socialiste este destul de consistentă (*Sonde petrolifere, Mulţumire, Evoluţie, Comunistul, Ţăranii* ş.a.), dar „producţia" realist-socialistă a fost considerată aproape unanim de către comentatorii vremii, ca neconcludentă, cenuşie, „pastelizantă", palidă. Această contaminare nu e o excepţie ci o regulă cvasi-generală, în stagiul realist-socialist înscriindu-se şi alţii (Nichita Stănescu, Gellu Naum, Ştefan Augustin Doinaş, A.E. Baconsky, Ion Horea, Ion Gheorghe etc.) care, însă, au reuşit, după sucombarea metodei, să-şi dezvolte un discurs emancipat, modern.

Ce menţine Petre Stoica până la ultimul volum antedecembrist (*Tango şi alte dansuri*, 1989), în cele peste 20 de cărţi de poezie, este tehnica poeziei de notaţie; de asemenea, excluzând textele actualităţii socialiste, prin temele copilăriei, iubirii şi războiului, încă de la debut se impune şi perspectiva lirică predilectă: evocarea.

Privind înapoi spre elementar, spre existenţa banală, comună, poetul recuperează cu simpatie ironică cotidianul familial, satul şi târgul bănăţean (bucătăria, mormintele, case

şi „trecători de demult", „iepuri şi anotimpuri" etc.), proiectându-se şi pe sine în *Viața mea la țară* (1988), într-un ceremonial al banalității, al solemnităților bine jucate şi a lirismului afectuos. Această „arheologie blândă" – cum sună titlul unui volum (1968) este sursă de poezie autentică în cele mai reprezentative cărți ale lui Petre Stoica (*Melancolii inocente, Bunica se aşează în fotoliu, Sufletul obiectelor, O nuntă de cenuşă, Numai dulceața porumbelor*).

Aparent simple şi limpezi, poemele au adâncime simbolică, fiind, în ansamblu, o pledoarie pentru microarmonia rustică, pentru veşnicia naturii şi a naturilor simple, tinzând să fie şi „o inițiere în esențele lirice, biruitoare în impactul lor cu realele umile, cu factorii depoetizării".[5] Antenele inspirației lui Petre Stoica se întind, aşadar, spre viața prozaică, obişnuită, cu „Duminici cu prăjituri cu mac", cu imagini despre „odăile goale", pentru musafiri, de la țară, decorate cu „fotografii (de nuntă, de moarte)", ori despre „Fluturii [care] căutau disperați / paradisul din preajma / lămpilor mari de Petromax" şi alte sute de imagini evocate elegiac ori bucolic, în curgerea anotimpurilor şi a momentelor zilei, precum un reporter sau Hesiod modern. Imaginarul prozaic al poetului este însă întotdeauna tipic, ambiția poemelor fiind de a consemna şi tezauriza o anume tradiție şi mod de existență.

Memorabilă este poezia de dragoste (*Tu eşti o căprioară albă / Eşti trunchi subțire de mesteacăn / Diană eşti, cu sâni de portocală / Şi eşti un cuib de viespi* etc.), meditația despre moarte (*Ce ți-oi putea dori mai mult la bătrânețe ? / poate o moarte calmă venită ca zborul fluturelui?*), meditația despre poezie, cu frecvente autoproiecții ironice.

Proza biografică (*Amintirile unui fost corector*), traducerile şi antologiile din poezia străină pun în lumină cărturăria şi polivalența poetului.

Statura poetului **Adrian Păunescu** (1943-2010) a fost serios subminată din cel puțin două direcții contestatare (de regulă şi în practică unite şi adăugite); una viza omul, de fapt omul de cultură (poet, publicist) care, în sfârşit, cucerise mult-râvnita cetate a gloriei şi notorietății (rezervată şi atunci ca şi acum fotbaliştilor, actorilor ş. a.) făcând un compromis, un fel de „pact de neagresiune" cu puterea politică, pe care spera s-o îmblânzească, să-i adoarmă vigilența prin cântarea versului, a muzicii, a României, a uralelor de stadion – devenit cenaclu. Omul excesiv a dăunat operei. Alta viza modalitatea de facere a poeziei (mai apropiată de retorică decât de estetică), precum şi destinația ei publică, militantă. Prolificitatea poetică, atotprezența poeziei, difuzată în sute de mii de exemplare şi-n două-trei tiraje, mizarea pe comunicare şi arareori pe sugestie, transpunerea în poeme a tuturor grijilor personale şi ale lumii, au contribuit la compromiterea multor obiecte lirice.

Şi cu toate acestea, scuturând sever pomul poeziei lui A. Păunescu de toate alogenele, rămâne poezia autentică, mare, memorabilă. Până în 1971, prin volumul de debut *Ultrasentimente* (1965) şi următoarele două (*Mieii primi* şi *Fântâna somnambulă* – 1968),

---

[5] Gheorghe Grigurcu, *Existența poeziei*, Bucureşti, Cartea Românească, 1986, p. 131.

în acel climat de febrilă reinventare a poeziei, Adrian Păunescu aduce în poezie teme şi tonalităţi descătuşate, la ordinea zilei printre poeţi: onticul senzual, blagian, patosul şi neliniştile existenţiale, dinamitarea („întoarcerea") miturilor (Iov, Iuda, Ulisse, Ana, Manole, Hamlet, Troia ş. a.). Nouă în peisaj este gâlceava cu Dumnezeu din volumul din 1968; dar ceea ce la T. Arghezi era tăgadă fără mari stridenţe, la A. Păunescu devine frondă drapată în dorul de dumnezeire (*Mi-e dor de Tine şi iubesc femei*) sau contestare (*adio, Dumnezeu a fost ucis*). Tot de-acum se anunţă şi amprentele poetice: spiritul hugolian, frenezia zicerii, autoproiecţii titaniene, directeţea confesiunii, versurile declamative, care dau, totuşi, „sentimentul unei percepţii neobişnuite a proceselor vitale ale materiei".[6]

Cu aceste unelte mult amplificate, conexate cu mai frecvente introspecţii – şi acelea grandilocvente (oscilând între patetismul iubirii şi drama singurătăţii) Adrian Păunescu abordează, începând cu *Istoria unei secunde* (1971) poezia socială şi politică (*Repetabila povară, Pământul deocamdată, Manifest pentru sănătatea pământului, Iubiţi-vă pe tunuri, Totuşi iubirea, Rezervaţia de zimbri, Locuri comune, Viaţa mea e un roman, Într-adevăr şi Sunt un om liber*, 1989 – carte retrasă din librării). Deocamdată ţara („pământul") cu toate „poverile" şi problemele ei *(Lumea-i plină de răni / Şi de doctori docenţi/ Şi de măşti şi de vămi/ Şi de mari inocenţi (...) /. Pe pământ avem de toate/ Şi mai bune şi mai rele)* este substanţa poeziei, într-o retorică dezlănţuită, cu timide adresări guvernanţilor ei („ziditorii pământului"): *Mai ţineţi şi la oameni, de se poate, / Ce timpuri grele, cu minciună multă, / Cu molimi din cetate în cetate.* Directă, grandilocventă chiar, poezia „vine între oameni fără fast, în toată nuditatea ei, agitatorică, strigând sau plângând, împotmolindu-se de indignare sau izbucnind triumfală, dar niciodată domoală (...). Nu are nimic frumos în ea. Este un suflu puternic, mânios, sfidător (...)."[7]

Declamativ şi muzical, limpede sau ceţos, poemul lui Păunescu, departe de a fi o „poezie leneşă", în cadrele poeziei patriotice compromisă de realist-socialişti, plantează figuri poetice luminoase, valabile esteticeşte: ţăranii, copiii (*Simt cum îi pierd, cum nu-i mai pot reţine,/ Copiii mei de ceaţă şi durere)*, părinţii, (*Ne-amintim şi de ei după lungi săptămâni, / Fii bătrâni ce suntem, cu părinţii bătrâni*), cuplul erotic (*Ne căutăm mereu spre a ne zdrobi/ Cu-ntâiul pas ca şi cu ura plină* etc.).

Dialectica liricităţii lui **Mircea Dinescu** (n. 1950), între volumul de debut (*Invocaţie nimănui*, 1971) şi *Moartea citeşte ziarul* (1989) ar fi cam aceasta: lirica sentimental-biografică din cartea debut şi următoarea (*Elegii de când eram mai tânăr*), poezia asumării realului din răstimpul 1976-1983, circumscrisă volumelor *Proprietarul de poduri, La dispoziţia dumneavoastră, Democraţia naturii, Exil pe o boabă de piper* şi poezia politică (*Rimbaud negustorul* şi ultimul volum antedecembrist). Ce face inconfundabil acest demers poetic, în care ipostazele poetice evoluează dinspre vitalismul euforic spre revoltă, iar sentimentul poetic dinspre jubilaţie spre sarcasm, integrând poemele în paradigma

---

[6] Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, Bucureşti, Cartea Românească, 1974, p. 181.
[7] Petru Poantă, *Radiografii*, Cluj-Napoca, Dacia, 1978, p. 97.

poeziei ironice, demitizante, sunt câteva constante şi anume: integrarea în textul liric a imaginilor poetice incongruente, inadecvate cel mai adesea contrare şi şocante, care se organizează, în final, într-o metaforă finală, explicatoare. Lanţul de asociaţii imagistice, viziunea metaforică finală sunt construite într-un limbaj colocvial, colorat şi pitoresc, dezvăluind un spirit ludic care mizează în egală măsură pe demitizare, pe francheţea şi sinceritatea trăirii.

S-a produs o ruptură între aspiraţia histrionic-titaniană din prima etapă (*Şi vreau drept hrană lapte din sfârcuri de cometă*), între romantica voluptate a suferinţei şi singularităţii (*Retras în plâns ca melcu-n osuare* (...) / *Cu sângele în cer precum o boare*) şi alte trăiri care au dat prestigiu romantismului, (totul spus în versul clasic, muzical) şi saltul în real (*Să-ţi tragi realitatea pe piept ca o cămaşă*) din poeziile de după 1973. Pe fondul nemulţumirii faţă de raportul realitate – poezie (*euforia ne mănâncă*) – metapoezia fiind o permanenţă a poeziei dinesciene – poetul începe demascarea realului, radicalizându-şi atitudinea: *Acum sunt dispus să fac un pact cu realitatea (...) / să sparg cu un târnăcop zidul / şi să vă las să priviţi.* Ceea ce vedem este „democraţia“ socialistă, surprinsă sarcastic, colocvial, într-o serie de repere; bunăoară artiştii domesticiţi din poemul ***Găinile***: *mai cârâiam şi noi în surdină / închideam şi noi ochii la ce se întâmplă*), informatorii (*băieţii simpatici / dispuşi oricând la o turnătorie*),cenzura (*vaca exactă paşte manuscrise*), ***Satul cu navetişti***, ***O fabrică cheamă după ea o altă fabrică*** ş. a.

Aproape toate poemele au un substrat subversiv, nivelul esopic accentuându-se în ultimele două volume, orientate spre stigmatizarea abuzului politic ceauşist (*Vine Haplea dă cu lingura-n sate / soarbe clopote pe nerăsuflate / ară biserici, seamănă panică / şi-apoi o seceră cu limbă mecanică*), a mizeriei cotidiene (*Scârţa, scârţa, scârţa, scârţa / Pâine nu-i, da-i simt tărâţa (...); când ne e foame desenează peşte / când vine frigul arestează clima* etc.), literatura idilizantă (*tu cu porumbeii / tu cu guguştiucii / tu cu păsărelele*) ş. a.

Mircea Dinescu n-a scris numai aceste poezii non-conformiste, ci şi vibratile poeme de dragoste (*Mai ştii cum te strigam pe-atunci / „icoană cu picioare lungi“ (...) / erai mireasmă, eram viu* etc.).

În emanciparea **prozei,** începută de autori şaizecişti, se pot surprinde două momente, cu scopul ieşirii din clişeul realist socialist: în răstimpul 1960-1965; după 1966, când inovarea e mult mai accentuată.

Prima fază a recuperării esteticului este dominată de proza scurtă, fiind o reacţie solidară, dar tacită, împotriva clişeului epic generat de romanul realist-socialist. Ea vine din partea unor tineri prozatori (Fănuş Neagu, Nicolae Velea, Vasile Rebreanu, D.R. Popescu, Ion Băieşu, Th. Mazilu, Nicolae Ţic, Ştefan Bănulescu), care redescoperă lumea imprevizibilă a interiorităţii umane. Se renunţă la viziunea globală din discursul narativ amplu, în favoarea segmentului de realitate specific prozei scurte; tipologia exponenţială, pozitivă sau negativă, este înlocuită cu personaje excentrice, sucite, imprevizibile, care semnifică accidentalul şi nu regula; tot ca o formă de împotrivire la uniformitatea discursului narativ, unii prozatori îmbină realul cu fantasticul (Fănuş Neagu, N. Velea,

Iordan Chimet, Vladimir Colin, Ştefan Bănulescu), rezultatul fiind o proză mitică, intelectualizată prin simbol şi lirism; alţii combină comicul cu dramaticul (Nicuţă Tănase, Ion Băieşu, Teodor Mazilu, Vasile Băran ş.a.).

Dar emanciparea prozei se va produce cu adevărat după 1966. Maeştrii literari ai prozatorilor sunt atât autori români interbelici ca Anton Holban, Gib Mihăescu, Hortensia Papadat-Bengescu cât, mai ales, noile experimente epice occidentale: noul roman francez (Michel Butor, Alain Robbe-Grillet, Robert Pinget ş.a.); romanul existenţialist (Kafka, Albert Camus ş.a.) ori proza americană, comportamentistă (William Faulkner).

Tabloul formulelor epice vehiculate de prozatorii generaţiilor '60 şi '70 este divers şi performant: realismul rural-psihologic (Marin Preda, Ion Lăncrănjan, Dinu Săraru, D.R. Popescu ş.a.); realismul magic: Ştefan Bănulescu, Fănuş Neagu, Vasile Rebreanu ş.a.; proza alegorică, existenţialistă: A.E. Baconsky, Bujor Nedelcovici, Octavian Paler, Mircea Ciobanu, Gheorghe Schwartz ş.a.; proza eseistică şi reflexivă: Laurenţiu Fulga, Alexandru Ivasiuc, Mihai Sin, Romulus Guga, Marius Tupan ş.a.; romanul psihologiei abisale: Nicolae Breban; proza experimentală: Sorin Titel; romanul politic: Constantin Ţoiu, G. Bălăiţă, Petre Sălcudeanu, Augustin Buzura, Marin Preda ş.a.; proza esteta (Şcoala de la Târgovişte: Radu Petrescu, Costache Olăreanu, Mircea Horia Simionescu, Tudor Ţopa); proza onirică: Dumitru Ţepeneag, Iulian Neacşu ş.a.; proza istorică: Zaharia Stancu, Eugen Barbu, Eugen Uricaru ş.a.; proza neorealistă (Gabriela Adameşteanu, Mihai Sin, Rodica Braga ş.a.).

Critici şi istorici literari. Înainte de a continua succesiunea de medalioane (fatalmente succinte) de prozatori (imposibil de menţionat chiar la nivelul excepţionalităţii), succesiune în care voi menţiona şi câteva configurări ale literaturii exilului românesc, să subliniez faptul că, fără analismul comprehensiv asociativ, bine informat, aşezat în matca valorii şi a esteticului, a criticilor literari (Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Ion Pop, Cornel Ungureanu, Laurenţiu Ulici, Valeriu Cristea, G. Dimisianu, Cornel Regman, Mircea Martin, Nicolae Ciobanu, Gh. Grigurcu, Mircea Zaciu, Ion Vlad, Mircea Iorgulescu ş.a.), literatura română n-ar fi avut anvergura competitivă, universalistă, pe care numai handicapul lingvistic, depăşit parţial prin traduceri, o privează de mai larga cunoaştere şi influenţă. Aceştia şi alţii (Al. Piru, Ion Negoiţescu, Dumitru Micu, Zigu Ornea, Adrian Marino, Alex Ştefănescu, Ana Selejan, Eugen Negrici, Mircea Popa, Dan Horia Mazilu, Mircea Anghelescu, Florin Mihăilescu, Marian Popa, Mircea Scarlat ş.a.) realizează istorii literare generale sau secvenţiale, care, alături de eruditele monografii tematice sau de autor (Alexandru Paleologu, Nicolae Balotă, George Gană, Alexandru George, Mihai Zamfir, Dan Mănucă, Constantin Ciopraga, Mircea Braga, Constantin Cubleşan, Ilie Guţan, Gelu Ionescu, Mircea Tomuş, Ioan Holban, Aurel Sasu, Fănuş Băileşteanu, Dan Cristea, Ioan Adam, I. Vartic ş.a.) restituie imaginea complexă a literaturii noastre.

Volumul de debut (*Întâlnirea din pământuri*, 1948) al lui **Marin Preda** (1922-1980), cuprinzând proze scurte, criticat în vreme pentru atemporalitate, naturalism ş.a., impune

o direcție epică: realismul rural-psihologic, desăvârşită în primul volum al romanului *Moromeții* (1955). Sunt narațiuni cu declarate accente polemice, replici la viziunea standardizată asupra satului şi psihologiei țăranului, impusă prin sămănătorism, poporanism, realism (îndeosebi prin M. Sadoveanu, L. Rebreanu, I. Slavici, Pavel Dan, Zaharia Stancu). Dar, până să atingă această maturizare estetică, prozatorul s-a afirmat ca „scriitor fruntaş", ca autor de nuvele realist-socialiste (*Desfăşurarea, Ferestre întunecate, Îndrăzneala*).

Fig. 205 Marin Preda

Ilie Moromete, personaj migrator, cu biografia pulverizată şi în alte romane (*Moromeții* vol. 2, 1967; *Marele singuratic*, 1972; *Delirul*, 1975) întemeiază un veritabil mit (moromețismul), fiind în acelaşi timp cronica satului românesc şi a unei familii de țărani surprinşi în impactul cu istoria vrăjmaşă, configurată de:

– criza economică de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial, care loveşte şi lumea țărănească (dezvăluită în *Moromeții*, vol.1);

– legionarismul (surprins în romanul *Delirul*);

– criza satului, a proprietății private, împovărate de dări şi cote, în primii ani postbelici, (zugrăvită în *Moromeții* vol.2);

– colectivizarea satului, proces dezvăluit în romanele *Moromeții*, vol. 2 şi *Marele singuratic.*

Personaj mitofor, Ilie Moromete, este proiectat în primul volum din *Moromeții*, în condiții de cvasi-normalitate existențială. Normalitatea, pentru Moromete, ca şi pentru majoritatea țăranilor din Siliştea-Gumeşti, cu excepția celor atinşi de boala îmbogățirii (familia Bălosu, primarul Aristide), însemna nu numai: munca la câmp, ci şi sentimentul autorității în familie, plăcerea taifasului în zilele sau momentele de hodină, plăcerea banchetului de idei, desfăşurat la fierăria lui Iocan, unde, duminica țăranii „făceau politică". Poiana lui Iocan devine, astfel, o veritabilă agora a satului. Discuțiile duminicale proiecteză o nouă lumină asupra țăranului; nu insul incult, indiferent la problemele politice, ci un țăran învățat, receptiv la politică, abonat la ziar. Cei mai mulți erau liberali. Aceştia alcătuiesc un adevărat areopag al cetăți. Iocan, Cocoşilă, Vidrighin, Dumitru lui Nae, Moromete sunt actorii unei reuşite comedii de limbaj şi de speculații filosofice pe tema preferată – politica, în care Moromete joacă un rol central.

În final, cele patru romane catalizate la acelaşi numitor prin personajul migrator, conturează câteva atitudini rare în psihologia țăranului, ca: ironie, disimulare, nesupunere, spirit problematizant, dar şi un tip de personaj cu psihologie aparte: naturile moromețiene – prezente şi în romanele ne-țărăneşti ale lui Marin Preda; bunăoară în romanul politic (*Cel mai iubit dintre pământeni*), în romanele citadine (*Intrusul, Risipitorii* – prin personajele Constanța, Vale, doctorul Sârbu, Ion Munteanu, cu toții modele de competență, erudiție, complexitate psihică şi metafizică, dar care ratează în dragoste şi în planul succesului social).

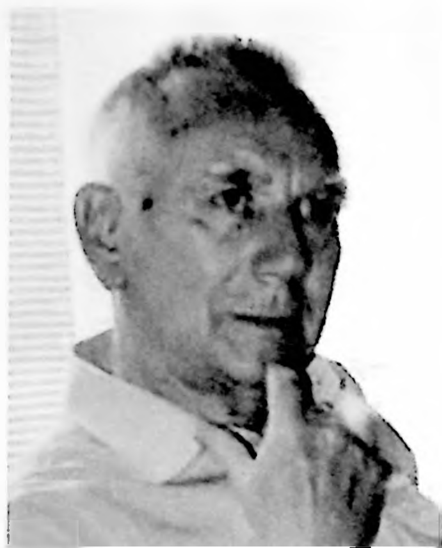

Fig. 206 D.R. Popescu

Natura morometiană semnifică un personaj problematizant, amestec de luciditate şi buimăceală, de umor şi solemnitate, de disimulare şi fermitate în opinii. Disimularea este o cale de menţinere în iluzie sau ideal. Iluzia lui Ilie Moromete are mai multe faţete: că şi-ar putea păstra pământul fără să facă comerţ cu grânele; că i-ar putea aduce pe cei trei băieţi fugiţi, refăcând unitatea familiei şi, implicit, autoritatea sa. Iluzia lui Niculae este că poate întemeia un sat nou, prin colectivizare. Iluzia lui Călin Surupăceanu este că aparţine oraşului construit de el. Iluzia lui Victor Petrini este că, prin iubire, poate contracara răul social şi că iubirea trebuie să fie noua religie a omului.

Debutul succesiv: în 1958 cu nuvele (*Fuga*), în 1959 cu romanul despre satul colectivizat (*Zilele săptămânii*) al lui **Dumitru Radu Popescu** (n. 1935), pune în lumină raportul conformare şi ruptură realist-socialistă, această din urmă realitate epică, ilustrată după 1964 în opt-nouă volume de proză scurtă şi-n tot atâtea romane, impunând un autor marcant al realismului social – psihologic, pe care-l inovează prin alegorie, insolit, referinţe livreşti, baroc narativ.

Critica a remarcat excepţionalitatea unor volume de proză scurtă (*Somnul pământului, Dor, Duios Anastasia trecea, Leul albastru).* Aici şi-ntr-o suită de romane: *F* (1969), *Vânătoarea regală, O bere pentru calul meu, Ploile de dincolo de vreme, Împăratul norilor, Viaţa şi opera lui Tiron B.* (2 vol.), se impun coordonatele şi obsesiile prozatorului: o supratemă: ancheta, un scenariu epic sinuos: drumul trudnic, imprevizibil spre adevăr şi vinovaţi, – „curată morală sofistică" – zice N. Manolescu[8] – şi ceva mai înainte: „Crimă fără pedeapsă: acesta e universul din *F* şi celelalte. Căutarea vinovaţilor seamănă cu o descindere în infern, nu cu o justiţie". În final, toposul epic (de regulă satul) iese desolemnizat, deposedat de măreţie, în această suită de romane fără ţintă morală, suficientă sieşi doar ca spaţialitate aflată sub teroare, abuz şi suferinţă, însufleţită de o tipologie tenebroasă.

Cu aceleaşi mărci negative şi tot ca spaţiu al crimei şi anchetei, este radiografiat „obsedantul deceniu" şi-n bogata dramaturgie a lui D. R. Popescu: peste 20 de piese până în 1989 – unele reuşite demitizări şi alegorii politice: *Aceşti îngeri trişti, O pasăre într-o altă zi, Pasărea Shakespeare, Pisica în noaptea Anului Nou* ş. a.

Până să debuteze ca romancier: *Îngerul a strigat,* 1968, **Fănuş Neagu** (1932 – 2011) a dat prestigiu epic şi strălucire narativă prozelor scurte, într-o suită de volume: *Ningea*

[8] Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură,* Piteşti, Paralela 45, 2008, p. 1103, 1102.

Fig. 207 Fănuş Neagu

în Bărăgan (1959), *Somnul de la amiază, Dincolo de nisipuri, Vară buimacă* (1967) ş. a. „Iubire, moarte, timp, natura misterioasă, prolifică, acestea sunt *motivele* (...) acestor povestiri moderne, în care fantasticul e privit totdeauna cu un ochi necruţător de realist şi invers, observaţia morală e neîncetat împinsă spre fabulos şi senzaţional".[9] Ele pun în lumină spectacolul unei rostiri pitoreşti, metaforice, istratiene, regizat de un talentat povestitor, decis să impună limbajul expresiv şi poetic şi în proză. Ceea ce Fănuş Neagu reuşeşte, îndeosebi în cele două romane, istratian ca matrice tipologică – romanul de debut, matein şi burlesc – următorul: *Frumoşii nebuni ai marilor oraşe* (1976).

În romanul *Îngerul a strigat*, păstrând propensiunea lui Panait Istrati pentru naturile elementare şi vitaliste (existând posibile asemănări de roluri epice între Stavru şi Che Andrei, între Adrian Zografi şi Ion Mohreanu), Fănuş Neagu proiectează câmpia fabuloasă a Brăilei – bine surprinsă ca frescă realistă şi etnografică, într-un timp nefast, al „strămutării", al disoluţiei unei comunităţi tradiţionale; în final mitul se va risipi, dar romanul trăieşte prin dezvăluirea lui, surprins viu şi dinamic din poveştile de viaţă ale principalilor mitofori (Nicolae şi Ion Mohreanu, Che Andrei, Nae Caramet, Pavel Berechet ş. a.). Brăila devine un spaţiu fabulos, specific fănuşian şi-n cartea de proze scurte *Poveşti din drumul Brăilei* (1989).

Tot de o punere în altă istorie a unei lumi consacrate de literatură (cea din *Craii de Curtea-Veche* de Mateiu Caragiale) e vorba şi în romanul din 1976. Noii crai de Bucureşti: scriitorul Ramiţki, cântăreţul Radu Zăvoianu, fotbalistul Valdara, „călăuziţi" de Tudor Fluture (cu escapade şi-n Dobrogea, la Mogoşoaia, în Bărăgan şi-n Balta Brăilei) sunt stăpâniţi de-o frenetică bucurie de viaţă, scenele bahice, de amor sau gelozie fiind văzute frecvent prin lupa comică şi parodică; lumea densă a romanului e mai mult bizară decât contemplativă, mai mult dionisiacă decât crepusculară.

Inspirat din actualitatea socialistă, romanul de debut al lui **Nicolae Breban** (n. 1934), *Francisca* (1965) face figură onorabilă în peisajul prozei din vreme, prin introspecţia psihologică – instrument narativ care, aplicat teritoriilor epice mai fertile sondajului, de pildă vârstelor ne-adulte, lipsite de forţă virilă (copii, femei, bătrâni) din al doilea roman, *În absenţa stăpânilor*, va deveni marca inconfundabilă a romanului brebanian. Cu *Animale bolnave* (1968), roman dostoievskian, cu intrigă bine definită, meditaţia despre învingători şi învinşi, puternici şi slabi este plasată într-un scenariu cu anchetatori, miliţieni şi securişti care rezolvă trei crime. Epicul dens din *Îngerul de gips*, rod al investigării

---

[9] Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, 1974, p. 376.

psihologiei abisale, conturează creşterea şi descreşterea forţei stăpânilor, celebrul medic şi universitar Minda ratând succesul social şi casnic, din cauza viciului întreţinut de noul său stăpân, Mia Fabian, veritabilă Emilie camil-petresciană.

Abia cu romanul *Bunavestire* (1977) se impune tema puterii în sens nietzschean, astfel că relaţia maestru – ucenic, stăpân – slugă devine fermentul obsesiv al celorlalte romane (*Don Juan, Drumul la zid*). „Personajul pe care el îl preferă, îl glorifică şi îl monografiază, uneori ca pe un *alter-ego*, iar alteori ca pe un model de neatins, este *supraomul*" – observa Alex Ştefănescu.[10]

Mizând şi în aceste romane (ca de altfel, şi-n celelalte) pe locvacitate, ambiguizare, combinări paradoxale de situaţii, stări, autoscopii, deveniri şi decăderi spectaculoase, lăţind excesiv epicul prin mulţi naratori sau chiar prin autoreferenţialitate, intersectând epicul viguros cu cel ilizibil sau monoton, într-o largă desfăşurare de tipologii, pline sau stoarse de energia vitală, necruţător investigate, se desprind câţiva cuceritori ai puterii erotice, sociale, politice sau spirituale: Grobei, Castor Ionescu, Rogulski.

Şase romane tipărite între 1970 şi 1988, începând cu *Absenţii* şi-n urmă cu *Drumul cenuşii*, au făcut din **Augustin Buzura** (n. 1938) cel mai reprezentativ autor de roman politic. Cu voie de la stăpânire, ceea ce fusese realitate socială totalitar – stalinistă, devine pentru tinerii prozatori şaizecişti, fascinantă ficţiune epică în romanele politice ale vremii (care întreţineau, indirect, iluzia libertăţii de creaţie), toate bucurându-se de succes analitic şi de public, datorită vitalităţii narative şi tipologice, a meditaţiei, parabolei şi aluziei: *Galeria cu viţă sălbatică, Însoţitorul, Căderea în lume* (Constantin Ţoiu) *Lumea în două zile, Ucenicul neascultător* (George Bălăiţă), *Biblioteca din Alexandria* (Petre Sălcudeanu), *Cel mai iubit dintre pământeni* (Marin Preda), *Pumnul şi palma*, 3 vol. (Dumitru Popescu) ş. a.

Mediul medical (în *Absenţii* şi *Orgolii*) cel muncitoresc în *Vocile nopţii*, satul colectivizat (*Feţele tăcerii*), conturează un univers al abuzului, delaţiunii şi imposturii, în care evoluează personaje (masculine) înzestrate profesional şi spiritual, dar care trăiesc acut drama ratării sentimentale şi sociale: medicii Mihai Bogdan şi Ion Cristian, Ştefan Pintea, Stelică Goran, Carol Măgureanu ş. a.

Ultimele două romane (*Refugii, Drumul cenuşii*), depăşind timpul istoric al deceniului dogmatic, înlocuit tot cu un răstimp obstaculant, pune în prim-plan psihologii feminine – şi ele marcate social şi sentimental de eşec: Ioana Olaru, respectiv Victoria Oprea, traumatizate de mediocritatea şi trădările partenerului sau de mediul vrăjmaş. Ambele sunt personaje migratoare, din romane anterioare, ca de altfel şi inginerul minier Helgomar David, din *Drumul cenuşii* – roman care, pe fondul anchetei privind dispariţia inginerului, într-un epic dens (care îmbină planul evenimenţial cu cel reflexiv), restituie mai multe feţe ale relaţiei intelectualilor cu puterea: ziaristul de investigaţii Adrian Coman, arhitectul Dan Sabin, nonconformist, vituperând nocivitatea egalizării spirituale,

---

[10] Alex Ştefănescu, *Istoria literaturii române contemporane*. 1941-2000, Bucureşti, Editura Maşina de scris, 2005, p. 533.

dar sfârşind în maleabilitate, tânărul arhitect Victor Socoleanu, devenit şofer pentru a evita compromisul politic şi a-şi respecta deviza supravieţuirii pe baricadă.

Dumitru Ţepeneag (n. 1937), până să-şi maturizeze creaţia epică în Franţa (din 1972) a fost promotor de şcoală literară (*onirismul estetic*) şi a scris proză care să o ilustreze. Onirismul estetic este primul şi singurul curent literar născut în inima totalitarismului, chiar dacă în acel răstimp 1966-1970 realismul socialist evolua pe o coordonată mai îmblânzită. Determinativul estetic dat onirismului sublinia deosebirea pe care teoreticienii ei voiau s-o imprime noii orientări literare care-şi propunea să gestioneze visul. Onirismul estetic se distanţa atât faţă de suprarealism, care prin dicteul automat sonda subconştientul cât şi faţă de romantism, unde visul era un agent al transcendenţei. Din grupul oniric au făcut parte 10-11 scriitori tineri, poeţi şi prozatori: Leonid Dimov, D. Ţepeneag, Virgil Mazilescu, Iulian Neacşu, Vintilă Ivănceanu, Daniel Turcea, Emil Brumaru, Sorin Titel, Virgil Tănase, Laurenţiu Ulici, Fl. Gabrea.

Dintre aceştia, cei mai activi în elaborarea teoriei onirismului estetic au fost Leonid Dimov şi Dumitru Ţepeneag, dar mai ales Leonid Dimov. (vezi L.Dimov.- *Momentul oniric*, 1997). Ei sunt, alături de Virgil Mazilescu, Vintilă Ivănceanu, Emil Brumaru, şi cei mai productivi creatori de literatură onirică. Ceilalţi conjugă onirismul şi cu alte formule. De exemplu, Sorin Titel – cu Noul Roman Francez şi cu proza existenţialistă.

Proza scurtă onirică a lui D.Ţepeneag a avut, spre deosebire de celelalte orientări epice ale generaţiei '60, cea mai coerentă poetică. Era şi cea mai radicală lovitură dată prozei realist-socialiste, prin respingerea actualităţii ca temă tutelară şi recursul la vis. Onirismul estetic a fost concretizat prin trei volume de proze scurte (foarte scurte, de 3-4 pagini) şi anume: *Exerciţii* (1966), *Frig* (1967), *Aşteptare* (1972), volum reeditat şi adăugit în 1992. Volumul *Frig*, în 120 de pagini, cuprinde 20 de schiţe şi povestiri scurte. Temele dominante par să fie căutarea sau aşteptarea revelării divinităţii sau a unor mesaje transcendentale, ori semne ale lumii de dincolo. Preocuparea metafizică este comună personajelor, aflate îndeobşte la o vârstă tânără, o vârstă atee. *Frig, Paznicul digului, Cu tramvaiul, Un târguşor, Gurru, Gardul* ş.a. sunt tot atâtea parabole ale imposibilei teofanii şi ale recăderii în lume.

Două sunt orientările, formulele inovării epice ale romanelor din etapa franceză a prozei lui D. Ţepeneag: romanele experimentale influenţate de „Noul Roman francez", publicate după 1972, toate în limba franceză, şi anume: *Zadarnică e arta fugii (1973: Arpièges)* şi *Nunţile necesare* (1977: *Les noces necessaires)* şi romanele postmoderniste (textualiste): *Cuvântul nisiparniţă (Le mot sablier)* – 1984; *Roman de citit în tren (Roman de gare)* – 1985 şi *Porumbelul zboară (Pigeon vole)* – 1987.

Dumitru Ţepeneag a fost unul dintre cei mai activi traducători din limba franceză ai romanelor experimentale cunoscute sub numele de „Noul Roman Francez". Traduce două romane ale lui Alain Robbe-Grillet: *Gumele* (1967) şi *În labirint* (1968) şi alt roman al acestei şcoli narative: *Graal- Pirat* de Robert Pinget (1972); traduce exegeza *Sufletul romantic şi visul* de Albert Beguin (1970). Dumitru Ţepeneag nu era numai un boem

pitoresc şi radical, ci şi un tânăr erudit, familiarizat cu cele mai diverse formule estetice: romantice, suprarealiste, neo-moderniste (Noul Roman Francez).

Romanul *Zadarnică e arta fugii* a fost scris între 1969 şi 1971 şi publicat în 1973, în franceză, la Paris. E un exemplu de sincronizare (şi nu de imitare) cu „Noul Roman Francez", îndeosebi cu romanele lui Claude Simon şi Robbe-Grillet. Tema romanului este imposibilitatea mişcării (a zborului, a evadării).

Ambiguitatea, polisemnificaţiile sunt la ele acasă. Titlul iniţial a fost *Fugă*, apoi *Zenon*. Arta fugii este exersată de toate personajele romanului. Fiecare nucleu epic este o „cursă cu capcane", cum îşi subintitulează Dumitru Ţepeneag romanul. Un prim câmp epic îl are ca personaj pe tânărul care aleargă spre gară pentru a o întâlni pe Maria; în altă secvenţă pe Magda sau pe M: Alt tablou epic: un autobuz intră în cursă cu atletul Pamfile (care urmăreşte o broască ţestoasă) etc. Între timp, controlorul şi mecanicul trenului discută interminabil dacă trenul înaintează sau nu.

Mai atenuat experimental, mai accentuat oniric şi cu o simbolică mai clară este romanul *Nunţile necesare*, publicat în 1977 (în româneşte, în 1993). Rod al experienţei din exil, romanul este o parabolă a baladei *Mioriţa*, dar conţine şi analogii cu poemul barbian *Ritmuri pentru nunţile necesare*. Semnele de punctuaţie lipsesc, romanul fiind o uriaşă frază.

Personajele centrale ale romanului sunt profesorii Ciobanu, Munteanu şi Pădureanu; ultimii doi, prin informaţii calomnioase trimise inspectoratului şcolar, urmăresc discreditarea (adică moartea socială şi profesională) a lui Ciobanu; se anunţă o anchetă şcolară, iar cei doi au grijă ca aceasta să se facă chiar în ziua nunţii lui Ciobanu cu profesoara Ana. Fotografia de nuntă, a cărei realizare ocupă un lung spaţiu epic, surprinde de fapt un ritual de înmormântare: mirele cu o talangă în mână pare mort, iar nuntaşii (pentru că e seară) au cu toţii torţe aprinse şi lumânări. Fotografia e o sugestie a unei tradiţii sleite.

Romanul *Cuvântul nisiparniţă* (1997, în limba română) este un text despre cum se scrie un text în cazul în care autorul cunoaşte sau este familiarizat cu două limbi; este deci un jurnal de creaţie pe tema intersectărilor lingvistice, un jurnal bilingv românofrancez, o amestecătură, o nisiparniţă lingvistică, începută în limba română, apoi un text împestriţat, pentru ca în final să fie scris exclusiv în franceză. Tema este dubla cetăţenie a textului.

Săpăturile, leit-motivul discuţiilor, au un dublu sens: politic – cu referire la canal (puşcăriaşii, ocnaşii), dar şi lingvistic – efortul aventurii bilingve (scriitorul este un ocnaş al limbii). Orăşelul, spaţiul epic, e o localitate de graniţă (frontiera lingvistică pe care textul o trece, în final).

Dimensiunea autoreferenţială e şi mai accentuată în romanul *Pigéon vole* (1989), de Ed Pastenague – o anagramă a lui D. Tsepeneag. Este un roman cu o compoziţie muzicală, riguroasă, bine făcut şi condus narativ. Nucleele epice sunt numeroase, dintre care 3-4 mai proeminente:

– nivelul multiculturalității moderne configurat din răspunsurile la chestionarul pe care tânărul autor francez Ed l-a trimis celor trei prieteni: Edouard (francez, un negru din Martinica), Edgar (francez vietnamez, având pielea galbenă) şi Edmond (francez-francez, dar roşu, adică comunist);

– nivelul poeticii romanului modern, un alt jurnal de creație prin numeroasele obsesii ale romancierului introduse în text;

– nivelul lingvistic: prin discuția despre apartenența la limba franceză a personajelor fictive (cei trei Ed), a autorului Ed Pastenague, care se consideră bine instalat în patria cuvintelor. După debarasarea de nisiparniță, porumbelul îşi ia zborul.

Jocul textualist ajunge la apogeu.

Între 1942, când **Vintilă Horia** (1915-1992) debutează în țară ca romancier (*Acolo şi stelele ard...*) şi 1992, când i se publică, tot în țară, ultimul său roman (*Mai sus de miazănoapte*), în acest răstimp de jumătate de secol, Vintilă Horia, pe lângă poezii, proză scurtă, critică şi istorie literară, eseistică culturală şi filosofică, pe lângă o constantă activitate de traducător, de editor de ziare şi de profesor universitar, a scris şi alte 11 romane, toate (ca şi întreaga creație de după 1944) – fiind opere ale exilului, trăit pe două continente şi-n mai multe țări (Italia, Argentina, Spania, Franța şi iarăşi Spania).

După episodul spaniol al vieții sale (1953-1960), urmează cel francez (1960-1964) – care echivalează nu numai cu întoarcerea spre literatură a lui Vintilă Horia, ci şi cu câştigarea notorietății literare, odată cu publicarea la Paris, în 1960, a romanului *Dumnezeu s-a născut în exil*, roman distins în anul următor cu premiul Goncourt, tradus repede, datorită vâlvei iscate în jurul acestui premiu, în cele mai cunoscute limbi. Cu al doilea roman, *Cavalerul resemnării* (1961), Vintilă Horia se instalează în tema sa predilectă: exilul, valorificată în cele mai bune romane publicate ulterior: *Scrisoarea a şaptea* (1964), *Jurnalul unui țăran de la Dunăre* (1966) – toate trei tipărite în Franța, urmate de romanele cu tema exilului scrise în spaniolă: *Prigoniți-l pe Boetius* (1983) şi *Un mormânt în cer* (1987). (Titlurile în original, în notă[11]). Şi tot de acum, odată cu romanul *Dumnezeu s-a născut în exil*, debutează şi meditația privind destinul unor civilizații europene. Căci tema exilului în romanele horiene nu vizează doar ființe umane, reale sau fictive, de regulă personaje superioare, de excepție (Ovidiu, principele valah

---

[11] Romanele lui V. Horia, scrise în spaniolă şi franceză, apar la:

– Paris: *Dieu est né en exil* (1960); 1991, 1999, trad. în lb. rom.; *Le Chevalier de la résignation* (1961), 1991, Craiova, *Cavalerul resemnării; Les Impossibles* (1962); *La septième lettre* (1964); *Journal d'un paysan du Danube* (1966); *Une Femme pour l'Apocalypse* (1968, ed. rom. în 2007);

– Madrid: *El viaje a San Marcos* (1972); *Perseguid a Boecio* (1983); *Prigoniți-l pe Boetius*, Craiova, 1993;

– Barcelona: *Marta, a la segunda guerra* (1982); *Un sepulcro en cielo* (1987); *Un mormânt în cer*, Bucureşti, 1994;

– Lausanne: *Les Clefs du crepuscule* (1988).

Radu Negru, El Greco, Platon, Toma Singuran, Ştefan Diaconu) ci şi civilizaţii şi destine naţionale. Astfel că, romanele sus-pomenite propun o tulburătoare meditaţie privind superioritatea sau inferioritatea unor civilizaţii şi destine naţionale din Europa. Există civilizaţii exilate, de margine, depărtate de centrul puterii (de regulă, un centru decadent, măcinat de corupţie), care, însă, sunt depozitare ale unor valori morale şi energii autentice ce pot contribui la regenerarea universurilor îmbătrânite.

O asemenea civilizaţie de margine, aşezată la depărtare de civilizaţie, aflată aşadar în exil faţă de puterea politică şi civilizatorie europeană (putere situată geografic în centrul sau vestul Europei) este şi Europa de est, mai precis spaţiul etnogenezei românilor reconstituit de autor în mod cronologic, din Antichitate (sec. I d.Hr.) până în contemporaneitate (anii '50 ai secolului trecut), în patru romane: cele din trilogia exilului românesc (*Dumnezeu s-a născut în exil, Cavalerul resemnării, Prigoniţi-l pe Boetius*) şi *Mai sus de miazănoapte* (1992).

Cu excepţia romanului *Prigoniţi-l pe Boetius*, a cărui acţiune se petrece în anii stalinismului represiv, celelalte trei recreează figura mitizată a spaţiului stră-românesc şi românesc, al cărui centru a fost Dacia şi apoi România. Ţara geţilor (din primul roman al trilogiei exilului), Valahia secolului al XVII-lea (în romanul *Cavalerul resemnării*), Moldova lui Ştefan cel Mare (din romanul *Mai sus de miazănoapte*) sunt cele trei toposuri privilegiate ale nostalgiei, recompuse epic prin tehnica magnificării, fiind tot atâtea reprezentări „în ideal" ale latinităţii orientale. Numitorul comun al acestor spaţii alese, sau „locuri înalte" – cum definea, prin 1990, Vintilă Horia[12] „intrările înspre propria noastră eternitate", este dat de religiozitatea autentică, de dimensiunea spirituală.

În epoci istorice diferite, sacrul este întreţinut de personaje superioare ale spiritului: marele Preot dac (din romanul *Dumnezeu s-a născut în exil*) şi sihastrul Daniil (din romanul *Mai sus de miazănoapte*). Primul, ca adept al lui Zamolxe, al credinţei în zeul unic şi viaţa de apoi, va fi pregătit să primească religia lui Hristos şi s-o împărtăşească geţilor de rând – cu toţii „fiinţe teologale", cum ar spune N.Steinhardt. Al doilea, Daniil Sihastrul, şi el e *un soare apune ca şi Ştefan, devenit suflet înainte de moarte*, este nu numai Înţeleptul, ci şi un mare învăţat, un umanist din spaţiul de Est, admirat pentru ştiinţa sa de umanistul veneţian Matteo Muriano, exilat la Suceava. Sihastrul îşi declară, în fiecare discuţie cu medicul, descendenţa din filosofia lui Origene („eu zic, ca şi Origen, că...") şi afinitatea cu filosofia lui Platon – zugrăvit, de altfel, la sugestia sa, „pe peretele de miazăzi" al Voroneţului, alături de Pitagora şi Socrate: *Cele trei siluete cu coroane pe creştet* – cugetă Muriano – *făceau parte din Arborele genealogic al lui Iisus Hristos.*

Romanul *Prigoniţi-l pe Boetius* reconstituie drama intelectualilor români de excepţie, exilaţi în Bărăgan (fizicianul Ştefan Diaconu şi profesorul de literatură Toma Singuran) în regimul totalitar comunist. Este singura carte care nu recompune o geografie ideală, securizantă, marcată de sacru. Spaţiul răului este dominant, însemnând Bărăganul

---

[12] apud Marilena Rotaru, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, Bucureşti, Editura Ideea, 2002, p. 353-354.

domiciliilor forțate, închisoarea comunistă, coliba primitivă – ca domiciliu forțat, temnița din Ravenna cucerită de ostrogoți: *O lungă noapte de toamnă, mizerie, prostie și moarte căzuse peste Țara Săgetătoare* – comentează naratorul referindu-se la România, și continuă: *Țara Săgetătoare rămăsese fără săgeți în tolba-i de legendă.*

Există în acest roman și un spațiu al armoniei și al Binelui, dar acesta nu este unul geografic, ci este relieful minții, al creativității și ideilor. Izolați (întemnițați) de o putere politică discreționară (ostrogoții și comuniștii), Boetius (filosof și demnitar roman, 480-524 d.Hr.) și Ștefan Diaconu – specialist în fizica cuantică, ajung, în scrierile lor, la aceeași concluzie: la nivelul existenței ființei umane și la nivelul civilizațiilor trebuie aplicată „ontologia" complementarului, *mai puțin abuzivă în sens dialectic, decât această posibilă metafizică a contradictoriului* – scrie Ștefan Diaconu în manuscrisul elaborat în timpul detenției forțate din Bărăgan.

Ca formulă epică, preluând sintagma lui Hermann Broch, romanele lui Vintilă Horia pot fi numite „romane poliistorice", în care interogația istorică se combină cu interogația de existența modernă (individuală sau națională) și, mai ales, cu reflecția spirituală.

Prin creațiile din exil ale unui număr important de autori, atât prozatori (Mircea Eliade, Constantin Virgil Gheorghiu, Norman Manea, Peter Neagoe, Petru Popescu, Bujor Nedelcovici, Paul Goma ș.a.) cât și poeți (Aron Cotruș, Ștefan Baciu, Gabriela Melinescu, Dorin Tudoran ș.a.), dramaturgi și eseiști (Eugen Ionescu, Emil Cioran, Virgil Nemoianu, Marian Popa, George Uscătescu, Al.Ciorănescu ș.a.) s-a dovedit elocvent, în culturile de adopție ale acestor autori, vitalitatea spiritului creator românesc și expresivitatea imaginarului cu bogate rădăcini în cultura-mamă.

O varietate de formule dramatice demonstrează, de asemenea, efloresceța **dramaturgiei** post realist-socialiste. Așa ar fi:

– teatrul reflexiv, problematizant: Horia Lovinescu, D.R. Popescu, Paul Everac ș.a. Situat printre cei mai prolifici, **Paul Everac** (1924-2011), după un consistent stagiu realist-socialist (*Poarta, Ștafeta nevăzută* ș.a.), dă adâncime psihologică unor personaje aflate în impas, fiind „un campion al civismului și al dramatizării crizelor de conștiință"[13]. Matei Rizea (*Subsolul*), Bondoc (*Cititorul de contor*), Mircea (*A cincea lebădă*), Miron Costin (*Drumuri și răscruci*) și alte sute de personaje pun în discuție morală, actualitatea, istoria, exilul (*Un fluture pe lampă* ș.a.);

– teatrul alegoric: Marin Sorescu, Romulus Guga, Matei Vișniec ș.a. Autorul unor romane remarcabile (*Nebunul și floarea, Adio, Arizona* ș.a.), **Romulus Guga** (1939-1983) își lărgește reflecția asupra condiției umane în teatru. Piesele sale propun toposuri simbolice, detectate de regulă în spații publice, populate, cum ar fi: cafeneaua (*Moartea domnului Platfus*); sala de așteptare (*Speranța nu moare în zori*); salonul familial (*Noaptea cabotinilor*), ospiciul (*Evul mediu întâmplător*). Meditația nu este calmă ci contestatară.

---

[13] Mircea Ghițulescu, *Istoria dramaturgiei române contemporane*, București, Albatros, 2000, p. 238.

Fig. 208 Gheorghe Astaloș

Relația simbolică ins-umanitate este o regulă în piesele lui Guga; domnul Platfus simbolizînd, bunăoară, însăşi mediocritatea (şi până la urmă dispariția) planetei; *Amurgul burghez, Evul mediu întâmplător* propun tot scenarii despre „planeta amenințată", ultima piesă cu subtile alegorii contemporane, prin personaje categoriale: Soldatul, Preotul, Judecătorul, Femeia resemnată;

– teatrul neconvențional, absurd: **Gheorghe Astaloş** (n.1933), Iosif Naghiu. Prin volumul *Vin soldații și alte piese* (1970) ca şi prin textul programatic publicat aici (*Teatrul floral spațial*) – care propune o altă formulă de etajare a meta-realității, dinspre un centru spre o „centură", cu ajutorul unei suite de „punți radiale" – era clară „programatica resurecție a expresiei dramaturgice"[14] propusă de Astaloş şi desăvârşită după 1972 în exil, prin piese cu constant succes la public (Paris, Ottawa, Copenhaga, Washington ş.a.). Războiul, iubirea (*Ceainăria de argint, Nopți rebele* ş.a.), lagărul (*Song pentru Anna-Maria, Ce ne facem fără Willi?*), exilul (*Starea exilului, Caviar,vodcă și bye-bye, Întoarcerea la matcă*) dezbat problemele omului modern, sintetizate în raportul libertate/constrângere.

Fidel piesei scurte (de regulă, într-un act sau două), **Iosif Naghiu** (1932-2003), autor prolific, în descendența lui Eugen Ionescu (de care îl apropie drama incomunicării, personajele categoriale – bunăoară Petrescu I, II, III, IV – spațiul terorii, gândirea captivă, societatea egalizatoare), aşadar Naghiu rescrie drama existenței paradoxale. „Înțelegerea libertății ca responsabilitate e o constantă a meditației dramatice (...). O regăsim pretutindeni: în *Absența,* ca developare a psihologiei frustrării la un „nedreptățit", în *Frunzele amăgitoarei neputinți* (...), în *Fereastra,* ca impas al libertății de opțiune, în *Misterul lui Agamemnon* ca declin al tragicului în derizoriu, în *Într-o singură seară* ca ascensiune a solitarului spre solidar".[15]

Teatrul simbolic şi mitic, orientat spre reinterpretarea miturilor (Dumitru Solomon, D.R.Popescu, Radu Selejan, Dan Tărchilă, Paul Anghel ş.a.), satira actualității (Ion Băieşu, Teodor Mazilu, Mihai Ispirescu, Tudor Popescu ş.a.) dau genului anvergură, modernitate şi viziune. **Teodor Mazilu** (1930-1980) conexează comedia tradițională cu moralismul existențialist. Temele preferate sunt mediocritatea (*Somnoroasa aventură, Aceşti nebuni fățarnici, Mobilă și durere, Pălăria de pe noptieră*), inclusiv cea istorică (*O sărbătoare princiară*). Inventivitatea şi naturalețea narativă a acestui autor, simțul

[14] Nicolae Ciobanu, *Panoramic,* Bucureşti, Cartea Românească, 1972, p. 255.

[15] Laurențiu Ulici, *Literatura română contemporană,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1995, p. 458-459.

caracterologic şi de observaţie, s-au concretizat şi-n onorabile texte de proză scurtă (*Galeria palavragiilor* ş.a.) sau romane (*Bariera, O singură noapte eternă* ş.a.).

Literatura optzeciştilor, desăvârşită după 1989, a fost o prezenţă clar afirmată în peisaj, atât prin volume colective, fie de poezie (*Aer cu diamante,* 1983), fie de proze (*Desant '83*) , cât şi prin cărţi de autor (Mircea Cărtărescu, Mircea Nedelciu, Traian T. Coşovei, Ion Stratan, Gabriel Chifu, Nichita Danilov, Ion Mureşan, Constantin Stan, Ion Lăcustă, Daniel Vighi, Radu Ţuculescu şi alţii, de fapt aproape toţi optzeciştii de notorietate de după 1989 au publicat în acest răstimp). Tinerii autori – ca primă generaţie anglofonă, ceea ce le-a permis rezonarea cu noul model literar: postmodernismul – au evoluat aproape sincron cu experimentul literar euro-atlantic, transformând încă de pe-acum, prin textualismul liric şi epic, scriitura aventurii în *aventura scriiturii.*

Bibliografie critică

Ciobanu, Nicolae, *Panoramic,* Bucureşti, Cartea Românească, 1972.

Ghiţulescu, Mircea, *Istoria dramaturgiei româneşti contemporane,* Bucureşti, Albatros, 2000.

Grigurcu, Gheorghe, *Existenţa poeziei,* Bucureşti, Cartea Românească, 1986.

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secunde de literatură,* Piteşti, Paralela 45, 2008.

Pop, Ion, *Pagini transparente,* Cluj-Napoca, Dacia, 1997.

Rotaru, Marilena, *Întoarcerea lui Vintilă Horia,* Bucureşti, Editura Ideea, 2002.

Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism* [1949-1960], 6 vol. Sibiu, Bucureşti, 1994-2000; *Adevăr şi mistificare în jurnale şi memorii apărute după 1989,* Bucureşti, Cartea Românească, 2011; *Literatura română contemporană,* Sibiu, Editura Universităţii „Lucian Blaga", 2004.

Simion, Eugen, *Scriitori români de azi,* Bucureşti, Cartea Românească, 1974; *Fragmente critice,* vol. 1. Craiova, Scrisul românesc, 1997.

Ştefănescu, Alex, *Istoria literaturii române contemporane, 1941-2000,* Bucureşti, Editura Maşina de scris, 2005.

Ulici, Laurenţiu, *Literatura română contemporană,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1995.

Muzica românească în perioada comunistă

Odată cu abdicarea Regelui Mihai I al României, abolirea Monarhiei şi proclamarea, prin Legea nr. 363, a Republicii Populare Române, dispare ultima legătură – având profunde şi semnificative implicaţii în destinul naţional – cu valorile şi tradiţiile politice,

Fig. 208 Gheorghe Astaloș

Relația simbolică ins-umanitate este o regulă în piesele lui Guga; domnul Platfus simbolizînd, bunăoară, însăşi mediocritatea (şi până la urmă dispariția) planetei; *Amurgul burghez, Evul mediu întâmplător* propun tot scenarii despre „planeta amenințată", ultima piesă cu subtile alegorii contemporane, prin personaje categoriale: Soldatul, Preotul, Judecătorul, Femeia resemnată;

– teatrul neconvențional, absurd: **Gheorghe Astaloş** (n.1933), Iosif Naghiu. Prin volumul *Vin soldații şi alte piese* (1970) ca şi prin textul programatic publicat aici (*Teatrul floral spațial*) – care propune o altă formulă de etajare a meta-realității, dinspre un centru spre o „centură", cu ajutorul unei suite de „punți radiale" – era clară „programatica resurecție a expresiei dramaturgice"[14] propusă de Astaloş şi desăvârşită după 1972 în exil, prin piese cu constant succes la public (Paris, Ottawa, Copenhaga, Washington ş.a.). Războiul, iubirea (*Ceainăria de argint, Nopți rebele* ş.a.), lagărul (*Song pentru Anna-Maria, Ce ne facem fără Willi?*), exilul (*Starea exilului, Caviar,vodcă şi bye-bye, Întoarcerea la matcă*) dezbat problemele omului modern, sintetizate în raportul libertate/constrângere.

Fidel piesei scurte (de regulă, într-un act sau două), **Iosif Naghiu** (1932-2003), autor prolific, în descendența lui Eugen Ionescu (de care îl apropie drama incomunicării, personajele categoriale – bunăoară Petrescu I, II, III, IV – spațiul terorii, gândirea captivă, societatea egalizatoare), aşadar Naghiu rescrie drama existenței paradoxale. „Înțelegerea libertății ca responsabilitate e o constantă a meditației dramatice (...). O regăsim pretutindeni: în *Absența,* ca developare a psihologiei frustrării la un „nedreptățit", în *Frunzele amăgitoarei neputinți* (...), în *Fereastra,* ca impas al libertății de opțiune, în *Misterul lui Agamemnon* ca declin al tragicului în derizoriu, în *Într-o singură seară* ca ascensiune a solitarului spre solidar".[15]

Teatrul simbolic şi mitic, orientat spre reinterpretarea miturilor (Dumitru Solomon, D.R.Popescu, Radu Selejan, Dan Tărchilă, Paul Anghel ş.a.), satira actualității (Ion Băieşu, Teodor Mazilu, Mihai Ispirescu, Tudor Popescu ş.a.) dau genului anvergură, modernitate şi viziune. **Teodor Mazilu** (1930-1980) conexează comedia tradițională cu moralismul existențialist. Temele preferate sunt mediocritatea (*Somnoroasa aventură, Aceşti nebuni fățarnici, Mobilă şi durere, Pălăria de pe noptieră*), inclusiv cea istorică (*O sărbătoare princiară*). Inventivitatea şi naturalețea narativă a acestui autor, simțul

[14] Nicolae Ciobanu, *Panoramic,* Bucureşti, Cartea Românească, 1972, p. 255.

[15] Laurențiu Ulici, *Literatura română contemporană,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1995, p. 458-459.

caracterologic şi de observaţie, s-au concretizat şi-n onorabile texte de proză scurtă (*Galeria palavragiilor* ş.a.) sau romane (*Bariera, O singură noapte eternă* ş.a.).

Literatura optzeciştilor, desăvârşită după 1989, a fost o prezenţă clar afirmată în peisaj, atât prin volume colective, fie de poezie (*Aer cu diamante,* 1983), fie de proze (*Desant '83*) , cât şi prin cărţi de autor (Mircea Cărtărescu, Mircea Nedelciu, Traian T. Coşovei, Ion Stratan, Gabriel Chifu, Nichita Danilov, Ion Mureşan, Constantin Stan, Ion Lăcustă, Daniel Vighi, Radu Ţuculescu şi alţii, de fapt aproape toţi optzeciştii de notorietate de după 1989 au publicat în acest răstimp). Tinerii autori – ca primă generaţie anglofonă, ceea ce le-a permis rezonarea cu noul model literar: postmodernismul – au evoluat aproape sincron cu experimentul literar euro-atlantic, transformând încă de pe-acum, prin textualismul liric şi epic, scriitura aventurii în *aventura scriiturii.*

Bibliografie critică

Ciobanu, Nicolae, *Panoramic,* Bucureşti, Cartea Românească, 1972.

Ghiţulescu, Mircea, *Istoria dramaturgiei româneşti contemporane,* Bucureşti, Albatros, 2000.

Grigurcu, Gheorghe, *Existenţa poeziei,* Bucureşti, Cartea Românească, 1986.

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secunde de literatură,* Piteşti, Paralela 45, 2008.

Pop, Ion, *Pagini transparente,* Cluj-Napoca, Dacia, 1997.

Rotaru, Marilena, *Întoarcerea lui Vintilă Horia,* Bucureşti, Editura Ideea, 2002.

Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism* [1949-1960], 6 vol. Sibiu, Bucureşti, 1994-2000; *Adevăr şi mistificare în jurnale şi memorii apărute după 1989,* Bucureşti, Cartea Românească, 2011; *Literatura română contemporană,* Sibiu, Editura Universităţii „Lucian Blaga", 2004.

Simion, Eugen, *Scriitori români de azi,* Bucureşti, Cartea Românească, 1974; *Fragmente critice,* vol. 1. Craiova, Scrisul românesc, 1997.

Ştefănescu, Alex, *Istoria literaturii române contemporane, 1941-2000,* Bucureşti, Editura Maşina de scris, 2005.

Ulici, Laurenţiu, *Literatura română contemporană,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1995.

Muzica românească în perioada comunistă

Odată cu abdicarea Regelui Mihai I al României, abolirea Monarhiei şi proclamarea, prin Legea nr. 363, a Republicii Populare Române, dispare ultima legătură – având profunde şi semnificative implicaţii în destinul naţional – cu valorile şi tradiţiile politice,

sociale, economice, culturale reprezentative și totodată legitime ale românilor – la acel moment crucial al istoriei postbelice.

Ruptura brutală, absurdă, dramatică pentru poporul român s-a realizat prin instaurarea regimului comunist, cu sprijinul direct, nemijlocit al armatei sovietice, coroborat cu condițiile fără drept de apel ale tratatelor internaționale și cele ale începutului „Războiului Rece“, care au impus, *de facto*, noua structură politico-socială nu numai în România ci și în statele vecine – Ungaria, Bulgaria, Iugoslavia precum și în Polonia și Cehoslovacia. Aceste țări (națiuni) care nu au avut, în termeni istorici, vocație socialist-comunistă, nici tradiții, mișcări și revoluții autentice și de amploare în acest sens, au fost – aproape fatalmente dar nu mai puțin condamnabil, unilateral explicabil și cu nimic scuzabil – condamnate să trăiască, timp de aproape o jumătate de secol, în sfera de infuență (dictat) a Uniunii Sovietice.

Impactul tăvălugului evenimentelor politice asupra vieții în general – în plan social, economic, cultural – a fost inevitabil, generând în sferele respective reacții și trăsături distincte, care au caracterizat fiecare regim în parte, schimbând în mod radical destine continentale, regionale, naționale, etnice, individuale (și așa mutilate de război).

Dincolo de deosebirile de limbă, tradiție populară, cultă, religioasă, manifestările culturale de după „Cortina de fier“ au avut un numitor comun: îngrădirea severă până la suspendarea sistematică a libertăților și drepturilor fundamentale ale națiunilor/omului, ce au generat experiențe comune ample, tragice, traumatizante, aberante, aproape imposibil de imaginat și crezut a se mai întâmpla în sec. XX.

Astfel, după anul 1945, se adoptă și la noi, pas cu pas, noul sistem impus de marele prieten de la Răsărit. Formele artei precum și cele ale literaturii – riguros selectate în conformitate cu noile ideologii – devin instrumente de bază ale politicii de stat, pentru că acestea trebuie să servească, invariabil și cu eficiență maximă, procesului creării „omului nou“.

Se impune, așadar, doctrina *realismului socialist* – concepută la Moscova, conform căreia mesajul unei opere de artă „trebuie să fie clar, mobilizator, tonic, întotdeauna accesibil maselor cât mai largi de oameni ai muncii“.

Autonomia artei, formalismul devin „concepte – erezii“, iar modernismul și avangarda – atitudini considerate „decadente“ (ilustrând pe deplin „putrefacția decandenței“), „antiumane“, „diversioniste“, aflate în profundă și permanentă opoziție cu arta proletară – umanistă, progresistă.

Așa se face că valori universale, unanim recunoscute și apreciate, ajung să fie marginalizate, chiar interzise sau retrase din spațiul public.

În contextul general, deja marcat de schimbările politico-ideologice, **Societatea Compozitorilor Români** își pierde, rând pe rând, conducătorii: în 1944 etnomuzicologul de renume internațional Constantin Brăiloiu (secretarul S.C.R.) părăsește definitiv țara, plecând la Geneva, unde va înființa *Arhivele Internaționale ale Muzicii Populare*; îl urmează în 1946, marele George Enescu (fondatorul și preșendintele S.C.R.) care avea să efectueze un turneu (ce s-a dovedit ulterior un mare succes) în S.U.A., după care,

aflând care este situația din țară, se va stabili definitiv în Franța.

La conducerea **S.C.R.** rămâne totuși o altă personalitate, de real prestigiu, a muzicii românești, *„poate cel mai proeminent compozitor interbelic, alături de Enescu"*, vicepreședintele **Mihail Jora**, care, cu toate detractările și presiunile făcute asupra sa, avea să reziste cu demnitatea și probitatea profesională binecunoscute până în 1949, când este înlăturat de la conducerea **S.C.R.** dar și de la *Academia Regală de Muzică* – al cărui rector era.

Fig. 209 Mihail Jora

Se forțează, prin presiuni politice, afilierea S.C.R. la *„Uniunea Sindicatelor de Artiști, Scriitori și Ziariști"*, apoi la *„Confederația Generală a Muncii"* în scopul *„înfrățirii dintre muncitori și intelectuali"*. Sunt treptele subordonării politice, care culminează pe 18 iulie 1947, când apare *Legea privind organizarea Teatrelor, Operelor și Filarmonicilor de Stat și pentru regimul spectacolelor publice.* Se instituționalizează astfel forul de control asupra vieții artistice, numit *Consiliul superior al literaturii dramatice și creației muzicale.*

În octombrie, același an, *Congresul Uniunii Sindicatelor* proclama ***realismul socialist*** ca metodă unică(!) de creație, cu sublinierea imperativă – tip enunț-dictat – că *„nu poate exista o cultură mare, o artă valabilă, decât dacă se întemeiază pe o ideologie progresistă"*.

Urmează Rezoluția din 10 februarie 1948, a C.C. al P.C.U.S. în problemele muzicii – prezentată pe larg în presa românească și minuțios analizată și dezbătută în ședințele **S.C.R.** Se desprind liniile majore de coordonare și acțiune, precum:

– aplicarea cu strictețe a teoriei „simplificării" muzicii;

– recunoașterea rolului P.C.U.S. de a controla și asigura calitatea muzicii (nu numai în U.R.S.S., ci și în întreaga zonă de influență a sa) prin combaterea eficientă a exceselor de tehnicitate; denunțarea, defăimarea, discreditarea „elitismului"; îndrumarea „spre o muzică pe înțelesul tuturora".

Rezoluția sovietică va genera, din păcate, o ofensivă ideologică fără precedent asupra compozitorilor români, care va avea ca punct culminant anul 1949 când, după cum am menționat deja, compozitorul și profesorul Mihail Jora este înlăturat din fruntea instituțiilor pe care le conducea.

Suntem în plină **perioadă stalinistă**, ce constituie prima etapă a *comunismului* în România, desfășurată între anii 1945/1946–1954.

După modelul sovietic, S.C.R. este redenumită *Uniunea Compozitorilor* din Republica Populară Română, operându-se totodată modificări importante ale cadrului organizatoric al acesteia. Forul de analiză, dezbatere și alte activități ale ***Uniunii*** devine *Adunarea Generală a Compozitorilor.*

Birourile de creație ale ***Uniunii*** au rolul de a analiza și evalua întreaga creație de muzică cultă și de a da calificative. Pragul-limită îl reprezintă calificativul *„bun de difuzat"*,

neobținerea acestuia însemnând interzicerea lucrării. Trebuie subliniat faptul cât se poate de semnificativ că, în această perioadă, **controlul profesional a echivalat cu cenzura ideologică permanentă**! Nu va fi însă întotdeauna așa. Controlul profesional va ajunge, cu timpul, să trieze valorile și să-și onoreze nu numai *„de jure“* ci și *„de facto“* funcția de evaluator.

Se înființează *Fondul Muzical*, susținut de Guvern, care oferă condiții favorabile creației (subliniem, din nou, a celei realizate după toate *canoanele **realismului socialist***) prin sistemul de comenzi, achiziții, ajutoare, pensii, locuri de odihnă ș.a.

Noul președinte al ***Uniunii*** a fost ales Matei Socor (1949–1954) – o personalitate controversată. Activist comunist în ilegalitate (din anii '30) închis în lagăr (pentru convingeri antifasciste) în 1940 și eliberat în 1943, la intervenția lui Enescu și Jora – care, pentru a-l salva, l-au prezentat oficialităților drept „un tânăr compozitor de mare talent“ – Matei Socor s-a plasat într-adevăr în perioada interbelică în avangarda muzicală. După 1944, M. Socor își schimbă total atitudinea, devenind un fervent susținător al noului regim, al noii politici și ideologii, încadrându-se în *realismul socialist*, prin chiar puterea exemplului personal.

După modelul rezoluției sovietice, M. Socor a elaborat în 1952 un document având titlul *„Despre dezvoltatea muzicii în Republica Populară Română“*, ce a fost prelucrat în toate instituțiile muzicale, inclusiv în cele de învățământ și radiofonice, în esență fiind vorba de o aplicare a principiilor generale ale ***esteticii marxist-leniniste***.

S-a urmărit și realizat, în această perioadă, consolidarea ***ideologiei proletcultiste*** și sprijinirea semnificativă a muzicii *„angajate politic“*.

Datorită însușirii noilor ideologii, vor fi blamate și repudiate personalitățile reprezentative ale perioadei interbelice: *Mihail Jora* – caracterizat „decandent“, „reacționar“ acuzat de „formalism“; *Constantin Silvestri* – acuzat de „formalism“, muzică „puternic cromatizată“, „armonie disonantă“, „stil caracteristic neoclasic“. Mai târziu vor fi tratați la fel *Mihail Andricu, Paul Constantinescu, Theodor Rogalski, Sigismund Toduță* ș.a. Toți muzicienii români din diaspora sunt acuzați, în bloc, de „fascism“. Nici George Enescu nu scapă de judecata noii puteri, care, în mod regretabil, își găsește fideli propagandiști în rândul muzicienilor, ce-l vor desconsidera pe marele nostru compozitor. În 1949 va fi omis (nu exclus) – alături de alți compozitori români din străinătate – de pe listele de membri ai *Uniunii*, pentru ca abia în 1954 (cu un an înainte de stingerea din viață) să fie reînscris ca membru al numitei *Uniuni*.

Sunt aspru criticate manifestările cosmopolite, academice alături de cele formaliste (deja menționate), dar și cele caracteristice impresionismului, atonalismului, naționalismului, misticismului – fără ca acești termeni să fie clar definiți. Se comit, în afara nedreptăților, și multe erori. Chiar mai mult, se ajunge la situații de un absurd absolut, cerându-li-se, în mod aberant, muzicienilor români să uite ce-au învățat (!) – în epoca anterioară...

Sunt promovați și susținuți Alfred Mendelsohn, Hilda Jerea și evident Matei Socor (și alții asemenea lor) – percepuți drept corifeii noii muzici românești – pentru creațiile

lor exemplare, ce se înscriu în litera și spiritul ***realismului socialist.***

În același timp este încurajată orientarea spre *folclor* (dar cu conținut nou-*socialist*) și adusă constant în prim plan *muzica programatică* – datorită faptului că e un gen ușor de controlat ideologic.

Au existat și aspecte pozitive în acești ani: înființarea în 1947 a filarmonicilor de stat „*Banatul*" din Timișoara și „*Oltenia*" din Craiova; în 1949 înființarea **Institutului de Istoria Artei** din București, a filarmonicilor de stat din Sibiu și „*Gh. Dima*" din Brașov, a orchestrei de muzică populară „*Barbu Lăutaru*".

În 1953 este realizată construcția Teatrului de Operă și Balet din București (arhitect Octav Doicescu) – astăzi *Opera Națională Română* – a cărui inaugurare are loc pe data de 9 ianuarie 1954.

Fig. 210 Paul Constantinescu

În linia ascendentă a aprecierii și susținerii oficiale a științei și artei, se emite, în 11 august 1950, Decretul privind instituirea titlurilor de: „*Om de știință emerit*", „*Artist al poporului*", „*Maestru emerit al artei*", „*Artist emerit*", „*Profesor emerit*", „*Învățător emerit*".

Un alt aspect pozitiv legat de precedentul e cel referitor la impunerea susținerii și promovării creației românești (mai cu seamă a celei din actualitatea de la acel moment, a celei contemporane) – oricum a celei ce corespundea, într-un fel sau altul, cerințelor ideologiilor sau esteticilor agreate – prin includerea acesteia în programele de concert din București și din țară și implicit în repertoriul celor aproximativ 20 de orchestre simfonice și filarmonici.

În același sens se înființează, în 1951, festivalul internațional „*Săptămâna muzicii românești*" la care sunt invitați doar muzicieni din țările „democrației populare", în cadrul căruia sunt lansate, evident, lucrări reprezentative pentru *realismul socialist românesc*, dar reușesc să fie strecurate și creații autentic moderne (criticate și marginalizate în presa vremii).

De asemenea au loc, succesiv, premierele unor creații reprezentative pentru epoca în desfășurare: opereta „*Ana Lugojana*" de *Filaret Barbu* (7.11.1951, pe scena Teatrului Muzical de Comedie din București); prima audiție integrală a oratoriului „*Tudor Vladimirescu*" de *Gheorghe Dumitrescu* (23.01.1953); opereta „*Lăsați-mă să cânt*" de *Gherase Dendrino* (30.10.1954, la Teatrul de Operă București) – personajul principal fiind Ciprian Porumbescu, cel care a compus prima lucrare românească în acest gen „Crai nou".

Tot după model sovietic, s-au înființat în anii '49-'50 *liceele de muzică* din București, Iași și Cluj, numite inițial *școli de muzică* (ulterior numărul lor a crescut, apărând în mai multe din marile orașe ale țării). *Sistemul sovietic integra, corobora, coordona în aceeași*

Fig. 211 Marin Constantin

Fig. 212 Ionel Perlea

instituție de învățământ, cursurile de cultură generală cu studiile de specialitate vocațional-artistice. Rezultatele implementării acestui sistem – care s-a menținut și după căderea comunismului în România (prin funcționalitatea, eficiența și standardul axiologic demonstrat incontestabil) sunt reflectate în nivelul înalt și prestigiul recunoscut, odată cu trecerea timpului, în plan internațional al școlii de compoziție-muzicologie și a celei interpretative din cea de a doua jumătate a secolului XX până în prezent. A fost într-adevăr un bun câștigat pentru muzica autohtonă, un fapt de bun augur în destinul românesc al acestei arte. Menționăm și cele trei mari conservatoare de muzică (re)denumite: „Ciprian Porumbescu" din București, „Gheorghe Dima" din Cluj, „George Enescu" din Iași.

Din aceeași perioadă, s-a desprins, din lungile și controversatele discuții purtate în cadrul Uniunii pe marginea programatismului, a oglindirii cât mai fidele, mai palpabile a *realismului socialist* în muzică, declarația magistrală a lui Constantin Silvestri, referitoare la caracterul abstract al limbajului muzical: *„Să nu cerem (...) muzicii precizie, să nu căutăm în această artă imagini bine conturate ale vieții, așa cum literatura sau plastica, de pildă, ne pot da"*. Punerea problemei în acești termeni, *„devine semnificativă"* pentru viitoarele generații de compozitori, care pot evita astfel cenzura *„punând titluri multumitoare (...) unor piese"* în cadrul cărora autorii *„puteau să experimenteze tehnici de avangardă"*.

La finalul perioadei staliniste, noul sistem politico-ideologic e instalat și întrutotul funcțional, iar muzica în România se va manifesta de acum încolo, până în 1989, *„între cenzură și abuz politic"*.

Urmează o perioadă, 1954–1965, a cultivării *realismului socialist*, pe fondul distanțării de Moscova. Apar discuțiile din cadrul Uniunii cu privire la conceptul de *„școala națională"*, care e agreat și îmbrățișat mai cu seamă de un grup de tineri, dornici de diversificarea experimentelor estetice componistice.

Se readuce și se mizează pe ***modern*** – *modernul moderat*, în primul rând dar și *modernul incisiv, radical*, preferat de *avangardiștii* autentici. Se lansează și se afirmă o nouă generație valoroasă de compozitori – *Anatol Vieru, Tiberiu Olah, Ștefan Niculescu, Myriam Marbé, Dan Constantinescu, Aurel Stroe, Doru Popovici, Adrian Rațiu, Cornel Țăranu.* Majoritatea au ca model creația enesciană de maturitate (**George Enescu** e

recunoscut ca fiind *„primul care sparge barierele provincialismului autohton (...), aspirând către o dimensiune a esențialității și universalității mijloacelor și mesajului său"*) sau cea a lui Bartók, sau cele ale compozitorilor din a doua Școală vieneză, muzica lui Stravinski, Messiaen ș.a. Grupul ce se înscrie în *„modernul moderat"*, cuprinde compozitori la fel de valoroși precum Pascal Bentoiu, Wilhelm Georg Berger, Nicolae Beloiu, Theodor Grigoriu, Dumitru Capoianu. Prin talentul, pasiunea, verticalitatea artistică, probitatea lor profesională – mai apoi a discipolilor acestora, a generațiilor următoare – ***școala componistică românească*** a evoluat în mod real și original. Deschiderile muzicii lui *Enescu* au favorizat această originalitate, dar nu lipsite de importanță rămân *„sursele arhaice ale folclorului (...), pictura și liturghia bizantină, sculptura lui Brâncuși, gândirea lui Mircea Eliade..."*, completând *„datele native ale spiritualității românești – contemplația, vocația purificării și esențializării"*. Aceste realizări vor reuși să fie cunoscute și în afară, începând cu perioada următoare, astfel încât critica muzicală internațională, prin reprezentanți renumiți ai săi, descoperea cu uimire, în 1970, că *„muzica românească modernă dispune de o bază largă și trainică cum nu există poate în nicio altă țară"*, pentru ca, mai apoi, în 1983, să se afirme că *„noua școală românească este fenomenul cel mai fascinant al muzicii europene din ultimii ani"*.

Fig. 213 George Georgescu

Reîntorcându-ne, menționăm că, din 1954, *Ion Dumitrescu* devine președinte al **U.C.**, funcție pe care o va păstra până în 1977. În 1956 **U.C.** se mută în noul sediu (actualul sediu) din *Palatul Cantacuzino* (donat Ministerului Culturii) alături de *Muzeul George Enescu*. Reamintim că *Maria Cantacuzino*, soția lui Enescu, donase, anterior, Ministerului Artelor vila *Luminiș* de la Sinaia. În același an se pune în aplicare *Decretul asupra dreptului de autor* (nr.321/1956), ce va aduce beneficii financiare însemnate compozitorilor. În 1957 se înființează *Editura Muzicală* a Uniunii, pentru a asigura tipărirea creației muzicale și muzicologice reprezentative (numai a celei avizate de autorități).

În aceeași perioadă, relațiile cu străinătatea au fost obstrucționate. Ca atare, premiile internaționale acordate sau promovarea unor lucrări românești în cadrul unor prestigioase festivaluri de muzică nouă/contemporană pot fi cu atât mai mult de apreciat.

În mai 1957, se înființează, la București, Asociația oamenilor de artă din instituțiile teatrale și muzicale – A.T.M.

În perioada 4-22 septembrie 1958 are loc, la București, primul *Concurs și Festival Internațional de muzică George Enescu* – după moartea sa (3/4 mai 1955, Paris). Va fi urmat de edițiile din 1961, 1964 și de altele – desfășurate la intervale arbitrare de timp. În spiritul restituirilor enesciene se înscrie și prima audiție din România, la București,

Fig. 214 Sergiu Celibidache

Fig. 215 Viorica Cortez

Fig. 216 Elena Cernei

a poemului simfonic *Vox Maris*(unul din ultimele sale opus-uri), în interpretarea Orchestrei simfonice a Radioteleviziunii Române, sub bagheta dirijorului *Iosif Conta*.

Regimul Nicolae Ceaușescu începe în 1965 și va constitui, cel puțin în prima sa parte – primii 6-7 ani – cea mai liberală etapă a comunismului în România. Această nouă stare de lucruri are un puternic impact asupra întregii societăți românești, în toate domeniile de activitate. Instituțiile muzicale, muzicienii români se conectează pe diferite căi, prin diferite mijloace, la circuitul internațional de valori cultural-artistice, ieșind decisiv din conul de umbră și starea de frustrantă izolare. Apar ansambluri camerale create pentru a experimenta și promova muzica contemporană precum *Musica Nova*, *Ars Nova* (având-u-i coordonatori pe *Hilda Jerea*, *Cornel Țăranu*), dar și corul *Madrigal* (mentor/dirijor *Marin Constantin*). O nouă generație de compozitori valoroși se afirmă – Nicolae Brânduș, Mihai Mitrea-Celarianu, Adalbert Winkler, Eduard Terenyi, Nicolae Coman, Corneliu Cezar, Irina Odăgescu, Lucian Mețianu, Mihai Moldovan, Corneliu Dan Georgescu, Liviu Glodeanu, Vasile Spătărelu, Sorin Vulcu, Dieter Acker, Octavian Nemescu, Dan Voiculescu, Dinu Ghezzo, Horațiu Rădulescu, Dan Buciu, Costin Miereanu, Sabin Pautza, Viorel Munteanu, Iancu Dumitrescu (înființează, în 1976 și coordonează ansamblul *Hyperion*), Ulpiu Vlad, Maya Badian –, aducând prin creațiile lor diversitatea și ineditul propriilor orientări estetice, stilistice, pretutindeni apreciate: muzica spectrală, muzica arhetipală, muzica minimală, muzica repetitivă, muzica non-evolutivă, muzica electroacustică, teatrul instrumental, aleatorismul, polistilismul, metastilismul, muzica ambientală etc. O altă generație de valoare o succede la scurt timp pe aceasta din urmă, continuând evoluția ascendentă generală: Costin Cazaban, Liana Alexandra, Valentin Petculescu, Fred Popovici, Irina Hasnaș, Călin Ioachimescu, Christian Alexandru Petrescu, Adrian Iorgulescu, Adrian Pop, Doina Rotaru, Maia Ciobanu, Violeta Dinescu, Sorin

Lerescu (înființează, în 1982, și coordonează ansamblul *Traiect)*, Liviu Dănceanu (înființează, în 1985, și coordonează „Atelierul de muzică nouă „Archaeus"), Șerban Nichifor, Andrei Tănăsescu, Mihnea Brumăriu.

După vizita în China și Coreea de Nord, puternic influențat de modelele celor două state, Ceaușescu, susținut și încurajat cu toată forța de convingere, de Elena Ceaușescu, va instaura, treptat, un regim dictatorial de tip comunist de sorginte asiatică, bazat pe ideologizarea agresivă, sistematică a societății românești – în ansamblul ei, pe cultul obsesiv al personalității, pe supunerea populației la un regim de privațiuni fără precedent în istoria sa modernă, pe așa-numita *revoluție culturală* – edificată pe menținerea culturii, artelor (în cadrul cărora este încurajat și promovat amatorismul – vezi festivalul național *Cântarea României*), și învățământul, la o formă minimă, amputată de manifestare. Primii pași în totalitarism se fac în 1976, iar din 1977 până în 1989 se desăvârșește acest proces degradant pentru români, pentru condiția umană însăși.

Fig. 217 Virginia Zeani

Din 1977 până în 1982, președinte al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor este Petre Brâncuși, urmat de Nicolae Călinoiu – care rămâne președinte până în 1989.

Împreună cu *școala componistică românească* s-au făcut remarcați muzicologi de certă valoare: *Octavian Lazăr Cosma* – istoricul de renume, *Viorel Cosma* – lexicograful prin excelență, *Romeo Ghircoiașu, Zeno Vancea, Grigore Constantinescu, Elena Zottoviceanu, George Bălan*; **criticii muzicali** *Iosif Sava, Alfred Hoffman, Ada Brumaru, Luminița Vartolomei, Petre Codreanu.*

Fig. 218 Nicolae Herlea

În privința **artei interpretative**, sunt numeroase nume sonore, unanim și pretutindeni apreciate: **dirijorii** Ionel Perlea, Mihail Jora, Constantin Silvestri, Alfred Alessandrescu, George Georgescu, Mihai Brediceanu, Antonin Ciolan, Erich Bergel, Ludovic Bacs, Ilarion Ionescu-Galați, Constantin Bugeanu și nu în ultimul rând Sergiu Celibidache; **marile voci ale operei** precum Virginia Zeani, Ileana Cotrubaș, Maria Slătinaru-Nistor, Magda Ianculescu, Iolanda Mărculescu, Eugenia Moldoveanu, Marina Krilovici, Mariana Nicolesco (**soprane**), Viorica Cortez, Elena Cernei, Zenaida Pally (**mezzosoprane**), Ludovic Spiess, Valentin Teodorian (**tenori**), Jean Athanasiu,

Fig. 219 Valentin Gheorghiu

Fig. 220 Ion Voicu

Fig. 221 Gheorghe Zamfir

Octav Enigărescu, Petre Ştefănescu-Goangă, Nicolae Herlea, Dan Iordăchescu, David Ohanesian (**baritoni**), Nicolae Florei, George Niculescu-Bassu, Nicolae Secăreanu (**başi**); **pianiştii** Cella Delavrancea, Valentin Gheorghiu, Alexandru Hrisanide, Radu Lupu, Dan Grigore, Dana Borşan; **violoniştii** Ion Voicu, Ştefan Ruha, Ştefan Gheorghiu; **violoncelistul** Radu Aldulescu, **clarinetistul** Aurelian Octav Popa.

Muzica uşoară a avut vedetele ei incontestabile, care au valorificat în mod autentic tradiţia în cadrul genului. Au fost autori de şlagare Edmond Deda, Aurel Giroveanu, Mişu Iancu, fraţii Grigoriu, Henri Mălineanu, Temistocle Popa, Radu Şerban, Vasile Vasilache, Ion Cristinoiu, Marcel Dragomir, Horia Moculescu, Marius Ţeicu. Le-au dat viaţă interpreţii Nicu Stoenescu, Dan Spătaru, Aurelian Andreescu, Mihai Constantinescu, Gabriel Cotabiţă, Adrian Daminescu, Adrian Romcescu, Dorina Drăghici, Margareta Pâslaru, Marina Voica, Doina Badea, Luminiţa Dobrescu, Corina Chiriac, Angela Similea, Mirabela Dauer, Olimpia Panciu. *Muzica de petrecere* l-a avut ca reprezentant pe Gică Petrescu. *Jazzul* ne-a rămas în amintire prin Aura Urziceanu şi Johnny Răducanu. Au existat şi formaţii de valoare: Mondial, Savoy, Sfinx, de referinţă rămânând Phoenix – Nicu Covaci, Mircea Baniciu, Iosef Kappl, Ovidiu Lipan.

Romanţa a continuat să existe prin vocea Ioanei Radu, apoi prin cea a Ilenei Sărăroiu. Iar *folclorul*, chiar dacă o parte a suferit o adaptare a conţinutului la prezentul socialist, s-a păstrat şi valorificat în filonul autentic, redat prin glasul unor mari interpreţi: Maria Tănase, Maria Lătăreţu, Angela Moldovan, Maria Pietraru, Sofia Vicoveanca, Maria Ciobanu, Irina Loghin, Lucreţia Ciobanu, Elena Merişoreanu, Veta Biriş, Maria Butaciu, Angela Buciu, Valeria Peter Predescu, Mariana Drăghicescu; Ion Dolănescu, Benone Sinulescu, Gheorghe Turda. De renume internaţional s-au bucurat naistul Gheorghe Zamfir şi taragotistul Dumitru Fărcaş.

Sistemul comunist a pus la grea încercare întreaga mişcare muzicală din România. Chiar dacă nu au existat forme de disidenţă manifeste, proeminente, în cadrul ei, rezistenţa celor ce au slujit această artă în faţa presiunilor ideologice, ingerinţelor politice, degradării sistematice a climatului artistic, a fost însemnată, asumată, neîntreruptă, concretizată într-o acţiune concertata, solidară, la nivelul înalt al conştiinţelor, dând astfel sens, continuitate şi împlinire destinului croit de înaintaşi, avându-l în prim plan pe făuritorul de şcoală *George Enescu.*

Bibliografie

Anghel, Irinel, *Orientări, direcţii, curente ale muzicii româneşti din a doua jumătate a secolului XX*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor şi Muzicologilor din România, Bucureşti, 1997.
Cosma, Octavian Lazăr, *Universul muzicii româneşti: Uniunea Compozitorilor şi Muzicologilor din România (1920–1995)*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1995.
Sandu-Dediu, Valentina, *Muzica românească între 1944–2000*, Editura Muzicală, 2002.

Teatrul românesc (1948–1989)

În cele peste patru decenii de comunism, raporturile dintre teatru şi putere au înregistrat vizibile fluctuaţii: cenzura brutală alternează cu momente de relativă relaxare, după cum tabuurile tematice ori lista autorilor interzişi se modifică la rându-le. În intervalul de tranziţie 1945–1947 se practicase o politică a paşilor mărunţi, menită să transforme teatrul în instrument de propagare a ideologiei oficiale. Astfel, în 1945, lua fiinţă, sub conducerea lui N.D. Cocea, Teatrul Poporului, care îşi formează în scurtă vreme filiale în teritoriu, nucleele viitoarelor teatre de stat. Regimul juridic al instituţiilor de spectacol se modifică odată cu *Legea nr. 265 din 18 iulie 1947 pentru organizarea teatrelor, operelor şi filarmonicilor de stat, precum şi pentru regimul spectacolelor publice*. Atunci se înfiinţează Consiliul Superior al Literaturii Dramatice şi al Creaţiei Muzicale, cu scopul de a superviza alcătuirea repertoriilor. În 1947, în cadrul celui de-al doilea Congres al Uniunii Sindicatelor de Artişti, Scriitori şi Ziarişti se declanşează procesul dezavuării culturii occidentale – „burgheză", „imperialistă", „decadentă" –, iar realismul socialist este declarat unica metodă de creaţie adecvată investigării „noii lumi" şi reflectării idealurilor ei. Artiştilor li se cere să-şi pună talentul în slujba unei utopii negative: o comandă căreia majoritatea îi vor răspunde din necesitate, alţii din oportunism sau convingere.

În 1948, sunt etatizate companiile particulare – o măsură care marchează instaurarea controlului deplin asupra activităţii din teatre. Concomitent începe fondarea teatrelor de stat în multe oraşe de provincie (Bacău, Arad, Braşov, Ploieşti, Reşiţa, Petroşani, Piteşti, Baia Mare, Brăila, Bârlad, Constanţa, Galaţi, Botoşani, Oradea, Satu Mare etc.), iar Capitala este dotată şi ea cu scene noi. În urma acestui proces de reorganizare, la finele anilor '70, funcţionau în România 38 teatre dramatice, şase dintre ele având statutul de teatru naţional. Teatrele minorităţilor – de limbă maghiară, germană şi idiş – au fost cuprinse şi ele în noul cadru instituţional.

Dincolo de obiectivele sale propagandistice, fondarea unui număr mare de trupe permanente a creat un câmp mai larg de afirmare pentru artişti şi le-a oferit o anumită securitate financiară, fie şi în limite modeste. De altfel, controlul, interdicţiile, metodele

Fig. 222 Alexandru Giugaru

Fig. 223 Radu Beligan

represive au fost dublate de măsuri care urmăreau atragerea intelectualilor şi artiştilor de partea noii puteri. În 1948, România dispunea de un efectiv actoricesc valoros, format din personalităţi care activau îndeosebi pe scenele bucureştene, dar şi în cadrul Naţionalelor din Cluj, Iaşi, Craiova. Unii actori de frunte îşi vor asuma rolul de animatori, de regizori sau pedagogi. În schimb, în teatrele noi lucrează la început diletanţi cu oarecare experienţă, proveniţi din filialele Teatrului Poporului sau din alte ansambluri locale. Un handicap serios l-a constituit numărul mic de regizori. Dintre directorii de scenă cu realizări notabile în deceniile anterioare, încetaseră din viaţă, până în 1948, seniorul Paul Gusty, dar şi oameni în plină maturitate artistică: Soare Z. Soare, Victor Ion Popa, Ion Sava. Odinioară un spirit reformator, Aurel Ion Maican nu mai semnează după 1945 decât regia câtorva piese proletcultiste, dispărând şi el prematur, în 1952. Printre cei care asigură o continuitate se numără Ion Şahighian, Sică Alexandrescu, Ion Olteanu, Tompa Miklós (cu un rol esenţial în consolidarea teatrului maghiar din Târgu Mureş), Moni Ghelerter, Val Mugur, dar şi actori care se consacră artei regizorale, ca Marietta Sadova sau Alexandru Finţi, ori poetul şi dramaturgul Radu Stanca, animator de seamă al teatrului sibian în deceniul şase.

Perioada cea mai dificilă traversată de teatre se înscrie între anii 1948 şi 1955, când devine evidentă dubla ruptură pe care o generează regimul comunist: pe de o parte, în raport cu tradiţia culturală interbelică şi, pe de altă parte, în raport cu mişcarea artistică din Occident. Această ruptură se face puternic simţită în sfera literaturii dramatice, pentru că piesa, considerată principala purtătoare de mesaj, va fi supusă de două ori cenzurii: o dată la publicare şi încă o dată la aprobarea spectacolului. În acest climat tulbure, autori consacraţi înainte de război (Camil Petrescu, Alexandru Kiriţescu, Mircea Ştefănescu, Ion Luca ş.a.) compun mai ales drame de evocare istorică ori culturală, unele purtând pecetea – mai discretă sau mai apăsată – a ideologiei de stânga. Din punct de vedere documentar, reprezentative pentru această perioadă sunt însă textele proletcultiste, semnate în cea mai mare parte de dramaturgi care se afirmă în teatru odată cu noua putere: Vintilă Russu Şirianu (*Clocot*), Mihail Davidoglu (*Omul din Ceatal*, *Minerii*, *Cetatea de foc*, *Schimbul de onoare*), Aurel Baranga (*Iarbă rea*, *Pentru fericirea poporului* – în colaborare cu N. Moraru –, *Arcul de triumf*), Lucia Demetrius (*Cumpăna*, *Vadul nou*, *Oameni de azi*), Sütö András (*Mireasa desculţă*), Horia Lovinescu (*Lumina de la Ulmi* –

un debut controversat) şi alţii. După încheierea epocii staliniste, aceste piese de un tezism strident vor dispărea destul de repede de pe afişe.

Realismul socialist nu este impus doar în noua dramaturgie, ci şi la nivelul montărilor regizorale. Conceput confuz, lipsit de fundamente estetice viabile, el va fi legitimat de către responsabilii culturali de partid printr-o asimilare forţată (şi eronată) cu sistemul lui Stanislavski. Cum se va dovedi curând, regizorii produc, fără voia lor, transpuneri scenice naturaliste ale textelor aprobate de cenzură, pe care nici interpretarea unor actori de prestigiu nu le ajută.

Fig. 224 Grigore Vasiliu-Birlic

În acest peisaj cenuşiu, colacul de salvare l-au constituit clasicii, prezenţi în repertoriu cu piese atent selectate. Puţinele premiere memorabile ale vremii au ca suport texte de Caragiale, Cehov, Gogol, Shakespeare, Goldoni. Regizorul Sică Alexandrescu îşi fructifică bogata experienţă, realizând la Teatrul Naţional din Bucureşti o versiune de mare acurateţe, rafinament şi forţă comică a *Scrisorii pierdute* (1948), căreia îi vor urma celelalte comedii ale lui Caragiale, apoi *Revizorul* de Gogol, în care sunt aplaudate creaţiile de neuitat ale lui Al. Giugaru, Radu Beligan, Grigore Vasiliu-Birlic, Ion Finteşteanu, Costache Antoniu, Marcel Anghelescu... Sică Alexandrescu a fost o autoritate în viaţa noastră teatrală, montările sale, „între şarjă şi autenticitate", valorificând formele populare ale comicului, cu efect de terapie sufletească, atât de necesară în epocă. Tot pe prima scenă a ţării, Moni Ghelerter semnează regia unor spectacole de vibrantă poezie: *Romeo şi Julieta* (1948), cu Mihai Popescu şi Maria Botta; *Trei surori* (1950), cu N. Bălţăţeanu, Aura Buzescu, Elvira Godeanu, Marcela Rusu, Emil Botta, Radu Beligan şi alţii.

La jumătatea deceniului şase, viaţa teatrală începe să se revigoreze, atât sub aspectul repertoriului (scade ponderea pieselor sovietice, iar dramaturgia proletcultistă autohtonă cunoaşte un salt calitativ, odată cu *Trei generaţii* de Lucia Demetrius şi cu *Citadela sfărâmată* de Horia Lovinescu), cât şi al soluţiilor scenice. Au loc primele turnee în străinătate din perioada postbelică. La Paris, Naţionalul bucureştean prezintă în 1956, cu un succes apreciabil, spectacolele *O scrisoare pierdută*, realizat de Sică Alexandrescu, şi *Ultima oră*, în regia lui Moni Ghelerter. Un an mai târziu, acelaşi teatru participă la Festivalul Goldoni din Veneţia, cu *Bădăranii*. Dar ceea ce singularizează anii 1955–1956 în istoria teatrului românesc este naşterea mişcării cunoscute sub numele de „reteatralizarea teatrului". Ea apare sub presiunea venită din interiorul breslei, în contextul „dezgheţului" politic din relaţiile internaţionale – „reteatralizarea" fiind depistabilă şi în alte ţări ale Europei răsăritene. De asemenea, trebuie remarcat că noua mişcare, deşi cenzurată prin accentuarea proletcultistă a unor teme, conflicte şi modalităţi scenice în

Fig. 225 Liviu Ciulei

cadrul campaniei „antirevizioniste" din perioada 1958–1962, nu va putea fi anihilată ca proces în desfăşurare. Astăzi, ea ni se arată ca un mod de desprindere de o metodă unică de creaţie. Desprinderea de aplicarea dogmatică a sistemului stanislavskian se va face progresiv, cu argumente alese prudent, demonstrându-se că nu imitarea, ci dezvoltarea sa contemporană este prioritară. Va veni momentul când, în limbajul creatorilor şi al criticilor de teatru, se întâlnesc frecvent termeni ca: îndrăzneală, încercare, căutare, tentativă, inovaţie... Procesul de „reteatralizare" este sesizat iniţial în concepţia decorurilor şi costumelor (Toni Gheorghiu, Liviu Ciulei, Tody Constantinescu), dar se va extinde treptat în unitatea întregului spectacol. Deosebit de importantă se dovedeşte cunoaşterea ideilor şi procedeelor regizorale interbelice din ţară (Ion Sava, V.I. Popa, A.I. Maican) sau de peste hotare (Vahtangov, Tairov), precum şi a activităţii principalilor animatori ai teatrului contemporan (Brecht, Strehler, Brook, Ohlopkov). Cultivarea metaforei înseamnă, pentru rezigorul Crin Teodorescu, „să descoperim dincolo de aparenţe, de banalitate". Iar Radu Stanca, în regie, distinge metafora sugestivă (referitoare la conţinutul unui episod scenic) şi cea semnificativă (raportată la ideea spectacolului). Procedeele „poeziei" scenice se opun descripţiilor naturaliste, fiind apreciate în special pentru că dădeau posibilitatea de a se acţiona asupra imaginaţiei publicului.

Convenţia teatrală îşi recapătă ponderea, stilistica regizorală operează cu metafore, simboluri, hiperbole, mai ales într-o fază incipientă a „reteatralizării". Primii paşi sunt făcuţi în spectacolele lui Horea Popescu şi Tody Constantinescu (*Domnişoara Nastasia*), Liviu Ciulei (*Sfânta Ioana*), Sorana Coroamă şi Toni Gheorghiu (*Vrăjitoarele din Salem*). Se readuc în atenţie aspecte profesionale neglijate o vreme: compoziţia regizorală, raporturile dintre componente, interdeterminările şi motivaţiile, coeziunea lor – criteriul „unităţii" spectacolului fiind mereu invocat. După o perioadă de imagini scenice naturaliste, de reconstituiri stereotipe, spectacolele se diversifică tipologic. Se preferă cel „popular", imaginativ şi semnificativ, comunicând, uneori, mai mult decât permiteau constrângerile ideologice. Spectacolul „popular" prezintă modalităţi conexe aparţinând epicului, agitatoricului sau dezbaterii publice. Demitizarea, deriziunea, grotescul, parodia îi demonstrează perenitatea multiformă în spectacolele lui David Esrig, Dinu Cernescu, Lucian Giurchescu, Horea Popescu, Valeriu Moisescu.

„Reteatralizarea" s-a dovedit un proces evolutiv inevitabil în viaţa scenelor noastre. A discuta despre autonomia spectacolului teatral era foarte util şi, totodată, foarte mult, în condiţiile epocii. Personalitatea regizorului şi a scenografului, preocupările şi obligaţiile

creatoare ale acestora sunt comentate, încercându-se depăşirea dogmatismului maniheist (realism – formalism) din stagiunile trecute. După premisele scenice din 1955, dezbaterea iniţiată în anul 1956 cu privire la situaţia regiei, articolele din revistele *Teatrul* şi *Contemporanul* examinează critic – în limitele acceptate – realizările ultimelor stagiuni, apreciindu-se cauzele care le-au generat. Concluziile şi exigenţele exprimate de către cei cu îndelungată experienţă sau, mai cu seamă, de tinerii aflaţi la primele lor spectacole vor constitui programul unei necesare redefiniri a conştiinţei artistice. „Adevărul teatral" devine o sintagmă deseori folosită, opusă imaginilor naturaliste sau şabloanelor meşteşugăreşti. Dacă Stanislavski fusese singura sursă de indicaţii practice, aplicate la primul contact, neaprofundat, un interes justificat se dezvoltă acum pentru „metoda acţiunilor fizice", care va avea curând consecinţe importante pentru stilul interpretărilor actoriceşti.

Fig. 226 Gheorghe Dinică

Căutările momentului urmăresc potenţarea expresivităţii specifice şi vor impune preocuparea pentru un spectacol „total", susţinut de actori cu multiple resurse interpretative. Exemplare în acest sens vor fi montările din anii '60 ale lui Liviu Ciulei (*Cum vă place*, *Opera de trei parale*), D. Esrig (*Umbra*, *Troilus şi Cresida*). Li se alătură cele realizate de Dinu Cernescu (*Millo director*, *Ieşii în carnaval*), Valeriu Moisescu (*Bertoldo la curte*), George Teodorescu (*Frank al V-lea*). Acestea (şi nu numai) au demonstrat simbioza artelor şi calităţile unor actori multilaterali ca Toma Caragiu, Gh. Dinică, Marin Moraru, Mihai Pălădescu.

Pentru cei care susţin „reteatralizarea", realismul are o valoare spirituală, absentă în naturalism. Cu toate mijloacele sintezei teatrale, el tinde către o exprimare complex emoţională a semnificaţiilor umane. Consfătuirile de specialitate din acea perioadă vor fi consacrate unor teme ca profesia de regizor (1960), calitatea spectacolului (1962), realismul în teatru (1964–1965).

După cum observa regizorul Horea Popescu, un merit al „reteatralizării" este că nu implică o formulă scenică unică. Lucrul se va vedea cu atât mai bine atunci când, alături de regizorii „primului pas", se va impune încă un eşalon activ în care se disting Ion Cojar, Radu Penciulescu, Lucian Pintilie, Mihai Dimiu, Sanda Manu, sau cei deja pomeniţi: L. Giurchescu, D. Cernescu, D. Esrig, V. Moisescu... Să nu omitem dificultatea de a fi regizor cu propriile opţiuni stilistice, în condiţiile în care îndrumătorii politici controlau spectacolele de orice factură: psihologică sau poetică, epică sau agitatorică, de viziune monumentală, eroică sau de dezbatere etică, reprezentate în acele stagiuni.

Se remarcă polivalenţa stilistică a unor regizori (Horea Popescu), alternanţa fără cusur între teatrul epic şi teatrul absurd (Lucian Giurchescu), dar şi preferinţa pentru esenţializare şi detaliul semnificativ (Radu Penciulescu), pentru vizualitatea bazată pe

„plasticitatea corpului şi mobilitatea intelectuală" a actorilor (Dinu Cernescu). Alţii îndrumă interpreţii către o construcţie psihologică a rolurilor şi a relaţiilor (Ion Cojar), dau o nouă definire a teatrului poetic, obţinut printr-o activare a „zonelor de ingenuitate" şi a disponibilităţilor ludice (V. Moisescu) ori concep spectacolul ca o transfigurare a „imaginilor posibile ale lumii" (D. Esrig).

La începutul anilor '60, „reteatralizarea" intră într-o nouă fază, autocritică, îndreptată îndeosebi împotriva stilizărilor facile. Era vorba despre superficialitatea acestora, dar şi de lipsa de exigenţă cu care se amestecă amănunte naturaliste, metafore vizuale uzate sau practicabile, scări, pante plasate formal, fără să-i sprijine pe interpreţi. Stilizarea poate da relief, poate esenţializa, dar excesele sunt supărătoare, cum sesizau esteticianul Tudor Vianu sau regizorii Lucian Pintilie şi Crin Teodorescu. Nu teatralitatea, preocupare profesională legitimă, este criticabilă, ci modul de utilizare, obiectivele mediocre, lipsa de profunzime, de complexitate. După Liviu Ciulei, se cuvine reconsiderarea concretului scenic: montările sale se susţin prin adevărul relaţiilor şi expresivitatea senzorială a obiectelor şi materialelor (un exemplu fusese turneul lui Roger Planchon). La Crin Teodorescu, în refuzul stilizărilor fără sens, se regăsesc ecouri din teoria regiei „concrete", „substanţiale", preconizate de Camil Petrescu.

Realismul teatral contemporan este – pentru Liviu Ciulei – unul polimorf, „îmbogăţit de experimentele parcurse" şi care a cumulat propriile concluzii „după redescoperirea convenţiei, a teatralului". Dar interpretarea unei anume situaţii de viaţă, acţiunile fizice, obiectele în joc vor dobândi o expresivitate concretă, pentru care regizorul va stărui tenace.

Principalele tendinţe din acele stagiuni sunt deosebite de acelaşi Ciulei în câteva direcţii, definite printr-o imagine scenică: a) epurată, concentrată semnificativ (în spectacolele lui Radu Penciulescu); b) concepută „total", de factură populară (*Cum vă place*, în regia sa; *Umbra*, realizată de D. Esrig; *Bertoldo la curte*, în viziunea lui V. Moisescu); c) bazată pe valoarea expresivă a concretului recognoscibil, ridicat la „scară scenică" (*Copiii soarelui*, regizată de el şi Lucian Pintilie; *Biedermann şi incendiatorii*, a lui Pintilie; *Clipe de viaţă*, în montarea sa).

Trebuie subliniat anul 1964 pentru obiectivele ce apar în domeniul culturii, într-un moment de relaxare ideologică şi de „dialog paşnic" cu lumea occidentală. Stagiunea 1963–1964 va fi elocventă în acest sens. Nu întâmplător, printre evenimentele marcate festiv, Ziua Mondială a Teatrului primeşte o atenţie aparte, iar Bucureştiul va găzdui reuniunea Institutului Internaţional de Teatru, dedicată improvizaţiei în pregătirea profesională a actorilor. Venită în turneu, tragedia *Regele Lear*, regizată de Peter Brook, va rămâne timp îndelungat o amintire de referinţă. S-au adăugat turneele MHAT şi Berliner Ensemble, prin care se exemplifica necesitatea echipei teatrale care impulsionează şi împlineşte ideile unui regizor animator. Tot acum se înmulţesc călătoriile documentare ale oamenilor noştri de teatru peste hotare, în Italia, Belgia, Anglia, Franţa, Germania.

Ceva se schimbă în alcătuirea repertoriului, ca şi în modalităţile spectacolului. Se insistă pe comunicarea „ideii", prin trăire tensionată sau prin vizualizare ludică, prin esenţializare sau distanţare lucidă – cu argumente dintr-un perimetru întins de la Camil Petrescu la Brecht. Un articol al lui Liviu Ciulei se intitulează lămuritor pentru problematica perioadei: *De la teatrul emoţiilor spontane la teatrul de idei.* Din exigenţele care se manifestă diferenţiat decurg aspecte ale formării actorului ca individualitate interpretativă, cu propriile opţiuni în pregătirea rolului, dar făcând parte dintr-un colectiv unit de o concepţie precisă şi de afinităţi artistice. Este un timp când se discută de pe poziţii deseori productive despre avantajele „profilării" teatrelor sub îndrumarea unor regizori animatori importanţi. După restructurarea unor trupe ajunse la stagnare, se intenţionează o asemenea profilare, încurajată şi de prezenţa la conducerea noilor teatre a unor personalităţi ca Radu Beligan (Teatrul de Comedie, din 1961), Ion Lucian (Teatrul pentru Copii), Radu Penciulescu (Teatrul Mic), Horia Lovinescu (Teatrul Nottara). Devenind director al Teatrului „Bulandra", Liviu Ciulei îşi anunţa obiectivele, care nu erau doar nişte deziderate organizatorice. Ceea ce doreşte este o artă teatrală „neînchistată, în permanentă evoluţie", respingând „falsele tradiţii". Până la demiterea sa, decisă de organele superioare de partid (după interzicerea spectacolului din 1972 cu *Revizorul*, în regia lui Pintilie), Ciulei şi-a atins obiectivele propuse, în ciuda obstacolelor binecunoscute de atunci.

Privitor la dramaturgia originală a vremii, o anumită deschidere se produce odată cu punerea în discuţie a „obsedantului deceniu", marcat de tragedii umane de proporţii care încep să facă obiectul unor piese, al unor romane sau filme. Cel mai des, însă, dintr-o perspectivă critică foarte limitată, cum se vede în textele scrise prin anii '60–'80, istoria deceniului şase, cu repercusiunile ei dramatice asupra a numeroase destine, este interpretată ca etapă necesară a „luptei de clasă"; abuzurile şi injustiţiile sunt prezentate mai puţin ca rod al sistemului, cât al unor indivizi, a căror omenie este alterată fie de un excesiv zel revoluţionar, fie de ranchiune personale. Mai mult, regimul, odată consolidat, va şti să repare nedreptăţile, reinstituind normalitatea (de exemplu, *Viaţa unei femei* de A. Baranga, *Puterea şi Adevărul* de Titus Popovici). Totuşi, publicul cititor sau spectator era capabil să stabilească analogii între realităţile deceniului şase şi stricta contemporaneitate.

Formele dramatice se diversifică. Autori ca Horia Lovinescu, Dumitru Solomon, Alexandru Sever reabilitează drama umanistă, de dezbatere etică şi intelectuală. Dumitru Radu Popescu creează, în numeroasele sale piese, un univers dramatic complex, de o poezie crudă, dar, explicabil, nu lipsit de unele ingerinţe ideologice. Marin Sorescu, Romulus Guga şi alţii ilustrează foarte diferit teatrul parabolă. Trebuie remarcate şi încercările din filiera dramaturgiei absurdului, semnate de Gellu Naum, Ion Băieşu, G. Astalos, Leonida Teodorescu, Iosif Naghiu, Matei Vişniec (dramaturg interzis, recuperat după Revoluţia din 1989). Are loc o resuscitare a dramei istorice, fie folosindu-se mijloacele tradiţionale (Dan Tărchilă), fie prin interpretarea istoriei dintr-o perspectivă

Fig. 227 Octavian Cotescu

modernă (Horia Lovinescu, Alexandru Sever, Paul Everac, Paul Anghel). Se scriu şi piese false istorice, trimiţând la o problematică generală sau la una proprie contemporaneităţii (Marin Sorescu, D. R. Popescu). Un peisaj accidentat apare în domeniul comediei, unde, ca o noutate – dirijată, desigur – apare „comedie socialistă" (Alexandru Mirodan, A. Baranga şi alţii), conţinând critica organismului social, ale cărui anomalii sunt puse însă pe seama unor mentalităţi retrograde sau a birocraţiei. În alte piese ale genului, degradarea moravurilor este denunţată cu destulă virulenţă, dar cauzele răului ar rezida tot în neputinţa individului de a se menţine la nivelul exigenţelor şi idealurilor comuniste (Tudor Popescu, D. Solomon, Mircea Radu Iacoban). Se detaşează Teodor Mazilu, autorul celei mai originale contribuţii comediografice din ultima jumătate a secolului trecut, de altfel, imediat cenzurat la debutul scenic. Puţine comedii conţin o critică amplă a sistemului în ansamblul său, apelul la parabolă permiţându-le să se strecoare prin plasa cenzurii (Mihai Ispirescu, *Trăsura la scară*).

Unele piese s-au sustras, totuşi, obsesivei raportări la ideologie, ele plasându-se în zone tematice universaliste (cum au scris Horia Lovinescu, I.D. Sârbu); altele sunt texte cu deschidere mitică şi filosofică (Marin Sorescu, D. Solomon), meditaţii asupra mecanismelor istoriei (Alexandru Sever, M. R. Iacoban), imagini ale lumii prin intermediul unor personaje simbolice (Romulus Guga, D. R. Popescu), parabole ale condiţiei umane (Iosif Naghiu, Ion Băieşu).

După 1960, teatrul românesc va cunoaşte, deci, un reviriment remarcabil, recunoscut şi peste hotare cu prilejul turneelor efectuate. Actori vârstnici – care şi-au început cariera în anii interbelici – sau foarte tineri, abia absolvenţi ai Institutului, reale promisiuni curând împlinite, vin să susţină un lung şir de succese pe scenele din Bucureşti sau din provincie. Ei aduc prezenţe puternice, temperamente ardente, trăiri intense, se impun prin pătrundere psihologică a rolului, ironie inteligentă, umor inconfundabil, tensiune lirică, firesc emoţionant şi vibraţie tragică, talent proteic de la un personaj la altul, voci ce nu se uită ... Este suficient să ne gândim la actorii deja menţionaţi şi la ceilalţi, în număr mare, dintre care îi numim pe Olga Tudorache, George Constantin şi Valeria Seciu, Leopoldina Bălănuţă şi Victor Rebengiuc, Octavian Cotescu şi Ştefan Mihăilescu-Brăila, V. Ogăşanu, Mariana Mihuţ şi Ion Caramitru, Silvia Ghelan şi Ştefan Iordache, sau pe cei care s-au afirmat repede, ca Tamara Buciuceanu, Dem Rădulescu şi Ştefan Bănică, Mircea Diaconu şi Horaţiu Mălăele... Spaţiul nu ne permite să îi numim pe mulţi alţii. Evocarea lor ar cuprinde câteva pagini.

Aşa cum, dintre regizori mai trebuie amintiţi, pentru contribuţii teatrale notorii, un Vlad Mugur sau un G. Harag (cu memorabilul său spectacol testamentar, *Livada de*

vişini, 1985) sau tinerii valoroşi din promoţiile de atunci, Cătălina Buzoianu, Alexa Visarion, Andrei Şerban, Aureliu Manea, Ioan Ieremia, Mircea Cornişteanu, Mihai Măniuţiu, Alexandru Dabija, Tompa Gábor, Alexandru Tocilescu, Silviu Purcărete. Împotriva constrângerilor de ordin politic, activitatea oamenilor de teatru dă roade, dar cu destule „victime colaterale", de care cercetătorii istoriei teatrului nostru s-au ocupat cum se cuvine, fiind vorba de interzicerea unor spectacole de excepţie, ca *Gluga pe ochi*, regizat de Valeriu Moisescu, *Revizorul*, în viziunea lui Lucian Pintilie, ori de *Aşteptându-l pe Godot*, pregătit de D. Esrig şi oprit înaintea premierei.

Fig. 228 Ştefan Iordache

Se poate vorbi despre „un nou val" de regizori care îl sporeşte pe cel anterior; aceştia nu se mulţumesc, nici ei, să fie doar realizatori de spectacole. Sunt regizori care îşi explică şi îşi argumentează conceptele orientative în articole şi interviuri. Puse în practică, ele vizează elaborarea imaginii scenice, captarea emoţională a spectatorului şi, implicit, metoda de lucru cu actorii. Ca metodă, se trece progresiv de la rostul acţiunilor fizice şi „analizei active" a rolului (de sorginte stanislavskiană) la acţiunile-imagini semnificante (D. Esrig, V. Moisescu) şi la ritualizarea jocului ce poate însemna vitalitate profund dramatică (R. Penciulescu) sau, dimpotrivă, automatism comportamental (Aureliu Manea). Un teatru „de ideograme", utilizând angajarea psihocorporală a actorului, va teoretiza şi încerca, uneori, Crin Teodorescu.

Fig. 229 Silviu Purcărete

Cătălina Buzoianu se îndreaptă spre un teatru integrator, care poate fi descoperit şi practicat în variate locuri şi situaţii, iar spectacolele sale sunt rezultatul pasiunilor culturale şi investigaţiilor documentare asupra unor forme spectacologice care s-au perpetuat şi azi. Andrei Şerban îşi doreşte un „teatru incandescent", axat pe un joc exaltat şi exaltant pentru public. „Teatrul de stare", de interiorizare şi exteriorizare, deopotrivă emoţional şi lucid, urmărind o „nelinişte existenţială", este experimentat de Alexa Visarion (*Năpasta*, *Meşterul Manole*, *Vinovatul*, *Woyzeck*).

Sunt propuse şi alte concepte regizorale: „teatrul de comentariu" (Dragoş Galgoţiu), „teatrul vizual" (Alexandru Darie). De la început, Victor Ioan Frunză reuşeşte montări vii, dinamice, apelând la procedee de teatru popular. Aflat de asemenea la primele montări, Silviu Purcărete e atras de spectacolul de reflecţie şi distanţare, uneori în aer liber. Alexandru Tocilescu realizează câteva spectacole-eseu memorabile, *Barbu Văcărescul...* şi *Occisio Gregorii...*, *Tartuffe* şi *Cabala bigoţilor* (1982), *Hamlet* (1985), cu subtext protestatar, denunţând conflictul cu Puterea.

Dintre scenografii cu pondere deosebită în teatrul nostru – Dan Jitianu, Ion Popescu Udrişte, Adriana Leonescu, Dan Nemţeanu, Emilia Jivanov, V. Holtier –, Paul Bortnovski preconizează decorul „de stare", expresie a relaţiei sale subiective cu drama şi personajele.

Se poate afirma, în concluzie, că evoluţia teatrului românesc sub comunism a fost complicată, sinuoasă şi, într-un anume sens, paradoxală. Deşi directivele politicii culturale şi cenzura au constituit pilonii unui sistem dirijist cu grele consecinţe, cultivarea limbajului esopic a stabilit între scenă şi sală vii complicităţi, înfruntând astfel regimul totalitar. În condiţiile în care discursul oficial, impus spaţiului public, se definea prin uniformizare şi triumfalism prefabricat, teatrul a reuşit să fie, nu o dată – prin creaţiile sale de vârf – o oază spirituală.

Bibliografie

Alterescu, Simion şi Zamfirescu, Ion (coord.), *Teatrul românesc contemporan. 1944-1974*, Bucureşti, Editura. Meridiane, 1975.

Banu, George, *Le théâtre, sorties de secours*, Paris, Aubiers, 1984; Idem (coord.), *Teatrul de artă, o tradiţie modernă*, traducere din limba franceză: Mirella Nedelcu-Patureau, Bucureşti, Editura Nemira, 2010.

Berlogea, Ileana, *Teatrul românesc în secolul XX*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 2000.

Cazaban, Ion, a) *Caragiale şi interpreţii săi*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1985; b) *Dan Jitianu şi bucuria comunicării*, Bucureşti, Fundaţia Culturală „Camil Petrescu" şi Revista „Teatrul Azi", 2008; c) *Dan Nemţeanu şi viziunea sa scenografică*, Bucureşti, Fundaţia Culturală „Camil Petrescu" şi Revista „Teatrul Azi", 2011.

Cernescu, Dinu, *Regizor*, Bucureşti, Editura Semne, 2009.

Ciulei, Liviu, *Cu gândiri şi cu imagini*, Bucureşti, Igloo Media, 2009.

Faifer, Florin, *Incursiuni în istoria criticii dramatice româneşti: Zodia Balanţei*, Iaşi, Editura Timpul, 2010.

Ghiţulescu, Mircea, *Istoria dramaturgiei române contemporane*, Editura Albatros, 2000.

Ichim, Florica, *La vorbă cu Vlad Mugur*, Bucureşti, Revista „Teatrul azi" (supliment), 2000.

Maeştri ai teatrului românesc în a doua jumătate a secolului XX: Radu Penciulescu, Bucureşti, Editura UATC, 1999.

Maliţa, Liviu (coord.), *Viaţa teatrală în şi după comunism*, Cluj-Napoca, Editura Fundaţiei pentru Studii Europene, 2006.

Menta, Ed, *Andrei Şerban: Lumea magică din spatele cortinei*, traducere de Svetlana Mihailescu, Bucureşti, Editura Unitext, 1999.

Moisescu, Valeriu, *Persistenţa memoriei*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale „Camil Petrescu", 2007.

Morariu, Mircea, *Cu Ion Caramitru de la Hamlet la Hamlet şi mai departe*, Bucureşti, Fundaţia Culturală „Camil Petrescu" şi Revista „Teatrul azi", 2009.

Munteanu, Elisabeta, *Tinerețea actorilor: Debuturi scenice la I.A.T.C.*, București, Editura Meridiane, 1988.
Niculescu, Ionuț, *Directorii Teatrului Național din București*, București, Editura Nemira, 2002.
Octavian Cotescu, vol. îngrijit de Ileana Berlogea şi Ion Toboşaru, Bucureşti, Editura Meridiane, 1993.
Paraschivescu, Constantin, *Patima pentru teatru sau Virginia Itta Marcu*, Bucureşti, Fundația Culturală „Camil Petrescu" şi Revista „Teatrul Azi", 2004.
Patlanjoglu, Ludmila, *La vie en rose cu Clody Bertola*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997.
Popescu, Marian, *Scenele teatrului românesc, 1945-2004. De la cenzură la libertate*, Bucureşti, Editura Unitext, 2004.
Runcan, Miruna, *Teatralizarea și reteatralizarea în România (1920-1960)*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2003.
Voicu, Mariana, *Istoria Teatrului Național „Mihai Eminescu" Timișoara. 1945-2005*, Timişoara, Editura Brumar, 2006.

Cinematograful românesc între ideologie și metaforă

La 23 August 1944, operatorii Oficiului Național Cinematografic – din motive de război încă subordonați Marelui Stat Major al Armatei – fixează pentru posteritate primele imagini ale trecerii României spre un alt timp istoric. Foarte curând O.N.C. va dispărea nu doar ca instituție, ci și ca amintire. Accelerata sovietizare și comunizare a țării include mutilarea memoriei naționale prin rescrierea anumitor capitole ale istoriei politice, sociale și culturale.

După abolirea monarhiei, presa proletcultistă acreditează insistent teza *vidului* cinematografic pre-republican, salutând fiecare premieră cu formulări de tipul *primul film românesc*, *prima comedie românească*, *primul film de actualitate*. În pofida adevărului, dar în consens cu mistificarea generală, sunt elogiați *primii pași ai tinerei noastre cinematografii*, este aclamat *primul premiu internațional*.

Și totuși, înființat încă din 1938, ca Direcție Cinematografică în Ministerul Presei și Propagandei Naționale și devenit Administrație Comercială în 1941, Oficiul Național Cinematografic împlinise visul pionierilor filmului românesc: preluarea industriei filmice de către stat pentru alinierea la standarde competitive. Premiate la Festivalul de la Veneția, documentarul *Țara moților* (Paul Călinescu,1938), coproducția româno-italiană *Odesa în flăcări* (Carmine Gallone,1942), vibrantele documentare de război dedicate luptei Armatei Române pentru dezrobirea provinciilor ocupate (*Războiul nostru sfânt*, Ion Cantacuzino, 1942), așezaseră România pe harta cinematografiilor moderne. Sub directoratul lui Ion Cantacuzino O.N.C. s-a dotat cu aparatură și laboratoare performante, a specializat tehnicienii, și-a construit un platou de filmare și un cinematograf, a proiectat construirea unui mare studiou la marginea Capitalei, a creat un portofoliu de scenarii și a înscris filmul românesc pe o orbită internațională. În plin război, Jean

Georgescu a putut ecraniza *O noapte furtunoasă* de I.L.Caragiale și *Visul unei nopți de iarnă* de Tudor Mușatescu.

În noua conjunctură politică, acele notabile succese trebuiau șterse din mentalul colectiv. Potrivit tezelor oficiale, cinematograful românesc se năștea abia acum. Efemere organisme, de tipul SovRomFilm, Filmul Popular, CinexFilm, se succed până la 2 noiembrie 1948 când Decretul 303 impune *„naționalizarea industriei cinematografice și reglementarea comerțului cu produse cinematografice“*, precizând: *„se pedepsesc cu 5-10 ani muncă silnică și confiscarea averilor, sau cu 4-10 ani închisoare corecțională și amendă de la 50 000-500 000 lei, funcționarii publici sau persoanele care nu execută prevederile“*. În sfera filmului, tranziția de la capitalism la socialism s-a încheiat. Proiectele inițiate de Ion Cantacuzino la O.N.C. sunt preluate parțial, dar inițiatorul lor, condamnat politic, se află deja în detenție.

Noul regim și-a asigurat cel mai puternic instrument de propagandă, înregimentat în plutonul de șoc al ideologiei proletare. În 1949, Ministerul Artelor și Informațiilor enunță tema de proiectare a unui vast Centru de Producție Cinematografică. Nu la marginea capitalei, pe malul lacului Fundeni, cum prevedeau planurile O.N.C., ci în locul ales de consilierii sovietici, la 18 km de București, pe malul lacului Buftea, oficialii promițând o utopică linie de metrou spre oraș. Nepractică, amplasarea va impune salariaților și colaboratorilor o inutilă uzură fizică și nervoasă, risipă de timp și de combustibil, frecventa îngreunare a accesului iarna, când nămeții blochează șoseaua și unicul mijloc de transport rămâne trenul.

La 7 iunie 1950, după înființarea Comitetului pentru Cinematografie al Consiliului de Miniștri, premierul Petru Groza așează piatra de temelie a Sudioului Cinematografic „București“, viitoare „Cinecittà“ a sud-estului european. Cele cinci platotouri de filmare, Ton Studioul, laboratorul de prelucrare a peliculei de 35mm (inclusiv pentru peliculă color Eastman și Orwo), clădirea pentru filmări combinate și platoul exterior, cu toate dotările necesare, devin funcționale treptat, între 1954 și 1959. Din suprafața de 50 de hectare a Centrului, 5 000 de metri pătrați sunt ocupați de construcții, iar un teren de 16 ha este destinat decorurilor exterioare de mari dimensiuni – străzi, piețe, ziduri de cetate etc. În 1966, pentru co-producția franco-română *Serbările galante*, în regia celebrului René Clair, scenograful francez Georges Wakhewitch va construi aici o structură multifuncțională, intens folosită ulterior, cu transformările de rigoare, mai ales pentru filme istorice – cetăți dacice și romane, metereze medievale, palate renascentiste etc.

Proiectată inițial pentru 12 lung metraje anual, citadela filmului românesc ajunge la performanța de 25 de premiere în 1972 și atinge pragul ei maxim în 1980, cu 36 de titluri. Poreclit *Buftywood* după ce pe sub reflectoarele lui se vor fi perindat stele ale ecranului mondial ca Orson Welles, Omar Sharif, Maximillian Schell, Henri Colpi, Marina Vlady, Claude Rich, Antonella Lualdi, Amedeo Nazzari, Jean Marais, Jean-Paul Belmondo, Ursula Andress, Laurence Harvey, Sidney Chaplin și mulți alții, Centrul de la Buftea va fi cotat ca un atractiv și performant studiou de talie medie. Cu 2 000 de angajați, specialiști de elită în peste o sută de profesii, echipe de cascadori și posibilitatea

de a asigura scene de masă cu mii de figuranți, el este vârful de lance al unei industrii performante și rentabile. Pe toate planurile: financiar, propagandistic, estetic. Până în 1989, aici se vor produce 600 de lung-metraje. Mai puțin de o treime rezistă astăzi la proba timpului.

În 1950, din rațiuni de îndoctrinare politică, în regim de urgență începe și reechilibrarea repartiției geografice a rețelei de difuzare. Cele 414 cinematografe naționalizate (dintre care 64 în București) aparțin mai ales zonei urbane. Obligatorie devine *cineficarea mediului rural*. Între 1949 și 1950 sunt importate 1 000 de aparate de proiecție pe 16 mm și 100 de caravane cinematografice destinate satelor. Tirajul copiilor pe 16mm este asigurat de laboratorul de la Mogoșoaia (moștenit de la O.N.C.)

În același an se deschide fabrica „Tehnocin". Zestrea O.N.C. fiind rechiziționată de sovietici, ca despăgubire de război (12 trenuri cu utilaje, mobilier, filme și documente), întreaga dotare a structurilor de producție și a rețelei de difuzare depinde exclusiv de acest I.S. Tehnocin. Până la fuzionarea (în 1959) cu Industria Optică Română, aici se produc aparate de proiecție pentru filme de 35 și 16 mm, amplificatoare, difuzoare, tablouri de comandă, reflectoare, travellinguri etc. Simultan, în subordinea Direcției Generale a Cinematografiei apare un Sector de Cercetări Cinematografice, upgradat în 1957 ca Institut de Cercetări Cinematografice și Prototipuri (I.C.E.C.I.N.). Prompt omologate, invențiile artiștilor și tehnicienilor români intră în arsenalul tehnicii mondiale: *Transtrav* (Sergiu Huzum), *Transcolor* (A. Miheles), *Miracolor* (C. Ondrejcsik), *Graphis-Color* (A. Întorsureanu, G. Fisher, D.Morozan, G. Palivăț).

Tot în 1950, pentru formarea cadrelor medii – proiecționiști, tehnicieni etc. – apare Liceul de Cinematografie. Simultan își deschid porțile Institutul de Artă Cinematografică și Institutul de Teatru „I.L. Caragiale", comasate (în 1954) în Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale".Trei ani mai târziu, în urma evenimentelor din Ungaria, ca măsură de prevedere împotriva atitudinilor *necorespunzătoare*, secțiile cu profil filmic ale IATC – regie, operatorie și filmologie – dispar. Vor reapare în 1963, în contextul liberalizării și progresivei desprinderi de Moscova amorsată de Gheorghiu-Dej și al desființării clauzei *originii sănătoase* pentru admiterea în învățământul superior. Curând, performanțele primelor promoții ale generației '70 aduc I.A.T.C. faima de prețios laborator de creație pentru studenți, nesperată oază a libertății de expresie.

Anul 1950 este un an al ctitoriilor. Prioritățile propagandei impun înființarea Studioului „Alexandru Sahia", destinat Jurnalelor de Actualități săptămânale și scurt-metrajelor documentare (din 1954, în sarcina lui trec și filmele de știință popularizată). În timp ce o redusă falangă pretoriană se achită de obligațiile partinice și se consacră curățirii grajdurilor lui Augias, elita cineaștilor de la Sahia – Ion Bostan, Mirel Ilieșiu (Palme d'Or la Cannes, în 1969, pentru *Cântecele Renașterii),* Titus Mesaroș, Paul Barbăneagră, Jean Petrovici, Slavomir Popovici, Florica Holban, Dona Barta, Ion Moscu, Doru Segal, Ion Visu, Alexandru Boiangiu, Doru Cheșu, Stelian Penu și mulți alții – evadează din arcanul tematicii ideologice, refugiindu-se în subiecte din lumea artei,

Georgescu a putut ecraniza *O noapte furtunoasă* de I.L.Caragiale și *Visul unei nopți de iarnă* de Tudor Mușatescu.

În noua conjunctură politică, acele notabile succese trebuiau șterse din mentalul colectiv. Potrivit tezelor oficiale, cinematograful românesc se năștea abia acum. Efemere organisme, de tipul SovRomFilm, Filmul Popular, CinexFilm, se succed până la 2 noiembrie 1948 când Decretul 303 impune *„naționalizarea industriei cinematografice și reglementarea comerțului cu produse cinematografice“*, precizând: *„se pedepsesc cu 5-10 ani muncă silnică și confiscarea averilor, sau cu 4-10 ani închisoare corecțională și amendă de la 50 000-500 000 lei, funcționarii publici sau persoanele care nu execută prevederile“*. În sfera filmului, tranziția de la capitalism la socialism s-a încheiat. Proiectele inițiate de Ion Cantacuzino la O.N.C. sunt preluate parțial, dar inițiatorul lor, condamnat politic, se află deja în detenție.

Noul regim și-a asigurat cel mai puternic instrument de propagandă, înregimentat în plutonul de șoc al ideologiei proletare. În 1949, Ministerul Artelor și Informațiilor enunță tema de proiectare a unui vast Centru de Producție Cinematografică. Nu la marginea capitalei, pe malul lacului Fundeni, cum prevedeau planurile O.N.C., ci în locul ales de consilierii sovietici, la 18 km de București, pe malul lacului Buftea, oficialii promițând o utopică linie de metrou spre oraș. Nepractică, amplasarea va impune salariaților și colaboratorilor o inutilă uzură fizică și nervoasă, risipă de timp și de combustibil, frecventa îngreunare a accesului iarna, când nămeții blochează șoseaua și unicul mijloc de transport rămâne trenul.

La 7 iunie 1950, după înființarea Comitetului pentru Cinematografie al Consiliului de Miniștri, premierul Petru Groza așează piatra de temelie a Sudioului Cinematografic „București“, viitoare „Cinecittà“ a sud-estului european. Cele cinci platotouri de filmare, Ton Studioul, laboratorul de prelucrare a peliculei de 35mm (inclusiv pentru peliculă color Eastman și Orwo), clădirea pentru filmări combinate și platoul exterior, cu toate dotările necesare, devin funcționale treptat, între 1954 și 1959. Din suprafața de 50 de hectare a Centrului, 5 000 de metri pătrați sunt ocupați de construcții, iar un teren de 16 ha este destinat decorurilor exterioare de mari dimensiuni – străzi, piețe, ziduri de cetate etc. În 1966, pentru co-producția franco-română *Serbările galante*, în regia celebrului René Clair, scenograful francez Georges Wakhewitch va construi aici o structură multifuncțională, intens folosită ulterior, cu transformările de rigoare, mai ales pentru filme istorice – cetăți dacice și romane, metereze medievale, palate renascentiste etc.

Proiectată inițial pentru 12 lung metraje anual, citadela filmului românesc ajunge la performanța de 25 de premiere în 1972 și atinge pragul ei maxim în 1980, cu 36 de titluri. Poreclit *Buftywood* după ce pe sub reflectoarele lui se vor fi perindat stele ale ecranului mondial ca Orson Welles, Omar Sharif, Maximillian Schell, Henri Colpi, Marina Vlady, Claude Rich, Antonella Lualdi, Amedeo Nazzari, Jean Marais, Jean-Paul Belmondo, Ursula Andress, Laurence Harvey, Sidney Chaplin și mulți alții, Centrul de la Buftea va fi cotat ca un atractiv și performant studiou de talie medie. Cu 2 000 de angajați, specialiști de elită în peste o sută de profesii, echipe de cascadori și posibilitatea

de a asigura scene de masă cu mii de figuranți, el este vârful de lance al unei industrii performante și rentabile. Pe toate planurile: financiar, propagandistic, estetic. Până în 1989, aici se vor produce 600 de lung-metraje. Mai puțin de o treime rezistă astăzi la proba timpului.

În 1950, din rațiuni de îndoctrinare politică, în regim de urgență începe și reechilibrarea repartiției geografice a rețelei de difuzare. Cele 414 cinematografe naționalizate (dintre care 64 în București) aparțin mai ales zonei urbane. Obligatorie devine *cineficarea mediului rural*. Între 1949 și 1950 sunt importate 1 000 de aparate de proiecție pe 16 mm și 100 de caravane cinematografice destinate satelor. Tirajul copiilor pe 16mm este asigurat de laboratorul de la Mogoșoaia (moștenit de la O.N.C.)

În același an se deschide fabrica „Tehnocin". Zestrea O.N.C. fiind rechiziționată de sovietici, ca despăgubire de război (12 trenuri cu utilaje, mobilier, filme și documente), întreaga dotare a structurilor de producție și a rețelei de difuzare depinde exclusiv de acest I.S. Tehnocin. Până la fuzionarea (în 1959) cu Industria Optică Română, aici se produc aparate de proiecție pentru filme de 35 și 16 mm, amplificatoare, difuzoare, tablouri de comandă, reflectoare, travellinguri etc. Simultan, în subordinea Direcției Generale a Cinematografiei apare un Sector de Cercetări Cinematografice, upgradat în 1957 ca Institut de Cercetări Cinematografice și Prototipuri (I.C.E.C.I.N.). Prompt omologate, invențiile artiștilor și tehnicienilor români intră în arsenalul tehnicii mondiale: *Transtrav* (Sergiu Huzum), *Transcolor* (A. Miheles), *Miracolor* (C. Ondrejcsik), *Graphis-Color* (A. Întorsureanu, G. Fisher, D.Morozan, G. Palivăț).

Tot în 1950, pentru formarea cadrelor medii – proiecționiști, tehnicieni etc. – apare Liceul de Cinematografie. Simultan își deschid porțile Institutul de Artă Cinematografică și Institutul de Teatru „I.L. Caragiale", comasate (în 1954) în Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale".Trei ani mai târziu, în urma evenimentelor din Ungaria, ca măsură de prevedere împotriva atitudinilor *necorespunzătoare*, secțiile cu profil filmic ale IATC – regie, operatorie și filmologie – dispar. Vor reapare în 1963, în contextul liberalizării și progresivei desprinderi de Moscova amorsată de Gheorghiu-Dej și al desființării clauzei *originii sănătoase* pentru admiterea în învățământul superior. Curând, performanțele primelor promoții ale generației '70 aduc I.A.T.C. faima de prețios laborator de creație pentru studenți, nesperată oază a libertății de expresie.

Anul 1950 este un an al ctitoriilor. Prioritățile propagandei impun înființarea Studioului „Alexandru Sahia", destinat Jurnalelor de Actualități săptămânale și scurt-metrajelor documentare (din 1954, în sarcina lui trec și filmele de știință popularizată). În timp ce o redusă falangă pretoriană se achită de obligațiile partinice și se consacră curățirii grajdurilor lui Augias, elita cineaștilor de la Sahia – Ion Bostan, Mirel Ilieșiu (Palme d'Or la Cannes, în 1969, pentru *Cântecele Renașterii),* Titus Mesaroș, Paul Barbăneagră, Jean Petrovici, Slavomir Popovici, Florica Holban, Dona Barta, Ion Moscu, Doru Segal, Ion Visu, Alexandru Boiangiu, Doru Cheșu, Stelian Penu și mulți alții – evadează din arcanul tematicii ideologice, refugiindu-se în subiecte din lumea artei,

a necuvântătoarelor, a microorganismelor sau a plantelor. Iar când marile șantiere ale patriei nu pot fi evitate, ele sunt filmate în superbe poeme vizuale, fără cuvinte, cu imagini caligrafiate într-o geometrie abstractă de linii. Cultivând cu obstinație metafora, regizorii și operatorii de la „Sahia" evadează într-o stilistică elaborată. Emblematic este traseul lui Ion Bostan. Din primăvară până în toamnă, el se refugiază în Delta Dunării și, instalat pe un plaur, filmează lebede, pelicani și cormorani, reuniți ulterior la montaj într-un grațios balet pe muzică clasică, în filme de vrăjită frumusețe. Ulterior, Generația '70 – Constantin Vaeni, Nicolae Cabel, Tereza Barta, Ada Pistiner, Felicia Cernăianu – și „optzeciștii" Laurențiu Damian, Ovidiu Bose Paștina, Copel Moscu, Sabina Pop, se vor lupta să deschidă noi căi spre exploatarea polemică a realității, dar deseori ghilotina cenzurii lovește nemilos. În 1980, la aniversarea a trei decenii, Studioul „Alexandru Sahia" (ajuns la o producție anuală de 270 de scurt și mediu metraje) – poate alinia un patrimoniu de 1 500 de jurnale de actualități, 3 500 de scurt metraje documentare și 100 de premii internaționale. Dincolo de cifre, esențiale rămân prestigiul și recunoașterea existenței unei puternice *școli documentariste românești.*

Să revenim însă la anii '50. În timp ce țara străbate martiriul primei jumătăți a *obsedantului deceniu*, adaptându-se din mers noului sistem politic de import, în plină teroare a proceselor politice și a exterminării elitei neamului românesc în închisori și în lagăre de muncă forțată, cinematografia își consolidează neabătut structurile. Personalul artistic și tehnic al O.N.C. a fost preluat și reciclat, inclusiv unul dintre foștii săi directori, Paul Călinescu. În 1949, el debuta în lung metrajul de ficțiune cu *Răsună valea*, derizoriu prototip al noii formule de film de propagandă cu subiect contemporan, așa numitul *film de actualitate*, impus de acum înainte ca direcție centrală în *Planul Tematic* al studiourilor, până în 1989.

În plină alienare proletcultistă, cu pedala obedienței politice apăsată la maximum, ecranul creează o perversă realitate de carton cu personaje violent maniheiste, ilustrând primitiv lupta de clasă, obligatoriu motor al conflictelor. Până la moartea lui Stalin, canoanele esteticii jdanoviste fac ravagii. Din dezolanta producție a primilor ani de cinematografie republicană se salvează doar ecranizările după Caragiale ale lui Jean Georgescu.

Periodicele reglările de conturi din înaltele sfere ale puterii se reflectă în desele reorganizări ale forurilor culturale diriguitoare. În 1963, locul Comitetului pentru Cinematografie de pe lângă Consiliul de Miniștri, relicvă a perioadei proletcultiste, este luat de Consiliul Cinematografiei din cadrul unui nou Comitet de Stat pentru Cultură și Artă. În 1971, C.S.C.A. se transformă în Consiliul Culturii și Educației Socialiste, organism echivalent unui Minister, care include un Centru Național al Cinematografiei, transformat ulterior în Centrala „România-Film".

Timp de patru decenii, obsesia *rotirii cadrelor*, tipică sistemului comunist, impune o dezvoltare sincopată, în salturi. Crize periodice pun la zidul infamiei filme, regizori și scenariști. Din fericire, la cârma cinematografiei s-au perindat nu doar teroriști ideologici, politruci încuiați și culturnici dogmatici, ci și câțiva intelectuali cu rol benefic. În sumbrul

Fig. 230 Cadru din *La moara cu noroc*

obsedant deceniu, regizorul Victor Iliu și-a apărat confrații de furia proletcultistă; în dezghețul anilor '60, scriitorul Mihnea Gheorghiu a instituit un model de organizare europeană; Generația '70 l-a avut ca paratrăsnet în furtunile cenzurii pe Ion Traian Ștefănescu.

În evoluția industriei și artei filmului românesc postbelic au existat câteva răscruci. 1955 este primul an de cotitură. *La mere*, scurtmetrajul de absolvență al studenților IATC Iulian Mihu și Manole Marcus, anunță intrarea în arenă a unei noi generații animate de ambiția afirmării prin *stil*. Scurta schimbare de macaz politic amorsată la vârful piramidei partinice permite apariția succesivă a trei filme *normale*, europene prin factură și prin eleganța formei: comedia satirică *Directorul nostru* (1955, Jean Georgescu), ecranizarea *La moara cu noroc* după Slavici (1956, Victor Iliu) și *Erupția* (1957, Liviu Ciulei), radiografie a unei lumi în tranziție. Prin adevăr și forță expresivă, prin evadarea din tiparul ideologic al epocii, ele nu aparțin *obsedantului* deceniu, ci patrimoniului nostru cultural.

În 1957, Ion Popescu-Gopo câștigă la Cannes premiul Palme d'Or pentru minimalistul scurt-metraj de desen animat *Scurtă istorie*. Abandonând clasica linie „disneyană" a narațiunilor cu personaje zoomorfe, destinate copiilor, Gopo revoluționează animația mondială deschizând calea spre explorarea metaforică a condiției umane, spre discursul filosofic destinat publicului adult.

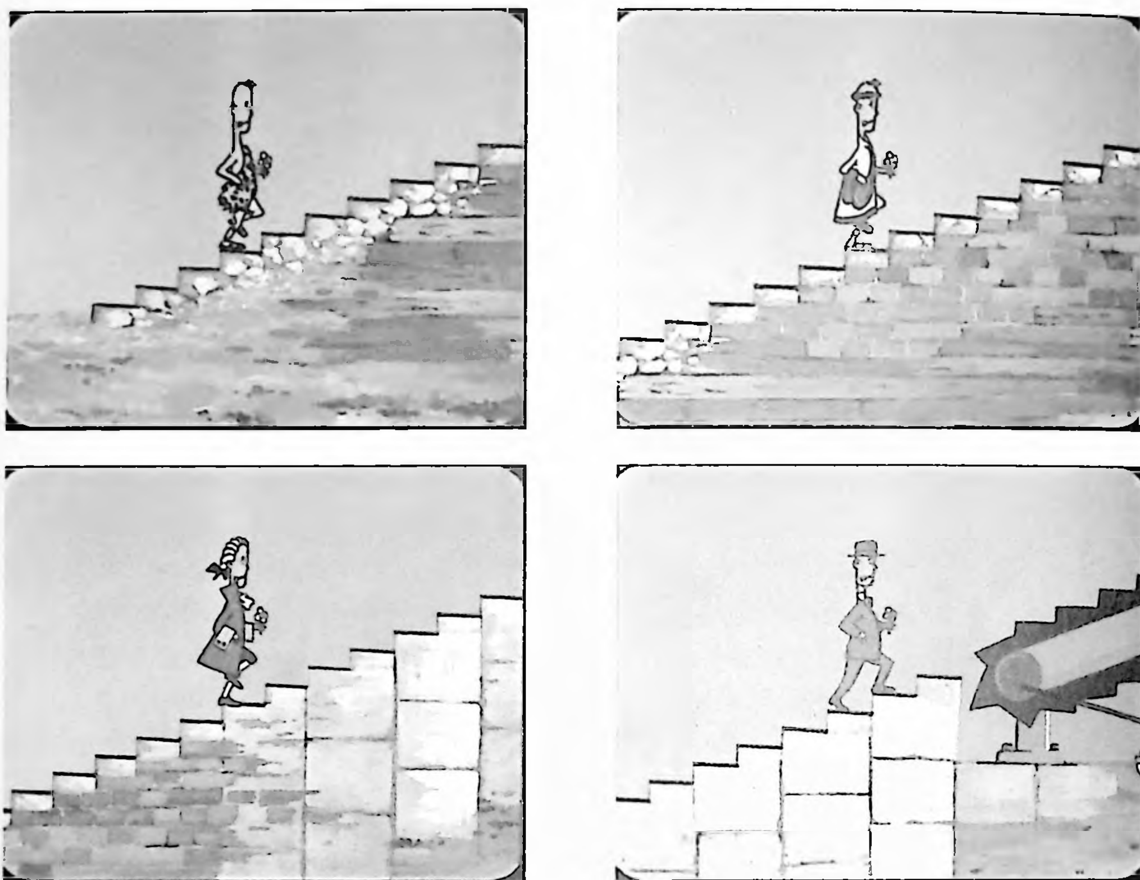

Fig. 231 Imagini din *Scurtă istorie*

Tot în 1957, inaugurarea Arhivei Naţionale de Filme începe lenta reconstituire a *istoriei vechi* a filmului românesc, inaugurată de primele proiecţii din 27 mai 1896. Dar zestrea este săracă. După ce, în numele Comisiei Aliate de Control, reprezentanţii Armatei Sovietice au rechiziţionat în 1945 Arhiva O.N.C., ce s-a mai putut salva din tezaurul imaginilor document s-a distrus în 1953 din ordinul generalului-locotenent Nicolae Ceauşescu. Şef al Direcţiei Superioare Politice a Armatei, el a dispus topirea a 721 529 kg de *film vechi, interzis*, pe 35 şi 16 mm. O crimă culturală, un atentat la memoria recentă a neamului românesc, despre care s-a aflat abia după 1990.

Dar 1957 este şi anul unei violente strângeri de şurub. *Viaţa nu iartă*, debutul în lung metraj al tandemului Iulian Mihu – Manole Marcus, este masacrat de cenzori. Interzis, va ieşi pe ecrane de-abia în 1959, într-o variantă desfigurată. Între timp, la Buftea au început procesele publice de demascare. Acuzaţi de *atitudine duşmănoasă*, doi regizori importanţi, dar cu *origine socială nesănătoasă*, veteranul Jean Georgescu şi tânăra Malvina Urşianu, sunt alungaţi de pe platouri deşi aflaţi în plină pregătire a unor importante ecranizări. Filmele lor sunt *repartizate* altor colegi care le preiau fără sfială. Viaţa îşi urmează cursul. O nouă generaţie îşi face debutul. Unii s-au şcolit la Moscova (Mircea Săucan, Lucian Bratu), ceilalţi la Bucureşti: Mihai Iacob, Mircea Drăgan, Andrei

Călărașu, Savel Stiopul, Andrei Blaier, Mircea Mureșan, Gheorghe Vitanidis, Geo Saizescu, Doru Năstase. Iar Gopo începe să semneze filme cu actori.

Anul 1963 aduce o nesperată schimbare de paradigmă. Reorientarea diplomației lui Gheorghiu-Dej către Occident, soldată cu amnistierea deținuților politici și relaxarea politicii interne, destinde și climatul cultural. Surprinzătoarea numire la conducerea cinematografiei a scriitorului *cosmopolit* Mihnea Gheorghiu (redactor-șef fondator al revistei „Secolul 20") permite continuarea politicii de anvergură a O.N.C., prin asumarea unui program coerent, pe termen lung. În 1963 apare revista „Cinema" și se înființează Asociația Cineaștilor, la I.A.T.C. „I.L Caragiale"se redeschid secțiile de Regie, Operatorie și Filmologie – Teatrologie. La Buftea, *Codin*, după Panait Istrati, în regia lui Henri Colpi, relansează co-producțiile internaționale.

În 1964 se înființează Studioul Cinematografic „Animafilm": patru platouri pentru filme de desen animat, unul pentru filmările cu păpuși, două platouri pentru animație cu cartoane decupate, săli de montaj, mixaj etc. Tehnologia este de ultimă oră. De la 9 premiere, în anul întemeierii studioului condus de Marin Pârâianu, producția urcă progresiv până la 70 de titluri anual, inclusiv seriale și lung-metraje de mare succes, acasă și în lume. Din valuta forte obținută prin vânzarea propriilor filme, „Animafilm" va reuși nu doar performanța de a se autofinanța integral, ci și de a ceda prisosul valutar Studioului „București". În timp, la „Animafilm" se va afirma o pleiadă de excepționale talente: Ion Truică, Sabin Bălașa, Adrian Petringenaru, Laurențiu Sârbu, Virgil Mocanu, Nell Cobar, Matty Aslan, Liana Petruțiu, Tatiana Apahideanu, Victor Antonescu și mai tinerii Radu Igaszag, Mihai Bădică, Zoltán Stilagyi, Zeno Bogdănescu. Tehnicile de realizare sunt dintre cele mai variate, de la animație clasică la cartoane decupate, de la pictură sub aparat la păpuși, de la grafică la plastilină. Mulți regizori se dedică în exclusivitate filmului de autor. Flamboaianța vizuală susține subtilitatea deseori subversivă a metaforei existențiale.

În 1964 are loc prima ediție a Festivalului Național al Filmului de la Mamaia care decernează Pelicani de Aur și Argint. În 1966, tot la Mamaia, competiției naționale i se adaugă un prestigios concurs internațional de categoria A: Festivalul Internațional al Filmului de Animație, organizat o dată la doi ani, în alternanță cu cel de la Annecy. Din păcate, în 1968, la nici trei ani de la preluarea puterii, Nicolae Ceaușescu, la presiunile Elenei Ceaușescu, enervată de atenția acordată de presă actrițelor și, în general, cineaștilor, desființează simultan Festivalul Național al Filmului de la Mamaia și Festivalul Internațional al Filmului de Animație (după doar două ediții), deși dreptul organizării acestuia din urmă fusese acordat României de către ASIFA (Association Internationale du Film d'Animation), ca o favoare specială, în virtutea faimei mondiale a lui Gopo și prestigiului noii școli românești de animație înflorite la „Animafilm". A fost acela un prim semn al aversiunii față de cultură, artiști și Occident, a cuplului dictatorial. Puțini l-au perceput atunci și nimeni nu pare să și-l mai amintească astăzi.

În 1963-1964, intră în producție *Pădurea spânzuraților*, capodoperă barocă pentru care Liviu Ciulei câștigă la Cannes Premiul pentru Regie și tulburătorul *Duminică la ora 6*, debutul în film, cu o scriitură extrem de personală, al regizorului de teatru Lucian

Fig. 232 Victor Rebengiuc și Ana Széles în secvența finală din filmul *Pădurea spânzuraților*

Pintilie. Acum sunt invitați din nou să lucreze pe platourile de la Buftea marginalizații Jean Georgescu și Malvina Urșianu. Și, mai ales, sunt puse jaloanele celor două linii tematice majore care permit eludarea, până la completa ignorare, a ingerințelor ideologice: ecranizarea clasicilor literaturii române și explorarea trecutului istoric îndepărtat. Ambele direcții vor avea și un indiscutabil rol culturalizator, mai ales pentru segmentele de populație cu nivel rudimentar de instruire.

În plan creativ, ecranizările permit cineaștilor să își afirme crezul stilistic. Fără excepție și indiferent de generație, la adăpostul modelului literar, regizorii plonjează cu voluptate în evocarea României de odinioară, reconstituind cu eleganță și rafinament ambianța și modul de viață al burghezo-moșierimii înfierate în documentele de partid. Unii aleg best-seller-uri (*Felix și Otilia* de George Călinescu, 1972, regia Iulian Mihu), alții readuc în atenție prozatori uitați (*Duhul aurului* după Agârbiceanu, 1974, regia Mircea Veroiu și Dan Pița), unii îl recitesc în chei provocatoare pe Caragiale (*Înainte de tăcere*, regia Alexa Visarion, 1978, *De ce trag clopotele Mitică*, regia Lucian Pintilie, 1981), alții ating punctul de vârf al carierei lor pornind de la texte minore (*Prin cenușa imperiului*, după Zaharia Stancu, 1976, regia Andrei Blaier).

Deschisă în 1963 de *Tudor* (Lucian Bratu), *Epopeea Cinematografică Națională*, titlu pompos destinat să înșele vigilența partinică a forurilor, împlinea în fapt un vechi vis al pionierilor filmului românesc. Încă din 1913, *Memoriul Cultural Cinematografic* tipărit de Leon Popescu, producătorul *Independenței României*, exprima în stilul emfatic al vremii, spiritul neopaşoptist al acelei generații, precizând obligația artei filmului de a contribui *„la cunoaşterea trecutului de care se leagă paginile glorioase ale neamului, la*

întărirea credinței străbune și a moralei în sufletul tinerilor, la hrănirea idealului nostru ca neam (...) Cunoașterea istoriei unui neam de către fiii lui e tăria acelui neam. Din faptele trecutului se trag marile învățăminte și arta cinematografului poate învia scene înălțătoare din trecut ". Dezideratul a însoțit, ca un fir călăuzitor, activitatea înaintașilor. Îl regăsim în *Prologul* în versuri compus și declamat de Victor Eftimiu la inaugurarea cinematografului *Clasic* din București: „*Pe pânza ta aşi vrea să văd Trecutul / Cu voievozii toți trecând în șir / Aşi vrea să văd pe toți actorii noștri înveşmântați în haine strămoşeşti / Jucând povestea lungă, zbuciumată / A plaiurilor noastre româneşti.*" Reluată la începutul anilor '20 de Nicolae Iorga, ideea revine constant în interbelic, în filmele cu Iancu Jianu și Tudor Vladimirescu, în scenariile despre Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare sau Cuza Vodă, rămase din păcate pe hârtie, inclusiv cel al lui Panait Istrati. Pe atunci, noțiunea de patriotism nu era incriminată şi în nici un caz incriminantă, cum tinde să devină astăzi. Intelectualii visau o regenerare a idealurilor politice. Pentru ei cinematograful era un providențial aliat al Istoriei.

Fig. 233 Amza Pellea în rolul titular din *Mihai Viteazul*

După 1963, evocarea marilor figuri ale Pantheonului are un permanent substrat polemic, niciodată declarat, dar perceput cu secretă satisfacție de public. Ea permite pe de o parte evitarea subiectelor contremporane, pe de alta afirmarea identității naționale, până atunci obstrucționată, dovadă că filme despre implicarea Armatei Române în al Doilea Război Mondial – doar despre ofensiva din Vest, campaniile din Est rămânând desigur un subiect tabù – au apărut cu un deceniu întârziere față de restul țărilor din Răsăritul și Apusul Europei. Deși trupele sovietice s-au retras de pe teritoriul României în 1958, consilierii ruși implantați la Buftea au rămas, dictând viziunea asupra propriei noastre istorii. Fiecare nou titlu a însemnat o bătălie greu câștigată. Dincolo de spectaculosul și de imensa lor priză la marele public, *Dacii* (1966, Sergiu Nicolaescu) și *Columna* (1968, Mircea Drăgan) au contrazis teza proletcultistă a originii slave a poporului român și a limbii române. *Mihai Viteazul* (1970, Sergiu Nicolaescu), *Horea* (1980, Mircea Mureșan), *Pintea Viteazul* (1977, Mircea Modovan), *Pentru Patrie* (1977, Sergiu Nicolaescu), *Ecaterina Teodoroiu* (1978, Dinu Cocea) au adus pe ecran momente cheie și figuri emblematice din dramatica devenire a Transilvaniei, din epopeea Războiului de independență din 1877 și a Războiului pentru înfăptuirea României Mari. *Ciprian Porumbescu*, (1972, Gheorghe Vitanidis), *Vis de Ianuarie* (1978, Nicolae Oprițescu), *Luchian* (1980, Nicolae Mărgineanu) au evocat cu sensibilitate figuri de artiști și intelectuali ai secolului XIX și începutului de veac XX. O formulă deosebit de gustată de marele public au propus, între 1965 și 1972, filmele de capă și spadă din serialul *Haiducilor* (Dinu Cocea) și captivantele westernuri *mămăligă* în care Dan Pița (*Profetul,*

aurul și ardelenii, 1977 și *Pruncul, petrolul, și ardelenii*, 1982) și Mircea Veroiu (*Artista, dolarii și ardelenii*,1978) au trecut de la voluta stilistică a filmului de autor la epicul de largă respirație, narând cu umor peripețiile unei familii de emigrați transilvăneni în patria yankeilor, la început de secol XX.

Campion al box-office-ului autohton și cu mare priză la publicul din spațiul Est European rămâne însă Sergiu Nicolaescu. Trepidanta serie de polițiste pseudo-istorice, cu fundal interbelic (*Cu mâinile curate*, 1972, *Ultimul cartuș*, 1973, *Un comisar acuză*, 1974, *Revanșa*, 1979), și mai ales *Mihai Viteazul* (1970) au asigurat regizorului-actor o notorietate fără precedent și de neegalat.

În funcție de talentul și de universul cultural al cineaștilor, filmele de epocă au oscilat între fresca superficială de epocă, cu risipă de bărbi și mustăți false, și meditația, în cheie polemică, asupra mecanismului puterii și a resorturilor ascunse ale Istoriei. Deși de factură total diferită, în cea de a doua categorie se înscriu exemplar rafinatul *Întoarcerea lui Vodă Lăpușneanu* (1980, Malvina Urșianu) și spectaculosul *Mircea* (1989, Sergiu Nicolaescu).

Dacă absolut toate scenariile inspirate din trecutul îndepărtat au avut ca numitor comun respectul pentru adevărul faptic și acuratețea reconstituirii epocii, nu la fel s-a întâmplat cu cele ambientate în interbelic, în anii războiului, sau în cei imediat postbelici. În aceste cazuri realitățile istorice au fost: a) cenzurate, prin eliminarea monarhiei; b) hipertrofiate, prin inflația de „ilegaliști“ și activități anti-naziste; c) grosolan denaturate, prin ignorarea represiunii politice și exterminării elitelor, cosmetizarea tragediei colectivizării forțate a țăranilor, demonizarea rezistenței anti-comuniste din munți etc.

După 1990, diverși formatori de opinie, lipsiți de informația necesară și de o minimă cultură cinematografică, s-au grăbit să aplice în bloc filmului românesc postbelic, de inspirație istorică, infamanta etichetă *naționalist-comunist*, ignorând o realitate concretă: într-un context mereu fluid, implicarea cinematografului ca argument în afirmarea unor drepturi pe harta politică europeană, cu frontiere în permanent vals, a străbătut ca un fir roşu întreaga evoluție a filmului românesc, în sincronie cu cel european. Filiația directă cu spiritul *Independenței României*, cu eroicii ostaşi ai Serviciului Cinematografic al Armatei Române pe frontul Primului Război Mondial, cu scrierile lui Nicolae Iorga și cu filmele turnate de O.N.C. în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, sunt tot atâtea argumente în favoarea unei analize nuanțate, prin raportare la context, nu prin judecare *in vitro*, cu *parti-pris*-uri induse de o greşit înțeleasă globalizare culturală.

Următorul moment decisiv în evoluția artei filmice româneşti este marcat de documentarul *Apa ca un bivol negru* (1971), filmat *cu sufletul la gură* în timpul unor catastrofale inundații. Operă colectivă (Dan Pița, Mircea Veroiu, Petre Bokor, Stere Gulea, Andrei Cătălin Băleanu, Iosif Demian, Ion Marinescu, Nicolae Mărgineanu, Dinu Tănase, Roxana Pană), cu valoare de manifest estetic, el anunță apariția bătăioasei Generații '70. Sub flamura ei se grupează promoțiile școlite în IATC după 1963. Cu excepția lui Radu Gabrea (*Prea mic pentru un război atât de mare*) și Șerban Creangă (*Căldura*), care debutează în 1969, toți ceilalți, Dan Pița, Mircea Veroiu, Mircea

Daneliuc, Alexandru Tatos, Tudor Mărăscu, Alexa Visarion, Constantin Vaeni, Cristiana Nicolae, Dinu Tănase, Mircea Moldovan, Nicolae Oprițescu, Nicolae Măgineanu, Stere Gulea, se afirmă după 1970. Șansa lor este înființarea Caselor de Filme care își asumă strategia susținerii debuturilor.

În 1972, dintr-o surprinzătoare intenție de stimulare a competitivității se nasc patru structuri de producție cu echipă managerială, finanțare și plan de creație de sine stătătoare. Pentru că deja cultul personalității nu mai permite etichetarea cu nume proprii, ele sunt banal și absurd botezate cu cifre: Casa Unu, Casa Trei, Casa Patru și Casa Cinci. Competiția lor, deși atent controlată, impune o certă emulație creatoare și criteriul succesului de casă, cinematografia finanțându-se, în ansamblul ei, din sumele obținute din difuzarea filmelor proprii și de import. Autofinanțarea, ridicată la rang de politică de stat, este posibilă, într-o țară de dimensiunile României, datorită ratei înalte a frecvenței în sălile de cinema. La o populație de 20 de milioane se înregistrează intrări record, mai ales la filmele istorice – *Tudor* (11,9 milioane), *Dacii* (9 milioane), *Mihai Viteazul* (peste 9 milioane) – și la comedii (*Nea Mărin Miliardar,* 10 milioane). La scară națională, filmul este nu doar cea mai ieftină ci și cea mai accesibilă artă. În contextul izolării culturale crescânde din Epoca de Aur și al reducerii programelor Tv la două ore pe zi, în orașele fără teatre și săli de concert, dar mai ales în lumea satului, el rămâne unicul spectacol disponibil. Deși gonflate, după modelul aplicat la scară națională, încasările raportate reflectă așadar realitățile sociale ale țării. Dar sunt și rezultatul încurajării genurilor cu succes de box-office: comediile burlești, aventurile pe fundal istoric, polițistele de factură ultracomercială.

Neașteptata introducere a sistemului de remunerare a regizorilor și scenografilor, prin contract/per film, măsură discriminatorie față de directorii de imagine și de monteuri, împarte regizorii în trei categorii distincte: mercenarii care livrează filme pe bandă rulantă, creatorii care își urmează neabătut programul estetic și șomerii. Aceștia din urmă, supraviețuiesc asigurându-și traiul cotidian din contractele filmelor publicitare realizate pentru uzine, întreprinderi și ministere. Cele trei categorii sunt evident interșanjabile, în funcție de aspirațiile cineaștilor sau de umorile cenzorilor care aprobă sau nu intrarea în producție a unui scenariu sau difuzarea unui film.

În 1973, la Cannes, dipticul *Nunta de piatră* (*Fefeleaga,* Mircea Veroiu și *La o nuntă,* Dan Pița), acceptat în *Semaine de la Critique,* este marea revelație a Festivalului. Deși infuzia de tinerețe și creativitate a Generației '70 are loc când în Europa revolta economică și formală a Noilor Valuri s-a consumat de mult, importantă este coerența intelectuală, estetică și morală a grupării care reunește regizori, directori de imagine, scenografi, pictori de costume și monteuri cu excepțională personalitate. Ei nu se vor instala în fotoliul confortabil al conformismului călduț, al formulelor facile. Dimpotrivă. Fiecare aduce un timbru propriu, o privire proaspătă și cuceritoare, o disperată căutare a adevărului vieții, un refuz apăsat al poncifelor și al spiritului totalitar. Într-o societate fracturată de dubla gândire orweliană, într-o lume schizoidă, cu memoria istorică amputată, ei încearcă să se comporte firesc. Mai ales prin curajul de a citi prezentul în corozivă cheie polemică.

Croaziera (Mircea Daneliuc,1981), *Concurs* (Dan Piţa,1982), *Secvenţe* (Alexandru Tatos, 1982), *La capătul liniei* (Dinu Tănase, 1982), atacă frontal sistemul. Ulterior, atacul va trebui încriptat în haina parabolei, a metaforei, a unui limbaj esopic, suficient de transparent ca publicul să perceapă cu deliciu aluziile – *Glissando* (Mircea Daneliuc, 1984), *Dreptate în lanţuri* (Dan Piţa, 1983), *Hanul dintre dealuri* (Cristiana Nicolae, 1988).

Masivă prin număr şi prin diversitatea timbrului personal, Generaţia '70 impune. Fiecare nou film împlineşte o aşteptare. Solidaritatea ei subterană modifică o vreme raportul de forţe dintre artişti şi cenzori, dar nu poate anula absurdul sistemului. Sub presiunea noilor veniţi, veteranii se simt şi ei obligaţi să ţină pasul cu noul tip de privire tristă asupra vieţii, să atace adevărurile incomode ale societăţii româneşti, să vorbească despre ratarea destinelor într-o lume fără orizont. Andrei Blaier (*Ilustrate cu flori de câmp,* 1974), Lucian Bratu (*Mireasa din tren,* 1979), Iulian Mihu (*Lumina palidă a durerii,* 1980) au avut un asemenea tip de spectaculoasă revenire.

„Optzeciştii" Ada Pistiner (*Stop cadru la masă*), Iosif Demian (*O lacrimă de fată*), Ioan Cărmăzan (*Ţapinarii*), Şerban Marinescu (*Domnişoara Aurica*) împing încă mai departe explorarea realităţii, îmbinând poezia şi observaţia crudă.

Un rol decisiv în afirmarea şi în succesul noilor generaţii la marele public l-a jucat Festivalul Filmului de la Costineşti, iniţiat în 1976 de Ion Traian Ştefănescu, pe atunci ministru al Tineretului.

În linii mari, parcursul producţiei de film a fost identic cu cel din toate ţările spaţiului comunist. Cu corectivul că în România controlul cenzorilor s-a exercitat mai brutal, mergând până la mutilarea ireversibilă sau chiar distrugerea negativului operelor indezirabile. Statul asigura realizarea şi difuzarea în schimbul dirijismului ideologic şi estetic. Îngrădirea libertăţii de expresie i-a ameninţat constant pe cineaşti. În fapt, traseul creaţiei cinematografice dintre 1949 şi 1989 reflectă punctual sinusoida politică internă a României, anticipată genial de Coloana Infinitului a lui Brâncuşi: o ritmică succesiune de *strângeri de şurub* şi *relaxări.*

Periodice cutremure zgâlţâie din temelii cinematografia, ducând la demiterea conducerii. Timp de patru decenii, mania schimbării managementului dezechilibrează periodic ritmul producţiei şi, implicit, calitatea filmelor. După fiecare strângere de şurub, debusolate, eşaloanele inferioare ale sistemului decizional încremenesc într-o prudentă expectativă, paralizând pentru câtva timp activitatea studiourilor sau, mai grav, ascuţind vigilenţa cenzorilor.

Fiecare asemenea cutremur este reflexul direct al unor evenimente politice externe care antrenează schimbări de macaz pe plan intern. În 1958, Jean Georgescu şi Malvina Urşianu sunt alungaţi de pe platouri în urma unor sinistre procese publice de demascare. Zece ani mai târziu, *Un film cu o fată fermecătoare* (Lucian Bratu) este considerat imoral şi scos de pe ecrane. Regizorului şi scenaristului Radu Cosaşu li se impută resincronizarea cu noi dialoguri, iar demnitarul de resort este mazilit. Demarat în primăvara lui 1967, *Reconstituirea,* vitriolantă radiografie a sistemului represiv şi a bunului plac ridicat la rang

de lege, iese în premieră de-abia în 1970, după succesive modificări și conflicte ale regizorului Lucian Pintilie cu autoritățile, dar dispare rapid de pe ecrane.

Peste exact un alt deceniu, în 1977, Mircea Daneliuc intră în război deschis cu autoritățile care i-au masacrat *Ediție specială* și traversează perioada marginalizării, croșetând pulovere și jucând în filmele colegilor, ca să-și poată întreține familia. Între timp, Radu Gabrea, exasperat de șicanele cenzorilor, s-a refugiat în Occident după ce *Dincolo de nisipuri* (1973) a fost interzis de Ceaușescu și remodelat de ideologul șef Dumitru Popescu. În 1982 și Lucian Pintilie alege exilul după ce *De ce trag clopotele Mitică ?* este interzis din ordin venit „de sus". Îi vor urma exemplul, în 1985, sufocați de irespirabila atmosferă, Mircea Veroiu și Nicolae Oprițescu.

Cineaștii rămași în țară își asumă condiția *exilului interior* și erodarea opresiunii prin încăpățânata forțare a limitelor. Diabolica desființare *de iure* a instituției cenzurii, în 1977, restrânsese *de facto* și mai mult libertatea creației de vreme ce răspunderea pentru corectitudinea politică revenea instanțelor administrative și artiștilor înșiși. Și totuși, breșele au continuat să apară, în ciuda represaliilor. În 1982, *Faleze de nisip* al lui Dan Pița, pus la zidul infamiei de însuși Ceaușescu, în violentul discurs neo-dogmatic de la Mangalia, este retras din rețeaua de difuzare a doua zi după premieră.

Asemenea nefericite episoade nu au fost excepții de la regulă. Nu a existat film sau regizor care să nu fi fost hărțuit în vizionări succesive, căruia să nu i se fi cerut refilmări și remontări, amputarea unor dialoguri, cadre sau secvențe. Nimeni n-a scăpat. Nici chiar filmele *omagiale*.

Patru decenii la rând, cineaștii români au luptat cu implacabila cenzură. În anii '50 s-au lovit de absurdul ingerințelor ideologice ale consilierilor sovietici și de obediența directorilor de la Buftea. Ulterior s-au luptat cu autoritarismul obtuz al unor miniștri și *culturnici* autohtoni nu mai puțin abuzivi, cu „directivele de stat și de partid" și, în perioada de delir a cultului personalității, cu însuși șeful statului. În inegala confruntare, forța talentului și aspirația spre stil au păcălit deseori sistemul, au înfrânt canoanele sau au ocolit capcanele ideologiei. Fiecare regizor a adoptat propria strategie de apărare a unui crez artistic și a propriei opere. Victor Iliu, discipolul lui Eisenstein, și-a asumat funcții în aparatul de stat și din această poziție a protejat breasla și l-a salvat pe Jean Georgescu de la dizgrație în scandalul provocat de comedia satirică *Directorul nostru* (1955). Liviu Ciulei a distribuit-o în *Erupția* (1957) pe fiica lui Gheorghiu-Dej. Generații succesive s-au refugiat în ecranizări și evocări istorice, în somptuoase reconstituiri de epocă, în contratimp cu sistematizarea orașelor țării menită să șteargă de pe hartă patrimoniul arhitectonic al României pre-republicane.

În acest peisaj de nisipuri mișcătoare, exista o singură certitudine: nimeni nu putea ști ce soartă va avea un film. Unele opere memorabile au fost literalmente ciopârțite, desfigurate, altele au avut parte de nesperate și inexplicabile complicități ale cenzurii.

Privite retrospectiv, cele patru decenii de cinematografie socialistă au însemnat un permanent război al artiștilor cu sistemul. Victoriile s-au obținut prin eludarea ideologicului și sublimarea esteticului. Dominantă a fost evadarea din cotidian. Au existat și

Fig. 234 Secvențe. În imagini: (*sus*) Alexandru Tatos, regizor și interpret; (*jos*) Ion Vâlcu și Geo Barton.

înfrângeri, abdicări sau trădări, pactizări cu sistemul. Au existat și simpli mercenari și cinici profitori. A existat și multă impostură, îndelungi cariere ale unor mediocri scenariști și regizori. Ritmica lor permanență în sistem, în timp ce adevărații creatori erau ținuți pe tușă, a consumat tot atâtea șanse de finanțare a altor proiecte viabile estetic. Au existat și destine tragic zdrobite de inegala confruntare dintre sensibilitatea unui suflet de artist și sadismul unor funcționari culturali. *Jurnalul* postum al lui Alexandru Tatos stă mărturie dramei existențiale a cineastului român apăsat de vremurile ieșite din țâțâni.

Cinematografia română a anilor '49-'89 a fost un han spaniol în care fiecare și-a adus propriul univers. Malvina Urșianu a cultivat cu eleganță numai filmul de autor, de la cerebralul *Gioconda fără surâs* (1967) la *Pe malul stâng al Dunării albastre* (1983). Elisabeta Bostan a câștigat notorietate internațională și o ploaie de premii cu musicaluri pentru copii (*Veronica*, 1972, *Veronica se întoarce*, 1973, *Mama*, 1976), dar punctul de vârf al carierei l-a atins cu *Saltimbancii* (1981), tristă parabolă a condiției artistului într-o lume nepăsătoare. Dan Pița, Mircea Veroiu, Mircea Daneliuc, Alexandru Tatos și colegii lor de generație, fascinați de pariul utilizării limbajului filmic ca expresie a unei libertăți individuale asumate, au reușit să-și împlinească cu demnitate intelectuală și fulgurantă artistică filmografii importante, care înfruntă imperturbabil trecerea timpului.

Într-o societate atât de strict supravegheată, solidarizările de tip polonez nu au fost posibile. Salvarea nu s-a realizat decât pe cont propriu. În ansamblul ei, cinematografia a închis ochii și și-a astupat urechile la durerile reale ale țării. Cu fiecare film în parte însă, adevărații artiști au transmis publicului un alt adevăr decât cel oficial.

Într-un parcurs marcat de suișuri și coborâșuri, regizorii au contat pe arta și devotamentul pentru profesie ale colegilor scenariști, operatori, scenografi, pictori de costume, compozitori, monteuri și, nu în ultimul rând, pe charisma unor pleiade de fabuloși actori. Într-o societate în care cultul vedetei nu a putut exista, modestia cu care marii noștri interpreți și-au împărțit destinul și forțele între scenă și platou, noaptea filmând la Sighetu Marmației, ziua zburând cu avionul spre orașele unde erau așteptați la reprezentațiile de seară ale teatrelor. Apostolatul lor, plătit cu boli și dispariții timpurii, a fost răsplătit de dragostea și prețuirea necondiționată a marelui public.

Și-au continuat cariera, spectaculos începută înainte de război, Grigore Vasiliu-Birlic, Radu Beligan, Alexandru Giugaru, George Vraca, Marcel Anghelescu, George Storin. Anii '50 i-au adus pe Olga Tudorache, Ernest Maftei, Geo Barton, Colea Răutu, Constantin Codrescu, Iurie Darie, Florin Piersic, Ștefan Ciubotărașu, Emil Botta, Fory Etterle, Ion Besoiu, Kovacs Gyorgy, Toma Caragiu.

Le-a urmat *Generația de aur*: Amza Pellea, Emanoil Petruț, Gheorghe Cozorici, Mircea Albulescu, Stela Popescu, Cristea Avram, George Motoi, Cornel Coman, Gheorghe Dinică, Octavian Cotescu, Silviu Stănculescu, Ștefan Bănică, Dem Rădulescu, Ion Dichiseanu. Și lista monștrilor sacri a continuat cu George Constantin, Victor Rebengiuc, Ștefan Iordache, Ion Caramitru, Dan Nuțu, Alexandru Repan, frații Ștefan și Rodica Tapalagă, Jean Constantin. Anii '70 i-au lansat pe Vladimir Găitan, George Mihăiță, Claudiu Bleonț, Ovidiu Iuliu Moldovan, Mircea Diaconu, Dragoș

Fig. 235 Dipticul *Nunta de piatră.*
Mircea Diaconu și Radu Boruzescu în *La o nuntă*, regia Dan Pița.

Pâslaru, Șerban Ionescu, Marcel Iureș, Adrian Pintea, Dorel Vișan, Remus Mărgineanu, Mitică Popescu, Florin Zamfirescu, Gheorghe Visu. În memoria publicului, fiecare dintre ei se confundă cu imaginea personajelor create cu inegalabilă forță, inteligență și carismă.

Mai rar distribuite în roluri principale, pentru că de regulă femeia a ocupat un loc secundar în trama filmelor românești, fie ele de inspirație istorică sau contemporană, marile noastre actrițe Silvia Popovici, Ioana Bulcă, Irina Petrescu, Vasilica Tastaman, Dana Comnea, Gina Patrichi, Margareta Pogonat, Leopoldina Bălănuță, Eliza Petrăchescu, Draga Olteanu-Matei, Ilinca Tomoroveanu, Ana Szeles, Tamara Buciuceanu, Marga Barbu, Violeta Andrei, Ioana Pavelescu, Ileana Popovici, Carmen Galin, Maria Ploae, Mariana Mihuț, Tora Vasilescu, Mariana Buruiană, Maia Morgenstern, Oana Pellea, Diana Lupescu, Anda Onesa, au luminat cu frumusețea și sensibilitatea lor roluri de neuitat.

Dacă scenariile au rămas mereu călcâiul lui Ahille, fiind și zona cea mai expusă cenzurii, în schimb celelalte compartimente ale creației s-au afirmat spectaculos.

Cu inventivitate, rigoare și respect pentru detaliul de decor, de costum și de recuzită, mari arhitecți școliți în interbelic – Liviu Ciulei, Liviu Popa, Giulio Tincu, Marcel Bogos, Ion Oroveanu, Constantin Simionescu, Nicolae Teodoru, Filip Dumitriu, Paul Bortnovski – au ctitorit o excepțională *școală de scenografie.* Preluată în anii '60 de generația lui Nicolae Drăgan, Virgil Moise, Aureliu Ionescu, tradiția splendorii cadrului

Fig. 236 Victor Rebengiuc și Carmen Galin în *Tănase Scatiu*.

scenografic a fost dusă la apogeu de șaptezeciștii Helmut Stürmer, Radu Boruzescu, Vittorio Holtier, Adriana Păun, Cristian Niculescu, Gheorghe Bălășoiu, Călin Papură, Andreea Hasnaș, Radu Corciova, Bob Niculescu. Unii dintre ei au semnat simultan scenografia și costumele. Dar au existat și cariere consacrate exclusiv costumelor: Hortensia Georgescu – nume de legendă –, Ileana Oroveanu, Nelly Merola, Lidia Luludis, Miruna Boruzescu, Doina Levintza, Cătălina Ghibu, Svetlana Mihăilescu, Gabriela Nicolaescu. Prin truda regizorilor, scenografilor și pictorilor de costume, la Buftea s-a creat un tezaur de costume de epocă unicat, de armuri și arme, de obiecte de recuzită, prețios auxiliar pentru plastica filmelor și element de atracție pentru coproducții și colaborări internaționale aducătoare de valută forte.

Viziunea și intențiile stilistice ale regizorilor, cadrul scenografic și performanțele actorilor au fost constant puse în valoare, cu talent, inteligență, sensibilitate și subtilitate, de admirabila *școală de imagine*. Pe temelia așezată de marii operatori ai O.N.C., Ovidiu Gologan, Ion Cosma, Wilfried Ott, și-au construit excepționala carieră tinerii directori de imagine ai anilor '50-'60: Grigore Ionescu, Alexandru Întorsureanu, Gheorghe Fischer, Nicu Stan, Constantin Ciubotaru, Ion Anton, George Cornea. Conturând din lumini și umbre o plastică expresivă, ei i-au secondat pe regizori în articularea unui frapant univers vizual, în contradicție cu aplatizantele normative formale al vremii. Ulterior, Alexandru David, Nicolae Girardi, Ion Marinescu, vor justifica titulatura de *autor de*

Fig. 237 Secvență din filmul *Mircea*; în prim-plan Sergiu Nicolaescu

Fig. 238 Cadru din *Ciprian Porumbescu*.
De la stânga la dreapta: Ion Besoiu, Emanoil Petruț, Alexandru Repan, Vlad Rădescu, Amza Pellea

imagine, pregătind apariția rafinaților maeștri ai Generației '70, Dinu Tănase, Iosif Demian, Călin Ghibu, Nicolae Mărgineanu, Vlad Păunescu, Florin Mihăilescu, Vivi Drăgan Vasile, Gabor Tarko, Anghel Decca, Florin Paraschiv, Doru Mitran, Sorin Ilieșiu, părtași la definirea stilistică a filmelor prin imagini de magică frumusețe sau de coroziv realism.

Fig. 239 Alexandru Giugaru și Grigore Vasiliu Birlic în secvența cheie din *Directorul nostru*

Un rol important în alchimia de succes a filmelor l-au avut partiturile muzicale, reluate ulterior în suite orchestrale de sine stătătoare, intrate în repertoriul simfonic. Compozitori cu nume de rezonanță internațională ca Paul Constantinescu, Ion Vasilescu, Theodor Grigoriu, Tiberiu Olah, Ion Dumitrescu, Gheorghe Dumitrescu, Dumitru Capoianu, Radu Paladi, Anatol Vieru, s-au adaptat perfect cerințelor ecranului. Li s-au alăturat compozitorii de muzică ușoară George Grigoriu, Temistocle Popa, Radu Șerban și mai tinerii autori de muzică de film Richard Oschanitzky, Adrian Enescu, Dorin Liviu Zaharia, Cornelia Tăutu, Cornel Țăranu, Lucian Mețianu, Florin Bogardo, Dan Ștefănică, Răsvan Cernat.

Fig. 240 George Constantin și Dan Nuțu în *Dincolo de nisipuri*

În marea familie a filmului românesc, fiecare breaslă a tins spre excelența profesională și a atins-o deseori. Într-o lume normală, performanța lor artistică le-ar fi asigurat accesul spre notorietate transfrontalieră și răsplată pe măsură. Ar fi fost un avantaj și un prilej de legitimă mândrie pentru cultura română. Dar absurdul sistemului le-a permis participarea la co-producții doar la Buftea. Cineaștii străini lucrau în România, regizorii și actorii români cu greu primeau pașaport să-și însoțească filmele la festivaluri. Singur Sergiu Nicolaescu a colaborat constant cu studiourile din Europa Occidentală (în 1987, Televiziunea franceză îi încredința serialul *François Villon*). Gopo și Elisabeta Bostan au pășit doar în studiouri situate la Est de România.

Esențial este că, în pofida vitregiei epocii, a opreliștilor și abuzurilor, a presiunilor și represaliilor, cu trudă și cu sacrificii, în patrimoniul cultural românesc au fost înscrise

Fig. 241 Cadru din *Reconstituirea*. De la stânga la dreapta: Nicolae Wolcz, Ileana Popovici, Ion Rădulescu, George Mihăiță, Ernest Maftei, Vladimir Găitan, George Constantin, Emil Botta

opere memorabile. Tenacitatea cineaștilor a învins de cele mai multe ori ideologia și propaganda prin vibrația înaltă a crezului estetic. Din efortul lor s-a înălțat și consolidat o industrie cinematografică puternică, stabilă și extrem de rentabilă financiar pe plan intern dar și prin sumele obținute din export. Cu atât mai aberantă a fost încetinirea treptată a ritmului de producție. Când delirul dictaturii a intrat în fază finală, mecanismul s-a gripat.

După 1990, diverși politologi și-au luat drept cal de bătaie producția cinematografică din anii comunismului, privită global ca epitom al ilustrării tezelor partinice. Unii sunt prea tineri spre a fi trăit acele timpuri. Alții, care le-au trăit și le-au slujit cu devotat activism, spre a-și face uitat păcatul, blamează integral patru decenii de viață și creație a generațiilor așezate de roata istoriei sub regimul totalitar. Și într-un caz și în celălalt, verdictul este pripit și fals generalizator. O analiză la rece, *sine ira et studio,* dovedește salutara filiație a unor valuri succesive care și-au predat ștafeta strategiei de eludare a înregimentării, de supraviețuire în complicitate cu publicul, prin afirmarea propriului stil. Pentru elita cinematografiei române, în diferitele etape ale regimului comunist, *rezistența prin cultură* a fost mai mult decât o realitate. A fost singura soluție de *salvare interioară.*

Bibliografie

Cinematograful românesc contemporan, 1949-1975, (Coordonatori: Ion Cantacuzino, Manuela Gheorghiu), Editura Meridiane, Bucureşti,1976.
Cantacuzino I. Ion, *Întâlniri cu cinematograful. Amintiri*, Editura Alo, Bucureşti, 1997.
Căliman Călin, *Istoria Filmului românesc*, Editura Fundaţia Culturală Română, Bucureşti, 2000.
Cernat Manuela, *A Concise History of the Romanian Film*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982.
Cernat Manuela, *Il cinema romeno degli anni '80 : contributo per una Storia*, Editura Marsilio Editori, Venezia.
Corciovescu Cristina, Bujor T. Râpeanu, *1234 Cineaşti Români*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1996.
Mitulescu Decebal, *Fondul O.N.C. – Catalog de documente*, Editura Paradis, Bucureşti, 2012.
Domenico Viorel, *Istoria secretă a filmului românesc*, Editura Militară, Bucureşti, 1997.
Râpeanu Bujor T., *Filmat în România*, vol I –II, Editura Fundaţia Pro, Bucureşti, 2004.
Tatos Alexandru, *Jurnal*, Editura Nemira, Bucureşti, 2010.

Artele plastice (1948–1989)

În 1947 are loc ultima expoziţie de anvergură care perpetua titulatura interbelică de Salon oficial de pictură şi sculptură. În ianuarie 1948 apare revista *Flacăra*, ca organ al USASZ-ului (Uniunea Sindicatelor de artişti, scriitori şi ziarişti), iar în aprilie la Sala Dalles se organizează expoziţia *Flacăra* cu tema *Arta şi cultura în slujba poporului*. Un fel de repetiţie generală fusese expoziţia *Muncă, artă şi democraţie* organizată încă din 1945 de Ministerul Artelor şi Propagandei. În 1944 apăruseră deja consilierii sovietici, dintre care Grigorenko şi Kovalenko au avut un important rol de decizie în domeniul artelor plastice. La această dată (1948) sistemul interbelic de organizare a artelor în care iniţiativa privată şi mecenatul, colecţionarul, jucaseră un rol preponderent, dar nu neapărat şi pe de-a întregul satisfăcător în raport cu aşteptările artiştilor, a fost integral înlocuit printr-o organizare în care statul preia controlul asupra artelor, instituind un mecanism eficient de aservire şi control, dar şi de recompense şi privilegii pe măsură. „Arta pentru artă" ceda sub presiunea ideologică a „artei cu tendinţă", pentru a prelua concepte de la începutul secolului, care redeveneau active şi virulente sub o nouă terminologie de artă „formalistă", „decadentă", „burgheză", căreia realismul socialist de obedienţă sovietică trebuia să îi ia locul, obligând la „transformarea" artistului, culpabilizat ca individualist, în artist de stat. Mecanismele de înregimentare începeau odată cu formarea în instituţiile de învăţământ puternic ideologizate, continuau cu „documentările" subvenţionate de Uniunea Artiştilor Plastici, în fabrici şi uzine din ţară, cu expoziţiile tematice, comisiile de îndrumare, comenzile de artă monumentală care de obicei antrenau colective compuse din numeroşi artişti şi susţineau ideea unui tip de creaţie antiindividualistă. Tematica expoziţiilor privilegia în anii dogmatici ai realismului socialist prezentul, tema muncii şi

Fig. 242 Paul Neagu, *Sculptura palpabilă*, 1969/1970

a muncitorului, dar şi trecutul de luptă al clasei muncitoare (de pildă compoziţia de foarte mari dimensiuni a lui Gavril Miklossy, *Griviţa 1933* cu numeroase replici de dimensiuni mai mici). Începând cu anii '60 trecutul investigat de artişti, cu o mai mare libertate de expresie, „diversitatea în unitate" fiind oficial admisă şi chiar recomandată, este precumpănitor trecutul naţional, modalităţile de reprezentare a istoriei fiind atent urmărite de către autorităţi. De pildă expoziţia Artă şi istorie din 1974, organizată de revista Arta, a trezit reflexe autoritariste mai vechi.

În anii '50 artiştii consacraţi din perioada interbelică îşi încheie carierele, mulţi dintre ei acomodându-se noilor exigenţe. Rezultatul este adeseori hibrid. Nu au scăpat de acest final concesiv nici Camil Ressu, cu simpatii socialiste în tinereţe, nici Jean Al. Steriadi, pentru a nu mai vorbi de Iosif Iser. Theodor Pallady şi Gheorghe Petraşcu se sting la timp. Eustaţiu Stoenescu emigrează. Emigrarea, în valuri succesive, se impune ca soluţie de viaţă şi în cazul altora, din generaţii diferite. Eugen Drăguţescu, Iosif Iliu, Horia Damian, Dimitrie Berea, Alexandru Moser Padina, Marcel Iancu emigrează deja în anii '40, apoi Aurel Cojan, Magdalena Rădulescu, Camilian Demetrescu, George Tomaziu după un deceniu de închisoare, Dumitru Demu, Ion Vlad, Ion Mirea, Pavel Codiţă, George Apostu, Peter şi Ritzi Jacobi, Ilie Pavel, Şerban Rusu, Eugen Tăutu, Şerban Gabrea, Ion Condiescu, Cristian Breazu, Liana Axinte, Andrei Cădere, Paul Neagu, Wanda Mihuleac, Doru Covrig, Cristian Paraschiv şi numeroşi alţii. Numărul „fugiţilor" este atât de mare încât li s-a dedicat un dicţionar, coordonat de către Ionel

Jianu (*Les artistes roumains en Occident*, American Romanian Academy of Arts and Sciences, Los Angeles, 1986), nici acela complet, al celor care au făcut cariere de calibru diferit, de la foarte modest la excepțional în Europa și America.

Anii 1948-1954 sunt cei mai duri în ceea ce privește ideologizarea artei și instrumentalizarea ei politică. Judecând după componența expoziției *Flacăra*, un bun revelator al momentului, marea majoritate a artiștilor a răspuns noilor comandamente fie din mai vechi convingeri de stânga, fie acceptând diverse grade de compromis din rațiuni de supraviețuire.

În anii '50 pe lângă realismul socialist propagat pe toate căile continuă să se practice în unele ateliere, foarte puține, o artă diferită de injoncțiunile partinice. Emblematic este cazul Ion Țuculescu, lipsit timp de un deceniu de posibilitatea de a expune. Wanda Sachelarie Vladimirescu, Aurel Cojan, Doru Bucur, Andrei Cădere pot fi de asemenea citați în acest context. Țuculescu moare în 1961 și este recuperat printr-o retrospectivă amplă la Sala Dalles în 1965, dată care marchează convențional noua perioadă a „dezghețului", a liberalizării, de corelat cu distanțarea României de „vecinul de la Răsărit" și intensificarea relațiilor cu Europa Occidentală și America. O serie de expoziții de artă contemporană italiană, franceză, americană, expoziția Henry Moore din 1966 sau participările românești la importante expoziții străine confirmă deschiderea artei românești din acești ani și aspirația reintegrării în circuitul artistic occidental. Expoziția Țuculescu este itinerantă în Europa și America, Brâncuși este recuperat prin importantul colocviu internațional din 1967 de la București.

Un antidot al îndoctrinării găsea, în anii '50, o serie de pictori în aspirația spre un realism sincer, necontrafăcut, în pictura lui Ion Andreescu, căruia Muzeul Simu îi deschide o retrospectivă în 1950. Andreescu devine obiectul unui adevărat cult și amprenta lui poate fi regăsită în paleta estompată, dominată de ocruri, griuri, acuzată în epocă de pesimism, a unor pictori ca Virgil Almășanu, Ion Bitzan, Constantin Crăciun, care găsesc în peisajul urban dezolant un pandant al stării lor de spirit. Pictura lui Andreescu va rămâne un reper și mai târziu pentru artiștii grupării Prolog (cu componență variabilă) coagulate în jurul lui Paul Gherasim, care începând din 1985 va desfășura un program consecvent de expoziții. Susținând o artă care cultivă un filon artistic tradițional în care medievalismul este privilegiat, dar și o experiență artistică modernistă filtrată prin această grilă, artiști de vârste diferite ca Vasile Varga, Afane Teodoreanu, Florin Niculiu, Horia Paștina, Mihai Sârbulescu, Constantin Flondor, Horia Bernea, Ion Grigorescu, Cristian Paraschiv se impun în peisajul artistic al epocii atât ca individualități definite, dar și ca identitate de grup.

Arta tematică, aceea care a răspuns injoncțiunilor realismului socialist, nu a fost încă supusă unei priviri critice, *sine ira et studio*. Studierea perioadei 1948-1989 se află încă la începuturile ei. Magda Cârneci, Alexandra Titu, Ileana Pintilie, Erwin Kessler i-au dedicat cărți importante și o întreagă echipă de tineri istorici de artă cercetează astăzi din perspective metodologice noi complicata țesătură a epocii. Condamnat astăzi în bloc, realismul socialist și-a avut, în ciuda uniformizării de principiu și aplatizării oricărui relief

Fig. 243 Horia Bernea, *Deal*, 1974

individual, suişurile şi coborâşurile, reuşitele şi rateurile sale. Similitudinile cu Noua Obiectivitate interbelică sau cu hiperrealismul american au fost de mult remarcate, dar şi continuitatea ideologică cu avangarda istorică. O cercetare întreprinsă cu toată acribia şi distanţa critică aplicate studierii altor curente ale secolului XX va fi în măsură să circumscrie mai nuanţat istoria acestui moment.

Pictura murală şi sculptura publică – monumentele, au fost considerate de către regimul comunist instrumente propagandistice şi educative de prim rang. Programele de artă publică au fost numeroase, ceea ce explică şi dirijarea învăţământului artistic în această direcţie, de pildă prin înfiinţarea unei secţii de artă monumentală în cadrul Institutului de arte plastice de atunci. Decoraţia murală cu tematică impusă s-a sustras adeseori accentelor ideologice explicite, cultivând tehnici şi principii decorative care accentuau calităţile expresive ale ansamblului. Monumentele antebelice au fost distruse sau dizlocate, cedând locul mai întâi în anii '50 monumentelor dedicate ostaşului sovietic, lui Stalin sau Lenin, înlăturate şi acestea, unele dintre ele, pe măsură ce contextul politic ce le dăduse naştere devenea caduc. Monumentele dedicate eroilor şi evenimentelor istorice naţionale s-au multiplicat prin toate oraşele mari ale ţării.

De la realismul socialist de obedienţă sovietică se trece treptat la o mai mare flexibilitate stilistică, fără a fi abandonată tema. Autonomia estetică este o teză frecvent susţinută, tocmai pentru oportunitatea pe care o oferea de a evita preceptele stilistice rigide. Dezbaterea estetică în anii '50 este redusă, în ceea ce priveşte pictura, la confruntarea dintre realismul de descendenţă academistă al lui Corneliu Baba şi cel de sorginte cezaniană şi postimpresionistă al lui Alexandru Ciucurencu, profesori amândoi şi creatori de şcoală. Învăţământului şi pedagogiei lui Baba îi sunt îndatoraţi în diferite moduri pictori cu viziune personală ca Henri Mavrodin, Paula Ribariu, Ştefan Câlţia,

Sorin Ilfoveanu, Vladimir Zamfirescu, Şerban Gabrea, Sorin Dumitrescu şi alţii, fiecare cu mitologia sa personală. La rândul său Ciucurencu a avut o pleiadă de elevi care au dus mai departe cromatismul intens şi construcţia modernă a formei prin culoare în spiritul cărora se formase la Paris cu André Lhote, printre care Constantin Piliuţă, Traian Brădean, Rodica şi Iacob Lazăr, Aurel Nedel, Grigore Vasile şi alţii.

Dintre artiştii afirmaţi deja înainte de 1940 îşi continuă cariere remarcabile numeroşi pictori şi sculptori, uneori cu meandre care îi îndepărtează pentru scurt timp de viziunea lor personală, printre care Lucian Grigorescu, Henri Catargi, M.H. Maxy, Paul Miracovici, Ştefan Constantinescu, Aurel Ciupe, Nagy Imre, Catul Bogdan, Eugen Gâscă, Nicolae Brana, Alexandru Ţipoia, Octavian Angheluţă, Nicolae Enea, Gheorghe Vânătoru, ieşenii Otto Briese, Nicolae Popa, Costache Agafiţei, Mihai Cămăruţ, Victor Mihăilescu-Craiu, Gheorghe Vânătoru, Lucia Dem. Bălăcescu, Olga Greceanu, Micaela Eleutheriade. Aparţinând unor generaţii diferite, dar totuşi apropiate, sculptorii Ion Jalea, Cornel Medrea, Oscar Han, Ion Irimescu, Romul Ladea, Gheorghe Anghel, Ion Lucian Murnu, Constantin Baraschi şi Boris Caragea, Miliţa Petraşcu, Celine Emilian, Ion Vlasiu, Jenö Szervatiusz, Andras Kos, Arthur Vetro, Zoe Băicoianu, Vida Geza, Cristea Grosu, Virgil Fulicea, Emil Mereanu şi alţii dezvoltă la rândul lor stiluri individuale bine definite, continuând în linii mari orientări estetice consolidate în anii antebelici în contact cu şcolile artistice europene.

Sfârşitul deceniului şase şi începutul celui următor aduc o redescoperire a unor convenţii de limbaj moderniste, de mult omologate în alte părţi dar şi la noi încă din prima jumătate a secolului, care ţin de cubism, fovism, expresionism, suprarealism, primitivisme de inspiraţie diversă, abstracţionism, în dozaje şi interpretări personale. Intră aici generaţia care debutează în jur de 1960 din care fac parte Gheorghe Iacob, Ştefan Sevastre, Brăduţ Covaliu, Ion Nicodim, Ion Pacea, Ion Gheorghiu, Florin Mitroi, Vladimir Şetran, Ion Bitzan, Mihai Horea, Octav Grigorescu, Georgeta Năpăruş, Sultana Maitec, Constantin Blendea, Corneliu Vasilescu, Ilie Boca, Viorel Mărginean, sculptorii Alexandru Gheorghiţă, Constantin Lucaci, Geta Caragiu, Iulia Oniţă, Ovidiu Maitec, George Apostu, Gheorghe Iliescu-Călineşti, Silvia Radu, Constantin Popovici, Mircea Spătaru, Vasile Gorduz, Paul Vasilescu, Constantin Popovici, Wilhelm Demeter, Ioan Deac Bistriţa, Napoleon Tiron şi alţii. Expoziţia retrospectivă Ion Ţuculescu legitimează abstracţia care devine o direcţie cu ecou considerabil, bine definită, cu delimitări între abstracţia lirică, gestuală, geometrică şi numeroşi adepţi, unii deja citaţi mai sus.

În sculptură acelaşi proces de concentrare asupra problematicii formei tinzând din ce în ce mai mult să oculteze tematica oficială, să o transgreseze spre o logică formală abstractă, îşi găseşte sprijin teoretic în Brâncuşi care începe să fie recuperat atât ca „modern" cât şi ca „român", legitimând eforturile de eliberare ale unor generaţii succesive din chingile tematice şi stilistice. Simpozioanele de sculptură în aer liber care debutează în 1970 la Măgura Buzăului, fenomen longeviv şi de mare succes, a atras şi format numeroşi sculptori în spiritul cercetării genezei limbajului plastic şi al experimentării unor noi posibilităţi de expresie. Strâns legată de problematica abstracţionismului este

Fig. 244 Ion Grigorescu, *Bloc*, 1972

dezvoltarea excepţională în anii '60-'70 a artelor decorative, arta textilă şi ceramica, ca urmare a depăşirii separării artelor între majore şi minore, teză ale cărei prime formulări merg înapoi cel puţin până la 1900 şi ideologia Art Nouveau. Dintre ceramişti Patriciu Mateescu, Costel Badea, Lucia Maftei, Ioana Şetran, Cristina Popescu Russu, Vasile Cercel, Alexandra Gheorghe, Ioana Stepanov, Titu Tocian, Simona Tănăsescu, ceramiştii clujeni printre care Alexandru Antik, Arina Ailincăi, Eugenia Pop, Ioan Sumedrea şi alţii s-au impus prin inventivitate şi originalitate în explorarea specificităţii mediului. Numeroşi artişti activi în aceste zone depăşeşc teritoriul utilitarului imediat şi al artizanatului, evoluând spre obiectualism, minimalism, conceptualism. Se impun nume ca Ana Lupaş, Peter şi Ritzi Jacobi, Şerbana Drăgoescu, Geta Brătescu, Mimi Podeanu, Ileana Balotă, Ariana Nicodim, Marcela Mihalache Blendea, Cela Neamţu, fără a uita tapiseriile de dimensiuni colosale cu o figuraţie savantă ale lui Şerban Gabrea, Florin Ciubotaru, Ion Nicodim, Virgil Almăşanu comandate pentru noua clădire a Teatrului Naţional. Fresca exterioară cu tematică din istoria naţională, destinată aceluiaşi ambiţios proiect arhitectural, care a făcut obiectul unui concurs mult mediatizat nu a fost realizată, proiectele lui Virgil Almăşanu fiind printre cele mai cunoscute şi suscitând multe opinii favorabile.

În paralel cu interesul pentru abstracţionism sau pentru o figuraţie la limita abstracţiei se dezvoltă pornind de la alte premise artistice un realism cu totul diferit de cel socialist, mult mai supărător pentru autorităţi decât viziunile estetizante de orientare abstractizantă. Au fost numite de către Magda Cârneci realisme experimentale sau neoficiale lucrările

lui Ion Grigorescu în primul rând, dar şi ale lui Matei Lăzărescu, Florina Coulin, Lia Szasz, Florin Simion Mărculescu, unde fotografia şi retorica reportajului devin surse programatice pentru construirea unor imagini netrucate ale realităţii cotidiene, ale „feliei de viaţă", decupate aparent arbitrar din cenuşiul existenţei cotidiene.

Anii 1965-1974 stau sub semnul fervorii experimentale. La Timişoara se dezvoltă, pornind de la ambiţia de renovare a învăţământului artistic, de aşezare a lui pe baze noi îndatorate Bauhaus-ului, o mişcare puternică, cu obiective programatic afirmate, care a iniţiat printr-o constantă raportare la spiritul ştiinţific, experimente artistice de inspiraţie constructivistă şi cercetări de tipul artei ambientale. Grupările 111 şi Sigma, din care au făcut parte Roman Cotoşman, Constantin Flondor, Doru Tulcan, Ştefan Bertalan, ultimii trei profesori la Liceul de arte plastice, au reprezentat polul cel mai coerent al unui demers artistic cu finalitate socială, din perspectivă scientistă şi pragmatică. Arta ambientală, manifestările de tip happening sau acţionismul, au atras artişti foarte diferiţi între ei ca Mihai Olos, Ana Lupaş, Ion Grigorescu, Iulian Mereuţă, Alexandru Antik, Geta Brătescu, Adrian Maftei, Paul Neagu, mărturisind nevoia de a depăşi genurile artistice tradiţionale şi de a stabili o altă relaţie cu publicul.

Sfârşitul anilor '80 şi deceniul următor reprezintă perioada afirmării unei generaţii dezinhibate, intrată atât în istoria literară cât şi în cea artistică drept generaţia optzecistă. În ciuda constrângerilor care încercau să anuleze marja de libertate câştigată în anii deschiderii, optzeciştii reuşesc să se impună ca un grup cu un crez comun, cu opţiuni bine definite şi să se manifeste în condiţiile unei înăspriri a cenzurii. Cenaclul tineretului, Atelier 35, al UAP, condus pe rând de Octav Grigorescu şi Ana Lupaş a oferit un mediu prielnic, deschis manifestărilor celor mai radicale. Optzeciştii părăsesc în bună măsură paradigma abstracţionistă şi în spirit postmodern care pătrunde în cultura românească în ciuda barierelor politice, operează o întoarcere de pe poziţii noi la pictura figurativă, la tradiţii artistice europene mai vechi sau mai recente. Asistăm la înflorirea unui neoexpresionism, nu fără legături cu „noii sălbatici" germani (Neue Wilde). Triumful optzecismului este atins de marea expoziţie Atelier 35 de la Baia Mare din 1989, provincia dovedindu-se încă o dată relativ mai permisivă şi mai tolerantă faţă de arta alternativă. Se impun numeroşi artişti dintre care s-au selectat nume importante ale artei de astăzi – Dan şi Lia Perjovschi, Teodor Graur, Olimpiu Bandalac, Marilena Preda Sânc, Roxana Trestioreanu, Ion Mureşan, Vioara Bara, Andrei Chintilă, Ioana Bătrânu, Constantin Petraşchievici, Florica Prevenda, Ştefan Râmniceanu, Victoria şi Marian Zidaru, Aurel şi Elena Vlad, Marcel şi Elena Scutaru, Darie Dup, Titi Ceară, Romelo Pervolovici, Gheorghe Marcu, Valeriu Mladin, Gheorghe Rasovschi, Mircea Roman, Alexandru Păsat, Marcel Bunea şi alţii.

Problema sacrului în artă, investigată de pe poziţii stilistice experimentaliste care merg de la abstracţionism la conceptualism, încorporând elemente tradiţionale în sinteze surprinzătoare – Horia Bernea, Marin Gherasim, Paul Gherasim, Sorin Dumitrescu, Victoria şi Marian Zidaru – deloc agreată de oficialitate, dar nu interzisă în mod expres, se camuflează în diferite feluri pentru a se putea manifesta public, de pildă în cadrul

expozițiilor organizate de Anca Vasiliu la Muzeul Satului. Cadrul muzeistic instituționalizat legitimează în aceste cazuri tendințe ale artei alternative. Există aici o continuitate cu o direcție mai veche deja exersată de către Paul Gherasim cu ocazia organizării unor expoziții la muzeele din Râmnicu Vâlcea și Suceava unde artefactul arheologic și țărănesc se învecina cu obiectul contemporan în intenția unui dialog atemporal.

Nu trebuie uitată grafica cu marea ei varietate de genuri (ilustrație de carte, afiș, grafică de șevalet) și tehnici ale gravurii. De la Vasile Dobrian și Vasile Kazar la Marcel Chirnoagă, Octav Grigorescu, Dan Erceanu, Done Stan, Simona Runcan, Mircia Dumitrescu, Ileana Micodin și mulți alții, unii dintre ei profesori și creatori de școală, grafica a fost o prezență vie și constantă în viața artistică a acestei perioade.

Bibliografie

Enciclopedii, dicționare, repertorii

Les Artistes roumains en Occident. Antologie de Ionel Jianu, Gabriela Carp, Ana Maria Covrig, Lionel Scanteye, American Romanian Academy of Arts and Sciences, Paris, 1986.

Dicționarul sculptorilor din România. Secolele XIX-XX. Coordonator Ioana Vlasiu, Editura Academiei, București, 2011-2012.

Saur Allgemeine Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker, Saur A.K., München-Leipzig, 1992-2011.

Saur Allgemeine Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker, Nachtrag, Saur A.K., München-Leipzig, 2006, 2007.

Repertoriul graficii românești din secolul al XX-lea, 6 vol., Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România. Cabinetul de stampe și desene. București 1978-2008.

Barbosa, Octavian, *Dicționarul artiștilor români contemporani*, Meridiane, București, 1974.

Chevalier, Denys, *Nouveau dictionnaire de la sculpture moderne,* Fernand Hazan, Paris, 1970.

Cruceru, Florica, *Artiști dobrogeni. Un dicționar și mai mult decât atât*, Muntenia, Constanța, 2005.

Cebuc, Al., Florea, Vasile, Lăptoiu, Negoiță, *Enciclopedia artiștilor români contemporani*, vol.1-6, Arc 2000, București, 1996-2005.

Grigorescu, Dan, *Dicționarul avangardelor*, Editura Enciclopedică, București, 2003.

The Dictionary of Art, Jane Turner (ed.), Macmillan Publishers Limited, London – Grove's Dictionaries Inc., New York, 1996.

Postolache, Florica, *Arta monumentală a litoralului, orașului și județului Constanța,* Muzeul de Artă Constanța, Constanța 1973. [cat.]

Prut, Constantin, *Dicționar de artă modernă*, Albatros, București, 1982.

Prut, Constantin, *Dicționar de artă modernă și contemporană*, Univers Enciclopedic, București, 2002.

Stoica, Corneliu, *Dicționar al artiștilor plastici gălățeni*, Muzeul de Artă Vizuală Galați, Terra, Focșani, 2007.
Un secol de sculptură românească. Dicționar A-D. Coordonator Alexandra Titu, Meta, București, 2001.
Vollmer, H., *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler des XXsten Jahrhunderts*, vol 1-6, Leipzig, 1953-1962.

Lucrări generale, antologii

André Cadere=Andrei Cădere. Magda Radu (ed.), București.
Artele plastice în România după 23 august 1944, sub îngrijirea acad. G. Oprescu, autori Mircea Popescu, Eugen Schileru, Radu Bogdan, Ion Frunzetti, Remus Niculescu, Editura Academiei, București, 1959.
Bogdan, Radu, *Reverii lucide*, Meridiane, București, 1972.
Cârneci, Magda, *Ion Țuculescu*, Meridiane, București, 1984.
Cârneci, Magda, *Arta anilor 80. Texte despre postmodernism*, Litera, București, f.a.
Cârneci, Magda, *Artele plastice în România 1945-1989*, Meridiane, București, 2000.
Ciucă, Valentin, *Un secol de arte frumoase la Iași*, ART XXI, Iași 2004.
Ciucă, Valentin, *Un secol de arte frumoase în Bucovina*, ART XXI, Iași, 2005.
Crișan, Maria-Magdalena, *Exercițiul privirii*, Printco, 2010.
Constantinescu, Cornel Radu, *Plasticieni români*, Paideia, București, 2008.
Drișcu, Mihai, *Carnet de critic*, ARTa, București, 1993.
Dumitrescu, Sorin, *Anticritice. Artiștii Galeriei Catacomba*, Anastasia, București, 2002.
Enescu, Theodor, *Virgil Almășanu*, Meridiane, București, 1979.
Florea, Vasile, *Arta românească modernă și contemporană*, Meridiane, București, 1982.
Florea, Vasile, *Istoria artei românești*, Litera Internațional, București Chișinău, 2007.
Frunzetti, Ion, *Scrieri. Prietenii mei artiștii*, 2 vol, Europolis, Constanța, 1997.
Frunzetti, Ion, *În căutarea tradiției*, Meridiane, București, 1998.
Grigorescu, Dan, *Idee și sensibilitate. Direcții și tendințe în arta contemporană românească*, Meridiane, București, 1991.
Grozdea, Mircea, *Arta monumentală în România socialistă*, Meridiane, București, 1974.
Grozdea, Mircea, *Sculptori români contemporani*, Meridiane, București, 1984.
Grozdea, Mircea, *Arta monumentală contemporană*, Meridiane, București, 1987.
Guță, Adrian, *Generația '80 în artele vizuale*, Paralela 45, București, 2009.
Irimie, C., Dumitrescu, F., Paleolog, A., *Arta lemnului la români*, Meridiane, București, 1975.
Juvara, Ruxandra, *Participarea României la Bienala de la Veneția*, Vremea, București, 2000.
Kessler, Erwin, ceARTă, Nemira, 1997.
Kessler, Erwin, *Cel ce se pedepsește singur. Arta și România în anii 80-90*, Institutul Cultural Român, București, 2009.
Ionescu, Radu, *Despre pictura și sculptura românească*, Maiko, București, 2002.
Ionescu, Radu, *Printre artiștii plastici contemporani*, Maiko, București, 2003.
Ispir, Mihai, *Marin Gherasim*, Meridiane, București, 1989.
Lăptoiu, Negoiță, *Incursiuni în plastica transilvană*, I,II, Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 1987.
Lăptoiu, Negoiță, *Incursiuni în plastica transilvană*, III, Arc 2000, București, 1999.
Lăptoiu, Negoiță, *Incursiuni în plastica transilvană*, IV, Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009.

Mocanu, Aurelia, *Criza clastică*, Printech, Bucureşti 2010. [CD]
Oprescu, G., *Sculptura statuară românească*, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1954.
Oprescu, G., *Sculptura românească*, ediţia a II-a, Meridiane, Bucureşti, 1965.
Oroveanu, Anca, *Rememorare şi uitare. Scrieri de istorie a artei*, Humanitas, Bucureşti, 2004.
Pintilie, Ileana, *Timişoara între tradiţie şi modernitate. Pedagogia artistică în secolul al XX-lea*, Brumar, Timişoara, 2006.
Pintilie, Ileana, *Acţionism în România în timpul comunismului*, Ideea Print, Cluj, 2000.
Pleşu, Andrei, *Ochiul şi lucrurile*, Meridiane, Bucureşti, 1986.
Schileru, Eugen, *Scrisoarea de dragoste*, Meridiane, Bucureşti, 1971.
Stârcea, CrăciunMatei, *Paul Neagu. Nouă staţiuni catalitice*, Anastasia, Bucureşti, 2003.
Titu, Alexandra (ed.), *Experiment în arta românească după 1960*, Centrul Soros pentru artă contemporană, Bucureşti, 1997.
Ţoca, Mircea, *Sculptori clujeni*, Meridiane, Bucureşti, 1978.
Ţoca, Mircea, *Şase decenii de plastică românească militantă*, Dacia, Cluj-Napoca, 1981.
Ţoca, Mircea, *Artişti orădeni*, Meridiane, Bucureşti, 1983.

Arhitectura românească în perioada 1944–1989

Două edificii ale Bucureştilor, ce se plasează cronologic la început şi sfârşit de regim – Casa Scânteii (începutul anilor '50) şi Casa Poporului (deceniul 9), sunt simboluri ale arhitecturii de perioadă comunistă. Arhitectura era portavoce a mesajului politic dictatorial emis de către Partidul Comunist Român.

În devenirea artei edificării, pentru intervalul 1944-1989, se pot decela patru mari diviziuni temporale. Prima, **1944-1949**, este situată sub semnul instaurării dictaturii proletariatului şi a reconstrucţiei postbelice a infrastructurii. A doua etapă, **1949-1960,** aflată sub incidenţa totalitară a planurilor anuale de stat şi a primului cincinal, acoperă din punct de vedere stilistic tendinţe opuse: după o perioadă de maximă influenţă sovietică, prezentă în limbajul arhitectural specific stalinist, către sfârşitul anilor '50 apar începuturile destalinizării, reflex al dezgheţului ideologic adus de epoca Hruşciov. Între **1960-1980**, arhitectura românească se racordează la cea practicată în Occident, după preceptele Cartei de la Atena (elaborate în 1933 şi publicate în timpul războiului în 1942). Cel de-al patrulea interval, ultimul, între **1980-1989**, poartă pecetea cutremurului din 1977, pe fundalul căruia apare ideea realizării unui nou centru civic al Bucureştiului. Preşedintele Nicolae Ceauşescu îşi impune voinţa absolută, intervenind direct în soluţiile arhitecturale şi urbanistice din Capitală şi din ţară. Decide concomitent demolarea unor monumente de primă importanţă pentru istoria arhitecturii româneşti.

Revenind la primul moment, **1944-1949,** cel de trecere la dictatura comunistă, semnalăm lucrări semnificative în domeniul infrastructurii (calea ferată Bumbeşti-Livezeni; opt poduri pe Mureş, din care trei de peste 100 de metri; două tuneluri de cale

ferată pe linia Războieni-Cluj; v. Grigore Ionescu, p. 5). Ceea ce se construieşte imediat după al Doilea Război Mondial, după cum observă Ana Maria Zahariade, se află „inerent sub semnul reconstrucţiei, continuă în mod firesc liniile generale deschise de perioada interbelică [...]. Arhitecţii care practicau înainte de război îşi continuă în general maniera proprie de proiectare (de la modernism moderat la neoclasic sau Art Deco), iar multe dintre clădirile realizate sunt proiectate înainte de război. Mai nou este faptul că încep să se afirme şi căutările generaţiei moderniste mai radicale [...], reprezentată în special de Mircea Alifanti şi Ascanio Damian" (Zahariade, p. 25). Dintre edificiile perioadei imediat postbelice se impun cele cu programe destinate vieţii publice moderne: aerogara Băneasa (1947, arh. Mircea Alifanti, Cleopatra Alifanti, Ascanio Damian, Teodor Iconomu, Pompiliu Macovei, Alexandru Şerbescu); fabrica de confecţii APACA (1947, arh. Mircea Alifanti, Ion Ghika-Budeşti, V. Krohmalnic, H. Stern), bazinul şi sala Floreasca (1947, arh. Titu Evolceanu, Sofia Ungureanu, W. Juster); Pavilionul H de expoziţii din parcul Herăstrău (1948, arh. Ascanio Damian, H. Stern).

În 1949 se etatizează proiectarea de arhitectură, înfiinţându-se institutele de proiectare din Bucureşti (Institutul de proiectări industriale – I.P.I. şi Institutul de proiectări de construcţii – I.P.C.) şi din capitalele de regiuni. Ca urmare a aplicării directivelor Plenarei Comitetului Central al P.M.R. şi a deciziei Consiliului de Miniştri din 13 noiembrie 1952 se înfiinţează Comitetul de Stat pentru arhitectură şi construcţii, „organismul central cu atribuţia de a organiza, îndruma, aviza şi controla studiile şi *proiectele de sistematizare, construcţie şi reconstrucţie a oraşelor şi centrelor populate, precum şi a proiectelor clădirilor publice şi de locuit*" (Zahariade, p. 31). Cu aceeaşi ocazie va fi creată Uniunea Arhitecţilor (1952) ce urma să aibă, în viziunea conducerii de stat, un rol „consultativ" în îndrumarea creatoare în domeniul arhitecturii (v. Zahariade, p. 31).

În intervalul **1949-1960**, în Bucureşti se realizează construcţii reprezentative pentru epocă, purtând pecetea arhitecturii staliniste. Unele dintre ele au caracter de unicat: Casa Scânteii (1949-1952, arh. Horia Maicu, Mircea Alifanti, Nicolae Bădescu, M. Locar ş.a.), Teatrul de Stat pentru Operă şi Balet (inaugurat în 1954, arh. Octav Doicescu), teatrul în aer liber Nicolae Bălcescu (arh. Paul-Emil Miclescu), teatrul de vară Înfrăţirea între Popoare, astăzi Teatrul Masca (1953, arh. N. Porumbescu, D. Bacalu, Traian Stănescu). Marea majoritate a ansamblurilor de locuinţe ridicate în acest interval se înscriau în aceeaşi arie stilistică.

Fenomenul industrializării accelerate, cu implicaţii asupra creşterii populaţiei urbane, a impus construcţia de ansambluri de locuinţe colective şi uzine în Capitală şi în majoritatea oraşelor ţării. În Bucureşti imobilele de locuit sunt construite pentru început perimetral oraşului vechi, în zone cu densitate mică, prezervându-se în acest fel, în bună parte, oraşul istoric, aşa cum se dezvoltase până la al Doilea Război Mondial. Excepţie face intervenţia din spatele fostului Palat Regal, ansamblul Sălii Palatului (arhitect coordonator Horia Maicu) compus din Sala Palatului (1958-1962, arh. Horia Maicu, Tiberiu Ricci, Ignace Şerban) şi complexul de locuinţe care o înconjoară (arh. Tiberiu Niga, G. Filipescu). Tot în oraşul vechi se fac intervenţii punctuale de tip plombă prin

Fig. 245 Casa Scânteii (astăzi Casa Presei Libere), şef de proiect prof. Ing. Panaite Mazilu, 1950, Carte poştală, 1966

care se încearcă într-o anume măsură păstrarea caracterului arterelor principale: Piaţa Romană (arh. Octav Doicescu, Sofia Ungureanu), Bulevardul Magheru nr. 35 (arh. D. Ignătescu) şi blocul învecinat cu Teatrul Nottara (arh. Carol Crişan), Bulevardul Nicolae Bălcescu (blocul Scala – arh. Virgil Niţulescu; blocul Unic – arh. E. Cosmatu; blocul Dalles – arh. Octav Doicescu, P. Iubu). Acestea sunt doar câteva exemple (v. A. Panaitescu, p. 104). Cartierele de locuinţe Floreasca (către 1957, arh. Virgil Niţulescu, C. Rădulescu), Balta Albă (Titan), Berceni, Drumul Taberei, Armata Poporului (Militari), Jiului-Scânteia etc., care încep a fi construite la sfârşitul deceniului 6 şi continuă până în deceniul 9, sunt construite în acest interval. Concepute după teoria urbană generată de Carta de la Atena „deghizată de Moscova în teoria ştiinţifică a microraionului" (Zahariade, p. 94), proiectele acestor ansambluri nu diferă de corespondentele lor occidentale. Pe parcursul construirii lor însă, proiectul iniţial a fost abandonat: locurile lăsate libere pentru dotări, cinematografe, săli de expoziţii, teatre sau case de cultură etc., vor fi ocupate ulterior cu blocuri de locuinţe prin operaţia numită „îndesire", dictată de N. Ceauşescu, care avea să le transforme în oraşe dormitor.

Răstimpul **1960-1980,** când statul comunist este foarte bine consolidat, devine perioada de destalinizare şi a unei relative deschideri către Occident. Arhitecţii pot consulta reviste de arhitectură contemporană şi prin biblioteca Institutului de Arhitectură „Ion Mincu" din Bucureşti, abonată la importante periodice de specialitate: *Architecture*

d'aujourd'hui, *Technique et architecture* (Franța); *Domus*, *Casabella*, *Architettura, cronache e storia* (Italia); *Forum*, *Architectural Record* (S.U.A.); *Architectural Review* (Marea Britanie); *Mobilia* (Danemarca) etc.

Sfârşitul anilor '50 a corespuns primelor semne ale destalinizării. Pe litoralul Mării Negre la Mamaia, Eforie, Mangalia şi apoi în restul țării se vor realiza ansambluri urbanistice şi de arhitectură funcționalistă (arh. Cezar Lăzărescu şi colectiv; v. A. Panaitescu, p. 119), fără ca această orientare să fie însă declarată ca atare: „După discursul din 1954 al lui Hruşciov, în care era condamnat excesul arhitecturii staliniste, noua teorie urbană încearcă să adopte urbanismul şi arhitectura funcționalistă, dar fără să o recunoască." (Zahariade, p. 94, nota 15)

Început în anii 1960 şi culminând cu perioada anilor 1970, în Bucureşti se inițiază – şi cu titlul de exemplu pentru restul țării – un amplu program de operație urbană, intitulat „placare", care presupunea realizarea unor fronturi de locuințe cu magazine la parter, în lungul unor artere de circulație al căror început se afla în partea veche a oraşului şi care sfârşesc la periferie în zonele slab construite. În anii 1960 sunt atacate cu precădere arii precum: Calea Griviței, de la Gara de Nord spre Bucureştii Noi; partea de nord a bulevardului 1 Mai; şos. Ştefan cel Mare (operație continuată până în anii 1980); şos. Giurgiului, şos. Oltenița etc. În deceniul 8 operația continuă către centrul oraşului: bulevardul 1 Mai, la sud de Piața Domenii, bulevardul Nicolae Titulescu, Calea Dorobanților etc. Concepția presupunea în cele mai multe cazuri realizarea exclusivă a fronturilor arterelor, fără intervenții în zonele din spatele acestora.

Perioada **1980-1989** capătă o configurație aparte pe fundalul ideologic specific unui sfârşit de dictatură. Consecință a tezelor din iulie 1971 apărute în urma vizitei făcute de Nicolae Ceauşescu în China şi Coreea de Nord, o schimbare importantă va avea loc în acelaşi an, urmările ei reflectându-se însă în arhitectura construită ceva mai târziu, dat fiind decalajul ce există între realizarea proiectelor şi execuția lor. Se cristalizează ideea edificării în Bucureşti a unui centru civic. Dezastrul generat de cutremurul din 1977 avea să influențeze luarea acestei decizii care va duce la demolarea unei părți importante a oraşului vechi, c. 6000 de case. Se săvârşea astfel o intervenție brutală asupra structurii Capitalei, în total dezacord cu geografia oraşului (v. D. Harhoiu, p. 18). Era impus un ax urban arbitrar, pe direcția est-vest, lung de 4,5 km cu o lărgime de minimum 92 m, Calea Victoriei Socialismului (astăzi bulevardul Unirii), având cap de perspectivă către vest Casa Poporului, actualmente Parlamentul României (arh. Anca Petrescu şi colectiv). Pentru realizare s-a modificat brutal relieful zonei, răzându-se colina pe care se aflau Arhivele Statului şi mănăstirea Mihai Vodă, operație ce a fost însoțită de mutarea bisericii. Aceeaşi soartă au avut-o Schitul Maicilor şi biserica Sf. Ilie Rahova. Peste 25 de biserici aveau să fie demolate cu această ocazie, printre ele numărându-se Sf. Vineri, Albă Postăvari, Sf. Spiridon Vechi. Frontul noului bulevard avea să fie realizat aproape exclusiv din blocuri de locuințe (p + 7; p + 11 nivele) cu magazine la parter şi parțial la mezanin. Arhitectura monumentală a acestor fronturi, puțin potrivită programului de locuințe colective, concepute astfel pentru a susține trena Casei Poporului, avea să fie un ecou

Fig. 246 Hotelul Intercontinental, arh. Dinu Mihail Hariton, Gheorghe Nădrag, Romeo Belea, 1971, foto Ruxanda Beldiman

mediocru al arhitecturii post moderne de factură clasicizantă al cărei principal promotor era în epocă arhitectul catalan Ricardo Bofill (n. 1939).

În capitalele de județe se vor realiza operații de tipul celor menționate pentru București, dar la o scară mai mică, la marginea centrelor istorice, în orașele din arcul carpatic (Cluj, Timișoara, Arad ș.a.) și în zona centrală a multor orașe din afara arcului carpatic. Intervenții brutale, cu prea puțină atenție acordată ariilor istorice se întreprind la Suceava, Iași, Piatra Neamț, Bacău, Târgoviște, Pitești, Craiova, ș.a.

În ciuda vicisitudinilor vremii, între sfârșitul anilor 1960 și sfârșitul anilor 1970, se construiesc lucrări de o bună și foarte bună calitate arhitecturală: Pavilionul Romexpo (1962, arh. Ascanio Damian, Mircea Enescu), Circul de Stat (arh. Nicolae Porumbescu, Constantin Rulea), primăria din Baia Mare (1969, arh. Mircea Alifanti, Adrian Panaitescu), casele de cultură din Baia Mare și Suceava (arh. Nicolae Porumbescu, Maria Vaida Porumbescu), Teatrul din Craiova (arh. Alexandru Jotzu). Aceste exemple dovedesc că formele arhitecturale pot avea autonomie față de proiectul politic care le-a stat în spate (v. Zahariade, p. 134).

Mircea Alifanti (Călimănești, 1914–București, 1999). Studii: 1939, absolvent al Facultății de Arhitectură București (FA); din 1945 profesor la Institutul de Arhitectură Ion Mincu (IAIM). Lucrări în București: 1945-1948 aerogara Băneasa (în colaborare); 1947-1948, fabrica de confecții APACA (în colaborare); 1950-1955 Casa Scânteii (în colaborare). Lucrări în țară: 1969, primăria din Baia Mare; 1974, primăria și hotelul Coroana din Bistrița.

Ascanio Damian (București, 1914–București, 2005). Studii: 1942, absolvent al FA. profesor: 1945-1999 IAIM; 1959-1972, rector IAIM. Lucrări în București: 1945-1948, aerogara Băneasa (în colaborare); 1959-1961, pavilionul central Romexpo (în colaborare). Lucrări în străinătate: 1952, ambasada României din Varșovia (în colaborare); pavilioanele expoziționale ale României: 1950, 1952, Plovdiv; 1952, Viena.

Octav Doicescu (Brăila, 1902–București, 1981). Studii: 1930, absolvent al FA. Profesor IAIM; 1972, doctor honoris causa al IAIM; 1974, academician; cofondator al revistei Simetria. Lucrări în București: 1931, restaurant Pădurea Băneasa; 1932, Yacht

Fig. 247 Casa Poporului (astăzi sediul Parlamentului), arh. Anca Petrescu şi colectiv, 1984-1990; lucrările continuă şi astăzi, 2013. Foto Ruxanda Beldiman

Club Snagov; 1934, locuinţe şi restaurant Grădina Botanică; 1936, Fântâna Mioriţa (în colaborare cu sculptoriţa Miliţa Petraşcu); 1936 Ministerul Informaţiilor str. Dem Dobrescu; 1953, Teatrul de Operă şi Balet (Opera Naţională; în colaborare); 1968-1972, campusul universitar al Politehnicii. Lucrări în ţară: 1937, halele IAR Braşov; fabrica de anvelope Floreşti Prahova; 1939, Institutul de Chimie din Cluj; locuinţe Medgidia; 1954-1959, prefectura din Reşiţa. Lucrări în străinătate: 1939, pavilionul României, New York.

Cezar Lăzărescu (Bucureşti, 1923–Bucureşti, 1986). Studii: 1948, absolvent al FA; 1971-1986, rector al IAIM; 1972-1978, preşedinte al Uniunii Arhitecţilor (UA). Lucrări în Bucureşti: 1952, pavilionul administrativ al Clubului Dinamo (în colaborare); 1962-1964, reşedinţe de protocol vila 1 Lac şi vila 2 Lac, malul lacului Floreasca; 1970, aerogara Otopeni (în colaborare); 1974, Sala Polivalentă (în colaborare); 1977, Ambasada R.S.R. – Beijing (în colaborare). Lucrări în ţară: 1952, planul de sistematizare al oraşelor Cernavodă, Năvodari, Poarta Albă, 1954 – planul de sistematizare Constanţa; 1957, planul de sistematizare al litoralului Mării Negre (în colaborare); 1957-1959, planul de sistematizare al oraşelor Eforie Sud şi Mamaia; 1957-1959, restaurantul Perla, Eforie.

Horia Maicu (Constanţa, 1905–Bucureşti, 1975). Studii: 1931, absolvent al Şcolii de inginerie civilă, Roma; 1950-1972, profesor la IAIM; 1958-1969, architect şef al oraşului Bucureşti. Lucrări Bucureşti: 1945-1946, imobile de locuit str. Batiştei nr. 3; 1952-1957, Casa Scânteii (în colaborare); 1958-1960, Sala Palatului (în colaborare); 1966-1970, Teatrul Naţional (în colaborare); 1958-1963, Monumentul Eroilor Comunişti din Parcul Libertăţii/ Parcul Carol (în colaborare). Lucrări în ţară: 1931-1940, case

raport, hoteluri, vile la Constanța, Mamaia, Bazargic; 1952, ambasada României Varşovia.

Nicolae Porumbescu (Bucureşti, 1919–Suceava, 1999). Studii: FA. Profesor din 1970 la Institutul Politehnic din Iaşi; 1952, fondator şi profesor al Facultății de arhitectură din Iaşi. Lucrări Bucureşti: 1953, casa de cultură Înfrățirea între Popoare în Bucureştii-Noi (astăzi sediul Teatrului Masca); 1958-1961, Circul de Stat (în colaborare); 1957, studiu de sistematizare pentru piața Gării de Nord; 1959-1960, Parcul Circului. Lucrări în țară: 1951, hotel Sport, Poiana Braşov; 1965-1969, casa de cultură din Suceava; 1967-1970, casa de cultură din Baia Mare; 1968-1970, prefectura din Botoşani; centrul de proiectare al Facultății de Construcții din Iaşi; 1975-1979, Casa Oamenilor de Știință; 1974-1987, centrul civic din Satu Mare (amenjare urbanistică a pieței centrale, casa de cultură, prefectura, magazinul universal Someşul, locuințe).

Alexandru C. Jotzu (Bucureşti, 1918–Germania, 2003). Studii: 1944, absolvent al FA; profesor la IAIM. Lucrări Bucureşti: 1945, locuințe Calea Rahovei; 1954-1958, cvartal de blocuri în Bucureştii Noi (în colaborare). Lucrări în țară: 1939, conacul de la Ştefeşti (Prahova); 1957-1961, Teatrul de Stat din Arad (în colaborare); 1960, ansamblu de blocuri Suceava (în colaborare); 1964-1966, detalii de sistematizare şi hotelul Ceahlău la Piatra Neamț; 1964-1969, hotel Parc la Drobeta-Turnu Severin; 1972, Teatrul Național din Craiova.

N.B. fişele de dicționar au la bază: Alexandru Panaitescu, *De la Casa Scânteii la Casa Poporului, Patru decenii de arhitectură în Bucureşti 1945–1989* (*Dicționar concis al arhitecților* ... de Rodica Panaitescu, p. 255-288); Paul Constantin, *Dicționar universal al arhitecților.*

Bibliografie

Constantin, Paul, *Dicționar universal al arhitecților*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986.

Giurescu, Dinu C., *The razing of Romania's past*, Architecture and Design Technology Press, London, 1990.

Enescu, Ion Mircea, *Arhitect sub comunism*, Editura Paidea, Bucureşti, 2006.

Harhoiu, Dana, *Bucureşti un oraş între Orient şi Occident, Bucarest, une ville entre Orient et Occident*, Editura Simetria, Bucureşti, 1997.

Ionescu, Grigore, *Arhitectura în România perioada 1944-1969*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1969.

Panaitescu, Alexandru, *De la Casa Scânteii la Casa Poporului, Patru decenii de arhitectură în Bucureşti 1945–1989*, Editura Simetria, Bucureşti, 2012.

Zahariade, Ana Maria, *Arhitectura în proiectul comunist. România 1944-1989. Architecture in the communist project. Romania 1944-1989*, Editura Simetria, Bucureşti, 2011.

FENOMENUL SPORTIV ÎN PERIOADA COMUNISTĂ

Cadrul instituțional al mișcării sportive românești în perioada comunistă

Odată cu venirea Partidului Comunist la conducerea statului în lumea competițională sportivă se vor produce anumite reforme ce duc la crearea de noi organisme de conducere şi noi modele de influență.

Pentru liderii comuniști, sportul va reprezenta un domeniu aparte de care se vor ocupa, încă de la venirea la cârma statului. Importanța acestui subiect, precum și reformele instituționale realizate și creșterea infrastructurii sportive vor face ca dezvoltarea sportului în anii comunismului să fie apreciabilă și cu greu egalabilă în anii post decembriști.

În anul 1940, în plin război mondial, la nivel național, „Straja Țării"[1], organizație de tineret asemănătoare celor de cercetași, era desființată. Motivul, era lesne de înteles, aceasta fiind patronată de Regele Carol al II-lea, iar odată cu înlăturarea acestuia și organizația mai sus menționată dispărea. Aceeași soartă urma să o aibă și U.F.S.R.-ul[2], organizația sportului românesc de inițiativă privată din perioada interbelică. Până la apariția noii instituții de profil denumită „Organizația Sportului Românesc" (O.S.R.), se va constitui o comisie mixtă formată din membri ai Străjii Țării și U.F.S.R.[3], care va fi responsabilă de guvernarea mișcării sportive naționale. Noua instituție a sportului românesc (O.S.R.) va aduce mișcarea sportivă românescă la un alt nivel de dezvoltare și importanță, fiind plasată direct în subordonarea preşedinției Consiliului de Miniștri, așa cum se prevedea în decretul 3628 din 29 octombrie 1940. Prin același decret, Manole Stroici devenea liderul vieții sportive românești. Noua instituție era caracterizată în legea mai sus

---

[1] http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Straja_%C5%A2%C4%83rii, 20.02.2012.

[2] În data de 7 septembrie era desființată Straja Țării, iar pe 29 octombrie U.F.S.R.

[3] Nicolae Postolache, *Istoria sportului din România*, Bucureşti, Editura Propexim, 1995, p. 183.

menționată ca având *sarcina organizării și îndrumării mișcării sportive în Statul Național Legionar*[4]. Această instituție se va integra ușor în sistemul guvernamental antonescian și își va intra rapid în atribuții, astfel că pe 1 noiembrie 1940, O.S.R. lua prima măsură importantă pentru reformarea sistemului sportiv, înlocuind federațiile sportive (structuri asociative întâlnite în sistemul sportiv britanic) cu directoratele, care reuneau mai multe ramuri de sport, model preluat din sistemul italian de specialitate. De asemenea, titulatura liderilor acestor structuri se schimba din „președinte" în „șeful sportului românesc", influența fascistă fiind vizibilă și în terminologia sportivă folosită.

Ca organizare O.S.R.-ul era alcătuită dintr-un conducător, un secretar general, casier și directori sportivi[5], iar în teritoriu exista câte un comitet județean pentru sport.[6] Primii lideri ai noului organ sportiv au fost Manole Stroci (1940-1941)[7] și Constantin Medeleanu (1941-1942).

Modificările realizate nu vor face decât să îngreuneze și să fragmenteze mișcarea sportivă românească, lunile de haos și dezorganizare iau locul antrenamentului și evenimentului sportiv efectiv. Instabilitatea organizatorică și condițiile grele de război vor face ca activitatea sportivă să scadă în intensitate, punându-se accent din ce în ce mai mult pe sportul școlar și universitar[8], tineretul fiind astfel antrenat și pregătit pentru războiul aflat în desfășurare. O.S.R. se va reorganiza în fiecare an, căutând într-o formă sau alta cheia succesului, însă fără vreun rezultat. Declinul sportului românesc era previzibil, însă la începutul anului 1944, liderul guvernului de la București, Ion Antonescu, prezenta importanța fenomenului sportiv pentru societatea contemporană, declarație ce era văzută ca o *gură de oxigen* pentru readucerea sportului pe *drumul cel bun*:

> *Deși sunt chestiuni mai grave și urgente la ordinea zilei, totuși pentru că de problema aceasta a sportului și a educației în general se leagă toate puterile statului și tot viitorul lui, am găsit de cuviință să nu las mai târziu soluționarea problemei...* ***Toate popoarele care au pus la baza educației lor sportul au reușit să se impună în această viață.*** *Acestea sunt popoarele anglo-saxone, popoarele nordice, poporul german și altele. Popoarele care au neglijat această problemă, această chestiune de educație, cum suntem și noi, sunt condamnate să dispară......De la Sparta până astăzi, legea s-a verificat tot timpul și noi am tras învățăminte, cu atât mai mult cu*

---

[4] Nicu Alexe (coord*) Enciclopedia Educației Fizice și a Sportului din România* (vol I-IV), Editura Aramis Print, București, 2002, vol. III, p. 86.

[5] *Ibidem.*

[6] Emil Ghibu, Ion Todan, *Sportul Românesc de-a lungul anilor*, București, Editura Stadion, 1970, p. 61.

[7] Deși Manole Stroici a rămas în cultura română ca un interpret de romanțe, în perioada interbelică s-a remarcat ca fiind un important trăgător de tir, performanța sa sportivă fiind cea care l-a propulsat în funcția de lider al mișcării sportive la începutul anilor '40.

[8] Emil Ghibu, Ion Todan, *op. cit.*, p. 61-62.

cât noi avem un caracter schimbător, fiecare a căutat să dea legi bune, dar nu s-au găsit elemente de suflet care să pună în practică bunele intenții și din această cauză am ajuns la situația pe care o cunoaștem.[9]

Mareşalul Antonescu înțelege importanța neamânării reformei sistemului sportiv. Exemplele de state prezentate de acesta ca având un sistem de educație fizică bine pus la punct ne arată cercetările pe care le făcuse pentru a căuta drumul corect pentru mișcarea fizică și sportivă românescă. Intervenția atât de directă a lui Antonescu în sistemul sportiv românesc a fost singura de acest fel pentru toată perioada guvernării antonesciene.

Cu toate încurajările și susținerile liderilor politici la sfârșitul anului 1944, după 4 ani de haos și agonie, după ce multe cluburi și asociații sportive au fost desființate, importante competiții naționale și internaționale suspendate iar rănile războiului se simțeau din ce în ce mai adânc, guvernul de la București hotărăște desființarea O.S.R.-ului la începutul lunii noiembrie 1944 și reînființarea U.F.S.R.-ului.

De remarcat este faptul că deși la nivel național viața sportivă intrase în moarte clinică, interesul pentru sport continuă să existe, astfel că în septembrie 1944 apărea o organizație clandestină care se ocupa de mișcarea sportivă. Este vorba de Organizația Sportului Popular, instituție înființată de Partidul Comunist însă nerecunoscută de liderii guvernului în funcție. Nerecunoșterea nu va împiedica însă ca această instituție să funcționeze în paralel cu O.S.R. și ulterior cu U.F.S.R.

Între noile organisme de conducere a sportului, recunoscute și nerecunoscute, va începe o competiție pentru câștigarea controlului la nivel național al mișcării sportive și câștigarea patrimoniului acesteia. O.S.P. era prima organizație de influență comunistă, în timp ce U.F.S.R.-ul era instituția existentă din interbelic și preluată de guvernul actual. Între cele două instituții a existat o colaborare formală, ambele organisme fiind susținute de clase politice diametral opuse și având obiective și viziuni diferite (O.S.P. se îndreaptă spre sportul de masă, în timp ce U.F.S.R. spre cel de performanță cu caracter elitist). Această relație formală va exista doar până în anul 1946, când prin Legea nr. 135 din 9 martie 1946, O.S.P.-ul era recunoscut oficial de noul guvern, iar prin Decretul nr. 725 din 7 martie 1946, O.S.P.-ul devenea singurul organ de conducere a sportului de masă și performanță din țara noastră[10], astfel U.F.S.R.-ul dispărea după mai bine de 20 de ani, timp în care a fost dedicată mișcării sportive românești.

O.S.P.-ul care funcționa direct pe lângă Consiliul de Miniştri, va începe curând să colaboreze cu Comisia Sportivă a Sindicatelor unite (apărută în ianuarie 1945), pentru crearea unor grupări sportive sindicale în diferite întreprinderi și organizarea unor întreceri sportive cu caracter popular[11], astfel conceptul „sportul pentru toți" prezent în

---

[9] Arhiva Națională a Armatei Pitești, proces-verbal O.S.R. din 1 ianuarie 1944, apud *Enciclopedia Educației Fizice și a Sportului*, vol. III, p. 88.

[10] *Ibidem.*

[11] *Ibidem.*

articolele legii 135, prindea contur și începea să se dezvolte. De asemenea, motto-ul călăuzitor al acestei organizații de influență comunistă era ***Toate sporturile pentru popor***[12], astfel fenomenul sportiv românesc trecea la o altă etapă de dezvoltare, lăsând pe loc secund sportul pentru performanță. Însă cu toate acestea baza de selecție pentru viitoarele loturi naționale sportive creştea considerabil. Organizarea sportului la nivel național se schimba devenind mai deschisă către popor, astfel organizațiile sportive sindicale, militare, cele școlare și universitare începeau să se dezvolte și să-și facă apariția cu sportivi sau echipe sportive în competițiile de profil. La mijlocul secolului trecut România continua să fie un stat cu precădere agrar și cu o populație rurală majoritară, astfel că și în spațiul rural încep să se formeze organizații sportive, sportul fiind astfel deschis întregii populații a țării prin acoperirea diferitelor segmente de populație. Activitatea sportivă feminină începe să se dezvolte totodată considerabil, nefiind uitate nici cadrele (antrenori, arbitri, organizatori de evenimente sportive) pregătite la nivel ridicat pentru o activitate sportivă intensă.

O.S.P.-ul se va bucura de un important aliat cu mare deschidere la public și anume ziarul Sportul Popular, care începe să apară din 19 martie 1945[13]. Acesta va fi un partener de încredere a O.S.P.-ului în mediatizarea și promovarea fenomenului sportiv la nivel național.

Viața sportivă românească se afla pe o pantă ascendentă, crearea unor campionate sindicale la nivel național, competițiile de juniori și tineret, apariția unui număr considerabil de cluburi sportive au facut ca și prezența României, în competițiile internaționale, în anii aceia cât și în viitor, să fie una de bun augur.

Cu toate realizările și eșecurile asumate, clasa politică nou formată va considera la sfârșitul anilor ‘40 că O.S.P.-ul nu corespunde dezvoltării necesare în viitor a culturii fizice[14] românești. Astfel că, în vara anului 1949, pe 26 iunie Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român dă o lege care vizează schimbarea formei de organizare a mișcării sportive românești, aceste modificări urmau să ajute la dezvoltarea culturii fizice și sportului. După cele hotărâte de Biroul Politic, la 9 august al aceluiași an era publicat în Buletinul Oficial nr. 53 decretul nr. 329[15] semnat de preşedintele Consiliului de Miniştri, prin care era înființat Comitetul pentru Cultură fizică și Sport, instituție de stat de pe lângă Consiliul de Miniștri ce trebuia să se ocupe de conducerea, organizarea și dezvoltarea mișcării sportive românești. C.C.F.S.-ul devenea prima instituție în totalitate de sorginte socialistă a lumii sportive românești din a doua jumătate a secolului al XX-lea, consfințind preluarea modelului sovietic de organizare în domeniu

---

[12] Emil Ghibu, Ion Todan, *Sportul românesc de-a lungul anilor*, p.67.

[13] *Enciclopedia Educației fizice și sportului*, vol III, p. 92.

[14] Termen nou folosit preluat din limba rusă, având aceeași semnificație ca și educația fizică.

[15] http://legestart.ro/Buletinul-Oficial-53-din-09.08.1949-(B.-Of.-53-1949-15485).htm 25.01.2012.

ca și creșterea nivelului de promovare a sportului de performanță dar și controlul asupra activității presei și publicisticii sportive, legiferând „avizarea" tuturor publicațiilor ce se adresează domeniului sportiv de către C.C.F.S.

Ca formă de organizare C.C.F.S.-ul era alcătuit dintr-un președinte și 4 vicepreședinți. Primul președinte a fost desemnat Gheorghe Vidrașcu, un important lider al comuniștilor de la începutul anilor '50, cel ce va ajunge ulterior primar al Capitalei sau ambasador în Cehoslovacia. Acesta va fi înlocuit în decembrie 1952 cu Manole Botnăraș. În funcțiile de vicepreședinte se aflau: Marcel Vlaicu, Alexandru Șiperco, Gheorghe Lichiardopol, Ion Vaida[16], o parte dintre aceștia găsindu-se și în conducerea momentului sau viitoare a C.O.R.-ului[17]. Începând cu această perioadă conducerile celor două foruri sportive (C.C.F.S. și C.O.R.), ce trebuiau să fie independente, se vor suprapune.

Pe lângă C.C.F.S. și organizația sa internă, mai funcționau și comisiile centrale pe ramuri de sport, comisia de avizare a construcțiilor sportive, comisia tehnică de inventar sportiv sau organisme obștești ce aveau propriul regulament de funcționare.[18]

C.C.F.S.-ul va avea o perioadă de existență destul de scurtă, la 2 iulie 1957[19], Comitetul Central al P.R.M. reorganizează mișcarea sportivă națională și fondează un nou organism însărcinat cu conducerea, organizarea, îndrumarea și propaganda sportului național, este vorba de Uniunea pentru Cultură Fizică și Sport (U.C.F.S.). Zece ani mai târziu, U.C.F.S.-ul se transforma în Consiliul Național de Educație Fizică și Sport (C.N.E.F.S.) – organ central, instituție ce se va ocupa de fenomenul sportiv național până la revoluția din decembrie 1989. Deși denumirile se schimbau, scopul și mijloacele de acțiune ale acestor instituții rămân mereu aceleași.

La sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50 în România se transpune un proiect ambițios de construire de stadioane și baze sportive, liderii politici înțelegând că pentru a se obține performanță este nevoie mai ales de baza materială necesară sportivilor pentru antrenament, nu numai de un cadru legal favorabil. Prin acest proiect se va începe să se construiască mult pentru diferite facilități sportive, astfel că în 1948 se termina construcția Complexului Floreasca și Stadionul Republicii, în 1950 primul patinoar din Capitală era dat în folosință, în 1951 Baza sportivă de iarnă de la Poiana Brașov era deschisă[20], iar în 1953 este inaugurat Complexul Sportiv „23 August" cu o capacitate de peste 80 000

---

[16] *Enciclopedia de educație fizică și sport*, vol. III, p. 95.

[17] În aul 1947 Gheorghe Lichiardopol era unul din membrii Biroului executiv C.O.R., iar în 1951 îi găsim pe Alexandru Șiperco, Marcel Vlaicu și Manole Botnăraș în funcțiile de vicepreședinți ai C.O.R., iar Gheorghe Lichiardopol membru.

[18] *Enciclopedia de educație fizică și sport*, vol. III, p. 94.

[19] *Ibidem*, p. 97.

[20] Inaugurarea complexului de la Brașov se făcea odată cu organizarea Jocurilor Internaționale Universitare, ediția de iarnă (competiție ce va fi transformată în Universiadă). Acestă competiție reprezintă prima manifestare majoră (prima competiție polisportivă) organizată în țară din toate timpurile.

de locuri.[21] Dacă în 1945 existau doar câteva zeci de terenuri sportive, în 1950 la nivel național peste 1500[22] fuseseră date în folosință. Cifrele se găsesc în lucrările de specialitate din vreme, așa că nu trebuie omisă o exagerare voită pentru meritele deosebite avute de regimul comunist; cu toate acestea dezvoltarea există și nu poate fi negată, așa că putem afirma, fără a greși, că perioada 1948-1953, este una din cele mai prolifice din punct de vedere al construirii patrimoniului material sportiv.

Odată construită baza materială se trece la înființarea de cluburi sportive. Dintre cele mai importante apărute în acestă perioadă trebuie menționate: Clubul Sportiv Steaua (1947) care aparținea de Ministerul Apărării Naționale și Clubul Sportiv Dinamo, apărut ca o replică, un an mai târziu față de data înființării Stelei, acest club fiind sub patronajul Ministerului de Interne. Pe lângă cluburile sportive care țineau de instituțiile publice mai apar și cluburi sportive muncitorești care erau în general create de sindicatele întreprinderilor ex: Rulmentul Brașov, Rulmentul Alexandria, Rocar București, Știința Brașov[23] etc. Apariția unui număr mare de cluburi a făcut ca numărul sportivilor și antrenorilor legitimați la nivel național să crească, baza materială să se dezvolte, nivelul competițional să urce pe o treapă superioară, iar baza de selecție pentru loturile naționale și olimpice să fie mărită.

Un alt domeniu important ce a atras atenția clasei politice a vremii este crearea unei anumite legislații necesară dezvoltării și perfecționării domeniului educației fizice și sportului. Pe lângă legile și decretele pentru înființarea O.S.P.-ului și ulterior a C.C.F.S.-ului, U.N.F.S.-ului sau C.N.E.F.S.-ului un alt pas important este dat de votarea de către membrii Marii Adunări Naționale a primei Constituții comuniste din 1948, document în care se menționează pentru prima dată în titlul III, articolul 25 *că Statul poartă grija de sănătatea publică prin înființarea și dezvoltarea de servicii sanitare și prin încurajarea și sprijinirea educației fizice*.[24] Se făcea un pas imens, noul guvern având puterea și dorința să introducă pentru prima dată un articol despre educația fizică în Constituția țării. Tot în același an este elaborată și adoptată legea învațământului prin care sportul devine obiect obligatoriu (cap III, art. 16)[25], ajungându-se câțiva ani mai târziu să se înființeze primele licee cu program sportiv, iar în ceea ce privește reformarea învățământului superior de specialitate, Academia Națională de Educație Fizică și Sport (apărută în perioada interbelică) devine Institutul Național de Educație Fizică.

---

[21] *Enciclopedia de Educație Fizică și Sport*, vol. III, p. 95.

[22] *Cultura fizică și sportul în Republica Populară Română*, Editura Cultura fizică și sport, București, 1951, p 6.

[23] Cosmin Popan, *În căutarea rezultatelor pierdute*, în „Cotidianul", nr. II, anul 2005, nr. 13, p. 5.

[24] Constituția Republicii Populare Române, 1948, în http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/const_1948.php, 05.05.2011.

[25] Nicolae Postolache, *Istoria sportului în date*, p. 201.

Pentru a promova toate reformele şi demersurile întreprinse pentru dezvoltarea sportului în rândul cetăţenilor trebuie create noi căi de comunicare, aşa că presa sportivă începe să capete avânt. Aceasta este reprezentată în primul rând de ziarul Sportul Popular dar şi de lucrările cu caracter sportiv tipărite, statul creând chiar o editură specială – Editura Stadion, pentru a publica asemenea cărţi şi tipărituri. Presa sportivă a debutat, practic, în 1924 cu ziarul Sportul, care a sucombat după un an de la apariţie, dar cu acelaşi format apare tot în 1924 Gazeta Sporturilor, care a existat până în 1947. După 1937 apar alte două cotidiene de sport, Sportul Capitalei şi Universul Sport, dar războiul va pune capăt existenţei lor. În martie 1945 va apărea ziarul Sportul Popular, cu apariţie cotidiană, în formatul gazetei de azi. Gazeta Sporturilor a existat până în 1947 şi, deci, a coexistat 2 ani cu ziarul comunist. Scopul noului ziar era de a îndeplini rolul mobilizator, propagandist al mişcării de cultură fizică şi sport în rândurile oamenilor muncii din ţara noastră. De asemenea, ziarul a transmis în paginile sale rezultatele remarcabile ale sportivilor români obţinute la diferite competiţii naţionale şi internaţionale.

Liderii comunişti şi-au arătat încă de la început interesul către fenomenul sportiv, fapt ce a făcut ca implicarea acestora să fie crescută. Pentru un randament crescut, liderii comunişti vor trimite un număr mare de tineri să fie şcoliţi în afara ţării, cu precădere în U.R.S.S., tineri ce vor fi apoi însărcinaţi cu conducerea instituţiilor cu caracter sportiv din ţară. Modificările legislative, influenţate tot de la Răsărit, precum şi dezvoltarea infrastucturii încă din primii ani de guvernare sunt de asemenea importante, fiind completate de caracterul propagandistic al fenomenului sportiv în epocă. Toate aceste măsuri întreprinse reprezintă punctul de plecare pentru performanţele meritorii din anii ce vor urma.

Mişcarea olimpică românească în anii comunismului

Comitetul Olimpic Român după cel de-al Doilea Război Mondial intra în aceeaşi reorganizare. În anul 1947 întreg colectivul de conducere ales în 1938 este schimbat, preşedinte este numit Ioan Gheorghe Maurer, iar secretar general Ioan Luchide[26]. Alături de aceştia mai figurau ca membri Emil Angheliu, Mircea Haup, Virgil Ioan, Gheorghe Lichiardopol, Octav Pârvulescu, Sergiu Petrovici, Gheorghe Vântu, Marcel Vlaicu.[27] Deşi regulile C.I.O. interzic discriminarea politică, liderii C.O.R. din mişcarea olimpică au fost daţi la o parte pe criterii politice, fapt ce se va regăsi în majoritatea ţărilor mici din blocul estic, aici foarte puţini lideri olimpici din perioada interbelică având continuitate

[26] Anghel Vrabie , *România la J.O.*, „Monitorul Oficial", Bucureşti, 2002, p. 197.

[27] *Ibidem.*

şi după război[28]. Astfel că şi în România postbelică, cei ce vor ajunge să guverneze mişcarea olimpică se vor suprapune cu cei care au în mâini destinele instituţiilor politice corelate cu sportul.

Noua echipă însărcinată să conducă destinele sportului românesc va începe organizarea celor necesare în vederea participării României la competiţiile internaţionale de profil. Prima competiţie sportivă internaţională de anvergură va fi la *Olimpiada Balcanică* din 1945[29] organizată la Belgrad în luna iulie. La acest concurs internaţional ţara noastră a participat cu un număr de peste 100 de sportivi, fără a obţine însă vreun rezultat notabil. După acest eveniment sportivii români au fost prezenţi la diferite campionate regionale, întâlniri bilaterale sau competiţii internaţionale pe ramuri de sport. Aşa se face că avem delegaţii de skiori participanţi la competiţii în Bulgaria sau Cehoslovacia, canotori la competiţii în Ungaria sau fotbalişti participanţi la jocuri amicale în Polonia, la sfârşitul anilor '40. Scopul acestor întreceri este reprezentat de necesitatea pregătirii fizice, schimburilor de experienţă între sportivi şi antrenori din alte ţări, precum şi de necesitatea îmbunătăţirii performanţelor în vederea accederii la competiţii internaţionale viitoare, Jocurile Olimpice de iarnă şi vară din anul 1948 fiind cele mai importante.

România a pătruns în arena olimpică în 1924 la ediţia de vară de la Paris şi în anul 1928 la cea de iarnă. După pauza cauzată de conflagraţia mondială, Jocurile Olimpice îşi reluau activitatea în anul 1948. La ediţia de iarnă din Elveţia de la St. Moritz desfăşurată la începutul lunii februarie, sportivii români au fost prezenţi la startul competiţiei, însă la ediţia de vară de la Londra din acelaşi an, sportivilor români li se va refuza dreptul de a participa, decizia fiind luată de O.S.P.[30], cu doar 8 zile înainte de startul competiţiei. Dintre motivele invocate în comunicatul oficial menţionăm:

> *....Comitetul Internaţional Olimpic este un for dictatorial care conduce jocurile olimpice fără să dea socoteală nimănui şi fără să răspundă pentru deciziile sale. Aceste decizii sunt inatacabile neexistând cale de apel în nicio chestiune care ajunge în discuţia comitetului. Sportivii Republicii Populare Române nu pot participa la Jocurile Olimpice de sub conducerea unui Comitet care prin neinvitarea Uniunii Sovietice, ţara campioană a luptei pentru pacea şi libertatea popoarelor, a dovedit o atitudine ce arată clar sensul acestor jocuri care sunt în totală contradicţie cu principiile de prietenie şi bună înţelegere între popoare pe care le trâmbiţează.*

România rata astfel participarea la prima ediţie olimpică postbelică, din motive cu precădere politice. Revenirea sportivilor români în arena Jocurilor Olimpice de vară se

---

[28] Allen Guttman, *The games must go on- Avery Brundage and the Olymic movement*, Columbia University Press, New York 1984, p. 133.

[29] Nicolae Postolache, *Istoria sportului....*, p. 193.

[30] Procesul-verbal O.S.P. nr. 5 din 21 iulie 1948 prin care se hotărăşte neparticiparea delegaţiei române la J.O. de la Londra, dosar 13/1948, fond C.N.E.F.S., Arhiva Naţională, p. 192-193.

Fig. 248 Defilarea delegației României la J.O. din 1956, Melbourne

Fig. 249 Defilarea delegației României la J.O. din 1972, München

va produce patru ani ani târziu, în 1952 la ediția de la Helsinki, când se va obține și primul titlu olimpic, la tir prin Iosif Sârbu, primul campion olimpic al țării noastre. La aceeași ediție s-au mai obținut încă 3 medalii olimpice (argint la box 75 kg prin Tiță Vasile și două medalii de bronz box 60 kg- Fiat Gheorghe și tir-pistol viteză Lichiardopol Gheorghe).

Fig. 250 Sorin Babii, campion european la tir sportiv (1989)

După reîntoarcerea României în competiția olimpică de la Helsinki (1952), mișcarea olimpică va începe să fie privită din ce în ce cu mai mult interes de specialiști. Tinerii români școliți în U.R.S.S. se întorc în țară unde sunt integrați în instituțiile de specialitate pentru a-și aduce contribuția la dezvoltarea mișcării sportive naționale. Ciclurile olimpice (perioadele de 4 ani între două ediții olimpice consecutive) vor necesita o pregătire centralizată (deja existentă), coordonată de antrenori însă și de specialiști de la alte instutuții de profil, ca de exemplu Institutul de Medicină Sportivă sau Centrul de Cercetare pentru Sport. Această pregătire centralizată se va organiza sub îndrumarea unui **Comandament general al olimpiadelor**[31], o comisie cu totul nouă până la J.O. de la Melbourne, însă cu rezultate notabile, ceea ce va face ca această formă de pregătire organizată să continue și pentru alte ediții olimpice. Acest comandament era alcătuit din coordonatorii tuturor loturilor olimpice, reprezentanți ai Federațiilor Naționale ce urmau să trimită sportivi la ediția olimpică, membri ai C.C.F.S., membrii C.O.R., medici și cercetători. Comisia se întâlnea regulat, o dată pe lună și se raportau progresele sportivilor, starea de spirit de la lot precum și alte probleme interne existente. De asemenea, această comisie era însărcinată să supravegheze stadiul de pregătire al sportivilor rivali, reprezentanți ai altor state (prin urmărirea acestora la competiții internaționale sau prin vizite de lucru în diferite state).

[31] Arhivele Naționale, Fond C.N.E.F.S., dosar 356/1956, p.59, 60, 61.

Programul de pregătire era aprobat de același comandament general, care făcea și analiza șanselor reale pentru obținerea unor rezultate bune la ediția olimpică. Această analiză conținea istoricul sportivului, starea de pregătire fizică și psihică pe care acesta o avea, precum și o atentă analiză a concurenților săi pentru a se vedea unde se putea poziționa sportivul român față de contracandidați. De asemenea, se organizau competiții bilaterale de pregătire pentru ca aceștia să fie testați și obișnuiți cu competiția. Comandamentul olimpic nu se ocupa de pregătirea și instruirea politică a sportivilor, însă trimitea organelor specializate spre verificare componența loturilor olimpice[32], abia după ce răspunsul venea favorabil de la Serviciul Cadre, un sportiv ajungea să facă deplasarea la competiția sportivă pentru care se pregătise. Toată această pregătire centralizată care implica întreaga lume sportivă va aduce importante rezultate sportului românesc în competițiile olimpice, mondiale, europene și balcanice, previziunile făcute acasă fiind de cele mai multe ori depășite după încheierea competiției. De ce se dorea atât de mult obținerea de rezultate notabile și o prezență satisfăcătoare la J.O.? Răspunsul este unul logic, deoarece *asigurarea unor performanțe de valoare urma să ridice prestigiul țării noastre peste hotare, demonstrând creșterea măiestriei sportivilor noștri... ca urmare a dezvoltării generale a regimului democrat popular*[33], sportul devenea astfel unul de propagandă. În general, perfomanțele sportive au un caracter național, însă din această perioadă rezultatele sportive se transformă din simboluri naționale în simboluri ideologice. Fenomenul sportiv însă și mișcarea olimpică ajung să fie folosite preponderent de regimul comunist din acești ani pentru propaganda națională și legitimarea sistemului ideologic.

Pentru consolidarea mișcării olimpice naționale, C.C.F.S.-ul, la începutul anului 1956, va aduce în discuție o revigorare a instituției olimpice naționale. După cel de-al doilea război mondial rolul C.O.R.-ului era unul mai mult decorativ. Însă în 1956 într-un raport despre stadiul de pregătire al lotului olimpic național se menționa:

> *(...) Considerăm necesar reactivarea Comitetului Olimpic Român care trebuie să fie antrenat mai deaproape în pregătirea lotului olimpic prin sprijinul pe care membrii săi l-ar putea da din partea instituțiilor din care fac parte și pe linia propagandei și a relațiilor internaționale cu Comitetul Olimpic Internațional, federațiile naționale și în general mișcarea sportivă din țările capitaliste. Această activitate a Comitetului Olimpic Român trebuie să capete un caracter de continuitate și în viitor.*
>
> *Pentru aceasta propunem reorganizarea Comitetului Olimpic a cărui componență stabilită în 1952 nu mai corespunde.*
>
> *Propunem să se stabilească un sediu pentru Comitetul Olimpic*[34] *distinct față de acel al C.C.F.S.-ului, după exemplul celorlalte țări de democrație populară, cu un secretariat restrâns cu 3 salariați, cu posibilitatea de a primi la acest sediu numeroasele*

---

[32] *Ibidem*, p. 115.

[33] Arhivele Naționale, *Fond C.N.E.F.S.*, vol 357/1956, p. 2.

[34] Sediul C.O.R. se va afla în strada Vasile Conta nr. 16.

> *delegații sportive ce ne vizitează țara și cu posibilitatea de* ***a desfășura o largă muncă de informare și de propagandă în străinătate a mișcării sportive din țara noastră****. (...)*[35].

De ce o astfel de schimbare de abordare a unei colaborări între instituțiile statului și C.O.R. tocmai acum? Cauzele sunt multiple și au legătură cu diferite evenimente petrecute în aceeași perioadă. În primul rând în 1955 Alexandru Șiperco era ales membru pentru România în C.I.O. Acesta ocupa și funcția de președinte al C.O.R. în momentul accederii în organismul internațional. Astfel că era necesară o depolitizare, fie și formală a Comitetului Olimpic Român, în condițiile în care președintele C.I.O. americanul Avery Brundege critica implicarea guvernelor în organizarea mișcării olimpice naționale. De asemenea, prin Șiperco și alții asemeni lui, sportul românesc putea să fie un important mesager propagandistic pentru aparatul de stat. Necesitatea acestei *reactivări* are legătură și cu modalitatea în care Comitetele Olimpice Naționale din spațiul estic au un caracter oarecum independent și se declară libere tocmai pentru a nu aduce motive de critică vestului. Acesta este contextul în care apare această decizie de a implica din ce în ce mai activ comitetul olimpic național în viața sportivă românească.

În ceea ce privește prezența României la ediția australiană din 1956, aceasta a fost de-a dreptul una surprinzătoare pentru întreaga audiență, organizatori, specialiști, însă și pentru conducerea lotului olimpic. În raportul făcut odată cu întoarcerea în țară se preciza:

> *(....) rezultatele bune obținute ne arată că metodiștii și antrenorii noștri au învățat și învață continuu din experința înaintată a științei sportive sovietice..(.....).* ***Rezultatele obținute la cea de-a XVI-a Olimpiadă au o importanță deosebită pe plan internațional. Țara noastră nu a intrat în anonimatul celor 70 de țări participante la Olimpiadă. România a devenit o țară fruntașă în sportul mondial.*** *Acest lucru creează obligații serioase pentru sportivi, antrenori, tehnicieni, metodiști, conducători.* ***Va trebui să depunem toate eforturile pentru a menține și întări prestigiul cucerit*** *(...). Obiectivele noastre au fost 3 medalii de aur, 4 de argint și 3 de bronz și locul XII pe națiuni, însă ne-am întors cu 5 medalii de aur, 3 de argint și 5 de bronz și locul IX pe națiuni.*[36]

Din punct de vedere statistic delegația României și-a depășit propriile pronosticuri obținând trei medalii în plus (din care 2 de aur) față de cele zece estimate la plecarea din țară. Surpriza sportivilor români a fost mai ales în probele de canoe masculin unde din cele 4 medalii decernate la această disciplină, trei au revenit sportivilor români, Leon Rotman fiind eroul ediției australiene cu două medalii de aur la canoe 10 000 m și

---

[35] Arhivele Naționale, Fond C.C. al P.C.R. – Propagandă și Agitație, dosar 40/1956, p. 45-46.
[36] Arhivele Naționale, Fond C.N.E.F.S., dosarul 345/1956, p 13-35.

Fig. 251 Canotaj: Elisabeta Lipă

1000 m. În raportul oficial al ediției olimpice, organizatorii notau în dreptul desfășurării regatei de kaiac-canoe *că a surprins succesul echipelor U.R.S.S. și României, despre care se știa atât de puțin în Vest*[37]. România, alături de sportivii sovietici înlăturau monopolul de pe podiumul olimpic al statelor cu tradiție în disciplinele pe apă, cum ar fi Canada sau Australia. Prin aceaste începuturi România ajungea să se afirme și să se mențină până în zilele noastre pe podiumurile internaționale în aceste probe. Pe lângă medaliile obținute de sportivi în probele de kaiac-canoe, sportivii români vor mai obține medalii de aur la box prin Nicolae Linca și tir prin Petrescu Ștefan, medalii de argint prin Negrea Gheorghe și Dobrescu Mircea la box și Olga Orban-Szabo la scrimă. Cele 5 medalii de bronz vor fi obținute de echipa de gimnastică feminină, Dimitrescu Constantin la box, Horvath Francis la lupte greco-romane, Lichiardopol Gheorghe la tir și Leușteanu Elena gimnastică-sol. Rezultatele obținute la Melbourne confirmau un sistem de pregătire sportivă la nivel național.

La **Roma** în 1960, România trimite un număr mare de sportivi, 109 (90 bărbați, 19 femei) cel mai mare de până atunci la o competiție olimpică. Acești sportivi vor reuși perfomanțe importante, obținând 10 medalii din care 3 medalii de aur prin: Iolanda Balaș săritura în înălțime, Pârvulescu Dumitru, lupte greco-romane, Dumitrescu Ion – tir, un argint prin Cernea Ion la lupte greco-romane, și 6 medalii de bronz prin Lia Manoliu, aruncarea discului, Ion Monea box, Leon Rotman kaiac-canoe, echipa de gimnastică, Ion Țăran lupte greco-romane, Maria Vicol scrimă. După cum se poate observa, performanțele obținute la Roma sunt majoritar în discipline în care România

deja confirmase și la edițiile precedente (tir, kaiac-kanoe, gimanstică, lupte greco-romane). Apar în potențialul nostru și sporturi „noi“ ca de exemplu atletismul, unde România va continua să-și îmbunătățească rezultatele de la o ediție la alta. Analizând perfomanțele sportivilor noștri, la edițiile olimpice din acei ani în comparație cu perfomanțele postdecembriste, constatăm perfomanțele deosebite pe care o țară mică reușea să le obțină în arena olimpică. Cu toate acestea, liderii de la București din acea vreme sunt mai mereu nemulțumiți de rezultatele obținute *care nu se ridică la înălțimea așteptărilor*[38] și cer mereu analize pentru îmbunătățirea performanțelor pe viitor.

Pentru următoarea ediție a Jocurilor Olimpice de vară, oficialii C.I.O. au hotărât să aleagă un oraş de pe continentul asiatic, astfel că la 26 mai 1959 Tokyo era desemnat oraş gazdă pentru ediția din 1964[39]. Japonia era prima țară asiatică care primea onoarea de a îndeplini această misiune. Ce a cântărit în alegerea acestui oraş? În primul rând era o repunere în drepturi, Tokyo ar fi trebuit să găzduiască ediția din 1940, ediție ce nu a fost niciodată organizată din cauza izbucnirii războiului mondial. Totodată, în decizia C.I.O. de a duce J.O. la Tokyo a contat și faptul că japonezii integrau exercițiile fizice în viața de zi cu zi și în sistemul lor educațional. Însă nu trebuie omisă și neglijată nici dorința C.I.O. de a aduce mişcarea olimpică în zone noi cât mai diverse.

România continuă la **Tokyo** să-și consolideze poziția de țară situată de acum în primul eșalon al mișcării olimpice. Cei 147 de sportivi ce vor face deplasarea la Tokyo se vor întoarce cu 12 medalii din care 2 de aur[40] obținute la atletism prin Iolanda Balaș[41] și Mihaela Peneş, 4 medalii de argint câștigate în disciplinele deja obișnuite și anume tir, lupte greco-romane și kaiac-canoe și șase medalii de bronz în aceleași discipline.

În ediția olimpică din 1968 de la **Ciudad de Mexico** sportivii țării noastre vor continua să se afle pe poziții importante la sfârșitul competiției olimpice. Deși numărul sportivilor prezenți este inferior față de ediția de la Tokyo (numai 87 de sportivi prezenți, în timp ce la Tokyo au fost 147) numărul de medalii obținute crește (s-au obținut 15 medalii din care 4 de aur, 6 de argint și 5 de bronz)[42] ceea ce demonstrează calitatea sportivilor ce ajung să facă deplasarea la J.O. Peste 25% din sportivii români prezenți ajung să fie medaliați (deși s-au obținut 15 medalii, 23 de sportivi primesc medalii, unele medalii fiind obținute în probe duble sau de echipă). Printre campionii olimpici din 1968 din Mexic îi amintim pe Lia Manoliu, Viorica Viscopoleanu (ambele la

---

[37] *Raportul Oficial al Jocurilor Olimpice de la Melbourne*, în http://www.la84foundation.org/6oic/OfficialReports/1956/OR1956.pdf, p. 398.

[38] Romeo Vilara, *În plină iarnă despre Jocurile Olimpice de vară*, în Ziarul „Sportul“ nr. 7, februarie 1968.

[39] Ion Goga şi Radu Vilara, *Tokio, Olimpiada Recordurilor*, Bucureşti, Editura Uniunii de cultură fizică și sport, 1965, p. 24.

[40] *România la J.O.*, p. 556.

[41] Astfel, Iolanda Balaş devenea primul sportiv din România dublu medaliat olimpic la două ediții diferite.

[42] *România la J.O.*, p. 584.

atletism-disc și săritura în lungime), Ionel Drâmbă la scrimă, Serghei Covaliu și Ivan Patzaichin la kaiac-canoe.

În ceea ce privește edițiile de iarnă ale Jocurilor Olimpice acestea continuă cu regularitate să fie organizate, astfel în 1960 J.O. de iarnă se organizează la Squaw Valley (S.U.A.), ediția din 1964 la Innsbruck (Austria) și ediția din 1968 la Grenoble (Franța). La ediția din 1960 sportivii români nu se vor afla la linia de start, din cauza neobținerii baremului de calificare de nici unul din sportivi. Această absență ne confirmă o slabă pregătire a sportivilor români în ceea ce privește sporturile de iarnă, în timp ce perfomanțele în disciplinele de vară se îmbunătățeau și diversificau. Lipsa unei infrastructuri necesare performanței, precum și inexistența unor aptitudini genetice pentru sporturile de iarnă vor face ca performanțele României în disciplinele albe să fie aproape inexistente. La edițiile din 1964 și 1968 România va lua startul în competiția olimpică cu un număr relativ mic de sportivi (28 de sportivi în 1964 și 32 în 1968)[43]. Ediția franceză din 1968 va aduce prima și singura medalie până în prezent pentru România la o ediție olimpică de iarnă. Medalia obținută a fost de bronz în proba de bob 2 persoane, echipajul fiind format din Ion Panțuru și Nicolae Neagoe. Vestea obținerii acestui rezultat important va ocupa spații largi în presa scrisă de specialitate aducând speranțe sporturilor de iarnă pentru edițiile viitoare, însă aceste speranțe din păcate nu se vor concretiza până în prezent sub forma unei alte medalii olimpice.

Conectarea României la Jocurile Olimpice de la **München** se va petrece cu câteva luni înainte de startul competiției propriu-zise, România, fiind una din țările desemnate pentru traseul flăcării olimpice. Astfel că la 36 de ani de la primul traseu al flăcării olimpice în 1936, Flacăra olimpică ajungea și în România. Pentru acest eveniment se vor organiza numeroase festivități atât în Capitală cât și pe traseul flăcării prin țara noastră. Flacăra va fi primită pe podul de peste Dunăre[44] de la vecinii bulgari și va traversa România pe traseul: Giurgiu, București, Pitești, Sibiu, Timișoara[45].

Din punct de vedere al performanței sportive România reușește să-și doboare recordul de medalii obținute la o ediție olimpică, întorcându-se acasă cu 16 medalii olimpice dintre care 3 de aur, 6 de argint și 7 de bronz. Printre sporturile deja consacrate cu rezultate pentru sportivii români (lupte greco-romane, atletism, kaiac-canoe etc.) vor apărea două noi discipline ce pătrund în topul sporturilor ce vor da medaliați olimpici României, aceste sporturi sunt canotajul și handbalul, ambele discipline reprezentând până în zilele noastre sporturi cu performanțe mondiale răsunătoare. De asemenea, tragicele evenimente petrecute în satul olimpic vor duce la dispariția a 3 sportivi israelieni, născuți și crescuți în România. Aceștia erau: Andre Spitzer (antrenor de scrimă al lotului israelian), Kehat Shorr (antrenor de tir) și Yossef Gutfreund (arbitru de lupte)[46]. Legătura

---

[43] *România la J.O.*, p. 1051 și 1058.

[44] *Official Report Munchen 1972*, München, Germania, 1973, vol. 1, part. 1, p. 74.

[45] *Ibidem*, p. 73.

[46] *Exportați de Ceaușescu, uciși de teroriști*, în Prosport, 10 septembrie 2010, http://www.prosport.ro/sport-life/special/exportati-de-ceausescu-ucisi-de-teroristi-7173896.

Fig. 252 Handbal

Fig. 253 Volei

originilor românești a unora din sportivii decedați la München este destul de vag cunoscută în țară, mai ales pentru că în acea perioadă nu s-a pus foarte mare accent pe aceste origini românești în condițiile în care toți trei hotărâseră să ia drumul unei alte țări unde să trăiască și pe care să o reprezinte.

Delegația României la **Montreal** 1976 a cuprins un număr de 166 de sportivi, care au adus acasă 27 de medalii (4 de aur, 9 de argint, 14 de bronz)[47]. Era cel mai mare număr de medalii obținut de România într-o ediție olimpică, până la acel moment. Cele 4 medalii de aur au fost obținute de Nadia Comăneci (3 medalii – individual compus, paralele, bârnă) și de Vasile Dâba la kaiac-canoe – 1500 m. Din cele 27 de medalii una singură a fost obținută într-un sport de echipă și anume argint la handbal masculin. Disciplinele la care s-au obținut rezultate sunt asemănătoare cu edițiile precedente, apariția gimnasticii cu rezultatele remarcabile fiind noutatea produsă. După Montreal gimnastica va deveni sportul de referință al României la nivel internațional, gimnastica românească, prin perfomanțele Nadiei Comăneci cu precădere și al colegelor sale, va reuși să producă o breșă în monopolizarea mișcării sportive de cele două mari superputeri.

Prezența României la ediția canadiană a fost una de excepție. Nadia Comăneci, cu a sa performanță, reușea să aducă România pe prima pagină a ziarelor din întreaga lume. Nici un alt eveniment politic, economic sau cultural, nu vor aduce atâta mediatizare României cât a adus „zecele" Nadiei de la Montreal. Abordarea factorului politic față de mișcarea sportivă națională se va schimba în totalitate după ediția canadiană. Dacă până atunci liderii de la București foloseau mișcarea sportivă pentru consolidarea puterii la nivel intern, după momentul 1976 sportul va fi prezent și pe agenda internațională a factorului politic.

La startul competiției olimpice de la **Moscova** s-au prezentat 81 de state, majoritatea state socialiste. Era cel mai mic număr de state prezente la startul unei asemenea competiții din ultimii 25 de ani. Golul lăsat de cele 62 de state capitaliste va fi umplut artificial de unele delegații ale lumii a III-a, cărora sovieticii le-au plătit uneori chiar şi cheltuielile de deplasare.[48] Motivul pentru o asemenea participare scăzută trebuie căutat în campania de boicotare a ediției moscovite de către S.U.A., care vor atrage peste 62 de state capitaliste ce vor refuza participarea la J.O. de la Moscova în semn de solidaritate cu mai marele stat prieten de peste Ocean. Jocurile Olimpice de la Moscova s-au desfăşurat fără a exista incidente majore de organizare sau rezultate spectaculoase în arena competițională. Sovieticii au fost aceia care au câştigat majoritatea probelor competiționale, demonstrând astfel supremația mult dorită în arena olimpică. La aceste performanțe se adaugă și doborârea a 74 de recorduri olimpice şi 34 de recorduri mondiale,[49]

---

47 *România la J.O.*, p. 645.

48 Ioan Drăgan, *Martor la opt olimpiade de vară*, Bucureşti, Editura Porus, 1992, p. 43.

49 Horia Alexandrescu, *Olimpiada californiană*, București, Editura Sport-Turism, 1985, p. 193.

marea majoritate a acestor performanțe fiind realizate de sportivii sovietici sau est germani.

La ediția moscovită delegația României va depăși pentru prima și singura dată până în prezent 200 de atleți calificați (lotul olimpic al României a avut 239[50] de sportivi prezenți la startul competiției olimpice). Este un număr impresionat ce cu greu va fi doborât la edițiile viitoare. Lărgirea acestui număr vine și din lipsa unor state importante de la ediția J.O. din 1980, fapt ce a dat posibilitatea sportivilor aflați „sub linie" în calificările pentru J.O. să poată face deplasarea la Moscova. Deși delegația României a fost impresionantă, palmaresul obținut va fi inferior ediției de la Montreal, sportivii români aducând *„numai"* 25 de medalii acasă, dintre care 6 de aur, 6 de argint și 13 de bronz.[51]

Ediția de la **Los Angeles** din 1984 a fost cu adevărat una specială, numărul mare de sportivi prezenți, atmosfera de sărbătoare din oraș și regalul sportiv din arene vor face ca întreaga presă să laude peste măsură ediția de pe coasta de vest a Americii. Deoarece americanii nu au mai avut un contracanditat puternic în lupta pentru medalii, U.R.S.S.-ul hotărând să boicoteze ediția olimpică americană, alături de alte state socialiste, aceștia vor câștiga detașat majoritatea probelor, fiind urmați în clasamentul neoficial pe medalii de români.

Perfomanțele înregistrate de sportivii români la J.O. de la Los Angeles vor fi de-a dreptul impresionante și cu greu egalate în viitor. Delegația formată din 127 de sportivi (70 de bărbați și 57 de femei) se va întoarce cu un bagaj bogat din îndepărtata Californie, 53 de medalii 20 de aur, 16 de argint și 17 de bronz[52]. Noutatea adusă de ediția californiană din punct de vedere al perfomanțelor este legată de distribuția rezultatelor pe sexe. Dacă până la Los Angeles sexul masculin aducea numărul cel mai mare de medalii în țară, în 1984 raportul de forțe între sportivi se va schimba, atletele fiind cele care preiau conducerea în obținerea de medalii. Această supremație obținută în 1984 continuă până în prezent, sportivii aflându-se într-un serios recul în comparație cu rezultatele obținute de colegele lor.

Figura frumoasă făcută de România la ediția a XXIII-a a Jocurilor Olimpice, prin câștigarea unui număr mare de medalii (53 – 20 de aur, 16 de argint și 17 de bronz), terminarea pe locul al doilea în clasamentul pe medalii de aur, precum și decizia Comitetului Central și a președintelui Nicolae Ceaușescu de a participa la o ediție olimpică pe care blocul socialist o boicota, vor face ca imaginea României să crească în lumea olimpică, iar perfomanțele atleților români să fie recunoscute și apreciate pe întreg mapamondul.

Anul 1988 aduce în atenția opiniei publice ultima ediție a Jocurilor Olimpice din perioada Războiului Rece. Acestea urmau să fie organizate în Coreea de Sud, un stat aflat într-o continuă confruntare cu vecinii nord-coreeni. După două ediții controversate și măcinate de boicoturi, liderii mișcării olimpice internaționale sperau la o ediție firească

[50] *România la J.O.*, p. 680.
[51] *Ibidem.*
[52] *Ibidem*, p. 715.

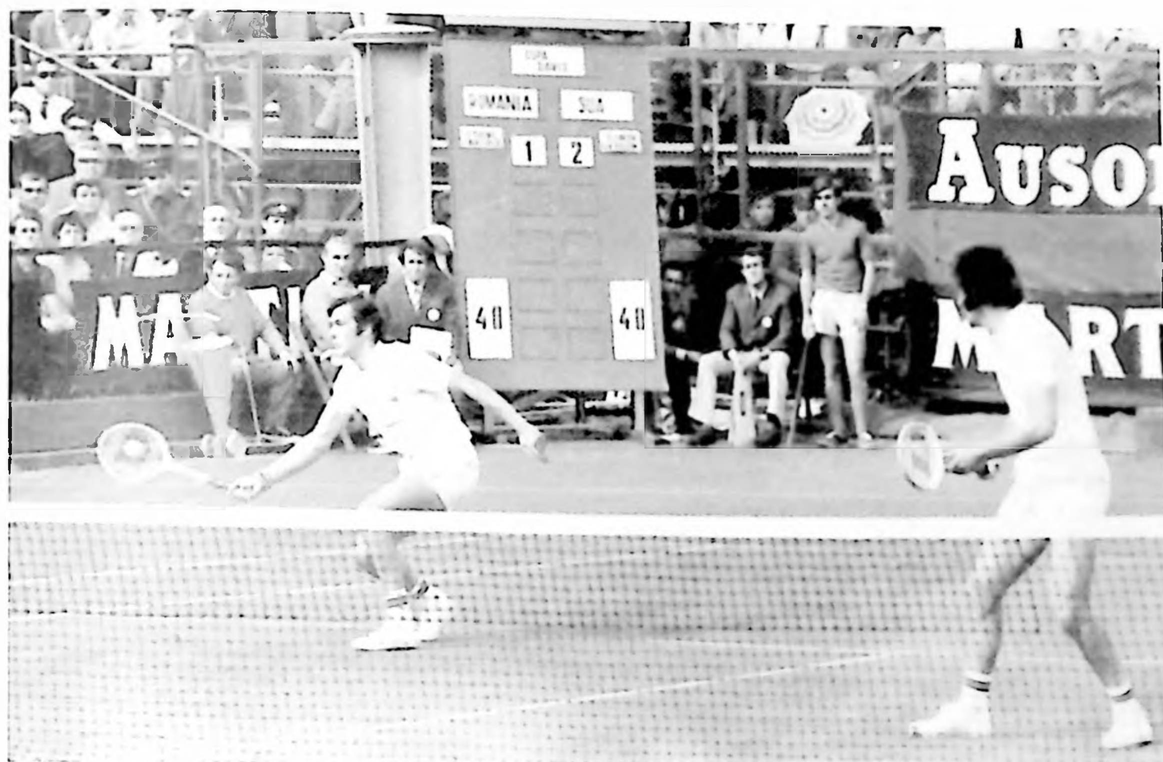

Fig. 254 Finala Cupei Davis, Bucureşti, 14 octombrie 1972: Ion Ţiriac (dr.) şi Ilie Năstase

pentru anul 1988. La debutul competiţiei olimpice, în vara anului 1988 au luat startul sportivii din 161 de state, număr record pentru orice competiţie din întreaga lume. Mişcarea olimpică reuşea să strângă sub semnul cercurilor olimpice întreaga planetă. Olimpiada va fi folosită de unele state ca prilej de a stabili relaţii diolomatice şi comerciale cu statul gazdă, printre aceste state exemplul cel mai cunoscut este Uniunea Sovietică[53].

Întrecerile se vor desfăşura fără incidente. La finele competiţiei clasamentul pe medalii arăta o victorie clară a sovieticilor în faţa americanilor. U.R.S.S. a reuşit să câştige 132 de medalii, în timp ce S.U.A. nu s-a întors acasă decât cu 94, număr ce o situează pe poziţia a treia, locul secund fiind ocupat de Republica Democrată Germania. Odată ajunşi acasă, americanii vor recunoaşte că înfrângerea de la Seul a fost cea mai categorică înfrângere în faţa sportivilor sovietici din toată istoria postbelică a J.O.[54]

România a trimis o delegaţie relativ mică, în raport cu ediţiile precedente, la Seul, numai 62 de sportivi – 31 de bărbaţi şi 31 de femei[55] vor face deplasarea. Numărul mic de sportivi participanţi nu îi va împiedica pe aceştia să se întorcă cu 24 de medalii (7 de aur, 11 de argint şi 6 de bronz[56]), lotul olimpic de la Seul având un randament impresionant, aproximativ 68% din lotul olimpic care a făcut deplasarea a fost şi

[53] Ioan Drăgan, *Martor la opt Olimpiade de vară*, Bucureşti, Editura Porus, 1992, p. 55.
[54] *România la Jocurile Olimpice*, p. 755.
[55] *Ibidem*, p. 754.
[56] *Ibidem*.

Fig. 255 Jocurile mondiale universitare de vară, București, 20 iulie 1981. Ceremonia de deschidere

medaliat[57]. Vedeta României la ediția J.O. din 1988 va fi din nou o gimnastă, Daniela Silivaș care se va întoarce cu nu mai puțin de 6 medalii, 3 de aur (paralele, bârnă, sol), 2 de argint (echipa și individual compus) și 1 bronz (sărituri). Buna pregătire și calitatea lotului vor duce la obținerea acestor rezultate impresionate și clasarea României în primele 10 națiuni din 160 de state participante, la finele competiției.

Rezultatele obținute în arena olimpică sunt completate de un număr impresionant de medalii obținute la campionatele mondiale, europene sau balcanice. Totodată România devine gazdă pentru asemenea evenimente sportive de anvergură. Primul eveniment organizat în România comunistă au fost Jocurile Internaționale Universitare de Iarnă, o competiție polisportivă, organizată în 1951. Pentru acest eveniment s-a construit întreaga bază sportivă din Poiana Brașov sau Poiana lui Stalin așa cum era cunoscută în vreme. Alte campionate pe ramuri de sport vor fi organizate[58] ca de ex. Campionatul Mondial de Scrimă 1958, finala Cupei Davis-tenis între România și S.U.A. în 1972 sau campionatul european de gimnastică 1957. Ultima competiție importantă organizată în România este Universiada de vară din 1981, ultima competiție polisportivă găzduită de țara noastră în timpul regimului comunist.

[57] Deși s-au obținut 24 de medalii, 42 de sportivi au fost medaliați, unele medalii obținându-se în probe duble sau de echipă.

[58] Informație preluată din Constantin Matache, *Prezențe românești în organismele internaționale*, p. 320-325.

Prezențe românești în organismele internaționale. Personalitatea lui Alexandru Șiperco

Pentru organizarea în România a unui număr atât de mare de competiții internaționale (au fost organizate: 28 de campionate mondiale și 48 de campionate europene în perioada 1953-1989) pe teritoriul României precum și pentru obținerea unor rezultate impresionate în diferite discipline, un rol meritoriu l-au avut specialiștii români ce ajung să ocupe diferite funcții în organismele sportive de specialitate (ex. Nicolae Vieru membru al Federației Internaționale de Gimnastică, Ioan Kunst-Ghermănescu membru în Federația Internațională de Handbal, Lia Manoliu membru în Asociația Internațională a Federațiilor de Atletism etc.). Cea mai importantă funcție deținută de un român într-o instituție sportivă internațională, în perioada comunistă este cea deținută de Alexandru Șiperco în Comitetul Internațional Olimpic.

În prima parte a secolului XX numele României era purtat cu succes la C.I.O. de Alexandru Plagino, membru în forul olimpic din 1908 până în 1949. Între momentul dispariției lui Plagino și alegerea lui Șiperco în forul cu sediul în Elveția, nu a mai existat nicio altă tentativă de a trimite un român în forul olimpic. În 1955, Alexandru Șiperco, era ales noul membru C.I.O. pentru România la sesiunea anuală de la Paris. Însă cine era Alexandru Șiperco și cum ajunge acesta să ocupe o asemenea funcție importantă?

Date despre biografia acestuia și primii ani din cariera profesională putem obține din Enciclopedia de Educație Fizică și Sport dar și din fișele personale existente în dosarele de cadre ale C.C. al P.C.R. Toate aceste surse ni-l prezintă pe Alexandru Șiperco, născut în 1920 la 5 noiembrie, în comuna Tatar Bunar din Basarabia (azi în Ucraina). Acesta provenea dintr-o familie de intelectuali, mama sa era medic, iar tatăl său era inginer.

Studiile preuniversitare, Șiperco le va desfășura la Ploiești și București, iar în 1938 intră la Școala Politehnică din București, specializarea mine și metalurgie[59], însă își va continua studiile universitare și în alte domenii, în 1959 devenind absolvent al Facultății de limbi străine din Universitatea București[60]. În timpul Facultății Politehnice va intra în contact cu colegii săi din U.T.C., ajungând membru U.T.C. în 1939 și membru P.C.R. în 1940. Va ocupa diferite funcții de conducere în U.T.C., iar din 1946 va ajunge să se ocupe de sport, fiind responsabil cu secția sportivă din C.C. al U.T.M.[61]. Odată ajuns în lumea instituțională sportivă, va ajunge să ocupe poziții importante în diferite organisme sportive (1948-1949, secretar al O.S.P., 1949-57 vicepreședinte C.C.F.S., președinte al F.R. Volei – 1951). Pozițiile ocupate în instituțiile sportive vor fi cele ce îi vor aduce notorietate și aprecieri la nivel național și internațional. Cu toate acestea în fișele de cadre din anii 1953 și 1954, munca în domeniul sportiv este privită ca o sarcină de partid și

---

[59] *Ibidem.*

[60] *Enciclopedia de Educație Fizică și Sport din România*, vol II, p. 133.

[61] C.C. al P.C.R. – Propagandă și Agitație – Dosare anexe, dosar nr. 71/1954, Arhivele Naționale, p. 49.

nu ca o activitate făcută din dorință: *munca la sport a primit-o ca o sarcină din partea Partidului, pe care trebuie să o îndeplinească, însă el și astăzi susține că nu-i place sportul*[62]. Chiar dacă la începutul carierei acesta poate nu a arătat dorința de a lucra într-un asemenea domeniu, sportul îi va aduce un număr impresionant de realizări, satisfacții și notorietate atât în România cât și la nivel internațional. În nicio fișă de cadre, sau în alte materiale consultate nu se menționează că Șiperco ar fi practicat vreun sport la nivel de club în anii copilăriei sau adolescenței. Astfel că, odată ajuns în lumea competițională sportivă totul era nou pentru el, adaptarea la acest regim fiind însă destul de rapidă.

Sportul îi va deschide lui Al. Șiperco noi orizonturi și posibilități. Călătoriile în străinătate, ca membru al delegațiilor sportive, îl vor face să intre în contact cu oameni importanți și cu influență ai fenomenului sportiv. Astfel, în 1951 ajunge vicepreședinte al Federației Internaționale de Volei. Cum a ajuns Șiperco în această poziție, în condițiile în care nu avea nicio legătură cu sportul respectiv, rămâne o întrebare? Cu câteva luni înainte de a ajunge în organismul internațional, Șiperco primește funcția de președinte al Federației Naționale de Volei. Prin urmare pregătirea sa către funcția internațională în care urma să ajungă începea din țară. Ales la F.I.B.V., Alexandru Șiperco nu venea ca un necunoscut ci din perspectiva unui președinte de federație națională. Federația însăși era una nou apărută pe scena sportivă internațională; federația apare în 1947[63]. 14 state, printre care și România, au fost membre fondatoare ale acestui for sportiv.

Prin obținerea postului de vicepreședinte F.I.B.V., Șiperco pătrundea în forurile sportive internaționale de decizie. Odată ajuns într-o asemenea poziție, acesta nu trebuia decât să avanseze ierarhic. În 1955 se va produce o asemenea avansare atunci când Alexandru Șiperco dobândește statutul de membru C.I.O. la sesiunea anuală de la Paris. Liderii de la București vor începe să pregătească viitorul personaj ce va reprezenta România în C.I.O. Șiperco ajunge în 1953 lider al forului olimpic de la București și vicepreședinte F.I.B.V. Prin aceste funcții obținute Șiperco devenea liderul de la București ce era pregătit astfel să pătrundă în lumea decizională olimpică.

La nivelul mișcării olimpice se petrec, de asemenea, diferite schimbări care aduc o tentă de noutate și unicitate. În 1951 primul lider sovietic pătrundea în forul olimpic, iar un an mai târziu președintele mișcării olimpice era ales americanul Avery Brundage. În momentul în care un american[64] devine președintele mișcării olimpice în primii ani ai Războiului Rece, opinia publică va avea păreri împărțite, însă marea majoritate deja vedea C.I.O. ca un organism deschis numai Vestului, un instrument în mâna americanilor. Istoria va contrazice scepticismul contemporanilor, mandatul lui Brundage fiind unul echilibrat, deschis dialogului și nepărtinitor[65]. Brundage, deși provine din rândul liderilor

---

[62] *Ibidem*, p. 50

[63] http://www.fivb.org/EN/FIVB/FIVB_History.asp

[64] Avery Brundage este primul și singurul până în acest moment, președinte american al forului internațional olimpic.

[65] În timpul mandatului său, Avery Brundage va organiza anumite sesiuni C.I.O. la Moscova sau chiar va susține candidatura orașului sovietic pentru organizarea J.O. din 1980.

mişcării olimpice americane, odată ajuns în funtea C.I.O. se va comporta ca un adevărat preşedinte al întregii familii olimpice. În 1954 Brundage va trimite o circulară membrilor C.I.O., în care vorbeşte de statutul unui membru C.I.O. de la Coubertin până în prezent, tocmai pentru a încerca să evite diferite imixtiuni ale politicului în C.I.O. cu ajutorul unor membri politizaţi. Acesta subliniază în scrisoare dorinţa de a păstra „neutralitatea" celor care pătrund în familia olimpică, păstrând interesele şi influenţele naţionale în afara C.I.O. Precizările apărute în respectiva scrisoare vin ca urmare a apariţiei unui număr crescut de membri din blocul estic şi dezvoltarea unor „blocuri" de opinie în cadrul C.I.O., astfel Brundage afirmă: *nu trebuie să fie niciun bloc şi nici un naţionalism în Comitetul Internaţional Olimpic*[66]. În aceeaşi scrisoare se preciza: *C.I.O. trebuie să-şi selecteze singur membrii. Referitor la presiunile naţionale pentru recunoaştere, trebuie să rămânem fideli principiilor fundamentale şi să refuzăm accesul* ***membrilor trimişi*** *de orice ţară*"[67]. Ce încerca Brundage să sublinieze prin această remarcă este necesitatea de a păstra liderii mişcării olimpice departe de orice influenţă politică. Apare această teamă mai ales după pătrunderea membrilor comunişti în familia olimpică, membri care aveau o puternică încărcătură politică şi naţională. De aceea, pentru doi ani, până se liniştesc apele, se vor sista procedurile de acceptare a unor noi membri. În 1955 la Paris acestea se vor relua, iar Alexandru Şiperco se numără printre noii membri C.I.O. Presiunea liderilor politici de la Bucureşti în vederea numirii lui a fost modestă, deoarece acesta provenea şi din rândurile unei Federaţii Internaţionale. Şiperco continuă să fie membru al Comitetului Olimpic Român până în 1959, iar în Federaţia Internaţională de Volei până în 1961. În ceea ce priveşte mandatul lui Şiperco în C.I.O., acesta va fi unul lung, cu multe transformări şi realizări. În primii ani de activitate una din cele mai importante realizări va fi introducerea voleiului în programul olimpic[68].

Alexandru Şiperco va ajunge să obţină diferite funcţii în C.I.O., prin fiecare funcţie obţinută încercând să-şi aducă contribuţia la dezvoltarea mişcării olimpice într-o lume contemporană. În anii 1962-1967 este membru în comisia pentru ajutor olimpic (solidaritate olimpică), însă cele mai importante funcţii pe care Şiperco ce le va avea sunt la sfârşitul deceniului al optulea şi în deceniul al nouălea: membru al Comisiei Executive (1979-1986), membru al Consiliului Ordinului Olimpic (1982-1986), preşedinte al Biroului pentru Mişcarea Olimpică (1984-1998), membru al Comisiei de Revizuire a Chartei Olimpice (1982-1990). Printre marile realizări ale acestuia trebuie amintită modificarea regulii nr. 26 din Charta Olimpică, regulă care abordează tema amatorismului.

---

[66] *Circular letter to all IOC members from Avery Brundage the IOC president*, January 1954, în http://www.la84foundation.org/OlympicInformationCenter/OlympicReview/1954/BDCE47/BDCE47g.pdf

[67] *Ibidem.*

[68] În 1959 la sesiunea de la München, voleiul era acceptat în programul olimpic. Începând cu ediţia din 1964 de la Tokyo, voleiul va fi sport olimpic, la realizarea aceasta contribuind şi Alexandru Şiperco prin dubla sa ipostază, membru C.I.O. şi vicepreşedinte F.I.B.V.

Definirea „amatorismului" se încercase încă din perioada interbelică, iar în primii ani postbelici au circulat diverse definiții. Cel care va oferi o nouă definiție completă și corespunzătoare perioadei în care trăim este Al. Șiperco. Modificarea textului regulii 26 se va produce la sesiunea C.I.O. din 1971 și va purta denumirea de „planul Șiperco"[69]. Acesta va elabora respectivul *plan* din postura de președinte al comisiei mixte C.I.O.-C.N.O. pentru amatorism (1968-1971). De asemenea, meritele sale se mai regăsesc și în textul noii Charte Olimpice aprobată la sesiunea C.I.O. din 1990.

Dintre funcțiile cele mai importante pe care Alexandru Șiperco va ajunge să le aibă în C.I.O. se numără și cea de vicepreședinte (1982-1986) al forului olimpic, fiind un apropiat al președintelui C.I.O. din această perioadă Juan Antonio Samaranch. În timpul mandatului său, se vor schimba trei președinți la cârma instituției olimpice: Avery Brundage (1952-1972), Lord Killanin (1972-1980) și Juan Antonio Samaranch (1980-2001); dintre aceștia, cea mai strânsă colaborare o va avea cu ultimul, acesta îl va însărcina cu rezolvarea unor importante probleme, mai ales pe plan diplomatic. La sfârșitul anilor '70 Al. Șiperco primește sarcina de a negocia întoarcerea Republicii Populare Chineze în mișcarea olimpică. După îndelungi negocieri, purtate la București, Beijing sau Lausanne[70], în 1979 C.I.O. recunoștea Comitetul Olimpic al R.P. Chineze, astfel se restabileau relațiile dintre C.I.O. și Comitetul Olimpic din R.P.C. După rezultatele remarcabile avute în rezolvarea problemei celor doua Chine și negocierile cu rezultat pozitiv pentru întoarcerea Chinei comuniste în C.I.O., Șiperco va mai primi o sarcină dificilă și anume medierea pe o perioadă de mai bine de 8 ani între Comitetul Olimpic Nord Coreean și cel Sud Coreean în vederea organizării J.O. de la Seul din 1988. Această mediere și negociere încerca o reconciliere între cele două state prin folosirea ediției olimpice din 1988, liderii mișcării olimpice încercând să organizeze unele competiții din programul olimpic în Coreea de Nord. Dorința și încercările membrilor familiei olimpice se vor solda cu eșec, Coreea de Nord boicotând ediția olimpică din 1988. Cu toate acestea demersurile pe care Șiperco alături de colegii săi le-a făcut nu trebuie date uitării.

Alexandru Șiperco se remarcă și în spațiul educativ, el fiind unul dintre membrii C.I.O. ce vor sprijini fondarea Academiei Internaționale Olimpice, cu sediul în Olimpia, Grecia (locul de naștere a competițiilor olimpice din Antichitate), Academie ce funcționează și astăzi. Scopul acestei noi instituții era unul educativ și se adresa tinerilor cu precădere, pentru educarea acestora într-un spirit în care valorile olimpismului erau prezente și diseminate. La sesiunile organizate de această Academie, Alexandru Șiperco a avut un număr impresionant de prelegeri, discursurile sale și problemele abordate fiind dintre cele mai diverse: problema amatorismului, olimpismul în epoca modernă, educație olimpică etc. Din punct de vedere al moștenirii scrise, Șiperco lasă lucrări de valoare pentru mișcarea olimpică universală, mai ales prin volumul *Olimpism. Mișcare Olimpică. Jocurile Olimpice,* lucrare apărută în 1974 și tradusă în același an în engleză și franceză,

[69] Constantin Matache, *Prezențe românești.....*, p. 193.
[70] *Ibidem*, p. 194.

Fig. 256 1968 – Alexandru Şiperco le oferă medalia de aur lui Ivan Patzaichin şi Serghei Covaliov

tocmai pentru a putea fi consultată de membrii întregii familii olimpice. Lucrarea reprezintă o analiză profundă a întregului sistem olimpic existent la acel moment. De asemenea, semnătura lui Şiperco se regăseşte şi într-un mare număr de articole apărute în publicaţia oficială a C.I.O., tot el fiind membru şi în comitetul editorial C.I.O. pentru redactarea operelor lui Coubertin[71].

Pe plan intern Alexandru Şiperco are un rol moderat, mai ales după ce părăseşte postul de preşedinte C.O.R. în 1959. Deşi rămâne un apropiat al Comitetului Olimpic Român, cu statut de membru C.O.R. între 1961-1970 şi vicepreşedinte C.O.R. (1970-1998), prezenţa acestuia în forul olimpic naţional are legătură cu postura sa de membru C.I.O. Pe plan intern aportul său este destul de limitat, mai ales din cauza timpului îndelungat pe care îl petrecea în afara ţării pentru a rezolva diferitele probleme cu care se confrunta mişcarea olimpică internaţională. Cu toate acestea este alături de sportul românesc şi de familia olimpică naţională până la sfârşitul vieţii, fiind prezent la majoritatea competiţiilor olimpice unde rezultatele sportivilor români au fost de înaltă valoare. Îl găsim şi în alte posturi importante cum ar fi în 1968 în postul de vicepreşedinte al FR de Judo[72], însă numai pentru o scurtă perioadă de timp. Este prezent alături de preşedinţii C.I.O. atunci când aceştia vor vizita ţara noastră, Şiperco având un rol important în organizarea vizitei lui Avery Brundage[73] în 1957, a lordului Killanin în 1974 sau Juan

[71] *Ibidem*, p196.

[72] *Ibidem*, p 192.

[73] Brundage este primul preşedinte C.I.O. care vizitează România. Acesta vine la Bucureşti pentru a urmări competiţia de atletism, Internaţionalele României.

Fig. 257 Nicolae Ceaușescu și Juan Antonio Samaranch

Antonio Samaranch în 1981, 1984, 1985, 1986, 1990, 1994. Această activitate limitată în țară este criticată de specialiștii vremii, așa cum reiese din fișa sa personală întocmită de organele Securității *în rândul celorlalți tehnicieni români, se comentează faptul că Alexandru Șiperco, comparativ cu posibilitățile sale, nu depune suficiente eforturi pentru provovarea intereselor sportului din R.S. România.*[74]

Printre deciziile cele mai importante la care Șiperco va contribui pe plan intern este aceea de a trimite delegația de sportivi la J.O. de la Los Angeles din 1984. Acesta are un rol însemnat în negocierile realizate atât pe plan extern cât și pe plan intern. Despre această realizare președintele Samaranch menționa în memoriile sale:

> *(...) Efortul făcut de Alexandru Șiperco, de a îl convinge pe Ceaușescu să fie acolo, a fost un imens serviciu adus Mișcării Olimpice. Momentul când echipa României a defilat în stadionul olimpic la Los Angeles a fost unul din momentele cele mai înălțătoare din perioada mandatului meu de președinte. Șiperco a fost în biroul executiv o lungă perioadă de timp și de asemenea a fost un membru cu multe responsabilități, printre care și responsabilul cu relația C.I.O.-U.N.E.S.C.O., iar acum este unul dintre aceia resposabili cu organizarea congresului din 1994. Nu am fost niciodată sigur dacă influența sa asupra lui Ceaușescu a fost directă sau indirectă. Odată, când am intrat într-o cameră să vorbesc cu Ceaușescu, Șiperco a plecat afară.* ***Alexandru este sau a fost un comunist, dar mai mult unul de rutină.*** *Acum el s-a schimbat ca mulți alții (....)*[75].

Prezența delegației românești la J.O. din 1984 a reprezentat o mare realizare atât pentru C.I.O., comitetul de organizare dar și pentru liderii politici de la București, acest eveniment fiind folosit în discursurile publice de toți cei enumerați mai sus. Meritul lui Șiperco este cu atât mai mare cu cât provenea din două sisteme diferite, membru C.I.O., dar și vicepreședinte C.O.R. Pentru reușita sa Șiperco va fi decorat cu *Medalia pentru servicii deosebite* oferită de către Academia Sportivă din S.U.A.[76]. Tot în același citat Samaranch

---

[74] Arhiva C.N.S.A.S., Fondul Problema- Sport, vol 7, p.275.

[75] David Miller, *Olympic Revolution- The Olympic Biography of Juan Antonio Samaranch*, Editura Pavilion Books Limited, 1992, p.90.

[76] Constantin Matache, *op.cit.*, p. 197.

îl prezintă pe Alexandru Șiperco ca fiind un „comunist, însă unul de rutină". Șiperco deși este membru de partid din 1940, și ajunge în posturi importante fiind numit de partid, odată ce va ajunge membru C.I.O. deschiderea acestuia spre Occident este impresionantă, astfel că rămâne devotat sistemului comunist numai atât cât este nevoie.

Șiperco rămâne un membru marcant al Familiei Olimpice, membrul cu cel mai lung mandat; peste 43 de ani a servit idealului olimpic, din păcate ultimul membru pe care România l-a avut în familia olimpică.

Alexandru Șiperco va muri, în locuința sa din Capitală, în toamna anului 1998 (26 octombrie 1998) în urma unui atac de cord. La ceremonia de înmormântare a fost prezent însuși președintele C.I.O. Juan Antonio Samaranch care declara: *Alexandru Șiperco a fost o mare personalitate, un om care a făcut enorm pentru olimpism și pentru sportul mondial.*[77]

Personalitatea lui Șiperco continuă să trăiască prin toate reformele din sistemul olimpic de care și-a legat numele. Cercetătorii, specialiștii fenomenului olimpic și jurnaliștii continuă să-i prezinte meritele și personalitatea complexă.

Nadia Comăneci – simbol al regimului comunist

În vara anului 1976 Jocurile Olimpice treceau Atlanticul pentru a fi organizate în oraşul canadian Montreal. Toate pregătirile pentru realizarea acestei ediţii olimpice în condiţii deosebite fuseseră făcute, astfel că oraşul gazdă beneficia de toate prerogativele pentru a fi desemnat oraşul cu cea mai buna ediţie a J.O. de până atunci, din punct de vedere organizatoric. Cu toate acestea aplauzele şi meritele deosebite vor fi mutate din zona organizatorică către zona performanţelor sportive. Cea care va *fura* atenţia întregii lumi ca urmare a performanţei realizate va fi gimnasta română Nadia Comăneci, care va obţine la Montreal prima notă de zece din istoria competiţiilor olimpice. Performanţa este cu atât mai meritorie cu cât calculatorul nu era programat să afişeze o asemenea notă, perfecţiunea nefiind luată în calcul de arbitri şi tehnologie până în acel moment. Nadia Comăneci va obţine nu una, ci şapte note de zece în competiţia olimpică din 1976 rezultat ce îi va aduce titulatura de **Zeiţa de la Montreal**.

Performanţa realizată de Nadia este o surpriză şi pentru România care nu avusese rezultate spectaculoase la această desciplină în ultimii ani (gimnastica se găsea totuşi prezentă în planurile de dezvoltare şi afirmare ale C.N.E.F.S.-ului, instituţie responsabilă cu mişcarea sportivă din R.S.R.). Aşa se face că, în 1968, ziarul *Sportul* începe o puternică anchetă intitulată ***Va putea gimnastica să urce din nou pe podium.***[78]. Răspunsurile ce vor fi primite la redacţie provin fie de la cititori, fie de la personal calificat cum ar fi

---

[77] Costache Matache, *op.cit.* p. 201.

[78] Ziarul „Sportul", nr. 128 din 20 martie 1968.

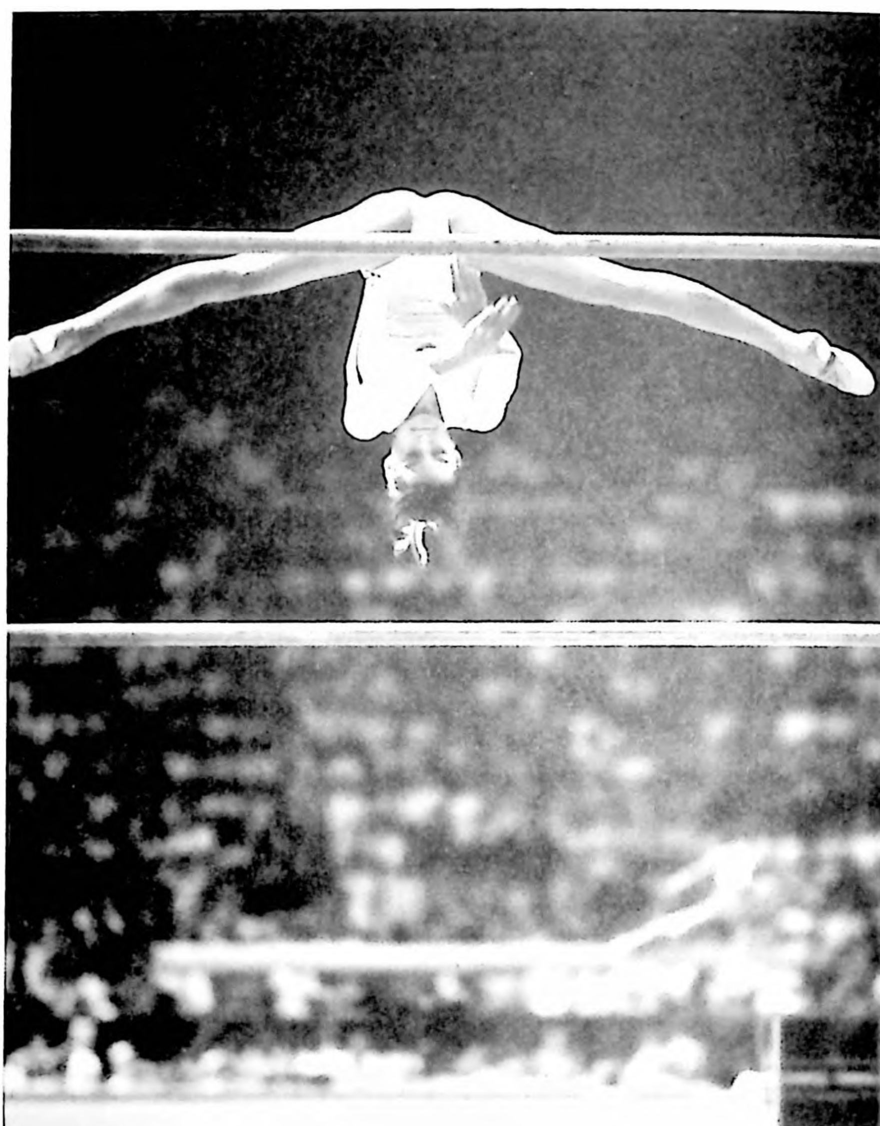

Fig. 258 Nadia Comăneci – revelația mondială la Olimpiada din Montréal (Canada), iulie 1976

antrenori emeriți, jurnaliști de specialitate sau alți specialiști din domeniu. În ancheta respectivă se precizează ***din nou pe podium*** și nu *pe podium*, deoarece perfomanțe la această disciplină România realizase în primele ediții olimpice sau mondiale din anii '50.

Din punct de vedere al participării și perfomanțelor realizate, sportivii români își fac apariția pentru prima dată la o competiție internațională, cu o echipă masculină, la ediția olimpică din 1936 însă fără rezultate notabile. La Melbourne, în 1956, echipa feminină de gimnastică aducea primele medalii pentru acestă disciplină sportivă (bronz în concursul pe echipe și sol prin Elena Leuşteanu). Performanța va continua și în anii ce vor urma: bronz cu echipa la Mondialul din 1958 și la J.O. din 1960 de la Roma,[79] însă din 1960 până în 1968, când ancheta ziarului *Sportul* este realizată, nici o altă performanță notabilă nu mai este realizată. Prin urmare, cercetarea jurnalistică întreprinsă la 8 ani de

---

[79] http://www.romgym.ro/despre-noi/istoric/, 11.01.2012.

la ultimul succes important, încearcă să scoată la iveală cauzele care au dus la dispariția rezultatelor acestei discipline. Printre răspunsurile avizate, oferite redacției, pentru rezolvarea acestei întrebări apare şi ideea constituirii unor centre de pregătire[80] centralizată. Ideea vehiculată în presă va fi preluată de factorii de decizie de la București, astfel că, un an mai târziu, în 1969 se va fonda la Oneşti (Gheorghe Gheorghiu Dej, denumirea orașului în perioada comunistă) o şcoală experimentală de gimnstică, proiect început de familia Simionescu și de al cărui nume se vor lega un număr impresionant de succese viitoare, succese ce se vor datora cuplului de antrenori coordonatori Bela şi Márta Karoly[81]. Printre toate realizările importante avute ca antrenori, Nadia Comăneci rămâne cel mai răsunător succes.

La vârsta de 8 ani, Nadia începea să lucreze cu cei doi antrenori, iar un an mai târziu, în 1970 era înscrisă în primul său concurs oficial, Naționalele de gimnastică de la Sibiu[82]. Pentru Nadia Comăneci, competiția aceasta a reprezentat *performanța* unei triple căderi de pe bârnă în competiția pe echipe, Nadia obținând nota 6.20 la primul său concurs.[83] Eşecul de la prima competiție majoră nu o va debusola. Fire ambițioasă şi perseverentă, Nadia va reuşi să transforme întâmplarea de la Sibiu în favoarea sa pentru a-şi continua drumul în gimnastică, sportiva însăşi afirmând în memoriile sale că *din înfrângere s-a născut primul succes.*

După acest episod, gimnastele de la Oneşti continuă pregătirea la nivel susținut pentru a desăvârşi instruirea la nivel internațional. Următorii trei ani au reprezentat o muncă susținută și riguroasă pentru a deveni din ce în ce mai bună. În 1975 urmau să aibă loc Campionatele Europene din Norvegia.

La europenele din Norvegia, *datorită exuberanței latine a Nadiei Comăneci, Campionatele de la Skien au schimbat, într-un mod fundamental, fața gimnasticii, făcând-o din ce în ce mai atrăgătoare*[84]. Nadia intră în arena competițională, din poziția de out-sider, vedeta aşteptată a competiției fiind sportiva sovietică Ludmila Turişceva, însă la finele concursului sportiva română cucerise atenția întregii Europe. Nadia Comăneci pleacă de la competiția norvegiană cu 4 medalii de aur (individual compus, sărituri, paralele, bârnă) și o medalie de argint la sol. Prestația gimnastei este urmărită şi de o echipă TV[85]

---

80 Albin Morariu, *Centrele de Gimnastică o soluție cu mari perspective*, în ziarul „Sportul", nr. 58, din 10 ianuarie 1968.

81 Bela Karoly era antrenor de atletism și handbal. Soția sa, antrenoare de gimnastică. Cei doi vor colabora la lotul de la Onești și vor reuși prin tehnici noi să deschidă drumul către marea performanță pentru gimnastica românească.

82 Ioan Chirilă, *Nadia*, Editura Sport- Turism, Bucureşti, 1977, p. 21.

83 Marian Burlacu, *Nadia a luat 6.20 la primul concurs*, în *Histori*a, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/nadia-luat-nota-620-primul-concurs#, 23.11.2011.

84 Săptămânalul elvețian „*Semaine sportive*", din 9 mai 1975, apud Dimitri Dumitriu, *Nadia Comăneci și echipa de aur*, Editura Sport-Turism, 1977, p.123.

85 Americanii erau interesați de exercițiile noi prezentate la CE și de prestația, mai ales a sportivelor sovietice, în an preolimpic.

de la un post de televiziune american, care va prezenta evoluția gimnastei noastre într-un film intitulat *Tot aurul Europei*[86]. Surpriza pregătită de antrenorul Bela Karoly este analizată și de antrenorul sportivei Turișceva, Vladimir Rastoeski care declară unei agenții de presă din Düsseldorf: *până aici, la Skien, Comăneci era pentru noi o enigmă. De abia acum i-am cunoscut și i-am aflat valoarea. A venit acum și rândul nostru să ne gândim că la viitoarele concursuri va trebui să-i surprindem pe partenerii noștri, așa cum ne-au surprins ei pe noi.*[87] Cu ce au fost suprinși sovieticii și ceilalți participanți la ediția CE de la Skein? În primul rând cu elementele noi, pe care sportiva din România le-a introdus în istoria gimnasticii mondiale, multe elemente păstrând numele sportivei până în ziua de astăzi, apoi prin vârsta fragedă și performanța pe care aceasta o realizează la mai puțin de 14 ani, iar în al treilea rând surprinde prezența unei sportive din România pe treapta cea mai înaltă a podiumului, fapt ce reprezenta o noutate pentru specialiștii vremii, România nefiind o pretendentă la podium.

Intrarea Nadiei în arena competițională se petrecuse. Chiar dacă aceasta nu a intrat ca vedetă a competiției, gimnasta părăsea competiția în lumina reflectoarelor și cu toată atenția opiniei publice ațintită asupra sa. Succesul de neimaginat până atunci al gimnastei românce schimba cursul istoriei gimnasticii românești. Cuplul de antrenori de la Onești reușea să-și confirme eficacitatea programelor de pregătire prin reușita sportivei lor. Prin performanța Nadiei, gimnastica aducea speranță pentru obținerea de medalii la J.O. de la Montréal. La Skien, Nadia devenise zeița gimnasticii pe continentul european, dar pentru a-și arăta supremația lumii întregi trebuia să continue munca și pregătirea, drumul pe care pornise fiind fără întoarcere.

Jocurile Olimpice de la Montréal veneau la 4 ani de la tragicele evenimente petrecute la München în septembrie 1972, când un grup de teroriști palestinieni va pătrunde în satul olimpic și va lua 11 sportivi israelieni prizonieri. Tragicul eveniment petrecut va schimba fața mișcării olimpice, înăsprirea măsurilor de siguranță fiind doar una dintre măsurile realizate. România trimitea la Montréal o delegație formată din 166 de sportivi, mulți dintre aceștia cu șanse reale la obținerea unei clasări pe podimul olimpic. Previziunile de acasă vor fi transformate în realități, delegația României întorcându-se cu un număr record de medalii de la Montreal, 27 de medalii.

Jocurile Olimpice din 1976 ajung să fie cunoscute nu numai în România ci și în lumea largă ca *Olimpiada Nadiei Comăneci*. Performanța realizată de gimnasta română, prima notă de zece din istoria gimnasticii mondiale, un zece sub forma unui ***1.00***, deoarece tehnologia sistemului de afișare de la ediția din Montréal nu era programată pentru afișarea notei maxime, o vor aduce pe aceasta în centrul atenției întregii lumi. Atingerea perfecțiunii, nu o dată ci de șapte ori, confirma valoarea acesteia și nu era doar o simplă coincidență accidentală. Nadia nu apăruse din neant, avea în spate 7 ani de

---

[86] Ioan Chitilă, *op. cit*, p. 77.

[87] *Ibidem*, 82.

antrenament asiduu la şcoala de gimnastică de la Oneşti și venea din postura de campioană europeană absolută, însă pe continentul american, acolo unde gimnastica este atât de iubită, nu era foarte cunoscută. Nadia (nume slav ce înseamnă *speranță*) a reprezentat speranța spre afirmare şi succes pentru cuplul de antrenori Bela şi Márta Karoly. Cele 7 note de zece, alături de cele 5 medalii obținute, 3 de aur (individual, bârnă şi paralele), argint cu echipa şi bronz la sol, o vor aduce pe prima pagină a tuturor ziarelor din lume. Curiozitatea opiniei publice este cu atât mai mare cu cât această gimnastă perfectă nu provine din şcoala de gimnastică sovietică. Surpriza iscată de noua şcoală de gimanstică românească rămâne până în ziua de azi subiect de confuzie la nivel internațional, gimnasta Nadia Comăneci fiind prezentată într-un număr mare de articole de presă, până în zilele noastre ca o sportivă din U.R.S.S.[88]. Confuzia este lesne de înțeles, dacă ne uităm că spațiul sovietic domina gimnastica de mai bine de 2 decenii. În timp ce în vest Nadia era privită ca o eroină, opinia publică încercând să afle de unde a apărut, cine o antrenează sau unde se află România pe harta lumii, în U.R.S.S. reacția față de succesul sportivei romånce este diferită. Obişnuiți cu victoria în această disciplină sportivă, liderii sovietici nu vor putea accepta noua supremație a şcolii de gimnastică din R.S.R., un sistem ce aducea în prim plan o gimnastă ce revoluționa întregul sistem creat de sovietici.

Fig. 259 Nadia Comăneci

Delegația sovietică prezentă la Montreal va primi un vot de blam odată ce s-au întors acasă. Larisei Latînina, antrenoarea lotului feminin sovietic, i se va transmite să se mulțumească că nu mai există Gulagul (o amenințare cu o puternică încărcătură psihologică), replica acesteia fiind *Nu sunt eu de vină că Nadia Comăneci s-a născut romåncă. Este un copil genial, nu avem ce-i face.*[89] Explicația primită nu îi va mulțumi pe liderii politici, îndemnul acestora fiind identificarea unui al doilea geniu cu o valoare asemănătoare cu cea a Nadiei Comăneci, care ar putea să contracareze performanțele copilei

---

[88] Ultimul articol în care o asemenea confuzie a fost realizată este un top realizat în Chile la începutul acestui an, de publicația Terra, prin care se precizează: „***Rusoaica Nadia Comăneci,** cunoscută drept prima fată care a primit nota 10 în gimnastică, a recunoscut că s-a luptat ani în şir cu bulimia şi anorexia*", *în* http://www.ziare.com/nadia-comaneci/stiri-nadia-comaneci/rusoaica-nadia-comaneci-inclusa-intr-un-top-macabru-1150386, 09.03. 2012.

[89] Octavian Metoni, *Război total româno-sovietic – file de poveste*, în *Pro Sport*, 13.03.2010.

din Onești. Rivalitatea sovieto-română în gimnastică începea să prindă contur, motivul principal fiind dorința sovieticilor de a domina şi a nu permite să fie dominați mai ales de state prietene. În plin Război Rece, atunci când confruntarea între două sisteme ideologice se manifesta inclusiv în arena sportivă, gimnastica va reprezenta pentru statul român breșa găsită pentru afirmare și dominare internațională.

Întoarsă acasă Nadia devenea un simbol al regimul comunist, Zeița de la Montreal, iubită de întreaga planetă, devenea un bun național ce trebuia prețuit dar mai ales protejat. Primirea de acasă era pe măsura rezultatelor, mii de oameni fiind prezenți la aeroportul Otopeni pentru a o aştepta pe sportivă. Fetițele de toate vârstele se visau gimnaste, fapt ce a făcut ca multe dintre ele să calce pe urma Nadiei, ajutând foarte mult la baza de selecție pentru viitorii ani. De asemenea, multe femei însărcinate își vor boteza copilele Nadia, nume de origine slav, nu foarte prezent până atunci în onomastica românească. Şi liderii politici ai vremii vor dori să-şi arate recunoştința față de reuşita extraordinară a sportivilor români, astfel că delegația României de la Montreal va fi primită de Nicolae şi Elena Ceauşescu la Palatul Culturii şi Sportului unde se va oferi un dineu în onoarea eroilor olimpici, iar unii dintre ei vor fi decorați de şeful statului. Vedeta ceremoniei va fi mica gimnastă, Nadia Comăneci, care va fi decorată de preşedinte cu titlul de ***Erou al Muncii Socialiste***[90].

După episodul Montreal, viața Nadiei Comăneci va fi schimbată în totalitate. Succesul o va aduce în fața opiniei publice din ce în ce mai des. Începe să fie invitată la diferite evenimente mondene naționale şi internaționale, unde i se oferă diferite distincții. Printre acestea se numără şi titlul de atleta prin excelență a anului 1976 oferit de agenția americană Associated Press[91]. Premiile vor continua şi în anii ce vor urma însă şi după terminarea carierei, Nadia fiind până în zilele de astăzi sportiva prezentă în majoritatea topurilor de specialitate realizate sau invitată de seamă la diferite evenimente sportive internaționale[92].

Execuțiile de la Montreal şi realizările pe care aceasta le-a avut acolo vor mai aduce o schimbare în viața sportivei şi anume intensificarea activităților de supraveghere din partea organelor securității[93]. În Arhivele Securității numărul documentelor care fac referire la sportivă este crescut, sportivei atribuindu-i-se şi un nume de cod, sau nume conspirativ - CORINA[94]. Deşi documentele existente sunt incluse în dosarul de obiectiv,

---

[90] Romeo Vilara, *Montréal '76 – Olimpiada Nadiei Comăneci*, Editura Sport-Turism, 1976. p. 9.

[91] Arhiva C.N.S.A.S., Fond „Problema-Sport", nr. Inv. 13.346, vol 5, p. 365.

[92] Nadia Comăneci va purta torța olimpică pentru ediția J.O. de la Beijing din 2008, la New York. De asemenea, la Special Olympics 2011, ediție desfăşurată la Atena, va purta drapelul special olimpic alături de alți 3 mari sportivi ai lumii.

[93] Arhiva C.N.S.A.S., Fond „Problema-Sport", nr. Inv. 13.346, vol. 1, p 83-86.

[94] *Ibidem*, vol. 24, p. 114, 145.

Printre cei care vor furniza informații despre CORINA, în documentele securității figurează o rețea informativă alcătuită din „Vlad", „Cristian", „Andrei", „Monica", „Aurora", „Aldea", „Lily", „Carmen", „Lia Muri" etc.

există şi multe asemănări în structura documentelor, cu un dosar de urmărire informativă, dacă ne uităm la conținutul notelor informative[95].

Înăsprirea sistemului de supraveghere era de aşteptat în condițiile în care trebuia protejat un bun de patrimoniu național. Pentru a-şi legitima urmărirea şi necesitatea unei apărări[96] a sportivei se vor vehicula diferite răpiri de către grupările teroriste internaționale ce ar fi putut cere bani (valută) pentru o eventuală răscumpărare. Asemenea scenarii vor continua şi după ce sportiva se va retrage din activitate.

Schimbările vin şi pe plan profesional, personalitatea sa adolescentină o va aduce într-o situație tensionată cu Bela şi Márta Karoly. Cu toate acestea Nadia continuă să se antreneze asiduu şi să se pregătească pentru viitoarele competiții. În 1977 Campionatele Europene se organizau la Praga. Competiția era transmisă în România şi urmărită de întreaga națiune, toată țara devenind pasionată de gimnastică, inclusiv Ceauşescu. Competiția de la Praga urma să fie diferită deoarece acum apăruse nota maximă. Nadia Comăneci trebuia să fie în centrul atenției, atât pentru istoria sa de la J.O. din 1976 cât şi pentru titulatura de campioană *en-titre* ce trebuia să-şi apere medaliile obținute la ediția precedentă, dar și pentru noutățile pe care aceasta le-ar fi putut prezenta la Praga. Competiția urma să fie una obişnuită, sportivele facându-şi treaba, însă notele obținute îl nemulțumesc de multe ori pe antrenorul Bela Karoly, care în semn de protesc ridica mâinile către arbitre. Gestul era unul tipic pentru antrenor, însă de data aceasta era văzut şi de mai marii statului care considerau că ceea ce se petrece la Praga este un furt, iar gimnastele noastre trebuie protejate față de asemenea comportamente. Aşa se va face că delegația României, la ordinele trimise printr-un mesager al Ambasadei de şeful statului, va părăsi arena competițională înainte de terminarea concursului[97]. Era pentru prima dată când un asemenea gest se întâmpla într-o competiție de gimnastică. Motivul este unul simplu, Campionatul European de la Praga era prima competiție de gimnastică transmisă în direct de postul național de televiziune în R.S.R., prin urmare Ceauşescu fusese indignat de felul în care sportivele sale, mai ales Zeița Nadia, fuseseră tratate de arbitre. Decizia era una surpinzătoare atât pentru antrenori, dar mai ales pentru sportive. Cu toate acestea decizia a fost respectată.

După episodul Praga relația Nadiei cu antrenorii Márta şi Bela Karoly se degradează de la o zi la alta. Nadia devine o tânără cu pretenții şi personalitate puternică. Însăşi gimnasta afirmă în memoriile sale *l-am auzind pe Bela Karoly spunând că am fost singura gimnastă pe care n-a putut niciodată să o domine pe deplin.* Cei doi reprezentau două personalități puternice, Nadia, copil fiind, preluând din personalitatea de fier a antrenorului său.

---

[95] Valentin Vasile, *op. cit*, p. 417.

[96] O altă tehnică de „apărare" a sportivei era cazarea acesteia într-o altă cameră decât cea dată la recepție, în timpul competițiilor sau turneelor internaționale.

[97] Nadia Comăneci, *op.cit*, p. 77.

Perioada neînțelegerii dintre antrenor şi sportivă coincide şi cu apariţia în mintea şefului statului a ideii de a-i schimba antrenorii Nadiei. Pentru a găsi o argumentare care să susțină ideea lui Ceauşescu, recurgem la un pasaj ce reiese din memoriile lui Pacepa, cel ce era, în acea perioadă, un apropiat al preşedintelui: „*Eu* (Ceauşescu) *nu vreau să împărtăşesc faima Nadiei cu o pereche de boangheni murdari* (cuplul de antrenori fiind de origine maghiară). ***Trebuie să găsim nişte antrenori români pentru ea.*** *Oameni cu sânge românesc*"[98]. Ceauşescu dorea ca imaginea țării să fie „nealterată", acesta considerând că dacă aceşti antrenori continuă să lucreze cu gimnasta succesul Nadiei nu va mai fi numai al României. În cele din urmă liderul politic va reuşi să aducă sportiva la centrul de pregătire din Capitală. În memoriile sale, sportiva menționează şi ea episodul prezentat în cartea consilierului Pacepa, însă sportiva afirmă „*e ciudat să-ți auzi istoria prin ochii altcuiva. Îmi place să cred că am decis* ***singură*** *să plec la Bucureşti, dar nu sunt într-atât de naivă să nu accept şi celelalte posibilități*". Decizia de a pleca de la Oneşti, fiind una amestecată.

Ajunsă în Bucureşti, Nadia Comăneci este privită ca o vedetă căreia trebuie să i se facă pe plac. Ceauşescu însuşi va aproba echipa colectivă de antrenori, special creată pentru a lucra cu Nadia. Programul pregătirii sportivei la Bucureşti este dat peste cap, alimentația necorespunzătoare, beneficiază de mult timp liber petrecut în oraş, antrenamentele lipsind aproape în totalitate, lucruri ce la Oneşti erau inexistente. Dacă la început se bucură de fiecare clipă de libertate, după o scurtă perioadă de timp Nadia nu se mai regăseşte în stilul de viață nou pe care ea, încurajată de circumstanțe, îl adoptase. Devine o sedentară, ia foarte mult în greutate[99], nu are susținere din partea prietenilor şi deşi la început are impresia că beneficiază de foarte multă libertate, ulterior înțelege că este urmărită la fiecare pas, fapte ce vor duce la o stare de depresie. În filmul american ***„Nadia"***, apărut în 1984, starea aceasta de depresie este prezentată ca ducând către o tentativă de suicid[100]. În memoriile sale, gimnasta neagă cu vehemență imaginea de sinucigaş pe care compania americană încearcă să i-o creeze. Sportiva recunoaşte însă starea proastă pe care ajunge să o aibă din cauza mutării la Bucureşti. Salvarea va veni tot din partea antrenorilor săi vechi, Bela şi Márta Karoly, care, văzând în ce stare proastă a ajuns, o vor convinge să se întoarcă alături de ei la lot. Pregătirea pentru Mondialele de la Strasbourg din 1978 a fost una dificilă, pe lângă reluarea formei fizice necesare pregătirii unor exerciții competitive, Nadia trebuia să se lupte şi cu în greutate. În cele din urmă ea va reveni la forma fizică necesară competiției. La Strasbourg Nadia nu va concura la adevărata sa valoare , asta însă nu a împiedicat-o să fie un adevărat lider de echipă pentru mai tinerele sale colege. Ediția Mondialelor din 1979 se va desfăşura în statul american

---

[98] Ion Mihai Pacepa, *Orizonturi roșii. Memoriile unui șef al spionajului comunist*, Editura Venus, București, 1992, p. 162.

[99] Pacepa o prezintă pe Nadia în memoriile sale *Orizonturi Roșii*, la șase luni după venirea la București, ca o fetiță obeză, cântărind cu 15 kg mai mult decât gimnasta din urmă cu un an.

[100] În film gimnasta bea soluții de curățat cu intenția de a-și pune capăt vieții.

Texas la Fort Worth. Înainte de începerea competiției, Nadia, aflată în formă maximă, era prezentată ca vedeta competiției, însă din cauza unei accidentări apărută şi netratată la braţ gimnasta nu va putea concura la adevărata valoare[101], în a doua zi de concurs fiind chiar supusă unei intervenţii chirurgicale, însă aceasta va ajuta echipa să câştige medalia de aur. Pierderea titlului pe echipe de către U.R.S.S. provoacă un nou scandal la Moscova, liderii politici fiind puternic afectați de această pierdere. *„La anul organizăm Olimpiada chiar la noi acasă, la Moscova.* ***Cum să ne bată românii? Oricine, chinezii, americanii, vest germanii, dar NU românii.*** *Elena Muhina trebuie să câştige din nou. Cu orice preț! Altfel,* ***ajungem bătaia de joc a tuturor aliaților şi a duşmanilor noştri.***"[102]. Pierderea supremației în gimnastică, în fața unui stat satelit, era privită ca o pierdere de credibilitate în fața Vestului.

Rivalitatea dintre cele două echipe va ajunge la cel mai înalt nivel la ediția olimpică de la Moscova din 1980. Organizarea ediției va fi puternic afectată din punct de vedere al imaginii de boicotarea statelor occidentale, astfel că organizatorii nu vor mai dori nici un incident care să le pericliteze imaginea. Obținerea medaliilor de aur de sportivii sovietici erau măsurile ce puteau fi folosite pentru a atrage atenţia asupra statului socialist şi a performanțelor realizate pe toate planurile de acesta. Liderii sovietici nu puteau concepe pierderea competiției de gimnastică, pe care o dominaseră atât de multe ediții, o competiție ce nu urma a fi afectată de boicot[103]. Doreau să demonstreze că pierderea supremației U.R.S.S.-ului în arena olimpică la ediția precedentă a fost doar o întâmplare. Putea *zecele* Nadiei să fie o întâmplare? Cu siguranță nu, nu de şapte ori. U.R.S.S.-ul trebuia să trăiască cu gândul că perfecțiunea fusese inventată de mica gimnastă din România. Ce puteau sovieticii să facă, era să aducă în prim plan gimnaste care să o întreacă pe Nadia, gimnaste care să întreacă perfecțiunea, astfel reuşeau să afirme că *perfecțiunea fusese învinsă.*

Un astfel de scenariu ajunge să se petreacă în finala de individual compus de la ediția moscovită. Nadia Comăneci era într-o luptă directă pentru câştigarea medaliei de aur cu sportiva sovietică Elena Davâdova. După trei runde cele două sportive erau aproape la egalitate, ultima evoluție fiind cea care urma să facă diferența și să dea noua campioană olimpică. Nadia, în ultima rotație, concura la bârnă a doua, în timp ce adversara sa la paralele a şasea. Dacă lucrurile evoluau normal, nota Nadiei ar fi fost prima obținută, astfel că presiunea pe Davâdova ar fi crescut, ştiind matematic cât trebuie să obțină pentru a aduce medalia de aur țării sale. Pentru a „uşura" lucrurile, arbitrele vor fi cele ce vor interveni. După prima evoluție la bârnă şi afişarea notei, Nadia urcă pe podium şi aşteaptă

---

[101] Gimnasta romancă a trebuit să se prezinte în fața arbitrelor la toate aparatele și să atingă aparatul pentru a nu fi descalificată. Pentru a-și ajuta echipa Nadia va fi nevoită să concureze la bârnă, execuție ce a contribuit la obținerea titlului mondial pe echipe.

[102] Octavian Metoni, ***Război total româno-sovietic*** *– file de poveste*, în *Pro Sport*, 13.03.2010.

[103] Tom Caraccioli, Jerry Caraccioli, *Boycott- Stolen Dreams of the 1980 Moscow Olympic Games*, ed. New Chapter Press, p. 176.

becul verde pentru a putea începe exercițiul. Semnalul de start este întârziat, însă în acest timp la paralele evoluțiile continuă. Ajunsă pe podium Nadia nu are voie să facă exerciții de încălzire astfel că starea fizică necesară pentru a concura în siguranță în primul rând și apoi la adevărata valoare se pierde cu fiecare secundă ce trecea. Așteptarea a durat 28 de minute, record ce nu va fi doborât nici până în ziua de azi. În tot acest timp antrenorul Bela Karoly are discuții aprinse cu arbitrele și masa oficială. După cele 28 de minute Nadia primește verde, între timp sportiva sovietă concurase la paralele și obținuse 9,95, astfel că ecuația matematică își schimbă necunoscuta, Nadia fiind cea în jurul căreia se făceau calcule pentru a se vedea ce notă are nevoie ca să o bată pe Davâdova. Calculele arată un sec 9.90. Pentru sportiva de nota 10, un 9.90 nu este imposibil. Evoluția gimnastei este fără greșeală, însă arbitrele vor fi de altă părere, nota obținută de Nadia fiind 9,85. O notă ce o clasa pe gimnasta romancă pe locul secund. Banca tehnică a României explodează, antrenorul Karoly se ceartă cu arbitrele, contestă rezultatul însă fără sorți de izbândă. Nadia se mulțumește cu locul secund în timp ce Davâdova devine vedeta ediției olimpice. Cu toate acestea, în competițiile pe aparate, Nadia va reuși să le „sufle" rusoaicelor două medalii de aur la bârnă și sol.

Incidentul de la Moscova îi va aduce mari probleme antrenorului Bela Karoly, care odată întors acasă va fi chemat să dea socoteală pentru atitudinea sa care a tulburat desfășurarea Jocurilor în bune condiții și a supărat prietenii de la Răsărit. De asemenea, Bela acordase și un interviu postului de televiziune ABC în care acuza Jocurile ca fiind corupte[104]. Toate aceste incidente, care nu sunt pe placul mai marilor din stat, puse peste originile sale maghiare și părerilor proaste pe care liderii politici le aveau despre ei, îi vor aduce pe soții Karoly într-o poziție ingrată, fiind dați afară de la conducerea lotului olimpic, poziție ce îi va convinge pe cei doi alături de coregraful lotului Geza Pojar să refuze întoarcerea în țară în 1981. Fuga celor trei se va petrece în urma unui turneu demonstrativ, turneu ce trebuia să fie ultimul din cariera Nadiei, o carieră ce se îndrepta spre sfârșit. Turneul „Nadia 81" era organziat în Statele Unite ale Americii și pe lângă scopul de a o arăta pe Nadia întregii lumi, statul român urma să scoată sume importante de bani de pe urma sportivei din acest turneu.[105] Deși cei trei (cuplul de antrenori și coregraful lotului) nu mai lucrau cu Nadia, ei au fost invitați să ia parte la acest turneu, deoarece erau parte din succesul realizat de Nadia. Lotul era în permanență supravegheat de un ofițer de securitate ascuns sub „haina" unui ziarist, care trebuia să aibă un contact permanent cu sportiva mai ales. Însă această permanentă urmărire nu îi va împiedica pe cei trei să rămână în Statele Unite, cerând azil politic.

Bela Karoly o va întreba inclusiv pe Nadia dacă dorește să rămână cu aceștia în S.U.A. Nadia nu va crede planul antrenorului, decât atunci când fapta va deveni reală. Mai mult decât atât, la cum reiese din memoriile sale, aceasta crede că este o glumă, un test pentru a se verifica ce gânduri ascunse are. Sistemul o va face să pună la îndoială afirmațiile

[104] Nadia Comăneci, *op.cit*, p. 125.
[105] *Ibidem*, p. 133.

propriului antrenor, nemaiştiind în cine poţi şi nu poţi avea încredere. Nadia refuză exilul şi pleacă acasă unde o aştepta familia, ratând una din puţinele ocazii când ar fi putut rămâne în afara ţării. Peste ani, atunci când gradul său de suportabilitate a ororilor sistemului atinge cote maxime, Nadia o ia pe calea celor doi antrenori ai săi, decizia acestora dându-i curaj şi speranţă de mai bine.

În drumul spre casă, din S.U.A., lotul se întorcea cu trei membri mai puţin. Sistemul românesc mai pierdea trei oameni de valoare, aceştia devenind ulterior antrenori cu renume în S.U.A.; poziţie pe care o ocupă şi în zilele noastre. Cu toate acestea statul român se putea mândri încă cu „**Regina**", care nu fusese pierdută. Povestea celor doi antrenori, rămaşi în S.U.A., va fi des adusă în discuţiile sau interviurile pe care gimnasta română le va acorda publicaţiilor occidentale. Aşa se face că la un interviu al BBC-ului dat la Londra în septembrie 1981, gimnasta va declara că *detestă gestul celor în cauză şi că nu crede că aceştia vor beneficia de condiţiile pe care le-au avut în ţară.*[106]

După ce au cerut exil în S.U.A., cuplul de antrenori şi coregraf rămân sub atenta supraveghere a organelor securităţii, aşa cum reiese din Arhiva C.N.S.A.S., mai ales pentru a se evita contactul acestora cu Nadia. Participările delegaţiilor româneşti la concursuri de specialitate la care şi cuplul de antrenori este prezent sunt atent supravegheate şi raportate de specialişti acasă, orice legătură sau convorbire, telefonică sau directă între cei din ţară şi cei plecaţi în exil încercând a fi împiedicată.

După fuga celor doi, viaţa Nadiei este total schimbată în ţară, urmărirea de către organele securităţii, care exista şi în trecut, este intensificată. Sportivei nu i se mai dă şansa să călătorească la întâlniri internaţionale sau să primească corespondenţă din străinătate. Cu toate acestea statul încearcă încă să scoată bani de pe urma sportivei, astfel că ofertele pentru apariţia unor materiale cu caracter biografic, care ar fi adus însă şi o publicitate pozitivă sistemului politic de la Bucureşti, sunt la ordinea zilei. Interesul străinilor despre evoluţia personalităţii gimnastei şi viaţa sa reală acasă fiind crescut. Printre aceste lucrări biografice, unde unele contracte au fost duse la capăt altele nu, menţionăm: *Nadia-povestea vieţii mele* (carte şi film), filmul *Nadia* etc. În toate aceste contracte negocierea se făcea între C.N.E.F.S. şi editurile sau casele de producţie respective[107], iar de multe ori un precontract deja semnat putea fi anulat de statul român din cauza conţinutului slab propagandistic.

Retragerea din activitate, în anul 1981, se va petrece la Universiada de Vară de la Bucureşti. După terminarea carierei Nadia se va îndrepta către terminarea studiilor universitare. Va absolvi Institutul de Educaţie Fizică şi Sport în 1984. Cu această ocazie se va organiza şi ceremonia de retragere din activitate, ceremonie unde i se va înmâna şi Colanul Olimpic de Argint de către preşedintele C.I.O., Samaranch. După terminarea studiilor va activa în comisia de sport C.C. al U.T.C., apoi se va îndrepta spre antrenorat, fiindu-i oferit post la lotul de juniori pe care îl va putea antrena din 1986, un an mai

---

[106] Arhiva C.N.S.A.S., vol 24, p. 251v.

[107] Arhiva C.N.S.A.S., Fond „Problema- Sport", nr. Inv. 13.346, vol 24, p. 259, 253.

târziu este aleasă membru în Comitetul Tehnic al Federației de Gimnastică, iar în 1989 este aleasă membru în C.N.E.F.S. şi în Biroul federal FRG[108]. De asemenea, devine membru de partid în 1977, imediat după obținerea rezultatelor remarcabile de la Montreal. Deşi fusese regina României în 1976, retrasă din activitate se vede nevoită să facă față unui cu totul alt program, un program la care nu se va putea adapta aşa cum şi-ar fi dorit. Salariul mic, obținerea cu greu a hranei atât de necesară fiecărei zile[109], lipsa libertății, condițiile grele de muncă şi locuit o vor face să-şi dorească o altă viață.

Toate aceste transformări din viața sportivei o vor aduce în pragul disperării, alegând varianta părăsirii ilegale a țării. Fuga sa din România se va produce cu câteva zile înainte de căderea regimului comunist. Deşi fusese analizată de securitate la începutul lunii noiembrie[110] şi nimic din ceea ce va urma nu era precizat, sportiva va fugi în Ungaria alături de alți şapte români la sfârşitul lunii noiembrie. De ce organele securității, fiind la curent cu starea de nemulțumire generală pe care sportiva o avea nu au înăsprit măsurile de supraveghere este şi până astăzi o enigmă. Răspunsul oferit după consumarea faptei a fost, firesc, lipsa intenției acesteia către un asemenea gest. Notele informative devin adevărate stereotipuri[111], fiind tratate cu multă superficialitate. Ce a dus la această superficialitate, în primul rând o rodare a sistemului informativ. În al doilea rând monotonia de zi cu zi a societății româneşti. Aceste note informative prefigurau cumva sfârşitul unui sistem ce începea „să se clatine" din interior.

În ceea ce priveşte etapele prin care sportiva a trecut până a ajuns în Ungaria, acestea au fost tipice unei evadări. Trecerea frontierei se va produce în noaptea de 28 noiembrie. Sportiva alături de alte şase persoane vor trece pe jos granița către Ungaria, unde urmau să fie aşteptați cu două maşini de doi cetățeni americani. Odată ajunsă în Ungaria, presa deja va afla de fuga acesteia, pe toate agențiile de presă ungare vuind ştirea conform căreia Nadia Comăneci se află în Ungaria, ea pătrunzând ilegal în această țară. Ştirea va fi rapid preluată şi de alte agenții de presă internaționale. Deşi ungurii sunt dispuşi şi chiar îşi doresc să facă tot ce e posibil să o păstreze la Budapesta, sportiva, ajutată de Constantin Panait, unul din cei doi cetățeni americani, va reuşi să ajungă în Austria, unde va solicita la Ambasada S.U.A. azil politic[112].

În țară dispariția sportivei va aduce supărare şi nesiguranță. Organele Securității încearcă să caute vinovați, însă fără reuşită. Fiind puşi în fața faptului împlinit, aceştia vor începe o puternică campanie de discreditarea a sportivei în țară şi peste hotare, criticând aspru decizia acesteia. Fuga Nadiei este poate ultima lovitură de imagine adusă sistemului ceauşist. România pierdea un simbol. Dacă în 1976 Ceauşescu folosea

---

[108] Arhiva C.N.S.A.S., vol 24, p.1

[109] În memoriile sale, Nadia menționează că la lot la fiecare masă avea mâncarea în farfurie. După retragere aceasta trebuie să şi-o procure singură, cu dificultate.

[110] Arhiva C.N.S.A.S. Fond „Problema- Sport", Nr. Inv. 13.346, vol 24, p.1, 1v.

[111] Valentin Vasile, *op.cit.* p.426.

[112] Arhiva C.N.S.A.S., vol 24, p.11.

performanțele remarcabile ale gimnastei în argumentarea și consolidarea propriului sistem politic, 13 ani mai târziu, sistemul său era demolat de o fugară celebră. Dacă în 1981 aceasta refuza drumul spre libertate, 8 ani mai târziu aceasta își risca viața pentru libertate.

Fuga sa continuă să fie subiect de dezbatere și analiză, la mai bine de 20 de ani. Într-un top dat publicității în 2011 de publicația britanică *Take Part*, Nadia Comăneci se numără printre primii 10 refugiați celebri din lume, alături de Einstein, Freud sau Dalai Lama.[113] Prezența acesteia lângă nume atât de mari nu face decât să confirme prestigiul pe care Nadia, așa cum Einstein l-a adus fizicii sau Freud psihanalizei, l-a adus sportului în general.

În 1976, Nadia schimba istoria gimnasticii și a mișcării olimpice, legile ajung să se supună gimnastei și nu sportiva legilor, modificările survenite în regulamentele de specialitate după evoluțiile Nadiei[114] fiind cele ce confirmă afirmația. Nadia ajunge o vedetă în lumea largă și ajunge să fie iubită în egală măsură. Cu toate acestea iubirea este una trecătoare, dificultățile cu care aceasta se va confrunta în țară, mai ales după fuga celor doi antrenori în S.U.A., precum și urmărirea excesivă de organelor securității o vor face pe aceasta să aleagă drumul către Occident. Dacă în 1981 refuzase să rămână alături de antrenorii săi în S.U.A., 8 ani mai târziu aceasta va lua decizia de a își risca viața, imaginea și familia pentru a trece fraudulos granița către o viață mai bună. Chiar dacă în prezent sportiva are dublă cetățenie și își petrece mare parte din viață în țara sa de adopție, performanțele reușite de ea rămân scrise cu litere de aur în istoria sportului românesc.

Daciada – „Olimpiada“ Națională

Sportul de masă, atât de *îndrăgit* și dezvoltat de conducerea comunistă, se va *transforma* în România anilor '70 într-o competiție națională numită **Daciada**.

Ideea unei asemenea competiții sportive de masă nu este singulară în spațiul sovietic, state ca Germania de Est, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria dar mai ales U.R.S.S. au competiții sportive asemănătoare, ca de exemplul Spartachiadele, competiția sovietică pentru sportul de masă.

Momentul în care se creează această competiție națională trebuie de asemenea avut în vedere: regulamentul de fondare a Daciadei apare în 1977 la un an distanță de marele succes al Nadiei Comăneci la Montréal[115] și înaintea ediției olimpice de la Moscova din 1980. Însă Daciada apare și în perioada premergătoare organizării în România a unei

---

[113] http://www.adevarul.ro/life/viata/Albert_Einstein-celebritati-nadia_comaneci-refugiat-Sigmund_Freud-top-Wyclef_Jean_0_502749873.html.

[114] Roslyn Kerr, *The impact of Nadia Comaneci on the Sport of Womens Artistic Gymnastic*, în *Sporting Tradition Journal of Australian Society for Sport History*, nr 23, noiembrie 2006, p. 87-102.

[115] Anita Sterea, *Daciada*, în *Enciclopedia Regimului Comunist – Instituții*, Editura Institutului Național pentru Studierea Totalitarismului, 2012, p. 220.

târziu este aleasă membru în Comitetul Tehnic al Federației de Gimnastică, iar în 1989 este aleasă membru în C.N.E.F.S. și în Biroul federal FRG[108]. De asemenea, devine membru de partid în 1977, imediat după obținerea rezultatelor remarcabile de la Montreal. Deşi fusese regina României în 1976, retrasă din activitate se vede nevoită să facă față unui cu totul alt program, un program la care nu se va putea adapta aşa cum şi-ar fi dorit. Salariul mic, obținerea cu greu a hranei atât de necesară fiecărei zile[109], lipsa libertății, condițiile grele de muncă şi locuit o vor face să-şi dorească o altă viață.

Toate aceste transformări din viața sportivei o vor aduce în pragul disperării, alegând varianta părăsirii ilegale a țării. Fuga sa din România se va produce cu câteva zile înainte de căderea regimului comunist. Deşi fusese analizată de securitate la începutul lunii noiembrie[110] şi nimic din ceea ce va urma nu era precizat, sportiva va fugi în Ungaria alături de alți şapte români la sfârşitul lunii noiembrie. De ce organele securității, fiind la curent cu starea de nemulțumire generală pe care sportiva o avea nu au înăsprit măsurile de supraveghere este şi până astăzi o enigmă. Răspunsul oferit după consumarea faptei a fost, firesc, lipsa intenției acesteia către un asemenea gest. Notele informative devin adevărate stereotipuri[111], fiind tratate cu multă superficialitate. Ce a dus la această superficialitate, în primul rând o rodare a sistemului informativ. În al doilea rând monotonia de zi cu zi a societății româneşti. Aceste note informative prefigurau cumva sfârşitul unui sistem ce începea „să se clatine" din interior.

În ceea ce priveşte etapele prin care sportiva a trecut până a ajuns în Ungaria, acestea au fost tipice unei evadări. Trecerea frontierei se va produce în noaptea de 28 noiembrie. Sportiva alături de alte şase persoane vor trece pe jos granița către Ungaria, unde urmau să fie aşteptați cu două maşini de doi cetățeni americani. Odată ajunsă în Ungaria, presa deja va afla de fuga acesteia, pe toate agențiile de presă ungare vuind ştirea conform căreia Nadia Comăneci se află în Ungaria, ea pătrunzând ilegal în această țară. Ştirea va fi rapid preluată şi de alte agenții de presă internaționale. Deşi ungurii sunt dispuşi şi chiar îşi doresc să facă tot ce e posibil să o păstreze la Budapesta, sportiva, ajutată de Constantin Panait, unul din cei doi cetățeni americani, va reuşi să ajungă în Austria, unde va solicita la Ambasada S.U.A. azil politic[112].

În țară dispariția sportivei va aduce supărare şi nesiguranță. Organele Securității încearcă să caute vinovați, însă fără reuşită. Fiind puşi în fața faptului împlinit, aceştia vor începe o puternică campanie de discreditarea a sportivei în țară şi peste hotare, criticând aspru decizia acesteia. Fuga Nadiei este poate ultima lovitură de imagine adusă sistemului ceauşist. România pierdea un simbol. Dacă în 1976 Ceauşescu folosea

---

[108] Arhiva C.N.S.A.S., vol 24, p.1

[109] În memoriile sale, Nadia menționează că la lot la fiecare masă avea mâncarea în farfurie. După retragere aceasta trebuie să şi-o procure singură, cu dificultate.

[110] Arhiva C.N.S.A.S. Fond „Problema- Sport", Nr. Inv. 13.346, vol 24, p.1, 1v.

[111] Valentin Vasile, *op.cit.* p.426.

[112] Arhiva C.N.S.A.S., vol 24, p.11.

performanțele remarcabile ale gimnastei în argumentarea și consolidarea propriului sistem politic, 13 ani mai târziu, sistemul său era demolat de o fugară celebră. Dacă în 1981 aceasta refuza drumul spre libertate, 8 ani mai târziu aceasta își risca viața pentru libertate.

Fuga sa continuă să fie subiect de dezbatere și analiză, la mai bine de 20 de ani. Într-un top dat publicității în 2011 de publicația britanică *Take Part*, Nadia Comăneci se numără printre primii 10 refugiați celebri din lume, alături de Einstein, Freud sau Dalai Lama.[113] Prezența acesteia lângă nume atât de mari nu face decât să confirme prestigiul pe care Nadia, așa cum Einstein l-a adus fizicii sau Freud psihanalizei, l-a adus sportului în general.

În 1976, Nadia schimba istoria gimnasticii și a mișcării olimpice, legile ajung să se supună gimnastei și nu sportiva legilor, modificările survenite în regulamentele de specialitate după evoluțiile Nadiei[114] fiind cele ce confirmă afirmația. Nadia ajunge o vedetă în lumea largă și ajunge să fie iubită în egală măsură. Cu toate acestea iubirea este una trecătoare, dificultățile cu care aceasta se va confrunta în țară, mai ales după fuga celor doi antrenori în S.U.A., precum și urmărirea excesivă de organelor securității o vor face pe aceasta să aleagă drumul către Occident. Dacă în 1981 refuzase să rămână alături de antrenorii săi în S.U.A., 8 ani mai târziu aceasta va lua decizia de a își risca viața, imaginea și familia pentru a trece fraudulos granița către o viață mai bună. Chiar dacă în prezent sportiva are dublă cetățenie și își petrece mare parte din viață în țara sa de adopție, performanțele reușite de ea rămân scrise cu litere de aur în istoria sportului românesc.

Daciada – „Olimpiada" Națională

Sportul de masă, atât de *îndrăgit* și dezvoltat de conducerea comunistă, se va *transforma* în România anilor '70 într-o competiție națională numită **Daciada**.

Ideea unei asemenea competiții sportive de masă nu este singulară în spațiul sovietic, state ca Germania de Est, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria dar mai ales U.R.S.S. au competiții sportive asemănătoare, ca de exemplul Spartachiadele, competiția sovietică pentru sportul de masă.

Momentul în care se creează această competiție națională trebuie de asemenea avut în vedere: regulamentul de fondare a Daciadei apare în 1977 la un an distanță de marele succes al Nadiei Comăneci la Montréal[115] și înaintea ediției olimpice de la Moscova din 1980. Însă Daciada apare și în perioada premergătoare organizării în România a unei

---

[113] http://www.adevarul.ro/life/viata/Albert_Einstein-celebritati-nadia_comaneci-refugiat-Sigmund_Freud-top-Wyclef_Jean_0_502749873.html.

[114] Roslyn Kerr, *The impact of Nadia Comaneci on the Sport of Womens Artistic Gymnastic*, în *Sporting Tradition Journal of Australian Society for Sport History*, nr 23, noiembrie 2006, p. 87-102.

[115] Anita Sterea, *Daciada*, în *Enciclopedia Regimului Comunist – Instituții*, Editura Institutului Național pentru Studierea Totalitarismului, 2012, p. 220.

Fig. 260 Activitatea sportivă de mase în faze non stop: Daciada

mari competiții de anvergură internațională – Universiada de Vară din 1981 – ultima competiție polisportivă organizată în spațiul românesc în perioada comunistă.

Oficial, Daciada este fondată în urma ședinței Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 16 noiembrie 1976[116], când se aproba organizarea unor concursuri polisportive cu faze locale, regionale și naționale, organizarea acestor competiții revenind în sarcina Consiliului Național pentru Educație Fizică și Sport[117], instituția însărcinată cu dezvoltarea și organizarea sportului național începând din 1967. Regulamentul de organizare și funcționare al Daciadei a fost aprobat de instituția mai sus menționată în primăvara anului 1977[118], iar printre primele două obiective majore se numărau:

1. *dezvoltarea intensă și multilaterală a educației fizice și sportului de masă, formarea oamenilor puternici și sănătoși* ***apți pentru muncă*** și
2. *ridicarea nivelului general al activității sportive de performanță la nivel mondial, care să ducă la* ***creșterea prestigiului României în lume***[119].

[116] Loredana Necula, *Preliminarii la marea competiție națională Daciada 1971-1976*, în Arhivele Totalitarismului, anul X, nr. 36-37/2002, p.81.

[117] C.C.F.S.-ul se va transforma în 1957 în Uniunea Națională pentru Cultură Fizică și Sport, iar în 1967 U.C.F.S. se va transforma în C.N.E.F.S., instituție ce va supraviețui până la revoluția din 1989.

[118] Arhivele Naționale, *Fond C.C. al P.C.R. – secția Cancelarie, dosar nr. 46/1977*

[119] Loredana Necula, *Daciada – Un bun al întregului popor*, în Revista Erasmus, nr. 12/2001, București, Editura Ars Docendi, 2001.

http://erasmusisha.wordpress.com/2001/01/01/daciada-%E2%80%9Cun-bun-al-intregului-popor%E2%80%9D/.

Chiar dacă oficial Daciada se fonda la sfârșitul anului 1976, originile acestei idei trebuie căutate și în *Tezele din iulie 1971*. Deşi acestea nu conțineau nicio referire directă la sport, era firesc că şi sportul trebuia să contribuie la *îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii*[120]. Evenimentul care a grăbit „transpunerea în viață" a deciziilor partidului a fost unul care a provocat entuziasmul întregii țări. În 1976, Nadia Comăneci obținea, la Jocurile Olimpice de la Montréal, rezultate strălucite. Nicolae Ceauşescu a considerat aceasta drept un succes al întregii națiuni. Pe 19 august 1976, cu ocazia premierii olimpicilor de la Montréal, în discursul său, Ceaușescu menționează necesitatea dezvoltării sportului de masă și crearea unei competiții naționale, căreia trebuia să i se găsească un nume pur românesc[121]. DACIADA, va fi astfel soluția găsită și îndrăgită de conducător.

Daciada a fost o competiție sportivă națională, organizată din doi în doi ani, având faze locale, județene și regionale (atât în mediul urban cât și rural) și finale la nivel național la diferite discipline sportive (de vară sau iarnă).

Primele competiții au început în noiembrie 1977 şi urmau să se desfăşoare local (fabrici şi uzine), judeţean (ramuri de producţie), naţional („republican"). Nivelul juniorilor era reprezentat de întrecerile şcolare şi fazele acestora. Finalele se desfăşurau o dată la doi ani, începând cu anul 1978. Cu timpul, toate evenimentele sportive interne vor fi subordonate Daciadei. Până în 1989, au avut loc şase ediţii ale acestei competiţii.

Daciada va avea o contribuţie esenţială şi la organizarea marilor defilări ale oamenilor muncii cu ocazii festive diverse: ziua naţională, ziua muncii, ziua republicii etc.

Gândită ca o competiție deschisă tuturor, o competiție amatoristă, în realitate Daciada ascundea și foarte mulți sportivi *profesioniști*, majoritatea cluburilor sportive profesioniste din România trimițînd sportivi la competițiile Daciadei. Cu toate acestea, meritul deosebit pe care această nouă mișcare sportivă l-a avut în identificarea și formarea unor nume mari ale sportului românesc nu trebuie omis, baza de selecție (o competiție cu etape locale, regionale, naționale) fiind, de asemenea, impresionantă.

Deși în regulamentul Daciadei, dar și al altor competiții asemănătoare din lagărul socialist, aceste manifestări erau deschise tuturor fiind o competiție de masă, citind printre rânduri putem observa caracterul *elitist* al manifestării. La startul competiției nu puteau participa decât *tinerii şi oamenii muncii care îşi îndeplinesc cu bune rezultate sarcinile profesionale şi obşteşti, care dovedesc comportare demnă în societate, elevii şi studenții care obțin rezultate bune la învățătură şi în munca politică.*

Participă toți, dar cei mai buni![122]

După apariția Daciadelor, următorul pas firesc era mediatizarea acesteia la nivel internațional. Așa se va face că în 1980, la numai un an după desfășurarea primei ediții a Daciadei, sportivii învingători în această competiție, alături de campioni olimpici,

---

[120] Loredana Necula, *Preliminarii la marea competiție națională...*.

[121] *Ibidem.*

[122] Loredana Necula, *Daciada, un bun...*

Fig. 261 Box: Mihai Leu

Fig. 262 Fotbal: Gheorghe Hagi

mondiali și europeni vor fi folosiți pentru ștafeta flăcării olimpice pe teritoriul țării noastre[123] în drumul său spre capitala olimpică din 1980 Moscova.

Popularitatea Daciadei va crește de la o ediție la alta atât la nivel intern cât și la nivel internațional. Astfel se ajunge ca în 1986 însuși președintele C.I.O. Juan Antonio Samaranch să efectueze o vizită la București în perioada desfășurării competițiilor Daciadei, el însuși fiind cel care va da startul crosului de masă de la Pavilionul Expozițional[124] și va vizita Stadionul Tineretului unde aveau loc diferite competiții sportive.

Prin apariția acestui concurs, se crea un sistem foarte bine pus la punct de promovare a sportului de masă. Influența ideologică în această competiție sportivă nu poate fi negată. Cu toate acestea, meritul pe care Daciadele l-au avut în dezvoltarea fenomenului sportiv la nivel național de asemenea nu trebuie ignorat. În același timp, Daciada s-a dovedit un mijloc relativ util de a întări controlul exercitat de regimul comunist.

Perfomanțele înregistrate în arena sportivă în perioada comunistă sunt de departe cele mai spectaculoase din istoria mișcării sportive naționale. Cele 199 de medalii din 301, cât a adunat România în competițiile olimpice, ne confirmă afirmația de mai sus. Cauzele care au dus la această dezvoltare spectaculoasă țin și de contextul internațional existent. Dorința U.R.S.S. de a-și arăta supremația în arena olimpică în fața rivalilor occidentali va duce la o dezvoltare spectaculoasă a acestui domeniu atât în spațiul sovietic cât și al statelor satelite. În această situație se va afla și România, care va prelua modelul sovietic de

[123] *Around the National Olympic Committee*, *Olympic Review*, 1979, p. 727 în http://www.la84foundation.org/OlympicInformationCenter/OlympicReview/1979/ore146/ore146r.pdf

[124] Arhiva C.N.S.A.S., fond Problema Sport, vol 1, p. 246.

Fig. 263 Fotbal: Florea Dumitrache şi o grupă de copii

Fig. 264 Fotbal: Echipa Steaua, Bucureşti, 1989

antrenament, va trimite specialiști la studii de specialitate și aprofundare a educației fizice, va investi masiv în cerectare, va publica un număr impresionat de cărți și materiale de specialitate pentru cei interesați de domeniu, va investi în infrastructură, va modifica legislația sportivă, reușind să organizeze mișcarea sportivă ca una de interes național.

Organizarea unor evenimente internaționale cu caracter sportiv, precum și prezențele românești în anumite organisme internaționale nu fac decât să susțină și să încurajeze dezvoltarea educației fizice la nivel național și să sprijine obținerea de rezultate spectaculoase în competițiile internaționale. Toate aceste argumente au la bază ideea din spațiul socialist de a încuraja sportul de masă în detrimentul celui individul, cu caracter elitist, decizie ce duce la o foarte bună bază de selecție pentru sportul de performanță.

De asemenea, spațiul sovietic și statele satelit acestuia vor investi major în sporturile individuale și mai puțin în cele de echipă. Așa se va face că marile perfomanțe românești apar cu precădere în probe simple sau duble.

La nivel internațional, în primele două decenii ale guvernării comuniste, sportul va fi folosit în politica internă pentru legitimare și consolidare a regimului. Alte state comuniste vor folosi sportul în relațiile internaționale, ca mijloc de negociere, încă din primii ani post belici, este cazul U.R.S.S.-ului sau Germaniei de Est. România va ajunge să folosească sportul în mesajul politic mai ales după performanța de neegalat a gimnastei Nadia Comăneci de la Montreal din 1976. Totodată, gimnastica va ajunge sportul în care România va deține supremația mondială mai multe decenii la rând, așa cum R.D.G. a deținut supremația în natație sau Bulgaria la haltere.

Bibliografie

ARHIVE:

Arhivele Naționale,

Fond C.N.E.F.S., Dosar 13/1948, 345/1956, 356/1956, vol 357/1956

Fond C.C. al P.C.R. - Propagandă și Agitație, dosar 71/1954, 40/1956

Fond C.C. al P.C.R. - secția Cancelarie, dosar nr. 46/1977

Arhiva C.N.S.A.S., Fond „Problema-Sport", nr. Inv. 13.346 , Vol 1, Vol 5, Vol. 24

DICȚIONARE ŞI ENCICLOPEDII:

Nicu Alexe (coord*) Enciclopedia Educației Fizice și a Sportului din România* (vol. I-IV), Editura Aramis Print, București, 2002.

MEMORII ŞI MĂRTURII:

Comăneci, Nadia , *Scrisori către o tânără gimnastă*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2004.

Drăgan, Ioan, *Martor la opt Olimpiade de vară*, Bucureşti, Editura Porus, 1992.

Miller, David, *Olympic Revolution – The Olympic Biography of Juan Antonio Samaranch*, Londra, 1992.

Pacepa, Ion, Mihai, *Orizonturi roşii-Memoriile unui şef al spionajului comunist*, New York, Editura Ziarului Universul, traducere Toader Radu G., 1988.

LUCRĂRI ŞI ARTICOLE SPECIALE:

Alexandrescu, Horia, *Olimpiada'80. Jurnal de reporter*. Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1982.

Alexandrescu Horia, *Olimpiada californiană*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1985.

Banu Florian, *Fuga Nadiei pe prima pagină a ziarelor*, în *Jurnalul Naţional* din 30.11.2009.

Băniculescu, Victor, *Jocurile Olimpice de-a lungul veacurilor*, Bucureşti, Editura Uniunii de cultură fizică şi sport, 1964.

Bănciulescu, Victor, *Mexico' 68*, Bucureşti, Editura Consiliului naţional pentru educaţie fizică şi sport, 1968.

Caraccioli Tom, Caraccioli Jerry, *Boycott – Stolen Dreams of the 1980 Moscow Olympic Games*, Editura New Chapter Press.

Chirilă Ioan, *Nadia*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1977.

Comăneci Nadia, *Nadia Comăneci- The athlets talk about themselves*, în Olympic Review, nr. 226, august 1986.

Cultura fizică şi sportul în *Republica Populară Română*, Bucureşti, Editura Cultură Fizică şi Sport, 1951.

Dumitriu, Dimitri, *Nadia Comăneci şi echipa de aur*, Editura Sport-Turism, 1977.

Ghibu, Emil, Todan Ion, *Sportul Românesc de-a lungul anilor*, Bucureşti, Editura Stadion, 1970.

Goga Ilie şi Vilara Radu, *Tokyo, Olimpiada Recordurilor*, Bucureşti, Editura Uniunii de cultură fizică şi sport, 1965.

Goga, Ilie, Valeriu, Emanuel, *Olimpiada mexicană*, Bucureşti, Editura Consiliului Naţional pentru educaţie fizică şi sport, 1969.

Goga Ilie şi Bănciulescu Victor, *Jocurile Olimpice, Munchen 1972*, Bucureşti, Editura Stadion, 1973.

Guttman Allen, *The games must go on – Avery Brundage and the Olympic movement*, Colombia University Press, New York 1984.

Hulme, Derick Jr., *The political olympics: Moscow, Afghanistan, and the 1980 U.S. boycott*, New York, Editura Prager New York Westport, 1990.

Kee Sun Byung, Kee Lee Sei, Kyu Kim Seng, Kee Kogh Young, *Olympic and Politics*, Seul Publishing Go.

Kerr, Roslyn, *The impact of Nadia Comaneci on the Sport of Women Artistic Gymnastic*, în *Sporting Tradition Journal of Australian Society for Sport History*, nr 23, noiembrie 2006, p. 87-102.

Matache, Constantin, *Prezenţe româneşti în organizaţiile sportive internaţionale*, Bucureşti, Editura Ad Point, 2006.

Metoni Octavian, *Război total româno-sovietic – file de poveste*, în Pro Sport, 13.03.2010.

Miller David, *Why the Olympic Games Must and Will Survive*, în Olympic Review, 2000.

Mitro Gheorghe, Retinski, Alexandru *Constelaţia olimpiadelor*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1984.

Morariu Albin, *Centrele de Gimnastică o soluţie cu mari persepective*, în ziarul Sportul, nr. 58, din 10 ianuarie 1968.

Necula Loredana, *Daciada-„Un bun al întregului popor"*, în Revista Erasmus, Numărul 12, 2003.

Necula Loredana, *Preliminarii la marea competiție națională Daciada 1971-1976*, în Arhivele Totalitarismului, anul X, nr. 36-37/2002.

Olson, Tod, *The Games Must Go On*, New York, 1992.

Cosmin Popan, *În căutarea rezultatelor pierdute*, în Cotidianul, nr. II, anul 2005, nr. 13.

Postolache, Nicolae, *Istoria sportului în România*, Bucureşti, Editura Propexim, 1995.

Stere, Anita, *Daciada*, în *Enciclopedia Regimului Comunist – Instituții de partid, de stat, obștești și cooperatiste*, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2012.

Vasile Valentin, *Nadia Comăneci între simbol și obidire. Cazul „Corina" în Arhivele Securității*, în *Acta Bacoviensia – Anuarul Arhivelor Naționale Bacău*, Editura Magic Print, Onești, 2010.

Vilara Romeo, *Montréal '76 – Olimpiada Nadiei Comăneci*, Editura Sport-Turism, 1976.

Urziceanu Radu şi Vornicu Tudor, *Jocurile Olimpice de la Roma*, Bucureşti, Editura Uniunii de Cultură Fizică şi Sport, 1961.

Romeo Vilara, *În plină iarnă despre Jocurile Olimpice de vară*, în Ziarul Sportul nr. 7 februarie 1968.

Vrabie, Anghel, *Comitetul Olimpic Român 90 de ani, Bucureşti*, 2004.

Vrabie Anghel coord., *România la Jocurile Olimpice*, Editura Monitorul Oficial, Bucureşti, 2002.

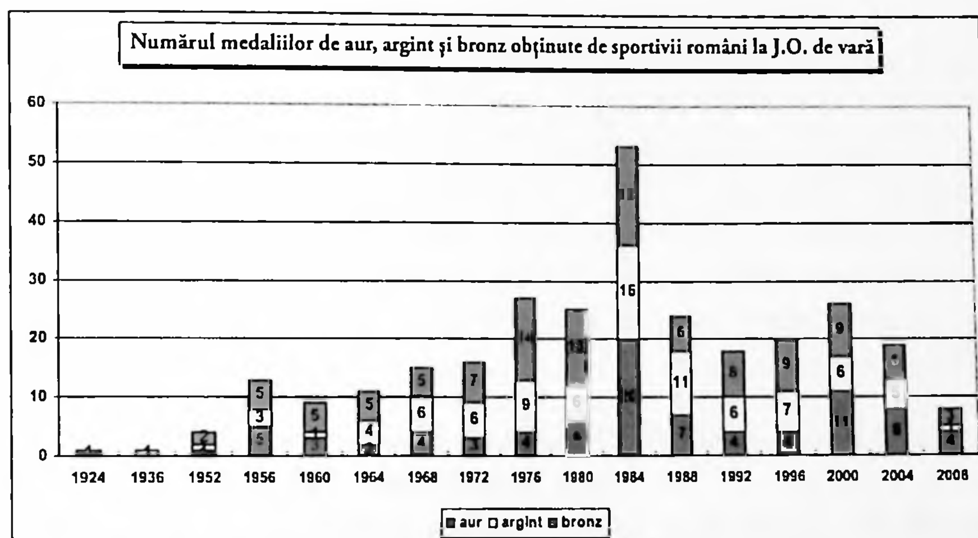
Wilson, Herold, Edwin, *The golden opportunity: a study of the romanian manipulation of the olympic movement during the boycott of the 1984 Los Angeles Olympic Games*, Ohio, Ed. The Ohio State University, 1993.

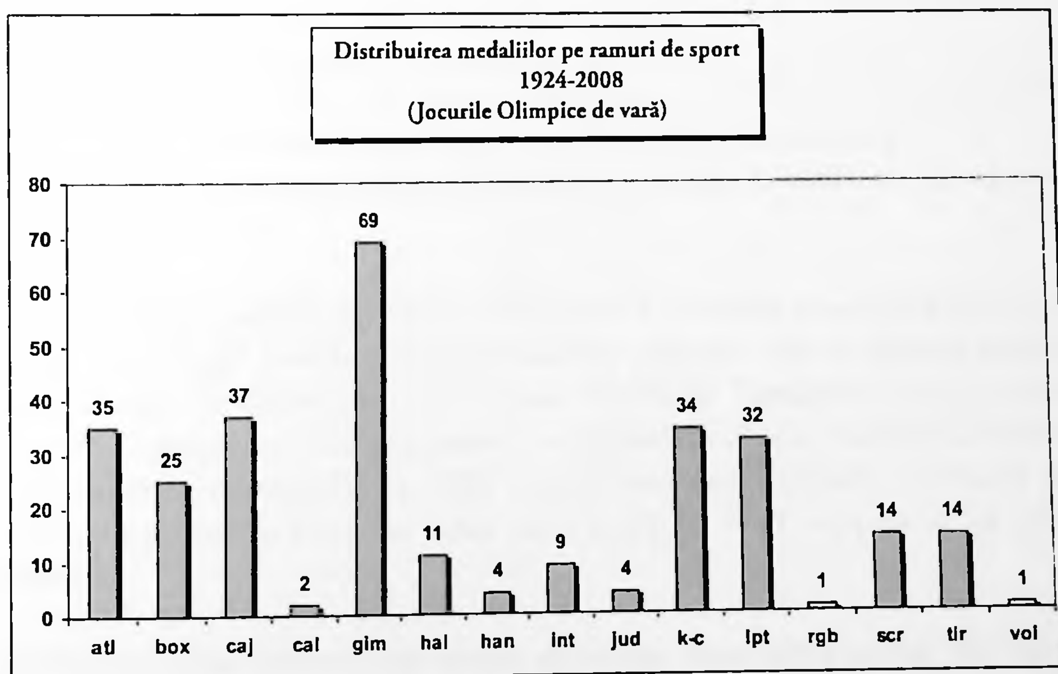
Wood, Mihaela, *Superpower: Romanian Women's Gymnastics during the Cold War*, Urbana Illinois, 2010.

Site:

www.la84foundation.org
http://erasmusisha.wordpress.com
http://www.adevarul.ro
http://www.historia.ro
http://www.romgym.ro
http://www.fivb.org
http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org
http://legestart.ro
http://www.prosport.ro
http://enciclopediaromaniei.ro

Anexe

Numărul medaliilor de aur, argint şi bronz obţinute de sportivii români la J.O. de vară
60
50
40
30
20
10
0
1924 1936 1952 1956 1960 1964 1968 1972 1976 1980 1984 1988 1992 1996 2000 2004 2008
aur argint bronz

Distribuirea medaliilor pe ramuri de sport
1924-2008
(Jocurile Olimpice de vară)
80
70
60
50
40
30
20
10
0
35 25 37 2 69 11 4 9 4 34 32 1 14 14 1
atl box caj cal gim hal han int jud k-c lpt rgb scr tir vol

ÎNCHEIERE

Regimul democrat-popular (*socialist*, din august 1965) a început la 30 decembrie 1947 şi s-a prăbuşit la 22 decembrie 1989, după 42 de ani.

A însemnat o *schimbare totală*, în realitatea politică, în economie, în alcătuirea socială şi – într-o primă etapă – în învăţământ şi cultură.

A fost *impus* ca urmare a victoriei finale a Armatei Roşii pe Frontul de Răsărit şi a înţelegerilor – formulate explicit sau implicit – între cei Trei mari aliaţi S.U.A., U.R.S.S. şi Anglia în intervalul 1943-1945: estul continentului, cu Polonia, Germania de Răsărit, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria, a revenit ariei de dominaţie sovietică, iar ţările baltice – Estonia, Letonia, Lituania şi părţi din Germania şi România au fost încorporate direct în U.R.S.S.

Transformările radicale din zonă au fost *operate de partidele comuniste respective*, după un concept şi model sovietic denumit *democraţie-populară*, aplicat aproape uniform în amintitele state. În România rolul a revenit Partidului Comunist care, în intervalul 1944-1947, a acaparat şi confiscat puterea, pe fundalul unui control deplin al teritoriului de către unităţile sovietice (1944-1958, cea mai îndelungată prezenţă a armatei ruse în România începând cu Petru cel Mare venit la Iaşi în 1711, oaspete al lui Dimitrie Cantemir).

Represiunea generalizată a fost esenţa regimului democrat-popular. Un asemenea regim, respins la început de majoritatea absolută a populaţiei, şi niciodată pe deplin acceptat nu putea fi menţinut decât prin presiune, prin forţă. Ceea ce a şi avut loc, îndeosebi în intervalul 1948-1964. Represiunea a fost parte alcătuitoare şi condiţie *sine qua non* a politicului (nu înseamnă că regimul n-a avut şi aderenţii săi, numeric o minoritate în anii '50).

Represiunea s-a întins sistematic spre toate categoriile şi s-a exercitat sub toate formele: epurări, percheziţii, ameninţări, arestări repetate în timpul nopţilor, detenţii fără motivare, lagăre de muncă, prelungirea detenţiei după expirarea pedepsei, regim penitenciar

sever încarcerări în interiorul închisorii, peste toate brutalitățile unor gardieni și gradați primitivi, adevărate brute.

Lupta de clasă declanșată artificial a fost principiul diriguitor al politicii oficiale în 1948-1964. A reprezentat metoda prin care orice adversar – real sau potențial al regimului – și orice persoană era lovită. Lupta de clasă împărțea pe locuitori (și familiile lor) în două: cetățenii obișnuiți și „ceilalți" (dușmanii de clasă).

Situație dramatic exprimată de un țăran maramureșean: „Noi n-am fost oameni, că eram chiaburi"[1].

Politica de discriminare a fost sporită prin formula – lansată de I.V. Stalin – că lupta de clasă se ascute pe măsură ce socialismul devine tot mai puternic. Această formulă absurdă era menită să „acopere" violența sporită impusă societății.

Moartea lui Stalin (martie 1953) a dus la oprirea temporară a represiunii generalizate (în sensul că nu au mai avut loc arestări în masă – dar au continuat cele individuale). În cele din urmă, conducerea partidului și-a dat seama că aplicarea acestei politici se întoarce împotriva regimului democrat-popular însuși care, în noua sa etapă (anii '60), avea nevoie de participarea cetățenilor la construcția socialismului. Anul 1964 poate fi considerat ca încheierea oficială a politicii luptei de clasă.

Corolarul represiunii generalizate a fost *suferința*. O suferință în toate felurile și pe toate treptele, zi de zi, săptămână de săptămână, lună de lună, an de an: durere, chin și chiar moarte. Vreo speranță? Pentru unii a fost credința în Dumnezeu, pentru alții puterea de a îndura, sau voința de a trăi. Suferința a cuprins o țară întreagă, din hotar în hotar. În acei ani s-a adeverit că unii oameni sunt adevărate fiare.

Represiunea generalizată a ținut până prin 1963/1964 și a determinat o *stare endemică de frică*, care, la rândul ei, a acționat asupra gândurilor și felului de a fi al fiecăruia. Teama a fost o realitate, nu numai a celor mulți; ea se regăsea – posibil și mai accentuat – la tovarășii din vârful ierarhiei, fie că priveau spre reacțiile Kremlinului, fie că se fereau unii de alții, de posibile intrigi în interiorul conducerii partidului.

După 1965, represiunea generalizată a fost înlocuită cu *atenționări*, de unde și denumirea de *atenționare generalizată* dată etapei. Cazurile individuale de protest, preluate de Europa Liberă și aduse astfel la cunoștința opiniei publice, au fost „rezolvate", de obicei, prin plecarea celui în cauză, după ce acesta a cunoscut felurite presiuni și o îndeaproape supraveghere.

Regimul democrat popular (socialist) a funcționat sub îndrumarea și *controlul permanent al organizațiilor de partid*; cu *monopolul informației* care a dat cetățenilor versiuni

---

[1] Lavina Ivașcu, *Mărturii privind colectivizarea în Maramureș*, în *Analele Sighet*, vol. 8, editor Romulus Rusan, Fundația Academia Civică, București, 2000, p. 307.

aranjate ale realității interne și externe; cu o *economie strict centralizată*; cu supravegherea și acțiunea continuă a *factorului politic.*

A fost o acțiune sistematică și convergentă de aplicare și generalizare a unui model preluat din U.R.S.S., adaptat superficial realităților din România.

Pe plan individual și colectiv a avut loc *adaptarea la noile realități* din nevoia fiecăruia de a-și clădi o viață și a-și dobândi o meserie, în condițiile date. Dacă în anii '40 și chiar '50 nevoile zilnice și teama au fost preponderente, de la jumătatea anilor '60 dorința de a trăi, de a cunoaște și partea mai bună a vieții au prevalat. Cu atât mai mult cu cât se risipea iluzia că „salvarea" ar veni din Vest („Vin americanii"), mai ales după strivirea revoluției din Ungaria, octombrie-noiembrie 1956. O minoritate care a ajuns în țările din Vest a reprezentat „cealaltă Românie" dinainte de război, militând pentru un regim democratic pluralist.

Motorul regimului a fost *nucleul său de conducere* (Biroul Politic, Comitetul Politic Executiv) unde secretarul general (Gheorghe Gheorghiu-Dej și mai ales Nicolae Ceaușescu), formula concluziile (dacă nu și directivele, de la început).

Hotărârile și directivele de la centru erau transmise, pe cale ierarhică, organelor în subordine (Comisia de Stat a Planificării, Consiliul de Miniștri, felurite comitete, Sindicate etc.). Erau „dezbătute" și puse în aplicare. „Dezbaterea" consta în explicarea hotărârii respective în adunări de partid sau alte foruri, fără a se modifica ceva din substanță. După care urma punerea în aplicare, la nivelul instituției respective.

Viața politică însemna participarea la adunările de partid, la cele sindicale, la mitingurile organizate pe plan central sau local, la vizitele de lucru ale „conducerii de partid", la reuniunile specialiștilor din anume ramuri. Atari manifestări erau organizate din vreme în amănunt pentru asigurarea unei bune reușite. La adunările de partid sau sindicale, luările de cuvânt nominale erau fixate de organizatori, ca și planul de măsuri ce urma a fi votat. Luările de cuvânt la manifestările de amploare erau aprobate în prealabil de organizatori și erau citite la reuniunea respectivă ca atare.

Așa s-a ajuns la instalarea unui *tipic*, a unei *rutine*, la care s-au conformat participanții feluritelor adunări.

Organizarea statului în sistem piramidal, cu aparatul administrativ central și local, cu un mecanism complex și ramificat, a funcționat tot prin impulsurile și comenzile de la centru, de la nucleul conducător al partidului.

Mecanismul decizional s-a complicat în anii '80 prin *„indicațiile" obligatorii primite direct de pe teren*. În vizitele sale repetate în țară Nicolae Ceaușescu dădea „indicații". Acestea erau notate cu grijă. Textele se trimiteau apoi la Secretariatul C.C. de unde se întorceau ca decizii operaționale!

Mecanismul decizional stabilit prin lege – plan și execuție – era astfel modificat prin indicațiile secretarului general al P.C.R., devenite obligatorii. Cei ce lucrau efectiv la un

obiectiv sau altul urmau să gândească modalitățile de aplicare a ideilor secretarului general P.C.R.

Consiliul de Miniștri (guvernul) a fost un organism central de execuție. A sfârșit a nu mai avea un sediu propriu, și s-a aflat în clădirea Comitetului Central.

Mecanismul politic al regimului în toate componentele sale s-a mișcat potrivit *impulsurilor (hotărârilor) venite de la nucleul conducător*, Comitetul Politic Executiv și, de cele mai multe ori, Secretarul General P.C.R.

Acest mecanism *nu dispunea de posibilități proprii de autoreglare (rectificare) a situației în cazul unei defecțiuni în sistem*. Aceasta trebuia raportată la Centru de unde era așteptată o decizie. Când s-a produs cutremurul de proporții din noaptea de 4 martie 1977, toate autoritățile au tăcut – pe undele ultrascurte am auzit numai convorbirile echipelor care începuseră operațiile de salvare. Abia în dimineața de 5 martie, la reîntoarcerea lui Nicolae Ceaușescu din Africa, mass-media a difuzat un amplu comunicat asupra evenimentului și a măsurilor în curs de îndeplinire. Timp de cca 12 ceasuri mass-media din R.S.R. a tăcut fiindcă nu primise vreo directivă de la „Conducere".

Viața economică n-a avut nici ea o dinamică proprie. Componentele ei, fie cele ale producătorilor de pe orice treaptă, fie de altă natură (comerciale, financiare etc.) se puneau în mișcare tot prin hotărârile *factorului politic* și erau apoi transpuse pe teren în parametrii fixați de Comisia de Stat a Planificării. „Inițiativele" din aria economicului se desfășurau numai în măsura în care contribuiau la îndeplinirea cifrelor de plan. Planurile de producție erau astfel fixate încât depășirea lor constituia mai curând excepția.

În anii '80, *perfecționarea măsurilor organizatorice a fost ideea dominantă* la nivelul conducerii partidului (a lui Nicolae Ceaușescu îndeosebi). „Conducerea" socotea că deficiențele, întârzierile, stagnările, blocajele, toate la un loc se datorau unor deficiențe de organizare. Cum partidul, ca entitate superioară, nu greșea niciodată în hotărârile sale, neîmplinirile se datorau numai și numai unor tovarăși, care nu au luat din timp măsurile necesare. Pe cale de consecință, au urmat un șir de hotărâri ale Comitetului Politic Executiv și Decrete ale Consiliului de Stat și care, până la urmă, nu au rezolvat de fel problemele de fond.

Sub regimul democrat-popular (și socialist) a avut loc cea mai amplă și rapidă *redistribuire a avuției naționale*.[2] Proprietatea particulară asupra mijloacelor de producție și a pământului a fost desființată prin „naționalizare" și „colectivizare" și înlocuită cu proprietatea de stat și „aceea cooperatistă" (pentru gospodăriile agricole colective).

---

[2] Conceptul de redistribuire a avuției naționale, în Dinică Ciobotea, Ion Zarzără, *Istoria domeniului Coroanei de la Segarcea-Dolj*, Editura Sitech, Craiova, 2011, pp. 11-12.

Transformarea a început în martie 1945 prin legea pentru reforma agrară şi a continuat în diferite etape, ultima fiind sistematizarea urbană desfăşurată în anii '80 ai secolului trecut.

Prin această redistribuire a proprietăţii la scara întregii naţiuni, puterea democrat-populară şi socialistă şi-a asigurat controlul asupra cetăţeanului; cel care avea ca venit numai salariul (sau ceea ce obţinea de la gospodăria agricolă colectivă sau de la cooperativă), acela asculta, se supunea reglementărilor de tot felul, neavând alternativă.

Prin redistribuire, regimul a avut la dispoziţie mijloacele necesare pentru industrializarea ţării şi realizarea planurilor cincinale (considerate ca unităţile de măsură ale politicii P.C.R.).

Transferul forţat al proprietăţii de la cetăţean la stat a avut consecinţe de proporţii şi de esenţă în alcătuirea socială. România anilor '60, '70 şi '80 a fost cu totul altă ţară decât aceea din anii 1945-1947.

Devenise o ţară industrial-agrară care ar fi putut beneficia de producţia ei, dacă tranziţia de la partidul-stat la o democraţie pluralistă după 1990 ar fi fost îndeplinită normal şi raţional.

Industrializarea accelerată a ţării s-a efectuat, într-o primă fază, prin restrângerea sensibilă a nivelului de trai al populaţiei urbane şi prin exploatarea la maximum a lumii rurale (cca. 74% din totalul populaţiei în 1948).

În a doua fază, după 1965, conducerea P.C.R. a recurs la credite din ţările capitaliste. Angajarea în programul de industrializare accelerată după 1965, a impus, cu necesitate, identificarea şi utilizarea unor surse de finanţare pe bază de credite, în condiţii avantajoase şi eşalonate în timp. Asemenea credite puteau fi obţinute de la Fondul Monetar Internaţional (F.M.I.) şi Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (B.I.R.D.).

Cum economia României socialiste era angajată, într-o măsură, în circuite internaţionale, statul utiliza oricum instrumente de plată şi proceduri constituite de F.M.I. şi B.I.R.D. De unde şi concluzia, acceptată de conducerea P.C.R., şi anume aderarea României la F.M.I. şi B.I.R.D.

Ceea ce a avut loc la 15 decembrie 1972 cu votul aproape unanim al membrilor celor două instituţii.[3] Timp de un deceniu până în 1982, România a beneficiat de 33 credite de la B.I.R.D. în valoare de 2 184,3 milioane dolari S.U.A., plus 60 milioane dolari pentru repararea uzinelor avariate de cutremurul din martie 1977. Până în 1982 România a fost singura ţară din blocul răsăritean care a aparţinut concomitent atât organizaţiei C.A.E.R. cât şi celor două instituţii financiare internaţionale F.M.I. şi B.I.R.D.

În anii '80, economia României s-a confruntat însă cu o criză „severă". Economia în ansamblu era supusă unei centralizări excesive, unei avalanşe de reglementări edictate de

---

[3] Ion Alexandrescu, *România între Est şi Vest. Aderarea la F.M.I. şi B.I.R.D.*, vol. I, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2012.

factorul politic (C.P.Ex.) şi care nu îngăduiau unităţilor producătoare nici o iniţiativă; prioritatea era acordată în continuare industriilor energo-extensive; în plus, nu exista o corelare cu tendinţele pieţei internaţionale. Ca urmare, încrederea creditorilor în economia românească a scăzut sensibil.

Reacţia conducerii politice de la Bucureşti s-a manifestat prin reducerea severă a importurilor din zona convertibilă; prin măsuri drastice de austeritate în alimentaţie; prin sporirea preţurilor cu amănuntul la produsele alimentare; creşterea tarifelor la energie şi la unele servicii poştale şi telefonice; chiar şi printr-o devalorizare a leului cu 14% (în prima parte a anului 1983).

De acordarea unei puteri de decizie la nivelul întreprinderilor producătoare sau a unei autonomii financiare reale – nici o vorbă!

Încă din 1983, un raport al Fondului Monetar Internaţional sublinia necesitatea unor „schimbări profunde în sistemul financiar al României", cu o descentralizare în sectorul preţurilor şi investiţiilor, cât şi în mecanismul comerţului exterior.

Atari recomandări s-au ciocnit iremediabil de politica economică fixată de Nicolae Ceauşescu. Reacţia acestuia: rambursarea înainte de termen a datoriei externe, socotită ca o prioritate absolută.

Adâncirea crizei de sistem, tensiunea surdă din interior şi schimbările de pe arena internaţională, au dus, în cele din urmă, la explozia din decembrie 1989. Părăsirea clădirii Comitetului Central de către Nicolae Ceauşescu a însemnat prăbuşirea întregului regim la 22 decembrie 1989. Nici politic, nici militar, nici ca opinie publică, regimul nu a mai avut vreun sprijin.

Unde suntem astăzi? *La 23 de ani de la revoluţie, unde suntem pe plan economic?*

În industrie funcţionau 1 238 unităţi, grupate în 76 centrale (vezi capitolul industrializarea, în prezentul volum). Centralele au fost desfiinţate ca entităţi juridice, iar din cele 1 238 unităţi producătoare, câteva mai sunt în fiinţă, preluate de proprietari din alte ţări, ca, de exemplu Combinatul siderurgic Galaţi (Mittal în prezent), Dacia Piteşti (Renault), autoturisme Craiova (Ford). O evidenţă a fabricilor din 1989 în funcţie şi astăzi ar fi de tot interesul. Numeric, probabil că nu depăşesc 5% din totalul atunci existent.

Pentru tranziţia spre o economie adaptată condiţiilor pieţei şi concurenţei a fost vehiculat cu insistenţă un singur concept: *privatizarea.* În teorie, privatizarea ar fi adus şi retehnologizarea şi reintrarea pe piaţă. *În practică, privatizarea a însemnat lichidarea unităţilor (fabrici) respective, vânzarea utilajelor la fier vechi* (cu profituri apreciabile pentru unele persoane) şi *eliberarea terenurilor aferente, acaparate rapid de investitorii imobiliari* în vederea unor câştiguri substanţiale. Nu dispunem încă de o evidenţă a produselor industriale, manufacturiere şi meşteşugăreşti ce se mai lucrează astăzi în România. Dacă o asemenea evidenţă există, ea este cu grijă socotită secret de stat de către Institutul Naţional de Statistică. Ceea ce ştim însă este faptul că de la chibrituri şi scobitori şi cremă de pantofi şi până la tractoare, camioane, utilaje complexe şi toată gama de produse electronice, astăzi totul se importă. *România, la dimensiunile naţiunii întregi, a devenit o*

piață de desfacere a mărfurilor de import. În industria ușoară – în primul rând îmbrăcăminte și încălțăminte – dominante sunt articolele de import la prețuri piperate. La fel pentru cosmetice, vopsele, lacuri.

Cumpărătorul român plătește mai mult pentru o marfă de calitate medie menită să dureze puțin pentru a fi înlocuită cu alta, potrivit ideii de bază a societății de consum.

Producția industrială a României
Anul 2010 comparat cu 1989

Nr. crt.	Produsul	UM	1989	2011
1.	Energie electrică	mld kW	75,9	Comparația între 1989 și 2011 nu se poate face. Anuarul Statistic al României pe 2011, pp. 520-521 și 161 enumeră activitățile din Industria prelucrătoare. La prima citire sunt enumerate variate producții; ca de exemplu: prelucrarea lemnului, a hârtiei, a țițeiului, produse de cocsărie, produse chimice, farmaceutice, industrie metalurgică, fabricarea calculatoarelor, echipamente electrice, etc., etc. În dreptul fiecărei ramuri, producția este exprimată în „milioane lei prețuri curente“ cu cifre comparative pe ultimii 4-5 ani. Este o modalitate de a nu prezenta realitatea. Ea pune în imposibilitate pe cercetător de a efectua vreo comparație cu realitățile din 1989.
2.	Cărbune brut	mil. tone	66,5	
3.	Țiței	mil. tone	9,2	
4.	Gaze naturale	mld. mc	33,0	
5.	Oțel brut	mil. tone	14,4	
6.	Laminate finite	mil. tone	10,3	
7.	Aluminiu	mii tone	280,0	
8.	Ciment	mil. tone	12,2	
9.	Mașini, utilaje	mii tone	394,0	
10.	Mașini de prelucrat metale	mii bucăți	13,6	
11.	Motoare combustie internă	mil. CP	18 014	
12.	Motoare electrice	mil. kW	6,4	
13.	Tractoare	mii buc.	17,1	
14.	Combine cereale	mii buc.	5,6	
15.	Vagoane marfă	mii buc.	11,2	
16.	Autocamioane	mii buc.	13,5	
17.	Autoturisme	mii buc.	144,0	
18.	Rulmenți	mii buc.	143,0	
19.	Aparate radio-casetofoane	mii buc.	590,0	
20.	Aparate TV	mii buc.	511,0	
21.	Acid sulfuric	mii tone	1 687,0	
22.	Sodă caustică	mii tone	763,0	
23.	Îngrășăminte chimice	mil. tone	2,8	
24.	Fibre și fire chimice	mii tone	273,0	
25.	Materiale plastice	mii tone	640,0	
26.	Lacuri și vopsele	mii tone	168,0	
27.	Furnir	mil. mp	88,5	
28.	Fire de bumbac și similare	mii tone	157,0	
29.	Hârtie	mii tone	555,0	
30.	Țesături	mild. mp.	1,1	
31.	Încălțăminte	mil. perechi	111,0	

Nr. crt.	Produsul	UM	1989	2011
32.	Brânzeturi	mii tone	81,6	
33.	Carne	mii tone	686,0	
34.	Zahăr	mii tone	693,0	
35.	Ulei comestibil	mii tone	248,0[4]	

O recentă evaluare a stabilit lista celor mai bine situate firme producătoare (TOP 50 branduri româneşti).[5]

Ele activează în următoarele domenii: ape minerale; dulciuri, lactate; ceaiuri, băuturi răcoritoare; vin; bere; cosmetice (Gerovital, Elmiplant, Doina, Farmec); produse naturiste (Plafar); industrie alimentară (Cristim; Pateu Scania, Paté Bucegi, Caroli); produse de curăţenie (Dero), electrocasnice (Arctic). Se adaugă Romtelecom, B.R.D., Banca Transilvania, C.E.C., Dacia.

Ponderea o deţin produsele alimentare şi băuturile. Romtelecom aparţine statului grec; B.R.D. este o sucursală a unei băncii din Franţa; Dacia a fost preluată de Renault. Proprietarul fabricii care produce „Arctic" este grupul turcesc Arçelik.

Cam atât a rămas din cele 1 238 întreprinderi existente în 1989.

Au dispărut, în cea mai mare parte, atelierele meşteşugăreşti. Mai subzistă frizeriile şi saloanele de coafură, câteva croitorii; un atelier de reparat pantofi a devenit o raritate.

Mărfurile de consum se vând în oraşe prin *supermagazinele* unor firme internaţionale: Mega Image, Carrefour, Billa ş.a.

Sistemul bancar aparţine băncilor străine în proporţie de peste 90%, chiar dacă unele păstrează numele dinainte de „privatizare" (Banca Comercială Română, Banca Românească...).

În 23 de ani au fost construite *autostrăzi* spre Constanţa (cca 220 km), Ploieşti (cca 60 km), un tronson (50 km) pe DN Braşov-Oradea, tronsonul Gilău-Turda!!

Costurile cu care s-au realizat tronsoanele în Transilvania şi pe ruta Bucureşti-Ploieşti sunt printre cele mai ridicate în Europa şi nu se justifică la o examinare atentă.

Căile ferate funcţionează sub parametrii anilor '80 ai secolului trecut. Locomotivele Diesel-electrice sunt tot cele fabricate la Electroputere Craiova în anii '70 şi '80 (unitate azi desfiinţată). De peste cinci ani se lucrează la modernizarea căii ferate Bucureşti-Constanţa. Dacă în 1938 automotorul fabricat la Malaxa parcurgea distanţa în mai puţin

---

[4] Ordinea enumerării şi cantităţile după Dionysius Fota, *op. cit.*, tabelul 6.

[5] Loredana Săndulescu, 50 cele mai puternice branduri româneşti, în Biz, nr. 237, 17-30 septembrie 2012, pp. 66-72.

de 2 ore şi 30 minute, astăzi, e nevoie de cel puţin 4 ore şi „situaţia va fi aşa până la terminarea modernizării" (la o dată neprecizată).

Oficialităţile au respins, fără o motivare reală, proiectul european de construire a unei căi ferate pentru tren de mare viteză de la Oradea la Constanţa (în continuarea unei căi ferate similare deja aprobată, pornită din Franţa-Germania-Austria şi Ungaria).

Se vorbeşte – cu oarecare temei – de desfiinţarea unor tronsoane de cale ferată din România, pentru a veni în întâmpinarea unor oameni de afaceri care, prin asemenea manevre, îşi vor asigura un fel de monopol al transporturilor auto de oameni şi mărfuri!! O anchetă privind această „afacere" nu a fost întreprinsă!

În *agricultură* s-a revenit, prin lege, la *proprietatea individuală asupra pământului*. La încheierea colectivizării (1962) erau constituite 5 398 gospodării agricole colective, cu 3 294 800 familii, 9 084 700 ha suprafaţa agricolă, din care 7 677 700 ha teren arabil.[6]

Transferul de proprietate la scara întregii ţări de la colectiv la individual a dus la o fărâmiţare accentuată a suprafeţei agricole: media proprietăţii ţărăneşti este acum de 2,68 ha; ponderea aparţine loturilor de la 0,51-1,00 ha – 31,23% din totalul proprietăţilor şi 1,1-3,0 ha – 33,35%.

Structura proprietăţii rurale după reforma din martie 1945, comparativ cu cea prezentă (după privatizarea agriculturii) se prezintă astfel[7]:

Mărimea exploataţiei	1945 %	1995 %
sub 1 ha	36,4	39,9
1-3 ha	42,1	33.4
3-5 ha	12,7	15,9
5-10 ha	6,6	10,6
10-20 ha	1,5	0,2
20-50 ha	0,4	—
peste 50 ha	0,3	—

[6] Păun Ion Otiman, *Agricultura României, la cumpăna dintre secolul XX – un secol al deznădejdii şi secolul XXI, un secol al speranţei*, Editura Agroprint, Timişoara, 2002, p. 184. Se va cita în continuare, *Agricultura României*.

[7] *Ibidem*, p. 315.

O recentă cercetare stabileşte următoarele:

Suprafaţa agricolă	8 277 930 ha
Numărul proprietăţilor	3 085 810
Numărul familiilor agricole	1 002 150
Suprafaţa medie a proprietăţii	2,68 ha
Suprafaţă medie a exploataţiei agricole	8,26 ha[8]

O altă statistică arată ponderea fermelor după suprafaţa deţinută:

	România	UE
Până la 5 ha	89,9%	70,4%
5-50 ha	9,8%	24,5%
peste 50 ha	0,4%	5,1%

După numărul de ferme situaţia este următoarea[9]:

Categoria	România	UE
Nr. de ferme	3 931 350	13 700 400
Suprafaţa agricolă utilizată	13 753 050 ha	172 485 050 ha
Forţa de muncă	2 205 280	11 696 730
Dimensiunea medie a unei ferme	3,5 ha	12,6 ha

Diferenţa privind suprafaţa agricolă între cele două statistici (8 277 930 ha faţă de 13 753 050 ha); în primul caz a fost luată în considerare suprafaţa arabilă, în al doilea întreaga suprafaţă agricolă. Oricum am privi, suprafaţa medie a unei ferme tot nu îngăduie cultivarea ei cu tehnologia contemporană.

---

[8] *Ibidem*, pp. 264-265.

[9] Oana Grecea, *Agricultura High Tech*, p. 23.

Privatizarea agriculturii şi suprafaţa medie a unei exploataţii agricole fac imposibilă lucrarea pământului cu mijloacele tehnice şi chimice contemporane. Ţăranul proprietar îşi cultivă pământul cu aceleaşi mijloace ca înaintaşii săi de la începutul secolului XX.

Producţia cerealieră

Cereale boabe – 19 345 mii tone în 1989 şi 16 712 mii tone în 2010.[10]

Producţia animală

Faţă de 1989 efectivele de taurine s-au redus cu 48%, la păsări – 44%, porci – 35%, ovine – 25%; producţia a crescut numai la lapte.

O situaţie statistică pe intervalul 1991-1999 se prezintă astfel[11]:

	1991	1999
carne (total, mii tone)	2 367	1 580
lapte (mii hl)	41 823	50 000
ouă total (milioane bucăţi)	7 177	5 500
lână (mii tone)	32,5	19,0

Per ansamblu (după 1990)[12]:

1) În fiecare an, au rămas necultivate (pârloagă) între 1 şi 2,5 milioane hectare. Ultimele cifre ale Ministerului Agriculturii (pentru 2011) dau circa 2,2 milioane hectare necultivate anual, dar unele analize consideră cifra sub realitate, întrucât 4,67 milioane hectare sunt trecute în rubrica grădini familiare sau păşuni şi fâneţe.[13]

2) Producţia agricolă – vegetală şi animalieră – a înregistrat scăderi în toate componentele sale. Pentru unele plante dispunem de cifre:

	1989/1990	1999
soia	500 000 ha	100 000
in şi cânepă	200 000 ha	3.000 (!)
sfeclă de zahăr	260 000 ha	65 000
tutun	35 000 ha	10 000
orez	50 000 ha	cca. 2 000 (!)

[10] *Anuarul statistic al României, 2011*, p. 441.

[11] *Ibidem*, p. 282.

[12] *Ibidem*, pp. 280-285.

[13] Radu Burlacu, *României îi fuge pământul*, în revista „Income magazine", nr. 2 (03.05.-9.05.2012), Bucureşti, pp. 6-10.

3) *Producția legumelor de câmp și de cartofi* a acoperit consumul intern. În schimb *legumicultura din sere a dat faliment* cu pierderea pieței interne și externe.

4) *Viile* au crescut ca suprafață cu circa 40 000 ha mai ales cu plantații de vie hibridă în gospodăriile private. Producția de struguri a sporit de la 915 000 tone în 1989, la 1 420 000 tone în 1999.

5) *Pomicultura*, în declin accentuat după 1996; pepinierele de asemenea. A sporit sensibil importul de fructe din Grecia, Turcia, Polonia, Italia, Spania etc.!!

Câteva cifre:

	1991	1999
carne total mii tone	2 367	1 580
lapte total mii hl	41 823	50 000 singura creștere!
ouă milioane bucăți	7 177	5 500
lână total mii tone	32,5	19,0

Complexele de creștere a păsărilor și porcilor au fost „privatizate", adică desființate!

Cu excepția producției de bere și ulei, toate celelalte ramuri din industria agroalimentară, au cunoscut scăderi importante[14] după 1990.

Sunt și excepții.

La *Codlea* (județul Brașov) există cea mai mare *fermă de curcani* din România – proprietar Cătălin Muntean. De amintit și *Agroind Focșani* (comuna Doaga, județul Vrancea), fermă de vaci care livrează laptele numai companiei Danone. De asemenea *Sălaj Plant* cultură superintensivă de meri, administrator Sándor Biro; *Hortifruct*, firma Leadea International, director Cristian Rusu produce castraveți și roșii folosind o tehnologie de ultimă generație.[15]

Ce reprezintă acestea în ansamblul producției agricole?

Pământul țării a rămas o marfă ieftină.[16]

Țara	Preț (euro/pe hectar)
Danemarca	16 000-20 000
Olanda	13 000-16 000

[14] Mai pe larg în *Agricultura României*, pp. 278-285 de unde sunt preluate și datele de mai sus.

[15] Radu Burlacu, articolul citat.

[16] *Ibidem.*

Țara	Preț (euro/pe hectar)
Franța	11 000-13 000
Spania	8 000-12 000
Polonia	6 000-7 000
Ungaria	5 000-7 000
România	**1 500-2 500**

La asemenea diferențe de prețuri per hectar, cetățeni străini au început să cumpere, în deplină proprietate, terenuri agricole, astfel[17]:

Compania	Suprafața (ha)	Naționalitatea proprietarilor
Agro Chirnogi	26 000	libanezi
Prio Fooch	25 000	portughezi
Rabo Farm	15 000	olandezi
DN Agrar	11 000	olandezi
Ingleby	10 000	danezi

Ministrul agriculturii din guvernul României a apreciat în 2011, ca un fapt pozitiv, cumpărarea pământului țării, în deplină proprietate, de către cetățeni străini!! Oare e bine!?! Greu de crezut.

Suprafețe mai mici au fost cumpărate de cetățeni italieni, spanioli, austrieci, germani și suedezi.

Terenurile agricole controlate de companiile cu capital străin însumează 700 000 hectare (7% din terenul agricol, în Cehia 4% din total).[18]

S-au constituit și câteva mari proprietăți (exploatări) agricole de către cetățeni români:

– Balta Brăilei – 65 000 ha – producător (contestat) Culiță Tărâță
– județul Vaslui – 50 000 ha, Adrian Porumboiu
– județul Dolj – 25 000 ha, Mihai Anghel
– județul Ialomița (Fetești) – 17 000 ha, Ștefan Poenaru[19]

---

[17] *Ibidem.*
[18] Oana Grecea, *Agricultura High Tech*, în *Biz*, nr. 233, 20 iunie-2 iulie 2012, pp. 18-23.
[19] *Ibidem.*

În 1989 *suprafața irigată* era de 3 102 000 hectare, ceea ce reprezenta 31% din suprafața arabilă sau 21% din cea agricolă. Cu *excepția Olandei, România ante 1989 dispunea de cea mai mare suprafață agricolă irigată, în comparație cu media Uniunii Europene*, sau cu Danemarca, Germania, Grecia, Elveția, Franța, Italia, sau Portugalia (Olanda avea un procentaj mai mare).

Toate instalațiile au fost demontate și furate. Suprafețele irigate s-au redus considerabil.[20]

În comerțul cu grâne operează felurite combinații în afara legii dezvăluite de anchetele mass-mediei dar rămas total necercetate de organele statului. Între altele, grâul produs în România se exportă, apoi se importă tot în România ca marfă străină, cu beneficiile corespunzătoare!

Pădurile

„Străinii se bat și pe pădurile românești. Austrieci, americani, arabi, italieni și mai nou chinezi vor o bucățică din aurul verde. Pădurile României ca și terenurile agricole, sunt ieftine, sunt ușor de exploatat și, mai ales, sunt disponibile imediat."

Citatul de mai sus formulează, lapidar și dramatic, situația.[21] Pădurile „sunt în mare căutare astăzi" (2012 toamna). Fonduri de investiții din Europa și Statele Unite stau gata să cumpere păduri. Prețul unui hectar de pădure a crescut de la 2 000 euro (2011) la cca 3 000 și chiar 3 500 euro.[22]

România mai deține 6 400 000 ha pădure din care 3 280 000 ha aparțin statului, 2 080 000 ha sunt în proprietatea unor persoane fizice sau juridice iar 1 020 000 în proprietate publică (a unităților administrativ-teritoriale locale).

Un raport al Federației pentru apărarea pădurilor consemnează că din 1990 și până azi *s-au tăiat 350 000 ha* (80 milioane metri cubi de pădure), din care *280 000 ha în anii 2000-2011*. Cifrele de mai sus arată că *s-au tăiat 41 ha pădure zilnic*.

Retrocedarea în natură stă la baza acestei situații care poate deveni extrem de gravă, pentru a nu spune catastrofală.

La o legislație permisivă se adaugă retrocedările ilegale: în litigiu sunt circa 400 000 ha pădure, iar câteva zeci de mii au fost „înapoiate" ilegal unor așa ziși foști proprietari.[23]

Lipsește o legislație care să apere pădurile de șacalii autohtoni și de cei dinafară.

„Am avut o adevărată «civilizație a lemnului» – scria în 1974 istoricul Constantin C. Giurescu, civilizație ce a cuprins întreaga viață a înaintașilor, începând cu locuința și

[20] *Agricultura României*, pp. 203-205.

[21] Radu Burlacu, Valentin Mateescu, *Codru nu mai e frate cu românu*, în *Income Magazine*, nr. 9, 21-27.06.2012.

[22] *Ibidem*.

[23] *Ibidem*.

mobilierul, continuând cu uneltele, armele şi mijloacele de comunicaţie şi terminând cu influenţa exercitată asupra vieţii sufleteşti."

„Trebuie să ne obişnuim cu ideea că am fost altădată – cu secole înainte – o ţară bogată cu păduri", continuă Constantin C. Giurescu; „dar că actualmente nu mai suntem şi că ceea ce avem trebuie păstrat cu cea mai mare grijă. Fiindcă pădurea înseamnă pentru noi nu numai o mare bogăţie şi un puternic rezervor de sănătate, dar, îndrăznesc s-o spun, şi o parte a fiinţei noastre sufleteşti, o notă constitutivă a noţiunii de român."[24]

Unde suntem astăzi?

Producţia industrială a scăzut dramatic cu cele mai multe ramuri desfiinţate (vezi tabelul).

La fel şi cea meşteşugărească, pe cale de dispariţie.

Numărul total de salariaţi s-a redus de la 8 323 000 în 1989, la 4 367 700 în 2009. Din cei *3 959 300 disponibilizaţi*, o parte, 2 000 000-2 500 000, a plecat în alte ţări pentru a găsi ceva de lucru.

Numărul pensionarilor a crescut de la 2 232 500 în 1989 la *4 745 000 în 2009.*

Sub raportul producţiei industriale România se află în proporţie de cel puţin 75% în stadiul de teritoriu colonial.

Desfacerea de mărfuri alimentare – multe din ele importate – în oraşe se face prin mari companii din străinătate.

Articolele de îmbrăcăminte şi încălţăminte sunt de import, la preţuri mai mari decât dacă ar fi produse în ţară.

Băncile străine vehiculează şi controlează peste 90% din realitatea financiară.

Utilaje, maşini unelte, autocamioane – toate de import.

Datoria externă a urcat de la 11 130 000 000 (2001) la 22 502 000 000 în 2004, iar în 2009, la 117 511 000 000 dolari şi a mai sporit mult după.

Specialiştii din diferite ramuri părăsesc an de an România şi se stabilesc în alte ţări. Cifră cunoscută: 11 000 medici şi personal medical s-au stabilit în alte ţări.

Şi exemplele pot continua.

Dacă tendinţa actuală continuă, în scurt timp, 10-15 ani, România devine o colonie în cadrul Uniunii Europene. Va fi o premieră absolută: un stat suveran şi independent, teoretic, va fi în realitate o entitate cu statut colonial pe plan economico-financiar şi politic.

Mai poate fi oprit acest declin continuu?

Da, dacă:

– ţara devine „creatoare de bunuri şi servicii";

– dacă se construiesc noi capacităţi de producţie;

---

[24] Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii româneşti din cele mai vechi timpuri până astăzi*, ediţia a treia, coordonată de Radu Cârneci, postfaţă Dinu C. Giurescu, Editura Orion, Bucureşti, 2004, pp. 355 şi 357.

– dacă, pe cale de consecinţă, apar noi locuri de muncă;

– dacă agricultura poate realiza randamente la nivel contemporan;

– dacă o parte din sectorul meşteşugăresc poate deveni productiv;

– dacă nu se vor vinde în continuare, pe preţuri de nimic, rezervele minerale şi capacităţile energetice ale ţării.[25]

Până în prezent (toamna 2012) nu există un plan coerent de redresare a economiei româneşti.

Mai există forţe care gândesc şi acţionează pentru viitorul acestui neam? Răspunsul este afirmativ, dar ele au nevoie de un regim care să acţioneze în acelaşi sens, rapid, cu energie.

---

[25] Am utilizat cifre şi concluzii ale studiului ing. Dionysius Fota, *Consensul de la Washington – procedeul cel mai sigur prin care Fondul Monetar Internaţional ruinează cu bună ştiinţă economiile naţionale ale statelor care îi solicita sprijin financiar*, 27 p. + 7 pagini cu tabele. Textul se află în posesia mea, primit de la autor.

Autorul a publicat, între altele:

a) *Măsuri complexe de stopare a crizei şi soluţii de reabilitare a economiei româneşti*, Editura Universitaria, Bucureşti, 2010

b) *Reforma reformei româneşti care a produs dezindustrializarea economiei naţionale şi a provocat un deficit extern de 157 miliarde dolari*, ed. 2ª, Editura Universitaria, Bucureşti, 2011.

INDICE

C

D

Î

O

P

S

Ş

T

V

Tipărit la R.A. „Monitorul Oficial”

Tipărit la R.A. „Monitorul Oficial”

W

X

Y

Tipărit la R.A. „Monitorul Oficial”

